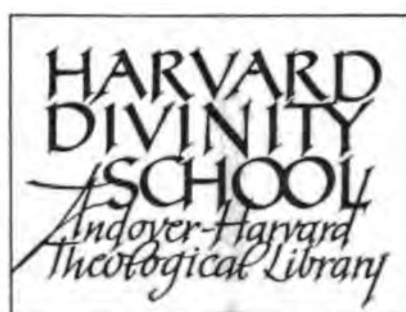

HARVARD
DIVINITY
SCHOOL
Andover-Harvard
Theological Library

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA,

OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB *ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III* (*ANNO* 1216) *PRO LATINIS*
ET AD *CONCILII FLORENTINI TEMPORA* (*ANNO* 1439) *PRO GRÆCIS FLORUERUNT* :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA ECCLESIÆ SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS AUCTA; INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA; DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS; AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATISTICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE, LITURGICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ULLA EXCEPTIONE; SED PRÆSERTIM DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM OMISSO, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM S. SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS, TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIÆ GRÆCÆ
A S. BARNABA AD CONCILII USQUE FLORENTINI TEMPORA.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CXII.

CONSTANTINUS PORPHYROGENITUS.

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE, SUCCESSORES,

IN VIA DICTA : *AVENUE DU MAINE*, 208.

1897

Clichy. — Ex typis PAUL DUPONT, 12, viâ dictâ Bac-d'Asnières. 65.10.97.

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM X. ANNUS 959.

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΔΕΣΠΟΤΟΥ ΚΑΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ,

ΤΟΥ ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΥ,

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

SAPIENTISSIMI IMPERATORIS

CONSTANTINI

PORPHYROGENITI

SCRIPTA QUÆ REPERIRI POTUERUNT OMNIA;

ACCEDUNT;

ROMANI JUNIORIS IMP. AUREA BULLA PRO MONASTERIO XEROPOTAMI IN MONTE ATHO; THEODOSII DIACONI ACROASES QUINQUE DE EXPUGNATIONE CRETÆ; S. NICONIS ARMENI MONACHI ACTA AB ABBATE MONASTERII S. NICONIS ANNO MCL SCRIPTA.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri Universæ,

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS PRIOR.

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE, SUCCESSORES,

IN VIA DICTA : *AVENUE DU MAINE*, 208.

—

1897

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CXII CONTINENTUR

CONSTANTINUS PORPHYROGENITUS.

EDITORUM PATROLOGIÆ PRÆFATIO.

A pueritia in litteris sacris et profanis institutus Constantinus Porphyrogennetus, Leonis Sapientis filius et alumnus, plura quam pater edidit volumina, quibus summa ejus eruditio et ingens litterarum amor mirifice elucescunt. Major tamen scriptorum ejus pars circa argumenta profana versatur; minor pars argumenta ordinis moralis vel sacri tractat.

Odaria catanuctia, quæ in usum Ecclesiæ composuit, jam edidimus cum scriptis liturgicis patris ejus, *Patrologiæ* tomo CVII, pag. 299.

Homiliam de translatione reliquiarum sancti Joannis Chrysostomi, quam exstare asserit Allatius, *De Symeonum scriptis*, p. 111, præ manibus non habemus.

Habemus autem homiliam ejus *De translatione imaginis Edessenæ*, a Combefisio editam in *Manip. rerum Constantinop.* Hanc a Constantino Porphyrogenneto scriptam fuisse dubitarunt nonnulli, qui eam uni ex successoribus Constantini tribuendam esse existimarunt. At perperam. Ex historia enim Constantinopolitana constat imaginem Edessenam anno Domini 944 Constantinopolim fuisse translatam, et homiliam hac occasione recitatam ab imperatore CP. fuisse compositam. Porro anno 944 nullus imperator CP. regnabat præter Constantinum ; ipse igitur, et non alius, hujus homiliæ auctor habendus est.

Novellæ Constitutiones Constantini, fere omnes, argumenti sacri seu ecclesiastici sunt ; ac proinde hic repetendæ fuerunt. Prima vocatur a Græcis *Tomus Unionis*, quia finem imposuit schismati in clero orientali exorto ob quartas nuptias Leonis Sapientis. In opere *De cerimoniis aulæ Byzantinæ*, lib. I, capite 36, leguntur *Observanda in processione unionis Ecclesiæ, seu quando Tomus unionis Ecclesiæ prælegitur*; ex quibus colligere licet festum anniversarium illius unionis olim CP. fuisse celebratum.

Opus hoc *De cerimoniis aulæ CP.* multo ex capite ad elucidandam historiam ecclesiasticam orientalem et statum Ecclesiæ civilem in Oriente inservit. Constat enim antiquis et novis documentis, diligenter collectis, quibus describuntur utriusque potestatis jura, officia et munera. Ex eo apparet patriarcham CP. primum post imperatorem locum in toto imperio occupasse; ac sæpe sæpius res civiles administrasse, non secus ac imperator res ecclesiasticas moderari audebat. In multis imperator se, ut filius Ecclesiæ obsequentissimus, auctoritati patriarchæ subjiciebat ; sed pariter patriarcha CP. ut subditus imperatoris devotissimus sese gerere solebat. In publicis tamen aulæ cerimoniis ejusdem fere auctoritatis et dignitatis esse videbantur.

Attamen Romanus Pontifex, illa adhuc ætate, nempe post schisma Photianum, ut primus patriarcha et caput totius Ecclesiæ tractabatur. Ipse solus ab imperatore *Pater spiritualis* ipsius appellabatur, quo nomine nullus patriarcha præter ipsum colebatur, ut videre est in formulis scribendi ad patriarchas, quibus utebantur imperatores Constantinopolitani, et quas Constantinus Porphyrogennetus collegit in opere *De ceremoniis aulæ Byzantinæ*, lib. II, cap. 48.

Ibidem describuntur non tantum cerimoniæ in posterum adhibendæ, sed etiam eæ quæ aliquando adhibitæ fuerunt, quando principes extranei civitatem CP. visitarunt. Ita, exempli gratia, legimus ibidem quibus ritibus recepta est ab imperatore celeberrima Russiæ principissa Olga, quæ initio sæculi x Constantinopolim venit, et paulo post Russorum conversionem ad fidem Christianam præparavit.

Constantini porphyrogenneti jussu compositum est etiam Compendium legum civilium et ecclesiasticarum, ex quo jura Ecclesiæ et fata ejus in Imperio Orientali cognoscuntur.

Præter Vitam patris sui Leonis et avi sui Basilii Macedonis, Constantinus scripsit Historiam veterum regnorum, vel potius collegit Excerpta historica scriptorum antiquorum quorum specimen exhibet D. Card. A. Mai in *Scriptorum veterum nov. collect.* l. II, pag. I, et in præf., quæque plurima fragmenta scriptorum deperditorum nuper suppedi-

tarunt. Sed quia hæc nulla ratione cum historia sacra cohærent aut ad religionem spectant, hic prætermittenda fuerunt.

Opuscula *De Thematibus*, et *De provinciis imperii CP.*, necnon *De administrando imperio*, definiendæ geographiæ sacræ non parum conferunt.

Scripta de re medica, de hippiatrice et de geoponia quæ vel ipse composuit vel a doctis viris componi jussit Constantinus, non sunt hujus loci. Attamen innotescent lectoribus nostris ex Notitia scriptorum hujus auctoris quam tradidit J. A. Fabricius in *Bibliotheca sua Græca* et quam nos operibus Constantini præmittimus.

J.-B. M.

B.***** 3 Aprilis 1861,

JOAN. ALBERTI FABRICII

NOTITIA

SCRIPTORUM CONSTANTINI PORPHYROGENITI.

(*Bibliotheca Græca* ed. Harles, tom. VIII, p. 1.)

—

De *Vita Basilii Macedonis*, quam nepos ejus imperator, doctrinæ omnis cultor instauratorque locupletissimus, Constantinus Porphyrogennetus, Leonis Sapientis filius, scripsit, dixi hoc libro et cap. p. 349. [Vol. VI ed. vet., Vol. VII, p. 681, sq. huj. ed. (1)] Nunc cætera ejus scripta recensere juvat: nam quæ de imperatore ipso, qui ab 6 Jun. a. 912 sub tutoribus vel cum matre Zoe, aut Romano, socero, et ab a. 946 ad 959 solus præfuit, dicenda sunt, ex annalium sæculi decimi scriptoribus rectius lector petet, sive veteres illi sint Zonaras, Cedrenus, Glycas aliique, et continuatores Theophanis, Simeon Magister, Georgius monachus, Leo grammaticus, Joan. Scylitzes, etc., sive recentiores, Baronius, Spondanus, Antonius Pagi, etc., et qui de imperatoribus copiosos commentarios edidere, Joan. Cuspinianus, etc., et qui Constantini hujus Vitam singulariter composuit, Martinus Hanckius, *De scriptoribus hist. Byz.* lib. I, cap. 25, p. 461-478. Fabr. — Item J. H. Leichius *De vita et rebus gestis Constantini Porphyrogen.* Lipsiæ, 1746, 4, et præf. ad libr. *De cerimon. Byzant.*; C. Oudin. *Comm. de scriptor eccl.* tom. II, pag. 421 sq.; Hamberger. *Z. N.* III, p. 686 sqq.; Saxius in *Onom.* II, p. 142 sqq., et ego in *Introd. in hist. L. Gr.* II, part., I, pag. 477 sq. plura collegi. Harl.

1. Exstant igitur ejus ad filium, Romanum (a quo deinde veneno impie sublatus est), *De administrando imperio liber* scriptus (ex parte [*a*] saltem) a. 6457 (Christi 949), indictione septima, et a. 6460 (Christi 952), indictione decima. Hunc primus e codice Palatino, qui prius Baptistæ Egnatii fuit, edidit Joannes Meursius cum versione sua et castigationibus, Lugd. Bat. 1610, 8; deinde aliis Constantini hujus scriptis præmissum Lugd. Bat. 1617, 8 (*b*). Novissime eumdem librum recudi curavit Anselmus Bandurius tomo priore *Imperii Orientalis*, addita versione, passim a se interpolata et emendata, suppletisque in ea inte-

NOTÆ.

(*a*) Cap. 27, Εἰσὶ δὲ μέχρις τῆς σήμερον, ἥτις ἐστὶν ἰνδικτιὼν ἑβδόμη, ἔτη ἀπὸ κτίσεως κόσμου ϛυνζ', ἀφ' οὗ ἐμερίσθη ἡ Λογγοβαρδία, ἔτη ϛ; et cap. 45: Μέχρι τῆς σήμερον, ἥτις ἐστὶν ἰνδικτιὼν ι', ἔτη ἀπὸ κτίσεως κόσμου ͵ϛυξ', ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου καὶ Ῥωμάνου τῶν Φιλοχρίστων καὶ Πορφυρογεννήτων βασιλέων Ῥωμαίων. *Romanum* intellige, non socerum Constantini, sed filium, illum ipsum cui liber inscribitur, πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ῥωμανὸν τὸν Θεοσοφῆ καὶ Πορφυρογέννητον βασιλέα. De Porphyrogenneti elogio videndus præter Cangium et alios Seldenus lib. I *De titulis honorum*, cap. 5; Gisbertus Cuperus libro quarto *Observationum*, cap. 4.

(*b*) Inscriptio libri hæc est: *Constantini Porphyrogenneti Opera, in quibus Tactica nunc primum prodeunt, Jo. Meursius collegit, conjunxit, edidit. Lugduni Batav. ex off. Elzevir.* 1617, 8. Insunt opuscula 1) *De administrando imperio*, etc. 2) *De thematibus imperii.* 3) *Tactica*, 4) *Novellæ Constitutt. XVII.* — Recusa in Jo. Meursii Opp. edit. Lamii, tom. VI, pag, 921 sqq.; sed additæ sunt tantummodo Meursii notæ, omissis reliquorum adnotat. Ejusdem Meursii versio libri *De administrando imperio* separatim edita est; contra e regione textus Gr. versio Banduri posita. *Tacticis* addita est versio Lamii, qui etiam adjecit Constantini Porph. *Strategicon* cum sua versione Lat. V. Hamberg. l. c. — Codices libri *De administrando imperio* sunt in bibl. publ. Paris. codd. 2009, n. 3, 2967, n. 1, et alius, sec. indicem. — Meursii edit. a. 1617 cum codd. collata, et aliud exemplar cum not. mss. Thomæ Broun atque Isaaci Vossii, exstant in bibl. Leid. Vid. catalog. illius bibl., pag. 243. Harl.

(1) Vide Fabricii recensionem Scriptorum post Theophanem, tomo *Patrologiæ* nostræ CIX præmissam. Edit.

gris capitibus 23 et 24, de Iberia et Hispania, quæ utpote nimis corrupta interpretari Meursius non fuerat aggressus. Græca Bandurius castigavit ex ms., membranaceo bibl. Regiæ 2661, scripto annis abhinc quingentis, cujus ope quam plurimas mendas sustulit, eruditas et copiosas addidit notas, præmisitque tabulam geographicam imperii Orientalis, concinnatam a geographo celeberrimo, Guillelmo Insulano (*de l'Isle*), qua facies ejusdem, qualis fuit sub Constantino Porphyrogenneto et ejus prædecessoribus, apte repræsentatur.

2. *Tactica* sive βιβλίον Τακτικὸν, τάξιν περιέχον τῶν κατὰ θάλατταν καὶ γῆν μαχομένων, *liber Tacticus. mari terraque pugnantium ordinationem continens*, primus edidit, sed Græce tantum et castigationibus suis illustravit idem Jo. Meursius ex codice bibl. Palatinæ, cum aliis Constantini, quæ jam recenseo. scriptis, Ludg. Bat. 1617, 8. [V. ad n. 1.] Palatinus ille codex descriptus fuit e Vindobonensi, de quo Lambecius VII, pag. 201 (*c*). In codice Veronensi, quem Latine vertit Scipio Maffeius, tribuitur Constantino, Romani imp. filio, qui præfuit ab A. C. 976 ad 1028. Fabr. — Constantino, Romani filio, libellus ille De apparatu bellico tam terra quam mari, tribuitur quoque in cod. Augustano Vindel., teste Reisero in catal. p. 67 fin. Harl.

3. Περὶ θεμάτων. *De thematibus* (*d*) *imperii orientalis et occidentalis libri II*. Ex his librum priorem de thematibus imperii orientalis primus e codice Thom. Clementis, Angli, medici Mechliniensis, edidit et versionem suam notasque addidit Bonav. Vulcanius, Lugd. Bat. 1588, 8, apud Franciscum Raphelengium. Librum posteriorem de thematibus Occidentis sive Europæ, quem et ipse editurum se Vulcanius receperat in notis ad Agathiam, p. 4, primus Fed. Morellus vulgavit cum versione sua notisque Paris. 1609, 8. Utramque Vulcanii et Morelli editionem Meursius conjunxit et, ut vidimus, cæteris Constantini scriptis addidit Lugd. Bat. 1617, 8. Novissime hos duos libros Anselmus Bandurius, paulo ante mihi laudatus, ex codice regis Galliæ 2431 (*e*) in charta bombycina, ante annos 500 exarato, castigavit, versionem novam, sive ex veteri plurimum interpolatam, adjunxit, præmisitque Guilelmi Insulani tabulam geographicam, quæ imperium Cpolitanum, quale ab Heraclii ævo fuit, per θέματα digestum exhibet. Prodiit Bandurii *Imperium orientale*, cujus tomo priore libri Constantini Porphyrog., ut posteriore editoris notæ continentur, Paris. 1711, fol [Rec. Venetiis 1729, 2 voll. fol.] Non minus in his duobus libellis pulchram provinciarum et populorum, qui imperio Cpolitano parebant, notitiam, eorumque origines et antiquitates Constantinus complectitur, quam libro *De administrando imperio* de aliis, etiam gentibus, quæ adjuvare illud vel lædere bello atque infestare possent, quemadmodum et earum origines mores et instituta pacis bellique exponit; unde non immerito librum illum tanquam thesaurum, servare se scripsit Egnatius (*f*), cujus codex ms. deinde pervenit in bibl. Palatinam, ex quo ipso codice librum *De administrando imperio* Meursius vulgasse se testatur.

NOTÆ

(*c*) Pag. 429 ed. Kollarii, in cod. 111, n. 5. — Leidæ in bibl. publ. inter codd. Vossianos, Constantini imp. Στρατηγικὸν περὶ ἐθῶν διαφόρων ἐθνῶν. Ibid. inter adversaria Vossiana, Constantini Porphyrog. Tactica naumachica. (V. cat. bibl. Leid., pag. 393, n. 35, et p. 400, n. 11.) — Paris. in bibl. publ. cod. 2530. 1) Tactica de navalis piraticique belli strategematibus; atque confector catal. tom. II. p. 516 sq., adnotat, liquido constare, capite 19 Leonis *imper.* tactic. Περὶ ναυμαχίας cum hisce tacticis collato, Constantinum imp. nihil aliud egisse, nisi ut Leonis sermonem paulo elegantiorem ad usum vulgi rudis gregariique militis accommodaret. — 2) Ejusdem præcepta et monita imperatoris servanda, ex antiquis collecta, et capitibus 120 distincta. V. Leonis Tactica, cap. 20 — 3) Idem de terrestri copiarum ductu et militum cura. — Constant. *Stategicon* sive fragmentum illius a Lamio e cod. Mediceo inter Opp. Meursii tom. VI, p. 1409, esse editum, paulo ante notavimus. Atque de cod. illo Med. 5, qui continet collectionem tacticorum auctorum uberrimam, et n. 29, Const. *Strategicon*, plut. 55. v. Bandin. Cat. codd. Gr. II, pag. 218 sqq. Add. supra, vol. IV, pag. 210. Harl.

(*d*) Θέματα veluti *imposita* præsidia. vocatæ sunt legiones militum. Hinc eodem nomine denotatæ sunt provinciæ ipsæ, in quibus legiones in præsidiis locatæ fuerunt. Atque eo sensu vocabulum istud Constantinus accipit etiam in libro *De administrando imperio*, ut c. 27, Περὶ τοῦ θέματος Λογγουβαρδίας.

(*c*) In cat. codd. Paris., tom. II, numeratur cod. 854, et dicitur exaratus sæc. XIII. Codicis Veneti nulla fit mentio in cat. codd. Græc. Ven. Marc. — Leidæ in bibl. acad. inter. codd. Scalegerian. varietas lectionum in thematibus Orientis. *Philoponema Constantini filii Leonis.* — Ibid. inter codd. Bonavent. Vulcanii, *Constant. Porphyr. de Thematibus*, quo exemplari usi fuerunt typothecæ; ejusdem *Notitia thematum Orientis*; manu Bon. Vulcan. scripta. — Ejusdem De thematibus, fragm. V. cat. bibl. Leid. p. 341, n. 39 pag. 344, n. 7, et 346 fin. Harl.

(*f*) Jo. Baptista Egnatius, Venetus, libro II *De principibus Romanis*, ubi de Constantino Porphyrogenneto : *Hic, a litteris optimisque disciplinis non abhorrens, quas pene exstinctas ab interitu vindicavit, librum Romano filio reliquit, in quo summam totius imperii, sociorum omnium fœdera, hostium vires, rationes, consilia explicuit, quem nos in bibliotheca nostra, tanquam thesaurum, servamus, in quo multa de Venetis etiam ipse disserit.* Aliud exemplar hujus libri ms. quod in bibliotheca reip. Venetæ diligentissime custodiri memorat Gyraldus dialogo v *De poetis*, pag. 282, *Hujus Constantini liber ille celebratus est, quem moriens Romano filio reliquit, in quo summam totius, imperii, sociorum fœdera, hostium vires, quæ et quantæ essent, aliaque omnia ad imperium spectantia, complexus est, quem librum hodie Venetorum resp. in sua peculiari bibliotheca diligentissime custodiri facit.* Codicem regis Galliæ, quo usus Bandurius laudavit Cassaubonus præf. Polybio præmissa ad Henricum IV : *Servatur in locupletissima illa tua, Domine, et vere regia bibliotheca, Constantini Augusti Porphyrogenneti liber... Dignum opus quod Majestatis Tuæ jussu publicam aliquando lucem aspiciat.* Vide ibi, si placet, plura in ejus libri commendationem.

4. *Novellæ Constitutiones XIII*, cum versione et castigationibus Jo. Leunclavii ex ejus *Jure Græco-Romano*, tom. I, lib. II, pag. 103 sq., et tom II, in libro Novellarum, pag. 129 seq. Francof. 1596, fol, : 1. *De alienatione fundorum*, cujus constitutionis, Cedreno etiam memoratæ, duo exempla, paululum diversa, una cum synopsi ejus, a Mich. Attaliata composita, afferuntur : 2. *De potentibus, in prædia pauperum* (*b*) *succedentibus* ; 3. *De militibus* ; 4. *De restitutione pretii militarium prædiorum* ; 5. *De fuga mancipiorum*, hujusque novellæ argumentum ; 6. *De non deserendo judicio ab iis qui actionem instituunt*, et *de his qui ad tres menses vel annum absunt*. 7. *De eo quod judices civiles nihil accipere debeant* ; 8. *De sportulis*, περὶ ἐκταγιατικῶν. 9. *De consuetudinibus*. 10. *De testamentis aperiendis* ; 11. *De consuetudinibus scribæ* ; 12. *De his qui cædes committunt gladio, vel magnis fustibus, vel lapidibus, idque consulto*, 13. *De secundis* ; *tertiis et quartis nuptiis*. Duodecimam constitutionem ediderat etiam, sed capite mutilam. Enimundus Bonefidius in *Juris orientalis* libro. I. pag. 19 (Paris. 1573, 8), quem vide etiam p. 15, ubi de alia Constantini hujus constitutione περὶ τοῦ ἀναθεματίζεσθαι τοὺς ἀποστάτας καὶ μουλταρίους. Constitutio 15, Περὶ πολυγάμων, adversus quartas nuptias, eodem loco legitur pag. 16 sq. Fabr. — In quibusdam codd. bibl. Laur. Med. Florent. sunt Constant. Porphyr. Novellæ, leges atque constitutiones, quas singulas, in illis obvias, enumerat ac recenset Bandin. in Cat. codd. Gr. Medic. tom. I, p. 530, cod. 12, n. 2 et 4, ubi sunt illius novellæ 11 in compendium redactæ. — Tom III, pag. p. 182. cod 6, n. 16. plut. 80. — Pag. 186, n. I, et 188 sq. n. 4-10, cod. 7, plut. 80, pag. 194 sqq. plures novellæ in cod. 10 qui continet librum legum. — Venetiis in bibl. D. Marci cod, 173, Const. Porphyr. Novellæ 12, quarum principia posuit auctor Catal. codd. Gr. Ven. pag. 101. Ibid. pag. 104 de codd. 180 et 181, ac pag. 305 de cod. 579, qui continent eclogam legum Basilii, Leonis et Constantini, impp. ; primo cod, inest Const. Porph. novella de prælatione. — Vindobonæ in bibl. Cæsarea cod. 53, n. 15, Const. Porphyr. argumentum tomi unitionis Ecclesiæ in causa quartarum nuptiarum, etc. V. Lambec. Comm. VIII, p. 1009. Add. p. 938 sq. — Cod. 6. novella de alienatione feudorum, etc. V. Kollar. not. ad Lambecii Comm. VI, part. I, p. 53. — Aliæ ibid. p. 10 sq. in cod. 2, n. 2 et 4. — Pag. 36. in cod. 3, n. 11, 19 et 23. — In cod. 45, n. 25, novella 2 de iis qui consulto cædes perpetrant, etc. V Kollar. Suppl. ad Lambecii Comm., p. 237 sq. — Paris. in bibl. publ. codd. tredecim, modo 11 novellæ illarumve epitome modo aliquot, modo Leonis, Constantini et Basilii epitome juris, in 40 titulos divisa. Vid ind. ad vol. II Cat. Paris., voc. *Constant. Porphyrog.* — In cod. Escorial. Constant. Porphyr. et aliorum impp. novellæ. teste Pluero in *Itiner. per Hispan.*, p. 163. — Novella in cod. Uffenbach., nunc Lipsiensi, de quo plura leges in Maii *Bibl. Uffenb. msta* , part. II, col. 527. Harl.

Hisce in Meursiana Constantini opusculorum editione Lugd. 1617, 8, (post p. 252) *constitutiones novellæ* quatuor subjiciuntur, quas e codicibus regiis edidit auctiores melioresque Carolus Labbeus cum nova versione et castigationibus inter suas impp. Novellas constitutt. X. Paris. 1606, 8 : 1. Περὶ στρατιωτικῶν, *de militaribus fundis, quam dictavit Theodorus*, patricius et quæstor decapolitanus : 2. *De fundis Armenicis aliorum et homicidarum* ; 3. *De sportulis, de aperiendis testamentis, et de eo, quod certus ac definitus consuetudinum modus esse debeat* (hanc dictavit Theophilus, patricius et quæstor ; 4. *De sportulis, qua abrogatur superior constitutio*, permittens judicibus et scribæ sportulas accipere. Hanc dictavit Theodosius (idem qui ante *Theodorus*), patricius et quæstor decapolitanus.

5. Leonis sapientis et Constantini filii ejus, Ἐκλογὴ τῶν νόμων, *Delectus legum compendiarius* ex ms. Palatino et Jo. Sambuci descriptus, et cum Latina Leunclavii versione editus in jam laudato ejus *Jure Græco-Romano*, tom. II, pag. 79-134. Numerus anni, quo publicatus hic delectus fuit, corruptus est, et pro ͵ςημζ legendum ͵ςεμζ, qui respondet anno Christi 939, quo Constantinus delectum legum, a patre Leone fieri cœptum, promulgare potuit. Fabric. Vindobonæ in cod. 2, n. 2 et 13. — cod. 8. V. Lambecii Comment. VI, part. I, pag. 25, 32, 38 et 74 sq. — In cod. quondam Uffenbach., nunc Lipsiensi, qui quondam pertinuit ad Cuperum, et quem copiose recensuit J. H. Maius in *Bibl. Uffenbach. mss.*, part. II, p. 522 sqq. qui titulorum 40 indicem Græce cum sua vers. Lat. publicavit. Præfationem, a Gottfr. Mascovio Latine versam, adjecit Puttmann Memoriæ Gottfr. Mascovii, Lips. 1771, 8, p. 121 sqq. V. quoque pag. 87 sq., et confer D. Casp. Achatii Beck *De novellis Leonis*: etc., ed. D. Car. Frid. Zepernick, Halæ 1779, 8, pag. 20, et p. 25. Zepern. in not. atque hunc imprimis in prætermissis, p. 228 sqq. De cognomine Porphyrogenneti, anno quo natus est, scil. a. Chr. 905, vitaque et p. 373 sqq., præcipue p. 376 sqq., *De ecloga legum Leonis et Constantini*, de codd. mss., de ordine, partitione, indice, etc., docte agitur. Harl.

De *Basilicis*, Basilii Macedonis et Leonis Sapientis auspicio digestis, et a Constantino Porphyrogenneto recognitis, præclare Jos. Maria Suaresius, episcopus Vasionensis in *Notitia Basilicorum* ad Urbanum VIII, pontificem maximum : « Libri Βασιλικῶν in sex τεύχη seu volumina distincti sunt, indeque dicti ἑξάβιβλος, et in libros sexaginta subdivisi, indeque ἑξηκοντάβιβλος nuncupati. Imperator Basilius Macedo (*h*) primus illis manum admovit, ut Cedrenus asserit : ideoque Leo Sophus eidem Basilio

NOTÆ

(*g*) Meminit Codinus *Orig. CPol.*, n. 157, edit. Lambecii.

(*h*) Constantinus Porphyrog. in Vita Basilii Macedonis, p. 66. inter scriptores post Theophanem : Εὑρὼν δὲ καὶ τοὺς πολιτικοὺς νόμους πολλὴν ἀσάφειαν καὶ σύγχυσιν εχοντας διὰ τὴν ἀγαθῶν ὥσπερ καὶ

patri suo libros hosce tribuit novella 81 (*i*), teste Cujacio, cap. 31, lib. XVII *Observationum juris*, et plerique Basilium Βασιλικῶν auctorem esse crediderunt, in quibus fuit et Franciscus Balduinus. Ipse Basilius in præfatione Ἐπαναγωγῆς, cujus initium, Τὸ ἀξίωμα, narrat, ut τὰ ἐν πλάτει κείμενα πάντα, seu Διατάξεις βασιλικὰς in libros quadraginta (tribuit sexaginta Cujacius) digesserit, tum ex illis repurgatis epitomen in titulos quadraginta distributam expresserit, sive πρόχειρον. Idem in proœmio Ἐκλογῆς incipiente. Ὁ δεσπότης, remittit studiosos ad ἀνακάθαρσιν τοῦ πλάτους, quam confecerat.

« Etenim Basilius idem Macedo cum filiis suis Leone et Constantino, sive Alexandro πρόχειρον edidit τῶν νόμων (*j*), quod titulis quadraginta seu sexaginta constabat, et exstabat modo sub Leonis imperatoris; modo Leonis et Alexandri, sive Constantini; modo Basilii, Leonis et Constantini nominibus, et diversis præfationibus in bibliotheca Palatina, ut adnotavit Marquardus Frehens in *Chronologia juris*; at nunc reperitur in Vaticana in codice Palatino signato numero 223, cui titulus est : Ἐπαναγωγὴ τοῦ σὺν Θεῷ ἐμφανεστέρου ὑπὸ Βασιλείου, καὶ Λέοντος, καὶ Ἀλεξάνδρου τῶν βασιλέων, cujus præfatio incipit. Τὸ ἀξίωμα, et in quo tituli quadraginta continentur. Eodem in codice aliud est inscriptum, Ἐκλογὴ τῶν νόμων καὶ ἐπιδιόρθωσις ἐκτεθεῖσα ἀπὸ κτίσεως κόσμου, ἔτει ͵ςτμζ', hoc est 6347, a Christo nato 838. τῷ μηνὶ Μαρτίῳ, ἰνδικτ. θ', præfixis nominibus Leonis et Constantini cujus prooemium inchoatur a voce Ὁ Δεσπότης. est vero simillimum illi quod editum fuit a Leunclavio tomo II *Juris Græco-Romani* (*k*) ex membranis Sambuci cum præfatione deprompta e codice bibliothecæ Palatinæ septemviralis, isto, ut opinor, in quo cum sint quadraginta duo tituli, tamen in edito viginti octo tantum leguntur. Præterea in Vaticanæ codice notato numero 856 videre est, ἐκλογὴν cum eadem epigraphe, nisi quod *Basilii quoque* nomen inscriptum est, sed titulos quadraginta complectitur, et alia est præfatio cujus exordium, Τὸν μέγαν, quæque præponitur exemplaribus τοῦ ἐγχειριδίου, sive προχείρου (quæ sunt in forma enchiridii, et circumferuntur sub nominibus Leonis et Constantini) Vaticano notato numero 857, et Palatino notato num. 196, quorum primus titulus est Περὶ νόμων, sicut in codice Palatino notato num. 223; at in Vaticano notato num. 856, Ἐκλογῆς prior titulus est Περὶ συναινέσεως μνηστείας.

« Atque hoc Basilii πρόχειρον illud est quod dicitur Harmenopuli, cum tamen Harmenopulus ipse in præfatione Hexabibli diserte profiteatur illius auctores τοὺς περὶ Βασίλειον, Κωνσταντῖνον, Λέοντα, et illud titulos tantum quadraginta contineat, ut adnotavit Cujacius. Harmenopuli vero prochirum longe plures (*l*); ex illo namque decerpsit Harmenopulus, maximamque partem redegit in suum, aliaque ex Romano et Cosma magistro subjunxit, ut idem fatetur.

« Harmenopuli prochirum conscriptum fuit anno a Christo nato 1143 (*m*), evulgatum Græce Parisiis anno 1540 ab Adamo Suallembergo, Latine a Bernardo Rey 1547 et 1549; rursus Latine a Mercero, Lugduni 1556; demum Græce Latineque simul a Dionysio Gothofrero; exstat manuscriptum in Vaticana 848, 849, 850, 851, et Palat. 256, 369.

« Ante Harmenopulum anno Θεογονίας 1071 seu 1077. Michael Attaliota, judex et ἀνθύπατος, scripsit prochirum (*n*), quod πόνημα, seu πραγματικὴ nominatur, quodque Leunclavius edidit Græce et Latine Tomo II *Juris Græco-Romani*, cum jam indicasset lib. II notatorum in paratitla; exstat exaratum calamo in Vaticanæ codicibus 640 et 856.

« Eodem fere tempore Michael Psellus politicis versibus Legum synopsin (*o*) contexuit : habetur illa *in bibliothecis* Vaticana codice 845 et Palatina cod. 316, et Constantinopolitana : in Laurentiana Florentinarum *nobilissima* se vidisse testatur Antonius Augustinus, qui eam non magnifacit libro IV Emendationum, cap. 3.

NOTÆ.

πονηρῶν συναραστροφὴν, λέγω δὴ τὴν ταῖς ἀνηρημένων ἀχρηστίαν περιελὼν, καὶ τῶν κυρίων ἀνακαθάρας τὸ πλῆθος, καὶ ὥσπερ ἐν συνόψει κεφαλάιοις διὰ τὸ εὐμνημόνευτον τὴν προτέραν ἀπειρίαν περιλαβών. Joannes Curopolates Scillitzes, p. 37, et ex eo Cedrenus : Ἀλλὰ καὶ τοὺς πολιτικοὺς νόμους πολλὴν ἀσάφειαν καὶ σύγχυσιν ἔχειν ἰδὼν, καὶ τούτους κατὰ τὸ προσῆκον προσφόρως ἐπανορθώσασθαι. (Cedren. ἐπανασώσασθαι) ἔσπευσεν, καὶ τὴν μὲν ἀνηρημένων ἀπληστίαν περιελεῖν, τῶν δὲ κυρίων ἀνακαθᾶραι τὸ πλῆθος. Οὐκ ἔσχε δὲ καιρὸν προκαταληφθεὶς θανάτῳ. Ἐξεπλήρωσε δὲ ἔργον Λέων ὁ υἱὸς αὐτοῦ μετα ταῦτα.

(*i*) Meminit ibi Leo legis Basilii promulgatæ (ἐξενηνεγμένης) de ædificaturis in loco arationi vel vineis idoneo, quam negat legum corpori ab eo insertum fuisse. Ἐπεὶ μὴ παρὰ τοῦ πατρὸς εἰς τὴν νόμων ἐγγράφησαι πολιτείαν.

(*j*) De hac ecloga Legum dixi p. 407, et Harmenopuli locum dedi p. 429 seq.

(*k*) P. 79. In illo proœmio testantur imperatores, p. 80, sed ad hanc Ἐκλογὴν componendam usos fuisse opera Nicetæ quæstoris et patricii, aliorumque duorum patriciorum Nicetæ et Marini.

(*l*) Titulos circiter 80. Nam liber primus habet 18, secundus 11, tertius 11, quartus 12, quintus 12 et sextus 15.

(*m*) Imo ducentis amplius annis post : nam Harmenopulus natus A. C. 1320, ut notavi t. X hujus Bibl., p. 274, ubi etiam de editionibus prochiri illius et interpretibus. Vide et supra p. 429 seq.

(*n*) Attaliatæ compendium Michaelis Ducæ imp. jussu compositum, eidemque dedicatum, Ποίημα νομικὸν ἤτοι πραγματικὴ πονηθεῖσα κατὰ κέλευσιν τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ Δουκᾶ παρὰ Μιχαὴλ ἀνθυπάτου καὶ κριτοῦ τοῦ Ἀτταλειατοῦ.

(*o*) De hac Pselli synopsi legum edita a Francisco Bosqueto Paris. 1632, 8, vide Allatium *de Psellis*, cap. 48. t. V. hujus Bibl., p. 31 seq. De Athanasii Scholastici *Delectu legum* dicam infra ad § XXVI.

« Laudat idem Augustinus in notis ad Novellas πρόχειρον Βασιλικῶν κατὰ στοιχεῖον, *Josephii Tenedii*, et indicem Βασιλικῶν κατὰ στοιχεῖον, cujus ea esse suspicere exemplaria, quæ servantur in Vatican. codicibus 752 et 854, et Palatin. cod. 222, præcipue in codice inscripto Τιπούκειτος γενόμενος. Et Ulpianus quidem Tyrius alius a jurisconsulto, si Casauboni sententiam cap. 2 Animadvers. in Athenæum sequamur; vel ipsemet Jurisconsultus, si Cujacio fidem adhibeamus cap. 39, lib. XXIV *Observationum jur.* ab Athenæo in libris *Dipnosophistarum* non tantum Ὀνοματοθήρης, sed etiam Κειτούκειτος, vocatus fuit, quod in epulis nihil gustaret cibi, quin prius rogasset εἰ κεῖται, seu οὐ κεῖται, sive ὅπου κεῖται ejus appellatio. Hunc indicem vulgo dici jus alphabeticum notat ipse Antonius Augustinus in sua Bibliotheca codicib. 181, 182, 187. Carolus Labbeus νόμιμον κατὰ στοιχεῖν vocat, et glossas post illud inventas publicavit. Cujacius ἐκλογὴν, καὶ Σύνοψιν τῶν Βασιλικῶν ξ'. Βιβλίων σὺν παραπομπαῖς κατὰ στοιχεῖον sibi dono datum a Jacobo Cambrayo, qui retulerat illam e legatione Constantinopolitana, testatur in præfatione ad titulum π', *De excusatione tutorum*.

« Antiochi Balsamonis (*p*) prochirum simile prochiro Michaelis Attaliotæ, et illi quod Basilio, Leoni et Constantino tribuitur, recenset in sua Bibliotheca idem Antonius Augustinus codice 188, videturque cum Pselli opere confundere in voce Πανδέκτης, de propriis nominibus Pandectarum.

« Leo Philosophus Basilio patri succedens inchoatum ab eodem Basilio Διατάξεων Βασιλικῶν volumen (*Basilicum* vocant Græci) perfecit, uti Credenus asserit, operaque Sabbatii protospatharii (uti Matthæus Blastares tradit, ex eoque Antonius Augustinus in Bibliotheca, libro de propr. nomin. π', et in προλεγομένοις ad Novellas) promulgavit; hac Leonis καθάρσει Photius in procanone videtur usus Gothofredo, anno a Virginis partu circiter 886. A Leone concinnatos fuisse Βασιλικῶν libros Michael Psellus, Michael Attaliota, Harmenopulus, Balsamon, Blastares et Cujacius summo consensu testantur.

« Edidit item Leo Juris Epitomas (*q-r*), opus meris definitionibus et regulis constans, et satis elegans, quod erat in Palatina bibliotheca, ut Freherus testatur; præter ἑξηκοντάβιβλον, seu Βασιλικὰ νόμιμα confecisse Leonem prochirum, ut instar Institutionum foret, Antonius Augustinus in notis ad Novellas prodit, aliquando ex his quæ ipsi et Basilio patri simul, vel Constantino filio promiscue ascribuntur, illud fore verisimile est, forte Λέοντος ἐκλογὴν quæ reperitur in bibliotheca Regia Parisiensi, quamque laudat Labbeus, qui ex eadem erutas glossas emisit in lucem. Codici Vaticano 852, in quo κατὰ στοιχεῖον præfixa legitur imperatoris Leonis epistola incipiens, Ἰουστινιανῷ, diversa a novella prima Leonis ad Stylianum.

« Subsecutus Leonem Constantinus, ejus filius, cognomento Porphyrogennetus, revocavit has Βασιλικὰς sub incudem, et novam ἀνακάθαρσιν, seu repetitam prælectionem emisit in lucem, ut cum in unum corpus quinquaginta trium locorum communium (*s-t*), historicos omnes colligi jussisset, non minus de jurisprudentia, quam de historia, quæ conjungendæ sunt (ut toto libello docet Franciscus Balduinus) bene mereretur, ut observavit Casaubonus in præf. ad Polybium. Unde Βασιλικῶν auctor assertus fuit a Luitprando, atque a Gentiano Herveto : hanc ἀνακάθαρσιν (*u*) passim laudat Theodorus Balsamon.

« Isti demum veri sunt Βασιλικῶν libri, qui a Constantino Porphyrogenneto ultima manu imposita fuerunt editi.

« Ad eos ipse Constantinus, prochirum (*v*) sive introductionem componi curavit, aut potius prochira quæ Basilius et Leo composuerant, recenseri : unde illius quoque nomen tot prochirorum exemplaribus inscriptum est, quæ a studiosis et causidicis Orientalibus varie interpolata, concisa pro libito, et ad ipsorum usum, præpostereque descripta tam dissimilia, tamque perturbato ordine nunc reperiuntur.

« Βασιλικῶν ἐκλογὴν, sive synopsin (*x*) Joan. Sambucus vir Pannonius Tarenti apud Calabros reperit, et cum versione Latina Leunclavius ipsam edidit Basileæ 1575. De illa fuse Cujacius lib. XVII, cap. 37 et 38. *Observat. Juris*, ubi laudat etiam μικρὸν κατὰ στοιχεῖον incerti auctoris, de quo cum non liqueat, ampliandum censeo. »

6. Διήγησις, περὶ τῆς πρὸς Αὔγαρον ἀποσταλείσης ἀχειροποιήτου θείας εἰκόνος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. *Narratio de imagine Christi ab ipso ad Augarum, Edessæ regem, missa et Edessa CPolin translata a. C.* 944. Latine legitur apud Aloysium Lipomannum, atque inde apud Surium tom. IV, ad 16 Augusti; Græce ex Regio codice una cum nova versione sua notisque primus vulgavit Franciscus Combefisius in Fasciculo originum et antiquitatum CPol., p. 75-101, Paris. 1664, 4. Conjecturam Li-

NOTÆ.

(*p*) Vereor ne Antiochenum patriarcham Balsamonem dicere voluerit Augustinus, de cujus synopsi e codice et novellis dictum supra p. 403.

(*q-r*) Leonis Sapientis Compendium Legum citans Nic. Comnenus Papadopoli *Prænotionibus mystagog.* p. 361, 402, etc., laudat ejus interpretes Modestinum, Dominum, Gregorium Patzo, Theophilitzem, Eudoxium, Phocam et Theodorum Hermonopolitem. Alius ab hoc Theophilitzes cujus mentio in Vita Basilii Macedonis inter scriptores post Theophanem.

(*s-t*) Vide volum. VI hujus Bibl., p. 490 seq.

(*u*) Idem Balsamo procem. in Nomocanonem Photii vocat τὴν τελευταίαν ἀνακάθαρσιν τῶν νόμων τὴν γε[illegible]μένην παρὰ τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κυρίου Κωνστ[illegible]τίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου.

(*v*) A[illegible] C. 939.

(*x*) [illegible]ol. de hac supra p. 426.

pomani et Baronii (ad a. 994, n. 13, p. 717, ed. Antwerp. Plantin.), qui narrationem hanc Constantino, Romani filio, tribuunt, refellit præter Combefisium (et Lambec. l. c., p. 413, sqq.] Hanckius *De scriptoribus hist. Byz.*, pag. 475 seq., et Antonius Pagi in Critica Baroniana ad a. C. 944, n. 3 seq. Exstat etiam hæc narratio ms. in bibl. Vindobonensi; vide Lambecium VIII, pag. 195 seq. [p. 410 sqq. ed. Kollar., cod. 14, n. 39] et p. 198 [p. 417 sqq., n. 40. ibique Kollar. not. *B.*] ubi refertur anonymi additamentum de illa imagine, culta Edessæ, antequam CPolin transferretur. Incipit: Περὶ τῆς ἁγίας ἐν Ἐδέσσῃ ἀχειροποιήτου καὶ θείας μορφῆς. Fabric. — Est quoque illa narratio Florent. in bibl. Laur. Med. cod. 30. qui continet vitas et sermones diversorum Patrum in laudem SS. a die 18 Jun. usque ad 31 Aug. n. 39, d. 16 Augusti. V. *Bandin.* Cat. codd. Gr. Laur. I. p. 456, qui præterea citat Menæa Græcor. eodem die, et Leon. Allatii Diatr. de Simeonum scriptis, p. 103 sq. — Eadem historia imaginis Christi Edessenæ servatur in bibl. publ. Paris. codd. 1176, n. 40, 1475, n. 9, 1527, n. 11, 1528 n. 13, 1548, n. 11 et 1611, n. 17. — De imagine Edessena Christi, CPolin allata, mentio fit apud continuatorem Theophanis, in Romano imp., p. 268. Harl.

7. *Orationem ms. de translatione reliquiarum S. Chrysostomi* laudat Allatius *De purgatorio*, pag. 71, ad Georgium Acropolitam pag. 201. *De consensu* pag. 281, et *De Simeonibus* pag. 111. Incipit: Τί τερπνότερον τοῦ νῦν ὁρωμένου θεάματος ἢ τί λαμπρότερον τῆς παρούσης ἡμέρας; Titulus est: Λόγος ἡνίκα τὸ τοῦ Χρυσοστόμου ἱερὸν σκῆνος ἐκ τῆς ὑπερορίας ἐν τῇ βασιλίδι τῶν πόλεων ἀπετέθη. Fabr. — Inter vetustiores scriptores qui Vitam Chrysostomi sunt persecuti, laudatur Const. Porphyr. ἐγκώμιον in cod. Vindob. Cæsar. 27. V. *Lambec.* Comment. VIII, pag. 637 sqq., et, quem ille p. 639, not. 4, excitat. Savilium in ed. Chrysostomi, tom. VIII, col. 943. Est vero illa Constant. Porphyr. orat. in cod. Cæsareo 19, teste Kollario in supplem. ad Lambecii Comm., p. 259 sq. — In bibl. Sfortiana, notante Montfauc. in B. *bbloth. mss.*, tom. I, pag. 702, A. — Paris. in bibl. publ. codd. 157, n. 19. et 3100. n. 4.

Constantinus, Leonis filius, auctor esse dicitur *canticorum* (ἐξαποστειλαρίων) *ad divina beneficia pascenda*, in cod. Taurin. 175, V. Catal. codd. regg. Taurin., pag. 260 sq. — Inter codd. Vossian in Catal. codd. Angliæ, tom. II, p. 60, n. 2210, est anonymi compellatio ad Constantinum Porphyrogen. Harl.

8. *Theophanis historiam*, Constantini jussu *continuatam*, memoravi supra [in vol. VII, lib. ii, c. 5. § VII, n. 4. pag. 681.] — *Vide hujusce Patrologiæ nostræ tom.* CIX, *in recensione scriptorum post Theophanem.* Edit.

9. Superest præcipuum opus, quod non ipso Constantino quidem elaboratum, at egregio consilio ejus atque auspiciis per varios viros peritos digestum est, κεφαλαιωδῶν ὑποθέσεων, sive *collectaneorum* et *excerptorum* historico-politicorum et moralium sub capitibus sive titulis 53 (*y*) dispositorum, conquisitorumque ex probatissimis quibusque historicis omnis ætatis monumentis. Ex tribus hisce et quinquaginta titulis nonnisi duo, neque illi integri, plane ad nos pervenerunt, vicesimus septimus Περὶ πρεσβειῶν, *De legationibus*, et quinquagesimus Περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας, *De virtute et vitio.* Tituli de legationibus alteram partem, a Joanne quodam CPolitano digestam, ex bibl. Antonii Augustini, archiepiscopi Tarraconensis, vulgavit Fulvius Ursinus Græce Antwerp. 1582, 4, cum notis. In hac parte exstant παραβολαὶ excerpta e Polybio pag. 1-228, e Dionysio Halicarnasseo, p. 295-312, e Diodoro Siculo p. 313-333 ex Appiano pag. 334-372, et e Dione Cassio p. 373-447. Alteram partem ejusdem tituli de legationibus, ex recentioribus paulo historicis excerpta complexam, David Hœschelius ex codice Bavarico 204 pridem vulgavit. Ex proœmio ascribam catalogum scriptorum, e quibus illa collectaneorum pars concinnata fuit: Εἰσὶ δὲ ἐκ τῶν ὑποτεταγμένων Χρονικῶν· α', Πέτρου πατρικίου καὶ μαγίστρου. β', Γεωργίου μοναχοῦ χρονικῆς. γ', Ἰωάννου Ἀντιοχέως. δ', Διονυσίου Ἀλικαρνασέως Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας. ε', ς', Πολυβίου Μεγαλοπολίτου καὶ Ἀππιανοῦ. ζ', Ζωσίμου Ἀσκαλωνίτου. η'., Ἰωσήπου Ἰουδαϊκῆς ἀρχαιολογίας. θ', Διοδώρου Σικελιώτου. ι', Δίωνος Κοκκιανοῦ. ια', Προκοπίου Καισαρέως. ιβ', Πρίσκου

NOTÆ.

(*y*) Auctor præfationis, singulis excerptorum titulis præmissæ: Ὁ τῆς πορφύρας ἀπόγονος Κωνσταντῖνος, ὁ ὀρθοδοξότατος καὶ χριστιανικώτατος τῶν πώποτε βεβασιλευκότων, ὀξυωπέστερον πρὸς τὴν τῶν καλῶν κατανόησιν διακείμενος, καὶ δαστήριον ἐσχηκὼς νοῦν, ἔκρινε βέλτιστον εἶναι καὶ κοινωφελὲς, τῷ τε βίῳ ὀνησίφορον, πρότερον μὲν, etc. *Constantinus Porphyrogennetus, imperator, omnium qui unquam fuerunt, rectæ fidei tenacissimus et Christianissimus, ingenio præditus ad rerum pulchrarum perceptionem acutissimo, ea denique præstans intelligentia, ut facile quidvis ad effectum perduceret, illud primo fore optimum est ratus et vulgo omnibus utile, ut libros undique ex omnibus orbis partibus, doctrina varia refertos, conquireret, deinde vastam illam librorum, molem, quæ lectores enecabat, quam præsertim molesta plerisque omnibus et tædii plena ea res videretur, in partes minutas putavit distribuendam, et luculentam utilitatem, quæ poterat inde percipi, oculis hominum exponendam. Adeo ut hoc delectu habito majori attentione et assiduitate lectioni incumbere studiosi queant, et sermonis facundiam altius ac penitius animo imprimere. Hoc amplius imperator magno, et felici conatu opus universum in* ὑποθέσεις διαφόρους, tractatus diversos *numero* tres et quinquaginta *censuit distribuendum, in quibus* ἅπασα ἱστορικὴ μεγαλουργία, *quidquid magnificum habet historia, inclusum continetur, neque inest quidquam historiæ insertum, quod partitionem hanc in hosce tractatus effugerit. Neque vero ab divisionem sententiarum series operis totius ullo modo corrumpitur, verum servat hæc synopsis, vel, ut verius dicam, hæc rerum cognatarum,* οἰκείωσις *sive adunatio in singulis partibus concinnandis unicuique tractatui convenientem rationem.*

ῥήτορος. ιγ'. Μάλχου σοφιστοῦ. ιδ', Μενάνδρου προτέκτορος. ιε, Θεοφυλάκτου ἀπὸ ἐπάρχων καὶ ἀντιγραφέως τοῦ Σιμοκάττου.

Tituli de virtutibus et vitiis, qui in toto opere fuit quinquagesimus, priorem partem ex insula Cypro nactus Nic. Fabricius Peirescius communicavit cum Henrico Valesio, qui ex ea quæ digna luce videbantur, selegit et cum versione sua notisque doctissimis et fragmentis Polybii, Nic. Damasceni et Dionis, singulari studio a se collectis, vulgavit Paris. 1634, 4. In his excerptis, quæ vulgo appellantur Peiresciana leguntur selecta loca ex Polybio pag. 6-197 ; e Diodoro Siculo pag. 221-413 , ex Nicolao Damasceno, περὶ τοῦ ἰδίου βίου καὶ τῆς ἑαυτοῦ διαγωγῆς pag. 414-489 ; ex Dionysio Halicarnasseo pag. 529-545 ; ex Appiano pag. 465-567 ; ex Dione Cassio pag. 569-769 ; ex Joanne Antiocheno, monacho, pag. 778-853. Excerpta cæteroqui erat hæc collectaneorum pars ex scriptoribus quatuordecim, qui pag. 5 seq. hoc ordine recensentur : Εἰσὶ δὲ ἐκ τῶν ὑποτεταγμένων χρονικῶν, α', Ἰωσήπου Ἀρχαιολογίας, β', Γεωργίου μοναχοῦ γ', Ἰωάννου τοῦ ἐπίκλην Μαλέλα χρονικῆς, δ', Ἰωάννου Ἀντιοχέως χρονικῆς Ἱστορίας, ε', Διοδώρου Σικελιώτου Καθολικῆς ἱστορίας. ς', Νικολάου Δαμασκηνοῦ Καθολικῆς ἱστορίας ζ', Ἡροδότου Ἀλικαρνησέως, η'. Θουκυδίδου. θ', Ξενοφῶντος Κύρου παιδείας καὶ Ἀναβάσεως Κύρου τοῦ Παρυσάτιδος. ι', Ἀρριανοῦ Ἀλεξ....... ια'. Διονυσίου Ἀλικαρνησσέως Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας. ιβ, Πολυβίου τοῦ Μεγαλοπολίτου Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας. ιγ', Ἀππιανοῦ Ῥωμαϊκῆς τῆς ἐπίκλην βασιλικῆς, ιδ', Δίωνος Κοκκιανοῦ Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας. Additur : καὶ οἱ ἐφεξῆς ἐν τῷ δευτέρῳ τεύχει ἐπιγράξονται. *Sequentes auctores in altero* (hujus nempe tituli) *volumine recensebuntur*. Unde patet non integrum titulum de virtutibus et vitiis, sed priorem tantum, ut dixi, ejus partem in manus Valesii incidisse, qui ea libertate uti non dubitavit, ut in his eclogis et ordine scriptores alio poneret, et ea, quæ vel jam edita exstarent, vel indigna essent editione, omitteret ac rescinderet. [Conf. Zepernick. l. c., pag. 231.]

Ex deperditis hujus operis titulis primus fuit, ut in præfatione diserte traditur, Περὶ βασιλέων ἀναγορεύσεως. *De imperatorum regumque renuntiatione*. Cæterorum, ultra viginti ab Hœschelio et Valesio observatorum, hæc est notitia, litterarum ordine a me descripta :

Περὶ ἀνακλήσεως ἥττης. *De restitutione exercitus victi*.

Περὶ ἀνδραγαθημάτων. *De fortiter factis*, p. 442 edit. Valesii, et 473.

Περὶ γάμων. *De nuptiis*.

Περὶ γνωμῶν. *De sententiis*, pag. 258 edit. Valesii et 225.

Περὶ δημηγοριῶν. *De concionibus sive orationibus*. Id. p. 87.

Περὶ ἐθνῶν. *De gentibus*.

Περὶ ἐθῶν. *De moribus*.

Περὶ ἐκκλησιαστικῶν. *De ecclesiasticis rebus personisque*.

Περὶ ἐκφράσεως. *De descriptionibus*. Suid. in Σάμβυκες.

Περὶ Ἑλληνικῆς ἱστορίας. *De historia Græca (gentili.)*

Περὶ ἐπιβοῶν. *De imploratione auxiliorum*.

Περὶ ἐπιβουλῆς. *De insidiis*.

Περὶ ἐπιστολῶν. *De epistolis*.

Περὶ κυνηγεσίας. *De venatione*.

Περὶ νίκης. *De victoria*.

Περὶ οἰκισμῶν. *De coloniarum deductione*.

Περὶ παραδόξων. *De miris et inopinatis*. pag. 121 edit. Valesii.

Περὶ πολιτικῶν διοικήσεως. *De rerum civilium administratione*.

Περὶ στρατειῶν. *De expeditionibus militaribus*.

Περὶ στρατηγημάτων. *De strategematibus*, pag. 34 et 42 edit. Vales. et 437.

Περὶ στρατῶν. *De exercitibus*.

Περὶ συμβολῆς. *De prœliis*.

10. Constantini quoque hujus jussu Theophanes quidam *synopsin* totius *artis medicæ*, ex Oribasii potissimum scriptis collectam, septem libris, sive capitibus 296, digessit, et eidem Constantino inscripsit. Incipit prooemium : Τὰς προσταχθείσας ἐπιτομὰς παρὰ τῆς σῆς θειότητος, ἐκ θεοῦ αὐτοκράτωρ, περὶ τῆς τῶν ἰατρικῶν θεωρημάτων συναγωγῆς ἔσπευσα κατὰ τὸ δυνατὸν, etc. Exstat hoc opus aliquoties Græce ms. in bibl. Cæsarea Vindobonensi. Vide Lambecium lib. VI, pag. 114, 116, 157. FABR. — In cod. 21, n. 9, in cod. 24, n. 1 ; in cod. 25, n. 1 et 40, n. 8. V. Lambec. Comm. VI. part. II, p. 262, 264, et 356, ed. Kollar. ; sed plura v. infra ad vol. XII, pag. 685 sq., et J. O. Steph. Bernard. in præfat. ad suam edit. post ejus demum mortem ad umbilicum perductam, inscriptamque : *Theophanis Nonni epitome de curatione morborum, Græce et Latine. Ope codicum mss. recensuit notasque adjecit J. O. St. Bernard.* tom. I, cum tab. ænea. Gothæ et Amstel. 1794. — Tom. II, 1795, m. 8. HARL.

Aliud opus Constantini Porphyrogenneti jussu digestum, quod ms. in bibl. Regia Paris. exstat, teste Boivino ad Julii Africani *Cestos*, pag. 360. In illo excerpta ex Africano et aliis scriptoribus. FABR. — In cod. *Paris*, 1630, n. 6. est *Theophanes de diæta* ad Constant. Porphyrog. ; sed initium solum superest.

Codex forma est majori, quam in folio vocare solent, in membranas pergamenas, easque firmiores, læviores atque nitidiores, quam quibus postremis, ante typographiæ inventionem, temporibus utebantur, exaratus. Quanquam de ejus ætate certo definire non ausim, illum tamen longe ante urbis expugnationem in ipsa Græcia scriptum esse, existimo. Summa enim cura atque dexteritate confectus, ut sphalmata, quibus recentiores ex scribarum ignorantia atque oscitantia scatent, vel nulla vel exigua rarissime occurrant. Et licet elegantia scripturæ tanta appareat, ac si integrum volumen non solum eadem manu, sed eodem calamo eademque die descriptum videatur, litterarum tamen character antiquior est et a nostro multum differt, atque ideo lectionem initio difficiliorem reddit, quæ difficultas augetur per siglas vel litterarum compendia, et quod voces minus distinctæ nullo plerumque interstitio sibi cohæreant. Quod equidem notam non contemnendam antiquitatis cl. Salmasius (i) *asserit. Accentus adjecti illam nec tollunt nec minuunt, cum ab Aristophane jamdum inventi* (j) *et in vetustissimis atque præstantissimis codicibus sæpe reperiantur. Externa libri facies, involucrum nimirum ex corio bubulo Turcico constans auroque obductum, atque regum Hungariæ insignia, quæ in utraque parte apparent, satis demonstrant, non ultimum inter celeberrimæ atque instructissimæ Budensis, heu quondam ! bibliothecæ* κειμήλια *locum obtinuisse. De quo infra pluribus. Sed ut ad interiora accedam, primus tractatus omnem apparatum bellicum omniaque ad illum necessaria exactissime describit; reliqui, ritus ecclesiasticos, cerimonias, in unoquoque festo die observari solitas, prolixius enumerant. Hinc non solum quæ ad statum aulicum et ecclesiasticum pertinent, sed multa etiam quæ ad topographium urbis, officiorum atque dignitatum notitiam utramque, ecclesiasticam imprimis horum temporum historiam, faciunt, reperiuntur, quæ alibi frustra quæsiveris. Quod luculento est indicio, hoc opus nunquam prodiisse. Multa enim tam palatii quam Ecclesiæ officia, a Codino atque Meursio omissa, ex illo produci, multa etiam illustrari possunt. Innumeræ quoque voces occurrunt quas neque Glossaria, a Labbæo, Meursio, Du Cangio composita, neque Hesychius, neque Suidas habent* (k). *Quare ad linguæ etiam peritiam haud parum conducit. Stylus cæterum satis comptus atque pro istius sæculi barbarie sat elegans. Nunquam vero editum, imo vix cognitum hactenus optimum fuisse codicem, prorsus miror. Neque enim inter opera Constantini a Vulcanio, vel ab aliis publici juris facta, apparet, neque ab Hanckio, nec alio, quod sciam, ulla ejus fit mentio* (l). *Verum Du Fresnei domini Du Cange industriam effugisse, plane demiror, quippe qui ad illustrandam Orientalis Imperii historiam, et Glossarium suum adornandum incomparabili prorsus studio omnia rimatus est Solus Gesnerus* (m), *in historia litteraria versatissimus, ejus hisce meminit, dum inter alia Constantini opera recenset* : Volumen Græcum magnum ex bibliotheca Hungarica de cerimoniis aulicis sacris et profanis. Videndum, *pergit Gesnerus*, ante forte sit idem liber qui Harmenopulo tribuitur in catalogo bibliothecæ regis Gallorum. « Ordo regii palatii. » *Nullum vero mihi dubium est, aut falso Constantino Harmenopulo inscribi aut plane diversum esse debere. Cum expressissimis verbis imperator in omnium tractatuum titulis et præloquiis illos sibi ipsi vindicet, et quem Constantino Harmenopulo tribuit codex, de aulicis, meus vero de ecclesiasticis potissimum agat. Du Cangius, qui omnia regiæ bibl. ms. sedulo excussit, Harmenopulum non vidit, alias neglexisset minime ; quare illum adesse vix credo* (n). *Si Labbei Bibliotheca mss.* (o) *ad manus esset, lubens consuluissem ; is enim regiæ bibliothecæ mss. inter cætera enumerat, qualis autem sit catalogus, de quo Gesnerus, ignoro. Ms. fuisse oportet. Singularem enim regiorum mss. indicem unquam*

NOTÆ.

(*i*) Epistol. ad cl. Sarravium quæ 183 est in edit. *Burmanni*, p. 186 seq.

(*j*) Idem Salmasius l. c.

(*k*) Gesnerus quoque in censura l. c., p. 392. « Fallitur, ait, si quis putat nos in Codino habere omnem aulæ Constantinopolitanæ rationem ita explicatam, nihil ut desiderari queat : cum is aliquot sæculis nostro junior, immutatis valde rebus omnibus, prodierit : Constantinianum autem opus ea doceat, quæ aliunde peti aut illustrari non possunt, adeo ut, si hodie scriberet *Constantinopolim Christianam* Cangius, si hodie Glossarium illud conderet; si Imperium Orientale illustraret Bandurius, multa aliter traderent, multa certe traditis adjicerent. » Harl.

(*l*) Imo mentionem hujus operis fecit Pancirollus, in præf. ad *Notitiam imperii* fol. 2, his verbis : « Simile opus Constantinus imperator, ex Leone Philosopho genitus, Romano filio, successori reliquit, in quo summam totius imperii, sociorum omnium fœdera, hostium vires, rationes et consilia explicuit. Id apud se in bibliotheca tanquam thesaurum servatum fuisse Egnatius scribit, quod etsi diligenter perquisitum, nunquam potuit inveniri. » *Heum*.

(*m*) Sive Jacobus Frisius potius in Epitome bibl. Gesnerianæ et continuatione ap. Froschov. 1583, fol. 173.

(*n*) Secundum catalog. codd. bibl. Paris. Regiæ est inter alia Constantini Harmenopuli opera, in cod. 1360, n. 5, illius catalogi aulæ imperatoriæ et Magnæ ecclesiæ Constantinopolitanæ, ineditus dicitur : in cod. 1361 n. 7, *Officia aulæ Constantinopolitanæ*, in cod. 1362, n. 4-8. Officia ejusdem aulæ ; ordo sedium metropolitanarum, a Leone Sapiente, imp. constitutus ; officia Magnæ ecclesiæ Constantinopolitanæ ; ordo sedium, patriarchæ Constantino obnoxiarum ab Andronico, imperat. Palæologo II constitutus ; et 8. ordo liturgiæ patriarchalis, quo pacto illæ peragantur, auctore Demetrio Gemisto. Hic quod esse videtur quem Fabric. in seq. nota ex Labbeo citavit. Eadem opusc. sunt in cod. 1363. Add. codd. 1386 et infra vol. X, pag. 278. Harl.

(*o*) In hac pag. 270 memoratur ex mss. bibl. Regiæ, post Harmenopuli Promptuarium, libris VIII distinctum, et pleraque alia, ad utrumque jus Græcorum spectantia opuscula, *Officia palatii et ecclesiæ* ac sedes patriarchæ Constantinopol. subjectæ sub Leone Philosopho et Andronico Palæologo, et τάξις τῶν χειροτονιῶν per Demetrium Gemistum, protonotarium, Magnæ ecclesiæ diaconum, inscriptiones patriarchæ Constantinopol. ad papam et cæteros patriarchas, archiepiscopos. Sed nihil hæc ad præsens opus.

typis vulgatum esse, me latet. Illum vero ipsum esse codicem, qui Budensis librariæ supellectilis uberrimæ atque præstantissimæ quondam fuit, Ungariæ regum arma, ut supra dixi, gentilitia, quibus ex utroque latere splendent, comprobant. In ultima urbis Budæ expugnatione aliqua bibliothecæ rudera recuperata, quæ Julius a Pflugk (p) descripsit, sed meus codex non memoratur, quare longe ante evasisse oportet. Quibus autem fatis in meas tandem manus devenerit, equidem ignoro. Exiguo ære a me redemptus fuit, in magno autem pretio mihi habetur, dignus etiam qui lucem publicam videat. Quod an mea unquam opera fiet, nescio, exiguam enim in Græcis notitiam meam ingenue agnosco, neque qui hodie grassatur scribendi pruritus me tenet, ut scriptoris vel editoris nomen nullo reipubl. litterariæ commodo temere mihi arrogare velim. Interim gratus mihi labor est, quem cum Dn. Schneidero dicto Schmidt, viro Græcarum, imo omnium litterarum peritissimo, codici impendo. Hujus industria (nam mea quam confero symbola exigua vel nulla), prioris atque dimidiæ etiam partis secundi tractatus versio jam delineata. Rudis ea quidem, sed secundis curis, et si plura, quam supra a me nominata, glossaria nacti erimus expolietur.

Hactenus Uffenbach. — Illud opus quoque editurus erat Maius cum versione sua Latina suisque animadversionibus. Sed nec is ad exitum perduxit laborem. At, Musis faventibus, codex ille delatus est in bibl. senatus Lipsiensis, qui edendi operis curam tandem per Mascovium demandavit Jo. Henricho Leichio : qui jam libello *De diptychis vett.* Lips. 1743, pag. 10 sqq., primam editionis spem fecerat et totum caput quadragesimum secundi libri utroque vulgarat sermone; biennio autem post ipsam ordiebatur editionem. Ille vero cum, nondum absoluta dimidia operis parte, vivis eriperetur, Reiske suffectus, reliqua a pag. 217 tomi I Latine convertit, et commentarios historicos atque criticos tam doctos quam copiosos tomo II adjecit. Nam Leichii, cujus opera potissimum versabatur in constituenda lectione et Latina interpretatione, animadversiones intextæ sunt admodum paucæ. Editio autem illa, etiam hucusque unica, est inscripta : *Constantini Porphyrogenneti, imp. Constantinopolitani, libri duo de Cerimoniis aulæ Byzantinæ. Prodeunt nunc primum Græce cum Latina interpretatione et commentariis. Curarunt Jo. Henr. Leichius et Jo. Jac. Reiskius. Tomus primus continens librum primum.* Lipsiæ ex offic. lib. I Fr. Gleditschii. Prostat Paris, apud Briasson, le Breton, Durand et David l'aîné. A. 1751, maj. fol. — *Tomus secundus continens librum secundum.* Ibid. 1754. Longam tomi I censuram, multis ex opere redactis excerptis et interspersis hinc inde animadversionibus, fecit J. M. Gesnerus, in Relationibus de libris novis, a. 1752, Gotting. vol. I, fasc. IV, p. 390-416, et tomi II censuram in vol. II, fasc. IX, a. 1754, pag. 249, 288.

Reiske in præfat. ad vol. I copiose disserit, 1. de fatis hujus operis; 2. de argumento libri. Inter alia agit de Petro magistro, ex cujus opere, dudum pro deperdito habito, Περὶ πολιτικῆς καταστάσεως, *De constitutione civilis gubernationis.* (V. supra in vol. VII, pag. 538 sq.) Putat Reiske ea omnia, quæ in hoc Constantini Cærimoniali a pag. 225, vol. I, cap. 84, usque ad pag. 251, cap. 96 leguntur, item cap. libri ultimum, et forte quoque alia plura esse decerpta. Idem plura alia, notatu dignissima, quæ in hoc opere enarrantur, exponit. 3. De inscriptione hujus libri. 4. De auctore libri. Constant. Porphyr. non unum esse hujus, quod nunc terimus manu, operis, s. συστήματος, auctorem, Reiske, ut supra jam indicavimus, bene docteque demonstravit. 5. De exhibitis in hoc volumine et in secuturo (II) exhibendis. Promiserat Reiske pag. x vol. I, animadversiones historicas in totum opus cum Leichianis et indicem Græcitatis; sed in vol. II ad finem libri primi commentariorum (doctissimorum omnino et copiosissimorum) telam abrupit. In præfatione quidem ad vol. II spem fecerat voluminis III, quod implerent ea quæ ad secundum librum et primi appendicem, s. præcepta militaria, quæ in cod. eodem initium faciunt, dicendo superessent, cum indicibus, forte quoque excerptis Chronici Græci inediti Georgii Hamartoli (v. supra, vol. VII, pag. 463 sq.), quod in bibl. Lipsica Senatus inter codd. Gr. mstos reperitur. Sed cur tertium illud volum, (quantum equidem scio) lucem non aspexerit, nescio; et tamen index imprimis utilis et vero necessarius foret. Denique de tabulis æneis, primæ parti hujus operis insertis, addidit admonitionem. Præfationi subjecit et recudi fecit doctam Leichii dissert., jam a. 1746 editam, *De vita et rebus gestis Constantini Porphyrogenneti, imperatoris Byzantini.* Sed hactenus de illo opere Const. Porphyrogenneti. HARL.

In bibl. Veneta Marc. cod. 634, chart. sæc. circ. XVI, continet (nescio cujus) *officia aulæ CPolitanæ* et *Festa atque solemnia ejusdem aulæ*, teste Villoison. in *Anecd. Gr.*, tom. II, pag. 248. HARL.

NOTÆ.

(p) In epistola ad Seckendorfium, quæ exstat tom. II collectionis Madero-Schmidianæ *De bibliothecis*, p. 310 seq.

CONSTANTINI PORPHIROGENITI

IMPERATORIS

DE CEREMONIIS AULÆ BYZANTINÆ

LIBRI DUO

GRÆCE ET LATINE E RECENSIONE JOAN. JAC. REISKII, CUM EJUSDEM COMMENTARIIS INTEGRIS.

--

B. G. NIEBUHRII PRÆFATIO

(Ed. Bonn. 1829.)

De Constantino Porphyrogenneto imperatore, de libris quibus ordo aulæ Bysantinæ declaratur, qui ad illum auctorem referuntur, eorumque codice Lipsiensi, plene luculenterque a Leichio Reiskioque expositum est: nos breviter explicabimus, hæc editio quibusnam dotibus illi præstet quæ et princeps fuit, et hactenus unica. Hanc a Leichio cœptam, immaturaque ejus morte abruptam a Reiskio ad finem tomi secundi perductam, tertium voluntate bibliopolæ qui rei familiaris jacturam augeri nolebat omissum esse, notissima res est. Leichius, pravo consilio usus, ita confisus est apographo per Draudium confecto, ut vix inspiceret codicem cujus præsentis copia erat, editionem certe unice ad illud typis exscriberet. Sed Reiskius, suscepta operis cura, nihil antiquius esse duxit collatione codicis, unde quam plurimis locis fœdissimos errores correxit; incisa integra, propter ὁμοιοτέλευτα præsertim, omissa, restituit; quæ omnia in commentario accurate indicavit, in priore parte quæ jam e prelo exierat emendare non licebat. Ego a Classeno meo impetravi ut vitiosa emendaret, manca suppleret, quæ ex prave Græcis male versa essent, corrigeret; omnia ex mente Reiskii: cujus rei et labor fuit non exiguus, et fructus sane amplus. In sequentibus quæ Reiskius ipse accuravit, nihil mutare placuit, quanquam ille, cum portenta scribendi, qualia in codice exstant, manifestosque errores, relinqueret, sibi ipsi,meæque consuetudini contrarius fuerit. Sed nolebam festinatius agere, quod facere debuissem, otio destitutus; itaque incommodum, quod levius mihi videretur, elegi. Cum vero concedimus non esse omni numero absolutam recensionem Reiskii, commentarii laudibus nihil sane detrahitur, quo ille res obscurissimas extraque communem cognitionem positas ita explicavit ut Lessingius, etiam in his litteris sapientissimus judex, « admirandum esse opus, et luculentissimis hujus generis æquiparandum, » pronuntiarit. Hujus commentarii partem posteriorem, quæ Appendicem libri primi, secundumque integrum persequitur, post annum 75, e schedis Reiskii, in volumine hujus partis secundo ereptam oblivioni in lucem proferam; idque mihi potissimum contigisse, propter paternam amicitiam pietatemque qua inde a pueritia memoriam viri unici sancte colere assuetus sum, vehementer lætor. Fateor sane multis locis nonnisi inchoata esse. limæ servata, quam scriptor adhibuisset, nisi bibliopola eum destituisset: verum id nitori potius quam pretio operis obest.

Codicem ipsum, ut inspici posset ubi opus foret, Lipsia transmissum esse, Blumneri, v. cl., humanitati litterarumque amori, et, nisi me conjectura decipit, amicitiæ patrocinioque Hermanni debeo.

Scio ego, libros Contantinianos de cerimoniis, qaos inscriptio ipsa circa nugas versari prodit, a plurimis contemni plane ac derideri: neque negabo majorem prioris libri partem ita esse comparatam ut ingenuo homini nauseam moveat. Sed vel in his quisquiliis insunt nihilominus res ad historiæ cognitionem minime inutiles: tum vero illa præsertim in sequentibus quæ ex Petro Patricio, partim omisso ejus nomine, hausta sunt, non solum utilitatem habent eximiam, sed elegantiam quoque; neque fere alii hujus corporis libro præstantia cedunt. Delitescit in iis, ut rem exemplo commonstrem, Leonis Augusti edictum, quod per annos paulo minus 80 inde protrahere neglexerunt qui augendæ collectioni reliquiarum juris Ante-Justinianei operam dederunt.

Scr. Bonnæ a. d. v Id. Mart. MDCCCXXIX.

JOAN. JAC. REISKII PRÆFATIONES.

AD TOMUM PRIMUM

[Ed. L. I.] Cum ea, de quibus admoneri futurum hujus libri lectorem fas est, tot sint numero et enarratu tam ampla, ut una, modica certe futura, dissertatione comprehendi nequeant, aliæque præterea vetent rationes omnia quæ in promptu sunt simul effundere : visum est operam partiri, et hoc quidem loco tantum de fatis hujus, quod nunc prodit, operis Constantiniani, item de illius argumento, titulo et auctore disserere ; alteri autem volumini mox secuturo reliqua reservare, de quibus expositionem præfatio lectori debet.

§ 1. *De fatis hujus operis.* — Opus tam scitum et utile, atque hoc est, potuisse per tot sæcula scriptorum Græcorum Latinorumque, quotquot ab ejus natalibus inde claruerunt, omnium notitiam effugere, profecto mirum est, præsertim in acri illa, qua superius sæculum fervebat, indagatione chartarum ad Byzantinam historiam pertinentium. Primus autem Zacharias Conradus Uffenbachius, reipublicæ Francofurtanæ ad Mœnum quondam scabinus et consularis, librum hunc in famam misit, ejus notitiam edendo, quæ ex celeber. Fabricii *Bibliothec. Græc.* tomo VI, inferius a nostris operis repetetur. Ex Uffenbachii possessione pervenit in bibliothecam ampl. senatus urbis nostræ, quæ optimis libris instructa eruditis nostratibus magno usui est. Ita factum, ut amplissimus Mascovius, ejus præfectus, Jo. Henr. Leichium, nuper in Academia nostra elegantiorum litterarum professorem clarissimum, qui eam a prima adolescentia frequentare consueverat, ad edendum opus hactenus ineditum excitaret. Jam antea id idem molitus fuerat Jo. Henric. Maius, in Academia Giessana quondam Græcæ et orientalium linguarum professor. Testatur in *Catalogo*, quem confecit, *codicum manuscriptorum bibliothecæ Uffenbachianæ*, se libri hujus Latinam interpretationem confecisse, certamque editionis spem facit. At ea quidem cum ipsius obitu decollavit, neque, quo devenerit ejus interpretatio, constat. Scebimen ejus, unde æstimari queat, habetur in modo laudato catalogo, et apud Fabricium. Omine igitur aliquanto auspicatiore editionem operis desideratissimi suscepit clar. Leichius, vir Græce Latineque doctissimus, et in omni vetere novaque historia versatissimus, et primam quidem ejus spem faciebat anno 1743 in libello *De Diptychis veterum*, pag. 10 sqq., ubi totum caput quadragesimum secundi libri utroque sermone vulgavit ; ipsam vero editionem ordiebatur A biennio post. Ab eo inde tempore [Ed. L. II] processit impressio variis intercepta impedimentis, donec tandem superioris anni ineunte æstate doctissimum editorem, vita longiore dignissimum, et egregia promittentem, acuti morbi vis in ætatis flore tolleret. Pervenerant tum temporis typographi usque ad paginam hujus editionis 216. Devoluta deinceps ex magnorum virorum de meis profectibus benigno judicio editionis absolvendæ cura ad me fuit. Quæ igitur ea, quam dixi, pagina posteriora sunt, excusa fuerunt sub meis oculis, et excudentur porro, favente Deo, quæ supersunt.

§ 2. *De argumento libri.* — Si quis hoc sæculo, et pene dixerim unquam, in lucem editus fuit cognoscendæ Augustæ Romanæ Byzantinæque historiæ B utilis liber, est sane hic. Neque immerito in ejus desiderium exarserunt eruditi, ex quo argumentum et pretium intellexere. Et sane, si quis secum reputet hunc librum de cerimoniis aulæ Byzantinæ exponere, recolatque animo, quot et quam diversa in aulis summorum principum usu veniant, et id quoque tandem intelligat, aulam Byzantinam, qualis certe Porphyrogenitorum tempore erat, umbram veteris Augustæ Romanæ fuisse ; facile ille affirmanti credat, neque sacrum esse, neque profanum, historiæ veteris argumentum, quod hic liber non attingat, non illustret. Si quem rituum ecclesiasticorum studium capit, cognoscat hinc, qualis fuerit Ecclesiæ Græcæ facies decimo post N. C. sæculo, quæ legendorum patriarcharum ratio, qualis eorum cum suis imperatoribus consuetudo, quæ C Græcarum ecclesiarum partes et structura, quæ instituta celebrandi divini cultus, qui ejus ministri, quis ordo festorum dierum, quæ sacræ processiones, quas quibus diebus, ad ædes monasteriave celebriora. Rerum autem civilium contemplatio si quem magis delectat, vastus illi se campus hic pandit spectatu dignus pariter atque jucundus. Creantur Augusti, celebrant nuptias, susceptosque recens liberos curant sacro lavacro in ecclesia expiari ; conferunt dignitates, ad suburbana palatia rusticatum, vindemiatum, item ad horrea publica, annonam conditam spectatum, procedunt ; excipiunt, aliter quotidianas procerum salutationes, aliter statas solemniores ; perorant in silentiis, spectant circensem insaniam, audiunt factionum acclamationes et D flagitationes, præmia dant aurigis victoribus, missilia spargunt, pyrrhichas et ludos Gothicos spectant, vota, brumalia, natales ortus imperiique et connubii

sui celebrant, divinas epulas exhibent, eunt in bellum, agunt in castris, redeunt in urbem triumphantes, victasque calcant regum cervices; stipendia militibus erogant, instruunt et expediunt classes, admittunt legatos exterorum principum, suos ipsi ablegant, pompam et luxum omnem suum explicant, egestate passim transmicante tandem abeunt, ad plures, et in monumenta sua inferuntur. Perambules hoc ipso libro duce illa eorum sepulcralia monumenta, et lustres cujuscunque urnam cum inscriptis nominibus, in quibus aliqua sunt, quæ frustra in Du Cangii *Familiis Byzantinis* quæras. Penetres quoque hoc eodem duce in ipsa pretiosorum et insignium Orientalis Imperii conditoria, arcasque vestiarias et aliam suppellectilem excutias. Melius hic, quam usquam alibi, procerum tam palatinorum, quam militarium, item magistratuum urbanorum aliorumque minorum ordines videas, longisque in porticibus [Ed. L. III] excubantes numerosos variosque greges sacri corporis custodiæ deputatos. Mitto cætera, cum e superius dictis abunde constet, eam esse rerum hoc in opere expositarum varietatem, leporem atque dignitatem, ut hominum doctorum studia in se conversura ea et exercitura sint. Uni placebit, ni fallor, vestiariam rem, alii nummariam, alii domus augustæ officia hinc illustrare. Quamvis enim ea, quæ Leonis et Constantini nostri tempore in usu erant, a superioribus Theodosii et Justiniani temporibus tantum abludant, quantum secuta Comnenorum et Palæologorum extremaque Bizantini regni ætas ab ætate nostrorum Porphyrogennetorum abludit, quod constat Codinum cum hoc opere conferenti; possunt tamen illa vetusta florentis Romani imperii tempora et Byzantina primordia ex hoc opere multo magis, quam hoc opus ex Codino, illustrari. Erunt porro, qui ex indiculis rogarum, seu annuorum stipendiorum officiis palatinis cæterisque debitorum; item ex indiculis impensorum in expeditiones aliquot maritimas contra Saracenos Cretenses susceptas, æstimabunt cum militares imperii Byzantini, quale tunc erat, terrestres maritimasque copias, tum pecuniarias quoque, institutaque comparatione Græcorum centenariorum et librarum auri cum nostrate pecunia, invenient, qua Byzantinorum regum et nostratium opulentia differat. Erunt alii, qui singularia quædam disputationum capita hinc decerpent; e. c., qualis fuerit ludorum circensium apud Byzantinos constitutio, res admodum obscura; et, quæ non minus est, qualis fuerit pars, vel comitatus, Augustarum Byzantii; unctine fuerint illi imperatores ad Latinorum exemplum; quousque sermo Latinus in aula CPtana obtinuerit, et illæ orationes a recens nuncupatis imperatoribus e tribunali circove ad milites dictæ, quæ nostræ editionis a pag. 239 inde leguntur, fuerintne Græcis iisdem verbis recitatæ, an potius Latine primitus dictatæ, deinde vero a Petro Magistro in Græcum sermonem conversæ; quod mihi quidem probabile

A fit. Est ea, quam dixi, pars insignis, eamque edendo videor mihi particulam operis desideratissimi, sed dudum pro deperdito habiti, edidisse. Constantinum nostrum colligendis et in certos titulos digerendis scitis atque memorabilibus veterum locis diligentem operam impendisse, nemo nescit. Erant olim illi tituli numero quinquaginta tres. Ad nos autem non pervenere, nisi titulus vicesimus septimus de legationibus integer, opera Fulvii Ursini et Davidis Hœschelii; et tituli quinquagesimi, cujus inscriptio est de indolis probitate atque pravitate, seu de virtutibus et vitiis, particula, beneficio Peirescii et Henrici Valesii. Reliqui tot numero tituli grandis, sed et utilissimi, operis creduntur jactura irreparabili periisse. Quid si vero

B contendam me cum hoc, quod nunc edo, volumine primum laudati operis titulum, si non integrum, at saltem magnam ejus partem in manus doctorum hominum tradere? Egit ille olim περὶ βασιλέων ἀναγορεύσεως, *de imperatorum regumque renuntiatione*, ut e Fabricii *Bibl. Græc.* tom. VI, pag. 492 constat. Atqui voluminis hujus capita XCI et et sequentia, a pag. 238 usque ad pag. 251 non tantum in universum cerimonias distincte tradunt, quibus prima [Ed. L. IV] CPpoleos ætate imperatores ibi solebant nuncupari, sed et in specie Leonis magni, Leonis minoris, Anastasii Dicori, Justini senioris et Justiniani Magni renuntiationes tam luculenter exsequuntur, ut nihil desiderari queat, lucemque præclaram illi historiarum parti accendant. Ego

C quidem non credo, usquam antiquorum monumentorum locum exstare, qui ritus nuncupandorum Augustorum, veteres nempe illos mereque Romanos, æque splendide exponat, atque particula nostri operis, de qua mihi sermo nunc est. Antiquitatem ejus spirant omnia, orationes ad fortissimos exercitus, Augustatica promissa, militum atque populorum acclamationes. Quæ qui cum scriptoribus Historiæ Augustæ vulgo sic dictis comparet, non poterit is absque voluptate imaginem veteris Romæ in nova contemplari. Quidquid tandem fuerit de conjectura mea, sive particula ea de qua loquor, olim ad titulum primum ingentis illius et celebratæ bibliothecæ, ut ita dicam, Constantinianæ, aut, si malis, Pentecontateuchi, pertinuerit, sive minus: ego quidem non dubito, eam decerptam fuisse ex

D alio quodam vetusto insigni libro, cujus jacturam studiosi antiquarum rerum ægerrime ferunt; scilicet ex Petri Magistri, viri illustrissimi, sacrorum officiorum apud Justinianum Magnum magistri, et ad Gothorum in Italia reges, et ad Cosroem Persarum quoque deinceps legati, libris, quos Suidas laudat Περὶ πολιτικῆς καταστάσεως, *De constitutione civilis gubernationis*. Sæpius viri meminit Procopius, meminit quoque Cassiodorus. Neque ignotum ejus nomen est in historia Byzantina, ex titulo Excerptorum Constantinianorum de legationibus, cujus superius mentionem injiciebam. Exstant in eo titulo quædam ejus fragmenta, nullum

tamen Juliani ætate posterius. At in nostro codice cap. 87, lib. I, pag. 229, non tantum Theudæ, Gothici in Hispania regis,ad Justinianum legatio velut in transitu memoratur, sed ibidem quoque ex professo memorabilis Anthemii ad Leonem Magnum legatio exponitur, qua imperator Occidentis laureatas suas imagines atque litteras Orientali mittebat. In universum ea omnia, quæ a pag. 225, cap. 84, usque ad pag. 251, cap. 96, leguntur, item caput libri I ultimum, et forte quoque alia plura, puto Petri Magistri esse, ex eo, quem dixi, deperdito libro Περὶ καταστάσεως decerpta. Promittit vox κατάστασις, *constitutio*, non tantum præcepta sapienter administrandæ reipublicæ, sed etiam rituum, quibus civilia negotia peraguntur, expositionem : adeoque pertinet ad veteres libros tacticos, seu cerimoniales, de quibus in commentariis agemus. Promittit idem quoque dignitas, quam Petrus gessit, magistri sacrorum officiorum, ad cujus officium atque dispositionem etiam cerimoniarius pertinebat. Enitet itaque in hoc primo hujus operis volumine grande hoc Petri Magistri fragmentum, velut gemmula. At in secundo, quod favente Deo quantocius expediam, inter alia præclara enitebit prolixus et insignis liber alicujus Philothei, protospatharii et artoclinæ regii, quo non tantum divinarum epularum ordinem plene distincteque, ut nil supra, persequitur, sed etiam, quod argumento illi cohæret,dignitatum tam palatinarum, quam militarium, et [Ed. L. V.] urbanarum quoque, a summis ad imas, nomina et præsidendi jura, item quæ sint axiomata, seu dignitates, quæ officia, quibus cum brabeis, vel insignibus, conferantur, necnon quo quæque ordine et quibus diebus ad sacram mensam advocetur, assideat et illinc rursus emittatur, recenset. Habet præterea utrumque volumen alia monumenta, e quibus Du Cangii *Familiæ Byzantinæ* augeri, *Constantinopolis Christiana* corrigi, Byzantinorum quorumdam historicorum hiatus expleri, et chronologica quædam momenta recte constitui possunt. Quo pertinent narrationes de Theophili et Basilii Macedonis triumphis, in appendice libri primi; item de expeditione Himerii adversus Cretenses Saracenos sub Leone Sapiente dicto ; porro de legatione Romani Lecapeni ad Hugonem Italiæ regem, muneribusque illi cum protospathario Paschalio in eum finem missis, ut rebelles Longobardos Landulfum, Athenulphum, fratres, et aliud fratrum par, Gaimarium et Gaiferium, illos Capuæ et Beneventi, hos Salerni regulos, in ordinem cogeret. Nitet quoque in primo hoc volumine cap. 96, pag. 253, edita sollicita illa et velut diaria narratio seditionis, per quam a.C. 963 post obitum Romani junioris in urbe regia obortam, Nicephorus Phocas imperio potitus est. Quam rem, ut ut Cedrenus quoque haud perfunctorie narraverit, ad hominis tamen, a quo caput illud nonagesimum sextum profectum est, diligentiam, peritiam atque fidem non accedit. Patet, scriptorem rebus, cum gererentur, interfuisse. Qui orientalem historiam amant, reperient in secundo volumine memoratum aliquem Dilemicum, emirum Amidæ, hominem et oratorem Abu Chamdani ad Constantinum nostrum missum. Qui Abu Chamdan (sic enim pro more illorum temporum, quamvis non satis recte, pro Ibn Chamdan appellatur) fueritne Naseroddaulah, an ejus frater Saifoddaulah, ambo potentes per Syriam atque Mesopotamiam principes,et in historia orientali celebres, in commentariis inquiram. Ne leviora illa commemorem, in secundo libro, alias inter inscriptiones litterarum a Byzantinis ad alios reges terrarumque dominos missarum,haberi quoque inscriptiones litterarum, vel aurearum bullarum, ut appellabant, ad Protosymbulum Agarenorum, qui est Bagdadicus Chalifah, item ad Indiæ dominum (quæ inscriptio mihi quidem perquam mira accidit : non enim video quid rei Byzantinis imperatoribus, nostro certe Constantino, cum Indiæ rege, id est Arabiæ Felicis, ut ego equidem existimo, commune fuerit) : comparent ibidem loci litterarum inscriptiones ad regulos obscuros Iberiæ, Albaniæ, et Abasgiæ ; unde ad geographicam notitiam tractus versus Scythiam Asiaticam vergentis accessio fiat. Memorantur quoque principes aliquot Bulgarici, quos in omne historia hactenus frustra requisivi. Quæro pariter adhucdum, quinam fuerint,et a quo ad nostrum Constantinum legati illi Hispani, quorum altero libro mentio fit. Ea quoque particula scita est, quæ quo comitatu celebris illa Russorum archontissa seu ducissa, Elga, vel Olga, ut alii appellant, CPlin venerit, enarrat, et quibus [Ed. L. VI] honoribus donisque eam et comitatum Augusti nostri affecerint, quo in conclavi Constantinus et Romanus filius, quo rursus Helena Augusta et ejus nurus eam exceperint, et ad colloquium, aut et ad epulas, et quibus diebus, admiserint, quando coram Augustis stare, quando considere jusserint. Quid denique afferam urbis Constantinopolitanæ situm et faciem, vel, ut appellant, topographiam, qualis ea ætate erat, in multis rectius ex hoc libro percipi, quam e Du Cangii *CPli Christiana*, præclaro alias et utilissimo libro, viri doctissimi et in historia medii ævi, Byzantina præcipue, exercitatissimi ; at illi tamen libro nonnulla, quæ abesse malis, adhæserunt, quorum de cætero veniam æquus quisque viro de his litteris meritissimo facile faciat. Eo pertinet, ut id obiter attingam, quod palatium Magnauræ, in quo legati excipi et audiri solebant, in extrema urbis parte occidentale posuerit, cum magni palatii ad Stenum siti, in quo ordinarie imperatores habitabant, pars esset. In eo quoque ratio Bandurium fugit,quod celebrem illam Auream sic dictam portam in mediis mœnibus urbi ex parte terrestri vel occidentali prætentis collocat.Ea vero ad sinum Propontidis sic erat posita, ut navibus ad eam appelli posset. Alia prætereo, quæ gratiam et favo-

rem huic operi conciliare queant, quum satis et A abunde mihi de hoc argumento dixisse videar, et quæ præterea huic operi insunt scitu digna, nequeant, ubi integrum prodierit, eruditorum oculos fallere.

§ 3. *De inscriptione hujus libri.* — Titulum, *de cerimoniis aulæ Byzantinæ,* præfixit huic operi clar. Leichius, ad exemplum Maii et Fabricii. Alius conspicitur involucro coriaceo membranarum nostrarum impressus; nempe *de regalibus institutionibus.* Auctor ejus ille est, quisquis is fuerit, qui membranas ea veste amiciri jussit, in qua adhuc cubant. Conjicitur is fuisse Matthias Corvinus, illustrissimus rex Hungariæ, qui membranas nostras olim in celebre illa sua Budense bibliotheca ideo fertur habuisse, quod in utraque involucri tabula B insignia regni Hungarici et Bohemici conspiciuntur. Adhuc alius denique titulus ordine temporum primus, est hic Græcus, ab ipso Constantino, aut, si quis malit, a librario profectus, Σύνταγμά τι καὶ βασιλείου σπουδῆς ὄντως ἄξιον ποίημα, *compilatum aut congestum opus, vere dignum regiis curis.* Utrumque quidem vere atque recte. Comportatum enim est e variis auctoribus, et digestum eo modo, quo lapides in acervo. Fuit quoque Byzantinorum regum non minima cura, pompam et cerimonias aulæ suæ ad formam hoc libro traditam conformare; quod ex Luitprandi historia patet. Is enim, præsul Latinus, non exiguorum spirituum, cum videret, clericos apud Græcos laicis non præferri. sibique locum in epulis imperialibus non tantum C infra Græculos, ut appellat, patricios, sed etiam infra ipsos Bulgaros assignari; (id autem ex hujus libri edicto, neque aliter, fieri debebat;) tantam exardebat in iram atque indignationem, ut non solum de sacra mensa surgens abiret, sed etiam in libello, quo ad herum, Ottonem I, imperatorem Saxonicum, suæ legationis sucessus perscripsit, Nicephorum [Ed. L. VII] Phocam totamque Græciam coloribusinvidiam cientibus denigraret. Recte *igitur eatenus* quidem congruit Græcus ille titulus huic operi. At eo merito displiceat, quod argumentum libri sui, quale sit, non edat. Non tamen abludit ab ingenio istorum temporum, et maxime nostri Constantini, qui morem videtur amasse, libris suis ignorabilia et incongrua nomina imponendi. Præstanti illi, quam supra laudavi, colle- D ctioni, aut bibliothecæ, vel Pentecontateucho, quodnam quæso poterat inscribi nomen ineptius, quam quod ab auctore inscriptum fuit, κεφαλαιώδεις ὑποθέσεις. Quod sive *brevia argumenta,* sive *argumenta in certos titulos digesta,* interpreteris, non magis ex eo intelligas, nisi aliunde noris, quale fuerit collectionis argumentum et finis, quam alius libri, cui auctor titulum Adversariorum aut Collectaneorum præfigere voluerit. Similis est alter ille titulus, quem Constantinus operi suo, quod a nobis *De administrando imperio* citari solet, ad Romanum *filium scripto,* præposuit, φιλοπόνημα, *exercitatio.* Vid. Bandur. initio notarum ad istum librum, tom. II *Antiq. Imp. Orient.*

§ 4. *De auctor libri.* — Fuit hoc opus hactenus, ex fide membranarum nostrarum, illi Constantino Porphyrogenneto, Leonis Sapientis filio, Basilii Macedonis nepoti, tributum, cujus inter doctos purpuratos magna laus et celebre nomen est, et cui alia quoque ingenii industriæve monumenta, ut, præter modo laudatum geminum opus, liber de thematibus, alius de vita Basilii, item de imagine Edessena libellus, imputantur. Ego vero, cum in hoc nostro, ut inscribitur, Syntagmate invenirem haud pauca, ejus, quem dixi, Constantini excessu posteriora, non margini assuta, sed ab eadem manu, quæ cætera omnia exaravit, uno continuo filo intexta: cœpi de auctore fideque inscriptionis, et vulgaris famæ ambigere. Sunt autem illæ characteristicæ temporum notæ hæ præcipuæ. In illo capite, quod monumenta sepulcralia imperatorum CPtanorum percenset (est id libri secundi quadragesimum secundum), occurrit illius ipsius Constantini, quem liceat doctrinæ gratia Sapientem ad patris Leonis exemplum appellare, urna cum hoc elogio: Λάρναξ, ἐν ᾧ ἀπόκειται Λέων.. σὺν τῷ υἱῷ Κωνσταντίνῳ, ὕστερον τελευτήσαντι, τῳ Πορφυρογεννήτῳ, *Urna, in qua jacet Leo... cum filio Constantino Porphrogenneto, qui deinceps mortuus* (id est longo tempore post positum patri monumentum vita defunctus et in paternum tumulum illatus) *fuit.* Aliquot interjectis versibus memoratur Basilii, vulgo Bulgaroctoni dicti, monumentum, qui filius Romani junioris, nepos supra dicti Constantini Sapientis, anno post avi obitum sexagesimo quinto vivis excessit. Tandem quoque capite sexto et nonagesimo primi libri, seu quinto et centesimo, secundum membranarum computum, narratur, quid A. C. 965 a mense Martio usque ad Augustum in illo interregno contigerit, quod Romani junioris excessum, et Nicephori Phocæ tyrannidem intercedit, et qua hic eam ratione invaserit. Hæc anno post Sapientis Constantini excessum [Ed. L. VIII] quarto contigerunt. Palam igitur est, hæc ab illo scribi et in Syntagma suum inferri non potuisse. Quid ergo statuendum? Unum superest aut alterum statuere: sive juniorem Constantinum Porphyrogennetum, Romani filium, Sapientis Constantini nepotem, operis nostri auctorem esse, cui ademptum librarius per errorem avo tribuerit: aut esse quidem ejus Constantini, cujus in titulo perhibetur, at expertum interpolatorem; sive nepos ejus Constantinus ille fuerit, sive alius quiscunque. Specie neutra caret sententia; mihi tamen rectius videor facere, si posteriori calculum meum addam, quam si priori.

Isti quidem sententiæ, quæ juniorem Constantinum. Basilii Bulgaroctoni fratrem, operi huic inscribit, et secundum quam deberet illo exaratum fuisse triennio, quo solus ille Constantinus post

litteras meritis uberiorem materiam aliis temporibus seposui, cum ejus de cærimoniis aulæ Byzantinæ opus, in duos libros digestum, e codice bibliothecæ publicæ, id quod maxime nunc molior, evulgabo. Ætas ejus, si quæ alia, magnis exemplis dives fuit. Nam Russi, Turcique, sacris Christianis tum primum aut initiati, aut altius imbuti sunt; Bulgari, valida et ferocissima gens, post bella plurima et cruenta, sanguine et fœderibus cum domo Augusta coaluere: res contra Italiæ magis declinarunt, et novum postea incrementum Germanorum gloriæ fuerunt. Ipse Constantinus secundis adversisque juxta famosus fuit, et ademptam sibi potestatem generoso animo passus est, mox receptam ad nepotes transmisit. His itaque inductus, quæ ad illustrandas ejus res maxime pertinere visa sunt, ex antiquis scriptoribus collegi, quorum nonnullos, aut libidine assentandi, aut odio adversus principem, multa commentos esse, animadverti. Non defuerunt, sane Constantini rebus dicendis decora ingenia; nam et Leo Grammaticus et Simeon Logothetes, et Gregorius Monachus, et quem hi præcipue secuti sunt, Theophanis continuator, vitam ejus posteris tradiderunt. Prætereo Scylitzen, Zonaram, Cedrenum, oscitantes sæpe, nec ullo modo antiquis illis comparandos, deinde Latinos, Luitprandum, Reginonem, cæteros, veris plurima, partim falsa, partim incerta admiscentes, tum orientales, Eutychium et Elmacinum, quos tunc demum, cum eorum castigandi errores erant, adduxi. Vale, Lector, et studiis nostris favere perge.

CONSPECTUS.

I. Constantinus Porphyrogennetus, Leonis Philosophi e Zoe Carbinopsina filius, an. 905 natus est, quo tempore exortus crinitæ stellæ, quam cometen vocant, fœdarum de imperio contentionum et civilis sanguinis, ut vulgo credebatur, præsagium, apparuit. Aqua lustrali a Nicolao patriarcha, eo die, quo Servatoris in Jordane fluvio lustrati memoria celebratur (Græci Θεοφάνια vocant,) ablutus est (1); pompa in expiationibus principum solemnis, quod mater nondum Augusta appellata esset (2), omissa. Juventutem ejus Theodorus, doctus, ut tum erant tempora, et in administrandis rebus magni vir momenti, præceptis et exemplo formavit (3). Coronam puero in spem successionis imperii Euthymius patriarcha imposuit, nondum obsoleta Cæsaris dignitate, qua ornatus, *Nobilissimus*, antiqui moris instituto, vocabatur (4). Eumdem brevi in- A tervallo Leo, morti proximus, Alexandro fratri, potestatis et consiliorum omnium comitem ac socium, commendavit, ut eo magistro regnandi artes, sibi suisque civibus salutares, addisceret (5). Tum vero, nunquam satis tutum esse regni consortium, apparuit nec Alexandrum, pessimo exempli principem, qui multa crudeliter, multa intemperanter gerebat, a scelere abstinere. Nam Basilitzem, nec sanguine, nec in rem publicam meritis, clarum, sublato Constantino, admovere imperio cogitabat; quibus consiliis mors ejus intercessit, postquam annum unum, et quod excurrit, regnasset (6). Puero, nec ætate, nec rerum experientia, tantæ molis capaci, Nicolanum, sacrorum principem, Stephanum et Joannem Eladam, tutores testamento B instituit, quorum licet æqualis dignitas esset, summa tamen apud Nicolaum stetit (7). Interim res publica

NOTÆ.

(1) Continuat. Theophan. in Leone Basil. F. XXIII, p. 228. Leo Grammat. p. 483. Scylitzes p. 602, etc.

(2) Augustæ dignitas ipsi tum primum impertita, unaque nuptialis corona imposita est. Zonaras, t. II, p. 178: Οὐκ εὐθὺς μέντοι αὐτῇ τῆς βασιλείας μετέδωκεν ἀξιώματος, ἀλλ' ἐφ' ἱκανὸν αὐτῷ συμβιοῦσα ἦν ἀταινίωτος, μέχφις οὗ παιδίον ἐξ αὐτῆς ἐτέχθη τῷ βασιλεῖ. *Eam non statim honore imperatorio est dignatus, sed diu sine diademate habuit, donec filiolum peperisset.* Simeon Logotheta in Annalib. p. 466: Εὐλογήθη Λέων καὶ Ζωὴ — καὶ ἀνηγόρευσε τὴν ἑαυτοῦ γαμετὴν Ζωὴν Αὐγούσταν. *Benedictionem nuptiali ritu consecuti sunt Leo et Zoe — uxorem quoque Zoen Leo Augustam proclamavit.* Adde Cedren. p. 600.

(3) Hic ille Theodorus est, qui postea pacem cum C Simeone, Bulgarorum rege, composuit, et Constantino, ut Romanum collegam ac defensorem imperii assumeret, persuasit: post urbe cum Theophylacto patricio, quod contra Romanum novas res moliri argueretur, pulsus, in Opsiciana, minoris Asiæ regione, ætatem egit. Contin. Theophan. XI, pp. 241 et 245; Leo Grammat. p. 492. In bibliotheca Augusta Vindobonensi exstant Theodori orationes aliquot, quibus Constantinum et Zoen matrem celebravit. Lambec. Commentarior. lib. IV, p. 11.

(4) Georg. Mon. in Novis Imp. p. 561; Zonaras p. 180. De *Nobilissimo* et *Nobilissimatu*, ut sequiori ævo ea dignitas vocabatur, agit Cangius in Glossar. Græc.

(5) Vix enim septem annos Constantinus natus erat, cum pater fato fungeretur. Hinc eum Gregor. in Vita Basilii (ad d. 26 Mart.), p. 670: Κομιδῇ νέον καὶ παῖδα, Luitprand. Hist. l. III, c. 7, *parvulum et* ἄλαλον, id est, *mutum et infantem*, vocat. Successit autem Alexander anno 911. Apud Simeonem Logothetam, annum 907 ponentem, numeri corrupti sunt.

(6) Contin. Theophan. p. 233, ἔτος ἓν ἡμέρας κβ', *annum unum, dies* 22. Simeon Logotheta et Leo Grammaticus dies, præter annum integrum, 29 numerant, quorum sententiam proximam vero esse, Pagius in Crit. Baron. an. 912, pag. 804, ostendit.

(7) Gregor. in Vita S. Basilii jun. p. 670, n. 10: 'Αλέξανδρος ἐπιτρόπους τε καὶ φύλακας αὐτῷ ἐπ-

a Polyeucto patriarcha, non multo post, sacris diptychis adscriptum esse, plurimi indignarentur (45).

V. Post annos admodum quindecim, quam primum imperium adorti erant, Bulgari rursus pacem exuere, seu assuetudine gentis, quæ secunda adversus circumjectas nationes bella hactenus exercuerat, seu quod claustra maris ac terræ levi præsidio adversus validissimos exercitus septa essent. An. 929. Tum prætorianæ cohortes arma subito ceperunt, infausto eventu, cum acrius quam constantius, prælium inirent. Classe etiam vindicare maria visum, quæ, ducum imperitia, aut dispersa est, aut in fugam conjecta. Auxerunt terrorem agrestes, cum portis urbis incidentes, Pegarum et Theodoræ palatia, Stenumque, hostili igne accensa, procul fumare nuntiarent. Pericula ultima audere et experiri tandem jussus est Sactitius, quem palantes copias non instrenue aggressum, uno vulnere Barbari in mortem affecere. Cujus gesta multi cum attigerint, in eo consentiunt, magna in ipso virtutis, magna belli decora fuisse, quibus rem publicam in paucis sustinuisset. Inter hæc rex Bulgarorum, et ducis et gregarii militis officia obiens, Andrianopolin cum exercitu movit, corona circumdatam, postquam annona defecerat, cepit, captivo duci, quidquid tormentorum reperiri potuit, adhiberi jussit. Inde victoria haud segniter usus, Thracia et Macedonia ferro igneque vastata, sedem imperii et caput, Byzantium petiit; at castris positis, versa ad pacem cogitatione, ut sibi cum Romano colloqui liceret, oravit (46). Admiratio subiit utriusque exercitus militem, cum hinc ferociam Bulgari, inde non infractam imperatoris

A mentem cerneret, ut qui tantæ dignitatem majestatis, raro ea tempestate, et ex vetere memoria exemplo, ore totoque habitu proderet; jam tum præsagiens animo, fore ut pax affinitatibus connubiorum firmaretur. Aliquot annis post, Simeon Bulgarus, morbo exstinctus, Petro filio regnum testamento relinquit (47), qui, licet jam exercitum in Græcos armasset, cum Turci, Servii, Chrobati, validæ nationes, sibi imminerent, summaque præterea caritas annonæ incideret, legatos de pace instauranda, ad Romanum misit, utque Maria, Christophori Cæsaris filia, in manus sibi conveniret, rogavit. An. 942. Tum spes objecta est Christophoro secundi a patre loci, Porphyrogenneto quidquid ex avita majestate supererat ademptum (48).

B Hæc domi fere ea ætate gesta sunt. Paulo antea Melitene, vetus ac nobilis ad Euphratem urbs, Armeniæ secundæ a Justiniano assignata, recepta est (49). Diu subjectam Saracenis Constantinus Copronymus olim occupaverat, in obsequio tenere non potuerat (50). Joannes Curcuas, præfectus militum, qui per Syriam stativa habebant, obsidione longa et difficili cinctam, in ditionem redegit, et postea civium auxilio finitimis gentibus attritis, prædam insignem, captivos, bellique confecti famam domum reportavit. Urbem et quidquid finitimi agri est, in provinciam, quam *Curatoriam* vocarunt, imperator descripsit (51).

VI. Sub idem fere tempus bella plurima fines imperii terruerunt. Nam et Scythæ, Strymone superato, Nicopolin, validam urbem, Augusti victoria

C nobilem, occuparunt, et Turci, qui et Ugri (52), a septentrione Thraciam, Byzantium usque, incursarunt: hos Theophanes patricius prosperis præliis

NOTÆ.

σιλεία τῶν θεοστεφῶν Βασιλέων ἡμῶν Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου συνῆψε καὶ συνήνωσε. E quibus verbis etiam hoc colligitur, turbas inter Euthymianos et Nicolaitas nondum hac ætate compositas, aut novas potius de quartis nuptiis ortas esse. Quod præterea Cedrenus testatur, magnamque Nicolai Chrysopergii in stabilienda concordia curam fuisse, prodit p. 702 B. Cæterum in matrimoniis ineundis nulla gens Græca religiosior fuit, ut ex Matthæi Monachi Quæst. matrimon. apparet, et illustri exemplo probat Cedrenus p. 649.

(45) A Vita S. Polyeucti e Græcis scriptoribus collecta Act. SS. Febr. t. I, p. 707.

(46) Leo Grammat. p. 498. Contin. Theophan. p. 248. Simeon Logoth. p. 483, cæteri. Meminit etiam Theodos. Kioviens. ad an. 929, Sigebert. ad an. 926.

(47) Quem ex altera uxore susceperat, Michaele, primo loco nato, ritu monachorum tonso. Simeon Logoth. p. 46.

(48) Bulgari scilicet id rege genteque sua indignum judicantes, quod in solemnibus populi acclamationibus, Constantino primum, deinde Christophoro honos haberetur, facile a Romano, ut mutatio prisci moris fieret, impetrarunt.

(49) Ἐπίσημον καὶ ἐξακουστον, καὶ πάνυ ὀχυρὸν καὶ δυνατὸν κάστρον τῆς Συρίας vocat Theoph. Contin. p. 257. Conf. Pagius ad an. 927. VIII. Notus est Acacius Meletinensis episcopus, Nestorianis contentionibus quinto sæculo implicitus.

(50) Zonar. Annal. t. II, p. 108. Cedrenus p. 463.

(51) Leo Grammat. p. 504. Contin. Theoph. p. 258. Dicta est *Curatoria* a *Curatore*, qui tributa, per eam provinciam collecta, ærario principis, quod et ipsum Κουρατωρία vocatur, inferebat. Hoc ex Simeone Logotheta p. 487 colligo: Μελιτηνὴν Κουρατωρείαν ἐποίησε ὁ βασιλεὺς, καὶ πολλὰς χιλιάδας χρυσοῦ καὶ ἀργυρίου ἐκεῖθεν λαμβάνει ἐτησίως. Cangius in Glossar. h. v. Annæ Comnenæ locum *Alexiad.* l. VII, p. 205, corrigit, et pro Μιτυλίνης

D Μελιτήνης rescribit, in quo ipsum ratio fugit. Refert Augusta, Tzacham, classi præfectum, occupatis Clazomenis, in Phocensem agrum solvisse, cumque diu in obsidione Methymnæ hæsisset, Mitylenensem regionem in ditionem redegisse. Unde, qui locorum situm et circumscriptionem norunt, facile intelligent, eam de Mitylene, vetere ac nobili urbe, loqui, cujus nomen universæ insulæ postea tributum videtur.

(52) Indict. VII, m. Aprili, seu A. C. 934. Turcos fere vocant scriptores, qui hodie Hungari sunt. Zonar. p. 176. Τοῦρκοι οἱ περὶ τὸν Ἴστρον, οἱ καὶ Οὔγγαροι καλοῦνται. Idem p. 255 de Turcis, regni Saracenici eversoribus, scribit, eos septentrionalem plagam ad Caucasum montem incoluisse. Multa de iis Constantinus libro *De administrando imp.* variis locis observat.

subegit, et captivos, quorum ingens numerus erat, recepit. Pace cum his composita, Russi, quæ tum natio, terror Græci nominis mari præpollebat, direpta minori Asia, cum decem navium millibus mare obsederunt (35). Nunquam in [L. XIX] accolas gravius sævitum, præcipue sacerdotes gravissimis suppliciis affecti sunt, nec a sacris ædibus hostes ignem abstinuerunt. Distractæ scilicet erant imperii vires, quod naves aut contra Saracenos missæ erant, aut insulas tuebantur. Præerat Russorum classi Igor, seu Ingor (54) (quod admoneo, ne quis virorum immutationem putet, quæ nominum est), princeps gentis, nulli virtute secundus, et victoriis plurimis superbus. Non diu tamen hostes, cum ventum ad manus esset, Theophanis impetum sustinuere : certe ex navibus paucæ servatæ, pars maxima aut mersa æquore, aut Græco igne combusta est. Fugientibus Joannes Curcuas cum Orientis copiis supervenit, et horribili clade affectos delevit. Re feliciter gesta, Theophanes princeps cubiculi dictus, Joannes Curcuas, qui duobus et viginti annis rem publicam consilio et armis sustentarat, et, ut erat magnis ausis promptus, mille ceperat oppida, prolatis ad Euphratem et Tigrim imperii finibus, invidia oppressus est (55). Russi a cæde et ferro animum sumpsere, et ignominiæ impatientes, collecto e Varegis (56), Slavis, Polonis, milite et instructa classe, rursus Græciam tentarunt. Anno 944 missis quoque in Patzinacas concitoribus belli (57). Quo nuntio perterritus imperator, tributum hosti pendere cogitur (58). At anno proximo fœdus cum Igore, cujus sententia in hunc modum fuit, paciscitur : commercia terra marique libera utrique populo esse debere ; Chersonesum Tauricam nolle se armis invadere, nec Bulgaros contra incolas excitare, in re trepida, imperatori auxilia se missuros esse, Russi spoponderunt; de capitis etiam damnatis, deque transfugis et latronibus statutum. Turci, cum iterum res Græcas lacerassent, a Theophane persuasi, datis obsidibus, inducias in quinque annos pacti sunt : longinquam enim militiam Græci aspernabantur (59).

VII. Mesopotamiæ componendæ Theophilus, Joannis Zimiscæ, qui postea imperator salutatus est, avus, deligitur, ut Saracenos, late ea loca habitantes, in obsequio contineret (60). Caput regionis, Edessa, nobilissima urbs, et munimentis objecti amnis, murisque firmata, diu obsidionem toleravit, qua tandem soluta est, Servatoris imagine, linteo impressa. Hanc Abgarum regem, morbo difficili ac diuturno decumbentem, cum se præsenti Servatoris auxilio, per litteras commendasset, accepisse ferunt, et desperata jam salute, subito convaluisse, mox attonitum rei miraculo, ad Christianam professionem esse adductum (61). Alii, ut difficile est, tam antiquam rem subtiliter exsequi, Servatorem, in Oliveto tristitia immensa confectum, Thaddæo sudarium, quo faciem absterserat, ad Abgarum principem perferendum tradidisse memorant, edito oraculo, urbem, quæ sacrum pignus rite servaret, perpetuo invictam fore (62). Hæc, mira quanquam, fidem ex eo traxerunt, quod Cosroes Persa, cum in obsidione urbis hæreret, ejus contactu (dedicatum enim erat in veteris statuæ fundamento) gravissimo morbo liberatus sit, et lustrali aqua se et familiam omnem ablui jusserit (63). Hinc imaginem Romanus imperator, cui indignum videbatur, hæc sacra tam impuris manibus contrectari, sæpe expetitam, non obtinuit, licet ducentis Saracenis, quos captivos tenebat, et XII millibus æris signati, oblatis. Tandem eam præfectus urbis, ut a suis finibus Græcos arceret, concessit, pactus, ut Edessam et conterminos agros nunquam bello in posterum vexarent (64). Sic Byzantium deportata, in Blachernis primum, post in æde Phari, reposita

NOTÆ.

(53) Anno 941, seu, ut Byzantini computant, indict. XIV, Leo Grammat. 506. Anon. Combefis. pag. 262. Simeon Logoth. pag. 490. ubi Russos *Dromitas* vocat, ἐκ γένους τῶν Φράγγων ὄντας. Tum enim Germania universa Francia dicebatur, ut in notis ad Constant. *De cærimon. Aulæ Byzant.* ostendam. Huc etiam Luitprandus pertinet v, 6 : *Gens quædam est sub aquilonis parte constituta, quam a qualitate corporis Græci vocant Russos, nos a positione loci vocamus Nordmannos.* Nicetas, a Cangio ad Zonaram, p. 99 adductus, eos τῶν Σκυθῶν ἔθνος vocat. Classem ad millia quindecim paraverant. Zonar. p. 191. Meminit etiam Sigebert. ad an. 936.

(54) V. Theoph. Sigefr. Bayeri *Dissert de Varegis* in Comment. Petropolit. t. IV, p. 293.

(55) Vitam Jo. Curcuæ et res bello egregie gestas octo libris Manuel Protospatharius exposuit, quod opus dudum periit. Theoph. Contin. p. 265. Conf. Cangius *Famil. Byzant.* p. 153.

(56) Bayerus l. c. Gerhardus Frid. Mullerus, cui multum debet antiqua Russorum historia, nomen gentis a vocabulo *Varech, marinus*, ducit, idque omnibus, qui piraticam exercebant, commune fuisse conjicit, in *Collect. ad Histor. Russor.* p. 4. Theodos. Kioviens. ad. an. 860. eos, mari trajecto, Slavis, *Meranis, Crivitzis*, qui communi nomine Russi appellantur, tributa imperasse refert.

(57) Theodos. Kioviens, an. 944; silent enim hanc novam irruptionem Byzantini scriptores.

(58) Idem an. 945.

(59) Contin. Theoph. p. 267, cæteri Theodos. Kiov. an. 943.

(60) Contin. Theoph. pp. 265, 278, Leo Grammat. p. 508.

(61) Nigra scilicet lepra graviter laborabat Abgarus, inde Uchomo, *niger*, cognominatus, ut Bayerus in *Hist. Edessena*, p. 104 arbitratur ; de genere enim morbi non convenit inter scriptores. Multi de mutuis Abgari et Christi epistolis scripsere, præcipue Grabius *Spicil. PP.* t. I init.

(62) Constantin. *De Christi imagine Edessena* p. 85, quæ exstat in *Manipulo Rer. Constant.* Adde Combefisio notata p. 105.

(63) Evagrius lib. IV, c. 27, ubi Cosroem propterea exercitum urbi admovisse scribit, ut, quæ de imagine vulgo tradebantur, mendacii argueret. Paulo aliter Constantin. p. 91 narrat.

(64) Charam scilicet, Saroten et Samosatam, Edesseno præfecto, quem Emirum vocant, subjectas. Constantin. pag. 94 ; adde Contin. Theoph. l. c. rel. Hoc pactum aurea bulla imperator confirmavit.

filiorum, fuere. Qui, cum pater, annis morbisque gravis, hosti tam feroci, tam callido, impar esset, belli discrimen subiere, et domito Chalebi præfecto, urbem triumphantes intrarunt (73). Victoriæ fructus urbs Samosata fuit, a Basilio in ditionem redacta. Eodem tempore, re feliciter in Africa gesta, ex Ægypto et Persia legati, renovare dextras, ut nova fœdera componere cupientes, venere, quod sibi magnificum, ut erat, imperator duxit (74). Postea turbare fortuna cœpit. E Creta enim insula, magna Saracenorum turba erumpens, navigia, quæ Græci validissima in mare deduxerant, aut mersit, aut cremavit : causa calamitatis ducum negligentia et imperitia fuit. Nec amissa Constantinus Gongylas reparavit, quin potius in summum discrimen rem Græcorum traxit (75) Postremo Nicephorus Phocas, novam classem molitus, in Cretam solvit, fusis hostibus, arces munitissimas, in his Chandacem, tutissimum gentis præsidium, excidit, urbes, præfectis sub jugum missis, recepit, ut metuendum esset, ne, tanto successu rerum elatus, regnum affectaret (76) : quod tamen, sic volentibus fatis, brevi consecutus est. Hæc, quanquam plures per annos gesta, conjunxi, ne divisa tædio forte lectorem afficerent.

X. At in Thracia dispari eventu pugnatum est, Turcis, qui et Ungari, proximos per campos effusis, eo violentius, quod, distractis tum copiis, ducem strenuum sibi obviam iturum, non rebantur. Missus in hos Pothus Argyrus, patricius, onustos præda, eoque impeditiore agmine euntes, subito invasit, captivos et prædæ partem recepit (77). Paulo ante duo ex primoribus gentis, qui cum turba convenarum, aut in Græcia, aut in Bulgaris, forte consederant, pace in perpetuum cum imperatore firmata, sacra Christiana, utque lustrali aqua expiarentur, postularunt. Gylas, Hierothei, quem patriarcha sacrorum per Turciam antistitem dixerat, præceptis institutus, in fide permansit, pietate et ceteris virtutum ornamentis insignis : alter mox ad avitam superstitionem relapsus, cum expeditionem in Græcos et Germanos suscepisset, ab Ottone imp. captus, pœnam capite persolvit (78). Cæterum eadem religio Russos incesserat ; quibus olim a Basilio Macedone, avo [L. XXI] Constantini, icto fœdere aditus ad sacros fontes, præsul ab Ignatio patriarcha, datus fuerat (79). Elga, quam Græci nonnulli Helenam vocant, Ingoris, hostis quondam imperatoris, post amici et socii, vidua, stipata principibus gentis, Byzantium, ut in consortium sacrorum reciperetur, accessit. Splendide a Constantino excepta, et muneribus aucta est (80) ; addit Theodosius Kioviensis, imperatorem feminæ forma excellenti matrimonio jungi voluisse, sed tulisse responsum : non posse se uxorem ejus esse, qui se inter lustralia sacra in filiam adoptasset (81). Is rumor eorum temporum fuit, cui fidem adimit, quod in vivis esset Helena Augusta, et abhorrerent a peregrinis connubiis imperatores, ut ipse Constantinus, inter cetera de servanda majestate præcepta, filium, ne illa unquam expeteret, admonuerit (82). Missi cum Elga sacerdotes, qui deformia simulacra cultumque penitus obolerent. An diu gens promissis steterit, incertum. Traditur fama, venisse interjecto tempore ad Ottonem imp. a Rugis, seu Russis, oratores, qui doctrinæ Christianæ interpretes populo expeterent : facile annuisse Ottonem, et Adelbertum aliosque ablegasse, sed omnes a perfida gente aut cæsos, aut omni contumelia affectos esse, solum Adelbertum evasisse. Quæ, licet a Reginone, auctore non indiligenti, memorata (83), aliena a vero, aut confusas esse nationes dissitas ac diversas arbitror. Cur enim non a Græcis potius quam a Latinis, Russi sacerdotes postulassent? aut quis veterum auctorum illos Rugos appellavit ? Hos loca inter Viadrum et Vistulam fluvios, ad sinum Codanum porrecta, coluisse accepimus : ad hos Adalbertus, is qui postea Magdeburgicus præsul fuit, ut superstitionem fœdam et infamem exstingueret, accessit. Neque me scriptorum, qui secuti Regionem sunt (84), nec Joannis Mabillonii, magni viri imprimis, Russos

NOTÆ.

(73) Avaritiam Bardæ Phocæ, supremi exercitus ducis, in ultimam perniciem rem Græcorum traxisse, Cedrenus ait, p. 637 ; de quo silent Contin. Theophanis, Logothetes, cæteri, qui Nicephoro triumphalia ornamenta a Constantino decreta esse tradiderunt. Cedremus, ipsum imperatorem de Chabdano et captivis Saracenis triumphum egisse refert, quod verum, et in opere *De cærimon.*, ubi supra proditum est memoriæ. Conf. Theoph. Contin. p. 288.

(74) Contin. Theoph. p. 284. Etiam Gallos ad Constantinum legatos et obsides misisse, idem prodit, p. 183. Ab Italiæ rege, Berengario, Luitprandus Ticinencis, orator, Constantinopolin profectus est. V. lib. VI, c. 1.

(75) Zonaras, p. 195. Cedrenus, p. 640. Contin. Theoph. p. 297.

(76) Contin. Theophan. in Romano Juniore, pag. 296. Lupus Protospatha in Cron. an. Ch 961.

(77) Simeon *Logothe*ta p. 496, cæteri.

(78) *Zonar. p. 194. Bologuden* vocat. Cedren. pag. 636, ubi pro Joanne Francorum rege legendum : *Ottone*. Adde Inchoferi *Histor. Eccles. Hungar.* an. 958.

(79) Constantin. Porphyrogen. in Vita Basilii Maced. 211. Zonar. pag. 173. Fragmentum de Russorum conversione, a Bandurio in Animadv. ad Constantin. *De admin. imp.* p. 112 editum. Etiam Michaele imperante, sacris Christianorum initiati sunt nonnulli. Contin. Constant. lib. IV, p. 120, quo Photius respicit in epistola encyclica, p. 16.

80) Quod ipse memoriæ prodidit l. II. *De cærimon. aulæ Byzant.* p. 343.

(81) An. 955, p. 96. Obiter notandus est Orbinus Ragusæus, qui in regno Slavor. p. 92 sq., Elgam, quam et Olgam, Regino Helenam, vocat, Joanne Zimisce regnante Byzantii ad sacra Christiana accessisse scribit.

(82) *De administr. imp.* cap. 13, p. 65, edit. Band.

(83) Ad an. 959, p. 54, edit. Schard.

(84) Compilator Chron. Magdeb.

est, procedentibus longo ordine Sthephano et Constantino, Romani filiis, Porphyrogenneto, et senatu, cum cereis, et Evangeliorum volumine, ut tunc consuetudo erat in publicis supplicationibus. Incessit deinde religio, quonam in templo sacra effigies collocanda foret? postremo in Sanctæ Sophiæ illata, rituque solemni culta fuit (65). Exstat Constantini Porphyrogenneti de Edesseno sudario, elegans oratio, anno proximo, ut videtur, in populi concione habita, quam junioris Constantini esse, Aloysius Lippomannus et Cæsar Baronius esse arbitrantur; eo præcipue argumento moti, quod aliud dicendi genus in libris *De administrando imperio*, Vita Basilii, cæteris, appareat (66). Damus hoc Cæsari Baronio, sermonem imperatoris humilem in illis et plerumque vulgarem esse; sed sublimiori stylo formanda erat oratio, quæ tam sacras reliquias digne celebraret.

VIII. Sextus jam et vicesimus agebatur annus, ex quo Romanus imperium pro arbitrio tenebat, adeo imminuta Porphyrogenneti potestate, ut experti publicæ curæ et consilii, præter Augusti nomen, nihil omnino relictum esset. Qui ad ultimum pertæsus longioris otii, quod studia doctrinæ, quibus [L. XX] animum imbuerat, hactenus unice leniverant (67), de recuperando regno consilia volvit. Quod cum variis artibus tentasset, tutissimum visum est, Stephanum et Constantinum, Romani filios, cupiditate regnandi accendere. Dudum illi paterno odio ardebant, quod Romanus, testamento scripto, principem locum Porphyrogenneto tribuerat: Stephanus præcipue, quem satis jam proclivem facile Basilius, particeps consilii, permovit. Is olim honestum ordinem duxerat, vir callidus, et in animo Stephani validus, quem, opportunitate data, admonuit: imperium ægre a decrepito sene sustineri, viribus animisque opus esse, ne Ugri, ne Bulgari, ne Saraceni aliquid novarum rerum molirentur, solum Stephanum tantæ moli parem esse: A videret, ne tam præclara indoles, tot ornamenta virtutum, inertia obscurarentur. Adjutorem Porphyrogennetum fore, cui nihil antiquius sit, quam eum regnare, qui ad hanc spem genitus esset (68). Itaque Romanus comprehensus, in Proten insulam relegatur et monachorum ritu tondetur: summa imperii ad filios et Porphyrogennetum delata, statim apparuit, arduum, eodem loco potentiam et concordiam esse, cum id ageret Stephanus, ut solus ea dignitate potiretur. Interea Constantinum Helena Augusta, ut tam nefarios ausus comprimeret, excitat, qui eos, specie amicitiæ, epulis adhibitos, post quadraginta dierum imperium, in exsilium pellit. Id Stephanus XIX annos magno animo in Lesbo insula tulit. Constantinus, duobus annis post, ad majora, et magis præcipitia conversus, cum Byzan- B tium repeteret, a custodibus est interemptus (69). Sic tandem solus rerum potitus est Porphyrogennetus, cui insidiæ a plurimis paratæ sunt. Nam et Theophanes, princeps cubiculariorum, Romanum, et Gregorius Macedo, allectis in societatem claris et illustribus viris, Stephanum imperio iterum admovere ausi sunt: in utrumque, detecta perfidia, graviter est animadversum. Post hæc Constantinus Romanum filium, corona imposita, in partem curarum vocavit, ut eum temperius et sibi et posteritati conformaret (70).

IX. Una tum imperatori cura erat, ut regnum a majoribus relictum, avitis patriisque virtutibus regeret, nec extrema a Barbaris dehonestarentur. Cappadociam enim et nobilissima minoris Asiæ C oppida Saraceni, Tarsum incolentes, vastarant, præda immensa et captivis plurimis abductis, quos pactis induciis imperator recepit (71). Interjecto tempore, cum, nova classe instructa, Græca littora obsiderent, Basilius secundo prælio eos prostravit, de ducibus captivis Constantinus triumphum prisco more egit (72). Nec minora belli decora Leonis et Nicephori, Phocæ Bardæ, supremi ducis exercitus,

NOTÆ.

(65) Hanc pompam Constantin. pag. 68 sqq. ordine describit. Adde Contin. Theoph. pag. 268. Quæ fuerit sacræ imagini reverentia exhibita, apparet e Gregor. Monach. pag. 505, ubi hoc præcipue telo in eversores simulacrorum, Leonis Armeni ætate turbas commoventes, utitur.

(66) V. Combefisio notata p. 100 *Manipuli Originum CSP*. et expende verba, quæ in fine orationis occurrunt: Ὦ θεῶν ὁμοίωμα τοῦ ἀπαραλλάκτου πατρὸς, φρούρει ἀεὶ τὸν εὐσεβῶς καὶ πράως ἡμῶν βασιλεύοντα, καὶ τὴν τῆς ἀποδημίας ἀνάμνησιν λαμπρῶς ἑορτάζοντα, ὃν τῇ παρουσίᾳ σου ἐπὶ τὸν παππῷον καὶ πατρῷον θρόνον ἀνύψωσας, Adde Lambec. Comment. de Bibl. Vindob. l. VIII, p. 196, et Pagium ad an. 944, n. V.

(67) *Constantinus itaque Porphyrogennetus tum orationi, tum lectionibus vacans, totum se Domino commendabat, opere manuum victum quæritans: sane* τὴν ζωγραφίαν, *id est picturam, perpulchre exercebat.* Luitprand. l. III, c. 9. Hæc ad verbum in suo Chronico repetit Sigebertus, p. 255. Idem ex Græcis Theophanis Continuat. p. 280, et Zonaras p. 195 testantur.

(68) Cedrenus, pag. 633. Vetustiores tamen, ne res vituperio Constantino esset, filiorum hoc scelus fuisse, perhibent, et inscio ipso Romanum regno pulsum. V. Simeon Logotheta, pag. 493, cæteri, cum quibus Luitprandus l. v, c. 9 consentit, nimiamque in filios severitatem exitio fuisse Roma- D no, testatur.

(69) In monasterium Romani filii detrusi sunt, quod timendum Constantino erat, ne se aliquando summa dignitate privarent: sic Theoph. Contin. p. 271, Zonaras p. 195, alii Luitprandus contra auctor est, Constantinum, cum certis indiciis cognovisset, sibi ab ipsis insidias parari, eorum consilia prævertisse, utque philosophatum mitterentur, jussisse. Philosophiæ enim nomine sacra monachorum studia passim ab ejus ætatis, et vetustioribus scriptoribus memorantur. V. Cotelerii *Monumenta*, t. I, p. 181, 187.

(70) Misere hic omnia turbat et confundit Elmacinus in *Histor. Saracen.* pag. 218.

(71) Contin. Theophan. pag. 275.

(72) Idem, pag. 282. Ejus triumphi splendorem imperator in opere *De cærimoniis Byzant.* descripsit, p. 351.

filiorum, fuere. Qui, cum pater, annis morbisque gravis, hosti tam feroci, tam callido, impar esset, belli discrimen subiere, et domito Chalebi præfecto, urbem triumphantes intrarunt (73). Victoriæ fructus urbs Samosata fuit, a Basilio in ditionem redacta. Eodem tempore, re feliciter in Africa gesta, ex Ægypto et Persia legati, renovare dextras, ut nova fœdera componere cupientes, venere, quod sibi magnificum, ut erat, imperator duxit (74). Postea turbare fortuna cœpit. E Creta enim insula, magna Saracenorum turba erumpens, navigia, quæ Græci validissima in mare deduxerant, aut mersit, aut cremavit : causa calamitatis ducum negligentia et imperitia fuit. Nec amissa Constantinus Gongylas reparavit, quin potius in summum discrimen rem Græcorum traxit (75) Postremo Nicephorus Phocas, novam classem molitus, in Cretam solvit, fusis hostibus, arces munitissimas, in his Chandacem, tutissimum gentis præsidium, excidit, urbes, præfectis sub jugum missis, recepit, ut metuendum esset, ne, tanto successu rerum elatus, regnum affectaret (76) : quod tamen, sic volentibus fatis, brevi consecutus est. Hæc, quanquam plures per annos gesta, conjunxi, ne divisa tædio forte lectorem afficerent.

X. At in Thracia dispari eventu pugnatum est, Turcis, qui et Ungari, proximos per campos effusis, eo violentius, quod, distractis tum copiis, ducem strenuum sibi obviam iturum, non rebantur. Missus in hos Pothus Argyrus, patricius, onustos præda, eoque impeditiore agmine euntes, subito invasit, captivos et prædæ partem recepit (77). Paulo ante duo ex primoribus gentis, qui cum turba convenarum, aut in Græcia, aut in Bulgaris, forte consederant, pace in perpetuum cum imperatore firmata, sacra Christiana, utque lustrali aqua expiarentur, postularunt. Gylas, Hierothei, quem patriarcha sacrorum per Turciam antistitem dixerat, præceptis institutus, in fide permansit, pietate et ceteris virtutum ornamentis insignis : alter mox ad avitam superstitionem relapsus, cum expeditionem

A in Græcos et Germanos suscepisset, ab Ottone imp. captus, pænam capite persolvit (78). Cæterum eadem religio Russos incesserat ; quibus olim a Basilio Macedone, avo [L. XXI] Constantini, icto fœdere aditus ad sacros fontes, præsul ab Ignatio patriarcha, datus fuerat (79). Elga, quam Græci nonnulli Helenam vocant, Ingoris, hostis quondam imperatoris, post amici et socii, vidua, stipata principibus gentis, Byzantium, ut in consortium sacrorum reciperetur, accessit. Splendide a Constantino excepta, et muneribus aucta est (80) ; addit Theodosius Kioviensis, imperatorem feminæ forma excellenti matrimonio jungi voluisse, sed tulisse responsum : non posse se uxorem ejus esse, qui se inter lustralia sacra in filiam adoptasset (81). Is
B rumor eorum temporum fuit, cui fidem adimit, quod in vivis esset Helena Augusta, et abhorrerent a peregrinis connubiis imperatores, ut ipse Constantinus, inter cetera de servanda majestate præcepta, filium, ne illa unquam expeteret, admonuerit (82). Missi cum Elga sacerdotes, qui deformia simulacra cultumque penitus obolerent. An diu gens promissis steterit, incertum. Traditur fama, venisse interjecto tempore ad Ottonem imp. a Rugis, seu Russis, oratores, qui doctrinæ Christianæ interpretes populo expeterent : facile annuisse Ottonem, et Adelbertum aliosque ablegasse, sed omnes a perfida gente aut cæsos; aut omni contumelia affectos esse, solum Adelbertum evasisse. Quæ, licet a Reginone, auctore non indiligenti, memorata (83), aliena a vero, aut confusas esse
C nationes dissitas ac diversas arbitror. Cur enim non a Græcis potius quam a Latinis, Russi sacerdotes postulassent? aut quis veterum auctorum illos Rugos appellavit ? Hos loca inter Viadrum et Vistulam fluvios, ad sinum Codanum porrecta, coluisse accepimus : ad hos Adalbertus, is qui postea Magdeburgicus præsul fuit, ut superstitionem fœdam et infamem exstingueret, accessit. Neque me scriptorum, qui secuti Regionem sunt (84), nec Joannis Mabillonii, magni viri imprimis, Russos

NOTÆ.

(73) Avaritiam Bardæ Phocæ, supremi exercitus ducis, in ultimam perniciem rem Græcorum traxisse, Cedrenus ait, p. 637 ; de quo silent Contin. Theophanis, Logothetes, cæteri, qui Nicephoro triumphalia ornamenta a Constantino decreta esse tradiderunt. Cedremus, ipsum imperatorem de Chabdano et captivis Saracenis triumphum egisse refert, quod verum, et in opere *De cærimon.*, ubi supra proditum est memoriæ. Conf. Theoph. Contin. p. 288.

(74) Contin. Theoph. p. 284. Etiam Gallos ad Constantinum legatos et obsides misisse, idem prodit, p. 183. Ab Italiæ rege, Berengario, Luitprandus Ticinencis, orator, Constantinopolin profectus est. V. lib. vi, c. 1.

(75) Zonaras, p. 195. Cedrenus, p. 640. Contin. Theoph. p. 297.

(76) Contin. Theophan. in Romano Juniore, pag. 298. Lupus Protospatha in Cron. an. Ch 961.

(77) Simeon Logotheta p. 496, cæteri.

(78) Zonar. p. 194. *Bologuden* vocat. Cedren. pag. 636, ubi pro Joanne Francorum rege legen-
D dum : *Ottone*. Adde Inchoferi *Histor. Eccles. Hungar.* an. 958.

(79) Constantin. Porphyrogen. in Vita Basilii Maced. 211. Zonar. pag. 173. Fragmentum de Russorum conversione, a Bandurio in Animadv. ad Constantin. *De admin. imp.* p. 112 editum. Etiam Michaele imperante, sacris Christianorum initiati sunt nonnulli. Contin. Constant. lib. iv, p. 120, quo Photius respicit in epistola encyclica, p. 16.

80) Quod ipse memoriæ prodidit l. ii. *De cærimon. aulæ Byzant.* p. 343.

(81) An. 955, p. 96. Obiter notandus est Orbinus Ragusæus, qui in regno Slavor. p. 92 sq., Elgam, quam et Olgam, Regino Helenam, vocat, Joanne Zimisce regnante Byzantii ad sacra Christiana accessisse scribit.

(82) *De administr. imp.* cap. 13, p. 65, edit. Band.

(83) Ad an. 959, p. 54, edit. Schard.

(84) Compilator Chron. Magdeb.

mentum inerat, ne statim sæviret. Mox ad monachos profectus est, qui in Olympo monte procul negotiis vitam agebant, tanta omnes pietatis et religionis fama, ut Romanus Lecapenus annua ipsis stipendia persolverit (95). Percrebuerat rumor, imperatorem cum Theodoro Cyziceno, quo prætextu Polyeuctus patriarcha, dudum ob ingenium et mores invisus, tollendus esset, deliberasse (96). Inde Byzantium reversus, mortalitatem explevit, seu corporis infirmitate, seu, quod plurimi suspicabantur, veneno iterum petitus. Vixit annos LIV, ex quibus XXVI cum socero Romano, XV solus, regnavit (97). Senatus in funere ornando, et in memoria honoranda, magnum studium fuit; illatus autem est majorum sepulcro in templo Sanctis Apostolis dicato (98). Fuerunt in eo præclara virtutis et pietatis ornamenta, Dei et sacrorum reverentia summa (99). Multa publice opera struxit, in quibus Apostolorum ædes a fundamentis inchoata, et Sanctæ Sophiæ augustissimum templum magnifice instauratum, memorantur. Balneum in Marinæ ædibus, ingens opus, nec inferius Romanis, renovavit : senectute morbisque confectis domos amplissimas, ubi publico sumptu alerentur, concessit : palatium amplificavit (1) : obeliscum veterem, ex Ægypto ad-

A vectum, in Circo posuit, manentque ejus rei monumenta, sculpta saxis, et ære prisco (2). Muros Nicænos, a Saracenis eversos, collata ex ærario pecunia, refecit (3). Præcipua ejus cura fuit, ne provinciæ novis oneribus turbarentur, tanta justitia, ut delatores, publico exitio repertos, urbe pelleret, tanta lenitas, ut novissima exempla meritis parceret (4). Cæteros præeminentes peritia legum splendidissimis muneribus admovit, artes militares, rem navalem, ac triremium fabricam, per otium ignotam, revocavit, scriptaque ejus egregiam horum memoriam tradunt, quibus exposuit, quantum militum in armis, quantæ sociorum vires, quibus artibus claustra imperii tuenda essent (5). Doctorum hominum ingens ætate illa proventus fuit, e

B quibus Simeon Metaphrastes, jussu Constantini, sanctorum vitas descripsit (3), Leontius Byzantinus (7), et Genesius (8), et Theodorus Daphnopates (9) suorum temporum historiam, scriptis libris, qui partim ætatem tulere, partim amissi sunt, composuerunt. Cæterum graves quidam et docti scriptores Constantinum sævitiæ, ebrietatis et circa res publicas socordiæ arguunt (10) : quæ si justa reprehensio est, videntur ea vitia aut raro proruplisse, aut majoribus virtutibus esse compensata.

NOTÆ.

(95) Contin. Theoph. in Romano,

(96) Zonaras p. 196, Cedrenus 641, Glycas p. 303.

(97) Sic Theoph. Contin. p. 292. Obiit mensis Novembris die 15, indict. III, anno a m. c. 6469. Simeon Logotheta annos ejus eodem modo numerat, sed indict. VI, an. 6456, decessisse scribit; die 9 Novembris, indict. III, an. 6468, Cedrenus. Lupus Protospatha : *Ann.* 960, *indict.* III, *obiit Constantinus imper. qui regnavit an.* 47, *et surrexit Romanus filius ejus.* Sic etiam Anonymus Barensis, ad quem hæc disserit Camillus Peregrinus : *Noster Cedrenum sequitur, qui coronationem Constantini ætate septennis factam perhibet post patrui Alexandri, nedum post patris Leonis obitum, eam ad annum retulit* 913, *sibique nunc constans mortuum illum dicit* 960, *inchoato a Septembri communis anni* 959 (*sic etiam dicendum de coronatione ejus anno* 913). *Quippe obiit Constantinus, ut ipse notat, indict.* III, *et ut notat Cedrenus, die* 9 *Novembris, scilicet desinente jam dicto communi anno* 959, *quo plane calculo uti hic Noster solet. Cedrenus vero, et post illum Zonaras, tradere videntur, Constantinum imperasse cum patre, patruo et matre annos* 13, *Nimirum usque ad* 919, *quoniam vixisse illum asserunt annos* 54, *annos scilicet vitæ et imperii confundentes.* Quæ doctissimi viri sententia magis mihi probatur, quam illa Pagii, qui ultimum Constantini annum æræ vulgaris nongentesimum quinquagesimum octavum, indictionem primam, esse contendit. Si enim natus ipse est anno 905, quinquagesimus quartus ætatis certe in annum 959, aut potius 960, ineuntem, secundum Græcorum computum, incidit, cum Novembri mense decesserit. Cæterum scriptores, Constantinum tredecim annos cum Leone regnasse, contendentes, tempora non confudisse, sed ab eo anno, quo ab Euthymio patriarcha coronatus fuit, numerasse videntur.

(98) Continuat, Theoph. p. 292. Banduri *Imperium Orientis*, t. I, p. 421.

(99) Ejus enim ætate S. Gregorii reliquiæ Nazianzo Constantinopolim traductæ sunt. V. Græcus scriptor ex codice ducis Sabaudiæ in Act. SS. ad d. 9 Maii editus p. 448 sqq. S. etiam Joannis manus in palatium ritu solemni illata est. Acta SS. ad d. 29 Augusti.

C (1) Theoph. Contin. pp. 280, 284.

(2) Græcum carmen colosso inscriptum Bandurius *Antiquitatum CSP*. p. 181 edidit, ubi versum secundum et sequentem ita adduxit :

— — Κωςταντῖνος νῦν δεσπότης
Οὗ Ῥωμανὸς παῖς δόξα τῆς σκηπτουχίας
Κρεῖττον νεουργεῖ τῆς πάλαι θεωρίας.

Ita Bandurius. At Gyllius, qui de eodem in *Topographia urbis*, l. II, c. 12, multis agit, ita exhibet : Κωνσταντῖνος δεσπότης ὁ Ῥωμανοῦ παῖς, ut dubium sit annon obeliscus a Constantino potius, Romani junioris filio Porphyrogenneti nepote, in Circo sit repositus.

(3) Quod Cangius ex inscriptione muris Nicænis refectis addita colligit, notis ad Zonar, 97; eversionem tamen hanc murorum Leonis Armeni ætate jam accidisse, arbitratur.

(4) Theophanis Continuat. p. 278.

(5) Videantur *Tactica*, liber *De imperio administrando*, edicta varia, de quibus alio loco exponam.

(6) V. Allatii *Diatribe de Simeonibus*, p. 25 sqq. Pagius in Crit. Baron. an. 913, Caveus in *Hist. litterar.*, etc.

(7) Cujus Chronographiam libris IV Combefisius inter *Scriptores post Theophanem*, omisso nomine auctoris, edidit.

(8) Unicum, quantum constat, scriptoris hujus exemplum bibliotheca academiæ Lipsiensis, vetustis bonisque libris referta, servat. Non satis accurate olim descriptum est a Jo. Andr. Bosio, negligentius apud Venetos excusum, ut in observationibus ad Constantinum aliquando ostendam.

(9) V. Cave, p. 551. Scripsit præter cætera Vitam Theodori Studitæ, quam inter Anecdota Græca edere promisit Magnus Crusius, in Dissertat. epistolica, pag. 28.

(10) Zonar. p. 193, Cedrenus p. 635.

EXCERPTUM

Ex Fabricii *Bibliotheca Græca*, De codice ms. Constantini Cærimonialis, auctore Conr. Zacharia Uffenbachio:

***Exstat supra* col. 29.**

EX ADVERSARIIS LEICHIANIS.

—

DE SCRIPTIS CONSTANTINI PORPHYROGENNETI.

Collegisse multos libros et inde excerpta fieri curasse dicitur præfat. ad Excerpta Legat. ed. Hœschel. Conf. præf. ad Contin. Theoph. p. 2. Script. post Theophan.

Constantino Porphyrogen. dedicavit Historiam suam Genesius de vita Basilii aliorumque imperatorum.

Delectus legum compendiarius ex Instit. Digestis, etc., compositus ab imp. Leone philosopho eo Constant. Porphyr. Lambec. l. v, c. 8.

In cod. LXIV. Bibl. Venetæ compendium exstat legum Leonis et Constantini, scriptum an. 1175.

Theophanis Synopsis compendiaria artis medicæ suasu imp. Constantini Prophyr. ex Oribasii potissimum scriptis collecta et in septem libros divisa. Lambec. 24. manus. jurid. conf. 25. et Wegelini ἔκδοσις et Fabric. ad Allat. de Psellis.

Pselli Synopsis artis medicæ ad Constantinum. A in Escurialensi. Montfauc. in Bibl. mss. p. 623.

Muratorius, t. II. Ant. Ital. diss. 26. recenset auctores Tacticos Bibliothecæ Ambrosianæ ineditos, inter quos occurrunt Ναυμαχικὰ Λέοντος, inedita. Ναυμαχικὰ παρὰ Βασιλείου πατρικίου καὶ παρακοιμωμένου. In alio codice *I Tattici di Constantino Porfirogeneta*. Ejusdem Περὶ ναυμαχίας στρατηγημάτων καὶ πειρατικῆς, etc.

Tactica sine nomine, quæ in codice Laurentino occurrunt (Montfauc. t. I, p. 344) sunt Constantini imp.

Ut Constantinus nonnulla de re militari scripsit, ita imp. Maximiliani libri plerique ad venationem et rem militarem pertinent. Lambec. p. 183.

Anonymi additamentum ad Constantin. de imagine Edessena est in cod. 14. L. VIII Lambec.

Romani et Constantini Constitutiones ecclesiasticæ in Bibl. Ambrosiana. V. Montfauc. Bibl. Manuscr. p. 625.

EX IISDEM ADVERSARIIS DE VITA CONSTANTINI ET HOC CODICE CÆRIMONIALI COLLECTANEA QUÆDAM.

—

Constantini Porphyrog. neptes ex Romano filio et earum genealog. V. apud Eccard. de stemmate principum Saxoniæ superioris.

Non convenit cum cæteris auctoribus locus Chronici Vulturn. in rebus Constantini, p. 333.

In codice N. T. membranaceo Basileense occurrit Constantini Porphyr. et Leonis effigies cum aliquot Græcis versibus. Westen. Proleg. ad N. T. p. 55. Cf. Theodor. Studit. p. 170 ed Sirmondi.

Subscriptio in libro Olympiodori Bibl. Venet. p. 2. Ἐπὶ τῆς θεοσυνεργήτου βασιλείας Λέοντος καὶ Ἀλεξάνδρου τῶν ὀρθοδόξων καὶ φιλοχρίστων βασιλέων Ῥωμαίων. Ergo Leo et Alexander a. 905 conjunctim habuerunt imperium.

B De cærimoniis in genere v. Mus. Italic. t. II. p. 584.

Maius in Observat. ad N. T. quædam habet ex Constant. imp. Cærimoniali. Vid. Bibl. Uffenbach. p. 538, et de ejus editione Histoire Critique de la république des lettres t. XI. p. 333, t. XIII. p. 345.

Codex Constantini Porph. Lipsiensis similis est specimini sæculi x, quod in Catal. MS. Græc. Bibl. Venetæ p. 3 conspicitur.

Constantinopolitanorum imperatorum mores et institutio sunt in bibl. Ambros. p. 485. Montfauc. Bibl. Manuscr. p. 623.

Codices de officiis aulæ imperat. Catal. Bibl. Venet. S. Marci p. 105.

[ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΑΞΕΩΣ[1].]

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΤΟΥ ΦΙΛΟΧΡΙΣΤΟΥ (1) ΚΑΙ ΕΝ ΑΥΤῼ Τῼ ΧΡΙΣΤῼ (2) Τῼ ΑΙΩΝΙῼ ΒΑΣΙΛΕΙ ΒΑΣΙΛΕΩΣ, ΥΙΟΥ ΛΕΟΝΤΟΣ (3)

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΑΕΙΜΝΗΣΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ.

ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙ[2]

ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΣΠΟΥΔΗΣ ΟΝΤΩΣ ΑΞΙΟΝ ΠΟΙΗΜΑ.

[DE CERIMONIIS AULÆ BYZANTINÆ.]

CONSTANTINI

CHRISTUM AMANTIS ET IN EODEM CHRISTO ÆTERNO REGE IMPERATORIS, FILII LEONIS,

SAPIENTISSIMI ET PERPETUA MEMORIA CELEBRANDI IMPERATORIS,

SYNTAGMA

ET IMPERATORIA INDUSTRIA VERE DIGNUM OPUS.

—

Ἄλλοις μέν τισιν ἴσως ἔδοξεν ἂν τουτὶ τὸ ἐγχεί- A ρημα περιττὸν, οἷς οὐ τοσαύτη τῶν ἀναγκαίων φροντὶς, ἡμῖν δὲ καὶ λίαν φίλον περισπούδαστον καὶ

1-2*. Aliis forte nonnullis, qui non tantam rerum necessariarum curam agunt, hoc opus superfluum visum fuit : nobis autem charissimum, diu

VARIÆ LECTIONES.

[1] Titulum ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΒΑΣ, ΤΑΞ. restitui ex præfatione N. [2] TI om ea.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

*Notæ Leichianæ ubique hoc signo *[ ]* inclusæ sunt.*

(1) Titulus *Despotæ Philochristi, domini Christum amantis*, erat imperatoribus CPtanis proprius, præsertim illis, qui Michaele, vulgo Ebrioso dicto, posteriores, eademque ratione illi hunc titulum affectabant et gerebant, qua reges Franciæ et Hispaniæ titulum regis Christianissimi et Catholici gerunt. Ante illum enim Michaelem fuere multi Græcorum imperatorum, qui, quod imagines sanctorum et Christi exterminatas vellent, propterea honore illius tituli exclusi fuerunt. Leoni enim Isauro, Constantino Copronymo, Leoni Armeno, B Michaeli Balbo, et ejus filio Theophilo, negatur constanter a Græcis medii ævi scriptoribus, quamvis sæculo jam IV in usu esset hic φιλοχρίστου titulus, ut constat ex Apologia Anastasii ad Constantium : Ὁ λαὸς πάνυ πολὺς καὶ τοσοῦτος ἦν ὅσον ἂν εὔξαιντο κατὰ πόλιν εἶναι Χριστιανῶν φιλόχριστοι βασιλεῖς. In concilio VI appellatur Constantinus Pogonatus ὁ εὐσεβέστατος καὶ φιλόχριστος μέγας βασιλεύς. Neque solis imperatoribus, sed etiam privatis hominibus urbibusque et gentibus integris tribuebatur hoc elogium. In Actis concilii Ephesini contra Cyrillum est ὁ μεγαλοπρεπέστατος καὶ σιλόχριστος κουβικουλάριος Σχολαστίκιος. In loco concilii, quem Du Cange Gloss. Gr. v. Ἔξαρχοι citat, audit Italia φιλόχριστος χώρα. Palladæ in Anthologia, p. 357, audit Constantinopolis ἡ φιλόχριστος πόλις. Recte enim ibi exhibet codex membranaceus Anthologiæ a celeberr. Reimaro benigne mecum communicatus, φιλοχρίστῳ pro φιλοχρήστῳ, quod H. Stephanus dedit. Fuit enim Palladas et CPli condita recentior et Christianus *[ὁ φιλόχριστος λαὸς τῆς θεοφυλάκτου ταύτης πόλεως est apud Theophan. p. 322]* de eadem CPli. In Jure Græco Romano p. 242, est οἱ φιλόχριστοι προσγενεῖς αὐτοῦ, et apud Nostrum p. 375, ὁ φιλόχριστος στρατός.

(2) Formula *in Christo* aut *per Christum æternum regem rex* erat quoque particula tituli imperatorum CPtanorum, qua profitebantur se regnum suum auctoritati et muneri suffragioque et judicio Christi debere, ejusque in se agnoscere imperium. Aliis minoribus principibus Christianis, quos gradu suo inferiores reputabant, titulum ἐκ Θεοῦ vel ἐν Θεῷ tribuebant : de quo titulo ad l. II, c. 47, plura dicam. Formulam ἐν Χριστῷ — auctor Vitæ Basilii Macedonis p. 149, reddit ψήφῳ καὶ κρίσει Χριστοῦ ἀεὶ βασιλεύοντος. V. Murator. Thesaur. Inscript. p. 268.

(3) Græci scriptores ab omni tempore Romanos

(*) Paginæ editionis Lipsiensis. Eæ sunt ad quas Reiskius in suo Commentario provocat.

expetitum et magis familiare omnibus aliis, quippe per laudabilem ordinem dignitas imperatoria splendidior ostenditur, ad majus ornamentum ac decus extollitur et propterea tum exteris tum nostris civibus admirationi est. Multa enim observata aliquando, longo tempore abolita, deficere solent, cumque his magnum et venerandum opus, imperatoriarum cerimoniarum descriptio et regula :

A τῶν ἄλλων ἁπάντων οἰκειότερον, ἅτε διὰ τῆς ἐπαινετῆς τάξεως τῆς βασιλείου ἀρχῆς δεικνυμένης κοσμιωτέρας καὶ πρὸς τὸ εὐσχημονέστερον ἀνατρεχούσης καὶ διὰ τοῦτο θαυμαστῆς οὔσης ἔθνεσί τε καὶ ἡμετέροις. Πολλὰ γὰρ οἶδε [a] (4) τῷ μακρῷ χρόνῳ συναπολήγειν, ὡς ἐν αὐτῷ πραχθέντα καὶ ὑπ' αὐτοῦ δαπανώμενα, μεθ' ὧν καὶ τὸ μέγα χρῆμα καὶ τίμιον, ἡ τῆς βασιλείου τάξεως (5) ἔκθεσίς τε καὶ ὑποτύ-

VARIÆ LECTIONES

[a] οἶδα ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

imperatores βασιλεῖς appellarunt, ut Herodianus, Dio Cassius, Plutarchus et alii eorum æquales. Ipsi tamen imperatores primorum duum sæculorum *regum* nomine sibi abstinebant, ut exoso et superbo, et velut humiliorem titulum *imperatorium* affectabant. Contra medio ævo titulus βασιλέως ut dignior B et illustrior titulo *regis* magnæ erat contentionis argumentum inter Byzantinos et Germanicos imperatores, his Basilei titulum sibi arrogantibus, illis negantibus, et solummodo *reges* appellantibus, tanquam vili nomine. Qua de controversia loco suo ad l. II, c. 47, dicetur. Casp. Barth. ad Paulini Petrocorii vitam S. Martini I, 168, demonstrat labente Latinitate titulum *regis* imperatoribus Romanis quoque tributum fuisse.

(4) Membranæ (sic simpliciter appellabimus deinceps illas, quas Lipsienses nostras esse constat, quandoquidem hujus libri aliæ nullæ superant, recte habent οἶδε (edebatur οἶδα). Solent Græci, recentiores maxime, verbum οἶδε, *novit* pro εἴωθε, *consuevit*, adhibere. Adeoque notat dictio οἶδε πολλὰ τῷ μακρῷ χρόνῳ συναπολήγειν, *norunt multa cum longo tempore simul desinere* idem atque *solent multa, simul atque veterascunt, obsolescere*. Occurrit ea significatione aliquoties apud Cedrenum, ut p. C 508, penult, προσελθόντες τῷ ἑαυτῶν ἄρχοντι Ἀποχάψ (est is Arabum Abu Hafs)' ἀμερμουμνῆν οἶδε τοῦτον ἡ ἐγχώριος γλῶσσα καλεῖν, etc., *accedentes ad principem suum Abu Hafsum, quem patria lingua novit* (id est *solet*) *amermumnem vocare*. Item p. 541, Μανιχαίους, οὓς δὴ καὶ Παυλικιανοὺς ἀπὸ τῶν αἱρεσιαρχῶν ἡ κοινολεξία οἶδε καλεῖν. Ipse noster Constantinus hac dictione utitur in vita avi, Basilii Macedonis, c. 12, ubi narrat avum consuevisse cum imp. Michaele Balbo venatum exire *gerentem clavam imperialem a zona dependentem*, φέροντα τὸ ῥόπαλον τὸ βασιλικὸν ἐπὶ τῆς ζώνης αὐτοῦ, ὃ βαρδούκαν οἶδε καλεῖν ἡ συνήθεια,, *quam consuetudo novit* (id est *solet*) *appellare Barduk*. Cinnamus l. II, p. 43, ἡ τοῦ πλήθους φορὰ ἀλόγως, ἔνθα ἔτυχε, φερομένη αὐτοματίζειν οἶδε ταυτί. *Impetus multitudinis cæco impetu, quo forte inclinat, ruentis hæc talia, non jussus, ultro patrare solet*. Item p. 44, στράτευμα, ὃ μὴ τῶν στρατηγούντων ἐπαΐοι, κινδύνοις D περιβάλλειν ὡς ἐπίπαν οἶδε τοὺς ἄρχοντας, et p. 164, αὐθάδεια κατορθοῦν δόξασα εἰς ἀπόνοιαν (posuit Græculus pro ἄνοιαν, ὑπερηφάνειαν) ἐκφέρεσθαι οἶδεν. Constantin. Manass. p. 174 ed. Meurs. :

Ἦν δὲ τῶν Φράγγων φύλαρχος ὁ Κάρουλος ἐκεῖ-[νος.
Ῥῆγας τοὺς σφῶν κατάρχοντας οἴδασι (pro [εἰώθασι)
Φράγγοι λέγειν.

Nicetas Heracleota in Responsis (apud Du Cange v. Στεφανοῦν) ἡ μὲν ἀκρίβεια τοὺς διγάμους οὐκ οἶδε στεφανοῦν. Neque tantum sic recentiores Græci, sed etiam optimi quinque veterum; quos inter occurrit nunc illud Callimachi,

Θυμὸς ἔρως τοιόσδε. Τὰ μὲν φεύγοντα διώκειν
Οἶδε, τὰ δ' ἐν μέσσῳ κείμενα παρπέταται.

Talis est amor meus. Fugientia persequi
Novit (id est *solet*), *at in medio posita prætervolat*.

Antholog. Gr. II. Stephani p. 11.

πόνος ἄσπετον εὖχος
B Ἀνδράσιν οἶδεν ἄγειν μετ' ἀπείρονα κύκλον ἀέθλων.

Ibidem p. 114 in carmine Luciani :

Οὐ μαλάχην ἄνεμός ποτε, τὰς δὲ μεγιστας
Ἢ δρύας ἢ πλατάνους οἶδε χαμαὶ κατάγειν.

Chæremo apud Stobæum in Excerptis Grotii p. 105.

Ὡς οἶδ' ἐν ὀργῇ πάντα γίνεσθαι κακά.

v, Palairet. Observ. ad Nov. Testam. p. 28 ad illud Matthæi VII, 11, οὐκ οἴδατε διδόναι.

(5) *Expositio regii ordinis*. Indicatur his verbis argumentum libri, scilicet eum de ordine regio vel palatino exponere, quibus modis, et per quos, quo tempore et quæ a summo principe ipso, aut a familiaribus et officialibus ejus, circa ipsum, in aula, in urbe et in campo fiant. Tales libri Τακτικά et Τάξεις, plane ut apud Latinos medii ævi, qui a Græcis assumpserunt, *ordinales* et *ordines*, appel- C lantur et pro ratione argumenti diversi sunt. Modo enim *Tacticum* indicat librum, qui præcipit quo ordine quibusque ritibus divinum officium peragatur. Ita apud Verderium Biblioth. CPtana p. 60 a memoratur *Tacticon, liber de ordinationibus*, procul dubio ecclesiasticus. Notus est liber et a nobis in his notis passim allegandus *Ordo Romanus*. Modo indicat vox *Tacticum*, vel *Tacticus*, librum, qui de ceremoniis aulicis agit, qualis hic est. Ita præfatio ad lib. II : Συλλογὴν τῆς τακτικῆς μεθόδου, *collectionem præceptorum disciplinæ tacticæ* appellat. Exstitisse tales libros *rituales*, *cerimoniales*, aut *ordinales* in aula Constantinopolitana ab antiquis temporibus, non tantum ex hac ipsa præfatione, paulo infra, circa finem paginæ apparet, ubi hujus operis auctor ait e vetustis cerimonialibus utilia omnia in hoc volumen se comportasse, sed etiam ex insigni loco Continuatoris Theophanis p. 88, D ubi ait Theophilum Balbi filium, qui pene sæculo antiquior fuit nostro Constantino, præsidentem in circo, in throno aureo spectasse ludos et pyrrhichas circenses, neque prius, quam finitis, surrexisse, et id quidem fecisse secundum edictum librorum *ordinalium et regalium*, seu *curialium*. Verba sunt : Τούτων ἔφορος ἦν ἁπάντων ὁ βασιλεὺς — ἐν χρυσῷ θρόνῳ καθήμενος, καὶ μὴ πρότερον ἐξανιστάμενος (ὡς καὶ τὰ Τακτικὰ βιβλία καὶ Βασιλικὰ διαγορεύουσιν), ἢ τῶν σκιρτημάτων ἐπαπολαῦσαι —. Intelligitur quoque hoc e loco *Basilica* fuisse appellatos libros rituales, qui in specie imperatori præciperent, quomodo se in processionibus ad ecclesias, ad circum, in consistoriis, etc., gerere debeat. Non enim ibi loci *Basilica* illa intelligi, quæ nobis eo nomine vulgo citari solent, Juris Græci volumina, ex eo constat, quod illa constitutionum collectio ætate Theophili sit posterior. Dolendum istorum veterum Tacticorum aut Cerimo-

πωσις, ης παροραθείσης καὶ, οἷον εἰπεῖν, ἀπονεκρω- A θείσης, ἀκαλλώπιστον τῷ ὄντι καὶ δυσειδῆ τὴν βασιλείαν ἦν καθορᾶν. Ὥσπερ γὰρ σώματος μὴ εὐσχημόνως διαπεπλασμένου, ἀλλὰ φύρδην καὶ οὐκ εὐαρμόστως τῶν μελῶν αὐτῷ συγκειμένων ἀταξίαν ἄν τις τὸ τοιοῦτον προσείποι· οὕτω καὶ τοῦ βασιλικοῦ πολιτεύματος μὴ τάξει ἀγομένου καὶ κυβερνωμένου, κατ' οὐδὲν διοίσει τῆς ἰδιωτικῆς καὶ ἀνελευθέρου διαγωγῆς. Ἵν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται καὶ δόξωμεν ἀτάκτως φερόμενοι, τὴν βασιλικὴν καθυβρίζειν μεγαλειότητα, δεῖν ᾠήθημεν, ὅσα τε παρὰ τῶν παλαιοτέρων ἐφευρέθη καὶ παρὰ τῶν ἑωρακότων διηγγέλθη καὶ παρ' ἡμῶν αὐτῶν ἐθεάθη καὶ ἐν ἡμῖν ἐνηργήθη, ταῦτα φιλοπόνῳ μελέτῃ ἐκ πολλῶν ἐρανίσασθαι καὶ πρὸς εὐσύνοπτον κατάληψιν τῷ παρόντι ἐκθέσθαι φιλοτεχνήματι, καὶ πατρίων ἐθῶν B παρεωραμένων παράδοσιν τοῖς μεθ' ἡμᾶς ἐνσημήνασθαι, καὶ ὥσπερ τινὰ ἄνθη ἐκ λειμώνων δρεψαμένους εἰς ἀσύγκριτον εὐπρέπειαν τῇ βασιλικῇ παραθέσθαι λαμπρότητι, καὶ οἷόν τι κάτοπτρον διαυγὲς καὶ νεόσμηκτον ἐν μέσοις τοῖς ἀνακτόροις ἱδρύσασθαι, ἐν ᾧ καὶ τὰ τῇ βασικείῳ ἀρχῇ πρέποντα (6) καὶ τὰ τῷ συγκλητικῷ συστήματι ἄξια κατοπτευόμενα, ἐν τάξει καὶ κόσμῳ αἱ τοῦ κράτους ἡνίαι διεξάγοιντο. Ὡς ἂν δὲ σαφῆ καὶ εὐδιάγνωστα εἶεν τὰ γεγραμμένα, καὶ καθωμιλημένῃ (7) καὶ ἁπλουστέρᾳ φράσει κεχρήμεθα καὶ λέξεσι ταῖς αὐταῖς καὶ ὀνόμασι τοῖς ἐφ' ἑκάστῳ πράγματι πάλαι προσαρμοσθεῖσι καὶ λεγομένοις, ὑφ' ὧν τοῦ βασιλείου κράτους ῥυθμῷ καὶ τάξει C φερομένου, εἰκονίζοιμεν (8) τοῦ Δημιουργοῦ τὴν περὶ τόδε [4] τὸ πᾶν ἁρμονίαν καὶ σίνησιν, καθορῷτο [5] δὲ

qua neglecta atque, ut ita dicam, morte exstincta imperium deforme omnino et indecorum apparuit. Ut enim corpore non eleganter formato, sed membris turpiter ac distorte in eo collocatis, id jure aliquis confusionem dixerit, ita quoque imperatoria aula inordinate administrata et gubernata, inhonesta illa et parum liberali institutione in nihilum redigetur. Ne hoc igitur contingat et nos ordinem negligentes, imperatoriam dedecorare majestatem videamur, necessarium putavimus, tum apud antiquiores reperta, tum ab iis, qui hæc viderunt, relata, tum a nobis ipsis conspecta inque aula nostra exercita, e multis assidua cura congerere et omnium oculis præsenti opere exponere, patrias consuetudines nunc neglectas tradere et commendare posteritati, et quasi flores nonnullos e pratis decerpentes, ad incomparabile decus imperatorio splendori committere; illud denique opus, tanquam lucidum ac recens politum speculum, in medio atrio collocare, 8 ut in eo tam imperatoris convenientia dignitati, quam ministrorum systemati congrua omnium oculis exponantur, et sic in ordine ac pulchritudine frena potestatis regantur. Ut vero quæ hic perscripta sunt clara et intellectu facilia evaderent, usi sumus vulgari et simpliciori genere dicendi nominibusque et vocabulis cuivis rei quondam apte impositis et de ea usurpatis, quibus dum imperatoria potestas concinnitate et ordine continetur, Creatoris circa hoc universum harmoniam et motum adumbremus. Visum quoque iis, quæ sub manibus habemus, convenientius, et propterea

VARIÆ LECTIONES.

[4] τό, τε ed. [5] κίνησιν. καθ. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

nialium nullum ad nostra tempora pervenisse; quale fuit illud Petri Magistri περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως, de quo dixi in præfatione. Poteramus ex iis scita multa de constitutione veteris imperii Romani et Byzantini, item de situ et facie CPlis antiquæ nosse, quæ nobis nunc latent. Liquet ex egregio Cletorologio Philothei, quod codex noster nobis conservavit. Ipse noster codex τακτικόν hoc sensu habet. Nam ad verba Ἰστέον, etc., p. 95, ascriptum erat in margine eadem antiqua manu ἐξ ἑτέρου παλαιοῦ τακτικοῦ, *ex alio veteri Tactico*, seu *Cerimoniali*, scilicet desumptum est hoc præceptum. Sed omiserunt typographi eam notam. Tandem erant *Tactica* militaria, non tan- D tum de instruendis aciebus, sed et de tota ducis in bellis conductione exponentia; qualia cum complura typis edita fuerint, ut Leonis, Constantini, Æliani, Onosandri, etc., factum est, ut cæteræ significationes vocis *Tacticum* pene ad ignorationem apud nos venerint, et sonus vocis ad aures nostras allabens protinus conceptum libri militaris animo impresserit. Eo sensu citat τακτικὰ συγγράμματα Constantin. vit. Basil. p. 165. Nicephor. Patr. CPtanus Breviar. histor., p. 160, 5, ἡ τῶν λόγων ἠφανίζετο παίδευσις, καὶ τὰ τακτικὰ διελύετο, *litterarum studia restingui atque intercidere cæperunt, nec minus disciplina militaris evanescere.* Plura exempla qui desiderat, adeat Du Cang. Gloss. utroque v. Τακτικά et Τάξις, et *ordo*, *ordinale*. Imposuit hoc eruditissimo viro Combefisio, ut locum Continuatoris Theophanis, modo allegatum, sic verteret: *ut libris bellica ipsaque domestica imperatorum continentibus perscriptum est;* non satis exacte ad verum et rectum. Ad libros *Tacticos* pertinent quoque Cletorologia, seu de cerimoniis sacrarum epularum expositiones, quales libros olim in aula Byzantina complusculos exstitisse, ab Artoclinis, ut videtur, identidem in privatos usus et memoriæ suæ subsidium conscriptos, patet ex paulo ante laudato Cletorologio Philothei; quod, quantum ego quidem memini solum de numero veterum librorum cerimonialium nostro antiquiorum ad nos pervenit.

(6) Schema hoc est Nostro valde frequens et singulis pene paginis recurrens, nominativum absolutum pro genitivo consequentiæ ponere. Debuisset enim proprie dixisse — τῶν — πρεπόντων καὶ — ἀξίων κατοπτευομένων. Frequentatur recentiori Græciæ quoque. Sed neque vetustis et optimis scriptoribus ignoratur: et Euripidi, sed maxime Philostrato in deliciis est.

(7) Eadem excusatione utitur Augustinus Patricius initio Cerimonialis Romani. *[vid. Constantin. in vita Basil. Allat. de Georg. pag. 362, ed. Fabric.]Designat forte V.D. locum in Symmictis Allatii p. 135, et quæ tomo X, Bibliothecæ Græcæ Fabricianæ p. 700 fine leguntur. Multos nostro similes locos auctorum, vulgarium et inquinatarum dictionum usum excusantium, dedit D. C. præf. ad Gloss., Græc, p. IV, item in addendis ejusdem p. 1. Liber noster illo sermonis genere conceptus est, medio inter vulgarem et purum antiquum, de quo vid. D. C. præf. ad Gloss. Gr. p. X, fine.

(8) Mirus erat impetus hominum medii ævi om-

jucundius ac mirabilius est, de singulis officiis quomodo et qua ratione perfici et administrari debeant commentari.

A καὶ τοῖς ὑπὸ χεῖρα (9) σεμνοπρεπέστερον, καὶ διὰ τοῦτο ἡδύτερόν τε καὶ θαυμαστότερον, λεκτέον [a] περὶ ἑκάστης τάξεως, ὅπως τε καὶ καθ' ὃν ὀφείλει τρόπον ἐκτελεῖσθαι καὶ συμπεραίνεσθαι.

4 CAPUT PRIMUM.

Observanda, quando processio in Magnam ecclesiam instituitur, sive ordo ac series solemnium et illustrium processionum, imperatoribus ad Magnam ecclesiam euntibus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, προκένσου (10) γινομένου ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ (11), ἤτοι τάξις καὶ ἀκολουθία τῶν εὐσήμων καὶ περιφανῶν προελεύσεων, ἐν αἷς οἱ βασιλεῖς ἀπίασιν ἐν τῇ Μεγαλῃ Ἐκκλησίᾳ.

I. Pridie ejus diei, in quem ejusmodi splendi-

Α'· Πρὸ μιᾶς ἡμέρας τῆς οἵας οὖν ἐνισταμένης

VARIÆ LECTIONES.

[a] θαυμαστότερον. Λεκτέον οὖν conj. R.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

nia mystice exponendi. Præ rerum scitu dignarum inscitia non poterant animum nisi nugis occupare. Tenet adhuc ille mysticorum amor apud Græcos. Exemplo sit Symeonis Thessalonicensis opus *De fide, ritibus et mysteriis Ecclesiæ Græcæ* anno 1683 in Moldavia editum, cujus particulam *De templo et missa* jam antea Goarus in Euchologio dederat, totius usum ex indulgentia cl. Reimari habui ; item Christophorus Angelus in libro *De statu Ecclesiæ Græcæ hodierno*. Apud Latinos quam miris modis sacros ritus explicat Durandus in *Rationali divinorum officiorum !* Quam nihil est non minutum in vestitu sacerdotum, in vasis et structura ecclesiarum, in ritibus sacris, in quo mysterium ille non repererit ! Videas, ingenium illis hominibus fœcundum non defuisse, sed defuere semina veræ doctrinæ. Quo factum, ut ea tempora, velut ager fertilis, sed neglectus, carduos et senticeta tulerint. Auctor noster ait, aulam esse debere imaginem totius universi, et ordinis rerum naturalium, quæ per vices sibi succedunt, ut nox et dies, sol et astra, hyems et æstas. Ut illis dirigendis præsideat summum Numen, sic aulæ quoque imperatorem. Sane persuaserant sibi imperatores, se Deum, et Christum in specie, repræsentare : et propterea, quando epularentur, convivas legebant duodecim, quemadmodum Jesus Christus cum duodecim discipulis accubuit. In festo Paschatis agebat imperator personam Christi resuscitati, et ejus proceres personam discipulorum, et induebant loros, quo Christum lodicibus sepulcralibus involutum referrent. Et ex hoc capite loros suos dicebant esse symbolum resurrectionis. Sed hac de re ad l. II, cap. 40, dicetur. Interea tantum hoc notabo, ineptiæ hujus vestigia reperiri in donatione prætensa Constantini M. (Locum infra l. c. allegabo.) Quo solo argumento constare poterat, illam donationem fœtum seriorum temporum esse. Constantini M. enim ævo nondum ita nugabantur, quamvis illius delirii paroxysmi satis conspicui sese jam dum proderent.

(9) Id est τοῖς ὑπηκόοις, *subditis nostris*. Eo D sensu apud Nicephorum Patr. CPt. sæpissime et alios quoque occurrit ea dictio. *Sub manu alicujus esse*, notat in ejus potestate esse, obedire imperanti.

(10) Juvat hic loci paulo amplius *De processionibus*, quarum toties in opere nostro mentio fit, disserere, ne discerpere singula opus habeamus. Vox πρόκενσος et πρόκενσα, ut patet, latinæ est originis. Habent Græci alias duas, quæ idem significant, πρόοδος et προέλευσις. illa rarius, hac multo frequentius utuntur. Περι προόδου τοῦ Βαβυλωνίων βασιλέως, *de progressu* (ut vertit Allatius, vel rectius, *de processione*) *regis Babyloniorum* exstat fragmentum scriptoris Erotici Jamblichi, ex ejus Babylonicis depromptum in Excerptis variis Græcorum sophistarum ac rhetorum Leonis Allatii p. 250 seqq. sed quod Allatius male Adriano sophistæ tribuit, ad quem non pertinet, ut observavit Fabricius Bibl. Græc. t. VI, p. 806. Vixit ille Jamblichus tempore M. Antonini, et Erotici illius exaratum manu codicem e bibliotheca quondam B Marci Meibomii ad Cl. Curmannum juniorem pervenisse eumque ipsius editionem animo agitare, fama nuper ad nos attulit. Voce προέλευσις aut προσελθεῖν utitur Dio Chrysostomus. Trajano æqualis. Locus est p. 370 : Οὐκ ἴστε, ὅτι, ὥσπερ ἡγεμὼν καὶ βασιλεὺς, ὅταν προέλθῃ, τότε σαφέστατα ὁρᾶται, καὶ δεῖ μηδὲν ἀγεννὲς μηδὲ αἰσχρὸν ποιεῖν· παραπλησίως καὶ δῆμος, ὅταν εἰς ταυτὸ (ita leg.) προέλθῃ καὶ ἀθρόως γένηται, *ignoratisne, quemadmodum dux* (præfectus, proprætor, proconsul), et *imperator procedens clarissime conspicitur, et observatur, adeoque tunc temporis debet sibi ab indecoro et illiberali omni facinore cavere : ita quoque populum* (*debere*), *quando procedat et confertim coeat*, etc. Monstrat hic locus veteres Augustos Cæsares Romæ processiones celebrasse, et ab his processionum Byzantinarum originem potius repetendam esse, quam, quod fecerunt viri docti, a septem illis Consulum statis per annum solemnibus in Circum pro- C cessionibus. Sunt enim, ni fallor, hæc septem Consulum processiones multo recentiores primorum Cæsarum ætate. Byzantini autem imperatores, non tam Consules, quam imperatores Romanos imitari studebant, aut potius amborum personam et munia sustinebant. Quia vero in talibus processionibus imperatores et magistratus magnum numerum comitum, stipatorum, apparitorum secum habebant, inde factum, ut officium, id est comitativa, tota cohors alicujus magistratus dispositioni subdita, προέλευσις, πρόοδος, προελευσιμαῖοι, dicerentur. Ita Nicephorus patriarcha CPtanus p. 236. Breviarii, τῶν προόδων οἴκους, οὓς Ρωμαῖοι σεκρέτα καλοῦσι, memorat. Ubi πρόοδοι nihil aliud sunt quam tribunalia, cameræ judiciales. expeditiones, officia, diversa diversorum præfectorum dispositioni attributa.

Variæ erant veterum imperatorum Rom. processiones in Capitolium, ad limina Jovis Capitolini, quando aut recens adirent imperium, aut victores e castris redirent : item ad aliorum deorum ædes, si quod statum solemne sacrificium deberet celebrari ; porro in castra, ad horrea publica, aquæductus, aliaque opera spectanda. Quæ omnia Byzantinis imperatoribus exacte repræsentata, ut per totum opus Constantini apparet, in processu horum nostrorum Comment. notabimus. [Originem processionum solemnium non ad gentiles sed ad Christianos referendam esse ait Maragnoni *delle cose gentilesche*, Romæ 1746, cap. 31.] Ego vero secus existimem. Dionysius Halicarn. ait Numam tales processiones jam instituisse. [Museum Odescalchi. t. II, n. 86, processionem exhibet, ubi unus portat Isidem, etc.] Et tales Isiacorum, Gallorum, Agyrtarum aliorumque sacerdotum Romanæ et peregrinæ superstitionis cum tensis deorum, cymbalis et tympanis, processiones publicæ ad Almonem.

(11) Ita appellabatur templum S. Sophiæ.

περιφανεστατης ἑορτῆς (12) εἰσέρχονται οἱ πραιπό- A dissimum festum incidit, præpositi aureum tricli-

JOAN. JAC. REIKSII COMMENTARIUS.

Almonen lavandi numinis causa, aliosque, tam frequentes sunt in veterum monumentis, ut processiones christianas a gentilibus manasse, nullum sit dubium. Differantiam statuit Goarus ad Codin. p. 115, n. 4, inter προέλευσιν et πρόκενσον. Illam, ait, fuisse tantum pietatis causa institutam processionem, cum supplicatione : hanc vero tantum pompæ et luxus ostentandi gratia. Sed allata jam exempla viri docti sententiam satis evertunt, et ipsa hujus capitis inscriptio, in qua processio imperatoris ad Magnam ecclesiam modo πρόκενσος, modo προέλευσις appellatur. Erant autem omnino diversi generis processiones, sacræ et profanæ. Melioris ordinis gratia de singulis seorsim agam, et de illis quidem primo loco.

Sacræ processiones erant rursus duplicis generis. Vel enim erant litanicæ, λιται, supplicatoriæ, quando summi principes cum clero et populo nudipedes, aut certe pedites, averruncandi grandis mali, aut obtinendi desideratissimi boni, ut pluviæ, gratia, per urbem et templa pœnitentiam monstrantes humili habitu obibant : aut erant processiones imperatorum e palatiis suis in templa. Imagines talium processionum in Menologio Basiliano, t. I, tribus locis conspiciuntur, p. 67 et 210. Observatur in illis patriarcha cum imperatore stans, diaconus librum tenens, et fumans thuribulum quatiens, alius diaconus, aut papas, crucem processionalem præferens pone istum τὸν θυμιατοφόρον, et processionales multi cum cereis ardentibus. Hic ferme apparatus erat talium publicarum supplicationum e vetustis gentilibus cerimoniis derivatus, penes quos in processionibus triumphalibus laureatos cum funalibus ardentibus et thuribulis fumantibus processisse constat e Dione Cassio p. 1041, 33, ed. Hamburg. Prima dictarum Menologii imaginum exhibet, quamvis rudi stylo, ut fere omnes Menologii illius imagines, processionem imperatoris Theodosii junioris et Procli patriarchæ ad Hebdomum, ob terræ motum urbi regiæ infestum, de quo vide Cedren. pag. 342. Secunda processionem Leonis Isauri et Anastasii patriarchæ ob eamdem causam : vid. Cedren. p. 457. Tertia denique processionem ad excipiendas reliquias Clementis I, pontificis Romani. Talem processionem, qua Romanus Lecapenus imaginem Christi Edessenam sudario expressam excepit, describis Anonymus in Scriptoribus post Theophan. p. 268. Processionem Edesse ob terrifica portenta institutam describit Assemannus in *Bibl. Or.*, t. I, p. 270, 6, e Josuæ Stylitæ Chronico Syriaco sic : ***Hoc flagello moniti Edesseni, Petro episcopo indicente, supplicationes per totam urbem fecerunt. Confluxere omnes viri, mulieres, pueri et clerici crucem præferentes et psalmos canentes atratis vestibus*** D ***assumptis. Sed et monachi monialesque omnes regionis orationi institerunt.*** Processionem solemnem pro impetranda pluvia sub imp. Michaele Paphlagone institutam verbis valde memorabilibus describit Cedren. p. 739 : Αὐχμοῦ δὲ γενομένου ὡς ἐπὶ μῆνας ὅλους ἕξ μὴ καταῤῥαγῆναι ὑετὸν, λιτανείαν ἐποιήσαντο οἱ τοῦ βασιλέως ἀδελφοὶ, ὁ μὲν Ἰωάννης βαστάζων τὸ ἅγιον μανδύλιον, ὁ μέγας δὲ δομέστικος τὴν πρὸς Αὔγαρον ἐπιστολὴν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὁ πρωτοβεστιάριος τὰ ἅγια σπάργανα. Καὶ πεζῇ ὁδεύσαντες ἀπὸ τοῦ μεγάλου παλατίου ἀφίκοντο ἄχρι τοῦ ναοῦ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῶν Βλαχερνῶν. Ἐποίησε δὲ καὶ ἑτέραν λιτὴν ὁ πατριάρχης σὺν τῷ κλήρῳ. *Tanta autem subnata siccitate, ut totis sex mensibus non plueret, instituebant supplicabundam processionem imperatoris fratres ; quorum unus sacrum mantile* (seu sudarium Edessenum) *portabat ; alter autem, magnus nempe* *Domesticus, epistolam a Christo ad Abgarum missam, tertius denique Protovestiarius, sacra Christi fascias. Hi pedites progressi e magno palatio usque ad Deiparam Blachernarum procedebant. Seorsim quoque processionem cum Clero faciebat patriarcha.* Intelligitur hinc sacras reliquias in processionibus circumlatas fuisse, et duos plerumque choros procedentium, quorum unum imperator, aut legatus ejus, alterum patriarcha duceret. Hi chori in via sibi occurrentes coibant, et rursus discedebant, qua de re alias dircendi occasio erit in his notis. Morem hunc publicis processionibus pluviam a Deo rogandi Muhammedani satis mature a Græcis, aut Christianis orientalibus, ut multos alios ritus religiosos, acceperunt. Ita narrat Abulfeda sub imperio Omari ad an. 18, seu Chr. 639 : *Urgente siccitate, egrediebatur Omar* [ex al Madina] *cum al Abbaso in campum, magnaque coacta procedentium turba supplex obtestabatur Deum, velit, habita ratione meritorum et sanctimoniæ hujus viri* [Abbasi puta], *largos imbres effundere : et sane tantum valuerunt istæ preces, ut antequam in urbem reditum esset, conferti nubium seseque trudentes globi divitem e suo sinu pluviam excuterent. Quo miraculo tantam auctoritatem a plebe reverentiamque adeptus fuit Abbas, ut fimbrias pallii ejus venerabunda manu contrectarent, indeque avulsa quasi sanctimoniæ benedictione frontes sibi perfricarent.* [De processione antiqua Rothomagensi ob fructus terræ vid. Moleon, *Voyage*, p. 307. Processio cum psallentio seu psamis apud Anastas. Vit Pontif. p. 120, loca egregia de cruce in litaniis prælata.] Pro impetranda victoria perhibet Scylitzes p. 816, imp. Constantinum Ducam λιτανείαν ἐκτενῆ *supplicabundam processionem valde longam et productam instituisse.* Νηστείαν C παραγγείλας τῷ τε πλήθει καὶ ἑαυτῷ, λιτανείαν ἐκτενῆ ἐποιήσατο, αὐτὸς πεζὸς συμπορευόμενος μετὰ δακρύων, ***indicto jejunio populoque et sibi instituebat supplicationem processionalem extensam*** [id est longam ; interpres hic non recte percepit reddens *assiduas supplicationes*] *ipse pedes una cum turba procedens in lacrymis*, etc. Non memini aliter quam a pedite imperatore peractam talem processionem. Antiquis tamen temporibus oportet moris fuisse, ut imperator lectica ferretur. Patet e verbis Theophanis

(12) Id est, ἡμέρᾳ μιᾷ πρὸ τῆς ἑορτῆς, *uno die ante festum*. Solemnis ille nos loquendi Græcorum novorum est. Sic alibi apud Nostrum πρὸ ἡμερῶν ὅσων ἂν κελεύσωσι, *tot diebus ante quot jusserint*, Malalas, t. II, p. 10, circa fin. : πρὸ ὀλίγου διαστήματος τῆς πόλεως, id est ὀλίγῳ διαστήματι πρὸ τῆς πόλεως. Photius in Lexico inedito apud Dodwellum οἱ τετρακόσιοι πρὸ ἑπτὰ ἐτῶν κατέστησαν D τῶν λ᾽ τυράννων, CCCC *septem annis ante* XXX *tyrannos obtinebant*. Jam veteres quoque sic loquebantur Græci et Latini. Olympiodorus apud Photium Bibl. p. 106. *ed. Hoesch.* penult., πρὸ τριάκοντα τῆς Ῥαβέννης μιλίων παρὰ τοὺς ὅρκους προστάττει τούτους ἀναιρεθῆναι. Diodorus Siculus p. 160, *ed. Wessel.* πρὸ ἡμερῶν εἴκοσι, *viginti diebus ante*. Apud Capitolin. in M. Anton. est *ante biduum* (id est altero ante die) *quam exspiraret*. v. t. I. Scr. Hist. Aug. p. 567, et Corsini Append. ad Notas Græcor, Simili modo ἀπὸ usurpant. Novella Zenonis : Φωταγωγοὺς ποιήσει ἀπὸ ἕξ ποδῶν τοῦ πάτου εἰς τὸ ὕψος, id est *ad distantiam sex pedum* ἀπὸ τοῦ πάτου, *a solo*. Aristides, t. II, p. 123. Ἀπὸ πολλοῦ τοῦ δουλεύειν εἶναι, pro εἶναι πολὺ ἀπὸ τοῦ δουλεύειν, πολὺ ἀπεῖναι vel ἀφεστάναι τοῦ δουλεύειν, ***multum a servitute abesse.*** Non multum abludit illa Theophanis dictio p. 125, μετὰ τὴν τριήμερον τῆς προδοσίας, id est, τρίτῃ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν προδοσίαν.

nium intrant, diurna scilicet processione instante, A σιτοι (13) ἐν τῷ χρυσῷ τρικλίνῳ (14), τῆς καθημερι-

JOAN. JAC. REIKSII COMMENTARIUS.

phanis p. 94, de Marciano imp. πάνυ δὲ ἦν εὐλαβὴς καὶ φοβούμενος τὸν Θεὸν Μαρκιανὸς, ὅστις ἐν ταῖς λιταῖς τοῦ Κάμπου πεζὸς ἐξῄει, πολλὰ τοῖς δεομένοις εὐποιῶν. Ὅθεν τοῦτον ὁρῶν ὁ πατριάρχης Ἀνατόλιος καὶ αὐτὸς οὐκέτι φορείῳ φερόμενος κατὰ τὸ ἔθος ἐλιτάνευεν, ἀλλὰ πεζός. *Marcianus porro valde pius religioso timore Deum colebat, et in processionibus ad Campum celebratis pedes incedebat, et multis beneficiis afficiebat egentes. Quare, his conspectis, non amplius in lectica, ut mos tunc ferebat, sed pedibus iter agens Anatolius patriarcha processionum supplicationes obibat.* Marciani ergo tempore

(13) Varii memorantur antiquioribus restro sæculis, quam hujus Cerimoniis ætas est, præpositi; præcipue *præpositi sacri palatii*, et *cubiculi*, et *militum*. Qui autem hoc libro memorantur præpositi, non sunt nisi *præpositi cubiculi*. Ante certe erant ambo illa numera præpositi palatii et cubiculi tunc temporis ita conjuncta, ut separi nequirent, sed eidem homini inhærerent. Antiquioribus autem temporibus diversi erant præpositi sacri palatii, et præpositi cubiculi. Quamvis enim reperiantur sæc. IV et V, præpositi sacri palatii, qui Eunuchi fuere, non tamen ex eo sequitur, præpositos palatii et cubiculi eosdem illo tempore, aut omnes palatii præpositos eunuchos fuisse, quemadmodum omnes præpositi eunuchi erant et esse debebant. Reperiunturenim viri integri in præpositis palatii eorum temporum, ut Boethius et Cassiodorus; neque erat causa ob quam V. Cl. Hagenbuchius in Commentario ad Diptychon Brixianum p. 28; aut dubitaret de fide atque peritia illorum qui titulum Cassiodori ex ejus codice manuscripto, qui in bibliotheca Ampl. Senatus Lipsiensis asservatur, excerpserunt, aut scribam illius codicis ignorantiæ accusaret, propterca quod Cassiodorum *præpositum palatii* appellaverit. Putat V. D. aut non recte exscripsisse compendium scripturæ illos, qui codicis illius notitiam dedere, aut scribam ipsum non recte reddidisse compendium, quod coram se in antiquo codice, e quo suum derivabat, repererit. Sed ipse meis oculis vidi scriptum ibi esse *exquæstoris et sacri palatii præpositi et patricii Romanorum* : neque video ego quidem, quare auctoritati libri manu exarati derogandum, et loco vocis *præpositi* vox *præfecti* substituenda sit, cum et nomina dignitatum et munia successu temporum variaverint. In Menologio Basiliano t. I, p. 20, πραιπόσιτος τοῦ βασιλέως appellatur ex illorum temprum usu, seu *præpositus palatii*, S. Romulus, qui, pro temporibus illis, quibus vixisse perhibetur, vix potuit alius, quam præfectus prætorio fuisse, et ab aliis πραιπόσιτος τῆς αὐλῆς nominatur. Et sane quæ dignitas erat sub primis augustis *præfectura prætorii*, ea sub Theodosiis et secutis erat *præpositura palatii*. Qui autem e Græcis medii ævi nude *præpositi* appellantur, illi sunt semper eunuchi, et quidem eunuchorum principes. Quot fuerint numero, mihi non constat : modo de uno sermo fit, modo de pluribus ut hic loci. Cum teste Theophylacto Simocatta Romani consueverint *præpositum* appellare τὸν εὐνούχων τῶν εἰς τὴν βασιλικὴν δορυφορίαν τεταγμένων κορυφαιότατον, *eunuchorum ad comitatum regium deputatorum principem*, et aliis ὁ ἀρχιευνοῦχος ita dicatur; vid. Malata, t. II, p. 31, et ibi Chilmead. ; credibile est, non fuisse, nisi unum. Sed cum persæpe multi essent imperatores collegæ, interdum tres vel quatuor, fere semper duo, credibile est, unumquemque peculiare sibi cubilariorum seu spadonum habuisse obsequium, aut familiam ; et tot fuisse præpositos, quot familiæ spadonum. Præterea habebat Augusta quoque suum præpositum, et plures si essent Augustæ, ut sæpe erant, tot erant earum præpositi et familiæ cubiculariorum. quot, ipsæ. Tandem habebat quoque patriarcha suum præpositum : sed non semper. Certe memorat de illo Noster auctor, ut de re obsoleta ; et huc denique non pertinet. Hinc intelligatur, quare l. II, c. 2, p. 304, ὁ ἀπραιπόσιτος nominetur, seu *protopræpositus*. De officio præpositi pauca strictim nunc dicam : plura enim hac de re in processu operis occurrent. Erat a sacro imperatoris corpore domi forisque, in ecclesia, in senatu, cubiculo, ubique, proximus immediate cum principe loquebatur, referebat ad ipsum de rebus occurrentibus, accipiebat ab ipso mandata, quæ p orro aliis proceribus, ad quos quodque pertineret, impertiebat. Hic e. c. videmus præpositum pridie magni festi de instante religione dominum
B admonuisse, et ab eo mandatum accepisse, crastinam processionem indicendi. Comitabatur imperatorem in ecclesiam, ad ipsum usque sacrificatorium, porrigebat ipsi cereos, ubi opus erat, et ab ipso vicissim redditos recipiebat, ministrabat ipsi apocombia, seu oblationes, quas imperator in magnis festis solebat in altari deponere ; induebat et exuebat ipsi infulam, pro re exigente, dabat ad nutum imperatoris signum Cerimoniario, quando ille celeusma dare, id est proceres congregatos ad procedendum hortari deberet ; recipiebat ab imperatore traditos illi libellos gratulatorios factionum, introducebat patriarcham ad imperatorem post finitum sacrum officium, et rursus educebat ; eulogias, seu panes benedictos, a patriarcha imperatori datos, secum ex ecclesia in palatium deferebat. Mitto alia. De præpositis conferri possunt Du Cange in utroque Glossario h. v. ; Fabrottus in Glossario ad Cedrenum, Bacchinus ad Agnellum p. 70, ubi non
C improbabiliter existimat, præpositum sacri cubiculi ab Agnello majorem cubiculi appellatum fuisse. De præpositis cohortium, aut militaribus, vid. Vales. ad Amm. Marcell. p. 500.

(14) Dicitur hic præpositus stante, id est coeunte in consistorio processione quotidiana, vel corpore procerum, qui ex officio quotidie in aulam convenire debebant, ingressus in Chrysotriclinum admonuisse imperatorem de instante festo. Quare autem in Chrysotriclinum ? Scilicet ibi erat ipsa propria imperatoris sedes. Ædes hæ, aureum triclinium dictæ, erant ordinaria principum Byzantinorum habitatio, pars tantum non præcipua magni palatii. Sane Luitprandus aureum triclinium appellat *præstantiorem palatii partem*, et Romanum Lecapenum, quo tempore summa gaudebat potestate, in eo ait habitasse, ut summum imperatorem, cæteris collegis, filiis et genero, solo nomine tenus imperantibus, ideoque in alias palatii, partes, ceu
D viliores, ablegatis. Verba sunt *Legat.* C. 9 *: In hoc igitur Romanus aureo triclinio, quæ præstantior est pars, potentissime degens, cæteras partes palatii genero Constantino, filiisque suis Stephano et Constantino distribuerat.* E pag. 5, nostri Cerim. apparet, ibi fuisse τὸν ἱερὸν κοιτῶνα *sacrum cætonem*. vel *dormitorium* imperatoris, et huic adjunctum secretum, in quo excipere salutantes proceres solebat. In illo secreto erat concha, seu arcus, cum fenestra, sub quo arcu stabat imago aurea Jesu Christi in throno sedentis, coram qua imperator devotione sua defungebatur mane surgens, antequam aliud quid aggrederetur, item coram illa imagine faciebat preces ex ecclesia in palatium reversus ; et sic demum se in cubiculum suum privatum recipiebat. "[Aurei triclinii portæ argenteæ, mensaque argentea, Constantini Porphyrogeniti opus. Custodia purpurea pro vestibulo cubiculi imperatoris. Scriptor. post Theophanem p. 281. Idem Constantinus triclinium aureum

νῆς δηλονότι ἱσταμένης προελεύσεως (15), καὶ ὑπο-

A et dominos de festo admonent, qui jubent ipsos, ut

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

dore summi viri lecticis sublevati peragebant religiosas has processiones. Paulo post apud eumdem Theophanem p. 104, habemus exemplum patriarchæ Alexandrini, qui CPli agens cum popularibus suis ἐκ τοῦ παλατίου λιτανεύων ἦλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὀχούμενος ὄνῳ, *e palatio supplicatione ducta asino vectus ad ecclesiam processit*. Quod factum tamen velut impudens improbatur. Memorat Sigonius quoque l. II, de regno Italiæ p. 48 (39) legatos episcoporum ad concilium in Trullo habitum missos *ad sacram pompam Spiritus S. invocandi gratia per urbem ducendam missis equis stratis mira benignitate principis* [Constantini Pogonati puta] *invitatos fuisse*. Præsertim, si ecclesia quædam inauguranda, et sanctorum reliquiæ in ea deponendæ essent, habebatur patriarchis ille honor, ut, imperatore quamvis ipso pedibus cum processionale turba ambulante, ipsi tamen imperiali curru B veherentur, tenentes super genubus venerabiles reliquias. (Vid. Theophan. p. 184, 192, 193, 202.)

Videamus nunc harum pocessionum antiquitatem. Valentiniani jam tempore has pompas in Ecclesiis Italicis fuisse usitatas constat e loco Agnelli, Pontifical. in Vita Exsuperantii t. II, script. rer. Italic., p. 63, ad quem locum conferri merentur, quæ attulit Benedict. Bacchinius. Cum itaque Italicæ Ecclesiæ, e viri docti sententia, ritum hunc a CPna acceperint, necesse est eum protinus cum primis Christianis imp. in Ecclesiam immigrasse. Liceat mihi hac occasione meam de perobscuro Agnelli loco sententiam proponere. Verba sunt hæc: *Illius* (Exsuperanii) *temporibus ecclesia. B. Agnetis a Gemello subdiacono istius sanctæ Ravennæ Ecclesiæ et rectore Siciliæ constructa est, et multum eam ditavit in auro argentoque et palleis sacris et civitatem*

C reum argento ἐστεφάνωσε. Ibid. p. 284.]* Digni sunt ulteriori consideratione ambo loci, quos V. Cl. excitavit. Non quidem jam de argenteis portis et argentea mensa dicam, de quibus commodior alibi erit agendi occasio. sed videndum, quænam illa sit *purpurea custodia*. Est sane in Græco æque atque Latinis Combefisii πορφυρᾶ φυλακὴ *purpurea custodia*. Verum, si Græca inspiciamus attentius, haud difficile est mendam detegere atque emendare. Verba sunt: Καὶ πορφυρᾶν φυλακὴν ἔμπροσθεν τοῦ κοιτῶνος αὐτοῦ ἐδείματο, δοχεῖον τῶν ὑδάτων δημιουργήσας, ἣν στύλοις μαρμαρέοις περιεκύκλωσεν, λειότητος αὐτοῖς ὑπεραυγαζούσης. Apparet continendis aquis destinatum illud opus fuisse. Ergo non φυλακήν, *custodiam* scripsit auctor, sed φιάλην, *phialam*. Appellant nempe phialam, conditorium aquarum, vastum lacum aquam servantem, præsertim cum superimpositis fistulis aquam ejaculantibus. Talem fontem e marmore porphyretico struxit Constantinus co- D ram Cætone suo. Confirmant id sequentia: Ἀετὸν ἐξ ἀργύρου τῇ τοῦ ὕδατος ἐφίστησιν αὐλῷ, etc. *Aquilam argenteam aquæ siphoni superimposuit* — Alter locus et mancus, et affectatione floridi styli obscuratus est. En illum: Χρὴ οὖν καὶ περὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου διηγήσασθαι. Ὃ [leg. ὅν ὁ] μηχανικώτατος ἄναξ πολυανθῆ τινα καὶ εὔοδμον ῥοδωνιὰν [ἐποίησεν] εἶναι, τῶν πολυχρόων καὶ λεπτοτάτων ψηφίδων, διαφόρων ἀνθέων ἀρτιφυῶν χροιὰς μιμουμένων. Αἳ μέσαι τῶν ἑλικοειδῶν συμπλοκῶν περικλειόμεναι καὶ τῇ συνθέσει διαμορφούμεναι τὸ ἀσύγκριτον ἀποφέρονται. Ἀργύρῳ τοῦτο ἐστεφάνωσε καὶ δίκην ἄντυγος τοῦτο περιλαβὼν τοῖς ὁρῶσιν ἀκόρεστον ἐπεχορήγει τὴν τέρψιν. Sic saltim ad grammaticæ leges et ut sensus integer emergat, constituendum esse locum existimo, ejusque hunc esse sensum. *Oportet nunc de Chrysotriclino exponere, quem dominus fabricandi dexterrimus effecit esse velut scatentem floribus et suaviter fragrantem hortum rosarum, varicoloribus et admodum subtilibus tessulis colores diversorum florum veluti recentium imitantibus; quæ tessulæ mediæ interceptæ et conclusæ a sinuosis plexibus ramorum et innumerarum partium artificiosa compositione ad imitationem florum conformatæ omnem comparationem excedunt, Hoc* [non Chrysotriclinum, sed τὸ ἔργον, opus musivum,] *coronavit argento, et velut circulo complexus, exhibuit spectantibus spectaculum insatiabilis voluptatis*. Concludo ex his verbis, pavimentum chrysotriclini fuisse opere musivo seu tesselato factum, in quo varii coloris et magnitudinis lapilli varie compositi flores referrent, qui discreti intercurrentibus ramis arborum et in multas areolas distincti tandem argenteo circulo comprehenderentur. Adhuc id noto, triclinium in hoc libro et Byzantinis scriptoribus non id quod Latinis, non conclave, cœnaculum, diætam, sed totum ædificium plura conclavia complectens significare, verbo palatium, ut patet e Script. post Theoph. p. 89 sqq. et 91, et aliis multis locis. *Au temps de saint Louis et beaucoup devant le mot de* Sale *signifioit palais, une grande maison*, ait du Cange ad Joinville, p. 240. Conf. idem Gl. Lat. v. *Sala*. Jam Ammiani Marcellini ætate consuevisse triclinium pro tribunali, vel palatio dici, constat ex ejus l. XV, ubi *ministrum triclinii rationalis* memorat. Imo dudum ante illum, e Scr. H. Aug. pag. 648, 5, patet. Apud Nostrum ubique ὁ τρίκλινος, non τὸ τρίκλινον, neque τρικλίνιον inveni. Videtur κλίνη in hac compositione idem atque στέγη significare, τρίκλινον, τρίστεγον, *trium contignationum ædificium*, etiamsi pauciorum aut plurium esset.

(15) *De quotidiana processione* seu conventu procerum in aulam dicendi uberior erit locus ad libri secundi primum caput, ubi ritus et leges ejus exponuntur. Hic suffecerit annotare, eam repetendam esse a veterum Roman. ritu, quo nempe clientes patronorum limina mane frequentare solebant, quem primi imperatores Romani quoque ex veteri more velut amicitiæ significationem retinuerunt, et secuti processu temporis in leges et cerimonias religiosas aulæ receperunt, quas omittere nemo salvo cultu principis posset. Satis notus ille mos patronos, senatores, imperatores salutandi, ut de illo dicere hic loci supervacaneum sit. Vid. Scr. Hist. Aug. t. I, p. 29. Tantum id dicam, ut veterum imperatorum major potestas, minus invidiosus et remissior erat cultus, ita posteriorum, seu Byzantinorum, in minore potestate ambitiosior et magis pompatica atque φορτικὴ erat veneratio; et perinde quoque salutationes procerum, non jam velut amicorum paulo inferiorum, sed ut cultus a servis debitus et rigide exactus. In illis quotidianis processionibus matutinis ab hora diei prima (vel septima nobis) usque tertiam (seu decimam fere) et pomeridianis patebat palatium, reliquo tempore clausum erat; ut e nostro Cerimoniali *l. c.* et e Luitprandi legatione discitur. Erant illæ processiones ut conventus nostrorum procerum in sua tribunalia, aut ad intima consilia cum domino agitanda. Nam per illas processiones administrabantur imperii negotia. Patet ex nostro Cerimoniali, et ex Continuatore Constant. in Script. post Theophan., p. 88 B, ubi interpres mentem auctoris et dictionis ἡ καθ' ἡμέραν προέλευσις non percepit. Verba sunt: Τὰς συνήθεις τῶν πραγμάτων ἀντιλήψεις καὶ καθ' ἡμέραν [ita ibi leg.] προελεύσεις ἐν αὐτῷ δὴ τῷ τρικόγχῳ ἐξετέλει. *Perficiebat curationes rerum et quotidianas processiones in ipso Triconcho*. Ita debebat reddi. Notat hoc factum historicus, ut insolens. Nam alias quotidianæ processiones in Chrysotriclino fiebant, ut ex nostro loco patet.

in crastinum pompam seu processionem parent et A μιμνήσκουσι (16) τοὺς δεσπότας περὶ τῆς ἑορτῆς,

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

et civitatem argenteam in processu construxit natalis ipsius martyris, usque nostris temporibus perduravit. Quid sibi vult *civitas argentea in processu natalis martyris?* Ego quidem puto fuisse massam argenteam ad formam urbis confictam, turrim nempe unam atque alteram, non maximæ molis, quæ in natali martyris, id est die memoriæ martyrii B. Agnetis sacro, circumgestata in pompa processionali fuerit, ut indicaretur civitatem suam illius beatæ patrocinio dedicatam esse, Videntur illud mihi significare imagines piorum hominum passim occurrentes, qui manibus gestare ædes aut turres conspiciuntur. Præsertim sic pinguntur episcopi, ecclesias suæ curæ commissas quasi manibus gestantes. Si bene memini, vidi in Alemanni Parietinis Lateranensibus imaginem Leonis III talem. Cl. Muratorius t. II, script. rer. B Ital. p. 73 effigiem S. Ecclesii eodem in habitu dedit. Recentissimum exemplum habemus in dedicatione pucherrimi Dionis Cassii Reimariani ad Eminent. Cardinalem Quirinum, cui præfixa est imago in qua, inter alia, Pietas conspicitur, dextra crucem, sinistra ecclesiam Brixianam gestans. Pariter etiam conditores urbium pinguntur urbes suas manu gestantes. Vidi, non succurrit ubi, Caroli M. imaginem quæ Aquisgranum manu gestat. Sed præ cæteris plenus est talium imaginum tomus secundus Monumentorum vetustorum Ciampini. vid. Tabul. 16, 19, 27, 29, 31, 37, 42, 47, 52, et quæ infra dico de *templis* seu stemmatibus ad ναΐδίων formam factis, et intra tribunam suspendi solitis. Coll. D. C. v. τέμπλον. Non solum donaria ad instar turrium, templorum, urbium facta, sed etiam naves aureas dedicabant, et suspendebant in ecclesiis. (vid. Chronic. Casin. III, 57.)

Venio nunc ad alterum processionum sacrarum C genus, illud nempe, cum imperatores diebus Dominicis et festis matutinis atque vespertinis horis ad faciendum divinum officium in ecclesias. pro ratione temporum diversas, e palatio procedebant, et a factionibus per vias, quas transeundum erat, utrinque dispositis salutabantur, et per diversa locorum spatia diversis acclamationibus excipiebantur. In his δοχαῖς, seu *exceptionibus,* ut appellantur, vel *beneventationibus,* aut *præstolationibus* describendis admodum diligens est auctor noster. Præclare quoque illas descripsit Luitprandus, Cremonensis episcopus, qui ritui interfuit. Operæ pretium est ejus verba ascribere, quo rei toties per hunc librum memoratæ perspicuam et plenam ideam statim in principio nanciscamur. Ait autem sic (p. 913 ed. M.) : *Secunda, inquit Nicephorus, hora jam transiit* (ea est, secundum nostrum computaudi morem, octava matutina), προέλευσις, *id est processio, nobis est celebranda,* D *Quod nunc instat agamus Contra hæc, cum opportunum fuerit, respondebimus. Non pigeat me* προέλευσιν *ipsam describere et dominos meos audire. Negotiatorum multitudo copiosa ignobiliumque personarum ea solemnitate collecta ad susceptionem et laudem Nicephori a palatio usque ad Sanctam Sophiam quasi pro muris viæ margines tenuit, clypeolis tenuibus satis et spiculis vilibus dedecorata. Accessit et ad dedecoris hujus augmentum, quod vulgi ipsius potior pars nudis processerat pedibus. Credo, sic eos putasse sanctam ipsam potius exornare* προέλευσιν. *Sed et optimates sui, qui cum ipso per plebeiam et discalceatam multitudinem ipsam transierunt, magnis et nimia vetustate rimatis tunicis erant induti. Satis decentius quotidiana veste induti processerent. Nullus est, cujus atavus hanc novam haberet. Nemo ibi auro, nemo gemmis ornatus erat, nisi ipse solus Nicephorus, quem imperialia ornamenta ad majorum personas sumpta et composita fœdiorem reddiderant. Per salutem vestram, quæ mihi mea charior exstat, una vestrorum pretiosa vestis procerum centum horum et amplius pretiosior est. Ductus ergo ad* προέλευσιν *ipsam in eminentiori loco juxta psaltas, id est cantores, sum constitutus. Cumque quasi reptans monstrum illud procederet, clamabant adulatores psaltæ; Euge, venit stella matutina, surgit Eous, reverberat obtutu solis radios: pallida Saracenorum mors, Nicephorus* μέδων, *id est princeps. Unde et cantabatur* μέδοντι, *id est principi, Nicephoro* πολλὰ ἔτη, *id est plures anni sunto. Gentes, hunc adorate, hunc colite, huic tanto colla subdite... Igitur falsidicis illis inflatus næniis, S. Sophiam ingreditur, dominis suis imperatoribus se a longe sequentibus et in pacis osculo ad terram usque adorantibus. Armiger hujus sagitta calamo immissa æram in ecclesia ponit, quæ prosequitur, quo nimirum tempore imperare cæperit, et sic æram, qui id non viderunt, intelligunt. Hac eadem die convivam me sibi esse jussit. Non ratus autem me dignum esse cuipiam suorum procerum præponi, quintus decimus ab eo absque gausape sedi, meorum comitum nemo.* Apparet Latinum præsulem, et ordinis sui apud Latinos auctoritate, dominique sui Ottonis I imperatoris Saxonici favore tumidum multam invidiam Græcis, et Nicephoro Phocæ maxime, aspersisse, a quo non tantum repulsam tulerat, sed etiam multis modis offensum se fuisse credebat. Sed hoc ad rem non facit. Nos prosequatur institutum. Pridie igitur antequam talis processio celebraretur, indicebatur præconis voce, ut nempe plateæ et angiportus, per quos transitura esset processio, mundi essent, et ut eorum incolæ coram domibus suis pallia serices, vasaque aurea et argentea, pretiosamque omnem suam supellectilem suspenderent, arbusculas odoratas et aspectu gratas plantarent, rosas, rosmarinum, alia per solum spargerent. Præconis voce indictas fuisse tales probabile est, rei natura id exigente et, quamvis alibi notatum non reperiam videor mihi tamen in his Cedreni verbis reperire p. 750 : Τῇ Κυριακῇ μετὰ τὸ ἅγιον Πάσχα προέλευσιν δημοσίαν κηρύξας ἐν τῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ναῷ... ἀπῆλθεν ἐστεφανωμένος μετα τῆς συγκλήτου, πάσης τῆς πόλεως ἀθροισθείσης εἰς τὴν θέαν, σκεύη χρυσᾶ καὶ ἀργυρέα τῶν τὴν λεωφόρον κατοικούντων ἀποκρεμανόντων καὶ πέπλους καὶ ἄλλα ὑφάσματα χρυσοϋφῆ, κἂν ταῖς εὐφημίαις προτεθυμημένων καὶ αὐτάς, εἰ οἷόν τε, τὰς ψυχὰς ἐκκενῶσαι. *Ad diem, qui a Paschate proximus est Dominicus, populo publicum processum in ædem S. S. Apostolorum præconizat,... Venit ergo coronatus cum senatu, omnibus urbanis ad spectaculum accurrentibus et iis, qui ad viam regiam*

(16) Consultant, interrogant, sciscitantur ejus assensum dissensumve, et in utramque partem voluntatem. Ita usurpat Constant. Vit. Basil. p. 144. Aliique Byzantini sæpius, et ipse jam M. Antoninus philosophus IV. 16. p. 81. ult. *ed. Mer. Casauboni,* imo ipse jam Demosthenes p. 47. 38. *ed. Lambini.* Inde ὑπομνήματα appellantur, seu consultationes patriarcharum, illæ litteræ, per quas sententiam de casibus dubiis rogantur et quibus τὸ δοκοῦν subscribunt. Vid. Du Cange Gloss. Gr. h. v. et quæ docti Benedicti auctores novæ Artis diplomaticæ t. I, sect. 2, cap. I. artic. 3. toto *de indiculis* disputant. Interdum quoque potest accipi pro *citat, evocat.* Et eo modo usurpatum fuisse *admonere* apud Latinos medii ævi constat ex Du Cange Gl. Lat. v. *admonitio* debitoris, *sommation, ajournement. Suggerere* quoque et *suggestio* dicitur. Vid. Alteserr. ad Anastas. p. 56.

εἶτα κελεύουσιν τούτνυς [7] οἱ δεσπόται ἄγεσθαι ἐπὶ A instituant. Egredientes illi hoc omnibus cubicula-

VARIÆ LECTIONES.

[7] τούτοις ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

regiam habitabant, auream et argenteam suppellectilem ex ædibus dependentibus, et peplos [sericeos nempe] *et auro intextas vestes, et in farstis acclamationibus vel ipsum suum pro eo sanguinem fundere prompte spondentibus*. Morem hunc domos et vias ornandi acceperunt, ut alia multa, Muhammedani a Græcis. Ita sæpius in Abulfeda legitur, Misram vel al Cahiram fuisse *ornatam*, si e. c. nuntius victoriæ ab exercitu reportatæ appelleret, vel ipse solthanus in urbem victor rediret, aut alia quædam publicæ lætitiæ causa contingerent. In processionibus ille tenebatur ordo, ut milites præcederent, sequerentur proceres, imperatorem clauderent et sequerentur eunuchi : qua de re suis locis clarius. Pia vota, quæ a factionibus transeunti imperatori acclamabantur, appellabantur εὐφημίαι, et *acta*. Et de his, uti de factionibus, mox loco suo commodius dicam. Conf. p. 287. Attingam hic tantummodo, diversis diebus festis in diversas sacras ædes processum fuisse, ut festo Nativitatis et Paschatis ad Magnam ecclesiam, seu S. Sophiam, die Dominica post Pascha ad SS. Apostolos, die Assumptionis vel Ascensionis Christi in cœlum ad Regas seu Fontes, festo Pentecostes ad S. Mocium, festo S. Georgii ad Magnauram, etc. Hæ processiones erant typicæ, seu fixæ et ex præscripta formula cerimonialis certis suis diebus alligatæ, ut non posset imperator commode domi manere, aut aliò ire, quam præscriptum esset. Aliis enim diebus Dominicis manebant imperatores intra palatium, et frequentabant aulicas suas ecclesias, quas inter præcipuæ erant ἡ τοῦ Κυρίου et ἡ τῆς Θεοτόκου τοῦ Φάρου. Hinc intelligitur, quare τὰς τυπικὰς προελεύσεις dixerit Cedrenus p. 633, μηδέποτε ἐν ταῖς τυπικαῖς πρὸς θέαν τῶν θείων ναῶν προελεύσεσι κενὸς καὶ ἄκαρπος ὤφθη. Manavit hic ritus e more veterum imperatorum Romanorum certis diebus ad Jovem Capitolinum, aliis ad ædes Victoriæ in castris suburbanis, aliis alio procedendi et sacrificandi, de quo ex Herodiano et similibus scriptoribus constat.

Russi, qui pene omnes civiles sacrosque et aulicos ritus a Græcis assumpserunt, eumdem pene ordinem tenent in suis sacris processionibus ; quarum unum specimen e libro Anglice scripto et in versione Belgica, qua utor, *Staat van Groot Russland* inscripto depromam, quo loco non potest inveniri alius, qui rem præsentem magis illustret. Commentarii vicem præstare potest ad hoc caput Nostri, et omnia ejus illa, in quibus processiones sacræ describuntur. Cum pauci sint, qui Belgice calleant, necesse est, lectoris in gratiam, locum prolixum quidem, at eximium Latine verti. Legitur dicti libri p. 355-361. Nam Anglicum primigenium exemplum, a quo Belgicus factus fuit ille liber auctore A. Moubach, ad manum non est. Verba igitur ejus hæc sunt : « Quandoquidem de *sanctificatione aquarum* [festo τῶν Φώτων, de quo vid. caput Nostri 26, l. I.] in superioribus mentionem feci, quæ peragi multis cum cerimoniis solet, non injucundum erit meo lectori eas enarratas legere. Fiebat hæc aquarum sanctificatio extra urbem, Moscoviam, super flumine cognomine ; in quo glacie excisa magna fit fenestra quadrata, cancellis præmunita... Circa hos gradus tribunal erigitur, pannis rubris instratum, intra quod erat metatorium, in quo imperator cum præcipuis clericorum manebat. Metatorium hoc habebat quatuor portas ad modum arcuum apsidatas cum superimpositis malis aureis. (Vid. quæ infra p. 242, de pomis aureis carruchæ imperialis dicimus) Cancelli lacunæ in glaciato flumine factæ prætenti sesquipedem alti et panno rubro pariter instrati erant. Ad eorum quatuor angulos stabant columnæ... apsidatæ, ut formarent thronum aut tribunal, intra quod octo vitreæ lampades ardentes pendebant. Ab uno eorum latere descendi poterat in aquam duobus gradibus, rubras panno instratis... Solum instratum erat tapetibus Turcicis ; thronus imperialis ultra solum tribus quatuorve gradibus eminebat, inauratus, panno argenteo tectus in solum aliquantisper excurrente, instructus turriculis, quibus cruces inauratæ insistebant. Thronus patriarchæ, illi ad dextram positus gradu uno erat altior, minus tamen splendidus· [Memorabilis hic locus de fastu cleri Russici, fastigium ultra imperiale appetentis, quod Græci tamen ausi non fuere.] Processio ad hunc locum ita fiebat. Primus procedebat Capitaneus, quem protectores imperatoris sequebantur. Post eos eodem ordine procedebat caterva Veneta, tum Prasina, postremo loco Russea, gerentes hastas artificiose tornatas ; postremi veniebant sclopetarii. Protectores hi omnes erant sanguine nobili, collocati in orbem circa locum cerimoniæ dicatum. Succedebat ingens numerus clericorum, coram quibus imagines sanctorum dependebant ; post eos veniebant papæ cum laternis et inclusis cereis ardentibus, tum alii pictos sanctos gerentes. Inde prodibat magna et ponderosa crux, circa quam gestabantur Seraphini [πτυχία vel εὐτυχεῖα] deaurati, super longis contis. Rursus alii prodibant pontifices gestantes discos et pateras argenteas, et calices pellibus rubris tectas, in quarum paterarum una camelaucium patriarchæ erat. Excipiebant sacerdotes ordinis varii, induti vestibus auro rigidis argentoque, tum episcopi quidem et archiepiscopi splendide vestiti. Archiepiscoporum mitræ splendebant auro et argento, et oris pellium armelinarum : quas episcopi quidam manibus gestabant. Post archiepiscopos ibant pueri cantantes splendide vestiti, tum monachi tres aut quatuor cum thuribulis fumantibus, quæ agitabant coram patriarcha, quem ducebant [παρακρατούμενον] duo alii monachi, habentem in manibus auream crucem super pulvinari rubro. Patriarcha indutus erat panno argenteo, cui insutæ erant ante et retro taniæ [ποταμοί] panni satini cum insutis filo aureo crucibus. Ad ejus dextrum genu dependebat e loro phrygiato manucium [ἐπιγονάτειον] quadratum phrysiatum pariter cum aureis dependentibus bulbis villosis [*quasten*]. Patriarchæ succedebant Boiari splendidissime vestiti, et tum Czarus ipse ultra fidem splendido aureo panno amictus, gestans in capite auream coronam, ornatam gemmis et margaritis, prehenso brachio ductus a duobus principibus, sequentibus aliis proceribus usque ad locum cerimoniæ. Ubi exacta aliquali mora, capiebat patriarcha thuribulum, quod aquæ admovebat, dein accedebat ad Czarum ad distantiam trium vel quatuor pedum, et coram eo thuribulum agitabat. Czarus descendebat de throno, inclinabat se coram patriarcha, interea dum hic thuribulum aliquoties super imperatoris caput agitaret ; et ambo sese invicem inclinato corpore adorarent. Quo facto, Czarus ad thronum reversus exspectabat, donec patriarcha proceres præsentes et populum thure sacro initiasset. Post interjectas alias cerimonias procedebant aliquot sacerdotes cum codice sacro ad modum splendide compacto, hexamito rubro involuto cum bucculis aureis et gemmis ingentis pretii. Ex eo codice recitabat patriarcha textum, adstante interea im-

(peratore

riis, capitaneo item et domestico imperatoriorum, duobus præterea demarchis, edicunt : mittunt etiam mandata tum domestico numerorum, tum comiti

A τὴν αὔριον πρόκενσον ἤτοι προέλευσιν. Οἱ δὲ ἐξερχόμενοι ὁρίζουσι πᾶσιν τοῖς τοῦ κουβουκλείου (17), ὁμοίως καὶ τῷ κατεπάνω (18) καὶ τῷ δομεστίκῳ τῶν

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

peratore capite nudo. Lectione finita, accedebat patriarcha ad imperatorem cum codice, eique illum osculandum offerebat. Quem imperator unaque patriarchæ manum osculabatur. Quo facto ambo ad thronum quisque suum redibant. Inde sacerdotes duo codicem sacrum rursus auferebant. Imperator et patriarcha descendebant de throno quisque suo et procedebant versus aquam apertam. Patriarcha descendebat ad ejus superficiem per gradus factos, imperatore interim non tecto coram cancellis astante, quandiu consecrationis actus duraret, quæ multas post cerimonias ope crucis aureæ, cui inserta erat patera argentea, fiebat. Ea peracta rursus imponebat Czarus suo capiti coronam, et patriarcha sibi mitram episcopalem, et ad thronum quisque suum B redibant. Deinde afferebatur ad patriarcham consecratæ atque [τοῦ ἁγιάσματος] nonnihil in patera argentea, item crux aurea, et aspergillum, singula in singulis scutulis argenteis. Cum hoc apparatu adibat rursus patriarcha Czarum, qui caput nudabat, crucem auream a patriarchæ dextra oblatam osculabatur et sic tandem aqua consecrata respergebatur ; quod idem coronæ imperiali et vexillis præsentibus fiebat. Eo facto ad thronumquisque suum redibat. Veniebant deinde archiepiscopi et proceres ad osculandam, quam dextra sua patriarcha tenebat, auream crucem, sacerdotes inferiores respergebat archiepiscopus aliquis apud patriarcham stans. Sacerdotes alii e scutulis aqua consecrata plenis populum respergebant circumstantem. Undecunque confluebat turba ad hauriendam aquam cum situlis et urceis. His omnibus peractis, benedicebat patriarcha manibus decussatis ter, primum Czarum, dein clerum et proceres, C et tertio plebem ; quo facto ultimo tandem protectores rursus abibant, et tota processio repetebat vestigia eodem ordine quo venerat, et dies ille hilariter consumebatur. »

Hactenus Anglus ille Moubach. Jam redimus ad filum nostrum et verbulum de processionibus civilibus addimus, quæ vel quotidianæ, vel solemnes; vel peraticæ erant. Quotidiana processio erat Senatorum, seu procerum in aulam ad salutandum principem et ad functionem sui muneris exsequendam convenientium. Hæc stata erat, et non indicebatur, fiebatque bis per diem, mane et vespere, seu post meridiem. De hac agit caput primum libri secundi nostri cerimonialis ex professo, hic autem in transcursu tantum mentio fit in verbis τῆς καθημερινῆς ἱσταμένης προελεύσεως, *quotidiana stante*, id est *incipiente, processione*. Solemnes pridie indicebantur, et debebant tunc proceres in palatium procedere ἠλλαγμένοι *mutati*, hoc est *in novis robis*, *en gala*, D vestibus splendidis et ad pompam compositis Processiones senatorum in curiam solemnes. diebus solemnibus ad gratulandum et acclamandum principi ἐν ἐσθῆτι ἱερᾷ, id est *candida veste*, ut Petavius interpretatur, memorat Themistius p. 55 *init*. Tales processiones erant ad Circum, quotannis olim septenæ, deinde quinæ ; item ad borrea publica, lustrandi frumenti ibi depositi gratia ; item ad balneum. Quando nempe imperator, aut imperatrix lotum irent, fiebat processio ; uti etiam quando legati exteri exciperentur ; et alia talia, quæ hic perstrinxisse suffecerit. Ad processiones peraticas refero, quando imperatores, relicto palatio, in prædia seu urbana, seu suburbana, in Pera, ultra sinum Ceratinum, aut et in Asia sita, concederent; quo tempore officia multa aulica et processiones quodidianæ feriabantur. Talis absentia e palatio et rusticatio *processus* appellatur, quia imperator ex augusta sua sede procedebat alio. Refero huc quoque vindemialia ; quando imperator amicos, quos vellet, ad se in vineas suas invitabat.

(17) Οἱ τοῦ κοβουκλείου sunt *cubicularii*, quorum frequens hoc in opere mentio fit. Erant omnes eunuchi, et sub dispositione præpositi, de quo superius egimus. Video a Fabrotto et Du Cangio cubicularios et cœtonitas pro iisdem haberi, auctoritatibus non contemnendis. Glossæ certe et alii veteres unam vocem per alteram exponunt. Sed ex nostro Cerimoniali patet diversos hos ab illis fuisse. Cœtonitæ tantum cœtonis seu dormitorii curam habebant, et nocturnas curabant sacri corporis necessitates : cubicularii autem diurnas. Erat autem horum officium præcipue, ut vestiarias arcas depromerent, et quo opus, apportarent, reponerent rursus et asservarent. Ipsi tamen non imperatorem induebant: pertinebat enim id officium ad vestitores, de quibus mox. Qui cubiculariorum hac sollicitudine fungerentur, audiunt in nostro Cerimoniali οἱ τῶν ἀλλαξίμων τοῦ κουβουκλείου, *præfecti mutatoriorum cubiculi*. Alii curabant, ut cubiculum Augusti nitidum esset, et hi erant veterum στρῶται. Vid. Athenæ. p. 48. aut οἱ ἐπὶ ταῖς παστάσιν ἑστῶτες, ut Anthologia p. 32 : alii potum inferebant ad sacram mensam, alii prælegebant, quæ imperaret imperator sibi de libro scripto recitari ; alii cereos ardentes tenebant, quos imperator in ecclesias devotionem suam faciens a præposito porrectas in manus sumebat, aut apud sacras imagines depangebat. Alii canebant et musicam exercebant coram imperatore ; alii oblationes, quas imperator in altari depositurus esset, ferebant, et domino per manus præpositi sui tradebant ; alii faciebant orbem circa imperatorem, quando in ecclesiæ vestibulo aut calceos aut vestes mutaret, aut caput nudaret induendæ infulæ causa, ne scilicet a barbato quodam capite nudus conspiceretur, Multa alia erant officia cubiculariorum, Habebat quoque augusta suas cubicularias, *[De magno cubiculario imper. vid. Villehard. pag. 301, cum not. Du Cangii,]* Sed fueruntne iidem *silentiarii* et *cubicularii* ? aut saltim, fueruntne silentiarii peculiare quoddam genus cubiculariorum ? Sane illam prodidit opinionem Alemanus in notis ad Procopii historiam arcanam. Fallitur autem procul dubio vir doctissimus. Non tantum enim Cerimoniale nostrum cubicularios a silentiariis perspicue distinguit, sed etiam hoc liquido refellit eum quod p. 41 et alibi nostri operis σιλεντιάρισσαι, *uxores silentiariorum* commemorantur. Non erant ergo silentiarii spadones, quandoquidem maritati erant. Atqui cubicularii debebant omnes castrati esse.

(18) Peculiaris dignitas est ὁ κατεπάνω, unde depravatum fluxit *Catapani* nomen in historia Apula, et putant quidam Capitanei nomen inde deductum. Guilielmo Apulo in rebus Normannorum apud Du Cange ad Alexiad. p. 229, est *Catapan. Qui Catapan fuerat Græcorum missus ab urbe*. Conf. Idem p. 275, ubi ait, quemvis præfectum provinciæ designare. *[A Græcis originem ducit magistratus Apuliæ et Neapolis *Stratici et Capitani* quod adhuc hodie nomen superest. Dignitates Galli a Gothis habuere, Conf. Freccia de Subf. et Giannon. p. 243 sqq.]* Verum ὁ κατεπάνω vel Capitaneus, de quo hic sermo, non excedebat sacro palatio, non ibat in provincias, sed regebat τοὺς βασιλικοὺς seu *Cæsarianos*. Habebat sub se dome-

βασιλικῶν (19), σὺν τούτοις δὲ καὶ τοῖς δυσὶ δημάρχοις (20)· ἀποστέλλουσι δὲ καὶ μανδάτα τῷ τε δο-

A murorum, et, ut breviter dicam, officiis ac secretis omnibus hujusmodi processionem indicant, ut

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

sticum Basilicorum, et introducebat principes peregrinos, imperatoris vasallos, ad colloquium heri, ut ex p. 81. D. ult. patet. In epistola Alexii ad Henricum V, in Alexiade p. 94. 1. commemoratur aliquis πρωτοπρόεδρος καὶ κατεπάνω τῶν ἀξιωμάτων. Sed et ille diversus est a nostro, idemque videtur cum *Magistro sacrorum officiorum*.

(19) Verti passim *Basilicos*, retenta Græca voce, quod in talibus tutissimum est, passim *Cæsarianos*, ad aliorum exemplum. Goarus ad Cod. p. 23. n. 8. *regios domesticos* vertit, (habitabant profecto in palatio,) Combefis. in script. post Theophan. p. 197. *comitatenses*. Basilici medio ævo *Gasindii* appellabantur, a Germanica voce *Gesinde*, quasi dicas *familiares*, ad familiam pertinentes : *cortigiani, nomini della famiglia*, ut interpretatur Murat. t. I. Ant. Ital. p. 124. Appellabant quoque B *Vassos* seu *basos*, id est *sodales;* item *Gardingos*, a *warten*, *Aufwærter*. Videntur cum ordine ministrorum convenisse, qui hodie in aula Turcica sub nomine *Cjauschorum* obtinet. Mittebantur enim, ut hi solent, in provincias, cum mandatis regiis, ad expedienda negotia minoris momenti. Patet e Constantini nostri Vita Basilii Macedonis l. c., *Scriptor. post Theophan.*, ubi dicitur dives illa matrona, quæ Basilium invisebat, et ab eo *mater regis* appellabatur, unici exempli titulo, rogasse Βασιλικὸν ἀποσταλῆναι τὸν ἀπογράψασθαι καὶ παραλαβεῖν ὀφείλοντα τὴν περιουσίαν αὐτῆς, *mitti Comitatensem aliquem, qui ejus facultates in acta redacturus, et in fidem manusque accepturus esset*. Conf. Du Cange Gloss. Lat. v. *Basilicus*. Fuerintne fœminæ quoque *Basilicæ*, non dixerim. Fere colligatur fuisse ex loco *Script. post Theoph*. p. 244 ult., ubi Βασιλικὴ aliqua memoratur, nisi uxor alicujus Basilici C fuerit. De domesticis numero pluribus et genere variis passim agendi erit occasio. In genere tenendum, *Domesticum* recentiori Græciæ dictum fuisse omnem præfectum majorem, primum sui generis. Vid. Goar. et Gretser. ad Codin. Guther. p. 423. Vales. ad Amm. Marcell. p. 52, et 94. Domesticorum origo mihi videtur hæc esse. Initio erant domestici, id quod appellatio significat, οἰκειακοὶ.familiares, ministri penitioris admissionis, dominorum omnium, et in specie judicum, prætorum, magistratuum ; iidem qui alio nomine apparitores, qui præsto essent imperanti, et mandata exsequerentur, et dominum tuerentur. Crevit hinc ordo domesticorum palatinorum, qui initio nihil aliud quam apparitores erant, et imperatorem tantum in urbe comitabantur, protectoribus eum in acie stipantibus. Tandem processu temporis colliquati fuerunt in unum corpus tam urbani quam castrenses corporis custodes, et dicti domestici protectores. Sed neque hoc semper mansit. Abiit enim sen- D sim in desuetudinem nomen domesticorum, et nomine scholariorum mutatum fuit; sic tamen, ut princeps eorum per excellentiam adhuc domesticus appellaretur, tanquam in memoriam veterum domesticorum ; qui jam non amplius domestici, sed partim οἰκειακοὶ vel βασιλικοὶ, urbani nempe aut palatini, partim vero Scholarii, castrenses scilicet, audiebant. Ab illo domestico Scholarum, id est principe ac præside scholarum, dicti deinceps fuerunt domestici, quotquot in schola, scrinio, munere suo essent primi ; ut domesticus Hicanatorum, domesticus castrorum, domesticus Cancellariorum, etc. Omnium maximus erat domesticus τῆς Ἑῴας, *Orientis*, et hoc aliquando minor τῆς Δύσεως, *Occidentis*. Illum orientalem intelligunt, si simpliciter domesticum appellant. Audit quoque megadomesticus, sed post Isaaci Comneni tempora demum. Vid. Scylitz. p. 807. '[*Domestici regum* Francorum tempore Gregor. Turon. Megadomesticus et magnus senescallus idem sunt. Erat secundus ab imperatore. Fauchet, p. 483.]*

(20) Cum duo præcipui essent apud Byzantium δῆμοι, catervæ seu factiones, Veneta et Prasina, quarum illa albam, hæc russam habebat appendicem, erant quoque duo demarchi, seu decuriones, vel magistratus pene supremi, diversi tamen a democratis item duobus, et ultra demarchos ipsos eminentibus. Venetæ nempe factionis democrates erat semper, quisquis domesticus Scholarum esset, et prasinæ, quisquis domesticus excubitorum esset, ut multis Nostri locis constat. De officio demarchorum dicetur paulo post : nunc dicendum, quinam fuerint οἱ δῆμοι. Video enim eos a civibus distingui, et ab inquilinis atque sellulariis, et a B militibus, ut admodum obscurum sit quale genus hominum hi fuerint, et cui bono instituti, quos tot turbas edidisse, et toties summo cum ipsius imperii discrimine reprimendos fuisse loquuntur historiæ. Cedrenus p. 765, τοὺς πολίτας καὶ τὸν δῆμον jungit. Videtur id quoque dictio Scylitzæ p. 813, ἅπαν τὸ δημοτικόν τε τῆς πόλεως καὶ τὸ κοινὸν suadere. Nam si τὸ κοινὸν est communio civium, qui a magistratu oppidano reguntur, necesse est τὸ δημοτικὸν τῆς πόλεως, quod ab eo segregatur, a magistratu oppidano non pependisse, ideoque ad communitatem, ut loquebantur medio ævo, non pertinuisse. Aperte quoque Noster p. 132 distinguit τὰ μέρη a τοῖς τῆς πόλεως, et p. 356. in fine τὰ μέρη a τοῖς πολίταις. Nicephorus patriarcha CPtanus p. 136 distinguit ordines sic : Ἀριθμὸν ἀνδρῶν ἐκ τῶν στρατιωτικῶν καταλόγων, ἔτι δὲ καὶ τοῦ γεωργικοῦ, C καὶ τῶν βαναυσικῶν τεχνῶν, τῶν τε ἐκ τῆς συγκλήτου βουλῆς, καὶ τοῦ τῆς πόλεως δήμου. Habes hic milites, rusticos, sellularios opifices, senatum et populum urbis. Forte intelligit per populum urbis Nicephorus τοὺς κτήτορας, *possessores* dictos, id est homines elegantiores, opulentos, optimates, quibus in urbe domus propriæ et in agris prædia essent, homines peculiatos. Constat tamen aliunde, et ex iis, quæ paulo post dicentur, constabit, τοὺς δημότας, quos *gregales* aut *factionales* appellabimus, pro vili indotata plebe plerumque traduci, et ab illis *possessoribus* dictis distingui. Luculentius igitur idem Nicephorus p. 215. c. fin. factionales a civibus distinguit : Οὓς ἐπηγάγετο τῶν ἐζωγρημένων τοῖς τε πολίταις καὶ τοῖς ἐκ τῶν λεγομένων χρωμάτων δημόταις παραδίδωσιν. Chronicon Alexandrin. anno 11 Heraclii : μετά τινων ἀρχόντων καὶ τινων οὐ μόνον κτητόρων καὶ κληρικῶν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐργαστηριακῶν καὶ δημοτῶν ἐξ ἑκατέρου μέρους. Habemus hic τοὺς ἄρχοντας, D nobiles et proceres aulicos, deinde τοὺς κτήτορας, cives lautiores, illos, qui olim in liberis rebus publicis Græcis et Asiaticis ἐγειτούργουν, onera publica suscipiebant gerenda, ut alendi equitatus, instruendæ classis marinæ, et sic porro ; tum clericos, postea τοὺς ἐργαστηριακούς, quo nomine continentur omnes, qui in tabernis sedent publicis, venduntque aut alienas, aliunde advectas, comparatasve merces, seu suis manibus effectas, adeoque cum mercatores, tum sellularii, alias βάναυσοι et ἐπιδιφρίδιοι· et tandem gregales utriusque gregis, nempe veneti et prasini. Theophanes p. 62. Thessalonicæ δήμους καὶ λαοὺς conjungit *gregales et oppidanos* seu cives. E quibus omnibus iisque, quæ jam continuatum eo, conficio, greges hoc fuisse cum civibus non eosdem, neque tamen diversos, constitisse greges e civium omni pene ordine, eatenus tamen, qua greges, spectatos non habuisse civium speciem,

singula officia et secreta secundum ordinem suum A μεστίκῳ τῶν νουμέρων (21) καὶ τῷ κόμητι τῶν

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

Clarius exponam meam sententiam. Sunt apud nos collegia quædam constantia numero civium cum lautiorum tum etiam humiliorum, eo instituta, ut, qui illa componunt, ad certum annorum numerum tractandis armis sese exerceant, et vel sagittis suspensum ex alta pertica petant avis ligneum simulacrum, vel metam sclopeto feriant. Talia collegia civibus quidem constant, faciunt tamen peculiare aliquod corpus a reliqua communione quodammodo diversum, legibusque et juribus suis gaudens. Talia collegia fuisse τοὺς δήμους puto, in quæ reciperentur omnes civium ordines, quæ tamen, quia vilis inops turba ubique terrarum numero superat, pene soli ignobiliores conficiebant. Vel potius eædem erant catervæ illæ cum nostris excubiis civicis, quas cives ad certum annorum numerum obire ex lege tenentur; qui attamen ea res ab exercendis opificiis et quæstibus quemque suis avocaret, vicariis demandant, publica mercede alendis, militibus oppidanis. Hæ civicæ excubiæ interdum solemnes ad actus conveniunt in armis, et sub doctoribus suis arma exercent. Alio quoque respectu similes erant illi δῆμοι militiæ illi generi, quod a juventute civica et rusticana in necessitatem celeris supplementi veræ militiæ conscribitur, et in armis exercetur, neque tamen vestem militarem, neque stipendia, neque ductores militares accipit, neque sedibus suis excitatur, sed manet suo quisque loco eoque in vitæ et quæstus genere, quod amplexus fuerit, statutis temporibus ad exercenda arma coeuntes; quales nos appellare *milites provinciales* solemus. Poterant in his catervis esse opulenti, et pauperes, mercatores, opifices, bajuli, omnes cives, verum tum temporis a civibus distincti, et a magistratus urbani jurisdictione exempti, cum functiones gregum exercerent. Quænam vero illæ? In magnis processionibus sacris ad ecclesias cohortes illorum gregum diversis statisque in locis earum platearum, per quas processio transiret, stabant ad utrumque latus plateæ collocati in seriem, præstolantes [δεχόμενοι vel ἐκδεχόμενοι] adventum imperatoris, eumque coram advenientem acclamationibus lætis gaudium significantibus et vota prosperitatis omnis prodentibus excipientes. Quapropter hic actus δοχή, id est sive præstolatio, sive exceptio, salutatio, beneventatio dicebatur. Si longius abesset a palatio ecclesia illa, ad quam identidem procederetur, ad certa intervalla constitutæ gregis cujusque minutæ particulæ officium salutandi præstabant; unde legitur imperator interdum octies fuisse acclamatus vel salutatus, antequam in ecclesiam, ad quam tenderet, perveniret. Eadem formula iterabatur in reditu e sacris ad palatium. In prima quaque cujusque factionis exceptione porrigebat demarchus imperatori libellum, continentem carmen, quo gratularetur quæque factio imperatori festum identidem diem, et sæpius eum ipsi lætum redire optabat. Quibus carminibus pangendis habebat quæque factio suos sibi peculiares mercede conductos poetas: non pares quidem arte poetica Pindaro, mercenarios tamen æque atque ille fuit, eodemque utentes quæstu. De quibus poetis recurret deinceps dicendi locus. Idem salutandi et acclamandi officium greges imperatori præstabant in Circo, præeuntibus formulam τοῖς κράκταις, seu clamatoribus, id est præconibus, præcentoribus. Scatet codex noster talibus formulis. Erant ergo hi gregales eatenus parasiti imperiales lege constituti, et stipendiis aulicis conducti ad canendas laudes imperatoris velut publica voce. Quo fiebat, ut gregalis quisque, qua talis, non ad judicium civicum, sed aulicum spectaret. Nam demarchi, qui summi erant gregum *magistratus, causis et rixis* gregalium componendis et regendis gregibus constituti, tamen suberant democratis, quorum venetus quidem idem erat identidem cum domestico scholarum, prasinus autem idem cum domestico excubitorum, ambobus muneribus ita conjunctis, ut divelli non possent. Hinc est, quod Sidonius Apollinaris in panegyrico civitatis Narbonensis factiones has *juvenes aulicos* appellet.

> *Tunc*, ait, *cœtus juvenum, sed aulicorum,*
> *Elæi simulacra torva campi,*
> *Exercet spatiantibus quadrigis.*

Conveniebant igitur cum illis a Nerone institutis Augustanis vel Augustianis militibus, ut non immerito credantur ab iisdem manasse, ex equestri et plebeia juventute lectis quinque millibus et ultra, qui divisi in factiones cantanti Neroni operam B darent, doctique plausuum varia genera ederent, de quibus egregia dedit Cl. Reimarus ad Xiphilini p. 1000, n. 38, illa verba: ἦν τι καὶ ἴδιον αὐτῷ σύστημα εἰς πεντακισχιλίους στρατιώτας παρεσκευασμένον. Αὐγούστειοι δὲ ὠνομάζοντο καὶ ἐξῆρχον

(21) Numeri alias sunt σπεῖραι cohortes militares. Vid. Vales ad Ammian. Marcell. p. 42 et p. 255. Goar. ad Theophan. p. 43 et 89. *[Fauchet. p. 479.]* Græci per ἀριθμὸν passim reddunt. Quod Theophan. p. 185, habet νουμέριοι ἀριθμοὶ sunt idem quod νούμεροι ἢ ἀριθμοί. Corrigatur hac occasione latina ejus interpretatio p. 43, τριβοῦνος τότε ὢν τάγματος κωρωνάτων λεγομένων νουμέρου, *tribunus legionis coronatorum, quibus numerus nomen*. Ita vertitur. Debebat potius: *tribunus cohortis, cui nomen erat numerus coronatorum sic dictorum*. Quando autem *numerus* peculiare genus C militiæ designat, ut in nostro loco et passim, credo eos milites designari, qui CPli mœnia, et Circum, et carceres, et publica quævis ædificia custodiebant, et vigilias obibant. Videor enim mihi ex loco apud Script. post Theophan. p. 267, colligere posse τὰ Νούμερα *carcerem* fuisse, quamvis Du Cangius ad Alex. p. 423, et CPli Christian. p. 125 tradat, fuisse porticus, in quibus milites prætoriani excubabant. Confirmat me in sententia mea, quod lego p. 416. Domestico numerorum subesse *portarios*, qui sane alii esse quam *janitores carcerum* nequeunt: item ex eo, quod Ἀριθμός, quem cum numeris idem puto, mihi videatur idem quoque esse cum τῇ βίγλῃ *vigiliis, excubiis*, militibus excubialibus. Concludo id ex eo, quod Acoluthus, princeps Barangorum, modo dicitur Drungario vigiliæ subesse, modo Drungario Arithmi. Constantinus quoque Porphyr. libro de administr. imperio p. 140, ait Leonem, patrem suum, si in processio- D nes urbi vicinas iret, consuevisse τὴν μίαν οὐσίαν, *unum dromonium de duobus*, quæ sibi fieri curaverat καταλιμπάνειν εἰς τὸν ἱππόδρομον *relinquere in Circo* (ergo Circus ad mare usque protendebatur) πρὸς φύλαξιν τοῦ παλατίου, ut etiam a parte maris obire palatium et lustrare possent constituti vigiles de Arithmo, διὰ τὸ τάγμα τοῦ Ἀριθμοῦ κατὰ τὸν ἐπικρατήσαντα παλαιὸν τύπον μετὰ τοῦ δομεστίκου τοῦ σχολῶν ταξειδεύειν, *quia tagma*, cohors, *Arithmi secundum formam, quæ jam a longo tempore viget, præsidium agit sub inspectione domestici Scholarum*, καὶ ἐναπομένοντες εἰς τὸν ἱππόδρομον οὐ συνεξιοῦσι κατὰ τύπον τοῖς βασιλεῦσιν εἰς τὰ πρόκενσα (ita legendus est ille locus), *et, quandoquidem retro manet in Circo, ex præscripta formula cum imperatoribus in processiones* (seu rusticationes) *non exit*. Notat in hoc loco vox οὐσία dromonium vehendo sacro corpori Augusti destinatum, una cum πληρώματι τῶν ἐρετῶν. Vid. ad p. 334.

τειχέων (22), καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, πάσαις ταῖς τά- A et propriam secreto formam quæ ipsis conveniunt

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

χον τῶν ἐπαίνων, ἠναγκάζοντο δὲ σφισι καὶ οἱ ἄλλοι πάντες καὶ ἄκοντες ἐπεκβοᾶν (ita leg.). A Neronè igitur inde hi Augustani aut retenti a secutis imperatoribus, aut postliminio veluti revocati a Byzantinis fuerunt, mutata nonnihil forma : ut nullus dubitem, hos δήμους perinde atque veros milites, stipendia ex aula imperiali accepisse. Adhibebantur porro gregales operibus publicis condendis, ut e Codino patet, qui scribit, Theodosium juniorem collapsos urbis muros instaurasse incumbentibus in id opus duabus factionibus, veneta et prasina, illarumque eam fuisse in maturando et urgendo opere sedulitatem, ut intra sexagesimum diem confectum esset, prasinis ab Aurea porta, et venetis a Blachernis orsis ad Polyandrium convenientibus. v. Du Cange CPl. Christ. I. 15. n. 10 Credibile est, gregalium magistratus invigilasses condendis mœnibus, et opus ursisse, gregales ipsos B operam struendis præstitisse. Custodiebant quoque urbem et urbis mœnia per absentiam militum, ad quos alias ea cura spectabat. Mauricius apud Theophylactum Simocattam VIII. 8 : Περιφρουρεῖν τοῖς δημόταις τὰ Θεοδοσίου τείχη προτάττει. Theophanes p. 235, οἱ δὲ δῆμοι τὴν πόλιν διεφύλαττον ait, et e Nostri p. 259, idem concludo, ubi per absentiam imperatoris in castris agentis dicitur urbs augusta custodita fuisse tam a militibus oppidanis præsidiariis, quibus nulla res cum palatinis erat, quam ab iis, qui subessent præfecto urbis. Quid si hi fuerint gregales, eo tempore præfecto urbis demandati, quo domestici scholarum et excubiarum in castris agerent ? Tandem quoque, ubi opus esset, neque sufficerent milites ordinarii, mittebantur gregales in castra. Ita Cedrenus p. 386, ait Justinianum multos δημοτεῦσαι, in greges, seu militiam provincialem, adscripsisse, eosque Hunnis ingruentibus objecisse. Non C CPli tantum erant greges hi, sed etiam in municipiis. Procopius p. 129, Anecdotæ historiæ, ed. Lugdun. *Venetos Tarsenses* memorat. '[Thessalonicæ δήμους καὶ λαοὺς in Circum adductos confodiendos militibus tradidit imp. Theodosius, et ceciderunt 25000. Theophanes p, 62.]· Et sane cum in magnis quibusque urbibus essent Circi, necessario quoque circenses gregales erant. De turbis et flagitiis cædibusque, quarum hi gregales auctores erant, duo insignes loci sunt apud Procopium, unus Anecdotor. p. 31 sqq., unde illa tandum, quæ ad habitum earum pertineat, afferam, alter in historiæ Persicæ l. I. Illius superioris hæc ergo sunt particula : Τοῖς στασιώταις τὰ ἐς τὴν κόμην ἐς νεώτερόν τινα μετεβέβλητο τρόπον. Ἀπεκείροντο γὰρ αὐτοὶ οὐδὲν ὁμοίως τοῖς ἄλλοις Ῥωμαίοις. Τοῦ μὲν γὰρ μύστακος καὶ τοῦ γενείου οὐδαμῆ ἥπτοντο, ἀλλ' αὐτοῖς κατακομᾶν ἐπὶ πλεῖστον, ὥσπερ οἱ Πέρσαι, εἰσαεὶ ἤθελον. Τῶν δὲ ἐν τῇ κεφαλῇ τὸ ἔμπροσθεν ἄχρι ἐς D τοὺς κροτάφους ἀποτεμνόμενοι τὰ ὄπισθεν ἀποκρέμασθαί σφισι λόγῳ οὐδενὶ εἴων, ὥσπερ οἱ Μασσαγέται. Διὸ δὴ καὶ Οὐννικὸν τοῦτο τὸ εἶδος ἐκάλουν. Scilicet Romani Byzantini. seu Græci, radebant barbam et tondebant capillum, ut ultra cervices non promineret, et partem aliquam frontis tegeret, pexis deorsum nasum versus crinibus, non retrorsum, ut nos facimus. Audivi morem illum tondendi Russis adhuc in usu esse. Gregales vero illi tonso sincipite usque ad verticem, reliquam comam intonsam sinebant retro pendere, ut olim, auctore Homero, Abantes, Massagetæ tempore Procopii, Turcæ et Tatari nostro. Continuat Procopius : Ἔπειτα δὲ τὰ ἐς τὰ ἱμάτια εὐπάρυφοι ἠξίουν ἅπαντες εἶναι, κομπωδεστέραν, ἢ κατὰ τὴν ἑκάστου ἀξίαν, ἐνδιδυσκόμενοι τὴν ἐσθῆτα. Κτᾶσθαι γὰρ αὐτοῖς τὰ τοιαῦτα ἐκ τῶν οὐ προσηκόντων παρῆν. Τοῦ δὲ χιτῶνος τὸ ἀμφὶ τὼ χεῖρε μέρος αὐτοῖς τὰ μὲν ἐς τὸν καρπὸν ξυνῄει σφίσιν ἐν στενῷ μάλιστα δή, τὰ δ' ἐνθένδε μέχρις ἐς ὦμον ἑκάτερον ἐς ἄφατόν τι εὔρους διεκέχυτο χρῆμα, ὁσάκις τε ἡ χεὶρ αὐτοῖς σείοιτο, ἀναβοῶσιν ἐν τοῖς θεάτροις τε καὶ ἱπποδρομίοις, ἢ ἐγκελευομένοις, ἧπερ εἰώθει, ἐπῄρτο εἰς ὕψος αὐτοῖς — αἱ ἐπωμίδες δὲ καὶ ἀναξυρίδες καὶ τῶν ὑποδημάτων τὰ πλεῖστα ἐς τῶν Οὔννων τότε ὄνομα καὶ τὸν τρόπον ἀπεκέκριτό σφισιν. Ἐσιδηροφόρουν δέ, νύκτωρ μὲν τὰ πρῶτα ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς σχεδὸν ἅπαντες, ἐν δέ γε ἡμέρᾳ ξιφίδια περὶ τὸν μηρὸν δίστομα ὑπὸ τῷ ἱματίῳ ἀποκρυψάμενοι, ξυνιστάμενοί τε κατὰ ξυμμορίας ἐλωποδύτουν, etc, Post descriptum eorum vestitum, scelera, rapinas, spoliationes occurrentium, cædesque, persequitur Procopius, quæ hic omitto brevitatis studio. Sed alterum locum præterire non possum. Habet autem sic p. 39 ed. Aug. : Οἱ δῆμοι ἐν πόλει B ἑκάστῃ ἐς βενέτους ἐκ παλαιοῦ καὶ πρασίνους διῄρηντο, οὐ πολὺς δὲ χρόνος ἐξ οὗ τούτων τε τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν βαφῶν ἕνεκα — τά τε χρήματα δαπανῶσι καὶ τὰ σώματα αἰκισμοῖς πικροτάτοις προΐενται, καὶ θνήσκειν οὐκ ἀπαξιοῦσι θανάτῳ αἰσχίστῳ. Μάχονται δὲ πρὸς τοὺς ἀντικαθισταμένους, οὔτε εἰδότες ὅτου αὐτοῖς ἕνεκα ὁ κίνδυνός ἐστιν, ἐξεπιστάμενοί τε ὡς, ἢν καὶ περιέσονται τῶν δυσμενῶν τῇ μάχῃ, λελείψεται αὐτοῖς ἀπαχθῆναι μὲν αὐτίκα ἐς τὸ δεσμωτήριον, αἰκιζομένοις δὲ τὰ ἔσχατα εἶτα ἀπολωλέναι. Φύεται μὲν οὖν αὐτοῖς τὸ ἐς τοὺς πέλας ἔχθος αἰτίαν οὐκ ἔχον, μένει δ' ἀτελεύτητον εἰς τὸν πάντα αἰῶνα, οὐδὲ συγγενείᾳ, οὐδὲ φιλίας δεσμῷ εἶκον, ἢν καὶ ἀδελφός, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτό γε οἱ εἰς τὰ χρώματα ταῦτα φιλοστοργοῦντες διάφοροι εἶεν. Μέλει δὲ αὐτοῖς οὔτε θείων, οὔτε ἀνθρωπείων πραγμάτων παρὰ τὸ ἐν τούτοις νικᾶν — καὶ τῶν ἐπιτηδείων σπανίζοντες ἴσως — οὐ προσποιοῦνται, ἤν γε αὐτοῖς κεῖσθαι τὸ μέρος τοῦτο ἐν καλῷ μέλλῃ· C Οὕτω γὰρ τοὺς στασιώτας καλοῦσι. Μεταλαγχάνουσι δὲ τοῦ ἄγους τούτου καὶ γυναῖκες αὐτοῖς, οὐ τοῖς ἀνδράσιν ἑπόμεναι μόνον, ἀλλὰ καὶ τούτοις, ἂν οὕτω τύχοι, ἀντιστατοῦσαι, καίπερ οὐδὲ ἐς τὰ θέατρα τὸ παράπαν ἰοῦσαι, οὔτε τῳ ἄλλῳ αἰτίῳ ἠγμέναι· ὥστε οὐκ ἔχω ἔγωγε ἄλλο τι εἰπεῖν ἢ ψυχῆς νόσημα. Mitto, ne nimius sim, reliqua insignis loci, e quo insania factionum quanta fuerit patet. Quem si conferemus cum Italis quibusdam medii ævi scriptoribus, apparet eumdem furorem ad Italos quoque transiisse, et tandem inde natos fuisse ludos illos equestres torneamenta dictos, nisi potius eos a Saracenis Andalusiæ ad nostrates propagatos dicas. De factionibus est insignis locus apud Agnellum t. II. Script. Rer. Ital, p. 154, in fine : *Die omni Dominico, vel apostolorum die Ravennenses cives non solum illustres, sed etiam diversæ ætatis — post refectionem per diversas portas aggregatim egredientes ad pugnam procedunt, deliri et insani,* D *quando sine causa morti se subjiciunt* — et quæ reliqua de furore civili horrenda narrat. Concinunt quæ Aulicus Ticinensis, scriptor sæculi XIV, de suis gentilibus habet : *Ut autem a pueritia melius ad bellum doceantur, singulis diebus Dominicis atque festis quædam spectacula faciunt, quæ battaliolæ, sed Latine convenientius bellicula nuncupantur. Dividunt enim civitatem in partes duas, quarum unaquæque multas societates sive cohortes habet. Pugnat autem ad invicem ligneis armis,* etc. Liquet successisse his ludis sæpe cruentis nostras societates et exercitia sagittariorum (*Schützen-Companien*), et nostras

(22) *Comes murorum* vel *mœnium* erat qui reparandis mœnibus, item militibus per mœnia excubantibus, τοῖς τειχειώταις præerat ; vid. Goar. ad Codin. p. 33. n. 59, et DC. v. Ἄρχων τῶν τειχέων.

procurent. Præfecto etiam urbis id notum faciunt, A ξεσι (23) καὶ πᾶσι τοῖς σεκρέτοις (24) καταμηνύουσι

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

et nostras areas, in quibus sclopeto et arcu juvenes civici exercentur (*Schiesgraben*, *valles jaculatorum* appellamus), illis *pratis de baltalia* et *circulis* ævo medio usitatis, et *circis hippodromi*, ut appellat Gualvaneus de la Flamma apud Murator. t. II Antiquit. Ital. p. 833, ubi egregia de his ludis tradit, et locum Augustini quoque exhibet, qui illustrando Procopiano superius allato egregie facit : *Quam apud Cæsaream Mauritaniæ*, ait, *populo dissuaderem pugnam civilem, vel potius plus quam civilem, quam* Catervam *vocabant, neque enim cives tantummodo, sed etiam propinqui, fratres, postremo parentes ac filii lapidibus inter se in duas partes divisi per aliquot dies continuos certo anni tempore solemniter dimicabant.* Appellat hic Augustinus partes illas pugnantes *catervas*. Quid hoc aliud, quam δήμους appellare? Græcis est δῆμος ὀρνίθων populus B avium caterva avium. Conveniunt Italici mores cum Græcis in studio partium et exacerbatione animorum unius partis erga alteram : in genere pugnæ differebant. Apud Italos totæ pene civitates, pueri senesque, committebantur, et rudibus, seu baculis, ad speciem ludicri, sed sæpe non sine cædibus, pugnabant. Apud Græcos certabant equis potissimum commissæ quadrigæ, interdum quoque cursu pedestri cursores cuique gregi proprii, gregalibus reliquis spectantibus e gradibus circi, et hortantibus, plaudentibus, clamore insano favorem aut contumeliam significantibus, item precibus ea ab imperatore, quæ sibi indulgeri cuperent, flagitantibus, eumque aut laudantibus, aut acerbis sæpe conviciis impudenter proscindentibus. Apud Italos quoque credo partes seu catervas diverso sese vestitu distinxisse, idque intelligitur e Rolandini Patavini Chronico l. I. c. 10, quod *ludum factum*, ait, *in prato vallis*, [alias *prato Communis* C dicto,] *et omnes contratæ* [δῆμοι, catervæ] *de Padua, singulæ videlicet ad unum et idem signum vestimentorum* [a una stessa divisa exponit Muratorius] id est una caterva alba, alia rubra, alia prasina, alia veneta] *se novis vestibus innovarant. Et tunc in prædicto loco de prato, dominæ cum militibus*, [id est matronæ summi loci cum equitibus] *cum nobilibus populares, senes cum junioribus, in magnis solatiis* [id est gaudiis] *exsistentes in festo Pentecostes et ante et post per plures dies cantantes et psallentes tantam ostendebant lætitiam.* Obtinet ille mos in prata communium post festum Pentecostes conveniendi, et saltando, potando, jaculandis sagittis, explodendis sclopetis sese exercendi, nostris in urbibus et pagis. Simile quid catervis his olim erant apud Athenienses οἱ ἔφηβοι. Nam ut catervæ hæ in omnibus πομπαῖς, processionibus solemnibus, cum sacris ad ecclesias, tum profanis in Circum, adesse debebant, et quodam- D modo securitatem præstare procedentibus adversus concurrentis plebeculæ vim et insolentiam : nam scutis armatæ erant et hastis, ut ex Luitprandi capitali loco constat, cujus hæc sunt verba : *Negotiatorum multitudo copiosa ignobiliumque personarum ea solemnitate collecta* [describit Nicephori Phocæ processionem e palatio ad S. Sophiam] *ad susceptionem* [δοχήν] *et laudem* [εὐφημίαν] *Nicephori a palatio usque ad S. Sophiam quasi pro muris viæ margines tenuit clypeolis tenuibus satis et spiculis vilibus dedecorata*; ita οἱ ἔφηβοι apud Athenienses a decimo et octavo ætatis anno usque ad vigesimum debebant, dum populus in concione esset, circumsedere, et urbem obire atque vigilare cum scuto et hasta, publice pro concione datis ; habebantque hi juvenes περίπολοι vel circitores suum sibi vestitum, et olim quidem nigras chlamydes, e dono et instituto Herodis Attici autem deinceps candidas, auctore Philostrato, cujus hæc sunt verba Vit. Sophist. p. 550 *ed. Lipsiensis* : Μετεκόσμησε καὶ τοὺς Ἀθηναίους ἐφήβους ἐς τὸ νῦν σχῆμα χλαμύδας πρῶτον ἀμφίσας λευκάς. Τέως γὰρ δὴ μελαίνας ἐνημμένοι τὰς ἐκκλησίας περιεκάθηντο καὶ τὰς πομπὰς ἔπεμπον. Ut hi juvenes cum armis circumstabant populum in concione coactum, sic gregales cingebant in circo plebem, stantes vel sedentes in gradibus Circo proximis et infimis, reliqua plebe e gradibus remotioribus et altioribus spectante. Quæ omnia considerans nihil invenio nostris in institutis, quod aptius catervis illis comparari queat, quam cohortes civicas [*Brügerwache*], qui quamvis cives sint, et magistratui civico pareant, etiam in illis urbibus, ubi milites oppidani, diversi a castrensibus, excubant, nihilominus tamen locum, et suos Capitaneos habent, et absque stipendio ex officio, per certum annorum numerum militiam civilem incruentam et nemini metuendam militant. *[De factionibus v. Bandur. p. 501. de eorum coloribus p. 644]* Hæc præmittenda mihi fuisse de δήμοις duxi, quod singulis pene paginis nostri codicis eorum mentio fiat. De ludis circensibus, et partibus catervarum in illis, dicendi amplior erit locus, quanto ad lib. I, cap. 65 pervenerimus, a quo rituum circensium expositio orditur. De Demarchis id unum adhuc habeo quod moneam, olim eos fuisse *alytarchas* appellatos, ut e vexato illo Theodosiani codicis lib. II, de equis curulibus loco constat. Cujus appellationis facile patet ratio. Alytarchæ olim apud Eleos in ludis Olympicis erant præfecti τῶν ῥαβδοφόρων καὶ τῶν μαστιγοφόρων, quos ἀλύτας compulsores, ab ἀλύειν, ἀολλύειν, et ἀλίζειν compellendo, congregando appellabant, ut qui irruentem in stadio turbam scuticis et fustibus reprimerent et compellerent, liberumque facerent campum currentibus aut alio certaminis genere defungentibus. Prorsus idem præstabant in Circo et in sacris processionibus οἱ δημόται. Quapropter eorum demarchi recte potuerunt Alytarchæ fuisse ævo Theodosiano appellati. Conveniunt, ut e superioribus patet, cum nostratium urbium Capitaneis civicis.

(23) Vox τάξις et τάγμα illo ævo fere tantum de militia usurpabatur, ut σέκρετον de officio civili. Τάξις est cohors speciose armata custodiæ et comitatui et pompæ magnorum virorum, ut consulis, prætoris, præfecti urbi, et provinciæ correctoris, sed præcipue imperatoris, addita. Georg. Alex. in vita B. Chrysostomi apud Fabrott. Gloss. Ced., voce *Cubicularius* : Παρέστη καὶ ἡ βασίλισσα πρὸ τῶν θυρῶν τῆς ἐκκλησίας μετὰ πάσης αὐτῆς φαντασίας καὶ τῶν κουβουκλαρίων καὶ τῆς τάξεως *cum omni sua pompa. et cubicalariis, et ordine*, id est militia pompatica corporis Augusti protegendi. Exempla plura habet Du Cange Gloss. Græc. h. voce. Erant autem plures tales ordines : ut sequentia statim docent ἑκάστη τάξις *unusquisque ordo* Erant Scholarii, erant Hicanati, Numeri, etc.

(24) *Secretum* et *curia* idem est. *Secretum est locus, in quo sedent judices pro tribunali*, ait Vales. ad Ammian. Marcell. p. 97, ubi fuse de *secretis* agit. *Secreta vocabant loca*, ait Casaubon. ad Vopiscum, *ubi de negtiis pro ratione muneris quisque sui tractaturi conveniebat.* Conf. Goar. ad Codin. p. 74, et Gretser. p. 167. *[De Secretariis Du Cange ad Alex. p. 269, de secretario episcopi, ubi ab universo clero salutabatur. Idem CPlis Christian. p. 255, et ad Zonar. Secretarium est quod Græci διακονικόν appellant. Altcserr. ad Anastas. p. 58.]* Conf. Du Cange Gloss. utroque.

περὶ τῆς τοιαύτης προελεύσεως, ἵνα ἑκάστη τάξις A καὶ ἕκαστον σέκρετον κατὰ τὴν ἰδίαν τάξιν καὶ κατὰ τὸν ἴδιον τοῦ σεκρέτου τύπον (25) τὰ αὐτοῖς ἁρμόζοντα προευτρεπίσωσι (26). Καὶ μὴν καὶ τῷ ὑπάρχῳ τῆς πόλεως (27) γνωρίζουσι τοῦ εὐτρεπίσαι καὶ ἀνακαθᾶραι τὴν βασιλικὴν ἔξοδον, ἐν ᾗ μέλλουσιν οἱ δεσπόται προελθεῖν, καὶ πάσας τὰς ἐκεῖσε εἰσφερούσας λεωφόρους ὁδοὺς, ἐν αἷς μέλλουσι διέρχεσθαι οἱ δεσποται διὰ τοῦ πυξίνου πρίσματος καὶ τῆς ἐκ κισσοῦ καὶ δάφνης μυῤῥίνης τε καὶ δενδρολιβάνου (28) ταύτην κατακοσμεῖν καὶ ἄλλοις, ὅσα [8] ὁ τότε φέρει καιρὸς, εὐώδεσί τε καὶ ποικίλοις ἄνθεσι.

ut viam imperatoriam, qua domini processuri sunt, et publicas omnes ad eam, qua ipsi transituri sunt, ducentes præparet, purget et prismate buxeo hederaque, lauro, myrrha, thure et aliis, quos tunc tempus fert, odoris ac variegatis floribus exornet.

Β'. Τῇ δὲ ἐπαύριον, ἤγουν τῇ ἡμέρᾳ τῆς αὐτῆς ἑορτῆς (29), ἕωθεν πρωΐας εἰσέρχονται οἱ πραιπόσιτοι μετὰ πάσης τῆς τάξεως τοῦ κουβουκλείου εἰς τὸν καβαλλάριον (30), καὶ [9] καθέζονται ἐκεῖσε. Τοῦ δὲ

II. Postero seu ipso festo die primo mane præpositi, cum omnibus qui ad cubiculi ordinem pertinent, caballarium intrant, et ibi consident. Magno autem et domestico papa palatium aperiente,

VARIÆ LECTIONES.

[8] ὅσα corr. Leich., ὅσοις ed. ex cod. [9] καὶ deest in cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(25) Unum enim secretum alio habitu locoque conveniebat quam alterum.

(26) Congruunt huc verba Nicetæ Choniatæ p. 252, *ed. Ven.*: Τῆς γενεθλίου ἐπιστάσης ἡμέρας Χριστοῦ, αὐτός τε τὴν διάλιθον στολὴν ἠμφιάσατο, καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσιν ἐπετετάχει τὰς χρυσοϋφεῖς περιθέσθαι καὶ πλατυσήμους ἐσθῆτας. *Loros* designat.

(27) Est ex antiqua Roma. Præfectis Urbis modo ὕπαρχος, modo επαρχος appellatur. Harduinus ad Themist. p. 480 ait præfectos urbis CPtanæ 359. Primum institutos et principes senatus fuisse. Quod intelligendum stricte de senatu urbano, qui τὸ πολίτευμα appellatur. Erat hæc dignitas maximæ auctoritatis. Absente imperatore regebat urbem una cum τῷ ἐναπομονεῖ, ut ex Tactico militari nostro p. 259 patet. Ex præsente loco constat illum vias, per quas processio publica regia transitura esset, purgari, vestibusque, cereis et sertis, atque C opere topiario ornari curasse. Sub eo erat τὸ ἱερὸν πραιτώριον. Vid. Script. post Theophan. p. 294. Ad ipsum pertinebat, pœnas in sontibus exsequi, quod in Circo fiebat. Cujus rei passim exempla prostant apud Theophanem et Cedren. Debebat. populo mandata Imperatoris, in foro Constantini prælegere. Cedren. p. 750: Ἀναφορὰν γράψας καὶ τῷ τῆς πόλεως ἐπάρχῳ δοὺς ἀναγνῶναι ἐν τῷ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου φόρῳ τοῖς πολίταις ἐκέλευσεν. Titulus erat *præfectus et pater urbis* *["Επαρχος καὶ πατὴρ πόλεως est apud Script. Theoph. p. 287, et Agathiam in Epigrammate apud Bandur. *Ant. Imp. Orient.* p. 148.]* Videtur titulis *Patris Urbis* cum titulo *Præfecti Urbis* semper junctus fuisse. Vid. ad p. 304 dicenda. Et cum *patricius* idem valeret atque *pater* (nam *patricii* omnes imperiales primæ institutionis tempore quoque *patres imperatoris* appellabantur) patet ex eo quid sibi velit titulus *Patricius urbis Romanæ*, quem D pontifices Romani imperatoribus gentis Francicæ et aliis tribuebant. Notat enim *patrem urbis Romæ*. *[Alberic. ad ann. 1084. Henricus rex patricius Romanorum constituitur, et a Clemente papa in imperatorem benedicitur, p. 188.]* Nota res de Carolo M. præfectus Urbis porro judicabat una cum magistro sacrorum officiorum causas patriarchæ. Vid. Theophan. p. 133, nisi casus ille peculiaris fuerit. Præcedebat populum in sacris processionibus, quibus imperator intererat, metu seditionis subitæ; ut e Theophane p. 128, et loco Theodori Lectoris a Goaro in notis ad illum locum citato constant. Erant adhuc alii eparchi, scilicet integrarum eparchiarum præfecti; item ἔπαρχοι τοῦ στρατοπέδου, *quæstores*, de quibus alibi dico.

(28) Leg. e membranis καὶ τῆς ἐκ κισσοῦ, καὶ δαφνης, μυῤῥίνης τε καὶ δενδρολιβάνου, etc. (τῆς B *post* καὶ *et* τε *postes* μυῤῥίνης *omiserat R. in textu*). Δενδρολίβανος est *rosmarinus*, frutex, siquidem vulgares expositiones Lexicographorum sequimur, quod passim feci, botanices parum gnarus. Atqui δενδρολίβανον in Glossis Iatricis apud Du Cange Gloss. p. 362 fine redditur 'Εκκίλελ μέλεκ [I. 'Ελὶλ ἐλμέλεκ] Arabice *corona regis*. Ita appellant Arabes *melilotum*. Texeira l. I, *de la Relacion de los Reyes de Persia*, pag. 193: *Melek vale Rey, — y por este nombre me occorre la etimologia de la yerva que los medicos llaman Meliloto, y nos vulgarmente Corona de Rey; parece deducido del Arabigo, que la dice Equelilal Malek, que es lo mismo.* Conf. D. C. v. 'Ελίλεκ μόλικ, μελήλοτον. Sed 'Ελίγελ et χαλίλεγ quod eodem retulit Du Cange, illuc non pertinet, *Eclil almalek, corona regis*, est Arabibus melilotus. *Ahlileg* aut *Ehlileg* et corruptiore pronuntiatione *Halileg* sunt myrobalani, phœnicobalani. Du Cange v. Λεκλίλ quæ recte habet, et est ἀλεκλίλ, exponit *Libanotis*, λεκλίλ, ἡ λιβανωτίδα. Dubium non est *Libonatin* et *dendrolibanon* idem esse. Cæterum de more vias, per quas pompa procederet, floribus spargendi et opere topiario prætendendi credo e superioribus constare posse, et e loco Pauli Rhamnusii lib. III de bello CPtanos inter et Venetos initio sæculi XIII gesto p. 140, ubi pompam coronationis Balduini Flandri in imp. CPtanum describit. *Pompæ apparatus*, ait, *sic magnificus, ut Græci, qui in urbe erant, sumptuosiorem non meminerint — ut veterum triumphorum splendorem facile exæquaret — Quin etiam qua a Blachernis palatio ad Augusteonem atque inde ad Sophiæ ædem et ad Bucoleontem pompæ transitus erat, festis frondibus topiario opere ingentes arcus sublatos, in vias undique et regionum compita florum odorumque nimbos effundi videres.* Nicetas, describens, introitum Manuelis Comneni in urbem Antiochiæ, de Latinis Antiochenis, hæc narrat p. 57: Τὴν εἴσοδον αὐτῷ εἰς τὸ πομπικώτερον διεσκεύασαν, τάς τε ἀγυιὰς καὶ ἀμφόδους ἐπίπλοις καὶ τάπησι διακόσμουν, καὶ δένδρων νεοδρέπτοις κλωσὶ κατηγλάϊζον, τὰς τῶν λειμώνων καὶ ἀνθέων χάριτας εἰς τὸ ἄστυ μέσον διακηπεύοντες. Conf. cl. Wetsten. ad Nov. Test. t. I. p. 460.

(29) Est more Græcorum recentium dictum pro τῇ ἡμέρᾳ αὐτῇ τῆς ἑορτῆς, aut pro τῇ ἡμέρᾳ ταύτης τῆς ἑορτῆς. Sæpe adhibent αὐτὸς pro οὗτος, p. 82, fine capitis 24, αὐτῇ (pro ταύτῃ) τῇ ἡμέρᾳ μὴ συνεστιώμενοι τοῖς βασιλεῦσι. Sic etiam αὐτὴν pro ταύτην posuit Macedonius in Anthologia p. 34, 181, penult. it. p. 294. penult. αὐτὸν Ἰωάννην pro τοῦτον. Polyænus ἐν αὐτῇ (pro ταύτῃ τῇ φυγῇ pag. 216. Natant exempla ubique librorum.

(30) In membranis est καβαλλάριον. Videtur nomen loci esse, in quo equi domari et cursu exer-

intrant sedentque in velo panthei : deinde vestitores intrantes, virgam Mosaicam ex oratorio S. Theodori, quod in aureo triclinio est, desumunt : mutatoriis cubiculi præfecti cum diætariis, qui ad

A μεγάλου καὶ οἰκειακοῦ παππίου ἀνοίγοντος (31), εἰσέρχονται, καὶ καθέζονται ἐν τῷ βέλῳ (32) τοῦ πανθέου (33), καὶ εἶθ' οὕτως εἰσέρχονται οἱ βεστήτορες (34), καὶ αἴρουσι τὴν Μωσαϊκὴν ῥάβδον (35) ἀπὸ

VARIÆ LECTIONES.

ceri solerent, catadromus equestris gymnasticus. *Reitbahn*, Francis *manége*, et subintelligi δρόμος. Δρόμος καββαλάριος et δρόμος ἱππικός idem est. Goar. ad Codin p. 70 : καβαλλαρίκιον vertit *caladromus*, *domitura equi*, *arena*, *manége* et similiter Du Cange Gl. Lat. v. *Caballarium*. Καβαλλάριοι sunt equorum domitores gymnastæ, *piqueurs*. Manetho Apotelesmat, mstus ap. Du Cange v. Βερεδάριος, jungit τοὺς καβαλλαρίους τοῖς ἱπποκόμοις et aliis similis hominibus.

(31) Nempe τὸ παλάτιον. Habebat enim papias claves palatii, ejusque portas reserabat atque claudebat idem, mane hora septima et decima, ex computo nostro, et post meridiem hora secunda atque quinta ; post quod tempus intrare nemini in palatium licebat. v. Leo Grammat. p. 469. Goar, B ad Codin. p. 26 Du Cange ad Cinnamum p. 479 fine. Commissi ejus custodiæ erant in carcerem palatinum abditi, ut ex historia Michaelis Balbi constat, et Cinnamo p. 135 fine. *[Papias laternam in phasi lunari accendere solebat. Contin. Const. p. 123]* E nomine hujus officii, quod cum papa, seu sacerdote, congruit, concluserunt aliqui fuisse papiam sacerdotem ; probabili quidem sententia, argumento autem isto admodum debili, aut potius nullo. Nam papiæ nomen non a papa, sacerdote, derivari debet, originemve traxit, sed ab Arabica voce *Bab*, *porta*, et inde producto gentili, *Babi janitor*. Erat enim papias janitor palatii, et carceris palatini. Negare tamen nolim eum fuisse de clericis palatinis; quin forte caput eorum fuerit. Quod si neges, non video qua ratione potuerit papias, quod a nostro lib. II, c. 11, p. 317, dicitur, S. crucem ex æde palatina depromere, circumgestare, adoratum exponere, rursus reponere, secludere et C reserare, quam tractare laico non licebat. Posset e p. 143 et 148, concludi papiam sacerdotem fuisse, quia ibi dicitur in solemni procerum conventu, instante alicujus ad patriciatum promotione, thuribulum per consistorium circumferre et incensare ; nisi ex addito ipsi mensuratore, qui certo certius clericus non fuit, constaret non religiosam, sed profanam, pompaticamque suffumigationem ibi designari. Non dubito quoque castratos solos fuisse huic muneri admotos, certe Constantini nostri tempore. Mutatos enim mores cum temporibus fuisse necesse est, si verum sit quod perhibent, illum Joannem Cantacuzenum, qui deinceps imp. CPtanus fuit, gestasque a se suoque tempore res litteris exaravit, initio rerum suarum fuisse papiam et præfectum cubiculi, quæ ambo munera olim propria spadonibus fuere, fuit certe unum eorum ; neque unquam conjuncta in uno homine eodem tempore fuerunt. Tribuitur nostro D loco papiæ titulus geminus, *magnus* et *domesticus*. Magnus quidem appellatur sive respectu ad vicarium aut secundicerium ejus, *Deuterum* dictum, sive ex innata Græcis vanitate vel minimis quibusque dignitatibus πανιχραλάζον suum μέγας et πρῶτος præponendi, quam riserunt merito Goar. et Gretser ad Codinum, aliique. Constantini nostri ætate tamen ille fastus nondum tam intemperanter, atque postea, grassabatur. Οἰκειακὸς autem appellatur, quod non publicæ minister rei, sed privatæ imperatoris familiæ ascriptus esset intraque palatium una cum cæteris clericis palatinis habitaret. Omnes enim intra palatium habitantes, et secreto alicui seu cameræ non adscripti, sed aut corporis sacri, aut palatii custodiæ necessitatibusque curandis deputati, illi omnes erant οἰκειακοί, *domestici* vel *familiares*. Clerici palatini olim extra palatium habitabant, deinde post tempora Leonis Armeni recepti sunt intra palatium. Quod etiam in curia Francica fuit observatum, ut constat ex Du Cange v. *Eleemosynarii regum Franciæ*, ubi citat veteres chartas, in quibus proceres jubentur extra palatium habitare, exceptis custode sigilli, majore domus, camara de nariorum, seu officio thesauri, capellanis, confessoribus, et eleemosynariis. Horum plerique deprehenduntur etiam noctu diuque in palatio CPtano mansisse. Certe de kœtonitis, sed ad camaram vel thesaurariam pertinentibus, et de clericis palatinis, seu capellanis constat. De Sacellio, seu, ni fallor, eleemosynario non dubitem. Magister tamen sacrorum officiorum seu majordomus, extra palatium manebat seu pernoctabat.

(32) Vox βῆλον triplici notione gaudet apud Græcos recentiores, et in hoc nostro codice. 1) Idem notat atque Latinum *velum*, παραπέτασμα, quod prætenditur foribus aulæum. 2) Fores quibus velum prætenditur et appendet. 3) Corpus aliquod procerum vel collegium, quod per vela sublata et fores patulas intromittitur. Secunda significatio hic obtinet. Vid. ad. p. 107. De velis judiciorum vid. Vales. ad Ammian. Marc. p. 203. Du Cange Gloss. lat. v. *Velum*. *[Ad primum et secundum velum, id est ad primas et secundas fores. vid. Alteserr. ad Anastas. p. 54, de dictione : *Orent ad primum, ad secundum velum*; vid. Giornale dei Letterati XXIII, 333.]*

(33) Pantheum videtur aut triclinium in vicinia Chrysotriclini fuisse, aut ejus pars, et nomen habuisse aut a multitudine imaginum pro sacris habitarum et ibi spectatum atque veneratum expositarum, aut ex eo, quod B. Virgini et martyribus atque sanctis omnibus dedicatum esset ad exemplum Panthei Romani, quod illis ipsis temporibus magna in fama erat. Anastasius in Bonifacio IV : *Eodem tempore petiit a Phoca principe templum quod appellatur Pantheon, in quo fecit ecclesiam S. Mariæ semper Virginis, et omnium martyrum.* Retentum ergo nomen ex pagana antiquitate, et quod olim diis deabusque omnibus sacrum erat, in novis numinibus, martyribus dictis et martyrissabus, sacratum. Memoratur a Scylitze ἄρχων τοῦ πανθέου, et ab anonymo Tactico, quem citat Du Cange v. πάνθεον, genus militum palatinorum, quibus nomen οἱ πανθεῶται. Videntur illi nomen ex eo habuisse, quod in Pantheo, seu palatio, seu parte palatii Chrysotriclini, excubarent, sub ducatu τοῦ ἄρχοντος τοῦ πανθέου, tribuni sui.

(34) Vestitores sunt illi qui imperatori vestem sacram a vestiaritis allatam circumponebant. Disputant Goar. ad Codin. p. 25, n. 19, et Du Cange ad Alex. p. 285, de differentia vocabulorum *vestitor*, *vestiarius* et *vestiarita*. Fuisse discrimen inter vestitores et vestiarios observatum dubium non est. At vestiarios et vestiaritas sæpe confundebant.

(35) Fuit *Virga Mosaica* inter cimelia præcipua imperii CPtani, ut patet e capite libri secundi quadragesimo, quo cimelia variis in ædibus condita recensentur. Non puto, Græcos tam fatuos fuisse, ut crederent, ipsam virgam Mosis miraculosam se habere. Sed, ut mihi quidem videtur, fecerunt ex argento aurove cum gemmis imitamentum illius virgæ, quod virgam Mosaicam a similitudine dixerunt. Habent adhuc virgam Mosis Romæ, Florentiæ, Viennæ Austriacæ et Hannoveræ. Vid. Keisleri Itiner. p. 266, 378, 498, 1218.

τοῦ εὐκτηρίου (36) τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου τοῦ ὄντος ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ, καὶ οἱ τῶν ἀλλαξίμων (37) τοῦ κουβουκλείου, μετὰ καὶ τῶν τῇ τάξει αὐτῶν διαιταρίων (38), αἴρουσι τὸ ταβλίον [10] (39), ἐν ᾧ ἀπόκειται ἡ βασιλέως ἐσθής, καὶ τὰ κορνίκλια (40), ἅπερ

A eorum ordinem pertinent, tabulam, in qua vestis imperatoria jacet, et arcas, ubi imperatoriæ coronæ asservantur; spatharii imperatorii arma, scuta hastasque imperatoris; officium denique mutatorii stolam ejus sumit, et in octangulo cubi-

VARIÆ LECTIONES.

[10] ταβλήν cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

bant. Proprie vestiarii erant οἱ ῥαφεῖς, sartores vestiarii, vestiaritæ autem custodes sacrarum vestium et earum promi condi. Certe habet Du Cange Gloss. Gr. pag. 1285, iambos εἰς τοὺς ῥαφεῖς ἤτοι βεστιαρίους. Omnes illos uno nomine complectitur dictio οἱ ἐπὶ τῶν ἀλλαξίμων, vel ἀλλαξιμάτων. Vestitores, si officium species, deberent quidem spadones fuisse: id certe de hominibus exspectares, qui sacrum corpus tam prope contingerent. Fuisse tamen barbatos, seu integros viros, ex eo patet quod pag. 41 nostri codicis βεστιτορίσσας commemorari video, *uxores vestitorum*, et p. 413, vestitores Syncleticis proceribus annumerantur, non basilicis. Ergo nequibant eunuchi esse. Patet etiam ex eo, quod pag. 173 ult., dicuntur vestitores postquam imperatori chlamydem circumposuissent ex ejus conspectu abire, quo imp. possit infulari, quia mos antiquus sit imperatorem coram barbato non infulari; id est caput nudare, quod fieri debet, si dempto camelaucio stemma seu infula imponenda est. Hos vestitores appellat Cinnamus p. 23, τοὺς ἐπὶ τῆς τοῦ βασιλέως ἀλουργίδος ὑπηρέτας· nam ipsorum officium id unum pene erat, ut purpuream chlamydem imperatori injicerent. Nam erant alii, qui calceos et bruggas ipsi ministrarent, χοσδαῖται dicti, alii qui infulam imponerent, præpositi nempe.

(36) *Eucteria oratoria*, erant sacella, tam in aliis ecclesiis, quam in privatis ædibus constructa, ab episcopo consecrata, imaginibus et ara instructa, in qua sacra licebat peragere, exceptis diebus festis majoribus. Vid. Du Cange Gl. Lat. v. *oratorium* et *oraculum*. Si in templis aliis essent talia εὐκτήρια, erant intra Bema, seu tribunam, et erant alii sancto dedicata, quam cui reliquum templum. Exemplum oratorii privatis ædibus, aut cubiculo adjuncti, habemus, præter hunc præsentem locum, apud Script. post Theoph. p. 8?, ubi unum illud privatum εὐκτήριον duo βήματα, seu tribunas cum arulis dicitur habuisse, unum pro B. V., alterum pro S. Michaele archangelo Jam Justiniani tempore talia oratoria privata in usu erant. Innocentius Maroniæ præsul, qui eum coram audivit, in epistola ad Thomatem narrat ejus ore hæc: *Ingressus sum in oratorium gloriosi Michaelis archangeli, quod est in Cochilo, et rogavi Dominum dicens*, etc. Locum debeo notis Alemanni ad Procopium p. 72. *Cochilum* autem quid sit non exputo; an *crhysobilo, aureo velo*. *[De εὐκτηρίῳ palatii, ubi quotannis feria quinta majoris hebdomadis paschalis S. Matthæi Evangelium prælegebatur, v. Du Fresne ad Zonar. p. 51.]*

(37) *[Hi sunt ministri, qui mutatorias vestes imperatori porrigebant, quo sensu αἱ ἀλλαγαὶ τὰ ἀλλάγματα, apud scriptores, quorum loca Du Cange utroque Glossario collegit.]* Vestes pretiosas, quas posterior ætas ἀλλάξιμα, et ἀλλαξίματα appellabant, eas prior dicebat κατάκλειστα, quod arcis concluderentur; unde ad Arabes transiit mos, cujus in Alcorano exstant vestigia, vestes pretiosas appellandi, *vestes reconditas*. De vestibus κατακλείστοις egit Salm. ad Tert. p. 128. Latini ad exemplum Græciæ *mutatoria* dicebant, unde Germanico sermoni mansit vocabulum *Gewand* pro veste, quia nempe avertitur, abjicitur, mutatur alio, reponitur in arca. Ἀλλάσσειν τινὰ est novis

mundis splendidis vestibus indutis aliquem novum facere, reparare, et velut alium a priore hominem facere, apud Leon. Grammat. p. 460. Dicebant quoque Latini sequiores *alterare* pro *induere*. Vita S. Neoli Abbatis apud Du Cange Gloss. Lat. v. *Alterare*. *Nonnunquam peregrinorum alteratus induviis in ecclesia pernoctabat*. Item *parare*, unde verbum Germanicum obsolescens *parden*, et *parade*: vestes splendidæ *paramenta* quia illis sese parabant, id est exornabant, et *paratica*. Hinc *parator*, aut sartor, aut indutor, adornater. *Consules paraticorum* fuerunt medio ævo consules, seu præfecti, mercatorum. Vid. Du Cange v. *Paratici*, et Murator. t. II Ant. Ital. p. 876, qui nempe paratica et paramenta, novos pannos, vendebant. In Ordine Romano est: *Pontifex parat se solemniter cum ministris... paramentis tempori convenientibus... Interim rex vestibus militaribus indutus cum suis prælatis domesticis non paratis*, id est οὐκ ἠλλαγμένοις. Qui nostro in loco οἱ τῶν ἀλλαξιμάτων dicuntur, sunt p. 81, οἱ ἐπὶ τῶν ἀλλαξιμάτων integra dictione. Comparari possint cum τοῖς *a pendice cedri*, τοῖς ἐπὶ τοῦ πήγματος, si recte habet expositio Salmasii, existimantis id officium domus Augustæ fuisse, cui arcularum et aliarum rerum e cedro factarum cura erat. Nam vestes in ταβλίοις, ut statim sequitur, cedrinis asservabantur, quod id lignum vermes arceret.

(38) Quales fuerint diætarii, non satis bene novi. Anastasius p. 108, vertit *aulici palatii*: sed p. 39, retinuit vocem *diætarius*. Fabrotius Gloss. Cedr. *atrienses* reddit. Videntur additi cuique officio juvenes, præsertim nobiles, fuisse, qui per septimanas adjuvarent eos, quibus additi essent; et quando adolevissent, e palatio amovebantur, et officiis præficiebantur. Du Cange Gloss. Lat. v. *Dietarius* monet, ita dictos fuisse, qui in diætas seu cœnaculo ministrarent, mensas instruerent, diætas mundas servarent. *[Horum officium erat, excubias palatiorum noctu et interdiu agere, ut ex Constant. Porphyrog. Continuatore l. IV, p. 123, apparet, ubi, οἱ ἐν τῷ μεγάλῳ παλατίῳ κατὰ τὸ ἡλιακὸν τοῦ φάρου διαιτάριοι memorantur. Menolog. 38 Julii, infra apud Nostrum p. 135, οἱ διαιτάριοι τῶν ὅλων διαιτῶν occurrunt.]*

(39) In membranis est ταβλήν, quod eodem redit. Nam sæpissime Græci recentes ης pro ιος, et ην vel ιν pro ιον scribunt. Ita στομήν est apud Theophan. p. 312, et librarius novæ Græciæ homo, e cujus codice Plutarchi Eroticus ad nos pervenit, sæpissime Πεμπτίδης, τίδην, τίδη, pro Πεμπτίδιος, τίδιον, τίδιε scripsit. Sed in posterum hæc talia minuta non memorabo. Non male fecit antecessor meus ταβλίον pro ταβλήν reponendo. Neque male ego feci, in ea parte quam curavi, stricte membranarum exemplum in talibus sequendo. Ταβλὴν hoc loco notat arcam latam planam, qualem nostrates *Schubladen* aut *Schubkasten* appellant, Franci *une layette, un tiroir*.

(40) Sunt capsæ rotundæ, quales illæ sunt, quibus pelliceas illas grandes chirothecas, nobis *Müffe* dictas (v. Du Cange Gl. Lat. v. *Muffulæ*) conduntur. Nomen habent a *cornu*, quo nomine Latini sequiores omnem capsam cylindricam cuicunque rei recipiendæ aptam et cujuscunque materiæ appellabant. Sic erat ipsis *cornu* atramentarium, sive

culo, quod in palatio Daphnès seu ante templum A τὰ βασίλεια ἔνδοθεν περιφέρουσι στέμματα (41),

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

corneum, sive eburneum, sive fictile, sive metallicum esset, V. Du Cange Gloss. Lat. v. *Cornu*, ubi ex Hugonis Flaviniacensis Chronico citat *capsam auream insignitam reliquiis XII apostolorum, et cornua duo eburnea identidem reliquiis conferta. Cornua candelabrorum* apud Anastas. in Benedict. III, fuerintne manubria, an disci illi, qui guttas destillantes, aliasque sordes excipiunt, in dubio relinquam. Pari modo Latini sequiores has capsas vestiarias, infulis condendis peculiariter destinatas *calamaria* appellabant, quod essent similes illis tabulis æneis bracteatisve, quibus nos condere et gestare calamos scriptorios solemus. Fortasse erunt quibus probabilior videatur derivatio a *cornubus* seu infulis. Sæculo certe XIII infulas seu tegumenta capitis cava, cucufas, (eo enim sensu vocem *infula* ubique pono) *cornua* et *corneta* appellabant. Vid. Du Cange Gloss. lat. h. v. Sed nescio citiusne idem factum, et num Græci quoque infulas κέρατα appellaverint, vel κορνίκ. Si fecerint, quod in dubio relinquo, *corniclia* fuerint capsæ, in quibus *cornua* seu infulæ servarentur.

(41) Reddidi hanc vocem ubique voce Latina *infula*, quo intelligo cucufam ornamentis variis certo quodam modo conformatam, cujus typi in nummis, apud Goarum in fine Euchologii, apud Rhamnusium de bello Veneto cum CPanis, apud Bandurium, Du Gangium in Familiis Byzantinis, in Dissertat. ad Joinville XXIV, in Dissert. de nummis ævi medii, et alibi, ubi imperatorum Byzantinorum imagines conspiciuntur, exstant. Sunt enim qui voce vitta et infula aliter, atque nos, utuntur. Vocabulum venit ἀπὸ τοῦ στέφειν ab ambiendo, quia totum caput velut cassis amplectebatur. Differt a στεφάνῳ *corona*. Στέφανος Ῥωμαῖος Chronico Alexandrino apud Salmas. t. II, p. 851, est circulus aureus cum extantibus radiis acutis, velut dentibus serræ; qualis in nummis Romanis conspicitur. Στέμμα vero, a galea ortum, erat cucufa, cum circulis aureis uno rotundo totum caput horizontaliter includente, et duobus sese ad rectos angulos secantibus semicircularibus, et superimposita vertici plerumque cruce, cætera panno constans pretioso, gemmis et margaritis obsito. Anna Comnena mundum imperialem enarrans sic descripit το στέμμα. Τὸ βασιλικὸν διάδημα, ait καθάπερ ἡμισφαίριον εὔγυρον τὴν κεφαλὴν διαθεῖ πανταχόθεν μαργάροις κοσμούμενον, τοῖς μὲν ἐγκειμένοις, τοῖς δὲ καὶ ἐξηρτημένοις. Distinctionem addit infularum imperialium ab infulis Cæsarum et minorum; primum, quod hæ non haberent catenulas, *flectas*, ut medio ævo loquebantur, e margaritis et gemmis plexas, apud aurem utramque dependentes; alteram, quod hæ non æque accurate rotundæ fuerint, atque infulæ imperatorum; tandem quod imperiales crebrioribus margaritis respersæ niterent, quam aliæ. Ἑκατέρωθεν γὰρ τῶν κροτάφων ὁρμαθοί τινες αἰωροῦνται διὰ μαργάρων καὶ λίθων, καὶ τὰς παρειὰς ἐπιξέουσι. Καὶ εστι τοῦτο ἐξῃρημένον τι χρῆμα τοῖς βασιλεῦσι στολῆς. Οἱ δὲ τῶν Σεβαστοκρατόρων καὶ τῶν Καισάρων στέφανοι σποράδην ἔστιν ὅπου τῶν μαργαρων καὶ λίθων ἄνευ τοῦ ἐπισφαιρώματος. De Cæsariciis, seu infulis Cæsarum, agemus loco suo. Quando usu receptæ fuerint tales infulæ mihi non liquet. Sæculo quidem septimo adhuc in usu erant modo οἱ στέφανοι *circulis radiati*, modo τὰ διαδήματα, seu, quod idem est, αἱ ταινίαι *villæ*, seu *lemnisci lati purpurei* qui in occipitio religabantur; si quidem fidem meretur Nicephorus patriarcha CPt., narrans p. 39, Heraclium, quo tutius lateret et aufugeret e suorum clade, οἰκτρόν τε καὶ πενιχρὸν, ὡς ἂν ἰδιώτης τοῖς ἐντευξομένοιν φαίνοιτο, περιβαλόμενος ἔνδυμα, τόν τε στέφανον τὸν βασίλειον [designat diadema] τῇ ὠλένῃ περιαψάμενος - - εἰς φυγὴν ἐτράπετο. Invenio quidem stemma jam in nummo Eudociæ Augustæ, uxoris Theodosii junioris, apud Du Cange Famil. Byz. p. 67. Sed quia ea femina est, id exemplum non allegabo. Invenio porro quoque figuram stemmatis in nummis Leonis et Zenonis, et Anthemii ibid. p. 77. Quia vero opponi possit eas figuras galearum esse, non stemmatum, neque illos nummos urgebo. Verum in nummis Justiniani magni p. 88 et 93, tam luculenter expressum est stemma, ut ille absque controversia primus eo usus videri queat. Posset quoque monumentum Ravennate, quod Alemannus ad Procopium primus dedit, et ex eo repetiit Du Cange l. c. p. 97, in argumentum allegari (nam in eo Justinianus conspicitur infulatus) si de illius picturæ musivæ antiquitate certo constaret; quam qui æqualem Justiniano vulgo faciunt, mihi quidem haud persuadent ut secum sentiam. In B nummis sequentium imperatorum Tiberii. Mauricii, Phocæ, Heraclii ipsius, conspicitur stemma. Suspecta igitur illa Nicephori narratio est, et ad Alexandri M. aut vetusti alicujus regis exemplum conficta. Nam ex quo stemmatum usus invaluit, diadematum stricte sic dictorum usus desiit; neque argumentum præstat adversantibus Cinnamus in his verbis p. 15 fin. de Manuele Comneno: περιδυθεὶς [sic nove et solœce ille auctor pro *induto*, posuit, nam *spoliatum* antiquis notat] τὴν χλαμύδα καὶ ταινιωθεὶς τῷ διαδήματι βασιλεὺς ὑπὸ παντὸς ἀνηγορεύετο τοῦ στρατοῦ. Auctor enim improprie et affectate vocabulum διάδημα usurpat, ut alii multi fecerunt. Erat igitur stemma nihil aliud, quam cucufa vel biretum cum corona aurea in una massa. Solebant ævi medii reges occidentales coronas aureas super bireto exemtiles et liberas gerere, sic ut possent demi, bireto capiti inhærente. At imperatores CPtani coronas suas non superimpo- C nebant biretis suis, sed simul cum his illas induebant, ut res duas in una massa cohærentes. Conf. Du Cange v. *Almutium*, ubi citat hunc locum: 99 *grandes perles rondes pour mettre en l'aumuce qui soulint la coronne du roy à la feste de l'estoile.* Hæ almutiæ [vocabulum Germanicum cum præposito Arabico articulo *al. Mütze* adhuc dicimus pro bireto vel cucufa.] imperatoribus conveniebant ut laicis et militaris ordinis hominibus cum τὸ φιάλιν, vel cucullus aut cappa, clericorum esset; et videtur hæc in vestitu capitis distinctio jam antiquis temporibus obtinuisse. Theodoretus IV Hist. Eccles. 12, οὗτος [de Eusebio Samosateno loquitur,] πολλὰς τῶν ἐκκλησιῶν ἐρήμους ποιμένων εἶναι μαθὼν, στρατιωτικὸν ἀμπεχόμενος σχῆμα, καὶ τιάρᾳ καλύπτων τὴν κεφαλὴν, τὴν Συρίαν περιῄει πρεσβυτέρους χειροτονῶν καὶ διακόνους. Gestarunt igitur imperatores stemma ut milites, et summi militum magistri, pro galea, quicum tam prope convenit, ut quod paulo ante dicebam, in nummis postremorum D imperatorum, quorum imagines nummis incusæ dici possunt galeam gestare, dubium sit galeamne illa figura an stemma significet. Seldenus etiam plerumque *galeas* hæc stemmata appellat in libro de titulis honorum. Vid. Menolog. Basil. t. II, p. 112, ubi stemma et habitus Constantini M. synodo Nicænæ præsidentis exhibetur. De diademate priorum imperatorum, cui deinceps stemma successit, egit Valesius ad Ammian. Marcell. p. 286 a, de coronis impp. et regum antiquis novisque copiose dixit Du Cange diss. XXIV ad Joinville. [v. Anna Comnena l. III, apud Du Cange ad Joinville p. 297. De corona imperatorum, eaque præcipue, qua usus fuit Carolus M., v. Aleman. ad Pariet. Lateran. p. 49., de corona cum tintinnabulis Alteserr. ad Anastas. p. 146. Coronam Hungaricam Belius dicit opus artificis Græci esse. Notit. Hungar.]

καὶ οἱ βασιλικοὶ σπαθάριοι (42) τὰ βασιλικὰ αἴρουσιν ἅρματά τε καὶ σκουτάρια καὶ τὰ δόρατα (43), καὶ ἡ μὲν τῶν ἀλλαξίμων τάξις φέρει τὴν βασίλειον στολὴν, καὶ ἀποτίθησιν ἐν τῷ ὀκταγώνῳ κουβουκλείῳ (44) τῷ ὄντι ἐν τῷ παλατίῳ τῆς Δάφνης (45),

A sancti protomartyris Stephani est, reponit. Spatharii arma portantes, cum ipsis in onopodio stant, et postquam domini, scaramangiis induti, e sacro cubiculo processerunt solitasque preces in concha aurei triclinii, ubi domini a Dei nostri divina et

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(42) Erant corporis sacri custodes, genere nobiles, qui coram imperatore procedente arma ejus, id est scutum et hastam, ferebant, ut ex hoc loco patet. *Vid. Du Cange ad Alex. p. 259,]* Habemus in historia Byzantina frequentes protospatharios, spatharios et spatharocandidatos. Postremos hos interpretatur Nicephorus Gregor. Ἀσπιδοφόρους. Recte quidem ab armis et munere illa gestandi. Sed et spatharii atque protospatharii eadem gestabant. Goarus ad Codin. p. 25, omnes spatharios protospatharios fuisse scribit, in quo fallitur. Neque solus imperator spatharios habebat, verum etiam magistratus superiores, ut e Theophane patet p. 368, B ubi ὁ κατὰ Βησὴρ et ὁ κατὰ Ἱμερίου πατρικίου σπαθάριος est *Bisiri et Himerii spatharius*. Ubi non recte vertit Goarus. Appellati fuerunt a σπάθη, spatha, longo et lato gladio, quem manu gerebant.

(43) Vario significatu adhibetur a Græcis vocabulum ὅπλα, ἅρμα et ἅρματα, quod postremum, ἅρμα puta, a Latinis traductum et videatur, et vere fuit, ad Græcos, pervenerat tamen ab his ad illos, et in origine bene Græcum est, ab ἄρω, *apto*, *instruo*, *instrumentum*, eoque uti non dubitavit fastidiosus alias et pro sua ætate elegans, sed nobis hodie ridiculus, verborum veterum affectator Nicetas pag. 35, ἐπιτάττει δειπνοποιήσαντες πάντας ἱπποκορυστὰς γενέσθαι, καὶ τῶν ἁρμάτων [id est ὅπλων] αὐτῶν ἐπιμεληθῆναι, ὡς εἰς νέωτα τοῖς Τούρκοις πολεμήσοντας πρωϊαίτερον. Ambigo igitur dicamne ἅρματα hic loci gladios tantum, aut loricas designare, an, quo magis vergo, postrema, τά τε σκουτάρια καὶ τὰ δόρατα (sic enim leg.) esse C epexegesin superioris τὰ βασιλικὰ ἅρματ. Non memini vocem ἅρμα pro gladiis positam reperisse. Pro loricis quidem ponunt hodierni Græci, uti etiam ὅπλον. Vid. cl. Hemsterhus. ad Aristophan. Plutum vs. 450. At multo frequentissime et Latini et Græci, cum novi, tum vel vetustissimi quique, ὅπλον ut ὅπλα, item *arma*, quod illi respondet, pro *scuto* ponunt. v. Salmas. ad Hist. Aug. t. I, p. 212, et II, p. 354. Inde est quod *scutum tractare* et *arma rotare* idem sit. Quod pluribus exemplis evicit Du Cange v. *Arma*. Glossæ veteres Πέλται, μικρὰ ὅπλα [scuta] ἔχοντα κύμβαλα προσπεπηγότα, ἅπερ λέγουσιν οἱ Ῥωμαῖοι ἁρματώρια. Quo loco sunt κύμβαλα idem atque κόμβοι, bulbi, nodi, umbones vel umbilici ænei ferreive, bucculæ, mediis e clypeis eminentes, ad excipiendam et retundendam ictuum illatorum vim. Κύμβαλον et κόμβος est omne κῦον, tumens in formam sphæricam. Ipse Noster p. 176, τὸ δὲ ἅρμα ἤγουν σκουτάριον dixit. Hinc jam intelligatur ratiocinium Diodori Siculi l. xv, 44, p. 36, D vs. 88, consteique illi loco de integritate sua. Οἱ ἀπὸ τῶν ἀσπίδων πρότερον ὁπλῖται καλούμενοι, τότε ἀπὸ τῆς πέλτης πελτασταὶ μετωνομάσθησαν. Argumenta, quibus locum illum impugnat H. Stephanus, speciosa quidem sunt, recte tamen eum tuetur cl. Wesseling. Ita quoque idem Diodorus XVII, 18, p. 173, 67. τὸ μὲν ἴδιον ὅπλον ἀνέθηκε τῇ θεᾷ [Minervæ], τῶν δ' ἐν τῷ νεῷ κειμένων ὅπλων τὸ κράτιστον ἀναλαβὼν καὶ τούτῳ καθοπλισθεὶς ἐχρήσατο. Clypeum ibi significari ultro patet et e p. 175. Apud eumdem XVIII, 27, p. 278, sunt οἱ ὁπλοφόροι *scutarii*, scutis et hastis, quæ nunquam separabantur, armati, eoque respectu opponuntur ibi τοῖς μηλοφόροις, iis qui σπαθοβάκλια seu contos præferratos cum pomis in fine gererent. Ὅπλον Ἀθηναίης in carmine Lucillii in Anthologia p. 151, ult. ed. H. Steph. est *ægis palladis*, et p. 204.

Ἄρεσεν δ' Ὀθρυάδοιο φόνῳ κεκαλυμμένον ὅπλον
Καρύσσει. Θυρέα, Ζεῦ, Λακεδαιμονίων.

Ipse jam Aristophanes ὅπλα pro *scuto* posuit in Vespis vs. 819, collato versu 590. Qui enim ipse est ἄνευ ὅπλων Cleonymus, hic est ὁ ἀσπιδοβόλης. Recte quoque sententiam Comici reddidit cl. Hemsterhusius in Avibus vs. 390. Pindaro quoque ὅπλα ἀπ' Ἄργεος sunt *Argiva scuta*, eo loco quem Athenæus I, c. 22, initio citat, ab interprete non recto acceptum. Pari modo Latini *se in arma colligere* dicebant pro *se sub scutum recipere*. Virgilius :

Substitit Æneas et se collegit in arma
Poplite subsidens.

Medio etiam ævo *arma* pro scuto dicebant. A. Cutheis de gestis Spoletinorum apud Du Cange v. *Grampha*. *Antecedebant eum sui familiares armati cum tabulartis et clypeis depictis cum grampha*, id est clava, seu cestu] *ipsius arma*, [id est *scuto*] *et ensibus et spathis nudis*. Inde manavit Francicum *les armes*, pro insignibus gentilitiis. Nam cum veteres equites insignia suæ quisque gentis in armis, hoc est scutis, gererent, inde factum est, ut id quod in armis pictum esset, armorum ipso nomine metonymice diceretur. Scuti talis cum insignibus, et spatharii vel candidati regii cum hasta scutum tenentis videre est imaginem in illa Ravennate Justiniani M., de qua paulo ante dixi, apud Alemannum et Du Cange *Fam. Byz*, item apud Ciampin. t. II *Monum. Vetust.* tab. 22. Qui imperatoribus CPtanis astarent spatharii, aud candidati, aut protectores, armati erant scuto et hasta ; erant armigeri eorum ; quoniam ipsos imp. arma gestare non decebat. Inde *scutarii* olim dicti τὰ ἀμφὶ τὸν βασιλέα τάγματα, auctore Zosimo I. I, p. 188. Conf. Vales. ad Amm. Marcell. p. 352. Unde patet dictionem Nostri p. 237, τὸ ἅρμα κρατεῖται recte redditam a nobis fuisse *arma*, id est scuta et hastæ, *tenentur*, et apud Georg. monach. p. 544, μετὰ ἁρμάτων vertendum esse *cum stipatoribus seu atis*, vel *armigeris*. Nam, ne dicamus dictionem eam ibi significare *cum magno numero curruum*, vel procerum in curribus procedentium, facit mos aulæ CPtanæ, quo non licebat alii cuiquam curru vehi in processione publica, si imperator curru veheretur, sed omnes proceres aut pedites obsequebantur, aut, magno honore affecti, equites. Ex eo tandem quoque factum, ut Ἅρμα nomen esset loco in Circo, ubi armigeri in armis, hoc est, scutati et hastati stabant, de quo inferius.

(44) Palatia æstiva vel porticus octangulares ædificandi mos adhuc in Oriente obtinet, ut e Della Valle Itiner. l. iv, 14, constat, qui talia ædificia rotunda, aut multangula, deambulationibus destinata, in quorum planis tectis, quæ tamen podiamentis seu pectoralibus carent, deambulari, ludi quoque pila, non sine temeritate, sæpe cum vitæ jactura solet, perhibet a Persis et Turcis *Giusek* appellari. *Corridore*, si bene memini, tales galeriæ in circulum, seu rotundum, seu angularem, intra sese revolutæ et redeuntes appellantur ab Italis et Francis.

(45) In omnibus imperii Romani majoribus urbibus, illis certe, quæ circum haberent, aut theatrum, vel amphitheatrum, et ludos ederent, erant quoque Daphnæ, id est tribunalia, vel basilicæ, in

sacra imago in throno collocata est, peregerunt, præpositi a velo panthei intrantes, dominos adorant: qui statim vestes suas auro prætextas induunt, et per excubias egrediuntur. In sigmate custodia corporis, quæ manclavium et hetæria vocatur, et logothetes cum præfecto caniclei, protosecretario ac protonotario eos excipiunt, et facta salutatione, cum ipsis procedunt.

A ἤγουν πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου πρωτομάρτυρος Στεφάνου (46). Οἱ δὲ τὰ ἄρματα φέροντες σπαθάριοι ἵστανται μετ' αὐτῶν ἐν τῷ ὀνοποδίῳ, καὶ δὴ τῶν δεσποτῶν ἀπὸ σκαραμαγγίων (47) ἐξιόντων τοῦ ἱεροῦ κοιτῶνος (48), καὶ τὴν συνήθη εὐχὴν ἐν τῇ κόγχῃ τοῦ χρυσοτρικλίνου, ἐν ᾗ ἱστόρηται ἡ τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Θεοῦ θεοείκελος ἁγία εἰκὼν (49) ἐπὶ θρόνου κατεζομένη, τῷ Θεῷ ἀποδιδόντων, εἰσέρχονται οἱ πραιπόσιτοι ἀπὸ τοῦ βήλου τοῦ πανθέου, καὶ προσκυνοῦσι τοὺς δεσπότας (50), καὶ εἶθ' οὕτως

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

quibus laureæ victoribus imponerentur. Qui mos victoribus coronas in talibus tribunalibus Daphnis dictis tribuendi non a Diocletiano cœpit, quod conjici posset e verbis Malalæ t. I, p. 407, ἐν τῇ θείᾳ αὐτοῦ διατάξει ἐκέλευσεν ἐν Δάφνῃ δαφνοῦσθαι τοὺς ἀγωνιζομένους ἐν τῷ ἀγῶνι Ὀλυμπίων, nempe Antiochenorum, non Pisanorum. (Idem Malala t. II, p. 62, B Δαφνητικὴν Antiochiæ nominat, subintellige *Basilicam*, aitque duas ejus portas a Theodosio laminis aureis fuisse tectas.) Nam Daphnen Alexandrinam nominat Chronicon Alex. anno jam tertio Commodi. Possunt tamen, ut verum fatear, hæ Daphnæ aliunde quoque nomen habuisse; sive quod ibi laureta essent, sub quibus deambularetur, sive quod, auctore Codino, nescio quanta fide digno, consules Kalendis Januariis a populo coronas laureas in illis Daphnis acciperent. Nugacitas et inscitia, novorum Græcorum circa veteris Romæ ritus mihi bene perspecta facit, ut suspectam hanc traditionem habeam, quam alibi legisse non memini. Conficio ex his, Daphnem CPtanam prima ex institutione fuisse triclinium seu basilicam illam, in qua lauro vel palmis coronarentur victores circenses (nam procul a Circo non aberat); et in qua coronas primum solas laureas, dein et has, et simul aureas quoque, solebant ab urbe sua regia redeuntes e C castris cum triumpho imperatores, aut alias, accipere. Et quia posterioribus sæculis in laurearum locum succedebant aureæ coronæ seu circuli, quos brachiis inserebant gestantes, hinc Daphnæ accrevit quoque nomen τοῦ Στεφάνου uti etiam ex eo, quod imperatores ibi solerent στεφανοῦσθαι, coronam nuptialem induere, et benedictione patriarchali cum sponsis suis copulari. Sed ut fuit Græcæ plebis incredibilis nugacitas sequioribus sæculis et ignorantia, fieri non poterat, quin populus meros sanctos somnians, e nomine ædificii Stephani, S. Stephanum efficeret, cui etiam templum ibi conditum fuit, in quo et imperatores boni ominis gratia coronam nuptialem accipiebant, et oblatas sibi ab urbe regia coronas aureas laureasque deponebant asservandas. Erat autem Daphne, cum æde S. Stephani, quam illa continebat, pars Augusti, seu palatii imperatricis Augustæ, de quo deinceps.

(46) * [Oratorium hoc a Pulcheria Augusta S. Ste- D phano dicatum in Daphne etiam Theophanes p. 374, statuit. Εὐκτήριον, inquit, τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἐν τῇ Δάφνῃ. (Acta SS. 11 Aug.) V. Cangius CPl. Christ. l. VI, p. 137.]*

(47) Id est μετὰ σκαραμαγγίων. Sæpe apud recentes Græcos et in hoc libro ἀπὸ pro μετὰ positum occurrit, præsertim si de amictu sermo est. Usus ille particulæ vetustus et probus est, rarior tamen apud veteres. Ita usurpavit Appianus p. 33, 14, ed Rob. Stephani: ἀπὸ χρυσοῦ καὶ λίθων πολυτίμων ἔστεπται; et Plutarch. Vit. t. I, p. 405, ἀπὸ κραυγῆς pro μετὰ κρ. dixit. Polyænus p. 278. (VII, 6) κάλαθος ἀπὸ κόπρου (id est μετὰ κόπρου) *sporta fimo plena*. (Ita enim ibi leg.) De scaramangio dico ad p. 254.

(48) Cæton (quam vocem retinendam in mea interpretatione putavi) est cubiculum imperatoris interius, in quo dormit, ut cubiculum est conclave exterius, in quo per diem agit, quando solus est. Cœton erat intra cubiculum, hoc coram illo. In cubiculo dormiebat ὁ παρακοιμώμενος, et excubabat ὁ παρακαθήμενος, τοῦ κοιτῶνος. Conf. Goar ad Codin. p. 33. Vales. ad Ammian. Marcell. p. 324, ubi memoratur aliquis, *cui Constantiniani thalami cura commissa*, vel προεστὼς τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος, ut Socrates appellat. Erant hi cœtonitæ diversi a cubiculariis, et illis nobiliores, qua de re infra dicendum erit ad p. 13. Dicitur hic imperator e cœtone in magnam illam salam Chrysotriclini egredi, ubi thronus stabat, et ipse præsidebat congregato procerum consistorio, ibique sub concha, hoc est apside vel lacunari arcuato, adversus imaginem Christi crucifixi adorasse, tum se parasse vestibus, antequam proceres salutatum admitteret. Habueritne penes se imperator, statim atque lecto surgeret, puellas nobiles et formosas, quæ aquam porrigerent manus lavanti, et pectinem comam ordinaturo, non dixerim. Dubito tamen valde, num habuerit, cum apud Nostrum quidem non tantum ejus rei nullat fiat mentio, sed etiam memorentur spadones νιψηστιάριοι vel malluviarii, et barbam cæsariemque pectendi officium procul dubio ad eosdem aliosve spadones cubicularios pertinuerit. Ait quidem Ordericus Vitalis l. VII, narrans de captis ab Alexio Comneno et et CPlin translatis atque in gynæceum Augustæ abditis filiabus Roberti Guiscardi, *officium earum fuisse mane, dum imperator CPtanus de strato surrexisset manusque ablueret, mappulam et pectinem eburneum afferre et barbam imperatoris pectere*. Sed aut particularis ille casus fuit, et institutum Alexii, quod cum ipso exspiravit, quo volebat exosissimum sibi hominem urere et deprimere, aut Ordericus falsa tradidit, quod potius videtur; ut multa Latini de Græcis, et vicissim hi de illis, ignorantia recti, odio, criminandi et denique nugandi libidine, qua ista sæcula laborabant, absurda et ridicula commenti sunt. Quod nobis hic est *Cæto*, id *caminatam dormitoriam* appellat Monachus Sangallensis, l. V, de Carolo M. narrans. *Finitis laudibus matutinis cum rex* [ex ecclesia] *ad palatium vel caminatam dormitoriam calefaciendi se et ornandi* [id est vestibus parandi] *gratia rediret.*

(49) *[Edessena videlicet, quam Romanus Lecapenus imperator diu multumque expetitam tandem a Barbaris impetraverat, et quam in solemnibus festorum in imperatoris throno collocatam fuisse ex hoc loco apparet. Unice hoc confirmat Constantinus noster in oratione de imagine Edessena καὶ τὰ τῶν βασιλειῶν, etc.]* Nolim viro doctissimo assentire. Imago de qua hic sermo est, diversa ab Edessena, erat aurea, et semper eodem fixa loco. Edessena erat lintea et in Sancta Sophia asservabatur. Illa imago erat ad altitudinem hominis sedentis procera, et sedebat in throno, qui ad dextram imperialis stabat. Possisne talia legens mentem a memoria Jovis Olympii Phidiaci cohibere? Sed quid ego vitium accuso, humanæ naturæ intextum et arte nulla expugnandum?

(50) Necesse est, ut dictioni horum temporum assuefiamus, qui, quamvis de uno imperatore lo-

ὑάλλουσιν (51) οἱ δεσπόται τὰ ἑαυτῶν χρυσοπερίκλειστα (52) σαγία (53), καὶ ἐξίασι διὰ τοῦ φύλακος (54). Ἐν δὲ τῷ σίγματι (55) ἐκδέχεται αὐτοὺς τό τε μαγλάβιον (56) καὶ ἡ ἑταιρεία (57) καὶ ὁ λογοθέτης (58),

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

querentur, tamen in plurali efferebant : *Domini faciunt hoc vel illud*, οἱ δεσπόται βάλλουσιν τὰ ἱμάτια οἱ δεσπόται ἐξέρχονται pro : *Dominus induit vestes, dominus egreditur*. Docebimus infra vel ipsis Augusti Cæsaris temporibus et multo antiquioribus jam fuisse in usu positum, hominem singularem in plurali compellare, aut de eo velut de pluribus loqui, qui mos hodie apud omnes politiores gentes obtinet. Titulus autem Despotes absolute positus imperatorem Augustum notat, ut e nummis, variisque hujus Codicis locis patet. Appellationes δεσπότης δέσποινα et δοῦλοι introductæ sunt a Justiniano et Theodora. Vid. Procop. Anecdot. p. 134. Titulus, qui dignitatem Cæsare inferiorem specialiter notat, recentior est, non tamen tam recens atque putat Du Cangius asserens ad Cinnamum p. 468, dignitatem Despotæ a Michaele Calephate demum fuisse institutam. Nam apud Nostrum l. II, c. 27, p. 362. Heraclii Magni filii duo, Constantinus et David, memorantur despotæ ; et illi quidem Augusti tribuitur titulus : *Constantine Auguste, tu vincas ;* bic autem a patre dicitur e dignitate despotæ ad dignitatem Cæsaris fuisse promotus.

(51) *Induunt*. Verbum βάλλειν pro *induere* nobis Græcis est admodum familiare. Βάλλειν τινὶ σαγίον est apud Theophan. p. 238, item ἐμβάλλειν apud eumdem p. 246, τὴν κόμην ἑλόμενος ἱερωσύνης ἀξίαν ἐνέβαλλεν, *passus comam sibi demi, induebat habitum clericalem*. Frequens Græcis dictio βάλλειν μετάνοιαν, *induere pœnitentiam*, de qua dicam ad p. 300. Salmas. ad Hist. Aug. t. II, p. 437, comparat cum Latino *mittere, vestem*, et Francico *mettre son habit*.

(52) Quæ auream periclisin seu oram prætextam habent ; v. Du Cange Gl. utroque. Hinc emendandæ glossæ, in quibus *Attogatio, paradisis*. L. *periclisis*, περίκλεισις, Nam attogatio est id, quod togæ apponitur. Cogitavi quoque *arrogatio, paraclisis*. παράκλησις. Medio ævo vocem *periclysis* (sic scribi solet) adibebant etiam Latini, v. Du Cange Gloss. Lat., et dicebant quoque *de aureis listis*. Quæ vox est germanica. *Leiste* notat oram rei.

(53) Sunt saga, nescio an veteribus ejusdem formæ, longa tamen ad genua pene defluentia, ampla, idem fere, quod chlamydes ; quorum imaginem conspicere licet in illis proceribus, qui Justiniano M. in monumento Ravennate astant, apud Du Cange Famil. Byz. p. 97. Sed hac de re amplius dico ad p. 355.

(54) *Phylax* appellabatur sic nude, qui integre ὁ φύλαξ τῶν βασιλικῶν θησαυρῶν alias audiebat, (subintell. οἶκος), *domus custos*, id est custodiens, asservans thesauros regios, gazophylacium ; vid. Constant. Porph. in Vita Basilii Macedon. p. 157 et 159. Quoniam Phylax et vestiarium contiguo et sub uno tecto erant, hinc factum fuit, ut unum pro altero poneretur. E Nostri p. 71, constat, Phylacem inter Chrysotriclinium et Deiparam Phari situm fuisse.

(55) *Sigma* dicebatur porticus quædam e regione Triconchii, in magno palatio, Theophili imperatoris opus, quod sigma, Græcum, hoc est C Latinum, seu circulum dimidium, referret. Conf. Leo Grammat. p. 435. Contin. Theophanis p. 87, ubi eleganter describitur, et Du Cang CPl. Christ. p. 112.

(56) *Totum corpus Maglabitarum*. Sunt autem Maglabitæ lictores, apparitores, οἱ ῥαβδοφόροι, qui imperatorem cum maclaviis, aut manclaviis, hoc est clavis manualibus, præcedebant, ad parandam viam procedenti, et abigendam turbam. Varie de maclavio tradunt auctores, vel ipsi Græci, ut jures

A eos ignorasse quid fuerit. Dicunt modo ῥάβδον aut βακτηρίαν fuisse, idque recte dicunt, modo λῶρον, *lorum* aut μάστιγα *sculicam*, quæ non consistunt. Codinus Offic. : κρέμανται ἐπὶ ζώνης ἑκάστου τούτων λῶροι, οὓς καλοῦσι μαγλάβια, ἠὼς βακτηρίας ἢ ῥάβδους μαστίζειν τοὺς ἀξίους μαστίζεσθαι, φέροντες ἀεὶ δικανίκια. Ὅτε δὲ ὁ βασιλεὺς καβαλλικεύσῃ, προηγοῦνται, καὶ φέροντες αὐτὰ ὄρθια εὐτακτοῦσι τὸν λαόν, Non possunt hæc conciliari, nisi dicamus vocem λῶρον, non eo sensu, quo solet et debet accipi, a Codino fuisse acceptam, sed pro baculo, fuste, fuso, vel festuca. Sed quid nos moretur homo neque sermonis sui, neque rerum sibi æqualium callens ? Fustes fuisse maclavia, non scuticas, patet cum ex more Turcarum, quorum Ganitzari cum fustibus obeunt, more a Græcis traducto, tum etiam ex eo, quod Græci maclavium voce ἄλλακτον exponunt. Qua de voce nobis curatius exponendum est. Sunt igitur ἄλλακτα fustes aut solidi, aut ita scissi, ut multæ assulæ uno e B scapo exeuntes, et juxta sese parallelæ decurrentes aliquantum moveri queant, et impulsæ concrepitent, quales nos *Pritschen* appellamus. Ut posterius credam fuisse τὰ ἄλλακτα et procedentibus pompis præmissos viæ faciendæ causa viros talibus crepitaculis armatos, facit mos adhuc apud nostrates agyrtas obtinens, medicastros illos puta circumforaneos, quo conciendæ turbæ gratia morionem secum trahunt centonibus diversicoloribus et habitu veteris orbis amictum, habentem in manu crepitaculum

(57) Erat Hetæria militiæ vel præsidii genus ad sacri corporis et palatii custodiam, ex solis alienigenis, ut Persis, Chagaris, Francis, Anglis conscriptum. Olim *gentiles, schola gentilium, auxilia palatina*

(58) Quando nude ponitur ὁ λογοθέτης, intelligitur *Logotheta dromi, rationalis cursus publici*, cujus auctoritas apud imperatorem maxima tunc erat, C utpote qui res ubique terrarum per totum imperium gestas et contingentes ad ipsum referre, et cum ipso decernere debebat, legatos introducere, et ipsis nomine imperatoris respondere. Conf. l. II, cap. 47. Cedren. p. 555 et Nicephor. Patriarch. CPl. p. 228, fine, ubi ait : Ὁ τῶν δημοσίων πραγμάτων τὰς ὑπομνήσεις *significationes, notificationes*, τῷ βασιλεῖ διακομίζων Λογοθέτην δὲ τοῦ δρόμου τὴν ἀξίαν οἱ περὶ τὰ βασίλεια καλοῦσι Sunt autem πράγματα δημόσια, quando hostis in provincias irrumpit, seditio alicubi, pestis, annonæ penuria, incendia, aliave mala contingunt, etc. Conf. de ipsius munere Du Cange ad Alexiad. p. 262. Erant præterea alii *rationales*. ut τῶν σεκρέτων, Genici nempe, seu generalis, et Idici, seu privati ærarii, item τοῦ στρατιωτικοῦ *ærarii militaris*, nec non *prætorii*, et τῶν ἀγελῶν *gregum* seu armentorum imperialium, de quibus suo loco. Logothetas dromi cum curiosis et stationariis confundit Casaubon. D ad Script. Hist. Aug. I, p. 15. Longe tamen minor erat eorum tum potestas et dignitas, quam deinceps. Quando ait Du Cange l. c. Logothetæ fuisse bullas subscribere, verum id non est, nisi quando Logotheta simul quoque Canicleus esset, ad quem ista subscribendi cura pertinebat. Exemplum tale exstat in Script. post Theoph. p. 92, et Leone Grammat. p. 457. Proprie tamen diversæ erant functiones, et non semper junctæ, ut vel ex hoc Nostri præsente loco patet. Conf. Goar. ad Cedren. p. 24, et ad Codin. p. 27. n. 27. Unde corrigendus est Du Cange Gloss. Gr. p. 822. Logothetam dromi et præfectum Caniclei eumdem faciens.

μετὰ τοῦ κανικλείου (59) καὶ τοῦ πρωτοασηκρῆτις [11] καὶ τοῦ πρωτονοταρίου, καὶ ἐπευχόμενοι τοῖς δεσπόταις, τούτοις συμπορεύονται.

VARIÆ LECTIONES.

[11] πρωτοασηκρίτης sph. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

crepitaculum tale, et ferientem nates occurrentium cum ingenti risu et petulantia. Invenio certe in notis Saxii ad Landulphi Junioris histor. Mediolan. p. 489, ex ordine Mediolanensis ecclesiæ Vicecomitem in processionibus prælata ferula præcessisse et viam parasse archiepiscopo, stipatum servorum caterva *cum flagellis ligneis et scissis*. Erant eæ ferulæ crepitantes eum in finem paratæ, ut homines occurrentes processioni, audientes e longinquo sonitum earum, mature de via decederent. Quapropter etiam leprosi panem mendicantes olim gestabant lignea talia sistra, ut ita dicam, quibus admonerent occurrentes, se leprosos esse, neque ad se propius accedi oportere, simulque porrigebant suos *fustes* vel *fusos* (eo enim proprio vocabulo illa instrumenta tunc appellabant) quo extremitati eorum solatium seu eleemosynam imponerent. Ipse ego sæpe Leydæ talem leprosum cum crepitaculo obeuntem et mendicantem vidi. In vulgata est l. II, Regum c. 3, *leprosus tenens fusum*. Ubi auctor Mamotrecti: *Fusus est instrumentum filandi. Fusum quidam dicunt in loco isto breve ventilabrum de foliis palmarum, quod volvitur inter digitos instar fusi, vel instrumentum ligneum, cum duabus tribusve tabellis, quas concutit leprosus quærendo panem*. Verum etiam baculos solidos ἄλλακτα appellabant; ut constat e loco Thomæ magistri, qui hodiernis Græcis ἄλλακτον idem esse ait, quod vetustis ἀνάφορον. Est autem ἀνάφορον illud vectis genus, quo bajuli aquigeruli hydrias aqua plenas gerunt, aut in Belgio, qui pisces venales in sportis, aut in doliolis lac venale circumferunt: cavum in regione cervicis, ut apte hæreat in humeris. Locus est in argumento Ranarum Aristophanis: μετὰ Ξανθίου τοῦ οἰκέτου ὄνῳ ἐποχουμένου τοῖς ὤμοις δὲ ἀνάφορον φέροντος ὃ ἄλλακτον δημωδεστέρως καλεῖσαι. Origo vocabuli Græca non est, sed Germanica, aut Longobardica. Quod nobis hodie est *Latte*, pertica vel asser longus, sed angustus et gracilis, qualibus sternuntur tecta ædium, ut iis lateres cocti inhæreant, id veteres Germani efferebant promiscue *a Latte*, et *a Lachte*, unde adhuc in usu superest *Lachter*, pro *pertica decempeda*. Illud *a* præponebant vocibus ut nos hodie *eine; une*; et plebs nostra atque Angli retinuerunt. *A lacta, eine Latte, une latte, una pertica*, contrahebant Græci novi in unum vocabulum ἄλλακτον. V. DC. v. *Lutæ*, ubi e Papia hoc citat: *asseres pali vel paxilli, vulgo lactæ dicuntur*. Has lattas vel lactas sustinendis et bajulandis oneribus, nominant Græci alio quoque nomine καλάμια, *festucas*, ad instar Latinorum, qui tigilla quæque longiuscula et gracilia festucas appellant. Glossæ apud Du Cange v. Ἀμφορέα Ἀμφοριαφόρους τοὺς μισθίους τοὺς τὰ καλάμια [id est τὰ ἀνάφορα] φέροντας. Sed prævideo fore quosdam, qui ἄλλακτα fustes propterea malint dictos fuisse, quod sæpius mutarentur. Sane Nicetas p. 174 fin. ait ἐπαίδευσεν αὐτοὺς δι' ἀλλάκτων δώδεκα, quasi dicas duodecim virgis aut virgarum fasciculis identidem mutatis. Et notus ille Taciti centurio, *Cedo alteram*. Liberum igitur esto cuique hac de re pro judicio suo sentire. Sed satis de voce ἄλλακτον, qua, ut dixi, exponunt Grammatici Græci vocem μαγκλάβιον, quam plerique a *manus clava* derivant; v. Goar ad Codin. p. 75, ult. et ad Cedren. p. 622, ubi *clavicularios* et *cornicularios* olim dictos fuisse ait, et Du Cange Gloss. Gr. h. v. *[Continuatori Constantiniano appellantur ῥαβδοῦχοι βασιλικοί. Venatum cum imperatore exibant

Maglabitæ et τοῦ οἱ ἱπποστασίου ἄρχοντες. Constant Vit. Basil. Maced., C. II. In scriptor. post Theophan. p. 250, memoratur aliquis, Τατζάκης τῇ τοῦ μαγλαβίτου ἀξίᾳ τιμηθείς. Conf. Constantin. de admin. imper. p. 126.]* Ex his duobus locis intelligitur non adeo viles homines fuisse Maglabitas. Nam interdum quoque simul protospatharii erant, et ἀξία τοῦ μαγλαβίτου dicitur. Puto tamen, in his locis non omnem Maglabitam, sed tantum præfectum eorum τοῦ μαγλαβίτου nomine designari. Dicitur enim ibi quidam protospatharius simul et Manclabita ad principem Iberiæ missus fuisse, ut ei vestem magistri perferret, et ea dignitate ipsum investiret. Quæ res non homini gregario commissa fuisse videtur. Mittebantur quoque cum gladio ad plectendos capite sontes: ut e Leone Grammatico p. 466, patet. Fuerintne eunuchi, non liquet. Fere videntur ex eo eunuchi fuisse, quod aliquoties invenio Articlinam memorari ut Maglabitarum præfectum. Non tamen valet consequentia, eunuchus si fuit præfectus, totum quoque scrinium tales fuisse. *[In aula Romana dicebantur *majorentes* vel *stimualli, qui removent populum de via*. Ord. Roman. p. 198.] Habuerintne olim reginæ feminas ῥαβδούχους, quæstio est huc non pertinens, neque magni momenti. Colligo tamen eas habuisse ex Polybio p. 716, ed. Wechel.

palatina fœderati., appellabantur. Vid. Vales. ad Ammian. Marcell. p. 352. *[Rabani Martyrolog. t. VI. Canisii p. 742, ἡ τοῦ Καίσαρος ἑταιρία *cohors fœderatorum Cæsaris* memoratur Contin. Theophanis p. 228]* Posset ex hoc loco, si ea Combefisii versio admitteretur, concludi, Cæsarem, si esset aliquis, aut minorem imperatorem, vel imperii futurum hæredem, peculiarem sibi habuisse cohortem militiæ peregrinæ. Neque id improbabile est; videntur potius tales ex aliis multis argumentis proprias sibi aulas habuisse, sed numero et splendore imperiali minores. Verum in citato quidem loco Continuatoris anonymi ἑταιρία simpliciter tantum notat *factionem*. Cæterum de h. v. vid. Du Cange Gloss. Græc. h. v. et ad Alexiad. p. 227, qui tamen in eo fallitur, Hetæriarchæ magni munus fuisse, ut legatos introduceret, ex loco Pachymeris, quid id omnino videtur dicere. Sed proprie ipsorum erat φυλάττειν τὸν ἄνακτα ἀπὸ τῶν ὑπόπτων προσώπων, ut est in Script. post Theophan. p. 294, *a domino suspectos arcere*. Erant autem tres, ni fallor, Hetæriæ, seu sodalitates, magna, media et parva. Magnæ præfectus dicebatur magnus Hetæriarcha. Dexippus in Excerpt. Legat. Hœschel. p. 7, τὸν ἡγεμόνα τῶν ξενικῶν στρατοπέδων appellat, et ibid. lin. ult. τὴν ἑταιρικὴν τάξιν καὶ ὅση δορυφορία τοῦ ἄρχοντος jungit. Hetæriarchæ deinceps Ethnarchæ dicit; v. Du Cange v. ἐθνάρχης. Erant quoque pedites quidam ἑταῖροι, alii equites

(59) Ὁ Κανίκλειος *Caniclæi præfectus*, est eadem dignitas, quæ olim in regum Macedonum aula ὁ ἐπὶ τοῦ γραμματείου dicebatur. Pelyb. p. 485, 20, ed. Gronov. Caniclium est vasculum liquorem rubrum vel sacrum encaustum, quo imperatores bullas subsignabant, asservans; et qui id penes se teneret, et imperatori usus tempore porrigeret, is erat ὁ Κανίκλειος. *[De præfecto Caniclei v. Michael Lazari Confutatio dissertat. Maffei de fabula ord. Constantiniani pag. 24.]* De etymologia v. infra ad p. 417.

Γ. Καὶ ἀπερχόμενοι δεσπόται ἐν τῷ πρωτοκτίστῳ (60) ναῷ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, λαμβάνουσι κηροὺς παρὰ τῶν πραιποσίτων, δηλονότι ὑπὸ κουβικουλαρίου διδομένων (61) τοὺς πραιποσίτους, καὶ διὰ τῆς τρισσῆς (62) μετὰ τῶν κηρῶν προσκυνήσεως (63) ἀπευχαριστοῦσιν τῷ Θεῷ. Καὶ εἶθ' οὕτως ἐν τῷ κατεκείνῳ ἤτοι μετεκείνῳ εὐκτηρίῳ τῆς Ἁγίας Τριάδος, κἀκεῖσε διὰ τῆς τρισσῆς μετὰ τῶν κηρῶν προσκυνήσεως ἀπευχαριστοῦσι (64) τῷ Θεῷ, καὶ εἶθ'

III. Domini autem ad veterem sanctssimæ Deiparæ ædem abeuntes, cereos a præpositis, scilicet a cubiculario præpositis traditos, accipiunt, et triplici adoratione cum cereis Deum venerantur. Postea in secundo seu proximo sacello ter genibus flexis cum cereis, Deum precantur : deinde ad repositas ibi in angiportu reliquias accedunt, et hic quoque ter genu flexo cum cereis Deum adorant. Porro ad baptisterium, in quo tres magnæ

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

equites, quod colligo ex dictione Theodoreti Histor. Eccles. III, 44, πεζεταιροι. Suidas in Rufino : ὁ τῶν περὶ τὸν βασιλέα πεζεταίρων ἀσπιδοφόρων καὶ δορυφόρων τὴν ἡγεμονίαν πεπιστευμένος. Quandoquidem tantum ex alienigenis constabant Hetæriæ, contradistinguuntur aliis tagmatibus, seu generibus vel scholis præsidiariis ut scholariis, Hicanatis, etc., qui poterant indigenæ esse. Hinc intelligatur locus Script. post Theoph. p. 248, ἔκ τε τῶν βασιλικῶν καὶ τῆς ἑταιρείας καὶ τῶν ταγματικῶν.. Ubi Combefisius neque vocem βασιλικῶν recte vertit *prætorianis*, neque ταγματικῶν *aliis cohortibus*. Οἱ βασιλικοὶ non sunt *milites*, sed *famuli aulici*, et οἱ ταγματικοὶ sunt præsidia urbis vel aulæ augustæ, ex indigenis. Narrat Luitprandus Legat. p. 485, Nicephorum Phocam *Hungaros quadraginta pretiosissimis vestibus ornatos patronos sibi et defensores parasse*. Quod idem est, ac si diceret, eum illos Hetæriæ suæ ascripsisse. *Patroni* ipsi sunt *adjutores, auxilia*, ut Arabes milites prætorianos præfecti alicujus urbis vel oppidi *adjutores* appellant, et prætorium *domum auxilii*, quia nempe auxilium, ἡ βοήθεια novis Græcis, seu militia prætoriana, ibi excubat. Etymologiam nominis dat Codin. de Offic., p. 65, non probam quidem, non tamen omnino spernendam : ὁ ἑταιριάρχης ὁ τοὺς ἑταίρους ἤτοι φίλους δεχόμενος. Certe Græci novi peregrinos gentis non suæ CPlin venientes non ξένους, ut veteres Græci solebant, sed φίλους appellabant, quod alio loco demonstro. Putavi aliquando, aut a Romana dictione *commilitones* natam *sodalium*, τῶν ἑταίρων appellationem, aut a vetustis Macedoniæ regibus traductam, qui etiam ἑταίρους in sua militia habebant, teste Polybio p. 534, ed. Gronov. Deinde videbatur mihi simplicius esse, Byzantinos nulla imitatione ita φιλοφρονηματικῶς appellasse peregrinos ad sua castra transeuntes. Verum omnia ista aliena sunt, et appellationis hujus ratio debet ab ipsis nostris majoribus, Saxonibus illis et Francis vetustis, repeti. Solebant illi, et nos adhuc patrum exemplo solemus, et solent Batavi quoque, veterum Germanorum soboles, liberos homines pro mercede servientes, milites, opifices, alios, *Gesellen. Maten, Folger*, id est, sodales, secutores dicere. Vid. quæ infra de Acolutho Warangorum dicam. Græci, repudiata voce Germanica, illos, quos in urbes stipendiaque sua reciperent, alienigenas, Græca voce appellabant, idem significante atque Germanica. Ἑταίρους nempe et ἀκολούθους, quorum illud *Maten* vel *Gesellen* (unde *Vasalli* nati, nam *Vasall* est idem atque *Guesell*) hoc *Folgher* exprimebat. Vox *Mat* sodalis, adhuc hodie Batavis in usu est. Hinc intelligas, quid sint *Frangomates* in Assisis Hierosolym. apud Du Cange v. *Franchire. De ceux qui s'avouent pour Frangomates ou esclaves franches.* Composita est vox e *Franc* et *mat*, sodalis, servus liber, aut in libertatem datus. Ut autem posterioribus temporibus Franci hi mercenarii milites se *Matos* et *Folgheres*, ἑταίρους, ἀκολούθους appellabant ita vetustis temporibus Celtæ præamabant *Gæste*, ξένοι, *hospites* appellari. Polybius I. II, 22, ait Celtas διὰ τὸ μισθοῦ στρατεύειν Γαισάτους προσαγορεύεσθαι Η γὰρ λέξις αὕτη τοῦτο σημαίνει κυρίως. Recta vero tradit Polybius. *Gæsati* hi sunt *hospites, Gæste. Gast* est proprie peregrinus, qui extra patriam agit. Isti Celtæ Gæsati, vel Gæsti dicti domi non manebant, sed e patria emigrabant, et in peregrino solo armis fortunam tentabant, quod Normanni recentioribus temporibus sæculo XI faciebant. Quod paulo ante dicebam, vocem *Vasall* notare *socium*, sodalem, ἑταῖρον, apparet e Miraculis S. Ludgeri apud Du Cange v. *Phasallus* ubi *aliquis monasticæ vitæ phasalus*, hoc est Arabum more, sodalis vitæ monasticæ, ejusque cultor dicitur. Mos autem alienigenas in aula principali ad custodiam sacri corporis alendi a Romanis cœpit imperatoribus, qui cum Celtis et Germanis bello impliciti ob fidem probatam eos sibi custodes apponebant. Idem deinceps Byzantini quoque fecerunt cum Chazaris, et aliis Scythicis gentibus, Persis, Saracenis, Hungaris, Anglis, aliis. Helvetii præcipue hodie huic usui in aulis regum inserviunt. Alunt adhuc hodie Turci in militia sua sic dictos *Garibos*, id est ξένους peregrinos ; v. Du Cange v. χαρίπιδες. Latius de illis ad Albufedam egi.

(60) Ambigo, quomodo recte vertatur hæc vox. An *nuper demum conditum templum*, a Basilio Macedone, non antiquum ?

(61) V. de hac constructione dicenda ad pag. 7. Τοὺς πραιποσίτους pro τοῖς πραιποσίτοις est elegantia novi Græcismi, cujus admodum spissa in hoc libro exempla ; v. pag. 7.

(62) Ubique ternæ memorantur adorationes, non tam in memoriam S. Trinitatis, quam ex more, paganorum veterum, colore Christianismi oblito. Gentilibus enim mysticus erat numerus ternarius. quod notum est ; vid. Casaubon. ad Athen. ad illud τρὶς δ' ἀπομαξαμένοισι θεοὶ διδόασιν ἄμεινον.

(62) Frequentissima Nostro fit mentio cereorum ante sacras imagines accensorum et depactorum ; frequentissima cereorum et lampadum in altaribus, et polycandelis per totas ecclesias ardentium. Immanis copia cereorum quotannis consumitur in templis Græcis, ut, quia impensæ in eos sunt maximæ omnium, quas Ecclesia facit, impensæ in Ecclesiam omnes cujuscumque generis uno nomine τῶν εἰς φωταψίας δεδαπανημένων *ad luminaria depensorum* veniant. Forum peculiare erat CPli τὰ κηρούλια dictum, in quo tantummodo cerei venibant. Ex Ordine Romano p. 218 constat rotulos *de cereis Græcis* celebres ævo medio in Europa fuisse et magna copia in Occidentem advectos. Solemnes processiones non poterant absque cereis esse ; quorcirca etiam φωταψίαι appellantur. Novella Basilii Porphyrogeniti de præscriptione XL annorum : Εἰ δὲ εἴς τινα τῶν αὐτῶν εὐκτηρίων σολέμνια [*solemnes processiones*] παρὰ βασιλέως ἢ φωταψίαι γίγνονται. Russica Ecclesia morem tantam ceræ vim perdendi a Græca assumit, ut Græca e paganismo retinuit. V. Salmas. ad H. Aug. t. II. pag. 203 et Vales. ad Amm. Marcell. p. 357. *[De processione cum laudibus et gloria, hoc est cum cereis et crucibus, vid. Anastas. p. 49. Conf. 99 91.]*

(64) Proprie *gratias agunt*. Sed novis Græcis in

ac perpulchræ cruces stant, exeunt ibique signo a præposito dato, cubicularii quos tenent cereos reponunt. Inde domini per triclinium augustalis transeunt, in quo aurei triclinii ministri et famuli imperatorii eos exspectant : nam ibi quoque cum manclavitis et custodibus palatii seu hetæria dominos salutant. 6 Ipsi vero cum cubiculariis et cœtonitis ad octangulum cubiculum ante sancti Stephani ædem, in quo stola imperatoria jacet, procedunt : ubi et cubicularii, dominos salutantes, adsunt. Inde cum præpositis ad sancti protomartyris Stephani templum abeuntes, ter genu flexo cum cereis Deum venerantur, et ante magnam illam, pulcherrimam et summe venerandam sancti Constantini crucem se prosternunt.

A οὕτως εἰσέρχονται ἐν τοῖς ἐκεῖσε ἀποκειμένοις ἐν τῷ στενακίῳ λειψάνοις, κἀκεῖσε διὰ τῆς τρισσῆς μετὰ τῶν κηρῶν προσκυνήσεως ἀπευχαριστοῦσι τῷ Θεῷ. Εἶτα ἐξέρχονται εἰς τὸν βαπτιστῆρα, ἐν ᾧ ἵστανται οἱ τρεῖς εὐμεγέθεις καὶ περικαλλεῖς σταυροὶ, καὶ διὰ νεύματος τοῦ πραιποσίτου [12] πηγνύουσιν ἐκεῖσε οἱ κουβικουλάριοι οὓς κατέχουσι κηρούς [13]· οἱ δεσπόται ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε διέρχονται διὰ τοῦ τρικλίνου τοῦ Αὐγουστέως (65), ἐν ᾧ ἐκδέχονται οἵ τε τοῦ χρυσοτρικλίνου καὶ οἱ βασιλικοὶ ἄνθρωποι· κἀκεῖσε γὰρ ἐπεύχονται σὺν τοῖς μαγλαβίταις καὶ τοῖς ἑταιρειώταις τοὺς δεσπότας. Οἱ δὲ δεσπόται μετὰ τοῦ κουβουκλείου μόνου καὶ τῶν κοιτωνιτῶν εἰσέρχονται ἕως τοῦ ὀκταγώνου [14] κουβουκλείου τοῦ ὄντος πρὸ τοῦ ἁγίου Στεφάνου, ἐν ᾧ καὶ ἡ βασίλειος ἀπόκειται στολὴ, καὶ ἐκεῖσε ἵστανται οἱ τοῦ κουβουκλείου ἐπευχόμενοι τοὺς δεσπότας. Ἀπὸ δὲ τῶν ἐκεῖσε εἰσέρχονται οἱ δεσπόται σὺν τοῖς πραιποσίτοις ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου πρωτομάρτυρος Στεφάνου, καὶ διὰ τῆς τρισσῆς μετὰ τῶν κηρῶν προσκυνήσεως ἀπευχαριστοῦσι τῷ Θεῷ, καὶ εἶθ' οὕτως προσκυνοῦσι τὸν μέγαν καὶ περικαλλῆ καὶ πολυτίμητον τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου σταυρόν.

IV. His peractis, cubiculum Daphnes ingrediuntur, et tempus seu referendarium, a patriarcha mandatum de ecclesiasticis cærimoniis ferentem,

B Δ'. Καὶ μετὰ τὸ τελέσαι ταῦτα εἰσέρχονται ἐν τῷ κοιτῶνι τῆς Δάφνης, ἐκδεχόμενοι τὸν καιρὸν, ἤγουν τὸν ῥεφερενδάριον (67), φέροντα τὸ μανδάτον (68)

VARIÆ LECTIONES.

[13] διδομένους τοῖς πραιποσίτοις Leich. ΣΧΟΛ. Ἰστέον, ὅτι ἑορτῆς προκειμένης ὁ μέγας σταυρὸς ἀπὸ τοῦ (τοῦ om. ed.) βαπτιστῆρος οὐκ ἐξέρχεται· ὁ δὲ ἕτερος ἵσταται ἐν τῷ ὀκτακιόνῳ θόλῳ, ἤγουν εἰς τὴν ά σχολὴν (66), ἥνπερ παλαιὰν καλοῦσι χαραγὴν, καὶ ὁ ἕτερος εἰς τοὺς λύχνους. Ἐκεῖσε γὰρ ἄντικρυ τῶν λύχνων ἵδρυται ἡ καλουμένη ἑπτακανδηλος, καὶ κάτωθεν τοῦ ἐκεῖσε ἱδρυμένου σταυροῦ κρέμαται ἡ Περσινὸς γραμμή. [14] ὀκταγόνου sph., ut infra p. 9, 7.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

universum notat, *Deum orant* : habet quoque verbum hoc alios significatus, ut *gratulantur*, vel *salutant*, ut vertit Leich. p. 6, ubi est *festum gratulari* ; vid. ad p. 356.

(65) Αὐγουστεύς et αὐγουστεών est nomen palatii, Augustabus Byzantinis proprii, et quidem gemini ; unius intra Chalcen prope Chrysotriclinum siti, quod Augusteon Daphnes, vel augustale Daphnes, appellabatur ; alterius, quod simpliciter Augustale audiebat, et extra Chalcen intra hanc et Sanctam Sophiam situm erat ; vid. pag. 43, ubi Augustale Daphnes ὁ ἐκεῖσε αὐγουστεών dicitur, ut distinguatur ab Augusteone sic proprie dicto, et pag. 75, E Chalce autem in Augusteonem, et exinde in Sanctæ Sophiæ horologium seu atrium itum fuisse, apparet ex hoc loco et ex p. 9. De Augusteone, foro Augusteo, statua Justiniani Augustea dicta, et circumsitis multa habet Du Cange ad Silentiarium p. 540, et in CPli Chr. Augustabus autem proprium id ædificium fuisse, ex eo colligo, quod illæ corona imperii in eo coronarentur ; vid. p. 119, p. 120 ; et quod cum Domino, in Ecclesiam procedente, nulli procerum, præter eunuchos, in Augustale intrare licebat ; vid. p. 13. Videtur ergo quasi Seraglium imperatorum CPtanorum fuisse. *[De Augustali, ubi coronabatur imperatrix, vid. CPlis Christ. p. 37. et not. ad Zonar. p. 155, nec juxta altare, ut Goar vertit, sed in tabula ad hunc ritum parata ; v. Pachymeris ἔκφρασις τοῦ αὐγουστέως. Gregoras p. 764 sqq.]* Exstat quoque illa Pachymeris Ecphrasis cum Latina Bandurii interpretatione in ejus Imp. Or. L. vi. p 114.

(66) *Prima* hic memoratur *Schola*. Septem enim erant ; quot olim erant *vexillationes comitatenses*, vid, Panciroll. Notit. p. 22 b, cap. 34. Quapropter etiam p. 238, σχολαὶ per *vexillationes comitatenses* reddidi. Sunt autem *scholæ* idem atque *contubernia*, item ordines militum, ad unum signum pertinentium, numeri, cohortes. Ab illis scholis *scholarii* sunt appellati milites in genere quidem omnes, etiam gregarii et provinciales. *[Septem scholariorum numeros, qui in Bithynia resident, habet Theophanes, p. 200.]* In specie vero milites ad custodiam palatii, de quibus egregium locum

C habet Procopii anecdota historia, p. 106, unde discitur eorum origo, numerus, et alia illuc spectantia. Excubias hi scholarii agebant intra Chalcen, seu atrium et ingressum palatii ; habitabant autem in propylæo ædis SS. Apostolorum, ut e variis locis hujus Cærimonialis constat. Gemini erant pedites et equites. Sed nolo in hoc argumento prolixus esse. Conf. Guther. p. 399 et 599 Vales. et Lindenbrog. ad Amm. Marcell. p. 38, 88 et 479, item Du Cange Gloss. utroque.

(67) Referendarius est politica, et est quoque sacra dignitas. De posteriori sermo hic fit. Est autem referendarius sacer minister patriarchæ, qui hujus mandata, id est significationes, nova, quæ indicare vult, perfert ad imperatorem vel proceres ; ut hic loci refert referendarius ad imperatorem nomine patriarchæ tempus esse ad processionem veniendi. Vid. Goar ad Codin. p. 13, n. 22. Du

D Cange Glossar. utroque hac voce. Guther. de Offic.

(68) Mandatum est omnis significatio rei cujuscunque, sive cum imperio fiat, ut quid agatur, aut ad alium referatur, aut historica simplex narratio, *nuntius*. Eo sensu adud Theophan. 376 obtinet. Vid. Du Cange Gloss. utroque. Potest hic sensus et hic loci obtinere, potest et alter ille, quo notat significationem ad alterum referri imperatam. *Mandare* pro significare hodie in sermone Gallico obtinet, et obtinuit olim apud Latinos, ut patet ex Martialis epigrammate apud Lamprid. in Script. Hist. Aug. t. i, p. 954.

ἀπὸ τοῦ πατριάρχου περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως (69), καὶ δὴ εἰσέρχονται οἱ πραιπόσιτοι, καὶ τὴν εἴδησιν τούτων διδοῦσι τοῖς δεσπόταις. Ἐξιόντες δὲ οἱ δεσπόται ἐν τῷ ὀκταγώνῳ κουβουκλείῳ. κράζει φωνῇ μεγάλῃ ὁ πραιπόσιτος, λέγων· Βεστήτορες! καὶ δὴ εἰσέρχονται οἱ βεστήτορες καὶ περιτιθέασι τοῖς δεσπόταις τὰς τούτων λαμπρὰς χλανίδας, καὶ εὐθέως ἐξέρχονται· οἱ δὲ πραιπόσιτοι στέφουσιν τοὺς δεσπότας, δηλονότι τοῦ κουβουκλείου παντὸς παρισταμένου κἀκεῖσε, ὅτε ταῦτα τελοῦνται, καὶ μετὰ τὸ στεφθῆναι τοὺς δεσπότας ἐξέρχονται διὰ τοῦ τρικλίνου τοῦ αὐγουστέως· ἐκεῖσε γὰρ ἵσταται ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου καὶ ὁ τοῦ κανικλείου καὶ ὁ κατεπάνω τῶν βασιλικῶν καὶ τὸ μαγλάβιον καὶ ἡ εταιρεία [15]. Ἔνδοθεν γὰρ τῆς μεγάλης πύλης τοῦ αὐγουστέως ἵστανται οἱ νιψηστιάριοι (70), βαστάζοντες τὰ χρυσᾶ καὶ ἐκ λίθων τιμίων κατεσκευασμένα χερνιβόξεστα (71), καὶ ἵστανται οἱ δεσπόται εἰς τὴν χρυσῆν χεῖρα, ἤγουν εἰς τὸν πόρτηκα τοῦ αὐγουστέως ἔξωθεν τῆς μεγάλης πύλης· κἀκεῖσε γὰρ καὶ οἱ τοῦ χρυσοτρικλίνου παρίστανται. Καὶ δὴ διὰ νεύματος (72) τοῦ δεσπότου ὁ πραιπόσιτος τὴν κεφαλὴν

A exspectant, quarum notitiam intrantes præpositi dominis suppeditant. Hi cum octangulum cubiculum intrarunt, præpositus alta voce exclamans dicit: « Vestitores! » Tunc vestitores accedunt, dominis splendidas suas tunicas circumimponunt statimque abeunt: præpositi vero imperatorem coronant, astante ibi, dum hæc peraguntur, universo cubiculi ministerio, et coronati domini per triclinium augustalis eunt, ubi logotheta cursus publici, canicleo præfectus, capitaneus imperatorium, manclavium et hetæria seu corporis custodes adsunt. Intra portam augustalis majorem lavatores, aurea et lapidibus pretiosis ornata malluvia portantes, domini et auream manum seu in porticu augustalis extra magnam portam stant, B ubi et chrysotriclinarii adsunt. Tunc ad nutum domini præpositus, inclinato versus dominos capite, propria veste ostiario auream virgam tenenti signum dat: quatuor enim ostiarii aureas et gemmis pretiosis instructas virgas portant. Deinde egreditur, et magistros, proconsules, patricios, strategos, officiales et clausurarum præfectos ad-

VARIÆ LECTIONES.

[15] ΣΧΟΛ. Ἰστέον, ὅτι διὰ τοιούτου σχήματος . . . εἰ ἐν πάσαις ταῖς δοχαῖς διὰ νεύματος τοῦ δεσπότου ὁ πραιπόσιτος νεύει τοῖς ὀφείλουσιν εἰσάξαι, εἴτε τὰ κατὰ τύπον εἰσαγόμενα βῆλα, ἐν ταῖς δοχαῖς, ἴτε ἐθνικῶν εἴσοδος ὀφείλει γενέσθαι, εἴτε ξεναλίων ἐξ ἀλλοέθνων μελλόντων εἰσιέναι. Integrum hoc scholion, in ed. omissum, præbet R. in annot.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

Offic. p. 421, 573. Ab his sacris diversi sunt referendarii vel regerendarii imperatorum, qui referebant de rebus scitu necessariis ad imperatorem. [*Referendarius est cancellarius regius. Alteserr. ad Anastas. p. 114.]* Vid. Novell. Justin. p. 54. Procop. Anecd. p. 65, 5, ubi dicuntur referendarii libellos supplices ad Imp. reforre. Videntur fere secutis temporibus referendarii regii desiisse, C et ipsorum referendi munus ad Logothetas dromi et ad præfectos Caniclii transiisse. Vid. Cedren. p. 543. Reprehendit ibi loci Goarus Xylandri interpretationem, non quidem absque omni jure (nam referendarius aut Caniclius non tantum acta in senatu, sed etiam de dubiis, agendis, postulatis, etc... referebat), ipse tamen interpretationem multo nequiorem substituit, præ qua bona et proba Xylandreana habeatur. Ἡ τῶν ἀναφορῶν διοίκησις est *actio, functio, referendi*, de rebus ad imperatorem nempe. Non recogitabat V. D. usum verbi ἀναφέρειν *notitiam alicujus rei alicui dare, et ejus sententiam quid agendum sit explorare.* Quæ notio manavit ex vetere formula *retulit Consul* scil. ad Patres Conscriptos, quos sententiam rogavit. Vid. Script. Hist. August. t. II. pag. 42 fine. Vales. ad Ammian. Marcell. p. 39. Ἀναφορά sic dicitur scriptum, quo rei alicujus status imperatori exponitur, ut apud Theophan. p. 78, D et ipsa imperatoris ad populum oratio, narratio, mandatum, significatio de notabili quadam in rebus regni facta mutatione dicitur ἀναφορά. Vid. Cedren. p. 750 sqq. 754, et locum Cyrilli Scythopolitani apud Alemannum ad Procopium p. 101, ubi ἀναφορά est non tantum *relatio*, sed etiam *remonstratio* et *supplicatio*, ut ibi ad sensum bene vertitur.

(69) Significationem de statu vel recta jam facta constitutione rerum ad disciplinam ecclesiasticam, eoque ad patriarchalem inspectionem et ordinationem pertinentium. De voce κατάστασις et τῷ τῆς καταστάσεως dixi ad p. 418.

(70) Sunt qui malluvium, τὸ νιψίστιον, imperatori tenent; vid. ad p. 418.

(71) Sunt malluvia, seu pateræ, pelves, in quibus αἱ χεῖρες νίπτονται, manus lavantur, cum adjunctis τοῖς ξέστοις, seu sextariis, id est hydriis, gutturniis, e quibus aqua in suppositam pelvim defunditur. V. Habert. Pontific. p. 50. De hoc modo novorum Græcorum appellationes duarum diversarum rerum, attamen communione quadam inter se junctarum, in unam vocem colliquandi, qualis est in voce δισκοποτήριον, *discus cum superimposito calyce*, dicam ad p. 43. Quod novi ξεστὸν *sextum, sextarium*, appellabant, seu gutturnium sextarium aquæ continens, id veteres πρόχοον appellabant. Homerus:

Χέρνιβον ἀμφίπολος πρόχοόν θ' ἅμα χερσὶν ἔχουσα.

E quo loco simul patet, χέρνιβον, quod in probatis vetustis auctoribus non reperitur (illi enim χέρνιψ dicunt), jam tum in usu fuisse, ut multa fuerunt eorum, quæ in hoc nostro codice similibusque nova videbuntur viris doctis, aut veterum novorumque simul non satis familiaribus, aut non satis firmæ memoriæ. Habuit omnia, quæ manifesto nova et barbara non sunt, sed sordida tantum sunt, vetustissima Græca ætas; verum iis auctores munditiarium studiosi abstinuerunt.

(72) Hic habetur scholion in membranis, quod quia in extremo præsecto margine scriptum et hiulcum erat, (ut passim sunt eadem de causa scholia hujus codicis,) omissum fuit. Unicum locum supplere ex ingenio non potui, ubi puncta posui. Est autem hoc: Ἰστέον, *etc. Vide var. lect.* Ad rem ipsam quod attinet νεύειν novis Græcis est nutu signum dare opportuni temporis peragendæ alicujus imperatæ rei, pro quo etiam dicunt καιρὸν διδόναι, ut contra qui signo dato obtemperat, καιρὸν λαμβάνειν dicitur, formula frequenti in Pontificali Haberti. Pro διὰ νεύματος κελεύειν, *divina annutatione indicare*, jubere nempe, hic quidem loci, proceres ad venerandum Augustum

ducit: quibus pro more salutantibus dominos, et secundum suos ordines constitutis, ad nutum

A ὑποκλίνας τοῖς δεσπόταις, διὰ τῆς οἰκείας χλανίδος νεύει (73) τῷ ὀστιαρίῳ (74) τῷ τὴν χρυσῆν βέργαν

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUS.

intromittendos esse, Auna Comnena Alexiadis p. 263, dedit τὸ δοῦναι τοῖς ἔξωθεν τὴν εἴσοδον διὰ τοῦ βλέμματος ἐμφαίνειν. Dignus est, qui totus apponatur, ille locus; et hunc præsentem nostrum, et alios Nostri deinceps plures illustraturus, in quibus de senatus in consistorium processione seu conventu et Silentiis agitur, ut qui clare doceat, quomodo præsederit imperator, quomodo protectores corporis sacri adstiterint, quem locum obtinuerint regii sanguinis viri, quem senatores, quid in silentiis actum, quomodo processum fuerit Οἱ πάλαι τῶν βασιλικῶν σωμάτων τεταγμένοι φύλακες πρῶτοι πρὸς τὴν βασιλικὴν ἐχώρουν σκηνὴν, οἱ μὲν ξίφη περιεζωσμένοι, [sunt spatharii et omnes de spathis nominati] οἱ δὲ δόρατα φέροντες, [sunt τὰ ἄρματα armigeri], οἱ δὲ τὰς βαρυσιδήρους ῥομφαίας ἐπὶ τῶν ὤμων ἔχοντες. [Per τὰς ῥομφαίας intelligit Anna aut τὰ σπαθοβάκλια, aut secures Barangorum, quamvis vocabuli non propria significatione usa.] Ἐκ διαστήματός τινος τοῦ βασιλικοῦ θρόνου εἰς μηνοειδὲς σχῆμα ἑαυτοὺς ἰλαδὸν καταστήσαντες, καὶ οἷον ἐναγκαλισάμενοι τὸν αὐτοκράτορα, θυμῷ στρατηγούμενοι πάντες -- ὅσον δὲ συγγενὲς ἐξ αἵματός τε καὶ ἀγχιστείας τούτῳ προσῆκον, ἀγχοῦ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου ἐφ' ἑκάτερα ἵσταντο. Δεξιόθεν δὲ καὶ ἐξ εὐωνύμων ἕτεροι καθίσταντο ὑπασπισταί. Ὁ δὲ βασιλεὺς φοβερὸς ἐπὶ θώκου προὐκάθητο, οὐ βασιλικῶς ἐσταλμένος μᾶλλον ἢ στρατιωτικῶς. [Gerebantur enim hæc in castris.] -- φωνὴ δὲ τις παρ' οὐδενὸς ἐξηκούετο, ἀλλ' ἀτενὲς πρὸς τὸν ἐφεστηκότα τῇ πύλῃ τῆς σκηνῆς [ostiarium, aut silentiarium] ἀπονεύοντες ἐπτοημένοι εἱστήκεσαν. - - τούτῳ ὁ βασιλεὺς ἐνατενίσας. δοῦναι τοῖς ἔξωθεν τὴν εἴσοδον διὰ τοῦ βλέμματος ἐνέφηνεν. Ὁ δὲ παραχρῆμα τῆς εἰσόδου τούτοις παραχωρεῖ. Οἱ δὲ καίπερ δεδιότες, ἀλλ' ὅμως εἰσῄεσαν, κάτω τετραμμένοι τε τὰς ὄψεις, καὶ βραδεῖ ποδὶ στείχοντες. Κατὰ στίχους δὲ τὴν στάσιν λαχόντες ἐκαραδόκουν τὸ μέλλον, ἕκαστος δεδιὼς, ὡς τὸν περὶ ψυχῆς λοίσθιον δρόμον δραμούμενος. Finita oratione imperatoris, ἐπὶ τούτου θροῦς ἦρτο πολὺς, τῶν μὲν ἐπαινούντων τὸν βασιλέα καὶ θαυμαζόντων τῆς ἀνεξικακίας καὶ πραότητος, et reliqua. Ait Anna primos ad prætorium accessisse mane antiquos custodes et protectores sacrorum corporum, quorum alii enses e zonis pendentes, alii manibus hastas, alii graves ferro et latos enses, seu secures super humeris gestaverint; eosque in semilunarem formam astitisse. Prope thronum regium stetisse sanguine et affinitate domino junctos; pone imperatorem, *super capite ejus*, ut Arabes loquuntur, astitisse dextra sinistraque armigeros, procul dubio spadones. Coram velo stantes non ausos fuisse hiscere, sed respexisse omnes ad ostiarium, ingressui prætorii appositum. Hunc accepta annutatione imperatoris, qua intellexisset proceres intromittendos esse, eos intromisisse. Hos tardo gradu ingressos adstitisse juxta series, et audita Alexii oratione acclamasse multo cum strepitu et laudasse.

(73) Quia coram imperatore omnia decenter, tranquille, cum venerationis quadam significatione et majestate debebant agi, silenter et ipso nutu significabat quid actum vellet, et præpositi aliique plerumque nutu et manus gesticulatione, et in aliis quoque tunicæ concussione imperata subinnuebant *[Toga signum dabant veteres; vid. Drakenborg. ad Livium tom. III. p. 906.]* Ad varia significanda, variisque temporibus et locis concutiebant, levabantve veteres vestem, olim quidem in theatris, significandi favoris ergo, deinde in aula Byzantina præpositi palatii aut sacri cubiculi, si qua de re imperatorem admonitum vellent, quia ipsi voce imperare pro indecenti et majestatem lædente habebatur; in ecclesia diaconi, quando clara voce aut presbyteris preces recitantibus, aut psaltis in ambone, aut populi fideli utendum esset atque acclamandum. Ipse imperator in Circo sublata purpura sua, in certam plicarum formam composita, quam ῥωσθέλιον appellabant, populum adorabat vel salutabat, qui ritus vetustæ missioni mappæ consularis successit, ut suo loco videbimus. Jam de singulis pauca quædam addemus. De more concussis olim quidem tunicis, deinde vero orariis, favoris Circensis significandi gratia, Casaubonus et Salmasius egerunt abunde ad Vopisci Aurelianum cap. 49, quo est eum imperatorem *primum dedisse oraria populo Romano, quibus is ad favorem uteretur*. B Egit quoque Petavius ad Themistium p. 500. ubi tamen sinistre interpretatus fuit locum Philostrati Vit. Apollon. Tyan. 1. 5. et dictionem ὀθόνῃ διδόναι de more, qui Philostrato, nedum Apollonio fuit recentior. Rectius interpretatus eum fuit Olearius. Nuperrime de hoc more disputavit cl. Reimarus ad illud Xiphilini p. 1000, de Seneca et Burrho, qui cantante in scena Nerone τάς τε χεῖρας καὶ τὰ ἱμάτια, ὁπότε φθέγξαιτό τι, ἀνέσειον καὶ τοὺς ἄλλους προσεσπῶντο. Insignis est in hanc rem locus Georgii Alexandrini in vita Jo. Chrysostomi locus, c. 40: Ἐκρότουν αὐτὸν ὑψοῦντες εἰς τὸν ἀέρα, οἱ μὲν τὰς χλανίδας ἑαυτῶν, οἱ δὲ τὰ πτερύγια τῶν κουτζούλων, ἕτεροι δὲ τὰ ἐγχειρίδια, καὶ ἄλλοι τὰ φακιώλια. Ait auctor quosdam chlanidas seu tunicas suas in altum sublevasse testandi favoris causa, alios oras extimas, cuspides vel angulos, aut alas, casularum suarum, alios mappas manuales, alios denique tiaras suas, aut C capitum involucra, facialia dicta. De more, quo præpositus submisso nonnihil capite, et levata tantillum tunica imperatorem monebat, tempus esse surgendi atque procedendi, testatur et hic noster locus, et alii nostri codicis, et ille in primis l. II, c. 10, p. 315: Εἰσέρχεται ὁ πραιπόσιτος καὶ προσκυνεῖ σχηματοειδῶς πῶς τὴν κεφαλὴν ὑποκλίνων, καὶ ταῖς χερσὶ μετρίως κουφίζων τὸ ἑαυτοῦ σαγίον. Pro *sago*, vel *sagio*, nominatur in loco nostro et alibi ἡ χλανίς. Estne igitur idem sagum et χλανίς? Equidem, ut verum fatear, nescio. Tam inconstanter et obscure loquuntur, ut de omni re vestiaria, ita de sago quoque et chlanide scriptores, ut diversumne a chlamyde fuerit, an idem, chlanis liquido non constet Sunt loca, e quibus appareat eadem esse sagum et chlanidem, sunt rursus alia, e quibus contrarium colligas; quare velim nos excusatos habeant, si quis forte credat nos peccasse vocem χλανίς Latina *tunica* reddendo. D Sagum et chlamydem aut idem aut propemodum idem esse non dubitatur. Quando igitur eadem in re uno

(74) Ostiarius est duplicis generis, palatinus et ecclesiasticus. De priore hic sermo. Erat qui in velis stabat, et vocatos introducebat ad imperatorem. Vid. Du Cange Gloss. utroque. *[Adextratores et ostiarii qui fuerint, vid. ord. Rom. p. 169, de formula, cum ostiarius Ecclesiæ eligitur, Durand. Rational. p. 54]* Virgam auream, Ostiarii symbolum, memorat Asterius, Orat. in OEconomum iniquitatis, apud Du Cange Gloss. Lat. v. *Cura*, καλαμίδα χρυσῆν appellans. Virgæ talis aureæ imaginem videre licet apud Bandur. t. II, p. 633, in illa tabula, quæ S. Crucis inventionem sistit oculis. Astant ibi imperatrici in throno sedenti duo seu silentiarii, seu Ostiarii, tunicati et humeralibus induti, tenentes in dextra quisque virgam auream gemmis ornatam, et gemino illo margaritarum.

κατέχοντι· τέσσαρες γὰρ ὀστιάριοι τὰς χρυσᾶς ἐκ λίθων τιμίων ἠμφιεσμένας βαστάζουσι βέργας. Καὶ ἐξέρχεται, καὶ εἰσάγει τούς τε μαγίστρους (75) ἀνθ- A imperatoris præpositus clare et harmonice dicit : « Jubete. » Et postquam cum dominis ad onopodium exierunt, ubi drungarii vigiliæ et rei navalis

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

in re uno loco chlanis, altero sagum appellatur, non improbabiliter conjicias ista omnia idem esse. Id adhuc magis stringit, quod de χλανίδι dicutur, eam περιβάλλεσθαι, *circumjici*, quod fit p. 175 ult., et 175, ἁπλοῦσθαι *expandi*, *distendi*, quod in chlamydem quidem, at non in tunicam quadrat, item quod Nilus ait l. II, Ep. 245 : Οἱ μοναχοὶ στολιζόμενοι ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ἀναβάλλονται ὤμου, γυμνοῦντες ὅλον τὸ εὐώνυμον μέρος. Οἱ δὲ φοροῦντες κοσμικοὶ τὰς χλανίδας τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ σώματος τοῖς πᾶσι φανερὸν καθιστῶσι. Qui locus τῇ χλανίδι tribuit, quod alii scriptores omnes τῷ χλαμύδι tribuunt, quamvis dubitem, aut potius sciam, omni tempore observatum non fuisse morem, quem de suo ævo perhibet Nilus, ut laici fibulam chlanidis aut chlamydis in dextro humero ferrent, clerici in sinistro. Sed erit forte alibi amplior de his agendi locus. Illam Balsamonis dictionem de concussione orarii in sacris, a Casaubono jam allatam, repetere nolo. Constat ex ea, astantes sacra facientibus sacerdotibus diaconos observare tempora precum tacitarum et exclamationum, signumque orario moto dare stantibus in ambone, ut clara voce, quæ opus identidem sit, recitent. Idem imperat quoque Pontificale Haberti p. 53. Λέγει ὁ δευτερεύων. Τῶν Κυρίου δεηθῶμεν, τὸ Ὡράριον κρατῶν. Καὶ λέγει ὁ πατριάρχης καὶ οἱ λοιποὶ τὴν εὐχὴν τῆς εἰσόδου μυστικῶς. Αὐτῆς δὲ τελεσθείσης λέγει ὁ διάκονος πρὸς τὸν πατριάρχην. Εὐλόγησον, δέσποτα, τὴν ἁγίαν εἴσοδον, δεικνύσων ἅμα κατ πρὸς ἀνατολὰς μετὰ τοῦ ὠραρίου οὕτως κρατῶν αὐτό. Idem, p. 112· Ὁ δευτερεύων τῶν διακόνων μικρὸν ὑποκλίνας τὴν κεφαλὴν καὶ δεικνύων σὺν τῷ ὠραρίῳ τὸν ἅγιον δίσκον, λέγει. εὐλόγησον, δέσποτα, τὸν ἅγιον ἄρτον. Quod in superiori loco οὕτως dixerat, viva docentis voce adjuvandum, docendo coram monstrantis gesticulationem, id idem Pontificale p. 28, clarius τοῖς τρισὶ δακτύλοις τῆς δεξιᾶς χειρὸς enuntiat, in illis : εἶτα στρέφεται [diaconus] πρὸς τὸν πατριάρχην, καὶ ὑποκλίνας τὴν κεφαλὴν ἑαυτοῦ, κρατῶν καὶ τὸ ὠράριον τοῖς τρισὶ δακτύλοις τῆς δεξιᾶς χειρὸς καὶ ὑφοδεικνύς αὐτὸ [nonnihil sublatum id in conspectum patriarchæ ingerens] λέγει· Καιρὸς τοῦ ποιῆσαι τῷ κυρίῳ· Δέσποτα, εὐλόγησον, *tempus instat, quo dominus* [patriarcha] *recitet* : *Domine, benedic*. Scilicet pro indecenti habebatur nuda manu superiorem aliquo dirigere et spectare jubere. Ergo subjecta orario vestive manu monstrabant ; quemadmodum etiam qui ecclesiæ, sanctis, regibusve coronas aureas sertave aut munera alia offerrent, detrahere de pretio doni, et maculare puritatem ejus Ecclesiæque, et majestatem eorum, quibus destinata ea essent, violare sibi videbantur, si ea nudis manibus contingerent : quapropter in antiquis monumentis apud Ciampinum (ut t. II, tab. 26, 27, 46, 47, 49, et aliis) aut ambabus aut saltem una manu sub chlamydem missa conspiciuntur offerentes donaria suam oblationem sustinere et exhibere. Solebant Græci quoque medio ævo concussa veste sese ad duellum provocare, ut Latini eorum temporum projecta chirotheca ; ut constat ex Anonymi de Amoribus Lybistri et Rhodames apud Du Cange v. Ῥένται. [Est autem ῥέντα arena bellica, vel gladiatoria, locus condictus, quo duellantes ex condicto conveniunt ad dirimendam rixam suam, *le rendez-vous*, unde manavit.]

Μέσον τῆς ῥέντας ἵσταμαι, ζητῶ ἵνα τὸν δώσω,
Καὶ τὸ φαρίν μου ἐκίνησα, κατέβιν εἰς ἐκεῖνον,
Ἐκεῖνος πάλιν μετ' ἐμοῦ. Γίνεται κτύπος μέγας.

Dictio ἵνα τὸν δώσω significat in Græcobarbaro sermone idem atque ἵνα αὐτὸν πατάξω. De sermone per signa, qui medio ævo in monasteriis vigebat, damnato linguæ usu, longam tractationem intexuit Du Cange Gl. Lat. v. *Signum* ex Ordinali S. Victoris Parisini.

(75) Recensio aliqualis hæc est palatinorum officiorum, quem tamen aliis locis pleniorem dabit. *[De magistrorum dignitate in aula Byzantina vid. Du Cange ad Alexiad. p. 245.]* Sæpe occurrent in hoc libro οἱ μάγιστροι et ὁ μάγιστρος. Si in singulari et absolute Magister appellatur, intelligitur ὁ τῶν βασιλικῶν ὀφφικίων, *sacrorum officiorum*, item τοῦ παλατίου et τῶν ἐν αὐλῇ τάξεων (quæ omnia eodem redeunt,) *Magister*. Aliquoties etiam οἱ δύο μάγιστροι occurrunt, ut cap. 47, l. II, in formula allocutionis legatorum Bulgarorum, item in Cletorologio B excitatur ὁ μάγιστρος, et iterum ὁ μάγιστρος. Erant enim, ut equidem existimo, tot magistri, quot erant imperatores ; si duo imperatores essent, erant totidem magistri. E. c. Constantinus noster pro se habebat magistrum unum, et filius ejus Romanus alterum. Ita quoque Leo Sapiens et Alexander, ejus frater. Sed mera hæc est conjectura, cui vehementer adversari videtur locus Luitprandi Legat. p. 481 initio, ubi Nicephoro, se legatum prima vice admittenti, adstitisse ait Basilium parakymomenum, protosecretam, protovestiarium et duo magistros. Nicephorus potest tunc dici aut solus regnasse, aut cum collegis Constantino juniore et Basilio, Romani filiis, quorum se tutorem gerebat. Si solus, quare duo magistros penes se habuit, si quidem conjectura nostra recto talo stat ? Si autem collega, quare non tres, quandoquidem tres imperatores tunc essent. Sed statuat ea de conjectura quantum quisque C velit. Alias multi erant magistri in aula Byzantina, et Luitprandus suo, id est æquali nostri Constantini tempore, viginti quatuor eorum numerat. Scilicet quævis nobilior dignitas, tam palatina, quam militaris, præfixum habebat titulum magistri, ut paulo post titulus prohedri solebat præfigi. Quamvis hujus rei vestigium in hoc codice pene non exstet, apud alios tamen scriptores historiæ Byzantinæ sæpe occurrunt axiomatici cum præfixo magistri titulo. Ita Leo Grammat. p. 453, 461, 475, magistrum et domesticum scholarum memorat, et p. 494, μάγιστρον καὶ μέγαν ἑταιρειάρχην. Cedrenus p. 593, habet μάγιστρον καὶ στρατηλάτην et μάγιστρον καὶ λογοθέτην τοῦ δρόμου ; item p. 604, magistrum et drungarium vigiliæ p. 613, magistrum et stategum Armenorum, et magistrum atque præfectum excubitorum. *[Μάγιστρος καὶ δομέστικος τῆς Δύσεως est apud script. post Theophan. p. 295.]* Scylitzes p. 822, habet magistrum D et protoasecretis. In universum habebant singula officia palatina suos magistros, qui et principes appellabantur, ut Salmasius ad script. Hist. Aug. t. II, p. 239, observavit, qui p. 220 addit, magistrum officiorum omnium et principem officii palatini, simpliciter magistrum vocari consuevisse. Conf. Agathias p. 116, ed. Vulcan. et Procop. Anecdot. p. 109 ult., quem locum Alemannus bene restituit. *[De magistris palatii eorumque origine ex aula Byzantina v. *les Dignitez de la France*, p. 227.]* De officio et partibus magistri officiorum docte atque fuse disseruit Vales. ad Ammian. Marcell. p. 296. Medio ævo hos magistros quoque *præceptores palatii* appellabant, quorum erat *ritam imperialis aulæ et majora negotia suæ discretionis arbitrio definire*, ut ait Vita S. Aldrici episcopi Senonensis apud Du Cange v. *Præceptor*. Aut cum magistro sacrorum officiorum aut cum præposito

cum spathariis imperatoriis, arma imperatoris A ὑπάτους (76) τε καὶ πατρικίους (77), στρατηγοὺς (78)

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

convenit *Siniscalcus*, de quo vid. Murat. t. I Antiq. Ital. p. 119. Disputatum hæc ætate fuit de officio et etymologia *Senescalci*, aut *Sinescalci*. Mihi videtur a voce antiqua *sinde* et *scalc* venire. Notat autem *Sinde* idem atque superstes adhuc vox cum præpositione adjecta *Gesinde*, id est ὑπουργία *familia, famulitium, obsequium*. *Nutritios*, τοὺς συντρόφους, appellat Gregorius Turonens. VI, II. *Nutritios, qui ad exercendum ministerium regale erunt necessarii*. *Gesindeknecht*, famulus, qui cæterorum famulorum inspectionem et procurationem sibi habebat injunctam.

(76) Anthypati seu proconsules posteriorum temporum longe sunt alii a procoss. illis vetustis florentis Romanæ rei. Merus tum erat titulus auctoritate cassus, nisi qui ἀνθύπατοι τῶν θεμάτων procoss. provinciales essent. Forte sic dicti fuere, non quod *loco consulum, pro consulibus* essent, sed quod *ante Hypatos* essent, et illos præcederent. Videntur in τῶν Ἰλλουστρίων locum successisse. Nam ut *Illustris* titulus nulli officio soli alligatus erat, sed tantum comitabatur summas dignitates, ita deinceps iidem *Anthypati* dicebantur, qui olim *illustres*, hoc titulo evanescente. Habebantne singulæ provinciæ suos proconsules? Sane Antiochus Ἀνθύπατος τῆς Ἑλλάδος est apud Zosimum v, 5, 84, et e nostri Cletorologio constat majorum quarumque provinciarum strategos fuisse simul Anthypatos; non hoc titulo, sed illo, auctoritatem illis tribuente. Junctus quoque solebat esse titulus Anthypati cum titulo patricii; sed uterque merus erat titulus, nullius potestatis aut index, aut auctor. *[Vid. Contin. Constant. III, p. 67, ubi Alexio Moselli patricii primum et procos. collata a Theophilo dignitas, tum vero magister quoque ac Cæsar ab ipso creatus est.]*

(77) Erat hic quoque merus titulus, honorem et dignitatem conferens, at auctoritatem nullam. Auctorem habuit Constantinum M. teste Zosimo II, 40, ubi memorat aliquem O·latum, ὅς παρὰ Κωνσταντίνου τετυχήκει τῆς ἀξίας τοῦ πατρικίου, ταύτην τὴν τιμὴν καὶ προκαθῆσθαι τοὺς ταύτης ἠξιωμένους τῶν τῆς αὐλῆς ὑπάρχων νομοθετήσαντος. Significat patricius idem atque *patrem*. Etymolog. M. πατρίκιος οἱονεὶ πατὴρ τοῦ κοινοῦ. Patricii enim urbium, regionum, imperatorum erant iidem atque patres urbium, regionum, atque imperatorum; qui eos et eas curarent, diligerent, foverent, ut pater liberos suos. Olim sæculo Constantini M. et Theodosiorum quotquot patricii essent, iidem quoque patres imperatoris appellabantur, ut consiliarii et directores ejus, omniumque consiliorum ejus conscii et administri. Apud Menandrum in Exc. Legat. Hœschel, p. 102, memoratur aliquis Παμφόριος ὄνομα, ἀξίωμα βασιλέως πατήρ, et pag. 110, appellatur idem ἐν τοῖς βασιλέως πατράσι τελῶν. Ergo plures erant patres imperatoris, et omnes participabant, qui sacris consultationibus adhiberentur. Idem p. 132: Στέλλεται κατὰ τὴν Περσῶν χώραν πρεσβευτὴς Τραϊανὸς ἐν τοῖς βασιλείοις πατράσι τελῶν καὶ τὴν λεγομένην τοῦ κοιαίστωρος διέπων ἀρχήν. Olympiodorus apud Photium in Bibliotheca p. 106. Ἰοβινιανὸς πρεσβεύσας πολλάκις - - καταμένει πρὸς Ἄτταλον [id est παρ' Ἀττάλῳ] πατρίκιος Ἀττάλου ὀνομασθεὶς, id est *consiliarius*. Recte proinde Ducas Patriciis Weziros Turcarum confert, Hist. c. 22: Προσκαλεῖται τὸν πρῶτον τῶν μεγιστάνων αὐτοῦ, ὃν βεζύρην κατὰ τὴν αὐτῶν καλοῦσι γλῶσσαν ὃν οἱ Ῥωμαῖοι πατρίκιον καὶ μεσάζοντα λέγουσι. Conf. Antholog. H. Steph. in carmine οὗτος ὁ κοσμήσας p. 299. In Cod. Theodosiano præfecti prætorio et illustres alii proceres non tantum *fratris* nomine ab impp. compellantur (unde illa sigla F. A. *frater ave*) item *fratres charissimi et amantissimi*, sed etiam *patres*; v. Guther. de Off. Dom. Aug. p. 314, 465, et Negelin in diss. de diptycho Norimbergensi. At quid de Cedreno statuendum, qui p. 595, de Leone Sapiente Constantini nostri patre narrat eum primum titulum τοῦ βασιλεοπάτορος instituisse, eumque Tzantzæ socero suo tribuisse; cum tamen is ipse p. 327, dixerit Theodosium M. filiis suis Honorio et Arcadio præfecisse Arsenium, ornatum titulo τοῦ βασιλεοπάτορος· vid. Dissert. cl. Leichii de Constantino, huic operi præmissam c. 3. Scilicet anticipavit Cedrenus tempora. Fuit quidem ævo Theodosii in usu mos omnes patricios seu consiliarios aulicos *patres imperatoris* Latine et Græce πατέρας τοῦ βασιλέως appellandi; at nomen illud compositum βασιλεοπάτωρ, et tota illius dignitatis ratio solius
B Leonis inventum, et antiquioribus temporibus ignota res fuit, ut patebit ex iis, quæ ad p. 413 ult. dicentur. Quæ Goarus ad Codin. de Offic. p. 29, n. 36, de Tata seu patre aulæ, posteriorum ætatum dignitate, attulit, non exscribam. *[Paulus pater imperatoris, Fredegar. p. 206. — Marie Stuart envoya en Ecosse pour négocier son rétablissement Jacques Hamilton, chef de sa maison, la plus illustre d'Ecosse. Elle luy donna le titre de son lieutenant général dans le royaume, et l'adopta pour son père, titre nouveau, excepté dans l'ancien temps. Pitaval, *Causses illustres*, t. IX, p. 179. Syracusanæ urbis præfectus ante Saracenos *Patricius* vocabatur.]* Id est procurator, rector vicarius; vid. ad p. 154 dicenda. Ita πατρίκιος Ἀφρικῆς apud Theophan. p. 235, πατρίκιος τῆς Λαζικῆς καὶ Βαρνουκίου pag. 309. *[In libro diurno exstat ad Patricium provinciæ epistola, qua Garnerius dicit intelligi aut præfectum provinciæ a CPtano imperatore in Occidentem missum, aut
C eum, qui a Galliæ rege sit ablegatus, p. 107. In Chronico Vulturn. apud Murator, t. I Scr. Ital. p. 425, habetur hæc formula: *In nomine Dei nostri J. C. anno imperii Dn. nostri Constantini VII, et V. anno patriciatus domini nostri Landulfi, nec non et V anno domini nostri Athenulphi principis* - - et p. 417, memoratur *Adenulphus Langobardorum gentis Anthypatus et patricius*.]* Reguli Longobardi Græciæ majoris, qui hic memorantur, cum provincias suas ab impp. CPtanis ut vasalli tenerent, patricii erant aulæ CPtanæ, et annos sui patriciatus, id est principatus sui ab aula CPtana dependentis, numerabant, ut imperatores imperii sui. *Gaimerius princeps Beneventanorum patricius factus, postquam CPlin venisset*. Anonym. Salern. t. II, p. II,

(78) Strategi posterioribus ævis erant iidem, qui olim proprætores et proconsules in provinciis erant,
D præfecti nempe provinciarum et juris dictatores tam in rebus civilibus, quam in militaribus, magistri militum simul et gubernatores urbium. Militaris ordinis erant strategi, contra quam olim, cum civiles magistratus essent. Quod natum ex diversa usurpatione vocis στρατός, vel potius ex diverso militiæ genere. Initio quidem cives urbis alicujus contra hostes suos ipsi in arma ibant. Propterea στρατὸς dicebantur; et ὁ δῆμος atque ὁ στρατός idem erat, et sæpe Pindarus posterius posuit, ubi alii prius ponere maluissent; et magistri eorum, οἱ δημηγοί vel prætores, στρατηγοί vel στρατάρχαι audiebant. Deinde vero mansit quidem significatio vocis στρατός, itaque dicti qui adversus hostem arma gererent, sed oppidani ipsi non amplius in campum ibant, sed milites mercede seu ad tempus, seu ad perpetuum conducti pro ipsis bellabant. Quo factum, ut eorum magistri, quamvis immediate plebi non imperarent, στρατηγοί dicerentur.

τε καὶ ὀφφικιαλίους (79) καὶ κλεισουράρχας (80), A καὶ τούτων κατὰ τὸ εἰωθὸς προσκυνούντων τοὺς δε-

ferentibus, stant, procumbunt ibi magistri ac reliqui, et dominos salutant, scilicet magistro cærimo-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

t. II, p. II, Scr. Ital. pag. 272. *[Adelgisus Desiderii Longobardorum regis filius a Constantino Græc. imp. constituitur patricius. Schminck, ad Eginhard, p. 40. Gilimer Wandalorum rex non factus est patricius a Justiniano, quod Arianam hæresin ejurare nollet. Procop. et Theophan. p. 170.]* Reges igitur et principes occidentales eorum temporum suscipiendo patriciatum a CPtanis impp., cujus rei exempla longe plurima dedit Du Cange Gloss. Lat. v. *Patricius*, agnoscebant, se vasallos eorum esse, patricios ejus, id est procuratores, locum tenentes, vicarios. Patricii vocem ea ætate id notasse patet ex loco Benzonis p. 1062. *[*Postera die congregato concilio in ecclesia principis apostolorum, sedit rex Henricus in medio episcoporum — tum rex ait : Seniores, solito more sit in* B *electione nostra. Accipite quem vultis de tota præsenti congregatione. Qui responderunt : Ubi adest præsentia regiæ majestatis, non est electionis consensus in arbitrio nostræ voluntatis. Etsi forte aliquotiens absens estis, tamen per officium patricii, qui est vester vicarius, semper apostolicæ promotioni interestis. Neque enim patricius est papæ patricius, verum ad præparanda reipublicæ negotia est imperatoris patricius. — Decretum est, ut rex Henricus cum universis in monarchia imperii sibi succedentibus fieret patricius, sicut de Carolo M. factum legimus. — Inductus igitur rex viridissima chlamyde desponsatur patriciali annulo, coronatur ejusdem præfecturæ aureo circulo.*]* Ducit nos hic locus ad celebratam illam de patriciatu Romanorum, quem gesserunt imperatores occidentales, quæstionem, cujus origo prima hæc mihi videtur fuisse. Imperatores CPtani Romam olim mittebant, ut alio, patricios, res Romanas suo nomine curaturos : C cum deinceps episcopis Romanis non bene conveniret cum illis Græcis patriciis, et deficere ab imperio Orientali meditarentur, invitabant reges Francos ad suscipiendam rerum apud Romam civilium procurationem, seu patriciatum. *[Vid. Muratori Annali d'Italia, t. II, pag. 397, 405, qui credit patriciatum constitisse in defensione Ecclesiæ Romanæ. Conf. Later. pariet. p. 32, ubi de Caroli M. patriciatu. De dignitate patriciorum, et quod provinciis præfecti fuerint, postea vero eum titulum reliquerint v. p. 34. Patricius idem, qui postea dux vocatus p. 35, ex Henrico Monacho. Patriciatus Caroli M. maxime in defensione Ecclesiæ consistebat. Idem propterea quoque *defensor* appellamus. Conf. p. 58. Claves sepulcri S. Petri ad patricios mitti solebant. Testis Carolus Martellus, t. IV, p 282 [credo Muratorii Annal. d'Italia] conf. p. 407, Patriciatum deposuit Carolus M. cum imperatoris titulum assumeret, *Cærim. Gall.* p. 94, imperatorem cos, et patricii dignitate D uti solitum apparet ex l. *Hadrianus* et seqq. Dist. LXIII, conf. not. ad Constant. Donat. p. 64. *Anastasii et Leonis ætate redit Romæ Hadrianus papa, a quo Carolus Francorum rex Romanorum patricius constitutus fuerat, regnumque Italiæ susceperat.* Museum Ital. p. 41. Patricium se dicit Carolus M. in litteris ad Alexium apud Baronium et Act. SS. mens. Jun. t. I, p. 714. Henricus IV, apud Ottonem Frisingensem de reb. gest. Friderici Barbarossæ l. I, c. 1, *patricium primum* se appellat. *Apud Boioariæ civitatem Brixinoram — curiam magnam celebravit, ubi injurias sibi a Romana Ecclesia irrogatas affectuose conqueritur, quod videlicet ipso inconsulto, qui tanquam rex et patricius primus suæ urbis episcopi esse deberet, Romani sibi pontificem præfecissent.* Henricus imperator, ut dominium urbis Romæ assereret, annuos consules binos creavit, se primum patricium dici voluit, triumphum instituit, in quo acclamatum : Henrico Augusto a Deo coronato — Ecclesiæ defensori vita et victoria. Goldast. ad Eginhard. p. 170.]* Jam antiquus erat titulus *primi patricii*, idem valens atque *princeps, senatus* ; cujus rei exempla dedit Du Cange v. πατρίκιος, cujus utrumque Glossarium, sed Latinum præcipue, præclara multa de patriciis veteris juxta et recentioris ævi docet. *[*Clemens II coronavit Henricum II et uxorem Agnetem, qua occasione jurarunt Romani nolle se unquam pontificem absque imperatoris voluntate eligere. Ipsi præterea de uno concesserunt patriciatum, utque præter imperatoris coronam aureum circulum ferret jussere.* Leo Ost. l. II, c. 69. Miserunt Romani post Nicolai obitum Henrico IV coronam, rogantes simul, ut novum ipsis pontificem daret. Is convocatis Basileam principibus coronam capiti imposuit, et propterea patricius Romanus fuit dictus. Berth. Const. ad a 1061. Conf. Hermanni Contracti ad eumdem annum. Otto Fris. l. VI, c. 34, Petr. Diac. III, 21, Lamb. Schaffnab, 1063, 64. Ughelli t. II. in Vita Cædoli· p. 211. Intelligitur ex modo laudato Leonis Ostiensis loco, quid sit *circulus patricialis*, cujus meminit Benzo in Panegyr. Henrici III, p. 1064 : *Romani in melius recordati convenientes in unum promittunt emendare quidquid peccaverunt in regem puerum. Itaque mittunt et chlamydem, mitram, annulum et patricialem circulum per episcopos, per cardinales atque senatores. — Visum est ergo imperatrici suisque silentiariis non esse recipienda capitolii dona, nisi cum regnorum patriciis.* Temporales domini *Circulo Parium* (*des Pairs*) insigniti. *Cærim. Franc.* p. 158. Pares curiæ a patriciis descendere negatur p. 195 dissert. Du Cangii ad Joinville. Pares Franciæ passum ante omnes alias regni dignitates sibi arrogant. *Fauchet* p. 401.]* Patricii episcopos præcedebant apud Græcos, teste Luitprando Legat. p. 481 a, init., qui etiam p. 471 Histor. l. VI, c, 5, rogam annuam patriciorum perhibet fuisse duodecim auri libras et unum Scaramangium. E nostro hoc codice p. 141, patet patricios in Ecclesia peculiare sibi scamnum habuisse, in quo sederent ; et e p. 142, diversos fuisse patricios syncleticos, et protospatharios, illos civiles, hos militares. Conf. p. 138, fine.

(79) Officiales, qui in officio seu obsequio, id est in comitatu imperatoris sunt. Sæpe memorantur in hoc codice post patricios et majores civiles militaresque axiomaticos, ut sint minoris, neque tamen minimi gradus, quales sunt e. c. notarii, chartularii, senatores, mandatores, hypati, dishypati, comites, silentiarii, etc. Officium est apparitio, apparitores, cœtus eorum qui magistratui inserviunt. Guther. Off. D. A. p. 626. Vales. ad Amm. Marc. p. 93. 483. Du Cang. Glossar. utroque.

(80) *[Clusæ, clusuræ, angustiæ locorum, Du Cange ad Joinvill. p. 179, μέχρι τῶν κλεισουρῶν Συρίας. Script. post Theoph. p. 519. Forte convenit cum Capitaneo ad fines tuendos Christianorum apud Leibnit. t. II. p. 245. Conf locus Guil. Apuli t. I, p. 380.]* Conf. Du Cang. Gloss. h. v. et ad Alexiad. p. 300, unde patet eos, qui castellis per clusas, id est loca angusta, meatus difficiles, hostico vicinos, vel et medio in territorio sitos, dispositis præerant, clisurarchas fuisse appellatos. Κλείσουρα pro districtu minore, quam θέμα est, passim occurrit apud Constantin. de Themat. ut p. 23. Possis cum vetustis *Marckgraviis* et *Comitibus limitum* comparare.

niarum in medio constituto : ad imperatoris vero A σπότας καὶ κατὰ τὰς οἰκείας ἱσταμένων (81) τάξεις,

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(81) Stabant proceres coram imperatore sedente in throno, neque proceres tantum, sed et legati, et principes exteri, nisi expresso verbo juberentur sedere. Quod si fieret, in humiliore sede considebant. Multa hujus rei exempla habemus. Unum ex Alexiade supra citavi p. 20 Addam inde quoque aliud. Narrans Anna, procerum Latinorum, qui ad Alexium venerant, homagii præstandi causa, unum aliquem εἰς τὸν σκίμποδα τοῦ βασιλέως ἐγκαθίσαι, et a Balduino Godofredi Bullionei fratre illinc abstractum cum ira sermone suo dixisse : Ἰδοὺ ποῖος χωρίτης ! κάθηται μόνος παρισταμένων αὐτῷ τῶν τοιούτων ἡγεμόνων. *Ecce mihi rusticum illum* ! (Alexium designabat) *solus sedet tot principibus astantibus*. Lepidum quoque est, quod Maitre Wacce en son Roman de Rou apud Du Cange Gloss. Lat. v. *Bancus* narrat, Robertum Normanniæ ducem CPli cum Alexio colloquentem, cum non videret sibi sedem porrigi, et stare dedignaretur, mantellum suum sibi humi substravisse, et ei insedisse. Quod cæteros proceres Normannos, cum viderent, imitatos fuisse. Hinc jussisse Alexium, ut in parietibus Consistorii audientiæ scamna fierent. Locus dignus est, qui legatur, neque pigebit ascribere :

Par Constantinoble passa,
Et à l'Empereur torna,
En dementiers qu'à lui parla
A la coustume qui est la,
Son mantel jus, à terre mist,
Tout desouolé desus s'asist.
Au partir quant il s'en torna
Le mantel prendre ne daigna.
Un des Grés les vit desublé,
Son mantel li a relevé,
Dist lui que son mantel prist,
Et à son col le rependist.
Et il respondi par nobloy.
Chascun dis Normans autresi
Son mantel a terre guerpi.

Cum aliis longe plurimis institutis aulæ CPtanæ Græcæ, quæ illi successit, Ottomannica quasi hæreditate hoc quoque accepit. ut legatus nullus, neque alius quisquam coram magno domino sedeat. Quo factum, ut legatus aliquis Anglicus, cujus nomen excidit memoria, CPlin a Cromwello missus, coram Sultano stare dedignans, in famulum quemdam suum, manibus pedibusque, τετραποδηδὸν innixum, consideret. Ipsi quoque Clerici coram imperatore Græco stabant. Quare cum aliquando Andronicus Comnenus ipsis, ut gratiam gratiæ rependeret, coram se in scamnis sedere permisisset, paulo post sublatum illud privilegium et reductus vetus mos fuit teste Niceta, p. 146 : Θαυμαστήν τινα παρεῖχε τὴν ἀμοιβὴν τοῖς τῶν ἐπιταγμάτων αὐτοῦ πατρωταῖς. Ἡ δὲ ἦν τῶν τότε μὲν αἰτηθέντων ῥᾳδία τερμάτωσις, — ἡ δὲ μεγίστη, τὸ συνεδρεύειν ἐκείνους αὐτῷ σκιμποδίσκων παρατιθεμένων, καὶ παρεισφερομένων τῷ βασιλείῳ θρόνῳ κλισμῶν. Ὃ καὶ οὐχ ἧττον εἰς γέλωτα τῶν ἑλομένων καὶ κατα δεξαμένων ἀρχιερέων οὐκ ἐπὶ συχναῖς ἡμέραις συμβὰν, ἥπερ φαντασίαν τινὰ τιμῆς, καὶ ἴνδαλμα, ἐπὶ τὴν προτέραν ἐπανῆλθε συνήθειαν, etc. Insigniter igitur honorabant imperatores illos, quibus in consistorio et præsessione publica coram se permitterent sedere; narratque idem Nicetas, p. 292, ut rem insolitam, Isaacium Angelum Latinis, a quibus imperio restitutus fuerat, permisisse, sibi assidere, ut benefactoribus, quibus omnia deberet : Οἱ τῶν Λατίνων ἡγεμόνες εἰς τὰ βασίλεια παραβάλλουσιν, οὐχ οὗτοι σὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ τὸ γένος παρ' αὐτοῖς ἐπίσημοι, καὶ παρενηνεγμένων σκιμπόδων τοῖς βασιλεῦσι συνήδριζον ἅπαντες, εὐεργέται καὶ σωτῆρες ἀκούοντες. — Quod antea idem Isaacius ipsis negaverat, ut constat ex ejusdem Nicetæ p. 215, ubi ait Isaacium inter alia superba et imperatore indigna, legatis Friderici Barbarossæ non permisisse, ut apud se sederent, cum tamen Fridericus non tantum legatos Isaaci, sed etiam homines eorum sedere jusserit. Facetus est locus, quem non piget ascribere, lepidaque illa Græci moris cum hara porcorum comparatio : Ἵνα τὰ ἐν μέσῳ παρῶ, πλείω κατηγορίαν τοῦ δρῶντος καὶ λέγοντος, ἤπερ ἔπαινον, ἔχοντα, πείθεται μόλις διαφεῖναι τοὺς πρέσβεις ὁ τὸν ῥῆγα [Fridericum Barbarossam in hibernis apud Philippopolin agentem ἐπανελθεῖν· αὐτὸς δὲ τούτους ἰδὼν καὶ μαθὼν, ὡς οὔτε καθέδρας ὁ βασιλεὺς αὐτοῖς μετέδωκεν, ἀλλὰ δουλοπρεπῶς, ἐπίσης Ῥωμαίοις, αὐτῷ παρειστηκότες παρώφθησαν, οὔτε τινὸς ἑτέρου ἠξιώθησαν ἀγαθοῦ ἐξαιρέτου, ἐπίσκοποί τε ὄντες καὶ αὐτῷ προσ- B γενεῖς, ἠγανάκτει, καὶ δῆλος ἦν ἐπὶ τῷ γεγονότι τῷδε διαπριόμενος. Ὡς δὲ καὶ πρέσβεις ἡμέτεροι παρ' ἐκεῖνον ἀφίκοντο, ἑαυτῷ συμπαρέδρους πεποίηκεν αὐτούς τε καὶ τοὺς ὑπηρετουμένους αὐτοῖς. μηδὲ τοὺς ἀψοποιοὺς, καὶ ἱπποκόμους καὶ μάττοντας παρίστασθαι ἀφεικώς. Μὴ εἶναι δὲ λεγόντων ἐκείνων εἰκὸς, βασιλεῖ μεγίστῳ συνθωκεύειν ὑπηρέτας (ἀρκετὸν γὰρ ὅτι καὶ οἱ κύριοι αὐτῶν συνεδρεύουσιν), οὐ καθυφῆκέ τι μικρὸν τοῦ σκοποῦ, ἀλλὰ καὶ μὴ ἐκόντας τοῖς δεσπόταις αὐτοὺς συγκατέκλινεν, ἐν οἷς ἔπραττε. Ῥωμαίους κατακωμῳδούμενος, καὶ δεικνὺς μὴ ἀρετῆς καὶ γένους εἶναι παρ' αὐτοῖς διαστολὴν, ἀλλ' ὡς εἰς σηκὸν οἱ συφορβοὶ τὰς σῦς ἁπαξαπάσας εἰσελῶσιν εἰς ἕνα σταθμὸν, μὴ διιστάντες τὰς πίονας, οὕτω καὶ Ῥωμαῖοι παραστατοῦντας ἔχουσιν ἅπαντας. Si Friderici Barbarossæ, non Nicetæ, est illa Græcorum, nobiles ignobilesque eadem omnes lege tractantium cum subulcis porcos pingues macrosque in unam haram compellentibus compara- C tio ; est ea quidem ambigua, nam poterat in ipsum quoque pari ratione retorqueri, est etiam Imperatore nostris quidem moribus indigna, illa tamen rudiora sæcula decet, et Barbarossæ ingenium ; et scomma illud maxime ibidem subjectum, perlepidum hercle, quo dicebat, in hiberna distribuens et dimittens copias, cum ductoribus eorum, episcopis puta : Ἀναπαύσασθαι χρεὼν ὑμᾶς ἐνταυθοῖ, ἄχρι δὴ τὰς παρειμένας κνήμας καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἐκ τοῦ παρίστασθαι τῷ βασιλεῖ Γραικῶν ἀναῤῥωσθείητε. Apparet hinc, valde incommodum accidisse Latinis, quibus negotium cum Græcis esset, hunc ipsorum morem coram imperatore standi. Nam apud imperatores Occidentis sedebant, quamvis humilius, ipsorum consiliarii et ad ipsos legati ut ex modo citato Nicetæ loco, et ex illo Chronici Casinensis iv, 66, constat. *Petrus Diaconus pro responsis* [id est *negotiis*] *cœnobii apocrisiarius* [legatus] *ad Lotharium III Rom. Imp.* D *directus, postquam ei sessionem ad pedes suos concessit*, id est eum in senatum sanctiorem, in consistorium, admisit. Eumdem olim quoque standi morem obtinuisse sæculo quarto ex Augustini et codicis Theodosiani locis, quos Du Cange in v. *Consistorium* citat, intelligitur, et ex ipso vocabulo *consistorium* quod in genere locum omnem, in quo consistit hominum cœtus, in specie vero, salam notat, in quam conveniunt proceres coram imperatore in throno sedente, ipsi stantes deliberaturi ; item ex formula ἵσταται κονσιστώριον. Conf. Du Cange v. παρίστασθαι. Imo apud imperatores Romanos secundi jam a N. C. sæculi obtinuisse, ut senatores in consistorio starent, haud improbabiliter e loco Lampridii t. I. Scr H. Aug. p. 907 colligatur, ubi tanquam raræ humanitatis exemplum in Alexandro Severo laudatur, quod *salutatus consessum obtulerit omnibus senatoribus*. Igitur ante id tempus aut stabant omnes coram impera-

διὰ νεύματος τοῦ βασιλέως λέγει ὁ πραιπόσιτος εὐήχως πως καὶ ἐναρμονίως, Κελεύσατε (82). Καὶ δὴ τούτων ἐξιόντων, δηλονότι μετὰ καὶ τῶν δεσποτῶν, πάλιν ἐν τῷ ὀνοποδίῳ, ἔνθα ὁ τῆς βίγλης δρουγγάριος (83) καὶ τοῦ πλωΐμου (84) ἵστανται, μετὰ καὶ τῶν βασιλικῶν σπαθαρίων τῶν βασταζόντων τὰ βασιλικὰ ἄρματα, πίπτουσι κἀκεῖσε οἵ τε μάγιστροι καὶ οἱ λοιποὶ [16], καὶ ἀπευχαριστοῦσι τοὺς δεσπότας, δηλονότι τοῦ τῆς καταστάσεως (85) ἐν τῷ μέσῳ ἑστῶτος, καὶ διὰ νεύματος τοῦ βασιλέως κατὰ τὸ εἰωθὸς νεύει ὁ πραιπόσιτος διὰ τῆς αὐτοῦ χλανίδος τῷ τῆς καταστάσεως, καὶ λέγει· Κελεύσατε.

A nutum pro more præpositus veste sua signum dat, dicens : « Jubete. »

VARIÆ LECTIONES.

[16] οἱ δὲ ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

tore senatores, aut saltim non sedebant omnes. In aula quoque veterum regum Persarum stetisse legatos exteros ex eo colligo, quod solis Thebanorum legatis in eximii honoris testationem sellæ ponerentur, teste Diodoro Siculo XVII, p. 170 : Μόνους τῶν Ἑλλήνων [Thebanos] ὡς εὐεργέτας τιμᾶσθαι παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῶν Περσῶν, καὶ πρὸ τῶν βασιλέων τοῖς πρεσβεύουσι τῶν Θηβαίων τίθεσθαι θρόνους.

(82) Frequentissime vox hæc occurrit in codice, si quæ alia, quam *placeat vobis*, *velitis*, *juvet*, aliisve similibus modis reddidi. Cl. Leiche *jubete*, stricte ad litteram et exemplum Latinorum medii ævi. *[*Scriniarius pontifici obviat, et alta voce dicit* : ***Jube, domine, benedicere***. Ordo Roman. p. 186. ***Lector in cathedram ascendit, nec dicit*** : ***Jube, domine, benedicere***, Moleon. p. 135.]* Jam illa ætate, qua vivebat auctor testamenti M. Grunnii Corocottæ Porcelli, in usu erat *jubete* pro *velitis*, ut ex ejus clausula ***jubete signare*** liquet. De cujus testamenti ætate vid. Fabric. Bibl. Latin., p. 749. Ego vero utrinque παρακοῇ fuisse peccatum autumo, primum a Græcis male accipientibus Latinum *juvet, domine*, solemnem formulam officiosæ humanitatis. Hanc enim mala auditione *jube* pro *juvet* decepti reddebant κέλευσον. Latini deinde a Græcis transsumentes pravum hoc κέλευσον nimium fideliter dicam an stupide *jube* et *jubete* reddebant. Mihi quidem formulæ hujus liquida videtur etymologia esse. Quod si tamen secus alicui videatur, subtiliorem hanc etiam, et si quis tricas amet, non minus speciosam amplectatur. Venit κελεύω ab antiquo verbo κέλω, unde *cello* in compositis Latinis, significatu idem atque πέλω, ***pello***. Nam Æoles π et κ permutabant. Nota ***antecello***, *præcello*, *excello*, *percello*. Inde quoque Jupiter κελαινεφής, quasi ὁ κέλων vel κέλλων, κελέων seu κλονῶν τὰ νέφη. Est igitur κελεύειν idem atque ὁρμᾶν, *impellere*, *instigare*. Eo sensu habet Oppianus Halieutic. II, v. 528, de asilo loquens :

Οὐ πέτρη τις ἀφοίτητος κατερύκει
ῥιπὴν ταυρείην, ὅτ' ἐπιζέσῃ ὀξὺ κελεύων
βουτύπος ὀτρηρῇσιν ἐπισπέρχων ὀδύνῃσιν.

Non scopulus ullus invius arcet
impetum taurinum, quando fervet acute impellens
stimulus pertinacibus adigens doloribus.

Ut hic loci κελεύων est *impellens, instigans, urgens velut infixo stimulo* (Scholiastes certe κεντῶν exponit), ita κελεύσατε in nostra formula potest reddi ***instigate***, ***stimulate*** nempe ***vos*** Sæpe ἑαυτοὺς in talibus verbis subintelligitur, ut in ὁρμᾶτε, ***in impetum date***, nempe *vos*. Κελεύσατε quoque potest reddi *celerate*, *accelerate*, nempe ***vos***. Notum *celeusma*, instigamentum, aliquid quod in impetum dat. Hinc intelligitur, quare, quando abeundum ex aliquo loco aut de sede surgendum sit, dicant novi Græci κελεύσατε. Refert Goarus ad Euchologium p. 29, solere apud novos Græcos vocem κελεύσατε clara voce in sacris proclamari, quando populus, ut assurgat, monendus est. Tunc subintelligitur ἐξαναστῆναι **κελεύσατε**, id est ὁρμᾶτε, *ruite*, *celerate*, ἐξαναστῆναι, *assurgere*. Sed iidem quoque κέλευσον, δέσποτα, dicunt, quando sacerdotem, ut consideat, hortantur, ὅρμα, *rue*, *domine*. Pariter ad considendum atque ad surgendum opus est animi et corporis impetu. Idem verbum ישב, quod proprie est ὁρμᾶν, ***ruere***, et *desilire* et *desidere* notabat. Hinc nota illa grammaticorum fabella apud Pocokium Specim. Hist. Arab. p. 151, de Arabe quodam provinciæ nescio cujus, veniente ad regem Homeiri-
B tarum. Quem cum rex sua Homeiritica dialecto *considere* juberet, homo accipiens verbum dialecto suæ provinciæ, *desiliebat* in præcipitium et cervices sibi rumpebat. In multis quoque Nostri locis possit κελεύσατε reddi *celeusma, edite* seu *conclamate*, ut p. 153, ubi proceres admoniti formula κελεύσατε dicuntur ἐπεύχεσθαι εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους καὶ ἐξέρχεσθαι. Et sæpissime legas hoc in libro scoutas præpositi formulam κελεύσατε, acclamationes patrum conscriptorum, ut præpositus eorum celeusta, portisculus, et hæc formula ipsorum celeusma, hortatio, fuisse videatur. Ut redeam ad nostrum κελεύσατε, videor mihi jam apud Euripidem hanc verbi κελεύειν significationem, *velle* puta, observasse. Sic accipio v. 881 Rhesi et v. 491 Heraclidarum. Tandem hoc monendum, deesse hic loci post κελεύσατε hæc duo καὶ εἰσέρχονται, quæ in Latinis supplevi. Lacunæ tamen vestigium in membranis nullum apparebat.

(83) Drungarius est præfectus Drungi, vel globi
C militaris, χιλίαρχος. De vocis origine vid. Gretser. ad Codin. p. 191, et Goar. ad eumdem p. 26, ubi ait fuisse drungarii vigiliæ providere incendiis, furibus, grassatoribus, in castris vigilias, circitationes curare. Conf. Du Cange utroque Gloss. et ad Alex. p. 315. *[Jo. Zonaras ex aulæ imp. CPt. magno Drungario vigiliæ et protosecretario asceta, seu monachus, appellatur, in cod. 206 apud Lambec. L. IV.]* Ergone simul potuit aliquis magnus vigiliæ Drungarius et protoasecretis esse? Vix putem. Officia enim secum pugnant. Illud paludatum, hoc togatum est. Fueruntne quoque plures uno drungarii vigiliæ, quia magnus, quasi distinctionis causa, citatur? Videtur quidem. In hoc tamen codice vestigia illius rei non inveni. Ex illo patet, magni drungarii fuisse, scholas militares quotidie in armis exercitia facientes cum magistris lustrare.

(84) *[*Delongaris, sub cujus manu est omnis po-*
D *testas navium*. Luitprand. An *Drungarius?*]* Recte vero corrigit V. D. vitium librarii, quod apud eumdem Histor. VI, 5, pag. 471, recurrit *De Longaristis Ploas*. scrib. *Drongaris tis ploas*. Δρογγάρης (ita Græci moderni scribunt et pronuntiant pro δρογγάριος) τῆς πλώας. Formam hanc τῆς πλώας alibi non reperio, sed in hoc codice passim occurrit, τοῦ πλωΐμου, τῶν πλωΐμων, τοῦ πλοὸς et τῆς πλώας. Videtur esse pro πλόης; formaturque πλόη pro πλέησις, ut alia talia multa. Alibi quoque est ὁ δρουγγάριος τοῦ στόλου.

(85) Est qui suo res ordine decenterque fieri curat. Κατάστασις τῶν πραγμάτων est apud Theophan. p. 63. ***rerum antea turbatarum constitutio***, restitutio in ordinem. Apud eumdem sunt ἀκατα-

7 V. Inde cum dominis magistri et reliqui usque ad magnum consistorium, in quo crux S. Constantini et virga Mosis stant, una egrediuntur; et ibi primus a secretis et protosecretarius cum ipsis secretis, notariis imperatoriis cæterisque secreticis atque notariis et chartulariis et omnibus in eum locum congregatis adest: stantibusque dominis supra pulpitum ante camelaucium, præpositus iterum ad nutum imperatoris signum uti mos est silentiario dat, (in medio enim consistorio silentiarii præsto sunt,) alta voce exclamans : « Jubete. » Inde domini ad triclinium candidatorum procedunt, ubi sacer Domino clerus adest, et crucem a thesaurario ejus ecclesiæ ipsis allatam osculantur. Porro ad octangulum tholum seu primam scholam, quem locum *veterem mone-* B

A Ε'. Καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε συνεξίασι τοῖς δεσπόταις οἵ τε μάγιστροι καὶ οἱ λοιποὶ ἕως τοῦ μεγάλου κονσιστωρίου (86), ἐν ᾧ ἵστανται ὅ τε τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου σταυρὸς καὶ ἡ τοῦ Μωσέως ῥάβδος· καὶ μὴν ὅ τε πρωτοασηκρήτις καὶ ὁ πρωτονοτάριος, μετὰ τῶν ἀσηκρήτων καὶ βασιλικῶν νοταρίων καὶ λοιπῶν σεκρετικῶν νοταρίων [17] τε καὶ χαρτουλαρίων καὶ δὴ πάντων ἐκεῖσε ἀθροιζομένων, καὶ τῶν δεσποτῶν ἱσταμένων ἄνωθεν τοῦ πουλπίτου (87) ἔμπροσθεν τοῦ καμελαυκίου, πάλιν διὰ νεύματος τοῦ βασιλέως κατὰ τὸ εἰωθὸς νεύει ὁ πραιπόσιτος τῷ σιλεντιαρίῳ (88) (ἐκεῖσε γὰρ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κονσιστωρίου ἵστανται οἱ σιλεντιάριοι), καὶ λέγει μεγάλως· « Κελεύσατε. » Καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε διέρχονται οἱ δεσπόται ἕως τοῦ τρικλίνου τῶν κανδιδάτων (89) (ἐκεῖσε γὰρ ὁ τοῦ Κυρίου ἵσταται κλῆρος), καὶ ἀσπάζον-

VARIÆ LECTIONES.

[17] Verba βασ. νοτ. κ. λοιπ, σεκρ. νοτ. et mox καὶ om. R. in textu, restituit in notis ex cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

στασίαι, *res turbidæ*, p. 73. Idem p. 243, μάθε τὴν κατάστασιν habet, *disce modeste, ordine, sedate agere.* In officialibus patriarchæ erat ὁ τῆς ἱερᾶς καταστάσεως, de quo Goar. pag. 13 ad Codin. et Gretser., p. 167. Petrus Magister scripsit libros περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως, de quibus dixi in præfatione; v. Du Cange Gloss. Gr. Cærimoniarii erat ordinare proceres secundum præcedendi et sequendi jura, incipere troparium, evocare proceres secundum suos ordines ad sacram communionem, in magnis processionibus in Magna ecclesia, osculum pacis ab imperatore accepturos manu ad eum ducere, vela, seu classes procerum, et legatos introducere, etc.. Ep. 14. Nostri fere concludas eum fuisse caput silentiariorum.

(86) Consistorium est locus, diæta, in qua princeps cum suis consistorianis de rebus suis publicis privatisque consultat et decernit, supplices et legatos audit, etc. V. Du Cange Gloss. Lat. h. v. Guther. Off. D. A. p. 69 sqq. Vales. ad Amm. Marcell. p. 87 et 330. Sedden. de Tit. honor., t. II, pag. 29. Harduin. ad Themist., pag. 475, qui tamen quæ habet de quatuor comitibus consistorianis, ea ad tempora Theodosiaca pertinent. Polybius pag. 717, 7, edit. Wech. Χρηματιστικὸν πυλῶνα τῶν βασιλέων, appellat talem locum, *vestibulum, in quo reges de nogotiis conveniri, et responsa dare solent.*

(87) Pulpitum est suggestus, βῆμα, ambo. Vid. Du Cange Gloss. Latin. Varia erant pulpita ; ante Cathisma Circi, vid. Theophan. p. 157, et ante palatium. Cedren. pag. 369, ubi vid. Goar. et ad Nostri p. 292 De Camelaucio dico ad p. 331, 13.

(88) Plerumque in membranis Lips. σελέντιον et σλεντιάριοι scriptum inveni. De silentiis, seu conventibus et consessibus procerum deliberandi causa, abunde egerunt Du Cange Gloss. utroque, ad Cinnam., p. 492; Goar. ad Theophan. p. 202, et ad Cedren., p. 354 ; Alemannus ad Procop. p. 103. Silentiarios fuisse ait cubicularios. Non satis recte. Sed aliquando latius sumpsit vocem cubiculi et cubicularii. Cubiculum ipsi est consistorium, et cubicularii ipsi sunt illi, qui curam agebant, ut in consistorio quiete atque decore pro majestate principis præsentis agerentur. De silentio, in quo perorabat imperator, alio loco dicam. De silentiariis hic tantum noto, internuntios eos et cursores fere imperatoris fuisse in publicis processionibus, in silentiis, legatorum introductione, item senatorum omnium, quos brachio prehensos ad imp. introducebant. Domum deducebant recens honoratos, portantes eorum codicillos. Vales. ad Amm. Marcell. p. 323, originem eorum deducit a veteribus præconibus, qui postquam judices in tribunali consederant, silentium faciebant.

(89. Candidati sunt milites pompatici, aut ostensionales, ad Augusti custodiam et comitatum delecti, specie et robore præstantes, a candido, quem gerebant vestitu sic dicti. Chronicon Alexandrinum ait Gordianum τὸν ἀριθμὸν τῶν λεγομένων κανδιδάτων, homines τελείους καὶ εὐσθενεῖς καὶ μεγάλης ὄντας θέας excerpsisse κατ' ἐκλογὴν ἀπὸ τοῦ τάγματος τῶν λεγομένων σχολαρίων. Hi *candida turba* Corippo appellantur.

Cum palatinis stans candida turba tribunis.

Camisia enim, seu interulas albas gerebant super omni reliquo vestitu, quemadmodum Verbi divini ministri passim locorum apud nos in recitatione sacrarum orationum et administratione sacri officii adhuc gerunt, item quibusdam in locis feminæ lugentes. Strictæ erant hæ lineæ (nam sindone fiebant) veste, et de ipsis interpretor illum Wilhelmi Britonis locum apud Du Cange v. *Linea. Linea dicebatur camisia, quæ totum corpus operit, et ita strictis manicis adhærebat corpori, ut nulla esset ruga, et descendebat usque ad pedes* ; *unde poderis Græce, hoc est talaris.* Videtur Valesius ad Ammian. Marcell. p. 88, ex Hieronymo elicere velle, hos candidatos de candore cutis nomen accepisse. Si soli fuissent Germani hanc in militiam assumpti, posset ea opinio quodammodo tolerari. Verum *candidi* potius illi, quam *candidati* fuissent. Sed ut pullati sunt, qui pullam gerunt, ita candidati, qui candidam. Conf. idem ad p. 275, 523, ubi exponit, quid sit *candidam dare*, item Lindenbrog. ad Amm. p. 424, 457 ; Petav. ad Themist. p. 377 ; Du Cange utroque Glossario. Color nempe aulicus erat albus, et in camisiis albis debebant proceres quotidianas in aulam processiones obire. Hinc in charta vetere apud Du Cange v. *Gunna*, color albus et ruber sunt colores regii. *Cum innumerabili multitudine equitum de civibus, vestitis in coloribus regiis, videlicet in coloribus* [id est vestibus coloratis] *albi coloris et rubri.* Benzo in Panegyrico Henrici III : *Allatæ sunt Byzantio regales litteræ* ; *portitores harum fuerunt tres missi purpura induti, cum candore byssi. Chlamydes nimiæ viriditatis relucebant aureis signis*, etc. Hinc *candidam* pro militia seu gradu palatino posuit Hieronymus Ep. 9, *pullam tunicam nigrosque calceos candidæ vestis et aurati socci depositione sumpsisti.* Ejusdem verba de Nepotiano *in palatii militia sub chlamyde et candenti lineo corpus ejus cilicio tritum fuit*, possunt æque

ται (90) οἱ δεσπόται τὸν σταυρὸν τοῦ Κυρίου, δηλονότι ὑπὸ τοῦ σκευοφύλαχος (91) τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας προσφερομένου [18] τοῖς δεσπόταις. Καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε διέρχονται οἱ δεσπόται ἀπερχόμενοι ἐν τῷ ὀκτακιόνῳ θόλῳ, ἤγουν εἰς τὴν πρώτην σχολὴν, ὅνπερ τὴν παλαιὰν καλοῦσι χαραγὴν, ἐν ᾧ ἵδρυται ὁ [19] ἐξ ἀργύρου κατεσκευασμένος περικαλλὴς σταυρὸς, καὶ διὰ τῆς τρισσῆς μετὰ τῶν κηρῶν προσκυνήσεως ἀπευχαριστοῦσι τῷ Θεῷ. Καὶ πάλιν ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε διέρχονται διὰ τοῦ τρικλίνου τῶν ἐκσκουβίτων· ἐκεῖσε γὰρ ἵστανται στιχηδὸν δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ κατὰ τὰς οἰκείας τάξεις, τοὺς δεσπότας ἐκδεχόμενα, τά τε

A tam vocant, ubi ex argento affabre elaborata et pulcherrima crux posita est, transeunt, et ter genu flexo cum cereis Deum venerantur; inde rursus per triclinium excubitorum pergunt, ubi ad dextrum et sinistrum latus secundum ordines suos turmæ Romanæ, *vela* dictæ, prætoriani et reliquæ cohortes, militares. porro signa protectorum, senatorum et draconariorum, labara et campiductoria cum bandis stant dominosque, ut eos comitentur, excipiunt.

VARIÆ LECTIONES.

[18] προσφερόμενον Leich. [19] ὁ om ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

de militia militari, seu candidato stricte sic dicto, quam de militia togata accipi. Nam militantium omnium vestis erat alba. Vid. Juret. ad Paulini Petrocorii vitam S. Martini 1, vs. 108. Quamvis igitur tam milites proprie sic dicti, quam in aula militantes, seu fungentes officiis togæ, gererent albas vestes, tamen candidati in specie sic dicti illi protectores sacri corporis, qui solas eas, et semper gerebant, cum reliqui *officiales* et honorati, interdum alias coloratas pro temporum ratione sumerent, Videtur quoque in conformatione candidæ fuisse diversitas, qua milites et proceres aulici distinguerentur. Certe in martyrio S. Acacii, n. 15, memorantur σχήματι στρατιωτικῷ λαμπροφοροῦντες. Ductus ille mos candidas gerendi aut a Romanis, aut a Græcis, sive hi primi ejus inventores sive in eo imitatores Romanorum fuerint. Græcos veteres certe in forum processisse candidatos, apparet ex Artemidoro, p. 83. 13. ed. Rigalt. Traductus idem ad posteriora tempora fuit, ut adhuc sub Justin. M. ad celebrandum hilariter splendideque diem festum in candidis populus conveniret. Quapropter Paulus Silentiarius in Ecphrasi provocans ad celebrandam solemni et læto ritu dedicationem Sanctæ Sophiæ sic ait:

Δεῦρό μοι ἀχλυόεσσαν ἀποῤῥίψαντες ἀνίην,
Χιονέους ἕσσασθε γεγηθότες ἄψεσι πέπλους.

Candidatorum stricte sic dictorum originem repetunt a Gordianis; v. auctores supra citt. et Salmas. ad Scr. H. Aug. t. II, p. 75. Sed jam instituit, aut certe renovavit desitos, Alexander Severus, ut e Lampridio t. I, Scr. H. A. p. 939, constat, ubi ait: *Milites, quos ostensionales vocant, non pretiosis, sed speciosis clarisque vestibus ornabat*. Significat *lineas candidas*, quæ exiguo pretio comparantur, et tamen oculo placent atque nitent. *Claræ* vestes sunt candidæ. Græci quoque λαμπρόν et καθαρόν pro λευκῷ ponunt, et λαμπροφορεῖν pro λευχειμονεῖν. Ita accipio illud Diodori Siculi xx, 7, p. 410. προελθὼν ἐν ἱματίῳ λαμπρῷ, *in veste candida*. Ita λαμπρότης pro λευκότης posuit Jobus monachus apud Photium Bibl. p. 308, et λαμπροφορεῖν pro *candidam gerere* in illis τὸ μέντοι λαμπροφορεῖν τοὺς βαπτιζομένους τῆς τῶν ἀγγέλων σύμβολόν ἐστι λαμπρότητος, τὸ καθαρὸν ἐκείνοις τοῦ νοῦ διατυπούσης. Hinc dies Paschatis ἡ λαμπροφόρος ἑορτή dicta fuit, ut multis exemplis probat Du Cange v. Λαμπρά et Κυριακή p. 769, non quod in splendidis, pretiosis vestibus, sed quod in candidis procederetur. Illo enim die et alii et recens baptizati *in albis* procedebant· Plura exempla usus hujus v. λαμπρός pro *albus* habet Du Cange Gloss. Gr. p. 787. Gerebant hi candidati torquem aureum, ut e multis nostri codicis constat locis; et arma imperatoris, id est scutum et hastam, eum procedentem comitantes. Propterea συνεμπόρους ἀσπιδιώτας eos appellat

B Paulus Silentiarius Ecphras. Sanctæ Sophiæ v. 124. ubi processionalem imperatoris turbam sic describit:

Οὐκ ἀνέμιμνε συνέμπορον ἀσπιδιώτην,
Χρύσεον ἀγνάμπτοιο κατ' αὐχένος ὅρμον ἔχοντα.
Οὐ χρυσοῦν τινα ῥάβδον ἀεὶ προκέλευθον ἀνάκτων,
Οὐ στρατὸν ἠνορέῃσι κεκασμένον εὔποδος ἥβης,
Σύνδρομον εὐόπλοιο μεγακρηπῖδα κελεύθου.

Primo loco memorat candidatos; tum ostiarios, aut silentiarios, tandem spatharios, aut Maglabitas, obscurius enim significavit. Commemorantur quoque spatharocandidati, qui erant spatharii et candidati, diversum militiæ genus, qui præter scutum et arma, candidatorum peculium, etiam spathas, seu manu dextra, seu e cingulo gerebant, quales mihi describere quodammodo videtur monachus Sancti Gallensis de rebus gestis Caroli M. I. 37: *Antiquorum Francorum paratura erant calciamenta* — C *deinde camisia glizzina* [id est candida, nitentia et rigida a polline siliginis] *posthæc baltheus spathæ colligatus. Quæ spatha vagina fagea, secundo corio qualicunque, tertio linteamine candidissimo cera lucidissima roborato, ita cingebatur, ut per medium cruciculis eminentibus ad peremptionem gentilium auraretur*. V. ad p. 334, de *Saponistis* dicenda. Procedebatur a candidato ad stratorem, illinc ad spatharium, ab hoc ad spatharocandidatum. Candidati imaginem videre est in monumento Ravennate apud Du Cange Famil. Byzant. p. 97, et Alemann. ad Procop. p. 77, tenentis, perverso ordine, dextra hastam, et ante dextrum genu scutum Christi monogrammate pictum colobio ad medium humerum descendente, camelaucio in capite presso et rotundo. Candidatus armatus, aut certe prætorianus aliquis miles, imperatori astans conspicitur in Menologio Basiliano t. I, p. 64, 176. Turcæ, ut alia multa instituta Byzantinæ aulæ, ita etiam candidatos in suam traD duxerunt. Leunclavius enim apud Du Cange v. Σολακίδες hos ait esse satellitum genus, Turcis *Solacler* dictos, qui circa Sultanum equitantem in albis cursitent subuculis. Ferriolenses tabulæ tamen n. 16 et 17, non consentiunt.

(90) *Osculantur*, Ἀσπάζεσθαι est proprie *ad se trahere*, quod faciunt qui rem aut hominem osculari cupiunt. Rarissimo, sed primigenio illo significatu adhibuit Procopius Anecdot. p. 49, ed. Aleman.: Ὁ δὲ δῆθεν οὐκ ἐπαισθανόμενος τῶν πραττομένων σύμπασαν αὐτῶν οὐσίαν κτήσει ἀναισχύντῳ ἠσπάζετο, *ad se rapiebat*. Crucem osculandam offerre ingredienti in ecclesiam imperatori mos ideo fuit a clericis introductus, ut specie venerandæ crucis ab imperatoribus honores impetrarent sibi non debitos, neque appetendos humilitatem professis.

(91) De custode thesauri sacri, vel pretiosæ supellectilis ecclesiæ vid. Du Cange Gloss. Gr. h. v.

'Ρωμαϊκὰ σκῆπτρα (92) τὰ λεγόμενα βῆλα, ὁμοίως καὶ τὰ ἕτερα εὐτύχια (93) καὶ τὰ ἕτερα σκῆπτρα, πρὸς τούτοις τὰ σκεύη τῶν προτικτόρων (94) καὶ σινατόρων (95), καὶ τὰ σκεύη τῶν δρακοναρίων, λάβουρά τε καὶ καμπιδηκτόρια, μετὰ καὶ τῶν βάνδων (96), τοῦ συμπορεύεσθαι τοῖς δεσπόταις·

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

et infra ad p. 21. Emendatio margini ascripta digna est pura Græcitate. Lectio tamen membranarum in textu vulgata, propterea non sollicitanda, suo sæculo est digna, προσφερομένου, *quando scilicet is profertur*. Multa talia in hoc codice. Sic supra p. 5, aderat διδομένων, *interea dum dantur*, ubi planius fuisset διδομένους, conjectura in margine notata, ob κηροὺς præcedens.

(92) Romana hic sunt Græca; novi enim Græci se Romanos ferebant, ut notum est. Sceptra vero sunt genus aliquod vexilli longi conti laminis et clavis aureis vel argenteis confixi, et, ut mihi quidem videtur, ad crucis formam comparati, puri seu absque ferro vel mucrone, sed dependentibus velis, ut colligi potest ex auctoris verbis. Possit tamen imperitus Latini sermonis librarius βῆλα, id est *vela*, pro πίλα, *pila*, exarasse. Videtur certe addita vox 'Ρωμαϊκά vexillum aliquid aut instrumentum militare apud Romanos notum et iis usitatum innuere. Favet illi quoque vox πιλατίκια apud Codinum, quam idem atque vocem σκῆπτρον significare contendit Goar. ad Codin. p. 87, n. 39. Videntur mihi tamen Græci pilo Romano aliam induisse formam, pro mucrone scil. addidisse lignum transversum in summo, ut crux evaderet, vel simplex, ordinaria, qualem omnes novimus, et qualem plerumque imperatores CPtani pro sceptro regio gestare conspiciuntur in nummis, vel composita. Est autem composita, quæ vel duobus transversis lignis, inæqualis magnitudinis, vel duobus contis minutis et majori conto parallelis ad ligni transversi utrumque marginem appositis constat, qualis in nummo Romani Lacapeni apud Du Cangium Famil. Byz. p. 136 et p. 123, in nummis Leonis Isauri, cf. p. 127, in nummo Nicephori Logothetæ cernitur. Quia crux sceptrum imperatorum CPtanorum plerumque erat, et hic loci sceptra ut distinctum et peculiare aliquod vexilli genus memorantur, ex eo concludo fuisse sceptra hastas ad crucis formam factas; v. Du Gange hac voce et Goar. ad Codin p. 88, n. 39. Non defuisse publicis processionibus cruces, et Græcorum erga crucis signum eximia pietas et mos Latinorum suadet, qui cruces quoque præferebant. *Obviam ei* [Henrico V] *misit pontifex* [Paschalis II; verba sunt Chronici Cassinensis IV, 37;) *bajulos cereostatarios* [id est cereostatariorum], *stauriferarios, aquiliferos, leoniferos, lupiferos, draconarios* [id est bajulos vexillorum, in quibus aquilarum, leonum, luporum, draconum conspicerentur imagines], *candidatos, defensores, stratores, et maximam populi multitudinem cum floribus et palmis*. Non habuisse sceptra ferrum, quo cæderent aut ferirent, videor mihi ex loco Pselli apud Du Cangium Gl. Gr. p. 1389 init. colligere, si modo licet de loco extra connexionem posito judicare: Ὅπλοις ἐπιχρύσοις ἀστράπτων καὶ δορυφορούμενος, οὐ σκήπτροις ἀπλήκτοις, *sceptris non ferientibus* ἀλλ' ἀσπίσι καὶ ἐπιμήκεσι δόρασι. Sceptrum de cætero est generale nomen vexillorum generis omnis. Nam et ptychia, de quibus tatim dicetur, in se complectitur (quare enim alias diceret καὶ τὰ λοιπὰ χρυσᾶ σκῆπτρα); et labara sunt sceptri species. Certe Sozomenus Hist. IX, 4: Θάτερον τῶν σκήπτρων, ὃ λάβαρον 'Ρωμαῖοι καλοῦσι... Veni tamen in eam quoque opinionem, quam doctiorum judicio submitto, fuisse forte sceptra Romana vexilla ex institutis militaribus veterum gentilium Romanorum asservata, ut e. c. *aquilæ*; et has aquilas peculiariter sceptrorum Romanorum nomine designari; potuerunt quoque eo nomine venisse conti cum tabellis in summo vertice fixis numerum nomenve legionum aut cohortium majoribus aureis litteris exaratum monstrantibus. Auctor hujus conjecturæ mihi fuit Dexippus in Exceptis Legat. Hœsch. p. 3: Κατόπιν τοῦ βασιλέως ἦν τὰ σήματα τῆς ἐπιλέκτου στρατιᾶς [sunt Nostro *protectores* aut *candidati*], τὰ δὲ εἰσιν ἀετοὶ χρυσοῖ καὶ εἰκόνες βασίλειοι [Nostro σίγνα et σημεῖαι] καὶ στρατοπέδων κατάλογοι, γράμμασι χρυσοῖς δηλούμενοι, ἃ δὴ ξύμπαντα προύφαίνετο ἐπὶ ξυστῶν ἠργυρωμενων.

(93) Ut *sceptra*, hoc est vexilla, pro sceptrigeris seu vexilliferis, ita quoque *Fortunulæ*, seu *victoriolæ*, pro illis, qui ante suum collegium, legionem, cohortemve suam fortunæ aut victoriolæ signum in pilo præferunt. Quia victoriæ aut victoriolæ in prætorio solebant asservari, videtur eo motus cl. Leiche, ut εὐτύχια, vel potius εὐτυχεῖα, id est *signa fortunæ bonæ*, aut *victoriæ* redderet *prætoriani*. Desierat sub CPtanis impp. nomen prætorianorum, et e Nostri p. 415, constat victoriolas et sceptra Scholariorum, dracones autem excubitorum signa fuisse. Dico pluribus hac de voce ad p. 332, et de v. σκεύη ad p. 332, antep. et 415.

(94) Protectores sunt genus aliquod militiæ palatinæ pompaticæ protegendo principis corpori destinatum, qualia tot erant, ut, quomodo discrepent, non constet. Jam fuerunt temporibus Antoninorum: v. Spartian, in Caracalla t. I, p. 718. Guther. O. D. A. p. 423, 617. Vales, initio præfationis ad primam Ammiani editionem, ubi ait ducum, comitum et magistrorum filios in schola protectorum militasse, et p. 38, ad Amm. Marc., it. p. 52. ubi protectores simpliciter sic dictos a protectoribus domesticis, qui et domestici nude appellabantur, diversos fuisse ait. Memorabilis est de his protectoribus et domesticis locus apud Procop. anecd. p. 108. Protectores medio ævo inclinante *conservatores*, appellabant, quæ vox in Cerimon. Rom. Eccles. sæpe occurrit.

(95) Quales fuerint *Senatores*, mihi non constat. Certe *Senatus membra* hic non notat, sed videtur genus aliquod militiæ palatinæ ostensualis notare, et quidem non valde honesti ordinis, Hieronymus *Senatores* recenset inter magistratus militares, epist. ad Pammach.: *Post tribunum primicerius, deinde senator, ducenarius, biarchus, circitor, eques*. Draconarii sunt signiferi. Modestinus apud Lindenbrog. ad Ammian. Marcell. p. 264: *Signiferi, quos nunc draconarios appellant. Dracones enim a singulis cohortibus feruntur in prælium*. Vid. Guther. p. 409. Vales. ad Amm. Marcell, p. 142 Goar. ad Codin. p. 86, n. 31. Hardin. ad Themist. p. 371, et Petav. ad eumdem p. 482, et præcipue Du Cange Gloss. Lat. v. *Draco* et *Draconarius*. Dracones adhuc sæculo XII pro signis fuisse gestatos apparet e Niceta p. 209. De *labaris* conf. idem Gl. Lat. h. v. *Campiductoria* videntur signa *Campiductorum* esse. De campiductoribus et campidoctoribus, sintne diversi, disputat Vales. ad Amm. Marc. p. 236. Conf. Du Cange Gl. L. h. v.

(96) Infra p. 416, pen. occurrunt βανδοφόροι, λαβουρήσιοι et σημειοφόροι. Sunt *bandiferi* illi, qui bandos vel bannos gerunt, vexilla nobis hodie *banderoles* dicta. Σημειοφόροι sunt, qui τὰ σίγνα ferunt, vexilla cum pannis, quibus purpureæ principum imagines insutæ essent, aut conti, in quorum vertice fixæ erant ligneæ deauratæ principum imagines. Labara sunt panni quadrati, aut oblongi e ligno transverso conti dependentes, crucem aut numerum Latinum decuriæ indicem monstrantes, [*De bandora* signo militari agit Du Cange ad Jom-

ϛʹ. Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ τρικλίνῳ τῶν ἐκσκουβίτων ἐν A τῷ εὐωνύμῳ μέρει ἵστανται ἐπὶ μακρῷ σκάμνῳ πρώτη τάξις, οἱ τοῦ κοιαίστωρος καγκελλάριοι [20] (97), μετὰ καὶ τοῦ αὐτῶν δομεστίκου (98) Ῥωματζοντες (99) τὰ τῇ ἑορτῇ ἁρμόζοντα· δευτέρα τάξις, ἵστανται καὶ αὐτοὶ ἐπὶ μακροσκάμνῳ [21] (1) οἱ λεγόμενοι διπανῖται, καὶ αὐτοὶ τὰ εἰωθότα εὐφημοῦντες (2). Καὶ τρίτη τάξις, ἵστανται ἐπὶ μακροσκάμνῳ οἱ νομικοὶ (3), καὶ αὐτοὶ τὰ εἰωθότα ἐπευχόμενοι τοὺς δεσπότας. Καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε ἀπέρχονται εἰς τοὺς λύχνους, ἐν ᾧ (4) ἵδρυται ὁ ἐξ ἀργύρου ἕτερος κατεσκευασμένος σταυρὸς, καὶ διὰ τῆς τρισσῆς μετὰ τῶν κηρῶν προσκυνήσεως ἀπευχαριστοῦσι τῷ Θεῷ, καὶ γίνεται ἐκεῖσε ἐν τῷ τριβουναλίῳ (5) πρώτη δοχή (6)· ἤγουν εἰς τοὺς λύχνους [22], δηλονότι εἰς τὴν

VI. In ejusdem excubitorum triclinii sinistra parte, in scamno longo, primus ordo stat, cancellarii quæstoris cum suo domestico, Romano sermone convenientes festo acclamationes dicentes. Secundus ordo : stant etiam in scamno longo, qui *dipanitæ* dicuntur, et pro more acclamant. Tertius ordo : stant itidem in longo scamno nomici, felicia dominis, ut mos est, apprecantes. Hi autem inde ad lychnos abeunt, ubi crux alia ex argento facta collocata est, et triplici adoratione, cereos manu tenentes, Deum venerantur ; ibique in tribunali Prima exceptio fit. Stantes scilicet ad lychnos seu in camera imperatores excipit ibi princeps Venetorum seu domesticus scholarum cum transitoria sua Veneta turba, et

VARIÆ LECTIONES

[20] καγκελλάριοι emend. Leich., κελλάριοι ed. ex cod. [21] μακροσκάμμῳ codd· [22] ΣΧΟΛ. Ἰστέον, ὅτι τῶν δεσποτῶν διερχομένων εἰς τοὺς λύχνους, ἀνάπτουσι τοὺς λύχνους κατὰ τὸν τύπον.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

ville p. 116; de *bando* Gothica voce et ejus B significatione v. Giornale dei Letterati II, 374.]* Et Du Cange Gl. v. *Bandum* et *Banuum*. Unde Belgirum *Bon*, *Bonhuys*, et nostsate *Banner*, *Panier*, *Bannerherr*, pro *Banderarius*, item *Pfænner*, nata.

(97) Ea est conjectura Cl. Leichii, quam p. 12 confirmat, et p. 217, ubi hæc ipsa hic designata acta leguntur. Κοιαίστωρ et interdum κυαίστωρ scribitur in hoc codice latina vox *quæstor*. Nempe librario illi idem valebat οι et υ, quæ frequentissime permutavit. De quæstoris munere, litteras Augusti recitandi, alio loco agam. Erat maxima dignitas. Quæstor πάρεδρος, assessor, consiliarius intimus et director imperatoris appellatur a Procopio Anecdot. p. 28, circ. fin. Sed multum defecit processu temporis. Quæstorem a Justiniano primum institutum perhibet Procop. Anecd., p., 89, init., et quidem puniendis pæderastis, scortatoribus et hæreticis. Vid. Alemann., p. 95. Sed contradicit C sibi Procopius linea ultima. V. Guther. p. 454. *Cancellarii* hic memorati sunt alii a nostratibus cancellariis, magnæ dignitatis viris. Illi erant qui cancellos velis appositos custodirent, et turbam aditu prohiberent. Vid. Agathias p. 26, 23. Guther. p. 370, 613, et Du Cange Gloss. Lat. h. v.

(98) Domesticus eo ævo pro corporis aut collegii alicujus primicerio usurpabatur, ut supra jam diximus.

(99) Id est Latine recitantes. Quæ Latina Græci recitaverint, ea leguntur p. 217. De usu linguæ Latinæ apud Græcos posteriores cerimoniali, et interdum quoque ridiculario, ago ad p. 431.

(1) M. μακροσκάμνων hic et paulo post. Quinam sint *Dipanitæ*, fateor me ignorare. Videntur ad Circum pertinere.

(2) Læti cantus et gratulationes votaque longi et prosperii imperii, quibus proceres et plebs imperatores excipiebant, dicebantur εὐφημίαι et D ἄκτα, *laudes* Latinis. Εὐφημεῖν dixit Anastasius, p. 126, *diffamare laudibus* ; non ineleganter, διαφέρειν *differre*, in vulgus spargere *per suas laudes*. [*Laudes facere* habet auctor Innocentio III æqualis apud Alemann., de Pariet., p. 10. Annales Bertin. Anno 812 : *Legati Michlaeis ad Carolum Magnum missi Aquisgrani scriptum pacti ab eo in ecclesia suscipientes more suo, id est Græca lingua, laudes ei dixerunt*, p. 509, ed. Murat. Conf. Du Cange ad Alexiad. p. 252]* et Gloss. Lat. v. *Laudes*, ubi multa et egregia exempla protulit. *Favere alicui* dicebant veteres. Ita Capitolinus de Pertinace, t, I.

S. H. A. p. 566 : *fuit in curia honorificentissimus* [plurimum honoris senatui tribuebat] *ut senatum faventem* [sibi fausta acclamantem] *adoraret*. Dio ἐπαινεῖν dixit apud Xiphilin. p. 1258, 95 : Μηδένα τὸ παράπαν ἐπαινέσαντες, *nulli Cæsarum*, neque Albino, neque Severo, *dicebant laudes in Circo*. Ita enim accipiendus est ille locus. A Græco εὐφημεῖν formabant Latini medii ævi *effminare*, et corruptius deinde *fumilare* ; *fumilare imperatorem* pro proclamare, et nuncupatum piis votis prosequi. Vid. Du Cange h. v. In universum φήμη est novis Græcis commemoratio alicujus cum laude, et apprecatione bonorum, ut in Pontific. Haberti p. 70 : Γίνεται ἡ φήμη τῶν βασιλέων καὶ τοῦ πατριάρχου, et quæ ibi sequuntur.

(3) Sunt qui nomos musicos in publicis cœtibus manu et nutu administrabant, præcentores, directores musici, aut qui docti ritus ecclesiasticos, quid quotidie in ecclesia prælegendum agendumve sit, norunt. Non recte interpres Symeonis Metaphr. in Script. post Theophan. p. 403, reddidit illa νομικὸς εἰς τὰ Σφωρακίου, ut neque Goarus in Anonymo Theophani adjuncto p. 436. (Ambo loca in Græcis corrupta ad præscriptum exemplum emendanda sunt.) Oblitus ergo fuerat vir doctus eorum, quæ ad Codinum scripsit p. 15, n. 51. Conf. Du Cange Gloss. Gr. h. v.

(4) Ἐν ᾧ. Subint. τόπῳ. Interdum quoque καιρῷ subintelligitur.

(5) Tribunal est omne ædificium excelsum, illustre, non tantum βῆμα, in quo causæ aguntur, et orationes recitantur. Hoc tribunal appellabatur οἱ λύχνοι, forte quia ibi in processionibus transeunte imperatore lychni accendebantur.

(6) *Exceptio*, admissio ad salutandum. Δέχεσθαι Latini *admittere* dicunt. Spartian. in Juliano : *Senatum et equestrem ordinem in Palatium venientem admisit, et affatus est blandissime*. Herodian. VII. 6 : Ἡσυχίας οὖν οὔσης καὶ ὀλίγων πρὸ τοῦ οἰκίσκου, δηλώσαντες αὐτῷ τὰ προειρημένα, ῥᾳδίως εἰσεδέχθησαν. Posteriores ad morem Græcorum, *suscipere*. Anselmus episcop. Havelbergensis, l. III, dialog. c. 12 : *Ingressi urbem cum magna honorificentia suscepti, die Dominico advocati sunt in processionem ad sanctam Dei Genitricem ad Blachernas, in tanto honore, ut etiam de palatio caballos stratos eis dirigeret cum obsequio pietas imperialis, ut sic eos susciperet*. Item *recipere ad reverentiam*, nempe *præstandam*. Cerimon. Patricii p. 185 : *Pontifex ibi recipiet ad reverentiam omnes prælatos paratos*

Tam princeps proceres et inferiores, quam hi illum

Domino libellum offert, 8 nimirum per ceremoniarium ad imperatorem adductus, qui eum præposito tradit, et factiones seu populus dominis, ut consuetudo est, acclamant, dum interim domesticus pro more secundum faustas populi precationes ipsos cruce signat. Tribunal ipsum vestiarii et fabri argentarii blatteis aliisque pretiosis aulæis et peplis ornant, aureisque et omnis generis argenteis

A καμάραν (7), ἱσταμένων τῶν βασιλέων, δέχεται ἐκεῖσε ὁ δημοκράτης τῶν βενέτων, ἤγουν ὁ δομέστικος (8) τῶν σχολῶν, μετὰ καὶ τοῦ περατικοῦ δήμου (9) τῶν Βενέτων, καὶ ἐπιδίδωσιν ὁ δημοκράτης (10), ἤγουν ὁ δομέστικας, τὸ λιβελλάφιον τὸν δεσπότην [23], ἀφικόμενος δηλονότι ὑπὸ τοῦ τῆς καταστάσεως πρὸς τὸν βασιλέα, ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπιδίδωσι τοῦτο τῷ πραιποσίτῳ, καὶ ἀκτολογοῦσιν (11)

VARIÆ LECTIONES

[23] τῷ δεσπότῃ Leich.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

dicuntur δέχεσθαι, *beneventare, suscipere*. Luitprandus id *susceptionem* appellat p. 480, b. init.: *Negotiatorum multitudo copiosa ignobiliumque personarum ea solemnitate collecta ad susceptionem* (δοχήν) *et laudem* (εὐφημίαν, ἀκτολογίαν) *Nicephori a palatio usque ad Sanctam Sophiam quasi pro muris viæ margines tenuit*. Ut hic loci plebs dicitur imperatorem Nicephorum δέχεσθαι, ita quoque Cedrenus de iisdem usurpat eodem sensu p. 600: Πρόοδον δημοσίαν ποιήσαντα τὸν Νικηφόρον ἐν τῇ πηγῇ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ἀναλήψιμου τοῦ Χριστοῦ, οἱ συγγενεῖς τῶν ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ἀπολωλότων, δεξάμενοι (*cum suscepissent, obvium nacti fuissent*, vel etiam *præstolati eum*) ἐν τῇ τῶν ἀρτοπρατῶν ἀγορᾷ, ὕβρεις ἠφίεσαν κατ' αὐτοῦ ἀπρεπεῖς, ἀλάστορα καὶ παλαμναῖον ἀποκαλοῦντες, etc. Ita quoque qui redeuntes e sacro fonte salutabant, ritu veteris Ecclesiæ, dicebantur eos δέχεσθαι. Vid. Theophan. p. 149, quamvis deinceps parvulos attolentes e sacro lavacro ἀνάδοχοι fuerint appellati. In genere est δέχεσθαι, se præsentem sistere, qui copiam videndi et alloquendi alicui facere, et δεχθῆναι, *præsens fieri, adduci*, παραχθῆναι. Apud Theophan. p. 85, est δεχθῆναι εἰς πρόσωπον τοῦ βασιλέως, *ad imperatorem adduci* vel *admitti*. Quia vero diversæ erant δοχαί, partim privatæ, intra consistorium, paucis arbitris, partim etiam publicæ in foro, viis urbis, templis, etc., hinc Nicephorus processionem solemnem δοχὴν προπόμπιον *susceptionem, in qua imperator a populo deducitur*, appellat. Alias δέχεσθαι novis Græcis idem est atque ἐκδέχεσθαι, *exspectare, manere aliquem*. Hinc δοχή alicujus *exspectatio*. Priscus rhet. in excerpt. Legat. Hoesch. p. 25: Οὓς εἰ ἐκπέμπειν εὐλαβηθεῖεν, αὐτὸν δεξάμενον σφᾶς εἰς τὴν Σαρδικὴν διαβήσεσθαι. Convenit ergo δέχεσθαι cum Germanico *aufwarten*, quod proprie est *præstolari* aliquem, hodie tamen apud elegantiores pro reverentiam suam alicui coram veniendo et officia sua offerendo testari, et δοχή cum *Aufwartung* δέχεσθαι *seine Aufwartung machen*.

(7) *Ad lychnos*, ait, *puta*, non ardentes, sed camaram, seu arcum a lychnis ibi ardere solitis sic dictum. Καμάρα Græcis omnis *arcus, apsis, voluta* est. Vocabulum ἱσταμένων significat imperatorem ibi gradum figere, et audire stantem laudes sibi dictas. Raro contingebat, ut imperator staret. Putabant enim eum corporis gestum haud decere majestatem imperii, seduloque cavebant, ut in publico sederet. Ex lege autem et cerimonia in talibus populi salutationibus, item ad lectionem Evangelii et textus epistolaris in ecclesia, in allocutionibus ad senatum, vel silentiis quadragesimalibus, in alloquiis ad milites in Campo CPtano, et ad populum in Circo, standum ipsi erecto erat.

(8) *[Venetorum demarchus prope domesticum scholarum stabat, Prasinæ juxta domesticum excubitorum; Script. post Theophan., p. 88.]

(9) *Transmarina*, vel, si quis vocem ipsam retinere malit, *peratica* factio, quæ in Galata, (ea hodie Pera dicitur,) et in Asia ultra Propontidem et Hellespontum e regione CPleos, Chalcedone et Chrysopoli, seu Scutari, habitabat, et quæ majoribus factionibus CPtanis ascriptæ erant, veneta peratica venetæ CPtanæ, et prasina peratica prasinæ B CPtanæ. Vid. Goar. ad Codin. p. 10 ubi περατικά reddit, *quæ trans pontum* [Ceratinum scilicet] *in Sycena seu Galatensi regione sunt*. Recte quidem, sed et Asia CPli vicina huc pertinet. Ἡ περαία *ultramarina regio* apud Cedren., p. 501, est *Asia*, collat. C. vs. II. Μέρη περατικά sunt *partes Asiaticæ*, ripa Hellesponti CPli opposita apud Theophan., p. 264. Τὸ πέραν est pars Asiæ CPli opposita, πέραν πόλεως διάγειν διὰ τὰ λύσιμα τῶν νόμων, habetur in Antholog. l. II, p. 464, pro *processioni ob fori et tribunalium ferias in transpontana suburbana vacare*. Non percepit ergo Combefis. Script. post Theoph. p. 88, quid sint τὰ περατικὰ τάγματα. Sunt præsidia per Peram, suburbium CPtanum, et in altera Steni parte, Asiatica nempe, per urbes vicinas disposita. V. Du Cange Gloss. G. v. πέρα. Peræa est omnis regio alteri opposita et ope freti interjecti ab illa discreta. Sic περαίαν τῆς Λογγιβαρδίας appellat Anna Alexiad., p. 132, tractum Brundusii, respectu Epiri. Περαία τῶν Πικριδίου Ni- C cetas p. 34, memorat, e quo patet, ædem illam, seu villam Picridii in ripa Asiatica fuisse. De Peræa Rhodiorum vid. Maasvic. ad Polyaen. p. 424.

(10) Est summus magistratus factionalis. Quæque factio suum δήμαρχον et suum δημοκράτην habebat, domesticum scholarum veneta, et excubitorum domesticum prasina. Huic suberat, et hujus veluti legatus erat ὁ δήμαρχος, *magister factionis*, factionem in ordine continens. Quale autem fuerit τὸ λιβελλάριν (ita hic loci est in membranis) *libellarium*, seu *libellus*, non satis liquet. Puto fuisse membranam, continentem iambos aut carmen in laudem imperatoris conditum, et gratulandi causa ob festum diem feliciter obitum, ipsi traditum, verbo granulationem poeticam, qualem transeunti imperatori diebus festis unaquæque factio per Democraten suum tradebat. Dictio ἐπιδιδόναι τὸ λιβελλάριν τὸν δεσπότην est nova Græcia digna, D et perfrequens in hoc libro.

(11) *Acta dicunt, acclamant bona vota*. Tales acclamationes, εὐφημίαι, olim *vota* dicebantur. Derivata vox in novam Græciam fuit, et retenta, et perfrequens est in hoc codice illo sensu. Apud Theophanem p. 154, acta non tantum faustas acclamationes, sed etiam querelas factionis in Circo et exspostulationes cum imperatore, et omnia, quæ tunc dicta et acta fuerunt, significat. Ut acta in judiciis sunt, quæ a partibus litigantibus utrinque disputantur coram tribunali, et in acta, seu commentarios, a notariis referuntur; ita quoque acta sunt, quæ a factionibus oppositis coram imperatore, aut illustri magistratu, dicuntur, et in acta, seu commentarios, referuntur. Scribebant nempe notarii quid quæque factio, et quoties quid dixerint. Hinc sæpe videas in hoc codice annotatum, hoc vel illud ter, aut interdum sæpius recitari. Nullibi frequentius tales acclamationes quam in

ἐκεῖ οἱ τοῦ μέρους (12), ἤγουν ὁ δῆμος, κατὰ τὸ εἰωθὸς τοὺς δεσπότας, ἐν δὲ τῷ ἀκτολογεῖν τὸν δῆμον ὁ δομέστικος κατασφραγίζει (13) τοὺς δεσπότας

A vasis splendidum reddunt. In eodem enim tribunali, ad dextram et sinistram prope lychnos factiones et post illas qui hoc tempore in urbe versantur

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

scriptoribus historiæ Augustæ legas, ut e. c. acta Senatus ad M. Antoninum philosophum sunt apud Vulcat. Gallien. in vita Avidii Cassii t. I, p. 467, ad quem locum Casaubonus consueto suo more docte et fuse de ritu acclamandi et de etymologia vocis *acta* disputat. Pag. 524, sunt acta ad Pertinacem post necem Commodi, p. 772, acta ad Macrinum et Diadumenum, p. 890, ad Alexandrum Severum, e quo loco etymologia vocis satis clare patet. *Addam*, ait Lampridius, *acclamationes Senatus, quibus id decretum est. Ex actis urbis ad* (vel potius *ante* diem, ut Casaubonus vult) *pridie nonas Martias*, etc. Hæc et talia plura acta t. II, Scriptorum historiæ Augustæ reperiunda considerans magnam eorum similitudinem deprehendet cum actis in nostro Codice frequenter recitatis. Conf. Sigon. de regno Italiæ p. 28, ult. Plerumque acta ἄκτα in plurali dicitur. Reperio tamen in hoc codice singularem quoque p. 31 : Ἐν δὲ τῷ τελευταίῳ ἄκτῳ, *in ultima acclamatione, in ultima particula actorum*. V. paulo post de Cractis seu præconibus dicenda. Multa congessit de more et formulis acclamandi Cl. Leichius in adversariis ad codicem hunc, unde caput illud totum, cui titulum *Acclamationes* inscripserat, huc transferam, quale inveni Collectan. pag. 39, 40, 41.

*[*Acclamationes.*

Consueta imperatoribus acclamatio. Const. Vit. Bas. c. IX, Benno in vita Hildebrandi Papæ : Henricus imp. solo conténtus triumpho fuit, quem Romæ habuit. Triumphus est applausus ille inaugurato acclamatus : Henrico Augusto a Deo coronato, magno et pacifico, imp. Romanorum — vita et victoria. Ap. Goldast. ad Eginh., p. 170.

Filii Basilii Macedonis invocanti in vetere pictura Deum, ut coronet manu sua cum genetrice patrem, dignum ipsum faciens regno cœlesti. Vita ejus p. 155.

Pax Augustæ Du Cange ad Alex. p. 267.

Conf. Νίκα, ubi *tu vincas* expressi, quod idem est atque τουμβηκας apud Suidam. Sic ὀμφίκιον pro *officium* apud Theoph. 316. Inde apparet μ inseri ante labiales. In nostro autem πρεμφέκτωρ pro *præfecto*.

Sub Anastasio cum procederent monachi canticum psallentes, exclamabat populus : καλῶς ἦλθον οἱ ὀρθόδοξοι. Pag. 136. Theoph.

Du Fresne ad Zonar., p. 106 : Κύριε, βοήθει. Vid. eumd. in Dissert. de nummis infer. ævi § 28, 30.

In synodo contra imagines sub Copronymo patriarchæ acclamatum : Κωνσταντινου οἰκουμενικοῦ πατριάρχου πολλὰ τὰ ἔτη. Zonar. p. 188.

Acclamatio Carolo Magno facta pag. 93, 94. Cerim. Franc. t. I. Dans la messe de tierces après l'oraison *Concede* deux grands Chanoines Prêtres chantaient et chantent encore les louanges ou les acclamations : *Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat.*, Melon. p. 17.

Les louanges, ou les acclamations : Hunc diem, multos annos istam sedem Deus confirmet, etc. p. 18.

Aureliani, *Christus vincit*, etc. Episcopo Aurelianensi ex omni clero : *Pax, vita*, etc. *Domine, tu illum adjuva*, etc. p. 189, conf. 205.

Christus vincit, etc. Ludovico regi Francorum pax, etc., p. 323.

Optamus te per multos annos bene valere, Domine beatissime Papa. Liber Diurnus p. 57, in decreto subscriptum pro electo pontifice.

Archidiaconus incipit laudem alta voce : Domino nostro Papæ vita. Scriniarii respondent : Tu illum adjuva. p. 168. conf. p. 227, 257, 266.

Acclamationes coronato imperatori factæ similes Græcis, p. 403.

Αὔγουστα του βῆκας. Theoph. 211.

Φιλανθρώπου δεσπότου πολλὰ τὰ ἔτη. p. 247.

Divinitas vos conservet per multos annos, sanctissimi et beatissimi Patres, Donat. Const. p. 20.

Acclamatum in synodis sacris, impp. filiis et patriarchis : πολλὰ τὰ ἔτη. Sic in pseudosynodo Photii p. 226, t. VI Harduini.

Ibid., p. 231 : Βασίλειος, Λέων καὶ Ἀλέξανδρος νικηταὶ τροπαιοῦχοι βασιλεῖς καὶ αἰώνιοι Αὔγουστοι.

Τοῖς θεοπροβλήτοις βασιλεῦσι. p. 259.

Aliæ εὐφημίαι 213.

B Legati veteris Romæ, acclamant imp. et pontifici suo Joanni p. 278.

De allocutionibus impp. deque acclamationibus ipsis in theatro factis, rituque illo ad Theodorici Gothorum regis tempora durante dissertationes in academia regia inscriptionum lectæ. Mémoires de Trévoux A. 1705. p. 1230.

Βασιλεῖ ὑπὸ τῆς ἄνωθεν θείας προμηθείας ἐστεμμένῳ, ὁδηγουμένῳ καὶ διακυβερνωμένῳ δεσπότῃ ἀγαθοποιῷ, εἰρηνικῷ, νικοποιῷ, θεοσυμμάχῳ, etc., p. 289.

Annales Bertiniani anno 812 : Legati Michaelis ad Carolum Magnum missi Aquisgrani scriptum pacti ab eo in ecclesia suscipientes, more suo, id est Græca lingua, laudes ei dixerunt. p. 509, ed. Murator.

Laudes facere (εὐφημεῖν) ; sic auctor Innocentio III, æqualis apud Alem. de par. p. 10, etc. et Annal. Franc. Carolo Magno acclamatum est : Carolo

C piissimo Augusto a Deo coronato magno pacifico imp. Romanorum vita et victoria. p. 30.

S. Basilius ad Helenam imperatricem : Custodiat Deus concessi tibi cœlitus imperii robur inviolatum in annos multos, ac deinde cœlorum regna tibi impartiatur bonorum dator et largitor. Vit. S. Basilii Junioris pag. 673.

Cont. Constantin. in Romano Lecapeno : Οὗτος ὁ Ἰωάννης εἰς λύτρωσιν καὶ ἄνεσιν Ῥωμαίων γενήσεται. p. 264.

Mezeray Abrégé p. 325. Le Pape Etienne venant en France est attendu à Rheims. Le roi Louis I le reçut à la descente du cheval, et se prosterna devant lui. Ensuite il l'accompagna à l'église de l'Abbaye de Saint Remy, et en y entrant il lui prêta la main pour le soutenir. Le clergé de France chanta le *Te Deum*, et celui de Rome fit des acclamations, des louanges à l'Empereur. Le pape et lui prirent ensemble du pain et du vin bénits.

D Nicephorum gaudere pacis — illum et phosphorum clamabant. Legat. Luitpr. 145.

Acclamatum Nicephoro : Euge venit stella matituna, etc., pag. 138.

Clerus — Laudibus hi plaudunt, persultant pluribus illi. Et commune decus parili pietate salutant, p. 58, b. Vita S. Germani ab Herico scripta.]* Hactenus Adversaria Leichiana.

(12) *Qui ad factionem pertinent*, Latini quoque *pars* pro *factio* dixerunt. Vid. Salmas. ad. Scr. Hist. Aug. t. I. p. 534.

(13) *Facto manu signo crucis benedicit*. *[Cur σφραγὶς dicta fuerit *crux* vid. Pantin. in l. 1, De vita S. Theclæ n. XIX. et Wagnereck, in vita S. Cosmæ pag. 38.]* et Du Cange Glos. Gr. v. σφραγίς. Ut ex addito scholio et aliis hujus codicis locis patet, fiebat hæc benedictio vel obsignatio lacinia vestis, non nuda manu. Et sic quoque impera-

peregrini, collegia item urbis, officiales præfecti cum assessore et logotheta prætorii adsunt.

A κατὰ τὴν εὐφημίαν τοῦ δήμου [24]· αὐτὸ γὰρ τὸ τριβουνάλιον κατακοσμοῦσιν οἵ τε [25] βεστιοπράται (14) καὶ ἀργυροπράται διά τε βλατίων (15) καὶ λοιπῶν ἐντίμων ἁπλωμάτων τε καὶ πέπλω (16), καὶ μὴν διά τε χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν παντοίων σκευῶν τοῦτο καταγλαΐζουσιν, ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ τριβουναλίῳ δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ ἵστανται πλησίον τῶν λύχνων ἀπὸ τῶν δήμων (17), καὶ ἐπέκεινα οἱ κατα τὸν τότε καιρὸν

VARIÆ LECTIONES

[24] ΣΧΟΛ. Ἰστέον, ὅτι τοῦ δήμου ἀκτολογοῦντος κατὰ τὴν ἀκουλουθίαν τῆς ἀκτολογίας, ἤγουν τοῦ λαοῦ ἀποκρινομένου τοῖς κράκταις κατασφραγίζει ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν κατ' ἄκρον τῆς αὐτοῦ χλανίδος πρὸς τὸν βασιλέα τρίτον. καὶ τῶν κρακτῶν λεγόντῶν ἔχει δεδεμένην ταῖς χερσί. πάλιν τοῦ λαοῦ λέγοντος, κατασφραγίζει μέχρις ἂν πληρωθῇ πᾶσα ἡ ἀκτολογία. Ἡ δὲ ἡ τάξις καὶ ἡ ἀκτολογία καὶ ἐν ταῖς λόιπαῖς δοχαῖς τελεῖται τῶν Βενέτων καὶ Πρασίνων. [25] τε om. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

tor quando in Cathismate alibi populum signa crucis signare vellet, faciebat præpositus ex ejus lacinia vestis ῥωσθέλιον, peculiarem plicam aliquam quam ipsi in manus dabat, ut eo populum signaret. B Manavit ille mos imperatorum ex illo veteri Augustorum Romanorum, qui populum Circensem purpura sua venerabantur. Claudian. Consulat. Honorii VI :

regia Circi.
Connixam gradibus veneratur purpura vulgus.

Possit quoque mos veste crucis signum exprimendi natus eo fuisse credi, quod nemini, præter sacerdotes, licebat manu nuda crucis signo alterum signare. Scholion autem illud huc pertinens, quia in extremo margine fuit exaratum, quem cultellus bibliopegi deinceps præcidit, et litteris minutis atque per compendia exaratum est, ut passim sunt scholia hujus Codicis, ideoque lectu difficile fuit, inde factum, ut typis non satis accurate ad fidem membranarum editum prodiret. Sic autem debet restitui : Ἰστέον, ὅτι — κατασφραγίζει ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν μετὰ τὸ ἄκρον τῆς αὐτοῦ χλανίδος πρὸς τὸν βασιλέα τρίτον. Καὶ πάλιν, τῶν κρακτῶν C λεγόντων, ἵσταται δεδεμέναις ταῖς χερσί. Καὶ πάλιν τοῦ λαοῦ λέγοντος, etc. *Domesticus scholarum lacinia tunicæ suæ imperatorem ter signat*; *et rursus* [*acta sua*] *dicentibus*, id est vices suas obeuntibus, *præconibus* aut *cantoribus*, *stat manibus ligatis*, id est *decussatim pectori impositis*, quali habitu coram regibus Persiæ et Armeniæ, dein coram imperatoribus CPtanis proceres stare, olim mos erat, hodie adhuc mos est in aula Turcica, quæ cum e Græca cum multis aliis transsumpsit. Vid. ad. p. 303, dicenda. Fit aliquoties in hoc scholio mentio τῶν κρακτῶν, *clamatorum*, hoc est præconum, vel cantorum. Conveniunt quodammodo clamatores hi cum psaltis, aut potius cum canonarchis, a quibus tamen diversi sunt. Psaltæ enim erant ordinis clericorum, et populo tantum in ecclesiis hymnos sacros præibant; cractæ non erant ordinati, sed laici, et populo acta præibant, seu laudes, quas aut populus redderet integras, aut eorum tantum D extrema, aut quibus denique convenientes alias formulas doctus subjiceret; ut οἱ κανονάρχαι, qui προέλεγον τοὺς θείους μνους τοῖςΰ ψάλλουσιν, ut ait Symeo Thessalonicensis. Excusari igitur potest Joannes Cantacuzenus p. 123, in enarratione cerimoniarum suæ coronationis cractas et psaltas pro iisdem habens : Ἐξ ἑκατέρων τῶν τοῦ ναοῦ μερῶν ἐπὶ ξυλίνων ἀναβάθρων εἰς αὐτὸ τοῦτο πεποιημένων οἱ πρωτοψάλται [alias κανονάρχαι] ἱστάμενοι, οἱ καὶ δομέστικοι [nempe Psaltarum] λεγόμενοι καὶ ἕτεροι τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεων ᾄδειν εἰδότες, οὓς ἐπὶ τῆς τοιαύτης τελετῆς κράκτας ὀνομάζειν ἔθος ἐστὶ, μόλη τινὰ ᾄδουσιν. Colligas ex hoc loco τοὺς κράκτας et τοὺς ψάλτας eosdem fuisse, sed mutasse nomina pro diversa functionum ratione, κράκτας quidem appellatos in cerimoniis profanis, ut in coronationibus imperatorum, in Circo, in processionibus ad ecclesias, ψάλτας autem in ipsa divini cultus per hymnos sacros administratione. Quidquid ejus rei sit, certum est hos κράκτας populo, non omni puto, sed factionibus ad laudes imperatorum dicendas conductis et B doctis, præivisse formulas laudum, qualibus codex noster scatet. Propterea Anna Comnena eos τοὺς τῆς εὐφημίας προεξάρχοντας appellat p. 167 : Κωνσταντῖνον καὶ Ἄνναν ἐν ταυτῷ ἐξεφώνουν ἐν τοῖς εὐφημίας καιροῖς οἱ τῆς εὐφημίας προεξάρχοντες. V. quæ deinceps dicam de psaltis. Et sane necesse erat, ut et illi, qui canere laudes imperatorum deberent, eas prius docerentur et memoria comprehenderent, et ut haberent moderatores, qui tempora cujusque formulæ dispensarent, et quæ identidem formula recitanda esset, eam præirent atque de ea monerent, ideo *monitores* a Tertulliano dictos in Apologetico, respiciente ad monitores paganorum, formulas solemnes in sacris illis, qui sacra facerent, præeuntes. Latini medio ævo hos homines *Archicoros* perapto vocabulo appellabant. S. Eulogius in documento martyrii apud Du Cange v. *Psalmista*, videtur discrimen inter psalmistam et cantorem facere, his verbis : *Non promit cantor* C *divinum carmen in publico, non vox psalmistæ tinniat in choro*, etc. Non tamen bene novi rationem discriminis. Forte cantor extra ecclesiam præibat populo aut choro suorum discipulorum hymnos sacros, quod idem psalmista sub ipso sacri officii exercitio in ecclesia faceret.

(14) M. οἵ τε βεστιοπράται. Sunt οἱ βεστιοπράται *mercatores vestiarii*, ut ἀργυπροπράται *mercatores argenti*, id est *collybistæ*, *trapezitæ*, *fæneratores*, de qua significatione v. Du Cange Gloss. Gr. h. v. et ad p. 11. *Argentarii* medio ævo Latinis audiebant.

(15) Vox *blattæ* tam diverso sensu accipitur, ut de ipsius significatione certum quid sanciri nequeat, sed debeat, ex connexione cujusque loci ubi occurrit, æstimari, *sericumne*, an *purpuram* designare velit. E. c. in voce *sericoblatta*, notat tincturam, colorem, quo tincta sunt. Quin statuit Salmasius ad Scr. Hist. Aug. t. II, p. 546, βλαττὶν D idem esse atque simpliciter ἱμάτιον, *vestem*. Conf. idem ibid. p. 540. Du Cange ad Alexiad. p. 275 et utroque Glossario. Hic quidem loci patet βλαττία esse sericos pannos. Quando autem διβλάττιν, τριβλάττιν occurrit, clarum est, secundam aut tertiam tincturam purpuream intelligi.

(16) Si qua est differentia horum vocabulorum in quorum usu sibi nonnihil scriptores permittunt, sunt τὰ ἁπλώματα stragulæ, panni, qui altarium mensis e. c. aut rei planæ pronæ jacenti insternuntur, πέπλοι autem deorsum dependent.

(17) Gemino modo potest hic locus explicari, sive *a factionibus inde*, vel *retro factiones* : sive *a gradibus inde*. Δῆμοι dicebantur *gradus circenses*, in quibus greges stabant et spectabant ; ex eo fieri potuit, ut omnes gradus δῆμοι appellarentur, præsertim in quibus greges factionales starent, etiamsi extra Circum.

ἐντυγχάνοντες ἐνταῦθα (18), καὶ μὴν καὶ τὰ συστήματα (19) τῆς πόλεως καὶ οἱ περὶ τὸν ὕπαρχον ὀφφικιάλιοι μετὰ καὶ τοῦ συμπόνου καὶ τοῦ λογοθέτου τοῦ πραιτωρίου.

Ζ'. Καὶ εἶθ' οὕτως ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε διέρχονται οἱ A δεσπόται ἕως τοῦ τρικλίνου τῶν σχολῶν, καὶ ἐν τῷ προπυλαίῳ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων διὰ τῆς τρισσῆς μετὰ τῶν κηρῶν προσκυνήσεως ἀπευχαριστοῦσι τῷ Θεῷ· καὶ γίνεται ἐκεῖσε δευτέρα δοχή, καὶ δέχεται ὁ δημοκράτης τῶν Πρασίνων, ἤγουν ἐκσκούβιτος μετὰ καὶ τοῦ περατικοῦ αὐτοῦ δήμου τῶν Πρασίνων, καὶ τὰ ἑξῆς ἐπιτελεῖται, καθὼς προείρηται ἐν τῇ πρώτῃ δοχῇ. Καὶ εἶθ' οὕτως γίνεται τρίτη δοχὴ ἔνδοθεν τῆς χαλκῆς (20), ἤγουν εἰς τὴν πύλην τῶν σχολῶν τὴν εἰσφέρουσαν εἰς τὸν θόλον τῆς Χαλκῆς, καὶ δέχεται κἀκεῖσε ὁ δημοκράτης τῶν Βενέτων, ἤγουν ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν, μετὰ καὶ τοῦ περατικοῦ δήμου τῶν Βενέτων, καὶ τὰ ἑξῆς ἐπιτελεῖται, καθὼς προείρηται· καὶ τὰ [26] ἔνδοθεν τῆς χαλκῆς πύλης εἰς τὸν μέγαν θόλον δεξιᾷ [27] μὲν ἵσταται τὸ B ἰατρεῖον ἐπευχόμενον τοῖς δεσπόταις, ἀριστερᾷ δὲ οἱ τῆς παλαίστρας, καὶ αὐτοὶ εὐφημοῦντες τοὺς δεσπότας. « Εἰς πολλοὺς (21) χρόνους καὶ ἀγαθοὺς Θεὸς ἀγάγοι [28], » καὶ τὰ ἑξῆς.

Η'. Καὶ ἐξιόντων τῶν δεσποτῶν εἰς τὴν χαλκῆν πύλην· ἐκεῖσε γὰρ ἵστανται δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ οἱ ὀργανάριοι (22), εὐφημοῦντες κατὰ τύπον τοὺς δεσπότας [29]. Καὶ εἶθ' οὕτως γίνεται δοχὴ τετάρτη ἔξω τοῦ καγκέλλου τῆς χαλκῆς, καὶ δέχεται ἐκεῖσε ὁ δήμαρχος τῶν Βενέτων μετὰ τοῦ δήμου τοῦ λευκοῦ, δηλονότι ὄπισθεν τοῦ δημάρχου ἱσταμένου καὶ τοῦ δευτερεύοντος αὐτοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς ἐπιτελεῖται, καθὼς προείρηται. Καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε γίνεται πέμπτη δοχὴ πρὸ τῆς μεγάλης πύλης τῆς εἰσφερούσης εἰς τὸν αὐγουστεῶνα, καὶ δέχεται κἀκεῖσε ὁ δήμαρχος C

VII. Inde domini usque ad triclinium scholarum procedunt, et in atrio Sanctorum Apostolorum, ter genu flexo cum cereis Deum venerantur: atque ibi Secunda exceptio est, et tribunus Prasinorum seu excubitor cum factione sua transitoria Prasina eos excipit, cæteraque, ut supra de prima factione dictum, peragit. Ita et Tertia intra chalcen seu in porta scholarum, quæ ad tholum chalces ducit, stat, et excipit ibi tribunus Venetorum seu domesticus scholarum cum transitoria turba Veneta, cæteraque, ut supra observatum est, perficit. Intra Æneam portam in magno tholo ad dextram medicorum officium, dominis fausta apprecans, adest; ad sinistram autem qui ex palæstra sunt, ipsique dominis acclamant: « In multa bonaque tempora Deus inducat, » etc.

VIII. Exeuntibus dominis in Chalcen seu Æneam portam, ad dextram lævamque organarii stant, dominis, 9 ut mos est, fausta acclamantes. Sic Quarta receptio extra cancellos chalces fit, et Venetorum tribunus cum factione alba, stante scilicet a tergo tribuni, cumque eo, qui secundum ab ipso locum tenet, dominos excipit, cæteraque, ut supra expositum est, peragit. Inde Quinta receptio fit ante portam Magnam augustalis, ubi princeps Prasinorum cum factione russa, scilicet pone ipsum adstante, cumque eo, qui secundas tenet, excipit,

VARIÆ LECTIONES.

[26] τὰ om. ed. [27] δεξιᾷ μὲν om. ed. [28] ἀγάγει cod. [29] ΣΧΟΛ. Εὐτυχῶς εἰς πολλὰς ἑορτάς om. in ed. add. R.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(18) Satis bene congruit Luitprandi relatio, qui se in processione Nicephori *collocatum* scribit *juxta psaltas seu cantores in eminentiore loco*.

(19) *Collegia, ordines urbis*; ut collegia mercatorum et opificum. De Symponis vel assessoribus præfectorum urbis, qui jus dicentibus assidebant et consilio aderant, vid. Guther. p. 330. In inscriptione tituli e codice Justinian. apud eumdem pag. 270. appellantur *administrantes vel assessores, id est consiliarii*. E scriptoribus post Theophanem pag. 294, fere colligas, Symponos præfecti Urbis ab imperatore ipso additos fuisse, interdum tamen D præfecti ipsi eos legebant.

(20) Ædificium id erat æneis tegulis tectum, per quod in magnum palatium aditus patebat. V. Du Cange *CPli Christiana* p. 113 sqq. Observo tantum hic, morem tunc temporis fuisse majora quæque et splendidiora ædificia tegulis æneis operiendi, cujus etiam monumenta adhuc hodie supersunt. Anastasius in Vitaliano: *Ecclesiam B. Mariæ ad martyres, quæ de tegulis æneis erat cooperta, discooperuit*. V. ad p. 42. A. 5.

(21) Formula hæc, qua novi Græculi usque ad tædium utuntur πολυχρόνιον appellatur. Vid. Du Cange Gloss. utroque h. v. et Goar. ad Codin., p. 84. n. 13, quos non exscribo. Tantum indicabo, quid sibi velint verba apud Codinum sæpius recurrentia: ὁρίζει εἰς πολλὰ ἔτη. Scilicet *jubet imperator, ut vobis ad vestrum* πολυχρόνιον *suo nomine respondeam* εἰς πολλὰ ἔτη. Id quod resalutatio solemnis imperatoris ab subditorum πολυχρόνιον videtur fuisse. Corrigam quoque hac occasione locum Luitprandi celebrem, Cangio non prætermissum p. 483.: *Laudibus, imo conviciis* [non *inventis*] *suis* Deus annos ut multiplicet *conclamant*. Recte subjungit argutamentum sequens. *Qua in re quam sint Græci stulti, quam vanæ* [non *quamve*] *hujus gloriæ amatores, quamve adulatores, hinc colligere possumus. Optant seni non solum* [sic leg.], *sed silicernio, quod naturam ipsam non pati certo sciunt. Gaudet et silicernium ea sibi optari quæ nec Deum facere nec sibi prodesse, sed obesse, etiamsi faceret, novit*. Usurpabatur hæc formula Latinis quoque, Augustinus Patricius Cerim. Ecclesiæ Rom., tit. II, § 4: *Ordinator sine mitra accedens versus Electum tertio* [id est ter, ἐκ τρίτου] *genu flectens cum distantia convenienti ter dicet*: Ad multos annos — *Et hic modus de benedictione et* Ad multos annos *servatur etiam, si ordines acciperet in pluribus diebus sigillatim*.

(22) *Qui organis canunt, organa pulsant*. Solebant enim organa sonare, quando factiones dominum excipiebant et salutabant. Vid. p. 20. De organis ipsis infra ad eam partem libri Nostri, quæ de ludis circensibus agit, dicam. Ad vocem τόπον addit margo membranarum hanc notam εὐτυχῶς εἰς πολλὰς ἑορτάς, post vocem ἱσταμένου lin. 5, 10, tollendum comma ex fide membranarum. Pertinet enim ad δευτερεύοντες, non ad δήμου.

cæteraque, ut dictum est, peraguntur. Post ipsam Sexta receptio in horologio Sanctæ Sophiæ fit, et princeps Venetorum cum factione alba præsto est, cæteraque, ut supra exposuimus, perficiuntur.

τῶν Πρασίνων μετὰ καὶ τοῦ δήμου τοῦ ῥουσίου, δηλονότι ὄπισθεν τοῦ δημάρχου ἱσταμένου καὶ τοῦ δευτερεύοντος αὐτοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς ἐπιτελεῖται, καθὼς εἴρηται. Καὶ μετὰ ταύτην γίνεται ἕκτη δοχὴ εἰς τό ὡρολόγιον (23) τῆς Ἁγίας Σοφίας (24), καὶ δέχεται κἀκεῖσε ὁ δήμαρχος τῶν Βενέτων μετὰ τοῦ δήμου τοῦ λευκοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς ἐπιτελεῖται, καθὼς προείρηται.

IX. Hinc per portam Speciosam domini transeunt, quibus a præpositis intra velum in camera seu in

Θ'. Καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε εἰσέρχονται οἱ δεσπόται διὰ τῆς ὡραίας πύλης (25), καὶ ἀποστέφονται (26),

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(23) De horologiis ea ætate notis et usitatis ago ad p. 272, penult.

(24) Celeberrima hæc ecclesia superiorum temporum et hujus adhuc miraculum, nemini facile veterum scriptorum recentiorumve itineratorum non memorata fuit. Copiose structuram et magnificentiam ejus exsecuti fuerunt Paulus Silentiarius in Ecphrasi, et in notis ad eam Du Cange, item l. III, *CPlis Christianæ*. Sanctæ Sophiæ nomine non sancta quædam martyrissa, Sophia dicta, sed Jesus Christus, Dei Sapientia Græcis designabatur, ut ipsi volunt, aut accepit ea ecclesia id nomen, quod sancta Dei Sapientia, hoc est Verbum Dei in ea doceretur; et antequam mos invalesceret ecclesias martyribus atque martyrissis dedicandi, omnes, certe majores, ubique locorum audiebant Sanctæ, aut etiam Sancti, Sophiæ. Ita Matthias de Michovia l. II. de Sarmatia c. 3, memorat in urbe Novogrod fuisse *principalem ecclesiam Sancti Sophiæ, id est Salvatoris, tectam aureis luminis splendescentibus*. Quod idem templum Paulus Jovius libello de legatione Moscovica *vetustissimum ac venerabile* appellat, *quod ante quadringentos annos* [ætate Jovii] *Byzantiorum Cæsarum æmulatione, Sanctæ Sophiæ, Dei Filio, dicatum fuit*. Beneventi quoque fuisse aliquando ecclesiam Sanctæ Sophiæ constat e Chronico Casinensi l. 9 : *Hic intra mænia Beneventi templum Domino opulentissimum ac decentissimum condidit, quod Græce* Ἁγίαν Σοφίαν, *id est Sanctam Sapientiam vocavit*. *[Etiam Thessalonicæ templum Sanctæ Sophiæ fuit; p.326. Scr. post Theoph.]* Item Nicææ; Theophan. anno octavo Constantini et Irenes : Ἐγένετο ἡ πρώτη συνέλευσις καὶ καθέδρα τῶν ἐπισκόπων ἐν τῇ καθολικῇ τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ τῆς Νικαίας, et Antiochiæ, teste Niceta.

(25) *Porta Speciosa* fuit, ut ex hoc loco et p. 45, patet, extima ecclesiæ, per quam e Pronao aditus in Narthecem patebat, ut porta Regia, ea quæ e Narthece in Naum, et porta Sancta, quæ e Nao in sacrificatorium ducebat. Vid. Du Cange v. πύλη, Heinecc. de Stat. eccles. Græc. p. 99. et Goar. ad Codin. p. 133, n. 27, et 134. n. 39. Sed non consentiunt cum Nostro. Forte alia fuit appellationum ratio tempore Constantini nostri, et alia Codini. Consentit Nostro Nicetas Choniata p. 241, de Alex o Comneno coronando sic narrans : Εἶτα ταῖς ὡραίαις λεγομέναις τοῦ νεὼ πύλαις ἐγγίσας ἱκανὸν ἐκεῖσε χρόνον διέτριψε, προσδεχόμενος πότε ἂν ἐπιταχθείη τὴν εἴσοδον παρὰ τῶν ἀκριβούντων τὸ τῆς ὥρας καίριον τῶν ἱερῶν κατηχουμενείων ἄνωθεν. Unde patet, antequam introitus in ecclesiam fieret, exspectatum ad Speciosam portam fuisse, donec signo a catechumeniis dato tempus introeundi significaretur.

(26) A longo jam tempore invaluit ille mos, quo inferior in conspectu honoratioris ad testandam conditionis suæ humilitatem suamque reverentiam, qua alterum prosequatur, caput denudat. Hinc tantum honoratioribus proceribus licebat tecto capite coram imperatore CPtano stare juniores valeti, quamvis nobiles prosapia, τὰ ἀρχοντογεννήματα, debebant ἀσκεπεῖς nudo capite procedere, ut suo loco videbimus. Hinc de captis ducibus Siculis, Balduino et Richardo, et in conspectum Isaacii Angeli adductis, narrat Nicetas, p. 192 : Τὸ τῆς κεφαλῆς ἀποθέμενοι κάλυμμα καὶ δουλικωτέραν προσκύνησιν ἀπονείμαντες ἠρωτήθησαν — Igitur sancitum olim erat, ut in ecclesiæ ingressu infulæ et pilei ponerentur. Theodosius Junior et Valentinianus in constitutione pone concilium Ephesinum, *Dei templum ingressuri*, aiunt, *foris arma relinquimus et ipsum etiam diadema deponimus*. Jam tempore Augustini mos ille obtinebat, ut imperator templum intrans, aut memoriam sancti venerans diadema deponeret. Augustinus psalm. 65 : *Melius est ut, Romam cum venerit imperator, deposito diademate ploret ad memoriam piscatoris, quam ut piscator ploret ad memoriam imperatoris*. Satis episcopaliter. Ante ingressum Nai in Narthece deponebant impp. CPtani suas infulas. Quapropter tanquam rem insolentem narrat Leo Grammaticus in Michaele, quod μέχρι τῶν βασιλικῶν πυλῶν ἐλθὼν οὐκ ἀπέθετο τὸ στέφος, καθὼς ἔθος ἐστὶ τοῖς βασιλεῦσιν, ἀλλὰ μετ' αὐτοῦ εἰσῆλθε μέχρι τῶν ἁγίων θυρῶν. *[Coronam deponere solebat imperator ante τὰς ἁγίας πύλας. Georg. Monach. pag. 539. Justinianus stemma capiti per 40 dies non imposuit, sed absque corona sacris Christi natalitiis ad ecclesiam accessit. Theophan. p. 196.]* Faciebat hoc Justinianus, luctus et contritionis demonstrandæ causa ob tristem casum, terræ motum horrendum, qui CPlin afflixerat. Reverentiæ autem ergo fiebat, ut impp. ante portam Regiam infulas demerent; quemadmodum etiam faciebant ante lectionem Evangelii. Conf. Vales. ad Amm. Marcell. p. 319. Sed totone tempore sacri officii nudum habebant caput? Videatur fere ex eo, quod patriarchæ dicantur illis ex ecclesia domum redeuntibus et vale dicentibus in propylæo infulas rursus reponere, in signum finiti officii divini. Contrarium tamen colligitur ex eo, quod passim dicantur imperatores ad lectionem Evangelii e Metatorio prodeuntes infulam demere, et quod hodie Græci sacris operto capite intersint, teste La Croixio, tantummodo apud transitum sacrorum infulas dementes, quod etiam olim faciebant in ecclesia Latina, ut pluribus demonstrat Ciampinus tom. I, Monum. Vetust. p. 117, 118. Ordo Roman. : *Postquam per diaconum dictum fuerit* : Sequentia S. Evangelii secundum Lucam, *baculi omnium deponuntur de manibus, et in ipsa hora neque corona neque aliud operimentum super capita eorum habetur*. Quod præpositus imperatori CPtano præstabat officium in demenda, tenenda et reponenda infula, id occidentali præstabat comes palatii Lateranensis. Ita Ludovicus IV, in bulla, qua Castruccium, comitem Lucanum, comitem palatii Lateranensis ereat, tribui ipsi *jus levandi et tenendi imperiale diadema de nostro* [verba bullæ sunt] *et successorum nostrorum Romanorum principum capite, tempore, quo imperialis coronationis solemnia celebrantur, et etiam quocunque alio tempore, quoties publice ipsum diadema expediverit elevari de capite nostro et successorum Romanorum principum et reponi*. Ipsos quoque sacerdotes in sacro officio peragendo ca-

ὑπὸ τῶν πραιποσίτων ἔοδον τοῦ βήλου τοῦ κρεμαμένου εἰς τὴν καμάραν, ἤγουν εἰς τὸ προπύλαιον τοῦ Νάρθηκος. Ὁ δὲ πατριάρχης ἐκδέχεται εἰς τὴν

A atrio Narthecis suspensum corona adimitur. Patriarcha vero in porta Narthecis cum consueto suo ministerio et ordine eos excipit, ad quem, corona

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

melaucia deponere consuevisse concludo e loco Isaaci, Invectiva secunda in Armenios, si satis tuto licet e loco extra connexionem evulso statuere. Omophoria quoque sua, ut signum episcopatus, quemadmodum infula imperii signum est, ad lectionem Evangelii deponebant, ut ex Isidoro Pelusiota l. 1, epist. 136 constat, ubi mystice explicans indolem omophorii, rationem allegat, quare episcopus illud tunc deponat: Ἡνίκα αὐτὸς ὁ ἀληθινὸς ποιμὴν παραγίνεται διὰ τῆς τῶν προσκυνητῶν Εὐαγγελίων ἀναπτύξεως, ἀποτίθεται τὸ σχῆμα τῆς μιμήσεως ὁ ἐπίσκοπος, αὐτὸν παρεῖναι δηλῶν τὸν Κύριον τὸν τῆς ποιμαντικῆς ἡγεμόνα καὶ θεόν. Conf. Du Cange, v. *Cervellerium* et *Almucia*.

Quoniam incipit auctor noster illos ritus enarrare, quos in solemnibus processionibus imperatores in celebratione divini cultus observare debebant, neque ea res intelligi possit absque cognitione rituum sacrorum, qui cultum divinum penes Græcos constituunt: decrevi hic in ingressu istius tractationis de sacris rebus generalem quamdam speciem liturgiæ Græcæ et ecclesiarum Græcarum subjicere, e qua deinceps dicenda melius poterunt percipi. Persequar igitur totum ordinem liturgiæ Græcæ juxta relationem La Croixii et Stephani Gerlachi, qui sacris Græcorum interfuit non semel, et quæ spectavit audivitque, diligenter in itinerario suo consignavit. Erit deinceps disputandi locus, *Les Eglises régulières se divisent en trois parties, appelées* νάρθηξ, vestibule, *ou* πρόναον, avant-nef, ναός, la nef, et βῆμα, le sanctuaire. *Le vestibule... sert à présent à baptiser les enfants et exposer les corps morts des laïques pendant les obsèques...* Servit quoque congregationi fidelium, qui ante patriarchæ, aut sacerdotis, et imperatoris, aut præcipui in quaque communione viri, adventum, et ante τὴν εἴσοδον in Naum non intrant. *La nef sert à recevoir les fidèles, qui s'assemblent pour chanter les louanges de Dieu et se placent suivant leur rang sans confusion. Les ministres de l'église et les personnes distinguées occupent la partie la plus avancée auprès du sanctuaire, laquelle est entourée des chaires, comme dans nos chœurs, et n'est point séparée de l'autre où le peuple se range. Le sanctuaire est au fond de l'église, séparé de la nef par un grand entablement peint, avec des tableaux de Jésus-Christ, de la Vierge, du Patron. On entre au sanctuaire par trois portes, deux petites et une grande nommée par excellence* πύλη ἁγία καὶ βασιλική, la porte sainte et royale. [Credo quidem. eam ita appellari novo more; sed Constantini nostri tempore porta illa tantum αἱ ἅγιαι θύραι dicebantur, et αἱ βασιλικαὶ erat illa porta, per quam e Narthece in Naum intrabatur.] *Il y a trois enclos dans l'intérieur du sanctuaire destinés à des usages différents; celui du milieu, qui est d'une seule pierre marquée de croix, s'appelle la table sacrée, divine et mystique, à cause du mystère, et n'est ornée que d'une croix et du livre des Évangiles. L'autel à la droite est destiné à recevoir les présents des fidèles et déposer les espèces du sacrifice. Celui à gauche sert à mettre les ornements et les vases sacrés, et les diacres, sous-diacres et officiers mineurs s'y rangent durant le sacrifice pour allumer les cierges et faire chauffer l'eau du calice. Dans les églises patriarcales et métropoles, il y a au fond du sanctuaire un trône à côté du grand autel pour le patriarche ou le métropolite, pendant la célébration, qui se nomme* ἅγιον σύνθρονον, le saint trône; *pour le distinguer de la chaire ordinaire, qu'ils occupent parmi leur clergé durant le reste de l'office. Les femmes ne se mêlent point avec les hommes, elles se retirent dans les galeries autour de l'église, ou à une tribune fermée de jalousies, où on ne les voit point, afin d'empêcher la distraction, le scandale et le mauvais usage, que l'on fait fréquemment de nos églises, qui ne se rencontre point chez les Grecs, lesquels sont très-attentifs à l'office, qui se chante presque tout en grec vulgaire. Il n'est point permis aux laïques d'entrer dans le sanctuaire, dont la porte s'ouvre trois fois les jours de fêtes solennelles; la première avant la consécration, et se referme en même temps, la seconde à la Communion, et la troisième au com-* B *mencement des vêpres; et les jours ordinaires on ne l'ouvre que deux fois pour le sacrifice. L'on allume durant l'office quantité de cierges et de lampes dans l'intérieur, et devant les trois portes du sanctuaire, mais l'on n'en met point sur les autels.* Post hæc allata, quæ partes ecclesiarum Græcarum et aliqualem liturgiæ ordinem continent, necessarium judico caput ejusdem libelli 15 totum ascribere, quo agitur *de quelle manière on célèbre la fête des Pâques en Valachie et en Moldavie.* Egregie enim locum hunc nostrum illustrat. *La fête des Pâques se célèbre bien plus solennellement en Valachie et en Moldavie, où il n'y a que des Grecs, que dans tous les autres lieux, à cause de la liberté. Le prince et la domna princesse vont en habit de cérémonie, et suivis d'une cour forte leste, trois heures avant le jour à l'Eglise, dans le parvis de laquelle il y a deux trônes, l'un pour lui et son épouse, et l'autre pour le métropolite, qui les reçoit en habits pontificaux suivi* C *de son clergé. Les officiers de la cour du prince sont derrière lui; savoir, les principaux seigneurs et la noblesse à la droite; et les officiers de justice, et corps des marchands, à sa gauche; et la milice fait une enceinte pour empêcher le peuple, qui vient en foule voir la cérémonie, d'incommoder les assistants. Il y a dans le milieu de cette place un autel, sur lequel on célèbre la Messe; et après l'Evangile, le prince et le métropolite partent en même temps de leurs trônes, et se rencontrent à l'autel, où ils s'entre-saluent au visage, se donnent à baiser mutuellement une petite croix ornée de pierreries qu'ils tiennent à la main, en disant* Christos anesti, *et retournent à leurs places. Ensuite tous les assistants réguliers et séculiers, vont à leur rang baiser la main du métropolite et de la princesse au son de tambours, trompettes, timbales et hautbois, au bruit de plusieurs décharges de canons, et de mousqueterie, et des acclamations du peuple, qui fait retentir l'air de ces paroles de la Résurrection, en s'embras-* D *sant.*

Cette cérémonie est suivie d'un festin public du prince dans son palais, aux principaux du clergé et de la noblesse; on sert le clergé en poisson, comme caloyers, religieux, et toutes sortes de viandes aux autres. Il y a trois tables; une petite sur une estrade sous un dais pour le prince, lequel mange seul, et deux fort longues à droite et à gauche de celle-là, l'une pour le métropolite et le clergé; et l'autre pour les officiers de la noblesse, et les nobles. Le métropolite fait la bénédiction de la table; durant le repas le prince envoie des assiettes chargées des meilleurs mets à ceux qu'il veut favoriser, et boit la santé de la domna à rouge bord, à genoux et nu tête. Ce même repas se réitère deux autres fois dans le cours de l'année, aux fêtes de Noël et de l'Epiphanie; mais celui des Pâques est accompagné de présents de vestes, que l'on distribue au clergé, et à la noblesse; savoir trois, de velours, satin et drap

deposita, domini intrant, primumque flexo genu, A sanctum Evangelium ab archidiacono portatum ve-

πύλην τοῦ Νάρθηκος μετὰ τῆς συνήθους αὐτοῦ ὑπηρεσίας καὶ τάξεως, καὶ μετὰ τὸ ἀποστεφθῆναι τοὺς

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

au métropolite, et aux huit principaux nobles, et deux de satin et drap à chacun des autres, avec lesquelles ils se retirent pleins de libéralités de leur prince, qui rentre dans son palais pour se divertir avec la princesse, sa famille et ses principaux officiers, qu'il régale de vestes de brocard d'or.

Addenda tandem excepta quædam ex ejusdem capite 19, quod Liturgiæ ipsum ordinem aliquanto uberius exponit. *Le célébrant et le diacre se lavent publiquement les mains, pour se préparer à la réception des pains de proposition que présente le peuple, et lui faire connaître avec quelle pureté d'âme et de corps il faut célébrer le sacrifice et y assister. Ensuite s'étant approché de l'autel de proposition, le célébrant prend le pain destiné au sacri-* B *fice, sépare la partie carée et empreinte avec la patène, et bénit le reste, que l'on distribue au peuple à la fin de la Messe. Après cette oraison on fait une procession autour de la nef au son des timbres, avec l'encens; on sort par la petite porte du sanctuaire, et l'on rentre par la grande, et le diacre porte le livre des Evangiles entre ses deux mains, fort élevé pour le faire voir au peuple, et le repose au milieu du grand autel. On chante un hymne d'adoration, lequel finit par ces paroles,* ἅγιος ὁ Θεός, *Dieu saint,* ἅγιος ἰσχυρός, *saint fort,* ἅγιος ἀθάνατος ἐλέησον ἡμᾶς, *saint immortel, ayez pitié de nous, avec le* Gloria Patri, *et ensuite l'Epître et l'Evangile du jour. L'Evangile étant fini, on ôte les pains de présent de l'autel de proposition, et l'on fait une seconde procession des espèces; les acolytes portent la croix, les chandeliers, les timbres, et l'encensoir suivis du sous-diacre, qui tient la patène haute, du diacre portant une boîte, où est enfermé le pain* C *du sacrifice, couvert d'un voile, élevée et appuyée sur son front, et le célébrant marche le dernier, ayant le calice couvert entre ses mains. Cette cérémonie se fait avec autant de modestie que de dévotion à pas fort lents, pour donner le temps aux chantres de réciter* Gloria in excelsis, *et au peuple prosterné à terre de baiser les bouts de l'étole à l'officiant, en disant les paroles du bon larron.* Seigneur, souvenez-vous de nous dans votre royaume, *que le célébrant et ses assistants répètent de temps en temps à voix basse, et la procession rentre par la porte sainte, qui se ferme à l'instant, et l'on met le calice et les espèces au milieu de l'autel. On chante plusieurs hymnes, cantiques, antiennes, versets et répons, et l'on fait quantité de génuflexions, adorations, bénédictions et encensements rapportés au rituel grec, après lesquelles le célébrant offre son sacrifice avec ces mots. — Toutes ces cérémonies de la consécration se font à huis clos dans le sanc-* D *tuaire auxquelles le peuple joint son intention, et assiste des yeux de la foi à ce mystère secret, durant lequel on chante le symbole et des cantiques. La consécration est suivie de l'élévation au son des timbres, pour avertir le peuple de redoubler son attention, et sa dévotion, et de la fraction au pain en quatre parties, ainsi qu'il est divisé; desquelles il en mêle une dans le calice, communie d'une autre, et garde les deux autres pour communier les assistants. Le célébrant ayant communié, le diacre ouvre la porte sainte, et invite le peuple à la communion, en disant:* Approchez avec la crainte de Dieu, la foi et la charité, *et il le communie sous les deux espèces, en tirant du calice avec une petite cuillière, une partie du corps de* Jésus-Christ *et un peu de sang mêlé ensemble; mais les ecclésiastiques reçoivent séparément les espèces. La communion est suivie de la distribution du pain bénit par un autre diacre; les Grecs ne le mangent pas sur-le-champ, et le conservent dans des bourses propres, qu'ils pendent au col, lorsqu'ils font voyage. pour s'en servir, et le manger étant attaqués de maladies mortelles dans des lieux dépourvus d'église, et de prêtres pour leur administrer le viatique, prétendant, que le pain bénit les fortifie contre les tentations du démon, et les aide à bien mourir au défaut du viatique.*

Cum his et cum cerimoniali nostro ut comparari queat locus Gerlachi, latine conversa hic ponam quæ in illius itinerario Germanico p. 62. sqq. leguntur: *Die* 19 *Septembris A.* 1574, *intravimus ecclesiam Græcam in suburbio Galatæ,* Χρυσοπήγη *a Græcis dictam, ubi totam eorum liturgiam spectavimus. Stabat Capellanus coram choro dorso ad* B *populum converso, recitans preces, quibus populus crebre* Κύριε ἐλέησον *acclamat. Post preces incipiebat sacerdos una cum tribus aliis, et uno monacho cantare, quibus canonarcha cum pueris psallis, tanquam alter chorus, respondebat. Erant ergo duo velut chori, sacerdotis intra chorum, et canonarchæ extra eum, invicem alternantes. Post ea puer prælegit textum ex Epistola Apostoli ad Corinthios. Quo facto presbyteri omnes habitu sacerdotali procedebant extra chorum,* [*id est tribunam,*] *quorum unus codicem Novi Testamenti* [*vel potius evangelistarum*] *ornatum gestabat, et super ambone, media in ecclesia sito, et cruce lignea ornato, deponebat. Repetebant deinceps chorum, in cujus tabulatis, vel sepi lignea, ab ea parte quæ ad Navim respicit, picta conspicitur imago Christi, cum inscriptione* ὁ παντοκράτωρ, *coram qua sese inclinabant. Redditi choro sacerdotes soli intra eum canebant. Cantica illa lectione Evangelii interstincta continuabant, et li-* C *turgiæ suæ ritibus variis peractis, aperiebant rursus chorum, ter vel quater agitabant thuribulum, et procedebant omnes hoc ordine. Primi prodibant duo pueri cum cereis ardentibus, tum duo alii cum contis lauro cinctis. Excipiebat eos sacerdos panem sindone tectum gerens super capite. Sequebantur sacerdotes duo singuli singulos calyces gerentes, non tanquam tot opus esset, sed spectaculi et pompæ gratia. Stipabant eorum latus duo pueri, singuli cum singulis contis lauro cinctis, quorum summa pars crucem referebat. nitentibus ad instar speculi. Postquam ab hac processione rediissent in chorum, claudebant eum, ut nemo videre posset quæ intus gererentur; et primarius sacerdotum clamabat clara voce:* λάβετε, φάγετε, οὗτός ἐστιν ἄρτος — τοῦτο ἐστιν αἷμα. — *Seorsim inde ipsi communicabant intra chorum; deinde monstrabatur populo calyx, qui eum summa veneratione prosequebatur, et velut adorabat. Tandem peragebant preces pro patriacha* D *CPtano. Alexandrino, Hierosolymitano, Antiocheno, et omnibus reliquis episcopis. Peractis omnibus precibus, canticis et communione, prælegebat monachus aliquis, legatus patriarchæ Antiocheni, epistolam, qua sibi dari eleemosynam rogabat. Ultimo tandem totus cœtus, unus post alium procedebant versus chorum, ubi singuli frustum panis accipiebant,* ἀγάπη *dictum, quod nacti velut in processione adibant et venerabantur inclinatione corporis atque osculabantur imagines.* Interjectis aliis continuat idem Gerlach in hunc modum: *Quando ministri ecclesiæ intrant chorum, inclinant sese versus crucem ligneam amboni impositam media in ecclesia, deinde vultu ad imaginem Christi converso se signo crucis signant. Idem faciunt quotquot in ecclesiam conveniunt — deinde consident loco quisque suo, expectantes voces aliquas in precibus et canticis, ad quarum auditum sese inclinant et cruce signant, dicentes:* Κύριε, ἐλέησον, *aut:* Σοφια Πατρός. *His præmissis, multa nobis expeditiora deinceps erunt.*

δεσπότας εἰσέρχονται πρὸς τὸν πατριάρχην, καὶ ἐν πρώτοις μὲν προσκυνοῦσι τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον (27) βασταζόμενον ὑπὸ τοῦ ἀρχιδιακόνου, καὶ εἶθ' οὕτως χαιρετίζουσι (28) τὸν πατριάρχην, καὶ ἀσπάζονται αὐτὸν, καὶ ἀπέρχονται ἕως τῶν Βασιλικῶν πυλῶν (29), κἀκεῖσε διὰ τῆς τρισσῆς μετὰ τῶν κηρῶν προσκυνήσεως ἀπευχαριστοῦσιν τῷ Θεῷ, καὶ τῆς εὐχῆς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου τελουμένης, γίνεται ἡ εἴσοδος (30). Τὰ δὲ σκῆπτρα καὶ πάντα τὰ προγεγραμμένα σκεύη αἰσέρχονται, καὶ ἵστανται εἰς τὴν ἐκκλησίαν (31) δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ (32) εἰς τοὺς

nerantur; deinde patriarcham salutant et osculantur, ac progressi ad imperatorias portas, ibi quoque ter genu flexo et accensis cereis, Deum adorant, peractaque a patriarcha supplicatione, introitus fit. Turmæ vero militum et cohortes omnes supra memoratæ ingrediuntur, et in ecclesia ad dextrum sinistrumque latus in locis propriis adsunt. Romana autem vela et cohortes utrimque in solea sancta, Constantini crux in dextra bematis parte stat. Magistri, proconsules cæterique senatores et imperatorii ministri in dextro ecclesiæ la-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(27) Clerici, si quando honoratiori obviam irent, eumque exciperent et beneventarent, codicem Evangeliorum ipsi obviam ferebant, et osculandum porrigebant. Nicet. Chon. p. 319: Μηδένα ἔχων εἰς χεῖρας ἰόντα, ἀλλὰ εὑρίσκων πάντας μετὰ σταυρικῶν σημείων καὶ τῶν θείων λογίων δεξιουμένους αὐτόν. Ekehardus junior de Casibus S. Galli c. 1.: *Parat illico basilicam et aram, parat tapetes, et pallio dorsili caminatam; Evangelio episcopum aliquos, qui aderant, presbyteros recipere jubet.* Debeo locum Alteserræ ad Anastas. p. 90, qui plura de hoc more habet. Addam alium ex veteri charta tabularii Andegavensis e Du Cangio v. *Tau*. In ea aiunt Canonici capituli Sancti Laudi Andegav., se teneri ad excipiendum comitem Andegavensem, uxorem et liberos, quoties ad dictam ecclesiam venerint, *cum textu* [id est codice Evangelii], *thuribulo et aqua benedicta, tradendo dicto comiti similiter in dicta receptione Tau eboreum, id est crucem eburneam.* Insignem hunc locum exponam ad p. 216. Diaconus quoque, qui Evangelium legit, rediens ex ambone in tribunam patriarchæ δίδωσι ἀσπάσασθαι τὸ Εὐαγγέλιον, ut ait Pontific. Habert, p. 731; v. Du Cange v. *Liber Pacis*. Imperatori, quem urbe reciperent, occurrentes in pontificalibus sacerdotes Evangelium offerebant. Cinnam. p. 128. Russi id adhuc faciunt. Pontifici textus apertus, cæteris clausus ad osculandum offerebatur teste Hildeberto Cenoman. Ep. 15.

(28) Dicunt: χαῖρε, Κύριε πατριάρχα, et dein osculantur. Mos enim erat, ut ecclesiam intrantes sese mutuo oscularentur. V. Habert. Pont. p. 63.

(29) Porta regia est ea, quæ e Narthece in Naum ducit. Hodie Græci portam regiam appellant illam. quæ Nostro sancta est, et e Nao in Sacrarium ducit. De *regiis*, vel *porta regiarum*, item *rugis*, v. Du Cange v. *Regiæ*; Mabill. ad Cerimon. Roman. p. CXXXVII, et Corsini diss. secunda appendicis ad opus de Notis et singulis Græcorum pag. 29. [Quid sit στασιδία, πύλη βασιλική, seu ὡραία, κολύμβητρον, νάρθηξ, μεσόναος et in primis σωλέα, docet Thom. Smith. de Ecclesia Græca, p. 47.]*

(30) Postquam factæ fuissent preces, nempe τῆς εἰσόδου τῆς θείας λειτουργίας, quæ solent introitum sacri officii præcedere, fit introitus vel *ingressa*, ut ævo medio loquebantur. Nam antequam illæ factæ fuerint, et aut patriarcha, aut imperator, quo tempore imperium Græcum adhuc esset, aut hodie sacerdos, et qui cuique cœtui primarius vir adest, convenirent, manebant et manent congregati in Narthece, vel Antetemplo. Factis autem precibus introitus fit, seu ingressa. Quod videor mihi colligere et ex veteri ritu *salutatorii*, et e verbis Maximi, (allatis a Du Cange v. Εἴσοδος,) τὴν τοῦ λαοῦ σὺν τῷ ἱεράρχῃ γενομένην εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἴσοδον. *Ingressa* duplex est; *minor*, a qua initium divini cultus fit, hymnis quibusdam cantatis, ut apud nos ab hymno *Kyrie*, item *Allein Gott in der Höh sey Ehr*, id est, *Gloria in excelsis Deo*; conf. Du Cange v. *Introitus*; et *major*, quando sacrificans cum grege suo e tribuna procedebat consecranda mysteria populo adoratum monstrans et circumferens. De priore introitu hæc habet Durandus IV, 5 § 4. Hymnum ait fuisse introitum dictum, *Quia, dum ille canitur, sacerdos ministraturus ad altare intrat, seu quia per illam antiphonam ad officium intratur.* Quia igitur introitus ad sacra seu initium sacrorum ab hymno fiebat, qui hymnus propterea introitus ipse quoque appellatur, ex eo factum, ut cantor, hymnos sacros in ecclesiis incipiens, *esodiarius*, vel *exodiarius*, quod idem est atque *essodiarius*, geminato *s*, diceretur, V. Du Cange v. *Exodium*, ubi hoc citat Joannis de Janua: *Exodium, initium cantilenæ. Hinc exodiarius præcentor, qui cantum incipit ante alios.* Qui tamen malit ob ἐξᾴδειν repetere, statuatque ἐξ in hac compositione idem atque in ἔξαρχος valere, et notare *rumpere vocem ante alios*, me non habebit multum repugnantem. Introitus igitur *primus*, vel *minor*, *Evangelii* quoque dictus, complectitur omnia quæ missam præcedunt; sunt autem ea lectio τοῦ προκειμένου, seu propositi, id est textus e Psalmis, dein epistolæ, tum Evangelii, didascalia seu tractatio, id est sermo sacerdotis ad populum. Aliam ideam introitus primi seu parvi dedit Du Cange Gloss. Gr. v. Εἴσοδος, sed quam puto a nostro loco alienam esse. Jam intelligere facile est verba Leonis Grammatici in Michaele Ebrioso p. 465: Τῆς εἰσόδου γενομένης, καὶ τοῦ Εὐαγγελίου τελεσθέντος.

(31) Negat Du Cange in Nao stetisse fideles, sed solos vult ibi egisse sacerdotes et psaltas. At quorsum tam vastum spatium pro tam paucis? Paulus Silentiarius quoque P. II. vs. 270. ait cancellos bematis distinguere τὸν μύστην ἄνδρα τοῦ πολυγλώσσου ὁμίλου. Hoc ipso nostro loco docemur non proceres tantum in Naum intrasse, verum ipsos quoque milites pompaticos, qui imperatorem usque ad soleam comitabantur. Discessum igitur fuit a more, quem obtinuisse sæculo V, patet e constitutione Theodosii junioris superius citata: *Dei templum ingressi foris arma relinquimus, et ipsum etiam diadema deponimus.* Mos ille milites pompaticos cum armis in ecclesiam introducendi et per eam disponendi adhuc hodie obtinet in Wallachia, ne de principum Latini ritus hac in re institutis dicam. De Despota Wallachiæ festum Paschatis celebrante hæc narrat La Croix loco superius allato: *Les officiers de la cour du prince sont derrière lui, — la milice fait une enceinte pour empécher le peuple, qui vient en foule voir la cérémonie, d'incommoder les assistants.*

(32) Quando de ecclesiis sermo est, significat dextra plaga illam, quæ intranti ad dextram est, sinistra vero eam, quæ ipsi intranti ad sinistram est. Patet ex illo Simonidæ, quod in Anthologia H. Stephani p. 361 legitur. Cum igitur ecclesiæ Græcæ ut nostræ ad Orientem versæ essent, et intrantes ad Orientem prospicerent, consequitur ex eo australem plagam esse dextram, borealem

tere in locis suis adstant, qua etiam domini transeunt.

A ἰδίους τόπους · τὰ δὲ Ῥωμαΐα βῆλα καὶ τὰ πτυχία [29] ἵστανται ἔνθεν κἀκεῖθεν τῆς σωλέας (33), ὁ δὲ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου σταυρὸς εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ βήματος (34). Οἱ δὲ μάγιστροι καὶ ἀνθύπατοι

VARIÆ LECTIONES

[29] Ἴσ. εὐτυχεῖα, Leich.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

vero sinistram. E contrario autem Du Cange ad Silentiar. p. 579, borealem plagam dextram facit, et oppositam sinistram. Verum abunde refellitur et a nostro codice, et ab illo solo Liturgiæ Chrysostomi dictæ loco, ὁ διάκονος εὐτρεπίζει τὰ ἱερὰ, τὸν μὲν ἅγιον δίσκον ἐν τῷ ἀριστερῷ μέρει, τὸ δὲ ποτήριον ἐν τῷ δεξιῷ. Sane nostris in ecclesiis sacerdos panem fidelibus distribuens, versus boream stat, alter calicem, versus austrum.

(33) De solea tam multum fuit disputatum, ut Leo Allatius integrum libellum de solea veteris ecclesiæ in l. I Symmictorum ediderit. Conferendi quoque Du Cang. v. Σωλέας et in Gloss. Latin. h. B voce, item ad Paulum Silentiarium p. 584 seqq. * [Thomas Smith. p. 47, de Ecclesia Græca. *Solea*, idem est, quod *peribolum*, ait Moleon. pag. 427. *Peribolum* autem, ubi fuit olim *schola cantorum*. Idem p. 206.]* *La Nef*, ait La Croix de l'Eglise Grecque, p. 22, *sert à recevoir les fidèles*; *les ministres et les personnes les plus distinguées occupent la partie la plus avancée auprès du sanctuaire, laquelle est entourée des chaires, comme dans nos chœurs, et n'est point séparée de l'autre, où le peuple se range.* Olim autem omnino separata erat solea cancellis, aut muro, ad pectoris altitudinem elevato, a Nao ; unde etiam nomen habet. Nam *solear*, et *soleas*, (ut *honor* et *honos*, *arbor* et *arbos*) significat δρύφακτον sepem ligneam et spatium tali sepi interceptum. Glossæ veteres *solear*, δρύφαξ, non δίφραξ, ut editur. Codin. in Orig. CPtanis. ubi de Hippodromo : Μετὰ τῶν ἐν σφενδόναις στηθείων ἢ συστρεμμάτων, καὶ σκαλίων καὶ σωλεῶν. C Ubi στηθεῖον et σύστρεμμα et σωλέα est *sepes*, *carcer*. Interjectum erat solear inter ambonem et tribunam, et erat proprie statio cleri et eorum qui ad clerum spectarent, ut psaltarum, lectorum ; habuit tamen imperator jus in soleam intrandi, et ibi, si vellet, residendi, in qualitate lectoris et subdiaconi, qua eum gavisum fuisse, deinceps demonstrabimus. Habebat clerus geminam cathedram, unam τὴν ἄνω καθέδραν, aut τὸ σύνθρονον, dictam, in summo bemate pene altare : alteram extra tribunam in hac ipsa solea. Fuit igitur solea spatium inter ambonem et cancellos bematis medium, quod neque illum, neque hos attingeret, sed undecunque liberum, septum a plaga orientali et occidentali aut cancellis ligneis, aut muro, vel podiamento cæmentitio marmoreove, a plaga autem septentrionali et australi prætensa habens scamna, in quibus clerici, quandro intra tribunam non haberent, quod agerent, item lectores, cantores et D imperator, sedebant. Septum hoc habebat ostium in parte occidentali, et aliud in orientali ; ut e locis illis Nostri aliorumque constat, in quibus imperator aliique dicuntur soleam εἰσέρχεσθαι καὶ διέρχεσθαι. Fuisse hanc sedem cleri, probabile facit et formula ἡ ἄνω καθέδρα, quæ respicit ad aliam, quæ necessario fuit ἡ κάτω, et, cum superior fuerit intra tribunam, extra eam fuerit necesse est, et canon 18 Concilii Toletani IV : *sacerdos et Levita* [id est presbyter et diaconus] *ante altare communicent, in choro clerus*, [id est in solea subdiaconi et reliqui inferiores, ut lectores, cantores, exorcistæ, etc.] *extra chorum populus*. Facit quoque probabile mos hodiernus Græcorum, quorum clerici assignatam sibi stationem sedemve extra tribunam cum honoratioribus habent ; et denique mos ecclesiæ Latinæ, quam ea in re a Græcis discessisse nulla ratio suadet, nullus auctor perhibet. Insignis est locus Durandi, et Chronici Casinensis alius, e quibus structuram ecclesiarum Latinarum cum Græcis congruentem intelligas. *Triplex veli genus*, ait Durandus l. I, Ratio. divin. offic. c. 3. p. 17. *suspenditur in ecclesia, videlicet quod sacra aperit, quod sacrarium a clero dividit, et quod clerum a populo secernit*. Post exposita duo priora, *tertium*, addit, *inde habuit originem, quia in primitiva Ecclesia peribolus, id est paries, qui circuit chorum, non elevabatur nisi usque ad appodiationem ; quod adhuc in quibusdam ecclesiis observatur. Quod ideo fiebat, ut populus videns clerum psallentem inde bonum exemplum sumeret. Verumtamen hoc tempore quasi communiter suspenditur sive interponitur velum aut murus inter clerum et populum, ne mutuo se conspicere possint, quasi ipso facto dicatur : Averte oculos tuos, ne videant vanitatem*. Intelligent locum hunc, qui facetum Boilavii carmen *Le Lutrin* legerint. Discimus hinc bema hoc lectorum, (ita enim a Symeone Thessalonicensi appellatur,) fuisse a statione plebis aut velo suspenso, aut interposito muro *ad appodiationem alto* separatum, id est μέχρι τοῦ ἐπακουμβίζειν, ut commode quis *appodiare* se, hoc est fulcire ea, inniti brachiis posset. V. Du Cange v. *Podium*. Locus Chronici Casinensis paulo ante nobis laudatus hic est l· III, 29, p. 447 : *frontem chori, quem fere in medio basilicæ statuit, quatuor magnis marmorum tabulis sepsit*. Ergo clausum erat solear undecunque. Notat Angelus a Nuce ad illum locum, auctorem ad veterem structuram respicere, nunc antiquatam. Juxta recentiorem enim architectonicen odeum strui post majus altare, ubi olim fuerit absida seu tribuna. In basilica cathedrali tamen Montis Regalis in Sicilia conspici adhuc inter alia veteris instituti odeum seu chorum antiqua forma fere in medio ecclesiæ. Ut imperator stationem in solea haberet, jam ab Ambrosii et Theodosii M. temporibus inde obtinuit. Nam quam prius imperatoribus licuisset in tribunam ingredi, Ambrosius Theodosium excludebat sacrarii cancellis, et τόπον εἶναι τοῦ βασιλέως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τέταχε τὸν πρὸ τῶν δρυφάκτων τοῦ ἱερατείου, ὥστε τοῦ μὲν λαοῦ τὸν κρατοῦντα τὴν προεδρίαν ἔχειν, αὐτοῦ δὲ τοὺς ἱερέας προκαθῆσθαι. Erat igitur solea idem cum *senatorio*, seu *loco principum*, ut est in Ordine Romano. Vid. Du Cange ad Paul. Silentiar. p, 560. Nemo tamen magnatum præter imperatorem in solea sedebat statve, ut e proximis Nostri verbis hac pagina 9, patet : Οἱ μάγιστροι καὶ ἀνθύπατοι - - ἵστανται εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τῆς ἐκκλησίας.

(34) Bema est omnis locus solo sublimior, ad quem βήματι, gradu sublato, enitendum est. In sacris est illa pars ecclesiæ aliquot gradibus elevatior, quam est area ecclesiæ ; nos hodie *chorum* dicimus, (aliud ævo medio vocabulum illud significabat,) Itali *tribunam*, Græci quoque θυσιαστήριον et ἱερατεῖον appellabant ; quoniam in eo ἱερατεύεσθαι, *sacra peragere*, et *sacrificium incruentum* dictum ibi offerre Deo solebant ; unde quoque Latini *sacrificatorium* nominant. Latinis medii ævi quoque est *presbyterium*, seu statio, mansio presbyterorum, et *capitium*. V. du Cange Gloss. utr. his omnibus in vocabulis, et CPlis Christ. atque notæ ad Pauli Ecphrasin. Alias βήματα sunt sacella minora, in Magnis Ecclesiis intra majus bema dedicata patronis diversis a patrono ecclesiæ. Vid. p. 70, item 71, et alibi.

καὶ οἱ λοιποὶ συγκλητικοὶ, μετὰ καὶ τῶν βασιλικῶν ἀνθρώπων, ἵστανται καὶ αὐτοὶ εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τῆς ἐκκλησίας εἰς τοὺς ἰδίους τόπους, ἔνθα καὶ οἱ δεσπόται διέρχονται.

Ι᾽· Καὶ ὅτε φθάσουσιν οἱ δεσπόται εἰς τὰ ἅγια A θύρια (35) εἰς τὸ πορφυροῦν ὀμφάλιον (36), εἰσέρχεται μόνος ὁ πατριάρχης ἔνδοθεν τῶν κιγκλίδων, κρατῶν τὸ εὐώνυμον (37) ἅγιον θυρίον. Καὶ διὰ τῆς τρισσῆς μετὰ τῶν κηρῶν προσκυνήσεως ἀπευχαριστήσαντες τῷ Θεῷ οἱ δεσπόται, εἰσέρχονται (38)

X. Quibus ad sanctas januas et purpureum umbilicum progressis, patriarcha solus intra cancellos ingreditur, sinistram sanctam januam occupans. Postquam vero domini ter cum cereis Deum adorarunt, occupatam a patriarcha januam venerantes intrant, sacræque astantes mensæ, sanctum al-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(35) Alias quoque βημόθυρα. Sic legendum, ubique sermo de illis foribus est, per quas in sacrificatorium intratur. Passim enim prave βηλόθυρα legitur. Quod specie quidem non caret, nam vela his quoque sanctis foribus prætensa erant, et januas, quibus vela sunt prætensa, novi Græci Βηλόθυρα appellant. Distinctionis tamen gratia puto omnino, ubi de sanctis foribus agitur, semper βημόθυρα legendum esse. Exempla utrisque vocabuli du Cange in Βηλόθυρον et Βημόθυρον.

(36) Habebant olim in ecclesiis et tribunalibus positos per intervalla magnos lapides rotundos, in quibus statas solemnes stationes aut actiones peragebant, quos Latini *rotas* et *bilicos* (id est, corruptela vocis *umbilicus*,) utrumque a rotunditate, Græci ὀμφίλια appellabant; unde quoque ipsa tribunalia, in quibus tales marmoreæ rotæ jacerent, *rotas* dicebant. Celebre et nemini non notum Romæ judicium Rota dictum; v. Du Cange v. *Rota* et *Billicus*. Agnellus Pontific. p. 68 D: *Quidam dicunt, quod ipsa Galla Placidia Augusta super quatuor rotas rubeas marmoreas, quæ sunt ante nominatas regias, jubebat ponere cereostatas cum manualia*. Etiam *circulos* appellabant hos lapides. Juvat hic ascribere verba Josephi Catalani e notis ejus ad Augustini Patricii Cæremoniale tit. II, § 11 ad ista: *Progressus usque ad secundum circulum porphyreticum*. Circulus hic porphyreticus lapis magnus marmoreus orbicularis est, in pavimento Basilicæ Vaticanæ positus, designabatque olim locum, in quo functiones quædam a pontifice peragebantur. Circulus iste porphyreticus etiam appellabatur rota porphyretica in hoc eodem nostro Cæremoniali, et longe ante Cencio Camerario in Ordine Romano XII. cap. 39, n. 64. Exstant hodieque hujusmodi lapides porphyretici non modo in ipsa basilica Vaticana, sed etiam in aliis nostris ecclesiis, de eisque videri inter alios potest eruditus Turrigius de cryptis Vaticanis cap. 8. Hactenus Catalanus. Habebant porro alios lapides in ecclesiis et in tribunalibus quadratos, in quibus standum erat, φίνας, *fines*, dictos, quod termini essent, ultra quod procedere non liceret. De quibus supra memini dicere. Item alios ποταμοὺς dictos, *fluvios*, vel a venarum undulato decursu naturali, vel ab arte factis incisionibus, canaliculis non in lineis rectis, sed undante motu procedentibus. Et ut antea imperatorem aut sacra tribunæ adoraturus ter debebat, semel nempe in singulis umbilicis per certa intervalla dispositis, procidere: ita deinceps debebant ad sacra accedentes κατὰ ποταμὸν προσκυνεῖν, in unoquoque fluvio semel, id est in universum ter (nam terni fluvii erant in tribuna) procidere. Vid. Pontificale Haberti, p. 27, c. 7, ubi non recte redditur *juxta fluvium adorare*. Conf. p. 2 B, ejusdem Pontificalis.

(37) *Tres januæ sacrarii cum velis oppansis sunt in templis Græcorum. Major media, quæ absolute januæ, vel januæ regiæ nomine donatur, et duæ minores hinc et inde ab illius latere. Imagines inter januas illas erectæ visuntur, una Christi, secus quam apud nos, ingredientibus ad manum dextram ipsorum; altera B. Virginis ad sinistram occurrens. accedens propius ad illas patriarcha* προσκυνεῖ, *adorat, non illa adoratione, qua solum basiatur, sed minore reverentiæ significatione, quæ nomine* προσκυνήσεως *non semel in hoc negotio indicatur, nutu tantum, inclinatione et reverendissima salutatione*. Habertus Pontific., p. 62.

(38) Habebant olim imperatores facultatem in tribuna sedendi et manendi per totam liturgiam. Sed post Ambrosii et Theodosii altercationes exacti B fuerunt, ut laici, imperatores (v. infra ad lib. II, cap. 26. et du Cange ad Zonar, p. 104) et prætenta vela tribunæ a cleris, cupientibus absque arbitro agere, et oblationes fidelium toti cœtui distribuendas ita partiri, ut injuriam illis faceret, qui diceret eos partem deterrimam sibi servasse. Solis igitur diebus festis veniam imperatoribus dabant in tribunam intrandi donorum offerendorum et in sacra endyta deponendorum gratia, ut e multis locis nostri codicis constat: et e decreto Theodosii Junioris et Valentiniani post concilium Ephesinum: *Ad sacra altaria munerum tantum offerendorum gratia accedimus, et cum circumseptum sacrorum adytorum ingressi sumus, statim egredimur, ne quidquam ex propinqua divinitate nobis arrogemus*. Verba Theodosio juniore digna. Et quamvis sacerdotes Græci revera veniam illam pro decem, interdum quoque centum, illis littis auri, aliisque donis, quæ imperator identidem of- C ferre debebat, venderent, ne tamen viderentur legem ipsi suam de laico intra sacros cancellos non admittendo violare tribuebant imperatori, et laicis illis omnibus, qui ecclesiæ alicujus defensores essent, quales nati omnes imperatores erant, personam lectoris aut subdiaconi, eoque jus in tribunam intrandi. Illa profecto sententia obtinebat in Ecclesia Latina; Græcam idem censuisse. quamvis claris verbis nemo dicat auctorum, colligitur tamen haud obscuris indiciis. Russos instituta sua cum sacra tum profana a Græcis accepisse in confesso est. Cum igitur imperator Russiæ hodiedum adhuc ex veteri more in festo novi anni hymnum ipse intonare et epistolam prælegere soleat, id est tantisper Canonarcham et Lectorem agat, vid. *Verændert Russlandt* p. 59 scriptoresque Byzantini memorent imperatores quosdam, ut Leonem Armenum et Theophilum, ipsos ore suo hymnos intonasse publico in cœtu: D credibile est, Græcum quoque clerum efficere suis artibus valuisse, ut et plebs et ipsi imperatores crederent persuadentibus, magnum eos sibi largiri, si permittant ad exiguum tempus, neque gratis, mimum canonarchæ aut lectoris agere, aut etiam subdiaconi. Nam ad subdiaconos spectabat Apostoli lectio. In Ecclesia Latina subdiaconi gradum tenuisse imperatores patet e Du Cange v. *Evangelium*, et Durando p. 56. Ord. Rom. p. 398, 400, Sigonio de regno Italiæ p. 176 et 177, ed. Wechel. Diaconorum porro erat, altari mappam aut corporale insternere, incensare, muscas flabello abigere. Hæc ipsa quoque imperatores CPlani leguntur variis in locis nostri codicis in solemnibus processionibus modo ad hanc, modo ad illam ecclesiam fecisse. Narrat quoque Elmacinus pag. 180, Nicolaum patriarcham CPtanum intercedere secundis nuptiis Leonis, Sapientis dicti, post S. Theophanonis obitum propterea voluisse, quod diaconus esset, minatumque fuisse exclusionem ab introitu tribu-

taris instratum, a patriarcha scilicet sublatum, et ipsis, ut osculentur, admotum, osculantur, deinde duos, ut mos est, albos aeres sacræ mensæ imponunt, et porrecta a patriarcha, duos sacros calices duosque sacros discos et fascias flexo genu venerantur. Deinde cum patriarcha per dextram partem sancti bematis concham altaris, ubi inaurata sancta crucifixio exstat, intrant, atque hic iterum

A προσκυνοῦντες (39) τὴν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου κρατουμένην ἁγίαν θύραν, καὶ ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης γενόμενοι, ἀσπάζονται τὸ ταβλίον τῆς ἁγίας ἐνδυτῆς (40), δηλονότι ὑπὸ τοῦ πατριάρχου τοῦτο σηκούμενον, καὶ τοῖς δεσπόταις πρὸς ἀσπασμὸν προσαγόμενον, καὶ εἶθ' οὕτως ἁπλοῦσιν ἐπάνω τῆς ἁγίας τραπέζης τοὺς δύο κατὰ τὸ εἰωθὸς λευκοὺς ἀέρας (41), καὶ προσκυνοῦσι διὰ χειρὸς τοῦ πατριάρ-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

næ, si rursus matrimonium contraxerit. Verba hominis Ægypti sunt: ***Mortua fuerat anno Fugæ* 281, *uxor Leonis regis Romani. Volebatis igitur aliam ducere. Sed vetabat Nicolaus patriarcha CPtanus, dicens: Tu es diaconus. Si feceris, rursus non intrabis sanctuarium.*** Pro *diacono* posuit Eutychius Patricides, rem eamdem narrans, *lector*, non magno discrimine. Nam et diaconi legebant in ecclesia, B sed evangelistam, ut subdiaconi Apostolum. Lepidam hanc fabellam nobis hos Arabes Christianos narrare vult cl. Loiche. Ego quidem nullo fundamento nixam narrationem dicere nolim. Patet saltim ex ea, Melchitas fuisse cum Africana Ecclesia in ea opinione, imperatorem esse vi dignitatis suæ imperialis natum, quod aiunt, aut diaconum aut lectorem. Sententiæ hujus ecclesiæ Africanæ vestigium videor mihi quoque apud Papiam reperire in v. ***Lictor. Lictores***, ait, ***ecclesiæ assertores. Hi laici sunt et in choro inter clericos in missa Apostolum legunt, vel, quod subdiaconos faciunt, et hi faciunt. Hos Africa vel*** [id est *et*] ***reliquæ regiones habent.*** Ergo etiam Græca, etiam Latina Ecclesia. Quem hic lictorem appellat Papias, cum Græci Latinis retentis vocabulis διπουτάτον et δεφένσωμα dicunt. Imperatoris olim erat, ut defensoris Ecclesiæ nati, aliquem suo nomine vicesque suas, gesturum de ministerio suo in Ecclesiam deputare, hoc est mittere, qui coram patriarcha procederet, ferula turbam arceret, et clerum cum sacris in tribunam introduceret. Unde factum, ut, qui idem faciunt, hodiedum a Græcis *deputati* dicantur. Conf. Saxius ad Landulphi junioris Histor. Mediolan. p. 489, ed. Murator. Symeo Thessalonicensis profecto claris verbis ait, imperatori ex titulo deputati et defensoris Ecclesiæ jus accessisse in tribunam intrandi et sanctum panem ibi de manu patriarchæ accipiendi et vivificum sanguinem e calice hauriendi. Καὶ τοῦτο ἦν νενομισμένον ἄνωθεν, καὶ ταύτην εἴληφε τὴν τιμὴν διὰ τὸ χρίσμα τῆς βασιλείας, ὡς καὶ δεπουτάτου τῆς Ἐκκλησίας τόπον λαβὼν καὶ ὡς δεφένσωρ αὐτῆς κληθείς.

(39) Nempe sanctificatam attactu patriarchæ januam osculo adorant, aut labiis ipsis impresso, aute manu ori admota jactato, aut saltem corporis et capitis inclinatione. Faciebat hoc imperator erga tribunæ fores, quod alii erga pronai seu atrii ecclesiæ introitum faciebant, teste Chrysostomo homil. 30 in epist. 2 ad Corinthios: Ναός ἐσμεν τοῦ Χριστοῦ· τὰ τοίνυν πρόθυρα φιλοῦμεν τοῦ ναοῦ, καὶ τὴν εἴσοδον, ἀλλήλους φιλοῦντες. Ἢ οὐχ ὁρᾶτε ὅσοι καὶ τὰ πρόθυρα τοῦ ναοῦ τούτου φιλοῦσιν, οἱ μὲν κύψαντες, οἱ δὲ τῇ χειρὶ κατέχοντες, καὶ τῷ στόματι τὴν χεῖρα προσάγοντες. Reliquiæ hæ sunt gentilismi.

(40) Non licebat aliis laicis tribunam et sacrum altaris instratum osculari; quod posterius ne ipsis quidem hypodiaconis licebat. Diaconi cornua seu angulos ejus tantum osculabantur, presbyteri et superior clerus medium. Imperatori ergo, ut pro diacono reputato, tribuebatur, velut magnum quid, facultas sacram endytam osculandi, non tamen propriis tangendi manibus, sed sanctis patriarchæ manibus sublatam et obmotam. Adoratum altaris instratum ab imperatore ait cærimoniale nostrum in tablio. Ubinam ergo positum erat tablium in instrato? Aut in medio, aut protensum erat tablium velut longum et latum lorum per medium instratum, aut denique in omnibus quatuor angulis ita erat acu pictum, ut omnes quatuor compositi unum integrum tablium efficerent, disparati autem singuli haberent anguli quadrantem tablii solummodo.

Endyta est tapes altari instratus: *thecam super altare* appellat Agnellus p. 108, et ipsa Græca voce retenta *Endothim* passim, ut p. 103, qui locus memorabilis est, et meretur totus ascribi. ***Fecit endothim super S. ecclesiæ ex auro puro cum staminibus sericis ponderosam nimis, mediam habens coccam, et inter quinque imagines suam ibidem cernimus, et subtus figuratos pedes Salvatoris, grafia*** [id est *scriptura*] ***contexta est purpurata***: Victor, episcopus, etc. In medio relinquit Bacchinius ad illum locum, quid sit ***media cocca***. Videtur mihi μεσόκοκκος esse, quæ in medio coccineum pannum habet, undecunque auream prætextam, ut μεσοπόρφυρος, μεσόλευκος, et talia. De mutatione endytarum annua, aut in magnis diebus festis facta, dicam alio loco.

(41) Ἀὴρ est corporale, vel sindon alba, qua tegitur sacrificium consecrandum. V. Du Cange Gloss. Gr. h. v. Hinc lucem accipit locus Pauli Silentiarii, ubi varia marmoris genera recenset: Τὸν μὲν ἰδεῖν ῥοδόεντα μεμιγμένον ἠέρι λευκῷ, Τὸν δ' ἅμα πορφυρέοισι καὶ ἀργυφέοισιν ἀώτοις Ἀβρὸν ἀπαστράπτοντα. C ***Unum genus, quod aspectu roseum refert colorem, sparsis passim latis maculis albis similibus illi sindoni, quæ aer appellatur: alterum autem genus flosculis purpureis et candidis delicatum quid resplendens.*** Commemorat nostrum cerimoniale τοὺς λευκοὺς ἀέρας. Erant enim plures, et quidem numero tres sindones, quæ sacrificio insternebantur, quas omnes Noster ἀέρας appellat: est enim nomen ἀήρ commune omni sindoni tenui et perspicuæ, quales Latini *nebulas* appellant, unde Græci promiscue νεφέλας et ἀέρας dixerunt, vocabula hæc pro æquipollentibus habentes. In specie tamen solet ἀήρ et νεφέλη sindon extima dici, quæ calicem et discum et proprium eorum cuique tegmen involvebat. Quæ de mystica horum involucrorum significatione comminiscuntur Græci, piget transcribere, possuntque apud Du Cange v. Δισκοκάλυμμα legi. Mos ille, quo imperator in solemni processione in ecclesiam veniens dona debebat offerre, D manavit ex illo veteris Ecclesiæ instituto, quo solebant fideles in ecclesiam venientes celebrandæ communionis gratia symbolas ad convivium charitatis celebrandum afferre et in communi ponere, qualia convivia collatitia veteres pagani quoque in templis agebant. In harum symbolarum locum successit deinceps, ut imperator alia dona ecclesiæ utilia, ut cereos, nummos, endytas, corporalia, discos aureos, pocula aurea offerret et in altari deponeret ante consecrationem sacrorum donorum. Propterea concessus ipsi ingressus in tribunam, sed non permissum ibi manere, verum debebat in metatorium suum se recipere. Synod. Trullan. can. 6: Μὴ ἐξέστω τινὶ τῶν ἁπάντων ἐν λαϊκοῖς τελούντων ἔνδον ἱεροῦ εἰσιέναι θυσιαστηρίου, μηδαμῶς ἐπὶ τούτῳ τῆς βασιλικῆς εἰργομένης ἐξουσίας καὶ αὐθεντείας, ἡνίκα δ' ἂν βουληθείη προσάξαι δῶρα τῷ πλάσαντι κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην παράδοσιν.

χου τὰ ἐπιδιδόμενα αὐτοῖς δύο ἅγια ποτήρια καὶ τοὺς δύο ἁγίους δίσκους καὶ τὰ ἅγια σπάργανα (42). Καὶ εἶθ' οὕτως διὰ τοῦ δεξιοῦ μέρους τοῦ αὐτοῦ ἁγίου βήματος εἰσέρχονται οἱ δεσπόται μετὰ τοῦ πατριάρχου εἰς τὸ κυκλὶν (43), ἐν ᾧ ἵδρυται ἡ διάχρυσος ἁγία σταύρωσις, καὶ πάλιν ἐκεῖσε κατὰ τὸ εἰωθὸς διὰ τῆς τρισσῆς μετὰ τῶν κηρῶν προσκυνήσεως ἀπευχαριστοῦσι τῷ Θεῷ, καὶ ἐπιδίδωσιν ὁ πατριάρχης τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ τὸν θυμιατὸν (44), καὶ θυμιᾷ τὴν αὐτὴν ἁγίαν σταύρωσιν, καὶ ἀσπαζόμενοι, τὸν πατριάρχην ἀποχαιρετίζουσιν αὐτὸν, καὶ εἰσέρχονται ἐν τῷ πρὸ τοῦ μητατωρίου (45) ὄντι εὐκτηρίῳ, κἀκεῖσε διὰ τῆς τρισσῆς μετὰ τῶν κηρῶν

A ter genu flexo cum cereis, ut mos est, Deum venerantur; post magno imperatori patriarcha thuribulum tradit, qui sanctam crucifixi imaginem incensat: deinde patriarcham osculantes, vale ipsi dicunt, et quod ante metatorium est oratorium ingressi, per triplicem genuflexionem cum cereis Deum venerantur, ac reverendam crucem, qua omnia passionis Dei ac Domini nostri symbola continentur, osculati, metatorium intrant.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(42) Sacræ Christi fasciæ CPli dicebantur asservari, et quidem gemini generis, ut puto; pueriles, quæ in Sancta Sophia jacebant, et hic memorantur; et sepulcrales, quæ ad Deiparam Blachernensem cum aliis reliquiis jacebant, de quibus v. Du Cange ad Alex. p. 329, et ad Cinnam, p. 442. Solebant Christi fasciæ in processionibus ad obtinendam pluviam circumferri. Cedren. p. 739 D.

(43) Si conferamus locum hunc cum p. 326 D 5, apparet, per compendium dictum fuisse nostro in loco, quod in altero latius est enuntiatum, et εἰς τὸ κυκλὶν, ἐν ᾧ ἵδρυται, etc. idem valere atque εἰς τὸ κυκλὶν καὶ τὸ ἐν αὐτῷ εὐκτήριον, ἐν ᾧ ἵδρυται — Nam ibi ubi signum Christi stabat, erat oratorium sub Cyclio. Sed quid est Cyclium? Est idem, quod camara. Scilicet Tribuna, vel Bema, vel Apsis, vel Exedra (nam idem omnia ista valent), habebat tres conchas, vel cyclia, medium, sub quo altare, idque cæteris excelsius; et duo alia lateralia aliquanto humiliora, columnis, ut videtur, a majori cyclio distincta, per quæ lateralia cyclia intrari poterat in porticus Nai laterales, borealem et australem, adeoque in metatorium. Sub iisdem Cycliis et quidem sub sinistro, seu boreali, erat etiam diaconicum, seu scenophylacium, vel sacristia. V. Du Cange Gloss. Gr. v. Διακονικόν. Corrigi proinde velim meam interpretationem pag. 310, ubi *cyclium* verti *cochleam*. Sed alterum istud *cyclium* reponi debet; quemadmodum p. 328 habetur. Cyclii nomen dextræ camaræ laterali tribunæ proprium, non item sinistræ commune fuisse puto, ut conchæ nomen mediæ camaræ, sub qua ciborium stabat, proprium erat; v. Du Cange *CPli Chr.* III, c. 50, et ad Silent. p. 565, et p. 579, ubi de *prothesi* agit, quæ est concha sinistra, cum ara, in qua sacerdos et ministrantes ante Missam res sacrandas, panem, vinum et alia proponunt, ut in promptu habeant. Dextra concha *Secretarium* quoque et *Paratorium* appellabatur, quia ibi aut apparabantur liturgiæ faciendæ necessaria vasa et alia; aut quod sacerdotes ibi pararentur, id est induerent vestes pontificales, et quidem *secreto*, nemine vidente. Ait idem ibidem, *metatorium*, vel potius mutatorium, sceuophylacium, paratorium et secretarium unum idemque fuisse. Vid. de metatorio paulo post.

(44) Non reperio in hoc codice ritum σταυροειδῶς incensandi, qui hodie Græcis usitatus est. ⌈ De ritu incensandi imagines in altari constitutas v. Ord. Roman. p. 240. Duo canonici incensant magnum altare intra cancellos et extra. Moleon. p. 88. ⌉ Memorat Noster, sed nunc non succurrit quo loco, incensati imperatoris: qui mos a gentilismo asservatus fuit. Veteres enim, si quem honorare vellent, inter alia quoque thuribulum fumans ipsi offerebant. In monumento Pergameno apud Chishull. p. 147, leguntur hæc: Ἔδοξεν ἐπαινέσαι τε αὐτὸν καὶ στεφανῶσαι χρυσῷ στεφάνῳ, εἶναι δὲ αὐτῷ καὶ σίτησιν ἐν πρυτανείῳ, προσφέρεσθαι δὲ καὶ θυμιατόν. De thuris in vet. Christianorum sacris usu dissertationem superiore anno in hac academia edidit M. Georg. Henric. Martini.

(45) *In inferiore porticu meridionali* [Sanctæ Sophiæ] *exstitit ædicula vel aula, in qua imperator cum sacrorum librorum lectionem auditu exciperet, consistere solebat. Ait enim Silentiarius stare ad meridiem porticum marmoream septentrionali omnino similem, sed illam quiddam habere amplius, muro enim seclusum locum, ubi imperatores sacrorum librorum lectiones auditu excipiant. Sic enim ille part.* 2. *vs.* 164 *:*

Τείχει γάρ τινι χῶρον ἀποκριθέντα φυλάσσει
Αὐσονίων βασιλῆϊ θεοστέπτοις ἐν ἑορταῖς.
Ἔνθάδ' ἐμὸς σκηπτοῦχος ἐφήμενος ἠθάδι θώκῳ
Μυστιπόλοις βίβλοισιν ἑὴν ἐπέτασσεν ἀκουήν.

Verba sunt D. C. ad Silent. p. 55. Idem p. 580, hæc habet, ubi loquitur de concha: *Quæ ad sinistram seu meridiem altaris* est *paratorium* alias dictum, et Cyclium (vide paulo ante). *Peracto sacrificio eo secedebant sacerdotes et diaconi, et sacrorum librorum lectioni operam dabant. Certe in ea conchula factas ejusmodi lectiones, docet satis superque Codinus Off. C. XV, n.* 4, *dum ait*: *Imperatorem in ædem Sophianam secedere, ibique M. Basilii precationes a patriarcha prælectas audire* πλησίον τοῦ Διακονικοῦ, *hoc est juxta conchulam, quæ* Διακονικόν *vocatur. Nam haud procul exstitisse sedem imperatoris, cum sacrorum librorum lectiones auditu excipiebat, supra probavimus ex Silentiario. Diaconicum igitur appellata hæc conchula, quod esset quodammodo appendix majoris diaconici seu secretarii, in quo Ecclesiastæ vestes et sacra ministeria asservabantur. — Scenophylacium interdum vocatur. Metatorii denique appellationem habuit eadem conchula, quemadmodum majus diaconicum.* Conf. p. 593 sqq., ubi diaconicum secretarium, sacristiam, et Metatorium idem fuisse probat multis. Forte mutatorium simpliciter sic dictum erat in Cyclio seu minore concha Apsidis et australi, atque id sacerdotibus proprium; aliud metatorium autem imperatori, aut et proceribus proprium supra Narthecem. Qua de re viderint alii. Debuit Metatorium duplicem aditum habuisse; unum orientalem, e Cyclio, per quem veniens e Tribuna imperator transmisso Cyclio intrabat; alterum occidentalem, per quem e Narthece et Nao veniens intrabat. Patet ex Cedreno in Leone Philosopho: Διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν ὁ πατριάρχης εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσέρχεσθαι ἐκώλυε τὸν βασιλέα. Ὅθεν διὰ τοῦ δεξιοῦ μέρους διήρχετο εἰς τὸ Μητατώριον, devitata Tribuna, eaque non calcata. In Metatorio celebrata fuisse ab imp. convivia cum proceribus, e Codino patet qui metatorium a Justiniano excitatum scribit, ἵνα ἐκεῖσε παραμένῃ μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ καὶ πολλάκις ἐσθίῃ. Vide quæ dicam ad *Crama* p. II, et ad p. 40, ubi monstrabo tria fuisse in Ecclesia cubicula, usibus imperatoris dicata, contigua, et propterea sæpe inter se confusa: 1) triclinium, in quo imperator cum patriarcha et proceribus convivabatur, e quo euntes versus orientem intrabant in 2.

προσκυνήσεως ἀπευχαριστοῦσιν τῷ Θεῷ, καὶ ἀσπαζόμενοι τὸν τίμιον σταυρὸν, ἐν ᾧ πάντα τὰ σύμβολα τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Θεοῦ [31], ἐμφέρονται καὶ εἰσέρχονται (46) ἐν τῷ μητατωρίῳ.

XI. At sacra dona cum sancto altari imponenda sunt, intrantes præpositi dominos admonent, qui suis chlamydibus ab ipsis induti, egrediuntur, perque dextrum ecclesiæ latus cum cubiculariis et senatu, a turmis ac reliquis ministris stipati, transeunt, et retro ambonem, ubi sacra vasa præsto sunt lucernæque dominorum accensæ, abeunt. Quo postquam pervenere, præpositi lucernas sumunt, easque dominis in manus tradunt, qui cum ipsis sacra, senatu et cubiculariis comitantibus, sequuntur. Sceptra et reliquæ turmæ suo ordine adstant, domini vero per soleam abeuntes, et extra sacras portas, primus quidem ad dextram, secundus ad sinistram, constituti, lucernas suas in pectoralibus sacrarum januarum reponunt. Sacra in soleam dum ingrediuntur, subsistunt, et venit archidiaconus, dominos, patriarcham, postremo sacram tabulam thure incensans. Hoc modo postea sacra omnia intrant ; quo facto, domini, vale patriarchæ dicto, per dextram bematis partem discedunt, metatorium petunt, rursusque **11** eodem modo ac ritu ad agapen seu osculum pacis prodeunt : in

A IA'. Ὅτε δὲ μέλλουσι τὰ ἅγια δῶρα (47) τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ προσαχθῆναι, εἰσέρχονται οἱ πραιπόσιτοι, καὶ ὑπομιμνήσκουσι τοὺς δεσπότας, καὶ περιτιθέασιν αὐτοὺς τὰς ἑαυτῶν χλαμμύδας, καὶ ἐξέρχονται οἱ δεσπόται μετὰ τῶν χλαμύδων αὐτῶν ἀποσκέπαστοι (48), καὶ διέρχονται διὰ τοῦ δεξιοῦ μέρους τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας μετὰ τοῦ κουβουκλείου καὶ τῆς συγκλήτου, δψικευόμενοι ὑπὸ τῶν σκήπτρων καὶ τῶν λοιπῶν σκευῶν, καὶ ἀπέρχονται ὄπισθεν τοῦ ἄμβωνος (49)· ἐκεῖσε γὰρ τὰ ἅγια σκεύη ἵστανται (50) ἐκδεχόμενα, καὶ αἱ τῶν δεσποτῶν λαμπάδες ἐκεῖσε οὕτως ἱστάνται ἅπτουσαι. Καὶ δὴ παραγενομένων ἐκεῖ τῶν δεσποτῶν, αἴρουσιν οἱ πραιπόσιτοι τὰς λαμπάδας, καὶ ἐπιδιδοῦσιν ἐν ταῖς χερσὶ τῶν δεσποτῶν, καὶ ὀψικεύουσιν οἱ δεσπόται μετὰ τῶν λαμπάδων τὰ ἅγια. μετὰ καὶ τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ B κουβουκλείου. Καὶ τὰ σκῆπτρα καὶ τὰ λοιπὰ σκεύη ἵστανται ἐν ταῖς οἰκείαις τάξεσι, καὶ οἱ δεσπόται ἀπερχόμενοι διὰ τῆς σωλέας, ἵστανται ἔξω τῶν ἁγίων θυρῶν, ὁ μὲν πρῶτος δεσπότης δεξιᾷ, ὁ δὲ δεύτερος ἀριστερᾷ, τιθέντες τὰς τούτων λαμπάδας ἐν τοῖς στήθεσι (51) τῶν ἁγίων θυρῶν. Τὰ δὲ ἅγια

VARIÆ LECTIONES

[31] Θεοῦ ἐμφέρονται, εἰσέρχονται ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

metatorium, ubi imperatores vacabant aut meditationi solitariæ, aut audiebant didascalias publicas ex ambone recitatas, aut lectioni sacrorum librorum aures dabant. Ex hoc denique ulterius versus orientem procedendo ibatur in (3) Cœtonem, ubi probabile est imperatorem vestitum aut paratum fuisse, aut etiam cubasse, si quando in ecclesia pernoctaret. Ex hoc Cætone patebat exitus extra ecclesiam, et alius quoque in Cyclium, seu concham australem sub qua erat etiam sacristia vel diaconicum, pone quam decurrebat Cœton. Metatorii autem nomine interdum etiam Cœtonis, comprehendebatur totum illud cubiculorum imperialium systema cohærens. Ita Anonymus Combefisianus Cœtonem pulchrum a Justiniano in Sancta Sophia conditum, ut ibi dormiret, ait Metatorium ab ipso fuisse appellatum : Ἐκάλεσε δὲ καὶ Μητατώριον, ὅπερ ἐκεῖσε ἀνήγειρε, κοιτῶνα ὡραῖον διάχρυσον, ἵνα εἰσπορευομένου αὐτοῦ ἐν τῷ ναῷ ἐκεῖσε καθεύδη.

(46) M. Θεοῦ, ἐμφέρονται καὶ εἰσέρχονται. In Θεοῦ subintelligitur : ἔνεστι· *in qua imagine insunt omnes significationes passionis Christi*, omnia quæ diversa genera passionum Christi designant ; ἐμφέρονται, *inferunt sese*, nempe domini, id est ὁρμῶσι, D προχωροῦσι, *pergunt et intrant*.

(47) Sic appellatur *eucharistia*, panis et vinum benedictum. Simpliciter quoque δῶρα dicuntur, ut p. 37, item τὸ τίμιον δῶρον, p. 53, init. Vid. Du Cange Gloss. Gr. h. v., et Latini v. *Donum* et *Munus.*

(48) *Nudo capite*, detecto vel detracto stemmate.

(46) Ambo, ut notum, est suggestus, e quo in ecclesia textus Evangelii, epistolares, psalmi, sacræ orationes recitantur. *[De ambone ecclesiæ, evangelii et epistolæ v. Giorn. dei Letter. XXIII, 346 et 347.]* Figuram ambonis exhibet præter Du Cangium in *CPli Christiana* Menologium Basilianium, t. I, p. 37, et 135. Vox est bene Græca. Ἄμβων contractum ex ἀμβαών, ab ἀναβαίνειν, locus, in quem ascenditur.

(50) Ut hoc intelligatur, apponendus locus ex Haberti Pontificali, p. 105 : *Advertendum est*, ait, *post ingressum Evangelii et ipsius [recitationem celebrari majorem ingressum*, τὴν μεγάλην εἴσοδον, *in* C *qua sacerdotes, assumpta ex ara minori protheseos dicta sancta dona, panem scilicet et vinum, benedicta quidem orationibus, sed nondum verbis Christi consecrata, ad altare majus, seu sanctam mensam translaturi, prodeunt extra sanctuarium per januam lateralem in secundam ecclesiæ partem, qui virorum locus est, idque solemni quadam pompa sancta munera capiti imposita tenentes, cereis ac thuribulis præcedentibus, diacono thus adolente, hymno interim Cherubico personante. Populus ad hæc in ecclesiis Græciæ profunda inclinatione sese demittit.*

(51) Græci novi appellant στήθη id, quod Vitruvius *pluteos* dixit, hodie dicimus *balustres* a *palo*, vel *vallo*, omnes illas sepes, aut ligneas, vallis seu sudibus ordinatim stantibus, aut columellis marmoreis æneisve, quæ sudes imitentur, compositas, et epistelio superne junctas, ejus altitudinis, ut ad hominis erecti pectus pertingant. Quapropter στήθη et θώρακες videntur fuisse appellatæ. Eleganter describit Theophanes Cerameus in Homil. 55, (apud Du Cange v. Κάγκελος) : Τὸ τῆς ἀῤῥήτου τελετῆς χωρίον μαρμάρων θώραξ τοῖς ἱερεῦσι περικλείει, ἐφ' ᾧ ἔστιν ἐπαναπαύεσθαί τε καὶ μετ' ἀσφαλείας ἑστάναι καὶ τέρπειν τῇ θέᾳ τὴν ὄψιν. Κώλυμα δὲ τοῦτο τῶν, εἴ τις προπετὴς καὶ ἀνίερος εἴσω τῶν ἀδύτων ὑπερβῆναι φιλονεικεῖ. Schol. Aristoph. δρύφακτοι, θώρακες ξύλινοι, τὰ διαφράγματα, ἢ τὰ περιτειχίσματα. Dicuntur quoque διάστολα (v. Du Cange h. v.), quia διαστέλλουσι naum a tribuna· Eusebius Hist. eccl. X, 4, appellat τὰ ἀπὸ ξύλου δίκτυα. Latini medii ævi *pogia* pro *podia* (utrumque eodem modo pronuntiabant) et *pectoralia*, item *loricas* appellabant, et *soleas*, vel *solearia*. Mabillon. Introd. ad Cerimon. Rom. : *Qui presbyterium a choro cantorum dirimebant cancelli pogium et pectoralia dicebantur*. V. Du Cange v. *Pectorale*. * [Θωράκειον

εἰσερχόμενα (52) εἰς τὴν σωλέαν ἵστανται, καὶ ἔρχεται ὁ ἀρχιδιάκονος, καὶ θυμιᾷ τοὺς δεσπότας, καὶ εἶθ' οὕτως τὸν πατριάρχην, καὶ μετὰ τούτων (53) τὴν ἁγίαν τράπεζαν· καὶ εἶθ' οὕτως εἰσέρχονται πάντα τὰ ἅγια, καὶ μετὰ τὸ εἰσελθεῖν πάντα ἀποχαιρετίζουσι οἱ δεσπόται τὸν πατριάρχην, καὶ διέρχονται διὰ τοῦ δεξιοῦ μέρους τοῦ βήματος ἔξωθεν, καὶ εἰσέρχονται ἐν τῷ μητατωρίῳ, καὶ μετὰ τοῦτο ἐξέρχονται πάλιν οἱ δεσπόται ἐν τῷ αὐτῷ σχήματι εἰς τὴν ἀγάπην (54), καὶ ἐν τῷ δεξιῷ μέρει τοῦ βήματος πρὸς τὸ μητατώριον ἵσταται ὁ πατριάρχης ἔνδον τῶν κιγκλίδων, καὶ ἐν πρώτοις οἱ δεσπόται ἀσπάζονται τὸν πατριάρχην ἱστάμενον [32] (55) ἔξω τῶν κιγκλίδων, καὶ μετ' ἐκεῖνον τόν τε σύγκελον (56) καὶ τοὺς μητροπολίτας καὶ ἀρχιεπισκόπους καὶ τὸν πρωτοπαπᾶν (57) τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ τοὺς ἄρχοντας τοῦ πατριάρχου· εἰσάγονται δὲ οὗτοι πάντες οἱ τοὺς

dextro bematis latere ad metatorium patriarcha intra cancellos stat, quem Domini extra cancellos progressum ante omnes, deinde syncellum, metropolitas, archiepiscopos, protopapam Magnæ ecclesiæ et officiales patriarchæ osculantur. Hi omnes ad dominos osculandos manu referendarii adducuntur, et postea rursus patriarcham osculantur, pauloque infra cancellos constituti, eumdem honorem senatoribus omnibus, qui per cerimoniarium adducuntur, exhibent : domini, vale patriarchæ dicto, metatorium ingrediuntur.

VARIÆ LECTIONES.

[32] ἱσταμένου cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

Latine *maceria*, a θώραξ *pectus*; v. Comment. Patini ad tres inscriptiones Græcas Smyrna advectas.]* Reperitur quoque *calandra* apud Jacob. de Vitriaco (v. Du Cange ea voce) : *Majores congregati sunt ad calandram templi, quid facerent, deliberaturi*. Ea vox est Germanica, *Geländer* talia podia dicimus. Insignis est locus Chronici Casinensis III, 33 : *Fecit cancellos quatuor ex ære fusiles, ante altare*, [id est ante tribunam seu bema ; nam altare idem est vi vocabuli atque βῆμα, omne altum, ad quod gradibus ascenditur,] *scilicet hinc inde* [dextra et sinistra transversim per totam latitudinem ecclesiæ] *inter chorum et adytum* [id est inter soleam et adytum] *statuendos trabem quoque nihilominus* [id est pari modo] *fusilem ex aere cum candelabris numero quinquaginta, in quibus utique totidem cerei per festivitates præcipuas ponerentur, lampadibus* [oleo nutritis] *subter in æneis uncis ex eadem trabe triginta et sex dependentibus. Sub qua trabe quinque numero teretes* [id est rotundas], *tredecim vero quadratas imagines paris mensuræ ac ponderis desuper statuit, rotundas vero omnes argentea solum urna* [id est ἄμπυκι, nostrates *Rahmen* dicunt] *circumdans*, etc. Bene cum his congruunt, quæ de collocatis super his cancellis cereis, de adoratis imaginibus, de tribus foribus sacris, Constantinus noster passim narrat. Cum enim cancellos quatuor numeret Chronicon Casinense, non possunt non tres fores fuisse. *Transennam* appellavit hæc στήθεα Anastasius in Sexto III : *ornavit transennam et altare confessionem sancti Laurentii*.

(52) Hic idem est atque μέλλοντα εἰσέρχεσθαι, dum in eo sunt, ut intrent in sacrarium, aut dum celebrant introitum, majorem nempe, subsistunt in solea. Cæterum illa sacrorum donorum per ecclesiam circumgestatio et ostentatio manavit ex more veterum gentilium exta manibus circumgestandi, et sacrificantibus aut sacrificio assistentibus ostentandi, de quo vid. Polyæn, p. 334, ed. Maasvic. n. 14.

(53) Novæ Græciæ more pro μετὰ τούτους. Scatet Noster dictionibus ejusmodi. Vid. pag. 106, 130.

(54) De agapis veterum seu conviviis in memoriis martyrum, item de communione sancta, agape quoque dicta, multa scriptores antiquitatum ecclesiasticorum. Agape quoque nostro est convivium charitatis, in specie illud, quod imperator feria quinta post Pascha patriarchæ et clericis in Chrysotriclinio dabat ; vid. p. 55, et Du Cange v. Ἀγάπη et *Charitas*, necnon Murator, in Analectis Græcis, p. 241, sqq. Verum hic quidem loci Agape nihil aliud est quam osculum pacis, quod episcopus illis, qui secum communicaturi essent, et fideles ipsi communicaturi de cœna Domini sibi invicem in ecclesia dabant nondum incepta communione. Quod osculum aut junctis labiis, aut per traducem fiebat, ope porrectæ crucis, aut tabulæ, in qua pictus esset Christus crucifixus, pro diversitate personarum et temporum : qua de re hic agere opportunum non est. Ἀγάπην pro ἀσπασμῷ posuit etiam Pachymeres apud Du Cange v. Ἀσπασμός ubi inter alia citatur locus e typico S. Sabæ, e quo totus ritus osculi pacis discitur. *Fideles*, ait idem in v. Εἰρήνη, *dicebantur sibi invicem* εἰρήνην *dare, cum inter missæ solemnia sese osculabantur, dum sacerdos post hostiæ confractionem hæc verba profert : Pax Domini sit semper vobiscum*. V. idem v. *Osculum pacis*. Insignis est locus Chrysostomi, quo præcipuas sacri officii partes eo quo sese excipiebant, ordine, sermone quoque prosequitur. Ὅταν εἰσέλθῃ ὁ τῆς ἐκκλησίας προεστὼς, εὐθέως λέγει Εἰρήνη πᾶσιν (cf. Antholog. II. Stephan. p. 130, fin., ubi acerbum scomma in episcopum cum sorore Irene dicta cohabitantem ad hunc morem pacem apprecandi alludit)· ὅταν ὁμιλῇ· Εἰρήνη πᾶσιν· ὅταν εὐλογῇ· Εἰρήνη πᾶσιν. Ὅταν ἀσπάζεσθαι κελεύῃ· Εἰρήνη πᾶσιν. Ὅταν ἡ θυσία τελεσθῇ· Εἰρήνη πᾶσιν· καὶ μεταξὺ πάλιν· Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη. Fiebant hæ salutationes et oscula singulis diebus Dominicis, et festis quæ in dies Dominicas inciderent, præcipue majoribus Paschatis et Nativitatis Christi. E Luitprando constat, post adorationem seu inclinationem corporis profundam proceres ad osculum imperatoris admissos fuisse. Locus ille, ubi ait, Nicephorum, *falsidicis næniis* (ita populi appellat acclamationes) *inflatum ingredi S. Sophiam, dominis suis imperatoribus* (intelligit Basilium et Constantinum, Romani filios, quorum vitricus et tutor erat Nicephorus) *se a longe sequentibus et in pacis osculo ad terram usque adorantibus*. De osculo pacis et de οἴκῳ ἀσπαστικῷ v. Vales., ad Ammian. Marcell. p. 97. [Alteserra ad Anastas. p. 87. De osculo pacis festo Paschatis additis verbis : *Resurrexit Dominus*, Moleon, p. 27. Idem p. 420, notat Agapen nupturis olim datam fuisse. De ritu episcoporum eos osculandi, qui volebant communicare, v. p. LVI. Comment. in Ordin. Roman.]*

(55) M. ἱσταμένου. V. supra ad p. 5.

(56) De Syncello egi ad p. 306.

(57) *Primum papam*, seu sacerdotem principem *Magnæ Ecclesiæ*, seu S. Sophiæ. Vid. Goar. ad Codin. p. 14, n. 42, et Gretser. p. 172. Non recte intellectus Codini locus persuasit Fabrotto, ut in Glossario Cedreni traderet, esse *primum post patriarcham sacerdotem*. * [Apud scriptores post Theophan. p. 240, memoratur Κωνσταντῖνος πρω-

δεσπότας ἀσπαζόμενοι διὰ χειρὸς τοῦ ῥεφερενδαρίου (58), καὶ εἶθ' οὕτως ἀσπάζονται πάλιν τὸν πατριάρχην, καὶ ἵστανται ὑποκάτω ὀλίγον τῶν κιγκλίδων, καὶ ἀσπάζονται τοὺς τῆς συγκλήτου (59)· πάντες γὰρ οὗτοι διὰ χειρὸς τοῦ τῆς καταστάσεως εἰσάγονται· καὶ ἀποχαιρετίζοντες οἱ δεσπόται τὸν πατριάρχην, εἰσέρχονται ἐν τῷ μητατωρίῳ.

XII. Postquam commuuio advenit, domini eo ritu, quem supra explicavimus, in dextrum bematis latus se conferunt, sacram ibi communionem excipientes, et patriarcham pro more osculati, metatorium ingrediuntur, ibique cum optimatibus et quibus familiariter utuntur senatoribus confabulantur; quo facto præpositi cum iis, qui mutatoriis præsunt, intrant, suisque tunicis dominos induunt, deinde iidem patriarcham adducunt, qui eos osculatus, ad parvam januam usque sacrum ad puteum cum ipsis egreditur. Intra hujus enim januæ limen dominus et patriarcha, præpositus vero et argento præfectus extra illud, subsistunt. Tunc præpositus ex argyri seu argento præfecti manu marsupia auro plena sumit, traditque imperatori, hic iis, qui ea accipere debent, clamante argyro: « N. N. domini boni! » Hoc autem beneficio archidiaconus,

ΙΒ'. Ὅτε δὲ φθάσει ἡ κοινωνία (60), πάλιν ἐξέρχονται οἱ δεσπόται ἐν τῷ προειρημένῳ σχήματι, καὶ ἀπέρχονται ἐν τῷ δεξιῷ μέρει τοῦ βήματος, καὶ δέχονται κἀκεῖσε τὴν ἁγίαν κοινωνίαν, καὶ ἀσπαζόμενοι κατὰ τὸ εἰωθὸς τὸν πατριάρχην, εἰσέρχονται ἐν τῷ μητατωρίῳ, καὶ κραματίζουσιν (61) ἐκεῖσε μετὰ τῶν μεγιστάνων καὶ οἰκειοτέρων ἀνθρώπων τῆς συγκλήτου· καὶ μετὰ τὸ κραματίσαι τοὺς δεσπότας εἰσέρχονται οἱ πραιπόσιτοι μετὰ καὶ τῶν ἐπὶ τῶν ἀλλαξίμων, καὶ ἐπιτιθέασι τοῖς δεσπόταις τὰς ἑαυτῶν χλανίδας, καὶ εἶθ' οὕτως εἰσάγουσιν οἱ αὐτοὶ πραιπόσιτοι τὸν πατριάρχην, καὶ ἀσπάζεται τοὺς δεσπότας, καὶ συνέξεισιν αὐτοῖς ἕως τῆς μικρᾶς θύρας τῆς εἰσφερούσης πρὸς τὸ ἅγιον φρέαρ (62). Ἐν γὰρ τῇ φλιᾷ τῆς αὐτῆς θύρας ἵστανται οἵ τε δεσπόται καὶ ὁ πατριάρχης, ὁ δὲ πραιπόσιτος καὶ ὁ ἄργυρος (63) ἵστανται ἔξω τῆς αὐτῆς θύρας· καὶ δὴ

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

τοπαπᾶς τοῦ παλατίου, quod redditur *Constantinus palatini cleri Sacerdotum primus.*]* Videtur in omni certe majori quaque Ecclesia fuisse Protopapas, ejus loci, qualis apud nos pastor.

(58) Hic referendarius imperatorisne an patriarchæ intelligatur, dubium est. Putem tamen, illum potius quam hunc, debere intelligi, cum pene omnibus e locis hujus codicis, quibus referendarii imperialis fit mentio, colligi queat, ei solummodo cum patriarcha et rebus ecclesiasticis negotium fuisse.

(59) Sunt comitatenses omnes vel proceres aulici. De strictiori significatu vocabuli συγκλητικοί, dico ad p. 37, et ad p. 38.

(60) *Communio*, seu participatio totius cœtus fidelium de sancta Eucharistia, et hic loci, tempus ejus percipiendæ. Vid. Du Cange Gloss. Gr. h. v. et infra, p. 79.

(6) Crama seu mixtum celebrant, hoc est dejejunant cum haustu vini et tantillo liborum aut bellariorum. Κρᾶμα novis Græcis idem esse atque ἄριστον, jentaculum, patet e Nostri p. 216, ubi dicuntur cantores Latini εἰς τὸ κρᾶμα *inter crama* dicere hæc verba: *in gaudio prandete, domini.* Recte igitur interpres noster p. 40, reddit *convivium celebrat.* Conf. p. 47, 53, 58, 62, 65; quibus e locis patet imperatorem consuevisse cum procerum selectis, interdum et cum patriarcha, in triclinio illius Ecclesiæ, in quam identidem processisset, post peractum sacrum officium sese Mixto, hoc est dejejunatione reficere, antequam in palatium ad epulas meridianas reverteretur. De more in Ecclesiis epulandi, traducto ad Christianos a gentilibus Græcis, quorum in templis peculiaris par erat ἑστιατήριον dicta, (v. Philostrat. p. 605, ed. Olear.), testatur Codinus Antiq. CPL., perhibens metatorium in S. Sophia a Justiniano ideo excitatum fuisse, ἵνα ἐκεῖσε παραμένῃ μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ καὶ πολλάκις ἐσθίῃ. Sed hoc de ritu pluribus infra dixi ad p. 324.

(62) Cisterna, vel lacus ille in vestibulo ecclesiæ, in quo qui volebat se lavabat, antequam in Narthecem intraret. Quales lacus Muhammedani ante Mesgidas suas vastos marmoreos habent, exemplo a Græcis procul dubio traducto. Distinguendus hic sanctus puteus ἀπὸ τοῦ λουτῆρος, a fonte baptismali, qui erat intra narthecem; vid. p. 45. Erat sacer puteus asylum illuc confugientibus, ut intra septa Ecclesiæ constitutus. V. Procop. Anecdot. p. 75.

(63) Est Argentarius, seu nummularius, trapezites, cambiator aulicus, qui pecuniam, qua opus est, comparat, et rogas atque donaria imperialia, saccos largitionales ab imperatore distribuendos, præposito tradit. Ejusdem simul erat, eos, qui largitionem accipere deberent, nomenclare, seu nominatim evocare, ut ex hoc loco patet. Cf. p. 41, et Murat. Ant. Ital. t. I, p. 884. Apud eumdem t. II, p. 812 est charta, cui multi officiales domini papæ aut sanctæ Cameræ subscripserunt, et inter eos etiam aliquis *Paschalis cambitor.* Dubium non est, eum quoque ad apostolicum ministerium pertinuisse. Qui ibidem præcedunt *viserii*, videntur esse *pincernæ*, ut quorum esset dolia vinaria visere, id est injecta bolide explorare, quantum insit vini, et cujus notæ. In Laudo veteri apud Du Cange Gl. l. v, *Anaglissum*, habentur *Campsores Domini archiepiscopi Coloniensis.* Apponam locum, quia simul docet, quare illi homines ἀργυροπρᾶται fuerint appellati. *Dicimus, quod exceptis campsoribus D. archiepiscopi nemo debeat emere argentum, nisi ad usus peregrinantium vel ad anaglifi speciem comparetur.* Opponitur hic *argentum*, seu solidæ et grandes moles argenteæ τῷ κέρματι, minutæ pecuniæ, qualis in vita communi usu venit, ἀργυροπρόται illas emunt, hanc vendunt, illas his comparant. Hic dicuntur Symmacho X. 49, *oendere solidos. Vendendis solidis* [id est nummulis, τῷ κέρματι], *quos plerumque usus publicus exposcit, collectariorum* [iidem sunt cum Argyropratis] *corpus obnoxium est.* Hinc *monetarii* et *nummularii* perinde audiunt. Tabular. Eccl. ap. DC. v. *Nummularius*, qui in vv. *Collectarii* et *Argentarii* conferri potest, ubi ex Salmasio et aliis affert, hos homines etiam *coactores* fuisse appellatos, et inde emendandas esse glossas veteres, quæ habent κομάτωρ, *argentarius*, scilicet legendum esse κοάκτωρ. Recte vero, si fingendæ sunt illæ glossæ ad Latinismum grammaticum. At quid, si vulgus sic pronuntiaverit, ut quasi *w* inter *a* et *o* intersereret, at efferret *cowactor*, unde deinceps natum *comactor?* Sane *clovaca* pro *cloaca* dicebant, et ἀποῤῥοφή pro ἀποῤῥοή. Vid. Du cange v. ἀποῤῥοφή, *defluxio.* Reliquiæ hæ sunt digammatis Æolici. Hi *campsores* non tantum

διὰ χειρὸς τοῦ ἀργύρου λαμβάνει ὁ πραιπόσιτος τὰ χρυσᾶ βαλάντια καὶ ἐπιδίδωσι τῷ βασιλεῖ, καὶ ὁ βασιλεὺς δίδωσι τοῖς μέλλουσι ταῦτα λαμβάνειν, κράζοντος δηλονότι τοῦ ἀργύρου. Τῷ ὁ δεῖνα δεσπόται ἀγαθοί (64)· εἰσὶ δὲ οἱ λαμβάνοντες ταύτην τὴν εὐεργεσίαν διὰ χειρὸς τοῦ δεσπότου ὅ τε ἀρχιδιάκονος καὶ οἱ ὀστιάριοι (65) καὶ οἱ ψάλται (66) καὶ οἱ πένητες καὶ οἱ προσμονάριοι (67). Καὶ μετὰ ταῦτα ἐξέρχονται ἐν τῷ βήλῳ τῷ κρεμαμένῳ εἰς τὸ ἅγιον φρέαρ, καὶ στέφει αὐτοὺς ὁ πατριαρχης (68). Καὶ μετὰ τὸ στεφθῆναι αὐτοὺς λαμβάνουσιν ἐκ χειρὸς

A ostiarii, psaltæ, pauperes et ecclesiæ custodes a domino afficiuntur. Deinde domini cum patriarcha exeunt, et velum in sacro puteo suspensum intrant, eosque patriarcha coronat. Quo facto sacras e patriarchæ manu oblatas seu panem benedictum accipiunt, easque præpositis reddunt ; deinde patriarcha unguenta ipsis offert, et apocombia ab eis recipit, **12** eumque osculati domini, e sacro puteo recedunt. Et fit prima receptio extra sacrum puteum.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

grandes summas argenti procurabant, et numerabant a principibus, et communibus, ad quos pertinebant, jussi, verum etiam ipsi curabant nummos cudi, et erant iidem atque olim præfecti A, A, A, F, F, auro, argento, æri, flandis, feriundis, et a monetariis causam pecuniam accipiebant et servabant. Patet ex privilegio Ludovici Marchionis Brandenburgici A, 1343, indulti, a J. P. de Ludewig, t. VII. Reliq. MStor. p. 89, edito, ubi leguntur hæc : *Si denariis dictorum monetariorum varam decrevimus adhibere, hoc nusquam, quam in eorum fabrica vel in eorumdem campsorum assere* [banco] *faciemus*. Formula *varam adhibere*, id est *probam*, explorationem, bonine sint nummi commatis, adhibere, venit a germanica voce *Wahre*, observatio, consideratio, unde *Warte*, *Guarde* et *Wahrnehmen*, explorare, et *bewähren*, probare, tentare, probumne quid sit. In legibus Wisigothorum l. II. Tit. 4, § 4. *Argentarii* quoque inter honestiora officia palatina numerantur : *Ut non immerito palatinis officiis liberaliter honorentur, id est stabulariorum, Gillonariorum*, [id est pincernarum, a *gillo*, ἀρύταινα, unde nostrum *Gelle*,] *Argentarium, Coquorum quoque præpositi*. Adhibitos fuisse argentarios ad præstandam protinus pecuniam pro dignitate aulica vel militari, si quis eam emeret, discimus e Zosimo IV, 28, p. 412. ed. Cellar.

(64) Scilicet διδόασι τοῦτο, *tali vel tali dant boni domini hanc largitionem, hoc saccellum*. Τῷ ὁ δεῖνα est Græcismus novus. Veteres simpliciter dicebant τῷ δεῖνα. Manet illud ὁ ita alligatum voci δεῖνα, ut non varietur, quicumque tandem alius casus genusve apponatur, τὸν ὁ δεῖνα, τῇ ὁ δεῖνα, τοὺς ὁ δεῖνα, etc. Exempla miræ dictionis natant in hoc codice. Similiter obtinebat in aula veterum Franciæ regum, ut in publicis conviviis regiis in majoribus festis præco clara voce sub tubæ signo proclamaret *Largesse*, et nominatim quemque, cui donum destinatum erat, evocaret, Vid. Du Cange ad Joinvil. p. 88, ubi e vetustis rationariis citat, tantum et tantum datum fuisse illi et illi, *hérauts poursuivants*, [sunt aut mandatores aut διατρέχοντες nostri codicis] *ménestrels* [histrionibus, thymelicis, bufonibus.] *Et trompettes pour avoir au jour de Pentecôte crié au dîner du roi : Largesse devant sa personne*. Modum, quo pontifex Romanus olim Cardinalibus et aliis sedis Romanæ proceribus presbyterium seu munus apostolicum dare solebat, describit pontificale sic : *Pontifex sedens dat presbyterium hoc modo : Cardinalibus duos aureos et duos grossos argenteos. Veniunt Cardinales et profunde caput inclinant ante pontificem, porriguntque ei mitram apertam, in quam pontifex immittit pecuniam. Illi autem accepta pecunia pontifici manum osculantur. Pecunias capit pontifex e manu cumerari. Alii prælati genu flectunt ante pontificem, et accipiunt in mitra aureum unum et unum grossum, et osculantur dextrum genu pontificis*. Alli vero prælati et officiales accipiunt in manu tantumdem, et osculantur pedem. Imperator munera distribuebat suis manibus. τῇ χειρὶ κοσμῶν τὸ διδόμενον, αὐτουργῶν, οὐ κελεύων, ut ait Libanius in Excerpt. rhetor. p. 122.

(65) Intelliguntur hic *ostiarii ecclesiæ*, non palatini. Officium eorum erat hoc, ut perhibet Isidorus Junior apud Du Cange Gloss. Lat. h. v : *Ad ostiarium ecclesiæ claves pertinent, ut claudat et* B *aperiat templum Dei et omnia, quæ sunt intus exstuque, custodiat, fideles recipiat, infideles et excommunicatos rejiciat*.

(66) Cantores, musici vocales ecclesiastici. Musica enim instrumentalis, ut res profana, in ecclesiis Græcis locum nullum habet. Psaltos hos ordinatos fuisse et ad clerum pertinuisse, demonstravit Habertus pontifical. p. 44. Nunquam igitur vacare poterant musicæ, profanæ, thymelicæ. Fuerintne iidem cum Cractis, jam in superioribus dixi, dubium esse. Si fuerunt, dicti fuerunt in ecclesiis quidem psaltæ extra eas autem Cractæ. Certum id est, psaltas populo in ecclesiis præivisse laudes imperatorum, ut cractæ extra ecclesias faciebant. Habebant hi psaltæ canonarcham, seu directorem chori musici, qui quas voces modulosque illi sequi deberent, præibat, Symeo Thessalonic. : τοὺς θείους ; ὕμνους προλέγει τοῖς ψάλλουσιν, ἤτοι κανοναρχεῖ. Stetisse illos in ambone, patet e variis Nostri locis et e canone 15 concilii Laodiceni : μὴ δεῖ πλέον C τῶν κανονικῶν ψαλτῶν, τῶν ἐπὶ τὸν ἄμβωνα ἀναβαινόντων καὶ ἀπὸ διφθέρας ψαλλόντων, ἑτέρους τινὰς ψάλλειν ἐν ἐκκλησίᾳ. Quid hoc in loco significet ἀπὸ διφθέρας ψάλλειν, fateor me ignorare, nisi διφθέρα sit codex membranaceus ecclesiasticus, in quo perscriptæ essent hymnorum cantandorum formulæ cum notis musicis. Neque prorsus intelligo illum Niconis monachi locum (apud Du Cange v. Βηματίκια), quo psaltarum declaratur officium Διὰ τοῦτο ἡ ἐκκλησιαστικὴ τάξις προχειρίζεται ψάλτας, ἀναγνώστας καὶ ὑποδιακόνους καὶ πρεσβυτέρους. Ψάλτας μὲν, διὰ τὸ ψάλλειν καὶ ᾄδειν μετὰ μέλους καὶ ἤχου καὶ ᾄσματος, καὶ προκαθηγεῖσθαι τοῦ λαοῦ εἰς τὸ, Ἅγιος ὁ Θεὸς, καὶ εἰς τὰ προκείμενα, καὶ προψάλματα, καὶ τὰ βηματίκια, καὶ εἰς τὴν προέλευσιν. Canticum Ἅγιος ὁ Θεός vel Τρισάγιον cantant in ecclesiæ ingressu. V. Superius citato loco La Croixii p. 31. Τὰ προκείμενα sunt textus e Psalmis aut Veteris Testamenti alio quodam libro, D diei præsenti apti. Προψάλματα sunt preces, quæ ante lectionem Psalterii dicuntur. Βηματίκια sunt, ni fallor, hymni aut preces sub ingressum tribunæ, seu introitum minorem, dictæ aut cantatæ. Ἡ προέλευσις videtur illa hic designari, quæ alios introitus major dicitur. Apparet hinc, psaltarum fuisse, non tantum hymnos cantandos, sed etiam preces recitandas harmonica voce seu melodice incipere et populo præire.

(67) Dicuntur quoque παραμονάριοι, quia προσμένουσι τῷ ναῷ, *custodes templi, mansionarii*, qui semper in eo manent, et curam ejus gerunt. Sunt quales apud Turcas sunt *Mudzeni*, qui in pharis ecclesiarum habitant, et precum tempus clamore indicant, aut ut sacristani nostri, qui in ædibus ecclesiæ vicinis habitant, sive, ut dictione medii ævi utar, manent ; vid. Du Cange Gloss. Gr. h. v. et v. *Superista*.

(68) Mos erat, ut imperator ad ecclesiam veniens

τοῦ πατριάρχου τὰς εὐλογίας (69), ἤτοι προσφορὰς, καὶ ἀντιδίδουσι [33] (70) ταύτας τοῖς πραιποσίτοις, καὶ μετὰ ταῦτα δίδωσι τοῖς δεσπόταις ὁ πατριάρχης τὰ ἀλειπτὰ (71), καὶ ἀντιλαμβάνει παρὰ τῶν δεσπο-

VARIÆ LECTIONES.

[33] ἀντιδιδοῦσι ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

ante ingressum in naum deponeret infulam seu coronam, quam aut non reponebat toto sacro durante officio, aut saltim, si reposuit capiti, demere solebat ad lectionem Evangelii, ad processionem sacrorum, seu introitum magnum, ad agapen et communionem; donec tandem finitis sacris ritibus omnibus, cum exire imperator et domum remeare vellet, patriarcha et coronam suis manibus reponeret, non tanquam is, cujus in arbitrio esset coronam imperatori aut indulgere, aut negare, quemadmodum morem hunc illuc traxerunt quidam, sed in significationem fiaitos esse ritus ommes, quorum reverentia imperator caput nudaverit.

(69) Id est benedictiones, vel particulas de illis benedictis panibus, quos fideles secum in ecclesiam afferebant, et sacerdoti benedicendos offerebant. Solebant olim superstitionis paganæ memores, aut panes cibosve in templum efferre, et sacerdotali benedictione mactos rursus domum referre, parte eorum sacerdoti in operæ mercedem relicta, aut etiam panes aliaque in communionem afferre et in communi deponere, indeque collatitias epulas facere, quas in ipsa Ecclesia assumebant. Qui mos eatenus fuit mutatus, ut sacerdotes oblatos a fidelibus panes alioeque cibos inferrent in tribunam, eorum partem consecrarent, de qua et ipsi communicarent, et fidelium quotquot vellent, reliquis domum abeuntibus portionem adderent, εὐλογίαν dictam, reliqua omnia sibi servarent, distributione ex ipsorum arbitrio facta. Gentiles quoque post hymnos cantatos et confectum sacrificium consumebant in templis partem victimæ, reliqua secum sumebant domum, aut ibi absumenda, aut in macello vænum exponenda. Christiani pariter aut ipsius consecrati panis quas in communione accepissent particulas viri quidem nudis manibus, feminæ autem linteo exceptas domum deferebant, et quousque vellent asservabant; aut panis, benedicti quidem, at non consecrati, particulas, ἀντίδωρον et εὐλογία dictas, referebant. Cujus rei multa documenta in scriptis veterum theologorum exstant. V. DC. v. *Oblia* et *salutes* et *Eucharistia*. Gentiles mazas illas, vel liba, crustulas, quas inter sacrificandum communicantibus distribuebant, et quas vel in templis consumere, vel secum domum auferre licebat, ὑγιείας, *sanitates* appellabant, neque nomine, neque re multum a Christianorum εὐλογίαις abludente. V. Athenæi l. III, c. 30, p. 115, et ibi not. Casauboni. Ab his *eulogiis* seu *benedictionibus*, id est particulis panis benedicti, quæ ad comedendum fidelibus dabantur, factum est, ut vox *eulogia* et *convivium* et *donum* significaret, v. Du Cange, v. *Alogia*, quod Latini ex εὐλογία effecerunt, forte decepti ductu scribarum Græcorum, qui ευ sic sæpe exarant, ut ab α distingui nequeat. Ordericus Vitalis (apud Du Cange, v. *Benedictio*) *eulogias benedictionis* dixit, pro quo Petrus Damianus *donum benedictionis*. Hinc intelligatur locus Gregorii M. l. II. Epist. 33: *transmisimus B. Petri Apostoli benedictionem, crucem parvulam. cui de catenis ejus beneficia sunt inserta*, id est *reliquiæ catenarum ejus*. Pariter Coned. Laodicen. canon. 14, *eulogia* pro *dono*, præsertim tali, quale amici die festo inter sese missitare solent, legitur: Περι τοῦ τὰ ἅγια μὴ εἰς λόγον εὐλογιῶν κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα εἰς ἑτέρας παροικίας διαπέμπεσθαι. Sedicet mos erat eo tempore, ut episcopus de pane a se consecrato particulas in Ecclesias suæ inspectionis et ad presbyteros earum mitteret, in significationem, se cum illis communicare, ipsosque pro fratribus et collegis agnoscere, ipsorumque parochiæ ascriptos pro membris Ecclesiæ suæ; quo cum affingerent posteriora tempora opinionem, per talem ab episcopo missam eulogiam consecratam communicari vim sanctitatis panibus a presbyteris consecrandis, cœperunt id *fermentum* appellare. Vid. Du Cange, v. *Fermentum*. Eulogia verro, de qua hic sermo est, erat particula benedicti quidem, at non consecrati panis, quam patriarcha imperatori ex ecclesia domum redeunti, in sigum charitatis, ut pater filio crustulum, una cum oratione seu benedictione, addebat, velut munusculum, quo ipsi festi diei hilaritatem gratularetur et augeret, et mori illi satisfaceret, quo amici diebus festis sportulas cum panibus, carnibus, aliisque esculentis et potulentis, rebusque aliis jucundis missitant, μερίδας ἑορταστικάς, aut simpliciter ἑορταστικὰ dictas. V. Du Cange, v. *Festilia* et *Feriatica*. Idem igitur quodammodo est eulogia et ἀντίδωρον. Quæ si diversitas intercedit, ea hæc erit, ut ἀντίδωρον tantum illis daretur, qui non communicassent: eulogia vero etiam illis, qui jam communicassent de pane consecrato. Nam supra dicitur imperator communicasse, cui patriarcha hic dicitur eulogiam dare. Morem hunc eulogias distribuendi sacerdotes Russorum a Græcis assumpseruut. *In ipso natali die Joannis Baptistæ triumque magorum*, ait Paulus Jovius libello de legatione Moscovica, *et in Paschate presbyteri sacratos pane parvos toti populo largiuntur, quorum esu febribus conflictatos allevari existimant*. Ipsos quoque imperatores per festorum dierum hilaritatem panes in circelli modum pistos inter amices distribuisse satis constat e Codini de officiis p. 98, ubi ait imperatorem CPtanum Potestato Januensi ad se festum diem gratulatum venienti in manus dare κολίκιον, *bucellam circularem tortam*. V. Du Cange, v. *Oleum benedictum*. Quia eulogiæ solebant abeuntibus addi, ex eo factum, ut λαμβάνειν τὴν εὐλογίαν idem significet, atque veniam abeundi impetrare. Liber τῶν ἐπιτιμίων, εἴ τις ἐξέλθοι τοῦ μοναστηρίου μὴ λαβὼν τὴν εὐλογίαν, ἢ ἀπολυθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου μετὰ εὐχῆς, ἔστω ἀκοινώνητος. Antequam ab hoc argumento decedam, monebo id unum adhuc, morem illum panem et vinum secum in Ecclesiam afferendi adhuc obtinere in Ecclesia Mediolanensi veterum rituum retinentissima, ut perhibet angelus a Nuce ad Chronic. Casinens. p. 373, edit. Murat., cujus hæc sunt verba huc congrua: *In publica missa fiebat olim a populo panis et vini oblatio pro sacrificio ad arbitrium conferentium. Non enim cogebantur. E quibus oblationibus sacerdos partem aliquam seligebat consecrandam, reliquas a sacerdote benedictas et proptera eulogias appellatas, clerici inter se et fideles dividebant, non vero catechumenos. Usque adeo autem crevit offerentium ambitio, ut aliquando nomina eorum, qui obtulerant, publice recitarentur.* Invenio quoque datas in die Paschatis a pontifice fidelibus præter osculum pacis et benedictiones seu bucellas benedictas, τριχέφαλα seu nummos trium imperatorum vultibus signatos. Vid. Balsamon. Locus a Du Cange, v. Ἀσπασμός citatus. Ea liberalitate opus non habebant patriarchæ apud imperatorem, quicum Glanci permutationem faciebant, aureos nummos ipsi accipientes, et eorum in vicem bucellas panis reddentes, et minuta thura, et pyxides aromaticas et cereos, et alias ejusmodi reculas.

(70) M. ἀντιδίδουσι. Et hæc forma δίδω, δίδει, δίδειν, etc. in illis est constanter observata: alte-

τῶν τὰ ἀποκόμβια (72)· καὶ ἀσπάζονται οἱ δεσπόται τοῦτον, καὶ ἐξίασι τοῦ ἁγίου φρέατος [34] (73). Καὶ γίνεται πρώτη δοχὴ ἔξω τοῦ ἁγίου φρέατος [35].

ΙΓ. Καὶ δέχεται κἀκεῖσε τὸ μέρος τῶν Βενέτων μετὰ καὶ τοῦ ἑαυτῶν δημάρχου, καὶ ἀκτολογοῦσι τοὺς δεσπότας κατὰ τὸ εἰωθός· λιβελλάρια γὰρ οὐ δίδονται ἐν τῇ ὑποστροφῇ τῶν δεσποτῶν καθὼς καὶ ἐν τῇ ἀφίξει αὐτῶν· τὰ δὲ λοιπὰ τῆς δοχῆς ἐπιτελεῖται καθὼς προείρηται. Καὶ πάλιν γίνεται δευτέρα δοχὴ εἰς τὴν ἔξω τοῦ χυτοῦ (74) τῆς χαλκῆς τοῦ ἐκεῖσε φορνικοῦ καμάραν εἰς τὴν σιδηρᾶν πύλην, καὶ δέχεται κἀκεῖσε ὁ δήμαρχος τῶν Πρασίνων μετὰ καὶ τοῦ δήμου τοῦ ῥουσίου· τὰ δὲ λοιπὰ τῆς δοχῆς

XIII. Ibi quoque Venetorum factio cum tribuno suo eos excipit et ut mos est Dominis acclamat: libelli enim in reditu dominorum uti dum exeunt non dantur: cætera autem, quæ ad hunc ritum pertinent ut supra relatum fuit peraguntur. Rursus SECUNDA receptio fit extra fornicem chalces in camera ad ferream portam, et excipit ibi dominos tribunus Prasinorum cum transitoria sua factione russa: cætera vero, quæ in receptionibus observare convenit, ut supra notatum est perficiuntur. Sic

VARIÆ LECTIONES.

[34] ΣΧΟΛ. Ἰστέον, ὅτι ὀφείλει ἔχειν τὸ ἀ [πο] κόμβιον χρυσοῦ λίτ. ι' (75) καὶ ε [ἰ μὲν] ἔστιν εἷς βασιλεύς, [δίδωσι] τὰς ι' λίτ., εἰ δὲ δύ [ο] εἰσὶν, εἴτε καὶ γ' εἰσὶν, . . ονται αἱ δέκα λίτραι, ε . . εἰ καὶ γ' πλὴν τοῦ . . . βασιλέως, ὀφείλει εἶναι τ [οῦτο] τὸ ποσὸν τοῦ δὲ . . . ὑπὲρ τῶν ἄλλων τῶν Δ. . . ἐξίσης ὡς συμο . . . ρουσθ... διὰ τῶν ἀμφοτερ. . . τὰς δέκα λίτρας. Suppletum et emend. ex cod., ut hic exhibetur, a Reiskio. [35] Verba καὶ γίνεται — φρέατος om. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

ram διδοῦσι vel διδόασι non memini ibi videre.

(71) *Unguenta* vel *pyxides unguentarias, odoratas*. Mos est Orientalium in refectionem amicis abeuntibus addere et venientibus offerre odoramenta et unguenta. Solent quoque secum gestare pyxides ambra et musco plenas. Ita Josua Stylites in Chronico Syriaco apud Asseman. t. I, Bibl. Or, p. 268: *Cives per septem dies totam noctem per urbem discurrunt, funalia et odoratas pyxides manu gerentes, et carmina modulantes*. Vid. ad p. 270, et 382, ult. Quam studiosi veteres narium fuerint, et quantos fecerint sumptus in rosas in conviviis, item in thus, et alia suffimenta in sacrificiis suis, ex Athenæo et aliis constat.

(72) Quid sint apocombia et unde dicta, pluribus dico ad p. 261. Hic monebo tantum verbo, esse sacculos sericeos aut panneos cum insutis nummis.

(73) Hæc ipsa verba in continenti recurrentia in membranis effecerunt, ut quædam ex editione nostra exciderint, nempe hæc: Καὶ γίνεται πρώτη δοχὴ ἔξω τοῦ ἁγίου φρέατος, inter finem § 12, et initium § 13, inserenda: quam in paragraphos seu sectiones capitum contruncationem in membranis a nostra diversam esse alibi jam monuimus.

(74) Alibi χυτοῦ scribitur, ut ignores, sitne a χύτης nominativo, an a χυτός. Neque constat, quid significet. Doctus interpres hic præteriit, p. 58; vertit *concameratio*, p. 94; *locum editum*, p. 107, 135, et alibi ipsam vocem retinuit *Chytum* reddens. Ego quidem certiora non novi. Neque topographicorum, quæ hic pluscula occurrunt, a me quis explanationem exspectet. Labor is esset parum utilis, et utcunque sedulum ea in re te præbeas, semper tamen imperfectus futurus.

(75) Schol. 2. λίτραι ι'. Ter per annum, festo scilicet Nativitatis Christi, Paschatis et Pentecostes offerebat imperator in Magna Ecclesia, seu S. Sophiæ, et quidem in festo Paschatis centenarium, aut centum auri libras (qua de re vid. ad p. 20, dicendo), reliquis denas. Originem hujus consuetudinis si mecum reputo, credo eam fuisse, præter necessitatem aliquid in sustentationem structurarum ecclesiæ et ministrorum ejus conferendi, etiam aliquale studium pœnitentiam commonstrandi. Nam cum imperatores solerent magnis illis tribus festis publicas processiones ad Magnam Ecclesiam facere, et ibi publice communicare, debebant prius peccata sua apud patriarcham profiteri, et pœnitentiam irrogatam præstare. Summa vero mulcta erat decem auri librarum (Vid. Vales. ad Ammian. Marcell. p. 330). Non igitur improbabile, imperatorem decem auri litras in magno altari identidem velut pœnitentiam deposuisse. Vel potest hæc oblatio fuisse signum, quo imperator gratum animum erga Deum demonstraret, qui sibi vitæ usum ad hunc usque festum hilaremque diem indulsisset. Non de his, quæ festis diebus Ecclesiæ ab imperatore offerri solebant, apocombiis, seu sacculis auro plenis, sed de alia quadam annua gratificatione vel stipendio loqui videtur Nicetas initio vitæ Manuelis Comneni, p. 27, ed. Venetæ quamvis *ducentenas minas* et *talenta* nominando effecerit, ut quantitatem summæ minus intelligamus, quam si missa ridicula et obscura sua vetustatis affectatione nominibus ista ætate usitatis res quasque appellasset, litras et numismata. Locus hic est: Γράμμα ἐρυθροσήμαντον σφραγῖδι τε χρυσείᾳ καὶ σηρικῷ νήματι ἔμπεδον, κόγχης ἀναδεδευμένῳ νήματι, τῷ κλήρῳ τοῦ Μεγάλου Νεὼ ἐπιδίδωσι, τυποῦν αὐτοῖς ἀργυρέα κέρματα ἐτήσια, εἰς δὶς ἑκατὸν μνᾶς κορυφούμενα. Ἐλέγετο δὲ καὶ ἑτέραν ἠρυθροδανωμένην βασίλειον γραφὴν ἐπιφέρεσθαι τὸν Ἀξοῦχον [est nomen Turcicum *uqsouk*] δύο χρυσέων τάλαντα βραβεύουσαν. Ita legendum esse existimo, credoque, si quid in hoc loco video, μνᾶν esse Nicetæ id, quod Nostro est λίτρα, et τάλαντον id, quod Nostro κεντηνάριον. *Libra auri*, quam Paulus Warnefrid l. III, 13, memorat, est Francica vel Longobardica, et multum differt C Ptana. Paulus enim ibi *aureos singularum librarum* Hilperico, Francorum regi, a Tiberio Augusto imp. CPtano missos memorat, quos constat eosdem esse cum Nostro dictis numismatibus vel solidis aureis, quorum 72 in libram vel litram C Ptanam veniebant. Illustrandis nostris apocombiis egregie facit locus Joannis Pauli Mucantii in Cerem. Coronationis Clementis VIII: *Pontifex ad altare accessit, eoque, deposita mitra, in medio osculato, super illud aurea scuta L. obtulit, quæ inclusa in rubra crumena sericea R. P. D. Bartholomæus Gæsius, S. S. Generalis thesaurarius, pontifici ministravit*. Quo in loco notandum primum ἡ ἀπόστεψις vel ὁ ἀποσκεπασμός, depositio mitræ, reverentiæ causa facta ab accedente ad altare, secundum ὁ ἀσπασμὸς τῆς ἐνδυτῆς, osculum sacræ endytæ vel instrato altaris, et quidem medio, impressum, ut ab episcopo. Nam diaconi et minores cornua tantum endytæ osculabantur. Tertium depositio 50 aureorum scutorum vel scutatorum super endyta in sacco serico. *[De offranda regum Francorum vid. *Ceremoniel de France*, t. I, p. 24. Consistebat in pane, vino et XIII aureis.]* Debeo adhuc scholion huic loco in margine membranarum scriptum, sed a bibliopego misere truncatum exhibere, cujus edita tantum pars fuit, cum cætera legi non possent (*vid. var. lect.*).

TERTIA intra chalcen ad portum, quæ in scholas A ducit, receptio fit, et excipit ibi tribunus Venetorum seu domesticus scholarum cum factione sua transitoria alba, et reliqua ut supra diximus exsequitur. Deinde QUARTA receptio fit in atrio S. S. apostolorum sive in scholis, et ibi quoque tribunus Prasinorum seu excubitor cum factione sua transitoria russa adest: cætera uero ut supra expositum fuit a factione perficiuntur. ULTIMA fit in tribunali seu ante lychnos, ubi Venetorum princeps seu domesticus cum transitoria sua factione alba exspectat; cæteraque ut supra ostendimus observantur.

ἐπιτελεῖται καθὼς προείρηται. Καὶ εἶθ' οὕτως γίνεται τρίτη δοχὴ ἔνδοθεν τῆς χαλκῆς πρὸς τὴν πύλην τὴν εἰσφέρουσαν εἰς τὰς σχολὰς, καὶ δέχεται κἀκεῖσε ὁ δημοκράτης τῶν Βενέτων, ἤγουν ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν, μετὰ καὶ τοῦ περατικοῦ αὐτοῦ δήμου τοῦ λευκοῦ· τὰ δὲ λοιπὰ τῆς δοχῆς ἐπιτελεῖται καθὼς προείρηται. Καὶ μετὰ ταύτην γίνεται τετάρτη δοχὴ εἰς τὸ προπύλαιον τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ἤγουν εἰς τὰς σχολὰς, καὶ δέχεται κἀκεῖσε ὁ δημοκράτης τῶν Πρασίνων, ἤγουν ὁ ἐκσκούβιτος, μετὰ τοῦ περατικοῦ αυτοῦ δήμου τοῦ ῥουσίου· τὰ δὲ λοιπὰ τῆς δοχῆς ἐπιτελεῖται καθὼς προείρηται. Καὶ τελευταία δοχὴ γίνεται εἰς τὸ τριβουνάλιον, ἤγουν πρὸ τῶν λύχνων, καὶ δέχεται κἀκεῖ ὁ δημοκράτης τῶν Βενέτων, ἤγουν ὁ δομέστικος, μετὰ καὶ τοῦ περατικοῦ αὐτοῦ δήμου τοῦ λευκοῦ· τὰ δὲ λοιπὰ τῆς δοχῆς ἐπιτελεῖται καθὼς προείρηται.

XIV. Post hanc receptionem domini per lychnos B et triclinium excubitorum digrediuntur, ubi rursus tam nomici, quam dipanitæ et quæstoris cancellarii, solemnes apprecationes ut supra dictum est in locis suis constituti, recitant. Per candidatorum vero triclinium transeuntibus dominis, in porta ipsius triclinii, quæ in atrium novemdecim accubitorum ducit, vocales musici duo stant, dominis quæ festo hoc die mos est apprecantes. Inde consistorium adeunt, ubi quoque excepturi domino faustaque ipsis precaturi adsunt protosecretarius et protonotarius cum a secretis cæterisque officiis, **13** notariis, chartulariis et reliquis. In onopodio stant imperatoris famuli cum capitaneo et domestico suo: magistri, proconsules, patricii et officiales cum cerimoniario angiportum aureæ manus intrant, et C ipsi quidem ad dextram, ad sinistram vero ministri aurei triclinii astant.

ΙΔ'. Καὶ δὴ μετὰ ταύτην τὴν δοχὴν διέρχονται οἱ δεσπόται διά τε τῶν λύχνων καὶ τοῦ τρικλίνου τῶν ἐκσκουβίτων, ἐν δὲ τοῖς αὐτοῖς ἐκσκουβίτοις πάλιν εὐφημοῦσι τὰς εὐφημίας οἵ τε νομικοὶ καὶ οἱ διπανῖται καὶ οἱ τοῦ κοιαίστωρος καγκελλάριοι καθὼς καὶ προείρηται, δηλονότι ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις ἱστάμενοι. Τῶν δὲ δεσποτῶν διερχομένων διὰ τοῦ τρικλίνου τῶν κανδιδάτων ἐν τῇ θύρᾳ τοῦ αὐτοῦ τρικλίνου τῇ ἐξαγούσῃ ἐπὶ τὸ ἐξάερον (76) τῶν δεκαεννέα ἀκκουβίτων (77), ἵστανται δύο βουκάλιοι, τὰ συνήθη τῆς ἑορτῆς λέγοντες τοῖς δεσπόταις· καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε εἰσέρχονται ἐν τῷ κονσιστωρίῳ, κἀκεῖσε δηλονότι ἐναπομενόντων καὶ ἐπευχομένων τοῖς δεσπόταις, ὅ τε πρωτοασηκρήτης καὶ ὁ πρωτονοτάριος μετὰ τῶν ἀσηκρητῶν καὶ λοιπῶν ὀφφικίων, τούς τε νοταρίους καὶ χαρτουλαρίους καὶ λοιπούς· ἐν δὲ τῷ ὀνοποδίῳ πάλιν ἵστανται οἱ βασιλικοὶ ἄνθρωποι, μετὰ καὶ τοῦ δομεστίκου αὐτῶν· οἱ δὲ μάγιστροι καὶ ἀνθύπατοι καὶ πατρίκιοι καὶ ὀφφικιάλιοι ἅμα τοῦ τῆς καταστάσεως εἰσέρχονται ἐν τῷ στενακίῳ τῆς χρυσῆς χειρὸς, καὶ ἵστανται δεξιᾷ μὲν οὗτοι, ἀριστερᾷ δὲ οἱ τοῦ χρυσοτρικλίνου.

XV. Digredientibus vero dominis cum clava armatis et magnis excubiis, acclamant omnes, tum ibi constituti, tum qui dominos comitantur. Ipsi vero soli triclinium augustalis intrant (nam eo quoque cubicularii cum præpositis præcedunt), et ordine in accubitis astant, dominisque cum solis cubiculariis ingressis, januæ augustalis a cubiculariis clauduntur: præpositus Romanam vocem: *Fit*, pronuntiat. Præcentor cubiculi eos excipit, dicitque sonore et harmonice: « Feliciter: » cubicularii

ΙΕ'. Καὶ δὴ τῶν δεσποτῶν διερχομένων μετά τε τοῦ μαγλαβίου καὶ τῆς μεγάλης ἑταιρείας, ἐπεύχονται πάντες οἱ κἀκεῖσε ἱστάμενοι καὶ οἱ τοῖς δεσπόταις συνιόντες. Τῶν δὲ δεσποτῶν μόνων εἰσερχομένων ἐν τῷ τρικλίνῳ τοῦ αὐγουστέως (κἀκεῖσε γὰρ οἱ τοῦ κουβουκλείου προπορευόμενοι μετὰ τῶν πραιποσίτων), καὶ αὐτοὶ κἀκεῖσε στιχηδὸν ἐπὶ ἀκκουβίτων ἵστανται, καὶ δὴ τῶν δεσποτῶν μετὰ τῶν κοιτωνιτῶν καὶ μόνον (78) εἰσιόντων, κλείονται μὲν αἱ τοῦ αὐγουστέως θύραι διὰ τῶν κουβικουλαρίων, ὁ δὲ πραι-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(76) Ἐξάερον. Locus apricus, subdialis, atrium, deambulacrum, quod juxta porticum esset, olim παραδρομίς, de qua v, Salmas. ad Tertull. p. 230.

(77) *Accubitus* vel *accubita* sunt Græcis et Latinis medii ævi mensæ, quibus accumbebant convivæ. Dictum inde fuit celebre *triclinium*, vel *tribunal* (nam idem est et perinde appellabatur) *Novemdecim accubitorum*, in quo imperatores diebus festis majoribus excipere solebant suos proceres, cujus toties mentio fit in Cletorogio, et de quo multi dixerunt, ut Du Cange CPli Christ. p. 135, usque ad 140. Goar. ad Theophan. p. 333, et 342, item ad Cedren. p. 385. Vales. ad Ammiam. Marc., p. 490; conf. Casaubon. ad script. hist. Aug. I. p. 832, ubi multa de *accubitis*, Bacchin. tom. II, Murator. D Script. Ital. p. 61. Luitprandi locum ex Hist. VI, 3, p. 470, citatum jam aliis, quamvis egregium, non exscribam. In hoc triclinio exponi spectatum solebant imperatorum funera, ut ad Cap. 60 libri I dicam.

(78) Valet idem atque μόνόν vel μόνων. Sæpe καὶ ante numeros apud veteres abundat. In hoc genere frequens ad nauseam est Ælianus in historia animalium. Conf. Nicetas p. 32, pen. 68. Καὶ πᾶς pro simplici πᾶς est in Antholog. H. Stephani p. 480. (n. 2587, 2.) Abundat quoque alias in narratione historica, ut paulo post hoc ipso loco, et p. 218, καὶ λαμβάνουσι, item in compositionibus nominum adjectivorum, ut καποιὸς pro καὶ ποιός *aliqualis;* v. Du Cange h. v.

πόσιτος λέγει ταύτην Ῥωμαϊκὴν λέξιν· Βίτ. (79). Καὶ δέχεται ὁ τοῦ κουβουκλείου φωνοβόλος (80), καὶ λέγει εὐήχως πως καὶ ἐναρμονίως· Καλῶς. Καὶ ἀποκρίνονται οἱ τοῦ κουβουκλείου πάντες καὶ λέγουσιν· Καλῶς ἤλθετε (81) αἱ μουλτούσανοι (82)· ἐν δὲ τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ Κυριακῇ (83), ἤγουν τοῦ ἁγίου Πάσχα, καὶ μόνον προστιθέασι καὶ ταύτην τὴν Ῥωμαίαν λέξιν· Ἄνω, φιλλικήσιμε [36] (84).

ΙϚʹ. Καὶ μετὰ ταῦτα εἰσέρχονται οἱ δεσπόται μετὰ τοῦ κουβουκλείου ἐν τῷ ὀκταγώνῳ (85) κουβουκλείῳ τῷ πρὸ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, καὶ ἐκεῖσε ἀποστέφονται, ἐκβάλλοντες καὶ τὰς ἑαυτῶν χλαμύδας, καὶ εἰσέρχονται ἐκ τῷ κοιτῶνι τῆς Δάφνης ἀπὸ διβητησίων [37] (86), κἀκεῖσε σκεπαζόμενοι καὶ τὰ χρυσοπερίκλειστα ἀμφιεννύμενοι σαγία, εἰσέρχονται εἰς τὸ ἱερὸν παλάτιον, δηλονότι προπορευομένων τῶν πραιποσίτων μετὰ τοῦ κουβουκλείου. Καὶ δὴ ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ εἰσιόντος τοῦ κουβουκλείου μετὰ τῶν πραιποσίτων, ἵστανται B στιχηδὸν ἐπ' εὖρος (87) τοῦ αὐτοῦ χρυσοτρικλίνου, καὶ τῶν δεσποτῶν διερχομένων, ἐπεύχονται [38] (88) τὸ, Εἰς

A omnes respondent: « Feliciter venistis: multos annos! » In sancta vero et magna Dominica seu sancti Paschatis has tantum Romanas voces addunt: « Annos felicissimos! »

XVI. Postea domini cum cubicularis octangulum cubiculum, quod est ante S. Stephani ædem, ingrediuntur, et ibi tunicas et coronas deponunt. Cubiculum Daphnes ingressi, dibetesium induunt, et auro prætextis sagis ornati, sacrum palatium intrant, præpositis scilicet cum cubiculo præeuntibus, Quod postquam una cum præpositis aureum triclinium intravit, ordine ad orientalem ejus plagam constitutum, dominis transeuntibus acclamat: *In* B *multa bonaque tempora Deus majestatem vestram inducat!* » Egressis autem cubiculariis cum præpositis, domini reversi, ad Deum precantur in concha

VARIÆ LECTIONES.

[36] Ἀνωφιλλικήσιμε ed. [37] διβητησίων. Sic R. pro διβητησίω quod cod. exhibet, διβητησίου ed. [38] ἐπεύχανται R. ex scriptura cod. ἐπευ superscripto χ, ἐπεύχεται ed.

JOAN. JAC. KEISKII COMMENTARIUS

(79) Ita est in membranis. Quare autem Βὶτ, vel *fit*, dixerint isti gratulantes, non assequor. Forte volebant dicere, *fiat*, nempe *bene*, sed præ inscitia linguæ latinæ *fit* dicebant. An volebant *sit* dicere, *sit bene* pro *quod felix faustumque sit*. An est pro *vivat*, βίβατ. Postremum hoc omnium mihi maxime placet· Nam καλῶς non videtur ad hoc βὶτ trahendum esse, sed esse classicum vel σύνθεμα, antiphonæ καλῶς ἦλθες a cubiculariis cantandæ. Vid. C ad p. 42, dicenda.

(81) *Præcentor*, ὁ βάλλων τὴν φωνὴν, ὁ ἐξάρχων, qui phonam incipit, cui alii antiphonam occinunt.

(81) Solemnis est formula Græcorum aliquem salutandi. Spon. Itiner. t. II, p. 10, edit. German. Καλῶς ἤλθετε, ἄρχοντες idem ait valere atque *bonjour, Messieurs*. Proprie est *bene veneritis*. Nam improprie imperfectum in ea phrasi cum subjunctivo mutatum est. Debebat enim ἔλθῃς et ἔλθητε dici. *Bene veneris*, huc ad nos scilicet; videamus te salvum et felicem, bonis in omnibus. Vel, si ea formula novum alicui munus gratularentur, significat *bene veneris*, fausto pede adeas ad illam dignitatem. Sic novo patricio dicebat veteres, jam collegæ: *Bene veniatis, domine Patricie*, etc. V. Du Cange Gloss. Lat. Infra in Tactico nostro militari acclamant milites imperatori in castra venienti: Καλῶς ἤλθετε, et alibi passim in Circo et in Ecclesiis populus: Καλῶς ἦλθες, ἡ προβολὴ τῆς Τριάδος. D Potest quoque reddi *bene provenias*, vel *pervenias*. *Provenire* et *pervenire* Latini sequiores dicebant pro læto suarum rerum successu gaudere, ad lautam fortunam pervenire (v. Spartian. in fine cap. 1. Pescennii Nigri, et quæ in Miscell. Lips. ad illud Trimalcionis Petroniani: *Satis vivus pervenero* notavi.) Imo ipse jam Virgilius Eclog. IX, 2:

O Lycida, vivi pervenimus [eo præclaræ fortunæ scilicet], *advena nostri,*
Quod nunquam veriti sumus, ut possessor agelli
Diceret: *Hæc mea sunt, veteres migrate coloni.*

Unde Franci retinuerunt suum *parvenir*, cui respondet Nostrum *fortkommen*, ita quoque Græci vulgares ἔρχεσθαι dicebant pro vita et fortuna, præsertim bona, frui, ut constat ex inscriptione Græca laudata Du Cangio Gl. Gr. v. ἐπιδημεῖν et CPli Christ. p. 175: Βίζζος Πάρδο ἐπιδήμησα καλῶς, ἦλθα καλῶς, καὶ κὶμ [id est κεῖμαι] καλῶς. Εὔξηται [id est εὔξιτε, sic loquebatur tum vulgus Græcus, pro εὔξασθε], ὑπὲρ ἡμοῦ, id est ἐμοῦ, Ait cippo interprete Bizzus Pardus, se bene immigrasse, nempe in hunc mundum, felici sidere et parentibus non infimis natum fuisse; id enim significat ἐπιδημεῖν; se vita et fortuna usum fuisse commoda, se bene pervenisse, nempe ad votorum, aut, si malis, ad vitæ finem: se tandem bene jacere honestis exsequiis et tumulo gravisum *[Sub Anastasio, cum procederent monachi canticum psallentes, exclamabat populus: Καλῶς ἦλθον οἱ ὀρθόδοξοι.]* *Bene perveniant* vel *bene huc loci veniant*, vel *venerint*.

(82) Vocabulum adjectivum μουλτούσαννος *mactandus multis annis*, aut *multos annos emensus*, formatum a Græculis e Latino *multos annos*, nempe vobis optamus, pro quo plebs Latina dicebat *multus annus*. V. ad p. 235, et quæ supra ad p. 8 penult. de *polychronio* diximus.

(83) Bene addit hanc interpretationem, ἤγουν τοῦ ἁγίου Πάσχα. Festum enim Paschalis omni tempore habitum a Græcis pro summo festorum omnium fuit, teste Procopio l. I. belli Wandalici. V. Du Cange v. Κυριακή, et hac ipsa pagina in fine, et p. 14.

(84) Sic M. duabus vocibus. De quibus quid statuerit doct. interpres, patet ex ejus interpretatione. Quid si ἄνω idem hic valeat atque nostratibus notum illud *hoch*, in acclamatione et jubilo: *Vivat hoch?* Ut *tieff* in opposita illi acclamatione: *pereat tieff*, notat dejectionem e fastigio gloriæ, κατάπτωσιν, ut Noster loquitur, ita ἄνω, *hoch*, significat ὕψωσιν, ἀνύψωσιν, elevationem in sublimem honoris et fortunæ gradum. Ut ἄνω φιλλικήσιμε ad hunc modum significet: sublimem te ponat Deus, sursum eas, emineas super hostes tuos et omnium spes atque vota, o felicissime. Erat autem *Felicissime* compellatio Cæsari propria, ut ad p. 256.

(85) M., ubique hæc vox occurreret, exhibebant pro sexta littera ω.

(86) De dibetisio profero conjecturas quasdam ad p. 240.

(87) Non in longitudinem, ἐπὶ μῆκος; sed *in latitudinem*. Recurrit hæc dictio apud Nostrum aliquoties.

(88) Membranæ ἐπευ suprascripto χ unde efficio ἐπεύχονται.

aurei triclinii, ubi Domini ac Dei nostri divina sanctaque imago humana specie in throno collocata cernitur, oratione facta : post hæc ad sacrum suum cubiculum discedunt. Sciendum vero est, secundum hunc ordinem et ritum sanctum magnamque dominicam Paschatis, **14** sanctam Pentecosten, divino splendore coruscantem transfigurationem, sanctum ac natale Domini Deique nostri festum ei sacram splendidamque diem luminum celebrari.

πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους ὁ Θεὸς ἀγάγοι τὴν βασιλείαν ὑμῶν. Τῶν δὲ τοῦ κουβουκλείου μετὰ τῶν πραιποσίτων ἐξιόντων, ὑποστρέφουσιν οἱ δεσπόται, καὶ τῷ Θεῷ ἀπευχαριστοῦσιν, εὐχὴν ἀποδιδόντες ἐν τῇ κόγχῃ τοῦ αὐτοῦ χρυσοτρικλίνου, ἐν ᾧ ἱστόρηται ἡ τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Θεοῦ θεανδρίκελος ἁγία εἰκὼν ἐπὶ θρόνου καθεζομένη, καὶ εἶθ' οὕτως εἰσέρχονται ἐν τῷ ἱερῷ αὐτῶν κοιτῶνι. Χρὴ δὲ εἰδέναι ὅτι κατὰ τὴν τάξιν ταύτην καὶ τὸν τύπον ἐπιτελεῖται ἥ τε ἁγία καὶ μεγάλη Κυριακὴ τοῦ Πάσχα καὶ ἡ ἁγία Πεντηκοστὴ καὶ ἡ θεολαμπὴς Μεταμόρφωσις ἥ τε ἁγία καὶ γενέθλιος τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Θεοῦ ἑορτὴ καὶ ἡ ἁγία [39] ὑπέρλαμπρος τῶν Φώτων ἡμέρα.

XVII. Porro notandum est, quod, cum in sancta magnaque Dominica ritu ac more supra exposito procedunt, suaqua dibetesia in cubiculo Daphnes mulant, postquam senatores omnes in porticu magni triclinii XIX accubituum et onopodio convenerunt, præpositi dominos monituri intrent. Hi sua tzitzacia induunt perquo magnum accubitum XIX accubitorum inter obsequia cubiculi, manclavitarum et corporis custodum, qui a dextrum et sinistrum triclinii latus stant, exeunt, et in dextra triclinii parte in deauratis gemmatisque sellis consident. Tunc rector, præpositi, cubicularii intrant, et dominos osculantur : postea vero ad nutum domini præpositus sua veste ostiario virgam auream gestanti signum dat, qui egreditur, ut a dextro latere capitaneum imperatoriorum cum domestico et aurei triclinii præfecto, cerimoniario, silentiariis et admissionali ordine adducat. Intra velum autem postquam ostiarius venit, subsistit nutumque præpositus a domino accipit, et sua veste ostiario signum dat, qui ad pedes dominorum decenter procumbens, dextra manu retro velum pulsat, per quod a silentiariis reductum, supra memorati adducuntur, qui et ipsi dominos osculantur, rursus-

ΙΖ'. Χρὴ γινώσκειν, ὅτι τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ Κυριακῇ ἐξιόντων τῶν δεσποτῶν κατὰ τὸν προειρημένον τύπον καὶ ἀλλασσόντων (89) τὰ ἑαυτῶν διβητήσια ἐν τῷ κοιτῶνι τῆς Δάφνης, ὅτε ἀποσυναχθῶσι (90), πάντες οἱ τῆς συγκλήτου ἐν τῷ πόρτηκι τοῦ μεγάλου τρικλίνου τῶν ιθ' ἀκκουβίτων καὶ ἐν τῷ ὀνοποδίῳ, εἰσέρχονται οἱ πραιπόσιτοι, καὶ ὑπομιμνήσκουσι τοὺς δεσπότας, καὶ βάλλουσιν οἱ δεσπόται τὰ ἑαυτῶν τζιτζάκια [40] (91), καὶ ἐξέρχονται διὰ τοῦ μεγάλου ἀκκουβίτου (92) τῶν ιθ' ἀκκουβίτων, ὀψικευόμενοι ὑπὸ τοῦ κουβουκλείου καὶ τῶν μαγλαβιτῶν καὶ τῆς ἑταιρείας, ἱσταμένων δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ τοῦ τοιούτου τρικλίνου, ἐν δὲ τῷ δεξιῷ μέρει τοῦ αὐτοῦ τρικλίνου καθέζονται ἐν τοῖς χρυσοῖς καὶ διαλίθοις σελλίοις. Καὶ εἶθ' οὕτως εἰσέρχεται ὅ τε ῥαίκτωρ (93) καὶ οἱ πραιπόσιτοι καὶ οἱ τοῦ κουβουκλείου, καὶ ἀσπάζονται τοὺς δεσπότας, καὶ μετὰ τοῦτο διὰ νεύματος τοῦ δεσπότου νεύει διὰ τῆς ἑαυτοῦ χλανίδος τῷ ὀστιαρίῳ τῷ τὴν [41] χρυσῆν βέργαν κατέχοντι, καὶ ἐξέρχεται τοῦ εἰσάξαι ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ [42] μέρους στιχηδὸν τόν τε κατεπάνω [43] τῶν βασιλικῶν, μετὰ καὶ τοῦ δομεστίκου καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου (94) τοῦ τε τῆς καταστάσεως καὶ τῶν σιλεντιαρίων καὶ τοῦ ἀδμηνσουναλίου (95). Καὶ εἰσερχόμενος ὁ ὀστιά-

VARIÆ LECTIONES

[39] ἡμῶν Θεοῦ -- καὶ ἁγία ed. [40] ΣΧΟΛ. Ἰστέον, ὅτι τὰ τζιτζάκια ἐκ τῆς χαζάρικος φορέουσι, ἅτινα ἀπὸ τῆς χαζάρικος τῆς αὐγούστης ὑπεδείχθησαν ἐν ταύτῃ τῇ βασιλίδι θεοφυλάκτῳ πόλει. [41] καὶ τὴν ed. [42] ἀπὸ δεξ. ed. [43] κατ' ἐπάνω ed., καπετάνω conj. Leich.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(89) Non sine tædio legens toties factam commemorationem vestium mutatarum, mirari cœpi causam moris tam tædiosi et incommodi ; visusque mihi sum eam in absurditate et superstitione creduli illius sæculi reperisse, cui facile persuaderi poterat, magna latere mysteria in tiara, pallave hoc in loco posita, in alio deposita, in aliis talibus mimis. Accedebat, quod morem illum diu aluit, neque cito deponere jussit quod vestes tantum exteriores induerent et exuerent, amplas illas et facili negotio mutabiles ; quod nequit in strictis nostris vestibus æque commode fieri.

(90) *Rursus congregentur*, nempe ad processionem pomeridianam, qui jam antea ejusdem diei mane congregati fuerant. V. de hoc usu particulæ ἀπὸ in compositis, quæ ad pag. 301, diximus.

(91) Quale fuerit vestimentum Tzitzacium, non magis novi, quam quid dibetesium fuerit. Peregrinum esse sonus ipse prodit, et scholion hic loci additum indicat esse Chazaricum. In scholio ipso pro φορέουσι erat φορεσι in membranis, quod quid sit non expedio. Paulo post restituatur ex iisdem βασιλίδι καὶ θεοφυλάκτ. Augusta Chazarica, quæ ibi memoratur, est mater Leonis Chazari, uxor Constantini Copronymi. De Chazarorum vel Chozarorum sede dicam ad p. 333. Nam a quibusdam in Chersoneso Cimbrica, ab aliis ad mare Caspium, idque rectius, collocantur.

(92) Vocabulum *Accubitus* hoc loci non *mensam*, quod alias notare solet, sed triclinium, aut salam, tribunalve aut palatium (omnia illa idem sunt) significat, in quo collocata sunt accubita. Vid. p. 15 et 16.

(93) Vide quæ de rectore ad pag. 413 dico.

(94) Id est, cum domestico famulorum, aut basilicorum, chrysotriclini, et cum grege ipsius. Nullus enim alius hic loci domesticus significatur, quam eorum, quos dixi. Habebat unumquodque palatium suos famulos, seu basilicos homines, ut palatium Lausiacum, palatium XIX accubitorum, palatium Augusteonis, et sic porro ; et unumquodque eorum collegium tale habebat domesticum seu principem suum. Οἱ ἐπὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου *præfecti, curatores chrysotriclini* ita sunt dicti, ut οἱ ἐπὶ τῆς τραπέζης, *præfecti mensæ*.

(95) *Admissionalis*, qui admittendos ad imperatorem intromittit. Vid. Guther. pag. 611. Vales, ad Ammian. Marcell. pag. 89, et Du Cange Gloss. Lat. h. v.

ριος ἔνδοθεν τοῦ βήλου, ἵσταται, καὶ λαμβάνει νεῦμα A ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ δεσπότου, καὶ διὰ τῆς οἰκείας χλανίδος νεύει τῷ ὀστιαρίῳ, καὶ δὴ ὁ ὀστιάριος σχηματοειδῶς πῶς προσκυνῶν τοὺς δεσπότας, μετὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ὀπισθίως (96) κρούει τὸ βῆλον, καὶ διὰ τοῦ βήλου ὑπὸ τῶν σιλεντιαρίων συρομένου (97) εἰσάγονται οἱ προειρημένοι, καὶ ἀσπάζονται καὶ αὐτοὶ, καὶ πάλιν ἐξίασιν εἷς καθ' εἷς (98) δι' ἧς ἦλθον ὁδοῦ.

que unus post alterum qua venerant via egrediuntur.

ΙΗ'. Καὶ μετὰ ταῦτα ἀνίστανται οἱ δεσπόται, καὶ αἴρουσιν οἱ κουβικουλάριοι τὰ σελλία, καὶ ἱστῶσιν αὐτὰ εἰς τὴν ἐκ κισσοῦ καὶ μυῤῥίνης καὶ δενδρολιβάνου κατεσκευασμένην ἐν εἴδει τοῦ ταῦ στοιχείου φῖναν (99) ἐν τῷ μέσῳ τοῦ αὐτοῦ τρικλίνου. Καὶ εἶθ' οὕτως λαμβάνει πάλιν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ δεσπότου, καὶ εἰσέρχεται μέσον τῆς αὐτῆς φίνας, καὶ προσκυνεῖ σχηματοειδῶς πῶς, καὶ ἐξέρχεται τοῦ εἰσαγαγεῖν τὰ βῆλα. Καὶ συνεξίασιν αὐτῷ καὶ οἱ δύο ὀστιάριοι, καὶ ἵστανται ἔνδοθεν τοῦ βήλου, B καὶ ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν, ἤγουν ὁ δεξιὸς, προσκυνῶν καὶ αὐτὸς σχηματοειδῶς πως τοὺς δεσπότας, καὶ οὕτως μετὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ὀπισθίως κρούει τὰ δύο βῆλα. Οἱ δὲ σιλεντιάριοι σύρουσι διχῶς τὰ βῆλα, οἷον δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ, καὶ εἰσέρχεται ὁ πραιπόσιτος, προπορεύμενος τῇ τάξει τῶν τε [44] μαγίστρων καὶ ἀνθυπάτων, ἤγουν τῶν φορούντων τοὺς δώδεκα χρυσοϋφάντους λώρους (1). Καὶ ὁ μὲν πραιπόσιτος ἵσταται εἰς τὸν ἴδιον τόπον, ὁμοίως καὶ οἱ ὀστιάριοι ἵστανται εἰς τοὺς ἰδίους τόπους, οἱ δὲ μάγιστροι καὶ οἱ λοιποὶ ἀσπάζονται κατὰ τύπον τοῖς δεσπόταις· πρῶτον μὲν τοῖς αὐτῶν γόνασι, ἔπειτα καὶ ταῖς χερσὶν, καὶ εἶθ' οὕτως τῷ στόματι (2), καὶ ἵστανται δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ κατὰ τὰς οἰκείας τάξεις.

XVIII. Postea surgunt domini, sellasque sublatas cubicularii in particu, ex hedera, myrrha, ligno thuris, ea forma, quam littera T habet, constructa in medio ejus triclinii, collocant. Rursus nutum a domino præpositus accipit, mediamque porticum decenter se prosternens intrat, post adducendorum velorum causa egreditur. Una cum ipso duo ostiarii exeunt, intraque velum subsistunt, **15** quorum unus ad dextram constitutus, decenter coram dominis procumbit, duoque vela dextra manu retro pulsat. Silentiarii autem utrumque, dextrorsum scilicet et sinistrorsum, vela reducunt, et intrat præpositus, pro muneris sui dignitate magistros et proconsules seu duodecim lora auro intexta gestantes præcedens. Et is quidem æque ac ostiarii loco suo stat, magistri vero ac reliqui dominos ut mos est osculantur: primum quidem genua eorum, deinde manus, postea os, dextraque et sinistra secundum ordinem suum astant.

ΙΘ'. Καὶ πάλιν ἐξέρχεται ὁ πραιπόσιτος ἐν τῷ αὐτῷ σχήματι μετὰ τῶν αὐτῶν ὀστιαρίων, καὶ εἰσέρχονται πάλιν οἱ δύο ὀστιάριοι καθὼς προείρηται, καὶ ἐνεργεῖ ὁ ἀριστερᾷ ἱστάμενος ὀστιάριος καθὼς C καὶ ὁ εἷς τὰ δεξιὰ, ἤγουν ὡς προγέγραπται. Καὶ

XIX. Eodem modo præpositus cum ostiariis ipsis iterum egreditur, ac denuo duo ostiarii ut supra dictum est intrant, et ostiarius ad lævam constitutus, omnia, quæ de altero observavimus, peragit. Eodem quo primum ritu secundum velum induci-

VARIÆ LECTIONES

[44] τῶν δὲ μ. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

(96) *Manu retro acta* pulsat velum, vultu irretorto, et semper ad imperatorem converso.

(97) De velorum variis generibus v. quæ dico ad p. 303. Potest συρόμενον βῆλον hic esse aut quod funibus attractis in altum tollitur, aut quod in diversa distrahitur. Conf. p. 15.

(98) *Viritim, non post alterum*. Ita loquuntur novi Græci, pro καθ' ἕνα. Theophanes quoque habet καθ' εἷς. pag. 105, omisso primo εἷς.

(99) Locum hunc expono ad p. 272, ubi dico D fuisse pergulam ad instar litteræ T formatam, sic ut scapus ejus esset sive teres atque cylindricus, sive etiam quadratus, intus cavus, in quo sederi posset, e quo scapo exirent in diversum duo velut brachia oblonga, sub quibus deambulari posset.

(1) Ut in festo Paschatis duodecim patricii loros gestabant, ad referendam imaginem duodecim discipulorum Christi, cujus personam imperator sustinebat, quemadmodum e Nostri l. II. cap. 40, constat: ita ex hoc loco discimus, festo Nativitatis Christi in aula Byzantina exhibitum fuisse eumdem mimum. Multum thymelæ admistum erat tunc temporis cultui divino, et videntur ipsi illi sacerdotes, qui hodie tymelicos communione Christianorum vivos mortuosque arcent, eo tempore in ipsis adytis suæ religionis dramata egisse, quorum nos hodie pudet. Recogitemus modo festum stultorum, festum palmarum, festum asinorum, de quibus Du Cange Gloss. Lat. v. *Festum*.

(2) Rarissime alias concessum, ut proceres imperatoris labium oscularentur, ob sanctimoniam festi, ob quam imperator sese humiliabat, et proceres suos sibi æquabat et pro fratribus agnoscebat, concedebatur. Veteres quidem imperatores Romani solebant, quamvis non omnes, senatum, et ante omnes præfectum prætorio osculari, ut e Script. Hist. Aug. t. I, p. 297 constat. Procedente autem tempore non licebat, nisi ad summum dextram mamillam osculari, aut genam, si quis maximæ dignitatis esset. Patriarcha tamen et imperator sibi invicem labiis oscula figebant, quod hic illum pro patre spirituali, et ille hunc pro filio agnosceret. Tale osculum *labratam* appellabatur. Glossæ: *Labratum*, φίλημα βασιλικὸν,, ἀσπαστικὸν βασιλέως. Salmasius tamen ad Scr. H. A. t. II, p. 686 aliter exponit. Vid. Selden. Tit Hon. I, p. 53 sqq., ubi multis de osculo imperatoribus dato et ab ipsis accepto agit. *[*Les Pairs baisent le roi*. Ceremon. de France, t. I, p. 28.]* Nempe recens coronatum. Arnoldus Lubecensis II, 15: *Est quædam detestabilis consuetudo regi Græcorum, ut osculum salutationis nulli offerat, sed quicunque faciem ejus videre meretur, incurvatus genua ejus osculatur. Quod Conradus rex ob honorem imperii omnino detestabatur*. De variis imperatorem osculandi modis egi quoque ad pag. 240.

tur, proconsules scilicet et patricii in suis camisiis albisque tunicis clavis aureis ornatis, qui et ipsi dominos osculantur, et ad dextram et sinistram sub iis, qui aurea lora ferunt, astant. Rursus eodem quo supra ostendimus ritu præpositus exit tertium velum, protospatharios et officiales, adducturus, qui et ipsi dominos osculantur, inque dextro et sinistro latere sub secundo velo astant. Posthac eodem ritu ac diximus iterum præpositus exit, et quartum velum, a secretis et notarios secretorum, adducit, qui etiam dominos, ad dextram et sinistram sub veli tertii ordine stantes, osculantur.

A εἰσάγονται κατὰ τὸ πρῶτον σχῆμα δεύτερον βῆλον, οἵ τε ἀνθύπατοι καὶ πατρίκιοι μετὰ τῶν ἑαυτῶν καμησίων καὶ τῶν λευκῶν χρυσοτάβλων χλανιδίων [45] (3), καὶ ἀσπάζονται καὶ αὐτοὶ τοὺς δεσπότας, καὶ ἵστανται δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ ὑποκάτω τῶν φορούντων τοὺς χρυσοῦς λώρους. Καὶ πάλιν ἐξέρχεται ὁ πραιπόσιτος ἐν τῷ αὐτῷ σχήματι καθὼς καὶ προείρηται, καὶ εἰσάγει γ' βῆλον, τοὺς πρωτοσπαθαρίους (4) καὶ ὀφφικιαλίους, καὶ ἀσπαζονται καὶ αὐτοὶ τοὺς δεσπότας, καὶ ἵστανται καὶ αὐτοὶ δεξιᾷ καὶ αὐτοὶ τοὺς δεσπότας, τοῦ δευτέρου βήλου, καὶ πάλιν μετὰ τοῦτο ἐξέρχεται ἐν τῷ αὐτῷ σχήματι ὁ πραιπόσιτος καθὼς καὶ προγέγραπται, καὶ εἰσάγει δ' βῆλον, τοὺς ἀσηκρήτας καὶ νοταρίους [46] τῶν σεκρέτων, καὶ ἀσπάζονται καὶ αὐτοὶ τοὺς δεσπότας, καὶ ἵστανται καὶ αὐτοὶ δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ ὑποκάτω τῆς τάξεως τοῦ τρίτου βήλου.

XX. Sic omnibus in locis suis constitutis, præpositus canore et harmonice dicit : « Jubete. » Omnes deinde acclamant : « In longa et felicia tempora Deus justam majestatem vestram inducat ! » cunctisque egressis, surgunt domini, et magnum accubitum cum præpositis et cubiculariis solis intrant. In argenteis ejus triclinii columnis vela suspenduntur, ne, dum lora induunt domini, conspiciantur: ibi enim mutatores cubiculi et vestitores cum præpositis, secundicerio et cubiculariis dominis lora induunt. **16** Quo facto coronati a præpositis domini dextra acaciam, sinistra cruces aureas gemis et margariris ornatas sumunt, cumque per gradus accubituum descenderunt, manclavitæ et

A K'. Καὶ πάντων στάντων εἰς τοὺς ἰδίους τόπους, λέγει διὰ [47] νεύματος τοῦ δεσπότου ὁ πραιπόσιτος εὐήχως πως καὶ ἐναρμονίως· « Κελεύσατε. » Καὶ μετὰ τοῦτο ἐπεύχονται πάντες· « Εἰς πολλοὺς χρόνους καὶ ἀγαθοὺς ὁ Θεὸς ἀγάγοι τὴν δικαίαν ὑμῶν βασιλείαν ! » Καὶ μετὰ τὸ ἐκβῆναι πάντας ἀνίστανται οἱ δεσπόται, καὶ ἀνέρχονται ἐν τῷ μεγάλῳ ἀκκουβίτῳ μετὰ τῶν πραιποσίτων καὶ τῶν κοιτωνιτῶν καὶ μόνων· ἐν τοῖς γὰρ ἀργυροῖς κίοσι τοῦ αὐτοῦ ἀκκουβίτου κρέμανται βῆλα πρὸς τὸ μὴ ὁρᾶσθαι τοὺς δεσπότας, ὅτε ἐνδιδύσκονται τοὺς λώρους· ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ ἀκκουβίτῳ ἐνδύουσι τοὺς δεσπότας τοὺς λώρους οἵ τε ἀῶν ἀλλαξίμων τοῦ κουβουκλείου καὶ οἱ βεστήτορες, μετὰ τῶν πραιποσίτων καὶ τοῦ

VARIÆ LECTIONES

[45] χλανιδίων R. ex scr. cod. χλανι superscripto δ., χλανίδων ed. [46] ἀσηκρήτους νοταρ. ed. [47] λέγει δὲ διὰ ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

(3) De *tabliis*, seu prætexta egi ad p. 255. Chlanides aureis tabulis prætextæ hic dicuntur. Erant enim aliæ, quæ purpureas, aliæ, quæ segmentinas haberent tabulas, seu prætextas. In membranis est χλανι, δ superimposito. Cum igitur accentus super ι desit, id argumento mihi est, χλανιδίων legendum esse. In lectionibus dubiis nostri codicis respexi semper ad accentum, cujus præsentia aut absentia mihi sæpissime fuit certus gnomon. Si librarius χλανίδων voluisset dare, accentum non omisisset.

(4) Tertius hic erat et summus gradus spathariorum. Primi erant spatharii, tum spatharocandidati, seu spatharii et candidati simul, tandem protospatharii. Differebant hi tres ordines genere vestitus et armorum, quæ in pompis publicis, processionibus, Circo, coram imperatore gestabant. Spatharii gestabant scuta et hastas, vel etiam dextralia seu secures ; spatharocandidati eadem, et candidas et in collo torques : protospatharii torques et spathas latas super longis contis ligneis, quales spathobaclia appellabant. Patet ex pag. Nostri 169. Sæpe reperitur hoc nomen in nostro codice ἀσπαθάριος scriptum. Scilicet illud α eo in casu notat πρῶτος. In membranis distinctionis gratia semper habebat hoc *a primum* significans capitellum aliquod, velut geminum pluteum, $\overset{\alpha}{\bar{\alpha}}$. Reperitur quoque passim $\overset{\alpha}{\theta}$ scriptnm. *[De $\overset{\alpha}{\theta}$ seu protospathario v. Bandur. p. 126, ad Constant. *De administr. imperio*. Protospatharius phialæ erat judex navium imperialium dromadariorum. Constant. De adm. imperio p. 140. Protospatharius camasum accipiebat, in Lausiacum progrediebatur

C et accipiebat libram unam ; ibid. p. 138. Protospatharii dignitas erat absque functione, ut patriciatus. sed minor. Script. post Theoph. p. 293. fine.]* Nescio, possitne hoc isto e loco, evinci. Functionem sane exercebant omnes, qui in armis, coram imperatore comparebant, sacri corporis tuendi causa. Si quidam impetrata missione titulum protospathariorum retinuerunt, ex eo non sequitur, dignitatem hanc mere dignitatem, seu titularem, fuisse. Apud Assemannum t. I Bibl. Orient. p. 149, reperio protospatharium aliquem in aula Mamlucorum Ægyptiacorum ; quod valde miror, neque intelligo, quomodo Christianus aliquis Cateb, seu secretarius, appelletur simul protospatarius, cum titulus hic in orientali seu Muhammedano toto imperio nunquam auditus fuerit. Refert ibi Assemannus subscriptionem Arabici alicujus codicis quam Latine damus : *Convertit hunc librum protospatharius, Cateb* (seu secretarius) *Melchita Ibrahim, filius Joannis Antiochenus, et dictavit eum isti,* D *qui exaravit eum manu sua, sermone Arabico ex codice Græco.* Ita sonat illa subscriptio. Forte fuit olim aliquando iste Ibrahim in aula Byzantina functus munere protospatharii ; deinde delatus in aulam Mamlucorum serviit illis ut secretarius; cui muneri præcipue Christianos adhibitos illa in aula fuisse constat ex Elmacino et aliunde. Inde factum ut veteris novæque dignitatis nomen simul gereret. Quid sibi vult illud apud Constant. Porph. de adm. imp. καθέζεσθαι ὡς πρωτοσπαθάριον καὶ φορεῖν ἐπικουτζούλιον ? Estne hoc scaramangium ? Fuitne scaramangium protospathariorum ?

δευτέρου (5) καὶ τῶν κοιτωνιτῶν. Καὶ μετὰ τὸ ἐνδυθῆναι [48] τοὺς λώρους τοὺς δεσπότας καὶ ὑπὸ τῶν πραιποσίτων στεφθῆναι λαμβάνουσιν ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ χειρὶ τὴν ἀκακίαν (6), ἐν δὲ τῇ εὐωνύμῳ τοὺς ἐκ λίθων καὶ μαργάρων ἠμφιεσμένους χρυσοῦς σταυρούς, καὶ ὅτε κατέλθωσι τὰ βάθρα τοῦ αὐτοῦ ἀκκουβίτου, ἐπεύχονται αὐτοῖς οἵ τε τοῦ μαγλαβίου καὶ οἱ τῆς ἑταιρείας. Οἱ δὲ δεσπόται ἐξέρχονται τὴν μέσην τοῦ αὐτοῦ τρικλίνου, ὀψικευόμενοι ὑπὸ τοῦ κουβουκλείου [49] εἰς τὸν πόρτηκα, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε ἀπέρχονται ἐν τῷ ὀνοποδίῳ, καὶ γίνεται α' δοχὴ ἐκεῖ, οἵ τε μάγιστροι καὶ ἀνθύπατοι οἱ φοροῦντες τοὺς λώρους καὶ οἱ λοιποὶ μετὰ τῶν ἰδίων ἀλλαξίμων, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε κατέρχονται ἐν τῷ κονσιστωρίῳ, καὶ τὰ ἑξῆς ἐπιτελεῖται καθὼς καὶ ἀνωτέρω εἴρηται καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς προελεύσεσι.

A hetæria seu cohors prætoria ipsis acclamat. Exeunt autem per medium triclinium, a cubiculo stipati, ad porticum, inde ad onopodium, ubi eos excepturi magistri et proconsules lora gestantes, cæterique cum suis mutatoriis adsunt, postea ad consistorium transeunt, cætera ut supra dictum est et in reliquis pompis peraguntur.

ΚΑ'. Καὶ τοῦτο δεῖ [50] εἰδέναι· ὅτι ἡ ἁγία καὶ μεγάλη Κυριακή, εἰς τὰ ἅγια καὶ εἰς τὸν ἀσπασμὸν καὶ εἰς τὴν ἁγίαν κοινωνίαν μετὰ τῶν χλανιδίων ἐξέρχονται οἱ δεσπόται καθὼς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς προελεύσεσι, καὶ οὐ μετὰ τῶν λώρων, ἀπὸ δὲ τοῦ κράματος ἀμφιέννυνται τοὺς λώρους, καὶ τὰ ἑξῆς ἐπιτελεῖται καθὼς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς προελεύσεσι. Χρὴ γινώσκειν [51], ὅτι τῇ ἑορτῇ τοῦ γενεσίου τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου οὐ στέφονται οἱ δεσπόται καθὼς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς προελεύσεσιν, ἀλλὰ πάντων τελουμένων καθὼς προείρηται, ἐξέρχονται οἱ δεσπόται ἀπὸ διβητησίου ἀπὸ τοῦ κοιτῶνος τῆς Δάφνης, καὶ ἐν τῷ ὀκταγώνῳ κουβουκλείῳ βάλλουσι τὰς ἑαυτῶν χλανίδας κατὰ τὸν τύπον τῶν προλεχθεισῶν προελεύσεων, καὶ τὰ ἑξῆς ἐπιτελεῖται καθὼς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς προελεύσεσι· πλὴν δοχαὶ παρὰ τῶν δήμων οὐ γίνονται [52] (7), ἀλλ' ἐν τοῖς τόποις, ἐν οἷς αἱ δοχαὶ γίνονται, οἱ τῶν δύο μερῶν νοτάριοι καὶ μαΐστωρες Ῥωμαΐζουσι τοὺς δεσπότας τὰ τῇ ἑορτῇ ἁρμόζοντα, ἀπὸ μὲν τῆς δοχῆς τῶν λύχνων ὁ τοῦ μέρους τῶν Βενέτων νοτάριος, καὶ δεῖ [53] αὐτὸν περιπατεῖν ὄπισθεν τῶν δεσποτῶν πλησίον καὶ λέγειν τοὺς κατὰ τύπον ἰάμβους ἕως τῶν πυλῶν τῶν ἀγόντων εἰς τὰς σχολάς. Ἀπὸ γὰρ τῶν ἐκεῖσε εἰσφερόντων μεγάλων πυλῶν, ἤγουν ἀπὸ τοῦ προπυλαίου τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ἄρχεται ἰαμβίζειν ὁ τοῦ μέρους τῶν Πρασίνων μαΐστωρ ἕως τῆς μεγάλης πύλης τῶν σχολῶν τῆς ἐξαγούσης ἐπὶ τὸν τῆς χαλκῆς θόλον· Ἔνδοθεν γὰρ τῆς αὐτῆς πύλης ἵσταται ὁ τοῦ μέρους τῶν Βενέτων μαΐστωρ, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε ἄρχεται καὶ αὐτὸς ἰαμβίζειν ἕως τοῦ στενακίου τοῦ ἐξάγοντος πρὸς τὸν ἔμβολον (8) τοῦ ἁγίου φρέατος· ἔξω γὰρ τῆς σιδηρᾶς πύλησ τοῦ

XXI. Porro sciendum est, in sancta et magna Dominica ad sacra et osculum sanctamque communionem dominos tunicis ut in cæteris processionibus indutos exire, non autem cum loris, quæ, postquam cum amicis confabulati sunt, induunt: B cætera uti in reliquis processionibus peraguntur. Sciendum quoque est, dominos festo nativitatis sanctissimæ Deiparæ non ut reliquis pompis coronam gestare, sed peractis ut supra expositum est omnibus, dibetesio amicti a cubiculo Daphnes procedunt, et in octangulo cubiculo tunicas suas induunt, more prædictarum processionum servato et cæteris ita ut in aliis pompis peractis. Factiones tamen a populo non instituuntur, sed iis locis, ubi adesse solent, duarum partium notarii et magistri dominis Romanis verbis, quæ ad festo apta sunt, acclamant, et quidem ab ea, quæ ad lychnos stare solet, notarius Venetæ adest, quem proxime a tergo ad dominos accedere, et secundum morem iambos ad portas usque, quæ ad scholas ducunt, C dicere, oportet. A magnis enim portis eo ferentibus seu a Sanctorum Apostolorum atrio usque ad magnam scholarum portam, ad tholum chalces ferentem, magister Prasinorum iambos dicere incipit. Intra scholarum portam, magister Venetæ factionis constitutus, inde usque ad angiportum ad porticum sancti putei ducentem iambos recitare incipit: extra ferream enim ejus angiportus, in quo concameratio est, januam notarius Prasinæ stat, **17** qui et ipse inde usque ad sanctum puteum iambicos versus canere incipit.

VARIÆ LECTIONES.

[48] ἐνδυθῆναι R. ex scr. cod. ἐνδυ, ἐνδύεσθαι ed. [49] ὑποκάτω κουβ. ed. [50] δεῖ R. pro δή, quod est in cod., χρή ed, [51] ΣΧΟΛ. Ἰστέον, ὅτι ταυτη τῇ ἑορτῇ ἀπὸ τοῦ ὀκταγώνου κουβουκλείου οὐκ εἰσέρχονται οἱ δεσπόται ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ἀλλ' εὐθὺς ἐν τῷ κοιτῶνι. [52] ΣΧΟΛ. Ἰστέον, ὅτι ταύτῃ τῇ προελεύσει οὐ γίνονται [δοχαὶ] ἐν τῷ πόρτηκι [τοῦ] αὐγουστέως, ἐν [τῇ] χρυσῇ χειρὶ, [ἀλλ' ἐν τῷ] ἀνοποδίῳ καὶ ἐν τῷ [κον] σιστωρίῳ, τὰ [λοιπὰ καθὼς προείρηται. Suppletum et emend. a Reiskio ex cod. [53] δεῖ conj. Leich., δὴ ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(5) Sæpe occurrit in hoc libro *Deuterus* sic nude, et tunc semper intelligitur Deuterus Papiæ, id est *secundicerius Papiæ.* Alias in quovis munere aut ordine, qui secundus et proximus est primicerio, ejus que absentis vices gerit, est δεύτερος, Ut in militia, ὁ μὲν Σέργιος πριμικήριος ἦν, ὁ δὲ Βάκχος δεύτερος αὐτοῦ, Menolog. Basil. t. II, p. 99. Ita δευτερεύων (id enim idem est) Demarchi habetur supra p. 9., δευτερεύοντας τῶν δηφενσόρων, ἱερέων, διακόνων, etc. habet Du Cange Gloss. Gr. h. v.

D (6) Quid sit ἀκακία, *clementia*, et ἀνεξικακαί, quod idem significat, dicam ad p. 332.

(7) Scholion ad hunc locum, multis compendiis scriptum et a bibliopega præsectum fuit. Quas duobus uncis inclusi voces, eæ a cultello perierant, et sagacitate cl. Leichii suppletæ fuerunt. Debet autem sic legi: Ἰστέον, ὅτι ταύτῃ. *etc.*, *ut in var. Lect.*

(8) Vox hæc *porticum* notat, ambulacrum desuper coopertum, in quem quis se potest ἐμβάλλειν,

αὐτοῦ στεναχίου, ἐν τῷ τὸ εἴλημά (9) ἐστιν, ἵσταται ὁ τοῦ μέρους τῶν Πρασίνων νοτάριος, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε ἄρχεται καὶ αὐτὸς ἰαμβίζειν ἕως τοῦ ἁγίου φρέατος.

XXII. Domini sanctum puteum ingressi, post ternam cum cereis genuflexionem preces ad Deum fundunt, sanctoque puteo adorato, per januam inde ad ecclesiam ferentem ingrediuntur: ibi enim patriarcha cum consueto ministerio et officio suo adest. Qui dum dominos ut mos est incensat, ipsi eum osculantur, et per portam ad dextrum bematis latus ducentem, ubi senatores omnes fausta dominis apprecaturi convenere, procedunt. Inde ad sacras januas pergunt, ac triplici cum cereis adoratione facta, ad Deum precantur cæteraque pro more peragunt. Postea acceptum a castrensi thuribulum patriarcha imperatori tradit, qui sacrum altare circumincensat, quo facto patriarcha et imperator coram sacro altari stant, et intonatione ab archidiacono, precatione a patriarcha facta omnibusque ecclesiasticis cerimoniis finitis, Domini cum patriarcha, cruce et sacro Evangelio eis prælato, egrediuntur.

ΚΒ'. Καὶ δὴ τῶν δεσποτῶν εἰσερχομένων ἐν τῷ ἁγίῳ φρέατι, διὰ τῆς τρισσῆς μετὰ τῶν κηρῶν προσκυνήσεως ἀπευχαριστοῦσι τῷ Θεῷ, καὶ προσκυνήσαντες τὸ ἅγιον φρέαρ, εἰσέρχονται διὰ τῆς εἰσαγούσης πύλης ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε εἰς τὴν ἐκκλησίαν· ἐκεῖσε γὰρ ἵσταται ὁ πατριάρχης μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ ὑπηρεσίας καὶ τάξεως. Καὶ δὴ τοῦ πατριάρχου θυμιῶντος κατὰ τὸν τύπον τοὺς δεσπότας, ἀσπάζονται αὐτὸν οἱ δεσπόται, καὶ εἶθ' οὕτως εἰσέρχονται διὰ τῆς ἐκεῖσε εἰσφερούσης πύλης πρὸς τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ βήματος· ἐκεῖσε γὰρ οἱ τῆς συγκλήτου πάντες ἵστανται ἐπευχόμενοι τοὺ δεσπότας. Καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε εἰσέρχονται εἰς τὰ ἅγια θύρια, καὶ διὰ τῆς τρισσῆς μετὰ τῶν κηρῶν προσκυνήσεως ἀπευχαριστοῦσι τῷ Θεῷ, καὶ τὰ ἑξῆς κατὰ τύπον τελοῦσι. Καὶ εἶθ' οὕτως λαμβάνει ἀπὸ χειρῶν [54] τοῦ καστρησίου (10) ὁ πατριάρχης τὸν θυμιατὸν (11), καὶ ἐπιδίδωσι τῷ βασιλεῖ, καὶ θυμιᾷ ὁ βασιλεὺς πέριξ τῆς ἁγίας τραπέζης, καὶ μετὰ τὸ θυμιᾶσαι ἵσταται καὶ ὁ πατριάρχης καὶ ὁ βασιλεὺς ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας τραπέζης, καὶ τῆς ἐκφωνήσεως (12) παρὰ τοῦ ἀρχιδιακόνου

VARIÆ LECTIONES.

[54] χειρῶς cod., unde R. conj. χειρῶν, χειρὸς ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

recipere, confugere, *untertreten*, quo tutus sit ab imbre, nive, et aliis aeris injuriis. Duplicis generis emboli erant. Quædam plateæ non ex integro desuper tectæ erant, sed in medio liberum prospectum cœli concedebant, et ambo sua latera tantum habebant porticibus prætensa, ut in urbibus Europæ nostræ passim videre est; quædam plateæ totæ erant tectæ vel absidatæ. Prius illud genus designat Papias, quando ait: *Imbuli dicti, vel quia sub volumine sunt, vel quia sub his ambulamus. Sunt enim platearum porticus hinc inde.* Alterum genus in regno Ottomanico adhuc hodie valde frequentatur, et *Bazzar* audit. Est autem Bazzar στενωπός, superne apsidatus, plus minusve longus, in quo ad utrumque latus continua serie protensæ stant officinæ mercatorum, eamdem supellectilem vendentium, per quarum medium transire possunt et merces lustrare empturientes. Propterea στενωπόν et ἔμβολον idem significare ait Cinnamus p. 164. B. 2: Στενωπὸν αὐτοῖς [Venetis] ἀποτέτακτο ὃν ἔμβολον ὀνομάζουσιν οἱ πολλοί.

(9) Videtur scalam cochlearem significare.

(10) Scribitur perinde καστρίσιος atque κανστρίσιος, et loco primi iota η invenitur. Non inde sequitur, a canistro dictum *canstrensem* fuisse. Nam ν illud novi Græci more suo inserunt, ut nihil significans. Καστρίσιος, aiunt Glossæ, παρεμβολῆς ἄρχων ἢ ἐντολέως ὑπηρέτης. Ita videtur mihi locus ille legendus esse. Aliter eum constituit Salmasius ad Script. Hist. Aug. t. I, p. 981. Nam revera erat magistratus aliquis *castrensis*, quamvis de minimis, ut respectu militum magistratus, respectu superiorum, quorum mandata exsequeretur, minister esset. Initio quidem castrensis tantum erat gradus aliquis militaris; non quidem, qui locum castris metandis designasset, sed ejus erat panem castrensem militibus distribuere. Deinde qui panem apponeret in mensam imperialem aut patriarchæ, aut inter pauperes eorum nomine panem aliasque eleemosynas distribueret, etiam *castrensis* appellabatur ad exmplum illius militaris. Sæpe fit mentio in hoc Cletorologio τοῦ κλεινοῦ καστρισίου τῆς βασιλικῆς τραπέζης. Appellatur quoque ὁ τερπνὸς καστρήσιος, *jucundus castrensis*. Illius enim adventum avide et libenter spectabant convivæ, ut qui ipsis discos dapibus onustos e regia mensa afferet, ut ex pag. 431 apparet. Habebat quoque patriarcha suum castrensem, qui ejus camerarius quodammodo erat, ut ex Haberti Pontificali patet p. 18 et 52. Conf. Du Cange Gloss. utroque h. v. et Vales. ad Ammian. Marcell. p. 75; Goar. ad Codin, p. 13, n. 21, et Gretser. ad eumd. p. 164.

(11) Pontificale Haberti, p. 54 fine: Ἅμα τῷ εἰσελθεῖν (in tribunam) τὸν πατριάρχην, ὁ κανστρήσιος ἔχων προητοιμασμένον τὸν θυμιατὸν, βαλὼν ἐν αὐτῷ θυμίαμα λέγει· Εὐλόγησον, δέσποτα, τὸ θυμίαμα. Ὁ (patriarcha) δ' εὐλογῶν αὐτὸ λέγει τὴν εὐχὴν τοῦ θυμιάματος καθ' ἑαυτὸν, καὶ λαμβάνων τὸν θυμιατὸν ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ, θυμιᾷ κύκλῳ σταυροειδῶς τὴν ἁγίαν τράπεζαν. — Εἶτα λαμβάνει τὸ δικήριον ἀπ' αὐτοῦ.

(12) Græci ἐκφώνησιν, *exclamationem*, *intonationem* appellant, quando sacerdos partem orationis, plerumque extremam, clara et sonora voce recitat cæteris tacite recitatis. Vid. Du Cange Gloss. Gr. voce φωνὴ, p. 1714, et lat. v, *secreta* et *actio*. Cæremoniale Patricii II, 11: *Versus ad altare sub silentio dicit*: *Pater noster*, etc., *tum alte incipit pro Tertia*: *Deus in adjutorium*. etc. *[Continuator Theophanis, p. 125: Ἐπεὶ δὲ καὶ ᾄδειν ἐχρῆν αὐτοὺς καὶ τελεῖν τὰ μυστήριά, τὰς μὲν ᾠδὰς ἐξεπλήρουν κιθάρας νῦν μὲν ἠρέμα πως οὕτω καὶ λιγυρῶς ἐπηχοῦντες, τὰ μυστικὰ μιμούμενοι, νῦν δὲ ἀνέτῳ φορᾷ καὶ διαπρυσίῳ κατὰ τὰς ἐκφωνήσεις δῆθεν τῶν ἱερέων. Missa voce submissa celebrata *missa secreta* dici cœpit, p. 1371, *Mémoires de Trévoux*, ubi multa de missa et ejus origine ex Claude de Vert *Explication des Cérémonies de l'Eglise*. Paris 1706, 12.]* Vid. Haberti Pontif. p. 145, Ἐκφώνησις quoque est responsio *Amen* ad preces præcedentes; ita in Pontificali Haberti, p. 46 μετὰ δὲ τὴν ἐκφώνησιν vertitur *post responsum Amen*; et hinc antiphona quævis, Idem Pontificale, p. 53: Τὰς εὐχὰς τῶν τριῶν ἀντιφωνῶν ὁμοῦ λέγων καὶ τὰς ἐκφωνήσεις καθ' ἑαυτὸν, *preces trium antiphonarum simul et ipsas tres antiphonas tacite apud se recitans*. Hic ἐκφώνησις tacite recitatur, et eadem pagina ἐκφωνήσεις aliquoties vertitur *antiphona*, et in mar-

γενομένης τῆς τε εὐχῆς παρὰ τοῦ πατριάρχου τελουμένης, καὶ τὰ ἑξῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως γενομένης πάσης, ἐξέρχονται οἱ δεσπόται ἅμα τῷ πατριάρχῃ, προπορευομένων αὐτῶν τοῦ τε σταυροῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου (13).

ΚΓ'. Καὶ δὴ ἐρχομένων [55] αὐτῶν ὄπισθεν τοῦ ἄμβωνος, ἤγουν πρὸ τῶν μεγάλων πυλῶν (14), ἵστανται ἐκεῖσε οἵ τε δεσπόται καὶ ὁ πατριάρχης μετά τε τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ δὴ ἐρχομένων αὐτῶν, γίνεται κἀκεῖσε εὐχὴ κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀκολουθίαν, καὶ εἶθ' οὕτως συνεξέρχεται ὁ πατριάρχης τοῖς δεσπόταις τὰς βασιλικὰς πύλας, καὶ ἀσπάζεται αὐτοὺς κἀκεῖσε, καὶ οἱ μὲν δεσπόται εἰσέρχονται ἐν τῷ βήλῳ τῷ κρεμαμένῳ ἐν τῷ νάρθηκι, καὶ ἐκεῖσε σκεπαζόμενοι, πάλιν ἐξέρχονται, καὶ ἀσπάζονται τὸν πατριάρχην, καὶ ἀποκινοῦσι [56] μετὰ τῆς οἰκείας λιτῆς, καὶ ἀπέρχονται ἕως τοῦ πορφυροῦ μεγάλου κίονος τοῦ φόρου (15), καὶ οἱ μὲν δεσπόται ἵστανται ἐν ταῖς τοῦ πορφυροῦ μεγάλου κίονος ἀναβάθραις, οἱ δὲ μάγιστροι καὶ ἀνθύπατοι καὶ πατρίκιοι καὶ λοιποὶ συγκλητικοὶ ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι πρὸ τῆς τῶν δεσποτῶν στάσεως ἵστανται, ἤγουν ἔνδοθεν τῆς κιονοστασίας (16) τοῦ φόρου, οἱ δὲ τοῦ κουβουκλείου ἐν ταῖς δεξιαῖς ἀναβάθραις τοῦ αὐτοῦ κίονος, οἱ δὲ δῆμοι τῶν δύο μερῶν ἵστανται ἐν ταῖς ἐκεῖσε μικραῖς ἀναβάθραις ἀντικρὺ τῶν δεσποτῶν, δηλονότι ἔξω τῆς κιονοστασίας τοῦ δεξιοῦ μέρους, ἐν ᾧ οἱ τῆς συγκλήτου ἵστανται.

A XXIII. Pone ambonem vero seu ante magnas portas transeuntes domini et patriarcha cum cruce et Evangelio, subsistunt, ipsisque advenientibus, precatio ibi secundum ecclesiasticum ritum instituitur : deinde patriarcha cum dominis per imperatorias portas egreditur, eosque ibi osculatur; post velum in narthece suspensum intrant, ibique capite operto rursus egrediuntur, et patriarcham osculantur, cumque sua processione et comitatu **18** abeunt, et ad porphyreticam magnam columnam in foro procedunt, ubi ipsi in gradibus magnæ ejus columnæ, magistri autem, proconsules, patricii cæterique senatores in dextro latere ante dominorum stationes seu intra locum, ubi columna in foro erecta est, subsistunt; cubicularii B in dextris ejus columnæ gradibus, duarum autem factionum factionarii in parva scala coram dominis, scilicet extra columnam in dextro latere, ubi senatores stant, præsto sunt.

VARIÆ LECTIONES.

[55] διερχομ. ed. [56] ἀποκρίνουσι ed.

JOAN. JAC. REISKII. COMMENTARIUS.

gine : ἀντίφωνα *prophetarum de Christi adventu oracula designant*, p. 142, ibidem habentur hæc : Ὁ δευτερεύων τῶν διακόνων (secundicerius) μετ' εὐλαβείας λέγων καθ' ἑαυτόν· Κύριε, τὰ χείλη μου C ἀνοίξεις καὶ τὸ στόμα μου ἀναγγελεῖ τὴν αἴνεσίν σου, καὶ οὕτως ἐκφωνεῖ· Εὐλόγησον, δέσποτα. Hinc ἐκφώνως adverbialiter *alta voce*. Typicum (apud Du Cange, v. ἀρτοκλασία) : λαβὼν ἄρτον ἕνα ἐπὶ χεῖρας καὶ τυπώσας ἐν αὐτῷ σταυρὸν ἐπεύχεται τὴν εὐχὴν ταύτην ἐκφώνως. Manavit hic mos e paganismo. Veteres pagani numina sua in templis invocantes eorum quidem nomina clare citabant, at, quæ sibi quisque indulta vellet et flagitaret, ea secum submissa voce dicebant, ne audirentur. Patet ex Horatii illo Epist. I, 16, 57 :

Vir bonus, omne forum quem spectat et omne tribunal,
Quandoque deos vel porco vel bove placat,
Jane pater clare, clare cum dixit Apollo,
Labra movet, metuens audiri : Pulchra Laverna
Da mihi fallere; da justo sanctoque videri.

Conf. infra ad pag. 29 ad dictionem ἀπὸ φωνῆς dicenda.

(13) *[Evangelium præferre inter supplicationum ritus erat. Constantin. De administr. imper. p. 55.]* Manavit ille mos codicem genti pro sacro habitum proferendi ad Muhammedanos, quorum in historiis Alcoranus passim legitur e conto suspensus a supplicantibus prolatus fuisse. Ita Abulfeda ad ann. 37. [Chr. 657] narrat, Amrum, vaferrimum nequam, *quod ultimum in desperatis rebus consilium, suasisse Moawiæ*, male sibi de militibus suis ad seditionem spectantibus metuenti, *codices Alcorani pilis suffixos* [tanquam κηρυκεῖα] *proferret, divinorumque oraculorum reverentiam rebellantibus interponeret. Neque carebat effectu, frustrabaturve destinationem consilium.* Idem ad an. 320 [Chr. 932] hæc narrat : *His obsecutus, utut invitus, Bagdado contra Munasum prodibat al Moctadar, al Bordah* [pallium Muhamedis est, unum de sacratissimis quondam Chalifatus insignibus et sacrariis] *indutus præcedentibus Fakihis* [seu doctoribus legis] *et Carræis,* [seu scripturariis], *qui apertos coram se codices Alcorani gerebant*, tanquam si inde legerent; eoque modo se sperabat aut hosti reverentiam sacri codicis incussurum, aut moturum misericordiam, aut si sperneret supplicem et majestatem sacri libri, crudeli facturum invidiam. Hamzah Ispahanensis in descriptione tumultuum, qui Bagdadum suo tempore, hoc est sæculi p. C. N. decimi parte prima, convellebant, inter alia hæc narrat : *Dainawarenses*, a Mardawigjo cæsos *Bagdadum confugisse trepidos, lamentantes, supplices opem flagitantes, vultu nigratos, et Alcorani codices in concis sublatos præferentes et Deum immortalem atque misericordem obtestantes. Mardawigj enim Ghilanensis ille paulo ante ipsos, absque discrimine, gladio pascendos objecerat et dira clade laceraverat.* Pariter narrat Marai in libello de principibus Ægypti ab initiis Moslemicæ sectæ usque ad sæculum superius, Halebenses, post ingentem illam pugnam, qua Mamlucorum Solthanus Cansu Gauri a 922 [Chr. 1516] cæsus et imperium Mamlukicum eversum fuit, victori Selimo sese dedentes D processisse extra urbem, et obviam ivisse cum Alcoranis explicitis et clara voce clamantes illam Alcorani sententiam : *Si prostravisti hostem, non tu prostravisti eum, sed Deus. Quo audito Sultanus eos benigne et honorifice excepit.* De ritu hoc ago ad Abulfedam latius.

(14) Magna porta fuit, quod ego quidem ex hoc loco elicio, media inter duas alias laterales, quæ e narthece in naum ducebant, eadem cum basilica, sic dicta, quod soli imperatori et patriarchæ per eam ingredi liceret, cæteris per laterales ingredientibus. Alii aliter tradunt.

(15) Forum Constantini intelligitur, in quo stabat porphyretica columna Constantini, de qua hic sermo. Vid. Du Cange, p. 76, lib. II *Constant. Christ.*

(16) Videtur hæc vox totum ambitum et fundum, quem columna cum suis appendicibus occupat, significare, et hic ambitus clathris ferreis septus fuisse.

XXIV. Patriarcha cum suo comitatu veniente, defensores suos baculos gestantes intra columnam ante primum scalæ imperatoriæ gradum procedunt, et metropolitæ et archiepiscopi intrantes, solemnem adorationem, scilicet a cærimoniario et referendario ad dominos adorandos adducti, faciunt, et in sinistro latere graduum columnæ adstant. Deinde primi ecclesiasticæ pompæ canentes, postea patriarcha cum cruce et Evangelio, a prædictis ecclesiæ et suis ministris stipatus, ingreditur. At postquam ad primum imperatoriæ scalæ gradum pervenit, præpositi cereos domini pro more tradunt, qui venerandam vivificæ crucis imaginem adorant, tam sanctum Evangelium, quam ipsam crucem, postremo patriarcham osculantes. Domini quo primum steterant loco subsistunt, crux in basi gradibus imposita collocatur : patriarcha vero cum Evangelio suisque diaconis et psaltis oratorium columnæ seu S. Constantini intrat, et ad præpositi nutum duæ factiones hymnum festi canere incipiunt. Quo ter cantato, solemnis a diacono, per portas sinistræ partis oratorii se inclinante, intonatio seu extensa fit. Qua finita, post orationem patriarchæ Domini ipsum eo loco, ubi subsistunt, salutant, et cum idoneis precibus procedit ad templum sanctæ scilicet Deiparæ chalcoprateorum, sedentque in narthece ejus ecclesiæ, **19** ministris imperatoriis, scilicet cubiculariis, a secretis, chrysotriclinii præfectis et famulis suis, ipsis adstantibus. Metropolitæ dum digrediuntur adorationem ritu supra memorato repetunt, deinde præcipui, qui ad ecclesiasticam pa-

ΚΔ'. Καὶ δὴ τοῦ πατριάρχου ἀνερχομένου μετὰ τῆς οἰκείας λιτῆς, προεισέρχονται μὲν ἔσωθεν τῆς κιονοστασίας οἱ ἔκδικοι (17) μετὰ τὰς ἑαυτῶν βακτηρίας πρὸ τῆς πρώτης ἀναβάσεως τῆς δεσποτικῆς ἀνόδου τοῦ κίονος καὶ[57] εἰσέρχονται οἱ μητροπολῖται καὶ ἀρχιεπίσκοποι, καὶ τὴν κατὰ τύπον ἀποτελοῦσι προσκύνησιν, δηλονότι διὰ τοῦ τῆς καταστάσεως καὶ τοῦ ῥεφερενδαρίου προσαγομένους καὶ τοὺς δεσπότας προσκυνοῦντας[58], καὶ ἵστανται μὲν οὗτοι ἐν τῷ εὐωνύμῳ μέρει τῶν ἀναβάθρων τοῦ κίονος. Καὶ μετὰ ταῦτα εἰσέρχονται οἱ προπορευόμενοι τῆς ἐκκλησιαστικῆς λιτῆς καὶ ψάλλοντες[59], καὶ εἶθ' οὕτως εἰσέρχεται ὁ πατριάρχης μετά τε τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, παρακρατούμενος (18) ὑπὸ τῶν πρώτων καὶ οἰκείων αὐτοῦ· καὶ ὅτε τῆς (19) πρώτης βαθμίδος τῆς δεσποτικῆς ἀναβάσεως ἔλθοι, ἐπιδίδουσι τοῖς δεσπόταις οἱ πραιπόσιτοι τοὺς συνήθεις κηροὺς κατὰ τὸ εἰωθὸς, καὶ προσκυνοῦσι τὸν σεβάσμιον τύπον τοῦ ζωοποιοῦ (20) σταυροῦ, ἀσπαζόμενοι τό τε ἅγιον Εὐαγγέλιον καὶ αὐτὸν τὸν τίμιον σταυρὸν, ἔπειτα τὸν πατριάρχην. Καὶ οἱ μὲν δεσπόται ἵστανται ἐν ᾧ τόπῳ καὶ προΐσταντο, ὁ δὲ σταυρὸς ἵσταται ἐν τῇ ἐφιδρυμένῃ βάσει ταῖς αὐταῖς ἀναβάθραις, ὁ δὲ πατριάρχης μετὰ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν οἰκείων διακόνων καὶ ψαλτῶν ἀνέρχεται ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ αὐτοῦ κίονος, ἤγουν τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, καὶ διὰ νεύματος τοῦ πραιποσίτου ἄρχονται ψάλλειν τὰ δύο μέρη τὴν τῆς ἑορτῆς καταβασίαν. Καὶ τούτου τρισσῶς ᾀδομένου, γίνεται ἡ συνήθης ἐκτενὴ (21) παρὰ τοῦ διακόνου, δηλονότι προκύπτοντος διὰ τῶν θυρίδων (22) τοῦ εὐωνύμου μέρους τοῦ αὐτοῦ εὐκτηρίου. Καὶ δὴ τῆς ἐκτενῆς τελεσθείσης, μετὰ τὴν τοῦ πατριάρχου

VARIÆ LECTIONES

[57] καὶ ante ἀρχιεπ. om. ed. [58] προσαγόμενοι — προσκυνοῦντες conj. Leich. [59] ψάλλονται ed.

JOAN. JAC. REISKII. COMMENTARIUS.

(17) *Defensores*, ecclesiæ nempe, hic in specie intelliguntur, et forte tantum ecclesiæ Sophianæ, seu S. Sophiæ defensores, de quibus v. Du Cange Gloss. Gr. h. v. et lat. v. *Advocati ecclesiarum*. Munus eorum erat præcipue jura ecclesiarum, et eos, qui illuc confugerent, defendere.

(18) Comprehensus et interceptus a comitibus, subjecto brachio suo eum sublevantibus. De honore hoc, quem humiliores honoratioribus, quos deducunt, exhibent, egi ad pag. 326.

(19) Plenior quidem impresso codice non est calamo exaratus, nihilo tamen minus non dubito, πλησίον hic excidisse.

(20) Σωοποιοῦ habet Garc. de Loaisa in notis ad Chronic. Isidauri edit. Taurini a. 1593, ubi p. 62 ait : « Alexander monachus libello εἰς εὕρεσιν τοῦ σωοποιοῦ σταυροῦ, qui in bibliotheca mea est nondum editus.]*

(21) Dicitur ἐκτενή et ἐκτενής promiscue *extensa*, certa precum series longior, prolixior, fervidior, unde ipsi nomen. Ita ἐκτενὴς λιτανεία processio supplex longa et fervidis precibus Deum exorans, apud Scylitzen p. 816. Recitabatur ἡ ἐκτενὴ post Evangelii lectionem, ut e sequente pagina patet, et in ea pro circumstante populo et tota communione, præsente, absente, pro principibus, sacerdotibus, magistratibus, benefactoribus ecclesiarum, aliis, vivis, mortuis, preces fiebant. Est ergo *das Kirchengebeth* et Muhammedanorum *chothbah*, unum de regalibus summorum principum, de quo v. D. Herbelot Bibl. Orient. p. 999 fine. Habertus in Pontificali p. 26 exponit ἐκτενή, *precum quarumdam series, cui respondetur Kyrie eleison*. Potest quoque etymologia ἀπὸ τῆς ἐκτάσεως τῶν χειρῶν repeti, quia scilicet sacerdos eas preces manibus super populum expansis pronuntiabat, vel quia ἐκτάδην stabat per illas populus, rectus. Chrysostomus XXIX homil. ad populum Antiochenum conjungit εὐχὴ καὶ δέησις ἐκτενής et formulam ὀρθοί, στῶμεν καλῶς. Vid. ad Nostri p. 140. Sed rectius ὅτι μετὰ ἐκτενείας *cum animi contentione* pronuntiabatur. Chrysostom. Hom. 2 de prophet. obscur. : Κοινῇ πάντες, ἀκούοντες τοῦ διακόνου κελεύοντος καὶ λέγοντος· Δεηθῶμεν ὑπὲρ τοῦ ἐπισκόπου — καὶ ὑπὲρ τῶν ἐνταῦθα, καὶ ὑπὲρ τῶν ἁπανταχοῦ, οὐ παραιτεῖσθε ποιεῖν τὸ ἐπίταγμα, ἀλλὰ καὶ μετ' ἐκτενείας ἀναφέρετε τὴν εὐχήν. Videntur Latini hanc orationem quoque *longa* appellasse ; et hinc interpretandus esse locus S. Aicardi abbatis Gemetic. c. 20 : *Nec mora, post longa paracta* [ergo in plurali efferebant, aut *post* delendum erit] *et missarum solemniis celebratis post fractionem panis, commendato grege domino petierunt prosperum iter.*

(22) *Prospiciente et caput exserente per fenestras*, etc. De verbo προκύπτειν, *prospicere e summo despicere, prominere*, dico ad p. 142.

ἐκφώνησιν [60] ἀποχαιρετίζουσι τοῦτον οἱ δεσπόται ἐν οἷς ἵστανται τόποις (23) καὶ μετὰ τῆς οἰκείας λιτῆς κατέρχεται ἕως τοῦ ναοῦ τῆς [61] ὑπεραγίας Θεοτόκου τῶν χαλκοπρατείων (24), καὶ καθέζονται ἐν τῷ νάρθηκι ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, τῆς βασιλικῆς τάξεως ἐκεῖσε παρισταμένης, ἤγουν τοῦ κουβουκλείου καὶ τῶν ἀσηκρητῶν χρυσοτρικλινιτῶν τε καὶ βασιλικῶν ἀνθρώπων. Καὶ δὴ τῶν μητροπολιτῶν διερχομένων, ποιοῦσι πάλιν προσκύνησιν κατὰ τὸν εἰρημένον ἄνωθεν τύπον τῆς προσκυνήσεως, καὶ εἶθ' οὕτως εἰσέρχονται καὶ οἱ τῆς λιτῆς τοῦ πατριάρχου προπορευόμενοι καὶ ψάλλοντες, καὶ μετὰ ταῦτα εἰσέρχεται ὁ πατριάρχης μετὰ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου.

triarchæ pompam pertinent, et psaltæ intrant, ipse cum cruce et Evangelio sequitur.

ΚΕ'. Καὶ ἀνίστανται οἱ δεσπόται, καὶ ὑπαντῶσιν αὐτῷ καὶ ἀσπάζονται, καὶ ἵστανται ἀμφότεροι ἐπὶ τῶν βασιλικῶν πυλῶν, καὶ τῆς συνήθους εὐχῆς τελουμένης ὑπὸ τοῦ πατριάρχου καθὼς ἀνωτέρω εἴρηται, γίνεται ἡ εἴσοδος, καὶ δὴ τῶν δεσποτῶν εἰσερχομένων ἐν τῷ βήματι καὶ τὸ ἀποκόμβιον ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης ἀποτιθεμένων, ἐξέρχονται διὰ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τοῦ αὐτοῦ θυσιαστηρίου, καὶ διέρχονται διὰ τοῦ γυναικίτου (24) τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας. Ἐν δὲ τῷ γυναικίτῃ ἐναπομένει πᾶσα ἡ σύγκλητος, ἐπευχόμενοι [62] τοῖς δεσπόταις, καὶ εἰσέρχονται οἱ δεσπόται μετὰ τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ κουβουκλείου διὰ τῆς τροπικῆς (25) εἰς τὴν ἁγίαν τράπεζαν τῆς ἁγίας σοροῦ (26), καὶ πάλιν διὰ τῆς τρισσῆς μετὰ τῶν κηρῶν προσκυνήσεως ἀπευχαριστοῦσι τῷ Θεῷ, ἀποτιθέασιν ἕτερον ἀποκόμβιον ἐν τῇ ἁγίᾳ σορῷ, καὶ εἶθ' οὕτως ἐν τῷ εὐωνύμῳ εὐκτηρίῳ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας μετὰ τῶν κηρῶν εὐχόμενοι, ἀποτιθέασιν ἕτερον ἀποκόμβιον ἐν τῇ ἁγίᾳ σορῷ. Καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε εἰσέρχονται ἐν τῇ τροπικῇ τῆς ἁγίας σοροῦ, καὶ ἀσπαζόμενοι ἀποχαιρετίζουσι τὸν πατριάρχην, καὶ ἀλλάσσουσιν οἱ δεσπόται τὰ χρυσοκέντητα τούτων πορφυρᾶ σκαραμάγγια (27) καὶ μετὰ τὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἀπόλυσιν καὶ τῆς ἐκτενῆς πάλιν εἰσέρχεται ὁ πατριάρχης ἐν τῇ αὐτῇ τροπικῇ, καὶ στέφει τοὺς δεσπότας, καὶ τὰς συνήθεις δίδωσιν εὐλογίας,

XXV. Surgunt domini ei obviam ituri, ipsum osculantur, utrique ad portas imperatorias subsistunt, solemnibus autem precibus a patriarcha ut supra dictum est, per actis, fit introitus, domini bema ingrediuntur, et posito in sacro altari munere, per sinistram sacrarii partem egressi, per gynæceum ejus ecclesiæ transeunt. In hoc senatus omnis fausta dominis apprecaturus exspectat, et intrant ipsi cum patriarcha et cubiculariis per tropicen ad aram sancti Sepulcri, ubi rursus cum cereis adorantes, preces ad Deum fundunt, et aliud munus in sacro sarcophago reponunt: post in sinistro ejus ecclesiæ oratorio cum cereis precati, novum apocombium in sancto sarcophago offerunt. Inde tropicen sancti sepulcri ingrediuntur, osculoque dato, patriarcham salutant, suaque purpurea et auro intexta scaramangia mutant, ac finita Evangelii lectione et extensa, eamdem tropicen patriarcha rursus intrat, ibique dominos coronat, et solita munera, hostias scilicet et unguenta, distribuit, pro quibus apocombia ab ipsis recipit: hæc omnia autem ritu supra exposito peraguntur. Postremo domini, osculo dato, valere patriarcham jubent, qui eos egredientes præcedit.

VARIÆ LECTIONES.

[60] ΣΧΟΛ. Ἰστέον, ὅτι τῆς ἐκτενῆς λεγομένης ὑπὸ τῶν πραιποσίτων λαμβάνουσιν τοὺς κηροὺς οἱ δεσπόται, καὶ μέχρι συμπληρώσεως ταύτης βαστάζουσι, καὶ εἶθ' οὕτως διὰ τρισσῆς προσκυνήσεως τῷ Θεῷ ἀπευχαριστοῦντες ἐπιδιδοῦσιν τοὺς κηροὺς κατὰ τὸ εἰωθὸς τοῖς πραιποσίτοις. Emend. a Reiskio ex cod. [61] Verba καὶ μετὰ — ναοῦ τῆς absunt ab ed. [62] ἐπευχομένη ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(23) De æde Deiparæ in Chalcoprateis (locus is erat, ubi olim tabernas habebant ferramentorum mercatores) agit Du Cange CP. Christ. lib. III, p. 85, et ad Alexiad. p. 293. Fallitur autem, quando ait, Theophanem istius templi auctorem nominare Theodosium. Locum p. 88, non satis attente inspexerat, quod multis aliis, vel minus, quam ille fuit, diligentibus, facile contingat; ἀνήγειρεν non ad Theodosium, sed ad Pulcheriam redit.

(24) Locus ecclesiarum Græcarum, qui capit feminas, ita appellatur, *Partem mulierum* appellant Latini. *[De γυναικίτῃ in ecclesia S. Sophiæ v. Smith. p. 89. *De matronæo*, loco, ubi feminæ in sacris ædibus erant, v. Alteserra ad Anastas. p. 1.]* Colligas ex hoc loco, stationem matronarum fuisse a sinistra ingredientibus in Ecclesiam, adeoque ad boream: idque confirmat Gerlach in Itinerario, p. 496, sed, ut ex illo ipso loco constat, etiam ad dextram vel austrum feminas sedisse, ita e Nostri p. 325. id ipsum quoque confici potest, ut adeo extrema Navis in utramque partem occupasse feminæ videantur, sed clathris septa et ab aspectu virorum separata. Habebant quoque sedes in Catechumeniis, seu porticibus superioribus, de quibus alio loco dicimus. Gerlachi verba hæc sunt: *Apud introitum ecclesiæ S. Georgii est clathrum, vel transenna, per quam feminæ in ecclesiam prospiciunt; et ad dextram locus separatus, ubi stant feminæ plebeiæ. Græcæ enim ecclesiam non intrant, sed aut foris restitant in narthece, quod fit in ecclesia patriarchali, aut in porticu stant ad sinistram, ubi S. Euphemia jacet. In æde Galatensi Chrysopeges est earum statio in extremo recessu ecclesiæ et ad sinistram in superioribus apud murum, unde per transennam possunt despicere.*

(25) De hac voce dixi ad pag. 329.

(26) *Sanctum feretrum* vel *sancta theca* appellabatur cum capsa ipsa, qua vestis et lodices sepulcrales B. Mariæ Virginis continebantur, tum ædes, in qua depositæ illæ reliquiæ asservabantur. Fuit duplex ἁγία σορός, una in æde B. Virginis Chalcopratiorum, ubi cæteræ vestes et fasciæ, cujus meminit Noster hic et p. 98, altera in æde Blachernensi, ubi omophorium. Conf. Du Cange CPL. Christ. IV, p. 86, n. 9, ad Zonar. p. 103, et præcipue ad Alexiad. p. 330, seq. *[Ἡ ἁγία σορός in Blachernis Theophanonis religione inclyta. Conf. Theoph. p. 223.]*

(27) Nomen vestis in hoc codice frequentissimum sed cujus est ratio etymologica et forma perobscura. Satis quidem patet fuisse extimam vestem, cæteris

ἤτοι τὰς προσφορὰς καὶ τὰ ἀλειπτὰ, καὶ ἀντιλαμβάνει παρὰ τῶν δεσποτῶν τὰ ἀποκόμβια· ταῦτα δὲ πάντα ἐπιτελεῖται κατὰ τὸν προειρημένον τύπον. Καὶ μετὰ ταῦτα ἀσπαζόμενοι τοῦτον ἀποχαιρετίζουσι. καὶ προέξεισι τῶν δεσποτῶν ὁ πατριάρχης.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

superinjici solitam, et amplane an stricta, undique corpus ambiens, an hians quibusdam in locis, et unusne omnium scaramangiorum color, an varius fuerit, et fuerintne quæque unicoloria, an diversicoloria, non liquet. Conjeci tamen in fine præfationis ad primum volumen, scaramangia esse pallia illa, quæ tres illorum quatuor procerum gestant, quæ Nicephorum Botoniotam imperatorem in illa imagine circumstant, quam Montfauconius exhibet in Bibliotheca Coisliniana. Stricte corpori adhærent illa pallia, fibula una alterave in pectore astringuntur, deinde rursus circa ventrem et crura recedunt oræ a se, et intra sese recedit vestis, in imo angustissima et rotonda pene, ad instar scuti in summo lati, in imo in orbem imperfectum aut apsidem abeuntis. Si itaque falsus conjectura non fui, et sacramangia revera sunt ea pallia, quæ in dicta imagine conspiciuntur, convenit in ea, demptis quibusdam, descriptio mantellorum, quam dedit Jo. Mussus, homo sæculi XIV, in Chronico Placentino apud Murat. t. II Antiq. Italic., p. 319: *Matronæ*, ait, *sive dominæ antiquæ portabant nobile mantum sive mantellum, largum et longum usque in terram et rotundum versus terram et crispum per totum* [ambitum nempe] *et apertum de antea usque in terram. Tamen est pomellatum de versus gulam*, [id est in regione pectoris, quæ gulæ vicina est, habet pomellas, hoc est globulos nodulosve, quorum ope astringatur,] *pomellis argenti deaurati, vel de perlis per unam spanam*, [id est spithamam,] *et fiunt pro majore parte cum collare*, hoc est maniacio, segmento serico torquato. Du Cange Glossario Latin. vestem hanc penulam fuisse putat, quæ totum corpus operiret, eamque e Leunclavio sic describit. « Scaramanga est vestis, quam viri militares gestant supra vestes alias interiores ad arcendas pluvias, nives, gelu, cætera denique aeris incommoda. Videtur omnino scaramangium ad pænulas pertinere. Nam cum scaramangium vestis esset honoratorum, id est virorum ordinis senatorii et munera publica in aula et urbe gerentium, recte concludi posse videtur, ad illud respicere glossas veteres: *pænulatus*, συγκλητικὸς ἀνὴρ, ὁ ἔχων πορφύραν. Ni enim hoc de aula Byzantina et sequioribus temporibus accipiatur statuaturque, quod olim penula erat, id scaramangium tunc temporis fuisse dictum, veritati et antiquis Romanis institutis per prima tria post C. N. sæcula pugnat locus, quibus pænula non magis senatorum, quam de plebe cujusque erat. Basilius quoque presbyter in notis ad Gregorii Nazianzeni Steliteutic. tribones, quibus æquivalere dicuntur pænulæ, idem pronuntiat cum scaramangiis esse. Verba ejus sunt: Τρίβωνες, περιβλήματά τινα, τῶν μὲν ῥητόρων ἐρυθροί τε καὶ φοινικοὶ, φαιοὶ δὲ τῶν φιλοσόφων. Παράσημον δὲ τοῦτο ἦν αὐτοῖς καθ' ἑκάστην φορούμενον, ὡς τοῖς πολιτευομένοις τὸ σκαραμάγγιον. Constaret ergo sic, scaramangium et pænulam idem, aut propemodum, fuisse. At qualis erat forma pœnulæ? De ea non constat. Fuitne scaramangium pellitum seu pelle duplicatum? E Nostro quidem non constat, qui pene nusquam pellitii mentionem facit. Quod hic appellatur scaramangium castoreum, potest æque bene e pilis castoris textum, quam castorina pelle foderatum esse. Puto tamen omnino, Græcos Byzantinos, ut frigidæ Thraciæ incolas et commerciis frequentissimis cum gente Russica junctos, cum aliis Russiæ mercibus pelles quoque, quarum pretiosissimarum illa regio mater est, accepisse. Pænulas autem pellitas fuisse, clare apparet ex eo, quod *penulatus* idem atque *pellitus* vel *pellitio duplatus* notat; Vid. Du Cange v. *Penulatus*. Et sane *penula* nihil aliud est, quam *pellula*; πέλος et πέλας est *pellis*; pro *pellula*, ut *ovilla* pro *ovina* et alia talia. Sed satis de forma scaramangii. Videamus nunc de etymologia. Ut solet in obscuris antiquis rebus, variæ conjecturæ hac de re subnatæ animum in diversa distraxerunt. Quas proferamne, an premam, anceps hæreo. Proferam tamen unam alteramve, quæ aliquali veri specie se commendant. Videbatur igitur aliquando vocis origo repetenda a verbo Arabico quod sonat, *longus, prolixus*. Hoc sensu vocem rariorem habet Gerir, poeta sæculi octavi:

Quando exspecto, ut illæ [cameli meæ] *momento rumpantur defatigatione, tunc illarum generosæ, longæ, non obstante itineris tædio, insano feruntur impetu, velut in stadio contendentes:*

Verum et vox poetica est et ab usu vulgari remota, et syrmatosam fuisse vestem scaramangium, non constat. Incidit ergo scrupulus, essetne hoc vocabulum ex antiquioribus valde frequentato Arabico pariter vocabulo *saraballa*, pro quo etiam *sarabara* dicebant. *B* et *m*, item *n* et *l* permutari notum est. Hoc posito, *saramanna, saramannium* fuerit initio dictum pro *saraballa*, deinde *scaramangium*, cum Græci et Latini geminum *n* ut *ng* vel *gn* in voce *Bretagne, gagner* e. c, pronuntiarent. Sed et huic opinioni præter alia id obstaret, quod saraballa fuerit amplum, totum hominem involvens, et cingulo in lumbis adstringi solitum, quod ex illo Chalifæ alicujus apud Abulfedam dicto patet, affirmantis erga Cadhium mirantem astantes principi speciosos juvenes spatharios, *super neminem eorum se unquam saraballam suam solvisse*, id est nunquam eorum pudicitiam improbe tentasse. Atqui hoc in superiorem nostram scaramangii descriptionem non congruit. Fuit quoque cum vocis σαγομάντιον (quomodo chlamydem, teste Etymologico M., sequioribus temporibus appellabant), sub voce nostra latere corruptelam suspicarer. Tandem in eo hactenus acquiesco, ut credam hanc Gothicam, id est Saxonicam aut Germanicam, esse. Gothos fuisse vicinos accolas Thraciæ, ex antiqua historia Valentis imp. et ex eo constat, quod adhuc hodie apud incolas Chersonesi Cimbricæ sermonem in usu esse aiunt aut prorsus Gothicum antiquum, aut ejus certe reliquias. Specimina profecto illius sermonis, quæ Busbekius Epistola IV, p. 244, dedit, luculenta produnt vestigia Germanici. Gothos olim circa Borysthenem habitasse, florentibus rebus Græcis et Romanis, deinde, indulgentibus imperatoribus Constantino M. paulo antiquioribus et junioribus, propius ad orbem Romanum trajecto Danubio concessisse, loquitur vetus historia et Saxonica lingua in Transsilvania superstes. Credunt vulgo Carolum M. coloniam Saxonum in Daciam deduxisse. Mihi vero id tabulam redolet. Denique Gothi multi erant in militia palatina, saltim sæculo quinto et sexto; a quibus vocabulum scaramangium cum re et immissum in orbem Romanum et ad posteros transmissum fuisse videri queat, ut fuit vocabulum *Chosbaitæ* e. c. Si igitur a Gothis vel Saxonibus vel Francis aut Barangis derivamus, quorum sermo unus olim idemque fuit, notat vox *scaramangium* idem, quod σκέπη, tegmen, tutamen, defensio, protectio. *Scharmen* olim dicebant pro eo, quod nos *schirmen, beschirmen, occultare, tegere, tueri, adversus injurias. Schamarag* et *Scharamang* olim

ΚϚ΄. Καὶ εἴθ' οὕτως ἐξέρχονται οἱ δεσπόται, καὶ γίνεται δοχὴ ἐν αὐτῷ τῷ γυναικίτῃ τῆς ἐκκλησίας παρά τε τῶν μαγίστρων ἀνθυπάτων τε καὶ πατρικίων καὶ λοιπῶν ὀφφικιαλίων, καὶ διὰ νεύματος τοῦ πραιποσίτου λέγει ὁ τῆς καταστάσεως τό· « Κελεύσατε. » Καὶ δὴ τῶν συγκλητικῶν ἐξιόντων, συνεξέρχονται καὶ οἱ δεσπόται, καὶ καββαλικεύουσι ἐν τῷ ἐμβόλῳ, καὶ γίνεται πρώτη δοχὴ εἰς τὸ μίλιον (28) εἰς [63] τὴν καμάραν, καὶ δέχεται κἀκεῖσε ὁ δήμαρχος τῶν Βενέτων μετὰ τοῦ δήμου τοῦ λευκοῦ, δηλονότι τῆς συνήθους τάξεως τελουμένης κατὰ τὸν τύπον τῆς δοχῆς. Καὶ πάλιν μετὰ μικρὸν δέχεται ὁ δήμαρχος τῶν Πρασίνων μετὰ καὶ τοῦ δήμου τοῦ ῥουσίου, καὶ τὰ ἑξῆς ἐπιτελεῖται κατὰ τὸν τύπον τῆς δοχῆς. Πάλιν μετὰ μικρὸν δέχεται ὁ δημοκράτης τῶν Πρασίνων, ἤγουν ὁ ἐκσκούβιτος, μετὰ καὶ τοῦ περατικοῦ δήμου B τῶν Πρασίνων, καὶ τὰ ἑξῆς ἐπιτελεῖται κατὰ τὸν τύπον τῆς δοχῆς. Καὶ πάλιν μετὰ μικρὸν, ἤγουν εἰς τὸ κάγκελον τὸ εἰσάγον εἰς τὴν χαλκῆν, δέχεται ὁ δημοκράτης τῶν Βενέτων, ἤγουν ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν, μετὰ καὶ τοῦ περατικοῦ δήμου τῶν Βενέτων, καὶ τὰ ἑξῆς ἐπιτελεῖται κατὰ τὸν τύπον τῆς δοχῆς. Καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε διέρχονται οἱ δεσπόται, καὶ ἀποκαταβαίνουσι πρὸ τῆς μεγάλης πύλης τοῦ τρικλίνου τῶν κανδιδάτων, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε διέρχονται ἐν τῷ νάρθηκι τῆς τοῦ Κυρίου (29) ἐκκλησίας, καὶ κεῖσε, ἀσφαλιζομένων (30) ὑπὸ τῶν κουβικουλαρίων τῶν πυλῶν, ἀποστρέφονται παρὰ τῶν πραιποσίτων

A XXVI. Cum vero domini abeunt, in dicto ecclesiæ gynæceo receptio a magistris, proconsulibus, patriciis et reliquis ministris fit, et ad nutum præpositi cerimoniarius dicit: « Jubete » Senatoribus discedentibus, una egrediuntur domini, et equos in porticu conscendunt, fitque in milio et quidem in ejus camera prima receptio, ubi Venetorum tribunus cum factione sua alba, peracturus omnia, quæ factionarii solent, adstat. Haud magno spatio interjecto, tribunus Prasinorum cum factione russa exspectat, et reliqua pro more peragit. **20** Iterum non procul inde Prasinorum tribunus seu excubitor cum transitoria factione Prasina præsto est, cæteraque ut consuetudo est perficit. Tanden exiguo spatio interjecto, in cancellis ad chalcen ducentibus Venetorum tribunus seu domesticus scholarum cum transitoria factione Veneta adest; cætera more solito peraguntur. Postea domini ad magnam triclinii candidatorum portam equis descendunt, inde ad narthecem ecclesiæ abituri, ubi, portis a cubiculariis occupatis, præpositis coronas reddunt, templum Domini intrant, terque cum cereis Deum invocantes, se prosternunt. Inde ad sacrum palatium cum cubiculo procedunt, quod ad aureum triclinium ipsis ut supra diximus, acclamat.

VARIÆ LECTIONES.

[63] μίλιον καὶ εἰς ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

dicebant pro *Scherming*, ut Belgæ, et *Schirmung*, C *Beschirmung*, ut Germani dicimus. Dicebant quoque veteres *Scharameye*, quod illis idem sonabat, atque nobis *Scharamege*. Nam quod nos per *g* scribimus, exarabant illi per *y*, cujus rei exempla profero in disputatione de Chosbaitis; unicum hic tantum allegabo *Scharawayta* pro *Scharawagta*. V. du Cange v. *Scaraguayta*, *Scharwache*. Vocabulum *Scharmeye* pro scaramagnio habet Stettler in Annalibus Helveticis p. 254: *Sie* [dux Burgundiæ Carolus Audax et exercitus ejus ab Helvetis profligatus] *haben ihre seidinem Scharmeyen* [pallia]. *Kleider* [vestes interiores] *und andere Kostbarkeiten widerum zugerichtet*. Veteres in usu habebant terminationes in *ag*, *eg*, quæ apud nos, ignorantia veteribus *y* ut consonantem g fuisse pronuntiatum, ut *ai* vel *ei* efferimus, ut *Heucheley* e. c., hypocrisis, *Armetay* paupertas. Veteres hoc *Ormestay* (nostro more Ormestag) efferebant, unde corruptus Orosiani libri titulus natus *Ormesta mundi* pro *ormestey mundi*, D *Armetey der Welt*, pauperies, miseria mundi. Conf. Du Cange v. *Guarnacchia*, quæ a *warn*. wehren, Bewehrung, apparatus, instructio sui defensoria, unde *garnir*, *garantir*. Veteres dixisse *Scharn* vel *Scharam*, ubi nos *Schirm*, patet ex Chronic. Pictur. Botbonis (p. 323, Scriptor, Rerum Brunswic.): *He halp ome syn lant in Bescharminge beholden*. Patet quoque e verbo *Scharmützel* et *escarmoucher*, velitari, velitatio: quod venit a *scharmen*, gladiatoria exercitia veruto facere, batuere, quia qui id faciunt se tuentur et defendunt ab insultu alieno. *Schermen*, *schermieren* adhuc superest cum multis derivatis pro gladiatoriam exercere. Inde prælia, quæ gladiatorio tali exercitio essent similia, *Scharmützel* fuerunt appellata, quasi dicas prælia gladiatoria, non militaria, vid. Menag. Orig. Gall. v. *Escrimer*. Sed Italicum *Scaramuccio*, *Scharmutz* et *Scherwenzel* nobis, pro persona ridicula in scena, τῷ γελωτοποιῷ, venit a *scharm*, *tutela*, et *mütz*, *bonetum*, ut *Scharm-mütz* sit *bonetum defensorium*. Talia boneta vel pilei erant in conum acutum fastigiati, lati in imo cum umbella seu aere, qui solem arceret, quales sunt pilei nautici; quales quia buffones gestare solerent, inde ipsi nomen acceperunt. Denique dissimulare non possum conjecturam, quæ aliquando in mentem venit, panni colorati striati genus, quod nos *Calamank* appellamus, a scaramagnio venisse.

(28) De Milio cf. Du Cange *Cpli Christ.* II, p. 72 sqq.

(29) *Ecclesia Domini*, vel et Κύρου, *Cyri*, dicta, erat intra palatium. Sane interdum in nostro codice Κύρου offendi pro Κυρίου, neque tamen confundi debet cum ecclesia Deiparæ Cyri, de qua v. Du Cange *Cpl. Christ.*

(30) *Clausis foribus*. Ἀσφαλίζειν pro *claudere* novis Græcis est admodum frequens: neque veteribus fuit ignotum. Eo sensu habet Polybius p. 716, 34, ed. Wechel. In loco Theophylacti Simocattæ Histor. l. iv: προστάττει καὶ δεξιολάβοις δυνάμεσιν ἰχνηλατεῖν καὶ τὰς ἀτραποὺς πάσας κατασφαλίσασθαι potest æquo jure *claudere* et *occupare* verti. Infra Noster habet ἀσφαλίζειν τὴν ὄρναν 199 et 200. Vide Du Cange v, σφαλίζειν. Nam Latini quoque *firmare fores* pro *claudere* dicebant, præsertim obditis seris aut obicibus, quos *firmacula* appellabant. *Janitor ut signum* [id est campana] *pulsabatur ad Completam*, *confestim portas monasterii firmat*, *claves Abbati refert*. Verba sunt auctoris Vitæ S. Agili apud Du Cange v. *Completa*. Vid. idem v. *Firmare*. Inde *diffirmare*, id est *defirmare*, notabat medio ævo reserare fores, aperire, et contra *refir-*

οἱ δεσπόται, καὶ εἰσέρχονται ἐν τῷ ναῷ τοῦ Κυρίου, καὶ διὰ τῆς τρισσῆς μετὰ τῶν κηρῶν προσκυνήσεως ἀπευχαριστοῦσι τῷ Θεῷ. Καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε εἰσέρχονται εἰς τὸ ἱερὸν παλάτιον, συνεισιόντος [64] αὐτοῖς καὶ τοῦ κουβουκλείου, καὶ ἐπὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου εὐφημοῦνται, καθὰ [65] προείρηται.

XXVII. Sciendum vero est, prorsus ad hujus processionis formam et eam, quæ die Annuntiationis beatæ Virginis instituitur, celebrari. Hæc enim si in Sabbatum seu Dominicam diem incidat, factiones populi conveniunt, et organa in quatuor illis receptionibus pulsantur; sin in alium diem, factiones seu populus in dictis ordinis sui locis adsunt, ac dominis cum pompa solemni transeuntibus fausta quidem in suis stationibus precantur et cruce eos signant, sed acclamationes omittunt. Porro sciendum est, secundum hujus processionis ritum et sancti magnique Sabbati processionem institui. Domini enim vestes, quas paganas dicunt, in cubiculo Daphnes mutant, et in octangulum cubiculum, ubi paganas chlamydes exuunt, se recipiunt

ΚΖ'. Εἰδέναι δὲ δεῖ, ὅτι κατὰ τὸν τύπον ταύτης τῆς προελεύσεως (31) ἐπιτελεῖται καὶ ἡ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ προέλευσις κατὰ πάντα ὁμοίως. Εἰ γὰρ φθάσῃ εἴτε ἐν Σαββάτῳ εἴτε ἐν Κυριακῇ, καὶ αἱ δοχαὶ παρὰ τῶν δήμων γίνονται, καὶ τὰ ὄργανα (32) ἐν ταῖς τέσσαρσιν αὐλοῦσι δοχαῖς· εἰ δὲ [66] τύχῃ ἄλλη ἡμέρα, ἵστανται μὲν τὰ μέρη, ἤτοι οἱ δῆμοι, ἐν τοῖς προειρημένοις αὐτῶν τῆς τάξεως τόποις, καὶ δὴ διερχομένων τῶν δεσποτῶν μετὰ τῆς συνήθους τάξεως τῆς προελεύσεως, ἐπεύχονται μὲν ἐν οἷς ἵστανται τόποις, κατασφραγίζοντες αὐτούς, μηδὲν ἀκτολογοῦντες. Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι κατὰ τὸν τύπον ταύτης προελεύσεως τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἐπιτελεῖται καὶ ἡ προέλευσις τοῦ ἁγίου καὶ μεγάλου Σαββάτου· ἀλλασσόντων γὰρ τῶν δεσποτῶν τὰ λεγόμενα παγανὰ (33) ἐν τῷ κοι-

VARIÆ LECTIONES.

[64] συνεισιόντος R., συνισιόντος cod., συνιόντος ed. [65] καθὸ ed. [66] εἴτε ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

mare, apertas rursus claudere Miracula S. Aigulfi c. 6: *Armarium diffirmavit, et tres calices cum patenis inde rapiens, refirmato armario*, etc. Inde *firmaculum* pro *sera, claustro*, Ugutio: *Expectorare, exsolvere* [ἀπολύειν, laxare, egerere] *firmaculum a pectore removere.*

(31) * [De hac processione habet Georg, Monach. p. 548, 537. In processione diei Annuntiationis ad Chalcopratea imperator a patriarcha prolatum sanguinem Domini accipiebat cum Basilio, fœdus sanciturus. Sym. Logoth. p. 447. Εὐαγγελισμὸν τῆς ὑπεραμώμου Παρθένου καὶ Θεοτόκου memorat Anonym. in script. post Theophan. p. 243]*

(32) De organis v. Du Cange h. v. et copiose de illis agentem Muratorium t. II. Ant. Ital. p. 356 seqq. Dubitatur, habuerintne Græci organa suis in ecclesiis et sacris. In hoc quidem codice non memini legere quod affirmet. Nam non ita stringit et liquet locus p. 442, ut rem conficiat. Dicuntur ibi τῆς θείας λειτουργίας τελουμένης, in ecclesia Phari, μετα τὴν ἐκφώνησιν τοῦ μυστικοῦ ὀργάνου omnes vestes mutare. Non enim dicitur ibi organum in ecclesia stare, aut audiri. Stabant autem sonabantque talia organa, et usum præstabant illum, quem in urbibus et aulis hodiernis interdum campanæ aut nolæ minores, interdum tubæ præstant, id est moderabantur actionum dictionumve certarum tempora eaque indicabant, in magno triclinio 19 accubitorum, in Magnaura, in Circo et alibi; sæpiusque apud Nostrum dicuntur exerceri, cum aut exclamandum populo Circensi in laudes imperatorum est, aut convivio Augusti assidendum surgendumve de mensa, aut legatis ad dominum accedendum recedendumve. V. ad p. 167. Ita c. c. Theophanes p. 321, καβαλλάριον μετὰ δοχῆς καὶ ὀργάνων memorat, equestre certamen, in quo imperator senatores et factiones excipiebat, seu copiam sui adorandi spectandive illis dabat, et organa sonabant. Necesse est, ut grandia non fuerint illa organa, sed qualia unus homo portaret, aut ad summum duo. Patet e Nostri p. 219. Passim dicitur κρούουσι τὰ ὄργανα, vel etiam παίουσι, *pulsantur*, vel *feriuntur*, alias αὐλοῦσι. Quo si quis in eam opinionem veniat, per organa pulsata tympana et ahenotympana intelligi, per inflata vero illa, quæ nos stricte solemus organa pneumatica appellare, nescio a verone ille, et quantum abeat. Potest tamen utraque dictio de organis flatilibus accipi, qualia sunt quæ nostras ecclesias personant. Nam canones lignei, qui fistulas aperiunt depressi, et rursus claudunt sibi permissi, et digitis feriuntur et pedibus tunduntur atque calcantur. Et fuisse illa organa Nostro sæpius dicta similia nostratibus ecclesiasticis patet e Niceta Choniata, qui l. III Alexii Comneni c. 2. p. 271 ed. Venet. positos in metis circi φύσας τῶν πολυαύλων ὀργάνων *folles organorum multis fistulis instructorum* memorat, et e Nostri dictione p. 211, οἱ φυσῶντες τὰ ὄργανα Σκλάβοι intelligas. Sclavi igitur adhibebantur, ut mancipia, calcandis follibus, qui fistulas organicas animarent, quemadmodum apud nos eidem negotio fæx plebis adhibetur. Et organa proprie sunt Græcis instrumenta musica flatilia, ut patet e Carm. 136. Jensianorum vs, 4, ubi de cicada dicitur αὐτούργῳ μέλει ἡδὺς κατωργάνιζε τῆς ἐρημίας, *suavi carmine esse absque aliena ope effecto personabat velut organum infrequentes hominum campos*. Ubi loci nisi ὄργανον sit aut *fistula*, id est syrinx, aut tibia, dicendum erit, organa jam Augusti Cæsaris ætate in usu fuisse, cui æquales fuere Apollonides te Philippus Thessalonicensis, quorum uni alterique carmen hoc diversi tribunt. Vult quoque Salmasius ad script. Hist. Aug. t. I. p. 179, vocabulum *organa* in illo veteris epigrammatis dicto de pyrrhicha:

Lusus habet pugnam, sed habent certamina pacem,
Nam remeare jubent organa blanda pares.

fistulas notare. Nihil tamen ego quidem video, quod probibeat quominus organa ibi loci idem sint, quod nobis hodie, nisi forte poetæ prohibeat ætas, de qua mihi non constat. [Organa Græci inter sua præcipua decora numerabant. Vide Nigel. p. 76, et ibi Murator. Loco metarum ingentes interdum folles pneumaticorum organorum ponebantur. Wagnereck ad acta SS. martyrum Anargyrorum p. 15. Organi aurei fit mentio apud Constantin. de vita Basilii Macedonis c. 23, et Georg. Monach. p. 533.]

(33) Credo esse vestimenta non auro aliove ornatu splendida, sed communia, qualia diebus paganis, id est profestis, et in processionibus paganis, id est non solemnibus, geruntur. Habemus paulo post παγανὰς χλαμύδας, et p. 109, παγανὸν διβητήσιον, et passim processiones paganas, quæ opponuntur τοῖς φολεμνίοις ἤτοι φωταψίαις. Fiebant enim diebus profestis, quando ut ait Silentiarius, θεόστεπτος ἑορτή, qua imperator coronam gerere debebat, non esset, absque indictione, absque coreis, in vestibus communibus, et imperator in illis neque coronam gerebat, neque acclamatio-

τῶνι τῆς Δάφνης, καὶ ἐξερχομένων ἐν τῷ ὀκταγώνῳ κουβουκλείῳ, καὶ βαλόντων τὰς παγανὰς χλαμύδας, ἐξέρχονται διὰ τοῦ αὐγουστίωνος. Ἔνδον γὰρ τῆς μεγάλης πύλης τοῦ αὐτοῦ αὐγουστίωνος ἵσταται κουβικουλάριος, ἐπώμιον φόρτωμα τὸ κεντινάριον φέρων (34) καὶ περιπατῶν ὄπισθεν πλησίον τῶν δεσποτῶν. Καὶ δὴ τῆς συνήθους τάξεως τελουμένης ἐν ταῖς δοχαῖς κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς προελεύσεως τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ἰαμβίζουσι καὶ οἱ τῶν μερῶν νοτάριοι καὶ οἱ μαΐστορες ἐν τοῖς οἰκείοις αὐτῶν, καθὼς προείρηται ἐν τῷ Εὐαγγελισμῷ τόποις, καὶ δὴ διὰ

A perque augustale egrediuntur. Intra magnam portam ejus cubicularius, centenarium humeris portans, adest, et a tergo proxime ad dominos accedit. Solemnibus autem receptionibus plane ut in festo Annuntiationis peractis, notarii factionum et magistri locis suis, ut supra diximus, iambos recitant, et dominis per sanctum puteum **21** et bema ut diximus, intrantibus, ac sacro instrato secundum Ecclesiæ ritum mutato, præpositus a cubiculario centenarium sumit, et imperatori tradit, qui id in atrio maris sanctæ mensæ reponit. Postea domini,

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

nes a factionibus accipiebat, neque aurum in ara ecclesiæ, ad quam procederet, deponebat, verbo processionem faciebat, ut ita dicam, *incognito*. Appellationis origo videtur hæc esse. *Paganus* proprie erat nondum nomine insignitus, nondum baptizatus, nondum in cœtum fidelium Christianorum B solemnibus ritibus receptus. Inde nondum matura et perfecta, sed affecta tantummodo *pagana* dicebant. Ita *pagani patricii* sunt p. 423, οἱ χωρὶς ὀφφικίων, ut ipse auctor per ἐπεξήγησιν declarat, *meri patricii* et *titulares*, quibus ad splendorem patriciatus nondum accesserant officia. Alibi *pagana Dominica*, cui ad honorem et celebritatem deest processio publica, non *officiata*, seu in qua officium, obsequium non peragebatur. V. Du Cange v. *Officiari* et *Inofficiari*. Anonymus apud Du Cange v. *Paganus*, ait, *paganum eum esse, qui sine aliquo jure est alienum a jure et sacris constitutionibus*. Est ergo dominica pagana ea, in quam sacræ constitutiones Typici seu Ritualis non cadunt. Infans paganus, qui nondum nomine donatus, nondum legibus Christianis adstrictus est. Omnia ista sunt non a *pago*, sed a *vago*. Vagum omne nulli regulæ, ritui, nomini, adstrictum, sed sibi permissum, βαγανόν, *paganum*, est.

(34) Sitne hic loci centenarius unus, unica massa constans, an saccus tot nummis plenus, quot requiruntur ad conficiendum centenarium, imaginariam æris summam, non liquet. Cusos fuisse nummos centenario pondere æquivalentes, liquet e Nostri p. 272. Dicitur enim ibi imperator in castra pergens ad sufficiendum necessariis sumptibus secum sumere centenaria et milliaresia, id est ingentes massas et minutam pecuniam, hanc ad minutas expensas, illas commodioris transvectionis gratia. Cum legerem aliquando in Itinerario Keisleri t. I. p. 367, Florentiæ in Vestiario magni ducis asservari grandem auream massam a Joanne VII Palæologo Imp. Græco, qui concilio Florentino interfuit. cusam, et illuc allatam, medaglionum quotquot exstent maximum, cœpi conjicere, forte id centenarium esse. Constitit mihi tamen ex eo, quod addit ille auctor, pondere nummum illum 117 ludovicos aureos, pravam eam fuisse conjecturam. Centenarius enim tenebat centum litras auri. Litra tenebat 72 numismata. Numisma æquivalere creditur plus minus ducato aureo Hollandico aut sequino Veneto. Si ergo 72 centies multiplices, habebis 7200 ducatos aureos, seu valorem centenarii unius, præter propter. Solebant ævo medio principes viri, si quo proficiscerentur, auri et argenti massas ingentes secum ducere, quo promptius imponi jumentis et tutius transvehi possent. Quales massas *rotas* appellabant, Arabes quasi *lapides morales*, id est massas lapidibus molaribus similes. Ita narrat Abulfeda ad an. æræ Saracenicæ 360 (A. C. 971.) de Almoezzo sedes e Libya in Ægyptum transferente, et recens conditam suis auspiciis Alcahiram occupante, *Exibat* [nempe Africa seu Almahdia] *cum familia thesaurisque suis, quos tantos et tam*

luculentos ferunt fuisse, ut cusum omne aurum curaret in moles lapidum molarium similes conflari et camelis imponi. Idem de rege quodam Arabiæ felicis hæc narrat ad an. 593. [Chr. 1197.] *Acervos* B *apum incredibiles coegit, ut aurum colliquatum ad instar lapidum molarium in cellis deponeret*. Habebant quoque rotas argenti. Vincent. Bellovac. XXXI, 143. de soldano Sebastiæ loquens : *Argentearia de Lebena valere dicitur tres rotas argenti depurati, quæ valent tria millia soldanos, solutis operariis*. Ipse manibus meis gessi, et admodum gravem sensi talem centenarium argenteum in gazophyacio Ducali Gothano, Aureng Zebo, Indorum celebri superiore sæculo regi, grandi Mogolo vulgo dicto, oblatum, teste inscriptione Persica. Quem nummum cl. Kehrius, quondam in hac Academia LL. OO. lector, deinceps in aula Petropolitana interpres, peculiari libello illustravit, quo inter alia de more hodiernorum in Oriente principum, nummos ad rotarum instar vægrandes et ponderosos cudendi disserit. Neque tam novum illud est institutum, Heliogabalus enim centenarias invenisse formas seu massas auri dicitur Lampridio in vita Severi, pag. C 967. quas tamen non centum auri libras, sed centum solidos aureos tantum tenuisse ex illus, verbis colligitur. Qualis forma cum nummo Florentino superius memorato satis bene convenit. Procul dubio tales massæ rotundæ, rotæ, fuerunt centenarii quoque Nostro commemorati, grandes, ut bajulus vix par esset uni ferendo. Quapropter ἐπωμάδιον φόρτωμα dicitur nostro in loco. Potest tamen etiam saccus vel pera fuisse. Sane per peras et bursas adhuc solvunt et numerant Turcæ, et medio ævo Latini per coria cervina, et Arabes per badras seu coria caprilla solvebant et numerabant ; et in historiis Arabum legitur Almamon, quo imperante res Chalifatus Bagdadici summum fortunæ illustris fastigium, sed parum diu, obtinuerunt, per badras argentum donasse, tanta profusione, ut opes illius imperii æquasse, quin superasse, Romani quondam stupendas opes intelligas. Tenebat autem badra quævis decies millenos nummos argentos, *dirhem* Arabibus dictos, id est drachmas, seu milliaresia Græcis D novis. Sed rationes has nummarias subtilius ingenium et in his rebus exercitatius me melius exponet. Morem festo Paschatis aurum ecclesiæ offerendi et in ara deponendi primus instituit Constantinus M. Vid. Vales. ad Euseb. de Vita Constantini l. IV c. 22. Quoties endytam seu instratum altaris in Sancta Sophia mutarent, quod magno quoque Sabbato, id est eo, quod proxime diem festum Paschatis antecedit, fiebat, deponebat imperator infra aram in scabello ibi posito centenarium auri, ut hic dicitur aut, quod idem est, ut verbis utar Codini Offic. p. 107, n. 8, centum auri libras, per vestiarium offerebat inter clericos dividendas. Ipse Noster quoque infra p. 107, centum litras offerri præcipit, ut dubium jam non sit, auri centenarium idem esse atque centum auri libras, non autem centum auri numismata, vel solidos.

secundum morem qui festo Annuntiationis beatæ Virginis obtinet, incensant, et transeuntes per sinistram bematis partem, locum, ubi sacra vasa custodiuntur, intrant, quibus incensatis, ipsi in aureis sellis suis, patriarcha in thromo ibi collocato, consident.

τοῦ ἁγίου φρέατος τῶν δεσποτῶν [67] διερχομένων, καθὼς προείρηται, καὶ ἐπὶ τοῦ βήματος εἰσερχομένων, καθὼς εἴπομεν, καὶ τῆς ἐνδυτῆς κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν ὑπαλλαττομένης (35), λαμβάνει ὁ πραιπόσιτος ἐκ χειρὸς τοῦ κουβικουλαρίου τὸ κεντινάριον, καὶ ἐπιδίδωσι τῷ βασιλεῖ, καὶ ὁ βασιλεὺς ἀποτίθησι τοῦτο ἐν τῷ πεζουλίῳ τοῦ θαλασσιδίου (36) τῆς αὐτῆς ἁγίας τραπέζης. Καὶ εἶθ' οὕτως θυμιῶντος τοῦ δεσπότου κατὰ τὸν προειρημένον τύπον τοῦ εὐαγγελεισμοῦ, διέρχονται διὰ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τοῦ αὐτοῦ βήματος, καὶ εἰσέρχονται ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ (37), κἀκεῖσε θυμιῶντος τοῦ δεσπότου τὰ ἱερὰ σκεύη, καθέζονται ἐν τοῖς χρυσοῖς τούτων σελλίοις (38), ὁ δὲ πατριάρχης ἐπὶ τοῦ ἐκεῖσε ἱσταμένου θρόνου.

XXVIII. Tunc nardum et cinnamomum dominis patriarcha offert, postea chartularius sacrorum vasorum eos adorat, et benedictione a patriarcha accepta, egrediens nardum senatoribus distribuit. Quo facto, domini cum patriarcha egrediuntur, et per sinistram bematis partem Sanctique Nicolai ædem transeuntes, ad magnam portam in sacrum puteum ducentem exeunt. Intra hanc enim patriarcha stat, et hostias seu oblatas dominis tradit, qui, osculo dato, ipsi valedicunt, perque sanctum puteum transeunt. Exteriori vero sacri putei porta pedem efferentibus tribunus Venetorum cum factione alba cruce dominos signante præsto est, dum factiones interea et cantores quæ festo illi conveniunt, acclamant. Non enim intra factionum acclamationes domini, ut mos est, subsistunt, sed

ΚΗ'. Καὶ δὴ τοῦ πατριάρχου ἐπιδιδοντος τοῖς δεσπόταις τό τε νάρδον καὶ τὰ τριψίδια (39), καὶ μετὰ ταῦτα προσκυνεῖ ὁ τοῦ σκευοφυλακίου χαρτουλάριος, καὶ λαμβάνει εὐχὴν παρὰ τοῦ πατριάρχου, καὶ ἐξερχόμενος ποιεῖ τὴν διανομὴν τοῦ νάρδου εἰς τοὺς τῆς συγκλήτου, καὶ μετὰ τὸ τελειωθῆναι τὴν τοιαύτην διανομὴν, ἐξέρχονται οἱ δεσπόται μετὰ τοῦ πατριάρχου, καὶ διὰ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τοῦ βήματος καὶ τοῦ ἁγίου Νικολάου διερχόμενοι, ἐξέρχονται πρὸς τὴν μεγάλην πύλην τὴν ἐξάγουσαν εἰς τὸ ἅγιον φρέαρ. Ἔνδοθεν γὰρ ταύτης τῆς πύλης ἱσταμένου τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν δεσποτῶν, ἐπιδίδωσιν ὁ πατριάρχης τὰς εὐλογίας, ἤτοι τὰς προσφορὰς, τοῖς δεσπόταις, κἀκεῖσε δὲ τοῦτον ἀσπαζόμενοι οἱ δεσπόται ἀποχαιρετίζουσι, καὶ διὰ τοῦ ἁγίου φρέατος διέρχονται. Ἐξιόντων δὲ τῶν δεσποτῶν τὴν ἔξω πύλην

VARIÆ LECTIONES.

[67] τῶν δὲ δεσπ. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(35) Solebant imperatores quovis magno Sabbato endytam in æde Sanctæ Sophiæ mutare, et die proxime anteriore, seu Veneris, *caro* per eminentiam dicto, id faciebant in æde Blachernensi. Vid. ad p. 107 et 442. Insignis est locus Theophanis pag. 379 : Τῇ ἁγίᾳ Παρασκευῇ ἐκέλευσεν αὐτοὺς ὀμόσαι... καὶ τῇ ἐπαύριον, ἥτις ἦν τὸ ἅγιον Σάββατον... προῆλθεν ὁ βασιλεὺς (Leo Chazarus)... εἰς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν καὶ ὑπαλλάξας τὴν ἐνδυτὴν, ὡς ἔθος ἐστὶ τοῖς βασιλεῦσι, ἐπανῆλθεν ἐν τῷ ἄμβωνι σὺν τῷ υἱῷ, et adacto populo in fidem sacramentumque sibi et filio dicendum... τῇ ἐπαύριον, ἥτις ἦν ἡ μεγάλη Κυριακὴ τοῦ Πάσχα, summo mane in Circo, ministrante patriarcha, ἔστεψε τὸν υἱὸν αὐτοῦ, καὶ οὕτω προῆλθον ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ οἱ δύο βασιλεῖς...

(36) Πεζούλιον puto esse *scabellum*, quod coram mari aræ positum erat, ut in eo vasa aræ reponerentur, si quæ evacuanda aut eluenda erant. Θαλασσίδιον aut θάλασσα, seu *mare*, erat lapis cavus, in quem reliquiæ vini aut aquæ benedictæ, quibus amplius opus non erat, effundebantur. Vid. Du Cange Gloss. Gr. h. v.

(37) *Custodiario*, vel thesauro ecclesiæ, æde, in qua ecclesiæ vasa et cimelia asservabantur. Τὰ ἱερὰ σκεύη in missæ celebratione usitata recenset Goar. ad Codin, p. 134, n. 45. Τὰ ἱερὰ σκεύη, quæ in processionibus circumferri solebant, erant inter alia τὸ ἅγιον μανδίλιον, sudarium Christi Edessenum, ejus ad Abgarum epistola, et τὰ ἅγια σπάργανα, (Cedren. in Michaele Paphlagone,) omophorium Mariæ, et zona ejus. Multo plures reliquias sacras CPli, ut ferebatur, asservatas recenset epistola Alexii imp. ad Robertum Frisonem, Hollandiæ et Flandriæ comitem, apud Du Cange ad Alexiad. p. 334 et 336, quarum neque Constantinus noster, neque alii meminere. Sacra hæc vasa, quo pertinent, quoque candelabra, cruces, calices, alius ornatus aureus et argenteus, vestes soricæ, etc., sæpe ostentationi imperatorum inserviebant, qui ea aut monstrabant peregrinis legatis (v. Leon. Grammat. p. 485), aut e templis petebant, et palatia sua iis instruebant, ut passim in hoc codice factum legitur, aut et Circum iis ornabant, quod de Alexandro, Leonis fratre, scriptores post Theophanem referunt p. 234. Habemus l. 2. c. 49, indicem sacrariorum, quæ in variis ecclesiis palatinis asservabantur.

(38) Non tota aurea subsellia erant, sed lignea foliis aureis obducta. Et id in universum de aureis per hunc codicem dictis vasis intelligendum est, auro tantum incrustata fuisse.

(39) Mos erat, ut sabbato magno scenophylax in scenophylacio Magnæ ecclesiæ coram imperatore et patriarcha *nardos*, id est pyxides nardo plenas, distribueret, illo puta unguento odorato, nondum consecrato, quod post consecrationem a sacerdote factam τὸ μῦρον appellatur et ungendis crucibus, aris aliisque sacris vasis servit. Vid. pag. 107 et 442. Solebant enim eo tempore homines elegantiores pyxides nardi secum gerere, ut nos hodie pyxides pulvere sternutatorio gerimus onustas. Aldhelmus de laudibus virginitatis : *Omne patrimonium et ornamentorum gloriam tam discriminalia capitum et periscelides crurum, quam olfactoriola nardi et crepundia collo e gemmiferis lunulis pendentia ad stipem mancis et matriculariis prodiga liberalitate contulerunt*. Alias leguntur imperatores ante festos dies et processiones solemniores τριψίδια, frusta, schidia cinnamomi, item ὀσφράδια seu fasciculos florum distribuisse, de quibus dixi suo loco.

τοῦ ἁγίου φρέατος, ἵστανται κἀκεῖσε ὁ δήμαρχος τῶν Βενέτων μετὰ καὶ τοῦ δήμου τοῦ λευκοῦ κατασφραγίζοντες· διερχομένων τῶν δεσποτῶν [καθὼς προείρηται, ἀκτολογοῦσι [68] τὰ μέρη (40)] καὶ ἀκτολογοῦντες τὰ τῇ ἑορτῇ προσήκοντα. Οὐ γὰρ ἵστανται οἱ δεσπόται, κατὰ τὸ εἰωθὸς, ἐν τῷ ἀκτολογεῖν τὰ μέρη, ἀλλὰ διερχομένων τῶν δεσποτῶν, καθὼς προείρηται, ἀκτολογοῦσι τὰ μέρη. Ὁ δὲ τῶν Πρασίνων δήμαρχος ἵσταται μετὰ τοῦ δήμου τοῦ ῥουσίου εἰς τὴν σιδηρᾶν πύλην, καὶ τῶν δεσποτῶν διερχομένων, καὶ αὐτοὶ ἀκτολογοῦσι τὰ τῇ ἑορτῇ προσήκοντα. Καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε διέρχονται οἱ δεσπόται διά τε τῆς χαλκῆς καὶ τῶν σχολῶν καὶ τῶν ἐκσκουβίτων, καὶ εἰσέρχονται διὰ τοῦ Κυρίου (41) ἐν τῷ ἱερῷ παλατίῳ.

A dum procedunt, ipsæ acclamant. Prasinorum vero tribunus cum factione russa in ferrea porta stat, et, dominis transeuntibus, quæ festo congrua sunt acclamat. Inde domini per chalcen et scholas et excubitus transeuntes, sacrum palatium cum Deo intrant.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Ἄκτα τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων.

Α'. Ἐξιόντων τῶν δεσποτῶν ἀπὸ τοῦ παλατίου εἰς τὴν προέλευσιν καὶ τῆς εἰωθυίας πάσης τάξεως ἐπακολουθούσης, γίνεται πρώτη δοχὴ εἰς τὸ τριβουνάλιον, ἤγουν εἰς τοὺς λύχνους, καὶ δέχεται κἀκεῖσε ὁ B δημοκράτης τῶν Βενέτων, ἤγουν ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν, μετὰ καὶ τοῦ περατικοῦ δήμου τῶν Βενέτων, καὶ μήπω τῶν δεσποτῶν φθασάντων ἐκεῖσε, λέγουσιν οἱ κράκται τὴν φωνὴν ἦχ. γ' (42)· « Ἀστὴρ τὸν ἥλιον προμηνύει ἐν Βηθλεὲμ Χριστὸν ἀνατείλαντα ἐκ παρθένου. » Δοχὴ α' [69]. Καὶ δὴ τῶν δεσποτῶν ἐρχομένων καὶ ἱσταμένων εἰς τὸν εἰωθότα τόπον τῆς αὐτῶν στάσεως [70], ἤγουν εἰς τὴν καμάραν, λέγουσιν οἱ κράκται· « Πολλὰ, πολλὰ, πολλά· » ὁ λαός· Πολλὰ ἔτη εἰς πολλά. » Καὶ πάλιν οἱ κράκται. « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι ἡ ἔνθεος βασιλεία (43). « Φθογγεῖ [71] (44) καὶ ὁ λαὸς ἐκ τρίτου· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. « Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, οἱ θεράποντες τοῦ Κυρίου. » Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ τρίτου· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι ὁ δεῖνα C καὶ ὁ δεῖνα αὐτοκράτορες Ῥωμαίων· » φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ τρίτου· Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. « Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα Αὔγουσται τῶν Ῥωμαίων· » Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ τρίτου· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι σὺν ταῖς αὐγούσταις καὶ τοῖς πορφυρογεννήτοις· » φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἅπαξ· « Πολυχρόνιον ποιήσει ὁ Θεὸς τὴν ἁγίαν βασιλείαν σας (45) εἰς πολλὰ ἔτη. »

CAPUT II.

Acclamationes in festo Nativitatis Domini.

I. Dominis e palatio ad processionem egressis omnique consueto ministerio sequente, fit prima in tribunali seu in lychnis receptio, statque ibi Venetæ tribunus seu domesticus scholarum cum transitoria factione Veneta, et nondum dominis ibi comparentibus, cantores voce toni III dicunt: « Stella annuntiat solem Christum, Bethlehemi e virgine ortum. » At venientibus dominis et in solitæ stationis loco seu in camera constitutis, cantores dicunt: « Multos, multos, multos! » Populus: « Multos annos in multos! » Iterum cantores: « Longa vobis tempora divina majestas! » Clamat et populus ter: « Longa vobis tempora! » Cantores: « Longa vobis tempora, servi Domini! » Clamat populus ter: « Longa vobis tempora! » Cantores: « Longa vobis tempora, N. N. imperatores Romanorum! » Clamat populus ter: « Longa vobis tempora! » Cantores: « Longa vobis tempora, N. N. Augustæ Romanorum! » Clamat populus ter: « Longa vobis tempora! » Cantores: « Longa vobis tempora cum conjugibus et porphyrogennetis. » Clamat et populus semel: « Diuturnam Deus sanctam majestatem tuam in multos annos faciat! »

VARIÆ LECTIONES

[68] Verba καθὼς — μέρη R. ejicienda putat. [69] δοχὴ ά om. ed. [70] καταστάσεως ed. [71] φθογγεῖ R., φθογγῆ cod., φθογγὴ ed. et sic ubique.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(40) Inclusa delenda sunt. In ipsis quidem conspiciuntur membranis, fateor, sed librarius primæ syllabæ κα duo puncta, et ultimæ syllaæb ρη item duo puncta superscripserat, indicaturus, D ea omnia, quæ istis quatuor punctis intercepta essent, perperam scripta et delenda esse. Nolebat nempe litura codicis elegantiam corrumpere. Recurrunt ea statim post suo loco.

(41) Potest reddi aut *per*, aut potius *præter Ecclesiam Domini*, de qua paulo ante diximus.

(42) De tonis musicis Græcorum conf. Du Cange Gloss. Gr. v. ἦχος. [Theophilus musica quædam fecit quarti toni et ex ode octava. Contin. p. 66. De τόνῳ πλαγίῳ, qui idem est ac βαρύς, v. Leo Allatius de libris Ecclesiasticis Græcorum pag. 66. ed. Paris. *Respue de octavo, impleat de quarto*, vid. *tono*. Moleon. pag, 359.]

(43) Quia Græci imperatores pro talibus haberi volebant, qui Dei et Christi suffragio et judicio adepti essent regnum, et ἐν Θεῷ in] nomine, voluntate, auctoritate et loco Dei regnarent, inde se θεοπροβλήτους, θεοστέπτους et alia talia nominabant, et regnum suum τὴν ἔνθεον βασιλείαν, *divino munere tributum*.

(44) Ubi locorum in membranis integre expressum erat hoc vocabulum, habebat ultima littera η super se semicircellum, id est circumflexum. Nam circumflexus in illis membranis ubique semicircellum pronum referebat, id est talem, cujus ambo cornua deorsum prospicerent. Venit igitur in hoc quoque verbo usu, quod singulis pene paginis observatur contigisse, η pro ει fuisse exaratum, et φθογγεῖ legi debere, id est *sonat*. Φθογγεῖν rarius veteres pro φθέγγεσθαι usurpant, probum tamen est. Habemus hoc capite, habebimusque in sequentibus formulas responsionum in laudibus, seu phonas et antiphonas, a cantoribus et populo vicissim cantando recitatas, quarum exemplum in Ecclesia Latina qui videre cupiat, inveniet lepidum apud Du Cange Gloss. Latin. v. *Festum asinorum*, ubi *vocatores* appellantur, qui hic κράκται sunt.

(45) Σὰς aut σὰς, est novæ Græciæ, pro *vester*, aut *vestrum*, ὑμῶν. Vid. Codin. *Offic.* p. 125, n. 40.

II. Secunda receptio ante portas Sanctorum Apostolorum seu in scholis: stat ibi tribunus Prasinorum seu excubitor cum factione Prasina, et nondum eo progressis dominis, cantores voce toni III dicunt: « Qui sine matre in cœlo est, sine patre in terra nascitur. » Aliud: « Sator et amicus hominum homo nasci amat. » Dominis autem venientibus et in solita statione sua seu camera subsistentibus, cantores dicunt: « Multos, multos, multos? » Populus: « Multos annos in multos! » Cantores: « Longa vobis tempora, a Trinitate electi! » Clamat et populus ter: « Sancte. » Cantores: « Longa vobis tempora N. N. imperator Romanorum! » Clamat et populus ter: « Sancte. » Cantores: **22** « Longa vobis tempora, famuli Domini! » Clamat et populus ter: « Sancte. » Cantores: Longa vobis tempora, N. N. Augustæ Romanorum! » Clamat et populus ter: « Sancte. » Cantores: « Longa vobis tempora, Domini, cum augustabus et porphyrogenetis!» Clamat et populus:« Diuturnam Deus sanctam, etc. »

A B'. Δοχὴ β' πρὸ τῶν πυλῶν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. ἤγουν εἰς τὰς σχολάς. Δέχεται ἐκεῖσε ὁ δημοκράτης τῶν Πρασίνων, ἤγουν ὁ ἐκσκούβιτος, μετὰ τοῦ περατικοῦ δήμου τῶν Πρασίνων, καὶ μήπω τῶν δεσποτῶν φθασάντων ἐκεῖσε, λέγουσιν οἱ κράκται τὴν φωνὴν [72] (46) ἦχ. γ' · « Ὁ ἀμήτωρ ἐν οὐρανοῖς, ἀπάτωρ τίκτεται ἐπὶ τῆς γῆς. » Ἄλλοι · « Ὁ φυτουργὸς τῶν ἀνθρώπων φιλάνθρωπος καταδέχεται ἄνθρωπος γεννηθῆναι. » Καὶ δὴ τῶν δεσποτῶν ἐρχομένων καὶ ἱσταμένων εἰς τὸν εἰωθότα τόπον τῆς αὐτῶν στάσεως [73], ἤγουν εἰς τὴν καμάραν, λέγουσιν οἱ κράκται · « Πολλά, πολλά, πολλά · » ὁ λαός· « Πολλὰ ἔτη εἰς πολλά. » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, ἡ ἐκλογὴ τῆς Τριάδος. Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ', « Ἅγιε. » Οἱ κράκται · « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, B ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα αὐτοκράτωρ [74] Ῥωμαίων· » Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ τρίτου· « Ἅγιε. » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, οἱ θεράποντες τοῦ Κυρίου. » Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ' « Ἅγιε. « Οἱ κράκται · « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα Αὐγοῦσται τῶν Ῥωμαίων. Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ' · « Ἅγιε. » Οἱ κράκται · « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, δεσπόται, σὺν ταῖς αὐγούσταις καὶ τοῖς προφυρογεννήτοις. » Φθογγεῖ καὶ ὁ λαός · « Πολυχρόνιον ποιήσει ὁ Θεὸς τὴν ἁγίαν βασιλείαν σας εἰς πολλὰ ἔτη. »

III. Receptio tertia intra chalcen: stat ibi tribunus Venetorum seu domesticus scholarum cum factione Veneta, et nondum eo progressis dominis, cantores voce toni III dicunt: « Peccati catenas qui fregit Deus, fasciis in præsepi involvitur: » lætæ autem acclamationes a cantoribus et populo ut in cæteris receptionibus recitantur. Receptio quarta extra chalcen: stat tribunus Venetorum cum factione alba, dicuntque cantores voce toni tertii: « Stella præcurrit et lucet in spelunca, ut Magis Dominum solis ostendat. Puer enim apparuit, et caro e Virgine pristinam Adami inobedientiam exstinxit. Ipse majestatem vestram, Domini, per longam temporum seriem ad salutem Romanorum servabit. » Faustæ autem acclamationes a cantoribus et populo, ut in prima receptione dictum fuit, recitantur.

Γ'. Δοχὴ γ' ἔνδοθεν τῆς χαλκῆς · δέχεται ἐκεῖσε ὁ δημοκράτης τῶν Βενέτων, ἤγουν ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν, μετὰ τοῦ περατικοῦ δήμου τῶν Βενέτων, καὶ μήπω τῶν δεσποτῶν, φθασάντων ἐκεῖσε, λέγουσιν οἱ κράκται τὴν φωνὴν ἦχ. γ' · « Σειρὰς ῥηγνύων τῆς ἁμαρτίας σπαργανοῦται Θεὸς ἐν φάτνῃ · » τὰ δὲ C τῆς εὐφημίας ἄκτα ᾄδονται παρά τε τῶν κρακτῶν καὶ τοῦ λαοῦ, καθὼς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς δοχαῖς. Δοχὴ δ' ἔξωθεν τῆς χαλκῆς · δέχεται ἐκεῖσε ὁ δήμαρχος τῶν Βενέτων μετὰ τοῦ δήμου τοῦ λευκοῦ, καὶ λέγουσιν οἱ κράκται τὴν φωνὴν ἦχ. γ' · « Ἀστὴρ προτρέχει καὶ λάμπει ἐν σπηλαίῳ, τὸν Δεσπότην τοῦ ἡλίου τοῖς Μάγοις καταμηνῦσαι · βρέφος γὰρ ὤφθη, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς Παρθένου τὴν παλαιὰν παρακοὴν τοῦ Ἀδὰμ ἐξηφάνιζεν [75]. Αὐτὸς τὸ [76] κράτος ὑμῶν, δεσπόται, εἰς μῆκος χρόνων φυλάξει εἰς ἀνέγερσιν Ῥωμαίων. » Τὰ δὲ τῆς εὐφημίας ἄκτα ᾄδονται παρά τε τῶν κρακτῶν καὶ τοῦ λαοῦ, καθὼς καὶ ἐν τῇ α' δοχῇ εἴρηται.

IV. Receptio quinta ad Achillem quem vocant prope magnam portam Meletii. Ibi tribunus Prasi-

Δ'. Δοχὴ ε' εἰς τὸν λεγόμενον Ἀχιλλέα πλησίον τῆς μεγάλης πύλης τῆς Μελετίου [77] (47) · δέχεται

VARIÆ LECTIONES.

[72] τῇ φωνῇ ed. [73] καταστάσ, ed. [74] αὐτοκράτορ. cod. [75] ἐξαφανίζον cod., ἐξαφανίσων conj. R. [76] Pro τὸ ed. ὁ. [77] Μελε superscripto τ cod., Μελέτης conj. R.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(46) Phona est ille hymnus, qui citatur, ὁ ἀμήτωρ. etc., et echus seu tonus ejus est modulatio. Phonæ succedebat antiphona populi.

(47) Subintellige μονῆς. De hoc monasterio nihil invenio apud Du Cange in *Const. Christ.* In codice est Μελε cum littera τ superimposita, unde fieri quoque poterat Μελέτης, *Studii.* Et sane sic exstat p. 34, tam in editione, quam in membranis, litteris omnibus integre exaratis. Eratne ergo hoc monasterium celebre illud *studii*, unde Theodorus Studita et alii prodierunt? Suntne idem *Meletiana*, quæ in tabula Peutingenaria prope CPlin conspiciuntur? Si *Meletiana* et τὰ Μελέτης et *Cœnobium* D *Studii* idem sint, liquet illam tabulam ætate Theodosii multo recentiorem esse. Allegavi inter alia hoc quoque argumentum evincendæ recentissimæ ætati illius tabulæ in recensione novæ editionis Viennensis in libello menstruo vernacule edito. Ἀχιλλεὺς erat nomen thermarum, haud procul Chalcen et Sanctam Sophiam. V. Du Cange *CPl. Christ.* p. 88. Sic dictæ illæ thermæ a celebri statua Achillis ibi conspicua. Mos nempe erat illis temporibus thermas publicas a statuis ibi erectis nominandi. Ita apud Tripolin erat balneum ὁ Ἴκαρος dictum a statua Icari ibi posita, teste Malala t. II, p. 73.

ἐκεῖσε ὁ δήμαρχος τῶν Πρασίνων μετὰ τοῦ δήμου A τοῦ ῥουσίου [78], καὶ λέγουσιν οἱ κράκται τὴν φωνὴν ἦχ. α'· « Ὁ ἀμήτωρ ἐν οὐρανοῖς, ἀπάτωρ τίκτεται ἐπὶ τῆς γῆς. » Τὰ δὲ τῆς εὐφημίας ἄκτα ᾄδονται παρά τε τῶν κρακτῶν καὶ τοῦ λαοῦ, καθὼς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς δοχαῖς. Δοχὴ ς' εἰς τὸ ὡρολόγιον τῆς Ἁγίας Σοφίας· δέχονται ἐκεῖσε ὁ δήμαρχος τῶν Βενέτων μετὰ τοῦ δήμου τοῦ λευκοῦ, καὶ λέγουσιν οἱ κράκται τὴν φωνὴν ἦχ. γ'· « Τὸν ἐν Ἐδὲμ παράδεισον ἠνέῳξεν ἐν Βηθλεὲμ ἡ παρθένος, ἐξ ἧς ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν εὐδόκησε τεχθῆναι· σαρκωθεὶς γὰρ ἐξ αὐτῆς φιλανθρώπως τῆς πικρᾶς ἠλευθέρωσεν ἡμᾶς γεύσεως τῆς ἁμαρτίας· τὸν γλυκασμὸν τῆς ἀφάτου αὐτοῦ μεγάλης ἐξουσίας καὶ τὴν ἐν κρυφίῳ τρυφὴν ἐξ αὐτῆς σωτῆρα [79] ἡμῶν εὑρηκότες, σύμφοιτοι γεγόναμεν τῆς θείας αὐτοῦ κληρονομίας. » B Καὶ δὴ τῶν δεσποτῶν ἐρχομένων καὶ ἱσταμένων εἰς τὸν εἰωθότα τόπον τῆς αὐτῶν στάσεως, ἤγουν εἰς τὸ ὡρολόγιον, λέγουσιν οἱ κράκται· « Πολλά, πολλά, πολλά· » ὁ λαός· « Πολλὰ ἔτη εἰς πολλά. » Οἱ κράκται, « Ὁ τῶν πάντων Ποιητὴς καὶ Δεσπότης. » Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ τρίτου· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, ὁ τεχθεὶς ἐκ Παρθένου ἁγίας. » Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται· « Τοὺς χρόνους ὑμῶν πληθυνεῖ σὺν ταῖς αὐγούσταις καὶ τοῖς πορφυρογεννήτοις· » ὁ λαός· « Πολυχρόνιον ποιήσει ὁ Θεὸς τὴν ἁγίαν βασιλείαν σας εἰς πολλὰ ἔτη. »

norum cum factione russa stat, dicuntque cantores voce toni III : « Is, qui sine matre in cœlo est, sine patre in terra nascitur. » Lætæ vero acclamationes a cantoribus et populo ut in reliquis receptionibus cantantur. Receptio sexta ad horologium Sanctæ Sophiæ : stat ibi tribunus Venetorum cum populo albo, dicuntque cantores voce toni tertii : « Paradisum in Eden virgo, e qua Christus et Deus noster nasci voluit, Bethlehemi aperuit. Amator enim hominum ex ea incarnatus, ab amaro peccati gustu nos liberavit; infandæ magnæque potentiæ ejus dulcedinem et in occulto voluptatem ex nostra salute capientes, divinæ ejus hæreditatis compotes evasimus. » Venientibus vero dominis inque solita sua statione seu in horologio subsistentibus, cantores dicunt : « Multos, multos, multos ! » Populus : « Multos annos in multos. » **24** Cantores : « Creator omnium et Dominus. » Populus et cantores ter : « Longa vobis tempora natus ex sancta Virgine ! » Clamat et populus ter : « Longa vobis tempora ! » Cantores : « Tempora vestra cum conjugibus et porphyrogennetis multiplicet ! » Populus : « Longævam in annos multos sacram majestatem vestram Deus faciat ! »

Ὑποστροφὴ τῶν δεσποτῶν ἀπὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας πρὸς τὸ πάλάτιον.

Ε'. Τῶν δεσποτῶν στεφομένων ὑπὸ τοῦ πατριάρχου ἐν τῷ εἰωθότι τόπῳ τοῦ ἁγίου φρέατος ἔνδον τοῦ C βήλου, λέγουσιν οἱ κράκται την φωνὴν ἦχ. γ'· « Ἀστὴρ τὸν ἥλιον προμηνύει, » καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ δὴ τῶν δεσποτῶν ἐξιόντων καὶ ἱσταμένων· λέγουσιν οἱ κράκται· « Καλῶς ἤλθετε [80], τὸ πρόβλημα τῆς Τριάδος· » (48-49) Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Καλῶς ἦλθε. » Τὰ δὲ τῆς εὐφημίας ἄκτα ᾄδονται παρά τε τῶν κρακτῶν καὶ τοῦ λαοῦ, καθὼς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς δοχαῖς προείρηται· τὸ δὲ τελευταῖον ἄκτον λέγουσιν οἱ κράκται· « Προσκυνήσαντες τοῦ τεχθέντος Χριστοῦ τὴν δόξαν· » καὶ ὁ λαός. « Πολυχρόνιον ποιήσει ὁ Θεὸς τὴν ἁγίαν. » Δοχὴ δευτέρα· ἔξω τοῦ θόλου τῆς σιδηρᾶς πύλης δέχεται ὁ τοῦ μέρους τῶν Πρασίνων δήμαρχος μετὰ τοῦ δήμου τοῦ λευκοῦ, καὶ λέγουσιν οἱ κράκται τὴν φωνὴν ἦχ. γ'· « Ὁ οὐρανὸς τὸν ἀστέρα πέμπει καθοδηγῶν τοὺς Μάγους ἐν τῇ γεν- D

Reditus dominorum a templo Sanctæ Sophiæ ad palatium.

V. Dominis a patriarcha in loco consueto sancti putei intra velum coronatis, voce toni III cantores dicunt : « Stella solem annuntiat, » etc. Exeuntibus vero et subsistentibus ipsis, cantores dicunt : « Feliciter venistis, promoti a Trinitate. » Clamat populus ter : « Feliciter veniunt. » Acclamationes autem a cantoribus et populo, ut supra de reliquis receptionibus dictum, cantantur : ultima a cantoribus recitatur : « Adorantes Christi nati gloriam : » populus respondet : « Longævam Deus esse jubeat sanctum, etc. » Receptio secunda extra tholum ferreæ portæ : factionis Prasinæ tribunus cum albo populo præsto est, et dicunt cantores voce toni tertii : « Cœlum sidus præmittit, iter Magis in nativitate monstrans; terra speluncam ad suscipiendum rerum Creatorem parat : ipse, qui nostram ex Virgine carnem suscepit, vestram a Deo coronatam majestatem in pur-

VARIÆ LECTIONES.

[78] αὐτοῦ ῥουσ, ed. [79] Σωτῆρα. R. ex compendio cod., σηρ., σωτηρίας ed. [80] ἦλθε ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(48-49) Volebant nempe a Deo electi, constituti, rebus præfecti videri. Sic passim occurrit ὁ ἐκ Θεοῦ προβληθείς, ἡ ἐκ Θεοῦ βασιλεία ὑμῶν, ὁ θεόστεπτος, etc., tritum illud in acclamationibus : *Dii vos servent, dii vos fecerunt, dii vos servent.* Est autem πρόβλημα ille, qui προβάλλεται τοῖς πράγμασι, præficitur, præponitur rebus administrandis. Est enim προβάλλειν idem quod ἐφιστάναι. Ita apud Zosimum p. 342 : Ὁ τῶν ἀνηκόντων ἰδίᾳ τῷ βασιλεῖ ταμιείων προβεβλημένος, *præfectus* (seu comes) *rerum privatarum* pro ἐπιτεταγμένος. Proprie est προβάλλειν in fronte, in vertice rei, in acie collocare, imperator προβεβλημένος, qui in cuspide populi constitutus et ei præfectus est, ἄρχων προβεβλημένος, qui in collegii sui cuspide collocatur, qui honos recens electis habebatur. Ὁ ταῦρος προβάλλει ἑαυτὸν τῆς ἀγέλης, ait Epictetus apud Arrian. p. 89 ult., cui consentit dictio Malalæ t. II, p. 67 : Εἰ ἔχει τὸ ἐξπεδῖτον σου ὅλον ἄνδρα δυνάμενον μονομαχῆσαι καὶ νικῆσαι ἕνα Πέρσην προβαλλόμενον παρ' ἐμοῦ, *prodire ante aciem et velut munimentum exercitui sese objicere a me jussum.* Hinc παραβάλλειν τινί, ad latus alicujus se collocare, alicui se adjungere, disciplinæ ejus se tradere, frequenter occurrit apud Diogen. Laertium.

pura custodiat! » Acclamationes a cantoribus et populo, ut supra de prima receptione reditus observatum, recitantur. Receptio tertia intra chalcen: excipit ibi imperatorem tribunus Venetorum seu domesticus scholarum cum factione Veneta, dicuntque cantores apelaticum tomo III: « Paradisum in Eden virgo Bethlehemi aperuit, etc. » Acclamationes vero a cantoribus et populo, ut in prima receptione dictum, recitantur.

A νήσει, ἡ γῆ δὸ σπήλαιον εὐτρεπίζει ὑποδέξασθαι τὸν τῶν ὅλων ποιητήν· ἀλλ' αὐτὸς ὁ τὴν ἡμετέραν προσλαβόμενος σάρκα ἐκ τῆς Παρθένου, τὴν ὑμῶν [81] θεόστεπτον βασιλείαν φυλάξει ἐν τῇ πορφύρᾳ. » Τὰ δὲ τῆς [82] εὐφημίας ἄκτα ᾄδονται παρὰ τῶν κρακτῶν καὶ τοῦ λαοῦ, καθὼς καὶ ἐν τῇ πρώτῃ δοχῇ τῆς ῇ ὑποστροφῆς εἴρηται. Δογὴ τρίτη ἔνδοθεν τῆς χαλκῆς. δέχεται κἀκεῖσε ὁ δημοκράτης τῶν Βενέτων, ἤγουν ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν, μετὰ καὶ τοῦ περατικοῦ δήμου τῶ Βενέτων, καὶ λέγουσιν οἱ κράκται τὸν ἀπελατικὸν (50) ἦχ. γ'· « Τὸν Ἐδὲμ παράδεισον ἠνέῳξεν ἐν Βηθλεὲμ ἡ Παρθένος », καὶ τὰ ἑξῆς. Τὰ δὲ τῆς εὐφημίας ἄκτα ᾄδονται παρά τε νῶν κρακτῶν καὶ τοῦ λαοῦ, καθὼς καὶ ἐν τῇ πρώτῃ δοχῇ τῆς ὑποστροφῆς εἴρηται.

VI. Receptio quarta ad Sanctos Apostolos seu ad scholas: stat ibi tribunus Prasinorum seu excubitor cum factione Prasina, et cantores ejus voce toni III dicunt: « Qui creaturam omnem implet ejusque dominus est, non inani exinanitione propter nos exinanitur, ut mundum superiorem ex genere nostro inferiori impleat. Ipse vitæ largitor cornu vestrum, Domini in orbe universo exaltabit **25** gentesque omnes in servitutem rediget, et majestati vestræ munera sicut magi offerant. » Acclamationes a cantoribus et populo, ut in secunda receptione dictum instituuntur. Quinta in tribunali seu ad lychnos: stat ibi tribunus Venetorum seu domesticus scholarum cum transitoria factione Veneta, dicuntque cantores apelaticum toni III: « Stella præcurrit lucetque in spelunca, etc. » Acclamationes a populo et cantoribus, ut in prima receptione dictum recitantur. Sciendum est, ad normam ritumque festi hujus receptiones et acclamationes in festo Luminum, sancto Paschate, sancta Pentecoste et festo Transmutationis, tum dominis ad Sanctæ Sophiæ abeuntibus, tum inde ad palatium revertentibus, institui.

ς'. Δοχὴ τετάρτη εἰς τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, ἤγουν εἰς τὰς σχολάς· δέχεται κἀκεῖσε ὁ δημοκράτης τῶν Πρασίνων, ἤγουν ὁ ἐκσκούβιτος μετὰ καὶ τοῦ περατικοῦ δήμου τῶν Πρασίνων. Καὶ λέγουσιν οἱ B κράκται τοῦ περατικοῦ τὴν φωνὴν ἦχ. γ'· « Ὁ πάσης κτίσεως πληρωτὴς καὶ δεσπότης ἀκενώτῳ κενώσει τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐκκενοῦται, ἵνα τὸν ἄνω πληρώσῃ κόσμον ἐκ τοῦ ἡμῶν κατωτάτου γένους· ὁ ζωοδότης αὐτὸς τὸ κέρας ὑμῶν, δεσπόται, ἀνυψώσει ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ, τὰ ἔθνη πάντα δουλώσει τοῦ προσφέρειν, ὡς οἱ μάγοι, τὰ δῶρα τῇ ὑμῶν βασιλείᾳ· » τὰ δὲ τῆς εὐφημίας ἄκτα ᾄδονται παρά τε τῶν κρακτῶν καὶ τοῦ λαοῦ, καθὼς καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ δοχῇ εἴρηται [83]. Δοχὴ πέμπτη εἰς τὸ τριβουνάλιον, ἤγουν [84] εἰς τοὺς λύχνους· δέχεται ἐκεῖσε ὁ δημοκράτης τῶν Βενέτων, ἤγουν ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν, μετὰ καὶ τοῦ περατικοῦ δήμου τῶν Βενέτων, καὶ λέγουσιν οἱ κράκται τὸ ἀπελατικὸν [85] ἦχ. γ'· « Ἀστὴρ προτρέχει καὶ λάμπει ἐν σπηλαίῳ, » καὶ τὰ ἑξῆς. Τὰ δὲ C τῆς εὐφημίας ἄκτα ᾄδονται παρά τε τῶν κρακτῶν καὶ τοῦ λαοῦ, καθὼς καὶ ἐν τῇ πρώτῃ δοχῇ εἴρηται. Εἰδέναι δὲ χρὴ, ὅτι κατα τὸν τύπον καὶ τὴν τάξιν ταύτης τῆς ἑορτῆς γίνονται αἱ δοχαὶ καὶ εὐφημίαι τῆς τε [86] ἑορτῆς τῶν φώτων καὶ τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγίου Πάσχα καὶ τῆς ἑορτῆς τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς [87] καὶ τῆς ἑορτῆς τῆς μεταμορφώσεως, καὶ ἀπιόντων ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ τῶν δεσποτῶν καὶ πάλιν ἀπ' αὐτῆς ὑποστρεφόντων ἐν τῷ παλατίῳ.

CAPUT III.

Festum Epiphaniæ. Duarum factionum acclamationes.

Receptio prima, Venetorum, vox toni obliqui IV: « Hodie is qui draconum capita in aquis

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Ἑορτὴ τῶν Φώτων (51). Ἄκτα τῶν δύο μερῶν.

Δοχὴ πρώτη, τῶν Βενέτων, φωνὴ ἦχ. πλαγ. δ'. « Σήμερον ὁ συντρίψας ἐν ὕδασι τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων

VARIÆ LECTIOMES.

[81] ἡμῶν ed. [82] τὰ τὲ τῆς ed. [83] καὶ εἴρ. ἐν τῇ δ. δ. ed. [84] ἤτουν cod. h. l. et passim. [85] ἀπελάτιον ed. hic ut et alibi nonnunqnam [86] τῆς δὲ ed. [87] Πεντεχοστῆς ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS·

(50) Carminis aut rhythmi genus hoc esse liquet; non item, unde dictum sit. Cogitari posset fuisse carminis genus, quod accineretur abeunti, quo abiens προὐπέμπετο, aut quot a promoventibus caneretur, ὑπὸ ἀπελαυνόντων πρὸς ἀπελαύνοντα, ut nostri sic dicti *Mærsche* sunt moduli, qui a tubis et tympanis accinuntur militibus in acie procedentibus: aut repetendam esse vocem ab illa in actis populorum frequenti formula ἄπελα, ἄπελα, *abige, abige*, ut in acclamationibus concilii 5 CPtani sub Mena: Ἄπελα τὰ τοῦ Ἀκεφάλου ἄπελα τὰ τῶν αἱρετικῶν. In exemplis tamen apelaticorum, quæ et hic et alibi nostri codicis produntur, nihil est, quod aut huic aut illi opinioni faveat. Num a cele- D ritate cantus nomen habuit, voce velut per vim ad cursum adacta? ut *motetum* (v. Du Cange h. v.) a sæpius variatio vocis motu. Aut ἀπελατικὸν idem est, quod *pensum*, quantum aliquis canere debet, ut *missa* quoque pensum valet; V. Du Cange v. *missa*, ubi hoc citat Aureliani episcopi: *facite sex missas de Isaia propheta*, h. e. sex ἀπολύσεις, ἀπελάσεις, *pensa*.

(51) *Festum Luminum*, vel *Epiphaniæ*. Incidit in diem 6 Januarii. Vid. Du Cange Gloss. Gr. h. v. *[Symeon. Mag. p. 406. Oratio in festo Luminum incipit: πάλιν ὁ Ἰησοῦς ἐμός. Contin. Constantin. p. 30. S. Gregorii Nysseni oratio in S. Lumina seu festum baptismi Christi, accensis cereis celebrari

τὴν κεφαλὴν ὑποκλίνει τῷ προδρόμῳ φιλανθρώπως. » Δοχὴ β', τῶν Πρασίνων, φωνὴ πλαγ. δ' · « Χριστὸς ἁγνίζει λουτρῷ ἁγίῳ τὴν ἐξ ἐθνῶν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν. » Δοχὴ γ', τῶν Βενέτων, φωνὴ ἦχ. πλαγ. α' · « Πυρὶ θεότητος ἐν Ἰορδάνῃ [88] (52) φλόγα σβεννύει τῆς ἁμαρτίας » Δοχὴ δ', τῶν Βενέτων, φωνὴ πλαγ. δ' · « Ὁ συνάναρχος τῷ Πατρὶ Θεὸς Λόγος [89] ἐν Ἰορδάνῃ σήμερον προῆλθε βαπτισθῆναι, καὶ τὴν κάραν ὑποκλίνει δουλικῶς τῷ προδρόμῳ, ὃν οὐρανῶν αἱ δυνάμεις τρέμουσι καθορῶσαι · ἀλλ' ὁ τὸν κόσμον φωτίσας τῇ αὐτοῦ ἐπιφανείᾳ ὑψώσει καὶ μεγαλυνεῖ τὸ κράτος τῆς ὑμῶν βασιλείας εἰς εὐτυχίαν καὶ δόξαν Ῥωμαίων, » Δοχὴ ε', τῶν Πρασίνων, ἦχ. πλαγ. δ' · « Χριστὸς ἐνδύεται ῥεῖθρα φιλανθρώπως τοῦ Ἰορδάνου. » Δοχὴ ς', τῶν Βενέτων, φωνὴ ἦχ. πλαγ. α' · « Πυρὶ τῆς θεότητος Ἰορδάνου » καὶ τὰ ἑξῆς. Ἀκτολογία τῆς ς' δοχῆς · λέγουσιν οἱ κράκται · « Ὁ βαπτισθεὶς ἐν ὕδασιν Ἰορδάνου. » Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ τρίτου · « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται · « Καὶ τὴν κάραν ὑποκλίνας δουλικῶς τῷ προδρόμῳ. » Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ τρίτου · « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται · « Τοὺς χρόνους ὑμῶν πληθυνεῖ σὺν ταῖς αὐγούσταις καὶ τοῖς πορφυρογεννήτοις · » ὁ λαός · « Πολυχρόνιον ποιήσει ὁ Θεὸς τὴν ἁγίαν βασιλείαν σας εἰς πολλὰ ἔτη. »

Ὑποστροφὴ τῶν δεσποτῶν τῇ αὐτῇ ἑορτῇ.

Δοχὴ α', τῶν Βενέτων, ἀπελατικὸν ἦχ. πλαγ. α' · « Ὁ συνάναρχος τῷ Πατρὶ Θεὸς Λόγος » καὶ τὰ ἑξῆς. Δοχὴ β', τῶν Πρασίνων, ἀπελατικὸν ἦχ. γ' · « Ὁ φωτίζων (53) ἐν Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἐβαπτίσθη ὕδατι ἐπιγείῳ, καὶ τὸ φῶς τοῦ βαπτίσματος ἐδωρήσατο ἀνθρώποις · ἀλλ' ὁ ταῦτα τελέσας Χριστὸς φιλανθρωπίᾳ τὸ ὑμέτερον βασίλειον κράτος κατὰ σειρὰν (54) ἀδιάδοχον κελεύει εὐτυχεῖν Ῥωμαίοις [90] καὶ βασιλεύειν. » Δοχὴ γ', τῶν Βενέτων, ἀπελατικὸν ἦχ. πλαγ. α' · « Ὁ κεφαλὰς τῶν δρακόντων, εὐεργέται, ἐν Ἰορδάνου τοῖς ῥεύμασι συντρίψας, πρὸ ποδῶν ὑμῶν συντρίψει τὰς κεφαλὰς τῶν Βαρβάρων · θεόστεπτοι εὐεργέται, ἡ Τριὰς ἡ τρισάγιος τὰς νίκας ὑμῶν πληθυνεῖ · ὁ βαπτισθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν κατὰ σάρκα καὶ ἁγιάσας τὴν φύσιν τῶν ὑδάτων. » Δοχὴ δ', τῶν Πρασίνων, ἀπελατικὸν ἦχ. δ' · « Ὁ τῇ παλάμῃ βαπτισθεὶς σήμερον τοῦ Προδρόμου τῇ φρικτῇ αὐτοῦ παλάμῃ βασιλεῖς ὑμᾶς χηρύττει (55), θεόστεπτοι

A contudit, præcursori caput amice inclinat, » Receptio secunda, Prasinorum, vox toni obliqui IV : « Christus sancto lavacro collectam sibi e gentibus Ecclesiam expiat. » Receptio tertia, Venetorum, vox toni obliqui I : « Igne divinitatis in Jordane flammam peccati exstinguit. Receptio quarta, Venetorum, vox obliqui IV : « Coæternus Patri Deus, Verbum, hodie in Jordanem, ut baptizetur, descendit, et caput more servi præcursori inclinat, quem cœlestes Potestates intuentes contremiscunt. Sed qui apparitione sua mundum illuminavit robur majestatis vestræ ad felicitatem et gloriam Romanorum augeat et exaltet ! » Receptio quinta, Prasinorum, vox toni obliqui IV : « Christus amore hominum Jordanis fluenta subit. » Receptio sexta, B Venetorum, vox toni obliqui IV : « Igne divinitatis in Jordane, etc. » Acclamatio in sexta receptione : dicunt cantores : « Baptizatus in aquis Jordanis. » Clamat et populus ter : « Longa vobis tempora ! » Cantor : « Et caput servi more præcursori inclinans. » Clamat et populus ter : « Longa vobis tempora ! » Cantores : « Tempora vestra cum augustabus et porphyrogennetis **26** augeat ! » Populus : « Longævam Deus per multos etc. »

Reditus dominorum eodem festo.

Receptio prima, Venetorum, apelaticum toni obliqui I « Coæternus Patri Deus, Verbum, etc. » Secunda, Prasinorum, apelaticum toni obliqui III : « Illuminans in Spiritu sancto baptizatus est aqua terrestri, lumenque baptismi hominibus donavit. Sed qui, C hæc, amore in homines incitatus, fecit Christus, imperatoriam majestatem vestram per non interruptam seriem annorum felices reddere Romanos et imperare jubeat ! » Receptio tertia, Venetorum, tono obliquo I : Qui capita draconum, o benigni principes, in Jordanis fluentis contrivit, ante pedes vestros Barbarorum capita conterat ! A Deo coronati benefactores, ter sancta Trinitas vestras victorias augeat: qui baptizatus est pro nobis secundum carnem et aquarum naturam sanctificavit. » Quarta Prasinorum, apelaticum toni IV : « Baptizatus hodie Præcursoris manu, sua tremenda manu vos, imperatores a Deo coronati benefactores, præ-

VARIÆ LECTIONES.

[88] θεότητος Ἰορδανοῦ cod. [89] Θεὸς, λόγος ed. [90] Ῥωμαίους ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

solitum, memoratur Lambeccio Comm. Vindob. I. III, 6, cod. 111.]' Vid. Codin. Offic. c. 8. Appellationis ratio apparet e verbis paulo inferioribus C. 10 : ὁ τὸν κόσμον φωτίζειν τῇ αὐτοῦ ἐπιφανείᾳ. Est enim natalis apparitionis Christi in carne, quam propterea quod luminosa, illustris esset, et *Lumina* appellarunt, et accensis luminibus celebrarunt, nec non baptismo, qui absque luminibus non erat, initiandis ardentes cereos tenentibus. Qua de re alias agimus.

(52) Liquet aliquid deesse : quod dum suggerant meliores libri, acquiescamus conjecturæ Leichianæ.

(53) Græci novi φωτίζειν et pro *illuminare* et

D pro *baptizare* usurpant. Unde intelligitur lusus in ambiguo verbi.

(54) Græci sobolem alicujus per sæcula continuatam, stemma genealogicum, σειράν, id est *catenam*, dicunt, ut nos *arborem*. Σειρὰ ἀδιάδοχος est series generis desinens, quam alia series non excipit. Conf. quæ ad p. 157. De verbo διαδέχεσθαι *cessare*, *desinere*, dicam.

(55) Qualis dictio παλάμῃ κηρύττει ! Voce prædicatur, non manu. Expectes χρίει aut στεφανοῖ vel simile quid, quod manus faciat. Verum Æthiopem lavet, qui balbutiem infantilis ævi corrigere instituat.

dicat, unctosque orbi universo ostendit. Lavacro enim sanctificans, integritatis oleo majestatem baptizat, salutem Romanis et maximum auxilium et gloriam imperii donat. » Receptio quinta, Venetorum, apelaticum toni obliqui IV; « Lumen materialiter in corpore apparuit, ut nos lumen facti cum Dei luce commisceremur: præsto est aqua implens et perficiens spiritu: una ad ipsum accedamus, ut una cum eo exaltemur. Signati sumus arcano modo, qui virtutem mysterii cognovimus, suscepimus omnes secundum, non primum, Adamum, ut renati. » Acclamationis verba cantantur a præcentoribus et populo, ut in cæteris factionibus. Postremo cantores quoque acclamant: « Adorantes Christi manifestati gloriam.» Populus: « Diutissime majestatem vestram Deus custodiat! »

A εὐεργέται, καὶ Χριστοὺς [91] (56) ὑμᾶς δεικνύει πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ. Τῷ λουτρῷ γὰρ ἁγιάσας, τῆς ἀφθαρσίας τῷ ἐλαίῳ βαπτίζει τὴν βασιλείαν, σωτηρίαν δωρούμενος τοῖς Ῥωμαίοις καὶ ἀντίληψιν (57) μεγίστην καὶ δόξαν τῆς βασιλείας. » Δοχὴ ε', τῶν Βενέτων, ἀπελατικὸν ἦχ. πλαγ. δ'· Τὸ φῶς ἐπέφανεν ὑλικῶς ἐν σώματι, ἵνα φῶς γενόμενοι Θεοῦ φωτὶ μιγῶμεν. Πάρεστιν ὕδατι πλύνων καὶ τελειῶν τῷ πνεύματι, συγκατέλθωμεν τούτῳ, ἵνα συνανυψωθῶμεν. Σημειωθῶμεν μυστικῶς τοῦ μυστηρίου τὴν ἰσχὺν ἐγνωκότες, ἀναλάβωμεν οἱ πάντες τὸν δεύτερον μὴ τὸν πρῶτον Ἀδὰμ ὡς ἀναγεννηθέντες. » Τὰ δὲ τῆς εὐφημίας ἄκτα ᾄδονται παρά τε τῶν κρακτῶν καὶ τοῦ λαοῦ, καθὼς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς δοχαῖς. Τὸ δὲ τελευταῖον ἄκτον λέγουσιν οἱ κράκται· « Προσκυνήσαντες τοῦ ἐπιφανέντος Χριστοῦ τὴν δόξαν· » ὁ λαός· « Πολυχρόνιον ποιήσει ὁ Θεὸς τὴν ἁγίαν βασιλείαν. »

27 CAPUT IV.

Acclamationes in sancti Paschatis festo.

Receptio prima Venetorum, vox toni I: « Divinæ resurrectionis potentia mortis bellum solutum est. » Secunda, Prasinorum, vox toni I: « Lucis inaccessæ faces mortuis, qui in tenebris erant, illuxere. Christus enim mortuus apparuit, morte mortem exstinguens, captivos post tres dies resurgens exsuscitavit. Ipse gloriam vestram, domini, diu in purpura custodiet! » Receptio tertia, Venetorum: vox toni III: « Pascha Domini hodie videntes, melodice et unanimiter clamamus. » Quarta, Venetorum, vox toni I: « Divinæ resurrectionis potentia mortis, etc. » Quinta, Venetorum, vox toni I: «Æternum cum Patre imperans ultimis diebus temporaliter cum hominibus conversatus fuit et in cruce tartarum mortemque captivam ducens, post tres dies sua resurrectione mortuis resuscitationem renovat. Ipse cornu vestrum, domini, victoriis contra Barbaros exaltabit! » Receptio sexta, Venetorum, vox toni III: « Lucis inaccessæ faces, » etc. Acclamatio in sexta receptione: dicunt cantores: « Creator omnium et Dominus. « Clamat et populus ter: « Multos annos vobis. » Cantores: « Mirabiliter e sepulcro

B

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Ἄκτα τῇ ἑορτῇ τοῦ ἁγίου Πάσχα.

Δοχὴ πρώτη, τῶν Βενέτων, φωνὴ ἦχ. α'· « Θεϊκῆς ἐγέρσεώς δυναστείᾳ ὁ τοῦ θανάτου πόλεμος διελύθη. » Δοχὴ β', τῶν Πρασίνων, φωνὴ ἦχ. α'· « Φωτὸς ἀπροσίτου λαμπηδόνες νεκροῖς ἐπέλαμψαν τοῖς ἐν σκότει. Χριστὸς γὰρ ὤφθη νεκρὸς ἐν τάφῳ, θανάτῳ θάνατον θανατώσας, συνανέστησε τοὺς δεσμίους τῇ τριημέρῳ αὐτοῦ ἐγέρσει· αὐτὸς τὴν δόξαν ὑμῶν, δεσπόται, εἰς μῆκος χρόνων φυλάξει ἐν τῇ πορφύρᾳ. » Δοχὴ γ'. τῶν Βενέτων, φωνὴ ἦχ. γ'· « Πάσχα Κυρίου σήμερον καθορῶντες μελῳδικῶς κραυγάζομεν καὶ [92] ὁμοφρόνως. » Δοχὴ δ', τῶν Βενέτων, φωνὴ ἦχ. α'· « Θεϊκῆς ἐγέρσεως δυναστείᾳ, » καὶ τὰ ἑξῆς. Δοχὴ ε', τῶν Πρασίνων, φωνὴ ἦχ. α'· » Ὁ ἀχρόνως C τῷ Πατρὶ συμβασιλεύων ἐπ' ἐσχάτων τοῖς ἀνθρώποις χρονικῶς συνανεστράφη [93], καὶ ἐν τῷ σταυρῷ τὸν ᾅδην καὶ θάνατον αἰχμαλωτίσας, τριημέρῳ αὐτοῦ ἐγέρσει τοῖς νεκροῖς τὴν ἀνάστασιν ἐγκαινίζων (58)· αὐτὸς τὸ κέρας ὑμῶν, δεσπόται, ἀνυψώσει ταῖς νίκαις κατὰ Βαρβάρων. » Δοχὴ ς', τῶν Βενέτων, φωνὴ ἦχ. γ'· « Φωτὸς ἀπροσίτου λαμπηδόνες » καὶ τὰ ἑξῆς. Ἀκτολογία τῆς ς' δοχῆς. Λέγουσιν οἱ κράκται· « Ὁ τῶν πάντων Ποιητὴς καὶ Δεσπότης. » Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κρά-

VARIÆ LECTIONES.

[91] χρηστοὺς cod. [92] καὶ om. cod. [93] συνανετράφη ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(56) M. χρηστούς. Quorum utrum præstet, in dubio relinquo. Unctine fuerint novi imperatores CPtani, disputo ad p. 218.

(57) *Auxilium.* Proprie est reprehensio, seu apprehensio a postica, vel retractio lapsi aut proclivis in ruinam. Ἀντιλαμβάνεσθαί τινος est idem nostro *sich jemandes annehmen*, pro curare, solari, juvare aliquem, ejus curam suam facere, ad se trahere. Vid. Infra p. 30, 203. et Constantin. Vit. Basil. p. 141. Hinc intelligas illud Sexti Empirici Pyrrhon. I: Ἀλλὰ καὶ τῶν αὐτοῦ παθῶν ἀντιληπτικός ἐστι καὶ παρηγορικός, *solatur et mulcet ejus passiones*; proprie reprehendit eas ab excessu, aut ad se trahit, putat eas ad se pertinere. Ἀντίληψιν τῶν δημοσίων πραγμάτων, *procurationem rei publicæ* habet Cedren. p. 490. et Contin. Theophan. p. 88. Potest quoque reddi vocabulum *protectio*, D ut sæpe fecit Habertus in Pontificali.

(58) *Resurrectionem mortuis encæniare* est mortuis in resurgendo præire suo exemplo, resurrectionem ordiri, mortuis resurrectionem ut rem novam et insuetam præstare, exhibere, monstrare, mortuos resurrectione initiare. Est enim *initiare aliquem aliqua re* eum illius rei notitia et experimento, antea incognitæ, imbuere, instruere. *Encæniare* ait Du Cange Gloss. Lat. h. v., ἐγκαινίζειν, est *initiare vel aliquid primo exercere vel induere: unde vestem novat, encæniat, qui primo eam induit vel portat.* Inde est ἐγκαινίζειν urbem, balneum publicum, statuam, circum, ecclesiam initiare, innovare, pro prima vice usurpare, initium facere utendi eorum unoquoque, secundum indolem cujusque.

κται· « Ὁ ἀναστὰς παραδόξως ἐκ τάφου. » Φθογγεῖ A καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται· « Καὶ τὸ χαῖρε δεδωκὼς μυροφόροις (59). » Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ τρίτου· Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται· « Τοὺς χρόνους ὑμῶν πληθυνεῖ σὺν ταῖς αὐγούσταις καὶ τοῖς πορφυρογεννήτοις. » Ὁ λαός· « Πολυχρόνιον ποιήσει ὁ Θεὸς τὴν ἁγίαν βασιλείαν σας εἰς πολλὰ ἔτη. »

Ὑποστροφὴ τῶν δεσποτῶν τῇ αὐτῇ ἑορτῇ.

Δοχὴ α', τῶν Βενέτων, φωνὴ ἦχ. α'· « Τὸ μέγα καὶ σεβάσμιον τῆς ἀναστάσεως μυστήριον λαμπρυνομένη σήμερον ἡ κτίσις ἑορτάζει· ὁ γὰρ τῆς δόξης Κύριος τὸ σκυθρωπὸν ἀφανίσας τοῦ θανάτου καὶ τὰ τοῦ ᾅδου σκυλεύσας βασίλεια, συνανέστησε τοὺς πάλαι τεθνεῶτας, χαρὰν ἀνεκλάλητον καὶ θεῖον Πάσχα [94]. Τελεῖται παραδόξως, μεγαλύνεται τὸ κρά- B τος ὑμῶν, δεσπόται, εἰς δόξαν, εἰς καύχησιν, εἰς ἀνέγερσιν (60) τῶν Ῥωμαίων. » Τὰ δὲ τῆς εὐφημίας ἄκτα ᾄδονται παρὰ τῶν κρακτῶν καὶ τοῦ λαοῦ, καθὼς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς δοχαῖς. Τὸ δὲ τελευταῖον ἄκτον λέγουσιν οἱ κράκται· « Καλῶς ἦλθον οἱ δεσπόται σὺν ταῖς αὐγούσταις καὶ τοῖς προφυρογεννήτοις. » Ὁ λαός· « Καλῶς ἤλθετε. » Οἱ κράκται· « Προσκυνήσαντες τοῦ ἀναστάντος Χριστοῦ τὴν δόξαν. » Ὁ λαός· « Πολυχρόνιον ποιήσει ὁ Θεός. » Δοχὴ β', τῶν Πρασίνων, ἀπελατικὸν ἦχ. α'· « Σήμερον τὸ τοῖς ἀγγέλοις ἀπόῤῥητον ἐκτελεῖται τῆς ἀναστάσεως μυστήριον. Ὁ γὰρ ἐμπιμπλῶν πᾶν ζῶν εὐδοκίας σαρκὶ θανατοῦται ὡς ἄνθρωπος, καὶ τὴν ἄπληστον τοῦ ᾅδου τυραννίδα αἰχμαλωτεύει, νεκρώσας τὸν νεκρωτήν· νῦν ἠφανίσθη τὸ πρὸ αἰώνων C αἶσχος, νῦν ἐξήνθησεν ἡ χαρὰ τῶν περάτων (61). Ὁ παντάναξ δὲ Θεὸς καὶ ζωοδότης, τοὺς δεσπότας φύλαττε ἐν τῇ πορφύρᾳ. » Δοχὴ γ', τῶν Βενέτων, φωνὴ ἦχ. α'· « Σταυρὸν καὶ θάνατον ὑπομείνας Χριστὸς, κατῆλθεν ἑκὼν ἐν τάφῳ, καὶ τὰς τοῦ ᾅδου συντρίψας πύλας τῇ θεϊκῇ αὐτοῦ ἐξουσίᾳ, πᾶσιν ἀνάστασιν ἐγκαινίζει τοῖς ἀπ' αἰῶνος νενεκρωμένοις. Ἡ κτίσις σήμερον ἑορτάζει διπλοῦν τὸ Πάσχα τῆς σωτηρίας, ὁρῶσα τὸ σκῆπτρον ὑμῶν, δεσπόται, τῇ ἀναστάσει Χριστοῦ συνανατέλλον. » Τὰ δὲ τῆς εὐφημίας ἄκτα ᾄδονται παρά τε τῶν κρακτῶν καὶ τοῦ λαοῦ, καθὼς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς δοχαῖς. Τὸ δὲ τελευταῖον λέγουσιν οἱ κράκται. « Προσκυνήσαντες τοῦ ἀναστάντος Χριστοῦ τὴν δόξαν. » Ὁ λαός· « Πολυχρόνιον ποιήσει ὁ Θεὸς τὴν » κ. τ. λ. Δοχὴ δὲ τετάρτη, τῶν Πρασίνων φωνὴ ἦχ. γ'· « Πάσχα Κυρίου σήμερον καθορῶντες » D καὶ τὰ ἑξῆς. Δοχὴ ε', τῶν Βενέτων, φωνὴ ἦχ. α'. « Ἐγκαινίζεται σήμερον τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις, παραδόξως ἐκ φθορᾶς μεταπλαττομένη πρὸς ἀφθαρσίαν, στολίζεται τὴν στολὴν τῆς προτέρας δόξης, μηκέτι τῷ θανάτῳ κατεχομένη. Ὁ γὰρ ἔχων τὸ

resurgens. » Clamat et populus ter: « Longa vobis tempora. » Cantores: « Et qui salutem unguenta afferentibus dixit. » Clamat et populus ter: « Longa vobis tempora! » Cantores: « Tempora vobis, augustabus et porphyrogennetis augeat! » Populus: « Longævam Deus sacram, etc. »

Reditus dominorum eodem festo.

Receptio prima, Venetorum, vox toni I: « Magnum et venerandum resurrectionis mysterium splendens hodie creatura celebrat. Dominus enim gloriæ terrorem mortis removit, inferorum regnum spoliavit, quondam mortuos una excitavit, ineffabile gaudium ac divinum Pascha! Mirabiliter celebratur, augetur robur vestrum, domini, ad gloriam, famam et salutem Romanorum. » **28** Acclamationis autem verba a præcentoribus et populo, ut in cœteris receptionibus, cantatur. Ultimum cantores dicunt: Pulchre venerunt domini cum augustabus et porphyrogennetis. » Populus: « Pulchre venistis. » Cantores: « Adorantes resurgentis Christi gloriam. » Populus: » Longævam Deus, » etc. Receptio secunda, Prasinorum, apelaticum toni I: « Hodie impenetrabile angelis resurrectionis mysterium celebratur. Omne enim vivum gratia replens in carne ut homo occiditur, et insatiabilem orci tyrannidem captivam ducit, occisore occiso: nunc æternum evanuit opprobrium, nunc exsurgit gaudium terminorum. Rex omnium Deus vitæque dator, serva dominos in purpura! » Tertia, Venetorum, vox toni I: « Crucem mortemque perpessus Christus, sponte in sepulchrum descendit, contritisque divina potentia sua orci portis, omnibus in sæculo mortuis resurrectionem renovat. Creatura hodie duplex Pascha salutis celebrat, videns sceptrum vestrum, domini, cum Christi resurrectione una exoriens. » Acclamationis acta a cantoribus et populo ut in cæteris factionibus cantantur. Postremo præcentores dicunt: « Adorantes Christi resuscitati gloriam, » etc. Populus: « Longævam Deus faciat, etc. » Receptio quarta, Prasinorum: vox toni III: « Pascha Domini hodie intuentes, » etc. Quinta, Venetorum: vox toni I: « Renovatur hodie humana natura, admirandum in modum ex corruptione in integritatem transmutata: induit prioris gloriæ vestimentum, non amplius a morte superanda. Tenens enim robur mortis coæternum Patris et æque inaccessum Verbum, orci regnum spoliavit, solvit captivorum vincula, libertatem omnibus donavit: hic custodiet robur majestatis, ad

VARIÆ LECTIONES

[94] χαρὰ ἀνεκλάλητος καὶ θεῖον Πάσχα τελεῖται ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(59) Ad mulieres unguenta ad sepulcrum Christi ferentes respicitur Marc. XVI, 1; v. Du Cange Gloss. Gr. v. Μυροφόροι.

(60) Hinc corrigatur Contin. Constant. p. 264, ubi ἄνεσιν legitur. Opponitur τῇ καταπτώσει τῶν Βαρβάρων; v. p. 29.

(61) *Gaudium totius terrarum orbis.* Πέρατα τοῦ κόσμου vel τῆς οἰκουμένης intelliguntur.

laud..., gloriam et salutem Romanorum. » Acclamationis acta a cantoribus et populo ut in cæteris cantantur. Ultimum vero cantores dicunt : « Adorantes resurgentis Christi gloriam : » Populus : « Longævam Deus, » etc.

A κράτος τοῦ θανάτου, ὁ τοῦ Πατρὸς συνάναρχος καὶ συναΐδιος λόγος, σκυλεύσας τὰ βασίλεια τοῦ ᾅδου, ἔλυσε τὸν δεσμὸν τῶν αἰχμαλώτων, πᾶσι δωρησάμενος ἐλευθερίαν. Ὅς καὶ φυλάξει τὸ κράτος τῆς βασιλείας εἰς δόξαν, εἰς καύχημα, εἰς ἀνέγερσιν Ῥωμαίων. » Τὰ δὲ τῆς εὐφημίας ἄκτα ᾄδονται παρά τε τῶν κρακτῶν καὶ τοῦ λαοῦ, καθὼς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς δοχαῖς. Τὸ δὲ τελευταῖον ἄκτον λέγουσιν οἱ κράκται · « Προσκυνήσαντες τοῦ ἀναστάντος Χριστοῦ τὴν δόξαν. » Ὁ λαός · « Πολυχρόνιον. »

29 CAPUT V.

Acta in feria secunda septimanæ renovationis.

Peracto ecclesiastico officio, quando domini mensæ assident, Venetorum organum sonat, et dicit populus : « Sancta. » Organo silente, præcentores : « Ter sancte, cum dominis simul impera. » Clamat et populus ter : « Ter sancte. » Cantores : « Et tu eorum curam in omnibus suscipe. » Clamat et populus ter : « Ter sancte. » Cantores : « Augens vitæ tempora. » Clamat et populus ter : « Ter sancte. » Cantores : « Ad perfectam lætitiam Romanorum. » Clamat et populus ter : « Ter sancte. » Cantores : « Cum piis Deique amantibus conjugibus. » Clamat et populus ter : « Ter sancte. » Cantores : « Et venerandis porphyrogennetis in purpura. » Clamat et populus ter : « Ter sancte. » Cantores : « Et Venetorum, fidelium servorum vestrorum. » Clamat et populus ter : « Ter sancte. » Cantores : « Resurgens Deus noster, dominos custodi. » Clamat et populus similiter ter : « Resurgens Deus noster, dominos custodi. » Cantores : « Spiritus sancte, augustas serva ! » Populus eadem ter. » Cantores : « Mater Dei nostri, custodi porphyrogennetos. » Eadem populus ter. Cantores : « Domine, vitam eorum per nostram. » (II.) Hymnus toni I : « Aperiantur sepul-

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Ἄκτα τῇ ἑορτῇ τῇ δευτέρᾳ τῆς διακαινησιμου [95] (62.)

Μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας, ὅτε ἀκουμβίσωσιν (63) οἱ δεσπόται ἐπὶ τῆς τραπέζης, αὐλεῖ τὸ ὄργανον τῶν Βενέτων, καὶ λέγει ὁ λαός · « Ἁγιαχάς (64). » « Καὶ ὅτε παύσῃ τὸ ὄργανον, λέγουσιν οἱ κράκται · B « Τρισάγιε, συμβασίλευσον τοὺς δεσπότας [96]. » Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ τρίτου · « Τρισάγιε. » Οἱ κράκται · « Καὶ σὺ αὐτοὺς θεράπευσον ἐπὶ πᾶσιν. » Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ' · « Τρισάγιε. « Οἱ κράκται · « Πλεονάζων τῆς ζωῆς αὐτῶν χρόνους. » Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'. « Τρισάγιε. » Οἱ κράκται · « Εἰς τελείαν χαρμονὴν τῶν Ῥωμαίων. » Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ' · « Τρισάγιε. » Οἱ κράκται · « Σὺν αὐγούσταις εὐσεβέσι φιλοθέοις. » Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ' · « Τρισάγιε. » Οἱ κράκται · « Καὶ τοῖς τιμίοις πορφυρογεννήτοις ἐν τῇ πορφύρᾳ. » Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ τρίτου · « Τρισάγιε. » Οἱ κράκται · « Καὶ Βενέτων τῶν γνησίων ὑμῶν δούλων. » Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ' « Τρισάγιε. » Οἱ κράκται · « Ἔς, ὁ ἀναστὰς Θεὸς ἡμῶν, τοὺς δεσπότας φύλαττε. » Καὶ ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ τρίτου · » Οἱ ἐς (65), ὁ ἀναστὰς Θεὸς ἡμῶν, τοὺς C δεσπότας φύλαττε. » Οἱ κράκται · « Πνεῦμα τὸ πανάγιον τὰς αὐγούστας σκέπασον (66). » Καὶ ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράκται · « Μήτηρ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, φύλαττε τὰ πορφυρογέννητα. » Καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'. Οἱ

VARIÆ LECTIONES

[95] διχαινησίμου R.. διακινησίμου cod. et. ed. [96] τοῖς δεσπόταις conj. Leich.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

(62) Sic frequenter in hoc codice est exaratum pro διακαινησίμου. Ἡ διακαινήσιμος ἑβδομάς, vel ἑβδομὰς τοῦ διακαινησίμου (ita Græci novi efferunt pro τῆς διακαινήσεως), *septima renovationis*, ut vulgo vertunt, (non prorsus recte, nisi renovationis vocabulum pro gestatione novarum vestium accipiatur, quæ significato medio ævo usitata hodie exoluit,) est ea, quæ diem Paschatis immediate sequitur. Græci enim septimanam a die lunæ ordiuntur, et finiunt in dominica. Vid. Du Cange Gl. Gr. h. v. Dicitur ἡ διακαινήσιμος, quia neophyti illa septimana διὰ καινῶν *in albis*, quas in baptismo vigilia Paschatis acceperant, incedebant, et ἡ Καινή, nempe Κυριακή, *Dominica nova*, dicebatur, in quas novas et candidas vestes pro ultima vice gestabant, seu deponebant. Methodius patriarch. CPtanus de iis, qui abnegarunt : Βαλλέσθω ἱμάτια καινὰ κατὰ τὸν τύπον τῶν βαπτιζομένων. Vestes illæ a Latinis quidem *albæ*, a candore, Græcis vero αἱ καιναὶ appellabantur. Terminatio ιμον novis Græcis valde frequentatur, pro nomine substantivo terminato in ις, ut τὸ διακαινήσιμον pro διακαίνησις, *processio in novis vestibus* ; τὸ ἀναλήψιμον pro ἡ ἀνάληψις ; αἰτήσιμον et αἰτήσιον pro αἴτησις. Ita quoque ἀσπαστικὸν pro osculo, ἀσπασμῷ vel actu osculandi. Glossæ : *Labratum*, φίλημα βασιλικὸν. ἀσπαστικὸν βασιλέως.

(63) Non putem negandam Luitprando fidem, qui in legatione ait, Græcos imperatores in solemnibus conviviis per dies festos non assedisse mensis, sed accubuisse vetusto more. Putem itaque, verbum ἀκουμβίζειν, ubi occurrit in hoc codice. (occurrit autem sæpius in Cletorologio,) per *accumbere* reddi debere.

D (64) Quid illud χας sibi velit, nescio. Videtur ad illa vulgaria pertinere, qualia in hoc codice in Laudibus passim occurrunt, ut paulo post ἐς, et οἱ ἐς, νανὰ, etc., quorum ratio dari nulla potest, neque debet.

(65) Recurrit sæpius in hoc codice. Est procul dubio idem, quod ἐές, *heus*, exclamatio ; v. Du Cang. v. ἐές, pro quo etiam εἰς habemus ; item ας apud Symeon. Mag. p. 495, item οἱ ἐς, quod aliud nihil quam *hue, ohe.*

(66) Est votum Augustabus proprium, quas, optant populi, ut Spiritus sanctus obumbret, tegat, obnubat. Quia nempe velo nuptæ prodibant. Simile illud Hincmari in coronatione Judithæ, cum nuberet Edelfredo, regi Anglorum : *Nubas in Christo, obnupta nube cœlesti et refrigerata gratia spirituali.*

κράκται· « Κύριε, ζωὴν αὐτῶν διὰ τὴν ζωὴν ἡμῶν. » (B.) Φωνὴ ἤχ. α'. « Ἐξανοιγέσθωσαν τάφοι, καὶ νεκροὶ ἐξαναστήτωσαν· ὁ γὰρ Κύριος ἐκ τάφου [97] σήμερον ἐξανέστη. Εὐφραινέσθωσαν οἱ ζῶντες καὶ ζωῆς (67) ἐντρυφάτωσαν· τοῦ γὰρ θανάτου τὸ κέντρον σήμερον ἠφανίσθη. Λευχειμονείτω ἡ κτίσις τὸν κτίστην ἀνευφημοῦσα· ἡ τυραννὶς γὰρ τῆς ἁμαρτίας σήμερον καθηρέθη. Ἀγαλλιάσθω μεγάλως ἡ πόλις ὑμῶν, δεσπόται, θεότητι τῇ ἐν Τριάδι σήμερον προσκυνοῦσα, εἰς κατάπτωσιν Βαρβάρων καὶ ἀνέγερσιν Ῥωμαίων. » Καὶ ἀπὸ φωνῆς (68) λέγουσιν ἀπελατικὸν ἦχ· α'. « Τὸ μέγα καὶ σεβάσμιον μυστήριον τῆς ἀναστάσεως » καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ μετὰ τὸ τελειῶσαι τὸν δῆμον τῶν Βενέτων ἀκτολογεῖ ὁμοίως καὶ ὁ δῆμος τῶν Πρασίνων, καὶ λέγει ἀπελατικὸν ἦχ· α'. « Σήμερον τὸ τοῖς ἀγγέλοις ἀπόῤῥητον » καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ μετὰ τὸ τελειῶσαι τὸν δῆμον τῶν Πρασίνων λέγουσιν οἱ κράκται τῶν Βενέτων· « Κύριε, σῶσον τοὺς δεσπότας Ῥωμαίων. » Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'. « Κύριε, σῶσον. » Οἱ κράκται· « Κύριε, σῶσον τοὺς ἐκ σοῦ ἐστεμμένους· » Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'. « Κύριε, σῶσον. » Οἱ κράκται. « Κύριε, σῶσον τοὺς δεσπότας σὺν ταῖς αὐγούσταις καὶ τοῖς πορφυρογεννήτοις. » Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'. « Κύριε, σῶσον. » Οἱ κράκται· « Ἐς ὁ ἀναστὰς Θεὸς ἡμῶν τοὺς δεσπότας φύλαττε. » Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ κρίτου· « Οἱ εἰς, ὁ ἀναστὰς Θεὸς ἡμῶν, τοὺς δεσπότας φύλαττε. » Οἱ κράκται· « Πνεῦμα τὸ πανάγιον τὰς Αὐγούστας σκέπασον. » Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράκται· « Μήτηρ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, φύλαττε τὰ πορφυρογέννητα! » Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράκται· « Κύριε, ζωὴν αὐτῶν διὰ τὴν ζωὴν ἡμῶν. » Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ τρίτου. Καὶ εὐθέως ῥίπτει ἄνωθεν ἀπὸ τῆς θυρίδος ὁ ἀρτοκλίνης τὰ δύο μέρη (69) τὰ ἀποκόμβια, καὶ ἐπεύχονται τοῖς δεσπόταις, καὶ ἀναχωροῦσι.

cra et mortui resurgant! Dominus enim hodie e sepulcro surrexit. Gaudeant viventes, et ob vitam exsultent: mortis enim stimulus hodie evanuit. Candidam vestem creatura, laudans Creatorem, induat: peccati enim tyrannis hodie sublata est. Valde exsultet urbs vestra, domini, divinitatem in trinitate hodie adorans, in perniciem Barbarorum et Romanorum salutem. » Post hanc cantionem dicunt apelaticum toni I: « Magnum ac venerandum resurrectionis mysterium, etc. » Postquam Venetorum factio acclamare desiit, populus Prasinus similiter acclamat et apelaticum toni I dicit: « Hodie ineffabile angelis mysterium, etc. » Quo finito, Venetorum præcentores: « Domine, serva Romanorum dominos! » Clamat et populus ter: « Domine, serva! » Cantores: « Domine, a te coronatos serva! » Clamat et populus ter: « **30** Domine, serva! » Cantores: « Serva Domine, imperatores cum augustabus et porphyrogennetis! » Clamat et populus ter: « Domine, serva! » Cantores: « Qui resurrexisti, Deus noster, dominos serva! » Idem ter populus. Cantores: « Spiritus sancte, Augustas protege! » Clamat et populus idem ter. Cantores: « Mater Dei nostri, porphyrogennetos custodi! » Clamat et populus eadem ter Cantores: « Domine, vitam eorum per vitam nostram. » Clamat et populus eadem ter: et statim tricliniarius e fenestra duabus factionibus missilia distribuit, quæ, fausta dominis apprecatæ, discedunt.

Ὑποστροφὴ τῶν δεσποτῶν δείλης [98] (70) ἀπὸ τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους [99] πρὸς τὸ παλάτιον.

Reditus dominorum vespertinus a templo SS. Apostolorum ad palatium.

Α'. Δοχὴ α' εἰς τοὺς Λέοντας. Δέχεται ἐκεῖσε ὁ δημοκράτης τῶν Βενέτων, ἤγουν ὁ δομέστικος τῶν

I. Receptio prima ad Leones. Stat ibi princeps Venetorum, seu domesticus scholarum, cum po-

VARIÆ LECTIONES

[97] ἐξ τάφου ed. [98] δήλης cod. [99] ἀπὸ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων conj. Leich.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(67) Ita membranæ. Erunt, qui ζωῇ malint.

(68) *Assa voce, sed clara.* Opponitur cum τῷ ἀπὸ φθογγῆς, quod est *modulata voce* (v. p. 147, et 183), tum voci pressæ, aut tacitæ recitationi, τῇ ἡσυχαίῳ καὶ καθ' ἑαυτόν. Prorsus idem est atque μετ' ἐκφωνήσεως, aut ἐκφώνως, de quo supra diximus ad p. 17. Liquet e novella Justin. 127, quæ vetat consecrationem sacrorum donorum, aut in baptismo preces, tacite a sacerdote recitari, deprehenso forte uno et altero, qui tacite se ea dicere jactans, tamen nihil dixisset, et ne formulam quidem teneret; sed μετὰ φωνῆς clara voce, quam omnes audiant, recitari jubet. Κελεύομεν πάντας ἐπισκόπους τε καὶ πρεσβυτέρους μὴ κατὰ τὸ σεσιωπημένον, ἀλλὰ μετὰ φωνῆς τῷ πιστοτάτῳ λαῷ ἐξακουομένης τὴν θείαν προσκομιδὴν καὶ τὴν ἐπὶ τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι προσευχὴν ποιεῖσθαι. — Διὰ ταῦτα προσήκει τὴν ἐπὶ τῇ ἁγίᾳ προσκομιδῇ καὶ τὰς ἄλλας προσευχὰς μετὰ φωνῆς παρὰ τῶν ὁσιωτάτων ἐπισκόπων τε καὶ πρεσβυτέρων προσφέρεσθαι τῷ Κυρίῳ. Neque scrupulum injicere debet, quod additur ἤχῳ α', Nulla enim vox, sive assa, sive modulata sit, potest absque tono quodam proferri. Et significatur hic tantummodo, illam, quæ subjicitur, rhesin esse nuda quidem voce, at in eodem semper tono primo recitandam, quod Latini sequiores dicunt *directare*. *Psalmus directaneus*, unico tono, nullo flexu, nulla modulatione absolutus. V. Du Cange v. *Directare* et φωνή. Veteres quoque dicebant ἀπὸ φωνῆς, *oraliter*, ut vulgo dicunt, alicui aliquid mandare renuntiandum alteri, imperare agendum, vel vetare. Ita narrat Appianus Parthicorum initio, Ateium trib. plebis Crassi expeditioni intercedentem πρῶτον μὲν ἀπὸ φωνῆς κωλῦσαι καὶ διαμαρτύρασθαι μὴ βαδίζειν, etc., *clara voce*, conceptis verbis, *expeditionem vetuisse*.

(69) Si recte habet hæc lectio (et sæpe sic est in codice), debet accusativus pro dativo hic accipi. Alias posset εἰς ob præcedentem syllabam excidisse videri.

(70) M. δήλης, quod eo indico, ut intelligatur mos librarii η et ει permutandi, non tanquam rectum sit. Ἀπὸ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους est idiotismus novæ Græciæ.

o, et dicunt præcentores : « Feli- na' majestas. » Clamat et populus r .. venistis. » Acclamationis autem oribus et populo ut in reliquis re- antantur. Abeuntibus dominis, popu- dicit : « Salve, potentissime impera- n orbis, famule Dei, Romanorum litia Venetorum, voluptas et decus, te men centum annos populo suo præesse ud : « Gaudium hodie, tranquillitas et ns ! Domini enim gaudium induti, ut , in majestate splendent, et orbi felicitas Ipsum enim gaudium nostrum orbis titia est. » Aliud : « Dextra Dei nostri, potentiam fecit, pax in proprio imperio lque in ipso, ad clementiam, in fide exal- audeant cœlestes spirituum exercitus, gau- copiæ Romanorum, Christiani omnes, festum lebraturi, simul gaudeant ! » Sciendum est, cursoria in cæteris quoque processionibus iri.

. Receptio secunda in ædes Sancti Polyeucti. Stat tribunus Venetorum cum factione alba, et di- t cantores : « Feliciter venit divina majestas. » lamationis vero acta a cantoribus et populo, ut in cæteris quoque receptionibus, cantantur. eptio tertia ad Sanctam Euphemiam Olybrii. ibi tribunus Prasinorum seu excubitor cum sitorio Prasinorum populo, et cursoria toni I t : « Qui æternum Patri, » etc. Acta vero ac- nationis a cantoribus et populo, ut in cæteris eptionibus mos est, cantatur. Receptio quarta Philadelphium. Stat ibi princeps Venetorum seu nesticus scholarum cum Venetorum populo. Ac- nationis autem acta a cantoribus et populo, in cæteris receptionibus obtinet, cantantur. nta ad Taurum ; stat ibi tribunus Prasinorum n factione russa ; acta vero acclamationis a toribus et populo ut in cæteris receptionibus tantur. Sexta ad fornicem pistorum : reversus n tribunus cum russis, dominos ibi excipit. lamationis autem acta a præcentoribus et po- ut in cæteris receptionibus cantantur. Sep- o in foro ; stat ibi princeps Prasinorum seu ubitor cum populo Prasino. Acclamationis vero a cantoribus et populo ut in cæteris receptio- s cantantur. Octava in Prætorio : stat ibi tri- us Venetorum cum populo albo. Acclamationis

A σχολῶν, μετὰ καὶ τοῦ περατικοῦ δήμου τῶν Βενέτων, καὶ λέγουσιν οἱ κράκται· « Καλῶς ἦλθεν ἡ ἔνθεος βασιλεία. » Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ τρίτου· « Καλῶς ἤλθετε [1]. » Τὰ δὲ τῆς εὐφημίας ἄκτα ᾄδονται παρά τε τῶν κρακτῶν καὶ τοῦ λαοῦ, καθὼς [2] καὶ ἐκ ταῖς λοιπαῖς δοχαῖς, καὶ μετὰ τὸ ἀποκινῆσαι τοὺς δεσπότας λέγει ὁ δῆμος τὰ δρομικά (71)· « Χαίροις, κραταιότατε αὐτόκρατορ, χαρὰ τῆς οἰκουμένης, τοῦ Θεοῦ ὁ θεράπων, Ῥωμαίων εὐτυχία, ἀγαλλίασις Βενέτων, εὐφροσύνη καὶ κοσμιότης, σὲ ἡ θεότης ἐπὶ χρόνους ἑκατὸν ἀξιώσῃ τὴν ἑαυτοῦ διέπειν πολιτείαν. » Ἄλλο· « Χαρὰ ὧδε σήμερον, γαλήνη καὶ πραότης μεγάλη· οἱ γὰρ δεσπόται χαρὰν ἠμφιεσμένοι ὡς ἑωσφόροι ἐκλάμπουσιν ἐν τῷ κράτει, καὶ δεξιοῦται τῷ κόσμῳ εὐτυχία. Αὐτὴ γὰρ χαρὰ ἡμῶν καὶ ἀγαλλίασις κό- B σμου. » Ἄλλο. « Ἐποίησε δύναμιν ἡ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, δεσπόται, ἀντελάβετο εἰρήνη τῆς ἰδίας πολιτείας, καὶ ἐν αὐτῷ ἐν τῇ πίστει ὕψωσε πρὸς εὐμένειαν. Ἀγάλλεσθε οὐράνιαι στρατιαὶ τῶν ἀσωμάτων, συναγάλλου στρατόπεδον τῶν Ῥωμαίων, καὶ ἐπαγάλλεσθε [3] πάντες Χριστιανοὶ ἑορτάζειν Κυρίῳ. » Ἰστέον, ὅτι ταῦτα τὰ δρομικὰ λέγονται καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς προελεύσεσι.

Β'. Δοχὴ β' εἰς τὸν ἅγιον Πολύευκτον. Δέχεται ἐκεῖσε ὁ δήμαρχος τῶν Βενέτων μετὰ τοῦ δήμου τοῦ λευκοῦ, καὶ λέγουσιν οἱ κράκται· « Καλῶς ἦλθεν ἡ ἔνθεος βασιλεία. » Τὰ δὲ τῆς εὐφημίας ἄκτα ᾄδονται παρά τε τῶν κρακτῶν καὶ τοῦ λαοῦ, καθὼς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς δοχαῖς. Δοχὴ γ' εἰς τὴν ἁγίαν εὐφημίαν τοῦ Ὀλυβρίου. Δέχεται ἐκεῖσε ὁ δημοκράτης τῶν Πρασίνων, ἤγουν ὁ ἐκσκούβιτος μετὰ καὶ τοῦ περατι- C κοῦ δήμου τῶν Πρασίνων, καὶ λέγει δρομικὰ ἦχ. α'· « Ὁ ἀχρόνως τῷ Πατρὶ » καὶ τὰ ἑξῆς. Τὰ δὲ τῆς εὐφημίας ἄκτα ᾄδονται παρά τε τῶν κρακτῶν καὶ τοῦ λαοῦ, καθὼς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς δοχαῖς. Δοχὴ δ' εἰς τὸ Φιλαδέλφιον. Δέχεται κἀκεῖσε ὁ δημοκράτης τῶν Βενέτων, ἤγουν [4] ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν, μετὰ καὶ τοῦ περατικοῦ δήμου τῶν Βενέτων. Τὰ δὲ τῆς εὐφημίας ἄκτα ᾄδονται παρά τε τῶν κρακτῶν καὶ τοῦ λαοῦ, καθὼς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς δοχαῖς. Δοχὴ ε' εἰς τὸν Ταῦρον. Δέχεται ἐκεῖσε ὁ δήμαρχος τῶν Πρασίνων μετὰ τοῦ δήμου τοῦ ῥουσίου. Τὰ δὲ τῆς εὐφημίας ἄκτα ᾄδονται παρά τε τῶν κρακτῶν καὶ τοῦ ὁ λαοῦ, καθὼς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς δοχαῖς. Δοχὴ ζ' ἐν τῷ φουρνικῷ τῶν ἀρτοπωλῶν [5] (72). Ὑποστρεφόμενος αὐτὸς δήμαρχος μετὰ τοῦ δήμου τοῦ ῥουσίου, ποιοῦ- D σιν [6] (73) ἐκεῖ δοχήν. Τὰ δὲ τῆς εὐφημίας ἄκτα ᾄδονται παρά τε τῶν κρακτῶν καὶ τοῦ λαοῦ, καθὼς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς δοχαῖς. Δοχὴ ζ' ἐν τῷ φόρῳ. Δέχεται ἐκεῖσε ὁ δημοκράτης τῶν Πρασίνων, ἤγουν ὁ

VARIÆ LECTIONES.

[1] ἡλ. superscripto θ cod., ἦλθες sive ἤλθετε R. [2] καθὼς ἐν ed. [3] συναγάλλεσθε ed. [4] ὁ ante δομέσ . ed. [5] ἀφτοπουλῶν cod. [6] ποιῶσιν cod.

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUS.

... carminis concitatioris, dactylici, ... quale abeunti accinitur, ... 34. ... novæ aptum.

(73) M. ποιῶσιν. Frequentissime aut libra noster, aut auctor ipse ex more sæculi subjur vum pro indicativo usurpat, aut potius ω ...

ἐκσκούβιτος, μετὰ τοῦ περατικοῦ δήμου τῶν Πρασίνων. Τὰ δὲ τῆς εὐφημίας ἄκτα ᾄδονται παρά τε τῶν κρακτῶν καὶ τοῦ λαοῦ, καθὼς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς δοχαῖς. Δοχὴ η' ἐν τῷ πραιτωρίῳ. Δέχεται ἐκεῖσε ὁ δήμαρχος τῶν Βενέτων, μετὰ τοῦ δήμου τοῦ λευκοῦ. Τὰ δὲ τῆς εὐφημίας ᾄδονται παρά τε τῶν κρακτῶν καὶ τοῦ λαοῦ, καθὼς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς δοχαῖς. Ἐν δὲ τῷ τελευταίῳ ἄκτῳ λέγουσιν οἱ κράκται· « Καλῶς ἦλθεν ἡ ἀναίρεσις τῶν τῆς Ἄγαρ (74). » Ὁ λαός· « Πολυχρόνιον ποιήσει ὁ Θεὸς τὴν ἁγίαν βασιλείαν σας εἰς πολλὰ ἔτη [a]. » Δοχὴ θ' ἐν τῷ φουρνικῷ τοῦ Μιλίου. Ὑποστρεφόμενος ὁ αὐτὸς δήμαρχος τῶν Βενέτων μετὰ τοῦ δήμου τοῦ λευκοῦ, ποιεῖ ἐκεῖσε δοχήν. Τὰ δὲ τῆς εὐφημίας ἄκτα ᾄδονται παρά τε τῶν κρακτῶν καὶ τοῦ λαοῦ, καθὼς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς δοχαῖς. Καὶ πάλιν μετὰ μικρὸν τῆς τοιαύτης δοχῆς δέχεται ὁ δημοκράτης τῶν Πρασίνων, ἤγουν ὁ δομέστικος τῶν ἐκσκουβίτων. Τὰ δὲ τῆς εὐφημίας ἄκτα ᾄδονται παρά τε τῶν κρακτῶν καὶ τοῦ λαοῦ, καθὼς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς δοχαῖς. Καὶ πάλιν μετὰ μικρὸν τῆς τοιαύτης δοχῆς δέχεται ὁ δημοκράτης τῶν Βενέτων, ἤγουν ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν, εἰς τὸ κάγκελλον τῆς χαλκῆς. Τὰ δὲ τῆς εὐφημίας ἄκτα ᾄδονται παρά τε τῶν κρακτῶν καὶ τοῦ λαοῦ, καθὼς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς δοχαῖς.

A vero acta a cantoribus et populo ut in cæteris receptionibus cantantur. Postremo cantores Dicunt: « Pulchre venit exitium Agarenorum. » Populus: « Longævam Deus sacram majestatem vestram in multos annos faciat! » Nona in fornice Milii: reversus idem Venetorum tribunus cum populo albo, imperatores ibi excipit. Acclamationis vero acta a præcentoribus et populo ut in cæteris receptionibus cantantur. Non procul inde princeps Prasinorum seu domesticus excubitorum iterum adest. Acclamationis vero acta a præcentoribus et populo ut in cæteris receptionibus cantantur. Non longe inde Venetorum princeps seu domesticus scholarum iterum in cancellis chalces adest. Acclamationis vero acta a cantoribus et populo ut in cæteris receptionibus cantantur.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

B

Ἄκτα τῇ ἑορτῇ τῇ Κυριακῇ τοῦ Ἀντίπασχα.

Ἰστέον, ὅτι τῇ Κυριακῇ τοῦ Ἀντίπασχα (75), ὅτε ἀκουμβίσωσιν οἱ δεσπόται ἐπὶ τῆς τραπέζης, ἡ αὐτὴ τάξις καὶ ἀκολουθία γίνεται τῆς δευτέρας τῆς διακαινησίμου, δηλονότι καὶ αἱ ἀκτολογίαι τῶν δύο μερῶν, καὶ πάντα, καθὼς προείρηται· πλὴν οἱ μὲν Βένετοι λέγουσιν ἀπελατικὸν ἦχ. πλαγ. δ'· « Ἀνακαινίζου ἡ κτίσις, Χριστὸς ἀνέστη, ἑόρταζε τῷ Κυρίῳ τὰς ἑορτάς σου. Ἐσφραγισμένου γὰρ τοῦ τάφου, ὁ τῆς ζωῆς ἥλιος ἀνατείλας, καὶ ὀφθεὶς ἀποστόλοις τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δι' αὐτοῦ ἐγκαινίζει, καὶ εἰρήνην χαρίζεται πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ, καὶ τὸ βασιλεῦον κράτος ἀστέρος ἀνατολὴ τοῦ ἀδύτου νεουργεῖ καὶ [b] (76) μεγαλύνει, ὡς λαμπρὸς ἥλιος, προερχόμενος σήμερον εἰς δόξαν, C εἰς καύχημα, εἰς ἀνέγερσιν Ῥωμαίων· » Οἱ δὲ Πράσινοι τόνδε· « Ἀποβαλόντες σύμβολα λυπηρᾶς κατηφείας οἱ ἀπόστολοι, χαίροντες προῆλθον εἰς Γαλιλαίαν καὶ εἶδον ὃν ἐπόθουν ἐκ νεκρῶν ἐγηγερμένον. Ἀπόῤῥητον ἐδέξαντο παρ' αὐτοῦ μυσταγωγίαν, καὶ ὡς ἀκτῖνες διαδραμόντες τὸν κόσμον φαιδρόμορφον ἐκήρυξαν τῆς ἀναστάσεως τὴν ἡμέραν. Αὐτῶν ἡ προστασία τῇ θεϊκῇ παντευχίᾳ (77) ὑμᾶς διαφυλάξει, δεσπόται, εἰς εὐτυχίαν Ῥωμαίων. » Ἰστέον, ὅτι ὑποστρεφόντων τῶν δεσποτῶν δείλης ἀπὸ τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους [c] εἰς τὸ παλάτιον ταύτῃ τῇ ἑορτῇ, ἡ αὐτὴ τάξις καὶ ἀκολουθία γίνεται τῆς δευτέρας τῆς διακαινησίμου, δηλονότι καὶ αἱ δοχαὶ ἐν τοῖς προει-

32 CAPUT VI.

Acta feriæ secundæ Dominicæ post Pascha.

Sciendum est, Dominica secunda post Pascha, quando mensæ domini assident, eumdem ritum idemque officium ac secunda feria renovationis observari. Scilicet et duarum factionum acclamationes et omnia quæ supra declarata fuerunt: nisi quod Veneti apelaticum toni obliqui IV dicant: « Renova te, creatura, Christus resurrexit: celebra Domino festa tua. E sepulcro enim, sigillo munito, vitæ Sol exortus est, et apostolis, clausis januis, apparuit. Spiritus sanctus per ipsum renovat et pacem orbi universo largitur, majestatem imperatorum sideris nunquam occidentis ortus renovat et magnificat, procedens hodie ut splendidus sol ad honorem, gloriam et salutem Romanorum. » Prasini vero dicunt: « Signa tristis mœstitiæ apostoli deposuerunt, in Galilæam cum gaudio processere, et quem desideraverant resuscitatum e mortuis viderunt. Doctrina ineffabili ab eo imbuti, orbem sicut radii penetrantes. splendidam resurrectionis diem nuntiarunt: quorum patrocinium per gratiam divinam vos, domini, ad Romanorum felicitatem custodiat! » Sciendum est, dominis ab æde Sanctorum. Apostolorum ad palatium hoc festo revertentibus, eumdem ritum et ordinem ac in secundo renovationis observari: scilicet et excipiuntur in dictis locis, ac acclamationes supra commemoratæ recitantur:

VARIÆ LECTIONES.

[a] ἔτη deest in cod. [b] καὶ om. cod. [c] τῶν ἁγίων Ἀποστόλων conj. Leich.

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUS.

(74) Simile illud Francorum, ni fallor, de Josselino Corteniacense, *mors pallida Saracenorum*.

(75) Est Dominica proxima a festo Paschatis, alias *in albis, vel quasimodo* dicta.

(76) M. deest copula, quo aliquanto vehementior fit oratio. At ἐγκαινίζει trahendum sequentibus com- D mune τὴν οἰκουμένην. *Spiritus sanctus per eum initiat totum mundum*, in rebus novis et insuetis, in vita nova constituit.

(77) Videtur vocabulum a πᾶν *omne*, et τεύχειν *facere*, compositum esse, atque *omnipotentiam Dei significare.*

præterquam quod Veneti tono obliquo IV canunt: « Tristis mœstitiæ signa apostoli deposuerunt, etc. » Item tono I; » Is, qui æternum Patri, » etc. Πράσινοι ἦχ. πλαγ. δ' · Ἀποβαλόντες τὰ σύμβολα « Ὁ ἀχρόνως τῷ Πατρὶ » καὶ τὰ ἑξῆς.

A ρημένοις τόποις καὶ αἱ ἀκτολογίαι, καθὼς προείρηται. Πλὴν λέγουσιν οἱ Βένετοι ἀπελατικὸν ἦχ. πλαγ. δ' · « Ἀνακαινίζου ἡ κτίσις » καὶ τὰ ἑξῆς. Οἱ δὲ λυπρᾶς κατηφείας » καὶ τὰ ἑξῆς. Ἄλλο ἦχ. α ξ.

CAPUT VII.

In feria IV *septimanæ* IV *post Pascha.*

Sciendum, in hac mediæ Pentecostes processione, procedentibus iterumque revertentibus dominis, similes receptiones et acclamationes ut in secunda feria renovationis institui: nisi quod Veneti apelaticum toni I dicant: « Magne et venerande Spiritus, qui in cœlo cum Patre [22] ut Dominus omnium celebratus, in templo cum Hebræis conversans, flumina sapientiæ scaturire docet, et Altissimi Sapientia admirandum in modum exclamat: Accedite, sitientes, et Spiritus, qui potus perennis est, haustu irrigamini. Populi bibentes exsultant, et potentiam vestram, domini, ad gloriam, honorem et incrementum Romanorum venerantur. Prasini vero voce toni I: « Mediator creaturæ suique Patris divinum Verbum, in medio templo hoc festo libere loquitur: qui e latere purissimo in totum orbem flumina immortalitatis effusurus es, nunc sitientibus, e labiis, doctrinæ flumina profondis; at imperitum vulgus miratur quidem, sed agnoscere recusat, tua sapientia omnia esse confecta tuaque gubernatione contineri. Tu igitur, Deus, qui manu tua dominos coronasti, ad lætitiam Romanorum eos custodi. » Sciendum est, hoc mediæ Pentecostes festo, dominis mensæ accumbentibus, eumdem ritum et morem ac in secunda renovationis feria observari.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Τῇ ἑορτῇ τῆς Μεσοπεντηκοστῆς (78).

Χρὴ εἰδέναι, ὅτι καὶ τῇ προελεύσει ταύτῃ τῆς Μεσοπεντηκοστῆς, καὶ ἀπιόντων τῶν δεσποτῶν καὶ πάλιν ὑποστρεφόντων, καὶ αἱ δοχαὶ καὶ αἱ ἀκτολογίαι ὅμοιαι γίνονται τῆς δευτέρας τῆς διακαινησίμου. Πλὴν οἱ μὲν [10.17] Βένετοι λέγουσιν ἀπὸ φωνῆς ἀπελατικὸν ἦχ. α' · « Πνεῦμα μέγα καὶ σεβάσμιον, ὁ ἄνω δοξαζόμενος σὺν τῷ Πατρὶ ὡς πάντων Κύριος, ἐν ἱερῷ συνόμιλος ὢν Ἑβραίοις διδάσκει Σοφίας βρύειν νάματα (79), ὑπερφυῶς ἡ Σοφία τοῦ Ὑψίστου ἀναφω- B νῶν· Οἱ διψῶντες προσέρχεσθε, καὶ δροσίζεσθε [18] τοῦ Πνεύματος τὴν πόσιν, ἐκεῖνο τὸ ἀείζωον πόμα. Τὰ πλήθη ἀγάλλονται πίνοντα, καὶ γεραίρουσι τὸ κράτος ὑμῶν, δεσπόται, εἰς δόξαν, εἰς καύχημα, εἰς ἀνύψωσιν Ῥωμαίων. » Οἱ δὲ Πράσινοι λέγουσι τόνδε [19] ἦχ. α' « Ὁ μεσίτης ὢν πλάσματος, καὶ Πατρὸς τοῦ ἰδίου, θεῖε Λόγε, τοῦ ναοῦ ἑορτῆς ἐν μέσῳ παῤῥησιάζει (80)· ὁ μέλλων ἐκ τῆς πλευρᾶς τῆς ἀχράντου ῥεῖθρα προχέειν ἀφθαρσίας [20] ὅλῳ τῷ κόσμῳ, νῦν διψῶντας ποτίζεις ἐκ χειλέων διδασκαλίας νάματα, καὶ ὁ ἀσύνετος δῆμος θαυμάζει μὲν, οὐ βούλεται [21] δὲ γνῶναι, ὅτι σῇ ἐξείργασται σοφίᾳ πάντα καὶ συνέχεται σῇ κυβερνήσει. Σὺ οὖν δοξάσας τῷ στέφει, Θεὲ, δεσπότας παλάμῃ σου, φύλαττε εἰς C ἀνέγερσιν Ῥωμαίων. » Χρὴ εἰδέναι, ὅτι ταύτῃ τῇ ἑορτῇ τῆς Μεσοπεντηκοστῆς, ἐπὶ τῆς τραπέζης τῶν δεσποτῶν καθεζομένων, ἡ αὐτὴ τάξις καὶ ἀκολουθία γίνεται, καθὼς καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ τῆς διακαινησίμου.

CAPUT VIII.

In festo Ascensionis.

I. Sciendum est, festo Ascensionis, dum mensæ domini accumbunt, eosdem ritus ac secundo renovationis die, scilicet tum acclamationes duarum factionum, tum alia omnia, quæ supra commemoravimus, observari; nisi quod Veneti tono obliquo I, dicant: « Ut perenne flumen te, fontem sacrum, solam sanctissimam Dei Matrem, Christiani invenimus. Veneramur te tanquam Deiparam, et obte-

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Τῇ ἑορτῇ τῆς Ἀναληψίμου.

Α'. Ἰστέον, ὅτι τῇ ἑορτῇ τῆς Ἀναληψίμου, ὅτε ἀκουμβίτωσιν οἱ δεσπόται ἐπὶ τῆς τραπέζης, ἡ αὐτὴ τάξις καὶ ἀκολουθία γίνεται τῆς δευτέρας τῆς διακαινησίμου, δηλονότι καὶ αἱ ἀκτολογίαι τῶν δύο μερῶν καὶ πάντα, καθὼς προείρηται. Πλὴν οἱ μὲν Βένετοι λέγουσι τὴν φωνὴρ ἦχ. πλαγ. α' · « Ὡς ἀείζωον ῥεῖθρον, πηγὴν ἁγίαν Χριστιανοὶ εὑρηκότες D μόνην σὲ, τὴν πανάγιον τοῦ Θεοῦ Μητέρα, δυσωποῦ-

VARIÆ LECTIONES.

[10.17] μὲν om. ed. [18] δροσίζεσθε. Τοῦ πνευμ. τ. πόσ. ἐκ. τ. ἀ. πόμα τὰ πλήθη conj· R. [19] τον superscripto Δ pro τόνδε cod., unde R, τὸ δρομικὸν conj. [20] ἀφθοσίας R., ἀφθασίας cod., ἀθανασίας conj. Leicb., ἀφθανασίας ed. [21] Verba οὐ βούλεται πάντα om. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(78) Dies vigesima quinta a Pascha, vel feria quarta septimanæ quartæ post Pascha. [Προέλευσις μεσοπεντηκοστῆς memoratur Georg. Monacho p. 556, Leo in ea vulneratus ipsam abrogavit. Ad S. Mocii instituebatur p. 464. Chrysostomi oratio in Μεσοπεντηκοστὴν habetur apud Lambeccium cod. 40, n. 20.]* Ut Μεσοπεντηκοστῆς dicitur dimidiate pro μέση τοῦ Πάσχατος καὶ τῆς Πεντηκοστῆς, ita quoque ἡ μέση τοῦ Πάσχατος dicitur pro eodem integro, aut quod totum tempus inter Pascha et Pentecosten intercedens Pascha diceretur; et ipsa Pentecoste. *Pascha rosata.* Vid. Du Cange h. v.

(79) Veteres βλύειν frequentabant; novi autem sæpe et permutant. Vid. Themist. pag. 260 ed. Harduin. et Procop. Anecd. p. 85.

(80) Est aut pro παῤῥησιάζῃ more librarii η et ει promiscue habentis, aut atticismus est, quem tamen in hoc quidem libro vix quæsiverim, vix admittam.

μεν ὡς Θεοτόκον, καὶ ἐξαιτοῦμεν στόματι ἀσιγήτῳ· πτέρυξι τῆς σῆς πρεσβείας ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα περιφύλαττε μέχρι τέλους. « Ὁ ἀπελατικὸς ἦχ. δ'· « Σὲ, τὴν παστάδα τοῦ Χριστοῦ, δι' ἧς ἔλαμψε Χριστὸς κατὰ σάρκα τοῖς βροτοῖς, αἰνοῦμεν λαοὶ ἐπαξίως· Θεοτόκε, τοὺς δεσπότας ὡς φωστῆρας περίσωζε εἰς ἀνέγερσιν τοῦ κόσμου, καὶ Βενέτων ἀεὶ σε κεκτημένων κραταίωμα βοηθείας. » Οἱ δὲ Πράσινοι λέγουσι τὴν φωνὴν πλαγ. δ'· « Ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς Ῥωμαίων, Παρθένε, Μήτηρ Θεοῦ τοῦ Λόγου, συστρατήγησον μόνη τοῖς δεσπόταις ἐν τῇ πορφύρᾳ, τοῖς λαβοῦσιν ἐκ σοῦ τὸ στέφος, ὅτι αὐτοί σε κέκτηνται κατὰ πάντα θυρεὸν ἀπροσμάχητον ἐν τῇ πορφύρᾳ. » Ἄλλο ἦχ. δ'. « Καταφυγῆς ἐλπίδα καὶ σωτηρίας καὶ ἀντιλήψεως κλέος σὲ τὴν πάναγνον [22] Χριστιανοὶ κεκτημένοι, ἐξαιτοῦμεν ὡς σκέπην, πρεσβευτικαῖς περίεπε πτέρυξι· σὲ γὰρ κέκτηνται ἰσχὺν κατ' ἐχθρῶν τροπαιοφόρον. »

Β'. Ἰστέον, ὅτι ταύτῃ τῇ ἑορτῇ γίνονται αἱ δοχαὶ οὕτως· δοχὴ α' ἔξωθεν τῆς καμάρας τοῦ ἐμβόλου, ἐν ᾧ καὶ ὁ κίων ἵσταται. Δέχεται ἐκεῖσε ὁ δημοκράτης τῶν Βενέτων, ἤγουν ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν, μετὰ τοῦ περατικοῦ δήμου τῶν Βενέτων. Δοχὴ β' εἰς τὸ ἀγωγὸν, ἐν ᾧ τὸ ὕδωρ ἐκρεῖ. Δέχεται ἐκεῖσε ὁ δημοκράτης τῶν Πρασίνων, ἤγουν ὁ ἐκσκούβιτος. Δοχὴ γ' εἰς τὸν ἅγιον Μώκιον. Δέχεται ἐκεῖσε ὁ δήμαρχος τῶν Βενέτων μετὰ τοῦ δήμου τοῦ λευκοῦ. Δοχὴ δ' ἐν τῷ Ἐξακιονίῳ. Δέχεται ἐκεῖσε ὁ δήμαρχος τῶν Πρασίνων μετὰ τοῦ δήμου τοῦ ῥουσίου. Δοχὴ ε' εἰς τὸν Ξηρόλοφον ἀντικρὺ τοῦ εὐκτηρίου τοῦ ἁγίου Καλλινίκου. Δέχεται κἀκεῖσε ὁ δήμαρχος τῶν Βενέτων μετὰ καὶ τοῦ δήμου τοῦ λευκοῦ. Δοχὴ ς' εἰς τὸν Βοῦν. Δέχεται ἐκεῖσε ὁ δημοκράτης τῶν Πρασίνων, ἤγουν ὁ δομέστικος τῶν ἐκσκουβίτων. Δοχὴ ζ' εἰς τὰ [23] Ἀμαστριανοῦ (81). Δέχεται ἐκεῖσε ὁ δημοκράτης τῶν Βενέτων, ἤγουν ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν. Δοχὴ η' εἰς τὸ Φιλαδέλφιον. Ὑποστρεφόμενος ὁ δήμαρχος τῶν Βενέτων μετὰ τοῦ δήμου τοῦ λευκοῦ, ποιεῖ ἐκεῖσε δοχήν. Δοχὴ θ' εἰς τὸν Ταῦρον. Δέχεται ἐκεῖσε ὁ δήμαρχος τῶν Πρασίνων μετὰ τοῦ δήμου τοῦ ῥουσίου. Δοχὴ ι' ἐν τῷ φουρνικῷ τῶν ἀρτοπωλῶν [23*]. Ὑποστρεφόμενος ὁ δήμαρχος τῶν Πρασίνων μετὰ τοῦ δήμου τοῦ ῥουσίου, ποιεῖ ἐκεῖσε δοχήν. Δοχὴ ια' ἐν τῷ φόρῳ. Ὑποστρεφόμενος ὁ δήμαρχος τῶν Πρασίνων μετὰ τοῦ δήμου τοῦ ῥουσίου ποιεῖ ἐκεῖσε δοχήν. Δοχὴ ιβ' ἐν τῷ πραιτωρίῳ. Δέχεται ἐκεῖσε ὁ δήμαρχος τῶν Βενέτων μετὰ τοῦ δήμου τοῦ λευκοῦ. Δοχὴ ιγ' ἐν τῷ φουρνικῷ τοῦ Μιλίου. Ὑποστρεφόμενος ὁ δήμαρχος τῶν Βενέτων μετὰ τοῦ δήμου τοῦ λευκοῦ, ποιεῖ ἐκεῖσε δοχήν. Καὶ πάλιν μετὰ μικρὸν τῆς τοιαύτης δοχῆς δέχεται ὁ δημοκράτης τῶν Πρασίνων, ἤγουν ὁ ἐκσκούβιτος, μετὰ τοῦ περατικοῦ δήμου τῶν Πρασίνων. Καὶ πάλιν μετὰ μικρὸν ὑποστρεφόμενος ὁ δήμαρχος τῶν Πρασίνων μετὰ του δήμου τοῦ ῥουσίου, ποιοῦσιν ἐκεῖσε δοχὴν ἀντικρὺ τοῦ Ἀχιλλέως πρὸς τὴν πύλην τῆς Μελέτης, καὶ πάλιν μετὰ μικρὸν τῆς τοιαύτης

stamur ore nunquam silente : alis tuæ intercessionis N. N. perpetuo tuere. » Apelaticus toni quarti : « Te, thalamum Christi, per quam secundum carnem Christus hominibus apparuit, merito populi laudamus. Deipara, dominos, ut lumina ad salutem orbis, et Venetorum tibi semper addictorum robur et præsidium, conserva. » Prasini dicunt tono obliquo IV : « Fons vitæ Romanorum, Virgo, Mater Dei Verbi, sola cum dominis in purpura milita, quod ipsi te in omnibus, tanquam invictum clypeum in purpura receperunt. » Alius tono IV : « 24 Christiani, qui te sanctissimam, refugii spem et auxilii salutisque gloriam nacti sumus tanquam præsidium, oramus, tutelaribus alis eos circumambias ! Tua enim virtute, ab hostibus victoriam reportant. »

II. Sciendum est, hoc festo principes ita excipi solere. Prima receptio fit extra cameram in porticu, ubi et columna stat. Hic princeps Venetorum seu domesticus scholarum cum Venetis adest. Receptio secunda ad aquæductum, per quem aqua effluit : stat ibi princeps Prasinorum seu excubitor. Tertia in S. Mocii, ubi Venetorum tribunus cum populo albo adest. Quarta in Exacionio, ubi tribunus Prasinorum cum factione russa. Quinta in Xerolopho e regione sacelli S. Callinici : stat ibi tribunus Prasinorum cum populo albo. Sexta in foro Bovis : ibi princeps Prasinorum seu domesticus excubitorum. Septima in foro Amastriano : stat ibi Venetorum princeps seu domesticus scholarum. Octava in Philadelphio : revertens Venetorum tribunus cum populo albo ibi principes excipit. Nona in Tauro : ubi tribunus Prasinorum cum populo russo adest. Decima in fornice pistorum : revertens tribunus Prasinorum, cum populo russo principes excipit. Undecima in foro : revertens Prasinorum tribunus, cum populo russo præsto est. Duodecima in prætorio : stat ibi tribunus Venetorum cum populo albo. Decima tertia in fornice Milii : revertens tribunus Venetorum cum populo albo principes excipit. Non procul inde princeps Prasinorum, seu excubitor, cum transitoria factione Prasina, nec magno spatio interjecto revertens Prasinorum tribunus cum populo russo, ante Achilleas thermas ad portam Meletes adest. Venetorum autem princeps seu domesticus scholarum cum transitorio Venetorum populo in cancellis chalces eos excipit.

VARIÆ LECTIONES.

[22] πανάγεον ut supra conj. Leich. [23] εἰς τὰ R., εἰς cod. superscr. τ, εἰς τὸν ed. [23*] ἀρτοπωλίων cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(81) Quando cœnobium indicare volunt Græci ab hoc vel illo structum aut denominatum, adhibent neutrum plurale τά, ut τὰ Ἀμαστριανοῦ, τὰ Ναρσοῦ, τὰ Ὀλυβρίου, etc. Vid. pag. 102.

δοχῆς δέχεται ὁ δημοκράτης τῶν Βενέτων, ἤγουν ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν, μετὰ τοῦ περατικοῦ δήμου τῶν Βενέτων εἰς τὸ κάγκελλον τῆς χαλκῆς.

III. Sciendum est, acclamationes factionum easdem ac secunda renovationis die esse. Hymni Venetorum, quos cursorie dicunt : « Salve, potentissime imperator, » etc. Apelatici : « Patrocinium immaculatum **25** et virgineam tutelam, a Deo coronati evergetæ, accepistis, ejusque purissimis muneribus superbientes, inimicis gentibus apparetis. Ipsa enim belli tempore vertices vestros obumbrat, et monstrat vos victoriarum coronis onustos ad felicitatem et gloriam Romanorum. Alius toni tertii : « Mons Oliveti laudetur ; in eo enim chorus apostolorum celebratur, qui gloriam Altissimi, ad cœlum in carne elatum Deum æternasque portas apertas et Dominum excipientes viderunt. Angelorum vero exercitus Patrem quoque cantu celebrant, ad Filium dicentem : Sede ad dextram meam, usque dum creaturæ omnes genua tibi inclinent. » Alius tono obliquo tertio : « Christus apostolis astitit, ipsisque pacem nuntians apparuit, et verbis prophetarum expositis, omnes ad unum in montem Olivetum duxit, manusque ad cœlum attollens eisque benedicens, in cœlum assumptus est, annuntiata ipsis sancti Spiritus præsentia ipsisque gaudio impletis. Propterea et Deus noster, benefici imperatores, vobis in omnibus benedicet, vestramque majestatem gaudio implebit. « Prasinorum cantiones, quas tono quarto dicunt : « Refugii spem et salutis » etc. Alia tono tertio : « Apostoli Christum cœlo receptum simul adorantes, Hierosolyma cum gaudio petiere, quod Christum Jesum Dei Filium, de quo Moses et cæteri prophetæ scripserant, invenerunt, gloriamque ejus cum cruce ad dextram Patris sedentis viderunt. Ille vos, benefici imperatores, infelicitatem Romanorum servabit. » Alia tono gravi : « Peregrinum miraculum ! ut enim pluvia super vellus, sic verbum Patris : et nunc videte qui carnem por-

A Γ'. Χρὴ εἰδέναι, ὅτι αἱ ἀκτολογίαι τῶν δοχῶν γίνονται καθὼς καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ τῆς διακαινησίμου. Αἱ φωναὶ τῶν Βενέτων, ἃς λέγουσι δρομικῶς (82) · « Χαίροις, κραταιότατε αὐτόκρατορ, » καὶ τὰ ἑξῆς. Οἱ ἀπελατικοί · « Προστασίαν ἀκαθαίρετον καὶ σκέπην τὴν ἀνύμφευτον λαβόντες, θεόστεπτοι εὐεργέται, καὶ ταῖς αὐτῆς ἐγκαυχόμενοι (83) παναχράντοις πρεσβείαις, ἀκαταμάχητοι ὄντες ἔθνεσιν ὑπεναντίοις. Αὐτὴ γὰρ ἐπισκιάζει ἐν ἡμέρᾳ πολέμου ταῖς κορυφαῖς ὑμῶν, καὶ ταῖς νίκαις ὑμᾶς [24] δεικνύει στεφανίτας εἰς εὐτυχίαν καὶ δόξαν τῶν Ῥωμαίων. » Ἄλλο ἦχ. γ' · « Εὐλόγηται [25] τὸ ὄρος Ἐλαιῶν· ἐν αὐτῷ γὰρ εὐλόγηται ἡ χορεία τῶν ἀποστόλων, καὶ εἶδον δόξαν Ὑψίστου, ἐκεῖθεν πρὸς οὐρανὸν σαρκὶ ἀναφερόμενον Θεὸν καὶ πύλας αἰωνίους ἀνοιγομένας καὶ τὸν Δεσπότην προσδεχομένας. Στρατιαὶ δὲ τῶν ἀγγέλων ὑμνολογοῦσι καὶ τὸν Πατέρα πρὸς τὸν Υἱὸν εἰπόντα · Κάθου ἐν δεξιῶν μου, ἕως ἂν σοι κλίνῃ πᾶν ποιημάτων γόνυ. » Ἄλλο ἦχ. πλαγ. δ' · « Ἐπέστη Χριστὸς τοῖς ἀποστόλοις καὶ ὤφθη αὐτοῖς εἰρήνην λέγων, καὶ τὰς ῥήσεις τῶν προφητῶν αὐτοῖς ἑρμηνεύων, πρὸς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν πάντας ἐξήγαγεν [26] ἄρδην, καὶ τὰς χεῖρας εἰς ὕψος ἄρας, εὐλογήσας αὐτοὺς [27], εἰς οὐρανοὺς ἀνελήφθη, ἐπαγγειλάμενος αὐτοῖς καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος παρουσίαν, χαρᾶς αὐτοὺς ἐμπλήσας. Διὸ αὐτὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, εὐεργέται, εὐλογήσει ὑμᾶς ἐν πᾶσι, καὶ χαρᾶς ἐμπλήσει τὴν ὑμῶν βασιλείαν. » Αἱ φωναὶ τῶν Πρασίνων, ἃς λέγουσιν ἦχ. δ'. « Καταφυγῆς ἐλπίδα καὶ σωτηρίας, » καὶ τὰ ἑξῆς. Ἄλλο ἦχ. γ' · « Προσκυνήσαντες πάντες [28] οἱ ἀπόστολοι ὁμοῦ Χριστὸν εἰς οὐρανοὺς ἀναληφθέντα, κατέλαβον (84) τὴν Ἱερουσαλὴμ μετὰ χαρᾶς, ὅτι εὕροσαν [29] (85) Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὃν ἔγραψε Μωσῆς καὶ οἱ λοιποὶ τῶν προφητῶν, καὶ ἐθεάσαντο τὴν δόξαν αὐτοῦ μετὰ σταυροῦ ἐκ δεξιῶν καθημένου τοῦ Πατρός · αὐτὸς ὑμᾶς φυλάξει, εὐεργέται, εἰς εὐτυχίαν Ῥωμαίων. » Ἄλλο ἦχ. βαρ. [30].

VARIÆ LECTIONES.

[24] ὑμῶν ed. [25] εὐλόγηται R. ex script. cod. εὐλόγειται, εὐλογεῖται ed. [26] ἐξάγαγεν ed. [27] αὐτοῖς ed. [28] πάντες om. ed. [29] εὕρησαν ed. [30] ἦχ. βαρ. cod., unde R. efficit ἦχος βαρὺς sive ἤχου βαρέος, ed. ἦχ. γ'. Βαρβάρων.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(82) Ultima syllaba erat per compendium ξ scripta, ut dubium esse possit. δρομικόν, an δρομικά legi debeat. *Carmina* vel *moduli*, qui voce præcipiti et multum accelerata canerentur, tanquam si curreret, ut sunt hymni e multis dactylis constantes.

(83) Ita quoque M. solemni more ο et ω permutandi.

(84) Verbi καταλαμβάνειν apud Græcos novos usus est frequentissimus pro ἔρχεσθαι, ἀφικέσθαι, *pervenire aliquo*. Proprie est *occupare* locum aliquem. Frequenter in nostro codice sic occurrit : neque monerem, nisi viderem, ex eo, quod ad usum hunc non attenderent, viros doctos in æstum datos fuisse in interpretando loco Diogenis Laertii p. 275. I. ed. Meib., ubi reddi debet *donec venerit e Macedonia*. Ergo jam Aristotelis ætate καταλαμβάνειν hoc sensu in usu erat.

(85) Sic formant novi Græci pro εὗρον. Exstat D εὕροσαν apud Nicetam Choniaten, Isaacii Angeli l. II. c. 5. pag. 214, ed. Venet. : ὡς δ' οὐδένα εὕροσαν ἀντίμαχον οἱ πολέμιοι. Idque sic posuit more suo. Amat enim hanc formam. Ita p. 54, habet προήλθοσαν pro προῆλθον, et p. 81, Ἀπήλθοσαν. Neque novum hoc schema est sed vetustissimum, Posidippo Siculo, poetæ epigrammatario, usurpatum, qui Meleagro antiquior fuit, cujus in Anthologia ed. Wechel. p. 614 (Steph. p. 473.) hæc leguntur :

τὴν δὲ θαλάσσης
Ψαύουσαν, πρηεῖς εἴχοσαν αἰγιαλοί.

ubi Obsopœus hæc annotat : », Notabis hoc loco εἴχοσαν poni pro εἶχον, more Chalcidensium, qui tertiis personis pluralibus interponunt σα. Sic legimus psalmo XCVIII : Ὁ Θεός, ἤλθοσαν ἔθνη εἰς τὴν κληρονομίαν σου, ubi quoque ἤλθοσαν ponitur pro ἦλθον. »

« Ξένον θαῦμα ! ὡς γὰρ ὑετὸς ἐπὶ πόκον (86), λόγος τοῦ Πατρός· καὶ νῦν ὁρᾶτε, εἰς οὐρανοὺς ἀνιὼν σαρκοφόρος, ὅτι ἐπλήρωσε τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς, συγκαλέσας τὰ ἔθνη πάντα τῇ ἀληθείᾳ λατρεύειν, ὅθεν καὶ πληρώσας τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκονομίαν (87), ἐκ δεξιῶν ἐκάθισε τῆς δυνάμεως Κυρίου. Αὐτὸς ὑμᾶς φυλάξει, εὐεργέται, εἰς εὐτυχίαν Ῥωμαίων. »

taverat, impleta Patris voluntate, in cœlum abiit, gentes omnes ut veritati serviant convocat ; quare, œconomia salutis nostræ peracta, ad dextram potestatis Domini sedet. Ipse vos, evergetæ, ad Romanorum salutem tuebitur !

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Τῇ ἑορτῇ τῆς Πεντηκοστῆς,

Α'. Τῶν Βενέτων φωνὴ ἦχ· πλαγ, δ'. « Ἡ τοῦ θείου Πνεύματος παρουσία [31] τοῖς ἐν γῇ ἐπέλαμψε θεογνωσίᾳ [32] (88). » Ἄλλο, ἦχος ὁ αὐτὸς. « Ὁ Παράκλητος σήμερον οὐρανόθεν, ὡς ἐν πυρίναις γλώσσαις (89) ἐπιφοιτήσας τοῖς ἀποστόλοις, ἐδίδασκεν κηρύττειν τὴν ὁμοούσιον πίστιν τῆς Τριάδος (90), τὰ ἔθνη ἐφώτισεν, τὴν πλάνην κατέφλεξε, τοὺς εὐεργέτας ταῖς νίκαις ὡραΐζει, καὶ τῷ βραχίονι αὐτῶν Βαρβάρους καθυποτάσσει· ἀγαλλιάσθω πᾶσα ἡ οἰκουμένη, ὅτι νίκη βασιλεύει καὶ χαρὰ ἐν τοῖς Ῥωμαίοις. » Δοχὴ β', τῶν Πρασίνων. φωνὴ ἦχ. δ'· » Τῇ τετραπλῇ τριάδι ἀποστόλων ἡ τῆς Τριάδος ὤφθη πυρσοφαΐα [33]. » Ἄλλο, ἀπελατικὸς (91) πλαγ· δ'· « Ὁ ἐν πυρίναις γλώσσαις Χριστὸς τὰ ἔθνη εἰς ἐπίγνωσιν ἀγαγὼν ἀληθείας, αὐτὸς ὑμᾶς (92), θεόστεπτοι εὐσεβεῖς εὐεργέται, ἐν τῇ τοῦ Πνεύματος ἐπιφοιτήσει ἡγιασμένον στέφανον ἐπέθηκεν οὐρανόθεν ταῖς τιμίαις κορυφαῖς ὑμων· διὸ αὐτὸν δυσωποῦμεν [34] ἐκ καρδίας ἀπαύστως. Κύριε, ὁ αἰωνίως βασιλεύων, τούτους ἡμῖν χάρισον (93) εἰς χαρὰν καὶ ἀνέγερσιν τῶν Ῥωμαίων. » Δοχὴ γ', τῶν Βενέτων, φωνὴ ἦχ. δ'· « Πυρὸς ἐν εἴδει τὸ Πνεῦμα τοῖς ἀποστόλοις ἐπέστη σήμερον οὐρανόθεν » Ἄλλο, ἦχος ὁ αὐτὸς· « Ὁ γλωττομόρφοις Θεός πυρσοφαΐαις τὰς τῶν ἐθνῶν ἐκμειώσας ἀθείας, δι' ὑμῶν, ἀνδρειότατοι δεσπόται, ἐκπολεμῆσαι ἐπαγγέλλεται καὶ ἐκμειῶσαι τὰς τῶν ἐθνῶν ἀθείας, καὶ ὁμογλώττους ἐν πίστει τοὺς ἀλλογώσσους ἑλκύσει ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα, ἡ χαρὰ καὶ ἀνέγερσις τῶν Ῥωμαίων. »

Β'· Δοχὴ τετάρτη, τῶν Βενέτων, φωνὴ πλαγ. δ'. « Ἡ τοῦ θείου Πνεύματος παρουσία, » καὶ τὰ ἑξῆς·

CAPUT IX.

In festo Pentecostes

I. Venetorum hymnus tono obliquo quarto : « Spiritus divini præsentia iis, qui in terra degunt, cum divina cognitione apparuit. » **36** Alius ejusdem toni : « Ipse Paracletus hodie cœlo delapsus, tanquam in igneis linguis apostolis apparens, consubstantialem Trinitatis fidem prædicare docuit, gentes illustravit, errorem igne delevit, benefactores opportunis victoriis beat eorumque brachio Barbaros subjicit. Universus orbis gaudeat, quod victoria et gaudium apud Romanos imperat. » Receptio II, Prasinorum, cantio toni IV : « Quadruplici apostolorum trinitati flamma Trinitatis apparuit. » Hymnus apelaticus toni IV : « Christus in linguis igneis gentes ad cognitionem veritatis perduxit. Ipse, a Deo coronati imperatores, Spiritus sancti præsentia sacratam coronam venerandis verticibus vestris imposuit : propterea eum ex animo indesinenter et venerabundi intuemur : Domine, æternum imperans, hos nobis in gaudium et salutem Romanorum serva. » Receptio III, Venetorum vox toni IV : « Ignis specie in apostolos Spiritus sanctus hodie e cœlo descendit. » Alia eodem tono : « Deus, qui flammis linguas mutantibus gentium impietatem delevit, vobis, Domini fortissimi, vincere et exstinguere gentium impietatem edixit : qui diversis nunc linguis utuntur, hos una lingua in fide loquentes trahet N. N. gaudium et salus Romanorum. »

II. Receptio quarta, Venetorum, tono obliquo IV : « Divini Spiritus præsentia » etc. Alia vox tono IV.

VARIÆ LECTIONES.

[31] παρουσία. Τοῖς ἐν ed. [32] θεογνωσία ed. [33] πυρσοφαΐα R., πυρσοφαία ed. [34] δυσωποῦντες cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(86) Videtur aliquid post hanc vocem deesse : sed si tollatur punctum post πατρὸς, possit hic locus utcumque integer videri, quamvis obscurus sit ampullosus hic stylus theologico-poeticus. Et tunc ὁρᾶτε erit idem atque ὁρᾶται *conspicitur*. Solet enim hic librarius αι et ε permutare. Alluditur ad historiam Gideonis.

(87) Dictio theologis usurpata, *ordinem salutis* designans, de qua v. Vales. ad Euseb. *H. Eccl.* p. 1, 1.

(88) Θεογνωσίᾳ idem est atque μετὰ θεογνωσίας.

(8) *[Vid. Majus *im Hessischen Hebopfer* Part. XXV. p. 460.]*

(90) Id est prædicare Trinitatem consubstantialem, et eam ut credant auditoribus persuadere.

(91) Mallem ἀπελατικόν. In membranis compendio ξ exarata erat ultima syllaba. Idem tenendum ad D. 6.

(92) Scabra et hiulca oratio, ut videatur aliquid deesse. Ita tamen membranæ, nec plura, habent.

(93) Ita M. Sic solent novi et plebeii Græci, pro χάρισαι. Multa talia in ipsorum scriptis occurrunt, active prolata, quæ veteres non nisi deponentialiter seu in medio, usurpabant, et vice versa. Ut χαίρομαι est apud Nostrum pro χαίρω. Vid. ad p. 172 et p. 179. Ita Nicetas Chon. p. 150. ed. Venet. βιάζειν pro βιάζεσθαι posuit ; et pag. 228 : ἐφήπω pro ἐφέπομαι. Ἔρχω pro ἔρχομαι habet Nicolaus Lucanus apud Du Cange v. Σεύιν, id est σέβειν *sese movere*, unde σοβεῖν deinceps factum. Verba ejus sunt :

Κήργησαν νὰ πολεμήσουν καὶ νὰ σεύουν εἰς τὰ [τείχη.

Quæ bene Græce sic efferas :

Καὶ ἤρχοντο ἵνα πολεμήσωσιν, καὶ ἵνα σοβῶσιν [εἰς τὰ τείχη.

Suprema Trinitas, N. N. a Deo coronati, corona vestra perpetuo delectatur. Hoc enim die Pater tabulas Mosi tradit, filius Spiritum sanctum apostolis donat, ipse Spiritus in linguis igneis apparet. Triplicato autem festo vestro, domini, celebratur hodie, quæ vos coronavit, consubstantialis Trinitas. » Receptio quinta, Prasinorum, hymnus ton. III : « Portus divinæ doctrinæ, sancti Spiritus gratia » Apelaticus hymnus : « A sancto Spiritu vos, domini Romanorum, coronati estis, et in ipso populum vestrum, in omni veritate divinam majestatem adorare docetis. » Receptio sexta, Venetorum, hymnus tono IV : « Specie ignis Spiritus, etc. Alius, obliquo IV : » Deus Spiritus hodie apostolis **27** in linguis figuram ignis habentibus apparuit, et vos, a Deo coronati imperatores, purpura coronaque ornavit, ac divino consilio Romanis pro dignitate imperare potestatem dedit. Gloria Deo, qui vos in salutem Romanorum coronavit. » In receptione sexta ita acclamatur : cantores dicunt : « Multos, multos, multos ! » Populus : « In multos annos, in multos ! » Cantores : « Creator omnium et Dominus. » Clamat et populus ter : « Longa vobis tempora ! » Cantores : « Paracletum sanctum que Spiritum. » Clamat et populus ter : « Longa vobis tempora ! » Cantores : « Qui in linguis apostolorum demisit. » Clamat et populus ter : « Longa vobis tempora ! » Cantores : « Annos vestros, Augustarum et porphyrogenitorum, augeat ! » Clamat et populus ter : « Longævam Deus sacram majestatem vestram esse jubeat ! » Trilexia in eumdem festum diem, obl. IV : « Suscipe servos, Domine, pietatem tuam cantu celebraturos ; Deus, qui sua manu vestrum verticem honore coronavit.

Ἄλλὸ ἤχ. δ'· « Ἡ ὑπεράρχιος (94) Τριὰς, ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα θεόστεπτοι, ἀδιαιρέτως ἐν τῷ στέφει ὑμῶν δείκνυται εὐδοκαῦσα· ἐν ταύτῃ γὰρ τῇ ἡμέρᾳ Πατὴρ τὰς πλάκας Μωσῇ παρέχει, Υἱὸς τὸ Πνεῦμα τοῖς μαθηταῖς δωρεῖται, αὐτὸ τὸ Πνεῦμα πυρίναις γλώσσαις τυπούμενον φανεροῦται· τριπλασιαζομένης δὲ τῆς ἑορτῆς ὑμῶν, θεολογεῖται (95) σήμερον ἡ ὁμοούσιος Τριὰς ἡ στέψουσα ὑμᾶς. » Δοχὴ ε', τῶν Πρασίνων, φωνὴ ἤχ. γ'· « Λιμὴν τῶν θείων διδαγμάτων, ἡ τοῦ παναγίου Πνεύματος χάρις. » Ἀπελατικός· « Τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἐστέφθητε, οἱ δεσπόται τῶν Ῥωμαίων, καὶ ἐν αὐτῷ ὁδηγεῖτε τὸν λαὸν ὑμῶν ἐν πάσῃ προσκυνεῖν ἀληθείᾳ τὸ τρισυπέρθεον κράτος. » Δοχὴ ς', τῶν Βενέτων, φωνὴ ἤχ· δ'. « Πυρὸς ἐν εἴδει τὸ Πνεῦμα » καὶ τὰ ἑξῆς. Ἄλλο πλαγ. δ'· « Θεὸς τὸ Πνεῦμα, σήμερον ἐγνωρίσθη τοῖς ἀποστόλοις ἐν γλώσσαις πυριμόρφοις, καὶ ὑμᾶς, θεόστεπτοι εὐεργέται, τῇ ἁλουργίδι καὶ τῷ στέφει δοξάσας, ἐδικαίωσεν βουλήσει θεοκρίτῳ βασιλεύειν ἐπαξίως Ῥωμαίων. Δόξα Θεῷ τῷ στέψαντι ὑμᾶς εἰς ἀνέγερσιν Ῥωμαίων. » Ἀκτολογία τῆς ἕκτης δοχῆς. Λέγουσιν οἱ κράκται· « Πολλὰ, πολλὰ πολλά. » Ὁ λαός· « Εἰς πολλὰ ἔτη, εἰς πολλά. » Οἱ κράκται· « Ὁ τῶν πάντων Ποιητὴς καὶ Δεσπότης. » Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ τρίτου· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται. « Ὁ τὸ παράκλητον καὶ ἅγιον Πνεῦμα. » Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται. « Καταπέμψας ἐν γλώσσαις τῶν ἀποστόλων. » Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ τρίτου· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται· « Τοὺς χρόνους ὑμῶν πληθυνεῖ σὺν ταῖς αὐγούσταις καὶ τοῖς πορφυρογεννήτοις. » Φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Πολυχρόνιον ποιήσει ὁ Θεὸς τὴν ἁγίαν βασιλείαν σας. » Τριλέξια (96) εἰς τὴν αὐτὴν ἑορτὴν, πλαγ. δ'. « Δέξαι δούλους, Δέσποτα, τοῦ ὑμνεῖν τὸ εὐσεβές σου· ὁ Θεὸς ὁ στέψας αὐτοχείρως τὴν κορυφὴν ὑμῶν ἀξιώσει (97),

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(94) Vox rarior, a nova Græcia conficta, videtur id significare, *quod super omne initium positum est*, quod initio caret. ut supra bis habuimus συνάναρχος, *coæternus*. Nam ἄναρχος novo significatu ibi notat *æternum*.

(95) Ad verbum *dicitur Trinitas Deus consubstantialis*, id est, celebratur Trinitas sermonibus, qui asseverant, tres perspnas Trinitatis æque divinas atque consubstantiales esse. Θεογολεῖν est *de Deo sermones facere*. Theophan. p. 59, 77, 350, et Combefis. ad illius p. 59, Theologis in specie sermo et disputatio de divina Christi natura est θεολογία. Vid. Vales. ad Euseb. p. 5. Sic κυνολογεῖν *de Sirio sermones facere* apud Athenæum I. p. 23, ubi vid. Casaubon.

(96) Non reperio, qui vocem hanc exposuerit. Videtur carmen notare, quod aut ter iterabatur, aut potius a tribus cantoribus simul recitabatur, ut τετράλεκτα, quæ a quatuor cantoribus recitabantur. Vid. p. 165.

(97) Post hanc vocem deesse aliquid, manifestum est. Nam debebat saltem ὑμᾶς εἰς χρόνους ἑκατὸν τὴν ὑμῶν διέπειν πολιτείαν, ut p. 30, sed multo plura deesse deprehendet, qui sequentia cum antecedentibus attente conferat Nam non respondent inscriptioni, sed aliud tractant. Promittit inscriptio, et instituit initium noni capitis, enarrationem Actorum festi Pentecostes. Pro maxima vero parte ritus processionis paschalis exponit hoc caput, quod deinceps luculenter evincam. Incipit hæc argumenti discrepantia a §. 3, et voce ἔνθεν ; cui præcessisse etiam aliqua, manifestum ex eo est, quod oratio hiat. Saltem verbum ἐπαίρουσιν aut σύρουσιν vel simile desideratur. Sed multo plura desunt de processione procerum seu conventu in aulam ad imperatorem in Chrysotriclinum. Clara tandem res est ex eo, quod pagina aversa vel posterior folii. 41 in voce ἀξιώσει desinebat, et pagina adversa folii 42 voce ἔνθεν incipiebat. Debebat ergo folium unum, aut potius multo plura, forte integer quaternio, seu decem folia, periisse. Patet ex numero capitum, qui ab hoc capite inde discrepat a nostra editione. Nam quod huic editioni caput decimum est, id est in codice capitis XIX pars secunda, quod hic est XI caput, id est codici vigesimum, hic XII in Codice XXI, et sic semper porro decurrit hic ordo per totum librum primum, sic ut codex semper nostram editionem novenario superet. Ex. c. caput nobis 31 est codici 40 ; nobis 92, est codici 101. Mallem ab hoc numerandi ordine discessum non fuisse. Sed quum non tantum decessor meus, sed et Majus ita instituerit numerare capita, ut in hac editione conspicitur, debui eos in illa reliqua libri primi parte, quæ sub oculis meis excusa fuit, sequi. Quid autem desideretur, seu qualia tractaverint argumenta illa capita,

Γ'. Ἔνθεν κἀκεῖθεν τὰ βῆλα οἱ σιλεντιάριοι, καὶ εἰσάγει ὁ πραιπόσιτος βῆλον α', μαγίστρους· καὶ ὁ μὲν πραιπόσιτος ἀνέρχεται καὶ ἵσταται ἐν τῇ τάξει αὐτοῦ. Οἱ δὲ μάγιστροι καὶ οἱ μέλλοντες καθεξῆς εἰσέρχεσθαι, ἐν ἑκάστῳ βήλῳ [35] εἰσερχόμενοι οὐ πίπτουσι, καὶ ἀπελθόντες ἵστανται ἀπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου ἔνθεν κἀκεῖθεν, κατὰ τὰς αὐτῶν τάξεις καὶ στάσεις. Εἶθ' οὕτως λαβὼν πάλιν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος ἐξέρχεται μετὰ τῶν δύο ὀστιαρίων καὶ εἰσάγει βῆλον δεύτερον, πατρικίους τοὺς καὶ ἀνθυπάτους. Βῆλον γ'· πατρικίους καὶ στρατηγούς. Βῆλον τέταρτον· τὸν ὕπαρχον τῶν πραιτωρίων, τὸν κουαίστωρα, ἀνθυπάτους τῶν θεμάτων καὶ ἐπάρχους (98). Βῆλον ε'· τὸν λογοθέτην τοῦ στρατιωτικοῦ (99), τὸν δομέστικον τῶν ἱκανάτων (1), τὸν δο-

III. His dictis, silentiarii hinc et illinc cortinas reducunt, et præpositus velum primum, magistros, adducit. Præpositus venit, et in ordine suo subsistit, magistri et qui post ipsos intrare debent, in singulis velis intrantes, non procidunt in genua, et cum abiere, stant hic et illic post cubiculi præfectos secundum ordines et stationes suas. Deinde iterum, signo dato, præpositus cum duobus ostiariis exit, et velum secundum, patricios et proconsules, adducit. Eodem modo velum tertium, patricios et strategos; velum quartum præfectum prætorio, quæstorem, thematum præfectos et præpositos; velum quintum, logothetam castrensem, domesticum icanatorum, domesticum numerorum, domesticum optimatum, domesticum murorum,

VARIÆ LECTIONES

[35] βήλῳ. Εἰσερχ· ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

quæ perierunt, haud difficile est assequi, si ordo, quem auctor instituit, consideretur. Cœpit primo capite generalem ideam processionum sacrarum in exemplo processionis ad S. Sophiam in festo Nativitatis Christi dare. Deinde voluit simul ante omnia referre Acta vel laudes imperatoribus occasione talium processionum dici solitas. Itaque post recensita Acta festi Nativitatis Christi, Epiphaniæ, Paschatis, Antipaschatis, Mesopentecostes, Ascensionis, venit tandem hoc nono capite ad Acta Pentecostes, eaque per primos duo paragraphos ejusdem recenset. Cum itaque quæ post verbum ἀξιώσει, seu finem secundi paragraphi sequuntur, ad hoc caput non pertineant, et supersint aliquot dies festi in æstatem et autumnum incidentes, quorum Acta ut etiam describerentur par erat, et instituto libri congruum, et a lectoribus quoque exspectabatur; verisimile mihi ex eo fit, capita, quæ olim fuerunt, et e nostro codice exciderunt, Acta illorum festorum recitasse. Deinde resumpsit auctor tractationem de ipsis processionibus, et singulorum festorum processiones seorsim exsecutus fuit. Igitur ea quidem, quæ a voce ἔνθεν incipiunt, exponunt ritus processionis Paschalis, qualis nempe ipso die festo Paschatis primo, qui proprie Pascha dicitur, peracta fuit. Liquet hoc ex loco p. 40, ubi dicitur, proceres, dum imperatori pacis osculum in templo S. Sophiæ ante communionem dant, humi non procidere propter festum Resurrectionis, προσκυνοῦσι τὸν βασιλέα μὴ πίπτοντες διὰ τὴν ἀνάστασιν. Quæ verba absurda essent, si locus ille de festo non Paschatis, sed aut Pentecostes aut alio quovis ageret. Pag. 42, δι' ὅλης τῆς διακαινησίμου ait *per totam septimanam, renovationis*, aut *paschalem*. P. 43. Εἰ τύχῃ ἡ ἑορτὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τοῦ Πάσχα, *si dies Annuntiationis B. V. in ipsum illum diem Paschatis incidat*. In fine capitis p. 43, hæc lego: Τελεῖ ἅπαντα ἀκολούθως τὰ τοῦ Πάσχα, ὡς ἀνωτέρω προείρηται, *peragit omnes cæremonias festi Paschatis ordine prius exposito*. Agunt ergo præcedentia absque controversia de festo Paschatis, non Pentecostes.

(98) Hi diversi non sunt ab Anthypatis, seu proconsulibus thematum. Erant autem hi proconsules præfecti legati juri dicundo et observandæ politiæ in provinciis, quemadmodum proconsules Strategi rem militarem potissimum administrabant, sic tamen, ut in civilibus quoque valeret eorum auctoritas, quippe qui ipsis Præfectis imperarent. Possis hos duos magistratus cum Legato et procuratore comparare, quorum munera intelligas ex illo Taciti in Agricola, c. 15: *singulos sibi, olim reges fuisse: nunc binos imponi, e quibus legatus in sanguinem, procurator in bona sævire.*

(99) *Rationalem militarem, logothetam castrensem*. Subintelligitur λόγου aut λογείου, aut πρυτανείου aut ταμείου, aut θησαυροῦ. Vid. Du Cange v. ναστρέσιον, *castrense peculium. Præpositus tabularum rationis castrensis* appellatur in Inscript. apud Reines. p. 559. Στρατιωτὸς (si bene habet ea lectio) appellabatur ille rationalis in Ægypto. V. Du Cange v. Στρατιωτός et Goar. ad Codin. p. 31· n. 47, ubi quatuor statuit Logothetas, 1) magnum, qui rationalibus et ærariis omnibus præesset, 2) Genicum, *vel publicorum redituum*, 3) τοῦ οἰκειακοῦ vel τοῦ εἰδικοῦ, *privati peculii imperialis*, 4) τοῦ στρατιωτικοῦ, *militaris ærarii*. Erant adhuc alii Logothetæ, ut Dromi, seu *cursus publici*, de quo antea dixi. Logotheta prætorii, de quo vid. supra p. 8. et script. post Theophan. p. 294. Logotheta τῶν ἀγελῶν, seu *gregum*, in appendice libri nostri primi sæpe memoratur, de quo suo loco dicam. Rationalis fisci militaris etiam ὁ τοῦ στρατωτικοῦ simpliciter appellatur, pro ὁ ἐπὶ τοῦ στρατιωτικοῦ, vid. p. 114; et ὁ στρατιωτικός; vid. p. 276. *[Ὁ τὰς στρατιωτικὰς δέλτους ἐπειλημμένος est apud Contin. Constant. p. 76.]* Justinianus eum instituit, si vera perhibet Procopius Anecdot. p. 104. Sed jam sub Anastasio Dicoro commemorat Josua Stylites apud Asseman. t. I, Bibl. Or. p. 275. Appionem ærarii castrensis in urbe Amida præfectum, et p. 279 Calliopium in urbe Edessa. Vid. ibi notata, unde Procopius ipse sibi contradicere deprehenditur.

(1) Jam supra dixi, domesticum novis Græcis notare præfectum, præpositum. De domestico Hicanatorum autem velim conferri Du Cangium Gloss. Lat. verb. *Domesticus*. Hicanati sunt genus aliquod lectæ militiæ, ita dictæ, quod homines essent ἱκανοί, corpore animisque vigentes et rebus gerendis pares. Du Cange Gloss. v. ἱκανός observat, hanc vocem notare *strenuum*, et Latinos quoque pro eo *idoneum* dixisse. Ἱκανός pro *alacri, prompto, agili, vigili*, habet Aristides t. II, p. 148; opponitur enim ibi τῷ ἀργῷ. Euseb. Hist. Eccl. III, 23, νεανίσκον ἱκανον τῷ σώματι καὶ τὴν ὄψιν ἀστεῖον appellat, ubi reddit Valesius *statura corporis egregium*, et apud Polybium in Excerptis Peirescianis p. 125, fine, hominem κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν ἱκανόν, *specie honesta*. Unde constat, hanc vocem in lingua vulgari Græca, qua Polybius scripsit, eo sensu jam vetustis temporibus usu venisse. Nicetas p. 136: Φυῆς σώματος ἢ ὥρας ἱκανωτάτης μεταλαχεῖν, *in ætate ugere, quæ rebus gerendis maxime par est*. Cinnamus p.

sacellarium, sacello et rebus privatis præfectos, tribunos factionum, curatorem magnum, vicarium scholarum, consulares, spatharios, senatores, consules; velum sextum, comites scholarum; septimum, imperatorios candidatos; octavum, dome-

μέστικον τῶν νουμέρων, τὸν δομέστικον τῶν ὀπτιμάτων (2), τὸν δομέστικον τῶν τειχέων, τὸν σακελλάριον (3) τὸν τοῦ σακελλίου, τὸν τοῦ εἰδικοῦ, τοὺς δημάρχους τῶν δύο μερῶν, τὸν κουράτορα τὸν μέγαν (4), τὸν τοποτηρητὴν τῶν σχολῶν (5) καὶ δυσυπά-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

74: Ἱκανούς, ait, *viros robustos*. Ἱκανῶν τῶν περὶ αὐτὸν ὁπλισάμενος, εἴπερ, ὡς κατὰ παντὸς αὐτῷ ξυνασπίσωσι, πίστεις ἔδοσαν φθάσαντες. Unde intelligitur, non solum imperatorem Hicanos secum habuisse, sed etiam procerum quosque; et deinde illorum officium fuisse, herum adversus quoscumque demum protegere, etiam si ipse imperator esset, qui hero male vellet. Conf. Zosim. IV, p. 229. Theophan. p. 83, 89, 321, 391, 392, e quibus locis patet, proprie ἱκανὸς dici de viro militari, ut λόγιος de politico, et sæpe ῥωμαλέος καὶ ἱκανὸς jungi. Est igitur ἱκανός recentioribus idem, quod veteribus ὁ τέλειος, perfectæ staturæ et ætatis et roboris vir, ὃς ἵκανεν vel ὁ ἀφικόμενος εἰς τὸ τῆς ἥβης τέλος. Aliam etymologiam respexit Anastasius Biblioth., qui Concil. VIII, act. 1, *Icanatorum* interpretatur *parentum*. Forte quia præsto aderant ad jussum heri, *parentes*, obsecundantes. Fueruntne οἱ ἱκανοὶ sagittarii? Videor mihi id colligere posse ex Alexiade p. 115: Ἱκανοὺς εἶχε στρατιώτας τῆς τοξείας εἰδήμονας. E scriptoribus post Theophan. p. 244, patet, Hicanos et Hicanatos non tantum in urbe augusta, sed etiam in provinciis præsidia egisse. Leo in Tacticis p. 33, sic eos describit: Ἱκανώτατοι, ἤγουν ὅσοι καὶ πιστοὶ καὶ εὐγνώμονες φαίνονται τῇ Ῥωμαϊκῇ πολιτείᾳ ἡμῶν, μαρτυροῦνται δὲ καὶ ἀνδρειότατοι. Hic locus et alter ille Theophanis p. 392. Ῥωμαλέος τε καὶ ἱκανώτατος me inducit, ut credam, vocem ἱκανάτος esse contractam ex ἱκανώτατος. Amant Græci novi superlativum pro positivo adhibere.

(2) Optimates erant ea tempestate milites viliores, et contumelia pæne erat, optimatum esse. Idem atque *garciones* apud Latinos eorum temporum. Vid. Du Cange h. v., quod vocabulum est Germanicum, repetendum a *warten*, observare, servire. Conjunguntur *garciones et summularii* seu agasones in charta vetere apud Du Cange v. *Garcifer*. Inde Francium *garde*. Erat eorum cæteris militibus in castris agentibus servire, mulos et equos pastum agere, onerare, exercitus in itinere custodire, infima quæque officia obire, ut ex appendice primi libri nostri codicis patet. Non repetam, quæ Du Cange de horum origine in utroque Glossario habet, item Casaubonus t. II, Script. Histor. Aug. p. 770. Conf. Constantin. de Thematibus p. 10. Id unum tantummodo noto de ipsorum nomine, sic dictos fuisse illos Gothos, quoniam de magno numero captivorum gentis suæ optati, id est delecti, et pro optimis habiti, militiæ ascripti et fundis militaribus in Bythynia, quæ deinceps de ipsis thema optimatum appellata est, donati fuerint.

(3) Nominantur hic, ut distincti homines, *sacellasius* et *sacellio præfectus*, et *Idicus*, seu *rei privatæ præfectus*. Qua vero in re distincti fuerint, non liquido mihi constat. Erant enim omnes sacello, vel potius sacculo, id est ærario, præfecti. Thesaurus enim *saccus* appellabatur. Si reputo, magnam fuisse auctoritatem sacellarii, ut etiam Logothetam Genicum, seu rationalem ærarii publici, Quæstorem, Idicum, alios sub se habuerit, imo et officia et scrinia omnia, ut ex nostri codicis p. 416 patet; miror, qui fiat, ut hic loci post domesticum optimatum, domesticum mœnium vel castrorum, viles dignitates, nominetur. In Occidente quoque sacellarii magna pollebant auctoritate, judicabant causas gravissimas, mittebantur a Strategis ad urbes in rebus momenti maximi componendis (vid. Sigon, de regn. Ital. pag. 5, 44. p. 24, 34, p. 9, init. Murat. t. II. Rer. Ital. p. 99), rogas, seu stipendia, militibus erogabant, adeoque non tantum cum privato peculio principis, sed et cum fisco publico ipsis erat res. Sane in ordine Romano p. 572. inter officiales curiæ Romanæ præcipuos post *arcarium*, tertium ordine, *qui præest tributis* (respondet ille Genico) recensetur quarto loco *Sacellarius, qui stipendia erogat militibus*, item alio loco — *osculantur pedes pontificis et accipiunt a Sacellario unum byzantinum*: vid. Du Cange utroque glossario. De Sacellario patriarchæ, dignitate ecclesiastica, idem disserit, et Goarus ad Codin. p. 10. Memoratur hic in codice nostro p. 101 fine, ubi dicitur imperatori cruces argenteas festo palmarum distribuendas afferre. Sed id ipsum Sacellio, qui Sacellario inferior erat, p. 68, tribuitur, In eo pene consentiunt scriptores, Sacellio tantum cum privata re imperatoris negotium fuisse. Vid. quæ ad p. 266, de Sacellio dicam. Idicus, seu *specialis*, ὁ εἰδικός vel ἴδικός, item ὁ τοῦ ἰδικοῦ, et ὁ τοῦ οἰκειακοῦ, nempe θησαυροῦ, λογοθέτης, erat rei privatæ, sacro peculio præfectus, de quo v. Guther. de Off. D. A. Hunc describit Agathias p. 69: Ταμίας τῶν βασιλέως χρημάτων, οὐ μὴν τῶν ἐκ τῆς δασμοφορίας ἐρανιζομένων (ἄλλῳ γὰρ τῷ ἐπετέτραπτο ταῦτα), ἀλλὰ τῶν, ὅσα ἐκ τῶν βασιλείων θησαυρῶν etc. Conf. Du Cang. Gloss. Gr. v. Ἰδικόν.

(4) Magnus curator videtur fuisse, qui curatoribus omnibus moribus, curatoriarum inspectoribus, præerat. Sunt autem curatoriæ prædia, agri, domus, urbanæ suburbanæque, interdum quoque integri tractus terræ, quorum reditus ad imperatorem solum, seu ad privatam rem, pertinebant. Curatores olim iidem atque Logothetæ aut rationales erant (vid. t. I, Hist. Aug. p. 997) et in specie curatores dicebantur ædibus præfecti, in quibus pecuniæ asservabantur, vid. Du Cange utroque glossario et ad Alexiad. p. 339. Goar. ad Codin. p. 31. n. 49. De curatoribus urbium et provinciarum v. Vales. ad Amm. Marcell. p. 41, qui, p. 323, originem curatorum rei privatæ habet. Goar. ad Cedren. p. 479. Κουρατωρία interpretatur *principis privatum peculium dominum*. Et inde patet, quid sit provinciam in curatoriam redigere. Scilicet provincia, quæ armis subigeretur et pristinis adjiceretur, cedebat non reipublicæ, sed imperatori, et reditus ejus non ad ærarium publicum, sed ad rem privatam pertinebant, ita tamen, ut præsidia iis imposita de suo deberet imperator alere. Itaque provincia Melitene, quam Romanus Lecapenus in curatoriam dicitur redegisse, (vid. Dissert. cl. Leichii de Constantino Porphyr. p. XVIII. § 5, ubi egregie Annæ locum adversus Du Cangii tentamen defendit), ad imperatorum deinceps peculium pertinuit. Oppositæ igitur erant curatoriæ thematibus, aut, ut Latini medii ævi dicebant, ducatibus. Ekehardus junior de casibus S. Galli: *Nondum adhuc illo tempore Suevia in ducatum erat redacta, sed fisco regio peculiariter parebat, sicut hodie et Francia. Procurabant ambas Cameræ* [id est τοῦ ἰδικοῦ], *quos sic vocabant nuntii*. Eum morem imperatores Ottomanici, ut multa alia, ex institutis aulæ Byzantinæ retinuerunt

(5) Videtur vicarius, locum tenens, domestici scholarum fuisse. Vid. Du Cange v. *Lociservator*.

τους, σπαθαρίους [36], συγκλητικοὺς (6) καὶ ὑπάτους. Βῆλον ζʹ· κόμητας τῶν σχολῶν. Βῆλον ζʹ· βασιλικοὺς κανδιδάτους. Βῆλον ηʹ· δομεστίκους τῶν σχολῶν. Βῆλον θʹ· τοὺς ἀπὸ ἐπάρχων (7). Εἰ τύχωσι [37] δὲ καὶ πρέσβεις μεγάλου ἔθνους, εἰσέρχονται ἀπὸ κελεύσεως, καὶ προσκυνήσαντες τὸν βασιλέα καὶ ἀσπασάμενοι, ἐξέρχονται, μηδὲν ἕτερον πράττοντες.

A sticos scholarum; nomum, expræfectos, adducit. Si vero etiam magnæ cujusdam gentis legati in urbe adsint, ex mandato intrant, et imperatore salutato osculoque dato, nihil præterea agentes discedunt.

Δʹ. Καὶ εἶθ' οὕτως λαβὼν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, λέγει μεγάλως τὸ, « Κελεύσατε. » Ἅπαντες δὲ ἀνταποκρίνονται· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους ὁ Θεὸς ἀγάγοι τὴν βασιλείαν ὑμῶν. » Καὶ ἐξέρχονται ὅθεν εἰσῆλθον, βασταζομένου τοῦ βήλου, τοῦ ὄντος κάτω ἐν τοῖς κίοσιν, ὑπὸ τῶν προειρημένων δύο σιλεντιαρίων. Καὶ πάντων ἐξελθόντων, ἀνίσταται ὁ βασιλεὺς, καὶ ἀπέρχεται ὄπισθεν τῶν ιθ' ἀκουβίτων πρὸς τὸ ὑπαλλάξαι τὸν λῶρον διὰ τῶν βεστητόρων, καὶ ἡνίκα ὑπαλλάξει, ἐξέρχονται οἱ βεστήτορες, καὶ μένει ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ κουβουκλείου μόνου, καὶ στέφεται ὑπὸ τοῦ πραιποσίτου, καὶ ἐξέρχεται, κρατῶν ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ χειρὶ ἀνεξικακίαν, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ σκηπίωνα ἐπικείμενον τῷ ὤμῳ αὐτοῦ (8), καὶ διέρχεται μέσον διὰ τοῦ μεγάλου

38 IV. Deinde signo ab imperatore accepto, alta voce præpositus dicit: « Jubete »; omnes vero respondent: « In longa feliciaque tempora Deus majestatem vestram perducat! » Post quæ ingressi erant exeunt, velo, quod infra in columnis est, a dictis duobus silentiariis portato. Omnibus egressis, surgit imperator, et ad XIX accubitus abit, ut lorum per vestitores mutet, quo facto, vestitoribus discedentibus, cum cubiculo solo manet, et a præposito coronatus, procedit, dextra manu acaciam, B sinistra scipionem humero impositum gestans, perque medium magnum triclinium et duas columnas, ubi suspensum velum est, transit. Imperatore autem e velo egresso, ad sinistrum drungarius vigilum barbatique protospatharii stant, et ipse a

VARIÆ LECTIONES

[36] δυσυπάτους σπαθ. sine distinctione cod. [37] ἂν τύχ. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

runt. Nam recens expugnatæ urbes et provinciæ omnes, veterique orbi Moslemici imperii adjectæ propriæ sunt imperatoris et ad *Chasné*, non ad *Beitelmal*, seu fiscum publicum pertinent. Aliter igitur instituebantur tunc temporis bello subactæ provinciæ, quam olim sæculo quinto e. c., quo illæ non ad solum imperatorem, sed ad ipsum et totam rem Romanam, τὴν ἀρχὴν τῶν Ῥωμαίων vel τὸ δημόσιον pertinebant, et fundi a vetustis possessoribus soluto eorum pretio redimi debebant, tanquam si prius non habuissent. Vid. Procopius Hœschel. 142 et 143. Invenio apud Symeon. Mag. p. 427, κουρατωρίαν εἰς τὸ κατοικεῖν ἐκεῖσε γυναῖκας τὰς μὴ εἰδυίας σωφρονεῖν. Ergone ædes castigandis improbis destinatæ sunt etiam κουρατωρίαι appellatæ? Videtur omnino, et sane improbi atque mentis haud compotes curatoribus opus habent. At quid, si *curator magnus* esset generalis receptor æris, quod e portoriis, pedagiis, pontaticis, plateaticis casaticis, etc. redibat. *General-Accis-Ein-nehmer*? Curata enim vectigal dicebatur medio ævo, et curatoria *die Steuer-und Acciseinnahme*, vid. Du Cange Gloss. Lat. h. v. et Murator. A. I. t. II. p. 28.

(6) M. hic nullam distinctionem agnoscunt. Non dixerim, quam bene maleve. Putem tamen, membranis potius obtemperandum et ex illis discendum esse, in aula CPtana fuisse Dishypatos Spatharios duplicis generis, unos Basilicos seu imperiales, alteros Syncleticos, seu Senatorios, quos in comitatu, dispositione stipendiisque suis haberent Senatores, ad curanda tuendaque diversa secreta, seu tribunalia. E p. 415 certe patet, senatorios et imperiales diversos fuisse. Aut possent dici hi Dishypati Spatharii syncletici tales fuisse, qui quamvis spatharii essent, tamen nihilominus ad τὴν σύγκλητον pertinerent. Nam sensu strictiore ἡ σύγκλητος sunt tantum officiales civilibus rebus expediundis lecti, quos Latini *togatos* vocant; ut patet e Nostri p. 142, ubi patricius syncleticus patricio alicui τῷ ἀπὸ σπαθίου, sagato, militari, contradistinguitur. Hypati et Dishypati ea ætate de infimis erant magistratibus. [Ducibus Venetis ornamenta et titulum Hypati dabant Græci imperatores; unde etiam vestitus. Giann. t. II. p. 367.] * Simile huic videri posset, quod Sigebertus Gemblac. refert, *Clodoveum ab Anastasio imperatore codicillos de consulatu et coronam aureum cum gemmis et tunicam blatteam accepisse, et ex ea die consulem et Augustum fuisse dictum.* Sed ad hos Hypatos ea non pertinent. Multum defecerant Nostri ætate consules ab antiquo splendore. Conf. C quæ dixi in Actis eruditor. anni 1751, in recensione Eduardi Corsini Notarum Græcarum, ubi *Hypati et Spatharii* mentio fit in bulla plumbea. Vid. du Cange Gloss. Latin. v. *Dissipatus* et *Hypatus*. In universum hæc de dignitatibus aulæ Byzantinæ et provincialibus eo tempore magistratibus doctrina perobscura est.

(7) *Expræfecti*. Non hic de illis cogitandum, qui præfectura urbis augustæ functi aliquando essent, sed fuerunt hi expræfecti, qui olim eparchi provinciales fuerant, quales paulo ante cum ἀνθυπάτοις τῶν θεμάτων memorati fuerunt. Unaquæque enim eparchia videtur suum eparchum habuisse Id clare confirmatur p. 410, ubi στρατηλάται ἐπὶ θεμάτων, *stratelatæ in provinciis constituti* οἱ ἀπὸ ἐπάρχων pro iisdem accipiuntur.

(8) Scipiones eburneos et mappas fuisse veterum Consulum Romanorum gestamen, e diptychis et D aliunde constat. Non servabant eumdem ordinem in gerendo, neque semper scipiones dextra, mappasve sinistra tenebant, sed et illos et has modo dextra, modo sinistra, ut liberet, conspiciuntur gestasse. Conf. Vales. ad Ammian. Marcell. p. 29; Du Cange dissert. de nummis medii ævi, § 11 et 21; Leich. de diptychis c. 2, et Negelin. de diptycho Norimbergensi p. 22. Nolo enim a viris doctis tradita repetere. Sed pro mappa, quam Circensem placet viris doctis appellare, quia ea missa consules equorum carceribus emittendorum signum dabant, conspiciuntur quoque consules interdum in diptychis volumen convolutum gerere. Utrumque retinuerunt quodammodo Græci et sacris Christianis accommodarunt, et nugis præterea suis contaminarunt, ut solent res omnes, quas attrectant, antiquas, vetustorum morum inscitia. Tria itaque in hac disputatione mihi exponenda sumo, primum, ut commenta Græcorum de acacia vel anexicacia

cubiculi præfectis stipatus, per magni cubiculi porticum, ubi apparatus XIX accubituum instrui- A τρικλίνου καὶ τῶν δύο κιόνων, ἔνθα τὸ βῆλον κρέμαται. Ἐξερχομένου δὲ τοῦ βασιλέως ἀπὸ τοῦ βήλου,

COMMENTARIUS. JOAN. JAC. REISKII.

perstringam; secundum ut utriusque vocabuli, eamdem rem significantis, originem et rationem demonstrem: tertio, ut evincam morem manu gestandi tam mappas, oraria, sudaria, tergendis naribus et ori, quam rotulos, pipas, volumina membranacea temporibus antiquissimis Romanorum in usu fuisse.

Perhibet Codinus Offic. vi, 27, acaciam esse sacculum e panno purpureo confectum, serico subtili mantili involutum, intus refertum terra (ἐντὸς ἔχει χῶμα), ut significet et nomine et terra intus contenta, imperatorem debere humilem et terrenæ suæ originis memorem esse. Consentit Symeo Thessalonic., quorum amborum locos habet Du Cange v. Ἀκακία et diss. antea laudata. Procul dubio hinc natum est, quod Petrus Damianus B Epist. i, 17, narrat, sed solus, Græcis in more fuisse positum, ut aliquis imperatori recens coronato *una manu vasculum plenum mortuorum ossibus et pulveribus offerat* [paulo post *cineres* dicet], *in alia vero stuppam lini subtiliter pexam ac pilis pensilibus molliter demolitam* [ἤρέμα εἰς ὕψος ἐπηρμένην, ὑποκεχαυνωμένην,] *cui protinus ignis adhibetur, et repente in ictu oculi flamma subito vorante consumitur, ut in altero considerare debeat, quod est, in altero videre valeat, quid habet. In cineribus siquidem se cinerem recognoscit, in stuppa vero colligit, in die judicii quam subito mundus ardebit*, etc. De stuppa combusta silent Græci scriptores. In Romana tamen curia mos erat coram coronato pontifice floccos stuppæ comburendi, clamante præcone: *Sic transit gloria mundi*. De vasculo autem illo ossibus et cineribus pleno quod narrat, videtur male auditum et male relatum esse ex acacia, quam fuisse revera sacculum sericum terra plenum, ab C imperatoribus non postremis tantum Codini æqualibus, sed Constantini Perphyrogenneti jam ætate, patet e Nostri p. 443, ubi dicitur: Imperatores ἐν ταῖς δεξιαῖς χερσὶν αὐτῶν τὸ νικητικὸν τοῦ σταυροῦ τρόπαιον κατέχουσι (successit nempe crux, Christianorum idolum, in vicem scipionum eburneorum veterum consulum), ἐν δὲ ταῖς εὐωνύμοις τὴν ἐξανάστασιν τῆς χοϊκῆς ἡμῶν οὐσίας, *in sinistra vero tenent resurrectionem*, id est symbolum resurrectionis, *terrenæ nostræ partis*. Clarum est, nihil aliud quam acaciam designari.

Sed quare *Acacias* et *Anexicacias* appellarunt hos sacculos? Dicam. Veteres harum nugarum nihil norant, sed chartas, hoc est membranas, τόμους, segmenta membranæ convoluta, rotulos, pipas gestabant. Hoc in universum omnibus in publicum procedentibus, viris feminisque commune erat, ut qui aut quæ manipulum, mappam, sudarium alterutra manu non deferret, ferret membranæ segmentum, sive convolutum, sive ex una tantum extremitate manu retentum, cætera præpendere promissum, sive dimidia ex parte præpendens, ambabus autem extremitatibus comprehensum, ut commentarios rerum in publico aut gestarum a se aut gerendarum. Imperatores autem, nisi mappam gererent, acaciam seu membranæ segmentum, libellum supplicem, gerebant, quem sibi in publicum procedentibus plebeii obtulissent. Quod igitur tales libellos supplices ἀκάκως, *clementer* absque ulla asperitate et morositate, et ἀνεξικάκως, cum tranquilla molestiarum a subditis suis sibi creatarum in legendo et audiendo tolerantia susciperent, aut sane deberent suscipere, prædicabat aut saltem admonebat utrumque nomen ἀκακία et ἀνεξικακία. Ἀκακία enim novis Græcis est *clementia*: vid. Nicetas Choniat. p. 24. Initio quidem nudi rotuli membranacei tradebantur a supplicibus imperatori, deinceps autem ordinatum fuit, ut quidquid ejus generis imperatori traderetur, non nisi sindone serica subtili, μετὰ μανδύλου, involutum traderetur. Manavit ille mos libellos supplices, item litteras quascunque sericis capsulis includendi et has capsulas demum obsignandi a Græcis ad Saracenos et Turcas, ut pluribus ad Abulfedam dicam, et vel e solo Busbekio constat p. 76, ubi ait, se litteras Solimani ad Ferdinandum imperatorem *panno aureo tectas et obsignatas accepisse*. Latinis medii ævi idem in usu erat, ut e Du Cangio v. *Armigeri* constat, ubi imaginem Caroli Calvi a Baluzio p. 1278 Capitul. Franc. editam illustrat, in qua tres monachi sacrum codicem Carolo porrigunt pretioso panno involutum. *Mos quippe is apud monachos observabatur*, verba sunt Du Cangii, *ut codices, quos ad legendum accipiebant, manutergio involverent, ut est in epistola Theodomari ad Carolum M., quæ manutergia camisias librorum vocant statuta antiqua Cartusiensium*. Videntes itaque monachi Græci suos imperatores ex veteri instituto cum tali libello supplici procedentes in admonitionem, se ideo procedere, ut querelas et supplicationes civium accipiant, monachi, inquam, aut ignorantes hujus vetusti moris rationem, aut dissimulantes et ubique mysticam suam theologiam vel analogiam potius ingerere studentes, persuaserunt imperatoribus, ut pro fasciculo libellum supplicem referente bursulam pulvere aut terra plenam sibi fieri et in manus dari curarent, tanquam alias conditionis suæ non memores futuri, aut tali bursula arrepta protinus omnem fastum exuturi. Alii Græci, dubitantes quidnam sibi vellet illa cum rotulis membranaceis processio et pictura, conjiciebant eos rotulos esse volumina Evangeliorum. Sane Rhamnusius, forte auctore Vilharduino, ubique pro acacia codicem Evangeliorum imperatoribus CPtanis in manus tribuit, ut p. 140. Non admodum improbabile aut incongruum hoc ipsis est, et in aliis personis admiserim: acaciarum tamen imperialium originem eam esse, quam dixi, constat ex eo quoque superstite veteris moris documento, quod regibus Angliæ adhuc hodie preces et requisitiones Parliamenti non in litteris more nostro complicitis, sed in tomis chartæ pergamenæ convolutis exhibeantur, (*pipas* appellant,) quarum dorso inscribit rex, aut ejus, jussu inscribitur, si quidem petitis annuit: *Soit fait comme il est désiré*, si autem negat: *Le roi avisera*. In reliquorum autem præter imperatores imaginibus negare nolim volumina membranacea manibus delata codices evangelicos repræsentare. Auctor Vitæ Basilii Macedonis (n. 58 ed. Allat.) narrat, Basilium in æde quadam sacra a se condita liberos suos curasse pingi cum voluminibus in D manu, quæ divina præcepta continerent. Ὧν οἱ μὲν ἄρρενες, ait, τόμους ἐπιφερόμενοι δείκνυνται τὰς θείας ἐντολάς, αἷς στοιχεῖν ἐπαιδεύοντο, περιέχοντας· τὸ δὲ θῆλυ γένος καὶ αὐτὸ βίβλους κατέχον ὁρᾶται νόμων θείων ἐχούσας περιοχήν. Ipse Basilius in nummo apud Du Cangium Famil. Byz. p. 138, primo sinistra globum vel pomum imperii cum cruce, dextra conspicitur non tomum seu rotulum, sed codicem quadratum, religatum, Evangeliorum gestare. Paulus Silentiarius parte II, v. 361, de quadam imagine Christi in S. Sophia:

Ἔοικε δὲ δάκτυλα τείνειν
δεξιτερῆς. ἅτε μῦθον ἀειζώοντα πιφαύσκων,
λαιῇ βίβλον ἔχων ζαθέων ἐπιίστορα μύθων

Joannes Moschus Limon. c. 87: Ἐκράτει δὲ καὶ μεγαλεῖον ἔχον ἀργυροῦν σταυρόν. Unde patet, talia volumina habuisse interdum pro umbonibus cruces sibi affixas. Est autem μεγαλεῖον, *volumen*, non

ἵσταται ἐξ ἀριστερᾶς ὁ δρουγγάριος τῆς βίγλας καὶ πρωτοσπαθάριοι βαρβᾶτοι (9), καὶ δηριγευόμενος ὁ βασιλεὺς ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, διέρχεται διὰ τοῦ πόρτηκος τοῦ μεγάλου τρικλίνου, ἔνθα ἡ ἔκθεσις (10) τῶν ιθʹ ἀκουβίτων τίθεται, καὶ ἀπελθὼν ἵσταται ἐν μέσῳ τῶν δύο κιόνων. Καὶ δέχονται αὐτὸν ἐκεῖσε εἰς τὸν ὀνόποδα πατρίκιοί τε καὶ στρατηγοί, καὶ προσκυνήσαντες τὸν βασιλέα μὴ πεσόντες κάτω νεύει ὁ πραιπόσιτος τῷ τῆς καταστάσεως, κἀκεῖνος λέγει· « Κελεύσατε· » αὐτοὶ δὲ τὸ, « Εἰς πολλοὺς χρόνους καὶ ἀγαθούς. » Ἐν δὲ ταύτῃ τῇ δοχῇ ἵστανται σπαθαροκανδιδᾶτοι καὶ οἱ σπαθάριοι ἔνθεν

A tur, transit, et in medio duarum columnarum stat. In onopodio patricii et strategi imperatorem suscipiunt, eoque adorato, non prono tamen in terram corpore, præpositus cerimoniario signum dat, qui dicit: « Jubete; » hi vero: « In multa et felicia tempora. » In hac imperatoris solemni receptione hic et illic spatharocandidati et spatharii stant, qui per scalas consistorii, illi quidem per sinistram, hi per dextram portam, descendunt. Patricii et strategi per mediam portam veniunt, et rursus qui ad dextram astant per gradus sinistræ portæ descendunt. Imperator a cubiculariis

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

Græcæ, sed Hebraicæ aut Arabicæ originis מגלה *megillah* vox apud Judæos notissima, unde ad Christianos transiit.

Qua vero tandem manu tenebant et gerebant imperatores acaciam? Modo dextra, modo sinistra. Nullus enim certus in ea re modus servabatur, sed usus erat arbitrio. Apud Nostrum p. 16 dicitur imperator dextra manu acaciam, sinistra crucem ferre, et p. 38 gerit imp. anexicacium dextra, scipionem humero sinistro incubentem. Contra vero p. 443 loco paulo ante citato inverso modo dextra crucem, sinistra acaciam gerit. Sic quoque Constantinus M. in Menologio Basiliano t. II, p. 112, pingitur sinistra manu tomum convolutum gerens. Leo M. autem primus, si recte observavi, in nummis eorum, qui acaciam aut tale quid gerunt, in nummo quarto apud Du Cangium Famil. Byz. p. 77, tam ab antica quam a postica volumen dextra, crucem sinistra gerit. Pari modo Phocas in nummo apud Du Cangium p. 109, Leo Isaurus p. 123, Isaacius Angelus p. 201. Consul in diptycho regio apud Du Cangium diss. de nummis tab. I scipionem eburneum, præcursorem crucis. dextra, mappam, cujus succedaneum acacia fuit, sinistra tenet. Et sic quoque dextra crucem, sinistra volumen tenet Constantinus Ducas in nummo apud Du Cangium Fam. p. 159, Manuel Comnenus p. 168, Isaacius Angelus p. 201. Theodorus Lascaris p. 218, Michael Palæologus p. 233, Manuel Palæologus p. 242.

Sed ne nimis diu minutiis inhæreamus, demonstrandum nunc superest, veteres quoque Romanos in publicum procedentes alterutra manu aliquid, aut manipulum, aut volumen membranaceum deferre consuevisse. Nil profecto frequentius conspicitur in vetustis marmoribus, quam sinistra manu manipulum tenentes, qui mappæ interdum similis est, interdum clare membranam convolutam exhibet. Aspice mihi philosophum apud Montfaucon. t. III Antiqu. Explicat., t. I, fig. 2, item tabulas V, VI. Lucian. II, 467, 92. In arcu Constantini M. et Theodosii uterque imperator tenet rotulum. Sculptor illius laminæ æneæ quæ portam basilicæ S. Pauli extra Urbem in via Ostiensi tegit, quam Ciampinus t. I Monum. Veter. exhibet, opus sæculi XI, ex imitatione veteris moris, an sui quoque adhuc rotulum talem sancto, non memini cui, in manus dederit, non patet. Imago diptychi Bosiani apud Montfaucon. l. l. tab. XXVI, conspiciendum præbet in tablio pallii, quod regina gerit regem, Franciæ, ut puto, gerentem in dextra manipulum vel mappam, in sinistra scipionem eburneum, qui ad formam crucis accedit, et in summo fasciculum florum cum superimposito pomo præfert. Ciampinus in modo laudatis monumentis tot exhibet imagines cum chartis membranaceis aut in rotulum convolutis, aut ad instar mappæ corrugatis, aut explicitis dependentibus, aut denique ambabus tantum extremis oris complicitis et manu compressis, reliquo toto sinu dependente, ut pæne pigeat illas tabulas indicare; vid. tomi I, tab. B 15, 27. 32, 36, 76; t. II, tab. 43, 47. 50, 52, 53, 54. Conf. Murat Inscript. p. 1461. Commune olim utrique sexui gestamen erat talis rotulus, successu temporis autem partim manserunt viris rotuli, per aliquantum temporis, partim in chirothecarum. partim denique in baculorum imperatoriorum (*Commando-Stæbe*) gestationem abierunt. Feminæ autem pro rotulis sumpserunt in manus ventilabra, ῥιπίδια, quod neque antiquis temporibus extra usum erat. Certe S. Pudentiana apud Ciampinum t. II, tab. 49, tenet aliquid in manu, quod flabello simile est. Manipulum an chirothecam appellem id, quod Longobardi quidam in tabula Modoetianæ coronationis regis Longobardi apud Horatium Blancum ad Paulum Diaconum gerunt, ambigo. Pro rotulis gerebant imperatores CPtani extremi, ruente illo imperio, νάρθηκας ferulas. Codin. XVII, 34. Hunc nati baculi summorum militarium ducum, qui a commendando seu C imperato *Commandostäbe* appellantur.

(9) *Barbati*, il est *non castrati*. Nam et eunuchorum bene multi erant protospatharii.

(10) Quid significet hic loci ἔκθεσι, non bene novi. Probabiliter tamen reddidit cl. Leichius *apparatus*. Videtur nempe apparatus ferculorum, supellectilis aureæ et argenteæ, vinorum, etc., quæ convivis apponi debebant, publico aspectui expositus designari. Occurrit hæc vox significatu subobscuriore, sed simili, apud Scriptor. post Theophan. p. 107, antep. ἔργα τῆς βασιλικῆς ἐκθέσεως, ubi vertitur *regiæ magnificentiæ supellex*. forte *supellex ostentationis* aspectui exponi solita. Illa certe notione vocabulum hoc veteribus frequentabatur, et sæpissime Athenæus ἔκθεσιν appelleat eam mensulam παρατραπέζιον, *credentiam* posterioribus dictam, in qua calyces, disci, lances, et reliqua triclinaris supellex conspectui exponebatur convivarum. Apte ille p. 142: Ποτηρίων πολλῶν ἐκθέσεις et βρωμάτων παντοδαπῶν παραθέσεις D jungit. Idem p. 197, κλίνην *mensum*, nominat πρὸς τὴν τῶν κυλίκων καὶ ποτηρίων τῶν τε λοιπῶν τῶν πρὸς τὴν χρῆσιν ἀνηκόντω κατασκευασμάτων ἔκθεσιν, et p. 212, *domum* κεκοσμημένη στρωμναῖς τε καὶ γραφαῖς καὶ ἀνδριᾶσι καὶ ἀργυρωμάτων ἐκθέσει, *ornatum stragula veste, et picturis et signis et argentea supellectile ostensionali spectatum exposita.* Hinc intelligas, quam eleganter Græci ἐκτίθεσθαι dicant pro declarare animi sui sensa, et Latini pariter *exponere*, velut supellectilem pompaticam in clara luce et conspectu ponere. Idem Athenæus p. 211, *dictionem alicujus*, ait εἰ καὶ μακροτέρα ἐστὶν ἐκθήσομαι, *etiamsi longior sit, tamen*, velut signum, *in medio exponam*, contemplatum et judicatum, Vid. ad p. 420, dicenda. De alia significatione vocis ἔκθεσις, qua significat *tabulas census publice propositas*, et quæ ex eodem fonte manavit, dicam ad Taxidium.

stipatus, per pulpitum descendit, et sub camelaucio in lapide rubro stat, eumque patricii et strategi cum senatu ibi excipiunt. Postquam imperatorem, haud proni tamen in terram, adorarunt, præpositus a mandato signum silentiario dat, qui dicit; « Jubete ».

κἀκεῖσε, καὶ οἱ μὲν σπαθαροκανδιδάτοι καὶ οἱ σπαθάριοι κατέρχονται τὰ γραδήλια τοῦ κονσιστωρίου, οἱ μὲν ἐκ δεξιῶν, οἱ δὲ ἐξ εὐωνύμων τῶν πυλῶν. Οἱ δὲ πατρίκιοι καὶ οἱ στρατηγοὶ διέρχονται τὴν μέσην πύλην καὶ εὐθέως οἱ μὲν ἀπὸ δεξιᾶς πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ κατέρχονται τὰ γραδήλια (11) τῆς ἀριστερᾶς πύλης· Ὁ δὲ βασιλεὺς δηριγευόμενος ὑπὸ τοῦ κουβουκλείου, κατέρχεται τὸ πούλπιτον, καὶ [38] ἵσταται ὑπὸ τὸ καμελαύκιον ἐν τῷ πορφυρῷ λίθῳ, καὶ δέχονται αὐτὸν ἐκεῖσε πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ μετὰ τῆς συγκλήτου (12). Καὶ προσκυνησάντων τὸν βασιλέα μὴ πεσόντων [39] κάτω, νεύει ὁ πραιπόσιτος ἀπὸ κελεύσεως τῷ σιλεντιαρίῳ, κἀκεῖνος λέγει· « Κελεύσατε. »

V. Inde ad his omnibus stipatus imperator, per excubias scholasque transiens, perque magnam portam, medium Milii et Augustale progressus, portam horologii magni templi ingreditur. Notandum vero est, ritus omnes eo modo, quem supra in universali processione natalis Domini **29** exposuimus, in hac processione imperatoris observari. Ingressum per dictam horologii portam factio Veneta excipit; tribunus autem ejus libellum non tradit; sed tantum acclamat, nec quicquam præterea facit. Deinde imperator velum pone narthecis portam in metatorio suspensum ingreditur, et postquam præposi-

Ε'. Καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε δηριγευόμενος ὁ βασιλεὺς ὑπ' αὐτῶν πάντων, διέρχεται διὰ τῶν ἐκσκουβίτων καὶ τῶν σχολῶν, καὶ ἐξέρχεται τὴν μεγάλην πύλην, καὶ διερχόμενος διὰ μέσου τοῦ μιλίου καὶ τοῦ αὐγουστέως, εἰσέρχεται ἐν τῇ πύλῃ τοῦ ὡρολογίου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Ἰστέον δὲ, ὅτι ἐν τῇ διόδῳ τοῦ βασιλέως τελοῦνται ἅπαντα τὰ αἴσια (13) ἀκολούθως, ὃν τρόπον ἀνωτέρω ἐν τῇ καθόλου προελεύσει (14) τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ἐξεθέμεθα. Καὶ εἰσελθόντος τοῦ βασιλέως ἐν τῇ προειρημένῃ πύλῃ τοῦ ὡρολογίου, δέχονται αὐτὸν οἱ τοῦ μέρους τῶν Βενέτων ἐκεῖσε, οὐκ ἐπιδίδωσι δὲ ἐκεῖσε ὁ δήμαρχος λιβελλάριον, εἰ

VARIÆ LECTIONES

[38] ἵστανται cod. [39] πεσόντων R· ex compendio cod. πεσον superscripto τ, πεσόντες ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(11) Exciderunt post hæc verba quædam procul omni dubio, quamvis codex manuscriptus plura, quam editus, non habeat. Exciderunt autem hæc τῆς δεξιᾶς πύλης οἱ δὲ ἐξ εὐωνύμων κατέρχονταί τὰ γραδήλια. Facile potuit librarius unam lineam prætervidere, eadem voce bis recurrente, ut sæpe factum est. Conf. p. 44, ubi locus integer exstat.

(12) Mireris hic loci et p. 152, et alibi Patricios et Strategos a Senatu distingui, cum tamen illi hujus quoque pars fuerint. Sed solet vox *senatus* modo ampliore, modo strictiore significatu adhiberi. Quando ampliore, omnes dignitates, summas, imas, civiles, militares amplectitur; strictiore autem opponitur Senatus militaribus officiis illustribus, et significat senatores procurationi rerum civilium deditos, et in tribunalia varia distributos, qui non simul essent, neque patricii, ut luculenter locus Nostri p. 144, demonstrat, neque basilici, seu privatæ imperatoris familiæ ascripti, ut e p. 413, init. liquet; verbo qui alias οἱ σεκρετικοί, seu tribunales, curiales dicuntur (v. p. 430), quod alii alia tribunalia, vel curias, judicia, procurationes nacti sint, in quibus se exerceant, et reipublicæ fiant utiles, hi rationes publicas, alii privatas, alii militares, alii politiam, alii rem navalem, et sic porro. P. 410. distinguuntur οι συγκλητικοὶ a τοῖς προελευσιμαίοις, id est rebus administrandis adhibiti a pompaticis, quorum tantum erat quotidie in curiam procedere et numerum comitatus augere, quales erant patricii meri, seu titulares. Alias generali sensu Patricii quoque sunt syncletici, seu senatorii, ut patet e Nostri p. 142, ubi patricii syncletici contradistinguuntur τοῖς ἀπὸ σπαθίου seu spathariis, et in universum militaribus. Erant enim patricii quidam mere titulares, et ad neutram classem pertinentes, neque ad τὴν σύγκλητον stricte sic dictam, neque ad Strategos, aut spatharios, similesve gradus militares. Et hi erant patricii ἄπρακτοι, absque actione vel functione, mere titulares. Alii patricii erant syncletici, seu togati, muneribus togæ fungentes, artibus pacis regendis deputati; alii denique erant patricii militares. E multis Nostri locis hoc intelligitur. Ita quoque Malalas patricium syncleticum appellat Arintheum t. II, p. 26: Ἀφορίσας συγκλητικὸν αὐτοῦ, τὸν πατρίκιον Ἀρίνθεον, δέδωκεν αὐτῷ τὸ πᾶν. Interdum usurpatur vox syncleticorum sensu strictissimo, et exclusis non solum Patriciis et Strategis, sed etiam ipsis Hypaticis, seu viris a gradu Hypatorum inde inferioribus, significat solos tales, quales e. c. sunt Logothetæ, Chartularii, Notarii, præfecti Urbis, Canicleus et alii similes qui non sint simul Patricii. Vid. p. 169. * [Honorius Constantinum facit συγκλητικόν quod redditur *Senatorem*. Theoph. p. 66.]* Guther. p. 135, vertit vocem συγκλητικοί, *sacri palatii proceres*, et reprehendit Basilicorum interpretem, qui *Senatores* dederat. Incurrimus itaque eamdem, in notam, qui sæpius idem fecimus. Sed forte immerito vapulamus, et nil nocet ita vertere, dummodo teneatur, Senatum idem nobis esse atque comitatum, neque nos eamdem ideam vocabulo senatus tribuere, quam habebat sub republica Romana adhuc libera aut primis tribus Cæsarum sæculis Maluit Anastasius vocem ipsam Græcam retinere, quamvis librarii eam obscuraverint, *inclytos* pro *synclitis* scribentes in Agathone: *Post hæc Patricii, Ypati, omnes synclitι introierunt*, et in Constantino: *Cum patriciis et omnibus synclitis*. Quæ Altesserra p. 73, affert vulgatæ tuendæ lectioni, non sufficiunt.

(13) *Omnes ritus læti simul et solemnes, omnia læta, splendida et solemnia*. Græci novi vocem αἴσιος eo significatu adhibent, ut αἴσιοι ἡμέραι apud Theophan, p. 209. pro *dies solemnes*. Conf. Nostri p. 165, 184., ubi ποιεῖν τὸ αἴσιον est *votum illud dicere*: αἴσιος γενέσθω αὕτη ἡ ἡμέρα, *felix et fausta sit hæc dies*, pro quo σωλέννια quoque dixerunt. Vid. Du Cange h. v.

(14) Illa itaque de processione in festo natali Christi fuit tanquam generale aliquod schema vel simulacrum processionum omnium, quas deinceps per singulos festos dies majores minoresque persequitur, in quarum enarratione multa præsupponit, ut ex illa generali jam nota et inde repetenda.

μὴ μόνον (15) ἀπολογεῖ, μὴ πράττων [40] ἕτερόν τι. Καὶ εἴθ' οὕτως εἰσέρχεται ὁ βασιλεὺς ἔνδον τοῦ βήλου τοῦ κρεμαμένου ὄπισθεν τῆς πύλης τοῦ νάρθηκος ἐν τῷ μητατωρίῳ, καὶ λαβὼν ὁ πραιπόσιτος τὸ στέμμα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, εἰσέρχονται ἐν τῷ νάρθηκι, καὶ ἀπαντᾷ αὐτὸν ὁ πατριάρχης, ὁ δὲ βασιλεὺς ἀσπάζεται τό τε Εὐαγγέλιον καὶ τὸν σταυρόν. Καὶ εἴθ' οὕτως προσκυνήσαντες ἀλλήλους ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, καὶ ἀσπασάμενοι ἀπέρχονται μέχρι τῶν βασιλικῶν πυλῶν. Καὶ ὁ μὲν πατριάρχης ἄρχεται τελεῖν τὴν εὐχὴν τῆς εἰσόδου τῆς θείας λειτουργίας, Ὁ δὲ βασιλεὺς παρὰ τοῦ πραιποσίτου λαβὼν κηρία, εὔχεται. Καὶ ἀποδόντων ἀμφοτέρως τὰς εὐχὰς αὐτῶν τῷ Κυρίῳ, ἐπιδίδωσιν ὁ βασιλεὺς τοὺς κηροὺς τῷ πραιποσίτῳ, καὶ αὐτὸς τῷ τῆς καταστάσεως. Ὁ δὲ βασιλεὺς προσκυνεῖ τὸν τίμιον σταυρὸν καὶ τὸ ἄχραντον Εὐαγγέλιον καὶ διέρχεται μετὰ τοῦ πατριάρχου μέσον τοῦ ναοῦ, καὶ διὰ τῆς πλαγίας τοῦ ἄμβωνος (16) εἰσέρχονται ἐν τῇ σωλέᾳ, καὶ πλησιάσαντες ταῖς ἁγίαις θύραις, ὁ μὲν πατριάρχης εἰσέρχεται εἰς τὸ θυσιαστήριον, ὁ δὲ βασιλεὺς ἅψας κηροὺς καὶ εὐξάμενος ἐπιδίδωσι τοὺς κηροὺς τῷ πραιποσίτῳ, καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸ θυσιαστήριον (17)· μέλλοντος δὲ εἰσιέναι [41], ἵστανται μητροπολῖται κατέχοντες τὰ ἅγια θύρια, καὶ ἐπινευσάντων αὐτὰ πρὸς τὸν βασιλέα μικρὸν, φιλεῖ ὁ βασιλεὺς τοὺς ἐπ' αὐταῖς πεπαρμένους σταυροὺς, καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ εὐξάμενος ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας τραπέζης ἐφαπλοῖ ἐν αὐτῇ εἰλητὰ (18) δύο, καὶ επιτίθησι τὰ προσενεχθέντα, δίσκους δύο καὶ ποτήρια δύο (19), εἶτα ἀσπάζεται τὰ ἅγια σπάργανα, καὶ εἴθ' οὕτως λαβὼν ἀποκόμβιον παρὰ τοῦ πραιποσίτου, τίθησι καὶ αὐτὸ ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ.

A tus a capite ejus coronam dempsit, narthecem intrant ipsique patriarcha occurrit, imperator vero Evangelium crucemque osculatur. Postquam imperator et patriarcha se invicem venerati osculatique sunt, ad portas imperatorias abeunt, ubi patriarcha preces introitus divini officii agit, imperator vero cereos, quos a patriarcha accepit, tenens, precatur. Quo facto, cereos præposito, hic cerimoniario tradit, imperator autem venerandam crucem sacrumque Evangelium adorat, mediumque templum cum patriarcha transit, perque obliquitatem ambonis soleam intrat. B Sacris januis appropinquantes, patriarcha sacrarium ingreditur, imperator cum cereis accensis precatus, eos præposito tradit, et ipse sacrarium intrat. Dum vero ingressurus est, metropolitani sacras januas occupant easque versus imperatorem paululum inclinant; is cruces eis affixas osculatur; mox sacrarium intrat, et ad sanctum altare precatus, duo corporalia ei insternit, allatosque discos duos totidemque calices imponit, sacras fascias osculatur sumptumque a præposito apocombium sacræ tabulæ imponit.

VARIÆ LECTIONES.

[40] πράττοντες cod. [41] ἐξιέναι ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(15) *Sed tantum.* Est novæ Græciæ usitatum. Vid. Theophan. p. 135, 153. Dicunt quoque εἰ μὴ pro *sed.* Theophan. p. 348. Habet ipse jam Aristophanes Avibus v. 1690, ubi leg. εἰ μὴ βαβάζει γ' aut εἰ μὴ βαβακίζει γ'. *sed tantum nugatur et inarticula loquitur ut hirundines.* Palladas in Anthologia l. VII, p. 466: Εἰ μὴ τὰς πόρνας παραπέμπεται, *verum* (vel *atqui*) *meretrices præterit.* Imitati fuerunt Latini novi, *nisi tantum* pro *sed tantum* dicentes Joannes diaconus in Chronico Neapolitano apud Murator, t. I, Scr. Rer. Ital. p. 294: *Hic constituit, ut sacrificium altaris non in serico, nec in panno tincto, nisi tantum in linteo terra procreato celebraretur.* Etiam *nisi* solum pro *sed* usurpabant. Vid. Du Cange v. *Nisi*, et *nisi quod etiam* pro *sed etiam* habet Capitolinus in Vita M. Antonini philosophi, p. 359.

(16) *Præter latus ambonis præterit.* Ita stabat ambo in medio Nao, ut de quatuor lateribus suis unum, e quo ascendebatur per gradus, respiceret bema alterum, e quo descendebatur item per gradus, portam regiam, et narthecem, tertium et quartum, ambo cæca seu clausa, septentrionem et austrum respicerent. Præter unum ergo tale latus dextrum sinistrumve præteribat imperator e Nao ad soleam tendens, quæ media inter bema et ambonem erat. Vox πλαγία pro *latus* novæ Græciæ frequens est. Vid. Du Cange Gloss. Gr. v. πλαγί, ubi reddit *latus* πλευρά. Et sic quoque accepit Nostri cl. interpres p. 46, 61.

(17) *Sacrificatorium, Bema*, locus, in quo Deo victima incruenta offertur vel sacrificatur. Anastasius p. 177, *altarium* vertit. Θύειν pro communionem celebrare, et pro offerre Deo, usurpant Græci novi. Inde θύτης est hieromonachus, cui licet mis- C sam facere. Vid. Fabric. Bibl. Gr. t. VI, p. 479, nota. Θύειν τὰ ἐξιτήρια, *communicare, antequam ex urbe in bellum eatur*, quod facere solebant imperatores, est apud Cedren. p. 671. Idem p. 675: Θύειν τὰ ἐπινίκια habet *Deo de præda partem offerre et consecrare.* * [De sacrificio, quo vocabulo Missam veteres significabant, vid. Goldast. ad Eginhard. p. 203.]*

(18) *Corporalia*, seu mappæ, sudaria, manuciola, lintea; et quidem in specie illæ mappæ sic dicuntur, quibus panis benedictus et vinum benedictum immediate imponitur, et quibus discus atque calix sacer *involvuntur.* Unde ratio appellationis intelligitur. Habertus Pontif. p. 103, sic describit: *Est velum quoddam quadratum lineum, quod convolvitur et evolvitur. Explicatur quidem post lectum Evangelium, complicatur post synaxim. Super illud sacrum mysterium conficitur ad corporalis nostri instar — et quoad formam et quoad materiam. Præ-* D *terea Græci suo* εἰλητῷ *seu corporali inserunt reliquias sanctorum; nec non in quibusdam ecclesiis nomen episcopi inscribitur.*

(19) Duo nempe disci, seu lances profundiores, quibus imponebantur benedictus panis, et duo calices, continentes vinum consecrationi destinatum, semper inter celebrationem officii stabant in altari, v. pag. 78. Et solemne donum annuum ab imperatoribus S. Sophiæ faciendum erant δισκοποτήρια καὶ ἐνδυταί, *disci cum calicibus et vestrata*; Vid. Script post Theophan. p. 266, et Cedren., p. 790. Justinianus cupam ingentem offerens conspicitur in opere musivo ecclesiæ Ravennatis S. Vitalis, in ære apud Alemann. ad Procop. Anecdot. et Du Cangium in Famil. Byzant., de qua imagine conf. Murat. Scr. Rer. Ital. t. II, p. 97. Conf. quæ dicam

VI. Imperator et patriarcha flexo genu se invicem salutant, et egressus e sacrario imperator, ad metatorium abit, ubi cereos accendit precatusque lorum mutat, et finito divino officio, dum Sacra processura sunt, tunicam induit, et a consueto ministerio stipatus, eo, ubi cereus seu lampas, quam portaturus est, stat, procedit, perque medios patricios ab utroque latere adstantes transit. Postquam vero cereum a præposito accepit, Sacra comitaturus procedit, soleam intrat et prope sacras januas constitutus, **40** cereum præposito reddit, qui ipsum supra soleam prope sacras januas in dextro latere imponit, imperator autem ad cereum, usque dum Sacra processerunt, subsistit. Quo facto ipse et patriarcha se invicem flexo genu venerantur, mox imperator cum solemni comitatu extra sacrarium ad metatorium abit. Sacra autem communione appropinquante, id cerimoniarius præposito imperatori indicat, qui a dictis ministris, scilicet a præfectis cubiculi, patriciis, strategis et senatoribus stipatus, egreditur, et in dextra parte sacrarii, cancellis in antimensio lateris obliqui accumbit sacramque agapen patriarchæ, metropolitis, episcopis, præfectis ecclesiæ cæterisque pro more distribuit. Deinde postquam ipse et patriarcha se invicem flexo genu salutarunt, imperator ad locum, ubi agapen in omnibus processionibus distribuere solet, abit. Tunc in uno velo magistri, patricii, strategi, cum domesticis, iisque, qui supremis officiis admoti sunt, demarchi et cerimoniarius, intrant. Omnes autem ad osculandum imperatorem ingressi, non in terram procumbunt ob resurrectionis memoriam, sed singuli abeuntes imperatori osculum pacis dant. Posthac omnes in locis suis adstant, imperator et patriarcha mutua sibi oscula

A ς'. Καὶ προσκυνήσαντες ἀλλήλους ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἀπέρχεται εἰς τό μητατώριον, καὶ ἅπτων ἐκεῖσε κηροὺς καὶ εὐξάμενος, ὑπαλλάσσει (20) τὸν λῶρον καὶ τῆς θείας λειτουργίας τελεσθείσης (21) ἡνίκα μέλλουσι διέρχεσθαι (22) τὰ Ἅγια, περιβάλλεται ὁ βασιλεὺς χλανίδα, καὶ δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν ἐξ ἔθους, ἀπέρχεται ἐν τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ ἵσταται τὸ κηρίον, ἤγουν ἡ λαμπὰς (23), ἥνπερ μέλλει βαστάσαι, καὶ στάντων πάντων τῶν πατρικίων ἔνθεν κἀκεῖσε, διέρχεται ὁ βασιλεὺς μέσον αὐτῶν. Ὁ δὲ πραιπόσιτος λαβὼν τὸ κηριον, ἐπιδίδωσιν αὐτὸ τῷ βασιλεῖ, ὁ δὲ βασιλεὺς διέρχεται ὀψικεύων (24) τὰ Ἅγια, καὶ εἰσελθὼν ἔνδον τῆς σωλέας, καὶ πλησίον τῶν ἁγίων θυρῶν γενόμενος, ἐπιδίδωσι τὸ κηρίον τῷ πραιποσίτῳ, κἀκεῖνος ἐπιτίθησιν αὐτὸ ἐπάνω τῆς σωλέας πλη- B σίον τῶν ἁγίων θυρῶν, ἐν τῷ δεξιῷ μέρει, ὁ δὲ βασιλεὺς ἵσταται πλησίον τοῦ αὐτοῦ κηρίου, τῶς ἂν διέλθωσι τὰ Ἅγια. Καὶ ἡνίκα διέλθωσι τὰ Ἅγια, προσκυνοῦσιν ἀμφότεροι ἀλλήλους ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, καὶ ἀπέρχεται ὁ βασιλεὺς δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν κατὰ συνήθειαν διὰ τῶν ἔξω τοῦ θυσιαστηρίου ἐν τῷ μητατωρίῳ. Καὶ τοῦ καιροῦ τῆς θείας ἀγάπης ἐγγίσαντος, δηλοῖ ὁ τῆς καταστάσεως τῷ πραιποσίτῳ, κἀκεῖνος τῷ βασιλεῖ, ὁ δὲ βασιλεὺς ἐξέρχεται, καὶ δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν προειρημένων τουτέστι τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, πατρικίων τε καὶ στρατηγῶν, μετὰ καὶ τῆς συγκλήτου ἀπέρχεται, καὶ ἵσταται ἐν τῷ δεξιῷ μέρει τοῦ θυσιαστηρίου ἐπακουμβίζων (25) τῷ καγκέλλῳ ἐν τῷ ἀντιμισίῳ C τῆς πλαγίας, καὶ ἐκεῖσε δίδωσιν ὁ βασιλεὺς ἀγάπην τῷ τε πατριάρχῃ μητροπολίταις τε καὶ ἐπισκόποις. ἄρχουσί τε τῆς ἐκκλησίας, καὶ πᾶσι τοῖς ἐξ ἔθους, καὶ εἶθ' οὕτως προσκυνήσαντες ἀλλήλους ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, κατέρχεται ὁ βασιλεὺς καὶ

VARIÆ LECTIONES.

[43] ὁ βασιλεὺς ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

add. II, c. 31. Talibus discis plerumque imagines Christi cum suis discipulis Pascha celebrantis insculptæ erant. Joannes Damascenus in Synodica ad Theophilum imper. : Ἰδὲ τὰ ἱερὰ αὐτοῦ ἀναθήματα, τὰς ἱερὰς ἐνδυτὰς, τὰ ἱερὰ σκεύη. Ψηλάφησον καὶ ἰδὲ τὸν μέγιστον αὐτοῦ δίσκον, εἰς ὅνπερ ἐγκαυστικοῖς καλλιεργήμασι ὁ μαστικὸς τοῦ Χριστοῦ δεῖπνος μετὰ τῶν δώδεκα ἀποστόλων ἐγκεκόλαπτο.

(20) Frequens verbum hoc Nostro est pro ἀπαλλάσσει, *deponit exuit*. Utroque utitur.

(21) Debet vocabulum liturgiæ hi loci strictius accipi pro illis omnibus, quæ confectionem sacramenti et introitum majorem antecedunt. Alias λειτουργία in specie de confectione sacramenti usurpatur, quod si velis etiam hic obtinere, accipiendum erit τελεσθείσης pro *adhuc conficienda*, nondum confecta : quod dubito num procedat.

(22) E tribuna nempe per navim transire et pone ambonem redire illinc, unde venerant.

(23) Ergo idem est *cereus* et *lampas*, saltem apud Græcos novos. Conf. pag 79, et Du Cange Gloss. Græc. v. Κηρός, ubi e Moschopuli Lexico Philostrati citat hæc : Κηρὸς ὁ κεχωρισμένος τοῦ μέλιτος. Λαμπὰς, ἡ ἐκ τούτου κατεσκευασμένη πρὸς τὸ φαίνειν. Goar. ad Codin. 104, nullum aliud discrimen inter λαμπάδα et κηρόν agnoscit, quam inter communem et inter majorem arteque exquisitiore compD tum cereum, quorum hic imperatori, illæ turbæ aulicorum distribuantur. At Latini aliter. Treb. Pollio Aug. l. II, pag. 203, *cereos et lampades in processionibus* ut diversa memorat. Et sic quoque Acta S. Silvestri apud Du Cange l. c. μετὰ κηρῶν καὶ λαμπάδων τῇδε κἀκεῖσε ἀναπτομένων. Attamen Antipater Thessalonicensis, qui Tiberio Cæsare D floruit, λαμπάς et κηρίον et λύχνος pro eodem habet Antholog. H. Steph. pag. 426, sic dicens : Λαμπάδα κηροχίτωνα, χρόνου τυφήρεα λύχνον. Et Codino ipsi λαμπὰς modo est lampas cum oleo et ellychnio, modo cereus. Vid. de Offic. pag. 96, collat. p. 85. Et versa vice Juvenalis *candelam* pro lampade dixit, in illo Satyr. VI, *digito candelam temperat*, προβύει τὸ ἐλλύχνιον.

(24) *Obsequens*, quod videretur præcedentia sacra pone sequentem notare. Et sane verbum *obsequi* proprie id notat. Vid. Vales. ad Amm. Marcell. p. 96, sed hic loci significat *pone sequentia sacra ipse præambulans*. Sic usurpant novi Græci verbum ὀψικεύειν, *obsequiare*, et ὀψίκιον, *obsequium*, σημαίνει τῇ Ἑλλήνων φωνῇ τοὺς προπορευομένους ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως ἐπὶ εὐταξίᾳ καὶ τιμῇ, ut ait Constantin. de Themat. pag. 9. Vid. Du Cange Gloss. Græc. h. v. et Lat. v. *obsequiare*.

(25) ***Brachiis nixus***, vel ***incumbens***, ***super cancellis, qui sunt apud antimensium laterale***. Credo itaque

A ἵσταται, ἔνθα εἴθισται αὐτὸν διδόναι τὴν ἀγάπην καθ' ἑκάστην προέλευσιν. Καὶ εἰσέρχονται ἐν ἑνὶ βήλῳ μάγιστροί τε καὶ πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ, μετὰ καὶ δομεστίκων, καὶ οἱ τὰ πρῶτα ὀφφίκια κατέχοντες δήμαρχοί τε καὶ ὁ τῆς καταστάσεως, ἅπαντες δὲ οἱ προειρημένοι εἰσερχόμενοι πρὸς τὸ ἀσπάσασθαι τὸν βασιλέα προσκυνοῦσι, μὴ πίπτοντες διὰ τὴν ἀνάστασιν (26), ἀλλ' ἀπερχόμενος ἕκαστος κατὰ τάξιν, δίδωσι τὴν ἀγάπην τῷ βασιλεῖ. Καὶ εἶθ' οὕτως ἅπαντες ἵστανται ἐν ταῖς τάξεσιν αὐτῶν, καὶ προσκυνοῦσιν ἀμφότεροι ἀλλήλους ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, καὶ ἀπέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ μητατωρίῳ. Καὶ τῆς θείας κοινωνίας ἐγγιζούσης, εἰσέρχεται ὁ τῆς καταστάσεως καὶ δηλοῖ τῷ πραιποσίτῳ, κἀκεῖνος τῷ βασιλεῖ, ὁ δὲ βασιλεὺς ἐξέρχεται καὶ δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν προειρημένων πάντων, ἀπέρχεται καὶ ἵσταται ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου ἐν τῷ βασιλικῷ ἀντιμισίῳ, καὶ εὐξάμενος ἐκεῖσε ἀνέρχεται, καὶ κοινωνεῖ ἐκ τῶν τοῦ πατριάρχου χειρῶν ὃν τρόπον ἐν τῇ προλαβούσῃ ἑορτῇ τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως εἴρηται, καὶ μετὰ τὸ κοινωνῆσαι τὸν βασιλεά προσκυνοῦσιν ἀμφότεροι ἀλλήλους ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, καὶ ἀπέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ μητατωρίῳ, καὶ ἐξελθὼν ἐν τῷ τρικλίνῳ, χραματίζει μετὰ φίλων, ὧν ἂν κελεύει.

dant; mox ille in metatorium abit. Appropinquante sacra communione, ceremoniarius præposito id nuntiaturus intrat, is imperatorem monet, qui a prædictis stipatus abit, et ante sacrarium in antimensio imperatorio subsistit precatusque adscendit, et e patriarchæ manu sacram communionem, ut supra in festo Nativitatis Christi commemoravimus, accipit. Qua ipsi impertita, patriarcham, patriarcha imperatorem flexo genu veneratur, et imperator ad metatorium abit, et in triclinio cum amicis, quos vocari jussit, convivium celebrat.

B Ζ'. Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι, ἡνίκα [44] ἄρξηται ἡ θεία λειτουργία, εὐθέως ἀνέρχονται οἱ τοῦ κουβουκλείου ἐν τοῖς κατηχουμενίοις (27), καὶ ἐξέρχεταί ἡ Αὐγού-

VII. Sciendum est, in introitu divini officii, cubicularios ad catechumena abire, Augustam vero e metatorio, quod in catechumenis est, **41** egressam

VARIÆ LECTIONES.

[43] κατέχοντες Leich. idemque cod., κατέχοντα ed. [44] δθ' ἡνίκα ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

antemensium, vel arulam suos quoque cancellos habuisse, coram quibus communicaturus, et retro quos sacerdos communionem daturus staret. Conf. hujus pag. C, penult., ubi βασιλικὸν ἀντιμίσιον ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου memorat, et p. 47, e quibus locis patet, imperatores ex illa ara communionem accipere consuevisse. Ibidem (p. 47), memoratur aliud ἀντιμίσιον βασιλικὸν ἐν τοῖς κατηχουμενίοις. Est autem ἀντιμίσιον arula portatilis, consecrata, item tapes consecratus; qui, quoniam aræ consecratæ non ubique circumvehi possunt, mensæ vulgari instratus Græcis sacerdotibus pro ara est. Vid. Gretser. ad Codin. p. 169, Goar. ad Theophan. p. 379, Du Cange Gloss. Gr. h. v. Heinec. III, 430. Tale antemensium *credentia* Latinis medii ævi appellabatur. Cæremoniale Patricii tit. II, § 1: *Paretur etiam ante altare credentia pro consecratore et credentia pro pontifice electo cum rebus opportunis ad ordinationem.* Græci προθέσεις appellabant. Tenendum tamen, τὰς προθέσεις intra tribunam stetisse, et serviisse sacris vasis ibi reponendis. Antimensium autem, de quo hic sermo est, stabat extra tribunæ cancellos. Dixi paulo ante, mihi videri hanc arulam stetisse apud cancellos tribunæ. Rectius tamen forte fuerit dicere eam inferius stetisse, quia paulo post C penult. dicitur imperator, postquam stetisset coram regio antimensio, ἀνέρχεσθαι, ascendere per gradus tribunæ, ut ibi communionem a patriarcha accipiat. Ἀντιμίσιον vel Ἀντιμίνσιον origine tenus est *antemensa*, vel mensa coram alia posita, ut ἀντικωνσιστώριον, consistorium, quod primum occurrit, antequam in verum et magnum consistorium veniatur, *atrium consistorii*: ut *anticamera*, camara vel triclinium coram alio nobiliore positum, atrium camaræ ut ἀντικάνθαρος, *Antecantharus*, *atrium Canthari*, quod nomen erat balnei Alexandrini. Apud Theop. p. 130, et apud Nostrum pag. 97, ἀντίφορος, *anteforum*, forum minus majori prætentum. Ἀντίπανον quod panno præponitur, vel præsuitur. Vid. Salmas. ad Scr. H. A. t. II, p. 575. Jam veteribus Græcis ἀντί, et Latinis quoque *anti* et *ante* inde natum notavit *præ* in compositionibus: ut ἀντίπαις *præpuer*, nondum puer, sed mox futurus. Κάρυον λεπτῆς ἀντίδωρον λεπίδος (si proba est ea lectio), *nux, quæ est ante deglutionem tenuis pelliculæ*, Anthologiæ pag. 430, id est ea, quæ illuc pervenit maturitatis, ut incipiat pati se deglubi Ἀντικνήμιον, *quod præ supra est*, ἀντιπρόσωπον navis, quasi dicas *antefacios*, est prora sic dicta apud C Artemidorum p. 140, respectu faciei posterioris, vel posticæ, puppis nempe Apud Suidam auctori alicui recentiori ἀντιπαρατούρα est *anteparatura*, *præparatio.* Pari modo Latini dicebant *anticiput* pro sincipite. Vid. Du Cange h. v. et *antiani*, *les anciens*, pro anteriores ætate, et *antigena*, pro ante nato, unde patet Græcis illos liberorum, qui natu majores essent, Ἀντιγόνους et Ἀντιγόνας fuisse dictos; *antilogium*, pro præfatione, *antiparies* pro antemurali, *antipedes* pro præeuntibus *antipodium* pro fulcro anteriori, *antisper* et *antisecus* pro ante, ἔμπροσθεν. Notum quoque vocabulum *antistes.*

(26) Non licebat imperatorem diebus festis majoribus et dominicis in genubus aut humi jacentem adorare. Vid. ad p. 240.

(27) Catechumenia erant porticus superiores tria ecclesiæ latera ambientes, boreale occidentale et australe, ita ut sub parte occidentali narthex, sub parte boreali et australi autem porticus virorum D essent; ipsa catechumenia erant statio mulierum, illarum nempe, quæ in τῷ γυναικίτῃ non sederent. Sunt igitur illud, quod nos, a Latina voce *porticus* in deterius formata alia, *Boorkirchen* appellamus, quasi dicas *ecclesiæ porticus*; converso tamen usu Catechumenia penes nos viri occupant, penes veteres tenebant feminæ; fundum ecclesiæ seu navim implebant olim viri, hodie obsident feminæ. Ascendebatur e narthece per cochleam in Catechumenia, et habebat imperator ibi metatorium in quo metabatur, id est agebat, hærebat, dum sacra fierent, et ipsi ad introitum in tribunam, ad evangelium audiendum, ad obsequendum sacris in introitu majore, ad Agapen dandam, et ad communionem accipiendam non esset procedendum, sed vacare liceret aut hymnorum cantationi, aux homiliæ auscultationi. Adjunctum erat illi metatorio triclinium, in quo epulabatur, quoties placeret in templo manere, neque domum ad pran-

sellæ insidere, cubiculariis omnibus ab utroque latere, eunuchis vero protospathariis a tergo Augustæ adstantibus. Signo ab Augusta dato, præpositus cum duobus ostiariis virgas gestantibus exit, et velum primum, patricias zostas: secundum, magistrissas: tertium, patricias et proconsulares: quartum, patricias et strategorum feminas: quintum, præfectorum et quæstorum: sextum, præfectorum thematum ac proconsulum uxores, drungariam vigilæ, protospatharias, spatharocandidatas, spatharias, turmarcharum uxores, consulares et stratorissas, adducit. Velum septimum, in quo comitissæ scholarum, candidatæ, scribonissæ, domesticæ ordinum, vestitorissæ, silentiariæ, comitissæ numerorum et excubitorum, sequitur. Hæ omnes postquam ab Augusta osculum pacis acceperunt, ea signum præposito dat, qui dicit: « Jubete. » Ipsæ: « In longa ac felicia tempora Deus, » etc., mox abeunt. Dein Augusta surgit, et metatorium cum suis cubiculariis ingreditur, cæteri vero cubiculi ministri ad imperatorem accedunt.

στα ἐκ τοῦ μητατωρίου [45] τοῦ ὄντος [46] (28) ἐν τοῖς κατηχουμενίοις, καὶ καθέζεται ἐπὶ σελλίου, καὶ ἵστανται οἱ τοῦ κουβουκλείου ἅπαντες ἔνθεν κἀκεῖσε, οἱ δὲ εὐνοῦχοι πρωτοσπαθάριοι ἵστανται ὄπισθεν τῆς Αὐγούστης, καὶ λαβὼν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τῆς Αὐγούστης, ἐξέρχεται μετὰ δύο ὀστιαρίων βασταζόντων βεργία, καὶ εἰσάγει βῆλον α', πατρικίας ζωστάς (29)· βῆλον β', μαγιστρίσας· βῆλον γ', πατρικίας καὶ ἀνθυπάτους (30)· βῆλον δ', πατρικίας καὶ στρατηγίσας· βῆλον ε', ἐπαρχίσας (31) καὶ κουαιστωρίσας· βῆλον ς', ἐπαρχίσας θεματικὰς ἀνθυπατίσσας, τὴν δρουγγαρίαν τῆς βίγλης, πρωτοσπαθαρίας, [47], σπαθαροκανδιδατίσας, τουρμαρχίσας τοποτηρητίσας, σπαθαρίας ὑπατίσας, καὶ στρατωρίσας. βῆλον ζ', κομητίσας τῶν σχολῶν, κανδιδατίσας, σκριβωνίσας (32), δομεστικίσας τῶν ταγμάτων, βεστιτωρίσας, σιλεντιαρίσας, κομητίσας τοῦ ἀριθμοῦ, κομητίσας τῶν ἰκανάτων. Καὶ μετὰ τὸ δοῦναι πάσαις τὴν ἀγάπην τὴν Αὐγοῦσταν νεύει τῷ πραιποσίτῳ, κἀκεῖνος λέγει· « Κελεύσατε. » Αὗται δὲ τὸ, « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους, » καὶ ἐξέρχονται. Ἀναστᾶσα δὲ ἡ Αὐγοῦστα, εἰσέρχεται ἐν τῷ μητατωρίῳ μετὰ τῶν οἰκειακῶν αὐτῆς κουβικουλαρίων οἱ δὲ λοιποὶ τοῦ κουβουκλείου κατέρχονται εἰς τὸν βασιλέα.

VIII. Qui postquam e convivio discessit, loro a vestitoribus induitur, et præpositum patriarcham advocare jubet, qui postquam advenit, se invicem salutant, et per triclinium, in quo convivium actum fuerat, ad sacrum puteum egrediuntur, in cujus

Η'. Καὶ ἀναστὰς ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ κράματος, περιβάλλεται τὸν λῶρον διὰ τῶν βεστιτόρων, καὶ κελεύσας τῷ πραιποσίτῳ, προσκαλεῖται [48] τὸν πατριάρχην, καὶ τοῦ πατριάρχου ἐλθόντος, προσκυνοῦσιν ἀμφότεροι ἀλλήλους ὅ τε βασιλεὺς [49] καὶ ὁ πατριάρ-

VARIÆ LECTIONES.

[45] ἐκ τοῦ μητατωρίου R., ἐν τῷ μητατωρίῳ cod. et ed. [46] τῷ ὄντι conj. Leich. [47] ἀσπαθαρίας ed, [48] προσκαλεῖ ed. [49] ὁ δὲ βασ. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

dium reverti, et cœto, ubi dormire poterat, si qua in ecclesia pernoctare vellet. Multa de his Catechumeniis Du Cange ad Paulum Silentiar. et CPli Chr. l. III, item Gloss. Græc. et alii. De appellationis ratione verbo adhuc dicendum superest. Si certum esset, olim in veteri Ecclesia Catechumenos ibi stetisse, posset videri nomen loco mansisse, quamvis Catechumeni deinceps desinerent. Putem igitur Catechumenia dicta fuisse a feminis, quæ forte fuerint τὰ κατηχούμενα (subint. πρόσωπα) appellatæ, subjecta, quæ tantummodo audiunt institutionem fidei Christianæ et sacrorum, quæ fiunt, sonum eorum autem, quæ aguntur, nil vident, quandoquidem porticus earum clathris oppositis septæ essent, ipsisque sub pœna anathematis tempore processionis sacrorum deorsum per transennam despicere interdictum esset. Erunt igitur Catechumenia loca, in quibus agunt personæ, solo sono sacræ doctrinæ, precum reliquorumque sacrorum feriendæ.

(28) Conf. p. 41. *Egreditur Augusta e metatorio, quod est in Catechumeniis*, nempe foras, in ipsa Catechumenia.

(29) Cum imperatrix non haberet nisi unam patriciam zostam, mireris quare hic plures memorentur. Forte ideo id factum, quod duæ tum essent Augustæ, socrus et nurus, quarum unaquæque suam zostam haberet. Erat patricia Zosta feminei comitatus Augustæ princeps, eique proxima comes et amica, sic forte dicta, non quod cineret et cingeret Augustam, sed quod cingulum seu baltheum, honoris indicium, adipisceretur in sua promotione atque gereret. Sane quæ alias plerumque dicitur ἡ ζωστή p. 152, est ἡ ζωσθεῖσα. *[Anastasia patricia eademque titulo Zostes dignata. Vita Basilii Junioris d. 26, Martii p. 673: Ἀλλ' ἡ μὲν Θεοδώρα διαδήμασι βασιλείας πάλαι δὴ κατεστέφετο, καὶ ἡ αὐτῆς μήτηρ Θεοκτίστη ζωστή τε καὶ πατρικία τετίμητο, Cont. Const. p. 56, ubi versio Latina perperam reddit.]* Combefisiana versio sic habet: *Mater quoque Theoctista Zostæ, quam vocant (id est cingulo donatæ) ac patriciæ dignitatem consecuta erat.* Qua in versione quid reprehendendum sit, equidem non video.

(30) Ita quoque M, neque culpo; moneo tantum, ne quis aliud in M. fuisse suspicetur. Ὕπατος communis generis est. Solet tamen alias *Hypatissa* formari.

(31) Uxores hic intelliguntur præfectorum urbi et præfectorum prætorio. Quæ autem proximo deinceps loco nominantur Eparchissæ, sunt uxores præfectorum provincialium, seu legatorum in provincias juri dicundo et cogendis tributis.

(32) *Uxores scribonum.* Erant autem scribones genus aliquod τῶν δορυφόρων καὶ σωματοφυλάκων, custodum corporis, de quibus vid. Du Cange utroque Glossario, Goar. ad Theophan. p. 231, Guther. p. 505 et 517. Videntur Scribones et Candidati et Mandatores imperatorem in Circum euntem stipasse. Vid. Codicis nostri p. 52. Scribones et Mandatores gestabant virgas, et in processionibus equestribus ibant pedites, p. 59. Mittebantur sæpe in provincias ad exsequenda et perferenda mandata imperialia: quo factum, ut interdum in municipiis magistratus supremos agerent. Lupus Protospatha anno 1058: *Tromby patricius fecit occidere scribonem in civitate Gottroni.*

χης, καὶ διέρχονταί διὰ τοῦ τρικλίνου, ἐν ᾧ ἐκραμάτισε. καὶ μελλόντων ἐξέρχεσθαι ἐν τῷ ἁγίῳ φρέατι, ἵσταται ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ πύλῃ μετὰ τοῦ πατριάρχου, ὁ δὲ πραιπόσιτος καὶ ὁ ἄργυρος ἵστανται ἔξω τῆς αὐτῆς θύρας, καὶ δὴ διὰ χειρὸς τοῦ ἀργύρου λαμβάνει ὁ πραιπόσιτος τὰ χρυσᾶ βαλαντίδια, καὶ ἐπιδίδωσι τῷ βασιλεῖ, καὶ ὁ βασιλεὺς δίδωσι τοῖς μέλλουσι ταῦτα λαμβάνειν, κράζοντος δηλονότι τοῦ ἀργύρου· « Τῷ ὁ [60] δεῖνα δεσπόται ἀγαθοί. » Εἰσὶν δὲ οἱ λαμβάνοντες ταύτην τὴν εὐεργεσίαν ὅ τε ἀρχιδιάκονος καὶ οἱ ἀστιάριοι καὶ οἱ ψάλται καὶ οἱ προσμονάριοι, καὶ εἶθ' οὕτως εἰσέρχονται ἔνδον τῆς κορτίνας τῆς κρεμαμένης ἐν τῷ ἁγίῳ φρέατι. Ὁ δὲ πραιπόσιτος λαβὼν τὸ στέμμα, ἐπιδίδωσι τῷ πατριάρχῃ, καὶ στέφει ὁ πατριάρχης τὸν βασιλέα, καὶ ἐπιδίδοντος τοῦ πατριάρχου τῷ μεγάλῳ (33) βασιλεῖ εὐλογίας, ὁμοίως καὶ τῷ μικρῷ, λαβὼν ὁ βασιλεὺς παρὰ τοῦ πραιποσίτου ἀποκόμβιον, ἀντιδιδοῖ τῷ πατριάρχῃ, ὁ δὲ πατριάρχης τῷ βασιλεῖ ἀλειπτά, ὁμοίως καὶ ὁ ἕτερος βασιλεὺς τὸ αὐτὸ ποιεῖ.

A porta imperator et patriarcha, extra portam præpositus et argentarius, stant. Tunc præpositus crumenas auro plenas ex argentarii manu sumit, et imperatori, hic iis, quibus numera distribui solent, tradit, clamante interea argentario: « N. domini boni. » Hoc autem munus archidiaconus, ostiaril, psaltæ et custodes ecclesiæ accipiunt. Postea cortinam in sacro puteo suspensam intrant, ubi præpositus coronam sumit, eamque patriarchæ tradit, hic imperatori imponit, et panem benedictum magno æque ac minori imperatori tradit. Imperator pro iis apocombium a præposito allatum patriarchæ, hic imperatori unguenta offert, quod etiam alter imperator facit.

Θ'. Προσκυνήσαντες δὲ ἀμφότεροι ἀλλήλους καὶ ἐσπασάμενοι οἵ τε βασιλεῖς καὶ ὁ πατριάρχης, ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε, καὶ διέρχεται διὰ τῆς μέσης (34), καὶ εἰσέρχεται τὴν μεγάλην πύλην τὴν χαλκῆν (35), ἀπὸ δὲ τῶν ἐκεῖσε διά τε τῶν σχολῶν καὶ τῶν ἐκσκουβίτων, ἐκτελούντων τῶν περατικῶν μερῶν ἀκολούθως καὶ τῶν πολιτικῶν ἅπαντα τὰ [61] κατὰ συνήθειαν. Καταλαβούσης δὲ τῆς συγκλήτου ἐν τῷ κονσιστωρίῳ, μένει ἐκεῖσε ὑπερευχομένη τὸν βασιλέα· κατελθὼν δὲ τὰ γραδήλια ὁ βασιλεὺς, μένει ἐκεῖ, καὶ ὁ τῆς καταστάσεως μετὰ σιλεντιαρίων καὶ βεστητόρων, ὑπερευχόμενοι τὸν βασιλέα τὸ, « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. » Ὁ δὲ βασιλεὺς δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου καὶ τῶν πατρικίων, διέρχεται μέχρι τοῦ στονοῦ (36),

B 42 IX. Posiquam vero imperatores et patriarcha si invicem adorarunt osculatique sunt, imperator abit, perque medium templum digressus, magnam æneam portam intrat, inde per scholas et excubias dum factiones transitoriæ ac politici omnia pro more et consuetudine sua peragunt, procedit. Senatus autem in consistorio congregatus, imperatorem faustis acclamationibus excipiendum exspectat. Qui ut per scalas descendit, ibi subsistit, cerimoniarius autem cum silentiariis et vestitoribus ipsi acclamat: « In multa bonaque tempora » etc. Inde a præfectis cubiculi patriciisque stipatus, ad stenum usque abit, ubi patricii faustis precationibus eum excepturi adsunt. Dum vero triclinium augustale intrat, januas cubicularii occupant: imperator autem præposito

VARIÆ LECTIONES.

[60] τῷ ὁ R., τὸ ὁ ed. [61] τὰ om ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(33) *Magno*, id est *seniori domino*, et *parvo*, id est *juniori*. Illum simpliciter *dominum*, hunc *domicellum*, *damoisel* appellabant Latini medii ævi. Vid. Du Cange v. *domicellus*. Græci quoque veteres μέγας et μικρός pro *sene* et *juvene* ponebant, v. cl. Abresch ad Æschyl. p. 287, Diog. Laert. p. 305, ed. Wetsten., ubi male nomen proprium ex eo fecerunt, it. p. 49, ubi de Pittaco recentiore sermo est.

(34) *Per Mesen*, seu *mediam*. Erat id nomen longæ latæ plateæ, quæ ab aurea porta ad palatium usque pertinebat, et mediam urbem secabat. Unde factum, ut sæpe quoque mediam urbem notet, et vertatur *per mediam urbem*. Vid. Cangii CPL. Christ. p. 70. Meminit hujus plateæ et hic noster Codex, et alii Byzantini, ut Theophanes, Cedrenus, Leo Grammaticus, Continuator Theophanis, perfrequenter. Vid. Theoph. p. 88, 200, 308, 372. Leo Gramm. 462, 470, 496, 510, Cedren. p. 757; Cont. Theoph. p. 55. Patet ex his locis, interdum ἡ μέση simpliciter, interdum addito πλατεῖα aut λεωφόρος efferri. Est illa longa et lata via, cujus meminit Della Valle I. I Itinerarii. Potest tamen etiam verti *per intermediam viam*, qualiscunque ecclesiam et palatium intercedit: ἡ μέση, nempe ὁδός, idem est atque τὸ μέσον, vel τὸ ἐν μέσῳ. Procop. de ædific. Justin.: Περόνη χρυσῆ τῇ χλαμύδι ἐπέκειτο, λίθον ἐπὶ μέσης περιφράττουσά τινα ἔντιμον, *in medio sui*. Leo Grammat. p. 450: Ἡ μέση τῆς ὁδοῦ, *media via*. Cedren. p. 318: Κατὰ μέσην, *media in via*. C Idem p. 348 et 351: Ἐν τῇ μέσῃ τῆς πόλεως. Ita infra apud Nostrum p. 86: Διὰ μέσης τοῦ ναοῦ, *per medium templum*, p. 87: Ἐν τῇ μέσῃ τοῦ φόρου, *in medio foro*, et paulo post ἐν τῇ μέσῃ τῶν ἀξιωματικῶν, p. 124: Εἰς τὴν μέσην τῶν ὑπάτων, p. 142: Εἰς τὴν μέσην τοῦ τρικλίνου.

(35) Est enim parva quoque porta Chalces, v. p. 75. Chalce vero erat porta palatii, vel ædificium cum amplo aditu ad palatium, et vastis valvis, quæ æneis laminis obtectæ erant. Unde nomen. Alii a tegulis æneis repetunt. Χαλκηλάτους πύλας appellat Genesius p. 3. Laminæ illæ æneæ deauratæ videntur a Justiniano ablatæ et ad statuam suam efficiendam adhibitæ fuisse. Vid. Cedren. p. 374, et Goar. ad eumd. p. 526, ubi de duplici Chalce; una palatii, et altera ecclesia fori, agit, et præ cæteris Du Cange CPL. Christ. p. 113 seqq. fuse narrat. *[Porta, quæ Chalce dicitur, Scr. post Theophan. p. 397. Chalces maxime conspicua ædes. D Constant. vit. Basil. c. 25: Κωνσταντῖνος εὐφημούμενοι — εἰσῆλθε διὰ τῆς σιδηρᾶς πόρτης τῆς χαλκῆς. Script. post Theophan. p. 239. Τὸ πορφυροῦν ὀμφάλιον τῆς χαλκῆς, ibid. p. 266.]* Vid. ad p. 50.

(36) *Per angiportum*. Dubito, sitne hic loci nomen appellativum, an proprium. Ducebat hic angiportus, ut ex hoc loco apparet, et palatio in Augustæonem, qui a palatio ad S. Sophiam usque pertingebat. Alias notum est, sed aliud, Stenum, cervix ponti Euxini, littus, in quo sita est Constantinopolis, et ei opposita ora Asiatica.

signum dat, ac latine dicit : « Fit : » unus autem cubiculariorum respondet : « Bene ; » cæteri autem cubicularii imperatorem eo modo, qui litteram « II » exprimit, circumstantes, Latine dicunt : « Vivas multos annos felicissime. » Imperatori octangulum triclinium ingresso coronam præpositus demit, vestitores lorum exuunt, et egrediuntur. Ille aureo sagio indutus, a cubiculo, protospathariis ceterisque famulis stipatus, per augustale et apsidem a Deo custoditum palatium petit.

A καὶ μένουσιν οἱ πατρίκιοι, καὶ αὐτοὶ ὑπερευχόμενοι τὸν βασιλέα. Εἰσελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ τρικλίνῳ τοῦ αὐγουστέως, παραυτίκα ἀσφαλίζουσι τὰς θύρας κουβικουλάριοι. ὁ δὲ βασιλεὺς νεύει τῷ πραιποσίτῳ καὶ λέγει Ῥωμαϊστί · « Βιτ (37) · » καὶ ἀποκριθεὶς εἷς τῶν κουβικουλαρίων λέγει · « Καλῶς. » Οἱ δὲ λοιποὶ πάντες τοῦ κουβουκλείου, στάντες [52] δίκην τοῦ Π στοιχείου, λέγουσιν καὶ αὐτοὶ Ῥωμαϊστί · « Ἡλθεσὴ μούλτος ἄννος, φιλικήσιμε. » Εἰσελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ ὀκταγώνῳ, λαβόντος τοῦ πραιποσίτου τὸ στέμμα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ βασιλέως, εἰσέρχονται οἱ βεστήτορες καὶ ἀπαλλάσσουσι τὸν λῶρον, καὶ ἐξέρχονται. Ὁ δὲ βασιλεὺς περιβαλλόμενος σαγίον χρυσοῦν, ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε, δηριγευόμενος ὑπό τε τοῦ κουβουκλείου πρωτοσπαθαρίων τε καὶ λοιπῶν οἰκειακῶν, διέρχεται διὰ τοῦ αὐγουστέως καὶ τῆς ἀψῖδος καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ θεοφυλάκτῳ παλατίῳ.

X. Hora autem instante, mensæ quæ excisa est assidet, cubicularii intrant, et ab utroque cœnaculi latere, ut mos est, adstant : intrant quoque amici imperatoris, et patricii quidem tunicas suas gestant, quas, cum cibi afferuntur, rursus induunt. Sciendum est, præfectos cubiculo tota septimana renovationis in eadem mensa, scilicet aurea, duplicem concessum facere. Porro si legati magnarum gentium adsint eosque advocari imperator jusserit,

Ι'. Καταλαβούσης δὲ τῆς ὥρας, καθέζεται ἐπὶ τῆς τραπέζης, ἡ δὲ τράπεζά ἐστιν ἀποκοπτὴ (38), καὶ εἶθ' οὕτως εἰσέρχονται οἱ τοῦ κουβουκλείου, καὶ παρίστανται καθὼς καὶ ἡ τάξις ἔχει ἔνθεν κἀκεῖσε τοῦ κλητω- B ρίου (39) · εἰσέρχονται δὲ καὶ οἱ φίλοι ἐν τῷ κλητωρίῳ, φοροῦντες οἱ μὲν πατρίκιοι τὰ χλανίδια αὐτῶν, καὶ πάλιν (40), ἡνίκα εἰσέλθῃ τὸ δούλκιον [53], περιβάλλονται αὐτά. Ἰστέον δὲ, ὅτι οἱ ἄρχοντες τοῦ κουβουκλείου δι' ὅλης τῆς διακαινησίμου ἐν τῇ αὐτῇ τραπέζῃ, ἤγουν

VARIÆ LECTIONES.

[52] Pro σταντες cod. πάντες. [53] δουλκὴν cod.

JOAN. JAC. REISII COMMENTARIUS.

(37) Sic erat superius p. 13. Hic autem et p. 80. dabant membranæ Διθ tanquam compendium esset, ut exarari solet Δαδ pro Δαβίδ. Estne ergo compendium scripturæ pro *dicite?* Vix credibile hoc est, Græcos librarios vocem Latinam sibi ignotam compendio exarasse.

(38) *Abscissa mensa* ad verbum, id est separata ab aliis, seorsim posita. Hæc quia major erat quam cæteræ, atque sublimior, ideo solet quoque ἀποκοπτὴ *major* reddi, quamvis in se non significet, vid. p. 57 et 171. Erat mensa in triclinio XIX accubitorum, ex transverso e regione ostii in summo posita, ad cujus utrumque latus cæteræ 18, ex unoquoque latere novenæ protendebantur, ut patet e Cletorologio. Sed hæc, de qua hic loci sermo est, aurea separata mensa stabat in Chrysotriclino. Spon. Itiner. t. II, p, 15, quoque narrat, abbatem in monasteriis Græcis ad mensam a reliquis sequestratam, hoc est remotam, epulari. *Il y a trois tables*, ait La Croix in Ritibus Ecclesiæ Græcæ c. 15, quo cæremonias exponit, quibus festum Paschatis ab Hospodaro Moldaviæ peragitur, *une petite sur une estrade sous un dais pour le prince, lequel mange seul et deux fort longues à droite et à gauche de celle-là, l'une pour le métropolite et le clergé, et l'autre pour les officiers de la noblesse et les nobles*. Hæc est illa *summa tabula*, quam Spartianus in vita Adriani c. 17. appellat, loco adhuc corrupto in editionibus, t. I, Scr. Hist. A. p. 161, qui mihi sic legendus esse videtur : *Ad deprehendendas obsoniatorum fraudes, cum plurimis* [subintellige *viribus*, id est plurimum, plerumque], *summa tabula pasceret* [id est cibum caperet], *fercula de aliis mensis etiam ultimis quibusque jussit apponi*. Utitur alias quoque Spartianus vocabulo *plurimis* adverbialiter pro *ut plurimum*, ut eadem vita cap. 20, *libros statim lectos, et ignotos quidem, plurimis memoriter reddidit*. Ipse jam Tacitus Annal. III, 75, exemplum præivit : *Quia robore exercitus impar, furandi melior, plurimis* (ita leg. est) *per globos incursaret eluderetque et insidias simul tentaret*. Reges Parthorum quoque talibus mensis assidebant, ut ex Athenæo intelligitur, cujus hæc sunt verba, p. 153 : Παρὰ Πάρθοις ὁ βασιλεὺς ἐν τοῖς δείπνοις τήν τε κλίνην, ἐφ' ἧς μόνος κατέκειτο, μετεωροτέραν τῶν ἄλλων καὶ κεχωρισμένην εἶχε, καὶ τὴν τράπεζαν μόνῳ, καθάπερ ἥρωϊ, πλήρη βαρβαρικῶν θοινημάτων παρακειμένην. Etiam veteres Græcos et Thracicos reges atque C tyrannos in mensa separata epulari consuevisse, constat ex ejusdem Athenæi loco p. 252, ubi ait, parasitum aliquem regi suo, Thraci cuidam, etiamsi absenti, quotidie posuisse separatam mensam. Παρετίθει, privatæ nempe suæ mensæ, καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ὁπότε μέλλοι δειπνεῖν, τράπεζαν χωρὶς, ὀνομάζων τῷ δαίμονι τοῦ βασιλέως, ἐμπλήσας σίτου καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων.

(39) Vocabulum hoc variæ significationis est, et interdum notat convivium, interdum autem, ut hic loci, triclinium, salam, ubi convivium celebratur, per metonymiam. Est a καλεῖν, κλῆσις, *vocando, invitando*. Plura de Cletoriis imperatorum CPL anorum dicendi occasio erit, quando ad finem libri pervenerimus. Interea liceat hoc tantum observare, aut mutata fuisse instituta aulæ Byzantinæ post editum nostrum hoc Cæremoniale, aut errare Codinum, quando p. 94, ait : Imperatorem quinquies D per annum epulari publice, festo Nativitatis Christi, Luminum, Palmarum, Paschæ et Pentecostes. Contrarium apparet e Cletorologio nostro.

(40) Nihilo quidem plus habent hic loci membranæ, quam editio. Liquet tamen aliquid deesse. Ec. ἃ πρὸ τοῦ καθεσθῆναι, aut κατακλιθῆναι, ἀποτίθενται, *quas deponunt antequam considerant ad mensam*. Patebit ex Cletorologio. Pro δουλκίον est in membranis more solito δουλκήν. Est autem *dulcium* missus, quo dulcia inferebant sub convivii finem, ut placentas, opera mellita pistoria, tragemata, sed a bellariis, seu fructibus horæis diversa. Patet e Lampridio in Heliogabalo t. I, p. 863, qui *dulciarios pomariis* opponit. Conf. ibid. Salmasius, p. 873, et II, p. 603, et Du Cange Gloss. lat. h. et *Dulcicium*. Cedren. p. 539, sic describit : Εὐωχίας παρακμαζούσης, καὶ τῶν τραγημάτων, πλακούντων δη ατὴ καὶ πεμμάτων, παρατιθεμένων. Conf. Script. post Theoph. p. 145, ubi sitne δουλκίου rescribendum pro δουλικίου, an retinenda posterior scriptio, et

τῇ χρυσῇ (41), τελοῦσι διπλοῦν παραστάσιμον. Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι εἰ μὲν τύχωσι πρέσβεις μεγάλων ἐθνῶν, καὶ κελεύσει ὁ βασιλεὺς τούτους καλέσαι, ἵσταται ἡ χρυσῆ μικρὰ τράπεζα ἄνω ἔνθα τὸ πενταπύργιον (42) ἵσταται, καὶ καθέζεται ἐκεῖ ὁ βασιλεὺς, οἱ δὲ πρέσβεις καθέζονται ἐν τῇ μεγάλῃ χρυσῇ τραπέζῃ. Ἀριστερᾷ δὲ τοῦ πενταπυργίου ἵσταται σκάμνον (43), ἔχον βάθρα, καὶ ἀνέρχεται δι' αὐτοῦ ὁ τῆς τραπέζης (44), καὶ ἵσταται ἄνω καθυπουργῶν τῷ βασιλεῖ, οἱ δὲ ἐγγιστιάριοι [54] (45) ἵστανται πάντες κάτω, ἵστανται δὲ ὁμοίως καὶ ἐξ ἀριστερῶν τοῦ αὐτοῦ πενταπυργίου, ἔχοντος καὶ αὐτοῦ βάθρα, καὶ ἀνέρχεται δι' αὐτοῦ ὁ ἐπιγκέρνης [55] (46). Ἰσνέον δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἵστανται ἐν τῇ καμάρᾳ τοῦ χρυσοτρικλίνου τῇ ἐξαγούσῃ πρὸς τὸν τριπέτωνα παρατράπεζα (47) δύο, εἰ δὲ κελεύει ὁ βασιλεὺς γενέσθαι κατὰ προσθήκην ἕτερα δύο παρατράπεζα, ἵσταται τὸ ἓν [56] ἐν τῇ ἀριστερᾷ καμάρᾳ, τὸ δὲ ἕτερον ἐν τῇ δεξιᾷ. Γνω-

aurea mensa parva eo loco, ubi pentapyrgium est, stat, eique imperatur, legati vero majori mensæ aureæ assident. **42** In sinistro autem pentapyrgii latere scamnum gradibus instructum apponitur, per quod mensæ præfectus imperatori ministraturus ascendit, infra autem engistiarii omnes ad lævam pentapyrgii stant, quod etiam gradus habet, per quos pincerna ascendit. Præterea observandum est, in camera aurei triclinii ad tripetonem ducente duas tabulas apponi, quod si vero et alias duas parari imperator jusserit, una in sinistra, altera in dextra camera instruitur. Si porro festum annuntiationis in diem Paschatis inciderit, ita celebratur. Venit imperator cum processione ex palatio suo a Deo custodito a Sancta Deipara Phari, perque porticus quadraginta sanctorum apsidemque progressus, templum Sanctæ Deiparæ in Daphne, inde Sancti Stephani petit, ritibusque solemnibus servatis, inde

VARIÆ LECTIONES.

[54] ἐγγιστάριοι ed. [55] ἐπιγκέρτης ed., πιγκέρνης conj. Leich. [56] τὸ μὲν ἓν conj. R.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

interpretanda *cœna* cum Combefisio, aut *servitium*, mensale nempe, id est apparatus epularis, cum Du Cangio in Gloss. Gr. mihi quidem non satis liquet. Malim tamen prius. Superiori Cedreni loco respondet illo Contin. Theophan. p. 100: Ὡς οὖν τά τῆς εὐωχίας παρήκμασεν, καὶ εἰς βρῶσιν τὰ τραγήματα μετά τῶν πλακούντων παρέρειτο, etc. Cum igitur dulcium ultimus esset in epulis missus, induebant illo illato convivæ suas chlamydas, quas sub initium convivii deposuerant, ut abitui se accingentes. Placentas et poma in conviviis veterum postrema fuisse (uti etiam adhuc hodie sunt in nostris) constat satis ex Alciphrone, Luciano, Petronio. *Dulcium* appellabant latini medii *species*. Ceremoniale Daventriæ: *Regi servietur de speciebus cum dragerio cooperto*. Dragerium est ferculum vel arca dragearum, τραγημάτων, pastillorum, morsulorum saccharatorum. Acta Visitationis Simonis archiep. Bituric. p. 235: *Biberunt cum domino, et de drageria comederunt*. Ordo Romanus Amalii c. 69: *Omnibus lotis dantur species et vinum*. Non tam odoramenta, incensa, aquas rosatas intelligi per *species*, quam morsulos, fructus saccharo conditos, confectiones, sic vulgo dictas, apparet ex Ceremon. Augustini patricii III, 13: *Epulis abunde subministratis fit secunda lotio manuum. — Ponuntur deinde vinum et confectiones, sive species, ut habent antiqui codices, et demum finito convivio dicit, Lector: Tu autem, Domine, miserere nobis*. Ubi vid. Joseph. Catalanus in notis p. 159, et Du Cange verb. *Species*.

(41) *Aurea mensa* est eadem cum τῇ ἀποκοπτῇ, *separata*, sic dicta, non quod tota aurea, sed quod aurea lamina obducta esset. Potest quoque ex eo sic dicta esse, quod aureis tantum vasis in ea ministraretur, non argenteis, ut testatur Luitprand. *Histor*. VI, 3. Mallem tamen prius; et pari modo auream unam atque tres argenteas mensas habuisse puto Carolum M. de quibus narrat Eginhardus in ejus vita Διπλοῦν παραστάσιμον τελεῖν significat mea quidem sententia *in duplici serie astare*. Solebant alias in quotidianis epulis proceres cubiculi mensæ imperiali simplici tantum serie astare; in solemnibus vero per dies festos conviviis astabant serie gemina. Et sic accepit quoque cl. interpres p. 94, Conf. p. 100.

(42) Armarium cum quinque turriculis, in quo stabant pendebantve jocalia pretiosissima, ut coronæ aureæ gemmatæ, monilia margaritarum, annuli aurei, torques, disci, crateres aurei, et alia talia, quæ luxum et opulentiam demonstrant et oculum feriunt: quemadmodum nos in talibus scriniis porcellanas aliaque rara et pretiosa, exponimus. Verbum hoc pluribus expono ad pag. 335.

(43) Patet ex hoc loco, mensam auream, cui imperator assidebat, aut accumbebat, apocoptam, seu separatam dictam, sublimiorem cæteris fuisse.

(44) Alias quoque ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης. * [*Dapifer* et *senescalcus* regis. Du Fresne ad Zonar. p. 85. *Eccardus regiæ mensæ præfectus* occurrit apud Eginhardum anno 778.] *

(45) Sic M. et sic quoque pag. 48, 162 et 168, editum fuit. Sunt autem οἱ ἐγγιστιάριοι enginarum, id est machinarum, motores et moderatores, per quas ponderosæ lances in auream imperialem mensam sublevabantur, cum virorum humeris attolli nequirent. Egregiam lucem affert huic loco Luitprandus *Hist*. VI, 3, cujus hæc sunt verba: *Post cibum aureis vasis tribus sunt poma* [τὸ δουλκίν] *delata, quæ ob immensum pondus non hominum manibus, sed purpura tectis vehiculis sunt allata. Apponuntur autem hoc modo. In mensa per foramina laquearis tres sunt funes pellibus deauratis tecti, cum annulis aureis, qui ansis, quæ in scutulis prominent, positi, adjuvantibus inferius quatuor aut eo amplius hominibus per vertibile, quod supra laquearium est, ergalium, in mensam subvehuntur, eodemque modo deponuntur*. Vid. Du Cange Gloss. lat. v. *Ingenium*, machina bellica, *Ingeniosi*, *ingeniarii*. Vocabulum est originis bene Græcæ. Quod recentiores maluerunt ἄγγος et ἀγγεῖον efferre, appellabant veteres ἔγγος, unde ἐγγοθήκη. Vid. Athen. p. 153, et 209, unde Latini suum *incitheca* habuerunt. de quo v. Casaubon ad Athen. p. 368. Erat horum ingeniariorum, vestes a proceribus ante epulas exutas accipere et servare, atque sub exitum epularum suas cuique reddere. Vid. pag. 162.

(46) M. ἐπιγκέρνης (*edebatur* ἐπιγκέρτης), quod pro istorum temporum more bene habet. *Pincerna* inde decurtatum est. Prima et recta scriptio est ἐπικέρνης, ab ἐπικιρνᾷν. Conf. Goar. ad Codin. p. 24. Du Cange Gloss. Gr. v. πιγκέρνης,

(47) Ita membranæ. Veteres maluissent dicere παρατραπέζια, ut etiam p. 57, habetur. *Credentiæ* Latinis medii ævi audiebant.

sacerdotes in processione ad palatium revertuntur, imperator vero cubiculum augustale ingressus, tempus exspecta. quo veniente, cerimonias in Paschatis festo quasque supra exposuimus observandas peragit.

στέον δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι εἰ μὲν τύχῃ ἡ ἑορτὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τοῦ Πάσχα, τελεῖται οὕτως, Ἐξέρχεται μετὰ λιτῆς ἐκ τοῦ θεοφυλάκτου αὐτοῦ παλατίου, ἀπὸ τῆς παναγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου (48), καὶ διέρχεται διὰ τῶν διαβατικῶν τῶν ἁγίων μ' (49) καὶ τῆς ἀψῖδος (50), καὶ ἀπέρχεται ἐν τῷ ναῷ τῆς Παναγίας Θεοτόκου ἐν τῇ Δάφνῃ, ἀπὸ δὲ τῶν ἐκεῖσε ἀπέρχεται εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, καὶ τελέσαντος τὰ συνήθη [57], οἱ μὲν ἱερεῖς ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε λιτανεύοντες, ὑποστρέφουσιν ἐν τῷ παλατίῳ, ὁ δὲ βασιλεὺς εἰσέρχεται ἐν τῷ ἐκεῖσε ὄντι κοιτῶνι τοῦ αὐγουστέως, ἐκδεχόμενος τὸν καιρὸν, καταλαβόντος δὲ τοῦ καιροῦ, τελεῖ ἅπαντα ἀκολούθως τὰ τοῦ πάσχα, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται.

CAPUT X.

Observanda die secunda septimanæ renovationis.

I. Præfecti omnes, albis tunicis induti, celeriter in apsidem procedunt, patricii tunicas aureis clavis, cæteri vestes pro suo ordine ac dignitate, præpositi cubiculo et primicerii ostiariorum tunicas aureis clavis, spatharocubicularii spathas suas gestant. Aperto palatio, cubicularii omnes per quadraginta sanctorum ædem intrant imperatorem excepturi; patricii vero et strategi cum domesticis in hemicyclio triconchii, ut ipsi mos est, astant. Stipatus autem a cubiculariis imperator, sago aureo ornatus per cancellos triconchii egreditur, eumque patricii, strategi et domestici ibi excipiunt. Post a proto-

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Οσα δεῖ παραφυλάττειν ἐν τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ τῆς διακαινησίμου.

Α'. Προέρχονται τάχιον (51) ἅπαντες οἱ ἄρχοντες ἀπὸ λευκῶν χλανιδίων ἐν τῇ ἀψῖδι, ἀλλάσσουσι δὲ οἱ μὲν πατρίκιοι χλανίδια χρυσόταβλα, οἱ δὲ λοιποὶ ἕκαστος κατὰ τὴν αὐτοῦ τάξιν τε καὶ ἀξίαν, τοῦ δὲ κουβουκλείου οἱ μὲν πραιπόσιτοι καὶ ὀστιαροπριμικήριοι περιβέβληνται χλανίδια χρυσόταβλα, οἱ δὲ σπαθαροκουβικουλάριοι τὰ σπαθία αὐτῶν. Ἀνοίξαντος δὲ τοῦ παλατίου (52), οἱ μὲν τοῦ κουβουκλείου ἅπαντες εἰσέρχονται διὰ τῶν διαβατικῶν [58] τῶν ἁγίων μ', ἐκδεχόμενοι ἐκεῖσε τὸν βασιλέα, οἱ δὲ πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ ἅμα τῶν δομεστίκων ἵστανται ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ τοῦ τρικόγχου, ὡς εἴθισται αὐτοῖς·

VARIÆ LECTIONES.

[57] Στεφάνου, τελέσας τ. συνήθη. Οἱ μὲν ed. [58] τῶν διαβατικῶν om. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(48) Haud procul a Chrysotriclino intra Palatium erat templum Deiparæ Phari, et poterat e cœtone Chrysotriclini per macronem, seu longam porticum, in hoc templum perveniri. Vid. pag. 68, 69. Pharus autem, unde templo nomen est, ibi erat pro navigantibus, noctu ardere solitus. Vid. Contin. Theophan. p. 13 init. Non confundenda hæc ædes cum æde Deiparæ τοῦ φόρου, quæ in foro, Constantini M. scilicet, erat. Erant autem in palatio duo potissimum templa celebria. ἡ Θεοτόκος τοῦ φάρου et ἡ Νέα Ἐκκλησία, præter alia oratoria, εὐκτήρια, quæ unumquodque minus palatium, ut XIX, Accubita, Lausiacum, Chrysotriclinum, habebant sibi peculiaria. Deserviebant hæc *clerici palatini*, *capellani* dicti Latinis, a *capella*, sic εὐκτήρια appellabant regibus privata. Apud Sigonium de regno Italiæ p. 71. (32.) de Luitprando, rege Longobardico, lego, illum *in suo palatio oratorium S. Salvatoris condidisse, et, quod nulli alii reges habuerant, sacerdotes et clericos instituisse, qui ei quotidie divina officia celebrarent.* Verum de regibus Longobardicis illud tantummodo intelligendum. Nam Eusebius l. IV, de vita Constantini testatur, hunc jam imperatorem basilicas aliquot intra palatii sui, septa condidisse, quibus procul dubio etiam clericos deservientes addidit. *[Κληρικὸς τῶν ἐν τοῖς οἴκοις τῶν βασιλείων τεταγμένων εἷς appellatur Joannes Cameniata, qui scripsit de Thessalonicæ excidio p. 362. Clerici palatini benedictionem nuptialem dabant. Scr. post Theoph. p. 222. Constantinus Rhodius Clericus palatinus ad pacem cum Bulgaris ineundam mittitur ibid. p. 255; κλήρου τῶν βασιλικῶν αὐλῶν ἀρχηγός, ib. pag. 20. Conf. pag. 24, ubi egregius locus de clero Palatino.]*

(49) *[Templum quadraginta martyrum schola nobilis Byzantii, Contin. Theoph. p. 117.]* De illis quadraginta martyribus Sebastiæ sub Licinio passis, vid. Menolog. Basil. m. Martio die 9. t. III, p. 10.

(50) De apside conf. Du Cange Gloss. lat. et Constant. Christ. *[Pisidas *De opificio mundi* pag. 6. et prioris Morelli. Apsis est, ubi stabat episcopus. Alteserra ad Anastas. p. 184.]* Durandus p. 6. *Exedra est Absida sive volta* [voute] *modicum a templo vel palatio* [nempe distans]. Ugutio: *Absida est Græcum et interpretatur lucida, id est latus adificii vel trebuna.* Figuram ejus videre est in omnibus pene nostris Ecclesiis, structura nempe illa est, sub qua altare stat, et quam totus sic dictus chorus implet; et si quis veterem desideret, inspiciat p. 82. t. I, Menologii Basil.

(51) *Cito, mature, de bonne heure*, ut olim θᾶττον pro ταχέως, comparativus pro positivo. Ita quoque usurpat Cedren. p. 761, script. post Theoph. p. 291. Pariter Latini. Anonymus Patavinus apud Murator. t. II, Ant. Ital. pag. 316: *Nobiliores mulieres si choream aliquam faciebant, non fuisset ausus aliquis popularis, eam* [domum] *intrare, quia juvenes filii nobilium super ipsorum maxillas quam citius* [pro quam citissime, quantocyus, confestim, absque mora,] *alapas apponebant.* Odo de Diogilo: *Reverentiæ, quas regibus exhibent caput et corpus submissius inclinantes.* Luitprandus quoque histor. p. 426, *brevius* pro *breviter* dixit. Et sic multi alii eo tempore tam Græci quam Latini. Potest quoque τάχιον pro τάχιστα positum esse. Sic Lambertus Ardensis pag. 173: *Dominum Arnoldum juvenem* [in excommunicatione mortuum] *imblocatum extra parietes capellæ suæ, eo, quod ibi non esset atrium adhuc benedictum, neque cimeterium, quam proprius* [id est quam proxime] *ad parietes potuerunt, collocaverunt.*

(52) Nempe ἑαυτὸ, *quando se aperit palatium.* aut pro ἀνοιχθέντος, *aperto palatio.* Ita Scylitzes p. 855, ὑπανοίγοντος τοῦ ἔαρος. Et noster infra p. 355, κρούει, pro *pulsatur* adhibuit: item παίουσι τὰ όργανα pro παίονται p. 328.

Ὁ δὲ βασιλεὺς δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν τοῦ κουβουκλείου, φορῶν σαγίον χρυσοῦν, ἐξέρχεται διὰ τῆς γανωτῆς πύλης (53) τοῦ τρικόγχου, καὶ δέχονται αὐτὸν ἐκεῖσε πατρικιοί [59] τε καὶ στρατηγοὶ ἅμα δομεστίκοις, καὶ δηριγευόμενος ἀπό τε τῶν τοῦ κουβουκλείου πρωτοσπαθαρίων [60] βαρβάτων, μαγλαβιτῶν, καὶ λοιπῶν οἰκειακῶν, διέρχεται διὰ τῆς Δάφνης, ἅπτων ὡς ἐξ ἔθους ἐν τοῖς εὐκτηρίοις κηρία, καὶ εἰσέρχεταί ἐν τῷ κοιτῶνι τοῦ αὐγουστέως, ἐκδεχόμενος τὸν καιρόν. Καταλαβόντος δὲ τοῦ καιροῦ, περιβάλλεται χλανίδα διὰ τῶν βεστητόρων λευκὴν χρυσοφεγγῆ (54), καὶ δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, διέρχεται διὰ τοῦ αὐγουστέως, ἵστανται δὲ ἔξω τῆς πύλης, ἔνθα τὸ βῆλον κρέμαται, πρωτοσπαθάριοι βαρβάτοι, ἠλλαγμένοι, βαστάζοντες σπαθοβάκλια (55). Καὶ διελθὼν ὁ βασιλεὺς διὰ τοῦ στενοῦ τῆς χρυσῆς χειρὸς, ἀνέρχεται ἐν τῇ χαλκῇ πύλῃ τοῦ ὀνόποδος, καὶ δέχονται αὐτὸν πατρίκιοι καὶ στρατηγοί· προσκυνησάντων δὲ τῷ βασιλεῖ, νεύει ὁ πραιπόσιτος τῷ τῆς καταστάσεως ἀπὸ κελεύσεως, καὶ

A spathariis barbatis cubiculi, manclavitis cæterisque domesticis stipatus, per Daphnem transit, accensis pro more in oratoriis cereis, inque cubiculo augustali tempus statutum exspectat. Quo veniente, tunica alba auro splendente a vestitoribus induitur, atque cubiculo præfectis stipatus, per augustale transit, stantibus extra portam, ubi cortina suspensa est, protospathariis barbatis, qui mutatorias suosque spathobaculos gestant. Digressus imperator, **44** per stenum aureæ manus, ad æneam portam onopodii procedit, ubi patricii et strategi eum excipiunt, quibus imperatorem adorantibus, præpositus cerimoniario a mandato signum dat, isque dicit : « Jubete : » at illi : « In multa bonaque tempora » etc. Spatharocandidati vero et spatharii cum B dextralibus suis ab utroque latere astant.

VARIÆ LECTIONES.

[59] πατρίκιοι καὶ ed. [60] πρωτοσπαθ. Sic h. l. et v. 17 scribendum ut supra p. 67, pro eo, quod ed. exhibet ἀσπαθ., monente Reiskio ad p. 24, 23.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(53) *Per cancellos* reddidit cl. Interpres, et sic quoque p. 150, γανωτοὶ πυλῶνες, *cancellata vestibula*. Si recte, longe aliud notabat olim hæc vox, nempe *politum* ; et ex eo significatu reddi posset *per portum politam*, id est lamina aurea vel marmorea polita, vel vitreata incrustatam, *geglasirt*. *Glissina* dicebant medio ævo, a *glissire*, quod notat λειοῦν, item *vitreata*. 1 Ita accipio verba Hist. episcop. Antissid. c. 52. *Parietes chori ecclesiæ vitreavit*, id est crusta polita obducere, velut ficuli C ollas solent. In Tactico militari deinceps habemus γανωτά de vasis æneis, id est *instannata*. Eustathius ad Homer. Iliad. T : Τὸ γανοῦσθαι λαβοῦσα ἐξ Ὁμήρου καὶ ἡ χυδαία γλῶσσα ἐπιλέγει αὐτὸ χαλκώμασιν, ἃ κασσιτερὸς ἀλείφων χρώζει πρὸς ἀργυρωμάτων ὑπόκρισιν. Γεγανωμένον γὰρ διὰ τὴν αἰτίαν λέγεται.

(4) *Auro splendentem*. Ita cl. interpres. Potest id notare, potest quoque aurea φεγγία seu lunulas intextas habentem. Vid. ad p. 340.

(55) Posset ambigi, fuerintne spathobaclia duæ diversæ et separatæ res, spathæ dextra et baculi sinistra manu gestari soliti; an unum compositum corpus, conti longi lignei cum infixis spathis, seu longis et latis mucronibus, venabulis, rhomphæis, ut appellare malis; quales contos *Hellebardas* vocare solemus. Solent Græci cum veteres tum novi sic componere duo vocabula et commiscere, ut et duo separata, et duo juncta corpora significent, ut D infra p. 48, habemus σελλοχάλινον, *sellam equinam et frenum equi*; p. 205 Χαρτοχαλαμάριον, *chartam cum thecu calamorum ;* p. 335, τοξοφάρετρα, *pharetra cum sagittis et arcu*, ubi velim *cum arcu* in Latinis addi. V. quæ ad. p. 6 : de χερνιοξέστῳ seu *pelvi manibus lavandis cum gutturnio* dixi. Sic Brodæus ad Antholog. VI. 25. pag. 444, in carmine Leonidæ exponit θυρεάσπιδες *parmæ et scuta*. Potest tamen illud vocabulum ejusmodi scuta significare, quæ in medio perfecte rotunda fuerint, ad formam τῶν ἀσπίδων, in summo autem et imo ἔκφυσιν, excessum habuerint geminum, unde de forma quodammodo et appellatione τῶν θυρεῶν participaverint. p. 180. ed. H. Steph. ejusdem Anthologiæ est ἀρτολάγυνος *lagenu*, seu lacuna, id est patera cava, *vino plena cum intrito pane*. Apud Du Cange Gloss. Lat. est *Bactreperatæ homines baculis et peris instructi*; Item *pharocantharus*, hoc est pharus, seu corona pensilis multis cereis gerendis, cum cantharis, hoc est discis, pro excipiendis guttis cereorum demanantibus. Apud eumdem Gloss. Gr. : Ἀνδρόγυνον est *par hominum utriusque sexus*, et τυλοπροσκεφάλαιον, *stragulæ cum cervicali*. Possent immanes acervi similium exemplorum e Græcis omnis ætatis comportari, si id ageremus. Sed voluimus tantummodo demonstrare, modum hunc compositionis utramque ferre superius positam interpretandi rationem. Patet tamen e Nostri p. 49 : Σπαθοβάκλια fuisse contos in summo vertice præferratos, ubi postquam seorsim memorasset spathas, addit καὶ τὰ σπαθοβάκλια αὐτῶν ἐπικείμενα τοῖς ὤμοις αὐτῶν. Videtur hoc armorum pompaticorum genus monachus Sangallensis lib. 1, de rebus gestis Caroli Magni cap. 36, ita describere : *Antiquorum Francorum paratura* [ornatus, σχῆμα] *erat contus, de arbore malo nodis paribus admirabilis, rigidus et terribilis cuspide manuali* [hoc est securi, alias dextrario dicto] *ex auro vel argento cum cælaturis insignibus præfixo, portabatur in dextra*. Unde patet, illo jam ævo morem obtinuisse, laminas gladiorum auro et argento, inscriptionibusque et figuris foliorum, animalium, aut insignium gentilitiorum ornandi. *Contos* hoc genus appellat Paulus Warnefrid. reg. Longob. V. 10. : *Unus de exercitu regis, qui regium contum ferre solebat, unum Græculum eodem conto utrisque manibus fortiter percutiens, de sella, super quam equitabat, sustulit, eumque super caput suum levavit*. Habebant medio ævo spathobaclia quoque ab una tantum parte acuta. Quarum præclaram imaginem vidi in codice quodam manuscripto membranaceo bibliothecæ Senatoriæ Lipsiensis, picturis elegantissimis illustrato continente gallicam interpretationem Valerii Maximi, factam sub Carolo V, rege Galliarum, exaratam an. 1420. Talia spathobaclia videntur mihi fuisse illæ hastæ, quas Flandrenses, qui iis præcipue utebantur, *Gotendæ*, id est *bonus dies*, *bon jour*, appellabant, ferme ut nos hodie nervum taurinum, quo castigandi scelerati excipiuntur in ædibus correctoriis, *den Willkommen* appellamus. Illas Godendacas describit poeta Francicus apud Du Cange h. v.

λέγει· « Κελεύσατε· » αὐτοὶ δὲ ὑπερεύχονται, « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. » Οἱ δὲ σπαθαροκαν διδάτοι καὶ σπαθάριοι ἵστανται ἔνθεν κἀκεῖθεν βαστάζοντες τὰ διστράλια (56) αὐτῶν.

II. Imperatore ab his stipato, spatharocandidati A et spatharii per scalam consistorii descendunt, et illi quidem per dextram, hi per sinistram, patricii per mediam portam, exeunt, ita ut ad dextram stantes, per scalas dextræ portæ, ad sinistram per gradus sinistræ portæ descendant. Imperator autem cum cubiculo ad pulpitum descendit, subque camelaucio in lapide porphyretico stat, eumque rursus in consistorio patricii et strategi cum senatu excipiunt, dumque adorant, præpositus silentia-

B'. Καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε δηριγευομένου τοῦ βασιλέως, οἱ μὲν σπαθαροκανδιδάτοι καὶ σπαθάριοι κατέρχονται τὰ γραδήλια τοῦ κονσιστωρίου, οἱ μὲν τὴν δεξιὰν πύλην, οἱ δὲ τὴν ἀριστερὰν, οἱ δὲ πατρίκιοι ἐξέρχονται τὴν μέσην πύλην, καὶ οἱ μὲν ἐκ δεξιῶν κατέρχονται τὰ γραδήλια τῆς δεξιᾶς πύλης, καὶ οἱ ἐξ ἀριστερῶν κατέρχονται τὰ γραδήλια τῆς ἀριστερᾶς πύλης. Ὁ δὲ βασιλεὺς μετὰ τοῦ κουβουκλείου κατέρχεται τὸ πούλπιτον, καὶ ἵσταται ὑπὸ τὸ καμελαύκιον (57) ἐν τῷ πορφυρῷ λίθῳ, καὶ δέχονται αυτὸν

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(56) *Dextralia*. Ita vocabant ævi medii homines secures, alias μονοπελέκεις vel ἑτεροπελέκεις dictas, B quas principum protectores dextris gestabant. V. Du Cange Gloss. Gr. v. Διστρία, et Latin. v, *Dextralis*, et infra ad p. 333 pluribus.

(57) Sæpe fit in hoc codice mentio *triclinii*, *in quo stat camelaucium*. Puto fuisse triclinium, in cujus medio aut steterit columna cum superimposita umbella vel uranisco, aut pependerit polycandelum, a similitudine cum camelaucio sic dictum, quod camelaucium, hoc est infulam, almucciam (*un bonnet*) referret, sive ut exempla nostrum aliquibus forte captu propiora futura allegem, campanam aut conum vel panem saccharinum, suffixis in eo vel dependentibus ex eo per ambitum lucernis illustrantibus triclinium. Erant varii generis camelaucia. Unum prorsus apsidatum seu camaratum, ut cassis. Talia gestare solent apud nos aut de corio viles homines, vulgo *Blechmützen* appellamus, nomine a *Blechmützen*, nummis bracteatis, repetito, quoniam velut caucia, scyphia, cymbia, C conchæ insident capiti, exacte congruentia ipsius peripheriæ et in conum aut vacuum spatium non assurgunt. Appellamus quoque *Fuhrmannsmützen*, almuccias carrariorum, quia carrarii vectores talis formæ bonnetis lineis cum villis λινομαλλωτοῖς uti solent. Hujus generis camelaucia gestant illi duo proceres, eunuchus protovestiarius et canicleus, qui in imagine Ceremoniali nostro præfixa Imperatori a dextra stant ; item protectores in imagine Justiniani Ravennate apud Du Cangium Famil. Byzantin. p. 97. extremi a dextra imperatoris ; item illi Galli in monumento sub Tiberio Aug. condito, quod apud Murator. p. MLXVII æri incisum conspicitur. Josephus hoc genus videtur πῖλον ἄκωνον appellare, quod Rufinus vertit *pileum in modum calamauci sive cassidis*. Locum debeo Du Cangio v. *Camelaucium*, ubi egregia hac de re habet. Alterum camelaucii genus erat ἐσφενδονισμένον, e fundo, (fundum appello extremum marginem, qui frontem tegit,) e fundo igitur orbiculari latiore D in apicem conicum desinens ; cui apici aut recto in altum stanti, ad modum pilei nautici aut Arabici, et ex parte quoque mitræ episcopalis, (quam *Phrygiam* appellabant, quod pileo Phrygio similis esset, vid. ad p. 332. A. 5.,) aut in latus reclinato, aut nihil, aut σειρά, libella, nutans aliquid et laxe pendens additum est, *eine Troddel* vel *Pommel*, *Quaste* dicimus (*une Houppe* Franci, *dondola* Itali dicunt). Hujus generis camelaucia gerunt proceres duo reliqui in illa imagine nostra ad imperatoris sinistram stantes, et tres Magi dona Christo recens nato offerentes in nummo Joannis Tzimiscæ apud Du Cangium Famil. Byzant. p. 152, versus primo, et gerebat princeps Antiochiæ Gerardus in torneamento cum Manuele Comneno apud Antiochiam instituto, teste Niceta p.57. : Ἔχων ἐπὶ κεφαλῆς πῖλον κατὰ τιάραν ἐπικλινῆ. Tale camelaucium erat id, de quo nostro in loco agitur, cujus occasione de camelaucis dicere cœpi. Quia enin coronæ luminosæ, τά πολυκάνδηλα, ecclesiarum et tricliniorum camaris suspendi solita, in imo ampliores, et quo altius ascenderent, eo minores circulos habebant, pariterque camelaucium secundi generis ad modum coni sacchari coibat in apicem : factum ex eo fuit, ut tale polycandelum per metaphoram camelauciam diceretur. Erat quoque tertium genus camelauciorum, ad instar modioli, angustius in imo, qua frontem premebat, latius in summo et planum, quale gestat imperator Nicephorus Botoniates dicta in imagine. Hæc et similia solebant plerumque στέμματα apellare. Pertinent, ad hoc tertium genus tulbani Turcici, de quorum, ut etiam Arabicorum, forma et differentia ad Abulfedam dico.

Videamus nunc, unde nomen *camelaucium* veniat. De *calamauco* vel *calamaucio*, quomodo multi Latinorum scriptorum efferunt, nunc non dicam, cujus originem fateor me ignorare, si nolumus cum viris doctis id pro corrupta pronuntiatione camelaucii habere. Mitto alias aliorum derivationes contendoque, esse idem atque *camella* ejusque productum, terminatione *acium* et *aucium* apposita. Est autem *camella* diminutivum a *camara*, *camera*. Pro *cameram camella* dictum fuit, ut pro *capera capella*. Est ergo *câmella* idem atque *parva camara*, omne apsidatum, hemisphæricum. Hinc fiscella hemisphærica, vas potorium aut haustorium ligneum, κύπελλον, *cupella*, qualibus in urbibus Batavicis lac vendunt, item froccus, caputium, pannus, quo monachi capita tegunt, omnia ista Latinis *camella*, id est parva camara, parva apsis, dicebantur : vid. Cedren. p. 169. C. 1., cujus quamvis obscuris et perplexis verbis, ut, a Græculo Latina attrectanti exspectari par est, id tamen intelligitur, Latinos sporiam ad circuli dimidiati modum plexam *camellam* appellasse. Neque in eo fallitur, quod camelaucium inde derivat. *Camellam* pro haustra vel scypho dixit Petronius c. 137, ubi vid. interpp. Pro frocco vel caputio, cucullo habet Theodulfus l. VI, c. 18. de vestibus episcoporum, eleganti non minus quam vera sententia :

Fluxas [id est ampla, sinuosa] *camilla caput,*
mentem tegit atra voluntas,
Aspera lana artus, vestis ovina lupum.

Non repugnabo tamen, si quis *camella* pro *capella* dictum existimet, idque a *capillo* repetat : *m* et *p* permutari novum non est. Italia quoque adhuc hos die *capello* pro *capillo* dicunt. Olim quoque *capellas* idem atque *camelaucia* appellabant. Ordinarius ecclesiæ Rothomagensis apud Du Cangium v. *Peregrinus* : *habeant capellos super capita*, et in alia charta apud eumdem v. *Purpumtum* numeratur inter arma *capellus ferreus*, hoc est *galea*. Essent igitur *camelaucia* idem atque *capellacia* vel *capillatia*, tegumenta capillorum. Chronicon Vosiense (apud Du Cangium v. *Boneta*) : *mitras gestabant*

πάλιν ἐν τῷ κονσιστωρίῳ (58) πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ ἅμα τῇ συγκλήτῳ, καὶ προσκυνήσαντες, νεύοντος τοῦ πραιποσίτου τῷ σιλεντιαρίῳ ἀπὸ κελεύσεως, λέγει· « Κελεύσατε· » Αὐτοὶ δὲ τό· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. » Ἀπὸ δὲ τῶν ἐκεῖσε δηριγευόμενος ὁ βασιλεὺς ὑπὸ τῶν προειρημένων, λέγοντος τοῦ τῆς καταστάσεως κατὰ βάθρον· « Καπτάτε [61] (59),

A rio a mandato signum dat, qui dicit : « Jubete ; » ipsi vero : « In longa bonaque tempora. » Inde a supra dictis stipatus imperator, dicente cerimoniario, dum per gradus descendit : « Captate, domini,» per excubias scholasque et chalcem transit, et ad sanctum puteum abit, factiones autem in solemnibus stationibus signantes, nec quidquam præterea

VARIÆ LECTIONES.

[61] καπλάτε cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

juvenes utriusque sexus, quas vocabant bonetas post capellas de lino vel coffias. Clare patet hic loci, capellas esse tegumenta capitis, quæ immediate capillos tangunt et hos inter atque bonetos intercedunt, qualibus hodie apud nos quidem solæ feminæ adhuc utuntur, (*Hauben* appellant,) olim autem etiam viri, cum apud nos, tum etiam apud Græcos, medio ævo nempe utebantur. Græcorum clerici et nostratium pauci quidam adhuc hodie dupla gerunt camelaucia, unum interius augustius, alterum exterius amplius, splendidus. Prius *subcamelaucium*, id est *subcamelaucium*, appellabant, item *suppileos*, posterius *camilaucium* simpliciter ; v. Du Cange v. Σαχαμιλαύχιον p. 501. et *Ependecen.* Terminatio autem *aucium* pro *acium*, *camilaucium* pro *capillaceum*, nemini debet mira accidere. Sæpe interponunt Latini u abundans, ut pro πλατύς, *platus*, dicunt *plautus*, (vid. Salmas. ad Tertull. p. 175.,) *baccalaureus* pro *baccalarius*, de qua voce alibi in his notis dico.

De aliis camelauciorum nominibus, ut e. c. *theristro*, quo Luitprandius ea sæpe appellat. Græci, si bene memini, nunquam, item de eorum origine (sunt admodum antiqua, videntur tamen a Scythis ad Macedones primos sub nomine causiæ, dein ad reliquos quoque Græcos pervenisse,) non constitui hic disserere ; * [de camelaucio imperatorum, quod pontifices imitati sunt, vide. Du Fresne ad Joinvill. p. 291. Alteserr. ad Anastas. p. 89. ;] * neque de camelauciorum diversitate diversi ordinis indicio, ut sunt diversi tulbani apud Turcas, ut cuique vitæ generi sui, quos etiam diversos apud Græcos fuisse constat e Niceta p. 143 d. 9. Procedo potius ad polycandela, quæ ex eo, quod similia vittis capitis, camelaucis dictis, essent, eorum nomine venerunt. Non melius apparebit amborum similitudo, pharorum circularium inquam seu coronarum multis lucernis et cereis illucinatarum cum vittis conicis convenientia, quam si tab. 26 et 27 Moniment. veterum Campini inspicias, ubi coronæ hæ e camaris ecclesiarum dependentes cum catenis ad instar trianguli æquicrurii in summo convergentibus exacte referunt conum sacchari aut bonetum cuspidatum vel pileum nauticum. Superest adhuc moris antiqui talia camelaucia illuminantia in ecclesiis suspendendi documentum in basilica Aquisgranensi a Carolo Magno condita, corona (sic enim pharos illos pensiles lychniferos appellabant, unde nos retento nomine *Kronenleuchter* dicimus,) non aurea, neque a Carolo Magno gestata, ut vulgus autumat, sed ferrea, accensis cereis et lucernis ecclesiam illuminare facta. *Erat in eadem basilica*, sic scribit de illa corona Eginhartus in Vita Caroli Magni, *in margine* [id est cantho seu imo lato circulo ferreo] *coronæ, quæ inter superiores arcus interiorem ædis partem ambiebat synoptice* [id est ἐν εὐσυνόπτῳ, grandibus, claris, perspicuis litteris, quæ in oculos incurrerent et a quovis commode legi possent,] *scriptum continens, quis esset auctor ejusdem templi.* Ectypum ære expressum hujus coronæ per intervalla turrium et ecclesiarum imaginibus distinctæ vidi aliquando in descriptione Antiquitatum urbis Aquisgranensis, auctore nescio quo ; nomen enim memoria excidit. Latini medii ævi pharos hos orbiculares pensiles a figura *arcus* et *coronas*, et *pharos* ab officio, Græci a multitudine luminarium, quæ gerebant, πολυκάνδηλα appellabant. *[Πολυκάνδηλον reddit Combefis. in Contin. Theoph. p.
B 131. *circulus multiplici face in orbem sustentanda factus*]* V. du Gange v. *Arcus* et *Corona* et *Pharus*, et Angel. de Nuce ad Chronic. Cassinens. I, 26, p. 300, cujus hæc sunt verba : *Coronæ erant ampli quidam circuli pendentes per catenulas e laquearibus in ecclesiis, ad quas coronas appendebantur lychni ad illuminandas tenebras in nocturnis vigiliis et ad ornatum. Earum nunc usus exolevit præterquam Mediolani, cujus ecclesia priscorum rituum retinentissima perseverat. Ex coronæ ferebant cruces, de quibus hic et l.* III, *c.* 73 : *coronam argenteam deauratam et lapidibus pretiosis ornatam, ferens* [pro *ferentem*] *cruces sex.* H. T. Eleganter hos pharos describit Chronicon Cassinense III. 33., sed multo magis adhuc Paulus Silentiarius. Verba illius hæc sunt : *Fecit et pharum seu coronam maximam de argento librarum circiter centum, habens* [sic scribebant et loquebantur illo ævo pro *habentem*] *in circuitu cubitos viginti, cum duodecim*
C *turribus extrinsecus prominentibus, sex et triginta ex ea lampadibus dependentibus, eumque extra chorum* [id est *soleam*] *ante crucem majorem satis firma ferrea catena, septem deauratis malis distincta, suspendit.* Pauli autem locus Ecphras. v. 457 (p. 520), ubi polycandelorum arcus in imo amplissimos, quo altius autem ascenditur, eo minores atque minores cum fagorum aut pinuum coma in conum eunte comparat, quod redit pariterque aptum est, atque, quod posterioribus ævis magis placuit, comparatio cum camelaucio apicato, hic est :

Κεῖνα γὰρ ἢ κιώνοισιν ὀριτρεφέεσσιν ὅμοια
Δένδρεά τις καλέσειεν ἢ ἀβροκόμοις κυπαρισ-
[σοις
Εἰσὶ μὲν ὀξυκάρηνα, περιτροχάουσι δὲ κύκλοι
Εὐρύτεροι κατὰ βαιὸν, ἕως ἐπὶ λοίσθιον ἔλθῃς
Ἄντυγος, ἣ περὶ πρεμνὸν ἐλίσσεται, ἔνθεν ἐκεί-
[ναις
D Ἄνθος ἀπεβλάστησε πυρίσπορον.

(58) *In Consistorio*, nos diceremus *in corpore*. Vox hic loci non, ut alias, locum, sed totum collegium senatorum in uno loco consistentium notat.

(59) M. καπλάτε, non tantum hic, sed etiam deinceps constanter ; quod, cum sæpius recurrere ab editore animadverteretur, exhibitum fuit in posterioribus abjecta emendatione, quæ prima fronte probabilis videatur, et sensui profecto quadrat optime. Dicitur nempe Cerimoniarius imperatori per gradus descendenti dextram suam, non nudam, quod non liceat absque majestatis violatione, sed tunica obvolutam porrigere, ut eam apprehenderet dominus, eumque sic per scalam manu deduceret dicendo κατὰ βάθρον, singulis in gradibus : *Captate Domini*, id est, firmiter apprehendite manum meam, teneteque, ne cadatis, aut uno gradu aberretis. V. p. 88. Tædiosum sane officium, si ad singulos gra-

agentes eum excipiunt, notarii vero et magistri A iambos præscriptos iis in locis ubi mos est recitant. Imperator cum cereis accensis precatus, eos præposito tradit, patriarcha vero egressus, ipsi in sancto puteo occurrit, et postquam se mutuo adorarunt osculatique sunt, in ecclesiam ingrediuntur, ubi ad sanctas januas progressi, patriarcha sacrarium petit. Imperator ad sanctas januas, cereos manu tenens, precatur, precatus eos præposito reddit, et sacrarium ingressus precatusque, sacram mensam adorat, perque soleam digreditur unde dum exire vult, cereum processionalem a præposito accipit, psaltæ interea in ambone canunt : « Christus resurrexit. »

δόμηνι, » διέρχεται διὰ τῶν ἐκσκουβίτων καὶ τῶν σχολῶν καὶ τῆς χαλκῆς, καὶ ἀπέρχεται ἐν τῷ ἁγίῳ φρέατι, τὰ δὲ μέρη δέχονται τὸν βασιλέα εἰς τὰς συνήθεις στάσεις σφραγίζοντες, μηδὲν ἕτερον ποιοῦντες, λέγουσιν δὲ οἱ νοτάριοι καὶ οἱ μαΐστορες τοὺς κατὰ τύπον ἰάμβους, ἐν οἷς τόποις εἴθισται αὐτοῖς, Ἅψας δὲ κηροὺς ὁ βασιλεὺς καὶ εὐξάμενος, ἐπιδίδωσιν αὐτοὺς τῷ πραιποσίτῳ, ὁ δὲ πατριάρχης ἐξελθὼν ἀπαντᾷ τὸν βασιλέα ἐν τῷ ἁγίῳ φρέατι, προσκυνήσαντες δὲ καὶ ἀσπασάμενοι ἀλλήλους ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, εἰσέρχονται εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀπελθόντων δὲ αὐτῶν ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν, ὁ μὲν πατριάρχης εἰσέρχεται ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, ὁ δὲ βασιλεὺς ἔμπροσθεν ἑστὼς τῶν ἁγίων θυρῶν εὔχεται κρατῶν κηρούς, καὶ εὐξάμενος ἐπιδίδωσιν αὐτοὺς τῷ πραιποσίτῳ, καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ εὐξάμενος προσκυνεῖ τὴν ἁγίαν τράπεζαν, καὶ διέρχεται διὰ τῆς σωλέας· μέλλων δὲ ἐξέρχεσθαι τὴν σωλέαν, λαμβάνει παρὰ τοῦ πραιποσίτου κηριολιτανίκην, καὶ εὐθέως ἄρχονται οἱ ψάλται ἐν τῷ ἄμβωνι τό· « Χριστὸς ἀνέστη. »

III. 45 Imperator ab omnibus pro more stipatus, B per medium templum, portas regias, narthecem et baptisterium transit, per scalas athyris descendit, perque milium mediamque forum petit, et usque ad columnam, ubi templum S. Constantini

Γ'. Καὶ δηριγευόμεννς ὁ βασιλεὺς ὑπὸ πάντων τῶν κατὰ συνήθειαν, διέρχεται μέσον τοῦ ναοῦ, καὶ διέρχεται διὰ τῶν βασιλικῶν πυλῶν, καὶ διελθὼν τὸν νάρθηκα καὶ τὸν λουτῆρα, κατέρχεται τὰ γραδήλια τοῦ ἀθύρος (60), καὶ διέρχεται διὰ τοῦ μιλίου καὶ

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

dus iteratum fuit, quod hic perhibetur. Sed erant ea sæcula ridicule affectata et φορτικά, quod e Caroli Magni exemplo intelligas, quem perhibet Anastasius, *omnes gradus sigillatim samctissimæ B. Petri ecclesiæ deosculatum fuisse, et ita pervenisse ad pontificem, qui in atrio super gradus apud fores ecclesiæ stabat.* Nibil igitur habet *Captate*, quod offendat, solum si sensum spectes. Putem tamen καπλάτε re- C ctum esse. Certum est, a Græco verbo κάπω, *arripio*, unde *capio* et *capto* manarunt, vocem *capulus* venire, quæ mere Græca est. A κώπη enim, *ansa*, omni quod capi manibus et teneri potest, κωπύλλιον formari potuit. A *capulus* factum fuit verbum *capulare*, et contracte *captare*, ut Græce quoque dici potuit κωπύλλειν. Sane *caplum* dixerunt pro fune, a capiendo : unde Belgis reliquum factum vocabulum *Cabel*, pro fune nautico. Isidorus : *Caplum funis a capiendo dictum ;* ut σκαπλίον Græci dicebant pro σκαπουλίον a *scapula*, et ταβλίον pro ταβουλίαν, a *tabula*. Ergo quoque καπλάτε dicere potuerunt pro καπουλάτε et hoc pro κωπύλλετε. Dicebant quoque Latini medio ævo *capulare* pro *stringere*. seu apprehendere, vel mulcere. *Si puis mulieri mamillam capulaverit, idem manum, bruchium, cubitum*, est in legibus Salicis. V. Du Cange v. *stringere*. Ab illo officio, quod olim militum prætorianorum erat, dicti D ipsi fuerunt δεξιόλαβοι, quod dextras eorum apprehenderent, iisque se fulcirent ambulantes imperatores. Unde patet, Latinum interpretem in Actis apostolorum c. XXIII, 23, recte reddidisse vocem δεξιολάβους per *lancearios*. Nam protectores principum erant scutati, et lanceati, quamvis spondere non ausim, jam illa Lucæ ætate ad milites prætorianos pertinuisse officium, dextram ambulantibus imperatoribus pro fulcro præbendi, aut tam insolentes et affectatos jam tum fuisse imperatores, ut alerent homines peculiares, quorum manibus velut pueruli ducerentur. Quod nolim tamen ita accipi, ac si antiquitati Actorum apostolorum controversiam facere vellem. Quod autem paulo ante dicebam, Cerimoniarii non nudam, sed velatam manum ab imperatore apprehensam fuisse, debetur invidæ ambitioni principum illorum, qui majestatem suam violari credebant, si aut nudam alterius manum ipsi apprehenderent, aut sinerent, ab alio suam nudam apprehendi. Inde est, quod apud Wilhelmum Tyrium XIX, 18. legimus, Chalifam Ægypti cum Almerico rege Hierosolymæ per legatos ejus pactum ineuntem, cum urgeretur, fidem suam porrecta manu, more principum Europæorum, dare, neque posset effugere, quin faceret, quamvis multum obluctantem, quia Orientalibus hoc pro læsione et humiliatione majestatis habebatur, tandem eo concessisse, ut manum velatam porrigeret. *Tandem vero* (verba Wilhelmi) *post multam deliberationem et Soldani diligentem instantiam manum porrigit invitus nimium, sed velatam. Cui Hugo de Cæsarea. multum admirantibus et stupentibus Ægyptiis, quod tam libere coram summo principe loqueretur, dixit, in fide, per quam se solent, principes obligare, omnia debere esse nuda ; propterea aut nudam manum dabis, aut fictum aliquid et minus puritatis habens ex parte tua cogemur opinari. Tum demum invitus plurimum et quasi majestati detrahens, quod multum ægre tulerunt Ægyptii, dextram suam in manum domini Hugonis nudam præbuit.*

(60) Nominativus hujus genitivi non potuit alius quam idem fuisse. Sed interdum quoque ἀθύρας in nominativo et ἀθύρα in genitivo reperitur. Compositum an simplex sit hoc vocabulum, non plane perspectum est. Et deinceps, si pro composito accipiatur, non liquet, illud α significetne πρῶτον, an μόνον. Constat enim α illud modo *primum*, modo *unum* in compositis notare. Vid. quæ Du Cange sub πρωτοσπαθάριος habet, et v. πρωτόθυρον, ubi præter rem Meursium reprehendit, item quæ nos ad p. 59, dicimus. Apud Nostrum quoque habemus p. 194 πρωτέθυρον. Ego tamen malim per μονόθυρον interpretari, propterea quoniam alia quoque monothyra Nostro commemorantur, id est portæ solitariæ, non valvæ, aut quæ fratres non haberent, ut p. 54 est monothyrum Idici ; alias monothyrum Circi, seu porta solitaria, per quam imperator in Circum intrat, μονόπορτον (non μονόπατον, ut male editur,) τοῦ καθίσματος Theophani p. 157 ult., et Chron. Alexand. pag. 784. Alias quoque α in compositis *unum* valet, ut *amita* μονόμιτα, *unilicia*, apud Hugon. Falcand. in Hist. Sicul., ἄμαλον pro μονόμαλον, v. ad p. 267. ἄβολας pro μονόβολος, μονοβαφής, *semel colore tinctus*, unde *abolla*. Infra p. 395. marg.

τὴν μέσην, καὶ ἀνέρχεται εἰς τὸν φόρον, καὶ μέχρι τοῦ κίονος ἀπελθὼν, ἔνθα καθίδρυται ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, ἀνέρχεται ὁ βασιλεὺς τὰ ἔμπροσθεν γραδήλια τοῦ ναοῦ, καὶ ἵσταται ἐκεῖσε, ἐπακουμβίζων τῷ καγκέλλῳ ἐν τῷ δεξιῷ μέρει, καὶ ἡνίκα μέλλει ἀνέρχεσθαι τὰ αὐτὰ γραδήλια ὁ βασιλεὺς, δίδωσι τὸ κηρίον αὐτοῦ τῷ πραιποσίτῳ. Οἱ δὲ πατρίκιοι καὶ πάντες οἱ ἄρχοντες· ἵσταται κάτω, ἕκαστος αὐτῶν κατὰ τὴν αὐτῶν τάξιν τε καὶ στάσιν, ὡς προείρηται, καὶ καταλαβόντος τοῦ πατριάρχου μετὰ τῆς λιτῆς, διέρχεται μέσων αὐτῶν, καὶ μέλλοντος τοῦ σταυροῦ ἀνέρχεσθαι τὰ γραδήλια, ἔνθα ὁ βασιλεὺς ἵσταται, ἅπτει κηροὺς ὁ βασιλεὺς, καὶ προσκυνεῖ τὸν τίμιον σταυρὸν, καὶ προσκυνήσας ἐπιδίδωσι τοὺς κηροὺς τῷ πραιποσίτῳ, κἀκεῖνος τῷ τῆς καταστάσεως, καὶ πήγνυσιν αὐτοὺς [62] ὁ τῆς καταστάσεως ἐν τοῖς τῆς λιτῆς μανουαλίοις (61)· ὁ δὲ σταυρὸς ἀνέρχεται καὶ ἵσταται ἐν τῇ βάσει ὄπισθεν τοῦ βασιλέως ἔμπρυσθεν τῆς πύλης τοῦ ναοῦ. Ὁ δὲ πατριάρχης ἀνέργεται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μετὰ τῶν κατὰ συνήθειαν ἀνερχομένων μετ' αὐτοῦ καθ' ἑκάστην (62)· καὶ ὁ κλῆρος ἵσταται κάτω μετὰ τοῦ κοινοῦ λαοῦ ἐξ ἀριστερᾶς τοῦ βασιλέως, καὶ τῆς ἐκτενοῦς τελουμένης, λαμβάνει ὁ βασιλεὺς παρὰ τοῦ πραιποσίτου κηρία. καὶ προσεύχεται, καὶ πάλιν δίδωσιν αὐτὰ τῷ πραιποσίτῳ, ὁ δὲ πραιπόσιτος τῷ τῆς καταστάσεως, αὐτὸς δὲ πήγνυσιν αὐτὰ ἐν τοῖς τῆς λιτῆς μανουαλίοις. Καὶ παραυτίκα ὁ τῆς καταστάσεως διευθετεῖ τούς τε πατρικίους καὶ λοιποὺς ἄρχοντας, τοὺς μέλλοντας δηριγεύειν τὸν βασιλέα, καὶ προσκυνήσαντες ἀλλήλους [63] ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, ἄρχονται ψάλλειν τὸ τροπάριον οἱ ψάλται· « Χριστὸς ἀνέστη. »

est, abit, per scalas templi ascendit, ibique subsistit, cancellis dextri lateris accumbens, quod priusquam facit, cereum suum præposito tradit. Patricii vero et præfecti omnes in inferiori loco, singuli pro suo ordine et dignitate ut supra monuimus, stant, per quos medios patriarcha cum processione adveniens transit, dumque crux per scalas, ubi imperator stat, ascensura est, ipse cereos accendit, et venerandam crucem adorat, quo facto cereos præposito, præpositus cerimoniario tradit, qui eos in manualibus processionis figit: crux vero affertur, et pone. Imperatorem in basi ante portam templi constituitur. Tunc patriarcha ecclesiam cum iis, qui pro more singulis festis cum ipso procedunt, petit: clerus autem cum populo communi ac sinistram imperatoris stat, finitaque extensa, imperator a præposito cereos sumit, precatur eosque præposito, præpositus cerimoniario reddit, qui ipsos in manualibus processionis refigit. Tunc cerimoniarius patricios cæterosque proceres imperatorem stipaturos ordinat. Imperator vero et patriarcha postquam se invicem salutarunt, psaltæ troparium: « Christus resurrexit, » incipiunt.

Δ'. Κἀκεῖθεν δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν προειρημένων, διέρχεται τὴν μέσην λιτανεύων, τὸ δὲ τροπάριον ἐν τῇ τῆς λιτῆς περιόδῳ ἄρχεται ὁ τῆς καταστάσεως, καὶ ἀνθ' ὧν τὴν μέσην (63) διέρχεται. Διά

IV. Inde a prædictis stipatus per mediam procedit, troparium vero in processione cerimoniarius incipit, et propterea per mediam transit. Per tabernas vero pistorum forumque tauri digressus, sanc-

VARIÆ LECTIONES.

[62] αὐτοὺς Leich. αὐτὰ cod. [63] προσκ. τοὺς ἀλλήλους ed.

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUS.

est βούλλα ἀσολδία, *bulla aurea solidi unius*. Hesych.: Ἄδρυα (id est μονόδρυα) πλοῖα μονόξυλα, Κύπριοι. Potest tamen *Athyras* etiam a fluvio Thraciæ Athyra dictum fuisse triclinium, seu ædificium, ut aliud fuit. *Danubius* dictum. Simile quid de Hadriano narrat Spartianus in ejus vita p. 215.: *Tiburtinam villam mire exædificavit, ita ut in ea et provinciarum et locorum celeberrima nomina inscriberet, velut Lyceum, Academiam, Prytaneum, Canopum, Pœcilen, Tempe, vocaret*. Julius Capitolinus in Pertinace p. 561. pariter memorat locum in Palatio, cui nomen *Sicilia* fuerat, ubi Casaubonus e Suetonio notat, habuisse Augustum locum *Syracusas* dictum.

(61) *Manulia* appellant Græci discos paterasve cavas, scapis cereorum suppositas, ad excipiendas guttas et fungos eorum, κρητῆρας dictas Paulo Silentiario in Ecphrasi p. 520. v 463.: Ἀντὶ δὲ ῥίζης ἀργυρέους κρητῆρας ἴδοις ὑπένερθε παγέντας δένδρεσι πυρσοκόμοισι. Latini medii ævi *canistra* ἀπὸ τοῦ κανοῦ vel κανισκίου et *cantharos* appellabant. V. Du Cange his in vocibus, et Alteserr. ad Anastas. p. 21. Canales autem vel tubulos, in quibus hærebant et recti sustinebantur cerei, appellabant *hasta* et *cerostata*, seu stationes cereorum, in quibus cerei stare jubentur, unde junguntur *canthara cerostata*, seu disci, e quibus eminent acetabula capiendis et sustinendis cereis. Potuerunt quoque manualia fuisse scapi illi lignei, vel pulpita, super quibus candelabra cum cereis poni solent, *des guéridons*, quemadmodum manuale est pulpitum, quod Evangeliorum aliorumve sacrorum librorum impositos codices sustinet, e quibus in Ecclesia recitandum est. Glossæ: *Manuale*, Ἀναλόγιον, seu pulpitum, e quo ἀναλέγεται, subleguntur verba, et continua serie recitantur. Et eo sensu accepisse Agnellum hanc vocem existimo in illo p. 68. Pontific. Revennat. ed. Murator.: *Galla Placidia Augusta super quatuor rotas rubeas marmoreas, quæ sunt ante nominatas regias, jubebat ponere cereostates cum manudlia, ad mensuram* [sui corporis nempe] *et jactabat noctu se in medio pavimento Deo fundere preces, et tandiu pernoctabat in lacrymis orans, quandiu ipsa lumina perdurabant*. Du Gange Gl. Gr. vocem hanc interpretatur per *candelabrum manuale*, seu quod manu geritur. Quem secutus fuit Montfauconius in veteri diplomate Græco, quod p. 405. Palæographiæ Græcæ edidit, interpretando; ubi μαγγουάλια scribitur; nullo discrimine. Solent novi Græci litteras, quas non oportebat, geminare, et geminandas semel tantum ponere, geminumque γγ perinde atque νν usurpant. In eodem, quo dixi, diplomate est ἐγδὴν, quod, quia Montfauconius in Latinis præteriit, liceat mihi in transitu interpretari. Significat igitur *mortarium*, et est vetus Græcum ἴγδη. Ibidem sunt γαργαριστάρια, pocula seu vitra, e quibus hauritur aqua mane ori eluendo.

(62) Subint. προέλευσιν. Integra dictio legitur p. 46.

(63) Hic et deinceps non est *Media*, nomen plateæ, sed idem atque τὸ ἐν μέσῳ, quod inter exitum et finem processionis aliosve duo quoscumque terminos interjacet viæ.

sellæ insidere, cubiculariis omnibus ab utroque latere, eunuchis vero protospathariis a tergo Augustæ adstantibus. Signo ab Augusta dato, præpositus cum duobus ostiariis virgas gestantibus exit, et velum primum, patricias zostas: secundum, magistrissas: tertium, patricias et proconsulares: quartum, patricias et strategorum feminas: quintum, præfectorum et quæstorum: sextum, præfectorum thematum ac proconsulum uxores, drungariam vigilæ, protospatharias, spatharocandidatas, spatharias, turmarcharum uxores, consulares et stratorissas, adducit. Velum septimum, in quo comitissæ scholarum, candidatæ, scribonissæ, domesticæ ordinum, vestitorissæ, silentiariæ, comitissæ numerorum et excubitorum, sequitur. Hæ omnes postquam ab Augusta osculum pacis acceperunt, ea signum B præposito dat, qui dicit: « Jubete. » Ipsæ: « In longa ac felicia tempora Deus, » etc., mox abeunt. Dein Augusta surgit, et metatorium cum suis cubiculariis ingreditur, cæteri vero cubiculi ministri ad imperatorem accedunt.

A στα ἐκ τοῦ μητατωρίου [45] τοῦ ὄντος [46] (28) ἐν τοῖς κατηχουμενίοις, καὶ καθέζεται ἐπὶ σελλίου, καὶ ἵστανται οἱ τοῦ κουβουκλείου ἅπαντες ἔνθεν κἀκεῖσε, οἱ δὲ εὐνοῦχοι πρωτοσπαθάριοι ἵστανται ὄπισθεν τῆς Αὐγούστης, καὶ λαβὼν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τῆς Αὐγούστης, ἐξέρχεται μετὰ δύο ὀστιαρίων βασταζόντων βεργία, καὶ εἰσάγει βῆλον α', πατρικίας ζωστάς (29)· βῆλον β', μαγιστρίσας· βῆλον γ', πατρικίας καὶ ἀνθυπάτους (30)· βῆλον δ', πατρικίας καὶ στρατηγίσας· βῆλον ε', ἐπαρχίσας (31) καὶ κουαιστωρίσας· βῆλον ς', ἐπαρχίσας θεματικὰς ἀνθυπατίσσας, τὴν δρουγγαρίαν τῆς βίγλης, πρωτοσπαθαρίας, [47], σπαθαροκανδιδατίσας, τουρμαρχίσας τοποτηρητίσας, σπαθαρίας ὑπατίσας, καὶ στρατωρίσας. βῆλον ζ', κομητίσας τῶν σχολῶν, κανδιδατίσας, σκριβωνίσας (32), δομεστικίσας τῶν ταγμάτων, βεστιτωρίσας, σιλεντιαρίσας, κομητίσας τοῦ ἀριθμοῦ, κομητίσας τῶν ἱκανάτων. Καὶ μετὰ τὸ δοῦναι πάσαις τὴν ἀγάπην τὴν Αὐγοῦσταν νεύει τῷ πραιποσίτῳ, κἀκεῖνος λέγει· « Κελεύσατε. » Αὗται δὲ τὸ, « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους, » καὶ ἐξέρχονται. Ἀναστᾶσα δὲ ἡ Αὐγοῦστα, εἰσέρχεται ἐν τῷ μητατωρίῳ μετὰ τῶν οἰκειακῶν αὐτῆς κουβικουλαρίων οἱ δὲ λοιποὶ τοῦ κουβουκλείου κατέρχονται εἰς τὸν βασιλέα.

VIII. Qui postquam e convivio discessit, loro a vestitoribus induitur, et præpositum patriarcham advocare jubet, qui postquam advenit, se invicem salutant, et per triclinium, in quo convivium actum fuerat, ad sacrum puteum egrediuntur, in cujus

Η'. Καὶ ἀναστὰς ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ κράματος, περιβάλλεται τὸν λῶρον διὰ τῶν βεστιτόρων, καὶ κελεύσας τῷ πραιποσίτῳ, προσκαλεῖται [48] τὸν πατριάρχην, καὶ τοῦ πατριάρχου ἐλθόντος, προσκυνοῦσιν ἀμφότεροι ἀλλήλους ὅ τε βασιλεὺς [49] καὶ ὁ πατριάρ-

VARIÆ LECTIONES.

[45] ἐκ τοῦ μητατωρίου R., ἐν τῷ μητατωρίῳ cod. et. ed. [46] τῷ ὄντι conj. Leich. [47] ἀσπαθαρίας ed, [48] προσκαλεῖ ed. [47] ὁ δὲ βασ. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

dium reverti, et cœto, ubi dormire poterat, si qua in ecclesia pernoctare vellet. Multa de his Catechumeniis Du Cange ad Paulum Silentiar. et CPli Chr. I. III, item Gloss. Græc. et alii. De appellationis ratione verbo adhuc dicendum superest. Si certum esset, olim in veteri Ecclesia Catechumenos ibi stetisse, posset videri nomen loco mansisse, quamvis Catechumeni deinceps desinerent. Putem igitur Catechumenia dicta fuisse a feminis, quæ forte fuerint τὰ κατηχούμενα (subint. πρόσωπα) appellatæ, subjecta, quæ tantummodo audiunt institutionem fidei Christianæ et sacrorum, quæ fiunt, sonum eorum autem, quæ aguntur, nil vident, quandoquidem porticus earum clathris oppositis septæ essent, ipsisque sub pœna anathematis tempore processionis sacrorum deorsum per transennam despicere interdictum esset. Erunt igitur Catechumenia loca, in quibus agunt personæ, solo sono sacræ doctrinæ, precum reliquorumque sacrorum feriendæ.

(28) Conf. p. 41. *Egreditur Augusta e metatorio, quod est in Catechumeniis*, nempe foras, in ipsa Catechumenia.

(29) Cum imperatrix non haberet nisi unam patriciam zostam, mireris quare hic plures memorentur. Forte ideo id factum, quod duæ tum essent Augustæ, socrus et nurus, quarum unaquæque suam zostam haberet. Erat patricia Zosta feminei comitatus Augustæ princeps, eique proxima comes et amica, sic forte dicta, non quod cingeret et comeret Augustam, sed quod cingulum seu baltheum, honoris indicium, adipisceretur in sua promotione atque gereret. Sane quæ alias plerumque dicitur ἡ ζωστή p. 152, est ἡ ζωσθεῖσα. *[Anastasia

C patricia eademque titulo Zostes dignata. Vita Basilii Junioris d. 26, Martii p. 673: Ἀλλ' ἡ μὲν Θεοδώρα διαδήμασι βασιλείας πάλαι δὴ κατεστέφετο, καὶ ἡ αὐτῆς μήτηρ Θεοκτίστη ζωστή τε καὶ πατρικία τετίμητο, Cont. Const. p. 56, ubi versio Latina perperam reddit.]* Combefisiana versio sic habet: *Mater quoque Theoctista Zostæ, quam vocant (id est cingulo donatæ) ac patriciæ dignitatem consecuta erat*. Qua in versione quid reprehendendum sit, equidem non video.

(30) Ita quoque M, neque culpo; moneo tantum, ne quis aliud in M. fuisse suspicetur. Ὕπατος communis generis est. Solet tamen alias *Hypatissa* formari.

(31) Uxores hic intelliguntur præfectorum urbi et præfectorum prætorio. Quæ autem proximo deinceps loco nominantur Eparchissæ, sunt uxores præfectorum provincialium, seu legatorum in provincias juri dicundo et cogendis tributis.

D (32) *Uxores scribonum*. Erant autem scribones genus aliquod τῶν δορυφόρων καὶ σωματοφυλάκων, custodum corporis, de quibus vid. Du Cange utroque Glossario, Goar. ad Theophan. p. 231, Guther. p. 505 et 517. Videntur Scribones et Candidati et Mandatores imperatorem in Circum euntem stipasse. Vid. Codicis nostri p. 52. Scribones et Mandatores gestabant virgas, et in processionibus equestribus ibant pedites, p. 59. Mittebantur sæpe in provincias ad exsequenda et perferenda mandata imperialia: quo factum, ut interdum in municipiis magistratus supremos agerent. Lupus Protospatha anno 1058: *Tromby patricius fecit occidere scribonem in civitate Gottroni*.

χης, καὶ διέρχονται διὰ τοῦ τρικλίνου, ἐν ᾧ ἐκραμάτισε. καὶ μελλόντων ἐξέρχεσθαι ἐν τῷ ἁγίῳ φρέατι, ἵσταται ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ πύλῃ μετὰ τοῦ πατριάρχου, ὁ δὲ πραιπόσιτος καὶ ὁ ἄργυρος ἵστανται ἔξω τῆς αὐτῆς θύρας, καὶ δὴ διὰ χειρὸς τοῦ ἀργύρου λαμβάνει ὁ πραιπόσιτος τὰ χρυσᾶ βαλαντίδια, καί ἐπιδίδωσι τῷ βασιλεῖ, καὶ ὁ βασιλεὺς δίδωσι τοῖς μέλλουσι ταῦτα λαμβάνειν, κράζοντος δηλονότι τοῦ ἀργύρου· « Τῷ ὁ [60] δεῖνα δεσπόται ἀγαθοί. » Εἰσὶν δὲ οἱ λαμβάνοντες ταύτην τὴν εὐεργεσίαν ὅ τε ἀρχιδιάκονος καὶ οἱ ὀστιάριοι καὶ οἱ ψάλται καὶ οἱ προσμονάριοι, καὶ εἶθ' οὕτως εἰσέρχονται ἔνδον τῆς κορτίνας τῆς κρεμαμένης ἐν τῷ ἁγίῳ φρέατι. Ὁ δὲ πραιπόσιτος λαβὼν τὸ στέμμα, ἐπιδίδωσι τῷ πατριάρχῃ, καὶ στέφει ὁ πατριάρχης τὸν βασιλέα, καὶ ἐπιδίδοντος τοῦ πατριάρχου τῷ μεγάλῳ (33) βασιλεῖ εὐλογίας, ὁμοίως καὶ τῷ μικρῷ, λαβὼν ὁ βασιλεὺς παρὰ τοῦ πραιποσίτου ἀποκόμβιον, ἀντιδιδοῖ τῷ πατριάρχῃ, ὁ δὲ πατριάρχης τῷ βασιλεῖ ἀλειπτὰ, ὁμοίως καὶ ὁ ἕτερος βασιλεὺς τὸ αὐτὸ ποιεῖ.

porta imperator et patriarcha, extra portam præpositus et argentarius, stant. Tunc præpositus crumenas auro plenas ex argentarii manu sumit, et imperatori, hic iis, quibus numera distribui solent, tradit, clamante interea argentario: « N. domini boni. » Hoc autem munus archidiaconus, ostiarii, psaltæ et custodes ecclesiæ accipiunt. Postea cortinam in sacro puteo suspensam intrant, ubi præpositus coronam sumit, eamque patriarchæ tradit, hic imperatori imponit, et panem benedictum magno æque ac minori imperatori tradit. Imperator pro iis apocombium a præposito allatum patriarchæ, hic imperatori unguenta offert, quod etiam alter imperator facit.

Θ'. Προσκυνήσαντες δὲ ἀμφότεροι ἀλλήλους καὶ ἐσπασάμενοι οἵ τε βασιλεῖς καὶ ὁ πατριάρχης, ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε, καὶ διέρχεται διὰ τῆς μέσης (34), καὶ εἰσέρχεται τὴν μεγάλην πύλην τὴν χαλκῆν (35), ἀπὸ δὲ τῶν ἐκεῖσε διά τε τῶν σχολῶν καὶ τῶν ἐκσκουβίτων, ἐκτελούντων τῶν περατικῶν μερῶν ἀκολούθως καὶ τῶν πολιτικῶν ἅπαντα τὰ [61] κατὰ συνήθειαν. Καταλαβούσης δὲ τῆς συγκλήτου ἐν τῷ κονσιστωρίῳ, μένει ἐκεῖσε ὑπερευχομένη τὸν βασιλέα· κατελθὼν δὲ τὰ γραδήλια ὁ βασιλεὺς, μένει ἐκεῖ, καὶ ὁ τῆς καταστάσεως μετὰ σιλεντιαρίων καὶ βεστητόρων, ὑπερευχόμενοι τὸν βασιλέα τὸ, « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. » Ὁ δὲ βασιλεὺς δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου καὶ τῶν πατρικίων, διέρχεται μέχρι τοῦ στονοῦ (36),

42 IX. Postquam vero imperatores et patriarcha si invicem adorarunt osculatique sunt, imperator abit, perque medium templum digressus, magnam æneam portam intrat, inde per scholas et excubias dum factiones transitoriæ ac politici omnia pro more et consuetudine sua peragunt, procedit. Senatus autem in consistorio congregatus, imperatorem faustis acclamationibus excipiendum exspectat. Qui ut per scalas descendit, ibi subsistit, cerimoniarius autem cum silentiariis et vestitoribus ipsi acclamat: « In multa bonaque tempora » etc. Inde a præfectis cubiculi patriciisque stipatus, ad stenum usque abit, ubi patricii faustis precationibus eum excepturi adsunt. Dum vero triclinium augustale intrat, januas cubicularii occupant: imperator autem præposito

VARIÆ LECTIONES.

[60] τῷ ὁ R., τὸ ὁ ed. [61] τὰ om ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(33) *Magno*, id est *seniori domino*, et *parvo*, id est *juniori*. Illum simpliciter *dominum*, hunc *domicellum*, *damoisel* appellabant Latini medii ævi. Vid. Du Cange v. *domicellus*. Græci quoque veteres μέγας et μικρός pro *sene* et *juvene* ponebant, v. cl. Abresch ad Æschyl. p. 287, Diog. Laert. p. 305, ed. Wetsten., ubi male nomen proprium ex eo fecerunt, it. p. 49, ubi de Pittaco recentiore sermo est.

(34) *Per Mesen*, seu *mediam*. Erat id nomen longæ latæ plateæ, quæ ab aurea porta ad palatium usque pertinebat, et mediam urbem secabat. Unde factum, ut sæpe quoque mediam urbem notet, et vertatur *per mediam urbem*. Vid. Cangii CPL. Christ. p. 70. Meminit hujus plateæ et hic noster Codex, et alii Byzantini, ut Theophanes, Cedrenus, Leo Grammaticus, Continuator Theophanis, perfrequenter. Vid. Theoph. p. 88, 200, 308, 372. Leo Gramm. 462, 470, 496, 510, Cedren. p. 757; Cont. Theoph. p. 55. Patet ex his locis, interdum ἡ μέση simpliciter, interdum addito πλατεῖα aut λεωφόρος efferri. Est illa longa et lata via, cujus meminit Della Valle I. 1 Itinerarii. Potest tamen etiam verti *per intermediam viam*, qualiscunque ecclesiam et palatium intercedit: ἡ μέση, nempe ὁδός, idem est atque τὸ μέσον, vel τὸ ἐν μέσῳ. Procop. de ædific. Justin.: Περόνη χρυσῆ τῇ χλαμύδι ἐπέκειτο, λίθον ἐκ μέσης περιφράττουσά τινα ἔντιμον, *in medio sui*. Leo Grammat. p. 450: Ἡ μέση τῆς ὁδοῦ, *media via*. Cedren. p. 318: Κατὰ μέσην, *media in via*. Idem p. 348 et 351: Ἐν τῇ μέσῃ τῆς πόλεως. Ita infra apud Nostrum p. 86: Διὰ μέσης τοῦ ναοῦ, *per medium templum*, p. 87: Ἐν τῇ μέσῃ τοῦ φόρου, *in medio foro*, et paulo post ἐν τῇ μέσῃ τῶν ἀξιωματικῶν, p. 124: Εἰς τὴν μέσην τῶν ὑπάτων, p. 142: Εἰς τὴν μέσην τοῦ τρικλίνου.

(35) Est enim parva quoque porta Chalces, v. p. 75. Chalce vero erat porta palatii, vel ædificium cum amplo aditu ad palatium, et vastis valvis, quæ æneis laminis obtectæ erant. Unde nomen. Alii a tegulis æneis repetunt. Χαλκηλάτους πύλας appellat Genesius p. 3. Laminæ illæ æneæ deauratæ videntur a Justiniano ablatæ et ad statuam suam efficiendam adhibitæ fuisse. Vid. Cedren. p. 374, et Goar. ad eumd. p. 526, ubi de duplici Chalce; una palatii, et altera ecclesia fori, agit, et præ cæteris Du Cange CPL. Christ. p. 113 seqq. fuse narrat. *[Porta, quæ Chalce dicitur, Scr. post Theophan. p. 397. Chalces maxime conspicua ædes. Constant. vit. Basil. c. 25: Κωνσταντῖνος εὐφημούμενοι — εἰσῆλθε διὰ τῆς σιδηρᾶς πόρτης τῆς χαλκῆς. Script. post Theophan. p. 239. Τὸ πορφυροῦν ὀμφάλιον τῆς χαλκῆς, ibid. p. 266.]* Vid. ad p. 50.

(36) *Per angiportum*. Dubito, sitne hic loci nomen appellativum, an proprium. Ducebat hic angiportus, ut ex hoc loco apparet, et palatio in Augustæonem, qui a palatio ad S. Sophiam usque pertingebat. Alias notum est, sed aliud, Stenum, cervix ponti Euxini, littus, in quo sita est Constantinopolis, et ei opposita ora Asiatica.

signum dat, ac latine dicit : « Fit : » unus autem cubiculariorum respondet : « Bene ; » cæteri autem cubicularii imperatorem eo modo, qui litteram « II » exprimit, circumstantes, Latine dicunt : « Vivas multos annos felicissime. » Imperatori octangulum triclinium ingresso coronam præpositus demit, vestitores lorum exuunt, et egrediuntur. Ille aureo sagio indutus, a cubiculo, protospathariis ceterisque famulis stipatus, per augustale et apsidem a Deo custoditum palatium petit.

καὶ μένουσιν οἱ πατρίκιοι, καὶ αὐτοὶ ὑπερευχόμενοι τὸν βασιλέα. Εἰσελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ τρικλίνῳ τοῦ αὐγουστέως, παραυτίκα ἀσφαλίζουσι τὰς θύρας κουβικουλάριοι. ὁ δὲ βασιλεὺς νεύει τῷ πραιποσίτῳ καὶ λέγει Ῥωμαϊστί · « Βιτ (37) · » καὶ ἀποκριθεὶς εἷς τῶν κουβικουλαρίων λέγει · « Καλῶς. » Οἱ δὲ λοιποὶ πάντες τοῦ κουβουκλείου, στάντες [52] δίκην τοῦ Π στοιχείου, λέγουσιν καὶ αὐτοὶ Ῥωμαϊστὶ · « Ἠλθεσὴ μούλτος ἄννος, φιλικήσιμε. » Εἰσελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ ὀκταγώνῳ, λαβόντος τοῦ πραιποσίτου τὸ στέμμα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ βασιλέως, εἰσέρχονται οἱ βεστήτορες καὶ ἀπαλλάσσουσι τὸν λῶρον, καὶ ἐξέρχονται. Ὁ δὲ βασιλεὺς περιβαλλόμενος σαγίον χρυσοῦν, ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε, δηριγευόμενος ὑπό τε τοῦ κουβουκλείου πρωτοσπαθαρίων τε καὶ λοιπῶν οἰκειακῶν, διέρχεται διὰ τοῦ αὐγουστέως καὶ τῆς ἀψίδος· καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ θεοφυλάκτῳ παλατίῳ.

X. Hora autem instante, mensæ quæ excisa est assidet, cubicularii intrant, et ab utroque cœnaculi latere, ut mos est, adstant : intrant quoque amici imperatoris, et patricii quidem tunicas suas gestant, quas, cum cibi afferuntur, rursus induunt. Sciendum est, præfectos cubiculo tota septimana renovationis in eadem mensa, scilicet aurea, duplicem concessum facere. Porro si legati magnarum gentium adsint eosque advocari imperator jusserit,

Ι΄. Καταλαβούσης δὲ τῆς ὥρας, καθέζεται ἐπὶ τῆς τραπέζης, ἡ δὲ τράπεζά ἐστιν ἀποκοπτὴ (38), καὶ εἶθ' οὕτως εἰσέρχονται οἱ τοῦ κουβουκλείου, καὶ παρίστανται καθὼς καὶ ἡ τάξις ἔχει ἔνθεν κἀκεῖσε τοῦ κλητωρίου (39)· εἰσέρχονται δὲ καὶ οἱ φίλοι ἐν τῷ κλητωρίῳ, φοροῦντες οἱ μὲν πατρίκιοι τὰ χλανίδια αὐτῶν, καὶ πάλιν (40), ἡνίκα εἰσέλθῃ τὸ δούλκιον [53], περιβάλλονται αὐτά. Ἰστέον δὲ, ὅτι οἱ ἄρχοντες τοῦ κουβουκλείου δι' ὅλης τῆς διακαινησίμου ἐν τῇ αὐτῇ τραπέζῃ, ἤγουν

VARIÆ LECTIONES.

[52] Pro σταντες cod. πάντες. [53] δουλκὴν cod.

JOAN. JAC. REISII COMMENTARIUS.

(37) Sic erat superius p. 13. Hic autem et p. 80. dabant membranæ Διθ tanquam compendium esset, ut exarari solet Δαδ pro Δαβίδ. Estne ergo compendium scripturæ pro *dicite?* Vix credibile hoc est, Græcos librarios vocem Latinam sibi ignotam compendio exarasse.

(38) *Abscissa mensa* ad verbum, id est separata ab aliis, seorsim posita. Hæc quia major erat quam cæteræ, atque sublimior, ideo solet quoque ἀποκοπτή *major* reddi, quamvis in se non significet, vid. p. 57 et 171. Erat mensa in triclinio XIX accubitorum, ex transverso e regione ostii in summo posita, ad cujus utrumque latus cæteræ 18, ex unoquoque latere novenæ protendebantur, ut patet e Cletorologio. Sed hæc, de qua hic loci sermo est, aurea separata mensa stabat in Chrysotriclino. Spon. Itiner. t. II, p, 15, quoque narrat, abbatem in monasteriis Græcis ad mensam a reliquis sequestratam, hoc est remotam, epulari. *Il y a trois tables*, ait La Croix in Ritibus Ecclesiæ Græcæ c. 15, quo cæremonias exponit, quibus festum Paschatis ab Hospodaro Moldaviæ peragitur, *une petite sur une estrade sous un dais pour le prince, lequel mange seul et deux fort longues à droite et à gauche de celle-là, l'une pour le métropolite et le clergé, et l'autre pour les officiers de la noblesse et les nobles*. Hæc est illa *summa tabula*, quam Spartianus in vita Adriani c. 17. appellat, loco adhuc corrupto in editionibus, t. I, Scr. Hist. A. p. 161, qui mihi sic legendus esse videtur : *Ad deprehendendas obsoniatorum fraudes, cum plurimis* [subintellige *viribus*, id est plurimum, plerumque], *summa tabula pasceret* [id est cibum caperet], *fercula de aliis mensis etiam ultimis quibusque jussit apponi*. Utitur alias quoque Spartianus vocabulo *plurimis* adverbialiter pro *ut plurimum*, ut eadem vita cap. 20, *libros statim lectos, et ignotos quidem, plurimis memoriter reddidit*. Ipse jam Tacitus Annal. III, 75, exemplum præivit : *Quia robore exercitus impar, furandi melior, plurimis* (ita leg. est) *per globos incursaret eluderetque et insidias simul tentaret*. Reges Parthorum quoque talibus mensis assidebant, ut ex Athenæo intelligitur, cujus hæc sunt verba, p. 153 : Παρὰ Πάρθοις ὁ βασιλεὺς ἐν τοῖς δείπνοις τήν τε κλίνην, ἐφ' ἧς μόνος κατέκειτο, μετεωροτέραν τῶν ἄλλων καὶ κεχωρισμένην εἶχε, καὶ τὴν τράπεζαν μόνῳ, καθάπερ ἥρωϊ, πλήρη βαρβαρικῶν θοινημάτων παρακειμένην. Etiam veteres Græcos et Thracicos reges atque tyrannos in mensa separata epulari consuevisse, constat ex ejusdem Athenæi loco p. 252, ubi ait, parasitum aliquem regi suo, Thraci cuidam, etiamsi absenti, quotidie posuisse separatam mensam. Παρετίθει, privatæ nempe suæ mensæ, καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ὁπότε μέλλοι δειπνεῖν, τράπεζαν χωρὶς, ὀνομάζων τῷ δαίμονι τοῦ βασιλέως, ἐμπλήσας σίτου καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων.

(39) Vocabulum hoc variæ significationis est, et interdum notat convivium, interdum autem, ut hic loci, triclinium, salam, ubi convivium celebratur, per metonymiam. Est a καλεῖν, κλῆσις, *vocando, invitando*. Plura de Cletoriis imperatorum CPL anorum dicendi occasio erit, quando ad finem libri pervenerimus. Interea liceat hoc tantum observare, aut mutata fuisse instituta aulæ Byzantinæ post editum nostrum hoc Cæremoniale, aut errare Codinum, quando p. 94, ait : Imperatorem quinquies per annum epulari publice, festo Nativitatis Christi, Luminum, Palmarum, Paschæ et Pentecostes. Contrarium apparet e Cletorologio nostro.

(40) Nihilo quidem plus habent hic loci membranæ, quam editio. Liquet tamen aliquid deesse. Ec. ἃ πρὸ τοῦ καθεσθῆναι, aut κατακλιθῆναι, ἀποτίθενται, *quas deponunt antequam considerant ad mensam*. Patebit ex Cletorologio. Pro δουλκίον est in membranis more solito δουλκήν. Est autem *dulcium* missus, quo dulcia inferebant sub convivii finem, ut placentas, opera mellita pistoria, tragemata, sed a bellariis, seu fructibus horæis diversa. Patet e Lampridio in Heliogabalo t. I, p. 863, qui *dulciarios pomariis* opponit. Conf. ibid. Salmasius, p. 873, et II, p. 603, et Du Cange Gloss. lat. h. et *Dulcicium*. Cedren. p. 539, sic describit : Εὐωχίας παρακμαζούσης, καὶ τῶν τραγημάτων, πλακούντων δη ατὴ καὶ πεμμάτων, παρατιθεμένων. Conf. Script. post Theoph. p. 145, ubi sitne δουλκίου rescribendum pro δουλικίου, an retinenda posterior scriptio, et

τῇ χρυσῇ (41), τελοῦσι διπλοῦν παραστάσιμον. Χρὴ A δὲ εἰδέναι, ὅτι εἰ μὲν τύχωσι πρέσϐεις μεγάλων ἐθνῶν, καὶ κελεύσει ὁ βασιλεὺς τούτους καλέσαι, ἵσταται ἡ χρυσῆ μικρὰ τράπεζα ἄνω ἔνθα τὸ πενταπύργιον (42) ἵσταται, καὶ καθέζεται ἐκεῖ ὁ βασιλεὺς, οἱ δὲ πρέσϐεις καθέζονται ἐν τῇ μεγάλῃ χρυσῇ τραπέζῃ. Ἀριστερᾷ δὲ τοῦ πενταπυργίου ἵσταται σκάμνον (43), ἔχον βάθρα, καὶ ἀνέρχεται δι' αὐτοῦ ὁ τῆς τραπέζης (44), καὶ ἵσταται ἄνω καθυπουργῶν τῷ βασιλεῖ, οἱ δὲ ἐγγιστιάριοι [54] (45) ἵστανται πάντες κάτω, ἵστανται δὲ ὁμοίως καὶ ἐξ ἀριστερῶν τοῦ αὐτοῦ πενταπυργίου, ἔχοντος καὶ αὐτοῦ βάθρα, καὶ ἀνέρχεται δι' αὐτοῦ ὁ ἐπιγκέρνης [55] (46). Ἰσνέον δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἵστανται ἐν τῇ καμάρᾳ τοῦ χρυσοτρικλίνου τῇ ἐξαγούσῃ πρὸς τὸν τριπέτωνα παρατράπεζα (47) δύο, εἰ δὲ κελεύει ὁ βασιλεὺς γενέσθαι κατὰ προσθήκην B ἕτερα δύο παρατράπεζα, ἵσταται τὸ ἓν [56] ἐν τῇ ἀριστερᾷ καμάρᾳ, τὸ δὲ ἕτερον ἐν τῇ δεξιᾷ. Γνω-

A aurea mensa parva eo loco, ubi pentapyrgium est, stat, cique imperatur, legati vero majori mensæ aureæ assident. **42** In sinistro autem pentapyrgii latere scamnum gradibus instructum apponitur, per quod mensæ præfectus imperatori ministraturus ascendit, infra autem engistiarii omnes ad lævam pentapyrgii stant, quod etiam gradus habet, per quos pincerna ascendit. Præterea observandum est, in camera aurei triclinii ad tripetonem ducente duas tabulas apponi, quod si vero et alias duas parari imperator jusserit, una in sinistra, altera in dextra camera instruitur. Si porro festum annuntiationis in diem Paschatis inciderit, ita celebratur. Venit imperator cum processione ex palatio suo a Deo custodito a Sancta Deipara Phari, perque porticus B quadraginta sanctorum apsidemque progressus, templum Sanctæ Deiparæ in Daphne, inde Sancti Stephani petit, ritibusque solemnibus servatis, inde

VARIÆ LECTIONES.

[54] ἐγγιστάριοι ed. [55] ἐπιγκέρτης ed., πιγκέρνης conj. Leich. [56] τὸ μὲν ἓν conj. R.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

interpretanda *cœna* cum Combefisio, aut *servitium*, mensale nempe, id est apparatus epularis, cum Du Cangio in Gloss. Gr. mihi quidem non satis liquet. Malim tamen prius. Superiori Cedreni loco respondet illo Contin. Theophan. p. 100: Ὡς οὖν τά τῆς εὐωχίας παρήκμασεν, καὶ εἰς βρῶσιν τὰ τραγήματα μετά τῶν πλακούντων παρέρειτο, etc. Cum igitur dulcium ultimus esset in epulis missus, induebant illo illato convivæ suas chlamydas, quas sub initium convivii deposuerant, ut abitui se accingentes. Placentas et poma in conviviis veterum postrema C fuisse (uti etiam adhuc hodie sunt in nostris) constat satis ex Alciphrone, Luciano, Petronio. *Dulcium* appellabant latini medii *species*. Ceremoniale Daventriæ: *Regi servietur de speciebus cum dragerio cooperto*. Dragerium est ferculum vel arca dragearum, τραγημάτων, pastillorum, morsulorum saccharatorum. Acta Visitationis Simonis archiep. Bituric. p. 235: *Biberunt cum domino, et de drageria comederunt*. Ordo Romanus Amalii c. 69: *Omnibus lotis dantur species et vinum*. Non tam odoramenta, incensa, aquas rosatas intelligi per *species*, quam morsulos, fructus saccharo conditos, confectiones, sic vulgo dictas, apparet ex Ceremon. Augustini patricii III, 13: *Epulis abunde subministratis fit secunda lotio manuum. — Ponuntur deinde vinum et confectiones, sive species, ut habent antiqui codices, et demum finito convivio dicit, Lector: Tu autem, Domine, miserere nobis*. Ubi vid. Joseph. Catalanus in notis p. 159, et Du Cange D verb. *Species*.

(41) *Aurea mensa* est eadem cum τῇ ἀποκοπτῇ, *separata*, sic dicta, non quod tota aurea, sed quod aurea lamina obducta esset. Potest quoque ex eo sic dicta esse, quod aureis tantum vasis in ea ministraretur, non argenteis, ut testatur Luitprand. *Histor*. VI, 3. Mallem tamen prius; et pari modo auream unam atque tres argenteas mensas habuisse puto Carolum M. de quibus narrat Eginhardus in ejus vita Διπλοῦν παραστάσιμον τελεῖν significat mea quidem sententia *in duplici serie astare*. Solebant alias in quotidianis epulis proceres cubiculi mensæ imperiali simplici tantum serie astare; in solemnibus vero per dies festos conviviis astabant serie gemina. Et sic accepit quoque cl. interpres p. 94, Conf. p. 100.

(42) Armarium cum quinque turriculis, in quo stabant pendebantve jocalia pretiosissima, ut coronæ aureæ gemmatæ, monilia margaritarum, annuli aurei, torques, disci, crateres aurei, et alia talia, quæ luxum et opulentiam demonstrant et oculum feriunt: quemadmodum nos in talibus scriniis porcellanas aliaque rara et pretiosa, exponimus. Verbum hoc pluribus expono ad pag. 335.

(43) Patet ex hoc loco, mensam auream, cui imperator assidebat, aut accumbebat, apocoptam, seu separatam dictam, sublimiorem cæteris fuisse.

(44) Alias quoque ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης. * [*Dapifer* et *senescalcus* regis. Du Fresne ad Zonar. p. 85. *Eccardus regiæ mensæ præfectus* occurrit apud Eginhardum anno 778.] *

(45) Sic M. et sic quoque pag. 48, 162 et 168, editum fuit. Sunt autem οἱ ἐγγιστιάριοι enginarum, id est machinarum, motores et moderatores, per quas ponderosæ lances in auream imperialem mensam sublevabantur, cum virorum humeris attolli nequirent. Egregiam lucem affert huic loco Luitprandus *Hist*. VI, 3, cujus hæc sunt verba: *Post cibum aureis vasis tribus sunt poma* [τὸ δουλκίν] *delata, quæ ob immensum pondus non hominum manibus, sed purpura tectis vehiculis sunt allata. Apponuntur autem hoc modo. In mensa per foramina laquearis tres sunt funes pellibus deauratis tecti, cum annulis aureis, qui ansis, quæ in scutulis prominent, positi, adjuvantibus inferius quatuor aut eo amplius hominibus per vertibile, quod supra laquearium est, ergalium, in mensam subvehuntur, eodemque modo deponuntur*. Vid. Du Cange Gloss. lat. v. *Ingenium*, machina bellica, *Ingeniosi*, *ingeniarii*. Vocabulum est originis bene Græcæ. Quod recentiores maluerunt ἄγγος et ἀγγεῖον efferre, appellabant veteres ἔγγος, unde ἐγγοθήκη. Vid. Athen. p. 153, et 209, unde Latini suum *incitheca* habuerunt. de quo v. Casaubon ad Athen. p. 368. Erat horum ingeniariorum, vestes a proceribus ante epulas exutas accipere et servare, atque sub exitum epularum suas cuique reddere. Vid. pag. 162.

(46) M. ἐπιγκέρνης (*edebatur* ἐπιγκέρτης), quod pro istorum temporum more bene habet. *Pincerna* inde decurtatum est. Prima et recta scriptio est ἐπικέρνης, ab ἐπικιρνᾷν. Conf. Goar. ad Codin. p. 24. Du Cange Gloss. Gr. v. πιγκέρνης,

(47) Ita membranæ. Veteres maluissent dicere παρατραπέζια, ut etiam p. 57, habetur. *Credentiæ* Latinis medii ævi audiebant.

sacerdotes in processione ad palatium revertuntur, imperator vero cubiculum augustale ingressus, tempus exspecta. quo veniente, cerimonias in Paschatis festo quasque supra exposuimus observandas peragit.

στέον δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι εἰ μὲν τύχῃ ἡ ἑορτὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τοῦ Πάσχα, τελεῖται οὕτως, Ἐξέρχεται μετὰ λιτῆς ἐκ τοῦ θεοφυλάκτου αὐτοῦ παλατίου, ἀπὸ τῆς παναγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου (48), καὶ διέρχεται διὰ τῶν διαβατικῶν τῶν ἁγίων μ' (49) καὶ τῆς ἀψίδος (50), καὶ ἀπέρχεται ἐν τῷ ναῷ τῆς Παναγίας Θεοτόκου ἐν τῇ Δάφνῃ, ἀπὸ δὲ τῶν ἐκεῖσε ἀπέρχεται εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, καὶ τελέσαντος τὰ συνήθη [57], οἱ μὲν ἱερεῖς ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε λιτανεύοντες, ὑποστρέφουσιν ἐν τῷ παλατίῳ, ὁ δὲ βασιλεὺς εἰσέρχεται ἐν τῷ ἐκεῖσε ὄντι κοιτῶνι τοῦ αὐγουστέως, ἐκδεχόμενος τὸν καιρὸν, καταλαβόντος δὲ τοῦ καιροῦ, τελεῖ ἅπαντα ἀκολούθως τὰ τοῦ πάσχα, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται.

CAPUT X.

Observanda die secunda septimanæ renovationis.

I. Præfecti omnes, albis tunicis induti, celeriter in apsidem procedunt, patricii tunicas aureis clavis, cæteri vestes pro suo ordine ac dignitate, præpositi cubiculo et primicerii ostiariorum tunicas aureis clavis, spatharocubicularii spathas suas gestant. Aperto palatio, cubicularii omnes per quadraginta sanctorum ædem intrant imperatorem excepturi; patricii vero et strategi cum domesticis in hemicyclio triconchii, ut ipsi mos est, astant. Stipatus autem a cubiculariis imperator, sago aureo ornatus per cancellos triconchii egreditur, eumque patricii, strategi et domestici ibi excipiunt. Post a proto-

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Οσα δεῖ παραφυλάττειν ἐν τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ τῆς διακαινησίμου.

Α'. Προέρχονται τάχιον (51) ἅπαντες οἱ ἄρχοντες ἀπὸ λευκῶν χλανιδίων ἐν τῇ ἀψίδι, ἀλλάσσουσι δὲ οἱ μὲν πατρίκιοι χλανίδια χρυσόταβλα, οἱ δὲ λοιποὶ ἕκαστος κατὰ τὴν αὐτοῦ τάξιν τε καὶ ἀξίαν, τοῦ δὲ κουβουκλείου οἱ μὲν πραιπόσιτοι καὶ ὀστιαροπριμικήριοι περιβέβληνται χλανίδια χρυσόταβλα, οἱ δὲ σπαθαροκουβικουλάριοι τὰ σπαθία αὐτῶν. Ἀνοίξαντος δὲ τοῦ παλατίου (52), οἱ μὲν τοῦ κουβουκλείου ἅπαντες εἰσέρχονται διὰ τῶν διαβατικῶν [58] τῶν ἁγίων μ', ἐκδεχόμενοι ἐκεῖσε τὸν βασιλέα, οἱ δὲ πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ ἅμα τῶν δομεστίκων ἵστανται ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ τοῦ τρικόγχου, ὡς εἴθισται αὐτοῖς·

VARIÆ LECTIONES.

[57] Στεφάνου, τελέσας τ. συνήθη. Οἱ μὲν ed. [58] τῶν διαβατικῶν om. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(48) Haud procul a Chrysotriclino intra Palatium erat templum Deiparæ Phari, et poterat e cœtone Chrysotriclini per macronem, seu longam porticum, in hoc templum perveniri. Vid. pag. 68, 69. Pharus autem, unde templo nomen est, ibi erat pro navigantibus, noctu ardere solitus. Vid. Contin. Theophan. p. 13 init. Non confundenda hæc ædes cum æde Deiparæ τοῦ φόρου, quæ in foro, Constantini M. scilicet, erat. Erant autem in palatio duo potissimum templa celebria. ἡ Θεοτόκος τοῦ φάρου et ἡ Νέα Ἐκκλησία, præter alia oratoria, εὐκτήρια, quæ unumquodque minus palatium, ut XIX, Accubita, Lausiacum, Chrysotriclinum, habebant sibi peculiaria. Deserviebant hæc *clerici palatini*, *capellani* dicti Latinis, a *capella*, sic εὐκτήρια appellabant regibus privata. Apud Sigonium de regno Italiæ p. 71. (32.) de Luitprando, rege Longobardico, lego, illum *in suo palatio oratorium S. Salvatoris condidisse, et, quod nulli alii reges habuerant, sacerdotes et clericos instituisse, qui ei quotidie divina officia celebrarent.* Verum de regibus Longobardicis illud tantummodo intelligendum. Nam Eusebius I. IV, de vita Constantini testatur, hunc jam imperatorem basilicas aliquot intra palatii sui, septa condidisse, quibus procul dubio etiam clericos deservientes addidit. *[Κληρικὸς τῶν ἐν τοῖς οἴκοις τῶν βασιλείων τεταγμένων εἷς appellatur Joannes Cameniata, qui scripsit de Thessalonicæ excidio p. 362. Clerici palatini benedictionem nuptialem dabant. Scr. post Theoph. p. 222. Constantinus Rhodius Clericus palatinus ad pacem cum Bulgaris ineundam mittitur ibid. p. 255; κλήρου τῶν βασιλικῶν αὐλῶν ἀρχηγός, ib. pag. 20. Conf. pag. 24, ubi egregius locus de clero Palatino.]*

(49) *[Templum quadraginta martyrum schola nobilis Byzantii, Contin. Theoph. p. 117.]* De illis quadraginta martyribus Sebastiæ sub Licinio passis, vid. Menolog. Basil. m. Martio die 9. t. III, p. 10.

(50) De apside conf. Du Cange Gloss. lat. et Constant. Christ. *[Pisidas *De opificio mundi* pag. 6. et prioris Morelli. Apsis est, ubi stabat episcopus. Alteserra ad Anastas. p. 184.]* Durandus p. 6. *Exedra est Absida sive volta* [voute] *modicum a templo vel palatio* [nempe distans]. Ugutio: *Absida est Græcum et interpretatur lucida, id est latus ædificii vel trebuna.* Figuram ejus videre est in omnibus pene nostris Ecclesiis, structura nempe illa est, sub qua altare stat, et quam totus sic dictus chorus implet; et si quis veterem desideret, inspiciat p. 82. t. I, Menologii Basil.

(51) *Cito, mature, de bonne heure*, ut olim θᾶττον pro ταχέως, comparativus pro positivo. Ita quoque usurpat Cedren. p. 761, script. post Theoph. p. 291. Pariter Latini. Anonymus Patavinus apud Murator. t. II, Ant. Ital. pag. 316: *Nobiliores mulieres si choream aliquam faciebant, non fuisset ausus aliquis popularis, eam* [domum] *intrare, quia juvenes filii nobilium super ipsorum maxillas quam citius* [pro quam citissime, quantocyus, confestim, absque mora,] *alapas apponebant.* Odo de Diogilo: *Reverentiæ, quas regibus exhibent caput et corpus submissius inclinantes.* Luitprandus quoque histor. p. 426, *brevius* pro *breviter* dixit. Et sic multi alii eo tempore tam Græci quam Latini. Potest quoque τάχιον pro τάχιστα positum esse. Sic Lambertus Ardensis pag. 173: *Dominum Arnoldum juvenem* [in excommunicatione mortuum] *imblocatum extra parietes capellæ suæ, eo, quod ibi non esset atrium adhuc benedictum, neque cimeterium, quam proprius* [id est quam proxime] *ad parietes potuerunt, collocaverunt.*

(52) Nempe ἑαυτὸ, *quando se aperit palatium.* aut pro ἀνοιχθέντος, *aperto palatio.* Ita Scylitzes p. 855, ὑπανοίγοντος τοῦ εαρος. Et noster infra p. 355, κρούει, pro *pulsatur* adhibuit: item παίουσι τὰ ὄργανα pro παίονται p. 328.

Ὁ δὲ βασιλεὺς δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν τοῦ κουβουκλείου, φορῶν σαγίον χρυσοῦν, ἐξέρχεται διὰ τῆς γανωτῆς πύλης (53) τοῦ τρικόγχου, καὶ δέχονται αὐτὸν ἐκεῖσε πατρικιοί [59] τε καὶ στρατηγοὶ ἅμα δομεστίκοις, καὶ δηριγευόμενος ἀπό τε τῶν τοῦ κουβουκλείου πρωτοσπαθαρίων [60] βαρβάτων, μαγλαβιτῶν, καὶ λοιπῶν οἰκειακῶν, διέρχεται διὰ τῆς Δάφνης, ἅπτων ὡς ἐξ ἔθους ἐν τοῖς εὐκτηρίοις κηρία, καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ κοιτῶνι τοῦ αὐγουστέως, ἐκδεχόμενος τὸν καιρόν. Καταλαβόντος δὲ τοῦ καιροῦ, περιβάλλεται χλανίδα διὰ τῶν βεστητόρων λευκὴν χρυσοφεγγῆ (54), καὶ δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, διέρχεται διὰ τοῦ αὐγουστέως, ἵστανται δὲ ἔξω τῆς πύλης, ἔνθα τὸ βῆλον κρέμαται, πρωτοσπαθάριοι βαρβάτοι, ἠλλαγμένοι, βαστάζοντες σπαθοβάκλια (55). Καὶ διελθὼν ὁ βασιλεὺς διὰ τοῦ στενοῦ τῆς χρυσῆς χειρὸς, ἀνέρχεται ἐν τῇ χαλκῇ πύλῃ τοῦ ὀνόποδος, καὶ δέχονται αὐτὸν πατρίκιοι καὶ στρατηγοί· προσκυνησάντων δὲ τῷ βασιλεῖ, νεύει ὁ πραιπόσιτος τῷ τῆς καταστάσεως ἀπὸ κελεύσεως, καὶ

spathariis barbatis cubiculi, manclavitis cæterisque domesticis stipatus, per Daphnem transit, accensis pro more in oratoriis cereis, inque cubiculo augustali tempus statutum exspectat. Quo veniente, tunica alba auro splendente a vestitoribus induitur, atque cubiculo præfectis stipatus, per augustale transit, stantibus extra portam, ubi cortina suspensa est, protospathariis barbatis, qui mutatorias suosque spathobaculos gestant. Digressus imperator, **44** per stenum aureæ manus, ad æneam portam onopodii procedit, ubi patricii et strategi eum excipiunt, quibus imperatorem adorantibus, præpositus cerimoniario a mandato signum dat, isque dicit : « Jubete : » at illi : « In multa bonaque tempora » etc. Spatharocandidati vero et spatharii cum dextralibus suis ab utroque latere astant.

VARIÆ LECTIONES.

[59] πατρίκιοι καὶ ed. [60] πρωτοσπαθ. Sic h. l. et v. 17 scribendum ut supra p. 67, pro eo, quod ed. exhibet ἀσπαθ., monente Reiskio ad p. 24, 23.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(53) *Per cancellos* reddidit cl. Interpres, et sic quoque p. 150, γανωτοὶ πυλῶνες, *cancellata vestibula*. Si recte, longe aliud notabat olim hæc vox, nempe *politum* ; et ex eo significatu reddi posset *per portum politam*, id est lamina aurea vel marmorea polita, vel vitreata incrustatam, *geglasirt*. *Glissina* dicebant medio ævo, a *glissire*, quod notat λειοῦν, item *vitreata*. 1 Ita accipio verba Hist. episcop. Antissid. c. 52. *Parietes chori ecclesiæ vitreavit*, id est crusta polita obducere, velut ficuli ollas solent. In Tactico militari deinceps habemus γανωτά de vasis æneis, id est *instannata*. Eustathius ad Homer. Iliad. T : Τὸ γανοῦσθαι λαβοῦσα ἐξ Ὁμήρου καὶ ἡ χυδαία γλῶσσα ἐπιλέγει αὐτὸ χαλκώμασιν, ἃ κασσιτερὸς ἀλείφων χρώζει πρὸς ἀργυρωμάτων ὑπόχρισιν. Γεγανωμένον γὰρ διὰ τὴν αἰτίαν λέγεται.

(4) *Auro splendentem*. Ita cl. interpres. Potest id notare, potest quoque aurea φεγγία seu lunulas intextas habentem. Vid. ad p. 340.

(55) Posset ambigi, fuerintne spathobaclia duæ diversæ et separatæ res, spathæ dextra et baculi sinistra manu gestari soliti; an unum compositum corpus, conti longi lignei cum infixis spathis, seu longis et latis mucronibus, venabulis, rhomphæis, ut appellare malis; quales contos *Hellebardas* vocare solemus. Solent Græci cum veteres tum novi sic componere duo vocabula et commiscere, ut et duo separata, et duo juncta corpora significent, ut infra p. 48, habemus σελλοχάλινον, *sellam equinam et frenum equi*; p. 205 Χαρτοχαλαμάριον, *chartam cum thecu calamorum ;* p. 335, τοξοφάρετρα, *pharetra cum sagittis et arcu*, ubi velim *cum arcu* in Latinis addi. V. quæ ad. p. 6 : de χερνιοοξέστῳ seu *pelvi manibus lavandis cum gutturnio* dixi. Sic Brodæus ad Antholog. VI. 25. pag. 444, in carmine Leonidæ exponit θυρεάσπιδες *parmæ et scuta*. Potest tamen illud vocabulum ejusmodi scuta significare, quæ in medio perfecte rotunda fuerint, ad formam τῶν ἀσπίδων, in summo autem et imo ἔκφυσιν, excessum habuerint geminum, unde de forma quodammodo et appellatione τῶν θυρεῶν participaverint. p. 180. ed. H. Steph. ejusdem Anthologiæ est ἀρτολάγυνος *lagenu*, seu lacuna, id est patera cava, *vino plena cum intrito pane*. Apud Du Cange Gloss. Lat. est *Bactroperatæ homines baculis et peris instructi*; Item *pharocantharus*, hoc est pharus, seu corona pensilis multis cereis gerendis, cum cantharis, hoc est discis, pro excipiendis guttis cereorum demanantibus. Apud eumdem Gloss. Gr. : Ἀνδρόγυνον est *par hominum utriusque sexus*, et τυλοπροσκεφάλαιον, *stragulæ cum cervicali*. Possent immanes acervi similium exemplorum e Græcis omnis ætatis comportari, si id ageremus. Sed voluimus tantummodo demonstrare, modum hunc compositionis utramque ferre superius positam interpretandi rationem. Patet tamen e Nostri p. 49 : Σπαθοβάκλια fuisse contos in summo vertice præferratos, ubi postquam seorsim memorasset spathas, addit καὶ τὰ σπαθοβάκλια αὐτῶν ἐπικείμενα τοῖς ὤμοις αὐτῶν. Videtur hoc armorum pompaticorum genus monachus Sangallensis lib. 1, de rebus gestis Caroli Magni cap. 36, ita describere : *Antiquorum Francorum paratura* [ornatus, σχῆμα] *erat contus, de arbore malo nodis paribus admirabilis, rigidus et terribilis cuspide manuali* [hoc est securi, alias dextrario dicto] *ex auro vel argento cum cælaturis insignibus præfixo, portabatur in dextra*. Unde patet, illo jam ævo morem obtinuisse, laminas gladiorum auro et argento, inscriptionibusque et figuris foliorum, animalium, aut insignium gentilitiorum ornandi. *Contos* hoc genus appellat Paulus Warnefrid. reg. Longob. V. 10. : *Unus de exercitu regis, qui regium contum ferre solebat, unum Græculum eodem conto utrisque manibus fortiter percutiens, de sella, super quam equitabat, sustulit, eumque super caput suum levavit*. Habebant medio ævo spathobaclia quoque ab una tantum parte acuta. Quarum præclaram imaginem vidi in codice quodam manuscripto membranaceo bibliothecæ Senatoriæ Lipsiensis, picturis elegantissimis illustrato continente gallicam interpretationem Valerii Maximi, factam sub Carolo V, rege Galliarum, exaratam an. 1420. Talia spathobaclia videntur mihi fuisse illæ hastæ, quas Flandrenses, qui iis præcipue utebantur, *Golendæ*, id est *bonus dies, bon jour*, appellabant, ferme ut nos hodie nervum taurinum, quo castigandi scelerati excipiuntur in ædibus correctoriis, *den Willkommen* appellamus. Illas Godendacas describit poeta Francicus apud Du Cange h. v.

λέγει· « Κελεύσατε· » αὐτοὶ δὲ ὑπερεύχονται, « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. » Οἱ δὲ σπαθαροκανδιδάτοι καὶ σπαθάριοι ἵστανται ἔνθεν κἀκεῖθεν βαστάζοντες τὰ δισтράλια (56) αὐτῶν.

II. Imperatore ab his stipato, spatharocandidati A et spatharii per scalam consistorii descendunt, et illi quidem per dextram, hi per sinistram, patricii per mediam portam, exeunt, ita ut ad dextram stantes, per scalas dextræ portæ, ad sinistram per gradus sinistræ portæ descendant. Imperator autem cum cubiculo ad pulpitum descendit, subque camelaucio in lapide porphyretico stat, eumque rursus in consistorio patricii et strategi cum senatu excipiunt, dumque adorant, præpositus silentia-

Β'. Καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε δηριγευομένου τοῦ βασιλέως, οἱ μὲν σπαθαροκανδιδάτοι καὶ σπαθάριοι κατέρχονται τὰ γραδήλια τοῦ κονσιστωρίου, οἱ μὲν τὴν δεξιὰν πύλην, οἱ δὲ τὴν ἀριστερὰν, οἱ δὲ πατρίκιοι ἐξέρχονται τὴν μέσην πύλην, καὶ οἱ μὲν ἐκ δεξιῶν κατέρχονται τὰ γραδήλια τῆς δεξιᾶς πύλης, καὶ οἱ ἐξ ἀριστερῶν κατέρχονται τὰ γραδήλια τῆς ἀριστερᾶς πύλης. Ὁ δὲ βασιλεὺς μετὰ τοῦ κουβουκλείου κατέρχεται τὸ πούλπιτον, καὶ ἵσταται ὑπὸ τὸ καμελαύκιον (57) ἐν τῷ πορφυρῷ λίθῳ, καὶ δέχονται αὐτὸν

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(56) *Dextralia.* Ita vocabant ævi medii homines secures, alias μονοπελέκεις vel ἑτεροπελέκεις dictas, B quas principum protectores dextris gestabant. V. Du Cange Gloss. Gr. v. Διστρία, et Latin. v, *Dextralis*, et infra ad p. 333 pluribus.

(57) Sæpe fit in hoc codice mentio *triclinii, in quo stat camelaucium.* Puto fuisse triclinium, in cujus medio aut steterit columna cum superimposita umbella vel uranisco, aut pependerit polycandelum, a similitudine cum camelaucio sic dictum, quod camelaucium, hoc est infulam, almucciam (*un bonnet*) referret, sive ut exempla nostrum aliquibus forte captu propiora futura allegem, campanam aut conum vel panem saccharinum, suffixis in eo vel dependentibus ex eo per ambitum lucernis illustrantibus triclinium. Erant varii generis camelaucia. Unum prorsus apsidatum seu camaratum, ut cassis. Talia gestare solent apud nos aut de corio viles homines, vulgo *Blechmützen* appellamus, nomine a *Blechmützen*, nummis bracteatis, repetito, quoniam velut caucia, scyphia, cymbia, C conchæ insident capiti, exacte congruentia ipsius peripheriæ et in conum aut vacuum spatium non assurgunt. Appellamus quoque *Fuhrmannsmützen*, almuccias carrariorum, quia carrarii vectores talis formæ bonnetis lineis cum villis λινομαλλωτοῖς uti solent. Hujus generis camelaucia gestant illi duo proceres, eunuchus protovestiarius et canicleus, qui in imagine Ceremoniali nostro præfixa Imperatori a dextra stant; item protectores in imagine Justiniani Ravennate apud Du Cangium Famil. Byzantin. p. 97. extremi a dextra imperatoris; item illi Galli in monumento sub Tiberio Aug. condito, quod apud Murator. p. MLXVII æri incisum conspicitur. Josephus hoc genus videtur πῖλον ἄκωνον appellare, quod Rufinus vertit *pileum in modum calamauci sive cassidis.* Locum debeo Du Cangio v. *Camelaucium*, ubi egregia hac de re habet. Alterum camelaucii genus erat ἐσφενδονισμένον, e fundo, (fundum appello extremum marginem, qui frontem tegit,) e fundo igitur orbiculari latiore D in apicem conicum desinens; cui apici aut recto in altum stanti, ad modum pilei nautici aut Arabici, et ex parte quoque mitræ episcopalis, (quam *Phrygiam* appellabant, quod pileo Phrygio similis esset, vid. ad p. 332. A. 5.,) aut in latus reclinato, aut nihil, aut σειρά, libella, nutans aliquid et laxe pendens additum est, *eine Troddel* vel *Pommel*, *Quaste* dicimus (*une Houppe* Franci, *dondola* Itali dicunt). Hujus generis camelaucia gerunt proceres duo reliqui in illa imagine nostra ad imperatoris sinistram stantes, et tres Magi dona Christo recens nato offerentes in nummo Joannis Tzimiscæ apud Du Cangium Famil. Byzant. p. 152, versus primo, et gerebat princeps Antiochiæ Gerardus in torneamento cum Manuele Comneno apud Antiochiam instituto, teste Niceta p.57. : Ἔχων ἐπὶ κεφαλῆς πῖλον κατὰ τιάραν ἐπικλινῆ. Tale camelaucium erat id, de quo nostro in loco agitur, cujus occasione de camelaucis dicere cœpi. Quia enin coronæ luminosæ, τά πολυκάνδηλα, ecclesiarum et tricliniorum camaris suspendi solita, in imo ampliores, et quo altius ascenderent, eo minores circulos habebant, pariterque camelaucium secundi generis ad modum coni sacchari coibat in apicem: factum ex eo fuit, ut tale polycandelum per metaphoram camelauciam diceretur. Erat quoque tertium genus camelauciorum, ad instar modioli, angustius in imo, qua frontem premebat, latius in summo et planum, quale gestat imperator Nicephorus Botoniates dicta in imagine. Hæc et similia solebant plerumque στέμματα apellare. Pertinent, ad hoc tertium genus tulbani Turcici, de quorum, ut etiam Arabicorum, forma et differentia ad Abulfedam dico.

Videamus nunc, unde nomen *camelaucium* veniat. De *calamauco* vel *calamaucio*, quomodo multi Latinorum scriptorum efferunt, nunc non dicam, cujus originem fateor me ignorare, si nolumus cum viris doctis id pro corrupta pronuntiatione camelaucii habere. Mitto alias aliorum derivationes contendoque, esse idem atque *camella* ejusque productum, terminatione *acium* et *aucium* apposita. Est autem *camella* diminutivum a *camara*, *camera*. Pro *cameram camella* dictum fuit, ut pro *capera capella*. Est ergo *camella* idem atque *parva camara*, omne apsidatum, hemisphæricum. Hinc fiscella hemisphærica, vas potorium aut haustorium ligneum, κύπελλον, *cupella*, qualibus in urbibus Batavicis lac vendunt, item froccus, caputium, pannus, quo monachi capita tegunt, omnia ista Latinis *camella*, id est parva camara, parva apsis, dicebantur: vid. Cedren. p. 169. C. 1., cujus quamvis obscuris et perplexis verbis, ut, a Græculo Latina attrectanti exspectari par est, id tamen intelligitur, Latinos sporiam ad circuli dimidiati modum plexam *camellam* appellasse. Neque in eo fallitur, quod camelaucium inde derivat. *Camellam* pro haustra vel scypho dixit Petronius c. 137, ubi vid. interpp. Pro frocco vel caputio, cucullo habet Theodulfus l. VI, c. 18. de vestibus episcoporum, eleganti non minus quam vera sententia:

Fluxas [id est ampla, sinuosa] *camilla caput, mentem tegit atra voluntas,*
Aspera lana artus, vestis ovina lupum.

Non repugnabo tamen, si quis *camella* pro *capella* dictum existimet, idque a *capillo* repetat: *m* et *p* permutari novum non est. Italia quoque adhuc hos die *capello* pro *capillo* dicunt. Olim quoque *capellas* idem atque *camelaucia* appellabant. Ordinarius ecclesiæ Rothomagensis apud Du Cangium v. *Peregrinus*: *habeant capellos super capita*, et in alia charta apud eumdem v. *Purpumium* numeratur inter arma *capellus ferreus*, hoc est *galea*. Essent igitur *camelaucia* idem atque *capellacia* vel *capillatia*, tegumenta capillorum. Chronicon Vosiense (apud Du Cangium v. *Boneta*): *mitras gestabant*

πάλιν ἐν τῷ κονσιστωρίῳ (58) πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ ἅμα τῇ συγκλήτῳ, καὶ προσκυνήσαντες, νεύοντος τοῦ πραιποσίτου τῷ σιλεντιαρίῳ ἀπὸ κελεύσεως, λέγει· « Κελεύσατε· » Αὐτοὶ δὲ τό· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. » Ἀπὸ δὲ τῶν ἐκεῖσε δηριγευόμενος ὁ βασιλεὺς ὑπὸ τῶν προειρημένων, λέγοντος τοῦ τῆς καταστάσεως κατὰ βάθρον· « Καπτάτε [61] (59),

rio a mandato signum dat, qui dicit : « Jubete ; » ipsi vero : « In longa bonaque tempora. » Inde a supra dictis stipatus imperator, dicente cerimoniario, dum per gradus descendit : « Captate, domini,» per excubias scholasque et chalcem transit, et ad sanctum puteum abit, factiones autem in solemnibus stationibus signantes, nec quidquam præterea

VARIÆ LECTIONES.

[61] καπλάτε cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

juvenes utriusque sexus, quas vocabant bonetas post capellas de lino vel coffias. Clare patet hic loci, capellas esse tegumenta capitis, quæ immediate capillos tangunt et hos inter atque bonetos intercedunt, qualibus hodie apud nos quidem solæ feminæ adhuc utuntur, (*Hauben* appellant,) olim autem etiam viri, cum apud nos, tum etiam apud Græcos, medio ævo nempe utebantur. Græcorum clerici et nostratium pauci quidam adhuc hodie dupla gerunt camelaucia, unum interius augustius, alterum exterius amplius, splendidus. Prius *subcamelaucium*, id est *subcamelaucium*, appellabant, item *suppileos*, posterius *camilaucium* simpliciter ; v. Du Cange v. Σαχαμιλαύχιον p. 501. et *Ependecen.* Terminatio autem *aucium* pro *acium*, *camilaucium* pro *capillaceum*, nemini debet mira accidere. Sæpe interponunt Latini *u* abundans, ut pro πλατύς, *platus*, dicunt *plautus*, (vid. Salmas. ad Tertull. p. 175.,) *baccalaureus* pro *baccalarius*, de qua voce alibi in his notis dico.

De aliis camelauciorum nominibus, ut e. c. *theristro*, quo Luitprandius ea sæpe appellat. Græci, si bene memini, nunquam, item de eorum origine (sunt admodum antiqua, videntur tamen a Scythis ad Macedones primos sub nomine causiæ, dein ad reliquos quoque Græcos pervenisse,) non constitui hic disserere ; * [de camelaucio imperatorum, quod pontifices imitati sunt, vide. Du Fresne ad Joinvill. p. 291. Alteserr. ad Anastas. p. 89. ;] * neque de camelauciorum diversitate diversi ordinis indicio, ut sunt diversi tulbani apud Turcas, ut cuique vitæ generi sui, quos etiam diversos apud Græcos fuisse constat e Niceta p. 143 d. 9. Procedo potius ad polycandela, quæ ex eo, quod similia vittis capitis, camelaucis dictis, essent, eorum nomine venerunt. Non melius apparebit amborum similitudo, pharorum circularium inquam seu coronarum multis lucernis et cereis illuminatarum cum vittis conicis convenientia, quam si tab. 26 et 27 Moniment. veterum Campini inspicias, ubi coronæ hæ e camaris ecclesiarum dependentes cum catenis ad instar trianguli æquicrurii in summo convergentibus exacte referunt conum sacchari aut bonetum cuspidatum vel pileum nauticum. Superest adhuc moris antiqui talia camelaucia illuminantia in ecclesiis suspendendi documentum in basilica Aquisgranensi a Carolo Magno condita, corona (sic enim pharos illos pensiles lychniferos appellabant, unde nos retento nomine *Kronenleuchter* dicimus,) non aurea, neque a Carolo Magno gestata, ut vulgus autumat, sed ferrea, accensis cereis et lucernis ecclesiam illuminare facta. *Erat in eadem basilica*, sic scribit de illa corona Eginhartus in Vita Caroli Magni, *in margine* [id est cantho seu imo lato circulo ferreo] *coronæ, quæ inter superiores arcus interiorem ædis partem ambiebat synoptice* [id est ἐν εὐσυνόπτῳ, grandibus, claris, perspicuis litteris, quæ in oculos incurrerent et a quovis commode legi possent,] *scriptum continens, quis esset auctor ejusdem templi.* Ectypum ære expressum hujus coronæ per intervalla turrium et ecclesiarum imaginibus distinctæ vidi aliquando in descriptione Antiquitatum urbis Aquisgranensis, auctore nescio quo ; nomen enim memoria excidit. Latini medii ævi pharos hos orbiculares pensiles a figura *arcus* et *coronas*, et *pharos* ab officio, Græci a multitudine luminarium, quæ gerebant, πολυκάνδηλα appellabant. * [Πολυκάνδηλον reddit Combefis. in Contin. Theoph. p. 131. *circulus multiplici face in orbem sustentanda factus*]* V. du Gange v. *Arcus* et *Corona* et *Pharus*, et Angel. de Nuce ad Chronic. Cassinens. I, 26, p. 300, cujus hæc sunt verba : *Coronæ erant ampli quidam circuli pendentes per catenulas e laquearibus in ecclesiis, ad quas coronas appendebantur lychni ad illuminandas tenebras in nocturnis vigiliis et ad ornatum. Earum nunc usus exolevit præterquam Mediolani, cujus ecclesia priscorum rituum retinentissima perseverat. Ex coronæ ferebant cruces, de quibus hic et l.* III, *c.* 73 : *coronam argenteam deauratam et lapidibus pretiosis ornatam, ferens* [pro *ferentem*] *cruces sex.* H. T. Eleganter hos pharos describit Chronicon Cassinense III. 33., sed multo magis adhuc Paulus Silentiarius. Verba illius hæc sunt : *Fecit et pharum seu coronam maximam de argento librarum circiter centum, habens* [sic scribebant et loquebantur illo ævo pro *habentem*] *in circuitu cubitos viginti, cum duodecim turribus extrinsecus prominentibus, sex et triginta ex ea lampadibus dependentibus, eumque extra chorum* [id est *soleam*] *ante crucem majorem satis firma ferrea catena, septem deauratis malis distincta, suspendit.* Pauli autem locus Ecphras. v. 437 (p. 520), ubi polycandelorum arcus in imo amplissimos, quo altius autem ascenditur, eo minores atque minores cum fagorum aut pinuum coma in conum eunte comparat, quod redit pariterque aptum est, atque, quod posterioribus ævis magis placuit, comparatio cum camelaucio apicato, hic est :

Κεῖνα γὰρ ἢ κιώνοισιν ὀριτρεφέεσσιν ὅμοια
Δένδρεά τις καλέσειεν ἢ ἀβροκόμοις κυπαρίσ-[σοις
Εἰσὶ μὲν ὀξυκάρηνα, περιτροχάουσι δὲ κύκλοι
Εὐρύτεροι κατὰ βαιὸν, ἕως ἐπὶ λοίσθιον ἔλθῃς
Ἄντυγος, ἥ περὶ πρεμνὸν ἑλίσσεται, ἔνθεν ἐκεί-[ναις
Ἄνθος ἀπεβλάστησε πυρίσπορον.

(58) *In Consistorio*, nos diceremus *in corpore.* Vox hic loci non, ut alias, locum, sed totum collegium senatorum in uno loco consistentium notat.

(59) M. καπλάτε, non tantum hic, sed etiam deinceps constanter ; quod, cum sæpius recurrere ab editore animadverteretur, exhibitum fuit in posterioribus abjecta emendatione, quæ prima fronte probabilis videatur, et sensui profecto quadrat optime. Dicitur nempe Cerimoniarius imperatori per gradus descendenti dextram suam, non nudam, quod non liceat absque majestatis violatione, sed tunica obvolutam porrigere, ut eam apprehenderet dominus, eumque sic per scalam manu deduceret dicendo κατὰ βάθρον, singulis in gradibus : *Captate Domini*, id est, firmiter apprehendite manum meam, teneteque, ne cadatis, aut uno gradu aberretis. V. p. 88. Tædiosum sane officium, si ad singulos gra-

agentes eum excipiunt, notarii vero et magistri iambos præscriptos iis in locis ubi mos est recitant. Imperator cum cereis accensis precatus, eos præposito tradit, patriarcha vero egressus, ipsi in sancto puteo occurrit, et postquam se mutuo adorarunt osculatique sunt, in ecclesiam ingrediuntur, ubi ad sanctas januas progressi, patriarcha sacrarium petit. Imperator ad sanctas januas, cereos manu tenens, precatur, precatus eos præposito reddit, et sacrarium ingressus precatusque, sacram mensam adorat, perque soleam digreditur unde dum exire vult, cereum processionalem a præposito accipit, psaltæ interea in ambone canunt : « Christus resurrexit. »

A δόμηνι, » διέρχεται διὰ τῶν ἐκσκουβίτων καὶ τῶν σχολῶν καὶ τῆς χαλκῆς, καὶ ἀπέρχεται ἐν τῷ ἁγίῳ φρέατι, τὰ δὲ μέρη δέχονται τὸν βασιλέα εἰς τὰς συνήθεις στάσεις σφραγίζοντες, μηδὲν ἕτερον ποιοῦντες, λέγουσιν δὲ οἱ νοτάριοι καὶ οἱ μαΐστορες τοὺς κατὰ τύπον ἰάμβους, ἐν οἷς τόποις εἴθισται αὐτοῖς, Ἅψας δὲ κηροὺς ὁ βασιλεὺς καὶ εὐξάμενος, ἐπιδίδωσιν αὐτοὺς τῷ πραιποσίτῳ, ὁ δὲ πατριάρχης ἐξελθὼν ἀπαντᾷ τὸν βασιλέα ἐν τῷ ἁγίῳ φρέατι, προσκυνήσαντες δὲ καὶ ἀσπασάμενοι ἀλλήλους ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, εἰσέρχονται εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀπελθόντων δὲ αὐτῶν ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν, ὁ μὲν πατριάρχης εἰσέρχεται ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, ὁ δὲ βασιλεὺς ἔμπροσθεν ἑστὼς τῶν ἁγίων θυρῶν εὔχεται κρατῶν κηρούς, καὶ εὐξάμενος ἐπιδίδωσιν αὐτοὺς τῷ πραιποσίτῳ, καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ εὐξάμενος προσκυνεῖ τὴν ἁγίαν τράπεζαν, καὶ διέρχεται διὰ τῆς σωλέας· μέλλων δὲ ἐξέρχεσθαι τὴν σωλέαν, λαμβάνει παρὰ τοῦ πραιποσίτου κηριολιτανίκην, καὶ εὐθέως ἄρχονται οἱ ψάλται ἐν τῷ ἄμβωνι τό· « Χριστὸς ἀνέστη. »

III. 45 Imperator ab omnibus pro more stipatus, per medium templum, portas regias, narthecem et baptisterium transit, per scalas athyris descendit, perque milium mediamque forum petit, et usque ad columnam, ubi templum S. Constantini

B Γ'. Καὶ δηριγευόμεννς ὁ βασιλεὺς ὑπὸ πάντων τῶν κατὰ συνήθειαν, διέρχεται μέσον τοῦ ναοῦ, καὶ διέρχεται διὰ τῶν βασιλικῶν πυλῶν, καὶ διελθὼν τὸν νάρθηκα καὶ τὸν λουτῆρα, κατέρχεται τὰ γραδήλια τοῦ ἀθύρος (60), καὶ διέρχεται διὰ τοῦ μιλίου καὶ

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

dus iteratum fuit, quod hic perhibetur. Sed erant ea sæcula ridicule affectata et φορτικά, quod e Caroli Magni exemplo intelligas, quem perhibet Anastasius, *omnes gradus sigillatim samctissimæ B. Petri ecclesiæ deosculatum fuisse, et ita pervenisse ad pontificem, qui in atrio super gradus apud fores ecclesiæ stabat.* Nihil igitur habet *Captate*, quod offendat, solum si sensum spectes. Putem tamen καπλάτε rectum esse. Certum est, a Græco verbo κάπω, *arripio*, unde *capio* et *capto* manarunt, vocem *capulus* venire, quæ mere Græca est. A κώπη enim, *ansa*, omni quod capi manibus et teneri potest, κωπύλλιον formari potuit. A *capulus* factum fuit verbum *capulare*, et contracte *captare*, ut Græce quoque dici potuit κωπύλλειν. Sane *caplum* dixerunt pro fune, a capiendo : unde Belgis reliquum factum vocabulum *Cabel*, pro fune nautico. Isidorus : *Caplum funis a capiendo dictum;* ut σκαπλίον Græci dicebant pro σκαπουλίον a *scapula*, et ταβλίον pro ταβουλίαν, a *tabula*. Ergo quoque καπλάτε dicere potuerunt pro καπουλάτε et hoc pro κωπύλλετε. Dicebant quoque Latini medio ævo *capulare* pro *stringere*. seu apprehendere, vel mulcere. *Si puis mulieri mamillam capulaverit, idem manum, brachium, cubitum*, est in legibus Salicis. V. Du Cange v. *stringere*. Ab illo officio, quod olim militum prætorianorum erat, dicti ipsi fuerunt δεξιόλαβοι, quod dextras eorum apprehenderent, iisque se fulcirent ambulantes imperatores. Unde patet, Latinum interpretem in Actis apostolorum c. XXIII, 23, recte reddidisse vocem δεξιολάβους per *lancearios*. Nam protectores principum erant scutati, et lanceati, quamvis spondere non ausim, jam illa Lucæ ætate ad milites prætorianos pertinuisse officium, dextram ambulantibus imperatoribus pro fulcro præbendi, aut tam insolentes et affectatos jam tum fuisse imperatores, ut alerent homines peculiares, quorum manibus velut pueruli ducerentur. Quod nolim tamen ita accipi, ac si antiquitati Actorum apostolorum controversiam facere vellem. Quod autem paulo ante dicebam, Cerimoniarii non nudam, sed velatam manum ab imperatore apprehensam fuisse, debetur invidæ ambitioni principum illorum, qui majestatem suam violari credebant, si aut nudam alterius manum ipsi apprehenderent, aut sinerent, ab alio suam nudam apprehendi. Inde est, quod apud Wilhelmum Tyrium XIX, 18. legimus, Chalifam Ægypti cum Almerico rege Hierosolymæ per legatos ejus pactum ineuntem, cum urgeretur, fidem suam porrecta manu, more principum Europæorum, dare, neque posset effugere, quin faceret, quamvis multum obluctantem, quia Orientalibus hoc pro læsione et humiliatione majestatis habebatur, tandem eo concessisse, ut manum velatam porrigeret. *Tandem vero* (verba Wilhelmi) *post multam deliberationem et Soldani diligentem instantiam manum porrigit invitus nimium, sed velatam. Cui Hugo de Cæsarea. multum admirantibus et stupentibus Ægyptiis, quod tam libere coram summo principe loqueretur, dixit, in fide, per quam se solent, principes obligare, omnia debere esse nuda ; propterea aut nudam manum dabis, aut fictum aliquid et minus puritatis habens ex parte tua cogemur opinari. Tum demum invitus plurimum et quasi majestati detrahens, quod multum ægre tulerunt Ægyptii, dextram suam in manum domini Hugonis nudam præbuit.*

(60) Nominativus hujus genitivi non potuit alius quam idem fuisse. Sed interdum quoque ἀθύρας in nominativo et ἀθύρα in genitivo reperitur. Compositum an simplex sit hoc vocabulum, non plane perspectum est. Et deinceps, si pro composito accipiatur, non liquet, illud α significetne πρῶτον, an μόνον. Constat enim α illud modo *primum*, modo *unum* in compositis notare. Vid. quæ Du Cange sub πρωτοσπαθάριος habet, et v. πρωτόθυρον, ubi præter rem Meursium reprehendit, item quæ nos ad p. 59, dicimus. Apud Nostrum quoque habemus p. 194 πρωτέθυρον. Ego tamen malim per μονόθυρον interpretari, propterea quoniam alia quoque monothyra Nostro commemorantur, id est portæ solitariæ, non valvæ, aut quæ fratres non haberent, ut p. 54 est monothyrum Idici ; alias monothyrum Circi, seu porta solitaria, per quam imperator in Circum intrat, μονόπορτον (non μονόπατον, ut male editur,) τοῦ καθίσματος Theophani p. 157 ult., et Chron. Alexand. pag. 784. Alias quoque α in compositis *unum* valet, ut *amita* μονόμιτα, *unilicia*, apud Hugon. Falcand. in Hist. Sicul., ἄμαλον pro μονόμαλον, v. ad p. 267. ἄβολας pro μονόβολος, μονοβαφής, *semel colore tinctus*, unde *abolla*. Infra p. 395. marg.

A τὴν μέσην, καὶ ἀνέρχεται εἰς τὸν φόρον, καὶ μέχρι τοῦ κίονος ἀπελθὼν, ἔνθα καθίδρυται ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, ἀνέρχεται ὁ βασιλεὺς τὰ ἔμπροσθεν γραδήλια τοῦ ναοῦ, καὶ ἵσταται ἐκεῖσε, ἐπακουμβίζων τῷ καγκέλλῳ ἐν τῷ δεξιῷ μέρει, καὶ ἡνίκα μέλλει ἀνέρχεσθαι τὰ αὐτὰ γραδήλια ὁ βασιλεὺς, δίδωσι τὸ κηρίον αὐτοῦ τῷ πραιποσίτῳ. Οἱ δὲ πατρίκιοι καὶ πάντες οἱ ἄρχοντες ἵστανται κάτω, ἕκαστος αὐτῶν κατὰ τὴν αὐτῶν τάξιν τε καὶ στάσιν, ὡς προείρηται, καὶ καταλαβόντος τοῦ πατριάρχου μετὰ τῆς λιτῆς, διέρχεται μέσων αὐτῶν, καὶ μέλλοντος τοῦ σταυροῦ ἀνέρχεσθαι τὰ γραδήλια, ἔνθα ὁ βασιλεὺς ἵσταται, ἅπτει κηροὺς ὁ βασιλεὺς, καὶ προσκυνεῖ τὸν τίμιον σταυρὸν, καὶ προσκυνήσας ἐπιδίδωσι τοὺς κηροὺς τῷ πραιποσίτῳ, κἀκεῖνος τῷ τῆς καταστάσεως, καὶ πήγνυσιν αὐτοὺς [62] ὁ τῆς καταστάσεως B ἐν τοῖς τῆς λιτῆς μανουαλίοις (61)· ὁ δὲ σταυρὸς ἀνέρχεται καὶ ἵσταται ἐν τῇ βάσει ὄπισθεν τοῦ βασιλέως ἔμπροσθεν τῆς πύλης τοῦ ναοῦ. Ὁ δὲ πατριάρχης ἀνέρχεται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μετὰ τῶν κατὰ συνήθειαν ἀνερχομένων μετ' αὐτοῦ καθ' ἑκάστην (62)· καὶ ὁ κλῆρος ἵσταται κάτω μετὰ τοῦ κοινοῦ λαοῦ ἐξ ἀριστερᾶς τοῦ βασιλέως, καὶ τῆς ἐκτενοῦς τελουμένης, λαμβάνει ὁ βασιλεὺς πυρὰ τοῦ πραιποσίτου κηρία.

est, abit, per scalas templi ascendit, ibique subsistit, cancellis dextri lateris accumbens, quod priusquam facit, cereum suum præposito tradit. Patricii vero et præfecti omnes in inferiori loco, singuli pro suo ordine et dignitate ut supra monuimus, stant, per quos medios patriarcha cum processione adveniens transit, dumque crux per scalas, ubi imperator stat, ascensura est, ipse cereos accendit, et venerandam crucem adorat, quo facto cereos præposito, præpositus cerimoniario tradit, qui eos in manualibus processionis figit: crux vero affertur,et pone. Imperatorem in basi ante portam templi constituitur. Tunc patriarcha ecclesiam cum iis, qui pro more singulis festis cum ipso procedunt, petit: clerus autem cum populo communi ac sinistram imperatoris stat, finitaque extensa, imperator a præposito cereos sumit, precatur eosque præposito, præpositus cerimoniario reddit, qui ipsos in manualibus processionis refigit. Tunc cerimoniarius patricios cæterosque proceres imperatorem stipaturos ordinat. Imperator vero et patriarcha postquam se invicem salutarunt, psaltæ troparium: « Christus resurrexit, » incipiunt.

καὶ προσεύχεται, καὶ πάλιν δίδωσιν αὐτὰ τῷ πραιποσίτῳ, ὁ δὲ πραιπόσιτος τῷ τῆς καταστάσεως, αὐτὸς δὲ πήγνυσιν αὐτὰ ἐν τοῖς τῆς λιτῆς μανουαλίοις. Καὶ παραυτίκα ὁ τῆς καταστάσεως διευθετεῖ τούς τε πατρικίους καὶ λοιποὺς ἄρχοντας, τοὺς μέλλοντας δηριγεύειν τὸν βασιλέα, καὶ προσκυνήσαντες ἀλλήλους [63] ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, ἄρχονται ψάλλειν τὸ τροπάριον οἱ ψάλται· « Χριστὸς ἀνέστη. »

Δ'. Κἀκεῖθεν δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν προειρημένων, διέρχεται τὴν μέσην λιτανεύων, τὸ δὲ τροπάριον ἐν τῇ τῆς λιτῆς περιόδῳ ἄρχεται ὁ τῆς καταστάσεως, καὶ ἀνθ' ὧν τὴν μέσην (63) διέρχεται. Διὰ

IV. Inde a prædictis stipatus per mediam procedit, troparium vero in processione cerimoniarius incipit, et propterea per mediam transit. Per tabernas vero pistorum forumque tauri digressus, sanc-

VARIÆ LECTIONES.

[62] αὐτοὺς Leich. αὐτὰ cod. [63] προσκ. τοὺς ἀλλήλους ed.

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUS.

C est βοῦλλα ἀσολδία, *bulla aurea solidi unius*. Hesych.: Ἄδρυα (id est μονόδρυα) πλοῖα μονόξυλα, Κύπριοι. Potest tamen *Athyras* etiam a fluvio Thraciæ Athyra dictum fuisse triclinium, seu ædificium, ut aliud fuit. *Danubius* dictum. Simile quid de Hadriano narrat Spartianus in ejus vita p. 215.: *Tiburtinam villam mire exædificavit, ita ut in ea et provinciarum et locorum celeberrima nomina inscriberet, velut Lyceum, Academiam, Prytaneum, Canopum, Pœcilen, Tempe, vocaret.* Julius Capitolinus in Pertinace p. 561. pariter memorat locum in Palatio, cui nomen *Sicilia* fuerat, ubi Casaubonus e Suetonio notat, habuisse Augustum locum *Syracusas* dictum.

(61) *Manulia* appellant Græci discos paterasve cavas, scapis cereorum suppositas, ad excipiendas guttas et fungos eorum, κρητῆρας dictas Paulo Silentiario in Ecphrasi p. 520. v 463.: Ἀντὶ δὲ ῥίζης ἀργυρέους κρητῆρας ἴδοις ὑπένερθε παγέντας δένδρεσι πυρσοκόμοισι. Latini medii ævi *canistra* ἀπὸ τοῦ κανοῦ vel κανισκίου et *cantharos* appellabant. V. Du D Cange his in vocibus, et Altserr. ad Anastas. p. 21. Canales autem vel tubulos, in quibus hærebant et recti sustinebantur cerei, appellabant *hasta* et *cerostata*, seu stationes cereorum, in quibus cerei stare jubentur, unde junguntur *canthara cerostata*, seu disci, e quibus eminent acetabula capiendis et sustinendis cereis. Potuerunt quoque manualia fuisse scapi illi lignei, vel pulpita, super quibus candelabra cum cereis poni solent, *des guéridons*, quemadmodum manuale est pulpitum, quod Evangeliorum aliorumve sacrorum librorum impositos codices sustinet, e quibus in Ecclesia recitandum est. Glossæ: *Manuale*, Ἀναλόγιον, seu pulpitum, e quo ἀναλέγεται, subleguntur verba, et continua serie recitantur. Et eo sensu accepisse Agnellum hanc vocem existimo in illo p. 68. Pontific. Revennat. ed. Murator.: *Galla Placidia Augusta super quatuor rotas rubeas marmoreas, quæ sunt ante nominatas regias, jubebat ponere cereostates cum manudlia, ad mensuram* [sui corporis nempe] *et jactabat noctu se in medio pavimento Deo fundere preces, et tandiu pernoctabat in lacrymis orans, quandiu ipsa lumina perdurabant.* Du Cange Gl. Gr. vocem hanc interpretatur per *candelabrum manuale*, seu quod manu geritur. Quem secutus fuit Montfauconius in veteri diplomate Græco, quod p. 405. Palæographiæ Græcæ edidit, interpretando; ubi μαγνουάλια scribitur; nullo discrimine. Solent novi Græci litteras, quas non oportebat, geminare, et geminandas semel tantum ponere, geminumque γγ perinde atque νν usurpant. In eodem, quo dixi, diplomate est ἐγδὴν, quod, quia Montfauconius in Latinis præteriit, liceat mihi in transitu interpretari. Significat igitur *mortarium*, et est vetus Græcum ἴγδη. Ibidem sunt γαργαριστάρια, pocula seu vitra, e quibus hauritur aqua mane ori eluendo.

(62) Subint. προέλευσιν. Integra dictio legitur p. 46.

(63) Hic et deinceps non est *Media*, nomen plateæ, sed idem atque τὸ ἐν μέσῳ, quod inter exitum et finem processionis aliosve duo quoscumque terminos interjacet viæ.

tæ Deiparæ diaconissæ ædem petit imperator, ubi cereum processionalem reddit, et ad Philadelphium usque progressus, a dextra deflectens per Olybrii et Constantianas thermas usque ad sancti Polyeucti vadit, ubi etiam cereum mutat, alioque a præposito accepto, per mediam ad SS. Apostolos abit, et narthecem ingressus, in sella assidens, patriarcham exspectat. Qui postquam cum processione advenit, clerici communes **46** et politici per dextram portam, imperatoriis proximam, orphani per mediam, templum ingrediuntur: sic etiam metropolitæ et episcopi per portas imperatorias ingressi, imperatorem, non prono tamen in terram corpore, adorant. Appropinquante patriarcha, imperator surgit, postque mutuam adorationem et salutationem, ad portas imperatorias abeunt, ubi patriarcha preces introitus divini officii instituere incipit. Imperator autem cum accensis cereis precatus, eos præposito, hic cerimoniario tradit, et precatione finita, imperator sacrosanctum Evangelium ac venerandam crucem adorat, perque medium templum et ambonis latus digressus, soleam, patriarcha sacrarium, intrat. Imperator autem ab sacras januas, ut ipsi solemne est, precatus, moxque in sacrarium ingressus, sacram mensam veneratur, et acceptum a præposito apocombium in ea reponit.

A τε τῶν ἀρτοπωλίων [64] καὶ τοῦ ταύρου, καταλαβὼν τὸν ναὸν τῆς παναγίας Θεοτόκου τῶν διακονίσσης, ἐπιδίδωσιν ὁ βασιλεὺς τὸ λιτανίκιον, καὶ μέχρι τοῦ φιλαδελφίου διελθών, ἐκκλίνει τὸ δεξιὸν μέρος (64), καὶ διέρχεται διά τε τῶν Ὀλυβρίου καὶ τῶν Κωνσταντιανῶν μέχρι τοῦ ἁγίου Πολυεύκτου, ὑπαλλάξας δὲ κἀκεῖσε κηρίον, καὶ λαβὼν ἕτερον κηρίον παρὰ τοῦ πραιποσίτου, διέρχεται τὴν μέσην μέχρι τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸν νάρθηκα, καθέζεται ἐπὶ σελλίου προσμένων τὸν πατριάρχην. Καὶ τοῦ πατριάρχου καταλαβόντος μετὰ τῆς λιτῆς, οἱ μὲν κοινοὶ (65) κληρικοὶ καὶ οἱ πολιτικοὶ εἰσέρχονται εἰς τὸν ναὸν διὰ τῆς πλησίον οὔσης τῶν βασιλικῶν πυλῶν δεξιᾶς πύλης, τὰ δὲ ὀρφανὰ (66) εἰσέρχονται διὰ τῆς μέσης πύλης· ὡσαύτως καὶ οἱ μητροπολῖται καὶ ἐπίσκοποι εἰσερχόμενοι διὰ τῶν B βασιλικῶν πυλῶν, προσκυνοῦσι τῷ βασιλεῖ, μὴ πίπτοντες κάτω. Πλησιάζοντος δὲ τοῦ πατριάρχου, ἀνίσταται ὁ βασιλεὺς καὶ προσκυνήσαντες ἀμφότεροι ἀλλήλους καὶ ἀσπασάμενοι, ἀπέρχονται μέχρι τῶν βασιλικῶν πυλῶν, καὶ ὁ μὲν πατριάρχης ἄρχεται τελεῖν τὴν εὐχὴν τῆς εἰσόδου τῆς θείας λειτουργίας. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἅψας κηροὺς [65] καὶ εὐξάμενος ἐπιδίδωσιν αὐτοὺς τῷ πραιποσίτῳ, καὶ αὐτὸς τῷ τῆς καταστάσεως, καὶ τοῦ πατριάρχου τελέσαντος τὴν εὐχήν, προσκυνεῖ ὁ βασιλεὺς τὸ ἄχραντον Εὐαγγέλιον καὶ τὸν τίμιον σταυρόν, καὶ διέρχεται μέσον τοῦ ναοῦ διὰ τῆς πλαγίας τοῦ ἄμβωνος, ἔρχεται εἰς τὴν σωλέαν, καὶ ὁ μὲν πατριάρχης εἰσέρχεται εἰς τὸ θυσιαστήριον. Ὁ δὲ βασιλεὺς εὐξάμενος, ὡς εἴθισται αὐτῷ, ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν, εἰσέρχεται εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ προσκυνήσας τὴν ἁγίαν τράπεζαν, καὶ λαβὼν παρὰ τοῦ [66] πραιποσίτου ἀποκόμβιον, τίθησιν αὐτὸ ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ.

V. Imperator deinde preces in monumento Patris nostri Chrysostomi et theologi sancti Gregorii fundit, cereisque accensis uterque, imperator et patriarcha, per sinistrum sacrarii latus egrediuntur, sanctique Constantini sepulcrum petunt, ubi pariter cum cereis accensis precati discedunt ad sanctissimorum patriarcharum, Nicephori et Methodii, sepulcra abituri : ubi imperator postquam cum cereis ardentibus precatus est, monumenta imperatorum intrat, et ibi quoque cereis accensis, abeunt. Inde uterque, imperator et patriarcha, per sinistrum latus templi seu gynæceum sacrario obversum transeunt, et postquam se mutua adoratione salutarunt, patriarcha ad divinum officium celebrandum redit; imperator autem per

C Ε'. Εὐξάμενος δὲ εἰς τὸν τάφον τοῦ τε πατρὸς ἡμῶν Χρυσοστόμου (67) καὶ τοῦ θεολόγου τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, καὶ ἅψαντες κηρούς, ἐξέρχονται ἀμφότεροι ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης διὰ τῆς ἀριστερᾶς πλαγίας τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἀπέρχονται ἐν τῇ σορῷ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, κἀκεῖσε εὐξάμενοι, καὶ ἅψαντες κηρούς, ἐξέρχονται, καὶ ἀπέρχονται ἐν τοῖς τάφοις τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν Νικηφόρου καὶ Μεθοδίου· ἅψας δὲ κἀκεῖσε κηροὺς ὁ βασιλεὺς καὶ εὐξάμενος, εἰσέρχεται ἐν τοῖς τάφοις τῶν βασιλέων. καὶ ἅψας κἀκεῖσε κηρούς, ἐξέρχονται. Καὶ διέρχονται ἀμφότεροι ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης διὰ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τοῦ ναοῦ, ἤγουν τοῦ γυναικίτου, ἄντικρυ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ προσκυνήσαντες ἀμφότεροι ἀλλήλους ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, ὑπο-

VARIÆ LECTIONES.

[64] καὶ ἀνθῶν τ. μέσ. διέρχεται διά τε τῶν ἀρτοπωλίων cod., ἀρτοπολίων ed. [65] κηρούς, εὐξ. ed. [66] παρ' αὐτοῦ πρ. ed.

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUM.

(64) Subintellige πρός, vel ὡς, quod idem est, *vertit se ad dextram plagam*. Vid. ad. p. 116.

(65) Clerici communes videntur mihi ideo sic appellari, quod tam imperatori, quam urbi servirent, et neque palatini, βασιλικοί, neque urbani, πολιτικοί, sed amborum usibus destinati essent. Possunt tamen quoque *sequiores clerici*, seu vilioris ordinis esse. Ita p. 97, τὸ κοινὸν τοῦ κλήρου videtur *turba miscellanea*, *fæx cleri* esse.

(66) Subintell. παιδία.

D (67) De Chrysostomi et Constantini M. sepulcris in æde S. S. Apostolorum v. Du Cange CPli Christ. L. III. p. 108. sq. Cum illud templum olim esset patriarchalis ecclesia, humabantur in eo patriarchæ, quales fuerunt Gregorius Nazianzenus et Chrysostomus; item Nicephorus et Methodius, quorum ille ab 806 usque ad 815,; hic autem ab 842 usque ad 846 thronum tenuit. Erant ibidem quoque magna ex parte imperatores CPtani sepulti, quorum urnæ Libro II, Cap. 43 nostri codicis recensentur.

A στρέφει (68) πρὸς τὸ ἐκτελέσαι τὴν, θείαν λειτουργίαν, ὁ δὲ βασιλεὺς διέρχεται διὰ τοῦ γυναικίτου καὶ ἐξέρχεται εἰς τὸν νάρθηκα, καὶ ἐκκλίνας πρὸς τὸ ἐξ ἀριστερᾶς μέρος τοῦ λουτῆρος, οἱ μὲν πατρίκιοι ἵστανται ἔξωθεν τῆς πύλης τοῦ κοχλιοῦ [67], ὑπερευχόμενοι τὸν βασιλέα. Ὁ δὲ βασιλεὺς δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, σπαθαροκανδιδάτων καὶ ἐπὶ τῶν οἰκειακῶν (69) καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ μαγλαβίου καὶ λοιπῶν, ἀνέρχεται διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀριστεροῦ κοχλιοῦ (70) ἐν τοῖς σεπτοῖς κατηχουμενείοις, τὰ δὲ βῆλα [68] τὰ κρεμαμένα ἐν τοῖς κατηχουμενείοις σιλεντιάριοι ποιοῦσι (71), καὶ ἀπελθὼν ἵσταται ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι, ἔνθα εἴθισται αὐτῷ καθ' ἑκάστην προέλευσιν ἵστασθαι, καὶ τελεῖ τὴν θείαν λειτουργίαν, οἱ δὲ πατρίκιοι καὶ οἱ στρατηγοὶ ἔρχονται ὄπισθεν τοῦ βασιλέως διὰ τοῦ αὐτοῦ κοχλιοῦ, καὶ ἵστανται ἀπέναντι τοῦ θυσιαστηρίου, ἔνθα καὶ τὸ βασιλικὸν ἀντιμίσιον πρόκειται, ἐν ᾧ καὶ κοινωνεῖ ὁ βασιλεὺς ἐν ταῖς τοιαύταις προελεύσεσιν.

gynæceum narthecem intrat, dumque ad sinistrum baptisterii latus declinat, patricii extra portam cochleæ fausta imperatori apprecantes adstant. Qui a præfectis cubiculi spatharocandidatis et domesticis, tum manuclavatis cæterisque stipatus, per eamdem sinistram cochleam, ad septa catechumena abit, dum interim silentiarii in catechumenis vela suspendunt, et postquam eo venit, in dextris partibus, ubi in singulis processionibus stare solet, subsistit, sacramque liturgiam celebrat, patricii vero et strategi post imperatorem per eamdem cochleam veniunt, **47** et e regione sacrarii, ubi etiam antimensium imperatorium, in quo in ejusmodi processionibus imperator communicare solet, repositum est, subsistunt.

B ζ. Καταλαβόντος δὲ τοῦ καιροῦ τῆς θείας κοινωνίας, ἀπέρχονται σιλεντιάριοι δύο ἀπὸ κελεύσεως, καὶ προσκαλοῦνται τὸν πατριάρχην, καὶ ὁ πατριάρχης, παρακρατούμενος ὑπ' αὐτῶν, ἀνέρχεται, καὶ ἀπαντῶσιν αὐτὸν ἐν τῷ τοῦ κοχλιοῦ πληρώματι (72), ἡνίκα μέλλει εἰσέρχεσθαι ἐν τοῖς σεπτοῖς κατηχουμενείοις, οἱ τοῦ κουβουκλείου ἄρχοντες. Καὶ εἰσελθὼν ἐν τοῖς κατηχουμενείοις ὁ πατριάρχης, προτίθησιν [69] τα δῶρα ἐν τῷ βασιλικῷ ἀντιμισίῳ, ὁ δὲ πραιπόσιτος ἀπελθὼν μετὰ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, προσκαλεῖται τὸν βασιλέα, καὶ ὑπ' αὐτῶν δηριγευόμενος ὁ βασιλεὺς, ἀπέρχεται, καὶ κοινωνεῖ ἐκ τῶν τοῦ πατριάρχου χειρῶν, εἶτα εἰσέρχεται ἔνδον τοῦ δεξιοῦ βήλου, καὶ καθέζεται ἐκεῖσε ἐπὶ σελλίου, μέχρις ἂν κοινωνήσωσιν ἐκ τῶν τοῦ πατριάρχου χειρῶν πατρίκιοί τε καὶ στρατηγοὶ μετὰ τῶν λοιπῶν τῶν ἐξ C ἔθους. Εἶθ' οὕτως ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς, καὶ προσκυνήσαντες ἀμφότεροι ἀλλήλους ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, ὁ μὲν βασιλεὺς ἀπέρχεται ἐν ᾧ τόπῳ ἐκτελεῖ τὴν θείαν λειτουργίαν, ὡς προέφημεν, ὁ δὲ πατριάρχης κατέρχεται πληρῶσαι τὴν θείαν λειτουργίαν, καὶ διασώζουσιν αὐτὸν οἱ τοῦ κουβουκλείου ἄρχοντες μέχρι τοῦ τόπου, ἐν ᾧ καὶ ἀπήντησαν αὐ-

VI. Tempore autem sacræ communionis instante, duo silentiarii a mandato abeunt, et patriarcham advocant, qui, ab ipsis stipatus, adscendit, eique præfecti cubiculi in plenitudine cochleæ, dum septa catechumenorum ingredi vult, obviam procedunt. Quo cum patriarcha pervenit, imperatorio antimensio sacra dona imponit: præpositus vero cum præfectis cubiculi abit, et imperatorem vocat, qui ab ipsis stipatus venit, et ex patriarchæ manibus communicat, postea dextrum velum ingressus, ibi in sella assidet, usque dum patricii et strategi cum cæteris, quibus mos est, sacram communionem e patriarchæ manibus accepere. Ita mox imperator regreditur, et postquam ipse et patriarcha se mutuo salutarunt, ad eum locum, ubi divinam liturgiam, uti diximus, celebrat, abit, patriarcha autem ad complendum sacrum officium descendit, comitantibus ipsum cubiculi præfectis, ad eum locum usque, ubi, cum ascenderat, obviam ipsi processerant, inde duo silentiarii eum ad templum comitantur. Peracto divino officio, imperator per loca, quæ ante catechumena sunt, et per interiora ad palatium a Deo servatum, quod scilicet ibi

VARIÆ LECTIONES.

[67] κοχλίου ed. [68] βῆλα τὰ χρεμμάμενα cod., βῆλα καταχρεμαμένα ed., [69] προτίθησιν R. προστίθησιν cod. et ed.

JOAN. JAC. RESKII COMMENTARIUS.

(68) Requirat forte aliquis ante hoc verbum, ὁ μὲν; sed solet Noster id omittere. Similis locus est p. 96, ubi ante ἐπιδίδωσι τῷ βασιλεῖ quoque deest ὁ μέν. Sunt alibi quoque apud Nostrum alii tales multi loci.

(69) Ita quoque clare dant. M.; credo tamen legendum esse καὶ εἴ τι τῶν οἰκ., *et quidquid ibi adest domesticorum*. Εἴ τι pro ὅ τι utrique Græciæ, novæ et veteri, usitatum est.

(70) Sic M. Ubique constanter (edebatur κοχλίου) a nominativo κοχλιᾶς, contracto ex κοχλιάριος, *cochlearis*, subintellige ἀνάβαθμος. De illa forma in ᾶς contracta ex άριος alibi dico.

(71) Dicunt novi Græci ποιεῖν τὰ βῆλα pro *curare*, attollere et demittere, adducere et reducere. Recurrit dictio pag. 178 Similiter ἐποίησα ἐπὶ πέντε ἡμέρας τὰ φῶτα τοῦ ναοῦ, *curavi luminaria ecclesiæ*, est apud Cyrillum Scythopolitan. in vita sancta S. Sabæ. Locum habet du Cange v. φῶτα. Conf.

D Athen. p. 170 disputans, idem esse τραπεζοποιὸς atque τραπεζοκόμος, *curator mensæ*.

(72) *In fine scalæ cochlearis*. Sed quomodo putatur ille finis? Estne ultimus gradus descendenti, an summus ascendenti? Certe utrobique finitur scala, tam in summo, quam in imo. Sed res tanti non est, ut anxie de ea quæratur. Infra. p. 60 et 65, non potest hæc dictio aliter, quam de gradu accipi, qui descendenti ultimus est, aut imus. Attamen p. 90 videtur potius summus esse. Non adeo recens aut vilis est vocabuli πλήρωμα usus pro *finis*, ut veteres et elegantes quoque auctores eo abstinerent. Philostrat. p. 604. sect. 3. lin. 5, ed. Olear. Ἐς τὸ πλήρωμα τῆς ἀκροάσεως habes, *sub finem prælectionis*, aut *disputationis*, et πληροῦν εἰς ομφαλον, *complere*, hoc est finire, tandem abire et desinere, *in umbilicum* dixit Aristides t. I. p. 99. 7. ed. Anglig.; v. Du Cange v. *Complere*.

situm est, abit cubiculumque suum ingreditur. Tunc duo silentiarii a mandato abeunt et patriarcham arcessunt; quem, dum appropinquat, cubiculo præfecti excipiunt, et postquam advenit, paulisper assidet, dum adventum ejus imperatori præpositus nuntiat. Tunc quidem imperator, patriarcham advocare præpositum jubet, dumque ambo, imperator scilicet et patriarcha, una in triclinio, ubi mensa stat, adsunt, hic sacerdotes vocat, qui stichum faciunt, patriarcha autem, postquam mensæ benedixit, omophorium suum deponit, quod postquam sacerdotes sumpserunt, exeunt, imperator autem cum patriarcha mensæ accumbit: cubicularii ab utroque mensæ latere, ut diximus, astant. **48** Postquam imperator et patriarcha semel omnino biberunt, præpositus a mandato signum dat, omnesque ministri intrant, e

τὸν, ἐν τῷ ἀνέρχεσθαι αὐτὸν, κἀκεῖθεν διασώζουσιν αὐτὸν σιλεντιάριοι δύο μέχρι τοῦ ναοῦ. Καὶ τῆς θείας λειτουργίας τελεσθείσης, διέρχεται ὁ βασιλεὺς διὰ τῶν ἔμπροσθεν [70] (73] κατηχουμενείων, καὶ διὰ τῶν ἔνδον ἀπέρχεται ἐν τῷ θεοφυλάκτῳ παλατίῳ, ἤγουν τῷ ὄντι ἐκεῖσε, καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ. Καὶ κατέρχονται δύο σιλεντιάριοι ἀπὸ κελεύσεως καὶ προσκαλοῦνται τὸν πατριάρχην, καὶ τούτου ἀνελθόντος καὶ πλησιάσαντος, δέχονται αὐτὸν ἄρχοντες τοῦ κουβουκλείου, καὶ ἐλθὼν καθέζεται μικρὸν, καὶ εἰσελθὼν ὁ πραιπόσιτος δηλοῖ τῷ βασιλεῖ. Ὁ δὲ βασιλεὺς κελεύει τῷ πραιποσίτῳ προσκαλέσασθαι τὸν πατριάρχην, καὶ ἐνωθέντες ἀμφότεροι ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης ἐν τῷ τρικλίνῳ, ἐν τῷ ἵσταται ἡ τράπεζα, προσκαλεῖται τοὺς ἱερεῖς, καὶ ποιοῦσι τὸν στίχον (74), καὶ εὐλογήσας τὴν τράπεζαν ὁ πατριάρχης (75), ὑπαλλάσσει τὸ ὠμοφόριον (76) αὐτοῦ, καὶ λαβόντες

VARIÆ LECTIONES.

[70] τῶν καὶ ἔμπρ. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(73) Τὰ ἔμπρόσθεν Catechumenia videntur ea esse, quæ super narthece erant, et ex opposito ad tribunam prospectabant.

(74) Recitant *versum*, preces ante prandium dicendas. Vid. ad p. 433. Ὁ στίχος est excerptum aliquod e Psalmis aut sacra Scriptura, invocatio Dei, cujus partem forte veteribus faciebat, ut nostratibus facit, Psalmus 147. : *Gratias agite Domino, quia Dominus benignus est, et misericordia ejus manet in æternum.* Benedicebat signo crucis addito Patriarcha, id est dicebat: Εὐλογία τοῦ Κυρίου ἐφ' ὑμᾶς καὶ ἐπὶ ταύτην τὴν τράπεζαν, clerici ejus faciebant, id est, recitabant versum, uno unam periodum recitante, altero alteram, suscipientibus invicem et continuantibus ambobus phonas quasi et antiphonas. Est alias quoque ὁ στίχος invocatio sancti aut sanctæ alicujus, ut in pontific. Haberti. p. 279.: Μετὰ τὸ, εὐλογία Κυρίου ἐφ' ὑμᾶς, λέγει τὸν στίχον τοῦτον ἀντὶ ἀπολύσεως· Διὰ πρεσβειῶν, etc.

(75) De benedictione mensæ seu ciborum v. Du Cange Gl. Lat. v. *Benedictio*, et Joseph. Catalanus ad Aug. patricii Ceremoniale Eccles. Rom. p. 155. ad illa: *Postquam omnes laverint, pontifex benedicit mensam.* Synodus Nannetensis canon. 54: *Presbyteri quando ad convivium conveniunt, prior eorum aliquis versum ante mensam incipiat, cibum autem potumque per vices benedicant; tum secundum ordinem consideant post refectionem hymnum domini exemplo dicant.*

(76) Erat omophorium gestamen patriarcharum et episcoporum, pallio, quod hodie Romani pontifices episcopis mittunt, simile; signumque dignitatis: ut τὸ ὠμοφόριον ἐπιδιδόναι esset idem atque patriarcham vel saltim episcopum declarare atque investire, et περιαιρεῖν, adimere omophorium, idem atque removere cathedra episcopali. Nicephor. patr. CPtan. brev. pag. 95; Pyrrhus patriarcha τὸ περικείμενον αὐτῷ ὠόμοφριον περιελὼν τῇ ἱερᾷ ἀποτίθεται τραπέζῃ, φήσας· τῆς ἱεροσύνης μὴ ἀφιστάμενος ἀποτάσσομαι λαῷ ἀπειθεῖ. Latini hoc *orarium* appellabant; et *orarium alicui tollere* pro episcopatu depellere. Anastasius in Silverio: *Joannes subdiaconus tulit pallium de collo ejus.* Recte ait *de collo ejus*. Nam, ut ex imaginibus perspicuum est, ambibat collum ab antica et postica paulum descendens super pectus, ex humeris in angulum acutum convergens, et sic quoque a tergo. Quidam tali formæ nihil addebant, ut videre est in imaginibus S. Nicolai, Chrysostomi et Basilii apud Du Cange tab. IX, ante dissert. de nummis Byzantinis, alii addebant tænias deorsum ad pedes ferme dependentes, natas e tabliis seu latis clavis laicorum ut videre est p. 166. Menol. Basil. t, I, Insignis, sed luce donandus, est ejusdem Anastasii locus in Stephano IV: *Iterum præfatus Constantinus ad medium allatus, lectisque sacratissimis canonibus ita depositus est. Accedens enim Maurianus subdiaconus orarium de collo ejus abstulit; et ante pedes projecit, et compages ejus abscidit.* At quænam erant orarii compages? Erant illæ cruces, quæ in citatis Du Caugii, Menologii Basiliani, Muratorii t. II, Scr. Rer. Ital. p. 73, tab. 2, aliisque orariorum vel omophoriorum imaginibus conspiciuntur. Scilicet omophorium proprie est et erat olim initio pallium solidum, ἀμφίβαλος, totum hominem amiciens et involvens, nullibi patens, nisi qua caput et collum exseritur. Gestamen hoc proprie episcoporum erat extimum. Et propterea maphorium quoque, quod truncata et alterata nostri vocabuli est pronuntiatio, pallium significat, quale diximus. Quia vero talis vestis brachiorum usum liberum adimit, certe valde restringit, necesse interim erat, ut libera illa haberent, regerebant, vel replicabant hoc pallium super humeros, ibique fibulis aut acubus, aut loris vel tæniis panni constringebant, ne super humeros decideret, et sacris operantes turbaret. Fieri ergo aliter non poterat, quin super pectus et dorsum deorsum dependeret vestis, in humeris congesta et coangustata reliqua mole. Habitus talis cum gravis et incommodus esset, abiit deinceps in desuetudinem, remanente umbra et simulacro ejus, orario puta. Et quia sæculum illud stauromania laborabat, cui nihil placeret, quod non aut ad instar crucis conformatum, aut cruce saltim signatum esset, effingebant in crucis instar illa quoque retinacula, quæ ambobus in humeris congestam pallii molem continuerant et represserant, Græcis ἀναβολίας et ἀναλάβους dicta, Latinis *rebrachiatoria*, Nam ἀνέβαλλον, *rejiciebant* in cervicem, et ἀνέλαβον, sursum *assumebant* attollebantque illam utrinque pallii partem, quæ absque ipsis erat delapsura, et eam *retro brachia* regerebant. Cassianus de monachis Ægypti; *Gestant resticulas* [male alii *vesticulas*. Recte igitur resticulas, id est brandeas, tænias.] *duplices laneo plexas subtegmine, quas Græci* ἀναλάβους *vocant, nos vero succinctoria, seu redimicula, vel proprie rebrachiatoria possumus appellare, quæ descendentia per summa cervicis et a lateribus colli divisa utrarumque alarum sinus* [id est illa pallii, quæ humeros te-

αὐτὸ οἱ ἱερεῖς ἐξέρχονται, καὶ εἶθ' οὕτως καθέζονται ἀμφότεροι ἐν τῇ τραπέζῃ ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης· οἱ δὲ τοῦ [71] κουβουκλείου παριστανται ἐν τῇ τραπέζῃ ἔνθεν κἀκεῖσε, ὡς εἴρηται. Καὶ πιόντων προσάπαξ (77) τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ πατριάρχου, νεύει ὁ πραιπόσιτος [72] ἀπὸ κελεύσεως, καὶ εἰσέρχονται οἱ τῆς ὑπουργίας, ὁ δὲ τῆς τραπέζης εἰσελθὼν ἵσταται ἐν τῇ κάτω πύλῃ ἔμπροσθεν τοῦ βήλου, καὶ νεύει αὐτὸν πραιπόσιτος ἀπὸ κελεύσεως, καὶ νύσσει

quibus mensæ præfectus ingressus, ad inferiorem portam ante velum stat, idque, signo a præposito dato, manu pulsat, engistiarii vero attollunt, quo facto amici ingrediuntur, omnisque mensæ ordo peragitur. Hi fausta imperatori precati surgunt, et abeunt, imperator cum patriarcha et astante cubiculo solus manet, et postquam adhuc semel potum sumpsere, surgunt; arcessiti autem sacerdotes a mandato intrant, et postquam omophorium pa-

VARIÆ LECTIONES

[71] τοῦ om. ed. [72] νεύει πραιπ. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

gunt, volumina] *ambiunt, atque hinc inde* [dextro sinistroque humero] *succingunt, ut constringentia latitudinem vestimenti ad corpus contrahant, atque conjungant, et ita inconstrictis brachiis impigri ad omne opus expeditique reddantur*. Sozomenus III, 14, Hist. Eccles. apte ad hunc locum: Ζώνη δὲ καὶ ἀναβολεὺς, ἡ μὲν τὴν ὀσφὺν περισφίγγουσα, ὁ δὲ τοὺς ὤμους καὶ τοὺς βραχίονας ἀνέχων, ἑτοίμους εἶναι ποιεῖ εἰς διακονίαν Θεοῦ καὶ ἐργασίαν. Vid. du Cange v. Ἀνάλαβος, et *Rebrachiatorium*. Hæc igitur vincula *compages* appellat Anastasius; quibus similia quoad usum erant in togis Romanorum illa, quæ Tertullianus in Pallio suo *forcipes custodes* appellat. Custodiebant enim togarum umbones, quibus subjacebant, ne diffluerent. Vid. Salmas. ad Tertull. p. 348. His igitur palliorum retinaculis rescissis necesse erat, ut pallium, hactenus circa humeros rugosum et confertum, solutis jam vinculis relaberetur in pristinam amplitudinem, qualis exercitium functionis episcopalis impediret, formamque amitteret, episcopali pallio debitam, qua nempe ante pectus et medio in dorso dependet acutis alis, in humeris autem regestum est. Verum, ut dixi, procedente tempore desiit mos talia pallia cum istiusmodi compagibus aut forcipibus ad crucis instar factis gestandi, et remansit umbra eorum, pallium hodie sic dictum, quale quidem Chrysostomi et æqualium Patrum imagines præferunt, nolim tamen propterea credas, illos quoque hæc recentiora, et gestatu expeditiora omophoria gestasse. Vetusta illi solida, ponderosa pallia gerebant. Verum pictores illis sæculorum suorum habitum tribuebant. Medio ævo cum fastus et importunitas immanem in modum crevissent, non imaginem solummodo veteris pallii, sed simul cum ea ipsum quoque pallium gerebant, ut ex imagine Græci pontificis, quam Du Cange ante dissert. de nummis Bysant. IX, dedit, patet. Sticharium est vel mandyas, vel χιτών (perinde enim est,), dalmatica talaris, quam ille sacerdos gestare conspicitur. Quod super ea geminis longis angustis loris vel tæniis parallelis dependet, est *orarium*, diversum ab eo, quod Anastasius in locis superius allatis memorat. Hoc inter et superincumbentem solitariam tæniam, ἐπιτραχήλιον dictam, intercedit omophorium in humeros regestum, alias saccus, item phelonium dictum. Huic tandem superincumbit τὸ ἐπιτραχήλιον, umbra veteris omophorii vel pallii. Diversum esse *orarium* et *superhumerale*, patet e Codino de Offic. eccles. c. 9: Ὅταν ὁ πατριάρχης σφραγίζει τοὺς τοιούτους ἐξωκατακοίλους, ποιεῖ αὐτοὺς φορεῖν φελώνην ὡς καὶ πρότερον, καθ' ὃ ἱερεῖς ἐφόρουν, οὐ μὴν καὶ ἐπιτραχήλιον, ἀλλ' ὠράριον. Orarium sub sacco geminis tæniis, superhumerale super sacco unica, illud longius, hoc brevius, dependebat. Quando itaque in nostro codice Patriarcha dicitur ad sacram mensam assessurus omophorium tollere, intelligi hoc debet de ipso ejus sacco vel phelonio, una cum incumbente ipsi superhumerali, quod illi sic adhærebat, ut uno dempto, alterum quoque simul tolleretur. Quando vero patriarcha et episcopi dicuntur instante Evangelii lectione in ejus honorem ἐκβάλλειν, aut (si bene habet lectio apud Habertum in Pontific. p. 72) συμβάλλειν omophoria, quod idem est atque laicorum ἀποσκεπασμός, detractio pileorum et infularum; tunc intelligi debet de solo superhumerali. Et facile intelligere est, quare dictum fuerit, si fuit, συμβάλλειν τὸ ὠμοφόριον. Retro enim rejiciebant omophorii dependentem ante pectus laciniam supeream, quæ a tergo dependebat. Rationem, quare deposuerint episcopi pallium ad lectionem Evangelii, reddit Isidorus pro mystica, qualis est, sic satis scitam, si quid scitum esse potest, quod mysticum est, certe risui movendo non malam. Epist. 146, l. I: Τὸ τοῦ ἐπισκόπου ὠμοφόριον ἐξ ἐρέας ὄν, ἀλλ' οὐ λίνου, τὴν τοῦ προβάτου δορὰν σημαίνει, ὅπερ πλανηθὲν ζητήσας ὁ Κύριος ἐπὶ τῶν οἰκείων ὤμων ἀνέλαβεν. Ὁ γὰρ ἐπίσκοπος εἰς τύπον ὢν τοῦ Χριστοῦ τὸ ἔργον ἐκείνου πληροῖ, καὶ δείκνυσι διὰ τοῦ σχήματος, ὅτι μιμητής ἐστι τοῦ ἀγαθοῦ καὶ μεγάλου ποιμένος καὶ πρόσχες ἀκριβῶς. Ἡνίκα γὰρ αὐτὸς ὁ ἀληθινὸς ποιμὴν παραγίνεται διὰ τῆς τῶν Εὐαγγελίων τῶν προσκυνητῶν ἀναπτύξεως, ὑπανίσταται, καὶ ἀποτίθεται τὸ σχῆμα τῆς μιμήσεως ὁ ἐπίσκοπος, αὐτὸν παρεῖναι δηλῶν τὸν Κύριον τὸν τῆς ποιμαντικῆς ἡγεμόνα καὶ Θεόν. Ut porro chlamydem, extimum honoris vestimentum laicorum procerum, deponere debebant ad sacram mensam accubituri magnates politici et militares, ita quoque patriarcha et episcopi suum insigne, omophorium, debebant tunc temporis deponere, quandoquidem ipse quoque imperator absque chlamyde assideret. Quo de ritu vestes extimas in aditu ad sacras epulas exuendi, et in reditu repetendi, dico infra ad Clerotologium, Unum hoc addo, Latinos hoc pallium *epidelen*, ab ἐπιδέω, et *epiditen* ab ἐπιδύω appellasse, pro quo Græci dicebant ἐπενδύτην. Vid. Du Cange v. *Epidecen*, pro quo leg. *Epideten*. *[Constant. vit. Basil. c. 19: Γροῦλλον τὸ τοῦ πατριάρχου ἐπιφημίσας ὄνομα καὶ ἀρχιερατικῇ χρυσοστίκτῳ καὶ ὑπερλάμπρῳ κοσμήσας στολῇ καὶ ὠμοφόριον περιθεὶς, etc.].

(77) M. πρὸς ἅπαξ hic et deinceps, quod non annotassem, nisi scirem, criticos talia quoque venari. Vid. Dukeri præfat. ad Thucydid. Notat autem πρὸς ἅπαξ *unusquisque semel*. De illo usu præpositionis πρὸς infra ad pag. 281 ago. Ter solebat bibi inter epulandum, initio ante gustationem, in mediis epulis, et in fine. Quod videtur a veteri more sultim tria pocula in honorem deorum evacuandi traductum fuisse. Ordo Romanorum: *Descendunt primates Ecclesiæ ad accubita, invitante notario vicedomini, et bibunt ter, de Græco* [nempe vino, seu Malvasia vel Cyprio] *primo, de Pactisi* [id est Naupactensi], *de Procopia* [hoc est apud Tataros Precopenses nato, vel Mæotico,] *tertio. Postquam biberint omnes presbyteri per acolythi et singulos titulos, redeunt ad faciendas vesperas.*

triarcha induit, stichum faciunt, deinde pane benedicto imperatori a patriarcha dato, discedunt.

τὸ βῆλον μετὰ τῆς χειρὸς, καὶ αἴρουσι αὐτὸ ὕπερθεν ἐγγιστιάριοι, καὶ εἰσέρχονται οἱ φίλοι (78), καὶ τελεῖται ἅπασα ἡ τῆς τραπέζης ἀκολουθία. Καὶ ἀνίστανται ὑπερευξάμενοι τὸν βασιλέα, καὶ ἐξέρχονται, καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς μένει μετὰ μόνου τοῦ πατριάρχου, καὶ τοῦ κουβουκλείου παρισταμένου, καὶ πιόντες προσάπαξ ἀνίστανται, καὶ προσκληθέντες οἱ ἱερεῖς ἀπὸ κελεύσεως εἰσέρχονται, καὶ περιβαλλόμενος ὁ πατριάρχης τὸ ὠμοφόριον αὐτοῦ, ποιοῦσι τὸν στίχον, καὶ ἐπιδοὺς ὁ πατριάρχης τῷ βασιλεῖ εὐλογίας, ἐξέρχονται οἱ ἱερεῖς.

VII. Postquam imperator et patriarcha se mutua adoratione venerati osculatique sunt, abit hic a cubiculariis ad catechumena usque stipatus; imperator autem ibi paulisper subsistit, et hora instante, colobium triblatteum, aureis tæniis ornatum lapidibusque et unionibus distinctum, quod et botrys vocatur, induit, gladioque aureo et pa-

Ζ'. Καὶ εἶθ' οὕτως προσκυνήσαντες ἀλλήλους, καὶ ἀσπασάμενοι ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, ἀπέρχεται μὲν ὁ πατριάρχης καὶ διασώζουσιν αὐτὸν οἱ τοῦ κουβουκλείου μέχρι τῶν κατηχουμένων, ὁ δὲ βασιλεὺς ἀναπαύεται μικρὸν ἐκεῖσε, καὶ καταλαβούσης τῆς ὥρας περιβάλλεται ὁ βασιλεὺς κολόβιον (79) τριβλάτιον (80) χρυσοσωληνοκέντητον (81), διὰ λίθων

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(78) Sic sæpe occurrit in hoc codice. Interdum quoque pro legatis exteris idem hanc vocem adhibet. Imperatores autem consuevisse clericos ad sacram mensam adhibere, multis locis hujus Ceremonialis apparet, et e Leone Grammat. p. 481. *[Theophan. p. 17.]*.

(79) De colobio v. Du Cange utroque Glossario, Vales. ad Amm. Marcell. v, 51. Petav. ad Themist. p. 377, et 446, ubi Servii locum citat, e quo apparet, colobia fuisse talia palliola cervicem amicientia pectus et scapulas et humeros ad cubitos usque tegentia, qualia gestant Lipsienses rectores Magnifici et Decani facultatum, e vetere instituto, cujus vestigia reperio in Fortescue Encomio legum Angliæ c. 51, citato a DC, ubi nominat *colobium cum duobus labellulis*, [id est libellis, seu oscillis, nostrates *Quasten* et *Troddeln* appellant.] *qualiter uti solent doctores legum in universitatibus quibusdam*. Sed valde variant auctores in descriptione colobii. Quidam ipsi manicas perbreves tribuunt, alii nullas. Neque certum est de ejus forma et longitudine, fueritne pertusum in regione humerorum, an solidum. Ugutio, *colobium*, ait, *pallium virginale, ad talos descendens absque manicis*. Si solidum fuit in regione humerorum, et pertinuit ad talos, idem ergo erit atque maphorium, vel omophorium, vel clocca, vel saccus. Idem enim omnia ista sunt. Si vero solidum quidem fuit in regione humerorum, et tantummodo ad cubitum pertinuit, erit idem atque epomis. Si pertusum fuit et pertinuit ad media fere femora, erit idem atque armclausia, vel sclavina. Sed videtur fuisse chlanis vel χιτὼν talaris, stricte corpori adhærens, absque manicis, vel medium humerum procedentibus, cum foraminibus tamen, per quæ humeri exsererentur. Si judices secundum Nicetam in Thesaur. orthodoxæ fidei c. 39. et auctorem de initis hæresium c. 15., idem erit *colobium* atque *dalmatica*. Atqui dalmatica erat longa vestis talaris. Rursus vero si judices secundum Symeonem Logothetam p. 402, collato Genesio p. 3, e quo locus Symeonis mutilus integrandus est, erit colobium idem atque ἀετός, genus aliquod chlamydis levissimum et vento permissum, Genesii verba sunt: Ἐκδιδύσκεται τὴν ἐσθῆτα, ἣν ἐπεβέβλητο ἐν δυσὶ ῥοδοειδέσι χροιαῖς ἀετίζουσαν, ἣν κολόβιον τῇ ἐγχωρίῳ ῥήσει προσονομάζουσι, καὶ ταύτην ἀνειμένην ζωστῆρος κατὰ τὸ ἔκπαλαι τηρηθὲν ἔθος τοῖς στρατηλάταις. Cassianum si audias, colobium a reliquis tunicis nihil differebat, nisi in eo, quod, cum manicæ tunicarum, quo proprius ad manus accederent, eo strictiores haberent manicas, ipsa colobia manicas habebant per omnia æque amplas, non tamen multo breviores manicis tunicarum, sed fere ad carpos manuum pertingentes. Verba ejus sunt de habitu monachorum c. 5: *Colobiis quoque lineis induti, quæ vix ad cubitorum ima pertingunt nudas de reliquo manus circumferunt. Ima cubitorum* procul dubio sunt commissuræ cubiti cum manu, seu regio carpi. Id quoque significare velle videtur locus Dorothei: κολόβιον μὴ ἔχει χειρίδα, τῶν ἄλλων πάντων ἐχόντων. Est enim χειρὶς proprie illa manicæ pars, quæ carpum arcte stringit et ambit. Sed, ut dixi, colobium variis temporibus longe diversarum vestium fuit appellatio. Quod ita contigit. Colobium veterum monachorum et sacerdotum erat revera id, quod nomen vult, nempe vestis manicis aut prorsus nullis, aut valde brevibus, et breve quoque ipsum. Deinde cum indecens putaretur inter sacra peragenda nudos humeros sacerdotum conspici, mutatum quidem fuit colobium in dalmaticam, nomen tamen ipsi mansit. Patet ex Honorio Augustodunensi l. I, c. 211. de vestibus pontificis: *Colobium erat cucullata vestis sine manicis, sicut adhuc videmus in monachorum cucullis, sive nautarum tunicis. Quod colobium a S. Silvestro in dalmaticam est versum, et additis manicis infra sacrificium portari instituta, quæ ideo ad Missam a pontifice portatur*. Cum his verbis viderint alii quomodo concilient Anselmum Decretalem, qui perhibet, *a Silvestro et presbyteris ejus cœpisse colobiorum usum, post hos autem colobia in dalmaticas fuisse conversa*. Mutandi ratio erat, quia, ut scribit auctor vitæ Silvestri PP., τὸ τῶν βραχιόνων γυμνὸν ἐψέγετο, et inde factum, ut dalmaticæ maniclia potius quam colobia appellarentur. Δαλματικὰ μανίκλεια. μᾶλλον συνέβη ὀνομασθῆναι ἤπερ κολόβια. Saue evanuit nomen colobiorum in vestitu sacerdotum sensim, et dalmatica cœpit in ejus locum succedere.

(80) *Panni triblatti sunt triplici tinctura blattæ infecti*, ait Murat. Ant. Ital. t. II. p. 409., ubi de blatteis vestibus late disputat, in eo tamen, si quid video, falsus, quod blattam et vermiculum tinctorium, unde coccus tingitur, eadem facit. Blatta veteribus dicebatur illa ipsa purpura, murex, conchylium, unde purpuræ color. Tertia tinctura habebatur pro optima, vividissimi luminis. Memorantur tamen, sed raro, plures. Apud Longobardico-Latinum illum chymicum octavi sæculi, quem Muratorius eodem volumine p. 367 edidit, *tinctiones quatuor pellis aletinæ* seu purpuræ habentur, et in charta vetere apud Du Cange v. *Baldekinus*, *tetrablattum*, ita enim puto leg. esse pro *catablatto*. Factum deinceps e frequenti usu talium vestium diblattearum et triblattearum, ut creditum fuerit, blattam idem esse atque colorem quemcunque, et blattæ fuerint appellati panni illi quoque, qui blattæ seu purpura tincti non essent. Petr. Damian. Et IV, 7. *pallium*, ait, *quod triblathon appellatur trium quippe colorum est*. Rectius tamen ubi videtur *color* pro immersione in cortinam tinctoriam accipi.

(81) Ambigo, quale vestimenti genus hoc sit; fuerintne vestes, quæ assutos haberent et dependentes aureos tubulos, an quarum pannus in multas rugas parallele decurrentes, et passim filis aureis trajectas, ne rugæ vel plicæ diffluerent, compositus

καὶ μαργάρων ἠμφιεσμένον, ὃ καὶ βότρυς (82) καλεῖται, καὶ σπαθίον ὁμοίως χρυσοῦν διὰ λίθων καὶ μαργάρων ἠμφιεσμένον, καὶ εἶθ' οὕτως ἐπιτίθησιν ὁ πραιπόσιτος τὴν τόγα (83), ἤγουν τὴν τιάραν, ἐπὶ τῆς τοῦ βασιλέως τιμίας κεφαλῆς. Καὶ ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, φορούντων αὐτῶν σαγία ἀληθινὰ (84), καὶ διέρχεται διὰ τῶν κατηχουμενείων τοῦ νάρθηκος, τὰ

A riter gemmis ac margaritis ornato se accingit: tunc patriarcha togam seu tiaram venerando imperatoris capiti imponit. Is postea a cubiculo præfectis saga purpurea gestantibus stipatus per catechumena narthecis transit, cubiculariis vela, quæ ibi sunt, portantibus, perque sinistram cochleam, per quam venerat, redit, eumque magistri, et patricii extra cochleam eamdem in baptisterio, ubi

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

esset. Tales vestes *rugatas* Latine appellabant, et *crosnas* atque *crusinas*, quarum vocum rationem etymologicam deinceps dabo. Habet utraque sententia quo se commendet. Aureos tubulos, sive jam illi solido auro, sive filato et circa cylindros ligneas circumvoluto facti fuerint, e fimbriis vestium dependentes gestasse veteris, patet ex illo Anthologiæ p. 425. Λήρων οἱ χρυσέοι κάλαμοι, et clarissime e loco Pauli Silentiarii Ecphras. B

Πᾶσα διαστράπτει χρυσέη στολίς. Ἐν γὰρ ἐκείνῃ
Τρητὸς λεπταλέος περὶ νήματα χρυσὸς ἑλιχθεὶς
Σχήμασιν ἢ σωλῆνος ὁμοίϊος ἤ τινος αὐλοῦ
Δέσμιος ἱμερόεντος ἐρείδεται ὀψόθι πέπλου
Ὀξυτόροις ῥαφίδεσσι δεθεὶς καὶ νήμασι Σηρῶν.

Habes hic cylindros forte ligneas, aut potius pergamenas perquam graciles, primum filis sericis, dein aureis circumvolutas, et filis sericis ad vestis oram ita assutas, ut libere, dependentes oscillarent. Alteri tamen quoque conjecturæ haud pauca, favent. Non tantum mos hodiernus feminarum Græcarum vestes στολιδωτάς, rugatas, multis plicis, artificiose in seriem compositis divites gestandi (teste Sponio t. I, p. 41, Itin.,) sed etiam imagines veteres, et in his illa Farnesiana, egregio commentario nuper ab eruditissimo Corsinio illustrata. C Herculem exhibens non τὸν ἀναπαυόμενον, *requiescentem*, sed τὸν ἀναπλόμενον ἐξ ᾅδου, *ex inferis revertentem*; in qua tabula sacrificantium duarum feminarum vestes miro modo plicatæ conspiciuntur. Fraudem tamen in ea quidem tabula Farnesiana commissam cavere nolim, quam quæ prodere videantur, non desunt. V. Salmas. ad Tertull. p. 334, ubi ait rugas illas vestium in strias deductas et ordinatas fuisse σωλῆνας, *tubulos*, a Græcis dictos, ipsasque tales vestes σωληνωτὰς et στολιδωτάς, item *tubulatas* et *striglatas*. Vid. infra p. 334, ubi ἀετοὺς κολυγύρους nominat Noster, quos a rugatis his vestibus diversos fuisse non puto. Talia perizomata [nos *Schürtzen*. Francit *devanteaux*, *devantiers*, appellant] mulieres ævo medio gestasse intelligitur e Vincentio Bellovacensi Spec. hist. l. xxx, c. 85: *Aliæ mulieres boqueranno stricto sub cingulo multis plicis sumptuosis operato et consuto vestiuntur* Vid. Du Cange v. *Buquerannus*, quæ significat ἐσθῆτα ἀπὸ ζωδίων. Originem alibi damus. A *faltis* (id est D sermone Germanico plicis vel rugis) appellabant olim has vestes *faltas* et *faltones*. Kilianus: *Falte*, [sic leg. non *falie*] *palla cyclas, vestis muliebris totum corpus ambiens*; qualem me admodum puerulum in oppido patrio ab anu gestatam olim vidisse adhuc memini; unde necesse est, ut patrum avorumque nostrorum memoria talis vestis in usu esset. Appellabant illam cycladem mei cives *eine Schaube*; forte a *schieben*, *zusammenschieben*, συνωθεῖν, constipare, quia plicæ in talibus vestibus confertæ, constipatæ sunt. Alias reperimus vocabula ejusdem originis et significationis *crusina*, *crusna*, *crosna crocea* et *crosea*. Omnia a *craus*, quod nobis *crispum* notat; unde quoque *Gecros* cum mesenterium et appensa ipsi intestina ob multiplices eorum gyros, tum illa finissimæ telæ cameracensis assumenta crispa, quæ una cum ipsorum fulcris, indusiis lino candidiore factis, viri nostri extra vestes in regione pectoris propendere sinunt, appellamus. Croseam sic describit Auctor Ceremon. Romani l. I, Sect. I: *Genus chlamydis longæ ad terram usque a parte anteriori aperta o summo ad imum rugosa*. Neque tantum in vestibus affectabant plicas, ut videre est in rusticis a districtu, quem incolunt, Altenburgensibus dictis, veteris vestitus tenacissimis: sed etiam in collaribus, qualia, grandibus rotis similia, conspiciuntur frequentissima in picturis et imaginibus ære expressis sæculi XVI, et supersunt eorum adhuc in urbibus quibusdam Germaniæ monumenta, quarum sacerdotes tales croseas vel tubulatas collares rotas gerunt ex veteri ritu. De quarum antiquitatibus vir Historiæ ecclesiasticæ callentissimus *Urb. Gotfr. Siber*. nuper Noster, peculiarem libellum edidit. Inde quoque factum, ut omne collare, etiam si planum et simplex, nostro sermone *Grause*, hoc est *crispum* dicatur.

(82) Sive a multitudine margaritarum conflatarum in globos dicta fuit hæc vestis *uva*, sive, si priorem nostram τῶν χρυσῶν σωλήνων interpretationem assumas, a multitudine tubulorum aureorum ex ejus ora dependentium.

(83) De *tuga* vel *tufa* infra dicam ad pag. 291.

(84) *Veri luminis*, *purpurea*. Vid. Du Cange Gloss. Gr. h. v. et Lat. v. *Alithinus*. Latini enim hac quoque voce, et voce *verus* pro purpureo vel rubro utuntur. Item Salmas. ad Hist. Aug. t. II, pag. 411, ubi mihi quidem male tentare, videtur locum codicis Theodosiani Leg. XI, de scenicis: *His quoque vestibus noverint abstinendum, quas Græco nomine a Latino crustas vocant, in quibus alio admistus colori puri rubor muricis inardescit*. Hæc est vulgata lectio. Putat pro *a Latino* reponendum esse *Latini*. Mallem equidem *Aletinocrustas*, vel *alethinocrustas*, id est tales, in quibus trama veri luminis vel purpurea pectine textorio densata est. Conf. Du Cange v. *Crusta*. Non recte vertit hanc vocem Goar apud Theophan. p. 263, ἐκ τῶν ἀληθινῶν τζαγγίων, *ex veris et propriis suis calceis* reddens. Volebat *purpureis*. Vid. Vales. ad Ammian. Marcell. pag. 326, ubi quem citat Constantini Porphyrogenneti locum, is est in libro de administr. imper. p. 57, ubi vid. Bandur. p. 35. Vox quæ ibidem occurrit χαρέρια videtur Arabica *harir* esse quæ *sericum*. *opera serica* notat. Non tam recens, est, quam videatur, hic vocis ἀληθινὸς usus. Jam apud Xenophontem in Œconomico (pag. 56, edit. cl. Bacchii) πορφυρὰ ἀληθινή, *purpura vera*, opponitur τῇ ἐξιτήλῳ, *pallidæ*, cujus verum lumen exstinctum est. Apparet hinc, ἀληθινὸν et *verum* proprie splendidum, splendore ardens et oculos feriens notare, adeoque non tantum de rubro dici, quamvis plerumque de illo dicatur, sed etiam de aliis coloribus. Sane apud Anastasium occurrunt *albaveræ gemmæ*, id est margaritæ veri luminis candidi, quorum candor ardet et oculos præstringit. Vid. Du Cange Gl. Lat. v. *Albaveræ* *[Conf. Schurzfleisch ad Eusebii Chronicon p. 93.]* Apud Nostrum infra habemus p. 370, ἀληθινάεργα χροακά, vestes *veri luminis* aut *veri juris*, *coloreas*.

et mane advenientem imperatorem exspectaverant, faustis precationibus excipiunt. Is in porta, ubi id in singulis processionibus facere solet, equum, ephippio aureo gemmisque ac margaritis distincto instratum, in cauda vero et quatuor pedibus tæniis ornatam, conscendit, quod statim et cubiculo præfecti, magistri, patricii, senatores omnes, faciunt, quorum equi cataphractas, ipsi saga sua purpurea, gestant. Similiter et spatharocandidati cum spathariis, **49** equis ut diximus instructis vehuntur, gladiis cincti, scutaria et dextralia gestantes: spatharocandidati vero torques portant, utrique vero a latere patriciorum hinc et illinc transeunt. Spatharocubicularii in camisiis, spathas ferentes, manibus dextralia gestant atque ipsi in equis propre præfectos cubiculi hinc et illuc vehuntur. Cerimoniarius purpureo sago ante imperatorem pedibus una cum silentiariis, qui et ipsi saga purpurea aureasque virgas gemmatas gestant, abit: protostrator et comes stabuli ab utroque imperatoris latere, stratores cira ipsum, utrique pedibus, prodeunt. Candidati, scribæ et mandatores imperatorii in mutatoriis suis, cursores porro et decani ante imperatorem, pedibus secundum ordinem suum procedunt. Sequuntur stratores cum scutariis, ramos palmarum manibus gerentes, et ipsi imperatorem præcedentes, a tergo vero protospatharii eunuchi equis vecti, speciis purpureis clavisque aureis accincti spathasque suas et spathobaculos humeris impositos portantes: eorum porro equi cataphractis instructi sunt. Hos proxime sequitur logotheta dromi sago purpureo indutus, in equo ornato, protospatharii barbati speciis accincti, spathobaculos humeris portantes, et ipsi in equis ornatis: post cubicularii in equis, drun-

A δὲ βῆλα τὰ ὄντα ἐκεῖσε κουβικουλάριοι βαστάζουσι, καὶ διέρχεται διὰ τοῦ ἀριστεροῦ κοχλιοῦ, δι' οὗ καὶ ἀνῆλθεν, καὶ δέχονται αὐτον οἵ τε μάγιστροι καὶ πατρίκιοι ἔξωθεν τοῦ αὐτοῦ κοχλιοῦ εἰς τὸν λουτῆρα, ἔνθα καὶ τὸ πρωῒ ἀνερχομένου τοῦ βασιλέως ἔμειναν, ὑπερευχόμενοι τὸν βασιλέα. Καὶ ἐξελθὼν ὁ βασιλεὺς, ἱππεύει ἐν τῇ πύλῃ (85), ἐν ᾗ εἴθισται αὐτῷ καθ' ἑκάστην προέλευσιν τοῦτο ποιεῖν, ὁ δὲ ἵππος ἔστρωται σελλοχάλινον χρυσοῦν διάλιθον, ἠμφιεσμένον ἀπὸ μαργάρων, ἐν δὲ τῇ οὐρᾷ τοῦ αὐτοῦ ἵππου καὶ τοῖς τέσσαρσι ποσὶν ἀποκρέμανται πέτασοι πράνδιοι (86), ἱππεύουσι δὲ εὐθὺς ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε οἵ τε ἄρχοντες τοῦ κουβουκλείου μάγιστροι, πατρίκιοι καὶ πᾶσα ἡ σύγκλητος ἐφ' ἵππων ἐστολισμένων ὑπὸ καταφράκτων [73] (87), ἅπαντες δὲ αὐτῶν ἀπὸ σαγίων ἀληθινῶν. B Ἱππεύουσι δὲ ὡσαύτως καὶ οἱ σπαθαροκανδιδάτοι ἅμα τοῖς σπαθαρίοις, ἱππεύουσι δὲ ἐφ' ἵππων ἐστολισμένων ὡς προείρηται, περιβεβλημένοι σπαθία κρατοῦντες σκουτάριά τε καὶ διστράλια, ἀλλ' οἱ μὲν [74] σπαθαροκανδιδάτοι φοροῦσι καὶ μανιάκια (88), διέρχονται δὲ ἀμφότεροι αὐτῶν ἐν τοῖς πλαγίοις τῶν πατρικίων ἔνθεν κἀκεῖσε. Οἱ δὲ σπαθαροκουβικουλάριοι ἀπὸ καμισίου φοροῦντες τὰ σπαθία, κατέχουσιν ἐν ταῖς χερσὶ διστράλια καὶ διέρχονται καὶ αὐτοὶ ἔφιπποι πλησίον τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου ἔνθεν κἀκεῖσε. Ὁ δὲ τῆς καταστάσεως ἀπὸ σαγίου ἀληθινοῦ διέρχεται ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως πεζὸς μετὰ καὶ σιλεντιαρίων πεζῶν, ὁμοίως καὶ αὐτοὶ ἀπὸ σαγίων ἀληθινῶν, βαστάζοντες καὶ βεργία χρυσᾶ διάλιθα, ὁ δὲ πρωτοστράτωρ καὶ ὁ κόμης τοῦ στάβλου ἔνθεν κἀκεῖσε τοῦ βασιλέως, οἱ δὲ στράτορες πέριξ, ἀμφό- C τεροι (89) δὲ αὐτῶν πεζοί. Κανδιδάτοι δὲ καὶ σκρίβονες καὶ μανδάτορες βασιλικοὶ δηριγεύουσιν ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως ἠλλαγμένοι πεζοὶ κατὰ τὴν αὐτῶν τάξιν, οἱ δὲ κούρσορες καὶ δεκανοὶ (90) δηρι-

VARIÆ LECTIONES.

[73] ὑποκαταφράκτων cod. [74] ἄλλοι μὲν ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(85) Mos erat, ut imperator in processione equestri portam extimam alicujus ecclesiæ, per quam in ejus Horologium intraretur, equo non transiret, sed ante eam descenderet. Vid. p. 309.

(86) *Prandia brandia, brandeæ* sunt fasciæ, vittæ. tæniæ. Vid. Du Cange Gl. Gr. h. v. et Lat. v. *Brandeum* et Goar. ad Theophan. pag. 196. [S. *Gregorius pontifex petentibus reliquias martyrum pyxidibus brandeum concludebat.* Canis. t. VI, p. 420.]* Proderit ad intelligendum hunc locum citatum Cangii Gloss. Latin inspicere. Πέτασοι autem hic appellantur οἱ πράνδεοι, tanquam adjectivo, quia latæ, expansæ erant illæ vitæ, vel tæniæ, ἀναπεπταμέναι. Apprime congruit vox mediæ latinitatis *flascilo*, quod aliud nihil est quam πέτασος, *tænia lata*. Monachus Sangallensis de Carolo Magno l. II, c. 41: *Ita ut nobilioribus quibuscunque aut baltheos, aut flascilones pretiosaque vestimenta a latissimo imperio* [id est amplissimo et maximo: nam ut adhuc hodie Belgæ *breed* pro magno, sic Latini medio ævo *latum* pro magno dicebant. Designat imperium CPtanum.] *perlata distribui juberet*. Sive Latinæ sit originis vox *flascilo* et a *flagellum* repetenda, sive Germanicæ, et a *flad*, *platt*, *planus*, (unde *fladen*, πλακοῦς, *flatschen*, πλάξ, *planites*, spatium late pansum,) semper notat prandia petasa, seu tænias latas, late explicitas, qualia olim in corrigiis calceorum, infra genua, et in collo gestare solebant, *breite Schleifen*. Tales petasos seu latas tænias equi cruribus alligatas videre est in nummo Balduini Flandri, imp. CPtani, apud du Cange ad Alexiad. p. 206, ubi vir doctissimus pro τουβίοις accipit.

(87) M. ὑποκαταφράκτων una voce. Ὑπὸ in hac compositione notat idem atque ἀπὸ vel μετὰ, ut in ὑπόβλαττον, quod est e blatta vel serico factum, vel sericum secum habet, ὑποφιάλιν, ὑπο- D καμπάγιν, quod cum phialis, cum campagis est; ita quoque ἵππος ὑποκατάφρακτος est, qui cum κατάφράξει, totum corpus tegente armatura, est. Idem significat, quod pag. 49 legitur ἵπποι ἐστολισμένοι ἀπὸ καταφράκτων, id est, μετὰ καταφράξεων seu ὅπλων καταφραττόντων. Præfero nihilominus tamen emendationem Leichianam propter præcedens ἐστολισμένων, quod proprie est *stragula tectis*, coopertorio, quale solet equorum dorsis insterni.

(88) Vid. ad p. 238. Vocabulum satis antiquum Græciæ vulgaris *torquem* significans. Habet enim Polybius p. 163 et 165 ed. Gron.

(89) *Omnes illi simul sumpti*. De hoc significatu vocabuli ἀμφότεροι dico ad pag. 266.

(90) *Lictores*. Vid. Du Cange utroque Glossario. Valdesius ad Amm. Marcell. p. 264, 497. De munere Decanorum ecclesiæ disserit Murator. t. II, Scr. der. Ital. p. 100.

γεύουσιν ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως πεζοὶ κατὰ τάξιν. Δηριγεύουσι δὲ [75] καί (91) στράτορες πεζοὶ μετὰ σκουταρίων, κατέχοντες ἐν ταῖς χερσὶ κλάδους δαφνων, καὶ οὗτοι μὲν δηριγεύουσιν ἔμπροσθεν, ὄπισθεν δὲ διέρχονται ἔφιπποι πρωτοσπαθάριοι [76] εὐνοῦχοι, περιβεβλημένοι σπέκια (92) ἀληθινὰ χρυσόκλαβα καὶ σπαθία, κατέχουσι δὲ καὶ τὰ σπαθοβάκλια αὐτῶν, ἐπικείμενα τοῖς αὐτῶν ὤμοις· οἱ δὲ ἵπποι αὐτῶν ἐστολισμένοι ἀπὸ καταφράκτων. Πλησίον δὲ τῶν αὐτῶν πρωτοσπαθαρίων εὐνούχων ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου, περιβεβλημένος σαγίον ἀληθινὸν, ἐφ' ἵππου ἐστολισμένου, ἀπὸ δὲ αὐτῶν (93) πρωτοσπαθάριοι βαρβάτοι, περιβεβλημένοι σπέκια, κατέχοντες σπαθοβάκλια ἐπικείμενα τοῖς ὤμοις αὐτῶν, ὁμοίως καὶ αὐτοὶ ἐφ' ἵππων ἐστολισμένων· εἶθ' οὕτως κουβικουλάριοι ἔφιπποι, ὁ δὲ δρουγγάριος τῆς βίγλης καὶ οἱ μαγλαβῖται μετὰ τῶν λοιπῶν οἰκειακῶν τῶν μὴ πεζευόντων, τοποτηριτῶν τῶν ταγμάτων καὶ κομήτων, διέρχονται ἀπὸ διαστήματος, κρατοῦντες (94) τῶν ὄπισθεν προέλευσιν κατὰ τὴν αὐτῶν ταξιν, ὄπισθεν δὲ αὐτοῦ ὁ τοποτηρητὴς τοῦ ἀριθμοῦ, κρατῶν τὰ πλήθη τῶν λαῶν πρὸς τὸ μὴ συγχυθῆναι αὐτοὺς ἐν τῇ προελεύσει.

garius vigiliæ et manclavitæ cum cæteris domesticis, qui non pedibus ire solent, legatis turmarum et comitibus, ex intervallo processum eorum, qui imperatorem sequuntur, secundum ordinem suum conducentes: pone ipsum vero vicarius numeri multitudinem populi ne processioni immisceatur continens, sequitur.

Η'. Δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν προειρημένων πάντων ὁ βασιλεὺς, διέρχεται μέχρι τῶν μαρμαρίνων λεόντων, καὶ δέχεται αὐτὸν ὁ δημοκράτης τῶν Βενέτων, ἤγουν ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν, μετα καὶ τοῦ περατικοῦ δήμου τῶν Βενέτων, αὐτὸς δὲ ὁ δημοκράτης κρατούμενος ὑπὸ τοῦ τῆς καταστάσεως ἀπέρχεται, καὶ προσκυνήσας τοὺς πόδας τοῦ βασιλέως ἀσπάζεται αὐτοὺς, ὁ δὲ βασιλεὺς δεξαμενος αὐτὸν ἐπιδίδωσιν αὐτὸν τῷ κόμητι τοῦ στάβλου, ὁ δὲ δημοκράτης στὰς πάλιν ἐν τῇ αὐτῇ στάσει, τοῦ μέρους ἀκτολογοῦντος, κατασφραγίζει τὸν βασιλέα. Τελέσαντος δὲ

VIII. Imperator ab his omnibus stipatus, ad marmoreos leones venit, ubi ipsum princeps Venetorum seu domesticus scholarum cum transitoria Venetorum factione excipit, et a cerimoniario adductus abit, humique prostratus, pedes imperatoris osculatur, quem is suscipiens comiti stabuli tradit: is vero iterum in sua statione constitutus, imperatorem, dum factio acclamat, signat. Postquam factiones ea quæ mos est peregere, imperator discedit, quem factiones præcedunt, dromica dicentes, **50** et si imperator jusserit, etiam apela-

VARIÆ LECTIONES.

[75] δὲ om. ed. [76] ἀσπαθάριοι et h. l. et mox.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(91-92) Specia, nomen vestitus haud infrequens hoc in codice, fuerunt mea sententia nihil aliud. quam quod nobis *Spitzen* sunt, Gallis *de points*, *de dentelles*, Belgis *Canten*, subtilis e candidis filis tenuissimi lini textura cum minutissimis ocellis, tessulis, rhombis, speculis, innumeris figuris intextis. Neque improbabile est, a Græco σπέκια, *specia*, manasse nostrum *Spitzen*, quamvis etiam a voce Germanica *Spitze*, acies, mucro, repeti possit, quia opus hoc punctatum, dentatum prominentibus cuspidibus velut hispidum est; unde Francicæ appellationes desumptæ sunt. Latini medii ævi texturam hanc *tasselos* appellabant, unde Anglis remansit *tassel*, idem significans, a taxillis intextis, vid. Du Cange v. *Tasselus*, et nostrum *Tatzen*, quamvis diversæ nonnihil significationis. Hinc emendandus est Anastasius in Benedicto II: *in ecclesia B. Valentini fecit coopertorium super altare cum clavis et fascellis*. Sic vulgo editur, sed leg. cum tascellis id est *taxillis*; item in Leone III, *super altare majus fecit tetraveta holoserica alythina cum astillis et rosis chrysoclavis*. Leg. *cum tascillis* vel *tassillis*, quod perinde est. Liceat hac occasione Isidorum quoque corrigere, in cujus Glossis hæc leguntur: *vasculum, discus, fasculum* Dubito pro ultima voce *flasculum*, φλασκίον, (de qua voce supra dixi,) *lagenam vitream vini*, an *bassinum*, λεκάνην, patinam, an denique *tastulum*, quod idem est, reponam. *Dast* et *Tast patinam, discum, scutellam, missorium* significat. Sed ut redeam, unde deflexi, σπέκια est vox Latina a *speciendo*, videndo, *specium* et *speculum* idem est. Quæ ergo texturæ specula, id est figuras orbiculares aut ovales, aut quadratas, aut rhomboideas referrent, (specula enim veterum omnes has figuras habuisse reperiuntur,) ea propter similitudinem specula appellantur, sive illæ figuræ pertusæ essent eoque perspicuæ, ut sunt in speciis nostris. sive intextæ aut insutæ essent panno eoque opacæ. Hinc est, quod specia quoque possint esse vestes ἀστραγαλωτοι, *tassilatæ* vel *tesselatæ*, quales *taliatas* appellabant et *stragulatas*, quæ vox ipsissima Græca ἀστραγάλωτὸς est, et *laculatas*. Wilhelmus episcop. Colon. A. 1306. (apud Du Cangium v. *Fractillatus*): *monemus universos et singulos clericos, ne de cætero vestes partitas, virgatas, taliatas, scaccatas deferunt*, id est ne in posterum gerant vestes, quarum una dimidia pars hujus coloris, altera alterius esset, neque vestes ῥαβδωτοὺς, striatas, neque talis vel areis quadratis, neque schaccis seu tessulis rhomboideis distinctas. *Laculatas* vestes appellant Isidorus XIX, 22, et Papias illas, *quæ lacus quadratos* [id est *areas* habent *cum pictura* [id est coloribus distinctivis] *intextos aut acu additos*: vid. Salmas. ad Ser. Hist. Aug. t. II, p. 556 et 694. Præfero tamen priorem conjecturam, neque dubito ipsis quoque veteribus Romanis specia nostra non ignota fuisse. Specula veterum aut quadrata, aut rhomboidea, sed plerumque rotunda erant, ut ex illo Tertulliani loco de Resurrectione carnis c. 12. apparet: *retornantur* [id est rursus tornantur, rursus rotunda fiunt,] *specula lunæ, quæ menstruus numerus* [nempe dictum] *attriverat*; ubi vulgo male *redornantur* legitur.

(93) *Post eos autem*, sc. διέρχονται, *veniunt procedunt*. Ita p. 36: Ἀπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, *post præfectos cubiculo*, p. 103: ἀπὸ τῆς λιτῆς, *a processione*, nempe *finita*, post processionem 191, σάσσειν ἀπὸ βαΐου *post acceptam palmam saltare*. Et eo sensu ἀπὸ jam adfuit in superioribus, et frequens ex vetustis.

(94) *Finientes, claudentes*, et velut firmo repagulo *coercentes* processionem eorum, qui extremo in agmine eunt.

tica, ipsumque ad S. Christophori conducunt. Sciendum est, principes duarum factionum transitoriarum et tribunos politicæ, singulos pro suis factionibus, in prima tantum receptione, non autem in cæteris, libellum tradere; hoc enim tantum semel fieri solet. Politici Venetæ factionis imperatorem in S. Christophori excipiunt, ubi tribunus imperatori libellum dat: actisque finitis, imperator abit, quem factio conducens, dromica, si jusserit, et apelatica recitat. Hoc singulæ factiones imperatorem comitantes, in ejus receptione observant. Populus transitoriæ factionis Prasinæ imperatorem ad S. Olybrii excipit, princeps ejus libellum tradit ipsumque ad philadelphium, ubi transitoria Venetorum factio adest, conducit. Hæc eum in philadelphio excipit et usque ad Prasinos politicæ in modium ducit, a quibus in modio excipitur, ubi tribunus imperatori libellum tradit, et omnibus ut supra dictum est peractis, ad taurum, ubi politica Venetorum factio, eum perducit. Hæc imperatorem in tauro excipit et ad tabernas pistorum, ubi politica factio Prasinorum adest, deducit, quæ eum in foro transitoriæ factionis Prasinæ, in substructione milii politicæ factionis Prasinæ excipit. In zeuxippo cum transitoria Venetorum factio, deinde in chalce, excipit. Mox omnes pedibus incedunt, solus imperator equo vehitur, et inde ab omnibus stipatus ut dictum est, per cortinas usque ad interiorem magnam portam excubitorum, ubi scribarum promotio instituitur, transit, equo descendit perque excubias ante tres consistorii portas dispositas abit senatores fausta imperatori precantes subsistunt: is vero mediam portam ad templum Domini ducentem ingreditur, ubi patricii et strategi, qui et ipsi fausta imperatori apprecantur, adsunt. Quo æneam portam templi Domini ingresso, cubicularii januas statim claudunt et imperatori acclamant, qui postquam præpositus togam seu tiaram a capite ejus dempsit, intrat, **51** ad sanctas januas subsistit et precatur. Quo facto per porticum templi Dei hemicyclum triconchii perque porticum quadraginta sanctorum aureum triclinium intrat, ubi cubicularii omnes stantes. *In multa bonaque tempora*, imperatori acclamant, mox egrediuntur.

A τὰ ἐξ ἔθους τοῦ μέρους, ἀποκινεῖ μὲν ὁ βασιλεὺς, αὐτοὶ δὲ οἱ τοῦ μέρους προπορεύονται ἔμπροσθε [77] (95) τοῦ βασιλέως, λέγοντες δρομικὰ, εἰ δὲ κελεύει ὁ βασιλεὺς καὶ ἀπελατικὰ, ἀποσώζοντες τὸν βασιλέα μέχρι τοῦ ἁγίου Χριστοφόρου. Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι οἱ δημοκράται τῶν δύο μερῶν τῶν περατικῶν καὶ οἱ δήμαρχοι τῆς πολιτικῆς, ἕκαστος αὐτῶν κατὰ τὸ μέρος αὐτῶν, ἐν τῇ α' δοχῇ ἐπιδιδόασι λιβελλάριον, ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς δοχαῖς λιβελλάρια οὐκ ἐπιδιδόασι. πρὸς ἅπαξ γὰρ τοῦτο καὶ μόνον. Ἡ δὲ πολιτικὴ τοῦ μέρους τῶν Βενέτων μετὰ καὶ τοῦ δημάρχου δέχονται τὸν βασιλέα ἐν τῷ ἁγίῳ Χριστοφόρῳ, καὶ ἐπιδίδωσιν ὁ δήμαρχος τῷ βασιλεῖ λιβελλάριον, τελέσαντες δὲ τὰ ἄκτα, ἀποκινεῖ ὁ βασιλεὺς, τὸ δὲ μέρος διασώζει τὸν βασιλέα, λέγοντες ἔμπροσθεν δρομικὰ, εἰ κελεύει, καὶ ἀπελατικά· τοῦτο δὲ τελεῖ ἓν ἕκαστον B μέρος ἐν τῇ αὐτοῦ δοχῇ [78]. Διασώζοντες τὸν βασιλέα, δέχονται ἐκεῖσε τῶν περατικῶν μερῶν Πρασίνων ὁ λαὸς τὸν βασιλέα ἐν τοῖς τοῦ Ὀλυβρίου, καὶ ἐπιδίδωσιν ὁ δημοκράτης τῷ βασιλεῖ λιβελλάριον, καὶ διασώζουσι τὸν βασιλέα μέχρι τοῦ φιλαδελφίου τῶν περατικῶν μερῶν τῶν Βενέτων. Καὶ δέχεται ὁ περατικὸς δῆμος τῶν Βενέτων τὸν βασιλέα ἐν τῷ Φιλαδελφίῳ, διασώζουσι δὲ ἕως τῶν Πρασίνων τῆς πολιτικῆς τοῦ μοδίου, καὶ δέχονται τὸν βασιλέα ἐν τῷ μοδίῳ, καὶ ἐπιδίδωσιν ὁ δήμαρχος λιβελλάριον τῷ βασιλεῖ, καὶ τελέσαντες ἅπαντα, ὡς προείρηται, διασώζουσι τὸν βασιλέα μέχρι τοῦ ταύρου τῆς πολιτικῆς τοῦ μέρους τῶν Βενέτων. Καὶ δέχονται τὸν βασιλέα ἐν τῷ ταύρῳ καὶ διασώζουσιν ἕως τῶν ἀρτοπολίων τῆς πολιτικῆς τοῦ μέρους τῶν Πρασίνων, καὶ δέ- C χονται τὸν βασιλέα ἐν τῷ φόρῳ τῶν περατικῶν Πρασίνων, ἐν τῷ πλακωτῷ [79] (97) τοῦ μιλίου τῆς πολιτικῆς μέρους τῶν Πρασίνων, δέξωνται τὸν βασιλέα ἐν τῷ ζευξίππῳ τῶν περατικῶν μερῶν Βενέτων, δέχονται τὸν βασιλέα ἐν τῇ χαλκῇ. Καὶ εὐθέως πεζεύουσιν (98) ἅπαντες, καὶ μένει ἔφιππος μονος ὁ βασιλεύς· κἀκεῖθεν δηριγευόμενος ὑπὸ πάντων, ὡς προείρηται, διέρχεται διὰ τῶν κορτίνων μέχρι τῆς ἔνδον μεγάλης πύλης τῶν ἐκσκουβίτων, ἐν ᾗ γίνεται ἡ τῶν σκριβόνων προβολὴ, καὶ πεζεύει ἐκεῖσε καὶ διέρχεται διὰ τῶν ἐκσκουβίτων ἔμπροσθεν τῶν τριῶν πυλῶν τοῦ κονσιστωρίου, μένουσι δὲ ἐκεῖ οἱ τῆς συγκλήτου ὑπερευχόμενοι τὸν βασιλέα, καὶ εἰσέρχεται ὁ βασι- D λεὺς τὴν μέσην πύλην τὴν εἰσάγουσαν [80] πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Κυρίου, μένουσι δὲ ἐκεῖσε οἱ πατρίκιοι καὶ οἱ στρατηγοὶ ὑπερευχόμενοι καὶ αὐτοὶ τὸν βασιλέα. Καὶ εἰσελθόντος τοῦ βασιλέως εἰς τὴν χαλκῆν πύλην τοῦ Κυρίου, κλείουσιν εὐθέως τὰς θύρας οἱ

VARIÆ LECTIONES.

[77] ἔμπρωσθεν ed. [78] δοχῇ, διασ. τ. βασιλέα. Δέχονται ed. [79] πλάκῳ τῷ ed. [80] πύλην εἰσάγουσαν ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(95) Sic M. quæ sæpe exhibet tales formas absque ν. Vocum ἀπελατικὰ et δρομικὰ fines per compendium litteræ ξ simile scriptas exhibebant cædem, ut dubium sit, singularis, an pluralis præferri debeat.

(96) Construenda sic sunt verba paulo implicatiora, μέχρι τῶν περατικῶν μερῶν τῶν Βενέτων τῶν τοῦ Φιλαδελφίου, *usque ad Peraticas* [seu ripenses] *catervas Venetorum, quæ stant in Philadelphio*. Idem quoque tenendum de dictione μέχρι τοῦ Ταύρου, etc., quæ mox occurrit.

(97) Πλακωτὸν videtur *solum esse magnis tabulis saxeis* aut *marmoreis* (*Quadersteinen*) *stratum*. Πλάκες enim sunt tabulæ latæ et vastæ saxeæ. Ita p. 63, μαρμαρωτὸν, *locus*, *solum marmorum stratum*.

(98) Ante Chalcen ergo descenderant ex equis, qui imperatorem procedentem in equestri pompa

τοῦ κουβουκλείου κτὶ ὑπερεύχονται τὸν βασιλέα, καὶ λαβόντος τοῦ πραιποσίτου τὴν τύγα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ βασιλέως, εἰσέρχεται ὁ βασιλεὺς καὶ ἵσταται ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν, καὶ ἅψας κηρούς, εὔχεται ἐκεῖσε, καὶ εὐξάμενος διέρχεται διὰ τῶν διαβατικῶν τοῦ Κυρίου καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ τοῦ τρικόγχου, καὶ διελθὼν κἀ τῶν διαβατικῶν τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα, εἰσέρχεται ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ, καὶ στάντες οἱ τοῦ κουβουκλείου πάντες ἐν τῷ αὐτῷ [81] τρικλίνῳ ὑπερεύχονται τὸν βασιλέα· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. » καὶ ἐξέρχονται.

Θ'. Ἰστέον δὲ, ὅτι εἰ μὲν τύχῃ τῇ αὐτῇ προελεύσει, ἤγουν τῇ δευτέρᾳ τῆς διακαινησίμου, ἡ ἑορτὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τελεῖται οὕτως· Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἠλλαγμένος τὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ στολὴν, καὶ ἀνέρχεται ἐν τῷ φόρῳ, τῇ τάξει καὶ προελεύσει τῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἑορτῆς, καὶ ἀνελθὼν ἐν τῷ φόρῳ καὶ τελέσας ἅπαντα κατὰ συνήθειαν, ἃ εἴωθεν ἐν τῇ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἑορτῇ τελεῖν, διέρχεται τὴν μέσην λιτανεύων, ἀρξαμένου τοῦ τῆς καταστάσεως τὸ τῆς ἑορτῆς τροπάριον· « Σήμερον τῆς σωτηρίας ἡμῶν τὸ κεφάλαιον, » καὶ ἀπέρχεται μέχρι τῆς Παναγίας Θεοτόκου τῶν διακονίσσης. Καταλαβὼν δὲ ἐκεῖσε, εἰσέρχεται ἐν τῷ ναῷ καὶ τελεῖ τὸ προκείμενον (99), τὸν Ἀπόστολον (1) καὶ τὸ ἄχραντον Εὐαγγέλιον, καὶ μετὰ τὴν ἐκτενῆ ἀπαλλάσσει ὁ βασιλεὺς τὴν στολὴν, ἣν φορεῖ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, καὶ περιβάλλεται τὴν τῆς αὐτῆς ἡμέρας στολὴν, ἤγουν δευτέρας τῆς διακαινησίμου, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται. Καὶ ἀρξαμένων ἐν τῷ ἄμβωνι τῶν ψαλτῶν, « Χριστὸς ἀνέστη, » ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε, καὶ ἀπέρχεται λιτανεύων, ἀρχομένου τοῦ τῆς καταστάσεως τὸ τροπάριον ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, καὶ ἐκτελοῦνται τὰ τῆς προελεύσεως δευτέρας τῆς διακαινησίμου ὡς ἀνωτέρω εἴρηται. Ἰστέον δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἐπὶ Λέοντος τοῦ τῆς θείας λήξεως (2) ἐγένετο ἡ

A IX. Sciendum est, hanc processionem, scilicet secundæ diei septimanæ renovationis, si festum Annuntiationis incidit, hoc ritu celebrari. Imperator, veste quam festo Annuntiationis gestare solet indutus, ad forum in ordine et processione festi Annuntiationis procedit, quo facto, peractisque pro more omnibus quæ eo die peragi solent, per mediam solemni ritu procedit, cerimoniario troparium festi: « Hodie principium salutis nostræ, » inchoante. Deinde ad Sanctam Deiparam diaconissæ abit, ubi templum ingreditur. Quo postquam accessit, templum intrat, repositum ibi apostolicum librum et sanctum Evangelium recitat et post extensam, veste Annuntiationis, quam gestat, exuta, habitum diei ejus seu secundæ septimanæ renovationis, sumit, B ut supra dictum est. Psaltis in ambone hymnum « Christus resurrexit, » exorsis, egreditur et cum solemni pompa abit, cerimoniario troparium in Sanctorum Apostolorum æde inchoante: cæteri ritus processionis secundæ renovationis, ut supra exposuimus, observantur. Sciendum est, sub Leone gloriosæ memoriæ hunc ordinem institutum esse. Imperator cum scaramangio auro intexto equo ad Sanctos Apostolos vehitur, et revertens, colobio, quod botrys dicitur, induitur, capiti alba corona

VARIÆ LECTIONES.

[81] καὶ πάντες οἱ τοῦ κουβουκλείου ἐν τῷ αὐτῷ ed.

JOAN. JAC. REISKII. COMMENTARIUS.

illuc deduxerant; solus imperator intro in equo procedebat. Paulo post autem ipse descendit, et eo ipso loco, quo descendit, in palatium rediens, eodem ascendit in equuum exiens; neque licet ipsi equum ante chrysotriclinum conscendere, sed pedes ipse sequitur usque ad scholas et templum Salvatoris equum coram præductum. Vid. Creden. p. 761, et infra nostri codicis pag. 59, et supra p. 20. Vales. ad Ammian. Marcell. p. 329. *[Nemo eques poterat aulam CPtanam intrare præter imperatorem. Du Cange ad Villehard. p. 304.]* Nicetas Choniatesp.35, describens ingressum Manuelis Comneni novi imperatoris in urbem et palatium, ἐν τῷ παριέναι, ait, μεθ' ἵππου Ἔραβος ἐριαύχενος νὰ ἀνάκτορα, καὶ μέλλειν εἰσιέναι διὰ τῆς πύλης, μεθ' ἣν ἡ ἐκ τῆς ἕδρας [e sella, equestri nempe,] ἀπόβασις ἐφεῖται μόνοις τοῖς αὐτοκράτορσιν, etc. Cinnamus. l. IV, p. 107, de Balduino IV, Hierosolymitano rege, ad Manuelem Comnenum in campis Antiochiæ invisente narrat, eum aut exhibitis honoribus inflatum, aut innata arrogantia in equo intrasse in aulam regiam, et ibi loci descendisse, ubi descendere imperator ipse consueverit, quod ægerrime tulisse Manuelem, ideoque multos honores ipsi antea destinatos omisisse et suppressisse. Ὁ δὲ τούτοις ἐπαρθεὶς, εἴτε καὶ ξύμφυτόν τινα τρέφων ἀλαζονείαν, ἐπειδήπερ εἰς τὴν βασίλειον εἰσήλθεν αὐλὴν ὑπό τε τῶν βασιλείων ῥαβδούχων καὶ Ῥωμαίων τῶν ἐπὶ δόξης παραπεμπόμενος, ἐνταῦθα τοῦ ἵππου ἀπέβη, ἔνθα καὶ βασιλεὺς αὐτὸ ποιεῖν εἴθιστο. Ἐφ' οἷς ἀγερωχίαν αὐτοῦ καταγνοὺς ὁ

C βασιλεὺς πολλὰ τῶν ἔτι μᾶλλον εἰς τιμὴν ὁρώντων ἐνέλιπεν αὐτῷ.

(99) *Propositum*, seu particulam e Psalmis Davidis illi diei festo congruam et imputatam. Canunt nempe Græci singulis diebus versus e Psalmis excerptos alios atque alios, qui Evangeliis et epistolis cujuscunque die congruunt. Et ea pensa e Psalmis τὸ προκείμενον τῆς ἡμέρας, *propositum*, *argumentum*, *materiam diei* appellant. Vid. infra pag. 355. Du Cange Gloss. Gr. h. v. et Goari Euchologium. Et quidem primo loco *Propositum*, tum Apostolum, seu epistolicum textum, ex epistolis apostolorum, tandem Evangelium legebant. Dicebatur autem τὸ προκείμενον sic, quia πρόκειται τοῦ Ἀποστόλου, ante lectionem Apostoli vel epistolæ legitur; et sic est dictio elliptica: nam integra est τὸ προκείμενον τοῦ Ἀποστόλου. Pontificale Haberti p. 71 initio: Exclamat ὁ διάκονος· Σοφία, Verbum Dei, sapientia æterna, vobis annuntiabitur. Ὁ ἀναγνώστης. Ψαλμὸς τῷ Δαβίδ. Ὁ διάκονος Πρόσχωμεν· D καὶ λέγει ὁ ἀναγνώστης τὸ προκείμενον τοῦ Ἀποστόλου. Ὁ διάκονος· Σοφία. Ὁ ἀναγνώστης [scil λέγει] τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Ἀποστόλου. Ὁ διάκονος· Πρόσχωμεν. Ὁ ἀναγνώστης ἀναγινώσει τὸν Ἀπόστολον.

(1) Apostolus est liber ecclesiasticus Græcorum continens lectiones e Pauli epistolis excerptas. V. Du Cange h. v. in Gloss. Græc.

(2) Recurret in sequentibus sæpius dictio de imperatoribus ὁ τῆς θείας λήξεως. Expedienda igitur ejus origo et significatio. Alemannus ad Procopium p. 13, *pie mortuus* vertit. Gretser. in Co-

imposita, et ita revertitur, id quod ad hunc diem observari solet.

A τάξις αὕτη· Ἱππεύει ὁ βασιλεὺς ἀπὸ σκαραμαγγίου χρυσοϋφάντου ἐστεμμένος, καὶ οὕτως ἀπέρχεται εἰς τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους, καὶ πάλιν ὑποστρέφων ἔφιππος περιβάλλεται κολώβιον [82] τὸν λεγόμενον βότρυν· καὶ στέφεται τὸ ἄσπρον στέμμα καὶ οὕτως ὑποστρέφει, καὶ τελεῖται οὕτως ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας.

CAPUT XI.

Observanda die tertio septimanæ renovationis in Sancti Sergii.

I. Proceres omnes tunicis candidis, unusquisque suo ordine vesteque, procedunt, et intrat pompa Justiniani triclinium. **52** Circa horam tertiam metastasimum seu processio instituitur, ubi imperator dibetesio albo et tzitzacio indutus, præfectis cubi-

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ γ' διακαινησίμου εἰς τὸν Ἅγιον Σέργιον.

Α'. Προέρχονται ἅπαντες οἱ ἄρχοντες ἠλλαγμένοι ἀπὸ λευκῶν χλανιδίων, ἕκαστος κατὰ τὴν αὐτοῦ τάξιν καὶ τὴν αὐτοῦ στολὴν, καὶ εἰσέρχεται ἡ προέλευσις ἐν τῷ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνῳ. Περὶ δὲ ὥραν τρίτην γίνεται ἀπὸ κελεύσεως μεταστάσιμον (3), καὶ περι-

VARIÆ LECTIONES.

[82] κολωβίῳ τῷ λεγομένῳ βότρυς ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

dino p. 183, et Combefis. in Script. post Theophan. p. 48, reddunt *piæ* aut *beatæ memoriæ*. Sic satis bene ad sensum, sed vim vocis non exprimunt. Derivarunt illi forte a λήγω, *desino*, sed est a λαγχάνω. Probarem tamen, si constaret, solos defunctos ea appellatione donari, viventes non item. De quo in neutram partem equidem decernere adhuc valeo, cum explorare neglexerim. Si solis vita functis competeret, significaret eos, qui ad Dei peculium pertinent, qui omni se cum rebus humanis consortio exuerunt. Sane τῆς ἄνω λήξεως ἀξιωθῆναι, dixit Cedrenus p. 519, pro *cælitum sorte* vel *conditione beari;* πρὸς τὴν ἐκεῖθεν λῆξιν μεθίστασθαι dixit Cinnamus p. 15 fine (ita ferente sæculo pro ἐκεῖ) pro *illuc ire*, ad Deum nempe, rebus humanis excedere. Imitati hac in re Christiani gentiles fuerint, qui pro *mori* dicebant πρὸς τὴν καλλίω καὶ θεοφιλεστέραν λῆξιν μεταστῆναι, vid. Aristid. t. I, p. 70, ubi λῆξις aut *sors* vel *conditio* est, aut διατριβὴ, χώρα ἐν ᾗ διατρίβεται, *locus in quo agitur;* ut λῆξις τῶν ὀμμάτων, *sedes oculorum orbita*. Euseb. Hist. Eccl. IX, 10: Προπηδῶσιν αὐτῷ ὄμματα καὶ τῆς ἰδίας λήξεως ἀποπεσόντα πηρὸν αὐτὸν ἀφίησιν. Nicetas p. 34: Τοῦ ῥηγὸς εἰς τὴν ἑῴαν λῆξιν διαβάντος, et p. 199: Ἤδη ἡ ἑῴα καὶ ἑσπέριος ὑπὸ Ῥωμαίους τεκοῦσα λῆξις αὐτῷ προσεχώρησε. Pariter si quis σοφίας λῆξις appelletur, ut factum fuit Theodoro Metochitæ (v. Du Cange v. Σκιάδιν), dubium est, sitne ille, qui sapientiæ in peculium cessit, aut ἐνδιαίτημα. sapientiæ diversorium, habitaculum. Quod si vero exemplis evincatur, quod evinci posse vix dubitem, civis quoque imperatoribus tributum hunc titulum fuisse, arcessenda erit ejus ratio ex illo more divina omnia appellandi, quæ ad imperatores pertinerent. Erit itaque ille, cujus conditio divina est, cujus mandata, scripta, instituta, res omnes divina dicuntur. Confirmat hanc interpretationem dictio ὁ τῆς εὐσεβοῦς λήξεως *piæ sortis* vel *conditionis*, qua utitur Eustathus apud Alemann. in notis ad Procopium p. 87, vir in cujus titulis etiam pii titulus esset; item ὁ τῆς ἀοιδήμου, vir in cujus titulis etiam ille τοῦ ἀοιδήμου esset, apud Nicetam Choniat. p. 28.

(3) Fit *metastasimum*, vel *metastasis*. Solet nempe Græci terminationem in ιμον pro terminatione ισις adhibere, ut διακαινήσιμον, pro διακαίνισις, ἀναλήψιμον pro ἀνάληψις, δέξιμον, σάξιμον, pro δέξις vel δοχὴ, σάξις, et sic quoque μεταστάσιμον pro μετάστασις, *secessus fit; secessus a jussione*, id est jubetur voce silentiarii aut ceremoniarii, ut proceres in consistorio congregati illinc abeant, demigrent. Recte ergo cl. Reimarus apud Xiphilinum μετέστη vertit *emigravit*, abiit in exilium, p. 1087. Inde processiones quoque imperatorum ex urbe in suburbana prædia μεταστάσιμα et μεταστάσεις, *secessus*. Citat Goar. ad Theoph.

B p. 192, locum ex antiquo Chronico aliquo CPtano, in quo hæc leguntur; εἰς τὰ πρόκενσα αὐτοῦ, ἤ ὡς μετασταστάσιματα. *Processus* ibi loci secessus in ægrum notant. Et eo quoque sensu occurrit apud Script. post Theophan. pag. 266, et in loco Luitprandi de legatione, quem Cangius ad Zonar. p. 105, et Leichius in adversariis citarunt. *His tribus hebdomadibus habuit Nicephorus* μετάστασιν, *seu stationem extra CPlin ad* πηγάς, *seu fontes*. Non recte vertit *stationem*. Est enim transmigratio ex priore statione in aliam novam. Combefis. in Script. post Theophan. pag. 295, plane transiit verba εἰς μεταστάσιμον in sua versione. Narrat ibi, Romanum juniorem sæpe uno die post spectaculum circense et epulas cum proceribus celebratas agitasse pilam equestrem horis pomeridianis, et collusoribus sæpe victis, καὶ πολλάκις νικήσας τούτους, εἰς Ὀνωράτας μετέβη secessionem in rusticanum palatium, prædiumve, de Honorata cognominatum, C fecisse, deinde cœsis ibi per venationem apris in urbem sera vespera rediisse. Ita μεθιστάναι τινὰ τῆς ἀρχῆς est *aliquem a magistratu removere*, translocare. Hic autem loci est emigratio receptus procerum e conspectu domini. Ita quoque in novella Manuelis Alexii apud Labbeum, p. 134: Μετάστασις est *excessus hac vita*, quod alii κοίμησιν dicunt; διὰ τὴν ὑπέρδοξον τῆς ἁγίας Θεοτόκου μετάστασιν; uti e contrario πάράστασις, τὸ παρεστάναι, *astare*, est coram eo stare, in consistorio astare sedenti, de qua voce vid. ad initium capitis 67. Ex eodem fonte fluxit, quod ædes Conversarum, seu mulierum, quæ a pristina flagitiosa et propudiosa vita ad meliorem frugem redierunt, et monadicam vitam amplexæ fuerunt, μετάστάσιμα appellarunt, *seccessus*, loca in quibus agunt οἱ μεταστάντες, qui deseruerunt mundum, *die der Welt abgestorben sind*. Vid. Script. post Theophan. p. 266. Appositum est ad rem nostram, quod apud Demosthenem et rhetores Atticos occurrit μεθιστάναι, quod facere di- D cuntur judices, cum litigantes e tribunali secedere jubent, quo possint ipsi per otium et libertatem dispicere, quæ sententia ferenda sit. De usu vocis μετάστασις de republica, quo notat prolapsum a meliori statu ad deteriorem, egit Vales. ad Harpocrat. v. Στασιώτης. Non possum facere, quin hac occasione elegantem Athenæi locum, aut potius scholæ Pythagoricæ sententiam perpulchram, illustrem, atque a perversa interpretandi ratione, qua in eo usi fuerunt viri docti, asseram. Statuebat ea schola, animas corpori a diis illigatas fuisse, idque propterea δέμας quasi vinculum aut carcerem dici, quo qui sponte sua præmature excedant, aut erumpant potius, eos multo pejora deinceps mala et tormenta subire; Διὸ πάντας εὐλαβουμένους τὴν τῶν κυρίων ἀνάστασιν, φοβεῖσθαι τοῦ ζῆν ἑκόντες ἐκβῆναι, *quapropter omnes observare et manere tempus illud, quod opportunum visum fuerit* τοῖς

βαλλόμενος ὁ βασιλεὺς διβητίσιον λευκὸν καὶ τζιτζάκιον, δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, διέρχεται διὰ τοῦ χρυσοτρικλίνου καὶ τοῦ τριπέτωνος καὶ ἵσταται ἐν τῇ ἐξαγούσῃ πύλῃ τοῦ τριπέτωνος πρὸς τὸν λαυσιακὸν, οἱ δὲ πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ ἵστανται εἰς τὴν αὐτὴν πύλην μέχρι τῆς ἐξαγούσης πύλης εἰς τὸν Ἰουστινιανὸν ἔνθεν κἀκεῖσε. Προσκυνησάντων δὲ πάντων τῷ βασιλεῖ, νεύει ὁ πραιπόσιτος ἀπὸ κελεύσεως τῷ τῆς καταστάσεως καὶ λέγει· « Κελεύσατε· » αὐνοὶ δὲ ὑπερεύχονται τῷ βασιλεῖ· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. » Καὶ δηριγευόμενος ὑπὸ πάντων αὐτῶν, ἐξέρχεται τῷ τρικλίνῳ [83] (4) τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἵσταται [84] ἐν τῷ πρώτῳ ὀμφαλίῳ τοῦ αὐτοῦ τρικλίνου. Ἐνωθέντες δὲ οἱ πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ ἐκεῖσε καὶ ἡ λοιπὴ σύγκλητος καὶ πεσόντες, νεύοντος τοῦ πραιποσίτου B ἀπὸ κελεύσεως σιλεντιαρίῳ τῷ ἑστῶτι ἐν μέσῳ τῆς δοχῆς, κἀκεῖνος λέγει [85]· « Κελεύσατε· » αὐτοὶ δὲ ὑπερεύχονται τῷ βασιλεῖ· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. » Οἱ δὲ σπαθαροκανδιδάτοι καὶ οἱ σπαθάριοι ἵστανται ὄπισθεν τῶν πατρικίων, καὶ ἄρχοντες τοῦ κουβουκλείου ἔνθεν κἀκεῖθεν ὡς εἴθισται αὐτοῖς ἐν ἑκάστῃ προελεύσει τοῦτο τελεῖν. Δηριγευόμενος δὲ ὑπ' αὐτῶν ὁ βασιλεὺς, διέρχεται ἐπὶ τὰ σκῦλα (5), ἐν δὲ τῷ ἱπποδρομίῳ ἵστανται κανδιδάτοι, σκρίβωνες καὶ βασιλικοὶ μανδάτορες (6) ὡς μέλλοντες δηριγεύειν

A culi eum comitantibus, per aureum triclinium ac tripetonem transit inque porta ejus ad lausiacum ducente subsistit, patricii vero strategi ab utroque latere portæ ad eam usque, quæ ad Justiniani triclinium ducit, adsunt. Qui postquam omnes imperatorem adorarunt, præpositus a mandato cerimoniario signum dat et dicit : « Jubete ; » at illi : « In longa et felicia tempora, » etc., acclamant. Ab his omnibus stipatus, e triclinio Justiniani egreditur et in primo ejus umbilico consistit. Patricii autem et strategi ibi congregati cum reliquo senatu adstantes, eum adorant, præposito a mandato signum silentiaro dante, eoque dicente : « Jubete ; » ipsi vero imperatori acclamant : « In multa bonaque tempora. » Spatharocandidati et spatharii a tergo patriciis, B cubiculo præfecti ab utroque latere ut ipsis in singulis processionibus solenne est adstant. Ab his stipatus imperator ad scyla transit : in circo vero candidati, scribæ et imperatorii mandatores imperatorem in circum procedentem comitaturi adsunt, Qui ut circum intravit, ab his omnibus et ante dictis stipatus, per eum transit, dum multitudo interea fausta ei apprecatura in circum convenit. His comitantibus, per antiquum secretum ad Sancti Sergii abit. Dum catechumena ingressurus est, patricii et strategi foris subsistunt, hegumenus

VARIÆ LECTIONES.

[83] ἐν τῷ τρικλ. ed. [84] ἵστανται ed. et mox τρικλίνου ἐνωθέντες. [85] ΣΧΟΛ. Ἰστέον, ὅτι, πραιποσίτου μὴ ὄντος, νεύει τῷ σιλεντιαρίῳ ὁ πριμικήριος τοῦ κουβουκλείου.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

κυρίοις τοῦ ἀναστῆσαι, *illis penes quos auctoritas sit emigrationem ex hac vita imperandi, et sibi a voluntario fine cavere*. Idem igitur hic loci est ἀνάστασις atque μετάστασις, *jussio e loco, in quo quis sit, surgendi et alio migrandi*, quod fit in τοῖς ἀναστάτοις, illis, quibus dicitur: *veteres migrate coloni*.

(4) Membranis deest ἐν. Et sic quoque paulo post, ἐξέλθῃ τῷ ἱπποδρόμῳ, *procedit in circum*. Sæpe notat Græcis et Latinis dativus motum ad locum; ποῖ est antiquus dativus πο cum adscripto iota. Veteres enim ο pro ω scribebant. Πῷ, nempe τόπῳ, ποῖ, *quorsum*? Exempla plura in sola Anthologia Stephani occurrunt, ut p. 31 :

Ἰχθύσι καὶ ποταμῷ Κλειτώνυμον ἐχθρὸς ὅμιλος. Ὦσεν...

protrusit in fluvium et ad pisces ; Item p. 45, Πυθοῖ καὶ Ἰσθμῷ ἐκώμασα, *hilarem excursum feci ad Pythia et Isthmia*. Item p. 70 :

Ἡ δ' ἐδάφει κλινθεῖσα κατέκτανε παῖδα πεσοῦσα. D

Sic legendus ille locus, id est εἰς ἔδαφος, *illa vero versus solum inclinata, necavit suo casu puerum*. Arrian. Epictet. Diss. sæpius utitur formula ποιεῖ μοι, facit πρός ἐμέ, hoc curæ et cordi mihi est. Nicephorus Patr. CPl. Breviar. p. 92 : Ανέρχεται ἅμα Πύῤῥῳ ἄμβωνι pro εἰς τὸν ἄμβωνα. Photius Bibl. p. 103 : Στασιασάντων αὐτῷ τῶν δυσμικῶν Γαλατῶν, διαπρεσβευσαμένων τε αὐτῶν καὶ Ὀδοάκρου πρὸς Ζήνωνα, Ὀδοάκρῳ [id est πρὸς τὸν Ὀδ.] μᾶλλον ὁ Ζήνων ἀπέκλινεν. Anna Commena Alex. p. 77 : Κυνηγεσίοις ἐπένευον, *ad venationes inclinabant*. V. Casaubon. ad Athen. p. 112, ubi explicat ὥραισιν ἱκέσθαι pro εἰς ὥρας, *ad alteram æstatem vivendo pervenire*. Infra apud Nostrum, p. 352 : Ἄνεισι ταῖς προῤῥηθείσι βάθραις, ubi et ἄνεισι ταῖς βάθραις notandum pro εἰς τὰς βάθρας et ταῖς προῤῥηθεῖσι βάθραις pro προῤῥηθείσαις. Non insolens

C id est novis Græcis, neque opus τοῖς — βάθροις isto loco reponere. Posset immanis talium strues construi. Sed poterunt hæc, quæ sub manus venerunt, exempla sufficere ad probandam rem, de qua nemo fere dubitat. Tam est obvia.

(5) Palatium, aut turris, inter triclinium Justiniani et Circum, de quo vid. Du Cange CPl. Christ. p. 178, lib. II ; Luitprandus, p. 479, *Scylia*(f. *Scylla*) appellat. Eine præfectus fuit ὁ Σκυλλομάγγος (interdum enin gemino λ scriptum reperitur), de quo Goar. ad Codin. p. 76 ? Forte fuit *conditorium spoliorum* hostibus ademptorum, unde illi nomen. Du Cange putat Carcerem fuisse. P. 162 Nostri dicuntur in eo vestes asservatæ fuisse procerum cum imperatore convivantium, donec exsurgendi tempus esset. Indene igitur loco nomen, quod τὰ σκῦλα, id est exutæ vestes, ibi asservarentur ; an proprius a vero abest conjectura, locum sic fuisse dictum ab ænea imagine Scillæ ibi erecta, quod ex ultimo epigrammate, p. 185, Anthologiæ Gr. ed. H. Stephani colligo ?

(6) Mandatores in exercitu sunt οἱ τὰ μανδάτα πρὸς τῶν ἀρχόντων ὀξέως ἐπὶ τοὺς στρατιώτας διακομίζοντες, ut est in Glossis. Regii autem mandatores ἡμεροδρόμοι, οἱ ταῖς βασιλικαῖς διατάξεσι ταχύτατα διακονούμενοι. Theophani appellantur ἐντολικάριοι (quæ vox idem atque Latina notat) apud Du Cange ad Cinnam. p. 475, ubi de illis disputat. In Circo præcipue erant mandatores vox imperatoris ad populum, ut quæstor in Senatu, ut eleganter ait Alemann, ad Procop. Anecd. p. 90. Addebantur legatis exteris, ut eos usque ad imperii fines deducerent. Ita narrat Luitprandus, sibi duos mandatores per Ionium mare comites additos fuisse, qui Naupacto se Hydruntem usque deduxerint, Legat. p. 488 init. ; vid. Du Cange Gloss. et Petav. ad Themist. p. 506. Dicti sic fuerunt a *mandando*, id est citando, evocando, vid. Du Gange v. *Mandare*.

vero seu monasterio præfectus thus et unguenta ferens et ante imperatorem incensans, excipit. Qui catechumena ingressus, cereis ante sacrarium super imperatoriis portis accensis, precatur: precatus autem in oratorio Sanctissimæ Deiparæ in catechumenis, cereos accendit et ibi quoque precatur, postea egressus, in eminentiori parte sacrarii, ubi in singulis processionibus stare divinumque officium celebrare solet, subsistit, et ibi quoque cereos accendit.

τὸν βασιλέα, ἡνίκα ἐξέλθῃ τῷ ἱπποδρόμῳ. Καὶ ἐξελθὼν ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ, δηριγευόμενος ὑπὸ αὐτῶν πάντων καὶ τῶν προειρημένων, διέρχεται διὰ τοῦ ἱπποδρόμου, τὰ δὲ πλήθη τῶν ὄχλων ἵστανται ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ὑπερευχόμενοι τὸν βασιλέα. Καὶ διελθὼν ὁ βασιλεὺς δηριγευόμενος ὑπὸ πάντων, διὰ τῶν παλαιῶν ἀσηκρητειῶν ἀπέρχεται ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Σεργίου. Μέλλοντος δὲ τοῦ βασιλέως εἰσέρχεσθαι ἐν τοῖς κατηχουμενίοις, μένουσιν ἔξω τῆς πύλης πατρίκιοι καὶ στρατηγοί, ὁ δὲ ἡγούμενος τοῦ αὐτοῦ ναοῦ δέχεται ἐκεῖσε τὸν βασιλέα ἀπὸ τῆς πύλης, βαστάζων θυμιατὸν καὶ θυμιῶν (7) ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως. Ὁ δὲ βασιλεύς, εἰσελθὼν ἐν τοῖς κατηχουμενίοις, ἅπτει κηροὺς ἀπέναντι τοῦ θυσιαστηρίου ὕπερθεν τῶν βασιλικῶν πυλῶν καὶ εὔχεται ἐκεῖσε· εὐξάμενος δὲ ἐν τῷ ὄντι τῶν (8) κατηχουμενίων εὐκτηρίῳ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἅψας δὲ κἀκεῖσε κηροὺς καὶ εὐξάμενος ἐξέρχεται, καὶ ἵσταται ἐν τῷ παρακυμπτικῷ (9) τοῦ θυσιαστηρίου, ἐν ᾧ εἴθισται αὐτῷ καθ' ἑκάστην προέλευσιν ἵστασθαι καὶ ἐκτελεῖν [86] τὴν θείαν λειτουργίαν, ἅπτει δὲ κἀκεῖσε κηρούς.

53 II. Tempore autem sacræ communionis sacerdos cum reliquis clericis accedit, divinum munus afferens, quo allato, imperator communionem in oratorio accipit, et egressus metatorium intrat. Postquam vero omnibus cubiculariis sacra communio impertita est, sacerdotes abeunt, venerandum donum in antimensio, quod ante sacrarium supra imperatorias januas est, reponunt, et arcessiti a ceremoniario patricii, strategi et senatus, communicant, sacerdotes ad peragendam divinam liturgiam abeunt. Quo facto, imperator per catechumena digreditur, et postquam se ad triclinium contulit, cum amicis, quos vocari jusserit, venerandæ mensæ suæ assidet. Ut a convivio surrexit, tzitzacium induit, et a cubiculo præfectis, manclavitis ac reliquis ministris stipatus, per catechumena transit, hegumeno ante imperatorem ad portam usque catechumenorum incensante. Egressum inde imperatorem patricii et strategi in ea porta, in qua in introitu imperatoris remanserant, excipiunt: qui a prædictis eodem ordine stipatus; per antiquum secretum et circum discedit, patriciis interim ad scyla subsistentibus faustaque ei apprecantibus. Inde cum cubiculo præfectis, cerimoniario et silentiariis transit triclinium Justiniani. Cerimoniarius autem cum silentiariis manet in porta lausiaci, et fausta apprecantes comitantur; postea a præfectis cubiculi stipatus, per tripetonem aureum triclinium ingreditur et, exuto tzitzacio, venerandæ et aureæ mensæ suæ cum amicis, quos eo die invitari jussit, assidet. Et hoc observandum est, patriarcham eo

Β'. Τῷ δὲ καιρῷ τῆς θείας κοινωνίας ἀνέρχεται ὁ ἱερεὺς μετὰ καὶ λοιπῶν ἱερέων, προσφέρων τὸ τίμιον δῶρον, καὶ εἰσελθόντος τοῦ ἱερέως μετὰ τοῦ τιμίου δώρου, κοινωνεῖ ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ εὐκτηρίῳ, καὶ ἐξελθὼν εἰσέρχεται ἐν τῷ μητατωρίῳ. Κοινωνήσαντες δὲ καὶ οἱ τοῦ κουβουκλείου ἅπαντες, ἀπέρχονται οἱ ἱερεῖς καὶ προτιθέασι τὸ τίμιον δῶρον ἐν τῷ ἀντιμισίῳ τῷ ὄντι ἀπέναντι τοῦ θυσιαστηρίου ὕπερθεν τῶν βασιλικῶν πυλῶν, καὶ προσκληθέντες οἱ πατρίκιοι, στρατηγοί τε καὶ ἡ σύγκλητος παρὰ τοῦ τῆς καταστάσεως κοινωνοῦσι, καὶ εἶθ' οὕτως κατέρχονται οἱ ἱερεῖς πρὸς τὸ ἐκτελέσαι τὴν θείαν λειτουργίαν. Καὶ τῆς θείας λειτουργίας τελεσθείσης, διέρχεται ὁ βασιλεὺς διὰ τῶν κατηχουμενίων, καὶ κατελθὼν ἐν τῷ τρικλίνῳ, καθέζεται ἐπὶ τῆς αὐτοῦ τιμίας τραπέζης μετὰ καὶ φίλων, ὧν ἂν κελεύῃ καλέσαι. Κραματίσας δὲ καὶ ἀναστάς, περιβάλλεται τὸ τζιτζάκιον, καὶ δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, μαγλαβιτῶν τε καὶ λοιπῶν οἰκειακῶν, διέρχεται διὰ τῶν κατηχουμενίων. Ὁ δὲ ἡγούμενος θυμιᾷ ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως μέχρι τῆς ἐξαγούσης [87] πύλης τῶν κατηχουμενίων [88]. Ἐξελθόντος δὲ τοῦ βασιλέως τὴν αὐτὴν πύλην, δέχονται αὐτὸν πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ ἐν τῇ αὐτῇ πύλῃ, ἐν ᾗ καὶ ἔμειναν ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ βασιλέως, καὶ δηριγευόμενος ὁ βασιλεὺς ὑπὸ τῶν προειρημένων κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν, διέρχεται διὰ τῶν παλαιῶν ἀσηκρητειῶν καὶ τοῦ ἱπποδρόμου, οἱ δὲ πατρίκιοι μένουσιν εἰς τὰ σκῦλα, ὑπερευχόμενοι τὸν βασιλέα. Καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε δηριγευόμενος ὁ βασιλεὺς ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου καὶ τοῦ τῆς καταστάσεως, μετὰ

VARIÆ LECTIONES.

[86] καὶ τελεῖν ed. [87] ἀγούσης ed. [88] κατηχουμένων cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(7) Latini *condire ecclesiam* pro θυμιᾷν dicebant, ut est in Ord. Roman. p. 217 et deinceps frequenter.

(8) Ita M.; si integer locus, subintell. ἐντός.

(9) Pro παρακυπτικῷ, more Græcorum recentium, qui μ ubique ingerunt, *in fenestra, quæ in sacrificatorium despicit e catechumeniis*. Nam παρακύπτειν est *prospicere*. Et igitur παρακυπτικόν, *prospectorium*, locus unde prospicitur. Pachymeres IIX, 9, τὰς τῶν οἰκημάτων παρακυπτικὰς ἐξ ὀπτῆς πλίνθου καὶ τιτάνου παρῳκοδομημένας habet, *fenestras domorum ex cocto latere et gypso ædificatas*, apud Du Cange CPli Christ. II, p. 68, antepen. Vel est etiam mœnianum, projectum cum fenestra. Vid. ad p. 142, ubi plura de hoc verbo dico.

τῶν σιλεντιαρίων διέρχεται [89] διὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου. Ὁ δὲ τῆς καταστάσεως μένει μετὰ τῶν σιλεντιαρίων ἐν τῇ πύλῃ τοῦ λαυσιακοῦ, ὑπερευχόμενοι καὶ αὐτοὶ τὸν βασιλέα, κἀκεῖθεν δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, εἰσέρχεται διὰ τοῦ τριπέτωνος ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ, καὶ ἀπαλλάξας τὸ τζιτζάκιον, καθέζεται ἐπὶ τῆς αὐτοῦ τιμίας καὶ χρυσῆς τραπέζης μετὰ καὶ φίλων, οὓς ἐκέλευσε τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ καλέσαι. Χρὴ δὲ [90] εἰδέναι καὶ τοῦτο, ὅτι ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀπέρχεται ὁ πατριάρχης ἐν Βλαχέρναις (10) μετὰ λιτῆς, καὶ ἐν τούτῳ οὐχ εὑρίσκεται εἰς τὴν προέλευσιν ταύτην.

die cum processione ad Blachernas abire et propterea huic pompæ adesse non posse.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ δ' τῆς διακαινησίμου, καὶ ὅσα ἐν αὐτῇ τελεῖται.

Προέρχονται πάντες ἠλλαγμένοι ἀπὸ λευκῶν χλανιδίων, ὡς ἀνωτέρω προείρηται, καὶ εἰσέρχεται ἡ προέλευσις ἐν τῷ Ἰουστινιανῷ τρικλίνῳ. Ὁ δὲ βασιλεὺς περιβάλλεται διβητήσιον καὶ τζιτζάκιον καὶ ἵσταται ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ ἐν τῇ ἐξαγούσῃ καμάρᾳ ἐν τῷ τριπέτωνι· τὸ δὲ τῶν ἀργυρῶν πυλῶν βῆλον αἴρεται ὑπὸ σιλεντιαρίου, καὶ ἐξελθὼν ἀπὸ κελεύσεως ὀστιάριος, εἰσάγει τὸν ὀρφανοτρόφον (11) ἠλλαγμένον, καὶ σὺν αὐτῷ εἰσέρχονται φωτίσματα ἕξ (12), καὶ ἐκ τῶν ὀρφανῶν ὀρφανὰ ἕξ, παρακρατοῦντα (13)

CAPUT XII.

Observanda quarta die renovationis, et de ritibus tunc peragendis.

Omnes, ut supra dictum est, albis tunicis prodeunt, et pompa Justinianeum triclinium intrat. Imperator autem, dibetesio et tzitzacio indutus, in aurei triclinii camera, quæ tripetoni proxima est, subsistit: **54** argentearum portarum velum a silentiario tollitur, et egressus ostiarius a mandato, orphanotrophum mutata veste adducit, cum quo sex candelabra totidemque ex orphanis ea portantes intrant, quorum frontem presbyter et orphanotrophus abstergunt; imperator autem candelabra ejusmodi

VARIÆ LECTIONES.

[89] Verba: διέρχεται — μετὰ τῶν σιλεντιαρίων om. ed., addit R. in not. [90] δὲ om. cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(10) Ecclesiam Blachernensem describit Du Cange ad Alexiad. p. 330 seqq.* [De palatio Blachernarum vid. p. 292, 295. Villehard. et Du Cange ad Alex. p. 246. Magnaura et Blanchernæ non longe distabant. Bandur. p. 730. Blachernæ distabant a palatio Pegarum. Script. post Theophan. p. 222. Ludi circenses interdum in Blachernis editi. Wagnereck ad Martyr. SS. Anargyror. p. 15, de æde Deiparæ Blachernensi et de regia adjunctis, quam τὸ πρόκεσσον Βλαχερνῶν dixere, idem p. 35.]*

(11) Erat dignitas non de minimis in aula Byzantina orphanotrophus, seu curator orphanorum, et passim fit ejus in hoc codice mentio. Conf. p. 101. Miror tamen promotionem, quam Cedrenus, p. 730 memorat, e præposito ad Orphanotrophum, cum mos non fuerit ex altiori gradu ad humiliorem deprimere. Forte idem fuit, qui in curia Romana dictus fuit *amminiculator*, et inter officiales pontificis loco septimo recensetur p. 572 Ord. Rom.: *Septimus amminiculator, intercedens pro pupillis et viduis, pro afflictis et captivis.*

(12) *Sex pueri recens baptizati.* Apparet e sequentibus, sex hos priores pueros non fuisse orphanos. Addit enim καὶ ἐκ τῶν ὀρφανῶν φωτίσματα ἕξ, *et ex orphanis alii sex pueri baptizati*. Solebant nempe in veteri Ecclesia pueros non statim a nativitate, sed aliquot annis post, adultiores factos, simul plures, æqualis ferme ætatis omnes ex eadem communione magno Sabbato diem Paschatis præcedente baptizare. Appellant autem Græci actum baptizandi φωτισμόν et φωτίζειν, *illuminationem* et *illuminare*, quia scilicet tunc *lux in Domino* fiunt, qui antea mersi tenebris erant; unde *nova lux baptismatis* in codice Theodosiano: ipsos vero baptizandos φωτίσματα. Vid. Du Cange Gl. Gr. h. et Lat. v. *Alba* et *Illuminare*. Corsini diss. II append. ad notas Græcorum. Mabillon. p. xcv Introduct. ad Ordin. Roman., ubit ait: *Ad Sabbati magni ritus pertinent lectiones ex Scriptura duodecim cum Græce, tum Latine olim in Ecclesia Romana recitari solitæ, deinde benedictio fontis et baptismus eorum, qui per varia scrutinia in Quadragesima facta ad hoc sacramentum comparati fuerant.* Pueri tales tota septimana Paschali in albis tunicis ambulabant cum cereis. Et hi τὰ φωτίσματα hic loci sunt. Vita Eusebii episcopi Vercellensis: *Dum in mense Martio celebraretur Pascha, in cujus vigilia Papa memoratus sacra perageret et sacratissimum celebraret baptisterium.* Conradus Urspergensis an. 1124: *Infantes suos in Sabbato sanctæ Paschæ et Pentecostes cum candelis et cappa, quæ dicitur vestis candida, et patrinis comitantibus ad baptismum deferant, eosque veste innocentiæ indutos per singulos dies usque in octavum diem ejusdem Sabbati ad ecclesiam deferant, et celebrationi divini officii interesse satagant.* Præcipue Sabbatum quod diem Paschatis præcedebat, *baptismale* appellabatur. Petrus Comestor in Hist. Schol. cap. XXII Levit.: *In Sabbato baptismali, in consecrationne fontium et in mersione catechumenorum.* Hæc duo baptismata, Paschatis et Pantecostes, *baptismata generalia* dicebantur; licebat tamen cuique puerum suum, quo vellet die totius anni, ad baptismum mittere. Qui autem non statim a nativitate baptizari liberos suos curarent, illi eos curabant in aliquo baptismate generali baptizari. Concil. Rotomagense an. 1072: *Ne generale baptisma nisi Sabbato Paschæ et Pentecostes fiat; hoc quidem servato, quod parvulis quocunque tempore, quacunque die petierint, regenerationis lavacrum non negetur.* Vid. Du Cange Gloss. Latin. v. *Baptismus*, ubi de diversis temporibus agit, quibus pueri solebant in diversis Ecclesiis baptizari. Ab illa consuetudine totius alicujus communionis pueros ritibus sacris initiandos uno die baptizandi, manavit similis mos Turcarum et Muhammedanorum circa suorum puerorum circumcisionem, de quo ad Abulfedam dixi. Posses hic commemorata photismata interpretari conversos Saracenos aut Judæos baptizandos. Talium conversorum patrinos plerumque fuisse reges et magnates docet Du Cange Gl. Lat. v. *Conversus*. Sed non opus, neque credibile, tantum semper fuisse CPli numerum conversorum, ut quotannis eorum sex potuerint baptizari. Hos si voluisset auctor, addidisset procul dubio Σαρακηνικά.' [De sacro baptismo inter paschalia sacra suscipi solito, item de templo e frondibus propterea contexto locus insignis est apud Herricum de S. Germani Antisiodorensis vita p. 40 edit. Sim. Colinæi Paris. 1543.]*

(13) Stribligo hic subest huic auctori consueta.

in fronte osculatur. Quod postquam et in reliquis factum, et singula imperator osculatus est, statim orphani, ut mos est, canunt, et solemnibus apocombiis ab imperatore acceptis, discedunt, paratoque convivio, cibi afferuntur : imperator aureæ ac venerandæ mensæ cum proceribus, quos vocari eo die jussit, accumbit.

A φωτίσματα [91], καὶ ἐκμάσσουσι [92] τὰ τούτων μέτωπα ὅ τε πρεσβύτερος [93] καὶ ὀρφανοτρόφος, καὶ ἀσπάζεται ὁ βασιλεὺς τὸ αὐτὸ φώτισμα ἐν τῷ μετώπῳ. Τελεσθέντων δὲ τούτων καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς πέντε φωτίσμασι καὶ ἀσπασαμένου αὐτὰ τοῦ βασιλέως, εὐθέως φωνοβολοῦσι τὰ ὀρφανὰ ὡς εἴθισται αὐτοῖς, καὶ εἰληφότα ἀποκόμβια παρὰ τοῦ βασιλέως ἐξέρχονται, καὶ στοιχηθέντος τοῦ κλητωρίου (14), γίνονται μίνσαι, καὶ καθέζεται ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ τιμίᾳ χρυσῇ τραπέζῃ μετὰ καὶ ἀρχόντων, οὓς ἂν καλέσῃ [94] τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ.

CAPUT XIII.

De patriarchæ invitatione.

Præpositus die quartæ feriæ hora prima imperatorem adire et quærere debet, an patriarcham invitari jubeat, ut postero die cum omnibus sacerdotibus, quos secum adducere solet, ad agapen imratori dandam adque epulas cum eo in splendida aurea mensa celebrandas antiquo ritu et supra accurate exposito præsto sit. Hoc vero singulis diebus, quibus imperator ad cœnam invitari patriarcham jusserit, observatur : pridie enim invitatio a mandato fit, et præpositus cubicularium ac silentiarium mittit, qui patriarcham cum suis comitibus ad epulas advocant.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Περὶ τῆς τοῦ πατριάρχου προσκλήσεως.

Χρὴ τὸν πραιπόσιτον τῇ ἡμέρᾳ τῆς τετράδος ὥρᾳ πρώτῃ εἰσελθεῖν πρὸς τὸν βασιλέα καὶ ὑπομνῆσαι, εἰ ἄρα κελεύσει προσκληθῆναι τὸν πατριάρχην, ὅπως B ἐλθὼν τῇ ἐπαύριον ὁ πατριάρχης μετὰ πάντων τῶν εἰωθότων αὐτῷ ἱερέων πρὸς τὸ δοῦναι ἀγάπην τῷ βασιλεῖ καὶ ἀριστῆσαι ἐν τῇ τιμίᾳ χρυσῇ τραπέζῃ μετὰ τοῦ βασιλέως κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς καὶ ἄνωθεν παραδεδομένην ἀκρίβειαν. Τοῦτο δὲ τελεῖται ἐν οἵᾳ δ' ἂν ἡμέρᾳ κελεύσῃ ὁ βασιλεὺς ἀριστῆσαι μετ' αὐτοῦ τὸν πατριάρχην. Πρὸ γὰρ μιᾶς ἡμέρας γίνεται ἡ πρόσκλησις ἀπὸ κελεύσεως, καὶ ἀποστέλλει ὁ πραιπόσιτος κουβικουλάριον καὶ σιλεντιάριον, καὶ προσκαλοῦνται τὸν πατριάρχην μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ προειρημένων.

CAPUT XIV.

Observanda die quinta septimanæ renovationis, dum salutatio in aureo triclinio instituitur.

1. Procedunt omnes albis tunicis induti, singuli ordine suo ut supra dictum est, et ingreditur Justiniani triclinium processio. Mittitur vero a mandato per præpositum cubicularius ac silentiarius, ut patriarcham advocent, qui cum advenit, per apsidem intrat perque porticum triconchii et januam ærarii ad gradus pergit, **55** eumque per scalas lausiaci descensurum cubicularii omnes excipiunt, perque medium lausiaci euntes, in tripetonem ducunt, ubi coram horologio stat. Ibi scamnum, cui aulæum instratum, repositum est ; ei, postquam ingressus est, insidet. Præpositus vero venit et imperatori adventum patriarchæ nuntiat, qui statim sumpto dibetesio suo, tzitzacium induit : ille, accepto ab imperatore signo,

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ ε' τῆς διακαινησίμου, τοῦ ἀσπασμοῦ τελουμένου ἐπὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου.

C Α'. Προέρχονται πάντες ἠλλαγμένοι ἀπὸ λευκῶν χλανιδίων, ἕκαστος μετὰ τὴν (15) αὐτοῦ τάξιν, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, καὶ εἰσέρχεταί ἡ προέλευσις ἐν τῷ Ἰουστινιανῷ τρικλίνῳ· Ἀποστέλλεται δὲ ἀπὸ κελεύσεως διὰ τοῦ πραιποσίτου κουβικουλάριος καὶ σιλεντιάριος, καὶ προσκαλοῦνται τὸν πατριάρχην· καταλαβόντος δὲ τοῦ πατριάρχου, εἰσέρχεται διὰ τῆς ἀψῖδος, καὶ διελθὼν διὰ τῶν διαβατικῶν τοῦ τρικόγχου, εἰσέρχεται διὰ τοῦ μονοθύρου τοῦ εἰδικοῦ καὶ κατέρχεται τὰ βασμίδια, καὶ μέλλοντος αὐτοῦ κατέρχεσθαι τὰ σκαλία τοῦ λαυσιακοῦ, δέχονται [95] αὐτὸν οἱ τοῦ κουβουκλείου ἅπαντες, καὶ διελθόντες μέσον διὰ τοῦ λαυσιακοῦ, εἰσάγουσιν αὐτὸν οἱ τοῦ κουβουκλείου ἐν τῷ τριπέτωνι, καὶ ἵσταται ἔμπροσθεν τοῦ ὡρολο-

VARIÆ LECTIONES.

[91] παρακρατοῦντα φωτίσματα conj. Leich. παρακρατῶν φώτισμα cod. et ed. [92] ἐκμάσσωσιν cod. [93] ὁ δὲ πρεσβ. ed. [94] κελεύσῃ ed. [95] καὶ δέχονται cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

Assentior cl. Leichio παρακρατοῦντα emendant, (*pro* παρακρατῶν). Redit enim ad orphanotrophum, non ad ostiarium. Post φώτισμα videtur ἓν excidisse.

(14) Mos erat, ut in cramate, seu dejejunatione, de qua alias dixi, *ordinaretur convivium* (hoc est στοιχεῖν τὸ κλητώριον) seu denominarentur et nominatim *clamarentur* (ut ævo medio dicebant) seu invitarentur ad prandendum cum Augusto, quos ipse vellet. Simili modo, ut tradit Ordo Romanus, postquam pontifex celebrasset missam et dixisset *Agnus Dei*, nomenclator atque cum eo sacellarius et notarius vicedomini *ascendebant ad altare ante faciem pontificis, ut annueret eis scribere nomina eorum, qui invitandi erant sive ad mensam pontificis per nomenclatorem, sive ad vicedomini, vel* D *notarium ipsius. Quorum nomina ut impleverant* ἐπλήρωσαν, omnia perscripserant], *descendebant ad invitandum, et redibant ad sedem.*

(15) Posset videri κατὰ τήν leg. esse ut p. 55, sed μετά cum accusativo sæpe novis Græcis construitur, ubi debebat cum genitivo construi. Ita infra p. 162, μετὰ τὸ κωδικέλλιον est in M., *cum codicillo* ; p. 162. μετὰ φατλία, *cum facibus* ; p. 171, μετὰ τοὺς τῶν μερῶν προὔχοντας, *cum præfectis partium*. Pari modo Latini quoque cum accusativo jungunt. *Cum sanctos* est in saxo apud Fabrottum, pag. 329, et Corsin. Append. ad Notas Græcorum p. 34, ubi pro *Luteknia* leg. *Euteknia*. Est igitur μετὰ τὴν αὐτοῦ τάξιν *cum* (vel *in*) *ordine quisque suo.*

γίου. Ἵσταται δὲ σκάμνον ἐκεῖ, καὶ ἥπλωται ἐπ' αὐτὸ σκαμνάλιον, καὶ εἰσελθὼν καθέζεται ἐπ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ πραιπόσιτος εἰσελθὼν δηλοῖ τῷ βασιλεῖ, καὶ εὐθέως ὁ βασιλεὺς φορθῶν τὸ διβητήσιον αὐτοῦ, περιβάλλεται τζιτζάκιον, καὶ λαβὼν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, ἐξέρχεται καὶ προσκαλεῖται τὸν πατριάρχην· ὁ δὲ πατριάρχης, ἐπακουμβίζων τῇ τοῦ πραιποσίτου χειρὶ, εἰσέρχεται ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ, καὶ δέχεται αὐτὸν ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ αὐτοῦ τρικλίνου, καὶ προσκυνήσαντες ἀμφότεροι ἀλλήλους καὶ ἀσπασάμενοι, ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης καθέζονται ὁμοῦ ἐν τῷ αὐτῷ τρικλίνῳ. Καταλαβούσης δὲ τῆς ὥρας πρὸς τὸ δοῦναι τὴν ἀγάπην, εἰσέρχονται οἱ τοῦ κουβουκλείου ἀπὸ κελεύσεως. Καὶ οἱ μὲν ἄρχοντες τοῦ κουβουκλείου ἵστανται ἔνθεν κἀκεῖσε [96] τῆς χρυσῆς τραπέζης πλησίον τῶν χρυσῶν σκευῶν, οἱ δὲ σπαθαροκουβικουλάριοι καὶ κουβικουλάριοι ἵστανται ὄπισθεν τῶν ἑστώτων ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ σκευῶν ἔνθεν κἀκεῖσε, διὰ τὸ χωρηθῆναι (16) τοὺς μέλλοντας εἰσιέναι ἐν τῇ ἀγάπῃ ἱερεῖς. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς καθέζεται ἐπὶ σελλίου χρυσοῦ ἔμπροσθεν τοῦ πενταπυργίου, ὁ δὲ πατριάρχης ὁμοίως καὶ αὐτὸς καθέζεται ἐπὶ σελλίου ἐξ ἀριστερᾶς τοῦ βασιλέως (17), οὐ μέντοι ἐπίσης (18)· οἱ δὲ εὐνοῦχοι πρωτοσπαθάριοι [97] ἵστανται ὄπισθεν τοῦ βασιλέως κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν. Λαβὼν δὲ νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, νεύει τῷ ὀστιαρίῳ, κἀκεῖνος ἐξέρχεται κατ'

A egreditur et patriarcham vocat, qui manui præpositi innixus, aureum triclinium intrat, in cujus medio imperator eum excipit, et postquam se invicem adorarunt ac salutarunt, simul in eodem triclinio consident. Hora autem, qua agape distribuitur adveniente, cubicularii a mandato intrant, et cubiculo quidem præfecti ab utroque aureæ mensæ latere prope aurea vasa, spatharocubicularii et cubicularii post reposita in aureo triclinio vasa hic illic adstant, ut ingressuris ad agapen sacerdotibus via pateat. Imperator in sella aurea ante pentapyrgium, pariter et ipse patriarcha in sella ad sinistram imperatoris, non ejusdem tamen altitudinis, assidet: eunuchi autem protospatharii pone imperatorem secundum ordinem suum astant. Edito ab hoc signo, præpositus B ostiario signum dat, qui virgam auream gemmisque ornatam manu tenens abit, velumque primum, metropolitas, ordinat; deinde reversus, in limine argentearum portarum aurei triclinii stat,

VARIÆ LECTIONES.

[96] κἀκεῖσε R. ex script. cod. κἀκεῖσαι, κἀκεῖθεν ed. [97] ἀσπαθάριοι cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(16) *Quo capi possint*, quo locum satis spatiosum et capacem habeant sacerdotes, qui ad Agapen venient. Vid. p. 143 et 150.

(17) Dextra igitur erat honoratior. Conf. p. 195 Procopius ed. Hœschel. p. 173, inter Justinianum et Theodatum, Gothorum in Italia regem, hæc narrat fuisse pacta: Εὐφημοῦντα Ῥωμαίων τὸν δῆμον ἀναβοήσειν ἀεὶ βασιλέα πρῶτον, ἔπειτα Θευδάτον ἔν τε θεάτροις καὶ ἱπποδρομίαις — εἰκόνα τε χαλκῆν μήποτε Θευδάτῳ μόνῳ καθίστασθαι, ἀλλὰ γίγνεσθαι μὲν ἀεὶ ἀμφοτέροις, στήσεσθαι δὲ οὕτως, ἐν δεξιοῖς μὲν τὴν βασιλέως, ἐπὶ θάτερα δὲ τὴν Θευδάτου.

(18) Nemini licebat *in eadem linea*, ut ait Luitprandus, cum imperatore sedere. Sedebant, ait p. 470 Legat. de Romani junioris filiis loquens, *ad sinistram non in eadem linea, sed longe deorsum* [inferius, humilius,] *ejus* [Nicephori Phocæ] *quondam domini, nunc subjecti*. Hinc inter rara et laudabilia facta Joannis Comneni refert, quod καθισταμένης ἔτι, *coeunte adhuc* et *nascente imperio*, fratrem Isaacium καθέδρας τε καὶ τραπέζης ἐξ ἴσου κοινωνὸν παρελάμβανε καὶ μετεδίδου τῆς ἀναρρήσεως· quibus verbis satis indicat, processu temporis et firmato imperio secus factum fuisse. Insignis est Nicephori Gregoræ locus, qui extremo lib. XI laudans Andronicum, humanitatem ejus ex eo demonstrat, quod cum imperialium tricliniorum ita comparatum esset pavimentum, ut cubiculi cujusque extremæ quæque oræ ex adverso sese respicientes triente spithamæ essent altiores reliquo medio intercepto plano; præsertim ibi, ubi thronus imperialis staret, ut ea in re quoque majestas eximium quid præ aliis haberet stans, sive in sacris hymnis decantandis, sive in colloquendo cum subditis aut cum legatis exteris, eamque in stationem ascendere, et ex æquo adstare imperatori liceret nemini, nisi uxori et liberis et germanis, forte quoque patruis imperatoris, ipse Andronicus permiserit nobilitati juveni, aliisque etiam humilioribus illuc ascendere et sibi adstare; quo factum ut sæpe de loco cedere coactus fuerit a premente turba. Verba ejus hæc sunt: Δῆλόν ἐστι τοῖς ἅπασιν ὡς αἱ τοῦ ἐπιπέδου ἐκ διαμέτρου ἀκρότητες τῶν βασιλικῶν τρικλίνων ἀμφότεραι ὑπέρκεινται που τοῦ μεταξὺ ἐπιπέδου μέχρι καὶ εἰς τρίτον σπιθαμῆς, καὶ μάλιστα ὅπῃ καὶ ὁ βασιλικὸς C ἕστηκε θρόνος, ἵν' ἴσως ἔχῃ τι κἀν τούτῳ πλέον τῶν ἄλλων ὁ βασιλεὺς ἱστάμενος, ἔν τε ταῖς ἱεραῖς ὑμνῳδίαις, καὶ ὅτε διαλέγοιτο, νῦν μὲν τοῖς ὑπηκόοις, νῦν δὲ τοῖς ἐξ ἐθνῶν πρέσβεσιν· ἐξεῖναι γε μὴν ἐπ' ἐκείνης τῆς στάσεως οὐδενὶ τῶν ἁπάντων τῷ βασιλεῖ συνίστασθαι, πλὴν τῆς συζύγου καὶ τῶν υἱέων καὶ ἀδελφῶν, προσθείην δ' ἂν καὶ τῶν πατραδέλφων. Ἀλλὰ τούτου γε ἱσταμένου καὶ ὁμιλοῦντος ἐκεῖθεν οἷς ἐχρῆν, ἀνῄεσαν καὶ συνίσταντό οἱ, οὐχ ὅπως ἅπασα τῶν εὐγενῶν ἡ νεότης, ἀλλὰ καὶ τῶν χυδαίων καὶ ὑπηρέτου τάξιν ἐχόντων, οἷς πρὸς βουλήσεως ἦν, etc. Cinnamus lib. V, pag. 120 init: de Kilig Arslani Sultani Iconiensis adventu in Urbem regiam narrans ait: Κλιτζιάσθλαν δὲ ἐπειδήπερ ἐς μέσους παρῆλθε, θάμβους ὅλος ἦν. Καὶ τοῦ βασιλέως καθιζῆσαι τοῦτον προτρεπομένου, ὁ δὲ τὸ μὲν πρότερον ἰσχυρώτατα ἀπέλεγεν, ὡς δ' ἐπὶ μᾶλλον ἐγκείμενον ἑώρα τὸν βασιλέα, καθῆστο λοιπὸν ἐπὶ χαμαιζήλου τινὸς καὶ ἥκιστα ἐπὶ μετεώρου καθέδρας. Rex ipse Franciæ, Ludovicus VII, cum in expeditione sua D in Palæstinam CPlin transiret, et ad Manuelem Comnenum inviseret, humiliore sella jubebatur sedere. Describit idem Cinnamus receptionis ejus cerimoniam lib. II: Εἰσελαύνοντι τοίνυν ἄνδρες ὑπήντων αὐτῷ ὁπόσοι τε κατὰ γένος καὶ τύχην βασιλεῖ ἤγγιζον, καὶ ὅσοι τὰς ὑπερηφάνους τῷ τηνικάδε διεῖπον ἀρχὰς, προπέμψοντές τε αὐτὸν εἰς τὰ βασίλεια μεγαλοπρεπῶς καὶ τὰ εἰκότα τιμήσοντες. Ἐπειδή τε εἴσω τῶν ἀνακτόρων ἤδη ἐγίγνετο, ἔνθα βασιλεὺς ἐπὶ μετεώρου καθῆστο, χθαμαλή τις αὐτῷ ἐκομίζετο ἕδρα, ἣν σελλίον Ῥωμαΐζοντες ὀνομάζουσιν ἄνθρωποι, ἐφ' ἧς καθιζήσας τὰ εἰκότα τε εἰπὼν καὶ ἀκούσας τότε μὲν ἐς τὸ πρὸ τοῦ περιβόλου ἀπηλλάττετο προάστειον, etc. Francici quidem scriptores hoc factum negant, et Græcos arrogantiæ arguunt. Valde tamen est probabile, Cinnamum hic vera tradidisse. Nam alias Ludovicum, Conrado imp. minorem regem, non admisisset imperator

ἔχων ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ βεργίον χρυσοῦν διάλιθον, καὶ ἑτοιμάσας βῆλον α', μητροπολίτας. εἰσέρχεται καὶ ἵσταται ἐν τῷ οὐδῷ [98] τῶν ἀργυρῶν πυλῶν τοῦ χρυσοτρικλίνου.

II. Rursus præpositus, signo ab imperatore accepto, ostiarium admonet, qui velum manu pulsat, quod silentiarii sursum attollunt. Et intrat per sinistrum aurei triclinii latus velum primum, metropolitæ et episcopi, qui, stante sub dicto velo ostiario, in terram procumbunt et, postquam surrexere, ad medium triclinii procedunt. Ante ipsos ostiarius progreditur et ante lucernam in medio aureæ mensæ subsistit; hi, postquam ibi iterum in terram prociderunt et surrexere, abeunt et aureæ mensæ adstant, eorumque principe ad auream mensam constituto, omnes in terram procumbunt, cerimoniarius autem et referendarius principem eorum ad imperatorem adducunt, quem, **56** genua ejus manusque amplexus, salutat, et ad dextrum latus digressus, post cubiculo præfectos adstat. Quod postquam deinde omnes, eodem ritu ingressi, fecere, post eum in dextra parte, ut supra dictum est ordine stant. Rursus egressus ostiarius a mandato, per dextram triclinii partem velum secundum, clericos Magnæ ecclesiæ, adducit: qui cum ipsi pariter eodem ritu imperatorem adorarunt et salutarunt, abeunt et in sinistro ejus triclinii latere post cubiculi præfectos adstant. Sic ostiarius a mandato, signo a præposito dato, iterum egressus, per sinistrum triclinii latus velum tertium, hegumenos seu

A B'. Καὶ λαβὼν αὖθις νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, νεύει τῷ ὀστιαρίῳ, κἀκεῖνος νύσσει τὸ βῆλον μετὰ τῆς χειρὸς, καὶ αἴρουσιν αὐτὸ ὕπερθεν σιλεντιάριοι. Καὶ εἰσέρχεται διὰ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τοῦ χρυσοτρικλίνου βῆλον α', μητροπολῖται καὶ ἐπίσκοποι, καὶ στάντος τοῦ ὀστιαρίου ὑπὸ τὸ εἰρημένον βῆλον, πίπτουσιν οἱ αὐτοὶ, καὶ ἀναστάντες διέρχονται μέχρι τῆς μέσης τοῦ τρικλίνου. Ὁ δὲ ὀστιάριος προπορεύεται αὐτῶν, καὶ ἑστὼς ἀπέναντι τοῦ πολυελαίου τοῦ κρεμαμένου ἐν τῷ μέσῳ τῆς χρυσῆς τραπέζης, πιπτόντων τὸ δεύτερον ἐκεῖσε καὶ ἀναστάντων, ἀπέρχονται καὶ ἵστανται ἐπὶ τῆς χρυσῆς τραπέζης, καὶ στάντος τοῦ πρώτου αὐτῶν ἔμπροσθεν τῆς χρυσῆς τραπέζης, πίπτουσι πάντες, λαβόντες δὲ ὅ τε τῆς καταστάσεως (19) καὶ ὁ ῥεφε- B ρενδάριος τὸν πρῶτον αὐτῶν, ἀποφέρουσιν αὐτὸν πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ προσκυνήσας τὰ γόνατα καὶ τὰς χεῖρας τοῦ βασιλέως, ἀσπάζεται αὐτὸν, καὶ διελθὼν διὰ τοῦ δεξιοῦ μέρους ἵσταται ἀπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου. Ἀσπασάμενοι δὲ καὶ οἱ εἰσελθόντες μετὰ ταῦτα ἅπαντες τῇ τάξει ταύτῃ, ἀπέρχονται καὶ ἵστανται ἀπ' αὐτοῦ ἐπ' εὐθείας ἅπαντες ἐν τῷ δεξιῷ μέρει, ὡς προείρηται. Καὶ αὖθις ἐξελθὼν ὁ ὀστιάριος ἀπὸ κελεύσεως, εἰσάγει διὰ τοῦ δεξιοῦ μέρους βῆλον β', τὸν κλῆρον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας· προσκυνήσαντες δὲ καὶ αὐτοὶ ὁμοίως τῇ

VARIÆ LECTIONES.

[98] ἐν τῇ ὁδῷ ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

CPtanus, si hanc conditionem repudiasset, cum Conradum, quamvis ex uxore fratrem, insalutato se CPli abire sivisset, propterea quod voluisset ut a pari tractari, quod Græcus negabat. De Balduino IV rege Hierosolymæ ad eumdem Manuelem in campis Antiochiæ invisente narrat idem Cinnamus p. 107, quod Manuel eum coram admissum in humili sella sedere jusserit, εἶδεν αὐτὸν καὶ προσεῖπεν, ἕδραν δέ τινα χθαμαλὴν καθιζῆσαι παρέθετο. Cui concinit Wilhelm. Tyrius XVIII, 24, de eodem colloquio, *secus eum in sede honesta, sed humiliore locutus est*. Vid. Du Cange ad Joinville p. 318 sqq. et ad p. 86. Hinc patet, quid statui debeat de narratione Bernardi thesaurarii c. 15 de acquisitione terræ sanctæ t. VI Scr. Rer. Ital. p. 668. *His dictis*, ait, *statim jussit* [Alexius] *Godofredum* [Bulioneum] *imperialibus vestibus indutum juxta eum in solio residere — singulis hebdomadibus a festo Epiphaniæ usque ad Ascensionem Domini hyperpyros aureos, quantos duo viri una vice deferre poterant, et insuper numorum capreorum modia decem*. Tantosne honores Godofredo habuerit ille Alexius, qui Boemundo Normanno, Antiochiæ et Baris principi, ad se admitti cupienti, non solum sedere, sed vel stare ex æquali negabat, teste Anna Comnena Alex. p. 401? Qui locus quod ceremonias, quibuscum exteri principes ab imp. CPtanis excipi solebant, bene exprimit, dignus est, qui totus ascribatur. Discimus ex eo, principes CPtaneos exteris non assurrexisse advenientibus, stare eos sivisse et quidem humiliore loco, manum non porrexisse, et flagitasse, ut genu et caput illi erga se inclinarent, neque sivisse eos cum thoracibus, aut, si Du Cangii præferimus interpretationem, cum viris armatis in consistorium intrare. Conditiones igitur, quibus admitti Boemun- C dus cupiebat: hæ erant: Μὴ ἀτίμως ὑποδεχθῆναι παρὰ τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ πρὸ ἓξ σταδίων τοὺς γνησιωτάτους τῶν καθ' αἷμα προσῳκειωμένων αὐτῷ τὴν ἐμὴν ποιήσασθαι προϋπάντησιν. Περὶ δὲ τὴν βασιλικὴν σκηνὴν πελάσαντα ἅμα τῷ τὰς πύλας εἰσιέναι, καὶ αὐτὸν τῆς βασιλικῆς ἐξαναστάντα περιωπῆς ἐντίμως με ὑποδέξασθαι. — Πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὸν βασιλέα τῆς ἐμῆς κρατῆσαι χειρὸς καὶ πρὸς τῇ κεφαλῇ τῆς κλίνης αὐτοῦ παραστῆσαι με, καὶ μετὰ δύο χλαμύδων τὴν εἴσοδον ποιησάμενον μηδόλως εἰς προσκύνησιν κάμψαι γόνυ ἢ τράχηλον τῷ ἀνάκτορι. Audiamus jam, quid horum concessum, quid negatum fuerit. Igitur τὸ μὲν ἐξαναστῆναι τοῦ βασιλικοῦ θρόνου αὐτὸν οὐ προσεδέξαντο, internuntii nempe Alexii, ἀλλὰ καὶ ὡς περιττὴν τὴν αἴτησιν ἀπεπέμψαντο. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο ἀπεδοκίμασαν, ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ κλῖναι γόνυ μήτε τράχηλον εἰς προσκύνησιν τῷ βασιλεῖ. Hæc negata; ista admissa, τὸ τινὰς τῶν πορρωτέρω συγγενῶν μεταβῆναι διά- D στημα ἱκανὸν, καὶ οὕτω τοῦτον προσδέξασθαι — ἀλλὰ δὴ καὶ τὸ τῆς χειρὸς τούτου τὸν βασιλέα ἐφάψασθαι καὶ στῆσαι πρὸς τῷ ἄνωθεν μέρει τοῦ βασιλικοῦ σκίμποδος — item τὸ σὺν δυσὶ χλαμύσιν εἰσελθεῖν οὐκ ἀπεπέμψαντο. Conf. Polyb. p. 1037, ed. Gronov., ubi de Philippi cum Tito colloquio narrat. Traducta fuit a Parthorum regibus hæc superbia ad Romanos imperatores primos, et deinde per hos ad Græcos Byzantinos, ut patet ex Athenæo p. 152 fine, et ex iis, quæ de mensa ἀποκοπτῇ ad p. 142 dicam.

(19) Aut ad hunc aut ad Referendarium pertinet, quod in membranarum margine paulo inferius adscriptum erat ἐν ἄλλῳ (nempe ἀντιγράφῳ) ὁ καστρήσι ς.

προειρημένῃ τάξει καὶ ἀσπασάμενοι τὸν βασιλέα, ἀπέρχονται καὶ ἵστανται ἐν τῷ ἀριστερῷ μέρει τοῦ αὐτοῦ τρικλίνου, καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου. Καὶ ἐξελθὼν πάλιν ὁ ὀστιάριος ἀπὸ κελεύσεως διὰ νεύματος τοῦ πραιποσίτου, εἰσάγει διὰ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους βῆλον γ', ἡγουμένους· εἰσελθόντες δὲ καὶ αὐτοὶ καὶ προσκυνήσαντες ἐκ γ', ἀσπάζονται τὸν βασιλέα ὃν τρόπον καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν, καὶ διελθόντες διὰ τοῦ δεξιοῦ μέρους, ἵστανται ἀπὸ τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων.

A monasteriis præfectos adducit. Qui et ipsi ingressi et ter imperatorem venerati, eum salutant more cæterorum, qui ante ipsos advenerant, servato, et ad dextrum latus digressi, post metropolitas et episcopos stant.

Γ'. Καὶ εἶθ' οὕτως λαβὼν ὁ τῆς καταστάσεως τὸν ῥεφερενδάριον, ῥίπτει αὐτὸν πρὸς τοὺς πόδας τοῦ βασιλέως· ἀσπασάμενος δὲ τούς τε πόδας καὶ τὰ γόνατα αὐτοῦ, ἀναστὰς ἀσπάζεται τὸν βασιλέα, καὶ ἀπελθὼν, ἐν τῷ ἀριστερῷ μέρει ἵσταται μετὰ τοῦ κλήρου τῆς ἐκκλησίας ἐν τῷ αὐτοῦ βαθμῷ, καὶ εὐθέως ὁ τῆς καταστάσεως ἐξέρχεται· νεύων δὲ ὁ βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ, λέγει· « Κελεύσατε. » Καὶ ἀπελθόντες πάντες οἱ εἰσελθόντες διὰ τῶν τριῶν βήλων, ἵστανται ὁμαδὸν ἐν τῷ κατωτέρῳ μέρει τῆς χρυσῆς τραπέζης. Ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης ἀναστάντες, ἵστανται ἐν τῷ ἀνωτέρῳ μέρει τῆς αὐτῆς χρυσῆς τραπέζης, βλέποντες πρὸς ἀνατολὰς, καὶ ποιεῖ ὁ πατριάρχης εὐχὴν συναπτὴν [99] (20), καὶ τελεσθείσης τῆς εὐχῆς, λέγει ὁ πραιπόσιτος· « Κελεύσατε. » Καὶ ἐξέρχονται ἅπαντες οἱ ἱερεῖς τε καὶ ἡγούμενοι, καὶ ὑπερεύχονται τὸν βασιλέα. Ὁ δὲ βασιλεὺς μετὰ τοῦ πατριάρχου εἰσέρχονται [1] εἰς τὸν ναὸν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ φάρου, κἀκεῖσε τελοῦσι τὴν θείαν λειτουργίαν, καὶ στοιχηθέντος τοῦ κλητωρίου, γίνονται μῖνσαι, καὶ οἱ μὲν κληθέντες ἱερεῖς τε καὶ ἡγούμενοι μένουσιν ἐν τῷ παλατίῳ· οἱ δὲ λοιποὶ εἰληφότες χρήματα ἀναχωροῦσι καὶ αὐτοὶ ὑπερευχόμενοι τὸν βασιλέα. Τελεσθείσης δὲ τῆς θείας λειτουργίας, ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας μετὰ τοῦ πατριάρχου καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ· εἰσέρχονται δὲ καὶ οἱ κατὰ συνήθειαν ἱερεῖς ἀπὸ κελεύσεως καὶ ποιοῦσι τὸν στίχον, καὶ εὐλογήσας τὴν τράπεζαν ὁ πατριάρχης, ἀπέρχεται καὶ ἵσταται ἔνδον τοῦ βήλου ἐν τῇ καμάρᾳ τῇ οὔσῃ ἐκ δεξιῶν τῶν ἀργυρῶν πυλῶν (21) τοῦ χρυσοτρικλίνου, καὶ ἐκβάλλει τὸ ὠμοφόριον [2] αὐτοῦ, καὶ λαβόντες οἱ ἱερεῖς, ἤγουν οἱ κουβουκλείσιοι (22), ἐξέρχονται.

III. Sic pariter cerimoniarius referendarium ad pedes imperatoris prosternit: is genua pedesque osculatur; quo facto surgit et imperatorem osculatur: mox ut abiit, in sinistro latere in eodem cum clero gradu stat, et statim cerimoniarius exit, imperator autem præposito signum dat, qui dicit: B Jubete. » Et postquam omnes in tribus velis ingressi abiere, in inferiori latere aureæ mensæ una adstant. Imperator vero et patriarcha surgunt et in superiori parte aureæ mensæ ad orientem versi stant, jubente patriarcha, ut collecta instituatur, quibus finitis, præpositus dicit: « Jubete. » Et egrediuntur sacerdotes et hegumeni omnes imperatori felicia precaturi. Deinde imperator et patriarcha ad templum Sanctæ Deiparæ in pharo divinam liturgiam celebraturi procedunt et instructo convivio, fercula apponuntur, vocatique sacerdotes et hegumeni in palatio manent : cæteri vero, postquam munera accepere, et ipsi fausta imperatori precati abeunt. Peracto divino officio, imperator una cum patriarcha ex ecclesia redit aureumque tricli- C nium cum sacerdotibus, qui stichum faciunt, intrat: patriarcha, postquam mensæ benedixit, abit et intra velum in camera 57 ad dextrum latus argentearum portarum aurei triclinii sita omophorium deponit, quod postquam sacerdotes seu cubicularii accepere, egrediuntur.

Δ'. Ἐκβαλόντες δὲ τοῦ βασιλέως τὸ σαγίον, ὅπερ φορεῖ, καθέζονται ἀμφότεροι ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης ἐν τῇ ἀποκοπτῇ, τραπέζῃ, εἰσενεγκάν-

IV. Imperator autem, postquam sagum, quod gestat, exuit, utrique, imperator et patriarcha, mensæ magnæ accumbunt et semel, allatis a cubiculariis

VARIÆ LECTIONES.

[99] συναπτὴν R., συναπτεῖν cod. et ed. [1] εἰσέρχεται ed. [2] ὠμόφορον cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(20) Est ex idiographia librarii (*edebatur* συναπτεῖν) qui η et ει promiscue habere consuevit. Ita supra p. 54. cap. XIII pro εἰσελθεῖν (ut ibi recte est editum) dederat εἰσελθῆν. Est autem εὐχὴ συναπτὴ vel simpliciter ἡ συναπτὴ *collecta*, oratio, quæ inter psalmos aut alias quasvis prolixiores orationes a diacono pronuntiatur, et psalmos aut preces connectit, συνάπτει, unde ipsi nomen. Vid. DC. Gloss. Gr. h. v. ; vertunt quoque *exclamatio*. Vid. Nicol. Rayæl dissert. ad acoluthiam officii græci t. II, Actor. SS. mens. Junii p. XXX, Heineo. III, p. 278, Gretser. ad Codin. p. 172. Vel etiam sic dicta fuit hæc oratio, quia absque pausa et interpolatione recitabatur. Certe συνάπτειν pro *uno continuo spiritu seriem verborum odarumve recitare* habet Polyænus p. 537.

D (21) Jam aliquoties mentio facta portæ argenteæ, id est argentea lamina obductæ. Succurrit nunc hoc annotare, portam illam argenteam chrysotriclini fuisse opus Constantini nostri Porphyrogenneti. Vid. Script. post Theophan. p. 281. [Erat olim in Basilica S. Petri porta argentea. Mabillon. Iter Ital. p. 244.]

(22) Cubuclisii dignitas est ecclesiastica. Vid. Du Cange Gloss. Gr. h. v., qui tamen fatetur non bene nosse quodnam ejus munus fuerit. [Joannes Cameniata, qui de Thessaliæ excidio scripsit, erat κουβουκλείσιος, ut in titulo appellatur, quod in margine edit. Combefisianæ p. 317, hoc scholio exponitur : Κληρικὸς τῶν ἐν τοῖς οἴκοις τῶν βασιλέων τεταγμένων εἷς.]* Obscure et prave. In fine libelli appellatur ille Cameniata κουβουκλείσιος τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης.

iis vasis, quæ cucumaria vocantur, potum sumunt. Mos enim est, ut dum imperator cum patriarcha convivium celebrat, cubicularii cucumaria afferant. Sic, uti dictum est, mensæ præfectus intrat et in limine portarum argentearum subsistit. Mox imperator præposito, hic mensæ præfecto, signum dat, qui postquam velum manu pulsavit, silentiarii illud sursum tollunt, et amici ingrediuntur; per hanc septimanam enim in unoquoque introitu et exitu ejusdem veli a silentiariis portatur. Ingressi autem amici venerandæ aureæ mensæ imperatoris æque ac appositis tabulis, dumque missus et reliquus apparatus in cœnaculum afferuntur, assident, dumque singuli missus tabulæ imponuntur, imperator patriarcham ad eorum benedictionem invitat. Is igitur unicuique metropolitarum pro sua præcellentia et dignitate id injungit ac benedicit, omnique mensæ ritu peracto, surgunt et imperatori fausta precati abeunt: solus imperator cum patriarcha ad mensam remanet. Postquam vero adhuc semel potum sumpsere, imperator sagum suum induit: vocati sacerdotes intrant, et patriarcha omophorio suo in dicta camera per sacerdotes indutus, abit. Hi stichum faciunt, deinde patriarcha panem benedictum imperatori tradit, sacerdotes egrediuntur, et postquam imperator et patriarcha se adorarunt et salutarunt, ille ad suum cubiculum abit, patriarcham vero præfecti cubiculo et cubicularii excipiunt ipsumque usque ad spatharicii portam comitantur.

A των δὲ τῶν κουβικουλαρίων τὰ κουκουμάρια (23), πίνουσι πρὸς ἅπαξ. Τῇ γὰρ τάξει ταύτῃ εἰσέρχονται τὰ κουκουμάρια διὰ τῶν κουβικουλαρίων, ἡνίκα ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ πατριάρχου ἀριστᾷ· Καὶ εἶθ' οὕτως, ὡς προείρηται, εἰσέρχεται ὁ τῆς τραπέζης, καὶ ἵσταται ἐν τῷ οὐδῷ [3] τῶν ἀργυρῶν πυλῶν. Εἶτα νεύει ὁ βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ, κἀκεῖνος τῷ τῆς τραπέζης. Τοῦ δὲ τῆς τραπέζης νύξαντος τὸ βῆλον μετὰ τῆς χειρὸς, αἴρουσιν αὐτὸ σιλεντιάριοι ὕπερθεν, καὶ εἰσέρχονται οἱ φίλοι· διὰ γὰρ τῆς ἑβδομάδος ἐν ἑκάστῃ εἰσόδῳ καὶ ἐξόδῳ τοῦ αὐτοῦ βήλου ὑπὸ δύο σιλεντιαρίων βαστάζεται. Εἰσελθόντες δὲ οἱ φίλοι, καθέζονται ἐν τῇ τιμίᾳ χρυσῇ τραπέζῃ τοῦ βασιλέως, ὡσαύτως καὶ ἐν τοῖς παρατραπεζίοις, ὡσαύτως καὶ ἐν ταῖς τῶν κλητωρίων εἰσοδιεξόδοις μίνσων τε καὶ λοιπῶν χρειῶν (24)· B ἐν δὲ τῇ εἰσόδῳ τοῦ ἑνὸς ἑκάστου μίνσου ἐν τῇ τραπέζῃ ἀξιοῖ ὁ βασιλεὺς τὸν πατριάρχην πρὸς τὸ εὐλογῆσαι. Ὁ δὲ πατριάρχης προτρέπεται κατὰ μίνσον ἑνὶ ἑκάστῳ μητροπολίτῃ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ προκαθεδρίαν καὶ εὐλογεῖ, καὶ πάσης τῆς τοῦ τραπεζίου ἀκολουθίας τελεσθείσης, ἀνίστανται, καὶ ὑπερευξάμενοι τὸν βασιλέα ἐξέρχονται, καὶ μένει ὁ βασιλεὺς μετὰ μόνου τοῦ πατριάρχου ἐν τῇ τραπέζῃ. Πιόντες δὲ πάλιν πρὸς ἅπαξ ἀνίστανται, καὶ εὐθέως ὁ βασιλεὺς περιβάλλεται τὸ σαγίον αὐτοῦ, προσκληθέντες δὲ καὶ οἱ ἱερεῖς εἰσέρχονται, καὶ περιβαλλόμενος ὁ πατριάρχης τὸ ὠμοφόριον αὐτοῦ ἐν τῇ προλεχθείσῃ καμάρᾳ διὰ τῶν ἱερέων, ἐξέρχεται. Καὶ ποιοῦσι τὸν στίχον, καὶ μετὰ τὸν στίχον ἐπιδίδωσιν ὁ πατριάρχης τῷ βασιλεῖ εὐλογίας, καὶ ἐξέρχοντα οἱ ἱερεῖς, καὶ προσκυνήσαντες ἀμφότεροι ἀλλήλους ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης καὶ ἀσπασάμενοι, ὁ μὲν βασιλεὺς εἰσέρχεται ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ, τὸν δὲ πατριάρχην λαβόντες οἱ ἄρχοντες τοῦ κουβουκλείου καὶ οἱ κουβικουλάριοι, διασώζουσιν αὐτὸν μέχρι τῆς πύλης τοῦ σπαθαρικίου (25).

CAPUT XV.

Observanda in vigilia septimanæ renovationis.

Omnes tunicis albis induti, ut dictum est, in palatium conveniunt, quo aperto, **58** processio novum triclinium, quod Justiniani vocatur, intrat. Hora autem adveniente, cœnaculum paratur ferculaque apponuntur. Vocati ad convivium amici manent, cæteri omnes domum petunt. Imperator egressus, aureæ mensæ in aureo triclinio cum amicis, quos vocari jussit, assidet hi toto convivii ordine peracto, surgunt et omnes domum abeunt. Sciendum est, eumdem morem et sequenti die seu Sabbato ejus septimanæ obtinere.

C

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ παρασκευῇ τῆς διακαινησίμου.

Προέρχονται ἅπαντες ἐν τῷ παλατίῳ ἠλλαγμένοι ἀπὸ λευκῶν χλανιδίων, ὡς προείρηται· ἀνοίξαντος δὲ τοῦ παλατίου εἰσέρχεται ἡ προέλευσις ἐν τῷ νέῳ τρικλίνῳ τῷ καλουμένῳ Ἰουστινιανῷ. Καταλαβούσης δὲ τῆς ὥρας, στοιχεῖται [4] τὸ κλητώριον, εἶθ' οὕτως γίνονται μίνσαι. Καὶ οἱ μὲν κληθέντες φίλοι πίνουσιν, οἱ δὲ λοιποὶ ἅπαντες ἀπέρχονται ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐξελθὼν καθέζεται ἐπὶ τῆς χρυσῆς τραπέζης ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ μετὰ τῶν φίλων, ὧν ἐκέλευσε κληθῆναι, καὶ πάσης τῆς τοῦ τραπεζίου ἀκολουθίας τελεσθείσης, ἀνίστανται καὶ ἀπέρχονται ἕκαστος ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν. Ἰστέον δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ αὐτὴ τάξις παρακολουθεῖ καὶ ἐπὶ τῇ αὔριον, ἤγουν τὸ Σάββατον τῆς αὐσῆς ἑβδομάδος.

VARIÆ LECTIONES.

[3] ἐν τῇ ὁδῷ ed. [4] στείχεται ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(23) Videntur calices ampli ventris ad instar cymbalorum aut dimidiati globi fuisse, et nomen a cucumis traxisse, vasis æneis ventricosis, in quibus aqua solebat calefieri. Lin. 12, pro ὁδῷ leg. est οὐδῷ e codice, ut supra jam monui.

(24) Hæc verba aut huc non pertinent, aut mutila sunt. Ego certe non percipio quid sibi velint. Εἰσοδιέξοδος est vox novæ græcæ compositionis, *introitus et exitus*. Intelligimus igitur ex hoc loco, D singulos missus a patriarcha, aut eo, cui is id muneris deputare voluisset, prius benedictos fuisse, antequam consumerentur, et patriarcham consuevisse metropolitis id delegare, et unum post alterum, singulos ad singulos missus, secundum ordinem Ecclesiarum, quibus præerant, excitasse.

(25) Spatharicium videtur statio aut habitatio spathariorum fuisse, prope Circum, ut ex aliis Nostri locis patet.

ΚΕΦΑΛ. ΙϚ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ Κυριακῇ τοῦ ἀντίπασχα, ἀπιόντος τοῦ βασιλέως ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ.

A

Εἰσέρχεται ἡ προέλευσις ἀπὸ ἀλλαξίμων εἰς τὸ [5] Ἰουστινιανὸν, καὶ περὶ ὥραν τρίτην δίδονται μίνσαι, καὶ γίνεται μεταστάσιμον (26) ἐν τῷ κονσιστωρίῳ, καὶ ἀπέρχονται οἱ δεσπόται εἰς τὸν αὐγουστέα, καὶ ἀλλάσσουσι τὰ διβητήσια καὶ τὰς χλαμύδας καὶ ἐξέρχονται. Καὶ γίνεται ἡ πρώτη δοχὴ, τῶν πατρικίων ἐν τῷ ὀνοποδίῳ· καὶ λέγει ὁ τῆς καταστάσεως· « Κελεύσατε· » καὶ ἐπεύχονται· « Εἰς πολλοὺς χρόνους. » Καὶ ἐξέρχονται ἕως τοῦ μεγάλου (27) κονσιστωρίου, ἔνθα ἵστανται ὕπατοι κονσιστώριον [6] (28) καὶ οἱ λοιποὶ συγκλητικοὶ, καὶ στάντων τῶν δεσποτῶν εἰς τὸ κιβώριον (29) ἐπάνω τῶν προφυρῶν γραδηλίων, πίπτουσιν οἱ συγκλητικοὶ πάντες ἅμα τοῖς B πατρικίοις, καὶ ἀναστάντων αὐτῶν, λαμβάνει ὁ σιλεντιάριος νεῦμα διὰ, (30) τοῦ πραιποσίτου καὶ λέγει· « Κελεύσατε· » οἱ δέ· « Εἰς πολλοὺς χρόνους, » καὶ ἀπέρχονται διὰ τῶν σχολῶν· Τὰ δὲ μέρη ἵστανται κατασφραγίζοντα καὶ μόνον, οἱ δὲ νοτάριοι καὶ οἱ μαΐστορες λέγουσι τοὺς ἰάμβους. Καὶ διὰ τοῦ χυτοῦ ἀπέρχονται εἰς τὰ κατηχούμενα οἱ δεσπόται καὶ μόνον ἅμα τοῦ κουβουκλείου καὶ τῶν σιλεντιαρίων [7] καὶ λειτουργοῦσιν ἐκεῖσε καὶ ἀριστοῦσι [8] μετὰ τοῦ πατριάρχου, καὶ ὑποστρέφοντες φοροῦσι τὰ διβητήσια οἱ δεσπόται καὶ τζιτζάκια, καὶ ὑποστρέφουσιν ὀψικευόμενοι ὑπὸ τῶν πατρικίων καὶ σιλεντιαρίων φορούντων σαγία ἀληθινὰ, καὶ εἰσέρχονται διὰ τοῦ Κυρίου τῆς ἐκκλησίας.

CAPUT XVI.

Observanda Dominica secunda post Pascha, imperatore ad Sanctæ Sophiæ abeunte.

Processio in mutatoriis triclinium Justiniani ingreditur, circa horam tertiam fercula afferuntur et metastasimum in consistorio fit: domini ad augusteum abeuntes, dibetesia chlamydesque mutant et prodeunt. Prima receptio a patriciis in onopodio instituitur, ubi cerimoniarius dicit: « Jubete, » et precantur: « In multa bonaque tempora, » etc. Inde ad magnum consistorium, ubi comites in consistorium cæterique senatores adsunt, procedunt, dominisque in ciborio super porphyreticis gradibus stantibus, senatores omnes una cum patriciis se prosternunt, et postquam surrexere, silentiarius signum per præpositum accipit et dicit: « Jubete; » ipsi vero: « In multa bonaque tempora » acclamant, perque scholas abeunt. Factiones quoque adsunt, tantum imperatorem signantes, notarii vero et magistri iambos dicunt. Domini per concamerationem ad catechumena soli cum cubiculariis et silentiariis abeunt, peractoque ibi divino officio, cum patriarcha convivantur, revertentes dibetesia et tzitzacia gestant, a patriciis et silentiariis stipati, qui saga purpurea gestant, perque ecclesiam Domini ingrediuntur.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλαττειν τῇ τετράδι τῆς μεσοπεντηκοστῆς καὶ τῆς ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Μωκίου προελεύσεως.

Α'. Προέρχονται ἅπαντες οἱ ἄρχοντες ἐννύχιοι ἠλλαγμένοι ἐν τῷ παλατίῳ, ἤγουν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Κυ-

CAPUT XVII.

C **59** *Observanda feria quarta septimanæ quartæ post Pascha et in processione ad templum Sancti Mocii.*

I. Proceres omnes in mutatoriis noctu ad palatium seu ad templum Domini procedunt, quos

VARIÆ LECTIONES.

[5] εἰς τὸν cod. [6] ὕπατοι, κονσιστώριον R. ex script. cod, κονσιστώριο superscripto ο, ὕπατοι κονσιστωρίου ed. [7] ΣΧΟΛ. Ἰστέον, ὅτι τῇ Κυριακῇ τῇ αὐτῇ [ταύτῃ ed.] τοῦ ἀντίπαρχα ἀπέρχεται ὁ βασιλεὺς ἔφιππος ἔμπρατος εἰς τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους [τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου ed.]· νεωστὶ γὰρ τοῦτο ἐξέθεντο. [8] ἀριστῶσι ed,

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(26) *Secessus fit, seceditur in consistorium*, et quidem in Circo, aut prope illum. Pag. enim 416, cf. lego de spathariis τοῦ σπαθαρικίου ἤτοι τοῦ ἱπποδρόμου.

(27) Erat nempe *parvum* quoque consistorium, τὸ χειμερινόν, *hibernum* dictum, magno vicinum. p. 136.

(28) *Stant hypati consistorium*, id est congrediuntur et constant in consistorium, seu in corpus consistens.

(29) Nemo hic de Ciborio sacro vel ecclesiastico cogitet, de quo plerumque ea vox usurpatur, et cui debebat propria esse ex origine: sed intelligitur hic τὸ κιβώριον τοῦ κονσιστωρίου, thronus imperialis in Consistorio sub Ciborio stans, ad quem tribus gradibus porphyretici marmoris ascendebatur. Est proprie κιβώριον originis Hebraicæ בפרת notatque τὸ ἱλαστήριον, arcam fœderis, apud quam expiabantur Judæi; deinde imitamentum ejus et successio in Ecclesiis Christianis, pegma illud quatuor columnis constans et suffultum, tegens altare sub eo positum, tecto sive absidato, θολωτῷ, sive pyramidali, sive tandem plano quadrangulari. Deinde vero propagato et ampliato usu κιβώριον omne illud dictum fuit, quod eumdem usum præstaret, quem Ciborium tribunæ præstat altari, id est quod suppositas sellas hominesve tegit, et ab illapsu radiorum solis, aliarumve aeris injuriarum tuetur, umbraculum, baldachinus: item lectica gestatilis. Glossæ: Βαστέρνα, κιβοῦριν D ἐκ ξύλων, ᾧ ὀχοῦσιν αἱ παρθένοι. Item structuræ illæ aut arcuatæ in summo, aut in conum, pyramidemve assurgentes, super sepulcris. Vid. Du Cange h. v. Veteres quoque reges sub uranisco sedisse, patet e Plutarchi Vitis p. 1389. 3, ed. H. Steph. et e descriptione throni Alexandri M. apud Diodorum Sicul. l. XVIII, et res nota est. De ciboriis ecclesiasticis hoc addam, ob argumenti similitudinem, *arcas* et *ecclesias* ea fuisse dicta. *Coopertura argenti* [id est argentea] *arca S. Apollonii* memoratur in thesauro ecclesiæ Canusinæ apud Murator. t. V Rer. Ital. p. 385. Ademar. Caban. (apud Du Cange v. *Ecelesia* et *Munera*): *Hic composuit super altare Servatoris Ecclesiam ex auro et gemmis et argento, quam vocant Muneram*, id est *minâret*, *turrim*, vel *pharum*. *Propitiatorium* dicunt auctores, quos Du Cange h. v. laudat exacte ad originem Hebraicam vocis Κιπώριν.

(30) Διὰ, *per*, *accipit* νεῦμα, *divinam annulationem ab imperatore per præpositum tanquam per traducem.*

inter patricii, strategi, præpositi, ostiarii et primicerii saga purpurea, eunuchi, protospatharii æque ac barbati protospatharii, spatharocubicularii et cubicularii a camisiis specia purpurea, spatharocubicularii etiam dextralia sua, candidati vero, mandatores et scribones stolas suas pro more gestant. Aperto palatio, quod templo Dei proximum est, imperator scaramangio albo aureis clavis ornato et a præposito coronatus, e porta ejus egreditur, ubi eum patricii et strategi excipiunt. A quibus omnibus stipatus, ad magnam portam excubitorum, ubi scribones promoventur, procedit, et equo ephippio aureos lapidibus et unionibus ornato, in cujus quatuor pedibus et cauda tæniæ seu brandea pendent, vectus, per cortinam et chalcen transit. Patricii, strategi et cubiculo præfecti cum universo senatu, saga purpurea gestantes, extra cortinas equis conscensis, cum silentiariis, expræ-

A ρίου, φοροῦντες σαγία ἀληθινὰ, πατρίκιοί τε καὶ στρατηγοὶ, πραιπόσιτοί τε καὶ ὀστιάριοι καὶ πριμικήριοι· οἱ δὲ εὐνοῦχοι πρωτοσπαθάριοι * (31) σπέκια ἀληθινὰ, ὁμοίως δὲ καὶ οἱ βαρβάτοι πρωτοσπαθάριοι, οἱ δὲ σπαθαροκουβικουλάριοι καὶ οἱ κουβικουλάριοι ἀπὸ καμινσίων, βαστάζοντες οἱ σπαθαροκουβικουλάριοι καὶ τὰ διστράλια αὐτῶν, οἱ δὲ κανδιδάτοι καὶ μανδάτορες, ὡσαύτως καὶ οἱ σκρίβωνες, τὰς ἑαυτῶν στολὰς, ὡς εἴθισται αὐτοῖς· ἀνοίξαντος δὲ τοῦ παλατίου ἐπὶ τοῦ Κυρίου (32), φορῶν ὁ βασιλεὺς σκαραμάγγιον δίασπρον (33) χρυσόκλαβον καὶ στεφθεὶς ὑπὸ τοῦ πραιποσίτου, ἐξέρχεται ἔξω τῆς πύλης τοῦ Κυρίου, καὶ δέχονται αὐτὸν ἐκεῖσε πατρίκιοι καὶ στρατηγοί. Καὶ δηριγευόμενος ὑπ' αὐτῶν πάντων, ἐξέρχεται μέχρι τῆς μεγάλης πύλης B τῶν ἐσκουβίτων, ἐν ᾗ καὶ οἱ σκρίβωνες προβάλλονται· ἱππεύει δὲ ἐκεῖσε ὁ βασιλεὺς ἐφ' ἵππου ἐστρωμένου ἀπὸ σελοχαλίνου χρυσοῦ διαλίθου χειμευτοῦ (34),

VARIÆ LECTIONES.

* ἀσπαθάριοι od.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(31) Id est protospatharii (*edebatur* ἀσπαθάριοι). Sæpe α inat compositione πρῶτον valet. In membranis quidem nostris α illius notionis aut triangulo æquicruri, basi destituto, aut transversa virgula / designatum erat. Ad prius idque frequentius exemplum curavi ego, in illa parte, quæ sub meis oculis impressa fuit, a typographis hunc characterem poni, α'. Mos ille, α pro πρῶτος scribendi, antiquus est. Artemidorus aquilam in Onirocriticis ait *primum annum* notare. Ergo ἀετός idem est atque α' ἔτος, id est πρῶτον ἔτος. Locus hic est p. 107, lin. 17: Σημαίνει δὲ ὁ ἀετὸς καὶ τὸν ἐνεστῶτα ἐνιαυτόν. Ἔστι γὰρ τὸ ὄνομα αὐτοῦ γραφὲν οὐδὲν ἄλλο ἢ πρῶτον ἔτος. Quia vero πρῶτος et εἷς eodem signo ᾱ solebant exprimi, factum fuit, ut socordes aut imperiti librarii lectoresve aut typothetæ unum pro altero ponerent e. c. ἡ μία τῶν Σαββάτων reperitur pro ἡ πρώτη τῶν Σαββάτων, *die Paschatis festo*, qui error e signo ᾱ aut α' natus fuit.

(32) Ita quoque M. Ego vero non dubito quædam hic excidisse.

(33) Amant Græci recentiores particulam διὰ et δί in compositis colores notantibus præponere, ut διροδον, δικίτρινον, διβένετον, etc. Nihil auguet hoc significationem, sed notant ea simpliciter *album*, *roseum*, *citrinum*, *venetum*, etc. Retinent quædam eorum adhuc Itali, ut *diaspro*. Διὰ vero in hac compositione exprimit *incrustationem*, significat, hunc illumve colorem in rei extima superficie conspicuum esse. Ita dicitur διάχρυσον, non quod totum aureum est, sed quod aureum apparet. Sane p. 369 et 382, ἀργυρᾶ διάχρυσα opponuntur ὁλοχρύσοις. Contra vero Du Cange v. *Diagnatus* asseverat, διὰ in talibus compositionibus valde augere significationem, ideoque *diacitrinus* vertit *coloris citrini intensioris*; *diacynthinus*, *hyacinthini coloris intensioris*, etc. Sed annon potius διὰ in his coloribus maculositatem, nonuniformitatem, τὴν ποικιλότητα coloris notat? διρόδινος, *sparsum maculis roseis*, χρυσόκλαβον, *aureis clavis ornatum*, vel *aureo clavo*. Si nempe clavus pro longa lata tænia purpurea vel aurea sumatur. Sed putant viri docti clavos fuisse nodos, circellos, quibus vestes arcte ad corpus astringuntur, continentur, *Knöpfe*, *des boutons*. Veteres gestasse tales in vestibus nodos, saltim minutæ sortis homines, ut milites, apparitores, etc., apparet ex Menologio Basiliano t. II, p. 143. Goar. ad Theophan. p. 207, κλαβίον interpretatur *circulus* et Du Cange χρυσοκλαβαρικόν, *circellis aureis ornatum* (Gloss. Gr. v. Ἀήρ, p. 34), Goar autem ad Codin. p. 45, in margine vertit *opere phrygio auro ductili pictum*. Conf. idem p. 47, n. 3, et initio capitis 4, p. 50, κλαπωτός (quod idem atque κλαβωτός)] vertit *filis sericis auro tectis textus*. *[Vid. Du Fresne ad Joinvill. p. 295.]* Verum non meminerant viri docti, quid clavus esset. Est nempe lata, seu lignum longum, gracile, non admodum latum, sed per omnia ejusdem cressitiei et latitudinis. Unde lata tænia purpurea tunicæ prætexta *clavus* dicta fuit. Docte vocis significationem exposuit Salmasius ad Scr. II. Aug. I, p. 279 sqq., ubi docuit quid *clavus*, C quid *cursus clavularis*, quid *plaustra clavularia* fuissent.

(34) Exponendum mihi cum esse sentiam de re obscura, et attingendas artes mihi prorsus ignotas, picturam nempe illam, quæ smaltitum vel *email* appellatur, veniam statim in ingressu hujus disputationis deprecor, si de rebus incompertis, ut cæcus, quod in proverbio aiunt, de coloribus disputo. Scribitur modo χειμευτόν, modo χυμευτόν, utrumque recte. Nam si χειμών dicitur a χέω, potest quoque χεῖμα dictum fuisse, quamvis κέχυμαι frequentetur in libris, unde χυμευτόν. Et sane χήρᾳ περιχειμένον εὐνῇ (pro περικεχειμένον vel περικεχυμένον) dixit Herodes Atticus in Dedicatione statuæ Regillæ vers. 21, ubi non opus erat Salmasio reponere περικείμενον. Nam περιχεῖσθαι εὐνῇ, *sese circumfundere stragulis*, verbum in ea re proprium est. Vid. Athen. p. 484, ἀναπαύου μικρῶς περιχεάμενος. Dixerunt veteres χῦμα non tantum liquidum aliquid, sed etiam massam solidam, cujus super-D ficies æquabilis, nitida, velut vitrum aut glacies esset. Ita Sophocles apud Stobæum in Eclogis Grotianis p. 263, χυμόν appellat *aquam congelatam*, accretum digitis glaciei frustum, amorem glaciei comparans. Dubium igitur, χυμευτόν sitne id, quod Latini medio ævo *fusile* appellabant, id est, non cusum malleo diductumque vi, sed ex fervente liquido metallo una fusione in debitam formam coactum; an sit ejusmodi compositio, qualis erat, testibus auctoribus, illa mensa sacra, a Justiniano M. in Sancta Sophia a se condita dedicata, fundo aureo, sed cui contritæ gemmæ, margaritæ, argentum aliæque materiæ pretiosæ admistæ et in unam massam conflatæ atque colliquatæ erant; an tandem fuerit χυμευτόν smaltitum, quale nostrum hodiernum est; aut alia quædam ratio imagines in

ἠμφιεσμένου ἀπὸ μαργάρων· ἐν δὲ τοῖς τέσσαρσι ποσὶ τοῦ αὐτοῦ ἵππου καὶ τῇ οὐρᾷ πράνδιοι πέτασοι ἀποκρέμανται, καὶ διέρχεται διὰ τῶν κορτίνων καὶ τῆς χαλκῆς. Οἱ δὲ πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ καὶ ἄρ-

A fectis et cerimoniario, in medio ipsorum procedente et pompam ordinante, imperatorem comitantur; reliqui pedibus euntes hi sunt: spatharii dextralia scutariaque sua gestantes, candidati simili habitu,

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

metallis pingendi. Nulla harum conjecturarum caret specie, quod de singulis ostendam.

Fusile appellabant Latini, ut dixi, oppositum cuso malleis. Memorabilis est locus apud Du Cange v. *Absida*, id est, sandapila reliquiis sanctorum onusta. *Absida, quam deferebant, erat fusilis ex auro et argento, quod electrum dicitur.* Scilicet illa a composito, qua ad auri tres partes quarta argenti accederet, *electrum* dicebatur illo ævo; v. Chilmead, ad Malal. t. II, p. 161, et DC. v. *Freda* et *Capa cum tintinnabulis*. Utrumque idem valet, *fusile* et *electrum*; nempe *elictum*, eliquatum, fusum; adeoque idem cum χυμευτῷ esse potest; et potuerunt secuta tempora idem χυμευτόν, id est χυμόν appellasse, quod priores fusum, fusile et electrum. At quid sunt *imagines fusili opere cælatæ*. Chronicon Abbatiæ B S. Trudonis l. VI, p. 403, apud Du Cange memorat *pelviculam intus habentem imaginiolas fusili opere cælatas*. Non possum aliter animo concipere quam fuisse pelvim, quæ non cusa malleo, sed et crucibulo et forma quadam argillacea, in qua effictæ prius fuissent illæ imagines, fusa fuerit; qualia necesse quoque est ut fuerint *vitrea vascula anaglypha fusilitate cælata*, quæ citat Petrus Damianus in Vita S. Odilonis, Nam alias contradicere sibi videtur, qui *fusilitate cælatum* dicit. Accipiendum igitur vocabulum *cælatus* pro habente figuras exstantes, easque non cœlo insculptas, sed ab illa forma, in quam vitra fusa fuerunt, sub ipsa fusione et congelatione impressas. Fuitne talis quoque discus, quem *speciosis imaginibus incaustis insculptum* dicit Joannes Damascenus in Synodica ad Theophilum imperatorem: Ψηλάφησον καὶ ἴδε τὸν μέγιστον αὐτοῦ δίσκον, εἰς ὅνπερ ἐγκαυστικοῖς καλλιεργήμασιν ὁ μυστικὸς τοῦ Χριστοῦ δεῖπνος μετὰ τῶν δώδεκα ἀποστόλων ἐγκεκόλαπτο. Intelligerem locum, si auctor aut omisisset ἐγκαυστικοῖς, aut pro ultima voce dixisset ἐγγέγραπτο. Jam vero non potest aliter accipi, quam fusum fuisse hunc discum formatumque in forma, quæ ipsi signa sua imprimeret. Adeoque erunt τὰ ἐγκαυστικὰ καλλιεργήματα formosæ imagines per fusionem impressæ. Aut sic quoque potest locus reddi: insculptas cœlo figuras deinceps coloribus incrustatas, et hos colores super igne vivo inustos fuisse. Quo de genere picturæ deinceps dicetur.

Dixi porro, τὸ χυμευτόν esse posse illam compositionem, quam Græci novi electrinam appellant, mensæ magnificentiam enarrantes, quam aræ S. Sophiæ Justinianus instravit. Si talis fuit illa compositio, qualem Græculi perhibent (at mihi quidem somniare videntur, et nugas suas Justiniano affingere), fuit procul dubio ridicula et insana; fuit tamen ætas illa stultitiæ omnis capax. Audiamus igitur, qualis ea fuerit compositio. Χρυσὸν καὶ ἄργυρον, ait Codinus apud Du Cange ad Paulum Silentiar. p. 567, qui plura hac de mensa habet, λίθους τε τιμίους ἐκ πάντων, μαργαρίτας, χαλκὸν, σίδηρον, μόλιβδον, ὕελον, καὶ πᾶσαν ὕλην τετριμμένην καταμίξαντες ἀμφότερα καὶ χωνεύσαντες ἔχωσαν ἀββάκιον. Alius ait: Justinianum coactis omnibus, quæ terra, aer et aqua ferunt pretiosis vilibusque, τὰ μὲν κρείττονα καὶ τιμιώτερα πλείω, τὰ δὲ ἐνδεέστερα ἐλάττω, τὰ τηκτὰ τήξας, τὰ ξηρὰ ἐπέβαλεν, καὶ οὕτως εἰς τύπον ἐπιχέας συνεπλήρωσεν αὐτήν. Ὅθεν καὶ ποικίλη φαινομένη θάμβος παρέχει τοῖς εἰς αὐτὴν ἀτενίζουσιν. Ibidem citat Du Cange e Glossis ms. hæc: Ἤλεκτρον χάλκωμα καθαρὸν ἢ ἀλλότυπον χρυσίον, μεμιγμένον ὑέλῳ καὶ λίθοις, οἵας ἦν κατασκευῆς ἡ τῆς Ἁγίας Σοφίας τρά-πεζα. Videtur tamen talis compositio ne quidem possibilis esse. Quapropter crederem potius, tabulæ illi Justinianeæ infixas fuisse gemmas et margaritas, et fumo aliisve chymicis liquoribus adspersos varios colores, ut in variis distantiis spectanti varios colores exhiberet. Frenum et sella, quæ Nostro memorantur, tali auro χυμευτῷ vestita, possunt ad hunc modum auro fuso in varias formas et gommis atque margaritis ope glutinis cujusdam infixis resperse fuisse.

Sed potuere quoque picta fuisse imaginibus. Certe sunt loca, in quibus χύμευσις notare videtur picturam in metallo, sive jam illa adhuc recens et madida, ut maneret, incocta metallo fuerit, sive illi superinducta crusta vitrea etiam incoquenda, sive tandem laminæ tenues aureæ argenteæve coloratæ pro lubitu pictoris eo modo primum componerentur, deinde vi ignis colliquarentur, et conferruminarentur, ut in musivis cum vitreis staminibus fiebat. Sane non ignorasse veteres artem metalla colorandi patet ex Plutarchi Pericle pag. 289 antep. ed. H. Stephani, ubi aic distinguendum: Βαφεῖς χρυσοῦ, *tinctores auri*, μαλακτῆρες ἐλέφαντος *emollitores eboris*, ad inde conficienda varia corpora. Narrat quoque Philostratus l. I Vit. Apoll. Tyan. p. 71, Indos habuisse imagines e variis metallis compositas, varieque coloratas. Quæ quamvis fabulosa sint et conficta, apparet tamen, Philostratum ea ad sui sæculi morem confinxisse, quod non fuisset facturus, si modus metalla pingendi, aut varii coloris metalla in unius imaginis massam componendi notus tunc nondum fuisset. Si certe constaret, quid fuisset medio ævo *smaltitum opus*, posset dici, quid fuerit τὸ χυμευτόν. Nam unum idemque fuisse C utrumque, admodum probabile fit, cum aliis ex argumentis, tum e loco Chronici Casinensis, III, 33, ubi dicuntur peritissimi artifices operis smaltiti Byzantio petiti fuisse, illo propemodum tempore, quo τὰ χυμευτά in usu CPoli erant. *Ad regiam urbem quamdem de fratribus cum litteris ad imperatorem, et auro XXXVI librarum pondo, transmittens, auream ibi in altaris facie tabulam cum gemmis ac smaltis valde speciosam parari mandavit, quibus videlicet smaltis nonnullas quidem ex Evangelio, fere autem omnes B. Benedicti miraculorum insigniri fecit historias.* Videor tamen mihi verba hæc bene considerans, ex iis intelligere, fuisse smalta vitra metallicis liquoribus imbibitis varie colorata, quæ comminuta stylo tollerentur et pro lubitu pictoris disponerentur super metallo, fornaci deinceps immittendo toto apparatu, quo vitra ad certum gradum cum metallo pariter liquefacta coalescerent in solidum. Adeoque χύμευσις et ἔγκαυσις idem fue- D runt. Constant. Vit. Basil. Macedon. p. 203, ἀργυρὸν στιβαρὸν μετ' ἐγκαύσεως memorat, et eadem pagina, versu, trabem auream, in qua Christi imago μετὰ χυμεύσεως ἐντετύπωται. *Auri petiæ smaltitæ* apud Anastas. in Benedicto III videntur tabellulæ aureæ esse cum pictis smalto et inustis imaginibus, *Rete totum*, ait, *e gemmis albaveris et bullis aureis, inclusas etiam auri petias in se habens smaltitas.* Fuisse smaltum veteribus idem, quod nobis est, nempe cylindrulos cavos vitreos varie coloratos, quales quidam filis sericis assutos auris vestarum seu tunicarum adhuc hodie gerunt, patet e Chronici Casinensis III, 57, ubi *coopertiorum sericum altaris memoratur cum urna* [id est *ora*] *purpurea ornatum margaritis ac smaltis*. Conf. Du Cange v. *Pernæ*, ubi *smalta impernata* sunt cylindri smaltinæ aut filis ad modum pernarum seu perlarum

scribones et mandatores cum virgis suis, omnes imperatorem utrinque ambientes; in medio eorum silentiarii quatuor, virgas aureas gemmis ornatas gestantes, procedunt.

A χοντες τοῦ κουκουβουκλείου μετὰ πάσης τῆς συγκλήτου, φοροῦντες σαγία ἀληθινά, ἱππεύουσιν ἔξω τῶν κορτίνων, καὶ οὗτοι μὲν ἐφ' ἵππων δηριγεύοντες τὸν βασιλέα μετὰ σιλεντιαρίων καὶ ἀποεπάρχων καὶ τοῦ τῆς καταστάσεως διερχομένου ἐν τῷ μέσῳ καὶ ἱστῶντος τὴν προέλευσιν, οἱ δὲ πεζοὶ οἱ δηριγεύοντες τὸν βασιλέα εἰσὶν οὗτοι· σπαθάριοι βαστάζοντες διστράλια, φοροῦντες καὶ τὰ σκουτάρια αὐτῶν, κανδιδάτον βαστάζοντες ὁμοίως, σκρίβωνες καὶ μανδάτορες βαστάζοντες τὰ βεργία αὐτῶν, πάντες δὲ οὗτοι ἔνθεν κἀκεῖσε δηριγεύουσι τὸν βασιλέα, ἐν δὲ τῷ μέσῳ αὐτῶν σιλεντιάριοι τέσσαρες, βαστάζοντες χρυσᾶ διάλιθα βεργία, φοροῦντες σαγία ἀληθινά.

II. Ab his omnibus partim equis, partim pedibus euntibus stipatus imperator, per forum, taurum, philadelphium, forum bovis, xerolophum et hexacionium transit. Postquam vero in trivium, ubi templum S. apostoli Onesimi situm est, pervenit, dextrorsum deflectens, per S. Jacobi Persæ transit; inde templum S. martyris Mocii petit. **60** Baptisterium autem ingressus, ubi ad scalas narthecis pervenit ibique manus lavit, per narthecem transit, patricii autem et strategi cum senatu prope portam in cochleam ducentem adstantes, fausta imperatori eo quo diximus modo apprecantur. Deinde a præfectis cubiculo et imperatoriis ministris, cerimoniario et silentiariis cinctus, per cochleam ascendit, et paulo ad sinistram declinans, per catechumena narthecis ad suum cubiculum transit, quod ingressus, dibetesium album mutat, eunuchi protospatharii dibetesia alba et sabana mutant, suosque spathobaculos et spathas gestantes, a tergo imperatoris, ut ipsis mos est, procedunt. Cerimoniarius ingressus præpositum monet, tempus processionis cum patriarcha instare, quod is imperatori indicat. Quo e cubiculo suo in catechumena super

Β'. Δηριγευόμενος δὲ ὑπ' αὐτῶν πάντων ὁ βασιλεὺς ὑπό τε πεζῶν καὶ ἐφίππων, διέρχεται διά τε τοῦ φόρου καὶ τοῦ ταύρου, τοῦ φιλαδελφίου, τοῦ βοὸς, τοῦ ξηρολόφου καὶ τοῦ ἑξακιονίου. Καταλαβὼν δὲ ἐν τῇ τριόδῳ, ἔνθα ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου Ὀνη-
B σίμου, ἐκνεύει δεξιᾷ καὶ διέρχεται διὰ τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου τοῦ Πέρσου· ἀπὸ δὲ τῶν ἐκεῖσε εἰσέρχεται ἐν τῷ σεπτῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου μάρτυρος Μωκίου. Εἰσελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ λουτῆρι καὶ διελθὼν μέχρι τῶν γραδηλίων τῶν ἀνερχομένων ἐν τῷ νάρθηκι, κἀκεῖσε νιψάμενος, διέρχεται διὰ τοῦ νάρθηκος, στάντες δὲ οἱ πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ μετὰ τῆς συγκλήτου πλησίον τῆς εἰσαγούσης πύλης εἰς τὸν κοχλίαν, ἐπεύχονται τὸν βασιλέα, ἕκαστος αὐτῶν ὡς προείρηται. Ὁ δὲ βασιλεὺς δηριγευόμενος ὑπό τε τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου καὶ βασιλικῶν οἰκειακῶν, τοῦ τῆς καταστάσεώς τε καὶ σιλεντιαρίων, ἀνέρχεται διὰ τοῦ κοχλίου, καὶ μικρὸν ἐκκλίνας ἀριστερὸν, διέρχεται διὰ τῶν κατηχουμενίων τοῦ νάρθηκος καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸν κοιτῶνα αὐτοῦ, καὶ εἰσελθὼν
C ἀπαλλάσσει διβητήσιον ἄσπρον, οἱ δὲ εὐνοῦμοι πρωτοσπαθάριοι [10] ὑπαλλάσσουσι διβητήσια ἄσπρα καὶ σαβάνια (35), βαστάζοντες καὶ τὰ σπαθοβάκλια αὐ-

VARIÆ LECTIONES.

[10] ἀσπαθάριοι ed. et sic deinceps ubique

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

fconsertæ, aut margaritis intermixtæ. Non infrequens smalti et smaltiti operis mentio apud scriptores medii ævi. Conf. Du Cange hac voce in Gloss. Lat. et in Græco v. Σμάγδος. Ita enim Græci efferebant pro σμάλτος et σμαγδόνειν pro σμαλτοῦν. Fallitur tamen vir doctus, illam vocem a *malto* vel *malta* repetens, quæ architectis *solida mentum* notet. *Malta* huc non pertinet. Est enim Arabicæ originis: *malat* notat *cæmento consolidare murum*, et *maldt cæmentum*, et omne malagma, quod struem lapidum consolidat, coagmentat. *Smaltum* autem est Germanicum vocabulum, *liquatum* vel *liquorem* χυμὸν notans.

Jam intelligatur, quid sint χυμευταὶ λίθων χρυσοκολλήτων in illo Anastasii Sinaitæ, quod Du Cange ad χειμευτόν citat: οὐ γὰρ δὴ χρυσοχόους ἡμᾶς καὶ λιθουργοὺς καὶ χειμευτὰς χρυσοκολλήτων λίθων ἀπεργάσασθαι βουλομένη ἡ Γραφὴ καὶ παιδεύουσα ταῦτά φησι. Sunt procul dubio coloratores, tinctores gemmarum; unde constat, illa quoque tempora novisse artes gemmas adulterandi. Χυμὸς Græcis liquorem coloratum in specie notat; et quia chymiæ hoc opus est metallorum aliarumque rerum colores producendi et mutandi, hinc nomen arti mansit quod Arabes suo articulo *al* auxerunt, unde alchymia nata est. Vid. Du Cange v. *Inquimatizare*, quod nihil aliud est, quam ἐγχυματίζειν.

Non confundendum hoc opus cum opere de nigello, cælaturæ specie, quam credo Græcis ignoratam prorsus fuisse. Vid. Ciampin. Monument. Vet. t. I, p. 35, et Du Cange v. *Nigellum* et Μέλαν, ubi tamen τὸ μέλαν, quod Theophanes et Cedrenus memorant, cum hoc nigello prorsus nihil habet commune, sed est glastum, quod vulneribus acu in carne factis infricatur, et sic stigma facit. Opus de nigello videtur esse tabula illa Isiaca, vulgo Bembina dicta, Taurini asservata, ex illis, quæ de ea Keyslerus t. I Itiner. pag. 194 retulit. Liceat mihi adhuc unum locum huc quodammodo pertinentem illustrare. Citat Du Cange in v. *Mazer hæc e* Doubleto: *Le hanap du roy S. Louis, dans lequel il beuvoit, fait de madre avec son couvercle de même matière, garny d'un pied d'argent doré, et dedans iceluy ha-* D *nap, au milieu du fond, un émail de demy rond taillé de fleurs de lys d'or à champ d'azur.* Vocabulum *madre* est Arabicum, *madr*, *glebam* vel *bolum* significans, et in specie illam præstantiorem, e qua porcellanæ fiunt. Sed pergamus.

(35) Sabana, lintea, sudori et sordibus faciei atque manuum abstergendis. Vid. Du Cange Gloss. utroque. Heinecc. III, 138. Ni fallor, jam alibi monui, vocem hanc Arabicæ originis esse mihi videri *saouân*, τὰ ποτεθησαυρισμένα, τὰ ἀπόθετα, a *sân*, *custodivit*, præsertim vestem in arca a pulvere, fumo et sordibus contactus. Βαστάζειν et φορεῖν solet Noster sæpe jungere, et illud quidem dicit de armis et rebus, quæ manu librata gestantur, ut dextralia, vel secures dextrales, hastæ vel hallebardæ, virgæ, quales sunt ostiariorum; φορεῖν autem de rebus usurpat, quæ in et ab ipso corpore gestantur dependentes e loro, aut aliunde, ut gladius e balthea dependens. Vix unquam vidi Nostrum hunc morem

τῶν, φοροῦντες καὶ τὰ σπαθία αὐτῶν, διέρχονται A ὄπισθεν τοῦ βασιλέως, ὡς εἴθισται αὐτοῖς. Ὁ δὲ τῆς καταστάσεως εἰσελθὼν δηλοῖ τῷ πραιποσίτῳ, ὡς ὅτι ἤγγισεν ὁ καιρὸς τῆς λιτῆς μετὰ τοῦ πατριάρχου, ὁ δὲ πραιπόσιτος εἰσελθὼν δηλοῖ τῷ βασιλεῖ. Τοῦ δὲ βασιλέως ἐξελθόντος ἐκ τοῦ κοιτῶνος αὐτοῦ ἐν τοῖς κατηχουμενίοις ὕπερθεν τῶν βασιλικῶν πυλῶν, εἰσέρχονται οἱ βεστήτορες καὶ ὑπαλλάσσουσι τὴν χλανίδα τὸν βασιλέα, τὰ δὲ ἐκεῖσε κρεμάμενα βῆλα ἐν τοῖς κατηχουμενίοις κουβικουλάριοι ποιοῦσιν. Ἐξελθόντα δὲ τὸν βασιλέα ἐκ τῶν βήλων καὶ δηριγευόμενον [11] ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, δέχονται ἐκεῖσε ἔξω τοῦ βήλου πατρίκιοί τε καὶ στρατηγοί, καὶ πεσόντες προσκυνοῦσι, καὶ νεύει ὁ πραιπόσιτος ἀπὸ κελεύσεως τὸν τῆς καταστάσεως, κἀκεῖνος λέγει· « Κελεύσατε· « αὐτοὶ δὲ ὑπερεύχονται τὸ, « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. « Καὶ δηφιγευόμενος ὑπὸ πάντων φορούντων τὰ χρυσόταβλα αὐοῶν χλανίδια, κατέρχεται τὸν κοχλιᾶν, καὶ δέχοντάι αὐτὸν πάλιν ἐκεῖσε, ἤγουν ἐν τῷ πληρώματι τοῦ κοχλιοῦ, πατρίκιοί τε καὶ στρατηγοὶ σὺν πάσῃ τῇ συγκλήτῳ, καὶ πάντων πεσόντων, νεύει ὁ πραιπόσιτος ἀπὸ κελεύσεως τῷ σιλεντιαρίῳ, κἀκεῖνος λέγει· « Κελεύσατε· » αὐτοὶ δὲ ὑπερεύχονται· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. »

A imperatoriis portis ingresso, vestitores intrant tunicamque imperatoriam mutant, vela autem in catechumenis cubicularii suspendunt egressumque e velis imperatorem et a præfectis cubiculo stipatum patricii et strategi extra velum excipiunt et prono in terram vultu adorant : præpositus a mandato cerimoniario signum dat et dicit : « Jubete ;» illi : « In multa bonaque tempora, » acclamant. Sic ab omnibus tunicas aureis segmentis gestantibus stipatus, per cochleam descendit, ubi ipsum rursus in plenitudine ejus patricii et strategi cum universo senatu excipiunt, et postquam omnes in terram prociderunt, præpositus a mandato silentiario signum dat; hic dicit : « Jubete ; » ipsi pariter. « In multa bonaque tempora, » ei acclamant.

Γ'. Δηριγευόμενος δὲ ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε, B διέρχεται διὰ τοῦ νάρθηκος, καὶ ἐξελθὼν τὴν οὖσαν ἄντικρυ τῶν βασιλικῶν πυλῶν τοῦ μεγάλου ναοῦ πύλην, κατέρχεται τὰ γραδήλια, καὶ ἐκκλίνας ἐξ ἀριστερᾶς, ἐξέρχεται τὴν πύλην, δι' ἧς εἴθισται αὐτῷ καθ' ἑκάστην προέλευσιν διέρχεσθαι, καὶ ἀπαντᾷ τὴν λιτὴν ἐν τῇ μέσῃ, καὶ ἅψας νηροὺς καὶ εὐξάμενος, προσκυνεῖ τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν καὶ τὸ ἄχραντον Εὐαγγέλιον, εἶτα προσκυνήσαντες ἀμφότεροι, ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, διέρχεται ἔμπροσθεν τῆς λιτῆς, δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν κατὰ συνήθειαν, διὰ τοῦ λουτῆρος, καὶ ἀνελθὼν τὰ εἰσάγοντα γραδήλια ἐν τῷ νάρθηκι, εἰσέρχεται εἰς τὸν αὐτὸν νάρθηκα καὶ καθέζεται ἐπὶ σελλίου χρυσοῦ ἐξ ἀριστερᾶς τῆς εἰσαγούσης ἀπὸ τῶν βάθρων μέσης πύλης, ἐκδεχόμενος μέχρις ἂν καταλάβῃ ὁ πατριάρχης μετὰ λιτῆς. C Καὶ τούτου γινομένου καὶ μέλλοντος τοῦ τιμίου σταυροῦ εἰσέρχεσθαι τὴν εὐώνυμον τῶν γραδηλίων πύλην, ἀνίσταται ὁ βασιλεὺς, καὶ ἀνελθέντος τοῦ πατριάρχου τὰ γραδήλια, ἀπέρχεται ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ πατριάρχου, καὶ [12] ἵστανται ἀμφότεροι ἐν τῷ οὐδῷ [13] τῶν βασιλικῶν πυλῶν, καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἅψας κηροὺς εὔχεται, ὁ δὲ πατριάρχης τελεῖ τὴν εὐχὴν τῆς εἰσόδου τῆς θείας λειτουργίας, καὶ εὐξάμενος ὁ βασιλεὺς ἐπιδίδωσι τὰ κηρία τῷ πραιποσίτῳ· τελεσθείσης δὲ καὶ τῆς εὐχῆς [14], προσκυνεῖ τὸ ἄχραντον Εὐαγγέλιον καὶ τὸν τίμιον σταυρόν. Καὶ ἐπιλαβομένου τοῦ βασιλέως τῆς χειρὸς τοῦ πατριάρχου, διέρχονται μέσον τοῦ ναοῦ καὶ διὰ τῆς δεξιᾶς πλαγίας τοῦ ἄμβωνος εἰσέρχονται ἐν τῇ σωλέᾳ, καὶ D ἀπελθόντων μέχρι τῶν ἁγίω θυρῶν, ὁ μὲν πατριάρ-

III. His comitantibus imperator per narthecem transit, et e porta magni templi imperatoriis obversa prodiens, per gradus descendit, et ad sinistram declinans, per portam, per quam egredi in omnibus processionibus solet, exit, in media processioni occurrit, et cum cereis ardentibus precatus, venerandam et vivificam crucem sanctumque Evangelium adorat. Postquam vero imperator et patriarcha se invicem adorarunt, ille cum solemni comitatu per baptisterium ante processionem transit, et postquam per scalam narthecis ascendit, 61 ipsum narthecem intrat ibique ad sinistram mediæ portæ, quæ a scalis ducit, in sella aurea sedet, usque dum patriarcha cum processione advenerit, exspectans. Quo facto, dum veneranda crux per sinistram portam scalæ ingressura est, surgit imperator, et ascendente patriarcha per scalam, imperator cum patriarcha recedit, et ambo in limine imperatoriarum portarum subsistunt, ubi imperator quidem cum accensis cereis precatur, patriarcha autem preces introitus divini officii recitat, et precatus imperator cereos præposito tradit : finita precatione, sanctum Evangelium ac venerandam crucem adorat. Mox patriarcham manu prehendit unaque cum eo per medium templum et dextrum ambonis latus soleam intrat, et ad sacras januas progressi, patriarcha sacrarium, æque ac imperator, postquam precatus est et cereos præposito dedit, ingreditur. Sacrarium ingressuro, metropolitæ sanctas januas pro more inclinant, et postquam cruces eis affixas adoravit, sacrarium intrat,

VARIÆ LECTIONES.

[11] δηριγευομένων cod., et mox δέχονται αὐτὸν ἐκ. [12] τὰ γραδήλια — πατριάρχου, καὶ om. ed. [13] τῇ ὁδῷ ed. [14] δὲ τῆς εὐχῆς ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

deserere. Paulo ante tamen p. 59, ait βαστάζοντες διστράλια, φοροῦντες καὶ τὰ σκουτάρια αὐτῶν, ubi βαστάζειν potius videatur dici debuisse de scutis ; nisi forte non manu ea libraverint, et librata gestaverint, sed e loris dependentia ex humeris.

precatusque instratum sacri altaris, ut solet, mutat eique apocombium imponit, et cum patriarcha per dextrum sacrarii latus ad sanctas januas bematis discedit. Interea patriarcha ad celebrandum divinum officium in sacrario manet, imperator autem inde egressus, per latus gynæcei transit, dum interim patricii extra portam cochleæ cum strategis, cerimoniario, silentiariis et senatu, fausta imperatori apprecantibus, adstant.

A χης εἰσέρχεται εἰς τὸ θυσιαστήριον, ὁ δὲ βασιλεὺς εὐξάμενος καὶ ἐπιδοὺς τῷ πραιποσίτῳ τοὺς κηρούς, εἰσέρχεται· Ἡνίκα δὲ μέλλει εἰσέρχεσθαι εἰς τὸ θυσιαστήριον, ἐπιῤῥέπουσιν οἱ μητροπολῖται κατὰ τὸ ἔθος τὰ ἅγια θύρια πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ προσκυνήσας ὁ βασιλεὺς τοὺς ἐπ' αὐταῖς πεπαρμένους σταυρούς, εἰσέρχεται εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ εὐξάμενος ὑπαλλάξας τὴν ἁγίαν τράπεζαν, ὡς εἴθισται αὐτῷ, τίθησιν ἐπ' αὐτῇ ἀποκόμβιον καὶ διέρχεται μετὰ τοῦ πατριάρχου διὰ τῆς πλαγίας τοῦ θυσιαστηρίου ἐκ δεξιῶν μέχρι τῶν ἁγίων θυρῶν τοῦ βήματος. Καὶ ὁ μὲν πατριάρχης μένει ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ πρὸς τὸ ἐκτελέσαι τὴν θείαν λειτουργίαν, ὁ δὲ βασιλεὺς ἐξελθὼν ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου διέρχεται διὰ τῆς πλαγίας τοῦ γυναικίτου, οἱ δὲ πατρίκιοι ἵστανται ἔξωθεν τῆς πύλης τῆς εἰσαγούσης εἰς τὸν κοχλιὰν μετὰ στρατηγῶν, τῆς καταστάσεώς τε καὶ σιλεντιαρίων, μετὰ τῆς συγκλήτου ὑπερευχόμενοι τὸν βασιλέα.

IV. Hic, a præfectis cubiculi et imperatoriis ministris stipatus, per secretam cochleam ascendit et capellam, ubi et divinam liturgiam celebrat, ingreditur, ibique, si ipsi placet, patriarcham, usque dum tempus, quo mensæ accumbit, appropinquavit, exspectat : sin minus, per catechumenia, a dictis stipatus, transit suumque cubiculum petit. Appropinquante convivii tempore, iisdem comitantibus, e cubiculo ad catechumenia, ubi et veneranda mensa sua stat, procedit. **62** Invitatum ad convivium patriarcham præfecti cubiculo cum cubiculariis a mandato in cochlea, per quam primum imperator, antequam processionis tempus venerat, ascenderat, excipiunt eumque per catechumena adducunt : ingressus cum imperatore versatur. Intrant etiam sacerdotes et stichum faciunt, acceptoque patriarchæ omophorio, exeunt; imperator et patriarcha mensæ assident. Qui postquam semel, ut ipsis mos est, potum sumpsere, intrant amici, omnibusque mensæ ritibus servatis, surgunt et egrediuntur; mox imperator quoque et patriarcha, qui remanserant, a convivio, postquam adhuc semel biberunt, surgunt. Sic posteaquam se invicem adorarunt, patriarcha egreditur, quem ad dictam cochleam præfecti cubiculo conducunt. Imperator a cubiculo præfectis et imperatoriis ministris stipatus, ad suum cubiculum abit, tempus processionis exspectans. Quo appropinquante, e cubiculo suo ad catechumena super imperatorias portas abit, ibique vestem, quam hoc induere festo solet, sumit : præpositus tiaram capiti ejus imponit, ipse a cubiculo stipatus, dictam occidentalem cochleam subit, omnes vero in sagis purpureis in narthece extra cochleæ portam una cum præfectis cubiculo eum

B Δ'. Ὁ δὲ βασιλεύς, δηριγευόμενος ὑπὸ τε τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου καὶ τῶν βασιλικῶν οἰκειακῶν, ἀνέρχεται διὰ τοῦ μυστικοῦ κοχλιοῦ καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸ παρακυπτικὸν (36), ἔνθα καὶ τὴν θείαν λειτουργίαν τελεῖ· καὶ εἰ μὲν κελεύει ὁ βασιλεύς, ἐκδέχεται ἐκεῖσε τὸν πατριάρχην, μέχρις ἂν καταλάβῃ τοῦ ἀκουμβίσαι (37) αὐτὸν ἐν τῇ τραπέζῃ, εἰ δὲ μή γε, διέρχεται διὰ τῶν κατηχουμενίων, δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν προειρημένων, καὶ ἀπέρχεται ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ. Ἡνίκα δὲ καταλάβῃ ὁ τοῦ κλητωρίου καιρός, ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ κοιτῶνος αὐτοῦ, δηριγευόμενος ὑπ' αὐτῶν, καὶ ἀπέρχεται ἐν τοῖς κατηχουμενίοις, ἐν οἷς καὶ ἡ τιμία τράπεζα ἵσταται αὐτοῦ. Καὶ δὴ καταλαβόντος τοῦ πατριάρχου ἀπὸ προσκλήσεως, δέχονται αὐτὸν ἄρχοντες τοῦ κουβουκλείου μετὰ κουβικουλαρίων [15] ἀπὸ κελεύσεως ἐν τῷ C κοχλιᾷ, δι' οὗ ἀνῆλθεν ὁ βασιλεὺς ἐν πρώτοις πρὸ τοῦ καταλαβεῖν τὴν λιτήν, καὶ ἀποφέρουσιν αὐτὸν διὰ τῶν κατηχουμένων, καὶ εἰσελθὼν ἑνοῦται τῷ βασιλεῖ. Εἰσέρχονται δὲ καὶ οἱ ἱερεῖς καὶ ποιοῦσι τὸν στίχον, καὶ λαβόντες οἱ αὐτοὶ ἱερεῖς τοῦ πατριάρχου τὸ ὠμοφόριον, ἐξέρχονται, καὶ καθέζονται ἀμφότεροι, ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, ἐν τῇ τραπέζῃ. Πιόντων δὲ ὡς εἴθισται αὐτοῖς πρὸς ἅπαξ, εἰσέρχονται οἱ φίλοι, καὶ πάσης τῆς τοῦ τραπεζίου ἀκολουθίας τελεσθείσης, ἀνίστανταί καὶ ἐξέρχονται, καὶ μένει ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ πατριάρχου ἐν τῷ κλητωρίῳ, πιόντες δὲ πάλιν ἀμφότεροι πρὸς ἅπαξ, ἀνίστανται. Εἶτα προσκυνήσαντες ἀλλήλους ὅ τε [16] βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, ὁ μὲν πατριάρχης ἐξέρχεται, διασώζουσι δὲ αὐτὸν ἄρχοντες τοῦ κουβουκλείου μέχρι D τοῦ προειρημένου κοχλιοῦ. Ὁ δὲ βασιλεὺς δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου καὶ βασιλικῶν οἰκειακῶν, ἀπέρχεται ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ,

VARIÆ LECTIONES.

[15] κουβικουλαρίων R. ex compendio cod., κουβικουλαρίου ed. [16] τε om. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(36) Supra jam egi de hac voce. Cl. interpres hic *capellam* vertit, quod non improbem. Quamvis enim proprie *fenestram, unde prospici et despici queat*, significet, procul dubio tamen ibi capella, oratorium erat, in quo imperator divino cultui vacaret. Facile hoc intelligat, qui Lipsienses nostras sacras ædes et in iis numerosas capellas viderit. De capellis vid. Du Cange Gloss. Lat. h. v.

(37) Scil. ὁ καιρὸς τοῦ ἀκουμβίσαι, aut ὁ καιρὸς ὥστε ἀκουμβίσαι. — Frequenter novi Græci τοῦ pro ὥστε ponunt ad morem sanctorum evangelistarum, imo potius vetustissimorum et optimorum quorumque auctorum, qui ὥστε aut ἕνεκα subintelligendum omittunt.

ἐκδεχόμενος τὸν καιρόν. Καταλαβόντος δὲ τοῦ καιροῦ τῆς προελεύσεως, ἐξέρχεται ἀπὸ τοῦ κοιτῶνος αὐτοῦ ἐν τοῖς κατηχουμενίοις ὕπερθεν τῆς τῶν βασιλικῶν πυλῶν καὶ ὑπαλλάσσει τὴν στολὴν, ἣν εἴθισται αὐτῷ ἐν ταύτῃ τῇ ἑορτῇ περιβεβλῆσθαι. Καὶ λαβὼν ὁ πραιπόσιτος τὴν τιάραν [17], ἐπιτίθησιν αὐτὴν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ βασιλέως, καὶ δηριγευόμενος ὁ βασιλεὺς ὑπὸ (38) τοῦ κουβουκλείου, κατέρχεται ὑπὸ τοῦ προειρημένου δυτικοῦ κοχλιοῦ, ἅπαντες δὲ αὐτῶν ἀπὸ σαγίων ἀληθινῶν, καὶ δέχονται αὐτὸν ἐν τῷ νάρθηκι ἔξωθεν τῆς πύλης τοῦ αὐτοῦ κοχλιοῦ ὡσαύτως καὶ οἱ τοῦ κουβουκλείου ἄρχοντες. Καὶ λαβὼν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, νεύει τῷ τῆς καταστάσεως, κἀκεῖνος λέγει· « Κελεύσατε. »

A excipiunt. Præpositus, signo ab imperatore dato, cerimoniario annuit, is dicit : « Jubete. »

Ε'. Καὶ δηριγευόμενος ὑπ' αὐτῶν ὁ βασιλεὺς ἐξέρχεται τὴν οὖσαν πρὸς τὰ γραδήλια μέσην πύλην τοῦ νάρθηκος καὶ ἱππεύει ἐκεῖσε ἐφ' ἵππου λευκοῦ ἐστρωμένου ὑπὸ σελοχαλίνου χρυσοῦ διαλίθου χειμευτοῦ, ἠμφιεσμένου ἀπὸ μαργάρων, οἱ δὲ λοιποὶ ἄρχοντες ἱππεύουσιν ἔξω τῆς πύλης. Ἐν δὲ τῇ περιόδῳ τοῦ βασιλέως τελεῖται ἡ τῆς προελεύσεως τάξις ὑπό τε τῶν ἐφίππων καὶ πεζῶν ὡσαύτως καὶ τῶν μερῶν, ὃν τρόπον ἀνωτέρω τῇ δευτέρᾳ τῆς διακαινησίμου τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἐπὶ λεπτῷ ἐξεθέμεθα. Ἐξελθόντος δὲ τοῦ βασιλέως ἐν τῇ πύλῃ, ἐν ᾗ διέρχεται ἐν ἑκάστῃ προελεύσει, ἤγουν τῇ οὔσῃ πρὸς ἄρκτον, δέχονται αὐτὸν ἐκεῖσε ἐν πρώτοις ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν μετὰ τοῦ περατικοῦ δήμου τῶν Βενέτων, ἐπιδίδωσι δὲ λιβελλάριον τῷ βασιλεῖ, φορῶν χλανίδιον [18] Βένετον χρυσοΰφαντον, καὶ διασώζει τὸν βασιλέα τὸ αὐτὸ μέρος μέχρι τοῦ ἑξακιονίου. Ὁ δὲ δομέστικος τῶν ἐκσκουβίτων μετὰ τοῦ περατικοῦ δήμου τῶν Πρασίνων δέχονται τὸν βασιλέα ἐν τῷ ἑξακιονίῳ, καὶ ἐπιδιδόντος τοῦ δημοκράτου λιβελλάριον, διασώζουσιν αὐτὸν μέχρι τῆς μονήτας· φορεῖ δὲ καὶ ὁ δημοκράτης χλανίδα Πράσινον χρυσοΰφαντον κατὰ τὴν ἀναλογίαν (39) τοῦ μέρους [19] αὐτοῦ. Καὶ τῆς πολιτικῆς τὸ μέρος τῶν Πρασίνων δέχονται τὸν βασιλέα ἐν τῇ μονήτῃ, καὶ ἐπιδίδωσιν ὁ δήμαρχος τῷ βασιλεῖ λιβελλάριον καὶ διασώζει τὸν βασιλέα τὸ αὐτὸ μέρος μέχρι τῆς πρώτης καμάρας τοῦ ξηρολόφου, φοροῦντος τοῦ δημάρχου χλανίδα Πράσινον. Καὶ τῆς πολιτικῆς τὸ μέρος [20] τῶν Βενέτων δέχονται τὸν βασιλέα ἐν τῇ καμάρᾳ τοῦ ξηρολόφου [21], φοροῦντος τοῦ δημάρχου χλανίδα Βένετον, ἐπιδίδωσι δὲ τῷ βασιλεῖ λιβελλάριον, καὶ διασώζουσιν οἱ τοῦ μέρους τὸν βασιλέα μέχρι τῆς μέσης τοῦ ξηρολόφου· τῆς πολιτικῆς τὸ μέρος [22] τῶν Πρασίνων δέχονται τὸν βασιλέα ἐν τῇ μέσῃ τοῦ ξηρολόφου καὶ διασώζουσιν αὐτὸν μέχρι τοῦ βοός. Τῆς πολιτικῆς τὸ μέρος τῶν Βενέτων δέχονται τὸν βασιλέα ἐν τῷ βοΐ καὶ διασώζουσι μέχρι τοῦ ἀμαστριανοῦ, καὶ δέχεται ἐκεῖσε ὁ ἐκσκούβιτος μετὰ τοῦ περατικοῦ μέρους τῶν Πρασίνων, καὶ διασώζουσιν αὐτὸν μέχρι τοῦ φιλαδελφίου· τῶν περατικῶν μερῶν [23] Βενέτων δέχονται τὸν βασιλέα ἐν τῷ φιλαδελφίῳ καὶ διασώζουσι μέχρι τοῦ μοδίου· τῆς πολιτικῆς τὸ μέρος τῶν Πρασίνων δέχονται τὸν βασιλέα

V. Stipatus ab ipsis imperator, per mediam narthecis portam, scalis proximam, exit, et ibi equum album, aureo, gemmis et margaritis ornato alboque ephippio instructum, conscendit : reliqui præfecti extra portam equis vehuntur. Interea processionis ordo tum ab iis qui equis, tum ab iis qui pedibus procedunt, æque ac a factionibus, observatur, ut supra de secunda die septimanæ renovationis sanctorum apostolorum breviter exposuimus. B Imperatorem scilicet ad portam per quam in singulis processionibus prodire solet, seu septentrionalem, **62** egressum, imprimis scholarum domesticus, tunicam Venetam auro intextam gestans, cum transitoria Venetorum turba excipit, ei libellum tradit, et factio eadem ad hexacionium imperatorem comitatur. Domesticus excubitorum cum transitoria Prasinorum turba imperatorem in hexacionio excipit, et postquam ei tribunus libellum tradidit, ipsum ad monetam usque comitatur. Tribunus ipse tunicam Prasinam auro intextam, respectu ad suam factionem habito, gestat. Politici factionis Prasinæ imperatorem in moneta excipiunt, ubi demarchus libellum imperatori offert, eumque factio eadem ad primam cameram xerolophi perducit, tribuno tunicam Prasinam gestante. C Politici Venetæ factionis, cujus princeps habitu Veneto insignis est, imperatorem in camera xerolophi excipit, ei libellum tradit, factionarii autem ad medium xerolophi comitantur. Politici Prasinæ in media xerolophi exceptum ad forum bovis deducunt. Ibi eum politici Venetorum excipiunt et ad amastrianum usque ducunt, ubi eum excubitor cum transitoria Prasinorum turba excipit et ad philadelphium usque prosequitur. Transitoria Veneta imperatorem in philadelphio excipit et ad modium ducit, ubi eum politici Prasinæ excipiunt et ad taurum ducunt, unde politica Venetorum factio ad tabernas pistorum comitatur. Sic eum porro Prasina factio ad forum, politica Veneta D ad prætorium et rursus ad millium, Veneta politica ad cameram milii prosequitur. Politici Veneti imperatorem in milio seu in camera excipiunt et usque ad locum marmore incrustatum ducunt :

VARIÆ LECTIONES.

[17] στιάρα cod. [18] χλανίδιον R. ex comp. cod., χλανίδα ed. [19] τοῦ μέρους ed. [20] τὸ μέρος conj. R., τοῦ μέρους ed. [21] αὐτοῦ ξηρ. ed. [22] τοῦ μέρους ed [23] μέρος τῶν conj. R.

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUS.

(38) Sic in codice est : mallem tamen ἀπό, ut mox infra. Sequentia non satis sana videntur. Jacent tamen in codice quoque sicut in editione.

(39) Respicit hoc ad Πράσινον. Habebat tunicam viridem, ut quoad colorem suæ factioni similis esset.

ubi eum transitoria Prasinorum factio excipit et ad zeuxippum comitatur. Politici Prasini in zeuxippo exceptum ad chalcen ducunt, ubi eum transitoria Venetorum excipit, et sic postea omnes pedibus procedunt, solus imperator equo vehitur.

A ἐν τῷ μοδίῳ καὶ διασώζουσι μέχρι τοῦ ταύρου, κἀκεῖθεν τὸ μέρος τῆς πολιτικῆς τῶν Βενέτων διασώζει μέχρι τῶν ἀρτοπολίων. Εἶθ' οὕτως τὸ μέρος τῶν Πρασίνων διασώζει μέχρι τοῦ φόρου· εἶθ' οὕτως τὸ μέρος τῶν Βενέτων τῆς πολιτικῆς μέχρι τοῦ πραιτωρίου καὶ πάλιν τοῦ μιλίου· μέρος Βενέτων τῆς πολιτικῆς μέχρι τῆς καμάρας τοῦ μιλίου· τῆς πολιτικῆς τὸ μέρος τῶν Βενέτων δέχονται τὸν βασιλέα ἐν τῷ μιλίῳ, ἤγουν ἐν τῇ καμάρᾳ, καὶ διασώζουσι μέχρι τοῦ μαρμαρωτοῦ· τῶν περατικῶν μερῶν Πρασίνων δέχονται τὸν βασιλέα ἐν τῷ μαρμαρωτῷ καὶ διασώζουσι μέχρι τοῦ ζευξίππου· τῆς πολιτικῆς τὸ μέρος τῶν Πρασίνων δέχονται τὸν βασιλέα ἐν τῷ ζευξίππῳ καὶ διασώζουσι μέχρι τῆς χαλκῆς, τῶν περατικῶν μερῶν Βενέτων δέχονται τὸν βασιλέα ἐν τῇ χαλκῇ, καὶ εἶθ' οὕτως πεζεύουσιν ἅπαντες, καὶ μένει ἔφιππος μόνος ὁ βασιλεύς.

VI. Sciendum est, unamquamque factionem in quavis receptione acta solennia recitare, in processu vero hymnos dromicos, et si imperator jusserit, etiam apelaticos, canere. Inde imperator, ab omnibus, **64** ut supra expositum est, stipatus, per cortinas ad interiorem excubitorum portam, ubi scribonum promotio instituitur, digreditur atque in eadem pedibus usque ad tres consistorii portas, ubi eum senatores faustis acclamationibus excipiunt, procedit. Imperator mediam portam. ad templum Domini ducentem, ingreditur, ubi patricii et strategi, faustis precationibus eum excepturi, adsunt. Imperatore æneam portam templi Domini ingresso, cubicularii januas claudunt et fausta ei apprecantur, qui, postquam tiaram a capite ejus præpositus dempsit, intrat sacrisque januis adstat, cum cereis vero accensis precatus, per Domini porticus transit et hemicyclum triconchii ingreditur. Per sanctorum autem quadraginta porticus transgressus, aureum triclinium intrat, ubi cubicularii omnes adstantes imperatori acclamant: « In multa bonaque tempora majestatem vestram Deus inducat, » et egrediuntur.

ζ'. Ἰστέον δὲ, ὅτι ἓν ἕκαστον μέρος ἐν ἑκάστῃ αὐτῶν δοχῇ λέγει τὰ κατὰ συνήθειαν ἄκτα, ἐν δὲ τῇ προπομπῇ λέγει ἔμπροσθεν δρομικὰ, εἰ τύχῃ ἀπὸ κελεύσεως, λέγει καὶ ἀπελατικούς. Κἀκεῖθεν δηριB γευόμενος ὁ βασιλεὺς ὑπὸ πάντων, ὡς προείρηται, διέρχεται διὰ τῶν κορτινῶν μέχρι τῆς ἔνδον πύλης τῶν ἐκσκουβίτων, ἐν ᾗ γίνεται ἡ τῶν σκριβώνων προβολή, ἐν δὲ τῇ αὐτῇ πύλῃ πεζεύει ὁ βασιλεὺς, διελθὼν μέχρι τῶν τριῶν πυλῶν τοῦ κονσιστωρίου· μένουσι δὲ ἐκεῖσε οἱ τῆς συγκλήτου, ὑπερευχόμενοι τὸν βασιλέα. Ὁ δὲ βασιλεὺς εἰσέρχεται τὴν μέσην πύλην πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου, καὶ μένουσιν ἐκεῖ πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ, ὑπερευχόμενοι καὶ αὐτοὶ ὁμοίως. Τοῦ δὲ βασιλέως εἰσελθόντος τὴν χαλκῆν πύλην τοῦ Κυρίου, εὐθέως κλείουσι τὰς θύρας οἱ τοῦ κουβουκλείου καὶ ὑπερεύχονται τὸν βασιλέα, καὶ λαβόντος τοῦ πραιποσίτου τὴν τιάραν [24] ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ βασιλέως, εἰσέρχεται ὁ βασιλεὺς καὶ ἵσταται ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν, ἅψας δὲ κηροὺς καὶ C εὐξάμενος, διέρχεται διὰ τῶν διαβατικῶν τοῦ Κυρίου καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ τοῦ τρικόγχου. Διελθὼν δὲ διὰ τῶν διαβατικῶν τῶν ἁγίων μ', εἰσέρχεται ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ, καὶ στάντες οἱ τοῦ κουβουκλείου ἅπαντες ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ ὑπερεύχονται τὸν βασιλέα· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους ὁ Θεὸς ἀγάγοι τὴν βασιλείαν ὑμῶν, » καὶ ἐξέρχονται.

VII. Porro notandum est, quot receptiones in hac processione a factionibus instituantur. Princeps Venetorum seu domesticus scholarum cum transitoria factione Veneta tres receptiones facit; princeps Prasinorum seu excubitor cum transitoria sua factione duas; tribunus Venetorum cum populo albo receptiones septem instituit. Tribunus Prasinorum cum populo russo receptiones quinque. Numerus omnium receptionum XVII.

Ζ'. Δεῖ εἰδέναι καὶ τοῦτο, ἀνὰ πόσων δοχῶν δέχονται τὰ μέρη ἐν ταύτῃ τῇ προελεύσει. Ὁ δημοκράτης τῶν Βενέτων, ἤγουν ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν, μετὰ τοῦ περατικοῦ αὐτοῦ δήμου τῶν Βενέτων δέχεται δοχὰς τρεῖς· ὁ δημοκράτης τῶν Πρασίνων, ἤγουν ὁ ἐκσκούβιτος, μετὰ τοῦ περατικοῦ αὐτοῦ δήμου δέχεται δοχὰς δύο. Ὁ δήμαρχος τῶν Βενέτων μετὰ τοῦ δήμου τοῦ λευκοῦ δέχεται δοχὰς ἑπτά. Ὁ δήμαρχος τῶν Πρασίνων μετὰ τοῦ δήμου τοῦ ῥουσίου δέχεται δοχὰς ε'. Ὁμοῦ δοχῶν ιζ'.

CAPUT XVIII.

Observanda in festo et processione sanctæ Christi, Dei nostri, Ascensionis.

Prodeunt omnes ministri nocturno tempore in palatium scaramangiis induti, et si jubet imperator, navibus pro more abire, statim cum iis, quos jubet,

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

D Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ ἑορτῇ καὶ προελεύσει τῆς ἁγίας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Ἀναλήψεως.

Α'. Προέρχονται ἅπαντες οἱ ἄρχοντες ἐννύχιοι ἐν τῷ παλατίῳ ἀπὸ σκαραμαγγίων, καὶ εἰ κελεύει ὁ βασιλεὺς ἀπελθεῖν διὰ τοῦ πλοὸς (41) κατὰ συνήθειαν,

VARIÆ LECTIONES.

[24] στιάραν cod.

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUS.

(40) Jam habuimus bis vel ter ellipticam hanc dictionem pro οἱ τῆς πολιτικῆς μερίδος, vel ἀγέλης vel πλῆθύος τοῦ μέρους τῶν Πρασίνων, *illi qui ad urbanam partem factionis Prasinorum, Venetorum pertinent.*

(41) Sic nempe formant novi Græci genitivum a

εἰσέρχεται τάχιον εἰς τὸ χελάνδιον (42) μεθ' ὧν ἂν κελεύει, καὶ ἀπέρχεται μέχρι τοῦ βραχιαλίου τῆς χρυσῆς πόρτης, κἀκεῖσε ἐξελθὼν ἀπὸ τοῦ χελανδίου αὐτοῦ, δίδοται σιλέντιον (43) διὰ τοῦ παραιποσίτοι ἀπὸ κελεύσεως τοῖς ἐκεῖσε ἄρχουσι, καὶ ὑπεξελθόντες μικρὸν ἵστανται οἱ ἄρχοντες τοῦ κουβουκλείου, φοροῦντες σαγία ἀληθινὰ, κυκλικῷ τῷ σχήματι· καὶ εἰσέρχεται ὁ βασιλεὺς μέσον [25] αὐτῶν καὶ στέφεται ὑπὸ τοῦ πραιποσίτου διὰ τὸ ὅλως, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, ἔμπροσθε [26] βαρβάτων μὴ στέφεσθαι· ἕνεκα γὰρ ταύτης τῆς αἰτίας τὴν κυκλικὴν στάσιν ἐκτελοῦσιν οἱ προῤῥηθέντες ἄρχοντες τοῦ κουβουκλείου. Καὶ εἶθ' οὕτως ἱππεύει ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε ἀπὸ σκαραμαγγίου χρυσοκλάβου καὶ διέρχεται διὰ τοῦ ἐκεῖσε ὄντος λειμῶνος (44) καὶ τοῦ παρατειχίου, καὶ ἀπέρχεται μέχρι τῆς ἐξαγούσης πόρτης ἀπέναντι τῆς πηγῆς, καὶ δέχεται αὐτὸν ἐκεῖσε ἔξω τῆς αὐτῆς πόρτης ὁ δομέστικος τῶν νουμέρων, φορῶν σαγίον ἀληθινὸν, βαστάζων καὶ θυμιατόν. Καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε ἀπέρχεται μέχρι τῆς Παναγίας Θεοτόκου τῆς Πηγῆς (45), καὶ πρὸ τοῦ εἰσελθεῖν τὸν βασιλέα τὴν ἔξω πύλην πεζεύουσιν οἵ τε πατρίκιοι καὶ ἡ σύγκλητος ἅπασα, καὶ δηριγευόμενος ὑπ' αὐτῶν ὁ βασιλεὺς, ἔφιππος αὐτὸς μόνος, εἰσέρχεται μέχρι τοῦ λουτῆρος, καὶ κατελθὼν ἐκεῖσε τοῦ ἵππου, εἰσέρχεται διὰ τῆς εἰσαγούσης πύλης δεξιᾶς τοῦ λουτῆρος, καὶ μένουσιν ἐκεῖσε πατρίκιοι ἔξω τῆς πύλης τοῦ κοχλιοῦ. Ὁ δὲ βασιλεὺς δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, ἀνέρχεται διὰ τοῦ αὐτοῦ κοχλιοῦ, καὶ διελθὼν διὰ τοῦ στενοῦ τρικλίνου, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἄριστον τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τελεῖται, καὶ διὰ τοῦ μητατωρικίου. εἰσέρχεται ἐν τῷ κοιτῶνι.

chelandium intrat et usque brachiale aureæ portæ abit, ubi e chelandio descendit, tunc per præpositum a mandato imperatur proceribus, ut in conspectum imperatoris veniant, **65** et parum egressi principes cubiculi, ferente saga purpurea, in circulo adstant. Imperator per hos medios ingressus, a præposito coronatur, propterea quod, ut supra relatum est, nunquam omnino coram barbatis coronatur: hanc enim ob causam dicti præfecti cubiculo in circulo adstant. Sic postea inde, scaramangio clavis aureis indutus, equo procedit perque pratum ibi situm et pomœrium ad portam, quæ fonti obversa est, abit, extraque hanc domesticus numerorum eum excipit, sago purpureo indutus et thuribulum gestans. Inde ad Sanctissimæ Deiparæ ad Fontem abit, ubi, antequam portam exteriorem intrat, patricii et senatores omnes pedibus procedunt, imperator ab iis stipatus, solus equo ad baptisterium prodit, et postquam ibi equo descendit, per dextram portam baptisterii intrat, patriciis ibi extra portam cochleæ manentibus. Imperator, cubiculi præfectis comitantibus, per cochleam ascendit, perque augustum triclinium, ubi eo die etiam convivium celebratur, perque metatorium digressus, cubiculum intrat.

Β'. Ἀπαλλάξας δὲ τὸ στέμμα διὰ τοῦ πραιποσίτου, μένει ἐκεῖσε τὸν καιρὸν προσμένων, ἀλλάσσει δὲ [27] λευκὸν διβητήσιον. Καταλαβόντος δὲ τοῦ καιροῦ, καὶ δηλωθεὶς ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ τῆς καταστάσεως, αὐτὸς εἰσελθὼν δηλοῖ τῷ βασιλεῖ, καὶ δοθέντος σιλεντίου ἀπὸ κελεύσεως διὰ τοῦ τῆς κατασάσεως, ἀνέρχονται οἱ πατρίκιοι διὰ τοῦ αὐτοῦ κοχλιοῦ καὶ εἰσέρχονται ἐν τῷ προειρημένῳ στενῷ τρικλίνῳ. Ὁ δὲ βασιλεὺς περιβαλλόμενος χλανίδα, ὡς εἴθισται αὐτῷ, ἐξέρχεται ἐκ τοῦ κοιτῶνος, καὶ δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, ἀπέρχεται μέχρι τῆς πύλης τοῦ προλεχθέντος στενοῦ τρικλίνου,

II. Hic, postquam præpositus coronam a capite dempsit, remanet, tempus exspectans, albumque dibetesium induit. Tempore instante, monitus a cerimoniario præpositus, ipse ingressus, id imperatori indicat, datoque silentio a cerimoniarum magistro, per eamdem cochleam ascendunt patricii et dictum angustum triclinium ingrediuntur. Imperator tunica, ut ipsi solemne est, indutus, e cubiculo egreditur, stipatusque ab ejus præfectis, ad portam dicti angusti triclinii obit, ubi patricii eum et strategi, tunicas aureis clavis gestantes, excipiunt, flexoque genu dum imperatorem venerantur, præpositus a

VARIÆ LECTIONES.

[25] μέσον conj. R., μέσων cod. et ed. [26] ἔμπροσθεν ed. [27] δὲ om. cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

πλοῦς, navi, ***itinere maritimo,*** nempe per sinum Ceratinum ad Pegas. Et in dativo formant πλοῒ ut a νοῦς, in genit. νοος et νοῦ, et in dativo νῷ et νοΐ. Propterea rectius fecisset Rhodomannus apud Diodorum Siculum in excerptis libri XXI, non attrectando quod probum erat πλοῒ καὶ πεζῇ p., 862, fine edit. Wesseling. Potest quoque a πλόη. id est πλόησις, πλεῦσις, *navigatio*, derivari. Frequentissime feminina in η terminantia per ι efferuntur. φρικὶ in Antholog. p. 75 (382, 2) pro φρίκη, ἀλκὶ, et alia talia.

(52) Est corrupta pronuntiatio veteris vocis ἀγελάδιον ab ἄγειν, *agere*, navis actuaria, unde quoque ἀκάτιον, navis, quæ remis agitur. Conf. Du Cange utroque h. v. *Brachiale* est genus propugnaculi, de qua voce idem conferendus auctor.

(43) Hic loci est *imperatur proceribus, ut in conspectum imperatoris veniant*. Alias notat *silentium* conventum procerum coram imperatore, et orationem, quam imperator in senatu recitat. De quibus alibi agendi locus erit. Ὑπεξέρχεσθαι μικρὸν ἔμπροσθεν est paululum ultra illum locum, ubi chelandium, vel liburnica appellit, procedere coram imperatore statim secuturo.

(44) Videtur pratum hoc celebre illud Philopatium fuisse de quo vid. Du Cange CPl. Christ. pag. 173, lib. IV. Nomen ejus in hoc auctore et antiquioribus non reperi, at in recentioribus frequenter occurrit.

(45) De palatio Pegano, et æde Deiparæ ad Pegas, vel Fontem, vid. Du Cange CPli Christ. IV, p. 172, 173. *[De imperatoris processione ἐπὶ τὴν πηγὴν vid. Du Fresne not. ad Ducam pag. 105. *Habuit Nicephorus* μετάστασιν *extra CPlin, ad* πηγάς *seu fontes*, Luitprand. Legat. p. 143. De templo eis Pegas v. Bandur. p. 728.]*

mandato signum cerimoniario dat et dicit : « Jubete ; » illi : « In multa bonaque tempora. » Inde, cubiculi præfectis et senatu comitantibus, per cochleam, per quam ascenderat, rursus descendit, inque ejus inferiori parte patricii et strategi una cum senatu eum excipiunt, et rursus signo ab imperatore præposito dato, is silentiario annuit, qui dicit : « Jubete ; » at illi : **66** « In multa bonaque tempora, » imperatori acclamant. Qui, ipsis comitantibus, e porta baptisterii egreditur, dum cerimoniarius pro more ipsi acclamat : « Caplate, Domini, » statimque eum tribunus Venetorum seu domesticus sholarum cum suis excipit, eique a cerimoniario adductus, cruces e rosis contextas tradit : paulo post princeps Venetorum et ipse a cerimoniario adductus, cruces ei et fasciculos florum, ut dictum est, offert, quo facto notarius factionis ejus iambos festi orditur. In exteriori porta tribunus Prasinorum seu domesticus excubitorum adest, qui a cerimoniario adductus, imperatori cruces e rosis contextus et flores odoros offert. Postremo tribunus Prasinorum imperatorem excipit, eademque quæ cæteri munuscula ipsi tradit.

A καὶ δέχονται αὐτὸν ἐκεῖσε οἵ τε πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ ἀπὸ χρυσοτάβλων χλανιδίων, καὶ πεσόντες, νεύει ὁ πραιπόσιτος ἀπὸ κελεύσεως τῷ τῆς καταστάσεως καὶ λέγει· « Κελεύσατε· » αὐτοὶ δὲ ὑπερεύχονται· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. » Καὶ δηριγευόμενος ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε ὑπό τε τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου καὶ τῆς συγκλήτου, κατέρχεται δι' οὗ καὶ ἀνῆλθε κοχλιοῦ, καὶ δέχονται πάλιν ἐν τῷ πληρώματι τοῦ κοχλιοῦ οἵ τε πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ ἅμα τῇ συγκλήτῳ, καὶ πάλιν λαβὼν νεῦμα ὁ πραπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, νεύει τῷ σιλεντιαρίῳ, κἀκεῖνος λέγει· « Κελεύσατε· » αὐτοὶ δὲ ὑπερεύχονται τὸν βασιλέα· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. » Καὶ δηριγευόμενος ὑπ' αὐτῶν ὁ βασιλεὺς, ἐξέρχεται τὴν πύλην τοῦ λουτῆρος, φωνοῦντος κατὰ τὸ σύνηθες τοῦ τῆς καταστάσεως τὸ, « Καπλάτε, Δόμηνι, » B καὶ δέχεται εὐθέως ὁ δημοκράτης τῶν Βενέτων, ἤγουν ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν, καὶ ἐπιδίδωσι τῷ βασιλεῖ κρατούμενος [28] ὑπὸ τοῦ [29] τῆς καταστάσεως, σταυροὺς ῥοδοπλόκους, καὶ μετ' ὀλίγον δέχεται ὁ δήμαρχος τῶν Βενέτων, κρατούμενος δὲ καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ τῆς καταστάσεως, ἐπιδίδωσι τῷ βασιλεῖ σταυροὺς καὶ ὀσφράδια (46), ὡς προείρηται, καὶ εὐθέως ἄρχεται ὁ νοτάριος τοῦ αὐτοῦ μέρους λέγειν τοὺς ἰάμβους τῆς ἑορτῆς. Ἐν δὲ τῇ ἔξω πύλῃ δέχεται ὁ δημοκράτης τῶν Πρασίνων, ἤγουν ὁ δομέστικος τῶν ἐκσκουβίτων, ἐπιδίδωσι δὲ καὶ αὐτὸς τῷ βασιλεῖ κρατούμενος ὑπὸ τοῦ τῆς καταστάσεως, σταυροὺς ῥοδοπλόκους καὶ ὀσφράδια. Εἶτα δέχεται ὁ δήμαρχος τῶν Πρασίνων, ἐπιδίδωσι δὲ καὶ αὐτὸς τῷ βασιλεῖ ὡς καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ.

III. Is paululum a Prasinorum factione digressus, a supra memoratis stipatus, processionem excipit cumque cereis accensis coram veneranda cruce precatur et sanctum Evangelium ac ipsam venerandam crucem adorat. Et sic, postquam se invicem adorarunt osculatique sunt, imperator revertitur, et a præfectis cubiculo, patriciis, strategis et senatu stipatus, processionem præcedit, perque mediam baptisterii portam digressus, narthecem intrat et in sella sedet, usque dum processio cum patriarcha veniat, exspectans. Qua veniente, imperator surgit, et postquam se invicem adorarunt osculatique sunt, abeunt et in via imperatoriarum portarum subsi-

Γ'. Καὶ μικρὸν ὑπεξελθὼν ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τῆς δοχῆς τῶν Πρασίνων, δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων, δέχεται τὴν λιτὴν, καὶ ἅψας κηροὺς, εὔχεται ἐν τῷ τιμίῳ στατρῷ καὶ προσκυνεῖ τό τε C ἄχραντον Εὐαγγέλιον καὶ αὐτὸν τὸν τίμιον σταυρόν. Καὶ εἶθ' οὕτως προσκυνοῦσιν ἀμφότεροι ἀλλήλους, καὶ ἀσπασάμενοι, ὑποστρέφει ὁ βασιλεὺς, καὶ δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, πατρικίων τε καὶ στρατηγῶν καὶ τῆς συγκλήτου, διέρχεται ἔμπροσθεν τῆς λιτῆς, καὶ εἰσελθὼν διὰ τῆς μέσης πύλης τοῦ λουτῆρος, εἰσέρχεται ἐν τῷ νάρθηκι καὶ καθέζεται ἐπὶ σελλίου προσμένων, μέχρις ἂν καταλάβῃ ἡ λιτὴ μετὰ τοῦ πατριάρχου. Καὶ καταλα-

VARIÆ LECTIONES.

[28] ἐπιδίδωσι — κρατούμενος conj. Leich., ἐπιδιδοῦσι — κρατούμενοι cod. [29] ὑπὸ τοῦ conj. R., ὑπ' αὐτοῦ cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(46) Ὀσφράδια. Mos hic imperatori in diebus festis procedenti fasciculos florum offerendi a Græcis ad Venetos manavit, Græcorum olim vasallos et socios, et apud eos adhuc obtinet. Die nempe Ascensionis Christi, quo Venetorum dux, ut notum est, maris Adriatici imperium reipublicæ suæ desponsat, patriarcha Gradensis duci in mare evecto fasciculos florum, sed arte factorum, non terra natorum, præsentat. Keyslerus in Itinerario pag. 1098, sic narrat : *Unterweges kommt der Patriarch, welcher an diesem Morgen nach einem alten Gebrauch der die mæssige Lebensart der Geistlichen von vergangenen Zeiten noch in Andenken erhælt, in dem Kloster der Olivetanermönche auf der Insel S. Helena mit Castanien und Wasser tractiret worden, nebst einem Theile der Clerisey auf das Bucentorum, und beschenkt den Doge nebst der Signoria mit künstlich verfertigten Blumen oder Bouquets, welche diese* D *hernach bey ihrer Zurückkunft an gute Freunde schicken*. Forte inde quoque manavit mos sedis Romanæ rosam auream in Dominica *Lætare* consecrandi, quam papa fert, et cardinali de comitatu cuidam regive aut principi dono mittit, de qua vid. Du Cange Gloss. Lat. v. *Rosa*. Libellus Fasconis Comitis Andegavensis apud Holstenium Collect. Rom. : *Ubi mihi florem aureum, quem manu gerebat, quem ego ob memoriam et amorem illius Osanna* [seu Dominica Palmarum] *semper mihi meisque successoribus deferendum constitui*. Vide infra Nostri p. 100, ubi imperator Sabbato S. Lazari, seu qui festum Palmarum præcedit, dicitur inter proceres singulos ἀνὰ ἑνὸς βαΐου ἔχοντος φοινικόφυλλα καὶ σάμψυχα καὶ ἕτερα εὐώδη ἄνθη, οἷα ὁ τότε παρέχει καιρός *singulos fasciculos e ramis palmarum, et herba majorana et aliis suaveolentibus, qualia tempus ferat, distribuere*.

δούσης τῆς λιτῆς, ἀνίσταται ὁ βασιλεὺς, καὶ προσκυνήσαντες ἀμφότεροι καὶ ἀσπασάμενοι ἀπέρχονται καὶ ἵστανται ἐν τῷ οὐδῷ [30] τῶν βασιλικῶν πυλῶν, καὶ λαβὼν κηροὺς παρὰ τοῦ πραιποσίτου ὁ βασιλεὺς, εὔχεται ἐκεῖσε, ὁ δὲ πατριάρχης ἐκτελεῖ τὴν εὐχὴν τῆς εἰσόδου τῆς θείας λειτουργίας. Εὐξάμενος δὲ ὁ βασιλεὺς, ἐπιδίδωσι τοὺς κηροὺς τῷ πραιποσίτῳ, κἀκεῖνος τῷ τῆς καταστάσεως, καὶ τελέσαντος τοῦ πατριάρχου τὴν εὐχὴν, προσκυνεῖ ὁ βασιλεὺς τὸ ἄχραντον Εὐαγγέλιον καὶ τὸν τίμιον σταυρὸν, καὶ ἐπιλαβόμενος τῆς χειρὸς τοῦ πατριάρχου καὶ δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν προειρημένων πάντων, διέρχονται ἀμφότεροι μέσον διὰ τοῦ ναοῦ καὶ διὰ τῆς δεξιᾶς πλαγίας τοῦ ἄμβωνος, εἰσέρχονται ἀμφότεροι, ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, ἔν τῇ σωλέᾳ καὶ οἱ ἄρχοντες τοῦ κουβουκλείου, οἱ δὲ λοιποὶ μένουσιν ἔξω τῆς σωλέας ἑστῶτες ἔνθεν κἀκεῖσε. Ἐλθόντες δὲ μέχρι τῶν ἁγίων θυρῶν, ὁ μὲν πατριάρχης εἰσέρχεται εἰς τὸ θυσιαστήριον, ὅ τε βασιλεὺς ἵσταται ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν, καὶ ἅψας κηροὺς εὔχεται καὶ ἐπιδίδωσιν αὐτοὺς τῷ πραιποσίτῳ, καὶ προσκυνήσας τὰς ἁγίας θύρας, εἰσέρχεται εἰς τὸ θυσιαστήριον καὶ προσκυνεῖ τὴν ἁγίαν τράπεζαν καὶ ἐπιτίθησιν ἐπ' αὐτῇ ἀποκόμβιον, καὶ ἐξελθὼν ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου, δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν ἐξ ἔθους, διέρχεται διὰ τοῦ δεξιοῦ μέρους τοῦ ναοῦ καὶ ἀνέρχεται διὰ τοῦ προειρημένου κοχλιοῦ ἐν τοῖς κατηχουμενίοις, καὶ ἀπελθὼν τελεῖ ἐν τῷ εἰθισμένῳ τόπῳ τὴν θείαν λειτουργίαν.

Δ'. Καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς θείας κοινωνίας ἀποστέλλει ὁ πραιπόσιτος ἀπὸ κελεύσεως σιλεντιαρίους, καὶ προσκαλοῦνται τὸν πατριάρχην, καὶ ἀνέρχεται διὰ τοῦ αὐτοῦ κοχλιοῦ, καὶ διελθὼν διὰ τῶν κατηχουμενίων, ἀπέρχεται ἐν τῷ συνήθει τόπῳ, ἔνθα καὶ τὸ ἀντιμίσιον, καὶ κοινωνεῖ ὁ Βασιλεὺς ἐκ τῶν τοῦ πατριάρχου χειρῶν, καὶ εἶθ' οὕτως ἀπέρχεται ὁ πατριάρχης, καὶ ἵστανται [31] ἐν τῷ ἀντιμισίῳ τῷ ὄντι ἀπέναντι τῆς πύλης, ἐν ᾧ (47) ἀριστᾷ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ὁ βασιλεὺς, καὶ κοινωνοῦσιν ἐκεῖσε οἱ συνήθεις ἄρχοντες, καὶ εἶθ' οὕτως κατέρχεται ὁ πατριάρχης [32] πρὸς τὸ ἐκτελέσαι τὴν θείαν λειτουργίαν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀπέρχεται διὰ τοῦ τρικλίνου, ἐν ᾧ ἀριστᾷ, καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ. Τελεσθείσης δὲ τῆς θείας λειτουργίας, ἀποστέλλονται σιλεντιάριοι παρὰ τοῦ πραιποσίτου ἀπὸ κελεύσεως, καὶ προσκαλοῦνται τὸν πατριάρχην. Ὁ δὲ πατριάρχης ἀνέρχεται, κρατούμενος ὑπὸ τῶν σιλεντιαρίων, διὰ τοῦ προειρημένου κοχλιοῦ καὶ εἰσέρχεται ἐν τοῖς κατηχουμενίοις, κἀκεῖσε μικρὸν προσμείναντος, εἰσέρχεται ὁ πραιπόσιτος καὶ δηλοῖ τῷ βασιλεῖ, καὶ λαβὼν νεῦμα παρὰ τοῦ βασιλέως, ἐξέρχεται μετὰ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, καὶ προσκαλοῦνται τὸν πατριάρχην, καὶ ἑνοῦται τῷ βασιλεῖ ἐν τῷ τρικλίνῳ, ἐν ᾧ καὶ τὸ κλητώριον ἡτοίμασται, καὶ εἰπόντων τὸν στίχον, ὑπεξέρχεται μικρὸν ὁ πατριάρχης καὶ ἐκβάλλει τὸ ὠμοφόριον αὐτοῦ, ὡσαύτως καὶ ὁ βασιλεὺς ἐκβάλλει τὸ σαγίον αὐτοῦ. Καὶ καθέζονται ἀμφότε-

A stunt, ubi imperator, postquam cereos a præposito accepit, precatur, patriarcha preces introitus divinæ liturgiæ fundit. Imperator, postquam precatus est, cereos præposito, hic cerimoniarum magistro, tradit, et postquam patriarcha preces finivit, imperator sacrosanctum Evangelium ac venerandam crucem adorat : manuque patriarchæ prehensa, et ab omnibus ante dictis stipati, per medium templum et dextrum ambonis latus digressi, utrique, imperator et patriarcha, soleam intrant : cubiculo autem præfecti ac reliqui extra soleam utrinque adstantes, manent. **67** Postquam vero ad sacras januas pervenere, patriarcha sacrarium intrat, imperator ad sanctas januas subsistit, ubi cum accensis cereis precatur, eisque præposito redditis, B sacras januas adorat, postea sacrarium intrat flexoque genu sanctam tabulam veneratus, ei apocombium imponit, et e sacrario egressus, cum solenni comitatu per dextrum templi latus digreditur perque dictam cochleam ad catechumenia abit et solito loco sanctam liturgiam celebrat.

IV. Tempore sacræ communionis præpositus a mandato silentiarios mittit, qui patriarcham advocant ; is per eamdem cochleam ascendit, perque catechumenia digressus, ad locum consuetum, ubi antimensium repositum est, procedit, ubi e patriarchæ manibus imperator communicat ; mox patriar- C cha abit, et utrique in antimensio ante portam, ubi hoc die imperator convivium agit, subsistunt, et pro more præfecti cubiculi communicant, quo facto, patriarcha ad divinam liturgiam perficiendam se convertit. Imperator autem per triclinium, in quo cœnatur, egreditur, et suum cubiculum petit. Divina liturgia finita, silentiarios præpositus a mandato mittit, qui patriarcham arcessant. Is a silentiariis ductus, per dictam cochleam ascendit et catechumena intrat, ubi postquam paululum exspectavit, præpositus, imperatori id nuntiaturus, ingreditur, signoque ab imperatore dato, cum cubiculi præfectis egreditur, ut patriarcham advocent, qui ad imperatorem in eo triclinio, ubi etiam convivium paratum est, accedit, ubi sticho dicto, pa- D triarcha paululum discedit suumque omophorium seu humerale, æque ac imperator sagum suum, deponit. Tunc ambo mensæ accumbunt, et postquam semel biberunt, amici intrant, et sic quoque factio utraque in baptisterium descendit, et, imperatore convivium celebrante, ipsi consuetas acclamationes ordiuntur, cibisque allatis, imperator apocombia

VARIÆ LECTIONES.

[30] ἐν τῇ ὁδῷ ed. [31] ἵσταται cod. [32] Verba : ὁ πατριάρχης — καὶ εἰσέρχεται absunt ab ed., add. R., in not.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(47) Ita M. et potest explicari. Ἐν ᾧ notat *ubi* temporis vel loci. Nihilominus tamen credo τοῦ τρικλίνου excidisse.

mittit, quibus acceptis, fausta ei apprecantur et surgunt; imperator et patriarcha soli remanent. Qui, postquam iterum potum sumpsere, surgunt, et imperator sagum suum, patriarcha omophorium induit, stichoque dicto, se invicem adorant **68** et imperator ad suum cubiculum, patriarcha quocunque placet, discedunt.

A ροι ἐν τῷ κλητωρίῳ, καὶ πιόντων πρὸς ἅπαξ, εἰσέρχονται οἱ φίλοι, καὶ εἶθ' αὕτως εἰσέρχονται καὶ οἱ τῶν ἀμφοτέρων μερῶν δημόται κάτω ἐν τῷ λουτῆρι, καὶ ἀριστῶντος τοῦ βασιλέως, αὐτοὶ ἐκτελοῦσι τὰς συνήθεις ἀκτολογίας, καὶ ἡνίκα εἰσέλθῃ τὸ δούλκιον, ἀποστέλλει ὁ βασιλεὺς ἀποκόμβια, καὶ λαβόντες αὐτὰ, ὑπερεύχονται καὶ ἀνίστανται, καὶ μένει ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης. Καὶ πιόντων πρὸς ἅπαξ, ἀνίστανται, καὶ περιβάλλεται ὁ βασιλεὺς τὸ σαγίον αὐτοῦ, ὁ δὲ πατριάρχης τὸ ὠμοφόριον αὐτοῦ, εἶτα λέγουσι τὸν στίχον καὶ προσκυνοῦσιν ἀλλήλους, καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἀπέρχεται ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ, ὁ δὲ πατριάρχης, ὅπου βούλεται.

CAPUT XIX.

Observanda in vigilia Sancti Eliæ ejusque festo.

I. Vesperi circa horam septimam senatus in scaramangiis ad hippodromum procedit, et postquam papas palatium aperuit, senatus per scyola, Justinianeum, et lausiacum in aureum triclinium convenit, unde ad templum Sanctæ Deiparæ in pharo procedit. Papas ad orientales portas et porphyrium marmor cum diætariis, basilica gestantibus, adstat, et senatu eo digresso, unicuique basilicum distribuit. Senatu templum Sacrosanctæ Deiparæ ingresso.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ παραμονῇ τοῦ Ἁγίου Ἠλιοῦ (48), καὶ τῇ αὐτῇ ἑορτῇ [83].

Α'. Δείλης περὶ ὥραν ἑβδόμην προέρχεται ἡ σύγκλητος ἀπὸ σκαραμαγγίων εἰς τὸν ἱππόδρομον, καὶ B ἀνοίγοντος τοῦ παπία, εἰσέρχεται ἡ σύγκλητος διὰ τῶν σκύλων καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τοῦ λαυσιακοῦ εἰς τὸν χρυσοτρίκλινον, κἀκεῖθεν διέρχεται, καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸν ναὸν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου. Ὁ δὲ παπίας ἵσταται εἰς τὰς ἀνατολικὰς (49), εἰς τὸ πορφυροῦν μάρμαρον, μετὰ διαιταρίων βασταζόντων τὰ βασιλικὰ (50), καὶ τῆς συγκλήτου διερχο-

VARIÆ LECTIONES.

[83] ΣΧΟΛ. Ἰστέον, ὅτι αὕτη [αὐτὴ ed.] ἡ ἑορτὴ ἐκαινουργήθη ἐπὶ Βασιλείου τοῦ φιλοχρίστου.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(48) Notum est ex historia Byzantina, Basilium Macedonem, Constantini nostri avum, maximo cultu veneratum fuisse prophetam Eliam, cui putabat omnem suam se fortunam debere. *[De προελεύσει τοῦ ἁγίου Ἠλίου memorat Symeō Logotheta p. 466. Eum Basilius cultu prosequebatur.]* Causam istius cultus exponit Vita Basilii Maced. p. 139. C Ibidem p. 203, dicitur Basilius Eliæ peculiare sacellum in palatio condidisse præter id, quod ipsi cum Domino, Deipara, Michaele et Nicolao in Nova ecclesia commune erat, ubi ejus μηλωτή seu rheno in ipsius oratorio sub altari deposita ferebatur. Vid. Nostri pag. 70. Erat quoque κατὰ τὸ Πετρίον ædicula Eliæ e Basilio reparata, ut perhibet Cedren. p. 588. Sed quæ hic describitur processio S. Eliæ erat ad Deiparam Phari, ut ex pag. seq. 69 apparet. *Leves Græci*, ait Luitprandus, *XIII. Cal. Augusti raptum Eliæ in cælos ludis scenicis celebrant*, Legat. p. 483. In scholio ad h. l. pertinente leg. c M. αὕτη.

(49) Nihilo plus M., subintell. igitur πύλας, ut p. 73.

(50) Quid fuerint basilicia, vestis, an panni genus, nondum satis liquet, et unde sic dicta, num a fabrica imperiali, in qua texerentur, an ab armis seu insignibus imperialibus, an denique ab imagine D vel protome imperatoris intexta. Puto equidem posterius potius, quamvis prius in Latina interpretatione dederim. Nam si basilicia fuerunt vestes, quæ intexta regni Græci haberent insignia, profecto nihil ab aetis differebant. Insigne enim Græci imperii erat aquila. Fui aliquando in opinione, vestis hoc genus ideo *basilicium* et Latinis *imperiale* fuisse dictum, quod dignum esset imperatoribus et ab iis soleret gestari. Sic κηροὶ βασιλικοί, cerei, quales ab imperatoribus gestari solerent, apud Anonymum de festo restitutarum imaginum p. 738: Ἀνὰ κηρὸν βασιλικὸν εἷς ἕκαστος αὐτῶν βαστάζων. Pari modo Balsamo βασιλικὸν λῶρον dixit eo loco, quo ait, Papam Romanum e Constantini M. concessione juribus imperatorum omnibus uti, ἄνευ μόνου τοῦ στέμματος· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐν ταῖς ὁπηδήποτε γινομέναις προελεύσεσιν αὐτοῦ καὶ ἐν ταῖς θείαις ἱεροτελεστίαις διὰ βασιλικοῦ λώρου τὴν κεφαλὴν καλύπτεται. Latini quoque in hunc modum egregia quæque *regia* appellabant. Gregor. Turon. IV. 28: *adspicit* [lanarium artificem] *lascias* [*Laschen, Borden, Tressen*] *regias componentem* Anastasius Hormisda: *chlamydem* [hoc est telam panni] *imperialem, id est stolam, et substratorium* [ita recte emendat Du Cange h. v.] *posuit super confessionem* [hoc est altare] *B. Petri*. Addit huic interpretationi pondus dictio *scaramannia Imperatorum*; vid. Du Cange v. *Imperiale* et *Scaramanga*. Ipse Du Cange putat ab intextis regulis, avibus sic et βασιλίσκοις dictis pannum nomen invenisse; vid. voc. *Basilicus*, ubi locum hunc Guilielmi Bibliothecarii nostro apprime congruum citat. Nam ut in Nostro hoc et ἀετοί et τὰ βασιλικά vel βασιλίκια (nam perinde est) conjunguntur, sic et ille *aquilata* et *de basilisci* conjungit. Locus hic est: *Fecit in ecclesia Domini Salvatoris vela serica de Blattin Byzantea quatuor in circuitu altaris majoris*; *duo ex his aquilata et duo de basilisci, ornata in circuitu de olovero*. Ego vero sic dictos putem potius pannos, qui aut in regia fabrica essent facti, aut qui regiam protomam toti telæ intextam et circulis inclusam monstrarent; quemadmodum *aquilæ* sic dictæ aquilas. Priori opinioni favet dictio nostri codicis p. 180. C. 1 et 5, et alibi obvia, ubi *basilica* τοῖς ἀπὸ τοῦ φόρου, *in foro emptis*, opponi videntur. Posteriorem tamen sententiam mihi ominus veriorem esse mihi propterea persuadeo, quod non sola sic proprie dicta basilicia, sed etiam aeti et reliqua omnia pannorum genera in officina regia texerentur. Neque insolens erat ea ætate regias protomas in vestibus gestare. Non repetam, quæ supra de tabliis στηθαρίῳ βασιλικῷ signatis protuli, quæ huc non facere possint ideo videri, quod vestes illæ, de quibus Theophanes et Chronicon Alexand. loquuntur, ταβλίῳ βασιλικῷ illuminatæ solummodo in tabula et non alibi unicam regiam protomam ostenderent; basilicia vero nostra sententia per totum pannum sparsas numero multas minutas protomas circellis albi coloris circumscriptas haberent. Aptior itaque probando illi, quem dixi, mori vestes regum imaginibus aut saltem protomis perspersas gestandi erit locus Monastici Anglicani t. III, p. 314, ubi memorantur

μένης ἐκεῖσε, δίδωσιν ὁ παπίας ἑνὶ ἑκάστῳ ἀνὰ βασιλικοῦ (51). Καὶ δὴ τῆς συγκλήτου εἰσερχομένης ἐν τῷ ναῷ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἀπάρχεται ἡ ἀκολουθία τοῦ λυχνικοῦ (52), καὶ ταύτης τελουμένης, περὶ τὴν ἀπόλυσιν (53) λέγεται ἀπολυτίκιον πρὸς τὸ, « Συνταφέντες σοι, » ὅπερ ἐποίησε Λέων (54) ὁ σο-

officium lychnici incipit, quo finito, circa ipsam missam oratio : « Una tecum sepulti, » etc., quam Leo, optimus et sapientissimus imperator, composuit, recitatur. Qua a cubiculo et imperatorio clero alternatim cantata et finita singulis magistris, præpositis· proconsulibus, patriciis et officialibus ab im-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

sandalia cum caligis, de rubeo sameto diasperato breudato [brodé] *cum imaginibus regum simplicibus*, id est filo eodem, quo reliquus pannus, non item aureo argenteove tactis. Vid. Du Cange v. *Circumrotatus* ubi e Chronic. Episcoporum Antissiod. hunc locum citat: *secundum pallium imaginibus regum circumrotatis* [id est circulo inclusis] *regali modo equitantium* [id est in equis cum pompa procedentium] *pollet*. Pingebant autem Latini quidem reges suos cum coronis radiatis in capite et sceptro in manu, Græci autem cum infulis et cruce atque acacia. Obstant tamen huic interpretationi, ne quid dissimulem, loci quidam, quos Du Cange v. *Imperiale* citavit. Nam *imperialis* et *basilicus* pannus idem est. E. c. Visitatio Thesaurariæ Londinensis memorat *tunicam de imperiali cum arboribus rubeis et leonibus*. Si ergo basilicum arbores et leones tenuit, non sane tenuit vultus regum, ideoque vacillare videtur hæc etymologia, quæ ab eorum imaginibus intextis petitur; vid. quæ paulo post de appellatione ῥηγικός dicam. Qualisqualis autem etymologia denique fuerit, apponam exempla quædam, in quibus imperialis panni fit mentio, Du Cangio in Gloss. Lat. v. *Imperiale* præterita, e quibus constabit, pannum hunc pretiosum et ævo medio celebrem fuisse. Chronicon Reicherspergense (apud Du Cange v. *Examitum*); *fratri saladini Sabidino* [Arabum *Saiffidino*, quem Arabici auctores amant al Malec al Adelum citare], *misit sex Samitas et duas vestes imperiales*. Radulphus de Diceto (apud Du Cange v. *Pannus*): *peregre profectus* [nempe in Palæstinam *sicut altaria multarum per Angliam ecclesiarum habuerat in memoriam, sic et rediens habuit in veneratione pannos, quos civitas CPlis vocat imperiales, passim locorum distribuens religiosis*. In vetusta charta apud Murator. Ant. Ital. t. II, p. 894, legi *drapos de batilicio*; quod, ni alius codex *de bambucio* præferret, non dubitarem in *de basilicio* reformare. Appellabant Græci pannum hunc non *basilicum* tantummodo, sed alio quoque, idem tamen significante nomine ῥηγικόν, *regicum*, id est *regium*: v. Du Cange v. Ῥηγικός, ubi inter alia ait, in codice msto quodam bibliothecæ regiæ Parisinæ exstare descriptionem aulæi regici, in quo pictum fuerit ver. *Describitur*, ait. *in msto reg.* 791 *Manuelis Palæologi* εἴαρος εἰκὼν ἐν ὑφαντῷ παραπετάσματι ῥηγικῷ, *quæ etiam edita est a Leunclavio* p. 442; *cum hoc titulo Latino*: *Imago veris in aulæo textili operis phrygii, etc.* Si ergo ver pictum fuit in aulæo regio, non potuit ab intextis regum vultibus basilicum aut regium fuisse appellatum. Forte igitur totissimum fuerit, hujus nominis rationem ex eo petere, quod hi panni in fabrica imperiali texerentur. Habuisse imperatores Byzantinos fabricas pannorum sericorum et pretiosorum sibi proprias, multa suadent. Procopius certe Hist. Arcanæ p. 124, c. fin. Justinianum ait sericæ et purpureæ vestis monopolium ad se traxisse et fabricas tales instituisse, quod mercatores ad incitas et ad vertendum solum adegerit; neque dubito posteriores imperatores id institutum retinuisse et cum pannis in fabrica sua paratis mercaturam exercuisse. Pari modo habebant principes Muhammedani, ut Sulthani Ægypti, fabricas suas pannorum. Abulfeda sæpe narrat, sibi, quando Misram venerit, dono datos a Sulthano fuisse pannos de Sulthanica apud Alexandriam fabrica. Ita e. c. ad ann. 728 (Chr. 1327) scribit: *Me filiumque chlamydibus principalibus donabat ultra solitum morem pulchris et loris aureis gemmatis et pannis præstantissimis de illo genere, quod pro ipsius et reliquis celsissimis corporibus in Alexandrina fabrica elaboratur*. Pannis, qui in tali fabrica pararentur, fuerintne Byzantii quoque intexta principum, qui identidem ibidem regnarent, nomina, non dixerim et vix putem, cum ejus rei vestigium nullibi reperiam. Orientales quidem principes nomina titulosque suos pannis, qui in fabricis suis texerentur, vexillis intexi curabant, ut ex illo Abulfedæ loco constat ad Ann. 724 [Chr. 1323], ubi legatos Abu Saidi Bahadur Chani ad Sulthanum Ægypti missos attulisse inter alia scribit undecim camelos sagmarios, splendide comptos et oneratos cistis, quæ tenerent pannos de factura illarum regionum, Parthiæ puta et Chaldææ, septingentas telas, quibus intexti fuerint tituli Sulthani. Regale igitur erat, nomen principis pannis, tapetibus, vexillis intexi, et si quis præfectus provinciæ *de fabricis cadere faceret nomen* principis, cujus vasallus esset (loquar Arabum more), hoc est, velaret illud pannis porro intexi, rebellionis et ab officio defectionis erat denuntiatio. Ita narrat Abulfeda ad an. 269 [Chr. 882] Tholunum, celebre in historia Ægyptiaca nomen, *vetuisse pro salute ad Mowaffaki preces in templo publicas* [τὴν συναπτήν] *fieri et abrogasse nomen ejus ex fabrica pannaria*.

(51) Fuerintne hæ vestes proceribus commodo tantum datæ, reddendæ post panegyrin finitam, quod interdum fiebat : an doni loco datæ, perpetuo servandæ, non liquet. Crediderim tamen potius posterius. De more Byzantinorum impp. suis proceribus in diebus festis novas robas largiendi v. Luitprand. Hist. VI. 5, de eodem more a regibus Franciæ olim festo Nativitatis Christi observato v. DC. ad Joinvill. p. 160, et Gl. L. v. *Mutatoria*, ubi e Matthæo Paris. h.l. citat : *Appropinquante Dominicæ Nativitatis festivitate, qua mutatoria recentia* (*vulgo novas robas appellamus*) *magnates suis domesticis distribuere consueverunt*; item v. *Robæ*. Jam in aula Macedonica erat χλαμύδας διανέμειν δωρεὰ βασιλικωτάτη, ut ait Plutarch. Vitar. p. 1073, penult. Etiam in aula veterum regum Persarum distribui quotannis vestes proceribus consuevisse patet ex Herodoto III, 84.

(52) *Lychnicum*, *lucernarium*, lucernariæ preces, prima pars officii vespertini, cum accenduntur lucernæ, recitari solitæ. V. Du Cange Gloss. Gr. h. v.

(53) *Circa finem*, vel *missam*, Ἀπόλυσις est finis cujusque sacri officii, interdum ipsa oratio in fine officii a sacerdote recitata, quo facto plebs dimittitur. Ἀπολυτίκιον (sive, ut hic loci in codice erat, ἀπολυτίκην), nempe στιχηρόν oratio, quæ in ἀπολύσει, seu fine officii cujusvis ecclesiastici, ante tamen formulam τῆς ἀπολύσεως a sacerdote dicitur. Ita Du Cange Gloss. Gr. h. v. Convenit nostro : *Der Herr segne dich und behüte dich.*

(54) Passim in hoc codice ut p. 438, Leonis hymni celebrantur, et recensetur Leo inter celebres Ecclesiæ Græcæ hymnographos, in quibus ære cælatis imago ejus conspicitur p. XX, dissert. Nicolai Rayaei ad acoluthiam officii Græci, t. II. m. Junii Act. S. S. ex Triodio Venetiis excuso. Elogium hic Leonis nomini additum, ὁ σοφώτατος καὶ ἀγαθὸς

peratore crux parva argentea distribuitur: patriarcha vero admonetur, ut die sequente veniat, sacram liturgiam celebraturus. Mane igitur senatus omnis albas tunicas, domini purpurea dibetesia induunt, et circa horam secundam domini præpositos intrare jubent: quo facto, surgunt et ad cameram Sancti Theodori, ut tunicas suas induant, discedunt. Egressuri autem, magnus imperator in throno, minores utrinque in sellis aureis consident; cubiculum eo ritu, qui in Palmarum festo servari solet, ingreditur suoque ordine, id est ad dextram et sinistram, adstat, sacellarii, hospitalarii et seniorum curatores imperatori cruces auro ornatas offerunt. Et sic ordine omnia ministeria magistrorum,'proconsulum, patriciorum, officialium aliorumque, quos imperator jusserit, adducuntur; singulis imperator crucem distribuit.

φώτατος καὶ ἀγαθὸς βασιλεύς. Ἀντιφώνως δὲ τούτου ψαλλομένου ὑπό τε τοῦ κουβουκλείου καὶ τοῦ βασιλικοῦ κλήρου, μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς τοιαύτης ψαλμῳδίας ἐπιδίδοται τοῖς τε μαγίστροις, πραιποσίτοις, ἀνθυπάτοις, πατρικίοις τε καὶ ὀφφικιαλίοις παρὰ τοῦ βασιλέως ἀνὰ ἑνὸς ἀργυροῦ μικροῦ σταυροῦ· μηνύεται δὲ ὁ πατριάρχης, ἵνα ἐλθὼν ἐπὶ τὴν αὔριον ἐπιτελέσῃ τὴν θείαν λειτουργίαν (55). Τῇ δὲ ἕωθεν ἀλλάσσει πᾶσα ἡ σύγκλητος ἀπὸ λευκῶν χλανιδίων· οἱ δὲ δεσπόται ἀλλάσσουσι τὸ πορφυρᾶ διβητήσια, καὶ περὶ ὥραν δευτέραν κελεύουσιν οἱ δεσπόται εἰσελθεῖν τοὺς πραιποσίτους, καὶ εἰσελθόντων, ἀνίστανται οἱ δεσπόται καὶ εἰσέρχονται ἐν τῇ καμάρᾳ τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου, κἀκεῖσε περιβάλλονται τὰς ἑαυτῶν χλανίδας. Καὶ ἐξερχόμενοι καθέζονται, ὁ μὲν μέγας βασιλεὺς ἐπὶ τοῦ θρόνου, οἱ δὲ μικροὶ ἔνθεν κἀκεῖθεν ἐν χρυσοῖς σελλίοις, τοῦ δὲ κουβουκλείου εἰσελθόντος κατὰ τὸν τύπον τῆς βαϊοφόρου, καὶ εἰς τὴν οἰκείαν τάξιν στάντος, ἤγουν δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ὅ τε τοῦ σακελλίου καὶ οἱ ξενοδόχοι καὶ γηροκόμιοι [34] (56), προσάγοντες τῷ βασιλεῖ τοὺς κατὰ τύπον χρυσοστοιβάστους (57) σταυρους. Καὶ εἶθ' οὕτως εἰσάγεται στοιχηδὸν πᾶσα ἡ τάξις τῶν τε μαγίστρων [35], ἀνθυπάτων, πατρικίων καὶ ὀφφικιαλίων καὶ ἄλλων, ὧν ἂν κελεύσωσιν οἱ δεσπόται, καὶ ἐπιδίδωσιν ὁ βασιλεὺς ἑνὶ ἑκάστῳ τούτων ἀνὰ ἑνὸς σταυροῦ.

69 II. Tunc receptio fit, et omnes narthecem Magnæ Novæ Ecclesiæ intrant, domini autem surgunt, patriarcham exspectantes, dum interim præpositi cum paucis cubiculariis, papa et hetæriarcha abeunt, eumque una cum metropolitis et reliquo ejus ministerio adducunt. Patriarcha per triconchii porticum ingressus, in camera aurei triclinii, quæ pantheo proxima est, considet, dum præpositi intrantes adventum ejus dominis nuntiant, qui ipsum adduci jubent. Præpositi egressi eum adducunt; at domini, postquam eum osculati sunt, cum eo solo per oblongam cubiculi porticum ad templum Sacrosanctæ Deiparæ Phari abeunt, atque ibi ad

Β'. Καὶ γίνεται μεταστάσιμον, καὶ κατέρχονται πάντες ἐν τῷ νάρθηκι τῆς Μεγάλης Νέας Ἐκκλησίας, οἱ δὲ δεσπόται ἀνιστάμενοι ἐκδέχονται τὸν πατριάρχην. Οἱ οὖν πραιπόσιτοι μετὰ ὀλίγων τοῦ κουβουκλείου ἅμα τοῦ παπίου καὶ τοῦ ἑταιρειάρχου ἀπέρχονται καὶ εἰσάγουσι τὸν πατριάρχην μετὰ καὶ τῶν μητροπολιτῶν καὶ τῆς λοιπῆς αὐτοῦ τάξεως. Καὶ τοῦ πατριάρχου εἰσερχομένου διὰ τῶν διαβατικῶν τοῦ τρικόγχου, ἔρχεται καὶ κάθηται ἐν τῇ καμάρᾳ τοῦ χρυσοτρικλίνου τῇ οὔσῃ πρὸς τὸ πάνθεον [36], οἱ δὲ πραιπόσιτοι εἰσερχόμενοι ἀναγγέλλουσι τοῖς δεσπόταις τὴν τοῦ πατριάρχου ἄφιξιν, καὶ κελεύουσιν οἱ δεσπόται εἰσαχθῆναι τὸν πατριάρχην. Οἱ δὲ πραιπό-

VARIÆ LECTIONES.

[34] γηροκόμοι R. ex compendio cod., γηροκόμητες ed. [35] τῶν δὲ μαγ. ed. [36] ΣΧΟΛ. Ἰστέον, ὅτι, τοῦ πατριάρχου μέλλοντος εἰσελθεῖν εἰς παλάτιον, ὁ ῥεφερενδάριος δηλοῖ τῷ παπίᾳ, κἀκεῖνος ὑπομιμνήσκει τῷ βασιλεῖ, καὶ εἶθ' οὕτως κελεύει ὁ βασιλεὺς εἰσελθεῖν τοὺς πραιποσίτους, καὶ ἀπελθόντας εἰσαγαγεῖν τὸν πατριάρχην.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

βασιλεὺς monstrat, mea quidam sententia, capitis hujus auctorem sub Leone regnante vixisse et hæc litteris consignasse.

(55) Non enim quotidie celebrabatur sanctum officium, sed tantum diebus festis insignioribus et diebus Dominicis. Ideoque debebat singulis vicibus patriarchæ indicari, et imperari, ut officium faceret, si extraordinem flagitaretur. Constantinus Monomachus quotidianam tandem Missam instituit. Cedren. p. 790, fine: Τὸ γενόμενον ἔργον εἰς τὴν Μεγάλην τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν ἐγκωμίων οὐκ ἀπολείπεται. Ἕως ἐκείνου [ante Const. Monom.] γὰρ ἐν μόναις ταῖς ἐπισήμοις ἑορταῖς ἐν ταύτῃ [apud S, Sophiam], ἔτι δὲ καὶ τοῖς Σάββασι καὶ ταῖς Κυριακαῖς ἡμέραις ἡ ἀναίμακτος τῷ Θεῷ ἐπετελεῖτο ἱερουργία. Ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς οὐδαμῶς ἡμέραις τοῦτο ἐγίνετο διὰ προσόδου ἔνδειαν, ἣν οὗτος δαψιλῶς ἀφορίσας καὶ ἀποχρώντως, καθ' ἑκάστην τελεῖσθαι τὴν ἱερὰν παρεσκεύασε λειτουργίαν. Ὃ καὶ κρατεῖ γινόμενον μέχρις ἡμῶν.

(56) In codice est γηροχοχο. Solet quidem compendium χοχο alias κόμητες notare: hic tamen significat γηροκόμοι. Natum hoc compendium more librarii, terminationes pluralium iteratis litteris singularibus, aut etiam syllabis a singularium terminationibus compendio exaratis distinguendi. De gerontocomis, ptochocomis, vel ptochotrophis, xenotrophis, œconomis disserendi locus hic non est. Pertinebat ea cura olim ad diaconos. Quapropter tales ædes, in quibus debiles, vetuli, pauperes, exsules refugium et alimenta inveniebant, *diaconiæ* appellabantur. Consulendi de his antiquitatum ecclesiasticarum scriptores, et Habertus pontif. Græc. p. 200, Du Cange v. *Diaconia*, *Crontochium Xenodochium*, *Ftochium* etc.

(57) *Auro clausas*, *auro incrustatas*, *obauratas*. Στοιβάζειν novis Græcis est massam, laminam, planum unum super alterum struere. Ita est p. 196, στοιβάζει ἵππους *componit, compingit, confercit, densat equos*; p. 200, στοιβάζειν ἐν τῷ καμπτῷ λάχανα καὶ ὑπὲρ αὐτῶν πλακοῦντας, *spissant, arcte conferta ponunt olera, exstruunt;* p. 201, στοιβαὶ λαχάνων, *strues olerum*. Hinc σταυροὶ χρυσοστοίβαστοι, *cruces, in quibus aurum spissatum fuit*, in quibus strata quædam auri exaggerata fuerunt. Vide ad p. 200.

σιτοι ἐξερχόμενοι εἰσάγοοσιν αὐτὸν, καὶ δὴ τοῦτον οἱ δεσπόται κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐσπαζόμενοι, εἰσέρχονται μετ' αὐτοῦ μυστικῶς διὰ τοῦ μάκρωνος τοῦ κοιτῶνος εἰς τὸν ναὸν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου, κἀκεῖθεν ἀπέρχονται ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ Ἁγίου Ἠλιοῦ, καὶ οἱ μὲν δεσπόται ἵστανται ἐν τῷ νάρθηκι, ὁ δὲ πατριάρχης εἰσέρχεται εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ τῆς εἰωθυίας εὐχῆς τελουμένης, ἀπάρχονται οἱ ψάλται τὸ τροπάριον. Ὁ δὲ πατριάρχης ἐξερχόμενος ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου, βαστάζων τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον, ἔρχεται εἰς τὰς βασιλικὰς πύλας τοῦ αὐτοῦ εὐκτηρίου, δηλονότι καὶ τοῦ ὑποδιακόνου βαστάζοντος τὸν λιτανικὸν σταυρόν. Οἱ δὲ δεσπόται λαμβάνουσι παρὰ τοῦ πραιποσίτου κηροὺς, καὶ διὰ τῆς τρισσῆς μετὰ τῶν κηρῶν προσκυνήσεως ἀπευχαριστοῦσι τῷ Θεῷ καὶ ἀσπάζονται τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὸν σταυρὸν, θυμιώμενοι ὑπὸ τοῦ διακόνου.

A Sancti Eliæ oratorium discedunt, ubi ipsi quidem in narthece subsistunt, patriarcha vero sacrarium intrat, ubi solemnibus precibus peractis, psaltæ troparium ordiuntur. Patriarcha e sacrario egressus, sanctum Evangelium portans, ad imperatorias ejusdem oratorii januas procedit, subdiacono crucem processionalem gestante. Interea domini cereos a præposito accipiunt, ternaque cum cereis adoratione facta, ad Deum precantur et Evangelium, a diacono incensati, osculantur.

Γ'. Καὶ παρακρατούμενος ὁ βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου, ἐξέρχεται ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, καὶ διερχομένου αὐτοῦ μέσον τοῦ ναοῦ τοῦ φάρου, καὶ ἐξιόντος τὴν πύλην τὴν ἐξάγουσαν [37] ἐπὶ τὸν ἡλιακὸν [38] (58), λαμβάνουσιν οἱ δεσπόται παρὰ τῶν πραιποσίτων κηρία λιτανίκια καὶ διέρχονται λιτανεύοντες διὰ μέσου τοῦ ἡλιακοῦ καὶ τοῦ στενωποῦ τοῦ μονοθύρου, κατέρχονται τὸ καταβάσιον (59) τοῦ βουκολέοντος, καὶ ἐκνεύοντες δεξιᾷ, κατέρχονται πρὸς τὸν νάρθηκα τῆς Νέας (60) Μεγάλης Ἐκκλησίας (ἐκεῖσε γὰρ ἵστανται

B III. Deinde sustentatus a patriarcha imperator ex ecclesia redit, perque medium templum phari digressus, per portam ad solarium ducentem exit, ubi domini a præpositis cereos processionales accipiunt, et per medium solarium angustamque januam procedentes, per descensum bucoleontis descendunt, et ad dextram inclinantes, ad narthecem Novæ Magnæ Ecclesiæ discedunt, ubi senatores omnes adstant, et consueti ritus ecclesiastici introitus celebrantur. Dominis autem cum patriar-

VARIÆ LECTIONES.

[37] πύλην ἐξάγουσαν ed. [38] τὸ ἡλιάκὸν ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(58) Est ὁ ἡλιακός, aut τὸ ἡλιακόν, hic quidem loci, area, deambulacrum subdivale, apricum, unde ipsi nomen, a radiis nempe solis, quibus patebat. Ita exponit Constantin. Vita Basilii p. 207, αἰθέριον καὶ ἡλιοβολούμενον μαρμαρόστρωτον περίπατον appellans. Et eo quoque sensu adhibetur in locis Eustathii et Leonis sapientis apud Du Cange in Gloss. Gr. h. v., item in illo Anastasii in Gregorio IV, vox *solarii* debet accipi : *Domum satis dignam undique porticibus* [deambulacris tectis] *ac solariis* [deambulacris in solo plano, apricis] *circumdatam*. In reliquis autem duobus apud illum locis Michaelis Attaliotæ, et Theodori Hermopolitæ, in quibus ἡλιακόν per ἐξώστην vel ἐξωστάριον redditur, habet hæc vox aliam significationem. Scilicet notat ὁ ἐξώστης, vel potius ἡ ἐξωστή, *projectum*, *mænianum*, extra ædes ipsas aliquantum prominens ædificium, e quo prospici possit; ut sunt nostrates *Erker*, vel *Balcons*. Et in hoc sensu *solaria* quoque interdum dicebant Latini, ut in illo Hieronymi, *habuerunt in tectis domata, quæ Romæ vel solaria vel mæniana vocant*. Vid. Du Cange Gloss. Gr. v. ἐξώστης, et Caroli Majelli dissert. de Stylitis apud Assemannum juniorem in Actis martyrum Syriacis t. II, p. 247, item Alteserr. ad Anastas. p. 122. Tandem ἡλιακά quoque erant deambulacra super tectis ipsis aprica, qualia nostrates *Altane* appellant. *Epicaustoria* appellabant Latini medii, quia super hypocaustis erant, vel quia in aprico erant. Gloss. ms. apud Du Cange h. v. : *Epicaustorium eminentior locus in ædificio ad speculandum, vel solarium puellare. Solarium puellare* id appellatur, quoniam gynæconitis et apud veteres Græcos et apud Latinos medii ævi in summis ædium partibus erat, quemadmodum adhuc hodie apud Moros seu in Barbaria Africana mulieres in summis ædibus habitant, quod ex itinerariis constat. Propterea dicit Athenæus p. 57, ex eo, quod Helena natat fuerit ἐν τῷ ὠῷ, *in superiore ædium parte*, natam fuisse fabulam de ejus ortu *ex ovo*. Conf. Euripidis Phœnissarum initium. Et hæc in summis, et illa mœniana in mediis ædibus muniebantur cancellis æneis. Anastasius in Adriano : *Ubi et deambulatorium, scilicet solarium suum, cum cancellis æneis nimis pulcherrime construi fecit*. De tali solario, Altano, capiendus est Nostri locus p. 284, ubi ὁ ἡλιακός vel est præfectus vel totum ministerium et præsidium in Heliaco, vel alteno Phari excubare jussum et depositum. * [Τὸ ἡλιακόν *solare horologium* vertit Combefis. in Contin. Theophan. p. 125, perperam.]*

(59) *Per scalam, per gradus*. Eo sensu occurrit apud Sozomen. Hist. Eccl. IX, 2. Locum habet Du Cange Gloss. Gr. h. v, Cæteris autem locis, quos ibi citat, significat ea vox locum ipsum, at et in quem per scalam descenditur (*confessiones* appellare solebant), qualibus in cavernis latitare olim solebant Christiani persecutionibus afflicti. Vid. quoque Corsini dissert. 2. Appendic. ad Notas Græcorum, ubi inscriptio p. 27, hoc videtur posse modo restitui : QUORASY NOMINAE MASIME MARTYRE DOMI IIIV ☧ CASTULU ISCALA CATABATICY SECUNDI, id est, *Corasii* (puellæ) *nomine Maximæ Martyræ* (id est Martyrissæ) *domini Jesu Christi Castulu* (id est apud) *Castulum*, nomen loci, ubi deposita est Castulu græca terminatione Καστούλου pro *Castuli*,) *in scala Catabaticii* (confessionis) *secundi*. Appellabantur autem confessiones, non quod ibi peccata confiterentur, sed quod reliquiæ confessorum ibi sitæ essent. De Bucoleonte vid. Du Cange CPI. Christ. l. II, pag. 119, et ad Alexiad. pag. 265. *[De Satyri monasterio et Bucoleonte v. Script. post Theophan. pag. 13, 14.]

(60) *Neæ*, aut *Novæ ecclesiæ*, in palatio a Basilio conditæ. Luitprand. Hist. I. c. 2, fine : *Fabricavit* (Basilius) *pretioso et mirabili opere juxta palatium, orientem versus, ecclesiam, quam* Νέαν, *hoc est Novam, vocant, in honorem summi cœlestis militiæ principis archangeli Michaelis, qui Græce* ἀρχιστράτηγος *appellatur*. Vid. Constant. Vit. Basil. Maced. p. 196, et 200. Debet haud procul mari fuisse, ut patet ex p. 71 nostri codicis et ex eo quod hanc inter ec-

cha sacrarium oratii Sancti Eliæ, quod in eadem Nova Ecclesia est, pro more ingressis, patriarcha primus intrat; **70** domini vero extra sacras januas constituti, cereos a præposito accipiunt terque genu flexo ad Deum precantur. Mox oratorium ingressi ante omnia sacras januas, postea sanctum altaris instratum et repositam ibi sancti prophetæ vestem osculantur, et apocombio, sacræ mensæ imposito per bemata transeunt, et cereis in singulis bematibus accensis, instrata pro more osculantur. Per gynæceum ipsum transeuntes, cereos ad effigiem Basilii, imperatoris Christum amantis, accendunt, et vale patriarchæ dicto, ad locum elevatiorem, ubi orantes consistunt, abeunt, inde ad narthecem, qui prope mare seu çavum recessum sacræ mensæ est, ubi sellæ positæ velumque suspensum, discedunt, vestes suas mutant, et sancti Evangelii lectionem exspectantes, adstant, acceptisque a præpositis cereis, sanctum Evangelium audiunt. Finita extensa, consident, et mensæ præfectus cum tricliniariis ad convivium ducit, quod ipse magnus imperator ordinat. Sic postea domini secreto per eumdem narthecem et mysticum ascensum, qui ibi est, perque superius solarium ejusdem narthecis ad palatium discedunt. Sciendum est, imperatores hoc festo in mutatoriis mensæ assidere.

A ἅπαντες οἱ τῆς συγκλήτου), καὶ γίνεται ἡ εἰωθυῖα ἐκκλθσιαστικὴ ἀκολουθία τῆς εἰσόδου. Τῶν δὲ δεσποτῶν κατὰ τὸ εἰωθὸς εἰσιόντων μετὰ τοῦ πατρεάρχου εἰς τὸ θυσιαστήριον (61) τοῦ εὐχτηρίου τοῦ Ἁγίου Ἡλιοῦ τῆς αὐτῆς Νέας Ἐκκλησίας, ὁ μὲν πατριάρχης προεισέρχεται, οἱ δὲ δεσπόται, ἱστάμενοι ἔξωθεν τῶν ἁγίων θυρῶν, λαμβάνουσι κηροὺς ἀπὸ τῶν πραιποσίτων, καὶ διὰ τῆς τρισσῆς προσκυνήσεως ἀπευχαριστοῦσι τῷ Θεῷ. Εἶτα εἰσερχόμενοι ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, ἐν πρώτοις μὲν ἀσπάζονται τὰ ἅγια θύρια, εἶτα τὴν τῆς ἁγίας τραπέζης ἐνδυτὴν καὶ τὴν ἐκεῖσε ἀποκειμένην τοῦ ἁγίου προφήτου μηλωτὴν, καὶ τιθέντες ἀποκόμβιον ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης, διέρχονται δἱὰ τῶν βημάτων (62), ἅπτοντες κηροὺς καθ' ἓν ἕκαστον βῆμα, ἀσπαζόμενοι κατὰ τὸ εἰωθὸς τὰς ἐνδυτάς. B Καὶ διερχόμενοι διὰ τοῦ αὐτοῦ γυναικίτου, ἅπτουσι κηροὺς εἰς τὴν εἰκόνα Βασιλείου (63) τοῦ φιλοχρίστου Δεσπότου, καὶ εὐθέως ἀποχαιρετίζοντες τὸν πατριάρχην, εἰσέρχονται ἐν τῷ ἐκεῖσε προσευχαδίῳ (64), κἀκεῖθεν ἐκβαίνοντες εἰς τὸν πρός τὴν θάλασσαν (65) νάρθηκα, ἐν ᾧ καὶ τὰ σελλία ἵστανται καὶ τὸ βῆλον κρέμαται, ἀπαλλάσσουσι τὰς ἑαυτῶν χλανιδας, καὶ ἵστανται ἐκδεχόμενοι τὴν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου ἀνάγνωσιν, εἶθ' οὕτως λαμβάνοντες κηροὺς παρὰ τῶν πραιποσίτων, ἀκούουσι τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκτενοῦς καθέζονται, καὶ εἰσάγει ὁ τῆς τραπέζης μετὰ καὶ τῶν ἀρτοκλινῶν τὸ κλητώριον, καὶ στοιχεῖ αὐτὸ ὁ μέγας βασιλεὺς, καὶ εἶθ' οὕτως οἱ δεσπόται διέρχονται μυστικῶς διὰ τοῦ αὐτοῦ νάρθηκος καὶ τοῦ ἐκεῖσε μυστικοῦ ἀναβασίου, καὶ διὰ τοῦ ἀνωτάτου ἡλιακοῦ τοῦ αὐτοῦ νάρθηκος εἰσέρχονται οἱ δεσπόται εἰς τὸ παλάτιον. Ἰστέον, ὅτι ταύτῃ τῇ ἑορτῇ μετὰ τῶν ἀλλαξίμων καθέζονται οἱ δεσπόται ἐπὶ τραπέζης.

CAPUT XX.

Mensis Maii primo encænia Novæ ecclesiæ : et de ritibus in festo encæniorum Novæ Magnæ Ecclesiæ observandis.

I. Pridie unius diei domini præpositis indicant, senatum omnem mutatis vestibus sequenti die processurum esse : quæ postquam illuxit, circa horam secundam matutinam præpositos intrare jubent, quo facto, cum paucis cubiculariis una cum papa et hetæriarcha abeunt, et patriarcham cum metropolitis et reliquo ejus officio adducunt. Qui per

C ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Μηνὶ Μαΐῳ α' τὰ ἐγκαίνια τῆς Νέας, ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ ἑορτῇ τῶν ἐγκαινίων τῆς Νέας [39] (66) Μεγάλης Ἐκκλησίας [40].

Α' Πρὸ μιᾶς ἡμέρας κελεύουσιν οἱ δεσπόται τοῖς πραιποσίτοις, προελθεῖν ἐπὶ τῇ αὔριον μετὰ ἀλλαξίμων πᾶσαν τὴν σύγκλητον, καὶ τῇ ἕωθεν περὶ ὥραν δευτέραν κελεύουσιν οἱ δεσπόται εἰσελθεῖν τούς πραιποσίτους, καὶ δὴ τούτων εἰσελθόντων μετὰ καὶ ὀλίγων τοῦ κουβουκλείου, ἀπέρχονται ἅμα τοῦ παπία καὶ τοῦ ἑταιρειάρχου, καὶ εἰσάγουσι τὸν πατριάρχην

VARIÆ LECTIONES.

[39] Νέας om. ed. [40] ΣΧΟΛ. Ἰστέον, ὅτι καὶ αὕτη ἡ ἑορτὴ ἐκαινουργήθη ἐπὶ Βασιλείου δεσπότου.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

clesiam et Deiparam Phari Bucoleo, portus, medius recensetur. Photii orationem in Novam ecclesiam a Basilio suo tempore structam edidit Lambecius ad Codin. p. 187, unde repetiit Bandurus Imp. Orient. l. vi, p. 117, seqq.

(61) Ex hoc loco patet unumquodque orarium qualium in una eademque ecclesia plura erant, partes ecclesiæ omnes habuisse, ut narthecem, naum, Sacrificatorium.

(62) Cum dicata esset hæc ecclesia pluribus numinibus, Christo Salvatori, Deiparæ, Archistratego, S. Nicolao, S. Eliæ, debebant totidem oratoria in ea, et in unoquoque singula bemata seu sacrificatoria fuisse.

(63) Ut conditoris ecclesiæ. Solebant enim in ecclesiis imagines conditorum collocare. Vid. Bacchin. ad Agnell. Pontific. Ravenn. p. 68.

D (64) Videtur προσευχάδιον cellula fuisse, ligneis clathris munita, quales ad singulas sanctorum imagines singulæ erant, similes confessoriis, aut confessionibus, ubi sacerdotes confessiones audiunt, in nostrarium et Romanensium ecclesiis. Vid. Du Cange Gloss. h. v. Quædam tamen eorum, quæ ibi citat, loca videntur docere, προσευχάδιον esse scabella humilia sub sanctorum imaginibus posita, ad quæ infirmiores genua flectebant precantes. Talia sunt scabella nostratibus aris apposita, ad quæ genua flectunt, qui communionem accipiunt.

(65) Qualis hic θάλασσα significetur, aut quis horum verborum sensus sit, fateor me nescire.

(66) Νέας addunt M. Recte. Non enim de Magna Ecclesia sic dicta, seu S. Sophia, in hoc capite sermo est, sed de Nova. Vid. p. 71.

μετὰ καὶ τῶν μητροπολιτῶν καὶ τῆς λοιπῆς αὐτοῦ τάξεως [41]. Καὶ τοῦ πατριάρχου εἰσερχομένου διὰ τῶν διαβατικῶν τοῦ τρικόγχου, ἔρχεται καὶ κάθηται ἐν τῇ καμάρᾳ [42] (67) τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου, κἀκεῖσε περιβάλλονται τὰς ἑαυτῶν χλανίδας, καὶ ἐξερχόμενοι ἔξωθεν τοῦ βήλου τῆς αὐτῆς καμάρας ἵστανται. Οἱ δὲ πραιπόσιτοι ἐξερχόμενοι εἰσάγουσι τὸν πατριάρχην οἱ δὲ δεσπόται τοῦτον κατὰ τὸ εἰωθὸς ἀσπαζόμενοι, καθέζονται μετ' αὐτοῦ ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ μικρόν τι, καὶ εὐθέως γίνεται μεταστάσιμον, καὶ οἱ μὲν μάγιστροι καὶ ἀνθύπατοι καὶ πατρίκιοι καὶ λοιποὶ συγκλητικοὶ κατέρχονται ἐν τῷ νάρθηκι τῆς Νέας Μεγάλης Ἐκκλησίας, οἱ δὲ τοῦ κουβουκλείου ἅπαντες διέρχονται διὰ τοῦ ὡρολογίου καὶ [43] τοῦ χρυσοτρικλίνου καὶ τῆς καμάρας τοῦ πανθέου καὶ τοῦ φύλακος, καὶ ἐκβαίνοντες τὸ μινόθυρον, ἀπίασιν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ φάρου, καὶ οἱ μὲν δεσπόται ἀνιστάμενοι εἰσέρχονται μετὰ τοῦ πατριάρχου μυστικῶς διὰ τοῦ μάκρωνος τοῦ κοιτῶνος εἰς τὸν ναὸν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ φάρου, καὶ οἱ δεσπόται ἵστανται ἐν τῷ νάρθηκι, ὁ δὲ πατριάρχης εἰσέρχεται εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ τῆς εἰωθυίας εὐχῆς τελουμένης, ἀπάρχονται οἱ ψάλται τὸ τροπάριον· ὁ δὲ πατριάρχης ἐξερχόμενος ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου. βαστάζων τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον, ἔρχεται εἰς τὰς βασιλικὰς πύλας, δηλονότι τοῦ ὑποδιακόνου βαστάζοντος τὸν λιτανικὸν σταυρὸν, οἱ δὲ δεσπόται λαμβάνουσι παρὰ τῶν πραιποσίτων κηρούς, καὶ διὰ τῆς τρισσῆς μετὰ τῶν κηρῶν προσκυνήσεως ἀπευχαριστοῦσι τῷ Θεῷ, καὶ ἀσπάζονται τό τε Εὐαγγέλιον καὶ τὸν σταυρὸν, θυμιώμενοι ὑπὸ τοῦ διακόνου.

Β'. Καὶ παρακρατούμενος ὁ βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου ἐξέρχεται ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἐξιόντων τὴν πύλην τὴν ἐξάγουσαν εἰς τὸν ἡλιακὸν [44], λαμβάνουσιν οἱ δεσπόται παρὰ τῶν πραιποσίτων κηρία λιτανίκια [45], καὶ διέρχονται λιτανεύοντες διὰ μέσου τοῦ ἡλιακοῦ καὶ τοῦ στενωποῦ τοῦ μονοθύρου, καὶ κατέρχονται τὸ καταβάσιον τοῦ βουκολέοντος, καὶ ἐκνεύοντες δεξιᾷ, κατέρχονται πρὸς τὸν νάρθηκα τῆς Νέας Ἐκκλησίας (ἐκεῖσε γὰρ ἵστανται οἱ τῆς συγκλήτου), καὶ γίνεται ἡ ἀκολουθία τῆς εἰσόδου τῶν ἐγκαινίων. Τῶν δὲ δεσποτῶν κατὰ τὸ εἰωθὸς εἰσιόντων μετὰ τοῦ πατριάρχου εἰς τὸ θυσιαστήριον, ὁ μὲν πατριάρχης προεισέρχεται, οἱ δὲ δεσπόται, ἱστάμενοι ἔξωθεν τῶν ἁγίων θυρῶν, λαμβάνουσι τοὺς κηροὺς παρὰ τῶν πραιποσίτων καὶ διὰ τῆς τρισσῆς μετὰ τῶν κηρῶν προσκυνήσεως ἀπευχαριστοῦσι τῷ Θεῷ· εἶτα εἰσερχόμενοι ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, ἐν πρώτοις μὲν ἀσπάζονται τὰ ἅγια θύρια, εἶτα τὴν τῆς ἁγίας τραπέζης ἐνδυτὴν, καὶ τιθέντες ἀποκόμβιον ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης, διέρχονται διὰ τῶν βημάτων, ἅπτοντες κηροὺς καθ' ἕνα ἕκαστον (67) βῆμα, ἀσπαζόμενοι κατὰ τὸ εἰωθὸς τὰς ἐνδυτὰς, καὶ διερχόμενοι διὰ τοῦ γυναικίτου, ἅπτουσι κηροὺς εἰς τὴν εἰκόνα

porticus triconchii ingressus, in camera Sancti Theodori sedet, 71 tunicas suas comites ejus ibi induunt, et extra velum ejus cameræ progressi, subsistunt. Præpositi autem egressi, patriarcham adducunt, quem domini pro more osculati, cum eo paululum in aureo triclinio consident, et statim receptio instituitur, et magistri quidem, proconsules, patricii et cæteri senatores in narthecem Novæ Magnæ Ecclesiæ descendunt; cubicularii vero omnes per horologium aureumque triclinium, cameram panthei et custodiam transeunt, eque monothyro egressi, ad templum Sanctæ Deiparæ phari abeunt. Domini surgentes sine pompa una cum patriarcha per longam porticum cubiculi ad templum Sanctissimæ Deiparæ phari abeunt, et ipsi quidem in narthece subsistunt, patriarcha vero in oratorium intrat, solemnique precatione peracta, psaltæ troparium incipiunt. Deinde patriarcha ex oratorio egressus, sanctum Evangelium gestans, portas imperatorias ingreditur, subdiacono crucem processionalem ferente, domini autem, cereis a patriarcha acceptis, ter cum ipsis Deum adorant, et Evangelium crucemque, a subdiacono incensati, osculantur.

II. Imperator a patriarcha sustentatus, e templo egreditur, et postquam per portam ad solarium ducentem exierunt, domini cereos processionales a præpositis accipiunt, et in processione per medium solarium angustiasque monothyri abeunt: postea per descensum bucoleontis progressi et ad dextram se inclinantes, ad narthecem Novæ ecclesiæ se conferunt, ubi senatores adsunt, et officium introitus encæniorum celebratur. Dominis autem cum patriarcha sacrarium pro more ingressis, patriarcha præcedit, domini autem extra sacras januas constituti, cereos a præpositis accipiunt, terque genu flexo Deum adorant, mox sacrarium ingressi, primo quidem sacras januas, deinde sacrum altaris instratum osculantur, et apocombio inibi reposito, per bemata, cereis in unoquoque bemate accensis, discedunt, sacra instrata pro more osculantur, perque gynæceum digressi, cereos ad effigiem Basilii, imperatoris Christum amantis, 72 accendunt, statimque vale patriarchæ dicto, locum excelsum, ubi orantes stare solent, petunt, inde ad narthecem prope mare altaris ascendunt, ubi et sellæ stant et velum suspensum est, suasque tuni-

VARIÆ LECTIONES.

[41] ΣΧΟΛ. Ἰστέον, ὅτι ὁ ῥεφερενδάριος δηλοῖ τῷ παπίᾳ τὴν τοῦ πατριάρχου ἄφιξιν. [42] καμάρᾳ. Plura hic excidisse putat R., quæ p. 122 leguntur, inde a vers. 8, τοῦ χρυσοτρικλίνου usque ad v. 12, ἐν τῇ καμάρᾳ. [43] καὶ ante τοῦ χρυσοτρικλίνου delendum esse putat, R. [44] τὸ ἡλ. ed. [45] λιτανικὰ ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(67) Ita solent novi Græci solœce pro καθ' ἓν ἕκαστον. Pariter p. 176 legimus τὸ δὲ ἅρμα, ἤγουν τὸ σκουτάριον βαστάζουσιν σπαθάριοι δύο καθ' ἕνα (pro καθ' ἓν) ἕκαστος, *Spatharii duo gerunt arma: seu scutum, unusquisque unum.*

cas mutant, et sacri Evangelii lectionem exspectantes, adstant, quam, cereos a præpositis traditos manu tenentes, auscultant. Finita extensa, consident, præfectus mensæ cum tricliniariis convivium parat, quod ipse magnus imperator ordinat. Sic domini per eumdem narthecem et secretam scalam perque solarium superius soli digressi, palatium intrant. Sciendum est, secundum hujus diei ritum et Sancti Michaelis festum octavo mensis Novembris instuiti solere. ubi observandum, hoc archangeli festum in oratorio templi, Sancti scilicet Michaelis, die dicto celebrari.

A Βασιλείου τοῦ φιλοχρίστου δεσπότου, καὶ εὐθέως ἀποχαιρετίζοντες τὸν πατριάρχην, εἰσέρχονται ἐν τῷ ἐκεῖσε προσευχαδίῳ, κἀκεῖθεν ἐκβαίνοντες εἰς τὸν πρὸς τὴν θάλασσαν νάρθηκα, ἐν ᾧ καὶ τὰ σελλία ἵστανται καὶ τὸ βῆλον κρέμαται, καὶ ἀπαλλάσσουσι τὰς ἑαυτῶν χλανίδας, καὶ ἵστανται ἐκδεχόμενοι τὴν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου ἀνάγνωσιν· εἶθ' οὕτως λαμβάνοντες κηροὺς παρὰ τῶν πραιποσίτων, ἀκούουσι τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκτενοῦς εὐχῆς καθέζονται, καὶ εἰσάγει ὁ τῆς τραπέζης μετὰ καὶ τῶν ἀρτοκλινῶν τὸ κλητώριον, καὶ στοιχεῖ αὐτὸ ὁ μέγας βασιλεύς. Καὶ εἶθ' οὕτως οἱ δεσπόται διέρχονται μυστικῶς διὰ τοῦ αὐτοῦ νάρθηκος καὶ τοῦ μυστικοῦ ἀναβασίου, καὶ διὰ τοῦ ἀνωτάτου ἡλιακοῦ τοῦ αὐτοῦ νάρθηκος εἰσέρχονται εἰς τὸ παλάτιον. Χρὴ εἰδέναι, ὅτι κατὰ τὴν τάξιν ταύτης τῆς ἑορτῆς καὶ τὸν τύπον ἐπιτελεῖται καὶ ἡ ἑορτὴ τοῦ ἀρχιστρατήγου μηνὶ Νοεμβρίῳ η' (68) Εἰδέναι δὲ δεῖ, ὅτι ταύτῃ τῇ ἑορτῇ τοῦ ἀρχιστρατήγου ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ ναοῦ, ἤγουν τοῦ ἀρχιστρατήγου, ἐπιτελεῖται ἡ τοιαύτη ἑορτή.

CAPUT XXI.

Obervanda in festo et processione Sancti Demetrii.

I. Pridie unius diei domini præpositis indicant, die sequente cum allaximis senatum universum prodire, mane autem circa horam secundam præpositos ingredi jubent, quo facto, cum paucis cubiculariis, papa et hetæriarcha abeunt, et patriarcham cum metropolitis et reliquo ejus officio adducunt. Qui per porticum triconchi ingressus, in camera aurei triclinii, quæ proxima pantheo est, considet. Præpositi autem ingressi imperatoribus ejus adventum nuntiant, qui surgunt, et cameram Sancti Theodori ingressi, tunicas suas induunt, et extra velum ejus cameræ egressi, adstant. Interea præpositi patriarcham adducunt, quem domini pro more osculantur et paululum in aureo triclinio cum eo consident, rebusque omnibus bene ordinatis, præpositi intrant, dominis id nuntiaturi, qui confestim cum patriarcha surgunt, et ritu ipsis solemni egressi, per tripetonem, lausiacum, Justinianeum, scycla et exteriores Marciani porticus transeuntes, oratorium Sancti Petri, quod ibi situm est, petunt.

B

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ ἑορτῇ καὶ προελεύσει τοῦ Ἁγίου Δημητρίου (69).

Α'. Πρὸ μιᾶς ἡμέρας κελεύουσιν οἱ δεσπόται τοῖς πραιποσίτοις τοῦ προελθεῖν ἐπὶ τὴν (70) αὔριον μετὰ ἀλλαξίμων τὴν σύγκλητον πᾶσαν, καὶ τῇ ἕωθεν περὶ ὥραν δευτέραν κελεύουσιν οἱ δεσπόται εἰσελθεῖν τοὺς πραιποσίτους, καὶ δὴ τούτων εἰσελθόντων, μετὰ ὀλίγων τοῦ κουβουκλείου ἀπέρχονται, ἅμα τοῦ παπία καὶ τοῦ ἑταιρειάρχου, καὶ εἰσάγουσι τὸν πατριάρχην μετὰ καὶ τῶν μητροπολιτῶν καὶ τῆς λοιπῆς [46] αὐτοῦ τάξεως. Καὶ τοῦ πατριάρχου εἰσερχομένου, διὰ τῶν διαβατικῶν τοῦ τρικόγχου εἰσέρχεται, καὶ κάθηται ἐν τῇ καμάρᾳ τοῦ χρυσοτρικλίνου τῇ οὔσῃ πρὸς τὸ πάνθεον. Οἱ δὲ πραιπόσιτοι εἰσερχόμενοι ἀναγγέλλουσι τοῖς δεσπόταις τὴν τοῦ πατριάρχου ἄφιξιν, C καὶ εὐθέως ἀνίστανται οἱ δεσπόται καὶ εἰσέρχονται ἐν τῇ καμάρᾳ τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου, κἀκεῖσε περιβάλλονται τὰς ἑαυτῶν χλανίδας, καὶ ἐξερχόμενοι ἔξωθεν τοῦ βήλου τῆς αὐτῆς καμάρας ἵστανται. Οἱ δὲ πραιπόσιτοι ἐξερχόμενοι εἰσάγουσι τὸν πατριάρχην· οἱ δὲ δεσπόται τοῦτον κατὰ τὸ εἰωθὸς ἀσπαζόμενοι, καθέζονται μετ' αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου μικρόν τι, καὶ ὅτε πάντα καλῶς εὐτρεπισθῶσιν, εἰσέρχονται οἱ πραιπόσιτοι δηλοῦντες τοῖς δεσπόταις, καὶ εὐθέως ἀνίστανται οἱ δεσπόται μετὰ τοῦ πατριάρχου, καὶ ἐξερχόμενοι κατὰ τὸν εἰωθότα τούτοις τύπον, διέρχονται διὰ τοῦ τριπέτωνος καὶ τοῦ λαυσιακοῦ καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τῶν σκύλων καὶ τῶν ἔξω διαβατικῶν τοῦ Μαρκιανοῦ, καὶ ἀπέρχονται ἐν τῷ ἐκεῖσε εὐκτηρίῳ τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου Πέτρου.

73 II. Sciendum est, dominis cum patriarcha ex aureo triclinio procedentibus, ante portas ejus argenteas eunuchos protospatharios et logothetam cursus publici cum protoscriniario et primo nota-

D Β'. Ἰστέον, ὅτι, τῶν δεσποτῶν ἐξερχομένων ἀπὸ τοῦ χρυσοτρικλίνου μετὰ καὶ τοῦ πατριάρχου, ἵστανται ἀντικρὺ τῶν ἀργυρῶν πυλῶν τοῦ χρυσοτρικλίνου οἱ εὐνοῦχοι πρωτοσπαθάριοι, ὅ τε λογοθέτης [47] τοῦ

VARIÆ LECTIONES.

[46] λοιποῖς ed. [47] ὁ λογοθ. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(68) Atqui rubrica marginalis in M. dat hanc notam, μηνὶ Νοεμορίῳ α' τοῦ Ἀρχιστρατήγου. Sed rectius quod in textu est.

(69) S. Demetrius apud Græcos magno in honore est, et inter martyres militares, seu militum patronos et bellorum præsides et in pugnis adjutores reputatur. V. Cedren. pag. 748. C. Idem quoque p. 744, ait ægros sanari cupidos ad ejus sepulcrum apud Thessalonicam confluxisse. Vid. Heinec. III, 227, et Goar. ad Codin. p. 68, n. 29. E Nostri p. 100 patet, haud procul fano Deiparæ Phari fuisse, et Du Cange ad Alex. p. 259. in extremo angulo Propontidis, e regione Scutari, collocat.

(70) F. ἐπὶ τῇ, ut supra, sed alterum quoque non malum.

δρομου μετὰ καὶ τοῦ πρωτοασηκρήτης καὶ τοῦ πρωτονοταρίου [48], ἐπὶ δὲ τὸ μέρος τοῦ ὡρολογίου οἱ τοῦ χρυσοτρικλίνου. Ἰστέον, ὅτι ἐξιόντων τῶν δεσποτῶν τὰς χαλκᾶς πύλας πρὸς τὸν λαυσιακὸν [49], δέχονται οἱ τοῦ μαγλαβίου [50] καὶ οἱ τοῦ κουβουκλείου ἅπαντες, κἀκεῖθεν δηριγεύουσι τοὺς δεσπότας. Ἰστέον, ὅτι ἔνδον τῶν σκύλων, ἤγουν εἰς τὴν ἄκραν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἵστανται οἵ τε μάγιστροι καὶ ἀνθύπατοι καὶ οἱ ὀφφικιάλιοι, καὶ τῶν δεσποτῶν διερχομένων, πίπτουσιν ἐπ' ἐδάφους, τούτους προσκυνοῦντες. Οἱ δὲ δεσπόται, καθὼς προείρηται, διέρχονται μέχρι τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου Πέτρου, ὁ δὲ πατριάρχης εἰσέρχεται εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ τῆς εἰωθυίας εὐχῆς τελουμένης, ἀπάρχονται οἱ ψάλται τὸ τροπάριον. Ὁ δὲ πατριάρχης ἐξερχόμενος ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου, βαστάζων τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον, ἔρχεται εἰς τὰς βασιλικὰς πύλας τοῦ αὐτοῦ εὐκτηρίου, δηλονότι καὶ τοῦ ὑποδιάκονος [51] (71) βαστάζοντος τὸν λιτανικὸν σταυρόν. Οἱ δὲ δεσπόται λαμβάνουσι παρὰ τῶν πραιποσίτων κηροὺς καὶ διὰ τῆς τρισσῆς, προσκυνήσεως ἀπευχαριστοῦσι τῷ Θεῷ, καὶ ἀσπάζονται τό τε Εὐαγγέλιον καὶ τὸν σταυρὸν, θυμιώμενοι ὑπὸ τοῦ διάκονος, καὶ παρακρατούμενος ὁ βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου, ἐξέρχεται ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας. Ἰστέον, ὅτι, ἀπὸ μὲν τοῦ Ἁγίου Πέτρου ἐξερχομένης τῆς λιτῆς, λέγουσιν οἱ ψάλται τὸ τροπάριον τοῦ μάρτυρος πρὸς τὸ, « Λαθὼν ἐτέχθης, » ὅπερ ἐποίησε Λέων ὁ σοφώτατος καὶ ἀγαθὸς βασιλεὺς, εἰσερχομένης δὲ τῆς λιτῆς εἰς τὸ χρυσοτρίκλινον, ἀπάρχονται τὸ τροπάριον τῶν ἐγκαινίων, ἤγουν τὸ, « Δόξα σοι, Χριστὲ ὁ Θεὸς, ἀποστόλων καύχημα. » Καὶ διερχόμενος, ὅθεν κἀκεῖσε ἀπῄει, διέρχεται διὰ μέσου τοῦ χρυσοτρικλίνου, καὶ ἐξέρχεται μετὰ τῆς λιτῆς τὰς ἀνατολικὰς πύλας, καὶ οἱ μὲν μάγιστροι καὶ ἀνθύπατοι καὶ πατρίκιοι καὶ ὀφφικιάλιοι ἵστανται ἀντικρὺ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ἤγουν τοῦ ἀριστεροῦ μέρους, οἱ δὲ τοῦ κουβουκλείου κατὰ ἀνατολικὰς τοῦ ἡλιακοῦ, οἱ δὲ δεσπόται μετὰ τοῦ πατριάρχου ἐν τῷ προπυλαίῳ τῆς

A riorum, ministros autem triclinii aurei prope horologium adstare. Porro dominos, ex æneis portis ad lausiacum egressos, manclavitæ et cubicularii omnes excipiunt et comitantur. Intra scyla seu in extrema Justinianei triclinii parte magistri, proconsules et officiales adsunt, et transeuntes dominos, procidentes in terram, adorant. Illi autem, ut supra observatum est, ad Sancti Apostoli Petri abeunt, ubi patriarcha sacrarium ingreditur, et post preces solemnes peractas psaltæ troparium incipiunt. Patriarcha deinde ex sacrario, sanctum Evangelium manu tenens, ad portas imperatorias ejusdem oratorii procedit, subdiacono crucem processionalem præferente. Domini cereos a præpositis accipiunt, terque genu flexo, ad Deum precantur, B tunc Evangelium et crucem osculantur, et diacono incensante, imperator, patriarchæ innixus, e templo egreditur. Observandum quoque est, pompa a Sancti Petri procedente, cantores troparium martyris, quod Leo, sapientissimus et optimus imperator, composuit, usque ad verba : « Latens natus es ; » ingrediente autem processione triclinium aureum, troparium encæniorum scilicet : « Gratia tibi, Christe Deus, apostolorum gloria, recitare. » Imperator inde, quo abierat, digressus, per medium chrysotriclium pergit et ex orientalibus portis cum processione egreditur, dum interea magistri, proconsules, patricii et officiales e regione templi Sancti Demetrii seu ad sinistram partem, cubicularii vero ad orientales solarii, domini cum patriarcha in atrio templi stant, ac solemnibus encæniorum C ritibus peractis, introitus fit. Patriarcha sacrarium intrat, domini per mediam ecclesiam transeuntes, egrediuntur, et in tetrasero, quod ibi est, lectionem Evangelii audituri, adstant. Postea per argenteas macronis seu porticus oblongæ januas progressi, tunicas suas induunt, areumque triclinium ingressi, pro more consident, **74** et brevi post

VARIÆ LECTIONES.

[48] ἀνοταρίου ed· cf. R. ad p. 24, 23 et 99, 2. [49] τὸ λαυσ. ed. [50] οἱ μαγλ. ed. [51] ὑποδιακόνου et 20, διακόνου ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(71) Nomocanon Cotelerian. n. 115 : Ἐὰν διάκων δεσμεύει τὸν ἱερέα, μὴ εἰσακούσεται. Sic paulo post 13, in M. est διάκο, quod διάκονος esse, non διακόνου, ex accentu intelligitur. Nil frequentius hac forma *diacones diaconibus*, in libris ecclesiasticis Græcorum Latinorumque medii ævi. Vid. Du Cange v. *Apallor* (leg. *Appactor*, conductor pro certa mercede), ubi legitur : *prohibemus clericis et præcipue presbyteris et diaconibus, ne officia vel commercia sæcularia exerceant maxime inhonesta*. Tales formæ perfrequentes in illorum sæculorum monumentis, ut pag. 234, habemus ὅπερες pro *operæ*, κλάδους συνομόθρονας p. 223 (ubi vide notata), pro συνομοθρόνους. P. 235, πούερας pro *pueros*, tanquam a πούερες. Apud Scriptores post Theophan. pag. 226, est ἄποικες pro ἄποικοι. Infra p. 172, φιάλεσι pro φιάλαις tanquam a φίαλες pro φιάλαι. *Domines* (pro *domini*) *et feminæ* est in charta apud Du Cange v. *Acofrare*. Κρισίν, *judicibus*, a nominativo κρῖτες, D pro κριταῖς a nom. κριταί, legitur in Anthologia pag. 65 (n. 319, 3), Πέρσες pro Πέρσαι apud Malal. t. II, p. 19. *Buriches* et *mannes* pro *burichi* et *manni* apud Hieronymum, v. Du Cange v. *Burichus, pateres* pro *pateræ*, idem Du Cange v. *Cantharus* e Gestis Innocentii III, *choleres* pro *choleræ*, id est κράσεις, humores, temperamenta. *Daces* pro *Dacæ*, unde *Dacesiani*. Vid. Salmas. ad Scr. Hist. Aug. t. II, p. 398, Vicissim μυριάδαι pro μυριάδες Theophanes habet pag. 339, ἀποσπάδαι Anna Alexiad. p. 450, *lampadæ* pro *lampades* apud Pollionem, ut e vett. libris notavit Salmasius, Ἀρματοῦραι pro *armatores*, qui cum armis saltant. Παιᾶνοι pro παιᾶνες, *laudes et jubili*, Pachymeres lib. II, *Sandalibus* pro *sandaliis* est apud Du Cange h. v. : *More episcopi in sandalibus missam celebret*. Mitto alia innumera hujus generis quæ coacervari possent. Vid. quæ ad p. 224 dico.

missa datur. Convivio autem hoc die patriarcham metropolitas et quoscunque volunt senatores adhibent.

A ἐκκλησίας, καὶ τῆς εἰωθυίας ἀκολουθίας τελεσθείσης, ἤγουν τῶν ἐγκαινίων, γίνεται ἡ εἴσοδος. Καὶ ὁ μὲν πατριάρχης εἰσέρχεται εἰς τὸ θυσιαστήριον, οἱ δὲ δεσπόται, διερχόμενοι μέσον τῆς ἐκκλησίας, ἐξέρχονται καὶ ἵστανται ἐν τῷ ἐκεῖσε τετρασέρῳ (72), ἐκδεχόμενοι τὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἀνάγνωσιν. Μετὰ δὲ τὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἀνάγνωσιν, ἐξερχόμενοι τὰς ἀργυρᾶς τοῦ μάκρωνος πύλας, ἀπαλλάσσουσι τὰς τούτων χλαμύδας, καὶ εἰσερχόμενοι καθέζονται ἐπὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου, καθὼς εἴθισται αὐτοῖς, καὶ μετὰ μικρὸν δίδονται μίνσαι. Τῇ αὐτῇ δὲ ἡμέρᾳ συνεστιῶνται τῷ πατριάρχῃ καὶ τοῖς μητροπολίταις καὶ τῇ συγκλήτῳ, οἷς ἂν κελεύσωσιν.

CAPUT XXII.

Observanda in festo et processione Exaltationis venerandæ crucis.

I. Cubicularii, patricii et domestici cæterique proceres omnes in scaramangiis ad spatharicium hora nona seu decima noctis abeunt, cujus porta, dum imperator processurus est, aperitur, et præfecti cubiculo, sua saga gestantes, intrant, imperatorem adoraturi, qui, ipsis comitantibus, progreditur. Tunc patricii cum domesticis extra spatharicii portam eum excipiunt, ministri, adoratione facta, ipsum præcedunt, et sic a cubiculariis et ministris suis stipatus, per magnauram et superiores ejus porticus transit, perque scalam ligneam ad Magnæ Ecclesiæ catechumena descendit, ubi, cereis accensis et precatus, in dextro latere assidet. Deinde cubiculo præfecti et cæteri cubicularii tantum camisia sua, patricii tunicas processionales mutant, patriarcha a præposito, mandato ab imperatore dato, arcessitur, et postquam paululum cum imperatore consedit, ad parvum secretum, ubi venerandum lignum repositum est, imperatorem excepturus, discedit. Postquam autem concio populi: «Gloria in excelsis Deo,» incepit, imperator a cubiculo stipatus, ad veneraudorum lignorum ad-

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ ἑορτῇ καὶ προελεύσει τῆς Ὑψώσεως τῶν τιμίων ξύλων (73).

Α'. Προέρχονται οἱ τοῦ κουβουκλείου, πατρίκιοί τε καὶ δομέστικοι καὶ οἱ λοιποὶ ἅπαντες ἄρχοντες ἀπὸ σκαραμαγγίων ἐν τῷ σπαθαρικίῳ ὥραν ἐννάτην ἢ
B καὶ δεκάτην νυκτός (74)· καὶ μέλλοντος τοῦ βασιλέως ἐξέρχεσθαι, ἀνοίγεται ἡ πύλη τοῦ σπαθαρικίου, καὶ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου εἰσελθόντων καὶ τὰ σαγία αὐτῶν φορούντων, προσκυνοῦσι τὸν βασιλέα· ὁ δὲ βασιλεὺς, δηριγευόμενος ὑπ' αὐτῶν, ἐξέρχεται. Οἱ δὲ πατρίκιοι ἅμα τῶν δομεστίκων ἐκδέχονται τὸν βασιλέα ἔξω τῆς πύλης τοῦ σπαθαρικίου, ὡσαύτως καὶ οἱ βασιλικοὶ προσκυνήσαντες διέρχονται ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως· ὁ δὲ βασιλεὺς δηριγευόμενος ὑπό τε τοῦ κουβουκλείου καὶ τῶν βασιλικῶν, διέρχεται διά τῆς μανναύρας (75) καὶ τῶν ἀνωτέρων αὐτῆς διαβατικῶν, καὶ διὰ τῆς ξυλίνης σκάλας ἀνελθὼν, εἰσέρχεται ἐν τοῖς κατηχουμενίοις τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, εἶθ' οὕτως ἅψας κηροὺς καὶ εὐξάμενος, παρακύπτει ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσιν. Ἔπειτα ἀλλάσ-
C σουσιν οἱ τοῦ κουβουκλείου ἄρχοντες, οἱ δὲ κουβικουλάριοι τὰ καμίσια αὐτῶν καὶ μόνον, οἱ δὲ πατρίκιο χλανίτια λιτὰ, εἶτα κελεύει ὁ βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ, καὶ προσκαλεῖται ὁ πατριάρχης; καὶ ὀλίγον μετὰ

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(72) Videtur idem eum τετραθύρῳ vel τετραπόρτῳ fuisse.

(73) De origine festi Exaltationis crucis vide Sigon. de Regn. Ital. p. 36, (39) qui ad annum 629 refert. Ipse tamen ritus cruces in ecclesiis et plateis manibus elevandi et in pulpito aut altari depangendi, populis spectandas et adorandas multo antiquior (*a*), et ut pleraque rituum Christianorum aut a Judæis aut a gentilibus promanarunt, sic aut ab Ithyphallis, quos Athenienses circumgestasse in suis sacris, ex Aristophane et aliis notum est, aut ab agyrtis illis Cybeles repetendus est, qui palma in triviis collocata ex ea deæ suæ imaginem depen-
D dentem superstitiosis monstrabant, miracula ejus credulis jactabant, et stiptem ab ipsis corradebant. Id est, quod Arrianus φοίνικα ἱστάνειν, Aristides φοίνικα περικομίζειν appellat. Et hi sunt illi dendrophori inscriptionum, de quibus multum disputatum fuit, et de quibus v. Salmas, ad Script. II. Aug. t. I, p. 729. Ut olim ævo medio reges in urbem venientes oblatis thuribulis et crucibus et hymnis cantatis excipiebant, ita narrante Athenæo p. 253, Demetrium Poliorcetam Athenas venientem leves Athenienses ἐδέχοντο οὐ μόνον θυμιῶντες καὶ στεφανοῦντες καὶ οἰνοχοοῦντες, ἀλλὰ καὶ προσῴδια καὶ χοροὶ καὶ ἰθύφαλλοι μετ' ὀρχήσεως καὶ ᾠδῆς ἀπήντων αὐτῷ. Nequeunt omnino idololatriæ radices ex hominis animo evelli; mutatis tantum objectis ludit semper eadem. Sed hoc non est hujus loci. Incidit hoc festum Exaltationis crucis in 14 Septembr., unde Melitensibus hic mensis *mensis crucis* appellatur, teste Agio de Soldanis in grammatica linguæ Punicæ seu Melitensis p. 110, Conf. Goar. ad Codin. p. III.

(*a*) Cave. Lutheranum.

(74) Id est hora quarta aut quinta matutina, secundum nostrum computum. Vid. Cedren. pag. 495; Theophanes p. 402, memorat horam noctis quartam ante mediam noctem. Sunt et aliæ apud eum notæ, e quibus intelligitur, Græcos ab initio noctis horas usque ad 12, et diei pariter ab ejus initio computasse.

(75) Erat *Magnaura*, vel magna aula, palatium spatiosum et splendidum, quod præcipue admittendis ibi legatis exteris et celebrandis nuptiis destinatum erat. In eo quoque recitabat imperator suas orationes in Silentiis. *[In Magnaura magnos duces excipere solebat imperator. Vid. Constantini vit. Basil. Maced. c. 53. Leo in Magnaura et XIX, Accubitis nuptias celebrat. Georg. Monach. p. 574. Legati Saracenorum a Leone in Magnaura excipiuntur. Script. post Theophan. pag. 231. Basilius tam in Magnaura, quam in Circo pro tribunali sedet. Glycas pag. 295. De magnaura optime Du Fresne ad Zonar. pag. 54.]* et CPli Christ. II, p. 117 seqq. De etymologia certum est. Græci enim sæpe λ et ρ permutant, ut recte observavit Luitprandus Hist. VI, 2. Ita quod alibi ἀνεμοδούλιον audit, offendo apud Codin. Lambec. p. 91, ἀνεμοδούριον dictum. In hoc ipso codice p. 380, habemus ἀρεύριον pro ἀλεύριον, *farina*, φραγέλιον pro *flagellum*, p. 410, κενοφλώριον est apud Cedren, pro καινοφρούριον, *novum castrum*. Alibi Τέρμισσος et Τέλμισσος promiscue, et κόρφας pro

A τοῦ βασιλέως καθεσθεὶς ἐξέρχεται, καὶ ἄπεισιν ἐν τῷ μικρῷ σεκρέτῳ, ἔνθα πρόκεινται τὰ τίμια ξύλα, ἐκδεχόμενος τὸν βασιλέα. Ἀρχομένης δὲ τῆς ἐκκλησίας τὸ, « Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, » ἀπέρχεται ὁ βασιλεὺς, δηριγευόμενος ὑπὸ τοῦ κουβουκλείου εἰς προσκύνησιν τῶν τιμίων ξύλων, καὶ προσκυνήσας τὰ τίμια ξύλα, ἐξέρχεται ἐν τῷ μεγάλῳ σεκρέτῳ, καὶ ἐπιδίδωσιν αὐτῷ ὁ πατριάρχης κηρίον λιτανίκιον [52] (76) ἄνευ φιαλίου. Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ σεκρέτῳ δέχονται τὸν βασιλέα οἱ πατρίκιοι ἅμα τῇ συγκλήτῳ, βαστάζοντες κηρία ἄνευ φιαλίων, οὐ πίπτουσι δέ· εἶτα ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου καὶ πατρικίων καὶ πάσης τῆς συγκλήτου, ὀψικεύων τὰ τίμια ξύλα, κατέρχεται διὰ τοῦ μεγάλου κοχλιοῦ, καὶ ἐκκλίνας τὸ εὐώνυμον μέρος, διέρχεται διὰ τοῦ διδασκαλείου, B ἔνθα ἐπιγέγραπται τὰ πασχάλια (77), καὶ τὰ βάθρα

orationem abit, qua peracta, patriarcha cereum processionalem sine phiala ipsi tradit. In eodem secreto patricii cum senatu, cereos sine phialis gestantes, imperatorem, non prona tamen in terra facie, excipiunt. Is deinde cum præfectis cubiculi, patriciis et universo senatu veneranda ligna sequens, per magnam cochleam descendit, et ad sinistram inclinans, per didascalium, ubi cycli paschales scribuntur, digreditur, et postquam per scalam descendit, magnam narthecis portam ingreditur, cum vero ad imperatorias portas pervenit, subsistit, cereum, **75** quem tenuerat, præposito reddens, aliosque ab eo accipit, et precatus eos præposito, hic cerimoniario rursus tradit. Deinde iterum processionalem suum a præposito sumit, et sacro Evangelio adorato, cum patriarcha per

VARIÆ LECTIONES.

[52] λιτανίκην cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

κόλπος, *sinus*. Apud Annam Comnenam p. 76, πληστήρ est (si recte habet et typothetis imputari non debet) pro πρηστήρ; *algalia* pro *algaria*, ἐργαλεῖα est apud Matth. Silvaticum. Vid. Du Cange Gloss. Lat. h. v. *Almarium* pro *armarium*, βάλκα Nicetæ pro βάρκα, βούρκαν, (quod etiam Arabes assumpserunt, *al Borcan*, unde tandem in Franciscam manavit *Oracan*), crater montis ardentis, pro *Vulcano*, nisi forte a *vorago* sit repetendum. (Vid. Du Cange Gloss. Lat. v. *Burca*.) *Calbasius* pro *carbasius*, v. ibid. h. v., *cervinaria* pro *cella vinaria*, *archimia* pro *alchimia* (quod est ab Arabico articulo *al*., ὁ, ἡ, τό et χυμεία χυμεύειν), *clamasterii* pro κρεμαστῆρες, *durus* pro *dulus*, servus, *duraria*. C ancilla, *palergium* pro *parergium*, παλμουλάριος apud M. Antonin. Phil. I. 1, pro *parmularius*, ubi vid. not. Gatakeri alia exempla hujus permutationis afferentis, *floccus* pro *froccus*, quæ est vox originis Arabicæ, *faruca*, unde notum illud, *perruque*, venit. A *frocco* videtur Germanicum *Rock* natum. Scribebamus enim olim *Wrock*. Sed a longo jam tempore assuevimus illud *w* et *v* initiale omittere, quod Sueci et Angli retinuerunt. *Malina* pro *marina*, accessus maris, nisi malis ab Arabico *plenitudo* derivare, ut oppositum ejus *Ledo*, decrementum, recessus maris, procul dubio est ab Arabico *'lhetto* decrementum, imminutio, humiliatio, Ἀρτῆρες Artemidorus l. 57 p. 48, antep. pro ἀλτῆρες. Idem p. 56, 28, στεργίδες pro στελγίδες. Utroque enim modo scribitur Ξύστρα ibi sunt non *strigiles*, sed *Bürsten*, defrictoria e setis porcinis ad fricandam cutim et detergendas e vestibus sordes. Agnellus pontifical. p. 108, t. II, Murator. *Vascula mirifice anagripha* D *operatione* pro *anaglypha*. Supra vidimus βρύειν pro βλύειν, *scaturire*. Mos ρ et λ permutandi antiquus est. Probant quæ Artemidorus p. 12, *de camelo* somniat. De horto Magnauræ vid. Constant. vit. Basil. p. 208. In Magnaura condebat Bardas, Michaelis Ebriosi avunculus, academiam sub directione Leonis philosophi. Contin. Theophan. p. 117 et 119. Contiguam palatio magno, seu Constantiniano, fuisse Magnauram e multis patet locis hujus codicis, et inter alios ex hoc, ubi Magnaura inter palatium et S. Sophiam media ponitur.

(76) Ita nempe est in codice pro λιτανίκιον. *Cereus* autem *processionalis absque phiala* est, cui deest phiala, seu lamina lata cum parvo stylo vel scapo, quo rectus tenetur cereus, et in quam laminam defluunt, quæ a cereo deliquescunt et ejus sordes. Contrarii sunt τὰ ὑποφίαλα κηρία, p. 93, cerei cum suppositis patellis pro excipiendis cereorum lacrymis et sordibus. Ratio appellationis a phiala, quæ est lacus fonti salienti excipiendo suppositus, repetenda. Ut enim hic aquam a siphone projectam recipit, ita phiala seu patella orbicularis cereo supposita ceræ lacrymas defluentes excipit. De tali phiala cereum sustinente accipio verba Anastasii in Sylvestro papa, apud Du Cange Gloss. Lat. v. *Phiala*: *In medio fontis columna porphyretica, quæ portat phialam auream, ubi candela est aureo purissimo*, etc. Habebant autem Græci pro variis usibus varios cereos, ut processionales, et alios τῆς προσευχῆς. Vid. p. 75, nostri codicis et hujus paginæ sub finem, ubi imperator cereum processionalem præposito reddere, et ab eo vicissim cereum accipere dicitur, quicum preces faciat, et rursus resumere processionalem et cum eo sanctum Evangelium adorare.

(77) Didascaleum fuisse ante narthecem, patet ex hoc loco. Puto itaque locum fuisse, ubi catechumeni doctrina christiana imbuti fuerunt, quod ante vel in narthece fiebat. Διδάσκειν interdum notat *catechisare*, interdum *sermones sacros ad populum facere*, ut constat e Glossario Gr. Du Cangii h. voce. Videtur ibi tabula cum cyclo paschali exposita fuisse. Et forte de hac tabula accipienda sunt perobscura illa Luitprandi verba Legat. p. 480: *Armiger hujus* (nempe Nicephori) *sagitta calamo immissa aeram in ecclesia ponit, quæ prosequitur, quo nimirum tempore imperare cœperit*. Alias quoque διδάσκειν est *sacras orationes recitare*, διδάσκαλος *sacer orator*. Adeoque posset διδασκαλεῖον locus esse, ubi stat ambo, e quo sacer orator populum docet, et διδασκαλίας, doctrinas suas, seu sacras orationes recitat. Conf. Theophan. p. 75. Sed hic loci nequit esse, quia ambo in medio Nao stabat. De didascalo Evangeliorum et epistolarum vid. Du Cange ad Cinnam, p. 460. *[In cereo Paschali annotari olim solebant anni a Christi incarnatione. Mabillon. Comm. in Ord. Rom. p. 191, v. Moleon. Voyage Liturgique.]* V. Du Cange Gloss. Lat. v. *Cereus paschalis*, ubi ait: « Cereo paschali affigi solet *titulus* seu *tabella*, quam paschalem vocant, in qua *præcentor inscribit, quotus annus sit Dominicæ incarnationis, quota indictio, concurrens, et epactæ, item circulus lunæ, terminus Paschæ, littera Dominicalis, dies Dominicus Paschæ, luna ipsius diei, et aureus numerus, Pontificante N. Papa, et quot anni sunt ejus Pontificatus, regnante illustrissimo rege Francorum, et quot anni sunt regni ejus et a Nativitate ejusdem*. » Habet ibidem e veteribus chartis titulum cerei paschalis capellæ regis Parisinæ scriptum anno Domini MCCCXXVII. Titulus hic in Ecclesia Latina una cum cereo paschali stabat ante Lectorium. Secus in Ecclesia Græca.

medium templum abit dextramque ambonis partem per soleam ingreditur, patriciis interim in solea stantibus suosque cereos gestantibus.

A κατελθὼν, εἰσέρχεται διὰ τῆς μεγάλης πύλης τοῦ νάρθηκος, καὶ τὰς βασιλικὰς πύλας καταλαβὼν, ἵσταται, ἐπιδοὺς τῷ πραιποσίτῳ κηρίον, ὅπερ κατέχει, και ἕτερα παρ' αὐτοῦ λαβὼν καὶ εὐξάμενος, ἐπιδίδωσιν αὐτὰ τῷ πραιποσίτῳ, ὁ δὲ πραιπόσιπος τῷ τῆς καταστάσιως. Ἔπειτα λαμβάνει τὸ λιτανίκιον αὐτοῦ πάλιν παρὰ τοῦ πραιποσίτου, καὶ προσκυνήσας τὸ ἄχραντον Εὐαγγέλιον, διέρχεται μετὰ τοῦ πατριάρχου μέσον τοῦ ναοῦ, καὶ ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τοῦ ἄμβωνος εἰσέρχεται διὰ τῆς σωλέας, τῶν πατρικίων ἑστώτων εἰς τὴν σωλέαν, καὶ βασταζόντων τὰ αὐτῶν κηρία.

II. Imperator autem ad sacras januas constitutus, cereum suum præposito tradit aliosque ab eo sumit, et post preces ipsi reddit : sacrarium ingressus, veneranda ligna adorat, deinde per soleam reversus, gradum tertium aut quartum quoque ambonis ascendit, et ibi, cereum tenens, subsistit : cubiculo præfecti in solea coram imperatore, eunuchi protospatharii in sinistro ambonis latere in scamno, manclavitæ pone eos in sinistra parte ambonis subsistunt, quoniam nemo coram imperatore prodire potest. Patriarcha cum venerandis lignis ambonem ingresso, imperator cereum suum processionalem præposito tradit, et aliis supplicationis acceptis, cum ipsis subsistit, donec exaltatio crucis in quatuor ambonis lateribus facta est. Postea cereis præposito redditis ambo, imperator et patriarcha, per soleam digressi, sacrarium intrant, venerandis lignis ibi expositis, et postquam precatus imperator est lignumque venerandum adoravit, per sacrarii obliquitatem egreditur, eumque patriarcha usque ad sacrum fontem ducit. Ubi postquam se invicem osculati sunt, imperator cum processione per parvam portam chalces, ubi factio Prasina, imperatorem usque dum transiit signans, nec quidquam præterea faciens, adest, ingreditur. Ingressum in chalcen Venetorum factio in dextro triclinii latere excipit, eodemque, quo Prasini modo signat. Per scholas deinde et excubias digressus, per consistorium abit, ubi senatus adstat, imperatori : « In multa bonaque tempora, » acclamans : per onopoden transeuntem cerimoniarius cum silentiariis, fausta precaturis, excipit, quod idem patricii in steno faciunt. Postremo per augusteum palatium ingreditur, ubi omnes proceres mutatorias deponunt, et in scaramangiis manent. **76** Processio autem nulla eo die ad palatium instituitur.

Β'. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν ἑστὼς, ἐπισίδωσι τῷ πραιποσίτῳ τὸ ἴδιον κηρίον, καὶ ἕτερα παρ' αὐτοῦ λαβὼν καὶ εὐξάμενος, ἐπιδίδωσιν αὐτὰ αὐτῷ, καὶ εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσελθὼν, καὶ τὰ τίμια ξύλα προσκυνήσας, ἐξέρχεται, εἶθ' οὕτως ὑπό- B στρέψας διὰ τῆς σωλέας, ἀνέρχεται τρίτον βάθρον τοῦ ἄμβωνος ἢ καὶ τέταρτον, καὶ ἵσταται ἐκεῖσε, κρατῶν τὸ κηρίον· οἱ δὲ τοῦ κουβουκλείου ἄρχοντες ἵστανται ἐν τῇ σωλέᾳ ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, οἱ δὲ εὐνοῦχοι πρωτοσπαθάριοι ἐξ εὐωνύμου τοῦ ἄμβωνος εἰς τὸ σκάμνον, οἱ δὲ τοῦ μαγλαβίου ὄπισω τῶν εὐνούχων πρωτοσπαθαρίων, ἴσον τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τοῦ ἄμβωνος, διὰ τὸ μὴ διοδεύειν τινὰ ἐνώπιον τοῦ βασιλέως. Τοῦ δὲ πατριάρχου ἀνελθόντος μετὰ τῶν τιμίων ξύλων εἰς τὸν ἄμβωνα, ἐπιδίδωσιν ὁ βασιλεὺς τὸ λιτανίκιον αὐτοῦ κηρίον τῷ πραιποσίτῳ, καὶ λαβὼν ἕτερα τῆς προσευχῆς, ἵσταται μετ' αὐτῶν, ἕως ἂν ὑψώσῃ ἐν τοῖς τέσσαρσι μέρεσι τοῦ ἄμβωνος. Εἶτα ἐπιδοὺς ὁ βασιλεὺς τοὺς κηροὺς τῷ πραιποσίτῳ, κατέρχονται ἀμφότεροι διὰ τῆς σωλέας, ὅ τε βασιλεὺς C καὶ ὁ πατριάρχης, καὶ εἰσέρχονται εἰς τὸ θυσιαστήριον, προτιθεμένων τῶν τιμίων ξύλων, καὶ τοῦ βασιλέως εὐξαμένου καὶ προσκυνήσαντος τὰ τίμια ξύλα, ἐξέρχεται διὰ τοῦ πλαγίου τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ διασώζει αὐτὸν ὁ πατριάρχης μέχρι τοῦ ἁγίου φρέατος. Κἀκεῖσε ἀλλήλους ἀσπασάμενοι, ὁ μὲν βασιλεὺς μετὰ τῆς προελεύσεως εἰσέρχεται διὰ τῆς μικρᾶς πύλης τῆς χαλκῆς, ἐν ᾗ ἵσταται μέρος τῶν Πρασίνων καὶ κατασφραγίζει τὸν βασιλέα, ἕως ἂν διέλθῃ, καὶ οὐδὲν ἕτερον ποιεῖ. Τοῦ δὲ [53] βασιλέως εἰσελθόντος εἰς τὴν χαλκῆν, δέχεται αὐτὸν μέρος τῶν Βενέτων ἐν τῷ δεξιῷ μέρει τοῦ τρικλίνου (78), καὶ κατασφραγίζει τὸν βασιλέα, ὃν τρόπον καὶ οἱ Πράσινοι· τὰς δὲ σχολὰς καὶ τὰ ἐσκούβιτα διελθὼν, ἀπέρχεται διὰ τοῦ κονσιστωρίου, καὶ μένει ἡ σύγκλητος ἐκεῖσε, ὑπερ- D ευχομένη τὸν βασιλέα· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους, » διελθόντα δὲ τὸν ὀνόποδα, δέχεται αὐτὸν ὁ τῆς καταστάσεως μετὰ τῶν σιλεντιαρίων, καὶ αὐτοὶ ὑπερευχόμενοι τὸν βασιλέα, οἱ δὲ πατρίκιοι εἰς τὸ στενὸν καὶ αὐτοὶ ὁμοίως ποιοῦσι. Καὶ διελθὼν διὰ τοῦ αὐγουστέως εἰσέρχεται εἰς τὸ παλάτιον, καὶ εὐθέως ἀπαλλάσσουσιν οἱ ἄρχοντες πάντες [54], καὶ μένουσιν ἀπὸ σκαραμαγγίων. Χρὴ δὲ [55] εἰδέναι, ὅτι τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ προέλευσις οὐκ εἰσέρχεται.

CAPUT XXIII.

Observanda in festo die et processione sacræ Christi, Dei nostri, Nativitatis secundum carnem.

I. Procedunt omnes in mutatoriis ad hemicyclum apsidis, patricii, cubicularii et supremis muneri-

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ ἑορτῇ καὶ προελεύσει τῆς ἁγίας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν κατὰ σάρκα Γεννήσεως.

Α'. Προέρχονται ἅπαντες ἠλλαγμένοι ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ τῆς ἀψῖδος, φοροῦντες οἱ πατρίκιοι καὶ οἱ

VARIÆ LECTIONES.

[53] δὲ om. ed. [54] πάντες om. ed. [55] δὲ om. cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(78) Hunc locum sanum esse non spondeo.

τοῦ κουβουκλείου καὶ οἱ τὰ πρῶτα ὀφφίκια κατέχον- A τες χλανίδια, οἱ μὲν τύρεα (79) καὶ μηλινοκάθρυπτα, ὁμοίως καὶ οἱ τοῦ κουβουκλείου τύρεα, οἱ δὲ ταῶνας (80) κογχευτοὺς, ἕτεροι δὲ μαρζαύλια· καθυπουργοῦσι δὲ οἱ αὐτοὶ μετὰ τῶν αὐτῶν χλανιδίων μέχρι τῆς πρὸ μιᾶς ἡμερῶν παραμονῆς τῶν φώτων. Τοῦ δὲ παλατίου ἀνοίξαντος, οἵ τε πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ καὶ οἱ τοῦ κουβουκλείου εἰσρχονται εἰς τὸ ἡμικύκλιον τῆς ἀψίδος, ὡσαύτως λαὶ οἱ ἐξ ἔθους εἰσερχόμενοι. καὶ πάντων ἐν τῷ παλατίῳ εἰσελθόντων, οἱ μέν πατρίκιοι ἅμα τῶν στρατηγῶν τε καὶ δομεστίκων δέχονται τὸν βασιλέα ἐν τῷ ἡμικυνλίῳ τῆς ἀψιδος, ἤγουν τοῦ ὀρικόγχου· οἱ δὲ τοῦ κουβουκλείου ἅπαντες εἰσερχόμενοι διὰ τῶν διαβατικῶν τῶν Αγίων μ'. Κἀκεῖθεν δηριγευόμενος ὑπ' αὐτῶν ὁ βασιλεὺς διέρχεται διὰ τῆς δάφνης εἰς τὴν Ἁγίαν B Τριάδα, κἀκεῖσε κηροὺς ἅψας, ἐξέρχεται διὰ τῆς πλαγίας τοῦ βήματος καὶ εἰσέρχεται, ἔνθα τὰ λείψανα τῶν ἁγίων ἀπόκειται, ἅπτων ἐκεῖσε κηροὺς, ὡσαύτως ἅπτει κηροὺς καὶ εἰς τὸν βαπτιστῆρα ἔξω

bus præfecti, tunicas, Tyrias illi quidem et laneas, cubicularii Tyrias, hi pavonibus conchisque pictas, alii marzaulia gestantes : ministrant vero suis in tunicis ad eum diem, qui vigiliam festi luminum præcedit. Palatio aperto, patricii, strategi et cubicularii, cum cæteris qui ingredi solent, hemicyclum apsidis ingrediuntur, quo facto, patricii cum strategis et domesticis imperatorem in hemicyclo apsidis seu triconcho excipiunt. Cubicularii omnes per porticus Quadraginta Sanctorum intrant, unde ab iis stipatus imperator per daphnem ad S. Trinitatis abit, ubi cum cereis ardentibus per obliquitatem bematis exit, et locum ubi sanctorum reliquiæ repositæ sunt petit, et ibi, æque ac in exteriori parte baptisterii, in crucibus cereos accendit. Digressus deinde per augusteum ad S. Stephani abit, ubi cum cereis accensis precatus, cubiculum suum, tempus exspectaturus, intrat. Magister cerimoniarum venit, et horam imminere præposito, is imperatori indicat, qui e suo cubiculo egreditur,

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(79) Videntur vestes sericæ purpureæ fuisse; quales apud Tyrum et Berytum fabreliebant, ἱμάτια ἐκ μετάξης ἐν Βηρυτῷ καὶ Τύρῳ, πόλεσι ταῖς ἐπὶ Φοινίκης, ἐργάζεσθαι ἐκ παλαιοῦ εἰωθόσι, ut ait Procop. Anecdot. p. 111, vid. Du Cange Gl. Lat. v. *Tyrium*, ubi exponit *purpura Tyria, aut pannus purpureus*. Ut autem Græci sericas vestes a Tyro tyreas, ita vicissim nostrates a vicina illi urbe Sidone, quam medio ævo *Saidam*, *Sagedam*, *Sagittam* dicebant, *seidam*, *setam* dixerunt : vid. Du Cange v. *Seta*. Veteres quoque *Sidonias chlamydes* pro purpureis sericis usurpabant. Virgil. :

Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo

Hinc corrigo locum Trebellii Pollionis in Zenobia t. II Scr. Hist. Aug. p. 328 : *post Odenatum maritum imperiali sagulo perfusa per humeros, habitu* [id est veste] *Sidonis ornata* ; nisi quis malit *perfusa per humeros, Arabiæ donis* [id est unionibus, qui in littore Arabico ab Arabibus capiuntur] *ornata*, Quid autem fuerint μηλινοκάθρυπτα, non novi. Id quidem video, inesse voci τὸ μηλινόν, *colorem luteum*, vel *flavum*, qualis est pomorum. Vid. Salmas, ad Scr. II Aug. t. II, p. 563, et Du Cange Gloss. Lat. v. *Melinas*. Intelligo quoque ex ejusdem Gl. Gr. v. καθρεύτης et καθρέπτης, novos Græcos pro κάτοπτρα efferre κάθρυπτα. Quid autem deinceps tota hæc compositio significet, non assequor. Forte fuerunt vestes flavæ, citrini aut pomacei coloris, um intextis rotundis, quadratis, rhomboideis, aliusve figuræ tessulis, quæ κάθρυπτα, *specula*, a figura dicta fuerint. Vide supra not. 92. col. 000.

(80) *Pavones*, id est vestes cum intextis pavonum imaginibus. * [In usu tum erant vestes animalibus intextæ. Alteserr. ad Anastas. p. 143, ubi Anastasius memorat *velum Alexandrinum habens phasianos duodecim*. Magni ducis vestem leonibus signatam, capitis ornamentum, cingulum, vid apud Nicephor, Gregor. Vestis χρυσοῖς πέρδιξι πεποικιλμένη est apud Contin. Constant. p. 128.]* De vestibus cum intextis animalium figuris vid. Vales. ad Ammian. Marcell. p. 26, et Salmas. ad Histor. Aug. t. II, p. 300, ubi ζωδιωτάς scribit appellatas fuisse vestes tam animalium, quam aliarum rerum imaginibus insignes, item *sigillatas*, sigillis nempe, hoc est imaginibus, decoratas. Anastasius passim memorat vestes *de stauraci*, id est quibus intextæ cruces. Ita p. 127 ait : *Fecit vestem de stauraci cum cruce et gammadiis simul et paratrapetis suis*, id est curavit fieri endytam, eamque aræ donavit, cui intexta erat mediæ magna crux, et per totum pannum cruces parvæ, *gammadia de quadruplo* dictæ. Nam unam crucem quatuor V ad rectos angulos oppositæ efficiunt, quemadmodum in nummis Francicis quatuor L initiales nominis Ludovici JL/JL. Passim occurrunt in imaginibus S. Chrysostomi, Gregorii Nazianz. et aliorum tales *vestes de stauraci cum gammadiis de quadruplo*. Vid. e. c. fig. IX, dissertationi Cangianæ de nummis Byzant. præmissarum. Idem Anastasius de Paschali I : *fecit vestem de staurace habentem pa-* C *vones et obtulit vestem chrysoclavam ex auro gemmisque confectam habentem historiam virginum cum facibus accensis mirifice comptam*. In Leone IV, memorat *velum acupictile habens effigiem hominis sedentis super pavonem unum*. Chronicon Casinense passim recenset pallia cum elephantis, signis duodecim mensium, aquilis, leonibus, et alibi occurrunt intextæ imagines unicornuum, caballorum, avium, gryphorum, anatum, arborum, etc. Verba sunt Angeli de Nuce ad Chr. Cas. p. 328. Verum suntne *pavones* potius vestes de pennis pavonum consutæ, aut de pennis aliarum quoque avium sic factæ, ut pavonum caudam imitentur? Non putem, quamvis non nesciam, eo tempore tales vestes fuisse gestatas, de quibus agit Murator. Ant. Ital. t. II, diss. XXV, quæ agit de textrina medii ævi, ubi multa quoque de more figuras vestibus intexendi. Quibus addi quoque potest locus insignis monachi Sangallensis, ubi proceres Italiæ ad Carolum M. apud Forum D Julii agentem convenisse, et, quia feriatus dies esset, ἠλλαγμένους processisse ait hoc modo : *Cæteri, utpote feriatis diebus, et qui modo de Papia venissent, ad quam nuper Venetici de transmarinis partibus omnes orientalium divitias advectussent, Phænicum pellibus avium* [videtur tergora plumata phœnicopteris seu papagiis aut etiam corvis indicis detracta significare] *et pavonum collis cum tergo et clunis* [id est *clunibus*] *mox florescere* [hoc est ardere, variosque vibrare colores] *incipientibus, Tyria purpura, vel diacedrina litra* [hoc est lutra, vel pelle lutrina, quæ induta esset panno serico dicitrino seu galbineo], *alii de lodicibus* [videtur byssum candidam velle], *quidam de gliribus* [hoc est muribus Ponticis vel hermelinis] *circumamicti procedebant*. Pavonum pennis olim confectum fuisse diadema pontificis Romani ait Guibertus apud Murator. t. III Script. Rer. Italic. p. 648 :

tunica sua a vestitoribus indutus, iisque egressis, a præposito coronatur, perque augusteum ad stenum abit, protospathariis barbatis extra portam in latere sinistro intra velum stantibus, ubi imperator cum præfectis cubiculo constitutus, præposito, præpositus ostiario signum in velo inferiori dat, tunc patricii stenum cum strategis intrant, et imperatorem adorant : præpositus, accepto ab eo signo, dicit : « Jubete. »

A εἰς τοὺς σταυρούς. Διοδεύων δὲ διὰ τοῦ αὐγουστέως, εἰσέρχεται εἰς τόν "Αγιον[56] Στέφανον, ἅψας δὲ κἀκεῖσε κηροὺς καὶ εὐξάμενος, ἐξέρχεται, καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ, ἐκδεχόμενος τὸν καιρόν. Τοῦ δὲ τῆς καταστάσεως εἰσελθόντος καὶ ἐνέγκαντος ἀπόκρισιν (81) τῷ πραιποσίτῳ, ὅτι ἤγγικεν ἡ ὥρα, εἰσέρχεται ὁ πραιπόσιτος, καὶ λέγει τῷ βασιλεῖ, καὶ ἐξέρχεται ἀπὸ κοιτῶνος αὐτοῦ, καὶ τὴν χλανίδα αὐτοῦ περιβαλλόμενος διὰ τῶν βεστητόριων, καὶ ἐξελθόντων αὐτῶν, στέφεται ὑπὸ τοῦ πραιποσίτου καὶ ἐξέρχεται διὰ τοῦ αὐγουστέως εἰς τὸ στενὸν, ἑστώτων πρωτοσπαθαρίων βαρβάτων ἔξω τῆς πύλης ἐξ εὐωνύμων εἰς τὸ βῆλον, καὶ τοῦ βασιλέως ἐκεῖσε μετὰ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου στάντος, νεύει τῷ πραιποσίτῳ, ὁ δὲ πραιπόσιτος δίδωσι νεῦμα τῷ ὀστιαρίῳ εἰς τὸ βῆλον κάτω, καὶ εἰσέρχονται οἱ πατρίκιοι εἰς τὸ στενὸν μετὰ τῶν στρατηγῶν, καὶ προσκυνοῦσι τὸν βασιλέα, καὶ λαβὼν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, λέγει· « Κελεύσατε. »

II. Sic imperator a cubiculo, patriciis et strategis stipatur, vestitores crucem præferentes, coram patriciis et senatu in tota processione transeunt. 77 Imperatorem per pulpiti portam seu ad onopodium progressum et ibi stantem, rursus patricii cæterique prono in terram vultu adorant. adest quoque cerimoniarius, cui præpositus, accepto ab imperatore signo, annuit, dicens : Jubete, » et omnes ad consistorium abeunt, et imperatorem, sub camelaucio in porphyretico lapide constitutum, una cum senatu universo adorant, silentiario quoque ante portam stante. Deinde rursus imperator præposito, præpositus silentiario signum dat qui dicit : « Jubete. » Imperatoria vero arma gestantes spatharii post barbatos protospatharios sic in unaquaque processione prodeunt, perque excubias omnes procedunt. Ante tres consistorii portas clerus Domini cum cruce et suffimentis stat ; imperator, ut in solemnibus pompis ipsi mos est, cruce adorata, a senatu et ministris secundum ordinem ac receptum morem utrinque stipatus, ante magnam crucem transit. Dum vero ad magnam excubitorum portam digressurus est, si quis scribo provomendus est, eum, imperatore in medio portæ constituto, domesticus excubitorum et cerimoniarum magister, scribonem comitantes, adducunt. Cui imperator acceptam a præposito virgam tradit, is eam tenens abit, et in ordine suo stat. Deinde imperator e magno pulpito descendens, scholas

B Β'. Εἶθ' οὕτως δηριγεύεται ὁ βασιλεὺς ὑπό τε τοῦ κουβουκλείου, πατρικίων τε καὶ στρατηγῶν, ὡσαύτως καὶ οἱ βεστήτορες, βαστάζοντες τὸν σταυρὸν, διέρχονται ἐνώπιον τῶν πατρικίων καὶ τῆς συγκλήτου δι' ὅλης τῆς προελεύσεως· τοῦ δὲ βασιλέως ἐξελθόντος τὴν τοῦ πουλπίτου πύλην, ἤγουν εἰς τὸν ὀνόποδα, καὶ στάντος αὐτοῦ ἐκεῖσε, αὖθις πεσόντες οἱ πατρίκιοι καὶ οἱ λοιποὶ, ἱσταμένου τοῦ τῆς καταστάσεως ἔμπροσθεν, λαβὼν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, νεύει τῷ τῆς καταστάσεως, καὶ λέγει· « Κελεύσατε, » καὶ κατέρχονται πάντες εἰς τὸ κονσιστώριον, καὶ στάντος τοῦ βασιλέως ὑποκάτω τοῦ καμελαυκίου εἰς τὸν πορφυροῦν λίθον, προσκυνοῦσι πάντες οἱ προειρημένοι μετὰ πάσης τῆς συγκλήτου, ἑστῶτος καὶ σιλεντιαρίου ἔμπροσθεν τῆς πύλης· εἶτα C νεύει ὁ βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ, ὁ δὲ πραιπόσιτος τῷ σιλεντιαρίῳ, κἀκεῖνος λέγει· « Κελεύσατε. » Τὸ δὲ βασιλικὸν ἅρμα βαστάζοντες σπαθάριοι βασιλικοὶ διοδεύουσιν ὄπισθεν τῶν βαρβάτων πρωτοσπαθαρίων ἐν ἑκάστῃ προελεύσει οὕτως, καὶ διέρχονται ἅπαντες διὰ τῶν ἐκσκουβίτων. Ἔμπροσθεν δὲ τῶν τριῶν πυλῶν τοῦ κονσιστωρίου ἀντικρὺ ἵσταται ὁ κλῆρος τοῦ Κυρίου, βαστάζων σταυρὸν καὶ θυμιατὸν, καὶ προσκυνήσας τὸν σταυρὸν ὁ βασιλεὺς, ὡς εἴθισται αὐτῷ κατὰ προέλευσιν ποιεῖν, διέρχεται διὰ τῶν ἐκσκουβίτων, δορυφορούμενος ὑπό τε τῆς συγκλήτου καὶ τῶν σκευῶν κατὰ τάξιν ἔμπροσθεν τοῦ μεγάλου σταυροῦ ἔνθεν κἀκεῖσε. Τοῦ δὲ βασιλέως μέλλοντος τὴν μεγάλην πύλην τῶν ἐκσκουβίτων διελθεῖν, εἰ μὲν εἰσι

VARIÆ LECTIONES.

[56] εἰς τὸ ἅγιον ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

Tunc senior levita manu diadema vetustum
Imperii signum, pavonis cortice candens,
Pannorum intexto gemmis radiantibus auro
Vallatum in gyrum, cui summo in vertice carbo
Evomit et subtus gemmarum maxima flammas.

In statutis Massiliensibus memoratur (apud Du Cange v. *Gardacorsium*) *gardacorsium muliebre de panno vario cabrionato cum penna et caputium vel almussia cum pennis, et guarnachia cum penna.* Ubi *cabrionatus pannus* est *paratus*, *ornatus* [hodie *chamarré* dicunt] ab Arabico vocabulo *ornare*, *comere*. Quid autem porro hic loci sint ταῶνες κογχευτοὶ non liquet. Forte intexti erant talibus vestibus aliqui sinus, cavitates, conchæ speciem imitantes, qui velut umbracula desuper tegerent D pavones. Quid μαρζαύλια sint, prorsus non exputo.

(81) Recte versum *indicat* ; ἀπόκρισις enim non tantum *responsum ad quæsitum*, notat novis Græcis, sed etiam *significationem*, *notificationem* quamcunque, etiamsi cum imperio fiat. Hinc infra p. 118 est ἀπόκρισιν δέχεσθαι, *mandatum exspectare*, et p. 122, δίδοται ἀπόκρισις ἀλλαξίμων. *datur mandatum de mutatoriis.* Conf. Script. post Theophan. pag. 123, ubi Combefis, non recte *responsum* vertit Gl. L. apud DC. v. *Veredarii* : *Veredarii dicuntur a vehendo, quia festinanter in equis currunt, non descendunt de equo antequam responsa sua liberant.* id est reddiderint commissiones sibi imperatas, delegatas.

σκρίβωνες μέλλοντες προβληθῆναι [57] τῇ τάξει ταύτῃ, στάντος τοῦ βασιλέως μέσον τῆς πύλης, εἰσάγει ὁ δομέσκικος τῶν ἐκσκουβίτων καὶ ὁ τῆς καταστάσεως, κρατοῦντες τὸν σκρίβωνα. Καὶ λαβὼν ὁ βασιλεὺς παρὰ τοῦ πραιποσίτου τὸ βεργίον (82), ἐπιδίδωσι τῷ σκρίβωνι· εἶτα λαβὼν τὸ βεργίον, ἀπέρχεται καὶ ἵσταται ἐν τῇ τάξει αὐτοῦ. Καὶ κατελθὼν τὸ μέγα πούλπιτον ὁ βασιλεὺς καὶ εἰς τὰς σχολὰς εἰσελθὼν ἔνδον τῆς πύλης εἰς τὸ στρογγύλον, ἔνθα ὁ σταυρὸς ἵσταται καὶ οἱ τοῦ λογοθεσίου, ἅπτει κἀκεῖσε κηρούς, καὶ στὰς ἐν τῇ καμάρᾳ τοῦ στρογγύλου, εἰ μὲν εἰσι κόμητες οἱ μέλλοντες προβληθῆναι, προβάλλονται οὕτως.

A ingreditur, in porta et strongylo, ubi crux et logothetæ stant; ibi quoque cereos accendit, stansque in strongyli camera, si qui comites adsunt, qui promoveri volunt, eis his cerimoniis novam dignitatem impertire solet.

Γ'. Κρατοῦσιν ὅ τε δομέστικος τῶν σχολῶν καὶ ὁ τῆς καταστάσεως τὸν μέλλοντα προβληθῆναι κόμητα, καὶ ἄγουσιν αὐτὸν πρὸς τὸν βασιλέα· ὁ δὲ βασιλεὺς λαβὼν παρὰ τοῦ πραιποσίτου ὠρατίωνα (83), ἐπιδίδωσιν αὐτῷ, ἀπέρχεται καὶ ἵσταται ἐν τῇ τάξει αὐτοῦ· ὁμοίως δὲ ἐὰν εἰσι καὶ δομέστικοι ἢ καὶ προτήκτωρες μέλλοντες προβληθῆναι, κρατούμενοι ὑπό τε τοῦ δομεστίκου τῶν σχολῶν καὶ τοῦ τῆς καταστάσεως, ἄγονται πρὸς τὸν βασιλέα, ὁ δὲ βασιλεὺς λαβὼν παρὰ τοῦ κανικλείου τὰ [58] χαρτία, οἷα τῶν ὑπάτων, ἐπιδίδωσι τοῖς προβαλλομένοις, καὶ ἀπελθόντες ἵστανται ἐν τῇ τάξει αὐτῶν [59]. Ὁ δὲ βασιλεὺς διέρχεται διὰ τῶν σχολῶν, καὶ ἐν τῇ πέμπτῃ σχολῇ ἐλθὼν, ἅπτει ἐκεῖσε εἰς τὸν σταυρὸν κηρούς, καὶ στάντος αὐτοῦ ἐν τῇ τῆς πέμπτης σχολῆς πύλῃ, δέχεται αὐτὸν ὁ περατικὸς δῆμος [60] τῶν σχολῶν καὶ ἐπιδίδωσι τῷ βασιλεῖ ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν λιβελλάριον, ὁ δὲ βασιλεὺς δίδωσι τῷ πραιποσίτῳ, ὁ δὲ πραιπόσιτος κουβικουλαρίῳ, καὶ τοῦ δομεστίκου καὶ τοῦ τῆς καταστάσεως στάντων ἐν τῷ τόπῳ αὐτῶν, εὐφημοῦντος καὶ τοῦ δήμου τὸν βασιλέα, ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν κατασφραγίζει μετὰ τῆς χροακῆς (84) αὐτοῦ ἧς φορεῖ χλανίδος· Καὶ τοῦ δήμου ἐκτελέσαντος τὰς ἐξ ἔθους εὐφημίας, διέρχεται διὰ τῶν σχολῶν καὶ ἐξέρχεται τὴν μεγάλην πύλην τῆς χαλκῆς, εἶτα διοδεύων διὰ τῆς μέσης, εἰσέρχεται διὰ τοῦ αὐγουστίωνος. Αἱ δὲ λοιπαὶ δοχαὶ τοῦ περατικοῦ δήμου τῶν Πρασίνων καὶ δήμου τῶν Βενέτων καὶ αὐτοὶ εὐφημοῦσι, καὶ ἐπιδιδόντες τὰ λιβελλάρια, ποιοῦντες καὶ σταυρία, ὁ δημοκράτης τῶν Πρασίνων καὶ οἱ δύο δήμαρχοι τῶν μερῶν ἐκτελοῦσιν ἅπαντα ἀκολούθως, ὃν τρόπον καὶ ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν ἐξετέλεσεν.

III. Domesticus scholarum et cerimoniarius comitem promovendum suscipiunt et ad imperatorem ducunt: qui acceptam a præposito orationem ei tradit, tunc abit et locum suum occupat. Similiter si domestici aut protectores promovendi sunt, a domestico scholarum et cerimoniario stipati, ad imB peratorem ducuntur, **78** qui allatas a caniclei præfecto chartas, iis, quas consules accipiunt, similes, candidatis tradit, ipsi abeuntes in suo ordine consistunt. Imperator per scholas digressus, postquam quintam intravit, cereos ibi in cruce accendit, stantemque in porta scholæ quintæ transitoria scholarum factio excipit, earumque domesticus libellum imperatori, is præposito, præpositus cubiculario tradit, et domestico ac cerimoniario in loco suo constitutis, et factione imperatori acclamante, domesticus scholarum tunica sua variegata, quam gerit, crucis signum facit postquam factio solemnes acclamationes peregit, per scholas transit, digressus per scholas, e magna porta chalces procedit, perque mediam transiens, augusteum intrat. At reliquæ C partes transitorii Prasinorum ac Venetorum populi et ipsæ acclamant, libellisque traditis, dum signum crucis faciunt, princeps Prasinorum cum factionum tribunis omnia eo ordine, quem domesticus scholarum servavit, peragit.

Δ'. Καὶ εἰσελθόντος τοῦ βασιλέως πρὸ τοῦ νάρθηκος ἔνδον τοῦ βήλου, λαμβάνει ὁ πραιπόσιτος τὸ στέμμα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ βασιλέως, εἰσέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ νάρθηκι, καὶ δέχεται αὐτὸν ὁ πατριάρχης, εἶτα προσκυνήσαντες ἀλλήλους καὶ ἀσπασάμενοι, κρατήσαντες ἀλλήλων τὰς χεῖρας, διέρχονται μέχρι τῶν βασιλικῶν πυλῶν, κἀκεῖσε στὰς ὁ βασιλεὺς ἅπτει κηρούς, καὶ τοῦ πατριάρχου ἐκτελέσαντος τὴν εὐχὴν τῆς εἰσόδου τῆς θείας λειτουργίας, ἐπιδίδωσιν ὁ βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ τοὺς κηρούς, καὶ ὁ πραιπόσιτος τῷ τῆς καταστάσεως. Καὶ ἀσπασάμενος ὁ

IV. Imperatore ante narthecem intra velum ingresso, præpositus coronam a capite imperatoris demit, qui narthecem intrat et a patriarcha excipitur, ubi, postquam se invicem adorarunt osculatique sunt, manibus junctis ad imperatorias portas discedunt, ubi imperator stans, cereos accendit, et D precibus introitus divinæ liturgiæ peractis, eos præposito, is cerimoniario tradit. At postquam imperator sanctum Evangelium osculatus est, per medium templum et obliquitatem ambonis soleamque digressus, cereos a præposito sumit, eosque

VARIÆ LECTIONES.

[57] προβληθῆναι, τῇ τάζει ταύτῃ στάντ. ed. [58] τὰ om. ed. [59] ἑαυτῶν ed. [60] Post δῆμος R. excidisse putat τῶν Βενέτων μετὰ καὶ τοῦ δομεστίκου.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

(82) Erat ergo virga scribonis insigne, quo accepto dignitatem obibat. Τὸ στρογγύλον videtur ædificium aliquod rotundum notare. Οἱ τοῦ λογοθεσίου sunt, qui ad ærarium et dispositionem logothetæ pertinent.

(83) Quid hoc sit, fateor me ignorare, et ne conjectura quidem assequi. Est quidem *oratio* interdum idem atque liber precum, breviarium. Vid. Du Cange Gloss. Latin. Sed quid hoc ad comitem?

(84) Vide not. ad pag. 353.

precatus iterum præposito reddit, deinde sacrarium intrat, ibique duo instrata sacro altari imponit, duosque sacros calices totidemque discos et fascias Domini osculatus, acceptum a præposito apocombium in sacra mensa reponit, perque latus bematis metatorium petit, ubi etiam cereos accendit. Finito sancto officio, dum sacra transitura sunt, egreditur, a patriciis cæterisque præfectis stipatus, perque latus templi eo, ubi cereus, quem gestaturus est, stat, abit, 79 et cum ad eum locum pervenit, senatores utrinque subsistunt, per quos medios transit. Appropinquanti imperatori lampadem seu cereum suum præpositus tradit, quo accepto, iterum revertitur, a præfectis stipatus, post quos, sacra comitans, procedit, perque soleam digressus et prope sacras januas constitutus, præposito cereum tradit, qui eum supra soleam prope sacras januas reponit; imperator vero, prope eum constitutus, exspectat, dum sacra procedent, seque invicem imperator et patriarcha adorant.

A βασιλεὺς τὸ ἄχραντον Εὐαγγέλιον, εἰσέρχεται μέσον διὰ τοῦ ναοῦ, καὶ διὰ τῆς πλαγίας τοῦ ἄμβωνος καὶ τῆς σωλαίας διελθὼν, ἵσταται ἐνώπιον τῶν ἁγίων θυρῶν, καὶ λαβὼν κηρια ἀπὸ τοῦ πραιποσίτου καὶ εὐξάμενος, ἐπιδίδωσιν αὐτὰ πάλιν τῷ πραιποσίτῳ καὶ εἰσέρχεται ἔνδον εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ ὑφαπλοῖ ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ δύο εἰλιτὰ, ἀσπαζόμενος δύο ἱερὰ ποτήρια καὶ δύο ἱεροὺς [61] δίσκους καὶ τὰ σπάργανα τοῦ Κυρίου· εἶτα λαβὼν ἀπὸ τοῦ πραιποσίτου ἀποκόμβιον ὁ βασιλεὺς, τίθησιν αὐτὸ ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ καὶ ἐξέρχεται διὰ τῆς πλαγίας τοῦ βήματος, καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸ μητατώριον, ἅπτων κἀκεῖσε κηρούς. Τελουμένης δὲ τῆς θείας λειτουργίας, ἡνίκα μέλλουσι τὰ ἅγια διέρχεσθαι, ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς, δηριγευόμενος ὑπό τε τῶν πατρικίων καὶ λοιπῶν ἀρχόντων, καὶ κατέρχεται διὰ τῆς πλαγίας τοῦ ναοῦ, B καὶ ἀπέρχεται, ἔνθα ἵσταται τὸ κηρίον, ὅπερ μέλλει βαστάξαι [62], καὶ πλησιάσαντος τοῦ βασιλέως εἰς τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἵσταται τὸ κηρίον αὐτοῦ, ἵσταται ἡ σύγκλητος ἔνθεν κἀκεῖθεν, καὶ διέρχεται μέσον αὐτῶν. Καὶ πλησιάσαντος τῇ λαμπάδι αὐτοῦ, ἤγουν τῷ κηρίῳ, λαμβάνει αὐτὸ ὁ πραιπόσιτος καὶ ἐπιδίδωσι τῷ βασιλεῖ, καὶ λαβὼν αὐτὸ, αὖθις ὑποστρέφει, ὀψικευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων, καὶ διέρχεται ὄπισθεν αὐτῶν, ὀψικεύων τὰ ἅγια, καὶ διέρχεται διὰ τῆς σωλαίας, καὶ τῶν ἁγίων θυρῶν πλησίον γενόμενος, ἐπιδίδωσι τὸ κηρίον [63] τῷ πραιποσίτῳ, ὁ δὲ πραιπόσιτος τίθησιν αὐτὸ ἐπάνω τῆς σωλαίας, πλησίον τῶν ἁγίων θυρῶν, καὶ πλησίον αὐτοῦ ἑστὼς ὁ βασιλεὺς, ἐκδέχεται ἐκεῖσε, ἕως ἂν διέλθωσι τὰ ἅγια, καὶ προσκυνοῦσιν ἀμφότεροι ἀλλήλους, ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης.

V. Ille rursus ad metatorium abit, et cum solemnia oscula impertienda sunt, rursus abit, et patriarcham, metropolitas, episcopos, præfectos ecclesiæ, et clericos, qui pro more osculum ab imperatore accipiunt, æque ac tria baptisteria, osculatur, et eo loco, ubi agapen proceribus distribuere solet, constitutus, patricii, strategi et domestici primisque officiis admoti, tribuni factionum et cerimoniarius, omnes ordine suo, adorant, eum osculantur suoque in loco et statione ab utroque latere astant, et postquam dicti omnes imperatorem osculati sunt, ipse et patriarcha se invicem adorant et osculantur. Deinde imperator rursus ad metatorium abit, et divina communione appropinquante, cerimoniarius præpositum, præpositus imperatorem admonet, qui a dictis stipatus et prope patriarcham constitutus, ut sacri corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi particeps fiat, duo ostiarii dominicale evolutum tenent, ipse manibus suis venerandum donum accipiens, osculatur patriarcham, et a pulpito descendens idque ter cruce signans, communicat. Sic ad idem pulpitum ascendit, ostiarii dominicale revolvunt, et sacro vino a patriarcha accepto, abit, et postquam precatus est, se invicem ad-

Ε'. Ἀπέρχεται πάλιν ὁ βασιλεὺς εἰς τό μητατώριον· ἡνίκα δὲ ἐγγίσει ὁ ἀσπασμὸς, ἐξέρχεται πάλιν, καὶ ἀπελθὼν ἀσπάζεται τὸν πατριάρχην, μητροπολίτας τε καὶ ἐπισκόπους ἄρχοντάς τε τῆς Ἐκκλησίας C καὶ κληρικοὺς τοὺς ἐξ ἔθους ἀσπαζομένους τὸν βασιλέα, ὁμοίως καὶ τρία φωτισματα, καὶ στάντος τοῦ βασιλέως ἐν τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ εἴθισται αὐτὸν πάντοτε διδόναι τὴν ἀγάπην τοῖς ἄρχουσιν, εἰσέρχονται οἱ πατρίκιοι, στρατηγοί τε καὶ δομέστικοι, καὶ οἱ τὰ πρῶτα ὀφφίκια κατέχοντες, οἱ δήμαρχοι καὶ ὁ τῆς καταστάσεως, ἅπαντες δὲ οὗτοι κατὰ τὰς ἰδίας αὐτῶν τάξεις προσκυνοῦντες, ἀσπάζονται καὶ ἵστανται εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν τάξεις τε καὶ στάσεις ἔνθεν κἀκεῖσε, καὶ μετὰ τὸ ἀσπάσασθαι τὸν βασιλέα πάντας τοὺς προῤῥηθέντας, προσκυνοῦσιν ἀμφότεροι ἀλλήλους ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης. Πάλιν ἀπέρχεται ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ μητατώριον, καὶ τῆς θείας κοινωνίας καταλαβούσης, ὁ τῆς καταστάσεως δηλοῖ τῷ πραιποσίτῳ, καὶ ὁ πραιπόσιτος τῷ βασιλεῖ, καὶ ἐξέρχεται δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν προειρημένων, καὶ πλησίον D τοῦ πατριάρχου γενόμενος πρὸς τὸ κοινωνῆσαι τοῦ ἀχράντου σώματος καὶ αἵματος (85) τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κρατοῦσι δύο ὀστιάριοι δουμνικάλιον (86) ἡπλωμένον, καὶ δεξάμενος τὸ τίμιον δῶ-

VARIÆ LECTIONES

[61] τὰ δύο ἱερὰ ποτ. καὶ τοὺς δύο conj. R. [62] βαστάσαι ed. [63] τὼ κηρίω cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(85) *[De communione sub utraque et quando abrogata fuerit v. pag. 62 Ord. Rom. pontifiex et rex Franciæ *prirent ensemble du pain et du vin bénits*. **Mezeray, Abrégé, p. 325. Κονταχίου veteris, in quo habentur preces quædam in Ecclesia dici solitæ, descriptio exstat in Montfauconii Biblioth. Mss.** inter codices Crasserii Leodicensis. **Depictus ibi patriarcha imperatori sacram communionem impertiens. p. 603.]***

(86) **Apparet esse sudarium vel mappam, quo sacrum Christi corpus excipere et secum deferre domum solebant communicantes. Quo de ritu v.**

A ρον ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ, ἀσπάζεται τὸν πατριάρχην, καὶ τὸ πούλπιτον κατελθὼν [64] καὶ σφραγίσας ἐκ τρίτου, κοινωνεῖ τὸ ἅγιον δῶρον. Εἶθ' οὕτως ἀνέρχεται τὸ αὐτὸ πούλπιτον, καὶ ὑφαπλοῦσιν οἱ ὀστιάριοι τὸ δουμνικάλιον ὑποκάτω, καὶ λαβὼν τὸ νᾶμα [65] (87) παρὰ τοῦ πατριάρχου, κατέρχεται, καὶ εὐξάμενος προσκυνοῦσιν ἀμφότεροι ἀλλήλους, εἶτα ὑποστρέψας εἰσέρχεται εἰς τὸ μητατώριον καὶ κραματίζει μετὰ τῶν πατρικίων καὶ λοιπῶν ἀρχόντων, οὓς ἂν κελεύσῃ· Εἶτα περιβάλλεται διὰ τῶν βεστητόρων τὴν χλανίδα αὐτοῦ, καὶ κελεύει τῷ πραιποσίτῳ προσκαλέσασθαι τὸν πατριάρχην, καὶ διέρχεται μετὰ ττῦ βασιλέως ἕως τοῦ Ἁγίου Φρέατος, κἀκεῖσε στάντος τοῦ βασιλέως, κράζει ὁ ἄργυρος τοὺς εἰωθότας λαμβάνειν τὰ χρυσᾶ βαλαντίδια. Ὁ οὖν πραιπόσιτος λαμβάνων ἐκ τοῦ ἀργύρου τὰ βαλαντίδια, ἐπιδίδωσι τῷ βασιλεῖ, ὁ δὲ βασιλεὺς δίδωσιν, οὓς κράζει ὁ ἄργυρος, καὶ εἰσελθὼν ἔνδον τοῦ βήλου μετὰ τῶν τοῦ κουβουκλείου ἀρχόντων, ἐπιδίδωσιν ὁ πραιπόσιτος τὸ στέμμα τῷ πατριάρχῃ, κἀκεῖνος στέφει τὸν βασιλέα, καὶ εἶθ' οὕτως ἐπιδίδωσιν ὁ πατριάρχης εὐλογίας τῷ βασιλεῖ, εἶτα λαβὼν ὁ βασιλεὺς παρὰ τοῦ πραιποσίτου ἀποκόμβιον, ἀντιδίδωσι τῷ πατριάρχῃ, ὁ δὲ πατριάρχης ἀντιδίδωσι τῷ βασιλεῖ ἀλειπτά.

B ϛ. Καὶ ἀλλήλους ἀσπασάμενοι, ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς καὶ ἵσταται ἔξω τῆς πύλης τοῦ Ἁγίου Φρέατος τῆς ἐξαγούσης εἰς τὸν ἔμβολον, κἀκεῖσε δέχεται αὐτὸν τὸ μέρος τῶν Βενέτων, φοροῦντος τοῦ δημάρχου χλανίδα Βένετον, καὶ ἀκτολογοῦσιν, ὡς εἴθισται αὐτοῖς, εὐφημοῦντες τὸν βασιλέα, ὁμοίως καὶ οἱ τοῦ περατικοῦ δήμου δημοκράται καὶ ὁ δήμαρχος τῶν Πρασίνων τοῦτο ἐκτελοῦσι κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν. Καὶ αὖθις διέρχεται διά τε [66] τῶν σχολῶν καὶ τῶν ἐκσκουβίτων, κἀκεῖσε ἵσταται ἡ σύγκλητος ἐν τῷ κονσιστωρίῳ, λέγουσα· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους, » καὶ μένουσιν ἐκεῖσε, εἰς δὲ τὸν ὀνόποδα μένει ὁ τῆς καταστάσεως μετὰ σιλεντιαρίων ὑπερευχόμενοι καὶ αὐτοὶ τὸν βασιλέα. Οἱ δὲ πατρίκιοι καὶ οἱ στρατηγοὶ ἵστανται εἰς τὸ στενὸν, ὁμοίως ὑπερευχόμενοι, ὥσπερ ἡ σύγκλητος, καὶ μένουσιν ἐκεῖσε. C Τῶν δὲ τοῦ κουβουκλείου εἰσελθόντων εἰς τὸν αὐγουστέα καὶ στάντων δίκην τοῦ Π στοιχείου, καὶ τοῦ βασιλέως εἰσελθόντος, εὐθέως αἱ μεγάλαι πύλαι τοῦ αὐγουστέως ἀσφαλίζονται, καὶ λαβὼν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος, λέγει Ῥωμαϊκῇ διαλέκτῳ· « Βίτ (88)· » ἀποκριθεὶς δὲ τῶν τοῦ κουβουκλείου τὶς λέγει· « Καλῶς, » καὶ οἱ τοῦ κουβουκλείου ἀποκριθέντες λέγουσι Ῥωμαϊστί· « Πλθέσῃ μούκτους ἄννους φιλλιχήσιμε. » Εἶθ' οὕτως εἰσέρχεται ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ὀκτάγωνον, καὶ λαβόντος τοῦ πραιποσίτου τὸ στέμμα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ βασιλέως, εἰσέρχονται οἱ βεστήτορες καὶ ἀπαλλάσσουσι τὴν χλανίδα αὐτοῦ. Εἶθ' οὕτως εἰσέρχεται εἰς τὸν κοιτῶνα αὐτοῦ. Εἶτα ἐξελθὼν ἀκουμβίζει, καὶ ἀναστὰς περιβάλλεται τὸ σαγίον αὐτοῦ, καὶ δηριγευόμενος ὑπό τε τοῦ μαγλαβίου καὶ τῶν τοῦ κουβουκλείου, εἰσέρχεται εἰς τὸ παλάτιον· οἱ δὲ τοῦ κουβουκλείου, στάντες ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ, λέγουσι τό· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους, » καὶ ἀναχωρεῖ ἕκαστος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ.

orant. Deinde reversus, metatorium intrat, et ibi cum patriciis et reliquis ministris quos jussit convivium celebrat. Postea tunica sua a vestitoribus indutus, præpositum, ut patriarcham advocet, jubet, isque cum patriarcha ad Sanctum Puteum abit, ubi imperatore constituto, argentarius eos, qui auro plenas crumenas accipere solent, indicat. **80** Quas ex argentarii manu acceptas, præpositus imperatori, is quos argentarius recitat, tradit, et cum intra velum cum præfectis cubiculo ingressus est, præpositus coronam patriarchæ tradit, qui eam imperatori imponit, postea ipsi panem benedictum offert, pro quo apocombium, a præposito sumptum, patriarchæ donat, hic ipsi suffimenta dat.

VI. Post mutua oscula imperator egressus, extra portam Sacri Putei, quæ ad porticum ducit, subsistit et ibi eum factio Veneta, cujus tribunus chlamydem Venetam gestat, excipit, et pro more acta celebrat et acclamat, quod etiam transitoriæ factionis principes et Prasinorum tribunus secundum ordinem suum faciunt. Imperatore rursus per scholas et excubias digrediente, senatus ibi in consistorio adest, dicens : « In multa bonaque tempora, » et ibi manet, cerimoniarius vero et silentiarii in onopodio subsistunt, et imperatori acclamant : patricii vero et strategi in steno stantes æque ac senatus acclamant et ibi remanent. Cubiculariis vero augusteum ingressis, et ad formam litteræ Π stantibus, imperatore veniente, statim magnæ portæ augustei clauduntur, et signo accepto, præpositus lingua Romana dicit : « Fit, » unus autem e cubiculariis : « Bene, » cæteri lingua Romana respondent : « Venias in multos annos felicissime. » Sic postquam imperator octagonum intravit, præpositus coronam e capite ejus demit, et vestitores ingressi tunicam ejus mutant, mox cubiculum suum petit, unde egressus accumbit, et surgens sago suo induitur et, manclavitis et cubiculariis comitantibus, palatium intrat. Cubicularii in aureo triclinio stantes, dicunt : « In multa bonaque tempora, » et omnes domum abeunt.

VARIÆ LECTIONES

[64] ἀσπάζεται — κατελθὼν om. ed. [65] τὸ νᾶμα cod., τὸν ἅμα ed. [66] τε om ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

Du Cange et Habert. Hodie in communione nostra ad scabella aræ prætensa bini scholares pueri stare solent, hinc illinc singuli, et prætendere sub mento communicantis tale dominicale, ne hostia, aut gutta vini in terram decidat.

(87) Græci recentes, ut corpus Christi in Eucha- D ristia consecratum τὸ τίμιον δῶρον et τὴν τιμίαν προσφοράν appellant, ita appellant vinum consecratum νᾶμα,, *laticem*. Exempla habet Du Cange Gl. Gr. h. v., ubi vid.

(88) Vid. not. ad. p. 42.

CAPUT XXIV.

Observanda primo mensis Januarii, in S. Basilii.

1. Solemni ac diurna processione ad sacrum palatium instituta, **81** et omnibus in mutatoriis ob festos dies dodecaemeri progresis, hora secunda domini præpositum arcessunt, qui cum præfectis mutatoriarum ingressus, dominos suis tunicis induit, ipsique sine pompa per porticum oblongam cubiculi ad narthecem Sacrosanctæ Deiparæ Phari abeunt. Magistri autem, patricii ac cæteri proceres una cum cubiculo, si tempus serenum est, in solario chrysotriclinii; sin minus, intra chrysotriclinium consistunt. Sic postea domini a templo Sanctissimæ Deiparæ processionem incipiunt et cum pompa ad templum S. Basilii abeunt, ubi, processione finita, usque ad lectionem sancti Evangelii astant, B finitaque extensa, rursus sine pompa ad aureum triclinium redeunt. Accidit autem hoc die indictione tertia, finita processione, sicut relatum est, ut post cerimonias sacras peractas metastasimum fieret, et omnes proceres ad Magnauram abirent. Domini autem Christum amantes dibetesiis sagisque auro prætextis induti abiere, inque cubiculo Magnauræ consederunt, omnique receptionis ritu peracto, tunicas suas et quæ ad eas pertinent, coronas sumpsere, et ascendentes recens paratum thronum, in medio triclinio Magnauræ collocatum, ibi consederunt. Interea cerimoniarius extra vela magistros, patricios ac cæteros senatores pro more ordinat, et omnibus rite peractis, admonentur imperatores, qui tunicas et coronas suas sumunt C et thronum suum ascendunt, ibique consident.

ΚΑΦΑΛ. ΚΔ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ α' Ἰαννουαρίου μηνός, τοῦ ἁγίου Βασιλείου.

A Α'· Τῆς συνήθους καὶ καθημερινῆς προελεύσεως γινομένης ἐν τῷ ἱερῷ παλατίῳ, καὶ πάντων μετὰ ἀλλαξίμων προερχομένων διὰ τὰς τῆς δωδεκαημέρου (89) ἑορτασίμους ἡμέρας, περὶ ὥραν δευτέραν ζητοῦσιν οἱ δεσπόται τὸν πραιπόσιτον, καὶ εἰσερχόμενος μετὰ καὶ τῶν ἐπὶ τῶν ἀλλαξίμων, ἐνδύουσι τοὺς δεσπότας τὰς ἑαυτῶν χλαμύδας, καὶ εἰσέρχονται οἰκειακῶς (90) οἱ δεσπόται διὰ τοῦ μάκρωνος τοῦ κοιτῶνος εἰς τὸν νάρθηκα τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου. Οἱ δὲ μάγιστροι καὶ πατρίκιοι καὶ λοιποὶ συγκλητικοὶ μετὰ καὶ τοῦ κουβουκλείου, εἰ μὲν ἔστιν εὐδία, ἵστανται ἐν τῷ τοῦ χρυσοτρικλίνου ἡλιακῷ, εἰ δὲ οὐκ ἔστιν εὐδία, ἵστανται ἔνδον τοῦ χρυσοτρικλίνου. Καὶ εἶθ' οὕτως ἐπαίρουσιν οἱ δεσπόται τὴν λιτὴν ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, καὶ ἀπέρχονται λιτανεύοντες εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, κἀκεῖσε ἀποδιδόντες τὴν λιτὴν (91), ἵστανται μέχρι τῆς ἀπολύσεως τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου, καὶ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκτενοῦς εἰσέρχονται πάλιν οἰκειακῶς ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ. Συνέβη δὲ καὶ τοῦτο γενέσθαι τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἰνδικτιῶνι γ', τῆς λιτῆς τελεσθείσης. καθὼς προείρηται, μετὰ τὴν τῆς λειτουργίας ἀπόλυσιν ἐγένετο μεταστάσιμον καὶ ἀπῆλθον πάντες οἱ ἄρχοντες ἐν τῇ Μαναύρᾳ. Οἱ δὲ φιλόχριστοι βασιλεῖς ἀπήλθοσαν, ἀπὸ διβητησίων πενιβεβλημένοι καὶ τὰ χρυσοπερίκλειστα σαγία, καθίσαντες ἐν τῷ κοιτῶνι τῆς Μαναύρας, καὶ δὴ πάσης τῆς καταστάσεως τῆς δοχῆς τελεσθείσης, περιβάλλονται τὰς ἑαυτῶν χλαμύδας καὶ τὰ τούτων στέμματα, καὶ ἀνεθόντες ἐκάθισαν ἐν τῷ νεοκατασκευάστῳ σένζῳ (92) τῷ ἱσταμένῳ ἐν τῷ τοιούτῳ τῆς Μαναύρας τρικλίνῳ· ὁ δὲ τῆς καταστάσεως ἔξωθεν διΐστησι τὰ βῆλα, καθὼς ἡ συνήθεια ἔχει, μαγίστρους, πατρικίους καὶ λοιποὺς συγκλητικούς, καὶ ὅτε πάντα καλῶς εὐτρεπισθῶσι, ὑπομιμνήσκεται ὁ βασιλεύς, καὶ περιβάλλονται (93) τὰς χλαμύδας καὶ τὰ στέμματα. καὶ ἀνιόντες καθέζονται ἐπὶ τῶν ἑαυτῶν θρόνων.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(89) Dodecaemerum appellantur duodecim dies a Nativitate Christi ad Epiphaniam, ab omni jejunio liberi, in quibus hilaria solebant impp. CPtani agere, et proceres aulæ suæ conviviis excipere, ut e Cletorologio constat. Vid. Du Cange Gloss. Græc., h. v.

(90) *Sine pompa*, *secreto*, *privatim*, ut λογοθέτης τῶν οἰκειακῶν, *rationalis rei privatæ.*

(91) *Reddere processionem* est aliquo deducere, et Ecclesiæ sanctove alicui veluti debitum solvere atque præsentem sistere.

(92) *Sessu,* id est throno, solio. Passim prostant talium soliorum, qualibus insidere solebant impp. CPtani, imagines, ut apud Du Cange CPli Christ., Montfaucon in Bibl. Coislin.; præsertim in Menologio Basiliano passim occurrunt formæ thronorum imperialium, qualibus vetusti Romani imperatores usi fuerunt, si pictoris a fide pendes, sed illæ procul dubio ad instar tunc in aula Byzantina usitatum effictæ sunt, Ut t. I, p. 112, exhibetur thronus Constantini M., p. 176, conspicitur Maximianus super throno cum astante candidato, vel protectore, et p. 20. t. II, ubi præcipue notandi ejus calcei margaritis obsiti. T. II p. 66. est Herodis thronus, etiam cum astante protectore. Est autem σένζος vel σέντζος idem quod σέσσος *sessus*, sella, sedile. Solent novi Græci et seriores Latini ν sæpe inserere et omittere, ubi non opus erat, aut potius pro geminanda littera ponunt, ubi Hebræi dagesch forte et Arabes teschdid ponunt. Vid. quæ dicam ad p. 269, de κονδρίζεσθαι. Ea ratione quos alii Βρεττίους, alii Βρεντίους appellant, *antestari* pro *attestari* dixere. *Thensaurus* et *thensaurizare* pro *thesaurus*, *acintabulum* pro *acetabulum*, *meses* pro *menses; mesi mesorum* itidem pro *menses*, *mensium*. Vid. Corsin. Append. D ad notas Græcorum diss. 2 pag. 28. Πρένστεθ pro *præstet*, *ancipiter*, pro *accipiter*, *accensiuncula* pro *accessiuncula*, paroxysmus (sic morbum comitialem appellabant). *Antalia* pro *Attalea*; βαντιδέρια pro βαττιτέρια, *battitoria* vel mola fullonica, *Walkmühle* apud Du Cange Gl. Lat. h. v.; *filanderia* pro φιλάτρια, id est filatoria, filatrix, quæ linum vel lanum in fila ducit; *flanto* pro *flato* aut *flado*, *ein Fladen;* ἀδιάντροπος, *impudens*, pro ἀδιάτροπος; *anchero-pyita* pro ἀχειροποίητος apud Anastasium in Stephano III. *Internupta* dicebant pro *iternupta*, hoc est *iterum nupta*, *renupta*; vid. Du Cange illa voce; *interrogare* est *iterum atque iterum rogare*. *Armentarium* pro *ermetarium*, ἑρμητάριον, columella, ad quam appendebantur flagellandi, *mercuriolum*.

(93) Alibi jam dedi exempla talis subsultus a singulari ad pluralem et ab hoc ad illum.

Β΄· Καὶ εὐθέως διὰ νεύματος τοῦ πραιποσίτου εἰσέρχεται τὸ κουβούκλειον, καὶ μετὰ τὸ εἰσελθεῖν τὸ κουβούκλειον καὶ σταθῆναι δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ, καθὼς ἡ συνήθεια τῶν δοχῶν ἔχει, νεύει ὁ πραιπόσιτος τῷ ὀστιαρίῳ τῷ τὴν χρυσῆν ῥάβδον κατέχοντι, καὶ ἐξερχόμενος ὁ ὀστιάριος, εἰσάγει βῆλον α΄, τοὺς μαγίστρους· βῆλον β΄, τοὺς πατρικίους· βῆλον γ΄, τοὺς συγκλητικούς, καὶ ἁπλῶς ὅσα ἂν βῆλα ἔχει ἡ συνήθεια καὶ ἡ τάξις τῶν δοχῶν. Καὶ μετὰ τὸ σταθῆναι πάντας νεύει ὁ πραιπόσιτος τῷ ὀστιαρίῳ τῷ τὴν χρυσῆν βέργαν κατέχοντι, καὶ εἰσελθὼν εἰσάγει βῆλον α΄, τὸν μάγιστρον καὶ ἄρχοντα τοῦ ταρῶ (94). Καὶ δὴ τούτου εἰσελθόντος, ὑπὸ τοῦ κατεπάνω τῶν βασιλικῶν κρατουμένου καὶ τοῦ λογοθέτου τοῦ δρόμου, καὶ πεσόντος καὶ προσκυνήσαντος τοὺς δεσπότας, φέρουσιν αὐτὸν ὡς ἀπὸ ὀλίγου διαστήματος τοῦ βασιλικου θρόνου. Καὶ ὑπὸ τοῦ λογοθέτου ἐρωτώμενος (95) τὰς συνήθεις ἐρωτήσεις, εἰσάγει ὁ πρωτονοτάριος τοῦ δρόμου τὸ τούτου κανίσκιον (96), καὶ δὴ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ κανισκίου πάλιν ἐπὶ τῆς γῆς πεσών, προσκυνήσας ἐξέρχεται. Καὶ πάλιν διὰ νεύματος τοῦ πραιποσίτου κατέρχεται ὁ ὀστιάριος ὁ τὴν χρυσῆν βέργαν κατέχων, καὶ εἰσάγει βῆλον β΄, τοὺς φίλους Βουλγάρους (97) τοὺς κατὰ τόπον ἐρχομένους,

II. Cubicularii, signo a præposito dato, intrant, et ingressi ad dextram et sinistram, ut mos est in imperatoris receptione, astant, quo facto, præpositus ostiario, auream virgam tenenti, signum dat : is egressus, velum primum, magistros, secundum ; patricios, tertium ; senatores, et uno verbo omnia vela pro more et ordine receptionum adducit. Iis omnibus ibi constitutis, præpositus ostiario, auream virgam tenenti, signum dat, qui ingressus velum primum, magistrum et præfectum taronis introducit. **82** Qui a capitaneo imperatoriorum et logotheta cursus publici sustentatus, ingreditur, procedit et imperatores adorat, deinde exiguo intervallo a throno imperatoris ab iis adducitur. Interrogatur autem a logotheta, uti consuetudo est, et protonotarius cursus publici sportulam ejus affert, qua accepta rursus in terram procidit, et imperatore adorato, discedit. Rursus signo a præposito accepto, ostiarius, virgam auream tenens, descendit et velum secundum, amicos Bulgaros, qui pro more festum cum imperatoribus Christum amantibus celebraturi advenere, adducit, ac cerimoniis supra memoratis rursus servatis, et ipsi egrediuntur. Iterum signo a præposito dato, alius ostiarius, virgam auream

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(94) Taro videtur idem esse atque *Dara* vel Δάρας, de qua infra dicam ad cap. 89. Sane charta geographica Deslisliana imperii orientalis ad mentem Constantini Porphyrogenneti concinnata, quam Bandurius t. II, inseruit, regionem Taro ibi collocat, ubi Dara sita fuit, ad confinia Mesopotamiæ. Fluctuo tamen adhuc, sitne potius Dara quam Abulfeda in Thabarestan seu Hyrcania ponit. *Dara est quoque nomen arcis probe munitæ in montibus Thabarestanæ.* Et huic opinioni favet totum pene caput 43. Constantini De administrando imperio, ubi res principis Taronis cum rebus principum Iberiæ, Abasgiæ etc. implicantur. Majus otium et majorem curam flagitat hæc inquisitio. Cæterum regulos illos tractuum Scythiæ Asiaticæ ad Ponti Euxini finem sitæ fuisse vasallos imperatorum CP tanorum, ideoque magistrorum honore decoratos, non ex hoc tantum loco ; sed ex multis aliis patet ; ut ex Nostri pag. 397, ibique allatis titulaturis principum Hyrcanorum, et ex Constant. de administr. imperio, p. 115, edit. Bandur. : εἰσελθόντος δὲ τοῦ Κρικορικίου ἐν τῇ θεοφυλάκτῳ πόλει, καὶ τῇ τοῦ μαγίστρου καὶ στρατηγοῦ Ταρῶν ἀξίᾳ τιμηθέντος, etc., item p. 126, Ὁ μακάριος βασιλεὺς ὁ κύρης Ῥωμανὸς ἀπέστειλε τὸν πατρίκιον Κώνσταντα — δεδωκὼς αὐτῷ καὶ ἱμάτιον μαγιστράτου, πρὸς τὸ ποιῆσαι τὸν Κουρκένιον τὸν Ἴβηρα μάγιστρον.

(95) Apparet ex hoc loco, principes exteros imperatorum CPtanorum vasallos per Logothetam dromi introductos fuisse ad dominum, et ab eodem interrogatos. In universum erat Logothetæ munus in audientiis legatos interrogare, et imperatoris nomine respondere (nisi hic ipse id facere vellet). Patet ex libri II, cap. 47, pag. 393. Luitpr. Hist. VI, 2, pag. 370 : *Imperator non voce sua, per logothetam, cum legatis loquitur.*

(96) *Ejus sportulam*, id est donum, quod exteri principes aut eorum legati in aulam Byzantinam venientes afferre solebant. Vid. Du Cange Gloss. Gr. h. v. Συμπλήρωσις τοῦ κανισκίου est, quando totum munus oblatum a bajulis coram imperatore traductum eique monstratum fuit, ita ut nihil amplius supersit, sed omnes abierint, et sportulæ in sacrum vestiarium illatæ fuerint. Non enim unum solum individuum offerebatur, sed plura dona simul, longa serie stantibus bajulis ; quemadmodum in aulis Turcica, Persica, Mogolica, adhuc usitatum est ; vid. pag. 236.

(97) Multum reverebantur et honorabant superbi Græci CPli Bulgaros, a quibus vehementer et sæpissime cæsi et in angustias compulsi fuerant. Concedebant nempe ipsis libere CPli habitare, et negotia, seu mercaturam, exercere : et in diebus festis semper imperatores aliquot Bulgaros in urbe commorantes mercatores optimates ad publicas suas epulas adhibebant, iisque locum supra ipsos alios omnes legatos exterorum principum assignabant. Insignis est ea de re locus queruli Luitprandi Legat. p. 48', sed eum commodiori occasioni reservo. Cæterum φίλοι appellabantur, qui epulis adhibebantur, et eo sensu vox *amici* apud Lampridium quoque occurrit pro *convivis*. Vid. Scr. Hist. Aug. t. I, p. 957. Sic quoque Athenæus p. 152, fine : Ὁ καλούμενος φίλος τραπέζης μὲν οὐ κοινωνεῖ, et p.) 155 : Ἵνα τῆς πολυτελείας θεαταὶ οἱ φίλοι [*convivæ*, γένωνται. *[Ad cletorium in imperatoris ædibus exstructum præter senatus proceres fideles Bulgaros, qui tum CPli degebant, invitavit. Constant. vit Basil. C, 19.]* Possent quoque per vocem φίλοι intelligi *legati*, quales a rege Bulgarorum quotannis ad Byzantium mitti consuevisse, ut solemnibus et stipulatis honoribus fruerentur, et cum impp. CPtanis festos dies hilariter transigerent, aut potius velut obsides fidei Bulgarorum adversus Græcos essent· colligo e dictione τοὺς κατὰ τύπον ἐρχομένους, etc.. Constant. de adm. imp., p. 58 ; item in vita Basilii Macedonis p. 143. Πρὸς τὴν εὐωχίαν ἀπῄει συμπαραλαβὼν καὶ τοὺς ἀπὸ Βουλγάρων φίλους συνήθως κατὰ τὸν τότε καιρὸν τῇ βασιλευούσῃ ἐνδιατρίβοντας. Φίλος enim Nostro sunt legati, non tantum exteri ad Græcum imp., ut p. 329, sed etiam Græcus, qui ad aulam exteram mittitur, φίλος est, p. 394, respectu ejus nempe, ad quem mittitur. Potest tamen in illa dictione τοὺς κατὰ τύπον ἐρχομένους per verbum ἔρχεσθαι non *venire in urbem*, sed *in aulam ad sacras epulas* intelligi.

tenens, descendit velumque tertium, lectos comites magistri et præfecti taronis adducit, ac dictis cerimoniis tum quoque observatis, et ipsi abeunt. His omnibus sic rite peractis, postquam præpositus, «Jubete,» dixit, et omnes : « In multa bonaque tempora, « precati sunt, magistri patricii, senatores ac cæteri omnes abeunt, et rursus a præposito dicto, «Jubete,» cubicularii, ut commemoravimus, faustis omnibus imperatorem prosecuti, abeunt. Et statim a thronis suis domini descendunt, suisque coronis et tunicis depositis, sagis auro prætextis induti, palatium suum a Deo custoditum petunt. Magister autem taronis et amici Bulgari, qui eo die imperatoriæ mensæ non admoventur, ad sua diversoria abeunt.

A συνεορτάσοντας τοῖς φιλοχρίστοις δεσπόταις, καὶ ἐπὶ τούτων τῆς προῤῥηθείσης τάξεως ἐπακολουθησάσης, ἐξέρχονται καὶ αὐτοί. Καὶ πάλιν διὰ νεύματος τοῦ πραιποσίτου κατέρχεται ὁ ἕτερος ὀστιάριος ὁ τὴν χρυσῆν βέργαν κατέχων, καὶ εἰσάγει βῆλον γ', τοὺς προκρίτους ἀνθρώπους τοῦ μαγίστρου καὶ ἄρχοντος τοῦ ταρῶ, καὶ ἐπ' αὐτῶν τῆς προῤῥηθείσης τάξεως ἐπακολουθησάσης, ἐξέρχονται καὶ αὐτοί. Καὶ τούτων οὕτως τελεσθέντων, καὶ τοῦ πραιποσίτου εἰπόντος. « Κελεύσατε, » πάντων ἐπευξαμένων τό. « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους, » ἐξέρχονται οἵ τε μάγιστροὶ καὶ πατρίκιοι καὶ συγκλητικοὶ καὶ οἱ λοιποὶ πάντες, καὶ εἶθ' οὕτω πάλιν τοῦ πραιποσίτου εἰπόντος τὸ, « Κελεύσατε, » ἐπεύχονται οἱ τοῦ κουβουκλείου, καθὼς προείρηται, καὶ ἐξέρχονται καὶ αὐτοί. Καὶ εὐθέως κατιᾶσιν [67] οἱ δεσπόται ἀπὸ τῶν θρόνων, καὶ τὰ τούτων ἐκβάλλοντες στέμματα καὶ χλανίδια, καὶ περιβαλλόμενοι τὰ χρυσοπερίκλειστα σαγία, εἰσέρχονταί ἐν τῷ θεοφυλάκτῳ αὐτῶν παλατίῳ. Ὁ δὲ μάγιστρος ὁ ταρωνίτης καὶ οἱ φίλοι Βούλγαροι ἐν τοῖς ἰδίοις ἀπέρχονται ἀπλήκτοις, αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ μὴ συνεστιώμενοι τοῖς βασιλεῦσιν.

CAPUT XXV.

Observanda in vigilia Sanctorun Luminum.

I. Præpositus hora secunda aut tertia ejus diei, vigiliæ Luminum scilicet, imperatorem adit, eum de patriarcha moniturus, quod vesperi ad consecrationem venturus sit, et qua hora ipsum advenire jubeat, utrum primum in ecclesia Magna, posteaque in templo S. Stephani, an primum in S. Stephani, deinde ad Magnam ecclesiam reversus, ibi consecrare debeat. et simul ac imperator præpositum jusserit, mittit cubicularium et silentiarium, ut patriarcham ea hora, qua id imperatori visum fuit, ad consecrationem arcessat. **83** Sciendum est, ab his etiam sequenti die patriarcham ad convivium vocari. Mane in vigilia mutationes non fiunt, usque ad horam nonam, soli cubicularii mutant, et postquam Magna ecclesia lectionem quartam aut quintam recitavit, silentiarius venit, et ceremoniorium, hic præpositum, præpositus imperatorem admonet ; qui per palatii porticum perque daphnem et augusteum digressus, cubiculum daphnes prope templum S. Stephani intrat, ubi, signo accepto, præpositus sacerdotibus divinam liturgiam in templo S. Stephani, ubi consecratio peragitur, inchoare imperat. In augusteo vero et consistorio tantum patricii mutatorias sumunt ; nullum enim

B

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ παραμονῇ τῶν Ἁγίων Φώτων.

Α'. Εἰσέρχεσται ὁ πραιπόσιτος ὥραν δευτέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἢ καὶ τρίτην ἤγουν τῆς παραμονῆς τῶν Φώτων, εἰς τὸν βασιλέα, ὑπομιμνήσκων αὐτὸν περὶ τοῦ πατριάρχου, ὅπως ἑσπέρας εἰς τὸν ἁγιασμὸν ἔλθῃ (98), καὶ ὁποίαν ὥραν κελεύει παραγενέσθαι αὐτὸν, ἢ πρῶτον ἁγιάσας εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὴν Μεγάλην, εἶθ' οὕτως εἰσέλθῃ, ἁγιάσων εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ἢ πρῶτον ἁγιάσει εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον καὶ εἶθ' οὕτως ὑποστρέψας ἁγιάσει εἰς τὴν Μεγάλην ἐκκλησίαν, καὶ καθὼς κελεύσει [68] ὁ βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ, ἀποστέλλει κουβικουλάριον καὶ σιλεντιάριον, προσκαλέσασθαι τὸν πατριάρχην εἰς τὸν ἁγιασμὸν, ἐν ᾗ ὥρᾳ κελεύει ὁ βασιλεύς. C Ἰστέον δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι διὰ τῶν αὐτῶν καὶ τῇ ἑξῆς προσκαλεῖται εἰς τὸ κλητώριον ὁ πατριάρχης· τὸ δὲ πρωῒ τῇ παραμονῇ ἀλλάξιμα οὐ γίνεται, ἕως ὥραν θ' ἀλλάσσει τὸ κουβούκλειον μόνον, καὶ ὅτε λέγει ἡ Μεγάλη ἐκκλησία ἀνάγνωσμα (99) τέταρτον ἢ καὶ [69] πέμπτον, ἐλθὼν σιλεντιάριος μηνύει τῷ τῆς καταστάσεως, κἀκεῖνος τῷ πραιποσίτῳ, κἀκεῖνος τῷ βασιλεῖ. Ὁ δὲ βασιλεὺς διέρχεται διὰ τῶν διαβατικῶν τοῦ παλατίου, καὶ διὰ τῆς δάφνης καὶ τοῦ αὐγουστέως εἰσέρχεται εἰς τὸν κοιτῶνα τῆς δάφνης, πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Στεφάσου, κἀκεῖσε λαβὼν

VARIÆ LECTIONES.

[67] κατίασιν ed. [68] κελεύει ed. [69] καὶ om. ed.

JOAN. JAC. REISKII. COMMENTARIUS.

(98) *Ad consecrationcm*, aquæ scilicet, *veniat* Ὁ ἁγιασμὸς, ὁ μέγας ἁγιασμός est aquæ benedictio, quæ fit in sanctis Theophaniis, ut ait DC. Gl. Gr. h v. Theophaniæ festum autem et Epiphaniæ et τῶν φώτων idem est. Vid. quæ horum Commentariorum p. 5. e libro Belgico, dicto *Staat von groot Rusland*, protuli, ubi cerimonia sanctificationis aquæ copiose enarratur. Dat et ἁγιασμὸς μικρός, qui singulis mensibus fit. Verum de hoc sermo hic loci non est. Magnus Hagiasmus fiebat nomine Christi : minor nomine Mariæ Virginis singulis Kalendis D mensium. Integra dictio est ἁγιασμός των. ὑδάτων. Ita Proclus CPtanus apud Fabric. Bibl. Gr. t. VIII, pag. 602. Conf. Goar. ad Codin. p. 96, 108, 412. Est etiam ἁγιασμός *panis benedictus* apud Balsamon. citatum a Goaro p. 135 et Codinus p. 126, ἁγίασμα idem appellat. Est denique ἁγιασμὸς quoque *benedictio, sanctificatio suimet ipsius*, attactu sancti, apud Theophan. p. 17, Sed hæc aliena ab hoc loco.

(99) Est particula S. Scripturæ, aut Patrum, quales Græci solent inter sacra officia rectare.

νεῦμα ὁ πραιπόσιτος, λέγει τοῖς ἱερεῦσιν, ὅπως ἄρξωνται τῆς θείας λειτουργίας εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ἐν ᾧ ὁ ἁγιασμὸς τελεῖται. Εἰς δὲ τὸν πατρίκιοι καὶ μόνον· τῇ γὰρ ἑσπέρᾳ ἐκείνῃ ἄλλο κουβούκλειον.

A officium præter patricios et cubicularios ea vespera mutatorias induit.

αὐγουστέα (1) καὶ εἰς τὸ κονσιστώριον ἀλλάσσουσιν οἱ ὀφφίκιον οὐκ ἀλλάσσει, εἰ μὴ οἱ πατρίκιοι καὶ τὸ

Β'. Ὁ δὲ βασιλεὺς φορῶν τὸ διβητήσιον αὐτοῦ καὶ τὸ τζιτζάκιον, ἵσταται εἰς τὸ ὀκτάγωνον, ἐκτελῶν τὴν θείαν λειτουργίαν· τελεσθείσης δὲ τῆς θείας λειτουργίας, εἰσέρχεται ὁ πατριάρχης εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, καὶ ἀρξαμένου αὐτοῦ ἐκτελεῖν τὴν μεγάλην εὐχὴν τοῦ ἁγιασμοῦ, ἐπιδίδωσιν εὐθέως ὁ πραιπόσιτος τῷ βασιλεῖ κηρία, καὶ ἵσταται ὁ βασιλεὺς ὄπισθεν τῆς κολυμβήθρας, ἕως ἂν ἐκτελέσῃ ὁ πατριάρχης ἅπασαν τὴν εὐχήν, οἱ δὲ πρωτοσπαθάριοι οἱ εὐνοῦχοι ὄπισθεν τοῦ βασιλέως ἵστανται ἠλλαγμένοι ὡσαύτως καὶ οἱ πατρίκιοι ἵστανται, κρατοῦντες κηροὺς βασιλικούς. Τελεσθείσης δὲ τῆς εὐχῆς, ἐπιδίδωσιν ὁ βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ ἅπερ κατέχει κηρία, ὁ δὲ πραιπόσιτος τοῖς ἱερεῦσι, καὶ λαβὼν ὁ πατριάρχης ἁγίασμα, ἐπιχέει ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ βασιλέως, ὁ δὲ βασιλεὺς νιψάμενος τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλὴν ἀλείψας καὶ τὸ πρόσωπον, καὶ εἰ θέλει, πιὼν ἐξ αὐτοῦ, προσκυνήσαντες ἀμφότεροι ἀλλήλους ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, ἀπέρχεται μὲν ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν κοιτῶνα αὐτοῦ, κἀκεῖσε ἔνδον τοῦ βήλου ἑστὼς ἐκδέχεται τὸν πατριάρχην, ἕως ἂν τὴν διακονίαν, ἤγουν τοῦ ἐπιχέειν τὸ ἁγίασμα, ἐκπληρώσῃ, εἴς τε τοὺς πατρικίους, καὶ τοῦ κουβουκλείου (2), στρατηγούς τε καὶ δομεστίκους. Εἶθ' οὕτω μηνύει ὁ πραιπόσιτος τῷ βασιλεῖ, καὶ

II. Imperator dibetesio et tzitzacio suo indutus, in octangulo stans, sacram liturgiam celebrat, qua finita, patriarcha templum S. Stephani petit, et postquam magnas preces consecrationis exorsus est, præpositus imperatori cereos tradit, qui post labrum baptisterii, usque dum patriarcha preces universas finivit, subsistit, protospatharii autem eunuchi pone imperatorem in mutatoriis, æque ac patricii, cereos imperatorios tenentes, astant. Precatione finita, imperator quos tenuerat cereos præ- B posito, hic sacerdotibus, reddit, patriarcha aquam benedictam sumit inque manus imperatoris infundit, qui manus lavat, caput faciemque inungit, et inde, si placet, bibit. Postquam vero se mutuo imperator et patriarcha adorarunt, ille cubiculum suum petit, et ibi intra velum constitutus exspectat, dum patriarcha officium aquæ benedictæ, patriciis, cubiculariis, strategis et domesticis impertiendæ, celebravit. Sic præpositus imperatorem admonet, signumque præposito dat, qui egressus patriarcham ad ecclesiam vocat, et uterque, imperator et patriarcha, in octangulum conveniunt, ubi hic illi panem benedictum offert, imperator autem sumptum a præposito apocombium patriarchæ tradit.

δίδωσι νεῦμα τῷ πραιποσίτῳ, κἀκεῖνος ἐξελθὼν προσκαλεῖται τὸν πατριάρχην ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ἑνοῦνται ἀμφότεροι ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης ἐν τῷ ὀκταγώνῳ, καὶ ἐπιδίδωσιν ὁ πατριάρχης τῷ βασιλεῖ εὐλογίας. ὁ δὲ βασιλεύς, λαβὼν παρὰ τοῦ πραιποσίτου ἀποκόμβιον, ἐπιδίδωσι τῷ πατριαρχῃ.

Γ. Εἶτα κρατήσαντες ἀλλήλων τὰς χεῖρας ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, ἐξέρχονται μέχρι τοῦ αὐγουστέως, καὶ προσκυνήσαντες ἀλλήλους καὶ ἀσπασάμενοι, ὁ μὲν πατριάρχης ἀπέρχεται ἐν τῇ Μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, διασώζουσι δὲ αὐτὸν δύο ἄρχοντες τοῦ κουβουκλείου καὶ ὁ τῆς καταστάσεως καὶ σιλεντιάριοι δύο μέχρι τοῦ ὀνόποδος ἢ καὶ τοῦ κονσιστωρίου. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀπέρχεται ἐν τῷ θεοφυλάκτῳ αὐτοῦ παλατίῳ, καὶ ἐκβαλών, τό τε τζιτζάκιον καὶ τὸ διβητήσιον, περιβάλλεται σκαραμάγγιον δίασπρον χρυσόκλαβον, καὶ εἶθ' οὕτω καθέζεται ἐπὶ τῆς τιμίας αὐτοῦ τραπέζης. Ὡσαύτως ἀπαλλάσσουσι καὶ οἱ πατρίκιοι, καὶ ἐνδυσάμενοι τὰ σκαραμάγγια αὐτῶν, εἰσέρχονται οἱ κληθέντες εἰς τὸ κλητώριον· ἀπὸ γὰρ τῆς Ἐκκλησίας ἀλλάξιμα οὐκ εἰσιν, οἱ δὲ τοῦ κουβουκλείου ἅπαντες παραστάσιμον οὐ ποιοῦσιν. Ἰστέον δέ, ὅτι τῇ ἑσπέρᾳ ἐκείνῃ, ἤγουν τῇ παραμονῇ τῶν φώτων, τὰ ἀλλάξιμα διὰ λευκῶν χλανιδίων τελοῦνται, οἱ δὲ πατρίκιοι τῇ ἑσπέρᾳ ἐκείνῃ οὐ φοροῦσι χλανίδια χρυσόταβλα, ἀλλὰ χλανίδια

C 84 III. Sic junctis invicem manibus, imperator et patriarcha ad augusteum usque abeunt, ubi, postquam se adorarunt osculatique sunt, patriarcha ad Magnam ecclesiam abit, eumque duo præfecti cubiculi, cerimoniarius duoque silentiarii usque ad onopodem seu consistorium comitantur. Imperator autem ad palatium suum a Deo custoditum discedit, exutoque tzitzacio et dibetesio, scaramangium album, aureo clavo ornatum, induit et sic postea pretiosæ mensæ suæ assidet. Sic etiam patricii mutant, suaque scaramangia induti, vocati ad convivium veniunt : ab Ecclesia enim mutationes nullæ fiunt, nec cubicularii omnes eo die ad imperatoris thronum præsto sunt. Observandum vero est, ea vespera seu vigilia luminum mutationem albis tu- D nicis fieri, patricios autem non tunicas aureis tabulis, sed purpureis gestare : ob festum enim luminum imperator et senatus vestes albas induunt, ostiarii paragaudia sua virgasque protospatharii eunuchi dibetesia spathasque gestantes, ante impe-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(1) In Augusteone, ut Augustæ palatio, mutabant vestes patricii cubicularii, aut spadones : in consistorio, seu chrysotriclino cæteri patricii barbati.

(2) Ita est in codice. Grammatica flagitat καὶ τοὺς τοῦ κουβουκλείου. Sed supra jam habuimus exempla omissi articuli. Vid. not. ad. p. 61.

ratorem, quando e palatio progreditur, procedunt: quo ad palatium revertente, si mutata veste redit, et ipsi in mutatoriis revertuntur.

A ἔχοντα ταβλία ἀπὸ ὀξέου [70] (3)· διὰ γὰρ τὴν ἄορτὴν τῶν φώτων ὅ τε βασιλεὺς καὶ ἡ σύγκλητος λευκὰ ἀλλάσσουσιν· οἱ δὲ ὀστιάριοι φοροῦσι τὰ παραγάδια (4) αὐτῶν, βαστάζοντες καὶ τὰ βεργία αὐτῶν. Οἱ δὲ πρωτοσπαθάριοι οἱ [71] εὐνοῦχοι φοροῦντες τὰ διβητήσια καὶ τὰ σπαθία, ὀψικεύουσιν ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως, ἡνίκα ἐξέρχεται ἐκ τοῦ παλατίου· ὑποστρέφοντος δὲ τοῦ βασιλέως ἐν τῷ παλατίῳ, ἐπειδὴ ἠλλαγμένος ὑποστρέφει, καὶ αὐτοὶ ἠλλαγμένοι ὑποστρέφουσιν.

CAPUT XXVI.

Observanda in festo et processione Luminum.

I. Omnes, qui cum solemni pompa procedere solent, pro more nocte ad hemicyclium apsidis in mutatoriis albis abeunt, et, aperto palatio, intrant et imperatorem ordine suo, ut ipsis mos est, excipiunt. Qui a solemni ministerio stipatus, per daphnem digreditur, cereos in oratoriis, ut ipsi mos est, accendit, et ad augusteum usque progressus, tempus exspectat. Quod postquam appropinquavit, cerimoniarius præposito, præpositus imperatori id indicat, qui e suo cubiculo ad octangulum se recipit, ibique tunicam induit, et coronatus per augusteum, stenum et onopodem transit, receptio autem et adoratio ab iis, quibus mos est, **85** sicut in processione Nativitatis Christi commemoravimus, in janua inferiori, quæ prope consistorium est, peragitur. Et si imperatori magistri dignitate aliquem ornare placet, signum præposito dat eique, cum ad se accessit, nomen candidati indicat, quod præpositus cerimoniario dicit, isque una cum silentiario a sua statione evocatum, in parte inferiori pulpiti ante patricios constituit, statimque præpositus sticharium seu strictiorem vestem et baltheum imperatori tradit, cerimoniarius vero candidatum manu prehensum ad imperatorem ducit, ad cujus pedes postquam procidit eosque osculatus est, surgit. Deinde stichario et baltheo e manibus imperatoris acceptis, pedes ejus osculatur, quo facto, cerimoniarius cum silentiario eum ad interius consistorium ducit, stichario que indutum et baltheo cinctum abducit, et ante imperatorem infra pulpitum collocat. Omnes ingressi adorant, ut in promotione

ΚΕΦΑΛ. ΚϚʹ.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ ἑορτῇ καὶ προελεύσει τῶν Φώτων.

Αʹ. Προέρχονται ἅπαντες ἐννύχιοι οἱ ἐξ ἔθους προερχόμενοι ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ τῆς ἀψίδος, ἠλλαγμένοι ἀπὸ λευκῶν, καὶ ἀνοίξαντος τοῦ παλατίου, εἰσέρχονται καὶ δέχονται τὸν βασιλέα εἰς τὴν τάξιν αὐτῶν, ὡς εἴθισται αὐτοῖς. Καὶ δηριγευόμενος ὁ βασιλεὺς ὑπὸ τῶν ἐξ ἔθους, διέρχεται διὰ τῆς δάφνης, καὶ ἅπτει κηρους εἰς τὰ εὐκτήρια, ὡς εἴθισται αὐτῷ, B καὶ ἀπέρχονται [72] μέχρι τοῦ αὐγουστέως, ἐκδεχόμενος τὸ καιρόν. Καὶ τοῦ καιροῦ ἐγγίσαντος, δηλοῖ ὁ τῆς καταστάσεως τῷ πραιποσίτῳ, ὁ δὲ πραιπόσιτος τῷ [73] βασιλεῖ, καὶ ἐξελθὼν ἀπὸ τοῦ κοιτῶνος αὐτοῦ εἰς τὸ ὀκτάγωνον, περιβάλλεται τὴν χλανίδα αὐτοῦ, καὶ στεφθεὶς διέρχεται διὰ τοῦ αὐγουστέως καὶ τοῦ στενοῦ καὶ τοῦ ὀνόποδος, τὴν δὲ δοχὴν καὶ προσκύνησιν ἐκτελοῦσιν οἱ ἐξ ἔθους, ὃν τρόπον ἐδηλώσαμεν ἐν τῇ προελεύσει τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως ἐν τῇ κάτω πύλῃ τῇ οὔσῃ ἔμπροσθεν τοῦ κονσιστωρίου. Καὶ εἰ μὲν κελεύει ὁ βασιλεὺς ποιῆσαι μαγίστρους, νεύει τῷ πραιποσίτῳ, καὶ ἀπελθὼν πρὸς αὐτὸν ὁ πραιπόσιτος, λέγει αὐτῷ τὸ ὄνομα τοῦ μέλλοντος προβληθῆναι, ὁ δὲ πραιπόσιτος λέγει τὸ τῆς καταστάσεως, κἀκεῖνος λαμβάνει αὐτὸν ἀπὸ τῆς στάσεως αὐτοῦ C μετὰ σιλεντιαρίου, καὶ ἵστησιν αὐτὸν κάτωθεν τοῦ πουλπίτου ἔμπροσθεν τῶν πατρικίων, καὶ εὐθέως ἐπιδίδωσιν ὁ πραιπόσιτος τῷ βασιλεῖ στιχάριν (5) καὶ βαλτίδιον, ὁ δὲ τῆς καταστάσεως, κρατήσας τὸν μέλλοντα προβληθῆναι, ἄγει αὐτὸν πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ προσκυνήσας τοὺς πόδας τοῦ βασιλέως καὶ ἀσπασάμενος αὐτούς, ἀνίσταται. Εἶτα, λαβὼν τὸ στιχάριν [74] μετὰ τοῦ βαλτιδίου ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ βασιλέως, φιλεῖ τοὺς πόδας τοῦ βασιλέως, λαβὼν δὲ αὐ-

VARIÆ LECTIONES.

[70] ὀξέος ed. [71] οἱ ante εὐνοῦχοι om. ed. [72] ἀπέρχεται ed. [73] τῷ ante βασιλεῖ om. ed. [74] στιχάριον ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(3) Formarunt igitur ὀξέος, έα, έον, έου, έῳ, etc. Ταβλία ἀπὸ ὀξέου, *tabulæ veri luminis*, id est *purpurea*. Solet enim ὀξύς plerumque de purpureo colore dici, quamvis et de aliis coloribus adhibeatur, ut clare patet e Nostri p. 370, ubi ὀξέα χροϊκά conjunguntur, *acuta varii coloris*. Τὸ ὀξὺ et purpuram idem esse patet e Contin. Theophan. p. 91. Solent tamen alii auctores πορφύρα ὀξεῖα dicere *purpura acuta*, ardens, feriens oculos. Dictio hæc proba et antiqua est. Exstat jam apud Aristophanem in Pace et apud Plutarch. in Vitis p. 1398, est ἡ κατακόρως ἐρυθρὰ καὶ ὀξεῖα πορφύρα. Latini talem purpuram *clarissimam* et *veri luminis* appellant. Vid. Scr. Hist. Aug. t. I, p. 870. Du Cange ad Alexiad. p. 275, ὀξύβλατον vertit *intense purpureum*, et diversum facit a violaceo colore, quem hyantinum ait esse. In Glossario Græco tamen ὀξύς reddit per *violaceus*. Et ego sane fateor, sæpe videri purpuram cum violaceo eumdem esse colorem; interdum tamen clare D patet esse colorem rubrum subobscurum et nigricantem. Neque satis decernit hanc rem Artemidorus p. 66, dicens: Ἔχει τὸ πορφυροῦν χρῶμά τινα συμπάθειαν πρὸς τὸν θάνατον. Dubium enim reliquum est, intenderitne cæruleum lividum mortuorum colorem, an sanguinis concreti et aridi. Videatur tamen potius prius in mente habuisse.

(4) Vel παραγαύδια. Græci enim novi β et υ ut *f* pronunciant. Paragaudæ sunt vestes sericæ auro intertextæ opere phrygio vel barbaricario, quarum oræ et manicæ revolutæ (*die Aufschläge*) sunt de panno aureo aut aureis filis intertexto. Vid. Du Cange Gloss. Lat. h. v. Guther Off. D. A. p. 720. Salmas. t. II. Hist. Aug. pag. 232, 406, 562.

(5) Sic est in codice. *Sticharium*, *strictorium*, est tunica corpus arcte astringens. Vid. Du Cange utroque Glossario. **Erat ergo magistri symbolum sticharium et baltheus. Vid. ad p. 256.**

τὸν πάλιν ὁ τῆς καταστάσεως μετὰ σιλεντιαρίου, εἰσφέρει αὐτὸν εἰς τὸ ἔνδον κονσιστώριον (6), καὶ ἐνδύσας αὐτὸν τὸ στιχάριον, περιζώσας αὐτὸν καὶ τὸ βαλτίδιον, ἐξάγει αὐτὸν καὶ ἵστησιν ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως κάτωθεν τοῦ πουλπίτου· καὶ πάντες εἰσελθόντες προσκυνοῦσιν, ὃν τρόπον καὶ ἐν τῇ προβολῇ τῶν πατρικίων, καὶ ἄγει αὐτὸν ὁ τῆς καταστάσεως πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ προσκυνήσας καὶ ἀσπασάμενος τοὺς πόδας αὐτοῦ, ἀνίσταται, ὑπερευξάμενος τὸν βασιλέα, κρατήσας δὲ αὐτὸν ὁ τῆς καταστάσεως, εἰσάγει (7) αὐτὸν ὀπισθοφανῶς καὶ ἵστησιν αὐτὸν ἐν τῇ ἐφαρμοζούσῃ αὐτῷ τάξει τε καὶ στάσει.

patriciorum notavimus, et ducit cerimoniarius candidatum ad imperatorem, cujus pedes ut osculatus est eumque adoravit, surgit et fausta ipsi apprecatur: apprehendit autem eum cerimoniarius, et sic retrorsus adductum, in suo ordine et statione collocat.

Β'. Εἶθ' οὕτως λαβὼν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, νεύει τῷ σιλεντιαρίῳ τῷ ἑστῶτι ἐν τῇ πύλῃ, καὶ λέγει· « Κελεύσατε. » Εἶθ' οὕτως διέρχεται διὰ τῶν ἐκσκουβίτων καὶ τῶν σχολῶν μέχρι τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας, καὶ δοχῇ [75] καὶ τάξει, καθ' ὃν τρόπον ἐδηλώθη ἡμῖν [76] ἐν τῇ προελεύσει τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως, καὶ εἰς τὸν νάρθηκα εἰσελθὼν, εἰσέρχεται ἔνδον τοῦ βήλου. Καὶ λαβὼν ὁ πραιπόσιτος τὸ στέμμα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ βασιλέως, εἰσέρχεται διὰ τοῦ νάρθηκος, καὶ δέχεται αὐτὸν ἐκεῖσε ὁ πατριάρχης, καὶ ἀσπασάμενοι ἀλλήλους, εἰσέρχονται καὶ ἵστανται ἔμπροσθεν τῶν μεγάλων πυλῶν. Καὶ ἅψας ἐκεῖσε κηροὺς, δίδωσιν αὐτοὺς τῷ πραιποσίτῳ, ὁ δὲ πραιπόσιτος τῷ τῆς καταστάσεως, καὶ προσκυνήσας τὸ ἄχραντον Εὐαγγέλιον, εἰσέρχεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ διελθὼν διὰ τῆς σωλαίας, ἵσταται ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν, καὶ λαβὼν παρὰ τοῦ πραιποσίτου κηρία καὶ εὐξάμενος, ἐπιδίδωσιν αὐτὰ τῷ πραιποσίτῳ. Καὶ εἶθ' οὕτως εἰσελθὼν εἰς τὸ θυσιαστήριον, ὑφαπλοῖ ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ εἰλιτὰ δύο, ἀσπαζόμενος δύο ἱερὰ ποτήρια καὶ δύο ἱεροὺς δίσκους καὶ τὰ σπάργανα τοῦ κυρίου, καὶ λαβὼν ἀποκόμβιον παρὰ τοῦ πραιποσίτου, τίθησιν αὐτὸ ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ, καὶ ἐξελθὼν διὰ τῆς πλαγίας τοῦ θυσιαστηρίου, εἰσέρχεται εἰς τὸ μητατώριον, εἰς δὲ τὰ ἅγια, καὶ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν κοινωνίαν ἐκτελεῖ, ὡς ἡ συνήθεια ἔχει. Καὶ μετὰ τὸ κραματίσαι καὶ ἐξελθεῖν τοῦ Ἁγίου Φρέατος, εἰσέρχεται ἔνδον τοῦ βήλου μετὰ τοῦ πατριάρχου, καὶ στέγεται παρ' αὐτοῦ, καὶ εἶθ' οὕτως ἐπιδίδωσιν ὁ πατριάρχης εὐλογίας τῷ βασιλεῖ· εἶτα λαβὼν ὁ βασιλεὺς παρὰ τοῦ πραιποσίτου ἀποκόμβιον, ἀντιδίδωσι τῷ πατριάρχῃ, ὁ δὲ πατριάρχης ἀντιδιδοῖ τῷ βασιλεῖ ἀλειπτά.

II. Postea præpositus, signo ab imperatore accepto, silentiario ad portam stanti annuit, et dicit: « Jubete, » et sic imperator per excubias scholasque ad Magnam ecclesiam, eo ordine eaque pompa, quam in processione Natalis Christi exposuimus, procedit, et narthecem ingressus, velum intrat. Tum præpositus coronam a capite imperatoris demit, qui per narthecem accedens a patriarcha excipitur, cum quo post mutuam salutationem ingreditur et ad magnas portas subsistit. Accensos ibi cereos præposito, præpositus cerimoniario tradit, et adorato sancto Evangelio, ecclesiam intrat, perque soleam digressus, ad sacras januas subsistit cereosque a præposito accipit, quos ipsi, postquam precatus est, reddit. Sic sacrarium ingressus, duo instrata sacræ mensæ imponit duoque sacra pocula **86** duosque sanctos discos et fascias domini osculatus, acceptum a præposito apocombium in sacra mensa reponit, perque obliquitatem sacrarii ad metatorium et sacra progreditur et agapen ac communionem, ut consuetudo est, celebrat. Post breve colloquium e Sacro Puteo egressus, intra velum cum patriarcha abit, a quo coronatur et panem benedictum accipit, pro quo ei allatum a præposito apocombium imperator tradit, et suffimenta varia a patriarcha recipit.

Γ'. Καὶ ἀλλήλους ἀσπασάμενοι, ὁ μὲν βασιλεὺς, διοδεύων τὴν μέσην, εἰσέρχεται διὰ τῆς μεγάλης πύλης τῆς χαλκῆς· αἱ δὲ δοχαὶ τῶν περατικῶν μερῶν καὶ τῶν πολιτικῶν τελοῦνται ἐν τῇ τάξει καὶ στάσει, ὃν τρόπον ἐτελέσθησαν ἐν τῇ προελεύσει τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως. Καὶ τὰς σχολὰς καὶ τὰ ἐκσκούβιτα διελθὼν καὶ τοῦ κονσιστωρίου καὶ τοῦ στενοῦ, εἰσέρχεται εἰς τὸν αὐγουστέα, καὶ οἱ τοῦ κουβουκλείου, τελέσαντες τὴν συνήθειαν, εἰσέρχονται εἰς τὸ ὀκτάγωνον, καὶ λαμβάνει ὁ πραιπόσιτος τὸ στέμμα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ βασιλέως, καὶ εἰσελθόντες οἱ βεστήτορες ἀπαλλάσσουσι τὴν χλανίδα αὐτοῦ. Εἶτα

III. Post mutua oscula imperator per forum digressus, magnam portam chalces intrat: excipitur autem a transitoriis urbanisque factionibus eo ritu locoque, quem in processione Natalis Domini supra declaravimus. Per scholas et excubias consistorii steniqne digressus, augustale intrat, cubicularii, ritibus suis servatis, ad octangulum se recipiunt, et præpositus coronam a capite imperatoris demit, vestitores ejus tunicam mutant. Posthæc in S. Stephani patriarcha ingreditur, et cum imperator in novemdecim accubitis convivium acturus est, præposito signum dat, ut patriarcham advocet, quo

VARIÆ LECTIONES

[75] τῇ δοχῇ conj. R. [76] ὑμῖν cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

(6) Non hoc est *secundum velum*, aut interius consistorium, de quo memorat Alemannus ad Procop. Anecdot. pag. 103. Id ipsum enim consistorium, in quo magistro dignitas conferebatur, erat interius. Sed pone illud erat cubiculum, vel potius oratorium, S. Theodoro sacrum, in quo honorati suæ dignitatis insignibus induebantur, ut ex aliis hujus codicis apparet locis et e Cletorologio.

(7) Usurpat Nostre εἰσάγειν pro ἐξάγειν et ἀπάγειν.

facto, se invicem adorant, et sacerdotes ingressi A stichum faciunt, tunc patriarcha rursus S. Stephani intrat suumque omophorium deponit. Imperator pariter sagum suum exuit, et sic rursus conversantur, atque a cubiculo stipati, egrediuntur, et una in accubito mensæ assidentes, semel bibunt. Sic postea præpositus, signo ab imperatore accepto ministris signum dat, et intrant, idemque et apud reliquos amicos observatur.

εἰσελθὼν ὁ πατριάρχης εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον, καὶ τοῦ βασιλέως μέλλοντος ἀκουμβίσαι εἰς τὰ ιθ' ἀκούβιτα, νεύει τῷ πραιποσίτῳ, καὶ προσκαλεῖται τὸν πατριάρχην, καὶ τούτου γενομένου, προσκυνοῦσιν ἀλλήλους, καὶ εἰσέρχονται οἱ ἱερεῖς, καὶ τὸν στίχον ποιήσαντες, εἰσέρχεται πάλιν ὁ πατριάρχης εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον καὶ ἐκβάλλει τὸ ὠμοφόριον αὐτοῦ. Ὁμαίως καὶ ὁ βασιλεὺς ἐκβάλλει τὸ σαγίον αὐτοῦ καὶ ἑνοῦνται πάλιν, καὶ εἶθ' οὕτως ἐξέρχονται, ὀψικευόμενοι ὑπὸ τοῦ κουβουκλείου, καὶ ἀκουμβίζουσιν οἱ δύο ἐξ ἴσου (8) ἐν τῷ ἀκουβίτῳ καὶ πίνουσι πρὸς ἅπαξ. Καὶ εἶθ' οὕτω λαβὼν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, νεύει τὴν ὑπουργίαν καὶ εἰσέρχεται, τοῦτο δὲ ποιεῖ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν φίλων.

IV. Cum vero surgere imperator vult et amici B egressi sunt, ramanent ii, qui in superioribus accubitis locum tenent, metropolitæ et, qui in primis accubitis ad dextram et sinistram assident, episcopi. Bibunt vero iterum semel imperator et patriarcha et qui remanserunt amici, et sic, a præposito signo accepto, ipsi egrediuntur, postquam vero signum protospatharius accepit, ministerium rursus discedit. Quo facto, imperator cum solo patriarcha et cubiculo manet, **87** et postquam ambo iterum semel hiberunt, surgunt, et abit patriarcha ad S. Stephani suumque humerale, imperator sagum, induit ac rursus in octangulo conveniunt, et stichum faciunt. Tum imperator, pane benedicto a patriarcha accepto, usque ad augustale procedit, et postquam se adorarunt osculatique sunt, patriarcham C duo cubicularii suscipiunt et ad stenum seu onopodium usque perducunt. Imperator vero a cubiculo et manclavitis stipatus, palatium intrat, omnesque cubicularii, in aureo triclinio constituti, imperatori: « In multa bonaque tempora, » acclamant. Hæc autem acclamatio, finito demum dodecaemero, instituitur.

Δ'. Μέλλοντος δὲ ἀνίστασθαι τοῦ βασιλεως καὶ τῶν φίλων ἐξελθόντων, μένουσιν οἱ τοῦ ἄνω ἀκουβίτου φίλοι (9), οἱ μητροπολῖται καὶ ὅσοι εἰσὶν εἰς τοὺς πρώτους ἀκουβίτους, ἤγουν εἰς τὸν δεξιὸν καὶ εὐώνυμον, ἐπίσκοποι· πίνουσι δὲ πάλιν πρὸς ἅπαξ ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάχης καὶ οἱ ἐναπομείναντες φίλοι, καὶ εἶθ' οὕτως λαβόντες νεῦμα παρὰ τοῦ πραιποσίτου, ἐξέρχονται καὶ αὐτοί, καὶ εἶθ' οὕτως λαβὼν νεῦμα ὁ πρωτοσπαθάριος, ἐξέρχεται καὶ αὐθις ἡ ὑπουργία. Καὶ πάντων ἐξελθόντων, μένει ὁ βασιλεὺς μετὰ μόνου τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ κουβουκλείου. Καὶ πιόντες πάλιν ἀμφότεροι πρὸς ἅπαξ, ἀνίστανται, καὶ ἀπέρχεται ὁ πατριτρχης εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον καὶ βάλλει τὸ ὠμοφόριον αὐτοῦ, ὁ δὲ βασιλεὺς τὸ σαγίον αὐτοῦ, καὶ ἑνοῦνται πάλιν εἰς τὸ ὀκτάγωνόν, καὶ ποιοῦσι τὸν στίχον. Εἶτα [77] λαβὼν ὁ βασιλεὺς παρὰ τοῦ πατριάρχου εὐλογίας, ἐξέρχεται μέχρι τοῦ αὐγουστέως, καὶ προσκυνήσαντες ἀλλήλους καὶ ἀσπασάμενοι, τὸν μὲν πατριάρχην λαμβάνουσι δύο κουβικουλάριοι, καὶ διασώζουσιν αὐτὸν μέχρι τοῦ στενοῦ ἢ καὶ τοῦ ὀνόποδος. Ὁ δὲ βασιλεύς, δηριγευόμενος ὑπό τε τοῦ κουβουκλείου καὶ τῶν μαγλαβιτῶν, εἰσέρχεται ἐν τῷ παλατίῳ· ἑστώτων δὲ τῶν τοῦ κουβουκλείου ἁπάντων ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ, ὑπερεύχονται τὸν βασιλέα τό· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. » Γίνεται δὲ ἡ εὐχὴ αὕτη, ἐπειδὴ πληροῦται τὸ δωδεκαήμερον.

CAPUT XXVII.

Observanda in festo et processione Purificationis B Mariæ Virginis.

I. Si imperator abire et vigilias nocturnas in Blachernis agere cupit, pridie festi diei abit et noctur- D nas vigilias instituit. Sequenti die festi omnes tunicas albas, cubicularii æque ac spatharocubicularii camisia induunt. Eunuchi protospatharii plerique mutatorias ferunt et spathobaculos, barbati pro-

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ ἑορτῇ καὶ προελεύσει τῆς Ὑπαπαντῆς [78] (10).

Α', Εἰ κελεύει ἀπελθεῖν ὁ βασιλεὺς καὶ παννυχεῦσαι ἐν Βλαχέρναις, ἀπέρχεται τῇ πρὸ μιᾶς [79] τῆς ἑορτῆς ἡμέρᾳ, καὶ ἐκτελεῖ τὴν πάννυχον. Τῇ δὲ [80] ἑξῆς ἡμέρᾳ τῆς ἑορτῆς ἀλλάσσουσιν ἅπαντες ἀπὸ λευκῶν χλανιδίων· οἱ δὲ κουβικουλάριοι ἀλλάσσουσι καμίσια καὶ μόνον, ὡσαύτως καὶ οἱ σπαθαροκουβι-

VARIÆ LECTIONES

[77] Pro εἶτα ed. καί. [78] ὑπαπάντης R., ὑπαπαν superscripto cod., ὑπαπαντήσεως ed. [79] τῆς πρὸ μιᾶς cod. [80] δὲ om. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

(8) *Sella æque alta.* Nam interdum aliquanto inferiore sella sedebat patriarcha quam imperator. Vid. ad p. 55.

(9) Amici, qui in primo accubitu, cui imperator et patriarcha accumbunt, et qui in summo ex transverso stat, sedent. Erant nempe sic dispositi accubitus, seu mensæ, ut introeunti ad dextram novem strarent in longitudinem porrectæ, et totidem ad sinistram ex opposito, et una prima, ἡ ἀποκοπτὴ dicta, in summo in latitudinem e regione ostii, Primæ assidebat, ut dictum, imperator et patriarcha, quoties cum imperatore epularetur, cum præcipuis aliquot metropolitanis: primis proximis ad utrumque latus mensis assidebant reliqui inferiores metropolitani et episcopi.

(10) Est festum τῆς ὑπαπάντης, quo Christus templo exhibitus fuit et Symeon justus ei occurrit. Inventur quoque ὑπαντή. *[Ὑπαντῇ *Domini*, hoc est, *obviatione S. Symeonis Tagnis decessit*. Ditmar. p. 120: vid. Anastas. Bibl. p. 154.]* Conf. Du Cange Gloss. Lat. v. *Hypapante* et Gloss. Gr. h. v.

κουλάριοι. Οἱ δὲ εὐνοῦχοι πρωτοσπαθάριοι φοροῦσι τὰ ἀλλάξιμα αὐτῶν πλήρεις [81], βαστάζοντες καὶ σπαθοβάκλια, οἱ δὲ βαρβάτοι πρωτοσπαθάριοι φοροῦσι τὰ σπέκια αὐτῶν καὶ σπαθία, οὐ βαστάζουσι δὲ σπαθοβάκλια. Οἱ δὲ σπαθαροκανδιδάτοι καὶ σπαθάριοι καὶ οἱ τοῦ μαγλαβίου καὶ οἱ λοιποὶ οἰκειακοὶ σπαθάριοι περιπατοῦσιν ἔνθεν κἀκεῖθεν, ὄπισθεν τῆς προελεύσεως, εἰς τὰ πλάγια [82] τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου καὶ τῶν πατρικίων, τοῦτο τελοῦντες καθ' ἑκάστην προέλευσιν· ἐν δὲ ταῖς μεγάλαις προελεύσεσι φοροῦσι τὰ μανιάκια αὐτῶν, βαστάζοντες καὶ σπαθοβάκλια αὐτῶν. Οἱ δὲ σπαθαροκανδιδάτοι τὰ μανιάκια αὐτῶν καὶ σκουτάρια καὶ διστράλια μονοπέλυκα (11)· οἱ δὲ σπατάριοι σκουτάρια καὶ διστράλια, ἀπὸ σκαραμαγγίων δὲ ἀμφότεροι.

A tospatharii specia sua et spathas, nullos autem spathobaculos gestant. Spatharocandidati, spatharii, manclavitæ et cæteri domestici spatharii utrinque post solemnem pompam ad latus præfectorum cubiculi et patriciorum procedunt, et hoc in omnibus processionibus observant; in magnis autem torques et spathobaculos suos gestant. Spatharocandidati torques, scutaria et dextralia cum securibus, spatharii scuta et dextralia, utrique etiam scaramangia gerunt.

Β'. Τοῦ δὲ τῆς καταστάσεως ἐλθόντος καὶ μηνύσαντος τῷ πραιποσίτῳ, ὡς ὅτι ὁ καιρὸς ἤγγικεν, εἰσέρχεται ὁ πραιπόσιτος καὶ μηνύει τὸν βασιλέα, ὁ δὲ βασιλεὺς ἐξελθὼν ἐν τῷ τρικλίνῳ τῷ καλουμένῳ Ἀναστασιακῷ, φορῶν τὸ διβητήσιον αὐτοῦ, ἵσταται ἐκεῖσε, καὶ ἵστανται οἱ ἄρχοντες τοῦ κουβουκλείου ἔνθεν καὶ ἔνθεν, οἱ δὲ σπαθαροκουβικουλάριοι καὶ οἱ κουβικουλάριοι ὄπισθεν αὐτῶν, οἱ δὲ πρωτοσπαθάριοι οἱ εὐνοῦχοι ἵστανται ὄπισθεν τοῦ βασιλέως. Προσκαλεῖται δὲ ὁ πραιπόσιτος τοὺς βεστήτορας, καὶ ὑπαλλάξας ὁ βασιλεὺς τὴν χλανίδα αὐτοῦ δι' αὐτῶν, εἶτα κατελθὼν ὀστιάριος, ἵσταται ἐν τῷ βήλῳ, καὶ νεύει ὁ βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ, ὁ δὲ [83] πραιπόσιτος τῷ κουβικουλαρίῳ τῷ αἴροντι τὸ βῆλον, καὶ εἰσάγονται πατρίκιοι καὶ στρατηγοί, καὶ εἰσελθόντες πίπτουσι. Καὶ ἀναστάντων αὐτῶν, λαβὼν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, λέγει· « Κελεύσατε. » Ὁ δὲ βασιλεὺς δηριγευόμενος ὑπό τε τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, πατρικίων τε καὶ στρατηγῶν, ἐξέρχεται ἐν τῷ τρικλίνῳ τῷ καλουμένῳ Δανουβίῳ· ἵστανται δὲ οἵ τε βαρβάτοι πρωτοσπαθάριοι καὶ ὁ δρουγγάριος τῆς βίγλης ἔνθεν καὶ ἔνθεν πλησίον τῆς θύρας. Οἱ δὲ πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ μετὰ τῆς συγκλήτου, πίπτουσι καὶ λαμβάνει νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ νεύει τῷ τῆς καταστάσεως, κἀκεῖνος λέγει· « Κελεύσατε » καὶ αὐτοὶ ὑπερεύχονται· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. »

II. Cerimoniario autem veniente et, tempus appropinquare, præpositum monente, intrat is idque B imperatori indicat, qui e triclinio, quod Anastasii vocatur, egressus, dibetesio suo indutus, ibi subsistit, ab utroque latere cubiculo præfecti, spatharocubicularii et cubicularii post ipsos, protospatharii autem eunuchi a tergo imperatoris. **88** Deinde præpositus vestitores vocat, quorum opera tunicam suam imperator mutat, ostiarius descendens in velo stat, imperator præposito, præpositus vero cubiculario velum tollenti signum dat, et adducuntur patricii, et strategi : ingressi procumbunt. Qui postquam surrexere, præpositus, accepto ab Imperatore signo, dicit : « Jubete. » Imperator, a præfectis cubiculi, patriciis et strategis stipatus, ad triclinium, quod Danubius dicitur, abit, barbati protospatharii et drungarius vigiliæ utrinque prope januam stant. C Patricii vero et strategi cum senatu procidunt, et postquam præpositus signum ab imperatore accepit, ceremoniario annuit, isque dicit : « Jubete, » ipsi : « In multa bonaque tempora, » acclamant.

Γ'. Καὶ ὑπ' αὐτῶν δηριγευόμενος, διέρχεται, ὁ δὲ τῆς καταστάσεως ἐν [84] τῷ μέσῳ, καὶ κατὰ βάθρον ἐπιστρεφόμενος πρὸς τὸν βασιλέα, ἐφαπλῶν δὲ καὶ τὰς χεῖρας αὐτοῦ [85] ἔνδοθεν τοῦ χλανιδίου αὐτοῦ, λέγει πρὸς τὸν βασιλέα· « Καπλάτε Γόμηνι· » τοῦτο ἐκτελῶν, ὅπως ἐν τῇ διόδῳ τοῦ βασιλέως μὴ τύχῃ βάθρον [86]. Καὶ ἔξω τῆς πύλης ἐξελθὼν τῆς ἐξαγούσης πρὸς τὸν ἔμβολον, διέρχεται ἐν τῷ δεξιῷ μέρει τοῦ ἐμβόλου, οἱ δὲ πατρίκιοι τῆς αὐτῆς πύλης ἔξω λαμβάνουσι τὰ κηρία

III. Ab his stipatus digreditur, cerimoniarius vero in medio, et in scala conversus ad imperatorem, veste sua manibus involutis, ad eum dicit: « Caplate Domini, » quod propterea facit, ut in transitu imperator scalam non contingat. Ex porta, quæ ad porticum ducit, ad dextrum hujus latus discedit, patricii autem extra eamdem cereos suos D sumunt, dum interea duarum factionum cantores iambos recitant, singuli a statione sua digressi, et

VARIÆ LECTIONES.

[81] πλήρης cod., πλήρη conj. R. [82] εἶτα πλάγια ed. [83] ὁ δὲ om. ed. [84] ἐν om. ed. [85] Pro αὐτοῦ ed. τοῦ
[86] Pro μὴ τύχῃ βάθρον, R. legi vult aut ἀποτύχῃ βάθρου, aut τύχῃ παραβαίνων βαθρον.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(11) Posterior vox est interpretatio prioris ; altera idem quod altera valet. Vid. ad p. 333, ubi μονοπέλυκα esse dico secures, unipennes. Dextralia autem appellabantur hæ secures, quod non ut bastæ sinistra, sed dextra manu gererentur, ad instar baculi, cujus adminiculo ambulamus. Sane talem securim ad baculi usum formatam, aut, si malis, baculum securi armatum gerit in dextra Persa in imagine nonagesima illarum centum, quas M. de Ferriol, legatus Francicus ad Portam, anno 1708, in Oriente ad vivum delineari curavit, deinde cælatores Parisini æri insculpserunt, et pictores coloribus illuminarunt. Quod opus cum Francica interpretatione Parisiis a. 1714, magno folio prodiit. Dextralis, quod Persa ille gerere conspicitur, hæc est imago, quæ ab illa dextralis descriptione, quam Leo imp. Tacticor. VI, § 11, dat, parum differt, et in eo solo, quod uncum exadverso securis habeat, aut δρέπανον veluti, cum dextrale Leonis habuerit sicam rectam ad hunc modum. Itali quoque secures *manuarias* ab antiquo more appellant. Vid. Murat. Ant. Ital. t, II, p. 1019.

postquam cantum unus finivit, alter incipit. Imperator autem, cum prope columnam, in plenitudine porticus oblique positam, transivit, patriarcham cum processione ibi excipit, sumptisque a præposito cereis et precatus, eos rursus præposito tradit, et sancto Evangelio ac veneranda cruce adorata, se iterum flexo genu imperator et patriarcha venerantur et osculantur, quo facto, a præposito cereum processionalem accipit, et reversus per eamdem porticum digreditur. Tunc vero cerimoniarius incipit: « Salve, gratiæ plena Virgo Deipara: » quod troparium omnes, qui solemnem pompam instituunt, canunt, deinde narthecem magni templi intrant, ubi imperator in throno in narthece considet, **89** et usque dum patriarcha cum solemni processione advenit, exspectat, patricii vero et senatores intrant, et in templo, ut ipsis mos est, imperatorem exspectantes, subsistunt.

A αὐτῶν, λεγόντων τῶν δύο μερῶν ἰαμβικὰ [87], ἕκαστος αὐτῶν διερχόμενος ἀπὸ τῆς στάσεως αὐτοῦ· πληροῦντος γὰρ [88] τοῦ ἑνὸς, ἄρχεται ὁ ἕτερος· διελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς πλησίον τοῦ κίονος τοῦ κειμένου ἐγκαρσίως ἐν τῷ πληρώματι τοῦ ἐμβόλου, δέχεται ἐκεῖσε τὸν πατριάρχην μετὰ τῆς λιτῆς, λαβὼν δὲ κηρία παρὰ τοῦ πραιποσίτου καὶ εὐξάμενος, ἐπιδίδωσιν αὐτὰ πάλιν τῷ πραιποσίτῳ, καὶ προσκυνήσας τὸ ἄχραντον Εὐαγγέλιον καὶ τὸν τίμιον σταυρὸν, καὶ πάλιν προσκυνήσαντες ἀμφότεροι ἀλλήλους, ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, καὶ ἀσπασάμενοι, λαμβάνει ὁ βασιλεὺς παρὰ τοῦ πραιποσίτου κηρίον λιτανίκιον, καὶ ὑποστρέψας, διέρχεται διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐμβόλου, Ἄρχεται δὲ ὁ τῆς καταστάσεως· « Χαῖρε, κεχαριτωμένη Θεοτόκε Παρθένε· » ψάλλοντες δὲ τὸ B αὐτὸ τροπάριον οἱ τῆς προελεύσεως ἅπαντες, εἰσέρχονται ἐν τῷ νάρθηκι τοῦ Μεγάλου ναοῦ, καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς καθέζεται ἐπὶ σελλίου ἐν τῷ νάρθηκι, προσμένων μέχρις ἂν καταλάβάβη ὁ πατριάρχης μετὰ τῆς λιτῆς, οἱ δὲ πατρίκιοι καὶ ἡ σύγκλητος εἰσέρχονται καὶ ἵστανται ἐν τῷ ναῷ, ὡς δὲ εἴθισται αὐτοῖς, προσμένοντες τὸν βασιλέα.

IV. Patriarcha autem cum processione appropinquante, imperator surgit, et post mutuam adorationem ambo discedunt inque porta Magni templi stant. Tunc patriarcha preces introitus divinæ liturgiæ exorso, imperator, cereis precationis solemnis a præposito traditis, precatur, post eos præposito, hic cerimoniarum magistro reddit. Ipse, sacro et intemerato Evangelio adorato, cum patriarcha per medium templum perque obliquitatem ambonis soleam intrat, et ad sacras januas constitutus cumque cereis accensis precatus, sacrarium ingreditur. Sanctum vero instratum osculatus, allatum a præposito apocombium in sacra mensa reponit, et, accepta a sacerdotibus benedictione, per medium templum abit. Dum autem ad narthecem progreditur, in sinistro magnæ portæ latere orphani in scamnis stant, et modulantes, ut ipsis solemne est, fausta imperatori apprecantur. Is una cum patriarcha ad styracium pergit, unde patriarcha post mutuam salutationem et adorationem ad Magnum templum, sacram liturgiam celebraturus, abit, imperator autem per styracium in oratorium ascendens, cereos ibi, æque ac in catechumenis, in cruce accendit, in oratorio vero divinam liturgiam celebrat, dum patricii interea ac cæteri proceres foris in catechumenis subsistunt.

Δ'. Καταλαβόντος δὲ τοῦ πατριάρχου μετὰ τῆς λιτῆς, ἀνίσταται ὁ βασιλεὺς, καὶ προσκυνήσαντες ἀμφότεροι ἀλλήλους ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, ἀπέρχονται ἀμφότεροι καὶ ἵστανται ἐν τῇ πύλῃ τοῦ Μεγάλου ναοῦ· καὶ ἀρξάμενος ὁ πατριάρχης τὴν εὐχὴν τῆς εἰσόδου τῆς θείας λειτουργίας, λαβὼν ὁ βασιλεὺς παρὰ τοῦ πραιποσίτου κηρία τῆς προσευχῆς, καὶ εὐξάμενος δίδωσιν αὐτὰ πάλιν τῷ πραιποσίτῳ, καὶ αὐτὸς τῷ τῆς καταστάσεως. Καὶ προσκυνήσας ὁ βασιλεὺς τὸ ἄχραντον Εὐαγγέλιον, C διέρχεται μέσον διὰ τοῦ ναοῦ μετὰ τοῦ πατριάρχου, καὶ διὰ τῆς πλαγίας τοῦ ἄμβωνος εἰσέρχεται ἐν τῇ σωλαίᾳ, καὶ στὰς ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν καὶ ἅψας κηροὺς καὶ εὐξάμενος, εἰσέρχεται εἰς τὸ θυσιαστήριον. Ἀσπασάμενος δὲ τὴν ἁγίαν ἐνδυτὴν, λαβὼν ἀποκόμβιον παρὰ τοῦ πραιποσίτου, τίθησιν αὐτὸ ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ καὶ ἐξέρχεται, και διδοῦσιν αὐτῷ εὐλογίας οἱ ἱερεῖς [89], διὰ μέσης τοῦ ναοῦ. Μέλλοντος δὲ τοῦ βασιλέως ἐξέρχεσθαι ἐν τῷ νάρθηκι, ἵστανται ὀρφανὰ ἐπάνω τῶν σκάμνων ἀπ' ἀριστερᾶς τῆς μεγάλης πύλης, καὶ φωνοβολοῦντες ὑπερεύχονται τὸν βασιλέα, ὡς ἡ συνήθεια ἔχει. Ἐλθόντες δὲ ἐξ ἴσου ἐν τῷ στυρακίῳ (12) ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, προσκυνήσαντες καὶ ἀσπασάμενοι ἀλ- D λήλους, ὁ μὲν πατριάρχης ἀπέρχεται ἐν τῷ μεγάλῳ ναῷ τοῦ ἐκτελέσαι τὴν θείαν λειτουργίαν, ὁ δὲ βασιλεὺς, διὰ τοῦ στυρακίου ἀνελθὼν ἐν τῷ εὐκτηρίῳ ἅπτει ἐκεῖσε κηροὺς, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τοῖς κατηχουμενίοις, εἰς τὸν σταυρὸν, καὶ εἰσελθὼν ἐν τῷ εὐκτηρίῳ, ἵσταται ἐκεῖσε, ἐκτελῶν τὴν θείαν λειτουργίαν, οἱ δὲ πατρίκιοι καὶ οἱ λοιποὶ ἄρχοντες ἅπαντες ἵστανται ἔξω ἐν τοῖς κατηχουμενίοις.

VARIÆ LECTIONES.

[87] ἰάμβια ed. [88] γὰρ om. ed. [89] οἱ ἱερεῖς διὰ sine distinctione ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(12) Videtur στυράκιον hic loci idem esse atque toties memoratus κοχλιὰς vel scala cochlearis, per quam e narthece in catechumenia ascendebatur. Est enim στυράκιον proprie columna intus cava et gradibus cochlearibus instructa, ita ut in verticem columnæ ascendi posset; de quibus vide Vales. ad Ammian. Marcell. pag. 144, not. d, ad illud: *elatos vertices scansili suggestu*. Talem columnam memorat Lampridius Heliogab. t. I, p. 858, et Contin. Theophan. p. 87, et Noster infra p. 347. Aut si στυράκιον diversum quid est a *cochlia*, fuit structura instar vastæ columnæ aut pilæ parieti ecclesiæ apposita, intus habens cochleares gradus, per quos in catechumenia ascendebatur, quales vidi e. c. in vetusta æde B. Virginis Halæ Magdeburgicæ. Perparum ergo inter ambas sententias interest, et hoc unum solummodo, quod cochlias intra parietes ecclesiæ, styracium extra fuerit astructum.

Ε'. Τῆς δὲ θείας κοινωνίας ἐγγιζούσης, προστάσσει ὁ πραιπόσιτος ἀπὸ κελεύσεως τῷ τῆς καταστάσεως, καὶ ἀποστέλλει σιλεντιαρίους δύο πρὸς τὸ προσκαλέσασθαι τὸν πατριάρχην, καὶ ἀνάγουσιν αὐτὸν διὰ τοῦ στυρακίου ἐν τῷ εὐκτηρίῳ, ἐν ᾧ ἵσταται ὁ βασιλεύς. Κοινωνήσαντος δὲ τοῦ βασιλέως παρὰ τοῦ πατριάρχου τοῦ ἀχράντου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου, εἰσέρχεται ἐν τῷ κοιτῶνι, καὶ εἶθ' οὕτως εἰσελθόντος πατρίκιοί τε καὶ στρατηγοὶ καὶ δομέστικοι καὶ οἱ τὰ πρῶτα ὀφφίκια κατέχοντες, κοινωνοῦσι καὶ αὐτοὶ ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ πατριάρχου· καὶ πάντων ἐξελθόντων καὶ τοῦ πατριάρχου μέλλοντος κατέρχεσθαι, ἑστῶτος τοῦ βασιλέως ἔμπροσθεν τῆς θύρας τοῦ κοιτῶνος αὐτοῦ, προσκυνοῦσιν ἀμφότεροι ἀλλήλους, καὶ ἀπελθὼν ὁ πατριάρχης ἐκτελεῖ τὴν θείαν λειτουργίαν ἅπασαν. Τελεσθείσης δὲ τῆς θείας λειτουργίας, διέρχεται ὁ βασιλεὺς ἠλλαγμένος διὰ τοῦ τρικλίνου τῆς Ἁγίας Σοροῦ, βασταζόντων τῶν κουβικουλαρίων τὰ ἐκεῖσε ὄντα βῆλά τε καὶ κορτίνας (13), καὶ ἀνέρχεται ὁ βασιλεὺς διὰ τοῦ βισαλωτοῦ καὶ τοῦ κοχλιοῦ, καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ Δανουβίῳ τρικλίνῳ, καὶ ἵσταται ἡ τιμία αὐτοῦ τράπεζα ἐκεῖσε, καὶ μένουσιν ἐκεῖσε πρωτοσπαράριοι βαρβάτοι, σπαθαροκανδιδάτοι καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ μαγλαβίου καὶ λοιποὶ ἅπαντες οἰκειακοί, καὶ τότε οἱ μὲν κληθέντες ἐξ αὐτῶν ἐκδέχονται ἐκεῖσε, οἱ δὲ λοιποὶ ἄρχοντες ἕκαστος ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ [90].

A V. Divinæ autem communionis tempore imminente, præpositus a mandato cerimoniarum magistrum jubet, ut duos silentiarios patriarcham vocaturos mittat, quem per styracium in oratorium, ubi imperator est, adducunt. Postquam imperator e patriarchæ manu corpus et sanguinem Domini accepit, cubiculum intrat, in quo patricii, strategi, domestici et supremis officiis admoti sacra communione a patriarcha impertiuntur : quibus omnibus egressis, dum patriarcha, imperatore ad portam cubiculi sui constutito, descendere vult, **90** se invicem adorant, patriarcha ad sacram liturgiam celebrandam abit. Qua ad finem perducta, imperator mutata veste per triclinium Sancti Sepulchri transit, cubiculariis vela et cortinas, quæ ibi sunt, B portantibus, et per lateritiam substructionem cochleamque triclinium Danubium intrat, ubi veneranda mensa ejus reposita, et protospatharii barbati, spatharocandidati, manclavitæ cæterique ministri omnes congregati sunt : ex his, quos cœnæ adhiberi imperator jusserit, ibi, cæteri proceres, singuli in suo cubiculo, manent.

Ϛ'. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀνελθὼν ἐν τῷ Ἀναστασιακῷ τρικλίνῳ καὶ ἀπαλλάξας, μένει μετὰ τὸ διβητήσιον αὐτοῦ· οἱ δὲ σιλεντιάριοι, προσκαλεσάμενοι τὸν πατριάρχην, ἀναφέρουσιν αὐτὸν μέχρι τοῦ κοχλιοῦ, καὶ καθίσας ἐκεῖσε πλησίον τῆς εἰσαγούσης πύλης ἐν τῷ τρικλίνῳ, ἐν ᾧ ἡ τράπεζα ἵσταται, μηνύει τῷ βασιλεῖ ὁ πραιπόσιτος, ὁ δὲ βασιλεὺς κελεύει τῷ πραιποσίτῳ προσκαλέσασθαι τὸν πατριάρχην, καὶ ἵσταται ὁ βασιλεύς, φορῶν τὸ σαγίον αὐτοῦ, ἐν τῇ τραπέζῃ ἐκδεχόμενος τὸν πατριάρχην, καὶ καταλαβόντος τοῦ πατριάρχου, προσκαλοῦνται παρὰ τοῦ πατριάρχου οἱ ἱερεῖς καὶ ποιοῦσι τὸν στίχον. Καὶ εἶθ' οὕτως ὁ μὲν βασιλεὺς ἐκβάλλει τὸ σαγίον αὐτοῦ, ὁ δὲ πατριάρχης τὸ ὠμοφόριον αὐτοῦ, καὶ λαβόντες αὐτὸ οἱ ἱερεῖς, ἐξέρχονται. Καὶ καθίσαντες ἐν τῇ τραπέζῃ ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, εἰσφέρουσι τὰ κουκουμάρια κουβικουλάριοι δύο, καὶ πίνουσι πρὸς ἅπαξ, καὶ εἶθ' οὕτως εἰσέρχονται οἱ φίλοι, καὶ ἐπιτελεῖται ἡ συνήθεια πᾶσα τοῦ τραπεζίου· καὶ ἀναστάντων τῶν φίλων καὶ ἐξελθόντων, μένει ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, καὶ εἰσφέρουσι πάλιν οἱ κουβικουλάριοι τὰ κουκουμάρια, καὶ πιόντες πάλιν πρὸς ἅπαξ ἀνίστανται, καὶ ὁ μὲν πατριάρχης μικρὸν ὑπεξελθών, βάλλει τὸν ὠμοφόριον αὐτοῦ, ὁ δὲ βασιλεὺς τὸ σαγιον αὐτοῦ, καὶ εἰπόντες τὸν στίχον, ἐπιδίδωσι τῷ βασιλεῖ ὁ πατριάρχης εὐλογίας, καὶ ἐξέρχονται οἱ ἱερεῖς. Καθέζεται δὲ ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης μικρόν, ὁμιλοῦντες πρὸς ἀλλήλους, εἶτα προσκυνήσαντες ἀλλήλους καὶ ἀσπασάμενοι, ἐξέρχονται, καὶ ὁ μὲν πα-

VI. Imperator in triclinium Anastasii ascendit, et, vestibus exutis, in suo dibetesio manet : silentiarii vero advocatum patriarcham ad cochleam ducunt, ubi, dum prope portam in triclinium, ubi mensa posita est, ducentem, residet, præpositus id imperatori indicat, qui præpositum jubet, ut pa- C triarcham arcessat ; ipse sago suo indutus, ad mensam patriarcham excipit, qui veniens, sacerdotes ad stichum seu orationem dicendam vocat. Imperator deinde sagum suum, patriarcha vero omophorium deponit, sacerdotes postquam accepere, abeunt. Interea dum mensæ imperator et patriarcha assident, duo cubicularii cucumaria afferunt, ac semel bibunt, deinde, amicis ingressis, omnis mensæ ordo peragitur : postquam vero surrexere amici et egressi sunt, imperator et patriarcha remanent, cubicularii rursus cucumaria afferunt, et postquam adhuc semel potum sumpsere, surgunt, et patriarcha paulo ante egressus, omophorium, imperator sagum suum induit, dictaque oratione, patriarcha imperatori benedictionem dat, sacerdotes abeunt. Postquam vero D adhuc paulisper imperator et patriarcha conversati sunt, post adorationem et salutationem mutuam egrediuntur, et patriarcham quidem præfecti cubiculi ad cochleam, inde silentiarii ad inferiora conducunt, imperator vero, quandiu cupit et lubet, ibi permanet.

VARIÆ LECTIONES.

[90] Pro ἄρχοντες — αὐτοῦ R. conj. ἀρχ. ἀπίασιν ἕκαστος ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(13) Quale discrimen sit inter vela et cortinas, equidem non intelligo. Non enim videntur hic loci cortinæ vela in fenestris suspensa esse.

postquam cantum unus finivit, alter incipit. Imperator autem, cum prope columnam, in plenitudine porticus oblique positam, transivit, patriarcham cum processione ibi excipit, sumptisque a præposito cereis et precatus, eos rursus præposito tradit, et sancto Evangelio ac veneranda cruce adorata, se iterum flexo genu imperator et patriarcha venerantur et osculantur, quo facto, a præposito cereum processionalem accipit, et reversus per eamdem porticum digreditur. Tunc vero cerimoniarius incipit: « Salve, gratiæ plena Virgo Deipara: » quod troparium omnes, qui solemnem pompam instituunt, canunt, deinde narthecem magni templi intrant, ubi imperator in throno in narthece considet, **89** et usque dum patriarcha cum solemni processione advenit, exspectat, patricii vero et senatores intrant, et in templo, ut ipsis mos est, imperatorem exspectantes, subsistunt.

A αὐτῶν, λεγόντωv τῶν δύο μερῶν ἰαμβικὰ [87], ἕκαστος αὐτῶν διερχόμενος ἀπὸ τῆς στάσεως αὐτοῦ· πληροῦντος γὰρ [88] τοῦ ἑνὸς, ἄρχεται ὁ ἕτερος· διελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς πλησίον τοῦ κίονος τοῦ κειμένου ἐγκαρσίως ἐν τῷ πληρώματι τοῦ ἐμβόλου, δέχεται ἐκεῖσε τὸν πατριάρχην μετὰ τῆς λιτῆς, λαβὼν δὲ κηρία παρὰ τοῦ πραιποσίτου καὶ εὐξάμενος, ἐπιδίδωσιν αὐτὰ πάλιν τῷ πραιποσίτῳ, καὶ προσκυνήσας τὸ ἄχραντον Εὐαγγέλιον καὶ τὸν τίμιον σταυρὸν, καὶ πάλιν προσκυνήσαντες ἀμφότεροι ἀλλήλους, ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, καὶ ἀσπασάμενοι, λαμβένει ὁ βασιλεὺς παρὰ τοῦ πραιποσίτου κηρίον λιτανίκιον, καὶ ὑποστρέψας, διέρχεται διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐμβόλου, Ἄρχεται δὲ ὁ τῆς καταστάσεως· « Χαῖρε, κεχαριτωμένη Θεοτόκε Παρθένε· » ψάλλοντες δὲ τὸ B αὐτὸ τροπάριον οἱ τῆς προελεύσεως ἅπαντες, εἰσέρχονται ἐν τῷ νάρθηκι τοῦ Μεγάλου ναοῦ, καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς καθέζεται ἐπὶ σελλίου ἐν τῷ νάρθηκι, προσμένων μέχρις ἂν καταλάβη ὁ πατριάρχης μετὰ τῆς λιτῆς, οἱ δὲ πατρίκιοι καὶ ἡ σύγκλητος εἰσέρχονται καὶ ἵστανται ἐν τῷ ναῷ, ὡς δὲ εἴθισται αὐτοῖς, προσμένοντες τὸν βασιλέα.

IV. Patriarcha autem cum processione appropinquante, imperator surgit, et post mutuam adorationem ambo discedunt inque porta Magni templi stant. Tunc patriarcha preces introitus divinæ liturgiæ exorso, imperator, cereis precationis solemnis a præposito traditis, precatur, post eos præposito, hic cerimoniarum magistro reddit. Ipse, sacro et intemerato Evangelio adorato, cum patriarcha per medium templum perque obliquitatem ambonis soleam intrat, et ad sacras januas constitutus cumque cereis accensis precatus, sacrarium ingreditur. Sanctum vero instratum osculatus, allatum a præposito apocombium in sacra mensa reponit, et, accepta a sacerdotibus benedictione, per medium templum abit. Dum autem ad narthecem progreditur, in sinistro magnæ portæ latere orphani in scamnis stant, et modulantes, ut ipsis solemne est, fausta imperatori apprecantur. Is una cum patriarcha ad styracium pergit, unde patriarcha post mutuam salutationem et adorationem ad Magnum templum, sacram liturgiam celebraturus, abit, imperator autem per styracium in oratorium ascendens, cereos ibi, æque ac in catechumenis, in cruce accendit, in oratorio vero divinam liturgiam celebrat, dum patricii interea ac cæteri proceres foris in catechumenis subsistunt.

Δ'. Καταλαβόντος δὲ τοῦ πατριάρχου μετὰ τῆς λιτῆς, ἀνίσταται ὁ βασιλεὺς, καὶ προσκυνήσαντες ἀμφότεροι ἀλλήλους ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, ἀπέρχονται ἀμφότεροι καὶ ἵστανται ἐν τῇ πύλῃ τοῦ Μεγάλου ναοῦ· καὶ ἀρξάμενος ὁ πατριάρχης τὴν εὐχὴν τῆς εἰσόδου τῆς θείας λειτουργίας, λαβὼν ὁ βασιλεὺς παρὰ τοῦ πραιποσίτου κηρία τῆς προσευχῆς, καὶ εὐξάμενος δίδωσιν αὐτὰ πάλιν τῷ πραιποσίτῳ, καὶ αὐτὸς τῷ τῆς καταστάσεως. Καὶ προσκυνήσας ὁ βασιλεὺς τὸ ἄχραντον Εὐαγγέλιον, C διέρχεται μέσον διὰ τοῦ ναοῦ μετὰ τοῦ πατριάρχου, καὶ διὰ τῆς πλαγίας τοῦ ἄμβωνος εἰσέρχεται ἐν τῇ σωλαίᾳ, καὶ στὰς ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν καὶ ἅψας κηροὺς καὶ εὐξάμενος, εἰσέρχεται εἰς τὸ θυσιαστήριον. Ἀσπασάμενος δὲ τὴν ἁγίαν ἐνδυτὴν, λαβὼν ἀποκόμβιον παρὰ τοῦ πραιποσίτου, τίθησιν αὐτὸ ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ καὶ ἐξέρχεται, καὶ διδοῦσιν αὐτῷ εὐλογίας οἱ ἱερεῖς [89], διὰ μέσης τοῦ ναοῦ. Μέλλοντος δὲ τοῦ βασιλέως ἐξέρχεσθαι ἐν τῷ νάρθηκι, ἵστανται ὀρφανὰ ἐπάνω τῶν σκάμνων ἀπ' ἀριστερᾶς τῆς μεγάλης πύλης, καὶ φωνοβολοῦντες ὑπερεύχονται τὸν βασιλέα, ὡς ἡ συνήθεια ἔχει. Ἐλθόντες δὲ ἐξ ἴσου ἐν τῷ στυρακίῳ (12) ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, προσκυνήσαντες καὶ ἀσπασάμενοι ἀλ- D λήλους, ὁ μὲν πατριάρχης ἀπέρχεται ἐν τῷ μεγάλῳ ναῷ τοῦ ἐκτελέσαι τὴν θείαν λειτουργίαν, ὁ δὲ βασιλεὺς, διὰ τοῦ στυρακίου ἀνελθὼν ἐν τῷ εὐκτηρίῳ ἅπτει ἐκεῖσε κηροὺς, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τοῖς κατηχουμενίοις, εἰς τὸν σταυρὸν, καὶ εἰσελθὼν ἐν τῷ εὐκτηρίῳ, ἵσταται ἐκεῖσε, ἐκτελῶν τὴν θείαν λειτουργίαν, οἱ δὲ πατρίκιοι καὶ οἱ λοιποὶ ἄρχοντες ἅπαντες ἵστανται ἔξω ἐν τοῖς κατηχουμενίοις.

VARIÆ LECTIONES.

[87] ἰάμβια ed. [88] γὰρ om. ed. [89] οἱ ἱερεῖς διὰ sine distinctione ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(12) Videtur στυράκιον hic loci idem esse atque toties memoratus κοχλιάς vel scala cochlearis, per quam e narthece in catechumenia ascendebatur. Est enim στυράκιον proprie columna intus cava et gradibus cochlearibus instructa, ita ut in verticem columnæ ascendi posset; de quibus vide Vales. ad Ammian. Marcell. pag. 144, not. d, ad illud: *elatos vertices scansili suggestu.* Talem columnam memorat Lampridius Heliogab. t. I, p. 858, et Contin. Theophan. p. 87, et Noster infra p. 347. Aut si στυράκιον diversum quid est a *cochlia*, fuit structura instar vastæ columnæ aut pilæ parieti ecclesiæ apposita, intus habens cochleares gradus, per quos in catechumenia ascendebatur, quales vidi e. c. in vetusta æde B. Virginis Halæ Magdeburgicæ. Perparum ergo inter ambas sententias interest, et hoc unum solummodo, quod cochlias intra parietes ecclesiæ, styracium extra fuerit astructum.

Ε'. Τῆς δὲ θείας κοινωνίας ἐγγιζούσης, προστάσσει ὁ πραιπόσιτος ἀπὸ κελεύσεως τῷ τῆς καταστάσεως, καὶ ἀποστέλλει σιλεντιαρίους δύο πρὸς τὸ προσκαλέσασθαι τὸν πατριάρχην, καὶ ἀνάγουσιν αὐτὸν διὰ τοῦ στυρακίου ἐν τῷ εὐκτηρίῳ, ἐν ᾧ ἵσταται ὁ βασιλεύς. Κοινωνήσαντος δὲ τοῦ βασιλέως παρὰ τοῦ πατριάρχου τοῦ ἀχράντου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου, εἰσέρχεται ἐν τῷ κοιτῶνι, καὶ εἶθ' οὕτως εἰσελθόντος πατρίκιοί τε καὶ στρατηγοὶ καὶ δομέστικοι καὶ οἱ τὰ πρῶτα ὀφφίκια κατέχοντες, κοινωνοῦσι καὶ αὐτοὶ ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ πατριάρχου· καὶ πάντων ἐξελθόντων καὶ τοῦ πατριάρχου μέλλοντος κατέρχεσθαι, ἑστῶτος τοῦ βασιλέως ἔμπροσθεν τῆς θύρας τοῦ κοιτῶνος αὐτοῦ, προσκυνοῦσιν ἀμφότεροι ἀλλήλους, καὶ ἀπελθὼν ὁ πατριάρχης ἐκτελεῖ τὴν θείαν λειτουργίαν ἅπασαν. Τελεσθείσης δὲ τῆς θείας λειτουργίας, διέρχεται ὁ βασιλεὺς ἠλλαγμένος διὰ τοῦ τρικλίνου τῆς Ἁγίας Σοροῦ, βασταζόντων τῶν κουβικουλαρίων τὰ ἐκεῖσε ὄντα βῆλά τε καὶ κορτίνας (13), καὶ ἀνέρχεται ὁ βασιλεὺς διὰ τοῦ βισαλωτοῦ καὶ τοῦ κοχλιοῦ, καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ Δανουβίῳ τρικλίνῳ, καὶ ἵσταται ἡ τιμία αὐτοῦ τράπεζα ἐκεῖσε, καὶ μένουσιν ἐκεῖσε πρωτοσπαθάριοι βαρβάτοι, σπαθαροκανδιδάτοι καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ μαγλαβίου καὶ λοιποὶ ἅπαντες οἰκειακοί, καὶ τότε οἱ μὲν κληθέντες ἐξ αὐτῶν ἐκδέχονται ἐκεῖσε, οἱ δὲ λοιποὶ ἄρχοντες ἕκαστος ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ [90].

V. Divinæ autem communionis tempore imminente, præpositus a mandato cerimoniarum magistrum jubet, ut duos silentiarios patriarcham vocaturos mittat, quem per styracium in oratorium, ubi imperator est, adducunt. Postquam imperator e patriarchæ manu corpus et sanguinem Domini accepit, cubiculum intrat, in quo patricii, strategi, domestici et supremis officiis admoti sacra communione a patriarcha impertiuntur: quibus omnibus egressis, dum patriarcha, imperatore ad portam cubiculi sui constituto, descendere vult, **90** se invicem adorant, patriarcha ad sacram liturgiam celebrandam abit. Qua ad finem perducta, imperator mutata veste per triclinium Sancti Sepulchri transit, cubiculariis vela et cortinas, quæ ibi sunt, portantibus, et per lateritiam substructionem cochleamque triclinium Danubium intrat, ubi veneranda mensa ejus reposita, et protospatharii barbati, spatharocandidati, manclavitæ cæterique ministri omnes congregati sunt: ex his, quos cœnæ adhiberi imperator jusserit, ibi, cæteri proceres, singuli in suo cubiculo, manent.

ς'. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀνελθὼν ἐν τῷ Ἀναστασιακῷ τρικλίνῳ καὶ ἀπαλλάξας, μένει μετὰ τὸ διβητήσιον αὐτοῦ· οἱ δὲ σιλεντιάριοι, προσκαλεσάμενοι τὸν πατριάρχην, ἀναφέρουσιν αὐτὸν μέχρι τοῦ κοχλιοῦ, καὶ καθίσας ἐκεῖσε πλησίον τῆς εἰσαγούσης πύλης ἐν τῷ τρικλίνῳ, ἐν ᾧ ἡ τράπεζα ἵσταται, μηνύει τῷ βασιλεῖ ὁ πραιπόσιτος, ὁ δὲ βασιλεὺς κελεύει τῷ πραιποσίτῳ προσκαλέσασθαι τὸν πατριάρχην, καὶ ἵσταται ὁ βασιλεύς, φορῶν τὸ σαγίον αὐτοῦ, ἐν τῇ τραπέζῃ ἐκδεχόμενος τὸν πατριάρχην, καὶ καταλαβόντος τοῦ πατριάρχου, προσκαλοῦνται παρὰ τοῦ πατριάρχου οἱ ἱερεῖς καὶ ποιοῦσι τὸν στίχον. Καὶ εἶθ' οὕτως ὁ μὲν βασιλεὺς ἐκβάλλει τὸ σαγίον αὐτοῦ, ὁ δὲ πατριάρχης τὸ ὠμοφόριον αὐτοῦ, καὶ λαβόντες αὐτὸ οἱ ἱερεῖς, ἐξέρχονται. Καὶ καθίσαντες ἐν τῇ τραπέζῃ ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, εἰσφέρουσι τὰ κουκουμάρια κουβικουλάριοι δύο, καὶ πίνουσι πρὸς ἅπαξ, καὶ εἶθ' οὕτως εἰσέρχονται οἱ φίλοι, καὶ ἐπιτελεῖται ἡ συνήθεια πᾶσα τοῦ τραπεζίου· καὶ ἀναστάντων τῶν φίλων καὶ ἐξελθόντων, μένει ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, καὶ εἰσφέρουσι πάλιν οἱ κουβικουλάριοι τὰ κουκουμάρια, καὶ πιόντες πάλιν πρὸς ἅπαξ ἀνίστανται, καὶ ὁ μὲν πατριάρχης μικρὸν ὑπεξελθών, βάλλει τὸν ὠμοφόριον αὐτοῦ, ὁ δὲ βασιλεὺς τὸ σαγιον αὐτοῦ, καὶ εἰπόντες τὸν στίχον, ἐπιδίδωσι τῷ βασιλεῖ ὁ πατριάρχης εὐλογίας, καὶ ἐξέρχονται οἱ ἱερεῖς. Καθέζεται δὲ ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης μικρόν, ὁμιλοῦντες πρὸς ἀλλήλους, εἶτα προσκυνήσαντες ἀλλήλους καὶ ἀσπασάμενοι, ἐξέρχονται, καὶ ὁ μὲν πα-

VI. Imperator in triclinium Anastasii ascendit, et, vestibus exutis, in suo dibetesio manet: silentiarii vero advocatum patriarcham ad cochleam ducunt, ubi, dum prope portam in triclinium, ubi mensa posita est, ducentem, residet, præpositus id imperatori indicat, qui præpositum jubet, ut patriarcham arcessat; ipse sago suo indutus, ad mensam patriarcham excipit, qui veniens, sacerdotes ad stichum seu orationem dicendam vocat. Imperator deinde sagum suum, patriarcha vero omophorium deponit, sacerdotes postquam accepere, abeunt. Interea dum mensæ imperator et patriarcha assident, duo cubicularii cucumaria afferunt, ac semel bibunt, deinde, amicis ingressis, omnis mensæ ordo peragitur: postquam vero surrexere amici et egressi sunt, imperator et patriarcha remanent, cubicularii rursus cucumaria afferunt, et postquam adhuc semel potum sumpsere, surgunt, et patriarcha paulo ante egressus, omophorium, imperator sagum suum induit, dictaque oratione, patriarcha imperatori benedictionem dat, sacerdotes abeunt. Postquam vero adhuc paulisper imperator et patriarcha conversati sunt, post adorationem et salutationem mutuam egrediuntur, et patriarcham quidem præfecti cubiculi ad cochleam, inde silentiarii ad inferiora conducunt, imperator vero, quandiu cupit et lubet, ibi permanet.

VARIÆ LECTIONES.

[90] Pro ἄρχοντες — αὐτοῦ R. conj. ἀρχ. ἀπίασιν ἕκαστος ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(13) Quale discrimen sit inter vela et cortinas, equidem non intelligo. Non enim videntur hic loci cortinæ vela in fenestris suspensa esse.

τριάρχης προπέμπεται ὑπὸ τῶν ἀρχόντων [91] τοῦ κουβουκλείου μέχρι τοῦ κοχλιοῦ, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε ὑπὸ σιλεντιαρίων ἕως κάτω. Ὁ δὲ βασιλεὺς διαγίνεται μετὰ ταῦτα, ὡς δ' ἂν κελεύῃ καὶ βούληται.

A VII. Sciendum est, si imperator processionem e superiori palatio seu triclinio Anastasiano institui non jubeat, hos ritus observari. **91** Imperator a cubiculo S. Sepulcri in mutatoriis egressus, in triclinio quod ibi est subsistit, ubi vela suspensa sunt, et præfecti cubiculo et pone imperatorem spatharocubicularii et cubicularii stant : ibi patricios et strategos excipit, qui, imperatore adorato, surgunt; præpositus vero, signo ab imperatore accepto, ait : « Jubete ; » cæteri : « In multa bonaque tempora. » Ab his stipatus imperator, per gradus a banniario ducentes descendit, et postquam ad gradus inferioris processionis accessit, ubi qui processuri sunt conveniunt, subsistit, patricii cum senatu conjuncti adsunt, præpositus vero, signo cerimoniarum magistro dato, « Jubete, » ait ; cui B reliqui omnes : « In longa bonaque tempora, » respondent. Postremo cerimoniarius ad gradus constitutus, ait. « Caplate Domini, » et sic ab eo loco solemnem processionem, ut diximus, instituunt.

Ζ'. Ἰστέον ὅτι, εἰ μὲν οὐ κελεύει ὁ βασιλεὺς ποιῆσαι τὴν προέλευσιν ἀπὸ τοῦ ἄνω παλατίου, ἤγουν ἀπὸ τὸν Ἀναστασιακὸν τρίκλινον [92] (14), τελεῖται οὕτως. Ἐξελθὼν ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ κοιτῶνος τῆς Ἁγίας Σοροῦ ἠλλαγμένος, ἵσταται ἐν τῷ τῆς Ἁγίας Σοροῦ τρικλίνῳ, ἔνθα τὰ βῆλα κρέμανται, ἑστώτων καὶ ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, καὶ ὄπισθεν αὐτοῦ ἵστανται σπαθαροκουβικουλάριοι καὶ κουβικουλάριοι, καὶ δέχεται ἐκεῖσε τούς τε πατρικίους καὶ στρατηγούς, καὶ προσκυνήσαντες τὸν βασιλέα, ἀνίστανται· λαβὼν δὲ νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, λέγει· « Κελεύσατε· » αὐτοὶ δὲ τό· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθούς. » Ὁ δὲ βασιλεὺς δηριγευόμενος ὑπ' αὐτῶν, διέρχεται διὰ τῶν βαθμίδων τῶν κατερχομένων ἀπὸ τὸ βανιάριν [93] (15), καὶ ἐλθὼν εἰς τὰ βάθρα τῆς κάτω προελεύσεως, ἔνθα, προκένσου γινομένου ἐν τοῖς ἐκεῖσε, ἵσταται ἡ προέλευσις, ἵσταται ὁ βασιλεὺς, οἱ δὲ πατρίκιοι ἑνωθέντες τῇ συγκλήτῳ ἁπάσῃ, πίπτουσι πάλιν μετ' αὐτῶν, ὁ δὲ πραιπόσιτος δίδωσι νεῦμα τῷ τῆς καταστάσεως, καὶ λέγει· « Κελεύσατε » ἀποκριθέντες δὲ ἅπαντες λέγουσιν· « Εἰς πολλοὺς χρόνους· » ὁ δὲ τῆς καταστάσεως κατὰ βάθρον λέγει· « Καπλάτε Δόμηνι· » ἐκτελοῦσι δὲ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε τὴν ἅπασαν τάξιν τῆς προελεύσεως, ὡς ἀνωτέρω εἰρήκαμεν [94].

Observanda, quando festum Purificationis S. Mariæ in feriam secundam primæ septimanæ incidit.

I. Hora prima ejus diei in lausiaco triclinio ritu solemni imperator excipitur, qui sago indutus, egreditur et ad Magnauram abit, ubi in Prasino lapide supra gradus constitutus, populum ad celebrandam cum reverentia et metu sacram et venerandam qua- C

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, εἰ τύχῃ ἡ ἑορτὴ τῆς Ὑπαντῆς [95] τῇ β' τῆς α' ἑβδομάδος (16).

Α'. Δίδοται μεταστάσιμον ὥρᾳ α' τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐν τῷ λαυσιακῷ τρικλίνῳ, καὶ ἐξελθὼν ὁ βασιλεὺς ἀπὸ σαγίου, ἀνέρχεται ἐν τῇ Μαναύρᾳ, καὶ στὰς ἄνωθεν τῶν γραδηλίων ἐν τῷ Πρασίνῳ λίθῳ, διαλαλεῖ (17) ἐκεῖσε τὸν λαὸν, τὸ ἐν ἁγνείᾳ καὶ φόβῳ

VARIÆ LECTIONES.

[91] τῶν ἀρχόντων R. τοῦ ἄρχοντος ed. [92] τῶν Ἀναστασιακῶν τρικλίνων ed. [93] τὸ βανιάριον ed., τοῦ Φαναρίου conj. Leich. [94] προειρήκαμεν ed. [95] ὑπαντήσεως ed. vid. supr.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(14) Non semel jungit Noster ἀπό cum accusativo.

(15) Id est βαννιάριν, *banniarium*, *bagniarium*, *balnearium*, seu balneum. De balneo Augusti in palatio Blachernensi v. ad cap. 12 libri secundi.

(16) Unde intelligitur, quod supra dicebam, υ et β eodem modo a novis Græcis pronuntiari, nempe ut *f*. Prima autem, quæ hic designatur, septimana est septimana jejunii quadragesimalis, ut statim pluribus patebit.

(17) Verbum κόριον. Orationes imperatoris ad consistorium, seu proceres, item ad populum in circo et alibi, διαλαλιαι appellabantur. Solemne autem erat impp. CPtanis instante quadragesimali jejunio ad procerum consistorium in Magnaura orationem recitare, qua eos ad rite religioseque celebrandum jejunium præpararent et adhortarentur. De hac ipsa oratione hic sermo est, et est quoque libro II, cap. 10. Nonnihil id obscuravit editio nostra exhibendo ἑορτήν, ut credi posset ad festum Hypapantes respici. Sed in Membr. loco istius vocis est littera μ cum superimposita virgula, id est τετταρακοστήν. Legendum itaque τὴν πανσέβαστον καὶ ἁγίαν Τετταρακοστήν. Frequens orationis hujus quadragesimalis mentio apud scriptores Byzantinos. Ita Cedreno p. 606, memoratur ἡ ἐν τῆς ἐγκρατείας καιρῷ συνήθης δημηγορία, ad quem locum Goarus aliena profert. Conf. Scriptor. Vitæ Leonis in Script. post Theophan. p. 232, ubi ait : Ὥστε μόλις δυνηθῆναι αὐτὸν κατὰ τὸν βασιλικὸν τύπον ἐν D τῷ τῆς ἐγκρατείας καιρῷ δημηγορεῖν. Leo Grammaticus p. 486, id idem sic effert. Leonem philosophorum imp. ait ita ægrotasse, ὥστε μὴ δύνασθαι ἐξελθεῖν ἐν τῇ Μανναύρᾳ, τὴν δημηγορίαν διαλαλῆσαι ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν νηστειῶν. [Leo ἐν ταῖς νηστείαις erat orationem habiturus. Gregor. Monach. p. 526, quæ etiamnum exstat. Tempore jejunii impp. CPtani solemnes orationes habebant. Cedren. de Leone philosopho p. 606, quæ oratio *silentii* appellatur. Zonar. p. 181.]* Has orationes imperator ipse recitabat, cum alias solerent quæstor, aut mandator, aut asecretis, ut paulo post hic loci memoratur, aut et patriarcha interdum eas loco et nomine imperatoris recitare; dictabat autem, id est concipiebat et commentabatur eas qui imperatori ab epistolis esset; vid. Nicet. Choniat. p. 273 : Κατηχητηρίους οὖν τιθεὶς λόγους, τὴν τῶν νηστίμων ἡμερῶν προθεσμίαν ἐφεστάναι προκαταγγέλλοντας, καὶ τοὺς τῆς πνευματικῆς πάλης πρόσθεν ἀγῶνα ὑπαλείφοντας. Du Cange ad Cinnam. p. 492, cujus insignis est locus. Ait Cinnamus p. 169, cap. 13, initio de Manueli Comneno. : Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ τὸν σιλέντιον [f. σιλεντίου] ὁ βασιλεὺς αὐτὸς ξυνετάξατο λόγον, οὐχ, ὥσπερ εἴθιστο, τοῦ ἀσηκρῆτις ἐκ βασιλέως δῆθεν ὑπαγορεύοντος, *hac fere tempestate silentii sermonem* [in silentio recitandum] (*imperator ipse composuit, non, ut vulgo moris est, secretarius eum dictabat* [id est concipiebat et in calamum scribis dictabat] *imperatoris ex persona disserens*. **Non puto in his verbis dici,**

Θεοῦ ἐκτελέσαι τὴν πανσέβαστον καὶ ἁγίαν Τετταρακοστήν [96]. Καὶ εἶθ' οὕτως ἐπιτρέπει ἀσηκρήτῃ καὶ ἐπαναγινώσκει τὸ ἐπαναγνωστικὸν (18). τελεσθείσης δὲ τῆς ἀναγνώσεως, εὐφημεῖ πᾶς ὁ λαὸς τὸν βασιλέα· μετὰ δὲ τὴν εὐφημίαν τοῦ λαοῦ ἀποκινεῖ [97] ὁ βασιλεὺς καὶ διέρχεται διὰ τοῦ εὐωνύμου μέρους τῆς μανναύρας, καὶ δηριγευόμενος ὑπὸ τοῦ πραιποσίτου καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ κουβουκλείου καὶ πρωτοσπαθαρίων, καὶ διερχόμενος [98] διὰ τῶν ἐκσκουβίτων καὶ τῶν σχολῶν, διὰ τῆς μικρᾶς πύλης τῆς χαλκῆς, εἰσέρχεται ἐν τῷ ἁγίῳ φρέατι καὶ ἅπτει κηρούς· ὁ δὲ πατριάρχης δέχεται αὐτὸν ἐν τῷ ἁγίῳ φρέατι, ἐν τῇ πύλῃ τῇ εἰσαγούσῃ ἔνδον τοῦ ναοῦ, καὶ εἰσέρχονται ἀμφότεροι μέχρι τῶν ἁγίων θυρῶν.

Β'. Ἅψας δὲ κηροὺς ὁ βασιλεὺς καὶ εὐξάμενος, ἐπιδίδωσιν αὐτοὺς τῷ πραιποσίτῳ. Καὶ προσκυνήσαντες ἀλλήλους ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, ἀπέρχεται ἐν τῷ μητατωρίῳ· τῇ γὰρ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ὁ βασιλεὺς οὐκ εἰσέρχεται εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ τελέσας τὴν τριτοέκτην (19), ἐξέρχεται ἐκ τοῦ μητατωρίου. Καὶ προσκυνήσαντες ἀλλήλους καὶ ἀσπασάμενοι, διέρχεται μὲν ὁ βασιλεὺς διὰ τοῦ δεξιοῦ μέρους τοῦ ναοῦ, τοῦ νάρθηκος καὶ τοῦ ὡρολογίου, καὶ ἐξέρχεται ἐν τῇ πρὸς δύσιν οὔσῃ μεγάλῃ πύλῃ τῇ ἐξαγούσῃ ἐπὶ τὸν ἀθύραν, Ἱππεύσας δὲ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε, διέρχεται διὰ τοῦ μιλίου, φόρου τε καὶ τοῦ μακροῦ ἐμβόλου τοῦ Μαυριανοῦ καὶ τοῦ Πετρίου, καὶ ἀπέρχεται μέχρι τῆς Παναγίας Θεοτόκου ἐν Βλαχέρναις. Κἀκεῖσε καταλαβών, κατέρχεται ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ ἀνέρχεται ἐν τοῖς κατηχουμενίοις, εὐξάμενος δὲ ἅπτει κηροὺς ἔν τε τῷ παρακυπτικῷ τῆς Ἁγίας Σοροῦ, ἐν τῷ εὐκτηρίῳ καὶ ἐν τῷ ἔξω σταυρῷ τῶν κατηχουμενίων· ἐξελθὼν ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε, ἀπέρχεται ἐν τῷ Ἀναστασιακῷ τρικλίνῳ, καὶ εἶθ' οὕτως ἐκτελεῖ ἅπαντα, οἷον τά τε ἀλλάξιμα καὶ αἱ δοχαί. Ἥ τε τῆς λιτῆς ὑπάντησις καὶ ἡ τῆς θείας λειτουργίας εἴσοδός τε καὶ πρεσευχή, ὃν τρόπον ἀνωτέρω ἐν τῇ πρώτῃ καταστάσει τῆς αὐτῆς ἑορτῆς ἐξεθέμεθα.

dragesimalem hortatur. Quo facto, secretarius jussu ejus lectionem recitat, eaque finita, populus fausta quævis imperatori apprecatur : qui post solemnem acclamationem populi abit, perque sinistram magnauræ partem, stipatus a præposito cæterisque cubiculariis et protospathariis, per excubias scholasque transit, perque parvam portam æneam ad sacrum puteum accedit cereosque accendit. Ibi patriarcha ipsum in janua ad templum ducente excipit, unde ambo ad sacras portas pergunt.

II. Cum cereis autem accensis precatus imperator, eos præposito tradit, et postquam se invicem imperator et patriarcha venerati sunt, ille ad metatorium abit : 92 hoc enim die sacrarium non intrat : finito officio tertiæ et sextæ, e metatorio egreditur. Post patriarchæ salutationem per dextram templi, narthecis et horologii partem ad occidentalem magnam portam, quæ in athyrem ducit, progreditur. Inde equo vectus imperator, per millium, forum longamque porticum Mauriani et Petrii ad Sanctæ Deiparæ in Blachernis abit. Quo postquam venit, equo descendit et ad catechumena abit, precatus vero cereos in throno Sancti Sepulcri, in oratorio et cruce exteriori catechumenorum accendit, indeque egressus, ad triclinium Anastasii abit, et ibi quoque omnia peragit, scilicet vestes mutantur et solemnis exceptio fit. Processionis vero occursus, divinæ liturgiæ introitus, et supplicatio, ut supra de prima ejusdem festi cerimonia animadversum fuit, peragitur.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ ἑορτῇ τῆς Ὀρθοδοξίας (20).

Α'. Ἀπέρχεται ὁ πατριάρχης ὀψὲ τοῦ Σαββάτου ἐν τῷ ναῷ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐν Βλαχέρναις,

CAPUT XXVIII

Observanda in Dominica Orthodoxiæ.

I. Patriarcha vesperi die Sabbati ad templum Sanctissimæ Deiparæ in Blachernis, unaque metro-

VARIÆ LECTIONES.

[96] τετταρακοστὴν R. ex sigla cod., ἑορτὴν ed. [97] ἀποκρίνει ed. [98] καὶ διερχόμενος R., καὶ διέρχεται cod., καὶ om. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

cretarium imperatoris nomine tales orationes recitasse, sed dictasse, id est composuisse. Glossæ Nomicæ dant : διαλαλία, πρόσταξις. Videtur ex Latina voce *interlocutio* manasse, qua Justinianus in Novellis utitur, utraque autem ex eo, quod imperator διὰ μεσίτου, per internuntium, alloqui populum aut proceres soleret per quæstorem, mandatorem, præpositum, etc. ; vid. p. 154.

(18) Quod ἐπὶ τῇ δημηγορίᾳ ἀναγινώσκεται, *quod post recitatam orationem e schedula scripta recitatur*. Quid autem hæc schedula scripta continuerit, non liquet ; forte ordinem jejunii demonstravit, quo die incipere debeant abstinentiam a carne, quo abstinentiam a caseo et lacte, etc.

(19) Seu, ut mss. exhibent, τριτοέκτην. Ita appellatur officium ecclesiasticum quod inter tertiam et sextam horam canitur. Alias τρίτη καὶ ἕκτη nominatur passim ; vel quod tunc canonis, id est seriei hymnorum in ecclesia decantandorum odæ tertia, quarta, quinta et sexta cantari solent ; vid. Du Cange v. Κανών, τριθέκτη et τρίτη. Verba ejus sunt : *Canones dividuntur in novem odas... Post quartam canon interrumpitur* ταῖς ἀναγνώσεσι. *Tum enim lectiones de vitiis sanctorum, quorum eo die commemoratio celebratur, aut de diei historia altiori voce a sacerdote vel alio leguntur, quibus finitis reliquæ canonis odæ percurruntur.*

(20) Orthodoxia, et festum Orthodoxiæ appellata fuit prima Dominica jejunii seu Quadragesimæ, in qua celebratur apud Græcos festum restitutionis imaginum sub Michaele et Theodora impp. legiturque synodicum in hanc rem editum. (Verba sunt Du Cangii Gloss. Gr. h. v.) Conf. Contin. Theophan. p. 98, 99 ; Cedren. p. 539, et ibi Goar. Menolog. Basil. t. II, p. 181. *[Pompa Orthodoxiæ prima Dominica sanctorum jejuniorum. Contin. Teoph. p. 96, 99, Georg. Monach. p. 527. Sym. Logoth. pag. 432. Th. Smith. de eccles. Gr. p. 28]*

politæ, archiepiscopi, episcopi, qui forte eo die in urbe versantur, clerici quoque Magnæ Ecclesiæ et templorum suburbanorum, et quicunque vitam solitariam in omnibus monasteriis per hanc a Deo custoditam urbem agunt, abeunt et hymnum nocturnum in templo venerando recitant. Postera die, quæ Dominica est, patriarcha cum dictis omnibus e templo cum solemni pompa per porticum publicam progreditur; imperator vero, e palatio egressus, sagum ferens, per portam spatharicii transit, stipatusque a cubiculariis, sagis suis vestitis, per magnauram et transitus ejus superiores perque ligneam scalam Magnæ Ecclesiæ catechumena intrat, et ibi cum cereis accensis precatus, tum ipse, tum cæteri omnes, secundum ordinem suum, mutatoria alba induunt. Processione appropinquante, silentium datur, **93** imperator ex metatorio catechumenorum procedit, quem patricii una cum universo senatu in magno triclinio secreti excipiunt, et procidunt. Deinde præpositus, signo ab imperatore dato, magistro cerimoniarum annuit, qui dicit: « Jubete; » ipsi: « In multa bonaque tempora, « acclamant.

A συναπέρχονται δὲ αὐτῷ μητροπολῖται, ἀρχιεπίσκοποι καὶ ἐπίσκοποι, ὅσοι δ' ἂν τύχωσιν ὄντες τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐν τῇ πόλει. ὁμοίως καὶ οἱ κληρικοὶ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ οἱ τῶν ἔξω ἐκκλησιῶν (21), καὶ ὅσοι δ' ἂν ἐν πᾶσι τοῖς μοναστηρίοις τὸν μονήρη βίον ἀσκοῦσιν ἐν ταύτῃ τῇ θεοφυλάκτῳ πόλει, καὶ ἐκτελοῦσιν ἅπαντες παννύχιον ὕμνον ἐν τῷ σεπτῷ ναῷ. Τῇ δὲ ἑξῆς, ἥτις ἐστὶ κυρία τῶν ἡμερῶν, ἐξέρχεται ὁ πατριάρχης μετὰ τῶν προῤῥηθέντων ἁπάντων ἐκ τοῦ ναοῦ μετὰ τῆς λιτῆς, καὶ διέρχονται διὰ τοῦ δημοσίου ἐμβόλου. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐξελθὼν ἀπὸ τοῦ παλατίου, φορῶν σαγίον, διὰ τῆς πύλης τοῦ σπαθαρικίου, καὶ δηριγευόμενος ὑπό τε τῶν [99] τοῦ κουβουκλείου φορούντων τὰ σαγία αὐτῶν, διέρχεται διὰ τῆς μανναύρας καὶ τῶν διαβατικῶν αὐτῆς τῶν ἀνωτέρων, καὶ διὰ τῆς ξυλίνης σκάλας εἰσέρχεται B ἐν τοῖς κατηχουμενίοις τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, καὶ εἰσελθὼν ὁ βασιλεὺς ἐν τοῖς κατηχουμενίοις καὶ εὐξάμενος, ἅπτων κηρούς, ὑπαλλάσσει, ὡσαύτως καὶ πάντες τὰ κατὰ τὴν ἰδίαν τάξιν, ἀλλαξίματα αὐτῶν τὰ ἄσπρα. Τῆς δὲ λιτῆς ἐγγιζούσης, δίδοται σιλέντιον, καὶ ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τοῦ μητατωρίου τῶν κατηχουμενίων, καὶ δέχονται αὐτὸν οἱ πατρίκιοι ἐν τῷ μεγάλῳ τρικλίνῳ τοῦ σεκρέτου μετὰ πάσης τῆς συγκλήτου καὶ πίπτουσιν. Εἶτα λαβὼν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, δίδωσι τῷ τῆς καταστάσεως καὶ λέγει· « Κελεύσατε· » καὶ αὐτοὶ ὑπερεύχονται· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. »

II. Sic ab omnibus cereos cum phialis gestantibus stipatus et per magnam cochleam et didascalium, ubi cycli paschales constituuntur, perque scalam digressus, magnam narthecem non intrat, sed ad lævam supra metatum a trigono divertitur: cerimoniarius vero ad scalas constituus ait: « Caplate Domini, » perque scalam athyris descendit atque ibi processionem excipit. Accensis autem cereis, precatur et venerandam crucem et sacrum Evangelium adorat, patriarcham salutat et ante solemnem pompam procedit. Corimoniarius troparium: « Veri cultus imaginum, » orditur, quod omnes procedentes canunt. Imperator interea, narthecem ingressus, sedet et tantisper dum patriarcha cum processione venit, exspectat. Postquam vero is cum processione advenit, surgit, et uterque ad regias portas subsistunt, ubi imperator quidem cum cereis ardentibus precatur, patriarcha autem preces introitus instituit, imperator, finitis precibus, cereos præposito, hic cerimoniarum magistro, tradit. Patriarcha postquam ritum introitus celebravit, et imperator sacrum Evangelium adoravit, prehensis invicem manibus, per medium templi transeunt, perque obliquitatem ambonis soleam intrant, sacrisque januis astant: ubi cum cereis imperator precatur, deinde eos præposito reddit. Et postquam ipse et patriarcha se invicem adorarunt, hic sacrarium sanctæ liturgiæ celebrandæ causa, imperator, divinos ritus peractu-

Β'. Κἀκεῖθεν δηριγευόμενος ὁ βασιλεὺς ὑπὸ πάντων βασταζόντων κηρία ὑποφίαλα, κατέρχεται διὰ τοῦ μεγάλου κοχλιοῦ καὶ διὰ τοῦ διδασκαλείου, ἔνθα τὰ πασχάλια, καὶ κατελθὼν τὰ γραδήλια, οὐκ εἰσέρχεται ἐν τῷ μεγάλῳ νάρθηκι, ἀλλ' ἐκνεύσας ἀριστερὸν ἐπὶ τὸ μητάτον ἀπὸ τοῦ τριγώνου, λέγων ὁ C τῆς καταστάσεως κατὰ βάθρον· « Καπλάτε, Δόμηνι· » καὶ κατέρχεται τὰ γραδήλια τοῦ ἀθύρα, καὶ δέχεται ἐκεῖσε τὴν λιτήν. Ἅψας δὲ κηροὺς καὶ εὐξάμενος, προσκυνεῖ τὸν τίμιον σταυρὸν καὶ τὸ ἄχραντον Εὐαγγέλιον, ὡσαύτως καὶ ἀσπάζεται τὸν πατριάρχην, καὶ διέρχεται ἔμπροσθεν τῆς λιτῆς. Ὁ δὲ τῆς καταστάσεως ἄρχεται τὸ τροπάριον, « Τὴν τῶν ἀληθινῶν δογμάτων, » τὸ αὐτὸ ψαλλόντων καὶ παντων τῆς προελεύσεως. Ὁ δὲ βασιλεύς, εἰσελθὼν ἐν τῷ νάρθηκι, καθέζεται, μέχρις ἂν καταλάβῃ ὁ πατριάρχης μετὰ τῆς λιτῆς. Καὶ τοῦ πατριάρχου καταλαβόντος, ἀνίσταται ὁ βασιλεύς, καὶ ἵστανται ἀμφότεροι ἔμπροσθεν τῶν βασιλικῶν πυλῶν, καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἅψας κηροὺς εὔχεται, ὁ δὲ πατριάρχης D τελεῖ τὴν εὐχὴν τῆς εἰσόδου, καὶ εὐξάμενος ὁ βασιλεὺς ἐπιδίδωσι τὰ κηρία τῷ πραιποσίτῳ, κἀκεῖνος τῷ τῆς καταστάσεως. Τοῦ δὲ πατριάρχου τὴν εὐχὴν τελέσαντος καὶ προσκυνήσαντος τοῦ βασιλέως τὸ ἄχραντον Εὐαγγέλιον, κρατήσαντες ἀλλήλων [1] τὰς χεῖρας, διέρχονται μέσον τοῦ ναοῦ, καὶ διὰ τῆς πλαγίας τοῦ ἄμβωνος ἐκνεύσαντες, εἰσέρχονται ἐν τῇ σωλαίᾳ καὶ ἵστανται ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν,

VARIÆ LECTIONES.

[99] ὑπό τε τῶν. Aliquid deesse videtur R. [1] κρατήσαντες δὲ ἀλλήλων ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

(21) Alias αἱ ἔξω ecclesiæ sunt suburbanæ. Hic autem puto esse urbanas reliquas præter S. Sophiam.

κάλεῖσε λαβὼν κηροὺς ὁ βασιλεὺς εὔχεται, εἶτα δίδωσιν αὐτοὺς τῷ πραιποσίτῳ. Καὶ ἀλλήλους προσκυνήσαντες ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, εἰσέρχεται εἰς τὸ θυσιαστήριον πρὸς τὸ τὴν θείαν λειτουργίαν ἐκτελέσαι, καὶ ὁ βασιλεὺς ἀπέρχεται εἰς τὸ μητατώριον, ἐκτελῶν ἐκεῖσε τὴν θείαν λειρουργίαν. ἐν ταύτῃ γὰρ τῇ ἡμέρᾳ εἰς τὸ θυσιαστήριον ὁ βασιλεὺς οὐκ εἰσέρχεται.

A rus, metatorium petit : hoc enim die sacrarium intrare non solet.

Γ. Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι ἐν μὲν τῇ προσόδῳ τῶν ἁγίων καὶ ἐν τῇ ἀγάπῃ τῶν θυρῶν (22) οὐκ ἐξέρχεται, ἐν δὲ τῇ κοινωνίᾳ ἐξέρχεται καὶ κοινωνεῖ, καὶ τῆς θείας λειτουργίας τελεσθείσης, ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ μητατωρίου καὶ ἑνοῦται τῷ πατριάρχῃ. καὶ διέρχονται ἀμφότεροι μέχρι τοῦ ἁγίου φρέατος, προσκυνήσαντες δὲ ἀλλήλους καὶ ἀσπασάμενοι, ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε, καὶ διὰ τοῦ χυτοῦ τῆς μικρᾶς πύλης τῆς χαλκῆς εἰσελθὼν, διά τε τῶν σχολῶν καὶ τῶν ἐκσκουβίτων διερχόμενος, λέγοντος τοῦ τῆς καταστάσεως· « Καπλάτε, Δόμηνι. » Καὶ καταλαβόντος ἐν τῷ κονσιστωρίῳ, μένει μὲν ἐκεῖσε ἡ σύγκλητος, ὑπερευχομένη τὸν βασιλέα, ὁ δὲ τῆς καταστάσεως καὶ οἱ σιλεντιάριοι μένουσιν εἰς τὸν ὀνόποδα, ὑπερευχόμενοι καὶ αὐτοὶ ὁμοίως. Ὁ δὲ βασιλεύς διέρχεται διὰ τοῦ αὐγουστέως, καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ παλατίῳ, τοῦ δὲ κλητωρίου στοιχηθέντος, γίνονται μίνσαι, καὶ εὐθέως ἀπαλλάσσουσιν ἅπαντες. Ὁ δὲ βασιλεὺς καθέζεται ἐπὶ τῆς τιμίας αὐτοῦ τραπέζης ἀπὸ σκαραμαγγίου, καὶ οὓς ἐκέλευσε καλέσαι, καὶ αὐτοὶ ἀπὸ σκαραμαγγίων, οἱ δὲ τοῦ κουβουκλείου ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ παραστάσιμον οὐ ποιοῦσιν,

III. Porro sciendum, in processu sanctorum et agape imperatorem ex portis illis non progredi, in communione autem prodire et communicare solere, finitaque divina liturgia, **94** ex metatorio prodire seque patriarchæ adjungere, deinde utrumque ad sacrum puteum procedere, et post mutuam adorationem et salutationem imperatorem per locum editum parvæ januæ æneæ intrare, deinde per scholas et excubias transire, dicente cerimoniario : « Caplate Domini. »
B In consistorio senatus omnis, fausta imperatori venienti apprecans, magister vero cerimoniarium et silentiarii in onopode, bonis ominibus eum prosequentes, consistunt. Imperator per augustale palatium intrat, ubi convivio instructo, missus afferuntur, statimque omnes vestes mutant. Imperator in scaramangio æque ac convivæ, quos vocari jussit, pretiosæ mensæ assident, cubicularii autem hoc die ei non astare solent.

Δ'. Ἰστέον, ὅτι τὸ παλαιὸν ὁ τοιοῦτος τύπος ἦν· νῦν δὲ ὁ βασιλεὺς τὰ ἄλλα πάντα ἐκεῖ λεῖ μέχρι τῆς εἰσόδου [2], καθὼς εἴρηται. Εἰς δὲ τὴν εἴσοδον εἰσέρχεται εἰς τὸ βῆμα ἔνδον, καὶ προσκυνοῦσι τὴν ἁγίαν τράπεζαν καὶ τὴν ἐνδυτὴν, καὶ διὰ πλαγίας τοῦ θυσιαστηρίου καὶ τοῦ κοχλιοῦ τοῦ ὄπισθεν τῆς κόγχης ἀνελθὼν εἰς τὰ κατηχουμένια, εἰσέρχονται εἰς τὸ μητατώριον, καὶ ἀπαλλάσσουσι τὰς ἑαυτῶν χλαμύδας καὶ μόνον, καὶ ἀκούουσι τοῦ θείου Εὐαγγελίου καὶ τῆς ἐκτενοῦς, καὶ μετὰ ταῦτα εἰσέρχεται ὁ τῆς τραπέζης μετὰ τῶν ἀρτοκλίνων, καὶ στοιχεῖ τὸ κλητώριον. Καὶ ἐξέρχονται οἱ δεσπόται καὶ ἀπέρχονται εἰς τὸ μητατώριον τοῦ πατριάρχου, καὶ εὐθὺς δίδονται μίνσαι, ἐκδυόμενοι τὰ διβητήσια αὐτῶν, καὶ ἐκδέχονται τοῦ τελειωθῆναι τὴν θείαν λειτουργίαν καὶ ἀνελθεῖν τὸν πατριάρχην. Οἱ δὲ πραιπόσιτοι ἀπέρχονται, καὶ καθέζονται εἰς τὴν ἄνοδον, δι' ἧς ὁ πατριάρχης ἀνέρχεται, καὶ τὸ (23) ἀνελθεῖν αὐτὸν κρατοῦσι τὰς χεῖρας αὐτοῦ, ἀσπαζόμενοι αὐτὰς, καὶ ἀπελθόντες εἰσάγουσιν αὐτὸν πρὸς τοὺς δεσπότας. Καὶ ἐκβαλὼν ὁ πατριάρχης τὰ ἀλλαξίματα αὐτοῦ, λαβὼν τοὺς δεσπότας, ἐξελθὼν ἀκουμβίζει μετὰ τῶν [3] τῆς τραπέζης, καὶ εἰσέρχονται οἱ κληθέντες καὶ ἀριστοῦσι μετ' αὐτῶν, καὶ τὸν ἀναστῆναι αὐτοὺς, ἀπέρχονται πάλιν οἱ δεσπόται διὰ

IV. Sciendum quoque est hos ritus olim quidem observatos, nunc vero ad introitum usque, ut dictum est, omnia aliter ab imperatore institui solere. In introitu vero bema ingreditur, ubi et sacram
C mensam et instratum adorat perque latera sacelli et cochleæ, quæ pone concham est, in catechumena ascendit, metatorium intrat, tunicam suam tantum mutat ac divinum Evangelium et extensam audit : deinde præfectus mensæ una cum tricliniariis epulas parat. Egressi autem domini ad metatorium patriarchæ abeunt, statimque missus afferuntur, tunc dibetesia sua exuunt, et usque dum divina liturgia celebrata est et patriarcha ascendit, exspectant. Præpositi in aditu, per quem advenit patriarcha, consident, cujus advenientis manus osculantur, deinde abeunt eumque ad dominos addu cunt. Is, exutis vestibus suis, egreditur et cum dominis mensæ accumbit, vocati ad convivium intrant,
D et una cum his epulantur, quibus surgentibus, domini rursus per porticus ad palatium abeunt. Sciendum est magistros, præpositos et patricios ex œconomico cereos, sub domino Theophylacto autem etiam unguenta odora accipere. **95** Dominus Theophylactus patriarcha in parte oratorii sancti Theophylacti etiam convivium instruxit, cui domini

VARIÆ LECTIONES.

[2] ΣΧΟΛ. Τοῦτο ἔσχατον ἐτυπώθη. [3] μετὰ τῶν R., μετ' αὐτῶν cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(22) Nempe extra metatorium non procedere.

(23) Etiam alibi hoc in codice τό pro μετὰ τό occurrit. Ita paulo post τὸ ἀναστῆναι pro μετὰ τὸ ἀναστῆναι. Sane codex hic editioni consentit.

cum magistris, præpositis cæterisque quos jusserant, interfuere.

A τῶν διαβατικῶν εἰς τὸ παλάτιον. Ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ κηρία ἐκ τοῦ οἰκονομίου [4] (24) λαμβάνουσιν οἵ τε μάγιστροι καὶ πραιπόσιτοι καὶ πατρίκιοι, ἐπὶ δὲ τοῦ κυρίου (25) Θεοφυλάκτου καὶ θυμιάματα εὔοσμα, ἀλλ' οὖν καὶ δούλκιον ἐποίει ὁ κύριος Θεοφύλακτος ὁ πατριάρχης ἐπὶ τὸ μέρος (26) τοῦ εὐκτηρίου τοῦ Ἁγίου Θεοφυλάκτου, καὶ οἱ δεσπόται ἀπήλαυον τοῦ δουλκίου μετὰ τῶν μαγίστρων καὶ τῶν πραιποσίτων καὶ λοιπῶν, ὧν ἐκέλευσαν.

CAPUT XXIX.

Observanda in Dominica mediæ hebdomadis jejuniorum, quando venerandum et vivificum crucis lignum adoratur.

Patricii, protospatharii, domestici et vicarii ministrique omnes noctu ad palatium procedunt, quo statim aperto, patricii sua saga et scaramangia, cæteri scaramangia gestantes, intrant, perque magnum triclinium digressi, Sanctæ Deiparæ Phari templum petunt, adoratoque ibi venerando crucis ligno, rursus discedunt et in hippodromo consident. Hora qua palatium intrare debent appropinquante, magnum triclinium processionis, ut reliquis communibus diebus, ingrediuntur, ubi suo tempore convivio instructo, missus afferuntur, et egressus imperator, venerandæ mensæ suæ in eodem processionis triclinio accumbit. Sciendum est, priscis temporibus in festo Annuntiationis proceres vestes suas albas in consistorio mutasse, et tempore instante, dominos discessisse, et in onopodio, non tamen intra porticum, in augustali, a patriciis exceptos esse : quod si non in Dominicam incidebat, in terram proni imperatores adorarunt, et sic in consistorium abiere ; sin erat Dominica, adorantes non in terram procubuere, sed flexo tantum genu honorem adorationis imperatori exhibuerunt.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ Κυριακῇ τῆς μέσης ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν, ἡνίκα τὸ τίμιον καὶ ζωοποιὸν ξύλον τοῦ σταυροῦ προσκυνεῖται.

Προέρχονται [5] ἔννυχιοι ἐν τῷ παλατίῳ οἵ τε πατρίκιοι, πρωτοσπαθάριοί τε καὶ δομέστικοι καὶ οἱ τοποτηρηταὶ καὶ οἱ οἰκειακοὶ ἅπαντες, καὶ ἀνοίγει τὸ παλάτιον τάχιον, καὶ εἰσέρχονται οἱ πατρίκιοι φοροῦντες τὰ σαγία (27) αὐτῶν ἀπὸ σκαραμαγγίων, οἱ δὲ λοιποὶ ἀπὸ σκαραμαγγίων, καὶ διέρχονται διὰ B τοῦ μεγάλου τρικλίνου, καὶ ἀπέρχονται ἐν τῷ ναῷ τῆς Παναγίας Θεοτόκου ἐν τῷ Φάρῳ, καὶ προσκυνήσαντες τὰ τίμια ξύλα, ἐξέρχονται πάλιν καὶ καθέζονται ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ· καὶ τῆς ὥρας ἐγγιζούσης πρὸς τὸ εἰσελθεῖν αὐτοὺς ἐν τῷ παλατίῳ, εἰσέρχονται ὃν τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν κοινῶν ἡμερῶν, ἐν τῷ μεγάλῳ τρικλίνῳ τῆς προελεύσεως, καὶ ἡνίκα ἐγγίσῃ ἡ ὥρα καὶ στοιχηθῇ τὸ κλητώριον, γίνονται μίνσαι, καὶ ἐξελθὼν ὁ βασιλεὺς ἀκουμβίζει ἐπὶ τῆς τιμίας αὐτοῦ τραπέζης ἐν τῷ αὐτῷ τρικλίνῳ τῆς προελεύσεως. Ἰστέον (28), ὅτι ἐν τοῖς παλαιοῖς χρόνοις τῇ ἑορτῇ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἤλασσον οἱ ἀξιωματικοὶ (29) εἰς τὸ κονσιστώριον χλανίδια λευκὰ, καὶ ἡνίκα κατέλαβεν ὁ καιρὸς, ἐξήρχοντο οἱ δεσπόται καὶ ἐδέχοντο αὐτοὺς οἱ πατρίκιοι εἰς τὸν ἀνόποδα, C οὐχὶ δὲ ἔνδον τοῦ πορτικοῦ, εἰς τὸν αὐγουστέα, καὶ εἰ μὲν οὐκ ἦν Κυριακὴ (30), ἔπιπτον κάτω, προσκυνοῦντες τοὺς δεσπότας. καὶ οὕτως κατήρχοντο εἰς τὸ κονσιστώριον. Εἰ δὲ ἦν Κυριακὴ, οὐκ ἔπιπτον κάτω προσκυνοῦντες, ἀλλὰ μέχρι τῶν γονάτων ἐποίουν τὸ σέβας τῆς προσκυνήσεως.

VARIÆ LECTIONES.

[4] οἰκονομείου ed. [5] προσέρχονται ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

(24) Videtur œconomium idem atque vestiarium fuisse, et ad curam τοῦ λογοθέτου τῶν οἰκειακῶν, rei privatæ rationalis, pertinuisse.

(25) In codice est κυροῦ. Theophylactus hic memoratus est filius Romani Lecapeni imperatoris ; l. II, c. 38. De dissoluta et luxuriosa ejus vita pleni scriptores historiæ Byzantinæ.

(26) *In parte oratorii, in plaga.* Μέρος sæpe Græcis novis pro *plaga*, tractu, ponitur. Vid. Constant. Tact. p. 23. Ita quoque Latini medii ævi, e. c. *in partibus infidelium* pro in plagis, tractibus, terris. Ita *pars mulierum, pars virorum* pro statione in ecclesia.

(27) Non video, qui potuerint saga simul et scaramangia gestari. Utrumque erat amiculum exterius : sagum paulo laxius, sed magis curtum ; scaramangium strictius, sed magis prolixum. Ambo ad pallii modum accedebant.

(28) Huic paragrapho ascriptum erat in margine ἐξ ἑτέρου παλαιοῦ τακτικοῦ, *ex alio veteri ordinali* vel *cerimoniali* ; vid. supra col. 74 not.

(29) *Axiomatici, honorati*, qui ἀξιώματα gerebant, dignitates, tam muneribus vel functionibus liberas, quam junctas. Hoc enim in codice amplius patet hujus vocis notio. Alias ἀξιώματα sunt dignitates muneribus liberæ, quæ solo in honore consisterent et opponuntur passim ἄρχοντες et ἀξιωματικοί. Ita Codin. p. 139, n. 6, axiomaticos appellat tales, quales sunt *despota, cæsar, nobilissimus*, qui solam dignitatem absque functione sustinerent ; cæteros appellat ἄρχοντας. Conf. p. 120, ubi οἵ τε ἀξιώματα ἔχοντες καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἄρχοντες, et p. D 122, 127. Pari modo Theophanes p. 42. D. pen. opponit ἀξιώματα, *dignitates*, et στρατείας, *militias* seu *officia*. Vid. Vales. ad Ammian. Marcell. p. 18, ubi de *honoratis* agit, quos ait fuisse magistratus civiles militaribus oppositos, item Angelus de Nuce ad Chronic. Cassinens, I, 12. Ἀξιωματικός alicujus urbis est unus de collegio senatorio, vel magistratu. Malala II, 93. Sæpe quidem in hoc codice ἀξιωματικός de dignitatibus togatis tantum dicitur ; est tamen ubi etiam de militaribus, Ita p. 113, Τὰ ἀξιώματα τῶν σχολῶν καὶ ταγμάτων. Infra p. 427, *axiomatici scholarum* sunt forte assessores in judiciis militaribus. *[*Axiomatici seu exercitus et populus hujus Romanæ urbis.* Liber diurnus p. 16, conf. not. et p. 23.]* Conf. Du Cange Gloss. utroque, et ad Alex. p. 275.

(30) De hoc ritu diebus Dominicis non ingeniculandi vid. ad. p. 240 dicenda.

A

ΚΕΦΑΛ. Λ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, εἰ τύχῃ ἡ ἑορτὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῇ Κυριακῇ τῆς μέσης ἑβδομάδος (31).

Α'. Ἰστέον δὴ καὶ τοῦτο, ὅτι, εἰ μὲν τύχῃ ἡ αὐτὴ [6] ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῇ Κυριακῇ τῆς μέσης ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν, τελεῖται οὕτως. Προέρχονται ἅπαντες ἐννύχιοι ἐν τῷ παλατίῳ, καὶ ἀλλάσσουσιν οἱ μὲν πατρίκιοι χλανίδια λευκὰ, ἔχοντα ταβλία ἀπὸ ὀξέων (ἐν γὰρ ταύτῃ τῇ ἑορτῇ οὐ φοροῦσι τὰ ὑποχρυσοκλάβων [7] ταβλίων χλανίδια), ὡσαύτως καὶ ἡ σύγκλητος ἅπασα ἀπὸ λευκῶν χλανιδίων, οἱ δὲ πραιπόσιτοι ἀλλάσσουσι μετὰ τοῦ κουβουκλείου, ὡς εἴθισται αὐτοῖς. Ἀνοίξαντος δὲ τοῦ παλατίου, τάχιον ἀπὸ κελεύσεως εἰσέρχονται ἅπαντες, καὶ διελθόντες διὰ τοῦ χρυσοτρικλίνου, εἰσέρχονται εἰς τὸν ναὸν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου, καὶ προσκυνήσαντες τὰ τίμια ξύλα, ἐξέρχονται, καὶ εὐθέως ἀπὸ κελεύσεως δίδοται μεταστάσιμον. Μεσούσης δὲ τῆς δευτέρας ὥρας, ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς καὶ διέρχεται διὰ τῆς δάφνης, ἅπτων ἐν τοῖς εὐκτηρίοις κηροὺς, ὡς εἴθισται αὐτῷ, καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ κοιτῶνι τοῦ αὐγουστέως, καὶ ὑπαλλάξας τὸ διβητήσιον αὐτοῦ, ἐκδέχεται τὸν καιρόν. Καὶ τοῦ καιροῦ καταλαβόντος, δηλωθεὶς ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ τῆς καταστάσεως, εἰσελθὼν δηλοῖ τῷ βασιλεῖ. Καὶ περιβαλλόμενος ὁ βασιλεὺς τὴν χλανίδα αὐτοῦ, καθὼς ἡ συνήθεια ἔχει, ἐξέρχεται καὶ διέρχεται διὰ τοῦ αὐγουστέως, εἶθ' οὕτως δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, διέρχεται διὰ τοῦ στενοῦ τῆς χρυσῆς χειρὸς, καὶ ἀνέρχεται εἰς τὸν ὀνόποδα, καὶ σταντος αὐτοῦ ἐν τῇ πύλῃ τῇ χαλκῇ, δέχονται αὐτὸν ἐκεῖσε πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ, καὶ ἵσταται μέσον αὐτῶν ὁ τῆς καταστάσεως, καὶ πάντων προσκυνησάντων, νεύει ὁ πραιπόσιτος ἀπὸ κελεύσεως τῷ τῆς καταστάσεως, καὶ λέγει. « Κλεύσατε, » καὶ εἶθ' οὕτως κατέρχονται οἱ αὐτοὶ ἐν τῷ κονσιστωρίῳ, ἑνούμενοι τῇ συγκλήτῳ ἁπάσῃ. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἵσταται ὑποκάτω τοῦ καμελαυκίου ἐν τῷ πορφυρῷ λίθῳ, καὶ πεσόντων τῶν πατρικίων μετὰ τῆς συγκλήτου, νεύει ὁ πραιπόσιτος τῷ σιλεντιαρίῳ ἀπὸ κελεύσεως τῷ ἑστῶτι κάτω, κἀκεῖνος λέγει· « Κελεύσατε. »

CAPUT XXX.

Observanda, ubi inciderit festus dies Annuntiationis sanctæ Deiparæ in Dominicam mediæ hebdomadis.

I. Sciendum est, ubi festus Annuntiationis dies in Dominicam mediæ hebdomadis jejuniorum inciderit, sic eum celebrari. Omnes nocturnam processionem ad palatium instituunt, patricii quidem tunicis albis cum orbiculis violaceis induti (hoc enim die tunicas aureis clavis prætextas non gerunt), **96** senatus quoque omnis albis vestibus, præpositi et cubicularii ut semper solent. Aperto autem palatio, subito omnes a mandato intrant, perque aureum triclinium templum Sanctæ Deiparæ Phari petunt, ubi venerando crucis ligno adorato, statim processus ex mandato datur. Hora secunda B media imperator procedit, et per daphnem, accensis in ejus oratorio cereis, ut solet, venit et cubiculum augustalis ingressus, mutato dibetesio suo, tempus præstolatur. Quo veniente, monitus a cerimoniarum magistro præpositus, ad imperatorem ingreditur eique tempus adesse indicat. Is tunica sua, ut mos est, indutus, progreditur et per augustale transit, unde a cubiculi præfectis stipatus, per stenum aureæ manus ad onopodium ascendit: in porta ænea stantem patricii et strategi, inter quos medios cerimoniarius astat, excipiunt, et postquam omnes imperatorem adorarunt, præpositus a mandato signum cerimoniario dat, qui dicit: « Jubete; » posthac universo senatui juncti ad consistorium abeunt. Imperator sub camelaucio in lapide porC phyretico stat, dumque patricii cum senatu procidunt, præpositus silentiario e mandato, in loco inferiori constituto, signum dat, is dicit: « Jubete. »

Β'. Καὶ δηριγευόμενος ὑπ' αὐτῶν ὁ βασιλεὺς, διέρχεται διὰ τῶν ἐκσκουβίτων καὶ τῶν σχολῶν, καὶ ἐξέρχεται τὴν μεγάλην πύλην τῆς χαλκῆς, τὰ δὲ μέρη ἵστανται ἐν ταῖς στάσεσιν αὐτῶν, σφραγίζοντα τὸν βασιλέα καὶ μόνον, λέγουσι δὲ καὶ οἱ νοτάριοι τοὺς ἰάμβους. Καὶ εἰσελθὼν ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ πύλῃ τοῦ ἁγίου φρέατος, ἅπτει κηροὺς καὶ εὔχεται· ὁ δὲ πατριάρχης δέχεται τὸν βασιλέα εἰς τὴν πύλην τὴν εἰσάγουσαν ἀπὸ τοῦ ἁγίου φρέατος εἰς τὸν ναὸν, καὶ προσκυνήσαντες ἀλλήλους καὶ ἀσπασάμενοι, εἰσέρχονται εἰς τὸν ναόν. Ὁ δὲ βασιλεὺς, ἅπτων κηροὺς, εὔχεται ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν, καὶ εὐξάμενος εἰσέρχεται εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ προσκυνήσας τὴν ἁγίαν τράπεζαν καὶ εὐξάμενος, ἐξέρχεται ἀπὸ

II. Ab his stipatus imperator, per excubias, scholas magnamque portam chalces progreditur, factiones in suis stationibus, imperatorem cruce signantes et nihil præterea agentes, adsunt, notarii etiam iambos dicunt. Imperator portam sancti putei ingressus, cereos accendit et precatur, patriarcha vero eum in porta, a sacro puteo ad templum ducente, exD cipit, unde post mutuam adorationem et salutationem templum ingrediuntur. Imperator ad sanctas januas cum cereis accensis precatur, sacrarium intrat, sanctaque mensa adorata, precatur et e bemate abit, perque soleam transit. Unde egressuro præpositus cereum processionalem tradit, statimque troparium processionis: « Hodie salutis nostræ

VARIÆ LECTIONES.

[6] ἡ αὐτη ed. [7] ὑπὸ χρυσοκλ. cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(31) Nempe jejunii quadragesimalis.

caput, » omnes cereos tenentes ordiuntur. **97** Imperator, omnibus comitantibus, per medium templum transit, et per regias portas egreditur perque narthecem baptisteri et athyrem ac millium, inde per mediam transiens, ad forum et columnam templo Sancti Constantini proximam pergit; ubi gradus qui ante templum sunt ascendit, et ibi constitutus, dextro cancellorum lateri incumbit. In hanc scalam ascensurus, processionalem cereum præposito reddit, Patricii et senatus prope columnam, reliqua officia hinc inde in media fori, protospatharii et reliqui imperatoris ministri ad dextram et sinistram ejus in medio foro astant.

A τοῦ βήματος καὶ διέρχεται διὰ τῆς σωλαίας. Μέλλοντι δὲ ἐξέρχεσθαι τὴν σωλαίαν, ἐπιδίδωσιν αὐτῷ ὁ πραιπόσιτος κηρίον λιτανίκιον, καὶ εὐθέως ἄρχονται τὸ τροπάριον τῆς ἑορτῆς· « Σήμερον τῆς σωτηρίας ἡμῶν τὸ κεφάλαιον, » κρατοῦσι δὲ κηρία ἅπαντες. Καὶ δηριγευόμενος ὑπὸ πάντων ὁ βασιλεὺς, διέρχεται μέσον τοῦ ναοῦ καὶ ἐξέρχεται διὰ τῶν βασιλικῶν πυλῶν, διερχόμενος διά τε τοῦ νάρθηκος τοῦ λουτῆρος καὶ τοῦ ἀθύρα, ἐξέρχεται ἐν τῷ μιλίῳ, κἀκεῖθεν διέρχεται τὴν μέσην καὶ ἀνέρχεται ἐν τῷ φόρῳ, καὶ ἀπελθὼν μέχρι τοῦ κίονος, ἔνθα καθίδρυται ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, ἀνέρχεται τὰ ἔμπροσθεν γραδήλια τοῦ ναοῦ, καὶ ἵσταται ἐκεῖσε, ἐπακουμβίζων τῷ δεξιῷ μέρει τοῦ καγκέλλου. Ἡνίκα δὲ μέλλει ἀνέρχεσθαι τὰ αὐτὰ βάθρα, δίδωσι τῷ πραιποσίτῳ τὸ λιτανίκιον κηρίον. Οἱ δὲ πατρίκιοι καὶ ἡ σύγκλητος ἵστανται κάτω πλησίον τῶν κιόνων, ὁμοίως καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ταγμάτων ἱστανται ἐν τῇ μέσῃ τοῦ φόρου ἔνθεν κἀκεῖσε. Οἱ δὲ πρωτοσπαθάριοι καὶ οἱ λοιποὶ βασιλικοὶ ἵστανται ἐκ δεξιῶν τοῦ βασιλέως ἐν τῇ μέσῃ τοῦ φόρου, ὡσαύτως καὶ ἐξ ἀριστερᾶς.

III. Patriarcha cum solemni comitatu per eos medios procedit, patres conscripti in sinistro processionis latere prope senatum (ædificii nomen est), orphani in media procerum stant. Dumque crux per gradus, ubi imperator stat, ascensura est, cereos accendit, et cruce adorata, eos statim præposito, hic cerimoniarum magistro tradit, qui eos in candelabris processionis reponit. Crux in media pone imperatorem prope templi portam collocatur, patriarcha vero cum iis qui una cum ipso pro more advenerunt, in ecclesiam ascendit; cæteri autem et clerici infra cum populi turba ad sinistram imperatoris astant. Finita externa, cereos imperator accendit et precatur, deinde eos rursus præposito, hic cerimoniarum magistro, tradit, qui eos in manualibus processionis reponit. Imperator, per scalam descendens, cereum processionalem a præposito accipit, et a prædictis omnibus stipatus, per antiforum digressus, porticum prope lausi palatium ingreditur, unde ad templum Sanctissimæ Deiparæ Chalcopratiorum procedit et in narthece assidet, patriarcham exspectans. Quo cum processione veniente, senatus urbis et clerici communes per dextram portam regiarum intrant, orphani, metropolitæ et episcopi in conspectu imperatoris transeunt, eoque adorato, per regias januas templum ingrediuntur. **98** Adveniente patriarcha, imperator

B Γ'. Καταλαβὼν δὲ ὁ πατριάρχης μετὰ τῆς λιτῆς, διέρχεται μέσον αὐτῶν, τὸ δὲ πολίτευμα (32) ἵσταται ἐν τῷ ἀριστερῷ μέρει τῆς προελεύσεως πρὸς τὸ σινᾶτον, τὰ δὲ ὀρφανὰ ἵστανται ἐν τῇ μέσῃ τῶν ἀξιωματικῶν. Καὶ τοῦ σταυροῦ μέλλοντος ἀνέρχεσθαι τὰ γραδήλια, ἔνθα ὁ βασιλεὺς ἵσταται, ἅπτει κηροὺς ὁ βασιλεὺς καὶ προσκυνεῖ τὸν σταυρὸν, καὶ αὖθις ἐπιδίδωσιν αὐτοὺς τῷ πραιποσίτῳ, καὶ αὐτὸς τῷ τῆς καταστάσεως, καὶ πήγνυσιν αὐτὰ ἐν τοῖς μανουαλίοις τῆς λιτῆς. Ὁ δὲ σταυρὸς ἵσταται ἐν τῇ μέσῃ ὄπισθεν τοῦ βασιλέως πλησίον τῆς πύλης τοῦ ναοῦ, ὁ δὲ πατριάρχης ἀνέρχεται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μετὰ τῶν κατὰ συνήθειαν συνερχομένων αὐτῷ· οἱ δὲ λοιποὶ κληρικοὶ ἵστανται κάτω εἰς τὸ κοινὸν τοῦ λαοῦ ἐξ ἀριστερᾶς τοῦ βασιλέως. Καὶ τελουμένης C τῆς ἐκτενοῦς, ἅπτει ὁ βασιλεὺς κηροὺς καὶ προσεύχεται, καὶ πάλιν ἐπιδίδωσιν αὐτὰ τῷ πραιποσίτῳ, κἀκεῖνος τῷ τῆς καταστάσεως, καὶ πήγνυσιν αὐτὰ ἐν τοῖς τῆς λιτῆς μανουαλίοις. Ὁ δὲ βασιλεὺς κατέρχεται διὰ τῶν βάθρων, καὶ λαμβάνει παρὰ τοῦ πραιποσίτου κηρίον λιτανίκιον καὶ διέρχεται, δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν προειρημένων ἁπάντων, διὰ τοῦ ἀντιφόρου (33), καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ ἐμβόλῳ πλησίον τοῦ λαύσου, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε ἀπέρχεται εἰς τὸν ναὸν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῶν Χαλκοπρατείων, καὶ εἰσελθὼν ἐν τῷ νάρθηκι, καθέζεται προσμένων τὸν πατριάρχην. Καταλαβόντος δὲ τοῦ πα-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(32) *Patres conscripti* vertit Cl. interpres. Senatum urbanum πολιτείαν appellat Codinus offic. p. 128, 1. Valesius ad Amm. Marcell. 18, in loco Libanii τοὺς πολιτευομένους vertit *decuriones*, id D est magistratus urbanos municipales, quatenus τοῖς ἄρχουσι, *regiis officialibus* opponuntur, conf. p. 346, ubi ὁ δῆμος, *populus*, οἱ πολιτευταί, *ordo*, id est senatus, aut decuriones, et οἱ ἀξιωματικοί, *honorati* ab aula dependentes, contradistinguuntur. Ibidem p. 475, in Chronici Alexandrini loco κόμης καὶ πολιτευόμενος τῆς πόλεως vertitur *comes et decurio urbis*. In Nov. Just. p. 53 conjungitur ἡ βασιλεία καὶ ἡ πολιτεία. Apud Cedren. 525. potest πολιτεία aut civitatem CPtanam, aut totum imperium Romanum notare. Apud Procop. anecdot. p. 11, posteriore sensu occurrit. Magistratum urbanum Procopius pag. 168 : τὸ τῆς πόλεως λεύκωμα appellat. Vid. Bandur. p. 608. Propterea infra apud Nostrum p. 335, ἡ πολιτικὴ verti *corpus magistratus urbani*. Potest tamen etiam τὸ πολίτευμα in nostro præsente loco totum corpus civium significare. Consuevisse processiones in certas classes dividi, virorum, mulierum, puerorum, cleri, etc., patet e Gregorii M. processione septuplici, de qua alibi diximus. Nicetas Choniates, veteris Græcismi imperitus et ridiculus affectator, senatum urbanum τοὺς ἀγοραίους nominat et a *regiis* distinguit p. 216 : Ὡρκώθησαν ἔνδον τοῦ μεγίστου νεὼ ἀπὸ τῶν ἀγοραίων καὶ τῆς βασιλείου αὐλῆς πεντακόσιοι.

(33 Anteforum erat locus CPli ante forum Constantini M., ut videtur; vid. Du Cange v. Φόρος, p. 1691.

τριάρχου μετὰ τῆς λιτῆς, τὸ μὲν πολίτευμα καὶ τὸ κοινὸν τοῦ κλήρου εἰσέρχεται διὰ τῆς δεξιᾶς πύλης τῶν βασιλικῶν πυλῶν, τὰ δὲ ὀρφανὰ καὶ οἱ μητροπολῖται καὶ οἱ ἐπίσκοποι διέρχονται ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως, προσκυνοῦντες αὐτὸν [8], καὶ εἰσέρχονται ἐν τῷ ναῷ διὰ τῶν βασιλικῶν πυλῶν. Καταλαβόντος δὲ τοῦ πατριάρχου ἀνίσταται ὁ βασιλεὺς, καὶ προσκυνήσαντες ἀλλήλους καὶ ἀσπασάμενοι ἀπέρχονται καὶ ἵστανταί ἔμπροσθεν τῶν βασιλικῶν πυλῶν· Καὶ ὁ μὲν πατριάρχης ἐκτελεῖ τὴν εὐχὴν τῆς εἰσόδου, ὁ δὲ βασιλεὺς, λαοὼν παρὰ τοῦ πραιποσίτου κηρούς, εὔχεται καὶ πάλιν ἐπιδίδωσιν αὐτοὺς τῷ πραιποσίτῳ, κἀκεῖνος τῷ τῆς καταστάσεως.

A surgit, et post mutuam adorationem et salutationem abeunt et ante regias portas consistunt: ubi patriarcha preces introitus recitat, imperator, cereis a præposito traditis, precatur, post eos rursus præposito, hic cerimonario, reddit.

Δ'. Τοῦ δὲ πατριάρχου τὴν εὐχὴν τελέσαντος, προσκυνεῖ ὁ βασιλεὺς τὸν τίμιον σταυρὸν καὶ τὸ ἄχραντον Εὐαγγέλιον, καὶ κρατήσαντες ἀλλήλων τὰς χεῖρας, διέρχονται μέσον τοῦ ναοῦ καὶ εἰσέρχονται ἐν τῇ σωλαίᾳ, καὶ ἀπέρχονται μέχρι τῶν ἁγίων θυρῶν. Ἅπτων δὲ κἀκεῖσε κηρούς καὶ εὐξάμενος, ἐπιδίδωσιν αὐτοὺς τῷ πραιποσίτῳ, καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ προσκυνήσας τὴν ἁγίαν τράπεζαν καὶ λαβὼν ἀποκόμβιον παρὰ τοῦ πραιποσίτου, τίθησιν αὐτὸ ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ, καὶ διὰ τῆς πλαγίας τοῦ ἀριστεροῦ μέρους ἐξελθὼν, εἰσέρχεται εἰς τὴν Ἁγίαν Σορὸν, καὶ στὰς ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν, ἅπτει κηρούς, καὶ εὐξάμενος εἰσέρχεται εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ προσκυνήσας τὴν ἁγίαν τράπεζαν, τίθησιν ἐπ' αὐτῇ ἀποκόμβιον, καὶ θυμιάσας αὐτὴν κυκλόθεν, ἐξέρχεται. Ὡσαύτως καὶ ἐν τῷ ἐξ ἀριστερᾶς ὄντι εὐκτηρίῳ εὐξάμενος, τίθησιν ἀποκόμβιον ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ, καὶ ἐξέρχεται καὶ ἀνέρχεται διὰ τῆς ξυλίνης σκάλας ἐν τοῖς κατηχουμενίοις, κἀκεῖσε τελεῖ τὴν θείαν λειτουργίαν. Καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς θείας κοινωνίας κατέρχονται δύο σιλεντιάριοι, καὶ προσκαλοῦνται [9] τὸν πατριάρχην, καὶ ἀνελθὼν δίδωσι σῷ βασιλεῖ τοῦ ἁγίου σώματος καὶ τοῦ τιμίου αἵματος. Καὶ κοινωνήσας ὁ βασιλεὺς εἰσέρχεται εἰς τὸ μητατώριον, καὶ λαβὼν νεῦμα ὁ τῆς καταστάσεως παρὰ τοῦ πραιποσίτου, προσκαλεῖται πάντας τοὺς τῆς συγκλήτου, καὶ κοινωνοῦσιν ἐκ τῶν τοῦ πατριάρχου χειρῶν. Καὶ εἶθ' οὕτως ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τοῦ μητατωρίου, καὶ προσκυνήσαντες ἀμφότεροι ἀλλήλους ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, ὁ μὲν πατριάρχης κατέρχεται ἐκτελέσαι τὴν θείαν λειτουργίαν, ὁ δε βασιλεὺς ὑπαλλάσσει σκαραμάγγιον χρυσόκλαβον καὶ σπαθίον σιάλιθον, ἠμφιεσμένον ἀπὸ μαργάρων, οἱ δὲ πατρίκιοι καὶ οἱ ἄρχοντες τοῦ κουβουκλείου σαγία ἀληθινά. Καὶ τῆς θείας λειτουργίας τελεσθείσης, ἀνέρχεται ὁ πατριάρχης, καὶ προσκυνήσαντες ἀλλήλους ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, ἐπιδίδωσι τῷ βασιλεῖ εὐλογίας, ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπιδίδωσιν αὐτῷ ἀποκόμβιον, ὁ δὲ πατριάρχης τῷ βασιλεῖ ἀλειπτά.

IV. Precibus a patriarcha, finitis, venerandam crucem et immaculatum Evangelium adorat, et prehensa patriarchæ manu, ambo per medium templum in soleam intrant et ad sacras januas discedunt. B Ubi postquam cum cereis ardentibus imperator precatus est, eos præposito reddit, et sacrarium petit ubi ad aram procumbens, allatum a præposito apocombium inibi reponit, perque sinistræ partis obliquitatem ad sanctum sepulcrum abit, et ad sacras januas constitutus et cum cereis accensis precatus, sacrarium intrat, sanctaque mensa adorata, apocombium in ea reponit, et postquam eam circulatim incensavit, discedit. Eodem ritu in oratorio ad sinistram precatus, apocombio in sacra mensa reposito, abit, perque ligneam scalam ad catechumena, sacram liturgiam hic quoque celebraturus, abit. Tempore divinæ communionis duo silentiarii ad patriarcham vocandum abeunt, qui ascendit et imperatori sanctum corpus et pretiosum sanguinem impertit. Post com- C munionem imperator metatorium intrat et cerimoniarius, signo a præposito accepto, omnes senatores vocat, qui e manibus patriarchæ communionem accipiunt. Sic metatorio imperator egreditur, et postquam ipse et patriarcha se invicem salutarunt, hic ad divinam liturgiam celebrandam descendit, imperator scaramangium aureis clavis induit ensemque gemmis et margaritis ornatum sumit; patricii vero et cubiculo præfecti saga purpurea gestant. Finita divina liturgia, patriarcha ascendit et post mutuam salutationem et adorationem imperatori benedictum panem, hic ipsi apocumbium, patriarcha imperatori unguenta tradit.

Ε'. Καὶ στεφθεὶς ὁ βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου, κατέρχεται διὰ τῆς ξυλίνης σκάλας τοῦ γυναικίτου τοῦ ἀριστεροῦ μέρους, καὶ κατελθὼν τὰ γραδήλια τῆς κόγχης ἐν τῷ διδασκαλείῳ, καὶ πρὸς τὴν ἐξάγουσαν ἐπὶ τὸν ἔμβολον πύλην ἐξελθὼν, ἱππεύει ἐκεῖσε, ὡσαύτως καὶ οἱ πραιπόσιτοι καὶ οἱ ὀστιάριοι καὶ οἱ λοιποὶ πάντες. Ὁ δὲ τῆς καταστάσεως, φορῶν σαγίον ἀληθινόν, δηριγεύει ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως πεζὸς, καὶ ἔμπροσθεν αὐτοῦ σιλεντιάριοι τέτταρες [10], φοροῦντες σαγία ἀληθινὰ, βαστάζοντες

D V. Imperator, a patriarcha coronatus, per ligneam scalam gynæcei sinistræ partis 99 perque gradus conchæ ad didascalium descendit, et ad portam in embolum seu porticum ducentem egressus, cum præpositis, ostiariis ac reliquis omnibus equum conscendit. Cerimoniarius, sago rubro indutus, ante imperatorem, ante cæremoniarium vero quatuor silentiarii, saga rubra virgasque aureas gemmis ornatas gestantes, procedunt. Imperatorem, in millium venientem, factio Veneta, acta sua pro more

VARIÆ LECTIONES.

[8] αὐτῷ cod. [9] προσκαλοῦνται R., πρόσκαλούν superscripto τ cod., προσκαλοῦντες ed. [10] τέτταρες R., ex sigla cod. δ., δύο ed.

recitans, excipit; tribunus ejus, a cerimoniario sustentatus, ad imperatorem abit, cui, pedes ejus osculatus, libellarium offert. Et postquam factionarii omnia pro more peregere, imperator paululum digreditur, quem transitoria Prasinorum factio excipit eadem, quæ Veneti, peragit, tribunus ejus libellum imperatori tradit, quem digressum postea in augustali Prasina factio excipit, et postquam eosdem ritus servavit, imperator ab ipsis abit, quem in chalce princeps Venetorum seu domesticus scholarum cum transitoria sua factione suscipit: quæ postquam et ipsa omnia perfecit, et organum, uti in reliquis tribus receptionibus, pulsatum fuit per cortinas discedit.

A βεργία χρυσᾶ διάλιθα. Καὶ καταλαβόντος τοῦ βασιλέως ἐν τῷ μιλίῳ, δέχονται αὐτὸν οἱ τοῦ μέρους τῶν Βενέτων, λέγοντες τὰ κατὰ συνήθειαν αὐτοῖς ἄκτα· ὁ δὲ δήμαρχος, κρατούμενος ὑπὸ τοῦ τῆς καταστάσεως, ἀπέρχεται πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ ἀσπασάμενος τοὺς πόδας αὐτοῦ, ἐπιδίδωσιν αὐτῷ λιβελλάριον. Καὶ τελέσαντος τοῦ μέρους τὰ κατὰ συνήθειαν, διέρχεται ὁ βασιλεὺς μικρὸν, καὶ δέχονται αὐτὸν οἱ τοῦ περατικοῦ δήμου τῶν Πρασίνων, καὶ αὐτοὶ τὰ ὅμοια τελέσαντές, ἐπιδιδόντος καὶ τοῦ δημοκράτου λιβελλάριον τῷ βασιλεῖ, διέρχεται, καὶ δέχονται αὐτὸν εἰς τὸν αὐγουστεία οἱ τοῦ μέρους τῶν Πρασίνων, καὶ αὐτῶν τὰ ὅμοια ποιησάντων, διέρχεται ἀπ' αὐτῶν ὁ βασιλεὺς, καὶ δέχεται αὐτὸν ἐν τῇ χαλκῇ ὁ δημοκράτης τῶν Βενέτων, ἤγουν ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν μετὰ τοῦ περατικοῦ αὐτοῦ δήμου. Τελέσαντες δὲ καὶ οὗτοι πάντα, αὐλοῦντος καὶ τοῦ ὀργάνου ὡς καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν τριῶν δοχῶν, διέρχεται διὰ τῶν κορτινῶν·

VI. Sciendum est, si domesticus scholarum imperatorem excipere debeat, omnes pedibus procedere, solum imperatorem equo vehi, et ab his omnibus stipatum, a chalce ad templum Domini procedere, ubi senatus ante tres consistorii portas, imperatori: « In multa bonaque tempora, » acclamans, patricii vero et strategi, fausta quævis apprecaturi, extra portam templi Domini exspectant. Imperatore portam ingresso, eam cubicularii custodiunt, et faustum ac diuturnum imperium ei apprecantur. Præpositus ab imperatoris capite coronam demit, qui templum Domini ingressus cumque cereis accensis precatus, eos præposito tradit perque porticus Domini triconchum intrat, deinde per porticus quadraginta sanctorum ad aureum triclinium abit, patricii vero et cæteri per januam ærarii lausiacum ingrediuntur. Tempore appropinquante, imperator procedit cumque proceribus, quos eo die invitari jusserit, pretiosæ mensæ suæ assidet. **100** Observandum vero est patricios et convivas omnes in mutatoriis sive tunicis ad epulas venire, cubiculo vero præfectos sagis rubris indutos. duplicem parastasimum eo die facere, seu bis solemni ritu imperatori astare. Præterea, si aer eo die turbidus est, per porticum ad senatum (hoc ædificii nomen est) in foro abeunt, et antimensium in senatu ponunt, cætera omnia, quæ hactenus ordine exposuimus, observantur, et imperator rursus per eamdem porticum perque lausum descendit, et sinistrorsum inclinans, ad Chalcopratia abit. Sciendum, hæc omnia observari, præterquam quod imperator nunc ad catechumena non abeat, sed in tropice Sancti Sepulcri stans, divinam liturgiam celebret, et in palatium ingressus sine mutatoriis, veste sua indutus, mensæ assideat: neque vero tunc cubiculum solemni ritu latus imperatoris cingit.

B ς'· Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι, ἡνίκα μέλλει δέξασθαι ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν τὸν βασιλέα, πεζεύουσιν ἅπαντες, καὶ μένει ἔφιππος μόνος [11] ὁ βασιλεὺς, καὶ ἀπὸ τῆς χαλκῆς, δορυφορούμενος ὑπὸ πάντων αὐτῶν, ἀπέρχεται μέχρι τοῦ Κυρίου, καὶ μένει ἐκεῖσε ἡ σύγκλητος ἔμπροσθεν τῶν τριῶν πυλῶν τοῦ κονσιστωρίου, ὑπερευχομένη τὸν βασιλέα· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους· » οἱ δὲ πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ μένουσιν ἔξω τῆς πύλης τοῦ Κυρίου, ὑπερευχόμενοι καὶ αὐτοὶ τὸν βασιλέα. Τοῦ δὲ βασιλέως εἰσελθόντος ἔνδον τῆς πύλης, ἀσφαλίζουσιν οἱ κουβικουλάριοι τὴν πύλην, ὑπερευχόμενοι καὶ αὐτοί· «Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. » Καὶ λαβὼν ὁ πραιπόσιτος τὸ στέμμα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ βασιλέως, εἰσέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ ναῷ τοῦ Κυρίου, C καὶ λαβὼν κηροὺς καὶ εὐξάμενος, ἐπιδίδωσιν αὐτοὺς τῷ πραιποσίτῳ, διέρχεται διὰ τῶν διαβατικῶν τοῦ Κυρίου, καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ τρικόγχῳ. Εἶθ' οὕτως διέρχεται τὰ διαβατικὰ τῶν ἁγίων μ', καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸν χρυσοτρίκλινον [12], οἱ δὲ πατρίκιοι καὶ οἱ λοιποὶ εἰσέρχονται διὰ τοῦ ὄντος εἰς τὸ ἰδικὸν μονοθύρου ἐν τῷ λαυσιακῷ. Καὶ τοῦ καιροῦ ἐγγίσαντος, ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς καὶ καθέζεται ἐπὶ τῆς τιμίας αὐτοῦ τραπέζης μετὰ τῶν ἀρχόντων, οὓς ἐκέλευσε τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ καλέσαι. Ἰστέον δὲ, ὅτι οἱ μὲν πατρίκιοι καὶ οἱ κληθέντες ἅπαντες ἠλλαγμένοι εἰσέρχονται εἰς τὸ κλητώριον ἄνευ χλανιδίων, οἱ δὲ τοῦ κουβουκλείου ἄρχοντες, φοροῦντες ἀληθινὰ σαγία, τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τελοῦσι διπλοῦν παραστάσιμον. Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι, εἰ μὲν τύχῃ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἀὴρ, διοδεύουσι διὰ τοῦ ἐμβόλου, καὶ ἀνέρχονται ἐν τῷ τοῦ D φόρου σινάτῳ, καὶ ἵσταται [13] ἀντιμίσιον ἀνὰ μεταξὺ τοῦ σινάτου, καὶ τελεῖ τὰ ἅπαντα [14] ἐκεῖσε, ὧν ἀκολούθως εἰρήκαμεν, καὶ πάλιν διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐμβόλου κατέρχεται καὶ τοῦ λαύσου, καὶ ἀριστερὸν ἐκκλίνας, ἀπέρχεται εἰς τὰ Χαλκοπράτεια. Ἰστέον, ὅτι ταῦτα πάντα τελεῖται, πλὴν ὁ βασιλεὺς οὐκ ἀνέρχεται νυνὶ ἐν τοῖς κατηχουμενίοις, ἀλλ' εἰς τὴν τροπικὴν ἑστὼς τῆς Ἁγίας Σοροῦ, ἐκεῖσε τελεῖ τὴν θείαν λειτουργίαν, καὶ πάλιν εἰς τὸ παλάτιον εἰσελθὼν, χωρὶς τῶν ἀλλαξίμων ἀπὸ ἱματίου (34) καθέζεται ἐπὶ τῆς [15] τραπέζης· ἀλλ' οὔτε δὲ τὸ κουβούκλειον παραστάσιμον ποιεῖ.

VARIÆ LECTIONES.

[11] μόνον ed. [12] τὸ χρυσοτρ. ed. [13] ἵστανται ed. [14] τελεῖται ἅπ. conj. R. [15] καὶ ἐπὶ τῆς τρ. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(34) Recurrit hæc dictio p. 106, significatque idem atque ἀπὸ [id est μετὰ vel διὰ] χιτῶνος, *in tunica*, quatenus opponitur chlamydi aut scaramangio, omnique vesti exteriori, mutatorio, ἀλλαξί-

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ παραμονῇ τῆς Βαϊοφόρου.

Τῷ Σαββάτῳ τοῦ Λαζάρου (35) δείλης ἀνοιγομένου τοῦ παλατίου, εἰσέρχεται πᾶσα ἡ σύγκλητος, μάγιστροι, ἀνθύπατοι, πατρίκιοι καὶ οἱ τοῦ κουβουκλείου ἀπὸ σκαραμαγγίων καὶ μόνον, ὁ δὲ βασιλεὺς ἵσταται ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου πρὸ τῆς χειμευτῆς εἰκόνος τῆς Θεοτόκου πρὸς τὴν ἐξάγουσαν θύραν εἰς τὸ ἡλιακόν. Καὶ τῶν συγκλητικῶν ἐξιόντων τὰς ἀργυρᾶς ἀνατολικὰς πύλας, σημαίνει ἡ Ἐκκλησία (36).

CAPUT XXXI.

Observanda in vigilia Palmarum.

In Sabbato Lazari palatio vesperi aperto omnis senatus, magistri, proconsules, patricii et cubicularii tantum in scaramangiis intrant, imperator in templo Sancti Demetrii coram fusa imagine Deiparæ ad portam in solarium ducentem subsistit. Senatu per portas argenteas orientales egresso, Ecclesiam signum dat, et intrant senatores ordine, unus post alterum, in templum Sancti Demetrii, et sin-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

ματι. Propterea dicit noster χωρὶς τῶν ἀλλαξιμων.

(35) Lazari Sabbatum, seu dies Sabbati ille, quo memoria Lazari celebratur, præcedit immediate Dominicam Palmarum; vid Fabric. Bibl. Gr. t. XII, 282. Codin. offic. p. 99. Du Cange ad Zonar. p. 96.

(36) Sed quomodo id factum? Campanisne, an illis lignis, quæ hodiedum adhuc in Ecclesia Græca usui sunt, σήμαντρα appellata, tabulæ ligneæ longæ, sed parum latæ, ῥόπτρῳ, seu baculo ferreo, vel martello instructæ, quo percusso sonum edunt, quem moderari norunt Græci, ad quem fideles in ecclesiam convocantur, vid. Du Cange v. Σημεῖον. Procul dubio factum id fuit non campanis, quamvis Du Cange demonstraverit Gl. Gr. p. 774, sæculo Constantini Monomachi, hoc est undecimo, eas in usu apud Græcos fuisse; et quamvis apud Latinos eædem jam sæculo Justiniani M. in usu essent; qua de re verbulum unum alterumve deinceps addam: sed illis, quæ dixi, lignis, quod liquet e Nostri pag. 194; Τοῦ ξύλου σημαίνοντος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας. Liber miraculorum S. Anastasii Martyris: τοῦ ἱεροῦ ξύλου σημήναντος συναθροίσθησαν ἐν τῷ πανσέπτῳ ναῷ. Non igitur, ut nos campanas, ita Græci sua σήμαντρα ad significandas horas, quas sic more nostro appellamus, id est ad dividendum diem noctemque in viginti quatuor æquales particulas et temporum spatia, sed ad significandas τὰς ὥρας, hoc est, καιροὺς εὐθέτους καὶ κυρίους τῶν εὐχῶν, horas, tempora statuta precum, pulsabant. Sæculo jam septimo illum morem conciendi fidelem plebem in sacram concionem percusso ligno obtinuisse in Ecclesia Græca orientalique apparet e Geriro, poeta Arabe, qui in Syria vixit, et sub illo Masalma floruit, eumque et ejus gentiles, itemque illum Χαγάγον laudavit carminibus, quorum apud Theoph. in rebus Constant. Pogonati sæpius fit mentio. Poeta ille alteri cuidam poetæ Arabi Christiano, Achthalo dicto, infensissimus, quando ipsum carminibus insectatur, quod sæpissime facit, strepitum Nakusorum ipsi exprobrat. *Nukus* nempe Arabes appellant illud a nobis supra descriptum Græcorum sacrum lignum, σήμαντρον. Ita dicit e. c.: *Expergefacit me cantus gallorum et pulsatio nacusorum.* De illo Abu Ejubo, sancto Muhammedano, regni Turcici patrono tutelari, ad cujus sepulcrum novi Soltbani processiones solemnes faciunt. et cingulum sibi accingunt, quæ ipsorum est inauguratio regia, de illo itaque narrat Elmacimus p. 48, eum durante illa urbis CPtanæ sub Constantino Pogonato diuturna obsidione, de qua Theophanes p. 294 narrat, vita excessisse et sub mœnibus CPleos sepultum fuisse, velut pignus et certam fiduciam, illud solum, in quo illustrem aliquem suum ducem Arabes humassent, sui juris aliquando fore. Et cum Græci, excursione ex urbe facta, eruere defuncti ossa minarentur, contraminatum fuisse Iezidum, ducem exercitus his verbis: *Per Deum immortalem, si cruatur, non sinemus ullum nakus,* [σήμαντρον, non *campanam*, ut Erpenius vertit,] *pulsari per omnem Arabum ditionem, quandiu nos quidem ei dominabimur;* CPtanos bis minis territos abstitisse ab ossibus sepulti turbandis. E Tebrizio ad Hamasam porro intelligimus, ipsum Muhammedem, qui instituta quam plurima a Christianis Syris et Arabicis assumpsit, prius nacuso fuisse usum, donec videns suis morem Christianum ex odio religionis displicere, præcones illos institueret, qui clara voce precum tempora e turribus significarent. Fuit igitur ille mos jam ante Muhammedem; quod etiam e superius citato auctore de miraculis S. Anastasii constaret, si spurius non esset. Sed habueruntne Latini quoque talia ligna significatoria? Habuerunt omnino. Quod non tantum e verbis anonymi colligi potest, auctoris regulæ Magistri, quem Mabillonius ante sæculum VIII floruisse vult, apud quem hæc leguntur, c. 541: *Cum advenisse divinum horam* [id est tempus precum aut in ecclesiam conveniendi], *percussus in oratorio index monstraverit*; item cap. 951: *Cum ad opus divinum oratori index sonaverit;* sed etiam luculentius certiusque (possunt enim illa superiora de campanis quoque accipi), luculentius, inquam, id colligitur ex illis, quæ Muratorius diss. XXXIII Antiqu. Ital. habet, quæ agit de origine et etymologia vocum Ital. sub v. *Tempella.* Verba ejus sunt: *Tabula lignea, in cujus media superficie mobilia duo vel plura velutimanubria e ferro utrinque infixa sunt, a monachis appellabatur et adhuc vocatur tempella. Tabula hæc noctu manibus agitata monachos excitabat, ut ad chorum accederent Quare facile intelligimus ideo crepitaculo ejusmodi inditum nomen tempella, quod tempus indiceret a lectulo consurgendi.* Egregie conveniunt hæc loco Arabici poetæ supra laudato, ubi scholiastes addit: *Contingit pulsatio nacusorum sub auroram*; item alteri poetæ alicujus in Hamasah extrema: *Strepitus nacusorum sub auroram excitat me; imo vero galli sunt, qui desiderium amorum meorum mihi excitant.* Ipsa vero etymologia non satisfacit; potius putem esse a τύμπανον repetendum vocabulum. Τύμπανον est omne τυπτόμενον, percussile, tusile. De his *tempellis* an de campanis accipi debeat locus Chronici Casinensis, I, 32: *Universis reboantibus signis procedebant solemniter,* in dubio relinquo; videntur tamen campanæ potius respici, quas *signa* fuisse dictas Angelus a Nuce ad illum locum et Du Cange Gloss. Lat. h. v. docent, item v. *Campanas baptizari* et v. *Circuli signorum, seu campanarum.* E Prisciani l. VI patet, si locus ille et scholiastæ interpretatio bene habet, campanas sub Justiniano jam in usu fuisse, cui grammaticus ille æqualis fuit. *Claxendix est concha, qua tegitur signum.* Scholiasta *signum* hic idem esse atque *tubam*, ecclesiæ nempe, hoc est campanam, vult, cujus interpretationem Du Cange v. *Claxendix* dedit. Sed potest quoque *signum* idem atque *vexillum*, item *statua* esse, et statuas sub uraniscis fuisse poni solitas, ne

guli ab imperatore ramum unum cum palmæ foliis, sampsucho aliisque odoris floribus, quos tunc tempus fert, accipiunt. Magistri præterea et præpositi singuli magnam argenteam crucem, officiales et cæteri omnes parvam argenteam, proconsules et patricii singuli magnam argenteam crucem accipiunt: si vero cruciculæ argenteæ abundant, etiam prothospathariis ennuchis distribuuntur. Per alteram portam Sancti Demetrii in templum Sanctissimæ Deiparæ Phari omnibus ingressis, statim lucernarium inchoatur, quo finito, hymnum: **101** « Sub terra tecum sepulti, « unam partem cubiculum, alteram clerici imperatoris canunt. Præpositi vero palmæ ramos majores sumunt suisque manibus cubiculo distribuunt, et lucernario ab Ecclesia finito, omnes per eburneam portam egrediuntur.

A καὶ εἰσέρχονται οἱ τῆς συγκλήτου στιχηδὸν, εἷς καθ' εἷς, εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, καὶ λαμβάνουσιν ἐκ χειρὸς τοῦ βασιλέως (37) ἀνὰ βαΐου ἑνὸς (38), ἔχοντος φοινικόφυλλα καὶ σάμψυχα (39) καὶ ἑτερά εὐώδη ἄνθη, οἷα ὁ τότε παρέχει καιρός. Καὶ οἱ μὲν μάγιστροι καὶ πραιπόσιτοι ἀνὰ ἑνὸς ἀργυροῦ σταυροῦ μεγάλου, οἱ δὲ ὀφφικιάλιοι καὶ οἱ λοιποὶ πάντες ἀεὰ ἑνὸς ἀργυροῦ σταυροῦ μικροῦ, οἱ δὲ ἀνθύπατοι καὶ πατρίκιοι ἀνὰ ἑνὸς ἀργυροῦ σταυροῦ μεγάλου· εἰ δὲ εἰσι κατὰ περισσείαν (40) σταυρία ἀργυρᾶ μικρὰ, δίδοται καὶ τοῖς πρωτοσπαθαρίοις εὐνούχοις. Καὶ διὰ τῆς ἑτέρας πύλης τοῦ Ἁγίου Δημητρίου εἰσέρχονται εἰς τὸν ναὸν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου, καὶ εὐθέως ἄρχεται τὸ λυχνικὸν, καὶ εἰς τὴν ἀπόλυσιν τοῦ λυχνικοῦ ψάλλουσιν. B « Ὑπὸ ἔρην συνταφέντες (41) σοι· » μίαν τὸ κουβούκλειον καὶ μίαν οἱ βασιλικοὶ κληρικοί. Οἱ δὲ πραιπόσιτοι λαμβάνουσι φοίνικας μεγάλας, καὶ ἐξ ἰδίων χειρῶν διανέμουσι τὸ κουβούκλειον, καὶ τῆς Ἐκκλησίας τὸ λυχνικὸν τελεσάσης, ἐξέρχονται ἅπαντες διὰ τῆς ἐλεφαντίνης (42).

CAPUT XXII.

Observanda in festo et processione Palmarum.

I. Omnes per hippodromum ad palatium eunt, quo a papia aperto, præpositi, patricii et cubicularii, tunicis albis induti, intrant. Inde ad Justinianeum

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ ἑορτῇ καὶ προελεύσει τῶν Βαΐων.

Α'. Προέρχονται πάντες ἐν τῷ παλατίῳ διὰ τοῦ ἱπποδρόμου, καὶ ἀνοίξαντος τοῦ παπίου, εἰσέρχονται οἱ πραιπόσιτοι, ἠλλαγμένοι ἀπὸ λευκῶν χλανιδίων,

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

corvi earum capita concacarent, ut est in Priapeiis, res nota est, demonstravitque Scaliger ad Catalecta, ab illis meniscis morem venisse sanctorum statuis et imaginibus pictis orbem radiantem apponendi, aut capitellum. Sæculo nono campanas in Ecclesia Latina in usu fuisse, patet e Du Cange v. *Nolarium*. Imo his ipsis diebus, quibus hæc exaro. legi in schedis publicis, rerum novarum casus significantibus, in Austria reparatam esse campanam. sæculo VII, jam fusam et in ecclesiæ usus adhibitam, quæ jam ætatem mille annorum excedat, et credatur adhuc sexcentum annos ferre posse.

(37) Mirum hoc, patricios e manu imperatoris palmas accipere, non a patriarcha aut episcopo quodam. Certe clerici in Ecclesia Latina palmas distribuendi jus sibi vindicabant, et pontifices Romani aliique primates episcopi imperatoribus Occidentis sacras palmas mittebant. Landulph. Jun, in Histor. Mediolan. l. 37: *Mediolanensis archiepiscopus prout moris et legis consuetudo exigit, pro rege Henrico oravit, et ei ramos palmarum in Germaniam misit;* ubi vid. Saxius in notis. Nisi forte imperator CPtanus prius ramos a patriarcha consecratos accepit, quod deinde inter suos distribuit. Sed hodie quidem obtinet mos in Eccelesia Græca, teste Gerlachio p. 469, ut ramos olearum, myrti et palmarum Sabbato Lazari in ecclesiam deferant, ubi consecrantur, die autem ipso Palmarum a patriarcha aut e vicarii manibus recipiant.

(38) Quia imperatores solebant die Palmarum proceribus et domesticis suis una cum palmarum ramis alia quoque munuscula dare, factum ex eo fuit, ut donum omne βαΐον, *palma*, appellaretur (nisi de palma Circensi repetere malis): vid. Du Cange Gl. Gr. h. v. et Luitprand. Hist. VI, 5., cujus capitis hæc est inscriptio: *de erogatione numismatum et aliorum donorum pro veteri imperatorum Græcorum more ante diem Palmarum in magistratus et clientes imperatorios.* De more in festis diebus fasciculos florum, distribuendi v. ad p. 66. Est igitur βαΐν hic loci fasciculus florum, *un bouquet.*

C (39) Sampsuchum alias quoque amaracus et majorana, quod postremum nomen notius est, appellatur. Revocat hoc nomen mihi in memoriam elegantissimum epigramma Græcum, quod e Maffeo reddidit Muratorius t. I Inscription. p. 140:

Ἄνθεα πολλὰ γένοιτο νεοδμήτῳ ἐπὶ τύμβῳ,
Μὴ βάτος αὐχμηρὴ, μὴ κακὸν αἰγίπυρον·
Ἀλλ' ἴα καὶ σάμψουχα καὶ ὑδατίνη νάρκισσος,
Οὐείβιε, καὶ περὶ σοῦ πάντα γένοιτο ῥόδα.

Plurimus hunc tumulum flos ambiat, atque [facessant
Hinc rubi horrentes, ægipyrusque mala,
At violæ huc coeant, et amaracus et narcissus,
Omnia circa te, Vibie, sunto rosæ.

(40) *In abundantia sunt*, id est, abundant. Amata Nostro dictio recurrit sæpius. Alii ἐκ περισσοῦ dicunt. Mauricius Strateg. XII, 6. σαγίττας καὶ τόξα ἐκ περισσοῦ.

(41) Ed. Ψάλλουσιν ὑπὸ ἔρην συνταφέντες σοί. Mss. sic distinguunt: ψάλλουσιν ὑπὸ ἔρην· συνταφ... Quarum distinguendi rationum utra sit D melior, facile constaret, si de significatione aut probitate vocis ερην liqueret. Leichianæ interpretationi obstare videtur vocis ἔρη pro *terra* usus rarior et tantum poeticus. Sunt quidem, fateor, quod ex hoc nostro cerimoniali colligitur, nonnulla Græcæ plebi trita, haud alibi penes veterum nisi solos poetas obvia. Cogitavi tamen aliquando, esseine ερην compendium scribendi pro ἑσπέρην. Cui conjecturæ obmoveri non debet hoc, quod non ἑσπέρην, sed ἑσπέραν debuisset dici. Eadem enim culpa possit alteri quoque lectioni aspergi. Sed amant novi Græci Ionismum, in hac terminatione vocum in ρα exeuntium, quem passim apud Nicetam Choniatem et alios animadverti.

(42) Ἐλεφαντίνης. Nempe θύρας vel πύλης. Carceri palatino id nomen erat. Vid. Du Cange ad Alexiad. p. 413. Nisi potius ibi mansio fuerit cubiculariorum et vestiarium regium, quod colligo ex pag. 248.

ὁμοίως καὶ οἱ πατρίκιοι καὶ τὸ κουβούκλειον. Καὶ εἰσελθόντων αὐτῶν γίνεται ἡ προέλευσις ἐν τῷ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνῳ, καὶ εἰσελθὼν ὁ ὀρφανοτρόφος ἐν τῇ προελεύσει, ἐπιδίδωσι τὰ σύμβολα (43) τοῖς ἐξ ἔθους λαμβάνουσι καὶ ἐξέρχεται. Εἶθ' οὕτως εἰσέρχονται οἱ δήμαρχοι καὶ ἐπιδιδοῦσι τοὺς προῤῥηθέντας πάντας, μαγίστρους, πραιποσίτους καὶ πατρικίους καὶ λοιποὺς τοὺς τιμίους σταυρούς, ὁποίους ἡ τῆς ἑορτῆς τάξις ἀπαιτεῖ. Καταλαβούσης δὲ τῆς ὥρας, ὑπαλλάσσει ὁ βασιλεὺς διβητήσιον καὶ χλανίδα, καὶ καθέζεται ἐπὶ τοῦ σένζου εἰς τὸ χρυσοτρίκλινον, οἱ δὲ τοῦ κουβουκλείου ἅπαντες ἵστανται ἔνθεν κἀκεῖσε, ὡς εἴθισται αὐτοῖς. Καὶ λαβὼν νεῦμα [ὁ] ὀστιάριος ἀπὸ κελεύσεως παρὰ τοῦ πραιποσίτου, ἐξέρχεται, κρατῶν βεργίον χρυσοῦν διάλιθον, καὶ εἰσάγει βῆλον α', τὸν ὀρφανοτρόφον, κομίζοντα τῷ βασιλεῖ τὸ τῆς πίστεως σύμβολον, καὶ εἰσελθὼν προσκυνεῖ τὸν βασιλέα, μὴ τελέως πίπτων κάτω, ἀνθ' ὧν (44) βαστάζει τὰ σύμβολα. Τοῦ δὲ συρτοῦ βήλου συρομένου καὶ τοῦ ὀρφανοτρόφου ἐμφανιζομένου τῷ βασιλεῖ, ἀνίσταται (45) ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ θρόνου, ἐκδεχόμενος δέξασθαι τὸ τῆς πίστεως σύμβολον, καὶ τοῦτο δεξάμενος καὶ ἀσπασάμενος, ἐπιδίδωσι τῷ πραιποσίτῳ, καὶ τελέσας (46) τὰς ἐξ ἔθους τρεῖς προσκυνήσεις, ἐπιδίδωσι τῷ βασιλεῖ τὰ σύμβολα, ἀσπαζόμενος τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ ἀπελθὼν ὀπισθοφανῶς, ἵσταται ἐν τῷ μέσῳ, καὶ προσκυνήσας τὸν βασιλέα, πίπτει κάτω, καὶ ὑπερευξάμενος αὐτόν, ἐξέρχεται.

A triclinium processio fit, quo orphanotrophus quoque cum solemni pompa venit, et symbolis omnibus iis, quibus hæc distribui solent, divisis, rursus discedit. Post eum tribuni factionum seu demarchi intrant, et dictis omnibus, magistris, præpositis, cæteris, tot venerandas cruces, quot ordo festi requirit, distribuunt. Tempore autem veniente, imperator dibetesio et tunica sua indutus, in throno chrysotriclinii sedet, a cubiculariis, ut mos est, circumdatus. Tunc ostiarius a mandato, signo a præposito dato, egreditur, et virgam auream lapidibus pretiosis ornatam tenens, velum primum, orphanotrophum, symbolum fidei imperatori offerentem, adducit: is imperatorem, non prono tamen in terram corpore, quia symbola gestat, adorat. Reducto B autem, quod suspensum est, velo, dum orphanotrophus comparet, imperator a throno surgit, intemeratæ sanctæque fidei symbolum excepturus, quod postquam accepit et osculatus est, id præposito tradit: ille post ternam adorationem symbola imperatori reddit, manum ejus osculatur, et, versa semper ad eum facie, discedens, in medio subsistit, imperatorem prono in terram vultu adorat, faustaque omnia ipsi apprecatus, discedit.

Β'. Εἶθ' οὕτως λαμβάνει νεῦμα ὁ ὀστιάριος καὶ εἰσάγει βῆλον β', τὸν σακελλάριον τῆς Ἁγίας Σοφίας, προσφέροντα τῷ βασιλεῖ σταυρούς, ἐπικειμένους τῷ ἀριστερῷ αὐτοῦ ὤμῳ, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ χειρὶ κρατοῦντα σταυρὸν ἕνα, καὶ εἰσελθὼν προσκυνεῖ καὶ αὐτὸς τρίτον, ὡς ἡ τάξις ἔχει, καὶ ἐπιδίδωσιν ἐν πρώτοις τῷ βασιλεῖ τὸν σταυρόν, ὃν κατέχει ἐν τῇ δεξιᾷ χειρί, ἀσπαζόμενος τὴν χεῖρα αὐτοῦ. Ὁ δὲ βασιλεὺς δεξάμενος τὸν σταυρόν, ἀσπάζεται αὐτόν, καὶ ἐπιδίδωσιν αὐτὸν τῷ πραιποσίτῳ, καὶ εἶθ' οὕτως ἐπιδίδωσι τῷ βασιλεῖ καὶ τοὺς λοιποὺς σταυρούς, καὶ δεξάμενος αὐτοὺς ἀσπάζεται, καὶ ἐπιδίδωσι καὶ αὐτοὺς τῷ πραιποσίτῳ. Καὶ ἀπελθὼν ὁ αὐτὸς σακελλάριος ἵσταται ἐν τῷ μέσῳ, καὶ πεσὼν κάτω προσκυνεῖ τὸν βασιλέα, καὶ ὑπερευξάμενος αὐτόν, ἐξέρχεται· τοῦτο δὲ ποιοῦσι καὶ οἱ λοιποὶ ἅπαντες, εἰσερχόμενοι μετὰ σταυροῦ καθ' ἕνα [16] ἕκαστον βῆλον. Καὶ ἐξελθὼν πάλιν ὁ ὀστιάριος, εἰσάγει ἀπὸ κελεύσεως βῆλον γ', τὸν σκευοφύλακα τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῶν Βλαχερνῶν μετὰ

II. Rursus signo accepto, ostiarium velum secundum, sacellarium Sanctæ Sophiæ, imperatori cruces, C sinistro humero impositas, oblaturum, **102** dextra autem crucem aliam gestantem, adducit, qui ingressus eum, uti consuetudine receptum est, ter adorat, et cruce, quam dextra manu portat, primum imperatori tradita, ejus manum osculatur. Imperator crucem osculatur eamque præposito dat, ille tunc et reliquas cruces imperatori offert, qui eas osculatus, præposito tradit. Sacellarius discedens in medio subsistit, et procumbens, imperatorem adorat, eique felicia apprecatus, abit: hoc idem reliqui, cum cruce in unoquoque velo ingressi, faciunt. Ostiarius a mandato rursus egressus, velum tertium, custodem vasorum Sacrosanctæ Deiparæ in Blachernis cum chartulario sancti sepulcri; quartum, hospitalarem Theophili; quintum, principes factionum; sextum, hospitalarem Samsonis; septimum, hospitalarem Eubuli; octavum, D

VARIÆ LECTIONES.

[16] κατ' ἕνα ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(43) Enuntiavit in plurali, quia plura ejusdem formulæ, Symboli fidei Nicæni puta, exempla erant. Quinam autem fuerint οἱ ἐξ ἔθους λαμβάνοντες τὰ σύμβολα, illi, qui e veteri instituto Symboli Nicæni exemplaria acciperent ab orphanotropheorum inspectore sibi tradita, mihi non constat, neque memini quidquam alibi de hoc more exemplaria manu exarata symbolorum fidei distribuendi legere.

(44) *Propterea quod.* In Anthologia inedita Carm. 649, quod etiam ex Grutero apud Fleedwodum in Sylloge inscriptionum et Muratorium legitur:

Ἀνθ' ὧν δὲ χρονίσας ἑφεστήσιον οὐχ ἀπέδωκε, etc.
Ἀλγήσας φρεσὶ πολλά...

De more diebus Dominicis aut festis majoribus, item si quis sacrum quid corpore ferret, coram superiore non procidendi, egi ad pag. 240, ubi locum hunc exposui.

(45) Honoris significandi causa, quem symbolo fidei exhibeat, cum alias neque procerum, neque principum, neque legatorum exterorum cuiquam assurgeret imperator...

(46) Redit ad orphanotrophum. Postquam dixisset auctor, quæ imperator faceret accepto symbolo fidei, subjicit quæ orphanotrophus faciat illud tradendo. Similis constructio est pag. 102, ubi ἐπιδίδωσι pariter non ad præpositum, sed ad sacellarium pertinet.

hospitalarem Irenes; nonum, hospitalarem Narsetis decimum, hospitalarem Sanctæ Irenes; undecimum velum, senatores urbis, adducit. Hi omnes, cum crucibus ingressi, ea quæ supra observavimus peragunt.

A τοῦ χαρτουλαρίου τῆς Ἁγίας Σοροῦ· βῆλον δ', τὸν ξενοδόχον (47) τῶν Θεοφίλου· βῆλον ε', τοὺς δημοκράτας τῶν περατικῶν δήμων· βῆλον ς', τὸν ξενοδόχον τῶν Σαμψῶν· βῆλον ζ', τὸν ξενοδόχον τῶν Εὐβούλου· βῆλον η', τὸν ξενοδόχον τῶν Εἰρήνης· βῆλον θ', τὸν ξενοδόχον τῶν Ναρσοῦ· βῆλον ι', τὸν ξενοδόχον τῶν τῆς Ἁγίας Εἰρήνης· βῆλον ια', τοὺς δημάρχους τῆς πολιτικῆς. Ἅπαντες δὲ οὗτοι εἰσερχόμενοι, βαστάζοντες σταυρούς, τελοῦσιν ἅπαντα, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται.

III. Quo facto, imperator præpositum, hic cerimoniarium jubet, ut, pro more accedentes crucesque ex imperatoris manibus sumpturos suo ordine collocet, ut singuli secundum ordinem ac dignitatem suam ingrediantur. Sic, si adsunt, patricii, strategi, cubiculo præfecti, domestici, primis officiis admoti et vicarii, singuli pro more, in unoquoque velo ad imperatorem intrant. Postquam vero in terram procumbentes eum adorarunt, singulis crucem donat, hi felicia imperatori apprecati, abeunt. Sic quoque processus in lausiaco a mandato instituitur, omnesque per monothyram, quæ ad ærarium privatum in phiala secreta triconchi ducit, cereos processionales gestantes, procedunt, imperator chrysotriclinium petit, sacerdotes, crucem ecclesiæ præferentes, e templo Phari prodeunt, et interea troparium processionis: « Communem resurrectionem, » exordiuntur. Imperator, cubiculariis comitantibus, processionem sequitur et hemicyclum phialæ triconchi petit, ubi patricii, senatus omnisque pompa eum excipit: unde ad daphnem pergens, **103** templum Sanctæ Deiparæ ingreditur, cumque cereis accensis precatus, extensam ibi canit, ad cruces accedit, precatusque per triclinium augustalis templum Sancti primi martyris Stephani intrat, et precatus extensam ibi canit, mox ab iisdem stipatus, per augustale et triconchi apsidem transit in cujus apside triconchi imperatoris ministri, fausta domino apprecaturi, adsunt.

Γ'. Εἶθ' οὕτως κελεύει ὁ βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ κἀκεῖνος τῷ τῆς καταστάσεως, ὅπως τοὺς ἐξ ἔθους εἰσερχομένους καὶ λαμβάνοντας σταυροὺς ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ βασιλέως διευθετήσῃ [17], ὅπως ἕκαστος αὐτῶν κατὰ τὴν αὐτοῦ τάξιν καὶ τιμὴν εἰσέλθωσι. Καὶ εἰσέρχονται πατρίκιοι, εἰ τύχωσι, καὶ στρατηγοὶ καὶ οἱ ἄρχοντες τοῦ κουβουκλείου, δομέστικοί τε καὶ οἱ τὰ πρῶτα ὀφφίκια κατέχοντες καὶ τοποτηρηταί, οἱ συνήθως εἰσερχόμενοι πάντες ἐν ἑνὶ βήλῳ στιχηδόν. B Πεσόντων δὲ καὶ προσκυνησάντων τὸν βασιλέα, ἐπιδίδωσιν ἑνὶ ἑκάστῳ ὁ βασιλεὺς ἀνὰ σταυρὸν ἕνα (48), καὶ ὑπερευξάμενοι τὸν βασιλέα, ἐξέρχονται, καὶ εἶθ' οὕτως δίδοται ἀπὸ κελεύσεως μεταστάσιμον ἐν τῷ λαυσιακῷ. Καὶ ἀπέρχονται ἅπαντες διὰ τοῦ μονοθύρου τοῦ ὄντος ἐπὶ τὸν [18] εἰδικὸν ἐν τῇ μυστικῇ φιάλῃ τοῦ τρικόγχου, βαστάζοντες ἅπαντες αὐτῶν κηρία τῆς λιτῆς, ὁ δὲ βασιλεὺς ἐξέρχεται ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ, ἐξέρχονται δὲ καὶ οἱ ἱερεῖς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Φάρου, βαστάζοντες τὸν σταυρὸν τῆς ἐκκλησίας, καὶ παρ' αὐτὰ ἄρχονται τὸ τροπάριον τῆς λιτῆς, « Τὴν κοινὴν ἀνάστασιν. » Καὶ δηριγευόμενος ὁ βασιλεὺς ὑπὸ τῶν τοῦ κουβουκλείου ἁπάντων, διέρχεται ὄπισθεν τῆς λιτῆς καὶ ἐξέρχεται ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ φιάλης τοῦ τρικόγχου, καὶ δέχονται C αὐτὸν ἐκεῖσε πατρίκιοι καὶ σύγκλητος καὶ πᾶσα ἡ προέλευσις, κἀκεῖθεν ἀπέρχεται λιτανεύων ἐν τῇ δάφνῃ, καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸν ναὸν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, καὶ ἅψας κηροὺς καὶ εὐξάμενος, τελεῖ ἐκεῖσε τὴν ἐκτενῆ, καὶ ἀπέρχεται εἰς τοὺς σταυρούς, καὶ εὐξάμενος διέρχεται διὰ τοῦ τρικλίνου τοῦ αὐγουστέως, καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου πρωτομάρτυρος Στεφάνου, κἀκεῖ εὐξάμενος τελεῖ ἐκεῖσε τὴν ἐκτενῆ, καὶ δηριγευόμενος δι' αὐτῶν, διέρχεται διὰ τοῦ αὐγουστέως καὶ τῆς ἀψῖδος τοῦ τρικόγχου, καὶ μένουσιν οἱ βασιλικοὶ ἐν τῇ αὐτῇ ἀψῖδι τοῦ τρικόγχου. ὑπερευχόμενοι τὸν βασιλέα.

IV. Is porro a præfectis cubiculi, patriciis, protospathariis et senatu, spatharocandidatis, manclavitis et cæteris domesticis cinctus, per januam ad fiscum privatum ducentem transit perque scalas lausiaci descendit. Ad senatus, spatharocanditati, manclavitæ cæterique domestici utrinque in lausiaco subsistunt, imperatori acclamantes, qui a præsentibus stipatus, tripetonem, ubi protospatharii, fausta ei apprecantes, adsunt, ingreditur. Deinde cum cubiculariis et patriciis chrysotriclinium petit, et abiens, in dextro latere ejus prope et quasi ad cameram in cubiculum ducentem subsistit, patricii

Δ'. Ὁ δὲ βασιλεὺς δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, πατρικίων τε καὶ πρωτοσπαθαρίων καὶ τῆς συγκλήτου, σπαθαροκανδιδάτων τε καὶ ἐπὶ τοῦ μαγλαβίου καὶ λοιπῶν οἰκειακῶν, διέρχεται διὰ τοῦ μονοθύρου τοῦ ἐπὶ τὸν [19] εἰδικόν, καὶ κατέρχεται τὰ βαθμίδια τοῦ λαυσιακοῦ. Οἱ δὲ D τῆς συγκλήτου, σπαθαροκανδιδάτοι καὶ οἱ τοῦ μαγλαβίου καὶ λοιποὶ οἰκειακοὶ μένουσιν ἐν τῷ λαυσιακῷ ἔνθεν κἀκεῖσε, ὑπερευχόμενοι τὸν βασιλέα. καὶ δηριγευόμενος ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε, εἰσέρχεται ἐν τῷ τριπέτωνι, καὶ μένουσιν ἐκεῖσε οἱ πρωτοσπαθάριοι ὑπερευχόμενοι τὸν βασιλέα. Ὁ δὲ

VARIÆ LECTIONES.

[17] διευθετίσῃ ed. [18] ἐπὶ τὸ ed. [19] ἐπὶ τὸ ed.

JOAN. JAC. REISKII. COMMENTARIUS.

(47) Xenodochia et xenones erant hospitia pro vetulis infirmis ægris corporibus, quos xenodochi recipiebant, curabant, alebant, vestiebant, humabant, ut patet ex Theophan. p. 157, et Asseman. t. I, Bibl. Orient. p. 271. Videntur parabolanis successisse, de quibus vid. Harenbergii diss. Miscell. Lips. t. VII, parte 4.

(48) Ita quoque codex, et proba est atque antiqua ea forma. Solet tamen Noster multo frequentius illa altera uti ἀνὰ ἑνὸς σταυροῦ.

βασιλεὺς εἰσέρχεται μετὰ τοῦ κουβουκλείου καὶ πατρικίων ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ, καὶ ἀπελθὼν ὁ βασιλεὺς ἵσταται ἐν τῷ δεξιῷ μέρει τοῦ χρυσοτρικλίνου πλησίον ὡς πρὸς τὴν καμάραν τὴν εἰσάγουσαν πρὸς τὸν κοιτῶνα, οἱ δὲ πατρίκιοι ἵστανται ἐν τῷ ἀριστερῷ μέρει τοῦ αὐτοῦ χρυσοτρικλίνου, καὶ ἵστανται ἔμπροσθεν τοῦ σένζου, βαστάζοντες τά τε λιτανίκια αὐτῶν κηρία καὶ τοὺς σταυρούς οἱ δὲ ἱερεῖς ἀνέρχονται μέσον διὰ τοῦ χρυσοτρικλίνου, καὶ ἵστανται πλησίον τοῦ σένζου. Ὁ δὲ διάκονος τίθησι τὸ Εὐαγγέλιον ἐν τῷ βασιλικῷ θρόνῳ, καὶ γίνεται ἡ συνήθης ἐκτενή, καὶ ἀπέρχεται ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ κουβουκλείου καὶ τῶν ἱερέων εἰς τὸν ναὸν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐν τῷ Φάρῳ, οἱ δὲ πατρίκιοι ὑπερευξάμενοι τὸν βασιλέα ἐξέρχονται. Καὶ εἶθ' οὕτως, εἰ κελεύει ὁ βασιλεύς, προσκαλοῦνται τοὺς πατρικίους, καὶ συλλειτουργοῦσι τῷ βασιλεῖ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἢ καὶ οὐχί, λειτουργοῦσιν ἔξω εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον τοῦ ἱπποδρόμου. Στοιχηθέντος δὲ τοῦ κλητωρίου, γίνονται μίνσαι, καὶ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς θείας λειτουργίας ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς καὶ καθέζεται ἐπὶ τῆς τιμίας αὐτοῦ τραπέζης ἐν τῷ Ἰουστινιανῷ τρικλίνῳ ἀπὸ σκαραμαγγίου, ὡσαύτως καὶ οἱ κληθέντες· ἀπὸ γὰρ τῆς λιτῆς πάντες ἀλλάσσουσιν.

autem in sinistro latere ejusdem triclinii throno astant, processionales cereos et cruces gestantes, sacerdotes per medium eorum ad triclinium ascendunt et prope thronum consistunt. Diaconus Evangelium in throno imperatoris reponit, qui, solemni extensa cantata, cum cubiculo et sacerdotibus ad templum Sanctæ Deiparæ Phari abit; patricii vero, fausta ei precati, discedunt. Sic postea, si jusserit imperator, arcessuntur patricii, unaque cum eo in templo Sanctæ Deiparæ sacris intersunt; sin minus, extra templum in Sancti Stephani in hippodromo sacros ritus celebrant. Parato vero convivio, missus afferuntur, et peracta divina liturgia, imperator discedit, ac venerandæ mensæ suæ in Justiniani triclinio in scaramangio, quo etiam convivæ indulti sunt, assidet: ante processionem enim omnes mutatorias sumunt.

Ε'. Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι, εἰ μὲν τύχῃ ἐν ταύτῃ τῇ ἑορτῇ ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, τελεῖται οὕτως· Λιτανεύει ὁ βασιλεύς, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, ἐκτελῶν ἅπαντα ἀκολούθως ἐν τοῖς εὐκτηρίοις τῆς δάφνης, τελέσας δὲ ἅπαντα, ὡς εἴθισται αὐτῷ τῇ τῶν Βαΐων ἡμέρᾳ τελεῖν. Οἱ μὲν ἱερεῖς, μετὰ τὸ ἐκτελέσαι πάντα ἀκολούθως ἐν τῷ Ἁγίῳ Στεφάνῳ, ἀπέρχονται αὐτοὶ μόνον ἐν τῷ παλατίῳ λιτανεύοντες, ὁ δὲ βασιλεὺς εἰσέρχεται ἐν τῷ κοιτωνι αὐτοῦ, ἐκδεχόμενος τὸν καιρόν, Καταλαβόντος δὲ τοῦ καιροῦ, μηνύει ὁ τῆς καταστάσεως τῷ πραιποσίτῳ, ὁ δὲ πραιπόσιτος δηλοῖ τῷ βασιλεῖ, καὶ ἐξελθὼν ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ ὀκταγώνῳ, περιβάλλεται τὴν χλανίδα αὐτοῦ διὰ τῶν βεστητόρων, καθὼς εἴθισται, καὶ δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν τοῦ κουβουκλείου ἀρχόντων, ἐξέρχεται διὰ τοῦ αὐγουστέως, καὶ διελθὼν τὸ στενόν, ἤγουν τὴν χρυσῆν χεῖρα, ἀνέρχεται εἰς τὸν ὀνόποδα, καὶ στὰς ἐν τῇ χαλκῇ πύλῃ τοῦ ὀνόποδος, δέχονται αὐτὸν ἐκεῖσε οἱ [20] πατρίκιοι καὶ στρατηγοί· πεσόντων δὲ καὶ προσκυνησάντων, νεύει ὁ πραιπόσιτος τῷ τῆς καταστάσεως ἀπὸ κελεύσεως, κἀκεῖνος λέγει· « Κελεύσατε. » Ἀπὸ δὲ τῶν ἐκεῖ διέρχεται, τελῶν ἅπαν ἀκολούθως, ὃν τρόπον ἀνωτέρω ἐν τῇ προελεύσει τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἐπὶ ϛεπτῷ ἐξεθέμεθα. Ἰστέον, ὅτι τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τῶν Βαΐων καὶ ἡ Αὐγοῦστα δέχεται τὰ βῆλα (49) ὁμοίως τῷ βασιλεῖ, καὶ τοὺς σταυροὺς λαμβάνει ἐκ τῶν κατὰ τύπον εἰσερχομένων ἐπὶ τοῦ βασιλέως οὕτως καὶ ἐπ' αὐτῆς.

V. Sciendum est, si in eum diem Annuntiatio sanctissimæ Virginis inciderit, eam ita celebrari: **104** Imperator, sicut supra demonstratum est, procedit, omnia ordine in oratoriis daphnes peragens, observatis iis ritibus, quos solet in die Palmarum observare. Sacerdotes tantum, sacris in Sancti Stephani celebratis, in processione ad palatium abeunt; imperator autem ad suum cubiculum, tempus exspectaturus, se confert. Quo appropinquante, cerimoniarius præpositum, hic imperatorem admonet, qui octagonum ingressus, tunica sua per vestitores, ut mos est, induitur, et præfectis cubiculo ipsum comitantibus, per augustale transit, perque stenum seu auream manum digressus, ad onopodem ascendit, in cujus ænea porta constitutum patricii et strategi excipiunt. Dum autem procidunt et adorant, præpositus cerimoniario a mandato signum dat, is dicit: « Jubete. » Inde omnibus rite peractis, quæ supra in processione Annuntiationis breviter explicuimus, discedit. Sciendum, festo Palmarum die Augustam quoque vela, æque ac imperatorem, admittere, et dum ab ipsam eo ritu, quo ad imperatorem ingrediuntur, ab ipsis cruces accipere solere.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ ε' καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ βασιλέως περιόδου ἐν τοῖς γηροκομείοις.

Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ παλατίου ὥρᾳ πρώτῃ ἢ καὶ δευτέρᾳ ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ. Ἱππεύσας δὲ ἐκεῖσε, δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν κατὰ συνήθειαν,

CAPUT XXXIII.

Observanda in sancta et magna feria quinta, et de imperatoris circuitu in gerocomiis.

Imperator a palatio hora prima aut secunda ad hippodromum procedit. Equo autem ibi conscenso, comitantibus eum, qui solent, ad gerocomia abit,

VARIÆ LECTIONES.

[20] οἱ om. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(49) Nempe uxores illorum procerum, quibus imperator cruces argenteas distribuit: et eodem ordine admittuntur feminina vela, atque virorum, et ab iisdem viris, orphanotropho nempe atque xenodocho, accipit Augusta cruces, a quibus imperator acceperat.

A ut verba a Propheta, aut potius a Domino prolata impleat : « Sparsit munera, dedit pauperibus, justitia ejus in sæcula sæculorum manet : ditans omnes et sublevans ex inexhaustis thesauris, quos ipsi Deus donavit. » Omnibus, quæ solent in singulis gerocomiis peragi, observatis, ad palatium revertitur, instructoque convivio, missus afferuntur, et invitati quidem amici remanent, cæteri vero ad sua domicilia abeunt. Hora autem divinæ liturgiæ instante, templum Sanctissimæ Deiparæ Phari imperator sacrorum rituum celebrandorum causa ingreditur, et si jubet, **105** patricii vocantur, et qui una cum ipso sacra celebrant ; sin minus, ad templum Sancti primi martyris Stephani progressi, sacras ibi cerimonias peragunt, et si ita imperatori visum fuerit, patricii advocantur. Divina autem liturgia B finita, is in narthece ejus templi in scamno sedet, et magistri, patricii, præpositi et reliqui ingressi, e manu ejus singuli duo poma et cinnamomum accipiunt. Si vero ibi considere imperatori non libuerit, abit ad imperatoriam cameram chrysotriclini ibique in scamno considet, omnes prædictas cerimonias observans. Illi vero, osculati imperatoris manus, post faustas acclamationes discedunt, et posthac ipse imperator abit suæque pretiosæ mensæ cum amicis, quos eo die invitari jussit, assidet. Sciendum autem est, mutatorias hoc die non indui solere.

ἀπέρχεται ἐν τοῖς γηροκομείοις, ἐκπληρῶν τὴν παρὰ τοῦ προφήτου, μᾶλλον δὲ τοῦ Κυρίου, εἰρημένην φωνήν· « Ἐσκόρπισεν (50), ἔδωκε τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· πλουτοποιῶν ἅπαντας καὶ παραμυθούμενος ἐκ τῶν παρὰ Θεῷ (51) δεδωρημένων αὐτῷ ἀνεξαντλήτων θησαυρῶν. » Ἐκτελέσας δὲ ἅπαντα τὰ κατὰ συνήθειαν ἐν ἑκάστῳ γηροκομείῳ, ὑποστρέφει ἐκ τῷ παλατίῳ, καὶ στοιχηθέντος τοῦ κλητωρίου, γίνονται μίνσαι (52), καὶ οἱ μὲν κληθέντες φίλοι μένουσιν, οἱ δὲ λοιποὶ ἀπέρχονται ἐν τοῖς ἰδίοις αὐτῶν τόποις. Καταλαβούσης δὲ τῆς ὥρας τῆς θείας λειτουργίας, εἰσέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ ναῷ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου πρὸς τὸ ἐκτελέσαι τὴν θείαν λειτουργίαν· καὶ εἰ κελεύει ὁ βασιλεύς, προσκαλοῦνται οἱ πατρίκιοι, καὶ συλλειτουργοῦντες [21] αὐτῷ, εἰ δὲ μήγε, ἐξέρχονται ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου πρωτομάρτυρος Στεφάνου, ἐκεῖσε τελοῦντες [22] τὴν θείαν λειτουργίαν, καὶ εἰ κελεύει ὁ βασιλεύς, προσκαλοῦνται οἱ πατρίκιοι. Τῆς δὲ θείας λειτουργίας τελεσθείσης, καθέζεται ἐν τῷ νάρθηκι τοῦ αὐτοῦ ναοῦ ἐν τῷ σκάμνῳ, καὶ εἰσελθόντες οἵ τε μάγιστροι καὶ πατρίκιοι, πραιπόσιτοι καὶ λοιποί, λαμβάνουσι διὰ χειρὸς τοῦ βασιλέως ἀνὰ μήλων δύο καὶ ἑνὸς κινναμώμου. Εἰ δὲ [23] οὐ κελεύει ὁ βασιλεὺς καθεστάναι ἐν τοῖς ἐκεῖσε, ἀπέρχεται ἐν τῇ βασιλικῇ καμάρᾳ τοῦ χρυσοτρικλίνου, καὶ καθέζεται [24] ἐν τῷ ἐκεῖσε ὄντι σκάμνῳ ἐπιτελῶν πᾶσαν τὴν προῤῥηθεῖσαν διανομήν. Αὐτοὶ δὲ ἀσπαζόμενοι τὰς τοῦ βασιλέως χεῖρας, ἐξέρχονται ὑπερευχόμενοι αὐτόν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς καὶ καθέζεται ἐπὶ τῆς τιμίας αὐτοῦ τραπέζης μετὰ φίλων, οὓς ἂν ἐκέλευσε τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ καλέσαι. Ἰστέον δέ, ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀλλάξιμα οὐκ εἰσίν.

CAPUT XXXIV.

C *Observanda in magna vigilia, et quomodo celebrari soleat.*

Circa horam secundam imperator circum ingressus, equum conscendit et Blachernas petit, ibique templum ingressus ad sacras januas pergit, ubi cum cereis ardentibus precatus, oratorium ingreditur, et sumpto thuribulo, illud circulatim incensat, et postquam novo instrato sacram mensam vestivit, apocombium inibi reponit, perque obliquitatem egressus, templum Sacri Sepulcri petit, et cereis ibi in precatione, ut ipsi mos est, ante sacras januas accensis, inque sacrarium ingressus, sumpto thuribulo, sa-

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ μεγάλῃ Παρασκευῇ, καὶ ὅσα ἐν αὐτῇ τελεῖται.

Περὶ ὥραν δευτέραν ἐξελθὼν ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ, ἱππεύει ἐκεῖσε καὶ ἀπέρχεται ἐν Βλαχέρναις [25], καὶ εἰσελθὼν ἐν τῷ ναῷ, ἀπέρχεται μέχρι τῶν ἁγίων θυρῶν, καὶ ἅψας κηροὺς καὶ εὐξάμενος, εἰσέρχεται εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ λαβὼν θυμιατόν, θυμιᾷ κυκλόθεν, καὶ ὑπαλλάξας τὴν ἁγίαν τράπεζαν, τίθησιν ἐν αὐτῇ ἀποκόμβιον, καὶ ἐξελθὼν διὰ τῆς πλαγίας, εἰσέρχεται εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοροῦ, καὶ ἅψας κηροὺς εἰς τὸν αὐτὸν ναὸν ἐν τῇ προσευχῇ (53) αὐτοῦ, ὡς εἴθισται αὐτῷ, ἔμπροσθεν

VARIÆ LECTIONES.

[21] συλλειτουργοῦντες R., συλλειτουργοῦν superscripto τ cod., συλλειτουργοῦνται ed. [22] τελοῦντες R. ex eodem cod. compendio, τελοῦνται ed. [23] ἢ δὲ ed. [24] καθέζονται cod. [25] Verba : ἐν Βλαχέρναις — ἀπέρχεται om. ed., addit R. in notis.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

(50) Proclamabat præco hæc ipsa verba etiam in D pontificum Romanorum inauguratione, ut legisse in cerimoniali tali quodam recordor.

(51) Ratio linguæ flagitat Θεοῦ.

(52) Jam aliquoties habuimus, *missæ fiunt*, id est consistoria procerum, qui processerant seu in aula convenerant, dimittuntur ; quo facto, abeunt aliqui, alii manent, jussi nempe cum domino epulari.

(53) Est idem atque προσευχάδιον, nempe scabellum, quale præfixum est altarium nostrorum ambabus πλαγίαις, et illi, ubi corpus Christi, et illi, ubi sanguis ejus dispensatur ; super quo flexis genibus preces Deo persolvunt, qui aut non valent ob corporis imbecillitatem humo se sternere, aut qui salva dignitate non audent. Typicum ms. Monasterii Kecharitomenes (apud Du Cange v. Προσευχάδιον) : μετὰ τὴν εὐχὴν γ νεσθαι τὰς συνήθεις γονυκλισίας τὰς μὲν δυνατωτέρας [scil. moniales] ἀπὸ γῆς ἄνευ προσευχαδίου τὰς ἀσθενεστέρας δὲ καὶ μετά τινος ὑποστηρίγματος ταπεινοῦ καὶ βήματος. Talia quoque scabella suppedanea serviunt nostratibus in confessionibus, ut illis genua imponant coram confessionario suo pœnitentiam facientes ; item in diebus pœnitentialibus publicis, quando dominica oratio in genubus a toto populo

τῶν ἁγίων θυρῶν, καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ θυσιαστήριον, A λαδὼν θυμιατὸν, θυμιᾷ τὴν ἁγίαν τράπεζαν κυκλόθεν, καὶ λαδὼν ἀποκόμβιον, τίθησιν αὐτὸ ἐν τῇ ἁγίᾳ, τραπέζῃ, καὶ εἶθ' οὕτως ὑποστρέψας εἰσέρχεται ἐν τῷ παλατίῳ, εἴτε ἔφιππος, εἴτε τοῦ πλοός (54), Καὶ περὶ ὥραν τρίτην ἢ καὶ τετάρτην τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἀπέρχονται οἱ πατρίκιοι ἀπὸ κελεύσεως ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, ὅπως, τελοῦντος τοῦ πατριάρχου τὰς θείας κατηχήσεις (55) ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ, τύχωσιν ἐκεῖσε. Ἰστέον δὲ, ὅτι, εἰ μὲν πρὸ τῆς τριτοέκτης ὑποστρέψει ὁ βασιλεὺς ἀπὸ Βλαχέρνας, εἰσέρχεται πρῶτον ἐν τῷ βεστιαρίῳ (56), καὶ ἐκβάλλει (57) τήν τε χρυσῆν τράπεζαν μετὰ τῶν λοιπῶν χρυσῶν σκευῶν τῶν μελλόντων καθυπουργῆσαι τῇ διακαινησίμῳ ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ, καὶ εἶθ' οὕτως τελοῦσι (58) τὴν τριτοέκτην, καὶ προσκυ- B νεῖ τὴν τιμίαν λόγχην (59). Ὁμοίως εἰσέρχονται καὶ οἱ πατρίκιοι ἀπὸ κελεύσεως μετὰ τοῦ κουβουκλείου, πρωτοσπαθάριοί τε καὶ οἱ ἐπὶ τῶν οἰκειακῶν, προσκυνήσαντες καὶ αὐτοὶ τὴν τιμίαν λόγχην, καὶ ὑπερευξάμενοι τὸν βασιλέα, ἐξέρχονται. Εἰ δὲ

A crum altare circulatim incensat et apocombicum in eo reponit, et sic ad palatium aut equo aut nave rursus revertitur. Circa horam tertiam aut quartam ejus diei patricii a mandato ad Sanctæ Irenes templum procedunt, ut patriarchæ divinam catechesin in hoc templo peragenti adsint. Sciendum vero est, imperatorem, si ante tertiam et sextam e Blachernis non revertatur, primum in vestiarium ingredi, aureaque mensa et reliquis vasis, quæ in aureo triclinio in renovatione adhiberi debent, inde amotis, tertiam et sextam ibi celebrare aureamque lanceam adorare. **106** Eodem ritu patricii a mandato cum cubiculariis, protospathariis et præfectis domesticorum, sacram lanceam adoraturi, ingrediuntur, quo facto, fausta imperatori apprecati, discedunt. Si B vero post tertiam et sextam imperator a Blachernis, ea scilicet ibi jam celebrata, redeat, venerandam lanceam cum dictis in Pharo adorat, deinde vestiarium ingressus, vasa, ut supra monuimus, inde removet. Porro sciendum est, imperatorem etiam nave ad Blachernas abire, et sacrum bema Sancti Sepulcri

JOAN· JAC. REISKII COMMENTARIUS.

recitatur. Est igitur hic loci ἡ προσευχὴ αὐτοῦ, nempe imperatoris, statio vel sedes imperatoris in ecclesia Blachernensi, cum adjuncto scabello genuali, peragendæ ejus devotioni inserviens, quæ erat ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν. Dubium non est, ad cancellos tribunarum reliquarum quoque sacrarum ædium posita fuisse talia scabella, super quibus preces diceret imperator antequam in tribunam intraret. Noster deinceps, p. 10., βασμίδιον appellat.

C (54) Ita quoque M. Subintell. διά vel μετά vel ἀπό. Gonf. col. 424.

(55) Debebat igitur patriarcha CPtanus die Veneris caro dicto vel magno homiliam in æde Blachernensi recitare. Olim initio rei Christianæ pene nullæ erant conciones seu conventus sacri absque homilia. Sed prolapsis æd superstitionem et ignorationem cum litterarum omnium, tum veri quoque Christianismi Græcis, abierunt in desuetudinem homiliæ, raroque tale quid auditur in ecclesiis Græcis hodie, nisi forte hieromonachus aliquis egregie doctus admirationem et laudes mereri, et dierum festorum majorum (nam illis pene solis talis habetur honor) illustrare festivitatem velit. Ut in Ecclesia Latina, ita quoque in Græca officium perorandi a sacerdotio avulsum fuit.

(56) Vestiarium non tantum dicebatur illis sæculis conditorium supellectilis vestiariæ, sed omnis omnino pretiosæ supellectilis horreum, thesaurus, D gazophylacium, ui e Nostro patet, qui p. 267 et II, 43. p. 388., quo de expeditione Cretensi agit, recenset ea, quæ ad vestiarum pertinuerint, et ex eo erogata fuerint in usum castrensis expeditionis. Vid. Du Cange v. Βεστιάριον et *Vestiarius*, et ad Alexiad. p. 285. Goar. ad Codin. p. 53, Guther. p, 658. idem I. I. Themat. c. 1. μινσούρια memorat ἀργυρᾶ, ἅπερ κεῖται ἐν τῷ βασιλικῷ βεστιαρίῳ, Hinc quando vestiarium vestium in species designare vellent, addebant plerumque commemorationem vestium, ut continuator Constant. p. 86, βεστιάριον appellat τῶν ἀποθησαυριζομένων πέπλων ἐκεῖσε σηρικῶν. Ita quoque hodienum thesaurus cimeliorum regalium *garde-robe* appellatur. Henricus Knython ad A. 1381. : *Juravit, quod credidit, quod non esset aliquis rex christianus, habens meliorem gardropiam. Num, ut dixit, tanta erat copia vasorum et jocalium de argento*, etc. *[Vestiarium Augustæ memoratur Script. post Theophan. p. 89.]*

(57) Expromi inde se præsente et in chrysotriclini atrio illo, in quo sacræ epulæ fiunt, deponi jubet. Καθυπουργεῖν et ὑπουργεῖν in specie de servitio triclinari seu epulari adhiberi, supra jam dixi.

(58) Nempe sacerdotes palatini Deiparæ Phari, in cujus æde sacram lanceam, qua Christi latus perfossum jactabatur, asservabatur, ut e p. 106 constat. Sensus igitur hujus loci hic est : Si imperator ante tertiam et sextam abeat ex æde Blachernensi, eum protinus in vestiarium, hoc est gazophylacium, tendere, et inde expromi coram se curare supellectilem triclinarem auream, crateres, discos, missoria, etc., quæ septimana Paschali in solemnibus epulis, quibus excipienda tunc erat tota comitativa, servire deberent, eoque negotio confecto abire ad Deiparam Phari, ibique audita tertia et sexta, sacram lanceam adorare. Si vero tertiæ et sextæ cantandæ intersit in æde Blachernensi, tunc eum illinc directæ ad C. V. Phari tendere, ibique adorata lancea, in vestiario, quæ ordinanda sint, ordinare.

(59) Mirum est, hujus lanceæ mentionem in epistola Alexii apud Du Cange ad Alex. p. 336 non fieri, in qua reliquiæ sanctorum CPli, ut ferebant, asservatæ magno numero exponuntur. Magna in fama erat ævo medio CPlis ob abundantem copiam sacrarum reliquiarum. V. Du Cange CPli. Christ. III. p. 4. *[Fulcher. Carnotens. in Gestis Francor. peregrinor. laudat CPlin *ob auri, argenti, palliorum et reliquiarum usum* p. 386.]* Forte ex eo, quod in supra memorata epistola lanceæ mentio non fit, impostura possit argui. Contendit quidem Du Cangius eam epistolam genuinam esse. Verum sunt multa, quæ spuriam et a Latino semibarbaro confictam esse produnt ; et inter alia hoc de lancea desumptum argumentum, quam non omisisset Alexius nominare, si revera hanc epistolam scripsisset. Verum norat auctor ejus Latinus, reges Francos Hierosolymitanos lanceæ possessionem sibi arrogare. Propterea non poterat eam inter cimelia imperii CPtani numerare. Omisit quoque omophorium et reliquas fascias B. Virginis et alia quæ CPtani possidere jactabant.

ornare, deinde reversum in veste quam semper gestat, ad gerocomia cyphes abire, ac rogis seu donis senibus et infirmis distributis, ad palatium reverti.

A μετὰ τῆς τριτοέκτης ὑποστρέψει ἀπὸ Βλαχέρνας, ὡς τελέσας ἐκεῖσε πρῶτον τὴν τριτοέκτην, προσκυνεῖ τὴν τιμίαν λόγχην μετὰ τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων ἐν τῷ Φάρῳ, καὶ εἶθ' οὕτως εἰσέρχεται ἐν τῷ βεστιαρίῳ, καὶ ἐκβάλλει τὰ σκεύη, ὡς προείρηται. Ἰστέον δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι καὶ πλοὺς ἀπέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐν Βλαχέρναις, ἀλλ' οὖν καὶ φιλοκαλεῖ (60) τὸ ἅγιον βῆμα τῆς Ἁγίας Σοροῦ, καὶ ὑποστρέψας ἀπὸ Ἱματίου, εἰσέρχεται εἰς τὰ γηροκομεῖα τῶν κύφης, καὶ ῥογεύει τοὺς γέροντας καὶ λωβοὺς (61) καὶ ὑποστρέφει εἰς τὸ παλάτιον.

CAPUT XXXV.

Observanda in sancto magnoque Sabbato.

I. Circa horam tertiam cubiculum mutatorias sumit, et a mandato metastasimum sive solemnis processio per cerimoniarium in lausiaco indicitur, præfecti barbati per januam ærarii privati in semicirculum secretæ phialæ triconchi abeunt. Imperator autem, a cubiculo stipatus, ab aureo triclinio per porticus quadraginta sanctorum, sago indutus, ad semicirculum secretæ phialæ triconchi abit, deinde, omnibus comitantibus, per apsidem et daphnem digressus, cereos in oratoriis, quæ ibi sunt, accendit et cubiculum augustalis intrat. Tunc patricii, domestici et omnis senatus tunicas atrabaticas, præfecti cubiculo vestes tyrias, præpositi leontaria aureis fimbriis induunt. Tempore veniente, imperator dibetesium paganum et tunicam hubernam gestat, et a præpositis cæterisque cubiculi præfectis stipatus, per augustale et stenum seu auream manum ad onopodem abit, in cujus ænea porta con-

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῷ ἁγίῳ καὶ μεγάλῳ Σαββάτῳ.

Α'. Περὶ ὥραν τρίτην ἀλλάσσει τὸ κουβούκλειον, καὶ δίδοται ἀπὸ κελεύσεως μεταστάσιμον (62) διὰ τοῦ τῆς καταστάσεως ἐν τῷ λαυσιακῷ, καὶ οἱ μὲν βαρβάτοι ἄρχοντες διέρχονται διὰ τοῦ μονοθύρου τοῦ ὄντος ἐπὶ τὸν [26] εἰδικόν, καὶ ἐξέρχονται ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ [27] τῆς μυστικῆς φιάλης τοῦ τρικόγχου. Ὁ δὲ B βασιλεὺς δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν τοῦ κουβουκλείου, ἐξέρχεται ἀπὸ τοῦ χρυσοτρικλίνου, καὶ διέρχεται διὰ τῶν διαβατικῶν τῶν ἁγίων μ', φορῶν σαγίον, καὶ ἐξέρχεται ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ τῆς μυστικῆς φιάλης τοῦ τρικόγχου, εἶθ' οὕτως διέρχεται, δηριγευόμενος ὑπὸ πάντων, διά τε τῆς ἀψῖδος καὶ τῆς δάφνης, ἅπτων ἐν τοῖς ἐκεῖσε οὖσιν εὐκτηρίοις κηρία, καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ κοιτῶνι τοῦ αὐγουστέως. Καὶ ἀλλάσσουσιν οἵ τε πατρίκιοι, δομέστικοί τε καὶ ἡ σύγκλητος ἅπασα ἀτραβατικὰ (63) χλανίδια, ὁμοίως καὶ οἱ τοῦ κουβουκλείου ἄρχοντες περιβέβληνται χλανίδια τόρεα, οἱ δὲ πραιπόσιτοι λεοντάρια (64)

VARIÆ LECTIONES.

[26] ἐπὶ τὸ ed. [27] ἡμικύκλῳ ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(60) *Abstergit, everrit*, verriculo nempe e plumis pavonum facto. In genere est φιλοκαλεῖν comere, mundare, parare, ornare. Hinc Latini suum *filoparis, ornatus*, sumpserunt. Ut φιλοκαλεῖν est studere efficere, ut aliquid pulchrum appareat, affecture decorum et honestum, ita Latinis hybrida vox *filoparare* est studere efficere, ut aliquid *paratum*, id est ornatum, comptum appareat, et *philoparis*, res, cui conficiendæ studium paraturæ seu ornatus et decoris fuit adhibitum, elegans, ecita, speciosa. Vid. Du Cange h. v.

(61) Λωβοί, ut plerisque placet, dicuntur recentioribus Græcis scriptoribus, qui Latinis *leprosi*, tametsi hac voce *mutilati* generatim intelligi possint. Verba sunt Du Cangii in Gloss. Gr. h. v. Idem in CPli Christ. 4, 9, § 17, ex Zonara docuit, ita appellari τοὺς τὰ σώματα λελωβημένους ἐκ τῆς νόσου τῆς ἱερᾶς καὶ τοὺς λελεπρωμένους. Æneas Gazæus p. 39, 7 ed. Barth. λελωβημένον pro *leproso* posuit, et apud Cedren. p. 319, opponuntur λελωβημένοι et πεπηρωμένοι, ubi vid. Xylander et Goar. ad Cedr. p. 399. Λώβη apud Theophan. modo *labes* redditur p. 59. modo *tabes* p. 136, modo *contagium* p. 142. Vid. Combefis. ad Theophan. pag. 71. Cæterum non erat cur de probitate vocis λωβός dubitarent viri docti ad Themist. p. 247; vid. not. p. 500. *Lazaros* et *leprosos* vocabant medio ævo tales miseros: unde talia nosocomia nostrates adhuc *Lazarete*, Batavi autem *Leprosenhuysen* dicunt; non quod omnes illuc depositi leprosi essent, sed plerique. Ad leprosos non tantum pertinebant scabiosi, ulcerosi, sed etiam lue gallica infecti. Luem illam vetustis jam temporibus in humanum genus sævlisse, non obscuris colligitur veterum testimoniis. Unum citabo satis luculentum ex Isidoro Mercatore, sæculi VII, ut reputatur, scriptore: *Pro his, qui in animalibus* [ex concubitu cum animalibus] *ut ani-*

C *malia fracescunt* [computrescunt] *vel in masculis* [id est ἐξ ἀρρενοκοιτίας] *leprosi efficiuntur*. Aliud exemplum in dissert. observationes medicas ex Arabum monumentis exhibente protuli ex Abi Oseiba et possent hujus rei plura dari argumenta, si locus hic esset.

(62) Jubentur proceres reliquique officiales, quibus negotium est in tribunalibus Lausiaci, feriari et missa facere ea, in quibus sunt; verbo, *jubenter abire* et clauduntur expeditionibus rerum destinatæ diætæ.

(63) De vestibus atrabaticis quod dicam post Du Cangium in Gloss. Lat. h. v., non habeo. Nondum constat, cujus coloris fuerint et quomodo formatæ, vilosæne, an læves, crassæ, an tenues, lanane an cottoneo vel serico. Videntur tamen atri aut subobscuri coloris fuisse, quia plerumque in luctu adhiberi solebant. Forte igitur ab atro colore sic sunt dictæ. Sed derivant viri docti ab Atrebatibus, ubi D fabrefactæ fuerint. Si proba est etymologia Frischii in Lexico Germanico, *Rasch*, notum genus panni lanei apud nos, ab *Arras*, urbe Belgica, derivantis in voce *Arrasch*, constat jam, quid fuerint Atrabaticæ vestes. Verum propius a vero videtur abesse altera ejusdem vocis derivatio, ab ipso in v. *Rasch* proposita, a *rasum*. Si atrabaticæ ab Atrebatibus repetendæ, et eædem sunt cum vestibus vel pannis *arazzo* (de quibus vid. Du Cange h. v.). sunt quoque eædem cum vestibus *aresl*, de quibus idem Du Cange h. v. inter alia hunc locum habet ex veteri libro: *Tres magni panni pendali* [id est vela] *consuti. in quorum quolibet continentur sex panni de aresl.*

(64) Id est vestes cum intextis leonum figuris, ut λευκολέοντες in specie erant vestes cum intextis leonibus in fundo vel campo candido.

χρυσόταβλα. Καὶ καταλαβόντος τοῦ κοιροῦ, περιβαλλόμενος ὁ βασιλεὺς διβητήσιον τὸ παγανὸν (65) καὶ χλανίδα τὸν ὀψίμαρον (66), καὶ δηριγευόμενος ὑπό τε τῶν πραιποσίτων καὶ λοιπῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, διέρχεται διά τε τοῦ αὐγουστέως καὶ τὸν στενοῦ, ἤγουν τῆς χρυσῆς χειρὸς, καὶ ἀπέρχεται εἰς τὸν ὀνόποδα, καὶ στάντος αὐτοῦ ἐν τῇ χαλκῇ πύλῃ τοῦ ὀνόποδος, δέχονται αὐτὸν ἐκεῖσε πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ, καὶ πεσόντων νεύει ὁ πραιπόσιτος τῷ τῆς καταστάσεως ἀπὸ κελεύσεως, καὶ λέγει, « Κελεύσατε· » καὶ αὐτοὶ ὑπερεύχονται τὸν βασιλέα « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. »

Β'. Καὶ δηριγευόμενος ὑπ' αὐτῶν πάντων, ἐξέρχεται ἐν τῷ κονσιστωρίῳ, καὶ στάντος ἐν τῷ καμελαυκίῳ ἐπὶ τοῦ πορφυροῦ λίθου, πίπτουσιν αὖθις οἱ πατρίκιοι καὶ ἡ σύγκλητος, καὶ λαβὼν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, νεύει τῷ σιλεντιαρίῳ, κἀκεῖνος λέγει· « Κελεύσατε· » αὐτοὶ δὲ ὑπερεύχονται τὸν βασιλέα· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. » Κἀκεῖθεν δηριγευόμενος ὑπὸ πάντων αὐτῶν, διέρχεται διά τε τῶν [28] ἐξκουβίτων καὶ τῶν σχολῶν, καὶ ἐξέρχεται διὰ τῆς μικρᾶς πύλης τῆς χαλκῆς [29] τοῦ χυτοῦ, καὶ ἀπέρχεται μέχρι τοῦ ἁγίου φρέατος. Τὰ δὲ μέρη δέχονται τὸν βασιλέα ἐν ταῖς στάσεσιν αὐτῶν, σφραγίζοντα τὸν βασιλέα καὶ μόνον, λέγουσι δὲ καὶ οἱ νοτάριοι καὶ οἱ μαΐστορες, ὡς εἴθισται αὐτοῖς, τοὺς ἰάμβους. Ὁ δὲ βασιλεὺς εἰσελθὼν ἐν τῷ ἁγίῳ φρέατι καὶ ἅψας κηρούς, δέχεται παρὰ τοῦ πατριαρχου ἐν τῷ ἁγίῳ φρέατι, καὶ προσκυνήσαντες ἀμφότεροι ἀλλήλους καὶ ἀσπασάμενοι, εἰσέρχονται εἰς τὸν ναὸν, καὶ ἀπελθόντες μέχρι τῶν ἁγίων θυρῶν, ὁ μὲν πατριάρχης εἰσέρχεται εἰς τὸ θυσιαστήριον, ὁ δὲ βασιλεὺς, στὰς ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν, καὶ ἅψας κηροὺς καὶ εὐξάμενος, εἰσέρχεται εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ μετὰ τὸ ὑπαλλάξαι τὴν ἁγίαν τράπεζαν τὰς αὐτῆς ἐνδυτὰς, λαμβάνει παρὰ τοῦ πραιποσίτου χρυσίου λίτρας ρ', καὶ τίθησιν αὐτὰς εἰς τὴν ἁγίαν τράπεζαν ἐν τῷ βασμιδίῳ, ἐν ᾧ ὁ βασιλεὺς ἵσταται, καὶ ἡνίκα ὑπαλλάξῃ τὴν ἁγίαν τράπεζαν, λαβὼν ἀποκόμβιον ἕτερον, ἔχον καὶ αὐτὸ χρήματα πάμπολλα παρὰ τοῦ πραιποσίτου, τίθησιν αὐτὸ εἰς τὴν ἁγίαν τράπεζαν, εἶτα λαβὼν παρὰ τοῦ πατριάρχου θυμιατὸν, θυμιᾷ ἐκ τρίτου τὸ θυσιαστήριον κυκλόθεν, καὶ ἐξέρχεται διὰ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τῆς πλαγίας, καὶ ἀπέρχεται εἰς τὸ σκευοφυλάκιον. Εἰσελθὼν δὲ καὶ ἅψας κηροὺς εὔχεται, καὶ εὐξάμενος θυμιᾷ τὰ σκεύη ἅπαντα, καὶ καθέζεται μικρὸν μετὰ τοῦ πατριάρχου. Εἶθ' οὕτως εἰσέρχονται οἱ τοῦ κουβουκλείου καὶ οἱ λοιποὶ ἄρχοντες οἱ κατὰ συνήθειαν εἰσιόντες, λαμβάνουσι παρὰ τοῦ σκευοφύλακος νάρδον, καὶ εἶθ' οὕτως ἀνίσταται ὁ βασιλεὺς, καὶ ἐξελθὼν ἀπὸ τοῦ σκευοφυλακίου, διέρχεται διὰ τοῦ γυναικίτου νάρθηκος (67), ἐν ᾧ καὶ τὴν συνήθη στάσιν κέκτηνται αἱ τῆς αὐτῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας διακόνισσαι, καὶ

stitutum patricii et strategi excipiunt, et postquam in terram procubuere, præpositus cerimoniario a mandato signum dat, is dicit : « Jubete, » ipsi imperatori apprecantur : « In multa bonaque tempora, etc. »

II. Deinde ab his omnibus stipatus, ad consistorium abit, **107** et dum sub camelaucio in porphyretico lapide stat, rursus patricii et senatores procidunt, et postquam præpositus signum ab imperatore accepit, silentiario annuit, qui dicit : « Jubete, » cæteri faustum ac diuturnum imperium principi apprecantur. Inde, his omnibus comitantibus, per excubias scholasque transit, perque parvam æneam portam chyti ad sanctum puteum venit. Factiones imperatorem in suis stationibus accipiunt, et tantum cruce signant, notarii vero et magistri, ut ipsis mos est, iambos recitant. Imperator sacrum puteum ingressus, cereos accendit, et a patriarcha in sancto puteo excipitur, ubi, postquam se invicem adorarunt ac salutarunt, templum intrant, et ad sanctas januas progressi, patriarcha sacrarium intrat. Imperator ad sacras januas constitutus, cereos accendit, et precatus sacrarium intrat, mutatoque sacri altaris instrato, a præposito centum libras auri sumit, qui eas in gradu ponit, in quo imperator stat, novoque instrato imposito, aliud apocombium, quod et ipsum admodum pretiosum est, a præposito sumit inque sacra mensa offert, deinde suffimentis a patriarcha acceptis, sacrarium in circulo ter incensat, perque sinistram obliquitatis partem ad locum ubi vasa asservantur, abit. Ingressus vero cum cereis ardentibus, precatur, deinde vasa omnia incensat et paululum cum patriarcha considet. Posthac cubicularii et reliqui præfecti, qui pro more intrare solent, ingressi, a thesaurario nardum accipiunt, imperator vero surgit, et a sceuophylacio egressus per gynæceum narthecis, ubi solitam stationem suam diaconissæ Magnæ Ecclesiæ habent, transit perque sinistram bematis portam, accepto a patriarcha benedictione, egreditur.

VARIÆ LECTIONES.

[28] διὰ τῶν ed. [29] πύλης καὶ χαλκ. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(65) Dibitisium, genus superhumeralis non valde prolixi, paganum, hoc est auro et splendore omni carens, quale geritur in luctu, (et sane luctus Christianorum maximus ille est, quem ob Christi mortem instituunt), et quando imperator paganus, hoc est λιτός, ab omni pompa remotus, velut latere cupiens procedit.

(66) Quid hæc vox sibi velit, ne conjectura quidem assequor. Quamvis enim succurrat, forte sic dictam esse illam chlamydem, quod vesperæ, ὀψὲ τῆς ἡμέρας, gestaretur, obstat tamen, quod hæc mane fieri dicantur.

(67) Nihilo plus præstant M. ; nihilo tamen minus deesse quædam dubio vacat, forte ex p. 110 supplenda.

ἐξέρχεται διὰ τῆς ἀριστερᾶς πύλης τοῦ βήματος (68) καὶ ἐπιδίδωσιν αὐτῷ ὁ πατριάρλης εὐλογίας.

III. Postquam ambo per angustam porticum S. Nicolai, quæ pone bema est, transiere, ad sanctum puteum abeunt, ubi patriarcha imperatori rursus benedictionem dat: post mutuam vero salutationem, omnibus comitantibus, imperator egreditur, perque parvam portam æneam ad consistorium usque procedit, **108** ubi senatores, fausta ipsi precantes, adsunt. Cum vero ad stenum venit, patricii ibi congregati felicia apprecantur, unde in palatium ingreditur, ubi, convivio parato, missus afferuntur, omnesque mutatorias deponunt, amici vocati manent, cæteri vero ad suas quisque ædes discedunt. Cubiculum circa horam nonam vestes mutat, et tempore divini officii appropinquante, imperator ad sacram missam celebrandam in pharum abit, et, si jusserit, patricii intrant unaque cum ipso sacra celebrant, sin minus, ad circum abeunt et ibi in templo S. protomartyris Stephani sacram liturgiam celebrant. Cum vero Psaltes: « Deus, resurge » inchoaturus est, cubicularii extra aureas cortinas suspensa vela tenentes, astant, et dum hymnum: « Deus, resurge, » orditur, æqualiter extendentes, vela exteriora tollunt manentque tantum aurea. Divino officio peracto, postquam ibi congregati exclamarunt: « Conservet Deus imperatorem nostrum? » statim organum in tripetone collocatum pulsatur, imperator egressus, venerandæ mensæ suæ, scaramangio albo clavis aureis indutus, assidet, cum quo amici invitati partim albis, partim variegatis scaramangiis induti assident: præfecti cubili, depositis mutatoriis, discedunt, spatharocubicularii vero et cubicularii, mutatoriis exutis, in scaramangiis imperatori astant.

A Γ'. Καὶ διελθόντες ἀμφότεροι διὰ τοῦ ὄπισθεν τοῦ βήματος στενοῦ διαβατικοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἀπέρχονται μέχρι τοῦ ἁγίου φρέατος, καὶ αὖθις ἐπιδοὺς ὁ πατριάρχης τῷ βασιλεῖ εὐλογίας, καὶ ἀμφότεροι ἀλλήλους ἀσπασάμενοι, ἐξέρχεται μὲν ὁ βασιλεὺς, δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν προειρημένων πάντων, καὶ εἰσέρχεται διὰ τῆς μικρᾶς πύλης τῆς χαλκῆς, καὶ μέχρι τοῦ κονσιστωρίου ἐλθὼν, μένουσιν ἐκεῖσε οἱ τῆς συγκλήτου, ὑπερευχόμενοι τὸν βασιλέα. Καὶ καταλαβόντος αὐτοῦ τὸ στενὸν, μένουσιν ἐκεῖσε οἱ πατρίκιοι, ὑπερευχόμενοι καὶ αὐτοὶ, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε εἰσέρχεται ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ παλάτιον, καὶ στοιχηθέντος τοῦ κλητωρίου, γίνονται μίνσαι, καὶ ἀπαλλάσσουσιν ἅπαντες, καὶ οἱ μὲν κληθέντες φίλοι μένουσιν, οἱ δὲ ἀπέρχονται ἕκαστος αὐτῶν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. Καὶ περὶ ὥραν θ' ἀλλάσσει τὸ κου- B βούκλειον, καὶ καταλαβούσης τῆς ὥρας τῆς θείας λειτουργίας, εἰσέρχεται ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸ ἐκτελέσαι τὴν θείαν μυσταγωγίαν ἐν τῷ φάρῳ, καὶ εἰ μὲν κελεύσει εἰσέρχονται καὶ πατρίκιοι καὶ συλλειτουργοῦνται αὐτῷ, εἰ δὲ μήγε, ἐξέρχονται [30] εἰς τὸν ἱππόδρομον, καὶ λειτουργοῦσιν ἐκεῖσε ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου πρωτομάρτυρος Στεφάνου. Καὶ μέλλοντος τοῦ ψάλτου ἄρξασθαι τὸ, « Ἀνάστα ὁ Θεὸς, » ἵστανται κουβικουλάριοι, κρατοῦντες τὰ ἔξωθεν τῶν χρυσῶν βήλων κρεμάμενα βῆλα, καὶ ἡνίκα ἄρξηται τὸ « Ἀνάστα ὁ Θεὸς, » παρευθὺ τανύσαντες ἐξ ἴσου, αἴρουσι τὰ ἔξωθεν βῆλα, καὶ μένουσι τὰ χρυσᾶ βῆλα καὶ μόνον. Καὶ τῆς θείας λειτουργίας τελεσθείσης, καὶ ἀνακράξαντες οἱ ἐν τοῖς ἐκεῖσε· « Στερεώσει ὁ Θεὸς τὸν βασιλέα ἡμῶν! » εὐθὺς αὐλεῖ τὸ C ὄργανον, ὃ ἵσταται ἐν τῷ τριπέτωνι, καὶ ἐξελθὼν ὁ βασιλεὺς καθέζεται ἐπὶ τῆς τιμίας αὐτοῦ τραπέζης, φορῶν σκαραμάγγιον δίασπρον χρυσόκλαβον, καθέζονται καὶ οἱ κληθέντες φίλοι, οἱ μὲν ἀπὸ σκαραμαγγίων λευκῶν, οἱ δὲ χροακῶν (68*), εὐθέως δὲ οἱ μὲν ἄρχοντες τοῦ κουβουκλείου ἀπαλλάξαντες ἀναχωροῦσι, οἱ δὲ σπαθαροκουβικουλάριοι καὶ κουβικουλάριοι ἀπαλλάξαντες, παρίστανται ἀπὸ σκαραμαγγίων.

IV. Sciendum est, si festum Annuntiationis in eamdem diem sancti Sabbati incidat, imperatorem ad S. Sophiæ abire, et ibi ritus omnes magni Sabbati supra recensitos tum in sanctæ mensæ instrato mutando, tum in sacrarii incensatione aurique oblatione servare, et inde egressum, ut ei mos est, ad custodiam vasorum abire. Ibi enim postquam omnia, quæ supra tradidimus, peregit, per supra commemoratam portam egreditur, et benedictione ibi a patriarcha accepta, per angustam S. Nicolai porticum ad sacrum puteum abit, acceptaque rursus benedictione, ad mediam, ob festum Annuntiationis in palatium abiturus, **109** non procedit, sed reversus, parvam portam in sancto puteo, ubi in

Δ'. Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι, εἰ μὲν τύχῃ ἡ ἑορτὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τοῦ ἁγίου Σαββάτου, ἀπέρχεται ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, καὶ ἐκτελεῖ ἅπαντα τὰ τοῦ μεγάλου Σαββάτου, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται· καὶ ἐν τῇ ὑπαλλαγῇ τῆς ἁγίας τραπέζης καὶ ἐν τῇ θυμιάσει τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ἐν τῇ εἰσκομιδῇ τοῦ χρυσίου, καὶ ἐξελθὼν, ὡς εἴθισται αὐτῷ, ἀπέρχεται ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ. Καὶ τελέσας ἐκεῖσε ἅπαντα, ὡς προείρηται, ἐξέρχεται διὰ τῆς ἀνωτέρω εἰρημένης πύλης· καὶ λαβὼν ἐκεῖσε παρὰ D τοῦ πατριάρχου εὐλογίας, διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου διαβατικοῦ ἀπέρχεται ἐν τῷ ἁγίῳ φρέατι, καὶ λαβὼν παρὰ τοῦ πατριάρχου εὐλογίας, οὐκ ἐξέρχεται ἐν τῇ μέσῃ πρὸς τὸ ἀπελθεῖν αὐτὸν ἐν τῷ πα-

VARIÆ LECTIONES.

[30] εἰσέρχονται ed.

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUS.

(68) Significatur porta non e tribuna in Naum, sed e Sceuophylacio seu sacristia extra ecclesiam in atrii plagam borealem educens.

(68*) Opponuntur *colores* vestes *albis*. Vide not. ad p. 364.

A λατίῳ διὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ἀλλ' ὑποστρέψας εἰσέρχεται ἐν τῇ μικρᾷ πύλῃ τῇ οὔσῃ ἐν τῷ φρέατι, ἐν ᾗ ἵσταται ἐν ταῖς [31] μεγάλαις προελεύσεσιν, ἐπιδοὺς τοῖς ψάλταις καὶ λοιποῖς τὰς πλουσίας αὐτοῦ δωρεὰς ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ κράζειν τὸν ἄργυρον. Καὶ ἐκεῖθεν διέρχεται διὰ τοῦ τρικλίνου, ἐν ᾧ χρηματίζει ὁ βασιλεὺς ἐν τοῖς μεγάλαις προελεύσεσι, καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ μητατωρίῳ, καὶ ἀπαλλάξας τὴν στολήν, ἣν φορεῖ τοῦ ἁγίου Σαββάτου, ὑπαλλάσσει τὴν τοῦ Εὐαγγελισμου στολήν. Ἐξελθὼν δὲ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε ἠλλαγμένος, ἀπέρχεται ἔμπροσθεν τῶν θυρῶν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ εὐξάμενος, κρατῶν καὶ κηροὺς εἰσέρχεται εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ προσκυνήσας τὴν ἁγίαν τράπεζαν, ἐξέρχεται καὶ διέρχεται διὰ τῆς σωλαίας, καὶ μέλλοντος αὐτοῦ διέρχεσθαι διὰ τῆς σωλαίας, λαμβάνει B ἀπὸ τοῦ πραιποσίτου κηρίον λιτανίκιον, καὶ παρ' αὐτὰ ἄρχονται τὸ τροπάριον τῆς ἑορτῆς τό, « Σήμερον τῆς σωτηρίας ἡμῶν τὸ κεφάλαιον. » Καὶ δηριγευόμενος ὑπό τε τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, πατρικίων τε καὶ στρατηγῶν καὶ τῆς συγκλήτου, διέρχεται διὰ τοῦ ναοῦ, καὶ ἐξέρχεται διά τε [32] τοῦ νάρθηκος καὶ τοῦ λουτῆρος. Κατελθὼν δὲ τὰ γραδήλια τοῦ ἀθύρα, ἐξέρχεται ἐπὶ τὸ μίλιον, καὶ διοδεύων τὴν μέσην, ἀνέρχεται ἐν τῷ φόρῳ καὶ τελεῖ ἐκεῖσε ἅπαντα ἀκολούθως, ὃν τρόπον ἀνωτέρω ἐδηλώθη. Καὶ κατελθὼν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐν τοῖς χαλκοπρατείοις, τελεῖ ἐκεῖσε τὴν θείαν λειτουργίαν μέχρι τοῦ Εὐαγγελίου. Καὶ ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου κατέρχεται διὰ τῆς ξυλίνης σκάλας, καὶ ἐξέρχεται, τελεσθείσης τῆς ἐκτενοῦς· ἐν ταύτῃ γὰρ τῇ ἡμέρᾳ ἡ θεία λειτουργία οὐ τελεῖται ἅπασα, ἀλλ' ἕως τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς ἐκτενοῦς. Καὶ ἐξελθὼν ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ ἐμβόλῳ, ὡς εἴρηται, ἱππεύει ἐκεῖσε μετὰ τῶν κατὰ συνήθειαν, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε δηριγευόμενος ἀπέρχεται ἐν τῷ παλατίῳ, ἐκτελῶν ἅπαντα ἐν τῇ διόδῳ, στάσει τε καὶ δοχῇ, ὃν τρόπον ἀνωτερω ἐν τῇ καθόλου προελεύσει του Εὐαγγελισμοῦ ἐπὶ λεπτῷ ἐξεθέμεθα. Καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ παλάτιον, τελεῖ τὰ τοῦ ἁγίου Σαββάτου ἅπαντα.

magnis processionibus psaltis cæterisque copiosa munera sua inter solemnes argentarii acclamationes erogat, ingreditur. Inde per triclinium, ubi in majoribus processionibus convivium celebrat, transit et metatorium petit, mutataque stola, quam sancto Sabbato gestat, eam, qua in Annuntiatione utitur, induit. Unde, mutata veste, ad januas sacrarii abit, ubi cum ardentibus cereis precatus, sacrarium intrat, et sancto altari adorato, discedit perque soleam digreditur, digressurus, cereum processionalem a præposito accipit, quo facto, statim troparium festi exordiuntur: « Hodie caput salutis nostræ. » Deinde a præfectis cubiculo, patriciis, strategis et senatu stipatus, per templum transit, perque narthecem et baptisterium abit. Per gradus autem athyræ descendens, ad millium et per mediam in forum abit, omnia ibi, ut supra ostendimus, ordine peracturus. Deinde ad templum Sanctissimæ Deiparæ chalcoprateorum venit, et divinam liturgiam ibi ad Evangelium usque celebrat. Quo recitato, per ligneam scalam descendit, et finita extensa, discedit: hoc enim die sacra liturgia non tota, sed ad Evangelium usque et extensam celebratur. Imperator in porticum, ut diximus, egressus, equum cum iis, quibus mos est, conscendit, et ab his stipatus, ad palatium abit, omniaque in transitu, statione et receptione, quæ supra in solemni processione annuntiationis breviter exposuimus, observat. Ingressus palatium, ritus sancti Sabbati omnes celebrat.

C

ΚΕΦΑΛ. ΛϚʹ.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ προελεύσει ἑνώσεως Ἐκκλησίας (69).

Ἰστέον ὅτι καὶ ἡ προέλευσις τῆς ἑνώσεως τῆς Ἐκκλησίας ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ προελεύσεις ἐπιτελεῖται· καὶ γὰρ ἐμπράττως (70) ὁ βασιλεὺς ἄπεισι [33], καὶ αἱ δοχαὶ κατὰ τύπον γίνονται, δηλονότι καὶ τῶν δήμων κατὰ τὸ εἰωθὸς ἀκτολογούντων ἐν τοῖς τόποις αὐτῶν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀπερχόμενος ἕως τοῦ ἁγίου φρέατος, ἀποστέφεται ἐκεῖσε, εἶτα δεξαμένου αὐτὸν τοῦ πατριάρχου, ἀπέρχονται ἀμφότεροι εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Εἰρήνης. Καὶ δὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πάσης τάξεως τελουμένης, ἐπαίρουσιν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης τὴ λιτήν, καὶ ὑποστρέφουσιν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας λιτανεύοντες, καὶ εἰσέρχονται διὰ τοῦ γυναικείου μέρους D

CAPUT XXXVI.

Observanda in processione unionis Ecclesiæ, seu quando tomus unionis Ecclesiæ prælegitur.

Observandum est, processionem quoque unionis Ecclesiæ eo ritu, quo cæteræ processiones, institui. Imperator enim ad templum cum officiis abit, et receptiones pro more instituuntur, factiones scilicet in suis stationibus ei acclamant. Deinde ad sacrum puteum procedens, coronam deponit, **110** ibique a patriarcha exceptus, cum ipso una ad sanctæ Irenes pergit. Peracto ibi divino officio ab ipso S. Irenes templo pompam ordiuntur, et sic in processione ad templum S. Sophiæ reversi, per gynaceum et narthecem ejus ædis intrant, datoque ibi processionis ordine, introitus fit, imperatore et patriarcha cum sacerdotibus omnibus ingrediente. Re-

VARIÆ LECTIONES.

[31] ταῖς om. ed. [32] τε om. ed. ἀπίεισι cop. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(69) Vid. dissert. Cl. Leichii de vita Constantini Porphyrog. § IV.

(70) **Est idem atque ἐμπράκτως, *cum solemne comitatu*, ut vertit Goar. apud Theophan. p. 335, a., vel, quod idem est, *cum solemne obsequio* ut** vertit Anastasius p. 334., vid. Du Cange Gloss. Gr. h. v. De ἐμπράττοις vel ἐμπράκτοις, et ἀπράττοις vel ἀπράκτοις dignitatibus dicam suo loco. Ἀπίεισι est quoque in codice : sed leg. ἄπεισι.

deunt autem eo, qui in reliquis processionibus servatur, ordine.

A τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ νάρθηκος, καὶ ἀποδόντες ἐκεῖσε τὴν τῆς λιτῆς ἀκολουθίαν, γίνεται ἡ εἴσοδος, καὶ εἰσοδεύει ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης μετὰ καὶ πάντων τῶν ἱερέων. Τὰ δὲ τῆς ὑποστροφῆς ἐπιτελεῖται καθὼς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς προελεύσεσι.

CAPUT XXXVII.

Observatio de vestibus, quomodo ab imperatoribus in festis diebus ac processionibus mutentur.

I. In sancta et magna Dominica Paschatis, domini violaceis scaramangiis et sagis auro prætextis e palatio progrediuntur, in cubiculo daphnes loricas et tzitzacia mutant, fitque ibi solemnis in magno triclinio XIX accubituum salutatio, qua peracta, tzitzaciis depositis, lora et coronas, albas illas quidem aut rubras, sumunt, manu sinistra scipiones aureos, gemmis et margaritis ornatos, dextra vero acaciam fuerunt: sic processio, ut supra observavimus, instituitur. Sciendum est, dominos, templum ac metatorium pro more ingressos, lora deponere, et cum ad loca sacra, communionem sanctamque cœnam prodire volunt, non lora sed chlamydes induere. Reversi autem ad palatium, lora et coronas sumunt, si albam mane, in reditu rubram, si rubram egressi, albam redeuntes capiti imponunt. Porro domini die secunda renovationis e palatio egressi, alba auroque intexta scaramangia et gemmis ornatos gladios gestant. In templo autem Domini coronas viriles capiti addunt, et ad S. S. Apostolorum ædem abeunt, eamque dibetesiis albis ac tunicis suis induti, intrant, reduces vesperi colobia et gemmis ornatos gladios et albas coronas sumunt; sin vero tiaram seu tupham capiti imponere malunt, hoc quoque a consuetudine non alienum habetur. **111** Hac septimana renovationis dibetesia alba induunt, si vero processionem ad templum, aut pompam, aut receptionem institui jubent in palatio, tzitzacia induunt. Dominica nova seu clausarum portarum eodem modo celebratur. Sæpe etiam, si dominis libet, hoc festo pro albis auroque intextis scaramangiis purpurea auro ornata induunt. In festo mediæ Pentecostes similibus mutatoriis utuntur. In festo Ascensionis Domini scaramangiis triblatteis e palatio progressi, celocem conscendunt et ad portam auream abeunt, ubi aureis gemmatisque gladiis cincti, equo ornamentis circa collum instructo vehuntur, et ad

ΚΕΦΑΛ. ΛΖ'.

Χρὴ εἰδέναι, πῶς ἀλλάσσουσιν οἱ δεσπόται ἐν ταῖς ἑορταῖς καὶ προελεύσεσι.

Α'. Τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ Κυριακῇ τοῦ Πάσχα ἐξέρχονται οἱ δεσπόται ἀπὸ τοῦ παλατίου μετὰ ὀξέων σκαραμαγγίων καὶ χρυσοπερικλείστων σαγίων, καὶ ἐν τῷ κοιτῶνι τῆς δάφνης ἀλλάσσουσι τὰ θωράκια, περιβάλλονται δὲ καὶ τὰ τζιτζάκια, καὶ γίνεται ὁ ἀσπασμὸς (71) ἐν τῷ μεγάλῳ τρικλίνῳ τῶν ιθ' ἀκκουβίτων, καὶ μετὰ τὸν ἀσπασμὸν ἐκβάλλουσι τὰ τζιτζάκια καὶ περιβάλλονται τοὺς λώρους καὶ στέμματα, εἰ κελεύουσι, λευκὰ εἴτε ῥούσια, καὶ ἐν μὲν B τῇ εὐωνύμῳ χειρὶ κρατοῦσι σκηπίονας χρυσοῦς ἐκ λίθων καὶ μαργάρων ἠμφιεσμένους, εν δὲ τῇ δεξιᾷ χειρὶ τὴν ἀνεξικακίαν· τὰ δὲ τῆς προελεύσεως ἐπιτελεῖται, καθὼς εἰρήκαμεν. Ἰστέον, ὅτι, τῶν δεσποτῶν εἰσοδευσάντων κατὰ τὸ εἰωθὸς καὶ εἰσελθόντων ἐν τῷ μητατωρίῳ, ἐκβάλλουσι τοὺς λώρους, καὶ δὴ ἐκβαίνοντες εἰς τὰ ἅγια (72) καὶ εἰς τὴν ἀγάπην καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν, οὐ περιβάλλονται τοὺς λώρους, ἀλλὰ χλαμύδας· ἐν δὲ τῷ ὑποστρέφειν αὐτοὺς ἐν τῷ παλατίῳ, περιβάλλονται τοὺς λώρους καὶ στέμματα, εἰ μὲν ἐν τῷ πρωῒ λευκὰ, ἐν τῇ ὑποστροφῇ ῥούσια, εἰ δὲ τῷ πρωῒ ῥούσια, ἐν τῇ ὑποστροφῇ λευκά. Ἰστέον, ὅτι, τῶν δεσποτῶν τῇ δευτέρᾳ τῆς διακαινησίμου ἀπὸ τοῦ παλατίου ἐξερχομένων, περιβάλλονται τὰ λευκὰ χρυσᾶ σκαραμάγγια καὶ τὰ διαλιθα τούτων[34] σπαθία. Ἐν δὲ τῇ τοῦ Κυρίου ἐκκλησίᾳ περιβάλ- C λονται στέμματα πράσινα, καὶ ἀπέρχονται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, καὶ περιβάλλονται τὰ ἑαυτων λευκὰ διβητήσια καὶ τὰ χλανίδια καὶ εἰσοδεύουσι, δείλης δὲ ἐν τῇ ὑποστροφῇ περιβάλλονται τὰ κολώβια, ἤγουν τοὺς κριοὺς (73), καὶ τὰ διάλιθα ζωστίκια σπαθία καὶ στέμματα λευκά, εἰδὲ βουληθῶσι βάλλειν τὰς τιάρας, ἤγουν τὰς τούφας, περιβαλλονται αὐτάς. Ἰστέον, ὅτι ταύτῃ τῇ ἑβδομάδι τῆς διακαινησίμου φοροῦσιν οἱ δεσπόται τα ἄσπρα διβητήσια, εἰ δὲ βουληθῶσι ποιῆσαι ἢ πρόκενσον ἐν ἐκκλησίᾳ, εἴτε λιτὴν εἴτε δοχὴν ἐν τῷ παλατίῳ, περιβάλλονται τὰ τζιτζάκια. Ἰστέον, ὅτι τῇ καινῇ Κυριακῇ (74),

VARIÆ LECTIONES.

[34] τούτων om. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(71) Id est veneratio Augusti et gratulatio, quam D ipsi proceres ob festum diem feliciter aditum et absolvendum, sæpiusque deinceps iterandum præstant.

(72) Subintell. δῶρα. Tripex hic memoratur processus imperatoris, dum in ecclesia est, e suo metatorio: 1) εἰς τὰ ἅγια, quando sacris nondum consecratis, sed mox consecrandis, obviam it, dum ea in introitu magno sic dicto per ecelesiam circumferuntur adoranda; 2) ad Agapen, seu osculum pacis, 3) ad communionem.

(73) Forte ab intexta figura arietum sic dicta fuerunt hæc colobia. Ζωστίκια σπαθία videntur esse, quæ e baltheo gestantur, cum aliæ spathæ sint, quæ manu; παραζωνίδια appellat Athenæus l. IV.

(74) Varia nomina habet hic dies Dominicus, qui proximus seu octava est a die Paschatis. Nam ἡ καινή, item ἡ νέα Κυριακή, ut et ἡ διακαινήσιμος appellatur, et ἡ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, quia evangelium: *Et cum januæ essent clausæ*, tum prælegitur. Ἡ Διακαινήσιμος dicitur, quia neophotisti tunc pro ultima vice *in albis* procedebant, quapropter etiam in latina ecclesia hæc dominica *in Albis* appellatur; ἡ νέα aut ἡ καινή vero, quia est proxime futura dominica post Dominicam eximie sic dictam, id est diem Paschatis. Simili modo usurpamus nos vocem *neu* in sermone nostro: *die neue Woche* est septimana proxime futura, imminens. Vid. Du Cange Gloss. Gr. p. 769.

ἤγουν τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, ὁμοίως ἐπιτελεῖται· πολλάκις δὲ, εἰ κελεύουσιν οἱ δεσπόται, ταύτῃ τῇ ἑορτῇ ἀντὶ τῶν λευκῶν χρυσῶν σκαραμαγγίων περιβάλλονται τὰ πορφυρᾶ χρυσᾶ σκαραμάγγια. Ἰστέον, ὅτι τῇ ἑορτῇ τῆς Μεσοπεντηκοστῆς ὁμοίως ἀλλάσσουσιν οἱ δεσπόται. Ἰστέον, ὅτι τῇ ἑορτῇ τῆς Ἀναλήψεως ἀπὸ μὲν τοῦ παλατίου ἐξέρχονται οἱ δεσπόται μετὰ τριβλατίων σκαραμαγγίων, καὶ εἰσέρχονται εἰς τὸν δρόμωνα καὶ ἀπέρχονται μέχρι τῆς χρυσῆς πόρτης, ἐκεῖσε δὲ βάλλοντες τὰ αὐτῶν χρυσὰ διάλιθα σπαθία καὶ καβαλικεύοντες τὰ χιώματα, ἀπέρχονται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς πηγῆς, κἀκεῖσε ἀλλάσσουσι τὰ ἑαυτῶν λευκὰ διβητήσια, καὶ εἰσοδεύουσιν· ἡ δὲ ὑποστροφὴ τελεῖται καθὼς καὶ τῇ δευτέρᾳ τῆς διακαινησίμου. Ἰστέον, ὅτι τῇ ἑορτῇ τῆς Νέας Μεγάλης Ἐκκλησίας (75) ἀλλάσσουσιν οἱ δεσπόται διβητήσια πορφυρᾶ καὶ τὰς τούτων χλαμύδας, Ἰστέον, ὅτι τῇ ἑορτῇ τῆς πεντηκοστῆς ἀλάσσουσιν οἱ δεσπόται ἐν τῷ κοιτῶνι τῆς δάφνης λευκὰ διβητήσια καὶ τὰς τούτων χλαμύδας καὶ στέμματα ῥούσια, ἐν δὲ τῇ ὑποστροφῇ στέμματα λευκά.

A venerandam sacrosanctæ Deiparæ fontium ædem abeunt, albisque dibetesiis suis induti eam ingrediuntur: atque ita, ut in secunda renovationis animadvertimus, redeunt. In festo Novæ Magnæ Ecclesiæ dibetesia purpurea suasque tunicas induunt: in festo Pentecostes vero in cubiculo daphnes candida cum tunicis, quæ ad ea pertinent, coronas quoque rubras, in reditu vero albas capiti imponunt.

Β'. Ἰστέον, ὅτι τῇ ἑορτῇ τῶν Ἁγίων Πάντων (76) περιβάλλονται οἱ δεσπόται χρυσᾶ σκαραμάγγια, οἷα κελεύουσι, καὶ στέμματα ὁμοίως. Ἰστέον, ὅτι καὶ ἡ ἑορτὴ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ὁμοίως τελεῖται, Ἰστέον, ὅτι τῇ ἑορτῇ τοῦ ἁγίου Ἠλίου ἀλλάσουσιν οἱ δεσπόται διβητήσια [35] πορφυρᾶ καὶ τὰς τούτων χλαμύδας. Ἰστέον, ὅτι τῇ ἑορτῇ τῆς Μεταμορφώσεως ἐν τῷ κοιτῶνι τῆς δάφνης ἀλλάσσουσιν οἱ δεσπόται λευκὰ διβητήσια [36] καὶ τὰς τούτων χλαμύδας καὶ στέμματα πράσινα, ἐν δὲ τῇ [37] ὑποστροφῇ στέμματα λευκά. Ἰστέον, ὅτι τῇ ἑορτῇ τῆς Κοιμήσεως (77) τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ἀλλάσσουσιν οἱ δεσπόται ἀπὸ τοῦ παλατίου τὰ ὀξέα τούτων σκαραμάγγια, καὶ εἰσερχόμενοι εἰς τὸν δρόμωνα, ἀπέρχονται ἐν τῷ ναῷ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐν Βλαχέρναις, ἐν δὲ τῷ ἐκεῖσε κοιτῶνι ἀλλάσσουσιν οἱ δεσπόται τὰ πορφυρᾶ διβητήσια καὶ τὰς τούτων χλαμύδας. Ἰστέον, ὅτι τῇ ἑορτῇ τοῦ Γενεσίου τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐν τῷ κοιτῶνι τῆς δάφνης ἀλλάσσουσιν οἱ δεσπόται διβητήσια πορφυρᾶ καὶ τὰς τούτων χλαμύδας, καὶ ἀνέρχονται μετὰ τῆς λιτῆς ἕως τοῦ φόρου, καὶ ἀπὸ τῆς ἐκτενοῦς κατέρχονται μετὰ τῆς λιτῆς ἕως τοῦ ναοῦ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῶν χαλκοπρατείων, κἀκεῖσε ἀλλάσσουσι τὰ πορφυρᾶ χρυσᾶ σκαραμάγγια, περιβαλλόμενοι καὶ τὰ τούτων σπαθία καὶ στέμματα,

B II. In festo Omniun Sanctorum domini aurea scaramangia quæ volunt, et pariter coronas gestant: quod in sanctorum quoque Apostolorum festo obtinet. In die S. Eliæ sacro dibetesia purpurea et tunicas ejusdem coloris gestant. Festo Transfigurationis in cubiculo daphnes alba dibetesia et chlamydes albas, coronas vero prasinas, et in reditu albas, sumunt. In memoria Obitus S. Deiparæ in palatio violacea scaramangia sua induunt, et conscensa nave, ad ædem S. Deiparæ in Blachernis vehuntur, inque cubiculo, quod ibi conditum est, purpurea dibetesia et similes chlamydes; in Nativitate S. Virginis Deiparæ vero in cubiculo daphnes dibetesia purpurea ac similes chlamydes induunt: et in processione ad forum, extensa finita, usque ad S. Deiparæ chalcopra- C teorum abeunt, ubi purpurea aureaque scaramangia induunt gladiosque et coronas, quas volunt, sumunt, **112** et Evangelio recitato, equis suis ornamentis circa collum instructis vecti redeunt. In festo Exaltationis sanctæ et venerandæ crucis purpurea dibetesia et ejusdem coloris tunicas induunt, quem morem et in sancti Demetrii et sancti archangeli observant. In Natali Servatoris purpurea dibetesia ac similes chlamydes in cubiculo daphnes, coronas quoque prasinas, in reditu albas, sumunt. Die Voti

VARIÆ LECTIONES.

[35] τὰ διβητ. ed. [36] διβητήσια om. ed. [37] ἐν τε τῇ ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(75) **Festum Novæ Magnæ Ecclesiæ est dies natalis Encæniorum ejus, seu quo inaugurata fuit. Ex eo, quod ille dies hic loci inter dies festos Ascensionis Christi et Pentecostes medius commemoratur, conficere licet, inauguratam illam ecclesiam a Basilio Macedone illo tempore fuisse, quod Assumptionem Christi et Pentecosten intercedit. Sane Symeo magister, p. 456, inauguratam fuisse perhibet illam ædem Calendis Maiis anni XIV Basilii, qui respondet anno Christi 880. Vid. de illa ecclesia Du Cange Constantinopoli Christ. I. IV. c. 3, p. 97.**

(76) **Sanctorum omnium festum incidebat in Dominicam primam post Pentecosten, seu in festum nobis Trinitatis dictum; (vid. Du Cange v. πεντηκοστάριον;) festum Sanctorum Apostolorum in diem 29 Junii; Eliæ in d. Julii 20; Transfigurationis Christi in diem Augusti 6; Dormitionis seu obitus B. Virginis in d. 15 Augusti; nativitatis ejusdem in d. 8 Septembris; Exaltationis Crucis in d. 14 Septem-** D **bris: S. Demetrii in d. 15. Novembris; Archistrategi, seu Michaelis Archangeli, in diem aliquem decimo quinto Novembris posteriorem et festo Nativitis Chrirti priorem, quia a Nostro medius inter utrumque collocatur; festum Basilii in Kal. Januar. (sed. v. quæ ad Cletorologium dicemus.) Quando sit festum Hypapantes seu occursus, nobis Purificationis Mariæ, notum est. Festum Orthodoxiæ incidebat in primam Dominicam Quadragesimalis jejunii, nobis Quadragesimæ. Festum Annuntiationis Virginis instabile est, sed semper incidit in Quadragesimale tempus. Hæc volui simul persequi ad ductum Nostri qui omnes hos festos dies ad seriem temporis recensuit, initio a Paschate, ut festo omnium maximo, facto.**

(77) **[Callisti patriarchæ CPtani in obdormitionem seu assumptionem B. Virginis Deiparæ oratio hactenus inedita in cod. CXI. Lambec. l. III. 6.]***

in circo pagana vestimenta proceres atrabaticas tunicas gestant. In certaminibus equestribus omnibus purpurea dibetesia et chlamydes purpureas, et quas volunt coronas. In festo sanctorum Luminum in cubiculo daphnes præter debetesia et tunicas purpureas Venetas coronas, in reditu albas, sumunt. In festo occursus seu Purificationis B. Mariæ violacea sua scaramangia mutant, et celoce ad templum tersanctæ Deiparæ in blachernis vehuntur, inque ejus cubiculo purpurea dibetesia et similes chlamydes induunt. Dominica, sanctis Imaginibus restitutis sacra, e palatio violaceis scaramangiis suis et sagis auro intextis veniunt, et ad catechumena S. Sophiæ progressi, purpurea dibetesia, et quæ ad ea pertinent chlamydes induunt, et cum solemni pompa ingrediuntur; deinde sacro Evangelio in catechumenis audito, ad ædes patriarchales discedunt. In festo Annuntiationis sanctissimæ Virginis Deiparæ in cubiculo daphnes dibetesia purpurea ac similes tunicas induti, cum processione ad forum, inde post extensam ad templum S. Deiparæ chalcoprateorum progrediuntur, ubi purpureis aureisque scaramangiis induti, suisque gladiis, et quibus volunt coronis cincti, adsunt, prælecto vero Evangelio, equis circa collum pulchre ornatis domum vehuntur.

A οἷα κελεύουσι, καὶ ἄπὸ τοῦ Εὐαγγελίου ὑποστρέφουσιν ἔφιπποι μετὰ τῶν χιωμάτων. Ἰστέον, ὅτι τῇ ἑορτῇ τῆς Ὑψώσεως ἀλλάσσουσιν οἱ δεσπόται τὰ πορφυρᾶ διβητήσια καὶ τὰς τούτων χλαμύδας. Ἰστέον, ὅτι τῇ ἑορτῇ τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἀλλάσσουσιν οἱ δεσπόται τὰ πορφυρᾶ διβητήσια καὶ τὰς τούτων χλαμύδας. Ἰστέον, ὅτι τῇ ἑορτῇ τοῦ Ἀρχιστρατήγου ἀλλάσσουσιν οἱ δεσποται τὰ πορφυρᾶ διβητήσια καὶ τὰς τούτων χλαμύδας. Ἰστέον, ὅτι τῇ ἑορτῇ τῶν Χριστουγέννων ἐν τῷ κοιτῶνι τῆς δάφνης ἀλλάσσουσιν οἱ δεσπόται τὰ πορφυρὰ διβητήσια καὶ τὰς τούτων χλαμύδας καὶ στέμματα πράσινα, ἐν δὲ τῇ ὑποστροφῇ στέμματα λευκά. Ἰστέον, ὅτι τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Βότου [38] (78) ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ ἀλλάσσουσιν οἱ δεσπόται τὰ παγανὰ, καὶ οἱ ἄρχοντες τὰ ἀτραβατικὰ χλανίδια. B Ἰστέον, ὅτι ἐν τοῖς ἱππικοῖς πᾶσιν ἱπποδρομίοις (79) ἀλλάσσουσιν οἱ δεσπόται τὰ πορφυρᾶ διβητήσια καὶ τὰς τούτων χλαμύδας καὶ στέμματα. οἷα κελεύουσιν. Ἰστὲον, ὅτι τῇ ἑορτῇ τῶν ἁγίων Φώτων ἐν τῷ κοιτῶνι τῆς δάφνης ἀλλάσσουσιν οἱ δεσπόται τὰ πορφυρᾶ διβητήσια καὶ τὰς τούτων χλαμύδας καὶ στέμματα βένετα, ἐν δὲ τῇ ὑποστροφῇ στέμματα λευκά· Ἰστέον, ὅτι τῇ ἑορτῇ τῆς Ὑπαπαντῆς ἀλλάσσουσιν οἱ δεσπόται ἀπὸ τοῦ παλατίου τὰ ὀξέα αὐτῶν σκαραμάγγια, καὶ εἰσερχόμενοι εἰς τὸν δρόμωνα, ἀπέρχονται ἐν τῷ ναῷ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐν Βλαχέρναις, ἐν δὲ τῷ ἐκεῖσε κοιτῶνι ἀλλάσσουσι τὰ πορφυρὰ, διβητήσια καὶ τὰς τούτων χλαμύδας. Ἰστέον, ὅτι τῇ Κυριακῇ τῆς Ὀρθοδοξίας ἀλλάσσουσιν οἱ δεσπόται ἀπὸ τοῦ παλατίου τὰ ὀξέα τούτων σκαραμάγγια καὶ τὰ χρυσοπερίκλειστα σαγία, καὶ ἀνέρχονται ἐν τοῖς κατηγουμενείοις τῆς Ἁγίας Σοφίας, κἀκεῖσε ἀλλάσσουσι τὰ πορφυρᾶ διβητήσια καὶ τὰς τούτων χλαμύδας, καὶ λιτανεύοντες εἰσοδεύουσιν (80). Εἶθ' οὕτως ἀνερχόμενοι ἐν τοῖς κατηχουμενείοις, ἀκούουσι τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου καὶ ἀπέρχονται ἐν τῷ πατριαρχείῳ. Ἰστέον, ὅτι τῇ τῇ ἑορτῇ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐν τῷ κοιτῶνι τῆς δάφνης ἀλλάσσουσιν οἱ δεσπόται διβητήσια πορφυρᾶ καὶ τὰς τούτων χλαμύδας, καὶ ἀνέρχονται μετὰ τῆς λιτῆς ἕως τοῦ φόρου, καὶ ἀπὸ τῆς ἐκτενοῦς κατέρχονται μετὰ τῆς λιτῆς ἕως τοῦ ναοῦ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῶν χαλκοπρατείων, κἀκεῖσε ἀλλάσσουσι τὰ πορφυρᾶ χρυσᾶ σκαραμάγγια, περιβαλλόμενοι καὶ τὰ τούτων σπαθία καὶ στέμματα, οἷα κελεύουσι, καὶ ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου ὑποστρέφουσιν ἔφιπποι μετὰ τῶν χιωμάτων.

CAPUT XXXVIII.

Observanda in coronatione imperatoris.

112 I. Omnes in mutatoriis procedunt, vestesque senatus omnis, proceres scholarum ac cæterorum officiorum mutant, et vasa seu arma, dominos comitaturi, depromunt. Paratis omnibus, imperator scaramangio suo et sago purpureo indutus, ex augustali procedit, et cubiculariis eum comitantibus,

C

ΚΕΦΑΛ. ΛΗ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ στεψίμῳ Βασιλέως.

Α'. Προέρχονται πάντες μετὰ ἀλλαξίμων, καὶ ἀλλάσσει πᾶσα ἡ σύγκλητος καὶ τὰ ἀξιώματα τῶν σχολῶν καὶ τῶν λοιπῶν ταγμάτων, καὶ προλαμβάνουσι τὰ σκεύη πρὸς τὸ ὀψικεῦσαι τοὺς δεσπότας. Καὶ ὅτε πάντα ἑτοιμασθῶσιν, ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τοῦ αὐγουστέως, φορῶν τὸ σκαραμάγγιον αὐτοῦ καὶ

VARIÆ LECTIONES.

[38] τοῦ ἁγίου Βασιλείου ed. pro τοῦ βότου quod dedit R. in notis.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(78) *Die voti*, quo votum peragebatur, seu votorum, scilicet pro salute imperatorum, nuncupatio; qui festus dies in tertium Nonas Januarias incidebat, et ludis circensibus decorabatur. Propterea fit quoque hic loci mentio hippodromi, cui cum festo S. Basilii, quod in Kalendas Januarias incidebat, commune nihil erat. Vid. supra cap. XXIV, et Du Cange Gloss. utroque. Mireris tantam discrepantiam lectionum.

(79) Absurdum et ridiculum videri queat, et est omnino, ἱππικὰ ἱπποδρόμια dicere, si ad puritatem veterum et indolem linguæ exegeris. Sed sic loquebatur Constantini sæculum, ἱπποδρόμια appellans, omnia spectacula, quæcunque ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ, seu circo exhiberentur, etiamsi equestria non essent, D ut cursorum, funambulorum, θαυματουργῶν omnium; ut veteres ἀκροάματα appellabant spectacula omnia animum exhilarantia, etiamsi nihil haberent, quod audiretur. Erit itaque non superfluum τοῖς ἱππικοῖς, ut videri possit, sed significabit dictio τὰ ἱππικὰ ἱπποδρόμια equestria circensia seu in circo edenda spectacula.

(80) In solemni litania seu processione per ecclesiam intrat in Tribunam. Scilicet prius quam intraret imperator in Navim ecclesiæ, ascendebat in Catechumenia protinus e Narthece, ibique sumpto ornatu in illum diem congruo, descendebat, intrabat in Naum, et per eum in solemni processione intrabat deinceps in Tribunam, et ex ea per Cyclium ascendebat rursus in Catechumenia.

σαγίον πορφυροῦν, ὀψικευόμενος ὑπὸ τοῦ κουβουκλείου, καὶ ἐξέρχεται μέχρι τοῦ ὀνόποδος, καὶ γίνεται ἡ πρώτη δοχὴ τῶν πατρικίων ἐν τῷ ὀνοποδίῳ, καὶ λέγει ὁ τῆς καταστάσεως, « Κελεύσατε· » καὶ ἐπεύχονται, « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. » Καὶ κατέρχονται μέχρι τοῦ μεγάλου κονσιστωρίου, ἔνθα ἵστανται οἱ ὕπατοι κονσιστώριον καὶ οἱ λοιποὶ συγκλητικοί, καὶ ἵστανται οἱ δεσπόται εἰς τὸ κιβώριον (81), καὶ πίπτουσιν οἱ συγκλητικοὶ πάντες ἅμα τοῖς πατρικίοις. Καὶ ἀναστάντων, αὐτῶν, νεύουσιν οἱ δεσπόται τῷ πραιποσίτῳ, καὶ λέγει ὁ σιλεντιάριος, « Κελεύσατε· » καὶ ἐπεύχονται, « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. » Καὶ ἀποκινοῦσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ τῶν σχολῶν, τὰ δὲ μέρη ἵστανται ἐν τοῖς τόποις αὐτῶν ἠλλαγμένα, σφραγίζοντες [89] καὶ μόνον.

A ad onopodium progreditur, ubi prima receptio solemnis a patriciis fit, cæremoniario dicente : « Jubete, » reliquis acclamantibus : « In multa bonaque tempora. » Inde ad magnum consistorium pergunt, ubi consules et cæteri senatores congregati sunt : ibi domini in ciborio consistunt, senatores cum patriciis in terram procidunt. Qui postquam surrexere, domini præposito signum dant, quo facto, silentiarius dicit : « Jubete, » cæteri acclamant : « In multa bonaque tempora. » Domini per scholas ad templum procedunt, factiones vero mutata veste in suis stationibus præsto sunt, cruce tantum illos signantes.

Β΄. Καὶ ὅτε εἰσέλθῃ ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ὡρολόγιον, σηκοῦται τὸ βῆλον, καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ μητατωρίῳ καὶ ἀλλάσσει τὸ διβητήσιον καὶ τὸ τζιτζάκιον, καὶ βάλλει ἐπάνω τὸ σαγίον καὶ εἰσοδεύει μετὰ τοῦ πατριάρχου, καὶ ἅπτει κηροὺς εἰς τὰς ἀργυρᾶς πύλας καὶ εἰσοδεύει ἐν τῷ ναῷ, καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν σωλαίαν καὶ εὔχεται εἰς τὰ ἅγια θυρία, ἅψας κηρούς, καὶ ἀνέρχεται εἰς τὸν ἄμβωνα ἅμα τοῦ πατριάρχου. Καὶ ποιεῖ τὴν εὐχὴν ὁ πατριάρχης ἐπὶ τῆς χλαμύδος, καὶ ὅταν πληρώσῃ τὴν εὐχήν, ἐπαίρουσιν αὐτὴν οἱ τοῦ κουβουκλείου καὶ ἐνδύουσι τῷ δεσπότῃ. Καὶ πάλιν ποιεῖ εὐχὴν ἐπὶ τοῦ στέμματος αὐτοῦ, καὶ πληρώσας λαμβάνει αὐτὸς ὁ πατριάρχης τὸ στέμμα, καὶ τίθησιν αὐτὸ εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ δεσπότου, καὶ εὐθέως ἀνακράζει ὁ λαός· « Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος (82)!

B H. Ingressus autem horologium imperator, velum suspenditur, tunc metatorium, dibetesium et tzitzacium induturus ac sagum his superimpositurus, cum patriarcha ingreditur, cereis in portis argenteis accensis, templum petit, inde ad soleam abit, cumque cereis ardentibus ad sacras januas precatus, cum patriarcha in ambonem ascendit. Ibi patriarcha preces super chlamyde dicit, quibus finitis, cubicularii eam tollunt dominumque induunt. Rursus patriarcha preces super corona fundit, quibus peractis, eam sumit et capiti imperatoris imponit, populo statim ter acclamante : « Sanctus, sanctus, sanctus ! Gloria in excelsis Deo, pax in terra ! » Postea : « N. magno imperatori et augusto multos annos, etc. » Imperator coronam gestans, descen-

VARIÆ LECTIONES.

[89] σφραγίζοντα ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(81) Patet hinc, κιβώριον non tantum pensile illud operculum esse, quod altari superimmineret, sed etiam illud, quod thronum regium tegit. Franci *dais* appellant a Latinobarbaro *dagus*, quod est a germanico *Dach, tectum*. Conf. p. 136, d. 137, 138.

(82) Addunt M. tertium ἅγιος. Est nempe canticum illud prophetæ : *Sanctus, sanctus, sanctus, Deus, omnis terra plena est gloriæ ejus* : quem *hymnum Trinitatis* appellabant. V. Du Cange v. *Hymnus*. Codinus Offic. XVII. 18. : Ὁ πατριάρχης χρίει σταυροειδῶς τὴν κεφαλὴν τοῦ βασιλέως τῷ θείῳ μύρῳ ἐπιλέγων μεγάλῃ φωνῇ τό, Ἅγιος. Οἱ δὲ ὄντες ἐν τῷ ἄμβωνι πάντες παρὰ τοῦ πατριάρχου διαδεχόμενοι τὴν φωνὴν λέγουσι καὶ αὐτοὶ ἐκ τρίτου τό, Ἅγιος. Ὁμοίως καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ λαοῦ ἐκ τρίτου λέγει τὸν αὐτὸν λόγον. Confirmatur hoc ex aliis Nostri locis. Vid. p. 169. Sed ad quemnam pertinet illud ἅγιος ; ad Deumne, an ad imperatorem? Videatur prima fronte ad Deum pertinere, ut quem sanctum et venerabilem in suis judiciis ut in ipsa quaque cujusque imperatoris electione admirabilem esse significare velint clamantes. Putem tamen potius appellationem eam esse, qua veluti renuntient patriarcha, clerus et laici novum imperatorem, quasi dicendo : *Tu es* ἅγιος, *sanctus et inviolabilis*, sacra est jam deinceps tua majestas. Concludas hoc e verbis Symeonis Thessalonicensis : τὸν βασιλέα χρίων ὁ ἀρχιερεὺς ἅγιον ἀνακηρύττει. [Guntherus in Hist. CPtana : *Acclamatum est a mulieribus* : ἅγιος βασιλεὺς *Marchio*; expugnata nempe CPli a Francis.] Ex ignoratione originis et veræ significationis atque vis, quæ voci ἅγιος inest, factum fuit, ut imperatorem suum Græci τὸν ἰσαπόστολον καὶ ἅγιον βασιλέα appellarent. Vid du Cange. v. Ἰσαπόστολος et dissert. de numis Byzant. n. 15 . . . .

C . . . . Nullus pene est Græcus sacerdos, cui titulus *sanctissime pater* et *sanctitas tua* non tribuatur hodie. Olim pertinebat ad imperatores veteris Romæ. Lampridius in Vita Heliogabali t. I, Scr. His. Aug. p. 877. *Constantine venerabilis*, ait, id est ἅγιος, quem p. 795. *sacratissime* compellaverat. Idem in Alexandro Severo p. 888 : *Ab aliis Pius appellabatur, ab omnibus certe sanctus et utilis reipublicæ*. Præclare de usu vocis *sanctus* pro *venerabilis* egit Salmasius ad eosdem Scr. H. A. p. 629. t. II. Pari modo appellatio ἅγιε et Κύρις ἡγιασμένε (in novella Romani junioris apud Labbeum p. 80. fin.) tam invidenda non est, et nihilo plus quam *sacratissima vestra majestas* notat, tanquam si diceres *venerabilis*, aut *venerandissime*, aut et *charissime Domine*. D Nam ἅγιος ab ἅγω vel ἅζω, ἅζομαι, venit, *magni duco, veneror* ; item ἄγαμαι, *amo, charum habeo*; et ἡ σὴ ἁγιότης est proprie *tua venerabilitas*, aut *tua dignitas*, vel et *tua adamabilitas*, aut tandem *tua inviolabilitas*. Cæterum de *festo Agios* olim sæculo XII in ecclesia Mediolanensi celebrato, quo nempe hymnus ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, vel etiam ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος ὁ ἰσχυρός, ἅγιος ὁ ἀθάνατος, *sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis*, cantari solebat, hæc perhibet Landulphus junior Hist. Mediol. c. 22 : *Parochianis ecclesiæ S. Mariæ cum viridibus frondibus et ramis*

dit et in mutatorium abit, inque throno sedet, quem proceres ingressi adorant ejusque genua osculantur. Sunt autem : velum primum, **114** magistri ; secundum, patricii et strategi ; tertium, protospatharii ; quartum, scribæ castrenses, excubiis et numeris icanatis præfectus, spatharii, senatores et consules ; quintum velum, spatharii ; sextum, stratores ; septimùm, comites scholarum ; octavum, candidati equestres ; nonum, scribones et domestici ; decimum, a secretis, vestitores, silentiarii ; undecimum, mandatores imperatorii et candidati pedestres ; duodecimum, comites numerorum icanatorum, tribuni comites classis constituunt. Tunc præpositus dicit : « Jubete , » ipsi longum faustumque imperium dominis precati abeunt. Omnia autem, quæ ad agapen et communionem, ut consuetudo festorum est, et reliqua pertinent, etiam pro more peraguntur.

A Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη ! » τρίτον · εἶτα· « Ὁ δεῖνα μεγάλου βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος πολλὰ τὰ ἔτη, » καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ φορῶν τὸ στέμμα κατέρχεται καὶ ἀπέρχεται ἐν τῷ μητατωρίῳ, καὶ καθέζεται εἰς τὸ σελλίον καὶ εἰσέρχονται τὰ ἀξιώματα, πίπτοντες καὶ φιλοῦντες τὰ δύο γόνατα αὐτοῦ· Βῆλον α', οἱ μάγιστροι · βῆλον β', οἱ πατρίκιοι καὶ στρατηγοί. Τρίτον βῆλον, πρωτοσπαθάριοι· τέταρτον, ὁ τοῦ στρατιωτικοῦ (83), ὁ τῶν ἐξκουβίνων τῶν ἱκανάτων (85) καὶ τῶν νουμέρων, σπαθάριοι, συγκλητικοὶ καὶ ὕπατοι · πέμπτον, σπαθάριοι · ἕκτον, στράτορες · ἕβδομον, κόμητες τῶν σχολῶν· η', κανδιδάτοι καβαλλαρικοῦ· θ', σκρίβωνες καὶ δομέστικοι · ι', ἀσηκρῆται, βεστήτορες καὶ σιλεντιάριοι · ια', μανδάτορες βασιλικοὶ καὶ κανδιδάτοι πεζοί (85) · ιβ', κόμητες τοῦ ἀριθμοῦ τῶν B ἱκανάτων, τριβοῦνοι κόμητες (86) τοῦ πλοΐμου. Καὶ λέγει ὁ πραιπόσιτος, « Κελεύσατε · » καὶ ἐπεύχονται τὸ, « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους, » καὶ ἐξέρχονται [40]. Εἰς δὲ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν κοινωνίαν, ὡς ἔχει ἡ συνήθεια τῶν ἑορτῶν, καὶ τὰ λοιπὰ (87) πάντα πληροῦνται, καθὼς ἔστιν ἡ συνήθεια.

VARIÆ LECTIONES

[40] ἐξέρχονται εἰς δὲ sine distinctione ed,

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

arborum candelis accensis illigatis, iisdem et cantantibus Agios, propter quod festum dicitur de Agios, quod est nomen Dei. Conf. Menolog. Basil. I. p. 69. [Duo diaconi cappis rubris cantantes Agios. Moleon. p. 208.] Vid. de Trisagio Habert. pontific. p. 64. Juvat hac occasione indicare, quare Græci CPtani dicantur hoc ἅγιος et alias tales formulas ἐκ τρίτου vel τρίτον, *ter*, iterare. In Trisagio quidem nolumus cum theologis pugnare, documenta Trinitatis invenientibus ; antiquarii tamen et in ea formula et in aliis ter iteratis antiquitatis notas agnoscunt. Scilicet primi homines, idearum et verborum pauperes, C cum vellent aliquam rem ἐμφατικῶς significare et velut inculcare, idem verbum, eamdem formulam, iterum atque iterum repetebant. Unde venit illa formula : *Bis, terque, quaterque beatus*, id est, Talis, qui mercatur, ut vocabulum *beatus* de eo ter quaterque iteretur. Numinum, quæ gentiles celebrarent, nomina bis et ter citabant in suis hymnis. Theocrit. :

Ὑμνέομες Λήδας τε καὶ αἰγιόχου Διὸς υἱὼ,
Κάστορα καὶ φοβερὸν Πολυδεύκεα πὺξ ἐρεθίζεν,
ὑμνέομες καὶ δὶς καὶ τὸ τρίτον ἄρσενα τέκνα,
κούρης Θεστιάδος. Id. XXII. vs. 1.

Præsertim Orientalium ille mos erat, et in laudibus nominibusque Dei et in salutationibus amicorum eamdem formulam aliquoties iterare. Unde factum apud Arabes, ut idem verbum quod *duplicare, bis iterare* proprie sonat, etiam *laudare, celebrare* significet, et vox quæ proprie *iterario* est, etiam *laudes* notet. Inde formala : *Laudavit Deum et reflexit* D [nempe sermonem] *super eum*, id est, aliquoties iteravit formulam : Laudatus sit Deus.

(83) Nempe λογοθέτης, *rationalis rei militaris*. Cl. Decessor ad ὁ ascripserat in Apographo Draudiano ι, ita ut intelligatur eum οἱ emendatum ivisse, quod etiam Latina ejus referunt.

(84) M. ὁ τοῦ ἐξκουβίτου τῶν ἱκανάτων. Retinere malim correctionem Leichianam, inserto præterea commate post ἐξκουβίτων. Diversi enim excubitores et hicanati. In ὁ subintelligitur *domesticus* ; ut adeo loci hujus ille sensus sit, quarto loco introduci domesticum excubitorum, domesticum hicanatorum et domesticum numerorum.

(85) Infra p. 138 domestici et scholarii τοῦ πεδίτου, peditatus, memorantur. Nam alii equestres canditati erant, quos paulo ante Noster nominabat κανδιδάτους καβαλλαρικούς.

(86) Comma post τριβοῦνοι M. nullum monstrabant, unde colligo, jungendos esse ambo titulos, et *tribunos comites classis* eosdem, non diversos tribunos comitibus fuisse. Vid. ad p. 120.

(87) Ad cæteros coronationis imperialis ritus Nostro præteritos pertinere quoque videtur ἡ ὑπατεία. Nicephorus patriarcha in fine breviarii historici narrans Constantinum Copronymum duo filios Cæsares et unum Nobilissimum creasse, ait : Προόδου κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐπὶ τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν [Sanctam Sophiam puta] γενομένης, ὑπατείαν ἐποίησαν, καὶ τοῖς παρελθοῦσι χρήματα διένειμαν ἐκ τοῦ παλατίου ἀρξάμενοι, μέχρι τῆς ἐκκλησίας τοῦτο ἐπιτελοῦντες. Notabile est, hypatias seu munera consularia sparsa fuisse in processione a palatio ad S. Sophiam usque. Forte idem quoque fecerunt in reditu ex ecclesia ad palatium. Hypatias adhuc Basilii Macedonis tempore in usu fuisse, testis est Georg. Monach, p. 544. Sub Constantino autem Porphyrogenneto num adhuc viguerint, posset in dubium vocari, quandoquidem nulla earum memoria in nostro codice habetur. Apud Latinos quidem obtinebant adhuc longo tempore post, et adhuc obtinent. Ita narrat Donizo Vita Mathildis Comitissæ de præcessione in coronatione Henrici IV imp. :

Lampadibus multis cum claro lumine sumptis
Antiquo more processio regis honore
Facta ; fit extensa nummis ejus cooperta.

Id est, per totam istam extensam seu longam processionem e Laterano ad limina S. S. Apostolorum spargi fecit Henricus nummos in populum. Sæculo IX, etiam apud Saracenos in usu fuisse missilia, constat ex Abulfeda ad A. 210, ubi celebris illius Chalifæ Almamonis nuptias describit, quem locum insignem quidem, cum non liceat in præsentibus explicare, ponam tamen, ut intelligatur, quem splendorem luxumque suis in nuptiis principes eorum temporum monstraverint. *Hoc anno*, ait Abulfeda [est in anno 210, qui respondet anno æræ Christianæ 825] *celebrubat ad Mamun nuptias cum Burana, filia 'l Hasani filii Sahli, apud Fames Selch ; quo se Bagdado contulerat. Ibi enim puellæ pater agebat. Avia sponsæ paterna tum sponso mille margaritas primæ formæ et maximi pretii super caput effundebat. Cereus ambra factus, quadraginta mannos* [seu octoginta libras] *pendens tunc ardebat. Pater sponsæ*

'Ακτολογία τῶν δήμων ἐπὶ στεψίμῳ (88) βασιλέως.

Συνήθους ἑορτῆς τελουμένης, καὶ τῶν δεσποτῶν ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ πρσέλευσιν ποιουμένων καὶ πάντα τὰ συνήθη ταῖς προελεύσεσιν ἐπιτελουμένων, τῶν δεσποτῶν δὲ ἀνιόντων μετὰ τοῦ πατριάρχου εἰς τὸν ἄμβωνα (ἐκεῖσε γὰρ ἵσταται ἀντιμίσιον, ἐν ᾧ ἀπόκειται ἥ τε χλαμὺς καὶ τὰ στέμματα), εἶτα [41] ποιεῖ εὐχὴν ὁ πατριάρχης ἐπὶ τῆς χλαμύδος, καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν ἐπιδίδωσι [42] ὁ πατριάρχης τὴν χλαμύδα τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ. Καὶ ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν πραιποσίτων ἐνδύουσι τὴν χλανίδα τὸν νεοχειροτόνητον βασιλέα (89), καὶ πάλιν ποιεῖ εὐχὴν ἐπὶ τῶν στεμμάτων, καὶ πρῶτον μὲν ἰδίαις χερσὶ στέφει ὁ πατριάρχης τὸν μέγαν βασιλέα, εἶτα ἐπιδίδωσι τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ τὸ στέμμα, καὶ στέφει ὁ βασιλεὺς

A *Acclamatio factionum in coronatione imperatoris.*

Festo pro more celebrato, dominis cum pompa ad sanctam ecclesiam progressis, et omnibus, quæ in solemni processu observari debent, observatis, domini una cum patriarcha ad ambonem veniunt, ubi mensa seu ara, in qua tunica et corona jacent, posita est, preces super veste patriarcha facit, quibus finitis, tunicam magno imperatori tradit. Is cum præpositis recens creatum cæsarem ea induit, tunc precibus super coronis recitatis, patriarcha suis manibus primum magno imperatori coronam imponit, is deinde recens appellatum imperatorem coronat, quo facto, elata voce duæ factiones acclamant: « Dignus. » Et adorant sceptra et reliqua vasa cum B bandis, hinc illinc ad dextram et sinistram consti-

VARIÆ LECTIONES.

[41] εἶτε ed. [42] ὁ πατρ. ἐπιδίδ. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

inter proceres aulæ pro missilibus spargebat schedas, in quarum singulis scripta erant singulæ villæ suæ; quarum quodcunque nomen quisquis sorte nancisceretur, ille reddita schedula villam accipiebat. Nolo historiam missilium hujusmodi e Romana repetere. Neque permittit hic locus, ut expromam, quæ de sparsione margaritarum et auri super caput sponsorum, aut nobilitandorum apud orientales, item de usu ambræ in cereis, de cereo Paschali ambra facto qui ardere per festum Paschatis olim in Basilica Lateranensi solebat, et aliis talibus, afferri possent. Reservo ea editioni Abulfedæ, si ea unquam defungi mihi fatale sit. Jam pergo. Pertinet porro quoque ad ritus coronationis imperatorum Græcorum τὸ ἀποκόμβιον, quod imperator recens coronatus in ara Magnæ Ecclesiæ deponebat. Id quod erat centenarius C auri ex more. Cinnamus l. II, Manuelem Comnenum narrans a Michaële patriarcha ἐπ' ἐκκλησίας (Magnam intelligit seu S. Sophiam) τῷ βασιλικῷ τεταινιῶσθαι διαδήματι, addit p. 18: Ὅτε καὶ χρυσίου κεντηνάριον τραπέζῃ τῇ ἱερᾷ καταθεὶς, τότε μὲν ἐξῄει, τὸ ἐλευθέριον αὐτοῦ καὶ μεγαλοπρεπὲς ἐν τοῖς ἁπάντων καταλελοιπὼς στόμασιν. [Atqui typus ille erat, et omnes dabant.] Εἰσέπειτα δὲ καὶ ἐτησίαν τῷ κλήρῳ ἐκ παλατίου κεντηναρίων δύο προσαφώρισε δόσιν. Καλοῦσι δὲ τοῦτο τὸ νόμισμα δεύτερον. Conf. alius ejusdem auctoris locus infra ad pag. 123 allegandus. DC. ad illum superiorem locum exemplum Michaelis Rhangabe citat, qui, teste Theophane p. 418, ἐστέφθη παρὰ Νικηφόρου πατριάρχου ἐν τῷ ἄμβωνι τῆς Μεγάλης 'Εκκλησίας, ἐφ' ᾧ κοινὴ ἀγαλλίασις γέγονεν, καὶ ἐδωρήσατο τῷ πατριάρχῃ χρυσίου λίτρας πεντήκοντα καὶ τῷ κλήρῳ εἰκοσίπεντε. Hæ 75. libræ efficiebant tunc temporis Centenarium, cum olim centum eum confecissent. De unctione alibi disputo. D

(88) Id est ἐπὶ στέψει vel ἐπὶ ἡμέρᾳ στεψίμῳ. *[Coronationem imperatorum CPtanorum describit Cantacuzenus in Andronico p. 281. Ordo ad benedicendum imperatorem [occidentalem] quando coronam accipit, Ord. Roman. p. 216. Ditmar. init. l. VII.]* Ascripserat Cl. Leichius in Adversariis multa loca e Cerimon. Francico, ut t. I, p. 11, 14, 17, 23, 24, 28 et 46, eo consilio, procul dubio, ut coronationes regum Francorum cum Byzantinorum coronatione conferret. Quæ quoniam proxime ad rem non faciunt, omitto. *[Coronationes Byzantinorum Imperatorum passim celebrant istius historiæ scriptores. Ita apud Theophan. p. 210. Justinus Tiberium Cæsarem renuntiasse dicitur, et hic missilia in vulgus sparsisse. Leo Armenus στεφθεὶς ὑπὸ Νικηφόρου τοῦ πατριάρχου Georg. Monacho p. 499, memoratur, et Sym. Mag. 409, et post inaugurationem imaginem Salvatoris ad portam Chalces adorasse dicitur Sym. Mag. 402. Theophilus et Icasia coronantur in S. Stephani oratorio in die Pentecostes Georg. Mon. p. 415. Theophilus filium coronavit φιλοτιμησάμενος πάντας ὡς ἔθος ἐν τῷ στεψίμῳ Georg. Mon. p. 427. Basilius in festo Pentecostes ex accubitore imperator creatus est, lecto tomo per Castorem a secretis, cui deinde acclamatum est, Μιχαὴλ καὶ Βασίλειος πολλά τα ἔτη. Sym. Logoth. p. 449. Coronatus ille in templo Sophiæ fuit. Constant. vit. Basil. c. 16, Leo coronatur per Euthymium patriarcham. Georg. Monach. p. 561. De coronatione Christophori, filii Romani, vid. Script. post Theophan. pag. 244 et 253. De Coronatione Stephani, filii Romani, Georg. Mon. p. 581. C Coronatio Romani a Constantino facta per Nicolaum patriarcham p. 17 m. Decemb. Georg. Mon p. 574. De unctione et coronatione regum et quando orta in imperio Romano et Græco vid. Selden. *Titles of Honour* p. 239, et Alemann. Pariet. Lateran. p. 29.]* Locum Cantacuzeni valde celebratum I, 40, de coronatione impp. CPtanorum agentem primus seorsim e ms. edidit Habertus in pontificali p. 610 sqq. Habet quoque Goar. in fine sui euchologii ceremoniale coronationis. Idem ad c. 17. Codini satis diligenter hoc argumentum exposuit, et inter alia n. 24, recenset imperatores a patriarchis coronatos et alia nota disputat de loco coronationis. Coronabantur frequenter magnis diebus festis, ut Paschatis et Pentecostes, modo in S. Sophia, modo in S. Stephano Daphnes, Theoph. p. 250, modo in Augusteone, Theoph. p. 252 et 335, modo in triclinio XIX accubitorum, Theoph. p. 335, 374, 418, modo in Circo, idem p. 379. Apocombium D seu congiarium tunc patriarchæ ab imperatore datum certum nullum fuit. Michaël Rhangabe dabat 50 libras auri, Theophanes p. 418, et in filii coronatione dabat centum libras auri, p. 419 Accipiebant aut assumebant interdum in coronatione nova nomina. Vid. Contin. Theophan. p. 26. De aliis coronationis ritibus erit agendi locus ad Caput hujus libri XCI.

(89) M. βασιλέαν. More novæ Græciæ, quo ex accusativo tam singulari quam plurali tertiæ declinationis nominativum in ας et α faciunt, et ex hoc accusativum suum novum in αν terminandum; ut a βασιλεὺς fit ordinarie accusativus pluralis βασιλέας, hunc ipsum pro nominativo singulari assumunt novi Græci, unde suum accusativum βασιλέαν formant. In femininis pari modo procedunt. Θυγάτηρ facit ordinarie in accusativo singulari θυγατέρα.. Hunc ipsum accusativum singularem pro nominativo ad-

tuta, dum interea senatores omnes et factiones orientem versus in dextra ambonis parte subsistunt.

A τὸν νεοχειροτόνητον βασιλέα, καὶ εὐθέως ἀνακράζουσι τὰ δύο μέρη καὶ λέγουσιν. « Ἄξιος. » Καὶ προσκυνοῦσι τὰ σκῆπτρα (90) καὶ τὸ λοιπὰ σκεύη μετὰ τῶν βάνδων, ἑστῶτα δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ ἔνθεν κἀκεῖθεν, οἱ δὲ τῆς συγκλήτου πάντες καὶ τὰ μέρη ἵστανται ἐν τῷ πρὸς ἀνατολὴν δεξιῷ μέρει τοῦ αὐτοῦ ἄμβωνος.

II. Et dicunt cantores: « Gloria in excelsis Deo et pax in terra; » populus eadem ter. Cantores: « Apud homines christianos beneplacitum; » populus eadem ter. Cantores: « Quod misertus est Deus populi sui; » eadem populus ter. Cantores: « Hæc magna Domini dies; » populus eadem ter. Cantores: « Hæc dies vitæ Romanorum; » populus eadem ter. Cantores: « Hoc gaudium et gloria orbis est; » populus eadem ter. Cantores: **115** « In qua corona regni; » populus similiter. Cantores: « Vertici tuo ex merito imposita est; » populus eadem ter. Cantores: « Gloria Deo omnium Domino; » populus eadem. Cantores: « Gloria Deo, qui caput tuum coronavit; » populus similiter. Cantores: « Gloria Deo, qui te imperatorem ostendit; » populus eadem. Cantores: « Gloria Deo, qui te sic ornavit; » populus eadem. Cantores: « Gloria Deo, qui te sic honoravit; » populus eadem. Cantores: « Sed qui te N, sua manu coronavit; » populus eadem. Cantores: « Custodiet te multa tempora in purpura; » populus eadem. Cantores: « Cum augustis conjugibus et porphyrogenitis; » populus eadem. Cantores: « In gloriam et resurrectionem Romanorum; » populus eadem, Cantores: Exaudiet Deus populum vestrum; » similiter populus.

B'. Καὶ λέγουσιν οἱ κράκται· « Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράκται. « Ἐν ἀνθρώποις Χριστιανῶν εὐδοκία· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράκται· « Ὅτι ἠλέησεν ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ· « ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράκται· « Αὕτη ἡ ἡμέρα Κυρίου ἡ μεγάλη· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράκται· « Αὕτη ἡ ἡμέρα τῆς ζωῆς τῶν Ῥωμαίων· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ', Οἱ κράκται· « Αὕτη ἡ χαρὰ καὶ ἡ δόξα τοῦ κόσμου· » ὁ λαὸς ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Ἐν ᾗ τὸ στέφος τῆς βασιλείας· » ὁ λαὸς ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Τῆς κορυφῆς σου ἀξίως περιετέθη [43]· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράκται· » Δόξα Θεῷ τῷ [44] Δεσπότῃ πάντων· ὁ λαὸς ὁμοίως. Οἱ κράκται. « Δόξα Θεῷ τῷ στέψαντι τὴν κορυφήν σου· » ὁ λαὸς ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Δόξα Θεῷ τῷ ἀναδείξαντί σε βασιλέα· » ὁ λαὸς ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Δόξα Θεῷ τῷ δοξάσαντί σε οὕτως· » ὁ λαὸς ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Δόξα Θεῷ τῷ εὐδοκήσαντι οὕτως· » ὁ λαὸς ὁμοίως. Οἱ κράκται « Ἀλλ' ὁ στέψας σε, ὁ δεῖνα βασιλέα, αὐτοχείρως· » ὁ λαὸς ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Φυλάξει σε εἰς πλήθη [45] χρόνων ἐν τῇ πορφύρᾳ· » ὁ λαὸς ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Σὺν ταῖς Αὐγούσταις καὶ τοῖς πορφυρογεννήτοις (91)· « ὁ λαὸς ὁμοίως, Οἱ κράκται· « Εἰς δόξαν καὶ ἀνέγερσιν τῶν Ῥωμαίων· » ὁ λαὸς ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Εἰσακούσῃ ὁ Θεὸς τοῦ λαοῦ ὑμῶν· » ὁ λαὸς ὁμοίως.

VARIÆ LECTIONES.

[43] περιέθετο ed. [44] τῷ Θεῷ δεσπ. ed. [45] πλῆθος ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

hibent novi Græci, et ex eo deinceps formant suum accusativum θυγατέραν. Exemplis rem declarabimus et probatam dabimus. Ipsum nostrum βασιλέαν habet Malaxus apud Du Cange v. Συντυγχάνειν. Idem Malaxus apud DC. Gloss. Gr. p. 927, habet ἄνδρας pro ἀνήρ. Apud Nostrum infra p. 192, membranæ non χεῖρα, quod editori debetur, sed χεῖραν habent. Theophanes p. 167, νύκταν pro νύκτα. Polyænus, novi Græculi opus, τὸν θῆραν pro θῆρα, *aprum*, p. 17, ed. Maasvici, ubi vid. Casaubon. Anna Comnena in Alexiad. p. 140. τὴν φάλαγγαν, a nominativo ἡ φάλαγγα, et p. 430, τὴν νῆαν, a nomin. Ἡ νῆα, *navis*. Στάμαν pro στάμα habet Du Cange Gl. Gr. h. v., ἱερέαν pro ἱερέα Nomocanon. Coteleriаn. apud Du Cange Gl. Gr. p. 203. Idem Nomocanon n. 212 habet ανδραν et ἕναν, *virum* et *unum*, a Nom. sing. ἄνδρας et ἕνας. Du Cange v. εὐλογεῖν dat γυνέκαν pro γυναῖκα, a Nom. γυνέκα. Idem ἰκμάδα et θυγατέρα in Nom. pro ἰκμάς et θυγάτηρ habet, et καλαμῶνας pro καλαμών, *arundinetum*. Idem p. 581, habet τὸν κανῶνάν μου, μήναν Achmet Onirocrit. c. 251; σκυταλίδα pro σκυταλίς Hesychius in voce Ῥόχανον, ubi σκυταλίδα nominativus est, et præterea ἀποῤῥιγλοῦσι legendum, Σμηκτρίδα γῆ pro σμηκτρίς habet Du Cange v. σμηκτρίδα, et τινάν pro τινά, *aliquem*, h. v., γάλαν pro γάλα, v. σφακτὸν, λίβαν, *austrum*, pro λίβα, v. φιάλη, ubi ex Alexandri monachi encomio S. Barnabæ hæc citat: κατὰ τὸ κλῖτος τοῦ ναοῦ πρὸς λίβαν, *in plaga templi australi*. Χεῖραν idem Du Cange habet h. v. Spohn in Dictionario novæ Græciæ, quod suo Itinerario subjunxit, nonnulla talia habet, ut λείποντας perhibet novos Græcos dicere in nomin. singul. pro λείπων, *deficiens* aut *derelinquens*, unde accusativus sing, λείπονταν formatur, ἔρωτας pro ἔρως, ἄρχοντας pro ἄρχων, χειμῶνας pro χειμών. Erunt forte, qui μουνορύχαν ὄρυγα Carm. 527. Anthologiæ ineditæ et c. 529, αἰγιπόδην χίμαρον huc referant. Mitto alia, cum hæc sufficere queant.

(90) Adorant sceptra seu longi conti cum appensis vexillis vel bandis, et τὰ σκεύη (quæ puto contos esse cum impositis in summo vertice figuris panopliæ; τρόπαια, *trophæa* appellare solent), ea itaque et hastæ quoque adorant novum dominum, eique velut sacramentum dicunt, quando versus eum et in ejus honorem et ad ejus recitatum nomen inclinantur versus humum, et deinceps eriguntur; quod etiam nostris militibus in more positum est. Quo de more vexilla et hastas inclinandi, aut etiam sternendi in solo, dico ad librum Nostri secundum.

(91) Nota vox, illosque significat, qui a patre jam imperium tenente procreati fuerunt. Verisimillimum est a purpura, veste imperiali, eam repetendam esse, ut sint qui in purpura nati, purpura excepti et fasciati fuere. Luitprandus Histor. p. 426 non de veste purpurea, sed de cubiculo *Purpura* dicto, in quo Augustæ puerperio vacare consueverint, appellatos putat. Conf. Du Cange CPli Christ. p. 120 et ad Alex. p. 320 et Gloss. Gr. h. v Possunt ambæ

Γ'. Οἱ κράκται· « Πολλά, πολλά, πολλά· » ὁ λαός, « Πολλὰ ἔτη εἰς πολλά. » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα αὐτοκράτορες Ῥωμαίων· » ὁ λαός, « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, οἱ θεράποντες τοῦ Κυρίου· » ὁ λαός, « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα Αὔγουσται τῶν Ῥωμαίων· » ὁ λαός, « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, τῶν σκήπτρων ἡ εὐτυχία· » ὁ λαός, « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται· « Πολλοί σου χρόνοι, ὁ δεῖνα βασιλεῦ τῶν Ῥωμαίων· » ὁ λαός, « Πολλοί σου χρόνοι. » Οἱ κράκται· « Πολλοί σου χρόνοι, θεόστεπτε ὁ δεῖνα· » ὁ λαός, « Πολλοί σου χρόνοι. » Οἱ κράκται. « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, δεσπόται, σὺν ταῖς Αὐγούσταις καὶ τοῖς πορφυρογεννήτοις· » ὁ λαός, « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται· « Ἀλλ' ὁ πάντων Ποιητὴς καὶ Δεσπότης· » ὁ λαὸς ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Ὁ στέψας ὑμᾶς τῇ αὐτοῦ παλάμῃ· » ὁ λαὸς ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Τοὺς χρόνους ὑμῶν πληθύνει σὺν ταῖς Αὐγούσταις καὶ τοῖς πορφυρογεννήτοις· » ὁ λαὸς ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Εἰς τελείαν σύστασιν τῶν Ῥωμαίων. » Καὶ ἀπὸ τούτων εὐφημοῦσι τὰ β'. μέρη καὶ λέγουσι· « Πολλὰ τὰ ἔτη τῶν βασιλέων, » καὶ τὰ ἑξῆς τῆς εὐφημίας, καὶ ἐπεύχονται καὶ ἐξίασιν [46] (91).

III. Cantores : « Multos, multos, multos ; » populus : « Multos annos in multos. » Cantores. « Longa vobis tempora, N. N. imperatores Romanorum ; » populus : « Longa vobis tempora. » Cantores : « Longa vobis tempora, famuli Domini ; » populus ; « Longa vobis tempora. » Cantores : « Longa vobis tempora, N. N. augustæ Romanorum ; » populus : « Longa vobis tempora. » Cantores : « Longa vobis tempora, felicitas sceptrorum ; » populus : « Longa vobis tempora. » Cantores : « Longa vobis tempora, N. imperator Romanorum ; » populus : « Longa vobis tempora. » Cantores : « Longa vobis tempora, N. a Deo coronate ; » populus : « Longa vobis tempora. » Cantores : « Longa vobis tempora, domini, cum Augustabus et porphyrogenetis ; » populus : « Longa vobis tempora. » Cantores : « Sed omnium Creator et Dominus ; » similiter populus. Cantores : « Qui sua vos manus coronavit ; » populus pariter. Cantores : « Tempora vestra augebit cum augustabus et porphyrogenitis : » populus similiter. Cantores : « In perfectam Romanorum salutem. » His dictis, duæ factiones fausta precantur, dicentes : « Multos annos imperatoribus, » et reliquas preces et felicia omina dicunt, et abeunt.

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ στεφανώματι βασιλέως (92).

Α'. Τῆς συνήθους ἐκκλησιαστικῆς τάξεως τελουμένης ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου πρωτομάρτυρος Στεφά-

CAPUT XXXIX.

Observanda in coronatione nuptiali imperatoris.

116 I. Consueto ritu ecclesiastico in S. Stephani primi martyris æde, quæ in palatio daphnes

VARIÆ LECTIONES.

[46] ἐξιᾶσιν cod.

JOAN. JAC. REKSII COMMENTARIUS.

etymologiæ veræ simul esse, et casu quodam coincidere. Priorem tamen puto a nugacitate, quæ Græcis medii ævi adhærebat, longius abesse. At quis primus fuit *Porphyrogennetus* dictus ? Veteres ante Constantini nostri tempora imperatores et imperatorum liberi, quamvis ἐν τῇ πορφύρᾳ τεχθέντες. ἐν τῇ ἁλουργίδι τραφέντες passim a panegyristis appellentur ; titulus tamen *Porphyrogennetus* in usu non deprehenditur fuisse ante tempora Constantini nostri, Leonis filii, qui Constantinus, si fidem meretur Codinus, hoc titulo primus fuit ornatus. Codini verba hæc sunt : Τὴν ἁγίαν Θεοφανὼ τὴν οὖσαν ἔξωθεν τῆς παλαιᾶς κόγχης τῶν βασιλικῶν μνημοθεσίων εἰς τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους ἀνήγειρεν Κωνσταντῖνος ὁ πρῶτος πορφυρογέννητος, ὁ υἱὸς Λέοντος τοῦ σοφοῦ. Atqui Luitprandus l. c. Leonem, ejus patrem, jam eo nomine citat, et Sigonius (nescio, quo auctore). p. 90, de regno Italiæ Porphyrogennetum appellat Leonem, Copronymi filium, alias Chazarum dictum, et p. 91, 54, Constantinum, istius Leonis Chazari ex Irene filium. Sed hanc quæstionem ulteriori inquisitioni committo. Posset deinceps ex hoc et similibus locis hujus libri argumentum duci, Constant. Porphyr. seniorem auctorem hujus libri esse, non juniorem, Romani filium ; quia Porphyrogenneti memorantur : nisi responderi posset, Porphyrogennetorum nomen ad filias quoque traduci posse, quas geminas habuit Constantinus junior ; et præterea potuisse ipsum ex antiquioribus libri hæc præcepta ceremonialia verbotenus exscribere.

(91*) M. ἐξιᾶσιν. Ad acta seu laudes, quales hoc caput et alia plura nostri ceremonialis tam in superioribus, quam in sequentibus magno numero præstat, conferendi scriptores Historiæ Augustæ, qui etiam talibus formulis scatent.

(92) Quando imperator corona nuptiali redimitur *[Στεφάνωμα est corona nuptialis ejusque formula. Smith. de Ecclesia Græca p. 128. In nuptiis Mauritii imp. Palatii eunuchus Martinus paranymphus fuit. Theophan. p. 218. Heraclius imperator cum sponsa a Sergio patriarcha coronas nuptiales accipit, et eodem die imperator simul et sponsus renuntiatur, et corona nuptiali insignitur. Theoph. p. 250. Eudoxia corona nuptiali ornata in æde S. Stephani. Georg. Monach. p. 529. Leo nuptias celebrat in Magnaura et 19 accubitis. Georg. Mon. p. 547. Corona nuptialis et convivium in nuptiis Petri, Bulgarorum ducis, Protovestiario sponsam comitante, ibid. p. 530. Benedictio nuptialis a patriarcha facta p. 584. De Constantini nostri cum Helena nuptiis ita Script. post Theoph. p. 244 : Δίδοται ἀρραβὼν γαμικοῦ συναλλάγματος παρὰ Κωνσταντίνου βασιλέως Ἑλένῃ τῇ θυγατρὶ Ῥωμανοῦ, καὶ τῇ τρίτῃ τοῦ Πάσχατος λεγομένῃ τῆς Γαλιλαίας εὐλογεῖται καὶ στεφανοῦται ἅμα αὐτῇ παρὰ Νικολάου τοῦ πατριάρχου. De nuptiis Constantiæ imperatricis et Henrici imperat. scripsit Arnoldus Abbas eadem ætate. Vid. Giannon. p. 377, t. II.]* Inter hæc loca a Cl. Leichio citata memorabilis est ille Georgii Monachi p. 529, c. ubi ait, Michaelem cum Eudoxia fuisse coronatum. ἐστεφανοῦτο ἐν τῷ Ἁγίῳ Στεφάνῳ τῷ εἰς τὴν Δάφνην, γεγονότος τοῦ παστοῦ μὲν εἰς τὴν Μαγναύραν, τῆς δὲ συγκλήτου ἀνακλιθείσης ἐν τοῖς ιθ' Ἀκκουβίτοις. In S. Stephano itaque, ædicula

est, peracto, coronatisque sponsis, hi per octagonum et augustale auream que manum egrediuntur, et magistri et patricii imperatorem in onopodio excipiunt, et stantibus ibi sponsis, officium solemne celebratur. Inde in obsequio magistrorum, patriciorum ac reliquorum ministrorum ad secretum usque consulum veniunt, ubi omnes senatores cum magistris et patriciis ipsos excipiunt: ritusque omnes, commorantibus ibi sponsis, pro more celebrantur. Factiones in triclinio candidatorum ab utraque parte prope scalas magnauræ stant, et sponsis per consistorii portas euntibus, organa duarum factionum, quæ in sinistra parte loci, ubi ascenditur per scalas, constitutæ sunt, pulsantur.

II. Extemplo cantores duarum factionum exclamant: « Multos, multos, multos! » populus: « Multos annos in multos. » Præcentores: « Salvator noster, serva dominos! Sacrosancte Spiritus, serva Augustas! Domine, vitam eorum ex nostra auge! Imperator ac sponse, Deus te servet! Auguste virtutibus instructe, Trinitas te tueatur, Deusque cœlestis nuptiis tuis lætitiam addat, ut omnium benignissimus, qui Cananæis olim nuptiis adfuit, inque ipsis aquæ, ut amans hominum, benedixit, et vinum auxit hominibus ad recreationem, hic tibi adsit et conjugi tuæ, detque tibi Deus porphyrogenitos! Hæc est dies lætitiæ Romanorum, qua nuptias N. imperator cum N. felicissima Augusta celebravit. »

III. Abeuntibus sponsis, factiones cœnaculum ingrediuntur, stantibusque ibi sponsis coronatis, cantores duarum factionum simul exclamant: « Multos, multos, multos! » populus: « Multos

A νου τοῦ ἐν τῷ παλατίῳ τῆς δάφνης, καὶ τῶν νεονύμφων στέφανουμένων [47], ἐξέρχονται διὰ τοῦ ὀκταγώνου καὶ τοῦ αὐγουστέως καὶ τῆς χρυσῆς χειρὸς, καὶ δέχονται αὐτὸν οἵ τε μάγιστροι καὶ πατρίκιοι ἐν τῷ ὀνοποδίῳ, καὶ τὸ στῆναι (93) τοὺς νεονύμφους, γίνεται ἡ συνήθης ἀκολουθία. Καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε ὀψικευομένων τῶν νεονύμφων ὑπό τε μαγίστρων καὶ πατρικίων καὶ τῆς λοιπῆς πάσης τάξεως, ἔρχονται μέχρι τοῦ σεκρέτου τῶν ὑπάτων, καὶ δέχονται ἐκεῖσε πάντες οἱ συγκλητικοὶ ἅμα μαγίστρων καὶ πατρικίων, καὶ τὸ στῆναι τοὺς νεονύμφους, γίνεται ἡ συνήθης ἀκολουθία. Τὰ δὲ μέρη ἵστανται ἐν τῷ τρικλίνῳ τῶν κανδιδάτων ἔνθεν κἀκεῖθεν πλησίον τῶν γραδηλίων τῆς μανναύρας, καὶ δὴ τῶν νεονύμφων ἐξιόντων τὰς πύλας τοῦ κονσιστωρίου, αὐλοῦσι τῶν δύο μερῶν
B τὰ ὄργανα, δηλονότι ἱσταμένων ἐν τῷ ἀριστερῷ μέρει τῆς ἀναβάσεως τῶν αὐτῶν γραδηλίων.

Β'. Καὶ εὐθέως λέγουσιν οἱ κράκται τῶν δύο μερῶν ἡνωμένοι [48] ἄμφω, « Πολλὰ, πολλὰ, πολλά! » ὁ λαός· « Πολλὰ ἔτη εἰς πολλά. » Οἱ κράκται· « Ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, τοὺς δεσπότας φύλαξον! Πνεῦμα τὸ πανάγιον, τὰς Αὐγούστας σκέπασον! Κύριε, ζωὴν αὐτῶν διὰ τὴν ζωὴν ἡμῶν! βασιλεῦ νεόνυμφε, Θεὸς διαφυλάξει σε! Ἔντιμε, ἐνάρετε [49]. Τριὰς κατακοσμήσει σε, καὶ χαρὰν παρέξει σοι Θεὸς ὁ ἐπουράνιος, εὐλογῶν τὸν γάμον σου, ὡς μόνος ὑπεράγαθος· ὅς ἐν Κανᾷ τὸ πρότερον τῷ γάμῳ παρεγένετο καὶ ἐν αὐτῷ εὐλόγησε τὸ ὕδωρ ὡς φιλάνθρωπος, καὶ οἶνον ἀπετέλεσεν ἀνθρώποις εἰς ἀπόλαυσιν, οὗτος εὐλογήσει σε μετὰ τῆς συζύγου σου, καὶ τέκνα σοι δωρήσεται Θεὸς πορφυρογέννητα! Αὕτη ἡ ἡμέρα τῆς χαρᾶς
C τῶν Ῥωμαίων, ἐν ᾗ ἐνυμφεύθης ὁ δεῖνα ἄναξ ὁ δεῖνα τῇ εὐτυχεστάτῃ Αὐγούστῃ! »

Γ'. Καὶ ἀποκινούντων τῶν νεονύμφων, εἰ σέρχονται τὰ μέρη εἰς τὸν παστὸν (94), καὶ ἱσταμένων τῶν νεονύφων ἐν τῷ παστῷ ἐστεφανωμένων, ἀκτολογοῦσι τῶν δύο μερῶν οἱ κράκται, ἡνωμένοι ἄμφω,

VARIÆ LECTIONES.

[47] ΣΧΟΛ. Χρὴ εἰδέναι, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐστεμμένος στεφανοῦται. (Schol. hoc om. ed., dedit R. in notis.) [48] ἐνώμενοι ed. h. l. et infra, ἐνώμενοι cod. [49] ἐνάριστε ed.

JOAN. JAC. RESKII COMMENTARIUS.

palatii Daphnes, consecrabantur a patriarcha novi sponsi, et accipiebant coronas nuptiales; boni ominis, ut puto, gratia, seu allusionis ad τό στεφάνωμα, quod tamen deinceps mutatum. In Magnaura positus fuit thalamus nuptialis, in quem novum par augustum conveniebat, et Senatores in XIX accubitis accumbebant seu epulabantur. Etiam in Latina Ecclesia novis nuptis apud copulationem a sacerdote coronæ turritæ ex floribus imponebantur. Vid. Murator. t. II, p. 111 Antiquit. Ital. Conf. Du Cange utroque Glossar. Manavit inde ad nos ille mos, quo sponsæ virgines sertis coronatæ in ecclesiam procedunt ad impetrandam benedictionem sacerdotalem. Benedictionem nuptialem debebat patriarcha imperatoribus largiri, nisi ille negaret ob nuptias pro illegitimis habitas. Ita *[Leo coronatus a clerico quodam palatino, ᾧ ἐπίκλην Σινάπης. Contin. Theophan, p. 222.]*

(93) Id est μετὰ τὸ στῆναι, ut integre Noster extulit p. 118, 122, 147, 155 et alibi, Sæpe μετὰ *post* significans omittitur. Vid. p. 121, 308, et hac ipsa nostra, in qua sumus pagina, paulo infra. Sic πρὸς

omittitur p. 154, καὶ νόμων διακράτησιν, id est καὶ πρὸς ν. δ. Sic etiam εἰς omittunt in illa formula δεξιὰ καὶ ἀριστερά. Vid. p. 45. Item μέρος, pro *in*
D *parte, in plaga, versus.* Apud Eustathium in Vita S. Eutychii patriarchæ CPtani est πριμικηρίῳ μέρος Αὐγούστης pro εἰς τὸ μέρος Αὐγούστης, *Primicerio partis* (seu Comitativæ) *Augustæ.* Sic supra p. 101, διανέμουσιν [subintell. εἰς] τὸ κουβουκλειον. Omittitur ἀπὸ vel διὰ vel μετὰ *cum;* ut p. 105, εἴτε [nempe μετὰ vel ἀπὸ] πλοὸς, *sive navi.*

(94) Vel παστάδα, triclinium, in quo stat thalamus nuptialis. Non semper instruebatur hic in Magnaura. Romani junioris παστὰς ἐγνωρίζετο *conspiciebatur,* καὶ ἐτελεῖτο, *das Beylager wurde vollzogen,* in triclinio Justiniani Rhinotmeti. Scriptor. post Theoph. p. 286. Male vertitur ὁ παστός *cœnaculum* apud Leonem Gramm. p. 458, ubi dicitur Michael Imp. et Eudoxia Augusta coronas nuptiales in S. Sophia accepisse γενομένου τοῦ παστοῦ ἐν τῇ Μανναύρα τῆς δὲ συγκλήτου ἀνακλιθείσης ἐν τοῖς ιθ' ἀκκουβίτοις. (Vid. Du Cange CPl. Chr. II, p. 136.)

« Πολλά, πολλά, πολλά! » ὁ λαός, « Πολλὰ ἔτη εἰς A πολλά! » Οἱ κράκται· « Καλῶς ἦλθες, ὁ δεσπότης τῶν Ῥωμαίων! » Ὁ λαός, « Καλῶς ἦλθες! » Οἱ κράκται· « Καλῶς ἦλθες, ὁ δεσπότης, σὺν τῇ Αὐγούστῃ! » ὁ λαός, « Καλῶς ἦλθες! » Οἱ κράκται. « Καλῶς ἦλθες, θεοεπίλεκτε Αὔγουστα! » ὁ λαός, « Καλῶς ἦλθες! » Οἱ κράκται· « Καλῶς ἦλθες, θεοσκέπαστε Αὔγουστα! » ὁ λαός, « Καλῶς ἦλθες! » Οἱ κράκται· « Καλῶς ἦλθες, ὁ δεῖνα χαρὰ Ῥωμαίων! » ὁ λαός, « Καλῶς ἦλθες! » Οἱ κράκται « Καλῶς ἦλθες, ἡ εὐγένεια [50] τῆς πορφύρας! » ὁ λαός, « Καλῶς ἦλθες! » Οἱ κράκται· « Καλῶς ἦλθες, ἡ ποθουμένη παρὰ πάντας! » ὁ λαός, « Καλῶς ἦλθες! » Οἱ κράκται· « Σὺ ἐκ θείας ψήφου προεχειρίσθης, εἰς σύστασιν καὶ ἀνέγερσιν τοῦ κόσμου, σὺ ἐνυμφεύθης ἐκ Θεοῦ τῇ πορφύρᾳ, σε εὐλόγησεν ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, στεφανώσας σε τῇ αὐτοῦ παλάμῃ! B ἀλλ' ὁ εἰς ταύτην καλέσας σε τὴν ἀξίαν καὶ συζεύξας σε ὁ δεῖνα τῷ δεσπότῃ, τοὺς χρόνους σου πληθύνει ἐν τῇ πορφύρᾳ· εἰσακούσει ὁ Θεὸς τοῦ λαοῦ ὑμῶν! »

Δ'. Χρὴ γινώσκειν, ὅτι μετὰ τὴν ἀκτολογίαν τοῦ δήμου, τῶν δεσποτῶν ἀνιόντων πρὸς τὴν κόγχην τοῦ παστοῦ πρὸς τὸ ἀποθέσθαι τὰ στέμματα καὶ τοὺς στεφάνους, λέγουσιν οἱ κράκται τῶν δύο μερῶν, ἡνωμένοι ἄμφω, ἔσ (95)· « Πνεῦμα τὸ πανάγιον, τὸν γάμον ἐπευλόγησον! » ὁ λαὸς ἐκ τρίτου τὸ αὐτό. Οἱ κράκται· « Ὁ ἐν Κανῇ Χριστὸς εὐλογήσας τὸν γάμον· » ὁ λαὸς ἐκ τρίτου ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Εὐλογήσει τὸ στεφάνωμά σου, ὁ δεῖνα αὐτοκράτωρ! » ὁ λαὸς ἐκ τρίτου ἔσ. « Πνεῦμα τὸ πανάγιον, τὸν γάμον ἐπευλόγησον! » Οἱ κράκται· « Μετὰ συζύγου σου τῆς ὁ δεῖνα! » ὁ λαὸς ἐκ τρίτου ἔσ· « Πνεῦμα C τὸ πανάγιον! » Οἱ κράκται, « Εἰς ἡμέρας καὶ καιροὺς καὶ χρόνους! » ὁ λαὸς ἐκ τρίτου ἔσ· « Πνεῦμα τὸ πανάγιον! » Οἱ κράκται· « Ἕως ἄκρου γήρως ὑμῶν ἐν βίῳ! » ὁ λαὸς ἐκ τρίτου ἔσ· « Πνεῦμα τὸ πανάγιον! » Οἱ κράκται· « Εἰς δόξαν αὐτοῦ καὶ εἰς σύστασιν τῶν Ῥωμαίων! » ὁ λαὸς ἔσ· « Πνεῦμα τὸ πανάγιον! » Οἱ κράκται· « Εἰσακούσει ὁ Θεὸς τοῦ λαοῦ ὑμῶν! » ὁ λαὸς ἔσ· « Πνεῦμα τὸ πανάγιον! » Οἱ κράκται· « Πολλά, πολλά, πολλά! » ὁ λαός, « Πολλὰ ἔτη εἰς πολλά! » Οἱ κράκται ἔσ· « Κύριε ὁ τούτους συζεύξας, σὺ αὐτοὺς περίσωζε! » ὁ λαὸς ἔσ· « Πνεῦμα τὸ πανάγιον! » Οἱ κράκται ἔσ· « Ὁ Θεὸς ἅγιον, δὸς αὐτοῖς ὁμόνοιαν· » ὁ λαὸς ἔσ· « Πνεῦμα τὸ πανάγιον! » Οἱ κράκται ἔσ· « Τοῦτο τὸ βασίλειον, Κύριε, στερέωσον! » ὁ λαὸς ἔσ· « Πνεῦμα τὸ D πανάγιον! » Οἱ κράκται ἔσ· « Πνεῦμα τὸ πανάγιον, τὸν γάμον ἐπευλόγησον! » ὁ λαός, « Πολυχρόνιον! » καὶ ἐξέρχονται. Καὶ μετὰ ταῦτα ἀπέρχονται οἱ νεόνυμφοι ἐστεφανωμένοι εἰς τὴν κόγχην τοῦ παστοῦ, ἔνθα ἵσταται ὁ βασιλικὸς χρυσοῦς κράβαττος, καὶ

annos in multos! » Cantores : « Pulchre venisti, domine Romanorum! » populus : « Pulchre venisti! » Cantores : « Pulchre venisti, domine, cum augusta! » populus : « **117** Pulchre venisti! » Cantores : « Pulchre venisti, a Deo electa augusta! » populus : « Pulchre venisti! » Cantores : « Pulchre venisti, Dei cura, augusta! » populus : « Pulchre venisti! » Cantores : « Pulchre venisti, N. gaudium Romanorum! » populus : « Pulchre venisti. » Cantores : « Pulchre venisti, nobilitas purpuræ; » populus : « Pulchre venisti! » Cantores : « Pulchre venisti omnium votis expetita! » populus : « Pulchre venisti! » Cantores : « Tu divina sorte ad conservationem salutemque orbis electa fuisti, tu divinitus purpuræ conjuncta es! benedixit tibi Deus omnipotens, qui manu sua te coronavit : at is, qui ad hanc te dignitatem vocavit junxitque cum N. domino, augeat tempora tua in purpura! Exaudiat Deus populum vestrum! »

IV. Sciendum est, post acclamationes populi, abeuntibus dominis ad concham thalami, ut serta et coronas ibi deponant, duarum factionum cantores una voce dicere : « Spiritus sanctissimus nuptiis annuat! » populus eadem ter repetit. Cantores : « Christus, qui nuptiis Cananæis benedixit; » populus eadem ter. Cantores : « Benedicat connubio tuo, imperator N.! » populus ter : « Spiritus sanctissime, nuptias prospera! » Cantores : « Cum conjuge tua N.; » populus ter : « Spiritus sanctissime! » Cantores : « In dies, tempora, sæcula! » populus ter : « Spiritus sanctissime! » Cantores : « Usque ad extremam senectutem vestram in hac vita! » populus ter : « Spiritus sanctissime. Cantores : « Ad gloriam tuam et salutem Romanorum! » populus ter : « Spiritus sanctissime. » Cantores : « Exaudiet Deus populum vestrum; » populus : « Spiritus sanctissime. » Cantores : « Multos, multos, multos! » populus : « Multos annos in multos! » Cantores : « Domine, qui hos junxisti, tu ipsos serva! » populus : « Spiritus sanctissime. » Cantores : « Deus sancte, da ipsis concordiam! » populus : « Spiritus sanctissime! » Cantores : « Regnum hoc custodi, Domine! » populus : « Spiritus sanctissime. » Cantores : « Spiritus sanctissime, his nuptiis benedicas! » populus : « In longum tempus, etc., » et egrediuntur. Deinde sponsi ad concham thalami coronati abeunt, **118** ubi imperatorius aureus grabatus stat, in quo coronas reponunt : corollas vero officiales cubiculi in pentapyrgio, ubi imperatorius grabatus positus est, suspendunt, et statim domini per por-

VARIÆ LECTIONES.

[50] εὐγενεστάτη ed.

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUS.

(95) Ἔς. Occurrunt tales aliquot voces in hoc codice, nihil, ut videtur, significantes, ut ἔς, οἶ ἐς, οἶ, etc. Non video, quid possint aliud esse, quam notæ musicæ, quales sunt *ut*, *re*, *mi*, *sol*, etc. præfixæ hymnis, ut sciatur, quo tono sint recitandi. Aut forte est ἔς idem, quod Latinum *heus*, et οἶ idem atque υ, quod est apud Aristophanem in Pluto, ubi parasitus nidorem assæ suillæ naribus captat; aut Latinum *huy*.

ticum ad XIX accubitus quasi ad amores transeunt, et mensæ ibi accumbunt.

A ἀποτιθοῦσι [51] τὰ μὲν στέμματα ἐν τῷ αὐτῷ κραβάττῳ, τὰ δὲ στεφάνια κρεμῶσιν οἱ τῆς τάξεως τοῦ κουβουκλείου ἐν τῷ πενταπυργίῳ, ἐν ᾧ ἵσταται ὁ βασιλικὸς κράβαττος (96)· καὶ εὐθέως ἀπέρχονται οἱ δεσπόται διὰ τῶν διαβατικῶν ὡς ἐπὶ τὸν ἔρωτα (97), εἰς τὰ ιθ' ἀκούβιτα, καὶ ἀκουμβίζουσιν ἐπὶ τῆς τραπέζης.

Acclamationes ad Augustam.

V. « Bene precemur, ut decet gaudio nostro, Augustæ ! » Cantores : « Longa tibi tempora, a Deo promota Augusta ! » populus ter : « Longa tibi tempora ! » Cantores : « Longa tibi tempora, felicissima Augusta ; » populus ter : « Longa tibi tempora. » Cantores : « Longa tibi tempora, conjux domini ! » populus ter : « Longa tibi tempora. » Cantores : « Tu divino suffragio electa es ; » populus eadem ter. Cantores : « Benedixit Deus omnipotens ; » populus eadem ter. Cantores : « Tu Dei gratia cum purpura conjuncta es : » populus eadem ter. Cantores : « Qui te manu sua coronavit ; » populus eadem ter. Cantores : « At qui te ad hanc dignitatem vocavit ; » populus hæc ter repetit. Cantores : « Teque cum domino N. conjunxit ; » populus eadem ter. Cantores : « Tempora tua dominique augeat : » populus eadem ter. Cantores : « Exaudiat Deus populum vestrum ; » eadem populus ter. Cantores : « N. pientissimæ Augustæ multos annos ; » populus : « In multos annos, etc. »

VI. Observandum vero est, et illud olim contigisse tradi, ut, postquam factiones dictam actorum formulam ante scalam, qua ad magnauram ascenditur, finierunt, duæ factiones præcederent, et Veneti quidem ad scamna, in loco magnauræ arboribus consito hinc inde posita, abirent, nec responsum ad cantum suum acciperent, cantores vero has deinde acclamationes recitarent : « Multos annos imperatoribus : » quibus populus, quæ responderi solent, respondet. Postquam sponsi constitere, prima receptio fit, et cantores populusque dictas acclamationes recitant. Post hanc receptionem secunda a Prasinis parvo intervallo in eodem arboreto instituitur, sponsisque consistentibus, cantores populusque, uti diximus, acclamant ; quo facto, ritus, de quibus supra, celebrantur. **119** Cæterum

Ἀκτολογία εἰς τὴν Αὐγοῦσταν.

Ε'. « Εὐφημήσωμεν κατὰ χρέως τὴν χαρὰν ἡμῶν τὴν Αὐγοῦσταν ! » Οἱ κράκται· « Πολλοί σου χρόνοι, θεοπρόβλητε Αὐγοῦστα ! » ὁ λαὸς ἐκ τρίτου, « Πολλοί σου χρόνοι. » Οἱ κράκται· « Πολλοί σου χρόνοι, εὐτυχεστάτη Αὐγοῦστα ! » ὁ λαὸς ἐκ τρίτου, « Πολλοί σου χρόνοι ! » Οἱ κράκται· « Πολλοί σου χρόνοι, ἡ σύζυγος τοῦ δεσπότου ! » ὁ λαὸς ἐκ τρίτου, « Πολλοί σου χρόνοι. » Οἱ κράκται· « Σὺ ἐκ θείας ψήφου προεχειρίσθης· » ὁ λαὸς ἐκ τρίτου ὁμοίως. B Οἱ κράκται· « Εὐλόγησεν ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ· » ὁ λαὸς ἐκ γ' ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Σὺ ἐνυμφεύθης [52] ἐκ Θεοῦ τῇ πορφύρᾳ· » ὁ λαὸς ἐκ τρίτου ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Στεφανώσας σε τῇ ἰδίᾳ παλάμῃ· » ὁ λαὸς ἐκ τρίτου ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Ἀλλ' ὁ εἰς ταύτην καλέσας σε τὴν ἀξίαν· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ τρίτου. Οἱ κράκται· « Καὶ συζεύξας σε ὁ δεῖνα τῷ δεσπότῃ· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράκται. « Τοὺς χρόνους σου πληθύνει σὺν τῷ δεσπότῃ· » ὁ λαὸς ἐκ τρίτου ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Εἰσακούσει ὁ Θεὸς τοῦ λαοῦ ὑμῶν· » ὁ λαὸς ἐκ τρίτου ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Ὁ δεῖνα τῆς εὐσεβεστάτης Αὐγούστης πολλὰ τὰ ἔτη· » ὁ λαός, « Πολυχρόνιον. »

ζ'. Εἰδέναι δὲ δεῖ, ὅτι λέγεται [53] καὶ τοῦτο γεγονέναι [54] ποτέ, ὅτι μετὰ τὸ πληρῶσαι τὰ μέρη τὴν C προῤῥηθεῖσαν ἀκτολογίαν πρὸ τῶν γραδηλίων τῆς ἀναβάσεως τῆς μαναύρας προανέρχονται τὰ δύο μέρη, καὶ οἱ μὲν Βένετοι ἀνέρχονται εἰς τὰ σκάμνα τὰ ἱστάμενα ἐν τῷ τῆς μαναύρας ἀναδενδραδίῳ (98) ἔνθεν κἀκεῖθεν, καὶ ἀπόκρισιν μὴ δεχόμενοι, λέγουσιν οἱ κράκται κατάλεγμα (99), « Πολλὰ τὰ ἔτη τῶν βασιλέων [55] ! » καὶ ὁ λαὸς ἀποκρίνεται τὰ ὀφειλόμενα τοῦ καταλέγματος. Καὶ μετὰ τὸ στῆναι τοὺς νεονύμφους γίνεται δοχὴ α'. καὶ λέγουσιν οἱ κράκται καὶ ὁ λαὸς τὰς προῤῥηθείσας ἀκτολογίας. Καὶ πάλιν μετὰ μικρὸν τῆς τοιαύτης δοχῆς, γίνεται δοχὴ β', καὶ δέχονται οἱ Πράσινοι ἀπὸ μικροῦ διαστήματος ἐν τῷ αὐτῷ ἀναδενδραδίῳ, καὶ τῶν νεονύμφων ἱσταμένων, λέγουσιν οἱ κράκται καὶ ὁ λαὸς τὰς προῤῥηθείσας

VARIÆ LECTIONES.

[51] ἀποτιθεῖσι ed. [52] νυμφεύθης ed. [53] ὅτι λέγεται om. ed. [54] γεγονέναι conj. R., γέγονε cod. et ed. [55] τῷ βασιλεῖ ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(96) Diversus hic est grabbatus ab illo, quem hujus paginæ principium memorat.

(97) Eros est nomen cubiculi, cujus appellatio unde sumpta et qui nata non liquet. Fuit enim initio armarium, et armis imaginibusque armorum plenum, ut ex Contin. Theophan. p. 88, fine (quem locum Adversariis Leichianis debeo) constat. Armis et Amori parum convenit. Fuitne lavacrum ? V. Antholog. H. Stephani p. 354, med. et p. 374, 375.

(98) Est ἀναδενδράδιον locus arboribus consitus, deambulacrum sub arboribus, sive rectæ stent arbores, et per quincuncem dispositæ, sive in apsidem flexæ. Sancit quidem Salmasius ad Dedicat. Herodis Attici p. m. 102, ἀναδενδράδας esse ambulacra tan- D tum vitibus obumbrata et apsidata ; trichilas alias appellant. Sane Etymologicum M. : ἀναδενδρὰς ἡ ἄμπελος ἡ πρὸς τὸ δένδρον ἀνερχομένη. Sed ἀναδενδράδα etiam de arboribus aliis erectim stantibus et vite non obumbratis usurpari patet et Anthol. p. 27 : ὄχνη χειρὸς ἐμῆς, etc. Forte olim apud antiquos Græcos ἀναδενδρὰς tantum usurpatum fuerit de arboribus, quas vites ambibant et circumplicabantur. Recentiores autem Græci procul dubio de loco quocunque arboribus cum cura ordinatis et cultis opaco adhibent.

(99) Est aliquid, quod κατὰ λέγμα, voce simplici, recitatur, qualis est in vita communi sermocinantium cantui opposita.

ἀκτολογίας, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπακολουθεῖ ἡ τάξις, καθὼς προείρηται. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἐν τοῖς [56] ἐσχάτοις καιροῖς ἐκαινουργήθη τοῦ γίνεσθαι [57] τὸ στεφάνωμα τοῦ βασιλέως ἐν τῷ ναῷ τοῦ παλατίου τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου· καὶ δὴ τῶν νεονύμφων ἐξιόντων διὰ τοῦ χρυσοτρικλίνου, δηλονότι ὀψικευομένων ὑπό τε τοῦ κουβουκλείου καὶ τῶν μαγίστρων καὶ πατρικίων, μελλόντων αὐτῶν ἐξιέναι τὰς ἀργυρᾶς του χρυσοτρικλίνου πύλας, αὐλεῖ τὸ χρυσοῦν ὄργανον, καὶ τὰ μέρη ἀκτολογοῦσι, καθὼς προείρηται.

A recentiori ætate id novum institutum est, ut nuptialis imperatoris coronatio in templo palatii sacrosanctæ Virginis Deiparæ Phari perageretur: et sponsi per aureum triclinium cum obsequio cubiculi, magistrorum et patriciorum egressi, dum et portis aurei triclinii argenteis procedere volunt, organum aureum pulsatur, et factiones, quas diximus, acclamationes recitant.

ΚΕΦΑΛ. Μ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ στεψίμῳ Αὐγούστης [58].

Α'. Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν αὐγουστεῖα, φορῶν τὴν χλαμύδα ἐστεμμένος, καὶ ποιεῖ προαγωγὰς [59], καὶ περὶ ὥραν τρίτην καθέζεται μέσον τοῦ τρικλίνου. Ὁ δὲ τῆς καταστάσεως εὐτρεπίζει τὰ βῆλα, ὡς ἔχει ἡ [60] συνήθεια, καὶ νεύουσιν οἱ δεσπόται τῷ πραιποσίτῳ, καὶ ἐξέρχεται μετὰ ὀστιαρίων καὶ βεργίων, καὶ προσκαλεῖται βῆλον α', τοὺς μαγίστρους· β', πατρικίους· τρίτον, τοὺς συγκλητικούς, ὑπάτους, κόμητας, κανδιδάτους, ἀπὸ ἐπάρχων καὶ στρατηλάτας [61] (1), βῆλα βῆλα. Ὁ δὲ πατριάρχης ἔρχεται διὰ τῆς δάφνης, καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον καὶ ἐκδέχεται τοὺς δεσπότας, καὶ ὅτε εἰσέλθωσι τὰ βῆλα πάντα καὶ πληρωθῶσι, νεύουσιν οἱ δεσπόται τῷ πραιποσίτῳ καὶ ἀπάρχεται καὶ προσκαλεῖται τὸν πατριάρχην, καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸν αὐγουστεῖα. Καὶ ἐξέρχεται ἡ βουλομένη στεφθῆναι, ὀψικευομένη ὑπὸ τοῦ κουβουκλείου, καὶ ἐγείρονται οἱ δεσπόται καὶ ἀπέρχονται ἔνθα ἵσταται τὸ ἀντιμίσιον ἅμα τοῦ πατριάρχου, καὶ τῆς Αὐγούστης φορούσης μαφόριον, ποιεῖ ὁ πατριάρχης τὰς συνήθεις εὐχάς. Καὶ ὅτε πληρώσῃ τὴν εὐχήν, ἐκδύουσι τὴν Αὔγουσταν τὸ μαφόριον, καὶ ἐνδύουσιν αὐτὴν οἱ δεσπόται τὴν χλαμύδα, καὶ αὖθις ποιεῖ εὐχὴν ὁ πατριάρχης ἐπὶ τοῦ στέμματος, καὶ μετὰ τὴν πλήρωσιν τῆς εὐχῆς λαμβάνει ὁ πατριάρχης τὸ στέμμα καὶ ἐπιδίδωσι τῷ βασιλεῖ, κἀκεῖνος τίθησιν αὐτὸ εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς Αὐγούστης, καὶ συντάσσεται (2) ὁ πατριάρχης τοῖς δεσπόταις, καὶ ἐξέρχεται διὰ τοῦ ὀκταγώνου κοιτῶνος, καὶ καθέζονται οἱ δεσπόται καὶ ἡ Αὔγουστα ἐπὶ σελλίων εἰς τὸ δεξιὸν μέρος, ἡ δὲ Αὔγουστα ἐπὶ τὸ εὐώνυμον [62] μέρος τοῦ Ἁγίου Στεφάνου.

CAPUT XL.

Observanda in coronatione Augustæ.

I. Egreditur imperator ad augusteum, corona et chlamyde ornatus, promotiones facit et circa hoB ram tertiam in medio triclinio residet. Cæremoniarius vela, uti mos est, ordinat, præpositus vero, signo a dominis dato, cum ostiariis virgisque prodit, ac velum primum, magistros; secundum, patricios; tertium, senatores; deinde consules, comites, candidatos, expræfectos ac belli duces, singulos in velis suis, arcessit. Patriarcha per daphnem ad S. Stephani, dominos excepturus, venit, ac velis omnibus ingressis nulloque deficiente, domini præposito signum dant, qui abit, patriarcham vocat et augusteum ingreditur. Tunc domini corona ornanda, a cubiculariis stipata, procedit; domini surgunt et ad locum, ubi ara reposita est, cum patriarcha abeunt, et Augusta maforium gestante, preces solemnes patriarcha recitat. His finitis, AuC gustæ maforium exuunt, eamque chlamyde domini vestiunt, statimque patriarcha super corona precatur: quo facto, coronam imperatori tradit, qui eam Augustæ imponit: ille dominis se adjungit, et sic per cubiculum octangulum domini et Augusta digressi, in thronis, illi in dextro, hæc in sinistro latere S. Stephani, consident.

Β'. Καὶ εἰσέρχονται οἱ πατρίκιοι καὶ οἱ λοιποὶ πάντες, κρατούμενοι ὑπὸ σιλεντιαρίων πίπτοντες καὶ φιλοῦντες τὰ δύο γόνατα αὐτῶν, καὶ ἀπευχαρι-

II. Tunc patricii ac cæteri omnes, a silentiariis sustentati, procidunt eorumque genua osculantur et gratulantur, finitaque gratulatione, domini præ-

VARIÆ LECTIONES.

[56] τοῖς om. ed. [57] τὸ γίνεσθαι ed. [58] τῆς αὐγ. ed. [59] προσαγορὰς ed. [60] ἡ om. ed. [61] στρατηλάτων ed. [62] εὐώνυμον deest in cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(1) Olim idem erat στρατηλάτης et στρατηγός. Deinde vero hic major erat magistratus, ille minor. Habemus στρατηλάτην τῆς Ἀνατολῆς apud Constant. Porph. de Themat. p. 4, (ubi quod in transitu monere liceat, ἀργυρᾶ leg. pro ἀργά.) [Georg. Monach. p. 534 memorat Πετρωνᾶν στρατηλάτην τῆς Ἀνατολῆς καὶ Νάσαρ τῶν Βουκελλαρίων.]* In his στρατηλάτης idem valet atque στρατηγός. Verum secutis temporibus erat stratelates magister militiæ, vel militum per singulas urbes excubantium, ita ut singulis oppidis et præsidiis singuli stratelatæ præessent; strategi autem integris magnis provinciis præerant et multos D stratelatas seu magistros militum sub se habebant: vid. Vales. ad Ammian. Marcell. p. 131 et interpres Script. post. Theophan. p. 217 et 218. Stratelates in habitu suo militari conspicitur in Menolog. Basil. t. II, p. 172.

(2) *Valedicit.* Vid. de hac significatione cl. Dorville ad Charitonem pag. 151. Recurrit p. 175. Dixerunt autem συντάττεσθαι pro *valedicere* propterea, quod abeuntes inter se συντάττονται, componunt, condicunt diem et tempus, quo rursus convenire, aut quæ interea facere velint. Vid. Goar. ad Theoph. p. 59.

posito signum dant, is dicit : « Jubete ; » precantur omnes : « In longa bonaque tempora, » et sic egrediuntur. Et statim secretum feminarum intrat, velum primum zostæ ; **120** velum secundum, patriciæ ; tertium, protospathariæ ac spathariæ ; quartum, consulares ; quintum, stratorissæ ; sextum, comitissæ, candidatissæ ; septimum, scribonissæ, domesticissæ ; octavum, silentiarissæ ; nonum, mandatorissæ imperatoriæ, comitissæ numeri icanatorum; velum decimum, tribunissæ comitissæ rei navalis ; undecimum, protectorissæ ; centurionum uxores. Hæ omnes ordine ingressæ, dominorum æque ac Augustæ genua venerantur, et consistorio astante, signum præposito domini dant, qui dicit : « Jubete, » deinde egrediuntur. Reliqui ex urbis incolis ordinibus et numeris, æque ac vasa omnia, in tribunali XIX accubituum ordinantur : patricii in onopodio, senatores in porticu XIX accubituum stant. Augusta a cubiculo stipata egreditur, unaque cum ipsa domini ad auream manum procedunt ac revertuntur. Ipsa vero onopodium ingressa, patricii cum cæteris senatoribus procumbunt, et postquam surrexere, signum cæremoniario dant, qui dicit : « Jubete, » reliqui faustum ac diuturnum imperium apprecati, ipsam ad solarium tribunalis comitantur. Tunc consules ac reliqui senatores descendunt, patricii vero hinc illinc in scala stant, dumque ipsa vultum suum ostendit, factiones acclamant : « Sanctus! Sanctus! Sanctus! Gloria in excelsis Deo, et pax in terra! » Deinde factiones ea, quæ coronationi conveniunt, acta recitant, Augusta cereos ad venerandam crucem accendit, populus vero et dominis et Augustæ fautea apprecatur, quo facto, in utroque latere Augusta adorat, perque augusteum una cum obsequio revertitur. Consules in porticu, patrici ad auream usque manum stant, et missa dantur.

A στοῦντες, καὶ ὅτε πληρωθῇ [63] ἡ εὐχαριστια, νεύουσιν οἱ δεσπόται τῷ πραιποσίτῳ, κἀκεῖνος λέγει. « Κελεύσατε· » καὶ ἐπεύχονται πάντες, « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους, » καὶ ἐξέρχονται. Καὶ εὐθέως εἰσέρχεται τὸ σέκρετον τῶν γυναικῶν, βῆλον α'. αἱ ζωσταί· βῆλον β', αἱ πατρίκιαι· βῆλον γ', αἱ πρωτοσπαθάριαι καὶ σπαθάριαι· βῆλον δ', ὑπάτισσαι· βῆλον ε', στρατώρισσαι· βῆλον ς', κομήτισσαι, κανδιδάτισσαι [64]· βῆλον ζ', σκριβώνισσαι, δομεστίκισσαι· βῆλον η'. σιλεντιάρισσαι· βῆλον θ', μανδατόρισσαι βασιλικαὶ, κομήτισσαι τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἱκανάτων· βῆλον ι', τριβούνισσαι [65] (3) κομήτισσαι πλοΐμων· βῆλον ια', πρωτικτόρισσαι, κεντάρχισσαι. Εἰσέρχονται κατὰ τάξιν, προσκυνοῦσαι τὰ δύο γόνατα τῶν δεσποτῶν ὁμοίως καὶ τῆς Αὐγούστης, καὶ B ἵστανται [66] κονσιστώριον, καὶ νεύουσιν οἱ δεσπόται τῷ πραιποσίτῳ, καὶ λέγει, « Κελεύσατε, » καὶ ἐξέρχονται. Τὸ δὲ λοιπὸν τοῦ λαοῦ τῆς πόλεως καὶ τῶν ταγμάτων καὶ τῶν νουμέρων καὶ τὰ σκεύη πάντα ἑτοιμάζονται εἰς τὸ τριβουνάλιον τῶν ιθ' ἀκουβίτων. Καὶ ἵστανται οἱ πατρίκιοι ἐν τῷ ὀνοποδίῳ, οἱ δὲ συγκλητικοὶ εἰς τὸν πόρτικα τῶν ιθ' ἀκουβίτων. Καὶ ἐξέρχεται ἡ Αὐγοῦστα, ὀψικευομένη ὑπὸ τοῦ κουβουκλείου, καὶ συνεξέρχονται δὲ αὐτῇ καὶ οἱ δεσπόται μέχρι τῆς χρυσῆς χειρὸς, καὶ ὑποστρέφουσι. Καὶ ἐξελθούσης αὐτῆς εἰς τὸ ὀνοπόδιον, πίπτουσιν οἱ πατρίκιοι μετὰ τῶν λοιπῶν συγκλητικῶν, καὶ ἀναστάντων αὐτῶν, νεύουσι τῷ τῆς καταστάσεως, καὶ λέγει, « Κελεύσατε, » καὶ ἐπεύχονται, « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους, » καὶ ὀψικεύουσιν αὐτὴν C μέχρι τοῦ ἡλιακοῦ τοῦ τριβουναλίου. Καὶ κατέρχονται οἱ ὕπατοι καὶ οἱ λοιποὶ συγκλητικοὶ, οἱ δὲ πατρίκιοι ἵστανται εἰς τὰ βάθρα ἔνθεν κἀκεῖθεν, καὶ δεικνυούσης αὐτῆς [67] τὴν ὄψιν (4), ἀνακράζουσι τὰ μέρη· « Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος. Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη. » Καὶ ἀκτολογοῦσι τὰ μέρη τὰ τῷ στεψίμῳ ἁρμόζοντα, καὶ λαμβάνει ἡ [68] Αὐγοῦστα κηροὺς, καὶ ἅπτει πρὸς τὸν τίμιον σταυρὸν, καὶ εὐφημεῖ ὁ λαὸς τοὺς δεσπότας, εὐφημεῖ καὶ τὴν Αὐγοῦσταν, καὶ ὅτε πληρωθῇ ἡ εὐφημία, προσκυνεῖ ἡ Αὐγοῦστα ἔνθεν κἀκεῖθεν, καὶ ὑποστρέφει διὰ τοῦ αὐγουστέως ὀψικευομένη· οἱ δὲ ὕπατοι ἵστανται εἰς τὸν πόρτικα, οἱ δὲ πατρίκιοι μέχρι τῆς χρυσης χειρὸς, καὶ δίδονται μίνσαι.

VARIÆ LECTIONES

[63] ἐπληρώθη ed. [64] κανδιδάτισσαι om. ed. et mox pro σκριβώνισσαι — βῆλον η', habet βεστητόρισσαι η'. [65] τριβούνισσαι, κομήτισσαι ed. [66] Ἵσταται ed. [67] αὐτῆς τὴν ὄψιν R., αὐτὴν ὄψιν cod., αὐτὴν ὀψικευομένην ed. [68] ἡ om. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(3) M. rursus comma hic non agnoscebant, ut adeo tribunissæ comitissæ non duæ diversæ, sed eadem dignitas essent, ut tribunus comes. Vid. ad pag. 114.

(4) Est sensus : *ostendente Augusta vultum suum.* Sponsæ nempe Græcorum, ut notum est, nubunt vultum, neque ostendunt eum, nisi amicis, quibus bene volunt, et quibus honorem exhibere volunt convivis ad nuptias celebrandas vocatis. Sponsam talem flammeo nuptam Armenam in ecclesiam deducendam, et aliam Turcicam sub παστάδι, in mariti domum deducendam, videri qui cupit, extremas inspiciat Tabulas Ferriolenses, Parisiis 1714, editas. Dies quo id fiebat, olim τὰ ἀνακαλυπτήρια appellabatur; v. Olear. ad Philostr. p. 611. not. 8; et dona, quæ sponsæ vultum revelanti dabantur, itidem erant ἀνακαλυπτήρια et ἀνακά- D λυπτρα. Vid. Plutarch. Timoleonte p. 435. ed. II. Steph. Vales. ad Harpocrat. p. 223, ed. Gronov. et Du Cange v. θεώρητρον, quod est quidquid sponsus sponsæ dat ἀνακαλυπτηρίων die, cum sponsa se videndam præbet et in publicum prodit ; ubi multa Du Cange de hoc more vultum revelandi. Admodum invidæ sui vultus monstrandi erant Augustæ CPtanæ. Nam cum ipso imperatore pone velum et cancellos loquebantur. Malalas, t. II. p. 54. Vid. ad Nostri p. 362, et ad p. 124, ubi dicitur ἀναφαίνει, quod potest reddi : ***conspiciendam se dat,*** et ***conspiciendum dat vultum.*** Non enim idem est se, et vultum suum conspiciendum dare. Prius absque revelatione veli potest fieri, non item posterius. In priori ὅλην ἑαυτήν, in posteriori solum τὸ πρόσωπον intelligitur.

'Ακτολογία τῶν δήμων ἐπὶ στεψίμῳ Αὐγούστης. A

Τῆς συνήθους πάσης τάξεως τελουμένης τοῦ στεψίμου ἐν τῷ τρικλίνῳ τοῦ αὐγουστέως, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε κατὰ τὸν εἰωθότα τύπον ὀψικευομένης τῆς Αὐγούστης ὑπὸ πάσης τῆς συγκλήτου, οἱ μὲν τῆς συγκλήτου ἐξέρχονται διὰ τοῦ μεγάλου πυλῶνος τοῦ τριβουναλίου, οἱ δὲ τῶν ταγμάτων ἄρχοντες ἵστανται ἐν τῷ αὐτῷ τριβουναλίῳ, ἔνθα ἵσταται ὁ σταυρὸς, τά τε σκῆπτρα καὶ τὰ λοιπὰ σκεύη μετὰ καὶ τῶν λαβούρων, τὰ δὲ δύο μέρη ἅμα ἵστανται ἔμπροσθεν τῶν σκήπτρων καὶ σκευῶν καὶ βάνδων. Καὶ δὴ τῆς Αὐγούστης ὀψικευομένης ὑπό τε τοῦ πραιποσίτου καὶ τῆς λοιπῆς τάξεως τοῦ κουβουκλείου, καὶ τὸ ἐξελθεῖν αὐτὴν καὶ στῆναι ἐπὶ τοῦ ἡλιακοῦ, κράζουσι τὰ δύο μέρη· « Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος. » καὶ εὐθέως προσκυνοῦσι τά τε σκῆπτρα καὶ σκεύη μετὰ τῶν B βάνδων. Καὶ λέγουσιν οἱ κράκται· « Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη· » ὁ λαὸς ἐκ τρίτου ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Ἐν ἀνθρώποις Χριστιανῶν εὐδοκία· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ τρίτου. Οἱ κράκται· « Ὅτι ἠλέησεν ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράκται· « Αὕτη ἡ ἡμέρα Κυρίου ἡ μεγάλη· « ὁ λαὸς ἐκ γ' ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Αὕτη ἡ ἡμέρα τῆς ζωῆς τῶν Ῥωμαίων· « ὁ λαὸς ἐκ τρίτου ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Αὕτη ἡ χαρὰ καὶ ἡ δόξα τοῦ κόσμου· » ὁ λαὸς ἐκ γ' ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Ἐν ᾗ τὸ στέφος τῆς βασιλείας τῇ κορυφῇ σου ἀξίως περιετέθη· « ὁ λαὸς ἐκ τρίτου ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Δόξα Θεῷ τῷ Δεσπότῃ πάντων· « ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ τρίτου. Οἱ κράκται· « Δόξα τῷ Θεῷ τῷ ἀναδείξαντί σε βασίλισσαν· « ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ τρίτου. Οἱ κράκται· C « Δόξα τῷ Θεῷ τῷ στέψαντι τὴν κορυφήν σου· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ τρίτου. Οἱ κράκται· « Δόξα Θεῷ τῷ εὐδοκήσαντι οὕτως· « ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ τρίτου. Οἱ κράκται· « Ἀλλ' ὁ στέψας σε ὁ δεῖνα αὐτοχείρως· » ὁ λαὸς ἐκ τρίτου ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Φυλάξει σε εἰς πλήθη χρόνων ἐν τῇ πορφύρᾳ· « ὁ λαὸς ἐκ τρίτου ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Εἰς δόξαν καὶ ἀνέγερσιν τῶν Ῥωμαίων· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράκται· « Εἰσακούσει ὁ Θεὸς τοῦ λαοῦ ὑμῶν· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ τρίτου.

Acclamatio factionum in coronatione Augustæ.

Universo coronationis ordine in triclinio augustei pro more peracto, dum Augusta ab universo senatu, ut solet, stipata, inde procedit, senatus quidem per magnam portam tribunalis procedit, tagmatum autem seu numerorum præfecti in eodem tribunalii, ubi crux, **121** sceptra ac reliqua vasa cum labaris stant, et ante sceptra, vasa ac banda duæ factiones. Porro Augusta, a præpositis et reliquis cubiculo ascriptis cincta, dum procedit et in solario subsistit, factiones acclamant : « Sanctus, sanctus, sanctus ! » statimque sceptra et vasa cum bandis procidunt. Cantores dicunt : « Gloria in excelsis Deo, et pax in terra ! » eadem populus ter. Cantores : « In hominibus Christianis beneplacitum ! » eadem populus ter. Cantores : « Quoniam Deus populi sui misertus est ; » populus similiter. Cantores: « Hæc est magna dies Domini ; » populus eadem ter. Cantores : « Hæc est dies vitæ Romanorum ; » populus eadem ter. Cantores : « Hæc est gaudium et decus orbis ; » populus eadem ter. Cantores : « In qua corona regni tuo vertici ex merito imposita est ; » populus eadem ter. Cantores : « Gloria Deo, omnium Domino ! » sic populus ter. Cantores : « Gloria Deo qui te imperatricem ostendit ; » populus eadem ter. Cantores : « Gloria Deo, qui verticem tuum coronavit ; » populus eadem ter. Cantores : « Gloria Deo, cui hoc ita visum fuit ; » populus eadem ter. Cantores : « Sed qui sua manu te N. coronavit ; » populus eadem ter. Cantores : « Servet te longum tempus in purpura ; » populus eadem ter. Cantores : « In gloriam et salutem Romanorum ; » populus eadem ter. Cantores : « Exaudiet Deus populum vestrum ; » populus eadem ter.

'Ακτολογία εἰς τοὺς βασιλέας [69].

Οἱ κράκται· « Πολλὰ, πολλὰ, πολλά· » ὁ λαός· « Πολλὰ ἔτη εἰς πολλά. » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα αὐτοκράτορες Ῥωμαίων· » ὁ λαός· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, οἱ θεράποντες τοῦ Κυρίου· » ὁ λαός· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, τῶν σκήπτρων ἡ εὐτυχία· » ὁ λαός· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. « Οἱ κράκται· « Πολλοί σου χρόνοι, ὁ δεῖνα βασιλεὺς τῶν Ῥωμαίων' » ὁ λαός· « Πολλοί σου χρόνοι. « Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, δεσπόται, σὺν ταῖς Αὐγούσταις καὶ τοῖς πορφυρογεννήτοις· » ὁ λαός· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται· « Ἀλλ' ὁ πάντων Ποιητὴς καὶ Δεσπότης· » ὁ λαὸς ἐκ τρίτου. Οἱ κράκται· « Ὁ στέψας ὑμᾶς τῇ αὐτοῦ παλάμῃ· » ὁ λαὸς ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Τοὺς χρόνους ὑμῶν πληθύνει σὺν ταῖς Αὐγούσταις καὶ τοῖς πορφυρογεννήτοις· « ὁ λαὸς ὁμοίως. Οἱ κράκται

Acclamatio ad imperatores.

Cantores : « Multos, multos, multos ! » populus : « Multos annos in multos. » Cantores : « Longa vobis tempora, N. N. imperatores Romanorum ! » populus : « Longa vobis tempora. » Cantores : « Longa vobis tempora, servi Domini ! » populus : D « Longa vobis tempora ! » Cantores : « Longa vobis tempora, felicitas sceptrorum ! » populus : « Longa vobis tempora ! » Cantores : « Longa tibi tempora, N. imperator Romanorum ! » populus : « Longa tibi tempora ! » Cantores : « Longa vobis tempora, domini, cum Augustabus et porphyrogenitis ! » populus : « Longa vobis tempora ! » Cantores : « Sed omnium Creator et Dominus ; » populus eadem ter. Cantores : « Qui sua vos manu coronavit ; » populus eadem. Cantores : « Tempora vestra cum Augustabus et porphyrogenitis augeat ! » populus similiter. **122** Cantores : « In perfectam salutem Romano-

VARIÆ LECTIONES.

[69] εἰς τοὺς βασιλέας R. em. ex sigl. cod., εἰς τὴν βασίλισσαν ed.

rum. » Postea duæ factiones accinunt : « Multos annos imperatoribus ! » et reliqua acclamationis. Quibus paractis, fausta apprecati abeunt.

CAPUT XLI.

Observanda in Augustæ coronatione et nuptiis.

I. Pridie unius diei mandatum de mutatoriis datur ; sequenti omnes senatores statim procedunt vestesque in consistorio mutant, patricii quoque et cæteri secretarii, si ita dominis videtur, ad auream manum ascendunt, thronosque in augusteo reponunt, in quibus Domini coronati consident et secreti vela pro more excipiunt. Universo secreto astante, cerimoniarius et quinque alii silentiarii post secretum ab utroque latere intrant, signoque ab imperatore præposito dato, S. Stephani templum ingrediuntur : tunc patriarcha accersitur, ut ad augusteum veniat : quo facto, domini surgunt eumque suscipiunt. Post thronos imperatorios antimensium stat, in quo chlamys imperatoria jacet, ad quod cum patriarcha accessit, imperator præposito signum dat, et intrant episcopi et clerus secreti patriarchalis, et a tergo imperatorii secreti ad apsidis partem consistunt. Tunc mandato imperatoris præpositus Augustam, præter maforium vestem astrictam, quam sticharium imperatorium vocant, gestantem, per S. Stephani porticum ad augusteum, cum antea in cubiculo interiori octanguli fuisset, ad dominos ducit, et statim patriarcha preces in chlamydem recitat.

II. Interea, dum patriarcha precatur, Augusta cereos sumit, et precibus finitis, eos primicerio seu ostiario tradit : domini maforium Augustæ exuunt, quod cubicularii sumunt et circa ipsam complicant. Patriarcha vero chlamydem dominis tradit, qua statim Augustam induunt, ipsique fibulis eam connectunt ; hic **122** rursus super corona vittisque precatur, finitisque precibus, coronam dominis tradit, qui ipsam capiti Augustæ imponunt. Eodem modo patriarcha ipsis vttas dat, quas coronæ Augustæ appendunt ; mox patriarcha S. Stephani ædem

κται · « Εἰς τελείαν σύστασιν τῶν Ῥωμαίων. » Καὶ ἀπὸ τούτων εὐφημοῦσι τὰ δύο μέρη, καὶ λέγουσι · « Πολλὰ τὰ ἔτη τῶν βασιλέων · » καὶ τὰ ἑξῆς τοῦ καταλέγματος. Καὶ μετὰ ταῦτα ἐπεύχονται καὶ ἐξιοῦσιν [70].

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ στεψίμῳ Αὐγούστης καὶ στεφανώματος.

Α'. Πρὸ μιᾶς δίδοται ἀπόκρισις (5) ἀλλαξίμων, καὶ τῇ ἑξῆς τάχιον προέρχονται πάντες οἱ συγκλητικοί, καὶ ἀλλάσσουσιν ἐν τῷ κονσιστωρίῳ, καὶ ὅτε κελεύουσιν οἱ δεσπόται, ἀνέρχονται οἱ πατρίκιοι καὶ οἱ λοιποὶ τοῦ σεκρέτου εἰς τὴν χρυσῆν χεῖρα, καὶ τιθέασι σελλία εἰς τὸν αὐγουστέα, καὶ καθέζονται οἱ δεσπόται ἐστεμμένοι, καὶ δέχονται τὸ σέκρετον βῆλα, βῆλα [71], καθὼς ἔχει ἡ συνήθεια. Καὶ μετὰ τὸ στῆναι τὸ σέκρετον ὅλον, συνεισέρχεται ὁ τῆς καταστάσεως μετὰ καὶ ἄλλων πέντε σιλεντιαρίων ὄπισθεν τοῦ σεκρέτου ἔνθεν κἀκεῖθεν, καὶ νεύει ὁ βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ, καὶ εἰσέρχονται εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον, καὶ προσκαλεῖται τὸν πατριάρχην, καὶ ἐξέρχεται εἰς τὸν αὐγουστέα, καὶ μετὰ τὸ ἐξελθεῖν τὸν πατριάρχην ἐγείρονται οἱ δεσπόται καὶ δέχονται αὐτόν. Καὶ ὄπισθεν τῶν βασιλικῶν σελλίων ἵσταται ἀντιμίσιον, ἔνθα κεῖται ἡ βασιλικὴ χλαμύς, καὶ στάντος τοῦ πατριάρχου εἰς τὸ ἀντιμίσιον, νεύει ὁ βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ, καὶ εἰσέρχονται οἱ ἐπίσκοποι καὶ ὁ κλῆρος τοῦ σεκρέτου τοῦ πατριάρχου, καὶ ἵστανται ὄπισθεν τοῦ βασιλικοῦ σεκρέτου ἐπὶ τὸ τῆς ἀψῖδος μέρος. Καὶ εὐθέως νεύει ὁ βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ, καὶ εἰσάγει τὴν Αὐγούσταν ἀπὸ μαφορίου, φοροῦσαν καὶ στιχάριν βασιλίκιον (6), διὰ τοῦ διαβατικοῦ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου εἰς τὸν αὐγουστέα, οὔσης αὐτῆς εἰς τὸν κοιτῶνα ἔνδον τοῦ ὀκταγώνου, πρὸς τοὺς δεσπότας, καὶ εὐθέως ἄρχεται ὁ πατριάρχης τὴν εὐχὴν εἰς τὴν χλαμύδα.

Β'. Καὶ ὅτε ἡ εὐχὴ παρὰ τοῦ πατριάρχου τελεῖται, λαμβάνει ἡ Αὐγούστα κηρούς, καὶ πληρωθείσης τῆς εὐχῆς ἐπιδίδωσι τοὺς κηροὺς τῷ πριμικηρίῳ εἴτε τῷ ὀστιαρίῳ, καὶ ἀποσκεπάζουσιν (7) οἱ δεσπόται τὸ μαφόριον τῆς Αὐγούστης, καὶ λαμβάνουσιν αὐτὸ οἱ κουβικουλάριοι ἁπλοῦντες (8) αὐτὸ γύροθεν αὐτῆς. Καὶ λαμβάνει ὁ πατριάρχης τὴν χλαμύδα καὶ ἐπιδίδωσι τοῖς δεσπόταις, καὶ εὐθέως περιτιθέασιν οἱ δεσπόται τὴν χλαμύδα τῇ Αὐγούστῃ, καὶ φιβλώνουσιν αὐτὴν οἱ αὐτοί, καὶ πάλιν ποιεῖ εὐχὴν ἐπὶ τοῦ στέμματος καὶ τῶν πρεπενδουλίων (9), καὶ ὅτε πλη-

VARIÆ LECTIONES.

[70] ἐξίασιν ed. [71] βῆλα om. ad.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(5) Est ἀπόκρισις omnis enuntiatio, declaratio suæ voluntatis, sensuum suorum, quasi secretio, effusio animi sui ; hinc mandatum. Hinc dicti apocrisiarii, qui apocrises, mandata perferunt et renuntiant, tam illius qui mittit, quam illius ad quem mittuntur. A Græco hoc vocabulo manavit, quod Latini sequiores *responsa* pro negotiis, commissionibus usurpant. Chronic. Cassin. IV, 66 : *Petrus diaconus, pro responsis Casinensis cœnobii apocrisiarius, ad Lotharium III Romæ imp. directus.* Significat igitur dictio nostra : δίδοται ἀπόκρισις ἀλλαξίμων, *eduntur mandata* seu *significationes de induendis mutatoriis.*

(6) M. στιχαριν βασιλίκην, id est, βασιλίκιον. De hac contractione terminationis ιον in ην et ιος in ης alibi dico et sticbario ad. p. 256. Talis forma est καισαρίκην, σπαθαρίκην, etc.

(7) Apparet hinc, maphorium caput ipsum quoque involvisse, quod alio loco quoque demonstramus. Nam σκεπάζειν de vestibus in specie dicitur illis, quæ aut solum caput, aut hoc ipsum quoque cum aliis membris tegunt.

(8) Explicant maphorium Augustæ et velut cortinam ipsi prætendunt, ne a barbato quodam præter imperatorem et patriarcham nudo capite conspiciantur.

(9) Puto præpendulia idem atque τὰ κατάσειστα esse, fila illa margaritarum et stemmatibus,

ρώσῃ την εὐχὴν ὁ πατριάρχης, ἐπιδίδωσι τὸ στέμμα τοῖς δεσπόταις, καὶ οἱ δεσπόται ἐπιτιθέασιν (10) αὐτὸ εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς Αὐγούστης. Ὁμοίως ἐπιδίδωσιν ὁ πατριάρχης καὶ τὰ πρεπενδούλια τοῖς δεσπόταις, καὶ κρεμῶσιν αὐτὰ οἱ δεσπόται ἐν τῷ στέμματι τῆς Αὐγούστης, καὶ εὐθέως εἰσέρχεται ὁ πατριάρχης εἰν τὸν Ἅγιον Στέφανον καὶ οἱ ἐπίσκοποι καὶ τὸ σέκρετον τοῦ πατριάρχου, καὶ τίθεται σελλίον ἄλλο λόγῳ τῆς Αὐγούστης, καὶ εὐθέως καθέζονται οἱ δεσπόται καὶ ἡ Αὐγούστα. Καὶ μετὰ τοῦτο εἰσάγονται παρὰ τοῦ τῆς καταστάσεως πάντες, προσκυνοῦντες τὰ γόνατα τῶν δεσποτῶν καὶ τῆς Αὐγούστης, καὶ μετὰ τὸ προσκυνῆσαι πάντας τοῦ σεκρέτου, ἵστανταί καὶ οἱ σιλεντιάριοι, καὶ εἰσάγει αὐτοὺς ὁ τοποτηρητὴς τῷ κόμητι τῶν ἀδμησιόνων, καὶ προσκυνοῦσι καὶ ἵστανται ὄπεσθεν, καὶ προσκυνεῖ καὶ ὁ τῆς καταστάσεως, καὶ εὐθέως λαμβάνει νεῦμα παρὰ τῶν δεσποτῶν ὁ πραιπόσιτος καὶ λέγει· « Κελεύσατε, » καὶ ἐξέρχονται ἐπευχόμενοι, καὶ ἀπέρχονται οἱ πατρίκιοι εἰς τὸ ὀνοπόδιον, καὶ οἱ ὕπατοι εἰς τὸν πόρτηκα τῶν ιθ' ἀκουβίτων, καὶ ἵστανται κονσιστώριον εἰς τὸ σχιστὸν βῆλον, οἱ δὲ κόμητες καὶ οἱ κανδιδάτοι καὶ οἱ δομέστικοι καὶ οἱ λοιποὶ ἀπέρχονται ἐν τῷ τριβουναλίῳ, καὶ ἵστανται ἔμπροσθεν τῶν σκευῶν. Καὶ ἐξελθόντος τοῦ σεκρέτου ἀπὸ τοῦ πόρτηκος τοῦ αὐγουστέως, εὐθέως εἰσάγει ὁ τῆς καταστάσεως μετὰ καὶ ἑτέρου σιλεντιαρίου [72], κρατοῦντες τὴν πρώτην τῶν συγκλητικῶν, καὶ ὄπισθεν αἱ λοιπαὶ ἀκολουθοῦσαι, ἔμπροσθεν δὲ ὀστιάριος [73] μετὰ βεργίου, καὶ ἔνθα νεύσει, προσκυνοῦσι τρίτον. Καὶ εἰσάγονται αἱ προῤῥηθεῖσαι ὑπὸ σιλεντιαρίων κρατούμεναι, καὶ προσκυνοῦσι τὰ γόνατα τῶν δεσποτῶν, ὁμοίως καὶ τῆς Αὐγούστης, καὶ ὅτε πληρώσουσιν αἱ συγκλητικαὶ τὴν προσκύνησιν, ἐξέρχονται αὗται εἰς τὴν χρυσῆν χεῖρα καὶ ἵστανται ἔνδοθεν τῆς κορτίνας. Καὶ τῆς Αὐγούστης ἐξελθούσης εἰς τὴν χρυσῆν χεῖρα, εἰσέρχονται ὄπισθεν αὐτῆς αἱ πατρίκιαι καὶ αἱ λοιπαὶ συγκλητικαί, καὶ ἐξέρχεται ἡ Αὐγούστα ἐν τῷ ὀνοποδίῳ, ὀψικευομένη ὑπὸ τοῦ κουβουκλείου, καὶ ἵστανται οἱ πατρίκιοι κονσιστώριον εἰς τὸ αὐτὸ ὀνοπόδιον, καὶ στάσης αὐτῆς, πίπτουσιν οἱ πατρίκιοι. Καὶ ἀναστάντων αὐτῶν, νεύει ὁ πραιπόσιτος τῷ τῆς καταστάσεως, καὶ λέγει· « Κελεύσατε, » καὶ ἐπεύχονται· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. »

A una cum episcopis et secreto suo intrat, alius thronus Augustæ ponitur, statimque domini cum Augusta consident. Deinde omnes, imperatores et Augustam adoraturi, a cerimoniario adducuntur, et postquam secretum adoravit, silentiarii adsunt et per vicarium ad comitem admissionum adducti, adorant, deinde a tergo astant, magister cerimoniarum adorat, præpositus vero, signo a Domino accepto, dicit : « Jubete. » Et sic fausta precantes egrediuntur, abeuntque patricii ad onopodium, consules ad triclinium XIX accubituum et ante fissum velum, comites vero, candidati, domestici ac reliqui in tribunali et ante vasa consistunt. Egresso autem secreto e porticu augustei, cerimoniarius et alius silentiarius statim vela adducunt, primam senatoriam B manu ducentes, quam reliquæ sequuntur, coram quibus ostiarius cum virgis procedit, et postquam his signum dedit, ter procidunt. Omnes vero a silentiariis stipatæ accedunt, et imperatorum æque ac Augustæ genua venerantur, peracta vero adoratione, senatorum feminæ ad auream manum abeunt et intra cortinam subsistunt. Augusta ad eumdem locum digressa, patriciorum ac reliquorum senatorum uxores post ipsam intrant: inde, cubiculo comitante, ad onopodium pergit, ubi patricii consistorium constituunt et astantem Augustam adorant. Ipsis surgentibus, præpositus cerimoniario signum dat, et dicit : « Jubete, » cæteri faustum ac diuturnum imperium apprecantur.

Γ'. Καὶ ἀποκινοῦσιν ὀψικεύοντες, καὶ αἴρεται ἡ κορτίνα ὑπὸ δύο σιλεντιαρίων, καὶ ἵσταται πάλιν ἡ

C III. Dum hi ex onopadio in obsequio abeunt, cortina a duobus silentiariis tollitur, Augusta rursus

VARIÆ LECTIONES.

[72] καὶ τοῦ σιλεντ. ed· [73] ὁ ὀστιάρ. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

seu infulis sacris propter aures et super genas dependentia; aut, si qua est differentia, sunt forte τὰ κατάσειστα ea [vid. ad p. 336], πρεπενδούλια autem frontalis ornatus, sive lamina aurea lata frontem tegens, aut textum aureum de fronte inter oculos super nasum dependens, quale feminæ orientales olim gestabant et adhuc gestant. Unde explicandus ille Jobi locus XXIII, 17 : *O quod non habeo suspensas, velut*, et : *Latum frontale*, μετωπίδιόν, *e vultu meo tenebras! et o quod non habeo coram vultu meo calyptram caliginis*! Hieronym. IV. in Exech. c. 16 : *Et usque hodie inter cætera ornamenta mulierum solent aurei circuli in os ex fronte pendere*, quas *lunulus* appellare solebant.

(10) Et simul Augustam nuncupant Cinnamus l. v, 120, describens nuptias Manuelis Comneni cum Maria, principis Antiocheni filia: Εἰς τὸν περιώνυμον τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας οἶκον λαμπρῶς καταχθεὶς, ἐνταῦθα ταύτην ἁρμόζεται, Λουκᾶ τὴν ἐν Κωνσταντίνου πόλει Ἐκκλησίαν τηνικαῦτα λαχόντος, Σωφρονίου Ἀλεξανδρείας, καὶ τοῦ Θεουπόλεως [Antiochiæ] Ἀθανασίου, ᾗ Χριστιανοῖς ἔθος ἐστὶν, αὐτοῖς τὰς χεῖρας ἐπιθέντων Αὔγουσταν (sic leg. est) τε αὐτὴν ἀνειπὼν, ἐς τὰ βασίλεια παλινδρομεῖ, μεγαλοπρεπέσι τε δείπνοις τοὺς ἐν τέλει εἱστίᾳ. καὶ δημοθοινίας ἁπανταχῆ τῶν τῆς πόλεως ἐκάθισε στενωπῶν. Τῇ ἑξῆς δὲ συνδειπνήσοντας αὐτῷ τοὺς πατριάρχας ἦγεν, ἀφθόνῳ τε χρυσίῳ δεξιωσάμενος ἕκαστον ἀπέλυε. Πρὸ πάντων γε μὴν χρυσίου κεντηναρίῳ τὴν Ἐκκλησίαν ἐδωρήσατο. Ὀλίγῳ δὲ ὕστερον καὶ ἁμίλλαις ἵππων διῆγε τὸν δῆμον. Insignis et memorabilis hic locus est, in quo memorantur ad nuptias pertinentia hæc : splendida processio ad S. D Sophiam ; ibi nuptis impositæ manus a præsentibus tribus patriarchis ; renuntiata sponsa ab Augusto Augusta per impositionem coronæ aut infulæ ; cum proceribus epulæ celebratæ eodem die, populoque item in publicis viis et angiportibus appositæ ; altero die vocati ad convivium patriarchæ et auro donati ; ecclesia auri centenario donata ; ludi circenses deinceps celebrati.

in diciono subsistit, senatores vero una cum patriciis adorant, ipsis que surgentibus, præpositus silentiario signum dat, et dicit : « Jubete, » cæteri pro more acclamant. **124** Inde senatus discedit, et per mediam tribunalis portam progressus, in superiori scalæ parte ab utroque latere, ut in obsequio, astat, cæterorum vero officiorum principes ad item tribunal, ubi crux, sceptra, labara cum cæteris vasis, duabus factionibus ac omni reliqua turba adsunt, descendunt, præfecti turmarum suas stationes ante vasa occupant. Dumque senatus et patricii egressi astant, Augusta a præposito et primicerio adducta, comparet, eique, in medio solario astanti, factiones et omnis populus acclamant : « Sanctus, sanctus, sanctus ! Gloria in excelsis Deo, pax in terra ! » recitant deinde factiones laudes coronationi aptas. Postquam Augusta e modio solario excessit, ad medios cancellos subsistit, ubi ostiarius duos ipsi cereos tradit, quos manu tenens, ad crucem adorat ; quo facto, proceres, vasa omnia, sceptra, labara et reliqua in genua procumbunt, et ipsam venerantur.

A Αὐγούστα εἰς τὸ δικιόνιον[74], καὶ πίπτουσιν οἱ συγκλητικοὶ ἅμα τοῖς πατρικίοις, καὶ ἀναστάντων αὐτῶν, νεύει ὁ πραιπόσιτος τῷ σιλεντιαρίῳ, καὶ λέγει· « Κελεύσατε, » καὶ ἐπεύχονται. Καὶ ἀποκινεῖ ἡ σύγκλητος[75], καὶ ἐξέρχεται διὰ τοῦ μέσου πυλῶνος τοῦ τριβουναλίου ἔνθεν κἀκεῖθεν εἰς τὴν κεφαλὴν τῶν βάθρων, καθὼς ὀψικεύουσιν· οἱ δὲ λοιποὶ ἄρχοντες τῶν ταγμάτων κατέρχονται ἐν τῷ αὐτῷ τριβουναλίῳ, ἔνθα ἵσταται ὁ σταυρὸς καὶ τὰ σκῆπτρα, λάβουρά τε ἅμα καὶ τῶν λοιπῶν σκευῶν, τὰ δὲ δύο μέρη ἐν τῷ ἅμα, καὶ τὸ λοιπὸν ἅπαν τοῦ λαοῦ καὶ οἱ ἄρχοντες τῶν ταγμάτων ἵστανται ἔμπροσθεν τῶν σκευῶν εἰς τοὺς τόπους αὐτῶν. Καὶ ὅτε ἐξέλθῃ ἡ σύγκλητος ἅμα τοῖς πατρικίοις καὶ στῶσιν, ἀναφαίνει (11) ἡ Αὐγούστα, ὁδηγουμένη ὑπὸ τοῦ πραιποσίτου καὶ B πριμικηρίου, καὶ στάσης αὐτῆς εἰς τὴν μέσην τοῦ ἡλιακοῦ, ἀνακράζουσι τὰ μέρη καὶ ἅπαν τοῦ λαοῦ· « Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος· δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, » καὶ ἀκτολογοῦσι τὰ μέρη τὰ τῷ στεψίμῳ ἁρμόζοντα. Καὶ ἀποκινεῖ ἡ Αὐγούστα ἀπὸ τὴν[76] μέσην (12) τοῦ ἡλιακοῦ, καὶ ὅτε ἀπέλθῃ εἰς τὸ μέσον κάγκελον, ἵσταυρὸν, καὶ ἐπιδίδωσιν ὁ ὀστιάριος ζυγὴν κηροὺς καὶ λαβοῦσα τοὺς κηροὺς ποιεῖ προσκύνησιν ἐπὶ τὸν σταυρὸν, καὶ εὐθέως πίπτουσιν οἱ ἄρχοντες καὶ προσκυνοῦσιν αὐτὴν καὶ τὰ σκεύη πάντα, σκῆπτρα, λάβουρα καὶ τὰ λοιπά.

IV. Postremo, actis inaugurationis completis, postquam factiones precatæ sunt : « Regnum hoc, Deus, firma et custodi, » tunc triclinium XIX accubituum senatores petunt, et consistorium usque ad dicionium et onopodium consistuunt, dumque senatus interiorem portam ingressus est, feminæ senatorum una astant, et ad portas eburneas castrensium abeunt, ibi, dum Augusta ingrediatur augusteum, exspectaturæ. Senatus, usque dum duæ factiones acclamarunt : « Multos annos, etc., » ibi manet ; peracta vero acclamatione, Augusta hinc illinc ad duas factiones adorat, mox introgreditur, factionibus dicentibus : « Deus Augustam servet ! » Interea patriciæ intra portam tribunalis stant et Augustam, a solario huc venientem, ad auream manum patricii comitantur : secretum vero consulum usque ad dicionium stat, quo postquam Augusta accessit, acclamant : « In multa bonaque tempora ! » Sic etiam patricii in aurea manu adsunt, dumque Augusta transit, augusteum, ubi totum cubiculum congregatum est, ingressura, dicunt lingua Romana : « Bene, bene, bene, Augusta ! pulchre venisti, Augusta ! » **125** Postea in octagonum extra S. Stephani ædem venit, quod dum imperator cum Augusta ingredi-

Δ'. Καὶ ὅτε πληρώσουσιν τὰ μέρη τὰ ἄκτα τῆς ἀναγορεύσεως, καὶ εἴπωσι (13)· » Τοῦτο τὸ βασίλειον (14), Κύριε, στερέωσον, » εὐθέως εἰσέρχεται ἡ σύγκλητος εἰς τὸν πόρτηκα τῶν ιθ' ἀκουβίτων, καὶ ἵστανται κον- C σιστώριον μέχρι τοῦ δικιονίου καὶ ὀνοποδίου, αἱ δὲ συγκλητικαὶ γυναῖκες ἀκολουθοῦσαι, ὅτε ἀποκινήσει ἡ σύγκλητος τὴν ἔσω, μεθίστανται αι γυναῖκες καὶ ἀπέρχονται ἐπὶ τοὺς ἐλεφαντίνους πυλῶνας τοῦ καστρησιάκου, καὶ ἐκδέχονται ἐκεῖσε, μέχρις ἂν εἰσέλθῃ ἡ Αὐγούστα εἰς τὸν αὐγουστέα. Ἡ δὲ σύγκλητος ἵσταται, μέχρις ἂν πληρώσωσι τὰ μέρη. « Πολλά τὰ ἔτη[77], » καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ ὅτε πληρώσωσι τὴν εὐφημίαν τὰ μέρη, προσκυνεῖ ἡ Αὐγούστα ἔνθεν κἀκεῖσε πρὸς τὰ δύο μέρη, καὶ ἀποκινεῖ τὴν ἔσω, καὶ λέγουσι τὰ δύο μέρη· « Περισώσει ὁ Θεὸς τὴν Αὐγούσταν· » αἱ δὲ πατρίκιαι ἵστανται ἔνδον τῆς πύλης τοῦ τριβουναλίου, καὶ ὅτε εἰσέλθῃ ἡ Αὐγούστα ἀπὸ τοῦ ἡλιακοῦ, ἀποκινοῦσιν οἱ πατρίκιοι μέχρι τῆς χρυσῆς χειρὸς ὀψικεύοντες· τὸ δὲ σέκρετον τῶν ὑπάτων ἵσταται D μέχρι τοῦ δικιονίου, καὶ ὅτε μεσάσῃ ἡ Αὐγούστα εἰς τὴν μέσην τῶν ὑπάτων, ἐπεύχονται τό· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. » Ὁμοίως καὶ οἱ πατρίκιοι εἰς τὴν χρυσῆν χεῖρα, καὶ διέρχεται ἡ Αὐγούστα, καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸν αὐγουστέα, καὶ ἵσταται τὸ

VARIÆ LECTIONES.

[74] δικίονον cod. [75] συγκλητικὴ ed. [76] ἀπὸ τὴν conj. R., ἐπὶ τὴν cod. et ed. [77] πολλὰ ἔτη ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(11) Subintell. ἑαυτὴν, semetipsam conspiciendam dat, prodit in conspectum ; quod potest fieri etiamsi non sublato velo ; vel τὸ πρόσωπον ἑαυτῆς, quod ut fiat, tollendum est velum. Vid. ad pag. 120.

(12) Solent novi Græci ἀπὸ cum accusativo construere.

(13) Cohærent enim arcto nexu cum his sequentia et apodosis ad ὅτε est in verbis εὐθέως εἰσέρχεται.

(14) Hæc vox Græcis novis idem atque βασιλεία, *regnum*, valet. Hinc intelligitur mira illa pictio Theoph. : Ἄρχειν τὸ βασίλειον τῶν Σκυθῶν, *adipisci regnum Scytharum*. Theoph. p. 88 : conf. p. 57.

πᾶν τοῦ κουβουκλείου εἰς τὸν αὐγουστέα, καὶ Ῥωμαΐζουσι· « Βαῖνε, βαῖνε (51), ἡ Αὐγούστα· καλῶς ἦλθες, ἡ Αὐγούστα. » Καὶ εἰσέρχεται ἡ Αὐγούστα εἰς τὸ ὀκτάγωνον τὸ ἔξω τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, καὶ εἰσέρχεται ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ Αὐγούστα εἰς τὸ Ἅγιον Στέφανον, καὶ γίνεται τὸ μνῆστρον (16), καὶ ἐξέρχονται τῆς ἐκκλησίας. Καὶ λειτουργεῖ ὁ πατριάρχης, καὶ ὅτε ἀπολύσει ἡ λειτουργία, εἰσέρχονται οἱ δεσπόται καὶ ἡ Αὐγούστα, καὶ γίνεται τὸ στεφάνωμα.

A tur, officium celebratur, et sic e templo discedunt. Liturgiam vero sacram patriarcha celebrat, qua finita, Domini cum Augusta intrant, et coronatio nuptialis peragitur.

Ε'. Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐστεμμένος στεφανοῦται, καὶ ἐξέρχονται ἐστεφανωμένοι ἐπὶ τὴν χρυσῆν χεῖρα, καὶ δέχονται οἱ πατρίκιοι ἐν τῷ ὀνοποδίῳ, καὶ στάντων τῶν [78] δεσποτῶν, πίπτουσιν οἱ αὐτοί. Καὶ ἀναστάντων αὐτῶν, νεύει ὁ πραιπόσιτος τῷ τῆς καταστάσεως, καὶ λέγει· « Κελεύσατε, » καὶ ἐπεύχονται· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους, » καὶ ἀποκινοῦσιν, ὀψικεύοντες μέχρι τοῦ σεκρέτου τῶν ὑπάτων, καὶ στάντων τῶν δεσποτῶν, πίπτουσιν οἱ συγκλητικοὶ πάντες ἅμα τοῖς πατρικίοις, καὶ ἀναστάντων αὐτῶν, νεύει ὁ πραιπόσιτος τῷ σιλεντιαρίῳ, καὶ λέγει· « Κελεύσατε, » καὶ ἀποκινοῦσιν ὀψικεύοντες μέχρι τοῦ παστοῦ. Τὰ δὲ μέρη δέχονται εἰς τὸν τρίκλινον [79] τῶν κανδιδάτων ἔνθεν κἀκεῖθεν πλησίον τῶν γραδηλίων τῆς Μαναύρας, οἱ δὲ κράκται τῶν δύο μερῶν ἡνωμένοι λέγουσιν οἱ ἀμφότεροι ὁμοῦ τὰς ἀναφωνήσεις, τὰ δὲ ὄργανα αὐλοῦσιν ἐπὶ τὸ μέρος τῶν Πρασίνων. Καὶ ὅτε διέλθῃ τὸ στεφάνωμα, εἰσέρχονται τὰ μέρη εἰς τὸν παστὸν, καὶ ἵστανται οἱ βασιλεῖς ἐστεμμένοι εἰς τὸν παστὸν, καὶ ἀκτολογοῦσι τὰ μέρη τὰ κατὰ συνήθειαν. Καὶ ἀπέρχονται οἱ δεσπόται ἐστεφανωμένοι εἰς τὴν κόγχην τοῦ παστοῦ, ἔνθα ἵσταται ὁ βασικικὸς κράβαττος, καὶ τιθέασι τὰ στέμματα ἐπὶ τὸν κράβαττον, καὶ εὐθέως ἀπέρχονται οἱ δεσπόται διὰ τῶν διαβατικῶν, ὡς ἐπὶ τὸν ἔρωτα, εἰς τὰ ιθ' ἀκούβιτα, καὶ ἀκουμβίζουσι, καὶ ὅτε ἀναστῶσιν, ὁρίζει, οὓς κελεύει φίλους (17), καὶ εἰσέρχονται εἰς τὸν παστὸν, ὡς ἔχει ἡ συνήθεια.

V. Neque prætermitti hoc loco debet, imperatorem serto redimitum coronari, et ad auream manum egressum a patriciis in onopodio excipi, qui, dum subsistunt Domini, in terram procidunt. Postquam vero surrexere, præpositus signum cerimoniario dat, qui dicit : « Jubete, » reliqui faustum ac diuturnum imperium apprecantur, et in obsequio ad secretum consulum abeunt, et dominis ibi constitutis, senatores omnes cum patriciis procumbunt, qui postquam surrexere, præpositus signum silentiario dat, qui dicit : « Jubete, » et sic in obsequio ad B thalamum pergunt. Factiones in triclinio candidatorum ab utroque latere prope gradus Magnauræ consistunt, ambarum vero factionum cantores, invicem juncti, cantiones simul recitant, dum organa in parte Prasinorum pulsantur. Coronatione peracta, factiones ad thalamum, ubi coronis ornati imperatores stant, abeunt et solemnes acclamationes peragunt. Illi vero coronati, ad concham thalami, ubi grabatus imperatorius repositus est, disceduut, ac depositis ibi coronis, per porticus, quasi ad amores, ad XIX accubitus abeunt, ac ibi mensæ accumbunt, et postquam surrexere, amicos, quos invitari vult, imperator nominat, qui, ut mos est, thalamum intrant. C

ζ'. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι οὐ καθέζονται οἱ δεσπόται μετὰ χλανίδια εἰς τὸν παστὸν μετὰ τῶν φίλων, ἀλλ' [80] ὁ μέγας βασιλεὺς φορῶν σαγίον χρυσοῦν, ὁ δὲ μικρὸς βασιλεὺς φορῶν τζιτζάκιον, οἱ δὲ φίλοι, καθὼς ἀκουμβίζουσιν. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι, ἐὰν ἐξέλθῃ ἡ Αὐγούστα ἐστεμμένη ἐν τῷ τρικλίνῳ, οἱ σπαθάριοι μετὰ διστράλια ὀψικεύουσιν, τὸ δὲ ἅρμα οὐκ ἀκολουθεῖ· εἰ δὲ ἐπὶ τῶν ιθ' [81] ἀκουβίτων, οὐκ ὀψικεύουσιν οἱ σπαθάριοι τὸ σύνολον. Αἱ δὲ συγκλητικαὶ, ἀφ' οὗ εἰσέλθῃ ἡ Αὐγούστα ἀπὸ τοῦ τριβουναλίου εἰς τὸν αὐγουστέα, εἰσέρχονται καὶ αἱ γυναῖκες διὰ τοῦ τρικλίνου τῶν ιθ' ἀκουβίτων διὰ τῆς εἰσόδου τοῦ βασιλικοῦ ἀκουβίτου, καὶ ἀπέρχονται εἰς τὸν πόρτηκα τοῦ αὐγουσθέως, ἔνθα κρέμαται ἡ κορτίνα. Καὶ ὅτε διέλθῃ τὸ στεφάνωμα εἰς τὴν χρυσῆν χεῖρα, D

VI. Porro animadversione dignum est, quod domini non in chlamydibus cum amicis in thalamo consideant, sed magnus imperator aureum sagum, minor tzitzacium, amici vestes, in quibus accumbunt, gestent. Sciendum quoque est, Augustam in triclinium cum corona egressam, spatharios dextralia manibus ferentes comitari, arma vero non sequi solere : si vero ad XIX accubitus abeat, spatharios eam plane non comitari. Quæ postquam a tribunali in augusteum ingressa est, senatorum uxores per triclinium XIX **126** accubituum per introitum imperatorii accubitus intrant, et ad porticum augustei, ubi cortina suspensa est, abeunt. Cum coronatio in aurea manu acta est, patriciæ ac cæteræ post ipsam usque ad pontem, ad convivium

VARIÆ LECTIONES.

[78] τῶν om. ed. [79] τὸ τρίκλ. ed. [80] ἀλλ' deest in cod. Forte plura desunt. [81] τῶν θ' ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(15) *Bene, bene.* Proximum sequens καλῶς ejus est interpretatio.

(16) *Desponsatio*, ritus et actus desponsationis nubentium, quæ coronationem nuptialem debebat præcedere.

(17) Imperatores in nuptiis suis senatores adhibebant conviviis cum uxoribus eorum et iis munera distribuebant. Dionis Cassii quidem tempore accipiebant milites 250 drachmas in epulum, populares 159; Xiphil. p. 1358, 75. Desiitne hic mos sub impp. CPtanis? Equidem nulla ejus vestigia reperio; illa certe tempora, si forte majumam aliquam ferrent, tantam tamen profusionem, ut acciso imperio, non ferebant.

vocatæ usque ad cochleam S. Christinæ abeunt, reliquæ discedunt. Notandum quoque est, patricias in coronatione Augustæ propoloma (quod capitis tegumentum est) non gestare. Porro imperator ordinarias patricias, quas vult, deligit, ut, in augusteum per octangulum ingressæ, Augustæ coronationem videant. Sic etiam ad nuptias ordinat, ut paranymphus et patricii, quoscunque vult, accedant, qui, peractis nuptiis, rursus egrediuntur et cum reliquis in suis stationibus consistunt.

A εἰσέρχονται αἱ πατρίκιαι καὶ αἱ λοιπαὶ ὄπισθεν τῆς Αὐγούστης μέχρι τῆς γεφύρας, καὶ αἱ κλητωρευθεῖσαι ἀπέρχονται ἐπὶ τὸν κοχλιὰν τῆς ἁγίας Χριστίνης, καὶ οἱ λοιπαὶ ἀναχωροῦσιν. Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι οὐ φοροῦσιν αἱ πατρικιαι εἰς τὸ στεφανωμα τῆς Αὐγούστης προπόλωμα (18). Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι [82] ὁρίζει ὁ βασιλεὺς ἐκ τὰς πατρικίας (19), οἵας θέλει, ἵνα εισέλθωσιν εἰς τὸν αὐγουστέα διὰ τοῦ ὀκταγώνου, καὶ ἴδωσι τὸ στέψιμον τῆς Αὐγούστης. Ὁμοίως καὶ εἰς τὸ στεφάνωμα ὁρίζει ὁ βασιλεὺς, ἵνα εἰσέλθῃ ὁ παράνυμφος (20), καὶ πατρικίους, οὓς κελεύει, καὶ ὅτε πληρωθῇ τὸ στεφάνωμα, ἐξέρχονται οἱ αὐτοὶ πατρίκιοι καὶ ἵστανται εἰς τοὺς τόπους αὐτῶν μετὰ καὶ τοὺς λοιποὺς πατρικίους.

VII. Die tertia lavacri, quando cerimonia peragi debet, factio Veneta in dextra porticu Magnauræ, quæ porta augustei est, in modum pilæ majoris, Prasini in opposito latere prope stabulum astant. Organum in arboreto, aliudque in stabuli aditu intervallo quodam; aliud organum in pulpito, unde ad balneum descenditur, positum est. Quando vero sabana, myrotheca, scrinia et siclotrulla procedunt, consules ea usque ad descensum balnei una cum thymelicis omnibus pro more comitantur, et postquam sabana deduxerunt, redeunt, et in substructione pontis, patricii vero ad mensam ejusdem pontis consistorium constituunt. Et quando Augusta e thalamo egressura est, patricii, eam comitantes, ad descensum pontis partemque ovati, consules ad

Ζ'· Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι τῇ τρίτῃ τοῦ λουτροῦ (21), ὅπως (22) ὀφείλει γενέσθαι ἡ ἀκολουθία, ἵσταται τὸ μέρος τῶν Βενέτων εἰς τὸν δεξιὸν ἔμβολον τῆς Μαναύρας, ὃς (23) ἐστιν ἡ πύλη τοῦ αὐγουστέως, τὰ ἴσα τοῦ πίνσου, ἀμοίως καὶ οἱ Πράσινοι εἰς τὸ ἀντικρὺ μέρος B πλησίον τοῦ στάβλου, τὸ δὲ ὄργανον εἰς τὸ ἀναδενδράδιον, καὶ τὸ ἕτερον εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ στάβλου, ὀλίγον ἀπὸ [83] διαστήματος, καὶ ἄλλο ὄργανον ἐκεῖθεν (24) τοῦ πουλπίτου τοῦ καταβασίου τοῦ λουτροῦ. Καὶ ὅτε ἐξέλθωσιν τὰ σάβανα (25), ἡ μυροθήκη, τὰ σκρινία καὶ τά σικλότρουλλα, ὀψικεύουσιν αὐτὰ ὕπατοι μέχρι τοῦ καταβασίου τοῦ λουτροῦ, τὰ θυμελικὰ [84] (26) πάντα ὀψικεύουσιν, ὡς ἔχει ἡ συνήθεια, καὶ ἀποσωθέντιων [85] (27) τῶν σαβάνων, ἔρχονται οἱ ὕπατοι, καὶ ἵστανται εἰς πόδωσιν (28) τῆς

VARIÆ LECTIONES.

[82] Pro ὅτι, quod R., inseruit. cod. et ed. ex præcedentibus perperam repetunt: εἰς τὸ φοροῦσιν αἱ πατρίκιαι. [83] στάβλου ὀλίγον, ἀπὸ ed. [84] θεμελικὰ ed. [85] ἀπὸ σωθέντων ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(18) Turrita capitis vitta, veluti modiolus. Latius de voce expono ad p. 288.

(19) Novi Græci ἐκ cum dativo et accusativo construunt. Illius exemplum habet Du Cange v. Ποτῆρι, ubi locum hunc ex anonymo quodam msto adversus Latinos pugnante promit, modo recte et fideliter exhibuerit aut ipse, aut operæ ejus typographicæ: τὴν δεσποτικὴν πλευρὰν, ἐξ ἧ ἐρύη τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ. Nihil tamen obstat, quominus a Latinis didicerint ἐκ et ἐξ cum ablativo componere.

(20) Est, qui sponsam futuram ambituro prius laudat et commendat atque conciliat. Ut intelligatur, quomodo procentur Græci et matrimonia contrahant, consulendus insignis locus ex Malala t. II, p. 64, ubi de nuptiis Theodosii Junioris cum Eudocia.

(21) Credo tertio die post τὸ στεφάνωμα, seu nuptias, Augustam lotum ivisse in palatio Magnauræ.

(22(Ὅπως hic loci est pro ὅταν.

(53) M. ὡς, unde efficio legendum esse: ὡς ἐς τὴν πυλήν. Τὰ ἴσα forte significat *e regione pilaris* seu columnæ.

(24) Ἐκεῖθεν est *ultra: ultra pulpitum*... ut ἐπέκεινα probis Græcis.

(25) Sabana esse lintea, præsertim tergendo corpori, liquet ex supra notatis: myrothecam quoque ad balneum pertinere, sponte patet. Quo autem scrinia faciant et quid continuerint, non dixerim. Forte vestes mutatorias continebant, quas Augusta post balneum induebat. Σικλότρουλλα, vox rarior, quid significet, non dixerim. Conjiciebam aliquando, fuisse arculam cum sigillis, id est, parvis sanctorum icunculis, qualem describit Continuat. Theo- C phan. p. 57, νιννία πολλὰ κατὰ τὸ κιβώτιον. Neque improbabile, Augustas, pupularum (ut est femininum leve genus) amatrices, sanctum talem comitatum ubique secum circumductitasse. Nunc tamen magis inclino eo, ut credam σικλοτρούλλας esse trullas, id est, vasa semicircularia, profunde cava, velut cymbia, una cum situlis vel gutturniis. Proprius enim hoc lavacrum tangit et novi Græci situlam σίκλαν appellant.

(26) Id est, famulitium omne thymelicum, ludionum, citharœdorum, cantorum, etc., cum suo apparatu, quales medio ævo *ministellos* et *ministrellos* appellabant.

(27) Σώζειν est proprie *promovere*, ex uno loco ad alterum σόειν, σοβεῖν. Hinc διασώζειν, *traducere*, comitando aliquid, per aliquam regionem ducere, de quo verbo infra suo loco dicetur, διασώστης *comes traductor;* ἀποσώζειν, *abducere*.

(28) Non satis intelligo, quid sit πόδωσις τῆς D γεφύρας. Novi quidem, πόδωσις esse novis Græcis idem atque ποῦς. Sed non video quid sit *pes pontis;* nisi forte scabellum inferius, per quod humo in pontem ascenditur. Videtur tamen mihi potius esse id, quod nostrates *Gelender* appellant, στήθεα, δρυφάκτους, balustradas, septa lignea, vel alterius generis, quæ ambabus pontis oris prætenduntur, ne transeuntes in aquam possint incidere. Latini pariter illos cancellos aut sepes *podia*, *appodiamenta*, *appodiatoria*, appellabant, ab *appodiando*, id est fulciendo, innitendo, quia sunt res, quibus effulcire se quis potest; vid. Du Cange. v. *Podium*. Dubito quoque circa ῥάπεζαν τῆς γεφύρας. Forte id est media planities pontis, in qua ambulatur. Certe Latini omne planum et latum *mensam* appellant. Ita *mensa* est lapis sepulcralis horizontaliter

γεφύρας κονσιστώριον· οἱ δὲ πατρίκιοι ἵστανται εἰς A τὴν τράπεζαν τῆς γεφύρας. Καὶ ὅτε ἐξέλθῃ ἡ Αὐγοῦστα ἀπὸ τοῦ παστοῦ, ἀποκινοῦσιν οἱ πατρίκιοι ὀψικεύοντες ἐπὶ (29) τὸ καταβάσιον τῆς γεφύρας τὸ μέρος τοῦ ὠάτου, καὶ ἀποκινοῦσιν οἱ ὕπατοι ὀψικεύοντες μέχρι τοῦ καταβασίου τῆς ἁγίας Χριστίνης. Καὶ δέχεται πρῶτον τὸ μέρος τῶν Βενέτων, ὅτε ἀναφανῷ ἡ Αὐγοῦστα, καὶ ἀκτολογοῦσιν, ὡς ἔχει ἡ συνήθεια. Αὐλοῦσιν [86] καὶ τὰ ὄργανα, καὶ ὅτε μεσάσει [87] ἡ Αὐγούστα εἰς τὸ ἀναδενδράδιον, ἄρχονται ἀκτολογεῖν καὶ οἱ Πράσινοι ὁμοίως. Καὶ εἰσέρχεται ἡ Αὐγούστα εἰς τὸ λουτρὸν, καὶ ὅτε ἐξέλθῃ, ὁμοίως γίνεται ἡ ἀκολουθία τοῦ ὀψικίου τῆς συγκλήτου, καὶ εἰσέρχονται ὀψικεύοντες μέχρι τοῦ παστοῦ, καὶ ἵστανται κονσιστώριον, ἕως οὗ εἰσέλθῃ ἡ Αὐγούστα εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τῆς κόγχης. Τὰ δὲ μέρη ἔρχονται καὶ αὐτὰ ὄπισθεν ἀκτολογοῦντα ἕως τοῦ παστοῦ, αἱ δὲ κληθεῖσαι γυναῖκες ἀπέρχονται ὄπισθεν τοῦ ὠάτου. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι περιπατοῦσι τρεῖς ῥοδιῶνες διάλιθοι πορφυροῖ, τὸ μὲν ἓν βαστάζει ἡ παρακαθίστρια (30) ὄπισθεν τῆς Αὐγούστης, καὶ ἄλλοι δύο ἔνθεν κἀκεῖθεν.

descensum S. Christinæ divertunt. Hanc, dum comparet, prima Venetorum factio excipit, et, ut mos est, acclamat, organa quoque sonant : in medio arboreto constitutæ Prasini similiter acclamant. Intrat vero Augusta balneum, ex quo dum redit, officium obsequii senatores celebrant, intrant cum obsequio ad thalamum, et usque dum Augusta dextrum conchæ latus ingressura est, consistorium constituunt. Factiones vero et ipsæ a tergo, acta celebrantes, usque ad thalamum, mulieres vero vocatæ pone ovatum veniunt. **127** Cæterum observandum est, tria punica mala gemmis pretiosis ornata purpureaque in processione circumferri, quorum unum præses honoraria tenens, Augustam sequitur, reliqua ad latus ejus gestantur.

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ'. B

Ἀκτολογία τῶν δήμων, ὅταν τεχθῇ παιδίον πορφυρογέννητον.

Α'. Ἀνιόντων τῶν δύο μερῶν ἐν τῇ φιάλῃ τοῦ σίγματος, λέγουσιν οἱ κράκται· « Τοῖς δεσπόταις [88]. » ὁ λαός· » Νίκαις καλὴ ἡμέρα (31). » Οἱ κράκται. » Καὶ τί πρὸς αὐτούς ; » ὁ λαός. « Καὶ ἐνίσχυσον αὐτοὺς, ναὶ, Κύριε, σὺ αὐτοὺς σῶσον, ναὶ, Κύριε, νίκαις καλὴ ἡμέρα. » Οἱ κράκται· « Ταῖς Αὐγούσταις· » ὁ λαός. « Νίκαις καλὴ ἡμέρα. « Οἱ κράκται· « Καὶ τί πρὸς αὐτάς ; » ὁ λαός· » Καὶ ἐνίσχυσον αὐτὰς, ναὶ, Κύριε, σὺ αὐτὰς σῶσον, ναὶ, Κύριε, νίκαις καλὴ ἡμέρα. » Οἱ κράκται· « Τῇ συγκλήτῳ· » ὁ λαός· « Νίκαις καλὴ ἡμέρα. » Οἱ κράκται· « Καὶ τί πρὸς αὐτήν ; » ὁ λαός. « Καὶ ἐνίσχυσον αὐτὴν, ναὶ, Κύριε, σὺ αὐτὴν σῶσον, ναὶ, Κύριε, νίκαις καλὴ ἡμέρα. » Οἱ κράκται· « Τῷ στρατοπέδῳ [89]· » ὁ λαός· « Νίκαις καλὴ ἡμέρα. » Οἱ κράκται· « Καὶ τί πρὸς αὐτούς ; » ὁ λαός· C

CAPUT XLII.

Acta factionum, quando puer porphyrogenitus natus est.

I. Duæ factiones posteaquam ad phialam sigmatis ascenderunt, cantores dicunt : « Dominis ; » populus : « Dies victoriis insignis. » Cantores : « Et quid contingat dominis ? » populus : « Corrobora eos, imo, Domine, tu ipsos serva ! imo, Domine, dies hæc victoriis insignis est. » Cantores : « Augustabus ; » populus : « Victoriis insignis dies. » Cantores : « Et quid contingat ipsis ? » populus : « Tu ipsas corrobora ! Imo, Domine, tu ipsas conserva ! imo, Domine, insignis victoriis est hæc dies. » Cantores : « Senatui ; » populus : « Dies hæc victoriis insignis est. » Cantores : « Quid huic contingat ? » populus : « Tu ipsum corrobora, imo, Domine, pulchra victoriis est hæc dies. » Cantores : « Exercitibus ; » populus : « Victoriis insignis est

VARIÆ LECTIONES

[86] συνήθεια, αὐλοῦσι ed. [87] μεσσάσῃ· ed. τὸ om. ed. [88] τοὺς δεσπότας cod. [89] τῶν στρατοπέδων cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

monumento instratus ; vid. Du Cange v. *Mensa*. Τράπεζα Græcis quoque omne latum et planum est. Ita τράπεζαν appellant Græci *ein Fach in einen Bucherschranke*, pluteum, seu tabulam ligneam in armario librario, super qua libri reponuntur. Sic in Catalogo Græco Codd. Msst. Bibl. Vaticanæ (vid. Montfauc. Bibl. Biblioth. p. 1), ἐν τῇ πρώτῃ τραπέζῃ κεῖται τάδε. Est quoque τράπεζα tabula cum inscriptione in loco conspicuo suspensa, ut ab omnibus legi queat. Nicephorus Callist. XIV, 2 : Ἐκ χρυσοῦ καὶ λίθων τιμίων θαυμάσιόν τι χρῆμα θεαμάτων κάλλιστον ὑπὲρ τῆς ἰδίας παρθενίας καὶ τῆς τοῦ ἀδελφοῦ ἡγεμονίας ἱερὰν ἀνέθετο [Pulcheria] τράπεζαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ KII, καὶ ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς τραπέζης, ὡς ἂν πᾶσιν ἔνδηλα ᾖ, τάδε ἐπέγραψεν. Esset igitur sensus hujus loci hunc ad modum : hypatos quidem in extremis pontis oris præter cancellos stare, patricios autem in medio pontis, sic tamen, ut geminas in longas series dextram sinistramque porrecti relinquerent in medio transeundi spatium.

(29) Ἐπὶ est idem, quod μέχρι τοῦ καταβασίου. Catabasium puto idem esse atque Latinis quod *Confessio*, cella sacra, ad quam per gradus descenditur a piis devotionem peracturis. Neque pontes illis caruisse puto. Qualis autem pons ille fuerit, non dixerim, cum fluvius nullus, quod sciam, CPlin aut palatium perluerit. Τὸ μέρος est Nostro solemni formula idem, quod ὡς τὸ μέρος, *versus partem*. Vult itaque dicere : *Patricii comitantur Augustam in obsequio usque ad Confessionem pontis, qua itur ad Ovatum*. Ovatum autem palatium, quod in summo fastigio tectum habet ovale rotundum, ὠωτὸν, θολωτὸν, putatque Du Cange ad Silentiarium p. 547, D idem fuisse hoc ædificium cum celebri illo Trullo, in quo sexta synodus ex eo dicta celebrata fuit.

(30) Videtur femina fuisse, qualis paranymphus in viris, sponsæ proxime assidens et comes.

(31) Græci καλὰς ἡμέρας *appellant dies festos, ut Latini* bonos dies. *Nam bonus dies est pro festo*, etc. Verba sunt Salmasii ad t. II, Scr. Hist. Aug. p. 415. Memini me adhuc puerum sæpius audivisse inter populares meos salutationem matutinam et diurnam : *Bons dies*, corrupta voce pro *bonus dies*, scilicet est id, quod tibi vel vobis apprecor, καλημέρα ; vid. ad p. 218.

hæc dies. » Cantores : « Et quid ipsis contingat ? » A populus : « Tu ipsos corrobora, imo Domine, tu eos serva, imo, Domine, insignis victoriis est dies. »

II. His finitis, cantores alia deinde acta recitant : « Pulchras ac felices dies dominis, veram religionem servantibus, Deus tribuat ! » populus eadem ter. Cantores : « Felicibus diebus Deus regnum impleat ! » populus eodem modo ter. Cantores : « Deus felices dies dominis concedat ! » populus similiter tribus vicibus. Cantores : « Deus felices dies Augustæ et porphyrogenitis concedat ; » populus eadem ter. Cantores : « Perfectas victorias Deus N. et N. tribuat ; » sic populus ter. Cantores : « Deus felices dies ac natales porphyrogenito, quem suscepistis, concedat ! » populus eodem modo ter. Cantores : « Spiritus sanctissime, Augustas tuere ; « populus eodem modo. Cantores : B « Mater Dei nostri, serva porphyrogenitos ; » populus similiter. Cantores : « Deus sancte, dominos serva ; » populus eodem modo. Cantores : **128** « Domine, vitam eorum ex nostra vita ; » populus eodem modo. Postremo omnes : « Deus imperium vestrum diuturnum esse jubeat ! »

CAPUT XLIII.

Observanda in Cæsaris electione.

I. Senatus et omnis exercitus de promovendo Cæsare sententia postulatur, quo facto, et, si domini jubent, quando electio in sancta Dominica sanctæ Resurrectionis celebratur, ita instituitur. Procedunt dicto die statim omnes proceres et copiæ militares ad tribunal areæ, quod extra XIX accubitus est, et imperatoribus acclamant eodem modo. Tum ob Cæ- C sarem precantur et brevi responsum accipiunt, dum aut imperator ipse progreditur, aut id per alium edit, et silent. Domini in magno triclinio novemdecim accubituum consident, patriarcha vero celeriter ingressus, in S. Stephani exspectat, et postquam consederunt domini, secreti velum primum, magistros, deinde reliqua vela pro more excipiunt, quibus omnibus, nullo deficiente, ingressis, jubent domini, dibetesia, chlamydes et coronas suas gestantes, ut de Cæsare sermo instituatur, et quando omnes in electione Cæsaris consentiunt, domini præposito signum dant, qui dicit : « Jubete. » Tunc post faustas acclamationes secretum discedit, patricii consistorium in porticu XIX accubituum constituunt, reliqui senatores abeunt et in gradibus areæ ab D utroque solarii latere, sceptra vero et labara et vasa omnia cum cruce et populo universo in tribunali consistunt, ubi etiam antimensium collocatur, cui chla-

« Καὶ ἐνίσχυσον αὐτοὺς, καὶ, Κύριε, σὺ αὐτοὺς σῶσον, ναὶ, Κύριε, νίκαις καλὴ ἡμέρα. »

Β'. Οἱ κράκται δὲ λέγουσιν ἀπὸ τούτων ἕτερα ἄκτα. « Καλὰς ἡμέρας καὶ ἀγαθὰς ὁ Θεὸς παράσχῃ τοῖς ὀρθοδόξοις δεσπόταις· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράκται. « Ὁ Θεὸς καλαῖς ἡμέραις πλεονάσει τὴν βασιλείαν· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράκται· « Ὁ Θεὸς καλὰς ἡμέρας καταπέμψει τοῖς δεσπόταις [90]. » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράκται· « Ὁ Θεὸς καλὰς ἡμέρας καταπέμψει ταῖς Αὐγούσταις σὺν τοῖς πορφυρογεννήτοις· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράκται· « Τελείας νίκας ὁ Θεὸς χορηγήσει ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράκται· « Ὁ Θεὸς καλὰς ἡμέρας καὶ καλὰ γενέθλια παράσχῃ τῷ τεχθέντι ὑμῖν ὁ δεῖνα τῷ πορφυρογεννήτῳ. » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράκται· « Πνεῦμα τὸ πανάγιον, τὰς Αὐγούστας σκέπασον· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράκται· « Μήτηρ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, φύλαττε τὰ πορφυρογέννητα. » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράκται· « Ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος [91], τοὺς, δεσπότας φύλαττε· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράκται· « Κύριε, ζωὴν αὐτῶν διὰ ζωὴν ἡμῶν. » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐν γ'. Καὶ λέγουσι πάντες· » Πολυχρόνιον ποιήσει ὁ Θεός. »

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ χειροτονίᾳ Καίσαρος.

Α'. Αἴτησις γίνεται τῆς συγκλήτου καὶ πάντων τῶν στρατευμάτων, καὶ ὅτε κελεύουσιν οἱ δεσπόται, τῆς ὑποσχέσεως γενομένης τῇ ἁγίᾳ Κυριακῇ τῆς ἁγίας ἀναστάσεως, γίνεται οὕτως. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ προέρχονται τάχιον πάντες οἱ ἄρχοντες καὶ στρατεύματα εἰς τὸ τριβουνάλιον τῆς ἀραίας (32) ἔξωθεν τῶν ιθ' ἀκουβίτων, καὶ εὐφημοῦσι τοὺς βασιλεῖς (33) κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον. Καὶ αἰτοῦνται διὰ τὸν Καίσαρα, καὶ συντόμως λαμβάνουσιν ἀπόκρισιν, εἴτε αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ἐξερχομένου, εἴτε δηλοποιοῦντος αὐτοῖς, καὶ σιωπῶσιν. Καθέζονται δὲ οἱ δεσπόται ἐν τῷ μεγάλῳ τρικλίνῳ τῶν ιθ' ἀκουβίτων, καὶ εἰσέρχεται ὁ πατριάρχης τάχιον, καὶ ἐκδέχεται εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον, καὶ καθεσθέντων τῶν δεσποτῶν, δέχονται τὸ σέκρετον, βῆλον α', τοὺς μαγίστρους, καὶ τὰ λοιπὰ βῆλα κατὰ τάξιν, ὡς ἔχει συνήθεια, καὶ ὅτε εἰσέλθωσι τὰ βῆλα καὶ πληρωθῶσι, κελεύουσιν οἱ δεσπόται λαλῆσαι αὐτοῖς τὰ περὶ τοῦ Καίσαρος, φοροῦντες καὶ τὰ διβητήσια καὶ τὰς χλαμύδας καὶ τὰ στέμματα αὐτῶν, καὶ πάντων συναινούντων [92] ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ τοῦ Καίσαρος, νεύουσιν οἱ δεσπόται τῷ πραιποσίτῳ καὶ λέγει· « Κελεύσατε, » καὶ ἐπεύχονται. Καὶ ἐξέρχεται τὸ σέκρετον, καὶ ἵστανται οἱ πατρίκιοι κονσιστώριον εἰς τὸν πόρτηκα τῶν ιθ' ἀκουβίτων, οἱ δὲ λοιποὶ συγκλητικοὶ ἐξέρχονται

VARIÆ LECTIONES.

[90] τοὺς δεσπότας cod. [91] Θεὸς ἅγιος ed. [92] συναιρούντων ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(32) *Areæ*, id est, vacuæ planitiei, quæ coram XIX accubitis est. Vox est Latina. Ὑποσχέσεως γενομένης, quando imperatores petitioni senatus et exercituum indulturos se esse promiserint. Volebant enim id rogari, quod ipsi plerumque cupiebant et studebant.

(33) M. non post h. v. (*ut erat in edit.*), sed post τρόπον distinguit, ut itaque sit : *uno eodemque modo ambo, vel plures,* si sunt, *imperatores,* aut et *imperatorem atque imperatricem laudant.*

καὶ ἵστανται εἰς τὰ γραδήλια τῆς ἀρχίας ἔνθεν κἀκεῖθεν τοῦ ἡλιακοῦ, τὰ δὲ σκῆπτρα καὶ τὰ λάβουρα καὶ πάντα τὰ σκεύη καὶ ὁ σταυρὸς ἵστανται ἐν τῷ τριβουναλίῳ καὶ πᾶς ὁ λαός, καὶ τιθέασιν ἀντιμίσιον ἐν τῷ τριβουναλίῳ, ἐν ᾧ κεῖνται αἱ χλαμύδες μετὰ τῶν φιβλῶν (34) καὶ τῶν περικεφαλαίων, ἤτοι τὰ λεγόμενα καισαρίκια.

B'. Καὶ ἐξέρχονται οἱ δεσπόται ἅμα τοῦ πατριάρχου, καὶ δέχονται οἱ πατρίκιοι ἐν τῷ πόρτηκι, καὶ ὀψικεύοντες τοὺς δεσπότας ἐξέρχονται ἐν τῷ τριβουναλίῳ, καὶ ἵστανται οἱ πατρίκιοι εἰς τὰ γραδήλια ἔνθεν κἀκεῖθεν, οἱ δὲ δεσπόται ἀνέρχονται ἐν τῷ ἡλιακῷ μετὰ τοῦ πατριάρχου, καὶ εὐθέως ὁ βασιλεὺς προσομιλεῖ τῷ λαῷ, εἴ τι βούλεται, καὶ εἴ τι ἔχουσιν ἀποκριθῆναι ὁ λαός, ἀποκρίνονται. Καὶ ἐπιτρέπει ὁ βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ καὶ τῷ μαγίστρῳ, καὶ ἀπέρχονται καὶ φέρουσι τοὺς ὀφείλοντας χειροτονηθῆναι ἀπὸ διβητησίων (35) καὶ καμποτούβων (36). Τὰ γὰρ χλανίδια καὶ τὰ φιβλία ἐπάνω τῶν χλανιδίων καὶ τὰ καισαρίκια εἰς πλάγια τῶν χλανιδίων, καὶ [93] ἐπίκεινται (37) εἰς τὸ ἀντιμίσιον, καὶ ὁ μὲν πατριάρχης ἵσταται ἔμπροσθεν τοῦ ἀντιμισίου, οἱ δὲ δεσπόται ἔνθε κἀκεῖθεν [94] αὐτοῦ, καὶ ὄπισθεν τοῦ πατριάρχου ὁ διάκονος, καὶ οἱ ὀφείλοντες χειροτονηθῆναι Καίσαρες ἵστανται ὄπισθεν τοῦ διάκονος [95]. Καὶ λαμβάνουσιν οἱ δεσπόται καὶ οἱ Καίσαρες κηροὺς καὶ ἅπτουσι, καὶ λέγει ὁ διάκονος· « Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν· » στρέφεται οὖν ὁ βασιλεὺς κατὰ ἀνατολὰς καὶ ἀποκρίνεται· « Κύριε, ἐλέησον. » Καὶ μετὰ τὸ πληρῶσαι τὸν διάκονον τὴν λιτανείαν καὶ ἀποκριθῆναι τὸν λαόν· « Σύ, Κύριε, » ἀπάρχεται ὁ

mydes cum fibulis et capitis ornamentis, quæ et cæsaricia dicuntur, imposita sunt.

II. Dominos cum patriarcha progressos patricii in porticu excipiunt, eosque stipantes, ad tribunal procedunt, in cujus gradibus ab utroque latere subsistunt; domini vero cum patriarcha ad solarium ascendunt, ubi Dominus, si lubet, cum populo conversatur, qui si quid habet, id ad imperatorem defert. Præpositus et magister imperatoris jussu abeunt, et ad Cæsaris dignitatem provehendos in dibetesiis et campotubis adducunt. **129** Tunicæ enim et fibulæ super tunicis, et cæsaricia in latere tunicarum in antimensio jacent, ad quod patriarcha, domini ad utrumque latus ejus, et a tergo patriarchæ diaconus, post hunc ii qui Cæsaris dignitate ornandi sunt, subsistunt. Tunc domini et Cæsares cereos sumunt eosque accendunt: diaconus dicit: « In pace Domini precemur; » huic Imperator, facie ad orientem conversa, respondet: « Domine, miserere. » Litania a diacono completa, postquam populus respondit: « Tu, Domine, » patriarcha preces: « Deus ac Domine noster » orditur, iisque ad verba: « Nunc et semper et in sæcula sæculorum, » recitatis, postquam populus respondit: « Amen, » patriarcha tunicam fibulæ impositam tollit et vestitoribus tradit, quam statim evolutam coram dominis tenent.

VARIÆ LECTIONES.

[93] καὶ om. ed. [94] ἔνθεν ed. Cf. Reisk. ad h. l. [95] τοῦ διακόνου ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(34) Fibulam intelligit, quæ chlamydem cæsaream in dextro humero constringebat. Τὰ καισαρίκια erant coronæ vel infulæ Cæsaribus propriæ, ab infulis imperatorum diversæ: στεφάνια καισαρίκια appellat Theoph. p. 374, ubi cerimonias quasdam creati Cæsaris affert. Landulphus Sagax eum locum interpretans reddit *Cæsaricias galeas*. Locum habeo ex Seldeno De titul. honor. t. II, et 13. *[*Les empereurs d'Orient accordèrent ordinairement la couronne aux Césars et aux premières dignités de l'Empire.* Verba sunt du Fresne ad Joinville p. 301. Τὰ καισαρίκια περικεφάλαια, Cæsarum ornamenta, Nicetas, qui nobilissimus factus τὴν χρυσῆν χλαῖναν καὶ τὸν στέφανον accepit. Idem ibid. Despotarum, Cæsarum, Sebastocratorum coronas Matth. Monachus De dignit. palatin. descripsit.] Eratne Cæsar sub Byzantinis tanquam ὁ μονοστράτηγος, summus militiæ magister? Videtur ex Constantino De themat. p. 14. Sane falluntur, qui Cæsarem præsumptivum imperii hæredem sub Byzantinis putant fuisse. Nam imperatores plerumque filios suos collegas imperii assumebant, quod idem est atque nostro stylo: hæredes imperii declarabant. Videtur isti opinioni, Cæsares fuisse summos exercituum duces, favere titulus ipsis datus εὐτυχέστατος, et interdum quoque, sed rarius, ἀνίκητος, qui etiam in Italiam et regnum, Romano-Germanicum deinceps traductus est. *[De titulo ἀνικήτου Καίσαρος Berengario dato et aliis similibus v. Valesius ad Anonymi carmen t. II. Murator. p. 387.]* Ita non sine causa minor frater et collega, sed inferior Leonis Sapientis, Alexander infra in Cletorologio p. 452, Ὁ εὐτυχὴς Ἀλέξανδρος Αὔγουστος appellatur, quoniam respectu Leonis non tam βασιλεύς, quam *Cæsar* erat.

(35) In dibetesio productum quoque fuisse Basilium Macedonem, cum post procuratam ab ipso cædem Cæsaris Bardæ in submoti locum Cæsar esset creandus, significat Leo Grammaticus; ejus locum, quia ritus coronationis illius describit, huc transferam e p. 466 fine, ut cum Nostro conferri possit: Δεδωκὼς ὁ βασιλεὺς Φωτίῳ τῷ πατριάρχῃ τὸ στέμμα ἄρας ἐκ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς, ὃς εἰσαγαγὼν ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ ἐποίησεν εὐχὴν ἐπ' αὐτῷ, καὶ οἱ πραιπόσιτοι ἐνέγκαντες διβίτισιν καὶ τζαγγία ἐνέδυσαν Βασίλειον. Ὅστις βαλὼν τὴν χλαμύδα ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ βασιλέως. Καὶ ἐξῆλθεν ὁ πατριάρχης, καὶ ἦρεν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ βασιλέως τὸ στέμμα, καὶ ἐπέδωκεν αὐτὸ τῷ βασιλεῖ, καὶ τῶν σκήπτρων πεσόντων, ὡς ἔθος, ἔστεψεν ὁ Μιχαὴλ τὸν Βασίλειον, καὶ εὐφήμησαν πάντες· Μιχαὴλ καὶ Βασιλείου πολλὰ τὰ ἔτη.

(36) Femorialia appellant Græci corrupta Latina voce καμπότουβα, quasi diceres camparum, hoc est genuum, tubas, seu amicula ad tubarum instar pertusa et in uno extremo ampliora quam in altero. Cave ne cum campagiis confundas, de quibus suo loco pag. 240 dicitur. Conf. p. 133, ubi exsertis verbis καμπότουβα et καμπάγια distinguuntur.

(37) M. καὶ ἐπίκειντο et paulo post ἔνθε pro ἔνθεν, sive librario ν postremum pro more suo solemni omittente, sive etiam, quod sic Græci dicere solerent, de quo dubitare non sinunt perfrequentia ejus rei et in hoc codice et in probatissimis atque vetustissimis scriptoribus exempla, ut πρόσθε pro πρόσθεν, ὄπισθε et alia talia.

πατριάρχης τῆς εὐχῆς τό· « Δέσποτα Κύριε· » καὶ ὅτε πληρώσῃ τὴν εὐχὴν μέχρι τοῦ, « Νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, » καὶ ἀποκριθῆναι τὸν λαόν· « Ἀμήν, » ἐπαίρει ὁ πατριάρχης τὸ χλανίδιον ἐπικείμενον [96] εἰς αὐτὸ τὸ φιβλίον καὶ ἐπιδίδωσι τοὺς βεστήτορας, εὐθέως ἀπλοῦσιν αὐτὸ οἱ βεστήτορες, κρατοῦντες αὐτὸ ἔμπροσθεν τῶν δεσποτῶν.

III. Quo facto, præpositus et magister promotos A in conspectum dominorum adducit, qui manus pandunt, et chlamyde sublata Cæsares induunt eosque osculantur: factionarii seu cantores dicunt: « Feliciter, feliciter, » idemque populus ter repetit. Tunc patriarcha ter cruce populum, ut ipsi mos est, signans, dicit: « Pax omnibus; » populus respondet: « Et spiritui tuo. » Diaconus: « Capita nostra Domino inclinemus: » populus: « Tu, Domine. » Tunc populus caput paulisper inclinat, quod et patriarcha et imperatores et Cæsares faciunt; preces vero secundas patriarcha instituit. Quibus finitis, populus, « Amen, » dicit; ipse vero cæsaricia sublata osculatur et dominis tradit, qui ea quoque osculantur ac Cæsaribus osculanda tradunt. Cum his deinde supra caput sublatis signum crucis faciunt, invocato S. B Trinitatis nomine, post electi Cæsaris capiti imponunt dum factiones interea et populus omnis acclamant; cantores quidem: « Felicissime, felicissime, felicissime; » populus ter: « Felicissime. » Cantores: « Multos annos imperatoribus! N. N. magnis imperatoribus multos annos! a Deo promotis imperatoribus, » et quæ sequuntur.

Γ'. Καὶ φέρει ὁ πραιπόσιτος καὶ ὁ μάγιστρος τοὺς προβληθέντας, καὶ παριστῶσιν αὐτοὺς τοῖς δεσπόταις, καὶ ἐφαπλοῦσιν οἱ δεσπόται τὰς χεῖρας, καὶ κρατοῦσι τὴν χλαμύδα, καὶ περιβάλλουσι τοὺς Καίσαρας [97] καὶ φιλοῦσιν αὐτούς, καὶ ἀποκρίνεται ὁ λαός, ἤτοι οἱ κράκται, λέγοντες· « Εὐτυχῶς, εὐτυχῶς· » καὶ ὁ λαὸς ἐκ τρίτου τὸ αὐτό. Καὶ εὐθέως ὁ πατριάρχης κατασφραγίζει πρὸς τὸν λαὸν τρίτον τὰ κατὰ συνήθειαν τρία σταυρία καὶ λέγει· « Εἰρήνη πᾶσιν· » καὶ ἀποκρίνεται ὁ λαός· « Καὶ τῷ πνεύματί σου. » Καὶ λέγει ὁ διάκονος· « Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνωμεν· » καὶ ὁ λαός· « Σὺ, Κύριε. » Καὶ κύπτοντος τοῦ λαοῦ μικρὸν μέρος, καὶ ὁ πατριάρχης κύψας καὶ οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ Καίσαρες, λέγει ὁ πατριάρχης τὴν δευτέραν εὐχήν. Καὶ ὅτε πληρώσῃ τὴν εὐχὴν, καὶ ἀποκριθῇ [98] ὁ λαὸς τό· « Ἀμήν, » ἐπαίρει ὁ πατριάρχης τὰ καισαρίκια, φιλῶν αὐτά, καὶ ἐπιδίδωσι τοῖς δεσπόταις, καὶ λαμβάνοντες οἱ δεσπόται, φιλοῦσιν αὐτὰ καὶ ποιοῦσι φιλῆσαι καὶ τοὺς Καίσαρας. Καὶ εὐθέως κατασφραγίζουσιν οἱ δεσπόται μετ' αὐτῶν ἐπάνω τῆς κεφαλῆς αὐτῶν, κατονομάζοντες [99] τὸ ὄνομα τῆς ἁγίας Τριάδος, βάλλουσιν αὐτὰ [1] εἰς τὴν κεφαλὴν [2] τοῦ χειροτονουμένου

Καίσαρος, καὶ εὐθέως ἀνακράζουσι τὰ μέρη καὶ πᾶς ὁ λαός, οἱ κράκται· « Φιλλικήσιμε, φιλλικήσιμε, φιλλικήσιμε· » καὶ ὁ λαὸς ἐκ τρίτου· « Φιλλικήσιμε. » Οἱ κράκται· « Πολλὰ τὰ ἔτη τῶν βασιλέων, ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα μεγάλων βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη, θεοπροβλήτων βασιλέων, [3], » καὶ τὰ ἑξῆς.

180 IV. Hac acclamatione et Cæsarum inauguratione peracta, domini cum patriarcha et Cæsaribus triclinium XIX accubituum ingressi, in thronis, et ad utrumque latus eorum Cæsares consident. Tunc statim vasa, factiones et omnis populus abeunt, in locis suis subsistunt, et considentibus dominis, a latere agapen distribuentes intrant, genua magni et C minoris imperatoris osculantur, ita ut unum genu Cæsaris ad dextram, unum ad sinistram assidentis venerentur, ad hæc etiam agapen distribuunt. Quibus omnibus peractis, secretum totum intrat, velum primum, magistri, et cætera suo ordine, ut more receptum est; senatus, adoratione facta, agapen dat, qua distributa, præpositus a mandato dicit: « Jubete. » Tunc egressi domini lora et coronas, Cæsares lora et cæsaricia mutant et abeunt, et omne officium festi, ut in typico præscriptum est, celebratur. Ad agapen et communionem primum domini cumque ipsis Cæsares abeunt, simulque metatorium intrant, omniaque secundum ordinem festi, ut in typico seu ordinario est, aguntur.

Δ'. Καὶ ὅτε πληρωθῇ ἡ εὐφημία καὶ ἀναγόρευσις τῶν Καισάρων, εἰσέρχονται οἱ δεσπόται μετὰ τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν Καισάρων εἰς τὸν [4] τρίκλινον τῶν ιθ' ἀκουβίτων, καὶ καθέζονται ἐν σελλίοις, καὶ οἱ Καίσαρες ἔνθεν κἀκεῖθεν. Καὶ εὐθέως τὰ στεύη καὶ τὰ μέρη καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἀπέρχονται καὶ ἵστανται εἰς τοὺς τόπους αὐτῶν, καὶ καθεσθέντων τῶν δεσποτῶν, εἰσέρχονται οἱ διδόντες τὴν ἀγάπην ἀπὸ πλαγίου, καὶ προσκυνοῦσι τὰ δύο γόνατα τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὁμοίως καὶ τοῦ μικροῦ, καὶ προσκυνοῦσιν ἓν γόνατον [5] τοῦ Καίσαρος τοῦ ἐκ δεξιῶν καὶ ἓν τοῦ ἐξ εὐωνύμων, καὶ προσκυνοῦντες δίδωσι καὶ τὴν ἀγάπην. Καὶ ὅτε πληρώσουσι τὰ ἀπὸ πλαγίου, εἰσέρχεται τὸ σέκρετον ὅλον, βῆλον α', οἱ μάγιστροι, καὶ τὰ λοιπὰ βῆλα κατὰ τάξιν, ὡς ἔχει ἡ συνήθεια, καὶ προσκυνοῦσα ἡ σύγκλητος δίδωσι τὴν ἀγάπην, καὶ πληρωσάσης, λέγει ὁ πραιπόσιτος ἀπὸ κελεύσεως τό· « Κελεύσατε. » Καὶ ἐξέρχονται καὶ ἀλλάσσουσιν οἱ δεσπόται τοὺς λώρους καὶ τὰ στέμματα, ὁμοίως καὶ οἱ Καίσαρες τοὺς λώρους καὶ τὰ καισαρίκια, καὶ ἐξέρχονται, καὶ πληροῦται πᾶσα ἡ ἀκολουθία τῆς ἑορτῆς, ὡς ἦν

τυπικόν. Εἰς δὲ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν κοινωνίαν πρῶτον οἱ δεσπόται, καὶ μετ' αὐτῶν οἱ Καίσαρες (38)

VARIÆ LECTIONES.

[96] καὶ ante ἐπικείμενον excidisse putat R. [97] καὶ κρατοῦσι Καίσαρας om. ed. [98] ἀποκρίνεται ed. [99] καὶ ὀνομ. pro κατονομ. ed. [1] αὐτὰ R., αὐτὸ cod. et ed. [2] εἰς κεφ. ed. [3] θεοπροβλήτῳ βασιλεῖ ed. [4] εἰς τὸ ed. [5] γόνυ ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

(38) Scilicet κοινωνοῦσι, *communicant*, communionem sanctam percipiunt. Vid. p. 134. Μετὰ in hac cum genitivo constructione significat *post*.

καὶ [6] εἰσέρχονται ὁμοῦ ἐν τῷ μητατωρίῳ, καὶ πληροῦνται πάντα κατὰ τάξιν τῆς ἑορτῆς, ὡς ἦν τυπικόν.

'Ακτολογία τῶν δήμων ἐπὶ χειροτονίᾳ Καίσαρος. A

Α'. Τῶν δεσποτῶν διερχομένων μετὰ καὶ τοῦ πατριάρχου διὰ τοῦ μεγάλου τρικλίνου τῶν ιθ' ἀκουβίτων, μήπω φθασάντων ἐν τῷ ἡλιακῷ τοῦ τριβουναλίου, ἐν ᾧ προαποτίθεται ἀντιμίσιον, εἰς ὃ πρόκεινται ἥ τε χλαμὺς καὶ ὁ στέφανος, ἤγουν τὰ καισαρίκια, λέγουσιν οἱ κράκται· « 'Ανάτειλον, ἡ ἔνθεος βασιλεία. ὁ λαὸς ἐκ γ'· « 'Ανάτειλον (39). » Οἱ κράκται· « 'Ανάτειλον ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα αὐτοκράτορες Ρωμαίων· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « 'Ανάτειλον. » Οἱ κράκται· « 'Ανάτειλον οἱ θεράποντες τοῦ Κυρίου· » ὁ λαὸς ἐκ γ'. « 'Ανάτειλον. » Οἱ κράκται· « 'Ανάτειλον ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα Αὐγοῦσται τῶν 'Ρωμαίων· » ὁ λαὸς ἐκ τρίτου· « 'Ανάτειλον. » Οἱ κράκται· « 'Ανάτειλον οἱ δεσπόται σὺν ταῖς Αὐγούσταις· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « 'Ανάτειλον. » Καὶ δὴ ἐξερχομένων τῶν δε- B σποτῶν καὶ ἱσταμένων ἐπὶ τοῦ ἡλιακοῦ τοῦ αὐτοῦ τιβουναλίου, τοῦ πατριάρχου ἱσταμένου ἐν τῷ ἀντιμισίῳ καὶ τοῦ διακόνου ὄπισθεν αὐτοῦ, κατασφραγίζουσιν οἱ δεσπόται τὸν λαὸν ἐκ τρίτου, καὶ εἶθ' οὕτως λέγουσι τὰ δύο μέρη. « Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος. » καὶ αἰτοῦνται ἀπὸ φθογγῆς, λέγοντες· » Δεσπόται τῆς οἰκουμένης, δέξασθε τοὺς δούλους ὑμῶν παρακαλοῦντας, ὡς δοῦλοι τολμῶμεν παρακαλέσαι, μετὰ φόβου [8] δυσωποῦμεν τοὺς δεσπότας, καὶ ἀνεξικάκως παρακλήθητε, ὦ εὐεργέται, εἰς τὴν δέησιν τοῦ λαοῦ ὑμῶν, δεσπόται, χαροποιήσατε τοὺς δούλους ὑμῶν, δεσπόται ὑπὲρ εὐφροσύνης τῆς πόλεως ὑμῶν δυσωποῦμεν· ἐπιφανείσθω [9] τοῖς δούλοις ὑμῶν ὁ Καῖσαρ, παρακαλοῦμεν οἱ δοῦλοι ὑμῶν, δεσπόται, εἰς δόξαν μεγίστην τῆς συγκλήτου, εἰς εὐτυχίαν μεγίστην τῶν στρατοπέδων, εἰς χαρμοσύνην τῶν ὑμῶν [10], εὐεργέται. »

Β'. Καὶ ὅτε γένηται τὸ νεῦμα παρὰ τοῦ πραιποσίτου C τοῦ σιγῆσαι τὰ μέρη εἰς τὸ λαλῆσαι τὸν βασιλέα πρὸς τὸν λαὸν καὶ εἰς τὸ τέλος δῶσαι [11] εὐχὴν ἀνακράζουσιν οἱ κράκται καὶ λέγουσι· « Τῆς δεήσεως ἡμῶν εἰσήκουσαν οἱ στεφοδόται, εὐφράναντες τὸν λαὸν αὐτῶν μεγάλως, χαροποιήσαντες τὴν πολιτείαν οἱ δεσπόται, εἰς πλάτος καὶ αὔξησιν τῶν 'Ρωμαίων, εὐδοκίᾳ [12] τοῦ στέψαντος ὑμᾶς, εὐεργέται· ἀλλ' ὁ πάντων Ποιητὴς καὶ Δεσπότης τοὺς χρόνους ὑμῶν πληθύνει σὺν ταῖς Αὐγούσταις καὶ σὺν τῷ Καίσαρι, τὸ κράτος ὑμῶν φυλάξει εἰς πλήθη χρόνων ἐν τῇ πορφύρᾳ, εἰσακούσει ὁ Θεὸς τοῦ λαοῦ ὑμῶν, ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα φιλόχριστοι ἐν Θεῷ, νικᾶτε. « Καὶ δὴ τοῦ μέλλοντος γενέσθαι Καίσαρος ἱσταμένου ὄπισθεν

Acclamatio factionum in promotione Cæsaris.

I. Domini cum patriarcha per magnum triclinium XIX accubituum procedunt, ac nondum ipsis solarium tribunalis, in quo ara cum chlamyde et corona seu cæsariciis ante reposita fuit, ingressis, cantores accinunt : « Appareat divina majestas ! » populus ter: Appareat. » Cantores : « Appareant N. N. imperatores Romanorum ; » populus ter : « Appareant ! » Cantores : « Appareant famuli Domini ; » populus ter: « Appareant. » Cantores: « Appareant N. et N. Augustæ Romanorum ! » populus ter : « Appareant. » Cantores : « Appareant domini cum Augustabus; populus ter: « Appareant. » **131** Egressi autem domini et in solario tribunalis constituti, dum patriarcha in antimensio, post hunc diaconus stat, populum ter signant, duæ factiones dicunt : « Sanctus, sanctus, sanctus, etc., » et precantur voce modulata hunc in modum: « Domini orbis terrarum, excipite servos vestros obtestantes : ut servi audemus precari : cum timore veneramur dominos : benevole, o domini munifici, ad preces populi vestri attendite: gaudio servos vestros, o domini, perfundite : ob salutem urbis vestræ vultu ad terram demisso precamur. Appareat servis vestris Cæsar, rogamus nos servi vestri, o domini, ad gloriam maximam senatus, felicitatem perfectam castrorum ac lætitiam vestram, domini benigni. »

II. Postquam vero a præposito signum factionibus, ut sileant, datum est, et imperator ad populum verba fecit ac tandem preces recitavit, cantores voce elata dicunt : « Preces nostras coronarum datores, qui populum vestrum summæ lætitiæ participem fecerunt, audivere : audiverunt domini, qui rempublicam ad florem et incrementum Romanorum exhilararunt, beneplacito ejus, qui vos, benefactores, corona ornavit. At Creator rerum omnium ac Dominus tempora vobis, Augustabus et Cæsari diuturna concedat, ac robur vestrum diutissime in purpura custodiat ! exaudiat Deus populum vestrum, N. et N. Christi amantes, in Deo vincite. » Dum vero futurus Cæsar pone diaconum stat, cereos a præpo-

VARIÆ LECTIONES

[6] καὶ ante εἰσέρχ. om. ed. [7] Pro λέγουσιν ed. καὶ. ΣΧΟΛ. 'Ιστέον, ὅτι ἐν οἷς τόποις ἵστανται οἱ τῆς συγκλήτου καὶ οἱ ἄρχοντες καὶ τὰ β' μέρη καὶ πᾶς ὁ λαὸς, ὅτε σταυρὸς καὶ τὰ σκῆπτρα καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἐν τῷ στεψίμῳ τῆς Αὐγούστης, ἵστανται καὶ ἐν τῇ χειροτονίᾳ τοῦ Καίσαρος. [8] παρακαλέσαι μετὰ φόβου, ed. [9] ἐπιφανείτο cod. leg. ἐπιφανήτω. [10] τῶν δούλων ὑμῶν conj. R. [11] δώσει cod. [12] εὐδοκία cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(39) 'Ανάτειλον, *Surge, veni, prodi in conspectum.* solemnis formula acclamationum a factonibus imperatorem poscentibus vel salutantibus, tam ad unum, quam ad plures. Vid. ad p. 163. Insignis et celeber est Luitprandi locus supra quoque a nobis citatus et alius Cedreni p. 404. fine : Ποιήσαντος αὐτοῦ ἱππικὸν καὶ πολλῷ χρησαμένου τῷ οἴνῳ καὶ βραδύναντος ἀνελθεῖν, ἔκραξεν ὁ δῆμος· 'Ανάτειλον, Φωκᾶ. Μὴ ἐξερχομένου δὲ αὐτοῦ τάχιον πρὸς τὴν θέαν, etc. Hinc ἀνατέλλειν est *advenire* ; vid. Nostri p. 183, et ἡ ἀνατολὴ *adventus*, p. 178, ubi est ἐκδεχόμενοι τὴν ἀνατολὴν τοῦ δεσπότου, *exspectantes adventum domini.*

sito domini et candidatus cæsareæ dignitatis sumunt, ac ter repetita adoratione gratias Deo agunt, omnis vero populus ad orientem faciem convertit. Interea dum futurus Cæsar a præposito et primo magistro adducitur, diaconus dicit : « In pace Domini precemur ; » populus : « Domine, miserere ! » quo facto, preces solennes patriarcha orditur, quibus finitis, postquam populus : « Amen, » respondit, patriarcha chlamydem tollit eamque vestitoribus tradit, vestitores coram dominis explicant, præpositus et primus magister designatum Cæsarem adducunt, statimque domini manus expandunt, chlamydem tenent eaque Cæsarem vestiunt, vestitum osculantur, et cantores : **182** « Feliciter, feliciter, feliciter ! » populus idem ter repetit.

A τοῦ διακόνου, λαμβάνουσι τοὺς κηρούς παρὰ τοῦ πραιποσίτου οἵ τε δεσπόται καὶ αὐτὸς ὁ μέλλων γενέσθαι Καῖσαρ, καὶ δια τῆς τρισσῆς προσκυνήσεως ἀπευχαριστοῦσι τῷ Θεῷ, καὶ στρέφεται ἅπας ὁ λαὸς κατὰ ἀνατολάς, εἰσαγομένου τοῦ μέλλοντος γίνεσθο Καίσαρος παρά τε τοῦ πραιποσίτου καὶ τοῦ πρώτου μαγίστρου, καὶ [13] λέγει ὁ διάκονος· « Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν· » καὶ ὁ λαός. « Κύριε ἐλέησον· » καὶ μετὰ τὸ πληρῶσαι τὸν διάκονον ἀπάρχεται ὁ πατριάρχης τὴν εὐχὴν, καὶ δὴ τοῦ πατριάρχου τὴν εἰωθυῖαν πληροῦντος εὐχὴν, καὶ τοῦ λαοῦ ἀποκρινομένου τὸ, « Ἀμὴν, » αἴρει ὁ πατριάρχης τὴν χλαμύδα καὶ ἐπιδίδωσι τοῖς βεστήτορσι, οἱ δὲ βεστήτορες ἀπλοῦσιν αὐτὴν ἔμπροσθεν τῶν δεσποτῶν, καὶ φέρει ὁ πραιπόσιτος καὶ ὁ πρῶτος μάγιστρος τὸν χειροτονούμενον Καίσαρα, καὶ εὐθέως ἁπλοῦσιν οἱ δεσπόται τὰς χεῖρας καὶ κρατοῦσι τὴν χλαμύδα, καὶ περιτιθέασι τῷ Καίσαρι· καὶ φιλοῦσιν αὐτὸν καὶ λέγουσιν οἱ κράκται· « Εὐτυχῶς (40), εὐτυχῶς, εὐτυχῶς. » καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ' τὸ αὐτό.

III. Tunc patriarcha ter populum cruce signat et dicit : « Pax vobis. » Populus : « Et spiritui tuo. » Porro diaconus : « Capita nostra Domino inclinemus. » Peracto autem solemni ritu inclinationis capitis, scilicet postquam imperatores æque ac Cæsar caput inclinarunt, precesque finitæ sunt, patriarcha coronam seu casaricium sumit, idque osculatus imperatori tradit, qui id etiam osculatur osculandumque Cæsari tradit, statimque super capite ejus signum facit ac dicit : « In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. » Sic quoque coronam capiti designati Cæsaris imponit, cantores dicunt : « Felicissime, felicissime, felicissime; » tum populus ter : « Felicissime, » deinde acclamant : « Multos annos, » et rel.; postremo : « Multos annos felicissimo Cæsari ; » deinde : « Nos servi imperatorum, nos servi Cæsaris, Fili Dei, da ipsis vitam, Fili Dei, da ipsis victoriam ! » Peracta vero acclamatione, domini cum patriarcha et Cæsare triclinium novemdecim accubituum intrant, consident. et adoratio peragitur.

B Γ'. Καὶ εὐθέως ὁ πατριάρχης κατασφραγίζει πρὸς τὸν λαὸν τρίτον, καὶ λέγει ;« Εἰρήνη πᾶσιν· » ὁ λαός· « Καὶ τῷ πνεύματί σου. » Εἶτα λέγει ὁ διάκονος· « Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνωμεν· » Καὶ τῆς συνήθους τάξεως τῆς κεφαλοκλισίας τελουμένης, δηλονότι κεφαλοκλινούντων καὶ τῶν βασιλέων καὶ τοῦ Καίσαρος, καὶ μετὰ τὴν τελείωσιν τῆς εὐχῆς αἴρει ὁ πατριάρχης τὸν στέφανον, ἤτοι τὸ καισαρίκιον, φιλῶν αὐτὸ, καὶ ἐπιδίδωσιν αὐτὸ τῷ βασιλεῖ. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀσπάζεται αὐτὸ, καὶ ποιεῖ φιλῆσαι αὐτὸ καὶ τὸν Καίσαρα, καὶ εὐθέως κατασφραγίζει ἐπάνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ λέγων· « Εἰς τὸ ὄνομα σοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Πνεύματος ἁγίου. » Καὶ εἶθ' οὕτως περιτίθησι τὸν στέφανον εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ χειροτονουμένου Καίσαρος, καὶ λέγουσιν οἱ κράκται. « Φιλλικήσιμε, φιλλικήσιμε, φιλλικήσιμε, » Καὶ ὁ λαὸς ἐκ C τρίτου· « Φιλλικήσιμε [14], » καὶ εἶθ' οὕτως γίνεται ἡ εὐφημία. « Πολλὰ τὰ ἔτη [15], » καὶ τὰ ἑξῆς, ἐν δὲ τῷ τελευταίῳ· « Πολλὰ τὰ ἔτη τοῦ εὐτυχεστάτου Καίσαρος. » Εἶτα· « Ἡμεῖς δοῦλοι τῶν βασιλέων, ἡμεῖς δοῦλοι τοῦ Καίσαρος, Υἱὲ Θεοῦ, ζωὴν αὐτοῖς Υἱὲ Θεοῦ, νίκην αὐτοῖς. » Καὶ ὅτε πληρωθῇ ἡ εὐφημία, εἰσέρχονται οἱ δεσπόται μετὰ τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ Καίσαρος εἰς τὸν τρικλίνιον τῶν ιθ' ἀκουβίτων, καὶ καθέζονται, καὶ ἐπιτελεῖται ἡ προσκύνησις.

CAPUT XLIV.

Observanda in promotione Nobilissimi.

I. Pridie unius diei demarchis et referendario mandatum de festo datur, omnique senatui indicatur, ut sequenti mane cum mutatoriis veniant, quare eo die omnis senatus æque ac præfecti scholarum ac reliquorum ordinum vestes mutant, vasaque ad deducendos in obsequio dominos adducunt. Paratis omnibus, patriarcha venit perque daphnem ad S. Stephani pergit, dominos excipit, vasa omnia una cum cruce ad

ΚΕΦΑΛ. ΜΔ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ χειροτονίᾳ Νωβελησίμου.

Α'. Πρὸ μιᾶς δίδοται ἀπόκρισις εἰς ἑορτὴν τοῖς δημάρχοις καὶ τῷ ῥεφερενδαρίῳ, καὶ μηνύεται πᾶσα ἡ σύγκλητος, ἵνα πρωῒ ἔλθωσι μετὰ ἀλλαξίμων, καὶ D τὸ πρωῒ ἀλλάσσει πᾶσα ἡ σύγκλητος καὶ τὰ ἀξιώματα τῶν σχολῶν καὶ τῶν λοιπῶν ταγμάτων, καὶ παραλαμβάνουσι τὰ σκεύη πρὸς τὸ ὀψικεῦσαι τοὺς δεσπότας. Καὶ πάντων εὐτρεπισθέντων, ἔρχεται ὁ πατριάρχης καὶ εἰσέρχεται διὰ τῆς δάφνης εἰς τὸν

VARIÆ LECTIONES

[13] καὶ om. ed. [14] φιλλ. φιλλ. καὶ — φιλλ. om. ed., dedit R. not. [15] πολλὰ ἔτη ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

(40) Sapit hoc veterum Romanorum in electionibus imperatorum acclamandi morem. Ita in Actologia senatus ad Pertinacem post necem Commodi hæc habet Lamprid. t. I *Hist. Aug.* p. 325 : *Fidei prætorianorum feliciter ; prætoriis cohortibus feliciter ; exercitibus Romanis feliciter ; pietati senatus feliciter.* Inde *feliciter alicui optare* est idem, atque imperatorem Rom. nuncupare ; Spartian. t. I, p. 644, 5.

Ἅγιον Στέφανον, καὶ ἐκδέχεται τοὺς δεσπότας, καὶ A ἐξέρχονται τὰ σκεύη πάντα καὶ ὁ σταυρὸς ἐν τῷ τριβουναλίῳ τῶν ιθʹ ἀκουβίτων, ὁμοίως καὶ τὰ μέρη καὶ οἱ τῆς πόλεως καὶ τὰ στρατεύματα· ὁ δὲ τῆς καταστάσεως εὐτρεπίζει τὰ βῆλα εἰς τὸν πόρτηκα τῶν ιθʹ ἀκουβίτων, ὡς ἔχει ἡ συνήθεια, καὶ καθέζονται οἱ δεσπόται εἰς τὸν αὐτὸν τρίκλινον ἐν σελλίοις, φοροῦντες τὰ διβητήσια καὶ τὰς χλαμύδας καὶ τὰ στέμματα, καὶ εἷς Καῖσαρ καθέζεται ἐκ δεξιῶν καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων, καὶ νεύουσιν οἱ δεσπόται τῷ πραιποσίτῳ, καὶ ἐξέρχεται μετὰ ὀστιαρίων καὶ προσκαλεῖται βῆλον αʹ, τὸν κουροπαλάτην [16] (41)· δεύτερον, μαγίστρους· γʹ, τοὺς πατρικίους, καὶ τὰ λοιπὰ βῆλα κατὰ τάξιν, ὡς ἔχει ἡ συνήθεια. Καὶ ὅτε πληρωθῇ πάντα τὰ βῆλα καὶ σταθῇ τὸ σέκρετον ὅλον, κελεύουσιν οἱ δεσπόται λαλῆσαι αὐτοὺς τὰ [17] περὶ τοῦ νωβελησίμου, καὶ εἴ τι βούλονται, ἀνταποκρίνονται.

tribunal XIX accubituum procedunt, factiones, cives, exercitus sequuntur. Cerimoniarius vela in porticu XIX accubituum pro more ordinat, sedentque Domini in eodem triclinio in sellis, dibetesia et chlamydes et coronas ferentes : unus Cæsar ad dextram, alter ad sinistram sedet, domini præposito annuunt, qui cum ostiariis egressus, 132 velum primum, curopalatem; secundum, magistros; tertium patricios, ac reliqua vela ordine, ut mos est, arcessit. Completis autem velis omnibus ac secreto universo astante, jubent eos domini, ut, quæ nobilissimo accini solent, recitent, sique volunt, respondent.

Bʹ. Καὶ νεύουσιν οἱ δεσπόται τῷ πραιποσίτῳ, καὶ B λέγει, « Κελεύσατε· » καὶ ἐπευχόμενοι ἐξέρχονται, καὶ ἐξέρχεται ἡ σύγκλητος καὶ ἵσταται εἰς τὰ γραδήλια τοῦ τριβουναλίου ἔνθεν κἀκεῖθεν τοῦ ἡλιακοῦ. Οἱ δὲ πατρίκιοι ἵστανται εἰς τὸν πόρτηκα τῶν ιθʹ ἀκουβίτων κονσιστώριον, καὶ εὐθέως ἐξέρχονται οἱ δεσπόται ἅμα τῶν καισάρων καὶ τοῦ πατριάρχου, καὶ δέχονται αὐτὸν οἱ πατρίκιοι ἐν τῷ πορτήκῳ, καὶ εὐθέως πίπτουσι, καὶ λέγει ὁ τῆς καταστάσεως· « Κελεύσατε. » Καὶ ἐξέρχονται καὶ ἵστανται εἰς τὰ γραδήλια τοῦ τριβουναλίου ἔνθεν κἀκεῖθεν· οἱ δὲ δεσπόται ἐξέρχονται διὰ τῶν μέσων πυλῶν ἐν τῷ ἡλιακῷ, καὶ εὐθέως κελεύουσι λαλῆσαι τοῖς λαοῖς τὰ περὶ τοῦ νωβελησίμου, καὶ εἴ τι ἂν θέλωσιν, ἀποκρίνονται, καὶ τίθεται ἀντιμίσιον, ἔνθα κεῖται ἥ τε χλαμὺς καὶ ἡ φίβλα. Ἡ μὲν χλαμύς ἐστι Πρασινος (42), C ἔχουσα ῥόδα χρυσᾶ καὶ ταβλία χρυσᾶ. Καὶ νεύουσιν οἱ δεσπόται τῷ πραιποσίτῳ καὶ τῷ μαγίστρῳ, καὶ ἀπέρχονται καὶ φέρουσι τὸν ὀφείλοντα προχειρίζεσθαι νωβελήσιμον, φοροῦντα διβητήσιον ῥούσιον καὶ καμπότουβα [18] (43) καὶ καὶ καμπάγια· καὶ ἵσταται ὁ πατριάρχης ἔμπροσθεν τοῦ ἀντιμισίου, οἱ δὲ δεσπόται εἰς τὸ πλάγιον τοῦ πατριάρχου ἔνθεν κἀκεῖθεν, καὶ ὄπισθεν τῶν δεσποτῶν οἱ Καίσαρες, καὶ οὕτως ὁ νωβελήσιμος. Καὶ λαμβάνουσιν οἱ δεσπόται καὶ οἱ Καίσαρες

II. Tunc signum Domini præposito dant, isque dicit : « Jubete, » precatique egrediuntur unaque senatus, et in gradibus tribunalis in utroque latere solarii subsistunt. Patricii vero in porticu XIX accubituum consistorium constituunt, unaque domini cum Cæsaribus et patriarcha egrediuntur, quem postquam in porticu patricii excepere, se prosternunt, cerimoniario dicente : « Jubete. » Egressi omnes in gradibus tribunalis ab utroque latere stant ; domini vero per medias portas ad solarium abeunt, statimque populum jubent, ut nobilissimo acclamet, cui, si lubet, respondent, mox antimensium, in quo chlamys et fibulæ reponuntur, collocatur. Chlamys illa prasina est, rosis aureis ac fimbria aurea ornata. Mox domini præposito ac magistro signum dant abeuntque, eum, qui nobilissimus creari debet, russumque dibetesium, campotuba et campagia gestat, adducturi : patriarcha coram antimensio, ad utrumque ejus latus domini, post hos Cæsares, deinde nobilissimus, stant. Tunc domini, Cæsares et nobilissimus cereos accendunt, et quando diaconus litaniam recitat, patriarcha inclinato capite preces dicit, quo facto, tunicam sumit et vestitoribus tradit, quam explicant, statimque præpositus et magister nobillissimi dignitate

VARIÆ LECTIONES.

[16] κουροπαλάτιν cod., κουροπαλάτιον ed. [17] αὐτοῦ καὶ τὰ cod. [18] χαμβότουβα ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(41) De curopalata vid. Goar. et Gretser. ad Codin. et Du Cang. Gloss. Gr. h. v. et Lat. v. *Cura*. **Est proprie *cura palatii*.** Seculo sequiore *cura* pro *curatore* dicebant, ut *ratio* pro *rationali* seu λογοθέτῃ; *ratio patrimonii;* vid. Salmas. ad Scr. Hist. Aug. t. II, p. 609 et pluribus t. I, p. 391. Primam hanc fuisse dignitatem post regii sanguinis principes in aula Byzantina, constat; non item satis bene, quale illorum munus fuerit. Forte fuit dignitas absque functione. Perhibent curæ palatii commissam fuisse curam ædificiorum imperialium conservandorum et reparandorum. Forte id primis temporibus ita fuit; quod haud obscure colligas e Nostri pag. 405; posterioribus multo nobilior ea dignitas fuit. Neque idem cum comite excubitorum fuit curopalata, ut putat Alemann. ad Procop. p. 17. *[Curopalates idem qui major domus apud Francos; vid. Scriptor. apud Bessel. ad Eginhart. de Vita Caroli M., p. 14. Iber curopalata quo ritu fuerit a Romano D Lecapeno susceptus, Script. post Theophan. p. 249.] Observavit Du Cange, principes Iberiæ semper titulum curopalatæ gessisse. Simile id esset cum titulis hæreditariis electorum nostratium, qui archimareschalli, arcichancellarii, etc., audiunt.

(42) Non concilio hoc cum iis quæ sequente p. 134 leguntur: Ἡ δὲ χλαμὺς ἡ τούτῳ περιτεθεμένη οὐχ ἔστιν πορφυρᾶ, οἷα τοῦ Καίσαρος, ἀλλὰ κόκκινος. *[An purpura nobilissimi insigne ? V. Zosimus in Constant. Jun. l. II, et Cangius in Hannibaliano p. 149 Famil. Byzant.]

(43) M. καμπότουβα, id est, tubæ pro campis, hoc est gambis seu cruribus. Ne de tubis bellicis cogitetur, propterea mentionem membri corporis humani, cui servit, addiderunt. Nos braccas appellamus. Ad p. 240 latius de campotubis, alias etiam simpliciter tubiis dictis, seu braccis, et de campagiis seu genere amiculi cruralis, udonum, latius disputo.

ornandum in conspectum dominorum producunt, qui accepta tunica eum induunt, osculantur, factionibus et omni populo exclamantibus : « Multos annos imperatoribus ! N. N. magnis imperatoribus ac dominis multos annos ! N. piæ Augustæ multos annos ! felicissimo Cæsari multos annos ! N. illustrissimo nobilissimo multos annos ! »

A καὶ ὁ νωβελήσιμος κηρούς, καὶ ἅπτουσι, καὶ ὅτε λέγει ὁ διάκονος τὴν λιτανίαν, κύπτει ὁ πατριάρχης καὶ ποιεῖ τὴν εὐχὴν, καὶ ὅτε πληρώσῃ τὴν εὐχὴν, λαμβάνει τὴν χλαμύδα καὶ ἐπιδίδωσι τοῖς βεστήτορσι, καὶ οἱ βεστήτορες ἐφαπλοῦσιν αὐτὴν, καὶ εὐθέως προσφέρει ὁ πραιπόσιτος καὶ ὁ μάγιστρος τὸν ὀφείλοντα προχειρίζεσθαι νωβελήσιμον ἔμπροσθεν τῶν δεσποτῶν, καὶ λαμβάνουσιν οἱ δεσπόται τὴν χλαμύδα καὶ περιβάλλουσιν αὐτῷ, καὶ φιλοῦσιν αὐτὸν, καὶ εὐθέως ἀνακράζουσι τὰ μέρη καὶ πᾶς ὁ λαός· « Πολλὰ τὰ ἔτη τῶν βασιλέων· ὁ δεῖνα καὶ δεῖνα μεγάλων βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων πολλὰ τὰ ἔτη· ὁ δεῖνα τῆς εὐσεβεστάτης Αὐγούστης πολλὰ τὰ ἔτη· ὁ δεῖνα εὐτυχεστάτου Καίσαρος πολλὰ τὰ ἔτη· ὁ δεῖνα ἐπιφανεστάτου (44) νωβελησίμου πολλὰ τὰ ἔτη. »

III. Finita acclamatione, domini, Cæsares et nobilissimus, ingressi in triclinio novemdecim accubituum **134** consident, ubi, unus Cæsar in dextro, alter in sinistro latere sedent, nobilissimus vero ad dextram stat, et intrant secreti vela singula, ut mos est. Sique sancta et magna Dominica incidit, senatus flexis genibus agapen dat ; si aliud festum, tantum adorat : veneratur autem pedes et genua magni æque ac minoris domini, unumque genu ejus, qui ad dextram sedet Cæsaris, et unum ejus qui ad sinistram est, nobilissimi autem astantis manum osculatur, et post adorationem consistorium constituit. Gratiarum actione a senatu completa, domini præposito annuunt; is dicit : « Jubete, » et precantur, et secretum abit, omneque officium festi, ut institutum præscriptumque est, peragitur. Cæterum observari meretur, in agape et communione Cæsares ac nobilissimum cum dominis communicare unaque agapen accipere.

Γ'. Καὶ ἐν τῇ συμπληρώσει τῆς εὐφημίας εἰσέρχονται οἱ δεσπόται καὶ οἱ Καίσαρες καὶ ὁ νωβελήσιμος, καὶ καθέζονται ἐν τῷ τρικλίνῳ τῶν ιθ' ἀκουβίτων, καὶ εἷς Καῖσαρ καθέζεται ἐν τῷ δεξιῷ μέρει καὶ εἷς ἐξ ἀριστερᾶς, καὶ ἵσταται ὁ νωβελήσιμος εἰς τὸ δεξιὸν μέρος, καὶ εἰσέρχεται τὸ σέκρετον, βῆλα βῆλα, B ὡς ἔστιν ἡ συνήθεια. Εἰ μὲν ἔστιν ἡ ἁγία καὶ μεγάλη Κυριακὴ, προσκυνοῦσα ἡ σύγκλητος δίδωσι τὴν ἀγάπην, εἰ δὲ ἄλλη ἑορτὴ, τὴν προσκύνησιν καὶ μόνον, καὶ προσκυνοῦσι τοὺς πόδας καὶ τὰ δύο γόνατα τοῦ μεγάλου δεσπότου, ὁμοίως καὶ τοῦ μικροῦ, καὶ προσκυνοῦσιν ἓν γόνατον τοῦ ἐκ δεξιοῦ [19] Καίσαρος, καὶ ἓν τοῦ ἐξ εὐωνύμου, τοῦ δὲ ἑστῶτος νωβελησίμου φιλοῦσι τὴν χεῖρα, καὶ προσκυνοῦντες ἵστανται κονσιστώριον. Καὶ ὅτε πληρώσῃ ἡ σύγκλητος τὴν εὐχαριστίαν, νεύουσιν οἱ δεσπόται τῷ πραιποσίτῳ, καὶ λέγει· « Κελεύσατε, » καὶ ἐπεύχονται, καὶ ἐξέρχεται τὸ σέκρετον, καὶ πληροῦται πᾶσα ἡ ἀκολουθία τῆς ἑορτῆς, ὡς ἦν τυπικόν. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι εἰς τὴν ἀγάπην (45) καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν οἱ Καίσαρες καὶ ὁ νωβελήσιμος μετὰ τῶν δεσποτῶν κοινωνοῦσιν ὁμοίως καὶ εἰς τὴν ἀγάπην.

Acclamatio factionum in promotione Nobilissimi.

Observandum est, si imperator nobilissimum creare voluerit, omnem ritum ac officium idem, quod in Cæsaris promotione, obtinere, acclamationes quoque factionum similes, tantum tunicam, qua induitur, non purpuream, ut Cæsaris, sed coccineam esse. Corona vero ipsi non imponitur, neque, sicut Cæsar, a proceribus adoratur.

C Ἀκτολογία τῶν δήμων ἐπὶ χειροτονίᾳ Νωβελησίμου.

Χρὴ γινώσκειν, ὅτι, ἐὰν βασιλεὺς θελήσῃ ποιῆσαι νωβελήσιμον, ἡ πᾶσα τάξις καὶ ἀκολουθία τελεῖται, ὡς ἐπὶ τοῦ Καίσαρος, ὁμοίως καὶ αἱ ἀκτολογίαι τῶν δήμων, ἡ δὲ χλαμὺς ἡ τούτῳ περιτιθεμένη οὐκ ἔστι πορφυρᾶ, οἷα τοῦ Καίσαρος, ἀλλὰ κόκκινος· στέφανον δὲ οὐ περιτίθεται, οὔτε μὴν προσκυνεῖται, ὡς ὁ Καῖσαρ, ὑπὸ τῶν ἀρχόντων.

CAPUT XLV.

Observanda in promotione Curopalatæ.

I. Domini dibetesia, tunicas coronasque suas mutant inque throno consident. Cerimoniarius foris vela ordinat, ut mos est ; domini præposito signum dant, isque cum ostiariis et virgis progressus, vela advocat, primum, magistros ; secundum, patricios, cum quibus is, qui curopalates fieri cupit, ingreditur ; velum tertium, senatores ; dein vela consu-

ΚΕΦΑΛ. ΜΕ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ προαγωγῇ Κουροπαλάτου.

Α'. Ἀλλάσσουσιν οἱ δεσπόται τὰ διβητήσια καὶ τὰς τούτων χλαμύδας καὶ τὰ στέμματα αὐτῶν, καὶ καθέζονται εἰς τὸ σένζον· ὁ δὲ τῆς καταστάσεως ἔξω ἑστὼς εὐτρεπίζει τὰ βῆλα, ὡς ἔχει ἡ συνήθεια, καὶ D νεύουσιν οἱ δεσπόται τῷ πραιποσίτῳ, καὶ ἐξέρχεται μετὰ ὀστιαρίων καὶ βεργίων, καὶ προσκαλεῖται βῆλα α', τῶν μαγίστρων· β', τοὺς πατρικίους· συνεισ-

VARIÆ LECTIONES.

[19] ἐκ δεξιὸν cod., ἐκ δεξιῶν R.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(44) Nobilissimo proprium hoc erat epitheton, *illustrissimus*, ut Cæsari εὐτυχέστατος, *felicissimus*. Vid. Theophan, p. 46 et Goar. ad illum locum.

(45) Putem verba εἰς τὴν ἀγάπην hic delenda esse. Recurrunt enim protinus loco suo, et in agape seu osculo pacis, quod communionem præcedebat, nulla erat communio.

ἔρχεται [20] δὲ καὶ ὁ βουλόμενος γενέσθαι (46) κουροπαλάτης· βῆλον γ', τοὺς συγκλητικοὺς, ὑπάτους, κόμητας, κανδιδάτους, ἀπὸ ἐπάρχων καὶ στρατηλάτας, βῆλα βῆλα· συνεισέρχονται καὶ σιλεντιάριοι εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῶν βήλων, καὶ ἵστανται, καὶ ὅτε εἰσέλθωσι τὰ βῆλα πάντα καὶ πληρωθῶσι, νεύουσιν οἱ δεσπόται τῷ πραιποσίτῳ, καὶ ἐπαίρει τὸν ὀφείλοντα προβληθῆναι, καὶ ἵστησιν αὐτὸν μέσον τοῦ σεκρέτου, καὶ πίπτει, καὶ πάλιν προσφέρει αὐτὸν, καὶ πίπτει καὶ φιλεῖ τοὺς πόδας καὶ τὰ γόνατα τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὁμοίως καὶ τοῦ μικροῦ, καὶ ἀναστὰς ἁπλοῖ τὰς χεῖρας, καὶ λαμβάνει παρὰ τῶν δεσποτῶν διβητήσιον ἀληθινὸν, καὶ φιλεῖ τὰς χεῖρας αὐτῶν. Καὶ ἐπαίρει αὐτὸν ὁ πραιπόσιτος, καὶ ἐξέρχεται εἰς ἐπισκοπὴν (47) τῶν πατρικίων, καὶ ἐκβάλλει (48) τὸ ἴδιον αὐτοῦ χλανίδιον καὶ ἐνδύει αὐτὸν τὸ διβητήσιον, καὶ προσφέρει [21] αὐτῷ (49) πάλιν ὁ πραιπόσιτος, καὶ πίπτει ἔμπροσθεν τῶν δεσποτῶν, καὶ λαμβάνουσιν οἱ πριμικήριοι καὶ οἱ ὀστιάριοι τὴν χλαμύδα, καὶ βάλλουσιν αὐτὴν αὐτῷ οἱ δεσπόται καὶ ἵστανται αὐτοὶ ὀρθοὶ, καὶ φιβλοῦσιν [22] αὐτὴν (50) ἰδίαις χερσὶ, καὶ ὀπισθοποδεῖ αὐτὸν ὁ πραιπόσιτος, καὶ ἵσταται εἰς τὸ μέσον, καὶ εἰσέρχονται πάντες, κρατούμενοι ὑπὸ σιλεντιαρίων, πίπτοντες καὶ ἀπευχαριστοῦντες.

lum, comitum, candidatorum, expræfectorum et ducum bellicorum. Silentiarii, una cum his ad vela complenda ingressi, astant : quo facto et velis omnibus completis, domini **135** præposito signum dant, qui promovendum adducit, in medio secreto constituit et procumbit, deinde eum rursus producit, ac pronus in terram pedes et genua magni ac minoris imperatoris osculatur, et postquam surrexit, manus pandit, a Dominis dibetesium purpureum accipit et manus eorum osculatur. Tunc a præposito stipatus, ad custodiam patriciorum egreditur, et propria tunica deposita, eum dibetesio induit ac rursus reducit, ubi postquam dominos flexo genu veneratus est, primicerii et ostiarii tunicam sumunt, quam domini ipsi imponunt, recti stantes, eamque suis manibus fibula astringunt : præpositus vero eum a tergo sequitur inque medio consistit, et intrant omnes, a silentiariis stipati, procumbunt in genua et gratias agunt.

Β'. Καὶ ὅτε πληρώσῃ ἡ σύγκλητος τὴν εὐχαριστίαν, νεύουσιν οἱ δεσπόται τῷ πραιποσίτῳ, καὶ προσφέρει αὐτὸν καὶ λέγει· « Κελεύσατε· » καὶ ἐπεύχονται τό· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. » Καὶ ἐξέρχεται τὸ σέκρετον, συνεξέρχεται καὶ ὁ προβληθεὶς, καὶ ἵστανται πατρίκιοι, ὕπατοι, σιλεντιάριοι, κονσιστώριον καὶ δύο σιλεντιάριοι βαστάζοντες βεργία. Οἱ πατρίκιοι ὀψικεύουσιν αὐτὸν ὀλίγον τόπον, οἱ δὲ ὕπατοι καὶ σιλεντιάριοι συνεισέρχονται μετ' αὐτοῦ μέχρι τῆς ἐκκλησίας (51) τοῦ Κυρίου, καὶ ἅπτει κηροὺς καὶ ἐξέρχεται ὀψικευόμενος ὑπὸ τῶν ὑπάτων καὶ σιλεντιαρίων μέχρι τῆς ῥηγίας (25), καὶ ἀναχωροῦσιν οἱ δὲ ἀξιωματικοὶ καὶ κόμητες τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τὰ

II. Qua gratiarum actione a senatu peracta, domini præposito signum dant, qui eum adducens, dicit : « Jubete; » omnes : « In multa bonaque tempora, » acclamant. Et egreditur una cum secreto promotus ; patricii, consules, silentiarii, duo silentiarii virgas gestantes, consistorium constituunt : patricii exiguo spatio sequuntur, consules vero et silentiarii una cum ipso ad ecclesiam Domini pergunt, ubi cereos accendit, atque consulibus et silentiariis stipatus, ad regiam progreditur, proceres, deinde comites scutarii numeri, cursores, diætarii omnium diætarum et decani per scholas abeunt. Factiones in locis suis præsto sunt, libel-

VARIÆ LECTIONES.

[20] συνέρχεται ed. [21] προσφέρει αὐτὸν malit R. [22] φιβλοῦσιν cod. ex emendatione vetustæ manus, φιλοῦσιν ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(46) Id est, Ὁ μέλλων γενέσθαι, *qui in eo est, ut ille vel ille fiat*. Vid. ad p. 173.

(47) *In conspectum patriciorum*; sistit se illis et exhibet contemplandum.

(48) Mos ille, vestes, quas quis corpore gerit, quando vestem honorariam a suo principe accipit, exeundi et missam vel donatam a principe in ejus vicem induendi, ut ex hoc loco patet, una cum toto more atque ritu proceres vestibus honorariis donandi, a Byzantinis ad sultanos Ottomannicos et hodiernos Persarum reges veteresque Bagdadi Califas et orientales omnes principes fluxit. Exposuit della Salle. l. IV Itinerarii. cerimonias, quibuscum talis honoraria vestis *Challah* Orientalibus dicta, ab honorato accipitur. Incidit hac occasione monere, vocem Gallicam *gala*, *en gala*, pro splendido amictu, hanc ipsam Arabicam vocem Challah esse, et *comparere in gala*, proprie esse, quoad originem, procedere in aulam, et se monstrare principi in eo habitu, quem honoris causa ab eo missum acceperat. Deinde latius manavit usus ille, ut etiam vestes omnes splendidas, quas de suo quis sibi comparaverit, complectatur.

(49) Mallem αὐτόν. Passim in his M. observavi ω positum pro ον. Possis quoque οὕτω legere.

(50) Patrocinari videntur huic loco dictiones p. 129 et 132 ; vel si quis mallet αὐτὸν, posset præsidium ex p. 129 et 131 ult. arcessere. Verum honorem, quem imperator Cæsari et Nobilissimo, ut eminentis dignitatis viris, et imperii principibus exhibebat, eum curopolatæ, si non multum, at inferiori tamen, non exhibebat, ideoque neque ipsum, neque vestes ejus osculabatur. Denique intelligi nequit, quid sit φιλεῖν ταῖς ἰδίαις χερσὶ, *manibus propriis osculari*. Præferenda itaque scriptio M. ex emendatione quidem, at ipsius ejusdem vetustæ manus, quæ cætera scripsit : φιβλοῦσιν, *fibulant*. Chlamydem humeris impositam commissa fibula sic astringunt, ut corpore hæreat neque decidat. Αὐτὴν quoque ab eadem vetusta manu correctum est, pro quo videtur prius αὐτὸν scriptum fuisse.

(51) De more, quo recens honorati statim a promotione in ecclesiam ibant, Deo gratias agebant, benedictionem sacerdotalem accipiebant et munus ecclesiæ offerebant, egi ad p. 255.

(52) *Usque ad regiam*, nempe *portam*. Cave sumas pro πύλαις βασιλικαῖς, quæ e narthece in naum ducebant. Hæc ῥηγία, *regia*, erat porta extima templi, hic loci templi Domini, quæ e palatio in urbem ducebat. *Regiæ* dicebantur olim majorum omnium ædificiorum portæ extremæ; vid. Du Cange Gloss. L. h. v.

laria ipse a demarchis accipit, hi acclamant, ut A patriciis quoque solent. Deinde per chytum chalces ad Sanctum Puteum descendit, et cereos accendit, patriarcha procedit, sacras preces recitat et communionem impertit, ipse domum abit, ab his ac duobus silentiariis, qui per tres dies virgas ipsi præferunt, stipatus sagumque purpureum gestans. His etiam comitibus, dum recedit, utitur.

σκουτάρια τοῦ ἀριθμοῦ καὶ κούρσωρες καὶ οἱ διαιτάριοι τῶν ὅλων διαιτῶν καὶ οἱ δεκανοὶ διὰ τῶν σχολῶν Δέχονται τὰ μέρη εἰς τοὺς τόπους αὐτῶν, λαμβάνει (53) καὶ λιβελλάριν παρὰ τῶν δημάρχων, καὶ ἀκτολογοῦσιν, ὡς ἔχει ἡ συνήθεια καὶ ἐπὶ τῶν πατρικίων. Καὶ εἰσέρχεται διὰ τοῦ χυτοῦ τῆς χαλκῆς εἰς τὸ ἅγιον φρέαρ (54), καὶ ἅπτει κηρούς, καὶ ἐξέρχεται ὁ πατριάρχης καὶ ποιεῖ εὐχὴν, καὶ κοινωνεῖ, καὶ ὑποστρέφει εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ὀψικευόμενος ὑπὸ τῶν αὐτῶν, καὶ δύο σιλεντιάριοι (55) βαστάζοντες τὰ βεργία αὐτῶν μέχρι τριῶν ἡμερῶν, φεροῦντος αὐτοῦ σαγίον ἀληθινόν· οὕτως προέρχεται (56) ὀψικευόμενος ὁμοίως καὶ εἰς τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ [22*].

De promotione Curopalatæ.

Notandum est, in promotione curopalatæ silentium non fieri; sed imperator in privato cubiculo candidatum dignitatis curopalatæ excipit, **136** virgamque ab uno imperatoriorum ostiariorum sumptam ei tradit. Atque ita ipsius promotio per- B agitur.

Περὶ προαγωγῆς Κουροπαλάτου.

Χρὴ εἰδέναι, ὅτι, γινομένου κουροπαλάτου, οὐ γίνεται σιλέντιον (57), ἀλλ' ὁ βασιλεὺς λαμβάνων ἐν τῷ ἰδίῳ τὸν μέλλοντα γενέσθαι κουροπαλάτην, ἐπαίρει βεργίον ἐξ ἑνὸς τῶν βασιλικῶν ὀστιαρίων, καὶ ἐπιδίδωσιν αὐτῷ, καὶ γίνεται ἡ προαγωγὴ αὐτοῦ.

CAPUT XLVI.

Observanda in promotione Magistri, si imperator jubet, ut in processu Magnæ ecclesiæ instituatur.

I. Imperator coronatus ac chlamyde indutus, ex augusteo procedit, et in aurea manu ad velum picturis avium ornatum subsistit: præpositus ostiario velum marmorei pulpiti, quod in onopodium protenditur, tenenti annuit. Hi signo dato, patricios, ut festis diebus consuetudo est, adducunt, cum quibus is, qui magistri dignitate ornandus est, una ingreditur, et in angiportu aureæ manus, ubi domini stant, omnes procidunt. Postquam vero surrexere, domini præposito annuunt, is: « Jubete, » C dicit, et sic in obsequio dominorum ad onopodium, ubi cerimoniarius et arma et spatharii sua arma gestantes adsunt, procedunt patricii, pro more se prosternunt, præpositus vero cerimoniario annuens, dicit: « Jubete. » Patricii dominos ad magnum usque consistorium, ubi consules ac reliqui senatores adsunt, lætis omnibus prosequuntur, ac dominis in ciborio super porphyretica scala constitutis, senatores omnes procumbunt.

ΚΕΦΑΛ. ΜϚ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ προαγωγῇ Μαγίστρου, εἰ κελεύει (58) αὐτὸν ποιῆσαι ἐν προκένσῳ τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας ὁ βασιλεύς.

Α'. Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ αὐγουστέως ἐστεμμένος, φορῶν τὴν χλαμύδα, καὶ ἵσταται εἰς τὴν χρυσῆν χεῖρα ἀπέναντι τοῦ βήλου τοῦ ταγηναρίου, καὶ νεύει ὁ πραιπόσιτος τῷ ὀστιαρίῳ τῷ κρατοῦντι τὸ βῆλον τοῦ μαρμαρινοῦ πουλπίτου τοῦ ἐξερχομένου εἰς τὸ ὀνοπόδιον. Καὶ ὅταν λάβῃ τὸ νεῦμα, εἰσάγουσι τοὺς πατρικίους, καθὼς ἔχει ἡ συνήθεια τῶν ἑορτῶν· συνεισέρχεται δὲ καὶ ὁ βουλόμενος γενέσθαι μάγιστρος. καὶ πίπτουσιν εἰς τὸ στενάκιον τῆς χρυσῆς χειρὸς, ἔνθα ἵστανται οἱ δεσπόται. Καὶ ἀναστάντων αὐτῶν, νεύουσιν οἱ δεσπόται τῷ πραιποσίτῳ, καὶ λέγει· « Κελεύσατε, » καὶ ἐξέρχονται ὀψικεύοντες τοὺς δεσπότας μέχρι τοῦ ὀνόποδος, ἔνθα ἵσταται ὁ τῆς καταστάσεως καὶ τὰ [22] ἅρματα καὶ οἱ σπαθάριοι βαστάζοντες τὰ ὅπλα αὐτῶν, καὶ πίπτουσιν οἱ αὐτοὶ πατρίκιοι κατὰ συνήθειαν, καὶ νεύει ὁ πραιπόσιτος τῷ τῆς καταστάσεως, καὶ λέγει· « Κελεύσατε, » καὶ ἐπεύχονται οἱ πατρίκιοι, ὀψικεύοντες τοὺς δεσπότας μέχρι τοῦ μεγάλου κονσιστωρίου, ἔνθα ἵστανται οἱ ὕπατοι κονσιστώριον καὶ οἱ λοιποὶ συγκλητικοί, καὶ στάντων τῶν δεσποτῶν εἰς τὸ κιβώριον ἐπάνω τῶν πορφυρῶν γραδηλίων, πίπτουσιν οἱ συγκλητικοὶ πάντες.

VARIÆ LECTIONES.

[22*] αὐτοῦ om. ed. [22] τὰ om. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(53) Membranæ aliter quam editus codex distinguunt. Sed præfero distinctionem a cl. Leichio introductam. Distinguunt autem membranæ sic... Οἱ δεκανοὶ διὰ τῶν σχολῶν δέχονται τὰ μέρη. Εἰς τοὺς τόπους αὐτῶν. Λαμβάνει. Utcunque verses, semper deest aliquid; forte plura; vid. p. 138 et præcipue p. 140. Ad minimum deest verbum ὀψικεύουσι. Nam post ἀναχωροῦσιν recte collocavit librarius in codice punctum perfectum: - - *usque ad regiam, et abeunt deinceps. Axiomatici vero*, vel *honorati... comitantur eum per scholas.*

(54) Subintelligitur S. Sophiæ.

(55) Nempe ὑποστρέφουσι μετ' αὐτοῦ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, quod facile e superioribus a communi repe- D tendum. Nam recte codex post αὐτῶν punctum plenum collocat. *Duo silentiarii, gestantes virgas, vel bacillos suos, comitantur eum domum usque suam. Deinde gerit per triduum purpureum sagum.*

(56) Ut verum fatear, non video, quid hæc postrema sibi velint: οὕτως προέρχεται, etc.

(57) Id est: per silentiarios, cursores et mandatores non indicitur illo vel illo die consistorium solemne fore.

(58) Sæpe usurpant novi Græci pro *velle*, et sic usurpavit quoque jam Euripides. ***Si vult imperator eam facere, processionem in Magnam ecclesiam, seu S. Sophiam, facturus.***

A B'. Καὶ εἶθ' οὕτως νεύουσιν οἱ δεσπόται τῷ πραιποσίτῳ, καὶ εἰσάγει τὸν ὀφείλοντα προβληθῆναι μάγιστρον εἰς τοὺς πόδας τῶν δεσποτῶν, καὶ πίπτει εἰς τὸ πρῶτον γραδήλιον [24] ὁ προβαλλόμενος, καὶ ἀναφέρει αὐτὸν εἰς τὸ τρίτον γραδήλιον, καὶ προσκυνῶν φιλεῖ τοὺς πόδας τῶν δεσποτῶν, ἑστώτων αὐτῶν καὶ οὐ καθεζομένων, διότι εἰς ἑορτὴν προβάλλεται ἐν προκένσῳ τῆς ἐκκλησίας. Καὶ ἀσπασάμενος τοὺς πόδας ὁ προβληθεὶς, ἀνίσταται, καὶ ὁ ἕτερος πραιπόσιτος παρέχει τοῖς δεσπόταις τὸ στιχάριον καὶ τὸ βαλτίδιον, καὶ οἱ δεσπόται ἐπιδιδοῦσι τῷ προβαλλομένῳ μαγίστρῳ, καὶ φιλεῖ τὰς χεῖρας τῶν δεσποτῶν ὁ προβληθεὶς, λαμβάνων τὸ στιχάριον καὶ τὸ βαλτίδιον, καὶ λαμβάνει αὐτὰ ὁ αὐτὸς πραιπόσιτος, εἰσάγων αὐτὸν ἐν τῷ χειμερινῷ κονσιστωρίῳ, καὶ ἐνδύει αὐτὸν τὸ στιχάριον καὶ ζώννυσιν B αὐτὸν τὸ βαλτίδιον, καὶ φορεῖ τὸ χλανίδιον αὐτοῦ τὸ ἴδιον ἐπάνω τοῦ στιχαρίου. Καὶ ἐπαίρει αὐτὸν ὁ αὐτός [25] πραιπόσιτος, καὶ εἰσάγει αὐτὸν εἰς τὸ κιβώριον, ἔνθα ἵστανται οἱ δεσπόται, καὶ πίπτει εἰς τὸ πρῶτον γραδήλιον καὶ φιλεῖ τοὺς πόδας τῶν δεσποτῶν, καὶ ἀναστὰς ἀπευχαριστεῖ, καὶ ἵστησιν αὐτὸν ὁ πραιπόσιτος εἰς κεφαλὴν τοῦ σεκρέτου ἐπάνω πάντων τῶν πατρικίων, καὶ εὐθέως οἱ σιλεντιάριοι ὄπισθεν τοῦ σεκρέτου ἔνθεν κἀκεῖθεν εἰσάγουσι κατὰ τιμὴν ἕκαστον, καὶ πίπτουσιν ἔμπροσθεν τῶν δεσποτῶν ἀπευχαριστοῦντες, ὡς λαβόντες κεφαλὴν σεκρέτου (59), ὁμοίως καὶ ὑπάτους μέχρι τοῦ ἐσχάτου τῶν συγκλητικῶν. Εἶθ' οὕτως νεύουσιν οἱ δεσπόται τῷ πραιποσίτῳ, κἀκεῖνος νεύει διὰ τῆς χλανίδος αὐτοῦ τὸν σιλεντιάριον τὸν ἑστῶτα μέσον τοῦ σεκρέτου, καὶ λέγει· « Κελεύσατε, » καὶ ἐπεύχεται πᾶσα ἡ σύγκλητος· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους, » καὶ [26] ἀποκινεῖ ἐν τῷ προκένσῳ τῆς ἐκκλησίας ἅμα τοῖς δεσπόταις.

II. Tunc, accepto a dominis signo, præpositus magistri dignitate ornandum ad pedes eorum adducit; is in primo gradu se prosternit, deinde ad tertium ascendens, adorat ac pedes dominorum, qui stant, non sedent, quoniam festo die in processione ecclesiæ creatur, osculatur. Osculo pedibus infixo, promotus surgit, aliusque præpositus sticharium et balteum dominis, hi magistro promoto dant, is manus dominorum osculatus, sticharium ac balteum sumit, rursus eadem idem præpositus accipit, ipsum, in hibernum consistorium deductum, stichario induit balteoque cingit, **127** et gestat propriam tunicam super stichario. Tunc idem præpositus eum ad ciborium, ubi domini stant, adducit, ibi in primo gradu procumbens, pedes eorum osculatur, et postquam surrexit, gratias agit: dein præpositus ad caput secreti super omnes patricios eum constituit, ac statim silentiarii post secretum singulos pro sua dignitate adducunt, qui proni in terram quasi in capite secreti constituti, dominis gratias agunt: sic et consules cæterosque usque ad postremum senatorem adducunt. Ultimo domini præposito, is tunica sua silentiario in medio secreto constituto signum dat, et dicit: « Jubete; » senatus vero, « Multa bonaque tempora, « dominis apprecatus, in processu ecclesiæ una cum dominis discedit.

C Ὅσα δεῖ παρυφυλάττειν ἐπὶ προαγωγῇ μαγίστρου, εἰ κελεύει αὐτὸν ποιῆσαι εἰς κυριακὴν παγανήν.

A'. Πρὸ μιᾶς τῇ αὐτῇ ἑσπέρᾳ ἀσφαλίζονται οἱ τρεῖς πυλῶνες οἱ ἐλεφάντινοι τοῦ κονσιστωρίου, καὶ οἱ ἐξερχόμενοι εἰς τὸν μάκρωνα τῶν κανδιδάτων καὶ κρεμῶσι βῆλα εἰς τοὺς τρεῖς πυλῶνας, ἀσφαλίζεται καὶ τὸ τρίθυρον τοῦ ὀνοποδίου. ὁμοίως καὶ αἱ θύραι τοῦ δέλφακος, καὶ ἵσταται τὸ σένζον εἰς τὸ κιβώριον τοῦ κονσιστωρίου, καὶ τῇ ἑσπέρᾳ φυλάττεται ὑπὸ σιλεντιαρίων καὶ ἰχοσβαΐτῶν, καὶ οὐδεὶς διέρχεται τῇ ἑσπέρᾳ ἐκείνῃ ἐν τῷ κονσιστωρίῳ, ἱσταμένου τοῦ σένζου. Καὶ μηνύεται ἀφ' ἑσπέρας πᾶσα ἡ συγκλητος, ἵνα προέλθωσιν ἐπὶ προελεύσει, καὶ τὸ πρωῒ (60) [27] ἀλλάσσει ἡ σύγκλητος ἐν τῷ μάκρωνι τῶν κανδιδάτων, καὶ οἱ πατρίκιοι ἀλλάσσουσιν εἰς τοὺς Ἰνδοὺς, μὴ ἔχοντες ἄδειαν εἰσιέναι D ἐν τῷ κονσιστωρίῳ, ἱσταμένου τοῦ σένζου. Καὶ ὅτε κελεύουσιν οἱ δεσπόται καθίσαι εἰς τὸ σένζον ἐξέρχονται ἐκ τοῦ αὐγουστέως ἐστεμμένοι, φοροῦντες καὶ τὰς χλαμύδας, καὶ μυστικῶς ὀψικευόμενοι ὑπὸ τοῦ κουβουκλείου, καθέζονται εἰς τὸ σένζον, ὁ δὲ τῆς καταστάσεως ἔξωθεν τῶν ἐλεφαντίνων πυλῶν εἰς τὸν μάκρωνα τῶν κανδιδάτων, ἔνθα καὶ ἡ προέλευσις, εὐτρεπίζει τὰ βῆλα ἀπό τε μαγίστρων, πατρικίων καὶ λοιπῶν συγκλητικῶν.

Observanda in promotione magistri, si jubet imperator, ut die festo pagano celebretur.

I. Pridie ejus diei vesperi tres eburneæ portæ consistorii, tum quæ ad macronem seu porticum candidatorum exeunt, clauduntur, vela in tribus portis suspenduntur, triplex janua onopodii æque ac portæ delphacis clauduntur, thronus in ciborio consistorii collocatur et vespere a silentiariis et chosbaitis custoditur, nec licet ulli hac vespera, posito throno, consistorium ingredi. Porro vesperi senatus omnis, ut in processione prodeat, monitus, mane in macrone candidatorum, patricii in eo loco, qui ad Indos vocatur, quoniam ipsis, throno constituto, consistorium intrare interdictum est, vestes mutant. Si vero domini in throno considere volunt, coronas ac chlamydes gestantes, ex augusteo prodeunt, et cubiculo eos secreto comitante, in throno consident, cerimoniarius vero extra portas eburneas in longa porticu candidatorum, unde processio fit, vela magistrorum, patriciorum ac reliquorum senatorum ordinat.

VARIÆ LECTIONES.

[24] γραδήλιον προβαλλ. ed. [25] αὐτὸς om. ed. [26] καὶ ante ἀποκινεῖ om. cod. add. Leich. [27] τῷ πρωῒ ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(59) *Ut nacti caput*, vel *principem secreti*, seu corporis procerum, quod apud imperatorem ad deliberationes secretiores convenire solet.

(60) Vid. not. ad p. 138.

laria ipse a demarchis accipit, hi acclamant, ut patriciis quoque solent. Deinde per chytum chalces ad Sanctum Puteum descendit, et cereos accendit, patriarcha procedit, sacras preces recitat et communionem impertit, ipse domum abit, ab his ac duobus silentiariis, qui per tres dies virgas ipsi præferunt, stipatus sagumque purpureum gestans. His etiam comitibus, dum recedit, utitur.

A σκουτάρια τοῦ ἀριθμοῦ καὶ κούρσωρες καὶ οἱ διαιτάριοι τῶν ὅλων διαιτῶν καὶ οἱ δεκανοὶ διὰ τῶν σχολῶν Δέχονται τὰ μέρη εἰς τοὺς τόπους αὐτῶν, λαμβάνει (53) καὶ λιβελλάριν παρὰ τῶν δημάρχων, καὶ ἀκτολογοῦσιν, ὡς ἔχει ἡ συνήθεια καὶ ἐπὶ τῶν πατρικίων. Καὶ εἰσέρχεται διὰ τοῦ χυτοῦ τῆς χαλκῆς εἰς τὸ ἅγιον φρέαρ (54), καὶ ἅπτει κηρούς, καὶ ἐξέρχεται ὁ πατριάρχης καὶ ποιεῖ εὐχὴν, καὶ κοινωνεῖ, καὶ ὑποστρέφει εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ὀψικευόμενος ὑπὸ τῶν αὐτῶν, καὶ δύο σιλεντιάριοι (55) βαστάζοντες τὰ βεργία αὐτῶν μέχρι τριῶν ἡμερῶν, φεροῦντος αὐτοῦ σαγίον ἀληθινόν· οὕτως προέρχεται (56) ὀψικευόμενος ὁμοίως καὶ εἰς τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ [22*].

De promotione Curopalatæ.

Notandum est, in promotione curopalatæ silentium non fieri; sed imperator in privato cubiculo candidatum dignitatis curopalatæ excipit, **126** virgamque ab uno imperatoriorum ostiariorum sumptam ei tradit. Atque ita ipsius promotio peragitur.

Περὶ προαγωγῆς Κουροπαλάτου.

Χρὴ εἰδέναι, ὅτι, γινομένου κουροπαλάτου, οὐ γίνεται σιλέντιον (57), ἀλλ' ὁ βασιλεὺς λαμβάνων ἐν τῷ ἰδίῳ τὸν μέλλοντα γενέσθαι κουροπαλάτην, ἐπαίρει βεργίον ἐξ ἑνὸς τῶν βασιλικῶν ὀστιαρίων, B καὶ ἐπιδίδωσιν αὐτῷ, καὶ γίνεται ἡ προαγωγὴ αὐτοῦ.

CAPUT XLVI.

Observanda in promotione Magistri, si imperator jubet, ut in processu Magnæ ecclesiæ instituatur.

I. Imperator coronatus ac chlamyde indutus, ex augusteo procedit, et in aurea manu ad velum picturis avium ornatum subsistit: præpositus ostiario velum marmorei pulpiti, quod in onopodium protenditur, tenenti annuit. Hi signo dato, patricios, ut festis diebus consuetudo est, adducunt, cum quibus is, qui magistri dignitate ornandus est, una ingreditur, et in angiportu aureæ manus, ubi domini stant, omnes procidunt. Postquam vero surrexere, domini præposito annuunt, is: « Jubete, » dicit, et sic in obsequio dominorum ad onopodium, ubi cerimoniarius et arma et spatharii sua arma gestantes adsunt, procedunt patricii, pro more se prosternunt, præpositus vero cerimoniario annuens, dicit: « Jubete. » Patricii dominos ad magnum usque consistorium, ubi consules ac reliqui senatores adsunt, lætis omnibus prosequuntur, ac dominis in ciborio super porphyretica scala constitutis, senatores omnes procumbunt.

ΚΕΦΑΛ. Μϛ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ προαγωγῇ Μαγίστρου, εἰ κελεύει (58) αὐτὸν ποιῆσαι ἐν προκένσῳ τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας ὁ βασιλεύς.

Α'. Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ αὐγουστέως ἐστεμμένος, φορῶν τὴν χλαμύδα, καὶ ἵσταται εἰς τὴν χρυσῆν χεῖρα ἀπέναντι τοῦ βήλου τοῦ ταγηναρίου, καὶ νεύει ὁ πραιπόσιτος τῷ ὀστιαρίῳ τῷ κρατοῦντι τὸ βῆλον τοῦ μαρμαρινοῦ πουλπίτου τοῦ ἐξερχομένου εἰς τὸ ὀνοπόδιον. Καὶ ὅταν λάβῃ τὸ νεῦμα, εἰσάγουσι τοὺς πατρικίους, καθὼς ἔχει ἡ συνήθεια τῶν ἑορτῶν· συνεισέρχεται δὲ καὶ ὁ βουλόμενος γενέσθαι μάγιστρος. καὶ πίπτουσιν εἰς τὸ C στενάκιον τῆς χρυσῆς χειρὸς, ἔνθα ἵστανται οἱ δεσπόται. Καὶ ἀναστάντων αὐτῶν, νεύουσιν οἱ δεσπόται τῷ πραιποσίτῳ, καὶ λέγει· « Κελεύσατε, » καὶ ἐξέρχονται ὀψικεύοντες τοὺς δεσπότας μέχρι τοῦ ὀνόποδος, ἔνθα ἵσταται ὁ τῆς καταστάσεως καὶ τὰ [22] ἅρματα καὶ οἱ σπαθάριοι βαστάζοντες τὰ ὅπλα αὐτῶν, καὶ πίπτουσιν οἱ αὐτοὶ πατρίκιοι κατὰ συνήθειαν, καὶ νεύει ὁ πραιπόσιτος τῷ τῆς καταστάσεως, καὶ λέγει· « Κελεύσατε, » καὶ ἐπεύχονται οἱ πατρίκιοι, ὀψικεύοντες τοὺς δεσπότας μέχρι τοῦ μεγάλου κονσιστωρίου, ἔνθα ἵστανται οἱ ὕπατοι κονσιστώριον καὶ οἱ λοιποὶ συγκλητικοὶ, καὶ στάντων τῶν δεσποτῶν εἰς τὸ κιβώριον ἐπάνω τῶν πορφυρῶν γραδηλίων, πίπτουσιν οἱ συγκλητικοὶ πάντες.

VARIÆ LECTIONES.

[22*] αὐτοῦ om. ed. [22] τὰ om. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(53) Membranæ aliter quam editus codex distinguunt. Sed præfero distinctionem a cl. Leichio introductam. Distinguunt autem membranæ sic... Οἱ δεκανοὶ διὰ τῶν σχολῶν δέχονται τὰ μέρη. Εἰς τοὺς τόπους αὐτῶν. Λαμβάνει. Utcunque verses, semper deest aliquid; forte plura; vid. p. 138 et præcipue p. 140. Ad minimum deest verbum ὀψικεύουσι. Nam post ἀναχωροῦσιν recte collocavit librarius in codice punctum perfectum: - - *usque ad regiam, et abeunt deinceps. Axiomatici vero*, vel *honorati... comitantur eum per scholas.*

(54) Subintelligitur S. Sophiæ.

(55) Nempe ὑποστρέφουσι μετ' αὐτοῦ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, quod facile e superioribus a communi repe- D tendum. Nam recte codex post αὐτῶν punctum plenum collocat. *Duo silentiarii, gestantes virgas, vel bacillos suos, comitantur eum domum usque suam. Deinde gerit per triduum purpureum sagum.*

(56) Ut verum fatear, non video, quid hæc postrema sibi velint: οὕτως προέρχεται, etc.

(57) Id est: per silentiarios, cursores et mandatores non indicitur illo vel illo die consistorium solemne fore.

(58) Sæpe usurpant novi Græci pro *velle*, et sic usurpavit quoque jam Euripides. *Si vult imperator eam facere, processionem in Magnam ecclesiam, seu S. Sophiam, facturus.*

Β'. Καὶ εἶθ' οὕτως νεύουσιν οἱ δεσπόται τῷ πραιποσίτῳ, καὶ εἰσάγει τὸν ὀφείλοντα προβληθῆναι μάγιστρον εἰς τοὺς πόδας τῶν δεσποτῶν, καὶ πίπτει εἰς τὸ πρῶτον γραδήλιον [24] ὁ προβαλλόμενος, καὶ ἀναφέρει αὐτὸν εἰς τὸ τρίτον γραδήλιον, καὶ προσκυνῶν φιλεῖ τοὺς πόδας τῶν δεσποτῶν, ἑστώτων αὐτῶν καὶ οὐ καθεζομένων, διότι εἰς ἑορτὴν προβάλλεται ἐν προκένσῳ τῆς ἐκκλησίας. Καὶ ἀσπασάμενος τοὺς πόδας ὁ προβληθεὶς, ἀνίσταται, καὶ ὁ ἕτερος πραιπόσιτος παρέχει τοῖς δεσπόταις τὸ στιχάριον καὶ τὸ βαλτίδιον, καὶ οἱ δεσπόται ἐπιδιδοῦσι τῷ προβαλλομένῳ μαγίστρῳ, καὶ φιλεῖ τὰς χεῖρας τῶν δεσποτῶν ὁ προβληθεὶς, λαμβάνων τὸ στιχάριον καὶ τὸ βαλτίδιον, καὶ λαμβάνει αὐτὰ ὁ αὐτὸς πραιπόσιτος, εἰσάγων αὐτὸν ἐν τῷ χειμερινῷ κονσιστωρίῳ, καὶ ἐνδύει αὐτὸν τὸ στιχάριον καὶ ζώννυσιν αὐτὸν τὸ βαλτίδιον, καὶ φορεῖ τὸ χλανίδιον αὐτοῦ τὸ ἴδιον ἐπάνω τοῦ στιχαρίου. Καὶ ἐπαίρει αὐτὸν ὁ αὐτός [25] πραιπόσιτος, καὶ εἰσάγει αὐτὸν εἰς τὸ κιβώριον, ἔνθα ἵστανται οἱ δεσπόται, καὶ πίπτει εἰς τὸ πρῶτον γραδήλιον καὶ φιλεῖ τοὺς πόδας τῶν δεσποτῶν, καὶ ἀναστὰς ἀπευχαριστεῖ, καὶ ἵστησιν αὐτὸν ὁ πραιπόσιτος εἰς κεφαλὴν τοῦ σεκρέτου ἐπάνω πάντων τῶν πατρικίων, καὶ εὐθέως οἱ σιλεντιάριοι ὄπισθεν τοῦ σεκρέτου ἔνθεν κἀκεῖθεν εἰσάγουσι κατὰ τιμὴν ἕκαστον, καὶ πίπτουσιν ἔμπροσθεν τῶν δεσποτῶν ἀπευχαριστοῦντες, ὡς λαβόντες κεφαλὴν σεκρέτου (59), ὁμοίως καὶ ὑπάτους μέχρι τοῦ ἐσχάτου τῶν συγκλητικῶν. Εἶθ' οὕτως νεύουσιν οἱ δεσπόται τῷ πραιποσίτῳ, κἀκεῖνος νεύει διὰ τῆς χλανίδος αὐτοῦ τὸν σιλεντιάριον τὸν ἑστῶτα μέσον τοῦ σεκρέτου, καὶ λέγει· « Κελεύσατε, » καὶ ἐπεύχεται πᾶσα ἡ σύγκλητος· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους, » καὶ [26] ἀποκινεῖ ἐν τῷ προκένσῳ τῆς ἐκκλησίας ἅμα τοῖς δεσπόταις.

A II. Tunc, accepto a dominis signo, præpositus magistri dignitate ornandum ad pedes eorum adducit; is in primo gradu se prosternit, deinde ad tertium ascendens, adorat ac pedes dominorum, qui stant, non sedent, quoniam festo die in processione ecclesiæ creatur, osculatur. Osculo pedibus infixo, promotus surgit, aliusque præpositus sticharium et balteum dominis, hi magistro promoto dant, is manus dominorum osculatus, sticharium ac balteum sumit, rursus eadem idem præpositus accipit, ipsum, in hibernum consistorium deductum, stichario induit balteoque cingit, **127** et gestat propriam tunicam super stichario. Tunc idem præpositus eum ad ciborium, ubi domini stant, adducit, ibi in primo gradu procumbens, pedes eorum osculatur, et postquam surrexit, gratias agit: dein præpositus ad B caput secreti super omnes patricios eum constituit, ac statim silentiarii post secretum singulos pro suæ dignitate adducunt, qui proni in terram quasi in capite secreti constituti, dominis gratias agunt: sic et consules cæterosque usque ad postremum senatorem adducunt. Ultimo domini præposito, is tunica sua silentiario in medio secreto constituto signum dat, et dicit: « Jubete; » senatus vero, « Multa bonaque tempora, » dominis apprecatus, in processu ecclesiæ una cum dominis discedit.

Ὅσα δεῖ παρυφυλάττειν ἐπὶ προαγωγῇ μαγίστρου, εἰ κελεύει αὐτὸν ποιῆσαι εἰς κυριακὴν παγανήν.

C *Observanda in promotione magistri, si jubet imperator, ut die festo pagano celebretur.*

Α'. Πρὸ μιᾶς τῇ αὐτῇ ἑσπέρᾳ ἀσφαλίζονται οἱ τρεῖς πυλῶνες οἱ ἐλεφάντινοι τοῦ κονσιστωρίου, καὶ οἱ ἐξερχόμενοι εἰς τὸν μάκρωνα τῶν κανδιδάτων καὶ κρεμῶσι βῆλα εἰς τοὺς τρεῖς πυλῶνας, ἀσφαλίζεται καὶ τὸ τρίθυρον τοῦ ὀνοποδίου. ὁμοίως καὶ αἱ θύραι τοῦ δέλφακος, καὶ ἵσταται τὸ σένζον εἰς τὸ κιβώριον τοῦ κονσιστωρίου, καὶ τῇ ἑσπέρᾳ φυλάττεται ὑπὸ σιλεντιαρίων καὶ χοσβαϊτῶν, καὶ οὐδεὶς διέρχεται τῇ ἑσπέρᾳ ἐκείνῃ ἐν τῷ κονσιστωρίῳ, ἱσταμένου τοῦ σένζου. Καὶ μηνύεται ἀφ' ἑσπέρας πᾶσα ἡ σύγκλητος, ἵνα προέλθωσιν ἐπὶ προελεύσει, καὶ τὸ πρωΐ (60) [27] ἀλλάσσει ἡ σύγκλητος ἐν τῷ μάκρωνι τῶν κανδιδάτων, καὶ οἱ πατρίκιοι ἀλλάσσουσιν εἰς τοὺς Ἰνδοὺς, μὴ ἔχοντες ἄδειαν εἰσιέναι ἐν τῷ κονσιστωρίῳ, ἱσταμένου τοῦ σένζου. Καὶ ὅτε κελεύουσιν οἱ δεσπόται καθίσαι εἰς τὸ σένζον ἐξέρχονται ἐκ τοῦ αὐγουστέως ἐστεμμένοι, φοροῦντες καὶ τὰς χλαμύδας, καὶ μυστικῶς ὀψικευόμενοι ὑπὸ τοῦ κουβουκλείου, καθέζονται εἰς τὸ σένζον, ὁ δὲ τῆς καταστάσεως ἔξωθεν τῶν ἐλεφαντίνων πυλῶν εἰς τὸν μάκρωνα τῶν κανδιδάτων, ἔνθα καὶ ἡ προέλευσις, εὐτρεπίζει τὰ βῆλα ἀπό τε μαγίστρων, πατρικίων καὶ λοιπῶν συγκλητικῶν.

I. Pridie ejus diei vesperi tres eburneæ portæ consistorii, tum quæ ad macronem seu porticum candidatorum exeunt, clauduntur, vela in tribus portis suspenduntur, triplex janua onopodii æque ac portæ delphacis clauduntur, thronus in ciborio consistorii collocatur et vespere a silentiariis et chosbaitis custoditur, nec licet ulli hac vespera, posito throno, consistorium ingredi. Porro vesperi senatus omnis, ut in processione prodeat, monitus, mane in macrone candidatorum, patricii in eo loco, qui ad Indos vocatur, quoniam ipsis, throno constituto, consistorium intrare interdictum est, vestes mutant. Si vero domini in throno considere vo- D lunt, coronas ac chlamydes gestantes, ex augusteo prodeunt, et cubiculo eos secreto comitante, in throno consident, cerimoniarius vero extra portas eburneas in longa porticu candidatorum, unde processio fit, vela magistrorum, patriciorum ac reliquorum senatorum ordinat.

VARIÆ LECTIONES.

[24] γραδήλιον προβαλλ. ed. [25] αὐτὸς om. ed. [26] καὶ ante ἀποκινεῖ om. cod. add. Leich. [27] τῷ πρωΐ ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(59) *Ut nacti caput*, vel *principem secreti*, seu corporis procerum, quod apud imperatorem ad deliberationes secretiores convenire solet.

(60) Vid. not. ad p. 138.

II. Præpositus, signo a dominis accepto, foras per mediam consistorii portam, a duobus ostiariis stipatus, procedit, et vela adducit : primum, magistros; secundum, patricios; tertium, consules; **138** quartum, comites ** ; quintum, expræfectos et duces copiarum. Vela sic completa postquam consistorium ingressa sunt, domini præposito signum dant, qui magistri dignitate ornandum ex patriciorum ordine adducit, et in medio graduum porphyreticorum coram ciborio, deinde in tertio gradu constituit : is ad scabellum throni procumbit, pedesque et ambo genua magni imperatoris æque ac minoris osculatus, surgit et expansis manibus sticharium et balteum a dominis accipit. Tunc eum præpositus, in hibernum consistorium deductum, stichario induit et balteo cingit, sicque ad pedes dominorum constituitur, quos, ut primum, osculatus, ipsis gratias agit. Tunc eum præpositus in capite secreti patriciorum constituit, et adducuntur patricii omnes, silentiariis stipati, et gratias agunt, caput secreti quasi tenentes. Silentiarius autem, in medio secreto constitutus, nutum a præposito accipit, et dicit : « Jubete ; » senatus, « Multa ac felicia tempora, » apprecatur, et sic in macronem canditatorum se conferunt, silentiarius missam dat. Promotus ad magistri dignitatem ad Indos discedit sagumque purpureum supra sticharium suum induit, et domum abit : quæ si proxima palatio est, proceres, domestici et scholarii pedites, scutarii numeri, diætarii et decani eum sequuntur, sin remotior, iidem, exceptis proceribus, comitantur. Observandum vero est, eum festo quoque die, si promotus est, his comitantibus, domum reverti.

Β′ Λαμβάνει νεῦμα παρὰ τῶν δεσποτῶν ὁ πραιπόσιτος καὶ ἐξέρχεται ἔξω διὰ τοῦ μέσου πυλῶνος τοῦ κονσιστωρίου, ὀψικευόμενος ὑπὸ δύο ὀστιαρίων, καὶ εἰσάγει βῆλον α′, μαγίστρους [28]. βῆλον β′, πατρικίους· βῆλον γ′, τοὺς ὑπάτους· βῆλον δ′, τοὺς κόμητασ σεκόρων (61) [29]. βῆλον ε′, τοὺς ἀπὸ ἐπάρχων καὶ στρανηλάτας. Καὶ ἀφ' οὗ πληρωθῶσι [30] τὰ βῆλα καὶ εἰσέλθωσιν ἔνδον τοῦ κονσιστωρίου, νεύουσιν οἱ δεσπόται τῷ πραιποσίτῳ, καὶ εἰσάγει τὸν ὀφείλοντα προβληθῆναι μάγιστρον ἐκ τῆς τάξεως τῶν πατρικίων, καὶ φέρει αὐτὸν μέσον τῶν πορφυρῶν γραδηλίων ἔμπροσθεν τοῦ κιβωρίου, καὶ ἀναφέρει αὐτὸν εἰς τὸ τρίτον γραδήλιον, καὶ πίπτει ἔμπροσθεν τοῦ ὑποποδίου τοῦ σένζου, καὶ φιλεῖ τοὺς πόδας τοῦ μεγάλου δεσπότου καὶ τὰ δύο γόνατα, ὁμοίως καὶ τοῦ μικροῦ, καὶ ἀναστὰς ἁπλοῖ τὰς χεῖρας καὶ λαμβάνει παρὰ τῶν δεσποτῶν τὸ στιχάριον καὶ τὸ βαλτίδιον. Καὶ εἰσάγει αὐτὸν ὁ πραιπόσιτος ἐν τῷ χειμερινῷ κονσιστωρίῳ, καὶ ἐνδύει αὐτὸν τὸ στιχάριον καὶ ζώννυσιν αὐτὸν τὸ βαλτίδιον, καὶ εἶθ' οὕτως προσφέρει αὐτὸν πρὸς τοὺς πόδας τῶν δεσποτῶν, καὶ φιλεῖ τοὺς πόδας, ὡς τὸ πρότερον, ἀπευχαριστῶν τοὺς δεσπότας. Καὶ λαβὼν αὐτὸν ὁ πραιπόσιτος ἵστησιν αὐτὸν εἰς κεφαλὴν τοῦ σεκρέτου τῶν πατρικίων, καὶ εἰσάγονται ἀπό τε πατρικίων μέχρι τῶν ἐσχάτων, κρατούμενοι ὑπὸ σιλεντιαρίων, καὶ ἀπευχαριστοῦσιν, ὡς λαβόντες κεφαλὴν σεκρέτου. Ὁ δὲ σιλεντιάριος, ἑστὼς μέσον τοῦ σεκρέτου, λαμβάνει νεῦμα παρὰ τοῦ πραιποσίτου καὶ λέγει· « Κελεύσατε, » καὶ ἐπεύχεται ἡ σύγκλητος· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους, » καὶ ἐξέρχονται ἐν τῷ μάκρωνι τῶν κανδιδάτων, καὶ δίδονται μίνσαι παρὰ τοῦ σιλεντιαρίου. Ὁ δε προβληθεὶς μάγιστρος ἐξέρχεται εἰς τοὺς Ἰνδοὺς, καὶ ἀλλάσσει σαγίον ἀληθινὸν ἐπάνω τοῦ στιχαρίου αὐτοῦ, καὶ ἀναχωρεῖ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ εἰ μὲν ἔστι πλησιάζων τῷ παλατίῳ ὁ οἶκος αὐτοῦ, ὀψικεύεται ὑπὸ ἀξιωματικῶν καὶ δομεστίκων πεδίτου καὶ [σχολαρίων πεδίτου (62) καὶ σκουταρίων τοῦ ἀριθμοῦ καὶ διαιταρίων καὶ δεκανῶν· εἰ δὲ ἔστι μηκόθεν, οἱ αὐτοὶ ἄνευ τῶν ἀξιωματικῶν. Χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι καὶ ἐν ἑορτῇ, ἐὰν προβληθῇ, οὕτως ἀναχωρεῖ.

CAPUT XLVII.

Observanda in promotione patricii senatoris et militum præfecti.

I. Pridie unius diei responsum datur, omnisque senatus monetur, ut in mutatoriis procedat : is mane

ΚΕΦΑΛ. ΜΖ′.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ προαγωγῇ πατρικίου συγκλητινοῦ (63) καὶ στρατηγοῦντος.

Α′. Πρὸ μιᾶς δίδοται ἀπόκρισις, καὶ μηνύεται πᾶσα ἡ σύγκλητος, ἵνα προέλθῃ μετὰ ἀλλαξίμων,

VARIÆ LECTIONES.

[28] βῆλα, α′ μαγίστρους, καὶ β′ ed. [29] σεκόρων, vocabulum incertæ significationis cod. h. l. præbet et infra p. 237. 11 et 12 Leichius ex conjectura ter σακρῶν. semel autem σεκρέτων rescripsit. utrumque jure improbante Reiskio. [30] πληρωθῇ ed. εἰσέλθωσιν R., εἰσελθὼν cod., εἰσῆλθον ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(61) Quid sit σεκόρων, me non assequi fateor ; neque tamen assensum dare, aut auctoritatem Leichianæ conjecturæ σακρῶν, cui ipse diffidit, quandoquidem p. 139. A σεκρέτων pro σεκόρων substituit, astruere valeo. Obtinuerintne seris illis temporibus comites sacrarum largitionem in aula Byzantina, valde dubito ; item, nudene sic dicti fuerint *sacrarum*, pro *sacrarum largitionum comites* : quod quidem apud Latinos in usu erat, apud Græcos autem ideo non videtur fuisse, quod illi σάκρας appellarent imperatorum edicta. Præterea non erant plures comites largitionum, sed unus ; neque etiam tam viles, ut hypatis posteriores essent et stratelatis æquipararentur. Neque unquam memini me candidatos aut domesticos sacrarum largitionum legisse, quos Latina interpretatio p. 139 commendat. Mihi quidem ne probabilis quidem conjectura succurrit de sensu, aut emendatione, si qua opus est, vocabuli σεκόρων.

(62) Videtur idem esse atque *peditatus*, et opponi domesticis et scholariis equitatus, vel equestribus. Domestici, alias protectores domesticis (deinceps *scholarii* dicti, nomine domestici in ipsorum caput et præfectum transeunte), geminam habebant scholam, unam peditum, alteram equitum ; vid. Vales. ad Amm. Marcell. p. 52. B.

(63) Opponuntur hic patricii curiales, qui ad τὴν σύγκλητον, senatum regni, pertinebant, proceres con-

καὶ τὸ πρωὶ ἀλλάσσει ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ, καὶ εἰσέρχεται ἡ προέλευσις εἰς τὸ τρίκλινον τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ πᾶς ὁ λαὸς, καθὼς ἔχει ἡ συνήθεια τῆς Κυριακῆς. Καὶ ὅτε κελεύουσιν οἱ δεσπόται δέξασθαι τὸ σίκρετον, λέγουσι τῷ πραιποσίτῳ, καὶ ἐξέρχεται ὁ πραιπόσιτος καὶ λέγει τῷ τῆς καταστάσεως, καὶ προσκαλεῖται ὁ τῆς καταστάσεως τοὺς πατρικίους καὶ τὴν σύγκλητον. Καὶ εἰσέρχονται εἰς τὸν τριπέτωνα, καὶ εὐτρεπίζει τὰ βῆλα εἰς τὸν αὐτὸν τριπέτωνα, καὶ ἀλλάσσουσιν οἱ δεσπόται τὰ διβητήσια καὶ τὰς χλαμύδας καὶ τὰ στέμματα αὐτῶν, καὶ καθέζονται ἐν τῷ σένζῳ. Καὶ εὐθέως εἰσέρχονται οἱ κουβικουλάριοι μυστικῶς ἀπὸ πλαγίου ἔνθεν κἀκεῖθεν, καὶ ἵστανται κονσιστώριον, καὶ νεύουσιν οἱ δεσπόται τῷ πραιποσίτῳ, καὶ ἐξέρχεται μετὰ ὀστιαρίων, ὡς ἔχει ἡ συνήθεια, καὶ προσκαλεῖται βῆλον α', τῶν μαγίστρων· βῆλον β', τοὺς πατρικίους· βῆλον γ', τοὺς ὑπάτους· βῆλον δ', τοὺς κόμητας τῶν σεκόρων [31]· βῆλον ε', τοὺς κανδιδάτους σεκόρων· βῆλον ς', τοὺς δομεστίκους σεκόρων· βῆλον ζ', ἀπὸ ἐπάρχων, τοὺς στρατηλάτας.

A mutatorias in circo induit, et processio omnisque populus, ut diei dominicæ solemnitas postulat, triclinium Justiniani ingreditur. Et si dominis secretum excipere placet, id præposito dicunt, qui egressus, cerimoniarium admonet, ut patricios senatumque advocet. His tripetonem ingressis, ipse vela ibi ordinat, domini dibetesia, chlamydes coronasque suas mutant, inque throno consident. **139** Tunc statim cubicularii secreto ab utroque latere veniunt et consistorium constituunt, domini signum præposito dant, qui cum ostiariis pro more egressus, advocat velum primum, magistros; secundum, patricios; tertium, consules; quartum, comites**; quintum, candidatos**; sextum, domesticos**; septimum, expræfectos et militum ductores.

β'. Ὁ δὲ ῥεφερενδάριος εἰσέρχεται ἀπὸ πλαγίου, ὅτε εἰσῆλθε τὸ βῆλον τῶν πατρικίων, καὶ ἵσταται ὄπισθεν αὐτῶν· οἱ δὲ ἀσηκρῆται οἱ μὴ ὄντες ὕπατοι εἰσέρχονται ἀμηνυτὶ, ὅτε εἰσέλθῃ τὸ βῆλον τῶν ὑπάτων, καὶ ἵστανται ὄπισθεν τῶν ὑπάτων· ὁμοίως εἰσέρχονται οἱ σιλεντιάριοι εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῶν ζ' βήλων, καὶ ἵστανται ὄπισθεν ἔνθεν κἀκεῖθεν. Τῷ δὲ τῆς καταστάσεως κελεύουσιν οἱ δεσπόται λαλῆσαι πρὸ τοῦ ἐλθεῖν τὰ βῆλα τῷ ὀφείλοντι προβληθῆναι, καὶ ὅτε θέλει εἰσάξαι τὰ βῆλα, λέγει πρὸς τὰ μέρη τὸ ὄνομα μυστικῶς, καὶ ἀπέρχονται τὰ μέρη, καὶ ποιοῦσι (64) τὰ ποιήματα τοῦ προβαλλομένου κατὰ τὸ ὄνομα. Καὶ ἀφ' οὗ σταθῇ τὸ σέκρετον (65) κονσιστώριον, καὶ σταθῶσιν οἱ σιλεντιάριοι ἔνθεν

B II. Referendarius ex obliquo post velum patriciorum ingreditur, ac pone illud subsistit, a secretis vero, qui consules non sunt, ingresso velo consulum, non vocati intrant ac a tergo consulum consistunt: eodem modo silentiarii ad septem vela complenda intrant, ac postea in utroque latere subsistunt. Domini cerimoniarium jubent, ut, antequam vela ingrediantur, cum candidato loquatur: is igitur, vela adducturus, factionibus nomen candidati clam dicit, hæ abeunt et carmina, quæ promoto accini solent, secundum nomen ejus conficiunt. Ex quo vero secretum consistorium constituit, ac silentiarii ab utroque latere adsunt, domino præposito, is cerimoniario signum dant, cerimoniarius cum secundicerio pro-

VARIÆ LECTIONES.

[31] Pro priore σεκόρων ed. σεκρίτων, pro altero σακρῶν, idemque versu proximo.

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUS.

sistoriales, illis, qui ad militiam pertinerent et στρατηγοὶ, strategi, præfecti provinciarum et excubantium per cohortes legionum essent. Dicit ergo, se expositurum cerimonias in promotione patricii, tam curialis, quam militaris, solemnes. Infra claris verbis οἱ συγκλητικοὶ πατρίκιοι opponuntur τοῖς ἀπὸ σπαθίου.

(64) Erant apud Græcos eo tempore CPli poetæ, quales ea ferebat ætas, qui conscribendis ad omnes hilares tristesque casus, festos dies, promotiones ad honores, victorias circenses, etc., carminibus victitabant, eaque semper in promptu habebant et vendebant, ut opus nihil esset aliud, quam ejus nomen inserere, cui quodque destinaretur. Nunquam caruit orbis terrarum miseris id genus, quos nostrates appellant *gratulantibus.* Talem ποιητὴν, poetam gratulantem, carminum in publicas solemnitates conditorem, fuisse putem Olympiodorum, auctorem materiæ historicæ. V. Fabricii Bibl. Gr. VI, p. 238, ubi refert Reinesii, quam ego equidem probare nolim, opinionem, fuisse *operatorem chimicum.* Solebant tales poetæ nominibus patronorum, ad quos carmina spectabant, ludere, et istis allusionibus, acrostichis et aliis talibus facetiis insipida alias futura pro captu suo condire. Illuc tendit, quod Noster ait, ποιοῦσι ποιήματα κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ προβαλλομένου. Poetæ illi medii ævi Byzantini super omnibus casibus, qui proceribus aulæ contingerent, poematia faciebant, quæ

C factionales una cum demarchis suis, ad proceres adeundo, coram ipsis recitabant. Ita narrat Anna Comnena in Alexiade p. 51, plebem cantiuncula gratulatam fuisse Alexio, Annæ patri, tum adhuc domestico Occidentis, detectam contra se conspirationem et elusam: Τὸ πλῆθος ἀποδεξάμενον τῆς ὁρμῆς τὸν Ἀλέξιον καὶ τῆς ἀγχινοίας, ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ᾀσμάτιον αὐτῷ ἀνεπλέξαντο ἐξ ἰδιώτιδος μὲν συγκείμενον γλώττης, παρεμφαῖνον δὲ τήν τε προαίσθησιν τῆς κατ' ἐκείνου ἐπιβουλῆς, καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ μεμηχανημένα. Τὸ δὲ ᾀσμάτιον αὐταῖς λέξεσιν εἶχεν οὕτως· « Τὸ σάββατον τῆς τυρινῆς χαρεῖς, Ἀλέξιε, ἐνόησες τὸ, καὶ τὴν δευτέραν τὸ πρωὶ ἔπτα καλῶς γεράκιν μου. Εἶχε δὲ ὧδέ πως ἐννοίας τὸ διαφημιζόμενον ἐκεῖνο ᾀσμάτιον, ὡς ἄρα κατὰ μὲν τὸ τυρώνυμον σάββατον ὑπέρευγέ σοι τῆς ἀγχινοίας. Τὴν δὲ μετὰ τὴν κυριακὴν δευτέραν καθάπερ τις ὑψιπέτης ἱέραξ ἀφίπτατο τῶν D ἐπιβουλευόντων βαρβάρων. » Apposui totum locum, ut simul quoque specimen egregiæ poeseos illorum phonascorum haberetur, in qua neque metrum, neque rhythmus est, neque boni sensus quidquam. Conf. quæ ad pag. 335 de basiliciis dico.

(65) Paulo ante dicebam, quid fuerit secretum. Unde patet sensum esse: Ex quo secretum, hoc est senatus, corpus procerum curialium, convenerit et constiterit, ita ut factum sit consistorium, seu corpus constans, in uno loco stans congregatum.

motum patricium in medium secretum perducit, a magistro cerimoniarum alioque silentiario stipatus: sique unus est, aut duo tresve, omnes, silentiariis stipati, una intrant, candidati semel se prosternunt, et primus eorum ad scabellum dominorum perducitur; is pedes et ambo genua magni ac minoris imperatoris osculatus, surgit, et expansis manibus codicillos a dominis accipit, eorumque manus osculatur.

III. Tunc ipsum cerimoniarius eo in loco, ubi reliqui stant, constituit et secundum adductum in scabello collocat; is procumbit, ac pedes et genua dominorum osculatur, codicillis vero acceptis, manus osculatur et abit: sic etiam reliqui, quotquot eorum sunt, tres quatuorve, faciunt. Ambo vero **140** postquam, acceptis codicillis, constiterunt, a magistro senatores omnes, a primo ad ultimum, in conspectum dominorum, stipati silentiariis, ducuntur et gratias agunt. Qua gratiarum actione a senatu peracta, cerimoniarius primum e promotis iterum adducit, is in scabello se prosternit, pedes ac genua magni æque ac minoris imperatoris osculatur, ac dominis, nova dignitate ornatus, fausta precatur. Tunc cerimoniarius ipsum in loco, quem ejus dignitas postulat, sive dux militum ordinarius, seu honorarius sit, constituit, sic et reliquis facit, qui se itidem prosternunt pedesque ac genua osculantur, deinde singulis pro suo munere locum assignat, et postquam utrique promoti cerimonias ritusque omnes peregere, domini præposito signum dant, is dicit: « Jubete, » et, « Multos annos, » apprecantur. Tunc senatus cum su-

A κἀκεῖθεν, νεύουσιν οἱ δεσπόται τῷ πραιποσίτῳ, καὶ ὁ πραιπόσιτος τῷ τῆς [32] καταστάσεως, καὶ ἐπαίρει ὁ τῆς καταστάσεως μετὰ τοῦ σεκουνδηκηρίου τὸν προβαλλόμενον πατρίκιον, καὶ ἵσταται μέσον τοῦ σεκρέτου, κρατούμενος ὑπὸ τοῦ τῆς καταστάσεως καὶ τοῦ ἑτέρου σιλεντιαρίου· κἂν τε εἷς ἐστι, κἂν τε δύο, κἂν τε τρεῖς, καὶ αὐτοὶ συνεισέρχονται ὑπὸ σιλεντιαρίου κρατούμενοι, καὶ πίπτουσιν οἱ προβαλλόμενοι καὶ μόνον, καὶ εἰσάγουσι τὸν πρῶτον αὐτῶν ἔμπροσθεν τοῦ ὑποποδίου τῶν δεσποτῶν, καὶ πίπτει καὶ φιλεῖ τοὺς πόδας καὶ τὰ δύο [33] γόνατα τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὁμοίως καὶ τοῦ μικροῦ, καὶ ἐγερθεὶς ἁπλοῖ τὰς χεῖρας, καὶ λαμβάνει τὰ κωδικέλλια (66) παρὰ τῶν δεσποτῶν καὶ φιλεῖ τὰς χεῖρας αὐτῶν.

Γ'. Καὶ ἵστησιν αὐτὸν, ὅπου ἵστανται οἱ λοιποὶ, καὶ εἰσάγει τὸν δεύτερον, καὶ προσφέρει κἀκεῖνον ἐν τῷ ὑποποδίῳ, καὶ πίπτει καὶ φιλεῖ τοὺς πόδας (67) B ὁμοίως καὶ τὰ γόνατα τῶν δύο δεσποτῶν, καὶ λαβὼν τὰ κωδικέλλια φιλεῖ τὰς χεῖρας, καὶ ὀπισθοποδεῖ κἀκεῖνος, ὁμοίως καὶ οἱ λοιποὶ, ὅσοι ἐὰν εἰσι, ποιοῦσιν οὕτως, κἂν τε τρεῖς, κἂν τε τέσσαρες. Καὶ ὅτε λάβωσιν οἱ ἀμφότεροι τὰ κωδικέλλια καὶ σταθῶσιν, εἰσάγονται ἀπό τε τοῦ μαγίστρου μέχρι τῶν ἐσχάτων συγκλητικῶν ἔμπροσθεν τῶν δεσποτῶν, κρατούμενοι ὑπὸ σιλεντιαρίων, ἀπευχαριστοῦντες. Καὶ ὅτε πληρώσῃ ἡ σύγκλητος τὴν εὐχαριστίαν, προσφέρει πάλιν ὁ τῆς καταστάσεως τὸν προβληθέντα πρῶτον, καὶ πίπτει ἐν τῷ ὑποποδίῳ καὶ φιλεῖ ἀοὺς πόδας καὶ τὰ γόνατα τοῦ μεγάλου δεσπότου, ὁμοίως καὶ τοῦ μικροῦ, καὶ εὔχεται τοὺς δεσπότας, ὡς τιμηθείς. Καὶ ἵστησιν αὐτὸν ὁ τῆς καταστάσεως ἔνθα ἐστὶν ἡ τιμὴ αὐτοῦ, κἂν στρατηγὸς ἔμπρατος (68), κἂν τε ἄπρατος, C ὁμοίως καὶ τοῖς λοιποῖς ποιεῖ οὕτως, πίπτουσι κἀκεῖνοι καὶ φιλοῦσι τοὺς πόδας καὶ τὰ γόνατα, καὶ ἵστησιν αὐτοὺς, ἕκαστον κατὰ τὴν τιμὴν αὐτοῦ, καὶ ὅτε συμπληρώσουσιν ἀμφότεροι οἱ προβληθέντες,

VARIÆ LECTIONES.

[32] ὁ δὲ τῷ τῆς ed. [33] καὶ δύο ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(66) Codicillos, quibus nempe patricius nuncupabatur.

(67) Id ipsum quoque sibi fieri flagitabant imperatores Carolingici a ducibus quibus provincias concederent, imitatione aulæ Byzantinæ. Vetus Chronicon apud du Cange Gloss. Lat. v. *Bigot*, de Rollone, primo Normannorum duce: *hic non est dignatus pedem Caroli osculari, nisi ad os suum evaret. Cumque sui comites illum animarent, ut sedem regis in acceptione tanti muneris* (Neustriæ provinciæ) *oscularetur, lingua Anglica respondit*: *Ne se bigot* [*Nicht so bey Gott*, vel, ut rustici et carrarii Thuringici pronuntiant: *Na so bi Gott*], *quod interpretatur*: *Ne per Deum. Rex vero et sui illum deridentes et sermonem ejus corrupte referentes illum vocarunt Bigoth. Unde Normanni adhuc Bigothi vocantur*.

(68) Vel ἔμπραττος, novæ Græciæ more pro ἔμπρακτος; ut contra ἄπραττος pro ἄπρακτος. Ἔμπρακτοι, *qui sunt in actione*. Apellabant Latini sequiores *actionem*, quod nos *functionem*. Vid. Du Cange Gloss. L. v. *Actio* et *Actus*. Dignitas, *quæ ipso gestu præfulget*, ἔμπραττος, et quæ *honoraria est*, ἄπραττος, opponuntur; vid. Guther. Off. D. A. p. 54, et 431., ubi triplex honoratorum discrimen statuit: *qui in actu sunt, vacantes*, seu *allecti* vel *suffecti*, et *honorarii*. Primi sunt ἔμπρακτοι, secundi μεσόπρακτοι, tertii ἄπρακτοι. Capitolin. in Pertinace. t. I Hist. Aug. p. 543: *Jussit eos qui præturas non gessissent sed allectione accepissent, post eos esse qui vere prætores fuissent*. Vegetii locus II, 21, quem Gutherus citat, præclarus est; *His enim multiplicantur annonæ, qui in actu sunt; quæ illis etiam vacantibus tribuuntur, quas honorarii nullas habent*. Vid. Du Cange Gloss. Gr. h. v. et Vales. ad Amm. Marc. p. 78, ubi et *præcincti honore cinguli otiosi* dicuntur, et Selden. Tit. Honor. p. 2, p. 32, 33; D non tamen confundendi cum ascriptitiis vel vacantibus, qui erant milites supernumerarii, stipendia percipientes absque militiæ functione. Vid. Casaub. Hist. Aug. t. I, p. 902. Harduino ad Themistium p. 475, *in actu constitui* sunt præf. prætorio, præfectus urbi, magistri militum: diversi autem generis (adeoque ἄπρακτοι) comes sacrarum largitionum, comes rei privatæ, magister officiorum, quæstor. Sed falli eum palam est. Nam et hi, si qui alii unquam, erant ἔμπρακτοι. Verum toto cœlo diversa tradit ab his auctor Cletorologii infra p. 461, qui primi ordinis proceres, ut patricios strategos, ad τοὺς ἐμπράκτους refert; medii ordinis, ut patricios officiales, seu in muniis aulicis, non militaribus, sed civilibus, constitutos, ἐμπολιτικοὺς, μεσοπράκτους; tandem inferioris ordinis, ut protospatharios, etc., ἀπράκτους nominat, quamvis hi non minus atque illi superiores in functione essent.

νεύουσιν οἱ δεσπόται τῷ πραιποσίτῳ, καὶ λέγει· « Κε- A γεύσατε, » καὶ εὔχονται τό· « Εἰς πολλοὺς χρόνους. » Καὶ ἐξέρχεται ἡ σύγκλητος μετὰ τῶν προῤῥηθέντων, καὶ λαμβάνουσιν οἱ σιλεντιάριοι τὰ κωδικέλλια αὐτῶν, καὶ ἕκαστος σιλεντιάριος ὀψικεύει τὸν ἴδιον αὐτοῦ, βαστάζοντες τὰ κωδικέλλια αὐτῶν.

Δ'. Καὶ ἐξέρχονται διὰ τῆς προελεύσεως, καὶ ἀπέρχονται εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἱπποδρόμου, καὶ ἅπτουσι κηρούς, ὀψικευόμενοι ὑπὸ ἀξιωματικῶν, καὶ ἀπέρχονται ἐν τῷ κονσιστωρίῳ, καὶ ἅπτουσι κἀκεῖσε κηρούς, ὁμοίως καὶ εἰς τοῦ Κυρίου. Καὶ ἵστανται οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ τὰ σκουτάρια τοῦ ἀριθμοῦ καὶ οἱ διαιτάριοι τῶν ὅλων διαιτῶν καὶ οἱ δεκανοὶ εἰς τὸν μάκρωνα τῶν κανδιδάτων, καὶ ἀπέρχονται οἱ αὐτοὶ πατρίκιοι ὀψικευόμενοι μέχρι τῶν χαλκῶν πυλῶν τῶν κορτινῶν, καὶ λέγει ὁ ἀδμηνσουνάλιος, ἅπερ φωνοβολεῖ ὁ νουμεράριος· καὶ λέγει (69) B « Στήτω· » καὶ κρατεῖ ὁ νουμεράριος τὸ βῆλον, καὶ πάλιν λέγει ὁ ἀδμηνσουνάλιος, ἅπερ φωνοβολεῖ ὁ νουμεράριος· « Λεβὰ, πατρίκιε στρατηγὲ, λὼκ, » καὶ ἐξέρχεται ὁ πρῶτος πατρίκιος, καὶ πάλιν λέγει· « Στήτω, » εἰς τὸν δεύτερον, καὶ λέγει, ἅπερ φωνοβολεῖ ὁ νουμεράριος, εἰ μέν ἐστιν ἔπαρχος, εἴτε λογοθέτης, εἴτε κυαίστωρ, λέγει· « Λεβὰ, πατρίκιε ἔπαρχε, λώκ· » εἰ δέ ἐστι πατρίκιος μόνον, « Λεβὰ, πατρίκιε. » Καὶ ἐξέρχεται κἀκεῖνος εἰς τὴν πύλην, καὶ ἀπέρχονται οἱ αὐτοὶ πατρίκιοι ὀψικευόμενοι διὰ τῶν σχολῶν, καὶ δέχονται τὰ μέρη ἕκαστος εἰς τοὺς ἰδίους τόπους, καὶ ἀκτολογοῦσιν ἕνα ἕνα πατρίκιον, ἕκαστον κατὰ τὴν τιμὴν αὐτοῦ, καὶ ἐπιδίδωσι τὸ λιβελλάριον ὁ δήμαρχος τῷ πρώτῳ ὡς πρώτῳ, τῷ δευτέρῳ ὡς δευτέρῳ, ὁμοίως καὶ τοῖς λοιποῖς, λέγων καὶ

pradictis discedit, silentiarii codicillos eorum sumunt ac singuli singulos candidatos comitantur, ipsorum codicillos portantes.

IV. Egrediuntur vero in processione ad ecclesiam hippodromi, cereos, proceribus circumdati, accendunt, ad consistorium abeunt, et ibi æque ac in templo Domini cereos accendunt. Proceres, scutarii numeri, diætarii omnium diætarum et decani in longa porticu candidatorum stant, ipsi quoque patricii in obsequio ad æneas cortinarum portas discedunt admissionalis, quibus numerarius præiverat, verba repetit, ac dicit: « Sta. » Tunc numerarius velum tenet, et admissionalis verba numerarii: « Leva te, patricie stratege loco, » repetit, et egreditur primus patricius: rursus dicit: ad secundum: « Sta, » et dicit secundum numerarium, seu præfectus sit, seu logotheta, seu quæstor: « Leva te, patricie præfecte, loco; » si vero patricius tantum est: « Leva, patricie. » Ipse ad portam dum procedit, iidem patricii per scholas abeunt, factionarii singuli in locis suis adsunt, et unicuique patricio pro sua dignitate acclamant, demarchus primo libellum ut primo, secundo ut secundo, sic etiam cæteris, tradit simulque carmina in eos recitat Dum vero nomen ac dignitatem singulorum dicit, demarchum ac populum adorat, demarchus vero cultum solemnem ipsi exhibet: **141** eodem modo etiam reliquis una cum populo Veneto acclamant. Et abeunt promoti per chytum chalces ad sacrum

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

(69) Aut νουμεράρης, ut hic et deinceps est in M. Qui qualis fuerit, non bene novi, sitne idem, qui numerarius, de quo v. Guther. Off. D. A., p. 389. Vales. ad Amm. Marcell. p. 93 et 353, Du Cange Gloss. Lat. h. v. et auctores ab eo numerosi citati. Erant autem illi computistæ vel calculatores, deinceps tabularii dicti, qui publicum nummum ærario inferebant, seu qui pecuniam regiam ex tributis, portoriis et vectigalibus partam in æraria inferebant. Fuit quoque *numerarius* ille, qui gladiatores et aurigas numeraret et in *libellum numerorium* referebat, de quo vid. Salmas. ad Scr. Hist. Aug. t. II, p. 192. De alio numerario Horrei vid. ad p. 405. Si talis hic intelligitur numerarius, non video rationem, quare admissionali addatur et quid ambobus rei commune sit in negotiorum tanta dissimilitudine. Ait autem auctor noster, admissionalem præivisse numerario verba, quæ numerarius deinceps clara et sonora voce recitaverit; et primum quidem Græce clamasse numerarium ab admissionali edoctum στήτω, *surgat*, nempe patricius e loco suo, aut *stet* in pedibus suis erectus; et deinde id ipsum Latine quoque repetiisse: *Leva, patricie, loco*, aut: *Leva, patricie stratege*, aut *patricie præfecte, loco*. Verti p. 230 vocem *leva* : *tolle velum*. Neque desunt mihi rationes quibus eam interpretationem defendam. Sed mallem tamen vertisse *attolle te, surge in pedes*. Ita solebant medio ævo verbum *levare* adhibere pro levare, tollere semet ipsum, surgere, ut ex Ordinalibus Romanis constat l. c., p. 447 : *Finita litania surgit dominus pontifex dicens* : *Oremus. Diaconus : Flectamus genua. Respondetur : Levate, Pontifex dicit orationem*, etc.

C In Ecclesia Græca hoc dicebant ὀρθοί, et conjunctim ac velut per epexegesin ὀρθοί, στῶμεν καλῶς. Nam quando evangelium legendum esset, assurgebant et stabant per totam illam lectionem : item, quando preces essent faciendæ, assurgebant. Chrysostomus homil. XXIX ad populum Antiochenum : Εὐχὴ καὶ δέησις ἐκτενής. Καὶ γὰρ αὐτὸ τοῦτο τὸ παρακελεύεσθαι τὸν διάκονον ἅπασι καὶ λέγειν· Ὀρθοὶ, στῶμεν καλῶς, οὐχ ἁπλῶς, οὐδὲ εἰκῇ νενομοθέτηται. — Διὰ τοῦτο γὰρ καλῶς ἑστάναι κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν κελευόμεθα. Τὸ γὰρ καλῶς ἑστάναι οὐδὲν ἄλλο ἐστί, etc. Liquet ex his verbis, ὀρθοὶ seorsim et distinctim a sequentibus στῶμεν καλῶς efferendum esse, et novos Græcos inscitia antiquitatis et errore aurium, ex detestabili suo iotacismo subnato, conjungere in suis exclamationibus ante lectionem sacrorum librorum in Ecclesia σοφία, ὀρθή, tanquam si esset *sapientia recta*; cum deberent ex veteri instituto clamare : Σοφία *Sapientia*, D Dei nempe, *nunc loquetur, nunc recitabitur ;* ὀρθοί, scilicet *estote*, recti sitis, *levate*. Albertus Stadensis A. 1179: *Data sententia* [a summo pontifice] *volenti loqui deposito* [in genubus et terra jacenti] *data non est audientia, sed hostiarii clamabant*: *Levate, andate* [seu abite hinc]. *Tenentes locum et focum, cubantes et levantes* [seu surgentes] *in justitia* [territorio] *alicujus*, occurrunt in veteribus chartis. Sic quoque infra apud Nostrum p. 404, *transfer* pro *transfer te*, alio migra; vid. Du Cange Gloss. Lat. h. v. Ut redeam unde deverti, videtur mihi numerarius esse cohortalis aliquis de tagmate *Numeri* vel *Arithmos* dicto.

A puteum; cumque cereis accensis templum ingressi, in scamno patriciorum consistunt, et cum tempus precationis a patriarcha super patriciis recitandæ appropinquat, venit referendarius eosque advocat, et sic templum et soleam, ubi antimensium positum est, intrant. Patriarcha ab altari procedens, codicillos ab ipsis sumptos in antimensio reponit, preces recitat, et his finitis, unicuique patricio suos codicillos tradit; quo facto, singuli patricii dona sua seu apocombia in antimensio offerunt, strategus nummos LXXII, ordinarius L, honorarius XXXVI. Patriarcha ad antimensium, in quo dona reposuerunt, progresso, patricii intrant, et communione ipsis impertita, ad scamnum patriciorum discedunt, omnes saga purpurea gestant, et obsequio promotis distributo, ad domos suas cum comitibus discedunt. B Silentiarii sagis russis induti, conscensis equis, ipsorum codicillos portant et usque ad domos suas eos sequuntur. Si promotus patricius uxorem habet, silentiarius codicillos patriciæ tradi, et ab ea nummos XII accipit: si cælebs est, silentiarius codicillos in grabato ejus reponit, ab ipso nummos XII accipit, et convivio insuper exceptus, domum discedit.

τὰ ποιήματα αὐτῶν. Ὅτε δὲ λέγει τὸ ὄνομα καὶ τὴν ἀξίαν, προσκυνεῖ πρὸς τὸν δήμαρχον καὶ τὸν δῆμον, καὶ ὁ δήμαρχος πρὸς αὐτὸν ποιῶν τὸ σέβας (70), ὁμοίως ἀκτολογοῦσι καὶ τοὺς λοιπούς, ὁμοίως καὶ ὁ δῆμος τοῦ Βενέτου. Καὶ ἀπέρχονται οἱ προβληθέντες διὰ τοῦ χυτοῦ τῆς χαλκῆς εἰς τὸ ἅγιον φρέαρ, καὶ ἅπτουσι κηροὺς καὶ εἰσέρχονται ἐν τῷ ναῷ, καὶ ἵστανται εἰς τὸ σκάμνον τῶν πατρικίων, καὶ ὅτε ἐστιν ὁ καιρὸς γενέσθαι τὴν εὐχὴν τῶν πατρικίων παρὰ τοῦ πατριάρχου, ἔρχεται ὁ ῥεφερενδάριος καὶ προσκαλεῖται αὐτούς, καὶ εἰσέρχονται εἰς τὸν ναὸν εἰς τὴν σωλαίαν, ἔνθα ἵσταται τὸ ἀντιμίσιον. Καὶ ἐξέρχεται ὁ πατριάρχης ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ λαμβάνει τὰ κωδικέλλια ἐξ αὐτῶν, καὶ τίθησιν αὐτὰ ἐν τῷ ἀντιμισίῳ, καὶ ποιεῖ τὴν εὐχὴν, καὶ εἶθ' οὕτως ἐπιδίδωσιν ἑνὶ ἑκάστῳ πατρικίῳ τὰ κωδικέλλια αὐτῶν, καὶ ἕκαστος πατρίκιος τίθησι τὸ ἀποκόμβιον αὐτοῦ ἐν τῷ ἀντιμισίῳ, ὁ στρατηγὸς νομίσματα (71) οβ', ὁ ἔμπραττος νομίσματα ν', ὁ ἄπραττος νομίσματα λϛ'. Καὶ ἀπέρχεται ὁ πατριάρχης ἐν τῷ ἀντιμισίῳ, ἔνθα μεταδίδει [34-35] (72), καὶ εἰσέρχονται οἱ πατρίκιοι καὶ κοινωνοῦσιν, εἶθ' οὕτως ἀπέρχονται εἰς τὸ σκάμνον τῶν πατρικίων, καὶ φοροῦσι σαγία ἀληθινὰ ἀμφότεροι καὶ διαμερίζεται (73) τὸ ὀψίκιον εἰς τοὺς προβληθέντας, καὶ ἀναχωροῦσιν εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν ὀψικευόμενοι. Καὶ οἱ σιλεντιάριοι φοροῦντες σαγία ῥυῆς καβαλλάριοι, βαστάζοντες τὰ κωδικέλλια αὐτῶν, καὶ ἀπέρχονται μέχρι τῶν οἴκων αὐτῶν ὀψικεύοντες. Εἰ μὲν ἔχει γυναῖκα ὁ προβληθεὶς πατρίκιος, ἐπιδίδωσιν ὁ σιλεντιάριος τὰ κωδικέλλια τῇ πατρικίᾳ, καὶ λαμβάνει ἐξ αὐτῆς νομίσματα ιβ'· εἰ δὲ οὐκ ἔχει γυναῖκα, τίθησιν αὐτὰ εἰς τὸν κράβαττον αὐτοῦ, καὶ λαμβάνει τὰ ιβ' οομίσματα ἐξ αὐτοῦ, καὶ ἀριστᾷ μετ' αὐτοῦ (74), καὶ οὕτως ἀναχωρεῖ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ.

C V. Observandum est, quod die festo promotio patricii non instituatur, instituatur vero in dodecaemero festorum, in hexaemero septimanæ renovationis, in die Palmarum et Dominica pagana. Sancto Sabbato senatus admonetur, ut albis tunicis et atrebaticis incedat, et priusquam domini in ecclesiam veniant, secretum candidas tunicas gestans in chrysotriclinio præsto est, promotio ad patriciatus dignitatem celebratur, et in consistorio solemnis imperatoris in throno consessus fit, senatus omnis atrebaticas tunicas, ut die sancti Sabbati mos est, patricii recens creati atrebatica mutant, sique in his strategus est, sagum purpureum suos-

Ε'. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἐν ἑορτῇ προβολὴ πατρικίου οὐ γίνεται, τὴν δωδεκαήμερον (75) τῶν ἑορτῶν γίνεται καὶ τὴν ἑξαήμερον τῆς διακαινησίμου, καὶ τὴν ἡμέραν τῶν Βαΐων καὶ ἐν παγανῇ Κυριακῇ [36], καὶ τὸ ἅγιον Σάββατον μηνύεται ἡ σύγκλητος, ἵνα βαστάζωσι τὰ ἄσπρα χλανίδια μετὰ τῶν ἀτραβατικῶν, καὶ πρὸ τοῦ ἀπελθεῖν τοὺς δεσπότας εἰς τὴν ἐκκλησίαν δέχεται σέκρετον μετὰ λευκῶν χλανιδίων εἰς τὸ χρυσοτρίκλινον, καὶ γίνεται ἡ προβολὴ τῆς πατριότητος, καὶ δίδοται μεταστάσιμον ἐν τῷ κονσιστωρίῳ, καὶ ἀλλάσσει πᾶσα ἡ σύγκλητος ἀτραβατικὰ χλανίδια κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς ἡμέρας τοῦ ἁγίου Σαββάτου, ὁμοίως καὶ οἱ προβληθέντες

VARIÆ LECTIONES.

[34-35] μεταδίδωσι ed. [36] κυριακῇ, καὶ ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(70) Videtur peculiare aliquod genus inclinationis corporis seu προσκυνήσεως, *adorationis*, fuisse. Τὸ προσῆκον ἀπονέμειν σέβας habet Cedren. p. 489. Idem σέβας pro fide atque religione posuit p. 604.

(71) M.. νν, ο̃ duplici superimposito. Id est νομίσματα. Mos ille fuit librarii, ut plurales numeros per compendia scribens litteras geminaret; ut κοκο sunt comites, λλ sunt λίτραι, ubi unum κο fuisset κόμης et unum λ una libra. Nomismata autem sunt nummi aurei, quorum 100 initio et secutis temporibus 72 tantummodo libram auri efficiebant, et singula duodena miliaresia continebant.

(72) M. μεταδίδι, hoc est μεταδίδει. Sæpissime Noster δίδειν pro διδόναι usurpat.

(73) Vult dicere: Tota turba silentiariorum cæterorumque officialium, qui recens honoratum obsequiare et cum pompa domum deducere debent, D tunc sese dividit, hi se huic patricio, alii secundo, alii tertio et sic porro aggregant, et eum obsequiant. Ἀμφότεροι, ut in præcedentibus jam aliquoties offendimus, *omnes* notat, non *ambo*. Quotquot demum fuerint patricii, ἀμφότεροι, simul omnes.

(74) De conviviis amicorum cum recens creato quocunque magistratu die sui officii, seu eo, quo primum promotus fuit, v. Vales. ad Ammian. Marcell. p. 84, et infra p. 412.

(75) Nihilo plus edito M. hic loci habent. Nihilominus certum est aliquid deesse, e. c. ὑλλά, vel εἰ μὴ μόνον, vel ὅταν δὲ κατά. Ut duodecim erant dies a festo Nativitatis Christi usque ad festum Luminum seu Theophaniæ, quibus tota curia hilaria agebat, ita quoque convivabantur in aula per τὸ ἑξαήμερον, sex dies, qui festum Paschatis et octavam in albis intercedebant.

πατρίκιοι τὰ ἀτραβατικὰ, εἰ μὲν ἔστι στρατηγὸς φορεῖ σαγίον ἀληθινὸν, βαστάζων καὶ τὰ κωδικέλλια αὐτοῦ ἔμπροσθεν τῶν δεσποτῶν. Καὶ ἀπέρχονται μέχρι τῆς ἐκκλησίας, καὶ ὅτε ἀλλάξουσιν οἱ δεσπόται τὰς ἐνδυτὰς τῆς ἐκκλησίας, ὑποστρέφουσιν ἐν τῷ παλατίῳ καὶ ἀλλάσσουσιν οἱ πγοβληθέντες πατρίκιοι τὰ ἄσπρα χλανίδια, καὶ ἐπαίρουσιν οἱ σιλεντιάριοι τὰ κωδικέλλια αὐτῶν. Οἱ μὲν στρατηγοὶ μετὰ σαγίων ἀληθινῶν ἀπέρχονται ἐν τῇ ἐκκλησιᾳ, καθὼς τὰ προῤῥηθέντα, διὰ τῶν σχολῶν καὶ τὰς δοχὰς τῶν μερῶν, καὶ ἐξέρχεται ὁ πατριάρχης ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ποιεῖ τὴν εὐχὴν, ὡς ἔχει ἡ συνήθεια, καὶ ἀναχωροῦσιν εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν, καθὼς ἀνωτέρω εἴρηται. Ἐν ἡμέρᾳ παρακυπτικοῦ φιάλης (76) γίνεται, καὶ παρακύπτει μετὰ τὸ κωδικέλλιον [87], καὶ ἐν τῇ συμπληρώσει τοῦ παρακυπτικοῦ τῆς φιάλης τῶν Βενέτων ἀπέρχονται τὰ μέρη εἰς τοὺς τόπους αὐτῶν εἰς τὰς σχολὰς, ὁμοίως καὶ οἱ προβληθέντες πατρίκιοι ὀψικευόμενοι ἀπέρχονται εἰς τὰς σχολὰς, καὶ δέχονται αὐτοὺς τὰ μέρη, καὶ ἀπέρχονται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ πληροῦται πᾶσα ἡ ἀκολουθία, ὡς ἔχει ἡ συνήθεια, καθὼς ἀνωτέρω εἴρηται. Εἰ δὲ οὐκ ἔστι συγκλητικὸς ὁ προβληθεὶς πατρίκιος, ἀλλ' ἔστιν ἀπὸ σπαθίου, οὐκ εἰσέρχεται ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ, ἀλλ' ἐνδύει αὐτὸν ὁ τῆς καταστάσεως σαγίον ῥοῆς. Καὶ ὅτε εἰσέλθωσι τὰ βῆλα

que codicillos coram dominis gestat. Et abeunt ad ecclesiam, dumque domini instrata ecclesiæ mutarunt, ad palatium revertuntur, promoti patricii albas tunicas induunt, silentiarii eorum codicillos gestant. Strategi sagis purpureis, ut diximus supra, ad ecclesiam **142** per scholas et factionum stationes abeunt, patriarcha ab ara progressus, ut mos est, precatur, sicque domum unusquisque, ut diximus, discedit. Porro si promotio eo die, quo in phiala thronus imperatorius ponitur, instituitur, is quoque cum codicillo prospicit, et postquam Veneti eo die solemnes cerimonias phialæ peregere, factiones ad loca sua in scholas se conferunt : abeunt quoque promoti patricii cum obsequio in scholas, ubi a factionibus excipiuntur, deinde in ecclesiam, omnisque ritus ibi pro more, quem nos supra exposuimus, peragitur. Si promotus patricius non senatorii ordinis, sed unus de spathariis est, non ingreditur chrysotriclinium, sed cerimoniarius ipsum sago russo induit. Velis omnibus chrysotriclinium pro more ingressis et in consistorio constitutis, cerimoniarius candidatum in pulpito portarum argentearum cum alio silentiario tenet, tunc solus ostiarius venit, eum in velo interiori constituit, et signo a præposito dato, velum pulsat, quod silentiarius tollit, et sic promotus patricius in sago

VARIÆ LECTIONES.

[87] τῶν κωδικελλίων ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(76) Quo die imperator in phiala sese monstrat populis pyrrhicham saltantibus et acta acclamantibus. Est autem phiala proprie lacus marmoreus, aquam ex superimposito siphone prosilientem excipiens, qualis erat in triconcho, quod Theophilus imp. struxerat, et deinceps illa ipsa area, in qua exstabat ille lacus, circa quem factiones statis temporibus desultabant, imperatore e fenestra prospectante, quod est προκύπτειν et παρακύπτειν. Ita dicitur Michael Calaphates προκύψας ἐκ τοῦ καθίσματος δημηγορεῖν, deorsum prospiciens e fenestris vel etiam e mœniano tribunalis circensis, cathisma dicti, ad populum perorasse, apud Cedren. p. 751. Conf. p. 761, collat. p. 752. In voce πρόκυψις vacillarunt interpretes apud Codinum. Gretser. p. 92, *supplicatio* vertit, quem correcturus Goarus in margine substituit *ostentatio*, et p. 66, n. 50, ille verterat *oratorium*, hic *locus imperatorii throni;* vertit Goar. προκύψεις, *loca, in quibus in throno sublimis sedet*, et late illa de voce disputat. P. 75 exponit tribunal imperiale acclive aliquot gradibus editius. Hinc apparet ratio interpretationis Leichianæ. Παρακύπτειν et προκύπτειν est Græcis spectare, item in conspectum venire, se conspectui offerre, præsertim derepente, sive de plano, sive per fenestram. Ita usurpat Aristophanes in illo de meretricibus perquam lepido : Παρακλίνασαι τῆς αὐλείας παρακύπτουσι, κἄν τις προσέχῃ τὸν νοῦν αὐταῖς, ἀναχωροῦσι· κᾆτ' ἢν ἀπίῃ, παρακύπτουσι. Item Aristides t. I, p. 367, 4. ed. Anglic., ubi στόλος παρακύψας est *classis derepente, nescientibus unde, neque exspectantibus superveniens*. Et cum thronus imperialis in circo et alibi, ubi παρακυπτικά, prospectacula, erant, seu fenestræ velis prætensæ, unde prospiceretur, cortinis cinctus erat, quibus reductis subito in conspectum venire, vel etiam prospicere ipse sic, ut a nomine conspiceretur. poterat imperator, ex eo locus ipse editior tribunalis, ubi stabat ille thronus in circo, et in triconchio alius, e quo prospectabat in subjectas areas, πρόκυμμα ei παράκυμμα appellabatur, et se monstrare populo, ejusque aut certamina equestria cursoriave, aut ludos alios, ut saltationes, spectare, dicebatur παράκυψιν ποιεῖν. Nicetas in Alexio I, n. 8; ἔστη ἐπάνω τόπου ὑψηλοῦ ἐξαίφνης φανεὶς, ποιήσας τὴν νῦν λεγομένην πρόκυψιν. Data hac occasione emendabo insignem Athenæi locum, quo narrans de ordine epularum regiarum in aula Persica, eorum ait ad convivia invitatos non in eodem cum rege triclinio accubuisse, sed ambos seorsim in separatis diætis ; sic tamen fuisse structum triclinium regis, ut per παράκυμμα, *prospectorium* (sive ea fenestra vitris, sive clathris ferreis ligneisve munita fuerit) despicere in diætam convivarum suorum, eorumque actiones observare et sermones audire potuerit, ipse nemini observandus. Locus hic est p. 145 : Ἔστιν οἰκήματα δύο κατ' ἄντικρυς ἀλλήλων, ἐν ᾧ ὁ βασιλεὺς τὸ ἄριστον ποιεῖται, καὶ ἐν ᾧ οἱ σύνδειπνοι, θύρᾳ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐκείνους ὁρᾷ διὰ τοῦ παρακύμματος [ita leg. pro παρακαλύμματος vulgatorum librorum] τοῦ ἐπὶ τῇ θύρᾳ, ἐκεῖνοι δ' αὐτὸν οὐχ ὁρῶσιν. Qua in narratione quis est qui Divanum Turcicum, imitatum Persicum hoc institutum, non agnoscat, qui quidem itineratores, Petrum della Valla et simile de rebus Turcarum narrantes legerit? quibus meliores huic loco Athenæi interpretes non habeo, quos edam. Erant porro talia προκύμματα varia, ut in circo, in sigmate seu area triconchii, in ecclesiis. Fuerintne hæc procyptica plana cum superficie perpendiculari ædificiorum, in quibus erant, an projecta et exstantia (mœniana Latini appellant, Græci ἔξαιτα vel ἔξετα, ab ἔξω ἵεσθαι, *Erker*, Francogalli *des balcons*), non liquet. Phialæ erant variæ, ut in circo, ubi utraque factio, Veneta nempe et Prasina, suam phialam habebat, item in sigmate.

russo, a cerimoniario alioque silentiario sustentatus, ingreditur et una cum silentiariis primam adorationem exhibet, secundam in medio triclinio, tertiam quodam a throno intervallo. Mox ab iis deductus, pedes ac genua magni et minoris imperatoris osculatur, et expansis manibus, postquam codicillos a dominis accepit, dextras eorum osculatur, cerimoniarius eum ad locum, ubi tertium procubuit, reducit, et patricii a magistris, cæteris patriciis ac silentiariis circumdati, intrant, e quibus tantum patricii gratias dominis agunt, reliqui vero senatores, quoniam non unus sui ordinis promotus est, haud procidunt. Postremo in solemni obsequio ad consistorium, inde ad ecclesiam abit, ubi reliqua omnia pro more etiam a cæteris patriciis peraguntur, ex ecclesia vero discedens, sagum purpureum gestans, domum abit.

ὅλα κατὰ τὴν συνήθειαν ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ καὶ σταθῶσι κονσιστώριον, κρατεῖ ὁ τῆς καταστάσεως τὸν ὀφείλοντα προβληθῆναι εἰς τὸ πούλπιτον τῶν ἀργυρῶν πυλῶν μετὰ ἄλλου σιλεντιαρίου, καὶ ἔρχεται ὁ[38] ὀστιάριος μόνος, καὶ ἵσταται εἰς τὸ βῆλον ἔσωθεν, καὶ ὅτε λάβῃ τὸ νεῦμα παρὰ τοῦ πραιποσίτου, κρούει τὸ βῆλον, καὶ ἔπαίρει αὐτὸ ὁ σιλεντιάριος, καὶ εἰσέρχεται ὁ προβληθεὶς πατρίκιος ἀπὸ σαγίου ῥοῆς, κρατούμενος ὑπὸ τοῦ τῆς καταστάσεως καὶ ἑτέρου σιλεντιαρίου, καὶ πίπτει μετὰ τῶν σιλεντιαρίων ὁ προβληθεὶς τὸ πρῶτον τὸ δεύτερον πίπτει εἰς τὴν μέσην τοῦ τρικλίνου, τὸ τρίτον πίπτει ἀπὸ διαστήματος τοῦ σένζου. Καὶ φέρουσιν αὐτὸν, καὶ πίπτει ἔμπροσθεν τοῦ ὑποποδίου, καὶ φιλεῖ τούς πόδας τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ τὰ δύο αὐτοῦ γόνατα, ὁμοίως καὶ τοῦ μικροῦ, καὶ ἁπλοῖ τὰς χεῖρας καὶ λαμβάνει παρὰ τῶν δεσποτῶν τὰ κωδικέλλια, καὶ φειλεῖ τὰς χεῖρας τῶν δεσποτῶν, καὶ ὀπισθοποδεῖ αὐτὸν ὁ τῆς καταστάσεως, ἔνθα τὸ τρίτον προσεκύνησε, καὶ εἰσέρχονται οἱ πατρίκιοι ἀπό τε μαγίστρων καὶ τῶν λοιπῶν πατρικίων, κρατούμενοι ὑπὸ σιλεντιαρίων, ἀπευχαριστοῦντες τοῖς δεσπόταις πατρίκιοι καὶ μόνον· οἱ δὲ λόιποὶ συγκλητικοὶ οὐ πίπτουσιν, ὡς μὴ γενομένου σύγκλητικοῦ. Καὶ ἀπέρχεται ὀψικευόμενος ἐν τῷ κονσιστωρίῳ, καὶ οὕτως ἄπέρχονται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα πληροῦται, ὡς ἔχει ἡ συνήθεια, καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν, καὶ ὅτε ἀναχωρεῖ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, φορεῖ καὶ αὐτὸς σαγίον ἀληθινὸν, καὶ οὕτως ἀναχωρεῖ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ.

143 CAPUT XLVIII.

Observanda in promotione patriciorum.

I. Imperatore cameram prope templum Sancti Theodori intra velum ingresso, præpositus vestitores vocat, qui ipsum tunica induunt, hisque egressis, a præposito coronatur, deinde e camera ubi coronatus est prodit atque in throno suo in chrysotriclinio constituto sedet. Interea præfecti cubiculo ab utroque latere, cubicularii et spathocubicularii a tergo throni in circulo astant, ut est semicirculus, quo per octo vela ingressuri venire debent: protospatharii vero eunuchi prope thronum consistunt. Deinde mensurator aut etiam papias palatii magni thuribulum sumit, et a velo sublato chrysotriclinii cum thure veniens, imperatorem incensat, quo ter facto, discedit. Tunc præpositus, signo a domino accepto, abit et coram imperatore in medio præfectorum cubiculi stat, manibusque una cum tunica sua expansis, imperatorem veneratur, non inclinatis tamen genibus; est enim tantum species adorationis, qualem ordo diei requirit. Sic cum duobus ostiariis, qui ante ipsum virgas suas in tripetono gestant, progreditur, magistros a cerimoniario ordinatos reperit, eosque præpositus advocat: extra velum portæ chrysotriclinii duo silentiarii stant et arcessitis a præposito magistris, velum a silentiariis sursum tollitur, et ingreditur primum velum magistrorum cum præposito, qui prope illud constitutus, dum post se magistros habet, ostiariis signum dat intra velum stantibus. Porro præpositus in velo, signo ab imperatore accepto, mensuratori aut cubiculario velum tollenti capite annuit, et ingreditur præpositus, suumque locum occupat. Magistri vero

ΚΕΦΑΛ. ΜΗ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ προβολῇ πατρικίων.

Α'. Εἰσελθὼν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν καμάραν τὴν οὖσαν πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου ἔνδον τοῦ βήλου, προσκαλεῖται ὁ πραιπόσιτος τοὺς βεστήτορας, καὶ περιβάλλουσι τὴν χλανίδα τὸν βασιλέα, καὶ τούτων ἐξελθόντων, στέφεται ὑπὸ τοῦ πραιποσίτου, ἔπειτα ἐξέρχεται ἐκ τῆς καμάρας, ἐν ᾗ ἐστέφθη, καὶ ἀνελθὼν καθέζεται ἐπὶ τοῦ σένζου αὐτοῦ τοῦ σταμένου εἰς τὸ χρυσοτρίκλινον. Στάντων[39] δὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου ἔνθεν κἀκεῖθεν, οἱ κουβικουλάριοι καὶ οἱ σπαθοκουβικουλάριοι ἵστανται ὀπίσω κύκλῳ τοῦ σένζου, καθὼς ἐστι τὸ ἡμικύκλιον, διὰ τὸ χωρηθῆναι τοὺς μέλλοντας εἰσελεῖν διὰ τῶν ὀκτὼ βήλων· οἱ δὲ πρωτοσπαθάριοι εὐνοῦχοι ἵστανται πλησίον τοῦ σένζου. Εἶτα λαβὼν τὸν θυμιατὸν ὁ μινσουράτωρ ἢ καὶ ὁ παπίας τοῦ παλατίου τοῦ μεγάλου, θυμιᾷ ἀπὸ τοῦ αἰρομένου βήλου τοῦ χρυσοτρικλίνου, καὶ ἀνέρχεται θυμιῶν τὸν βασιλέα, καὶ τοῦτο ποιῶν ἐκ τρίτου ὑποχωρεῖ. Καὶ λαβὼν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, ἀπέρχεται καὶ ἵσταται ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως μέσον τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, καὶ ἐφαπλώσας τὰς χεῖρας αὐτοῦ μετὰ τοῦ χλανιδίου αὐτοῦ, προσκυνεῖ τὸν βασιλέα, μὴ κλίνας τὰ γόνατα, εἰ μὴ μόνον τὸ σχῆμα τῆς προσκυνήσεως, ὃν τρόπον ἡ τῆς ἡμέρας τάξις ἀπαιτεῖ. Καὶ εἶθ' οὕτως ἐξέρχεται μετὰ δύο ὀστιαρίων, ἔμπροσθεν αὐτοῦ βασταζόντων καὶ τὰ βεργία αὐτῶν ἐν τῇ τριπέτωνι, καὶ εὑρίσκει τοὺς μαγίστρους ἡτοιμασθέντας παρὰ τοῦ τῆς καταστάσεως, καὶ προσκαλεῖται αὐτοὺς ὁ πραιπόσιτος· καὶ ἵστανται ἔξω τοῦ βήλου τῆς πύλης τοῦ χρυσοτρικλίνου δύο σιλεντιάριοι, καὶ ἡνίκα προσκληθῶσιν οἱ μάγιστροι παρὰ

VARIÆ LECTIONES.

[38] ὁ om. ed. [39] ἱστάντων ed.

rursus ingressus, in suo ordine stat, et signo ab imperatore dato, in medium pergit, factaque adoratione, cum ostiariis et virgis tripetonem petit, ac comites scholarum ad quintum velum perducit, qui eosdem, ac priores, ritus observant. Præpositus vero accedens, in suo loco subsistit, ac rursus signo dato, in medium venit, adorat, et egressus, candidatos ad velum sextum ducit, qui et ipsi, postquam solemnia, ut diximus, celebrarunt, in suo ordine consistunt. Iterum præpositus ingressus, post adorationem, domesticos, velum septimum, adducit, qui easdem cerimonias observant: deinde octavum, expræfectos.

A βεστήτορες καὶ ὁ λογοθέτης καὶ ὁ δεκανὸς εἰσιόντες οὐ πίπτουσιν, ἀλλ' ἵστανται ὄπισθεν τοῦ σεκρέτου ἔνθεν κἀκεῖθεν, ἡ δὲ σύγκλητος, ὡς προείρηται, ἐπελθοῦσα ἐκτελεῖ ἅπαντα, ὡς καὶ οἱ πρότερον. Εἶτα ἀνελθὼν [43] πάλιν ὁ πραιπόσιτος, ἵσταται ἐν τῇ τάξει αὐτοῦ, καὶ λαβὼν παρὰ τοῦ βασιλέως νεῦμα, εἰσέρχεται μέσον, καὶ προσκυνήσας ἐξέρχεται μετὰ ὀστιαρίων καὶ βεργίων ἐν τῷ τριπέτωνι, καὶ εἰσάγει τοὺς κόμητας τῶν σχολῶν εἰς τὸ ε' βῆλον· ἐκτελοῦσι δὲ καὶ αὐτοὶ ὁμοίως. Ὁ δὲ πραιπόσιτος ἀνέρχεται καὶ ἵσταται ἐν τῇ τάξει αὐτοῦ, καὶ αὖθις λαβὼν νεῦμα εἰσέρχεται εἰς τὸ μέσον καὶ προσκυνεῖ, καὶ ἐξελθὼν εἰσάγει κανδιδάτους, βῆλον ς', καὶ αὐτοί, ὡς προείρηται, τὰ συνήθη ἐκτελέσαντες, ἵστανται ἐν τῇ τάξει αὐτῶν. Καὶ ὁ πραιπόσιτος εἰσελθὼν πάλιν καὶ προσκυνήσας, εἰσάγει δομεστίκους, βῆλον ζ'· καὶ αὐτοὶ ἐκτελοῦσιν ὁμοίως. Εἶτα εἰσάγει τοὺς ἀπὸ ἐπάρχων, βῆλον η'.

III. Octo autem velis ita completis, cum octavo cerimoniarius et silentiarius **145** ab utroque latere post secretum intrant, et si candidatus patriciæ dignitatis in uno ex his velis ingressus est, inque loco secreti stat, imperator præpositum, et quem ad patricii dignitatem evehere vult, vocat, nomen ejus præposito, is cerimoniario indicat, qui secum sumpto silentiario et candidato, statim eos in medium in conspectum imperatoris producit. Si vero foris mansit, cum scilicet ejus dignitas ipsi cum octo velis intrare non permittit, cerimoniarius ac unus e silentiariis cum eo remanet, imperator vero præpositum vocat ac nomen promovendi ipsi indicat, præpositus in medio secreto adorat, deinde cum duobus ostiariis egressus, eum arcessit sagumque rubrum gestantem adducit. Cerimoniarius et silentiarius eum comitantur, et in medio secreto coram imperatore constituunt, præpositus cameram ingressus, tabulas a secundicerio sumit easque imperatori tradit. Adducunt vero candidatum cerimoniarius silentiarius, eumque ante pedes imperatoris prosternunt, quos, adoratione facta, æque ac genua, deinde et manus, tabulis acceptis, osculatur. Tunc ipsum retro abductum in medio secreto inter cubiculi præfectos constituunt, ipsi silentiarii partim ad dextram, partim ad sinistram discedunt, quorum is qui ad dextram stat primum magistrum ducit, et ad dextram promoti patricii statuit, qui, adoratione facta, imperatori prospera apprecatur, deinde ad stationem suam ordinemque abit. Precibus autem et solemni gratiarum actione a primo magistro peractis, statim silentiarius ad sinistram constitutus magistrum ab alio latere adducit, eumque ad sinistram promoti patricii sistit, ipse so-

B Γ'. Καὶ τελεσθέντων τῶν η' βήλων, συνεισέρχονται μετὰ τοῦ ὀγδόου βήλου ὁ τῆς καταστάσεως καὶ οἱ σιλεντιάριοι ἔνθεν κἀκεῖθεν ὄπισθεν τοῦ σεκρέτου, καὶ εἰ μὲν εἰσῆλθεν ὁ μέλλων γίνεσθαι πατρίκιος ἐν ἑνὶ τῶν βήλων, καὶ ἵσταται ἐν τῇ δοχῇ τοῦ σεκρέτου, προσκαλεῖται ὁ βασιλεὺς τὸν πραιπόσιτον, καὶ ὃν ἂν κελεύῃ [44] προβαλέσθαι πατρίκιον, λέγει τὸ ὄνομα αὐτοῦ τῷ πραιποσίτῳ, κἀκεῖνος λέγει τῷ τῆς καταστάσεως, κἀκεῖνος λαβὼν μετ' αὐτοῦ σιλεντιάριον καὶ τὸν μέλλοντα προβληθῆναι, ἐξαίφνης ἄγουσι καὶ ἱστᾶσι [45] μέσον ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως· Εἰ δὲ ἔξω ἔμεινεν, ὡς μὴ ἀξίας οὔσης τῆς τάξεως αὐτοῦ εἰσελθεῖν μετὰ τῶν η' βήλων, μένει μετ' αὐτοῦ ὁ τῆς καταστάσεως μετὰ σιλεντιαρίου ἑνός, ὁ δὲ βασιλεὺς προσκαλεῖται τὸν πραιπόσιτον καὶ γνωρίζει τὸ ὄνομα C τοῦ μέλλοντος προβληθῆναι, ὁ δὲ πραιπόσιτος ἵσταται μέσον τοῦ σεκρέτου, καὶ προσκυνήσας, ἐξελθὼν μετὰ δύο ὀστιαρίων, προσκαλεῖται αὐτόν, καὶ εἰσάγει, φοροῦντα σαγίον ῥοῆς. Κρατοῦσι δὲ αὐτὸν ὅ τε τῆς καταστάσεως καὶ σιλεντιάριος, καὶ ἱστᾶσιν [46] αὐτὸν μέσον τοῦ σεκρέτου ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως, ὁ δὲ πραιπόσιτος εἰσελθὼν ἐν τῇ καμάρᾳ καὶ τὰς πλάκας (81) παρὰ τοῦ δευτέρου λαβών, ἐπιδίδωσιν αὐτὰς τῷ βασιλεῖ. Ἄγουσι δὲ τὸν μέλλοντα προβληθῆναι ὁ τῆς καταστάσεως καὶ ὁ σιλεντιάριος, καὶ ῥίπτουσιν αὐτὸν εἰς τοὺς πόδας τοῦ βασιλέως, καὶ προσκυνήσας ἀσπάζεται αὐτούς, εἶτα τὰ [47] γόνατα αὐτοῦ, εἶτα λαβὼν τὰς πλάκας ἀπὸ τοῦ βασιλέως, φιλεῖ καὶ τὰς χεῖρας αὐτοῦ. Καὶ λαβόντες αὐτὸν ἀποφέρουσιν ὀπισθοφανῶς, καὶ ἱστῶσιν αὐτὸν μέσον τοῦ σεκρέτου ἀναμεταξὺ τῶν τοῦ κουβουκλείου ἀρ- D χόντων, διαμερίζονται δὲ οἱ σιλεντιάριοι, οἱ μὲν ἐκ δεξιῶν, οἱ δὲ ἐξ εὐωνύμων, καὶ λαβὼν ὁ δεξιὸς τὸν πρῶτον μάγιστρον, ἄγει αὐτὸν καὶ ἵστησιν ἐν τῷ

VARIÆ LECTIONES.

[43] ἀνέλθῃ ed. [44] κελεύει cod. προβάλλεσθαι ed. [45] ἵστασι ed· [46] ἵστασιν ed. [47] τὰ om. cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

vertitur ea de re; πελλός olim appellabant id, quod ὑπόκιῤῥος deinceps dicebant. Color is est hodie nobis de capucinis monachis appellatus, quod eorum caputia vel frocci panno soleant confecti esse hujus coloris. Est autem dilutissime rufus, inter album et rufum, sed sic ut ad hunc magis, quam ad illum, accedat, *rothgrau*.

(81) Tabulas vel codicillos patriciatus quibus patriciatus tribuitur. Sunt propriæ eburneæ tabulæ diptychæ, seu duarum alarum, plicatiles, quæ medio suo continebant diploma honoris in membrana exaratum; v. p. 151: ubi *tabulæ cum codicillis* et p. 153, ubi *tabulæ absque codicillis* memorantur.

δεξιῷ μέρει τοῦ προβληθέντος πατρικίου, κἀκεῖνος προσκυνήσας, ὑπερεύχονται [48] τὸν βασιλέα, καὶ εἶθ' οὕτως ἀπέρχεται ἐν τῇ αὐτοῦ στάσει τε καὶ τάξει. Καὶ ἡνίκα τελέσῃ τὴν εὐχὴν καὶ εὐχαριστίαν ὁ πρῶτος μάγιστρος, εὐθέως καταλαμβάνει ὁ εὐώνυμος σιλεντιάριος, εἰσάγων μάγιστρον ἐκ τοῦ ἑτέρου μέρους, καὶ ἵστησιν αὐτὸν ἐξ εὐωνύμων τοῦ προβληθέντος πατρικίου, καὶ αὐτὸς ὑπερεύχεται τὸν βασιλέα ἀπευχαριστῶν· ἡνίκα δὲ μέλλει ἐξελθεῖν ὁ αὐτὸς μάγιστρος, καταλαμβάνει [49] ὁ ἐκ δεξιῶν τὰ αὐτὰ ποιῶν. Ἰστέον δὲ, ὅτι πάντες οἱ εἰσελθόντες διὰ τῶν ὀκτὼ βήλων χωρὶς τῶν ἀσηκρητῶν καὶ τῶν βεστητόρων καὶ τοῦ ῥεφερενδαρίου, ἕκαστος αὐτῶν κατὰ τὴν ἰδίαν τάξιν, εἰσέρχεται, κρατούμενος ὑπὸ σιλεντιαρίου, πλησίον τοῦ προβληθέντος πατρικίου, οἱ μὲν ἐκ δεξιῶν, οἱ δὲ ἐξ ἀριστερῶν, ἐκτελοῦσι δὲ καὶ αὐτοὶ πάντα ἀκολούθως, ὃν τρόπον ὁ ἐκ δεξιῶν μάγιστρος καὶ ὁ ἐξ ἀριστερῶν ἐξετέλεσαν. Καὶ πάντων προσκυνησάντων καὶ ἀπευχαριστησάντων τὸν βασιλέα, λαβόντες τὸν προβληθέντα πατρίκιον ὅ τε τῆς καταστάσεως καὶ ὁ σιλεντιάριος, ἄγουσιν αὐτὸν πρὸς τὸν [50] βασιλέα, καὶ πεσὼν φιλεῖ τοὺς πόδας τοῦ βασιλέως, εἶτα τὰ γόνατα αὐτοῦ, καὶ εὐξάμενος καὶ ἀπευχαριστήσας τὸν βασιλέα, ἀπελθὼν ἵσταται ἐν τῇ τάξει αὐτοῦ, εἶτα λαβὼν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως λέγει· « Κελεύσατε. »

A lemmes imperatori gratias agit, faustaque precatur, egressurum vero magistrum silentiarius qui ad dextram constitutus est, eosdem ritus observans, excipit. Cæterum omnes ac singuli, præter secretarios, vestitores et referendarium, per octo vela pro sua dignitate ac ordine, a silentiariis stipati, prope patricium promotum, partim a dextra, partim a sinistra, ingrediuntur, et omnia ordine, **146** quæ magister ad dextram sinistramque peregerunt, peragunt. Postquam vero omnes adorationem et gratiarum actionem imperatori exhibuere, cerimoniarius et silentiarius promotum patricium excipiunt, a quibus ad imperatorem perductus, pronus in terram pedes ac genua ejus osculatur, precatus vero et gratiis imperatori actis, ad suum ordinem abit : B præpositus, signo ab imperatore dato, dicit : « Jubete. »

Δ'. Καὶ πάντες ὑπερευξάμενοι ἐξέρχονται, ὁ δὲ βασιλεὺς ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ σένζου αὐτοῦ, εἰσέρχεται ἐν τῇ καμάρᾳ τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου, καὶ λαβὼν ὁ πραιπόσιτος τὸ στέμμα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ βασιλέως, προσκαλεῖται τοὺς βεστήτορας, καὶ ἀπαλλάσσουσιν αὐτοὶ τὴν χλανίδα αὐτοῦ. Ὁ δὲ προβληθεὶς πατρίκιος ἐξέρχεται διὰ τῶν σκύλων ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ, καὶ περιπατεῖ ἔμπροσθεν αὐτοῦ σιλεντιάριος βαστάζων τὰς πλάκας, καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ἅπτει κηρούς, καὶ εὐξάμενος ἐξέρχεται ἐκεῖθεν, καὶ δηριγευόμενος ὑπό τε ἀξιωματικῶν (82), σκευοφόρων, στρατιωτῶν ταγμάτων [50], δεκανῶν καὶ διαιταρίων, διέρχεται διὰ τοῦ ἱπποδρόμου καὶ τῆς θερμάστρας (83), καὶ ἀπέρχεται ἐν τῷ κονσιστωρίῳ, καὶ ἅψας κηροὺς ἐξέρχεται, καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν δηριγευόμενος, ἐξέρχεται διά τε τῶν ἐξκουβίτων καὶ τῶν σχολῶν. Δέχονται αὐτὸν οἱ τοῦ μέρους τῶν Βενέτων, ἐν ᾧ ἅπτει κηροὺς ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ τρίτῃ τάξει, ὅρε προέρχεται ἔξωθεν [51] τῶν μεγάλων πυλῶν, ἀκτολογοῦσι δὲ αὐτὸν, καθὼς τελοῦσιν ἐν ταῖς προβολαῖς τῶν πατρικίων, λέγοντες καὶ τό· « Ὁ δεῖνα, » καί· « Εἶσε πατρίκιος (84) » καὶ ἐπιδίδωσιν

IV. Sic omnes fausta precati discedunt, imperator vero a throno surgens, cameram Sancti Theodori ingreditur; præpositus, corona a capite ejus dempta, vestitores vocat, qui tunicam imperatoriam mutant. Promotus autem patricius per scyla ad hippodromum abit, coram quo silentiarius, tabellas gestans, procedit ; ipse, templum Sancti Stephani ingressus, C cereos accendit, precatusque egreditur, et ab honoratis, a scenophoris, a militibus tagmatum, decanis ac diætariis stipatus, per circum balneumque in consistorium abit, et cereis accensis, iisdem comitantibus, per excubias scholasque discedit. Factionarii Veneti eum, ubi imperator cereos accendit, in tertio ordine excipiunt, et dum per magnas portas procedit, ipsi, ut in promotionibus patriciorum solent, acclamant, dicentes : « N. N. » et : « Es patricius ; » demarchus vero ipsi libellum tradit. Ad portam prope chalcen ascendentem factio Prasina excipit, demarchus libellum ipsi tradit, in medio, ut semper in his receptionibus solet, constitutus. His a factionibus peractis, per chalcem egreditur, et ad sanctum puteum digressus, cereos

VARIÆ LECTIONES.

[48] ὑπερεύχεται conj. R. [49] ἐξελθεῖν, ὁ αὐτὸς μάγιστρος καταλ. ed. [50] τὸν om. ed. [51] ἀξιωματικῶν σκευοφόρων, στρατιωτῶν, ταγμάτων ed. [52] τῶν om. ed. δὲ om. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(82) *Ab honoratis* (seu syncleticis, vel ordinis senatorii atque togati viris), *a sceuophoris* (seu magistratibus militaribus, quorum est τὰ σκεύη, vasa, ut scutum, hastam, signa, labara, etc., coram imperatore ferre, ut sunt spatharii, candidati), *a militibus tagmatum* (seu præsidiorum urbanorum). Conf. p. 147, ult. ubi ἵστανται οἵ τε ἀξιωματικοὶ καὶ τὰ σκουτάρια (sunt iidem atque οἱ σκευοφόροι) καὶ οἱ διαιτάριοι.

(83) *Thermastra* est vel balneum, vel vaporarium. Putem posterius potius, hic quidem loci, quam prius. Erant autem *vaporaria* et *pyrilia* in ædibus, in monasteriis, in scholis militum, grandes œci vel salæ, in quibus ignis accendebatur et conveniebant, qui calefieri vellent ; in quibus etiam sole- D bant refici seu cibum capere. V. Du Cange v. *Pyrile* et *Vaporarium*. Hic loci est vaporarium scholarium seu militum comitatensium, ut qui haud procul circo stationem seu scholam suam habebant. Quia tamen vapore balneari solebant, seu Laconica, et πυριᾶσθαι balneari notat, item θερμαίνεσθαι, nihil obstat, quo minus θέρμαστρα etiam balneum notet, præsertim cum calefactoria et balneatoria juncta et sibi contigua plerumque essent.

(84) Vulgari Græcismo εἶσε hic est pro εἶ vel εἷς, *es patricius*, id est, *vere es patricius*, *creatus es patricius*, *gaudemus audientes te talem esse*. Εἶσε, vel potius εἶσαι, est idem atque εἶσαι. Nam promiscue novi Græci scribunt αι et ε, iidemque verbum substantivum non εἰμί, εἶς vel εἶ, ἐστὶ conju-

A accendit, postea Magnam ecclesiam ingreditur, ubi ad sacras januas subsistens, precatur : patriarcha, postquam eum advocavit, inclinato capite precatur, a quo postea sacrum corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi accipit, datoque osculo, dimittitur. Patricius, solemni munere ecclesiæ oblato, per medium templum ad narthecem abit, ubi, mutata veste, scaramangium suum sagumque purpureum induit, et conscenso equo, una cum silentiario, tabellas ante ipsum ferente sagumque purpureum gestante, discedit : **147** reliqui usque ad ædes suas eum comitantur. Hic vero observandum est, eos, quos supra commemoravimus, pedibus comitari, quos quidem patricius domi omnes excipit, ubi sella silentiario ad mensam prope patricium ad sinistrum latus, æquo honore, quod ejus dignitas B postulat, ponitur : accipiunt vero et ipsi silentiarii ac copiis præfecti a patricio solemnia munera, omnesque domos suas, gratias Deo agentes et clementissimum imperatorem nostrum laudantes, repetunt.

αὐτῷ ὁ δήμαρχος λιβελλάριον. Καὶ ἀνελθὼν ἐν τῇ πύλῃ πλησίον τῆς χαλκῆς, δέχεται αὐτὸν τὸ μέρος τῶν Πρασίνων, καὶ ἐπιδίδωσιν ὁ δήμαρχος τὸ λιβελλάριον, καὶ ἵσταται μέσον, ὡς εἴθισται αὐτῷ πάντοτε ἐν ταῖς δοχαῖς γίνεσθαι. Εἶτα τελεσάντων τῶν δύο μερῶν, ἐξέρχεται διὰ τῆς χαλκῆς, καὶ διελθὼν μέχρι τοῦ ἁγίου φρέατος, ἅπτει ἐκεῖσε κηρούς, καὶ εἶθ' οὕτως εἰσέρχεται εἰς τὴν Μεγάλην ἐκκλησίαν, καὶ ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν ἑστὼς, εὔχεται, καὶ προσκαλεσάμενος αὐτὸν ὁ πατριάρχης, κλίνει τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν, λέγων εὐχὴν, εἶθ' [58] οὕτως κοινωνεῖ τοῦ ἀχράντου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρὰ τοῦ πατριάρχου, καὶ ἀσπασάμενος αὐτὸν ὁ πατριάρχης, ἀποπέμπει αὐτόν. Ὁ δὲ πατρίκιος τὴν ἐξ ἔθους τῇ ἐκκλησίᾳ διδομένην συνήθειαν δεδωκὼς, ἐξέρχεται διὰ μέσου τοῦ ναοῦ εἰς τὸν νάρθηκα, κἀκεῖσε ἀπαλλάξας βάλλει τὸ σκαραμάγγιον αὐτοῦ καὶ σαγίον ἀληθινὸν, καὶ εἶθ' οὕτως ἐξελθὼν ἀπέρχεται ἔφιππος αὐτὸς, καὶ ὁ σιλεντιάριος ἔμπροσθεν αὐτοῦ, βαστάζων τὰς πλάκας, φορῶν σαγίον ἀληθινὸν, οἱ δὲ λοιποὶ, οὓς ἀνωτέρω εἰρήκαμεν, δηριγεύουσιν αὐτὸν μέχρι τοῦ οἴκου αὐτοῦ. Ἰστέον δὲ, ὅτι οὓς ἀνωτέρω εἴπομεν, πεζοὶ δηριγεύουσι, καταλαβὼν δὲ ὁ πατρίκιος τὸν οἶκον αὐτοῦ, ὑποδέχεται πάντας, ἡ δὲ ἐν τῇ τραπέζῃ καθέδρα τοῦ σιλεντιαρίου πλησίον τοῦ πατρικίου εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος ἰσοτίμως καθέζεται (85) ἡ γὰρ τάξις οὕτως παρέχει· λαμβάνουσι δὲ καὶ αὐτοὶ παρὰ τοῦ πατρικίου οἵ τε σιλεντιάριοι καὶ οἱ στρατιῶται τὰς ἐξ ἔθους διδομένα αὐτοῖς συνηθείας (86), καὶ ἀπέρχεται ἕκαστος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, εὐχαριστοῦντες τὸν Θεὸν καὶ ὑπερευχόμενοι τὸν πλουτοποιὸν ἡμῶν βασιλέα.

Acta et acclamationes factionum in promotione patricii.

Ἀκτολογία τῶν δήμων ἐπὶ προαγωγῇ Πατρικίου.

I. Solito promotionis patricii ritu in palatio C peracto, in pompa egreditur, comitante silentiario, eo scilicet, qui codicillos patricii portat, et ad Sancti Stephani ecclesiam in hippodromo abit, ac cereos ibi accendit. Deinde ab officiis aulæ stipatus, ad consistorium pergens, cereos ibi accendit : ita et in ecclesia Domini, ubi proceres et scutarii numeri et diætarii omnium diætarum et decani in porticu candidatorum adsunt. A quibus stipatus patri-

Α'. Τῆς συνήθους τάξεως τελουμένης ἐν τῷ παλατίῳ ἐπὶ τῇ τοῦ πατρικίου προαγωγῇ, ἐξέρχεται διὰ τῆς προελεύσεως, ὀψικευόμενος ὑπὸ σιλεντιαρίου, δηλονότι τοῦ σιλεντιαρίου βαστάζοντος τὸν τούτου κωδίκελλον. καὶ ἀπέρχεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἱπποδρόμου εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον, καὶ ἅπτει ἐκεῖσε κηρούς. Καὶ ὀψικευόμενος ὑπὸ ἀξιωματικῶν, ἀπέρχεται ἐν τῷ κονσιστωρίῳ, καὶ ἅπτει ἐκεῖσε κηρούς, ὁμοίως καὶ εἰς τὴν τοῦ Κυρίου ἐκκλησίαν,

VARIÆ LECTIONES.

[58] καὶ εἶθ' ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

gant; sed εἶμαι, *sum*, εἶσαι vel εἶσαι, *es*, εἶναι, vel εἶνε, *est*. Vid. Grammat. linguæ Græcæ vulgaris Du Cange Glossario Græco præfixam p. 31. Apud eumdem v. κουροπαλάτης hæc prostant Ptochodromi : οὐκ εἶσε σεβαστοῦ παιδὶν, οὔτε κουροπαλάτου. Pag. Nostri 154, ubi nostra editio dat εἶσε, M. habent εἶς. Et sane veteribus quoque Græcis in usu fuisse medium verbi εἰμί, demonstrat εἶ, quod nihil aliud est, atque contractum εἶσαι. Veteres, in scriptis certe, amabant formas contractas in medio; at in scriptis novorum, plebeio sermone conceptis, sæpius terminatio secundæ personæ singularis in medio σαι occurrit, ut apud Nostrum p. 219, Κομίζεσαι pro κομίζῃ, *fers*, p. 360, ἀναλαμβάνεσαι pro ἀναλαμβάνῃ, *accipis*. Apud Theophan. p. 118, est λυθροῦσαι pro λυθροῦ, *liberaris*

(85) Mira dictio ἡ κάθεδρα καθέζεται pro ἵσταται, καθίεται, κατατίθεται; vel, si καθέζεται malis ad silentiarium referre, debent verba ἡ δὲ καθέδρα sic accipi : *quantum autem ad sedem silentiarii in convivio attinet, sedet ille* ἰσοτίμως, *eadem in linea*, seu altitudine sellæ, ἐξ ἴσου, non humilius.

D (86) *Consuetudines* et *solemnia* sunt honoraria, conchiaria, salaria consueta et constituta, dari jussa. Vid. Du Cange Gloss. Gr. h. v. et Latin. v. *consuetudo*, item v. Σολέμννια et *solemnia*. Συνήθεια, ἐκταγὴ, ἐκταγιατικά, *sportulæ*, significant idem. Labbeus ad Synops. Basil. p. 74, *sine quadam suffragii solutione percipere*, est ad honorem et collegium aliquod provenire, etiamsi pro introitu nihil solvatur; Guther. p. 502. Notitias talium consuetudinum habet aliquas codex noster libro secundo. Notitiam consuetudinum præfect. præt. et sportular. offic. per Africam habet e codice Justinianeo Guther. p. 436 sqq. Notitia quantitatis consuetudinum ab archontibus dandarum est in Novell. Justin. p. 47, sq. Præterea in fine multarum constitutionum additur, quantum honoratus pro codicillis aut insignibus dare debeat, ut p. 118, 112 fin. ed. Scrimgeri.

καὶ ἵστανται οἵ τε ἀξιωματικοὶ καὶ τὰ σκουτέρια A τοῦ ἀριθμοῦ καὶ οἱ διαιτάριοι τῶν ὅλων διαιτῶν καὶ οἱ δεκανοὶ εἰς τὸν μάκρωνα τῶν κανδιδάτων. Καὶ ἀπέρχεται ὁ αὐτὸς πατρίκιος, ὀψικευόμενος ὑπ' αὐτῶν, ἕως τῶν χαλῶν πυλῶν τῶν κορτινῶν, καὶ λέγει ὁ ἀδμηνσουνάλιος· « Στήτω, » καὶ κρατεῖ ὁ νουμεράριος τὸ βῆλον καὶ λέγει· « Λεβὰ, πατρικιε, ἐλώκ. » Καὶ πάλιν λέγει ὁ ἀδμηνσουνάλιος, ἅπερ φωνοβολεῖ ὁ νουμεράριος, καὶ ἐξέρχεται ὁ πατρίκιος, καὶ διέρχεται διὰ τῶν σχολῶν, ὀψικευόμενος δηλονότι ὑπὸ τῶν προειρημένων. Τὸ δὲ μέρος τῶν Πρασίνων ἵσταται εἰς τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους εἰς τὰς σχολὰς, ἐκδεχόμενον [54] (87) τὸν πατρίκιον, καὶ μετὰ τὸ στῆναι τὸν πατρίκιον εἰς τὸν εἰωθότα τόπον, λέγει ὁ δῆμος· « Πρὸ πάντων εὐφημήσωμεν τοὺς δεσπότας τῆς οἰκουμένης· » οἱ κράκται· « Ὁ δεῖνα B καὶ ὁ δεῖνα μεγάλων βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων [55] πολλὰ τὰ ἔτη· » ὁ λαὸς ἐκ τρίτου ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα εὐσεβεστάτων [56] αὐγουστῶν πολλὰ τὰ ἔτη· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ τρίτου. Οἱ κράκται· « Τῶν πορφυρογεννήτων πολλὰ τὰ ἔτη. » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ τρίτου. Οὕτως [57] οἱ κράκται· καὶ εἶτα λέγουσιν ἄκτα ἀπὸ φθογγῆς· « Τίς οὐκ ἔχει ἐπὶ πλεῖον δοξάσαι (88) τὸν μόνον ἀθάνατον βασιλέα, » ἐκ γ'· « καὶ προβιβάζοντα ἀξίαν τοῖς ἀξίοις, » ἐκ γ', « καὶ σὲ ὁ δεῖνα ἐτίμησαν παραδόξως (89), » ἐκ γ'· « τὴν τοῦ πατρικίου περίδοξον ἀξίαν, » ἐκ γ'· « ἀλλ' ὁ πάντων Ποιητὴς καὶ Δεσπότης τοὺς χρόνους αὐτῶν πληθύνει σὺν ταῖς αὐγούσταις καὶ τοῖς πορφυρογεννήτοις. » Καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιδίδωσι τὸ [58] λιβελλάριον ὁ δήμαρχος τῷ πατρι- C

cius ad æneas portas cortinarum abit, dicitque admissionalis : « Sta ; » numerarius autem, velum tenens, inquit : « Leva te, patricie, e loco. » Rursus admissionalis, quæ acclamaverat numerarius, repetit, et egressus patricius per scholas transit, scilicet a dictis stipatus. Factio Prasinorum in Sanctorum Apostolorum æde in scholis excipiens patricium, præsto est, quo loco solemni constituto, populus ait : « Ante omnia fausta dominis universis precemur. » Cantores : « N. N. magnis imperatoribus e cæsaribus multos annos ! » eadem populus ter. Cantores : « N. N. piissimis augustis multos annos ; » eadem populus ter. Cantores : « Porphyrogenitis multos annos ! » eadem populus ter, et sic postea cantores acta recitant : « Quis non maxime laudaret solum immortalem regem, » ter ; « Et dignitatem dignis tribuentem, » **148** ter ; » Et te gloriose honorarunt N.N., » ter ; « Splendida patricii dignitate, » ter ; « Sed omnium Creator et Dominus tempora vestra cum augustabus et porphyrogenitis augeat ! » Postea demarchus libellum patricio tradit, et dicunt cantores : « Tu es N. N., imo es N. N., » ter ; populus : « Tu es patricius, es ! » Cantores : « Pulchre venisti, a benefactoribus promotus ! » populus : « Pulchre venisti. » Cantores : Pulchre venisti, desiderium principum ! » populus : « Pulchre venisti. » Cantores : « Pulchre venit nobilis a majoribus ! » populus : » Pulchre venit ! » Cantores : « Pulchre venisti, N. N., patricie Romanorum ; » populus : « Pulchre venisti. » Cantores : « Pulchre venisti ad populum tui amantem ; » populus : « Pulchre

VARIÆ LECTIONES.

[54] ΣΧΟΛ. Ἰστέον ὅτι, προελεύσεως οὔσης ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ, ἐὰν σύμβῃ γενέσθαι πατρίκιον, πρώτως δέχεται αὐτὸν τὸ μέρος τῶν Βενέτων εἰς τοὺς λύχνους μετὰ καὶ [καὶ om. ed.] τοῦ δημάρχου· τὸ δὲ μέρος τῶν Πρασίνων εἰς τὰς σχολὰς μετὰ καὶ τοῦ δημάρχου. — ἐκδεχόμενος cod. [55] μεγάλῳ βασιλεῖ λαὶ αὐτοκράτορι ed. [56] εὐσεβεστάτῳ ed. [57] οὕτως om. ed. [58] τὸ om. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(87) M. ἐκδεχόμενος, quod reprobandum quidem videatur post μέρος præcedens. Injicit tamen scrupulum, quod p. 155, § 2, ἐκδεχόμενος quoque est in codice, ubi cl. Leichius pariter correxit ἐκδεχόμενον. Si recte habet membranarum scriptio, debet δῆμος subintelligi, adeoque respici ad τὸ σημαινόμενον.

(88) *Habeat glorificare*, id est *possit*, vel *velit glorificare, glorificet*. Ita Theophan. p. 398, μηνῦσαι ἔχω, *deferam, significabo*. Anonym. Theophani additus p. 429, εἶχον βαλεῖν τὰς χεῖρας, *adorturi essent ;* ἔχομεν νικῆσαι, *vincemus ;* 432, ἔχομεν ποιῆσαι pro θέλομεν ποιῆσαι, *volumus facere*. Ita quoque vetus interpretatio Italica apud Marc. X, 38, illud δύνασθε τὸ βάπτισμα βαπτισθῆναι, ὃ ἐγὼ μέλλω βαπτίζεσθαι ; sic reddit : *potestis baptisma baptizari, quod ego habeo baptizari ?* Tertulian. adv. Praxeam, c. 20 : *Præfatio Joannis Evangelizatoris demonstrat quod retro* [antea] *fuerit, qui caro fieri habebat* ; ὁ μέλλων ἐνσαρκοῦσθαι. Innocentius apud Alemann. ad Procop. Anecdot. p. 72 : *Si in virtute uniri habent nobis* id est, *possunt uniri*, aut *unientur*. S. Benedictus in insomnio ad S. Henricum imp. in cœnobio Cassinensi dormientem sic ait Chron. Cassin. II, 43 : *cum primum hodie surrexeris, in egestione urinæ tuæ tres lapillos non parvos mingere habebis*, id est, *minges*. Vetus inscriptio Romæ in Ecclesia IV coronat.: *Cod estis, fui : et cod sum, essere abetis*, id est, *eritis*. Neque tam recens ille verbi usus est ; εἶχον ἰδεῖν, *visuri fuissent*, jam Demosthenes p. 260, 2 dixit ; vid. Barth. ad Gu. Briton. p. 50 fine, et du Cange v. *habere* et ἔχειν.

(89) Sic etiam est in M. F. leg. τιμήσαντα π., aut si ἐτίμησαν recte habet, debet ad οἱ βασιλεῖς tacite subintelligendum referri. Sed videtur potius aliquid deesse, e. c. καὶ σὲ, ὁ δεῖνα, οἱ ἐκ Θεοῦ κραταιούμενοι ταῖς νίκαις, κοσμοπόθητοι δε- D σπόται Ῥωμαίων ἐτίμησαν, etc., ut p. 155 et 183, A. Pro παραδόξως malebam aliquando περιδόξως. Sed novi Græci splendidum et illustre quodque παράδοξον appellant, more e theatro ducto. Nam illi, qui in certaminibus solemnibus populo placuisset, atque e theatro gymnasiove victor abiisset, ei acclamari consuevisse χαῖρε, παράδοξε notat et exemplis confirmat Reinesius Inscript. Syntagm. p. 313, quem conferri velim et unde solum Curii Fortunatiani locum referam, qui solœcismum vulgarem, quo παράδοξος pro περιδόξῳ vel ἐνδόξῳ usurpabatur, jam suo tempore notabat his verbis : *Vulgi consuetudine potius, quam ratione, Olympionicæ et cæteri in sacris certaminibus coronati vocari paradoxi solent. Parum enim diligenter* [hoc est, cum delectu, judicio, studio elegantiæ] *Græce loquentes quidam τὰ παράδοξα pro his quæ sunt bonæ opinionis, accipiunt.*

venisti ! » Cantores : « Merito te amarunt domini, ut egregium dignumque virum ! » populus : « Pulchre venit ! » Cantores : « Sed omnium Creator et Dominus ; » populus : « Pulchre venit ! » Cantores : « Te, o patricie, quam diutissime conservet ! »

κίῳ, καὶ λέγουσιν οἱ κράκται. « Εἴσε ὁ δεῖνα, εἴσε ὁ δεῖνα, εἴσε ὁ δεῖνα. » καὶ ὁ λαός ἐκ γ'· « Εἴσε πατρίκιος, εἴσε. » Οἱ κράκται· « Καλῶς ἦλθες [59], προβολὴ τῶν εὐεργετῶν· » ὁ λαός· « Καλῶς ἦλθες [60]. » Οἱ κράκται· « Καλῶς ἦλθες, ποθητὲ τῶν ἀνάκτων. » ὁ λαός· « Καλῶς ἦλθες. » Οἱ κράκται· « Καλῶς ἦλθεν ὁ εὐγενὴς ἐκ προγόνων· » ὁ λαὸς, « Καλῶς ἦλθεν. » Οἱ κράκται· « Καλῶς ἦλθες, ὁ δεῖνα πατρίκιε τῶν Ῥωμαίων. » ὁ λαὸς· « Καλῶς ἦλθες [61]. » Οἱ κράκται· « Καλῶς ἦλθες εἰς φιλοῦντά σὲ δῆμον [62]· » ὁ λαός. « Καλῶς ἦλθες. » Οἱ κράκται· « Ἀξίως σε ἠγάπησαν οἱ δεσπόται, ως ὄντα καθαρὸν καὶ ἐπάξιον· » ὁ λαός· « Καλῶς ἦλθες. » Οἱ κράκται· « Ἀλλ' ὁ πάντων Ποιητὴς καὶ Δεσπότης. » ὁ λαὸς. « Καλῶς ἦλθεν. » Οἱ κράκται· « Φυλάξει σε, πατρίκιε, εἰς πλήθη χρόνων [63]. »

II. Inde gradum dimovente patricio, comitatur eum a fronte populus, et apelaticum dicit ex quarto tono : « A suprema Providentia coronati pro merito suo et sapientissimi benefactores te, ut charissimum servum, N. N., summis honoribus ornarunt, protospatharium illustrem et nobilem a majoribus, adque splendidam patricii dignitatem provexerunt. » Sic abducunt eum in obsequio ad Venetam factionem ; illuc enim delatis desinit carmen ; quo facto, cantores dicunt ; « Deus sancte, serva patricium ; » populus ter : « Deus sancte. » Factio Venetorum in chalce patricium excipit, peragiturque officium et ordo factionis, ut ante a Prasina : præterea dicit apelaticum toni IV : « A Deo custoditi, » ut supra relatum est. Deinde per chytum chalces sanctumque puteum, ubi cereos accendit, transit, ac soleam, ubi antimensium stat, ingreditur. At patriarcha exit a sacrario ejusque codicillos sumit, quos in antimensio reponit, deinde preces facit, et his finitis, patricio codicillos tradit, quibus acceptis, apocombium ibi reponit. Deinde patriarcha **149** sacrarium intrat, et ad altare, ubi festis diebus etiam imperatores communicant, abit et sacram cœnam patricio impertit : Quo peracto, patricius ad scamnum patriciorum discedit, sagumque purpureum induit, et inde exiens, equo domum vehitur, a dictis omnibus et duabus factionibus stipatus, quarum unaquæque suum apelaticum dicit : silentiarius autem, sagum russum ferens, equo conscenso, patricium, cujus codicillos portat, comitatur. Cumque domum suam sic deductus est, comites omnes cum duarum factionum hominibus revertuntur ; convivium vero cum patricio in ædibus ejus præpositi aliique patricii et officiales, duo demarchi et silentiarius eo die celebrant : præpositi quoque singuli vestes consutas, limbo purpureo ornatas, tribuni seu demarchi abdia accipiunt.

Β. Καὶ ἀποκινοῦντος τοῦ πατρικίου, ὀψικεύει ἔμπροσθεν αὐτοῦ ὁ δῆμος, λέγων ἀπελατικὸν ἦχ. δ'. « Οἱ ἐκ τῆς ἄνω Προνοίας ἐστεμμένοι ἀξιοδότως [64](90) πάνσοφοι εὐεργέται σε, ὡς προσφιλέστατον δοῦλον, ὁ δεῖνα, ἐτίμησαν ἐν ὑπερτέραις ἀξίαις, πρωτοσπαθάριον ἔντιμον καὶ εὐγενῆ ἐκ προγόνων, καὶ εἰς ὑπέρτιμον δόξαν, τὴν πατρικίου ἀνύψωσαν ἀξίαν. » Καὶ ἀπάγουσιν αὐτὸν ὀψικεύοντες ἕως τῆς δοχῆς τῶν Βενέτων (μέχρι γὰρ ἐκεῖσε πληροῦται (91) τὸ ποίημα), καὶ μετὰ τὸ πληρωθῆναι λέγουσιν οἱ κράκται ἔσ [65]. « Ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος, σῶσον τὸν πατρίκιον. » καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ' ἔσ. « Ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος. » καὶ δέχεται αὐτὸν τὸ μέρος τῶν Βενέτων εἰς τὴν χαλκῆν, καὶ γίνεται ἡ ἀκολουθία καὶ ἡ τάξις τῆς δοχῆς, καθὼς καὶ πρώην ἐπὶ τῆς δοχῆς τῶν Πρασίνων· πλὴν λέγει [66] ἀπελατικὸν ἦχ· δ'. « Οἱ ἐκ Θεοῦ κρατούμενοι, » ὡς προεγράφη. Καὶ διέρχεται διὰ τοῦ χύτου τῆς χαλκῆς, καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸ ἅγιον φρέαρ καὶ ἅπτει κηρούς, καὶ μετὰ τοῦτο εἰσέρχεται εἰς τὴν σωλέαν, ἔνθα ἵσταται τὸ ἀντιμίσιον. Ὁ δὲ πατριάρχης ἐξέρχεται ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ λαμβάνει τὸν κωδίκελλον αὐτοῦ, καὶ τίθησιν αὐτοῦ ἐν τῷ ἀντιμισίῳ, εἶτα ποιεῖ τὴν εὐχῆν [67], καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν ἐπιδίδωσι τὸν κωδίκελλον τῷ πατρικίῳ, καὶ μετὰ τὸ λαβεῖν [68] τὸν κωδίκελλον, τιθεῖ ὁ πατρίκιος τὸ ἀποκόμβιον ἐν τῷ ἀντιμισίῳ. Ὁ δὲ πατριάρχης εἰσέρχεται ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ ἀπέρχεται ἐν τῷ ἀντιμισίῳ, ἔνθα καὶ τοῖς δεσπόταις ταῖς ἑορταῖς μεταδίδωσι, καὶ μεταδίδωσι τῷ πατρικίῳ· μετὰ δὲ τὴν μετάληψιν ἀπέρχεται ὁ πατρίκιος εἰς τὸ σκάμνον τῶν πατρικίων, καὶ περιβάλλεται ἀληθινὸν σαγίον, καὶ ἐξέρχεται ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε, καὶ καβαλικεύει, καὶ ἀπέρχεται ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, ὀψικευόμενος ὑπὸ τῶν προειρημένων καὶ ὑπὸ τῶν δύο δήμων, καὶ λέγει ἕκαστος αὐτῶν τὸ ἴδιον ἀπελατικόν· ὁ δὲ σιλεντιάριος φορῶν σαγίον ῥοῆς, καὶ αὐτὸς καβαλλάριος, ὀψικεύει τὸν πατρίκιον, βαστάζων τὸ τούτου κωδίκελλον. Καὶ μετὰ τὸ σωθῆναι τὸν πατρικιον εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ ὑποστρέφουσιν οἱ ὀψικεύοντες, πάντες καὶ οἱ τῶν δύο μερῶν δῆμοι, συνεστιῶνται δὲ τῷ πατρικίῳ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ οἱ πραιπόσιτοι καὶ ἕτεροι πα-

VARIÆ LECTIONES

[59] ἦλθε ed. [60] ἦλθεν ed. [61] ΣΧΟΛ. Ἰστέον, ὅτι, τοῦ δημάρχου λέγοντος· « Καλῶς ἦλθες, ὁ δεῖνα πατρίκιε, » προσκυνεῖ ὁ πατρίκιος πρὸς τὸν δήμαρχον και τὸν δῆμον· καὶ ὁ δῆμος πρὸς αὐτὸν ὁμοίως, ποιῶν τὸ σέβας. [62] εἰς φιλοῦντας δῆμον ed. [66] χρόνον ed. [64] ἀξιοδόται ed. [65] ἔσ om. ed. [66] λέγουσιν aut λέγεται R. ex. compend. cod. [67] μετὰ εὐχὴν ed. [68] λαμβάνειν ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(90) Ἀξιοδότως idem atque ἀξίως valet, *coronati a Deo ex merito suo*, dono in locum dignum collato. Vid. p. 183.

(91) *Illuc enim delatis finit, desinit carmen, eo usque inter ambulandum cantando protensum.*

τρίκιοι καὶ ὀφφικιάλιοι καὶ οἱ δύο δήμαρχοι καὶ ὁ σιλεντιάριος, οἱ δὲ πραιπόσιτοι λαμβάνουσιν ἀνὰ ἱματίων ἐῤῥαμμένων ἀπὸ τριβλαττίων [69] ὀρνεμένων (92) β', καὶ οἱ δήμαρχοι ἀδδία (93).

ΚΕΦΑΛ. ΜΘ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ προβολῇ ἀνθυπάτων.

Α'. Καθέζεται ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τοῦ σένζου ἐστεμμένος, φορῶν τὴν χλανίδα αὐτοῦ, καὶ ἵστανται οἱ τοῦ κουβουκλείου ἄρχοντες ἐν τῇ τάξει αὐτῶν· οἱ δὲ σπαθαροκουβικουλάριοι καὶ οἱ κουβικουλάριοι ἵστανται ὄπισθεν τοῦ βασιλέως κύκλοθεν [70] (94) τοῦ ἡμικυκλίου. οἱ δὲ πρωτοσπαθάριοι οἱ εὐνοῦχοι ἵστανται πλησίον τοῦ σένζου, φοροῦντες τὰ σαβάνια αὐτων, βαστάζοντες καὶ τὰ σπαθοβάκλια αὐτῶν. Καὶ λαβὼν θυμιατὸν ὁ παπίας, θυμιᾷ ὁμοίως, ὡς ἐπὶ προβολῇ πατρικίων, καὶ ὑποχωρεῖ. Εἶτα λαβὼν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, εἰσέρχεται καὶ ἵσταται μέσον ἀναμεταξὺ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, καὶ προσκυνήσας, ἐξέρχεται ἐν τῷ τριπέτωνι μετὰ δύο ὀστιαρίων, καὶ ἐκτελεῖ πάντα, ὃν τρόπον ἀνωτέρω εἰρήκαμεν ἐν τῇ προβολῇ τῶν πατρικίων. Καὶ εἰσάγει βῆλον α', μαγίστρους, καὶ ἐκτελοῦσι πάντα, ὡς ἡ συνήθεια ἔχει, ὁμοίως πάλιν ἐξελθὼν εἰσάγει βῆλον β'. πατρικίους καὶ στρατηγούς, καὶ ἁπλῶς τὰ λοιπὰ βῆλα, τούς τε δημάρχους καὶ τὸν τοποτηρητὴν τῶν σχολῶν. Καὶ εἰ μὴ εἰσῆλθεν ἐν τῇ δοχῇ ὁ μέλλων γενέσθαι ἀνθύπατος, προσκαλεσάμενος ὁ βασιλεὺς τὸν πραιπόσιτον, λέγει τὸ ὄνομα τοῦ μέλλοντος προβληθῆναι, κἀκεῖνος λέγει τῷ τῆς καταστάσεως, κἀκεῖνος λαβὼν αὐτὸν, ὡς ἐπὶ πατρικίου, ἵστησιν αὐτὸν ἔμπροσθεν τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου,

CAPUT XLIX.

Observanda in promotione proconsulum.

I. Imperator in throno coronatus suaque tunica indutus sedet, cubiculo præfecti secundum ordinem suum, spatharocubicularii et cubicularii a tergo imperatoris, in semicirculo protospatharii eunuchi propo thronum, sabania sua et spathobaculos ferentes, astant. Papias, thuribulo sumpto, similiter, ut in processione patriciorum, incensat et discedit. Deinde signo ab imperatore accepto, intrat præpositus et inter cubiculi præfectos medius stat, peracta adoratione, in tripetonem cum duobus ostiariis procedit, omnemque ritum, quem in promotione patriciorum supra exposuimus, observat. Deinde velum I sive magistros, qui omnia, ut mos est, perficiunt: iterum egressus, velum II, patricios et strategos, cæteraque vela, demarchos quoque et scholarum vicarium adducit. Si vero futurus proconsul in processione non ingressus est, præposito accito imperator nomen promovendi dicit, hic cerimoniario, qui ipsum excipiens, ut supra de præposito observatum est, coram præfectis cubiculi statuit, et purpureum quaternionem imperatori tradit: **150** cerimoniarius vero cum silentiario eum in conspectum imperatoris ductum adorare pedesque et genua ejus osculari jubent. Postea ab imperatore purpureum quaternionem seu procon-

VARIÆ LETIONES.

[69] τριβλατίων ὀρναμένων ed. [70] κυκλόθεν cod.

JOAN. JAC. REISKII OMMENTARIUS.

(92) M. τριβλαττίων ὀρνεμένων. Erit itaque sic distinguendum: ἀπὸ ἱματίων ἐῤῥαμμένων *vestibus consutis* (de quibus ad p. 371 disputo) *et* ἀπὸ τριβλαττίων ὀρνεμένων, (id est, ὠρνημένων a verbo ὀρνῷ *orna*, hoc est *ora*, vel potius *ornatione*; hoc est *prætexta instruere*), *instructis orna triblattea*, seu serica prætexta ter tincta, seu saturatissimi coloris purpurei. Ὄρνα non tantum Græcis, sed et Latinis medii ævi est *ora*, omne quod aliquam non modo vestem, sed etiam rem quamcunque ambit et quasi continet; vid. Du Cange Gloss. Gr. v. ὄρνα et Lat. v. *urna*, quibus addam hunc Chron. Cassin. III, 33: *rotundas imagines omnes argentea solum urna quatuor librorum circumdans*; ubi *urna* idem est atque id, quod nostrates *Rœhmen* appellant. Idem III, 57, memorat *coopertorium altaris sericum cum urna purpurea, ornatum margaritis ac smaltis.* Sed ut dixi, credibilius mihi quidem est, *orna* esse pro *ornatio* vel *ornatura*; cujus formationis exempla plura, et in iis hoc ipsum *orna* quoque, Salmasius protulit ad Scr. Hist. Aug. t. II et 773. Non possum in fine hujus capitis, quin formulam veterem Latinam creandi patricii, quam ex Paulo Forojuliano de gestis Longobardorum Du Cange in Gloss. Lat. v. *Patricius* edidit, hic addam. Poterit nonnulla nostri codicis illustrare, et jucundum erit ambo conferre. *Patricii dignitas taliter disponenda est, quatenus illa non vili personæ, nec alicui concedatur ignoto. Sit enim valde notus imperatori, sit fidelis et prudens, non elatus. Protospatharius veniens ante imperatorem osculetur suum humerum et dicat: Maxime imperatorum, adest, quem vocasti. Tunc stet ad sinistram imperatoris illius hyparchus, quem nos dicimus præfectum, et dicat ei imperator: Cum protospathario futurum patricium adducito. Dum autem venerit patricius, imprimis osculatur pedes imperatoris, deinde genu, ad extremum osculetur ipsum, tunc osculetur omnes Romanos circumstantes, et dicant omnes: Beneveniatis. Nobis nimium laboriosum esse videtur concessum nobis a Deo ministerium solum procurare: quocirca te nobis adjutorem facimus, et hunc honorem tibi concedimus, ut Ecclesiis Dei et pauperibus legem facias, et inde apud altissimum Judicem rationem reddas. Tunc induat eum imperator mantum, et ponat ei in dextro indice annulum, et det ei bombacinum propria manu scriptum ubi taliter contineatur scriptum: Esto patricius, misericors et justus. Tunc ponat ei in caput aureum circulum, et dimittat.* Observo ad hanc formulam adhuc, post salutationem *Beneveniatis* (καλῶς ἦλθες) deesse: *tunc ait imperator*, aut simile quid. Pro *legem facere* diceremus hodie *justitiam administrare*. De *annulo* et *circulo patriciali* Græci nihil habent. *Bombacium* notat chartam bombycinam, in qua diploma patriciatus scriptum erat. Græci tabulas eburneas diptycha, adhibebant cum intus jacente codicillo, seu libello chartaceo, id est pergameno. Vid. ad p. 411.

(93) De hac voce conjecturam profero in not. ad pag. 271.

(94) M. κυκλόθεν. Forte quoque εἰς σχῆμα deest, εἰς σχῆμα ἡμικυκλίου; conf. p. 143, nisi κυκλόθεν ipsis notet δίκην κύκλου.

sulares codicillos, manus ejus osculans, recipit, et ita retrorsum abductum in medio collocant. Omnes vero in processione ingressi solemnem adorationem, ut supra de promotione patriciorum dictum est, exhibent.

A καὶ λαβὼν ὁ πραιπόσιτος πορφυροῦν τετράδιον (95) ἐπιδίδωσι τῷ βασιλεῖ ὁ δὲ τῆς καταστάσεως μετὰ σιλεντιαρίου, ἐνέγκαντες αὐτὸν πλησίον τοῦ βασιλέως, ποιοῦσι προσκυνῆσαι καὶ φιλῆσαι τοὺς πόδας τοῦ βασιλέως, εἶθ' οὕτως τὰ μόνατα αὐτοῦ. Εἶτα λαβὼν τὸ πορφυροῦν τετράδιον παρὰ τοῦ βασιλέως, ἤγουν τὸ ἀνθυπατίκιον [71], φιλεῖ καὶ τὰς χεῖρας αὐτοῦ, καὶ εἶθ' οὕτως ἀπαγαγόντες [72] αὐτὸν ὀπισθοφανῶς, ἱστᾶσιν αὐτὸν μέσον· ἅπαντες δὲ οἱ ἐν τῇ δοχῇ εἰσελθόντες ἐκτελοῦσι τὴν προσκύνησιν, ὅν τρόπον ἀνωτέρω εἴρηται ἐν τῇ προβολῇ τῶν πατρικίων.

II. Si vero promovendus in pompa ingressus non est, sed foris remansit, quod in pompa intrare majus est quam pro ejus dignitate, aut si, quia posterior ordine est, foris substitit, egressus patricius eum adducit, et peraguntur omnia, usque dum ab imperatore proconsulares codicillos accepit, ut supra in cerimonia patriciorum declaravimus. Omnes vero, qui eum excipiunt, postquam consuetam adorationem et faustam apppecationem peregere, promotum proconsulem cerimoniarius cum silentiario ad imperatorem ducit, quem postquam adoravit, revertitur et in suo loco stat, acceptoque signo ab imperatore, præpositus dicit : « Jubete. »

Β'. Εἰ δὲ οὐκ εἰσῆλθεν ἐν τῇ δοχῇ ὁ μέλλων προβληθῆναι, ἀλλ' ἐναπέμεινεν ἔξω, ὡς μὴ ἐνδέχεσθαι τὴν ἀξίαν αὐτοῦ εἰσέρχεσθαι ἐν ταῖς δοχαῖς, ἢ κατὰ ὑστέρησιν (96) ἐναπέμεινεν ἔξω, ἐξέρχεται ὁ πραιπόσιτος καὶ εἰσάγει αὐτὸν, τελεῖται δὲ μέχρις ἂν καταλάβῃ (97) τὸ ἀνθυπατίκιον παρὰ τοῦ βασιλέως, B ὡς ἀνωτέρω ἐν τῇ καταστάσει τῶν πατρικίων ἐδηλώσαμεν. Τελέσαντες δὲ πάντες ἐν τῇ δοχῇ τὴν συνήθη προσκύνησιν καὶ εὐχαριστήσαντες, λαμβάνουσι τὸν προβληθέντα ἀνθύπατον ὁ τῆς καταστάσεως μετὰ σιλεντιαρίου, καὶ ἀπάγουσιν αὐτὸν πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ προσκυνήσας τὸν βασιλέα ὑποστρέφει, καὶ ἵσταται ἐν τῇ τάξει αὐτοῦ, καὶ λαβὼν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, λέγει· « Κελεύσατε. »

CAPUT L.

Observanda in promotione patriciæ zostes.

I. Domini, dibetisiis et chlamydibus mutatis, ad portas phari, medium atrium prospicientes, tergo ad orientem converso, subsistunt, coronas vero non gestant. Signo ab ipsis dato, præpositus patricios et partem consulum ac silentiariorum ad processionem ecclesiasticam ducit, qui in templo consistorium hinc et inde ingressi faciunt. Signo a dominis accepto, præpositus in paranarthecem egreditur, et promovendam a custodia, ubi cancellis instructa vestibula sunt, ad mediam portam adducit, ubi semel in genua procidit. Postquam vero surrexit, coram dominis eam constituit, ad quorum pedes procumbit, et postquam surrexit, manus explicat, atque dominis dalmaticam, thoracem et matorium album recipit, et manus eorum osculatur. Tunc eam præpositus ad custodiam, unde egressa est, reducit **151** ipsique dalmaticam induit, maforium album gestanti; iterum eam in ecclesiam phari, ubi domini

ΚΕΦΑΛ. Ν'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ προαγωγῇ ζωστῆς πατρικίας.

Α'. Ἀλλάσσουσιν οἱ δεσπόται τὰ διβητήσια καὶ τὰς χλαμύδας, καὶ ἵστανται εἰς τὰς πύλας τοῦ φάρου, βλέποντες ἐπὶ τὸν μέσον πυλῶνα, τὰ νῶτα ἔχοντες πρὸς ἀνατολὴν, στέμματα δὲ οὐ φοροῦσιν οἱ δεσπόται. Καὶ ὅτε λάβῃ ὁ πραιπόσιτος τὸ νεῦμα C παρὰ τῶν δεσποτῶν, εἰσάγει τοὺς πατρικίους καὶ μέρος τῶν ὑπάτων καὶ μέρος τῶν σιλεντιαρίων πρὸς τὴν χώρησιν τῆς ἐκκλησίας (98), καὶ ἵστανται κονσιστώριον εἰς τὴν ἐκκλησίαν οἱ εἰσελθόντες ἔνθεν κἀκεῖθεν. Καὶ λαβὼν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τῶν δεσποτῶν, ἐξέρχεται εἰς τὸν παρανάρθηκα, καὶ ἐπαίρει τὴν βουλομένην [73] ἀπὸ τοῦ φύλακος, ἔνθα εἰσὶν οἱ γανωτοὶ πυλῶνες οἱ ἀντίπεπτοι [74] (99), καὶ εἰσάγει αὐτὴν ὁ πραιπόσιτος ἔνδον τῶν μέσων πυλῶν, καὶ πίπτει πρὸς τοὺς πόδας (1) αὐτὴ καὶ μόνον, καὶ ἀναστάσης αὐτῆς, ἀποφέρει αὐτὴν πρὸς τοὺς δεσπότας, καὶ πίπτει πρὸς τοὺς πόδας αὐτῶν, καὶ ἀναστᾶσα ἁπλοῖ τὰς χεῖρας καὶ λαμβάνει παρὰ τῶν

VARIÆ LECTIONES.

[71] ἀνθυπατίκιον R., ανθυπατικὸν cod. et ed. [77] ἀπάγοντες ed. [73] Post βουλομένην deesse censet Leich. προβάλλεσθαι aut aliquid simile. [74] ἀντιπεπτοὶ cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(95) Purpureum quaternionem seu membranæ purpura tinctæ complicata quatuor folia; de quo more membranas colore purpureo, flavo, cæruleo, alio inficiendi, videndi viri docti ad Evangeliarium quadruplex Blanchini.

(96) *Quia sero venit*, cæteris collegis jam intro vocatis et ingressis.

(97) Non solet Noster καταλαμβάνειν hoc sensu, nempe pro *adipisci*, usurpare, sed pro *advenire*. Num igitur λάβῃ, aut καὶ λάβῃ legendum?

(98) *Pro capacitate ecclesiæ*, nempe Phari vel Deiparæ Phari, tot numero, quot χωρεῖν, capere commodo potest ecclesia.

(99) M. ἀντιπεπτοὶ gravi accentu. Puto tamen D editam accentuationem rectius habere. Sed difficile est, certum de etymologia et significatione vocis obscuræ et alibi non lectæ et difficulter cum analogia Græci sermonis conciliandæ pronuntiare. Videor mibi quidem percipere significationem, quæ est mea sententia, valvæ quæ sibi invicem obvertuntur, quarum una super alteram et adversus alteram inclinatur. Sitne ab ἀντιπίπτω, aut ab ἀντιπετάω, non dixerim. Neutri derivationi favet analogia. Sed Græci novi sibi multum in corrumpenda veteri lingua indulgent. Num denique ἀντίστρεπτοι legendum?

(1) Cujusnam? non imperatoris certe. Num igitur πρὸς τὸ οὖδας, *procidit in solum?*

δεσποτῶν τὸ δελματίκιον καὶ τὸ θωράκιον καὶ μαφόριον ἄσπρον, καὶ φιλεῖ τὰς χεῖρας τῶν δεσποτῶν. A Καὶ ἀποφέρει αὐτὴν εἰς τὸν φύλακα, ὅθεν ἐξῆλθε, καὶ ἐνδύει αὐτὴν τὸ δελματίκιον, καὶ φορεῖ τὸ μαφόριον τὸ ἄσπρον, καὶ πάλιν εἰσάγει αὐτὴν εἰς τὸν φάρον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἔνθα ἵστανται οἱ δεσπόται καὶ οἱ συγκλητικοί. Εἶθ' οὕτως φιλεῖ τοὺς πόδας τῶν δεσποτῶν, καὶ ἐξέρχεται ἀπευχαριστοῦσα, καὶ ἀπέρχεται εἰς τὸ πάνθεον, καὶ μετὰ μικρὸν λαμβάνει νεῦμα ὁ πραιπόσιτος, καὶ λέγει· « Κελεύσατε. » Καὶ ἐξέρχεται ἡ σύγκλητος ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀπέρχονται ἐν τῷ τριπέτωνι, καὶ ὁ τῆς καταστάσεως εὐτρεπίζει τὰ βῆλα ἀπό τε τῶν πατρικίων καὶ τῶν λοιπῶν συγκλητικῶν εἰς τὸν αὐτὸν τριπέτωνα, καὶ ὅτε ἀπέλθῃ ἡ ζωστὴ πατρικία εἰς τὸ πάνθεον, ἐνδύεται τὸ θωράκιον ἐπάνω τοῦ δελματικοῦ, καὶ φορεῖ καὶ λῶρον καὶ τὸ προπόλωμα.

et senatores stant, perducit. Deinde pedes dominorum osculata et gratiis actis, exit ad pantheum, brevique interjecto tempore, præpositus, accepto signo ab imperatore, dicit : « Jubete. » Senatus ex ecclesia ad tripetonem abit, et cerimoniarum magister vela e patriciis et cæteris senatoribus ad eumdem tripetonem ordinat. Ad pantheum vero cum accessit zoste patricia, thoracem super dalmaticam induit, lorum quoque et propoloma gestat.

Β'. Καὶ εἶθ' οὕτως φοροῦσιν οἱ δεσπόται τὰ στέμ- B ματα, καὶ καθέζονται ἐν τῷ σένζῳ, καὶ νεύουσι τῷ πραιποσίτῳ, καὶ ἐξέρχεται μετὰ ὀστιαρίων καὶ βεργίων, καὶ προσκαλεῖται βῆλον α', μαγίστρους· βῆλον β', πατρικίους· βῆλον γ', συγκλητικοὺς, ὑπάτους, κόμητας, κανδιδάτους, δομεστίκους, ἀπὸ ἐπάρχων καὶ στρατηλάτας· συνεισέρχονται δὲ καὶ οἱ σιλεντιάριοι ὄπισθεν τῆς συγκλήτου ἔνθεν κἀκεῖθεν. Καὶ ὅτε πληρωθῇ τὰ βῆλα καὶ σταθῇ τὸ σέκρετον ὅλον, νεύουσιν οἱ δεσπόται τῷ πραιποσίτῳ, καὶ ἐξέρχεται διὰ τῆς πληρώσεως (1*) τῆς τάξεως τῶν πατρικίων τὸ μέρος τοῦ πανθέου, καὶ ἀπέρχεται εἰς τὸ πάνθεον, ἔνθα ἐστὶν ἡ προβληθεῖσα ζωστὴ πατρικία, καὶ εἰσάγει αὐτὴν, κρατῶν αὐτὴν ἀπὸ τῶν ὤμων, καὶ διέρχεται εἰς τὴν πλήρωσιν τῆς τάξεως τῶν πατρικίων, καὶ ἵστησιν αὐτὴν μέσον τοῦ σε- C κρέτου τῶν πατρικίων, φοροῦσαν τον λῶρον [75] καὶ τὸ προπόλωμα. Καὶ προσκυνεῖ μικρὸν, ὡς μὴ δυναμένης αὐτῆς πεσεῖν διὰ τὸν λῶρον (2) καὶ τὸ προπόλωμα, καὶ πάλιν ἀποφέρει αὐτὴν ὀλίγα βήματα, καὶ προσκυνεῖ ὁμοίως, καὶ εἰς τὸ τρίτον (3). Προσφέρει [76] αὐτὴν εἰς τὰ γόνατα τῶν δεσποτῶν, καὶ φιλεῖ τὰ δύο γόνατα τοῦ μεγάλου δεσπότου, ὁμοίως καὶ τοῦ μικροῦ, πόδας δὲ οὐ φιλεῖ, ὡς μὴ δυναμένης αὐτῆς πεσεῖν. Εἶθ' οὕτως ἁπλοῖ τὰς χεῖρας, καὶ λαμβάνει τὰς πλάκας μετὰ τῶν κωδικέλλων, καὶ φιλεῖ τὰς χεῖρας τῶν δεσποτῶν, καὶ ὑποχωρεῖ ὀλίγον κρατουμένη παρὰ τοῦ πραιποσίτου, καὶ εἰσάγονται ὑπὸ σιλεντιαρίων κρατούμενοι ἀπό τε μαγίστρου μέχρι τῶν στρατηλατῶν ἀπευχαριστοῦντες διὰ τὴν τιμηθεῖσαν. Καὶ ὅταν συμπληρώσῃ ἡ σύγκλητος τὴν εὐχαριστίαν, εἰσάγει αὐτὴν πάλιν ὁ πραιπόσιτος εἰς

II. Porro domini, coronis ornati, in throno sedent et signum præposito dant, qui cum ostiariis virgas gestantibus egressus, velum primum, magistros, velum secundum, patricios, tertium, syncleticos, consules, comites, candidatos, domesticos, expræfectos, ductores exercitus advocat, unaque silentiarii post senatum hinc et inde ingrediuntur. Quando vela completa totumque secretum constitutum est, domini præposito signum dant, perque cœtum ordinis patriciorum factio ad pantheum abit, ubi promota zoste patricia stat, quam humeris sustinens adducit, digressamque per patriciorum cœtum, lorum et propoloma ferentem, in medio secreti patriciorum sistit. Hæc paululum se inclinat, quod loro impedita procidere nequit, deinde iterum per paucos gradus adducta, similiter se inclinat, et tertio. Tum genibus dominorum admota, ambo magni æque ac minoris domini genua, non autem pedes, cum procidere nequeat, osculatur. Postea manibus expansis tabulas cum codicillos sumit, dominorum manus osculans, paululumque a præposito sustentata recedit : tunc omnes a silentiariis sustentati, a magistro ad ducem exercitus inducuntur, pro dignitate ipsi collata gratias acturi. Quibus a senatu peractis, ipsam præpositus ad genua dominorum iterum adducit, ipsaque gratias agit. Imperator vero, ut signum præposito ad latus throni constituto dedit, etiamsi primicerius sit, præter eum qui zosten **152** sustentat, dicit : « Jubete. »

VARIÆ LECTIONES.

[75] τὸ λῶρον ed. [76] τὸ τρίτον προσφ. ed.

JOAN. JAC. RESKII COMMENTARIUS.

(1*) *Per finem ordinis patriciorum*, illinc, ubi desinunt stantes in serie patricii. Τὸ μέρος, *versus*, pro ὡς vel πρὸς τὸ μέρος, *ad plagam templi*.

(2) Videtur ergo non licuisse illis, qui loros corpore gererent, vestem principem virorum et majestati pene tantum atque patriciis propriam, genua flectere, aut humi procidere. Vir doctus, qui in Relationibus Gottingensibus de primo nostri operis volumine judicium et indicium dedit, producto in aliis hoc quoque loco, causam in addita notula edidit quæ quidem sibi videatur, quare patricia zoste non prociderit, lorum et propoloma gerens. *Quid si*, ait, *ob id ipsum datæ vestes rigidæ primariis feminis, ut ne possint quidem, etsi oblitæ dignitatis vellent, se abji-* D *cere?* Ignoscat nobis vir doctus, quisquis ille fuerit cujus nomen ignoramus, si ab ejus sententia discedimus profitemurque, subtiliora et quæsitiora ea esse, quam veriora. Ut diebus testis et Dominicis, ob temporis religionem, codicem sacrum aut crucem, aut symbolum fidei, aut vas aliquod sacrum manu gestantibus ingeniculare non licebat ob majestatem et reverentiam habitus gestaminisve sui, sic tantæ venerationis et auctoritatis erat lorum, veterum trabeæ imago, ut qui eam corpore gereret, exemptus esset necessitate in genubus adorandi.

(3) M. post h. v. recte distinguunt; subintelligitur enim προσκυνεῖ, a communi repetitum.

τὰ γόνατα τῶν δεσποτῶν, καὶ ἀπευχαριστεῖ τοῖς δεσπόταις. Καὶ νεύει ὁ βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ τῷ ἑστῶτι εἰς τὸ πλαγίον τοῦ σέντζου, κἂν τε πριμικήριος τύχῃ, ἄνευ τοῦ κρατοῦντος τὴν ζωστὴν, καὶ λέγει· « Κελεύσατε. »

III. Fausta apprecatus, senatus unaque zoste egreditur, cujus tabulas silentiarius accipit, et ad lausiacum in obsequio silentiariorum et cubiculariorum, tunicas albas gestantium, ad tropicen lausiaci abit, nec eo, ubi processio est, sed ad erotem pergens, ad latus magnauræ atque ad porticum candidatorum, ad excubias perque scholas venit, ubi a factionibus, ut patricii, excipitur, libellum quoque a tribunis accipit, et, ut mos est, ipsi factiones acclamant. Abit postea per chytum chalces ad sanctum puteum, ingreditur templum sacrasque januas, ubi antimensium positum est: patriarcha ab oratorio egreditur, sumens ejus tabulas, quas in antimensio reponit, precesque, ut super patriciis, recitat. Ad ecclesiam proceres et reliquæ dignitates una ipsam comitantur, peractisque a patriarcha precibus, cubicularii et silentiarii ad metatorium in triclinium Thomaites dictum deducunt, perque porticus transeuntes, intus stant. Proceres vero ac cæteri ab ecclesia discedunt, patriciæ et strategissæ consistorium in triclinio magnauræ, zosten excipientes, constituunt. Quæ cum eo pervenit, a capite inter patricias media constituitur, unaque et item altera procidentes in genua, sportulam ab illa accipiunt, singulæ scilicet nummos VI, et sic abeunt. Similiter strategissæ eam adorant, dominisque et promotæ felicia apprecantur. Deinde discedunt patriciæ, ad cubicularii cum silentiariis eam excipiunt, per te erotem et porticum Sanctorum XL in palatium ducunt, unde per solarium chrysotriclinii transiens, pharum intrat, et felicia dominis precata, in antimensio nummos XII reponit, et cereis accensis, ad ædes suas redit. Cæterum observandum est, festis diebus, Dominica pagana excepta, promotionem nullam institui.

A Γ'. Καὶ ἐπεύχεται ἡ σύγκλητος καὶ ἐξέρχεται, συνεξέρχεται δὲ καὶ ἡ ζωσθεῖσα, καὶ λαμβάνει τὰς πλάκας αὐτῆς σιλεντιάριος, καὶ ἐξέρχεται εἰς τὸ λαυσιακὸν, ὀψικευομένη ὑπὸ σιλεντιαρίων καὶ κουβικουλαρίων φορούντων χλανίδια λευκὰ, καὶ ἀπέρχεται ἐπὶ τὴν τροπικὴν τοῦ λαυσιακοῦ, καὶ οὐκ ἐξέρχεται, ἔνθα ἐστὶν ἡ προέλευσις, ἀλλ' ἐπὶ τὸν ἔρωτα, καὶ ἐκβαίνει ἐπὶ τὸ πλαγίον τῆς μαναύρας, καὶ ἐπὶ τὸν μάκρωνα τῶν κανδιδάτων εἰς τὰ ἐξκούβιτα καὶ διὰ τῶν σχολῶν, καὶ δέχονται τὰ μέρη, ὡς ἐπὶ τῶν πατρικίων, λαβμάνει καὶ λιβελλάριον παρὰ τῶν δημάρχων, καὶ ἀκτολογοῦσι τὰ μέρη, ὡς ἡ συνήθεια ἔχει. Καὶ ἀπέρχεται διὰ τοῦ χυτοῦ τῆς χαλκῆς εἰς τὸ ἅγιον φρέαρ, καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ ναῷ εἰς τὰ ἅγια θυρία, ἔνθα πρόκειται τὸ ἀντιμίσιον, B καὶ ἐκβαίνει ὁ πατριάρχης ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ [λαμβάνει τὰς πλάκας αὐτῆς, καὶ τίθησιν αὐτὰς εἰς τὸ ἀντιμίσιον, καὶ ποιεῖ εὐχὴν, ὡς ἐπὶ τῶν πατρικίων. Συνοψικεύουσι δὲ αὐτὴν μέχρι τῆς ἐκκλησίας καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀξιωμάτων (4), καὶ ὅταν συμπληρώσῃ τὴν εὐχὴν ὁ πατριάρχης, ἔπαίρουσιν αὐτὴν οἱ κουβικουλάριοι καὶ οἱ σιλεντιάριοι, καὶ ἀναφέρουσιν αὐτὴν εἰς τὸ μητατώριον ἐπὶ τὸν Θωμαΐτην [77*] (5), καὶ τὰ διαβατικὰ ἀναχωροῦντες ἔσωθεν ἱστᾶσιν [77]. Οἱ δὲ ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ λοιποὶ ἀναχωροῦσιν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, αἱ δὲ πατρίκιαι καὶ αἱ στρατήγισσαι ἵστανται κονσιστώριον εἰς τὸν τρίκλινον [78] τῆς μαννaύρας, ἐκδεχόμεναι τὴν ζωσθεῖσαν. Καὶ ὅτε φθάσῃ [79], ἵσταται κατὰ κεφαλῆς ἀνὰ μέσον (6) νῶν πατρικίων, καὶ ἀπέρχεται μία μία προσκυνοῦσα καὶ λαμβάνουσα C σπόρτυλον παρ' αὐτῆς, ἔχοντα ἀνὰ νομίσματα ς', Ὁμοίως καὶ αἱ στρατήγισσαι προσκυνοῦσιν αὐτὴν, καὶ ἐπεύχονται τοῖς δεσπόταις, καὶ τὴν προβληθεῖσαν. Καὶ ἀναχωροῦσιν αἱ πατρίκιαι, καὶ ἐπαίρουσιν αὐτὴν οἱ κουβικουλάριοι καὶ οἱ σιλεντιάριοι, καὶ εἰσφέρουσιν αὐτὴν ἐν τῷ παλατίῳ διὰ τοῦ ἔρωτος καὶ τῶν διαβατικῶν τῶν Ἁγίων μ', καὶ ἐπικόπτει τὸ ἡλιακὸν τοῦ χρυσοτρικλίνου, καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸν φάρον, εὐχομένη τοῖς δεσπόταις καὶ τίθει σπόρτυλον νομίσματα ιβ' εἰς τὸ ἀντιμίσιον, καὶ ἅπτει κηροὺς καὶ ἐξέρχεται εἰς τὸ κελλίον αὐτῆς. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἐν ἑορτῇ οὐ γίνεται, εἰ μὴ ἐν Κυριακῇ παγανῇ.

153 CAPUT LI.

Observanda in promotione præpositi.

I. In die mutationis vestium, quando domini secretum in processione excipere jubent, mutant ipsi

ΚΕΦΑΛ. ΝΑ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ προαγωγῇ πραιποσίτου.

Α'. Ἐν ἡμέρᾳ ἀλλαξίμων, ὅτε κελεύουσιν οἱ δεσπόται D δέξασθαι σέκρετον ἐπὶ προελεύσει, ἀλλάσσουσιν οἱ

VARIÆ LECTIONES.

[77] τὸ Θωμαΐτιον ed. [77*] ἔσωθεν ἱστᾶσι Leich., ἔξωθεν ἔσω conj. R. ἔσωθεν ἔσω cod. [78] τὸ τρίκλ. ed. [79] φθάσει cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(4) Quinam hi sint, et qui diversi ab axiomaticis, fateor me nescire.

(5) Thomaites erat triclinium seu palatium patriarchæ, in foro Augustæ situm, ubi patriarchæ bibliotheca erat; vid. Du Cange ad Silentiar. p. 540, et CPl. Christ., Item Rhamnus. p. 92.

(6) Non potest hic loci *in medio* notare, sed debet idem valere atque ἐν τῷ χορῷ; *consistit* primo et supremo loco inter patricios, in collegio patriciorum. Alias consistere nequeunt κατὰ κεφαλῆς et ἀνὰ μέσον. Nisi forte dicas collatam eam in medio fuisse, sed extra seriem patriciorum, ut hos ad dextram, alios ad sinistram pone se habuerit; conf. P. 153.

δεσπόται τὰ διβητήσια αὐτῶν καὶ τὰς χλαμύδας καὶ τὰ στέμματα, καὶ καθέζονται ἐν τῷ σένζῳ εἰς τὸν [80] χρυσοτρίκλινον, καὶ εἰσέρχονται οἱ τοῦ κουβουκλείου ἀπὸ πλαγίου, ὡς ἔστιν ἡ συνήθεια, καὶ ἵστανται κονσιστώριον. Καὶ νεύουσιν οἱ δεσπόται, κἂν τε πραιπόσιτος ἕτερός ἐστι, κἂν πριμικήριος, καὶ ἐπαίρει τὸν ὀφείλοντα προβληθῆναι πραιπόσιτον, καὶ εἰσάγει αὐτὸν κατὰ παντὸς μέσον (7) τοῦ σεκρέτου τοῦ κονσιστωρίου τοῦ κουβουκλείου [81]. Καὶ πίπτει, καὶ εἰσάγει αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ ὑποποδίου τῶν δεσποτῶν, καὶ πίπτει καὶ φιλεῖ τοὺς πόδας καὶ τὰ [82] γόνατα τοῦ μεγάλου δεσπότου, ὁμοίως καὶ τοῦ μικροῦ, οἱ δὲ τοῦ κουβουκλείου ἵστανται ὥσπερ Π. Καὶ ἀναστὰς ἐφαπλοῖ τὰς χεῖρας, καὶ λαμβάνει παρὰ τῶν δεσποτῶν πλάκας ἄνευ κωδικελλίων, καὶ φιλεῖ τὰς χεῖρας αὐτῶν, καὶ ὀπισθοποδεῖ μικρὸν ἀπὸ τοῦ σένζου, καὶ εὐθέως ἀπευχαριστοῦσι πάντες οἱ τοῦ κουβουκλείου. Καὶ πάλιν προσφέρει αὐτὸν ἔμπροσθεν τῶν δεσποτῶν, καὶ πίπτει καὶ φιλεῖ τοὺς πόδας καὶ τὰ γόνατα τῶν δεσποτῶν, καὶ ἀπευχαριστεῖ, καὶ ἐπαίρουσιν αὐτὸν οἱ κουβικουλάριοι καὶ οἱ ὀστιάριοι, καὶ ἐξέρχονται ὀψικεύοντες αὐτὸν μέχρι τοῦ τριπέτωνος, ἔνθα ἵστανται οἱ πατρίκιοι καὶ οἱ λοιποὶ συγκλητικοί, καὶ προσκυνεῖ τοὺς πατρικίους καὶ οὓς βούλεται, βαστάζων καὶ τὰς πλάκας αὐτοῦ, καὶ πάλιν εἰσέρχεται ὁ αὐτὸς πραιπόσιτος μετὰ τοῦ κουβουκλείου, καὶ ἵσταται εἰς τὴν καθέδραν τῶν δεσποτῶν, βαστάζων καὶ τὰς πλάκας.

B'. Ὁ δὲ τῆς καταστάσεως εὐτρεπίζει τὰ βῆλα εἰς τὸν τριπέτωνα, ὡς ἔχει ἡ συνήθεια, καὶ ὅτε κελεύσωσιν οἱ δεσπόται εἰσελθεῖν τὰ βῆλα τοῦ σεκρέτου, νεύουσι τῷ προβληθέντι πραιποσίτῳ, καὶ ἐξέρχεται μετὰ δύο ὀστιαρίων καὶ βεργίων, βαστάζων καὶ τὰς πλάκας. Καὶ εἰσάγει βῆλον α', τοὺς μαγίστρους, καὶ τὰ λοιπὰ βῆλα, ὡς ἔχει ἡ συνήθεια. Καὶ ὅταν ἔλθωσιν ὅλα τὰ βῆλα, νεύουσιν οἱ δεσπόται τῷ προβληθέντι πραιποσίτῳ, καὶ λέγει· « Κελεύσατε, » καὶ ἐπεύχονται· « Εἰς πολλοὺς χρόνους καὶ ἀγαθούς, » καὶ ἐξέρχονται, καὶ πληροῖ πάντα τὰ νούμερα (8) ὁ προβληθεὶς πραιπόσιτος. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι και πατρίκιον εἰ κελεύωσιν [83] αὐτὸν ποιῆσαι, ἄλλας πλάκας λαμβάνει μετὰ τῶν κωδικέλλων, καὶ πληροῦται τότε ἡ ἀκολουθία, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν πατρικίων.

A dibetesia, chlamydes et coronas, sedentque in throno in chrysotriclinio; at cubicularii a latere, ut mos est, ad consistorium constituendum intrant. Signo a dominis dato, seu alius præpositus, seu primicerius adsit, simulsis promovendum præpositum, eumque per medium secreti consistorii cubiculi inducit. Deinde postquam genu flexit, eum ad dominorum subsellia constituit, procidensque in terram, pedes et genua magni et minoris domini osculatur: cubicularii vero ea forma, quam littera Π habet, astant. Surgens, manibus expansis, tabulas sine codicillis a dominis accipit, eorumque manus osculatus, paululum a throno retrocedit, statimque omnes cubicularii bene precantur. Deinde iterum ad dominos adductus, procumbit, eorumque pedes ac genua B osculatus, fausta insuper apprecatur: quo peracto, eum cubicularii et ostiarii sumunt, et ad tripetonem usque, ubi patricii ac cæteri senatores stant, eum comitati, abeunt. Ipse inclinato corpore patricios et quoscunque vult salutat, tabulas portans, iterumque præpositus idem cum cubiculo intrat, et ad thronum dominorum, tabulas gestans, accedit.

II. Cerimoniarius vela in tripetone, ut mos est, ordinat, ac dominis, ut ingrediuntur vela secreti, jubentibus, signum promoto præposito dant, qui cum duobus ostiariis et virgas gerentibus, tabulasque portans, abit. Mox velum primum, magistros C ac cætera vela, ut mos est, adducit. Quibus omnibus ingressis, domini præposito signum dant, qui dicit: « Jubete, » et, « Longa bonaque tempora » precati, egrediuntur, omnesque numeros promotus præpositus congregat. Sciendum vero est eum, si ipsum patricium quoque esse velint, alias tabulas cum codicillis accipere, officium vero ritusque omnes, **154** ut in cæterorum patriciorum promotione, celebrari.

ΚΕΦΑΛ. ΝΒ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ προαγωγῇ ὑπάρχου.

A'. Προσκαλεῖται ὁ βασιλεύς, ὃν ἂν βούλεται προβαλέσθαι [84] ὕπαρχον, προσκαλεῖται καὶ τὸν πραιπόσιτον, καὶ λέγει πρὸς αὐτόν· « Ἄπελθε, καὶ παράδος

CAPUT LII.

Observanda in promotione præfecti.

I. Imperator præfectum quem creare vult, æque ac præpositum vocat, et dicit ad hunc: « Abi, et D ipsum urbi præfectum impone. » Quem sumens

VARIÆ LECTIONES.

[80] εἰς τὸ ed. [81] τοῦ σεκρέτου, τοῦ κονσιστωρίου, τοῦ κουβουκλείου ed. [82] τὰ om. ed. [83] κελεύσωσιν ed. [84] προσκαλέσασθαι pro προβαλέσθαι ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(7) Difficilis hic locus. Non enim apparet, ad sequentiane pertineat, ex interpretatione et distinctione Leichiania, diversa tria, secretum, consistorium et cubiculum; ita ut toties debeat repeti, κατὰ παντὸς τοῦ σεκρέτου, κατὰ παντὸς τοῦ κωνσιστορίου, κατὰ, παντὸς τοῦ κουβουκλείου; an subintelligi debeat ἀνθρώπον; an denique, sublatis commatibus post σεκρέτου et κωνσιστορίου, quæ ibi locorum in M. nulla sunt, debeat reddi et construi κατὰ μέσον (vel ἀνὰ μέσον, κατὰ) παντὸς τοῦ σεκρέτου τοῦ κωνσιστωρίου τοῦ κουβουκλείου, *in medio et in fronte totius secreti consistorii cubiculi*. Sed æque mirum mihi accidit *secretum* seorsim nominari, nulla nota distinctiva addita, quam dictio *secretum consistorii cubiculi*. Malo tamen cum M. facere. Nam de solo consistorio seu collegio cubiculariorum hic sermonem esse, excluso consistorio barbatorum procerum, ex eo liquet, quod hoc capite sermo de præposito sit, hoc est, capite eunuchorum. Et quamvis sufficere possit consistorium cubiculi pro collegio spadonum, cum tamen placuerit auctori dicere secretum consistorii cubiculi, neque absurdum id sit, debemus acquiescere.

(8) *Numeros omnes implet*, hoc est: muniis et officiis provinciæ suæ satisfacit. Dictio e latinismo transsumpta.

præpositus, sago rubro induit, statimque silentiarium ad convocandum omnem civitatis magistratum in consistorium mittit, præpositus cum præfecto per lausiacum et scalas perque januam, quæ ad fiscum privatum ducit, egreditur, indeque cum processione per porticum et apsidem usque ad augusteum transit, ubi uterque exspectans, dum magistratus præsto sit, assidet. Silentiarii vero advenientes et nuntiantes, magistratum in consistorio adesse, rursus a præposito mandatum de magistratu in onopodem deducendo accipiunt. Tunc præpositus præfectum sumit, et egressus ex augusteo, per stenum transit, præfectus intra portam ad onopodem ducentem manet, ac solus exit, ubi magistratus stat, cui ab imperatore de æquitate servandisque legibus præcepta tradit.

A αὐτὸν ὕπαρχον πόλεως. » Παραλαβὼν δὲ αὐτὸν ὁ πραιπόσιτος, περιβάλλει αὐτὸν σαγίον ῥοῆς, καὶ εὐθέως ἀποστέλλει σιλεντιάριον, προσκαλέσασθαι τὴν πολιτικὴν κατάστασιν ἅπασαν ἐν τῷ κονσιστωρίῳ, καὶ ἐξέρχεται ὁ πραιπόσιτος μετὰ τοῦ ὑπάρχου διὰ τοῦ λαυσιακοῦ καὶ τῶν σκαλίων [85], καὶ ἐξέρχεται διὰ τοῦ μονοθύρου τοῦ ὄντος εἰς τὸ εἰδικὸν, καὶ ἐκεῖθεν δηριγευόμενος, διοδεύων διὰ τῶν διαβατικῶν καὶ τῆς ἀψῖδος, καὶ εἰσέρχεται [86] μέχρι τοῦ αὐγουστέως, καὶ καθέζονται ἀμφότεροι ἐκεῖσε, ἐκδεχόμενοι μέχρις ἂν καταλάβῃ τὸ πολίτευμα. Τῶν δὲ σιλεντιαρίων ἐλθόντων καὶ ἀπαγγειλάντων, ὡς ὅτι πάρεστι τὸ πολίτευμα ἐν τῷ κονσιστωρίῳ, λαμβάνουσι πάλιν οἱ αὐτοὶ σιλεντιάριοι πρόσταξιν παρὰ τοῦ πραιποσίτου πρὸς B τὸ ἀπαγαγεῖν τὸ πολίτευμα εἰς τὸν ὀνώποδα. Τότε λαβὼν ὁ πραιπόσιτος τὸν ὕπαρχον, καὶ ἐξελθὼν ἀπὸ τοῦ αὐγουστέως, διέρχεται διὰ τοῦ στενοῦ καὶ μένει ὁ ὕπαρχος ἔνδον τῆς πύλης τῆς ἐξαγούσης πρὸς τὸν ὀνώποδα, ἐξέρχεται [87] μόνος, ἔνθα ἵσταται τὸ πολίτευμα, καὶ λέγει αὐτοῖς, ἃ ἐδιδάχθη παρὰ τοῦ βασιλέως λέγειν [88] νουθεσίας ἕνεκα καὶ νομίμων διακρατήσιν.

II. Post hoc colloquium præpositus cerimoniarium jubet, velum aperiat præfectumque advocet: quem egressum præpositus civitati præfectum patremque urbis tradit. Postea præpositus ab onopodio ad palatium revertitur, cerimoniarius autem cum silentiariis præfectum assumit, eumque in consistorium ducit, ubi eum præfecti veste, camiso, scilicet pelonio et loro, pedes vero caligis induit. Deinde cerimoniarius cum civitate populoque duarum factionum, qui eum omnes paululum præcedunt, per excubias scholasque, inter acclamationes dicentium: « N. N. præfectus es, » transeunt; si patricius est, acclamant ita: « N. N. præfectus esset patricius, etc. » Atque sic ad Magnam ecclesiam per sanctum puteum abit, cereisque accensis, et precatus, domum revertitur.

B'. Μετὰ δὲ τὴν διαλαλίαν κελεύει ὁ πραιπόσιτος τῷ τῆς καταστάσεως ἀνοιγῆναι τὸ βῆλον, καὶ προσκαλεῖται τὸν ὕπαρχον, κἀκείνου ἐξελθόντος, παραδίδωσιν αὐτὸν ὁ πραιπόσιτος τῇ πολιτείᾳ ὕπαρχον καὶ πατέρα πόλεως, καὶ εἶθ' οὕτως ἀπὸ τοῦ ὀνόποδος ὑποστρέφει ὁ πραιπόσιτος ἐν τῷ παλατίῳ, ὁ δὲ τῆς καταστάσεως μετὰ τῶν σιλεντιαρίων λαμβάνει τὸν ὕπαρχον, καὶ εἰσάγει αὐτὸν ἐν τῷ κονσιστωρίῳ, καὶ ὑπαλλάσσει αὐτὸν τὴν τοῦ ὑπάρχου στολὴν, ἤγουν τὸ καμήσιον καὶ τὸ πλώνιον καὶ τὸν λῶρον [89], καὶ ὑποδύει αὐτὸν καὶ τὸ καλίγιον. Καὶ εἶθ' οὕτως ὁ τῆς καταστάσεως μετὰ τοῦ πολιτεύματος καὶ τῶν δημοC τῶν τῶν δύο μερῶν, ὀλίγον ὀψικεύοντες αὐτὸν, διέρχονται διά τε τῶν ἐξκουβίτων καὶ τῶν σχολῶν, ἀκτολογουμένου [90] ὑπ' αὐτῶν, λεγόντων αὐτῶν· « Ὁ δεῖνα εἶσε ὕπαρχος· » ἐὰν δέ ἐστιν πατρίκιος, ἀκτολογεῖ οὕτως· « Ὁ δεῖνα εἶσε ὕπαρχος, εἶσε [91] καὶ πατρίκιος » καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ εἶθ' οὕτως εἰσέρχεται ἐν τῇ Μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ διὰ τοῦ ἁγίου φρέατος, καὶ ἅψας κηροὺς καὶ εὐξάμενος, ὑποστρέφει εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ.

155 CAPUT LIII.

Acta et acclamationes factionum in promotione præfecti.

I. Consueto promotionis præfecti ritu in palatio peracto, cum eum præpositus per triconchum et apsidem ad augusteum eduxit, in onopodium abeunt, quo postquam omnis ordo præpositi pervenit, præpositus patrem urbis promotum præfectum constituit. Deinde cerimoniarius eum sumit inque consistorium hibernum ducit, ubi camisio loro caligisque indutus, ad porticum candidatorum venit, ab omni prætorii ordine ad æneas usque cortinarum portas stipatus, admissionali dicente: « Sta, » tenetque numerarius velum, et: « Leva te, hyparche præfecte, loco, » inquit, statimque admissionalis dicta a numerario repetit. Præfectus abit, per scholas, a dictis circumdatus, transit.

ΚΕΦΑΛ. ΝΓ'.

Ἀκτολογία τῶν δήμων ἐπὶ τῆς ὑπάρχου προαγωγῆς.

Α. Τῆς συνήθους τάξεως τελουμένης ἐν τῷ παλατίῳ ἐπὶ τῇ τοῦ ὑπάρχου προαγωγῇ, καὶ τοῦ πραιποσίτου τοῦτον ἐξάγοντος διὰ τοῦ τρικόγχου καὶ τῆς ἀψῖδος εἰς τὸν αὐγουστέα, ἀπέρχονται ἐν τῷ ὀνοποδίῳ, καὶ δὴ πάσης τῆς τάξεως τοῦ πραιποσίτου ἐν τῷ ὀνοποδίῳ ἀνερχομένης, παραδίδωσιν ὁ πραιπόσιτος πατέρα πόλεως τὸν προβληθέντα ὕπαρχον. Εἶτα D ἐπαίρει αὐτὸν ὁ τῆς καταστάσεως, καὶ εἰσφέρει αὐτὸν ἐν τῷ κονσιστωρίῳ τῷ χειμερινῷ, καὶ ἐνδύει αὐτὸν τὸ καμήσιον καὶ τὸν λῶρον, καὶ ὑποδύεται καλήγιον, καὶ ἔρχεται ἐπὶ τὸν μάκρωνα τῶν κανδιδάτων, ὀψικευόμενος ὑπὸ πάσης τῆς τάξεως τοῦ πραιτωρίου ἕως τῶν χαλκῶν πυλῶν τῶν κορτινῶν. Καὶ λέγει ὁ ἀδμηνσουνάλιος· « Στήτω· » καὶ κρατεῖ ὁ νουμεράριος τὸ βῆλον, καὶ λέγει· « Λεβά, ὕπαρχε προφέκτωρ (9), λώκ, » καὶ πάλιν λέγει ὁ ἀδμηνσου-

VARIÆ LECTIONES.

[85] σκαλέων ed. [86] καὶ ante εἰσέρχ. om. ed. [87] ὁ δὲ πραιπόσιτος ante ἐξέρχεται excidisse putat R. [88] λέγειν om. ed. [89] τὸ λῶρον ed. et sic deinceps. [90] ἀκτολογούμενοι ed. [91] εἶσε ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(9) Itaque illi barbare pro *præfecte*, de qua terminatione plura dico ad p. 200. Solebant autem vo-

νάλιος, ἅπερ φωνοβολεῖ ὁ νουμεράριος. Καὶ ἐξέρχεται ὁ ὕπαρχος, καὶ διέρχεται διὰ τῶν σχολῶν, δψικευόμενος ὑπὸ τῶν προειρημένων.

Β'. Τὸ δὲ μέρος τῶν Βενέτων ἵστατοι εἰς τοὺς λύ- A χνους, ἐκδεχόμενος [92] τὸν ὕπαρχον, καὶ πρὸ τοῦ φθάσαι αὐτὸν εἰς τὸν τοῦ Βενέτου δῆμον λέγει ὁ δῆμος ποίημα δρομικὸν ἦχ. δ'· « Οἱ ἐκ Θεοῦ κραταιούμενοι ταῖς νίκαις, κοσμοπόθητοι δεσπόται τῶν Ῥωμαίων, σὲ, ὡς γνησιοπόθητον (10) καὶ πιστότατον δοῦλονὶ προεβίβασαν ἀξίως ἐν ὑπερτέραις ἀξίαις, πρωτοσπαθάριον ἔντιμον καὶ εὐγενῆ ἐκ προγόνων, καὶ εἰς ὑπέρτιμον δόξαν τῇ τοῦ ὑπάρχου ἀνύψωσαν ἀξίᾳ. » Καὶ μετὰ τὸ στῆναι τὸν ὕπαρχον εἰς τὸν εἰωθότα τόπον τῆς αὐτοῦ στάσεως λέγει ὁ δῆμος· « Πρὸ πάντων εὐφημήσωμεν τοὺς δεσπότας τῆς οἰκουμένης· » οἱ κράκται· « Ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα μεγάλων βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων πολλὰ τὰ ἔτη· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ. Οἱ κράκται· « Ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα τῶν εὐσεβεστάτων αὐγουστῶν πολλὰ τὰ ἔτη· » ὁ λαὸς ὁμοίως B ἐκ γ'. Καὶ [93] εἶθ' οὕτω λέγει ἄκτα ἀπὸ φθογγῆς· « Τίς οὐκ ἔχει ἐπὶ πλεῖον δοξάσαι; » ἐν γ'· « Τὸν μόνον ἀθάνατον βασιλέα, » ἐκ γ'· « τὸν τοιούτους δεδωκότα ὑμῖν δεσπότας, » ἐκ γ'· « προνοούμενος ἑκάστῳ τὴν σωτηρίαν, » ἐκ γ'· « καὶ προβιβάζων [94] ἀξίαν τοῖς ἀξίοις, » ἐκ γ'· « καὶ σὲ ὁ δεῖνα ἐτίμησαν παραδόξως, » ἐκ γ'· « τῇ τοῦ ὑπάρχου περιδόξῳ ἀξίᾳ, » ἐκ γ'· « ἀλλ' ὁ πάντων ποιητὴς καὶ δεσπότης τοὺς χρόνους αὐτῶν πληθύνει σὺν ταῖς Αὐγούσταις καὶ τοῖς πορφυρογεννήτοις. »

II. Factio Veneta stat ad lychnos, præfectum excipiens, qui priusquam ad eum pervenit, ducit populus cursorium carmen toni IV : « Per Deum victoriis insignes, desiderium orbis, domini Romanorum te, ut ab omnibus expetitum, fidelissimum servum, merito in summa dignitate collocarunt, illustrem et nobilem genere majorum protospatharium, teque ad excelsum honorem officii præfecti provexerunt. » In solito autem loco stationis suæ præfecto collocato, populus dicit : « Ante omnia concelebremus universi dominos. » Cantores : « N. N. magnis imperatoribus et Augustabus piissimis multos annos ; » populus eadem ter ; postea magna voce acclamat : « Quis nollet vehementer collaudare, » ter ; « solum immortalem regem, » ter ; « qui tales nobis Dominos dedit, » ter : « omnium prospiciens saluti, » ter ; « et dignitatem dignis tribuens, » ter ; « et te N. splendide honorarunt, » ter ; « excelsa præfecti dignitate, » ter ; « at omnium Creator et Dominus tempora eorum cum Augustabus et porphyrogenitis augeat. »

Γ'. Εἶτα λέγουσιν οἱ κράκται· « Εὐφημήσωμεν κατὰ χρέως τὸν ὕπαρχον Ῥωμαίων. Εἶσε ὁ δεῖνα, εἶσε ὁ δεῖνα, εἶσε ὁ δεῖνα [95], εἶσε ὕπαρχος, εἶσε. » Καὶ εἶθ' οὕτως λέγουσιν οἱ κράκται· « Καλῶς ἦλθες, θεοστέπτων [96] ὁ δοῦλος· » ὁ λαός· « Καλῶς ἦλθες. » Οἱ κράκται· « Καλῶς ἦλθες, προβολὴ εὐεργετῶν· » ὁ λαός· « Καλῶς ἦλθες. » Οἱ κράκται· « Καλῶς ἦλθες, ὁ εὐγενὴς ἐκ προγόνων· » ὁ λαός· « Καλῶς C ἦλθες. » Οἱ κράκται· « Καλῶς ἦλθες, ὁ δεῖνα ὕπαρχε τῶν Ῥωμαίων· » ὁ λαός· « Καλῶς ἦλθες [97]. » Οἱ κράκται· « Ἀλλ' ὁ πάντων Ποιητὴς καὶ Δεσπότης φυλάξει σε, ὕπαρχε, εἰς πλήθη χρόνων· » Καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιδίδωσι λιβελλάριον ὁ δήμαρχος τῷ ὑπάρχῳ, καὶ λέγουσιν οἱ κράκται· « Καλῶς ἦλθες, ποθητὲ τῶν ἀνάκτων· » ὁ λαός· « Καλῶς ἦλθες. » Οἱ κράκται· « Καλῶς ἦλθες, ὁ δεῖνα ὕπαρχε τῶν Ῥωμαίων· » ὁ λαός· « Καλῶς ἦλθες· » Οἱ κράκται· « Καλῶς ἦλθες εἰς φιλοῦντά σε δῆμον· » ὁ λαός· « Καλῶς ἦλθες. » Οἱ κράκται· « Ἀξίως σε ἠγάπησαν οἱ δεσπόται· » ὁ λαός· « Καλῶς ἦλθες. » Οἱ κράκται· « Ὡς ὄντα καθαρὸν καὶ ἐπάξιον· » ὁ λαός· « Καλῶς ἦλθες. » Οἱ κράκται· « Ἀλλ' ὁ πάντων Ποιητὴς καὶ Δεσπότης φυλάξει σε, ὕπαρχε, εἰς πλήθη χρόνων. »

III. Postea cantores dicunt : « Laudemus ex debito præfectum Romanorum ; tu es N., tu es N., tu es N., præfectus es. » **156** Deinde cantores : « Bene venisti, famule a Deo coronatorum ; » populus : « Bene venisti. » Cantores : « Bene venisti, a beneficis dominis promote ; » populus : « Bene venisti. » Cantores : « Bene venisti, nobili genere illustris ; » populus : « Bene venisti. » Cantores : « Bene venisti, N. Romanorum præfecte ; » populus : « Bene venisti. » Cantores : « At omnium Auctor et Dominus te, præfecte, multa tempora conservet. » Postea tribunus præfecto libellum tradit, et cantores dicunt ; « Bene venisti, desiderium principum ; » populus : « Bene venisti. » Cantores : « Bene venisti, N. Romanorum præfecte ; » populus : « Bene venisti. » Cantores : « Bene venisti ad factionem tui amantem ; » populus : « Bene venisti. » Cantores : « Digne te amarunt domini ; » populus : « Bene venisti. » Cantores : « Ut præclarum et dignum ; » populus : « Bene venisti. » Cantores : « Omnium auctor et Dominus te, præfecte, diu conservet ! »

VARIÆ LECTIONES.

[92] ἐκδεχόμενον ed. [93] καὶ om. ed. [94] προνοουμένους et προβιβάζοντας conj. R. [95] Tertium εἶσε ὁ δεῖνα om. ed. [96] θεόστεπτος ed. [97] ΣΧΟΛ. Ἰστέον, ὅτι, τοῦ δήμου λέγοντος· « Καλῶς ἦλθες, ὁ δεῖνα ὕπαρχε, » προσκυνεῖ ὁ ὕπαρχος πρὸς τὸν δῆμον καὶ τὸν δήμαρχον, ὁμοίως καὶ ὁ δῆμος πρὸς αὐτὸν ποιῶν τὸ σέβας.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

cibus Latinis explicationis gratia Græcas earum interpretationes addere. Ita infra Αὔγουστε σεβαστέ, posteriose voce priorem explicante.

(10) Resolvi debet in γνήσιον καὶ ποθητόν, *benevolum* vel *sincerum* et *cupitum* seu *desideratum*. Vid. ad p. 43. Adhibent novi Græci vocem γνήσιος libenter de liberis, amicis et servis, pro *sincerus*, *candidus*, *integer*, *benevolus* ; vid. Codin. Offic. p. 121, 123. Theophan. p. 81. Nicephor. CPtan. Patr. p. 12. Vel potest quoque γνήσιος in hac compositione accipi pro caro, amato, adeoque γνησιοπόθητον esse *amatum atque desideratum*. Ita in Antholog. p. 218,

Ὁ μηδ' ἀστοῖσι φιληθεὶς
Τίμων οὐδ' Ἀΐδῃ γνήσιός εἰμι νέκυς.

IV. Abeuntem præfectum præcedit populus, cursorium carmen toni IV canens : « Per Deum victoriis insignes. » Supra id retulimus. Et eum ad Prasinam factionem adducunt ; ibi enim carmen completur : quo facto, cantores : « Unus Deus sanctus servet præfectum ! » populus eadem ter, Prasinorum factio eum in scholis excipit, cujus factionis ritus et ordo idem ac Venetæ est, transitque per chytum chalces, et sanctum puteum intrans, cereos accendit. Sciendum vero, patriarcham preces pro præfecto eodem, ac pro patriciis, modo dicere. Præfectus scamnum patriciorum intrat, ubi cerimoniarius lorum ipsi et pelonium induit ; egreditur per latus templi ad partem metatorii in horologium, ubi equus albus collari ornatus, calamarium et officiales cum suis peloniis adsunt ; deinde, equo conscenso, præfectus in prætorium abit, quo cum pervenit, inque sella sua consedit, officiales æque ac cives exclamant : « Dignus, dignus, dignus, multi anni imperatoribus ! » et cætera acclamationis, cui adjiciunt in fine : « Et promoto. » **157** Sic rursus, conscenso equo, stipatus a dictis, domum abit.

A Δ'. Καὶ ἀποκινοῦντος τοῦ ὑπάρχου, ὀψικεύει ἔμπροσθεν αὐτοῦ ὁ δῆμος, λέγων τὸ δρομικὸν ποίημα ἦχ. δ'· « Οἱ ἐκ Θεοῦ κραταιούμενοι ταῖς νίκαις. » Ηροεγράφη. Καὶ ἀπάγουσιν αὐτὸν ἕως τῆς δοχῆς τῶν Πρασίνων (μέχρι γὰρ τῶν ἐκεῖσε πληροῦται τὸ ποίημα), καὶ πληρωθέντος λέγουσιν οἱ κράκται· « Ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος, σῶσον τὸν ὕπαρχον· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Καὶ δέχεται τοῦτον τὸ μέρος τῶν Πρασίνων εἰς τὰς σχολὰς, καὶ γίνεται ἡ ἀκολουθία καὶ ἡ τάξις τῆς δοχῆς, καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν Βενέτων, καὶ διέρχεται διὰ τοῦ χυτοῦ τῆς χαλκῆς, καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸ ἅγιον φρέαρ, καὶ ἅπτει κηρούς, Ἰστέον, ὅτι ὁ πατριάρχης εὐχὴν τοῦ ὑπάρχου ποιεῖ κατὰ τὸν εἰωθότα τύπον τῶν πατρικίων. Καὶ μετὰ τοῦτο εἰσέρχεται εἰς τὸ σκάμνον τῶν πατρικίων, καὶ ἐκεῖ ἐνδύει αὐτὸν ὁ τῆς καταστάσεως τόν τε λῶρον καὶ τὸ πελώνιον, καὶ ἐξέρχεται διὰ B τῆς πλαγίας τοῦ ναοῦ, ὡς ἐπὶ τὸ τοῦ μητατωρίου μέρος, εἰς τὸ ὡρολόγιον, ἔνθα ἵσταται ὁ λευκὸς ἵππος μετὰ τοῦ χιώματος [98] καὶ τὸ καλαμάριον (11) καὶ οἱ ταξαιῶται μετὰ τῶν πελωνίων αὐτῶν, καὶ καβαλικεύει ὁ ὕπαρχος καὶ ἀπέρχεται ἐν τῷ πραιτρωΐῳ, καὶ αὐτοῦ ἀνελθόντος καὶ καθεσθέντος ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ θρόνου, λέγουσιν οἱ τῆς τάξεως (12) καὶ τῆς πόλεως· « Ἄξιος, ἄξιος, ἄξιος, πολλὰ τὰ ἔτη τῶν βασιλέων » καὶ τὰ ἑξῆς τῆς εὐφημίας· ἐν δὲ τῇ τελευταίᾳ εὐφημίᾳ λέγουσι· « Καὶ τοῦ προβληθέντος. » Καὶ εἶθ' οὕτως πάλιν καβαλικεύει τὸ χίωμα [99] (13), καὶ ἀπέρχεται εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ὀψικευόμενος ὑπὸ τῶν προῤῥηθέντων.

VARIÆ LECTIONES.

[98] χαιώματος ed. [99] χαίωμα ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(11) Redditur hæc vox in Cangii Glossario *calamarium*, *theca calamorum*, *atramentarium*. Forte itaque notat scribarum præfecto urbis additorum et sub ejus dispositione constitutorum scrinium seu officium : quibus opponantur οἱ ταξαιῶται, vel, quod idem est, at aliquanto ad leges grammaticæ Græcæ propius, ταξεῶται. Notat hæc vox primum officiales, id est apparitores majori cuidam magistratui additos et ad ejus τάξιν, officium, comitatum pertinentes, ad exsequenda ejus mandata, comprehendendos et puniendos delinquentes, quæ notio hic obtinet. Erant autem tales plerumque milites, aut certe armati. Deinde notat quoque milites gregarios, cohortales, præsidiarios. Vid. Guther. p. 372, et 626. et Du Cange Gl. Gr. h. v. Quid si vero, ut ad τὸ καλαμάριον redeamus, interpretemur urnam, in quam conjiciuntur τὰ καλάμια, tesseræ, quales olim dabantur illis, qui beneficio panium gradilium fruebantur : de quibus docte disputat Salmasius ad Scr. Hist. Aug. t. II. p. 502, 503. Desierat quidem ista D dilargitio panium gradilium, at supererat tamen eorum quædam imago in τῷ λαχανικῷ. Aut quid, si calamarium fuerit theca calamorum cum suppellectile omni scriptoria, velut symbolum investituræ præfecti urbis, ut cui multum negotii cum chartis et scriptione ? De more recens honorandum una aliqua earum rerum, in quarum tractatione officium ejus versaretur, investiendi, ago ad Cletorologium.

(12) Officiales, ad ejus τάξιν, comitatum armatum, officium vel obsequium pompaticum pertinentes ; vel potius οἱ τῆς τάξεως sunt *viri ad ordinem pertinentes*, hoc est senatores, senatus urbanus, quibus opponuntur οἱ τῆς πόλεως, *commune civium*. Senatus etiam Latinis nude *ordo*, interdum *ordo honestissimus* appellatur ; unde assumpserunt novi Græci usum vocabuli τάξις pro *senatu* ; vid. ad pag. 163.

(13) Est mea sententia χίωμα illud pretiosum C involucrum, auro, gemmis et margaritis illustratum, quod equo, quem Augustus inscendit, insternitur. Qualem morem sultani Turcici ex aula Byzantina transsumptum adhuc retinent. Equo enim, quo sultanus ad S. Sophiam vehitur diebus Veneris, semper insternitur τό χίωμα operculum sellæ equinæ, quod, quam primum sultanus in porta templi descendit, strator ejus tollit, sub axilla sua recondit, et ipse in eodem equo rursus in palatium revehitur. Quod ipsi licet : modo tollat operculum. Sed operculo augusto insidere capitale est. V. P. della Valle Epistol. Itiner. I. 13, et Leo Afric. III. 53. Crediderunt viri docti, τὸ χίωμα esse tantum ornatum colli equini, inducti ut videtur, ex loco Codine de offic. XVII, 47 : Ἦν πρότερον συνήθεια φορεῖν τὸν τοῦ βασιλέως ἵππον ἐν τῇ τοιαύτῃ πανηγύρει περὶ τὸν τράχηλον καὶ ὄπισθεν τῆς σέλλας ἐπάνω τῶν σκαπουλίων ἅπερ ὠνομάζοντο χαιώματα, ἐκ μαργάρων καὶ λίθων συγκείμενα. Crediderunt τὰ σκαπούλια *scapulas* notare : et qui poterant aliter ? qui Latinam hanc esse vocem scirent et quid Latinis *scapula* significet. Sed novis Græcis *lumbos* vocabulum illud significat, quo vel ipsa verba ὄπισθεν τῆς σέλλας, *pone sellam*, ducere poterant · vid. Goar. p. 70. Forte ex eo, quod essent hæ stragulæ lineis duabus diagonalibus gemmarum et margaritarum in medio se ad angulos acutos secantibus distinctæ, χιώματα sunt dictæ. Χιοῦν est aliquid ad instar litteræ Græcæ X facere. Notum, quid sit in rhetoricis ὁ χιασμός, et χιωτῶς in Glossis idem est atque καγκελλωτῶς, *decussatim*. Glossæ Nomicæ Vatican. apud Du Cange Gloss. Gr. v. μετάξια : Μετάξια ἔνδεσμα σηνίοϋ [σηρικοῦ legit du Cange] εἴτουν τὰ ἐνδεδεμένα ἀλλήλοις καγκελωδῶς, εἴτοι χιωτῶς. Noster certe codex plerumque et nescio an non semper χίωμα scriptum exhibet, non χαίωμα, ut Du Cange, qui conf. h. v., ubi aliam dat etymologiam. Ut *subsellium* appellabant Latini sequiores

ΚΕΦΑΛ. ΝΔ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ προαγωγῇ κοιαίστωρος (14.)

Κελεύουσιν οἱ δεσπόται ζητῆσαι τὸν ὀφείλοντα προβληθῆναι κοιαίστωρα, καὶ ἐάν εὑρεθῇ, ζητοῦσι τὸν πραιπόσιτον μετὰ τοῦ προβαλλομένου (15), καὶ παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ πραιπόσιτος παρὰ τῶν δεσποτῶν, ἵνα ἀπελθὼν προβάλληται αὐτὸν κοιαίστωρα. Καὶ ἐξέρχεται ὁ πραιπόσιτος, ὀψικευόμενος, ὑπὸ κουβικουλαρίων καὶ σιλεντιαρίων, ἤ ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ, ἢ ἐν τῇ θερμάστρᾳ, καὶ ζητεῖ τοὺς ἀντιγραφέας (16) καὶ καγκελλαρίους, καὶ παραδίδωσιν αὐτοῖς τὸν κοιαίστωρα [1], καὶ ἐπεύχονται τοὺς δεσπότας καὶ ἀναχωροῦσι. Καὶ εὐθέως ὁ προβληθεὶς ἀποστέλλει ἄνθρωπον [2] (17) αὐτοῦ μετά τε τοῦ χωσβαίτου τοῦ βεστιαρίου, καὶ ἐπαίρει τὴν στολὴν τοῦ κοιαίστωρος τοῦ διαδεχθέντος (18), καὶ ὅτε εἰσὶν ἀλλάξιμα ἐν τῇ προελεύσει, ἀλλάσσει κἀκεῖνος.

CAPUT LIV.

Observanda in promotione quæstoris.

Mandato dominorum quæstor promovendus quæritur, eoque invento, præpositum cum promoto quærunt, quem præpositus a dominis, ut abiens quæstorem eum constituat, secum abducit. Ipse a cubiculariis ac silentiariis stipatus, aut in hemicyclium, aut ad caminum abiens, scriniorum magistros et cancellarios quærit, qui, quæstore sibi tradito, fausta dominis precati, abeunt. Statim promotus primum famulum suum cum chosbaita vestiarii mittit, et sumit vestem decedentis quæstoris, cumque mutationes in processione fiunt, ipse quoque vestes mutat.

VARIÆ LECTIONES.

[1] αὐτὸν κοιαίστωρα cod. et ed. [2] ἄνθρωπον R. ex compendio cod., ἀνοτάριον ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

stragulam sub sella equina positam, sic posset hæc stragula *supersellium* appellari, quia super sellam, non infra eam, poneretur.

(14) Scribitur quoque hæc vox propius ad Latinum κοαίστωρ. Græci novi librarii υ et οἱ promiscue habent. Quisnam vero quæstor hic intelligatur, sacrine palatii, an urbanus, certo non liquet: videtur tamen potius prior designari, de quo jam alibi egi, et dicam adhuc deinceps.

(15) Est idem atque μέλλοντος vel ὀφείλοντος προβληθῆναι. Jubet imperator arcessi eum, qui quæstor honorandus vel nuncupandus est, ille cum aliis, ad quos ea res pertinent, adit ad præpositum, qui honorandum imperatori præsentat, a quo præpositus jubetur recens honorandum ad scrinium quæstoris adducere, ejusque membris novum quæstorem sistere et præficere. Pertinent autem ad scrinium vel τάξιν quæstoris οἱ ἀντιγραφεῖς, magistri scriniorum et cancellarii. His præpositus novum quæstorem tradit; qui eum pro capite suo agnoscunt, et propter ea domino gratias agunt. Deinde mittit recens honoratus suorum aliquem et chosbaitam, qui a vetere amoto quæstore vestem quæstoris repetat. Vestes enim symbolicæ seu illæ, quibuscum investituræ fiebant, et nova munera conferebantur, non manebant apud honoratos, sed illis decedentibus reddi vestiario sacro, ad quod pertinebant, debebant et sic transibant ad novos successores; v. p. 158. Hoc fere argumentum est hujus capitis, quod quia paulo obscurius mihi videbatur esse, placuit aliquanto uberius exponere. Verba παραλαμβάνει αὐτόν geminum sensum patiuntur. Nam aut reddi possunt: accipit eum in persona, corpus ejus, ab imperatore sibi traditum præpositus; aut tantum ejus nomen sibi editum, ut. p. 159.

(16) In hac voce Latine convertenda non idem sentiunt viri docti, dubiumque, ut in re antiqua, quis rectius. « Ἀντιγραφεῖς notariorum principis *contrascriptores* forte dici possent, » ait Guther. p. 595. sed addit: « Sic tamen appellati sunt a *rescriptis*, quæ ipsi componebant et efformabant. Nam ἀντιγραφή est *rescriptores imperatoris* Consentit cum his, quæ p. 519, habet: « Ἀντιγραφεῖς, *magistri scriniorum dictatores et scriptores*. Dictabant nempe, id est, commentabantur τὰς ἀντιγραφάς, responsa, quæ imperatores ad prius exhibitas sibi aliorum litteras, quæstiones, flagitationes ἀντέγραφον, rescribebant, qui erant a regiis ἀντιγραφεῖς. Gloss. Basil.: Ἀντιγραφὴ λέγεται ἡ βασιλικὴ πρόσταξις, διὰ τὸ ὡς ἐπὶ πλεῖστον ἐκ προηγουμένων ἀναφορῶν γίνεσθαι τὰς βασιλικὰς προσταγάς. E. Nostri p. 416, certe patet antigraphos a scribis diversos fuisse. Ergo non exarabant seu in mundum redigebant ipsi sacras formas, sed ipsi potius dictabant seu concipiebant, in lituris eas exarabant, quas scribæ mundarent, ἀντέγραφον *ante scribebant*, vel præscribebant, quæ scribæ *post* scriberent vel exscriberent. Nam ἀντὶ Græcis quoque sæpe idem atque *ante* notare, supra demonstravimus. Evincit exemplum Eugenii, qui, teste historia Miscella XIII 11 *grammaticus olim, litterarum Latinarum doctor, relinquens scholas in palatio militabat, eratque imp. Valentiniani antigrapheus et propter eloquentiam a multis honoratus* In Novell. XI Constantini Porphyrog. ed. Meurs. p. 233, redditur *rescriptores*; a Gretsero ad Codinum *contrarotulatores*. Goarus apud Theophan. 60, vertit *contrarotularis*, vel *ratiocinarii munere fungens*; in notis autem emendat sic: ἀντιγραφεύς *magister scriniorum*, est, ᾧ ὁ βασιλεὺς τὴν βασιλικὴν γλῶσσαν ἐπέτρεψε. Eunap. in Nymphidiano: *Talis est, qui nomine imperatoris litteras exarat et dictat.* Idem Goarus ad Codin. p. 30, *actuarios* reddit. Apud Leonem Grammat. p. 450, redditur *exceptores*. Theophylactus Simocatta nominatur in titulo historiæ suæ ἀπὸ ἐπάρχων καὶ ἀντιγραφεύς, quod apud Cl. Fabricium. (Bibl. Gr. t. VI, p. 281) *præfectus* et *tabularius* redditur, aliis *expræfectus* et *observator coactorum*: cujus interpretationis rationem ego nullam video. Ἀντιγραφεύς τοῦ βασιλέως vertit Vales. ad Amm. Marcell. p. 84: *Magister scrinii sacri*, et ἀντιγραφεὺς τῆς μνήμης, *qui dictat ad memoriam, magister memoriæ*. Salmasius autem ad Script. Hist. Aug. t. II, p. 785, ubi fuse de his antigraphis agit, negat scriniorum magistros fuisse, sed illis proximos. Conf. Du Cange. Gl. Gr. h. v. et Latin v. *Antigraphus*, ubi citat aliquot loca, e quibus concludatur, *antigraphos* et *cancellarios* eosdem esse, quos tamen et noster codex et alii bene multi distinguunt ut diversos. In universum obscuræ sunt rationes dignitatum.

(17) Notat hic vox ἄνθρωπος, *homo*, famulum. Ea significatione utraque vox in utraque lingua scriptoribus sequiorum temporum frequenter usurpatur, ut Capitolin. in Pertinace t. I. Scr. Hist. Aug. p. 566. *mercaturas exercuit imperator per homines suos*, quod idem p. 537, dixerat: *mercatus est per servos suos*. Artemidorus jam ἄνθρωπος pro familiari posuit, p. 93. Numero carent exempla hujus usus in hoc nostro codice prostantia V. DC. Gloss. v. Ἄνθρωπος et *Homo*.

(18) Recte M. Ed. διαδεχθέντος [διαδειχθέντος] ejus, qui διάδοχον exceptorem, successorem nactus

CAPUT LV.

Observanda in promotione demarchi.

I. Pridie unius diei præpositus a dominis responsum de eo, qui tribunus fieri cupit, accipit, idque cerimoniario refert, qui per admissionalem factioni, hoc est secundicerio, gitoniarchæ ac reliquis factionis præfectis indicat, ut principes sequenti die in consistorium cum sagis veniant. Mane igitur, quando factionarii cum sagis suis in consistorium convenerunt congregatique sunt, præpositus a cerimoniarum magistro admonitus, dominos de eo certiores facit, qui præposito, quem tribunum creare velint, indicant. Is statim a cubiculario stipatus, una cum promoto exit, per lausiacum, erotem et daphnem in augusteum ascendit, ibique sedet. At silentiarius, factionem advocaturus, abit, et omnes in onopodium saga ferentes conveniunt, et ibi subsistunt. Præpositus et cerimoniarius cum silentiariis, qui per eam septimanam officio funguntur, saga rubra gestantes. progrediuntur : cubicularius vero præpositum comitatus, unaque promotus, sago rubro indutus, præpositum a tergo sequitur, sagum autem in augusteum usque gestat.

A

ΚΕΦΑΛ. ΝΕ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ προαγωγῇ δημάρχου.

Α', Πρὸ μιᾶς ἡμέρας λαμβάνει ἀπόκρισιν ὁ πραιπόσιτος παρὰ τῶν δεσποτῶν περὶ τοῦ βουλομένου προβληθῆναι δημάρχου, καὶ λέγει τῷ τῆς καταστάσεως, κἀκεῖνος ἀποστέλλει ἀδμηνσουνάλιον, ἵνα, μηνύσῃ τοῖς τοῦ μέρους, τουτέστι τῷ δευτερεύοντι (19), τῷ γειτονιάρχῃ (20) καὶ τοῖς λοιποῖς ἄρχουσι τοῦ μέρους, καὶ τὰ πρωτεῖα (21) αὐτῶν, ὅπως τῇ ἑξῆς ἔλθωσιν ἐν τῷ κονσιστωρίῳ μετὰ σαγίων. Καὶ τὸ πρωῒ, ὅτε συμφθάσωσι καὶ ἔλθωσιν οἱ τῶν μερῶν ἐν τῷ κονσιστωρίῳ μετὰ σαγία [3] αὐτῶν, μηνύεται ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ τῆς καταστάσεως, καὶ ἀναγάγει [4] τοῖς δεσπόταις, καὶ παραλαμβάνει ὁ πραιπόσιτος παρὰ τῶν δεσποτῶν, ὃν βούλεται προβάλλεσθαι δήμαρχον. B Καὶ εὐθέως ἐξέρχεται ὀψικευόμενος ὑπὸ κουβικουλαρίου, καὶ αὐτὸς ὁ προβληθεὶς μετ αὐτοῦ, καὶ ἀνέρχεται διὰ τοῦ λαυσιακοῦ καὶ τοῦ ἔρωτος καὶ τῆς δάφνης εἰς τὸν αὐγουστέα, καὶ καθέζεται ἐκεῖσε. Καὶ ἀπέρχεται σιλεντιάριος, καὶ προσκαλεῖται τὸ μέρος, καὶ ἀπέρχονται πάντες ἐν τῷ ὀνοποδίῳ, φοροῦντες τὰ σαγία, καὶ ἵστανται ἐκεῖσε. Καὶ ἐξέρχεται ὁ πραιπόσιτος καὶ ὁ τῆς καταστάσεως μετὰ σιλεντιαρίων (22) τῶν ὄντων ἑβδομαρίων, φοροῦντες ἀμφότεροι σάγια ῥοῆς, ὁμοίως καὶ κουβικουλάριος, ὀψικεύων τὸν πραιπόσιτον, ὁμοίως καὶ ὁ προβληθεὶς, φορῶν σαγίον ῥοῆς, ἀκολουθεῖ ὀπίσω τοῦ πραιποσίτου, τὸ δὲ σαγίον φορεῖ εἰς τὸν αὐγουστέα.

II. Deinde præpositus in onopodium ascendit, et, ut mos est, **158** tribunum promotum factioni tradit, dicens : « Jubent domini, hunc tribunum accipiatis ; » factio dominis fausta precatur, sumentesque

Β'. Καὶ ἀνέρχεται ὁ πραιπόσιτος ἐν τῷ ὀνοποδίῳ, καὶ καθὼς ἔχει ἡ συνήθεια, παραδίδωσι τὸν προβληθέντα δήμαρχον, λέγων τῷ μέρει· « Κελεύουσιν οἱ δεσπόται, παραλάβετε αὐτὸν δήμαρχον, » καὶ ἐπεύ-

VARIÆ LECTIONES.

[3] σαγίων ed. [4] ἀνάγει ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

est, ejus, qui munere decessit, aut amotus fuit. Sæpissime occurrit apud Spartianum *successorem alicui dare*, pro *munere amovere*. Theophanes p. 208 : Διεδέχθη Προκόπιος ὁ ὕπαρχος τῆς πόλεως καὶ γένονεν ἀντ' αὐτοῦ Ἀνδρέας ὁ ἀπὸ λογοθετῶν, *Procopio urbis præfecto exauctorato institutus est Andreas exlogotheta*. Idem auctor in significatione activa adhibet διαδέχεσθαι pro *exauctorare*, curare, ut alicui veniat, subeat διάδοχος successor. p. 221 : Ο αὐτοκράτωρ πάλιν τῆς στρατηγίας τὸν Φιλιππικὸν διαδεξάμενος, Κομεντίολον στρατηγόν τῆς Ἀνατολῆς ἀπέστειλεν *Philippicum regendi excercitus munere abdicatum, Commentiolo Orientis duce misso, imperator revocavit*. Vid. ad codicis nostri p. 158. Herodianus dixit διάδοχόν τινι πέμπειν καὶ τοῦ ἔθνους ἐξελθεῖν κελεύειν. Vid. Casaub. ad Scr. Hist. Aug. t. I. p. 207, 257. Salmas. ad t. II. p. 99. Vales. ad Amm. Marc. p. 562. Hinc διάδοχή opponitur τῇ προβολῇ apud Annam Comnenam Alexiad. p. 84, *remotio ab officio* admotioni, promotioni ad officium. D Ἀποδέχεσθαι interdum quoque dictum pro διαδέχεσθαι Martyrium mst. S. Eusignii Antiocheni : Ἑξήκοντα γὰρ ἔτη ἐστρατευσάμην, καὶ ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου βασιλέως, καὶ ἐπὶ Κωνσταντίου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ οὐδαμοῦ εὑρέθην μὴ ἀρέσας, ἢ διρεκτώρια πράξας, [faciens directione, correctione, animadversione digna,] ἀλλὰ καὶ ἀρέσας ἀπεδέχθην, *sed etiam præclara cum laude dimissus militia fui*. Ita legendus et accipiendus hic locus est quem Du Cange v. Διαρτώριον vitiose dedit. Ita ἀποδέχεσθαι pro *dimittere* dixit Malalas t. II. p. 20 : Ἀπεδέξατο αὐτοὺς μὴ φονεύσας αὐτοὺς, ubi non recte reddit interpres, *accepit eos* ; notat enim *dimisit eos neque*

C *occidit*. Idem tamen Chilmead. recte p. 29 exponit vim verbi διαδέχεσθαι, *abdicare*. Hinc infra p. 249 : Μείνεις ἀδιάδοχος *maneas absque successore*, semper in tua dignitate, non removearis.

(19) Nempe τοῦ δημάρχου *secundicerio demarchi*, vicario. Vid. p. 9.

(20) Non novi, qualis hic fuerit in factionibus magistratus, ut in universum res circencis et factionalis perobscura est. Videtur tamen idem atque *vici magister* fuisse. Γειτονία enim est *insula, regio urbis vicus*, unde *vicinia* ; vid. Theophan. p. 58. Medio ævo Latini hos *consules viciniarum* appellabant et *patronos regionum* ; v. Du Cange v. *Patricii* et *Patronus*. De vicomagistris agit idem CPl. Christ. p. 61. Discimus e Cletorologio nostro fuisse duodecim vicomagistros aut gitoniarchas. Atqui erant quatuordecim regiones urbis. Quare igitur hic loci tantum unus nominatur? Significaturne gitoniarcharum omnium princeps? Ἀμφοδάρχας vel ἀμφοδιάρχας appellabant etiam hos vicorum magistros. Vid. Du Cange Gl. Gr. h. v.

(21) Credo esse factionales, qui quamvis magistratum factionalem non gererent, tamen in factione sua post magistratus essent viri primarii et maxime spectati. Conf. Theoph. p. 246.

(22) Silentiarii et ostiarii per septimanas serviebant, et absoluta septimana veniebant alii, suas vices obituri, illos priores absolutum. Cencius in Cerim. Rom. : *Ego Cencius, camerarius ex parte domini Papæ præcipio vobis ostiariis, ut a modo hebdomadam in vice vestra faciatis ; vel, si justam excusationem habueritis, unusquisque vestrum committat hebdomadam uni de sociis vestris ostiariis.*

χονται οἱ τῶν μερῶν τοὺς δεσπότας, καὶ λαμβάνουσι A τον προβληθέντα δήμαρχον, ὀψικεύοντες αὐτὸν μέχρι τοῦ κονσιστωρίου. Καὶ εἰσέρχεται ὁ προβληθεὶς, καὶ ἅπτει κηροὺς ἐν τῷ σταυρῷ, καὶ ἀπέρχεται εἰς τὴν τοῦ Κυρίου ἐκκλησίαν, καὶ ἅπτει κἀκεῖσε κηροὺς, καὶ ἀπέρχεται ὀψικευόμενος διὰ τῶν κορτινῶν, καὶ εὐφημοῦσιν αὐτὸν εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ ἀπὸ τῆς χαλκῆς μέχρι τοῦ μιλίου. Καὶ καβαλικεύει ὁ προβληθεὶς ἀπὸ σαγίου, καὶ ὀψικεύεται ὑπὸ τοῦ μέρους, φορούντων κἀκείνων σαγία ῥοῆς καὶ σκαραμάγγια. Καὶ ἀπέρχεται οὕτω μέχρι τοῦ στάβλου τοῦ μέρους (23), καὶ θεωρεῖ τοὺς ἵππους αὐτοῦ, καὶ καβαλικεύει, καὶ ἀπέρχεται ὀψικευόμενος μέχρι τοῦ οἴκου αὐτοῦ, ἀκολουθούντων καβαλλαρίων τοῦ δευτερεύοντος καὶ τοῦ γειτονιάρχου καὶ τοῦ νοταρίου, φορούντων σκαραμάγγια. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι προλαμβάνουσιν B εἰς τὸν οἶκον τοῦ προβληθέντος ὁ αὐτὸς γειτονάρχης καὶ ὁ νοτάριος καὶ οἱ λοιποὶ, καὶ ἵστανται μετὰ τοῦ μέρους, εὐφημοῦντες τὸν προβληθέντα, εἰς τὸν πυλῶνα αὐτοῦ, καθὼς ἔχει ἡ συνήθεια, καὶ καλεῖ τὸν δευτερεύοντα καὶ τὸν γειτονιάρχην καὶ τὸν νοτάριον καὶ τοὺς λοιποὺς ἄρχοντας καὶ τὰ πρωτεῖα. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἡ αὐτὴ ἀκολουθία γίνεται καὶ ἐπὶ τοῦ ἑτέρου μέρους.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, εἰ κελεύει ὁ βασιλεὺς προβαλέσθαι [5] δύο δημάρχους ἐν τῷ ἅμα.

Μηνύονται καὶ ἀνέρχονται τὰ δύο μέρη ἐν τῷ ὀνοποδίῳ, καὶ παραδίδωσιν ὁ πραιπόσιτος τὸν πρῶτον δήμαρχον εἰς τὸ μέρος αὐτοῦ, ὁμοίως καὶ τὸν ἕτερον εἰς τὸ μέρος αὐτοῦ· τὰ δὲ λοιπὰ πάντα τελεῖται, καθὼς ἀνωτέρω εἴρηται. Τὰ μὲν χλανίδια ἐπαίρουσιν οἱ δήμαρχοι ἀπὸ τῶν διαδεδεγμένων [6] (24) δημάρχων, ὁ Βένετος Βένετον καὶ Τύρεον, καὶ ὁ Πράσινος ὁμοίως, ἐπειδὴ βασιλικά εἰσιν. C

ΚΕΦΑΛ. ΝϚ'.

Ὅσα δει παραφυλάττειν ἐπὶ προαγωγῇ δευτερεύοντος.

Κελεύουσιν οἱ δεσπόται τῷ πραιποσίτῳ περὶ προβολῆς δευτερεύοντος, καὶ ἀποστέλλει ὁ πραιπόσιτος σιλεντιάριον, καὶ ζητεῖ τὸν δήμαρχον, καὶ ἐὰν εὑρεθῇ, δίδωσιν ἀπόκρισιν τοῖς δεσπόταις, καὶ οἱ δεσπόται παραδιδοῦσι τῷ πραιποσίτῳ ὃν βούλονται προβαλέσθαι [7] δευτερεύοντα. Καὶ ἐξέρχεται ὀψικευόμενος ὑπὸ κουβικουλαρίων καὶ σιλεντιαρίων τῶν ὄντων ἑβδομαρίων, καὶ παραδίδωσι τὸν δευτερεύοντα τῷ δημάρχῳ, καὶ ἐπεύχονται τοῖς δεσπόταις. Προβάλλεται δὲ ἢ ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ, ἢ ἐν τῇ θερμάστρᾳ, εἰ δὲ ἀσθενεῖ ὁ δήμαρχος, ἐπαίρει αὐτὸν ὁ ἑβδομάριος σιλεντιάριος παρὰ τοῦ πραιποσίτου, καὶ ἀπ- D έρχεται ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ δημάρχου, καὶ παραδίδωσι τῷ δημάρχῳ τὸν δευτερεύοντα. Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι, ὅτε ὁ πραιπόσιτος παραδίδωσι τῷ σιλεντιαρίῳ τὸν δευτερεύοντα, εὑρίσκονται καὶ οἱ τοῦ μέρους, ὁ γειτονιάρχης, ὁ νοτάριος, ἤτοι ὁ χαρτουλάριος, ὁ ποιη-

promotum tribunum, eum ad consistorium comitantur. Intrat ille, cereisque in cruce ac ecclesiam Domini petit, ibique cereos accen[...] in obsequio per cortinas abit, eique in loco porta chalces ad millium omnes felicia apprec[...] Promotus, sago indutus, quo vehitur, præce[...] eum factione, quæ etiam rubra et scaramangia Sic ad stabulum factionis procedit, ejusque [...] conspicatus, domum in solemni pompa equo vehi[...] caballarii secundicerii seu vicarii, gitoniarch[...] notarii, scaramangiis induti, ipsum sequuntur. [...]terum observandum est, in ædibus promoti gitoni[...]cham, notarium ac reliquos exspectare, et c[...] factione promoto gratulantes in atrio ejus, ut m[...] est, adesse, ubi secundicerium, gitoniarcham, not[...]rium ac cæteros præfectos et principes ad conviviu[...] vocat. Atque idem ritus ab altera etiam faction[...] observatur.

Observanda, si imperatori duos demarchos una constituere placuerit.

Duæ factiones admonitæ in onopodium ascendunt, et præpositus primum tribunum factioni suæ, pariter et alterum suæ, tradit. Cætera omnia ut supra dictum est, peraguntur. Tunicas vero accipiunt ab exauctoratis tribunis, Venetus Venetam et Tyriam, ita et Prasinus, quoniam hæ imperatoris sunt.

159 CAPUT LVI.

Observanda in promotione secundicerii.

Domini præposito de promotione secundicerii mandatum dant, et mittit præpositus silentiarium, ut tribunum quærat; quo reperto, responsum ad dominos perfert, hi præposito, quem secundicerium constituere volunt, tradunt. Ipse egreditur, a cubiculariis et silentiariis, qui ea septimana illo munere funguntur, stipatus, hi secundicerium tribuno tradunt, dominisque fausta apprecantur. Promovetur autem vel in hemicyclio vel in camino. Si autem tribunus morbo laborat, silentiarius qui per illam septimanam officio fungitur, eum a præposito suscipit, et abiens ad tribuni ædes, ipsi secundicerium tradit. Observandum vero est, quod dum præpositus secundicerium silentiario traditurus est, factionis gitoniarcha, notarius seu chartularius, poeta, musicus et magister, ut ipsi quoque eum a præposito accipiant, adsint. Cæterum

VARIÆ LECTIONES.

[5] προβάλλεσθαι ed. [6] διαδεδειγμένων ed. [7] προβάλλεσθαι ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(23) Habebant ergo factiones peculiaria sibi stabula, pro equis suis certamini committendis, iisque additos ἱπποκόμους. Olim, cum adhuc feræ in aream producerentur, habebant ἀρκτοτρόφους vel θηριοκόμους; vid. Procopius Anecdot. pag. 40.

(24) *Exauctoratis*: vid. paulo ante not. 18.

utriusque factionis, Venetæ et Prasinæ, secundicerius eodem ritu creatur.

A τῆς ὁ μελιστὴς (25) καὶ ὁ μαΐστωρ, ἵνα καὶ αὐτοὶ παραλάβωσιν αὐτὸν παρὰ τοῦ πραιποσίτου Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι οἱ δύο δευτερεύοντες τὴν αὐτὴν ἀκολουθίαν ἔχουσι, τοῦ Βενέτου καὶ Πρασίνου.

CAPUT LVII.

Observanda in promotione assessorum judicii et logothetarum.

Domini præposito mandant, ut eos renuntiet, at is non exit sed silentiarium qui per eam septimanam officio illo fungitur ad processionem hippodromi mittit, ut, an præfectus ibi sit, videat. Si adest, silentiarius intrat, et præposito responsum dat, is vero admonet dominos, et ab iis assessoris munere ornandum accipit. Dein præpositus in cubiculariorum et silentiariorum obsequio procedit, ut præfectum in hemicyclo scylorum quærant, et ipsi assessorem tradant, faustaque dominis precati egrediuntur. Præfecto autem in processione non reperto, a cursore publico quæritur, et si, antequam mensæ domini accubuerunt, venit, præpositus id dominis annuntiat, servatoque ritu supra memorato, ipsum in camino tradit. Si vero accidit, ut ægrotus sit præfectus, domini assessorem præposito tradunt, qui egressus, quærit, utrum logotheta sit, an alius assessor, eumque, ipsis præsentibus, silentiario ejus septimanæ committunt, ut, abiens ad præfecti domum, assessorem ipsi tradat. **160** Eodem modo et prætorii logotheta constituitur, quippe qui æqualem plane, nec majorem minoremve dignitatem habet.

ΚΕΦΑΛ. ΝΖʹ.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ προαγωγῇ συμπόνων καὶ λογοθετῶν [8] (26).

Κελεύουσιν οἱ δεσπόται προβάλλεσθαι αὐτοὺς τῷ πραιποσίτῳ, καὶ ὁ πραιποσιτος οὐκ ἐξέρχεται, ἀλλ' ἀποστέλλει σιλεντιάριον τὸν ἔχοντα ἑβδομάδα ἐν τῇ προελεύσει τοῦ ἱπποδρόμου, ἵνα ἴδῃ, ἐὰν ἔστιν ὁ ὕπαρχος ἐκεῖσε. Καὶ εἰ μέν ἐστιν, εἰσέρχεται ὁ σιλεντιάριος, καὶ δίδωσιν ἀπόκρισιν τῷ πραιποσίτῳ, καὶ ὁ πραιπόσιτος ἀναγάγει [9] τοῖς δεσπόταις, καὶ παραλαμβάνει παρὰ τῶν δεσποτῶν τὸν ὀφείλοντα προβληθῆναι σύμπονον. Καὶ ἐξέρχεται ὁ πραιπόσιτος B ὀψικευόμενος ὑπὸ κουβικουλαρίων καὶ σιλεντιαρίων, καὶ ζητοῦσι τὸν ὕπαρχον ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ τῶν σκύλων, καὶ παραδιδοῦσιν [10] αὐτῷ σύμπονον, καὶ ἐπεύχονται τοῖς δεσπόταις, καὶ ἐξέρχονται. Ἐὰν δὲ οὐχ εὑρεθῇ ὁ ὕπαρχος ἐν τῇ προελεύσει, ζητεῖται παρὰ τοῦ διατρέχοντος (27), καὶ εἰ μὲν ἔλθῃ πρὸ τοῦ ἀκουμβίσαι τοὺς δεσπότας, ἀναγγέλλει ὁ πραιπόσιτος τοῖς δεσπόταις, καὶ γίνεται ἡ ἀκολουθία, καθὼς ἀνωτέρω εἴρηται, παραδιδοὺς αὐτὸν ἐν τῇ θερμάστρᾳ. Εἰ δὲ συμβῇ ἀσθενεῖν τὸν ὕπαρχον, παραδιδοῦσιν οἱ δεσπόται τὸν σύμπονον τῇ πραιποσίτῳ, καὶ ἐξελθὼν ὁ πραιπόσιτος ζητεῖ, ἐάν ἐστι λογοθέτης ἢ καὶ ἕτερος σύμπονος, καὶ παραδίδωσιν αὐτὸν ἐνώπιον αὐτῶν τῷ σιλεντιαρίῳ τῷ ὄντι ἑβδομαρίῳ, ὅπως ἀπελθὼν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ὑπάρχου, παραδῷ αὐτῷ σύμπονον· ὁμοίως καὶ ὁ λογοθέτης τοῦ πραιτωρίου (28) οὕτως προβάλλεται, μὴ ἔχων ἀκολουθίαν ἢ τάξιν πλείω ἢ ἐλάσσω.

VARIÆ LECTIONES.

[8] λογοθέτων cod. [9] ἀνάγει ed. [10] παραδίδουσιν cod. h. l. et mox.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(25) Ut poetas suos sibi proprios habebant factiones, qui magistratibus novos honores, factionalibus victorias in circo partas, imperatoribus nomine factionis suæ processionem solemnem ad ecclesiam in die festo, nuptias, natales imperii, natales porphyrogenitorum, spectacula circensia etc., carminibus gratularentur : ita suos quoque μελιστάς seu musicos habebant, qui modulis et fidibus, ubi opus, hilaritatem spectaculorum et poetarum carmina prosequerentur et illustrarent. Leo Grammat. (apud Goar. ad Codin. p. 88) : Ὑπὸ πάντων ἐδοξάζοντο, καὶ οἱ δῆμοι ἐμέλισαν ποιήματα καθ' ἕκαστον ἦχον πρὸς εὐφημίαν αὐτῶν πᾶσαν ἡδονὴν κολακείας παρέχοντα. Apud Theophan. p. 201. Memoratur ὁ ἀπὸ μελιστῶν, *exmusicus regius*, qui olim musicus regius fuerat. Ubi miror potuisse viros doctos eo delabi, ut *monetarium* aut *exmonetarium* redderent. [Utitur hac voce Anastas. Biblioth. p. 110 : *Imperator et omnes melisti ejus*.]*

(26) Μ. λογοθέτων. Intelliguntur hic loci solummodo logothetæ prætorii. Vid. pag. 160.

(27) Cursor, transcursor, discursor, internuntius ultro citroque means. Forte est *vernaculus*, quem magister regionis sub se habebat velut servum in omnibus et internuntium regionis. Vid. Descript. Urbis apud Du Cange in CPli Christian. p. 64, 65. Latinis sequioribus audiebant *discursores*, *missi discursores*, *missi discurrentes* (nam interdum in provincias mittebantur); vid. Du Cange Gloss. Lat. v. *Discurrere* et *Missi discurrentes*, seu *decurrentes*. Unde patet, eos interdum indicasse et executiones mandatorum dominicorum instituisse, sed tantum C in rebus minoris momenti. Dicebantur quoque *corretarii* et *correarii* a currendo, ad Græcum, ut puto, exemplum ; vid. Du Cange Gloss. Lat. h. v. Unde adhuc hodie Galli *courtiers* appellant ministros publicos, quorum est variarum mercium, quæ advehuntur, aut venum in foro exponuntur, qualitatem inspicere, expendere et venditioni invigilare, quales nos variis nominibus appellamus *Marktvogt*, *Visitator*, *Gueterbeschauer*. Habebant quoque Latini *curserios*, apparitores, quorum erat communitati ostiatim indicare, si convenire in curiam deberent, aut indictos census solvere, vel similia ; vid. Du Cange v. *Curserius* et *Cursor*. Certe adhuc hodie *cursores* Romæ audiunt mandatarii papæ, qui cardinales ad consistoria et alios actus excitant. Forte διατρέχοντες CPtani id idem fecerunt. Cursores quoque dicti præcones tam civitatum publici, ut qui proclamabant res vendendas, quam dominorum et principum, qui cum armis D seu insignibus ipsorum præcurrunt ipsis et viam parant, aut eorum nomine in giustris et alibi publice proclamant. Joannes Chrysostom. Hom. 3 in Jobum: Οὐκ εἶδες καὶ τοὺς παρ' ἡμῖν ἄρχοντας, ὅταν μετὰ τιμῆς τινα καλοῦσιν, πῶς ἀποστέλλουσι τοὺς δρομεῖς, κούρσωρας καλουμένους Ῥωμαϊστί. Vid. quæ alia Du Cange v. Κούρσωρ habet.

(28) Nam, ut symponus erat adjutor præfecti urbis in judiciis et sententiis dicendis, ita logotheta quoque prætorii erat sub ejus dispositione (vid. Script. post Theophan. p. 294) et habebat præcipue curam carceris et delinquentium in custodiam missorum.

ΚΕΦΑΛ. ΝΗ'.

Ἐπὶ προαγωγῇ ἀντιγραφέως.

Κελεύουσιν οἱ δεσπόται τῷ πραιποσίτῳ, καὶ ἐξέρχεται καὶ ζητεῖ σιλεντιάριον, καὶ ἀποστέλλει, ἵνα ἴδῃ, ἐὰν προῆλθεν ὁ κοιαίστωρ, καὶ ἐὰν εὑρεθῇ, λαμβάνει ἀπόκρισιν ὁ πραιπόσιτος, καὶ ἀναγγέλλει τοῖς δεσπόταις, καὶ παραλαμβάνει παρὰ τῶν δεσποτῶν τὸν ὀφείλοντα προβληθῆναι ἀντιγραφέα, καὶ ἐξέρχεται ὀψικευόμενος, καθὼς ἀνωτέρω εἴρηται, καὶ ζητεῖ τὸν κοιαίστωρα ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ, καὶ παραδίδωσι τὸν ἀντιγραφέα, κἄν τε εἷς ἐστι, κἄν τε δύο, καὶ ἐπεύχονται τοῖς δεσπόταις, καὶ ἐξέρχονται ἐν τῇ προελεύσει (29). Εἰ δὲ συμβῇ μὴ εὑρεθῆναι τὸν κοιαίστωρα ἐν ταύτῃ τῇ προελεύσει, ζητεῖται παρὰ τοῦ διατρέχοντος, πεμπομένου αὐτοῦ παρὰ τοῦ πραιποσίτου, καὶ εἰ μὲν ἔλθῃ πρὸ τοῦ ἀκουμβίσαι, ἀναγγέλλει ὁ πραιπόσιτος τοῖς δεσπόταις, καὶ λαμβάνει τὸν ὀφείλοντα προβληθῆναι, καὶ ζητεῖ τὸν κοιαίστωρα ἐν τῇ θερμάστρᾳ, καὶ παραδίδωσιν αὐτῷ τὸν ἀντιγραφέα, καὶ ἐπεύχονται τοῖς δεσπόταις καὶ ἀναχωροῦσιν. Εἰ δὲ συμβῇ ἐν ἀσθενείᾳ εἶναι τὸν κοιαίστωρα, καὶ θελήσουσιν οἱ δεσπόται προβαλέσθαι ἀντιγραφέα, γίνεται πᾶσα ἡ ἀκολουθία, καθὼς ἀνωτέρω εἴρηται ἐπὶ συμπόνῳ.

CAPUT LVIII.

In creatione magistri scriniorum.

Ad mandatum dominorum egressus præpositus silentiarium quærit, eumque mittit, ut videat an processerit quæstor, quo reperto, responsum accipit præpositus, id dominis nuntiat, sumitque ab his scriniorum magistrum promovendum, et in obsequio egressus, ut dictum est, quæstorem in hemicyclio quærit, cui scribam tradit, unus duove sint, et felicia dominis apprecati, in processione egrediuntur. Si vero accidit, ut quæstor in illa processione non reperiatur, per cursorem a præposito missum quæritur, et si adest antequam mensæ accubuerunt domini, hoc præpositus ipsis nuntiat, sumitque promovendum, et quæstori in camino quæsito scriniorum magistrum tradit, faustaque apprecati dominis, discedunt. Sin contingat, ut quæstor ægrotet, ac domini scribam creare velint, id eodem modo, ac supra de assessoris promotione dictum est, peragitur.

ΚΕΦΑΛ. ΝΘ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, σπαθαροκανδιδάτου μέλλοντος γίνεσθαι πρωτοσπαθαρίου.

Κελεύουσιν οἱ δεσπόται τῷ πραιποσίτῳ, καὶ εἰσέρχεται ὁ μέλλων γίνεσθαι πρωτοσπαθάριος ἀπὸ σκαραμαγγίου καὶ σπαθίου, εἰσαγόμενος ὑπὸ ὀστιαρίου, κρατούμενος ὑπὸ πρωτοσπαθαρίου εὐνούχου. Καὶ πίπτων φιλεῖ τοὺς πόδας καὶ τὰ γόνατα τῶν δεσποτῶν, καὶ βάλλουσιν οἱ δεσπόται τὸ μανιάκιον [11] (30) εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ ἐξέρχεται.

CAPUT LIX.

Observanda, quando spatharocandidatus ad protospatharii dignitatem provehendus est.

Mandato a dominis præposito dato, futurus protospatharius cum scaramangio et gladio intrat, ab ostiario adductus, a protospathario eunucho sustentatus. Procumbens humi, pedes et genua dominorum osculatur, et postquam torquem collo ejus imposuerunt, egreditur.

ΚΕΦΑΛ. Ξ'.

Ἐπιτάφιος (31) βασιλέων.

Ἐξέρχεται τὸ λείψανον (32) διὰ τοῦ καβαλλαρίου, καὶ τίθεται εἰς τὰ ιθ' ἀκούβιτα (33) ἡ χρυσῇ κλίνῃ [12] ἡ ἐπονομαζομένῃ λύπης, καὶ πρόκειται ἐκεῖσε τὸ αὐτὸ λείψανον, ἐστεμμένον μετὰ διβητησίου καὶ

CAPUT LX.

Deductio funeris imperatoris.

Corpus exanime per caballarium effertur, repositoque in XIX accubitibus aureo lecto, dicto doloris, ibi collocatur, **161** corona, dibetesiis, aurea tunica et campagiis ornatum, et Sanctæ Sophiæ

VARIÆ LECTIONES

[11] μανιάκιν cod. [12] χρυσῆ τρικλίνῃ ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(29) Si contingat, ut eo die in curiam atque in tribunal suum non processerit, ut facere debebat ex officio.

(30) Erat torques, μανιάκης, μανιάκιον, insigne militum, præsertim honestissimorum, qui uno aliquo inferiore magistratu militari fungerentur. Sergius et Bacchus martyres degradati seu exuti militia (primicerius enim ille, hic secundicerius erat), ἀφῃρέθησαν τῶν ἀξιωμάτων αὐτῶν καὶ τῶν μανιακίων. Menolog. Basil. t. II, p. 99. Vid. ad p. 130. Dicit autem non sine causa εἰς τὸν τράχηλον αὐτὸν. Nam et interdum torques capiti, vel vertici, imponebantur. Quod tamen præter imperatorem novum alii factum fuisse non memini.

(31) Nempe κόσμος aut προέλευσις. Cerimonias, quibus funus Pertinacis imperatoris elatum fuit, Dio apud Xiphilin. p. 1224 distincte describit. Juvat hic aliquot ritus funebres in exsequiis imperatorum CPlanorum observatos, Nostro præteritos, commemorare. Discitur itaque a Theophane p. 42, urbem defuncto imperatore ad septem dies claudi consuevisse; a Codino p. 115, collatis p. 101. cap. 11 et p. 143, cap. 21, et Du Cange v. Ἔννατα, luctum super mortuorum illustrium sepulcris novem dies durasse, ex antiquo ritu Græciæ, de quo vid. Brodæus ad Anatholog. p. 238, ed. Wechel., a Nicephoro Gregora p. 181, n. 2, imperatores in luctu albas vestes gestasse, contra vero depositis albis senatores luxisse in coloreis. Conf. Nostri p. 364, et Du Cange Gl. Gr. p. 897, v. μελανειμονεῖν: a Malala p. 146, t. II, in purpura quoque luctum fuisse, et ex ejusdem p. 127 et 146, imperatorem in luctu stemma non gestasse. *[Ritus funebris habetur apud Contin. Theophan. p. 217. Imperatrices aureis et gemmis distinctis sandapilis componere mas erat, et comitante senatu deducere. Script. post Theophan. p. 297.]*

(32) *Suprema* appellant Latini; vid. Vales. ad Amm. Marcell. pag. 286. Du Cange. Gloss. Lat. v. *Lipsana*.

(33) Solebant in triclinio novendecim accubituum imperiales reliquiæ exponi; vid. Scriptor. post Theophan. p. 291, ubi egregie ritus funeris imperialis exsequitur, mereturque cum hoc loco nostro conferri.

gelones et clerus, æque ac senatus omnis, in scaramangiis intrant, canuntque ea quæ canere mos est. Postea præpositus cerimoniarum magistro signum dat, qui dicit: « Egredere, imperator, Rex te regum et Dominus dominantium vocat: » quo ter repetito, statim a ministris imperatoris tollitur corpus, et in chalcen deportatum, ibi reponitur, omniaque more solenni peraguntur. Cum corpus efferri debet, cerimoniario præpositus signum dat, qui ter dicere incipit: « Egredere, imperator, » et quæ sequuntur, atque ita corpus ab imperatoriis protospathariis e chalce exportatum, per mediam transit, cumque ad locum, ubi componi debet, pervenit officium, cantus et cætera quæ institui solent, ibi peraguntur. Postea cerimoniarius, signo a præposito dato, ter exclamat: « Intra, imperator, vocat te Rex regum et Dominus dominantium; » deinde sic: « Depone coronam a capite tuo, » et statim hæc a præposito tollitur, et imponitur fascia purpurea simplex; at alio in monumento reponitur. Sciendum est eumdem morem, eumdem ritum eamdemque consuetudinem etiam in Augustæ funere observari. Debet autem cerimoniarius in funere Augustæ dicere: « Egredere, imperatrix, vocat te Rex regnantium et Dominus dominantium. »

A χρυσῆς χλαμύδος καὶ καμπαγίων, καὶ εἰσέρχονται οἱ τῆς Ἁγίας Σοφίας γήλωνες (34) καὶ ὁ κλῆρος, ὡσαύτως καὶ πᾶσα ἡ σύγκλητος ἀπὸ σκαραμαγγίων, καὶ ψάλλουσι κατὰ ἀκολουθίαν. Εἶθ' οὕτω νεύει ὁ πραιπόσιτος τῷ τῆς καταστάσεως, καὶ λέγει ἐκεῖσε· « Ἔξελθε, βασιλεῦ, καλεῖ σε ὁ [13] Βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων· » τοῦτο λέγει τρίτον, καὶ παραυτίκα αἴρεται τὸ λείψανον παρὰ τῶν βασιλικῶν, καὶ παλιν εἰσφέρουσιν αὐτὸ ἔνδον τῆς χαλκῆς, καὶ τιθέασιν αὐτὸ ἐκεῖσε, καὶ ποιοῦσι τὰ ἐξ ἔθους. Καὶ ὅτε ὀφείλει ἀρθῆναι τὸ λείψανον, νεύει ὁ πραιπόσιτος τῷ τῆς καταστάσεως, καὶ ἄρχεται λέγειν ἐκ τρίτου τὸ, « Ἔξελθε, βασιλεῦ, » καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ εἶθ' οὕτως ἐξέρχεται τὸ λείψανον ἀπὸ τῆς χαλκῆς, βασταζόμενον ὑπὸ βασιλικῶν πρωτοσπαθαρίων, καὶ διέρχεται διὰ τῆς μέσης, καὶ τὸν B τόπον καταλαβόντων [14], ἐν ᾧ μέλλει κηδευθῆναι, γίνεται ἡ ἀκολουθία τῆς ψαλμῳδίας καὶ τὰ συνήθη. Εἶτα νεύει πάλιν ὁ πραιπόσιτος τῷ τῆς καταστάσεως, καὶ ποιεῖται τὴν ἀναφώνησιν οὕτως· « Εἴσελθε, βασιλεῦ, καλεῖ σε ὁ Βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ Κύριος τῶν κοριευόντων, » ἐκ τρίτου. Εἶθ' οὕτως· « Ἀπόθου τὸ στέμμα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς σου· » καὶ εὐθέως αἴρεται παρὰ τοῦ πραιποσίτου, καὶ τίθεται σημεντέϊνον [15] (35) μετὰ πορφυρᾶς λιτῆς (36), καὶ τίθεται ἐν τῷ μνημείῳ. Ἰστέον, ὅτι ὁ αὐτὸς τύπος καὶ ἡ αὐτὴ τάξις καὶ ἀκολουθία γίνεται καὶ εἰς τὴν τῆς αὐγούστης κηδείαν. Χρὴ δὲ τὸν τῆς καταστάσεως ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ τῆς αὐγούστης λέγειν· « Ἔξελθε, βασίλισσα, καλεῖ σε ὁ Βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων. »

C

CAPUT LXI.

Observanda post finitas preces et vota in natali die imperatoris.

I. Præfecti omnes postquam vestibus mutatis progressi sunt, processio in Justiniani triclinio subsistit, horaque appropinquante, convivium paratur, mensæ in Justiniani triclinio reposita. Deinde egreditur imperator, dibetesio purpureo amictus, venerandæ mensæ suæ assidet, et ad convivium vocati magistri patricii ac reliqui senatores intrant. Omnes vero mutatoria, ut mos est, veste incedunt, patricii tunicis auro prætextis, strategi sagis suis, protospatharii

ΚΕΦΑΛ. ΞΑ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, τῆς αἰτήσεως (37) τελουμένης γενεθλίων ἡμέρᾳ τοῦ βασιλέως.

Α'. Προσέρχονται ἅπαντες οἱ ἄρχοντες ἠλλαγμένοι, καὶ ἵσταται ἡ προέλευσις ἐν τῷ Ἰουστινιανῷ, καὶ τρίτης ὥρας καταλαβούσης, στοιχεῖται τὸ κλητώριον, ἡ δὲ τράπεζα ἵσταται ἐν τῷ Ἰουστινιανῷ τρικλίνῳ. Καὶ ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς περιβεβλημένος διβητήσιον πρὸφυροῦν, καὶ καθέζεται ἐπὶ τῆς τιμίας αὐτοῦ τραπέζης, καὶ εἰσέρχονται οἱ κληθέντες ἀπό τε μαγίστρων, πατρικίων καὶ λοιπῶν συγκλητικῶν. Ἅπαντες δὲ αὐτῶν εἰσέρχονται ἠλλαγμένοι,

VARIÆ LECTIONES.

[13] ὁ om. ed. [14] καταλαβὸν ed. [15] σημεντεῖον ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(34) Probane sit hæc vox et quid significet, alii forte melius, quam ego, dixerint. Incidit tamen aliquando, an non leg. sit γείτονες, *accolæ* vel *incolæ*, Solebant certe, more ex veteri gentilismo retento, multi præter clerum in templis habitare, ad ejus ministerium destinati. Et apud Muhamedanos templa sunt diversoria dervischorum et mendicorum.

(35) Id est *segmentinum*. Subintelligitur *camelaucium*, vel *stemma* factum ex segmentis, id est fasciis longis et latis serici villosi. Unde vox nostra *Sammet* videtur quoque provenisse. De segmentis aliter censet Salmasius t. II. Hist. Aug. p. 570, scilicet esse auro consutas et contextas oras vestium, prætextas, paragaudia, frisium vel phrygionicum opus. Verum non videtur ipsi favere locus noster, in quo memoratur camelaucium segmentinum, cum purpura, pura, id est auro non insignita, absque sutura aurea vel opere phrygio. Potest tamen πόρφυρα non de camelaucio vel infula, sed de chlamyde, si quis velit, accipi. Pag. D 171, habemus χρυσοσημέντα, *aurea segmenta*: quod etiam adversus Salmasium pugnare videtur.

(36) Purpura est, quæ auro argentove aut alio caret ornatu.

(37) Quando rogant proceres et factiones, ut sibi liceat coram imperatore saximodeximum seu tripudium vel pyrrhicham celebrare, eoque modo natales imperii ejus decorare. Formulam rogationis habet caput sequens. Huic vero inscriptio non congruit. Quare cœpi de lacuna suspicari. Sane perfectum nihil est hoc in capite, neque liquet, cui solemnitati faciant ea, quæ præcipit. Confirmat me in hac sententia dictio, ὡς προείρηται, p. 168. Atqui hic loci debuit dictum fuisse, in frusto, quod periit, illud, quod ibi dicitur jam in superioribus commemoratum fuisse, et tamen nusquam apparet. Hæc autem si conjectura displiceat, debet κλήσεως aut ἀριστήσεως aut ἑστιάσεως pro αἰτήσεως reponi. Caput enim exponit, quomodo imp. proceres convivio excipiat.

καθὼς εἴθισται, οἱ μὲν πατρίκιοι τὰ χρυσόταβλα αὐτῶν χλανίδια, οἱ δὲ στρατηγοὶ τὰ σαγία αὐτῶν, οἱ δὲ πρωτοσπαθάριοι καὶ οἱ λοιποὶ ἄρχοντες, ἕκαστος κατὰ τὸ ἴδιον ἀξίωμα, φοροῦσι καὶ τὰς στολάς, καὶ καθέζονται ἐν τῷ κλητωρίῳ ἠλλαγμένοι.

Β'. Καὶ πάντων καθεσθέντων τῶν προειρημένων ἀρχόντων ἐν τῷ κλητωρίῳ, δηλοποιεῖ ὁ βασιλεὺς τοῖς πατρικίοις διὰ τοῦ τῆς τραπέζης, ὡς ὅτι « Ἐκβάλλετε τὰ χλανίδια ὑμῶν, » καὶ ἀναστάντες οἱ πατρίκιοι καὶ οἱ στρατηγοὶ ὑπερεύχονται τὸν βασιλέα, καὶ ἀπαλλάσσουσιν οἱ μὲν πατρίκιοι τὰ χλανίδια αὐτῶν, οἱ δὲ στρατηγοὶ τὰ σαγία αὐτῶν, ἀπολαμβάνουσι δὲ τὰς αὐτῶν στολὰς ἐγγιστιάριοι βασιλικοὶ οἱ παριστάμενοι ἐν τῇ κάτω τραπέζῃ, καὶ ἐπιδιδοῦσι αὐτὰ τοῖς ὑπουργοῖς αὐτῶν εἰς τὰ σκύλα. Οἱ δὲ ἄρχοντες τοῦ κουβουκλείου ἠλλαγμένοι ὄντες ἐκτελοῦσι διπλοῦν παραστάσιμον, εἰ τύχῃ ἐν Κυριακῆς (38)· οὐ γὰρ ἐνδέχεται ταύτῃ ἡμέρᾳ γενέσθαι δέξιμον, καὶ διὰ τοῦτο ἀλλάσσει πᾶσα ἡ σύγκλητος.

ac cæteri ministri **162** pro sua quisque dignitate vestes gestant et in convivio et in mutatoriis consident

II. Omnibus autem dictis proceribus assidentibus, per mensæ præfectum imperator patriciis edicit, vestes suas deponant, surgentesque patricii et strategi fausta imperatori precantur, mutantque patricii tunicas, strategi saga, quorum vestes imperatoris apparitores, in inferiori mensæ astantes, sumunt, et eorum famulis in scylis stantibus tradunt. At cubiculo præfecti, mutata veste, duplicem faciunt consessum, si Dominica die contingit: non enim eo die susceptio solennis imperatoris fit, et propterea omnis senatus mutat.

ΚΕΦΑΛ. ΞΒ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐν παραμονῇ εξίμου (39).

Α'. Εἰσέρχονται τὰ δύο μέρη εἰς τὸ σίγμα, καὶ αἰτοῦνται, λέγοντες οἱ κράκται· « Πολλά, πολλά, πολλά· » ὁ λαός· « Πολλὰ ἔτη εἰς πολλά. » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, τὸ πρόβλημα τῆς Τριάδος· « φθογγεῖ [16] καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'· Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα αὐτοκράτορες Ῥωμαίων· » φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'. « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται. « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, οἱ θεράποντες τοῦ Κυρίου· » φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ τρίτου· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα Αὐγοῦσται τῶν Ῥωμαίων· » φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται· « Ὡς δοῦλοι τολμῶμεν παρακαλέσαι· » φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ' ὁμοίως. Οἱ κράκται· » Μετὰ φόβου δυσωποῦμεν τοὺς δεσπότας· » φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ' ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Ἀνεξικάκως παρακλήθητε, ὦ εὐεργέται [17]· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ. Οἱ κράκται· « Εἰς τὴν δέησιν τῶν δούλων ὑμῶν Βενέτων· » ὁ λαὸς ἐκ γ' ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Τὴν

CAPUT LXII.

Observanda pridie ejus diei, quo imperator in urbe excipiendus est.

I. Duæ factiones sigma intrant, et precantur; dicunt cantores: « Multos, multos, multos; » populus: « Multos annos in multos. » Cantores: « Multa vobis tempora, trinitatis propugnaculum; » clamat et populus ter: « Multa vobis tempora. » « Cantores: « Multa vobis tempora, N. N. imperatores Romanorum: » clamat et populus ter: « Multa vobis tempora. » Cantores: « Multa vobis tempora, famuli Domini; « clamat et populus ter: « Multa vobis tempora. » Cantores: « Multa vobis tempora, N. N. Augustæ Romanorum; » clamat et populus ter: « Multa vobis tempora. » Cantores: « Ut servi precari audemus; » clamat et populus eadem ter. Cantores: « Cum timore suspicimus dominos; » clamat et populus similiter. Cantores: « Non injuria invocamini, benefici; » clamat et populus similiter tribus vicibus. Cantores: « Ad preces servorum vestrorum Venetorum; » clamat et populus ter. Cantores: « Majestatem tuam festum hunc diem ut nobis celebrare permittat, precamur; »

VARIÆ LECTIONES.

[16] φθογγὴ ed. ubique præbet, ut supra. [17] ὡς εὐεργ. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(38) Sic M., recte, ex more novæ Græciæ. Vid. not. ad p. 312.

(39) Pridie ejus diei, qui imperatori natalis imperii est, et quo solemniter adorandum se dare factionibus debet. De die natali imperii hoc capite agi, liquet e A, 1: τὴν αὐτοκρατορίαν σου αἰτούμεθα ἑορτάσαι. Videor mihi hoc in loco vestigium ætatis, ad quam referri cerimoniale nostrum debet, deprehendere, si modo de tempore suo locutus fuit auctor hic loci, neque totum hoc caput cum sequentibus e veteri cerimoniali transcripsit, aut anni tempora persequi voluit. Scilicet exceptionem factionum gratulantium imperatori natalem imperii collocat auctor ante aureum circense, quod in diem lunæ proximum a Dominica in Albis fuisse celebratum constat. Unde concludas, illum imperatorem, ad quem hoc caput pertinet, imperium ante illum diem adiisse. Constantinus, Leonis Sapientis filius, ille nequit esse; quippe qui a patre ipso esto Pentecostes collega dictus et coronatus fuit. Congruit igitur hoc in Constantinum Juniorem, Romani filium, ut qui una cum fratre Basilio, potuit in patris, XV. Martii defuncti, regnum, adeoque ante Paschatis festum successisse dici, quamvis fratres illi minorennes sub duobus tutoribus, Nicephoro Phoca et Joanne Tzimisce, diu vixerint absque imperio. Sed, ut dixi, debile hoc argumentum est. Non enim constat, auctorem temporum anni seriem in recensione hilariorum factionalium et circensium sequi voluisse; præsertim cum eum ipse turbet, post aureum circense narrans de exceptione hiberna in area triconchii facta, et inter Iachanicum, quod XI Maii, Urbis regiæ, natali, fiebat, et ipsi immediate continuum Macellarium seu Lupercal intergerens Votorum ludicrum, quod in mensem Januarium incidit. Deinde potest hoc caput quoque ad imperatorem aliquem respicere, qui ante Constantinum Leonis vixit, et ante festum, vel ipso festo Paschatis coronatus et inauguratus imperio fuit.

clamat et populus similiter. Cantores : « Dominos Romanorum serva, Domine ; » clamat et populus ter : « Domine, serva. » Cantores : « Domine, serva dominos cum Augustis conjugibus et porphyrogenitis. »

II. Vesperi duæ factiones, sigma cum facibus intrantes facularium (ita enim dicitur), celebrant, et saltantes, apelaticum toni gravis cantant: **168** « Salvete, domini Romanorum ; salvete, deliciæ universi orbis salvete ; reges, N.N., quos Trinitas victores et benefactores constituit. Posthac ascendunt in gradus, et dicunt apelaticum toni gravis IV : « Gaudet orbis, te imperatorem dominumque conspiciens, tuaque urbs lætatur. A Deo coronate N., lætatur ordo, principem te ordinis conspiciens, et beata sunt sceptra, te sceptrigerum nacta. Ornas enim solium paternæ majestatis, una cum Augusta pulchri ordinis radios emittens, quare fortunata per te civitas imperii tui diem ut festum agit. » Cantores acclamant : « Domine, serva dominos Romanorum ; » populus ter : « Domine, serva. » Cantores : « Domine, serva a te coronatos ; clamat et populus ter : « Domine, serva. » Cantores : « Domine, serva imperatores cum Augustis conjugibus et porphyrogenitis ! »

A αὐτοκρατορίαν (40) σου αἰτούμεθα ἑορτάσαι· » φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ' ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Κύριε, σῶσον τοὺς δεσπότας τῶν Ῥωμαίων· » φθέγγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ τρίτου· « Κύριε, σῶσον. » Οἱ κράκται· « Κύριε, σῶσον τοὺς δεσπότας σὺν ταῖς Αὐγούσταις καὶ τοῖς πορφυρογεννήτοις. »

Β'. Καὶ δείλης εἰσέρχονται τὰ μέρη τὰ δύο εἰς τὸ σίγμα μετὰ φατλία, καὶ γίνεται ἡ λεγομένη φακλαρέα (41), καὶ λέγουσι τὸν ἀπελατικὸν χορεύοντες, ἦχ. βαρύς· « Χαίρετε, δεσπόται τῶν Ῥωμαίων· χαίρετε, ὁ πόθος τῆς ὅλης οἰκουμένης· χαίρετε, ἄνακτες ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα, οὓς ἡ Τριὰς ἀνηγόρευσεν νικητὰς καὶ κόσμου εὐεργέτας. » Καὶ μετὰ ταῦτα ἀνέρχονται εἰς τὰ βάθρα, καὶ λέγουσιν ἀπελατικὸν ἦχ. πλ. δ'· « Χαίρει ὁ κόσμος ὁρῶν σε αὐτοκράτορα δεσπότην, καὶ ἡ πόλις σου τέρπεται, θεόστεπτε ὁ δεῖνα ὡραΐζεται (42) ἡ τάξις σε βλέπουσα ταξιάρχην, καὶ εὐτυχοῦσι τὰ σκῆπτρα σκηπτοῦχόν σε κεκτημένα. Κατακοσμεῖς γὰρ τὸν θρόνον τῆς πατρῴας βασιλείας, σὺν τῇ Αὐγούστῃ προπέμπων μαρμαρυγὰς εὐταξίας. Ὅθεν εὐημεροῦσα διὰ σοῦ ἡ πολιτεία, τῆς σῆς αὐτοκρατορίας ἑορτάζει τὴν ἡμέραν. » Καὶ λέγουσιν οἱ κράκται τὰ ἄκτα· « Κύριε, σῶσον τοὺς δεσπότας Ῥωμαίων· » καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Κύριε, σῶσον. » Οἱ κράκται· « Κύριε, σῶσον τοὺς ἐκ σοῦ ἐστεμμένους· » φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Κύριε, σῶσον. » Οἱ κράκται· « Κύριε, σῶσον τοὺς δεσπότας σὺν ταῖς Αὐγούσταις καὶ τοῖς πορφυρογεννήτοις. »

CAPUT LXLI.

Observanda mane ejus diei, quo in urbe excipiendus est imperator.

I. Antequam domini in thronum ascenderunt, cantores dicunt : « Oriatur divina majestas ; » clamat et populus ter : « Oriatur, » et cætera acclamationis. Postquam consederunt in solio, primum cruce signant, dicente populo : « Sanctus, sanctus, sanctus. » Porro cantores : « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax ; » populus similiter. Cantores : « Inter homines Christianos beneplacitum ; « cla-

ΚΕΦΑΛ. ΞΓ'.

Ὅσα δεῖ [18] φυλάττειν τῇ ἐπαύριον εἰς τὸ δέξιμον.

Α'. Πρὸ τοῦ ἀνιέναι τους δεσπότας ἐπι του σενC ζου (43) λέγουσιν οἱ κράκται· « Ἀνάτειλον ἡ ἔνθεος βασιλεία (44)· » φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Ἀνάτειλον, » καὶ τὰ ἑξῆς τῶν ἄκτων. Καὶ ὅτε ἀνέλθωσιν οἱ δεσπόται ἐπὶ τοῦ σένζου, κατασφραγίζουσι (45) πρῶτον, καὶ λέγει ὁ λαός « Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος. » Οἱ κράκται· « Πολλά, πολλά, πολλά· » ὁ λαός· « Πολλὰ ἔτη εἰς πολλά. » Καὶ εἶθ' οὕτω λέ-

VARIÆ LECTIONES.

[18] δεῖ deest in cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(40) Rogamus liceat nobis natalem imperii tui, eum, quo imperium adiisti, hilariter peragere. Conf. p. 165, τῆς σῆς αὐτοκρατορίας ἑορτάζει τὴν ἡμέραν, et p. 163, ubi recte interpres. Vid. Casaubon. ad Scr. Hist. Aug. t. I, p. 44, ubi de diversis natalibus agit. De rogationibus factionum vid. ad p. 63 et 170.

(41) *Saltatio, chorea cum facibus*. Ergo jam tum temporis quoque saltationes cum faculis aut cereis in usu erant, ut hodie sunt in aulis principum. De illuminationibus et ignibus artificialibus veterum annotavi quædam ad p. 351, ubi de hilariis triumphalibus egi.

(42) Id est καλλωπίζεται et μεγαλαυχεῖται, hoc velut ornatum quemdam suum ostentat, eo sese parat et fastuatur atque gloriatur, ἡ τάξις, *ordo* (senatorius nempe), quod tu sis ejus ταξιάρχης, ordinarius, princeps ordinis. Ita Zosim. IV, 38, ἐπὶ κατωρθωμένοις πράγμασιν ὡραΐζεσθαι dixit, *ob res bene gestas sese velut* ὡραῖον, *speciosum, ostentare. Sich paerden, sich viel damit wissen*, nos dicimus. Idem IV, c. 42 : ὡραϊζομένου τῷ πλήθει καὶ μεγέθει τῶν δωρεῶν, *cum sibi placeret ob copiam magnitudinemque munerum*. Nicetas, p. 29, Ταῖς ἀρεταῖς προσανεῖχε καὶ ὡραΐζετο, *virtutibus intenta mundum ab iis sibi quærebat*. Ἡ τάξις ordinem honestissimum, id est senatorium, in specie notat, imitatione Latinorum. Occurrit hoc sensu in Cod. D Theodos. non semel. Conf. Du Cange v. *Ordo* et Τάξις. Forma Constantini M. in marmore Asiatico inter inscriptiones a Richardo Pocokio editas p. 9, n. 5, quam inde integram repetii in recensione mea illius libri actis eruditorum anni hujus inserta, dicit Augustum *salutem dicere ordini civitatis Orcistanorum*.

(43) De throno Cathismatis seu palatii circensis, e quo ludos spectare solebat imperator, hic sermo est.

(44) *Adveni, o majestas auctoritate divina regnans*.

(45) Imperatores Romani olim cum in circum venissent, osculo jacto manibus adorabant et salutabant populum ; vid. Dion. Cass. p. 1055, 71, ed. Hamb. Ejus in locum successit mos signo crucis signandi ope rhosthelii, seu chlamydis certo quodam modo compositæ, de quo deinceps sæpius occurret sermo.

γουσι τὰ ἄκτα οἱ κράκται· « Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη· » ὁ λαὸς ἐκ τρίτου ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Ἐν ἀνθρώποις Χριστιανῶν εὐδοκία· » φθογγεῖ καὶ ὁ λαός ἐκ γ' ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Ὅτι ἠλέησεν ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ. » φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράκται· « Δόξα Θεῷ τῷ δεσπότῃ πάντων· » φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ' ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Πολλὰ, πολλὰ, πολλά. » Τριλέξιον [19] (46) α', ἦχ. δ' » Ὁ Θεὸς ὁ δεσπόζων ἀοράτων καὶ ὁρωμένων ἀξιώσει ὑμᾶς, δεσπόται, ἑκατὸν ἐν εἰρήνῃ χρόνους βασιλεύειν Ῥωμαίων, καὶ τὴν παροῦσαν ἡμέραν τῆς αὐτοκρατορίας ἑορτάζειν. »

mat et populus eadem ter. Cantores : « Quod populi sui Deus misertus est ; » similiter clamat et populus ter. Cantores : « Gloria Deo omnium domino; » populus eadem ter. Cantores : « Multos, multos, multos ; » populus : « multos annos in multos. » Trilexium I. toni IV : « Deus, dominus invisibilium et visibilium, vos centum annos in pace Romanis imperare sinat, præsentemque diem vestri imperii ut festum celebrare !

Β'. Ἄκτον α'. λέγουσιν οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, ἡ ἔνθεος βασιλεία· » φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, » καὶ τὰ ἑξῆς τῶν ἄκτων. Τριλέξιον β'· « Ἀσύγκριτοι στρατιῶται (47), οἰκουμένης οἱ πρόμαχοι, στεφηφόροι, τὶ ἐκ Θεοῦ ὑψωθέντες [20] ἐπὶ θρόνου τῆς βασιλείας, διεσκορπίσατε ἔθνη ὅπλοις ἐνθέοις τῆς εὐσεβείας· ἀλλ' ὁ Θεὸς ὁ στέψας ὑμᾶς καὶ πάντων κτίστης ἐπὶ πλεῖον πλεονάσει ὑμῶν τὰς ἡμέρας. » Ἄκτον β'· λέγουσιν οἱ κράκται· « Ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα μεγάλων βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων πολλὰ τὰ ἔτη· ὡς τὰ αἴσια ἅπαντα εἰς τὰ πέρατα ἐκφωνεῖσθαι. Εὐφημήσωμεν Βένετοι κατὰ χρέως· εὐσεβεῖς, πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι· νικηταὶ, πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι· ἐκλογὴ τῆς Τριάδος, πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι· » Τριλέξιον γ'· « Παρὰ Θεοῦ φιλανθρώπου ὑμεῖς ἐστέφθητε, Αὐγοῦσται, νοητῷ δὲ ἐλαίῳ ἐπευλογήθητε οὐρανόθεν εἰς χαρμοσύνην τοῦ λαοῦ ὑμῶν, θεοπρόβλητοι Αὐγοῦσται, καὶ εἰς κατάπτωσιν πάντων ἐναντίων. » Ἄκτον γ'. λέγουσιν οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα Αὐγοῦσται τῶν Ῥωμαίων· » φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται· « Πολλὰ, πολλὰ, πολλά. » ὁ λαός· « Πολλὰ ἔτη εἰς πολλά· » καὶ αὐλεῖ τὸ ὄργανον. Καὶ λέγουσιν. « Ἅγιαχας. Καὶ ὅτε πληρώσῃ, λέγουσιν οἱ κράκται φωνὴν ἦχ. π. δ'· « Τὸ ἰχάδιν ἅγια· » καὶ ὁ λαός. « Ἀνδρίζεται ἡ πόλις ἡ τῶν Ῥωμαίων, δεξαμένη ἐκ τοῦ ἰδίου θρέμματος τὴν σωτηρίαν· καὶ δοξάζεται τὸ σκῆπτρον τῆς ἐξουσίας· ἀπάνάγια [21], ὅτι ἐπεσκέψατο αὐτῷ ἀνατολὴ ἐξ ὕψους διὰ σοῦ, ὁ δεῖνα ἄναξ, τοῦ ἀγαπήσαντος δικαιοσύνην καὶ χρισθέντος ἐν ἐλαίῳ ἁγίῳ πατὰ Κυρίου, ἐβραβεύθη εἰρήνη τῇ πολιτείᾳ τῷ ῥυσαμένῳ [22] (48) ἐξ ἐχθρῶν τοὺς αἰχμαλώτους. »

II. Acclamatio I; dicunt cantores : « Longa vobis tempora majestas divina; » populus ter : Longa vobis tempora, » et cætera acclamationis. Trilexium II : « Incomparabiles milites, defensores ac tutores universi, coronati a Deo, **164** exaltati in throno majestatis, subigite gentes divinis armis pietatis. Sed Deus, qui vos coronavit, creator omnium, dies vestros magis magisque augeat. » Acclamatio II ; dicunt cantores : « N. N. magnis imperatoribus et Augustis multos annos, ut felicia omnia in terminis imperii nuntientur. Acclamemus Veneti ex debito. Longa vobis, o pii, tempora ! victores, longa vobis tempora ! electi a Trinitate, longa vobis tempora ! » Trilexium III : « A Deo, hominum amico, coronatæ estis, Augustæ, et sapientiæ oleo ad lætitiam populi vestri cœlitus perunctæ, a Deo promotæ Augustæ, et in exitium omnium inimicorum. » Acclamatio III ; cantores : « Longa vobis tempora, N. N. Augustæ Romanorum ; » clamat et populus ter : « Longa vobis tempora. » Cantores : « Multos, multos, multos ; » populus : « Multos annos in multos ; » et sonante organo dicunt : « Sancte. » Quo finito, cantores tono obliquo IV : « Sancta ; » et populus : » Confirmatur urbs Romanorum a proprio alumno salutem nacta, et exaltatur sceptrum potentiæ : o sanctissima ! quod ipsam oriens ex alto invisit per te, N. imperator, qui amavisti justitiam et unctus es oleo sancto a Domino ! civitati pax per eum, qui captivos ab inimicis liberavit, donata est. »

Γ'. Ἀπελατικὸν ἀπὸ φωνῆσ ἦχ. π. δ''· « Χαίρει ὁ κόσμος ὁρῶν σε αὐτοκράτορα δεσπότην, καὶ ἡ πόλις σου τέρπεται, θεόστεπτε ὁ δεῖνα· ὡραΐζεται ἡ τάξις σὲ βλέπουσα ταξιάρχην, καὶ εὐτυχοῦσι τὰ σκῆπτρα, σκηπτοδχόν σε κεκτημένα. Καταχοσμεῖς γὰρ τὸν θρόνον τῆς πασρῴας βασιλείας σὺν τῇ Αὐγούστῃ, προπέμπων μαρμαρυγὰς εὐταξίας, ὅθεν εὐημεροῦσα διὰ σοῦ ἡ πολιτεία τῆς αὐτοκρατορίας ἑορτάζει τὴν ἡμέραν. » Καὶ ἀπὸ τούτου λέγουσιν οἱ κράκται·

III. Apelaticum toni obl. IV : « Gaudet orbis, intuens te imperatorem dominumque ; lætatur urbs tua, a Deo coronate N.; exsultat ordo, te ordinis institutorem videns; felicia sceptra sunt ; te sceptrigerum nacta. Ornas enim thronum paternæ majestatis cum Augusta, emittens splendorem boni ordinis, quare per te exhilarata res publica imperii tui diem celebrat. » Postea cantores dicunt : « Domine, serva dominos Romanorum ; » populus ter :

VARIÆ LECTIONES.

[19] τριλέξιν cod. [20] στεφηφόροι ἐκ Θεοῦ, ὑψ. ed. [21] ἀναναγία cod. pro ἀπαν. [22] διὰ τοῦ ῥυσαμένου ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(46) Seu, ut M., τριλέξιν puto esse sic dictum, quia tota allocutio tribus λέξεσι sat longis constabat, uno quoque λέξει actis interpolata.

(47) Satis humiliter pro imperatore; decentius στρατηγοὺς appellassent. At quis in sæculo rudi et infaceto decus requirat?

(48) Subint. ἐν, *in salvante*, hoc est *per salvantem.*

« Domine, serva. » Cantores : « Domine, serva a te coronatos ; » populus ter : « Domine, serva. » Cantores : « Domine, serva dominos cum Augustis conjugibus et porphyrogenitis ; » populus ter. Cantores : « Domine, serva. »

IV. Deinde Prasini excipiunt, qui postquam finierunt, cantores duarum factionum simul dicunt : « Hoc imperium, Domine, confirma ; » eadem populus ter. Cantores : « Spiritus sanctissime, Augustas tuere ; » populus similiter. Cantores : « Mater Dei nostri, serva porphyrogenitos ; » **165** populus similiter. Cantores : « Domine, vitam eorum per nostram vitam ; » eadem populus ter. Surgentibus dominis a solio, dicit cantor : « Nana ; » et incipiunt duæ factiones : « Conservet Deus dominos ; » eadem populus ter. Cantores : « Multos, multos, multos ; » populus : « Multos annos in multos ; » silentque duæ factiones, et prospicit per æneos cancellos ante thronum cubiculi præcentor, schedamque tenens, ibi inscripta legit in hunc modum : « Omnipotens et misericors Deus, qui serenitatem vestram coronavit, per intercessionem beatæ Virginis sinat nos simul cum vobis Christi amantibus has dies tranquille et feliciter transigere. »

V. Postea præcentor ille dextram manum extendit, digitis instar radiorum porrectis ac rursus in

A « Κύριε, σῶσον τοὺς δεσπότας Ῥωμαίων· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Κύριε, σῶσον. » Οἱ κράκται· « Κύριε, σῶσον τοὺς ἐκ σοῦ ἐστεμμένους· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Κύριε, σῶσον. » Οἱ κράκται· « Κύριε, σῶσον τοὺς δεσπότας σὺν ταῖς Αὐγούσταις καὶ τοῖς πορφυραγεννήτοις· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Κύριε, σῶσον. »

Δ'. Καὶ ἀπὸ τούτων δέχονται οἱ Πράσινοι, καὶ μετὰ τὸ πληρῶσαι τοὺς Πρασίνους λέγουσιν οἱ κράκται τῶν δύο μερῶν ἔσ· « Τοῦτο τὸ βασίλειον, Κύριε, στερέωσον· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ. Οἱ κράκται· « Πνεῦμα τὸ πανάγιον, τὰς Αὐγούστας σκέπασον· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράκται· « Μήτηρ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν [23], φύλαττε τὰ πορφυρογέννητα· » ὁ λαὸς ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Κύριε, ζωὴν αὐτῶν διὰ τὴν ζωὴν ἡμῶν· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'· Καὶ ἀνισταμένων τῶν βασιλέων ἀπὸ τοῦ σένζου, λέγει ὁ κράκτης B φθογγῇ· « Νανά [42] (49). » Καὶ ἄρχονται λέγειν τὰ δύο μέρη· « Περισώσει ὁ Θεὸς τοὺς δεσπότας· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ τρίτου. Οἱ κράκται· « Πολλὰ, πολλὰ, πολλά· » ὁ λαός· « Πολλὰ ἔτη εἰς πολλά. » Καὶ σιωπῶσι τὰ δύο μέρη, καὶ προκύπτει διὰ τῶν χαλκῶν καγκέλλων ἔμπροσθεν τοῦ σέντζου (50) ὁ τοῦ κουβουκλείου φωνοβόλος, κατέχων τὸν τόμον [25] (51), καὶ λέγει τὰ ἐκεῖ ἐγγεγραμμένα, ἅπερ εἰσὶ ταῦτα. « Ὁ παντοδύναμος καὶ πολυέλεος ἡμῶν Θεὸς ὁ στέψας τὴν ὑμετέραν γαλήνην διὰ πρεσβειῶν [26] τῆς παναχράντου αὐτοῦ Μητρὸς ἀξιώσει ἡμᾶς ἅμα τοῖς φιλοχρίστοις ὑμῖν, ἐπὶ πολλοὺς χρόνους εἰρηνικῶς τὰς αἰσίας ταύτας ἡμέρας ἐπιτελεῖν (52). »

Ε', Καὶ εἶθ' οὕτως ἐκτείνει ὁ αὐτὸς φωνοβόλος τὴν δεξιὰν αὐτοῦ χεῖρα (53), τοῖς ἑαυτοῦ δακτύλοις

VARIÆ LECTIONES.

[23] Θεοῦ, ἡμῶν ed. [24] παναγία ed. [25] νόμον ed. [26] διαπρεσβεύων ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(49 Verbum nihil significans, frequentis tamen usus novis Græcis, præsertim in fine vocum : ut σεμένα pro εἰς ἐμὲ, *in me* ; σεσένα pro εἰς σέ, *in te* ; σιλάννα, *tacite*, *quiete*, σίγα. Forte manavit ab Hebraico נא נא, *quæso*, *quæso*, et cum *ho ianna* venit ad Græcos ; vid. pag. 224 Nostri in Lexico Gothico.

(50) Erat ergo ante cathisma projectum, clathris æneis munitum, in quod progredi et stare et ambulare homo pluresve poterant. Nos hodie talia *Erker* appellamus et *balcons* ; veteres πρόφορα, chalcidica, peribola et patibula (quia paterent ; neque enim ausim hanc lectionem damnare), pergulas, mœniana, de quibus vid. Salmas. ad Scr. Hist. Aug. t. I, p. 677, et deinceps dicenda ad p. 167.

(51) *Schedium membranaceum*, in quo perscriptum erat votum cubiculariorum ad imperatorem ; conf. Du Cange Gloss. Gr. h. v. Venit a τέμνειν, et proprie notat frustum membranæ de tergore D animalis resectum.

(52) Post hanc vocem deesse hanc sententiam : Καὶ τελέσαντα αὐτοὺς ἄρχονται τὰς συνήθεις αἰτήσεις αἰτεῖσθαι, καὶ ἑκάστης αἰτήσεως τελεσθείσης, νεύει ὁ πραιπόσιτος τῷ φωνοβόλῳ, καὶ εἶθ' οὕτως etc., patet e p. 168. Licebat nempe populo quocunque in ludo circensi quatuor, quæ vellent, sibi indulgenda rogare, eaque imperatores ipsis gratificabantur. Infra p. 170, τὰς συνήθεις τέσσαρας αἰτήσεις habemus, et p. 365, τῶν μερῶν αἰτησαμένων τὰς δ' αἰτήσεις, ἃς ἐξ ἔθους εἰώθασιν αἰτεῖσθαι, καὶ τοῦ βασιλέως συνταξαμένου τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν τεσσάρων αἰτήσεων γίνεσθαι. Quatuor hæ rogationes plerumque minoris erant momenti, ut, hunc vel illum aurigam fieri, qui populo place- C ret, aut præfectum urbi aliquem amoveri ; panem, oleum vinumve sibi gratis donari, aut vilioris vendi ; querimoniæ de malis magistratibus, quorum per fraudem annona chara esset ; vid. Juliani Misopogon. p. 368. C. ed. Spanhem. et præcipue Theophan. p. 155, 156, ubi præclarum habetur monumentum talis expostulationis populi cum imperatore. De clamoribus populi, aurigis et pantomimis similibusque vestem et dona flagitantis vid. Vales. ad Ammian. Marcell. p. 414. De paupuli insanis in circo clamoribus in universum scitum habet locum Dio Chrysostomus p. 103.

(53) Illa quam Noster hic luculenter describit, manus composito significabat τὴν σύνθεσιν τοῦ βασιλέως, assensum imperatoris ad ipsorum vota ; vid. p. 168. Solemnis ille per digitos certo modo formatos sermo, et postulandi sic promittendique mos in theatris et circis olim vigebat. Insignis est Xiphilini locus de M. Antonino Philosopho narrantis, cum, a Germanica expeditione redux (μεταξὺ λέγοντος αὐτοῦ τά τε ἄλλα καὶ ὅτι πολλοῖς ἔτεσιν ἀποδεδημηκὼς ἦν, ἀνεβόησαν· Ὀκτώ· καὶ τοῦτο καὶ ταῖς χερσὶν, ἵνα δὴ καὶ χρυσοῦς τοσούτους εἰς τὸ δεῖπνον λάβωσι, προσενεδείξαντο· διεμειδίασε, καὶ ἔφη καὶ αὐτός· Ὀκτὼ, καὶ μετὰ ταῦτα ἀνὰ διακοσίας δραχμὰς αὐτοῖς κατένειμεν, ὅσον οὔπω πρότερον εἰλήφεισαν), in concione ad populum multorum annorum commemorasset a patria absentiam, conclamasse turbam : *octo*, eumdemque numerum manibus expressisse, quo simul aureos totidem in cœnam se cupere significabant. Ad hoc risisse Marcum et ipsum quoque *octo* condixisse, et viritim ducentenas drachmas distribuisse. Quem ad locum conferri velim doct. Reimari notas, p. 119, et Artemidor., p. 150, item Spartianum in Didio

A ακτινοειδῶς διαστέλλων, καὶ πάλιν βοτρυδὸν ἐπισυστέλλων. Καὶ λέγουσι τὰ δυο μέρη ἔσ. οἱ κράκται. « Νανά [27] » καὶ ὁ λαός· « Εἰσακούσει ὁ Θεὸς τῆς φωνῆς ἡμῶν. » Οἱ κράκται· « Πολλὰ, πολλὰ, πολλά· » ὁ λαός· « Πολλὰ ἔτη εἰς πολλά. » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, τὸ πρόβημα τῆς Τριάδος· » καὶ ὁ λαός· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, » καὶ τὰ ἑξῆς τῶν ἄκτων. Εἰδέναι δὲ δεῖ, ὅτι κατὰ τὸν τύπον καὶ τὴν τάξιν τῆς ἐπιτελουμένης ἀκολουθίας τῇ παραμονῇ τοῦ δεξίμου, ὁμοίως καὶ δείλης ἐν τῇ φακλαρέᾳ, καὶ πάλιν ἐπὶ τῇ αὔριον εἰς αὐτὸ τὸ δέξιμον ἐπιτελοῦνται πάντα τὰ δέξιμα, πλὴν οἱ ἀπελατικοὶ καὶ τὰ τριλέξια καὶ τὰ τετράλεκτα ὀφείλωσι λέγεσθαι, περὶ οἵας ὑποθέσεώς ἐστι τὸ δέξιμον [28], ἐν μὲν τῇ αὐτοκρατορίᾳ τὰ τῆς αὐτοκρατορίας, ἐν δὲ τῷ χρυσῷ ἱπποδρομίῳ τὰ τοῦ Πάσχα, ἐν δὲ τῷ B λαχανικῷ τὰ τοῦ γενεθλίου (54), ἐν δὲ τῇ Πεντηκοστῇ

A uvæ formam compositis, et dicunt una duæ factiones: cantores: « Nana; » populus: « Exaudiet Deus vocem nostram. » Cantores: « Multos, multos, multos; » populus: « Multos annos in multos. » Cantores: « Multa vobis tempora, Trinitatis propugnaculum; » populus: « Multa vobis tempora, » et reliqua acclamationis. Sciendum vero est, secundum formam et ordinem peracti in vigilia susceptionis officii, ut et vesperi facularia, ac denuo sequenti die in ipsa susceptione omnia, quæ ad illum ritum spectant, peragi præter quod qua ratione et argumento apelatici, trilexia et tetralexia fiant, dici debeat: scilicet in imperii suscepti memoria, quæ ad eam pertinent eique conveniunt; in aurea hippodromo, quæ Paschati; in lachanico, quæ natali; B in Pentecoste, quæ Pentecoste, uno verbo, cujus rei causa susceptio imperatoris instituitur, quæ

VARIÆ LECTIONES.

[27] πανα ed. [28] ἐπὶ τὸ δέξ, ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

Juliano p. 578: *e senatu in Capitolium pergenti [Juliano] populus obstitit, sed ferro et vulneribus et pollicitationibus aureorum, quo ipse Julianus, ut fidem faceret, digitis ostendebat, summotus atque depulsus est.* Vid. Casaub. ad illum locum.

(54) Natali urbis, qui in d. XI Maii incidebat. Dies ille sic nude τὸ γενέθλιον appellabatur; vid. Theophan. p. 191, 195, Malal. t. II, p. 8. Habemus hic quatuor exceptiones et tres ludos Circenses. Exceptionem gratulantis populi natalem imperii, absque ludo circense; dein circense aureum in diem lunæ proximum a Dominica in albis dicta incidebat; C oleraceum seu herbaceum diei urbis natali seu XI Maii congruum, et Pentecostes, alias Macellarium. Alio loco habemus quoque Vota, non equestre, sed pedestre ludicrum, de cujus tempore non liquido constat. Videntur hæc quinque ludicra stata et solemnia imitatio fuisse septem illarum processionum et munerum, quæ consules Romani olim ex more per annum edebant, de quibus v. Guther. p. 446. Facularia enim saltatio non est peculiaris ludus, sed semper præcedebat τὸ δέξιμον seu adorationem et gratulationem populi, vespera una; hoc ordine, ut post rogatam in vigilia deximi seu pomeridianis horis ejus diei, qui deximum antecederet, veniam altero die imperatorem adorandi publice, proxima vespera saltarent cum faculis, et proximo mane adorarent imperatorem, ipsique læta, quæ identidem contingerent, gratularentur. Cum tractatio de ludis circensibus hinc incipiat, non inutile puto, totum illud caput, quod huc per- D tinens in cl. Leichii Collectaneis notarum ad Constantini nostri Cerimoniale reperi, illinc excerptum hic edere, loco maxime opportuno. Est autem hoc: Imperator victor in circensibus ludis ad S. Mamantis. Georg. Monach. p. 541, ubi multa. In ludo equestri ab Alexandro Basilii filio, candelabra et sacra suppellex ex templis adhibita, p. 564. Ἡ σφενδόνη circi, p. 533. Μιχαὴλ βασιλεὺς ἵππον τῷ ἱππικῷ βουλόμενος ὑπεζεῦξαι P. 529 conferatur. Theophilus imperator urbem petens ac spolia triumpho exhibens, circensibusque exhibitis, ipse primo munere ludens (τὸ πρῶτον βαΐον παίξας), albis invectus equis utque Veneto indutus colore, cum victor exisset, coronatus est, acclamantibus factionibus: *Bene fausteque venisti*, etc., καλῶς ἦλθες ἀσύγκριτε φακτιονάρις. P. 519. Symeon. Logoth. p. 452. Theophilus imp. gradus ac subsellia (ἀναβάθρας) factionum struit; phialam quoque, in qua Σαξιμοδέξιμον fit. P. 424. Annal. Symeon. Logoth. Elegans inscriptio apud Murator. de factionario circensi. In theatri circo imp. consalutatus Basilius. P. 397. Script. post Theoph. Triumphus Const. M. in circo de Saracenis. P. 283. Imperator cum senatu epulatur in circo. P. 295. Ἡ σφενδόνη ἡ κατὰ τὸν ἱππόδρομον Conf. Const. P. 76. Venetorum demarchus prope domesticum excubitorum stabat, Prasinæ juxta scholarum domesticum, Contin. Const. P. 88; in aureo gemmisque distincto sedebat solio, nec prius surgebat, ut libris bellica ipsaque domestica imperatorum conti- C nentibus statutum est. Ἡ φυγὴ πρὸς τὸν ἱππόδρομον κατὰ τὰ ἀσηκρήτεια καὶ γὰρ ἐκεῖσε τόδε τὸ τῶν ἀσηκρητῶν ὑπῆρχε καταγώγιον Contin. Const. l. VI. p. 106. De factionibus quatuor locus. P. 123. Proxime orientalem metam in circo (ἄγχιστα τοῦ τῶν τετρώρων ἑώου καμπτῆρος ὃς ἐπεκέκλητο τοῦ Ῥουσίου ἁρματηλάται ἄνδρες ἀνεστήλωντο). Nicetæ Choniatæ fragm. de Latinor. dirept. P. 415. Fabr. V, VI, De thromo imperatorum, ex quo ludos spectabant, Du Cangius ad Bondelm. P. 183. 29. Phalæ in circo dicuntur divisiones inter euripum et metas, quod ibi constructis ad tempus turribus his telis pugna edi solebat. Servius Æn. IX, v. 705. Φάλιν τὸ λευκὸν, ἐξ οὗ καὶ τὰ φαλάρια. Eustath. P. 87, t. I, in Hom. In statuam Justiniani, quæ fuit in Hippodromo, equestrem epigr. V. Band. P. 138, ex manubiis Assyriis. Porphyrii Prasinæ et Venetæ factionis victoris equis mutatis mentio fit ap. Band. P. 166. Prasima factio cantu victorem celebrat. P. 169. Colossum structilem, qui erat in Hippodro- D mo CSP., a Const. Porph. erectus, canit Epigr. P. 18ff. In encæniis urbis statua Fortunæ ad Hippodromum ducebatur. V. Band. P. 257, ubi nonnulla de encæniis urbis. De his factionibus v. p. 501 Bandur. De eorum coloribus p. 664. Δήμους καὶ λαοὺς Thessalonicæ in Circum adductos confodiendos militibus tradit imper. Theodosius, et ceciderunt 25,000. Theophan. P. 62 Justinus uxorem nomine Lupiciam ἔστεψεν Αὔγουσταν ἣν οἱ δῆμοι ἐκάλεσαν Εὐφημίαν εἰς τὸ στέψαι αὐτήν. P. 14. De factione Prasino-Veneta v. p. 194. Imperator ad factiones Circenses ἔπεμψεν μανδάτα misit mandata, ad Venetos his verbis: *Imperator Justinianus penes vos obiit*; ad Prasinos: *Imp. Justinianus penes vos vivit*. Theoph P. 205. Sergius δήμαρχος (tribunus) Prasinæ factionis, cujus ope Germanus imperium quærit. P. 342. Theoph. Locus notandus p. 246, sub Phoca, cuius in nuptiis laureatæ Prisci et Domentiæ imagines suspensæ sunt, in equestri certa.

ipsi congruunt, apelatici, trilexia, tetralexia debent recitari.

A τὰ τῆς Πεντηκοστῆς, καὶ ἁπλῶς περὶ οἵας ὑποθέσεώς ἐστι τὸ δέξιμον, ὀφείλουσι λέγεσθαι οἵ τε ἀπελατικοὶ καὶ τὰ τριλέξια καὶ τὰ τετράλεκτα (55).

166 CAPUT LXIV.

Observanda, si imperator in aureo hippodromo postridie antipaschæ excipiendus est.

I. Paratum a mandato per præpositum die Dominica vesperi, quando imperator a processione sancti Mocii revertitur, datur, eoque die duæ factiones, unaquæque in propria phiala, faculariam suam, quam singulæ agere solent, celebrant. Sequenti vero seu secunda die omnes albis tunicis induti, patricii quidem tunicis auro prætextis, cæteri vero pro sua quisque dignitate procedunt. Cerimoniarius autem venit, præposito, quod tribuni suos libellos attulerint, nuntiaturus, omnesque in Justiniani triclinio adsunt, præpositi etiam tripetonem, ut supra dictum est, cum omnibus cubiculariis ac ostiariis virgas suas portantibus ingrediuntur. Ab his omnibus stipati ex tripetone procedunt, perque lausiacum transeuntes, Justiniani triclinium intrant. In hoc cubicularii omnes, cerimoniarius et silentiarii ab utraque parte secundum suam dignitatem, præpositi in capite medii inter ipsos stant.

ΚΕΦΑΛ. ΞΔ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν εἰς τὸ δέξιμον τοῦ χρυσοῦ ἱπποδρομίου δευτέρᾳ ἡμέρᾳ μετὰ τὸ ἀντίπασχα.

Α'. Δίδοται τὸ πέρατον [29] (56) ἀπὸ κελεύσεως διὰ τοῦ πραιποσίτου τῇ Κυριακῇ ἑσπέρας, ἡνίκα ὑποστρέψει ὁ βασιλεὺς τῆς τοῦ ἁγίου Μωκίου προελεύσεως (57), καὶ ἐκτελοῦσι τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τὰ δύο μέρη, ἕκαστον ἐν τῇ ἰδίᾳ φιάλῃ, τὴν αὐτοῦ φακλαρέαν, ὡς εἴθισται αὐτοῖς ἐν ἑκάστῃ τοῦτο τελεῖν. Τῇ δὲ ἐπιούσῃ, ἤγουν τῇ δευτέρᾳ, προέρχονται ἅπαντες ἠλλαγμένοι ἀπὸ λευκῶν χλανιδίων, οἱ μὲν πατρίκιοι διὰ χρυσοτάβλων χλανιδίων, οἱ δὲ λοιποὶ, ἕκαστος B κατὰ τὴν αὐτοῦ τάξιν· Ὁ δὲ τῆς καταστάσεως ἐλθὼν δηλοῖ τῷ πραιποσίτῳ, ὡς ὅτι οἱ δήμαρχοι ἤνεγκαν τὰ λιβελλάρια αὐτῶν (58)· καὶ ἵστανται ἐν τῷ Ἰουστινιανῷ τρικλίνῳ ἅπαντες αὐτῶν [30], οἱ δὲ πραιπόσιτοι εἰσελθόντες ἐν τῷ τριπέτωνι, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται· μετὰ τῶν [τοῦ] κουβουκλείου ἁπάντων, βασταζόντων τῶν ὀστιαρίων τὰ αὐτῶν βεργία. Καὶ δηριγευόμενος [31] ὑπ' αὐτῶν πάντων ἐξέρχονται ἐκ τοῦ τριπέτωνος καὶ διελθόντες διὰ τοῦ Λαυσιακοῦ, εἰσέρχονται ἐν τῷ Ἰουστινιανῷ τρικλίνῳ. Καὶ οἱ μὲν τοῦ κουβουκλείου ἅπαντες καὶ ὁ τῆς καταστάσεως καὶ σιλεντιάριοι ἵστανται ἐν τῷ αὐτῷ τρικλίνῳ ἔνθεν κἀκεῖσε κατὰ τὰς αὐτῶν τάξεις· οἱ δὲ πραιπόσιτοι ἵστανται ἐν τῇ μέσῃ αὐτῶν πρὸς τῇ κεφαλῇ.

II. Tribuni silentiariis appropinquantes, inclinato capite præpositos salutant, postea medium cubiculum transeuntes, libellos ipsis tradunt, qui eos sumunt, paratoque a mandato reddunt, postea inde reversi præpositi, dictis comitantibus, per lausiacum tripetonem intrant: sic et tribuni abeuntes, in sua quisque phiala omnia deximo seu exceptioni imperatoris necessaria parant. Quando factiones ordinatæ, vasa progressa sunt, et verbo omnes, quorum ministerio in deximo opus est, pro-

Β'. Καὶ ἐλθόντες οἱ δήμαρχοι πλησίον τῶν σιλεντιαρίων, προσκυνοῦσι τοῖς πραιποσίτοις, εἶτα διελθόντες μέσον τῶν τοῦ κουβουκλείου, ἐπιδιδοῦσι τὰ C λιβελλάρια τοῖς πραιποσίτοις, αὐτοὶ δὲ δεξάμενοι αὐτὰ ἀντιδιδοῦσι ἀπὸ κελεύσεως τὸ πέρατον (59), καὶ εἶθ' οὕτως ὑποστρέψαντες ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε οἱ πραιπόσιτοι, δηριγευόμενοι ὑπὸ τῶν προειρημένων, εἰσέρχονται διὰ τοῦ λαυσιακοῦ ἐν τῷ τριπέτωνι· ὁμοίως καὶ οἱ δήμαρχοι κατέρχονται, ἕκαστος αὐτῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ φιάλῃ, προευτρεπίζοντες τὰ τοῦ δεξίμου· ἡνίκα

VARIÆ LECTIONES.

[29] περάτον B., πέρατον cod. [30] ἅπαντες αὐτῶν. R. aliquid deesse. aut αἰτοῦντες legend. censet. [31] δηριγευόμενοι conj. Leich.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

mine. Protocursoris ibi mentio. P. 247. De circo et ludis circ. Giorn. dei Letterati, VIII, 160. De obelisco in scenis. XV, 54, ib. Urnæ præmium victorum in ludis. IV, 287. Organa Græci inter sua præcipua decora numerabant. V. Nigellus p. 76, et ibi Murat. Demi in circo conciderunt. Sym. Logoth. p. 491. De circensibus ludis in encæniis urbis et nuptiis imperatorum celebrari solitis v. ad Martyr. SS. Anargyrorum Wagnereccius p. 14 sqq. Eadem spectacula interdum in Blachernis celebrari solebant p. 15. Loco metarum interdum ingentes pneumaticorum organorum folles ponebantur. P. 15. Σφενδόνη, funda in circo. Μανία populi in sponsionibus circensibus. P. 17 Anargyror. De factionibus in solemnibus προελεύσεσι ex negotiatoribus constantibus Luitprandus locum notabilem habet p. 136 Legationis. Equorum nobilium genealogia olim a Romanis litteris tradebatur. Vid. Grævii præf. ad t. XII Thes. (Fa. in Equus.) Hactenus Collectanea Leichiana.

D (55) Ut τὰ τριλέξια sunt, mea sententia, longæ rheses ternis pausis actorum interpolatæ, ita tetralecta erunt dictiones quaternis actorum vicibus distinctæ. Quodsi vero illa fuerint dictiones, quas terni cantores simul recitarent, erunt hæ quoque dictiones a quaternis simul recitandæ. Difficile in rebus antiquis et obscuris certum et verum dicere.

(56) *Datur paratum*, id est, imperatur, ut omnes parati sint. Conf. p. 166 et 168.

(57) Nam eo die Dominico ad S. Mocium procedebat imperator, ut patet ex inscriptione cap. 16, p. 58 et 59 init.

(58) Illas nempe schedas, in quibus scripta essent carmina gratulatoria præsenti hilaritati congrua. Conf. not. 60 seq. et p. 173.

(59) M. τὼ περάτω. Forte exaravit librarius hic loci ω pro ο, ut ipsi solemne fuit, ideoque leg. τὸ περάτο; quod idem est atque τὸ περάτον, *reddit ipsis, quod imperatoris jussu acceperat*, ***PARATUM***;

δὲ εὐτρεπισθῶσι τὰ μέρη, ἐξέλθωσι δὲ καὶ τὰ σκεύη, καὶ ἁπλῶς ἅπαντες οἱ καθυπουργοῦντες ἐν τῷ δεξίμῳ, εἰ τύχωσι δὲ καὶ ἀποκρισιάριοι, καὶ ἵστανται [32] κάτω ἐν τῇ φιάλῃ, καὶ τότε εἰσέρχεται ὁ τῆς καταστάσεως, καὶ δηλοῖ τῷ πραιποσίτῳ, ὡς ὅτι ἅπαντα ἕτοιμά ἐστιν.

A cesserunt, apocrisiarii autem, si qui adsint, infra stant in phiala, tunc intrat cerimoniarius præposito parata esse omnia nuntiaturus.

Γ'. Ὁ δὲ βασιλεὺς εἰσελθὼν ἐν τῇ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου καμάρᾳ καὶ στεφθείς, διέρχεται διὰ τοῦ χρυσοτρικλίνου, δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, ὄπισθεν δὲ τοῦ βασιλέως εὐνοῦχοι πρωτοσπαθάριοι, φοροῦντες τά τε στιχάρια αὐτῶν καὶ σαβάνια, βαστάζοντες καὶ [33] τὰ σπαθοβάκλια αὐτῶν, καὶ ἐξελθόντες ἐν τῷ τριπέτωνι, ἵστανται ἐν τῇ ὁδῷ τῆς ἐξαγούσης πύλης ἀπὸ τοῦ τριπέτωνος ἐν τῷ λαυσιακῷ, οἱ δὲ πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ ἵστανται ἔνθεν κἀκεῖσε ἐν τῷ λαυσιακῷ μέχρι τῆς εἰσαγούσης πύλης ἐν τῷ Ἰουστινιανῷ. Ἔμπροσθεν δὲ τῆς αὐτῆς πύλης τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἵσταται ὁ τῆς καταστάσεως, καὶ πεσόντων τῶν προειρημένων πατρικίων τε καὶ στρατηγῶν, νεύει ὁ πραιπόσιτος τῷ τῆς καταστάσεως ἀπὸ κελεύσεως, καὶ δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, πατρικίων τε καὶ στρατηγῶν, ἐξέρχεται ἐν τῷ Ἰουστινιανῷ τρικλίνῳ τῆς προελεύσεως [34]. Καὶ στάντων ἁπάντων ἐν τῷ αὐτῷ τρικλίνῳ ἔνθεν κἀκεῖσε τῶν προειρημένων πατρικίων τε καὶ στρατηγῶν μετὰ πάσης τῆς συγκλήτου, ἵσταται ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ πρώτῳ ὀμφαλίῳ. Ἐλθόντες δὲ ἅπαντες οἱ προλελεγμένοι προσκυνοῦσι, καὶ ἀναστάντες, νεύει ὁ πραιπόσιτος τῷ σιλεντιαρίῳ τῷ ἑστῶτι ἐν τῷ κατωτέρῳ μέρει τῆς αὐτῆς δοχῆς ἀπὸ κελεύσεως, κἀκεῖνος λέγει· « Κελεύσατε· » αὐτοὶ δὲ ὑπερεύχονται τὸν βασιλέα, « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. »

III. Imperator autem S. Theodori cameram ingressus et corona redimitus, per chrysotriclinium, a præfectis cubiculo stipatus, post eum eunuchi protospatharii tunicas, sabana et spathobaculos ferentes, prodeunt, egressique in tripetonem, prope portam a tripetone ad lausiacum ducentem, patricii vero et provinciarum præfecti ab utroque latere in lausiaco usque ad portam in triclinium Justiniani ducentem consistunt. Ad portam hanc etiam cerimoniarius adest, et dictis patriciis et strategis B procidentibus, præpositus cerimoniario a mandato signum dat, inque comitatu præfectorum cubiculi, patriciorum et ducum ex processione in Justiniani triclinium ingreditur. **167** In utroque hujus triclinii latere dictis patriciis et præfectis omnibus cum toto senatu congregatis, imperator stat in primo umbilico. Venientes autem dicti omnes adorant, et postquam surrexere, signum præpositus silentiario in inferiore parte eorum stanti a mandato dat, isque dicit : « Jubete ; » ipsi imperatori acclamant : « In multa bonaque tempora. »

Δ'. Καὶ δηριγευόμενος ὁ βασιλεὺς ὑπ' αὐτῶν πάντων ἅμα σπαθαροκανδιδάτων, φορούντων μανιάκια καὶ σπαθία, βασταζόντων καὶ σκουτάρια καὶ διστράλια, διέρχεται, καὶ μελλόντων αὐτῶν ἐξέρχεσθαι τὴν ἐξάγουσαν ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ πρὸς τὸ ἡλιακὸν πύλην, εὐθέως ἐφαπλοῖ τὸ παρακυπτικὸν (60) ἔμπροσθεν τοῦ σέντζου ἐπάνω τοῦ στηθέου τοῦ καγκέλλου κουβικουλάριος ὁ φωνοβόλος· ὁ δὲ τῆς καταστάσεως λαβὼν τὸ ἄκρον τῆς τοῦ βασιλέως χλανί-

IV. His omnibus comitantibus, una cum spatharocandidatis, torques et gladios, scutaria et dextralia gestantibus, abit, et dum ipsi ex porta Justi- C nianei triclinii, quæ ad solarium fert, egressuri sunt, statim velum ante solium super pectorali cancellorum cubicularius præcentor tollit : cerimoniarius autem, apprehensa extrema imperatoris tunica, rhosthelium facit, idque imperatori tradit, qui ascendens ante thronum stat, terque populum

VARIÆ LECTIONES.

[32] καὶ ante ἵστανται om. ed. [33] σαδάνια βαστάζοντες, καὶ ed. [34] προέλευσις ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

hoc est, edicit illam unius vocabuli formulam : *Paratum ;* quo significat debere omnes et omnia paratos et parata esse, vel etiam paratum esse imperatorem ad procedendum ; vel *paratum*, τὸ ἅρμα, milites in armis (v. ad p. 168) advoco.)

(60) Insternit pulvinar, e quo deorsum despicere solet et potest imperator in circum, podiamento cancellorum, qui sunt coram throno imperiali. Supra p. 165. A. 11, monuimus fuisse coram illa diæta vel sala circensi, in qua stabat thronus, cancellis æneis munitum mœnianum, in quod procedi et stari poterat. Hujus cancelli podiamento, seu columnæ illi transversæ, quæ cancellorum perpendiculares columellas continebat, insternebatur προκυπτικὸν seu pulvinar, ad similitudinem illius pulvinaris, de quo Suetonius Claudio c. 4 et Nerone c. 45. De velo, quod solio imperatoris prætendebatur, et de quo alibi dicemus, hic sermo non est. Hic tantum notabo, mihi videri tale quoque mænianum coram illa sede circense fuisse, e qua Romani imperatores olim Romæ ludos spectare sole- D bant; et ex illo podio propositas identidem fuisse tot gypseas alteriusve materiæ Victorias, quot identidem essent Imperatores. De quo more insignis est locus apud Spartianum in Severo c. 22 : *Die circensium, quum tres victoriæ more solito essent locatæ gypseæ cum palmis, media, quæ ipsius nomine inscriptum orbem palma* [sic leg., hoc est *manu*] *tenebat, vento icta de podio stans* [id est sic, ut recta, non inversa, neque in pronum inclinata, sed linea perpendiculari deferretur,] *decidit, humique constitit ; ea, quæ Getæ nomine inscripta erat, corruit et omnis comminuta est ; illa vero, quæ, Bassiani titulum præferebat, amissa palma venti turbine vix constitit.* Videntur imperatores Byzantini quoque in pulpito sui cathismatis tales victorias, (πτυχία recentior ætas appellabat pro εὐτυχείοις,) habuisse stantes, quamvis in nostro codice nullum ejus rei vestigium deprehendam.

signat, quo acclamante : « Sanctus, » in throno suo residet. Cubiculo vero præfecti ab utroque latere, patricii similiter cum domesticis et senatu prope cancellorum fenestras stant, non autem ipsis innituntur, sed recti stant, et postquam populus, organo in phiala sonante, exclamavit : « Sanctus, etc. » nutum præpositus ab imperatore accipit, et ter manu signum dat, silente organo. Postea factio consueta omnia peragere incipit, interque faustas precationes et acclamationes populi organum sonat, quo silente, apelaticun populus orditur. Tunc præpositus a mandato signum cerimoniario, hic abiens, magnis domesticis cohortium pro more dat, qui descendentes in phialam, in suo ordine astant. Apelatico finito, organum sonat, eoque cessante, factionarii, ut eorum mos est, tetralecta dicunt, et acclamant : præterea augustalia dicunt, hisque peractis, cantum incipiunt. Quo facto, signum cerimoniarius a præposito a mandato accipit, datque consularibus ; ipsi vero abeunt, et Justiniani triclinium intrantes, hinc et illinc in suo ordine stant, peractoque cantu, surgit imperator, et statim organum sonat. Imperator prope thronum, ejus ministri, qui mutare vestes solent, præfecti cubiculo, **168** patricii et strategi coram imperatore usque ad portam, quæ a latere in Justiniani triclinium ducit, utrinque astant.

δος, ποιεῖ τὸ ῥωσθέλιον (61), καὶ ἐπιδίδωσι τῷ βασιλεῖ· ὁ δὲ βασιλεὺς ἀνελθὼν (62) ἵσταται ἔμπροσθεν τοῦ σέντζου, καὶ σφραγίζει τὸν λαὸν ἐκ τρίτου καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ ἀναφωνήσαντος, « Ἅγιος, » καθέζεται ἐπὶ τοῦ σέντζου αὐτοῦ. Οἱ δὲ ἄρχοντες τοῦ κουβουκλείου ἵστανται ἔνθεν κἀνεῖσε, εἶθ' οὕτως ἵστανται πατρίκιοι ὁμοίως ἔνθεν κἀκεῖσε ἅμα τοῖς δομεστίκοις καὶ τῆς συγκλήτου πλησίον τῶν παρακυπτικῶν τοῦ καγκέλλου, μὴ ἐπερειδόμενοι ἐπ' αὐτοῖς, ἀλλ' ἱστόντει ὄρθιοι, καὶ μετὰ τὸ ἀνακράξαι τὸν δῆμον τὸ, « Ἅγιος, » αὐλοῦντος καὶ τοῦ ὀργάνου (63) ἐν τῇ φιάλῃ, λαμβάνει νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, καὶ νεύει διὰ τῆς χειρὸς ἐκ τρίτου, καὶ λήγει τὸ ὄργανον, και εἶθ' οὕτως ἄρχονται οἱ τοῦ μέρους ἐκτελεῖν τὰ συνήθη ἅπαντα, εὐφημήσαντος δὲ τοῦ δήμου καὶ ἐκφωνήσαντος, αὐλεῖ τὸ ὄργανον, καὶ παύσαντος αὐτοῦ, ἄρχεται ὁ δῆμος τὸν απελατικόν. Καὶ ἡνίκα ἄρξηται ὁ δῆμος τὸν ἀπελατικὸν, νεύει ὁ πραιπόσιτος ἀπὸ κελεύσεως τῷ τῆς καταστάσεως, ὁ δὲ τῆς καταστάσεως ἀπελθὼν νεύει τοῖς μεγάλοις δομεστίκοις τῶν ταγμάτων κατὰ συνήθειαν, καὶ κατέρχονται κάτω ἐν τῇ φιάλῃ, καὶ ἵστανται ἐν τῇ αὐτῶν τάξει. Καὶ πληρουμένου τοῦ ἀπελατικοῦ, αὐλεῖ τὸ ὄργανον, καὶ παύσαντος αὐτοῦ, λέγουσιν οἱ τοῦ μέρους, ὡς εἴθισται αὐτοῖς, τὰ τετράλεκτα, καὶ ἀκτολογοῦσι· λέγουσι δὲ καὶ αὐγουστιακὰ, καὶ τελεσθεντων τούτων, ἄρχονται τὴν φωνὴν. Ἡνίκα δὲ ἄρξονται τὴν φωνὴν, λαμβάνει νεῦμα ὁ τῆς καταστάσεως ααρὰ τοῦ πραιποσίτου ἀπὸ κελεύσεως, καὶ νεύει τοῖς ὑπατικοῖς, οἱ δὲ ἀπέρχονται καὶ εἰσέρχονται ἐν τῷ Ἰοοστινιανῷ, καὶ ἵστανται ἐν τῇ αὐτῶν τάξει ἔνθεν κἀκεῖθεν, καὶ τῆς φωνῆς τελεσθείσης, ἀνίσταται ὁ βασιλεὺς, καὶ εὐθέως πάλιν αὐλεῖ τὸ ὄργανον. Καὶ ἵσταται ὁ βασιλεὺς ὄπισθεν τοῦ σέντζου, καὶ ὀπίσω αὐτοῦ ἵστανται εὐνοῦχοι πρωτοσπαθάριοι [35] ἠλλαγμένοι (64). οἱ δὲ ἄρχοντες τοῦ κουβουκλείου, πατρίκιοί τε καὶ στρατηγοὶ ἵστανται ἔνθεν κἀκεῖθεν ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως μέχρι τῆς εἰσαγούσης πύλης ἀπὸ πλαγίας ἐν τῷ Ἰουστινιανῷ.

V. Admonitus ab imperatore præpositus, cubiculario præcentori signum dat, is prospiciens ter signum populo dat : organo, cumque ipso duabus factionibus silentibus, statim præcentor incipit : « Omnipotens et misericors Deus, » et postquam desiit, consuetas petitiones dicere incipiunt, quibus singulis finitis, præposito signum præcentori dante, is ter post singulas preces manu signo dato, ipsis

Ε'. Καὶ λαβὼν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, νεύει κουβικουλαρίῳ τῷ φωνοβόλῳ, κἀκεῖνος παρακύψας νεύει ἐκ τρίτου τῷ λαῷ, καὶ παύει τὸ ὄργανον καὶ σὺν αὐτῷ οἱ τοῦ μέρους, καὶ εὐθέως ἄρχεται ὁ φωνοβόλος λέγειν· « Ὁ παντοδύναμος καὶ πολυέλεος Θεὸς, » καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ τελέσαντος αὐτοῦ, ἄρχονται τὰς συνήθεις αἰτήσεις αἰτεῖσθαι, καὶ ἑκάστης αἰτήσεως τελεσθείσης. νεύει ὁ πραιπόσιτος τῷ

VARIÆ LECTIONES.

[35] Verba : ὀπίσω — πρωτοσπαθάριοι R. add. Vid. p. 170.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(61) Nuspiam invenio hanc vocem ejusve significationem. Forte Sclavonicæ originis aut similis est, non certe Arabicæ. Videtur tamen significare laciniam vestis ad modum illum digitorum compositam et plicatam, quo benedicere populo Græci sacerdotes solent.

(62) Quia nempe ad cathisma in editiore contignatione, sub qua porticus erat, gradibus debebat ascendi. Hinc, ubicumque tandem de imperatore dicitur, eum in circum ivisse ludos spectatum, dicitur ἀνελθεῖν ; vid. Theophanes p. 63. C. 8. Alias posset quoque hæc ratio verbi dari, quod Byzantii quicunque e plaga septentrionali ad australem iret, diceretur ἀνέρχεσθαι, et qui contra, κατέρχεσθαι. Vid. Nostri p. 97. A. 5, ubi imperator e S. Sophia in forum et ad statuam Constantini M. procedens ἀνέρχεται. Circus autem palatio ad austrum situs erat. Patet e loco Luitprandi Histor. VI, 3, qui, *Est domus*, ait, *juxta hippodromum aquilonem versus miræ et altitudinis et pulchritudinis, quæ decaennea accubita vocantur*. Atqui magnum palatium et triclinium XIX accubitorum erant contigua. Patet quoque e Niceta, qui processum incendii, quod CPli contigit, quum ea urbs a Latinis caperetur, describens p. 294, circum in regione urbis australi ponit, et S. Sophiam in boreali.

(63) Quod organa in circo CPlano, id præstabant in Romano citharæ et cymbala atque tympana. V. Reim. ad Xiphil. p. 1000. n. 138.

(64) Membranæ nihilo editis locupletiores. Nihilominus tamen certum est, et liquet e p. 170. B. 7, ita integrandum esse hunc locum : καὶ ὀπίσω αὐτοῦ ἵστανται εὐνοῦχοι πρωτοσπαθάριοι ἠλλαγμένοι.

φωνοδόλῳ, κἀκεῖνος συντιθεται (65) διὰ τῆς χειρὸς A ἐκ γ' καθ' ἑκάστην, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται. Καὶ πάντων τελεσθέντων, διέρχεται ὁ βασιλεύς, δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, πατρικίων τε καὶ στρατηγῶν, διὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου, ἡ δὲ σύγκλητος ἅμα σπαθαροκανδιδάτων καὶ σπαθαρίων ἵστανται ἔνθεν κἀκεῖσε, ὡσαύτως καὶ τὸ ἅρμα (66) ἵσταται ἐξ ἀριστερᾶς τῆς ἐξαγούσης πύλης ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐν τῷ λαυσιακῷ, ἐν ᾗ καὶ τὸ σκάμνον ἵσταται τοῦ κουροπαλάτου (67). Διερχόμενος δὲ ὁ βασιλεύς, ὡς προείρηται, μέσον τῆς συγκλήτου, οὗτοι ἅπαντες ὑπερεύχονται· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους, » καὶ δηριγευόμενος ὁ βασιλεὺς ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, διέρχεται διὰ τοῦ τριπέτωνος, καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ, καὶ εἰσελθὼν ἔνδον τοῦ βήλου ἐν τῇ καμάρᾳ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου, λαμβάνει ὁ πραιπόσιτος τὸ στέμμα B ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ βασιλέως, καὶ εἶθ' οὕτως εἰσελθόντες οἱ βεστήτορες ἀπὸ κελεύσεως, λαμβάνουσι τὴν χλανίδα τοῦ βασιλέως [36] καὶ ἐξέρχονται. Ὁ δὲ βασιλεὺς καθέζεται, μέχρις ἂν ἡ παρασκευὴ ἅπασα τοῦ δεξίμου ὁμοιοτρόπως τῆς φιάλης τῶν Πρασίνων μετέλθη ἐν τῇ φιάλῃ τῶν Βενέτων τουτέστι τά τε σκεύη καὶ τὸ πολίτευμα, εἰ τύχωσιν, ὡς προείρηται (68), καὶ πρέσβεις ἐθνῶν, καὶ εἶθ' οὕτως μετά τὸ πάντας εὐτρεπισθῆναι τοὺς μέλλοντας καθυπουργεῖν ἐν τῷ δεξίμῳ φιάλης τῶν βενέτων, εἰσέρχεται ὁ τῆς καταστάσεως, καὶ δηλοῖ τῷ πραιποσίτῳ, ὡς ἕτοιμά ἐστι πάντα, καὶ ὁ πραιπόσιτος δηλοῖ τῷ βασιλεῖ, ἃ παρὰ τοῦ τῆς καταστάσεως ἐδιδάχθη, καὶ λαβὼν νεῦμα ὁ τῆς καταστάσεως παρὰ τοῦ πραιποσίτου ἀπὸ κελεύσεως, δίδωσι μεταστάσιμον ἐν τῷ λαυσιακῷ.

annuit, ut supra dictum est. Peractis omnibus, imperator a præfectis cubiculo, patriciis et ducibus stipatus, per Justinianeum triclinium discedit, senatus autem cum spatharocandidatis, spathariisque hinc et illinc astant, milites quoque ad sinistram portæ e Justiniani triclinio in lausiacum ducentis stant, ubi scamnum curopalatæ est. Imperatori, per medium senatum, ut diximus, digredienti, omnes longa ac felicia tempora apprecantur, quo facto, a cubiculo præfectis stipatus, per tripetonem ad aureum triclinium transit, velumque in camera S. Theodori ingreditur, ubi præpositus coronam ab ejus capite tollit, vestitores quoque a mandato ingressi tunicam ejus sumunt, et abeunt. Imperator sedet, usquedum omnis apparatus deximi eodem modo, quo in phialam Prasinorum, in phialam Venetorum translatus est, vasa nempe, senatus et legati gentium exterarum, si qui, ut diximus, adsint. Sic omnibus, quorum ministerio in dextimo phialæ Venetorum opus est, ordinatis, cerimoniarius intrat, parataque omnia esse, præposito, præpositus imperatori, ut a cerimoniario accepit, nuntiat, et postquam huic præpositus a mandato signum dedit, solemnem imperatoris in lausiaco consessum ordinat.

ζ. Καὶ διέρχονται οἵ τε πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ μετὰ τῶν συγκλητικῶν καὶ ὑπατικῶν τῆς θερμάστρας (69), καὶ ἀνελθόντες τὰ γραδήλια, εἰσέρχονται C διὰ τῆς διαιταρικίου πύλης, ἐλθόντες δὲ διὰ τῆς καμάρας ἔμπροσθεν τοῦ πανθέου, ἐξέρχονται διὰ τοῦ μονοθύρου ἐν τῷ ἡλιακῷ, καὶ πάντες οἱ προειρημένοι ἐν τῷ ἡλιακῷ ἵστανται ἔνθεν κἀκεῖσε ἀπὸ τῆς ἐξαγούσης πύλης τοῦ χρυσοτρικλίνου, ἐν τῷ προειρημένῳ ἡλιακῷ μέχρι τοῦ καμελαυκίου, ἐν ᾧ καὶ τὸ σέντζον ἵσταται. Ὁ δὲ βασιλεὺς εἰσελθὼν ἔμπροσθεν τοῦ εἰρημένου βήλου, περιβάλλεται τὴν χλανίδα αὐτοῦ διὰ τῶν βεστητόρων, καὶ τῶν βεστητόρων ἐξελθόντων, στέφει ὁ πραιπόσιτος τὸν βασιλέα, καὶ δηριγευόμενος ὁ βασιλεὺς ὑπὸ τῶν ἀχχόντων τοῦ κουβουκλείου, ἀπέρχεται μέχρι τῆς καμάρας τῆς οὔσης πρὸς ἀνατολὰς τοῦ χρυσοτρικλίνου, ἑστώτων ἔνθεν κἀκεῖσε ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου· αἱ δὲ λοιπαὶ πύλαι τοῦ χρυσοτρικλίνου αἱ ἐξάγουσαι πρὸς τὸ D ἡλιακόν εἰσι κεκλεισμέναι. Καὶ ἵστανται δύο κουβικουλάριοι, εἷς ἐκ δεξιῶν, ὁ δὲ ἕτερος ἐξ ἀριστερᾶς, κατέχοντες ἀνὰ μίαν πύλην, λαβόντες δὲ νεῦμα οἱ αὐτοὶ κουβικουλάριοι ἐξανοίγουσιν αὐτὰς ἄφνω, καὶ

189 VI. Patricii et strategi cum senatoribus et consularibus per caminum digressi, per scalam ascendunt, ac portam cœnaculi, inde per cameram coram pantheo perque januam solarium ingrediuntur, et in utroque ejus latere a porta aurei triclinii ad dictum solarium ducente usque ad camelaucium, ubi thronus positus est, astant. Imperator ad dictum velum ingressus, tunica sua a vestitoribus induitur, quibus egressis, præpositus ei coronam imponit. Deinde, præfectis cubiculo comitantibus, ad cameram, quæ versus orientem aurei triclinii est, abit, præfectis cubiculi utroque in latere constitutis: reliquæ aurei triclinii portæ ad solarium ducentes clausæ sunt. E duobus cubiculariis unus ad dextram, alter ad sinistram stant, unamque portam singuli tenent, quas, signo dato, statim aperiunt. Ab his cubiculariis stipatus imperator, solarium petit, et ibi in porphyretico lapide stat: ocyus patricii et strategi cum omni senatu in terram procidunt: post ipsos protospatharii, spatharocandidati et spatharii stant, quorum isti torques et spathobaculos suos, hi torques et scutaria,

VARIÆ LECTIONES.

[36] διὰ τοῦ βασιλ. ed.

JOAN. JAC. REISKII. COMMENTARIUS.

(65) *Consentit, annuit ipsis, spondet*, ut recte vertit interpres p. 170; proprie sese ponit in eodem cum ipsis loco voluntatis; postquam, ait, terna ad singulas rogationes manus illa, quam p. 164.B.7. diximus, compositione imperatoris assensum significaverit.

(66) *La parade*, Milites in armis parati astant.

(67) Conf. p. 175. ubi scamna consulum in Justiniani triclino memorantur.

(68) V. dicta ad p. 161.

(69) M. καὶ τῆς θερμ., quod lacunam prodit.

spatharii pariter scutaria et dextralia gestant. Magister cerimoniarum in medio eorum, qui imperatorem excipiunt, stat, et postquam omnes adorarunt ac rursus consurrexere, præpositus a mandato cerimoniario signum dat: hic dicit: « Jubete. »

A δηρίγευόμενος ὁ βασιλεὺς ὑπὸ τῶν προῤῥηθέντων ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, ἐξέρχεται ἐν τῷ ἡλιακῷ καὶ ἵσταται ἐν τῷ πορφυρῷ λίθῳ, καὶ παραυτίκα οἵ τε πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ καὶ ἡ σύγκλητος πᾶτα πίπτουσι, καὶ ὄπισθεν αὐτῶν ἵστανται πρωτοσπαθάριοι, σπαθαροκανδιδάτοι καὶ σπαθάριοι, οἱ μὲν πρωτοσπαθάριοι φοροῦντὶς τὰ μανιάκια αὐτών, βαστάζοντες καὶ τὰ σπαθοβάκλια αὐτῶν, οἱ δὲ σπαθαροκανδιδάτοι τὰ μανιάκια αὐτῶν, βαστάζουσι δὲ καὶ σκουτάρια, ὡσαύτως καὶ οἱ σπαθάριοι σκουτάρια καὶ διστράλια. Ἵσταται δὲ ὁ τῆς κασαστάσεως ἐὶς τὴν μέσην τῆς δοχῆς, καὶ δὴ, ὡς προείρηται, προσκυνησάντων πάντων καὶ ἀναστάντων, νεύει ὁ πραιπόσιτος ἀπὸ κελεύσεως τῷ τῆς καταστάσεως, κἀκεῖνος λέγει· « Κελεύσατε. »

VII. Patricii et strategi cum senatu et consularibus abeunt, et, ut diximus, in sua statione consistunt, cerimoniarius vero rhosthelium pro more facit, et imperatori tradit, statimque cubicularius præcentor fenestram, quæ super pectorali prope thronum sub camelaucio est, aperit, unde imperator populum ter, uti solet, signat, et in throno considet: demarchus, dum pulsatur organum, magna voce exclamat: « Sanctus. » Præpositus, signo ab imperatore accepto, prospicit, terque manu annuit, quo facto, **170** organum silet, et principes factionis solemnia quæque peragunt. Post fausta omina et lætas acclamationes organum pulsatur; tacente eo, populus apelaticum orditur. Porro præpositus, signo ab imperatore dato, cerimoniario, hic quatuor comesticis numerorum, ut mos est, annuit, qui in phialam descendunt, inque suo ordine consistunt. Finitis apelaticis, organum sonat, eoque cessante, factionarii tetralecta et augustalia recitant, posthæc iidem voce canunt. Quorum cum fieri initium debet, cerimoniarius a præposito signum accipit et consulares admonet, ipsi vero abeunt ad aureum triclinium, ubi ordine suo consistunt. Post cantum imperator surgit, organum pulsatur, imperator pone thronum, à tergo ejus eunuchi protospatharii in mutatoriis, ante ipsum præfecti cubiculo ab utroque latere cum patriciis et strategis ad portam usque in aureum triclinium ducentem stant. Præpositus, signo ab imperatore accepto, cubicularium præcentorem monet, is prospiciens ter manu populo annuit, organoque et factionariis silentibus, precari incipit: « Omnipotens et dives misericordia Deus, etc. » Quo finito, factionarii quatuor solemnes petitiones instituunt, quarum ut data copia est, imperator præposito, hic præcentori annuit, is manu ter annuit, idque ad singulas precationes, ut supra diximus, repetit.

Ζ'. Καὶ οἱ μὲν πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ μετὰ τῆς συγκλήτου καὶ τῶν ὑπατικῶν ἀπέρχονται, καὶ ἵστανται, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, ἐν τῇ αὐτῶν στάσει· ὁ δὲ τῆς καταστάσεως ποιήσας τὸ ῥωσθέλιον, ὡς εἴθισται ατῷὐ, ἐπιδίδωσι τῷ βασιλεῖ, καὶ παραυτίκα ὁ φω- B νοβόλος κουβικουλάριος ἐφαπλοῖ τὸ παρακυπτικὸν ὕπερθεν τοῦ ὄντος ὑπὸ τοῦ καμελαυκίου (70) στηθέου ἔμπροσθεν τοῦ σέντζου, καὶ κατασφραγίζει ὁ βασιλεὺς τὸν λαὸν ἐκ τρίτου, ὡς εἴθισται αὐτῷ, καὶ καθέζεται ἐπὶ τοῦ σέντζου, καὶ εὐθέως ὁ δήμαρχος, αὐλοῦντος καὶ τοῦ ὀργάνου, ἀνακράζει μεγάλως τὸ, « Ἅγιος. » Λαβὼν δὲ νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ παρακύψας, νεύει διὰ τῆς χειρὸς ἐκ τρίτου, καὶ παύει τὸ ὄργανον. Παύσαντος δὲ τοῦ ὀργάνου, ἄρχονται οἱ τοῦ μέρους ἐκτελεῖν τὰ συνήθη ἅπαντα. Εὐφημήσαντος δὲ τοῦ μέρους καὶ ἐκφωνήσαντος, αὐλεῖ τὸ ὕργανον, καὶ παύσαντος αὐτοῦ, ἄρχεται ὁ δῆμος τὸν ἀπελατικόν. Καὶ εὐθέως λαμβάνει νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, καὶ νεύει τῷ τῆς καταστάσεως, κἀκεῖνος τοῖς τέσσαρσι (71) C δομεστίκοις τῶν ταγμάτων, ὡς κατὰ συνήθειαν, καὶ κατελθόντες ἵστανται κάτω ἐν τῇ φιάλῃ ἐν τῇ τάξει αὐτῶν. Τελεσθέντιων δὲ τῶν ἀπελατικῶν, αὐλεῖ τὸ ὄργανον, καὶ παύσαντος αὐτοῦ, λέγουσιν οἱ τοῦ μέρους τὰ τετράλεκτα ἀκτολογοῦντες, λέγουσι δὲ καὶ αὐγουστιακὰ, καὶ τούτων τελεσθέντων, ἄρχονται οἱ αὐτοὶ τὴν φωνήν. Ἡνίκα δὲ ἄρξηται, λαμβάνει νεῦμα ὁ τῆς καταστάσεως παρὰ τοῦ πραιποσίτου, καὶ νεύει τοῖς ὑπατικοῖς, αὐτοὶ δὲ ἀπελθόντες, εἰσέρχονται ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ, καὶ ἵστανται ἐκεῖσε ἐν ταῖς αὐτῶν τάξεσι· τελεσθείσης δὲ τῆς φωνῆς, ἀνίσταται ὁ βασιλεὺς, καὶ αὐλεῖ τὸ ὄργανον, καὶ ἵσταται ὁ βασιλεὺς ὄπισθεν τοῦ σέντζου, καὶ ὀπίσω αὐτοῦ ἵστανται εὐνοῦχοι πρωτοσπαθάριοι ἠλλαγμένοι, καὶ ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἵστανται ἄρχοντες τοῦ κουβουκλείου ἔνθεν κἀ- D κεῖσε μετὰ πατρικίων τε καὶ στρατηγῶν μέχρι τῆς εἰσαγούσης πύλης ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ. Καὶ λαβὼν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, δίδωσι νεῦμα κουβικουλαρίῳ τῷ φωνοβόλῳ, κἀκεῖνος παρακύψας, νεύει ἐκ τρίτου τῷ λαῷ διὰ τῆς χειρὸς, καὶ παύει τὸ ὄργανον, σὺν αὐτῷ καὶ οἱ τοῦ μέρους, καὶ ὁ φωνοβόλος λέγει· « Ὁ παντοδύναμος καὶ πολυέλεος Θεὸς, » και τὰ ἑξῆς. Καὶ τελέσαντος αὐτοῦ, ἄρχονται οἱ τοῦ μέρους αἰτεῖσθαι τὰς συνήθεις τέσσαρας αἰτήσεις, καὶ τούτων πέρας εἰληφότων, νεύει ὁ βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ, κἀκεῖνος τῷ φωνοβόλῳ, κἀκεῖνος συντίθεται διὰ τῆς χειρὸς, ἐκ τρίτου τοῦτο τελεῶν καθ' ἑκάστην αἴτησιν, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(70) Dicit hic auctor, pectorale aut cancellos mœniani, adeoque mœnianum ipsum, e quo prospiciebatur in circum, fuisse sub camelaucio. Apparet tegmen illud, mœniano superpositum (umbellam aut meniscum appelles), quod pluviam solemque ab eo arceret, fuisse camelaucium propterea dictum, quod ita mœnianum tegeret, ut camelaucium caput tegit; præsertim si haberet aut orbicularem, aut conicam figuram.

(71) Erant enim quatuor tagmata, quorum singula singulos domesticos habebant: scholæ, excubitores, hicanati et numeri.

Η'. Εἶθ' οὕτως διέρχεται ὁ βασιλεὺς διὰ τοῦ αὐτοῦ A ἡλιακοῦ, δηριγευόμενος ὑπό τε τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, πατρικίων τε καὶ στρατηγῶν, καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ, καὶ ἵσταται ἔμπροσθεν τοῦ σέντζου, οἱ δὲ προειρημένοι πάντες ἵστανται ἔνθεν κἀκεῖσε. Καὶ λαβὼν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, λέγει· « Κελεύσατε· » οἱ δὲ ὑπερεύχονται τὸν βασιλέα· « Εἰς πολλοὺς χρόνους, » καὶ ἐξέρχονται. Τοῦ δὲ βασιλέως εἰσελθόντος, λαμβάνει ὁ πραιπόσιτος τὸ στέμμα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ εἰσελθόντες οἱ βεστήτορες λαμβάνουσι καὶ αὐτοὶ τὴν χλαμύδα, καὶ ἐξέρχονται, ὁ δὲ βασιλεύς, εἰ κελεύει, προβάλλεται προβολὰς ἀξιωμάτων, ἀπό τε ἀπὸ ἐπάρχων [37] προαναβιβάζων μέχρι πατρικίων, καὶ εἶθ' οὕτως, στοιχηθέντος τοῦ κλητωρίου, γίνονται μίνσαι. Ἰστέον, ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ σάξιμα B ἐν τῷ κλητωρίῳ οὐκ εἰσέρχονται, ἀριστῶσι δὲ οἱ δήμαρχοι κατὰ τὸ σύνηθες ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ, ἕκαστος ἐν τῇ ἰδίᾳ φιάλῃ μετὰ καὶ τοὺς τῶν μερῶν προὔχοντας.

VIII. Sic imperator per idem solarium digressus, præfectis cubiculi, patriciis, strategis comitantibus, aureum triclinium ingreditur, et ante thronum subsistit, in utroque ejus latere, quos diximus, proceres. Præpositus, ut ab imperatore signum accepit, dicit : « Jubete ; » hi imperatori tempora multa apprecati, discedunt. Imperatore ingresso, præpositus coronam ab ejus capite demit, vestitores tunicam sumunt et egrediuntur : ille, si placet, promotiones procerum ab expræfectis inde usque ad patricios instituit, paratoque convivio, missæ dantur. **171** Cæterum observandum est, eo die saxima ad convivium non accedere, sed demarchos pro more, singulos in propria phiala, una cum principibus factionum epulas solemnes celebrare.

ΚΕΦΑΛ. ΞΕ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν εἰς τὸ σάξιμον [38] (72), ἤγουν εἰς τὸ κλητώριον [39].

Α'. Μετὰ τὴν τοῦ δεξίμου ἀπόλυσιν δίδονται μίνσαι, καὶ γίνεται κλητώριον ἀποκοπτὸν (73) ἐν τῷ εὐπρεπεστάτῳ τρικλίνῳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καὶ τῶν δεσποτῶν ἀκουμβιζόντων ἐπὶ τῆς τραπέζης, ἐπιτελεῖται ἡ συνήθης τάξις τοῦ κλητωρίου, καὶ ἀπὸ τοῦ ὀπτομίνσου (74) ἐξέρχονται οἱ ἀρτοκλῖναι, καὶ εἰσάγουσι τοὺς ὀφείλοντας χορεῦσαι ἐν τῷ σαξίμῳ, ἤγουν τὸν δομέστικον τῶν σχολῶν καὶ τὸν νούμερον καὶ τὸν δήμαρχον τῶν Βενέτων μετὰ καὶ τοῦ ἰδίου μέρους, τούς τε τριβούνους καὶ βικαρίους. Καὶ δὴ C τούτων εἰσερχομένων ἔνδοθεν τοῦ βήλου, ἐπεύχονται τοὺς δεσπότας πολυχρόνιον, καὶ εὐθέως κρατεῖ τὸ λιβελλάριον τῇ δεξιᾷ χειρὶ ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν. Εἶτα κατέρχεται ὁ τῆς τραπέζης, καὶ αἴρει

CAPUT LXV.

Observanda in saximo seu in convivio.

I. Finito dexímo, missa datur, mensaque magna in splendidissimo Justiniani triclinio reponitur, cui postquam domini accubuere, solemnis ritus convivii peragitur, triclinarii ab optomenso discedunt, eosque, qui saltare in saximo debent, domesticum scilicet scholarum et numerorum, demarchum Venetorum cum sua factione, tribunis et vicariis adducunt. Hi intra velum ingressi, dominis vitam longævam apprecantur, statimque domesticus scholarum libellum dextra manu tenet : id præfectus mensæ accedens, tollit, sublatumque ministro a lotionibus tradit, dum factiones interea apelaticum toni I recitant : « Hodie, reposita in manibus tuis potestate, Deus te imperatorem dominumque con-

VARIÆ LECTIONES.

[37] ἀπό τε ἐπάρχων ed. [38] εἰς σαξ. ed. [39] εἰς κλητ. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(72) Saximum appellatur tripudiatio, chorea, saltatio, præsertim quæ coram imperatore fiebat. Et talis chorea, quæ fiebat postquam saltaturi ad adorandum dominum admissi fuissent, saximodeximon, id est δέξιμον μετὰ σαξίμου δοχὴ μετὰ σάξεως appellatur. Choreas in honorem Augustorum agitatas fuisse, apparet ex Vopisco t. II Hist. D Aug. p. 427, ubi vid. Salmasium. De choreis post epulas publicas agit Du Cange CPli Christ. p. 138. init. Saltabant autem factiones coram domino variis in locis ; ut in circo ; cujus rei origo fuit a pyrrhichis, ibi olim saltari solitis, de quibus Vales. ad Amm. Marcell. p. 127. Hic loci habemus saltationem in triclinio Justiniani circa mensam sacram ; p. 222, saltationem Gothicam in triclinio XIX accubitorum. Regionum curatores et sebastophori saltabant xv Octobris in Augustæo in regis honorem, ait Gyllius de CPli, ed. Bandur. p. 382, A. e. Suida. Locus erit in sequentibus de hac re pluribus agendi *[Theophilus imp. gradus ac subsellia, ἀναβάθρας factionum struit, phialam quoque, in qua σαξιμοδέξιμον fit. Sym. Logothet. p. 424.]* Conf. Leo Gramm. p. 455. C. et Contin. Theoph. pag. 88. Τὰ σαξιμοδέξιμα igitur et τὰ ἱπποδρόμια conveniunt cum *curiis* medi ævi, quæ *curiæ banditæ* appellabantur eo, quod undecunque nobiles et divites emisso banno (velut κρεμαμένου πανίου ἢ βήλου ad eas invitarentur. In illis enim curiis indulgebant conviviis et choreis. Vid. Murat. Antiq. Ital. T. II. diss. XXIX, ubi *de ludis Italorum medio ævo* agit. *Plerumque etiam mensa palatina omnibus advenientibus parata erat,* ut ait idem. Præsertim hilares isti populorum conventus celebrari solebant, quando princeps aliquis uxorem duceret, aut honore militiæ donaretur. Philippicus apud Nicephorum Patriar. Brev. p. 151 : Τὴν γενέθλιον τῆς πόλεως ἡμέραν ἐπιτελέσας καὶ ἁμιλλητήριον τῶν ἵππων ἀγῶνα ἐπιδειξάμενος εἶτα τοὺς φίλους συμποσιάσας *amicis convivio exceptis*, εἰς ὕπνον κατὰ τὸν μεσημβρινὸν τῆς ἡμέρας καιρὸν ἐτράπετο Aliquoties Xiphilinus testatur in Neronis Vita, eum post editos ludos populum cœna excepisse.

(73) Convivium sequestratum, ad quod non omnes, neque omnis generis proceres, sed tantum familiares et domestici invitantur; vel potius, quum inter multas alias mensas ad unam seorsim positam imperator cum gentilibus suis assidebat.

(74) Est missus carnium assatarum, μίνσος τῶν ὠπτημένων vel τῶν ὀπτῶν.

stituit, magnus dux exercituum, cœlo progressus, coram facie tua portas imperii aperuit. Hinc orbis ad sceptrum dextræ tuæ procumbens, gratias Domino, cui sic visum fuit, persolvit. Te enim imperatorem pium, dominumque et pastorem desideravit, N. auguste. » Sic deinde mensæ præfectus revertitur, extensaque dextra digitos instar radiorum demittit, rursusque ut uvas componit, domesticus scholarum ac numerorum cum demarcho, tribunis, vicariis, factionariis saltare terque circa mensam discurrere incipit. Hoc loco observandum est tribunos et vicarios aurea segmenta, artificiose excisa, cum curtis manicis Venetis et albis, in pedibus ocreas, manibus lunulas, quæ phengia vocantur, gestare.

A αὐτὸ, καὶ ἀναφέρει, καὶ ἐπιδίδωσι τῷ νιψιστιαρίῳ, καὶ λέγουσιν οἱ τοῦ μέρους ἀπελατικὸν ἦχ. α'· « Σὲν ταῖς χερσί σου σήμερον παραθέμενος τὸ κράτος, Θεός σε ἐπεκύρωσεν αὐτοκράτορα δεσπότην, καὶ προελθὼν οὐρανόθεν ἀρχιστράτηγος ὁ μέγας, πρὸ προσώπου σου ἤνοιξε τὰς πύλας τῆς βασιλείας· ὅθεν ὁ κόσμος προσπίπτει τῷ σκήπτρῳ τῆς δεξιᾶς σου, εὐχαριστῶν τῷ Κυρίῳ τῷ εὐδοκήσαντι οὕτως. Σὲ γὰρ ἔχειν ἐπεπόθει τὸν εὐσεβῆ βασιλέα, δεσπότην τε καὶ ποιμένα, ὁ δεῖνα αὐτοκράτωρ. » Καὶ εἶθ' οὕτως στρέφεται ὁ τῆς τραπέζης, καὶ ἐκτείνει τὴν δεξιὰν αὐτοῦ χεῖρα, καὶ τοὺς δακτύλους ἀκτινοειδῶς διαστέλλων καὶ πάλιν βοτρυδὸν ἐπισυστέλλων, ἄρχεται χορεύειν, ὅ τε δομέστικος τῶν σχολῶν μετὰ καὶ τοῦ νουμέρου καὶ τοῦ δημάρχου καὶ τῶν τριβούτων καὶ βικαρίων καὶ τῶν δημοτῶν, περιερχόμενοι γυρόθεν τῆς τραπέζης τρίτον [39] (75). Χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι οἱ τριβοῦνοι καὶ οἱ βικάριοι περιβέβληνται τὰ χρυσοσήμεντα (76) διακοπτὰ κοντομάνικα Βένετά τε καὶ λευκὰ, καὶ ἐν τοῖς ποσὶ τὰ ποδόψελλα (77), βαστάζοντες ἐν ταῖς χερσὶ τὰ λεγόμενα φεγγία (78).

172 II. Postquam ter choreas duxere, descendunt omnes, inque parte mensæ inferiori e regione dominorum consistunt. Tunc cantores : « Hoc regnum, Domine, confirma ! » populus ter : « Hoc regnum, Domine, confirma ! » Cantores : « Domine, vitam eorum per nostram vitam ! » sic populus ter. Tunc mensæ præfectus cum apocombio, quod tricliniarius gestat, descendit, idque domestico tradit, hisque procidentibus, cantores : « Multos, multos, multos ; » populus : « Multos annos in multos. » Porro hymnum saltationi aptum canunt : « Splendent domini, lætatur orbis ! Splendent Augustæ, lætatur orbis ! et Porphyrogeniti, lætatur orbis. Exsultat senatus totumque palatium, lætatur orbis. Exsultat urbs et Romania universa, lætatur orbis. Augustæ, divitiæ et gaudium nostrum ! ita, Domine, multos ipsis annos concede. » Cantores : « Imperatoribus ; » populus : « Multos annos ! » Cantores : « Felices annos imperatori-

B Β'. Καὶ μετὰ τὸ χορεῦσαι τρίτον κατέρχονται πάντες, καὶ ἵστανται κάτωθεν τῆς τραπέζης ἀντικρὺ τῶν δεσποτῶν. Καὶ λέγουσιν οἱ κράκται ἔσ· « Τοῦτο τὸ βασίλειον, Κύριε, στερέωσον· » καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ' οἱ ἔς· « Τοῦτο τὸ βασίλειον, Κύριε, στερέωσον. » Οἱ κράκται· « Κύριε [40], ζωὴν αὐτῶν διὰ τὴν ζωὴν ἡμῶν· » καὶ ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Καὶ εἶθ' οὕτως κατέρχεται ὁ τῆς τραπέζης μετὰ τοῦ ἀποκομβίου, δηλονότι ὑπὸ ἀρτοκλίνου βασταζόμενον [41] (79), καὶ ἐπιδίδωσι τῷ δομεστίκῳ, καὶ τούτων προσκυνούντων, λέγουσιν οἱ κράκται· « Πολλὰ, πολλὰ πολλά· » ὁ λαός· « Πολλὰ ἔτη εἰς πολλά. » Καὶ λέγουσι τὸν χορευτικόν· « Λάμπουσιν οἱ δεσπόται, χαίρεται (80) ὁ κόσμος· λάμπουσιν αἱ Αὐγοῦσται, χαίρεται ὁ κόσμος· καὶ τὰ πορφυρογέννητα, χαίρεται ὁ κόσμος· C ἀγάλλεται ἡ σύγκλητος καὶ ὅλον τὸ παλάτιον, χαίρεται ὁ κόσμος, ἀγάλλεται ἡ πόλις καὶ ὅλη ἡ Ῥωμανία (81), χαίρεται ὁ κόσμος· Αὐγοῦσται, χαρὰ καὶ ὁ πλοῦτος ἡμῶν, ναὶ, Κύριε, πολλὰ τῶν (82) τὰ ἔτη. »

VARIÆ LECTIONES.

[39]* ΣΧΟΛ. Ἰστέον, ὅτι, τῶν χορευόντων διερχομένων [cod. διέρχεσθαι] ἔμπροσθεν τῆς ἀποκοπτῆς τραπέζας, ἐφ' ἧς οἱ δεσπόται καθέζονται, ἐπεύχονται τοὺς δεσπότας ταῖς [τοῖς ed.] χερσὶ μόνον. [40] Κύριε ante ζωὴν R., καὶ ed. [41] βασταζομένου ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(75) Vid. similem locum p. 222.

(76) Aurea segmenta, serici villosi aureis filiis interstincti tæniæ, διάκοπτα, in quibus ocelli vel tessellæ essent, velut opus cancellatum ; vel etiam scissa, sic ut vestis inferior per fenestras panni superioris transpareret. De quo genere vestitus plura dico ad p. 336. D. 2, κοντομάνικα, cum curtis manicis ad carpos usque non porrectis, sed supra cubitum desinentibus.

(77) Sunt aut tæniæ, prandeæ pretiosæ, aut circuli aurei suris, aut statim sub genu, aut proxime super malleum pedis, circumligati, quales sunt armillæ, pericarpia aut brachialia in manu et humeris, verbo περισκελίδες.

(78) Baculi cum orbibus argenteis ad instar lunæ, vertici eorum, ad instar pilei plani, superaffixis, aut cum ansis et fulcris manus semicircularibus, ad instar lunæ cornutæ, per baculum trajectis. Latius hac de re expono ad p. 340.

(79) Subint. ἐστί : δῆλόν, ἐστιν ὅτι τοῦτο βασταζόμενόν ἐστιν.

(80) Hoc est ex vulgari usu loquenti pro χαίρει Antiquum hunc Macedoniæ loquendi modum esse patet ex Aristophanis illo noto, quod irridet, velut Thracicum, ἥδομαι καὶ χαίρομαι. Usus eo quoque fuit Antiphilus in Antholog. p. 85. 1. ed. H. Steph. Ducas Hist. C.34 : Τὸ τῶν Μουσουλμανῶν γένος ἐδυσφόρει καὶ οἱ καβούριδες [Cafferi Christiani] ἐχαίροντο.

(81) Orbis Romanus, id est Græcus, Byzantino D imperio tunc subjectus. *[Ut apud recentiores Græcos, ita apud Coptitas et Arabes Ῥωμαῖο et *Roma* non *Romanum hominem* aut *Romam*, sed *Græcum Græciamve* significat. Renaudot. dissert. ante Liturg. Græc. p. 112.]*

(82) Τῶν pro αὐτῶν vel τούτων Frequens. scriptoribus sequioris ætatis hic usus articuli ὁ, ἡ, τὸ est, neque ipsis vetustis et probis ignotus. Amat eum Procopius et Agathias et Continuator Constantinianus. e. c. p. 56, τῶν ὧν ἐρωτώμεθα, id est τούτων περὶ ὧν ἐρωτώμεθα p. 58, τῆς, ἧς εἶχεν τιμῆς pro ταύτης. Conf. p. 86, 124 ; Euseb. Hist. eccl. II, 1 : Λοιμώδους καὶ ψωραλέας νόσου δίκην τὴν Ἐκκλησίαν ὑποδυόμενοι λυμαίνονται τὰ

Οἱ κράκται· « Τῶν βασιλέων· » ὁ λαός· « Πολλὰ τὰ ἔτη. » Οἱ κράκται· « Καλὰ τὰ ἔτη τῶν βασιλέων· » ὁ λαός· « Ναὶ Κύριε, πολλὰ καὶ καλά των τὰ ἔτη. » Οἱ κράκται· « Καὶ τῶν Αὐγουστῶν· » ὁ λαός· « Πολλὰ τὰ ἔτη. » Οἱ κράκται· « Καλά των τὰ ἔτη· » ὁ λαός· « Ναὶ Κύριε, πολλὰ καὶ καλά των τὰ ἔτη. » Οἱ κράκται· « Τῶν πορφυρογεννήτων· » ὁ λαός· « Πολλὰ τὰ ἔτη. » Οἱ κράκται· « Καλά των τὰ ἔτη· » ὁ λαός· « Ναὶ Κύριε, πολλὰ καὶ καλά των τὰ ἔτη. » Καὶ εἶθ' οὕτως ἐπεύχονται πάντες πολυχρόνιον. Σάξιμον β'. Εἰσέρχεται τὸ μέρος τῶν Πρασίνων κατὰ τὸν προῤῥηθέντα τύπον μετὰ καὶ τοῦ δομεστίκου τῶν ἐξκουβίτων καὶ τοῦ τειχεώτου καὶ τοῦ δημάρχου καὶ τῶν τριβούνων καὶ βικαρίων καὶ τῶν δημοτῶν τοῦ μέρους. Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι κατὰ τὸν προειρημένον τύπον ἐπιτελεῖται καὶ τοῦτο τὸ σάξιμον ἀπαραλλάκτως, πλὴν οἱ τριβοῦνοι καὶ οἱ βικάριοι περιβέβληνται τὰ χροσοσήμεντα διάκοπτα κοντομάνικα Πράσινά τε καὶ ῥούσια. Ἰστέον, ὅτι αὕτη ἡ τάξις ἅπασα ἐπιτελεῖται καὶ ἐπὶ τοῦ αὐγουστιακοῦ κλητωρίου.

A bus! » populus : « Imo, Domine, multos ipsis et felices annos! » Cantores : « Et Augustabus ; » populus : « Multos annos! » Cantores : « Felices annos! » populus : « Imo, Domine, multos ipsis et felices annos tribue! » Cantores : « Porphyrogenitis : » populus : « Multos annos! » Cantores : « Felices ipsis annos! » populus : « Imo, Domine, multos ipsis adde et felices annos! » Postremo omnes vitam longævam apprecantur. Saximum II. Factio Prasina, ritu supra exposito cum domestico excubitorum, præfecto murorum, demarcho item, tribunis, vicariis et factionis ejus populo ingreditur. De reliquo notandum est, secundum cerimonias adductas hoc etiam saximum sine ulla immutatione celebrari, præterea quod tribuni et vicarii aurea B segmenta excisa, curtis manicis, Prasina russaque induant. Idem ritus in Augustæ etiam convivio servatur.

ΚΕΦΑΛ. ΞϚ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, δεξίμου γινομένου ἐν τῇ μυστικῇ φιάλῃ τοῦ τρικόγχου, χειμῶνος ὄντος καὶ βιαίων ἀνέμων, καὶ μὴ συγχωρούντων γενέσθαι ἐν ταῖς ἐξ ἔθους φιάλεσι.

Α'. Προέρχονται τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐννύχιοι πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ καὶ πᾶσα ἡ σύγκλητος, καὶ ἕκαστος αὐτῶν ἀλλάσσει τὴν ἰδίαν στολήν, ὁ δὲ τῆς καταστάσεως λέγει τῷ πραιποσίτῳ, ὡς ὅτι τὰ μέρη ἕτοιμά εἰσιν, οἱ δήμαρχοι ἤνεγκαν τὰ λιβελλάρια αὐτῶν, καὶ ἐν τῷ Ἰουστινιανῷ τρικλίνῳ εἰς τὰ τῶν C ὑπάτων σκάμνα ἐκδέχονται. Καὶ ὁ πραιπόσιτος εἰσελθὼν ἐν τῷ τριπέτωνι μετὰ πάντων τοῦ κουβουκλείου, προστάσσει τοὺς ὀστιαρίους λαβεῖν τὰ βεργία αὐτῶν, καὶ δηριγευόμενος ὑπ' αὐτῶν, ἐξέρχεται εἰς τὸ λαυσιακόν, κἀκεῖσε δέχεται αὐτὸν ὁ τῆς καταστάσεως μετὰ τῶν σιλεντιαρίων, εἶτα ἐκεῖθεν δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν τοῦ κουβουκλείου καὶ τοῦ τῆς καταστάσεως, ἀλλὰ μὴν καὶ τῶν σιλεντιαρίων καὶ τῶν ὀστιαρίων βασταζόντων τὰ βεργία αὐτῶν, ἐξέρχεται ἐν τῷ Ἰουστινιανῷ τρικλίνῳ. Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι, τοῦ πραιποσίτου δηριγευομένου διὰ τοῦ λαυσιακοῦ, ἀνίστανται πάντες· τῇ γὰρ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ὡς ἐκ προσώπου τοῦ βασιλέως διέρχεται, καὶ διὰ τοῦτο φυλάττεται ἡ τάξις καὶ ἡ τιμὴ οὕτως. Οἱ δὲ τοῦ κουβουκλείου ἄρχοντες ἵστανται ἐν τῷ αὐτῷ τρικλίνῳ ἔνθεν καὶ ἔνθεν, καὶ ὁ πραιπόσιτος μέσον αὐτῶν. D Εἶτα ἔρχονται οἱ δήμαρχοι βαστάζοντες λιβελλάρια, καὶ διερχόμενοι μέσον τοῦ κουβουκλείου, πλησιάζουσι τῷ πραιποσίτῳ, καὶ προσκυνοῦσιν αὐτῷ· καὶ

CAPUT LXVI.

Observanda, si deximum in secreta phiala triconchii institui debet hiberno tempore et ventis acriter commotis, qui non permittunt, ut solitis in phialis celebretur.

I. Nocte ejus diei patricii, strategi et senatus omnis, singuli vestibus mutatis procedunt, **173** cerimoniarius præposito, factiones paratas esse, demarchos libellos attulisse, inque Justiniani triclinio in consulum scamnis adesse, nuntiat. Tunc præpositus, tripetonem cum omnibus cubiculariis ingressus, ostiarios virgas suas sumere jubet, et ab his stipatus, ad lausiacum, ubi cum cerimoniarius cum silentiariis exspectat, inde cubiculariis, cerimoniario, silentiariis et ostiariis cum virgis suis comitantibus ad Justiniani triclinium progreditur. Observandum est, præposito per lausiacum cum comitibus procedenti, omnes assurgere : hoc enim die personam imperatoris sustinet, quare et ritus idem ac honos ipsis, ut principi, habetur. Cubiculo præfecti in utroque ejusdem triclinii latere stant, in medio ipsorum præpositus. Tunc demarchi cum libellis veniunt, perque medium cubiculum transeuntes ad præpositum accedunt, eumque adorant : ipse, inclinato paulum corpore, libellos, quos singulos duo demarchi tenent, unum imperatoris, alterum præpositi nomine, recipit. Inde vero reversus, cum solemni comitatu dictorum tripetonem petit, ubi parumper moratus, abit, omnesque ad suos ordine se conferunt. Paratis factionibus, va-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

μέγιστα τοὺς [pro τούτους], οἷς ἐναπομάξασθαι οἷοί τε ἂν εἶεν τὸν ἐν αὐτοῖς ἀποκεκρυμμένον δυσαλθῆ καὶ χαλεπὸν ἰόν. Ipse jam Plato in Philebo : Ζῶντες οὐκ ἀνθρώπου βίον ἀλλά τινος πλεύμονος ἢ τῶν ὅσα θαλάττια μετ' ὀστρείων ἔμψυχά ἐστι σωμάτων. In Thucydide quoque et Demosthene vestigia hujus usus me deprehendisse memini, et ὅδε, ἥδε, τόδε nihil aliud est quam ὁ, ἡ, τὸ pro οὗτος positum. superfluo addito δέ, nihil significante. Herodes Atticus in dedicatione templi :

Ὕμμι γὰρ Ἡρώδης, ἱερὴν ἀνὰ γαῖαν ἔηκε
Τὴν [h. e. ταύτην], ὅσσην περὶ τεῖχος ἐΰτροχον [ἐστεφάνωται.

Vel etiam posset hic loci τῶν accipi pro τίνων interrogative, *quorumnam* ? ut τῶν βασιλέων, τῶν Αὐγουστῶν, etc. responsio sit.

sis, et, ut verbo dicam, omnibus, qui in deximo ministrare volunt, progressis, legati quoque, si qui adsint, in phiala consistunt. Tunc cerimoniarius intrat, parataque esse omnia præposito nuntiat: is ingressus imperatorem de eo certiorem facit, et tunc solemnis processio instituitur. Patricii et proceres omnes barbati per lausiacum et scalas ejus perque januam ærarii privati in hemicylum secretæ phialæ triconchi conveniunt.

A αὐτὸς μικρόν τι [42] προσκυνήσας αὐτοῖς, δέχεται τὰ λιβελλάρια αὐτῶν, κρατοῦσι δὲ οἱ δύο δήμαρχοι ἀνὰ δύο λιβελλαρίων, ἓν μὲν λόγῳ (83) τοῦ βασιλέως, τὸ δὲ ἕτερον λόγῳ τοῦ πραιποσίτου. Καὶ ὑποστρέψας ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε ὁ αὐτὸς πραιπόσιτος καὶ δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν προειρημένων, εἰσέρχεται ἐν τῷ τριπέτωνι, κἀκεῖσε μικρὸν ἑστὼς ἐξέρχεται, καὶ καθέζονται εἰς τὰς τάξεις αὐτῶν ἅπαντες. Τῶν δὲ μερῶν ἑτοιμασθέντων καὶ τῶν σκευῶν ἐξελθόντων, καὶ ἁπλῶς πάντων τῶν καθυπουργεῖν βουλομένων (84) ἐν τῷ δεξίμῳ, εἰ τύχωσι δὲ καὶ ἀποκρισιάριοι, ἵστανται καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν φιάλην. Εἶτα εἰσέρχεται ὁ τῆς καταστάσεως, καὶ λέγει τῷ πραιποσίτῳ, ὅτι πάντα ἡτοίμασται, καὶ ὁ πραιπόσιτος εἰσελθὼν μηνύει τῷ βασιλεῖ, καὶ εἶθ' οὕτως δίδοται μεταστάσιμον. Οἱ δὲ πατρίκιοι καὶ πάντες οἱ βαρβάτοι ἄρχοντες διέρχονται διὰ τοῦ λαυσιακοῦ καὶ τῶν ἐκεῖσε βαθμίδων, καὶ διὰ τοῦ μονοθύρου τοῦ ὄντος εἰς τὸν εἰδικὸν εἰσέρχονται ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ τῆς μυστικῆς φιάλης τοῦ τρικόγχου.

II. Dictis omnibus e regione templi S. Joannis stantibus ac imperatorem exspectantibus, venit ille, comitante cubiculo, seque per porticus quadraginta Sanctorum et januam cancellatam hemicycli ad triconchum confert. Deinde præpositus vestitores vocat, qui postquam imperatorem chlamyde induerunt, **174** omnes discedunt: coronam ipsi præpositus cubiculi, qui ibi astat, imponit. Hic notandum est, imperatorem in conspectu barbatorum nunquam coronari, quæ consuetudo ab initio servata est. Ab utraque parte cubiculo præfecti, post hos spatharocubicularii et cubicularii, illi in conchæ superiori parte in scala, hi ad sinistram in eadem scala

B B. Κἀκεῖσε πάντων τῶν προειρημένων στάντων ἐνώπιον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου καὶ ἐκδεχομένων τὸν βασιλέα, ὁ βασιλεὺς, δηριγευόμενος ὑπὸ τοῦ κουβουκλείου, διέρχεται διὰ τῶν διαβατικῶν τῶν Ἁγίων μ' (85), καὶ ἐξέρχεται διὰ τοῦ γανωτοῦ μονοθύρου τοῦ ἡμικυκλίου, καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸ τρίκογχον. Εἶθ' οὕτως προσκαλεῖται ὁ πραιπόσιτος τοὺς βεστήτορας, καὶ περιβάλλουσιν αὐτὸν τὴν χλανίδα αὐτοῦ, καὶ παραυτίκα ἐξέρχονται πάντες· ὁ δὲ βασιλεὺς στέφεται παρὰ τοῦ πραιποσίτου τοῦ κουβουκλείου ἐκεῖσε παρισταμένου. Χρὴ εἰδέναι, ὅτι ἐνώπιον βαρβάτων ὁ βασιλεὺς οὐδέποτε στέφεται, ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς (86) ταύτης τῆς παραδόσεως φυ-

VARIÆ LECTIONES.

[42] μικρόν τε ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(83) Demarchi ambo singuli binos libellos tenent· unum pro imperatore, alterum pro præposito. Id enim notat vox λόγῳ scriptoribus Byzantinis eo sensu perfrequens, *pro*, *propter*, *in usum*, Vid. Goar. ad Codin. p. 120, ubi observat, vulgum pro eo λόγου dicere, cujus rei exempla quoque in hoc nostro codice exstant, item εἰς τὸν λόγον Chronic. MSt, apud Du Cange Gl. Gr. Εὐσεβίῳ δὲ τοῦ Παμφίλου βίβλους ἱερὰς Κωνσταντῖνος κατασκευάσαι προσέταξε λόγῳ τῶν ἐκκλησιῶν Κπλεως. Alia idem habet p. 832. v. λόγος Conf. Theoph. p. 21, fine. Leo Grammat. p. 482. Obtinebat quoque apud veteres Græcos: vid. Aristid. I, p. 427, ed. S. Iebb. lin. ult., ubi legendum: Ποταμοὺς ἐπιλείποντας τοῖς ἐπιοῦσι καὶ πόλεις ὅλας ἀναλισκομένας εἰς δείπνου λόγον τῷ βασιλεῖ *pro una cœna*, *propter* vel *in unam cœnam regi apparandam*.

(84) Novi græci sæpe βούλεσθαι et θέλειν ponunt pro μέλλειν Adeoque τῶν βουλομένων καθυπουργεῖν idem valet atque *eorum, qui officio suo functuri erant*. Conf. p. 134 et 136 et 150 Infra p. 329: Ὅσοι ἂν θέλωσιν [εἶναι] φίλοι *quotquot tandem adfuturi sunt exteri*. Macedonius Hypatus in Antholog. p. 24, c. fin.:

Ἔπταρον ἄγχι τάφοιο καὶ ἤθελον εὐθὺς ἀκοῦσαι,
Οἷάπερ ὠϊσάμην μοῖραν ἐμῆς ἀλόχου
Sternutabam prope sepulcrum, et protinus auditurus [eram,
Ut mihi quidem persuadebam, de fato meæ conjugis.

Polyænus p 252. de Iphicrate: Εἰ μὴ πόλεμος ἦν, ἀεί τι προσέταττεν, ἢ ὀρύττειν, ἢ ταφρεύειν, ἢ δένδρα κόπτειν, ἢ ἀναζευγνύειν, [ἢ μετασκευάζειν est aut varians lectio, aut interpretatio præcedentis verbi,] ὡς ἐν τῇ σχολῇ νεωτερίζειν βουλομένων id est νεωτερισόντων aut νεωτεριούντων. Philemon in Excerptis Stobæi Grotianis p. 385: Ὅστις πένης ὢν

C ζῇ παραζῆν βούλεται, *omni*, *pauper* κινδυνεύει παραζῆν *in periculo constitutus est vita sua* in noxiam aliorum suamque *abutendi*. Sic quoque Latini *velle* usurpant. Bruno de bello Saxonico p. 135: *unus ex ipsis cujusdam nobilis ex curia crusinam* [id est vestem tubulatam, rugosam] *gulis* [seu pelliceo collum obeunte segmento] *ornatam quasi furtim abscidit, et inde recessit; et tamen volebat deprehendi, ut acciperet, quod accepit*: id est, et tamen non potuit pœnam suam effugere, deprehendendus erat, in fatis erat, ut deprehenderetur. In lingua nostra quoque verbum *wollen* sic accipitur. *Das Schiff will sinken*, navis vult submergi, id est in periculo submersionis versatur. *Das Haus will einfallen*, domus vult cadere, minatur ruinam. *Der Mensch will sterben*, homo vult mori, animam agit. Potest quoque reddi: *paratorum ad officio fungendum*; θέλει pro πέφυκε etiam veteres Attici dicebant: Τρίγλη οὐκ ἐθέλει νεύρων ἐπιήρανος εἶναι apud Athenæum p. 5, *mugil nervis* [sensu obscœno] *amicus natus non est*. Conf. Palairet observ. ad N. Testam. p. 5. ad Matthæi II, 18.

D (85) Quadraginta martyres fuerunt, qui apud Sebastiam in stagno mersi fuerunt, quorum memoria celebratur die nono Martii. Vid. Menologium Basil. t. III, p. 20. Theoph. p. 13, 217. Cedren. 761, 8, Du Cange Gl. Gr. p. 1504, fin. Ad hoscine quadraginta martyres pertineat ἡ λεγεὼν τῶν ἁγίων μ' μαρτύρων ἡ λεγομένη κεραυνοβόλος, viderint alii.

(86) Designat origines conditi a Constantino M. et imperii CPtani et urbis regiæ. Cujus in aula valuisse eunuchos non equidem memini legere, at multum eos potuisse in aliorum perniciem apud Constantium, ejus filium, odioque scelerum ejectum ex aula nequissimum genus a Juliano fuisse, te-

λαττομένης· ἑστώτων δὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβου- A κλείου ἔνθεν κἀκεῖσε, οἱ σπαθαροκουβικουλάριοι, καὶ οἱ κουβικουλάριοι ἵστανται ὄπισθεν τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, οἱ μὲν ἐν τῇ κόγχῃ ἄνωθεν εἰς τὸ βdθμίδιον, οἱ δὲ ἐξ εὐωνύμων, καὶ αὐτοὶ ὁμοίως εἰς τὸ βαθμίδιον. Καὶ λαβὼν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, νεύει τῷ ὀστιαρίῳ τῷ ἑστῶτι εἰς τὸ βῆλον, καὶ εἰσάγει πατρικίους καὶ στρατηγούς, καὶ εἰσελθόντων αὐτῶν ἐν τῷ τρικλίνῳ καὶ στάντων, προσκυνεῖται ὁ βασιλεὺς ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, καὶ λαμβάνει νεῦμα ὁ πραιπόσιτος εἰπεῖν μειζόνως τό· « Κελεύσατε· » οἱ δὲ ὑπερεύχονται τό. « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. » Τοῦτο γίνεται καθ' ἑκάστην δοχὴν τοῦ βασιλέως.

astant. Præpositus, signo ab imperatore dato, ostiario in velo stanti annuit, statimque is patricios et strategos adducit, quibus triclinium ingressis et adstantibus, imperator a præfectis cubiculo adoratur, signumque præposito dat, ut magna voce exclamet: « Jubete; » reliqui apprecantur: « In multa bonaque temppra, » idque, quoties novum velum intromittitur, fieri solet.

Γ'. Εἶτα ἐξέρχονται ἔξω τῶν ἀργυρῶν πυλῶν ἔνθα ἵσταται τὸ σέντζον, κἀκεῖσε ἵστανται, καὶ ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν ἀργυρᾶν πύλην, καὶ προσκυνοῦσιν αὐτὸν πάντες οἱ προειρημένοι. Εἶτα λαβὼν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, νεύει τῷ τῆς καταστασεως, κἀκεῖνος λέγει· « Κε- B λεύσατε, » καὶ ἀπέρχεται ἕκαστος ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ τάξει τε καὶ στάσει. Ὁ δὲ τῆς καταστάσεως ποιήσας τὸ ῥωσθέλιον, ὡς εἴθισται αὐτῷ, ἐπιδίδωσι τῷ βασιλεῖ, ὁ δὲ βασιλεὺς ἀνελθὼν ἐν τῷ σέντζῳ, κατασφραγίζει τὸν λαὸν ἐκ τρίτου. καὶ καθέζεται. Καὶ ὁ πραιπόσιτος λαβὼν νεῦμα παρὰ τοῦ βασιλέως, παρακύψας νεύει τῷ λαῷ ἐκ γ' διὰ τῆς χειρὸς, καὶ ἡσυχάζουσι τὰ ὄργανα, τὰ δὲ δύο μέρη τὰς συνήθεις φωνὰς καὶ εὐφημίας ἐκτελοῦσι, καὶ τούτων παυσαμένων, αὐλεῖ τὸ ὄργανον μέρους Βενέτων, καὶ τούτου αὐλήσαντος καὶ παυσαμένου, ἄρχεται ὁ δῆμος τῶν Βενέτων τὸν ἀπελατικὸν, καὶ τούτου τελεσθέντος, ἄρχεται τὴν φωνήν. Εἶθ' οὕτως λαμβάνει νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, κἀκεῖνος ἀπελθὼν, λαμβάνει τοὺς C δομεστίκους τοὺς μεγάλους, ὡς ἡ συνήθεια ἔχει, καὶ κατελθόντες, ἵστανται εἰς τὰς τάξεις αὐτῶν· τὸ αὐτὸ δὲ ποιοῦσι καὶ οἱ Πράσινοι, λέγοντες τὰ ἄκτα αὐτῶν, καὶ τοῦ ὀργάνου αὐλήσαντος, λέγουσι τὸν ἀπελάτικὸν, εἶθ' οὕτως τὴν φωνήν. Καὶ ἀνίσταται [43] ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ σέντζου αὐτοῦ, καὶ αὐλοῦσι τὰ ὄργανα, ὁ δὲ βασιλεὺς ἵσταται εἰς τὸ στέντζον, οἱ δὲ πατρίκιοι καὶ οἱ στρατηγοὶ ἵστανται εἰς τὸ τρίκογχον ἔνθεν κἀκεῖσε, εἶτα λαμβάνει νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, καὶ νεύει τῷ φωνοβόλῳ κουβικουλαρίῳ τῷ λέγοντι· « Ὁ παντοδύναμος καὶ πολυέλεος Θεὸς, » καὶ τὰ ἑξῆς, ὁ δὲ κουβικουλάριος νεύει ἀπὸ τοῦ παρακυπτικοῦ, καὶ παύουσι τὰ ὄργανα, καὶ ἄρχονται τὰ μέρη αἰτεῖσθαι τὰς τέσσαρας αἰτήσεις, καὶ ἑκάστης πέρας εἰληφυίας, λαμβάνει νεῦμα ὁ πραιπόσιτος, καὶ νεύει τῷ φωνοβόλῳ, κἀκεῖνος συντίθεται τῷ λαῷ ἐκ τρίτου διὰ τῆς χειρὸς κατὰ τὰς αἰτήσεις αὐτῶν. Καὶ συνταξάμενος (87) αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς, εἰσέρχεται εἰς τὸ τρίκογχον, εἶτα στὰς ἔμπροσθεν τῆς βαθμίδος τῆς κόγχης τοῦ τρικλίνου ὁ βασιλεὺς, νεύει τῷ πραιποσίτῳ, ὁ δὲ πραιπόσιτος λέγει. « Κελεύσατε. »

III. Posthac e portis argenteis, ubi thronus repositus est, egressi, consistunt, et imperatorem portam argenteam ingressurum dicti omnes adorant, Tunc præpositus signum ab eo accipit, datque cerimoniario: is dicit: « Jubete, » omnesque ad suam stationem et ordinem discedunt. Cerimoniarius, facto, ut mos est, rhosthelio, id imperatori tradit, qui, throno conscenso terque populo signato, in eo assidet. Præpositus ab imperatore monitus, prospiciens, ter populo signum manu dat, et, silente organo, duæ factiones solemnes acclamationes et laudes recitant, quibus finitis, organum Venetæ pulsatur, quo facto et silente eo. Veneti apelaticum ordiuntur, eoque finito, voce canunt. Tum præpositus, signo ab imperatore accepto, discedit, magnosque domesticos, ut mos est, assumit, qui descendunt inque locis suis astant: idem Prasini faciunt, acta sua recitant, et postquam organum sonuit, apelaticum, dein cantiones incipiunt. Imperatore a throno surgente, organum pulsatur, eoque in throno stante, patricii et strategi utrinque in triconcho consistunt. Porro præpositus, signo ab imperatore accepto, præcentorem cubicularium monet, dicitque: « Deus omnipotens et multæ misericordiæ, etc. » Cubicularius etiam e fenestra prospicit, **175** silentque organa, factiones vero quatuor postulationes instituunt, singulisque ipsis concessis, præpositus, signo accepto, præcentorem monet, qui ter manum populo secundum preces ejus componit. Imperator, omnibus ordinatis, triconchum ingreditur, et e regione scalæ conchæ triclinii constitutus, præposito annuit, qui dicit: « Jubete. »

VARIÆ LECTIONES.

[43] ἀνίστανται ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

stantur auctores. Secutos imperatores, Theodosios, ad Justinianum usque multum eunuchis detulisse, constat etiam ex historia.

(87) Verbum συντάσσεσθαι **gemino sensu accipi potest hic loci, aut** ***valedicendi*****, aut** ***spondendi, promittendi, indulgendi*****, ut p. 358, et 375:** τοῦ βασιλέως συνταξαμένου τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν δ' αἰτήσεων, ***cum imperator condixisset ipsis futuram impletionem*** **(concessionem)** ***quatuor postulationum.***

D **Simplex** τάξαι **hoc sensu adhibet Theophanes p. 315:** Ἰδοὺ, ἀποθνήσκομεν, δέσποτα. Τάξαι τῷ Θεῷ, ***stipulare, paciscere cum Deo, voto promitte Deo,*** περὶ σωτηρίας, ἵνα, ὁ Θεὸς ἐὰν ἀποδώσῃ σοι τὴν βασιλείαν σου, μηδένα ἀμύνεσθαι τῶν ἐχθρῶν, ***te non ulturum esse injurias acceptas in quoquam inimicorum tuorum, si Deus tibi regnum tuum reddiderit.***

IV. Præfectis omnibus egressis, imperator cum solo cubiculo remanet, præpositus vero, dempta ab ejus capite corona, vestitores vocat, ut ipsi tunicam exuant. Sic e triconcho per easdem porticus digressus, ad aureum cubiculum abit, præpositus vero, duarum factionum apocombio sumpto, cubiculi præfectis comitantibus, per porticus ad hemicyclum phialæ triconchi abit, et in loca inferiora prospicit; Veneti autem tunicam demarchi sui expansam tenentes, apocombium ab imperatore per præpositum ipsis missum recipiunt: idemque et Prasini faciunt. Sic præpositus cum cubiculo redit: at imperator sagum suum gestans inque throno assidens, promotiones multorum procerum institui jubet, a mandatoribus per omnes ordines usque ad protospatharios progressus; si placet, et etiam patricios creat. His peractis, venerandæ mensæ in Justiniani triclinio assidet, et saxima intrare jubet. Horum primum cubiculum est; in secundo ordine patricii cum protospathariis ac cæteris imperatoriis veniunt; in tertio domesticus scholarum cum factionis Venetæ transitorio populo; in quarto excubitor cum Prasinæ factionis; in quintu Veneti; in sexto Prasini factionarii. Singuli horum ordinum, accepto apocombio haud mediocris pretii, abeunt, Deoque gratias agunt, et laudant ipsum et concelebrant.

Δ'. Καὶ πάντων τῶν ἀρχόντων ἐξελθόντων, μένει ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ κουβουκλείου μόνου, ὁ δε πραιπόσιτος, λαβὼν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὸ στέμμα, προσκαλεῖται τοὺς βεστήτορας, καὶ ἀπαλλάσσουσι τὴν χλανίδα τοῦ βασιλέως. Εἶθ' οὕτως ἐξέρχεται ὁ Βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ τρικόγχου, καὶ διέρχεται πάλιν διὰ τῶν αὐτῶν διαβατικῶν, καὶ ἀπέρχεται εἰς τὸν [44] χρυσοτρίκλινον, καὶ ὁ πραιπόσιτος, λαβων ἀποκόμβιον τῶν δύο μερῶν, δηριγευόμενος ὑπὸ τῷν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, διέρχεται διὰ τῶν διαβατικῶν, καὶ ἀπέρχεται ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ φιάλης τοῦ τρικόγχου, καὶ παρακύπτει κάτωθεν, οἱ δὲ τοῦ μέρους τῶν Βενέτων κρατοῦσιν ἡπλωμένην τὴν χλανίδα (88) τοῦ δημάρχου αὐτῶν, εἰς ἣν δεχονται τὸ ἀποκόμβιον τὸ διὰ τοῦ πραιποσίτου παρὰ τοῦ βασιλέως πεμφθὲν αὐτοῖς. Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ Πράσινοι τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν. Εἶτα ὑποστρέφει ὁ πραιπόσιτος μετὰ τοῦ κουβουκλείου, καὶ τοῦ βασιλέως καθεσθέντος ἐπὶ τοῦ σέντζου, φοροῦντος καὶ τό σαγίου αὐτοῦ, καὶ τοῦ κουβουκλείου εἰς τὸν χρυσοτρίκλινον ἑστῶτος, κελεύει εἰσαχθῆναι τὰς προβολὰς ἀξιωμάτων πολλῶν, ἀπό τε μανδατώρων προαναβιβάζων καθ' ἑκάστην τάξιν ἕως πρωτοσπαθαρίων, εἰ κελεύει δὲ, προβάλλεται καὶ πατρικίους. Καὶ τούτων τελεσθέντων, καθέζεται ἐπὶ τῆς τιμίας αὐτοῦ τραπέζης εἰς τὸν [45] Ἰουστινιανοῦ τρίκλινον, καὶ κελεύει εἰσελθεῖν σάξιμα· καὶ εἰσάγεται πρῶτον σάξιμον, τὸ κουβούκλειον· καὶ τῇ δευτέρᾳ τάξει εἰσέρχονται οἱ πατρίκιοι ἅμα τῶν πρωτοσπαθαρίων καὶ λοιπῶν βασιλικῶν· τῇ τρίτῃ δὲ καταστάσει εἰσέρχεται ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν μετὰ τοῦ περατικοῦ δήμου τῶν Βενέτων [46]· τῇ δὲ τετάρτῃ καταστάσει εἰσέρχεται ὁ ἐξκούβιτος μετὰ τοῦ περατικοῦ τῶν Πρασίνων δήμου· τῇ δὲ πέμπτῃ καταστάσει εἰσέρχονται οἱ τοῦ μέρους τῶν Βενέτων· τῇ δὲ ἕκτῃ καταστάσει οἱ τοῦ μέρους τῶν Πρασίνων· Καὶ ἑκάστη αὐτῶν ταξις λαβοῦσα ἀπονόμβιον, ἔχον χρήματα ἱκανὰ. ἐξέρχεται, εὐχαριστοῦσα τὸν Θεὸν [47] καὶ εὐφημοῦσα καὶ ὑπερευχομένη αὐτῷ.

176 CAPUT LXVII.

De loco et ordine, quo proceres omnes in singulis deximis, in majoribus phialis institutis, astare solent.

I. Notandum est, post imperatorem, eo ritu, quo exposuimus, in solio assidentem, eunuchos protospatharios, astrictiori veste indutos suaque sabania, torques, item et in humeris spathobaculos suos gestantes, prope thronum astare: post hos in medio solario protospatharios barbatos in mutatoriis cumque speciis et torquibus. Arma seu scutarium spatharii duo, unus post alterum, gestant, cumque his barbati protospatharii consistunt: spatharocubicularii et cubicularii omnes ad horum sinistram locum utrinque habent. Cerimoniarius paulo ante cubicularios stat, ut a mandato accipere signa a præposito possit. Post dictos protospatharios bar-

ΚΕΦΑΛ. ΞΖ'.

Περὶ τῆς τῶν ἁπάντων ἀρχόντων τάξεώς τε καὶ παραστάσεως ἐν ἑκάστῳ δεξίμῳ ἐπιτελουμένῳ [48] ἐν ταῖς μεγάλαις φιάλεσι.

Α'. Ἰστέον ὅτι, μετὰ τὸ καθεσθῆναι τὸν βασιλέα ἐν τῷ σέντζῳ τῇ τάξει ᾗ ἀνωτέρω εἰρήκαμεν, ἵστανται εὐνοῦχοι πρωτοσπαθάριοι ὄπισθεν τοῦ βασιλέως πλησίον τοῦ σέντζου, ἠλλαγμένοι τὰ τε στιχάρια αὐτῶν καὶ τὰ σαβάνια, φοροῦσι δὲ καὶ τὰ μανιάκια, καὶ ἐπὶ ὤμων βαστάζουσι τὰ σπαθοβάκλια αὐτῶν, ὄπισθεν δὲ τῶν αὐτῶν πρωτοσπαθαρίων ἵστανται μέσον τοῦ ἡλιακοῦ πρωτοσπαθάριοι βαρβάτοι ἠλλαγμένοι τὰ τε σπέκια αὐτῶν καὶ τὰ μανιάκια. Τὸ οὲ ἄρμα, ἤγουν τὸ σκουτάριον, βαστάζουσι σπαθάριοι δύο καθ' ἕνα ἕκαστος αὐτῶν, καὶ ἵστανται μετὰ τῶν αὐτῶν βαρβάτων πρωτοσπαθαρίων [49]· οἱ δὲ σπαθαροκουβικουλάριοι

VARIÆ LECTIONES.

[44] εἰς τὸ ed. [45] εἰς τὸ ed. [46] ΣΧΟΛ, Ἰστέον, ὅτι, εἰ [οὐ ed.] ἀδυνάτως [δύναμιν ed.] ἔχει ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν, εἴτε ὁ δομέστικος τῶν ἐξκουβίτων, ἐκπροσωποῦσιν αὐτοὺς [sic. ex compend. cod., αὐτῷ ed.] πατρίκιοι. [47] τὸν θεῖον βασιλέα pro τὸν Θεὸν conj. R. [48] ἐπιτελουμένῳ R., ἐπιτελουμένων cod. et ed. ταῖς om. ed. [49] βαρβάτοι ἀσπαθάριοι ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(88) Ex ritu vetere, dona sinu expanso excipiendi, non manu cava. Ammian. Marcell. l. XVI: *Inductis quadam solemnitate agentibus in rebus in consistorium, ut aurum acciperent, inter alios quidam ex eorum consortio non, ut moris est, expansa chlamyde, sed utraque manu cavata suscepit; et imperator: Rapere, inquit, non accipere sciunt agentes in rebus.*

καὶ οἱ κουβικουλάριοι ἵστανται ἐπ' εὐθείας ἅπαντες A ἔνθεν κἀκεῖσε τῶν αὐτῶν βαρβάτων πρωτοσπαθαρίων. Ὁ δὲ τῆς καταστάσεως ἵσταται ἔμπροσθεν τῶν κουβικουλαρίων μικρὸν πρὸς τὸ λαμβάνειν αὐτὸν ἀπὸ κελεύσεως ἐκ τοῦ πραιποσίτου τὰ νεύματα. Οἱ δὲ σπαθαροκανδιδάτοι ἵστανται ὄπισθεν τῶν προειρημένων βαρβάτων πρωτοσπαθαρίων, σπαθαροκουβικουλαρίων τε καὶ κουβικουλαρίων [50] βαστάζοντες τὰ σκουτάρια αὐτῶν, φοροῦντες καὶ τὰ μανιάκια καὶ τὰ σπαθία αὐτῶν, ὡσαύτως καὶ οἱ σπαθάριοι φοροῦντες τά τε σπαθία αὐτῶν καὶ σκουτάρια, βαστάζοντες τὰ διστράλια αὐτῶν, ἵστανται ἔνθεν κἀκεῖσε τῶν σπαθαροκανδιδάτων, ὁμοίως εἰ τύχωσι καὶ σπαθάριοι διὰ πόλεως (89). Οἱ δὲ σιλεντιάριοι ἵστανται ἐν τῷ κρεμαμένῳ βήλῳ πύλης τοῦ ἡλιακοῦ ἐν τῷ μαρμαρίνῳ πουλπίτῳ· ἄρχοντες δὲ τοῦ κουβουκλείου καὶ πατρίκιοι ἵστανται ἔνθεν κἀκεῖσε ἐν τοῖς παρακυπτικοῖς καγκέλλοις ὄρθιοι, ἐπερειδόμενοι ἐπ' αὐτοῖς.

batos spatharocandidati, spatharocubicularii vero et cubicularii scutaria sua, torques et gladios, spatharii idem gladios suos et sua dextralia gestantes ad utramque spatharocandidatorum manum astant: sic etiam spatharii, si qui in urbe adsunt. Silentiarii in velo suspenso portæ solarii in pulpito marmoreo, præfecti cubiculo et patricii utrinque in cancellis, unde prospicere solent, recti ipsieque innixi astant.

Β'. Ἰστέον δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι, εἰ τοχοι γενέσθαι τὸ B δὲξιμον ἐν τῇ μυστινῇ φιάλῃ τοῦ τρικόγχου, τελεῖται ἡ τῆς παραστάσειως τάξις οὕτως· Καθέζεται ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τοῦ σέντζου, ὡς εἴθισται αὐτῷ, καὶ ἵστανται ἐνώπιον αὐτοῦ ἄρχοντες τοῦ κουβουκλείου, οἱ δὲ πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ ἵστανται ἅπαντες ἔνθεν κἀκεῖσε ἀπὸ τοῦ πουλπίτου (90) ἐν ταῖς θυρίσι· οἱ δὲ συγκλητικοὶ ὑπατικοὶ ἵστανται ἀπ' αὐτῶν ὁμοίως καὶ αὐτοὶ ἐν ταῖς θυρίσιν. Ὡσαύτως καὶ οἱ εὐνοῦχοι πρωτοσπαθάριοι ἵστανται ὄπισθεν τοῦ βασιλέως πλησίον τοῦ σέντζου ἠλλαγμένοι· οἱ δὲ βαρβάτοι πρωτοσπαθάριοι καὶ οἱ τὸ ἅρμα κατέχοντες, ὡς προείρηται, ἵστανται ἔμπροσθεν τῶν πυλῶν τοῦ τρικόγχου [51]. Ὄπισθεν τῶν προῤῥηθέντων εὐνούχων πρωτοσπαθαρίων [52] σπαθαροκουβικουλάριοί τε καὶ κουβικουλάριοι ἵστανται ἐν τῇ τρίτῃ πύλῃ τοῦ C τρικόγχου, οἱ δὲ σπαθαροκανδιδάτοι καὶ οἱ σπαθάριοι ἵστανται ἔνθεν κἀκεῖσε τοῦ βασιλέως ἐν τοῖς μαρμαρίνοις πουλπίτοις· ὁ δὲ τῆς καταστάσεως ἵσταται ἔμπροσθεν τῶν προειρημένων σπαθαροκανδιδάτων τε καὶ σπαθαρίων, ὄπισθεν δὲ τοῦ τῆς καταστάσεως ἵστανται σιλεντιαριοι.

II. Quod si in secreta phiala triconchi deximum instituitur, omnes hoc ordine astare solent. Imperator, ut ipsius mos est, in solio sedet, ante ipsum præfecti cubiculo, patricii et strategi utrinque a pulpito in januis, post eos senatores et consulares pariter in januis consistunt. Sic et eunuchi protospatharii pone imperatorem prope thronum in mutatoriis, barbati protospatharii et qui arma tenent, ut dictum est, coram portis triconchi. A tergo eunuchorum protospathariorum, quorum supra meminimus, spatharocubicularii et cubicularii in tertia parte triconchi, **177** spatharocandidati et spatharii ad utrumque imperatoris latus in marmoreis pulpitis, cerimoniarius ante dictos spatharocandidatos et spatharios, et a tergo ejus silentiarii astant.

ΚΕΦΑΛ. ΞΗ'.

Περὶ τοῦ χρυσοῦ ἱπποδρομίου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ τελουμένων.

Α'. Προέρχονται ἅπαντες ἐννύχιοι, ἠλλαγμένοι ἀπὸ λευκῶν χλανιδίων, οἱ μὲν ἐν τῇ θερμάστρᾳ, οἱ δὲ ἐν τῇ ἀψῖδι· καὶ λαβὼν κομβίναν (91) ὁ πραιπό-

CAPUT LXVIII.

De aureo hippodromo, et quæ in illo peraguntur.

I. Omnes albis vestibus induti nocte partim ad caminum, partim ad apsidem procedunt: præpositus, accepta a silentiario combina, intrat eamque

VARIÆ LECTIONES.

[50] σπαθαροκουβικουλάριοί τε καὶ κουβικουλάριοι ed. [51] Post τρικόγχου distinctionem om. ed. [52] ἀσπαθαρίων οἱ σπαθαρ. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(89) Habebat non tantum imperator, sed proceres quoque et urbs, suos spatharios, ut urbes nostræ alere solent suos milites urbanos, a castrensibus D diversos, ad custodienda loca publica, ædificia et mœnia. Videtur tamen e p. 424, protospatharios τοὺς διὰ πόλεως, qui ibi τοῖς ἐξωτικοῖς, suburbanis aut campestribus opponuntur, illis nempe, qui in palatiis rusticanis excubabant, fuisse imperiales quoque stipendiis aulæ altos, et per urbis loca custodiam requirentia dispositos. *Urbaniciani* possent dici ad exemplum Spartiani in Geta, t. I, Scr. Hist. Aug. pag. 743.

(90) Pulpitum in cubiculo aut sala est aut id, quod Nicephorus Gregoras fine l. XI ait esse altius ad spithamæ trientem reliquo solo ἐπίπεδον, aut quod Turci hodie Soffah appellant, suggestum, qui totum parietem foribus diætæ oppositum prætendit, cum παστάδι seu nidulo, cavo parietis, in quo sedere et cubare solet paterfamilias aut honoratissimus quisque. Qua de re consuli velim Itineratores orientales. Θυρίδες sunt *fenestræ*.

(91) Combina est tessera, cujus vi alicui facultas permittitur, aut publico cursu, aut equis circensibus utendi, aut committuntur alicujus curæ equi et muli imperiales, pastum ducendi et reducendi. Medius significatus hic obtinet. Primus occurrit sæpius in historia Romana; vid. Guther. pag. 641 et 649, ubi ait combinas, synthemata, tractorias, evectiones idem notare, nempe codicillos, quos exhibenti facultas fiebat cursu publico utendi. Ut autem nemini licebat absque evectione cursu publico uti, sic neque licebat equos curules in circo decursuros absque permissu principis et absque combina seu evectione vel tessera scripta jungere; vid. Casaub. ad Script. Hist. Aug. t. II, p. 83. Et quia jubebantur, quibus illæ tesseræ scribebantur, equos combinare, hoc est ante currum suum jungere, vel etiam quadrigas suas cum quadrigis alterius de alia quadam factione componere, combinare (quod ἅμιλλαν ἁρμάτων Græci dicebant; v. Athenæus p. 139. c. fin.), forte quoque subscribebatur Augusti manu imperativus *combina*: ex eo

imperatori tradit, qui præpositum paratum dare jubet, isque cum omnibus cubiculariis abiens, per porticus Sanctorum quadraginta progreditur. In hemicyclum triconchi venientem cerimoniarius cum omnibus silentiariis excipit, his comitantibus, per apsidem et daphnem transit. Postquam vero ad augusteum pervenit, ad triclinium in aurea manu pergit, ibique cursores cum decanis suis utrinque constitutos invenit. Per medium horum tribuni et actuarius ingressi, ad præpositum accedunt, et prono in terram corpore eum salutant, quo facto, eis paratum dat, et ab his reversus, in dictorum comitatu palatium intrat.

A σιτος παρὰ σιλεντιαρίου, εἰσέρχεται καὶ ἐπιδίδωσιν αὐτὴν τῷ βασιλεῖ, ὁ δὲ βασιλεὺς κελεύει τῷ πραιποσίτῳ δοθῆναι τὸ πέρατον, καὶ ἐξελθὼν μετὰ τῶν τοῦ κουβουκλείου ἁπάντων, διέρχεται διὰ τῶν διαβατικῶν τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα. Εἶτα ἐλθόντα ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ τοῦ τρικόγχου δέχεται αὐτὸν ἐκεῖσε ὁ τῆς καταστάσεως μετὰ σιλεντιαρίων ἁπάντων, καὶ διέρχεται μετ' αὐτῶν ὁ πραιπόσιτος διά τε τῆς ἀψίδος καὶ τῆς δάφνης [53]. Ἀπελθὼν δὲ μέχρι τοῦ αὐγουστέως, ἐξέρχεται εἰς τὸ στενὸν ἐν τῇ χρυσῇ χειρὶ, καὶ εὑρίσκει ἐκεῖσε ἑστῶτας τοὺς κούρσωρας μετὰ τῶν δεκανῶν ἔνθεν κἀκεῖσε. Διελθόντες δὲ μέσον αὐτῶν οἵ τε δήμαρχοι [54] καὶ ὁ ἀκτουάριος καὶ πλησιάσαντες τῷ πραιποσίτῳ, προσκυνοῦσιν αὐτῷ, καὶ εἶθ' οὕτως δίδωσιν αὐτοῖς ὁ πραιπόσιτος τὸ πέρατον, εἶτα ὑποστρέψας ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε, δηριγευόμεμος ὑπὸ τῶν προειρημένων, εἰσέρχεται ἐν τά παλατίῳ.

II. Imperator sagum suum auro prætextum gestans et a cubiculo præfectis stipatus, per porticum triconchi, apsidis et daphnes transit, accensis pro more in oratoriis cereis. Digressus vero per augusteum, ad S. Stephani procedit, inde per secretam cochleam ad cubiculum throni ascendit, unde, usquedum omnia parata sunt, prospicit. Cerimoniarius abit, et præposito nuntiat vasa omnia prompta esse, aurigas egressos ad decursionem se

B B'. Ὁ δὲ βασιλεὺς περιβαλλόμενος τὸ χρυσοπερίκλειστον αὐτοῦ σαγίον καὶ δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, διέρχεται διὰ τῶν διαβατικῶν τοῦ τρικόγχου, ἀψῖδος τε καὶ τῆς δάφνης; ἅπτων κηροὺς ἐν τοῖς εὐκτηρίοις, ὡς εἴθισται αὐτῷ. Καὶ διελθὼν διὰ τοῦ αὐγουστέως, εἰσέρχεται εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε ἀνέρχεται διὰ τοῦ μυστικοῦ κοχλιοῦ ἐν τῷ κοιτῶνι τοῦ καθίσματος (92), καὶ ἐκεῖσε παρακύπτει, μέχρις ἂν

VARIÆ LECTIONES.

[53] ΣΧΟΛ. Ἰστέον ὅτι πάντα τὰ ἱπποδρόμια, τά τε πρωῒ καὶ δείλης [δήλης cod. ed.] γινόμενα, τοῦτον τὸν τύπον καὶ ταύτην ἔχουσι τὴν τάξιν. [54] οἱ δὲ δήμ. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

dicta fuit talis tessera κομβίνα, et scribæ huic officio deputati, nempe scribendi et expediendi tales combinas, appellabantur κομβινογράφοι, quod pura Græca voce dicas ἁμιλλογγάφοι, quales utraque factio, tam Veneta, quam Prasina, sibi proprios habebat. Nisi potius combina sic dictum fuerit pro *combinatio*, ut *orna* pro *ornatio*. Quo casu quemadmodum *evectio* dictum fuit pro venia et jussione evehendi in curru, ita quoque combinatio pro venia et jussione combinandi aut equos singulos, vel equorum bina paria ante currum suum, aut cum curru alterius. Vid. Du Cange Gl. Gr. et Lat., sed illo præcipue, ubi diversas eruditorum sententias de hac voce proponit et examinat. In loco Continuat. Constantin. p. 123, in quo combinographorum mentio fit, putem verbum σχολάζειν notare *muneri suo vocare, eo fungi*. Tertia significatio, quam dedi verbo κομβίνα, satis clare apparet ex appendice libri primi nostri Codicis.

(92) Cathisma, item τὰ καθίσματα (ut p. 439, quod tamen rarius), est tribunal vel triclinium, id est splendidum ædificium, palatium, in quo sedebat imperator, quoties ludos circenses spectaret. Vid. Du Cange Gloss. Græc. Κάθισμα θεωρίου βασιλικοῦ appellat Malalas II. 6. Dictum fuit ἀπὸ τοῦ καθῆσθαι, quasi dicas *residentia*.* [Τούτων ἁπάντων ἔφορος ἦν ὁ βασιλεὺς καὶ θυμηδίας ἁπάσης πληρούμενος, ἐν χρυσῷ διαλίθῳ θρονῳ καθήμενος, καὶ μὴ πρότερον ἐξανιστάμενος..... ἢ τῶν σκιρτημάτων ἐκείνων ἀπολαῦσαι διὰ τῆς θέας καὶ τῶν πολιτικῶν ἐξαλμάτων. Cont. Constant. p. 88.]* Talem locum Ægypti regibus Lagidis in theatro vel circo Alexandrino proprium memorat Polybius p. 718, ed. Wechel. : οἱ δὲ Μακεδόνες, παραλαβόντες τὸν βασιλέα καὶ ταχέως εἰς τὸν ἵππον ἀναβιβάσαντες ἦγον εἰς τὸ στάδιον. Ἅμα δὲ τῷ φανῆναι μεγάλης κραυγῆς καὶ κρότου γενηθέντος, ἐπιστήσαντες τὸν ἵππον καθεῖλον τὸν παῖδα, καὶ προσαγαγόντες ἐκάθισαν ἐς τὴν βασιλικὴν θέαν. Ubi egregie Casaubonus postrema reddidit *in regibus proprio spectandi suggestu collocant*. Cathismatis CPtani supersunt adhuc hodie rudera, saltem in effigie ære expressa, quam Bandurius t. II Antiqu. Imp. Orient p. 664 dedit, in qua conspiciuntur septem porticus, ut credibile est, de illis duodecim superstites, quorum senos ad factionem quamcunque pertinuisse, et emittendis atque recipiendis post confectum cursum equis serviisse supra diximus. Quamvis breviter, satis tamen luculenter hoc cathisma describit Nicetas Choniates p. 62, ed. Venet., appellans πυργον κατὰ τὸ θέατρον *turrim in theatro conditam*, οὗ κάτωθεν μὲν αἱ τῶν ἐπὶ σταδίου θεόντων ἀφετήριαι εἰς ἀψῖδας παραλλήλους κεχήνασιν, *sub qua carcerum, e quibus emittuntur in stadio currentes, ora in apsidas* (seu *volutas*) *hiant, sibi vicinas et apposita* ἄνωθεν δὲ ἵπποι χαλκήλατοι πεπήγασι πίσυρες χρυσῷ ἀληλιμμένοι, τοὺς αὐχένας ὑπόγυροι, ἀντιβλέποντες ἀλλήλοις, καὶ δρόμον καμπτῆρος πνέοντες, διαπτῆναι τὸ στάδιον ἐπηγγάλλοντο, *super ipso autem stabant quatuor equi ænei deaurati, ad cursum veluti anhelantes*. Imitatio hæc erat *sedis consulum* antiquæ in circis olim Romanis, ut e Sidonio Apollinari patet, cujus hi sunt iambi de circo Narbonensi :

Mos est Cæsaris hic die bis uno (Kal. Januar.)
(*Privatos vocitant*) *parare ludos.*
Tunc cœtus juvenum, sed aulicorum,
Elæi simulacra torva campi.
Exercent spatiantibus quadrigis.
Et jam te urna petit; cietque raucæ
Acclamatio sibilans coronæ.
Tum qua est janua, consulamque sedes,
Ambit quam paries, utrinque senis
Cryptis carceribusque fornicatus.
Uno é quatuor axe, sorte lecto.
Curvas ingrederis frequens habenas.

ἅπαντα εὐτρεπισθῶσι. Τοῦ δὲ τῆς καταστάσεως ἐλθόντος καὶ δηλώσαντος τῷ πραιποσίτῳ, ὡς ὅτι πάντα ἕτοιμά ἐστι τὰ σκεύη, ἐξελθόντες οἱ ἡνίοχοι ἐποίησαν τὰ ἀποδιαλύσιμα (93) αὐτῶν, καὶ ἵστανται ἐν τοῖς ἰδίοις τόποις μετὰ τῶν ἁρμάτων αὐτῶν, οἱ δὲ δημοκράται καὶ οἱ δήμαρχοι ἀνῆλθον ἐν ταῖς ἐξ ἔθους καθέδραις ὄπισθεν τῶν δήμων (94), ἐκδεχόμενοι τὴν ἀνατολὴν (95) τοῦ δεσπότου, ὅπως ἀνέλθωσιν ἕκαστος ἐν τῷ αὐτοῦ δήμῳ, ἅπαντες οἱ ἵπποι τῶν ἁρμάτων ἀνῆλθον, ὁ στρατὸς μετὰ τῶν φλαμούλων (96) ἵσταται ἐν ταῖς τάξεσιν αὐτῶν, ὁ κοινὸς λαὸς ἀνῆλθον καὶ ἐπληρώθησαν τὰ βάθρα· τότε εἰσελθὼν ὁ πραιπόσιτος δηλοῖ τῷ βασιλεῖ, ὡς ὅτι ἅπαντα ἕτοιμά ἐστιν· ὁ δὲ βασιλεὺς κατέρχεται διὰ τῆς λιθίνης σκάλας, κατερχόμενος δὲ λέγει τῷ πραιποσίτῳ· « Δὸς μεταστάσιμον (97)· » κἀκεῖνος λέγει B μεγάλως· « Μεταστάσιμον· » εἰσέρχεται δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ, καὶ προσκαλεσάμενος ὁ πραιπόσιτος τοὺς βεστήτορας, εἰσέρχονται καὶ περιβάλλουσι τὴν χλανίδα τῷ βασιλεῖ, εἰπόντος δὲ τοῦ πραιποσίτου· « Κελεύσατε, » ἐξέρχονται οἱ βεστήτορες ἀπὸ τοῦ κοιτῶνος, καὶ στεφθεὶς ὑπὸ τοῦ πραιποσίτου ὁ βασιλεὺς ἐξέρχεται ἀπὸ τοῦ κοιτῶνος, δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, στὰς δὲ εἰς τὸ στενὸν, νεύει τῷ πραιποσίτῳ, ὁ δὲ πραιπόσιτος τῷ ὀστιαρίῳ, καὶ ὁ ὀστιάριος εἰσάγει τοὺς πατρικίους, τὸ δὲ βῆλον τῆς πύλης ἐκείνης σιλεντιάριος ποιεῖ.

A accinxisse, inque locis suis cum curribus consistere: principes vero et tribunos factionis ad solitas sedes pone factiones ascendisse, et mandata a dominis, **178** ut singuli in sua factione accedant, exspectare, equos omnes curribus jungendos adductos esse, exercitum cum flammulis in suis ordinibus astare, communem populum ascendisse scalasque omnes complevisse. Tunc præpositus ad imperatorem accedens, parata omnia esse nuntiat: is per scalam lapideam descendens, præposito edicit: « Da processum; » is elata voce: « Processus. » Imperator se ad cubiculum confert, ad quem vestitores a præposito arcessiti intrant, et imperatorem tunica induunt, præposito dicente: « Jubete; » vestitores e cubiculo abeunt, et ipse imperator, a præposito coronatus, præfectis cubiculi comitantibus, discedit, inque angusta porticu constitutus, signum præposito, hic ostiario dat, qui patricios, adducit, ejus portæ velum silentiario curante.

Γ'. Εἰσελθόντες δὲ ἔσω οἱ πατρίκιοι μετὰ καὶ τῶν στρατηγῶν, πίπτουσι, καὶ ἀναστάντων αὐτῶν, νεύει ὁ βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ, καὶ λέγει μεγάλως· « Κελεύσατε. » Ἀπὸ δὲ τῶν ἐκεῖσε δηριγευόμενος ὁ βασιλεὺς, ἐλθὼν, ἵσταται ἐν τῷ τρικλίνῳ, ἐν ᾧ ἀριστᾷ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, καὶ εἰσελθόντες [55] σιλεντιάριοι τρεῖς ἢ καὶ τέσσαρες, οἱ μὲν τρεῖς διέρχονται ἐν τῷ δεξιῷ μέρει τῆς δοχῆς ὄπισθεν, ὁ δὲ ἕτερος ἵσταται ἐν τῷ μέσῳ. Λαβὼν δὲ νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ C βασιλέως, δίδωσιν νεῦμα τῷ σιλεντιαρίῳ, ὁ δὲ σιλεντιάριος ἀπέρχεται ἐν τῷ βήλῳ, καὶ λέγει μεγάλως· « Λεβά· » καὶ εἰσάγει τὸν τῆς καταστάσεως, καὶ ἵσταται μέσον τῆς δοχῆς, λαβὼν δὲ πάλιν νεῦμα ὁ

III. Patricii intro cum strategis ingressi procidunt, quibus surgentibus; imperator rursus præposito signum dat, qui magna voce exclamat: « Jubete. » Ab his imperator stipatus, in triclinium prodit, ubi eo die coronatur, simulque tres quatuorve silentiarii intrant, quorum tres ad dextram factionis partem a tergo transeunt, unus in medio consistit. Signum ab imperatore postquam præpositus accepit, silentiario annuit, qui ad velum digressus, magna voce clamat: « Leva, » et cerimoniarium adducit, inque medio factionis collocat, iterumque signo ab imperatore dato, præpositus magistro annuit, aut, si is præsens non est, quæstori. Quodsi vero præ-

VARIÆ LECTIONES.

[55] εἰσελθονται ed.

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUS.

Id collega tuus, simulque vobis
Pars adversa facit micant colores,
Albus, vel venetus, rubens, virensque.

(93) Recte puto cl. Interpretem vertisse *ad decursionem se accinxisse.* Absolvebantur enim equi et currus a stabulis et præsepibus et vinculis, in quibus hactenus steterant. Itaque erunt τὰ ἀποδιαλύσιμα præparatoria ad absolutionem equorum et curruum a carceribus.

(94) Obscurum est, quam significationem hic habeat vox δῆμοι, notetne *factiones*, an *gradus*, in quibus factiones stabant, vel potius stationem super gradibus editiorem. Vid. Cedren. p. 631, et ibi Goar. Præfero tamen posterius.

(95) *Adventum* vel *apparitionem*, processum in conspectum. Vid. dicta ad p. 163, C. 3, Cl. Interpres ita reddidit, ac si ἐντολὴν maluisset.

(96) De flammulo, vexilli genere, v. Du Cange Gloss. utroque. Quæ Goarus ad Codin. p. 69 n. 5, de flammuli forma disputat, suo loco relinquam. Videtur tamen vir doctus sibi passus imponi a sono vocis cum Latina *flammula* conveniente, ut crederet ejus formam ad instar lingulæ igneæ aut flammæ fuisse. Ejusdem sententiæ quoque fuit Du Cange ad Joinville p. 245 vocem *oriflamme* derivans *flamma aurea*: *Le nom de* flammulum *ou* flamma *était donné à cette espèce de bannière, parce qu'elle était découpée par le bas en forme de flamme.* Forte fuit. Sed ideo certe non fuit dictum *flammulum*, quod flammam imitaretur, sed a *flabello*. Erat nempe φλάμουλον lodix vel tænia lintea sericave, hastis affixa et inde dependens, quæ cum indesinenter a ventis agitaretur, erat veluti *flabellum*, ῥιπίδιον. D Huic derivationi consentit codex noster membranaceus Lipsiensis, qui, quantum memini, nusquam φλάμμουλον, sed semper aut φλάμουλλον aut φλάμουλον simplici μ exaratum exhibet. Memini nostrates dicere, Ulanos, gentem Tataricam, cum tempore nuperi belli Bohemici per Saxoniam nostram vagarentur (neque enim ipse vidi tunc in Belgio degens), habuisse suis in hastis talia φλάμουλλα, *flabella*, tænias dependentes, non nobiles aut vexilliferos, sed gregarium unumquemque. Talia flabella fuisse quoque φλάμουλλα scriptoribus Byzantinis memorata, evincunt loca pene omnia a Du Cangio in Gloss. Gr. h. v. citata. *[In monomachi flammulum edidit Pselli versus Leo Allatius diatribe de Psellis p. 59, edit. Fabric.]*

(97) *Da secessum*, id est indica secedendum proceribus alio esse neque ulterius comitandum imperatorem.

fectus prætorio et quæstor patricii non sint, ante senatum proprium velum ingrediuntur: magister quoque, signo accepto, cerimoniario annuens, dicit: « Comites, » isque discessurus, ait: « Leva. » Senatores ingressi, adorant, suoque singuli ordine astant. Rursus imperator præposito, is magistro, magister iterum cerimoniario signum dat, et dicit: « Præfecte. » At is in velum procedens, dicit: « Leva: » quo facto, expræfectus intrat, et, postquam adoravit, in ordine suo astat. Posthac præposito imperator, præpositus cerimoniario annuit, qui dicit: « Jubete; » illi: **179** « In multa bonaque tempora, » etc., acclamant.

A πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, νεύει τῷ μαγίστρῳ, μὴ ὄντος δὲ μαγίστρου, νεύει τῷ κοιαίστωρι, Ἰστέον δὲ ὅτι, εἰ μὲν ὁ ὕπαρχος τοῦ πραιτωρίου καὶ ὁ κοιαίστωρ οὐκ εἰσὶ πατρίκιοι, πρὸ τῆς συγκλήτου ἴδιον βῆλον εἰσέρχονται· λαβὼν γὰρ νεῦμα ὁ μάγιστρος, νεύει λέγων τῷ τῆς καταστάσεως· « Κόμητες, » κἀκεῖσος ἀπελθὼν λέγει· « Λεβά. « Καὶ εἰσέρχονται οἱ τῆς συγκλήτου, προσκυνήσαντες δὲ ἵστανται ἕκαστος αὐτῶν ἐν τῇ τάξει αὐτῶν· εἶτα νεύει πάλιν ὁ βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ, ὁ δὲ πραιπόσιτος τῷ μαγίστρῳ, ὁ δὲ μάγιστρος νεύει τὸ δεύτερον τῷ τῆς καταστάσεως [36], λέγων· « Προφέκτωρ (98)· » κἀκεῖνος εἰς τὸ βῆλον λπελθὼν λέγει. « Λεβά, » καὶ εἰσέρχεται ὁ ἀπὸ ἐπάρχων· προσκυνήσας δὲ καὶ αὐτὸς, ἵσταται ἐν τῇ τάξει αὐτοῦ. Εἶτα νεύει ὁ βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ, κἀκεῖνος τῷ τῆς καταστάσεως, καὶ λέγει· « Κελεύσατε· » αὐτοὶ δὲ ὑπερεύχονται· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. »

IV. Statim cerimoniarius, comprehensa imperatoris tunica, rhosthelium facit, idque huic tradit, ut, throno conscenso, populum eo more solemni signet. Stipatus ergo ab his omnibus, ut supra dixi, imperator, abit inque sedem suam revertitur, et ante thronum constitutus, ter populum signat, primo quidem medium, secundo Venetam, tertio Prasinam factionem, rursusque in throno residet. Peracta vero factionis et militum acclamatione, imperator præposito signum dat: is a throno progressus, supra in gradibus stat, et patricios pro more adorantes advocat, qui suo ordine ad thronum ingressi, imperatorem adorant, faustaque apprecati, discedunt, et ante magnam portam infra ad gradus astant. Peractis omnibus, præpositus signum ab imperatore accipit, et iterum egressus, supra in gradibus ante magnam portam constitutus, eos, qui adorarunt, ut ad ordines suos in scamna discedant, admonet. Actis vero quatuor palmis, imperator e throno surgit, patricii et strategi in triclinio, ubi imperator eo die convivium instituit, utrinque astant: ipse a cubiculi præfectis, longa ac felicia tempora apprecantibus, stipatus, procedit. Ingresso

B Δ'. Καὶ εὐθέως κατασχὼν ὁ τῆς καταστάσεως τὸ ἄκρον τῆς χλανίδος τοῦ βασιλέως καὶ ποιήσας ῥωσθέλιον, ἐπιδίδωσι τῷ βασιλεῖ, ὅπως ἀνελθὼν ἐν τῷ σέντζῳ, σφραγίσῃ μετ' αὐτοῦ τὸν λαὸν κατὰ συνήθειαν. Δηριγευόμενος δὲ, ὡς προείρηται, ὑπ' αὐτῶν πάντων ὁ βασιλεὺς, ἐξέρχεται καὶ ἀνέρχεται ἐν τῷ καθίσματι, καὶ στὰς ἔμπροσθεν τοῦ σέντζου, σφραγίζει τὸν λαὸν ἐκ γ', πρῶτον μὲν μέσον (99), δεύτερον τὸν τοῦ Βενέτου δῆμον, τρίτον τοῦ Πρασίνου, καὶ καθέζεται ἐπὶ τοῦ σέντζου. Μετὰ δὲ τὴν συμπλήρωσιν τῆς εὐφημίας τοῦ δήμου καὶ τῶν στρατευμάτων νεύει ὁ βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ· ὁ δὲ πραιπόσιτος ἐξελθὼν ἔξω τοῦ καθίσματος, ἵσταται ἐπάνω τῶν βάθρων, καὶ προσκαλεῖται τούς τε πατρικίους τοὺς κατὰ συνήθειαν ἐκτελοῦντας προσκύνησιν, καὶ εἰσελθόντες κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν ἐν τῷ καθίσματι, προσκυνοῦσι τῷ C βασιλεῖ, καὶ ἐξέρχονται ὑπερευχόμενοι, καὶ ἵστανται ὑποκάτω τῶν βάθρων ἔμπροσθεν τῆς μεγάλης πύλης. Καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν πάντων λαβὼν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, ἐξελθὼν ἵσταται πάλιν ἐπάνω τῶν βάθρων, καὶ νεύει τοῖς τὴν προσκύνησιν τελέσασιν, ὅπως ἀπέλθωσι [37] ἐν ταῖς αὐτῶν τάξεσιν ἐν τοῖς σκαμνίοις. Τελεσθέντων δὲ τῶν δ'

VARIÆ LECTIONES.

[36] τὸν τῆς κατ. cod. [37] ἀπέλθωσι R., ἀπελθόντες cod., ἀπέλθονται ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(98) De voce προφέκτωρ pro *præfecte* vid. not. ad p. 227.

(99) Græci se cruce signant a dextra ad sinistram; *avec trois doigts, qu'ils portent d'abord à la bouche et de la bouche à l'estomac, de la droite à la gauche* (verba sunt La Croisii De l'Eglise grecque pag. 25), h. e. ab ore in regionem ventriculi, ad humerum porro dextrum, et in sinistro tandem desinunt. Cum igitur dicatur imperator populum crucis signo benedixisse, primum versus medium circum, dein ac a Venetam, tandem ad Prasinam factionem, velut osculo projecto, liquet Venetos ad dextram, Prasinos ad sinistram sedisse. Claris quoque verbis id dicit Procopius p. 42. 5, ed. Hœschel.: Ἐπειδὴ περὶ τὴν βενέτειον ἐγεγόνει στοάν. ἣ τοῦ βασιλέως θρόνου ἐν δεξιᾷ ἐστιν. Insignis quoque locus est Malalæ t. II, p. 401: e quo liquet Prasinos in sinistra cathismatis, ut caros imperatori, qui id ordinavit, honestiore loco, sedisse et imperatorem a sinistra pariter quoque spectasse. Quod posterius fueritne servatum deinceps, non dixerim; putem tamen Constantini nostri ætate imperatores e medio cathismate et ex æquo in utramque circi partem spectasse. Locus Malalæ hic est de Theodosio juniore: Ἔχαιρε τῷ Πρασίνῳ μέρει, καὶ ἀντεποιεῖτο αὐτῶν κατὰ πόλιν. Ἐν δὲ Κπόλει μετήγαγεν αὐτοὺς, θεωροῦντας D πρώην εἰς τὰ δεξιὰ αὐτοῦ μέρη, καὶ ἐποίησεν αὐτοὺς θεωρεῖν εἰς τὰ ἀριστερὰ βάθρα, καὶ τοὺς τῆς πεδατούρας στρατιώτας τοὺς κατέναντι τοῦ καθίσματος θεωροῦντας μενέστησεν ἐπὶ τὸ Βένετον μέρος καὶ τὰ βάθρα ἔδωκε τοῖς τοῦ Πρασίνου μέρους, εἰρηκὼς τῷ ἐπάρχῳ Κύρῳ, ὅτι « Οὓς φιλῶ, κατέναντί μου θέλω θεωρεῖν. » καὶ ἔκραξαν ἐν Κπόλει οἱ ἐκ τοῦ Πρασίνου μέρους τῷ αὐτῷ βασιλεῖ· « Τὰ ἴδια τοῖς ἰδίοις. » καὶ ἔπεμψεν αὐτῷ μανδάτα διὰ τοῦ πρωτοκούρσωρος, λέγων, ὅτι « Ἐγὼ, ὡς τιμῶν ὑμᾶς, εἰς τὰ ἀριστερὰ τοῦ καθίσματος, ἔνθα θεωρῶ, μετέστησα ὑμᾶς. » Καὶ εὐφήμησαν αὐτόν. Καὶ ἐκέλευσε κατὰ πόλιν εἰς τὰ ἀριστερὰ τῶν ἀρχόντων θεωρεῖν τοὺς Πρασίνους.

βαΐων (1), ἀνίσταται ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ σέντζου, οἱ A δὲ πατρίκιοι καὶ οἱ στρατηγοὶ ἵστανται ἐν τῷ τρικλίνῳ, ἐν ᾧ ἀριστᾷ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ὁ βασιλεύς, ἔνθεν κἀκεῖσε, καὶ δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, διέρχεται, αὐτοὶ δὲ ὑπερεύχονται· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους, » Καὶ εἰσελθόντος τοῦ βασιλέως εἰς τὸν κοιτῶνα αὐτοῦ, λαμβάνει ὁ πραιπόσιτος τὸ στέμμα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ εἰσελθόντες οἱ βεστήτορες ἀπὸ κελεύσεως, λαμβάνουσι τὴν χλανίδα, καὶ ἐξέρχονται· εἶθ' οὕτως ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς, καὶ καθέζεται ἐπὶ τῆς τιμίας αὐτοῦ τραπέζης μετὰ καὶ φίλων (2), ὧν κελεύει, καὶ ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ κλητωρίου ὁ βασιλεὺς καὶ μικρὸν ἀναπαύσας ἐκδέχεται, μέχρις ἂν τὰ πάντα ἑτοιμασθῶσιν ἐν τῷ ἱππικῷ.

autem cubiculum suum coronam præpositus ademit, ingressi a mandato vestitores tunicam sumunt et abeunt. Sic deinde imperator egreditur, una cum amicis, quos invitari jussit, venerandæ mensæ suæ adsidet, postquam a convivio surrexit et paululum quievit, dum omnia ad equorum decursionem parata sint, exspectat.

Περὶ τοῦ δειλινοῦ ἱπποδρομίου.

Α'. Εἶτα εἰσελθὼν ὁ τῆς καταστάσεως δηλοῖ τῷ πραιποσίτῳ, ὡς ὅτι ἅπαντα ἕτοιμά ἐστι, καὶ ὁ πραιπόσιτος δηλοῖ τῷ βασιλεῖ· ὁ δὲ βασιλεὺς διέρχεται B ἰδιὰ τῆς λιθίνης σκάλας, καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ, καὶ περιβάλλεται τὴν χλανίδα αὐτοῦ καὶ τὸ στέμμα κατὰ τὸ εἰωθὸς, καὶ δηριγευόμενος ὑπό τε τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, διέρχεται διὰ τοῦ στενοῦ τρικλίνου. Καὶ ἐξέρχεται ἐν τῷ μεγάλῳ τρικλίνῳ, ἐν ᾧ ἀριστᾷ, καὶ στὰς ἐκεῖσε ἅμα τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, νεύει τῷ πραιποσίτῳ, κἀκεῖνος τῷ ὀστιαρίῳ, καὶ εἰσάγει πατρικίους καὶ στρατηγοὺς, καὶ προσκυνησάντων τὸν βασιλέα, λαμβάνει νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, καὶ λέγει· « Κελεύσατε, » καὶ εὐθέως ἐξελθόντες ἔξω τῆς πύλης οἵ τε πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ μετὰ τῆς συγκλήτου, ἵστανται ἔνθεν κἀκεῖσε. Καὶ τοῦ βασιλέως ἑστῶτος ἐν τῇ πύλῃ, πίπτουσιν οἱ προειρημένοι ἅπαντες, καὶ ἀναστάντων, λαμβάνει νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, καὶ νεύει τῷ τῆς καταστάσεως, κἀκεῖνος λέγει. « Κελεύσατε· » αὐτοὶ δὲ ὑπερεύχονται τὸν βασιλέα.

De vespertina equestri decursione.

I. Post hæc ingressus cerimoniarius præposito omnia parata esse, nuntiat, præpositus imperatori qui per lapideas scalas digressus, cubiculum suum intrat, tunica indutus, coronam pro more sumit, atque præfectis cubiculo stipatus, per angustum triclinium transit. Inde ad magnum triclinium, ubi epulæ instituuntur, una cum omnibus cubiculi præfectis se confert, et præposito, is ostario, signum dat, et patricios ac strategos adducit, qui postquam imperatorem adorarunt, præpositus, signo ab eo dato, dicit : « Jubete, » statimque patricii et strategi, extra portam egressi, utrinque adstant. In porta autem **180** imperatore adstante, dicti omnes in terram procidunt, qui postquam surrexere, præpositus signum ab imperatore accipit, ac cerimoniario annuit, qui dicit : « Jubete, » ipsi felicia quævis imperatori apprecantur.

Β'. Ἀπὸ δὲ τῶν ἐκεῖσε δηριγευόμενος ὁ βασιλεὺς C ὑπό τε τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, πατρικίων τε καὶ στρατηγῶν, ἀνέρχεται ἐν τῷ καθίσματι μετὰ τῶν τοῦ κουβουκλείου ἀρχόντων καὶ δύο μαγλαβιτῶν (3), σπαθαρίων βασταζόντων [88] τὰ διστράλια

II. Imperator a cubiculo præfectis, patriciis et strategis stipatus, thronum cum cubiculariis et duobus manclavitis, spathariis dextralia sua spathasque gestantibus, ut facere in omnibus decursionibus solent, conscendit. Quo facto, et populo

VARIÆ LECTIONES.

[88] μαγλαβιτῶν σπαδαρίων, βασταζόντων ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(1) *Quatuor palmis exactis*, id est finitis quatuor cursibus vel decursionibus utriusque factionis, per quas palmæ seu victoriæ insignia acquirebantur, vel et distributis quatuor palmis, quod eodem redit. Palmæ singulæ enim post singulas decursiones victoribus dabantur, neque plures erant, quam quatuor palmæ et quatuor decursus pro quavis factione, in universum ergo octo mane, et totidem vespere. Du Cangii sententia de hac dictione Gloss. Gr. pag. 168. præposita mihi quidem improbabilis videtur. Ait βαΐα fuisse dicta munera vel rogas, erogationes ab imperatoribus populo in solemnioribus cerimoniis distribui solitas : ideoque cum non unica die, sed pluribus continuis eæ largitiones seu, uti a Marcellino Comite appellantur, *Augustalia* peragerentur, ea dona, quæ primo die darentur, fuisse dicta πρῶτον βαΐον, id est primum donum ; eoque sensu accipi debere locum Theophanis p. 313 : Ἐπάτησε τόν τράχηλον αὐτοῦ ἄχρις ἀπολύσεως τοῦ πρώτου βαΐου. Sed recte ibi dedit interpres : *donec circi munus primum exhiberetur*. Eodem tendit Miscella locum si reddens : *usque ad solutionem primi bravii*, id est βραβείου, τοῦ πρώτου ἄθλου, τοῦ πρώτου ἀγῶνας δρόμου. Apparet quoque e Symeon. Mag. pag. 421 : Ἱππικὸν ποιήσας καὶ τὸ πρῶτον βαΐον παίξας, (*primoque ipse munere ludens* vertit Combefisius,) ἅρματι λευκῷ ἐποχησάμενος, καὶ τὰ λάφυρα θριαμβεύσας ἐστεφανώθη, τῶν δήμων ἐπιβοώντων· Καλῶς ἦλθες, ἀσύγκριτε φακτιονάρη. » Describit ludum curulem triumphalem, seu post actum de hostibus triumphum editum, de quo D Noster suo loco dicet. Malalas t. II, p. 32, memorat *quintam palmam* ; vid. ibi Chilmead. Apparet e Nostri hoc loco collato cum p. 172, eo tempore plures octonis palmas distributas per diem non fuisse, quaternas mane, todidem pomeridie, cum olim XXIV darentur. Vid. Petav. ad Juliani Misopogonem p. 340, ubi Julianus ait, se ad sextam usque palmam in circo manere, deinceps abire. *[Calendarii Constantiniani loca quædam exponuntur p. 205. Ducatian. Hieronym. Alexander M. XXIV. exponit *circenses missuum XXIV*. De palmis gladiatorum locus insignis in inscriptione Lugdunensi apud Sallengre : *Mémoir. de Litterature*, t. I, p. 144. De Prasino colore in circensibus v. Fonseca de basilica Damasi l. II, c. 13.]*

(2) Solebant imperatores in ludis circensibus proceres ad mensam suam adhibere. Vid. Script. post Theophan. p. 295, et supra ad p. 171.

(2) Distinctio post h. v. collocata et post σπα-

ter signato, sedet, et populi acclamatione finita, præpositus e mandato egreditur, patriciis et strategis signum daturus, qui omnes ad ordinem ac sedem suam discedunt. Vesperi enim hoc ritu, et non ut mane, imperator procedit. Peractis quatuor palmis, a throno surgit, patriciis et strategis in triclinii, ubi convivium celebrat, utroque latere adstantibus, et in obsequio præfectorum cubiculo per medios, multa et felicia tempora ipsi apprecantes, transit, perque angustum triclinium digressus, cubiculum suum petit, ubi tunica et corona deposita, sagum pro more induit, perque secretam cochleam, augusteum, apsidem et triconchum protcedit. Cubicularii omnes eum comitantur, protospa harii vero et manclavitæ in hemicyclo triconchiante sancti Joannis ædem adstant. A dictis stipatus imperator, per idem hemicyclum transit, ipsis fausta ei apprecantibus, perque cancellatam portam et porticus quadraginta Sanctorum aureum triclinium intrat, ubi cubicularii omnes alta voce ei acclamant : « In longa et felicia tempora ! » et sic abeunt, et singuli ad ædes suas discedunt.

A φορούντων καὶ τὰ σπαθία αὐτῶν, ὡς ἐν ἑκάστῳ ἱπποδρομίῳ εἰώθασι ποιεῖν. Καὶ ἀνελθὼν ἐν τῷ σέντζῳ ὁ βασιλεὺς καὶ σρφαγίσας τὸν λαὸν ἐκ τρίτου καθέζεται, καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς εὐφημίας τοῦ λαοῦ ἐξέρχεται ὁ πραιπόσιτος ἀπὸ κελεύσεως, καὶ νεύει τοῖς πατρικίοις καὶ στρατηγοῖς, καὶ ἀπέρχεται ἕκαστος ἐν τῇ αὐτοῦ τάξει τε καὶ καθέδρᾳ, δείλης γὰρ ἐν τῇ τοιαύτῃ τάξει ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς, καὶ οὐχὶ ὡς τὸ πρωΐ. Τελεσθέντων δὲ τῶν τεσσάρων βαΐων, ἀνίσταται ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ σέντζου, τῶν πατρικίων καὶ στρατηγῶν ἑστώτων ἐν τῷ τρικλίνῳ, ἐν ᾧ ἀριστᾷ, ἔνθεν κἀκεῖσε, καὶ δηριγευόμενος ὁ βασιλεὺς ὑπό τε τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, διέρχεται μέσον αὐτῶν· αὐτοὶ ὑπερεύχονται· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους, » καὶ διελθὼν διὰ τοῦ στενοῦ τχινλίνου, εἰσέρχεται ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ, B ἀπαλλάξας τήν τε χλανίδα καὶ τὸ στέμμα κατὰ τὸ σύνηθες, περιβάλλεται σαγίον, καὶ κατέρχεται διὰ τοῦ μυστικοῦ κοχλιοῦ, καὶ διέρχεται διὰ τοῦ αὐγουστέως καὶ τῆς ἀψῖδος καὶ τοῦ τρικόγχου. Δηριγεύεται δὲ ὑπὸ πάντων τοῦ κουβουκλείου, ἑστώτων τῶν τε πρωτοσπαθαρίων καὶ τῶν μαγλαβιτῶν ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ τοῦ τρικόγχου ἔμπροσθεν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου. Καὶ διέρχεται ὁ βασιλεὺς, δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν προειρημένων, διὰ τοῦ αὐτοῦ [59] ἡμικυκλίου, αὐτοὶ δὲ ὑπερεύχονται τὸν βασιλέα, καὶ διελθὼν διὰ τῆς γανωτῆς πύλης τοῦ μονοθύρου καὶ διὰ τῶν διαβατικῶν τῶν Ἁγίων μʹ, εἰσέρχεται ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ, καὶ ὑπερευξάμενοι μεγάλως οἱ τοῦ κουβουκλείου ἅπαντες τὸ, « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους, » ἐξέρχονται, καὶ ἀπέρχονται ἕκαστος αὐτῶν ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ οἴκῳ.

181 CAPUT LXIX.

Observanda, quando equitatus fit designatio.

1. Domini præpositos vocant, utque velarium dent seu pannum suspendendum curent, præcipiunt. Præpositus vero discedit, et tesserario dicit : « Abi, sursum projice, » atque sic tesserarius ad stationem circi, quæ formam litteræ *Π* refert, accedit, et ter populum cruce signat, inde ad secundam sta-

ΚΕΦΑΛ. ΞΘʹ.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, ἱππικοῦ ἀγομένου τοῦ καταλόγου (4).

C Αʹ. Προσκαλοῦνται οἱ δεσπόται τοῖς πραιποσίτοις, κελεύοντες δοθῆναι τὸ βηλάριον, ἤτοι κρεμάσαι τὸ πάνιον (5). Ὁ δὲ πραιπόσιτος ἐξελθὼν, λέγει τῷ θεσσαρίῳ (6). « Ἄπελθε, βάλε ἄνω (7). » Ὁ δὲ ἐξερχόμενος ἔρχεται εἰς τὸ στάμα, ἤγουν εἰς τὸ Π (8), καὶ κατασφραγίζων, ποιεῖ τρεῖς σταυρούς, καὶ ἀπὸ

VARIÆ LECTIONES.

[59] αὐτοῦ om. ed.

JAON. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

θαρίων deleta est codice manu exarato auctore. Maglabitæ enim non poterant simul iidem atque spatharii esse : neque gestabant illi dextralia et scuta, sed hi. Sensus ergo est : *ascendebat imperator in cathisma seu tribunal circense cum proceribus cubiculi et duo maglabitis : spatharii vero gestantes dextralia et spathas suas astabant.*

(4) Neque ex ipsa hac voce, neque ex contextu D capitis patet appellationis ratio : *circense allectionis* vel et *lustrationis*. Fuitne forte celebratum ob novos magistratus factionales, aut ob novos aurigas ministrosve alios factionum allectos, aut ob recens creatos senatores ? aut quando recenserentur capita et facultates civium ?

(5) Παρέχειν τὸ τοῦ ἱππικοῦ βῆλον ait auctor Chronici Alexandrini apud Du Cangium v. Μάππα et Constantinop. Christ., II, l. p. 104, ubi ait παρέχειν τὸ βῆλον fuisse sua sententia ludos circenses præbre seue Μάππαν, uti loquitur Justinianus Novell. CV. Cassiodor. 1, 51 : *Hinc tractum est, ut ostensa mappa certa videatur promissio circensium futurorum*. Cavendum tamen, ne hæc mappa ante diem ludi edita, suspensa, monstrata, cum illa mappa, quam ipso ludi die consul ad equos carceribus emittendos projiciebat, confundatur. Trahunt huc aliqui locum Corippi, qui

Signa dedit cursor posita de more lacerna

pro *lucerna* legunt. Vid Eschenbach. Dissert. academ. p. 538.

(6) Contracte, ut multa sunt, quæ vulgus arripit ex aliena lingua, pro θεσσεραρίῳ. Videtur fuisse, qui tesseras combinarum seu aurigationum circensium edebat.

(7) Videtur verti posse *tolle, attolle* vel *suspende*, nempe *velum*. Conf. infra not. 10.

(8) Porticus similis litteræ Græcæ II et inde dicta erat statim coram cathismate. Similem porticumære cælatam in imagine villæ Diocletiani

τῶν ἐκεῖσε ἀπέρχεται εἰς τὸ δεύτερον κριτάριον (9), κἀκεῖσε ὁμοίως κατασφραγίζει τρίτον ἐπὶ τὰς θύρας, καὶ λέγει τρίτον μεγάλῃ φωνῇ· « Ἄπελθε, βάλε ἄνω, » καὶ εὐθέως ὁ κουστωδιάριος (10) κρεμᾷ τὸ βῆλον ἄνω, καὶ ὁ μαγγανάριος (11) ἱστᾷ τὰ κάγκελλα. Ὁ δὲ θεσσάριος ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε κατερχόμενος ἀπέρχεται εἰς τὸν σταῦλον [60], καὶ ἵσταται εἰς τὴν φλιὰν τοῦ μεγάλου πυλῶνος, καὶ λέγει μικρᾷ τῇ φωνῇ· « Δεῦτε ἔμπροσθεν, παιδία, χαίρετε, ἄγετε [61]· » καὶ ἀνταποκρίνονται λέγοντες μεγάλῃ φωνῇ πάντες οἱ σταβλησιανοί.

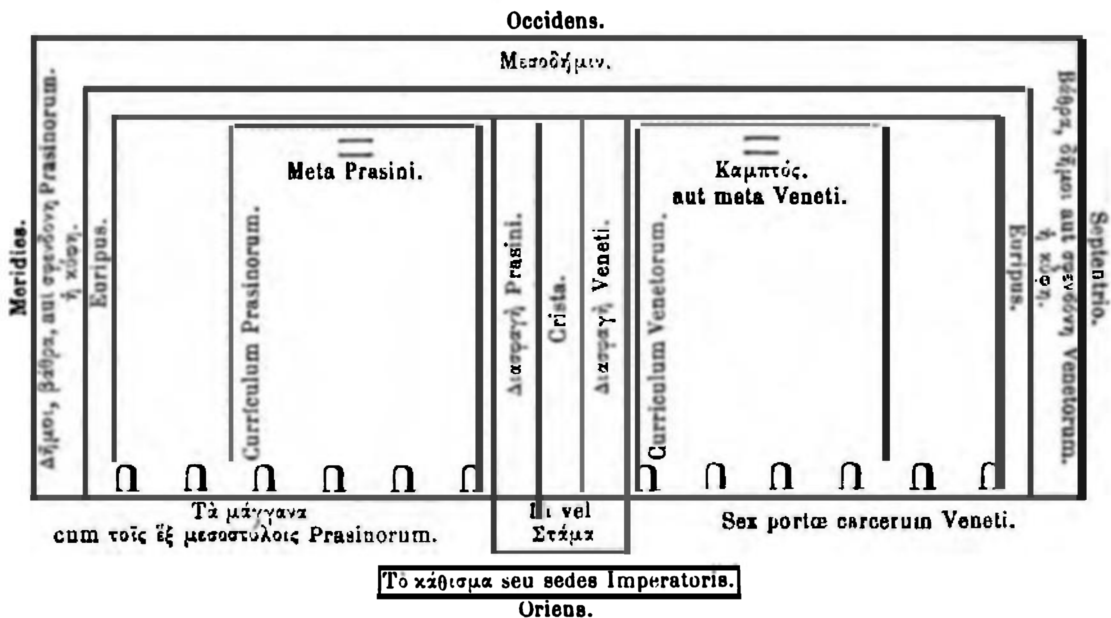
A tionem, ubi pariter ad januas crucem facit, terque magna voce exclamat: « Abi, sursum projice; » tunc custodiarius velum statim in superiori loco suspendit, et machinarius cancellos constituit. Tesserarius ab eo loco descendit, stabulumque ingressus et ad limen magnæ portæ subsistens, voce submissa dicit: « Euge, huc, filii mei, salvete agite; » stabularii omnes elata voce respondent: « Salvete. » Postea inspector: « Dei victoriam habet; » stabularii: « Faciem tuam, cœlestis: » Pra-

VARIÆ LECTIONES.

[60] εἰς τὸ στάβλον ed. [61] ἄγεται cod. cf. R. ad pag. 185, C. 6.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

Saloninæ exhibet Sponius Itiner. t. I, p. 20. Ut intelligantur forma circi et vocabula deinceps sæpius recursura, subjiciam typum, qualem ex hujus cerimonialis præscripto animo concepi.

(9) Puto idem esse atque κριτήριον, tribunal judiciarium pro dirimendis litibus aurigantium et factionum. Vid. Scr. post Theoph. p. 119.

(10) Est idem atque *custos*, apparatus nempe circensis ad equos, currus, aurigas, factionum magistratus etc., pertinentis, qui servaret omnia, usus tempore exprometet, et rursus post usum reconderet. Forte igitur est *conditor gregum*, qui in inscriptionibus memoratur. Sed valde discrepant virorum doctorum de conditore circensi sententiæ; vid. Gruteri inscript. 338 ed. Græv., ubi Grævius ait, esse conditorem gregum, qui equorum greges ad jugum assuesceret atque exerceret; alius exponit ἀλείπτην ἵππων, quod Casaubono est hortator atque instigator, Salmasio medicus equorum. Scaligero ad Catalecta sunt conditores, qui factionem ederent et missus suppeditarent.

(11) Est ille, qui τὰ μάγγανά, hoc est carceres vel cancellos ligneos curat, a quibus equi dimittuntur. Græci novi μάγγανον appellant in specie *vectem* et vectis illam partem, quæ ferrum glandiforme habet, in foramen in poste factum immittendum, alias βάλανον dictum. Glossæ Ms. apud Du Cange Gl. Gr. p. 841: Βάλανός ἐστι τὸ εἰς τὸν μόχλον σιδήριον, ὃ καλοῦσι μάγγανον. Et forte Macarius quoque loco ibidem allegato vocem μάγγανα eo sensu posuit: Ὁ πολύπλοκος διάβολος

B ἔχων μάγγανα καὶ τρίθυρα καὶ ποικιλίαν πολλήν; nisi potius μάγγανα ibi positum pro μηχανὰς fuerit. Ut concipiatur, quid fuerit βάλανος in re serraria, perobscura profecto, dicam in transcursu, fuisse ferrum vecti aut exemptili, aut ope clavi ad januam affixi, sursum deorsum mobili præfixum, globosum, ad instar glandis, unde nomen habuit, quæ glans ferrea immittebatur in cavitatem in poste factam ita, ut excipiendæ et tenendæ glandi apta esset. Super ferreo scapo, qui glandem cum vecte jungeret, depangebatur in poste clavus, qui impediret, ne vectis cum glande et suo sinu elevaretur. Carceres igitur circi CPtani erant cancelli lignei cum additis vectibus vel seris, quibus sublatis aperiebatur cursus equis. Hi carceres eximi poterant et reponebantur usus tempore. Quod qui curaret, ille manganarius erat. Et cum in circo uniuscujusque factionis, Venetæ inquam et Prasinæ, essent sena μεσόστυλα seu intercolumnia, quorum C quaterna quaternos currus in singulis palmis simul emittebant, bina redeuntes ab obita meta recipiebant: necesse erat, ut totidem quoque essent in singulis factionibus κάγκελλα, cancelli, et μάγγανα seu seræ, quæ clauderent emissis equis et aperirent recipiendis a finito cursu equis et curribus manganarii seu serarii.

sini : « Olympie, » eodemque modo albæ, Prasini A russæ factionis principi acclamant. Rursus ille voce elata : « Sancte, ter sancte ; » cui omnes respondent, et dicunt : « Victoria Venetis ; » Prasini : « Prasinis. » Inspector : « Domina Deipara ; » populus : « Victoria Venetis ; » Prasini : « Prasinis. » Inspector : « Crucis potentia ; » populus : « Victoria Venetis ; » Prasini : « Prasinis. » Inspector : « Dei victoriam facies tua, o cœlestis, habet : » Prasini : « Olympie ! » Ut vero factionario, ita et micropannitæ acclamant.

« Χαίρετε. » — « Εἶτα λέγει ὁ θεωρητής (12)· « Θεοῦ (13) τὴν νίκην ἔχει· » εἶτα οἱ σταβλησιανοί· « Τὸ πρόσωπόν σου, οὐράνιε (14)· » οἱ Πράσινοι· « Ὀλύμπιε. » Ὁμοίως εὐφημοῦσι τὸν τοῦ λευκοῦ, οἱ δὲ Πράσινοι τὸν τοῦ ῥουσίου. Καὶ πάλιν λέγει ὁ θεωρητὴς φωνῇ μεγάλῃ· « Ἅγιε, τρισάγιε· » καὶ ἀποκρίνονται πάντες καὶ λέγουσι· « Νίκη εἰς τὸ Βένετον· » οἱ Πράσινοι· « Εἰς τὸ Πράσινον. » Ὁ θεωρητής· « Δέσποινα Θεοτόκε· » ὁ λαός· « Νίκη εἰς τὸ Βένετον· » οἱ Πράσινοι· « Εἰς τὸ Πράσινον. » Ὁ θεωρητής. « Τοῦ σταυροῦ ἡ δύναμις· » ὁ λαός· « Νίκη εἰς τὸ Βένετον· » οἱ Πράσινοι· « Εἰς τὸ Πράσινον. » Ὁ θεωρητής· « Θεοῦ τὴν νίκην ἔχει τὸ πρόσωπόν σου, οὐράνιε· » οἱ Πράσινοι· « Ὀλύμπιε. » Ὁμοίως τοῦ φακτιοναρίου εὐφημοῦσι (15) καὶ τὸν μικροπανίτην.

II. Acclamatione finita, tesserarius accedit, et B pro consuetudine tria hordei cribra accumulata

Β'. Μετὰ δὲ τὸ πληρωθῆναι τὰς εὐφημίας εἰσερχόμενος ὁ θεσσάριος λαμβάνει λόγω συνηθείας[62] (16)

VARIÆ LECTIONES.

[62] συνηθείας R., συνη superscripto in fine θ cod., συνήθει ed. κριθῆς Reisk. ex cod. compendio, κριθάρι ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

(12) Qui tesseras combinationum, equos curules, currus, aurigas, alia inspiciebat, num apta cursui essent, et numquid fraudis subesset. Vide num. II.

(13) Id est ἐκ Θεοῦ *divinam*, hoc est a Deo petendam et indulgendam, *victorium habet persona tua, Urani, Olympi.*

(14) *Facies* vel *persona tua, Urani, victoriam habeat a Deo*, id est, *tu ipse, Urani, vincas.* Πρόσωπον est Græcis novis persona ipsa, homo ipse' ὁ ἐκ προσώπου τινὸς ὤν, quod paulo post p. 182 occurrit, *alicujus vicem gerens*, aut, ut Anastasius loquitur, *in alicujus personæ vice deputatus.* Latini corruptius *emprosopus* efferebant, v. Du Cange Gl. Lat. h. v. et Palairet Observ. ad N. T. ad Matth. XXII, 16. Theophanis obscuraa dictio p. 78, ἀπέστειλαν αὐτῷ εἰς πρόσωπον τὴν καθαίρεσιν αὐτοῦ, quam Goarus C non recte percepit, notat, *mittebant aliquem* aut *aliquos, qui formulam depositionis ipsius præsenti in manus darent.* Πρόσωπον pro persona, subjecto, jam veteres dicebant. V. Artemidor. p. 27, 5 et alibi sæpius. Nomina vero *Urani, Olympi, Icasi, Anatellon*, etc., sunt nomina agitatornum in ludis, quibus factiones in ludis læta voce victoriam apprecabantur, eo tempore, quo exarabatur hæc circensis particula ab auctore suo, quicunque tandem ille fuerit, celebria, Olympii quidem apud Prasinos, Uranii autem apud Venetos, Icasii apud albos, Anatellontis apud russos. Juvat hic Francisci Weisii verba ex addendis ad ejus Catalogum numismatum Bibliothecæ Bodleianæ p. 343 adcribere, ubi de nummis contorniatis agit. « An igitur nummi isti, ait, sunt votivi, pro bono certaminum eventu, an triumphales, ob victorias partas? *Euthymius, Olympius, Stefanas, Cervomtius, Filinus* athletarum et certatorum in ludis nomina fuisse volunt antiquarii. D — Quæstionem porro movent, Romani cusi isti nummi an Byzantii fuerint. Litteræ quidem Latinæ sunt, sed inscriptiones Latinas nondum apud CPtanos exolevisse satis evincunt imperatorum nummi aurei, argentei, ærei. Nec ideo inscriptiones : *Eutimi vincas, Ursæ vincas, Petroni placeas*, contorniatos Romæ fuisse effictas probant, quod putant nonnulli, cum *Olympi nika, Pannoni nika*, quæ in aliis comparent, ad CPlin omnino pertinere videantur. » Passim occurrunt tales acclamationes circenses in vetustis monumentis : ut *Garamanti Nica, Genti Nica* in corpore Inscript. Gruteri p. 338, 2, quod video a viris doctis non recte exponi. Sunt enim *Garamanti* et *Genti* vocativi a nominativis *Garamantius* et *Gentius.*

(15) In codice est εὐφη, quod significetne id, quod editum fuit, an εὐφημοῦντος, cum decernere nequeam, aliis relinquo judicandum. Inclino tamen eo, ut putem, lectionem vulgatam εὐφημοῦσι altera conjectura præstare. Factionarius quis fuerit, non bene constat. Videatur ex celebri loco Leonis Grammatici p. 453 *[Symeon Logoth. p. 452 et Georg. Monach. p. 519.]* colligi posse, factionarium unumquemque fuisse de factione circi. Verum ex hoc loco potius colligitur, et ex aliis multis nostri codicis, cuique factioni non fuisse nisi unum factionarium. Glossæ apud Du Cange Gloss. Gr. h. v., quæ φακτονάριος reddunt per ποιητής, τεχνίτης, rem magis obscurant. Dubium enim, an vox ποιητής, pro poeta, carminum conditore debeat accipi an C pro quovis cujusque operis conditore, fabricatore. Prius si obtinet, constat e superioribus poetam factionalem a factionario diversum fuisse. Si posterius, non liquet, quomodo a manganario seu cancellorum structore diversus sit. *[Elegans inscriptio apud Muratorium de factionario circensi.]* Utinam V. D. paginam indicasset. Ex p. 182 nostri codicis patet factionarium fuisse de ministerio factionum viliore. Obscurum denique pariter est, quis fuerit *micropanites*, penes quem τὸ μικρὸν πανίον, parvus pannus, seu parvum vexillum videtur fuisse. Quale autem fuerit parvum vexillum, et quale magnum, et cui rei atque tempori servierit, non novi. Forte fuerit factionarius ille, qui currum Circensem equis jungeret suoque periculo certaret, agitator, cujus deuterus, hoc est secundicerius, vicarius aut minor (ut ævo medio loquebantur) fuerit ὁ μικροπανίτης ; sane p. 190 fine dicitur e micropanita factionarius fieri : p. 191 dicitur deute- D rus in factionarium promoveri. Idem ergo fuerint necesse est deuterus et micropanites. Ibidem dicitur deuterus in ἡνίοχον aurigam, agitatorem, evehi. Ergo idem fuerint agitator et factionarius, consequitur.

(16) *Accipit pro consuetudine sua*, nomine consuetudinis suæ, *tres hordei modios* aut *sportas cumulatas*, De significatione vocis λόγῳ, *pro, nomine*, supra egi. *Consuetudo*, συνήθεια, hic est *tributum solemne*, constitutum, fixum, alicui dari solitum. Et de hoc quoque vocabulo supra dictum est. Ταγάριον est aut *sporta, canistrum*, aut potius *modius*. In genere et omne, in quo ταγαί, *præbendæ*, pabulum, victus equorum mensuratur aut continetur ; vid. Du Cange Gloss. Gr. h. v. *Sportam* significare hanc vocem et ei affinem τάγιστρον, concludas ex eo quod apud Nicetam Choniat. p. 238, pro σπυριδίῳ

αὐτοῦ κριθῆς ταγάρια γ' κουμουλάτα καὶ χορταρίου δέματα γ', καὶ εὐθέως ἀναχωρεῖ, καὶ ἀπέρχεται εἰς [63] τὸν τοῦ Πρασίνου στάβλον, κἀκεῖσε τὰ ὅμοια ἐκτελῶν, εὐθέως δὲ λέγουσιν οἱ ἡνίοχοι· « Νικήσατε [64] (17) τὰς θύρας· » τουτέστιν, « Ἀσφαλίσατε. » Καὶ τούτου γενομένου, ἵστανται οἱ δύο ἡνίοχοι καὶ οἱ δύο μαΐστορες καὶ οἱ δύο θεωρηταὶ, καὶ ἐπιτρέπουσι (18) τοὺς σταβλησιανοὺς, καὶ ἐκβάλλουσιν ἕνα ἕκαστον ἵππον εἰς τὸ μέσον τοῦ στάβλου ἀπὸ τοῦ πρώτου ἕως τοῦ ἐσχάτου, καὶ θεωροῦσιν ἀμφότεροι (19) τὸ σώσιππον. Δείλης δὲ προέρχονται οἱ θεωρηταὶ μετὰ τῶν βηγαρίων εἰς τοὺς οἴκους τῶν κρατούντων ἡνιόχων (20), καὶ ἀμφότεροι, οἵ τε ἡνίοχοι καὶ οἱ βηγάριοι καὶ οἱ θεωρηταὶ, ἔρχονται εἰς τὸ ὀρνατόριον (21). Μετὰ δὲ τὸ προελθεῖν τοὺς ἡνιόχους ἀνέρχεται ὁ δήμαρχος μετὰ ὀλίγων δημοτῶν καὶ τῶν λοιπῶν φυλητῶν [65] (22), καὶ συναθροιζόμενοι πάντες ἀντιβάλλουσι πρὸς ἀλλήλους τα κάγκελλα (23) καὶ τοὺς ἵππους. Οἱ δὲ ὀφφικιάλιοι κράζουσι τοὺς θεωρητὰς, ἵνα πειράσωσι τὰ κάγκελλα καὶ τοὺς ἵππους (24)· μετὰ δὲ τὸ πειράσαι τούτους τὰ κάγκελλα ὁ μαγγανά-

A totidemque fœni fasciculos sumit, et statim ad Prasinorum stabulum abiens, idem facit : tunc aurigæ dicunt : « Vincite januas, » id est, « custodite. » Quo facto, duo aurigæ, totidem magistri et circenses stant, et stabulariis præcipiunt, ut in medium stabulum singulos equos a primo ad ultimum deducant, quos num sani sint, omnes inspiciunt. Vesperi autem circenses cum bigariis ad victorum aurigarum ædes se conferunt, et utrique, tum aurigæ, tum bigarii et inspectores ad urnatorium discedunt. **182** Quo postquam aurigæ accesserunt, demarchus cum factionariis nonnullis et cæteris sodalibus ascendit, et omnes ibi congregati cancellos et equos invicem conferunt et insipiciunt. Officiales vero inspectores hortantur, ut cancellos B et equos examinent ac tentent, quo facto machinarius cancellos omnes aperit, et, urgente tribuno, aurigæ et bigarii cum inspectoribus et præside descendunt ac tribunal ingrediuntur.

VARIÆ LECTIONES.

[63] εἰς τὸ ed. [64] νικήσετε ed. [65] φιλητῶν ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

in quibusdam codicibus exstat ταγίστριφ. *Modium* vero significare, ex eo probabile fit, quod Zosimus Panopolita du Cangio h. v. citatus cribrum perforatum ταγάριον appellat. Est autem cribro perforato nihil aliud similius, quam modius frumentarius.

(17) Bene fecit auctor, quod interpretationem hujus verbi, cujus sensum alias vix conjectura fuisses assecutus, addidit, nempe *claudite*. Dictu facile non est, quomodo a *vincendi* notione plebs Græcula ad notionem *claudendi* fuerit delapsa. Nisi forte putes νικήσατε esse per aphæresin et alias corruptiones pronuntiatum pro ἐνοιγγήσατε, *intrudite*, *ingerite*. Ἐνοιχνεῖν ἐνοιγεῖν, item ἐνώκειν (ut διώκειν) est idem atque ἐνείρειν *inserere*, ἐνιέναι, *immittere*. Scatet vulgaris Græcus sermo exemplis verborum, a quorum capite prima consonans, ut σ, aut vocalis, ut ι, abjecta fuit ; ut e. c, pleraque verba sunt, quæ ab εἰς incipiunt vel ἐξ. Quorum alibi longum texo catalogum.

(18) Verbum ἐπιτρέπειν novis Græcis pro προτρέπεσθαι, *adhortari*, est perfrequens ; vid. Theoph. p. 62, 80, 82, 85. Eodem modo accipiendum est apud Xiphilin. p. 1305. 80, ἐπέτρεψε κατατρῶσαι, *jussit ut confoderent*. Item apud Theodoretum Hist. Eccles. l. v, c. 37, ubi narrat de Theodosio Juniore imp., qui excommunicatus a monacho quodam, cum venisset prandendi tempus, cum familiaribus sumere cibum nolebat, sed πρὸς τὸν οἰκουμενικὸν (ita leg.) ἔπεμψε παρακαλῶν ἐπιτρέψαι τῷ δεδωκότι τὸν δεσμὸν διαλῦσαι, *ad œcumenicum episcopum mittebat, rogans eum, velit isti, qui se vinculo excommunicationis astrinxerat, imperare, ut nodum rursus solvat*. Sic quoque ἐντρέπειν apud Aristid. t. I, p. 72, 15, proprie facere aliquem mentem alio versam huc advertere, ut ἐπιστῇ τῷ πράγματι.

(19) *Omnes*, nempe paulo ante enumerati, agitatores, magistri et inspectores. Et sic quoque vocabulum hoc accipi debet versu penultimo.

(20) Videntur aurigæ κρατοῦντες illi dici, qui proxime superioribus ludis victoriam adepti erant. Nam eos, qui præsentibus coronanti essent, non designari liquet, cum nemo illos nosset, quales futuri essent. Bigarii autem videntur agitatores bigarum, ut οἱ ἡνίοχοι quadrigarum fuisse.

(21) Disputatum fuit a Goaro ad Theophan. p. 321, ad Cedren. p. 393, quid esset ὀρνατόριον τῶν πρασίνων. Quæ autem affert, deteriora sunt illis, quæ codex noster nos docet. Recte Cl. Leichius reddidit *urnatorium*. Erat autem urnatorium ædes, in qua stabant urnæ, in quas sortes conjiciebantur et in quibus sortes agitabantur, quo scilicet ordine aurigæ singuli deberent decurrere, ut e sequentibus constabit. Scilicet cum in singulis palmis (quarum octonæ per diem dabantur) semper committerentur quaterni cursus in unaquaque factione, debebat sorte decidi, quis e carcere ad metam proximo, C quis e carcere a meta remotissimo, qua in re momenti multum ad victoriam auferendam situm erat, emitteretur. Nam qui ad metam proximo, interiore gyro, currum agitaret, breviorem habebat orbitam conficiendam, longiorem, qui exteriore gyro decurreret, ut constat e Sophoclis Electra, et illis, qui de re gymnastica veterum scripserunt. Inde patet, quare *in nummis urbium neocorarum præter templa sæpe conspiciatur urna, horum certuminum typus fere solemnis, cum palmæ ramis exsurgentibus victorum præmia indicans*. Verba sunt paulo ante laudati Fr. Weisii l. c. p. 197. Loquitur ibi de certaminibus musicis, poeticis, gymnicis, equestribus navalibusque in honorem imperatorum quotannis aut per quinquennia iterari solitis. *[Urnæ præmium victorum in ludis. Giornali dei Letterati t. IV, p. 287. In Museo Gervasiano globuli exstant eburnei, in quibus nomina ludorum Græcorum, neocoriæ, et præsidum, sub quibus acti sunt, notantur. Eosdem occurrere D in nummis, ad hos ludos pertinenbus, sæpe mensæ, duo vascula palmis plena sustinenti, suppositos, aiunt Monumenti degli antiqui Pelasgi dell'Abbate Olivieri p. 26.]*

(22) Videntur fautores factionis fuisse, etiamsi ad factionem non pertinerent.

(23) Quare cancellos factiones inter se suos quæque cum cancellis alterius contulerit, non exputo. Cancelli enim omnes duodecim uno eodemque tempore aperiebantur, ut certe illi octo, quaterni cujusque

(24) In decreto populi Patavini apud Murator. t. II, Ital. Ant. p. 851 : — *ita tamen, quod currere non debeat ad cursum* [id est in cursu vel circo] *dextrarius aliquis, qui non fuerit æstimatus libras quinquaginta per judicem et militem potestatis*, id est per spatharium summi in quaque urbe principis

ριος [66] ἀνοίγει πάντα, ἐπείγοντος δὲ τοῦ τριβούνου, κατέρχονται οἵ τε ἡνίοχοι καὶ οἱ βηγάριοι καὶ οἱ θεωρηταὶ καὶ ὁ ἐπιστάτης (25), καὶ εἰσέρχονται ἀμφότεροι εἰς τὸ τριβουνάλιον.

A

De urna, quomodo agitari debeat.

I. Urna in medio tribunali constituta, factionarius duos globulos factionis suæ in stabulo ejus loco proprio, ubi et sedem suam habet, reponit, quod idem factionarius alterius partis facit : in medio silentiarius, personam præpositi sustinens, secundus post hunc tribunus, tertius cursor, quasi actuarii loco, quartus combinographus imperatorius, et pone urnam duo combinographi, unus Venetæ, alter Prasinæ, adsident, a tergo horum combinographorum officiales adstant. Aurigæ in lateribus, duo in uno, totidem in altero, cumque ipsis præfecti, consident. Tunc omnes inspectorem unum, cujus nempe factio præcipuam dignitatem habet, adducunt, ut urnam moveat ; is in medio constitutus, sententiam hos quatuor rogat et dicit : « Quomodo jubetis, equos instructos probatosque uti vos habetis, et nos habemus. » Quæ postquam inspector ordinavit, ad aurigas dicit : « Quomodo jubetis ; » et statim globos a stabulo tollit, eosque in urnam projicit, quater agitata, quicunque globulus remansit, exit, et subito definiunt, ac vocant omnes sinistros quatuor palmarum, et ordine discedunt, inque urnatorium se recipiunt, ubi trigas suas inter se comparant et ordinant, dum inspectores

Περὶ τῆς ὄρνας (26), πῶς δεῖ κυλίειν.

α'. Ἰστέον, ὅτι ἡ ὄρνα ἵσταται ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τριβουναλίου, καὶ ὁ φακτιονάριος τιθεῖ εἰς τὸ φατνίον τῆς ὄρνας τὰ δύο σφαιρία (27) τοῦ μέρους αὐτοῦ ἐπὶ τὸν τόπον τὸν ἴδιον [67], ἔνθα καὶ κάθηται, ὁμοίως τοῦτο ποιεῖ καὶ ὁ τοῦ ἑτέρου μέρους φακτιονάριος· εἰς δὲ τὸ μέσον καθέζεται ἐκ προσώπου (28) τοῦ πραιποσίτου σιλεντιάριος, δεύτερος μετ' ἐκεῖνον ὁ τριβοῦνος, τρίτος ὁ κούρσωρ, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ ἀκτουαρίου, τέταρτος ὁ βασιλικὸς κομβηνογράφος, καὶ ὄπισθεν τῆς ὄρνας δύω κομβηνογράφοι, εἷς Βενέτου καὶ εἷς Πρασίνου, ὄπισθεν δὲ τῶν τοιούτων κομβηνογράφων παρίστανται οἱ ὀφφικιάλιοι (29). Οἱ δὲ ἡνίοχοι ἐκ πλαγίων καθέζονται, δύο ἔνθεν καὶ δύο B ἐκεῖθεν, καὶ μετ' αὐτῶν οἱ ἐπιστάται. Εἶτα φέρουσιν ἀμφότεροι θεωρητὴν ἕνα, οἷον μέρος ἔχει προτίμησιν, ἵνα κυλίσῃ, τοῦ δὲ ἱσταμένου ἐν τῷ μέσῳ, λαμβάνει γνώμην τῶν δ' (30), καὶ λέγει· « Πῶς κελεύετε, ἱππάρια τὰ προζεύξαντα (31) καὶ γνωριζόμενα ἕως ὅτου ἔχετε, καὶ ἔχομεν. » Καὶ συνταξάμενος ὁ θεωρητὴς, λέγει πρὸς τοὺς ἡνιόχους· « Πῶς κελεύετε, » καὶ εὐθέως αἴρει τὰ σφαιρία ἀπὸ τοῦ φατνίου, καὶ βάλλει αὐτὰ εἰς τὴν ὄρναν καὶ κυλίει τρίτον, καὶ οἷον ἂν χαλάσῃ (32) σφαιρίον, ἐξέρχεται, καὶ εὐθέως ὁρίζουσι, καὶ ὀνομάζουσιν ἀμφότεροι

VARIÆ LECTIONES.

[66] τούτους τὰ κάγκελλα, ὁ μ. ed. [67] τόπον ἴδιον ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

cujusque factionis, e quibus equi et currus emittendi in cursum erant ; neque erat verendum, ut cancellus unus fragilior esset altero. In equis alia est ratio. Nam ad victoriam obtinendam multum valebat fortes aut debiles, sanos aut morbidos equos esse. Forte tamen ea omnino erat ratio cancellos ambarum factionum inter se comparandi, quia verendum erat, ne cariosum, si forte quod esset, lignum cancelli perrumperent anhelantes in cursum equi. Quod satis indicare videtur Sidonius Apollinaris in Panegyrico Narbonæ his verbis :

Hortantur obiter juvantque blandis
Ultro plausibus, et voluptuosum
Dictant quadrupedantibus furorem.
Illi ad claustra fremunt, repagulisque
Incumbunt, simul et per obseratas
Transfumant tabulas, et ante cursum
Campus flatibus occupatur absens.
Impellunt, trepidant, trahunt, repugnant,
Ardescunt, saliunt, timent, timentur,
Nec gressum cohibent, sed inquieto
Duratum pede stipitem flagellant.
Tandem murmure buccinæ strepentis
Suspensas tubicen vocans quadrigas
Effudit celeres in arva currus.

(25) Est ille, qui τὴν ἐπιστήμην, bonum ordinem, modestiam, disciplinam circensem observari curat, de qua vocis notione alibi ago.

(26) Hæc urna circensis extra usus tempus reposita erat in vestiario regio, ut patet e p. 211.

(27) Ergo quæque factio binos habebat globulos in urnam mittendos, quæ prius debebant in φατνίῳ

C seu capsa, arcula oblonga, spectatum et indicatum exponi, ita ut duo globuli Venetæ factionis eam circi partem, in qua Veneti sederent, et globuli Prasinæ factionis eam partem, in qua Prasini sederent respicerent.

(28) *Vicem gerens, locum tenens*, qui pro persona alicujus est. Latini medii ævi *imaginarios* tales appellabant. Vid. Du Cange h. v.

(29) Officiales, ad officium pertinentes, democratæ scilicet, aut, si malis, demarchi, ut erant magistri, cursores, agitatores, etc.

(30) Agitatorum nempe, quorum binos de Veneta et binos de Prasina in illo sortiendi actu assedisse, paulo ante Noster dixerat.

(31) Videtur significare *equos*, qui antea jam cucurrerint in ludis circensibus et juncti bigis aut quadrigis, et clarum nomen adepti fuerint. Quid autem dictio ἕως ὅτου, *quousque*, sibi velit, non exputo. Tempus designari, patet e sequenti συνταξάμενος *postquam inspector tempus ambabus factionibus placitum constituisset.* Sed locum hunc ex integro non intelligo. D

(32) Id est ἐξάλληται, *exsiliat*. Nam in gyrum quatiebatur urna ter ita, ut unus globulus exsiliret. Cujus rei fuisse artem, ita ut, qui agitaret urnam, posset efficere, ut globus partis, cui faveret, exsiliret, constat e p. 212. Quare autem quatuor globuli et non duo in urnam injicerentur, cum non essent nisi duæ factiones sortientes, non exputo, neque quid sibi velit ἐξέρχεται, et redeatne ad τὸν θεωρητὴν, an ad σφαιρίον. Est hæc pars libri nostri quæ de circensibus agit, inter difficillimas et obscurissimas.

τοὺς ἀριστεροὺς (33) τῶν δ' βαΐων, καὶ στοιχοῦντες ἐκβαίνουσι, καὶ ἀνέρχονται εἰς τὸ ἀρματούριον (34), καὶ ἀντιβάλλοντες πρὸς ἀλλήλους στοιχοῦσι τὰς τρίγας, τῶν θεωρητῶν [68] (35) ἀμφοτέρων ἀπερχομένων καὶ ἐρχομένων, μετὰ τοῦ βασιλικοῦ κομβηνογράφου ἀποστοιχοῦσι τὰ βαΐα ὅλα.

Β'. Καὶ τῇ ἕωθεν ἀνέρχονται οἱ δήμαρχοι ἐν τῷ μεγάλῳ τρικλίνῳ τοῦ κυαιστωρίου, καὶ δίδοται ἐκεῖσε τὸ πέρατον, καὶ εἰ ἔχουσί τι πρὸς ἀλλήλους οἱ δήμαρχοι, λαμβάνουσιν ἐκεῖσε δίκην (36) κατενώπιον τῶν πραιποσίτων, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε κατέρχονται οἱ δύο δήμαρχοι, ἕκαστος εἰς τὴν ἰδίαν διασφαγὴν (37), καὶ σφραγίζει ἕκαστος τὸν ἴδιον δῆμον ἀνὰ τριῶν σταυρῶν. Καὶ λέγει ὁ λαὸς ἀπὸ τοῦ δήμου ἔσ· ἄ οἱ εσ κυρι· « Χαῖρε ὅλη ἡμέρα σήμερον, καλή σου ἡμέρα γίνεται. » Καὶ εὐθέως λέγουσιν οἱ κράκται ἑκάστου δήμου ἀπὸ φθογγῆς· « Καλῶς ἦλθε θεοστέπτων ὁ δοῦλος· καλῶς ἦλθε προβολὴ εὐεργετῶν· καλῶς ἦλθεν ὁ πρωτοσπαθάριος τῶν δεσποτῶν ὁ [69] ὑπήκοος. » Τῶν δὲ δημάρχων ἀνερχομένων πρὸς τοὺς ἰδίους δήμους, ἀπάρχεται ὁ λαὸς ἑκάστου δήμου ἀπελατικὸν ἦχ. π. δ· « Οἱ τὴν ἀξίαν θεόθεν ἀξιοδότως λαβόντες, θεοστεφεῖς [70] εὐεργέται, ὡς προσφιλέστατον καὶ οἰκειοπόθητον δοῦλόν σε ἐδόξασαν σήμερον ἐν ὑπερτέραις ἀξίαις πρωτοσπαθάριον ἔντιμον καὶ δήμαρχον ἐπαξίως, ὅπως σὺ εὐτυχήσῃς νικητικῶς, ὁ δεῖνα ἠγαπημένε [71], τὸν χρυσιοβένετον δῆμον, » οἱ Πράσινοι· « Χρυσιοπράσινον. » Καὶ ὅτε ἀνέλθῃ (38) ἕκαστος τῶν δημάρχων εἰς τὸν ἴδιον δῆμον, λέγουσιν οἱ κράκται ἑκάστου δήμου· « Καλὴν

abeunt et veniunt, cumque imperatorio combinographo palmas omnes ordine disponunt.

II. Mane demarchi ad magnum triclinium quæstoris veniunt, ubi paratum datur, et si forte demarchi litem aliquam inter se habent, causa ibi coram præpositis dirimitur, unde duo demarchi, **182** unusquisque ad locum, ubi populum signare solet, discedunt, suamque factionem tribus crucibus signant. Quo peracto, populus factionis dicit: « Salve, tota dies hodierna! Pulchra tibi lux oritur. » Cantores singularum factionum modulata voce: « Feliciter advenit servus principum, a Deo coronatorum! Feliciter venit a beneficis principibus promotus! Feliciter evenit protospatharius dominis obsequens. » Demarchis vero ad factiones suas accedentibus, populus uniuscujusque factionis apelaticum toni obl. IV orditur: « Qui ex merito dignitatem divinitus acceperunt, a Deo coronati benefactores, ut amicissimum et desideratum servum, te hodie in excelsiori fastigio, protospatharium illustrem et demarchum, pro merito constituerunt, ut victoriis tuis, o dilecte N., felicem reddas populum Venetum: » Prasini: « Prasinum. » Et quando singuli demarchi ad suam factionem accessere, cantores factionum dicunt: « Faustam hodie lætamque diem Veneti cum tribuno transigamus; » Prasini similiter. Ac

VARIÆ LECTIONES.

[68] πρὸς ἀλλήλους, στοιχοῦσι τὰς στρίγας τῶν θεωρ. ed. [69] ὁ om. ed. [70] θεοστεφθεῖς ed. [71] ἠγαπημέναι cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(33) Videntur οἱ ἀριστεροὶ esse agitatores proximi a primo agitatore, seu illo, qui brevissima in orbita, ad metam proxima agitaret.

(34) Vid. Du Cange CPli Chr. II. p. 156, qui locum ideo sic dictum putat, quod factiones ibi arma sua servarent atque induerent. Cl. Leichium, ut pro ἀρματούριον *urnatorium* redderet, videtur locus Theoph. p. 321 movisse, ubi ὀρνατώριον τῶν πρασίνων vocat, quod Cedrenus, eamdem rem narrans, p. 448, ἀρματώριον appellat. Sed ibi loci Goarus cum Cedreno facit, et mihi quoque Cedreni lectio præstare videtur. Nam urnatorium sibi peculiare unaquæque factio non habebat, sed commune: armatorium vero quæque suum habebat, ut e Nostro constat. Ratio appellationis *armatorii* forte ea fuit, quam e Du Cangio modo indicavi. Potuit tamen et alia fuisse; nempe hæc, quod ibi solerent τὰς ἀρματούρας, id est pyrrhichas, in armis saltationes exercere. Interpres ad Ptolemæi Tetrabiblon, Cangio, l. c. et Vales. ad Amm. Marcell. p. 58, laudatus ὁπλορχηστὰς appellat τοὺς μεθ' ὅπλων ὀρχουμένους, οὓς καλοῦσιν ἀρματούρας. Non hoc est a nominativo singulari ἀρματούρα, sed ab ἀρμάτωρ, quod item est atque ἀρμάτος ut πρεμφέκτωρ pro πρέμφεκτος, *præfectus*, et alia talia, ἀρμάτωρες et ἀρματοῦρες inde dicti sunt *armati*, saltatores in armis. Hinc ἀρματώρια quoque sunt appellata scuta, in quibus armatores suas armaturas. id est pyrrhichas, peragebant. Glossæ veteres: πέλται, μικρὰ ὅπλα, ἔχοντα κύμβαλα προσπεπηγότα, ἅπερ λέγουσιν οἱ Ῥωμαῖοι ἀρματώρια. Formæ tales in ούριον deflexæ a Latina terminatione *orium* frequentes erant illa ætate etiam apud Latinos. Sic apud Du Cange in Gl. Lat. legimus: *apparaturium*, *araturium*, *empturium*, locus, ubi emitur, et venditur, *fixuria*, limes agro positus et infixus, *inferturia* pro *infertorium*; ου Græci sæpe faciunt ex Latino *o*. Ita habent Glossæ Gr. Lat. Mstæ ἐμβουλουκλον, *inburuclum* (id est per transpositionem illi ævo usitatam *involucrum*) quod Du Cange v. *Inburuclum* non debuerat sollicitare, et talia ὅσα κόνις, quibus annotandis nemo finem inveniret.

(35) Comparat quæque factio trigas suas cum trigis alterius, et sic ordinant eas, pro ordine in cursu debeant currus decurrere. Non enim sortiebantur nisi de eo curru, qui deberet proximo a meta carcere emitti; de reliquis tribus curribus, hic loci *trigis* dictis, qui secundo, tertio et quarto μεσοστύλῳ seu carcere emittendi essent, transigebant et paciscebantur factiones inter se, quo illæ ordine deberent currere. Inter hæc abibant, redibant, ultro citroque commeabant inspectores ambarum factionum. Hoc sibi vult dictio ἀπερχομένων καὶ ἐρχομένων.

(36) Accipiunt satisfactionem, jus sibi debitum.

(37) Est διασφαγὴ intersectio, agger aut fossa, verbo, omne quod διασφάττει (nove pro διακόπτει), intersecat, separat duas res a se invicem. Videtur διασφαγὴ in circo fuisse, fossa, apud cristam, una in septentrionem ad Venetam, altera in austrum ad Prasinam pertinens, e regione graduum cujusque factionis, sic ut qui demarchus in tali διασφαγῇ staret, totos suæ factionis gradus collustrare uno ictu oculi et a factione conspici posset.

(38) Scilicet sedebant demarchi in summo gradu, pone τοὺς δημότας et spectatores omnes. Possunt quoque ideo dici ἀνέρχεσθαι, quia ex plano in gradus circi acclives se conferebant.

statim hymnum in honorem Trinitatis recitant : « Trinitatem nos Veneti (Prasini) canamus, Dominum universi Deumque nostrum, unam indivisam Divinitatem, ter substantialem majestatem et potestatem, ante omnia sæcula exsistentem, inque omnia sæcula permansuram ! Lumen hoc quasi triplicis solis est, quo orbis illuminatur ! Deum cœlestem, ex Virgine nobis natum, celebremus, qui cum natura sua hominum amantissimus sit, homo fieri voluit primoque parente nostro ab antiquo peccato liberato, totum mundum miseratus est. Gloria ipsius bonitati.

III. Cantores dicunt : « Domine, N. N. Romanorum imperatores conserva ; » populus ter : « Domine, serva. » Cantores : » Qui in Trinitate celebraris, Augustas adjuva ! » populus ter : « Domine, serva. » Cantores : « Porphyrogenitos custodi, tu qui in cœlis laudaris! populus ter : « Domine, serva. » Cantores : « Auge imperii, auge Venetorum felicitatem ! » populus ter : « Domine, serva ! » Tunc organo trisagium modulante, cantores dicunt : « Ter sancte, dominos adjuva ! » populus ter : « Ter sancte. » Cantores : « Tu in omnibus curam eorum gere ! » populus eadem ter. « Adaugens tempora vitæ ipsorum ; » **184** sic populus ter. Cantores : « Cum imperatricibus piis Deique amantibus ; » populus eadem ter. Cantores : « Cum Venetis humillimis servis vestris ; » populus similiter. Cantores : « Sancte, ter sancte, dominos tuere ; » eadem populus ter repetit, Cantores : « Spiritus sanctissime, Augustas protege ! » populus : « Spiritus sanctissime. » Cantores : « Mater Dei nostri, porphyrogenitos custodi ; » populus : « Mater Dei nostri. » Cantores : « Domine, vitam eorum per nostram vitam auge ! » populus : Imo, Domine, vitam eorum per nostram ! »

IV. Sic domini ritus solemnes celebrant, dumque thronum conscensuri sunt, actuarius preces instituit, et si Veneti præcipuam dignitatem habent, cantores eorum dicunt : « Exorere, divina majestas ! » Prasini : « Exorere, Trinitatis electio ! populus ter : « Exorere ! » Cantores : « Exoriantur N. N. Augustæ Romanorum ! » populus ter : « Exoriantur ! » Cantores : « Exoriantur famuli Domini ! » populus ter : « Exoriantur ! » Cantores : « Exoriantur a Deo coronati domini cum imperatricibus ! » populus ter : « Exoriantur ! Tunc apelaticum cursorium

A ἡμέραν ποιήσωμεν οἱ Βένετοι μετὰ τοῦ δημάρχου· » οἱ Πράσινοι ὁμοίως· καὶ εὐθέως λέγουσιν τριαδικόν· « Τριάδα ὑμνήσωμεν οἱ Βένετοι (οἱ Πράσινοι), τὸν Δεσπότην τοῦ παντὸς καὶ Θεὸν ἡμῶν, μίαν ἀδιαίρετον Θεότητα, τὴν τρισυπόστατον ἐξουσίαν, καὶ δύναμιν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ὑπάρχουσαν, καὶ εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας διαμένουσαν· φῶς ὑπάρχει τρισήλιον, δι' οὗ καὶ ὁ κόσμος φωτίζεται, Θεὸν ἐπουράνιον δοξάζωμεν τὸν ἐκ τῆς Παρθένου ἡμῖν ἀνατείλαντα· φύσει[72] γὰρ ὑπάρχων φιλάνθρωπος, ἄνθρωπος γενέσθαι κατηξίωσε, τὸν προπάτορα (39) ῥυσάμενος τοῦ ἀρχαίου παραπτώματος, καὶ κόσμον ὅλον ἠλέησε. Δόξα τῇ αὐτοῦ ἀγαθότητι. »

Γ'. Καὶ λέγουσιν οἱ κράκται· « Κύριε, σῶσον ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα τοὺς βασιλεῖς τῶν Ῥωμαίων· » ὁ
B λαὸς ἐκ γ'· « Κύριε, σῶσον. » Οἱ κράκται· « Τὰς Αὐγούστας βοήθησον, ὁ ἐν Τριάδι ὑμνούμενος· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Κύριε, σῶσον. » Οἱ κράκται· « Τοὺς πορφυρογεννήτους φύλαξον, ὁ ἐν οὐρανοῖς δοξαζόμενος· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Κύριε, σῶσον. » Οἱ κράκται· « Αὔξει τὸ βασίλειον, αὔξει καὶ τὸ Βένετον (40)· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Κύριε, σῶσον. » Καὶ τρισαγιάζοντος τοῦ ὀργάνου, λέγουσιν οἱ κράκται· « Τρισάγιε, βοήθησον τοὺς δεσπότας· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Τρισάγιε. » Οἱ κράκται· « Καὶ σὺ αὐτοὺς θεράπευσον ἐπὶ πᾶσι· » καὶ ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ τρίτου. « Πλεονάζων τῆς ζωῆς αὐτῶν χρόνους· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ τρίτου. Οἱ κράκται· « Σὺν Αὐγούσταις εὐσεβέσι φιλοθέοις· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'· Οἱ κράκται· « Καὶ Βενέτων τῶν γνησίων ὑμῶν τῶν δούλων· » καὶ ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'· Οἱ κράκται ἔσ· « Ἅγιε, τρισάγιε, τοὺς δεσπότας
C φύλαξον· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐν γ'. Οἱ κράκται. « Πνεῦμα τὸ πανάγιον, τὰς Αὐγούστας σκέπασον· » ὁ λαὸς οἱ ἔσ· « Πνεῦμα τὸ πανάγιον. » Οἱ κράκται· « Μήτηρ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τοὺς πορφυρογεννήτους φύλαξον· » ὁ λαὸς οἱ ἔσ· « Μήτηρ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. » Οἱ κράκται· « Κύριε, ζωὴν αὐτῶν διὰ τὴν ζωὴν ἡμῶν· » ὁ λαὸς οἱ ἔσ· « Κύριε, ζωὴν αὐτῶν διὰ τὴν ζωὴν ἡμῶν. »

Δ'. Τῶν δὲ δεσποτῶν τὰ εἰωθότα τῆς τάξεως πραττόντων καὶ μελλόντων ἀνιέναι ἐπὶ τοῦ καθίσματος, ποιεῖ ὁ ἀκτουάριος τὸ αἴσιον (41), καὶ εἰ μὲν ἔχει ὁ Βένετος προτίμησιν (42), λέγουσιν οἱ τούτων κράκται· « Ἀνάτειλον, ἡ ἔνθεος βασιλεία· » εἰ δὲ οἱ Πράσινοι, λέγουσιν· « Ἀνάτειλον, ἡ ἐκλογὴ τῆς Τριάδος· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Ἀνάτειλον. » Οἱ κράκται·
D « Ἀνάτειλον ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα Αὐγοῦσται τῶν Ῥωμαίων· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Ἀνάτειλον. » Οἱ κράκται· « Ἀνάτειλον οἱ θεράποντες τοῦ Κυρίου· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Ἀνάτειλον. » Οἱ κράκται· « Ἀνάτειλον οἱ θεό-

VARIÆ LECTIONES.

[72] φύσιν ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(39) *Adamum*, v. Du Cange Gl. Gr. h. v. et v. προμήτωρ, *mater omnium prima*. Sic Evam appellant. Dio Chrysostom. p. 206, Deum appellat hominum προπάτορα, *auctorem generis*.

(40) In margine ascriptum erat οἱ Πράσινοι, τὸ Πράσινον.

(41) Id est, ut interpretor, dicit : αἴσιος γενέσθω αὕτη ἡ ἡμέρα, *felix esto hic dies*.

(42) Pene semper præferebantur Veneti Prasinis, favore imperatorum, quibus Prasini plerumque invisi erant. Consistebat autem prærogativa in eo, quod primi ab imperatore salutarentur et benedictionem acciperent, primi imperatorem adorarent, primi præmia ferrent. Cum tamen hæc προτίμησις videatur, ex nostro quidem codice, non tam ex voluntate imperatoris quam potius ex arbitrio sortis perpendisse, non poterant Veneti semper in his rebus primas ferre.

στεπτοι δεσπόται σὺν ταῖς Αὐγούσταις· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Ἀνάτειλον. » Καὶ εἶθ' οὕτως λέγουσιν ἀπελατικὸν δρομικὸν ἦχ. π, α'. « Τὸ θεοπρόβλητον κράτος τῆς ὑμετέρας δυάδος, ὁ δεῖνα αὐτοκράτωρ καὶ ὁ δεῖνα ἡ δόξα τῆς πορφύρας, ἐκλάμψατε ἐπὶ δούλους γνησίους, εὐφραίνοντες, δεσπόται, τὸν λαὸν ὑμῶν. » Καὶ πάλιν λέγουσιν οἱ κράκται· « Ἀνάτειλον, τὸ ὀρθόδοξον κράτος· » ὁ λαὸς ἐκ γ'. « Ἀνάτειλον. » Οἱ κράκται. « Ἀνάτειλον, τῶν Ῥωμαίων ὁ πόθος· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Ἀνάτειλον. » Οἱ κράκται, « Ἀνάτειλον ἡ χαρὰ ἡμῶν καὶ δόξα· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Ἀνάτειλον· » Οἱ κράκται· « Ἀνάτειλον ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα αὐτοκράτορες Ῥωμαίων· » φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Ἀνάτειλον.

A hymnum toni obl. IV: « A Deo firmatum robur utriusque vestrum, N. imperator et N. gloria purpuræ, illustrate radiis vestris vobis servos addictos! exhilarate, domini, populum vestrum! » Cantores iterum: « Exorere, robur rectæ fidei! » populus ter: « Exorere! » Cantores: « Exorere, desiderium Romanorum! » populus ter: « Exorere! » Cantores: « Exorere gaudium et gloria nostra! » populus ter: « Exorere! » Cantores: « Exorere N. N. imperator Romanorum! » populus clamat ter: « Exorere!;

Ε'. Τῶν δὲ δεσποτῶν ἀνιόντων ἐπὶ τοῦ καθίσματος καὶ ἱσταμένων ἔμπροσθεν τοῦ σέντζου, κατασφραγίζουσι μετὰ[73] τὸ ἄκρον τῶν χλανιδίων αὐτῶν, πρῶτον μὲν μέσον, ἤγουν τὸ μεσοδίμην[74] (43), ἔπειτα τὸν τοῦ Βενέτου δῆμον· εἶθ' οὕτως τὸν τοῦ Πρασίνου, καὶ δὴ τῶν δεσποτῶν σφραγιζόντων, λέγουσιν οἱ δῆμοι· « Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος. » Οἱ κράκται, « Πολλά, πολλά, πολλά. » ὁ λαός, « Πολλὰ ἔτη εἰς πολλά. » Οἱ κράκται· « Ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα φιλόχριστοι, ἐν Θεῷ νικᾶτε· » καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ' ὁμοίως. Καὶ οἷον μέρος ἔχει προτίμησιν, λέγουσιν. « Οὐράνιε· » καὶ ὁ ἀντὶς[75] (44), « Στέψον νίκαις τοὺς βασιλεῖς ἡμῶν. » Καὶ ὁ ἀντίς, « Σούτους συμβασίλευσον· » καὶ ὁ ἀντίς, « Ἡ ἐξουσία ἡ ἄνω. » Καὶ ὁ ἀντίς, « Κοσμοπόθητοι· » καὶ ὁ ἀντίς. « Μιμήσασθε Θεοῦ φιλανθρωπίαν. » Οἱ Πράσινοι, « Τὴν ἄνωθεν ἐξουσίαν· » καὶ ὁ ἀντίς, « Ἡμεῖς δέ, ὦ στρατόπεδα, πῶς τροπώσωμεν πολεμίους; » οἱ Πράσινοι· « Τοῦ στέψαντος τοὺς δεσπότας Ῥωμαίων Θεοῦ φυλάττοντας[76] τὴν πίστιν, καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην δεσποτῶν. » Καὶ λέγουσιν οἱ κράκται, « Πολλά. πολλά, πολλά· » ὁ λαός, « Πολλὰ ἔτη εἰς πολλά. » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, τὸ πρόβλημα τῆς Τριάδος. » οἱ Πράσινοι· « Ἡ ἐκλογὴ τῆς Τριάδος· » ὁ λαὸς ἐκ γ', « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι· » οἱ Πράσινοι· « Ἅγιε. » Οἱ κράκται. « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα αὐτοκράτορες Ῥωμαίων· ὁ λαὸς ἐκ γ', « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, οἱ θεράποντες τοῦ Κυρίου· » ὁ λαὸς ἐκ γ', « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Καὶ πάλιν λέγουσιν οἱ κράκται. « Πόσην χαρὰν ἔχει ἡ πολιτεία, ὅτι βλέπει τοὺς ἰδίους δεσπότας· » φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Πολλὴν ἔχει χαρὰν ἡ πολιτεία. » Οἱ κράκται. « Ὑμεῖς ὑπάρχετε ἡ χαρὰ τῶν Ῥωμαίων· » ὁ λαὸς ἐκ γ', « Ἅγιε. » Οἱ κράκται· « Ὑμεῖς ὑπάρχετε ὁ πόθος τῶν Ῥωμαίων· » ὁ λαὸς ἐκ γ', « Ἅγιε[77]. » Καὶ οἷον μέρος ἔχει προτίμησιν, λέγουσιν οἱ τούτου[78] κράκται· « Ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα φιλόχριστοι, ἐν Θεῷ νικᾶτε· » καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ', τὸ αὐτὸ δὲ λέγει καὶ

V. Postquam vero domini in suggestum ascenderunt et ante thronum stant, extrema tunica sua primo populum medium seu in medio constitutum, deinde Venetum, postremo Prasinum signant, quod dum agunt, factiones acclamant: « Sanctus, sanctus, sanctus! » Cantores: « Multos, multos, multos. » Populus: « Multos annos in multos! » Cantores: « **185** N. N. Christi amantes, in Deo vincite! » populus eadem ter: postea ea factio, quæ reliquis antefertur, dicit: « Cœlestis! » respondet altera: « Victoriis imperatores nostros corona! » Factio prior: « Cum his regnum gere! » altera: » Potestas suprema. » Respondet superior: « Orbis desiderium! » altera: « Divinam clementiam imitamini! « Prasina: « Supremam majestatem! » altera factio: « Nos vero, o exercitus, quomodo hostes superabimus? » Prasini: « Dei, qui dominos Romanorum coronavit, fidem et æquitatem dominorum servantes. » Porro cantores: « Multos, multos, multos! » populus: « Multos annos in multos! » Cantores: » Multa vobis tempora, propugnaculum Trinitatis! » Prasini: « Electio Trinitatis! » populus ter: « Multa vobis tempora! » Prasini: « Sancte! » Cantores: « Multa vobis tempora, N. N. imperatores Romanorum! » populus ter: « Multa vobis tempora! » Cantores: « Multa vobis tempora, famuli Domini! » populus ter: « Multa vobis tempora. » Rursus cantores: « Quanto non gaudio civitas exsultat, dum dominos suos intuetur! « clamat et populus ter: « Insigni lætitia civitas exsultat. » Cantores: « Vos gaudium Romanorum estis; » populus ter: « Sancte. » Cantores: « Vos estis desiderium Romanorum; » populus ter: « Sancte; » et quæcunque factio reliquis antecellit, ejus cantores dicunt: « N. N. Christi amantes, in Deo vincite; » hoc item populus et opposita factio, alba quoque et russa, repetunt, quibus uterque populus respondent et dicunt: « N. N. Augusti, tu vincas! » et si Veneti præcipuam laudem habent, cantores eorum

VARIÆ LECTIONES.

[73] μετὸ cod. [74] μεσοδήμιον ed. [75] Pro ἀντίς, h. e. ἀντίος ed. ubique ἄν τις. [76] φυλάττοντες ed [77] Verba: οἱ κράκται· « Ὑμεῖς ὑπάρχετε ὁ πόθος τῶν Ῥωμαίων· » ὁ λαὸς ἐκ γ' « Ἅγιε, » om. ed. [78] τούτων ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(43) Videntur fuisse gradus, in quibus consisterent, aut sederent cives, qui ad factionem nullam pertinerent.

(44) M. constanter ὁ ἀντίς, id est novæ more Græciæ ὁ ἀντίος, *contrarius*, *ex adversario stans*. Phonæ sunt et antiphonæ.

dicunt : « Senatores, surgite, dominis bene precemur ; » sic et populus ter. Si vero Prasini majori dignitate sunt, cantores eorum dicunt : « Pedaturæ murorum, resuscitemini, dominos precemur ; » sic etiam populus ter. Cantores : « Multos annos amicis nostris ! » et rursus : « Mala tempora inimicis nostris ! » sic populus ter.

A ὁ ἀντὶς δῆμος, ὁμοίως καὶ ὁ τοῦ λευκοῦ καὶ ὁ τοῦ ῥουσίου, καὶ ἀποκρίνονται ἀμφότεροι οἱ δῆμοι καὶ λέγουσιν· « Ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα Αὔγουστοι τούμβηκας. » Καὶ εἰ μὲν ἔχει ὁ Βένετος προτίμησιν, λέγουσιν οἱ τούτου κράκται. « Οἱ τῆς συγκλήτου, ἐγείρεσθε [79] (45)· τοὺς δεσπότας εὐξώμεθα· » καὶ ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'· εἰ δὲ ἔχει ὁ Πράσινος τὴν προτίμησιν, λέγουσιν οἱ τούτου κράκται· « Οἱ τῶν πεδατουρῶν, ἐγείρεσθε· τοὺς δεσπότας εὐξώμεθα. « καὶ ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράκται ἔσ· « Τῶν φιλούντων ἡμᾶς πολλὰ τὰ ἔτη. » καὶ πάλιν· « Τῶν δὲ μισούντων ἡμᾶς κατὰ τὰ ἔτη· » καὶ ὁ λαὸς ὁμοιως ἐκ γ'.

VI. Hæc etiam reliquæ factiones dicunt, quibus omnes hunc in modum respondent : « Ut Judas olim, suffocetur, qui dominos suos non amat ! » hoc idem populus ter repetit, ac statim organum pulsatur, et quæcunque factio præcipue diligitur et probatur, ea phonam dicit cantorum ore ; voce toni obl. I dicunt : « Gratias tibi, Christe Deus noster, persolvimus, **186** quod consilia gentium dissipas, hostes conteris, et miracula tua in populo tuo, o potentissime, amplificas. Inimicos enim nostros tua potentia subjecisti, cornu fidelium imperatorum nostrorum munere Genitricis tuæ, ut solus plenus misericordia, exaltasti. » Postea cantores modulantur : « Nanaia : » populus ; « Laudamus te, Christe. » Cantores : « Nana ; » populus : « Imperator sæculorum ! » Cantores : « Nana ; » populus ; « Unigenitum Patris Verbum ! » Cantores : » Ananaia ; » populus : Quod respexisti et illustrasti. » Cantores : « Nana ; » populus : » Populum tuum. » Cantores : « Sancta ! » populus : « Et potestate tua nos liberasti. » Cantores : « Nanaia ; » populus : « Et adduxisti nos. » Cantores : « Nanaia ; » populus : « Deo et Patri. » Cantores: « Ananaia ; » populus : « Mediatrix. » Cantores : « Ananaia ; » populus : « Ut solus omnipotens. » Sic et omnis populus postea dicit : « Æternam Deus sacram majestatem esse jubeat ! » Eadem quoque altera factio recitat, et quæ superior est, dicit : « Fili ; » altera : « Dei ; » prior : « Victoria » ter. Postea cantores : « Sancte, ter sancte, vitam ipsis et gloriam tribue ! » Rursus, quæ superior habetur : « Tu, qui dominos adjuvas ! »

ζ'. Ταῦτα δὲ λέγουσιν καὶ οἱ λοιποὶ δῆμοι, καὶ ἀποκρίνονται πάντες, καὶ λέγουσιν· « Ἀπάγξεται ὡς ὁ Ἰουδᾶς ὁ μὴ φιλῶν τοὺς ἰδίους δεσπότας· » καὶ ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ τρίτου, καὶ εὐθέως αὐγεῖ τὸ ὄργανον, καὶ οἷον μέρος ἔχει προτίμησιν, λέγει φω- B νὴν ἀπὸ κρακτῶν [80] ἦχ. πλ. α'· « Εὐχαριστοῦμέν σοι, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, τῷ διασκεδάζοντι βουλὰς ἐθνῶν καὶ συντρίβοντι πολεμίους, ὅτι ἐμεγάλυνας τὰ θαυμάσιά σου ἐπὶ τὸν λαόν σου, δυνατέ. Τοὺς γὰρ ἐχθροὺς ἡμῶν ὑποτάξας ἐν τῇ δυνάμει σου, ὕψωσας τὸ κέρας τῶν πιστῶν βασιλέων ἡμῶν πρεσβείαις τῆς τεκούσης σε, ὡς μόνος πολυέλεος. » Καὶ εἶθ' οὕτως λέγουσιν οἱ κράκται τὸ ἰχάδιον, « Ναναΐα [81]. » ὁ λαός· « Δοξάζομέν σε, Χριστέ· « Οἱ κράκται, « Νανά (46)· » ὁ λαός· « Βασιλεῦ τῶν αἰώνων. » Οἱ κράκται, « Νανά· ὁ λαύς· Μονογενῆ Λόγε τοῦ Πατρός. » Οἱ κράκται, « Ἀνανάϊα. » ὁ λαὸς, « Ὅτι ἐπεσκέψω καὶ ἐφώτισας. » Οἱ κράκται, « Νανά· » ὁ λαός· « Τὸν λαόν σου. » Οἱ κράκται, « Ἁγία. » ὁ λαός· « Καὶ ἐν τῇ δυνάμει σου ἀπήλλαξας ἡμᾶς. » C Οἱ κράκται· « Ναναΐα· » ὁ λαός· « Καὶ προσήγαγες ἡμᾶς. » Οἱ κράκται· « Ναναΐα· » ὁ λαός. « Τῷ Θεῷ καὶ Πατρί. » Οἱ κράκται. « Ἀνανάϊα· » ὁ λαός· « Μεσιτεῖα [82] (47). » Οἱ κράκται, « Ἀνανάϊα· » ὁ λαός. « Ὡς μόνος παντοδύναμος. » Καὶ εἶθ' οὕτως λέγει ὁ λαὸς ἅπας· « Πολυχρόνιον ποιήσει ὁ Θεὸς τὴν ἁγίαν βασιλείαν. » Ἰστέον, ὅτι τὰ αὐτὰ λέγει καὶ ὁ ἀντὶς δῆμος. Καὶ πάλιν ὁ ἔχων προτίμησιν λέγει, « Υἱέ· » καὶ ὁ ἀντὶς, » Θεοῦ. » Καὶ ὁ αντὶς « Νίκη » γ'· καὶ εἶθ' οὕτως λέγουσιν οἱ κράκται· « Ἅγιε, τρισάγιε, ζωὴν καὶ δόξαν δὸς αὐτοῖς. » Καὶ

VARIÆ LECTIONES.

[79] ἐγείρεσθε· τοὺς δεσπ. εὐξ., R., ἐγείρεσθαι τοὺς δεσπ. εὐξ. cod. et ed. [80] λέγοῦσι φωνῆς ἀπὸ κράκται ed. [81] νάνα ed. passim. [82] μεσιτείᾳ conj. R.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(45) Edit., ἐγείρεσθαι. Reliquæ hæ sunt idiographiæ librarii, qui codicem Lipsiensem exaravit et cui solenne erat αι et ε permutare. Ἐγείρεσθαι hic loci non est infinitivus, sed imperativus ἐγείρεσθε, *surgite, bene precemur dominis.* Sic p. 181 exaratum erat in M. αγεται pro ἄγετε, et p. 183 ἠγαπημέναι, et p. 187, εὔξασθαι, et ibidem ἐλαίους pro ἐλέους, p. 135, ἔταιρος pro ἕτερος, v. 190, αἰτήσασθαι pro αἰτήσασθε, vid. ad p. 188. Et talia ὡς γόνις in eo codice. Id idem quoque dictum et non neglectum velim ad proxime sequentem similem locum : οἱ τῶν πεδατουρῶν, ἐγείρεσθαι, *o vos, qui ad pedaturas pertinetis, surgite, bene precemur dominis.* Sunt autem, qui ad pedaturas pertinent, quantum ego equidem conjicio, magistratus militares ; et bene hi τοῖς τῆς συγκλήτου opponuntur, de quibus modo sermo præcessit. Pedaturæ nempe, vel pedituræ, vel pedationes sunt spatia certi nu- D meri pedum, in solo vel mœnibus, ubi consistit miles excubias agens, seu in castris, seu in mœnibus urbis, item in quibus agricola arat, metit, fenum secat, etc. Late de hac voce agit Du Cange Gloss. Lat., unde patet, eam, quamvis ad omnia soli spatia certo pedum numero definita possit extendi, de militaribus tamen spatiis plerumque dici, quæ vel in mœnibus urbium, vel in castris excubiis agendis destinata sunt ; distantia unius stationis castrensis aut militaris ab altera.

(46) Hic et deinceps erat in codice νανὰ, accentu in ultima.

(47) Ita quoque est in codice. Sed scrib. μεσιτείᾳ in dativo, *per intercessionem, mediationem tuam.* Venias tamen ex collatione loci p. 189 in eam opinionem, ut credas omissa quædam hic esse, nempe τῶν πιστῶν βασιλέων ἡμῶν, ***intercessione fidelium nostrorum imperatorum.***

A πάλιν ὁ ἔχων προτίμησιο λέγει· « Ὁ βοηθῶν τοὺς δεσπότας· » καὶ ὁ ἀντὶς, « Εἷς ὁ Θεός. » Καὶ ὁ ἀντίς· « Σὺ αὐτοὺς σῶσον· » καὶ ἄλλος. « Ναὶ Κύριε. » Ὁμοίως καὶ οἱ μικροὶ δῆμοι τὰ αὐτὰ λέγουσι, καὶ ἀποκρίνονται [οἱ τῶν μεγάλων δήμων, καὶ λέγουσιν ἐκ γ'· « Τοὺς χρόνους αὐτῶν πλήθυνον. » Εἶθ' οὕτως λέγονται τὰ τριλέξια καὶ τὰ τετράλεκτα τὰ τῇ ἑορτῇ ἁρμόζοντα, δι' ἣν καὶ τὸ ἱπποδρόμιον ἐγεγόνει.

altera : « Unus Deus ! » Prior : « Tu ipsos conserva ! » altera : « Imo Domine. » Sic et minores populi dicunt, quibus majores respondent, et ter dicunt : « Tempora eorum adauge. » Postremo trilexia et tetralecta festo diei, ob quem decursio equestris instituta est, congrua, recitantur.

Ἄκτα ἐπὶ νίκῃ τῶν ἡνιόχων.

A'. Λέγουσιν οἱ κράκται· « Πολλὰ, πολλὰ, πολλά ! » ὁ λαός· « Πολλὰ ἔτη εἰς πολλά. » Οἱ κράκται· « Καλῶς ἤλθετε, θεοστέπτων οἱ δοῦλοι ! » καὶ ὁ λαὸς γ'· « Καλῶς ἤλθετε. » Οἱ κράκται. « Καλῶς ἤλθετε, προβολὴ εὐεργετῶν ! » καὶ ὁ λαὸς γ'· « Καλῶς ἤλθετε. » Οἱ κράκται· « Καλῶς ἦλθες, οὐράνιε, μετὰ νίκης ! » οἱ Πράσινοι· « Ὀλύμπιε ! » καὶ ὁ λαὸς γ'· B « Καλῶς ἦλθες ! » Οἱ κράκται· « Καλῶς ἦλθες, ἱκάσιε νικήσας· » οἱ Πράσινοι. « Ἀνατέλλων. » ὁ λαὸς γ'· « Καλῶς ἦλθες. » Οἱ κράκται· « Τὰ ἴσα (48) αἰτούμεθα τῆς ἐκ Θεοῦ νίκης ὑμῶν ! » οἱ Πράσινοι. « Τοῦτό ἐστιν ἐκ Θεοῦ νικῆσαι· » ὁ λαὸς γ'· « Καλῶς ἦλθες, » Οἱ κράκται· « Πολλὰ, πολλὰ, πολλά ! » ὁ λαός. « Πολλὰ ἔτη εἰς πολλά ! » Καὶ ὅτε λαμβάνουσιν οἱ ἡνίοχοι τὰ (49) ἔπαθλα [83] λέγουσιν οἱ κρά-

Acta in victoria aurigarum.

I. Dicunt cantores : « Multos, multos, multos ! » populus : « Multos annos in multos. » Cantores : « Feliciter venistis, servi a Deo coronatorum ! » populus ter : « Feliciter venistis ! » Cantores : « Feliciter venistis, a beneficis principibus promoti ! » populus ter : « Feliciter venistis ! » Cantores : « Feliciter venisti, o cœlestis, cum victoria ! » Prasini : « Olympie ! » populus ter : « Feliciter venisti ! » Cantores : « Feliciter venisti, victor strenue. » Prasini : « Exoriens ; » populus ter : « Feliciter venisti. » Cantores : « Precamur, ut similia vestræ ex Deo victoriæ nobis eveniant ! » Prasini : « Hoc est per Deum vincere ; » populus ter : « Feliciter venisti. » **187** Cantores : Multos, multos, multos ! » populus : « Multos annos

VARIÆ LECTIONES.

[83] τὸ ἔπαθλα ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

(48) Fuit aliquando, cum crederem hanc dictionem significare : *flagitamus exempla victoriæ vestræ*, id est schedulas, quibus testimonium victoriæ vestræ perhibetur, quibus authentice profitetur imperator, vos vicisse. Ἴσον certe est exemplum, calamo scriptum alicujus συμβολαίου aut scripti vel C acti, cujuscunque tandem naturæ, tam originale, πρωτότυπον, *Urschrift*, *Urkunde*, quam *copiæ* vel *antigraphi*, *Abschrift*, *Copie*. Vid. Du Cange Gloss. Lat. v. *Appar* et *Copia ;* ubi citat ex Concil. Constantinopol. ἴσον πράξεως συστάσης, *copia actionis formatæ contra* —. Sed significat quoque interdum prototypum, originale scriptum, ut apud Latinos vocabulum *par*. Radevicus, l. 10 : *Porro quia multa paria* [id est exempla, autographa] *litterarum apud eos reperta sunt* [quæ scilicet ejusdem omnes argumenti, iisdemque formulis conceptæ, sed ad diversos exaratæ essent, et tantum in paucis, nominibus nempe virorum, ad quos directæ essent, variarent,] *et schedulæ sigillatæ ad arbitrium eorum scribendæ ;* quales nos hodie *cartes blanches* appellamus. Eo sensu usurpat v. ἴσον Theophanes p. 114, ubi sic narrat ; dignus enim est locus expositione, quem doctus interpres non recte percepit. D *Acacio defuncto*, ait, *successit Fravitas in episcopatu CPtano, qui ad Felicem, Romæ, et ad Mongum, Alexandriæ episcopum, litteras dabat adversas sibi et utrique fucum facturas. Verum litteras ad Mongum interceptas ab orthodoxis accipiebat Felix prius, quam apocrisiarii vel responsales aut legati Flavitæ cum suis litteris Romam venirent.* Hinc est sensus obscuræ dictionis : Φίλιξ δὲ τὰ ἴσα πρὸς τὸν Μόγγον πεμφθέντα ἐδέξατο παρὰ τῶν ὀρθοδόξων προλαβόντα. Eodem sensu accipi debet in illo Constantini Porphyr. de vit. Basil. Maced. p. 197 τὸ ἴσον τῆς διατάξεως αὐτῆς ἐπὶ χεῖρα λαβών, *testamenti exemplum* (prototypum) *in manus sumens*. Attuli, quæ potui, ad speciem expositioni meæ faciendam. Verum cum deinceps pag. 187, τὰ ἴσα τῆς νίκης ὑμῶν κατὰ βαρβάρων et τὰ ἴσα τῶν στρατοπέδων et τὰ ἴσα τῶν λαῶν habeamus : efficitur e comparatione locorum istorum cum nostro, formulæ istius significationem hanc esse : *Optamus nobis semper tales contingere agitatores, quales vos estis, victoria a Deo beandi*. Nam ὑμῶν redit ad superius καλῶς ἤλθετε θεοστέπτων οἱ δοῦλοι, et προβολὴ τῶν εὐεργετῶν. Pari modo formula τὰ ἴσα τῆς συγκλήτου significat : *optamus, ut nostræ genti semper sint tales proceres aut magistratus, quales sunt præsentes*. Τὰ ἴσα τοῦ λαοῦ, *optamus, ut populus noster semper similis sit præsenti*. Pag. 187 : τὰ ἴσα δεσπόται, τῆς νίκης ὑμῶν, *optamus, ut nobis contingant semper domini victoriosi, ut vos estis*, vel etiam : *optamus, ut porro continuetis hostes vestros vincere, quemodmodum hactenus fecistis*. Sic quoque potest nostri loci formula hunc in modum concipi : *Cupimus, ut nunc quoque propitio Deo vincatis pro nota vestra vincendi consuetudine et dexteritate*, vel *quemadmodum soletis vincere*.

(49) Aurigarum præmia qualia olim fuerint, intelligitur ex Vopisc. Aurelian. t. II Script. Hist. Aug. p. 452. *Videmus proxime*, ait *consulatum* (id est τὴν ὑπατείαν, munus consulare) *Furii Pladici tanto ambitu in circo editam, ut non præmia dari aurigis, sed patrimonia viderentur, cum darentur vestes subsericæ, lineæ paragaudæ, darentur etiam equi, ingemiscentibus frugi hominibus* : et ex nostri codicis p. 192, 193. In sentzo seu solio, adeoque in cathismate, coronatos seu præmiis affectos fuisse aurigas ab imperatoribus, ut ludorum editoribus, apparet e loco Chrysostomi apud Vales. ad Ammian. Marcel. p. 61. et e Theophanis p. 107, et e Malala t. II. p. 92, 111 et 180. Unde constat victores ab ipso imperatore, aut illo, qui ejus loco præsideret et ludos ederet, palmam accepisse : quod olim fiebat in Daphne, tribunali vel palatio sic dicto, quod in eo laureæ dispensarentur. Neque dubito tale ædificium fuisse illud Ἀριστεῖον in quod trucidatum Commodi corpus devectum fuisse narrat Herodianus initio libri II ; Τὸ μὲν οὖν σῶμα τοῦ βασιλέως οὕτω κλαπὲν, ἐκκο-

in multos! » Dum vero aurigæ præmia victoriæ accipiunt, cantores dicunt : « Longa vobis tempora, divina majestas! » Prasini : « Electio Trinitatis! » populus ter : « Sancte! » Cantores : « Longa vobis tempora, famuli Domini! » populus ter : « Sancte! » Prasini : « Sancte! » Cantores : « Longa vobis tempora, N. N. Augustæ Romanorum! » populus ter : « Longa vobis tempora! » Prasini : Sancte! » Cantores : « Longa vobis tempora, domini, cum imperatricibus et porphyrogenitis! » populus ter : « Longa vobis tempora! » Prasini : « Sancte! » Cantores : « Longa vobis tempora! Flagitamus Uranio tria numismata! (Prasini : « Olympio ; ») populus ter : « Longa vobis tempora! » Cantores : « Domine, serva dominos Romanorum! » populus ter : « Domine, serva! » Cantores : « Æqualia, domini, victoriæ vestræ! » populus ter : « Domine, serva! » Cantores : « Domine, serva a te coronatos! » populus ter : « Domine serva! » Cantores : « Domine, serva divitias obsequentium! » populus ter : « Domine, serva! » Cantores : « Æqualia, domini, senatui! » populus ter eadem. Cantores : « Victorias vestras Verbum divinum augeat! » populus ter eadem. Cantores : « Senatus vos unanimiter amat; » populus ter : « Sancte. » Cantores : « Æqualia victoriæ vestræ contra barbaros, domini! » populus ter eodem modo; Prasini : « Sancte. » Cantores : « Adversarii vestri divino judicio pereant; » populus ter : « Sancte; » Prasini : « Sancte! » Cantores : « Æqualia exercitibus, domini, eveniant! » populus ter : « Sancte! » Prasini : « Sancte! » Cantores : « Similia, domini, populo vestro! » populus ter : « Sancte! » Cantores : « Abite et dominis vestris fausta apprecamini! » populus ter : « Sancte! »

II. Postquam vero felicia omnia dominis apprecati sunt, currum aurigæ conscendunt, et cantores voce modulata dicunt : « Multos, multos, multos ;» populus : « Multos annos in multos! » Posthac saltatorium hymnum toni IV canunt : « Gloria Deo nostro, quod ita placuit unico omnium Creatori et misericordiæ chorago, sanctificemus labra, vobis acclamantes, maximi benefici, imperatores Roma-

A κται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, ἡ ἔνθεος βασιλεία! » οἱ Πράσινοι· « Ἡ ἐκλογὴ τῆς Τριάδος! « ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Ἅγιε! » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, οἱ θεράποντες τοῦ Κυρίου! » ὁ λαὸς γ'· « Ἅγιε! » οἱ Πράσινοι· « Ἅγιε! » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα Αὐγοῦσται τῶν Ῥωμαίων! » καὶ ὁ λαὸς γ'· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι! » οἱ Πράσινοι· « Ἅγιε! » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, οἱ δεσπόται, σὺν ταῖς Αὐγούσταις καὶ τοῖς πορφυρογεννήτοις! » ὁ λαὸς ἐκ γ'. « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι! » οἱ Πράσινοι· « Ἅγιε! » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι! Τὰ τρία τῷ Οὐρανίῳ (50)· » (οἱ Πράσινοι· « τῷ Ὀλυμπίῳ· ») καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι! » Οἱ κράκται· « Κύριε, σῶσον τοὺς δεσπότας Ῥωμαίων! » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Κύ- B ριε, σῶσον! » Οἱ κράκται· » Τὰ ἴσα, δεσπόται, τῆς νίκης ὑμῶν! » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Κύριε, σῶσον! » Οἱ κράκται· « Κύριε, σῶσον τοὺς ἐκ σοῦ ἐστεμμένους! » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Κύριε, σῶσον! » Οἱ κράκται· « Κύριε, σῶσον τὸ πλοῦτος [84] τῶν ὑπηκόων! » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Κύριε, σῶσον! » Οἱ κράκται· « Τὰ ἴσα, δεσπόται, τὰ τῆς συγκλήτου! » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράκται· « Τὰς νίκας ὑμῶν πληθύνει ὁ Θεῖος Λόγος· » ὁ λαὸς ἐκ γ' ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Ἡ σύγκλητος φιλεῖ ὑμᾶς ἐν ὁμονοίᾳ· « ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Ἅγιε. » Οἱ κράκται· « Τὰ ἴσα, δεσπόται, τῆς νίκης ὑμῶν κατὰ βαρβάρων! « ὁ λαὸς ἐκ γ' ὁμοίως· « Ἅγιε· » οἱ Πράσινοι· « Ἅγιε. » Οἱ κράκται· « Οἱ ἐχθροὶ ὑμῶν ἀπολοῦνται θεοκρίτως· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Ἅγιε! » Οἱ Πράσινοι· « Ἅγιε! » Οἱ κράκται· « Τὰ ἴσα, δεσπόται, τῶν στρατοπέδων! » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Ἅγιε! » C Οἱ Πράσινοι· « Ἅγιε! » Οἱ κράκται· « Καὶ σὺν αὐτοῖς ὁ Θεὸς ὑμᾶς συνεργήσει! » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Ἅγιε! » οἱ Πράσινοι· « Ἅγιε! » Οἱ κράκται· « Τὰ ἴσα, δεσπόται, τοῦ λαοῦ ὑμῶν! » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Ἅγιε. » Οἱ κράκται· « Ἀπέλθατε [85] καὶ εὔξασθε [86] τοὺς ἰδίους δεσπότας· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Ἅγιε! »

Β'. Καὶ μετὰ τὸ ἀπευχαριστῆσαι τοὺς δεσπότας ἀναβαίνουσιν οἱ ἡνίοχοι εἰς τὸ ὄχημα, καὶ λέγουσιν οἱ κράκται ἀπὸ φθογγῆς· « Πολλά, πολλά, πολλά! » ὁ λαός· « Πολλὰ ἔτη εἰς πολλά! » Καὶ εἶθ' οὕτως λέγουσι τὸν χορευτικὸν ἦχ. δ'· « Δόξα τῷ Θεῷ ἡμῶν, ὅτι δεδόξασται (51)· μόνῳ τῷ ποιητῇ τῶν ἁπάντων καὶ χορηγῷ τοῦ ἐλέους [87] ἁγιάζωμεν τὰ χείλη, ὑμᾶς ἀνευφημοῦντες, μέγιστοι εὐεργέται, αὐτοκράτορες

VARIÆ LECTIONES.

[84] τὸ πλοῦτος cod., τὸν πλοῦτον ed. [85] ἀπέλθετε ed. [86] εὔξασθαι cod. [87] ἐλαίους cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

μισθέν τε τῆς αὐλείου θύρας, νύντωρ ὀχήματι ἐπιθέντες εἰς τὸ Ἀριστεῖον ἀπέπεμψαν. Quo loco, ut alii alia commenti sunt de voce Ἀριστεῖον, ita ego quoque aliquando Ἀδραστεῖον, *templum Nemeseos*, conjiciebam. Sed, ut dixi, potest τὸ ἀριστεῖον tribunal fuisse, in quo victoribus ludorum τὰ ἀριστεῖα tribuebantur.

(50) Sc. νομίσματα, *flagitamus Ucanio tria numismata*, seu solidos aureos, præmium circensis victoriæ dari, v. p. 195 et 209 ubi τὰ δύο, et τὸ ἕν. Olim scenici, flagitante populo, quinos aureos accipiebant. Julius Capitolinus in M. Antonino p. 322, ait cum *temperasse scenicas dona-* D *tiones, ut quinos aureos scenici acciperent, ita tamen, ut nullus editor decem aureos egrederetur*: idemque antea jam obtinebat, ut e Suetonio constat, qui de Galba narrat, eum *choraulæ mire placenti denarios quinque donasse, prolatos manu sua e peculiaribus loculis suis:* ubi loci videtur *denarius* idem significare, quod deinceps significavit, nempe nummum aureum, ut drachma nummum argenteum. Sed diminutum deinceps hoc pretium fuit forte post Alexandrum Severum, quem Lampridius t. I Script. Hist. Aug. p. 939 ait *scenicis nunquam argentum, vix pecuniam* [hoc est κέρμα, minutum æs], *donavisse.*

Ῥωμαίων. Ἀληθῶς γὰρ ἐν ὑμῖν οἱ πιστεύοντες τὰ ἀγαθὰ καθορῶσιν. » Ἄλλος [88]· « Τίς ἔσχεν εὐεργέτας, ἀγαθοποιοὺς τοιούτους, φυλάττοντας πᾶσι τὸ δίκαιον ἀνθρώποις καὶ ἀνεγείραντας Βενέτων εὐτυχίαν; Δαβὶδ [89] σὲ ἔχομεν, ἠγαπημένε, οὗ οὐχ εὑρήσει τὸν ὅμοιόν σου μετὰ σὲ ἡ πολιτεία. » Ἄλλος· « Ἡ χαρὰ εἰς τὸ Βένετον ἐπιλάμπει, ὅτε ἀνατέλλει τὸ θεοπρόβλητον ἄνθος, ὡς οἰκείους περιθάλπον τοὺς Βενέτους· τοῦτο γὰρ κέκτηται ἡ πολιτεία εἰς εὐτυχίαν καὶ δόξαν τῆς βασιλείας. » Ἄλλος· « Ὅτε νικᾷ ὁ δῆμος οὗτος, ὁ βασιλεὺς ἐν πολέμοις σὺν τῷ στρατῷ εὐτυχεῖ ταῖς νίκαις, καὶ ἐν τῇ πόλει Ῥωμαίων ὑπερχύξει ἡ εὐθηνία. [90]. Διὸ αἰτοῦμεν τὸ Θεῖον, εἰς τοὺς αἰῶνας ἔχειν τοῖς Βενέτοις [91] νίκας καὶ δόξαν. »

Γ'. Ἰστέον, ὅτι ἀπὸ τοῦ δευτέρου βαΐου λέγουσιν οἱ κράκται· « Νικᾷ ἡ πίστις τῶν βασιλέων· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράκται· « Τῶν Αὐγουστῶν· » ὁ λαός· « Νικᾷ ἡ πίστις τῶν Αὐγουστῶν. » Οἱ κράκται· « Τῆς πόλεως. » ὁ λαός [92]· « Νικᾷ ἡ πίστις τῆς πόλεως. » Οἱ κράκται· « Τῶν Βενέτων· » (οἱ Πράσινοι· « τῶν Πρασίνων· ») ὁ λαός· « Νικᾷ ἡ πίστις τῶν Βενέτων· » (οἱ Πράσινοι· « Τῶν Πρασίνων. ») καὶ μετὰ ταῦτα λέγεται ἀπελατικὸν ἦχ. « Ἡ τοῦ στέφους ὑμῶν ἑορτὴ ἐλευθερίαν μηνύει ἀπὸ οὐρανῶν (51) τοῖς ἀνθρώποις, » καὶ τὰ ἑξῆς. Ἄλλος ἦχ. α'· « Κἂν θέλω σιγῆσαι, τῶν τρόπων σου ἡ χρηστότης οὐκ ἐᾷ με, Ὁ γὰρ πόθος τὸν φόβον ἐκνικήσας, βιάζεταί με εἰς τὴν σὴν εὐφημίαν· αἱ γὰρ κατ' ἐναντίων [93] σου εὐτυχίαι ὡς βροντὴ ἐξηχοῦνται εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης. » Καὶ μετὰ ταῦτα λέγουσι οἱ κράκται ἰχάδιον· « Ἀνανά· » ὁ λαός· « Ὅλος ὁ πόθος ὁ τῶν Ῥωμαίων. » Οἱ κράκται· « Νανά· » ὁ λαός· « Εἰς ὑμᾶς ὁρᾶται [94], τοὺς εὐεργέτας. » Οἱ κράκται· « Νανά· » ὁ λαός· « Τοῦ κόσμου [95] γὰρ εὐσεβείᾳ δεσπόζετε [96] ὅλως. » Οἱ κράκται· « Νανά· » ὁ λαός· « Εἰς δικαίωμα πρῶτον τὸ φιλάγαθον, κράτος ὑμῶν, δεσπόται. » Καὶ μετὰ ταῦτα λέγουσιν οἱ κράκται· « Δοῦλοι· » ὁ λαός. « Ἡμεῖς δοῦλοι τῶν βασιλέων, » ἐκ γ. Οἱ κράκται· « Ἰδὲ δοῦλοι ἀγαθῶν βασιλέων· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράκται· « Ἰδὲ δοῦλοι ἡμεῖς φιλοῦντες ἀξίως· » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράκται· « Δοῦλοι· » ὁ λαός· « Ἡμεῖς δοῦλοι τῶν βασιλέων· » ἐκ γ'. Οἱ κράκται· « Ἡμεῖς· » ὁ λαός· « Τῶν βασιλέων. »

Δ'. Ἰστέον, ὅτι οἱ σταυροφόροι (25) ἀπὸ τῶν δ'. δήμων κατέρχονται, καὶ οἱ μὲν τοῦ Βενέτου καὶ τοῦ λευκοῦ διὰ τοῦ καμπτοῦ τοῦ Βενένου κάμπτοντες, εἰσέρχονται εἰς τὸ στάμα, οἱ δὲ τοῦ Πρασίνου καὶ τοῦ ῥουσίου διὰ τοῦ καμπτοῦ τοῦ Πρασίνου κάμπτον-

norum. Vere enim in vobis credentes bona omnia conspiciunt. » 188 Alius : « Quis tam clementes et beneficos dominos unquam habuit, qui omnibus hominibus justitiam servarunt Venetorumque felicitatem promoverunt ? Te, dilecte, Davidem habemus, cui post te parem respublica non inveniet. » Alius : « Gaudium super Venetos resplendet, quando flos a Deo promotus exoritur, eoque Veneti ut servi incalescunt. Hoc enim respublica ad felicitatem et gloriam imperii nacta est. » Alius : « Quando hic populus superior est, imperator cum exercitu e bellis lætam victoriam reportat, inque urbe Romana abundantia augetur et crescit. Quare Deum precamur, ut in sæcula Venetis victoriam gloriamque concedat. »

III. Sciendum est, secundæ palmæ cantores dicere : « Vincit fides imperatorum ; » populus idem ter. Cantores : « Augustarum ; » populus : « Vincit fides Augustarum. » Cantores : « Urbis ; » populus : « Vincit fides urbis. » Cantores : « Venetorum, » (Prasini : « Prasinorum ; ») populus : « Vincit fides Venetorum. » (Prasini : « Prasinorum.) » Postea apelaticum canitur : « Solemnis memoria coronationis vestræ hominibus libertatem cœlitus commemorat, etc. » Alius tono I : « Etiamsi mores tuos tacere velim, Christianus cœtus, id non permittitur : desiderium enim, metu superato, ad celebrandas laudes tuas me excitat : felices armorum tuorum successus contra hostes tuos, ut fulmen, ad terminos orbis resonuit. » Postea cantores modulantur : « Anana ; » populus ; « Totum desiderium Romanorum. « Cantores : « Nana ; populus : « Nam per pietatem omnem mundum gubernamini. » Cantores : « Nana ; » populus : « In primam justitiam boni amantem, majestas vestra, domini. » Postea cantores dicunt : « Servi ; » populus : « Nos servi imperatorum, » ter. Cantores : « Servi bonorum imperatorum ; » sic populus ter. Cantores : « Servi sumus, qui vos ex merito amant : » eadem populus ter. Cantores : « Servi ; » populus ter : « Nos imperatorum servi. » Cantores : « Nos ; » populus : « imperatorum. »

IV. Sciendum est, crucigeros a quatuor factionibus descendere, et Venetæ quidem albæque per curvaturam Venetæ ad stationem venire, Prasinæ autem et russæ per curvaturam Prasinæ declinantes, ad stationem se recipere. Die vero votorum

VARIÆ LECTIONES.

[87] ἄλλος h. l. et deinceps R. ex sigla cod., ἄλλο ed. [89] Δαβὶδ R. ex compendio cod., ὁ δεῖνα ed. [90] εὐθυνία ed. [91] τοὺς Βενέτους ed. [92] Verba : ὁ λαός· « Νικᾷ ἡ πίστις τῆς πόλεως, » om. ed. οὐκ ἐᾷ με R., οὐκ ἐᾶμαι cod. et ed. [93] κατεναντίων ed. [94] ὁρᾶται R., ὁρᾶτε cod. et ed. [95] Verba : τοῦ κόσμου — ὁ λαός· om. ed. [96] δεσπόζετε R., δεσπόζεται cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(51) Quia dictio hæc integre posita non est, certo definiri nequit, rectene hæc verba habeant, an legi debeat ἀπὸ ἐχθρῶν.

(52) Quales hi fuerint, apparet ex p. 189, nempe viri cruces ex floribus consertas et plexas gerentes, quas imperatori volebant offerre.

crucigeri **189** quatuor factionum post secundam palmam a quatuor factionibus descendunt, e floribus contextas cruces gestantes, inque statione consistunt. Cursores vero cruces sublatas ad dominos ferunt, statimque cantores dicunt : « Crux vivifica, dominis opem fer ! » clamat et populus ter : « Sancte ! » Cantores : « In hac, benefici, coronati estis ; » populus ter : « Sancte. » Cantores : « In hac imperatis et vincitis ! » populus ter : « Sancte ! » Cantores : « In hac omnibus populis dominabimini ! populus ter : « Sancte ! » Organo vero trisagium modulante, cantores dicunt : « Ter sancte, dominis auxilium fer ; » sic etiam populus ter. Sciendum est, si vesperæ nulli sunt ludi, præmia mane dari, si vero vesperæ sunt, etiam vesperi distribui.

Observanda in vespertina equorum decursione.

1. Postquam domini eo ritu ac more, qui in matutina decursione observatur, ad suggestum ascenderunt et ante thronum constitere, extrema tunica sua, ut in matutina, ter populum signant. Quod dum faciunt, factiones dicunt : « Sanctus, sanctus, sanctus ! » clamat et populus ter : « Sanctus ! » Cantores : « Multos, multos, multos ! » populus : « Multos annos in multos, » etc., ut de matutina decursione supra diximus. Sique Veneti majori loco habentur, cantores voce toni IV modulantur : « Anana ; » populus : « Laudamus te, Christe. » Cantores : « Nana ; » populus : « Rex sæculorum. » Cantores : « Nana ; » populus : « Unigenitum Patris Verbum ! » Cantores : « Ananaia ; » populus : « Quod respexisti et illustrasti. » Cantores : « Nana ; » populus : « Populum tuum. » Cantores : « Sancta ; » populus : « Et in postestate tua nos liberasti. » Cantores : « Ananaia ; » populus : « Et nos adduxisti. » Cantores : « Ananaia ; » populus : « Deo et Patri. » Cantores : « Ananaia ; » populus : « Mediatrix ! » Cantores : « Ananaia ; » populus:

A τες, εἰσέρχονται εἰς τὸ στάμα. Χρὴ εἰδέναι, ὅτι τῇ ἡμέρᾳ τῶν βοτῶν (53) ἀπὸ τοῦ δευτέρου βαΐου κατέρχονται ἀπὸ τῶν δ' δήμων οἱ σταυροφόροι, βαστάζοντες τοὺς ἐξ ἀνθέων πεπλεγμένους σταυροὺς, καὶ ἵστανται εἰς τὸ στάμα. Οἱ δὲ κούρσωρες αἴροντες τοὺς σταυροὺς, ἀναφέρουσι πρὸς τοὺς δεσπότας, καὶ εὐθέως λέγουσι τὰ ἄκτα. Οἱ κράκται· « Ὁ ζωοποιὸς σταυρὸς, βοήθησον τοὺς δεσπότας ! » φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Ἅγιε ! » Οἱ κράκται· « Ἐν τούτῳ ἐστέφθητε, εὐεργέται· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Ἅγιε ! » Οἱ κράκται· « Ἐν τούτῳ βασιλεύετε καὶ νικᾶτε· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Ἅγιε. » Οἱ κράκται· « Ἐν τούτῳ βασιλεύσετε τὰ ἔθνη πάντα· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Ἅγιε ! » Τοῦ δὲ ὀργάνου τρισαγιάζοντος, λέγουσιν οἱ κράκται· « Τρισάγιε, βοήθησον τοὺς δεσπότας· » καὶ ὁ λαὸς B γ' ὁμοίως. Ἰστέον, ὅτι, εἰ μὲν οὐκ ἔστι [97] (54) δείλης, δίδονται τὸ πρωῒ, εἰ δὲ ἐστι δείλης, δίδονται δείλης.

Ὅσα δεῖ τελεῖν εἰς τὸ δειλινὸν ἱπποδρόμιον.

Α'. Ἀνιόντων τῶν δεσποτῶν κατὰ τον τύπον καὶ τὴν ἀκολουθίαν τὴν πρωϊνὴν ἐπὶ τοῦ καθίσματος καὶ ἱσταμένων ἔμπροσθεν τοῦ σέντζου, κατασφραγίζουσι μετὰ τὸ ἄκρον τῶν χλανιδίων αὐτῶν τρίτον, καθὼς ἐν τῷ πρωῒ προειρήκαμεν. Καὶ δὴ τῶν δεσποτῶν σφραγιζόντων, λέγουσιν οἱ δῆμοι· « Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος ! » φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Ἅγιος. » Οἱ κράκται· « Πολλὰ, πολλὰ, πολλὰ· » ὁ λαός· « Πολλὰ ἔτη εἰς πολλὰ, » καὶ τὰ λοιπὰ, καθὼς καὶ ἐν τῷ πρωῒ εἴρηται. Καὶ εἰ μὲν ἔχουσιν οἱ Βένετοι προτίμησιν, λέγουσιν οἱ κράκται φωνὴν [98] ἤχ. δ' ἰχάδιον· « Ἀνανά· » ὁ λαός· « Δοξάζομέν σε, Χριστέ. » Οἱ κράκται· « Νανά· » ὁ λαός· « Βασιλεῦ τῶν αἰώνων. » C Οἱ κράκτοι. « Νανά· » ὁ λαός· « Μονογενῆ Λόγε τοῦ Πατρός. » Οἱ κράκται· « Ἀνανάγια· » ὁ λαός· « Ὅτι ἐπεσκέψω καὶ ἐφώτισας. » Οἱ κράκται· « Νανά· » ὁ λαός· « Τὸν λαόν σου. » Οἱ κράκται· « Ἁγία. » καὶ ὁ λαύς· « Καὶ ἐν τῇ δυνάμει σου ἀπήλλαξας ἡμᾶς. » Οἱ κράκται· « Ἀνάνια. « ὁ λαός· « Καὶ προσήγαγες ἡμᾶς. » Οἱ κράκται· « Ἀνανάϊα· » ὁ λαός. « τῷ Θεῷ καὶ Πατρί. » Οἱ κράκται· « Ἀνα

VARIÆ LECTIONES

[97] οὐκέτι ed. [98] φωνὴν R., ex sigla cod., φθογγῇ ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(53) Vel etiam βωτῶν, utroque enim modo scribitur. Dies votorum quam ob causam fuerit celebratus et quo tempore, non liquet. Dicitur quidem infra p. 434, τὸ βωτὸν πεζοδρόμιον, *votum ludum pedestrem*, seu votis condictum ludum, in quo cursores, non equestres, sed pedestres de pedum velocitate certabant, incidere in diem a natalibus Christi octavum, hoc est secundum aut tertium Januarii. Quod sane pulchre cum traditis virorum doctorum et veteri Romanorum ritu convenit, qui diem novi anni seu mensis Januarii tertium votis pro salute imperatoris publice pronuntiandis deputabant. V. Casaubon. ad Script. Hist. Aug. t. I, p. 205, Petav. ad Julian. p. 106, Du Cange CPli Christ. p. 139, et v. Βωτὰ item *Jejunium Calendar. Januariar.* et *Calendæ Januariæ*. Verum p. 450 Nostri dicitur idem votum pedestre certamen in mensem Julium incidere. Quod non concilio, nisi dicantur plura vota per annum celebrata ludis cursus pedestris fuisse. Cujus rei vestigium nullum reperio. Recogitans igitur mecum, diem votorum D in specie illum fuisse dictum, qui a nuptiis esset proximus, ut patet e charta vetere apud Baluz. : *die post noctem nuptialem, qui est dies votorum nostrorum* (id est hilariorum nostrorum : nam ex eo quod in votorum diebus genio soleret indulgeri, factum est, ut hilaria conviviaque omnia *vota* appellarentur), item e Chronico Casinensi apud Murat. t. II Ant. Ital. p. 939 : *tertiam partem de omnibus rebus suis, quæ uxori in die votorum vir dederat ut morgingabam*, cœpi dubitare indicareturne appellatione diei votorum in nostro cærimoniali dies a nuptiis imperatoris proximus, quotannis, at non fixo certoque tempore, sed vage recurrens. Qua de re quid sit, viderint alii.

(54) Subintellige ἱππικά vel πεζοδρόμια. Si vesperæ nulli sunt aut ludi equestres curules, aut pedestris cursus exercitia, tunc δίδονταν, nempe τὰ ἔπαθλα, dantur præmia mane ; si autem vesperæ quoque, ut mane, sunt ludi, tunc præmia nulla mane, sed omnia vesperæ dantur.

λάϊα · » ὁ λαός · « Μεσιτεῖα. » Οἱ κράκται ' « Ἀνα- A νάϊα · » ὁ λαός · » Τῶν πιστῶν βασιλέων ἡμῶν. » Οἱ κράκται · « Ανανάϊα · » ὁ λαός · « Ὡς μόνος παντοδύναμος. » Καὶ πάλιν λέγουσιν οἱ κράκται ἰχάδιον ἦχ. π. δ' · « Νανά · » ὁ λαός · « Ὅλος ὁ πόθος τῶν Ῥωμαίων. « Οἱ κράκται · » Ἁγία · » ὁ λαός · « Εἰς ὑμᾶς ὁρᾶται [99], τοὺς εὐεργέτας. « Οἱ κράκται · « Νανά · » ὁ λαός · « Τοῦ κόσμου γὰρ εὐσεβείᾳ δεσπόζετε [1] ὅλως, εἰς φιλάγαθον κράτος ὑμῶν, δεσπόται. » Ἄλλος ἦχ. δ' · « Κἂν θέλω σιγῆσαι, τῶν τρόπων σου ἡ χρηστότης οὐκ ἐᾷ με, [2] » καὶ τὰ ἑξῆς. Εἰ δὲ ἔχει ὁ Πράσινος προτίμησιν, λέγει φωνὴν [3] ἦχ. π. δ' · « Εὐχαριστοῦμέν σοι, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, τῷ διασκεδάζοντι βουλὰς ἐθνῶν, » καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ πάλιν λέγουσι τροπάριον, ἦχ. ὁ αὐτός · « Πληροφορῶ (55) τὸ Θεῖον ἐν πᾶσιν ὄντως καὶ τὸ εὐσεβές (56) ὑμῶν, εὐεργέται · B οὐκ ἔχει ἄλλην ἡ ψυχὴ ἡμῶν θεραπείαν, εἰ μὴ τὸ βλέπειν ὑμᾶς, τοὺς δεσπότας τῆς οἰκουμένης. » Ἄλλος ἦχ. δ' · « Τὸ ὑμέτερον κράτος, φιλόχριστοι, θεοπρόβλητοι εὐεργέται, ἐκ Θεοῦ καταλάμπεται ἀληθῶς καὶ οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα ἀγαλλίαμα τῶν Βενέτων. » Εἶθ' οὕτως λέγουσιν οἱ κράκται · « Ἡμεῖς δοῦλοι τῶν βασιλέων · » ὁ λαὸς ὁμοίως. Οἱ κράκται · « Ἰδὲ δοῦλοι εὐσεβῶν βασιλέων · » ὁ λαὸς ὁμοίως. Οἱ κράκται · « Δοῦλοι · » ὁ λαός · « Τῶν βασιλέων. « Οἱ κράκται · « Δοῦλοι · » ὁ λαός · « Τῶν βασιλέων. »

Β'. Ἰστέον, ὅτι ἀπὸ νίκης λέγονται τὰ προῤῥηθέντα ἄκτα τῆς νίκης τῶν ἡνιόχων πρωΐ. Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι ἀπὸ τοῦ δευτέρου βαΐου κατέρχονται ἀπὸ τῶν δ' δήμων οἱ σταυροφόροι, βαστάζοντες τοὺς ἐξ ἀνθέων C πεπλεγμένους σταυρούς, καὶ ἵστανται εἰς τὸ στάμα οἱ κούρσωρες, αἴροντες τοὺς τοιούτους σταυροὺς ἀναφέρουσι πρὸς τοὺς δεσπότας, καὶ εὐθέως λέγουσι τὰ ἄκτα. Οἱ κράκται · « Ὁ θεῖος τύπος (57), βοήθησον τοὺς δεσπότας · » ὁ λαὸς ἐκ γ' ὁμοίως. Οἱ κράκται · « Ἐν τούτῳ ἐστέφθητε, οἱ εὐεργέται · » ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράκται · « Ἐν τούτῳ βασιλεύετε καὶ νικᾶτε · » καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ' ὁμοίως. Οἱ κράκται · « Ἐν τούτῳ ὀλέσετε τὰ ἔθνη πάντα · » καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ' ὁμοίως. Τοῦ δὲ ὀργάνου τρισαγιάζοντος,

« Fidelium imperatorum nostrorum. » Cantores : « Ananaia ; » populus : « Ut solus omnipotens. » Rursus cantores voce toni obliqui quarti modulantur : « Nana ; » populus : « Unicum desiderium Romanorum ! » Cantores : « Sancta ! » populus : « In vos, o benefici, intuetur ! » Cantores : « Nana, » populus : « Pietate enim universo orbi dominamini, in robur vestrum boni studiosum, domini. » **190** Alius tono IV : « Etiamsi virtutes tuas tacere vellem, cœtus Christianus, id non licet, » et reliqua. Si vero Prasini præcipuam laudem retulere, voce toni obliqui IV dicunt : « Gratias tibi, Christe Deus noster, agimus, qui consilia gentium dissipasti, » et cætera. Rursus troparium eodem tono canunt : « Divinitati in omnibus conspicuæ vestræque pietati, domini, confirmo : anima nostra haud aliam medelam habet, quam si vos, dominos universi, intuetur. » Alius tono IV : « Potestas vestra, Christi amantes atque Deo promoti et benefici principes, a Deo certe, non per homines, resplendet, N. N. voluptas et gaudium Venetorum. » Postea cantores dicunt : « Nos servi imperatorum ; » populus eadem. Cantores : « Ecce servi piorum imperatorum ! » populus similiter. Cantores : « Servi ; » populus : « Imperatorum, » Cantores : « Servi ; » populus : « Imperatorum. »

II. Post victoriam acta victoriæ aurigarum matutinæ recitantur. Post secundam vero palmam crucigeri a quatuor populis descendunt, cruces e floribus contextas portantes, in statione vero cursores adsunt, hasque cruces sumunt, iisque ad dominos allatis, statim acta recitant. Cantores : « Divina imago, dominis auxiliare ! « eadem populus ter Cantores : « In hac, munifici principes, coronati estis ! » sic populus ter. Cantores : « In hac imperatis et vincitis ; » sic populus ter. Cantores : « In hac omnes populos pessum dabitis ; » sic et populus ter. Organo vero trisagium modulante, cantores dicunt : « Ter sancte, dominos adjuva ; » sic et populus ter. Cæterum omnia spectacula equestria, tum matutina,

VARIÆ LECTIONES.

[99] ὁρᾶτε cod. et ed. [1] εὐσέβεια δεσπόζεται cod et ed. Vid. supra p. 323. [2] cod et ed. Vid. p. 323. [3] φωνῇ ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(55) Πληροφορεῖν τινα est *aliquem securum et confidentem facere*, alicui aliquid certo asseverare. Ita Theophanes p. 105, πληροφορεῖν τινα ὅρκοις, et p. 110. Est ergo sensus : *Assevero attestorque divino numini et vestræ pietati, domini benefici, revera, modis omnibus, animum nostrum non habere aliam medelam* etc. ; vid. infra p. 196.

(56) Titulus principi proprius ὁ εὐσεβής, a novis Græcis confictus, ut Latinum *pius* exprimerent. Sed longe aliud est *pius*, diversum ab εὐσεβής. Quatenus *pius* reverentem Dei significat, congruit εὐσεβής. At prius quatenus principi tribuitur, amantem civium, φιλόπολιν, notat, quod cum εὐσεβής nihil habet commune, et originem traxit e novo Testamento et a Christianis. Si Justinian. Nov. 78, titulum imperialem *pius* ab Antonino Pio arcessit, prodit antiquitatum et historiæ ignorantiam, jam tum in D Græculos subrepentem, et nugas trahentem ; v. Alemann. ad Procop. p. 72. et Harduin. ad Themist. p. 427. *Pius* de Deo aut de patre hominum et liberorum amante Latinis vetustis dicebatur. Et quia imperator *pater civium et patriæ* reputabatur atque dicebatur, ideo *pius* audiebat, et qui eum læderet aut offenderet, habebatur *impius* et *impietatis*, τῆς ἀσεβείας, accusabatur, ut contra qui eum coleret et amaret, *pius* erat. Vid. Vales. ad Xiphilin. p. 1084. ed. Reimar. § 57. *[Προσκυνῶ σε ὡς εὐσεβῆ καὶ ἐκ Θεοῦ προβληθέντα βασιλέα. Theophan. p. 404.]*

(57) *Divina imago*, imago Dei patientis. Ita crucem appellant Græci novi. Theoph. p. 18, τοὺς θείους τύπους (male τόπους editum fuit,) crucem appellat cum rebus illuc pertinentibus.

tum vespertina, hoc ritu hisque cerimoniis celebrantur : eadem enim acta, eædem acclamationes et cæteræ cerimoniæ omnes supra expositæ observantur.

A λέγουσιν οἱ κράκται · « Τρισάγιε, βοήθησον τοὺς δεσπότας · » καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ' ὁμοίως. Ἰστέον, ὅτι πάντα τὰ ἱπποδρόμια, τά τε πρωὶ καὶ δείλης, τοῦτον τὸν τύπον καὶ ταύτην ἔχουσι τὴν τάξιν. Τὰ γὰρ αὐτὰ ἄκτα καὶ αἱ [4] εὐφημίαι καὶ αἱ ἄλλαι ἅπασαι ἀκολουθίαι αἱ προῤῥηθεῖσαι φυλάττονται.

Observanda, cum micropanita factionarius institui decet.

I. Actis circensibus, et auriga micropanite prima palma potito, imperator populo edicit, ut N. factionarium expetant, quo facto, cantores : « Domini orbis, exaudite Venetos precantes ! » populus ter : **191** « Sancte. » Cantores : « Ut servi rogare audemus ; » populus ter : « Sancte. » Cantores : « Cum timore dominos intuemur ; » populus ter : » Sancte. « Cantores : « Non n juria benefici principes invocamini ; » clamat et populus ter : « Sancte. » Cantores : « Ad preces servorum vestrorum Venetorum ; » populus ter : « Sancte. » Cantores : « Secundarium factionarium petimus ; » populus ter : « Sancte. » Cantores : « Domine, serva principes Romanorum ! » pupulus ter : « Domine, serva. » Cantores : « Domine, serva imperatores cum conjugibus et porphyrogenitis, » populus ter : « Domine, serva. » Postea Cantores : « Unum adhuc servi vestri precamur ; » populus ter : « Domine, serva. » Cantores : « Factionem, domini, N. ; » populus ter : « Domine, serva.

Ὅσα δεῖ τελεῖσθαι, μικροπανίτου μέλλοντος γίνεσθαι φακτιοναρίου.

Α'. Ἱππικοῦ ἀγομένου, καὶ ἀνδραγαθοῦντος τὸ πρῶτον βαΐον μικροπανίτου ἡνιόχου, δηλοῖ ὁ βασιλεὺς τῷ δήμῳ, ὡς ὅτι « Αἰτήσασθε [5] τὸν ὁ δεῖνα εἰς φακτιονάριον, » καὶ εὐθέως λέγουσι οἱ κράκται · « Δεσπόται τῆς οἰκουμένης, δέξασθε Βενέτους παρακαλοῦντας · » φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ τρίτου · « Ἅγιε. » Οἱ κράκται · « Ὡς δοῦλοι τολμῶμεν παρακαλέσαι · καὶ B ὁ λαὸς ἐκ γ' · « Ἅγιε. » Οἱ κράκται · « Μετὰ φόβου δυσωποῦμεν τοὺς δεσπότας · » καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ' · « Ἅγιε. » Οἱ κράκται · « Ἀνεξικάκως παρακλήθητε, οἱ εὐεργέται · » φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ' · « Ἅγιε · » Οἱ κράκται · « Εἰς τὴν δέησιν τῶν δούλων ὑμῶν Βενέτων · » ὁ λαὸς ἐκ γ' · « Ἅγιε. » Οἱ κράκται · « Τὸν δεύτερον αἰτούμαθα εἰς φακτιονάριον · » καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ' · « Ἅγιε. » Οἱ κράκται · « Κύριε, σῶσον τοὺς δεσπότας Ῥωμαίων · » ὁ λαὸς ἐκ γ' · « Κύριε, σῶσον. » Οἱ κράκται · « Κύριε, σῶσον τοὺς ἐκ σοῦ ἐστεμμένους · » ὁ λαὸς ἐκ γ' · « Κύριε, σῶσον. » Οἱ κράκται · « Κύριε, σῶσον τοὺς δεσπότας σὺν ταῖς Αὐγούσταις καὶ τοῖς πορφυρογεννήτοις · » καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ' · « Κύριε, σῶσον. » Καὶ εἶθ' οὕτως λέγουσιν οἱ κράκται · « Ἄλλην μίαν αἴτησιν ἔχομεν οἱ δοῦλοι ὑμῶν · » ὁ λαὸς ἐκ γ' · « Κύριε, σῶσον. » Οἱ κράκται · « Φακτίονα δεσπόται, τῷ ὁ δεῖνα (58) · » ὁ λαὸς ἐκ γ' · « Κύριε, σῶσον. »

II. Imperatore autem auream bullam seu factionem tradente, actuarius manu populo signum dat, unde cognoscit, factionem imperatorem dedisse. Actuarius vero, a cursoribus stipatus, uno scilicet ante ipsum procedente elataque manu bullam portante, hanc a cursore sumptam factionario futuro tradit, qui eam, postquam osculatus est oculisque admovit, actuario reddit. Is eam lumbis suis imponit, ac statim cantores factionis dicunt : « Tria, domini, factionis ! » populus ter : Domine, serva. »

C B'. Τοῦ δὲ βασιλέως παρασχόντος τὴν χρυσῆν βοῦλλαν (59), ἤγουν τὸν φακτίονα, νεύει ὁ ἀκτουάριος μετὰ τῆς χειρὸς τῷ δήμῳ · οἱ δὲ νοοῦσιν, ὅτι παρέσχε τὸν φακτίονα ὁ βασιλεύς. Ὁ δὲ ἀκτουάριος δψικευόμενος ὑπὸ τῶν κουρσώρων, δηλονότι ἑνὸς κούρσωρος ἔμπροσθεν τοῦ ἀκτουαρίου περιπατοῦντος καὶ ἐπηρμένῃ χειρὶ τὴν βοῦλλαν βαστάζοντος. Ὁ δὲ ἀκτουάριος ταύτην αἴρων ἀπὸ τοῦ κούρσωρος, ἐπιδίδει [6] αὐτὴν τῷ μέλλοντι γίνεσθαι φακτιοναρίῳ. Ὁ δὲ ταύτην ἀσπαζόμενος καὶ τοῖς ὄμμασιν ἐπιθεὶς (60),

VAHIÆ LECTIONES.

[4] αἱ om. ed. [5] αἰτήσασθαι ed. [6] ἐπιδιδοῖ ed. h. l. et mox.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(58) Id est bullam auream, qua factionem instituere ipsi permittitur, qua factionarius declaratur. Ut *combina* (pro *combinatio*) est diploma, quo venia datur equos combinandi, ut *evectio* testimonium scriptum factæ veniæ ἐξελαύνειν, evectionis seu processionis in curru extra urbem et provinciam : ita *factio* attestatum scriptum veniæ factæ factionem instituendi. Ipse Noster in continenti explicat τὴν χρυσῆν βοῦλλαν ἤγουν τὸν φακτίονα.

(59) De aureis bullis sic dictis, non ideo, quod litteris aureis essent exaratæ, quamvis id interdum quoque, sed rarius, contingeret, sed quod ab ipsis e filo vel prandeo serico dependeret bulla seu capsula aurea, habens intus imaginem et nomen imperatoris cera expressum, multi multa scripserunt, et quidam integros tractatus ; conf. Du Cange Gl. utroque et ad Cinnam. p. 486. *[Bullæ aureæ impp. interdum aureis litteris scriptæ. Anastas. p. 86. De ἐντολαῖς seu præceptis sigillo signatis v. Luitprand. Leg. p. 144. Leonis de aurea bulla impp. D Mabillon. Itiner. Ital. p. 99. Diploma Rogerii, regis Siciliæ, in archivo monasterii Cavensis exstat bulla aurea munitum hac inscriptione : Ῥογέριος ἐν Χῷ Θεῷ εὐσεβὴς κραταιὸς ῥὴξ καὶ τῶν Χριστιανῶν βοηθός ; ibid. p. 118. χρυσοβούλων, *hoc est epistolam auro scriptam et signatam mihi dederunt vobis deferendam, sed vobis non dignam*. Luitprand. Legat. p. 155. Bullæ aureæ imp. lamellis duabus tenuibus constabant ; vid. Meibom. ad Andronici bullam p. 15. De aurea bulla Byzantinorum impp. v. Constantin. de administr. imperio p. 116, 123. De impp. subscriptione bullis item plumbeis v. DC. ad Alex. p. 255.]*

(60) Mos ille imperatorum litteras et mandata scripta osculandi et ad oculos frontemque admovendi a Græcis videtur ad Turcas cum aliis multis ritibus devenisse. Turcarum magistratus quoties firmanam aut ordonantiam Sultani sui accipiunt, osculantur et oculis atque fronti apprimunt, ut ex Itinerariis constat. Antiquum esse hunc morem patet

ει πάλιν τῷ ἀκτουαρίῳ. Ὁ δὲ ἀκτουάριος A ἐπὶ τὸ ψόας [7] αὐτοῦ ἐπιδένει [8] (61), καὶ εὐ-πὸ τοῦ δήμου λέγουσιν οἱ κράκται· « Τὰ τρία, ται, τοῦ φακτίονος (62)· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Κύ-ῶσον. » Οἱ κράκται· « Κύριε, σῶσον (63). ντίληψιν [9] τῶν Βενέτων· » καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'· ιε, σῶσον. » Οἱ κράκται· « Κύριε, σῶσον. Τὴν νησιν τῶν αἰτησίων· » ὁ λαὸς ἐκ τρίτου. ιε, σῶσον. » Οἱ κράκται. Καὶ ὅτε λάβῃ ὁ βουλλωθεὶς φακτιονάριος τὰ ἔπαθλα, λέγει ὁ δῆμος. λθατε [10] καὶ εὔξασθε τοὺς ἰδίους δεσπότας, » καὶ εὐθέως ἀνέρχεται εἰς τὸ ἴδιον ἅρμα (64), καὶ σάσσει κατὰ πον, ἤτοι χορεύει (65)) καθὼς εἴθισται ἀπὸ νίκης.

Munus Venetorum ! » populus ter : » Domine, Serva ! » Cantores : « Domine, serva. Renovationem precum ! » populus ter : « Domine, serva. » Dumque factionarius bulla institutus, præmia victoriæ accipit, populus dicit : « Abite et fausta Dominis vestris apprecamini. » Tunc ad currum suum abit et tripudiat seu saltat, ut post victoriam mos est.

VARIÆ LECTIONES.

[7] τὴν ψ. ed. [8] ἐπιτείνει ed, [9] σῶσον τὴν ἀντ. et mox. σωσον τὴν ἀνακτ. ed. [10] ἀπέλθετε ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

:lo Leonti, episcopi Neapolitani, quod refe-Acta synodi VII : "Ὥσπερ ὁ κέλευσιν βασιλέως νος καὶ ἀσπασάμενος τὴν σφραγῖδα, οὐ τὸν B [f. κηρὸν] ἐτίμησεν, ἢ τὴν χάρτην [pergame-ἢ τὸν μόλιβδον, ἀλλὰ τῷ βασιλεῖ τὴν προσκύ-καὶ τὸ σέβας ἀπένειμεν. Si πηλόν hic servelebet supponi non tantum cera, sed etiam sigillaria, quæ impressum signum recipit et t, signatum olim fuisse. Arethas apud Theo-m p. 270 : Δεξάμενος τὴν τοῦ βασιλέως σάκραν ίλησε τὴν σφραγῖδα τὴν ἔχουσαν τὸ στηθάριον ασιλέως. Ipsas quoque manus imperatorum antes non ori, sed, quod reverentius, oculis nebant. Nicetas p. 295, D, antep. : Ἐνίοτε δὲ ηρθρωμένας [a chiragra nodosas et rigidas] χεῖρας [Isaaci Angeli nempe] περιπτυσσόμενοι ionachis sermo est] καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτὰς πτοντες.

Codex ἐπιδένει [pro ed. ἐπιτείνει], quod esset t. Nam Græci novi δένειν et δέννειν pro δεῖν ιειν, *ligare*, pronuntiant. Esset itaque sensus ais τὴν χρυσόβουλλαν ἐπὶ τὸ ψόας αὐτοῦ ἐπι- C *auream bullam e cingulo suspensam super s appendere*, in signum legitimationis, quemlum milites hodie peras coriaceas, quas vulgo *itaschen* appellamus, gestant. Factionarius, rysobullam suam sic gestabat, profitebatur se narium regium auctoritate principali constiesse. Sane mos olim erat, ut cursores, mani, præcones principum, arma, id est insignia m, e cingulis dependentia in pyxidibus picta femoribus ferrent ; unde forte mos natus, milites arma principis, cui militant, super suis balthearibus (*Patrontaschen*) gerunt. Apud Nim Uptonum et miliiari officio l. 9, dicuntur *peditantes imperatorum, regum et principum e arma dominorum suorum in pyxidibus depi-endentibus in suis cingulis sive cinctoriis super Nec eis est permissum dominorum suorum alio aliquo loco portare.* Hæc ipsa quoque est τοῦ ἐπιγονατίου in vestitu patriarcharum. D autem τὸ ἐπιγονάτιον mappula scutiformis boidea, cruce signata, e cingulo super femur am dependens et fluitans. Eo profitebatur, qui et, se ministrum et prædicatorem crucis esse. et ψοία (quod idem atque ψόα) dicebant pro eterum. Hypatus *De partibus corpori humani*, καὶ ψοῖαι αἱ σάρκες αἱ περικείμεναι τοῦ νεφροῦ ρόμενα ἀπάκια. Dictæ sunt illæ bulgæ *Patronn*, quia qui eas gerunt, in iis insignia domin, patronorum, quibus serviunt, ad quorum iam pertinent, ostendunt. Exempla verbi δένειν νειν pro δεῖν, *vincire, ligare* habet Du Cange δέννειν et v. περιτραχήλιον. Similis formatio rbi περιχύνειν pro — χύειν vel χεύειν vel χεῖν ; v pro βάνειν, βάειν ; πέρειν, πέρνειν. Et in rum omnia verba contracta in έω forman' l in ένω et έννω, ut verba omnia contracta in όω formant in όνω vel όννω, ut γυμνώννειν pro γυμνοῦν etc.

(62) Si vocabulum φακτίων hic significaret *factionarium*, crederem τὰ τρία idem valere atque supra p. 187, A, pen., nempe *tria numismata factionario debita flagitamus.* Sed credo potius hic loci τὰ ἴσα subintelligi ; *tria exemplaria*, tres copias, ut loquuntur, bullæ petimus aureæ, qua factionarius nuncupatur; unam forte, quæ in archivium regium inferretur, alteram quæ in archivo factionis deponeretur, tertiam, quam factionarius ipse sibi servaret. Conf. p. 235, ubi δύο χάρτια, *duo exempla* ejusdem formulæ memorantur.

(63) Post h. v. hic et paulo post ponendum punctum. *Domine, serva*; (*flagitamus*) *munus Venetorum*, conchiarium Venetis dari solitum. Notat enim ἀντίληψις novis Græcis idem atque δῶρον, et proprie quidem ἀντίδωρον, ὃ ἀντὶ ἄλλου δώρου ἀντιλαμβάνουσιν οἱ λαμβάνοντες. Conf. Script. post Theophan. p. 268. B. et Nostri p. 218. A. penult., Theophan. p. 422. C. 1.

(64) Quod hic ἅρμα vel potius ἄρμα, id paulo post D. pen σκεῦος appellatur. Est autem mea quidem sententia, locus vel ædificium, ubi non tantum arma agitatorum circensium, ut cassides, lora, scuticæ, stimuli, etc., jacebant, sed etiam ubi sese in pyrrhichis suis exercebant; quod deinceps p. 194. C. pen. et p. 200. D. pen. ἁρματούριον et in medio circo situm dicitur. *Ascendunt* igitur *in arma* seu locum, ubi arma jacent et induuntur, et armaturæ seu pyrrhichæ, τὰ σάξιμα, fiunt. Eoque modo putem Nostrum p. 192. B. pen. interpretandum esse.

(65) Bene factum in eo, quod interpretatio voci obscuræ additur Sæpius hoc recurrit in codice, σάσσειν pro *saltare* et σάξιμον pro σάξει, *saltatione.* Si recte habet Salmasii etymologia *dantzen, danser*, a Latino *densare* derivantis (Script. Hist. Aug. t. II, p. 12.) eo, quod ictus pedum in saltatione densentur, crebri fiant, quam etymologiam probabilem reddunt Glossæ Græco-Latinæ : ὀξυπόδια, *acupedium, adensatio*, (id est *addensatio*) ὀξυποδῶ, *adenso, denso, acupedius cursor*, quasi acutis pedibus currens : non improbabilis nascitur conjectura, Græcis eodem ex fonte manasse σάσσειν pro *saltare* ; σάσσειν, nempe τὰ κρούματα τῶν ποδῶν, *offercire, crebros facere ictus pedum* ; vel etiam ἀπὸ τοῦ σάσσειν, id est γονυκλινεῖν, quia inter saltandum sæpius genua flectuntur, et in latera corpus inclinatur. Verbum σάσσειν pro *genu flectere* reperio in Alexiade, p. 311. C. : Τοῦ πλείονος μέρους τοῦ πύργου ποδοκοπηθέντος κάτωθεν συνέβη σάξαι τὸν πύργον ὡς ἐπὶ γόνυ δοκεῖν ἐπικλιθῆναι. Habet hoc sensu et quoad significationem magnam convenientiam cum Belgico *sacken.* Potest tamen in Alexiade quoque loco σάσσειν pro ἅλλεσθαι accipi, qualem significatum reperio etiam in composito derivato [illegible]μός, *respiratio*, quasi subsultus pulmonis.

Acta, quando secundarius auriga constituendus est.

Cantoresdicunt: « Domini orbis, exaudite Venetos precantes! » clamat et populus ter: « Sancte! » et reliqua, uti supra de factionario notatum: præterquam quo pro: « Tria, Domini, factionis! » dicant: « Tria, Domini, secundarii! » Quod si vero auriga bulla institutus non est, currum non ascendit ut post palmam saltet.

"Ακτα, μέλλοντος γίνευθαι δευτέρου ἡνιόχου.

Λέγουσιν οἱ κράκται· « Δεσπόται τῆς οἰκουμένης δέξασθε Βενέτους παρακαλοῦντας· » φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Ἅγιε, » καὶ τὰ ἑξῆς, καθὼς καὶ ἐν τῷ φακτιοναρίῳ προείρηται· πλὴν ἀντὶ τοῦ· « Τὰ τρία, δεσπόται, τοῦ φακτίονος, » λέγουσι, « Τὰ τρία, δεσπόται. τα [11] τοῦ δευτέρου. » Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι, ἐὰν μή ἐστιν ὁ ἡνίοχος βουλλωμένος [12] (66), εἰς σκεῦος (67) οὐκ ἀνέρχεται, ἵνα σάξῃ ἀπὸ τοῦ βαΐου.

192 *Observanda, cum bigarius zona donatur.*

I. In decursione equestri cum prima palma auriga cujuscunque factionis sit, particeps factus est et' præmia certaminis accepturus, intrat, per cursorem actuarium admonet, ac dicit: « Aurigam cingere volo. » Hoc actuarius ad imperatorem refert, qui postquam bigarium cingi jussit, futurus bigarius intrat, et se in terram prosternens, primi aurigæ pedes amplectitur, aurigæ vero, acceptis præmiis, discedunt et ante factionem, cruce dominos signantes, subsistunt. Populo autem, quæ in præmiorum distributione recitari solent, acta recitante, domini aurigis, foris scilicet ante factionem stantibus, præmia mittunt. Tunc populus ad aurigas: « Discedite et dominis læta apprecamini, » quibus ad stationem rursus abeuntibus, bigarius cum ipsis intrat, et procidentibus aurigis, ipse quoque procumbit, ac sinistra manu factionarii pedem tenens, dextra signat, præfecto ad dextram factionarii constituto. Aurigæ, ab imperatore dimissi, currus conscendunt, ac saltantes seu tripudiantes deflectunt, ad suam factionem reversi, eam signant, et ad cancellos in discessu se recipiunt. Præfectus et bigarius in statione recti stantes ac signum facientes, remanent.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, βηγαρίου ζωννυμένου (68).

Α'. Ἀγομένου τοῦ ἱππικοῦ καὶ ἐπιτυγχάνοντος τοῦ ἡνιόχου οἱουδήποτε μέρους τῷ πρώτῳ βαΐῳ [13], ὡς εἰσέρχεται (69) λαβεῖν τὰ ἔπαθλα, μηνύει διὰ τοῦ κούρσωρος τὸν ἀκτουάριον, λέγων· « Ἡνίοχον θέλω ζῶσαι. » Ὁ δὲ ἀκτουάριος ἀναφέρει τῷ βασιλεῖ, καὶ κελεύοντος τοῦ δεσπότου ζωσθῆναι τὸν βηγάριον, εἰσέρχεται ὁ μέλλων γίνεσθαι βηγάριος, καὶ πίπτων ἐπὶ τῆς γῆς, κρατεῖ τούς πόδας τοῦ πρώτου ἡνιόχου· οἱ δὲ ἡνίοχοι λαμβάνοντες τὰ ἔπαθλα, ἐξέρχονται καὶ ἵστανται κατέναντι τοῦ δήμου, κατασφραγίζοντες τοὺς δεσπότας. Κράζοντος δὲ τοῦ δήμου πρὸς τὸν βασιλέα τὰ ἄκτα τῶν ἐπάθλων τῆς νίκης, ἀποστέλλουσιν οἱ δεσπόται τὰ ἔπαθλα τοῖς ἡνιόχοις, δηλονότι ἔξωθεν αὐτῶν ἱσταμένων ἀντικρὺ τῶν δήμων. Καὶ εἶθ' οὕτως λέγει ὁ δῆμος πρὸς τοὺς ἡνιόχους· « Ἀπέλθατε [14] καὶ εὔξασθε τοὺς δεσπότας. » Καὶ ἀπερχομένων αὐτῶν πάλιν εἰς τὸ στάμα, εἰσέρχεται μετ' αὐτῶν ὁ βηγάριος, καὶ πιπτόντων τῶν ἡνιόχων, πίπτει καὶ ὁ βηγάριος, καὶ κρατῶν τὸν πόδα τοῦ φακτιοναρίου μετὰ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα [15] (70), μετὰ τῆς δεξιᾶς κατασφραγίζει [16], ὁ δὲ ἐπιστάτης ἵσταται εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ φακτιοναρίου. Ἀπολύει δὲ ὁ βασιλεὺς τοὺς ἡνιόχους, καὶ ἀναβαίνουσιν εἰς τὸ ἅρμα, καὶ σάσσοντες ἤτοι χορεύοντες κάμπτουσιν, καὶ ἀπερχόμενοι πρὸς τὸν ἴδιον δῆμον, κατασφραγίζουσι καὶ ἀναχωροῦσιν, ἀπιόντες πρὸς τὰ κάγκελλα. Μένει δὲ ὁ ἐπιστάτης μετὰ τοῦ βηγαρίου εἰς τὸ στάμα, ἱστάμενοι ὀρθοὶ καὶ κατασφραγίζοντες.

II. Imperator aurigarium, quod et δημόσιον seu publicum appellatur, cassidem argenteam pretiosam ac cingulum afferri jubet: actuarius vero abit, ab omnibus cursoribus, tribus scilicet, quorum unus aurigarium seu δημόσιον, secundus cassidem, tertius cingulum gestat, stipatus. Aurigarium bigario in

Β'. Ὁ δὲ βασιλεὺς κελεύει δοθῆναι αὐριγάριον τὸ λεγόμενον δημόσιον (71) καὶ κασσίδιον ἀργυροῦν σεμνὸν καὶ τὸ ζωστόν. Κατερχομένου δὲ τοῦ ἀκτουαρίου καὶ δφικευομέοου ὑπὸ πάντων τῶν κουρσώρων, δηλονότι τριῶν κουρσώρων, βασταζόντων, τοῦ μὲν τὸ αὐριγάριον, ὅπερ ἐστὶ τὸ δημόσιον, τοῦ δὲ κασ-

VARIÆ LECTIONES.

[11] τὰ ante τοῦ om. ed. [12] βουλλώμενος ed. [13] βαΐ cod. [14] ἀπέλθετε ed. [15] χεῖραν cod. [16] σφραγίζει ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(66) Solent novi Græci augmentum participii præteriti passivi omittere, ut hic βουλλωμένος pro βεβουλλωμένος, βαπτισμένος pro βεβαπτισμένος p. 335, ἀποσκέφθαι p. 369, pro ἀπεσκέφθαι, p. 370, κατακλασμένα pro κατακεκλασμένα, p. 460. Φρυγία κατακαυμένη memoratur, etiam aliis dicta pro κατακεκαυμένη. Referrem huc quoque locum p. 368 μετὰ καὶ χρυσωμένων πεδίλων, nisi scirem, fore quosdam, qui καὶ pro κε scriptum contendant et augmentum verbo junctum malint in hunc modum: Μετὰ κεχρυσωμένων π. Exempla simila prostant apud Theophan p. 167 (conf. Goar. ad p. 2?3), p. 250, 335, 432 (ubi male mutat margo); 447, 455, antep. et alibi multis in locis. Etiam ipsi veteres Græci negligentes augmenti erant, teste Casaubono ad Athenæum p. 118, ubi alia hujus rei exempla velustissimis auctoribus producit, quæ ipsis magis quam librariis imputanda esse evincunt marmora; ut διάταχεν pro διατέταχεν est apud Chrishull. in Antiqu. Asiat. p. 141, in psephismate Attalistarum.

(67) Significat omnino σκεῦος *currum*; vid. p. 195; verum quia non video, quomodo aliquis aut cum curru, aut in curru saltare queat, magis propendo ad interpretationem paulo ante propositam.

(68) Bigarius enim instituebatur vel investiebatur galea argentea et zona; vid. col seq., lin. 3.

(69) Nempe in cathisma, ubi præmia ab imp. distribuebantur.

(70) V. ad p. 114 dicta.

(71) *Aurigaria* et τὰ δημόσια, *publica*, erant vestes et communi ærario aurigis datæ; v. p. 200 pen. et 201.

σίδιον, τοῦ δὲ τὸ ζωστόν. Εἶτα ἐπιδίδει [17] ὁ ἀκτουάριος τό μὲν αὐριγάριον εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ· τὸ δὲ κασσίδιον ἐπιτίθησιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ τὸ ζωστὸν ζωννύει εἰς τὰ μέσα αὐτοῦ, καὶ εἶθ' οὕτως γέγει ὁ δῆμος τὰ ἄκτα· « Πολλὰ, πολλὰ, πολλά· » ὁ λαός· « Πολλὰ ἔτη εἰς πολλά. » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, ἡ ἐκλογὴ τῆς Τριάδος· » φθογγεῖ καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Ἅγιε. » Οἱ κράκται. « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, οἱ θεράποντες τοῦ Κυρίου· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Ἅγιε· » οἱ Βένετοι· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα-αὐτοκράτορες Ῥωμαίων· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, δεσπόται σὺν ταῖς Αὐγούσταις καὶ τοῖς πορφυρογεννήτοις· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται. « Ὁ δεῖνα σὺ εὐτυχεῖς εἰς τὸν δῆμον τοῦτος· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Ἅγιε. » Οἱ κρακται· « Στεφάνιον, δεσπόται, τῷ βηγαρίῳ. » Καὶ εἶθ' οὕτως ἀποστέλλουσιν αὐτῷ στεφάνιον καὶ ἱμάτιον, καὶ πάλιν λέγουσιν οἱ κράκται· « Κύριε, σῶσον τοὺς δεσπότας Ῥωμαίων· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Κύριε, σῶσον· » Οἱ κράκται· « Κύριε, σῶσον τοὺς δεσπότας σὺν ταῖς Αὐγούσταις καὶ τοῖς πορφυρογεννήτοις· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Κύριε, σῶσον. » Εἶτα λέγουσι πάντες ὁμοῦ πολυχρόνιον. Ὁ δὲ βηγάριος κατασφραγίζει τρίτον τοὺς δεσπότας, καὶ προσκυνῶν ἀπευχαριστεῖ, καὶ ἐξέρχεται μετὰ τοῦ ἐπιστάτου ἕως τῆς δάφνης, εἶτα ὁ βηγάριος ἀπέρχεται ἐπὶ τὸν δῆμον, καὶ κατασφραγίζων τρίτον εἰς τὸν δῆμον, ἀνέρχεται εἰς τὰ κάγκελλα, καὶ προσκυνεῖ τὸν φακτιονάριον καὶ ὅλους τοὺς ἡνιόχους τῶν δύο μερῶν καὶ τὸν τριβοῦνον.

manum tradit, cassidem capiti imponit, cingulo eum in medio accingit, factione inter hæc acclamante : « Multos, multos, multos ; » populus : « Multos annos in multos. » Cantores : « Multa vobis tempora, a Trinitate electi ! » Clamat et populus ter : « Sancte ! » Cantores : « Multa vobis tempora, famuli Domini ! » populus ter : « Sancte ! » Veneti ; « Multa vobis tempora ! » Cantores : « Multa vobis tempora, N. N. Imperatores Romanorum ! » populus ter : « Multa vobis tempora ! » Cantores : « Multa vobis tempora, Domini cum imperatricibus et porphyrogenitis ! » **192** populus ter : « Multa vobis tempora ! » Cantores : « Tu feliciter in hoc populo rem agas ; » populus ter : « Sancte. « Cantores : « Corollam, domini, bigario ! » et statim corollam ac vestem ipsi mittunt. Rursus cantores : « Domine, serva dominos Romanorum ! » populus ter : « Domine, serva ! » Cantores : « Domine, serva principes cum Augustis conjugibus et porphyrogenitis ! » populus ter : « Domine, serva ! « Postremo omnes simul dicunt : In multos annos, etc. » Bigarius vero ter dominos signat, flexoque genu ipsis gratias agit, deinde cum præfecto ad daphnen, inde ad factionem abit, qua ter signata, ad cancellos ascendit factionarium omnesque duarum factionum aurigas et tribunum adorans.

Ἄκτα, ἐπινικίων θριαμβευομένων (72) ἐπὶ τοῦ ἱπποδρομίου.

« Δόξα Θεῷ τῷ Δεσπότῃ [18] πάντων, δόξα τῷ Κτίστῃ καὶ δημιουργῷ τῶν ὅλων. Δόξα Θεῷ τῷ θριαμβεύσαντι τοὺς τῆς Ἄγαρ. Δόξα Θεῷ τῷ παμβασιλεῖ τῶν αἰώνων. Δόξα Θεῷ τῷ ἐνισχύσαντι βασιλεῖς τοὺς ὀρθοδόξους. Δόξα Θεῷ τῷ ἐπιβλέψαντι ἐφ' ἡμῖν φιλανθρώπως. Δόξα Θεῷ τῷ πατάξαντι Ἰσμαηλίτας τοὺς Χριστομάχους. Δόξα Θεῷ τῷ ῥυσαμένῳ ἐξ ἐχθρῶν τοὺς αἰχμαλώτους. Δόξα Θεῷ τῷ προθήσαντι τὰς πόλεις τῶν Ἀράβων. Δόξα Θεῷ τῷ καταβάλλοντι τοὺς ἀρνητὰς τῆς Τριάδος. Δόξα Θεῷ τῷ ἀπολέσαντι τοὺς ἀρνητὰς τῆς Θεοτόκου. Δόξα Θεῷ τῷ καταισχύναντι τὸ φρύαγμα ὁ δεῖνα τοῦ Χριστομάχου. Δόξα Θεῷ τῷ εὐδοκήσαντι οὕτως. Κύριε, τίς οὐ δοξάσει τὴν βουλήν σου ; Κύριε, τίς οὐχ ὑμνήσει τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου ; Κύριε, εὐχαριστοῦμέν σοι περὶ πάντων, ὅτι ἠλέησας τὸν λαοόν σου μεγάλως [19] ἐκ τοιούτου βασιλεύεσθαι κράτους. » Καὶ ὅτε πέσωσιν οἱ δέσμιοι πρηνεῖς ἐπὶ τῆς γῆς, νεύει ὁ ἀκτουάριος, καὶ λέγουσιν οἱ κράκται· « Ἔπεσον οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν θεοκρίτως· » καὶ ὁ λαὸς ὁμοίως γ'.

Acta, quando victoriales triumphi in hippodromo celebrantur.

« Gloria Deo, omnium Domino, gloria Creatori et Conditori universi ! Gloria Deo, triumphos de Agarenis agenti ! Gloria Deo regi sæculorum ! Gloria Deo, qui imperatores recte credentes corroboravit ! Gloria Deo, qui, ut amantissimus hominum, nos respexit ! Gloria Deo, qui Ismaelitas, Christianorum inimicos, percussit ! Gloria Deo, qui captivos ab hostibus liberavit ! Gloria Deo, qui urbes Arabum destruxit ! Gloria Deo, qui Trinitatem negantes prostravit ! Gloria Deo, qui Deiparam negantes perdidit ! Gloria Deo, qui ferocientem N. Christo inimicum opprobrio implevit ! Gloria Deo, cui ita visum fuit ! Domine, quis consilium tuum non celebraret ? Domine, quis non laudaret opera manuum tuarum ? Domine, gratias tibi præ omnibus agimus, quod misertus es populi tui, eique huic potenti imperio subesse permisisti ! » Cum vero captivi proni in terram prociderunt, actuario signum dante, cantores dicunt : « Justo Dei judicio inimici nostri ceciderunt ! » quod populus ter repetit.

VARIÆ LECTIONES.

[16] ἐπιδιδοῖ ed. [18] Θεῷ δεσπ. ed. [19] σου, μεγάλως ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(72) *Signis victoriæ solemni cum pompa in urbem introductis.* * [*Triumphi* voce pro solemni introitu usurpata Aimoni in Histor. Franc.]

194 *Acta, ubi emirus barbarorum princeps bello victus et interemptus fuit.*

« Gloria Deo hostes conterenti! Gloria Deo, qui atheos sustulit! Gloria Deo, victoriæ auctori! Gloria Deo, qui te, terrarum domine, coronavit! Salve, imperator, felicitas Romanorum! Salve, imperator, robur exercitus tui! Salve, imperator, per quem N. prostratus est! Salve, imp. N. victor! Deus te in purpura servet in gloriam et salutem Romanorum cum veneranda Augusta in purpura! Deus exaudiat preces nostras. »

De equo, qui in prima palma infeliciter certavit, et quo pacto ipsi alii equi substituendi sint.

Si contigerit, ut equus in prima palma noctu male certamen agat, mos alium ei substituendi hic est: Magister uterque factionis contrariæ cum duobus inspectoribus et præfecto adsunt, abeunt ad locum, ubi equus stat, eumque in medium deductum accurate contemplantur, et si certo produci non potest, similem equum ex tertia palma seligunt, qui in locum læsi currat, quodcunque frenum sortitus sit. Is autem equus in propria palma, scilicet tertia, certamen instituere debet, et si ad secundam quartamve pertineat, idem observatur, ut diximus. In vespertina quoque decursione ritus omnes matutinæ similes sunt præter globum ex urna prodeuntem et casum equi male se habentis. Aurigæ postquam omnia, combinas scilicet et cancellos, disposuerunt, in armatorio manent. Cum autem lignum sanctæ ecclesiæ signum dedit, surgunt, ad ecclesiam abeunt ac cereos incendunt, eosque tenentes redeunt, inque circum se conferentes abeunt, in oratorio sanctæ Deiparæ, quod

A Ἄκτα ἐπὶ μεγιστάνῳ ἀμηρᾷ ἐν πολέμῳ ἡττηθέντι καὶ ἀναιρεθέντι.

« Δόξα Θεῷ τῷ συντρίβοντι πολεμίους. Δόξα Θεῷ τῷ καθελόντι τοὺς ἀθέους. Δόξα Θεῷ τῷ αἰτίῳ τῆς νίκης. Δόξα Θεῷ τῷ στέψαντί σε, γεοῦχε· χαίροις ἄναξ, Ῥωμαίων ἡ εὐτυχία· χαίροις, ἄναξ, τοῦ στρατοῦ σου ἡ ἀνδρία· χαίροις, ἄναξ, δι' οὗ ὁ δεῖνα κατεπτώθη· χαίροις [20]. ἄναξ ὁ δεῖνα καθαιρέτα. Ὁ Θεός σε φυλάξει ἐν τῇ πορφύρᾳ εἰς τιμὴν καὶ ἀνέγερσιν τῶν Ῥωμαίων σὺν ταῖς τιμίαις Αὐγούσταις ἐν τῇ πορφύρᾳ· εἰσακούσει ὁ Θεὸς τοῦ λαοῦ ὑμῶν. »

Περὶ ἵππου παραγωνιζομένου (73) τοῦ α' βαΐου, καὶ πῶς δεῖ αὐτὸν ὑπαλλάσσεσθαι.

Ἰστέον, ὅτι, ἐὰν συμβῇ διὰ τῆς νυκτὸς ἐκ τοῦ B πρώτου βαΐου ἵππον παραγωνίσασθαι, ἔστιν ὁ τύπος τοῦτον ὑπαλλάσσεσθαι οὕτως [21]· Εὑρίσκονται (74) οἱ δύο μαΐστωρες τοῦ μέρους τοῦ ἀντὶς καὶ οἱ δύο θεωρηταὶ καὶ ὁ ἐπιστάτης, καὶ ἀπέρχονται ὅπου ἵσταται ὁ ἵππος, καὶ ἐκβάλλουσιν αὐτὸν εἰς τὸ μέσον, καὶ τοῦτον θεωροῦσι μετὰ ἀκριβείας, καὶ εἰ ἔστιν ἐν ἀληθείᾳ ἄβλητος [22] (75), ἐπαίρουσιν ἐκ τοῦ τρίτου βαΐου ἀντίστηκον ἵππον, καὶ τρέχει εἰς τὸν τόπον τοῦ κακωθέντος, εἰς οἷον ἂν χαλινάριον λάχῃ (76). Καὶ πάλιν τὸν αὐτὸν ἵππον δεῖ ἀγωνίζεσθαι εἰς τὸ ἴδιον βαΐον, ἤγουν εἰς τὸ τρίτον, εἰ δὲ λάχῃ, καὶ εἰς δεύτερον καὶ εἰς τέταρτον, ὁμοίως γίνονται, καθὼς προείρηται· Ὁμοίως (77) καὶ δείλης ἡ ἀκολουθία πᾶσα ὁμοία τῆς πρωϊνῆς γίνεται δίχα τοῦ σφαιρίου τοῦ παραβάτου [23] καὶ τῆς συμφορᾶς τοῦ ἵππου τοῦ C κακῶς ἔχοντος. Οἱ δὲ ἡνίοχοι στιχήσαντες πάντα, τάς τε κομβίνας καὶ τὰ κάγκελλα, μένουσιν ἐν τῷ ἁρματουρίῳ. Τοῦ δὲ ξύλου σημαίνοντος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, ἐγείρονται καὶ ἀπέρχονται εἰς τὴν ἐκκλη-

VARIÆ LECTIONES.

[20] χαίροις ὁ ἄν. ed. [21] οὕτος cd. [22] οὐκ ἄβλητος ed. [23] παραβατοῦ cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(73) De equo, qui, cum debuisset in prima palma seu in primo a carceribus emissu currere, cursui et certamini obeundo ineptus factus est aliquo casu. Hinc intelligitur proxime sequentium verborum hunc esse sensum: *Quando contingat, ut nocte ante ludos proxima equus primi missus inhabilis certamini fiat.*

(74) *Præsentes sunt, adsunt*; vid. p. 240, 248, et p. 249; et Nicetas p. 197. Ita Codinus Offic. XII, 8.: Ὁ ἐντιμότατος τῶν καθευρεθέντων, *astantium*, ἀπὸ τοῦ βασιλέως λαμβάνων ἐνὶ τῶν παιδοπούλων δίδωσιν. Interdum est pro simplici *esse*, ut infra p. 223; interdum pro *fieri*: Malalas, t. II, p. 79: Πῦρ ἦν καὶ ἐσβέσθη καὶ εὑρέθη κονία, *ignis erat, sed exstinctus abit in cinerem.* Εὑρίσκεσθαι εἰς μέρος τινός, *esse, adesse in partem alicujus*, pro ejus partibus se adjungere, transire in ejus partes, habet Malalas t. II, p. 89. Conf. Du Cange Gloss. Gr. p. 166, ult. Sic quoque Latini medii ævi *inveniri* pro *coram adesse* dicebant. Hugo Flaviniac. in Chronico (apud Du Cange v. *Paparellus*): *aliquando magnum erat, si quis regium osculum merebatur; gratum, si quis vestigia Papæ oscularetur. Nunc versa vice rerum, quicunque inventus fuisset* [nempe in præsentia papæ], *tenebatur, nec antea dimittebatur, nisi pedem paparelli istius oscularetur, et sic demum osculo regis potiebatur.* Ipse jam Polybius apud Athenæum p. 193, de rege Antiocho: πρὸς τοῖς ἀργυροκοπείοις εὑρίσκετο καὶ χρυσοκοπείοις, *agebat, versabatur in officinis aurifabrorum.* Quod nostrates apte efferunt: *er liess sich finden.*

(75) Ἵππος ἄβλητος, *equus non producibilis*, pro-D duci in aream et certaminis periculo committi ineptus et intutus.

(76) Id est ad quemcunque currum pertineat ille equus, sive eum, qui carcere ad metam proximo exit, sive eum, qui exit carcere remotissimo. Nam singulis palmis vel missibus quaterni currus certabant. Tradit igitur auctor in vicem equi cursui non amplius apti, qui debuisset prima palma certare, substitui equum tertiæ palmæ destinatum, qui, quamvis jam in prima palma cucurrerit, nihilominus tamen in tertia quoque currere debeat, loco suo, ipsi primum ἀπ' ἀρχῆς destinato. Quod si vero equus secundæ palmæ corrumpatur, ei substitui equum quartæ palmæ attributum, qui ut in secunda, sic nihilominus quoque in quarta currere debeat.

(77) Ab hoc verbo novum caput incipit procul dubio. Sequentia enim titulo non respondent.

σίαν, καὶ ἅπτουσι τὰ κηρία αὐτῶν, καὶ μεταλαμβάνοντες (78) ὑποστρέφουσι, καὶ ἐμβαίνοντες εἰς τὸ ἱππικὸν, ἀπέρχονται καὶ εὔχονται εἰς τὸ εὐκτήριον τῆς Ἁγίας Θεοτόκου τὸ ὂν ἐν τῷ πρωτοθύρῳ, καὶ οὕτως ἀνέρχονται εἰς τὸ ἁρματούριον, καὶ βάλλουσι χειραφορεῖν [25].

ad primam portam est, precaturi, quo facto, ad armatorium redeunt seque certamini parant.

Περὶ τοποτηρητοῦ.

Α'. Ἰστέον εἰδέναι, ὅτι, ἐὰν λάχῃ ἀσθενῆσαι φακτιονάριον ἢ μικροπανίτην, ἐὰν ἔχει ὁ τοποτηρούμενος ἐκ τοῦ ἰδίου μέρους ἡνίοχον εἰς τὸ [26] τοποτηρῆσαι αὐτὸν, καὶ εἰ ἔστι τὸ ἱππικὸν παγανὸν (79), καὶ εἰ δι' ὅλου ἱππικοῦ τοποτηρήσει αὐτὸν, καθ' ἕκαστον στεφάνιον παρέχει αὐτῷ νόμισμα δωδέκατον· εἰ δὲ ἐν μέρει (80) νικήσῃ, ἡ διάκρισις ἐνέγκῃ τοῦ τοποτηρουμένου (81), εἰ δὲ καὶ ἀστοχήσει (82), μηδὲν κερδαίνων κοπιᾷ· καὶ ἐὰν, μηδὲν ποιοῦντος (83) τοῦ τοποτηρουμένου [27], ἕτερος εἰσέλθῃ καὶ ἐπιτυχῃ τῶν ἐκ τῆς δείλης διδομένων ἐπάθλων, ὡς προείρηται, λαμβάνει· ἐὰν δὲ δείξῃ (84) ὁ τοποτηρῶν ἆθλόν τί ποτε, καὶ κελεύσῃ ὁ βασιλεὺς φιλοτιμήσασθαι αὐτὸν τῇ τύχῃ τοῦ τοποτηροῦντος (85), οὐκ ἔχει ἄδειαν ὁ τοποτηρούμενος λαμβάνειν τί ποτε· εἰς ἀπολύσιμον δὲ ἱππικοῦ (86) ἐὰν τοποτηρήσῃ, καὶ τὰ κατατρέχοντα (87) τοῦ ἀπολυσίμου ἔπαθλα κατέλθωσι, καὶ ἐπιτύχῃ ὁ τοποτηρῶν, λαμβάνει τρία δι' ὅλης τῆς ἡμέρας. Εἰ δὲ, ὡς προείρηται, ἆθλον δείξῃ, τὸ κατερχόμενον (88) περισσὸν ἔπαθλον τοῦ τοποτηροῦντος τυγχάνει.

Β'. Καὶ ἐπὶ χρόνον, ἐὰν συμβῇ τοποτρεῖσθαι ὁ ἔχων τὴν βούλλαν ἡνίοχος, οὕτως ἡ συνήθεια κρατεῖ, καὶ τὰ ἔπαθλα καὶ τὰ παῦστα (89) τῷ τοποτηρουμένῳ ἁρμόζουσιν. Εἰ δὲ ἴδιον σκεῦος ἔχει ὁ τοποτηρῶν καὶ οὐ πατεῖ τὸ τοῦ τοποτηρουμένου, κομίζεται ὑπὲρ τοῦ σκεύους αὐτοῦ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας νομί-

De vicario.

I. Quodsi contigerit, factionarium aut micropanitem ægrotare, et is ex propria factione aurigam, **195** qui locum ejus tenere potest, habet, pagana decursione instituta, si per omne illud tempus ejus vicarius fuit, pro singulis coronis nummum duodecimum ipsi solvit : si in factione vicerit, judicium ejus erit, cujus vices gessit : si a scopo aberrat, absque lucro laborat, et si, dum is nihil agit, alius ingreditur ac præmiorum certaminis nocturni particeps fit, quam diximus, summam accipit. Si vero victoriam aliquam vicarius reportaverit, et imperatori placuerit, eum fortuna vicarii honorare, is, cujus locum tenet, nullum libertatem aliquid sumendi habet. Finito certamine equestri, in quo locum alterius gessit, dum præmia solennia certaminis proferuntur et vicarius adest, per totum diem tres nummos accipit. Si vero victoriam, ut diximus, reportavit, quod superest, vicarii præmium ipsi datur.

II. Si per tempus vicarium munus exercere aurigæ bullam habenti contigit, consuetudo est, ut ei, cujus vices gessit, præmia et munera tradantur. Si proprium currum vicarius habet, nec alterius currum conscendit, pro curru suo singulis diebus nummos XVI ex muneribus et ipsi debita a combi-

VARIÆ LECTIONES.

[24] τὰ om. ed. [25] χεῖρα φορεῖν cod. [26] τὸ ante τοποτ. om. ed [27] τοποτηρουμένου conj. R.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(78) Posuit præsens pro aoristo secundo μεταλαβόντες *accepta sacra communione*. Μεταλαμβάνειν simplex pro μεταλαμβάνειν τῆς θείας τραπέζης vel κοινωνίας vel. συνάξεως novi Græci usurpant. Ita Theophanes p 240. Conf. Nostri p. 149. Ita quoque simplex μεταδιδόναι pro *sacram cœnam alicui porrigere* supra p. 141, 149, et alibi.

(79). Quod absente imperatore, quod septimanis et absque solemnibus cæremoniis fit.

(80) M. ἐμμέρει et sic quoque p. 203. Membr. habent ἐμμέσῳ e vetere orthographia, quæ passim in Græcis marmoribus occurrit, ut apud Chishullum in Antiqo. Asiatic. p. 50, in psephismate Sigeorum : τὴμ βασιλείαν τῶμ πραγμάτων τὴμ πατρῴαν ἀρχὴν p. 147, ἐμ πρυτανείῳ Apud Murat. Inscr. p. 749. II. 5, σὺμ πατρί et p. 1437. n. 7, λυγρὸμ πότμον et alibi talia plura; v. Cl. Dorvill, ad Chariton. p. 523. Dictio ἐν μέρει significat quod Gallofrancicum *à son tour*. Quando ὁ τοποτηρῶν non solummodo locum et vices alterius, sed ἐν μέρει, ordine certaminis ad se quoque veniente, ipse quoque personam suam gerit.

(81) *Ferat*, id est *afferat*, nempe *recompensationem*, retribuat vicario pro præstita opera quod dignum judicaverit præmium, *consideratio*, *discretio*, *ejus cui opera vicaria commodata fuit*. Latini sequiores *considerationem* et *discretionem* appellabant τὴν φιλοτιμίαν, quam quis alteri pro judicio suo dat, aut ipsum judicium, quo alterius operam æstimat, quanti facienda et remuneranda sit. Theodoricus rex apud Cassiodorum : *dudum Thomati aurigæ ex Orientis partibus advenienti annonas rationabiles consideratio nostra largita est*,

(82) Si vicarius non vincit, nil fert ab eo cujus vicarius est.

(83) Si de vicario suo aliquis nihil constituerit, nullum denominaverit, et aliquis ultro in ejus locum succedat, palmamque ferat, accipit præmium unum aliquod de illis, quæ, ut diximus, vesperæ distribuuntur.

(84) Si potest monstrare victoriam a se comparatam.

(85) Forte τοποτηρουμένου. Si imperator ipsi gratificari vult concessione totius sortis, quæ de jure pertinuisset ad eum cui opera vicaria præstita fuit.

(86) Quando sub finem, versus exitum demum ludorum instituat vices alius gerere.

(87) Præmia ultima, ob quæ κατατρέχεται, pro ultima vice decurritur stadium.

(88) *Congruum, conveniens.*

(88) Est multa, quam solvere debet ille, qui ob delictum aliquod a cursu cessare debet; vid. pag. 197.

gariis suis, ex quacunque factione sit, pro more accipit. Deo autem victoriam concedente, vicarius currum saltationis causa non conscendit, nisi bullam habens, seu factionarius, seu micropanites sit : si factionarii partes gerit, loco ejus ad dextram micropanitæ ambulat, ad sinistram factionarii autem, si micropanitæ vicarium egit. Si forte aurigarum bulla creatorum aliquis aberraverit, aut ob qualemcunque prætextum certamen omnino deseruerit, quintus auriga eligitur, aut ex reliquis bigariis, qui aptissimus est : etiam si ex alia factione electus bigarius sit, eumque cæteri in suam factionem suscipere volunt, micropanitem reddunt, inque locum secedentis bigarium promovent. Vicarius si ex contraria factione, ut solet nonnunquam, sumptus est, sic eligitur, et currum agitat, signumque panno, quod *allipanisium* vocatur, singulis spectaculis equestribus dat. Si vero in factionem, in qua vicarium agit, translatus est, etiam pro factionis ratione vestem gymnasticam induit.

A σματα ις′ (90) ἐκ τῶν παύστων, καὶ τὰ κατατρέχοντα αὐτῷ ἐκ τῶν συμβηγαρίων αὐτοῦ πρὸς συνήθειαν, ἐξ οἵου μέρους ἐστί. Τοῦ δὲ Θεοῦ παρέχοντος τὴν νίκην, ὁ τοποτηρῶν εἰς τὸ σκεῦος οὐκ ἀναβαίνει χορεῦσαι, εἰ μὴ ὁ ἔχων τὴν βούλλαν καὶ [28] φακτιονάριός ἐστι καὶ μικροπανίτης· καὶ ἐὰν τοποτηρῇ φακτιονάριον, εἰς τόπον αὐτοῦ περιπατεῖ ἐκ δεξιῶν τοῦ μικροπανίτου, ὁμοίως καὶ ἐὰν τοποτηρῇ τὸν μικροπανίτην, εἰς τὰ ἀριστερὰ τοῦ φακτιοναρίου. Εἰ δὲ συμβῇ ἀστοχῆσαι ἐκ τῶν ἐχόντων τὴν βούλλαν ἡνιόχων, ἢ ἀπολείψει παντελῶς διὰ οἱασδήποτε προφάσεως, ἐπαίρεται ὁ πέμπτος ἡνίοχος ἢ καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν βηγαρίων οἷος χρησιμώτερός ἐστιν· ἐὰν δὲ καὶ ἐξ ἑτέρου μέρους ἐστὶν ὁ ἐπιλεχθεὶς βηγάριος, καὶ θέλουσιν αὐτὸν οἱ ἴδιοι αὐτοῦ
B κρατῆσαι εἰς τὸ μέρος αὐτῶν, ἀποδώσουσι τὸν μικροπανίτην, καὶ προβιβάζουσι τὸν βηγάριον εἰς τὸν τόπον τοῦ ἀναχωροῦντος. Ὁ δὲ τοποτηρῶν ἐάν ἐστιν ἐκ τοῦ ἐναντίου μέρους, ὡς φορεῖ (91), οὕτως ἐπαίρεται καὶ ἡνιοχεῖ, καὶ βαλλει πανίον σημεῖον τὸ λεγόμενον ἀλλιπανίσιον πρὸς ἕνα ἱππικόν. Ἐὰν δὲ μετασταθῇ εἰς τὸ μέρος, ἔνθα τοποτηρεῖ, φορεῖ καὶ γυμναστίκιον [29] (92) κατὰ τὸ μέρος.

196 *De diversarum factionum certamine.*

Postquam imperator vesperi certamen equestre diversarum factionum institui jussit, actuarius descendit, et quatuor aurigas, duarum factionum præfectos et inspectores ad primum signum ducit, iisque diversium instituere et equos invicem mutare imperat. Aurigæ emissores, equos et inspectores adducunt, currus sibi mutuo tradunt ; combinam matutinæ decursionis primæ palmæ et cancellos tamen non solvunt, sed, ut diximus, equos et ministros sibi concedunt, ut qui norunt qualitatem equorum et rationem eos tractandi. Vasa vero non mutantur, sed unusquisque proprio insistit, fide insuper ab omnibus data, nolle se currum sine ordine producere specie doli, ferunt quoque pannos seu signa, e quibus a Venetis gestata Prasinam notant, a Prasinis Venetam, ab albis russam, a russis albam. Victores ad factionem, cujus equi sunt, discedunt, et postquam præmia accepere, et ab imperatore coronati sunt, ad proprium populum se conferunt et acta recitant. Si vero aurigæ, qui currus sibi suppeditarunt, non concesserunt sibi janitores, neque inspectores ad officia præstanda,

Περὶ διβερσίου (93).

Δείλης κελεύοντος τοῦ βασιλέως γενέσθαι τὸ διβέρσιον, κατέρχεται ὁ ἀντουάριος, καὶ φέρει τοὺς δ′, ἡνιόχους καὶ τῶν δύο μερῶν τοὺς ἐπιστάτας καὶ τοὺς θεωρητὰς εἰς τὸ πρῶτον σημεῖον, καὶ ἐπιτρέπει αὐτοῖς ποιῆσαι τὸ διοέρσιον καὶ ἀνταλλάξαι τοὺς ἵππους. Καὶ φέρουσιν οἱ ἡνίοχοι τοὺς ἀφέτας (94), τὰ ἱππάρια, τοὺς θυρανοίκτας (95) καὶ τοὺς θεωρητὰς, καὶ
C παραδιδοῦσι ἀλλήλοις [30] τὰ ἅρματα, μὴ ἀναλύοντες τὴν κομβίναν τῆς πρωϊνῆς τοῦ α′ βαΐου μηδὲ τὰ κάγκελλα. ἀλλ', ὡς εἴρηται, ἀντιπαραδιδοῦσι τοὺς ἵππους καὶ τοὺς ὑπουργοῦντας, ὡς γνωρίζοντας τάς τε ἕξεις (96) καὶ τὰ κατάθηκα αὐτῶν. Τὰ σκεύη οὐκ ἀντικαταλλάσσονται, ἀλλ' ἕκαστος εἰς τὸ ἴδιον σκεῦος πατεῖ, καὶ πληροφοροῦσιν ἀλλήλους, μὴ προδοῦναι ἅρμα ἀτάκτως προφάσει δόλου, φοροῦσι δὲ πανία σημεῖα, μηνύοντα ὁ τοῦ Βενέτου Πράσινον, ὁ τοῦ Πρασίνου Βένετον, ὁ τοῦ λευκοῦ ῥούσιον, ὁ τοῦ ῥουσίου λευκόν. Καὶ οἱ νικωντες ἀπέρχονται εἰς τὸν δῆμον ὅθεν εἰσὶν οἱ ἵπποι, καὶ μετὰ τὸ λαβεῖν τὰ ἔπαθλα, στεφομένων αὐτῶν ἐκ τοῦ βασιλέως, ἀπέρχονται εἰς τὸν αὐτῶν δῆμον. Λέγουσιν [31] αὐτοὶ ἄκτα. Ἐὰν δὲ ἀντιπαραδιδόντες οἱ τέσσαρες ἡνίοχοι τὰ ἅρματα,

VARIÆ LECTIONES.

[28] Pro καὶ cod. νικᾷν, R. conj. κἂν. [29] γυμναστικὴν ed. [30] παραδίδουσιν ἀλλήλους cod. [31] καὶ λέγουσιν ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(90) Dubito num hoc recte habeat. Membr. dant hanc figuram , quam neque hic, neque p. 389, ubi recurrit, expedio.

(91) Nen exuit Venetam vestem e. c., qui pro tempore in Prasinam factionem transit vicariam operam præstiturus, sed illuc transit et transfertur, ὡς φορεῖ eo in vestitu, quem gerit corpore ; tantummodo applicat sibi pannum seu vexillum factionis illius ad quam transiit, quod parvum erat vexillum forte humeris aut cassidi additum, quod indicabat eum ἐξ ἄλλου μέρους ex alia factione, mutuo transumptum esse, et ἀλλιπανίσιον ex eo appellabatur,

(92) *Vestem gymnasticam* ; v. p. 341. Est eadem
D cum στολῇ ἡνιοχικῇ memoratæ Theophani p. 123.

(93) *Diversium* videtur fuisse, cum factiones equis et aurigis et curribus permutatis, Prasini Venetorum et Veneti Prasinorum, certabant.

(94) *Qui carceribus emittunt.*

(95) *Qui januas circi aperiunt.*

(96) M. τάς τε ἕξης a nova manu, quæ η substituit, pro ει quod vetusta manus exaraverat. Leg. igitur τάς τε ἕξεις ut qui norint et qualitates eorum, equorum nempe, et rationem eos tractandi. Hæc sunt τὰ κατάθηκα vel potius κάθηκα ut infra, id est. καθήκοντα.

μὴ ἀντιπαραδώσουσι τοὺς ἀφετοθυρανοίκτας (97), A μηνὲ τοὺς θεωρητὰς εἰς τὰ κάθηκα, καὶ οἱ νικῶντες ἡνίοχοι εἰς τὸν ἴδιον δῆμον ἀπέρχονται μετὰ τῶν ἀντικαταλλαγέντων ἵππων, καὶ ἐκεῖ κράζοντος τοῦ δήμου τὰ ἴδια ἄκτα, λαμβάνουσι τὰ ἔπαθλα, ἐπειδὴ οἱ θεωρηταὶ πρὸς συνήθειαν κατὰ ἱπποδρομίας παρίστανται, καὶ τὰ κάθηκα ἀλλήλων τηροῦσι διὰ καιρὸν διβερσίου. Ἐὰν δὲ νικήσωσιν [32] οἱ λειπόμενοι ἵπποι δι' ἐπιμελείας καὶ μόχθου τῶν μετελθόντων ἡνιόχων, εἰς τὸν δῆμον τὸν ἴδιον ἔρχονται, ἤγουν, ὧν τὰ ἱππάρια ὑπάρχουσι, καὶ ἐκεῖ λαμβάνουσι τὰ ἔπαθλα.

victores aurigæ cum equis mutatis ad suam factionem abeunt, et, ab hac propriis acclamationibus institutis, præmia accipiunt, quia inspectores pro more decursioni equestri adsunt, et tempore diversii officia sua observant. Si vero equi reliqui cura et labore venientium aurigarum vicerunt, ad suum populum seu quorum equi sunt, veniunt, et ibi præmia certaminis accipiunt.

Περὶ μερίδων.

Κατέρχονται εἰς τὸν ἱππόδρομον τοῦ ἁγίου Σεργίου οἱ δύο δήμαρχοι καὶ οἱ δύο φακτιονάριοι καὶ οἱ δύο μικροπανῖται οἱ ἐπιστάται καὶ οἱ θεωρηταὶ καὶ B οἱ βηγάριοι καὶ τὰ πρωτεῖα. Αὐτῶν δὲ τῶν πρωτείων μὴ τολμώντων λαλῆσαι ῥῆμα ἕν, ὁρίζουσιν ἕνα ἐκ τῶν δ' ἡνιόχων, καὶ ὀμνύει ἐπὶ πάντων (98), ὅτι οὐχ ἑτερομερήσει. Καὶ ἐξ οἵου μέρους ὁρισθῇ ὁ ἡνίοχος, ἐκ τοῦ ἑτέρου μέρους ὁ θεωρητὴς καὶ οἱ δύο ἐπιστάται ἐκβάλλουσι τοὺς ἵππους ἐκ τοῦ στάβλου, καὶ ὡς δοκεῖ τῷ ὀμόσαντι, στοιβάζει, (99) ἀπὸ Βενέτου ἵππον ἕνα, ἀπὸ Πρασίνου ἵππον ἕνα, ἀπὸ λευκοῦ ἵππον α', ἀπὸ ῥουσίου ἵππον ἕνα [34] ἀποτελοῦσιν ἅρμα [35] (1) πρωτοβαΐτας δ', δευτεροβαΐτας δ', τριτοβαΐτας δ', εἰς τὸ τετράδρομον [36] (2) δ'. Καὶ ὅτε κατασταθῶσι τὰ ις' ἅρματα, λαγχάνουσιν οἱ τρεῖς οἱ μὴ ὀμόσαντες, καὶ κατὰ τὸν ὄρδινον τοῦ λαχμοῦ ἐπαίρει ὁ πρῶτος οἷον θέλει, καὶ τὴν περισσείαν ἐπαίρει ὁ μερίσας. Εἰ δὲ καὶ οὐ θέλουσι τὰ ις' ἅρματα μερίσαι, εἰ μὴ μόνον τὰ δ' μερίζει λόγῳ C πρώτου βαΐου, καὶ μερίζονται, ὡς γέγραπται, καὶ τὰ λοιπὰ ἐκβαίνουσιν εἰς τοὺς ἰδίους τόπους.

De præmiorum distributione.

Duo demarchi, duo factionarii totidemque micropanitæ, præfecti, inspectores, bigarii et principes factionis ad hippodromum sancti Sergii descendunt. Cum vero principes factionis ipsi verbum nullum proferre audent, unum e quatuor aurigis deligunt, qui jurejurando omnium nomine affirmat, nolle se inique præmia distribuere. Ex quacunque vero factione delectus auriga est, ex alia inspector ac duo præfecti equos e stabulo producunt, et si ei, qui juravit, **197** placet, a Venetis equum unum, a Prasinis unum, ab albis russisque unum sumere, curribus quatuor primæ palmæ, quatuor secundæ, totidem tertiæ, adque didromum totidem equos jungunt. Hi sedecim currus postquam sic dispositi sunt, tres, qui non jurarunt, sortiuntur, et ordine sortionis, primus quantum vult, reliquum is, qui distribuit, sumit. Si vero sedecim currus dividere nolunt, sed tantum quatuor ratione primæ palmæ, hi, ut a nobis scriptum est, dividuntur; reliqui ad loca sua discedunt.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἡνίοχον, ἀγομένου τοῦ βαΐου.

Ἡνίοχος φακτιονάριος ἢ μικροπανίτης, τοῦ βαΐου ἀγομένου, ἐὰν ἐμπέσῃ εἰς τὰς τάβλας [37] (3), οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ἐκβάλαι τὸ κασσίδιον αὐτοῦ, ἀλλὰ μετὰ τοῦ κασσιδίου πεζεύει, καὶ κατέρχεται ἕως τῶν θυρῶν. Ἐὰν δὲ λάχῃ ἐπὶ τὴν βασιλικὴν τάβλαν πεσεῖν αὐνόν, οὐκ ἔχει ἐξουσίαν εἰς τὸ Π, ὅπου οἱ παλαιστρῖται παλαίουσιν, ἔμπροσθεν τοῦ καθίσματος ἐπικόψαι, ἀλλὰ ἢ ἔσωθεν ἐπὶ τὸν τοῖχον, ἢ ἔξωθεν ἐπὶ τὸν εὔριπον μετὰ τοῦ αὐτοῦ κασσιδίου καταβαίνει εἰς τὰς θύρας· ἐὰν δὲ πέσῃ βηγάριος, καὶ λάχῃ αὐτὸν πεζεῦσαι, τὸ κασσίδιον ἐκβάλλει, καὶ οὕτως D ἀκασσίδοτος καταβαίνει ἕως τῶν θυρῶν. Ἡνίοχος

Quænam aurigæ observanda sint, quando præmiorum seu palmarum dies celebratur.

Auriga factionarius aut micropanites, si, dum palma profertur, in tabulas inciderit, potestatem non habet cassidem suam abjiciendi, sed cum ea pedes procedit, et usque ad januas abit. Si vero in imperatoria tabula forte ceciderit, haud licet ipsi ad II, ubi luctatores exercentur, ante consessum diverti, sed aut intro ad murum, aut foras ad euripum cum casside sua ad portas descendit : si vero bigarius exciderit, et pedibus forte processerit, cassidem deponit, et sic usque ad portas sine casside abit. Auriga si in curvatura Venetorum curru suo alliserit, et ad funem usque seu lineam albam

VARIÆ LECTIONES.

[32] νικῶσιν ed. [33] στοιβαζειν ed. [34] καὶ om. ed. [35] ἄωματτα ed. [36] δίδρομον ed. [37] τάβλας conj. Leich., στάβλας ed., σταύλας cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(97) *Emissores e carceribus et reclusores forium.*
(98) *Coram omnibus* ; vid. ad pag. 199.
(98) Στοιβάζει, nempe ὁ θεωρητής, *stipat*, id est unum equum apponit ad latus alterius, condensat, confercit equos.
(1) Id est *copulam*, coagmentum, collegium, corpus, ab ἄρω, *apto, compono.*
(2) In quartum cursum vel palmam.
(3) M.σταύλας ; sed leg. ταύλας aut τάβλας, ut paulo post et p. 213, ubi ἡ πέμπτη τάβλα est. Quid autem fuerint tabulæ in circo, in quas qui curru impingeret agitator, debebat curru descendere et pedes usque ad fores circi ire, mihi non constat. Forte idem fuerint cum cancellis, quas facile rumperet equus ad cursum anhelans et moræ inpatiens. Carceres certe *tabulas* appellat Sidonius Apollin. :

Illi ad claustra fremunt, repagulisque
Incumbunt, simul et per obseratas
Transfumant tabulas — et inquieto
Duratum vede stipitem flagellant.

secundam pervenerit, et ad sinistram constitutus auriga eamdem contigerit, cessat. Auriga, prolata palma, si cum opposito sibi una procurrit, isque manum suam expandere et cassidem huic auferre potest, etiamsi ei a tergo sit, vicit tamen, et is, cui cassis detracta, superatus est. Auriga, palma producta, si cassis ejus prociderit, si coram est et equi ejus procurrunt, magis quam currus toti, abundabit et cessabit.

A ἐὰν λάβῃ ῥάξιν εἰς τὸν χαμπτὸν τοῦ Βενέτου, καὶ ἀπέλθῃ ἕως τοῦ σχοινίου, ἤγουν τῆς δευτέρας λευκῆς (4), καὶ πατήσῃ ὁ ἀριστερὸς αὐτοῦ (5) τὴν αὐτὴν δευτέραν λευκὴν, ἔπαυσε. Ἡνίοχος, ἀγομένου τοῦ βαΐου, ἐὰν ζυγώσῃ (6) μετὰ τοῦ ἐναντίου αὐτοῦ, καὶ δυνηθῇ ἁπλῶσαι τὴν χεῖρα αὐτοῦ καὶ ἀποκασσιδῶσαι αὐτὸν, κἂν ὀπισθότερός ἐστιν, ἐνίκησε, καὶ ὁ ἀποκασσιδωθεὶς ἐλείφθη. Ἡνίοχος, ἀγομένου τοῦ βαΐου ἐὰν ἐκπέσῃ τὸ κασσίδιον αὐτοῦ, ἐὰν ἔμπροσθέν ἐστι, καὶ τρέχουσιν οἱ ἵπποι αὐτοῦ πλείω τῶν ἁρμάτων ὅλων, ποιήσει (7) περισσὴν καὶ παύσει.

De velis suspendendis ac tollendis.

Si, velis suspensis, die decursionis aer turbidus oritur, et equestre certamen propterea non instituitur, etiamsi organa a sua statione prolata, velum suspensum, combina equorum et cancelli ad urnam sublati sint, velum per dies aliquot suspensum manet : **198** si vero tollitur, etiam organis constitutis, combina et cancelli amoventur.

Περὶ τοῦ κρεμάσαι καὶ ἀποκρεμάσαι.

Εἰδέναι δεῖ, ὅτι, ἐὰν κρεμάσῃ, καὶ τὴν ἡμέραν τοῦ ἱππικοῦ συμβῇ γενέσθαι ἀέρα, καὶ οὐκ ἀχθῇ τὸ ἱππικὸν, κἂν τὰ ὄργανα κατέλθωσιν ἀπὸ τῆς ἰδίας αὐτῶν στάσεως, τὸ δὲ βηλάριον κρέμαται, ἡ κομβίνα [38] (8) τῶν ἱππαρίων καὶ τὰ κάγκελλα αἴρωνται (9) κατὰ τὴν κυλίστραν, ὁσασδήποτε ἡμέρας B μείνει τὸ βηλάριον κρεμάμενον, εἰ δὲ ἐπαρθῇ τὸ βηλάριον, κἂν τάχα τὰ ὄργανα ἵστανται, ἡ κομβίνα καὶ τὰ κάγκελλα ἀναλύονται.

De equo damnum passo.

Equus si damnum patitur, magistri duarum factionum abeunt, et si incolumis est, ad diippium in stabulum abit, cauda colligata. Si vero hi certo cognoverint, eum omnino malum esse passum, caudam ejus dissolvunt, et, detractis de pedibus fasciis, paulisper abducunt.

Περὶ ἵππου ἀπολύοντος (10).

Ἵππος ἐὰν ἀπολύσῃ, χρὴ ἀπελθεῖν τῶν δύο μερῶν τοὺς μαΐστωρας, καὶ ἐὰν ἔχει σωτηρίαν, κατέρχεται ἐπὶ τὸ διίππιον (11) εἰς τὸν [39] στάβλον, δεδεμένης τῆς οὐρᾶς αὐτοῦ. Εἰ δὲ καὶ πληροφορηθῶσιν, ὅτι τελείαν ἀπέλυσε, λύοντες τὴν οὐρὰν αὐτοῦ καὶ τὰ καλάβρικα (12) ἐκ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ἐκβάλλουσιν αὐτὸν τὴν μικράν (13).

De proba

Auriga factionarius aut micropanites, si in primo artis equestris specimine seu proba cassidem suam perdit, non potest aliam sumere, si vero bigarius est, quando de curru descendit, cassidem deponit, eaque, quæ primis aurigis permittuntur, sibi adjungit.

Περὶ πρόβας.

Ἡνίοχος φακτιονάριος ἢ μικροπανίτης εἰς τὴν C πρόβαν αὐτοῦ ἐὰν ἐκβάλλει (14) τὸ κασσίδιον αὐτοῦ, οὐκ ἔτι ἔχει ἐξουσίαν ἄλλο ζεῦξαι (15), ἐὰν δὲ ἐστι βηγάριος, καθὼς κατέλθῃ ἐκ τοῦ σκεύους, τὸ κασσίδιον ἐκβάλλει, καὶ ὅσα ἐπιτραπῇ παρὰ τοῖς πρώτοις ἡνιόχοις ζευγνύει.

VARIÆ LECTIONES.

[38] ἡ κομβίνα ed. [39] εἰς τὸ ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(4) Cassiodorus Variar. III, *albam lineam* memorat, sed quæ videtur a nostra diversa esse. Nostra enim videtur in fine circi ultra metam fuisse, suam vero *albam lineam* ait Cassiodorus *non longe ab ostiis in utrumque podium quasi regulam directam produci, ut quadrigis progredientibus inde certamen oriretur.* Forte tamen fuerint duæ albæ lineæ, una apud carceres, altera (Nostro hic ἡ δευτέρα λευκὴ appellata) ultra metam, extra quam currui nulli liceret evagari.

(5) Nempe ἵππος.

(6) Si eadem in linea currunt duo currus, ut neuter neutrum prævertat, aut saltem unus alterum perparum.

(7) M. ᾶς huic verbo præmittunt, quod non magis intelligo quam ποιήσει περισσήν. Num leg. κοπιάσει περισσὴν, *frustra laborabit*. Si licet ex compendio ᾶ, quod πρώτως significat, concludere, debebit inde πρώτως effici. Sed frustra nos laboramus in loco obscuro et re minuta.

(8) *Combina* hic loci est combinationum secretum vel cancellaria, in qua diplomata combinationum circensium expediuntur.

(9) Forte εὕρονται *inveniuntur*, hoc est *manent in Cylistra* seu tribunali urnæ circensis agitandæ.

(10) Nempe τὸν δρόμον, *decursum finiente equo* ; aut potius τὸν βίον, *vitam finiente*, *animam agente*.

(11) De dihippio v. Goar. ad Theoph. p. 242. A. 6. et Cedren. p. 456. B., item Du Cange CPli Christ. I. p. 74., unde constat, locum fuisse haud procul circo aut immediate apud ejus introitum a parte septentrionali. Quod colligas ex eo, quod D Constantinus patriarcha præter dihippium in circum per τοὺς δήμους seu gradus circenses traductus fuisse usque in τὸ στάμα perhibetur. Et quidem fuit stabulum equorum circensium διὰ τοὺς ἵππους, *pro equis*, locus, unde illi nomen. Hinc est p. 205, ἀπολύουσι τὰ διίππια, laxant, *aperiunt stabula*, et equos *emittunt*. Stabulum est generale nomen ædificii, cujus pars erat τὸ διίππιον, *statio equorum*, proprie sic dicta ; reliquæ mansiones erant pro equisonibus et magistris equorum, pro servandis stragulis, lupatis, loris et reliquo apparatu equestri.

(12) *Ocreas* ; v. not. ad p. 267.

(13) Forte significat hæc dictio *per portam parvam*.

(14) *Deponit*, *demit de capite*.

(15) Nempe ἅρμα non potest alium currum jungere, aliud cursus periculum facere.

sito coronatur, per cubiculum, a præfectis ejus stipatus, egreditur inque medio augustæ porticus constitutus, præposito, is ostiario signum dat, qui patricios deinde adducit; velum portæ, qua ingrediuntur, silentiarius tollit. Dumque intrant patricii cum strategis, procumbunt, et his surgentibus, imperator præposito signum dat, is dicit: « Jubete; » ipsi bona ac diuturna tempora apprecantur. Inde præfectis cubiculo, patriciis et strategis comitantibus, ad triclinium, in quo eo die convivium celebrat, transit ac ibi subsistit; silentiarii tres aut quatuor intrant, e quibus tres, pone excipientes imperatorem, ad dextram digrediuntur, unus in medio, consistunt, et postquam præpositus signum ab imperatore accepit, silentiario in medio comitatus imperatorii constituto signum dat, qui velum ingressus, voce elata dicit: « Leva, » et cerimoniarium adducit, inque medio astantium collocat. Præpositus, signo ab imperatore dato, magistro signum dat; si is forte absens, est, quæstori, magister cerimoniario, dicens: « Comites; » is ad velum dicit: « Leva, » et senatores ingressi, adorant suoque in loco consistunt. Deinde imperator iterum præposito, **200** præpositus magistro signum dat, is cerimoniario, dicens: « Præfecte; » cerimoniarius vero velum ingressus, dicit: « Leva; » expræfectus accedit, et, adoratione peracta, in loco suo consistit.

αὐτοῦ, προσκαλεῖται ὁ πραιπόσιτος τοὺς βεστήτορας, καὶ εἰσελθόντες περιβάλλουσι τὴν χλανίδα τὸν βασιλέα, εἶθ' οὕτως στέφεται ὑπὸ τοῦ πραιποσίτου, καὶ ἐξέρχεται ἀπὸ τοῦ κοιτῶνος, δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων του κουβουκλείου, καὶ ἑστὼς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ στενοῦ, νεύει τῷ πραιποσίτῳ, κἀκεῖνος τῷ ὀστιαρίῳ, κἀκεῖνος εἰσάγει τοὺς πατρικίους· τὸ δὲ βῆλον τῆς πύλης, δι' ἧς εἰσέρχονται, σιλεντιάριος αἴρει. Εἰσελθόντες δὲ οἱ πατρίκιοι μετὰ τῶν στρατηγῶν πίπτουσι, καὶ ἀναστάντων, νεύει ὁ βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ, καὶ λέγει· « Κελεύσατε· » αὐτοὶ δὲ ὑπερεύχονται τό· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. » Καὶ ἐκεῖθεν δηριγευόμενος ὁ βασιλεὺς ὑπό τε τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, πατρικίων τε καὶ στρατηγῶν, διέρχεται μέχρι τοῦ τρικλίνου, ἐν ᾧ ἀριστᾷ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, καὶ ἵσταται ἐκεῖσε· εἰσελθόντες δὲ σιλεντιάριοι τρεῖς ἢ τέσσαρες, οἱ μὲν τρεῖς διέρχονται ὄπισθεν τῆς δοχῆς ἐν τῷ δεξιῷ μερει, ὁ δὲ ἕτερος ἵσταται μέσον, καὶ λαβὼν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, νεύει τῷ ἑστῶτι μέσον τῆς δοχῆς σιλεντιαρίῳ, κἀκεῖνος, ἀπελθὼν ἐν τῷ βήλῳ, λέγει μεγάλως· « Λεβά· » καὶ εἰσάγει τὸν τῆς καταστάσεως, καὶ ἵσταται μέσον τῆς δοχῆς. Καὶ λαβὼν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, νεύει τῷ μαγίστρῳ, μὴ παρόντος δὲ μαγίστρου, νεύει τῷ κοιαίστωρι, καὶ νεύει μάγιστρος τῷ τῆς καταστάσεως, λέγων· « Κόμητες. » Κἀκεῖνος λέγει εἰς τὸ βῆλον· « Λεβά· » καὶ εἰσέρχονται οἱ τῆς συγκλήτου, καὶ προσκυνήσαντες, ἵστανται ἐν τῇ τάξει αὐτῶν. Εἶτα νεύει πάλιν ὁ βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ, ὁ δὲ πραιπόσιτος τῷ μαγίστρῳ, κἀκεῖνος τῷ τῆς καταστάσεως λέγων· « Πρεμφέκτωρ (20)· » ἀπελθὼν δὲ ὁ τῆς καταστάσεως εἰς τὸ βῆλον, λεγει· « Λεβά· » καὶ εἰσέρχεται ὁ ἀπὸ ἐπάρχων, καὶ προσκυνήσας καὶ αὐτός, ἵσταται ἐν τῇ τάξει αὐτοῦ.

III. Quo facto, imperator præposito, is cerimoniario signum dat, ac dicit: « Jubete; » ipsi longam ac felicem ætatem apprecantur. Tunc extremam imperatoris tunicam cerimoniarius apprehendit, et, facto rhostbelio, imperatori tradit, qui thronum suum petit. Dictus silentiarius ad curvaturam Prasinorum, urnam secum auferens, cumque ipso factionarii ascendunt, et postquam omnibus, qui pro more una advenerunt, bullam præfecti ostendit, urnam movet, et sic postea omnes, qui cum eo ascenderunt, cum silentiario descendunt, et in eadem curvatura seu meta olera, et super his placentas reponunt: in altera vero meta ac diversis Euripi locis pariter olera ac placentas pridie decursionis equestris accumulant: Prasinorum meta

Γ'. Εἶτα νεύει ὁ βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ, κἀκεῖνος τῷ τῆς καταστάσεως, καὶ λέγει· « Κελεύσατε· » αὐτοὶ δὲ ὑπερεύχονται· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. » Καὶ εἶθ' οὕτως κατασχὼν τὸ ἄκρον τῆς χλανίδος τοῦ βασιλέως ὁ τῆς καταστάσεως καὶ ποιήσας ῥωσθέλιον, ἐπιδιδοῖ τῷ βασιλεῖ, ὁ δὲ βασιλεὺς ἀνέρχεται ἐν τῷ καθίσματι· ἀνέρχεται δὲ καὶ ὁ προῤῥηθεὶς σιλεντιάριος ἐν τῷ τοῦ Πρασίνου καμπτῷ, συναναφέρων ἑαυτῷ καὶ τὴν ὄρναν, συνανέρχονται δὲ αὐτῷ καὶ οἱ κατὰ συνήθειαν ἀνερχόμενοι σὺν αὐτῷ τῶν μερῶν· ὑποδείξας δὲ τοῖς συνανελθοῦσιν αὐτῷ ἅπασιν τὴν τοῦ ὑπάρχου βούλλαν, κυλίει, καὶ εἶθ' οὕτως κατέρχονται ἅμα τῷ σιλεντιαρίῳ οἱ συνανελθόντες αὐτῷ πάντες, καὶ στοιβάζουσιν (21) ἐν τῷ αὐτῷ καμπτῷ λάχανα (22), καὶ

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(20) Προφέκτωρ est *præfectus*. Notum, Græcos novos ubique μ ingerere. Solebant quoque medio ævo voces in *us* exeuntes per ωρ efferre. Ita quoque Latini *advocator* pro *advocatus*, *allector* pro *allectus*; Du Cange Gloss. Lat.; *opinator* pro *opinatus* seu electus, bonæ opinionis et famæ miles, ideoque optatus, delectus, optio; v. Du Cange v, *optio*, ubi Glossæ Anglosaxon.: *optio*, *gekosene Kempan*. Hinc est, quod infra pag. 227. ἀδοράτορ per προσευκτέος exponitur, quasi *adorandus* esset, *rogator* pro *rogatus*, id est roga donatus, stipendiatus. Vicissim in *us* terminabant, quæ in *or* debebant terminari, ut *adjutus* pro *adjutor*: unde *aiutus*, *aidus*, *aide*; *alienatus morbus* pro *alienator* quia sensus alienat; *allocatus* pro *allocator*, confessor, sponsor. *Dictatus* pro dictatore, qui dictat, id est concipit scripto, epistolas aut rationes: v. Du Cange h. v.

(21) *Exaggerant;* proprie est στοιβάζειν, *confercire*, *condensare;* vid. pag. 196, 201. Frequentissime hoc verbo utitur Nicetas Choniates, ut pag. 31, et 37, ubi est ἀναστοιβάζειν *retro condensare*, id est *reprimere*, *repellere*: p. 64, *fluvium* ὑπαναστοιβάζειν, *opposito aggere retro agere*, et efficere, ut coaggeretur, constipetur; p. 82, στοιβασμὸς τῶν κόντων, *hastarum conferta seges*; pag. 246, νίκας ἐπὶ νίκαις ἀναιρεῖσθαι καὶ τρόπαια τροπαίοις ἐπιστοιβάζειν.

(22) Discimus ex hoc loco, quare λαχανικὸν ap-

A ὕπερθεν αὐτῶν πλακοῦντας· Ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ καμπτῷ καὶ ἐν διαφόροις τόποις τοῦ εὐρίπου προστοιβάζουσιν ὁμοίως λάχανά τε καὶ πλακοῦντας, ἤγουν τῇ πρὸ μιᾶς τοῦ ἱππικοῦ· οὗτος δὲ ὁ καμπτὸς τῶν. Πρασίνων ἕνεκα τοῦ κυλίσαι παραφυλάττεται. Ἵστανται δὲ καὶ αἱ βῆγαι ἐν τοῖς κριταρίοις, μετὰ δὲ τὸ ἐξελθεῖν τὸν βασιλέα ἐν τῷ καθίσματι καὶ σφραγίσαι τὸν λαὸν καὶ καθίσαι αὐτὸν ἐν τῷ σέντζῳ, τελεσθείσης τῆς προσκυνήσεως τῶν πατρικίων, εἰ τύχωσι, καὶ στρατηγοί, ἔργονται τὰ πρωτεῖα τῶν μερῶν μετὰ καὶ σταυρῶν ῥοδοπλόκων, καὶ ἵστανται ἐν ταῖς διασφαγαῖς, καὶ εἶθ' οὕτως δίδωσι νεῦμα ὁ ἀκτουάριος ἀπὸ κελεύσεως, καὶ ἀπολύονται αἱ βῆγες. Ἡνίκα δὲ καταλάβωσιν ἐν τῇ βασιλικῇ τάβλᾳ ἐν τῷ καθίσματι, ἐπεύχονται τὸν βασιλέα· εἶθ' οὕτως νεύει ὁ ἀκτουάριος ἀπὸ κελεύσεως, καὶ αὐλεῖ τὸ βασιλικὸν ὄργανον, αὐτοὶ δὲ κατέρχονται τῶν βηγῶν αὐτῶν ἐπὶ τὰ μέρη καὶ εἰσέρχονται ἐν τῷ στάματι, καὶ λαβόντες τοὺς στεφάνους ἀμφότεροι αὐτῶν, ἀπαναχωροῦσι. Καὶ εἶθ' οὕτως ἐξέρχονται οἱ προειρημένοι τῶν μερῶν, καὶ ἐπιδιδόασι τοὺς σταυρούς, ἐπευξάμενοι δὲ τῷ βασιλεῖ, καὶ αὐτοὶ ἀναχωροῦσι.

ob urnam circumagendam custoditur. Bigae in critariis stant, et postquam imperator ad sedem suam processit, populoque signato, in throno consedit peracta patriciorum et strategorum, si qui adsunt, adoratione, principes factionum cum crucibus et rosis textis veniunt, et ad lineas subsistunt: actuarius a mandato signum dat, et bigæ solvuntur. Postquam vero ad imperatoriam tabulam in throno venere, felicia imperatori precantur: deinde actuarius a mandato signum dat, et organum imperatorium pulsatur, ipsi vero e bigis suis ad factiones descendunt, et stationem ingressi, coronis acceptis abeunt. Sic postea dicti factionarii egrediuntur, crucesque tradunt, et fausta imperatori precati discedunt.

B Δ'. Καὶ [40] εἶθ' οὕτως τελεῖται τὸ πρῶτον βαΐον, καὶ λαμβάνουσιν οἱ νικηταὶ ἡνίοχοι τὰ ἔπαθλα αὐτῶν διπλασίως, καὶ ἐξ αἰτήσεως τοῦ μέρους δίδοται τὰ δημόσια (23), καὶ λαβόντες αὐτὰ χοσβαῖται, ἀνάγουσιν αὐτὰ μέσον τοῦ ἱππικοῦ ἐν τῷ ἀρματουρίῳ τῶν νικητῶν ἡνιόχων. Καὶ τελεσθέντων τῶν δ' βαΐων, πράττουσιν οἱ τοῦ λογίου (24) τὰ κατὰ συνήθειαν ἅπαντα, ἀλλάξαντες δὲ οἱ ἡνίοχοι τῆς νίκης τὰ δη-

IV. Mox prima palma celebratur, ubi aurigæ duplicia præmia accipiunt, et secundum factionis preces munera publica distribuuntur, quæ chosbaitæ per medium circum ad armatorium victorum aurigarum perferunt. Quatuor palmis celebratis, **201** rationales omnia pro more agunt, aurigæ, præmiis victoriæ induti, e januis in currus descendunt, factionarii partis victricis laureas ex rationario de-

VARIÆ LECTIONES.

[40] καὶ om. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

pellatum fuerit hoc ludicrum circense, quia nempe *λάχανα*, olera, placentæ et pisces populo diripienda dabantur, et Lachanicum hoc celebratum fuisse die natali urbis. Reliquæ ergo hæ sunt institutorum ub urbis conditore Constantino M. *panium civilium* aut *gradilium*, qui ad tempora usque Heraclii quotidie gratis distribui inter τοὺς καλαμηφόρους seu *tesserarum exhibitores* solebant; de quibus docte multa disputat Salmasius ad Scr. H. A. t. II. p. 502, sqq., ad quem id unum observatum velim, τοὺς κτήτορας esse *divites* et *nobiles*, τοὺς ἐργαστηριακοὺς autem *mechanicos*, ut medio ævo dicebant, seu sellulariarum artium cultores. Neque solos panes accipiebant, sed etiam vinum, oleum, lardum, alia. Sed abrogati fuerunt hi panes gradiles et unico tantum die per annum revocatus in memoriam obsoletus eorum mos. Cujus adhuc supersunt vestigia in illis, quas vulgares appellant *spendis*, institutis hominum pro veteri more piorum et liberalium, sed non magno cum emolumento in commune. D Illud ipsum autem λαχανικὸν adhuc hodie viget Neapoli, ut e Keysleri itinerario intellexi, cujus locus insignis præsentem rem egregie illustrans ascribi meretur. *Man sagt insgemein*, verba ejus sunt, *wenn ein Viceroy* [Neapolitanus nempe] *das gemeine Volk im Zaume und Ruhe behalten wolle, müsse er bessorgt seyn, dass es an drey Dingen, so mit dem F anfangen, niemals mangele. Diese sind Ferle, Farine, Forche, weil das gemeine Volk immer offentliche Lustberkeiten und Geprange, nebst der Wohlfeile des Brods und Meels verlanget, dabey aber auch scharf gehalten seyn muss, und daher oftere Todesurtheile an dan Missethatern za vollziehen sind. Unter die offentlichen Lustbarkeiten gehoret der Aufzug, welcher id den vier letzten Sonntagen vor der Fasten mit vier Triumphwagen gemacht wird, und deren der erste mit Brod, der andere mit*

C *Fleisch, der dritte mit Kraülerwerke, und der vierte mit Fischen versehen ist. Sie sind beynahe haushoch, und haben Musikanten auf sich, und werden von gewaffnetem Handwerksleuten so lange bewachet, bis sie Preis gegeben werden. Noch einen grossern Zulauf hat ein Castell, Cocagna oder Cucagna genannt, weil es gleichsam zusammengesetzt und überzogen ist mit Ochsenvierteln, Schinken, Speck, Gansen, walschen Hahnen und andern Esswaaren, womit das Schlaraffenland oder Cocagna angefüllt zu seyn beschrieben wird. Dieses ganze Werk ist nach der Baukunst eingerichtet, und wird jahrlich einmal aufgeführet hat auf beyden Seiten Fontainen, woraus den ganzen Tag Wein springet, und wird durch Soldaten bewacht, bis der Viceroy sich auf dem Balcon sehen lasst; denn dieses ist die Losung oder das Zeichen, dass dem Volke nie Erlaubniss gegeben wird, sich des Castells mit stürmender Hand zu bemeistern.*

(23) Ita appellabant vestes quas τὸ δημόσιον, *commune*, ut medio ævo dicebant, victoribus dabat, ex ærario publico; vid. p. 192, et p. 340, unde tamen concludere licet, vestes illas δημόσια dictas rursus ademptas victoribus esse, absoluto ludo et in vestiario factionis reconditas. Τὸ δημόσιον quoque est fiscus publicus, civicus, unde publica ædificia struebantur, ludi circenses et alia speculata edebantur, lucernæ per plateas de nocte ardentes alebantur, etc., vid. Procop. Anecdot., pag. 114.

(24) Jam p. 199, adfuit hæc dictio, quam non intelligo, neque novi huccine pertineat, aut quid sibi velit, quod in margine scriptum circa hunc locum dabant membranæ μιμολό., credas μιμολόγιον aut μιμολόγων, non autem μιμολογίου, ob accentum. Sed fateor hoc in loco, ut in multis aliis, Davum me esse, non Œdipum.

promunt, aurigas in curribus constitutos ante ipsam factionem accipiunt, et saltantes ad metam usque, stationem petunt. Quo postquam pervenere, præfectis numerorum signum datur, hi descendunt et ad metas, inque cæteris locis Euripi supra commemoratis, ubi acervi olerum ac placentarum jacent, subsistunt. Aurigæ postquam cum grege factionis ad stationem venere, ibi in curribus subsistunt, factionarii fausta imperatori apprecantur, quo facto, aurigis victoribus imperator coronas per actuarium et vicarium mittit : hi digressi eos coronant, et rursus ad consessum revertuntur. Tunc factio statim veniam abeundi inque platea saltandi petit, qua ab imperatore accepta, in plateam, quæ *media* appellatur, progreditur. Sic postea imperator surgit, turba vero populi descendit, et ex acervis olera placentasque sumit, dum interea pisces plurimos in navicula plaustro imposita advehunt, et in solum circi projiciunt : quos itidem turba commixta populi diripit.

A μόσια, κατέρχονται ἐπ' ὀχήμασιν ἐκ τῶν θυρῶν, καὶ κατελθόντες οἱ τοῦ νικήσαντος μέρους δημόται, αἴρουσι δάφνας ἐκ τοῦ λογίου, καὶ δέχονται τοὺς ἡνιόχους ἐπιδιφρίους ἔμπροσθεν τοῦ αὐτοῦ δήμου, καὶ σάξαντες μέχρι τοῦ ἀντικάμπτου, ἀνέρχονται ἐν τῷ στάματι. Ἀνερχομένων δὲ αὐτῶν, δίδοται νεῦμα τοῖς ἄρχουσι τῶν ταγμάτων, καὶ κατελθόντες ἵστανται ἐν τοῖς καμπτῆρσι καὶ ἐν τοῖς προειρημένοις λοιποῖς τόποις τοῦ εὐρίπου, ἔνθα αἱ στοιβαὶ τῶν λαχάνων καὶ τῶν πλακούντων εἰσίν. Ἐλθόντες δὲ οἱ ἡνίοχοι μετὰ τῶν δημοτῶν τοῦ μέρους ἐν τῷ στάματι, ἵστανται ἐκεῖσε ἐπιδίφριοι, καὶ ἀκτολογοῦσι μετ' εὐφημίας οἱ τοῦ μέρους τῷ βασιλεῖ, καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς εὐφημίας ἀποστέλλει αὐτοῖς τοῖς νικηταῖς ἡνιόχοις ὁ βασιλεὺς στεφάνους διὰ B τοῦ ἀκτουαρίου καὶ τοῦ δευτέρου, καὶ κατελθόντες στέφουσι τοὺς ἡνιόχους, καὶ ἀνέρχονται πάλιν ἐν τῷ καθίσματι. Καὶ εὐθέως ἄρχεται τὸ μέρος αἰτεῖσθαι τοῦ ἐξελθεῖν καὶ χορεῦσαι εἰς τὴν πλατεῖαν, καὶ λαβόντες τὴν αἴτησιν παρὰ τοῦ βασιλέως, ἐξέρχονται ἐν τῇ μέσῃ. Καὶ εἶθ' οὕτως ἀνίσταται ὁ βασιλεύς, καὶ μετὰ τὸ ἀναστῆναι τὸν βασιλέα κατέρχεται τὸ πλῆθος [41] τοῦ λαοῦ, καὶ αἴρουσιν ἐκ τῶν στοιβῶν τά τε λάχανα καὶ τὰς πλακοῦντας, ἓν δὲ τῷ αὐτῷ εἰσφερουσι χέλανδον φερόμενον ἐπὶ ἁμάξης πλῆθος ἰχθύων, καὶ ῥίπτουσιν αὐτὰ [42] ἐπὶ ἐδάφους ἐν τῷ ἱππικῷ· αἴρουσι δὲ καὶ ταῦτα τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ.

V. Imperator, ut diximus, a throno surgit, et præfectis cubiculo comitantibus, per medios patricios et strategos in triclinio, in quo eo die convivium celebrat, constitutos transit : ipsi longa ac felicia tempora ei apprecantur. Inde cubiculum petit, dumque præpositus a capite ejus coronam demit, vestitores intrant, et, tunica ipsi exuta, discedunt. Imperator egressus, pretiosæ mensæ suæ cum amicis, quos ad convivium vocavit, assidet : postquam vero surrexit et paulisper quievit, donec omnia ad certamen parata sint, exspectat. Veniente cerimoniario et præposito indicante, omnia jam parata esse, præpositus imperatorem de eo certiorem facit, qui per lapideam scalam ad cubiculum abit, tunicaque et corona pro more induitur. Stipatus a cubiculi præfectis, per angustum triclinium **202** ad magnum, in quo eo die epulæ instituuntur, se confert, et ibi cum præfectis cubiculi stans, præposito, is ostiario, signum dat, patricii et strategi adducuntur, et postquam imperatorem adorarunt, præpositus dicit : « Jubete. » Patricii et strategi cum senatu foras progressi, ab utraque parte astant : imperatore vero in porta constituto, dicti omnes se prosternunt, et postquam surrexere, præpositus a mandato cerimoniario signum dat et dicit : « Jubete ; » ipsi multa bonaque tempora apprecantur.

Ε'. Ὁ δὲ βασιλεύς, ὡς προείρηται, ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ σέντζου καὶ δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, διέρχεται μέσον τῶν τε πατρικίων καὶ στρατηγῶν, ἑστώτων αὐτῶν ἐν τῷ τρικλίνῳ, ἐν ᾧ ἀριστᾷ τῇ ἡμέρᾳ, αὐτοὶ δὲ C ὑπερεύχονται τό· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. » Καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ κοιτῶνι, λαβόντος δὲ τοῦ πραιποσίτου τὸ στέμμα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, εἰσέρχονται οἱ βεστήτορες, καὶ ἀπαλλάξαντες τὴν χλανίδα, ἐξέρχονται. Καὶ ἐξελθὼν ὁ βασιλεύς, καθέζεται ἐπὶ τῆς τιμίας αὐτοῦ τραπέζης μετὰ καὶ φίλων, ὧν ἂν κελεύει, καὶ ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ κλητωρίου καὶ μικρὸν ἀναπαυσάμενος, ἐκδέχεται, μέχρις ἂν τὰ πάντα ἑτοιμασθῶσιν ἐν τῷ ἱππικῷ (25). Ἐλθόντος δὲ τοῦ τῆς καταστάσεως καὶ γνωρίσαντος τῷ πραιποσίτῳ, ὡς ὅτι ἕτοιμά ἐστι πάντα, ὁ πραιπόσιτος, δηλοῖ τῷ βασιλεῖ· ὁ δὲ βασιλεὺς κατέρχεται διὰ τῆς λιθίνης σκάλας, καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ κοιτῶνι, καὶ περιβάλλεται τὴν χλανίδα καὶ τὸ στέμμα κατὰ συνήθειαν. Καὶ δηριγευόμενος D ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου διέρχεται διὰ τοῦ στενοῦ τρικλίνου, καὶ ἐξέρχεται ἐν τῷ μεγάλῳ τρικλίνῳ, ἐν ᾧ ἀριστᾷ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, κἀκεῖσε ἑστὼς ἅμα τοῖς ἄρχουσι τοῦ κουβουκλείου, νεύει τῷ πραιποσίτῳ, κἀκεῖνος τῷ ὀστιαρίῳ, καὶ εἰσάγει πατρικίους καὶ στρατηγούς, καὶ προσκυνησάντων τῷ βασιλεῖ, λέγει ὁ πραιπόσιτος· « Κελεύσατε. » Καὶ ἐξελθόντες ἔξω τῆς πύλης οἵ τε πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ ἅμα τῇ συγκλήτῳ, ἵστανται ἔνθεν κἀ-

VARIÆ LECTIONES.

[41] τοὺς πλ. ed. [42] αὐτοὺς ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(25) Post hanc vocem erat in codice spatium, ut nota distinctionis et novæ tractationis, et in margine adscriptu merat Δης, id est δείλης, *observanda in ludo vespertino* vel *pomeridiano*. Nam plerumque vox δείλης scripta erat in hoc codice per geminum η.

κεῖσε· στάντος δὲ καὶ τοῦ βασιλέως ἐν τῇ πύλῃ, πίπτουσιν οἱ προειρημένοι ἅπαντες, καὶ ἀναστάντων, νεύει ὁ πραιπόσιτος ἀπὸ κελεύσεως τῷ τῆς καταστάσεως, καὶ λέγει· « Κελεύσατε· αὐτοὶ δὲ ὑπερεύχονται· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. »

ζ'. Καὶ εἶθ' οὕτως κατασχὼν τὸ ἄκρον τῆς A χλανίδος τοῦ βασιλέως ὁ τῆς καταστάσεως καὶ ποιήσας ῥωσθέλιον, ἐπιδιδοῖ τῷ βασιλεῖ. Εἶτα ἐκεῖθεν δηριγευόμενος ὁ βασιλεὺς ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, πατρικίων τε καὶ στρατηγῶν, ἀνέρχεται ἐν τῷ καθίσματι μετὰ μόνων τῶν τοῦ κουβουκλείου ἀρχόντων καὶ δύο μαγλαβιτῶν καὶ σπαθαρίων βασταζόντων διστράλια, φορούντων καὶ τὰ σπαθία αὐτῶν, ὡς ἐν ἑκάστῳ ἱππικῷ. Ἀνελθὼν δὲ ἐν τῷ σέντζῳ ὁ βασιλεὺς καὶ σφραγίσας τὸν λαὸν ἐκ τρίτου, καθέζεται, καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς εὐφημίας ἐξέρχεται ὁ πραιπόσιτος ἀπὸ κελεύσεως, καὶ νεύει τοῖς τε πατρικίοις καὶ στρατηγοῖς, ἀπελθεῖν ἕκαστον ἐν τῇ τάξει αὐτοῦ καὶ καθέδρᾳ· τελεσθέντων δὲ τῶν δ' βαΐων, ἀνίσταται ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ καθίσματος, καὶ ἱσταμένων τῶν B πατρικίων ἐν ᾧ ἀριστᾷ ὁ βασιλεὺς τρικλίνῳ, καὶ [43] δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, διέρχεται μέσον αὐτῶν, αὐτοὶ δὲ ὑπερεύχονται· « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους. » Καὶ διελθὼν διὰ τοῦ στενοῦ τρικλίνου, εἰσέρχεται ἐν τῷ κοιτῶνι, καὶ ἀπαλλάξας τό τε στέμμα καὶ τὴν χλανίδα αὐτοῦ, περιβάλλεται σαγίον, καὶ κατέρχεται διὰ τοῦ μυστικοῦ κοχλιοῦ, καὶ δηριγευόμενος ὑπὸ πάντων τοῦ κουβουκλείου, διέρχεται διὰ τοῦ αὐγουστέως, ἀψῖδος τε καὶ τοῦ τρικόγχου, διὰ τοῦ μονοθύρου καὶ τῶν διαβατικῶν τῶν Ἁγίων μ', καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ· στάντες δὲ οἱ τοῦ κουβουκλείου καὶ ὑπερευξάμενοι τὸν βασιλέα, « Εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους, » ἐξέρχονται καὶ ἀπέρχονται οἴκαδε.

VI. Mox cerimoniarius, collecta extrema tunica imperatoris, rhosthelium facit, idque imperatori tradit. Qui a præfectis cubiculo, patriciis ac strategis stipatus, cum solis cubiculo præfectis, duobus manclavitis et spathariis dextralia spathasque suas, ut in omnibus certaminibus equestribus solent, gestantibus, ad consessum suum ascendit. Conscenso vero throno, terque populo signato, sedet, et, acclamatione finita, præpositus a mandato egreditur, patriciis et strategis signum dat, ut ad ordinem locumque suum singuli se recipiant. Quatuor palmis celebratis, imperator a throno surgit, et patriciis in triclinio, ubi convivium celebrat, constitutis, a præfectis cubiculo stipatus, per medium illorum transit, dum felicia ipsi ac diuturna tempora apprecantur. Inde per angustum triclinium ad cubiculum abit, ubi corona sua et tunica deposita, sagum induit, perque secretam cochleam, cubicalariis omnibus comitantibus, per augusteum, apsidem, triconchum, perque monothyrum et porticus Sanctorum XL aureum triclinium ingreditur: cubicularii vero astant, et imperatori multos ac felices annos apprecati, discedunt domumque abeunt.

Ὅσα δεῖ τελεῖσθαι τῇ παραμονῇ τοῦ λαχανικοῦ C ἱπποδρομίου, ἤγουν τοῦ γενεθλίου ταύτης τῆς θεοφυλάκτου καὶ βασιλίδος πόλεως.

Ἰστέον εἰδέναι, ὅτι οἱ τῶν δύο μερῶν δήμαρχοι μετά τε τῶν δευτερευόντων καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχόντων τῶν μερῶν καὶ τῶν δημοτῶν ἀπίασι τὸ δειλινὸν, ἕκαστος εἰς τὸ ἴδιον στάβλον, καὶ εὐθέως ὁ θεωρητὴς ἑκάστου μέρους ταβρίζει τὸ τρίπλοχον, καὶ λέγει ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Νίκα, Βένετε· » ὁμοίως καὶ οἱ Πράσινοι, « Πράσινε. » Καὶ δέχεται ὁ φωνοβόλος λέγων μεγάλῃ τῇ φωνῇ· « Ἔχεται ὁ βοηθῶν ἡμῖν Ἰησοῦς [44]· » ὁ λαός· « Ἀεὶ νίκα. » Οἱ κράκται· « Εἷς [45] ὁ Θεὸς, σὺ αὐτοὺς σῶσον· » ὁ λαός· « Ναὶ, Κύριε. » Καὶ ὅτε ἐξέλθωσιν ἐπὶ τὸ ἐξάερον, κρούει ὁ θεωρητὴς τὴν ταβραίαν γ', καὶ λέγει ὁ λαός· « Νικᾷ ἡ πίστις τῶν βασιλέων, νικᾷ ἡ πίστις τῶν Αὐγουστῶν, νικᾷ ἡ πίστις τῆς πόλεως καὶ τῶν D Βενέτων » (οἱ Πράσινοι, « Πρασίνων »). Καὶ λέγουσιν οἱ κράκται· « Ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα μεγάλων βασιλέων, ναὶ εἰπὲ ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα μεγάλων βασιλέων· » καὶ ὁ λαός· « Κύριε, βοήθει. » Οἱ κράκται· « Εἷς Θεός, σὺ αὐτοὺς σῶσον· ὁ λαός· « Ναὶ, Κύριε. » Καὶ εἶθ' οὕτως λέγεται τὸ δρομικὸν ποίημα ἔμπροσθεν τοῦ ἱπποδρομίου· « Οἱ τῶν ἀγώνων σε δυσωποῦμεν τὸν Θεὸν ἡμῶν καὶ Σωτῆρα· νίκας

Observanda in vigilia hippodromi lachanici seu die natali hujus a Deo custoditæ et imperatoriæ urbis.

Duarum factionum principes, vicarii, reliqui factionum præfecti et populus vesperi ad stabula sua abeunt, ubi inspector uniuscujusque factionis **203** triplicem scuticam sumit, populo ter acclamante: « Vince, Venete! « similiter Prasini: « Prasine! » Præcentor voce elata canit: » Habemus Jesum, adjutorem nostrum; » populus: « Semper vince. » Cantores: « Deus es, tu ipsos serva; « populus; « Ita, Domine! » Quando in atrium processere, inspector scutica ter insonat, populo dicente: « Vincit Augustorum Augustarumque fides, vincit urbis ac Venetorum fides! » (Prasini: « Prasinorum. ») Cantores: « N. et N. magnorum imperatorum! dic omnino, magnorum imperatorum; » populus: « Domine, adjuva. » Cantores: Tu Deus es, ipsos serva; » populus: « Ita, Domine! » Sic postea dromicum carmen ante circum recitatur: « Nos factionarii te Deum ac servatorem nostrum veneramur! Victorias Venetis concede! » (Prasini: « Prasinis! ») Adsis benignus Uranio! (Prasini: « Olympio! ») ut iterum post victoriam tripudiemus. » Aliud carmen albæ: « Deipara, quæ firmum quasi teg-

VARIÆ LECTIONES.

[43] καὶ om. ed. [44] ἔχετε τὸν ὁ βοηθοῦντα ὑμῖν Ἰησοῦν ed. [45] εἷς ed. ubique in seqq.

men tutumque auxilium eorum es, qui ad te accurrunt, rogamus Veneti, » (Prasini : « Prasini, ») detur hoc nobis et Icasio, ut victoriis in certamine excellamus, et nos exilaremur.

A τοῖς Βενέτοις βοήθει » (οἱ Πράσινοι, « Πρασίνοις »), « καὶ χορήγησον τῷ Οὐρανίῳ (οἱ Πράσινοι· « Τῷ Ὀλυμπίῳ »), « ἵνα καὶ πάλιν χορεύσωμεν [46] μετὰ νίκης. » Ἄλλος εἰς τὸ λευκόν· « Ὡς κραταιὰ σκέπη ἡ Θεοτόκος, καὶ ἀντίληψις βεβαία τῶν εἰς σὲ προστρεχόντων, ἐξαιτοῦμεν οἱ Βένετοι » (οἱ Πράσινοι· « Πράσινοι ») « δωρηθῆναι ἡμῖν τοῦτο, τῷ Εἰκασίῳ, διαπρέπον [47] ταῖς νίκαις σὺν αὐτῷ εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ ἡμᾶς εὐφρανθῆναι. »

CAPUT LXXI.

Ritus in facularim celebratione solemnes.

I. Vesperi duæ factiones cum facibus secretam phialam triconchi intrant, et facularia, ut vocant, instituitur, aque saltantibus apelaticum toni obl. IV canitur : « Corroboretur manus tua, exaltetur dextra tua, N. imperator ! Ecce enim urbs tua te ipsius amantem intuetur, præclaris facinoribus tuis contra hostes renovatur, inque medio imperio gratia regnat, quoniam administratio tua, urbs magnis imperatoris, conspecta est, quando arma robore tuo armantur, hostesque odio ejus, qui te natali honore urbis tuæ coronavit, cinguntur. » Deinde ad subsellia se recipiunt, ac singulis in loco suo constitutis, cantores verba solennia recitant : « Auxilium Dominorum ! » populus : « Tu es Deus ! » **204** Cantores : Tu ipsos serva ; » populus : « Ita, Domine. » Cantores : « Auxilium Augustarum ! » populus : « Deus es. » Cantores : « Tu ipsos serva ; » populus ; « Ita, Domine ! » Cantores : Tu, qui Porphyrogenitos adjuvas ; » populus : « Deus es. » Cantores : « Tu ipsos serva ; populus : « Ita, Domine ! » Cantores : « Qui urbem juvas ; » populus : « Deus es ! » Cantores : « Tu ipsam serva ; » populus : « Ita, Domine ! » Cantores : « Qui præfectum juvas ; » populus : « Deus es ! » Cantores : « Tu ipsum serva ; » populus : « : « Ita, Domine ! » Cantores : « Qui Uranium adjuvas ; » populus : « Deus es ! » Cantores : « Tu ipsum serva ; » populus : « Ita, Domine ! » (Prasini : « Qui Olympium. ») Cantores : « Qui Prasinum adjuvas ; » (Prasini : « Qui Anatellontem ; ») populus : « Deus es. » Cantores : « Tu ipsum serva ! » populus : « Ita, Domine ! »

II. Deinde alius cantor ingressus verba cum antecedentibus conjungenda recitat : « Qui Dominos, Augustas, Porphyrogenitos, urbem, præfectum, Uranium, (Prasini : « Olympium, ») Icasium, (Prasini : « Anatellontem, » adjuvas ; » populus : « Deus es. » Cantores : « Tu ipsos serva ; » populus : « Ita, Domine. » Cantores : « N. N. magnorum principum et imperatorum ! » populus : « Domine, eos adjuva. » Deinde alius cantor intrat, dicens : « Semper, semper, » Cantores ; « Superior sis et victor ! » populus : « Perpetuo, o clarissime ! » Cantores : « Sancte, ter sancte, victoria Venetæ ! (Prasini : « Prasinæ. ») Cantores : « Domina Deipara ; » po-

ΚΕΦΑΛ. ΟΑʹ.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, τῆς φακλαρέας τελουμένης.

Αʹ. Δείλης εἰσέρχονται τὰ δύο μέρη ἐν τῇ μυστικῇ φιάλῃ τοῦ τρικόγχου μετὰ φατλίων, καὶ γίνεται ἡ λεγομένη φακλαρέα, καὶ λέγουσι τὸν ἀπελατικὸν
B χορεύοντες ἦχ. π. δʹ· « Κραταιωθήτω ἡ χείρ σου, ὑψωθήτω ἡ δεξιά σου, ὁ δεῖνα αὐτοκράτωρ. Ἰδοὺ γὰρ, ἡ πόλις σου φιλόπολιν βλέπει σε βασιλέα, καὶ ταῖς σαῖς ἐγκαινίζεται κατ' ἐχθρῶν ἀνδραγαθίαις, καὶ πολιτεύεται χάρις ἐν μέσῳ τῆς βασιλείας, ὅτι ὤφθη τὸ πολίτευμά σου, πόλις τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὅθεν καθοπλίζονται τὰ ὅπλα σου δυναστείᾳ, καὶ περιβάλλονται ἐχθροὶ τὴν ἔχθραν τοῦ στέψαντός σε τῇ γενεθλίῳ δόξῃ τῆς πόλεώς σου. » Καὶ μετὰ ταῦτα ἀνέρχονται εἰς τὰ βάθρα, καὶ ἱσταμένου ἑκάστου εἰς τὸ ἴδιον μέρος, λέγουσιν οἱ κράκται τὴν ἀνευφημίαν· « Ὁ βοηθῶν τοὺς δεσπότας· » ὁ λαός· « Εἷς ὁ Θεός. » Οἱ κράκται· « Σὺ αὐτοὺς σῶσον· » ὁ λαός· « Ναὶ, Κύριε. » Οἱ κράκται· « Ὁ βοηθῶν ταῖς Αὐγούσταις· » ὁ λαός· « Εἷς ὁ Θεός. » Οἱ κράκται· « Σὺ αὐτὰς σῶσον· » ὁ λαός· « Ναὶ, Κύριε. »
C Οἱ κράκται· « Ὁ βοηθῶν τοῖς πορφυρογεννήτοις· » ὁ λαός· « Εἷς ὁ Θεός . » Οἱ κράκται· « Σὺ αὐτοὺς σῶσον· » ὁ λαός « Ναὶ, Κύριε. » Οἱ κράκται· « Ὁ βοηθῶν τῇ πόλει· » ὁ λαός· « Εἷς ὁ Θεός. » Οἱ κράκται· « Σὺ αὐτὴν σῶσον· » ὁ λαός· « Ναὶ, Κύριε. » Οἱ κράκται· « Ὁ βοηθῶν τῷ ἐπάρχῳ· » ὁ λαός· « Εἷς ὁ Θεός. » Οἱ κράκται· « Σὺ αὐτὸν σῶσον [48]· » ὁ λαός· « Ναὶ, Κύριε. » Οἱ κράκται· « Ὁ βοηθῶν τῷ Οὐρανίῳ » (οἱ Πράσινοι· « Τῷ Ὀλυμπίῳ »)· ὁ λαός. « Εἷς ὁ Θεός. » Οἱ κράκται· « Σὺ αὐτὸν σῶσον· » ὁ λαός· « Ναὶ, Κύριε. » Οἱ κράκται· « Ὁ βοηθῶν τῷ Εἰκασίῳ » (οἱ Πράσινοι· « Τῷ Ἀνατέλλοντι »)· ὁ λαός· « Εἷς ὁ Θεός. » Οἱ κράκται· « Σὺ αὐτὸν σῶσον· » ὁ λαός· » Ναὶ, Κύριε. »

D Βʹ. Εἶτα εἰσέρχεται ἕτερος κράκτης καὶ λέγει τὴν συνάφειαν ; « Ὁ βοηθῶν τοὺς δεσπότας, ταῖς Αὐγούσταις, τοῖς πορφυρογεννήτοις, τῇ πόλει, τῷ ἐπάρχῳ, τῷ Οὐρανίῳ » (οἱ Πράσινοι· « Τῷ Ὀλυμπίῳ »), « τῷ Εἰκασίῳ » (οἱ Πράσινοι· « Τῷ Ἀνατέλλοντι »)· ὁ λαός· « Εἷς ὁ Θεός. » Οἱ κράκται· « Σὺ αὐτοὺς σῶσον· » ὁ λαός· « Ναὶ, Κύριε. » Οἱ κράκται· « Ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα μεγάλων βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων· » ὁ λαός· « Κύριε, βοήθει. » Εἶτα εἰσέρχεται ἕτερος κράκτης, καὶ λέγει· « Ἰοὺς ἀεὶ, ἀεὶ [49]. » Οἱ κράκται· « Προτόνου καὶ νικᾷς· » ὁ λαός· « Εἷς ἀεὶ [50], εὐδόκιμε. » Οἱ κράκται· « Ἅγιε, τρισάγιε, νίκη εἰς τὸ Βένετον » οἱ Πράσινοι· « Εἰς τὸ Πράσινον »). Οἱ

VARIÆ LECTIONES.

[46] χορεύσομεν ed. [47] διάπρέπον R., διαπρέπειν ed. [48] αὐτῷ σῶσον cod. h. l. et sic paulo post [49] ἀὲς, ἀὲς cod. [50] εἰσαῖτα cod.

κράκται· « Δέσποινα Θεοτόκε· » ὁ λαός· « Ναί, Δέσποινα A Θεοτόκε, νίκη εἰς τὸ Βένετον » (οἱ Πράσινοι· « Εἰς τὸ Πράσινον »). Οἱ κράκται· « Τοῦ σταυροῦ ἡ δύναμις· » ὁ λαός· « Ναὶ τοῦ σταυροῦ ἡ δύναμις, νίκη [51] ἔχει τὸ Βένετον » οἱ Πράσινοι· » Ἔχει [52] τὸ Πράσινον »). Οἱ κράκται· « Θεοῦ τὴν νίκην ἔχεις [53]· τὸ πρόσωπόν σου, Οὐράνιε » (οἱ Πράσινοι· « Ὀλύμπιε »). Οἱ κράκται· « Ὅλη δείλης σήμερον· » ὁ λαὸς ἔσ· « Ὅλη δείλης σήμερον· καλή σου δείλης γίνεται. » Οἱ κράκται· » Κύριοι, πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι· » ὁ λαός· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι » (οἱ Πράσινοι· « Ἅγιε »). Καὶ εἰσέρχεται ἕτερος κράκτης καὶ λέγει· « Ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα μεγάλων βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων· » ὁ λαός· « Θεοτόκε, βοήθει. » Οἱ κράκται· « Εἷς ὁ Θεός, σὺ αὐτοὺς σῶσον· » ὁ λαός· « Ναί, Κύριε. » Εἶτα λέγει ὁ κράκτης· « Ναὶ εἰπὲ καὶ ποίει τὸ ἀγωγεῖν [54] τῷ Οὐρανίῳ » (οἱ Πράσινοι· « Τῷ Ὀλυμπίῳ »)· B « ναὶ εἰπὲ καὶ ποίει τὸ ἀγωγεῖν τῷ Ἐκασίῳ » (οἱ Πράσινοι· « Τῷ Ἀνατέλλοντι »)· ὁ λαός· « Καλὸν ἀγῶνα· » Οἱ κράκται. « Εἷς ὁ Θεός, σὺ αὐτοὺς σῶσον. » ὁ λαός· « Ναί, Κύριε· » Ἰστέον, ὅτι τὰ αὐτὰ ἄκτα καὶ ἡ αὐτὴ εὐφημία λέγονται καὶ ἐπὶ τοῦ ἱπποδρομίου εἰς τὸ στάμα, ἤγουν εἰς τὸ II [55], δηλονότι τοῦ ὑπάρχου καθεζομένου εἰς τὸ κάθισμα, ἔνθα ὁ καὶ [56] ἀκτουάριος ἵσταται.

Περὶ τοῦ αὐτοῦ ἱπποδρομίου, πῶς δεῖ κυλίειν·

Πρὸ τοῦ ἱππικοῦ γίνεται ἡ πομπὴ τῶν ἵππων, καὶ τῷ πρωῒ τίθεται ἡ ὄρνα εἰς τὸν καμπτὸν τοῦ Βενέτου, καὶ κατέρχονται οἱ τῶν δύο μερῶν ἡνίοχοι ἅμα τῶν κουβινογράφων, φορούντων αὐτῶν τῶν κομβινογράφων ἀρμελαύσια (26) βένετον καὶ λευκὸν C καὶ τὰ μασσία (27), ὄντων αὐτῶν καὶ ἀνυποδήτων, βαστάζοντες καὶ χαρτοκαλαμάρια, καὶ κυλιούσης τῆς ὄρνας, οἷον ἐκβάλλει σφαιρίον, ὀνολάζει τὸν μεσαρίστερον. Καὶ ὅτε πληρώσωσι τὰ δ' βαΐα, ἀπέρχονται εἰς τὰ ὀρνατούρια, καὶ ποιοῦσι τὸ πέρας τῆς κομβίνας, καὶ ἀνερχομένου τοῦ βασιλέως, ἀπολύουσι τὰ δίιππια, καὶ ἵσταται ὁ μαξιλλάριος εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ καὶ οἱ δύο θεωρηταί, εἷς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων, βαστάζοντες τὰ καλαμάρια, ἕως οὗ πετάσῃ (28). Καὶ τοῦ Θεοῦ παρασχόντος τὴν νίκην, μετὰ τὸ λαβεῖν τὰ ἔπαθλα ἀπέρχονται εἰς τὰς θύρας, καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν δ' βαΐων ἐκβαίνουσι τὰ ἅρματα τῶν νικησάντων, φορούντων

pulus : « Imo, domina Deipara, victoria Venetis! » (Prasini : « Prasinis ! ») Cantores : « Crucis potentia ; » populus : « Imo crucis potentia ! victoria Venetam factionem habet ; » (Prasini » Prasinam habet. ») Cantores : « Dei victoriam habet persona tua, o Uranie ! » (Prasini : « Olympie ! » Cantores : « Tota victoria hac vespera tibi contingit ; » populus : « Omnis tibi hodie ac pulchra victoria contingit. » Cantores : « Multa vobis tempora, domini ! » populus : « Multa vobis tempora ! » Prasini : « Sancte ! » Alius deinde cantor intrat, et dicit : « N. et N. magnorum principum et imperatorum ; populus : « Deipara, hos adjuva. » Cantores : « Deus es, tu ipsos serva ; » populus : « Imo, Domine. » Postremo præcentor : « Ita dic et fac, Uranius agat ! « Prasini : « Olympius ! ») imo agat Icasius ! » (Prasini : « Anatellon agat ! ») populus : « Egregium certamen. » Cantores : « Deus es, tu ipsos serva ! » populus : « Imo, Domine ! » Sciendum est, eadem acta **205** easdemque acclamationes etiam in decursione in statione seu II recitari, præfecto in consessu, ubi actuarius quoque stat, sedente.

De eadem aecursione, quomodo sortes misceri debeant.

Ante decursionem processio equorum instituitur, urnaque in meta Venetæ factionis mane posita, aurigæ utriusque gregis cum combinographis, armelausia Venetum albumque et massia gestantibus, discalceatis præterea et chartocalamaria ferentibus, descendunt, et, urna agitata, quicunque globulus exierit, is *mesaristerum* (quasi medium sinistrum) constituit. Quatuor palmis completis, ad urnatoria abeunt, terminum combinæ faciunt, et, imperatore accedente, diippia solvunt : maxillarius in loco suo, e duobus inspectoribus unus ad dextram, alter ad sinistram stant, et calamaria, usquedum velum extenderint, gestant. Postquam vero Deus victoriam concessit, et aurigæ præmia victoriæ accepere, ad januas abeunt, completis vero quatuor palmis, currus victorum progrediuntur, aurigæ præmia publica ferunt, ad metam Prasinæ Venetæque factionis deflectunt, deinde ad proprium gre-

VARIÆ LECTIONES.

[51] νίκην ἔχεις ed. [52] ἔχεις ed. [53] ἔχει conj. R. [54] ἀγωγὴν cod. h. l. et mox. [55] εἰς II ed. [56] καὶ om. cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(26) Vestis brevis, velut sagum, absque manicis. Vid. infra dicenda p. 387. Quid autem sint μασσία, non novi. Χαρτοκαλαμάρια sunt thecæ chartis pergamenis (χάρτη enim in hoc libro *pergamenam* notat), et calamis plenæ. Quid μαξιλλάριος sit, educeri ab aliis cupio. Forte erat, qui τὰ μαξιλλάρια, *cervicalia*, *pulvinaria*, populo in circo sedenti substernebat, aut pro mercede locabat, aut, quod mihi quidem probabilius videtur, qui maxillis equorum circensium ad factiones pertinentium ferro candente notam cujusque factionis inurebat ; vid. Du Cange v. *maxilla* et *maxillare*, ubi redditur στο- D μοκοπεῖν. Non enim putem, illos homines fuisse δημίους, carnifices, qui sontes naribus et labiis mutilarent etstigmatibus notarent, quamvis supplicia de sontibus in circo sumpta fuisse constest.

(27) Forte *clavas*, significat, ῥόπαλα, ut vox Francogallica *masse*. Du Cange Gloss. Lat. *servientes ad clavam* intrepretatur, *sergeans à masse*.

(28) Nempe τις, *donec mappam aliquis extendat*, explicitam, expansam monstret. Vel potest πετάσῃ intransitive accipi, subintellecto ἑαυτό (nempe τὸ βῆλον) pro πετασθῇ : quod non insolens huic libro.

gem redeunt, factionarios sumunt, ac saltantes ad metam Praeinæ, ut supra diximus, divertunt. Postremo ad stationem se conferunt, descendit actuarius, eos dimittit, sic et in publicum saltantes procedunt.

De bigis, quomodo ordinari debeant.

Si certamen equestre, ubi imperator adoratur, instituitur, bigæ in primo critario, bigarii in curribus, stant, et imperatore veniente, quatuor aurigae accedunt, aureas pilas occupant, et inde reversi, ad suas lineas redeunt. Postea, signo ab actuario dato, rursus intrant, armillam auream sumunt, ac redeuntes cum facibus ad factiones accedunt, bigae vero abeunt. Bigarii vestes, Venetam unus, alter Prasinam, alis quasi instructas, e centunculis confectas, **206** a tergo ad lumbos usque, pro galeis vero camelaucia e centunculis gestant.

Acta post victoriam in eodem certamine reportatam.

I. Post palmam secundam cantores : « Multos, multos, multos ! » populus : » Multos annos in multos ! » Cantores : « Multa vobis tempora, divina majestas ! (Prasini : « Propugnaculum Trinitatis ! ») populus ter : « Multa vobis tempora » ! (Prasini : « Sancte » !) Cantores : « Multa vobis tempora, N. N. Romanorum imperatores ! » populus ter : « Multa vobis tempora ! » (Prasini : « Sancte » !) Cantores : « Multa vobis tempora, famuli Domini ! » populus ter : « Multa vobis tempora ! » (Prasini : « Sancte ! ») Cantores : « Multa vobis tempora, N. N. Augustæ Romanorum ! » populus ter : « Multa vobis tempora ! » (Prasini : « Sancte » !) Cantores : « Domini orbis terrarum, suscipite Venetos precantes ! » (Prasini : « Prasinos ! ») populus ter : « Sancte ! » Cantores : « Ut servi rogare audemus ! » populus ter : « Sancte ; » Prasini similiter. Cantores ; « Cum timore dominos intueri audemus ; populus ter : « Sancte ! » Prasini similiter. Cantores : « Merito invocamini benefici principes ! » populus ter : « Sancte ! » Prasini similiter. Cantores : « Ad preces servorum vestrorum Venetorum ; » populus ter : « Sancte ! » Prasini similiter. Cantores : « Præmia servis vestris, si jubetis, » populus ter : « Sancte ! » Prasini similiter. Cantores : « Domine, serva dominos Romanorum ! » populus ter : « Domine, serva. » Cantores : « Domine, serva a te coronatos ! » populus ter : « Domine, serva ! » Cantores : « Domine, serva principes orbis terrarum ! » populus ter ; « Domine, serva. » Cantores : « Et cum ipsis Deus in nobis operetur ! » populus ter : « Domine,

A τῶν ἡνιόχων τὰ δημόσια, καὶ κάμπτουσι καμπτὸν Πρασίνου καὶ Βενέτου, καὶ ἔρχονται εἰς τὸν ἴδιον δῆμον, καὶ ἐπαίρουσι τοὺς δημότας, καὶ σάσσοντες κάμπτουσιν, ὡς προείρηται, καμπτὸν Πρασίνου. Καὶ ἔρχονται εἰς τὸ στάμα, καὶ κατέρχεται ὁ ἀκτουάριος, καὶ ἀπολύει αὐτοὺς, καὶ κατέρχονται χομεύοντες εἰς τὸ δημόσιον.

Περὶ νῶν βηγῶν, πῶς δεῖ αὐτὰς τελεῖσθαι.

Ἱππικοῦ ἀγομένου προσκυνησίμου, αἱ βῆγες ἵστανται εἰς τὸ πρῶτον κριτάριον, καὶ οἱ βηγάριοι ἐπάνω τῶν ἁρμάτων, καὶ ἀνερχομένου τοῦ βασιλέως, ἐμβαίνουσιν οἱ δ' ἡνίοχοι καὶ λαμβάνουσι τὰ χρυσᾶ πισσία· καὶ στρέφονται, καὶ ἵστανται εἰς τὰς ἰδίας διασφαγάς. Καὶ εἶθ' οὕτως νεύει ὁ ἀκτουάριος, καὶ πάλιν εἰσέρχονται καὶ λαμβάνουσιν ἀπὸ ψελ- B λίου 57 (29) χρυσοῦ, καὶ ὑποστρέφοντες ἐκφωτίζουσιν (30) ἐπὶ τοὺς δήμους, καὶ ἐκβαίνουσιν αἱ βῆγες Φοροῦσι δὲ οἱ βηγάριοι ἱμάτια, ὁ μὲν εἰς Βένετον, ὁ δὲ ἕτερος Πράσινον, ἔχοντα ὥσπερ πτερὰ, ἀπὸ κεντούκλων 58 ἐῤῥαμμένα, ὄπισθεν εἰς τὰς ψύας αὐτῶν, ἀντὶ δὲ κασσιδίων φοροῦσι καμελαύκια κεντουκλεῖνα 59.

Ἄκτα ἀπὸ νίκης εἰς τὸ αὐτὸ 60 ἱπποδρόμιον.

Α'. Ἀπὸ τοῦ δευτέρου βαΐου λέγουσιν οἱ κράκται· « Πολλὰ, πολλὰ, πολλά· » ὁ λαός· « Πολλὰ ἔτη εἰς πολλά. » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, ἡ ἔνθεος βασιλεία » (οἱ Πράσινοι. « Τὸ πρόβλημα τῆς Τριάδος· ») καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι » (οἱ Πράσινοι· « Ἅγιε »). Οἱ κράκται. » Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα αὐτοκράτορες Ῥωμαίων· » καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι » (οἱ Πράσινοι· « Ἅγιε »). Οἱ κράκται. « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, οἱ θεράποντες τοῦ Κυρίου· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι » (οἱ Πράσινοι· « Ἅγιε »). Οἱ κράκται· « Πολλοὶ C ὑμῖν χρόνοι, ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα Αὔγουσται τῶν Ῥωμαίων· » καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι » (οἱ Πράσινοι· « Ἅγιε »). Οἱ κράκται· « Δεσπόται τῆς οἰκουμένης, δέξασθε Βενέτους παρακαλοῦντας » (οἱ Πράσινοι. » Πρασίνους »)· καὶ ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Ἅγιε.» Οἱ κράκται· « Ὡς δοῦλοι τολμῶμεν παρακαλέσαι· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Ἅγιε· « οἱ Πράσινοι ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Μετὰ φόβου δυσωποῦμεν τοὺς δεσπότας· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Ἅγιε· » οἱ Πράσινοι ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Ἀνεξικάκως παρακλήθητε εὐεργέται· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Ἅγιε· » οἱ Πράσινοι ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Εἰς τὴν δέησιν τῶν δούλων ὑμῶν Βενέτων· » ὁ λαὸς ἐκ γ'. « Ἅγιε· » οἱ Πράσινοι ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Δημόσια τοῖς δούλοις ὑμῶν, εἰ κελεύετε· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Ἅγιε· » οἱ Πράσινοι ὁμοίως. D Οἱ κράκται· « Κύριε, σῶσον τοὺς δεσπότας τῶν Ῥωμαίων· » ὁ λαὸς ἐκ γ'. « Κύριε, σῶσον. » Οἱ κράκται· « Κύριε, σῶσον τοὺς ἐκ σοῦ ἐστεμμένους· » ὁ λαὸς ἐκ γ'. « Κύριε, σῶσον. » Οἱ κράκται· « Κύριε, σῶσον τοὺς δεσπότας τῆς οἰκουμένης· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Κύριε, σῶσον. » Οἱ κράκται· « Καὶ σὺν αὐτοῖς ὁ

VARIÆ LETIONES.

57 ἀνὰ ψελλίου conj. R. 58 κενδούκλου cod. 59 κεντουλεινὰ ed. 60 εἰς αὐτὸ ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(29) Forte leg. ἀνὰ ψελλίου, *unusquisque armillam auream.*

(30) *In altum sublevant et ostendant.*

Θεὸς ἡμᾶς συνεργήσει· » ὁ λαὸς ἐκ γ'. « Κύριε, A σῶσον. » Οἱ κράκται· « Κύριε, σῶσον τοὺς δεσπότας σὺν ταῖς αὐγούσταις καὶ τοῖς πορφυρογεννήτοις· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Κύριε, σῶσον. »

Β'. Καὶ ἀπὸ τοῦ τετάρτου βαΐου κατέρχεται ὁ μαΐστωρ μετὰ τοῦ λαοῦ, καὶ ἵσταται ἔμπροσθεν τοῦ δήμου. Ὁ δὲ δήμαρχος ἀπομένει μετὰ τῶν πρωτείων ἄνω εἰς τὸν δῆμον. Εἶτα λέγουσιν οἱ κάτω ἱστάμενοι κράκται· « Εἴ τι (31) ὁ Θεὸς ὠνόμασε· » καὶ ἀποκρίνονται ἄνω εἰς τὸν δῆμον· « Τίμιον τὸ Βένετον » (οἱ Πράσινοι, « τὸ Πράσινον). » Οἱ κράκται· « Ὁ βοηθῶν τοὺς δεσπότας [61]. » — « Εἷς ὁ Θεὸς, » ὁ λαὸς, καὶ τὰ λοιπά. Εἶτα ἀνέρχονται οἱ ἡνίοχοι ἐν τοῖς ἅρμασι, φοροῦντες τα δημόσια, καὶ σάσσουσι, καὶ ὁ δῆμος ἔμπροσθεν αὐτῶν λεγόντων τὸ δρομικόν· « Ἀγάλλου, Βένετε, οἱ δεσπόται ἐνίκησαν » B (οἱ Πράσινοι « Πράσινε). » Καὶ ὅτε ἔλθωσιν εἰς τὸ Π, ἔμπροσθεν τῶν βασιλέων ἵστανται καὶ λέγουσιν οἱ κράκται, « Πολλὰ, πολλὰ, πολλά· » ὁ λαὸς, » Πολλὰ ἔτη εἰς πολλά. » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, ἡ ἔνθεος βασιλεία, » (οἱ Πράσινοι, « ἡ ἐκλογὴ τῆς τριάδος) » Ὁ λαὸς ἐκ τρίτου, « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, » (οἱ Πράσινοι « Ἅγιε). » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα αὐτοκράτορες Ῥωμαίων· » ὁ λαὸς ἐκ τρίτου, « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, » (οἱ Πράσινοι, « Ἅγιε) » Οἱ κράκται· « Πολοὶ ὑμῖν χρόνοι, οἱ θεράποντες τοῦ Κυρίου· » ὁ λαὸς ἐκ τρίτου, « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα αὐγοῦσται τῶν Ῥωμαίων· » ὁ λαὸς γ', « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, » (οἱ Πράσινοι, « Ἅγιε). Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, δεσπόται, σὺν C ταῖς αὐγούσταις καὶ τοῖς πορφυρογεννήτοις· » ὁ λαὸς γ', « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, » (οἱ Πράσινοι, Ἅγιε). » Οἱ κράκται, « Πολλὰ, πολλὰ. πολλά· » ὁ λαὸς, « Πολλὰ ἔτη εἰς πολλά. » Οἱ κράκται· « Δεσπόται τῆς οἰκουμένης, δέξασθε Βενέτους παρακαλοῦντας, » (οἱ Πράσινοι, « Πρασίνους)· » ὁ λαὸς ἐκ γ'. « Ἅγιε. » Οἱ κράκται· « Ὡς δοῦλοι τολμῶμεν παρακαλέσαι· » ὁ λαὸς γ', « Ἅγιε. » Οἱ κράκται· « Μετὰ φόβου δυσωποῦμεν τοὺς δεσπότας· » ὁ λαὸς γ', « Ἅγιε. » Οἱ κράκται· « Ἀνεξικάκως παρακλήθητε, εὐεργέται· » ὁ λαὸς γ', « Ἅγιε. » Οἱ κράκται· « Εἰς τὴν δέησιν τῶν δούλων ὑμῶν Βενέτων, (Πράσινοι [62], « Πρασίνων). » ὁ λαὸς γ', « Ἅγιε. » Οἱ κράκται· « Στεφανώσατε τοὺς δούλους ὑμῶν, εἰ κελεύετε· » ὁ λαὸς ἐκ τρίτου, « Ἅγιε· » οἱ Πράσινοι ὁμοίως. D

Γ'. Οἱ κράκται· « Κύριε, σῶσον τοὺς δεσπότας Ῥωμαίων· » ὁ λαὸς ἐκ γ', « Κύριε, σῶσον. » Οἱ κράκται· « Κύριε, σῶσον τοὺς ἐκ σοῦ ἐστεμμένους· » ὁ λαὸς ἐκ γ', « Κύριε, σωσον. » Οἱ κράκται· « Κύριε, σῶσον τοὺς δεσπότας σὺν ταῖς

serva! » Cantores : « Domine, serva imperatores, augustas et porphyrogenitos ! » populus ter : « Domine, serva ! »

II. Post quartam palmam magister cum populo descendit, et ante factionem subsistit : demarchus in loco superiori cum principibus in factione remanet. Deinde cantores infra constituti dicunt : « Si Deus vocavit; » respondent supra in factione constituti : « Venetum gregem venerandum ! « (Prasini, « Prasinum). » Cantores : « Qui dominos adjuvat ! » populus : « Deus es » et cætera. Deinde aurigæ, **207** publica præmia ferentes, currus conscendunt, factione ante ipsos dromicum carmen recitante : « Exsulta, Venete, domini vicerunt; » (Prasini, « Prasine). » Et quando ad II pervenere, coram imperatoribus stant, cantores dicunt : « Multos, multos, multos ; » populus : « Multos annos in multos. » Cantores : « Multa vobis tempora, divina majestas ! » (Prasini : « Electio trinitatis!) » populus ter : « Multa vobis tempora ! » (Prasini : « Sancte !) » Cantores : « Multa vobis tempora, N. N. imperatores Romanorum ; » populus ter : « Multa vobis tempora ! » (Prasini : « Sancte !) » Cantores : « Multa vobis tempora, famuli Domini ! » populus ter : « Multa vobis tempora ! » Cantores : « Multa vobis tempora, N. N. Augustæ Romanorum ; » populus ter : « Multa vobis tempora ! » (Prasini : « Sancte !) » Cantores : « Multa vobis tempora, domini, cum augustis conjugibus et porphyrogenitis ! » populus : « Multa vobis tempora ! » (Prasini : « Sancte !) » Cantores : « Multos, multos, multos, » populus : « Multos annos in multos ! » Cantores : » Domini orbis terræ, suscipite Venetos precantes ! » (Prasini : « Prasinos !) » populus ter : « Sancte ! » Cantores ; « Ut servi precari audemus ; » populus ter : « Sancte ! » Cantores : « Verecunde intuemur et cum timore dominos ; » populus ter : « Sancte. » Cantores : « Haud male benefici principes invocamini ! » populus ter : « Sancte. » Cantores : « In preces servorum vestrorum, Venetorum ! » (Prasini : « Prasinorum ;) » populus ter : « Sancte ! » Cantores : « Coronate servos vestros, si placet ; » populus ter : « Sancte ! » Prasini similiter.

III. Cantores : « Domine, serva dominos Romanorum ! » populus ter : « Domine, serva. » Cantores : « Domine, serva a te coronatos ! » populus ter : « Domine serva. » Cantores ; « Domine, serva imperatores, augustas, et porphyrogenitos ! « populus ter : « Domine, ser-

VARIÆ LECTIONES.

[61] δεσπότας εἷς ὁ Θεός, ὁ λαός καὶ τ. λ. ed. [62] Πράσινοι, « Πρασίνων » om. ed.

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUM.

(31) Sensus et constructio hujus dictionis hæc est : Εἴ τι ὁ Θεὸς τίμιον ὠνόμασεν ἐστὶ τοῦτο τὸ Βένετον *si Deus aliquid honorabile appellarit, est illud Venetus*, vel *factio Veneta*.

va. » Cantores : « Unum adhuc servi vestri a vobis petimus; » populus ter : « Sancte; » Prasini similiter. Cantores : « Abeamus saltaturi, si vobis, domini, placet; » populus ter : « Sancte! » Cantores : « Domine, serva Romanorum dominos! » populus ter : « Domine, serva. » Cantores : « Domine, serva a te coronatos! » populus ter : « Domine, serva! » Deinde actuarius descendit, aurigas coronat, et ad eos dicit : « Ordine ac decenter saltate. » Cantores : « Decenter saltabimus in vita vestra, domini. « Et solenni consessu instituto, postquam a throno domini surrexere, populus omnis aurigas sequitur, **208** carmen recitantes : « Exsulta, Venete, domini vicerunt ; » (Prasini : « Prasine). » Et quando cancellos intrarunt, cantores dicunt : « Crescat imperium, crescant Veneti. » Sic postea aurigas ad ecclesiam usque comitantur, Veneti ad tagisteum, Prasini ad diaconissæ, carmen dromicum recitantes : « Exsulta, Venete! » (Prasini : Prasine!) Domini vicerunt. »

αὐγούσταις καὶ τοῖς πορφυρογεννήτοις· » ὁ λαὸς ἐκ γ', « Κύριε, σῶσον. » Οἱ κράκται· « Ἔτι μίαν αἴτησιν ἔχομεν οἱ δοῦλοι· » ὁ λαὸς ἐκ γ', « Ἅγιε· » οἱ Πράσινοι ὁμοίως. Οἱ κράκται· « Ἀγπέλθωμεν χορεῦσαι, δεσπόται, εἰ κελεύετε· » ὁ λαὸς ἐκ γ', « Ἅγιε. » Οἱ κράκται· « Κύριε, σῶσον τοὺς δεσπότας Ῥωμαίων· » ὁ λαὸς ἐκ γ', « Κύριε, σῶσον. » Οἱ κράκται· « Κύριε, σῶσον τοὺς [63] ἐκ σοῦ ἐστεμμένους· » ὁ λαὸς ἐκ γ', Κύριε, σῶσον. » Εἶτα κατέρχεται ὁ ἀκτουάριος, καὶ στέφει τοὺς ἡνιόχους, καὶ λέγει αὐτοῖς, « Εὐτάκτως χορεύσατε. » Οἱ κράκται· « Εὐτάκτως χορεύσομεν ἐν τῇ ζωῇ ὑμῶν, δεσπόται. » Καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι μεταστάσιμον καὶ ἀναστῆναι τοὺς δεσπότας ἀπὸ τοῦ σέντζου, ὀψικεύει ἅπας ὁ δῆμος τοὺς ἡνιόχους, λεγόντων τὸ ποίημα· « Ἀγάλλου, Βένετε, οἱ δεσπόται ἐνίκησαν· » (οἱ Πράσινοι, « Πράσινε). » Καὶ ὅτε ἔλθωσιν εἰς τὰ κάγκελλα, λέγουσιν οἱ κράκται ἔς· « Αὔξει [64] τὸ βασίλειον, αὔξει καὶ τὸ Βένετον. » Καὶ εἶθ' οὕτως ὀψικεύουσι τοῖς ἡνιόχοις ἕως τῆς Ἐκκλησίας, ἤγουν οἱ μὲν Βένετοι εἰς τὸν ταγιστέα (32), οἱ δὲ Πράσινοι εἰς τὰ διακονίσσης, λέγοντες τὸ δρομικὸν ποίημα· « Ἀγάλλου, Βένετε, » (οἱ Πράσινοι, Πράσινε,) « οἱ δεσπόται ἐνίκησαν. »

Acclamatio, quando unius factionis cursores certatim decurrunt.

Præcentor dicit : « Habetis auxiliatorem vestrum, Jesum! » populus ter : « Semper vincit! » Præcentor : « Victorias ostendat! » populus ; « Heus, adjuva! » Præcentor : « Augeat victoriam ; » populus : « Palmarum! » Præcentor : « Servator orbis! » populus : « Nobis auxilium affer! »

Acclamatio, quando cursores cito procurrunt.

Citato gressu cursores procurrunt, et ad proprium gregem veniunt : cantores dicunt : « Hos omnes, Domine, adjuva! principes, Deus trinune, adjuva! Tuo munere vincant, o Deipara! Vincant, lætitia regnum ac rempublicam implentes! Vincant, Venetos exhilarantes! Deus sancte, victoriam ipsis concede! » Sub Michaele, imperatore Christi amante, Bambaludes, Prasinorum cursor, cum currus jungerentur, ac proba seu specimen ederetur, non aderat, quoniam a Petrona patricio tenebatur ; die vero votorum, urna jam agitata, cum Veneti transilissent, advenit, et secundum Prasinæ factionis preces mandato imperatoris in tertia palma cucurrit, et victoriam reportavit.

Ἄκτα, ὅτε τρέχουσιν οἱ δρομεῖς τοῦ ἑνὸς μέρους ἀπὸ δρόμου ἀπεχεῖ.

Λέγει ὁ φωνοβόλος· « Ἔχετε βοηθοῦντα ὑμῖν Ἰησοῦν· » ὁ λαὸς ἐκ γ', « Ἀεὶ νικᾷ. » Ὁ φωνοβόλος, « Νίκας δείξει· » ὁ λαὸς, « Ἐσαίουτα (33). » Ὁ φωνοβόλος, « Αὔξει νίκην· » ὁ λαὸς, « Τῶν βαΐων. » Ὁ φωνοβόλος. « Σωτὴρ τοῦ κόσμου· » ὁ λαὸς, « Βοήθησον ἡμᾶς. »

Ἄκτα εἰς τὸν ἀπολακτισμὸν τῶν δρομέων.

Ἀπολακτίζουσιν οἱ δρομεῖς, καὶ ἔρχονται ἔμπροσθεν τοῦ ἰδίου δήμου, καὶ λέγουσιν οἱ κράκται· « Ὅλους τούτους, Κύρις, βοήθησον, τοὺς πρώτους βοήθησον, ὁ ἐν Τριάδι, νικήσουσι πρεσβείαις σου, Θεοτόκε, νικήσουσι χαροπηιοῦντες τὴν βασιλείαν, τὴν πολιτείαν, νικήσουσι χαροποιοῦντες τοὺς Βενέτους· ἔς· ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος, νίκην αὐτοῖς παράσχου· » Ἰστέον, ὅτι ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ φιλοχρίστου δεσπότου ὁ Βαμβαλούδης ὁ τῶν Πρασίνων δρομεὺς εἰς τὰ ζυγιασιμὰ (34) καὶ εἰς τὰς πρόβας (35) οὐκ ἦν· ἐκρατεῖτο γὰρ ὑπὸ τοῦ πατρικίου Πετρωνᾶ (36), τῇ δὲ τοῦ βοτοῦ ἡμέρᾳ, τελεσθείσης τῆς κυλίστρας καὶ παραβάντων (37) Βενέτων, μετὰ ταῦτα ἦλθεν ὁ Βαμβαλούδης, καὶ ἐξ αἰτήσεως τοῦ δήμου τῶν Πρασίνων ἔδραμεν ἀπὸ κελεύσεως εἰς τὸ τέταρτον βαΐον, καὶ ἐνίκησεν.

VARIÆ LECTIONES.

[63] τοὺς om. ed. [64] ἔσι αὔξει ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(32) De loco ταγιστεὺς dicto nihil habet Du Cangius in CPli Christ.

(33) *Heus, adjuta* seu *adjuva, succurre;* vid. ad p. 204.

(34) In compositione et coordinatione atque conjugatione curruum et equorum combinandorum, ut cursu certent.

(35) Edebant nempe specimina sui, faciebantque pericula currus et equi et aurigæ ante certamen publicum.

(36) Erat ille Patricius Petronas aut Petronax frater Theodoræ augustæ, matris Michaelis Ebriosi et domesticus Scholarum ; v. ad p. 374. Nomen Petronacis aut Petronæ medio ævo erat frequentissimum : quod in aliis argumentis unum quoqueest, e quo recentior ætas fragmenti Traguriani evinci potest ; quamvis largiar lubens, neque a docto Dalmata, qui primus id edidit, neque forte sæculo XIV, conficium id fuisse. Nihil enim impedit, quominus id ad Justiniani ævum referamus.

(37) Videtur idem significare atque ἐχόντων τὴν προτίμησιν, ut alias solet Noster loqui, *quam pri-*

Ἄκτα εἰς τὴν κυλίστραν τῶν πεζῶν.

« Εἰς ἐκείνας τὰς θύρας ἀπέλθωμεν, Θεὲ καὶ Κύριε τῶν ἁπάντων, ὅπου ἔσται ἐκ Θεοῦ νικῆσαι. Τοῦτό ἐστιν ἐκ Θεοῦ νικῆσαι. Καὶ δυσωποῦμέν σε, Θεοτόκε· νίκας λάβῃ ὁ δῆμος οὗτος. »

Ἄκτα κάμνοντος τοῦ μαπαρίου εἰς τὸ πεζόν.

« Νανά. Α', Ἀνανάϊα· » ὁ λαός, « Ἐπέστη ἡ ἡμέρα. » Οἱ κράκται, « Νανά· » ὁ λαός, Ἁγία Θεοτόκε. » Οἱ κράκται, « Νανά· » ὁ λαός, « Ἡ νίκη τῶν Βενέτων, (οἱ Πράσινοι, τῶν Πρασίνων). Οἱ κράκται, « Νανά· » ὁ λαός, « Χαρεῖ ἡ πολιτεία. » Οἱ κράκται, « Νανά· ὁ λαός, « Ἁγία Θεοτόκε. » Καὶ ὅταν ὑψώσῃ τὰς χεῖρας ὁ μαπάριος, λέγουσιν· « Ἄρτι καὶ ἄρτι, Κύριε, βοήθησον. »

Ἄκτα, μέλλοντος λαμβάνειν τὰ ἔπαθλα τοῦ συμπερέστου (38) καὶ τοῦ δευτέρου.

« Στεφάνιον, δεσπόται, τῷ συμπερέστῃ· Κύριε, σῶσον τοὺς δεσπότας Ῥωμαίων. Κύριε, σῶσον τοὺς ἐκ σοῦ ἐστεμμένους· Κύριε, σῶσον τοὺς δεσπότας σὺν τοῖς Βενέτοις » (οἱ Πράσινοι, « σὺν τοῖς Πρασίνοις). Τὰ δύο (39), δεσπόται, τῷ συμπερέστῃ· τὸ ἕν, δεσπόται, τῷ δευτέρῳ. Κύριε, σῶσον τὸ ὀρθόδοξον κράτος· Κύριε, σῶσον τοὺς δεσπότας σὺν ταῖς αὐγούσταις Ῥωμαίων. »

ΚΕΦΑΛ. ΟΒ'.

Περὶ τοῦ βοτοῦ, ὅπως δεῖ τελεῖσθαι.

Α'. Ἰστέον, ὅτι τὸ πέρατον οὐ δίδοται τὸ πρωΐ, ὥσπερ τὸ ἱππικὸν (40), ἀλλὰ λαμβάνει τῇ πρὸ μιᾶς ἡμέρας τοῦ βοτοῦ ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως ἀπόκρισιν, καὶ δίδωσι διάταξιν τῷ τῆς καταστάσεως, ὥστε τῇ ἑξῆς ἄγεσθαι. Καὶ ἑσπέρας ὥραν θ ἢ ι' τὰ μέρη Βενέτων καὶ Πρασίνων ἀνέρχονται εἰς τοὺς δήμους αὐτῶν· οἱ δὲ δήμαρχοι ἵστανται κάτω, λέγοντες σκωπτικὰ πρὸς ἀλλήλους (41), καὶ ὅσα δεῖ

Acclamationes, dum urna peditum circumagitur.

« Ad has januas, Deus ac Domine omnium, abeamus : ubi erit per Deum vincere. Hoc est per Deum vincere. Te veneramur, o Deipara, ut haec factio victoriam obtineat. »

209 *Acta, dum mapparius in pedestri pugna laborat.*

« Nana ! Ananaia ! » populus : « Dies advenit. » Cantores : « Nana ; » populus : « Sancta Deipara ! » Cantores : « Nana ; » populus : « Victoria Venetorum ; » (Prasini : « Prasinorum). » Cantores : « Nana ; populus : « Gaudebit respublica. » Cantores : « Nana ; » populus : « Sancta Deipara ! » Et postquam mapparius manus sustulit, dicunt : « Nunc et nunc, Domine, adjuva. »

Acta, quando præmia symperesta, seu qui primus attigit metam, et qui ab eo secundus est, accipere debent.

« Corollam, domini, symperestæ ! Domine, serva Romanorum dominos ! Domine, serva a te coronatos ! Domine, serva imperatores cum Venetis, » (Prasini : cum Prasinis). Duas corollas, domini, symperestæ, unam, domini, secundo. Domine, serva majestatem rectæ fidei observantem ! Domine, serva Romanorum imperatores et Augustas.

CAPUT LXXII.

De voto, quomodo celebrari debeat.

I. Paratum mane, ut in decursione equestri, non datur, sed pridie diei votorum præpositus responsum ab imperatore accipit, et magistro cerimoniarum præcipit, sequenti die votum celebrari debere. Vesperi hora IX aut X Venetorum ac Prasinorum greges ad suas factiones discedunt : demarchi vero infra stant, se invicem cavillantes, deque ritibus ea vespera observandis colloquentes : cursores procur-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

mum passum haberent Veneti ; qualis autem ea prærogativa esset, fateor me nescire. Aut potius παραβάντων est quum *transiissent*, hoc est prævertissent in cursu Veneti Prasinos per tres palmas seu missus, venit Bambaludes et vicit quarta, nomine suæ factionis Prasinæ. Ita *Transit* dicebant Latini sequiores. Cassiodor. Var. III. : *transit Prasinus, pars populi mæret ; præcedit Venetus, et tottus turba civitatis affligitur.*

(38) Reddidit doct. Interpres, *qui primus attigit metam* ; videtur a συμπεραίνειν, *convenire ad terminum*, derivasse, et magnum pondus ejus sententiæ addere locus perobscurus Nostri p. 211, ubi dicuntur cursores *stare* [sed ubi ? num apud metam ?] *et tenere*, κρατῆσαι τοὺς συμπερέστας πρὸς τὸ κατέχειν αὐτοὺς ἐν ἀσφαλείᾳ, ὅπως μὴ γένηταί τι σφάλμα δι' αὐτῶν *symperestas, ut contineant eos in securitate* vel *tutos, quin contingat per eos error*. Fuerunt ergo symperestæ quoque pars certaminum circensium ; ut ex eo quoque colligitur, quod præmia acceperint. Fuit aliquando, cum crederem hos symperestas fuisse custodes vel æditues ædis circensis S. Stephano dicatæ, qui, quod in alto habitarent, deberent certaminis fortunam observare et victorum ordines atque nomina consignare scripto ; quapropter præmia acceperint, ut oblationes pro sua ecclesia. Et deuteros interpretabar eorum vicarios aut secundicerios. Sane *superista* dicebant Latini pro *æditue* medio ævo. Sed ipse ego parum huic conjecturæ tribuo.

(39) Nempe *nomismata* vel *solidos aureos*, ut τὸ ἕν, nempe νόμισμα.

(40) Ex aliis quoque locis, in quibus τὸ βωτὸν πεζοδρόμιον memoratur, ut ex hoc nostro, colligitur in voto seu votis ludis cursu pedestri tantum a cursoribus fuisse certatum.

(41) Conviciis et sarcasmis obvios impetendi licentia in hoc votorum ludo trahebat originem a vetusta libertate circensi, de qua vid. Salmas. ad Scr. H. A. p. 848 Mos ille scommata in quemque jactandi impune et summa cum licentia, manavit a satyris, ludis Græcorum, unde satyræ quoque seu carmina contumeliosa nomen habuerunt ; item a notis illis Atheniensium γεφυριασμοῖς. Romæ quoque in processionibus ludorum votivorum, item triumphalibus, nec non exsequialibus, satyristarum choros, μετὰ τῆς κερτόμου καὶ τωθαστικῆς παιδιᾶς adfuisse, docet Dionysius Halicarnass. Ant. Rom. l. VII. p. 477, insigni loco, quem lectoribus commendo. Idem factum ait Herodianus l. 10. in matronalibus. Dio Chrysostomus, oratione Alexandrina dicta de iis, ad quos eam dixit, ipsorum scurrilitatem et petulantiam graviter increpat, qua summos quosque viros et innocentes probris ingestis fœdabant et vexabant. Lampridius in vita Alexandri Severi pag. 909. ult. in Antiochenis et Ægyptiis seu Alexandrinis ut rem notam notat ipsorum morem *tempore festo*, aut, ut Salmasius ait in membranis Palatinis reperisse, *tempore frustæ*, conviciis vel ipsos imperatores, nedum alios, lacessendi. Locus hic est : *Volebat vi-*

runt, et præfectus ad signa sedet, omnia, quæ partium ipsius sunt, peracturus. Sequenti die omnes noctu ad hemicyclum apsidis procedunt, præfecti cubiculo tunicis Tyriis, patricii, cerimoniarius et senatus atrebaticis, apertoque palatio intrant et in suo ordine, ut in die decursionis equestris, quem supra descripsimus, singuli adstant. Ab his stipatus imperator per apsidem, augusteum et cochleam secretam digressus, ad thronum in clathris constitutum procedit, silentiarius cum urna ad stationem abit, et in conspectu duarum factionum ibi adstantium **210** eam ter movet, et, quæcumque factio exierit, statim singuli gregem suum ordinant, hi primam, illi decimam januam. Imperator patricios, strategos, cubiculo præfectos et principes officialium ad clathra vocat, ipsisque tesseras pauperibus, ut more antiquo in triclinio novemdecim accubituum cum eo accumbant, distribuendas tradit.

A ἐκτελεῖν τῇ ἑσπέρᾳ ἐκείνῃ, ἀπολακτίζουσι δὲ οἱ δρομεῖς, καὶ καθέζεται ὁ ὕπαρχος εἰς τὰ σημεῖα, ἐκτελῶν πάντα, ἃ δεῖ αὐτὸν ἐκτελεῖν. Γῇ δὲ ἑξῆς προέρχονται ἅπαντες ἐννύχιοι ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ τῆς ἀψῖδος, φοροῦντες οἱ ἄρχοντες τοῦ κουβουκλείου χλανίδια τύρεα, οἱ δὲ πατρίκιοι καὶ ὁ τῆς καταστάσεως καὶ ἡ σύγκλητος φοροῦσι χλανίδια ἀτραβατικὰ, καὶ ἀνοίξαντος τοῦ παλατίου, εἰσέρχονται, καὶ ἵστανται ἕκαστος εἰς τὴν ἰδίαν τάξιν, ὡς ἐν ἡμέρᾳ ἱππικοῦ, καθὼς προείρηται. Καὶ δηριγευόμενος ὁ βασιλεὺς ὑπ' αὐτῶν, διέρχεται διὰ τῆς ἀψῖδος καὶ τοῦ αὐγουστεως καὶ τοῦ μυστικοῦ κοχλιοῦ, καὶ ἀνέρχεται ἐν τῷ καθίσματι εἰς τὸ κλούβιον, καὶ ὁ σιλεντιάριος κατέρχεται μετὰ τῆς κυλίστρας εἰς τὸ στάμα, καὶ τῶν δύο μερῶν ἐκεῖσε ἑστώτων, κυλίει ὁ σιλεντιάριος ἐκ γ', καὶ B οἷον ἂν μέρος παραβῇ, εἶθ' οὕτως ἕκαστος αὐτῶν τὸ ἴδιον μέρος εὐτρεπίζει, οἱ μὲν πρωτόθυρον, οἱ δὲ τὸ δέκατον. Ὁ δὲ βασιλεὺς προσκαλεῖται εἰς τὸ κλούβιον πατρικίους καὶ στρατηγοὺς καὶ τοὺς τοῦ κουβουκλείου ἄρχοντας καὶ τοὺς τὰ πρῶτα ὀφφίκια κατέχοντας, καὶ δίδωσιν αὐτοῖς σφραγῖδας διανεῖμαι τοῖς πτωχοῖς (42), ὅπως ἀνακλιθῶσι [65] μετ' αὐτοῦ εἰς τὰ ιθ' ἀκούβιτα κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν.

II. Quo facto magister cerimoniarum præposito edicit, omnia parata esse, præpositus imperatori. Is per lapideam scalam descendens, ad præpositum dicit: « Solennem consessum ede; » is elata voce: « Consessum. » Tunc imperator ad cubiculum discedit, ubi a vestitoribus tunica sua indutus et a præposito coronatus, per angustum triclinium egreditur, et cubiculario velum sumente, magnum triclinium, ubi ea die convivium celebrat, et præfecti cubiculo adsunt, petit. Ostiarius infra ad velum stat, præpositus, signo ab imperatore accepto, ostiarium velum custodientem admonet, patriciosque, ut in equestri decursione, adducit. Patricii in terram procidunt ipsisque in locis suis constitutis, præpositus, signo accepto, dicit: « Jubete. » Postea in obsequio abeunt, et rursus extra velum in terram procidunt, præpositus admonitus, signum cerimoniario dat, qui dicit: « Jubete. » Sic abeunt, imperatorem ad portam usque et subsellia comitaturi, qui thronum suum conscendit, præfectis cu-

B'. Τοῦ δὲ τῆς καταστάσεως δηλοποιήσαντος τῷ πραιποσίτῳ, ὡς [66] ὅτι ἡτοιμάσθησαν ἅπαντα, ὁ πραιπόσιτος δηλοῖ τῷ βασιλεῖ. Ὁ δὲ βασιλεὺς κατέρχεται διὰ τῆς λιθίνης σκάλας, καὶ λέγει τῷ πραιποσίτῳ· « Δὸς μεταστάσιμον, » κἀκεῖνος λέγει μεγάλως· « Μεταστάσιμον. » Καὶ εἰσέρχεται ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν κοιτῶνα, καὶ περιβάλλεται τὴν χλανίδα αὐτοῦ διὰ τῶν βεστητόρων, καὶ στεφθεὶς ὑπὸ τοῦ πραιποσίτου, ἐξέρχεται διὰ τοῦ στενοῦ, καὶ λαβόντος κουβικουλαρίου τὸ βῆλον, εἰσέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ C μεγάλῳ τρικλίνῳ, ἐν ᾧ ἀριστᾷ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, κἀκεῖσε ἵστανται οἱ ἄρχοντες τοῦ κουβουκλείου. Ὁ δὲ ὀστιάριος ἵσταται εἰς τὸ βῆλον κάτω, καὶ λαβὼν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, δίδωσι νεῦμα τῷ ὀστιαρίῳ τῷ κρατοῦντι τὸ βῆλον, καὶ εἰσάγει τοὺς πατρικίους, καθάπερ καὶ ἐπὶ τοῦ ἱππικοῦ, καὶ πίπτουσιν οἱ πατρίκιοι, καὶ στάντων αὐτῶν εἰς τοὺς τόπους αὐτῶν, λαμβάνει νεῦμα ὁ πραιπόσιτος, καὶ λέγει κατ' ἰδίαν· « Κελεύσατε. » Καὶ ἐξέρχονται ὀψικεύοντες, καὶ πάλιν ἔξω τοῦ βήλου

VARIÆ LECTIONES.

[65] ἀνακληθῶσι μετὰ τοῦ ed. [66] ὡς om. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

deri originem de Romanorum gente trahere, quia eum pudebat Syrum dici, maxime quod quodam tempore festo, ut solent Antiochenses et Ægyptii seu Alexandrini, lacessiverunt eum conviciolis, Syrum archisynagogum et archierea vocantes. Ephesii eadem licentia in omnem ordinem sexumque grassabantur in festo quodam καταγώγια dicto, ut constat e Du Cange Gloss. Gr. p. 607. *Heliogabalus*, teste Lampridio t. II, Scr. H. Aug. p. 817, *instituebat, ut in festo vindemiarum multa in dominos jocularia, ipsis audientibus, dicerentur*. Ex Athenæi p. 182 et 187 aliisque, qui convivia vetusta narrarunt, constat, veteres inter epulas studuisse mutæ dicteriorum jactationi, et fuisse penes eos certum quoddam hominum genus, τοὺς μυκτηριστὰς dictos, diversos a parasitis, quorum esset convivas subsannare et acri sale defricare. Eadem licentia obtinebat in ludo Gothico et festo stultorum, de quibus partim D nos dicemus ad p. 222, partim dixit Du Cange v. *Festum*, et nuperrime Gallus quidam, cujus nomen non succurrit, peculiari libro. Adhuc hodie rusticanis et oppidanorum rudibus oblectatio et otii abusus est, injaciendis invicem scommatibus ingenium experiri et ostentare.

(42) Mos pauperes ad mensam vocandi manavit a veterum agapis seu conviviis, quæ in ecclesiis post sacra peracta celebrari solebant et pauperum maxime in gratiam instituebantur; vid. Du Cange Gloss. Lat. v. *Agape*. De tesseris distributis inter pauperes, ut ad earum ostentationem ad sacras epulas admitterentur, dixi ad p. 440. Qui in urbes aliunde venirent homines peregrini, accipiebant apud portas tesseras. Quo cavebatur, ne mendici, meretrices et omne genus nebulonum in urbem confluerent. Patet ex Aristophanis Avibus, v. 1213.

πίπτουσιν οἱ πατρίκιοι, καὶ λαβὼν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος, νεύει τῷ τῆς καταστάσεως κἀκεῖνος λέγει· « Κελεύσατε, » καὶ ἐξέρχονται ὀψικεύοντες τὸν βασιλέα μέχρι τῆς πύλης εἰς τὰ βάθρα, καὶ ἀνέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τοῦ σένζου αὐτοῦ, τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου ἑστώτων καὶ δύο σπαθαρίων ἔνθεν κἀκεῖσε, βασταζόντων τὰ διστράλια αὐτῶν· οἱ δὲ εὐνοῦχοι πρωτοσπαθάριοι ἵστανται ἐπάνω τοῦ σκάμνου ὄπισθεν τοῦ σένζου, καὶ τὸν λαὸν ἐκ τρίτου κατασφραγίσας καθέζεται. Καὶ πληρωθείσης τῆς εὐφημίας, λαβὼν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος καὶ ἐξελθὼν, εὑρίσκει ἐν τῇ μεγάλῃ πύλῃ ἑστῶτας τοὺς πατρικίους καὶ στρατηγοὺς, καὶ δίδωσιν αὐτοῖς νεῦμα, καὶ ἀπέρχεται ἕκαστος εἰς τὰς τάξεις αὐτῶν.

A biculo ac duobus spathariis, cum suis dextralibus, ub utroque latere constitutis: eunuchi protospatharii super scamno pone thronum stant, in quo imperator, ter populo signato, assidet. Acclamatione finita, præpositus signum accipit, egressusque patricios et strategos ad magnam portam constitutos reperit, qui signo ipsis dato, ad suos ordines singuli abeunt.

Γ. Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι ἐν ἡμέρᾳ τοῦ Βοτοῦ οὐκ εἰσέρχονται ἐν τῷ καθίσματι εἰς προσκύνησιν τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ τελεῖται, ὡς προείρηται· καὶ τῶν δ' βαΐων τελεσθέντων, ἀναστὰς ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ σένζου, διέρχεται διὰ τοῦ τρικλίνου, οὗ εἴθισται ἀριστᾷν, τῶν πατρικίων ἑστώτων ἔνθεν κἀκεῖσε, καὶ δηριγευόμενος ὁ βασιλεὺς ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, εἰσέρχεται διὰ τοῦ μέσου αὐτῶν, αὐτοὶ δὲ ὑπερεύχονται τὸν βασιλέα. Καὶ εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς τὸν κοιτῶνα, λαμβάνει ὁ πραιπόσιτος τὸ στέμμα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ εἰσέρχονται οἱ βεστήτορες, καὶ ἀπαλλάσσουσι τὴν χλανίδα αὐτοῦ, καὶ περιβαλλόμενος τὸ σαγίον αὐτοῦ, κατέρχεται διὰ τοῦ μυστικοῦ κοχλιοῦ, καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸν κοιτῶνα τοῦ οκταγώνου πλησίον τοῦ ἁγίου Στεφάνου, καὶ ἐξελθὼν εἰς τὰ ιθ' ἀκούβιτα, ἀκουμβίζει ἐπὶ τῆς τιμίας αὐτοῦ τραπέζης μετὰ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, τὸν τοῦ σακελλίου, τὸν τῆς καταστάσεως καὶ τὸν ἀκτουάριον, εἰς δὲ τοὺς κάτω ἀκουβίτους καθέζονται οἱ διὰ Χριστὸν ἡμῶν ἀδελφοί. Καὶ ἀναστὰς ὁ βασιλεὺς καὶ ἐξελθὼν ἔμπροσθεν τοῦ κοιτῶνος τῆς δάφνης, περιβάλλεται τὸ τούτου σαγίον, καὶ δηριγευόμενος ἀπὸ τοῦ κουβουκλείου καὶ λοιπῶν τῶν ἐξ ἔθους ὀψικευόντων αὐτὸν, ἔρχεται ἐν τῷ θεοφυλάκτῳ αὐτοῦ παλατίῳ.

III. Die Voti ad thronum imperatoris, ut eum adorent, non accedunt, sed, ut diximus, diem illum celebrant, et palmis quatuor finitis, imperator a throno surgit, perque triclinium, in quo so-
B lemne convivium instituitur, **211** patriciis utrinque adstantibus, transit, et a præfectis cubiculo stipatus, per medium eorum, dum felicia omnia ipsi apprecantur, procedit. Ut cubiculum intravit, præpositus coronam a capite ejus demit, vestitores quoque accedunt, tunicam mutaturi: ipse, sago injecto, per cochleam secretam cubiculum octogoni prope S. Stephani petit, ac triclinium XIX accubituum ingressus, venerandæ mensæ suæ cum præfectis cubiculo, sacellario, cerimoniarum magistro et actuario accumbit, in inferioribus locis fratres nostri per Christum adsident. Imperator surgit, et ad cubiculum daphnes progressus, sagum suum induit, atque cubiculariis et reliquo solemni obsequio cinctus, palatium suum a Deo custoditum petit.

Δ'. Χρὴ δὲ τὸν πραιπόσιτον παραγγελίαν καὶ ἀσφάλειαν ποιῆσαι πρὸς πάντας τοὺς τὰς συνήθεις ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ ἐκτελοῦντας δουλείας, τοὺς μὲν μαγγαναρίους μὴ τολμῆσαι ἐξ ἑκατέρου μέρους δῶρα λαβεῖν καὶ ποιῆσαι δόλον, τοὺς δὲ κούρσωρας τοὺς μέλλοντας ἑστάναι καὶ κρατῆσαι τοὺς συμπερέστας πρὸς τὸ κατέχειν αὐτοὺς ἐν ἀσφαλείᾳ ὅπως μὴ γένηταί τι σφάλμα δι' αὐτῶν· ὁμοίως καὶ τοὺς λοιποὺς κούρσωρας τοὺς τὸν εὔριπον [67] κατέχοντας πρὸς τὸ μὴ ἐᾶσαί τινα κατελθεῖν καὶ ποιῆσαι ἄτακτόν τι· ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς δεκανοὺς τοῦ ἔχειν πᾶσαν ἀσφάλειαν εἴς τε τὰς διασφαγὰς καὶ τὰς θύρας τὰς ἐξαγούσας ἀπὸ τῆς κύφης, ὅπως μὴ, ἀγομένου τοῦ πράγματος, ἐξελθών τις παρεμποδίσῃ τινὰ τῶν δρομέων· τοὺς δὲ τὰ ὄργανα φυσῶντας Σκλάβους μὴ ἐᾷν ἵστασθαι ἐκεῖσε, ἀλλ' ἀνάγειν αὐτοὺς εἰς τὰ σκαλία, εἰς δὲ τὰς παρασκευὰς, ἵνα ἵστανται κούρσωρες δύο, ὅπως μὴ ἐξελθών τις ποιήσῃ ἐμπόδιόν τι· τοὺς δὲ δημότας καὶ τοὺς βαστάζοντας τὰ ἱμάτια τῶν δρομέων, μὴ ἐᾷν αὐτοὺς κατέρχεσθαι εἰς τὰς παρασκευὰς, ἀλλὰ μένειν αὐτοὺς ἄνω· τῶν [68] τεσσάρων ταγμάτων (43) τοὺς ἄρχοντας τοὺς κατερχομένους

C IV. Præpositum mandata dare, omnesque consueta ministeria in decursione equestri peracturos commonere oportet: manganarios quidem, ne ab altera parte dona sumere dolosque committere audeant: cursores, qui stare et symperestas tenere debent, ut hos in ordine contineant, ne per eos error committatur; pariter ceteros cursores Euripum occupantes, ne cui descendere et aliquid contra ordinem agere permittant; similiter decanos moneat, ut omni cura lineas januasque a cyphe educentes custodiant, ne, dum spectaculum editur, egrediatur aliquis, et cursores impediat: Sclavos quoque organa inflaturos ibi stare non sinat, sed in scalas ac tabulata, ubi duo cursores præsto sunt, deducat, ne quis egressus impedimentum ullum injiciat; fa-
D ctionariis, et qui vestes cursorum portant, ad tabulata ascendere non permittat, sed supra stare eos jubeat; quatuor ordinibus præfectis, qui ad lineas Euripi descendunt, ne qui ab ordine alienum in cursores committant affectus causa, sed potius summa cum verecundia adstent, quæ ipsis mandata sunt, peracturi. Notandum, preces populi ad

VARIÆ LECTIONES

[67] εὔριππον cod. et ed. idemque v. 21. [68] ἄνω τῶν ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

(43) Quatuor tagmata sunt; Scholæ, Excubita, Hicanati et Numeri.

vela suspendenda a tertia palma institui. Ceterum præpositus tribus quatuorve diebus ante silentiarium urnam circumacturum monere debet, 212 ut e vestiario urnam depromat, ejusque curam habeat, ne ex imperitia eo die error oriatur.

εἰς τὰς διασφαγὰς τοῦ Εὐρίπου πρὸς τὸ μὴ ποιῆσαι ἄτακτόν τι εἰς τοὺς δρομεῖς ἕνεκα προσπαθείας, ἀλλὰ μᾶλλον μετὰ πολλοῦ φόβου ἵστασθαι καὶ ἐκτελεῖν τὰ αὐτοῖς προστεταγμένα. Χρὴ εἰδέναι, ὅτι ἡ αἴτησις τοῦ δήμου πρὸς τὸ κρεμασθῆναι τὸ, βῆλον (44) ἀπὸ τοῦ τρίτου βαΐου γίνεται. Χρὴ δὲ τὸν πραιπόσιτον πρὸ τριῶν καὶ τεσσάρων ἡμερῶν προστάξαι τὸν σιλεντιάριον τὸν μέλλοντα κυλίειν, ἆραι τὴν κυλίστραν ἀπὸ τὸ βεστιάριον καὶ προμελετῆσαι αὐτὴν, ὅπως μὴ ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ γένηται δι' ἀπειρίαν σφάλμα τι.

CAPUT LXXIII.

De hippodromo macellario, Lupercal appellato.

I. Pridie ejus decursionis præpositus ad imperatorem venit, quærens, an hoc equestre certamen institui jubeat; et postquam decretum de ejus celebratione accipit, ab imperatore discedit, advocatumque cerimoniarium ad demarchos et civilem magistratum ablegat, ut de certamine instituendo eos certiores faciat. Ingreditur etiam tessarius, quem præpositus a mandato velum suspendere jubet. Sequenti die imperator ab omnibus pro more stipatus, progreditur, perque augusteum et secretam cochleam ad palatium throni fenestris instructi procedit, et dum omnes congregati sint, exspectat. Cerimoniarius præposito nuntiat, omnia parata esse; is ad imperatorem accedit statimque per lapideam scalam ad vestem mutandam in cubiculum abit, indeque egressus, ad præpositum dicit: « Solemnem consessum ede; » hic: « Solemnem concessum. » Imperator vero, qui ibi est metatorium ingressus, suaque tunica indutus et pro more coronatus, abit, et a præfectis cubiculi cinctus, triclinium, in quo convivium eo die institui solet, petit. Hic patricii eum et strategi excipiunt, quibus adorantibus, præpositus mandatum ab imperatore accipit, et dicit; « Jubete. » Patricii et strategi omnes egressi, cum senatu extra portam stant, imperator in limine ejus; ubi postquam omnes in terram prociderunt, præpositus a mandato cerimoniario signum dat, et dicit « Jubete. »

II. Inde his comitantibus, imperator thronum cum præfectis cubiculi conscendit, quo postquam venit, cerimoniarius extremam ejus tunicam sumit, factoque rhosthelio imperatori in manum tradit, ut populum signet. Dum in thronum adscendit, fa-

ΚΕΦΑΛ. ΟΓ'.

Περὶ τοῦ μακελλαρικοῦ ἱπποδρομίου τοῦ λεγομένου Λουπέρκαλ (45).

Α'. Εἰσέρχεται πρὸ μιᾶς ἡμέρας τοῦ αὐτοῦ ἱπποδρομίου ὁ πραιπόσιτος πρὸς τὸν βασιλέα, ὑπομιμνήσκων αὐτὸν, εἰ κελεύει ἀχθῆναι τὸ αὐτὸ ἱπποδρόμιον, καὶ λαβὼν παρὰ τοῦ βασιλέως συγκατάθεσιν πρὸς τὸ ἄγεσθαι αὐτὸ, ἐξέρχεται, καὶ προσκαλεσάμενος τὸν τῆς καταστάσεως, ἀποστέλλει αὐτὸν πρὸς τοὺς δημάρχους καὶ δὴ πολίτευμα, εἰπεῖν πρὸς αὐτοὺς, ὡς ὅτι ἄγεται ἱπποδρόμιον. Εἰσέρχεται δὲ καὶ ὁ θεσσάριος, καὶ προστάσσεται παρὰ τοῦ πραιποσίτου ἀπὸ κελεύσεως, ὅπως κρεμάσῃ. Καὶ τῇ ἑξῆς ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ παλατίου, δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν ἐξ ἔθους, καὶ διέρχεται διά τε τοῦ αὐγουστέως καὶ τοῦ μυστικοῦ κοχλιοῦ, καὶ ἀνέρχεται ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ καθίσματος, ἤγουν εἰς τὰ παρακυπτικὰ, ἐκδεχόμενος, μέχρις ἂν συμφθάσωσιν ἅπαντες. Ὁ δὲ τῆς καταστάσεως δηλοῖ τῷ πραιποσίτῳ, ὡς ὅτι πάντα ἕτοιμά ἐστι, κἀκεῖνος εἰσέρχεται πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ εὐθέως κατέρχεται διὰ τῆς λιθίνης σκάλας πρὸς τὸ ὑπαλλάξαι ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ, εἶθ' οὕτως ἐξερχόμενος λέγει τῷ πραιποσίτῳ· « Δὸς μεταστάσιμον· » κἀκεῖνος λέγει· « Μεταστάσιμον. » Ὁ δὴ βασιλεὺς εἰσελθὼν ἐν τῷ ἐκεῖσε μετατωρίῳ καὶ περιβαλλόμενος τὴν χλανίδα αὐτοῦ καὶ στεφθεὶς, ὡς ἡ συνήθεια ἔχει, ἐξέρχεται, καὶ δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, ἐξέρχεται καὶ ἵσταται ἐν τῷ τρικλίνῳ, ἐν ᾧ ἀριστᾷ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. Καὶ δέχονται αὐτὸν ἐκεῖσε οἵ τε πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ, καὶ τούτων προσκυνησάντων, λαμβάνει νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, καὶ λέγει· « Κελεύσατε. » Καὶ ἐξελθόντες πάντες οἵ τε πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ, ἔξω τῆς πύλης ἵστανται μετὰ τῆς συγκλήτου· ὁ δὲ βασιλεὺς ἵσταται ἐν τῇ οὐδῷ τῆς πύλης καὶ πάντων προσκυνησάντων, δίδωσιν ὁ πραιπόσιτος ἀπὸ κελεύσεως νεῦμα τῷ τῆς καταστάσεως καὶ λέγει· « Κελεύσατε. »

Β'. Κἀκεῖθεν δηριγευόμενος ὑπ' αὐτῶν ὁ βασιλεὺς ἀνέρχεται ἐν τῷ καθίσματι μετὰ τῶν τοῦ κουβουκλείου ἀρχόντων, καὶ ἡνίκα ἀποκινήσει, λαβὼν ὁ τῆς καταστάσεως τὸ ἄκρον τῆς χλανίδος αὐτοῦ, ποιεῖ ῥωσθέλιον καὶ ἐπιδίδωσι τῷ βασιλεῖ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(44) Ergone sequebatur immediate post votorum ludos, in quibus pedum cursu certabatur, aliud circense equestre? Liquido id ex hoc loco patet. At quodnam illud erat? Non dixerim. Lupercalne vel Macellarium alias dictum, de quo proximo loco auctor disserit? Videtur ferme. Atqui medio id vere, inter circense natalis urbis seu XI diem Maii et festum Pentecostes fuit celebratum, ut e p. 213 constat. Ergone votorum quoque ludicrum in illud tempus incidebat? quod alias in anni seu Januarii initia, interdum quoque ad mensem Julium refertur. Nodum hunc non expedio.

(45) In codice erat λουπερκ'. Quare autem ludus hic curulis vel circensis *Macellarius* fuerit appellatus, et quare *Lupercal*, si ea vera est lectio, ut esse videtur, non novi. Forte prius nomen habet ex eo, quod carnes tum inter populum distribuebantur, aut ab antiquis pancarpis seu venationibus circensibus, quando feræ laniatum populo permittebantur; posterius, quod eo tempore agitaretur, quo solebant olim Lupercalia Romæ agi. Atqui Lupercalia mense Februario agebantur Romæ et hoc Lupercal CPli mense Maio, ut paulo ante diximus.

πρὸς τὸ σφραγίσαι τὸν λαόν. Καὶ ἀνελθόντος τοῦ βασιλέως ἐν τῷ καθίσματι, φωνοῦσιν οἱ δῆμοι, ὡς εἴθισται αὐτοῖς, καὶ λαβὼν νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, ἐξέρχεται, καὶ νεύει τοὺς πατρικίους, καὶ ἀπέρχεται ἕκαστος ἐν τῇ αὐτοῦ καθέδρᾳ. Ἰστέον δὲ, ὅτι τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ οὐκ εἰσὶν οἱ πατρίκιοι ἐν τῷ καθίσματι εἰς προσκύνησιν διὰ τὸ εἶναι τὸ ἱππικὸν παγανὸν, καὶ τελεῖται πάντα τὰ κατὰ συνήθειαν [69] καὶ ἀχθέντων τῶν τριῶν βαΐων, ἀπὸ τοῦ τρίτου βαΐου νεύει ὁ ἀκτουάριος ἀπὸ κελεύσεως μετὰ τῆς χειρὸς αὐτοῦ, κρατῶν ἐγχείριον (46), τὸ πολίτευμα, καὶ ἀποκινεῖ ἐκ τοῦ διϊππίου διὰ δύο. Ἐλθόντος δὲ ἕως τὰ κριτάρια, ἄρχονται λέγειν ἀντιφωνικῶς, τὸ μὲν ἓν μέρος· « Ἴδε τὸ ἔαρ τὸ καλὸν πάλιν ἐπανατέλλει· » τὸ δὲ ἕτερον μέρος· « Φέρον ὑγίειαν καὶ χαρὰν καὶ τὴν εὐημερίαν, » καὶ τὰ λοιπὰ, καθὼς ἡ συνήθεια ἔχει. Καὶ κατελθόντες μέχρι τῶν Πρασίνων καμπτοῦ, ἑνοῦνται ἀμφότεροι, καὶ λέγουσιν ἀπελατικοὺς τρεῖς [70] μέχρι τοῦ καθίσματος· κατέρχεται δὲ καὶ ὁ ὕπαρχος πόλεως ἀπὸ κελεύσεως, καὶ ἑνοῦται τῷ πολιτεύματι εἰς τὸν χαλκὸν, συνεισερχόμενος αὐτοῖς μέχρι τοῦ στάματος, καὶ ποιοῦσι προσκύνησιν ἅπαντες ἐν τῷ στάματι. Καὶ εἶθ' οὕτως ἵσταται ὁ νεανίσκος ἐν τῷ δεξιῷ μέρει τοῦ ὑπάρχου, οὐφημῶν καὶ λέγων οὕτως· « Ὁ βοηθῶν τοὺς δεσπότας· » ὁ λαός· « Εἷς ὁ Θεός, » καὶ τὰ ἑξῆς, καθὼς ἡ συνήθεια ἔχει. Καὶ ἀνέρχονται ἐπὶ τὰς θύρας εὐφημοῦντες τὸν βασιλέα, λέγοντες καὶ τοῦτο· « Ναὶ Κύριε, πολλὰ αὐτῶν τὰ ἔτη, » καὶ ἐξέρχονται. Ὁ δὲ ὕπαρχος λαβὼν νεῦμα ἀπὸ κελεύσεως παρὰ τοῦ ἀκτουαρίου, εὐθέως ἀπὸ τοῦ στάματος ἀπέρχεται, ὅθεν κατῆλθε, καὶ μετὰ ταῦτα τελεῖται τὸ τέταρτον βαΐον. Καὶ ἀναστὰς ὁ βασιλεὺς καθέζεται ἐπὶ τῆς τιμίας αὐτοῦ τραπέζης, καὶ πάλιν ἐξέρχεται ἐν τῷ καθίσματι, ὡς ἡ συνήθεια ἔχει. Καὶ ἀχθέντων τῶν τριῶν βαΐων, ἐν τῷ τετάρτῳ βαΐῳ ἀπὸ πέμπτης τάβλας κατέρχονται οἱ δʹ ἡνίοχοι ἐν τῷ τοῦ Πρασίνου καμπτῷ, καὶ τρέχουσιν ἡνιοχοῦντες ἀλλήλους (47) μέχρι τοῦ στάματος, καὶ λαμβάνουσι τὰ ἔπαθλα, ὡς ἐπὶ πρώτου βαΐου τῆς δειλινῆς. Τοῦτο δὲ τὸ αἰτήσιον γίνεται, ἤγουν τοῦ τρέχειν αὐτοὺς πεζοὺς, διὰ τὸ συγκλεῖσαι τὰ ἱπποδρόμια τοῦ χρόνου (48). Ἰστέον δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι διὰ τὸ εἶναι τὸ ἱπποδρόμιον παγανὸν οὐκ ἀνέρχονται οἱ μεγάλοι δομέστικοι εἰς τοὺς δήμους, ὁ δὲ βασιλεὺς μετὰ τὸ δοῦναι τὰ ἔπαθλα ἀνίσταται, καὶ ἀπέρχεται εἰς τὸ παλάτιον.

A ctionarii pro more acclamant, præpositus vero, signo ab imperatore accepto, abit, ac patriciis signum dat, qui ad sedem suam singuli **212** discedunt. Ceterum patricii eo die ad consessum imperatoris adorationis ergo non accedunt, quoniam equestre certamen paganum est; reliqua omnia pro more aguntur, tribusque palmis celebratis, actuarius post tertiam, mandato accepto, tenens manuciolum, cum eo nutum dat communitati civicæ, quæ ex dihippio per paria procedit. Qui postquam ad critaria pervenit, factiones alternatim canere incipiunt, una : « Ecce ver pulchrum rursus exoritur; » altera : « Salutem, gaudium, tranquillitatem afferens, » et cetera, ut mos est. Deinde ad metam Prasinorum digressæ, omnes junguntur, et ad con-
B sessum usque tres hymnos apelaticos canunt : descendit quoque præfectus urbis a mandato, et in chalce cum civibus se jungit, unaque cum iis ad stationem procedit, ubi omnes adorant. Juvenis porro in dextra parte præfecti constitutus, acclamat, et ita dicit : « Qui dominis auxilium præstat; » populus : « Unus Deus, » et reliqua pro more; mox ad januas adscendentes, imperatori acclamant et dicunt : « Ita, Domine, multos ipsis annos ! » et discedunt. Præfectus signum a mandato ab actuario accipit, statimque a statione, quo descendit, revertitur, et sic postea quarta palma celebratur. Imperator surgens venerandæ mensæ suæ assidet, deinde rursus ad thronum, ut consuetudo est, progreditur. Tribus palmis actis, in quarta aurigæ quatuor e quinta tabula ad curvaturam Prasinorum descen-
C dunt et currunt, pedibus tenentes unus alterum atque regentes e loris, quibus se capistrant, ad stationem et præmia certaminis, ut in prima palma decursionis nocturnæ, accipiunt. Precantur quoque tunc, ut liceat sibi pedibus decurrere, quoniam ludi equestres anni præsentis clauduntur. Notandum est, quia certamen paganum instituitur, magnos domesticos ad factiones non descendere, imperatorem vero, distributis præmiis, surgere et ad palatium discedere.

Ἀκτολογία τῶν δήμων εἰς τὸ Μακελλαρικὸν ἱπποδρόμιον.

Ἀπὸ τοῦ τετάρτου βαΐου κατέρχονται οἱ τῶν δύο μερῶν δημῶται ἀπὸ τῶν οἰκείων δήμων, καὶ ἵστανται ἔμπροσθεν τοῦ συμπόνου, καὶ τῆς πολιτικῆς ἱσταμένης εἰς τὰ σημεῖα, ὀψικεύοντες οἱ δημῶται τὴν

D *Acclamatio factionum in hippodromo Macellario.*

Factionarii utriusque gregis a suis factionibus post quartam palmam descendunt, et ante collaboratorem et cives urbis, **214** in signis constitutos, subsistunt : mox cives more solemni sequentes,

VARIÆ LECTIONES.

[69] τὰ συνήθη ed. [70] τρεῖς om. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(46) M. post h. v. distinguunt; *tenens manuciolum cum eo nutum* (vel *signum*) *dat magistratui urbano*, aut *communitati civicæ, qui* (vel *quæ*) *e dihippio per paria procedit*, sic ut bini junctim eant.

(47) *Currunt pedibus tenentes unus alterum atque regentes e loris, quibus sese capistrant.*

(48) *Claudere ludos equestres anni præsentis.* Ergone Lupercal ultimus erat ludorum in anno? Claris quidem verbis hoc ait locus Noster et nullus alius posthac memoratur Nostro.

saltatorium hymnum toni primi canunt; cantores incipiunt, populus respondet: « Ecce ver amœnum rursus exoritur, gaudium, salutem, vitam et tranquillitatem, virtutem divinam et victoriam, divinitus adversus hostes concessam, afferens! » Quando ad metam Prasini gregis perveniunt, et huc deflectunt, apelaticum hymnum tono gravi recitant: « Urbs tua efflorescens, imperator N., tibi merito felicia precatur: tuam enim mansuetudinem intuens, alterum Davidem te vocat. Fidei præconem sapientissimum, alium Paulum apostolum, Christo munitum, cernit te avertentem tela inimicorum: propterea potens es et imperas, ut unctus a Domino. » Quando in II inque conspectum imperatorum venere, subsistunt, et dicunt cantores: « Multa vobis tempora, divina majestas! » populus: « Multa vobis tempora! » Cantores: « Multa vobis tempora, N. N. imperatores Romanorum! » populus: « Multa vobis tempora! » Cantores: « Multa vobis tempora, famuli Domini! » populus ter: « Multa vobis tempora! » Cantores: « Multa vobis tempora, N. N. augustæ Romanorum! » populus: « Multa vobis tempora! » Cantores: « Multa tibi, præfecte, tempora! » populus: « Multa tibi tempora! » Cantores: « Domine, serva dominos Romanorum! » populus ter: « Domine, serva! » Cantores: « Domine, serva a te coronatos! » populus ter: « Domine, serva! » Cantores: « Domine, serva majestatem rectæ doctrinæ studiosam; » populus ter: « Domine, serva. » Cantores: « Domine: serva renovationem precum! » populus ter: « Domine, serva! » Cantores: « Domine, serva divitias subjectorum! » populus ter: « Domine, serva! » Cantores: « At omnium Creator et Dominus tempora vestra, augustarum et porphyrogenitorum conservet! » populus ter: « Domine, serva! » Cantores: « Exaudiat Deus populum vestrum! » populus ter: « Domine, serva! » et sic fausta omnes ac vitam diuturnam imperatori carmine apprecantur.

A πολιτικήν, λέγουσι τὸν χορευτικὸν ἦχ. α'. Λέγουσιν οἱ κράκται, καὶ ἀποκρίνεται ὁ λαός· « Ἴδε τὸ ἔαρ τὸ γλυκὺ πάλιν ἐπανατέλλει, χαράν, ὑγίειαν καὶ ζωὴν καὶ τὴν εὐημερίαν, ἀνδραγαθίαν ἐκ Θεοῦ τοῖς βασιλεῦσι Ῥωμαίων, καὶ νίκην θεοδώρητον κατὰ τῶν πολεμίων. » Καὶ ὅτε ἔλθωσιν εἰς τὸν καμπτὸν τοῦ Πρασίνου καὶ κάμψουσι, λέγουσι τὸν ἀπελατικὸν ἦχ. βαρύς· « Ἀναθάλλουσα ἡ πόλις σου, ὁ δεῖνα αὐτοκράτωρ ἐπεύχεται καταχρέως, τὴν γὰρ πραότητά σου ὁρῶσα, ἄλλον Δαβίδ [71] σε ὀνομάζει (49). Τὸν τῆς πίστεως κήρυκα σοφώτατον, Παῦλον ἀπόστολον τὸν ἐνθωρακισάμενον Χριστόν, βλέπει [72] (50) ἀποστρέφοντα (51) τῶν ἀλλοφύλων τὰ βέλη, διὰ τοῦτο ἰσχύεις καὶ βασιλεύεις, ὡς χρισθεὶς παρὰ Κυρίου. » Καὶ ὅτε ἔλθωσιν εἰς τὸ Π ἔμπροσθεν τῶν βασιλέων, ἵστανται, καὶ λέγουσι οἱ κράκται· « Πολλά, πολλά, B πολλά· » ὁ λαός· « Πολλὰ ἔτη εἰς πολλά. » Οἱ κράκται « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, ἡ ἔνθεος βασιλεία· » ὁ λαός· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα αὐτοκράτορες Ῥωμαίων· » ὁ λαός· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. οἱ θεράποντες τοῦ Κυρίου· » ὁ λαὸς ἐκ τρίτου· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι. » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι, ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα αὐγοῦσται τῶν Ῥωμαίων· » ὁ λαός· « Πολλοὶ ὑμῖν χρόνοι· » Οἱ κράκται· « Πολλοὶ σοῦ χρόνοι. Τὰ τρία τῷ ὑπάρχῳ· » ὁ λαός· « Πολλοί σου χρόνοι· » Οἱ κράκται· « Κύριε, σῶσον τοὺς δεσπότας Ῥωμαίων. » ὁ λαὸς ἐν γ'· « Κύριε, σῶσον. » Οἱ κράκται· « Κύριε, σῶσον τοὺς ἐκ σοῦ ἐστεμμένους· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Κύριε, σῶσον. » Οἱ κράκται « Κύριε, σῶσον ὀρθόδοξον κράτος· » C ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Κύριε, σῶσον. » Οἱ κράκται· « Κύριε, σῶσον τὴν ἀνακαίνησιν τῶν αἰτησίων· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Κύριε, σῶσον. » Οἱ κράκται· « Κύριε, σῶσον τὸν πλοῦτον τῶν ὑπηκόων· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Κύριε, σῶσον. » Οἱ κράκται· « Ἀλλ' ὁ πάντων Ποιητὴς καὶ Δεσπότης τοὺς χρόνους ὑμῶν πληθύνει σὺν ταῖς αὐγούσταις καὶ τοῖς πορφυρογεννήτοις. » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Κύριε, σῶσον. » Οἱ κράκται· « Εἰσακούσει ὁ Θεὸς τοῦ λαοῦ ὑμῶν· » ὁ λαὸς ἐκ γ'· « Κύριε, σῶσον, » καὶ ἐπεύχονται πάντες καὶ λέγουσι πολυχρόνιον ποίημα.

215 CAPUT LXXIV.

Quæ a cancellariis quæstoris in processibus dominorum ad Magnam Ecclesiam Latine canuntur, hæc sunt.

In Nativitate Christi: « De Maria Virgine natus est, et Magi ab oriente cum muneribus adorant. » Responsio: « Christus Deus noster conservet imperium vestrum per multos annos et bonos! Die Luminum: « Joannes in Jordane baptizat Dominum: is rursus (aut, postea) illi acclamat: A te volo

ΚΕΦΑΛ. ΟΔ'.

Τὰ ὑπὸ τῶν (52) καγκελλαρίων τοῦ κοιαίστωρος ἐν ταῖς προελεύσεσι τῶν δεσποτῶν ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ Ῥωμαϊστὶ ᾀδόμενα.

D Εἰς τὰ Χριστοῦ γέννα [73]· « Δὲ. Μαρίε. Βέργηνε. Νάτους. ἐτ. Μάγια. δωριεντεκοὺμ. μούνερα. ἀδοράντες. » Ἑρμηνεύεται· « Ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου ἐγεννήθη, καὶ Μάγοι ἐξ ἀνατολῶν μετὰ δώρων προσκυνοῦσιν. » Ἀπόκριμα· « Κρίστους. Δέους. Νόστερ. κούσιν. σέρβετ. ἠμπέριουμ. βέστρουμ. πέρ·

VARIÆ LECTIONES.

[71] Δαβίδ om. ed. [72] βλέπει R., βλέπειν cod., βλέπουσα ed. ἀποστρέφοντας cod. [73] εἰς τοῦ Χριστοῦ γέννησιν ed. Ceterum Latina omnia Græcis litteris scripta om. ed. Dedit. R. in notis.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(49) Similem locum habuimus supra p. 188.

(50) *Appellat te Davidem alterum, et videt te Paulum, Christo, velut lorica, munitum.*

(51) M. ἀποστρέφοντας, ut redeat ad Paulum et Christum, *qui detorquent.* Sed præstat tamen emendatio Leichiania.

(52) Hæc sunt illa ipsa acta, de quibus memorat Noster pag. 7.

μουλτουσάννος. ἐτ. βόνος. » Ἑρμηνεύεται· « Χριστὸς A ὁ Θεὸς ἡμῶν φυλάξει τὴν βασιλείαν ὑμῶν ἐπὶ πολλοῖς ἔτεσι καὶ καλοῖς. » Εἰς τὰ Φῶτα· « Ἰῶαννες. ἐν Ἰορδάνε. βαπτίζατ. Δόμηνουμ. σεκούνδουμ. ἴλλουμ. βόκατ δὲ. τὲ. βόλο. » Ἑρμηνεύεται· « Ἰωάννης ἐν Ἰορδάνῃ βαπτίζει τὸν Κύριον· ἀκολούθως αὐτὸν φωνεῖ· ὑπὸ σοῦ θέλω βαπτισθῆναι· » ἄλλως· « Ἰωάννης ἐν Ἰορδάνῃ βαπτίζει τὸν Κύριον· ἐκ δευτέρου αὐτὸν ἐφώνησε· ὑπὸ σοῦ θέλω βαπτισθῆναι. » Ἀπόκριμα· « Κρίστους. Δέους. νόστερ. κοὺμ. Σέρετ. ἠμπέριουμ. βέστρουμ. πὲρ. μούλτος. ἄννος. ἐτ. βόνος. » Τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ κυριακῇ τῆς Ἀναστάσεως· Κοὺμ « κρουκηφίξους. ἐστ. ἐτ. σεπούλτους ἐτ. τέρξια. δίερρε. σουρρέξιτ. » Ἑρμηνεύεται· « Ἐν τῷ σταυρωθῆναι καὶ ταφῆναι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀνέστη. » ἄλλως· « Ὁ σταυρωθεὶς καὶ ταφεὶς καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστάς. » Ἀπόκριμα· « Κρίστους. Δέους. νόστερ. κοὺμ. » Καὶ τὰ ἑξῆς. Εἰς τὴν ἁγίαν Πεντηκοστήν [74]. « Κοὺμ μανδαβίτ. Σπηρίτους. σάκτουμ. σούπερ. τούος. ἀπόστολος. » Ἑρμηνεύεται· « Ὁ καταπέμψας τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐπὶ τοὺς σοὺς ἀποστόλους. » Ἀπόκριμα· « Κρίστους. Δέους. νόστερ. κοὺμ. σέρβετ. ἠμπέριουμ. βέστρουμ. πὲρ. μούλτος. ἄννος. ἐτ. βόνος. » Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν· « Κοὺν τρανεφιγγουράτους ἐστ. ἰν μώνεεμ. » Ἑρμηνεύεται. « Ὁ μεταμορφωθεὶς ἐν τῷ ὄρει. » Ἀπόκριμα· « Κρίστους. Δέους. νόστερ. κοὺμ. σέρβετ, » καὶ τὰ ἑξῆς.

baptizari. » Sancta et magna dominica Resurrectionis « Cum crucifixus et sepultus esset, tertia die resurrexit. » In sancta Pentecoste : « Qui Spiritum sanctum super apostolos suos misit. » In Transfiguratione : « Qui transfiguratus est in monte. » Responsio semper eadem : « Christus Deus noster, » etc.

ΚΕΦΑΛ ΟΕ΄. B

Ἔκθεσις τῶν λεγομένων ὑπὸ τῶν βουκαλίων ἐπὶ τῆς τραπέζης τῶν ιθ΄ ἀκουβίτων.

Τοῦ βασιλέως ἀκουμβίζοντος ἐπὶ τῆς τραπέζης, καὶ τῆς συνήθους τάξεως πάσης τελουμένης, ἐπειδὰν διὰ νεύματος τοῦ πραιποσίτου ὀφείλωσι καθεσθῆναι οἱ κεκλημένοι φίλοι, λέγουσιν οἱ πέντε βουκάλιοι· « Κονσέρβετ. [75] (53) Δέους, ἠμπέριουμ. βέστρουμ. » ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον· « Φυλάξει ὁ Θεὸς τὴν βασιλείαν ὑμῶν. » Εἶτα δέχεται ὁ ε΄ καὶ λέγει· « Βόνα. τοῦα. σέμπερ, » ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον· « Τὰ ἀγαθά σου διηνεκῶς. » Καὶ πάλιν λέγει ὁ τέταρτος· « Βίκτωρ σῆς σέμπερ, » ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον· « Τροπαιοῦχος ἔσῃ ἀεί. » Καὶ εἶθ' οὕτως λέγει ὁ γ΄· « Μούλτους ἄννους φικίδια [76] θ Δέους, » ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον· « Νικοποιόν σε ποιήσει πάντοτε. Καὶ εἶθ' οὕτων λέγει ὁ β΄· « Βίκτωρ. φατζία. σέμπερ. » ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον. « Νικοποιὸς ᾖς πάντοτε. » Καὶ τελευταῖον λέγει ὁ α΄· « Δέους. πρένστεθ (54). » ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον· « Ὁ Θεὸς παρέξοι ! » (Β΄.) C Κατὰ δὲ κερασίαν (55) πιόντος τοῦ βασιλέως, λέγουσιν οἱ βουκάλιοι· Βήβητε [77] (56), δόμηνι ἠμ-

CAPUT LXXV.

Expositio eorum, quæ a vocalibus ad mensam XIX accubituum Latine dicuntur.

Imperatore mensæ accumbente, et solemni ritu omni peracto, quando ad nutum præpositi advocati ad convivium amici considere debent, quinque vocales seu cantores Latino sermone dicunt : « Conservet Deus imperium vestrum ! » postea quintus accedit et dicit : « Bona tua semper ; » rursus quartus dicit : « Victor sis semper ! » porro tertius ita : « Multos annos victorem te faciat Deus ; » secundus deinde : « Victor semper eris ! » postremo primus : « Deus præstet ! » II. Aquam vero vino mistam cum imperator bibit, vocales acclamant : « Bibite, domini imperatores, in multos annos ! Deus omnipotens præstet ! » Postea secundus sequitur, et dicit : « Vivite vitam præclaram, Domini ! » mox primus dicit : « Deus præstet. » Dum vinum diluit, primus : « In gaudio prandete, Domini ; » secundus Græco sermone : **216** « Hilariter, Domini, convivium celebrate. » Dum cibi afferuntur, primus dicit : « Gratias Deo agentes fruimini, domini ! » Post missus primus dicit : « Donis Dei fruimini. »

VARIÆ LECTIONES.

[74] N pro Πεντηκοστήν ed. [75] κῶνσερβετ ed. [76] φικίδιαθ cod. [77] βήβητι cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(53) M. κονσέρβεθ, quod quamvis minutum sit, observo tamen ob sequens φικίδιαθ quod conjunctim exhibet codex. Quid autem hæc posterior vox sibi velit, non assequor.

(54) Tota dictio est : *Deus te nobis præstet*, id est, diu te nobis conservet in vivis et salvis, diu te superesse sinat. Ita apud Trebell. Pollion, t. II Hist. Aug. p. 359 : *Lectis litteris Claudii principis, hæc in Claudium dicta sunt* : *Auguste Claudi, di te nobis præstent ;* (*dictum sexagies.* etc.) Agnoscas Græculos Latine haud callentes formulas, quas retinebat ex vetusto more Latinas, ita recitasse, ut papago quæ didicerit.

(55) Ad verbum *sub singulas infusiones vini in poculum.* Est ergo dictio κατὰ κερασίαν πιόντος τοῦ βασιλέως tantumdem atque ὁσάκις πίῃ ὁ βασιλεὺς κρᾶμα vel οἶνον κεκερασμένον Nam κεραννύειν Græcis, præsertim novis, est *infundere liquorem in vas, etiamsi merum.*

D (56) M. βήβητι Non per πίετε, *bibite*, debuerat hoc a Nostro reddi, quem interpres suus male Latine et antiquitatum callens in errorum induxerat, sed *vivite*. Nam bibenti imperatori ζήσειας *vivas*, acclamabatur : vin. Vales. ad Amm. Marcellin. p. 137, et insignem locum Xiphilini p. 1218: Κύλικι ῥοπαλωτῇ παρὰ γυναικὸς γλυκὺν οἶνον ἐψυγμένον, λαβὼν ἔπιεν ἀμυστὶ ἐν μέσῃ τῇ ἀγωνίᾳ καμών, ἐφ᾽ ᾧ καὶ ὁ δῆμος καὶ ἡμεῖς [senatus] παραχρῆμα πάντες τοῦτο δὴ τὸ ἐν τοῖς συμποσίοις εἰωθὸς λέγεσθαι ἐξεβοήσαμεν ΖΗΣΕΙΑΣ. Confirmat sequens ζήσατε καλὴν ζωήν eadem iterata, sed paulum mutatis verbis benedictio : ut p. 216, benedictio *in gaudio* duobus modis redditur, ἐν χαρμοσύνῃ et ἐν χαρᾷ. Erat quoque solennis formula imp. alloquendi sic

Imperator vero postquam mantile suum in mensa deposuit, et amici surrexere, quinque vocales dicunt : « Bono domino sit semper gloria ! »

A περατόρες· ἠν· μούλτος· ἄννος Δέους ὀμνήποτενς· πρέστεθ [78], » ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον· « Πίετε » κύριοι βασιλεῖς, ἐν πολλοῖς ἔτεσιν, ὁ Θεὸς παντοδύναμος παράσχοι. » Εἶτα δέχεται ὁ β', καὶ λέγει· « Ζήσατε καλὴν ζωὴν, δεσπόσαι. » Καὶ μετὰ τοῦτο λέγει ὁ α'· « Δέους. πρένστεθ, » ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον· « Ὁ Θεὸς παράσχοι. » Εἰς τὸ κρέμμα λέγει ὁ α'· « Ἠν γαυδίῳ πρανδεῖτε [79] (57), δόμηνι, » ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον. « Ἐν χαρμοσύνῃ ἀριστήσατε, Κύριοι. » Καὶ εἶθ' οὕτως λέγει ὁ β'· « Ἐν χαρᾷ ἀριστήσατε, δεσπόται. » Εἰς τὸ ὀπτόμισον λέγει ὁ α'· « Εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ ἀπολαύετε, δεσπόται. » Κατὰ μίσσον [80] (58) δὲ λέγει ὁ α'· « Τῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ ἀπολαύετε. » Τοῦ δὲ βασιλέως ἀποτιθεμένου τὸ μανδήλιον αὐτοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης, καὶ τῶν φίλων ἀνισταμένων, λέγουσιν οἱ ε'· « Βόνω δύμνω σέμπερ, » ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον· « Τῷ καλῷ Κυρίῳ ἡ τιμὴ πάντοτε ! »

CAPUT LXXVI.

Acclamatio, quæ mane simul ab exercitu instituitur.

« N. N. augusti, tu vincas ! » sic populus ter. Cantores : « Rex cœlestis ! » populus : « Imperatores nostros victoriis corona, » ter, « Fili Dei, cum his impera ! » populus similiter tribus vicibus. Cantores : « A Deo promoti ; » populus : « Imitamini Dei in homines amorem. » Cantores : « Nos, o exercitus, quomodo hostes in fugam vertemus ? » populus : « Dei fidem ac dominorum æquitatem servantes, » ter ; rursus populus : « Deus imperatores nostros corroboret ! imo, Domine, multos in annos. »

ΚΕΦΑΛ. ΟϚ'.

Εὐφημία ἅμα πρωῒ (59) ὑπὸ τοῦ στρατοπέδου ἐκβοωμένη.

« Ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα αὔγουστοι, τούμβηκας ! » B ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράκται· « Βασιλεῦ οὐράνιε ! » ὁ λαός· « Στέψον νίκαις τοὺς βασιλεῖς ἡμῶν, » γ'· « Υἱὲ Θεοῦ, τούτοις [81] συμβασίλευσον ! » ὁ λαός· ὁμοίως γ'. Οἱ κράκται· « Θεοπρόβλητοι· » ὁ λαός. « Μιμήσασθε Θεοῦ φιλανθρωπίαν. » Οἱ κράκται· « Ἡμεῖς, ὦ στρατόπεδα, πῶς τροπώσομεν πολεμίους ; » ὁ λαός· « Θεοῦ φυλάσσοντες τὴν πίστιν, καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην δεσποτῶν, » γ'. Καὶ πάλιν ὁ λαὸς λέγει· « Στερεώσει ὁ Θεὸς τοὺς βασιλεῖς ἡμῶν ! καὶ, Κύριε, εἰς πολλὰ ἔτη. »

CAPUT LXXVII.

Acclamatio exercitus, si imperator triumphum de hostibus ducit, aut annona aliave imperatoria largitio exercitui distribuitur : eadem quoque, silentio facto, recitantur.

« Imperatoribus multos annos ! » ter. » N. N. magnis imperatoribus et augustis multos annos ! » ter. « N. N. piissimis augustis multos annos ! » ter. Porphyrogenitis multos annos ! » ter. « A Deo promotis imperatoribus multos annos ! » ter. « A Deo gubernatis imperatoribus multos annos ! » ter.

ΚΕΦΑΛ. ΟΖ'.

Εὐφημία λεγομένη ὑπὸ τοῦ στρατοπέδου, ἡνίκα κατὰ πολεμίων ἐπινίκια ἄγει ὁ αὐτοκράτωρ, ἢ σιτηρέσιον (60) δοθείη τῷ στρατοπέδῳ, εἴτε τις ἄλλη βασίλειος διανομή· τὰ αὐτὰ δὲ λέγεται καὶ σιλεντίου ἀγομένου.

C « Πολλὰ ἔτη τῶν βασιλέων ! » γ'. « Ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα μεγάλων βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων πολλὰ τὰ ἔτη ! » γ'. « Ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα [82] τῶν εὐσεβεστάτων αὐγούστων πολλὰ τὰ ἔτη ! » γ'. « Τῶν πορφυρογεννήτων πολλὰ τὰ ἔτη ! γ'. « Θεοπροβλήτων (61) βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη ! » γ'. « Θεοκυβερνή-

VARIÆ LECTIONES.

[78] περστεθ cod. [79] ΗΥΓ ΑΝΔΙΟ ΠΡΑΝΔΕΙΤΑΙ cod. [80] μίσον cod. [81] τούτους cod. [82] καὶ ὁ δεῖνα om. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

τὸν αἰῶνα ζῆθι βασιλεῦ ; vid. Malal. II, p. 128, quod imitati Arabes formulam, *In vivis conservet Deus Emirum*, præmittebant suo ad principem alloquio. Conf. Casaubon. ad Athen. p. 277.

(57) In codice hæc sic erant exarata ΗΥΓ ΑΝΔΙΟ ΠΡΑΝΔΕΙΤΑΙ, etc. Conferri ad hanc formulam prandenti bene precandi illa apud Athenæum meretur p. 149, εὖ δειπνήσειας.

(58) M. μίσον *singulis missibus*.

(59) Id est ἅμα τῷ πρωῒ, *simul cum orta aurora*, quum primum surgunt homines.

(60) Est *annona* seu stipendium militi annuatim, aut per ternos quaternosve annos dari solitum, prout imperii constitutio ferret, alias *roga*. Patet ex Cedreno p. 797, et Jo. Scylitz. p. 823, ubi τὸ ὀψωνικὸν commeatus, res victuales, ad victum facientes, opponuntur τῷ σιτηρεσίῳ stipendio nummis constanti.

(61) *A Deo renuntiatorum et ad illam dignitatem provectorum* Amabant nempe impp. tales titulos : θεοπρόβλητος, θεόστεπτος, θεοστεφὴς, θεοσυνέργητος *cui Deus assistit et collaborat*, θεοσύμμαχος, *qui Dei causam tuetur*, aut *cui tuendo servandoque Deus opitulatum venit* ; quo nempe legitime parium et administratum a se imperium testarentur. Vel ipsi tyranni jactabant se divino nutu regnare, ut exemplum habet Sulpitius Severus in vita Martini in Maximo tyranno. '[In pseudosymodo Photii p. 259, t. VI Concil. ed. Harduin. est θεοπροβλήτοις βασιλεῦσι, et p. 289 : βασιλεῖ ὑπὸ τῆς θείας D ἄνωθεν προμηθείας ἐστεμμένῳ, ὁδηγουμένῳ καὶ δια κυβερνωμένῳ δεσπότῃ ἀγαθοποιῷ, νικοποιῷ, θεοσυμμάχῳ. Imperatores CPiani se χριστοὺς Κυρίου, *unctos Domini*, profiteri solebant. Irene Nicephorum ἐκ Θεοῦ προβληθέντα agnoscit apud Zonar, et Cedren. p. 148, not. Freheri ad Script. Rer. German.]* Credebant veteres, imperatores a Deo eligi, ab hominibus constituentibus et inaugurantibus, ut imperatoribus aliis, senatu, castris et populo, tantum declarari et promulgari divinam voluntatem ; vid. Themist. p. 207, item p. 73. Quapropter tam in orientalium quam occidentalium impp. et regum numis et imaginibus conspicuntur manus e nubibus prodeuntes et coronam ipsis imponentes ; vid. Du Cange Gloss. Lat. v. *Armiger*. In coronatione Caroli M. legitur *populus lætissimus ter clarissima voce acclamasse* : CAROLO AUGUSTO A DEO DATO MAGNO ET PIISSIMO IMPERATORI ROMANORUM VITA ET VICTORIA. Vid. Sigon. Regn. Ital. p. 99, I. Charta vetus apud. Murator. I. II An-

των βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη! » γ΄. « Κοσμοσυστάτων (62-65) βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη! » γ΄. « Κοσμοποθήτων βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη! » γ΄. « Ἀνδρειοτάτων βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη! » γ΄. « Νικητῶν βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη! » γ΄. « Ἐχθρολετῶν βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη! » γ΄. Τροπαιούχων βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη! » γ΄. « Εἰρηνοποιῶν βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη! » γ΄. « Πλουτονοποιῶν βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη! » γ΄. « Ὀρθοδόξων βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη! » γ΄. « Υἱὲ Θεοῦ, ζωὴν αὐτῶν! » γ΄. » Υἱὲ Θεοῦ, συμβασίλευσον αὐτοῖς! » γ΄. « Υἱὲ Θεοῦ, χάρισαι [83] ἡμῖν αὐτούς! » γ΄. « Υἱὲ Θεοῦ, τοὺς χρόνους αὐτῶν πλήθυνε! » γ΄. « Υἱὲ Θεοῦ, ἐπάκουσον ἡμῶν! » γ΄. « Αὔξει ἡ πίστις τῶν Χριστιανῶν! » γ΄. « Ἡμεῖς δοῦλοι τῶν βασιλέων! » γ΄. « Ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα μεγάλων βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων πολλὰ τὰ ἔτη. »

« Orbem constituentibus imperatoribus annos multos! » ter. « Ab orbe expetitis imperatoribus multos annos! » ter. « Fortissimis imperatoribus annos multos! » ter. 217 « Victoribus imperatoribus annos multos! » ter. « Imperatoribus hostium eversoribus multos annos! » ter « imperatoribus triumphatoribus multos annos! » ter. « Imperatoribus pacificis multos annos! » ter. « Imperatoribus munificis multos annos! » ter. « Imperatoribus orthodoxis multos annos! » ter « Fili Dei, ipsis vitam diuturnam concede! » ter. « Fili Dei, una cum ipsis regna! » ter. « Fili Dei, hos nobis concede! » ter. « Fili Dei, tempora eorum auge! » ter. « Fili Dei, nos exaudi! » ter. « Crescat fides Christianorum! » ter. « Nos servi imperatorum! » ter. « N. N. magnis imperatoribus et Augustis multos annos! »

ΚΕΦΑΛ. ΟΗ΄.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ τρυγητοῦ (66) ἐν προκένσῳ τῆς Ἱερείας.

Δέον εἰδέναι, ὅτι ἔξωθεν τοῦ παλατίου τῆς Ἱε-

CAPUT LXXVIII.

Observanda in die vindemiæ in processione e palatio Hieriæ.

Quando extra palatium Hieriæ in campo seu prato

VARIÆ LECTIONES.

[83] χάρισε cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

tiq. Ital. p. 126: *Imperante domino piissimo perpetuo Augusto Berengarius* (sic) *a Deo coronato pacifico magno imperatore.* Apparet occidentales titulum orientalis imperii imitatos fuisse. Ibidem p. 789 alia charta: *Dum coram præsentia domini nostri Guaimarii serenissimi et a Deo conservati* [hoc est more Græco et Arabico pro *conservandi*] *principis et ducis.* Insignis et consideratione dignus est locus chartæ veteris apud Du Cange v. *Thau. Thau eboreum* [hoc est baculum cum præfixa cruce, quæ imaginem gemini 'T tam horizontaliter, quam perpendiculariter sibi agglutinati refert] *quod Fulco rex Jerusalem, comes* [Andegavensis nempe], *dictæ ecclesiæ dedit, quod habuit a Soldano Babyloniæ, quando Christus in regem Jerusalem ipsum Fulconem sublimavit.* Discimus ex hoc, forte solo, loco, reges Hierosolymitanos Francorum vasallos Solthanorum Ægypti fuisse, regnumque suum ab his ut feudum gessisse, et pro signo investituræ baculum eburneum ad crucis instar formatum accepisse; quemadmodum Francici principes Antiochiæ, respectu sui principatus, vasalli erant imperatorum CPtanorum. Rem tanti momenti, omnibusque, quod sciam et miror, passagiorum scriptoribus indictam, satis confirmat historia Arabica, quæ totam Palæstinam Syriamque ad chalifas Ægypti pertinuisse paulo ante Francorum adventum dicit.

(62-65) Id est οὓς ὁ κόσμος συνίστησι *quos terrarum orbis commendat.*

(66) Describuntur hoc capite ritus feriarum vindemialium, quæ ab impp. CPtanis in palatio Hieriæ, ex adverso CPlis in continente Asiatica ora, secessu illuc facto, celebrari solebant. Et illuc secessus appellabatur processio Hieriæ. Incidebant illæ feriæ in finem vel potius medium mensis Septembris, ut patet ex indice sermonum catecheticorum Theodori Studitæ, quem dedit Fabricius in Bibl. Græca t. XII, p. 283, ubi inter homiliam Kalendis Septembribus in anni Græci initium, et aliam, in Exaltationem venerandæ crucis, die Sept. XIV, dictam, media occurrit hoc titulo.: Περὶ τοῦ μὴ εἰσφέρειν ἀκάθας καὶ τριβόλους παθῶν, ἀλλὰ καρποφορεῖν τοὺς τῆς ἀρετῆς βότρυας Μηνὶ τῷ αὐτῷ (nempe Septembri) εἰς τὸν τρυγητόν. Homiliæ illæ secundum Calendarium Græcum dispositæ sunt. Unde efficitur initium feriarum vindemialium diem Exaltationis crucis seu XIV. Septembris antecessisse. Fuit ergo ista Theodori homilia similis illis quas nostri pastores rusticani in encæniis ecclesiarum suarum mense Novembri pronuntiare solent in Evangelium de Zachæo publicano. Traductus hic mos feriandi ob vindemias, (qui etiam adhuc in Helvetia et aliis vitiferis regionibus obtinet,) e curia veterum impp. Romanorum, de quorum vindemiationibus seu secessibus ad vindemias vid. Casaubon. ad illum Julii Capitolini locum in vita Antonini Pii c. II: *vindemias privati modo cum amicis agebat*; qui locus e Nostro egregie illustratur. Commemorat ibi loci Casaubonus festum τῶν οἰνομάτων idemque putat cum feriis vindemialibus fuisse. Donec cognovero idoneum ejus vocabuli auctorem, suspectam hanc observationem habebo. Si nullum alium habuerit. Casaubonus, quam Agathiam, cujus locum, vitii immerito suspectum habitum, vindicabo et exponam ad p. 347, ubi sermo de Brumalibus, næ falsus ille fuit. Per triginta dies continuasse has ferias intelligimus e Paullo Warnefrido l. III, 12. et Gregorio Turonens. V. 31, et interea consueta judicia et negotia aulica cessasse. Illius hæc verba sunt: *Sophia Augusta immemor promissionis quam quondam in Tiberium habuerat,* [id est Tiberio fecerat] *insidias ei tentavit ingerere. Procedente igitur eo ad villam, ut juxta imperialem ritum triginta diebus ait l e- miam jocundaretur, vocato clam Justiniano voluit eum in regno sublimare.* Horatius Blancus ad illum locum demonstrat, non tantum in vindemiis, sed etiam in messe ferias curiales fuisse, citans legem Cod. Theodos secundam *de feriis: Omnes dies jubemus esse juridicos*, etc. Verum etiam in vere tales erant feriæ, ῥουσάλια dictæ; post festum Paschatis celebrari solitæ, quas a *rosis* nomen accepisse putat Du Cange Gloss. Gr. h. v. et Gloss. Lat. v. *Rosalia.* Possit tamen appellatio quoque a *rure* repeti; *rusalia* pro *ruralia*, quod Balsamo, qui solus harum feriarum meminit, suggerere videtur, quando ait ad Concil. VI. Canon. 62: Τοιαύτη πανήγυρις ἐστι καὶ τὰ λεγόμενα ῥουσάλια, τὰ μετὰ τὸ ἅγιον Πάσχα ἀπὸ κακῆς συνηθείας ἐν ταῖς ἔξω χώραις γινόμενα *In prædiis suburbanis*, ἐν ταῖς ἔξω χώραις ait, id est *ruri*, unde *ruralia, rusalia.* Huccine pertinet, atque

tugurium constructum, et tempus vindemiæ pulchrum et serenum est, magistri, præpositi, proconsules, patricii, officiales et senatores e regione tugurii et vitium, post eos duorum gregum factionarii una cum demarchis astant. Imperator, colobio et sago auro circumtexto indutus, cum patriarcha penulam seu casulam gestante procedit, et postquam ad primum vineæ arboretum, ubi mensa marmorea, in qua canistra cum uvis jacent, pervenere, magistri quoque **218** patricii et senatores cum demarchis et factionariis utriusque factionis accedunt, et curatore dolium uvis plenum proferente, patriarcha preces et officium ecclesiasticum recitat; quo facto uvam unam sumit et imperatori dat, imperator rursus patriarchæ tradit, atque ita ordine principes senatus, magistri, proconsules, patricii, officiales, demarchi et cerimoniarius accedunt, quorum singulis uvas singulas imperator distribuit. Postquam primo magistro uva ab imperatore tradita est, duæ factiones apelaticum toni primi recitant: « E prato cognitionis domini sapientiæ floribus sacris collectis, ordo illustrium patriciorum, multis cantionibus prolatis, caput coronemus, ut domum boni odoris cogitationum suscipientes jucundissimas ejus gratias. Sed, Rex immortalis omnium, da orbi sæpissime festum hunc diem majestatis imperatoriæ, N. a Deo coronati unctique imperatoris. » Aliud carmen toni obl. quarti: « Virtus tua, ut vitis fœcunda uvas lætitiæ proferti,

A ρείας εἰς τὸ πεδίον, ἤγοον εἰς τὸ Λιβάδιον (67), γίνεται φρινζάτον (68), περικαλλεῖ τε καὶ ὡραῖον, καὶ ἵστανται οἵ τε μάγιστροι καὶ πραίπόσιτοι, ἀνθύπατοί τε καὶ πατρίκιοι καὶ ὀφφικιάλιοι καὶ λοιποὶ συγκλητικοὶ ἀντικρὺ τοῦ τοιούτου φρινζάτου καὶ τῆς ἀμπέλου, καὶ μετὰ τούτους οἱ τῶν δύο μερῶν δῆμοι μετὰ καὶ τῶν δημάρχων. Ὁ δὲ βασιλεὺς κάτεισι μετὰ τοῦ πατριάρχου ἀπὸ κολοβίου, φορῶν καὶ τὸ χρυσοπερίκλειστον σαγίον, ὁ δὴ πατριάρχης ἀπὸ φελωνίου καὶ ὠμοφορίου, καὶ δὴ τούτων εἰσερχομένων ἐν τῷ πρὸ τῆς ἀμπέλου ἀναδενδραδίῳ, (ἐκεῖσε γὰρ ἵσταται τράπεζα μαρμάρινος, ἐν ᾗ ἀπόκεινται αἱ σταφυλαὶ μετὰ κανισκίων), καὶ εἶθ' οὕτως πλησιάζουσιν οἵ τε μάγιστροι καὶ πατρίκιοι καὶ συγκλητικοὶ καὶ οἱ τῶν δύο μερῶν δήμαρχοι μετὰ καὶ τῶν δημοτῶν· καὶ δὴ τοῦ κουράτωρος προσφέροντος τὴν
B βούτην μετὰ τῶν σταφυλῶν (69), ποιεῖ ἐκεῖσε εὐχὴν ὁ πατριάρχης κατὰ τὴν [84] τῆς Ἐκκλησίας ἀκολουθίαν. Καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν λαμβάνει ἓν βοτρύδιον ὁ πατριάρχης, καὶ ἐπιδίδωσι τῷ βασιλεῖ· ὁμοίως καὶ ὁ βασιλεὺς πάλιν δίδωσι τῷ πατριάρχῃ, καὶ εἶθ' οὕτως εἰσέρχονται κατὰ τάξιν οἱ τῆς συγκλήτου ἄρχοντες, οἵ τε μάγιστροι καὶ ἀνθύπατοι καὶ πατρίκιοι καὶ ὀφφικιάλιοι καὶ οἱ δήμαρχοι καὶ ὁ τῆς καταστάσεως, καὶ δίδωσιν ἑνὶ ἑκάστῳ αὐτῶν ὁ βασιλεὺς ἀνὰ μιᾶς σταφυλῆς. Ὅτε δὲ τῷ πρώτῳ μαγίστρῳ ἐπιδοθῇ παρὰ τοῦ βασιλέως ἡ σταφυλὴ, λέγουσιν τὰ δύο μέρη ἡνωμένοι ἀπελατικὸν (70) ἦχος α'· « Ἐκ τοῦ λειμῶνος

VARIÆ LECTIONES.

[84] κατὰ τὴν R., καὶ τὴν cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

idemne est cum hoc vindemiali epulo *Minervæ* dictum epulum, de quo vetus Kalendar. apud Du Cange v. *Oblaqueatio. M. Septembri dolia picantur, poma leguntur, arborum oblaqueatio, epulum Minervæ.*

(67) Significat locum irriguum, arboribus umbrosum, præterfluentibus aquis humectatum, deambulando et auræ frigidæ captandæ factum. Infra quoque habemus libadium ante portam auream Constantinopolitanam, quod ego quidem puto idem fuisse cum *philopatio* deinceps sic dicto, seu loco, ubi cum jucunditate deambulatur. Ut hodie solent ante urbes nostras talia deambulacra esse, sic etiam veteres habebant. Meminit Malalas t. II, p. 41, philopatii Antiocheni.

(68) Variis modis scribitur hoc vocabulum, quod tugurium frondibus consertum, pergulam, trichilam, notat Φραγγιάτα (tenendum γ ante ι Græcis ut ζ vel τζ ant ut Gallicum *g* ante ante *e* et *i* pronuntiari), φρεγγιάτα, φρίντζα, ψρονζάτον, φρουνζάτον. Exponunt καλύβη, σκιάδιον, σκηνή, et derivant a *frondoso*. Non repugnabo. Mihi quidem aliquando visum fuit Arabicæ originis esse. *Farig*, (id est *Faritsch* nostro Germanico more scribendum), est Arabibus *frigidus* et proprie lætus, jucundus, hilaris, solutus curis, amplus, spatiosus. Læta enim illis omnia frigida et vicissim tristia calida appellantur, ut gentibus a sole vehementer patientibus. Hinc nata vox Italica *tanfarruza*, recreatio, remissio, ampliatio animi, hilaritas, qua sæpe utitur in suo Itinerario Josaphat Barbarus, ut p. 36 edit. Aldinæ: *disse mi che voleva darmi un poco di tanfarruzo, et monstrar mi le gioie, che gli erano state mandute di questo signore d'India.* Tanfar-

C ruzo est Arabicum. Sed liberum cuique sit statuendi hac de etymologia arbitrium. Porro περικαλλὲς legendum esse vel non monente me liquet *Extra palatium Hieriæ, in prætenso illi amplo deambulacro, erigitur pergula elegans et faceta.*

(69) *Buttam uvis plenam affert.* Habemus adhuc in sermone nostro superstitem hanc vocem *botte* vel *butte*, pro dolio ligneo in summa parte aperto cum ansa perforata. Venit ab antiquo πίθος *dolium*, vel βύθος *profundum*. Glossæ Gr. Lat.: *ascopa*, ἀσκοπύθνη id est πυθίνη *bulina*, seu uter coriaceus; unde nata vox *boutin*, ut *scortum*, quasi dicas uter scorteus, in quem sordes conjiciantur. Est autem *ascopa* vox Germanica, composita ex *a*, articulo, qui *unum* notat, et *Scopa*, *Schoppe*, *une chopine*. Adhuc hodie dicimus *ein Schoppen Wein*, quod proprie est *uter coriaceus vini*. Veteres hoc appellabant *ad corbes sedere*. Lampridius in Heliogabalo, c. 11, p. 817, *cum ad vindemias vocasset amicos nobiles*, [tunc temporis magistri et patricii
D et patriarchæ nondum erant in curia Romana] *et ad corbes sedisset*, etc. Plane ut hic imperator CPtanus e buttis uvas inter proceres aulæ suæ distribuebat, ita tunc quoque Heliogabalus faciebat, ut appareat ritum ab illis antiquis impp. ad juniores demanasse. Interjectis aliquot verbis continuat Lampridius: *Ferunt ab illo primo repertum, ut in vindemiarum festivo multa in dominos jocularia, et audientibus dominis, dicerentur.* Cujus rei simile apud Nostrum nihil invenio.

(70) In sequentibus canticulis specimina habemus difficilis, ampullosæ, dithyrambicæ et sano sensu cassæ poeseos atque eloquentiæ quæ illam ætatem inflabat. Vide supra not. 50, col. 216.

τῆς γνώσεως τοῦ δεσπότου τῆς σοφίας (71) τρυγήσαντες ἄνθη, ἱερὰ τάξις τῶν ἐντίμων πατρικίων, ἐν τῷ προσφέρειν τῶν ᾀσμάτων τὰ πλήθη, κεφαλὴν καταστέψωμεν, ὡς οἶκον τῆς εὐωδίας τῶν νοημάτων, ἀντιλαμβάνοντες τῶν ἐκείνου τερπνῶν χαρίτων. Ἀλλὰ, ἀθάνατε Βασιλεῦ τῶν ἁπάντων, σὺ δίδου ἐπὶ πολὺ ταύτην τὴν ἑορτὴν τῷ κόσμῳ τῆς αὐτοκράτορος ἐξουσίας ὁ δεῖνα τοῦ θεοστέπτου χρισθέντος (72) βασιλέως. » Ἄλλος, ἦχος π. δ'. « Ἡ ἀρετή σου, ὡς ἄμπελος εὐκληματοῦσα, βότρυας εὐφροσύνης βλαστάνει, ἐξ ἧς τρυγῶσα ἡ ὑφήλιος ἅπασα καὶ τὸ ποτήριον πλῆρες κεράσματος (73) πιοῦσα, ἐν εὐφροσύνῃ ᾄδουσα, σὺν τῇ μυστικῇ σου καὶ δουλικῇ τάξει τῶν πατρικίων ἑορτάζει τὴν σὴν ἀνέσπερον ἀνάληψιν (74) τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας, ὁ δεῖνα, τὸ ἀκένωτον φρέαρ τῆς οἰκουμένης γ'. » Ἦχος· « Εὐκληματοῦσα ἄμπελος οἱ κραταιοὶ ἀνεδείχθησαν δεσπόται, εὐφρασίας βότρυας διανέμοντες πᾶσι. Διὸ καὶ

A e qua terra omnis soli subjecta fructus colligit, et poculum vino plenum exhauriens lætaque canens, cum secreto subjectoque tibi patricium ordine fastigium imperatoriæ majestatis nunquam obcuratum celebrat, N. fons orbis terrarum semper abundans. Ut vitis potentissimi domini, uvas lætitiæ omnibus impertientes, ostensi sunt. Propterea scholæ et senatus lætantur, vindemialem lætitiam, in Hieriæ ædibus celebrantes. Propterea clamamus omnes : « Gaudium ineffabile orbem invisit. » Postquam vero uvarum distributio proceribus ab imperatore facta est, unaquæque factio sex numiematum apocombium imperatoria liberalitate accipit, et dominis felicia apprecata discedit. Domini vero palatium cum patriarcha ingressi, unam cum senatu læti convivium celebrant.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(71) Posui comma post hanc vocem, auctore codice manuscripto, ut intelligeretur eam non ad ἄνθη, sed ad δεσπότου pertinere ; *e prato cognitionis domini sapientiæ*. Οἶκος τῆς εὐωδίας τῶν νοημάτων est tragice dictum pro *sedes cogitationum bonarum* ; ἀντιλαμβάνειν est *in vicem sumere*, pro muneribus a se oblatis alteri ab eo redhostimentum accipere.

(72) Ergone uncti fuerunt imperatores CPtani ? Quæstio hæc est nondum decisa et commode hic tractanda occurrit. In Cerimoniali nostro certe nulla ejus rei fit mentio. Legitur quidem p. 368, ubi vid. dicenda. ὁ Χριστὸς βασιλεύς. Verum dubio vacat, librarium ex more suo ι et ει et η permutandi sic scripsisse pro χρηστός, *optimus imperator*. Pag. 164, in allocutione factionum ad Augustas dicitur quidem, *benedictæ fuistis oleo*, sed additur *spirituali*, νοητῷ ἐλαίῳ ἐπευλογήθητε οὐρανόθεν. Paulo obscurior et dubitationi magis obnoxia est dictio paulo post sequens ibidem ad imperatorem χρισθέντος ἐν ἐλαίῳ ἁγίῳ παρὰ Κύριον. Unctum fuisse Carolum M. a Romano pontifice narrant historici Græci, mirantes ut rem a suis moribus alienam et Judaismum sapientem. Unde liquet, illis quidem mediis sæculis, VI ad XII, unctionem imperatorum Græcorum in usu non fuisse. De postrema autem imperii CPtani ætate idem asseverare non ausim, cum Pachymeres, IX, I, de Michaele, Andronici filio, dicat : Χρίει ὁ ἱεράρχης τῷ θείῳ μύρῳ τὸν τῆς βασιλείας συμμετασχόντα καὶ παιᾶνες ἐντεῦθεν καὶ εὐφημίαι ; et Codinus claris verbis dicat XVII. 8 : Ὁ πατριάρχης χρίει σταυροειδῶς τὴν κεφαλὴν τοῦ βασιλέως τῷ θείῳ μύρῳ ἐπιλέγων μεγάλῃ φωνῇ Ἅγιος : ad quem locum conferri velim Goari notam n. 132., ubi inter alia formulam hanc ex Euchologio adducit, quo probet veteres imperatores unctos fuisse : χρῖσαι καταξίωσον τῷ ἐλαίῳ τῆς ἀγαλλιάσεως. Sed planum est, illam formulam nihil probare. Est enim metaphorica et e Psalmis derivata, prætereaque de illius Euchologii ætate mihi non constat. Habertus, in pontificali p. 3?7, ex Arcudio locum hunc Jobi monachi citat : Τάξει τινὶ ἐπιτελεῖται τὸ θεῖον μύρον ἐν τῇ τελετῇ τῆς βασιλικῆς, *ordine quodam administratur unguentum in regum inthronatione* seu *inauguratione*, *cum in sella collocantur*. Verum non magis constat mihi de hujus quoque Jobi ætate. Si ille est, cujus excerpta Photius in Bibl. dedit, est sane non de nihilo hoc testimonium. Sed invenire locum quæsitum non potui, et est præterea non satis clarus tantæ rei probandæ, difficileque extra connexionem de illo decernere. Locus certe noster præsens nihil probat. Nam χρίειν metaphorice novis Græcis aliud nihil B est, quam ἀναγορεύειν imperatorem, χειροτονεῖν patriarcham vel sacerdotem, προβάλλειν senatorem. Neque locus Alexiadis quidquam magis probat p. 359 : Ὃν διὰ πλούτου περιουσίαν καὶ γένους αμπρότητα βασιλέα χρίσειν — σχηματιζόμενος ἐπηγγείλατο. Translate, non stricte, verbum χρίειν ibi debet accipi, a veteri more nuncupandi reges traducta, in quorum inauguratione cum actio maxime solemnis esset unctio, dedit toti actioni de se nomen ; quod deinceps mansit, ipsa unctione prætermissa. Verbum χρίειν hoc metaphorico sensu pro *ordinare*, *inaugurare* poni a novis Græcis luculento patet exemplo Nicetæ Choniatæ p. 36 : προβληθεὶς οὖν Μιχαὴλ ὁ πατριάρχης ἐξ αὐτῆς (nempe τῆς ἡμέρας) τὸν χρίσαντα χρίει τὰ ἱερὰ ἐσαφικόμενον μέλαθρα, *creatus patriarcha Michael eo ipso die illum, qui se unxerat, ungit, in sacris ædibus* ; id est illum inauguraverat. Qui enim alias ungat imperator patriarcham ? aut quis inerit his verbis sensus, C ni χρίεν tantumdem valeat atque *ordinare*, *inaugurare* ? Pari itaque modo accipio ejusdem Nicetæ de eodem Alexio Comneno verba hæc : Εἰσελθὼν εἰς τὸν τοῦ θείου Λόγου Σοφίας ναὸν ὅπως χρισθῇ καὶ περιβάληται τὰ τοῦ κράτους σύμβολα τὸ τῆς πίστεως ἔγραψε σύμβολον βαφῇ βασιλικῇ, et illa Novellæ Isaaci Angeli, l. II Juris Græco-Romani, p. 169 : Ὡς καὶ τὴν τοῦ ἐπιστημονάρχου τῆς Ἐκκλησίας τάξιν λαχούσης τῆς βασιλείας μου παρὰ τοῦ ταύτην χρίσαντός τε καὶ βασιλεύσαντος. Luculenter quoque patet, dictionem χρίειν εἰς βασιλέα nihil aliud quam *imperatorem renuntiare, nuncupare*, *inaugurare*, *constituere* significare, e loco Photii in oratione in Novæ Ecclesiæ dedicationem, p. 121. Banduri t. I : Ὁδηγήσει σε ἡ τοῦ Ὑψίστου δεξιὰ τοῦ κτίσαντός σε καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν σπαργάνων εἰς βασιλέα τοῦ οἰκείου καὶ περιουσίου λαοῦ χρίσαντος. Basilius Macedo profecto, quem Photius alloquitur, in cunis unctus in imperatorem non fuit, sed potest quidem dici a Deo imD perio destinatus jam ab exordio fuisse. Apud Nicetam Chon. p. 298, recte quoque vertit interpres dictionem εἰς βασιλέα χρίουσιν ἄκοντα *invitum imperatorem inaugurant*.

(73) Græcos de vino præcipue adhibere κιρνᾶν vel κεραννύειν, adeoque κέρασμα *infusum vinum in poculum* significare, ibi memini me dicere, ubi de *cramate* vel *misto* egi, et paulo ante p. 109.

(74) Videntur mihi verba hæc sensu carere, nisi ille imperator, cui hæc in honorem cantata, aut a quo ad cantandum instituta fuerunt, per ferias vindemiales ad imperium pervenerit. Dicunt enim cantantes, se in vindemialibus celebrare vespera, id est fine atque eclipsi, carentem assumptionem su-

κατευφραίνονται αἱ σχολαὶ καὶ ἡ σύγκλητος, τρυφητικὴν ἀπόλαυσιν ἐκτελοῦντες ἐν τοῖς Ἱερίας (75) δώμασιν. Διὸ πάντες κραυγάζομεν· « Χαρὰ ἀνεκλάλητος ἐπεδήμησεν τῷ κόσμῳ. » Καὶ μετὰ τὸ πληρῶσαι τοὺς δεσπότας τὴν διανομὴν τῶν βοτρύων ἐν τοῖς ἄρχουσι, καὶ λαμβάνουσι τὰ δύο μέρη ἀνὰ νομισμάτων ἐξ εὐεργεσίαν διὰ ἀποκομβίων καὶ ἐπεύχονται τοὺς δεσπότας, καὶ ἐξιοῦσιν. Οἱ δὲ δεσπόται ἀνέρχονται μετὰ τοῦ πατριάρχου ἐν τῷ παλατίῳ, καὶ συνεστιώμενοι εὐφραίνονται ἅμα καὶ ἡ σύγκλητος.

CAPUT LXXIX.

Acta, dum præfectus dominica Palmarum ad templum S. martyris Romani abit, recitanda.

Factionarii Veneti in camera Milii præsto sunt, et præfecto digrediente, ante ipsum procedentes acclamant: « Præfecte protospatharie, dies pulchra dies tua, pulchra dies tua, pulchrum hoc festum tuum! Qui post quatuor dies Lazarum e sepulcro excitavit, servet te, in via recte ducat, et apud dominos plura concedat. Benevolentiam eorum Deus tibi obsignet, Domini amice; divinum numen te servet, quoniam carus omnibus ac virtutibus ornatus es, preces ab amicis tuis tibi afferat! maneas sine successore in vita dominorum nostrorum! Nos Veneti jure te precamur, quod Deum nostrum habes in corde tuo, et justitiam semper et ubique ames. Ubi enim præfectus justitiam servat, ibi et Deus noster celebratur ac laudatur. Deus qui Lazarum resuscitasti, serva præfectum! » **219** Sic quoque grex Prasinus in sancti Joannis Theologi constitutus acclamat, coram præfecto et ipse procedens. Rursus factio Veneta in prætorio præsto est, dumque ipsa coram præfecto procedit, acclamat, usque dum solemnis ille ritus peractus est, et sic domum revertuntur.

A ΚΕΦΑΛ. ΟΘ΄.

Ἄκτα ᾀδόμενα τῷ ὑπάρχῳ τῇ κυριακῇ τῆς Βαιοφόρου ἀπιόντι ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Ῥωμανοῦ (76).

Δέχονται οἱ τοῦ μέρους τῶν Βενέτων ἐν τῇ καμάρᾳ τοῦ μιλίου, καὶ τοῦ ὑπάρχου διερχομένου, ἀκτολογοῦσι ταῦτα, δηλονότι ἔμπροσθεν αὐτοῦ προπορευόμενοι· « Ὕπαρχε πρωτοσπαθάριε, καλή σου ἡμέρα, καὶ καλή σου ἡμέρα, καὶ καλὴ ἑορτή σου. Ὁ ἐγείρας Λάζαρον (77) ἐκ τάφου τετραήμερον σώσει καὶ κατευοδώσει καὶ ἐνδυναμώσει σε, καὶ εἰς τοὺς δεσπότας πλείονά σοι παράθεται τὴν αὐτῶν εὐμένειαν (78). Θεὸς ἐπισφραγίσει σοι, τοῦ δεσπότου γνήσιε. Τὸ Θεῖον περισώσει σε, ὅτι παντοφίλητος ὑπάρχεις καὶ ἐνάρετος, καὶ εὐχὰς κομίζεσαι (79) ἐκ B τῶν ἀγαπώντων σε. Μείνεις ἀδιάδοχος ἐν ζωῇ τῶν δεσποτῶν ἡμῶν· Βένετοι ἀξίως σοι εὐχόμεθα, ὅτι τὸν Θεὸν ἡμῶν ἔχεις ἐν καρδίᾳ σου· καὶ ὡς ἀγαπῶντά σοι πάντοτε τὸ δίκαιον· ὅπου γὰρ τὸ δίκαιον ὁ ὕπαρχος φυλάττει, ἐκεῖ καὶ ὁ Θεὸς ἡμῶν ὑμνεῖται καὶ δοξάζεται. Ἐσ· ὁ Θεὸς ὁ ἐγείρας Λάζαρον, φύλαττε τὸν ὕπαρχον. » Καὶ εἶθ' οὕτως δέχεται τὸ μέρος τῶν Πρασίνων εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν θεολόγον, καὶ ἀκτολογοῦσι τὰ ὅμοια, δηλονότι ἔμπροσθεν αὐτοῦ καὶ αὐτοὶ προπορευόμενοι. Καὶ πάλιν δέχεται τὸ μέρος τῶν Βενέτων ἐν τῷ πραιτωρίῳ, καὶ ἀκτολογοῦσι τὰ ὅμοια, δηλονότι καὶ αὐτοὶ προπορευόμενοι ἔμπροσθεν αὐτοῦ, ἕως ἂν πληρωθῇ ἡ αὐτὴ ἀκτολογία, καὶ εἶθ' οὕτως ὑποστρέφουσιν.

CAPUT LXXX.

Observanda in die honoris demarchi die tertia Galilææ.

Postquam factio cum organo in aulam tribuni abiit, ipseque actu seu in tunica descendit, et equo vectus substitit, factionarii hæc ipsi acclamare incipiunt: « Læti hunc diem cum tribuno Venetorum

ΚΕΦΑΛ. Π΄.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν εἰς τὴν τοῦ δημάρχου καλημέριν τῇ τρίτῃ τῆς Γαλιλαίας (80).

C Ἀπιόντος τοῦ δήμου μετὰ καὶ τοῦ ὀργάνου εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ δημάρχου, καὶ αὐτοῦ κατιόντος ἐμπράκτως, ἤτοι μετὰ τοῦ χλανιδίου, καὶ καβαλικεύοντος καὶ σταμένου, ἄρχονται οἱ τοῦ μέρους ἀκτολογεῖν αὐτῷ

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

premæ potestatis, seu natalem imperii præsentis imperatoris. Quod sane in Constantinum Porphyrogenitum, Leonis filium, non congruit, qui a patre coronatus est Pentecostes festo die, neque in Justinianum M., qui Paschatis die Augustus dictus est. Posset enim alias hæc particula ex Petri Magistri opere περὶ καταστάσεως πολιτικῆς, decerpta esse.

(75) Inter varios modos nomen palatii Ἱερείας scribendi etiam hic pertinet. Exarant modo ἡραῖον, modo ἱερεῖον, modo ἱερίας, item ἱερία, τὸ ἥριον, ἡ ἠρία, τὰ ἥρια et aliis modis; vid. Du Cange CPli Christ. l. IV, c. 13, p. 175, 176. Quod vs. 8. deinceps appellatur palatium, non est CPtanum, sed hoc ipsum Hieriæ.

(76) In martyrologiis Græcis aliquot Romanos invenio, nullum cujus memoria in diem palmarum incidat. Neque novi, quis nexus inter hunc martyrem et præfectum urbi fuerit, ut hic debuerit ex vetere ritu Dominica Palmarum ad ejus ædes procedere. Invenio quidem sanctum Patricium Romanum, qui forte fuerit præfectus pariter. Mihi vero non vacat hanc rem diligentius inquirere. De æde S. Romani vid. Du Cange CPli Chr. l. IV, p. 135.

(77) Lazari mentionem faciunt, quia Sabbatum Dominicam Palmarum immediate præcedens, memoriæ Lazari sacrum est; v. supra ad p. 100.

(78) Si est *illorum erga te benevolentiam*, debent præcedentia εἰς τοὺς δεσπότας significare *in dominis*, in corde dominorum. Si vero hæc significent *erga dominos*, tunc illa priora notabant *tuam erga illos benevolentiam*. Ἐπισφραγίσει τῆς significatur *benedicat tibi*. Nam benedictio apud Græcos fit μετὰ τῆς σφραγῖδος, *cum signo crucis*; vid. p. 221, ubi ἐπισφραλίζων etiam est *benedicens*. In γνήσιε subintelligitur δοῦλε.

(79) Κομίζαισε cod. et ed. Cum librarii Græci αι D et ε perinde habeant, debetur illorum scribendi mori κομίζαισε pro κομίζεσαι; et hæc est integra, sed inusitatior forma secundæ sing. præsentis indic. medii, pro quo vulgo dicitur κομίζῃ, quæ est forma illinc contracta, *fers*, *aufers*, accipis pia vota ab amantibus te et vitæ tua prospera lætaque omnia apprecantibus. De qua terminatione vid. ad p. 146.

(80) Die tertio festo Paschatis. Græci hebdomadem Paschatis inter alia nomina quoque Γαλιλαίαν vel τῆς Γαλιλαίας appellant, de cujus appellationis ratione consulatur Du Cange utroque Glossario h. v.

ταῦτα· « Γὴν καλὴν ἡμέραν ποιήσωμεν μετὰ τοῦ δημάρχου τῶν Βενέτων [88] ! Τρισάγιε, βοήθησον τοὺς δεσπότας, καὶ σὺ αὐτοὺς θεράπευσον ἐπὶ πᾶσιν, πλεονάζων τῆς ζωῆς αὐτῶν χρόνους, σὺν ταῖς τιμίαις αὐγούσταις ἐν τῇ πορφύρᾳ εἰς τελείαν χαρμονὴν τῶν Ῥωμαίων καὶ Βενέτων τῶν γνησίων ὑμῶν δούλων. Ἔσ· Ἅγιε, τρισάγιε, τοὺς δεσπότας φύλαττε, Πνεῦμα τὸ πανάγιον, τὰς αὐγούστας σκέπασον ! Κύριε, ζωὴν αὐτῶν διὰ τὴν ζωὴν ἡμῶν ! ἔσ. ἄ. οἱ ἔσ. Κύριε, χαῖρε, καλή σου ἡμέρα ! ὅλη ἡμέρα σήμερον καλή σου ἡμέρα γίνεται ! ὁ δεῖνα πρωτοσπαθάριε καὶ δήμαρχε, πολλοί σου χρόνοι· ὁ ἀναστὰς Θεὸς ἡμῶν ζωὴν, ὑγείαν δώσει σοι. Τοῦ δεσπότου γνήσιε, τὸ θεῖον περισώσει σε, καὶ πλείονα δωρήσηται Θεὸς ὁ ἐπουράνιος, ἵνα εὐτυχοῦντός σου ὁρῶμεν καὶ χαιρώμεθα ! τοῦτο πάντως γίνεται προνοίᾳ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, Ἀξίως σοι εὐχόμεθα Βένετοι, παγκόσμιε, ὅτι ὑπερβάλλουσαν ἔχεις καλοθέλειαν, καὶ εὐχὰς κομίζεσαι ἐκ τῶν ἀγαπώντων σε· ὡς γὰρ ἀγαπῶμέν σοι, ἀξίως σε εὐχόμεθα, ἵνα ἀδιάδοχος μείνῃς διοικῶν ἡμᾶς· ἔσ. Ὁ ἀναστὰς Θεὸς ἡμῶν, φύλαττε τὸν δήμαρχον. » Ἰστέον, ὅτι καὶ οἱ τοῦ μέρους τῶν Πρασίνων τὴν ὁμοίαν τάξιν καὶ ἀκολουθίαν ποιῶσιν τῷ ἰδίῳ δημάρχῳ, καὶ τὰ αὐτὰ ἄκτα ἀκτολογοῦσιν αὐτῷ, Χρὴ γινώσκειν, ὅτι, τῆς προρρηθείσης τάξεως καὶ ἀκολουθίας τελεσθείσης ἐν τῷ τοῦ δημάρχου οἴκῳ, ὀψικεύει ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε αὐτὸν ὁ δῆμος ἕως τοῦ ἱπποδρομίου, δηλονότι αὐτοῦ ἱσταμένου ἐν τῷ δεκάτῳ καγκέλλῳ. Καὶ τούτου ἐκεῖσε ἱσταμένου, πάλιν ἵσταται ὁ δῆμος ἀκτολογῶν αὐτῷ ταῦτα ! Οἱ κράκται· « Καλῶς ἦλθες, θεστέπτων ὁ δοῦλος ! » ὁ λαὸς, « Καλῶς ἦλθες ! » Οἱ κράκται· « καλῶς ἦλθες, προβολὴ εὐεργετῶν ! « ὁ λαός· « Καλῶς ἦλθες ! « Οἱ κράκται. « Καλῶς ἦλθες, ὁ εὐγενὴς ἐκ προγόνων ! » ὁ λαός· « Καλῶς ἦλθες ! » Οἱ κράκται· » Καλως ἦλθες, ὁ δεῖνα πρωτοσπαθάριε καὶ δήμαρχε τῶν Βενέτων ! » Ὁ λαὸς, « Καλῶς ἦλθες ! » Οἱ κράκται· « Ἀλλ' ὁ πάντων Ποιητὴς καὶ Δεσπότης ! » Ὁ λαὸς « Καλῶς ἦλθες ! » Οἱ κράκται· « Ὁ ἀναστὰς παραδόξως ἐκ τάφου ! « Ὁ λαὸς, « Καλῶς ἦλθες ! » Οἱ κράκται· « Καὶ τὸ χαῖρε δεδωκὼς (81) μυροφόροις ! » Ὁ λαὸς, « Καλῶς ἦλθες ! » Οἱ κράκται· « Τοὺς χρόνους σου πληθύνει εἰς μήκη χρόνων ! » Ὁ λαὸς, « Καλῶς ἦλθες ! Οἱ κράκται· « Ἔσ· « ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος, φύλαττε τὸν δήμαρχον· » καὶ ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Ἰστέον, ὅτι καὶ οἱ τοῦ μέρους τῶν Πρασίνων τὴν ὁμοίαν τάξιν καὶ ἀκολουθίαν ποιῶσιν τῷ ἰδίῳ δημάρχῳ, καὶ τὰ αὐτὰ ἄκτα ἀκτολογοῦσιν αὐτῷ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ.

A celebremus ! ter sancte, dominis auxilium affer, curam eorum in omnibus suscipe, vitam eorum augens cum venerandis imperatricibus in purpura, ad perfectam lætitiam Romanorum ac Venetorum, verorum servorum tuorum. Sancte, ter sancte, dominos custodi ! Spiritus sanctissime, augustas tuere ! Domine, vitam ipsorum per nostram vitam ! Salve, Domine, pulchra est hæc dies tua ! hodierna dies tota pulchra tibi dies fit ! N. protospatharie et demarche, multa tibi tempora ! Deus, qui e mortuis resurrexit, salvam vobis vitam concedat ! Genuine Dominorum famule, divinitas te conservet, pluraque Deus cœlestis tibi concedat, ut te felicem videamus et gaudeamus ! hoc omne providentia Dei nostri accidit. Merito tibi nos Veneti, ornatissime, B apprecamur, quod superabundantem benevolentiam habes, et preces a cultoribus tuis accipis : ut enim te amamus, ita et fausta tibi jure apprecamur : **220** ut sine successore diu inter nos commoreris. Deus noster, qui resurrexit, demarchum custodiat. » Grex Prasinorum eumdem ordinem ritumque erga suum tribunum observat eademque acta ipsi accinit. Quo ritu et officio in ædibus ejus peracto, factio tribunum suum inde ad circum comitatur, ipso scilicet in decimo cancello constituto, quo facto, rursus populus consistit hunc in modum ipsi acclamans : « Pulchre venisti, famule principum a Deo coronatorum ! » populus : « Pulchre venisti ! » Cantores : « Pulchre venisti, a principibus benevoli promote ! » populus : « Pulchre venisti ! » Cantores : « Pulchre venisti, illustribus majoribus orte ! » C populus : « Pulchre venisti ! » Cantores : « Pulchre venisti, N. protospatharie et tribune Venetorum ! « populus : « Pulchre venisti ! » Cantores : « At omnium Creator et Dominus : » populus : « Pulchre venisti ! » Cantores : « Qui admirandum in modum e sepulcro resurrexit ; » populus : « Pulchre venisti ! » Cantores : « Et unguenta afferentes salutavit ; » populus : « Pulchre venisti ! » Cantores : « Annos vestros multum augeat ! » populus : « Pulchre venisti ! » Cantores : « Deus sancte, tribunum conserva ; » populus eadem ter. Cæterum factio Prasina eumdem ritum idemque officium erga demarchum suum observat, eadem ipsi acta eodemque in loco accinit.

D

ΚΕΦΑΛ. ΠΑ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ νυμφαγωγίῳ (82).

Τῇ ἑσπέρᾳ ἀπέρχονται τὰ δύο μέρη μετὰ καὶ τῶν

CAPUT LXXXI.

Observanda in sponsæ deductione.

Vesperi duæ factiones cum suis organis et sponsa

VARIÆ LECTIONES.

[88] ΣΧΟΛ. Ἰστέον, ὅτι τοῦ δήμου ἀκτολογοῦντος, αὐλεῖ τὸ ὄργανον.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(81) Intelliguntur tres mulieres unguenta ad sepulchrum Christi ferentes : vid. Evangelistas passionem et resurrectionem Christi describentes, et Du Cange Gloss. Gr. v. Μυροφόροι.

(82) Neque hoc in capite, neque in sequente puto sermonem de Augusti nuptiis esse, sed de demarchi tantum. Νυμφαγώγιον est deductio sponsæ in ædes sponsi, quam sequitur τὸ στεφάνωμα seu impositio coronarum nuptialium.

procedente, æque multitudine et musicis cymbala manu pulsantibus stipata, abeunt, cumque equo vecta substitit, factiones acclamant : « Feliciter venis, serva principum a Deo coronatorum ! » populus ter : « Feliciter venis. » Cantores : « Feliciter venis, a beneficis principibus promota ! » populus : « Feliciter venis. » **221** Cantores : « Feliciter venis, nobilissimis majoribus orta ! » populus ter : « Feliciter venis ! » Cantores : « Deus sancte, nuptiis recens conjunctos serva ! Spiritus sanctissime, soceros utrosque serva ! sancte, ter sancte comites sponsæ custodi ! » Postremo voce toni I dicunt : « Flores agri collegi et in thalamum diligenter contuli. Solem novo connubio conjunctum vidi, in venerando cubiculo invicem desideratam voluptatem amplectuntur et fovent. Lætitia pulchritudini ipsorum dulcissimæ, rosæ que pulchra specie nitentes sint ! Lætitia aureo amanti pari. »

A ἰδίων ὀργάνων, καὶ τῆς νύμφης κατιούσης (83) καὶ ὀψικευομένης ὑπὸ πληθίων καὶ χειροκυμβάλων, μετὰ τὸ καβαλικεῦσαι αὐτὴν ἵσταται, καὶ ἀκτολογοῦσι τὰ δύο μέρη ταῦτα· « Καλῶς ἦλθες, θεοστέπτων ἡ δούλη [86] ! » Ὁ λαὸς ἐκ γ', « Καλῶς ἦλθες ! » Οἱ κράκται· « Καλῶς ἦλθες, προβολὴ εὐεργετῶν ! » Ὁ λαὸς ἐκ γ', « Καλῶς ἦλθες ! » Οἱ κράκται· « Καλῶς ἦλθες, ἡ εὐγενὴς ἐκ προγόνων ! » Ὁ λαὸς ἐκ γ'. « Καλῶς ἦλθες. Οἱ κράκται, « Ἔς· Ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος, τοὺς νεονύμφους φύλαξον· Πνεῦμα τὸ πανάγιον, τοὺς συμπενθεροὺς (84) φύλαξον ! Ἅγιε, τρισάγιε, τοὺς παρανύμφους φύλαξον. » Καὶ λέγουσι τὴν φωνὴν ἦχ. α'· « Ἄνθη ἐσώρευσα τοῦ ἀγροῦ, καὶ εἰς τὴν παστάδα εἰσῆκα σπουδῇ. ζευγόνυμφον (85) ἥλιον εἶδον εἰς χρυσέντιμον κλίνην· ἄλληλα ἠγκαλί-
B ζοντο ποθητὴν ἐπιθυμίαν· χαρὰ εἰς τὰ κάλλη αὐτῶν τὰ ἐγγλυκοθέατα, καὶ ῥόδα τὰ ῥοδοεύμορφα· χαρὰ εἰς τὸ ζεῦγος τὸ χρυσόν. »

CAPUT LXXXII

Observanda in coronatione nuptiali.

Sponsum sponsamque ab ecclesia cum suis comitibus egressam multitudo populi et musici cymbala pulsantes excipiunt, quibus utraque factio acclamat : « Deus, Servator noster, dominos custodi, sancte, ter sancte, vitam salvam ipsis concede ; Spiritus sanctissime, augustos tuere ; Domine, vitam eorum per nostram vitam ! Majestatem hujus imperii, Domine, confirma ! » Quando ad thalamum accessere, cantores tono primo accinunt : « Nostri causa Canæ in Galilæa humilis fuisti, legitimum amorem, ut Deus obsignans. Ex materno enim thalamo, ut homo, te inclinasti, et sicut tum recens nuptos beneficiis, affecisti, ita et nunc par hoc sertis nuptialibus redimitum felici prole orna, ut pacatam vitam transigat ! » Porro cantores : « Nobiles sponsi, Deus vos conservet ; illustres, virtutibus decori. Trinitas vos in recta semita ducat, Deus conjugio vestro annuat, ut solus benignissimus, qui primum Cananæis nuptiis interfuit, inque ipsis pro suo in homines amore aquæ benedixit vinumque ad lætitiam hominum paravit. Is tibi tuæque conjugi

ΚΕΦΑΛ. ΠΒ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν εἰς στεφάνωμα.

Τῶν νεονύμφων ἐξιόντων ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας μετὰ καὶ τῶν παρανύμφων, δέχονται τούτους τά τε πληθία καὶ τὰ χειροκύμβαλα, καὶ ἀκτολογοῦσι τὰ δύο μέρη ταῦτα· « Ὁ Σωτὴρ Θεὸς ἡμῶν. τοὺς δεσπότας φύλαττε. Ἅγιε, τρισάγιε, ζωὴν, ὑγείαν δὸς αὐτοῖς. Πνεῦμα τὸ πανάγιον, τὰς αὐγούστας σκέπασον. Κύριε, ζωὴν αὐτῶν διὰ τὴν ζωὴν ἡμῶν ! Ἔσ. Τοῦτο τὸ βασίλειον, Κύριε, στερέωσον ! » Καὶ ὅτε πλησιάσωσιν τῇ παστάδι, λέγουσιν ἀπὸ κρακτῶν ἀπελατικὸν ἦχ. α'. « Δι' ἡμᾶς ἐμετρίασας (86) ἐν
C Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας τὴν ἔννομον συνάφειαν, ὡς Θεὸς ἐπισφραγίζων· ἐκ μητρικῆς γὰρ παστάδος ὡς ἄνθρωπος προεκλίθης (87), καὶ ὡς ηὐλόγησας τοὺς ἐκεῖ νυμφευομένους, οὕτως καὶ νῦν εὐλόγησον δυάδα στεφανουμένην, κατακοσμῶν εὐτεκνίᾳ καὶ εἰρηναίᾳ βιώσει ! » Καὶ λέγουσιν ἀπὸ κρακτῶν· « Εὐγενεῖς, νεόνυμφοι, Θεὸς διαφυλάξει σας· ἔντιμοι, ἐνάρετοι, Τριὰς κατευοδώσει σας, εὐλογῶν τὸν γάμον σας· Ὡς μόνος ὑπεράγαθος, ὅς ἐν Κανᾷ τὸ πρότερον τῷ γάμῳ παρεγένετο, καὶ ἐν αὐτῷ ηὐλόγησεν τὸ ὕδωρ, ὡς φιλάνθρωπος, καὶ οἶνον (88) μετεσκεύασεν ἀν-

VARIÆ LECTIONES.

[87] ΣΧΟΛ. Ἰστέον, ὅτι ἐν τῷ κατιέναι αὐτὴν καὶ ἐν τῷ ἀκτολογεῖν τὰ μέρη αὐλοῦσι τὰ ὄργανα.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(83) Ut *deducere sponsam* Latini dicunt pro ex ædibus paternis ad sponsum ducere, sic quoque Græci de sponsa ad maritum transeunte cum supellectile sua dicunt κατιέναι, *devenire* aut *decedere*.

(84) Utrosque soceros, tam sponsi, quam sponsæ patrem atque matrem ; vid. Du Cange Gl. Gr. h. v. et ad Alex. p. 233.

(85) Per *solem* intelligitur dies. Vult itaque carmen hoc Græculi, sciti sua et suorum opinione procul dubio poetæ, dicere : Video diem hunc par amantium conjungere in throno vel thalamo, auro contra caro. Ζευγόνυμφος est *jungens par conjugale*, sensu activo. In ἄλληλα ἐνηγκαλίζοντο subintelligitur τὰ ζεύγη, *paria hæc sponsalia*. aut si ἀλλήλους legas, subintelligitur οἱ νύμφιοι. Ποθητὴν ἐπιθυμίαν
D est pro μετὰ ποθητῆς ἐπιθυμίας, *impetu diu cupito*. Dictio ἄνθη ἐσώρευσα etc., videtur e Cantico canticorum Salomonis traducta. Dictio ἐγγλυκοθέατα nova et conficta est, notatque ea, quæ cum dulcedine, voluptate spectantur. Ῥοδοεύμορφα ejusdem commatis est, *tam pulchra*, *quam rosæ*.

(86) *Humilis fuisti* vel *humiliasti te*. Sic μετριότης pro *humilitate* usurpant novi Græci ; vid. Du Cange v. Μετριότης.

(87) Id est προέκυπτες vel προεκυλίσθης, *prodiisti*, *emersisti*, *procidisti*, *provolutus es*.

(88) Hæc est bene Græca et ubivis obvia dictio, e. c. ὕδωρ μετασκευάζειν οἶνον pro εἰς οἶνον. Subintelligendum est εἰς in talibus, quasi dicas : aquam transparavit vinum, ex aqua aliud quid, antea non exsistens, novum, nempe vinum, fecit.

ιν εἰς ἀπόλαυσιν, οὕτως εὐλογήσει σε μετὰ ῆς συζύγου σου! Ἐς ' ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος, τοὺς φους φύλαττε! » A

felicia præstet! Deus sancte recens nuptos custodi! »

ΚΕΦΑΛ. ΠΓ'.

δεῖ παραφυλάττειν ἐν τῷ δείπνῳ τῶν ἀκουβίτων εἰς τὸ λεγόμενον Γοτθι- (89).

ἐννάτῃ ἡμέρᾳ τῆς δωδεκαημέρου (90), τῶν ὧν ἐπὶ τοῦ δείπνου καθεζομένων, ὃ καὶ τρυ-

222 CAPUT LXXXIII.

Observanda in convivio novemdecim accubituum, seu mensarum, quo tempore sic dictum Gothicum celebratur.

Nono die dodecahemeri seu duodecim illorum dierum, qui a festo nativitatis Christi inde proximi

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

*[Luitprandus habet aliquid de ludo Gothico gatione. Murator. Ant. Italic. diss. 29. *Ludi ni continuati sunt a Gothis, ut apparet ex En- et Cassiodoro, fueruntque aut ficta prælia, aut sia et amphitheatralia spectacula. Sic ligneis pu- nt eculis tempore Agnelli, armati quoque ligneis*]Locus Luitprandi mihi non occurrit. Quomodo B Gothicos descripserint Cassiodorus et Ennodius, lli auctores ad manum non sint, non novi, et roinde cum illis ludis Gothicis, de quibus Noster onferri debeant. Quantum e Muratorii verbis o, fuerunt illi Gothici ludi ab his, quos Noster at, multum diversi. Illi in circo exhibebant ntes armis ludicris: hi in curia canticis, sal- e, musica, mimis ridiculis absolvebantur, nihil e imaginis. Sed potius mihi videntur cum illis ticis ludis convenire, quos Vopiscus in Carinno rat c. 19. inter multos alios ludos, quos novos e populo Romamano imperium Carini et Nume- eoque memorabile esse ait. Mitto reliqua non la. Quæ maxime ad rem nostram faciunt, verba unt: *Mimos undique advocavit. Exhibuit et lu- Sarmaticum, quo dulcius nihil est. Exhibuit pem*. Non quidem claris verbis exposuit Vopiscus Sarmatici rationem. Quia tamen omnia, quæ enarravit et deinceps nominat ludorum genera, ca et ridicula sunt, nihil, quod bellicam exer- C onem sapiat, et, quod caput rei, ludos Gothicos Cyclope jungit, quem pene idem ludicrum esse ludis Gothicis Nostro dictis, et his dedisse ori- n protinus demonstrabo: credibile est, ludos aticos Vopisco et Gothicos Nostro dictos eosdem), eosque id nomen adeptos non ideo, quod a atis, aut Gothis recens reperti et in orbem mum introducti essent: nam jamdudum antea, apud Græcos, vel antiquissimis temporibus in rant et satyræ Græcæ originem dederunt: sed in illis Sarmatæ aut Gothi aut etiam Barangi ranci, omnes ejusdem nationis diversi populi, atilitio suo vestitu, aut homines Græci et Romani modum Scythicum, Gothicum, Barangicum vel cicum vestiti, producerentur illos ludos exer- s. Neque Nostri solum Constantini temporibus tate Carini et Vopisci, non Justiniani, sed etiam ni, postremis imperii CPtani temporibus exer- ntur illi ludi, imo adhuc hodie in plebecula D ate, Saxonica certe, quamvis minus frequente u, noti tamen sunt. Codinus illos Offic. p. 90 n. i descriptione hilaritatum aulæ Byzantinæ per m Nativitatis Christi sic enarrat: Ἔπειτα ἔρ- ιι (assidenti ad mensam imperatori postquam res omnes, demarchi, consules Venetus, Pisanus, nitanus festum diem gratulati fuerunt, veniunt em quoque) καὶ πολυχρονίζουσιν καὶ οἱ Βαραγ- κατὰ τὴν πάτριον καὶ οὗτοι γλῶσσαν αὐτῶν, ν Ἰγκλιστὶ, καὶ τὰς πελέκεις αὐτῶν, συγκρού- κτύπον ἀποτελοῦνται, *et multos ei annos ntur Barangi, patria sua lingua, nempe Angli- s, concussisque invicem securibus suis strepitum* t. Ascribam quoque quod sequitur: Μετὰ γοῦν πάντας τοῦ παλλατίου πολυχρονῖσαι κατὰ τάξιν ν μέχρι καὶ τῶν Βαρδαριωτῶν, κατὰ τὴν πάτριον τούτων φωνὴν ἤτοι Περσιστὶ εἰσέρχονται καὶ οἱ αι καὶ πολυχρονίζουσι ψάλλοντες μετ' αὐτὸ τὸ κοντάκιον· ἡ παρθένος σήμερον ὑπερούσιον τίκτει. Egregie hæc descriptio congruit cum descriptione Nostri Constantini aut potius antiquioris, e quo ille transtulit, auctoris, forte Petri magistri aut alius æqualis illis temporibus, quibus Gothi adhuc in palatina militia merebant. Nam a Justiniani fere temporibus desiit hoc nomen audiri et successerunt in eorum locum in Hetæria, seu militia palatina e nationibus peregrinis conflata, Barangi seu Franci, Saraceni, Fargani, Chazari et alii. Gothi igitur illi aut Græci, ad Gothicum modum vestiti, veniebant in aulam et ludicro illo habitu aut potius horribili gratulabantur imperatori diem festum, ab eoque munusculum exigebant. Erant ergo in horrifico apparatu vere Gothici, hoc est monstrosi et absurdi histriones atque agyrtæ. Quid nos hodie? Eamdem fabulam ludimus. Qui tunc temporis Gothici audiebant, hodie audiunt apud nostrates *die Knecht Ruperte* seu *equites* vel *milites Roberti*. Ut enim illi, seu Gothi seu ad modum Gothicum vestiti, id est pellibus lupinis ursinis, aprinis, cervinis, hirtis et setosis induti, non in aula tantum, sed etiam in urbe circumcursitabant, clamabant, tripudiabant, obvios terrebant armis collisis, tetricoque suo aspectu stipem exigebant, non dantes flagellis cædebant, saltim conviciis lacerabant: ita hodiernum quoque sic dicti milites Roberti omnia eadem faciunt festo Nativitatis Christi et toto Dodecahemero (*in den zwolf Nachten* seu duodecim illis diebus, qui a festo Nativit. Christi ad festum usque Epiphanias intercedunt. Vidi puerulus et horrui robustos juvenes pelliceis indutos, cornutos in fronte, vultus fuligine atratos, intra dentes carbones vivos tenentes, quos reciprocato spiritu animabant, et scintillis quaquaversum sparsis ignem quasi vomebant, cum saccis cursitantes, in quos abdere puerulos occursantes minitabantur, appensis cymbalis et insano clamore frementes. Medio ævo idem obtinuisse, patet ex Du Cange Gloss. Lat. v. *Cervula* et *Jotlici* (id est *ludi Gothici*) et *Kalendæ et Vetula*; unde locum unicum e Vita S. Eligii ascribam l. II, c. 15: *Nullus in Kalendis Januariis nefanda et ridiculosa, vetulas, aut cervulos, aut iotticos faciat.* Mimici illi dæmones medio ævo *fugillatores* appellabantur, a *fugo*, id est *foco*, seu igne. Ugutio: *Fugillus, ferrum, quo extrahitur ignis de petra* [significat silicem]. *Unde fugillare, ignem de petra fugillo extrahere, et fugillator. Et hinc per figuram*

(90) Græci duodecim illos dies, qui festum Nativitatis Christi et Epiphaniæ intercedunt *Dodecahemeron* appellant, nostrates *duodecim noctes*, vulgari lingua *die 12 Nachte*. Solebat per illos dies imperator CPtanus cletoria seu solemnes epulas instituere, quibus proceres suos excipiebat, diebus singulis alios, ut patet distincte e Cletorologio. Hæc sunt illa ἐξ ἔθους κλητώρια τῆς δωδεκαημέρου, quæ Cedrenus ait Justinian. ob eversæ urbis luctum non fecisse. Similes epulas, sed per novem aut decem dies tantummodo continuatas, præbebat imperator festo Paschatis; vid. p. 141, ubi ἡ ἑξαήμερος τῆς διακαινησίμου appellatur festivitas sex proximis a Paschatis die diebus peracta. Sed hac de re suo loco latius; v. Du Cange v. δωδεκαήμερον.

festive hilariterque transiguntur, dominis ad cœnam, quæ vindemialis appellari solet, assessuris, A γητικὸν (91) προσαγορεύεται, ἐν ταῖς δυσὶν εἰσόδοις τοῦ μεγάλου τρικλίνου τῶν ιθ' ἀκουβίτων ἵστανται

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUS.

figuram fugillatores dicuntur umbræ dæmonum, qui ignem ferunt. Non alios designat, quam illos nostros milites Robertos. Debent enim ex instituto et volunt diabolos incarnatos repræsentare, et historia Turpini, c. 18, eos *larvas barbatas, cornutas, dæmonibus consimiles* appellat. Putabant nempe Græci Latinique medio ævo, octiduo post nativitatem Christi diabolos per orbem terrarum circumvagari et a Christo, ad destruendum diaboli regnum adveniente, fugatos abitumque parantes, sed invitos et anxios per plateas in atra et ignivoma specie circumcursitare et accurrentes misere mulcare, præsertim, rabie in parvulos ob parvulum Christum concepta, hos arripere et torquere. Unde nata persuasio, infantes circa id temporis non nasci nisi epilepticos aut maniacos et ad male agendum aliosque vexandum B factos; vid. Du Cange v. Καλλικαντζάρος. Anue profecto nostræ duodecim, ut vulgo appellant, noctibus ægre prodeunt extra limen, neque sinunt quidquam supellectilis domesticæ efferri, neque aliis commodant et parvulis illo maxime tempore sedulo cavent: Quorum omnium institutorum exempla e vetustioribus temporibus petita habes apud Du Cange ll. cc. Superstitio itaque religioni imputavit, quod naturæ erat. Horridæ sunt per se longæ atræ noctes hibernæ, per quas aut petulantes juvenes comessatum currere cum faculis tempori et mœrori fallendo solent, aut fures aliique malefici sceleribus perpetrandis opportunum tempus tenebras nacti invigilant. Verum non a Christianis manarunt hi errores. Græcis debentur, quorum superstitiones, idola, mimi et perversa dogmata, quoniam evelli e mentibus hominum non poterant, quos antiqui Ecclesiæ Patres pro suo cœtu et Christianis haberi cupiebant, asservata fuerunt. C

. . . .

. . . . Festum Nativitatis Christi et tempora sic dicti Adventus et Epiphaniæ debentur Græcis gentilibus, quos credidisse sua numina interdum emigrare alio, dein reditum parare, advenire, redire, comparere, nemini latet. Circa hæc ipsa tempora, quibus ecclesia festa Adventus et Epiphaniæ celebrat, Ephesii olim Timothei, primi Ephesini episcopi, tempore καταγώγια, reditus in urbem Dianæ suæ celebrabant modis a ludo Gothico non multum abludentibus. Quod festum cum inhibere et tollere studeret Timotheus, a bacchantibus Ephesiis trucidatus fuit. Martyrium ejus ms. (apud Du Cange v. Καταγώγια) sic rem et ritus festi narrat: Τῆς δὲ Ἐφεσίως λείψανα ἔτι τῆς πρώην εἰδωλολατρίας ἐν τοῖς τὸ τηνικαῦτα ταύτην οἰκοῦσιν ἐχούσης Καταγωγίων οὕτω καλουμένων, ὡς αὐτοὶ τότε ἐκάλουν, ἑορτὴν ἐν ἡμέραις τισὶν ἐπιτελούντων D προσχήματα μὲν ἀπρεπῆ ἑαυτοῖς περιτιθέντες, πρὸς δὲ τό μὴ γιγνώσκεσθαι προσωπείοις κατακαλύπτοντες τὰ ἑαυτῶν πρόσωπα, ῥόπαλά τε ἐπιφερούμενοι καὶ εἰκόνας εἰδώλων, καὶ τινα ᾄσματα ἀποκαλοῦντες, ἐπιόντες τε ἀτάκτως ἐλευθέροις ἀνδράσι καὶ σεμναῖς γυναιξὶν, φόνους οὐ τοὺς τυχόντας ἐργαζόμενοι καὶ πλῆθος αἱμάτων ἐκχέοντες ἐν τοῖς ἐπισήμοις τῆς πόλεως τόποις. Conf. Menolog. Basil, t. II, p. 24 ad diem XXII Januarii, qui martyrio Timothei sacer est. Ut Ephesiis ob reditum Dianæ licebat hilaritati usque ad verbera et cædes aliasque injurias indulgere, sic licebat quoque Christianis ob Christi adventum saturnalia, brumalia, vota, Kalendas, Januarias, ludos Gothicos, festa stultorum, festum hypodiaconorum, barbatorias, Cyclopes agere. Quid enim aliud Cyclopes, quam pelliti Gothi, milites Roberti, incarnati diaboli? Quod hodie nostris puerulis terrendis præstant imaginarii milites Roberti, et sic dicti *Popantze*, seu lemures aut Panes aut spectra uno verbo, id erat olim Cyclops. Ut ad illorum speciem in somnis oblatam expavescunt et deficiunt pueruli nostrates, incubo oppressi, queruntur que se territos a milite Roberti fuisse, ita olim caussabantur Cyclopem. Hinc inter insomniorum phantasmata retulit Artemidorus pag. 13, 7, Κύκλωπα ἰδεῖν ἢ τὸ ἄντρον αὐτοῦ, aitque id significare παραλελύσθαι ἢ νοσεῖν. Sane, quem medici incubum appellant, vulgus et infantes *Alp. Popantz* et alia, veteres Cyclopem, resolvit velut et exanimat homines et prosternit momentanea epilepsia. Hinc nati ludi *Cyclopes* et *Cyclopea* dicti, in quibus monstrosi coclites vultus, terriculamenta mera producebantur, de quibus v. Interpp. ad Hist. Aug. t. II. p. 206 et 843, nullaque pene in re differebant Gothici ludi a Cyclopibus, nisi in eo, quod in Gothicis homines prodirent aut Gothi, aut ad Gothicum morem compositi; in Cyclopibus, qui Satyros et rusticos, opiliones, caprimulgos Græcos referrent. Ut in ludis Gothicis licebat convicia in circumstantes, præsertim si qui rogantibus stipem non darent, spargere, sic licebat quoque Satyris et Cyclopibus. Revera origine tenus nihil differebant satyræ a Cyclopibus; ambo erant ludi rusticani. Ut urbani suas tragœdias et comœdias habebant, dramata suæ utrique fortunæ, nobiliori et humiliori propria: sic habebant rustici quoque sua dramata, nempe, Cyclopes seu Satyros, qui deinceps satyricam poesin pepererunt, seu ludos rusticanos et pastorales in theatris urbicis productos. Satyri non erant revera capripedes, sed integri homines caprillis pellibus induti, quarum crura dependentia fabulam de Satyris hircipedibus dederunt. Possem hic quædam de licentia omnibus pene gentilium festis communi, convicia et dicteria in obvios quosque jactandi, quæ etiam a Gothicis ludis non aberat, afferre. Sane in satyricis ludis regnabat, unde etiam dictum fuit satyris aliquem exagitare, et satyrarum nomen pro mordacibus libellis natum est. Sed abduceret me illa res ab instituto. Id tantum dicam, ex illis Gothicis ludis adhuc hodie morem superesse, quo milites, musici, scholastici cum suis rectoribus Kalendis Januariis ad ædes honoratiorum cum tympanis, tubis aliisque instrumentis musicis accedunt, cantant, novum annum gratulantur et stipem rogant. Vigebat ille mos τὸν ἀγυρμὸν dico, tempore Tzeizæ, qui Chiliad. XIII, vs. 248, hæc habet:

> Ὅσοι κατ' ἀρχίμηνον τὴν Ἰανουαρίου
> Καὶ τῇ Χριστοῦ γεννήσει δὲ καὶ τῇ Φώτων ἡμέρα
> Ὁπόσοι περιτρέχουσι τὰς θύρας προσαιτοῦντες.

Pervenit ille mos deinceps a Græcis ad nos et ad Russos quoque, de quorum ἀγυρμῷ locum notabilem ex libro Germanico, qui inscribitur *Verandert Rusland* Latine redditum ascribam. Habetur ibid. p. 59: *Kalendis ipsis novi anni, qui dies apud Russos inter maxime festos est, — post meridiem incipiebat imperator cum proceribus omnibus id, quod Russi slawen appellabant. Verbum illud slawen notat festum diem celebrare seu Deo gratias agere* [ἀπευχαριστεῖν] *continuatque illud institutum per octo dies hoc modo. Duo Russi præcedunt, gestantes instrumentum ferreum, tympano simile; pistilla, quibus id pulsant, hebetandi soni causa panno involuta sunt. Hos sequitur Czarus cum toto clero et ingenti comitatu Cnesorum et Bojarorum. Tota caterva trahis super*

(91) Quare cœna hæc *vindemialis* appelletur, media hieme, mihi quidem latet; alii conjectent.

.λοντες παῖξαι [87] (92) τὸ Γοτθικὸν οὕτως [88]. ἐν τῷ ἀριστερῷ μέρει, ἐν ᾧ καὶ ὁ δρουγγάριος λοΐμου παρίσταται, ἵσταται ὁ τοῦ μέρους τῶν ων μαΐστωρ μετὰ καὶ ὀλίγων δημοτῶν καὶ τῶν ουριστῶν μετὰ τῶν πανδούρων (93), καὶ ὄπι- αὐτοῦ οἱ δύο Γότθοι φοροῦντες γούνας [89] ἐξ :ρόφου (94) καὶ πρόσωπα (95) διαφόρων εἰδέων, ζοντες ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ σκουτάρια (96),

A stant in utroque introitu magni triclinii novemdecim accubituum illi, qui, Gothicum ut ludicrum edant, parati adsunt. Stant autem hoc modo. Coram sinistro triclinii ingressu, ubi etiam drungarius ploimi adstat, stat magister Venetorum cum paucis quibusdam suæ factionis plebeiis et panduristis panduras gestantibus: pone illum duo Gothi ferentes gunas, id est rhenones aut pallia pellicea ita, ut

VARIÆ LECTIONES.

:ῖξαι cod. et ed, [88] ΣΧΟΛ. Ἰστέον, ὅτι οἱ τὸ Γοτθικὸν παίζοντες, ἀπὸ τῶν δύο μερῶν τῶν δήμων εἰσίν. ΟΛ. Ἰστέον, ὅτι τὰ σκουτάρια ἀπὸ τῶν σχολῶν αἴρουσιν.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

glacie vel nive vehitur et ad præcipuos palatinos l. Quas in ædes venerint, cantant ibi Russice um: Te Deum laudamus, et gratulantur novum an- Quibus factis hospes Czaro, ut summo sacerdoti, insigne dat in nummis, satellitiumque ad epulas it. Ut satis factum ventri est, post alteram ple- ue horam abit turba et ad alium procerum di- . Hunc ad modum quotidie quinque vel sex illus- lomos adeunt. Ea res, ob Czari præsentiam, cui mbia omnia cedunt, ingens lucrum refert. Inci- lhuc in memoriam veteris ævi ridiculus alius cum Gothico ludo quodamnodo conveniens, io v. Du Cange v. *Bombus*. Citat ibi locum ve- chartæ e Camdeno et Spelmanno, de quodam no, qui terras in comitatu Suffolkiensi tenuit erienciam, *pro qua debuit facere singulis annis atali Domini coram domino rege unum saltum, i sufflетum et unum bombulum.* Id est debuit intri- vicem coram rege Britanniæ die natali Domini am desultare, σάσσειν, buccas inflare ad exci- lum colaphum et crepitum ventris emittere, ut superiore, quam inferiore strepens ore risum uret. Digna illo ævo et barbaris illis oblectatio.

) Inspiciatur imago alvei lusorii cum Græco- ra inscriptione apud Salmas, ad Script. Hist. t. II. p. 751. Inde manavit verbum τροχοπεκτεῖν :ροχοπαικτεῖν apud Artemidorum p. 65, 25 et τκτεῖν apud eumdem p. 164. Sic infra apud um p. 252, Ἐξαιῶσαι pro ἐξεῶσαι, p. 411, ις pro πλάκες, p. 434, παιζοδρόμιον pro ρόμιρν et pag. 282, ἐπ' αἰσχάτων pro ἐπ' ων *in fine tandem*, p. 292, δωραίων pro ὼν; p. 387, χαιλῶναι legitur. Apud Theoph. 2, et alibi ἀντέρειν pro ἀνταίρειν. Possent si- exempla integris plaustris congeri et sexcen- oca auctorum ex hoc medicinæ fonte restaura- ed hic locus non est, et satis in præfatione quamobrem gnarus et prudens hac in re li- o potius, qui membranas nostras exaravit, i sæculo nostro morem gesserim.

) Quale sit instrumentum musicum pandura, stro quidem non apparet. At Chronicon Alexan- um prodit tibiam esse, cujus p. 268, hæc legun- Οἱ οὖν ἑκάστου ἀριθμοῦ πανδοῦροι, *tibicines cujusque cohortis*, ἀπὸ ἑσπέρας [vespera diei edenti] εἰς τοὺς οἴκους ἀπιόντες τῶν καλούντων θελον ἐπ' ἀρίστῳ εἰς τὴν ἑξῆς ηὔλουν πρὸς τὸ ι ἐκεῖσε. It. vita msta Simeon. Sali. : Ἔλα- ν μιᾷ πανδούριν καὶ ἤρξατο αὐλεῖν εἰς στενο- ν. Hoc ideo monendum duxi, quia veteres ordum panduram appellabant; vid. Salmas. ad Hist. Aug., t. I, p. 874. Panduramne voluit tasius, in cujus Adriano I, p. 107, hæc legun- *Direxit in ejus* [Caroli M.] *occursum universos s, ad fere 30 millia ab hac Romana urbe, in , qui dicitur Nonas, ubi eum cum bandora perunt.* Sed procul dubio scripsit ille *cum* [id est vexillo imperiali] *re susceperunt.*

i) *Vestes pelliceas*; vid. Lindenbrog. ad Amm. ell. p. 125, et Du Cange Gl. utroque h. v. [*Pauper et gunnata, id est pellicea Saxonia.* Luitpr. p. 154.]' Est p. 485, edit. Murat. Remansit vox in sermone Anglicano, in quo *gown* notat *pallium*, scilicet medio ævo ubique terrarum pene pelliti incedebant et
B eximiæ honestiores vestes, id est pallia, pellita erant, sic ut hirsuta pars interius gereretur. Possent Gothi et gentes septentrionales videri morem hunc invexisse. Sed Romani jam gestabant penulas, id est pallia pellita: quamvis usus eorum tam frequens non esset, atque fuit ævo medio. Unde mirari subit, qui fiat, ut in mentione tot generum vestitus noster codex tamen pelliciorum pene nullam faciat, idque eo magis, cum Græci commercia cum Russis exercerent, a quibus pellicia procul dubio accipiebant. Sed hac de re alibi dico, ubi de ò istureis ago. Ad hunc locum adhuc noto, joculatores hos pellitos a Papia, forte ex ævi sui more, aut certe ex scriptore quodam medii ævi, *setigeros* appellari. *Setiger, joculator cilicio* [f. *pellicio*] *vestitus*; nisi *cilicium* pro pelle hirsuta, diphthera posuerit. Porro ait Noster gestatas illas gunas fuisse ἐξ ἀντιστρόφου *inverse*, ita ut pars hirsuta, quæ communi more solet intus versus cutim gestari et
C pro maxima parte conspectum fugit, extro vertatur, ut ille, de quo Moschus in Limone c. 126, narrat: Ἐν μιᾷ Κυριακῇ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν στρέψας τὸ καμάσιον αὐτοῦ καὶ ἔξω φορέσας τὰ τούτου μαλλία. Sed ibi τὰ μαλλία τοῦ καμασίου sunt flocci, villi linei aut lanei. Nam camasium lineum aut laneum erat: de quo genere infra dicam, ubi de λινομαλωταρίοις. Omnia quæ perverse, contra quam debet atque solet, fiunt, geruntur, ponuntur, Græci ἐξ ἀντιστρόφου fieri dicunt, et uno vocabulo ἐξανάστροφα, quo utitur Theophanes p. 342 et 372.

(95) Id est προσωπεῖα, *larvas, personas, masqueras*. De quibus, ut dicam post eos, qui libros de iis integros ediderunt, opus esse non puto. Conf. Du Cange v. *Barbator*, cujus opinioni subscribo, nomen barbatorum (id mimorum genus est) a prægrandibus barbatis larvis derivantis. Conf. ejusdem Gloss. Gr. v. Μοσχάρας, quod ait esse *histrionem joculatorem*, γελωτοποιὸν ὑποκριτὴν et *larvam* quo-
D que, μορμολυκεῖον. Utrumque recte. *Moscher* in quarta conjugatione et *Mosaccher* in secunda Arabibus est homo *risum ciens*; et *Maschar* est omnis res quæ risum ciet. Hinc patet origo notissimæ vocis *masque* et *masquerade*, quæ omnem mimum, simulamentum, glaucoma, quo homo ductitatur, ludificatur, κωμῳδεῖται, notat. Longe alia vox est *Masca*, quatenus strigam aut sagam notat, et *masca* vel potius *mascara* (hæc enim integra est, illa altera truncata vox), *persona* et *larva*. Illa, *masca*, est Germanica, et adhucdum dicimus *eine Metze*, pro femina abominabili, scorto. Hæc vero, *Mascara*, est Arabicæ originis. Vid. Du Cange Gl. Lat. v. *Masca*, ubi inter alia e Catholico Armorico hæc profert: *Gueen*: Gall. *faux visage*; Lat. *larva, quod vulgo dicitur Mascara*. Vocabulum *Gueen* est vetus Germanicum *waehn*. Hodie dicimus *Wahn* de omni falsa persuasione.

(96) Umbra et reliquiæ hæ sunt veteris moris

pilosum et villosum extroversum esset, et vultus seu masqueras diversarum specierum, et in sinistra quidem manu scuta, in dextra vero virgas. Eadem omnia pene dicenda et intelligenda sunt de magistro et plebeiis quibusdam factionis Prasinæ, qui ad dextrum ingressum stant, adstante drungario vigiliæ. Hos itaque tales imperator, statim atque e sphærodromio seu equestre cum pila ludo excesserit, introduci mandat præfecto mensæ aut dapifero; et hic rursus idem archonti thymelæ seu præfecto scenæ ludorumque theatralium mandat. Hic itaque posterior egressus e magno triclinio jubet illos in

A ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ βεργία. Ὁμοίως καὶ ἐν τῷ δεξιῷ μέρει, ἐν ᾧ καὶ ὁ δρουγγάριος τῆς βίγλης παρίσταται, ἵσταται ὁ τοῦ μέρους των Πρασίνων μαΐστωρ μετὰ καὶ ὀλίγων δημοτῶν μετὰ καὶ τῶν πανδουριστῶν μετὰ τῶν πανδούρων, καὶ ὄπισθεν αὐτοῦ οἱ δύο Γότθοι φοροῦντες γούνας ἐξ ἀντιστρόφου καὶ πρόσωπα διαφόρων εἰδέων, βαστάζοντες ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ σκουτάρια, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ βεπγία. Καὶ δὴ μετὰ τὴν τοῦ σφαιροδρομίου (97) ἔξοδον, τοῦ δεσπότου κελεύοντος τὸν τῆς τραπέζης τούτους εἰσάγεσθαι, εὐθὺς ὁρίζει ὁ τῆς τραπέζης τῷ ἄρχοντι τῆς θυμέλης (98), καὶ αὐτὸς ἐξερχόμενος προτρέπε-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

gladiatores in convivia introducendi, de quo more apud Etruscos, Romanos, Celtas et alios usitato v. Athen. p. 153 et 154, nisi malis reliquias has B esse saltationum veteribus inter pocula usitatarum in armis, quarum exempla idem Athenæus p. 155 habet.

(97) Non exercitia pilæ, qualia Romani norant et Græci veteres, sed illud designat, ex oriente a Persis acceptum, quod *Tzucan*, τζυκᾶν appellant, unde locus, in quo exercebatur, τζυκανιστήριον, cujus mentio fit a Nostro p. 322. Scilicet sedens in equo, clava, quam manu tenet, excutit humi jacentem globum ligneum et rapide provolutum aut volantem potius incitato equo persequitur, ulteriusque agit incusso iterum malleo ligneo, idque toties iterat, donec pila metam attigerit. Itineratores pene omnes de hoc nobili equestri exercitio, sed valde quoque periculoso, multa narrant. Integram de eo dissertationem ad Joinvill. dedit Du Cange. Aliqua etiam in Gloss. Gr. et CPli Chr. habet p. 125, lib. II. Sed in eo fugit ipsum ratio, quod credidit Græcos hunc lu- C dum a Latinis accepisse et vocem *chicane*, quatenus ludum hunc equestrem notat, Gallicæ originis esse. Nam procul dubio et nomen et res e Persia venit: vid. della Valle et Sanson. Videtur mihi ludum hunc designare Paulinus in Eucharistico vers 143:

Firmatur facile ad juvenilia vita sequenda,
Ut mihi pulcher equus faleris que ornatior esset,
Strator procerus, velox canis et speciosus
Accipiter, Romana et nuper ab urbe petita
Aurata instrueret nostrum sfera concita ludum.

(98) Præfectum ergo ludorum scenicorum et musicæ instrumentalis habebant. Procul dubio idem est atque *domesticus thymelæ*, qui infra p. 417, inter officiales chartularii sacellii postremus nominatur. Quo loco satis mirari non possum, quod præfectus thymelæ fuerit sub dispositione Sacellii; quem alio loco dico mihi videri similem fuisse nostris almosynariis in aulis principum catholicorum. Non enim amabant impp. Græci musicam instru- D mentalem et errore superstitionis monachalis infecti pro re turpi et vetita eam habebant. Verum quidem est, thymelam, id est scenam, in qua musica præcipuas partes agebat, multorum vitiorum matrem fuisse antiquis temporibus, et thymelicos, id est histriones musicam exercentes, a Latinis medio ævo ministellos dictos, hodie virtuosos dicunt et castratos, fuisse genus hominum flagitiosissimum, perdendis multis, oblectandis paucis factum, qui vera animi oblectamenta ignorant. Sed propterea musica ipsa contemni non debebat. Certum tamen est Græcos ab ea velut a re infami abhorruisse, eoque errore cum Russos, tum Muhamedanos infecisse, quorum illi musicam instrumentalem omnem suis templis excludunt; hi vel ipsam quoque vocalem, et eo procedunt odii, ut cum velint profligati pudoris hominem dicere, criminibusque odiosissimis inquinatum, atheum, perditum, eum perhi-

beant voce fidibusque canere. Hinc factum, ut oppido raro per codicem hunc nostrum memorentur musici instrumentis canentes, thymelici. Vix unquam illis musicam suam exercere licebat, nisi statutis quibusdam diebus solutæ hilaritatis et licentiæ, qualis erat hic ludo Gothico destinatus. Tunc enim servari debebat antiquus ritus in honorem vetustatis, neque poterat vel a religiosissimis principibus abrogari. Producebantur quoque thymelica spectacula in conviviis, quibus legati exteri excipiebantur; vid. p. 342. Priorum quidem imperatorum Romanorum utebantur aliqui musica et thymelicis inter prandendum. Olympiodorus apud Photium. p. 108. ed. Hœsch. de Constantio hæc narrat: Ἦν Κωστάντιος ἐν μὲν ταῖς προόδοις κατηφὴς καὶ σκυθρωπὸς. . . . . , ἐν δὲ δείπνοις καὶ συμποσίοις τερπνὸς καὶ πολιτικὸς [urbanus, lepidus, comis], ὥςκαὶ ἐρίζειν τοῖς μίμοις πολλάκις παίζουσι πρὸ τῆς τραπζης. *Mimi*, thymelici, joculatores, musici iidem sunt. Gloss. mst. Concilii Laodiceni c. 54: *Temelici, joculatores*. Verum jam in Alexandrino Severo laudat Lampridius p. 985, cap. XLI, quod *voluptates scenicas nunquam in convivio habuerit*. Julianus in Misopogone p. 339, ed. Spanh.: Εἴργω τῶν θεάτρων ἐμαυτὸν ὑπ' ἀβελτηρίας, ait, Antiochenos subsannans, οὐδ' εἴσω τῆς αὐλῆς παραδέχομαι τὴν θυμέλην ἔξω τῆς νεομηνίας τοῦ ἔτους ὑπ' ἀναισθησίας. Insignis locus et rei nostræ apprime congruus. *Arceo me a theatris per summam stultitiam, neque in aulam admitto scenam* [id est histriones et panduristas] *nisi anni Kalendis, præ animi mei stupore*. Idem in Ludovico Pio laudant Annales Metenses A. 873: *Nunquam in risu exaltavit vocem suam, nec quando in summis festivitatibus ad lætitiam populi procedebant thymelici, scurræ et mimi cum coraulis et citaristis coram eo*. Contra vero Theophanes p. 368, inter alia turpia et nefanda, quibus obruere Constantinum Copronymum et invidiam ejus memoriæ facere studet, hoc quoque ponit, quod citharœdos epulis suis adhibuerit, et inter patriarchæ, ipsi æqualis atque cognominis et prorsus addicti flagitia numerat, quod talibus conviviis interesse et musicos audire sustinuerit. Ubi enim thymelici essent, neque patriarchæ, neque clerico ulli locus erat. Ἔπεισεν αὐτὸν κιθαρῳδῶν ἀνέχεσθαι ἐν τῇ βασιλικῇ τραπέζῃ. Leo Magnus edicto sanxit, ut diebus dominicis musica omnis instrumentalis feriaretur. Chronicon Alexandr. anno ejus decimo hæc habet: Αὐτὸς θειότατος βασιλεὺς τὰς κυριακὰς ἀπράκτους ἐκέλευσε γενέσθαι, ἐκφωνήσας περὶ τούτου θεῖον αὐτοῦ νόμον. ἵνα μὴ αὐλὸς ἢ κιθάρα ἢ ἄλλο τι μουσικὸν λέγῃ ἐν κυριακῇ, ἀλλὰ πάντα ἀργεῖν. Conf. Malal. t. II, p. 78. De versione mea hujus loci Latina verbum adhuc addendum. Reddidi vocem θυμέλης, *scenæ ludorumque theatralium*: quod neminem velim ad poesin dramaticam trahere; quamvis olim ἡ θυμέλη et ἡ σκηνή, item agones θυμελικοί et σκηνικοί diligenter distinguerentur sic, ut thymelica ἀκροάματα essent musica, fidibus, ti-

ται τούτους εἰσελθεῖν. Οἱ δὲ τρέχοντες καὶ τὰ σκουτάρια ὑπὸ τῶν ὑπ' αὐτῶν βασταζομένων βεργίων τύπτοντες καὶ κτύπον ἀποτελοῦντες, λέγουσιν « τοὺλ τούλ (99) ». Καὶ τοῦτο συνεχῶς λέγοντες ἀνέρχονται πλησίον τῆς βασιλικῆς τραπέζης, ὡς ἀπὸ ὀλίγου διαστήματος, κἀκεῖσε μιγνύμενοι ἀμφότεροι ποιῶσι κυκλοφερῆ παραταγὴν, οἱ μὲν ἔσω τοῦ κύκλου ἀποκλειόμενοι, οἱ δὲ ἔξωθεν περικυκλοῦντες. Καὶ τοῦτο τρισσῶς ποιοῦντες διαχωρίζονται, καὶ ἵστανται εἰς τοὺς ἰδίους τόπους, οἱ μὲν τῶν Βενέτων εἰς τὰ ἀριστερὰ, οἱ δὲ τῶν Πρασίνων εἰς τὰ δεξιὰ μετὰ καὶ τῶν ἑτέρων δημοτῶν, καὶ λέγουσιν ἄμφω τὰ· γοτθικὰ, ἅτινά εἰσι ταῦτα, δηλονότι καὶ τῶν πανδούρων τὸ οἰκεῖον μέλος ἀποπληρούντων· « γαύζας· βόνας· βηκηδίας· ἄγια· γαυδέντες· ἐλκηβόνιδες· ἐνκέρτυς· ἄγια· βόνα· ὦρα· τούτου· βάντες· βόνα ἀμόρε· ἐπισκύαντες· ἰδεσαλβάτους· νανά· δέους· δέους· σεβακιβά· νανά· δευμονογυγγύβελε· γυβίλους· γυβέλαρες· νανά· γυβίλους· γυβέλαρες· νανὰ· τοῦ γεγδεμα· δὲ τούλβελε· νικάτω τουλδο· νανά· ὁ Ἐζεκίας ἐν τοῖς πολέμοις καθοπλισάμενος Ἀσσυρίοις· ἀνανά· τὴν ἐλπίδα καὶ μόνην ἔχων Θεοῦ τοῦ φιλανθρώπου· νανά· πάντα ὑπέταξεν ἔθνη καὶ ἀθέων τὴν τυραννίδα· ἄγια· ὁ σωτὴρ, ἀγαθοὶ δεσπόται· νανά· πάντα ἐχθρόν σας δουλώσει πρὸ τῶν ποδῶν σας. Ἰβερ· ἰβερίεμ· τοῦ ἰγγερουα· γεργερεθρῷ· νανά· σικαδιασε περέτουρες. » Καὶ εἶθ' οὕτως λέγουσιν οἱ μαΐστωρες μετὰ καὶ τῶν δημοτῶν τὸ ἀλφαβητάριν· « Ἀνανά. Ἀηττήτῳ Θεοῦ παλάμῃ ἐστέφθητε, δεσπόται οὐρανόθεν. Βραβεῖον νίκης ὤφθητε, κοσμοπόθητοι εὐεργέται. Γενναῖοι ὤφθητε τοῖς ἐναντίοις, δωρούμενοι τοῖς Ῥωμαίοις ζωηφόρους εὐεργεσίας. » Καὶ εἶθ' οὕτως πάλιν λέγουσιν οἱ μαΐστωρες· « Ἁγίας τα· ἀνα τε ἀνετανε. Ἐντολαί σας ὑπὲρ τὰ ὅπλα ἰσχύουσι κατ' ἐχθρῶν ἁπάντων. Ζωὴ Ῥωμαίων καὶ πλοῦτος, ἀλλοφύλων κατάπτωσις ὄντως. Ηὑρέθητε τεῖχος τῆς πολιτείας. Θεός σοι ἔδωκεν κλάδους συνομόθρονας (1), εὐερ-

gredi. Accurrentes ergo propere simulque scuta virgis, quas gestant, pulsantes, magnumque eo strepitum excitantes, clamant identidem: « Tul Tul, » et sic pergunt usque proxime ad sacram mensam; a qua quando parum absunt, concurrentes ibi ambæ hinc et illinc factiones formant aciem seu stationem armatam orbicularem, hi intra circulum inclusi, illi externo circulo istos interiores concludentes. Hoc ordine ut ter circa sacram mensam decucurerunt, secedit factio quæque suum in locum, et consistunt quieti, Veneti quidem ad sinistram, Prasini autem ad dextram, et recitant, qui ex ambabus partibus, Gothos referunt, carmina sic dicta Gothica, **223** panduris interim modulo suo accinentibus. Sunt autem illa Gothica hæc: γαύζας· βόνας [et reliqua quæ Græcis e verbis repeti poterunt]. — « Ezechias, bellum adversus Assyrios gerens, » Anana, « unicam habens in Deo spem hominum amante, » Nana, « subegit gentiles, et rebellionem ignorantium Deum. » Hagia. « Salvator, o boni domini, » Nana, « ponat, ut mancipium, coram pedibus vestris omnem vobis inimicum. » Iber etc. Post hæc a Gothis ambarum partium dicta recitant magistri ambo una cum plebeiis utriusque factionis carmen hoc tot constans versibus, quot sunt alphabeti Græci litteræ, unoquoque versu ab ea Græca littera, quæ sibi quoad numeri ordinem respondet, ordiente. Est autem hoc: « Anana. Ab invecta Dei manu coronati estis domini cœlitus Brabeo victoriæ. Monstrastis vos toti orbi terrarum desiderabiles benefactores, generosos et fortes hostibus, donantes Romanis beneficia, quæ vitam secum important. » Post dictum hunc quaternionem versuum repetunt magistri formulam: « Hagias ta. Anate. Anetane; » et tum continuantur versus: « Edicta vestra plus in hostes omnes valent, quam arma, Vita qui estis et divitiæ Romanorum præci-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

biis, voce, scenica vero fabulæ sermone et gestibus exhibitæ, ut clare patet ex Athenæo p. 350. Verum poesis dramatica eo ævo jamdudum desierat, neque nisi sæculo XVI. demum in usum rediit; et *scenæ*, nomine appellabant medio ævo τὰ θαύματα pegmata, in quibus spectacula ludicra ab histrionibus circumforaneis edi solebant, ut e canone Concilii Aquisgranensis de anno 816, apparet, *quod non oportent sacerdotes aut clericos quibuscunque spectaculis in scenis aut nuptiis interesse, sed antequam thymelici ingrediantur, exsurgere eos convenit, atque inde discedere*. Hi thymelici sunt, quos medio ævo *joculatores* dicebant, et corrupto Italico ore vocabulo *zigoludri*, unde nostrum *Zigeuner*.

(99) Procul dubio gaudebunt rimatores veteris. Scythicæ aut Gothicæ linguæ ob antiquas voces hic ex oblivione in lucem prodeuntes. Mihi autem in, illis barbariemis otium et ingenium consumere operæ pretium non videtur. Posset una et altera margarita huic sterquilinio inesse, sed sæpe quoque, Constantinus, aut quisquis auctor est hujus Glossarii barbarici, ab imperitis aut malignis deceptus, fuisse. Juvat Cl. Leichii judicium alicubi in ejus adversariis depositum huc ascribere. "[Constantinus Porphyr. ineptas et barbaricas comminiscitur, etymologias, ut *diadora* Romanis est *jam erat*, de admin. imperio p. 92 fin. ed. Bandur.]" In universum quidem injuria Constantino non fit. At in allegata causa tamen eum defendere ausim. *Diadora* recte videtur per ἀπάρτι ἦν *de nunc erat*, reddi. Nam *di adora* Italicum illorum temporum aliud nihil significat. Cœterum placuisse sibi illa tempora nugacia et puerilitatem litterarum rejuvenescere gestientium satis prodentia in talibus lusibus cum peregrinis et ignoratis dialectis, constat cum ex hoc Nostri loco, tum ex illo, quod, in coronatione papæ soleret Evangelium sub Missa non solum Græce, sed etiam Hebraice prælegi ab hominibus, qui Hebraice et Græce æque bene callebant, atque Europæi nos Tatarice aut Japanice callemus. Ridiculum æque acroama monachos illos Hebraice prælegentes audire, atque Gothos et Græculos in hoc nostro capite suum γαύζαι βόνας βιχῆδιας etc., recitantes. Concilii Pisani acta de anno 1409 referunt die 7 Julii, quo Alexander papa fuit coronatus, præter alia solemnia etiam illud fuisse, *de epistola et evangelio in Missa Græce, Hebraice et Latine*. Vid. quæ infra de usu sermonis Latini in curia Byzantina, et Græci in curiis et ecclesiis occidentalibus dicam ad p. 431.

(1) Duo hic observanda. Unum, κλάδους poni pro *filiis*: quod si exemplis vellem demonstrare.

phium et ruina alienigenarum. Habet in vobis res A publica munitum castrum. Throni tui collegas, o benefactor, dedit tibi Deus, ramos florentes, teneros, a te satos » (id est filios). Post hæc dicta pronuntiant magistri ad Gothos hanc vocem : « Ampaato, » simul ipsis nutu manuque signum dantes; et Gothi orbem agunt, et pulsantes virgis scuta sua dicentesque : « Tul Tul, » includunt ambo magistros ; quo facto rursus separati ad suam quisque stationem redeunt; magistri autem versus suos recitare **224** pergunt. I*** K*** Λ*** M***. Post hunc quoque quaternionem versuum dictum, fiunt eadem, quæ modo diximus ; et Gothis rursus separatis et restitutis in loca sua, redit orbis versiculorum decantandorum ad magistros. N*** Ξ*** O*** Π***. Post hos quatuor dictos versus revolvitur idem actorum B ordo: et deinceps dicunt rursus magistri factionum versiculos ab his litteris incipientes : P*** Σ***. T*** Υ***. Repetitis pro ultima vice iisdem, tandem dicunt magistri hæc: « Foras edunt validam lucem, et id quidem in summa vestra potestate, virtutes vestræ, velut sol. Christus adsit unicuique vestrum, curans atque fovens capita vestra ; Qui ipsius decreto et voluntate dominamini, O domini et arbitri

A γέτα. » Καὶ μετὰ ταῦτα λέγοντες οἱ μαΐστωρες πρὸς τοὺς Γότθους « Ἀμπαατῶ, » διὰ νεύματος τῶν αὐτων μαϊστώρων κυκλεύουσιν οἱ Γότθοι, καὶ ταῖς βέργαις τὰ σκουτάρια τύπτοντες καὶ λέγοντες, « Τοὺλ τοὺλ, » περικλείουσιν ἔνδοθεν τοὺς τῶν δύο μερῶν μαΐστωρας, καὶ πάλιν ἀποχωριζόμενοι ἵστανται εἰς τοὺς οἰκείους τόπους, καὶ ἄρχονται πάλιν λέγειν οἱ μαΐστωρες [90]. « I***. K***. Λ***. M*** [90]. » Καὶ πάλιν τελεῖται, καθὼς προείρηται, καὶ χωριζομένων τῶν Γότθων καὶ εἰς τοὺς ἰδίους τόπους ἱσταμένων, λέγουσιν οἱ μαΐστωρες· « N***. Ξ***. O***. Π***. » Καὶ πάλιν τελεῖται, καθως προείρηται, καὶ χωριζομένων τῶν Γότθων καὶ εἰς τοὺς ἰδίους τόπους ἱσταμένων, λέγουσιν οἱ μαϊστωρες· « P***. Σ***. T***. Υ***. » Καὶ πάλιν τελεῖται, καθὼς προείρηται, καὶ B χωριζομένων τῶν Γότθων καὶ ἱσταμένων εἰς τοὺς ἰδίους τόπους, λέγουσιν οἱ μαΐστωρες· « Φῶς ἀνέτειλεν (2) ἐν τῷ κράτει ἡλίου δίκην αἱ ἀρεταί σας. Χριστὸς συνέστω ἑκάστῳ περιέπων τὰς κορυφάς σας, Ψηφίσματι αὐτῶν κυριεύοντες, Ὡς (3) κύριοι καὶ δεσπόται τῶν περάτων τῆς ἐξουσίας. » Καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἀλφαβηταρίου λέγουσιν· « Πολυχρόνιον ποιήσει ὁ Θεὸς τὴν ἁγίαν βασιλείαν σας. » Οἱ δὲ Γότθοι τύπτοντες μετὰ τῶν βεργίων τὰ

VARIÆ LECTIONES.

Hic et in seqq. erant versus vacui in cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

arriperem locum communem. Suffecerit tantummodo, ὥστε ἀφοσιώσασθαι, Pindari Olymp. od. 2. vers. 81. Antholog. H. Steph. p. 8. Carm. 39, et Artemi- C dori pag 91 citare, ubi hæc verba leguntur : Ὥσπερ τῶν δένδρων τέκνα εἰσὶν οἱ βλαστοὶ οὕτω καὶ τῶν ἀνδρῶν τέκνα εἰσιν οἱ βλαστοί. Nihil frequentius, quam ἔρνος, θάλος, κλάδος, βλαστός et similia de corpore adolescente et ab altero progenito dicere. Hinc elegans et certa confirmatur cl. Leichii emendatio in curis secundis ad Inscriptiones Muratorianas p. 58 proposita, ubi πορφυρόβλαστος κλάδος memoratur ; cujus dictionis exempla plura et ille ibi habet et Du Cange v. Πορφυρογέννητος, Alterum est formatio συνομόθρονας pro συνομοθρόνους, tanquam si nominativus esset συνομόθρων. Magnam sibi licentiam in formandis contra regulas grammaticas vulgares nominibus arrogarunt non tantum novi, qui hoc in genere nimii et ἄλογοι prosus fuerunt, sed etiam veteres. Possent ingentes acervi exemplorum similium congeri, si opus esset. Verum præstat speciminis causa pauca quædam delibare. Notum ἔγγων pro ἔγγονος ; D v. Du Cange h. v, In dedicatione Herodis statuæ Regillæ vers. 35 occurrit πρωτόθρονες ἕδραι, quasi a πρωτόθρων, ubi v. Salmas., qui ad Aram Dosiadæi pag. 223 edit. Cren. huic ἔψανδρα pro ἔψανδρον imputat, quasi ab ἐψάνηρ. Dioscorides c. 661 κυνόθηρες habet pro κυνοθῆραι, *venatores cum canibus venantes*, quasi a κυνόθηρ. Chrysostomus orat. de circo : Ἱππεὺς αὐτοῦ οὐχ ἀπὸ λευκῆς ἐπὶ σφενδόνα μιλιοδρομῶν, quasi a σφενδὼν pro σφενδόνη. Scholiastes ad Harmenopuli Epitomen in Jure Græco-Romano : Συστατικαί εἰσιν αἱ διδόμεναι τοῖς ὑπὸ ἐπιτίμιον ὡς ἀθώοσιν, pro ἀθώοις, tanquam si ab ἀθώων singulari esset. Procopius, in editione Hoeescheliana certe, p. 52 ὑπὸ μήδεσι habet tanquam a nominativo μῆδες pro μῆδας, et p. 55 μῆδαν στρατὸν pro μῆδον, tanquam a μης nominativo. In carminibus a Jensio pro anecdotis editis n. 38, de Amphipoli legitur : Αἰγίδεσιν μέγα νεῖκος, *argumentum contentionis pro Ægidis seu Atheniensibus*. Ad hunc modum Latini *lines* dixerunt pro ληνοί, lacus vino servando e torculari expresso, aut et aquæ. Στίχες pro στίχοι dixit Homerus et alii. In codice ms. Reimariano Anthologiæ Græcæ inveni pag. 60 ed. Steph. ἀριστονόας ubi editum ἀριστονόους. Ῥοδοδάκτυλος pro ῥοδοδακτύλου est in Anthologiæ edit. Flor. et Aldina, ubi edit. H. Stephani dat ῥοδοδακτύλου p. 124. Æque νοὸς νοΐ ac νοῦ vel νόου et νόῳ, item πλοῦς πλοὸς, πλοΐ, quam πλόου vel πλοῦ, πλόῳ dici constat. Vid. ad p. 73, ubi de formatione διάκων, διάκονος, διάκονι, et in plurali διάκονες dixi. Du Cange v. *Patron* et *Pandox*.

(2) Schema hoc, quo nomina pluralia non neutra cum verbo singulari componuntur, Pindaricum appellatur, de quo vid, Lesbonax. Nescio huccine referam ἦν pro ἦσαν de quo dico ad Thucydid. IV, 75, p. 254. Negare illud nuper voluit Pauwius ad Pindarum. Sed non moramur hominem fanaticum, in Græcis quidèm litteris. Vid. ad pag. 412 dicenda.

(3) Tam sæpe inveni Græcis in libris ὡς pro ὦ positum, ut in Anthologia, Diogene Laertio, Arriano Epicteteo et aliis, ut credam, ὡς novis Græcis idem atque ὦ valere et, ut multa alia ejus commatis, a librariis vetustati obtrusa esse, quemadmodum sæpe εἶναι quod novis Græcis *est* significat, pro veteri ἐστι substituerunt. Talis καπηλείας καὶ μαγγανείας infinita occurrunt exémpla, ut satis cautus et sagax criticus esse non possit furfuribus istis secernendis. Cæterum, quod ad versionem hujus versus meam attinet, quo intelligatur et tueri se queat, tenendum me, cum verterem, sic construxisse verba : κύριοι τῆς ἐξουσίας τῶν περάτων. Mallem tamen nunc verti *domini finium imperii*. Nam ἡ ἐξουσία idem est atque *imperium* ; τὰ πέρατα τῆς ἐξουσίας ergo idem sunt atque *fine orbis Romani*. Patet ex p. 164.

σκουτάρια καὶ λέγοντες συνεχῶς » Τοὺλ τοὺλ, » τρέχοντες ἐξέρχονται, οἱ μὲν τῶν Βενέτων ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους, οἱ δὲ τῶν. Πρασίνων ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ.

A finium imperii. » Post finitum carmen alphabeticum dicunt magistri polychronium seu : « Multenne faciat Deus sanctum imperium vestrum. » Gothi autem pulsantes virgis sua scuta et ingeminantes identitem: « *Tul tul*, » et currentes exeunt, Veneti quidem a sinistra parte, Prasini autem a dextra.

Λεξικὸν τῶν ἐν τῷ Γοτθικῷ ᾀδομένων.

Γαύζας.	χαίρεσθε.
βόνας.	καλαί.
βικτῆδας.	γειτονεῖαι.
γαυδέντες.	χαίρεσθε.
ἐλκηδόνιδες.	προσκαλούμενοι.
ἐνκέρτυς.	ἀγωνιζόμενοι.
βόνα ὥρα.	
	κάλή ὥρα.
	ναναι.
γυβίλους.	κραυγὴ καὶ κράτης.
γυβέλαρες.	κραυγάζοντες.
γυβίλους.	κράκτης.
γυβέλαρες.	φωνοβολοῦντες.
ναναι.	Θεὲ Θεὲ ἢ Θεοῦ Θεοῦ.
τοῦ γεγδεμα.	ἐξ ἀνατολῆς ἢ ἀρχῆθεν.
δε τουλβελε.	ἀγαθὸς ὁ Θεός.
νικάτο τούλδο.	νικάτω ὁ Θεός.
τουτέβαντες.	σαλπίζοντες.
βόνα αμορε.	καλὴν ἀγάπην.
ἄγια ἐπισκύαντες.	ἐπιγνόντες.
ἰδεσαλβάτους.	σωζόμενοι.
δέους, δέους.	Θεὸς, Θεός· νανα.
σεβακίβα.	ἑαυτοὺς εὐσχυλοῦντες.
δεμονογυγγυβελε.	ἀποσυνεκτικῆς κραυκῆς.
ὁ Θεὸς, ὁ Θεός.	πανευκλεὴς κραυγή.
νανα.	Θεὸς, Θεός.
ἴδερ.	νανα. Θεὲ, Θεέ.
τοῦ ἴγγερ.	
ουα.	
γεργερεθρῶ.	
νανα.	
σικαδιασε.	
περετούρες.	

225 Ἑτέρα ἑρμηνεία τῶν προειρημένων λέξεων.

Γαύζασ	ὁ εὐπρεπής.	Ῥωμ.
βίκη	τεχνίτης.	Ἑβραι.
ἄγια.	φύλαττε.	Ῥωμ.
Ἐλ.	Θεὲ.	Ἑβραι.
δέσ.	γνῶθι.	Ἑβραι.
ἄγια.	φύλαττε·	Ῥωμ.
ὥρα.	φῶς.	Ἑβραι.
βάντες.	ἐλθέ.	Ῥωμ.
ἐπισκύ.	ἐάνπερ ἀνέλθ.	Ἑβραι.
ἰδέ.	θεωρουμένην.	Ῥωμ.
νανά.	σῶσον δὴ σῶσον.	Ἑβραι.
σεβά.	κάθισον.	Ἑβραι.
νανά.	σῶσον δὴ σῶσον.	Ἑβραι.
ἀγύν.	εἰς τὸ βάραθρον.	Ἑβραι.
βελέ.	σατανά.	Ἑβραι.
B βήλους.	τοῦ διαβόλου.	Ἑβραι.
αἰλάρες.	τῶν πνευμάτων.	Ῥωμ.
τοῦ.	σύ.	Ῥωμ.
δετούλ.	ἐξάλειψον.	Ἑβραι.
νικάτο.	νικάτω.	Ἑλλην.
νανά.	σῶσον δὴ σῶσον.	Ἑβραι.
βόνας,	καὶ καλός.	Ῥωμ.
δίας.	τὰς ἡμέρας.	Ῥωμ·
γαυζεντες.	τὰ εὐπρεπῆ.	Ῥωμ.
νικονί.	κτίστα μου.	Ἑβραι.
ἐν κερκυς.	καὶ ἀσφαλέως.	Ῥωμ.
βόνα.	τὸ καλόν.	Ῥωμ·
τοῦ τοῦ.	σὺ σύ.	Ῥωμ.
ἀμόρε.	σὲ ἀγαπῶ.	Ῥωμ.
ἄντες.	εἰς τὴν πρώτην.	Ἑβραι.
σαλβατους.	εὐπάθειαν.	Ἑβραι.
δέους, δέους.	Θεὲ, Θεέ.	Ῥωμ.
κιβά.	ὡς παρεγένου.	Ἑβραι,
δαιμόν.	σιώπα.	Ἑβραι.
C γύ.	εἰς τὸ βάραθον.	Ἑβραι.
γύ.	εἰς τὸ βάραθρον.	Ἑβραι.
γύ.	εἰς τὸ βάραθρον.	Ἑβραι.
νανά.	σῶσον δὴ σῶσον.	Ἑβραι.
γέγδεμα.	ὁ μαργαρίτης.	Ῥωμ.
βελέ.	τὸν Σατανᾶν.	Ἑβραι.
τουλδο.	ἡ τροφὴ τῶν στρατευμάτων.	Ῥωμ.

ΚΕΦΑΛ. ΠΔʹ.

Ἐκ τῶν τοῦ Μαγίστρου Πέτρου (4). Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ προαγωγῇ κόμητος ἀδμινσιόνων καὶ κόμητος σχολῆς καὶ κωροπαλάτου.

Ὁ κόμης τῶν ἀδμηνσιόνων ἐπὶ σιλεντίου γίνεται, καὶ καθημένου τοῦ βασιλέως ἐν κονσιστωρίῳ· πολλάκις δὲ καὶ εἰς ἱππικὸν ἀνιὼν, ποιεῖ αὐτὸν ἐν τῷ μεγάλῳ τρικλίνῳ, ἐν ᾧ τόπῳ δέχεταί τοὺς ἄρχοντας. Γίνεται δὲ οὕτως· μετὰ τὸ κιτεῦσαι τὸν μάγιστρον καὶ εἰσελθεῖν τὸν μάγιστρον καὶ πάντας τοὺς ἄρχοντας ἐπιτρέπει τῷ κόμητι τῶν ἀδμηνσιόνων τῷ μέλλοντι παύεσθαι ἐνεγκεῖν τὸν πρῶτον δεκουρίωνα, λέγων αὐτῷ, ὡς ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀρχόντων, τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ὁ δὲ ἀπελθὼν φέρει αὐτὸν, καὶ ἐπιδίδωσιν αὐτῷ ὁ βασιλεὺς τὰ κωδικέλλα τοῦ κόμητος τῶν ἀδμηνσιόνων [ἐπιτρέπει (5) ἐνεγκεῖν].

CAPUT LXXXIV.

E commentariis Magistri Petri. Observanda in promotione Comitis admissionum, et Comitis scholæ, et Curopalatæ.

Comes admissionum fit in silentio, sedente imperatore in consistorio. Sæpe quoque creat eum imperator adscendens in circum in magno triclinio, ibi ubi proceres excipit. Creatur autem sic. Postquam D citatus nomine magister intraverit, omnesque cum eo proceres, imperat imperator comiti admissionum de provincia sua jamjam decessuro, primum decurionem ut arcessat; simul ipsum nomine appellans, quemadmodum etiam alios proceres novis dignitatibus ornandos nomine appellari mos est. Vetus itaque comes abiens arcessit et coram adducit decurionem, cui imperator codicillos comitis

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

(4) Vid. de hoc Petro Magistro quæ dixi præfat, ad tomum primum p. IV.

(5) Inclusi verba hæc uncis, quia supervacanea videbantur esse et aut perperam huc e sequentibus translata, aut idem significantia atque ἐπιδίδωσι præcedens. Notandus hic processus dignitatum. E decurione fit comes admissionum, ex hoc Illustrius. De his et sequentibus dignitatibus, ut agentium in rebus, augustalis et aliis, repetere nolo, quæ Gutherus, Du Cange et alii habent, qui hoc

admissionum porrigit. Quos nactus novus comes osculatur pedes imperatoris, et cousistit coram ipso; dein jussus amotum arcessere, excomitem admissionum puta, adducit eum. Huic imperator tradit codicillos illustrii; **226** quos ille nactus osculatur pedes imperatoris extremos. Tum arripiens eum novus comes admissionum abducit et collocat in loco ipsi congruo post agentes, ante omnes honorarios illustrios seu illustres. Hanc enim prærogativam dat ipsi ordo suus et dignitatum constitutio, ut dictum est. Comites autem sholarum et curopalatas si creare decrivit imperator in consistorio, fiunt cum ipsis eædem ceremoniæ, quæ in aliis promotionibus obtinent. Ut plurimum tamen creantur (ille mos invaluit) in cubiculo privatim et ante prandium et vesperæ, prout visum fuerit imperatori.

CAPUT LXXXV.

Ex eodem Petro. Observanda, quando creatur augustalis aut proconsul.

Pridie antequan cerimonia fiat, significatur crastinum silentium per mandatores. Ipso deinde die et actu primum quidem exuitur sua dignitate, qui hactenus fuit, augustalis Alexandriæ; dein creatur novus ritibus consuetis. Ut omnia peracta sunt, quæ decet, tradit imperator novo augustali suos codicillos. Non tamen ideo laudes et gratiarum actiones accipit a proceribus, ut solet post alios creatos magistratus. Novus enim augustalis, si aliam dignitatem non habeat, fit tantum comes consistorianus, et, quando missæ dantur pro isto conventu,

A καὶ λαϐὼν φιλεῖ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ ἵσταται ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Αὐτῷ οὖν τῷ δεξαμένῳ τὰ κωδικέλλια τοῦ κόμητος τῶν ἀδμηνσιόνων ἐπιτρέπει ἐνεγκεῖν τὸν παυόμενον, τούτέστιν τὸν ἀπὸ κομήτων ἀδμηνσιόνων, καὶ λαϐὼν αὐτὸν ὁ γενόμενος κόμης προσάγει αὐτῷ, καὶ ἐπιδίδωσιν αὐτῇ ὁ βασιλεὺς κωδικέλλιν ἰλλουστρίου, καὶ δεξάμενος αὐτὸς φιλεῖ τοὺς πόδας αὐτοῦ κάτω. Καὶ λαϐὼν αὐτὸν ὁ κόμης τῶν ἀδμηνσιόνων ἀπάγει καὶ ἵστησιν αὐτὸν ἐν τῷ τόπῳ αὐτοῦ μετὰ τοὺς ἀγέντες[91] πρὸ πάντων τῶν ὀνοραρίων ἰλλουστρίων. Τοῦτο γὰρ τὸ προνόμιον δίδωσιν αὐτοῖς, ὡς εἴρηται, ἡ διάταξις. Τοὺς δὲ κόμητας σχολῶν ἢ κουροπαλάτας ἐὰν βουληθῇ ἐν κονσιστωρίῳ προαγαγεῖν, ὡς ἐπὶ τῶν ἄλλων προαγωγῶν καὶ τούτους ποιεῖ. Ὡς ἐπὶ πολὺ δὲ κατέσχεν ἔθος ἰδίᾳ ἐν τῷ κουϐουκλείῳ γίνεσθαι αὐτοὺς καὶ πρὸ ἀρίστου καὶ δείλης, ὡς ἂν δόξῃ τῷ βασιλεῖ. B

ΚΕΦΑΛ. ΠΕʹ

Τοῦ αὐτοῦ Πέτρου, Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, ὅτε γένηται αὐγουστάλιος ἢ ἀνθύπατος.

Τὰ μανδάτα δίδεται (6) τῇ πρὸ μιᾶς σιλεντίου, καὶ τὸν αὐγουστάλιον Ἀλεξανδρείας ἔπαυσεν, Καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι πάντα ἐξ ἔθους δίδωσιν αὐτῷ κωδικέλλια. Οὐχ εὐχαριστεῖται δὲ ὁ βασιλεὺς, ὡς ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀρχόντων. Κόμης γὰρ κονσιστωριανὸς γίνεται, ἐὰν μὴ ἔχει ἄλλο ἀξίωμα, καὶ εἰς τὰς μίνσας μετὰ τῶν κομήτων ἵσταται. Συνεξέρχεται δὲ τοῖς ἐπάρχοις, καὶ οὐ κράζουσιν αὐτῷ τὰ σκρινία. Ἐπὰν δὲ συνεξέλθῃ μέχρι τῆς ῥιγίας[92] (7), φορῶν τὸ ἀτραϐατικὸν, οὕτως, ὡς ἔχει, συγκάθηται τῷ ἐπάρχῳ τῶν πραιτορίων εἰς τὸ ὄχημα αὐτοῦ (8), καὶ

VARIÆ LECTIONES.

[91] ΣΧΟΛ. τοὺς πράττοντας. [92] ΣΧΟΛ. τῆς βασιλικῆς.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

argumentum pertractarunt, præsertim cum eorum pleraque post Heraclii tempora et forte quoque citius desierint, mutata curiæ augustæ forma.

(6) Id ex more novæ Græciæ, quæ, δίδω, δίδεις, δίδει et δίδομαι, δίδῃ, δίδεται format, frequentibus in nostro codice exemplis. In ἔπαυσεν subintelligitur ὁ αὐτοκράτωρ, de quo sermo erat in opere olim integro, in illis, quæ decerptam hanc particulam antecedebant. Augustales, Ægypti præfectos, Alexandriæ residentes, sæculo VII desiisse, Saracenis Ægypto potitis, res nota est.

(7) Regia olim audiebat porta, quæ, isto nomine abolito, deinceps Chalce dicebatur, extrema palatii, in urbem educens.

(8) Invidiosum olim erat vehiculis in urbe uti; vid. Vopisc. in Aureliano pag 423 t. II, H. A. Verum *omnes honorati, seu militarium, seu civilium ordinum intra urbem vehiculis dignitatis suæ, id est carrucis, utantor.* Verba sunt legis ibidem p. 416 a Salmasio citatæ, quem etiam p. 552 inspici velim, ut etiam Vales. ad Amm. Marcell. illud *judiciale carpentum* p. 630. Hinc in pompa et apparatu præfecti recenset Asterius currum et virgam silentiarii vel ostiarii auream, orat. in œconomum iniquitatis: Τις δὲ τῶν ὑπάρχων τῆς ἀξίας ἡ σκευή; τὸ ἀργυροῦν ὄχημα ἡ καλαμὶς ἡ χρυσῆ. Notabile, quod currum argenteum præfecto tribuit, cum alii aureum, id est aureis bracteis inscrutatum, Harduinus ad Themistium p 488, dignitatibus civilibus et militaribus carruchas bijuges argenteas seu argenteis laminis inductas, præfecto prætorio autem

C auratam tribuit. Quantum ad posterius attinet, habet sibi consentientem Theophanem, in cæteris adversum. Hoc enim auctore non soli præfecti prætorio, sed etiam archontes quique aureis quadrigis carruchis vehebantur. Locus hic est p. 207, ubi narrat, quo in apparatu rex Arabum Aretas legatum Justiniani exceperit: Ἵστατο ἐπάνω τεσσάρων ἐλεφάντων [sic loquebantur tunc, volentes significare, illum junctos ad currum quatuor elephantos habuisse, et Latini quoque balbutiem eamdem imitabantur; sic Turpinus cap. 29: *Beatum Rothlandum super duas mulas curelo aureo subvectum;*] ἐχόντων ζυγὸν καὶ τέσσαρας τροχοὺς καὶ ἐπάνω ὡς ὄχημα ὑψηλὸν ἠμφιεσμένον χρυσέοις πετάλοις ὥσπερ ἐστὶ τὰ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἐπάρχων ὀχήματα. Procedebat luxus et fastus eo ut auro gemmas et uniones adderent, ut colligitur e loco Fridegodi in S. Wilfrido c. 11:

D *Gemmata vehitur* [episcopus] *archontum more curuli.*

Quantum ad formam harum carrucarum attinet, ex inspectione tabularum ænearum notitiæ utriusque imperii liquet, eas a nostratibus curribus pensilibus et tectis multum diversas fuisse. Nam patebant superne et immobiliter incubabant quatuor suis rotis. Ad eumdem pene modum facti sunt currus, quibus vehuntur magnates Scytharum in imaginibus arcus Theodosiani apud Bandurium, qualibus in Belgio molitores saccos frumenti et farinæ convehunt in molendinas et devehunt rursus, quarum crassæ rotæ canthis ferreis septæ non sunt. Cæte-

ἀπέρχεται μέχρι τοῦ πραιτωρίου, καὶ ἐκεῖ κατέρχεται, καὶ συνεισέρχεται εἰς τὸ σέκρετον αὐτοῦ, καὶ συντάττεται αὐτῷ καὶ ἀναχωρεῖ. Τὸ αὐτὸ δὲ σχῆμα γίνεται καὶ ἐν τῷ Ἰλλυρικῷ, καὶ συγκάθηται ὁ ἀνθύπατος τοῖς ἐπάρχοις.

A aggregatæ comitibus consistorianis reliquis; e pallatio autem excedentibus omnibus, exit ipse cum præfectis, scriniis fausta ipsi sigillatim non acclamantibus. Quando itaque cum præfectis simul excesserit et pervenerit usque ad regiam [portam] in atrabatica veste, quam gerit, talis, qualis est, inscendit una cum præfecto prætoriorum in ejus currum, in quo pergit usque ab prætorium: ibi descendit e curru, et simul ingreditur cum præfecto in ejus secretum, et ibi vale ipsi dicit, ac sic tandem solus domum abit. In Illyrico idem observatur tenor circa proconsulem. Nam Illyrici proconsul assidet præfectis.

ΚΕΦΑΛ. ΠϚʹ.

Περὶ διαφορᾶς στρατειῶν (9), καὶ πόθεν αὗται δίδονται, καὶ τί ἁρμόζει ἑκάστῳ σκρινίῳ, ὅσα εὑρεῖν ἠδυνήθημεν.

Ὁ γινόμενος σιλεντιάριος εἰσάγεται διὰ τοῦ πραιποσίτου πρὸς τὸν δεσπότην, φορῶν ἀτραβατικὸν χλανίδιν, καὶ ἐπιδίδωσιν ὁ ὀστιάριος τῷ δεσπότῃ τὸ χρυσέον βεργήν. Καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπιδίδωσιν αὐτὸ τῷ [93] γινομένῳ σιλεντιαρίῳ, καὶ τοῦτό ἐστιν ἡ στρατεία αὐτοῦ (10)· λαμβάνει δὲ τὸ καλούμενον [94] νι-

CAPUT LXXXVI.

De diversis militiis seu officiis, modis ea conferendi, ubi unum quodque conferatur, et quid unicuique scrinio competat. Quantum hoc de argumento reperire potuimus.

Creandus silentiarius introducitur a præposito B ad dominum in tunica atrabatica, et ostiarius tradit Domino virgam auream, quam vicissim Dominus ei, quem creat, silentiario tradit. **227** Et hæc est ejus militia seu investitura in officio suo; et accipit sic dictum gregiatum, quod Romano seu Latino

VARIÆ LECTIONES.

[93] αὐτῷ cod. [94] ΣΧΟΛ. γρεγιάτον. πυμαντικόν.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

rum erat peculiaris domus, καρρουχεῖον dicta, in qua stabat præfecti prætorio carrucha, ut e Malalat. II, p. 40 discimus. Hinc liquet, quid sit τῆς μεγάλης δράξασθαι ἀπήνης, *grandem carrucham arripere*, in illo epigrammate, quod libro II, Anthologiæ c. 43· et apud Constant. Porphyrogen de thematibus p. 7. exstat, a Bandurio miris modis expositum. Significat autem dictio, *quando Cappadoces iterum et tertium apprehendant magnum carpentum*, quando toties præsides provinciarum aut C præfecti urbi vel prætorio fiant. Illustra eam locus Actorum S. Julianæ virginis martyr. c. I (apud Du Cange Gl. Lat. v. *Carruca*): *Hæc audiens dedit munera Eleusius imperatori Maximiano et successit præfecto alii administranti, seditque in carruca præfecturæ agens officium*, id est ipso actu capiens possessionem et exercens jura præfecturæ, ubi *carruca* non est sella *curulis*, quod putabat V. D. Potest quoque de consulatu accipi. Procopius fine, l. I, De bello Persico: ἄνδρα ὕπαρχον δυνατὸν οὕτω γεγενημένον, ἐς πατρικίους δὲ ἀναγραφέντα καὶ ἐς τῶν ὑπάτων ἀναβεβηκότα τὸν δίφρον, οὗ μεῖζον εἶναι οὐδὲν ἔν γε τῇ Ῥωμαίων πολιτείᾳ δοκεῖ. In carruca procedenti præfecto præambulabant ejus officium seu satellites in splendido apparatu. S. Fulgentius homil. LX, de S. Laurentio: *Ignea caruca, quam præcedunt officia pretiosa, non chlamydati, non scutati et sericati.*

(9) Est hic loci στρατεία, *militia*, non id quod hac D ætate solemus sic appellare, status in armis merentis et patriæ defensioni invigilantis, sed omnis functio, munus quodcunque, seu militare, seu civile, et investitura, seu commissio, impositio ejus in alicujus humeros. Οἱ ἐν στρατείαις ἐξεταζόμενοι sunt officiis fungentes publicis cujuscunque generis, apud Theophan. p. 42. Idem p. 487 habet στρατεύεσθαι ἐν βασιλικαῖς ὑπηρεσίαις, *in regiis servitiis militare*, id est occupari, seu potius merere stipendium. Ex eo nempe, quod *stipendium merere* a rege vel republica necessarium adjunctum et consequens militiæ esset, factum, ut militare et στρατεύεσθαι diceretur pro honorarium in servitiis aut regis aut reipublicæ mereri, quocunque modo id fiat. Cedren. p. 516 habet μετεκίνησε τοῦτον τῆς μετῄει στρατείας, *impediebat eum*, arcebat, amovebat, *a promotione, collatione, muneris, quod ambiebat, obtinenda*, et p. 485 ὁ στρατεύων τῶν ἱπποκόμων, *strator eo tempore et die serviens.* Nicephorus Patriarch. CPtanus Breviar. Hist. p. 223 ed. Petav.: στρατείαις τῶν ἀξιωμάτων φιλοτιμούμενοι, *investituris, collationibus, commissionibus dignitatum donati, macti*. Pariter Latini sequiores dicunt eodem sensu *militare*, esse in officio quocunque publico. Imo eo excesserunt quidam, ut *militare* pro officium suum facere, præstare usum de se exspectatum et debitum quacunque in re, etiam de rebus non animatis dicerent. Sic Tertullianus de Pallio: *Aries est machina, quæ muros frangere militat*, id est quæ frangendo muros officium facit et destinationi suæ satisfacit. Ipse jam Horatius Epist. I, 2:

venaticus ex quo
Tempore cervinam pellem latravit in aula,
Militat in sylvis catulus.

Hinc *militia* passim auctoribus idem est atque *comitatus*, totum corpus militiarum, id est officiorum et dignitatum aulicarum. Ita Stephanus Garlandus in Chronico Mauriacensi l. II: *Hoc retroactis sæculis fuerat inauditum, ut homo, qui diaconatus fungebatur officio, militiæ simul post regem duceret principatum.* Rectene vero Gutherus p. 538, dicat fuisse discrimen inter τὰς στρατείας et τὰς προβολὰς hoc, ut hoc majorum dignitatum fuerit, quæ per sacras epistolas impetrarentur, illud minorum, quæ per probatoriam obtinerentur, examinent alii. Mihi quidem videtur hoc nostrum caput illi favere, in quo interpretando, si patiar id, quod vereor re mihi contingat, vereor autem ne parum satisfecero eruditæ jurisprudentiæ studiosis, meminerint velim a studiis juris omni vita me alienum fuisse, et hæc sacra non nisi coactum ferente sic libri hujus serie et argumento, attingere, non sine metu et tergiversatione.

(10) *Et hæc est militia ejus*, seu traditio virgæ aureæ ex manu imperatoris in suam, est investitura ejus, est symbolum, quo ipso declaratur et constituitur aliquis Silentiarius. Solebant olim dignitates aut διὰ λόγου, simplici verbo et jussu imperatoris, aut per codicillos, aut διὰ βραβείων, traditis honorum signis, conferri. Qua de re infra latius dissereretur ad Cletorologium. Hic tantum annotabo haud raro signa illa, quibus quis investiretur et novo muneri præficeretur, propria et accommodata illi muneri fuisse. Silentiariorum et ostiariorum, quos cum Marschallis nostratibus compares, erat in

sermone nibensiatum dicitur, hoc est secundum nos typum seu decretum dominicale, vel assignationem expeditam in scrinio istius laterculi. Extra autem [palatium puta] faciunt stipulationes mutuas inter se emens talem typum et vendens. Si quis autem in locum sufficitur adhuc militantis seu officio fungentis et stipendium merentis, debet typus pragmaticus seu decretum formale magistro insinuari, quo militanti facultas datur, tironem in locum suum vicemque suam præstandi, et ipse porro militandi atque stipendium ferendi. Præsti-

A ρεγιάτον (11), ἤγουν Ῥωμαϊστὶ νηβενσιατὸν, τουτέστιν καθ' ἡμᾶς τύπον γινόμενον ἐν τῷ σκρινίῳ τοῦ βενεφικίου τοῦ λατερκούλου (12). Ἔξωθεν δὲ ποιοῦσιν προσσυμβόλαια πρὸς ἀλλήλους μετὰ τοῦ πιπράσκοντος ὁ ἀγοράζων. Εἰ δὲ εἰς τόπον ἔτι στρατευμένου γίνεται, χρὴ πραγματικὸν τύπον (13) καταπεμφθῆναι τῷ μαγίστρῳ τὸν παρέχοντα τῷ στρατευομένῳ ταύτην τὴν ἄδειαν ὥστε ἐξεῖναι αὐτῷ τίρονα (14) βαλεῖν εἰς τὸν ἴδιον αὐτοῦ τόπον, καὶ ἔτι στρατεύεσθαι. Ὁ δὲ βαλόμενος σοῦπερ νούμερος [95] οὐ λαμβάνει ἐκ τοῦ δημοσίου ἀνώνας, μέχρι οὗ

VARIÆ LECTIONES.

[95] ΣΧΟΛ. ὑπεραρίθμιος.

JOAN. JAC. REISKII. COMMENTARIUS.

functione sui muneris, quando introducerent legatos aliosve aut præcederent processionem, virgam auream, id est aurea bractea inductam, gestare. Traditio ergo talis virgæ, quam deinceps in functione sui muneris gererent, erat optimum et maxime accommodatum signum investituræ. Ita in ecclesiastico ordine hypodiaconus traditione τοῦ χερνιβοξέστου seu malluvii, investiebatur, seu ordinabatur, et diaconus traditione τοῦ ῥιπιδίου, seu flabelli, quoniam illius erat aquam sacerdoti lavanti affundere et pelvim sustinere, hujus muscas flabello a sanctis donis abigere. Pari modo videntur principes orientales investiisse. De Alaoddino Chorezimschaho, potentissimo tum et magnificentissimo orientis principe, narrat Abulfeda ad A. F. 628, seu Chr. 1231, quo ista dynastia a Genkischano eversa desiit, ejus aulicorum quemque in vexillis suis notam suo muneri convenientem gestasse. *In vexillis suis eorum quisque gestabat*, ait, *notam e qua dignosceretur. Sic signum Dawadari* [atramentario vel Canicleo Præfecti, cancellarii,] *erat atramentarium. Signum Selictari* [seu ejus qui arma principis gerit, scutiferi, τοῦ ὑπερασπιστοῦ, protectoris] *erat arcus* [ui in aula principis Scythici par erat]. *Teschtedari* [seu pincernæ] *erat Misineh*] videtur lagena argentea esse, aut poculum; non enim mihi constat de significatione vocabuli non Arabici;] *signum Gemdari* [seu stragulis sarcinis bastagis, vestiario præfecti] *erat sacciperium*; *signum Amir-Achuri* [seu præfecti equorum, stratoris, aut comitis stabuli] *erat, solea equina. Signum Giauschorum* [seu apparitorum, mandatorum,] *erat Cobbah seu umbella*, παστάς, *aurea*. Apparet ergo, principes orientales consuevisse traditione vexillorum investire quibus intextæ essent imagines et symbola earum rerum, quæ ad cujusque dignitatis curam præcipue spectarent, quemadmodum imperatores occidentales et Græci traditione ipsarum illarum rerum interdum investirent. Fuit tamen apud hos magna diversitas symbolorum et braheorum, de quibus conferri potest Du Cange v. *Investire*, et nos quoque infra ad pag. 408 nonnulla his addemus.

(11) Facile liquet γρεγιάτον, quod membranæ in margine dabant, esse istius, quod in textu conspicitur, emendationem. Sed scholion additum Græculo dignum est, eumque prodit, a quo profectum fuit, Latinæ linguæ perparum callentem. Putabat homo, quia *grex* ποίμνη est, ideo *gregatum*, vel ut tum temporis pronuntiabant, *gregiatum*. (nostro scribendi more *gretschatum*) esse ποιμαντικόν, *pastorium*. Non incommode quidem *pastorium* appellaretur diploma, quo alicui pastus, id est τροφή, victus, assignatur. Nam id erat *gregatum*, aut *impensatum*, quo alio nomine idem significatur. Verum tamen gregatum hoc non est, sed est mutilatum initio *aggregatum*, charta, qua quis stipendiatorum numero aggregatur. Νηβενσιάτον autem nihil aliud est, quam deformatum a Græculis *impensatum*. Σι pro-

B ferebant ut nos *sch. Impensiatum* sonabat idem atque *impenschatum*. Erat autem impensatum charta vel diploma, codicillus, quo significabatur rationali largitionum, impensas in exhibentem deinceps faciendas esse, illum porro unum fore eorum, qui pensiones seu stipendia e fisco acciperent.

(12) Aut ipsa re, aut saltem tacite in mente et sic dicta grammaticis constructione transponenda sunt verba in hunc modum : Ἐν τῷ σκρινίῳ τοῦ λατερκούλου τοῦ βενεφικίου, *in scrinio laterculi beneficii*. Et sic velim interpretationem meam reformari : *in scrinio istius laterculi*, quod *laterculum beneficii* seu beneficentiæ; τῆς εὐεργεσίας, appellari solet. Erant latercula codices in scrinio memoriæ depositi, qui dignitatum et administrationum tam civilium quam militarium et mandatorum principis et promotionum et consuetudinum notitiam continebant, ut ait Guther. p. 584. Scrinium hoc memoriæ subdivisum in

C alia minora erat, quorum unum scrinium beneficii, in quo jacebat depositum laterculum seu codex, notitia, index nominum eorum, qui beneficio quodam ex liberalitate principis fruebantur. Talia latercula dicebant quoque *libros*, item *commentarios beneficiorum* ; vid. Guther. p. 229. Tertullianus apud eumdem p. 627, *matrices beneficiorum* memorat, ubi reponere cum Guthero *beneficiariorum* equidem nolim. *Beneficia* sunt *beneficiarii*, ut τὰ ἀλλάξιμα, *mutatoria*, proceres, quibus jus competit in mutatoriis comparendi coram principe. Vid. tamen quæ Casaub. et Salmasius ad Scr. H. A. t. I. p. 17 et 95 habent. Inquisitionem juridicam in morem militias palatinas vendendi et emendi, rerum harum imperitus, non aggredior, permittoque lubens illis, ad quos pertinet.

(13) Pragmatica, id est actualis forma, pragmatica sanctio est ea, juxta cujus formulam et edictum in rebus gerendis, in administratione

D rerum publicarum potest et debet πράττεσθαι, agi et procedi ; vid. Salmas. ad S. H. A. t. II. p. 85, et Du Cange Gloss. utroque. Latini quoque *factum* appellant, ut Salmasius l. c. docuit ; quod confirmat Theophanes p. 122. ubi πρᾶξις ἔγγραφος, *factum litteris consignatum*, est jussio regia scripta. Pragmatica historia, qualis in exemplum libri Polybii citari solent, item philosophia pragmatica huc non pertinent, longe alterius generis res. Aptius huc refertur Suetonii formalis epistola, τυπική, τύπος, *forma*, continens normam agendorum. Domitiani c. 13 : *Pari arrogantia cum procuratorum suorum nomine formalem dictaret epistolam, sic cœpit : Dominus et Deus noster sic fierit jubet.* Simpliciter quoque *typum* et *formam* dicebant. Vid. Du Cange in his vocibus et Alteserr. ad Anastas. p. 63.

(14) Ut στρατεύεσθαι, non tantum de castrensi, sed etiam palatina militia dicitur, ita *tiro* est non ille tantum, qui rudimenta ponit armorum tractan-

φθάσῃ εἰς βαθμόν. Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι τῷ μέρει τῆς δεσποίνης (15) ἐκ τοῦ κοινοῦ καταλόγου ἀπονενεμη-

A tus autem supernumerus seu supernumerarius non accipit e publico seu ærario annonas, donec, illo

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

dorum et aliquando successurus est in locum militis stipendiis fruentis, aut prædia militaria possidentis, sed etiam ille, qui alicui munere civili et aulico fungenti adjungitur, ipsi per fata decedenti aliquando in ejus et munus et rogam successurus. Utriusque generis enim tirones stipendia non percipiebant quoad tirones essent. Et ut tiro militaris vice militis, cui substitutus esset, in castra pergere debebat, ipso milite aut nolente, aut non valente expeditioni adesse : sic tiro palatinus munia sui senioris, loco ipsius, obire debebat. Apprime huc facit locus Macarii Homil. 43 : Ὥσπερ πολέμου συγκροτουμένου οὐκ ἀπέρχονται οἱ σοφοὶ καὶ μεγιστᾶνες ἐκεῖ, ἀλλὰ φοβούμενοι τὸν θάνατον ἀπομένουσι, λοιπὸν προβάλλονται [velut scutum ipsis objiciuntur, et projiciuntur adversus hostes] οἱ τίρωνες καὶ οἱ πένητες καὶ οἱ ἰδιῶται. Vid. Du Cange Gloss. Græc. h. v. Quoniam tales militiæ opimæ erant, et aut rogis annuis, aut fundis militaribus dotatæ, et facultatem habebant, qui eas possiderent, aliis vendendi, jure approbationis imperatori reservato, caro solebant illæ militiæ venire, et grandis quoque erat taxa pro confirmatione talis contractus fisco solvenda. Sed hæc a ICtis melius tradita esse non dubito.

B

(15) Ita quoque Latini *pars* dicunt pro *obsequium, comitativa*. *Res privatæ partis Augustæ* est in Notitia imperii. Cum de parte seu aula et aulica constitutione rerum Augustæ CPtanæ perparum annotatum reperiam, et Augustarum rara mentio fiat apud scriptores Byzantinos, libet, quæ hactenus observavi hujus rei huc in brevem indiculum, nulla habita ordinis ratione, conjicere. Dicitur hic loci Augusta suum referendarium habuisse. Habebant ergo Augustæ peculiarem sibi aulam et eadem officia atque imperator, quæ quidem femininum sexum decerent. Idem de reginis Franciæ observaverat cl. Leichius in adversariis. *[*Les reines de France avaient leurs offices comme les rois*. Fauchet, p. 477.]* Sic habebant primicerium suum. Eustathius in vita S. Eutychii, Patriarchæ CPtani, commemorat πριμικήριον μέρους Αὐγούστης, apud Du Cange v. πριμικήριος. Erat ipsis peculiare vestiarium seu gazophylacium (v. Script. post Theophan. p. 89), et ærarium. Nicephorus Gregoras l. VII Histor. : Ὅθεν χιλιάδας νομισμάτων οὐκ ὀλίγας τοῖς οἰκοδόμοις δεδωκὼς ὁ βασιλεὺς ἐκ τῶν τῆς δεσποίνης χρημάτων. Cudebant monetam et officinam suam monetariam habebant. Sane Theophanes anno 20 Constantini M. ait eum matri Helenæ monetam indulsisse. Putem tamen id de omnibus Augustabus dici non posse ; sed quæ illarum eo jure fruerentur, illas ex peculiari indultu maritorum aut filiorum habuisse. Exercebant mercaturam suis navibus, ut ex historia Theophili constat, quam Cedren. p. 514 narrat. Diebus festis matronas procerum ad se gratulatum procedentes excipiebant epulisque adhibebant, ut ex multis Nostri locis (v. p. 172) et e Pachymeris VIII, 9, constat, cujus hæc sunt verba : ἐπειδὴ γὰρ ἑορτὴ ἦν καὶ ἔδει συνάξεις μὲν τῶν μεγιστάνων πρὸς βασιλέα, προσόδους τε καὶ τῶν ματρωνῶν παρὰ τὴν Αὔγουσταν γίνεσθαι. Sed assistebantne in consistorio, quando res imperii tractarentur? Interdum id factum puto, ut quando mariti essent uxorii, aut rei summæ gerendæ non pares, aut imperium Augustabus deberent, aut urbe abessent et administrandum imperium interea Augustabus commisissent. Alexii Comneni matrem, cui filius imperium debebat, sæpe præsedisse in consultationibus, illo præsertim in Epiro adversus Rogerium Normannum bella gerente, discimus ex Alexiade Annæ Comnenæ. Margareta Augusta, Isaacii Angeli uxor, interfuisse conciliis dicitur a Rhamnusio p. 87 et 104; de Euphrosyna, Alexii uxore, narrat Nicetas p. 243, sed ut rem novam carpens, eam legatos exteros una cum marito in consistorio præsedentem excepisse : Πρέσβεσι μεγίστης ἐθνῶν μελλούσης βασιλεῖ ἐποπτάνεσθαι, θρόνοι συμφυεῖς πολυτελεῖς παρετίθεντο, καὶ συνεδρεύουσα προεκάθητο λαμπρῶς διεσκευασμένη. Manuelis Comneni altera uxor, Bertha, Germani sanguinis heroina, ἡ ἐξ Ἀλαμανῶν αὐτῷ συνοικήσασα (ait Cinnamus p. 57) ἐπὶ μέσης ἐξελάλησε τῆς συγκλήτου βουλῆς μεγάλου καὶ αὐτὴ καὶ πολεμικωτάτου γένους εἶναι εἰποῦσα (ita leg), *coram pleno senatu dicebat, se quidem illustri pariter quoque et bellicosissima gente editam esse, attamen non audivisse*. Conf. Nicet. p. 73. Theodoram Augustam, Justiniani conjugem, in consistorio sedisse perhibet Procopius in Hist. Arcana. Sed Theodoram impotentem et avidam imperii feminam, Justinianum autem uxorium fuisse constat. Sedebant autem, si assiderent, pone cancellos et velatæ, ne conspicerentur a viris barbatis. Quod ex innata orientalium uxoribus verecundia, seu potius ferocia et superbia satis colligitur, et ex illo Malalæ loco colligi posse mihi videtur t. II, p. 54, ubi narrans de nuptiis Theodosii cum Athenaide, Leontii philosophi filia, deinceps Eudocia dicta, ait eam Theodosio a sorore Pulcheria laudatam ita movisse stimulos, ut eam videre optaret, ideoque imperatorem a sorore rogasse, ut per speciem alicujus negotii Athenaidem in suum, sororis nempe, cubiculum adduceret: Ἤτησε τὴν ἑαυτοῦ ἀδελφὴν ὡς ἐπ' ἄλλῳ τινὶ εἰσαγαγεῖν τὴν Ἀθηναΐδα ἐν τῷ αὐτῆς κουβουκλείῳ ἵνα διὰ τοῦ βήλου θεάσηται αὐτήν, *ita trans velum eam spectaret*, id est ut ipse stans extra cancellos spectaret illius non staturam solummodo, sed nudum quoque vultum. Βῆλον hic loci non velum, sed cancellos ligneos notat. Saltem id colligi posse videtur ex hoc loco imperatorem quando cum maxime necessariis ageret, extra cancellos substitisse, nedum alios. Vid. quæ ad p. 120 dixi. Quando maritos in castra comitarentur, a mulis gestata cobba vel alcova tecta, quæ est καταπέτασμα aut θολωτόν, absidatum aut in pyramidem fastigiatum, velis undecunque dependentibus et lecticam operientibus. Vid. Alexiad. l. XII, p. 353 init. Rubros calceos gestabant, ut mariti. Georgius Acropolita in Chronico c. 52, de Marquesina, Joannis Vatazæ concubina : εἰς τοσοῦτον τῆς ἀγάπης αὐτῆς ἐξεκρέματο ὡς καὶ πέδιλα ὑποδεδέσθαι δοῦναι ταύτῃ κοκκοβαφῆ καὶ ἐφεστρίδας τοιαύτας καὶ χαλινά, ἕπεσθαι δὲ αὐτῇ πλείους ἢ τῇ κυρίως δεσποίνῃ. Sceptrum Augustas suum sibi proprium, a sceptro Augusti diversum, gestasse patet e Codini libro de officiis Aulæ Byzant., ut c. XVII, n. 24. Habebant peculiarem sibi clerum et musicam, quam appellant, cappellam. V. Du Cange Gloss. Gr. p. 322. v. Δομέστικος τοῦ δεσποινικοῦ κλήρου. Magistro sacrorum officiorum partis Augusti licuisse absque venia, quando vellet ad imperatricem accedere, saltem sæculo V, patet ex Malala t. II, p. 56, ubi de Paullino sic ait : Ἔχων δὲ παρρησίαν πρὸς τὸν βασιλέα Θεοδόσιον, ὡς παράνυμφος, καὶ πρὸς τὴν Αὔγουσταν Εὐδοκίαν εἰσῄει συχνῶς ὁ αὐτὸς Παυλῖνος ὡς μάγιστρος. Nisi dicamus Paullinum magistrum non partis Augusti, sed Augustæ fuisse. Nam profecto neque magistro proprio carebat earum aula. De titulis Augustarum et filiarum, δέσποινα περιφανεστάτη, ἐπιφανεστάτη, aliis, et mutationibus, quas temporum decursus in eos invexit, nolo multa congerere, ne nimius in uno sim. Procedamus ergo.

decedente cujus vicem gerit, ipse in ejus gradum perveniat atque succedat. Parti, hoc est aulicæ familiæ, Augustæ attributi sunt de toto silentiariorum corpore quatuor silentiarii, quibus proba adest opinio vitæque honeste actæ publicum testimonium. Quem in gradum quos adsciverit Augusta, illi ad eam introducuntur. Tum illa traditam ab ostiario virgam auream sumens porrigit silentiario, quamvis jam habenti eam dignitatem, utpote ab imperatore collatam nacto. Sic consident illi quatuor in Augustæ parte seu comitatu. Referendarius seu anaphoreus, relator, fit a nudis mandatis seu significatione, quæ ipsi perhibetur a præposito. Debet autem talis creandus esse tribunus notariorum. Habet quoque domina unum referendarium, qui eodem modo, atque cæteri, creatur. Exemplo patet. Defuncta enim Diva Theodora, jubebat pius dominus [Justinianus], ut ejus referendarius, ob heræ excessum munere vacans, sibi serviret. De omnibus autem referendariis soli tres accipiunt annonas, nempe duo de parte Augusti, et unus de parte Augustæ; cæteri omnes referendarii, qua tales, carent annonis; quas autem accipiunt, eas accipiunt ut tribuni notarii prætoriani punctarii. Vestitores fiunt tales per petitorium, quod scripsit

μένοι εἰσὶν δ' σιλεντιάριοι ἐξ ὑπολήψεως χρηστῆς (16) καὶ βίου μεμαρτυρημένοι (17) σεμνοῦ. Καὶ οὓς ἂν ἐπιλέξηται ἡ δέσποινα, εἰσάγονται παρ' αὐτῇ (18). Αὐτὴ δὲ λαμβάνουσα τὸ βεργίον τὸ χρυσοῦν παρὰ τοῦ ὀστιαρίου, ἐπιδίδωσιν τῷ σιλεντιαρίῳ, καίτοι ἔχοντι ἤδη τὴν στρατείαν (19), καὶ προσεδρεύουσιν οἱ δ' οὗτοι εἰς μέρος αὐτῆς. Ῥεφερενδάριος [96] δὲ γίνεται ἀπὸ ψιλῶν μανδάτων διδομένων αὐτῷ παρὰ τοῦ πραιποσίτου· δεῖ δὲ αὐτὸν εἶναι τριβοῦνον νοταρίων. Δεῖ δὲ εἰδέναι, ὅτι καὶ ἡ δέσποινα ἔχει ἕνα ῥεφερενδάριον, καὶ αὐτὸς ὁμοίως τοῖς ἄλλοις γίνεται. Καὶ ὅτε, τελευτησάσης τῆς θείας τὴν λῆξιν (20) Θεοδώρας, ὁ εὐσεβὴς δεσπότης ἐκέλευσεν τὸν ῥεφερενδάριον αὐτῆς αὐτῷ ὑπηρετεῖν διὰ τὸ σχολάζειν αὐτὸν, οἷα μὴ οὔσης Αὐγούστης. Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι δύο μόνοι τοῦ δεσπότου ἀννωνεύονται καὶ ὁ τῆς Αὐγούστης. Οἱ γὰρ ἄλλοι πάντες δίχα ἀννωναρίων εἰσὶν, ἀλλ' ὡς τριβοῦνοι νοτάριοι πραιτωριανοὶ πουνκτάριοι [97] (21) τὰς ῥόγας λαμβάνουσιν. Βεστήτορες δὲ γίνονται ἀπὸ πετιτωρίου [98], γραφομένου μὲν παρὰ τοῦ χαρτουλαρίου τῆς κατ' αὐτὸν σχολῆς, ὑπογραφομένου παρὰ τοῦ δεσπότου. Δομέστικοι δε καὶ προτίκτορες οὕτως. Πάλαι μὲν ἀπὸ προσκυνήσεως μόνης ἦν ἡ στρατεία αὐτῶν (22)· νῦν δὲ προβατωρείαν [99] (23) ποιεῖ ὁ δεσπότης, καὶ

VARIÆ LECTIONES.

[96] ΣΧΟΛ. ἀναφορεύς. [97] ΣΧΟΛ. πυγματισταί. [98] ΣΧΟΛ. αἰτητικοῦ. [99] ΣΧΟΛ. δοκιμασίαν ἤτοι καλούμενον ἔδιτον.

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUS.

(16) Novis Græcis est ὑπόληψις id quod nobis *reputatio*, existimatio, bona vel mala hominum de aliquo opinio. Basilius Patric. in Naumachicis apud Fabric. Bibl. Gr. Vol. VIII, pag. 138: Οἱ ἄλλοι πάντες ὅσοι μεγάλα κατώρθωσαν τὸν ἄνετον εὐθὺς αἱροῦνται βίον καὶ εὐδιάχυτον, καὶ δευτέροις ἀποκνοῦσιν ἐγχειρεῖν κατορθώμασιν ἵνα μὴ πολλάκις τοῖς ὕστερον ἀτυχήσαντες καὶ τὴν τῶν προτέρων ὑπόληψιν ἀμαυροτέραν παράσχωσι. Sæpe cum χρηστὴ componitur, ut hic, sæpe quoque sic nude ponitur, pro bona opinione, et ut apud Latinos *opinatus* virum bonæ existimationis significat, ita ὑπειλημμένος apud Græcos. Hinc corrigendus Theophanes p. 227, et scrib. ὑπειλημμένος pro ἐπειλημμένος. (Vid. Salmas. ad Script. Hist. Aug. t. II. 265.) Idem auctor p. 233, εὐϋπόληπτος habet. Hinc intelligas illud Lupi Ferrariensis epist. 22, *vestram opinatissimam liberalitatem flagito*, id est celeberrimam et amplissimæ exspectationis liberalitatem, de qua summa quæque sperantur, ὑπολαμβάνεται. Infra apud Nostrum p. 233, habemus εὐϋπολήπτους, homines, de quibus bona omnia sperantur et existimantur. Latini sequiores tales *creditos*, *creditarios* appellabant (*hommes de crédit*); v. Du Cange bis in vocibus et in Gr. v. ὑπόληψις.

(17) *Commendati ob vitam honestam*. Μαρτυρεῖν τινι habet Zosimus p. 346, pro *bona et præclara de aliquo prædicare*, et Theophanes p. 48 et 64: μαρτυρεῖν τινα εἰς ἐπισκοπήν. *commendare, laudare aliquem ut aptum episcopatui*. *Boni* et *mali testimonii* sunt in vet. chartis apud Du Cange v. *Noctivagi*, sunt homines *bonæ* aut *malæ famæ*. Μαρτυρεῖν pro *celebrare* est in veteri inscriptione apud Murator. p. MXXVI, 5: γέγονα Ἀλκῆστις ἐκείνη ἡ πάλαι φίλανδρος, ἣν καὶ θεοὶ καὶ βροτοὶ ἐμαρτύρησαν σωφροσύνης ἕνεκα.

(18) Id est παρ' αὐτήν, ut etiam Latini sequiores *introducere quem apud alterum* pro *ad alterum*.

(19) Jam enim investituram ab imperatore acceperat. Patet ex hoc loco et præcedente κοινοῦ et exemplo patriciæ Zostæ, non licuisse Augustæ aliquem aut aliquam in comitatum et militiam suam assumere, quem imperator non approbasset et assensu edictoque suo confirmasset.

(20) *Feminæ divinæ conditionis*.

(21) Scholion marginale reddit πυγματισταί, tanquam si *punctarii* et *pugnarii* et *punctum* atque *pugnus* idem significarent. Qui autem punctarii fuerint, a jurisconsultis petatur.

(22) Non enim licebat cuivis principem adorare. Hinc intelligitur, quare paulo post protector et domesticus pariter *adoratores* appellantur, quia nempe ambo *sacram purpuram adorare pervenerant* ut codex Theodosianus loquitur, id est eo bonæ fortunæ pervenerant ut facultate principis adorandi gauderent. Conf. Guther. p. 443. Vales. ad Amm. Marc. p. 346. *[*Theodosius adorator numeri Theodosiæ*, *Georgius Optius numeri militum*, *Epiphanius agrifex*, *Theodorus Acolythus S. R. Ecclesiæ*. In his subscriptionibus *numerus* pro regione ponitur, atque adeo *adorator* fere idem erit atque tribunus sive comes. Quæ conjectura est Ciambini et Fabretti. Mabillon. Comm. in Ord. Roman. p. 29.]* Potest omnino adorator et tribunus idem esse, quia tribunus ultimus erat eorum, quibus licebat principem adorare. Et forte protectores omnes gradu tribunis æquivalebant. Codex Theodos. t. I comites et tribunos scholarum tales appellat. *qui et divini, epulis adhibentur et adorandi principis facultatem habent*.

(23) Probatoriæ sunt litteræ vel diplomata, quibus ille, qui ad aliquod officium adsciscitur, idoneus et probatus renuntiatur. Vid. Guther p. 521. Nam debebant prius probari seu tentari, num sese approbaturi probantibus essent. V. ad Scr. Hist. Aug. t. I, p. 997. Ita debebat strategus eum, qui scholariatum ambiret, δοκιμάζειν εἰ ἀνδρεῖός ἐστιν,

προσάγει αὐτὸν ὁ δηκουρίων ἀτραβατικὸν φοροῦντα χλανίδιν, ἢ ἐν κονσιστωρίῳ μετὰ τὸ πάντα πραχθῆναι. ἢ ἀνιόντος αὐτοῦ εἰς τὸ ἱππικὸν ἵσταται ἐμπρὸς τοῦ δέλφακος, καὶ λέγει ἐπὶ μὲν τῶν προτικτόρων· « Ἀδοράτορ (24) προτέκτορ [1] · » ἐπὶ δὲ τῶν δομεστίκων· « Ἀδοράτορ προτέκτορ δομεστίκους [2] (25). » Καὶ λαμβάνει τὴν προβατωρίαν παρὰ τοῦ δεσπότου, καὶ φιλεῖ τοὺς πόδας, καὶ ἐξέρχεται. Πάντων δὲ τῶν ἀγοραζόντων τόπους καὶ συμβόλαια ἔξωθεν παρὰ τῶν πιπρασκόντων γίνεται πρὸς τούτοις καὶ σύμβολα (26) γίνεται. Νῦν δὲ καὶ ἐν φερίαις πολλάκις ὁ εὐσεβὴς δεσπότης ἡμῶν ποιεῖ. Οἱ δὲ κανδιδάτοι γίνονται οὕτως. Ἀνιόντος τοῦ βασιλέως εἰς τὸ ἱππικὸν, ἢ προϊόντος εἰς οἱονδήποτε πρόκενσον, χρὴ τὸν μάγιστρον προευτρεπίσαι τὸν κόμητα τῆς ἕκτης ἢ ἑβδόμης σχολῆς καὶ τοὺς πριμικηρίους τῶν κανδιδάτων καὶ μανιάκιν. Καὶ αὐτὸν τὸν μέλλοντα γίνεσθαι κανδιδάτον [3], φοροῦντα ῥούσεον πεκτοράριν (27) καὶ λευκὸν χλανίδιν, ἀνιόντος τοῦ βασιλέως εἰς τὸ ἱππικὸν, δεῖ στῆναι ἐμπρὸς τῆς θύρας τῆς μετὰ τὰ πούλπιτά ποτε· νῦν δὲ εἰλημματικῆς γενομένης σκάλης παρὰ τοῦ εὐσεβοῦς ἡμῶν δεσπότου Ἰουστινιανοῦ, τὸν μέλλοντα προάγεσθαι ἔνθα ἵστανται οἱ βάρβαροι καὶ προσκυνοῦσιν. Καὶ ἅμα εἰσέλθῃ ὁ βασιλεὺ, ὁ κόμης τῆς σχολῆς, ἐὰν παρῇ, εἰ δὲ μὴ πάρεστιν, ὁ πριμικήριος, ἐπιδίδωσιν τῷ μαγίστρῳ τὸ μανιάκιν· καὶ ὁ μάγιστρος, ἑστὼς ἐκ τῶν δεξιῶν τοῦ βασιλέως, κρατεῖ ταῖς δύο χερσὶν, καὶ προσφέρει τῷ βασιλεῖ, καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπιδίδωσιν αὐτῷ τῷ κανδιδάτῳ, καὶ φιλεῖ τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ ἀνίσταται. Δεῖ δὲ εἰδέναι, ὅτι ὁ λαμβάνων τὸ μανιάκιν τοῦ κανδιδάτου πάντως καὶ πραισεντάλιος (28) γίνεται. Ἐὰν δὲ ἐναρίθμιός ἐστιν

A chartularius illius scholæ, ad quam petens quisque pertinet, et quod imperator subscripsit. Domestici autem et protectores fiunt sic. Olim nempe mos erat, ut per solam adorationem investirentur; nunc autem expedit imperator probatoriam, et decurio producit honorandum in tunica atrabatica, sive in consistorio post negotia omnia expedita; sive etiam imperator in circum ascendens subsistit paulum coram delphace, et inquit ad protectorem quidem: « Adorator protector; » ad domesticum **228** autem: « Adorator protector domesticus. » Quibus cum verbis tradit ipsi probatoriam [seu codicillos eum approbantes velut idoneum muneri], et honoratus osculatur pedes domini atque abit. Fit quoque interdum hoc ævo nostro, ut imperator tales B in feriis creet [seu talibus diebus, quibus senatus in consistorium non convenit, nihilque rerum gravium peragitur]. Omnium autem foris ementium a vendentibus loca [inter militantes et stipendiarios] et contractus, illis symbola quoque, hoc est dignitatibus suis debita insignia, dantur. Candidati fiunt sic. Ascendente imperatore in circum, aut procedente in qualicunque tandem processione [id est, secedente e palatio in villam qualemcunque regiam], debet magister in paratis habere comitem sextæ scholæ septimæve et primicerios candidatorum, et torquem, et ipsum illum creandum candidatum, indutum russo pectorario et candida tunica. In hoc apparatu stabat olim quidem talis, si imperator in circum ascenderet, coram foribus, quæ aliquando pone pulpita erant. Nunc autem, ex C quo ibi loci gradus cochleares struxit pius noster

VARIÆ LECTIONES.

[1] ΣΧΟΛ. προσευκτέος ὑπερασπιστής. [2] ΣΧΟΛ. προσκυνητέος ὑπερασπιστῆς οἰκειακός. [3] ΣΧΟΛ. στηθάτον.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

ut ait Leo Grammat. p. 454. Quod scholiastes dat ἔδιτον, est idem atque editum specimen, scilicet probitatis et fortitudinis. Testabantur nempe probatoriæ seu testimonia illa, *editum* a petente fuisse specimen, e quo agnitus fuerit idoneus.

(24) Quod scholion marginale vocem *adorator* per προσευκτέος et προσκυνητέος reddit, id non tam errori calami, qui suspectus omnino haberi possit, tanquam rescribendum sit προσευκτής et προσκυνητής, quam potius alii ex inscitia Latini sermonis orto debetur, quo Græculi credebant vocum Latinarum terminationes in *or* gerundiis in *dus* et *tus* æquivalere. Illo eos errore laborasse ut credam, inducit me vox ῥογάτωρ apud Codinum D pag. 68, n. 84, quæ notat *rogandum*, roga vel stipendio afficiendum. Multa ejus commatis apud novos Græcos reperias, in quibus ωρ et ος promiscue et pro ης usurpantur, ut ἐξπλωράτος pro *explorator*, aut Græca terminatione ἐξπλωράτης. *Delegator* pro *delegatus* in novell. 130, Justiniani. *Advocator* pro *advocato* est in charta vetere apud Murator. t. II, Antiqu. Ital. p. 791, ubi nominatur *Wido Abbas cum Pagano advocatore* (id est advocato, syndico, defensore,) *suo;* μανδάτος pro μανδάτωρ, *nuntius*, *παρασορτάτος* pro παρασόρτης, *qui equos dextrarios manu ducit*, ταλαλάτος (alii tamen ταλαλαῖος scribunt, utrique recte,) σχοινοπλόκος. Celebris jurisconsulti nomen meretur, cui aliquantulum insistam et lucem affundam. Est Arabicæ originis. *Thallal* enim Arabice notat restionem, qui e fibris et foliis palmarum funes torquet. Vid. Du Cange Gl. Gr. p. 1509. Sic quoque Latini *barbator* pro *barbatus*, larvam barbatam gerens. V. Du Cange Gl. Lat. h. v. Ipsis veteribus Græcis hoc schema non ignotum. Ῥητορόμυκτος est apud Laertium II, § 19, 12. pro ῥήτορ ομύκτης, rhetorum subsannator, qui rhetoribus blennam emungit. Inveniet talia multa, qui attendere velit, et forte prodam ipse quædam in notis ad Anthologiam Græcam.

(25) *Protector domesticus* est perfrequens in libris et saxis. Memoria itaque deserebat doctissimum Du Cangium, quando litteras PROTDOMESTICUS in illa inscriptione Mediolanensi, quam in notis ad Cinnamum p. 438, exhibet, per PROTODOMESTICUS explicat, cum punctum debuisset post quartam litteram poni, quo protinus constitisset, esse compendium vocis *protector*.

(26) Superfluum hic aliquid, aut alio modo corruptum. Interpretatus fui, ut potui.

(27) *Pectorarium* est aut illud parvum mantellum e cervicibus dependens usque ad juncturas cubitorum, undique in orbem solidum, qualia Rectores Magnifici hujus universitatis et decani gerunt in solennibus processionibus (veterum aliqui *colobium* appellant)* aut est idem atque τζόλιον, de quo suo loco dixi. Conf. Du Cange v. *Pectorale*.

(28) Id est comitatensis. Nam qui in comitatu principis sunt, eum præsentem comitantur, dicuntur præsentes, præsentales, in præsenti esse. Vid. Guther. p. 339. Vales. ad Amm. Marc. p. 8, et 52. Du Cange v. *Præsens*.

imp. Justinianus, stat candidatus creandus ibi loci, ubi stare et collocari Dominumque adorare solent in triumpho producti barbari. Quam primum ergo imperator [in cathisma] ingrediatur, tradit comes scholæ, si adfuerit, aut, eo absente, primicerius, magistro torquem, et magister eum tenens ambabus manibus offert imperatori, cujus ad dextram adstat: imperator tandem candidato torquem tradit; qui procidit humi, osculatur Augusti pedes et resurgit. Quisquis autem torquem candidati acceperit, is eo ipso quoque fit præsentalis. In censu quadraginta candidatorum si sit, præhabetur scholariis supernumerariis omnibus, et scribitur atque refertur inter eos, qui anuonas accipiunt. Pridie biduove ante Calendas Maias, cum in eo est primicerius scholarum, ut absolvat [primiceriatum nempe suum, eoque munere decedat], introducit eos [nempe candidatos omnes] magister ad imperatorem, candidis vestibus indutos, eumque adorant tam defuncti [primiceriatu], quam successuri in primiceriatum; reliqui voce tantum gratum animum atque benevolum testantur. Producitur seu præsentatur Domino, et ab eo promovetur candidatus etiam in armate, loco scicet, ubi stare solent candidati, et non tantum in hoc [magno, quo hæc scribuntur], palatio, sed etiam in processionibus, et in universum locis omnibus in quibus imperator agit, talibus tamen absque exceptione, in quibus etiam candidati excubare e stare solent. Quem hactenus persecuti sumus modum ritumque variis officiis investiendi, eum flagitat quidem et importat vetus consuetudo. Sæpe tamen etiam in feriis et absque silentio confert pius noster imperator has omnes militias seu functiones intra sedens, in cubiculo nempe et procul proceribus.

A εἰς τοὺς μ' (29), προτάττεται καὶ τῶν σουπερνουμέρων πάντων σχολαρίων, καὶ ἐνάννωνος τάττεται. Καὶ ὅταν μέλλοι πληροῖν (30) ὁ πριμικήριος τῶν κανδιδάτων πρὸ μιᾶς ἢ δευτέρας ἡμέρας τῶν καλάνδων Μαΐων, εἰσφέρει αὐτοὺς ὁ μάγιστρος λευχειμονοῦντας παρὰ τῷ δεσπότῃ, καὶ προσκυνοῦσιν οἱ πληρώσαντες καὶ οἱ μέλλοντες ἐπιβαίνειν τῷ πριμικηράτῳ· Καὶ οἱ ἄλλοι εὐχαριστοῦσιν. Προσφέρεται δὲ κανδιδάτος καὶ ἐν τῷ ἄρματι, ἔνθα ἵστανται οἱ κανδιδάτοι, καὶ οὐ μόνον ἐν τῷ ἐνταῦθα παλατίῳ, καὶ ἐν τοῖς προκένσοις, καὶ ἔνθα ἂν ἔστιν ὁ βασιλεύς. Πάντως δὲ εἰς ἐκεῖνον τὸν τόπον δεῖ προσενεχθῆναι τὸν κανδιδάτον, ἔνθα οἱ κανδιδάτοι καὶ ἐξκουβεύουσιν καὶ ἵστανται. Καὶ ταῦτα μὲν ἡ συνήθεια. Ὁ μέντοι εὐσεβὴς ἡμῶν δεσπότης πολλάκις καὶ ἐν φερίαις [4] (31) καὶ ἔσω B καθήμενος ἐκέλευσεν γενέσθαι πάσας ταύτας τὰς στρατίας καὶ δίχα σιλεντίου.

229 CAPUT LXXXVII.

Observanda, quando renuntiatus in partibus superioribus seu occidentalibus imperator huc mittat legatos suos laureatasque suas imagines, nondum ab imperatore, qui hic, Constantinopoli agit, ad imperialem dignitatem admissas; et quomodo imperator ei dignitatem et auctoritatem imperialem astruat atque confirmet, et ejus legatos absolvat seu remittat.

Quando legati [illinc ex Italia vel occidente] veniunt, debet magister ejus rei certior fieri, cognito-

ΚΕΦΑΛ. ΠΖ'.

C Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, ἐὰν ὁ ἀναγορευθεὶς ἐν τοῖς ἄνω μέρεσιν (32) βασιλεὺς αποστείλῃ πρέσβεις καὶ λαυρεατα (33), μηδέπω δεχθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐνταῦθα βασιλέως εἰς τὴν βασιλείαν (34), καὶ πῶς βεβαιοῖ (35) τὴν βασιλείαν αὐτοῦ καὶ τοὺς πρέσβεις ἀπολύει.

Χρὴ, πρεσβευτῶν ἐρχομένων, προμαθεῖν τὸν μάγιστρον καὶ ἑτοιμάσαι τὰ μητάτα αὐτῶν, καὶ

VARIÆ LECTIONES.

[4] ΣΧΟΛ. αἰσίοις.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(29) Quinam hi quadraginta sint, alii, qui scient me melius, dixerint.

(30) Situe hic error calami, an novæ Græciæ mos verba in οω desinentia in infinitivo contrahendi

(31) Non recte Scholiastes reddi αἰσίοις. Sunt quidem omnes αἴσιοι dies, id est solemnes, festivi, feriæ seu tales dies, quibus a silentiis seu deliberationibus aulicis et expeditionibus negotiorum consuetis et a jure dicendo scrinia seu collegia palatina et urbana feriarentur: at non vicissim feriæ omnes sunt αἴσιοι. Dixi de hac voce alibi.

(32) Non multum aberam, quin saltem in Latina interpretatione pro *superioribus* substituerem *inferioribus*. Profecto, quod in *partibus superioribus seu occidentalibus* dederim, non eo factum, quod scirem partes occidentales Græcis fuisse superiores dictas, sed quo ἄνω claris litteris scriptum coram viderem, et partes tamen non septentrionales, sed occidentales

(33) De laureatis litteris et imaginibus suis, quas novi in occidente imperatores in orientem mittere debebant, eo auspicia regni sui significaturi et indultum assensumque imperatoris orientalis rogaturi, pene nihil mihi, quod novum dicerem, reliquum fecit inimitabilis diligentia Du Cangii Gloss. Lat. v. *Laureatæ.* Conferri quoque poterunt Valesius ad Ammian. Marcell. p. 166. Goar. ad Codin. p. 57. et ad Theophan. p. 247, Salmasius ad Script. H. Aug. t. II, p. 686. Laureatæ non aliunde, quam a lauro dicuntur, quod lauro redimitæ essent. Lau- D reatos fasces cum litteris victoriam de hostibus partam nuntiantibus Romam mitti ab imperatoribus olim obtinebat. Sed illis temporibus, quibus imperatores duo, unus in Oriente, alter in Occidente, imperium

(34) Theophanes p. 73, init., ubi de Joanne, Romæ tyranno: Ἰωάννης δέ τις ἐκ τῶν βασιλικῶν ὑπογραφέων τὴν ἐν Ῥώμῃ βασιλείαν ἁρπάζει καὶ πρέσβεις πρὸς τὸν Θεοδόσιον ἀποστέλλει, δεχθῆναι εἰς βασιλέα δεόμενος.

(35) *[Quando confirmabat imperator orientis occidentalem, mittebat ipsi στέφανον βασιλικὸν, ut Theophanes, p. 73, de Theodosio Valentinianum confirmante narrat. Imagines principum adorabantur. Anastas. p. 86.]* Longus hic texi posset catalogus impp. occidentalium et regnum Italiæ Gothicorum, qui confirmari se ab orientalibus et velut investiri se curarunt. Verum id hic loci non agimus.

ι καὶ εἰς ἀπάντησιν αὐτῶν, καὶ εἰσαγαγεῖν
ν εἰς τὸ ἴδιον μητάτον, προευτρεπίζονται δὲ

A que præparare ipsorum metata seu diversoria, ipsis immittere aliquem, qui appellantibus occurrat et

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

in οἶν, ubi alii οὖν solent, non novi. [q]uidem exemplum talis contractionis aliud [o]ccurrit. Sæpissime quoque librarius noster e. c. dedit pro αὐτοῦς, et alia id genus pec- οι pro ου exarando. Ut facillimum esset, aut necessarium videretur, πληροῦν reponere. ι tamen existimavi reddere, quod in membra- ret, bene gnarus veteres Dores et Æoles pro οε οι extulisse, quorum dialecti reliquias esse esse πληροῖν quis audeat contendere? Pindari- est δίδοι pro δίδου, quidni pariter διδοῖν pro dixerint? Quidni ad hunc quoque modum it librarius p. 231 inscriptione cap. LXXXVIII, tertio βεοαιοῖν dare (id est βεβαιοῦν), præser- um consueverit ν finale omittere, aut signo uod longo circumflexo pene simile est, re- ntare? Sunt aliæ plures in Nostro reliquiæ torum, ut e. c. εἰθῶτα pro εἰωθότα. Atqui Si- ίθα pro εἴωθα dicebant. Cæterum in πληροῦν, subintelligitur *primiceriatum*. Unde intelli- primicerios non diutius anno militasse, quo eos Kalendis Maiis in altiorem gradum, forte riorum aut spatharocandidatorum ascendisse. ῦν ἀπὸ σιλεντιαρίων. *excedere e silentiariis* est on. Alex. Vid. Du Cange v. *Complere*.

ales designari ipsa res loqueretur. Solent alias Græci partes ad in boream sibi sitas τὰ artes autem ad austrum, et in ejus in utramque n vicinia sitas versus occidentem et orientem τὰ κάτω μέρη appellare. Sic Græcia, Pelo- sus, Sicilia, Calabria, et illinc Palæstina By- ιις τὰ κατωτικὰ μέρη sunt, quod paulo post olis demonstrabo. Intercesserunt tamen quæ- quæ me consilii ancipitem fecerunt, et id sal- ocuerunt, morem hunc loquendi non fuisse tuum et ipsos Græcos sibi non constare. Pri- occurrebat Procopii locus, qui lectioni ἄνω patrocinari videretur. Est Anecdotæ historiæ 0 edit. Lugdunensis: Οἱ τῶν Ῥωμαίων αὐ- ορες ἐν τοῖς ἄνω χωρίοις γεγενημένοι. Sed post deserebat me hoc præsidium, cum ex inni notis intelligo, χρόνοις leg. esse pro ις. Majus autem superest hoc alterum in fra- to auctoris nescio cujus, quod Bandurius p. 10 um ad Constantini Themata citat: Αἱ ἄνω : καὶ τὸ ἐπέκεινα τῶν Ἀλπέων εἰσὶ τὰ πρὸς ὄν. οἷον Γαλατία, Ἰσπανία, Γερμανοὶ δὲ οἱ οι. Disputari tamen adversus hanc quoque itatem hoc potest, Gallias superiores dici Pleos, sed Italiæ respectu et Galliæ Cisal- cum hæc κάτω, id est ad austrum, illa Trans- ι versus boream, adeoque sursum versus ι porrecta sit. Adhuc tamen unum succurrit, lectioni ἄνω favet. Imperator in S. Sophiam cipue in circuitu e palatio procedens, id est e itrione versus austrum, non καταβαίνειν, sed ιr ἀναβαίνειν dicitur. Ergone mos erat Byzan- in austrum sita τὰ ἄνω et contraria τὰ κάτω lare? Si fuit, in diversa profecto a Geographa- t aliorum suæ gentis scriptorum more et in- ο abierunt, qui in longitudinem quidem orien- uperiorem, occidentem inferiorem statuerunt; dinem autem orbis prosequentes e septen- , tanquam editiore, in austrum, ut humilio- escendunt. Exempla in promptu sunt. Aristid. o. 355, τὸν κάτω πάντα κόπον ἀνοιχθέντα, *om- nferi m em regionem apertam*, suo tempore cum significare vult, tractum maris Mediterranei ntalem, circa Hispaniam, ipsumque oceanum nicum libere navigari, Theophani p. 60, Theo- ι e Roma CPlin tendens dicitur ἀνελθεῖν, p. 78, et vicissim Byzantio in Italiam euntes κατέρχεσθαι p. 113. Pari modo qui e Bulgaria et septentrione CPlin tendunt, dicuntur eidem κατα- σαίνειν p. 320. In Tactico nostro sæpe legitur ἀπο- δάλλειν, armata manu intrare, proprie se abjicere, devolvi in Syriam, utpote CPli versus meridiem orientalem sitam. Contra e Persia Byzantium ve- nientes dicuntur ἀνελθεῖν p. 232. Malalas t. II, p. 58 de Eudocia ad sacra loca in exsilium ex- eunte, εἰς τοὺς ἁγίους τόπους κατῆλθεν, ait, quamvis κατελθεῖν hoc quidem loco accipi possit pro *ire* vel *venire* aliquo cum intentione perpetuo ibi manendi: quæ notio verba κατέρχεσθαι et κατιέναι inest. Apud Theophanem p. 360, junguntur τὰ κατωτικὰ μέρη cum insulis maris Ægæi et cum Hellade. Sunt ergo in- sulæ maris Mediterranei inter Peloponnesum. Ægyptum et Africam usque ad Siciliam sitæ. Idem p. 392, τὰ κατωτικὰ μέρη ἕως Σικελίας habet. Hinc

B intelligas illum Alexiadis locum p. 338: Ὁ Καν- τακουζηνὸς τὸν Γενουσιων στόλον περὶ τὰ κατώτερα μέρη διαπλέοντα ἐγγύς που εἶναι μεμαθηκώς. In- terpres verba περὶ τὰ κατώτερα μέρη præteriit. Significant autem tractum Elidis et Spartæ et mare, quod illas alluit, versus Cretam porrectum. Confirmant sequentia, in quibus promontorium Maleæ memorantur. Ex Hellade CPlin profectio est ἄνοδος, et contraria seu hinc illuc, est κάθοδος apud Constantin. in vita Basilii Macedonis p. 196. Ex Alexandria Byzantium navigare est ἀνακο- μίζεσθαι Agathiæ p. 49, e Græcia in Pontum navi- gare ἀναπλεῖν Plutarcho Vitar. I, p. 218, edit. H. Stephani. Conf. Aristidis, t. I, p. 238. Unum adhuc addam e Commentariis Eustathii ad Home- rum insignem locum: Τὸ ἀνήγαγεν ὕψους ἐστι δηλωτικόν, καὶ καλῶς εἴρηται, ὡς τοῦ εἰς Τροίαν ἐκ τῶν νοτίων πλόου ἀναγωγῆς τινος ἤτοι ἀναβάσεως καὶ ὡς εἰπεῖν ἀνάπλου ὄντος ὅπερ καὶ ὁ ἐκεῖθεν

C ἀνάῤῥους Ἑλλήσποντος [retro currens Hellespontus] δηλοῖ κατάῤῥους ὢν διὸ καὶ κατωτικὰ Ἑλλάδα ὁ κοινὸς λόγος φησί, Helladem appellat vulgaris sermo partes inferiores, ὡς κάτω κειμένων τῶν ἐκεῖ πρὸς τὰ καθ' ἡμᾶς. Intelligit Thessaliam, cujus respectu Hellas ad austrum jacet. Inversa nos ratione agi- mus et ad austrum sita superiora, ad boream in- feriora dicimus. E· c. Saxonia superior est nostra hæc patria, inferior quæ versus ostia Albis et Vi- surgis ad mare Germanicum prospectat. Et sic jam olim Zosimus τὴν κάτω Γερμανίαν Belgium dixit VI, 2. Sed ibi variant codices, quorum alii ἄνω præterunt, quod, quamvis damnet Sylburgius, ne- scio tamen annon sit præferendum. Pariter Nicetas Choniates p. 215, ed. Venet. Flandriam τὰς κάτω Γαλλίας, *Walloniam inferiorem*, appellat. Maximus quoque Tyrius orat. XIX, τὸν κατελθόντα λοιμὸν pestem dixit, quæ ex Æthiopia descendit in Atti- cum, ut e superiore in inferiorem. Ne quid taddem

D dissimulem, esset in Dione Cassio, seu Xiphilino, lectioni ἄνω præsidium, qui p. 1020, ἀνάγειν posuit pro *ex Asia Romam ducere*, nisi de contraria profectione, Roma ad Euphratem, Aristides I, p. 210, ἄνω ἰέναι dixisset. Ex his omnibus efficere non valeo nisi hoc unum, auctores modum in his geographicis eumdem non tenuisse, et ob hanc in- constantiam Nostrum recte videri posse Italiam τὰ ἄνω μέρη dixisse, ut australem.

imperium Romanum, velut collegæ, unum divisis sedibus administrabant, debebat junior, seu qui modo habenas regni suscepisset tractandas, ad se- niorem jamdudum regnantem laureatas suas ima- gines et litteras mittere, simulque veniam regnandi et auctoritatis confirmationem rogare. Quæ si ad- mitterentur a seniore, juberenturque in majorum civitatum

introducat unumquemque in suum sibi destinatum metatum, stragulis cæteraque supellectile necessaria instructum, ei præterea de victu prospicere, et impensas in eos facere. Postquam ergo in metatis suis illi consederint, adeunt altero inde tertiove die magistrum; qui recipiens eos sessionem cuique ex dignitatis, quam quisque tenet, gradu debitam assignat, locutusque cum ipsis ea, quæ præsens rerum ratio flagitat, rursus dimittit. Interea legati rogant eum, velit de suo adventu ejusque causa ad imperatorem referre. Quod ille pollicetur et præstat. Domino itaque volente et jubente, ut coram illi ad se veniant, dantur silentio mandata pridie

A καὶ στρώματα καὶ ἀναλώματα αὐτοῖς. Καὶ καταλύουσιν ἐν τοῖς μητάτοις αὐτῶν, καὶ μετὰ μίαν ἢ δύο ἡμέρας ὁρῶσι τὸν μάγιστρον. Ὁ δὲ δεχόμενος παρασκευάζει ἕκαστον αὐτῶν καθίσαι πρὸς τὰ ἀξιώματα αὐτῶν, καὶ διαλέγεται αὐτοῖς, ὅσα χρὴ, καὶ ἀπολύει αὐτούς. Αἰτοῦσιν δὲ αὐτὸν ἐφ' ᾧ μηνυθῆναι τῷ βασιλεῖ, καὶ ὑπισχνεῖται ὁ μάγιστρος τοῦτο ποιεῖν καὶ μηνύειν αὐτούς. Καὶ ὅτε κελεύσωσιν (36) προελθεῖν, ἀπὸ ὀψὲ δίδοται μανδάτα σιλέντιον (37), καὶ τοὺς πρέσβεις τοὺς ἀπὸ Ἰταλίας δέχεται (38)· καὶ ἐὰν ἔπαρχος ἢ ἔπαρχοι εἶεν οἱ πρέσβεις, ὁ πρώξιμος [5] τῶν ἀδμηνσιόνων ἀπέρχεται πρὸς αὐτοὺς, καὶ μεταστέλλεται [6] (39) αὐτούς. Ἐὰν

VARIÆ LECTIONES.

[5] ΣΧΟΛ. πλησίον. [6] ΣΧΟΛ. ἀπολύει.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

civitatum foris, circis, publicisque aliis locis ad latus suarummet imaginum populo sectatum et adoratum proponi, signum id erat, novum imperatorem in potestatis consortium admitti. Si vero repudiarentur, significatio ea erat, illum, a quo missæ fuerant, non collega, sed pro tyranno agnosci, usurpatione tituli regii et potestatis ipsi interdici et, ni abstineat, bellum indici. Ante Theodosium quidem si in occidente regnaret senior, seu qui citius regnare cœpisset, confirmabat orientalem, qui serius inciperet. Verum ex quo Theodosius decedens majori natu filio Arcadio orientem cum CPli sede imperii præcipua, minori Honorio occidentem cum Roma, a veteri dignitate et primis partibus ad secundas prolapsa, dedisset, nullum repetitur in historiis exemplum imperatoris orientalis ab occidentali confirmati; contrario autem in occidente quotquot regnarunt, si a paucis tumultuariis et subitaneis usurpatoribus secesseris, cæteri omnes regnandi veniam orientalibus rogarunt. Unde merito colligitur occidentales a nutu et imperio orientalium pependisse. Quod ex eo quoque non immerito efficias, quod legati Romani honorati post honoratos CPtanos quisque sui ordinis viro iret. V. p. 230. Ipsi reges Italiæ Gothici, qui in eversum occidentale imperium successerunt, cum venia et ex auctoritate imperatorum orientalium et velut ipsorum legati seu lociservatores in Italia regnabant, leges ipsorum sibi missas admittebant et promulgabant, ipsorum vultus et nomina nummis incudebant, designatos ex eorum voluntate consules constituebant, scipiones consulum eburneos et codicillos dignitatum aulæ suæ præcipuarum ab illis flagitabant et missos accipiebant et alia agebant, quæ satis demonstrant eos Italiam non sua, non suprema auctoritate tenuisse. Ejectis denique Gothis rediit omne in Italiam jus, violentia et usurpatione Gothica delibatum, ad impp. CPtanos, qui etiam id plena cum auctoritate exercuerunt ad ea usque tempora, quibus dominationem ambientes Romani pontifices excussa, quam legitimis principibus debebant, obedientia aliis coronam, seu jugum potius imposuerunt, quod tot sæculorum decursus, tot violenti nisus animosissimorum Germaniæ regum rumpere vix valuerunt. Sed quo delabor? De laureatis institueram dicere. Illæ igitur si quam in urbem inferrentur, si nihil obstaret, a populis excipiebantur candidatis, cereos gestantibus ardentes, clero psallente præeunte et cum thuribulis; oscula jactabantur imaginibus cereis seu protomis potius, in alto conto prælatis, cum subjectis armis et signis aliis triumphalibus. Gestabant illos contos viri munde vestiti auroque ornati, præcedentibus tubis et militibus. Populi laudes ipsis acclamabant, adorabant et in celeberrimis locis dedicabant. A Constantino ferme usque ad Heraclium tenuit hic mos, cujus exempla

B quædam Du Cange l. c. attulit. Ego hic aliqua tantum e Zosimo repetam illi prætermissa, l. IV, p. 251, de Theodosio Maximum adsciscente sic narrat: Θεοδόσιος ὁ βασιλεὺς ἐδέχετό τε Μάξιμον βασιλέα εἶναι καὶ εἰκόνων αὐτῷ κοινωνεῖν καὶ βασιλέως προσηγορίας ἠξίου — καὶ Κυνηγίῳ τῷ τῆς αὐλῆς ὑπάρχῳ πεμπομένῳ κατὰ τὴν Αἴγυπτον — τὴν Μαξίμου εἰκόνα δεῖξαι τοῖς Ἀλεξανδρεῦσιν ἐπέταξεν, ἀναθεῖναί τε δημοσίᾳ, καὶ ὅτι συμβασιλεύσειν ἔλαχεν αὐτῷ προσφωνῆσαι τῷ δήμῳ. Conf. p. 278, ubi memoratur ad Theodosium παρὰ Εὐγενίου πρεσβεία, πυνθανομένη τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου πότερον τίθεται τῷ βασιλεύειν αὐτὸν ἢ ἀποτίθεται τὴν ἀνάῤῥησιν. *[In basilicam Juliam Caroli M. simulacrum illatum fuit, more majorum, eaque basilica laureatis Cæsarum imaginibus, quæ quondam mittebantur in provincias, destinata fuit. Alemann. Pariet. Lateran. p. 27. Locus Theophanis notandus p. 246, sub Phoca, cujus in nuptiis imagines laureatæ Prisci et Domentiæ suspensæ sunt in equestri C certamine.]* Videtur V. D. locum ex memoria citasse. Id unum adhuc noto, rationem Salmasii, ob quam negat λαυρατα a lauro derivari posse, quia nempe λαυρεάτα dici debuisset, si a lauro vox veniret, non λαυράτα, ut interdum scribitur, nullam esse. Nam primum quidem claris litteris exaratum in membranis inveni et reddidi λαυρεάτα. Deinde prætendi posset Græculorum inscitia Latini sermonis et imperitia in reddendis Latinis vocabulis, quæ mirum in modum torquent et deformant. Sed neque pravum est *laurata* et potuit a *lauro* formari, ut alterum a *laurea* fuit. Denique exemplo non caret. Λουδάριοι dicunt e. c. novi Græci a *ludo*, quos Latini *ludiarios*, V. Du Cange Gl. Gr. h. v. Infra habemus βαλαντάδες pro βαλαντιάδες. Et talia multa occurrunt.

(36) Posset subintelligi οἱ δεσπόται. Sed potest quoque, etiamsi κελεύσωσι pluralis sit, ὁ δεσπότης subintelligi. Jam illo tempore in more positum erat, D quod hodie vulgatissimum est, de honoratiore, etiamsi uno, in plurali narrare: *velint jubeat* pro *velit jubeat*; ut nos quoque dicimus: *wenn ihro Majestat befehlen*, pro *wenn Seine Majestat befiehlt*. Jam alibi dixi de subsultu momentaneo a singulari ad pluralem et ab hoc rursus ad illum, Græcis et Latinis nullo non tempore usitato.

(37) Est species prosopopœiæ, pro significatur fore silentium hac voce indicta: *Silentium*, nempe *erit*; agetur conventus silentium dictus.

(38) *Exspectat* et *excipit*, nempe *dominus*.

(39) *Arcessit eos.* Miro modo reddit scholiastes ἀπολύει, quod quamvis incongruum videatur, notat enim alias, *absolvit*, *licentiat*, *veniam abeundi dat* aut *abire jubet*, defendi tamen quodammodo potest interpretando per ἐγείρει, *excedere e loco*, *in quo sunt jubet*, vel significat abeundum e metato esse.

A δὲ μάγιστρος εἰή, ὁ βοηθὸς (40) τοῦ μαγίστρου ἀπέρχεται, καὶ φέρει αὐτὸν εἰς τὸ πάλάτιν. Ἐὰν δὲ κόμης λαργιτιόνων [7] (41), ἢ ἄλλην ἔχων ἰλλουστρίαν ἀρχὴν [8], ἀδμισσιονάλιος ἀπέρχεται καὶ φέρειν αὐτόν. Οὔτε δὲ σιλεντιάριος ἀπαντᾷ τῷ ἐπάρχῳ τῶν πραιτωρίων ἢ τῷ τῆς πόλεως, οὔτε ἄλλο τί ποτε τῶν εἰωθότων ἐπὶ ταῖς ἐνταῦθα ἀρχαῖς γίνεται, ἀλλ' εἰσέρχονται πάντες οἱ πρεσβευταὶ εἰς τὴν σχολὴν τοῦ μαγίστρου, καὶ ἐκεῖ περιμένουσιν. Καὶ ὅτε καιρὸς, ἀπέρχεται ἀδμισσιονάλιος καὶ ἀναφέρει αὐτοὺς, καὶ εἰσερχόμενοι προσαγορεύουσιν τοὺς κανδιδάτους κατὰ μίμησιν τῶν ἄλλων ἀρχόντων, καὶ δέχονται ἀπὸ τοῦ πραιποσίτου ἀσπαζόμενοι αὐτὸν ἐν τῇ ἰδίᾳ τάξει, καὶ εἰσέρχονται καὶ ἀλλάσσουσιν τὰ ἀτραβατικά. Ἀρμάτοι δὲ ἐπι τοῦ βασιλέως οὐκ εἰσέρχονται διὰ τὸ μὴ εἶναι βααβάρους τοὺς πρεσβευτάς. B Καὶ ἐπὰν καθίσῃ ὁ βασιλεὺς μεθὸ δεχθῶσιν οἱ ἄρχοντες, ὁ κόμης τῶν ἀδμισσιόνων λέγει. « Λεβὰ [9] (42), » κιτατίονος μὴ γινομένης ὡς ἐπὶ ἄλλων πρεσβεύων [10], καὶ εἰσέρχονται καὶ φιλοῦσιν τοὺς πόδας τοῦ βασιλέως, καὶ ἵστανται ἐν τῷ μέσῳ, καὶ λέγουσιν τὴν πρεσβείαν, καὶ ἐξέρχονται. Ἔστιν δὲ ὅτε δοκεῖ τῷ βασιλεῖ καὶ παρασκευάζει καὶ λιβελλησίους παραστῆναι καὶ ἐκλαβεῖν τὴν πρεσβείαν, καὶ διαλαλεῖ (43) ἅ βούλεται. Ἐὰν δὲ βεβαιώσει

A vespere, antequam id fiat, altero die legatum legatosve ex Italia exceptum a Domino iri. Qui si præfectus [urbis aut prætorii] fuerit, aut si plures iidemque præfecti fuerint, arcessit, eos proximus admissionum. Si autem, qui legatus fuerit, dignitate tantum magister sit, abit ad eum adjutor magistri CPlani, et deducit eum in palatium. Si vero tandem comes largitionum fuerit legatus, aliave ornatus illustri dignitate, arcessit eum admissionalis. Neque silentiarius occurrit præfecto prætoriorum [tali occidentali] aut præfecto urbis [Romæ], neque aliud quid eorum contingit, quæ circa nostrates proceres eorumque receptiones fieri solent, sed legati, quotquot tandem fuerint, conveniunt in scholam magistri, ubi tempus opportunum præstolantur; B quo adveniente, venit admissionalis, et sursum eos in superiora palatii adducit. Ingressi ergo in atrium salutant stantes ibi candidatos, quod et alii nostrates proceres faciunt; et excipiuntur a præposito, quem osculo et manus prensatione unus post alterum in suo quisque dignitatis ordine cohonestant. Introducti induunt atrabatica. Non autem adstant imperatori in ea receptione armati scutis et hastis milites, quemadmodum in aliorum legatorum receptionibus solent; quia hi

VARIÆ LECTIONES

[7] ΣΧΟΛ. δαψιλιῶν. [8] ΣΧΟΛ. λαμπρότητα. [9] ΣΧΟΛ. ἆρον. [10] πρεσβέων aut πρεσβευτῶν legend. videtur R·

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(40) De adjutoribus scriniorum vid. Guther, p. 391. Adjutor proprie est vicarius magistri scriniorum. Habebat quoque quæstor adjutorem; vid. Fabric. Bibl. Gr. t. XII, p. 377. Ἀρηγὸν quoque appellat Joannes Cantacuz.; v. Goar. ad Codin, p. 74, n. 54. Diversi sunt οἱ βοηθοὶ et ἡ βοήθεια, milites prætoriani, οἱ τὸ ταξείδιον ποιοῦντες in urbibus, paci et securitati publicæ conservandæ, temperandis repentinis tumultibus et coercendis grassatoribus, aliisque adversis casibus invigilantes, unde Arabes quoque milites tales *auxilia*, appellarunt, qua de re ad Abulfedam dicam.

(41) Comes largitionum erat, ὁ τῆς βασιλικῆς μεγαλοδωρίας χορηγὸς, ut Themistius ait pag. 201, *cui thesaurorum omnium mandata custodia et dispensatio largiendi*, ut Mamertini verbis utar. Gaudebat vocabulum *largitiones* illo ævo, cujus fragmentum hoc est, Justinianeo puta, gemina notione. Primum notabat thesauros publicos, fiscum, ærarium commune, quod qui administrarent comites D largitionum (erant enim comitatenses quidam, alii provinciales,) iidem erant cum logothetis seu rationalibus postea sic dictis; quibus omnibus unus præerat logotheta genicus seu rationalis generalis. Vid. Vales. ad Amm. Marc. p. 91. Nomen id fisco propterea datum puto, quia largitiones nummorum inde procedebant, quibus ædificia publica sustentanda aut reperanda, urbesque, terræ motibus eversæ aut ignibus corruptæ restaurandæ essent. Menander Rhetor, cujus locum paulo post dabo, a largitate derivat, quoniam ibi opum large et abunde sit. Deinde largitiones quoque strictiore sensu et proprie erant αἱ φιλοτιμίαι, εὐσέβειαι, ἀντιλήψεις, *solatia, donationes*, quas princeps e re sua privata, e peculio suo sponte, aut ex curiæ cerimoniali, proceribus aliisve, quibus vellet, dabat. Comes ergo largitionum hoc strictiore sensu erat idem cum comite rei privatæ aut idico dicto, cui commissum erat, larga et gratuita dominorum dona illis in

C manus tradere aut ipsi domino præstare, ut ille suis manibus tradere posset illis, quibus destinasset; vid. idem Valesius ibid. p. 323. Utrumque genus describit Agathias: Ταμίας, οὐ μὴν τῶν ἐκ τῆς δασμοφορίας ἐρανιζομένων, (ἄλλῳ γὰρ ἐπετέτραπτο ταῦτα,) [nempe olim quidem, ut Valesius l. c. animadvertit pag. 278, præfecto prætorii, deinceps autem logothetæ genico,] ἀλλὰ τῶν, ὅσα ἐκ τῶν βασιλείων θησαυρῶν ἐπεπόμφει, ἐφ' ᾧ τοὺ. ἀριστεύσαντας ἐν ταῖς μάχαις τὰ προσήκοντα τιμᾶσθαι γέρα. Conf. Guther, p. 653, et Du Cange utroque Gloss., item ad Alexiad. p. 286, Scholion marginale vocem *largitionum* exponit δαψιλιῶν. Similiter Menander rhetor in Excerptis legationum ed. Hœschel, p. 98, quo loco simul officium comitis largitionum declarat de Petro dicens: ὃς τῶν ἐν τῇ αὐλῇ καταλόγων πρὸ τούτου γενόμενος ἡγεμὼν, (designat aut magistrum officiorum, aut potius domesticum scholarum,) τηνικαῦτα δὲ τῶν βασιλεῖ D ἀνειμένων προειστήκει θησαυρῶν, οἵ γε ἀπὸ τῆς δαψιλείας τῇ τῶν Ῥωμαίων προσαγορεύονται φωνῇ. Λάργους γὰρ οἱ Λατινοῖ τὸ δαψιλὲς ὀνομάζουσι.

(42) Recte Scholastes ἆρον. Subintelligitur nempe utrobique σαυτόν. Ego vero male verti *tolle velum*; debueram *tolle te, surge*; vid. ad p. 140. Quæ de *citatione* monet, intelliguntur ex p. 235. Pro πρεσβεύων legendum esse aut πρεσβέων, aut πρεσβευτῶν vel me non monente liquet, et satis suggerit Latina interpretatio.

(45) Verbum tunc temporis frequentatum, uti etiam διαλαλία, pro quibus veteres προσειπεῖν, προσαγορεύειν dicebant. Διαλαλία est *allocutio*, præsertim quæ ab uno ad multos pertinet. Balsamo facetam dans vocis *campana* etymologiam: Ὡς ὁ κάμπος τοῖς βουλομένοις εἰς ἐμπορίαν ἀνεμπόδιστος πρόκειται, οὕτω καὶ χαλκοστόμου κώδωνος ἡ μετέωρος διαλαλία τοῖς πᾶσιν εὐπρόσιτος ἥπλωται; vid. Epitom. Diodori Siculi XXII, p. 497, 2. Si ab Artemidoro profecti sunt indiculi libris et capitibus

legati barbari non sunt. **280** Ut consedit imperator post exceptos ab ipso congregatosque coram ipso aulæ suæ proceres, abit comes admissionum et clamat; « Leva, » i. e. surge. Non enim hi legati

A τὴν βασιλείαν, καὶ ὁ ἔπαρχος τῶν πραιτωρίων καὶ ὁ ἔπαρχος τῆς πόλεως, λοιπὸν οὕτως δέχονται ὡς ἐνταῦθα ὄντες ἔπαρχοι, καὶ τὸ περσίκην (44) αὐτοῖς ἀπαντᾷ, καὶ ὁ μάγιστρος μετὰ τὸν μάγιστρον

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

in editione Rigaltiana præmissi, usus ipse quoque fuit eo vocabulo libro IV, sed et indices illi et vox serioris ætatis sunt. Dubium interim penes me est, Græcine Latinos, an hi illos imitati fuerint. Nam seriores quo Latini *interlocutio* pro *allocutio*, *dissertatio* dicebant, ut constat ex proœmio Chronici Windesemensis: *prolixis igitur arengarum interlocutionibus postpositis.* Ni memoria fallit, habetur quoque *interlocutio* pro allocutio, edictum, in Codice Justinianeo.

(44) Id est περσίκιον, marsupium, sacellus. Ita certe exponit Du Cange. Cum autem moris, quo novo præfecto urbis aut prætorii marsupium offerebant, vestigium nusquam reperirem, neque protinus exputare possem, quorsum ea res pertineret, cœpi dubitare, significaretne vox *persicium* præter marsupium adhuc aliud quid, nempe *vestem* Persicam seu Medicam, id est sericam auro illusam; Persæ enim in eo genere valde luxuriantur; aut vestem persi vel persici coloris, id est obscure cyanei. Habemus apud Leonem Grammaticum p. 465, χιτὼν χρυσοπέρσικος, *tunica aureis filis intexta, coloris persi;* vid. Du Cange v. *Persus.* Posset itaque non absurde statui, persicum fuisse vestem admodum pretiosam, quæ in honoris recens collati insigne consueverit præfectis obviam ferri. Obtinet adhuc hodie mos, ex aula non magis orientalium principum, quam Græcorum in Turcicam derivatus, aut novis investiendis aut veteribus confirmandis legatis vel exarchis (Bassas id genus vocant) quotannis in provincias a Sultano mitti vestes honorarias (Challas Turcæ appellant, unde nostrum *Gala*), mittendi, quas in signum investituræ et benevolentiæ principalis et professionem fidelitatis suæ Bassæ debent induere. Quia tamen hoc ad imperatorem ipsum accommodari æque facile haud potest, cui recens electo super carruca in urbem intranti dicuntur p. 240. cruces et persicia præferri vel obviam ferri (signum enim insvestituræ in hoc casu persicia esse nequeunt, cum chlamydes et coronæ et alia symbola sint imperatorum), malo nunc a vulgari expositione hujus vocis non recedere, sed potius de marsupio vel bursa interpretari; sive jam præfecto eo fine bursæ hæ nummis plenæ præferrentur, ut suam veluti eparchiam spargerent, quemadmodum novi consules suum consulatum, id est missilia in populum projicienda (non tamen memini de præfectis idem quod de consulibus legere): sive donarium hoc esset, quod aut imperator, aut urbs novo præfecto conciliandæ benevolentiæ gratia exhiberet. Quid, si horum persiciorum imaginem haberemus in diptycho illo consulari, cujus ectypum dedit Du Cange tab. I. dissert. de nummis ævi medii, ubi ad singula latera sellæ curulis, cui consul insidet, conspiciuntur singuli viri, tenentes utraque manu mapparum lacinias, in quarum mapparum medio jacet aliquid, quod nummis simile est? Certe pro nummis Du Cange quoque habuit, cujus hæc sunt verba § 12: *Nescio an ipsa explicata censeatur esse in eodem diptycho mappa ib binis figuris, quæ sellæ lateribus appinguntur, quarum singulæ binis manibus mappas explicatas tenent in ludorum editionis symbolum? nisi forte ex mappæ contineant nummorum certam quantitatem, qui effici quodammodo conspiciuntur, ita vt ad consulum* ὑπατείας *seu missilia referri debeant.* Pariter gemino hoc modo accipi posset locus supra laudatus p. 240. Æque enim probabile est bursas novo imperatori eo fine oblatas fuisse, ut pecuniam inde depromptam in circumstantem et inhiantem populum spargeret, quam eo, ut donum gratuitum ipse sibi haberet, quo oblato respublica novum sibi rectorem, et huic se faustamque fortunam gratularetur. Non enim una bursa, sed plures novo imperatori præferebantur, ut ex l. c. constat. Verum posteriori huic conjecturæ obstat ille locus (infra p. 241 c. 4), quo dicuntur viri ordinis senatorii novo imperatori pittacium seu cambium de ter mille libris auri ut donum gratuitum urbis regiæ offerre, postquam in præcedentibus (p. 240) dictum esset ipsi prælatas fuisse cruces et persicia. Non ergo potuerunt persicia donum gratuitum imB peratori destinatum continere. At quid, si præfectis, quoties procederent, toties persicum obviam ferretur? Quod pene colligas e p. 231. Id si fuerit, persicium neque vestem honorariam, neque bursam nummis refertam significare potest. Ad hanc objectionem quod reponam non habeo. Id tamen certum est, consuevisse veteres, illius ævi homines, pecunias aut in scutellis et scyphis aureis, quæ quidem manibus gestatiles et non nimis grandes essent, aut ponderosiores summas, ideoque humeris bajulandas, in bursis donare et secundum bursas numerare, quemadmodum adhuc hodie Turci faciunt. Sic Henricus III, imperator Alberto vicecomiti epulis suis adhibito et abeunti dabat saccum cervinum argento plenum, ut perhibet Donizo in Vita Mathildis l. I, c. 12:

Rex sibi mastrucas post escam maxime pulchras
Donavit, florent pariter quoque pelliceones
Hoc regis [Henrici] *munus ducis* [Bonifacii] *ad*
C *camaram* [id est cœtonem, vestiarium, thesaurariam] *tulit, unum*
Et corium cervi, quod nummis ipse replevit.

Idem cap. 4:

. . . . . . *dedit illi plurima gratis.*
Cervinos plenos nummis saccos duodenos
Liquerat in propria genitor camara Canusina,
Quos penitus totos dedit uno tempore dono.

Pertinet huc quoque locus Theodoreti sermone IX ad Græcos: Συλλέγουσι τὰ ψήγματα, διορύσσουσι τὰ μέταλλα, καὶ ἐπίσημον [cusum] γενόμενον τὸν χρυσὸν καὶ τὸν βασιλικὸν δεξάμενον χαρακτῆρα, οὐ χρυσὸς ἔξωθεν, ἀλλ' ἢ σκύτιναι ἢ ξύλιναι τρυφῶσι θῆκαι. Succurrit hac occasione, de voce *persicium* disputanti, locus Agnelli, cui vox illa forte restituenda sit. Est p. 155. edit. Murator.: *Abjecerunt*, ait, *feminæ in luctu publico inaures et annulos et dextruria* [armillas] *et pereselidas* [id est
D periscelidas] *et monilia et obfactoria et acus et specula et lunulas et liliola*, [figuras aureas ad liliorum instar factas, quas super fronte, aut etiam pectore gerebant,] *laudosias et præsidia.* Pro voce *præsidia* reponendum putem aut *prandea*, id est tænias sericas, aut potius *brasiolia*, fascias, quibus brachia illigabant, aut tandem *persicia*, id est bursulas, quales medio ævo super cingulis et his circum volutas, ventrem ambientes, aut etiam e femoribus dependentes, gestabant, magnum in iis luxuriæ quærentes argumentum, tantoque illas pretiosiores et ornatiores auro et gemmis et margaritis jactantes, quanto quis esset nobilior et opulentior, ut protinus e zonis et bursis illis agnosci posset hominis conditio. Et quia pictæ filis aureis et argenteis illæ bursæ solebant esse, hinc dictæ fuerunt *marsupia*, id est *res opere phrygionico elaboratæ.* Est enim vox Arabica. Quod autem ad postremam vocem *laudosias* attinet, videntur *laudosiæ*, et quæ idem, ni fallor, significant *laudanæ*, (vid. Du Cange h. v.) esse

τὸν ἐνταῦθα περιπατεῖ, καὶ ἁπλῶς ἡ τάξις ἐπὶ τῶν ἀξιωμάτων φυλάττεται. Δεῖ δὲ εἰδέναι, ὅτι ἐπὶ τοῦ τῆς θείας λήξεως Λέοντος ἐπέμφθη Ἡλιοκράτης (45) παρὰ Ῥωμαίων, τὰ λαυρεάτα Ἀνθεμίου (46) τοῦ βασιλέως ἔχων καὶ γράμματα αὐτοῦ, καὶ ἐδέχθησαν οἱ πρέσβεις ἐν τῷ κονσιστωρίῳ, Ἡλιοκράτης καὶ ἡ εἰκὼν Ἀνθεμίου εἰσενέχθη, καὶ ἐδέξαντο αὐτὴν οἱ σιλεντιάριοι, καὶ Διαφερέντιος (47), ἔπαρχος ὢν Κωνσταντινουπόλεως, εἶπεν ἐγκώμια (48) εἰς ἀμφοτέρους τοὺς βασιλεῖς καὶ Διοσκόριος, ἀπὸ ἐπάρχων πόλεως, καὶ διελάλησεν ὁ βασιλεὺς, ὥστε πεμφθῆναι τὰ λαυρεάτα εἰς πᾶσαν τὴν πολιτείαν, καὶ τὰς εἰκόνας κοινῇ ἀνατίθεσθαι ἀμφοτέροις τοῖς βασιλεῦσιν. Ἔστιν δὲ ἡ διαλαλία οὕτως. « Αὐτοκράτωφ Καῖσαρ εὐτυχὴς Λέων νικητὴς ἀεισέβαστος εἶπεν· Τοῦ πραοτάτου ἄρχοντος (49) Ἀνθεμίου τὸν χαρακτῆρα ἐπὶ πολὺ ἐκδεξάμενοι νῦν ἀποδοθέντα, μεγάλην ἡμῖν εὐφροσύνην ἐνεποίησεν. Διὰ τοῦτο θείᾳ νεύσει (50) τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα τιμίως πρὸς χαρμονὴν πάντων τῶν λαῶν ταῖς ἡμετέραις εἰκόσιν κοινωνεῖν προστάσσομεν, ὡς ἂν πᾶσαι αἱ πόλεις ἐν εὐφροσύνῃ διαγνώσονται κοινωνούσας (51) ἑκατέρων μερῶν τὰς ἐξουσίας, τῇ τε αὐτοῦ ἡμερότητι ἡμᾶς συνῃνῶσθαι. » Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι καὶ Λίβερ, ὁ πατρίκιος καὶ ἔπαρχος Γαλλιῶν, ἐπέμφθη ἐνταῦθα παρὰ Θευδᾶ (52) τοῦ ῥηγὸς Δόтθων καὶ τῆς συγκλήτου Ῥω-

A nominatim et cum cerimoniis citantur, ut alii exteri citari solent. Ingressi ergo pedes osculantur imperatoris, in medioque triclinio stantes enuntiant commissam sibi legationem, et protinus excedunt. Si visum fuerit imperatori, jubet etiam libellenses adstare, legationis argumentum excepturos, et disserit atque mandat, quæ voluerit. Postquam vero Romano imperatoriam dignitatem confirmaverit noster imperator [quod in alia posteriore fit exceptione, de qua proxime sequens caput exponit], tunc demum recipitur et respectatur deinceps ille legatus, sive prætoriorum, sive urbis fuerit præfectus, non aliter ac si nostras esset et eadem munera hic loci gereret; persicium vel marsupium tali tunc obviam fertur; magister talis Romanus, B si legatus is fuerit, immediate post magistrum nostratem procedit; verbo, servatur ordo dignitatum et quem quisque Romæ habet honoris gradum et præ alio passum, eumdem hic quoque habet, sed secundum a nostratibus. Juvat exemplo rem illustrare. Sub Leone Magno, divinæ sortis imp., legabatur a Romanis Heliocrates, habens secum laureatas imagines Anthemii imperatoris ejusdemque litteras. Recipiebatur totus legationis comitatus in consistorio, Heliocrates et imago Anthemii ad dominum introducebantur, silentiarii recipie-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

armillæ precariæ, rosaria, series confilata sphærularum vitrearum lignearumve, aut et pretiosiorum, ad quarum numerum multæ Christianæ gentes, mulierculæ præcipue, et a Christianis orientalibus C docti Muhammedani preces suas absolvunt et Deo annumerant. Arabes talia fila orbiculorum *Musabbehat*, in est *laudatoria*, appellat; quia, qui ea manibus tenent et versant, Deum laudant, et preces peragunt, quarum magna pars in laudibus Dei versatur. Hinc *laudosiæ* et *laudanæ* videntur dictæ fuisse.

(45) De hoc vid. Zosim. p. 346 et 361.

(46) De hac legatione vid. Theophan. p. 98, et quos Goarus ibi citavit auctores.

(47) Non Φερέντιος, ut in Chronico Alexandrino legitur, cujus hæc sunt verba: Τούτῳ τῷ ἔτει ἐβασίλευσεν Ἀνθέμιος καὶ ἀπῆλθεν εἰς Ῥώμην καὶ εἰσῆλθεν τὰ λαβράτα αὐτοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει διὰ Φερεντίου ἐπάρχου. Leg. enim Διαφερεντίου ἐπάρχου, nempe ὄντος, cum Diaferentius eparchus esset.

(48) Talia encomia sunt duodecin illi sic dicti veteres panegyrici a Cellario et aliis editi, item Juliani quidam et Themistii, et pater omnium ille Plinianus Traiano dictus.

(49) Titulus πραότατος. *clementissimus*, et γαληνότατος, *serenissimus*, *tranquillissimus*, ut hodie, sic et illis vetustis temporibus erat viris principibus proprius. Gregorius M. Epistol. ad Constantiam Augustam: *Cognoscat autem tranquillissima domina.* Cinnamus p. 128, describens adventum Manuelis Comneni in Hunnicam, et modum, quo exceptus a populo fuit, acclamatum ipsi ait fuisse: Ὁ συμμαχήσας κυριε τῷ πραοτάτῳ Δαβὶδ, *o domine, vitam illi, qui clementissimo regi nostro Davidi assistit.*

(50) Divina dicebantur olim omnia, quæ ad imperatores pertinerent. Ita μάγιστρος τῶν θείων ὀφφικίων, κόμης τῶν θείων πριβάτων, *divinæ epulæ*, *divalia constituta* apud Symmach. VII, 95. Ipsi imperatores *divini* et *divinissimi* dicti; vid. Alemann. ad Procop. p. 73 et 79. Scatet talibus formulis uterque codex. Justinianeus et Theodosiacus. Ipsi quoque patriarchæ tributum reperio, ut apud Codin. pag. 12: ἡ θεία καὶ πατριαρχικὴ χείρ. *Divina* sunt illis omnia σεμνὰ, et inviolabilia, quæ, ut deos, veneratione prosequi par est. *Divina* vero *annutatio* (sic enim rectius in codice Justinianeo, quam *annotatio* legi, ex Nostri hoc loco, et θεία νεῦσις patet) est beneplacitum, mandatum imperatoris, quod decoris ei majestatis conservandæ gratia, non ore, sed nutu capitis tantum significat. Inde Themistius p. 26: Οὗ δὴ καὶ μόνον τὸ νεῦμα φερέγγυιον πρὸς σωτηρίαν, de imperatore ait, *cujus vel solum numen*, id est *vel sola annutatio, salutem spondet.* *[Vid. Valesii dissert. de honoribus divinis imperatorum et imperatricum Rom. eorumque filiorum et cognatorum. Memoir. de Trevoux An. 1706, p. 1611. Carolus imp. libro De imaginibus c. 4, 5, deridet imperatores Græcos ob titulum *numini vestro*, *perennitati vestræ* et similia, p. 102.]* Jam antea irrisi fuerunt et reprehensi ob hanc stultitiam Græci in aula Attilæ, ut narrat Priscus rhetor in D excerpt. Legat. Hœschel. pag. 36: ὁ Βίγλας ἔφη, ὡς οὐκ εἴη Θεὸν καὶ ἄνθρωπον δίκαια συγκρίνειν, ἄνθρωπον μὲν τὸν Ἀττίλαν Θεὸν δὲ τὸν Θεοδόσιον λέγων.

(51) Hinc patet Orientis et Occidentis imperatores collegialiter unum imperium divisis tantum sedibus administrasse, adeoque figmentum esse, quo fertur Theodosius ita regnum partitus fuisse inter filios, ut orientales imperatores omne jus in Occidentem amitterent; post Augustulum, ultimum in Occidente imperatorem, evasisse Romam in libertatem, ut potuerit sibi imperatorem ex arbitrio suo legere. Romanosque proinde, ut populum sui juris, Carolum M. legisse. Quæ mera commenta sunt.

(52) De Theuda, rege Gothorum in Hispania, hic qui cogitarunt, falsi fuerunt et fefellerunt ipsum me Conf. præf. nostra p. IV. Theodatum designat Petrus, qui Athalarico, regi Gothorum in

bant penes se imaginem, Diaferentius, qui tum præfectus urbis CPtanæ erat, pronuntiabat panegyricum in laudes utriusque imperatoris, uti et Dioscorius, expræfectus urbis. Mandabat deinceps imperator, laureatas per totum differri

A μαίων, καὶ δεξάμενος αὐτὸν ὁ εὐσεβὴς βασιλεὺς ἡμῶν Ἰουστινιανός, ἐκέλευσεν αὐτὸν ὡς ἔπαρχον πραιτωρίων καὶ προϊέναι καὶ ἀναχωρεῖν, καὶ πάντα οὕτως ἐπὶ αὐτοῦ ἐπράττετο, ὡς ἐπὶ τῶν ἐπάρχων Ἀνατολῆς.

imperium, amborumque imperatorum conjunctas imagines simul proponi. Habebat autem dialalia vel mandatum ore sacro prolatum sic. Ex actis : « Imperator Cæsar felix Leo Victor semper Augustus dixit : Clementissimi principis Anthemii imago diu a nobis exspectata, nunc tandem exhibita, magnum nobis gaudium tulit. Quapropter divina annutatione [seu sacro edicto] præcipimus et sancimus, ut illa imago eosdem honores participet, quos nostra, quo populi omnes gaudeant, omnesque urbes lætæ intelligant, ambarum partium, orientis et occidentis, potestates communione rerum junctas, nos autem ejus [Anthemii] Mansuetudini coadunatos esse. » Etiam Liber, patricius et præfectus Gallarium, mittebatur aliquando hanc in urbem a Theuda, rege Gothorum, et a senatu Romano ; quem pius imperator Justinianus coram admissum jubebat tam in accessu, quam in abitu, locum præfecti prætoriorum obtinere, et in omnibus omnino rebus tractari atque excipi modis iisdem, quibus præfecti Orientis solent excipi.

221 CAPUT LXXXVIII.

Observanda, quando imperator eosdem excipere vult legatos, eo fine ut occidentali imperatori dignitatem imperialem confirmet, et legatos dimittat.

Pridie antequam legati ex Italia venientes [pro secunda vice] ad Dominum admittuntur, circumcursitant mandatores, significantes cras fore illis recipiendis silentium. Postquam igitur in consistorio consederit imperator, et ingressi, qui solent, fuerunt omnes, fit ipsis, legatis, velum proprium, id est seorsim soli post nostrates proceres introvocantur et introducuntur, et iterant supplicationem suam prima proditam exceptione; quam imperator confirmat indulgens, aut scriptis litteris, quæ protinus exhibentur et adduntur abeuntibus, aut absque scripto sola sua promissione, se litteras de re quæsita ad ipsum legationis auctorem missurum esse. Ab eo tempore conveniunt, ut dictum est, in silentiu velut imperatoris nostri proceres ; et quisquis eorum præfectus fuerit, ille a domesticis et protectoribus adoratur, et persicium seu masurpium occurrit seu obviam fertur ipsi, et fiunt reliqua omnia modo consueto. Quando autem imperator illis vult audientiam valedictoriam dare,

B

ΚΕΦΑΛ. ΠΗ΄.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττεσθαι, ὅτε μέλλει δέχεσθαι τοὺς αὐτοὺς πρέσβεις, καὶ βεβαιοι [11] (53) τὴν βασιλεῖαν καὶ ἀπολύειν αὐτούς.

Πρὸ μιᾶς δίδοται μανδάτα σιλέντιον, καὶ τοὺς ἀπὸ Ἰταλίας πρέσβεις δέχεται. Καὶ μετὰ τὸ καθῖσαι αὐτὸν ἐν τῷ κονσιστωρίῳ καὶ εἰσελθεῖν κατὰ τὸ ἔθος πάντας γίνεται αὐτοῖς ἴδιον βῆλον, καὶ εἰσέρχονται, καὶ αἰτοῦσιν πάλιν περὶ τῶν αὐτῶν, καὶ βεβαιοῖ ὁ βασιλεὺς ἢ ἐγγράφως ἢ ἀγράφως, ὑπισχνούμενος ἐπιστολὰς πέμπειν περὶ τούτου πρὸς αὐτόν. Καὶ λοιπὸν, ὡς εἴρηται, ἐν τοῖς σιλεντίοις προέρχονται ὡς ἄρχοντες τοῦ βασιλέως, καὶ ἐὰν ὦσιν ἔπαρχοι ἢ ἔπαρχος, προσκυνοῦνται παρὰ τῶν δομεστίκων καὶ προτηκτόρων, καὶ τὸ Περσίκην αὐ- C τοῖς ἀπαντᾷ, καὶ πάντα κατὰ τὸ εἰωθὸς γίνεται. Ἐπὰν δὲ θέλῃ ἀπολῦσαι αὐτούς, δεῖ τὸν μάγιστρον ποιῆσαι γνῶσιν (54) κατὰ γνώμην τοῦ βασιλέως, τί ἕκαστος ὀφείλῃ λαβεῖν, καὶ πάντων τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν τί ἕκαστος λαμβάνει, καὶ δοῦναι τῷ κόμητι τῶν λαργιτιόνων. Καὶ ἐπὰν κἀκεῖνος εὐτρεπισθῇ, δίδωσι σιλέντιον ὁ βασιλεύς. Καὶ τῇ ἑξῆς πάντα γίνεται ὡς ἐν σιλεντίῳ, καὶ ἔρχονται οἱ πρέσβεις οὐκέτι πάντες ὁμοῦ, ἀλλ' εἰς τοὺς τόπους

VARIÆ LECTIONES.

[11] βεβαιοῦ conj. R.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

Italia, successit et ejus matrem Amalasuntham sustulit. Qui autem Petro *Liber* est, ille Procopio est *Liberius*, de hac legatione sic narranti l. 4, Gothicor. p. 171. Theodatus, ait, ideo, quod Amalasuntham in lacum Volsinum deportari curaverat, metuens : Μὴ βασιλεῖ ἡμῶν ἀπ' αὐτῆς προσκεκρουκὼς εἴη, ἄνδρας ἐκ τῆς Ῥωμαίων βουλῆς Λιβέριόν τε καὶ Ὀπίλιον στείλας ξὺν ἑτέροις τισὶ παραιτεῖσθαι πάσῃ δυνάμει βασιλεῖαν ἐπήγγειλεν ἰσχυριζομένους μηδὲν πρὸς αὐτοῦ ἄχαρι τῇ Ἀμαλασούνθῃ ξυμβῆναι καίπερ αὐτὸν ἀνήκεστα δεινὰ εἰργασμένῃ τὸ πρότερον. Paulo post addit Procopius, legatos hos CPlin tendentes in via apud Aulonam, Epiri oppidum, offendisse Petrum Magistrum a Justiniano in Italiam missum, ut cum Theodato pariter atque Amalasuntha consultationes agitaret. Unde patet hanc legationem in annum Justin. VII exeuntem aut VIII incipientem, id est Christi 534 aut 535, incidisse.

(53) Vid. quid hoc de loco conjecturæ ad. p. 228 D (not. 30) proposuerim.

(54) Quod Gallis hodie est *notice*, id est Græcis γνῶσις. *indiculus*. Sed erat quoque Latinis illorum temporum in usu hoc sensu. *Notitia imperii* satis nota ; item *notitia scriniorum*, notitia taxæ a magistratibus debitæ pro codicillis, et alia talia frequenter occurrunt in codice Theodosiano ; vid. Guther. pag. 363. Apud Fabricium Biblioth. Græcæ Vol. XII habetur : Γνῶσις τίτλων ταῖς ἑκάστοτε νεαραῖς Ἰουστινιανοῦ ἐπιγραφέντων, *index titulorum Justiniani novellis præfixorum*. Gregor. Magn. Epist. III, 16 : *Omnium rerum non solum de suscepta eos, qui eas tradunt, percipere volumus, sed etiam a te notitias earum subtiliter retineri*. Vid. du Cange v. *Notitia*.

αὐτῶν μετὰ τῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀρχόντων ἀναμεμιγμένοι, καὶ κελεύοντος τοῦ βασιλέως, εἰσάγει ὁ δικουρίων τοὺς ἀνθρώποτς αὐτῶν κατὰ τάγμα τάγμα, λαὶ μηνύει ὁ δικουρίων· « Κόμητες φυλῶν (55), διδασκαλικοὶ, λευκόφοροι, δρομεῖς, δεκανοὶ, » καὶ ἁπλῶς πάντας τοὺς μετ' αὐτῶν ἐλθόντας, καὶ δίδωσιν ἕκαστον τὴν ῥόγαν (56) ὁ βασιλεύς. Καὶ μετὰ τὸ ἐξελθεῖν τοὺς ἀνθρώπους αὐτῶν τότε καὶ αὐτοῖς τοῖς πρεσβευταῖς δίδωσιν ὅσα ἐκέλευσεν εὐτρεπισθῆναι εἰς λόγον αὐτῶν, καὶ δέχονται αὐτὸν οἱ σιλεν-

debet magister antea notitiam seu indiculum ex imperatoris judicio atque directione facere, quo perscriptum sit, quid legatorum quisque, quid hominum vel famulorum eos comitantium unusquisque in munus et velut viaticum accipere debeat. Hanc schedulam dat comiti largitionum. Qui si et ipse paratus sit, ad promenda nempe et tradenda omnia sibi præscripta, habens omnia in promptu, tunc tandem edit imperator silentium, seu jubet illud per mandatores indici. Altero itaque die fiunt

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(55) Affectata hæc Latinorum vocabulorum, quæ alias retineri a Græcis solent, Græcis æquivalentibus interpretatio negotium interpreti facit. Videntur φυλαὶ hic loci idem atque *scholæ* notare. Cætera quoque nove, id est præter morem dicta, διδασκαλικοὶ pro *magistrianis*, qui nempe vox διδάσκαλος voci *magister* quodammodo respondet, ergo magister sacrorum officiorum etiam apte a Græcis διδάσκαλος vocatur. Ergo ejus officiales, Latini magistriani et magisteriani dicti, recte quoque Græcis διδασκαλικοὶ dicuntur. Sed non pugnamus nunc de verbis, apte inepteve conficta et dispensata fuerint necne. Liquet magistrianos designari; vid. Guther. p. 603, et Pachomii oratio Græce et Latine edita in calce Lœscheri Stromatei sacri p. 166, ubi μαγιστριανὸς *officialis* redditur, item Du Cange utroque Glossario. *[Magistriani, qui inter officia palatina militabant sub dispositione magistri officiorum. Alteserra Quæst. pag. 82. Julianum magistrianum imp. cum sacris ad Aretam. Æthiopum regem, misit. Theophan. p. 200.]* Æque insolens, paulo tamen aptior et planior est λευκοφόροι pro *canditati*, λευχείμονες. Quare autem affectator hic vocem *Decani* non item alia Græca, ut cæteras, mutaverit, miror. Non reperiebat procul dubio commodam.

(56) Rogam dando significabat imperator, et legatos tales et ipsorum homines juris sui esse et stipendia sua mereri; adeoque utrumque imperium unum, et ambo imperatores collegas esse. Est autem *roga* (sic tunc pro erogatione dicebant) largitio, donum, donativum, stipendium, omne quod seu gratuito seu ex debito merenti datur. Erant rogæ duplicis generis comitatensium et militum. Illæ, procerum aulicorum puta, circa festum Paschatis quotannis nomine charitatis seu doni gratuiti, sed re vera pro mercede navatæ operæ et ordinario salario pendebantur. Distributionem talis rogæ eleganter et curate describit, qui interfuit Luitprandus l. vi *Histor.* cap. 5. Memorat quoque Cedrenus p. 793, collata p. 514 et 733, ubi distributionem rogarum factam ait κατὰ τὴν ἁγίαν μεγάλην πέμπτην, id est die Jovis, quem nos *viridem* solemus appellare, proxime præcedentem ante festum Paschatis. Hæ proceribus debitæ φιλοτιμίαι tam religiose observabantur, ut, cum Isaacius Comnenus eas abrogare vellet, postmodum a Deo punitus diceretur. Scylitz. p. 812. Ex eodem p. 829, constat citius quoque datas fuisse has rogas, et p. 835, memorat datam pridie festi Orthodoxiæ, seu in mediis quadragesimis. Patet ex eodem loco donum proprie in auro fuisse, interdum tamen quod auro deerat, vestibus sericis expletum fuisse. *[De rogis, quæ dono officiis dabantur ex Cod. Theod. pag. 11, de palatinis sacris largitionibus conf. Meurs. Gloss. p. 161. de hypatiis imperatorum p. 162, de roga militibus data v. Alteserr. ad Anastas. p. 60.]* Alterum autem rogarum genus erant rogæ militibus quotannis dari solitæ, vel potius, ut codex noster docet, singulis quadriennìis, quibus accedebat quinto quovis anno φιλοτιμία imperialis, seu donum gratuitum, roga extraordinaria, quini nempe nummi aurei; vid. Procop. Anecdot. p. 108. Non ausim tamen affirmare hoc sæculis quoque obtinuisse Procopio posterioribus. Differebant autem stipendia pro diuturnitate militiæ jam exactæ; vid. Vales. ad Amm. Marcell. p. 501, et Procop. Anecdot. p. 104. Διανεμέσεις appellat idem p. 81 : διανεμέσεσιν enim legendum est pro δυνάμεσιν, ibi edito. Illa χρήματα ἅπερ ἐν παραψυχῆς λόγῳ πολλοῖς χόρηγεῖσθαι ἀνὰ πᾶν ἔτος πρὸς βασιλωςὲ ἐκ παλαιοῦ διατέτακται, ut ait idem p. 100 initio, sintne φιλοτιμίαι an rogæ, palatinæ an militares certo non definiam ; συντάξεις, appellat Julianus p. 367. Milites hi *rogandi* seu rogati, id est stipendiati, *rogatores* dicebantur, et conveniunt cum genere militiæ, quod hodie Turcis in usu est, *Ulufegi* dicto. Sunt enim hi qui stipendium pecuniarum, *buccellam*, in mensem aut potius trimestre accipiunt. Contra *timariotæ* respondent *Zaimis* vel *Timariis* hodiernis Turcarum, id est possessoribus fundorum, e quibus se et tirones suos alant. Conf. Goar. ad Codin. pag. 120. et Du Cange Gloss, utroque, item ad Alexiad. p. 269. et 270. De posteriore quidem dubium non est, Zaimos timariotis respondere. At rogatores prædia militaria nulla habuisse, vel quod idem est, timariotas rogam accepisse nullam, id est quod mibi persuadere vix possum. Cæterum ab isto usu vocis *roga* seu donum, largitio, pro stipendio, manavit, ut Arabes, quod addi potest Goliano Lexico, stipendium militare, *elhata donum* appellarint. Multa enim, præsertim cæremonias aulicas, a Græcis, vicinis suis, transumpserunt. Quantæ per annum fuerint rogæ militum gregariorum, non dixerim. Videntur tamen non infra viginti nummos aureos, néque supra quadraginta fuisse. Narrat Symeon Logothet. p. 414, sub Michaele Balbo institutam fuisse expeditionem adversus Cretam τεσσαρακοντάριον appellatam ἐκ τοῦ διανευμηθῆναι ἑκάστοις ἀνὰ τεσσαράκοντα χρυσίνους. Narrat Theophanes p. 410. Moawiam Isamitarum Syrorum rogas ad ducentos nummos aureos auxisse (favebat enim illis, ut factioni suæ), devictorum autem et in militiam suam abditorum Hirakitarum seu Chaldæorum rogas ad triginta nummos minuisse. Procul dubio modum rogarum militarium Arabes Chalifæ ilorum temporum a Grœcis acceperunt, et imitati eos in hac re fuerunt. Quantum autem comitatenses quotannis acceperint, non reperio. Justiniani ætate, cum imperium adhuc amplum et potens esset, necessario major erat roga, quam secutis sæculis in rebus Græcorum undequaque misere accisis. Ad centum auri centenarios patricium unum ætate sua per annum corrotundasse tradit Procopius Anecdot. p. 109 et 114, quod tamen pene fidem excedat, certe si ad pauperiem medii ævi respicias. Hinc fiat conjectura de roga, quam tunc magnates acceperunt, non neglecto, in illa immani summa centum centenariorum reditus omnis generis e fundis, e sportulis, e roga, et patriciorum quidem, et forte ne eorum quidem omnium, sed præcipuorum tantummodo quorundam contineri. Atquanti fuit centenarius auri ad nostram monetam? Locus hic non patitur id a me definiri. Alibi erit opportunius si unquam consultum duxero huic inquisitioni me committere.

omnia ut in silentio, veniuntque legati, non jam, ut antea, seorsim, simul omnes in uno corpore, sed separati, suo quisque in loco, inter illos magistratus, ad quos, velut collega, pertinet, adeoque Constantinopolitanis proceribus immixti. Jussu tum imperatoris introducit decurio legatorum homines seu comitatum, unum ordinem post alterum, sic eos clara voce excitans: « [Adestote vos comites tribuum ; » vos « didascalici [seu magistriani] ; vos « leucophori » [seu candidati] vos « cursores ; vos « decani ; » et in universum omnes, qui cum legatis advenerunt, excitat ; quibus imperator singulis rogam aut stipem largitur. Illis digressis, tandem ipsis quoque legatis donat ea, quæ ipsis præparari jussit, Quo facto silentiarii se jam componunt ad exspectandum imperatoris abitum, et imperator de throno exsurgit, et legati, si patricii non sint, adorant ipsum, valeque ipsi dicunt ; quod fit, si præsederit et audentiam dederit imperator in parvo æstivo consistorio apud gradus porphyreticos ; **232** quod si autem cerimonia contigerit in magno consistorio, fit valedictio apud fores deuterorum ; et abeunt, missæque fiunt. Litteras autem imperatoris ad alterum occidentalem ad se sumit magister, venientibusque ad se legatis et sibi domi suæ valedicentibus eas tradit.

A τιάριοι, καὶ ἐγείρεται ὁ βασιλεύς, καὶ ἐὰν μὴ ὦσιν πατρίκιοι, προσκυνοῦσιν αὐτὸν, καὶ συντάττονται, εἰ μὲν ἐν τῷ μικρῷ κάθηται κονσιστωρίῳ, ἐμπρὸς τῶν πορφυρῶν βάθρων ἐν τῷ θερινῷ κονσιστωρίῳ· εἰ δὲ ἐν τῷ μεγάλῳ κονσιστωρίῳ κάθηται, ἄνω πρὸ τῆς θύρας τῶν δευτέρων (57), καὶ κατέρχονται, καὶ μίσας ποιοῦσι. Τὰ δὲ γράμματα τοῦ βασιλέως λαμβάνει ὁ μάγιστρος, καὶ ἔρχονται καὶ συντάττονται αὐτῷ, καὶ δίδωσιν αὐτά.

CAPUT LXXXIX.

Observanda sub adventum magni Persarum legati, eoque in urbe præsente.

Postquam de adventu magni legati ad aulam renuntiatum est, oportet a magistro magistratum aliquem, illustrem [seu protospatharium] aut silentiarium aut tribunum aut etiam unum aliquem de ordine episemorum aut insignium aut magistrianorum, aut quemcunque ille voluerit et delegerit, in honorem viri advenientis in confinia mitti, qui eum ibi excipiat, in protectionem suam recipiat et ad Urbem augustam sospitem perducat. Hic itaque in eum finem missus proficiscitur Nisibinam, ubi legatum invisit et salutat, litterasque imperatoris ad eum, si quas sibi additas habet, ipsi tradit ; aut, si non imperatoris, magistri saltem ; quibus arces-

B

ΚΕΦΑΛ. ΠΘ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, πρεσβευτοῦ μεγάλου ἐρχομένου Περσῶν.

Δεῖ, μηνυομένου μεγάλου πρεσβευτοῦ, τὸν μάγιστρον πέμψαι εἰς τὰ μεθόρια ἕνα ἄρχοντα ἰλλούστριον ἢ σιλεντιάριον ἢ τριβοῦνον ἢ καὶ ἕνα τῶν ἐπισήμων (58), ἢ μαγιστριανῶν, ἢ ὃν ἂν συνίδῃ πρὸς τιμὴν τοῦ ἐρχομένου προσώπου πέμψῃ, ἵνα δέξηται καὶ διασώσει (59) αὐτόν. Ὁ δὲ πεμπόμενος εἰσέρχεται εἰς τὸ Νησίβιος, καὶ ἀσπάζεται αὐτὸν, καὶ ἐὰν ἔχει γράμματα τοῦ βασιλέως, ἀποδίδωσιν· (εἰ δὲ μὴ, τοῦ μαγίστρου) προτρέποντα (60) αὐτόν. Ἴσως δὲ οὐδὲ ὁ μάγιστρος γράφει, ἀλλ' ἐκ μανδάτων μόνον ἡ προτροπὴ γίνεται, ἐφ' ᾧ αὐτὸν ἐλθεῖν μετὰ εὐθυμίας καὶ θεραπείας (61)· καὶ ἐξέρχεται σὺν αὐτῷ.
C Δεῖ δὲ τοὺς ἄρχοντας τοῦ Δάρας (62) ἀπαντῆσαι

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(57) Sitne hoc a nominativo δεύτεροι, an a δεύτερα non dixerim. Latet ratio appellationis; vestigium ejus nullum in nostro codice. Quo constat, mutata post Justinianum palatii structura, nomen hoc quoque desiisse.

(58) Reddidi *insignium* ; forte rectius *clarissimorum ;* de quibus v. Guther.

(59) *Traducat eum* per provincias juris Romani ; διασώζειν est *conducere*, *salvum et incolumem aliquem aliquo perducere* ; vid. Du Cange Gl. Gr. et ad Alexiad. p. 352, Luitprand. Legat. pag. 487. διασώστῃ *hoc est ductori meo* ; ubi quoque queritur, *sibi et suis datos equos*, *sarcinis non item* ; σώζειν pro *traducere*, et σώζεσθαι pro *transmigrare*, *transire*, *pervenire*, vel et *tendere*, veteres quoque dicebant. Appianus l. I. Civil. p. 403, πέντε σπειρῶν ἐν τῷ ἔργῳ σεσωσμένων [id est ἐσσυμένω, *transgressis*] ἐς τὸν Μέτελλον. Maximus Tyrius serm. 5, p. 50 ed. Heins. : ἡ τοῦ σώματος χρεία πνλυμερής τε οὖσα καὶ πολυδεὴς, σώζεται [*pervenit vel tendit*] τῇ συντελείᾳ τῶν μερῶν πρὸς τὴς ὑπηρεσίαν τοῦ ὅλου. Ipse jam Sophocles σωτὴρ dixit pro comite itineris, qui peregrinantem salvum et sospitem eo, quo destinatio fert, traducit. Versu ultimo Philoctetæ nempe Nymphas νόστου σωτείρας appellat.

(60) *Arcessentia.* Eodem sensu habet hoc verbum Theophanes pag. 145 et 146. Est proprie *prorsum vertere* e loco, quem quis occupat, eum extrahere et ulterius promovere.

(61) Significat hoc loci *otium*, *commoditas*, sic ut liceat curæ corporis vacare, itinerum spatia et vices quietis ex arbitrio dispensare. Conf. paulo post c. 12. Malim itaque in Latinis reponi *per otium* aut *non absque valetudinis cura.*

(62) Celebre urbis limitaneæ et munitæ nomen apud Procopium et alios scriptores Byzantinos rerum ipsi æqualium. Theophanes p. 129, appellat χωρίον τῆς Μεσοποταμίας μέγα καὶ ὀχυρὸν μέσον τῶν ὅρων κείμενον Ῥωμαίων νε καὶ Περσῶν, et addit ab Anastasio Dicoro conditam Anastasiopolim fuisse dictam. Conf. Goar. ad h. l. Videtur Δάρασος esse, quam Hieroclis Synecdemus in Isauria ponit : vid.
D p. 710. ed. Wessel. Sitne hæc Daras, an potius Taro, illa, quam Constantinus in Vita Basilii p. 166 Τάραντα appellat, mihi non liquet ; vid. Alemann. ad Procop. p. 61, fine. Sim. Assemann. Bibl. Orient. t. I, p. 26 et 281, item t. II, p. 119. Evodius Assemann. Martyrol, t. I. pag. 141. Abulfeda in Geographia ex al Moschtareco appellat, *urbem parvam in pede montis Mardinensis.* Quod si cum Theophane non consentit, reputandum lapsum temporum et vicissitudines rerum veteri urbis splendori detraxisse. Auctor fragmenti geographici, quod Bandurius in notis ad Constantini Themata p. 10, produxit, si per Δάρες hanc Daras designavit, quod fecisse videtur, falsus procul dubio fuit in eo, quod eamdem cum Taurizo vel Tebriso fecit. Hæc enim multo, quam illa, et recentior et in orientem borealem remotior est. Verba fragmenti sunt Δάρες, τὸ νῦν Ταῦρες.

αὐτῷ μετὰ τῶν στρατιωτῶν ἐν τοῖς μεθορίοις καὶ δέξασθαι τὸν πρεσβευτὴν καὶ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοῦ. Καὶ εἰ μὲν ἔστιν τι ὀφεῖλον λαληθῆναι ἐν τοῖς μεθορίοις, λαλεῖται, τοῦ ἄρχοντος τοῦ Νησίβιος μέχρι τῶν μεθορίων μετὰ πλήθους Περσῶν συνερχομένου αὐτοῦ. Εἰ δὲ μὴ λαλεῖταί τί ποτε, καὶ οὕτως δεῖ πάντως συνελθεῖν αὐτὸν μετὰ πλήθους, καὶ τῶν Ῥωμαίων αὐτὸν παραλαμβανόντων καὶ τοὺς συνόντας αὐτῷ, δεῖ τοὺς λοιποὺς ἀπομεῖναι τῶν Περσῶν ἐν τοῖς Περσικοῖς τόποις, καὶ αὐτὸν μόνον μετὰ τῶν συνόντων εἰσελθεῖν εἰς τὸ Δάρας καὶ θεραπευθῆναι. Προσήκει δὲ τοὺς ἄρχοντας τοῦ Δάρας πολλὴν ἀγρυπνίαν καὶ πρόνοιαν ποιεῖσθαι, ὥστε μὴ προφάσει τοῦ πρεσβευτοῦ (63) πλῆθος Περσῶν συνεισελθεῖν, κατὰ μέρος ἐπακολουθῆσαι, καὶ δόλῳ κρατῆσαι τὴν πόλιν. Ἀλλὰ τούτου τοῦ μέρους πολλὴν πρόνοιαν οἱ ἄρχοντες ὤφελον ποιεῖσθαι, καὶ ἐκ τοῦ ἀσυμφανοῦς (64) ἐγρηγορέναι, καὶ φυλάττειν τὸ σχῆμα τοῦτο. Οἱ δουκικοὶ δὲ κατὰ τὸ εἰωθὸς τὸ δαπάνημα τῆς ὁδοῦ μέχρι τῶν ἐνταῦθα ἡμερῶν ργʹ (65) ἐπιδιδόασιν. Τοσαῦται γὰρ ἐξ ἀρχῆς ὡρίσθησαν ἀρκεῖν τῷ πρεσβευτῇ ἀνιόντι, καὶ τοσαῦται ἀπιόντι. Ἔστιν δὲ ὅτε βραδύνῃ ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ κελεύει ὁ βασιλεύς, καὶ προσθήκη αὐτῷ γίνεται. Ἡ δὲ γνῶσις τῶν ἐπιδεδομένων αὐτῷ σώζεται ἐν τῷ σκρινίῳ τῶν βαρβάρων (66). Καὶ βέρεδα (67) δὲ κατὰ τὰ πάκτα (68), ἐπὶ Κωνσταντίνου ἐπάρχου πραιτωρίων γενομένου ἀπενεμήθη αὐτῷ πέντε, καὶ ζῶα λʹ. Ὁ δὲ βασιλεύς, ἐὰν θέλῃ θεραπεῦσαι αὐτὸν, πολὺ πλέον αὐτῷ αὐτῷ ἐπιδοθῆναι κελεύει. Εἰ δὲ θέλει καὶ τιμῆσαι αὐτὸν, χρὴ πέμψαι καὶ δέξασθαι αὐτὸν διά τινος τῶν εὐϋπολήμπτων ἐπὶ Γαλατίαν καὶ Καππαδοκίαν καὶ θρέψαι· ὁμοίως δὲ πέμψαι καὶ εἰς Νίκαιαν καὶ θρέψαι καὶ θεραπεῦσαι. Δεῖ δὲ καὶ τὸν μάγιστρον, ἐρχομένου αὐτοῦ περὶ Ἀντιόχειαν, πέμψαι μαγιστριανὸν ὀφείλοντα ἀπαντῆσαι καὶ ἀσπάσασθαι αὐτὸν, καὶ μαθεῖν, πῶς δια-

A situr. Interdum ne ipsi quidem magister litteras legato mittit, sed nudis mandatis et significationibus oralibus invitatur, ut cum fiducia, hilaritate et per otium in Urbem veniat. Missus itaque noster cum legato Persico Nisibina egressus iter et deductionem ejus instituit. Legato illi occurrere in confiniis debent præfecti Daræ cum militibus suis præsidiariis, ipsumque famulitiumque ejus excipere. Et, si quid opus est in confiniis moneri atque condici ab una alterave parte, id transigitur, præfecto Nisibinæ cum numero Persarum ad confinia usque legatum comitante. Si vero nihil tale monendum suppetat, oportet nihilominus tamen præfectum Nisibinæ cum cohorte suorum eum comitari, Romanisque legatum et ejus comites excipientibus, retro B in locis dictionis Persicæ cum globo suo manere, solumque legatum cum comitatu suo in urbem Daras ingredi et a nostris ibi dignum cultum accipere. Daræ præfecti inter hæc vigili cura circumspiciant caveantque, ne sub prætextu legati multitudo Persarum simul in urbem intret, aut per partes subsequatur, et sic urbe potiantur. Hunc itaque locum diligenter sollicitèque meminerint præfecti, observentque Persas attento oculo, dissimulanter, ut id ageri ab ipsis non deprehendantur. Ducici [hoc est homines ad officium ducum illorum thematum, per quæ trajectus fit, pertinentes] impensas itineris ad hanc usque Urbem augustam in centum et tres dies præstant. Tot enim ab initio statim et jam a longo tempore statuti fuerunt et imputati dies legato, tam illinc huc, quam hinc illuc tendenti. Inter- C dum tamen moras in via trahit et plus temporis impendit · adeoque indultu imperatoris additur, quod excurrit impensarum. **223** Notitia vero vel indiculus in eum impensorum deponitur asservandus in scrinio barbarorum. Attribuuntur legato secundum

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(63) Egregie hunc locum illustrat Procopius Hœsch. p. 85.

(64) Sic novi Græci pro ἀσυνόπτου. Nicet. p. 179. vid. Theophan. p. 329, Cedren. p. 673, Scylitz. p. 826. Συμφανὲς pro σύνοπτον aut ἐμφανὲς habet Polybius p. 158 ed. Gron. Nunquam non in compositionibus alternant ἐν et σύν. Verba καὶ φυλάττειν τὸ σχῆμα τοῦτο nescio qui factum ut prorsus præterierim in D Latinis; *debent hunc habitum (cette habitude, cette manœuvre) semper et ubique servare.*

(65) Miror tot dies, tres pene cum dimidio menses legati Persici per Asiam minorem itineri a Daras inde usque ad Hellespontum imputari, cum Anna Comnena scribat Alexiad. p. 169, ab Antiochia ad Nicæam intra octo dies perveniri. Finge id veredis dispositis nulla dierum noctiumque fieri quiete, continuato cursu. Attamen Busbekius CPli ad Amasiam, quæ sane haud multum abest Anastasiopoli, intra mensem se venisse tradit, epistola I. Debet igitur vitium nostris numeris inesse.

(66) Ubi chartæ ad barbaros spectantes jacebant et asservabantur. Latissimi ambitus vox barbari. Græcis vetustis significabat omnes et illos, qui Græce non loquerentur, et qui Græci non essent sanguinis, etiamsi Græco sermone uterentur, ut Macedones. Latinis vetustis audiebant sic omnes, qui Latine non cellarent. Byzantini deinceps Græci sic in specie appellabant initio Persas, tempore post Saracenos; Latini præcipue Germanoso. Vid. Script. post Theophan. p. 835. *[Germani iidem ac barbari; Goldast. ad Eginhard. p. 162.]*

(67) Sunt equi curribus juncti et præsertim illi in usum cursus publici, per certas stationes dispositi, semper promti et parati. Non est vox a *vehendo*, quod putant grammatici, sed Germanica. Veteres Germani *pereð* pro equo dicebant. Belgæ adhuc *Paerd* dicunt, nos *Pferd* paulo durius. A Germanis id vocabulum ad Romanos Thracicos, et deinceps ad Arabes transit, qui *Barid* cursum publicum appellant. In cujus vocis etymologia grammatici Arabici valde se macerant, neque mirum. Erit de hoc ad Abulfedam dicendi locus, ad ann. 60 [Chr. 680] quo ait Moaviam obiisse, qui primus apud Arabes al Barid, τὸ βέρεδον ἤ τὸν ὀξέα δρόμον, instituerit, quem Muhammedani principes per multa sæcula, et adhuc sæculo XIII servabant, sed ut regale privato nemini licitum.

(68) *Pacta* sunt alias tributa, quæ una gens alteri ex pacto et condicto debet. Hic sunt ipsa fœdera, contractus, stipulationes. Ita annales Bertiniani A. 812 : *Legati Michaelis ad Carolum M. missi Aquisgrani scriptum pacti ab eo suscipientes more suo, id est lingua Græca, laudes ei dixerunt.*

omnia ut in silentio, veniuntque legati, non jam, ut antea, seorsim, simul omnes in uno corpore, sed separati, suo quisque in loco, inter illos magistratus, ad quos, velut collega, pertinet, adeoque Constantinopolitanis proceribus immixti. Jussu tum imperatoris introducit decurio legatorum homines seu comitatum, unum ordinem post alterum, sic eos clara voce excitans: « [Adestote vos comites tribuum ; » vos « didascalici [seu magistriani]; vos « leucophori » [seu candidati] vos « cursores; vos « decani; » et in universum omnes, qui cum legatis advenerunt, excitat; quibus imperator singulis rogam aut stipem largitur. Illis digressis, tandem ipsis quoque legatis donat ea, quæ ipsis præparari jussit, Quo facto silentiarii se jam componunt ad exspectandum imperatoris abitum, et imperator de throno exsurgit, et legati, si patricii non sint, adorant ipsum, valeque ipsi dicunt; quod fit, si præsederit et audentiam dederit imperator in parvo æstivo consistorio apud gradus porphyreticos; **232** quod si autem cerimonia contigerit in magno consistorio, fit valedictio apud fores deuterorum; et abeunt, missæque fiunt. Litteras autem imperatoris ad alterum occidentalem ad se sumit magister, venientibusque ad se legatis et sibi domi suæ valedicentibus eas tradit.

A τιάριοι, καὶ ἐγείρεται ὁ βασιλεὺς, καὶ ἐὰν μὴ ὦσιν πατρίκιοι, προσκυνοῦσιν αὐτὸν, καὶ συντάττονται, εἰ μὲν ἐν τῷ μικρῷ κάθηται κονσιστωρίῳ, ἐμπρὸς τῶν πορφυρῶν βάθρων ἐν τῷ θερινῷ κονσιστωρίῳ· εἰ δὲ ἐν τῷ μεγάλῳ κονσιστωρίῳ κάθηται, ἄνω πρὸ τῆς θύρας τῶν δευτέρων (57), καὶ κατέρχονται, καὶ μίσας ποιοῦσι. Τὰ δὲ γράμματα τοῦ βασιλέως λαμβάνει ὁ μάγιστρος, καὶ ἔρχονται καὶ συντάττονται αὐτῷ, καὶ δίδωσιν αὐτά.

CAPUT LXXXIX.

Observanda sub adventum magni Persarum legati, eoque in urbe præsente.

Postquam de adventu magni legati ad aulam renuntiatum est, oportet a magistro magistratum aliquem, illustrem [seu protospatharium] aut silentiarium aut tribunum aut etiam unum aliquem de ordine episemorum aut insignium aut magistrianorum, aut quemcunque ille voluerit et delegerit, in honorem viri advenientis in confinia mitti, qui eum ibi excipiat, in protectionem suam recipiat et ad Urbem augustam sospitem perducat. Hic itaque in eum finem missus proficiscitur Nisibinam, ubi legatum invisit et salutat, litterasque imperatoris ad eum, si quas sibi additas habet, ipsi tradit; aut, si non imperatoris, magistri saltem; quibus arces-

B

ΚΕΦΑΛ. ΠΘ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, πρεσβευτοῦ μεγάλου ἐρχομένου Περσῶν.

Δεῖ, μηνυομένου μεγάλου πρεσβευτοῦ, τὸν μάγιστρον πέμψαι εἰς τὰ μεθόρια ἕνα ἄρχοντα ἰλλούστριον ἢ σιλεντιάριον ἢ τριβοῦνον ἢ καὶ ἕνα τῶν ἐπισήμων (58), ἢ μαγιστριανῶν, ἢ ὃν ἂν συνίδῃ πρὸς τιμὴν τοῦ ἐρχομένου προσώπου πέμψῃ, ἵνα δέξηται καὶ διασώσει (59) αὐτόν. Ὁ δὲ πεμπόμενος εἰσέρχεται εἰς τὸ Νησίβιος, καὶ ἀσπάζεται αὐτὸν, καὶ ἐὰν ἔχει γράμματα τοῦ βασιλέως, ἀποδίδωσιν· (εἰ δὲ μὴ, τοῦ μαγίστρου) προτρέποντα (60) αὐτόν. Ἴσως δὲ οὐδὲ ὁ μάγιστρος γράφει, ἀλλ' ἐκ μανδάτων μόνον ἡ προτροπὴ γίνεται, ἐφ' ᾧ αὐτὸν ἐλθεῖν μετὰ εὐθυμίας καὶ θεραπείας (61)· καὶ ἐξέρχεται σὺν αὐτῷ.
C Δεῖ δὲ τοὺς ἄρχοντας τοῦ Δάρας (62) ἀπαντῆσαι

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(57) Sitne hoc a nominativo δεύτεροι, an a δεύτερα non dixerim. Latet ratio appellationis; vestigium ejus nullum in nostro codice. Quo constat, mutata post Justinianum palatii structura, nomen hoc quoque desiisse.

(58) Reddidi *insignium*; forte rectius *clarissimorum;* de quibus v. Guther.

(59) *Traducat eum* per provincias juris Romani; διασώζειν est *conducere*, *salvum et incolumem aliquem aliquo perducere*; vid. Du Cange Gl. Gr. et ad Alexiad. p. 352, Luitprand. Legat. pag. 487. διασώστῃ *hoc est ductori meo*; ubi quoque queritur, *sibi et suis datos equos*, *sarcinis non item*; σώζειν pro *traducere*, et σώζεσθαι pro *transmigrare*, *transire*, *pervenire*, vel et *tendere*, veteres quoque dicebant. Appianus l. I. Civil. p. 403, πέντε σπειρῶν ἐν τῷ ἔργῳ σεσωσμένων [id est ἐσσυμένω, *transgressis*] ἐς τὸν Μέτελλον. Maximus Tyrius serm. 5, p. 50 ed. Heins.: ἡ τοῦ σώματος χρεία πνλυμερής τε οὖσα καὶ πολυδεὴς, σώζεται [*pervenit vel tendit*] τῇ συντελείᾳ τῶν μερῶν πρὸς τὴς ὑπηρεσίαν τοῦ ὅλου. Ipse jam Sophocles σωτὴρ dixit pro comite itineris, qui peregrinantem salvum et sospitem eo, quo destinatio fert, traducit. Versu ultimo Philoctetæ nempe Nymphas νόστου σωτείρας appellat.

(60) *Arcessentia.* Eodem sensu habet hoc verbum Theophanes pag. 145 et 146. Est proprie *prorsum vertere* e loco, quem quis occupat, eum extrahere et ulterius promovere.

(61) Significat hoc loci *otium*, *commoditas*, sic ut liceat curæ corporis vacare, itinerum spatia et vices quietis ex arbitrio dispensare. Conf. paulo post c. 12. Malim itaque in Latinis reponi *per otium* aut *non absque valetudinis cura.*

(62) Celebre urbis limitaneæ et munitæ nomen apud Procopium et alios scriptores Byzantinos rerum ipsi æqualium. Theophanes p. 129, appellat χωρίον τῆς Μεσοποταμίας μέγα καὶ ὀχυρὸν μέσον τῶν ὅρων κείμενον Ῥωμαίων τε καὶ Περσῶν, et addit ab Anastasio Dicoro conditam Anastasiopolim fuisse dictam. Conf. Goar. ad h. l. Videtur Δάρασος esse, quam Hieroclis Synecdemus in Isauria ponit: vid. D p. 710. ed. Wessel. Sitne hæc Daras, an potius Taro, illa, quam Constantinus in Vita Basilii p. 166 Τάραντα appellat, mihi non liquet; vid. Alemann. ad Procop. p. 61, fine. Sim. Assemann. Bibl. Orient. t. I, p. 26 et 281, item t. II, p. 119. Evodius Assemann. Martyrol, t. I. pag. 141. Abulfeda in Geographia ex al Moschtareco appellat, *urbem parvam in pede montis Mardinensis*. Quod si cum Theophane non consentit, reputandum lapsum temporum et vicissitudines rerum veteri urbis splendori detraxisse. Auctor fragmenti geographici, quod Bandurius in notis ad Constantini Themata p. 10, produxit, si per Δάρες hanc Daras designavit, quod fecisse videtur, falsus procul dubio fuit in eo, quod eamdem cum Taurizo vel Tebriso fecit. Hæc enim multo, quam illa, et recentior et in orientem borealem remotior est. Verba fragmenti sunt Δάρες, τὸ νῦν Ταῦρες.

αὐτῷ μετὰ τῶν στρατιωτῶν ἐν τοῖς μεθορίοις καὶ δέξασθαι τὸν πρεσβευτὴν καὶ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοῦ. Καὶ εἰ μὲν ἔστιν τι ὀφεῖλον λαληθῆναι ἐν τοῖς μεθορίοις, λαλεῖται, τοῦ ἄρχοντος τοῦ Νησίβιος μέχρι τῶν μεθορίων μετὰ πλήθους Περσῶν συνερχομένου αὐτοῦ. Εἰ δὲ μὴ λαλεῖταί τί ποτε, καὶ οὕτως δεῖ πάντως συνελθεῖν αὐτὸν μετὰ πλήθους, καὶ τῶν Ῥωμαίων αὐτὸν παραλαμβανόντων καὶ τοὺς συνόντας αὐτῷ, δεῖ τοὺς λοιποὺς ἀπομεῖναι τῶν Περσῶν ἐν τοῖς Περσικοῖς τόποις, καὶ αὐτὸν μόνον μετὰ τῶν συνόντων εἰσελθεῖν εἰς τὸ Δάρας καὶ θεραπευθῆναι. Προσήκει δὲ τοὺς ἄρχοντας τοῦ Δάρας πολλὴν ἀγρυπνίαν καὶ πρόνοιαν ποιεῖσθαι, ὥστε μὴ προφάσει τοῦ πρεσβευτοῦ (63) πλῆθος Περσῶν συνεισελθεῖν, κατὰ μέρος ἐπακολουθῆσαι, καὶ δόλῳ κρατῆσαι τὴν πόλιν. Ἀλλὰ τούτου τοῦ μέρους πολλὴν πρόνοιαν οἱ B ἄρχοντες ὤφελον ποιεῖσθαι, καὶ ἐκ τοῦ ἀσυμφανοῦς (64) ἐγρηγορέναι, καὶ φυλάττειν τὸ σχῆμα τοῦτο. Οἱ δουκικοὶ δὲ κατὰ τὸ εἰωθὸς τὸ δαπάνημα τῆς ὁδοῦ μέχρι τῶν ἐνταῦθα ἡμερῶν ργ′ (65) ἐπιδιδόασιν. Τοσαῦται γὰρ ἐξ ἀρχῆς ὡρίσθησαν ἀρκεῖν τῷ πρεσβευτῇ ἀνιόντι, καὶ τοσαῦται ἀπιόντι. Ἔστιν δὲ ὅτε βραδύνῃ ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ κελεύει ὁ βασιλεὺς, καὶ προσθήκη αὐτῷ γίνεται. Ἡ δὲ γνῶσις τῶν ἐπιδεδομένων αὐτῷ σώζεται ἐν τῷ σκρινίῳ τῶν βαρβάρων (66). Καὶ βέρεδα (67) δὲ κατὰ τὰ πάκτα (68), ἐπὶ Κωνσταντίνου ἐπάρχου πραιτωρίων γενομένου ἀπενεμήθη αὐτῷ πέντε, καὶ ζῶα λ′. Ὁ δὲ βασιλεὺς, ἐὰν θέλῃ θεραπεῦσαι αὐτὸν, πολὺ πλέον αὐτῷ αὐτῷ ἐπιδοθῆναι κελεύει. Εἰ δὲ θέλει καὶ σιμῆσαι αὐτὸν, χρὴ πέμψαι καὶ δέξασθαι αὐτὸν διά τινος τῶν εὐϋπολήμπτων ἐπὶ C Γαλατίαν καὶ Καππαδοκίαν καὶ θρέψαι· ὁμοίως δὲ πέμψαι καὶ εἰς Νίκαιαν καὶ θρέψαι καὶ θεραπεῦσαι. Δεῖ δὲ καὶ τὸν μάγιστρον, ἐρχομένου αὐτοῦ περὶ Ἀντιόχειαν, πέμψαι μαγιστριανὸν ὀφείλοντα ἀπαντῆσαι καὶ ἀσπάσασθαι αὐτὸν, καὶ μαθεῖν, πῶς δια-

A situr. Interdum ne ipsi quidem magister litteras legato mittit, sed nudis mandatis et significationibus oralibus invitatur, ut cum fiducia, hilaritate et per otium in Urbem veniat. Missus itaque noster cum legato Persico Nisibina egressus iter et deductionem ejus instituit. Legato illi occurrere in confiniis debent præfecti Daræ cum militibus suis præsidiariis, ipsumque famulitiumque ejus excipere. Et, si quid opus est in confiniis moneri atque condici ab una alterave parte, id transigitur, præfecto Nisibinæ cum numero Persarum ad confinia usque legatum comitante. Si vero nihil tale monendum suppetat, oportet nihilominus tamen præfectum Nisibinæ cum cohorte suorum eum comitari, Romanisque legatum et ejus comites excipientibus, retro B in locis dictionis Persicæ cum globo suo manere, solumque legatum cum comitatu suo in urbem Daras ingredi et a nostris ibi dignum cultum accipere. Daræ præfecti inter hæc vigili cura circumspiciant caveantque, ne sub prætextu legati multitudo Persarum simul in urbem intret, aut per partes subsequatur, et sic urbe potiantur. Hunc itaque locum diligenter solliciteque meminerint præfecti, observentque Persas attento oculo, dissimulanter, ut id ageri ab ipsis non deprehendantur. Ducici [hoc est homines ad officium ducum illorum thematum, per quæ trajectus fit, pertinentes] impensas itineris ad hanc usque Urbem augustam in centum et tres dies præstant. Tot enim ab initio statim et jam a longo tempore statuti fuerunt et imputati dies legato, tam illinc huc, quam hinc illuc tendenti. Inter- C dum tamen moras in via trahit et plus temporis impendit · adeoque indultu imperatoris additur, quod excurrit impensarum. **233** Notitia vero vel indiculus in eum impensorum deponitur asservandus in scrinio barbarorum. Attribuuntur legato secundum

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(63) Egregie hunc locum illustrat Procopius Hœsch. p. 85.

(64) Sic novi Græci pro ἀσυνόπτου. Nicet. p. 179. vid. Theophan. p. 329, Cedren. p. 673, Scylitz. p. 826. Συμφανὲς pro σύνοπτον aut ἐμφανὲς habet Polybius p. 158 ed. Gron. Nunquam non in compositionibus alternant ἐν et σὺν. Verba καὶ φυλάττειν τὸ σχῆμα τοῦτο nescio qui factum ut prorsus præterierim in Latinis; *debent hunc habitum* (*cette habitude, cette manœuvre*) *semper et ubique servare.*

(65) Miror tot dies, tres pene cum dimidio menses legati Persici per Asiam minorem itineri a Daras inde usque ad Hellespontum imputari, cum Anna Comnena scribat Alexiad. p. 169, ab Antiochia ad Nicæam intra octo dies perveniri. Finge id veredis dispositis nulla dierum noctiumque fieri quiete, continuato cursu. Attamen Busbekius CPli ad Amasiam, quæ sane haud multum abest Anastasiopoli, intra mensem se venisse tradit, epistola I. Debet igitur vitium nostris numeris inesse.

(66) Ubi chartæ ad barbaros spectantes jacebant et asservabantur. Latissimi ambitus vox barbari. Græcis vetustis significabat omnes et illos, qui Græce non loquerentur, et qui Græci non essent sanguinis, etiamsi Græco sermone uterentur, ut Macedones. Latinis vetustis audiebant sic omnes, qui Latine non callerent. Byzantini deinceps Græci sic in specie appellabant initio Persas, tempore post Saracenos; Latini præcipue Germanoso. Vid. Script. post Theophan. p. 835. *[Germani iidem ac barbari; Goldast. ad Eginhard. p. 162.]*

(67) Sunt equi curribus juncti et præsertim illi in usum cursus publici, per certas stationes dispositi, semper promti et parati. Non est vox a *vehendo*, quod putant grammatici, sed Germanica. D Veteres Germani *peréd* pro equo dicebant. Belgæ adhuc *Paerd* dicunt, nos *Pferd* paulo durius. A Germanis id vocabulum ad Romanos Thracicos, et deinceps ad Arabes transit, qui *Barid* cursum publicum appellant. In cujus vocis etymologia grammatici Arabici valde se macerant, neque mirum. Erit de hoc ad Abulfedam dicendi locus, ad ann. 60 [Chr. 680] quo ait Moaviam obiisse, qui primus apud Arabes al Barid, τὸ βέρεδον ἢ τὸν ὀξέα δρόμον, instituerit, quem Muhammedani principes per multa sæcula, et adhuc sæculo XIII servabant, sed ut regale privato nemini licitum.

(68) *Pacta* sunt alias tributa, quæ una gens alteri ex pacto et condicto debet. Hic sunt ipsa fœdera, contractus, stipulationes. Ita annales Bertiniani A. 812 : *Legati Michaelis ad Carolum M. missi Aquisgrani scriptum pacti ab eo suscipientes more suo, id est lingua Græca, laudes ei dixerunt.*

omnia ut in silentio, veniuntque legati, non jam, ut antea, seorsim, simul omnes in uno corpore, sed separati, suo quisque in loco, inter illos magistratus, ad quos, velut collega, pertinet, adeoque Constantinopolitanis proceribus immixti. Jussu tum imperatoris introducit decurio legatorum homines seu comitatum, unum ordinem post alterum, sic eos clara voce excitans: « [Adestote vos comites tribuum; » vos « didascalici [seu magistriani];

A τιάριοι, καὶ ἐγείρεται ὁ βασιλεὺς, καὶ ἐὰν μὴ ὦσιν πατρίκιοι, προσκυνοῦσιν αὐτὸν, καὶ συντάττονται, εἰ μὲν ἐν τῷ μικρῷ κάθηται κονσιστωρίῳ, ἐμπρὸς τῶν πορφυρῶν βάθρων ἐν τῷ θερινῷ κονσιστωρίῳ· εἰ δὲ ἐν τῷ μεγάλῳ κονσιστωρίῳ κάθηται, ἄνω πρὸ τῆς θύρας τῶν δευτέρων (57), καὶ κατέρχονται, καὶ μίσας ποιοῦσι. Τὰ δὲ γράμματα τοῦ βασιλέως λαμβάνει ὁ μάγιστρος, καὶ ἔρχονται καὶ συντάττονται αὐτῷ, καὶ δίδωσιν αὐτά.

vos « leucophori » [seu candidati] vos « cursores; vos « decani; » et in universum omnes, qui cum legatis advenerunt, excitat; quibus imperator singulis rogam aut stipem largitur Illis digressis,
tandem ipsis quoque legatis donat ea, quæ ipsis præparari ju-- τῷ ἀναλώματα ἕτοιμα τῆς ἡμερω,
componunt ad exspectandum imperatoris abitum, et imperator μερῶν, ὧν ἔχει ποιῆσαι (74) ἐν Χαλκη-
tricii non sint, adorant ipsum, valeque ipsi dicunt; qu- ξένια δὲ πέμπει αὐτῷ· Προσήκει δὲ τὸν
derit imperator in parvo æstivo consistorio apud gradus ,ον πέμψαι εὐθὺς εἰς ἀσπασμὸν αὐτοῦ, καὶ
monia contigerit in magno consistorio, fit valedictio apud σαι αὐτὸν, πῶς ἦλθε, καὶ μὴ ἐσιάνθη (75) τί
Litteras autem imperatoris ad alterum occidentale- καὶ ἁπλῶς κατὰ τὸ ἐγχωροῦν θεραπεῦσαι
ad se legatis et sibi domi suæ valedicentibus eas tr- ..τόν. Χρὴ δὲ ἐν τῇ πόλει προετοιμασθῆναι τὸ μη-
τάτον αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ

CAPUT LXXXIX.

Observanda sub adventum magni Persarum ..ipsi πλῆθος, ὅπερ ἐπιφέρεται, καὶ εὐτρεπίσαι ἐν αὐτῷ
eoque in urbe præsente. ..upiat, κραββάτια καὶ στρώμματα καὶ κλιβάνια καὶ ἀρούλ-

Postquam de adventu magni legati

VARIÆ LECTIONES.

nuntiatum est, oportet a magistro m
quem, illustrem [seu protospath

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

rium aut tribunum aut eti- 10, Theophan. p. 22
ordine episemorum aut in- ad Alex. p. 351·
rum, aut quemcup- -anis. Verti ac si reperissem
honorem -ζεσθαι, *ubi tandem, voluerit*. Rarius -ζεσθαι, *quærere, cupere*, et fere tantum
ibi--cum. Sed poetæ verba vulgaria ab eruditis studio devitata suis carminibus implectebant; C unde non mirum si in vulgari Thracum Byzantinorum sermone tales vetustatis reliquias observamus.

(71) Vocabulum ζῶον novis Græcis et *equum* et *mulum* significat. Cum igitur τὰ ζῶα h. l. equis opponantur, mulos intelligere necesse est. Integra dictione ζῶον μουλικὸν est apud Theophan. p. 144, ubi Anastasius *animal mulinum*. Leo Grammat. contra p. 470, ζῶδον pro *equo* posuit. Et sic quoque Latinis *animal* modo est equus, modo mulus: vid. Du Cange v. *Animal*, Jurel. ad Symmach. II. 27, et Paullin. de Vita Martini IV, 17. Papias: *Burides* [l. *Burriches* pro *Burrichi*] *animalia, manni*. Quo in loco *animalia* pro mulis an equis accipias perinde est. Mannus enim vel burrichus inter ambos quodammodo ἐπαμφοτερίζει. Vox *burrichus* quod in transitu aspergere liceat, ex Arabica: *al borak*, celebratum fabulis et sonniis doctorum Muhammedanorum animal. Alborak, quo Muhammed raptus in cœlum perhibetur, et ut medium quid inter asinum et mulum describitur, erat hoc de genere, a diversis coloris maculis sic dictum. Omne enim ποικίλον, *varium, scheckig* nostro sermone, Arabibus est *Abrack*; vid. Du Cange v. *Burrichus*.

(72) Modo sic scriptum reperi in membranis, modo Χαλκηδόνι. Utrumque vetera dant monumenta, nec adhuc compertum, utrum rectius. Utrumque nempe in usu erat.

(73) Optionem barbarorum penes Romanos militantium ministerio deputatum. Est autem optio miles optatus, h. e. delectus, honestioris gradus, quales in provincias mittebantur ad celeriter inde nuntios imperatori referendum, et aliis rebus peragendis ob ingenii dexteritatem aliquam in ipsis deprehensam præficiebantur; vid. Casaubon. ad Script. H. A. t. I, p. 16. Eorum quoque et potissimum erat militibus sibi attributis annonas distribuere et de metatis seu hospitiis prospicere. Vid. Allemann. ad Procop. p. 100. Tusci tales *Tschausos* appellant, nos *fouriers, provisores*, χορηγοὺς στρατιωτικούς.

(74) De dictione ἔχειν ποιεῖν, *habere facere* pro *debere facere*, aut μέλλειν ποιεῖν, *facturum esse* dixi alio loco; ποιεῖν, ἡμέρας autem et *facere dies* Græci Latinique juxta dicunt pro transigere: vid. Theophan. p. 37 et 90 Cange Gloss. Lat. v. *Facere*, Welsten. ad N. T. Matthæi xx. 12 et Palairet observat. ad Nov. Test. Actor XVI. 33. In illo Lucillii aut Luciani, Anthologiæ p. 127: νύκτα μέσην ἐποίησε τρέχων ποτὲ Μάρκος ὁπλίτης, *mediam noctem faciebat*, est idem atque conficiebat, agebat, transigebat, *aliquando Marcus currens in stadio cum armis*. Ad mediam usque noctem a die vel vespera inde currebat, et tamen media nocte nondum pervenerat ad metam. Ipse jam Demosthenes in orat. contra Codonem ποιεῖν χρόνους dixit.

(75) *Vexatus, ægrimonia affectus, offensus, læsus fuerit*. Ita interpretandum esse hoc verbum ex hoc et aliis Nostri locis et quibusdam eorum patet, quæ Du Cange Gloss. Gr. protulit e novis scriptoribus Græcis, (nam antiquis ignotum fuit,) ubi non D putem significare *constituere, contrahere, pacisci*, quam notionem Du Cange illi tribuit. Citat ibi inter alia locum Nicephori Presbyteri in Vita sanctæ Andreæ Sali: καὶ σιανθεὶς οὖν ἐν νῷ πικρῷ ἔφη, *exacerbatus ergo dicebat amara mente*, et hunc Joannis Moschi in Limone c. 205: ἀκούσας δὲ ταῦτα καὶ ἄλλα τοιαῦτα παρ' αὐτῆς σιανθεὶς καὶ ἐλθὼν ἐδάκρυσεν, ubi interpres non male, certe haud procul a vero sensu, reddidit *commotus*. Proprie est *contritus, punctus, contristatus*. Colligitur idem ex alio loco Vitæ Simeonis Sali, quem Du Cange v. Κοσσίζειν et τζιμμίζειν citat: ἔστιν ὅτε ἔσαλον τὰς χεῖρας αὐτῶν τὰ ἄσεμνα δύναια εἰς τὸν κόλπον αὐτοῦ, καὶ ἐσίαινον αὐτὸν καὶ ἐκόσσιζον καὶ ἐτζίμμιζον αὐτὸν, *interdum quoque inhonestæ potestates* (immundi spiritus) *mittebant manus suas in ejus sinum et vexabant eum et colaphis contundebant, et attracto sursum naso cervices ejus retro agebant*.

αὐτῷ μετὰ τῶν στρατιωτῶν ἐν τοῖς μεθορίοις καὶ δέξασθαι τὸν πρεσβευτὴν καὶ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοῦ. Καὶ εἰ μὲν ἔστιν τι ὀφεῖλον λαληθῆναι ἐν τοῖς μεθορίοις, λαλεῖται, τοῦ ἄρχοντος τοῦ Νησίβιος μέχρι τῶν μεθορίων μετὰ πλήθους Περσῶν συνερχομένου αὐτοῦ. Εἰ δὲ μὴ λαλεῖταί τί ποτε, καὶ οὕτως δεῖ πάντως συνελθεῖν αὐτὸν μετὰ πλήθους, καὶ τῶν Ῥωμαίων αὐτὸν παραλαμβανόντων καὶ τοὺς συνόντας αὐτῷ, δεῖ τοὺς λοιποὺς ἀπομεῖναι τῶν Περσῶν ἐν τοῖς Περσικοῖς τόποις, καὶ αὐτὸν μόνον μετὰ τῶν συνόντων εἰσελθεῖν εἰς [illegible] καὶ θεραπευθῆναι.

structi accenduntur. Illi olim, furni ... πολλὴν ἀγρυ-tum calefiebant, cum quis solus esset, ... προφάσει cis litterarumque studiis vacaret. [Hae, a... ...σελθεῖν, aut ad coquendum, aut ad compotationes ... via multorum amicorum serviebant. Luculent... τὴν in iis instructo igni circumsedebatur. Clibani ...ν οἱ id, quod hodie tennuri sunt orientalium, vas... ...α-tundi cum plano fundo ferrei lacus, vel catini, ba-sini, ollae, ut appellare malis, in scrobe depositi, media in zeta defossa satis profunda. Instructi erant illi lacus siphonibus, qui fumum per medios, ibi loci cavos studio relictos, parietes in tectum et deinceps in aureas emitterent. Instructi quoque erant patentibus foraminibus, spiraculis, in quibus aura alendo igni necessaria ventilaretur. Tegebant hos lacus operculo ferreo statim ex quo ardere ignis coepisset, et ut in carbones ille abiisset, tapetibus id insternebant, quibus pedes et medium corpus submittebant, qui tepore frui vellent. Sic tennuri structi sunt, quibus hodie usus est in oriente; vid. della Valle epist. Itin. II. 17. et Olearii Iter Persic. p. m. 415. et aliorum Itineraria. Et sic quoque structi erant veterum Græcorum ἴπνοι vel κλίβανοι. Clare id patet ex Aristophanis Vespis vs. 147, ubi mentio fit τηλίας, lati rotundi operculi, quod τῇ κάπνῃ seu τῷ ἴπνῳ imponebatur. Posset quidem conjectura fieri, τὰς κάπνας veterum Græcorum fuisse in istum modum comparatas atque medio ævo in Italia erant apud gentes barbaricas illi incubantes. Tum nempe sic ignem alebant. Mediis in ædibus defossa erat profunda scrobs, in qua ignis ardebat. In tecto autem relicta erat isti scrobi ad verticem opposita fenestra, per quam fumus exibat. Ubi deflagrasset ignis, obdebant isti fenestræ taliam ligneam, aut etiam circa vesperam, quando homines a laboribus diurnis cessarent et cubitum irent. Unde, quemadmodum apud Græcos vespera βούλυτος dicebatur, quia boves aratro tum liberabantur, sic etiam medio ævo *igni tegium* idem valebat atque vespera; et quando id faciendum esset, ingruentibus nempe tenebris, signum campana dabatur, quo monebantur homines tegendum esse ignem et fumarium, ne per tenebras noxa fieret a flammis, aut etiam ne fumi et ignis conspectu allicerent fures et latrones (v. Du Cange, v. *Igniteyium*, et Murator. t. II. Antiqu. Ital. p. 418). Unde remansit apud nos ille mos sub vesperam campana sonandi. Si quis ex hoc more locum Aristophanis exponere malit, nihil quidem habeo quod opponam: et puto profecto penes incultiores Græciæ gentes, item apud rusticanos hunc ignis alendi morem obtinuisse. At in Athenis cum maxime cultis tam rudem in modum fuisse structas ædes, ut per medias pateret pluviis illabendi et fumo exeundi fenestra, qua omnia sordidarentur et conspurcarentur, et ruinosa fierent, vix mihi persuadeo. Multo elegantior et commodior illa altera ratio, tennurorum puta. Ab horum tennurorum similitudine (liceat mihi brevitatis et perspicuitatis studioso peregrino hoc vocabulo uti) appellarunt ἴπνον laternam. Nam et hæc ignem condebat in se rotunda in ambitum, plana in fundo,

A situr. Interdum ne ipsi quidem magister litteras legato mittit, sed nudis mandatis et significationibus oralibus invitatur, ut cum fiducia, hilaritate et per otium in Urbem veniat. Missus itaque noster cum legato Persico Nisibina egressus iter et deductionem ejus instituit. Legato illi occurrere in confiniis debent præfecti Daræ cum militibus suis præsidiariis, ipsumque famulitiumque ejus excipere. Et, si quid opus est in confiniis moneri atque condici ab una alterave parte, id transigitur, præfecto Nisibinæ cum numero Persarum ad confinia usque legatum comitante. Si vero nihil tale monendum suppetat, oportet nihilominus tamen præfectum Nisibinæ cum cohorte suorum eum comitari, Romanisque legatum et ejus comites excipientibus, retro

B in locis dictionis Persicæ cum globo suo manere, solumque legatum cum comitatu suo in urbem Daras ingredi et a nostris ibi dignum cultum accipere. desæ præfecti inter hæc vigili cura circumspiciant Græchtque, ne sub prætextu legati multitudo Perscyphos, ...nul in urbem intret, aut per partes subse-reciprocare ... medio in conc... urbe potiantur. Hunc itaque locum id est ad parte... ...iteque meminerint præfecti, obserbus oppositi. Illinc... ...ento oculo, dissimulanter, ut ἀνακαλεῖν δοκεῖν πῦρ ...deprehendantur. Ducici [hoc ἑστίας, καὶ ἐν κλιβάν... ...ucum illorum thematum, μαίνει γονήν. Ἔοικε γὰρ ... γυναικί, *si quis sibi videntur igne*... ...impensas itineris *cito ardeat, cum in foco, tum in clibano,* ... et tres *et filiorum generationem promittit. Similis enim* ... *focus, et clibanus mulieri.* Hoc e doctrina symbolica,

C quæ apud veteres Græcos, ut gentem origine Scythicam, frequenti in usu erat, et adhuc est apud Scythas, ut ex scriptoribus rerum Russicarum constat. Egregiam lucem dat hic Artemidori locus illi Herodoti, et accipit vicissim ab eodem. qui p. 322, exstat de Melissæ umbra querente, ὅτι ἐπὶ ψυχρὸν τὸν ἴπνον Περίανδρος τοὺς ἄρτους ἐπέβαλλε. Signanter ait Herodotus τοὺς ἄρτους ἐπὶ τὸν ἴπνον ἐπιβάλλειν. Quod non intelligas nisi memoria teneas, veteres Græcos panes suos calefactis illis τηλίαις ferreis imposuisse coquendos, quibus eos consuevisse suos clibanos tegere paulo ante ex Aristophanis Vespis demonstrabam. Non faciebant illi panes tam vægrandes atque sunt nostri, quorum unus interdum vel bajulum oneret, neque fermentatos coquebant, sed ut Arabes hodiernum adhuc, quorum in coquendo pane modum sic describit D'Arvieux apud La Rocque *dans le Voyage dans la Palestine* p. 192: *Ils font du feu dans une grande*

D *cruche de grès, et lorsqu'elle est échauffée, ils détrempent la farine dans l'eau, comme nous le faisons pour faire de la colle à chassis, et ils l'appliquent avec le creux de la main sur le dehors de la cruche, cette pate presque coulante s'étend et se cuit en un instant en ayant desséché toute l'humidité. Le pain s'en sépare mince et delié comme nos gaufres. Cette cuisson se fait si vite qu'en fort peu de temps on en a une quantite suffisante.* Ratio patet quare feminam cum furno et semen humanum, quo illa fecundatur, cum massa panis lactea et tantum non liquida comparaverint, qualis ferma et indoles Græcorum panium fuerit, et quare illi ἄρτους ἐπὶ τὸν ἴπνον ἐπιβάλλειν, non ἐμβάλλειν εἰς τὸν ἴπνον dixerint. Sed e diverticulo in viam.

(77) Vid. Casanb. ab Scr. H., Aug. t. I, p. 609, Guther. p. 759, Vales. ad Amm. Marcell. p. 323 et Du Cange Gloss. Gr.

siones et ipsius et famulorum ejus usui, et optionem barbarorum mittere, ipsique expensas enumerare legato per illum diem diesve, quos Chalcedone transigendos habuerit, faciendas, et simul per ipsum xenia seu munuscula pro felice adventu peregrini amici mittere ; sed et mittere, qui suo, magistri, nomine legatum, quamprimum appulerit, salutent et interrogent, quomodo advenerit, et num ægrimoniam injuriamve et incommodum passus fuerit. Verbo, decet magistrum pro virili sua legato grata omnia et amica officia præstare. Ipsa in urbe oportet metatum seu mansionem ejus dignam ipsius persona et multitudini, quam secum trahit, accommodatam præparari, in qua præsto sint grabbati seu lecti, et stromata seu stragulæ, et clibani seu furni, et arulæ seu foculi, et mensæ et operæ ad aquam aggerendam et alia præstanda sordida ministeria. Stragulas quidem olim extradebat et præstabat comes privatorum ad magistri mandatum pittacio vel schedula sibi exhibenda perscriptum : nunc translata est hæc cura in saccellarium imperatoris. Lectos autem et scyphos et mensas et furnos et ollas præfectus urbis præstat, et ipse quoque ad pittacium magistri. Focos autem præstant præfecti fabricarum [armorum publicarum nempe et operarum fabrilium]. **234** Præfectus urbis ipsi quoque, legato puta, operas e tabernis vel cauponis sufficit. Etiam balneum illius domus, quam inhabitabit legatus, aut saltem vicinæ, paratum esse debet, quo et ipse, quandocunque libuerit, et ejus famuli lavari queant, et balneum habeant sibi solis privum et vacans. Appulso ad litus urbis obviam mittere

A κατὰ πιττάκιον (78) τοῦ μαγίστρου ἀπολύει, ἤτοι ὁ σακκελλάριος τοῦ βασιλέως· (νῦν γὰρ εἰς αὐτὸν μετηνέχθη ἡ χρεία.) τὰ δὲ κραββάτια καὶ σκύφια καὶ τραπέζια καὶ κλιβάνια καὶ χύτρας ὁ ἔπαρχος τῆς πόλεως ἀπολύει, πάλιν κατὰ πιττάκιον τοῦ μαγίστρου. Τὰς δὲ ἀρούλλας οἱ τῶν φαβρίκων [14] παρέχουσιν (79). Ἀπονέμονται δὲ αὐτῷ παρὰ τοῦ ἐπάρχου καὶ ὅπερες ἐκ τῶν καπηλείων (80). Καὶ δεῖ τὸ βαλανεῖον τοῦ οἴκου ἐκείνου (81), ἐν ᾧ μέλλει οἰκεῖν, ἑτοιμασθῆναι, ἢ τὸ πλησίον αὐτοῦ, ἵνα, ὅτε βούλεται, καὶ αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ λούονται, καὶ αὐτοῖς μόνοις σχολάζει τὸ βαλανεῖον. Καὶ ἐπὰν καταπλεύσῃ, δεῖ τὸν μάγιστρον πέμψαι βασιλικοὺς ἵππους· (δίδωσι δὲ αὐτοὺς ὁ σπαθάριος τοῦ βασιλέως·) καὶ δέχονται αὐτὸν ἐκ τῶν δρομόνων, καὶ ἀποφέρουσιν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. Καὶ εὐθὺς πέμπει ὁ μάγιστρος καὶ B ἀσπάζεται αὐτὸν, καὶ πάλιν ἐρωτᾷ αὐτὸν, πῶς διεσώθη. Πέμπει δὲ αὐτῷ καὶ ξένια διὰ τοῦ ὀπτίονος, ἃ βούλεται· ὡς ἐπὶ πολὺ δὲ καὶ ὁ πρέσβεις πέμπει, καὶ ἀντασπάζεται τὸν μάγιστρον. Καὶ χρὴ τὸν μάγιστρον δέξασθαι ἠπίως τὸν ἐρχόμενον καὶ δοῦναι ἀνταπόκρισιν ἁρμοδίαν τῷ ἀσπασμῷ. Δηλοῖ δὲ αὐτῷ διὰ τοῦ οἰκείου ἀνθρώπου ὁ μάγιστρος, ὅτι « Ἀνάκτησαι σαυτὸν, καὶ ὅτε συνορᾷς (82), ἀσπάζομαί σε. » Κἀκεῖνος τῇ ἑξῆς ἢ μετὰ μίαν προμηνύει, καὶ ἔρχεται καὶ ἀσπάζεται τὸν μάγιστρον, καὶ δέχεται αὐτὸν ἀπὸ στόματος (83), καὶ ἐρωτᾷ αὐτὸν ὁ μάγιστρος πρὸ πάντων περὶ τῆς ὑγείας τοῦ βασιλέως (84) αὐτοῦ, ἔπειτα καὶ περὶ τῶν τέκνων τοῦ βασιλέως αὐτοῦ καὶ περὶ τῶν ἀρχόντων καὶ περὶ τῆς αὐτοῦ καὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ C ὑγείας, καὶ πῶς ἦλθε, μή τί ποτε ἐν τῇ ὁδῷ ἐσιάν-

VARIÆ LECTIONES.

[14] ΣΧΟΛ. τεχνῶν.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(78) *[*Pittacium* est schedula. Anastas, pag. 104.]* Vid. Salmas. ad Scr. H. Aug. t. I, p. 912, Gretser. ad Codin. p. 162. Interpret. ad Petronium. Est a πέτω, πετάω, *expando*, πέταξ, πεττάκιον, πιττάκιον. Unde quoque novis Græcis πίτα et πίττα est idem atque πλακοῦς, *placenta*, utrumque a plano, repando et lato.

(79) *Fabricenses*, οἱ φαβρικήσιοι, qui ad publicas fabricas pertinent, et in iis laborant, aut etiam fabricas publicas faciunt. Sunt enim fabricæ aut officinæ, in quibus arma et alia talia publica opera conficiebant, parabantur ; aut ipsa opera publica, ædificia. arma, etc. Hoc sensu accipitur apud Lamprid. Alex. Sever. t. I, Scr. Hist. Aug. p. 921 : *vectigalia civitatibus ad proprias fabricas deputavit*, id est remisit, ut ex iis possent opera publica fieri, restaurari et sustentari. Conf. Guther. p. 614, Fabrott. Gloss. Cedreni, Du Cange Gloss. Lat. v. *Fabricæ*.

(80) Puto καπηλεῖα esse hospitia publica, tabernas vino et aliis liquoribus vendendis. Qualibus in ædibus cum multa sint agenda, multis opus sit, ut in hominum frequentia. ministris et vigilibus, credo consuevisse a terbanuriis e prætorio ad diurnos usus petitos fuisse pro mercede in fiscum inferenda captivos Saracenos et alios, ad purgandas ædes aliaque sordida ministeria peragenda, quemadmodum adhuc hodie CPli captivi Christiani e septem sic dictis turribus petenti cuique ad diurnas operas permittuntur, pro mercede statuta, quam captivi ipsi pendere suo custodi et ærario publico debent, sub vesperam vinculis restituendi. Idem in nostratibus quoque majoribus urbibus fieri solet, ubi malefici asservantur, æternis vinculis et structuris castellorum aliorumque publicorum operum destinati.

(81) Adhuc hodie CPli sunt præter balneas publicas etiam in ædibus lautiorum hominum privatæ, quia et in publicis σαπρῶς λούεται, ut scite ait Epictetus apud Arrianum, et aliam quoque ob causam, ob quam nolunt mariti uxores suas ad publica lavacra commeare. Tutum enim non est, Qui D scire cupit, adeat Busbekii epistolam tertiam.

(82) Quando voles, quando commodum tibi fuerit, quando censebis. Proprie quidem est idem, quod alter, videre, censere. Sed hic nihilo plus, quam simplex ὁρᾷν notat. Amat in novorum Græcorum sermone συν in compositis redundare. Imo συνορᾷν jam Lyco philosophus dixit apud Diogenem Laert. p. 306, 8. Veteres tamen συνιδεῖν malebant quam συνορᾷν. Conf. Theophan. p. 269, 301, Novell. Justin. p. 12.

(83) Idem quod veteres ἀπὸ γλώσσης, *verbis ore prolatis* ; δέχεσθαι ἀπὸ στόματος, *aliquem alloquio* vel *colloquio præsentem excipere*, opponitur τῷ ἀπὸ γραφῆς vel μηνύσεως, *cum aliquo per litteras* aut *internuntium agere*. Ἀπὸ λέξεως dixit Nicephorus Breviar. Hist. p. 16, 3.

(84) Vid. Cont. Theoph. p. 60.

θη, μή τί ποτε παρελείφθη, καὶ λέγει ὅτι « Ἐκελεύσθημεν παρὰ σοῦ εὐσεβοῦς ἡμῶν δεσπότου πάντα εἰς θεραπείαν σου ποιῆσαι· ἐὰν οὖν τί ποτε παρελείφθη, τοῦτο ἡμέτερόν ἐστιν πταῖσμα. Καὶ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς (85) μήτε λυπηθῆναι (86) μηδὲ σιωπῆσαι, ἀλλὰ εἰπεῖν ἡμῖν, ἵνα διόρθωσις γένηται. » Προσκυνοῦσιν δὲ τὸν μάγιστρον καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ὄντες πάντες, ῥίπτοντες ἑαυτοὺς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους (87). Καὶ ὅτε δόξῃ τῷ βασιλεῖ δέξασθαι αὐτὸν, πέμπει ὁ μάγιστρος καὶ δηλοῖ αὐτῷ ὅτι « Ἐκέλευσέν σε ὁ δεσπότης εἰσελθεῖν. » Χρὴ δὲ καὶ τὸν δεσπότην ἐν Χαλκηδόνι, καὶ ἐνταῦθα ἐρχομένου αὐτοῦ, πέμψαι δηκουρίωνα καὶ ἀσπάσασθαι αὐτὸν καὶ ἐρωτῆσαι περὶ τῆς ὑγείας τοῦ βασιλέως αὐτοῦ, καὶ πῶς αὐτὸς διεσώθη. Ἐπὰν δὲ δέχηται αὐτὸν, πέμπει ἀπὸ ὀψὲ ὁ μάγιστρος σουβαδίουβαν [15] (88), καὶ δηλοῖ αὐτῷ ὅτι « Ἐκέλευσέν σε ὁ βασιλεὺς προελθεῖν, καὶ πρόελθε. » Καὶ ὁ βασιλεὺς ὁμοίως πέμπει δικουρίωνα, καὶ ἀσπάζεται αὐτὸν, καὶ δηλοῖ αὐτῷ ὅτι « Τῇ ἑξῆς δεχόμεθά σε, καὶ πρόελθε. » Δίδοται οὖν μανδάτα ἀπὸ ὀψὲ σιλέντιον, καὶ τὸν πρεσβευτὴν τῶν Περσῶν δέχεται. Καὶ χρὴ τὸν ἀδμισσιονάλιον ἐλθεῖν καὶ ἐρωτῆσαι τὸν μάγιστρον περὶ τῶν λαβαρησίων, καὶ δίδοται μανδάτα, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἀπαντήσωσιν, καὶ δεῖ στῆναι αὐτοὺς εἰς τοὺς τόπους αὐτῶν μετὰ τοῦ ἅρματος. Προέρχονται δὲ πάντες οἱ ἄρχοντες ἀπὸ ὁλοσηρίκων, καὶ εἰσέρχεται ὁ πρέσβεις διὰ τῆς ῥιγίας, καὶ δέχεται αὐτὸν ὁ μάγιστρος ἐν τῇ σχολῇ αὐτοῦ, καὶ ἐρωτᾷ αὐτὸν, εἰ ξένια ἔχει τοῦ βασιλέως, καὶ χρὴ αὐτὸν ἰδεῖν πάντα, πρὶν εἰσέλθωσιν, καὶ λαβεῖν τὴν γνῶσιν αὐτῶν. Καὶ εἰσέρχεται πρὸς τὸν βασιλέα ὁ μάγιστρος, καὶ ἀναφέρει αὐτῷ τὰ περὶ τῶν ξενίων, ἐπιδίδωσι δὲ αὐτῷ καὶ τὴν γνῶσιν. Ὁ δὲ πρέσβης ἀναμένει ἐν τῇ σχολῇ τοῦ μαγίστρου. Καὶ μεθὸ δεχθῶσιν οἱ ἄρχοντες καὶ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ κονσιστώριον, δεῖ τὸν ἀδμισσιονάλιον καὶ τοὺς χαρτουλαρίους τῶν βαρβάρων καὶ τοὺς ἑρμηνευτὰς ἀναγαγεῖν τὸν πρέσβην, καὶ καθίσαι αὐτὸν ἐν τῷ ἀντικονσιστωρίῳ, δοῦναι δὲ τοὺς χαρτουλαρίους καὶ ἑρμηνευτὰς κιτατώριν τοῦ μαγίστρου τοῖς ἀδμισσιοναλίοις, καὶ τὰ ἄλλα γίνονται ὡς ἐν σιλεντίῳ. Χρὴ δὲ τὸν μάγιστρον ἑτοιμάσαι κανδιδάτους [16] ἁρμάτους (89) καὶ πούε-

A debet magister imperiales equos, quos spatharius imperatoris præstat. Hi eum comitesque e dromonibus escendentes excipiunt, et domum suam deferunt. Quo facto magister protinus eum per legatum salutat, et denuo percontatur, qua ratione et satin ex voto conductus per viam et huc delatus fuerit. Munuscula simul beneventationis ipsi per optionem mittit, qualia placuerit. Ut plurimum vero ipse quoque legatus per suorum quemdam reddit magistro salutationis vices; quem hospitem advenientem magistri est commode benigneque excipere, responsumque salutationi congruum reddere. Quæ autem magister legato per ministrum suum familiarem nuntiat, hæc ferme sunt. Jubet ipsum animumque et corpus otio et quiete ab itineris tædiis et fatigiis B recreare; se ipsum coram salutaturum esse, quando permiserit et commodum ipsi fuerit. Tunc legatus aut proximo aut tertio diem significat magistro per præmissum nuntium, se ad ipsum venturum, et sic accedit ad magistrum eumque salutat. Quem magister vicissim præsentem jam præsens benigno colloquio excipit. Cujus id primum et præcipuum argumentum est, ut magister apud legatum percontetur, quomodo ejus princeps valeat, dein quid agant liberi principales, tum quid et quales ejus proceres; porro in quibus rerum ipse legatus versetur, et quomodo valeat familia ejus; quomodo iter confecerit; num incommodum damnumve acceperit; num quid officiorum ipsi debitorum a nostratibus, itineris comitibus, prætermissum. « Nos quidem (ita debet magister eos errores excusare) in manda- C tis a pio nostro Domino habuimus, omnia in cultum commodumque tuum facere. Si quid igitur eorum prætermissum fuit, socordia culpaque ea nostra est: rogamusque te comitesque tuos, nolitis illud ægre ferre aut silentio celare; sed eloquere libere, ut imposterum providere et emendare commissa queamus. » Legatus ad hæc magistro gratias agit et venerationem commonstrat. Ejus comites pariter magistrum humillimo cultu adorant in terram provoluti. Quum dein imperatori visum fuerit legatum coram se admittere, significat ea de re magister legato per familiarem quemdam his verbis: « Vult

VARIÆ LECTIONES

[15] ΣΧΟΛ. ὑποβόηθον. [16] ΣΧΟΛ. ἀπλίτας.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(85) Perfrequens est apud Græcos et Latinos ἡμεῖς, et *nos* pro *ego* poni. Verum ὑμεῖς, *vos*, in allocutione ad alterum eumque unum, præsertim cui venerationem testari studium erat, insolentius est. Non desunt tamen exempla, in quibus etiam præsens locus est, quæ mori horum sæculorum jam antiquis illis prælusum fuisse ostendunt.

(86) *Irasci, succensere, offendi.* Nam λύπη novis Græcis *offensionem, simultatem, malevolentiam* notat; vid. p. 245, Theophanes p. 84, 85, 86: Τὰ περὶ Πουλχερίας λυπηρὰ κατὰ Φλαβιανοῦ, *ea quæ circa Pulcheriam acciderant, animum Eudociæ adversus Flavianum exacerbantia*; item p. 126, 195, 208, 402; Cedren. p. 337; vid. Chilmead. ad Malal. t. I, p. 50. Usurpavit jam Demosthenes λυπεῖσθαι eo sensu p. 373, 9. edit. Morell.

D (87) *In terram provoluti*, toto corpore; minus recte in Latinis reddidi; vid. ad p. 236.

(88) *Subadjuvat* est vicarius adjutoris vel adjuvæ, ut hic est magistri; vid. Guther. p. 391.

(89) Reddidi, ut in membranis inveni, miscellam Græcæ scriptionis et terminationis cum Latina. P pro R et terminatio US pro OS Græca sunt, reliqua Latina; vel potius terminatio *us* Græcis cum vulgo Latino communis est Etiam grandibus litteris his ipsis, quas vides, lector, exaraverat librarius, quod passim fecit in vocibus Latinis. Solebat autem vulgus Latinum, seu quod sic vetus vulgaris Latinus sermo a majoribus acceptus ferret, seu quod Græcorum consuetudo id invexisset, accusativos plurales quos grammatici in *os* terminant, in *us* finire. Ut hic *armatus* pro *armatos* habemus, sic

imperator te in conspectum suum venire. » Ipse autem imperator debet legato, tam adhuc Chalcedone agenti, quam in Urbem delato, decurionem immittere interrogatum, quomodo valeat herus ipsius, et quomodo ipse conductus hactenus fuerit. Quando autem in eo jam est, ut legatum coram admittat, tunc monet magister ea de re legatum proxime præcedente vespera **235** per subadjuvam seu adjutorem secundarium his verbis : « Edixit imperator, ut coram venias. Tuum ergo nunc est comparere. » Pariter imperator ipse legato salutem per decurionem nuntiat et hanc suam voluntatem : « Cras te excipiemus ; veni ergo. » Mandata igitur eapse vespera dantur et senatoribus circumnuntiantur, cras fore silentium, legatumque Persarum

ρας [17] εὐσχήμους τοὺς ἀκουλουθοῦντας αὐτοῖς. Καὶ ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τοῦ κουμβουκλείου, δηριγευόμενος ὑπὸ τοῦ πατρικίου [18] (90), καὶ κάθηται εἰς τὸ μέγα κονσιστώριον, καὶ οἱ ἄρχοντες εἰσέρχονται, δηλονότι μετὰ ἀτραβαττικῶν κατὰ τὸ ἔθος. Ἐν τοσούτῳ δὲ δεῖ τὸν ἀδμισσιονάλιον ἀγαγεῖν τὸν πρέσβην καὶ παραστῆσαι αὐτὸν εἰς τὸν τοῖχον ἀντὶς τοῦ βήλου τοῦ μεγάλου θερινοῦ κονσιστωρίου. Ἀνοίγονται δὲ αἱ τρεῖς θύραι τοῦ κονσιστωρίου, ἐὰν ἔχῃ ἵππους (91) εἰς τὰ ξένια. Καὶ τρία βῆλα πάντως κρέμανται ὁλοσήρικα. Καὶ μεθὸ δεχθῶσιν πάντες οἱ ἄρχοντες, κιτεύει (ὡς ἐν ὑποθέσει [92]) ὁ μάγιστρος οὕτως· « Κληθήτω Ἰέσδεκος (93) ὁ πρέσβης Χοσρόου τοῦ βασιλέως Περσῶν καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἐλθόντες, καὶ ἐπάγει (94) ἁρμάτους. » Ταύτην δὲ

VARIÆ LECTIONES.

[17] ΣΧΟΛ. παῖδας. [18] πραιποσίτου conj. R.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

alibi nostri codicis *in multus annus* pro *in multos annos ;* item pag. 404, C. PARATUS pro *paratos*, nempe flagitamus, vel arcessimus, vel huc adesse volumus. Apud Muratorium in Thesauro Inscript. p. 1669, n. 7, in inscriptione retrograde exarata est ELIA VINCENTIA QUE VIXIT ANNUS XVI, et p. 1920, n. 16. VIXIT PLUS MINUS ANNUS XXII. In ejusdem Antiquit. Italic t. II, p. 1011, est inscriptio de fine sæculi quarti IC QUIESCET CUTINUS IN PACE QUI VIXIT ANUS PM (plus minus) XXC. Formulæ veteres apud Bignonium cap. 29 : *homo aliquis nomine ille, sic factus, supra me venit cum armis suis, et colpus* [id est *colpos, de coups*, ictus, verbera, venit a *coluphus*] *super me misit, et sic dominus* [deus] *directum* [*droit*, jus] *mihi dedit* [id est bonam causam ipsum aggrediendi] *et tales colpus ei dedi, pro* [id est *a*] *quibus ipse mortuus est.* Ex hoc more *o* et *u* permutandi manarunt terminationes in ούριον pro *orium*, ut *armaturium*, et alia, de quibus suo loco ; et ipsum illud, quod hic habemus proxime ἀκουλουθοῦντας pro ἀκολουθοῦντας. De more autem litteras Græcas et Latinas commiscendi vid. Salmas. ad Inscript. Herodis Attici p. 94, edit. Crenianæ. *[Medio ævo commistæ litteræ Græcæ passim cum Latinis sunt, ut apparet ex chartis Ravennatensibus, præcipue Maffei Istoria diplomatica p. 238.]* Imo jam sub vetustis Romanis in nummis conjunctæ fuerunt Latinis litteris Græcæ. *[Nummus Alexandri M. cum inscriptione Μακεδόνων in altera facie varia symbola et nomen ÆSILLAS litteris Latinis explicatur p. 484. Memoir. de Trevoux A. 1711, ubi etiam de more Latinis litteris monumenta apud Græcos inscribendi.]* Apud Muratorium Inscr. p. 478, in eodem versu ΓΕΛΑCIC et ΛΟΥΤΡΟΝ exaratum conspicitur. Testantur quoque hoc de more nummi Græci medii ævi apud Du Cange in Famil. Byzant., item Achates contorniatus apud Caylusum in Collectione veterum signorum Tab. LXXXVI, cui inscripta sunt hæc duo verba : NEPUN ΑΓΥCΤE. In qua inscriptione duo ad tria exstantia deterioris ævi deprehenduntur vestigia, unum ου pro ω positum, Νέρουν pro Νέρων : alterum Ἄγουστε pro Αὔγουστε, denique υ pro ου.

(90) Forte præpropere censui vocem hanc vitiosam esse, et illi subsistui in Latinis *Præpositum* ; non reputans ætate Justiniani, cui fragmentum hoc debetur, non tam numerosos eoque non tam viles fuisse Patricios, quin licuerit Petro magistro patricium κατ' ἐξοχήν nominare. Patricius tunc temporis idem erat atque pater principis, et erat consiliorum ejus conscius et familiaris intimæ admissionis, quod postea mutato nomine ὁ μυστικός et ὁ παραδυναστεύων erat. Quod si tamen non sine causa videar præpositum hic loci patricio præhabuisse, id mihi tanto gratius accidet.

(91) Ut nempe traduci coram imperatore possint. Nam humili in loco erat consistorium ; ut solebant eo tempore cæterorum quoque principum Europæorum diætæ humili in loco esse ; v. pag. 290. Carolus IV Augustus Metis solemnem curiam anno 1356 habebat, in qua, teste Alberto Argentinensi, *electores et officiales seu ministeriales imperii veniebant super equo usque ad mensam. Descendentes vero de equo coram mensa histrionibus et mimis dabatur equus.* Ex eo quoque intelligitur principes viros tunc in humili convivasse, quia *boves de scarlata vestiti introducebantur, qui cornicabant* [cornubus se petebant arietabant] *ad singula fercula, quæ apponebantur regi in mensa*, nisi forte boves hi docti scalas scandere, aut machinis sublevati fuerunt. Locus desumtus est ex Alberico monacho trium fontium apud Murator. t. I, Antiqu. Ital. p. 846, e quo etiam origo vocis *charlatan*, qua circumforaneum, agyrtam designamus, intelligitur. Nempe a veste coccinea, scarlato, quam et ipsi et boves atque simiæ gestabant, quos circumductitabant et edentes θαύματα monstrabant, appellati fuerunt *scarlatati et scarlatani*. Unde autem *scarlatum* seu pannus coccineus ? Ab Arabico, *scharal*, quod coccineum colorem notat. Vocabulum in Golii Lexico non prostat. Habetur tamen in Moallacah quinta.

(92) *Ut exemplum fingam, e quo negotium hoc intelligatur, exempli causa.* Theorianus in Legat. Armen. : Ἔστωσαν, ὡς ἐν ὑποθέσει, ἐνταῦθα ὑπέρπυρα τρία, *fingamus tantisper, adesse hic coram nobis tria hyperpyra* ; ἐν ὑποθήκης μέρει pro eo dixit Plutarchus Opp. philos. p. 178. Notæ sunt hypotheticæ argumentationes Stoicorum. Belgæ perapposite *veronderstellen* dicunt pro ὑποτιθέναι, supponere tanquam verum, aut exsistens, aut factum quid.

(95) Menander rhetor in excerpt. Legat. Hœschel. p. 121, eum Ἰεσδεκόυσνάφ appellat (locus meretur cum nostro conferri,) et Procopius Hœschelii p. 333, 13, Ἰσδίγουσαν.

(94) Id est ἐπάγῃ. Nihil librario nostro frequentius, quam indicativos et subjunctivos promiscue habere. Adducat *armatos*, nempe domesticus scholarum, aut silentiarius, aut alius quicunque, ad cujus curam hæc res spectat. In Latinis supplevi *decurio* ob ea, quæ p. 236 leguntur.

A τὴν κιτατίονα χρὴ τοὺς τῶν βαρβάρων [19] (95), ὡς εἴρηται, δοῦναι τοῖς ἀδμισσιωναλίοις, καὶ οἱ ἀδμισσιονάλιοι ποιοῦσι δύο χαρτία, ἓν μὲν μεγάλοις γράμμασιν γεγραμμένον, καὶ διδόασιν τῷ σιλεντιαρίῳ, κἀκεῖνος τῷ ὀστιαρίῳ, καὶ προαναγινώσκεται διὰ τοῦ χαρτουλαρίου ἐν τῷ κουβουκλείῳ τῷ βασιλεῖ, ἕτερον δὲ πιττάκιον ἐπιδίδωσιν τῷ μαγίστρῳ πρὸς ἀνάμνησιν αὐτοῦ. Λαμβάνει δὲ καὶ ὁ τερτιοκήριος (96) τὸ ἴσον τῆς κιτατίονος, καὶ στήκει ὀπίσω τοῦ μαγίστρου, καὶ ὑπομνήσκει αὐτόν. Μετὰ οὖν τὴν κιτατίονα τοῦ μαγίστρου εἰσέρχεται ὁ δηκουρίων εἰς τὸ μικρὸν κονσιστώριον, καὶ λαμβάνει τοὺς ἀρμάτους κανδιδάτους, καὶ ἐκβάλλει αὐτοὺς, καὶ ἵστησιν αὐτοὺς δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ ἔμπροσθεν τῶν ἀρχόντων μετὰ τοὺς ὑπατικοὺς, καὶ τηνικαῦτα ἐξέρχεται ἔξω, καὶ ἐὰν ἴδῃ ὅτι ἕτοιμός ἐστιν ὁ πρεσβευτὴς, κράζει ὁ δικουρίων « Λεβά » [20] (97)· B Καὶ ἐπαιρομένου τοῦ βήλου ῥίπτει (98) ἑαυτὸν ἔξω ὁ πρέσβης ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἔνθα τὸ πορφυροῦν μάρμαρον, καὶ προσκυνεῖ. καὶ ἀνίσταται. Καὶ μεθὸ εἰσέλθῃ τὸν πυλῶνα, πάλιν ῥίπτει ἑαυτὸν, καὶ προσκυνεῖ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, καὶ ἀνίσταται. Καὶ πάλιν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κονσιστωρίου ὁμοίως προσκυνεῖ, καὶ τότε ἔρχεται καὶ φιλεῖ τοὺς πόδας, καὶ ἵσταται ἐν τῷ μέσῳ, καὶ ἐπιδίδωσι τὰ γράμματα, καὶ λέγει τὸν ἀσπασμὸν τοῦ βασιλέως αὐτοῦ. Χρὴ οὖν ἐρωτῆσαι τὸν βασιλέα· « Πῶς ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν (99) σὺν Θεῷ ὑγιαίνει; χαίρομεν ἐπὶ τῇ ὑγείᾳ αὐτοῦ, » καὶ ὅσα θέλει ἐνδιάθετα ῥήματα (1), λέγει πρὸς τὸν πρεσβευτήν. Μετὰ ταῦτα λέγει ὁ πρέσβης ὅτι « Ὁ ἀδελφός σου ἔπεμψέν σοι δῶρα, καὶ παρακαλῶ δεχθῆναι αὐτά. » Καὶ ἐπιτρέπει τοῦτο ὁ βασιλεύς. C Καὶ ἐξέρχεται ὁ πρεσβευτὴς, καὶ μετὰ τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ βαστάζει τὰ δῶρα, καὶ εἰσέρχεται βαστάζων, αὐτὸς μὲν ἢ

A a Domino excipiendum. Admissionalis debet tunc ad magistrum accedere eumque interrogare de labarensibus, [num et quot numero illos adesse velit,] danturque mandata, etiam illos debere adesse et suis in locis cum armatis stare. Procedunt et conveniunt in aulam proceres omnes eo die in holosericis. Legatus per regiam [portam] intrat; quem magister sua in schola excipit interrogatque, num secum habeat munera heri sui nomine imperatori offerenda, addens, se omnia illa prius, quam in conspectum Domini veniant, lustrare debere eorumque cognitionem sumere seu indiculum conficere. Confecto illo negotio, intrat magister ad Augustum, ad eumque de munerum ratione, numero atque pretio refert, et simul cognitionem seu indiculum porrigit. B Interim præstolatur legatus in schola magistri. Deinceps ut admissi a Domino proceres ingressique fuerunt consistorium, debent admissionalis et chartularii barbarorum et interpretes legatum sursum [e schola per aulam in palatium] ducere et in anticonsistorio [vel atrio, per quod in consistorium introitus patet,] deponere; ipsi autem chartularii et interpretes citatorium vel commonitorium magistri admissionalibus exhibere; reliquaque fiunt ut in silentio. Inter hæc magister paratos esse jubet candidatos armatos et pueros speciosos, istorum pedissequos; et egreditur imperator e cubiculo, stipatus a patricio, residetque in magno consistorio, et intrant proceres, in atrabaticis nempe, ut mos est. Dum hæc fiunt, debet admissionalis legatum adducere et ad parietem, qui est e C regione veli magni æstivi consistorii, collocare. Si legatus in muneribus etiam equos habeat, aperiuntur tres portæ consistorii. Utcunque vero sit, sem-

VARIÆ LECTIONES.

[19] τοὺς τῶν Βαρβάρων. Hoc loco aliquid excidisse censet R. [20] ΣΧΟΛ. ἔπαρον.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(95) Hic excidit aliquid e membranis procul dubio. In Latinis supplevi e B. vs. 12: Τοὺς ἑρμηνευτὰς καὶ χαρτουλαρίους τῶν βαρβάρων.

(96) Rara *terciocerii* fit mentio. *Primiscerius* et *secundicerius* sæpius leguntur. Quo in scrinio terciocerius hic memoratus fuerit, non liquet; nam multa erant scrinia sub dispositione magistri officiorum.

(97) His ipsis litterarum formis exaraverat librarius. Pro *velum* malim in Latinis *te* substitui; vid. D dicta ad p. 140.

(98) Humi procidebant et jacentes adorabant imperatorem Græcum legati exteri, ut patet ex Menandri rhetoris eclogis legation. ed. Hœschel. p. 94: Ἡνίκα προσῆλθε [Sebochthin, legatus regis Persarum ad Justinum seniorem] κατὰ τὸ εἰωθὸς τὸν αὐτοκράτορα προσκυνήσων, χαμαὶ ῥίψαντος ἑαυτὸν, οὕτω ξυμβὰν, ὁ πῖλος, ὃς ἐπὶ τῇ κεφαλῇ κατὰ τὸ νενομισμένον τοῖς Πέρσαις ἐπέκειτο, εἰς τοὔδαφος ἔπεσε.

(99) Mos illius temporis, quo reges, qui tum pene duo tantum in orbe erant, Romanus imperator et Persarum, sese invicem fratris appellatione donandi, ad nostra tempora promanavit. Dicam de illo pluribus ad p. 398. Interea hic unum excitabo Menandri Rhetoris locum ex Hœschelianis Legationum Excerptis p. 114. De formula σὺν Θεῷ autem v. ad p. 393.

(1) Vertenti mihi hunc locum non succurrebat vera significatio vocabuli ἐνδιάθετος. Est nempe omne, quod quis in animo habet aut agitat, quæ intus penes se velut disponit, locat, translocat, fovet, volvit et revolvit. Alias adhibetur pro *insito, inhærente*. Ut Plutarchus Opuscul. p. 76, περιαυτολογίαν ἐνδιάθετον, *cupiditatem de se loquendi homini insitam* appellat. Idem p. 83. ἕξιν ἐνδιάθετον καὶ φιλόσοφον *habitum animi inhærentem*, quem animus sentit, a quo movetur et feritur, opponit ἕξει ἱστορικῇ καὶ σοφιστικῇ, habitui animi, quo res bonas tantum historice novit, et disserere de illis absque affectione potest. Hoc a nostro loco alienius; utitur tamen hoc sensu dictione nostra καταχρόρως Casaubonus in epistolis. Pro eo novi Græci σχετικὸς dicunt, de quo inferius suo loco. Eo sensu quoque legitur apud Scholiasten Sophoclis ad Œdip. Colon. vs. 469, ubi vocem. Εὐμενίδας interpretatur: Ἐξ εὐμενῶν στέρνων, οἷον μὴ ἐξ ἐπιπολῆς, ἀλλ' ἐνδιαθέτως, *non superficialiter, sed toto animi affectu*. Aptior autem huic præsenti est alter ille Plutarchi locus p. 1391, ὁ ἐνδιάθετος λόγος, *sermo in mente adhuc abditus*, opponitur τῷ ἐν προφορᾷ, *sermoni per os prolato*. Quodsi tamen aliquis malit in nostro loco ῥήματα ἐνδιάθετα, *verba affectuosa*, charitatem monstrantia, interpretari, me non habebit reluctantem.

per tria vela holoserica curatur ut e tribus portis dependeant. Tandem, quum proceres omnes a Domino accepti et admissi fuerint, citat, ut exemplum fingam, sic verbi gratia : « Vocetur Jesdecus, legatus Chosrois, regis Persarum, et qui cum eo venerunt; et arcessat [decurio] armatos. » Hanc citationem debent interpretes et chartularii barbarorum, ut jam dictum est, admissionalibus exhibere: et hi, admissionales, tum conficiunt duas chartas, unam quidem magnis litteris conscriptam, quam silentiario tradunt, et hic porro tradit ostiario ; quo facto illa citatio ex eodem exemplari recitatur a

πάλλιν (2) ἤ κοσμίδιν (3) ἢ ὁτιδήποτε, ἐάν ἐστιν τίμιον, τῶν δὲ ἄλλων ἕκαστος ἓν εἶδος βαστάζει. Χρὴ δὲ προετοιμασθῆναι αὐτοὺς διὰ τῶν ἑρμηνευτῶν ἐν τῷ ἀντικονσιστωρίῳ, καὶ βαστάζοντας πάντας ἐλθεῖν. Καὶ αὐτοὶ δὲ πάντες εἰς τὸν ἀντικρὺ τῆς σέλλης τοῖχον ἔξω τοῦ βήλου ἵστανται, καὶ ἐπαιρομένου τοῦ βήλου, ῥίπτουσιν ἑαυτοὺς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, καὶ πάλιν εἰσέρχονται τὴν θύραν, καὶ ῥίπτουσιν ἑαυτούς, καὶ τρίτον τοῦτο ποιοῦσιν. Καὶ τότε δέχονται οἱ σιλεντιάριοι πάντα τὰ δῶρα, καὶ κίνδυνον ἔχουσιν (4) καταγαγεῖν αὐτὰ κατὰ τὴν γνῶσιν τοῦ μαγίστρου εἰς τὴν βεστοσάκραν [21] καὶ παραδοῦναι

VARIÆ LECTIONES.

[21] ΣΧΟΛ. τιμίαν ἐσθῆτα,

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(2) Ad reges Orientis absque munere accedere nemini licet. Inter dona itaque offerenda præcipuum locum obtinent pallia, id est supellex serica vestiaria cujuscunque generis, dein equi; raro aurum et argentum, raro gemmæ, raro mancipia. Hæc accipiunt reges illi, hæc reddunt illis, quos honorare cupiunt ; vid. Murator. Ant. Ital. t. II, p. 841 sqq. : unde tantum unum alterumve locum excitabo. *Admirabiles nuptiæ pro ea Mediolani factæ sunt*, ait Chronicon Astense. *et ibi data fuerunt joculatoribus plus quam septemmillia pannorum bonorum... Dominabus Paduanis multa jocalia condonavit et joculatoribus multas vestes, quibus deficientibus aurum et argentum pro supplemento largitus est*. Idem etiam in Historia orientali obtinet. Quod joculatores principibus Europæis, id poetæ Arabici principibus orientalibus erant. Hos ergo si donare munere pro carmine panegyrico oblato vellent, equo aut pallio, quod illi *challam* appellant. donabant. Item si major princeps minorem honoraret, pallium et equus mittebatur. In ludis equestribus medii ævi proponebantur inter tria brabea primum et maximum *pallium*, unde nata dictio *cursus ad pallium*, id est pro pallio obtinendo ; v. Murator. l. c. p. 850. Est autem, ut dixi, pallium non id solum, quod stricte sic appellamus, sed omnis ἀναβολή, omne quod induitur aut appenditur, vel injicitur, insternitur corpori tegendo, fovendo, ornando, verbo suppellex vestiaria, integræ telæ panni, et quidem serici. Pallium enim, παλλίον, aliud nihil est, quam πανιον, *pannus ;* v. Du Cange Gloss. utroque h. v. Otto Frisingensis opulentiam Byzantini laudaturus, *ibi abunde* ait *esse auri et argenti et palliorum*. Pariter Radulphus Cadomensis in Gestis Boamundi et Tancredi introducit Alexium Commenum Imp. sic loquentem in epistola a se conficta: *Hic* [CPli] *sunt pallia, hic aurum, hic caballi, hic te omnium manet affluentia thesaurorum*. Joannes Monachus in Vita S. Odilonis abbatis Cluniacensis III, 1: *Relictis namque nativis atque assuetis vestimentis cœperunt fucatas* [nempe e purpura, aut certe coloribus, coloreas] *atque fluxas* [id est amplas, syrmatosas] *pallioque* [id est serico] *ornatas circumferre cucullas*. Turpinus c. 29 (apud Du Cange *Cacetum*, pro quo restituendum *caretum*, *une charrette*, genus vehiculi): *Beatum Rothlandum super duas mulas careto aureo subvectum, palliis tectum ad Blavium Carolus deferri curavit*. Luitprandus in Legationis suæ narratione ait multa pretiosa pallia se CPli coemisse ; sed cum vellet in Italiam mittere, intercepta in ipso portu et imperatoris jussu retracta fuisse. Nolebant enim Græci ad occidentales luxus sui delicias transmittere. Quo factum, ut, quamvis Amalfitani, Pisani, Januenses et Veneti cum orientalibus commercia exercerent, serica tamen vestis inter carissima et rarissima Europæ nostræ cimelia haberetur, quæ ipsis quoque imperatoribus dignum munus esset. Ita *cum rumor percrebuisset*, ait Chronicon Casinense, III, 20, *regem* [Imp. Germanicum] *in Italiam venturum esse, perrexit* [Abbas cœnobii] *Amalfin, ibique viginti pannos sericos, quos triblattos vocant, coëmit, ut, si forte necessarium esset, haberet certe, quod regi donaret, pro tutela videlicet et honore monasterii hujus*. De more principum utriusque orbis et sæculi medii vestibus eos donandi, quibus bene vellent, agam ad p. 271.

(3) *Jocalia* appellabant medio ævo. Pertinent eo auro, argento facta opera, pyxides, tæniæ, gemmæ, margaritæ, plumæ avium pretiosæ, arma affabre facta, omnia, quibus corpus ornatur et illustratur.

(4) Rara hæc dictio, mihi quidem nusquam alias reperta, notat, quod nexus et ratio loci monstrat, *laborem habent*, id est deputatum, commissum suæ curæ. Improbabilis ut accidat ob novitatem, necesse est. Sed ejus generis in hoc libro multa sunt ; et ne sic quidem ratione caret. Κίνδυνος novis Græcis est *tormentum, pœna, supplicium* ; vid. Nicephor. Patr. Breviar. p. 11 et 19. Eodem sensu Latini quoque sequiores *periculum* usurpant. Hinc ipsis κίνδυνος est omne, quod cum cruciatu conjunctum est, ærumna, labor tædii plenus, contentio defatigans. Affirmare ausim hanc significationem veteribus Græcis incognitam non fuisse. Sume locos, in quibus vocabulum κίνδυνος legitur, omnes, et expende ; videbis eorum longe plurimis significationem laboris ærumnosi, sollicitudinis (prout nempe in Cod. Theod. et Justin. legitur) non minus bene, quam periculi congruere. Diodori Siculi e. c. illud libro XVIII, in fine πάντα κίνδυνον ἀναδέχεσθαι non magis hanc quam illam significationem tolerat. Recte igitur dixit Zosimus fine capitis 62, l. I : Ἔργα καὶ κινδύνους ἀποδείξασθαι, ubi dubito rectene ὑποδέξασθαι emendatum eant. Certe ἔργα ὑποδέχεσθαι nemo unquam dixit. Allegarem Polyænum, apud quem p. 158, κίνδυνος eo in loco positum est, quo alius quicunque Græcus scriptor purioris sermonis studiosus ἀγών adhibuisset : Ὡς δ' ἐν ἰσχυρῷ κινδύνῳ, ταραχωδῶς ἐμπεσόντες, καὶ διὰ νυκτὸς φεύγειν βιασθέντες, ἀπέβαλλον πολλοὶ τὰς ἀσπίδας, *multi jacturam scutorum fecerant, ut in vehementi lucta* (vel *contentione*), *et invecti cum tumultu, coactique per noctem fugere*. Sed absit a me, ut scriptorem tam infantilem, tam anilem, tam judicio et eloquentia omni cassum, ipsius infimæ et ferreæ Græcitatis dedecus, ætate argentea (sic enim Antoninorum æqualem appellant) dignum existimem. Quem nos habemus Polyænum, ex ejus commentariis cum insutis suis commentis nugax aliquis Græculus consarcinavit. In Thucydide videor mihi significatum eumdem vocabuli hujus deprehendisse, scil. III, 14 : Μὴ πρόησθε ἡμᾶς ἴδιον μὲν τὸν κίνδυνον τῶν σωμάτων παραβαλλομένους, qui locus non video qua ratione exponi queat, nisi κίνδυνον pro πόνῳ accipias : *nesinite nos laborem nostrorum corporum discrimini exponere*.

A καὶ γίνεται αὐτῶν διατίμησις, καὶ δεῖ τοὺς βεστοσακράνους τὴν διατίμησιν τῶν δώρων εὐθέως ἀγαγεῖν τῷ μαγίστρῳ, ὥστε εἰδέναι αὐτὸν, τί ἐστιν τὸ προσενεχθὲν, καὶ ἐν καιρῷ ἀντιδώρων ὑπομνῆσαι τὸν βασιλέα, τί χρὴ αὐτὸν ἀντιπέμψαι διὰ ἰδίων πρεσβευτῶν. Τῶν δώρων οὖν προσενεχθέντων, λέγει ὁ βασιλεὺς τῷ πρέσβῃ· « Ἀνάκτησαι σαυτὸν ὀλίγας ἡμέρας, καὶ εἴ τι ἔχομεν λαλῆσαι, λαλοῦμεν, καὶ μετὰ καλοῦ ἀπολύομέν σε πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν. » Καὶ εὐχαριστεῖ ὁ πρέσβης καὶ προσκυνεῖ, καὶ πάλιν προσκυνεῖ εἰς τοὺς αὐτοὺς τόπους, καὶ ἀναχωρεῖ, Καὶ ἐπὰν χαλασθῇ τὸ βῆλον, ἵσταται ὁ δικουρίων, καὶ κιττεύει ὁ μάγιστρος « Στρανφερ [22], (5), » καὶ λαμβάνει τοὺς ἀρμάτους κανδιδάτους ὁ δικουρίων, καὶ ἐκβάλλει εἰς τὸ μικρὸν κονσιστώριον. Καὶ τότε ἀνίσταται ὁ βασιλεὺς, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα B γίνεται κατὰ τὸ ἔθος. Χρὴ δὲ τὸν πρεσβευτὴν κάτω ἀναμεῖναι εἰς τὴν σχολὴν τοῦ μαγίστρου, καὶ τὸν μάγιστρον κατελθεῖν καὶ συντάξασθαι αὐτῷ καὶ ἀπολῦσαι.

chartulario in cubiculo coram imperatore, priusquam is in consistorium egrediatur; alterum autem exemplar **236** exarant tantum ut pittacium aut schedulam, quam magistro tradunt memoriæ gratia. Sed et tertiocerius exemplum citationis sumit, et stans retro magistrum commonefacit ipsum de pronuntianda citatione, quando tempus instat. Post citationem itaque magistri intrat decurio in parvum consistorium, sumptosque secum armatos candidatos illinc educens introducit [in magnum] et collocat dextraque sinistraque coram proceribus proxime a consularibus. Quo facto exit rursus, vidensque paratum esse legatum, clamat: « Leva, » id est « tolle » [scilicet te]. Velo ad hæc sursum levato, prosternit se legatus extra consistorium, in terram ibi, ubi rotundus porphyreticus lapis in pavimento conspicuus jacet; Dominumque adorat, eoque facto, resurgit. Ingressus deinde per fores, protinus se rursus prosternit, adoratque Dominum humi jacens, et resurgit. Iterat hanc venerationem tertia vice in medio consistorio: qua peracta, propius accedens osculatur pedes Augusti, et adstat coram, traditque litteras sui principalis, et salutem imperatori ejus nomine nuntiat. Tunc interrogat imperator: « Frater noster quomodo valet per gratiam Dei? Lætamur sospes si fuerit; » et alia verba, quæ animo suo secum volvit et agitat. Tum dicit legatus: « Frater tuus misit tibi dona, quæ rogo velis acceptare. » Annuente imperatore, exit legatus [in anticonsistorium], et affert ipse una cum familiaribus suis illa dona intus ad conspectum Domini. Et ipse quidem aut pallam aut pretiosam aliam mundi muliebris supellectilem aut aliud quodcunque, dummodo magni et excellentis valoris sit; celerorum barbarorum singuli singulas species bajulant. Debent autem prius in anticonsistorio per interpretes ordinati fuisse atque præparati, suaque quisque sarcina instructi, et absque mora cum suis oneribus in magnum consistorium intrare. Stantes ad parietem, qui est e regione solii extra velum, prosternunt sese, simul ac illud sublevatur, humi, tum surgunt; et ingressi per portam, prosternunt sese iterum et tandem tertium quoque. Silentiarii tunc excipiunt ab illis dona, curamque et officium illud habent, ut illa secundum cognitionem seu indiculum a magistro sibi traditum in vestosacram seu sacrum vestiarium deportentur, et in manus vestosacranorum tradantur. Ubi æstimantur, debentque vestosacrani vel officium sacri vestiarii protinus eam donorum æstimationem in scripto magistro exhibere, quo sciat ille, quid munerum et quanti pretii legatus attulerit, possitque imperatori ejus rei memoriam renovare quo tempore alia dona in istorum compensationem comparanda et cum nostratibus legatis illuc remittenda sunt. Donis in hunc modum exhibitis, hortatur imperator legatum **237** his verbis: « In præsentia quidem abi, post interjectos paucos dies rursus ad colloquium de rebus necessariis vocandus, honestisque omnibus modis ad fratrem nostrum remittendus. Interea quiete te recrea, tempusque hilariter transige. » Ad hæc gratias agit legatus, et adorat semel atque iterum iisdem in locis, in quibus id antea fecerat accedens, et sic abit. Laxato tum demissoque velo, procedit decurio in medium consistorium, citatque seu clamat magister: « Transfer. » Quo audito decurio armatos candidatos secum in parvum consistorium transfert. Surgit tum imperator, cæteraque fiunt pro consueto more. Legatus interea debet infra [id est apud introitum palatii] in schola magistri magistrum exspectare, donec hic [e palatio] descendat ipsique vale dicat, et sic domum eum dimittat.

C

ΚΕΦΑΛ. Ϟ'.

Ὅσα δεῖ ἐν ταῖς ἄλλαις ἡμέραις ἐπὶ τοῦ πρεσβευτοῦ παραφυλάττεσθαι.

Ἐντυχὼν τοῖς γράμμασιν ὁ βασιλεὺς, ὅτε βούλεται, ἐπιτρέπει τῷ μαγίστρῳ δηλῶσαι τῷ πρεσβευ-

CAPUT XC.

De iis, quæ oportet per ceteros dies, quos legatus in Urbe transigit, circa eum observari.

Postquam sic nactus est imperator perlegitque Persæ litteras, imperat quando ipsi libuerit, ma-

VARIÆ LECTIONES.

[22] ΣΧΟΛ. μετάφερε.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(5) Ita membranæ, quod eo moneo, ne typographicis operis vitium imputetur. Mira inest novis Græcis et ridicula scævitas oris in efferendis peregrinis vocabulis. Transponere litteras detestabilem in modum solent. Recte tamen infra p. 404, legitur *Transfer*.

gistro, ut significet ad legatum, proximo die in palatium ut veniat. Ipse quoque imperator, si placeat, id idem legato per silentiarium significat, et fit silentium, et arma seu scuta et hastæ tenentur a candidatis, et labarenses astant [cum suis labaris per aulam palatii protenti]. Legatum itaque advenientem excipit magister in schola sua; ibique relinquens sedentem ascendit ad imperatorem, eique significat, legatum adesse. Quem imperator intus sive in porticu [augustei], sive etiam in ipso augusteo excipit. Si vero legatus propria sibi sua dona secum habet, quæ oblata suo nomine imperatori vellet, debet pridie ejus diei, quo secunda vice ad Augustum admittitur, per magistrum supplicari, dignetur Dominus ea acceptare: Dominoque annuente, monstrat ea tunc ipso audientiæ die magistro in ejus schola et conficitur eorum notitia seu indiculus; quem monstrare prius magister imperatori debet ad eum adscendens. Legatus dein, cum jam in eo et opportunum tempus est, ut excipiatur et admittatur ad Dominum, ingreditur, et jam præsens supplicatur Domino, velit munera sua benigne acceptare. Et tum, data ab imperatore venia, introeunt legati domestici, bajulantes ejus dona, fiuntque omnia eadem, quæ fieri modo dicebemus, cum ipsius Persarum regis munera imperator acceptat. Et tum demum fit colloquium. **238** Meminerit tum imperator non minus, quam superiore admissione, diligenter solliciteque atque frequenter Persae nomen honorifico cum elogio citare et interrogare, quem ille animum erga se prodat, et spesne sit impetrandæ ab illo pacis. Post re-

A τῇ, ἵνα τῇ ἑξῆς προέλθῃ εἰς τὸ παλάτιον· δηλοῖ δὲ καὶ αὐτὸς, ἐὰν βούληται, διὰ σιλεντιαρίου αὐτῷ, ἵνα προέλθῃ, καὶ γίνεται σιλέντιον, καὶ τὸ ἄρμα κρατεῖται, καὶ οἱ λαβαρήσιοι ἵστανται, καὶ ἐπὰν προέλθῃ, δέχεται αὐτὸν ὁ μάγιστρος εἰς τὴν σχολὴν τὴν ἑαυτοῦ, καὶ ἐᾷ καθήμενον αὐτὸν καὶ ἀνέρχεται, καὶ μηνύει τῷ βασιλεῖ, καὶ δέχεται αὐτὸν ἔσω, εἴτε ἐν τῷ πορτίκῳ, εἴτε ἐν τῷ αὐτῷ αὐγουσταίῳ. Εἰ δὲ ἔχει δῶρα ἴδια (6) ὁ πρέσβης, πρὸ μιᾶς παρακαλεῖ διὰ τοῦ μαγίστρου, ἵνα δεχθῶσι, καὶ ἐὰν ἐπιτρέψῃ ὁ δεσπότης, δείκνυσιν αὐτὰ τῷ μαγίστρῳ ἐν τῇ σχολῇ, καὶ γίνεται αὐτῷ γνῶσις. Καὶ χρὴ τὸν μάγιστρον προαναγαγεῖν τῷ βασιλεῖ, ἐπιδεῖξαι δὲ αὐτῷ καί τὴν γνῶσιν τῶν δώρων. Καὶ ὁ πρέσβης, ἐὰν θέλῃ δέξασθαι, εἰσερχόμενος παρακαλεῖ τὸν δεσπότην, ἵνα δε- B χθῇ τὰ δῶρα αὐτοῦ· καὶ ἐὰν ἐπιτρέψῃ ὁ δεσπότης, εἰσέρχονται οἱ ἄνθρωποι αὐτοῦ βαστάζοντες τὰ δῶρα αὐτοῦ, καὶ κατὰ το ὅμοιον σχῆμα γίνεται ὡς ἐπὶ τῶν βασιλινῶν δώρων, καὶ γίνεται συντυχία (7). Χρὴ δὲ τὸν βασιλέα πάλιν καὶ συνεχῶς καὶ καλῶς μεμνῆσθαι τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν καὶ τῆς διαθέσεως αὐτοῦ, καὶ ἐάν ἐστιν εἰρήνη, καὶ τοιαῦτά τινα λαλοῦσιν, καὶ ἀπολύει αὐτὸν ὁ βασιλεὺς, καὶ ἀναμένει τὸν μάγιστρον ἔξω, καὶ ἐξέρχεται ὁ μάγιστρος καὶ συντάττεται αὐτῷ ἄνω, καὶ ἀπολύει αὐτὸν καὶ αὐτός. Ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις ἡμέραις μεταστέλλεται αὐτὸν, καὶ λαλεῖ τὰ περὶ τοῦ πράγματος. Καὶ ἐὰν συνίδῃ, ἐπιτρέπει τῷ μαγίστρῳ ἢ καὶ ἄλλοις ἄρχουσι σὺν αὐτῷ ἔξω λαλῆσαι (8) μετὰ τοῦ πρεσβευτοῦ. Ἐὰν δὲ εἴη τελεία φιλία μεταξὺ τῶν πολιτειῶν, δεῖ τὸν βασιλέα πέμπειν καὶ συνεχῶς αὐτὸν ἐπισκέπτεσθαι καὶ μανθά- C νειν, πῶς ἔμεινεν (9), καὶ πέμπειν αὐτῷ καὶ μέ-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(6) Pro magna gratia et honore debebat reputari, si imperator non principis exteri tantum dona admitteret, quæ sine gravi causa repudiari non solebant, sed etiam a legato suo nomine oblata accipere dignaretur. De Nicephoro Phoca narrat Luitprandus p. 483 eum ultima demum receptione munera sua admisisse. *Magnis die illa effeci precibus, ut munus, quod sæpe aspernatus fuerat, dignaretur accipere.*

(7) *Colloquium.* Sic usurpant novi Græci; v. Theophan. pag. 54. In Anthologia p. 119, init. appellantur litteræ τῶν ἀποδημούντων ὄργανα συντυχίης *instrumenta conventus et colloquii absentium.*

(8) Illud σὺν αὐτῷ dubie positum, notetne *præter ipsum*, an *coram ipso*. Qui legationes ad Russicam et Turcicam aulam scripserunt (utraque autem propago Græca quodammodo est), acerbe queruntur, sibi acres circumpositas fuisse vigilias, ne cum exteris legatis aliis, aut cum ipsis indigenis consuescerent. Luitprandus jam questus est p. 483, *se diligenter custoditum fuisse, ne cujusquam frueretur sermone, qui actus Nicephori ipsi indicaret.* Insignis est locus Procopii Gothic. IV. pag. 341. 29. ed Hœschel., ubi de eodem nostro legato Persico Isdigunaso, extraordinariis honoribus et officiis excepto a Justiniano, loquitur: Μόνος πρεσβέων ἁπάντων οὗτος εἰς πεῖραν φυλακῆς οὐδεμιᾶς ἦλθεν, ἀλλ' αὐτός τε καὶ ὅσοι αὐτῷ βάρβαροι εἵποντο πολλοὶ ἐς ἄγαν ὄντες ἐν πολλῇ ἐξουσίᾳ ἐγένοντο ἐπὶ χρόνου μῆκος ἐντυγχάνειν καὶ ξυγγενέσθαι οἷς ἂν βούλοιντο, καὶ τῆς πόλεως πάντῃ περιϊών ὠνεῖσθαι τε καὶ ἀποδίδοσθαι ὅσα ἦν βουλομένοις σφίσι, καὶ ξυμβόλαια ποιεῖσθαι πάντα, ἐργασίᾳ τε τῇ περὶ ταῦτα ἐνδιατρίβειν ξὺν πάσῃ ἀδείᾳ καθάπερ ἐν πόλει αὐτῶν ἰδίᾳ, Ῥωμαίων οὐδενὸς ἑπομένου ἢ ξυνόντος ὅλως ἢ τηρεῖν ἀξιοῦντος, ᾗπερ εἰώθει.

(9) *Quomodo manserit*, id est habitet, in mansione seu habitaculo suo se gerat et sibi placeat: μένειν, παραμένειν, κοιμᾶσθαι, *manere*, idem notat atque hospitari, commorari; vid. Salmas. ad Scr. H. A. t. I, pag. 315. Interpretes ad Plinii Epist. II. 17. Jam Euripidis ætate μένειν sic nude positum significabat *domi manere*, neque opus erat, ut doct. Piersonus Verosimil. p. 142 versum 50 Cyclopis et Barnesium, ibi quidem loci, contumeliose haberet. Hinc παραμένων erat olim inter nomina parasitica, quia parasitus, degressis reliquis D convivis, maneret apud herum et regem suum, esset, ageret semper circa eum, et veluti stator, apparitor excubaret apud eum; vid. Alciphron. Epist. et Theophrast. Charact. c. 2. Nam οἱ παραμένοντες sunt statores, qui ad heri jussa exsequenda parati stant, παραμένουσι præstolantur, num quid ille velit; et παραμοναὶ sunt excubiæ principem per vices custodientes; vid. Du Cange ad Cinnam. p. 476. et Gl. Gr. p. IIII Παραμονὴ dicta feria septima, seu dies Sabbati, quoniam fideles tunc in ecclesia a vespera παρέμενον, manebant, exspectabant adventum Dominicæ. Παραμονάριοι, *circummanentes* alicui ecclesiæ, sunt domestici ejus, prope ipsam manentes seu habitantes et ejus servitiis vacantes. *Circummanentes* et *commanentes* sunt Latinis medii ævi, qui manent, id est habitant, agunt, versantur, circum aliquem vel cum aliquo. Gaufredus Malaterra I, 4: *A marito*

ρη (10), καὶ ἐν ταις ἑορταις ταῖς ἡμετέραις [22] (11) καὶ ταῖς αὐτοῦ ταῖς ἐπισήμοις ξένια, καὶ πολυτρόπως αὐτὸν θεραπεύειν·

A ciprocatos ejusmodi sermones licentiam dat imperator legato abeundi : qui magistrum extra locum admissionis sursum in ipso palatio [non, ut antea, in ejus schola] præstolatur. Magister paulo post digressus a Domino exit foras ad legatum, valeque ipsi dicit, et licentiam ipse quoque dat. Post primas has binas admissiones arcessit imperator quoties ipsi placuerit, legatum, et cum eo de negotio ambobus imperiis communi hujusque legationis argumento sermones miscet. Si visum fuerit, etiam magistro soli permittit, aliisve proceribus præter eum, foris extra palatium cum legato res agitare. Si denique amicitia perfecta intercedat ambo imperia, est imperatoris nostri, ut visitatores identidem legato immittat, suo nomine percontaturos, quid agat, qui valeat, quomodo sua ipsi mansio arrideat. Item ut ipsi de ferculis mensæ suæ portiones, et tam in nostris diebus festis, quam in illis, quos Persæ suo more et ex religione sua hilariter celebrare solent, munuscula hospitalia mittat, multisque et exquisitis modis eum colat atque demereatur.

ΚΕΦΑΛ. ϞΑ'.

Ἀναγόρευσις (12) Λέοντος βασιλέως τοῦ τῆς θείας λήξεως.

Τελευτήσαντος Μαρκιανοῦ τοῦ τῆς θείας λήξεως, καὶ τοῦ ψηφίσματος εἰς Λέοντα τὸν τῆς εὐσεβοῦς λήξεως γινομένου παρὰ τῆς συγκλήτου, συνῆλθον πάντες ἐν τῷ Κάμπῳ (13), τοῦτο μὲν οἱ ἄρχοντες καὶ αἱ

CAPUT XCI.

Renuntiatio Leonis imp. divinæ sortis ; seu, quibus cerimoniis Leo dictus imperator fuerit.

B Marciano divinæ sortis vita defuncto, suffragioque senatus Leonem piæ sortis imperatorem flagitante, conveniebant omnes in Campo, tam archontes [seu rectores vel honorati] et scholæ [seu vexillationes

VARIÆ LECTIONES.

[22] ἡμέραις cod. pro ἡμετέραις.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

plus amabatur et a circummanentibus plurimum appretiabatur. Charta Ludovici Pii (apud Du Cange v. *Distringere*) : *homines ecclesiæ tam ingenuos quamque servos, super terram ejus commanentes*. Catholicon parvum : *Genecium* [γυναικεῖον] *potest dici Sayria* [id est Saydaria, officina sericaria, ubi Sayda, hoc est sericum, laboratur], *ubi manent* [agunt, degunt] *mulieres de sero nendo* [seu quarum opus est sericum nere]. Vid. Du Cange v. *Manere, emanere*. Pro μένειν interdum quoque κοιμᾶσθαι dicebant, ut *cubare, excubare* Latini. Hinc ὁ παρακοιμώμενος idem qui ὁ παραμένων, *excubitor* ; vid. quæ de parakœmomeno dico. Latini quoque *morari*, dicebant pro *habitare*. *Moratores* pro *incolæ* Hispanis pertrequens. Nostri quoque majores *weilen, manere, morari*, pro habitare dicebant, et *Weil* pro *habitatio, mansio*. Remansit hoc vocabulum superstes ex veteri sermone in terminatione nominum multarum civitatum Alamanniæ, quod tamen alii a *villa* derivant.

(10) *Portiones, particulas*, dapum nempe. *Partes* quoque Latini dicebant ; vid. Scr. H. Aug. t. I, p. 951, et Legat. Luitprandi.

(11) Reposui ἡμετέραις pro ἡμέραις, quod membranæ dabant. Sæpe a librariis voces ἡμέρα et ἡμετέρα permutantur ; vid. Cinnam. p. 126, Constantin. Tact. p. 44. De donis per occasionem dierum festorum ad amicos mitti solitis, in quibus etiam edulia, v. Du Cange v. *Festilia* et *Feriatica*.

(12) Item ἀνάῤῥησις *renuntiatio*, usurpatur promiscue de imperatoribus, posterius quoque de sacerdotibus. Maximus in scholiis ad Cap. 5 Dionysii de Hierarchia : Τὴν ἀνάῤῥησίν φασιν ὅταν ἐν αὐτῷ τῷ χειροτονεῖν κηρύττῃ τὸν χειροτονούμενον ἡ θεία χάρις προχειρίζεται τόνδε εἰς τόνδε. Anastasius p. 70 ἀνάῤῥησιν reddit *appellationem imperii*. Ἀναγορευτήρια θύειν, offerre Deo munera in grati animi significationem pro sua ad imperium elevatione, electione et renuntiatione, habet Nicetas Choniates in Man. Comneno l. I ; ἀνακλητήρια appellat Polybius pag. 773, 9, ed. Wechel. De cerimoniis, quibus imperator sibi collegam aut Cæsarem assumebat, egit Hadr. Valesius ad Amm. Marcell. pag. 534. Ritus aliquot tum observatos, quum Tiberius a Justino Cæsar nuncuparetur, et orationem hujus ad illum, habet Theophanes p. 212. Goar. ad illum, locum observat. Tiberium primum fuisse cum εὐχῇ coronatum. Vulgum contra putatur Leo M., de quo hoc capite narratur, primus eorum fuisse, qui solennibus cum cerimoniis a patriarcha CPtano coronati fuerunt ; vid. Haberti Pontif. pag. 627. *[In templo S. Sophiæ CPtano fiebat imperatorum inauguratio. Nicet. p. 294 Theodora in magno templo veste C purpurea induta cum Zoe Augusta salutatur. Cedren. pag. 751.]* Obtinebat id post conditum magnum seu S. Sophiæ templum. Sed antequam Justinianus id conderet, fiebat renuntiatio in templo S. Joannis Baptistæ apud Hebdomum, ut e Theophane p. 243, et e nostri codicis capite hoc, in quo versamur, patet. Hæc enim e Petro Magistro particula ritus renuntiationis imperatorum Justiniano et templo S. Sophiæ antiquiorum exponit, *[In theatri circo consalutatus imp. Basilius p. 397 Script. post Theophan. Imperator creatur patre vivo Joannes. Nicet. Du Cange ad Alexia d. pag. 325. Conf. Wittekind. de inauguratione imp. Ottonis I, II, Gest. Saxon. Lex Romanorum impp. absolvendi reos in inauguratione. Cont. Constant. I. p. 8. Hoc etiam adhuc usu venit.] Vid. Goar. ad Codin. p. 128. n. 4.

(13) *Campo*, vel *Campo Martio*, quales ante majores omnes urbes erant, ut Romæ, Byzantii, per D provincias, et quales ante urbes majores Hollandiæ obsitæ proceris arboribus delectare oculos solent, exercendæ juventuti in ludo sphærodromico servientes, unde vulgo *die Maillebahn* appellatur. *Campos* enim fuisse destinatos potissimum juvenibus in armis et aliis gymnasticis exercendis nemini latet. Infra p. 251, memoratur campus Cæsareæ Cappadociæ. Non dubito campum hunc secuto tempore fuisse Philopatium dictum, quod ibi jucunda essent deambulacra et equitationes, quapropter Nicetæ p. 6, τὸ ἱππήλατον φιλοπάτιον appellatur. Campum et Hebdomum idem esse, tribunal Hebdomi et Campi quoque idem esse, et ibi renuntiatos fuisse imperatores, aut du Cange CPli Christ. p. 140. Diversa tamen esse, sed vicina, patet e nostro hoc capite et Menolog. Basil. t. I, p. 67, ubi ἐν τῷ Κάμπῳ πλησίον τοῦ Ἑβδόμου, ut paulo post ἀπὸ τοῦ Ἑβδόμου εἰς τὸν Κάμπον πρὸς τὸ τρι-

comitatenses] et denique milites, quam etiam Anatolius, tum archiepiscopus Constantinopolitanus, et Martialis magister; labarisque et signis humi jacentibus, incipiebant omnes clamare : « Audi, Deus, te rogamus. Exaudi, o Deus; Leonis vitam indulge. Audi o Deus ; Leo imperet. O Deus hominibus benigne ; Leonem imperatorem res publica flagitat ; exercitus Leonem imperatorem flagitat ; Leonem respiciunt leges ; Leonem exspectat palatium. Hæc sunt vota palatii : hæ sunt supplicationes castrorum ; hæc sunt desideria senatus ; hæc sunt vota populi. Leonem orbis terrarum exspectat ; Leonem exercitus exspectat. Commune decus, Leo, veniat. Commune bonum, Leo, regnet. Exaudi, o Deus, te rogamus. » Et protinus adducebatur Leo, qui tunc comes et tribunus Mattiariorum erat, eique in tribunal eniso imponebat Busalgus campiductor torquem super caput ; **239** imponebat etiam alium torquem Olympius, et is quoque cam-

A σχολαὶ καὶ οἱ στρατιῶται, τοῦτο δὲ καὶ Ἀνατόλιος (14) ὁ ἀρχιεπίσνοπος Κωνσταντινουπόλεως, Μαρτιαλίου ὄντος μαγίστρου· καὶ τῶν λαβάρων καὶ τῶν σίγνων ἐπ' ἐδάφους κειμένων (15), ἤρξαντο πάντες κράζειν οὕτως· « Εἰσάκουσον, ὁ Θεὸς, σὲ παρακαλοῦμεν. Ἐπάκουσον, ὁ Θεός· Λέοντι ζωή. Εἰσάκουσον, ὁ Θεός· Κέων βασιλεύσει. Θεὲ φιλάνθρωπε, Λέοντα βασιλέα τὸ πρᾶγμα τὸ δημόσιον αἰτεῖ· ὁ στρατὸς Λέοντα βασιλέα αἰτεῖ· Κέοντα οἱ νόμοι ἐκδέχονται· Λέοντα τὸ παλάτιον ἐκδέχεται· αὗται εὐχαὶ τοῦ παλατίου· αὗται ἐντεύξεις τοῦ στρατοπέδου· αὗται εὐχαὶ τῆς συγκλήτου. αὗται εὐχαὶ τοῦ λαοῦ· Λέοντα ὁ κόσμος ἀναμένει· Λέοντα ὁ στρατὸς ἐκδέχεται· τὸ κοινὸν καλὸν (16), Λέων, ἐλθέτω· τὸ κοινὸν ἀγαθὸν, Λέων, βασιλεύσει· εἰσάκουσον, ὁ Θεὸς, σὲ παρακαλοῦμεν. » B Καὶ παραχρῆμα Λέων, κόμης ὢν καὶ τριβοῦνος τῶν ματτιαρίων (17), ἠνέχθη, καὶ ἀνελθόντος αὐτοῦ εἰς τὸ τριβουνάλιον, Βούσαλγος καμπιδούκτωρ [24] ἐπέθηκεν (18) τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ τὸν μανιάκιν, καὶ ἄλλος

VARIÆ LECTIONES.

[24] ΣΧΟΛ. παιδαγωγιανός.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

βουνάλιον. Solebant nempe solennes in Campum processiones facere. *[Marianus una cum patriarcha processiones solemnes in Campum facit. Theoph. pag. 94 : Βασιλίσκος ἐν τῷ Κάμπῳ ἀνηγορεύθη βασιλεύς, Theoph. p. 104. De campo Martio regum Francorum v. Abrégé de Mézeray t. II. p. 128. Reinesii Variæ et defensio Variarum, Giornal. dei Letterati II, 104. Rivinus de Maiumis, Du Cange ad Joinville Dissert. IV, p. 152]* De more imperatores in campo, non Romæ aut Byzantii tantum, sed C etiam alibi renuntiandi v. Vales. ad Amm. Marcell. p. 262.

(14) Quid hic patriarcha aut archiepiscopus CPtanus apud renuntiationem Leonis egerit, codex noster non indicat. Certe claris verbis non dicit, eum coronam novo Cæsari imposuisse. Ait tamen Nicephorus Hist. Eccles. XV, 15, de Leone hoc : Ψήφῳ κοινῇ τῆς συγκλήτου βασιλεὺς Ῥωμαίων ἀναγορεύεται τοῦ πατριάρχου Ἀνατολίου τὸ διάδημα περιτιθέντος αὐτῷ. Vid. quæ ad p. 239 et 241 dicam.

(15) *Labara* esse vexilla quadrata cruce signata, et *signa* vexilla imperatoris protomam gerentia, res nota est et alibi a nobis notata. Signa autem invertendi aut humo sternendi mos aut luctum significabat, aut submissionem, aut denique insultationem et humiliationem ejus, cujus signa inverterentur. Primum hic loci obtinet. Sternebant enim milites signa, quia imperator, cujus in hono- D rem erecta gestarentur, non aderat, Marciano vivis exempto, et Leone nondum renuntiato. Ubi facta renuntiatio, rursus elevabantur, indicio gaudii ; v. Casaubon. ad Spartiani Severum t. I, p. 601. Vales. ad Amm. Marcell. p. 507 et 512. Alias quoque quoties novus imperator aut Cæsar nuncuparetur, sternebantur signa et hastæ, etiamsi senior imperator adesset, et coronatione paracta demum resurgebant ut discitur e Leone Grammat. p. 466 : Τῶν σκήπτρων πεσόντων ὡς ἔθος ἔστεψεν ὁ Μιχαὴλ τὸν Βασίλειον. Pariter invertebantur illarum cohortium legionumve signa, quæ cum infamia exauctorarentur. Ita refert Spartianus Severum imperatorem, cum Romam venisset et prætorianos, qui sibi adversati fuerant, exauctorasset, perrexisse in palatium *prælatis signis, quæ prætorianis ademerat, supinis, non erectis* ; v. Scr. Hist. Aug. t. I, p. 601. Narrat quoque Tacitus Annal. III, 2, in exsequiis Germanici *tribunorum centurionumque humeris cineres portabantur, præcedebant incompta signa* [hoc est λιτά, purpura et auro spoliata], *versi fasces* Similis huic mos medii ævi, in interdictis seu excommunicationibus denudandi altaria, cruces et reliquias sanctorum ad terram sternendi, et cymbala invertendi ; de quod vid. Du Cange v. *Interdictum*. De inclinatione et prostratione hastarum et signorum devictis hostibus ademptorum et in triumpho productorum erit infra agendi locus ad libri secundi caput 19, p. 351.

(16) *Commune decus*, elogium imperatoribus tribui solitum. *[Vita S. Germani ab Herrico scripta p. 58.

Laudibus hi plaudunt, persultant plausibus illi,
Et commune decus parili pietate salutant.]*

(17) Mattiarii dicebatur cohors aliqua militum. De nominis origine non constat ; vid. Vales. ad Ammian. Marcell. p. 311. Chilmead. ad Malalam t. II, p. 18, et Du Cange h. v. Dicam unde mihi Mattiarii dicti videantur. Erat aliud tagma militare, *Bucellarii* dicti ; non profecto ex eo, quod bucellas acciperent seu diaria panis biscocti ; omnes enim milites eas accipiebant ; sed quod eas pararent, quod pistores totius exercitus essent. Ut multa necessaria sunt exercitui, sic quoque lanionibus non minus illi opus est, quam pistoribus. Quid, si ergo mattiarii sic dicti fuerunt ab arte vel opificio, quod exercebant? *Matare* est antiqua vox Germanica pro *cædere, occidere* ; v. Du Cange h. v. Adhucdum hodie *Metzger* appellamus, lapicidam *Steinmetz*. Fuerint ergo ex mea quidem sententia mattiarii milites, tempore certe institutionis primæ, Germani quod appellatio satis prodit ; secutis autem temporibus potuerunt illis Romani et alii admixti fuisse, qui victimas pro exercitu mactabant. Papias : *Matia, intestina, quæ sordes emittunt ; unde qui ea tractant et vendunt mattiarii dicuntur*. V. Du Cange v. *Mazacare* et *Mazacrium*. Hinc forte lux accedat voci *Matteæ*, de qua vid. Interpp. Petronii. Quodsi hoc improbabile videatur, possit nomen a *Mattio*, urbe Germaniæ, hodie *Metz* repeti.

(18) Actio torquem alicui in caput imponendi erat olim apud imperatores quarti et proximorum duum sæculorum præcipua pars inaugurationis et maxime essentialis. Frequens mentio torquis in caput impositi. Celeber est ille Ammiani Marcellini locus de

ις ἀπὸ Ὀλυμπίου, ὁμοίως καμπιδούκτορος, ἐν ᾗ αὐτῷ ἐπεδόθη· καὶ τὰ λάβαρα εὐθέως ἀνορ- καὶ ἐκράγη παρὰ πάντων· « Λέων Αὔγουστε, ἰς, σὺ εὐσεβής, σὺ σεβαστός· ὁ Θεός σε ἔδω- Θεός σε φυλάξει· τὸν Χριστὸν σεβόμενος ἀεὶ πολλοὺς χρόνους Λέων βασιλεύσει· Χριστια- σίλειον ὁ Θεὸς περιφρουρήσει. » Καὶ παρα- σκεπαστὸς ἀπὸ χελῶνος (19) ἐν τῷ τριβουνα- ιρὰ τῶν κανδιδάτων καὶ τὴν βασιλικὴν ἐνδυ- ς ἐσθῆτα καὶ τὸ διάδημα (20) φορέσας καὶ ρανεὶς τῷ δήμῳ, παρὰ πάντων τῶν ἀρχόντων ἀξιν προσεκυνήθη, καὶ τὸ σκουτάριν (21) καὶ ιγκίαν ἐκράτησεν, καὶ ὁμοίως εὐφημήθη (22) άντων οὕτως· « Καὶ δυνατὸς καὶ νικητής, καὶ

A piductor, ejus dextræ. Quo facto labara rursus eri gebantur, et proclamabatur ab omnibus : « Le- Auguste, tu vincis, tu pius, tu Augustus; Deus te dedit, Deus te custodiet; Christum colens, semper vincis; Leo multos annos regnet; Christianum imperium Deus custodiat. » Et protinus a candidatis in tribunali testudine militari cinctus indutusque sub ejus prætentu veste imperiali et diademate, sese monstrabat populo. Omnes tum proceres eum ordine quisque suo adorabant scutum et lanceam tenentem; et omnes clamabant pariter sic: « Et potens, et victor, et Augustus, feliciter, feliciter; multos annos. Leo Auguste, imperes. Imperium hoc Deus custodiat. Christianum imperium Deus custo-

JOAN JAC REISKII COMMENTARIUS.

) Apostata, lib. xx. 263: *Maurus quidam no bstractum sibi torquem, quo, ut draconarius, r, capiti Juliani* [qui modo Augustus saluta- *confidenter imposuit.* Socrates eadem de re st. Eccles. I: Ὡς στέφανος βασιλικὸς οὐ πα- ; τῶν δορυφόρων ὃν εἶχε περιτραχήλιον ἑαυτοῦ ν λαβὼν περιέθηκε; et Procopius Persic. I, 39) ed. Hœsch.: Καὶ (οὐ γὰρ ἦν αὐτοῖς οὔτε α, οὔτε τι ἄλλο, ὧν δὴ βασιλέα περιβάλλεσθαι στρεπτόν τινα χρυσοῦν ἐπὶ τῇ κεφαλῇ θέμε- ιλέα Ῥωμαίων ἀνεῖπον. Vid. Lindenbrog. et ad Amm. Marc. l. c., ubi simillimus Zonaræ itatur, et Selden. Tit. Honor. p. 173. Pu- scriptores, torquem novo imperatori tan- do tunc temporis impositum fuisse, quando non adesset. Nituntur omnino auctoritate s modo allegata. Sed contradicit locus nostri p. 245, ubi Lanceariorum campiductor im- ie capiti Anastasii torquem dicitur, et paulo men patriarcha ipsi coronam imposuisse alem dicitur. In ipso hoc nobis præsente loco) narratur. Post torquem etiam diadema seu a imponitur. Ex hoc igitur et aliis nostri co- cis sententia Seldeni l. c. refutatur, qui pu- e Justinum Minorem a patriarcha corona- nperatorum neminem fuisse. In præsente loco memorabile est, non tantum capiti im- ı torquem unum fuisse, sed etiam dextræ toris novi alterum. Jam vero quæras, quare impositus, et deinceps corona, cum alter- certe vel sola corona potuisset sufficere. Vi- orques imperii militaris, corona vero civilis ı fuisse, ideoque utrumque requisitum, ut utroque simul utrumque imperium deferri aretur. Torques decus et præmium erat mi- Vid. Zotim. IV, 40, p. 149. Candidati om- quati erant; torquibus donabantur cum mi- scriberentur. Torques ordinis erat signum, vicibus circumpositus, non capiti; huic npositus torques erat signum collati supremi es imperii. Successit in locum torquis ca- positi circulus patriciatus vertici pariter im- , de quo insignis locus est apud Wilhelm. ibur. l. v, citatus a Du Cange v. *Patricius.* apud principes orientales Muhammedanos siguia Solthanatus seu magni domesticatus, Chalifa Solthanum ornare solebat, erat tor- Elmacinus pag. 290, cerimonias investituræ i complexus, *injiciebat ipsi chlamydem, et bat ipsi tugam* (seu cidarin cum pluma os- ı) *et torquem et armillas, et committebat ipsi oerii sui omnes, quæ quidem excra aulam ssent.* Quo de more pluribus ad Abulfedam ocul dubio a veteribus Persarum regibus de-

B novum imperatorem faciebont, eo fine, ne, dum indueretur vestibus imperialibus, nudus conspiceretur, erat gemina; una supra caput sublevatis scutis, altera circa corpus in orbem ductis. Vid. Vales. ad Amm. Marcell. p. 159. De posteriore hic loci sermo est. Vid. p. 249. Formavit Noster χελὼν χελῶνος, pro χελόνη, χελόνης. Talibus scatet novus Græcismus. Vid. supra ad p. 223.

(20) Unum idemque esse τὸ διάδημα et τὸν στέφανον extra dubium est. Φορεῖν Græci novi pro *induere sibi* usurpant, ut alio loco monstravi. Liquet igitur ex hoc loco, imperatores illos veteres ipsos sibi suis manibus coronam imperialem imposuisse. Eoque confirmari videatur opinio Seldeni Titul. Honor. p. 174, negantis ante Justinum Minorem imperatorum quemquam coronam a patriarcha sibi impositam accepisse: sed claris verbis refellit Seldenum sequens nostri libri caput, quo coronatio C Anastasii Dicori describitur, et pag. 215, dicitur patriarcha ipse chlamydem imperialem et coronam imposuisse. Vid. Joseph, Catalan. ad Augustini Patricii Cerimon. Eccles. Roman. p. 182.

(21) Scutum et hasta insignia imperatorum. Hinc in antiquis nummis hoc habitu semper conspiciuntur. Ita quoque Longobardi. ex imitatione veteris moris, *Alboinum regem Italiæ lætis acclamationibus salutarunt, eique hastam insigne regium, porrexerunt*, auctore Sigonio de regno Ital. p. 8. Apud Themistium orat. VII, ἐπόμπευεν ἐκ βαλανείου ἐν ἀσπίδι καὶ δορατίῳ. Inspice veteres nummos illorum temporum, et plures testes non desiderabis; quos si tamen desideres, adi sis P. Pithœi Adversar l. II, c. 6, p. 285, edit. Gruteri t. II Lampadis Criticæ.

(22) Quomodo id factum? Tot numero formulas, tam longam orationem quomodo pariter omnes recitare potuerunt, ut intelligerentur, quomodo in eadem verba conspirare? Procul dubio fuit ut in ecclesia et in circo, ita in campo quoque præcentor, D qui unamquamque seorsim formulam exercitui præiret et subjiceret, quam reliqui deinceps sequerentur. At omnesne legiones simul, an singulæ seorsim una post alteram laudes novo dixit imperatori? Puto quidem, omnes simul id fecisse legiones uno velut ore, si modo tot catervis præco unus sufficere potuit. Discimus tamen e Niceta Comnenorum tempore fuisse in more positum, ut singulæ legiones suas seorsim laudes dicerent. Nam in fine vitæ Joannis Comneni q. 25: Ἀνεῖπον τὸν Μανουὴλ ἑκάστου τῶν μεγιστάνων μετὰ τῆς οἰκείας τάξεως διακριδὸν ἐφισταμένου καὶ διατρανοῦντος τὴν εὐφημίαν τῷ νέῳ ἄνακτι. Hæ laudes erant præambulo sacramenti, ad quod legiones adstringebantur. Subjicit enim Nicetas: Ἐφεξῆς δὲ τῶν θείων προτεθέντων, λογίων ἐπ' αὐτοῖς ἐμπεδοῦνται τῷ Μανουὴλ τὰ τῆς εὐνοίας καὶ πίστεως πρὸς πάντας.

Testudo, quam milites scutis consertis circa

diat, » et alia talia. Leo post hæc voce libellarii coronam sic alloquebatur: « Imperator Cæsar Leo victor simper Augustus: Deus omnipotens et judicium vestrum, fortissimi commilitones, imperatorem rei Romrnorum publicæ me feliciter elegit. » Clamabant omnes: « Leo Auguste, tu vincis. Qui te elegit, custodiet te. Suam electionem custodiet atque tuebitur Deus. Pium imperium custodiet Deus. Et pius et potens. » Continuabat imperator Cæsar Augustus: « Habebitis me dominum rectorem, qui vobis exemplo suo præibit et magistrabit, ut commilito, labores, quos tolerare tum didici, quum vobiscum militiam facerem. » Clamabant omnes: « Feliciter. Exercitus te imperatorem, o victor; exercitus te imperatorem, o felix, te desideramus et flagitamus omnes. » Augustus: « Novi, qualia dona dare debeam copiis. » Clamabant omnes: « Et pius et potens et sapientissimus. » Augustus: « Pro eo, quod sanctum et felix imperium meum adii, dabo singulis quinos nummos seu solidos aureos et litram argenti catabuculum » [id est pro singulis buccis seu viritim]. Exclamabant omnes: « Et pius, et liberalis atque magnificus. A te ve-

A σεβαστὸς, εὐτυχῶς, εὐτυχῶς· πολλοὺς χρόνους, Λέων Αὔγουστε, βασιλεύσεις· τοῦτο τὸ βασίλειον ὁ Θεὸς φυλάξει· Χριστιανὸν βασίλειον ὁ Θεὸς φυλάξει, » καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Καὶ διελάλησεν διὰ τοῦ λιβελλαρίου (23) οὕτως· « Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Λέων νικητὴς ἀεὶ σεβαστός· ὁ Θεὸς ὁ παντοδύναμος καὶ ἡ κρίσις ἡ ὑμετέρα, ἰσχυρώτατοι (24) συστρατιῶται, αὐτοκράτορά με τῶν τῶν Ῥωμαίων δημοσίων πραγμάτων εὐτυχῶς ἐξελέξατο. » Παρὰ πάντων ἐκράγη. « Λέων Αὔγουστε, σύ νικᾷς· ὁ σὲ ἐκλεξάμενος σὲ διαφυλάξει· τὴν ἐκλογὴν ἑαυτοῦ ὁ Θεὸς περιφρουρήσει. Εὐσεβὲς βασίλειν (25) ὁ Θεὸς φυλάξει. Καὶ εὐσεβὴς καὶ δυνατός. » Ἀπόκρισις. Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ. Αὔγουστος· « Ἕξετέ με ἐξουσιαστὴν ἄρχοντα τῶν κόπων συστρατιώτην [25] (26), ὧν μεθ' ὑμῶν ἔτι στρα- B τευόμενος ἔμαθον ὑπομένειν. » Παρὰ πάντων ἐβοήθη· « Εὐτυχῶς· ὁ στρατός σε βασιλεύοντα, νικητά· ὁ στρατός σε βασιλεῦοντα, εὐτυχῆ· σὲ ποθοῦμεν πάντες. » Ὁ Αὔγουστος· « Καὶ ἔγνων, ὁποῖα ὀφείλω δώματα (27) παρασχεῖν ταῖς δυνάμεσιν (28). » Ὑπὸ πάντων ἐκράγη· « Καὶ εὐσεβὴς καὶ δυνατὸς καὶ λογιώτατος. » Ὁ Αὔγουστος· « Ὑπὲρ ἐντεύξεως τῆς ἁγίας καὶ εὐτυχοῦς βασιλείας μου ἀνὰ ε' νομισμά-

VARIÆ LECTIONES.

[25] συστρατιῶται conj. R.

JOAN. JAC. REISKII. COMMENTARIUS.

(23) Puto λιβελλάριος et λιβελλήσιος idem esse, *libellensis*. Non enim hic λιβελλάριον, *libellus* locum habet, neque verti potest *e libello*, vel *de libello*. De libellensibus conf. Fabrott. Gloss. Cedren. et Guther. p. 486.

(24) *Fortissimi*. Ejus ætatis erat, ut ἰσχυρός pro ἀνδρείῳ ponerent, more Latino, quibus *fortis* et pro ἀνδρείῳ, τολμηρῷ, θυμώδει, *strenno* et pro *robusto*, *toroso*, *lacertoso* adhibetur. Vix putem, sic veteres Græcos fecisse, quamvis secus videri posset ex loco Theophrasti cap. VIII Character., ubi est ἀλλ' οὖν ἰσχυρός γε γενόμενος, *at postquam strenuum se præstitit*. Verum auctor ille recentior est, et, ut videtur, e sæculo Juliani Apostatæ, quod non uno ex argumento colligo. Habet quoque Plutarchus δραστήριον καὶ ἰσχυρόν, sed et ille jam Latinismis infectus est. Sholiastes Aristophanis Pluto 1003, ἀλκιμώτατοι reddit per ἰσχυρώτατοι. Hesychius θουραιην explicat per ἀνδρείαν θρασεῖαν ἰσχυράν. Alias proprium militum prædicatum erat ἰσχυρώτατοι et ἀνδρειότατοι *fortissimi*, de quo vide Lindenbr. ad Amm. Marc p. 95. Elegans est locus Themistii p. 88 init.: Ὁ θεσμὸς τῆς πολιτείας τὴν ἑκατέροις (imperatoribus et militibus) πρέπουσαν ἀρετὴν ταῖς ἐπικλήσεσιν ἐνεδείξατο ὑμᾶς μὲν εὐσεβεῖς καὶ φιλανθρώπους προσαγορεύων, τοῖς στρατιώταις δ' ἐξ ἀνδρείας μόνης τὰς ἐπωνυμίας νομοθετήσας.

(25) *Regnum*; vox vetustis Græcis ignota, qui βασιλείαν dicunt. Passim occurrit apud Nostrum et alios; v. p. 124.

(26) Incrustavi, ut potui, vitium in Latinis. Mallem tamen συστρατιῶται. Imperatores ita milites appellabant. Vid. Vales. Amm. Marcell. p. 56. In Latinis ad locum Spartiani in Adriano p. 81 respexi: *Militem quasi bellum immineret, exercuit, tolerantiæ documentis eum imbuens; ipse quoque inter manipulares vitam militarem magistrabat* etc., id est præibat, docebat exemplo suo. Conf. ibid. pag. 672. Egregie locum nostrum illustrat ille Herodiani, II, 11, de C Severo: Ἐκοινώνει τῶν καμάτων αὐτοῖς, σκηνῇ τε χρώμενος εὐτελεῖ, καὶ σιτία καὶ ποτὰ προσφερόμενος ἃ καὶ πᾶσιν ὑπάρχειν ἠπίστατο. Οὐδαμοῦ δὲ τρυφὴν ἐνεδείκνυτο βασιλικήν. Ὅθεν καὶ μείζονα παρὰ τῶν στρατιωτῶν εὔνοιαν ἐπιστεύσατο. Οὐ γὰρ μόνον αὐτὸν συμπονοῦντα, ἀλλὰ καὶ τῶν καμάτων ἄρχοντα οἱ στρατιῶται αἰδούμενοι μετὰ προθυμίας πάντα ἔπραττον.

(27 Debebant ex antiquo ritu imperatores novi militibus donaria, nummorum aureorum certum numerum quæ *Augustiaca* et *Augustatica* appellabantur. Ammiam. Marcell. p, 487, *ob nuncupationem augustam debita* appellat, ubi vid. Vales., et Theophyl. Simoc., ἐπιβατήρια τῶν σκήπτρων δῶρα. Conf. Procop. Anecd. p. 108. Hinc intelligatur oratio Macrini ad milites apud Lamprid. t. 1. Scr. H. Aug. p. 773: *Habete igitur, commilitones, pro imperio aureos ternos, pro Antonini nomine aureos quinos, et solitas promotiones, sed geminatas. Dii faciant* D *ut hæc sæpius fiant* (id est, ut quinquenalia sæpius recurrant et ipsis juncta augustatica); *dabimus autem per cuncta quinquennia id quod hodie deputavimus. Pro imperio* dixit hic loci, pro illo Marcellini *ob augustam nuncupationem debita* vel *ob natales imperii nostri* ὑπὲρ τῆς αὐτοκρατορίας ἡμῶν. Ex veteri more flagitabant Romani a Friderico I Barbarossa tanquam debitum quinque millia libarum, quod ipsum vehementem in iram accendit; vid. Otto Frising.

(28) *Exercitui, copiis*. Δύναμις pro *exercitu* poni, pervulgatum est Δύναμις ξενική et πολλάκις δυνάμεων ἀφηγούμενος sunt apud Diodor. Sicul. Infra habebimus p. 246, τὰ δυνατὰ στρατόπεδα. Hinc sumpserunt Latini sequiores suum *efforcium*; vid. Du Cange Gl. Lat. h. v.: item *virtus* pro legione. Anastasius in Vigilio: *Quo audito Augusta misit Anthemium scribonem cum jussionibus suis et cum virtute majore*, id est amplissimis copiis militaribus.

9) καὶ λίτραν ἀργύρου καταβουκοῦλον (30) » Παρὰ πάντων ἐδοήθη· « Καὶ εὐσεβὴς καὶ ;. Διὰ σοῦ τιμαὶ, διὰ σοῦ οὐσίαι. Χρυσέους βασιλεύουσα εὐτυχὴς εἴη ἡμῖν ἡ βασιλεία Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Αὔγουστος· « Ὁ Θεὸς ιῶν. » Καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, καὶ τὰ ἐγένετο κατὰ τάξιν (31). Μετὰ οὖν τὴν ἀνά- τοῦ λιβελλαρίου εἰσέρχεται εἰς τὸ μουτατώ- ιὶ οἱ πατρίκιοι ἐγγὺς αὐτοῦ, καὶ οἱ δύο ἔπαρ- αὶ ὁ μάγιστρος, καὶ εἰσέρχονται τρεῖς κατὰ , καὶ δίδωσιν αὐτοῖς λιγατούρας [26] (32), καὶ ῦτα λογάρια γίνεται, καὶ ἀναπληροῦνται (33). δὲ πράξας, ἐξέλθων ἀπῆλθε πεζεύων εἰς τὸν ῦνα, τὴν ἐκκλησίαν (34), μὴ ὄντος ἐκεῖ τοῦ του 35)· ὁ γὰρ ἐπίσκοπος καὶ ὁ κλῆρος αὐτοῦ

A niunt honores, a te facultates. Aurea sæcula moderetur nobis felix faustumque imperium tuum. » Imperator Cæsar Augustus : « Deus sit vobiscum.» Et his dictis intrabat in urbem, flebantque cætera ut mos est. Scilicet post dictam recitationem libellarii (ille mos est) intrat imperator in mutatorium in comitatu patriciorum et amborum præfectorum [urbis scilicet atque prætorii] et magistri. Tunc accedunt terni **240** e quavis schola, quibus dat legaturas; tum fiunt computi [præsentis in ærario publico privatoque pecuniæ] et consummantur vel clauduntur. Post ea peracta abit imperator pedes in papilionem seu tentorium, illud nempe quod ecclesiam castrensem exhibet, quo tempore non adest episcopus [seu patriarcha CPtanus]. Præit enim

VARIÆ LECTIONES.

[ΟΛ. πρεσβευτικά.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

Macrinus in oratione modo allegata ternos os aureos promittit militibus pro imperio, præmium nuncupationis augustæ. In omnibus nostri codicis exemplis constanter promitti quinos nummos aureos et singulas libras areu centum miliaresia. In totum ergo erat aucum pro unoquoque milite viritim 160 sia. Indagare nunc, qualem rationem ea pecum nostrate habeat, et quantum valuerint) nummi argentei ad nostrum æs, neque neque vacat. Putat du Cange Gloss. Gr. atica per plures dies continuos erogata fuisse. id fieri potuit in tanta militum multitu-

Pro bucca, unde rostro vestro genioque queatificari, vel *in singulas buccas*. Possit quoque s separatis vacibus scribi κατὰ βουκοῦλον, vel οὔκουλαν, ut infra p. 249, est κατὰ χάσμα, sensu. Solebant medio ævo sic loqui. Io. s in Chronico Placentino : *Ad præsens si unus in familia sua novem buccas* [id est novem sibi alenda] *et duos roncinos* [equos], *expenti anno ultra florenos auri CCC... et sic pro ccarum videlicet in victu et vestitu*, etc. Conf. nge v. Ἐμποκόνειν. Largitiones illæ κατὰ v erant vetustis temporibus, ante medium admodum frequentes; hinc panes illi grat alia talia, quæ morientes imperatores poRomano legabant. Sed secutis temporibus nt, exhaustis fisci viribus, exstinctaque Romperii magnificentia et accisis provinciis. De o Lecapeno tantum invenio, eum semel ιαι τὸ ἐνοικικὰ πάσης τῆς πόλεως ἀπὸ μικροῦ άλου, *in habitationem mercedes* [den Hausstisse pro tota civitate [quæ nempe in conduibus, non suis, habitabat] *nemine excepto*, *seneve*. Manuel Comnenus, teste Cinnamo pro augustatico singulis domibus binos auonabat : Χρήμασι τὸ στρατιωτικὸν δωρησά- . ἑκάστῃ τῶν ἀνὰ τὸ Βυζάντιον οἰκιῶν χρυπαρέσχετο δύο. Xiphilinus p. 1075, a Domiiomine patris Vespasiani, recens nuncupati itoris, ait datas fuisse militibus vicenas quinas nas viritim. Verum Antoninum, ex octenni tione reducem factum in urbem, populo deucentenas drachmas viritim ait p. 1196 init., to nummos aureos, διακοσίας δραχμὰς αὐτοῖς μεν, ὅσον οὔπω πρότερον εἰλήφεσαν. In nuptiis ibant imperatores militibus viritim 50 dra- . popularibus, 150, ut possent genio indulgere iam dominorum sua quisque privata prosequi. n. p. 1358. Antipater ad celebrandum diem n filii sui Alcyonei nummos mittebat Athenas phis. Diog. Laert. pag. 251, § 41. Vide

B sitne catabuculum idem, aut saltim affine, cum *crustulo*, quod memorat Guther, p. 451.

(31) Quæ jam sequuntur, non amplius Leonis M. inaugurationem in specie spectant, sed typum tradunt inaugurationis imperatorum omnium generalem.

(32) Vel, ut scholiastes exponit, πρεσβευτικά, ipsis *legaturas* dat, id est, nuncupat eos legatos.

(33) Interpretatus hæc verba fui ex conjectura. Fateor enim me illa prorsus non intelligere. Possis etiam sic accipere : *fit largitio nummorum, et* [cohortes] *integrantur, completantur.* Verum non video qui possint hæc tanta et etiam tædiosa tam brevi tempore confici.

(34) De voce *papilio* pro tentorio, unde *pavillon*, vid. Du Cange Gloss. Lat., ubi etiam etymologiam eamdem e Papia et Jo. de Janua producit, quam Noster. Utitur ea voce jam, Spartianus in vita Pescenii Nigri t. 1, Scr. Hist. Aug. p. 672. Pro ἐκκλησίαν cogitabam aliquando legendum esse κλισίαν. Sed C non opus est. Intelligit *ecclesiam castrensem*, papilionem, non omnem, sed eum, in quo est ecclesia. Habebant nempe secum capellas, ut hodie appellamus, vel ecclesias parvas, sub tentoriis in castris, ut ex Appendicis p. 269, patet, ubi vide, et e Durando, cujus locum ibi ascribam, quamvis ridicula sit etymologia vocis capella, quam affert. Est enim neque a *cappa*, neque *capra* vel *capella*, sed pro *cupella*, id est θόλῳ, Apside, structura in summo curva. Quod autem primi Byzantini imperatores, qui adhuc in campo eligebantur primum, castrensem ecclesiam, sub tentorio constitutam, et dein quoque sanctum Joannem Baptistam Hebdomi prius adirent, quam urbem et palatium intrarent, posset ex veteri more paganorum imperatorum derivatum videri, qui recens electi antequam in curiam intrarent, prius debebant cellam curiæ, id est sacellum vel capellam, salutare. Vid. Casaubon. ad Hist. D Aug. t. I. p. 539, ad illa Capitolini : *E castris nocte quum venisset ad senatum et cellam curiæ jussisset aperiri*. Ipsi quoque milites in castris extra urbem habebant templum castrense, in quo sacra sua peragebant, ναὸν τοῦ στρατοπέδου, cujus meminit Herodianus in Caracalla, IV, 5 init.

(55) Nempe Constantinopolitano, qui tunc temporis, quum Petrus Magister ea scriberet, adhuc episcopus audire non dedignabatur, quamvis archiepiscopi et patriarchæ nomen jam gereret. Quamnam autem designet ecclesiam Magnam, quum proprie sic dici solita. S. Sophiæ scilicet, tunc temporis ante Justinianum nondum exsisteret, certo non dixerim. Forte designat ædem SS. Apostolorum a Constantino M. conditam, in qua etiam imperatores ante Justinianum tumulabantur.

ille cum suo clero in Magnam ecclesiam: sed adsunt presbyteri in papilione. (Est autem papilio dictio Romana vel Latina, significans illud animalculum vel insectum, quod circa cramben et alia olera obvolitat. Ratio appellationis hæc est. Vela papilionis vel tentorii, variis coloribus distincta, referunt similitudine alas illius animalculi, quod Romani papilionem appellant. Ex eo factum, ut insecti nomen tentorio quoque adhæserit.) In hunc itaque papilionem intrat imperator, et post depositam in mutatorio coronam, ibi preces ad Deum facit; sed illinc egressus imponit sibi deinceps coronam rursus, et inscendit in equum album: dataque magistratibus venia pariter in equos suos inscendendi, procedit in obsequio ad ædem S. Joannis Baptistæ. Cujus in mutatorio, quod ante ejus adventum præparatum fuit, deponit coronam et præposito tradit, qui eam manibus demissis gestat; accedentique ad mensam vel altare domino rursus porrigit. Ibi dominus eam in sacra mensa deponit; eoque facto, tollit rursus et reddit præposito, et cimelia seu monumenta donaria offert ecclesiæ, qualia vult, comite privatarum ea ipsi ministrante. Dein reversus in mutatorium induit coronam, et inscendit in equum; quo vehitur, donec ad Helenianas venerit. Ibi autem descendit, et occurrit ipsi custos palatii [quod ab Helena nomen habet], ingressumque per portam palatii, genu

A προέλαβεν εἰς τὴν Μεγάλην ἐκκλησίαν· πρεσβύτεροι δὲ εὑρίσκονται ἐν τῷ παπιλιῶνι. [Ἡ δὲ τοῦ παπιλιῶνοι προσηγορία Ῥωμαϊκή ἐστι Papili. Ὃ γὰρ λέγεται, ὃ καλοῦσιν οἱ Ἕλληνες ψυχάριον (36) τὸ πετάμενον περὶ τὰς κράμβας καὶ τὰ γοιπὰ λάχανα· ἐπειδὴ οὖν τὰ παραπετάσματα τοῦ παπιλιῶνος ἔοικεν τοῖς πτεροῖς τοῦ ζωυφίου τούτου, διὰ τοῦτο οἱ Ῥωμαῖοι παπιλιῶνα αὐτὸν καλοῦσιν.) Καὶ ἀποθέμενος ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ μουτατωρίῳ τὸν στέφανον, εἰσέρχεται καὶ εὔχεται, καὶ πάλιν ἐξερχόμενος φορεῖ, καὶ κάθηται λευκῷ ἵππῳ (37), καὶ ἐπιτρέπει τοῖς ἄρχουσιν καθίσαι, καὶ ὀψικευόμενος ἔρχεται εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν (38), καὶ ἐν τῷ μουτατωρίῳ τῷ εὐτρεπισθέντι ἐπαίρει τὸν στέφανον, καὶ δίδωσιν αὐτὸν τῷ πραιποσίτῳ· ὁ δὲ πραιπόσιτος ὑποκάτω B βαστάζει αὐτὸν, καὶ ὅτε εἰσέλθῃ εἰς τὴν τράπεζαν ἐπιδίδωσιν αὐτῷ τὸν στέφανον, καὶ ἐπιτίθησιν αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἁγίαν τράπεζαν, καὶ ἐπαίρει πάλιν καὶ δίδωσιν αὐτὸν τῷ πραιποσίτῳ, καὶ προσφέρει κειμήλια, οἷα βούλεται, ὑπουργοῦντος τοῦ κόμητος τῶν πριβάτων. Καὶ εἰσερχόμενος εἰς τὸ μουτατώριον φορεῖ τὸν στέφανον, καὶ κάθηται τῷ ἵππῳ ἄχρι Ἑλενιανῶν, καὶ κατέρχεται ἐκεῖ, καὶ ἀπαντᾷ αὐτῷ ὁ φύλαξ τοῦ παλατίου, καὶ προσκυνεῖ, ἐὰν μὴ εἴη Κυριακὴ (39), μετὰ τὸ εἰσελθεῖν αὐτὸν τὴν θύραν τοῦ παλατίου. Καὶ ἐὰν εἴη ἀξιωματικὸς, δέχεται αὐτὸν ἀπὸ στόματος· ἐκεῖ δὲ αὐτῷ ἀπαντᾷ καὶ ὁ σταυρὸς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ ἱστάμενος ἐπ' ἐδάφους καὶ κρα-

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUS.

(36) Credebam aliquando, aut unum aut alterum membrum abundare, et *nam quod dicitur* nihilo plus dicere, quam *quod enim Græci appellant*. Nunc tamen crederem potius in postremis reprehensionem et correctionem priorum esse. *Quod enim vulgo dicitur, imo vero quod Hellenes seu idololatræ* [pro sua superstitione] *psychorium appellant* seu *animulam*. Non probat ergo usum hujus vocabuli, putans id nugas gentilis philosophiæ sapere. Pythagorica enim et Heracliti scholæ ψυχάς appellabant animalcula, quibus aër scatet, et papilionem quoque pro symbolo animæ pingebant.

(37) Conf. infra p. 288. Equis candidis vehi erat triumphantium. Vid. Dio Cassius p. 350 et 669. Leo Grammatic. in Theophilo p. 453: Ἐκεῖθεν ἀφικόμενος εἰς τὴν πόλιν τὰ λάφυρα ἐθριάμβευσεν ἱππικὸν ποιήσας καὶ τὸ πρῶτον βαΐον παίξας, ἅρματι λευκῷ ἐποχησάμενος, et Du Cange v. *Equi albi*, qui abunde de illis egit.

(38) Solebant novi imperatores, antequam in urbem intrarent, in templum S. Joannis Baptistæ seu Prodromi divertere, sive ut ibi donarium deponerent in altari, quæ ratio hic allegatur in nostro codice, sive ut imperatores ibi renuntiarentur, quæ causa ex Cedreno intelligitur, sive tandem ut a toto senatu aulico in corpore ibi salutarentur et velut homagium acciperent. Solebant enim proceres ibi imperatorem, quoties in urbem veniret, sive recens creatum, sive jam vetustum, ibi excipere. Vid. Contin. Theophan. p. 12 et Cedren. p. 485. Idem p. 403. de Phoca tyranno ait: Ἀναγορεύεται ἐν τῷ ναῷ τοῦ Προδρόμου, *renuntiatur imperator in templo Præcursoris*, καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἐπὶ βασιλικῆς ἁμάξης καθεζόμενος εἰς τὰ βασίλεια εἰσέρχεται.

(39) Similis huic et insignis est locus supra p. 95. quo docemur ob reverentiam diei Dominico habitam C non adoratum esse imperatorem eo die: Εἰ μὲν οὐκ ἦν Κυριακὴ ἔπιπτον κάτω, προσκυνοῦντες τοὺς δεσπότας... εἰ δ' ἦν Κυριακὴ, οὐκ ἔπιπτον κάτω προσκυνοῦντες, ἀλλὰ μέχρι τῶν γονάτων ἐποίουν τὸ σέβας τῆς προσκυνήσεως. Conf. p. 40, item p. 101, ubi dicitur orphanorum curator die festo symbolum fidei Nicænum in membrana scriptum imperatori offerens προσκυνεῖν τὸν βασιλέα μὴ τελέως πίπτων κάτω, ἀνθ' ὧν βαστάζει τὰ σύμβολα, *adorare, non prorsus tamen usque in humum delabi, propterea quod symbolum sacrum ferat*. At eo tradito jam πιπτεῖ κάτω. Memorabilia hæc sunt verba, quoniam geminum genus adorationis memorant, *humi procidere, et usque ad genua tantum caput inclinare*. Prior ille modus duo diversos complectitur. Aut enim in genua sua procidebant adorantes et pedes adorati osculabantur; aut proni jacebant toto corpore porrecti, expansis manibus pedibusque velut pulverem terræ lingentes. Gradus hos ordine persequitur Odo D de Diogilo (apud Du Cange v. *Polychronia*): *Polychroniæ vocantur reverentiæ, quas non solum regibus sed etiam quibuslibet suis majoribus exhibent, caput et corpus submissius inclinantes, vel fixis in terram genubus, vel etiam sese toto corpore prosternentes.* Primus modus *caput et corpus submissius inclinare* est ποιεῖν τὸ σέβας τῆς προσκυνήσεως μέχρι τῶν γονάτων, *officium adorationis usque ad genua facere*, id est caput suum usque ad genua sua demittere. Vid. infra p. 346. Effigiem sic adorantis videre est in Menologio Basiliano t. II, p. 57. Et Russi, si bene memini, superiores suos hoc modo adorant, a Græcis docti. Latini sequiores eum *inclinationem ante et retro* appellant. Miræ appellationis rationem suggerit Udalricus l. III, Consuet. Cluniac., c. 2.; *Qualibet novitius est instruendus, ut regulariter sciat caput inclinare, scilicet non dorso arcuato . . sed ita, ut dorsum sit summisius, quam lumbi et caput*

τούμενος ὑπὸ τῶν βεστητόρων. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀλλάσσει εἰς τὸ μουτατώριον, καὶ βάλλει καμπαῖα (40) A flexo, nisi dies Dominica sit, adorat. Si custos palatii simul sit axiomaticus seu honoratus, salutat eum

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

***summissius** quam dorsum, quam inclinationem nos per usum ante et retro appellamus, quia incipit contra orientem et finit contra occidentem.* De adoratione prono ventre peracta insignis est locus apud Procopium pag. 133, Histor. Anecdotæ: Παρὰ Ἰουστινιανόν τε καὶ Θεοδώραν τὰς εἰσόδους ποιούμενοι οἵ τε ἄλλοι ἅπαντες καὶ ὅσοι τὸ πατρίκιον ἀξίωμα εἶχον, ἔπιπτον μὲν εἰς τὸ ἔδαφος, εὐθὺς ἐπὶ στόμα χειρῶν καὶ ποδῶν εἰς ἄγαν τετανυσμένων, καὶ χείλει ποδὸς ἑκατέρου ἁψάμενοι ἐξανίσταντο. Ubi morem illum a Justiniano et Theodora recens invectum, procul dubio ex imitatione regum Persarum, ut intolerabilis et inhumani fastus argumentum graviter reprehendit; v. ad p. 278. Imago ἐπ' ἐδάφους προσκυνοῦντος conspicitur apud Du Cange tabula II, præmissarum dissert. de nummis Byzantinis pone Glossar. Lat. B De adoratione multis egit Selden. Titul. Honor. p. 54 sqq. Quod autem ad morem, ob quem hæc digressio instituta fuit, attinet, illum nempe, diebus Dominicis eos non adorandi, quos alias oporteret, antiquus ille est et Tertulliano jam memoratus, libro de Corona militum: *die Dominico jejunium nefas ducimus, vel de geniculo adorare, eademque immunitate a die Paschæ in Pentecosten usque gaudemus.* Alios locos citavit Josuas Arnd in Lexico Antiqu. Ecclesiast. Tit. *Dies Dominica* p. 307. Quibus addo illum Nili Monachi Epist. III, 21: Τῇ Κυριακῇ ἡμέρᾳ ἑστῶτες εὐχόμεθα. τὸ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος στάσιμον ἐκτυποῦντες. Ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις ἡμέραις τὰ γόνατα κλίνομεν, τὴν διὰ τῆς ἁμαρτίας πτῶσιν δηλοῦντες τοῦ ἀνθρωπείου γένους. Quandoquidem autem sacra die dominico a geniculatione in cultu Dei absolvebant, multo minus poterat homo honorem flagitare, cujus veniam Deus cultoribus suis faceret. Cum hoc more convenit ille monasticus, C quo, qui leve quid peccasset monachus, diebus festis tantum manibus ad terram demissis se inclinaret velut quadrupes, eoque in situ faceret pœnitentiam; reliquis autem de geniculo, ut loquebantur, vel in genua provolutus pœnæ statutæ satisfaceret. Ordo Cisterciensis (apud Du Cange v. *Articulus*): *festivis quidem diebus super articulos, privatis vero super genua prosternantur ad sedem.*

(40) Dubium non est καμπάγια aut καμπάδια legendum esse. Quamvis enim forma καμπαῖα quoad grammaticam bona queat esse, si nempe a κάμπη, *campa, gamba* derives, eique faveat vox καμπότουβα (vid. p. 129,) quæ notat *campagia cum tubiis*, vel saltim *tubia ad campagia* aut *ad campas*, hoc est *crura, pertinentia*, non tamen in usu est, aut usquam reperitur. Sunt autem campagia, campalia cambadia (nam perinde omnia ista usurpantur) genus indumenti, quod crura et genua tegit, non corio, sed filtro aut lana factum, et procul dubio a camba vel gamba, id est crure (unde Francis *la jambe* venit,) dictum, et solis honestioribus viris in D toga et aulicis officiis spectabilibus, non item vulgo, non sacerdotibus, non militibus usurpatum. Qualis autem ea parandi et induendi ratio fuerit, non adeo expeditum est dicere. Cum tamen frequens fiat mentio campagiorum in hoc codice, mei puto esse officii, ut argumentum hoc paulo diligentius excutiam, quamvis Salmasius tam id copiose variis in locis tractaverit, ut æstimanti viri doctrinam videri queat vel spicilegium postventuris non reliquisse. Et primo quidem loco proponam conjecturas de vocabuli etymologia, quibus multis profecto et diversis diu jactatus fui, quamvis inter omnes illa mihi maxime arrideat, quæ a gamba, flexu et articulo tibiae cum crure, ἰγνύα, derivat. Non deerunt quidem, qui a me produci ea, quæ ipse improbem, mirabuntur et ridebunt. Forte tamen non carebit ea res usu. Inducebat itaque aliquando locus Corippi a Petavio ad Themist. pag. 378 citatus, ubi de campagiis et tzangis vir ille doctus agit, ut crederem campagia esse a Campania, regione Italiæ, dicta. Locus hic est:

Cruraque puniceis induxit regia vinclis,
Parthica Campano dederant quæ tergora fuco.

Parthica tergora sunt de illo corii genere, quod nos hodie *Turcicum saffianum rubrum* appellamus. Talia tergora prædicat poeta *Campano fuco* infecta. Certe *Canusinæ pelles* admodum celebres erant, non quod ibi coriaria pararentur arte, sed quod ibi rubro colore tingerentur; v. Du Cange v. *Canusinæ pelles*. Sed deprehendi deinceps, campagia non pellibus, sed filtris, πιλωτοῖς, fuisse facta. Quare conjectura illa irrita fuit, nisi forte a sic dictis *calabricis* ei præsidium quærere placeat, quæ fuerunt genus quoddam ligaturæ, quo crura impediri et constringi solebant, ut constat e Pelagonio I. 1, Hippiatric. c. 38.: Ἀναπατοῦντος αὐτοῦ καλαβρικοῖς τὰ σκέλη ποιεῖ καταδεσμεῖσθαι. In mentem deinde venit, a *camaso* repetendam esse vocem, π littera servili ex more Græcorum intrusa. Καμάσιον appellabant veteres τὸ ἀμφίμαλλον. Isidorus: *Camasus, amphimallus.* Unde hoc, non novi. *Camasus* certe est vox Arabica, et omnem στολήν, σκευήν, indutum, præsertim τὴν εὔχρηστον, expeditum, agilem, in quo homo se facile movere potest, notat. Sed quamvis filtrina essent campagia, fuisse tamen villosa non legi, nisi uno in loco Bernardi Udonis apud Murator. Scr. Rer. Ital. t. III, p. 629.: *Illico summissi chiffonibus* [Pontificis Romani recens electi] *oscula figunt Villosis, dedit ora Pater, dedit oscula blanda.* Sunt autem *chiffones, scuffones* et *scaffones* idem atque *udones* et *campagia*; v. Du Cange h. v. Etiam hoc Arabicum est vocabulum; *schoff* vel *schuff* est *pannucia*, pannus vilis, detritus, usu longo tenuis factus. Possit tamen non de nihilo bæc conjectura videri, cum idem pene, quod veteres campagia, nos *Camaschen* appellamus. Cœpi porro suspicari, essetne vox a *campo* derivanda, tanquam si eo vocabulo tibiarum velamenta significarentur, quibus in campo usus esset. Sane femoralia *campestria* ex ista ratione dicebantur. Et poterat nomen rei in bello et in usum militum primum inventæ deinceps retineri, re quamvis ad usum pacis traducta; quod in multis contigit. Ocreas olim *æstivalia* appellabant (unde nobis *Stiefeln*), quoniam iis per æstatem maxime usus erat. Æstate enim pleraque bella geruntur; unde Hispani ad exemplum Arabum expeditionem bellicam *Azeifia*, id est *æstivationem*, appellant, et *in æstivis habere* dixit Capitolinus in Marco Antonino p. 390 pro in castris et in bello secum habere. Vocabulum tamen *æstivalia* mansit, etiamsi tempore secuto major iis usus per hiemem, quam æstate, esset. Obtulit se deinceps vocabulum λαμπάδια. Potuit sane decursu temporis, ingravescente barbarie, pro *l* substitui *c*. Sunt autem λαμπάδια fasciæ, lora longa, astrictoria, bandagia, ut hodie loquuntur. Vox aliquoties apud Dionem Cassium legitur. Inde nostra Germanica vox *Lumpen*, pannuciæ, et *Lappen*, ῥάκος. Cum tamen jam a tertio p. N. C. sæculo campagia scriptis celebrentur, quo tempore nondum sæviebat omnia deformans barbaries, vix credibile est *c* pro *l* substitutum fuisse, præsertim cum librarii non varient. Ergo magis placebat κοπάδια, et littera μ pro noto Græcorum more inserta, κομπάδια, id est ῥάκη, λάκη,

imperator benigno alloquio. Ibidem ipsi quoque occurrit crux, humi fixa ad ejus dextram etane, καὶ λευκὸν αὐρόκλαβον διβητήσιον (41) καὶ τὴν πορφυρᾶν χλαμύδα, καὶ ἐκεῖθεν ὡς ἐν Μαρτίῳ πᾶσα ἡ

JOAN. JAC. RESKII COMMENTARIUS.

laciniæ, frusta. Sane *compadiatim* habet Paulus Diaconus pro *frustatim ;* vid. Du Cange v. *Copadium* et *Compadiatim.* A κόπτω id venire, liquet. Mirum procul dubio nonnullis accidet, me nonnisi chiffones, lampadia, compadia, id est pannucias, lacinias, crepare. Sed, ut patebit paulo post, campagia vix aliud quid, quam laciniæ erant. Verum, cedo alteram, ais. Eccam. *Caba* filtrum subtile et multa paratum arte notat Arabibus et Persis. Campagia filtro erant confecta. Quidni ergo inde campagia arcessemus? Sane terminationes meræ videri possent esse άδιον et άγιον, et sunt quoque in multis vocabulis. Mihi quidem in tanta conjecturarum non improbabilium multitudine et in rei, ut antiquæ, obscuritate distractus in diversa animus dubitat, cui calculum ferat. Maxime tamen illuc inclino, ut campagia a campa vel gamba, articulo cruris cum femore, derivem, ut supra jam monui. Confirmat hanc etymologiam vocabulum *cambale,* quod notat candidam illam latam orbicularem linteam fasciam, quæ summitati ocrearum supponitur et genui circumponitur. Germani ridicula et absurda dictione *Stiefelmanschetten* appellant, quasi dicas *manicas æstivalium* seu ocrearum ; v. Du Cange v. *Cambale,* ubi veterem chartam citat, in qua *cambalia et picralia* memorantur cum alia suppellectile equiti necessaria. *Picralia* ibi sunt calcaria. Sed satis etymologiarum. Videamus nunc, quid rei fuerit campagia. Didicerat Salmasius a Pollione campagia reticulata fuisse, unde hæc edicit ad Tertull. p. 363 : *Campagia diversa erant a peronibus vel bottis ; non enim solida integraque pelle crura operiebant, sed fasciis multis reticulatim implexis cingebant.* Videtur vir summus verum vidisse, et campagia aliud nihil fuisse, quam *fasciæ,* quibus veteres crura vestiebant, et de quibus ipse multa disputavit ad Lampridii Alexandr. Severum p. 973 sqq., eoque illum falli, quod campagia barbarici calceamenti genus perhibet fuisse ad Trebellii Pollionis Gallienum p. 234, ubi copiose de campagis disserit. Apparebit hoc ex ejus verbis clarius, quæ illinc non piget excerpere. *Verius ergo,* ait l. c. p. 237, *reticulos ideo similes visos Gallieno campagos propter lororum et corrigiarum, quibus circa crura alligabantur, variam et multiplicem decussatimque volutam implicationem, quæ reticulatum plane opus referret.* Magni momenti ad hanc rem conficiendam locus ille Pollionis est, quo refert Gallienum imperatorem *campagos reticulos* appellasse. Ex illo enim discimus id esse *campagia,* quod pene ubique in pedibus spiculatorum martyres Christianos omnibus suppliciis necantium conspicimus in imaginibus Menologii Basiliani, reticulatum opus, quod sæpe non crura solum, sed ipsa quoque femoralia uno continuo tractu vestit. Operæ pretium est ad cognoscendam rem veterum vestiariam illas imagines, rudes quamvis, inspicere. Quædam talium compagorum seu compagohosarum habent, prorsus ut nostræ Camaschæ, et ut hosæ Husarorum, usque ad summum femur in externa parte nodulos, quibus astringi et resolvi rursus a corpore possunt. Unde venias in suspicionem reticulatum illud opus non ex diversarum fasciarum artificiosa et tædiosa complicatione constare, sed panno intextum esse, aut alia quacunque arte impressum. Cum tamen aliunde constet, usque ad VIII sæculum et ulterius veterem Romanum morem fasciis decussatim plexis crura vestiendi apud occidentales populos perdurasse : pictor autem, qui Menologium Basilianum imaginibus illustravit ; res ex sui sæculi more exhibuit, antiquitatis, ut illa ferebant sæcula, prorsus ignarus : necesse est campagia adhuc nono sæculo apud Græcos in usu, et non integros solidos pannos, sed fascias complicitas et decussatim contextas fuisse. De more occidentalium, ad quem digitum intendi, constat. Veterum enim Francorum vestitus cruralis hic erat. *Crura primum tela linea involvebant* (reddo verba cl. Muratorii t. II. Ant. Ital. p. 434), *quam tibiale dicebant ; tum fasciolas supertibiales, et super omnia corrigias inducebant, ut aptarent constringerentque telam ad tibias.* Didicit ille hoc a Monacho Sangallensi, cujus hæc sunt verba valde memorabilia : *Erant Francorum antiquorum ornatus vel paratura calceamenta forinsecus aurata, corrigiis tricubitalibus insignata : fasciolæ crurales vermiculatæ* [id est coccineæ] *et sublus eas tibialia ac coxalia linea, quamvis ex eodem colore, tamen artificiosissimo opere variata, super quæ et fasciolas in modum crucis intrinsecus et extrinsecus ante et retro longissimæ illæ corrigiæ tendebantur.* Ait Monachus antiquorum Francorum illum habitum fuisse. Atque specta Carolum M. in tabula (si bene memini) sexta Parietinarum Lateranensium Alemanni, videbis in ejus pedibus campagia illa Francica. Inspice imaginem imperatoris Lotharii in capitularibus regum Francicorum Baluzianis. Duo illi proceres ipsi astantes (ni memoria fallit, nam neque hic liber scribenti hæc ad manum est) campagia gestant. Compara porro cum loco modo allato Monachi Sangellensis duo de campagis agentes, quos caput illud futile et insulsum codicis nostri, quadragesimum puta libri secundi, suppeditat, intelliges campagis aliud nihil fuisse, quam fascias laneas aut filtrinas tortuosis anfractibus super lineum amiculum, crurium carnem proxime stringens, circumplexas. Illo capite rationem reddere vult ex theologia Græcorum monachorum mystica, quare consules olim Romani, et ad eorum exemplum deinceps magistri et patricii aulæ CPtanæ festo die paschatis loros seu trabeas et scipiones et compagia gesserint et gererent. Ad campagia hæc illius capitis : Τὸ δὲ λίνῳ ἐσφηνῶσθαι ἀμφίῳ, μετὰ καὶ χρυσωμένων πεδίλων... et deinceps sub finem capitis : Ἀπὸ δὲ καμπαγίων, ἃ Λατίνων φωνῇ προσαγορεύεται, τοῦ πολεμικοῦ ἀνδρὸς τὸ εὐκίνητον. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ ὀχυροποιεῖσθαι διὰ τῆς κατὰ τὰ σκέλη ἐκ πίλων περιπλοκῆς. Tria hic observamus diversa, *calceos auratos, linteum tegmen crura ambiens,* quod idem cum tubiis videtur fuisse, de quibus v. ad p. 245, et *circumplexum filtrinum.* Sic satis bene confecimus, quid fuerint campagia ; dicendum nunc est, campagia virorum ordinis senatorii gestatum fuisse. Id quod ex eo patet, quod non liceret coram imp. nisi in campagis comparere, aut ad sacram mensam accumbere, non tantum toga, sed etiam sago conspicuis proceribus. Quamvis enim milites caligas gestarent, unde etiam στρατεῖαι ἀποκάλιγοι dicuntur, *militiæ de caliga,* vel quæ cum caliga fiunt (vid. Du Cange v. *Apocaligus*), honoratiores tamen rectores militum, qui non minimam comitatus partem efficiebant, procedebant in aulam, et sacris epulis adhibebantur in campagis, ut e Cletorologii nostri multis locis patet. Ex eo quoque factum, ut senatus ἡ ὑποκαμπάγιν σύγκλητος passim nostri codicis appelletur. Ut militaris ordo a gestamine pedum *apocaligus,* ita senatorius ὑποκαμπάγιν dictus fuit, ut qui esset ὑπὸ καμπαγίων. Inusitatior quidem usus particulæ ὑπό hic est ; facile tamen patet, ὑπό hic idem atque ἀπό valere ; ἀποκαμπάγιν, οἱ ἀπὸ καμπαγίων, id est μετὰ καμπαγίων

(41) Scribitur quoque διβητίσιν, quod idem sonat. Satis frequens hujus vestis mentio apud Nostrum, rara apud

οιρεκτιών [27-28] γίνεται, καὶ κάθηται εἰς τὴν καρούχαν, προηγουμένου τοῦ σταυροῦ καὶ τῶν περσικίων (42). Συγκάθηται (43) δὲ αὐτῷ καὶ ὁ πρῶτος πατρίκιος, ἢ ὃν ἂν ἐπιτρέψῃ, φιλῶν αὐτοῦ τὰς χεῖρας (44)· οἱ γὰρ

A quam vestitores tenent. Imperator tum mutat vestes in mutatorio, et induit campagia et candidum auroclavum dibetesium et purpuream chlamydem; et inde fit tota directio seu comitatus processionalis

VARIÆ LECTIONES.

[27-28] ΣΧΟΛ. δψίκευσις.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

παγίω, προϊόντες. Quis ergo clericorum, quis vulgi erat indutus pedum et crurum, si militum caligæ et procerum aulicorum campagia erant? Puto non diversum a militari fuisse. Clerici vulgusque pariter atque milites gerebant braccas cum tibialibus ex una solida massa factas, ad malleos pedum propemodum procedentes, quibus perones seu caligas paulo infra genu desinentes superinducebant. Sed de his hic non est disputandi locus. [De compagiis clericis permissis vid. Donat. Constantini M. p. 66. De calceis patriciorum Romanorum lunula seu Kappa Latino ornatis, propterea compagiis dictis, vid. Salmas. p. 101 seqq. ad Simmiæ securim.] Est ad Herodis dedicationem statuæ manibus Regillæ sacratæ p. 153 edit. Crenianæ.

rara apud alios; et neminem pene novi, qui eam memoret, præter Leonem Grammaticum, cujus locum Du Cange Gloss. Gr. h. v. habet, cum expositione, quam Leunclavius in Pandecte Turcica protulit, a Græcis, quibuscum versatus fuit, sibi communicatam, auctoribus dignam. Hos nempe homines antiquitatis et rerum omnium ignaros nugivendulos consultum oportet ire, si quid declaratum cupis. Suidas quoque meminit in Lexico. Sed obscurum, quod aiunt, per æque obscurum exponit. Reddit nempe διβητήσια per διαβίκια. Nos ille non morabitur. Videbimus potius quid dibitesium fuerit. E Nostro colligitur, fuisse vestem imperialem, qua uti præter imperatorem, Cæsarem et nobilissimum nemini licuerit, quæ stricte corpori adhæreret (nam pag. 245, στιχάριν διβητήσιν appellatur), et pertigerit usque ad talos, et sub chlamyde vel et sago fuerit gestata. Patet illud e loco Leonis Grammatici p. 466, et e Nostri p. 13, 113, 129, et 133, mitto alios. Hæc reputanti secum videri possit dibitisium idem atque granatzam a Codino dictum et sic descriptum cap. VII Offic. n. 35: Ἔτι καὶ ἀπὸ τῆς Ἀσσυρίων βασιλείας κατῆλθε τὸ φόρεμα μέχρι καὶ νῦν τῶν βασιλέων Γρανάτζα λεγόμενον, ὅπερ φορεῖ ὁ βασιλεὺς ἄνευ ζώνης, οὗ κρεμάμενα τὰ μανίκια διήκουσι μέχρι τῶν ἀστραγάλων. Ὃ δὴ φόρεμα καὶ τῶν ἀρχόντων ἕκαστοι ἔχουσιν ἐπ' ἀδείας φορεῖν, πλὴν ἐζωσμένον, τῶν μανικίων ἐμπεπηγμένων ὄντων πρὸς τὴν ζώνην ὄπισθεν. Καὶ ὁ μὲν ὁ βασιλεὺς φορεῖ, καλεῖται γρανάτζα, τὸ δὲ τῶν ἀρχόντων λαπατζᾶς, ὅπως δὲ, ἄδηλόν ἐστιν. Si idem fuit granatza et dibitisium, tenemus ejus formam: fuit tunica cum longis ad talos usque dependentibus manicis, qualem vestem imperator quidem solutam, id est cingulo non astrictam, gerebat, manicis libere promissis; proceres autem eam gerebant cingulo ad corpus astrictam, manicis intra cingulum abditis. Herilem vestrm granatza dici, ait Codinus, procerum illam lapatzam. Unde id, se ignorare; vestem ipsam ex Assyria venisse. Id ipsum quoque probat vox *lapatza*, quæ Arabica est. *Lebas* in genere *amictum*, ἱμάτιον notat. Verum *garnacia* est Germanica; vid. Du Cange h. v. Mirum profecto vocis Germanicæ et Arabicæ in eodem vestitu conjugium. Ipsam vestem Arabicam esse, aut potius orientalem, dubium non est. Manicas longas trahere Arabum est omnium, chalifarum olim erat manicis viginti ulnas longis appendere. Nam revera non hominum tales manicæ, sed manicarum homines sunt appendices. De longis illis chalifarum manicis locus erit ad Abulfedam agendi. Græcos imperatores in tunicis insigniter manicatis processisse, fidem facit imago imperatricis CPtanæ apud Rhamnusium de bello Veneto ed. Gaffarelli, tab. 2, ubi manicæ perparum a solo absunt. Si ergo dibitisium et granatza non discrepuerit, non improbabile esset vesti ab Arabibus acceptæ nominis natales ab Arabibus quoque arcessere. Sane si διβιτζίσιον scriberetur hæc vox, unica littera addita, non dubitarem eam Arabicam pronuntiare. *Dibetsch* appellant Arabes vestem splendide auro pictam. Quandoquidem vero lubri-

B cum hoc est, satius erit, donec exploratius quid præsto sit, vocabulum nostrum a Latino *dives* derivare ut *dibitisium* sit vestis divitis operis, hoc est pretiosa dives auro. Num autem vestis genus Latinis sequioribus celebratum, *diapistin* cum dibitisio nostro aut cum Suidæ διαβίκια conferri debeat, viderint me doctiores. Certe διαβίκια vestem notat coloris galbinei, qui viciam æmuletur; et scriptores medii ævi vestem diapistin subviridis fuisse coloris aiunt, qui proxime a galbineo abest. Hugo Falcandus Hist. Sicul.: *Hic diapistin color subviridis intuentium oculos grato blanditur aspectu*; v. Du Cange v. *Diapistus*. Nolo conjecturis diutius immorari, ne in somnia incidam. E Nostri p. 151, intelligitur habuisse hanc vestem quoque capputium aut cappam, qua caput velaret imperator, si stemma seu infulam non gereret.

(42) Non repetam, quæ supra ad p. 230, de persiciis disputavi. Nunc tantum id dicam, loco crucis et persiciorum vel bursarum consuevisse imperato-

C ribus vetustis paganis ignem et purpuram præferri, ut ex Herodiani loco L. VII, c. 1, constat, ubi de Quartino quodam invito ad summam dignitatem rapto ait: Ἀρπάσαντες ἄκοντα καὶ οὐδὲν προειδότα στρατηγὸν ἑαυτῶν κατέστησαν, πορφύρᾳ τε καὶ πυρὶ πομπεύοντα [quæ lectio bene habet, non mutanda] τιμαῖς ὀλεθρίοις ἐκόσμησαν *cum purpura et igni*, id est facul is ardentibus, *publica in pompa procedentem honoribus exitialibus affecerunt*. Vid. dissert. de *igni Augustis prælato*, quæ octava est inter Academicas Eschenbachii p. 519, sq.

(43) Solebant veteres imperatores Romani amicum aliquem in currum secum sumere, quia solum vebi aliquem in curru pro arrogantia accipiebatur; v. Vales. ad Amm. Marcell. p. 141, et infra p. 405.

(44) Ubi humanum et communem se volebat imperator ostendere, manus aut pectus dabat osculanda. Et erant certi gradus osculorum. Quidam, vilissimi nempe, nonnisi pedes, honestiores et pedes et

D genua et manus aut has tantum: charissimi et maximo honore habiti pectus imperatoribus, pares quoque dignitate caput, ut frontem, genas, labia deosculabantur. Apud Romanos quidem amicorum alii oculos, alii collum, servi denique manus herorum osculabantur; vid Arrian. Diss. Epictet. pag. 136 ed. Cantabr. Verum aucto deinceps fastu cum aucta barbarie et imminuta potentia, mores Persici asciti, et procumbere humi atque adorare dominos et osculari eorum genua jussi vel illustres quique. Nam a Persis manasse illum morem osculandi alicujus genua, patet ex Herodoti l. I, c. 134, ubi ait: Οἱ συντυγχάνοντες ἀλλήλοισι ἐν τῇσι ὁδοῖσι τῷδε ἄν τις διαγνοίη, εἰ ὅμοιοί εἰσιν... ἀντὶ γὰρ τοῦ προσαγορεύειν φιλέουσι τοῖσι στόμασι. Ἢν δ' ᾖ οὕτερος ὑποδεέστερος ὀλίγῳ, τὰς παρειὰς φιλέονται. Ἢν δὲ πολλῷ ᾖ ὁ ἕτερος ἀγεννέστερος, προσπίπτων προσκυνέει τὸν ἕτερον. Bene tenendum ultimis verbis Herodo-

A eodem modo, ut paulo ante facta fuerat in Campo Martio; et inscendit imperator in carrucham, præeunte cruce et persiciis. Assessorem habet in curru suo primum patricium, aut quemcunque deligat alium; qui quum inscendit, imperatoris manus osculatur. Cæteri proceres currum præcedunt. Ubi venerit in forum Constantini, descendit e carrucha, et salutat præfectum urbis et senatum. In his offert ipsi princeps senatorum unaque præfectus urbis modiolum [seu repandam coronam] aureum. Post salutatos verbis senatores omnes rursus ascendit imperator in carrucham, **241** sed solus in ea considet: illinc sub conductione senatorum et archontum pergit ad Magnam ecclesiam, transitu per augustæum facto e regione horologii, magnumque per pylonem seu portale intrat in mesaulum B seu atrium. In marthece fit mutatorium seu vestium mutatio, et deponit imperator coronam, præposito eam tradens. Hic eam deinceps domino reddit, qui eam in sacra mensa deponit, et cimilia, quæ vo-

A ἄλλοι ἄρχοντες προλαμβάνουσι· καὶ ἐλθὼν εἰς τὸν φόρον Κωνσταντίνου, κατέρχεται ἐκ τῆς καρούγας, καὶ δέχεται τὸν ὕπαρχον τῆς πόλεως καὶ τὴν σύγκλητον. Προσφέρει δὲ αὐτῷ ὁ πρῶτος τῶν συγκλητικῶν μετὰ τοῦ ἐπάρχου τῆς πόλεως μοδίολον χρυσοῦν (45). Καὶ μετὰ τὸ δέξασθαι πάντας ἀπὸ στόματος, ἀνέρχεται εἰς τὴν καρούχαν, καὶ μόνος κάθηται. Δηριγεύεται δὲ ὑπὸ τῶν συγκλητικῶν καὶ τῶν ἀρχόντων, καὶ ἔρχεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν παριὼν διὰ τοῦ αὐγουσταίου ἀντικρὺ τοῦ ὡρολογίου, καὶ εἰσέρχεται διὰ τοῦ μεγάλου πυλῶνος ἐπὶ τὸ μέσαυλον. Ἐν δὲ τῷ νάρθηκι γίνεται μουτατώριον, καὶ ἀποτίθεται τὸν στέφανον, καὶ πάλιν λαμβάνει αὐτὸν ὁ πραιπόσιτος, καὶ ἐπιδίδωσιν, καὶ ἀποτίθεται αὐτὸν ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ, καὶ προσφέρει κειμήλια, B ἅπερ βουληθείη, καὶ (46) χρυσίον δωρεῖται (διαφόροις γὰρ οἱ βασιλεῖς δωρεαῖς φαίνονται πρὸς τοῦτο χρησάμενοι), καὶ ἐξέρχεται καὶ ἵσταται ὀλίγον ἐμπρὸς τοῦ καγκέλλου, καὶ μετὰ ταῦτα εἰσέρχεται εἰς τὸ παρατίκλιν (47), καὶ ἀκούει τοῦ Εὐαγγελίου.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

tum non προπίπτων dicere, sed προσπίπτων, *accidit ad stantem*, et προσκυνεῖ, *adgenuat*, *admovet os ejus genubus*. Id enim προσκυνεῖν proprie; κύνος et γοῦνος vel γοῦνα; et γούνατον omnia idem, *genu*. Vix veniam osculi pedum faciebant imperatores proceribus, solo contenti manuum osculo, nisi aut diebus Dominicis aut festis aut alia quadam solemnitate, ubi religio aut vetus ritus eos juberet modestia uti, et de gradu suo se demittere. Cujus rei passim nostri codicis prostant exempla, et paulo superius ad p. 240 a nobis allata fidem faciunt. Veteres quidem imperatores illis capita deosculabantur, quibus osculandum suum pectus opponerent, C ut ex Ammiano Marcellino discitur; recentiores ad insolentiam elati nihil horum, satis indulsisse putantes, si manum porrigerent. Locus Ammiani est xxviii: *Ex his quidam cum salutari pectoribus oppositis cœperunt, osculanda capita in modum taurorum minacium obliquantes adulatoribus offerunt manus aut genua suavianda*. Infra cap. 51 libri secundi dicitur præfectus urbi quando ascensurus est in carrucham, in qua cum imperatore procedere in horrea, debet, ei genua osculari, mulio autem, antequam jussus consideat ad regimen equorum capessendum, pedes imperatoris osculari. Sed an solis licebat imperatoribus oscula pedum admittere? aut licebatne proceribus pati eumdem honorem sibi a suis clientibus haberi? Non succurrit exemplum hominis privati, cui tanta demonstrata fuerit veneratio. Genua tamen et manus patriarchæ osculari D mos erat, pedes non item. At quomodo osculabatur patriarcha imperatorem, et hic vicissim illum in Agape seu osculo pacis? Labratone, an per porrectam vicissim crucem? Certe sacerdotes laicis, quibus os aut vel manus præbere dedignabantur, crucem argenteam aut Christum crucifixum in tabula pictum porrigebant osculandum. Muhammedani sibi invicem occurrentes barbam deosculantur. Ille tamen ritus vix videtur apud Græcos obtinuisse, qui barbas radere solebant; quamvis patriarchæ plerique eas alerent.

(45) Modiolus erat genus coronæ imperialis turritæ in summo latioris, in imo, qua caput tangebat, angustioris, ad instar situlæ (unde quoque *situla* medio ævo *modiolus* fuit dicta, vid. Du Cange Gloss. Lat. h. v.) aut intar vasis potorii, *modioli* quoque dicti, quod, auctore Vitruvio, apud Goarum ad Cedren. p. 485 citato, *ad summum elatum est ad imum revertit*, id est ἀναχωρεῖ, angustius fit, in semet coit. Modiolus quoque terminus fabrorum lignariorum est, *Sims* vel *Crantz*, projecturam vel mœniana columnarum vel parietem notans, quibus imponi aliquid potest. Est quoque modiolus illa lignea sepes columnis stylitarum quondam in summo circumducta, velut corona, ne in columnis habitantes deciderent; v. Majelli dissert. de Stylitis apud Assemannum in Martyrologio t. II. In universum omnia rotunda in imo angustiora, in summo latiora et ampliora *modios* et *modiolos* appellabant. Sic modius erat ille πύργος vel turricula lignea, per quam tali et tesseræ lusoriæ in tabulam mittebantur. Vid. Du Cange v. *Modiolus* et Μοδίολος et Μόδιος. Facile apparet convenientia cum his τοῦ βασιλικοῦ μοδιόλου, *imperialis modioli* vel *circuli*, de quo Cedrenus l. c. et Noster hic, et cujus egregiam imaginem videre est in monumento Ravennate apud Alemannum ad Procopium p. 77. Quæ Goarus ad l. c. Cedreni multa de modiolo babet, omnia aliena sunt. Sed venia debet dari docto viro, cui multa ad hanc partem antiquitatis necessaria sua ætate deerant; quod et de aliis dictum volo, si forte quorumdam errores tango. Et hanc mihi quoque veniam dari cupio. Dies diem docet. Melius interpretatus est Banduri t. II Ant. orient imp. p. 497. Accedit ad figuram modioli *propoloma*, ornatus capitis turritus Augustarum, de quo dico ad pag. 151. Tantum hæc intercedit differentia. Modiolus erat lamine aurea in summo aperta. Sed propoloma erat stemme seu infula pannis pretiosis facta, aureis circulis et gemmis ornata, et in vertice clausa,

(46) Facile patet ex interpretatione mea, ἣ ante καὶ inserendum esse, quod membranæ deest.

(47) Non novi quid sit, Forte idem et atque *paratorium* vel *diaconicum*, de quo vide Du Cange Constant. Christ. III cap. 68 et Gloss. Lat. v. *Paratorium*. Locus ille erat, ubi sese parabant pontifices et sacerdotes, id est vestes sacras ministerio destinatas obeundo induebant. Viderint alii, quantum huic conjecturæ tribuendum sit. Vel potest conjici. scribendum esse παρατρίκλιν pro παρατρίκλινον. Nam imperatores in cyclio ad dextram seu meridionalem bematis plagam habuisse tres diætas, unam metatorium, alteram triclinium, tertiam cœtonem, in quibus audirent lectiones Evangelii et Epistolæ, pranderent post peractum cultum divinum, et dormirent quoque, supra demonstravi, ubi de cyclio egi p. 9. Possit quoque de παρακυκλίν cogitari, *paracyclio*: sed id minus probo.

ἐὰν δὲ θέλει, καὶ συνάγεται (48), καὶ ἀναχωρεῖ, ἐπιτιθέντος αὐτῷ τὸν στέφανον τοῦ ἐπισκόπου (49), κατὰ τὸ ἔθος τῶν προκέσσων τῆς ἐκκλησίας ῥογεύει τοῖς κληρικοῖς, καὶ ἔρχεται ἐπὶ τὸ παλάτιον, καὶ ἀπαντῶσιν αὐτῷ πάντες οἱ συγκλητικοὶ ἔσω τῆς ῥηγίας· ἀπαντῶσι δὲ αὐτῷ καὶ οἱ κόμητες τῶν σχολῶν οἱ φυλάξαντες τὴν πόλιν· καὶ τὸ παλάτιον (δεῖ γάρ τινας αὐτῶν ἀπομεῖναι (50) καὶ φυλάξαι τὸ παλάτιον μέχρι οὗ ὑποστρέψῃ ὁ γενόμενος βασιλεὺς), προσκυνοῦσιν αὐτὸν, ἐὰν μὴ εἴη Κυριακὴ, καὶ φιλοῦσιν τοὺς πόδας, καὶ δέχεται αὐτοὺς ἀπὸ στόματος· καὶ μετὰ ταῦτα προσφέρουσιν αὐτῷ οἱ συγκλητικοὶ ἅμα τῷ ἐπάρχῳ τῆς πόλεως πιττάκιον τρισχιλίων λιτρῶν ἀργύρου, καὶ μεθὸ δέξηται, ἀντιχαρίζεται αὐτοῖς τὸ πιττάκιον, καὶ οὕτως εἰσέρχεται δηριγευόμενος ὑπὸ πάντων, καὶ συντάσσονται οἱ ἔπαρχοι καὶ ὁ ἔπαρχος [29] (51) ἐν τῷ κονσιστωρίῳ κατὰ τὸ ἔθος. Οἱ δὲ συγκλητικοὶ καὶ πάντες οἱ ἄρχοντες ἵστανται, καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸ κουβούκλειον μετὰ τῶν πατρικίων, καὶ ἐκεῖ συντάττονται οἱ πατρίκιοι καὶ ἐξέρχονται, καὶ δίδονται μίσσαι. Δεῖ δὲ εἰδέναι, ὅτι ὅρκον οἱ ἄρχοντες τοῦ παλατίου παρέχουσιν, ὡς οὐκ ἐπιβουλεύουσιν αὐτῷ ἢ τῇ πολιτείᾳ, καὶ τὸ περὶ τούτου ὁρκοσκοπτικὸν (52) φυλάττεται παρὰ τῷ βασιλεῖ· ἐὰν δὲ

luerit, offert, aut et signatum quoque aurum donat [ecclesiæ]. Deprehenduntur enim imperatores nostri in hoc auro donario non eumdem omnes modum tenuisse. Dein exit imp. [e bemate], paululumque stat ante cancellos; tum intrat in paraticlium, et audit lectionem Evangelii. Si cupiat, etiam communionem sacram accipit et abit, episcopo ipsi coronam imponente, secundum consuetudinem processionum ecclesiæ rogam seu stipem dat clericis, et intrat in palatium, ubi omnes senatores ei intra regiam portam occurrunt. Sed et comites scholarum occurrunt, qui urbem et palatium hactenus custodiverant. Debent enim aliqui, cæteris in campum exeuntibus, intus remanere et palatium custodire, donec recens electus imperator redierit. Hi in genubus eum adorant, modo non sit ea dies Dominica, pedesque ipsius osculantur; quos vicissim imperator benigno alloquio excipit. Deinceps offerunt ipsi senatores per præfectum urbis pittacium vel schedulam, in qua ipsi ter mille argenti litræ dono assignantur. Imperator accipit quidem, sed protinus reddit offerentibus neque retinet. Sic itaque ingreditur stipatus ab omnibus ordinibus in interiora palatii. Præfecti tunc et magister in consistorio li-

VARIÆ LECTIONES.

[29] μάγιστρος pro ἔπαρχος conj. R.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(48) Vel, ut Nicetas p. 24, ait ἐν μεθέξει τῶν θείων μυστηρίων γίνεται, *accipit synaxin*, id est sacras epulas, sacram communionem vel participationem eucharistiæ, vid. Du Cange Gloss. Lat. v. *Synaxis*. Ut autem recens promoti ad dignitates benedictionem in ecclesia et communionem e manibus patriarchæ accipe debebant, ita quoque novi imperatores et reges sub imperii auspicia eucharistiam percipere. *[*In coronatione regum Francorum tollitur corona major a capite imperatoris et minor imponitur. Ejus indusium crematur ob sacram unctionem. Communicat sub utraque. Sic jussit Ludovicus IX anno* 1179; v. Ceremon. de France t. I, p. II.]* Σύναξις autem non est, ut volunt ineptientes Græculi, ἀπὸ τῆς τοῦ λαοῦ συναγωγῆς, sed a synaxi, congregatione, coitione, convivatione, epulis communibus, ad quas coeunt ejusdem communionis homines; vid. du Cange v. σύναξις μεγάλη, ubi inter alia hæc citat e Joanne Carpathio: Ὡς ὀψία ἐγένετο ἐποίησε μεγάλην σύναξιν, καὶ εἶπεν Καταλύομεν (*dejejunamus*) δι' ὑμᾶς ὅτι ἀπὸ κόπου ἐστέ. Vid. Interpretes Diogenis Laertii Vit. Pythagoræ, ubi Gyraldus vocem βάρβαροι de Christianis et eorum synaxibus interpretatur, pag. 518. Utar hac occasione, ut exponam, quid sit λεβιτών, quandoquidem ὁ συναχτικὸς λεβιτών in mentem venit. Sic autem appellabant τριβώνιον, pannuciam, quam propterea tunc temporis tantum, quum sacram synaxin celebrarent, seu ad communionem irent, induebant monachi, quoniam in eo sacrum ordinem suscepissent. Est nempe λεβιτών vox Arabica, *filtrum*, πιλωτόν notans.

(49) Conf. quæ ad p. 239, ubi contra Seldenum demonstravi, ante Justinum Minorem jam datum fuisse patriarchis, ut imperatores novos coronarent. Multum tamen falleretur, qui hoc ex loco arguere vellet, idem patriarchas jam Leoni Magno peregisse. Quamvis enim cœperit hoc caput coronationem Leonis exponere, non tamen omnia ad eum pertinent. Constantinus Porphyrogennetus aut homines, quibus compilandi negotium commiserat, tumultuarie, absque ordine miscere tempora et res solent. Propterea distinxi p. 239, post vocem τάξιν, et novum paragraphum incepi a verbis μετὰ οὖν... quoniam quæ deinceps sequuntur ad Leonis coronationem non spectant, sed in universum ritus persequuntur, quibuscum imperatores eorum temporum inaugurari solebant, Leone sæculo pene recentiores. Quod ex commemoratione ecclesiæ Magnæ seu Sanctæ Sophiæ constat, quæ a Justiniano M. perfecta fuit A. C. 537, sexagesimo quarto post excessum Leonis M. qui A. C. 473 obiit. Non quidem claris verbis S. Sophiæ fit mentio. Atqui cuinam alii competit ille situs, Augustæum et Horologium in vicinia, et prætereunda e palatio in ecclesiam commeaturo? Extra omne dubium est, S. Sophiam, non aliam ecclesiam, ista locorum demonstratione designari. Impositio autem coronæ caput imperatoris a patriarcha facta, quam præsens locus attingit, non est illa solemnis, quæ in ipso inaugurationis et nuncupationis actu fit: nam in præcedentibus jam dicitur imperator eam gestasse et deposuisse sub introitum ecclesiæ. Sed nescio qualis secundaria impositio coronæ super altari ecclesiæ cathedralis benedictionibus consecratæ, cum antea in antimensio tantum in loco non sancto, tribunali Hebdomi nempe, consecrata fuisset a patriarcha.

(50) Retro manere, domi manere, abeuntibus reliquis. Hinc ἀπομονεύς infra in Tactico dicitur vicarius imperii, qui imperatore in castra excedente domi manet, urbi regiæ et rebus publicis gubernandis.

(51) Non dubito καὶ ὁ μάγιστρος debere reponi, quod etiam in Latinis exhibui.

(52) Scholiastes Basilicor. ad l. XXII, p. 185, habet ὁρκισκόπιον. V Du Cange Gloss. Græc. h. v. Notat igitur terminatio σκόπιον aut σκοπικὸν *exemplum*, ὁρκοσκόπιον *exemplum juramenti*, in quo exigente necessitate, aut alias lubente animo, inspici dictum sacramentum, consuli, expendi potest.

centiam abeumdi sumunt. At senatores et cæteri magistratus permanent adhuc ibidem stantes, donec ingressus imperator in cubiculum in comitatu patriciorum, his abeundi veniam dederit: his autem egressis, tandem missæ dantur. Non prætereundum, proceres palatinos fidem suam jurejurando obligare, se nunquam aut ipsi imperatori aut imperio insidias structuros esse. Litteris consignatam ejus sacramenti formulam asservat imperator penes se. Si Augusta sit in palatio, obviam it imperatori novo, sed in palatio, id est intra augusteum; ejusque caput imperator osculatur. Ad convivium penes se tum retinet imperator in magno triclinio, ad suam quidem, cui ipse accumbit, **242** tabulam præpositos et patricios, quos voluerit, et præfectos et magistrum; ad reliquos autem accubitus seu mensas milites, quos ipse designaverit, aut et magistratus

εἴη Αὐγουστα ἐν τῷ παλατίῳ, ἀπαντᾷ τῷ βασιλεῖ ἐν τῷ παλατίῳ, ἤτοι (53) ἐν τῷ αὐγουσταίῳ ἔσω, καὶ ὁ βασιλεὺς φιλεῖ τὴν κεφαλὴν (54) αὐτῆς· καὶ τρέφει (55) ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ μεγάλῳ τρικλίνῳ, ἐν μὲν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ ἀκουβίτῳ τοὺς πραιποσίτους καὶ πατρικίους, οὓς βούλεται, καὶ τοὺς ἐπάρχους καὶ τὸν μάγιστρον, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις ἀκουβίτοις τοὺς στρατιώτας, οὓς ἂν κελεύσει, ἢ ἄρχοντας στρατιωτικούς. Εἰσέρχονται δὲ καὶ παίγνια ἐν τῷ ἀρίστῳ, ἐὰν συνίδῃ [30] ὁ βασιλεύς. Χρὴ εἰδέναι, ὅτι ἀπὸ Ἑλενιανῶν ἕως τῆς πόρτης δύο κόμητες σχολῶν κρατοῦσι τὰ μῆλα τῆς καρούχας (56), ἀπὸ δὲ τῆς πόρτης ἕως τοῦ φόρου δύο κόμητες δομεστίκων, ἀπὸ δὲ τοῦ φόρου ἕως τοῦ παλατίου δύο ἀπὸ ὑπάτων στρατιωτικοὶ (57) κατὰ τὸ σχῆμα τὸ λεχθησόμενον ἐν τοῖς περὶ τοῦ Μαρτίου (58) γεγραμμένοις. Εἰ δὲ βούλεται ὁ βασιλεὺς, ἀναχωρῶν ἐκ τῆς ἐκκλησίας ποιεῖ κονσιστώ-

VARIÆ LECTIONES.

[30] σινίδῃ cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(33) Hic est disjunctivum. Non enim idem est palatium et Augustæum. Palatium est magnum illud palatium, in quo Chrysotriclinium, Lausiacum, Justinianeum, XIX accubita, etc., et in eo habitabat Augustus. Augustæum autem contiguum quidem illi, at diversum tamen palatium, in quo degebat Augusta. Propterea velim in Latinis hic loci pro verbis *id est* reponi *aut etiam*.

(54) Multum indulgebant et de majestate sua remittebant, et dans osculum et accipiens, ut pares. Alias enim vix quemquam osculabatur imperator. Valerii Augusti humanitatem et submissionem laudat Ambrosius in oratione in ejus exsequias ex eo, quod *manus et caput sororibus osculabatur, memor imperii, memor germanitatis, et quo magis aliis potestatis jure præstaret, hoc se magis humilem sororibus exhibebat.*

(55) Novus imperator debebat proceres convivio excipere. Non dubito, posse morem hunc e loco Capitolini t. I. Hist. Aug. p. 541 probari, quamvis quod ibi narratur inciderit in Kalend. Januarias, quibus alias quoque imperatores ad epulas vocare Senatum solebant. Verba ejus hæc sunt de novo imp. Pertinace: *Ea die etiam ad convivium magistratus et proceres senatus rogavit, quam consuetudinem Commodus prætermiserat.* De Michaele Rangabe Theophanes ait p. 418, eum post coronationem instituisse κοινὴν ἀγγαλλίασιν, id est convivium publicum.

(56) Vid. pag. 405. Videntur *poma carruchæ* esse globi ænei deaurati, quos apprehendebant olim in currum inscendentes et descendentes sublevandi sui et firmioris gradus causa. Currum imperatricis Irenes in publica splendida per festum Paschatis processione a quatuor patriciis apprehensum fuisse narrat Theophanes p. 400, c. 4: Προῆλθεν ἡ βασίλισσα ἐπὶ χρυσοῦ ὀχήματος ἐποχουμένη τέσσαρσιν ἵπποις λευκοῖς συρομένου καὶ ὑπὸ τεσσάρων πατρικίων κρατουμένου. Ergo in singulis currus lateribus erant bina poma. Qui animo sibi fingere velit, quo loco posita fuerint ista poma, inspiciat tabulam 3 et 5 arcus Theodosiani apud Bandurum, ubi principes Scytharum curribus vecti conspiciuntur, in quos inscendebatur per fenestras e quovis currus latere singulas. Talium fenestrarum singulis angulis singula poma metallica apponebantur apprehendenda inscendentibus. Quoniam vero tales currus alti essent, et non haberent βασμίδια, ut qui ascendere vellent, deberet vastos gressus facere et crura in amplum diducere, hinc habebant feminæ nobiles suas parasitas, quæ dorsum præberent calcandum in terram pronæ porrectæ, et nixu facto in altum tollerent sibi insistentes. Quod non tantum vetustæ Syriæ reginis factum, ut e Plutarchi libro de parasitis, ni fallor, constat, verum etiam medio adhuc ævo in usu erat; et viros quoque id fecisse constat e Niceta Choniata, cujus hæc sunt verba: Οὐ βραχεῖς δὲ καὶ τῶν κάθ' αἷμα βασιλεῖ ἐγγιζόντων καὶ οἷς τὰ ὑπερήφανα τῶν ὀφφικίων ἀνέκειτο τοὺς ὤμους ὡς θρανίδας ὑποβάλλοντες ἔπὶ τῶν λαμπρῶν καὶ μετεώρων θώκων τὴν βασιλίδα ἀνέφερον. Vel etiam erant in singulis carruchæ angulis singula poma, e quibus surgebat uraniscus pyramidalis, sub quo sedebat curru vehendus; ad illum fere modum, quo fit *Almahmel* seu lectica, qua quotannis al Cairo Maccam devehitur endyta templi Maccani et quam lecticam Vansleb. p. 347 de sa relation d'Egypte sic describit: *Ce Mahmel était fait en forme de lit... il y avait aux quatre coins quatre grosses pommes couvertes d'une étoffe très riche et du milieu de ces pommes il s'élevait en pyramide.* Μῆλον est omne globosum, ad instar mali tuberosum, eminens. Ita quod veteres in galea κῶνον appellabant, novis est μῆλον, ut e locis Leonis atque Mauritii constat Du Cangio citatis in Gloss. Gr. h. v. Catenæ, e quibus polycandela in ecclesiis dependebant, dicuntur Chronico Cassinensi III 33 *malis*, id est bulbis, globis æneis deauratis, distingui consuevisse. Idem Chronicon III, 57: *Candelabra argentea cum malis chrystallinis.* Sunt ibi mala globi cum supposito petiolo angusto et foramine perquam exili, per quod oleum guttatim in candelabrum destillat. Super ciborio in ejus apice, ad formam lilii effícto, foliis scissis repandis, sphæra stabat, quam Codinus μῆλον appellat, Paulus Silentiarius πόλον, cum cruce gemmata super insistente; vid. Du Cange ad Paulum p. 572.

(57) Ergo erant quoque exconsules civiles. At qualis dignitas qualeve officium fuerit, seu in curia, seu in castris, apohypatorum, hypatorum et dishypatorum, fateor me ignorare.

(58) Periit hæc particula de campo Martio, quam promittit. Fuitne forte apud primos Byzantinos quoque imperatores talis conventus publicus procerum regni in campo Martio calendis Martiis, qualis in historia Francica celebratur? (Vid. Du Cange Gloss. Lat. v, *Campus.*) Et an hic ille designatur, vix putem.

ριον, καὶ δέχεται πάντας ἀπὸ λευκῶν χλανιδίων (95) καὶ τζαγγίων (60) διὰ τὸ ὡς ἀπὸ προκένσου ἐλθεῖν, καίτοι τοῦ βασιλέως καμπάγια φοροῦντος, καὶ κιτεύονται οἱ ἄρχοντες, καὶ ποιεῖ προαγωγὰς, ἃς βούλεται. Δεῖ δὲ ἐν τῷ ἀρίστῳ πάντας καμπάγια φορέσαι καὶ λευκὰ χλανίδια, καὶ οὕτως συναριστῆσαι αὐτῷ. Τῇ δὲ ἑξῆς ἱππικὸν ἐπιτελεῖται, ἐὰν ἡ ἡμέρα μὴ κωλύει, πάντων ὁμοίως λευκὰ χλανίδια καὶ καμπάγια φορούντων, καὶ πάλιν τρέφει, ἐὰν ἀρέσκει αὐτῷ. Καὶ ταῦτα μὲν ἡ ἀρχαιότης (61). Νῦν δὲ ἐπενοήθη καὶ ἐν τῷ ἱππικῷ (62) τὰς ἀναγορεύσεις γίνεσθαι. Ἀναγκαῖον δὲ ἐνομίσαμεν καὶ ἑτέρων βασιλέων ἀναγορεύσεις ἐν ἐπιτόμῳ γράψαι, ἵνα ἕκαστος τὸ εὐτακτότερον καὶ ἀρέσκον αὐτῷ, καιποῦ γινομένου (ὅπερ βραδέως ὁ Θεὸς ποιήσει), ἐπιλέξηται.

A militares. Intrant quoque ludi et ludiones in prandium, sed non nisi conscio et indulgente imperatore. Tenendum quoque hoc est, ab Helenianis inde usque ad portam poma carruchæ teneri a duobus comitibus scholarum ; a porta vero inde usque ad forum [Constantini] a duobus comitibus domesticorum ; a foro tandem usque ad palatium a duobus exconsulibus, militaribus, secundum ceremoniale, de quo latius exponetur in tractatione de Campo Martio. Si lubet imperatori, facit, postquam ex ecclesia in palatium venerit, consistorium, et excipit omnes candidis tunicis et tzangiis seu calceis indutos; quia tanquam a processione veniunt, quamvis ipse imperator adhuc campagia gestet; citantur B proceres nomine tenus, et facit imperator promotiones pro lubitu. In prandio convivali autem debent omnes campagia gestare et candidas tunicas, et sic epulis interesse dominicis. Sequente die, nisi ejus religio prohibeat, peragitur hippicum seu certamen equestre, omnibus omnino candidas tunicas et campagia gerentibus : rursusque editur convivium, si domino placuerit. Et hæc quidem olim in usu erant. Nunc autem ex inventione recentiore solent in hippico [seu circo] novorum principum electiones et proclamationes fieri. Necesse vero nobis visum fuit etiam aliorum praeter istum Leonem imperatorum renuntiationes breviter enarrare, ut imperatorum ætate nostra posteriorum unusquisque, tempore veniente, (quod tarde tamen venire jubeat et quam diutissime arceat Deus,) id quod sibi videatur bono ordini decorique maxime congruum et præcipue arrideat, deligat.

ΚΕΦΑΛ. ϞΒʹ.

Ἀναγόρευσις Ἀναστασίου βασιλέως τοῦ τῆς θείας λήξεως.

Ὁ τῆς εὐσεβοῦς λήξεως (63) Ἀναστάσιος ἐν τῷ

CAPUT XCII.

Inauguratio Anastasii imp. divinæ sortis.

Piæ sortis vel memoriæ Anastasius proclamatus

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(59) Color vestium albus erat color curiæ, in quo comparendum erat coram domino, vide pag. 15.

(60) De tzangis copiose egerunt Salmasius ad Script. Hist. Aug. t. II, Petav. ad Themist. p. 378, Du Cange utroque Glossario et Muratorius Antiq. Ital. t. II, p. 429. Erant ocreæ coriaceæ, quæ ad genua fere pertinerent, interdum quoque magnam femorum partem tegerent. Unde quoque nomen habent. Nos *crus* appellamus *Schenkel*. Diminutivum hoc est a vetusto *Schank*, irus, unde quoque *Schinken* est *un jambon*. In colore earum dignoscebatur gestantis ordo et dignitas. Imperatores et Augustæ rubras gerebant, filii imperatorum nondum coronati violaceas, ut patet e loco Cinnami, quem nolo hic præterire. Est p. 12: Ἐπειδή ποτε πρὸς ὕπνον κατέδαρθεν ὁ Μανουὴλ, γυνή τις ὄναρ ἐφίσταται τούτῳ, ὄψις σεμνὴ, μέλαινα ἐσθὴς, ἐν δὲ χερσὶ πέδιλα, ὁποῖα βασιλεῦσιν ὑποδεδέσθαι νόμος, καὶ παρεῖχε ταῦτα τῷ Μανουὴλ, χρῆσθαι κελεύουσα, ἀποσεισαμένῳ ταυτί· ἐδείκνυε δὲ τὰ σύνηθη κυανᾶ. *Cum puerulus adhuc Manuel aliquando dormiret, apparebat ipsi per somnium mulier, vultu venerabilis, pullata, tenens in manibus ocreas, quales gestare solent reges, quas ipsi porrigebat, induere jubens, illas vero alteras (quo cum dicto monstrabat consuetas violaceas) abjicere.* Huic tamen loco adversatur ille Alexiadis p. 79, ubi Anna claris verbis dicit Constantinum Porphyrogennetum, Michaelis Ducæ imp. filium, regnante patre rubras ocreas gestasse, illo autem ejecto et Nicophoro Botoniata in id invadente, μετὰ τὴν παράλυσιν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Μιχαὴλ τοῦ Δουκᾶ τὰ ἐρυθρὰ μὲν ἑκὼν ἀπεδύσατο πέδιλα, τὰ δὲ κοινὰ καὶ μέλανα ὑπεδύσατο. Insignis hic est locus, quo discimus cæterorum calceos aut ocreas fuisse nigras. Pergit Anna : Nicephorus, quasi pudore et miseratione juvenis, ut rubris imperialis coloris usum in C calceis neque negaret prorsus, neque omnino indulgeret, τὰ μὲν μέλανα ἐκεῖνον ἀποβαλεῖν διωρίσατο, ἐκ ποικίλων δὲ σηρικῶν ὑφασμάτων ὑποδήματα προσέταττε περιδεῖσθαι et τὸ μὲν κόκκινον δι' ὅλου ἀπαστράπτειν αὐτοῦ τῶν πεδίλων οἷον ἐφθόνει, τὸ δὲ τινας τόπους ἐκ τῶν ὑφασμάτων ἄνθειν τὸ κόκκινον ὑπεδίδου. Ergo calceos non corio tantum, sed etiam pannis sericis aliisque gestabant.

(61) Hæc verba et quæ deinceps usque ad finem capitis, non sunt Petri Magistri, cujus præcedentia, sed Constantini Porphyrogenneti aut ejus, qui pro eo compilavit.

(62) Quod olim vetustis Græcis theatra erant, id novis erant circi. Res omnes majoris momenti, quæ ad populum referri debebant, in circo proponebantur et perficiebantur ; aut præcipue electio et homagium novis imperatoribus debitum. Exemplum habemus deinceps in Anastasio Dicoro hac D ipsa pagina paulo inferius, et in Justino Seniore p. 248 fine, et in Leone Juniore p. 250 et in Michaele Balbo, de quo vide Cedren. p. 533. Pariter in Italia rex Longobardorum Adelwaldus in circo Mediolanensi rex fuit salutatus, teste Sigonio de R. It. p. 30 (28). *[Gregorius Turonensis p. 157 : *Igitur celebrato justitio Mauritius indutus diademate et purpura ad circum processit, acclamatisque sibi laudibus, largiti populo muneribus, in imperio confirmatur.*]* Eadem ipsa pene verba leguntur apud Paulum Warnefridum de Gestis Longobard. III, 15, ubi vid. Lindenbrog. Antiquis temporibus electio tam in campo fiebat, quam in circo. Circensis erat magis popularis, campana magis militaris. Campus enim erat velut imago illorum castrorum, quæ Romæ olim ante urbis mœnia erant, in quibus milites prætoriani habitabant.

(63) Res ipsa et hæc formula quoque clamat, etiam caput hoc Petri Magistri esse, cujus etiam

A et inauguratus fuit imperator in hippico [seu hippodromo] hoc modo. Zenone divinæ sortis vita defuncto, coibant nocte ab ejus obitu proxima proceres palatini et senatorii ordinis viri et episcopus [seu patriarcha] in porticu, quæ magno triclinio prætensa est. Populus autem [proximo mane] in hippicum conveniebat, suamque quisque stationem occupabat. Milites pariter in hippico in stamate astabant. Hic congregati magna cum vociferatione et tumultu novum imperatorem flagitabant, mortui supremis nondum humatis. Unanimi consensu igitur suadebant proceres Ariadnæ, divinæ sortis Augustæ, ut ascenderet in hippicum ibique populum alloqueretur. Ascendebat ergo illa, imperatoria chlamyde induta, in comitatu amborum præpositorum et magistri, item castrensis **243** et quæstoris omniumque reliquorum, quos una cum imperatore spectare certamina equestria mos est, Comitabantur eodem quoque pauci quidam cubicularii de parte seu comitativa ejus; item archiepiscopus, qui tum erat, Constantinopoleos Euphemius. Cæteri autem proceres coram in conspectu dominæ astabant ibi, ubi cursores stare solent, ad cancellos et in gradibus secundum dignitatum ordines; chartularici quidem [seu scriniarii vel togati] ad dextram, militares autem ad sinistram. Ut itaque stans Augusta sese populo monstrabat, exclamabant omnes: « Ariadne Augusta, tu vincas. Pie Domine, vitam ipsi longam indulge. » Sæpius etiam: « Kyrie eleison » iterabant, et: « Multos C

ἱππικῷ ἀνηγορεύθη οὕτως. Ἀποθανόντος Ζήνωνος τοῦ τῆς θείας λήξεως, ἐν τῇ νυκτὶ τῇ ἑξῆς συνήχθησαν οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ συγκλητικοὶ (64) καὶ ὁ ἐπίσκοπος ἐν τῷ πορτίκῳ τῷ πρὸ τοῦ μεγάλου τρικλίνου, ὁ δὲ δῆμος ἐν τῷ ἱππικῷ ἐν τοῖς ἰδίοις μέρεσιν, οἱ δὲ στρατιῶται καὶ αὐτοὶ ἐν τῷ ἱππικῷ ἐν τῷ στάματι. Καὶ πάντες συναχθέντες ἐξεβόων, τοῦ λειψάνου ἔτι ἔσω κειμένου. Συνεῖδον οὖν οἱ ἄρχοντες Ἀριάδνην τὴν τῆς θείας λήξεως Αὐγοῦσταν ἀνελθεῖν εἰς τὸ ἱππικὸν καὶ προσφωνῆσαι τῷ δήμῳ. Καὶ δὴ ἀνῆλθεν φορέσασα τὴν χλαμύδα, καὶ συνεισῆλθον αὐτῇ οἱ δύο πραιπόσιτοι (65) καὶ ὁ μάγιστρος, καὶ ὁ καστρήσιος, καὶ ὁ κυαίστωρ, καὶ οἱ ἄλλοι πάντες, ὅσοι ἔθος ἔχουσιν συνθεωρεῖν τῷ βασιλεῖ ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις. Συνεισῆλθον δὲ ἐν τῷ ἱππικῷ καὶ κουβουκλάριοι ὀλίγοι τοῦ μέρους αὐτῆς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Εὐφήμιος. Οἱ δὲ ἄλλοι B ἄρχοντες ἔμπρὸς ἔστησαν, ἔνθα οἱ κούρσωρες ἐν τῷ καγκέλλῳ, καὶ ἐν τοῖς βάθροις κατὰ τάξιν, οἱ μὲν χαρτουλαρικοὶ ἐκ τῶν δεξιῶν, οἱ δὲ στρατιωτικοὶ ἐκ τῶν ἀριστερῶν. Καὶ ὡς ἔστη ἡ Αὐγοῦστα καὶ ἐφάνη τῷ δήμῳ, πάντες ἔκραξαν· « Ἀριάδνη Αὐγοῦστα, σὺ νικᾷς· εὐσεβῆ Κύριε, ζωὴν αὐτῇ. » Καὶ πολλάκις τὸ « Κύριε, ἐλέησον (66), » εἶπον· « Πολλὰ τὰ ἔτη τῆς Αὐγούστης· ὀρθόδοξον βασιλέα τῇ οἰκουμένῃ (67). » Ἡ δὲ Αὐγοῦστα προσεφώνησεν αὐτοῖς διὰ λιβελλησίων ἐξ αὐτῶν τῶν βάθρων. Ὁ γὰρ λιβελλήσιος ἐν αὐτοῖς τοῖς βάθροις ἱστάμενος ἐν τῷ καγκέλλῳ ἔμπρὸς τῆς σέλλης, ἔνθα ἵστανται οἱ κούρσωρες, ἀνέγνω οὕτως· « Ἡ ὑμετέρα γενναιότης (68) τὰ

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

sunt tria proxime sequentia. Nunquam enim Græculi οἱ κληρικομανεῖς, sacerdotum mancipia, decimo sæculo Anastasium appellassent piæ sortis imperatorem, qui deprimere nasum gentis ambitiosæ norat εὖ γε ποιῶν.

(64) Quando archontes et syncletici opponuntur. videntur illo nomine sagati, οἱ στρατιωτικοί, hoc autem οἱ χαρτουλαρικοί (ut p. 243 appellantur), id est togati proceres; quando autem nude archontes et indefinite memorantur, ut vs. D. 7, proceres omnes utriusque generis designari.

(65) Nempe amborum partium, unus Augusti, alter Augustæ.

(66) Vox Christianis Deo supplicantibus frequentissima, non tamen Christianæ originis. Hac ipsa enim jam gentiles deos suos compellabant, ut ex Arriani dissert. Epict. p. 186 constat.

(66) Præcipua cura Græcorum, ex quo tricas sacerdotum magnum reputare et revereri didicerunt, D fuit, ut orthodoxum regem haberent. Conf. capita sequentia, in quibus eadem formula. Subintelligitur αἰτούμεθα, vel simile quid. Ita acclamationes concilii Chalcedonensis Actu I: Τὸν ὀρθόδοξον τῇ συνόδῳ *orthodoxum synodo*, nempe datum aut restitutum volumus episcopum. Apud Malalam, t. II, p. 63: Αὐτὸν ἐπίτροπον, Αὔγουστε *hunc procuratorem, Auguste*, flagitamus, a te petimus. Apud eumdem p. 126 clamant victoriati: Ἄλλον βασιλέα τῇ Ῥωμανίᾳ. Natant exempla similia in scriptoribus. Alia ellipsis infra est p. 300. τὸν λογοθέτην, scil. κάλει Quid sit ἡ οἰκουμένη ibi dicam, ubi de significatu vocis ἔρημος agendum erit, p. 257.

(68) *Strenuitas vestra.* Unde remansit apud nos, Germanos mos, sensim tamen exolescens, allocutione *Eure Gestrengem* erga nobilem aut judicem prætorianum utendi. Mos ille, hodie tam tritus et vulgaris, viros in abstracto, ut aiunt logici, appellandi, ut virum strenuum si compello, eum titulo *vestra strenuitas* compellandi, alios *vestra excellentia*, alios *vestra magnificentia*, *vestra venerabilitas*, et sic porro, *clementia*, *celsitudo*, *serenitas*, *gratia*, *dilectio*, *majestas* — *vestra*, jam illis obtinebat temporibus non sub Anastasio natus, neque sub Leone Magno, qui postquam (v. supra p. 230) Anthemium, imperii collegam, πρᾳότατον ἄρχοντα appellasset, subjicit ἡ ἡμερότης αὐτοῦ *clementia* vel *mansuetudo* aut *gratia ejus*; sed jam in scriptoribus historiæ Augustæ ejus vestigia prostant. Spartianus Diocletianum alloquens in Vita Ælii Veri p. 224: *Eo prope genere*, ait, *quo nostris temporibus a vestra clementia Maximianus atque Constantinus Cæsares dicti sunt.* Concilium Arelatense medio sæculo IV: *quoniam Lucianum, Capitonem, Nasutium, episcopos dignitas ejus* [Constantini imp.] *ad proprios lares pervenire præcepit.* Ad imperatores alloquii formulæ erant ἡ βασιλεία ἡ αὐτοκρατορία, ἡ γαλήνη, τὸ κράτος ὑμῶν, et aliæ. Sic supra p. 165 in acclamatione ad imperatorem: Θεὸς ὁ στέψας τὴν ὑμετέραν γαλήνην Erga patriarcham erat formula ἡ ἀγάπη σου (v. Sym. Nag. p. 457), μακαριότης (vid. Novell. Justin. p. 71. nov. 3.) Constantinus epistola ad Leonem pontificem: Προτρέπομεν τὴν ὑμετέραν πανίερον κορυφὴν item τὸ τῆς ὑμετέρας ἁγιωσύνης πρόσωπον. Episcopo quoque competebat ἡ ὑμετέρα ἀγγελικὴ στρατηγία *ducatus vester in militia annuntiatoria*, id est: o tu, qui militantibus in militia seu defungentibus officio annuntiandi verbum Dei praees (vid. Du Cange v. *Angelus*); ἡ γλυκύτης ὑμῶν *suavitas* vel *dilectio vestra*, pater ad filium. Theophan. pag. 87 ἡ σὴ στιβαρότης, *Eure Gestrengen*, strenuitas et rigiditas, inflexibilitas vestra in justitia administranda, Maximinus in edicto ad præfectum urbi-

πρέποντα καὶ νῦν τῇ καθοσιώσει (69) συνήθως ἐπεδείξατο καὶ τὴν εὐταξίαν ἐβεβαίωσεν, τὰ ὀφειλόμενα τῇ βασιλείᾳ φυλάξασα! » Παρὰ πάντων ἐβοήθη· « Ἡμεῖς δοῦλοι τῆς Αὐγούστης· εὐσεβῆ Κύριε, ζωὴν αὐτῇ· πολλὰ τὰ ἔτη τῆς Αὐγούστης! Ἀριάδνη Αὐγούστα, σὺ νικᾷς· Ῥωμαίων (70) βασιλέα τῇ οἰκουμένῃ! » Ἀπόκρισις· « Ὅτι καὶ πρὸ τῶν ὑμετέρων αἰτήσεων ἐκελεύσαμεν τοῖς ἐνδοξοτάτοις ἄρχουσι καὶ τῇ ἱερᾷ συγκλήτῳ μετὰ κοινῆς τῶν γενναιοτάτων δοκιμασίας ἄνδρα ἐπιλέξασθαι Χριστιανὸν, Ῥωμαῖον, καὶ πάσης γέμοντα βασιλικῆς ἀρετῆς ὥστε μήτε χρημάτων, μήτε ἄλλῳ τινὶ, ὅσον τό γε ἐν ἀνθρώποις, ἀνθρωπίνῳ πάθει ὑποκεῖσθαι! » Ὑπὸ πάντων ἐκράγη· « Πολλὰ τὰ ἔτη τῆς Αὐγούστης! Ἀριάδνη Αὐγούστα, σὺ νικᾷς! Τῆς φιλοχρίστου βασιλίδος πολλὰ τὰ ἔτη! Κύριε, ἐλέησον. Βασιλεῦ οὐράνιε, δὸς ἡμῖν ἐπίγειον ἀφιλάργυρον βασιλέα τῇ οἰκουμένῃ! » Ἀπόκρισις [31]. « Ὥστε δὲ καθαρὰν καὶ τῷ Δεσπότῃ Θεῷ ἀρέσκουσαν τὴν κρίσιν γενέσθαι, ἐκελεύσαμεν τοὺς ἐνδοξοτάτους ἄρχοντας καὶ τὴν ἱερὰν σύγκλητον, συντρεχούσης (71) καὶ τῆς τῶν γενναιοτάτων ἐξε ρκι-

annos Augustæ! Orthodoxum imperatorem orbi terrarum [flagitamus]. » Tunc Augusta per os libellensis in ipsis gradibus intra cancellum coram sella vel throno imperiali, ibi ubi cursores stare solent, stantis et de charta scripta recitantis eos ita alloquebatur: « Strenuitas vestra decorum etiam nunc pro more suæ devotioni consueto commonstravit, et confirmavit bonum ordinem in eo quod imperiali majestati debitos honores habuit atque custodivit. » Ad hæc clamabant omnes: « Nos sumus servi Augustæ. Pie Domine, vitam illi! Multos annos Augustæ! Ariadne Augusta, tu vincas Romanum imperatorem orbi terrarum! » Responsio: « Prævenientes nos vestras preces imperavimus gloriosissimis aulæ proceribus sacroque senatui, ut communicato cum fortissimis exercitibus consilio atque examine virum eligerent Christianum, gente Romanum, omnisque imperatoriæ virtutis plenum talemque, ut neque avaritiæ, neque alii humano vitio deditus sit, quantum ejus datum est humanæ fragilitati. » Ad hæc exclama-

VARIÆ LECTIONES.

[31] ἀπόκρισις add. R. b. l. et in seqq. aliquoties.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

apud Eusebium: Ἀκόλουθον ἐνόμισα τούτοις τοῖς γράμμασι τὴν σὴν στιβαρότητα ὑπομνῆσαι. *Sinceritas vestra* imperator eidem quoque tribuebat, v. Vopisc. t. II Scr. II. Aug. p. 441. Senatoribus dabant titulum *Sapientia vestra.* Sic legatus Manuelis Comneni in oratione ad Senatum Venetum apud Cinnam. p. 133 eum appellat τὴν ἀγχίνοιαν ὑμῶν, *sagacitatem vestram.* Erga subditos in usu erat, ἡ καθοσίωσις ὑμῶν *devotio Vestra*, de quo in continenti dicam et *solertia vestra.* Charta vetus apud Murator. II. Antiqu. Ital. p. 119 *universorum Dei fidelium, tam præsentium, quam futurorum, noverit solertia.* Ipse de se imperator si modestus esse et personam velut deponere vellet, aut alius quicunque, ἡ ἡμετέρα ταπεινότης; v. Novell. Romani imp. ap. Labbeum p. 80.

(69) Dubitabam mecum, quomodo vocem hanc hic loci redderem, *majestati* ne, an *devotioni*; utrumque recte, sed posterius tamen aptius intentioni sermonis, *conformiter devotioni*, id est *quemadmodum devotio vestra facere solet.* Potest quoque verti, *ut religioni vestræ solemne est.* In consilio Ephesino p. 1, est κόμης τῶν καθωσιωμένων δομεστίκων, quod vertitur *comes religiosorum domesticorum.* Solet tamen plerumque καθοσίωσις *devotio* verti, et καθωσιωμένος *devotus.* Ita in fine Novellæ xx Justin. sunt οἱ καθωσιωμένοι λιβελλήσιοι, *devoti libellenses.* Est autem *devotio* status subditi, status submissionis, quo inferior obligatus est superioris, cujus juri addictus est, commoda omni modo curare, eique favere et servire. Ita καθωσίωται usurpatur apud Plutarch. Vit. p. 1524, et 25, ed. H. Stephani, et Herodianus VII, 6, 10, et alios, Ut autem populus imperatori devotus dicebatur, et ejus καθοσίωσις, *devotio*, celebratur, ita vicissim quoque occurrit imperatoris *devotio*, nempe erga rempublicam. In acclamatione senatus ad D. Claud. ap. Trebell. Pollion. t. II Hist. Aug. pag. 412, legitur: *Claudi, dux fortissime, habeas virtutibus tuis, devotioni tuæ*; ubi vid. Casaubon. Et ut titulus *majestas* seu καθοσίωσις, *sacra majestas*, vel quod idem est, *sanctimonia*, item *clementia* proprius est imperatorum, sic vicissim sæpe leguntur hi omnes populo tributi ab imperatoribus. Hinc intelligitur ille Claudiani locus a Valesio ad Amm. Marcell. p. 143, citatus:

quantamque rependat
Majestas alterna vicem,

id est imperator, qui suam majestatem a majestate populi mutuo sumptam et quasi precariam habet. In specie titulus ille senatui Romano tribuebatur. Vid. Spanhem. ad Julian. pag. 33. Sacratos commilitones suos, ἁγίους vel ὁσίους, vel καθωσιωμένους, id est venerabiles, ἀσύλους, appellat milites suos Maximianus Senior, Script. Hist. Aug. t. II, p. 97. Conf. Salmasius ibid. p. 629, et p. 599, ubi *sanctimonia nostra* ait Consul, p. 605, *vos sanctissimi milites et sacratissimi Quirites*, p. 607, *sanctissimi commilitones*, p. 715, *sanctissimi Quirites*, etc. Anastas. Biblioth. Vit. Pontif in. Vita Valentini: *Lautissimis dapibus, sumptis multis et diversis munerum donis sacram plebem et senatum populumque Romanum opime ditavit.* Forte hoc ex fonte fluxit, quod episcopi olim in concionibus sacris plebem sic alloquerentur: *plebs sancta ac Deo serviens*, ut intelligo ex nota marginali Evangeliarii quadruplicis Blanchiniani t. IV, p. 554, unde intelligitur, hanc formulam adhuc in ecclesiis Italicis usitatam esse. Videtur tamen potius hac in formula vox *sancta* novum Christianum nobis hodie frequentatum significatum habere, quam illum veterem Romanum gentilem. *Clementia vestra* titulus est imperatori privus. Atqui Macrinus eum apud Capitolinum t. I, p. 755, senatui tribuit. *Vellemus, P. C... clementiam vestram videre.* Novis autem Græcis vox καθοσίωσις pro *majestate* usurpatur; ἐπὶ καθοσιώσει λαμβάνεσθαι, *læsæ majestatis argui*, est apud Leon. Gramm. pag. 509. Genesius pag. 8, habet, διαβολὴ καθοσιώσεως ἐπισκήπτεται. Vid. Salmasii longam disputationem t. II, Scr. H. Aug. p. 228, 229, quam nec plane intelligo, nec per omnia laudo.

(70) Est ex idiographia codicis Lipsiensis pro Ῥωμαῖον.

(70) *Concurrente*, id est auxiliante, cooperante. Ita usurpant novi Græci: vid. Theophan. p. 21, et συνδρομὴ pro *assistentia*. Sguropulus in Histor. concilii Florentini VIII, 6: Ἐπαίνῳ τῆς ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων συνδρομῆς καὶ προνοίας.

bant omnes : « Multos annos Augustæ ! Ariadna Augusta, tu vincas ? Christum amantis imperatricis multi sint anni ! Kyrie eleison. Imperator cœlestis, da nobis terrestrem imperatorem, pecuniæ non cupidum, qui urbem terrarum regat. » Resp. : « Quo autem pura Dominoque Deo placens fieret electio, imperavimus illustrissimis proceribus et sacro senatui, quibuscum concurrere debet fortissimorum exercituum suffragium, ut coram sanctis Evangeliis in publico expositis, præsente quoque sanctissimo atque maxime venerabili regiæ hujus urbis patriarcha, electionem conficerent, sic ut nemo seu amicitiæ, seu odii, seu intentionis alicujus remotioris pro paranda sibi sua fortuna, seu affinitatis ulliusve alius cujuscunque tandem privatæ rationis in hoc negotio meminerit, **244** eamque in censum admiserit, sed ut habens unusquisque servansque puram conscientiam, et quæ unice ad Dominum Deum respiciat, electionem conficiat. Quoniam igitur, ut vestra quoque majestas videt, negotium hoc magni momenti est, et de salute totius terrarum orbis agitur, decet vestram majestatem nonnihil remittere moramque temporis concedere, donec exsequiæ Zenonis divinæ sortis debito modo peractæ fuerint ; ne ex præcipitata tumultuaria electione argumentum pœnitentiæ subnascatur. » Acclamabant omnes : » Pulchrum Pascha » [seu dies festivus et lætus hic est] « orbi terrarum. Bonum ordinem et prosperitatem urbi [o Deus largire] ! Multos annos Augustæ. Amove furem illum præfectum urbi. Multi sint anni imperatricis ! Domine, vitam ipsi ! o Romana, omnia recta et pulchra erunt, te regnante, si peregrinum nihil auget numerum Romani generis. Imperium tuum est. Ariadne Augusta, tu vincas. » Resp. : «Gra-

των ψήφου, προκειμένων καὶ τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων (72), παρόντος τοῦ ὁσιωτάτου καὶ ἁγιωτάτου τῆς βασιλίδος ταύτης πόλεως πατριάρχου, καὶ προκειμένων, ὡς εἴρηται, τῶν ἁγίων λογίων, γενέσθαι τὴν ἐπιλογὴν, ἐφ' ᾧτε μηδένα μηδὲ φιλίας, μηδὲ ἔχθρας, μηδὲ σκοποῦ, μηδὲ συγγενίας, μηδὲ ἄλλου τινὸς ἰδίου μεμνημένον, ἀλλ' ἔχοντα καθαρὸν τὸ συνειδὸς καὶ ὅλον πρὸς τὸν Δεσπότην Θεὸν νενευκὸς, οὕτως ποιήσασθαι τὴν ἐπιλογήν. Ἐπειδὴ οὖν, ὡς καὶ ἡ ὑμετέρα καθορᾷ καθοσίωσις, τὸ πρᾶγμα μέγα καὶ περὶ κοσμικῆς πρόκειται σωτηρίας, προσήκει τὴν ὑμετέραν καθοσίωσιν μικρὸν ἐνδοῦναι, ὥστε καὶ τὴν κηδείαν τοῦ τῆς θείας λήξεως Ζήνωνος προβῆναι δεόντως, καὶ μὴ ἐκ προπετοῦς ἐπιλογῆς γενέσθαι τι μεταμελείας ἄξιον. » Ὑπὸ πάντων ἐκράγη· « Καλὰ Πάσχα (73) τῇ οἰκουμένῃ, εὐταξίαν καὶ εὐθηνίαν τῇ πόλει. Πολλὰ τὰ ἔτη τῆς Αὐγούστας. Ἔξω βάλε τὸν κλέπτην (74) ἔπαρχον τῇ πόλει (75)· πολλὰ τὰ ἔτη τῆς βασιλίσσης. Κύριε, ζωὴν αὐτῇ· ὅλα τὰ καλὰ ἐπὶ σοῦ γένηται, Ῥωμαία, εἰ οὐδὲν ξένον αὔξει τὸ γένος τῶν Ῥωμαίων. Τὸ βασίλειον σόν ἐστιν, Ἀριάδνη Αὐγούστα. Σὺ νικᾷς. » Ἀπόκρισις· « Εὐχαριστοῦμεν τῷ Δεσπότῃ Θεῷ, ὅτι πάντα, ὅσα ὑμῖν ἐστιν καὶ συμφέροντα καὶ καταθύμια, ταῦτα καὶ πρὸ τῶν ὑμετέρων αἰτήσεων εἰς τὸν νοῦν τὸν ἡμέτερον ἔρχεται καὶ πληροῦται. Καὶ γὰρ πρὸ τῆς ἐνταῦθα ἀνόδου συνιδόντες χρήζειν τὴν ὑμετέραν καθοσίωσιν ἀνδρὸς ἔμφρονος καὶ τῆς ὑμετέρας εὐζωίας προνοοῦντος, φθάσαντες καὶ προλαβόντες τὰς ὑμετέρας αἰτήσεις, τὸν ἐνδοξότατον Ἰουλιανὸν εἰς τὴν ὕπαρχον ἀρχὴν, τοῦ Δεσπότου Θεοῦ ἐπινεύσαντος, προβαλλόμεθα. » Ὑπὸ πάντων ἐκράγη· « Ταύτη (76) καλὴ ἀρχή. Πολλὰ τὰ ἔτη τῆς Αὐγούστας, πολλὰ τὰ ἔτη τῶν ἀρχόντων. » Ἀπόκρισις· « Τῆς οὖν ὑμετέρας ἐστὶν καθοσιώσεως, ὥσπερ ἀεὶ ἐφυλάξατε, οὕτω καὶ νῦν φυλάξαι τὴν εὐ-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(72)* [Juratum tuit in librum Evangeliorum. Du Cange ad Alexiad. p. 238, ex Gatpulo morem illum per Evangelia jurandi notat. Procop. p. 289, et Anecdot. p. 18. Evangelium gestavit Justinianus populum in circo allocuturus. Chronic. Alexandr. p. 338.]* Videntur enim proceres ad electionem pertinentes viritim coram explicito Evangeliorum codice sacramentum dixisse, se nolle μηδένα μήτε φιλίας μήτε ἔχθρας, etc. De juramento super S. Evangelio insignis est locus apud Menandr. in Excerpt. Legat. p. 106. De variis modis ad Evangelium jurandi, tacto sacro codice et ori appresso, item inspecto tantum, digitis non attacto, aut etiam super caput posito, vid. Du Cange Gloss. Latin. v. *Jurare*.

(73) Quia festum Paschatis tempus apud Græcos in toto anno hilarissimum est, tunc enim post longam a carnis esu abstinentiam revocant carnes ; adeo ut etiam festum illud per excellentiam τὴν ἑορτήν et τὴν ἡμέραν appellent : vid. Alemann. ad Procop. p. 43 : hinc factum est, ut hilarem quemcunque diem Pascha appellarent, et πασχάζειν, *in hilariis esse*. Vid. Goar. ad Codin. p. 95. Pari modo Latini Paschatis nomine dies Dominicas et alios præcipuos festos anni appellant, et *indumenta paschalia*, quæ diebus festis atque Dominicis induunt ; vid. Du Cange Gloss. Lat. v, *Pascha*. Paulo post legi debere εὐθήνειαν, vix operæ pretium est notare.

(74) Inter solemnes populi flagitationes talibus occasionibus et alias in circo publice significatas erat etiam hæc, ut delatores, ut peculatores, fisci sanguisugæ, ut extranei, alienigenæ, qui dignitates indigenis præriperent, expellerentur, aut saltem reprimerentur. Conf. Theoph. p. 155, Cedren. p. 357. In Actologia apud Lampridium t. I Script. Hist. Aug. pag. 525, est : *Exaudi. Cæsar, delatores ad Leonem* : p. 526, est *delatoribus metum, ut securi simus, delatoribus metum*. Acclamationes in Concilio Chalcedon. Act. I, τὸν ὀρθόδοξον τῇ συνόδῳ (scilicet datum cupimus aut restitutum), τοὺς ἀνασείστας (tubas et faces tumultuum) ἔξω βάλε τοὺς φονέας, ἔξω βάλε, Passim occurrunt exempla, si bene memini, in scriptoribus historiæ Augustæ.

(75) Prodit hoc Latinismum ἔξω βάλε τῇ πόλει, *ejice urbe*, pro τῆς πόλεως, ut etiam acclamationes has Latine dictas, et a Petro deinceps verbotenus et presse in Græcum sermonem versas fuisse probabile sit credere. Saltem adhuc tum temporis CPli in sermone Græco multa supererant vestigia coloniæ Latinæ militum et aliorum a Constantino M. Roma in Thraciam traductæ ; v. ad p. 246.

(76) Ut τοῦτος pro οὗτος dicebant (v. Malal., apud quem omnibus pene paginis occurrit), ita ταύτη quoque pro αὕτη ; τοῦτοι quoque pro οὗτοι lego apud Athenæum p. 468, quod ipsine auctori, an librario debeatur, in dubio relinquo.

ταξίαν. Τῆς γὰρ ὑμετέρας εὐζωΐας καὶ πάντων τῶν συμφερόντων ὑμῖν πρῶτον μὲν ὁ Δεσπότης Θεὸς, ἔπειτα δὲ καὶ ἡμεῖς ἱκανῶς προενοήσαμεν, καὶ εὐθέως βουλευόμενοι μετὰ τῶν ἐνδόξων ἀρχόντων καὶ τῆς ἱερᾶς συγκλήτου, συντρεχούσης καὶ τῆς τῶν γενναιοτάτων ἐξερκίτων συναινέσεως (77), προβαλούμεθα ἄνδρα εἰς τὴν βασιλείαν καὶ ὀρθόδοξον καὶ ἁγνόν (78). Ἀπέστω δὲ φθόνος τῆς καλλίστης ταύτης συμβουλίας καὶ πολιτείας. » Ταύτης οὖν τῆς προσφωνήσεως παρ' αὐτῆς γενομένης, κατῆλθεν ἡ Αὐγοῦστα καὶ οἱ ἄρχοντες ὀψικεύοντες αὐτήν. Καὶ ἡ μὲν Αὐγοῦστα εἰσῆλθεν εἰς τὸν αὐγουσταῖον· οἱ δὲ ἄρχοντες, τεθέντων σκαμνίων πρὸ τοῦ δελφακος, ἐκάθισαν, καὶ ἤρξαντο βουλεύεσθαι περὶ τοῦ ὀφείλοντος γενέσθαι, καὶ πολλὴ φιλονεικεία μεταξὺ αὐτῶν ἐκινήθη. Ὁ δὲ πραιπόσιτος Οὐρβίκιος εὐφυέστερον ἐδήλωσεν αὐτοῖς, ὅτι « Καλῶς ποιεῖτε τῇ Αὐγούστῃ παρέχοντες τὴν αὐθεντείαν (79), ἵνα αὐτὴ ἐπιλέξηται, ὃν ἂν βουληθείη. » Ἤτησεν οὖν ἡ σύγκλητος τὸν ἐπίσκοπον εἰσελθεῖν καὶ παρακαλέσαι αὐτήν, ἵνα αὐτὴ, ὃν βούλεται, ἐπιλέξηται· αὕτη οὖν ἐπελέξατο Ἀναστάσιον τὸν σιλεντιάριον, καὶ μαθόντες οἱ ἄρχοντες πάντες ἠράσθησαν, καὶ παραχρῆμα ἐπέμφθησαν εἰς τὸν οἶκον Ἀναστασίου παρὰ τοῦ μαγίστρου κόμητες προτηκτόρων καὶ δομεστίκων, καὶ ἤγαγον αὐτὸν εἰς τὸ παλάτιον, καὶ ἐν τῷ κονσιστωρίῳ ἐφυλάττετο, καὶ οὕτως ἐγένετο ἡ κηδεία Ζήνωνος τοῦ τῆς θείας λήξεως. Ἐν αὐτῇ οὖν τῇ ἡμέρᾳ οἱ βεστοσακράνοι [32] καὶ οἱ ζωγράφοι καὶ οἱ μονητάριοι (80) τὰ συνήθη ἔπραξαν, καθὰ εἴρηται, καὶ ὀψὲ ἐδόθη τὰ μανδάτα σιλέντιον καὶ κομέντον [33] (81), καὶ τῇ ἑξῆς προῆλθόν πάντες ἀπὸ λευκῶν χλανιδίων, καὶ ἐδέχθησαν ἐν τῷ κονσιστωρίῳ, καὶ ἐκεῖ προσηγορεύθησαν, οὐ μὴν ἐν τῷ ἅρματι. Προῆλθεν δὲ καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος κατὰ τὸ σύνηθες εἰσελθὼν διὰ τῆς βαλνιαρίας, καὶ μετὰ τὸ δεχθῆναι πάντας κατὰ τὸ ἔθος, ἀνῆλθεν Ἀναστάσιος ἐν τῷ πορτίκῳ τῷ πρὸ τοῦ μεγάλου τρικλίνου, καὶ ἔστη ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πορτίκου, καὶ εἰσῆλθον πάντες οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ συγκλητικοὶ πρὸς αὐτὸν, καὶ ἀπήτησαν αὐτὸν ὅρκον (82) δοῦναι πᾶσιν, ὡς οὐδενὶ, πρὸς ὃν

A tias agimus Deo, quod omnia, quæ vobis et conferunt et arrident, etiam nobis, vel ante vestras supplicationes, in mentem veniant, et firmiter decernantur perficienda. Nam et antequam huc ascenderemus, bene gnari, vestræ majestati opus esse viro prudente, qui, ut vobis bene sit, provideret, prævertimus et præcurrimus vestras preces et decrevimus, quod nunc facimus in nomine Dei ejusque benigno sub favore, illustrissimum Julianum ad præfecturam Urbis promovere. » Acclamabant omnes : « Hic [Julianus] est egregius magistratus. Multi sint anni Augustæ, multi sint anni magistratuum. » Resp. : « Vestræ majestatis igitur nunc est, modestiam, tranquillitatem et bonum ordinem, ut semper alias servastis, ita nunc etiam servare. Commodi enim B vestri, et ut bonis omnibus afflueretis, primus quidem Deus, deinde vero etiam nos curam sufficientem habuimus ; statimque deliberaturi cum illustribus proceribus et sacro senatu, concurrente quoque fortissimorum exercituum suffragio, eligemus imperatorem orthodoxum et a vitiis purum. Absit autem invidia, neque interturbet pervertatve pulcherrimæ hujus deliberationis et imperii nostri instituta. » Post hanc Augustæ allocutionem finitam, descendebat ipsa, et proceres eam sequebantur ; ipsaque in augustæum ingressa, considebant proceres in scamnis ante delphacem positis, et ordiebantur deliberationem de candidato imperii. Verum diu rixabantur inter se, neque in consensum venire aut decernere quidquam poterant. Urbicius ergo præpositus opportunum hoc suppeditabat consilium : « Bene fa- C cietis, » aiebat, « Augustæ permittentes auctoritatem optandi, **245** quem ipsa voluerit. » Rogabat igitur senatus episcopum [seu patriarcham], ut ingressus ad Augustam, arbitrium electionis atque denominationis ipsi offerret. Augusta, eo facto, eligebat Anastasium silentiarium. Quod intelligentes proceres omnes approbabant ; protinusque mittebantur in ædes Anastasii a magistro comites protectorum et domesticorum : hi cum ad palatium

VARIÆ LECTIONES.

[32] ΣΧΟΛ. ἱεροαμφιάσται. [33] ΣΧΟΛ. σιωπὴ καὶ συνέλευσις.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(77) *Consensus*. Συναινεῖν habet quoque Diog. Laert. p. 10, segm. 32, ult,

(78) *A vitiis purum*, *castum*, *sobrium*. Id profecto notat vocabulum. Sed præcipue solet significare, et hic quoque loci notat, ab avaritia, sordibus, rapinis publicarum opum fidei suæ commissarum alienum, qui manus alienarum opum puras servat.

(79) Αὐθεντείαν. *Auctoritatem*, id est plenam potestatem ex arbitrio agendi ; vid. Chilmead. ad Malal. pag. 384.

(80) Pictorum et monetariorum qui usus fuerit in exsequiis imperatoriis, non dixerim. Si liceret antiqua tempora e nostris æstimare, si castra doloris, ut appellant, olim erecta fuissent et armis seu insignibus pictis decorata, et si cusi memoriam defuncti et exsequiarum celebrantes atque in vulgum sparsi fuissent nummi, facile usus eorum pareret. Penes me quidem, dubium nullum est, et in tabulis pictas ligneis et cereas laureatas imagines principum veterum ipsorum funeribus præferri consue- D visse. At de monetariis et moneta funebri multum scrupuli adhuc superest. Posset quidem huc trahi locus, quem Du Cange v. *Numularius* citat : *Est insuper alia consuetudo in prædicta Ecclesia, vel in supradicto loco, ut in suo cimeterio ignobiles et potentes, divites et pauperes, sine ulla contradictione sepeliant, numularios, hoc est monetarios, habeant.* Sed fateor, mihi de sensu loci non constare.

(81) Ita pro *conventum* scribebant olim et pronuntiabant. Ita *Convenæ*, urbis in Gallia, hodie audit *Comenge*. Κομέντα pro *conventu* habet Theophanes p. 145, ubi vid. Goar., et p. 364, κομμένδον. Mirum est, quod de Patzinakitis narrat Cedrenus p. 779 : Συμβουλὴ ἥτις παρ' αὐτοῖς κομέντον καλεῖται.

(82) Nihil hic memorat Noster de juramento illo, quo se Anastasius (ex fide Evagrii III. 32) Euphemio episcopo CPtano obligavit : *Cum Ariadne Anastasium imperiali purpura vestire vellet, Euphemius, regiæ urbis episcopus, consensum suum accommo-*

deducebant, et in consistorio tantisper deponebant, donec solemne ritu inauguraretur.| Interea fiebant exsequiæ Zenonis divinæ sortis. Eo itaque die faciebant vestosacrani et pictores atque monetarii consueta, de quibus alibi diximus, officia [circa decorandum principis funus] vesperæque edebantur mandata pro crastino silentio et conventu. Altero

A ἔσχειν πρᾶγμα (83), φυλάττει λύπην, καὶ ὅτι μετὰ ὀρθοῦ συνειδότος τῇ πολιτείᾳ χρήσεται. Καὶ ὑποτελεσθέντος (84) τοῦ ὅρκου τούτου, ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἱππικὸν, καὶ εἰσελθὼν ἐν τῷ τρικλίνῳ, ἔνθα καθ' ἱππικὸν (85) ἔθος ἐστὶν προσκυνεῖν τοὺς συγκλητικοὺς, ἐφόρεσεν στιχάριν διβητήσιν αὐρόκλαβον καὶ ζωνράιν καὶ τουβία (86) καὶ καμ-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

dare renuit, priusquam Anastasius cautionem propria manu scriptam et jurejurando firmatam ipsi dedisset, qua pollicebatur fidem se illibatam servaturum, neque quidquam novi in sanctam Dei Ecclesiam invecturum esse, si imperii compos fieret, idque ideo, quod Anastasius Manichæorum sectæ addictus esse a pluribus crederetur. Vid. quæ ad p. 768 dicam ad vocem ἐσφάλεια et Hubert. p. 633.

(83) *Simultatem* aut *litem*; ut Latini *negotium cum aliquo habere*. Ita in veteri inscriptione apud Murator. t. I, p. 322, 1: Πεντεκαιδέκανδρον τῶν ἐκδικαζόντων τὰ πράγματα, *XV virum judicandis litibus*.

(84) Ita solebant tunc pro ἀποτελεσθέντος, vid. Procop. Anecd. p. 121.

(85) Κατ' ἱππικὸν membranæ, in quibus perraro spiritus asper comparet etiam in illis vocabulis, quibus nos eum præfigere solemus. Multum variasse veteres in spiritibus, et grammaticorum traditiones aut ignorasse, aut insuper habuisse, et omnia miscuisse, multa suadent. Εἰρηνάρχης et ἔρημος efferuntur in Cod. Theodos. *hirenarcha* et *heremus*. Alibi *heresipelas* pro ἐρυσίπελας; ἐφευάζειν pro ἐπευάζειν est apud Plutarch. Vit. p. 556, 16; ἐφεῖδεν pro ἐπεῖδεν apud Lucam I, 25. in quibusdam codicibus; v. ibi Wetsten. Citatum e Gruteri Corpore Inscriptionum p. 216, reperio ΚΑΘΕΝΙΑΥΤΟΝ. Non dubito Scaligerum et Muratorium talium magnam farraginem in suis indicibus annotasse. Nostræ membranæ constanter ἵππος et ἵππικον exaratum monstrant; cui favet nomen *Cratippi*, quod per τ, non per θ scribitur; uti quoque φωταψίαι, non φωθαψίαι. Eædem infra p. 450 habent ὑπεξαιρεῖσθαι pro ὑπεξαιρεῖσθαι, p. 353 ἐπίστησι pro ἐφίστησι, p. 152 πελώνιον pro φελώνιον, 292 ἐπ' ἱκανὰς pro ἐφ' ἱκανάς. p. 419 ἐφίσσης pro ἐπ' ἴσης. Neque sic novi solum Græci, sed etiam veteres variabant. Apud Athenæum p. 401 est ἀφαυανθῇς, quamvis sit ab αὐαίνω. Chishull. Antiqu. Asiat. p. 69 ἀφεστάλκαμεν dat, et p. 91 ἀφεσταλμένων. Inscriptiones Pocokianæ p. 17 κατεσταμένοις pro καθεσταμένοις. In Carm. 49 Anthologiæ ineditæ est ἐφετήσιον, *annuum*, pro ἐπετήσιον, et carm. 329 ἐφιουλκίς pro ἐπιουλκίς, *alliciens*; ἀφηλπισμένῳ est apud Gruter. p. 71. Editio Anthologiæ Florentina, a Constantino Lascari curata, omnium prima, item codex membranaceus, quem cl. Reimarus benigne mecum communicavit, ἐπ' ἰστῷ habent, ubi edit. H. Stephani p. 93 (466 5.) habet ἐφ' ἰστῷ. Idem codex Reimarianus ἀπιπταμένων pro Stephani ἀφιπταμένων habet p. 85 (n. 428 2). Eadem editio Florentina ποτ' ἁμάξης habet, ubi editio Stephani p. 287. * ποθ' ἁμάξης exhibet. Omnes editiones dant ἐπιστάμενον, etiam Stephaniana, p. 216 ult. pro ἐφιστάμενον Novi Græci ἐπορκίζειν et ἐπορκιστῆς dicunt; πάπλωμα pro ἐπάπλωμα et hoc pro ἐφάπλωμα; φέτος et ἔφετος pro ἐπ' ἔτος, *in annum*. Vita msta Simeonis Sali (apud Du Cange v. Φουσκάριον) ἄνοιξον ἔφετος καὶ συμφέρει σοι, *poscarium aperi* (id est tabernam poscæ) *in annum et conducet tibi*. Medio ævo vix ullum fuisse discrimen auditum in pronuntiando spiritu aspero et leni et littera simplici atque gemina, patet e Niceta Choniat. p. 232, ubi frigidissimum eunuchi scomma et auctore illaque corona, in qua jactatum fuit, dignum refert lusum inter ἔλας et ἄλλας, eodem judicio atque qui primus dixit. Apud Salmas. ad Scr. H. Aug. t. I, p. 169, est *eathomidiare* pro *catomidiare*, κατὰ τῶν ὤμων τύπτειν; *ormiscum* dixit Fridegodus apud Du Cange v. *ormesta* pro *hormisco*, id est torque, de episcopo sic loquens:

Gemmata vehitur, archontum more, curuli.
Induit ormiscum, subiit hoc schemate templum.

B De hac Græcorum in pneumatismis vacillatione egit quoque Valesius ad Ammian. Marcell. p. 297, et Gu. Canterus Var. Lect. I, 2. Tam profecto insolescebant in his membranæ nostræ, ut, si eas voluissem ubique exprimere, verendum esset, ne grammatici sinum saxis onerarent, et sanguinem mihi de capite detraherent, ut in leges Græcitatis omnes proterve grassanti.

(86) Quid *tubia* fuerint fere dubium reddit auctorum inconstantia, qui sic modo vestimenta femorum, modo crurum appellant. Locos eorum citare parcam, quum apud Du Cange Gl. Gr. h. v. exstent sat copiosi. Videtur mihi rei hujus ratio hæc esse, quod braccæ et tibialia illis hominibus ex una solida massa cohærentia factitarentur et gestarentur, quæ non possent, ut nostratia, separari. sed tam longa fuisse ipsorum femoralia, ut ad malleos pedum pæne, aut certe ad medium crus pertinerent, ita ut *tubas* referrent, unde nomen habent, C et qui femoralia indueret, tibialia quoque simul indueret. Quod videmus in illis pompaticis satellitibus, ad modum Hungaricum vestitis, quos Heiduccos appellare solemus. Super hæc tubia complicabantur decussatim campagia, et in summo infra aut supra genu astringebantur lata fascia plerumque pretiosa, quæ etiam τουβίον appellabatur. Non tamen ita gestabant Græci femoro-cruralia, ut Heiduccones illi; id est nihil eorum in propatulo erat, sed latebant sub τοῖς ἐσωφορίοις seu intimis chitonibus. Græci interulas suas non immittebant in femoralia sua, sed hæc latebant sub ipsis et proxime tangebant cutem; interulæ tegebant braccas, non hæ illas, ut penes nos. Morem hunc a Græcis assumpserunt Turci, quorum braccas in hunc modum describit Rauchwolff in Itinerario l. I, c. 3: *Sie tragen, sonderlich zu Sommerszeiten, schneeweisse baumwolline weite Bloderhoosen, die inen hinab biss auf die Knochen reichen*, [id est *Knæchel, usque ad talos*,] *unde unten um ein ziemlich enger* B *seynd eingezogen. Daran haben sie keine Lätz, welche sie auch an andern nit leiden, noch Fürfüss, damit sie sich an heimlichen Orten und Füssen, wie auch an Armen und Hälsen in ihren täglichen Reinigungen uncerhindert nach Ausswaisung ihres Geselzes abwaschen kondien. Solche Hosen ziehens mit einer Bind über den blosen Leib zusammen, dass ihnen also ire Hemder darüber hinhangen. Wenn sie nun* (*mit Urlaub zu melden*) *harnem wollen, hokens dazu nieder, lassen die Binden wiederum auff, werfen darzu ihre Kleider, wie die Weiber, um sich*, - - *und lassen danu also von sich gehen*. Eadem forma hosarum fuit, et quæ de tubiis hic attuli, in hosas quoque quadrant, de quibus ad p. 417 dico. Nam idem sunt *hosæ* et *tubia*. At cujus materiæ erant tubia? Linea, lanea, serica erant. At erantne quoque coriacea? Non putem. At possintne tubia id idem fuisse, quod nobis hodie sunt tibialia, *les bas*, ut

πάγια βασιλικὰ, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ κάθισμα γυμνός· τὰ δὲ στρατεύματα κάτω ἵσταντο ἐν τῷ στάματι, καὶ τὰς ἄστας καὶ τὰ σίγνα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους εἶχον κεκλιμένα. Ὁ δὲ δῆμος ἵστατο ἐν τοῖς βάθροις καὶ εὐφήμει. Ἐστηκώθη οὖν ἐπάνω τοῦ σκουταρίου ἱστάμενος (87), καὶ ἀνελθὼν τῶν λαγκιαρίων καμπιδούκτωρ τὸ ἴδιον μανιάκιν ἐπέθηκεν εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Καὶ εὐθέως τὰ σίγνα ὀρθώθη, καὶ εὐφημήθη παρὰ τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν δημοτῶν. Καὶ μετὰ τοῦτο κατῆλθεν ἐκ τοῦ σκουταρίου, καὶ εἰσῆλθεν πάλιν ἐν τῷ τρικλίνῳ, ἔνθα ἐφόρεσεν τὰ βασιλικὰ (88) καὶ ἐκεῖ ὁ ἐπίσκοπος ἐποίησεν εὐχὴν,

A autem die procedebant omnes in candidis tunicis, et excipiebantur et alloquio cohonestabantur a novo imper. in consistorio, non autem in armate. Procedebat quoque [seu veniebat in senatum] archiepiscopus, ingrediens, ut mos est, per balneariam. Omnibus congregatis et exceptis pro more consueto, ascendebat Anastasius in porticum magno triclinio prætensam, mediaque in illa consistebat. Ingredientes illuc proceres omnes et senatorius ordo sacramentum ab eo postulabant, quo promitteret se erga neminem, quicum hactenus simultatem aluerit, conservaturum aut exerciturum malevolen-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

Franci dicunt, *die Strümpfe*. Gestarunt profecto, Latini quidem medii ævi, tibialia, qualia nos, filtrina, lanea, filo lineo aut xylino facta. Vid. Du Cange v. *Calcia*, ubi producit vetus schedium, in B quo memorantur *calciæ filtrinæ* et *calciæ venelanæ*, id est de illo panni lanei genere factas, quod solemus *Flanel* appellare. Voc. *Filaticium* habet hunc locum e processu de translatione S. Antonini: *Sanctum corpus caligis ex filaticio*, ut dicunt, *albo et sandalibus ex ermesino rubro.... more archiepiscoporum calceatum exstitit.* Sed tubia id non fuerunt, neque constat Græcos tibialia, qualia nostra sunt, gestasse. Conf. Salmas. ad Scr. Hist. Aug. t. I, p. 976. Liceat mihi hac occasione locum insignem Hamasæ seu Anthologiæ Arabicæ explicare, qui in Excerptis ejus a cl. Schultensio editis p. 380 exstat. Describitur ibi vir fortis, qui dicitur fuisse *de illorum numero, quos concipiunt matres quum stricti sunt nodi nethaki, quem gerunt.* Gerunt nempe Arabissæ, non item Arabes, hosas seu tubia non angusta, sed amplissima, qualia nos *Plauderhosen* appellamus, et quorum effigiem præstat de la Rocque in suo *Voyage dans la Palestine*, C p. 250. Describit illud vestitus genus, ipsis *Nethac* dictum, Rauchwolff Itinerar. II, 5, his verbis: *Hosas non gerunt Arabes, sed tantum Arabissæ, plerumque veneto tinctas colore, et usque ad malleolos pedum pertinentes, ad modum Turcarum.* Femina, quæ virum admittere vellet, necesse erat, ut tales hosas, ζώνας aut μίτρας solveret; neque poterat vir illi misceri, quandiu connodatum haberet femina suum nethacum. Poetæ igitur Arabes si quem laudant, ut tum conceptum, cum mater ejus zonam solutam non haberet, sed corpori astrictam, significant, talem non ex homine, sed ex dæmone conceptum, ut qui cum muliere congredi possit, etiamsi non soluta. Tale hominum genus, de quo multa fabulantur Arabes, excellere rebus in omnibus, virtutibus vitiisque, modum humanum perhibent.

(87) De more imperatores recens electos scuto imponendi, cum torque in capite, scuto et hasta D stantes in scuto sublevandi et e tribunali turbæ monstrandi, frequens mentio est apud scriptores sequioris ævi, quorum nubem citavit Du Cange v. *Clypeus*. Idem de Chazaris quoque refert Constantinus de admin. imp. c. 38. Sed ejus ætate apud impp. CPtanos desierat ille mos, ut ex eo non absque causa conficitur, quod in superioribus illo capite, quo coronationis ritus enarrantur, nulla ejus mentio fit. Revocatus tamen in usum fuerit necesse est ætate Comnenorum, aut paulo post, quandoquidem Joannes Cantacuzenus imperator in descriptione coronationis, qualis secum et sua ætate instituta fuit, commemorat quoque regem super scuto sedentem et a patriarcha aliisque proceribus in altum sublatum. Verba hæc sunt: Περὶ δευτέραν μάλιστα ὥραν τῆς ἡμέρας τοῦ μέλλοντος χρισθήσεσθαι βασιλέως ἐπὶ ἀσπίδος καθεσθέντος, ὁ βασιλεὺς καὶ πατὴρ τοῦ ἀναγορευομένου (εἴ γε περίεστι) καὶ ὁ πατριάρχης τῶν ἐμπροσθίων μερῶν ἐπιλαβόμενοι, τῶν δ' ἐπιλοίπων οἱ ἐν ἀξιώματι ὑπερέχοντες δεσπόται τε καὶ σεβαστοκράτορες, εἴπερ εἰσὶν, ἢ οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν συγκλητικῶν, καὶ μετεωρίσαντες, ὡς ἔνι μάκιστα, αὐτὸν ἅμα τῇ ἀσπίδι τοῖς πλήθεσιν ἐπιδεικνύουσι τὸν βασιλέα πάντοθεν περιισταμένοις. Cl. Schwartz, Prof. Altorfinus, A. 1710 dissertationem de antiquo ritu elevandi principes inaugurandos edidit.

(88) Scil. ἐσθήματα. [Corona, chlamys holoserica, coccinei lapidibusque pretiosis interstincti calcei sunt insignia imperatorum. Constant. Vit. Basil. C. XXI. Discessit Lazorum rex Tzathas φορέσας στέφανον καὶ χλαμύδα βασιλικὴν ἄσπραν, ἔχουσαν. ταυλὶν χρυσοῦν, ἐν ᾧ ἐκ κεντητοῦ ἐγκεχάρακτο ἡ εἰκὼν τοῦ βασιλέως Ἰουστίνου, καὶ στιχάριον ἄσπρον ἔχον πλουμία χρυσᾶ καὶ εἰκόνα τοῦ βασιλέως. Τὰ γὰρ τζαγγία αὐτοῦ ῥουσία ἦσαν ἔχοντα μαργαρίτας Περσικῷ σχήματι. Ὁμοίως ἡ ζώνη αὐτοῦ χρυσῆ διὰ μαργαριτῶν. Ἔλαβεν δὲ παρὰ βασιλέως δῶρα πολλά. Theoph. pag. 144. De diademate cæterisque insignibus Selden. Tit. Hon. p. 257. Ex concessione Constantini imp. XCVI, d. *Constantinus: Ferre potest* (pontifex) *chlamydem purpuream et tunicam et omnia imperialia indumenta*, sc. *sceptra, signa et ornamenta.* Est inter Gregorii VII, dict. 8, quo constituit imperatoris ornamentis neminem uti debere præter pontificem; vid. Bucher. Collect. Concil. t. I, 15 Constantinus in donatione Sylvestro facta permittit ipsi coronam gemmis intextam, epomidem, quæ collum cingat, chlamydem purpuream, coccineam tunicam, ephippia, quibus equi regii sternuntur, et reliqua gloriæ ornamenta.]* Cum supra laudato Theophanis loco conferri meretur Agathias p. 85. lin. 18 sqq., ed. B. Vulcanii, et locus Procopii e ms. citatus a Bon. Vulcanio in notis ad Constant. themata pag. 68, edit. Meurs., qui symbola imperii vel regni regum Lazicorum, ab imperatore Græco ipsis mitti solita, describit his verbis: χλαμὺς ἐξ ἐρίων πεποιημένη (designat chlamydem ἁλουργῆ, ex mari seu producto quodam marino factam) οὐχ οἷα τῶν προβάτων ἐκπέφυμεν, ἀλλὰ ἐκ θαλάσσης συνειλεγμένων... χρυσῷ δὲ ἡ τῆς πορφύρας κατηλήλειπτο [vel κατείληπτο] μοῖρα, ἐφ' ἧς εἴωθεν ἡ τῆς ἁλουργίδος ἐμβολὴ γίνεσθαι: fibulam designat in sequentibus et acum vel spinam fibulæ: περόνη χρυσῆ τῇ χλαμύδι ἐπέκειτο λίθον ἐπὶ μέσης περιφράττουσά τινα ἔντιμον, ἀφ' οὗ ὑάκινθοι τρεῖς χρυσαῖς τε καὶ χαλαραῖς ἁλύσεσιν ἀπεκρέμαντο. Χιτὼν ἐν μετάξης ἐγκαλλωπίσμασι χρυσοῖς πανταχόθεν ὡραϊσμένος, ἃ δὴ νενομίκασι πλουμία καλεῖν. Ὑποδήματα μέχρι ἐς γόνυ χρώματος φοινικοῦ, ἃ δὴ βασιλέα μόνον Ῥωμαίων τε καὶ Περσῶν ὑποδεῖσθαι θέμις. Non piguit locum integrum describere, perspicue pleneque regis ornatus exsequentem.

tiam; item se recta cum conscientia imperium administraturum esse. Dicto illo jurejurando, ascendebat Anastasius in hippicum seu circum, et ingressus in illud triclinium, in quo senatores, quando certamen equestre peragitur, imperatorem adorare solent, induebat sticharium dibetesium auroclavum et zonarium et tubia seu braccas vel tibialia et campagia imperialia, et ingrediebatur in cathisma nudus [capite corona nondum decorato]. Interea stabant milites infra in stamate; hastæ signaque inclinata humi jacebant. Populus in bathris vel gradibus stans, bona verba acclamabat. Dein sublevabatur Anastasius in scuto stans, et ascendens eodem campiductor lanceariorum imponebat ejus capiti torquem suum sibi abstractum. Quo facto

A καὶ τὸ, « Κύριε, ἐλέησον, » ἐλέχθη, καὶ περιέθηκεν αὐτῷ τὴν χλαμύδα τὴν βασιλικήν. καὶ τὸν στέφανον τὸν διάλιθον, καὶ ὑποστρέψας αὖθις ἀνῆλθεν ἐν τῷ καθίσματι, καὶ ἠσπάσατο τὸν δῆμον, καὶ ἔκραξαν πάντες « AUGUSTE, σεβαστέ. » Καὶ προσεφώνησε τοῖς στρατιώταις καὶ τῷ δήμῳ. Ἐπεδόθη γὰρ αὐτῷ λιβελλάριν, καὶ αὐτὸς ἐπιδέδωκεν τῷ λιβελλησίῳ, καὶ ἐκεῖνος ἑστὼς ἐν τῷ τριβουναλίῳ προσεφώνησεν αὐτοῖς, καὶ ὑπέσχετο διδόναι αὐγουστιάτικα ἀνὰ νομισμάτων ε' καὶ λίτραν ἀργύρου. Ἔχει δὲ καὶ ἡ προσφώνησις οὕτως. Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Αὔγουστος· « Δῆλόν ἐστιν τὸ ἀνθρώπινον κράτος τῆς ἀνωτάτω δόξης τῷ νεύματι ἀπαρτίζειν (89). » Παρὰ πάντων ἐβοήθη· « Ἄφθονα τῇ οἰκουμένῃ· ὡς ἔζησας, οὕτως βασίλευσον (90). Ἁγνοὺς ἄρχοντας τῇ οἰκουμένῃ, »

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(89) Agnosco et hic Latinismum, ut in illo superiore ἔξω βάλε τῇ πόλει. Nam debuerat proprie ad linguæ Græcæ indolem dici τοῦ νεύματος ἀπηρτῆσθαι. Sed extulit in ablativo, ut Latinum *nutu dependere* exprimeret. Præterea novum est et solœcum ἀπαρτίζειν pro ἀπαρτᾶσθαι. Non enim video quæ alia significatio huc quadret, quam *dependere*. Puto igitur has allocutiones imperatorum aut utroque sermone simul recitatas fuisse, aut Latino solo quidem recitatas, a Petro Magistro autem deinceps Græce redditas fuisse. Prius tamen videtur potius. Nam et propter dignitatem imperii et propter milites, quorum multi ex Italia et Dalmatia Latine callebant, necesse erat, ut Latine quæ promulganda essent promulgarentur, Græce autem propter plebem. Cum Leo minor inaugurarelur viginti ferme annis ante Anastasium, ἔκραζον ὁ μὲν δῆμος Ἑλληνιστὶ... οἱ δὲ στρατιῶται Ῥωμαϊστί, ut infra legimus p. 250. Leges utroque sermone editas fuisse sub Justiniano, probat Du Cange præfat. ad Gloss. Græc. p. XII, cujus argumenta non exscribam. Habet etiam hoc de argumento nonnulla Alemannus ad Procopium p. 76. Apud eumdem Procopium locus est, quo docemur imperatorem debuisse illa ætate edictis publice proponendis Latine subscribere. Quem locum quia interpres sinistre accepit, operæ pretium est eum emendatum hic proponere et explicare. Ait ibi Procopius, Justinum adeo imperitum fuisse litterarum, ut ne verbum *legi* quidem tabulis subscribendum exarare potuerit, et præterea omnia peragenda quæstori suo permississe, qui pro lubitu sacras dictaverit: ὅπως δὲ μαρτυρίαν τῆς βασιλέως χειρὸς ἔχοιεν οἷς ἐπίκειται τὸ ἔργον τοῦτο, (ita legendum deletis asteriscis,) ἐπενοήθη τάδε, *ut tamen testimonium regiæ manus* (qua significaretur, ea imperatori conspecta et probata esse) *haberent illi, quorum ea cura est* (ut subscriptos manu sacra libellos supplices et leges tabulasque publicas habeant, ut officiales quæstoris, etc.), *excogitatum fuit hoc:* Ξύλῳ εἰργασμένῳ βραχεῖ ἐγκολάψαντες μορφήν τινα γραμμάτων, ἅπερ ἀναγνῶναι τῇ Λατίνων φωνῇ δύναται, γραφίδα τε βαφῇ βάψαντες, ᾗ βασιλεῖς γράφειν εἰώθασιν, ἐνεχείριζον τῷ βασιλεῖ τοῦτο, καὶ τὸ ξύλον, οὗπερ ἐμνήσθην, τῷ βιβλίῳ ἐνθέμενοι [id est ἐπιθέμενοι] λαβόμενοί τε τῆς βασιλικῆς χειρὸς, περιῆγον μὲν ξὺν τῇ γραφίδι ἐς τῶν τεττάρων γραμμάτων τὸν τύπον, ἐς πάσας δὲ τοῦ ξύλου τὰς ἐντομὰς, οὕτω δὴ ἀπηλλάσσοντο, τοιαῦτα βασιλέως γράμματα φέροντες. Non possum meliorem horum interpretem dare, quam Anonymum Valesianum, qui de Theodorico, Gothorum et Italiæ rege, hæc habet, æque parum hactenus intellecta, et æque corrupta atque Procopii locus fuit. Habet eum Muratorius A. I. t. II, pag. 305, unde recito. *Theodoricus inlitteratus*

B *erat et sic obruto sensu, ut in decem annos regni sui quatuor litteras subscriptionis edicti sui discere nullatenus potuisset. De qua re jussit laminam auream interrasilem fieri* [id est hinc illinc pertusam] *quatuor litteras regis habentem THEOD., ut, si subscribere voluisset, posita lamina super chartam, per eam penna duceretur et subscriptio ejus tantum videretur.* Ita vulgo editur. Atqui litteras THEOD. si subscripsit Theodoricus, quod vult vulgaris illa lectio, subscripsit *quinque*, non *quatuor* litteras. Legendum ergo censeo: *quatuor litteras* LEGI *habentem, ut, si subscribere.* etc. Recte itaque suspicatus fuit cl. Muratorius, quando t. III, Antiqu. Ital. p. 117, sic ait: *Inter monogrammata Augustorum et regum - - multa inspexi revera calamo, hoc est manu eorumdem principum exarata*; *sed nonnulla occurrerunt mihi interdum delineata characteribus tanta elegantia ac linearum ductu adeo delicato ac uniformi impressis, ut facta mihi suspicio fuerit,* C *non calamo, sed stabili aliqua tabella fuisse monogrammata illa efformata. Saltem velim accuratius in hanc rem eruditi inquirant*, etc. E loco Joannis Diaconi porro, quem supra ad p. 7 citavi, concludas, Constantini Copronymi adhuc ætate, id est sæculo VII exeunte, usum Latinæ linguæ fuisse tantum apud CPtanos, ut populus in ecclesia congregatus sacerdotes Latinos missam Latine celebrantes intelligeret, et laudibus eorum Latine responderet. Sed dixi ibi me de veritate narrationis dubitare. In id enim docti consentiunt, cum Heraclio usum et intelligentiam Latini sermonis in Oriente exspirasse, quamvis in novello Græco sermone multa Latina vocabula et multæ quoque formulæ Latinæ remanserint, quarum magnam copiam vel solum ceremoniale nostrum præbet. Neque magis, quam Joannis Diaconi locus ad contrarium probandum valet illud, quod Theophanes pag. 218 de τόρνα, τόρνα, φράτρε narrat. Videntur eæ reliquiæ veterum formularum militarium esse, quas tirones cum D armorum exercitiis olim a campiductoribus discebant. Cæterum simile huic fragmentum Græcum e primigenio Latino factum est in Actis Concilii sub Mena, id est imperante Justiniano, habiti, epistola Agapeti papæ. Quis ejus non rideat hanc dictionem: ᾧτινι καὶ παρὰ τοὺς λοιποὺς τῶν γαληνοτάτων βασιλέων ἐπεγέλασεν ἡ ἐκλογή, simul reputans, ἐπεγέλασεν referre Latinum *arrisit*, id est *Placuit*. Plura talia conficiat e Conciliis exempla, cui major eorum usus sit, quam mihi quidem est.

(90) Solemnis formula ad novos imperatores. Ita apud Vopiscum in Probo p. 659: *imperet quemadmodum militavit*. Exacte concinit huic nostro loco Cedren. pag. 357: Τοῦ Ἀναστασίου τὸ τῆς βασιλείας σχῆμα λαβόντος ἐν τῷ τοῦ ἱπποδρόμου καθίσματι, ἅπας ὁ δῆμος ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος εὐθυβόλως ἐβό-

καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Αὔγουστος· « Ἐπειδὴ τοίνυν ἐμὲ, εἰ καὶ ἄκοντα καὶ ἀναβαλλόμενον, ἡ γαληνωτάτη Αὐγούστα Ἀριάδνη τῇ διακρίσει (91) τῶν ὑπερφυεστάτων πρωτευόντων καὶ τῆς ἐνδοξοτάτης συγκλήτου ἡ ἐκλογὴ καὶ τῶν δυνατῶν στρατοπέδων, τοῦ τε καθοσιωμένου λαοῦ ἡ συναίνεσις πρὸς τὸ ἀναδέξασθαι τῆς βασιλείας τῶν Ῥωμαίων τὴν φροντίδα, προηγουμένως τῆς ἐπιεικείας τῆς θείας Τριάδος, προεχώρησεν (92). » Ὑπὸ πάντων ἐκράγη· « Κύριε, ἐλέησον· Υἱὲ Θεοῦ, σὺ αὐτὸν ἐλέησον. Ἀναστάσιε Αὔγουστε, τούμβηκας· εὐσεβῆ βασιλέα ὁ Θεὸς φυλάξει· ὁ Θεός σε ἔδωκεν, ὁ Θεός σε φυλάξει, » καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Αὔγουστος· « Ὁπόσον μοι βάρος ὑπὲρ τῆς κοινῆς πάντων σωτηρίας ἐπετέθη, οὐκ ἀγνοῶ. » Παρὰ πάντων ἐβοήθη· « Ἄξιε τῆς βασιλείας, ἄξιε τῆς Τριάδος, ἄξιε τῆς πόλεως. Τοὺς δηλάτορας ἔξω βάλε, » καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Αὔγουστος· « Ἀλλὰ τὸν Θεὸν τὸν παντοκράτορα δυσωπῶ, ὅπως, οἷόν με ἐν ταύτῃ τῇ κοινῇ ἐκλογῇ γενέσθαι ἠλπίσατε, τοιοῦτον τῇ τῶν πραγμάτων ἐργασίᾳ κατανοήσητε. » Παρὰ πάντων ἐκράγη· « Εἰς ὃν πιστεύεις, αὐτός σε σώσει. Ὡς ἔζησας, οὕτω βασίλευσον. Εὐσεβῶς ἔζησας, εὐσεβῶς βασίλευσον. Ἀριάδνη, σὺ νικᾷς. Πολλὰ τὰ ἔτη τῆς Αὐγούστης. Τὸ ἐξέρκιτον σὺ ἔγειρον, τὰς στρατείας σὺ ἔγειρον, τοὺς δούλους σου ἐλέησον. Ὡς Μαρκιανὸς, οὕτως βασίλευσον, » καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλά. Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Αὔγουστος· « Ὑπὲρ τῆς ἑορτῆς τῆς εὐτυχοῦς ἡμῶν βασιλείας ἀνὰ ε' νομισμάτων καὶ λίτραν ἀργύρου ὑμῖν καταβούκολον δώσω. » Παρὰ πάντων ἐβοήθη. « Χριστιανὸν βασιλέα ὁ Θεὸς διαφυλάξει. Αὗται κοιναι εὐχαί, αὗται αἱ εὐχαὶ τῆς οἰκουμένης· τὸν εὐσεβῆ (93). Κύριε, φύλαξον· ἅγιε Κύριε, ἔγειρον τὸν κόσμον σου. Νικᾷ ἡ τύχη τῶν Ῥωμαίων. Ἀναστάσιε Αὔγουστε, σὺ νικᾷς· Ἀριάδνη Αὐγούστα, σὺ νικᾷς. Ὁ Θεὸς ὑμᾶς δέδωκεν, ὁ Θεὸς ὑμᾶς φυλάξει. » Αὐτοκράτωρ Αὔγουστος· « Ὁ Θεὸς μεθ' ὑμῶν. » Καὶ μετὰ τὸ προσφωνηθῆναι αὐτοῖς κατῆλθεν δηριγευόμενος, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ εἰσῆλθεν διὰ τοῦ νάρθηκος, τὸν στέφανον πρότερον ἀποθέμενος ἐν τῷ

A protinus erigebantur jacentia signa, et fausta vota tam milites quam populares acclamabant. Descendebat tum e scuto, et ingrediebatur rursus in triclinium, ubi basilica seu insignia imperii induebat, ab episcopo preces fiebant. Kyrie eleison recitabatur, idem patriarcha ipsi chlamydem imperialem et coronam gemmatam circumponebat. In hoc ornatu repetebat Anastasius rursus cathisma, et salutabat populum. Exclamabant tum omnes : « Auguste ! »
246 ipse vero alloquebatur milites et populum ore libellensis. Nempe libellus, in quo prescripta erat alloquii formula, ipsi ab aliquo tradebatur, quem ipse vicissim libellensis tradebat, hic denique e tribunali recitabat, promittens danda ipsis augustiatica seu munera a novis Augustis populo et militibus dari
B solita; et quidem viritim nummos aureos quinos et litras singulares argenti. Habet autem alloquium sic. Imperator Cæsar augustus : « Notum est humanam potestatem a nutu supremæ gloriæ dependere. » Exclamabant omnes : « Abunde bonorum orbi terrarum » [nunc contingit, te ad imperium evecto]. « Ut hactenus vixisti, ita porro impera. Puros magistratus orbi terrarum [flagitamus], » et alia talia. Imperator Cæsar augustus : « Cum itaque me, quamvis invitum et cessitantem, serenissima Augusta Ariadne judicio suo, illustrissimorum procerum et gloriosissimi senatus electio, potentiumque exercituum ut et sacrosancti populi consensus, eo adegerit, ut, sequens ductum clementiæ divinæ Trinitatis, curam imperii Romanorum in me susci-
C perem. » Ad hæc exclamabant omnes : « Kyrie eleison. Fili Dei, miserere ejus. Anastasie Auguste, tu vincas. Pium imperatorem Deus conservet. Deus te dedit. Deus te conservet, » et alia talia. Imperator Cæsar augustus : « Intelligo, quantum onus mihi cum cura communis omnium salutis impositum fuerit. » Acclamabant omnes : « Digne imperio, digne Trinitatis favore atque calculo, digne urbe. Arce delatores, » et similia plura. Imperator Cæsar augustus : « Verum supplicor omnipotenti Deo, velit efficere, ut qualem me fore sperastis, eligentes

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

ησεν' Ὡς ἔζησας, οὕτω καὶ βασίλευσον, δέσποτα... οὗτος τοὺς δελάτωρας ἐκ τῶν πόλεων τελέως ἐξέκοψεν.

(91) Subintellige σύν vel ἅμα, *una cum judicio*. De phrasi κρίσει τῆς ἐνδοξοτάτης συγκλήτου καὶ συναινέσει τῶν ἀνδρειοτάτων στρατιωτῶν vid. Spanhem, ad Julian. orat. p. 32. Concinit præsenti orationi illa Gordiani apud Capitolin. t. II Scr. Hist. Aug. p. 12 *Invitum me P. C. juvenes, quibus Africa tuenda commissa est, ad imperium vocarunt. Sed intuitu vestrum necessitatem libenter sustineo. -- Nam ego usque ad senatus judicium incertus et varius fluctuabo.*

(92) Notabilis usus verbi pro προεβίβασεν. Est tamen bene Græcum hoc sensu : προχωρεῖν non solum semet, sed etiam alium promovere notat. Pari modo ἐκχωρεῖν non tantum semet ipsum, sed etiam alium e loco, in quo est, extrahere, ποιεῖν ἐκχωρεῖν. Sic usurpat Diodorus Siculus t. II. p. 25 : Ἐπεχείρει λόγοις τὸν τύραννον ἐκχωρεῖν τῆς ἀκροπόλεως· pro quo alius dixisset ἐκκαλεῖν, ἐκβάλ-
D λειν, ἐκκορεῖν, velut *excimicare*, ut cimicem egerere, excutere ; v. quæ ad p. 253 dicam. Ita Aristophanes Avibus vs. 214 : γένυος ξουθῆς καθαρὰν χώρει Διὰ φυλλοκόμου σμίλακος ἠχώ. Sic enim ibi leg., aut sane ἠχῇ si καθαρὰ ob metrum servare velimus : *promove purum echo*, aut *puros sonos per canorum guttur usque ad sedes Jovis trans umbrosam taxum* χώρει *fac cedere, procedere, cedo.* Notanda quoque positio hujus verbi, tam longe sejuncti a nominativo suo *Ariadne.* Tot interjectis ambagibus vix tandem reperimus in fine dimidiæ periodi verbum, quod omnia ista regit. Non sic Græci. Circumductior, est hæc oratio, quam pro Græcis. Toto habitu Latina est. Apodosis particulæ ἐπειδή est in verbis ὁπόσον μοι βάρος... quorum quoque structura mera Romana est.

(93) Vox εὐσεβῆ potest accusativus, potest quoque vocativus esse. Posterius si optes, erit τόν pro τοῦτον accipiendum ; *hunc, pie Domine, serva.*

unanimi consensu, talem esse ipso ex operum meorum documento deprehendatis. » Acclamabant omnes : « Ille, cui confidis, te salvabit ; ut vixisti, ita impera ; pie vixisti, pie impera. Ariadne, tu vincas ; multi sint anni Augustæ. Erige tu [Anastasie] exercitum. Miserere servorum tuorum ; ut Marcianus, ita tu quoque impera, » et alia talia multa. Imperator Cæsar Augustus : « Pro festo die, felicis nostri imperii natale, dabo vobis in buccam [seu viritim] quinos nummos et singulas litras argenti. » Acclamabant omnes : « Christianum imperatorem conservet Deus. Hæc sunt communia omnium vota. Hæc sunt vota orbis terrarum. Pium dominum, Domine, conserva. **247** Sancte Domine, releva mundum tuum. Vincat fortuna Romanorum ; Anastasi Auguste, tu vincas. Ariadne Augusta, tu vincas. Deus vos dedit, Deus vos conservet. » Imperator Cæsar Augustus : « Deus vobiscum. » Finito hoc alloquio, descendebat et procedebat in conductu ad ecclesiam, ingressusque per narthecem deponebat coronam in mutatorio, præposito eam arripiente ; deinde rursus ab hoc sibi redditam deponebat in thysiasterio seu sacrificatorio, offerebat dona, redibat ad mutatorium, induebat ibi coronam, revertebatur in palatium, faciebat ibi promotionem præfecti Urbi [paulo ante ab Ariadne denominati], dabat missas, et tandem convivio, quos volebat, proceres adhibebat.

A μουτατωρίῳ, καὶ λαβὼν αὐτὸν ὁ πραιπόσιτος ἐπέδωκεν αὐτῷ, καὶ ἀπέθετο αὐτὸν ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ προσήνεγκεν ὁ βασιλεὺς τὰ δῶρα, καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ μουτατώριον ἐφόρεσεν τὸν στέφανον, καὶ ὑπέστρεψεν, καὶ εἰσελθὼν ἐποίησεν τὴν προαγωγὴν τοῦ ὑπάρχου, καὶ ἔδωκεν μίσσας, καὶ ἔθρεψεν τοὺς ἄρχοντας.

CAPUT XCIII.

Inauguratio imp. Justini [primi] divinæ sortis.

In electione Justini piæ et divinæ sortis contingebat aliquid turbarum, utpote quum neque Augusta adesset, neque imperator aliquem sibi seu collegam seu successorem denominasset ; sed in universum rebus provisum nihil esset. Res ita contigit. Anastasio per noctem vivis exempto, significabatur ea de re a silentiario ad magistrum et comitem excubitorum, quo in palatium convenirent. Adveniebant protinus Celer quidem, tum magister, Justinus autem, divinæ sortis princeps, tum comes excubitorum ; et magister quidem in scholas edebat mandata, quibus candidatos cæterosque scholarios arcessebat, Justinus autem militibus [gregariis] et tribunis vicariisque et excubitorum primiceriis conventum imperabat, et ad congregatos ita perorabat : « Dominus noster, ut homo, et quatenus homo fuit, seu corpore tenus, mortuus est. Oportet igitur nos omnes communia consilia eo conferre, ut principem, qui Deo simul acceptus amicusque, et imperio commodus utilisque sit, eligamus. Eodem modo magister quoque ad candidatos et scholariorum primicerios disserebat. Mane facto, coibant

B

ΚΕΦΑΛ. ϞΓ'.

Ἀναγόρευσις βασιλέως Ἰουστίνου τοῦ τῆς θείας λήξεως.

Ἐν τῇ ἀναγορεύσει Ἰουστίνου τοῦ τῆς εὐσεβοῦς θείας λήξεως ἀταξία τις ἐγένετο, οἷα μηδὲ Αὐγούστης οὔσης μηδὲ βασιλέως τοῦ χειροτονοῦντος, ἀλλὰ ἀπρονοήτων σχεδὸν ὄντων τῶν πραγμάτων. Ἀποθανόντος γὰρ Ἀναστασίου τοῦ τῆς θείας λήξεως ἐν τῇ νυκτί, ἐδηλώθη παρὰ τῶν σιλεντιαρίων [34] (94), τῷ μαγίστρῳ καὶ τῷ κόμητι τῶν ἐξκουβιτόρων ἀπαντῆσαι εἰς τὸ παλάτιον. Παρεγένετο οὖν Κέλερ μάγιστρος, καὶ Ἰουστῖνος ὁ τῆς θείας λήξεως, κόμης ὢν ἐξκουβιτόρων (95) τηνικαῦτα. Καὶ παραχρῆμα ὁ μάγιστρος ἐδήλωσεν εἰς τὰς σχολὰς (96), ἵνα καὶ οἱ κανδιδάτοι καὶ οἱ ἄλλοι σχολάριοι ἀπαντήσωσιν. Ἐδήλωσεν δὲ καὶ ὁ τῆς θείας λήξεως C Ἰουστῖνος τοῖς στρατιώταις καὶ τριβούνοις καὶ βικαρίοις ἀπαντῆσαι καὶ τοὺς πρώτους τῶν ἐξκουβιτόρων, καὶ εἶπεν αὐτοῖς, ὅτι « Ὁ δεσπότης ἡμῶν, ὡς ἄνθρωπος (97), ἐτελεύτησεν· δεῖ οὖν ἡμᾶς πάντας κοινῇ βουλεύσασθαι, καὶ τὸν τῷ Θεῷ ἀρέσκοντα καὶ τῇ πολιτείᾳ συμφέροντα ἐπιλέξασθαι. » Τὸν αὐτὸν τρόπον διελέχθη καὶ ὁ μάγιστρος τοῖς κανδιδάτοις καὶ τοῖς πρώτοις τῶν σχολαρίων. Ὄρθρου οὖν προῆλθον οἱ ἄρχοντες, τινὲς μὲν μύϊνα φοροῦντες (98),

VARIÆ LECTIONES.

[34] Sic conj. R. τῷ σιλεντιαρίῳ cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(94) Sic ibi legend. De Justini electione nihil invenio apud Theophanem et Cedrenum quod huic narrationi comparari mereatur.

(95) Procopius, p. 28 Anecdot., ἄρχοντα τῶν ἐν παλατίῳ φυλάκων appellat.

(96) Notabilis hic locus, e quo apparet scholas quoque, id est scholarios, candidatos, sub dispositione magistri officiorum, et magistrum simul togatum sagatumque fuisse, ut qui non solum in scriniis, sed etiam in scholis militantes sub se haberet. Discimus hinc porro quoque, quinam ad officium comitis excubitorum tunc temporis pertinuerint.

(97) Ambigue positum : *quia homo*, qua parte homo erat ; aut *quia homo*, quia mortalis erat.

(98) Alias candidati procedebant in curiam proceres ; hic autem coloratis vestibus. De ritu in D coloreis lugendi dicam ad libri secundi caput 30, p. 364, ubi de sepultura patriarchæ ; μύϊνα mihi videntur esse vestes ejus coloris, qui murium est. cinerei seu dilute cyanei ; cæruleo colore potissimum lugere solent Orientales ; vel etiam vestes cum intextis murium imaginibus, quales veteres appellabant μυωτούς ; vid. Pollux VII, 60. Pari modo habebant talpas, genus murium, intextas ; vid. Du Cange v. *Talpa*. Διάφορα geminam patitur expositionem ; possunt enim intelligi aut vestes floridæ, variæ, βαφαῖς διαφόροις πεποικιλμέναι, ut ait Herodianus l. IV, quando unus unius hominis vestitus varios colores simul exhibet, aut tales, quarum una unius hominis unum quidem colorem exhibet ; diversum tamen a colore vestis, quam socius gerit, e. c. quando in uno collegio unus violaceam, alter cyaneam, tertius pullam et sic porro gerant.

τινὲς δὲ καὶ διάφορα. Συνήχθη δὲ καὶ ὁ δῆμος ἐν A τῇ ἱπποδρομίᾳ, καὶ εὐφήμουν τὴν σύγκλητον κράζοντες· « Πολλὰ τὰ ἔτη τῆς συγκλήτου. Σύγκλητε Ῥωμαίων, σὺ νικᾷς. Τὸν ἐκ Θεοῦ βασιλέα τῷ ἐξερκίτῳ. Τὸν ἐκ Θεοῦ βασιλέα τῇ οἰκουμένῃ, » καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Καὶ τεθέντων σκαμνίων ἐν τῷ πορτίκῳ τῷ πρὸ τοῦ μεγάλου τρικλίνου, ἐκάθισαν πάντες οἱ ἄρχοντες καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος, καὶ ἤρξαντο πρὸς ἀλλήλους φιλονεικεῖν περὶ τῆς προβολῆς τοῦ βασιλέως· ἄλλος γὰρ ἄλλῳ ἐσπούδαζεν· ὡς δὲ χρόνος διετρίβετο, λέγει αὐτοῖς Κέλερ ὁ μάγιστρος, ὅτι « Ἐν ὅσῳ ἔξεστιν ἡμῖν, βουλευσόμεθα καὶ πράξομεν. Ἐὰν γὰρ ταχέως ὀνομάσωμεν τὸν ὀφείλοντα γενέσθαι, πάντες ἡμῖν ἀκολουθήσωσιν καὶ ἡσυχάζουσιν. Ἐπεὶ μετ' ὀλίγον οὐ γινόμεθα κύριοι τῆς βουλῆς, ἀλλ' ἡμεῖς ἑτέροις ἔχομεν ἀκολουθεῖν. » Ὡς B δὲ καὶ μετὰ ταῦτα ἡ φιλονεικία ἐπέμενεν, οἱ ἐξκουβίτορες ἄνω ἐν τῷ ἱππικῷ ἀναγορεύουσιν βασιλέα Ἰωάννην τινὰ τριβοῦνον, οἰκειούμενον τῷ τῆς θείας λήξεως Ἰουστίνῳ, ὃς μετὰ ταῦτα ἐπίσκοπος Ἡρακλείας ἐγένετο, καὶ ἀνήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ σκουτάριον· Ἀπηρέσθησαν [35] δὲ οἱ Βένετοι, καὶ ἐλίθασαν, καί τινες καὶ ἐτοξεύθησαν ὑπὸ τῶν ἐξκουβιτόρων. Πάλιν δὲ σχολάριοι ὁρμήσαντες κατέσχον πατρίκιον, ὄντα στρατηλάτην, καὶ ἀνήγαγον εἰς τὸν μέσον ἀκκούβιτον, καὶ ἔστησαν, ὀφείλοντες αὐτὸν στέψαι (99). Ἀπηρέσθησαν δὲ οἱ ἐξκουβίτορες, καὶ ἐπελθόντες κατέσπασαν αὐτὸν, καὶ ἔμελλον μὲν καὶ ἀναιρεῖν, εὑρεθεὶς (1) δὲ ὁ εὐσεβέστατος δεσπότης Ἰουστινιανὸς, τηνικαῦτα κανδιδάτος ὢν, ἐῤῥύσατο αὐτὸν, καὶ παρεσκεύασεν αὐτὸν πεμφθῆναι εἰς τὸ ἐξκούβιτον καὶ φυλαχθῆναι. Ἠνάγκαζον δὲ πάντες οἱ ἐξκουβίC τορες αὐτὸν Ἰουστινιανὸν (2) τὸν εὐσεβῆ γενέσθαι βασιλέα. Ὁ δὲ παρῃτήσατο· καθ' ἕκαστον δὲ τῶν ὀνομαζομένων ἔκρουον εἰς τὰς θύρας τὰς ἐλεφαντίνους, ζητοῦντες παρὰ τῶν κουβικουλαρίων τὸ σχῆμα (3) τοῦ βασιλέως· οἱ δὲ, ἀκούοντες τὰ ὀνόματα τῶν προβαλλομένων, οὐκ ἐπίδοσαν. Τελευταῖον οὖν οἱ συγκλητικοὶ πάντες αἱροῦνται τὸν τῆς θείας λήξεως Ἰουστῖνον, καὶ τρόπον τινὰ ἠνάγκασαν αὐτὸν ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ σχῆμα. Σχολάριοι δέ τινες ἀπαρεσθέντες ἐπῆλθον αὐτῷ, ὥστε καὶ ἕνα δοῦναι αὐτῷ γρόνθον (4) καὶ σχίσαι τὸ χεῖλος αὐτοῦ. Πλὴν ἐκράτησεν ἡ γνώμη πάντων, καὶ συγκλητικῶν καὶ στρατιωτῶν καὶ δημοτῶν, καὶ ἀνηνέχθη εἰς τὸ ἱππικὸν, καὶ συνήνεσαν ἐπ' αὐτῷ καὶ Βένετοι καὶ Πράσινοι, καὶ οἱ κουβικουλάριοι εὐθέως τὸ σχῆμα ἔπεμψαν. Εἰσ- D ῆλθεν οὖν εἰς τὸ κάθισμα, συνόντος αὐτῷ τοῦ ἀρχιε-

A proceres, partim myma [seu vestes cum intextis murium parvis figuris, aut colorem murium cineritium imitantes], partim diaphora [seu lumina colorum vario fulgentes] induti. Congregabatur quoque populus in circo, et celebrabant senatum laudibus, clamantes : « Multi sint anni senatus. Senatus Romanorum, tu vincas. A Deo datum imperatorem exercitui [flagitamus]. A Deo datum imperatorem orbi terrarum, » et plura talia. **248** Positis interim scamnis in porticu magno triclinio prætensa, considebant proceres omnes et archiepiscopus, et incipiebant inter sese de creando futuroque imperatore acriter contendere, alio alii studente. Tempore autem inutiliter labente, adhortabatur Celer magister suos ita : « Agite, aiebat, B amici, decernamus tandem aliquando et perficiamus decreta, donec licet. Si absque mora nos e sententia nostra nuncupaverimus futurum imperatorem, sequentur omnes partes nostras, et tranquillos se continebunt. Quod si vero tantillum adhuc cessemus, non erit amplius penes nos deliberandi et decernendi arbitrium, sed coacti erimus aliis obsecundare. » Quum vero nihilominus jurgium et contentio pertinerent, nuncupabant excubitores supra in circo imperatorem aliquem Joannem tribunum, illum, qui tum temporis familiaris Divo Justino erat, et deinceps ad episcopatum Heracleæ pervenit. Hunc attollebant in scutum. Verum Veneti eam electionem non approbantes, dissipabant sparsis saxis illam factionem ; ipsorum autem vicissim aliquot peribant sagittis excubitorum confixi. Ex C altera parte ruentes scholarii, raptabant aliquem, quem ipsi tenebant, patricium, stratelatæ munere fungentem, mediumque super accubitum [seu mensam magni triclinii] collocatum in eo erant ut coronarent. At excubitores irati celeriter advolabant hominemque [de accubitu] detractum jam trucidare parabant. Sed forte tum præsens piissimus Dominus noster Justinianus, [Petri Magistri verba sunt] tunc candidatus, liberabat eum a nece efficiebatque, ut ad excubitum [seu stationem et diætam excubitorum] in custodiam mitteretur. Ad hæc afferebant excubitores ad unum omnes Justiniano ipsi vim, quam poterant, omnem, ut pateretur imperator nuncupari. At ille vero deprecabatur. Itaque aliis atque aliis in censum venientibus imperii candidatis, pulD sabant partes, quoties aliquem imperatorem nuncuparent, portam eburneam, flagitantes scilicet a

VARIÆ LECTIONES.

[35] ἀπηρέστησαν aut ἀπηρεστήθησαν conj. R.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(99) Pro στέψοντες vel μέλλοντες στέψειν. Eo usu verbum ὀφείλειν frequens est apud novos Græcos. Vid. Theophan. p. 44 et p. 335. Malala, t. II, p. 208 media. Noster infra p. 296.

(1) *Præsens existens*, παρών. Eodem sensu supra habetur p. 194, εὑρίσκονται *præsto adsunt*. Et paulo post v. 249. οὐκ ἠδυνήθη εὑρεθῆναι.

(2) Ἰουστινιανόν. Videri queat Ἰουστῖνον legendum esse. Ego tamen a vulgata non discedo. Non enim opus est.

(3) Ita in specie appellabatur habitus vel vestitus regius, insignia regni. Eo sensu jam apud Themistium p. 13, ed. Hard. occurrit ; v. Du Cange h. v.

(4) Vox novæ Græciæ, notans *pugni in vultum inflictionem*. Dicitur etiam γρόθος ; vid. du Cange Gloss. Gr. h. v. et Theophan., pag. 208, ubi γροθίζεσθαι.

cubiculariis schema seu ornatum imperialem. Hi vero negabant, edita eorum audientes nomina, pro quibus partes identidem sacram vestem flagitabant; donec tandem aliquando senatus omnis divum Justinum eligeret, eumque quodammodo ad acceptandum schema adigeret. Quamvis autem et huic negotium facesserent atque obstreperent scholarii quidam tanta cum importunitate et impudentia, ut etiam unus eorum aliquis acutis compliciti pugni condylis in os ejus ingestis labium ipsi finderet: obtinebat tamen omnium tam senatorum, quam militum et popularium factionum sententia; ascendebat Justinus conductus in hippicum, ubi ei se acquiescere publica voce testabantur Veneti æque atque Prasini: et cubicularii mittebant protinus schema seu ornatum imperialem. Intrabat itaque Justinus in cathisma, secum habens archiepiscopum Joannem **249** reliquosque proceres, quibus ingredi cathisma fas et mos est; reliqui autem proceres infra restitabant; dein recipiebat stans in scuto torquem a Godila, campiductore lanceariorium sibi impositum. Quo facto protinus erigebantur signa, quæ hactenus humi jacuerant, quemadmodum in talibus inaugurationibus fieri solet. Non autem intrabat (quod alii facere consueverunt) in triclinium mutandi vestitus gratia; sed milites testudinem circa ipsum scutis suis facientes cingebant eum, et sub hoc tegmine induebat Justinus schema; dein imponebat ipsi episcopus [vel patriarcha] coronam: ipsi manu accipiebat lanceam et scutum, et ascendebat [in cathisma hoc habitu], et tum clamabant omnes: « Justine Auguste, tu vincas. » Tradebatur ipsi porro libellus, in quo perscripta erat ejus ad milites et populum allocutio, et qua illorum singulis scutis [id est viris scutatis] quinos aureos nummos et singulas litras argenti promittebat. Hanc allocutionem e scripto recitabant libellenses, quandoquidem neque quæstor aderat, neque Celer magister ob articularem morbum, qui pedibus ejus interea supervenerat, adesse poterat, sed pro illo quidem temporis articulo desiderabatur. Habet autem allocutie sic. Imperator Cæsar Justinus

A πισκόπου Ἰωάννου καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχόντων τῶν εἰωθότων εἰσέρχεσθαι εἰς τὸ κάθισμα, καὶ οἱ ἄλλοι ἄρχοντες κάτω ἵσταντο, καὶ ἐν τῷ σκουταρίῳ ἐφόρεσεν τὸν μανιάκιν ἐπιτεθέντα αὐτῷ παρὰ Γωδίλα (5) τοῦ καμπιδούκτορος τῶν λαγκιαρίων [36], καὶ ὠρθώθη παραχρῆμα τὰ σίγνα κείμενα ἐπ' ἐδάφους κάτω, ἐπὶ τῶν τοιούτων ἀναγορεύσεων εἰθισμένον. Οὐκ εἰσῆλθεν δὲ εἰς τὸν τρίκλινον, καὶ ἤλλαξεν, ἀλλὰ ἐποίησαν χελώνην οἱ στρατιῶται, καὶ ἐκεῖ ἐνεδύσατο, καὶ τὸν στέφανον (6) ἐπέθηκεν αὐτῷ ὁ ἐπίσκοπος, καὶ ἐκράτησε λαγκίδιν καὶ σκουτάριν, καὶ ἀνῆλθεν, καὶ ἔκραξαν πάντες· « Ἰουστῖνε Αὔγουστε, σὺ νικᾷς. » Καὶ προσεφώνησεν τῷ δήμῳ, ἐπιδοθέντος αὐτῷ τοῦ λιβελλαρίου, ἔνθα καὶ ὑπέσχετο αὐτοῖς κατασκουτάριν πέντε νομίσματα καὶ λίτραν ἀργύρου. Τὸ δὲ λιβελλάριον ἀνεγνώσθη παρὰ λιβελλησίων, ἐπειδὴ
B οὔτε κυαίστωρ (7) εὑρέθη, καὶ ὁ μάγιστρος Κέλερ διὰ τὴν γενομένην ταραχὴν διὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ οὐκ ἠδυνήθη εὑρεθῆναι, ἀλλὰ πρὸς τὴν ὥραν ἀπελείφθη. Ἔχει δὲ ἡ προσφώνησις οὕτως. Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Ἰουστῖνος νικητὴς ἀεὶ σεβαστός· « Τῇ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ κρίσει, τῇ τε ὑμετέρᾳ κοινῇ ἐκλογῇ πρὸς τὴν βασιλείαν χωρήσαντες, τὴν οὐράνιον πρόνοιαν ἐπικαλούμεθα· » Παρὰ πάντων ἐβοήθη· « Ἄφθονα τῇ οἰκουμένῃ ὡς ἔζησας, οὕτω βασίλευσον· ἄφθονα τῇ πολιτείᾳ· Βασιλεῦ οὐράνιε, σῶσον τὸν ἐπίγειον. Ἰουστῖνε Αὔγουστε, σὺ νικᾷς· τοῦ νέου Κωνσταντίνου (8) πολλὰ τὰ ἔτη. Ἡμεῖς δοῦλοι τοῦ βασιλέως. » Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Αὔγουστος· « Ὡς ἂν διὰ τὴν οἰκείαν φιλανθρωπίαν ἐνισχύσει ἡμᾶς, ἅπαντα τὰ ὑμῖν τε καὶ τῷ δημοσίῳ ἐπωφελῆ ὄντα τελέσαι. » Παρὰ
C πάντων ἐκράγη· « Υἱὲ Θεοῦ, σὺ αὐτὸν ἐλέησον· σὺ αὐτὸν ἐπελέξω· σὺ αὐτὸν ἐλέησον. Ἰουστῖνε Αὔγουστε, σὺ νικᾷς, » καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Ὁ αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Αὔγουστος· « Ἡμετέρα καὶ γὰρ φροντίς ἐστιν ἐν πάσῃ εὐοδώσει ὑμᾶς θείᾳ προνοίᾳ καθιστᾷν, καὶ μετὰ πάσης εὐφροσύνης καὶ περιθάλψεως καὶ ἀμεριμνίας ἕνα ἕκαστον ὑμῶν διαφυλάττειν. » Παρὰ πάντων ἐβοήθη. « Ἄξιε τῆς βασιλείας, ἄξιε τῆς Τριάδος, ἄξιε τῆς πόλεως· πολλὰ τὰ ἔτη τοῦ βασιλέως. Ἀγνοὺς ἄρχοντας τῇ οἰκουμένῃ, » καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Ὁ αὐτοκράτωρ· « Ὑπὲρ τῆς ἑορτῆς τῆς ἡμετέρας εὐ-

VARIÆ LECTIONES.

[36] ΣΧΟΛ. τῶν λογχαρίων.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(5) Hujus viri videtur Theophanes, p. 150 et 145, mentionem facere. De lanceariis vid. Vales. ad Amm. Marc. p. 311.

(6) Nihil hic de unctione, quam Justino dedisse gloriatur ille Joannes in epistola ad Hormisdam papam apud Baronium A. C. 518, nº 60. Verum illa epistola Baronii est, non Joannis.

(7) Quæstoris enim proprie erat, orationes litterasque et mandata Augusti coram senatu et populo recitare, saltem temporibus illis quarti ad septimum usque sæculum. Photius, nº LXV, p. 39, c. f.: Ὅσα (Tiberius) εἰς νουθεσίαν εἶπε Μαυρικίου, Ἰωάννῃ τῷ κοιαίστωρι χρώμενος ὑπουργῷ τῶν λόγων, ὅς πρός τε αὐτὸν Μαυρίκιον καὶ τὸν δῆμον τὴν ἐν τῷ λόγῳ πρᾶξιν ἐτάχθη πληροῦν τοῦ βασιλέως.

(8) Titulum hunc complures imperatores CPtani
D affectarunt, quod norant, Constantini M. nomen, tam bene de CPli meritum, apud populum magno in honore haberi et adamari; ut olim *Antoninorum* expetitum Romanis nomen affectabant. Vid. Selden. de Titul. Hon., p. 63, [Adrianus papa in epistola ad Carolum M. meminit donationis Constantini, eamque in Lateranensi scrinio haberi ait, Carolum *Constantinum novum* vocat. Notæ ad Donat. Constant. pag. 50.]· Ergo apparet, Petavium recte Themistii locum p. 70, sic constituisse; ποίας οὐκ ἀφήσεις φωνάς, alloquitur urbem Constantini... μετὰ τὸν υἱέα, μετὰ τὸν ἀδελφιδοῦν Κωνσταντίνου, αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν πάνυ Κωνσταντῖνον ἀπειληφας, *post Constantini filium* (Constantinum), *post ejusdem ex fratre nepotem* (Julianum). *illum ipsum magnum Constantium* [in Joviniani] *recuperas*: v. Du Cange Gl. Gr. v. Νέος.

τυχοὺς βασιλείας ἀνὰ ε' νομισμάτων καὶ λίτραν ἀργύρου ὑμῖν καταχάσμα δωρήσομαι. » Παρὰ πάντων ἐκράγη· « Χριστιανὸν βασιλέα ὁ Θεὸς φυλάξει· αὗται κοιναὶ εὐχαὶ τῆς οἰκουμένης, » καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Ὁ αὐτοκράτωρ· « Ὁ Θεὸς μεθ' ὑμῶν. » Καὶ τὰ λοιπὰ ἀκολούθως γέγονεν κατὰ τὸ σχῆμα Ἀναστασίου τοῦ τῆς θείας λήξεως.

A victor semper Augustus: Omnipotentis Dei decreto delectuque et vestra communi electione atque suffragio capessentes imperium, invocamus cœlestem providentiam. » Acclamabant omnes: « Abunde bonorum orbi terrarum. Ut vixisti, ita impera. Abunde bonorum civili moderamini. Rex cœlestis, serva terrestrem. Justine Auguste, tu vincas. Junioris Constantini multi sint anni. Nos sumus servi imperatoris. » Imperator Cæsar Augustus : « Ut gratia sua nobis vires indulgeat ad ea omnia, quæ nobis et communi rei conducent, perficiendum. » Exclamabant omnes : « Fili Dei, miserere ejus. Tu eum elegisti, ergo miserere ejus. Justine Auguste, tu vincas, » et plura talia. Imperator Cæsar Augustus : « Etenim curæ nobis cordique erit, auxiliante divina providentia, ut vos in omni prosperitate collocemus, et ut unumquemque vestrum omni benevolentia et sollicito teneroque amoris affectu foventes in tranquillitate curarumque otio semper conservemus. » Acclamabant omnes : « Digne regno, digne Trinitate, digne Urbe. Multi sint imperatoris anni. Puros moderatores orbi terrarum [flagitamus, aut præsta], » et talia plura. Imperator : « Pro festo natale felicis nostri imperii die donabimus vobis in buccam [seu in singulas buccas] quinos nummos et singulas litras argenti. » Acclamabant omnes : « Christianum imperatorem Deus conservet. Hæc sunt communia vota orbis terrarum, » et multa id genus alia. **250** Imperator: « Deus vobiscum. » Cætera deinceps fiebant eodem ritu, qui supra in Anastasii inauguratione expositus fuit.

ΚΕΦΑΛ. ϞΔ'.

B

Ἀναγόρευσις Λέοντος τοῦ μικροῦ.

Ἀναγκαῖον ἐνομίσαμεν εἰπεῖν, ὅπως καὶ βασιλεὺς ὑπὸ βασιλέως γίνεται. Ἐπὶ τοῦ τῆς θείας τοίνυν λήξεως Λέοντος Λέων ὁ μικρὸς Καῖσαρ ὢν ἐγένετο βασιλεύς. Συνέβη γὰρ νοσῆσαι Λέοντα τὸν τῆς θείας λήξεως, τὸν αὐτοῦ θεῖον, τὴν ἐπιθάνατον νόσον, καὶ παρεκλήθη ὥστε ποιῆσαι τὸν Καίσαρα βασιλέα. Τῇ οὖν πρὸ δεκαπέντε Καλανδῶν Δεκεμβρίων (9) ἐν ὑπατίᾳ Λέοντος τοῦ μικροῦ, μαγίστρου ὄντος Εὐσεβίου, συνῆλθον ἐν τῷ ἱππικῷ ὁ δῆμος καὶ οἱ πρεσβευταὶ (πολλοὶ γὰρ ἔτυχον ὄντες ἐνταῦθα, καὶ ἐκ διαφόρων ἐθνῶν), καὶ οἱ στρατιῶται πάντες μετὰ τῶν σίγνων ἐν τῷ στάματι, καὶ ἔκραζον, ὁ μὲν δῆμος Ἑλληνιστὶ, προτρέποντες τὸν βασιλέα ἀνελθεῖν, οἱ δὲ στρατιῶται Ῥωμαϊστί· καὶ ἀνῆλθεν ὁ βασιλεὺς, C δηριγευόμενος ὑπὸ τῆς συγκλήτου. Ὁ δὲ Καῖσαρ ἔσω ἦν ἐν τῷ τρικλίνῳ, ἔνθα τοὺς συγκλητικοὺς δέχεται, καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς πόλεως Ἀκάκιος σὺν αὐτῷ, καὶ ἔστη ὁ βασιλεὺς ἐμπρὸς τῆς σέλλης, καὶ οὕτως ἤρξατο προσφωνεῖν τοῖς στρατιώταις καὶ τῷ δήμῳ, καὶ ἔκραζον πάντες· « Παρακαλοῦμεν, ἵνα καθεσθῇς, » καὶ ἠσπάσατο τὸν δῆμον, καὶ ἐκάθισεν (10), καὶ ἔκραξεν ὁ δῆμος τὸ, « Αὔγουστε· » καὶ πάλιν πολλαὶ φωναὶ ἐγίνοντο παρακαλούντων αὐτῷ στέψαι

CAPUT XCIV.

Inauguratio Leonis junioris.

Jam videamus, quomodo imperator ab imperatore creetur. Nam et hoc necessarium dictu putamus. Leo magnus ergo (hic exemplo sit) morbo decumbens eo, qui ultimus ipsi contigit, nepotem e filia suum Leonem juniorem, tum Cæsarem, hortatu procerum in imperatorem provehebat. Quod sic peractum, Die xv Kal. Decembres, Cos. Leone juniore, magistro Eusebio, conveniebant in circo populus et legati, qui tum haud pauci variorum gentium aderant ; et milites omnes omniumque ordinum cum signis in stamate, et clamabant, populus quidem Græce, rogantes imperatorem, velit ad se in circum ascendere, milites autem Latine. Ascendebat igitur imperator deductus a senatu. Cæsar autem intus manebat in illo triclinio, in quo imperator senatores excipere solet, unaque ipsi aderat Acacius, archiepiscopus Urbis. Imperator, ut in hippicum venerat, consistebat coram sella seu throno, et sic stans incipiebat ad milites et populum perorare ; sed exclamabant omnes : « Auguste, rogamus velis considere. » Gratias propterea populo agebat benigna salutatione, et desidebat, et populus clamabat : « Auguste, » vocibusque frequentibus ipsi ten-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(9) Sumptum hoc a Latinis, qui, quando volunt diem xv Kalendar. Decembrium significare, ante diem xv Kal. Dec. dicunt, quamvis illum ipsum diem, non alium intendant. Ita recte Casaubonus t. I, Scr. H. A. p. 890, *ante diem* (pro *ad*) *pridie Nonas Martias* emendat. Quod moneo, ne quis suspicetur e Latina interpretatione, quam hodierno loquendi mori accommodavi, me voluisse aliquid in Græcis mutatum ire.

(10) Actis populo gratiis, quod sibi non bene valenti veniam sedendi fecerit, considebat. Debebant nempe imperatores peroraturi stare, ut e nummis veterum impp. cognoscitur. Conf. p. 243, et infra II, cap. 10, ubi de oratione quadragesimali. Cæterum adoratio ista, ὁ ἀσπασμός, consistebat in jactatione osculi per manum ori admotam, cum corporis inclinatione. Sæpe leguntur imperatores populum *adorare*, ἀσπάζεσθαι προσκυνεῖν. Tacitus Hist. 1: *Nec deerat. Otho protendens manus, adorare vulgum, jacere oscula.* Capitolinus de Pertinace, t. I, p. 566, *fuit in curia honorificentissimus* D [id est Patribus conscriptis in curia honoris plurimum exhibebat], *ita ut senatum faventem* [sibi fausta acclamantem] *adoraret*. Claudianus :

... regia circi
Connixum gradibus veneratur purpura vulgus,
Plebis adoratæ reboat fragor.

Sed sic solebant tantum imperatores vetusti, quinondum sic tumebant, ut sequentes, quorum cum decrescente potestate superbia crescebat. Successit in adorationis locum τὸ ῥωσθέλιον et ἡ σφράγισις de quibus suo loco dixi.

debat persuadere, ut imperatorem coronaret. Multis vicissim intercedentibus, sacris sermonibus promittebat tandem imperator, id se facturum. Clamabant igitur, velit missis magistro aliisque aliquot patriciis Cæsarem arcessere. Quo imperato, magister et delecti patricii abibant, et adducebant Cæsarem, eumque ad sinistram imperatoris collocabant. Sed episcopus quem una cum Cæsare adducebant, consistebat ad imperatoris dextram, et faciebat preces et pia vota : quibus finitis, omnes : « Amen, » succinebant. Quo facto præpositus imperatori coronam porrigebat, quam hic stans Cæsaris in caput imponebat, acclamans ter : « Feliciter. » Abibat tum episcopus, et considebat imperator Leo magnus ; minor autem Leo salutabat gestu populum ; ad quod omnes exclamabant : « Auguste. » Tunc veniebant præfectus Urbis et senatus a sinistra parte, et offerebant ipsi modiolum seu coronam auream, ut mos est, et alloquebatur imperator milites, **251** licentians ipsis et abeundi veniam dans, simul promittens viritim pro more consueto quinos nummos et litras argenti singulas nomine augustiacorum.

A τὸν βασιλέα, καὶ διαλαλιαὶ πολλαὶ περὶ τούτου, ὑποσχομένου αὐτοῦ τοῦτο ποιεῖν. Εἶτα ἔκραζον ὥστε τὸν μάγιστρον πέμψαι καὶ πατρικίους καὶ ἀγαγεῖν τὸν Καίσαρα. Καὶ ἐπέτρεψεν τῷ μαγίστρῳ καί τισιν πατρικίοις ἀπελθεῖν καὶ ἀγαγεῖν αὐτόν. Καὶ ἐξελθόντες ἤγαγον τὸν Καίσαρα, καὶ ἔστησαν εἰς τὰ ἀριστερὰ τοῦ βασιλέως, καὶ τὸν ἐπίσκοπον σὺν αὐτῷ, καὶ ἔστη εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ βασιλέως ὁ ἐπίσκοπος, καὶ εὐχὴν ἐποίησεν, καὶ ὑπήχησαν [37] πάντες τὸ, « Ἀμήν. » Καὶ ὁ πραιπόσιτος ἐπέδωκεν τῷ βασιλεῖ στέφανον, καὶ ἐπιτέθεικέν εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ Καίσαρος, » Εὐτυχῶς, εὐτυχῶς, εὐτυχῶς (11), » καὶ ἀνεχώρησεν ὁ ἐπίσκοπος, καὶ ἐκαθισεν ὁ βασιλεὺς Λέων. Καὶ ὁ μικρὸς Λέων ἠσπάσατο (12) τὸν δῆμον, καὶ ἔκραξαν πάντες· « Αὔγουστε. » Καὶ τότε ἦλθεν ὁ ἔπαρχος τῆς πόλεως B ἐξ ἀριστερῶν καὶ ἡ σύγκλητος, καὶ προσήγαγον αὐτῷ μοδίολον, ἤτοι στέφανον, χρυσοῦν κατὰ τὸ ἔθος, καὶ διελάλησεν ὁ βασιλεὺς ἀποδεχόμενος (13) τοὺς στρατιώτας, καὶ ὑπέσχετο ἑκάστῳ διδόναι κατὰ τὸ ἔθος πρὸς (14) πέντε νομίσματα καὶ λίτραν ἀργύρου ὑπὲρ αὐγουστιακῶν.

CAPUT XCV.

Inauguratio piissimi domini nostri Justiniani.

Pari modo divus Justinus, et ipse quoque gravi morbo decumbens, hortatu senatorum imperatorem faciebat in magno triclinio piissimum nostrum dominum Justinianum ; quod quomodo peractum sit breviter dicetur. Quarto Aprilis die, indictione quinta, magistro Tatiano, imperabat dominus silentium et comentum, seu conventum, et ut scholæ palatinæ ordinesque militares omnes in delphacem coirent. Aderat episcopus et preces faciebat, et coronabat ipsum [Justinus], et fiebant omnia eodem modo, quo paulo ante diximus, ea sola cum differentia, quod ibi res in circo sursum, hic in delphace peracta fuit.

ΚΕΦΑΛ. ϞΕʹ.

Ἀναγόρευσις τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν δεσπότου Ἰουστινιανοῦ (15).

Ὁ τῆς θείας λήξεως Ἰουστῖνος τὸν εὐσεβέστατον ἡμῶν δεσπότην Ἰουστινιανὸν ἐποίησεν ἐν τῷ μεγάλῳ τρικλίνῳ. Καὶ αὐτὸς γὰρ ἐν νόσῳ μεγάλῃ κατέκειτο, καὶ παρεκαλεῖτο ἀπὸ τῆς συγκλήτου εἰς τὸ ποιῆσαι αὐτὸν βασιλέα. Τῇ οὖν τετάρτῃ τοῦ C Ἀπριλίου (16) μηνὸς ἰνδ. εʹ, μαγίστρου ὄντος Τατιανοῦ, ἐκέλευσεν σιλέντιον καὶ κομέντον, καὶ τὰς σχολὰς καὶ τὰ στρατεύματα πάντα παραγενέσθαι ἐν τῷ δέλφακι. Καὶ παρεγένετο ὁ ἐπίσκοπος, καὶ εὐχὴν ἐποίησεν, καὶ ἔστεψνε αὐτὸν, καὶ πάντα κατὰ τὸ ὅμοιον σχῆμα ἐγένετο, οὐ μέντοι ἐν τῷ ἱππικῷ ἄνω, ἀλλὰ ἐν τῷ δέλφακι.

VARIÆ LECTIONES.

[37] ὑπήχησαν conj R., ὑπήκουσαν cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(11) Ante εὐτυχῶς lacunam esse, cujus tamen in codice nullum vestigium est res ipsa loquitur. Conf. p. 129.

(12) Ergo jam ad eam ætatem adoleverat Leo minor, ut monitus gestu salutare populum posset, ut saperet, ut staret suis pedibus. Nam præcessit paulo ante ἔστησαν. Procopius tamen eum, avo decedente, puerulum paucorum dierum fuisse ait, εἰς ἡμερῶν ἔτι ὀλίγων ἡλικίαν ἥκοντα. Malala eum per unum annum gestum imperii nomine decessisse ait, anno ætatis septimo. Chronicon Alexandr. XVII annos vitæ ipsi tribuit ; vid. Chilmead ad Malal. t. II, p. 85.

(13) *Valedicens* reddidi ; non male quidem, aliquanto melius tamen fuisset *licentians,* abeundi veniam dans.

(14) De usu præpositionis πρὸς, qui hic obtinet, dicam ad p. 281.

(15) De renuntiatione Justiniani M. vid. Procop. Anecdot. p. 45, et ibi not. Alemanni, qui tamen D totum hunc locum Procopii partim exiliter adumbravit tantum in Latinis, partim quædam Procopio de suo affinxit, quæ cum historia pugnant. Locus ergo sic verti debuerat : τυραννῶν τεαὐτίκα... *statim tyrannum se gerebat, ex quo summam potestatem invadebat, violentiam actionis* (τῆς ἐπιβατώσεως, invasionis in imperialem dignitatem) *simulato vultu et prætextu conficto velans. Quidquid enim probum et honestum erat Romanorum* (id est proceres, qui sunt *honestus ordo*), *ipsum renuntiabant, ad suffragium ipsi dandum tot circumstantium periculorum, ni facerent, metu compulsi, præterquam quod Deus etiam hunc orbi dare dominum decreverat.* Susceperunt ergo dominationem Justinianus ac Theodora tertio ante festum Paschatis die, ὅτε δὴ οὔτε ἀσπάσασθαι τινα... Sic leg., uno οὔτε cum tribus asteriscis deleto. Nihil enim ibi deest, sed vitiose οὔτε unum abundat.

(16) Ergo falluntur, qui Kalend. Aprilis eum vivis excessisse aiunt. Indictio V incidit in A. C. 527.

ΚΕΦΑΛ. ϞϚ'.

A

'Αναγόρευσις Νικηφόρου (17) βασιλέως τοῦ γεγονότος δομεστίκου τῶν σχολῶν τῆς 'Ανατολῆς, τοῦ φιλοχρίστου καὶ ἀνδρειοτάτου.

Τελευτήσαντος 'Ρωμανοῦ βασιλέως τοῦ νέου (18), υἱοῦ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου καὶ Πορφυρογεννήτου βασιλέως 'Ρωμαίων τοῦ Μακεδόνος (18*), εἰς μῆνα Μάρτιον ιε', ἰνδ. ϛ' (19), ἔτους ,ζυοα', τῇ Τεσσαρακοστῇ τῶν Νηστειῶν, κατέλιπεν τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν Βασιλείῳ καὶ Κωνσταντίνῳ, τοὺς νηπίους υἱοὺς αὐτοῦ καὶ τὴν ἰδίαν γαμετὴν καὶ Αὐγούσταν Θεοφανὼ βασιλεύειν τῆς 'Ρωμαίων ἀρχῆς. Κατέλιπεν δὲ καὶ τὸν παρακοιμώμενον (20) 'Ιωσὴφ (21) οἰκονομοῦντα

CAPUT XCVI.

Inauguratio Nicephori Phocæ, Christum amantis et fortissimi imperatoris, antea domestici scholarum Orientis.

Imperator Romanus junior, filius Constantini magni et Porphyrogenneti, imperatoris Romanorum Macedonis vel e Macedonibus oriundi, vita defunctus mense Martii die xv, ind. 6, anno mundi 6471. quadragesima magni jejunii, relinquebat regni sui hæredes parvulorum par filiorum, Basilium et Constantinum, suamque uxorem et Augustam, Theophanonem, tutricem imperii Romani, apposito rerum publicarum administratore paracœmomeno

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(17) De hoc Nicephoro multa habet Luitprandus, qui eum vidit, in eo libello, quo suam ad ipsum B legationem, nomine Ottonis I peractam, copiose describit. Revolutionis hoc capite luculenter enarratæ historiam quoque tradit Cedren. p. 646. Ex eo, quod sub finem inscriptionis habetur τοῦ φιλοχρίστου καὶ ἀνδρειοτάτου, item ex eo, quod paulo post sequitur ὁ εὐσεβὴς καὶ φιλόχριστος βασιλεὺς, item ex appellatione ὁ ἄναξ, et, quod maximi momenti, e verbis p. 252, αὐτοὶ μᾶλλον [id est μάλιστα aut magis, quam ipse Nicephorus] σπεύσαντες βίᾳ καὶ μὴ βουλόμενον αὐτὸν ἀνηγόρευσαν βασιλέα, colligo particulam hanc, quæ de Nicephoro agit, ab ejus aliquo cliente aut officiali profectam esse; valdeque miror, qui potuerit Constantinus junior, Romani filius, ei tot laudibus vitrici refertæ locum in sua collectione facere, si modo Constantini sit codex, quem tractamus. Non tamen male neque immerito tributæ fuerunt illæ laudes Nicephoro, quem virum fortem et sapientem et gloriam ultimumque pæne fulcrum ruentis imperii Græci fuisse C constat; τὸν βασιλεύτατον τῷ ὄντι Νικηφόρον τὸν Φωκᾶν τὸν τὴν ἰσχὺν ἡρωϊκὸν καὶ πολὺν τὴν σύνεσιν eum appellat Nicetas pag. 110 ed. Venetæ. De more illorum temporum constitutos imperatoribus, regibus, ducibus, etc., minorennibus tutores imperatores, reges, duces, renuntiandi, coronandi et pro talibus agnoscendi, donec pupilli adolescerent, egit Du Cange v. *Hæres*, et exempla ejus ibi protulit, quibus hoc quoque Nicephori Phocæ et Joannis Tzimiscæ, item Romani Lecapeni potest addi, qui quamvis imperatores audirent, et ut tales honorarentur, revera tamen tantummodo administratores erant.

(18) Morte naturali obierit Romanus, an venenis et per vim exstinctus fuerit, non constat. Utrumque perhibet Cedrenus p. 657, Abulfeda eum a Nicephoro Phoca necatum tradit. Non certe improbabile est, eum se passum esse a Theophanone Augusta ad rapiendum imperium et conjugium ejus pellici, D et a perfida femina irretiri, quæ, ut primum maritum veneno sustulerat, ita ipsum quoque secundum ferro curavit tolli, quo tertio potiretur. Abulfedæ hæc sunt verba ad A. 359, qui respondet pro maxima parte anno Chr. 970: *Nicephorus, postquam decessorem in imperio suum de medio sustulisset, uxorem ejus in matrimonium duxerat, et, stirpe ortus non regia, regnum invaserat, meditabaturque jam regiam superioris thori prolem, privignos suos, castrare, quo nempe soboli et stemmati suo summam potestatem perpetuam assereret, illis prole defectis. Sed indignum detestata facinus puerorum mater conspirabat cum domestico* (Joanne Tzimisce) *in viri cædem, structo in hunc modum dolo. Conscios, Domesticum et ejus amicos, habitu muliebri deformatos, de nocte in sacellum aliquod Nicephori cubiculo proximum introducebat, et tyranno profundum stertente, foribusque omnibus obseratis, ipsa surgens per eam portulam intromittebat percussores, quæ ad sacellum spectabat. Itaque dormientem aggressus Nicephorum Domesticus jugulabat; Deus autem hoc administro quietem suo populo a nequam vexatore præstabat. Domesticus porro unum aliquem Augustæ filium, regio sanguine cretum, in solio collocabat. De reliquo, appellatur ille Domesticus, qui Græcæ ditioni cis Bosporum in Orientem porrectæ præest.*

(18*) Ita quidem Byzantini et ipsi litterati principes hujus gentis. Alii tamen ex Armenis, alii e Sclavis arcessunt eorum originem. Sane Hamza Ispahanensis, æqualis Leoni Sapienti et Romano Lecapeno, Porphyrogennetas hosce a sclavis deducit. Verba ejus hæc sunt de Basilio Macedone: *Regnabat Theophilus Michaelis in diebus Almamonis* 22 *annos et tres menses; deinde Michael, ejus filius, cum matre in diebus Almoctaderi usque ad vigesimum octavum ætatis suæ annum; deinde translatum fuit imperium ex hac gente in gentem Sclavorum. Nam Basilius Sclavus in diebus Almotazzi, anno* [æræ Muhammedanæ] 253 [A. C. 876] *occidebat eum, et regnabat per* 20 *annos. Deinde regnabat Leo filius Basilii, in diebus Almotamadi A.* 273 [Chr. 896]*; deinde regnabat Alexander filius Basilii, annum et duo menses, in diebus Almoctaderi, anno* 299 [911], *mortuusque fuit e phthisi; deinde Constantinus filius Leonis,* 12 *menses, quando deturbato regnum invasit Constantinus filius Andronici. Hic fuerat apud Irenopolin* [id est Bagdadi]; *sed post mortem patris illinc aufugiebat, et perveniebat in Romaniam. Cum itaque regnum arripuisset, et in domo palatii, id est arce regni, consedisset impetum in eum dederunt satellites Constantini filii Leonis, et occiderunt eum, et sic potitus est Constantinus, filius Leonis, A.* 301 [913]. Hactenus Ispahanensis, scriptor Constantino nostro æqualis. Libuit hanc particulam intexere, ut constaret lectori, quid Orientales quoque tum temporis de rebus Græci imperii tradiderint. Quæ incondita, turbida, chronologiæ veritatique et sibi repugnantia narrat Persa, facile erit historiæ Græcæ peritis componere et expedire.

(19) Indictio sexta et A. mundi secundum Græcos 6471, incidit in A. C. 963.

(20) Paracœmoneni seu accubitores erant viri maximæ dignitatis et potentiæ in aula Byzantina, qui in conclavi, quod proxime ante cœtonem seu dormitorium imperiale erat, dormiebant, vel potius excubabant, et nunquam ab ejus latere decededant, et quibus adeo spiritus imperatoris ipse pæne creditus erat. Eunuchi plerumque hi erant, conf. p. 420;

(21) Designatur Joseph Bringas eunuchus, cui se suumque imperium totum tradiderat Romanus junior. Vid. Cedren. p. 642. Jam in gratia fuerat apud Constantinum, v. Script. post Theophan. p. 277 et 293, qui anonymus scriptor virum vehementer laudat, conf. p. 297 et 299, forte quia sub regno Romani scribebat, et aut beneficia ab eo acceperat, aut tutum non erat hominem lædere.

Josepho. Horum potestas valuit a dicta die decima quinta Martii indictionis sextæ usque ad diem decimam quintam Augusti ejusdem indictionis. Secunda vero Julii die indictionis ejusdem nuncupabatur in partibus Orientis imperator Romanorum ab exercitu suo pius et Christi amans dominus noster Nicephorus. Apud Cæsaream nempe, quæ nunc Cappadocum præfecturæ accensetur, congregati in urbis] campo duces ordinesque militares omnes] nuncupabant ipsum imperatorem, tum temporis magistri et domestici scholarum dignitate conspicuum. **252** Repudiabat quidem oblatos honores, ut cui bellum cum Ismaelitis curæ magis et cordi esset; in quod ipse pronus incumbens suos etiam acriter instigabat. Illi autem eo magis instabant, raptumque vi et invitum e tentorio, levatum scuto, imperatorem proclamabant. Neque tamen tum quidem aut coronam aut alium imperialem ornatum assumebat, contentus coccineorum calceorum usu. Ejus rei fama ut in Urbem pervenit, vehementer Josephum accubitorem terruit et ad magnos edendos tumultus impulit. Opponebat enim se domino [Nicephoro] ex contentione et ambitione, eique profligando et arcendo se comparabat. Neque proficiebat Nicephorus imp., blandas litteras ad ipsum exarans et mittens, quibus pollicebatur, velle ipsi dignitatem suam conservare sartam et tectam et pluribus quoque honoribus ipsum cumulare. (Senatui in eamdem sententiam perscribebat, de nova

A τὰ τοῦ κοινοῦ πράγματα. Ἐκράτησεν δὲ ἡ τῶν ῥηθέντων προσώπων ἐξουσία ἀπὸ πεντεκαιδεκάτην μηνὸς Μαρτίου, ἰνδ. ς', μέχρι Αὐγούστου πεντεκαιδεκάτης, ἰνδ. τῆς αὐτῆς. Ἰουλίου δὲ μηνὸς δευτέρᾳ, ἰνδ. ὁμοίως, ἀνηγορεύθη ἐν τοῖς τῆς Ἀνατολῆς μέρεσιν ὁ εὐσεβὴς καὶ φιλόχριστος βασιλεὺς ἡμῶν Νικηφόρος παρὰ τοῦ ἰδίου στρατοπέδου βασιλεὺς Ῥωμαίων. Ἐν Καισαρείᾳ γὰρ τῇ νῦν τῆς Καππαδοκῶν ἐπαρχίας ἐν τῷ κάμπῳ, μαγίστρου αὐτοῦ ὄντος καὶ δομεστίκου τῶν σχολῶν, συναχθέντες πάντες οἱ στρατηγοὶ καὶ τὰ τάγματα, ἀνηγόρευσαν αὐτὸν βασιλέα. Τοῦ δὲ μὴ βουλομένου, ἀλλὰ πρὸς τὸν πόλεμον τῶν Ἰσμαηλιτῶν ἐπισπεύδοντος καὶ τὸν λαὸν εἰς τοῦτο προτρεπομένου, αὐτοὶ μᾶλλον σπεύσαντες βίᾳ καὶ μὴ βουλόμενον ἐκ τῆς τέντης ὑψώσαντες ἀνηγόρευσαν αὐτὸν βασιλέα. Οὐ μὴν δὲ ἐφόρεσεν
B στέμμα ἢ ἄλλην τινὰ βασίλειον ἐσθῆτα, εἰ μὴ μόνον τὰ ὑποδήματα ἐναλλάξας ῥούσεα (22), ἤτοι κόκκινα. Ἀκουστὸν δὲ γεγονὸς τοῦτο ἐν τῇ πόλει, ἐταράχθη ὁ παρακοιμώμενος Ἰωσὴφ, καὶ ἀνταίρων (23) ἐφιλονείκει, καὶ παρεσκευάζετο ἀντιπαρατάξασθαι τῷ ἄνακτι. Ὁ δέ γε βασιλεὺς Νικηφόρος γράμμασιν ἡμέροις χρώμενος πρὸς αὐτὸν, ἐξέπεμπεν, τὴν αὐτὴν δόξαν αὐτῷ ἔχειν ὑπισχνούμενος καὶ τιμὰς πλείους. Καὶ τὴν σύγκλητον τῷ ὁμοίῳ τρόπῳ ἐδηλοποίει. Ὁ δὲ πολλάκις τοῖς τοιούτοις ἐνσημανθεὶς (24), οὐκ ἠνέσχετο, καὶ δὴ εὑρὼν τινας τῶν ἀπὸ τῆς συγκλήτου συναγωνιζομένους αὐτῷ, ἀνταίρειν ἐφιλονείκει πρὸς τὸν Αὔγουστον. Τήν τε πόλιν

JOAN. JAC. REISII COMMENTARIUS.

p. 420; non tamen semper, ut constat exemplo Basilii Macedonis, qui paracœmomenus Michaelis Ebriosi fuit. Falluntur enim, mea sententia, qui putant eum παρακοιμώμενον τῆς σφενδόνης, seu sigilli regii custodem fuisse. Dignitas hæc sub Porphyrogennetis ignota erat, recentius nata sub Comnenis. Leviter corruptus est in hac voce Luitprand. Hist. III, 7, p, 447: *quibus ad tuendum palatium* [verba ejus sunt] *tutandamque rem privatam, ut istic moris est, eunuchum officio Parachi mmenon dedit.* L. *Parachimomenon*, Italice nempe pronuntiato *ch* ut *k*. Vir doctus sinistre ad illum locum conjecit. Προκοίτους tales appellare videtur Themistius p. 138, uti ibidem cubicularius κατευναστὰς appellat. *[In codice epistolarum Bibl. Venetæ occurrunt παρακοιμώμενος τοῦ κοιτῶνος, κροκσθήμενος τοῦ κοιτῶνος, λογιστικὸς τῶν Ἀνατολικῶν θεμάτων]* Officium accubitoris erat, præter debitum coram ipso cubandi aut potius excubandi, supra dictum, etiam hoc interdum, ut spatham vel ensem imperialem coram imperatore procedente præferret, et admittendos viros honoratiores ad imperatorem introduceret; vid. Leo Gramm. p. 465. Videtur nomine τοῦ φύλακος paracœmomenus designari in illis Anonymi apud Du Cange v. Βεστιάριος: ἐκτὸς τοῦ τοιούτου χωρίου πηγνύσθω ἡ τοῦ α' βεστιαρίου σκηνή... ὄπισθεν δὲ τοῦ α' βεστιαρίου ἡ τοῦ φύλακος, καὶ καθεξῆς κοιτωνιτῶν καὶ ἑβδομαρίων καὶ λοιπῶν τῶν διακονούντων, ὁμοίως τῇ βασιλικῇ ὑπηρεσίᾳ. Ratio appellationis liquet. Quod olim paramenontes, paramonarii, circummanentes erant, id erant deinceps paracœmomeni. Nam *manere* et *cubare* et μένειν atque κοιμᾶσθαι pro *agere, versari* circa aliquem notat; vid. supra dicta ad p. 258, ad illud πῶς ἔμεινεν. Ita κοιμᾶσθαι πρὸ κοιτῶνός τινος, *cubare coram dormitorio alicujus*, dixit Epictetus in Dissert.

C Arrian. p. 280, pro perpetuus ipsi comes esse, et Athenæus p. 189, etymologiam dictionis *aula regia* dans, ait, inter alia ædes regum fuisse aulas dictas διὰ τὸ παραυλίζεσθαι καὶ παρακοιμᾶσθαι τοὺς δορυφόρους τῶν βασιλέων, *quod ibi die nocteque vigilent et excubent protectores eorum.*

(22) De calceis et caligis rubris, ut insigni imperii CPtani, quo præter impp. nemini licebat uti, nota omnia sunt Vid. Goar. ad Codin. p. 21, n. 3; 145, n. 5, et alibi. Etiam Bulgarorum reges ad instar Byzantinorum πέδιλα ἐρυθρὰ gerebant, vid. Cedren. 638. Et hinc credo intelligi posse obscurum alias locum in Script. post Theoph. p. 255: ἔτι στολῇ ἐκοσμοῦντο Βουλγαρικῇ, *adhuc habitum gerebant Bulgaricum*, non rubras caligas, non aliud regii ordinis insigne, sed vestiti erant ut cæteri Bulgari privati homines. Conf. Luitprand. Hist. p. 548, et supra p. 242.

(23) *Rebellans*, verbum perfrequens apud novos
D Græcos, a quibus ad novos Latinos transiit. *Intartizare* inde formavit Anastasius. Subintelligitur τὴν κεφαλὴν aut τὰς χεῖρας. Contra vero συναίρειν, *assistere alicui*, et σύναρσις, *auxilium*, ap. Theophan. p. 312, metaphora deducta ab illis, qui conjunctis manibus et viribus onus aliquod sublevant.

(24) *Jussus:* σημαίνειν, *significare*, novis Græcis notat imperare. Eo sensu apud Theophanem p. 17 occurrit. Si quæ in Xiphilini epitome leguntur, omnia Dionis ipsius verba sunt, Dio Cassius quoque sic usus fuit p. 1077, ubi cl. Reimarus damnat, quod apud Zonaram ejus vice legitur τὰ συμβαινόμενα. Unum æque atque alterum probaverim τὰ σημαινόμενα sunt *insinuata, mandata, significata, præcepta;* τὰ συμβαινόμενα vero sunt *concessa, indulta, privilegia.*

κατασφαλισάμενος, καὶ τὰς πόρτας ἀνακτίσας (25), καὶ πρὸς τὸ πολίτευμα σκληρῶς φερόμενος, ἀναθέματι καθυπέβαλε (26) τὸν ἄνακτα. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλά γε καὶ μυστικῶς. ἤτοι κρυφίως, τοὺς συγγενεῖς τοῦ ἄνακτος. Νικηφόρου, τόν τε πατέρα

A sua fortuna significans.) Josephus autem quamvis sæpius iisdem insinuationibus admonitus, non tamen auscultabat ; sed repertis aliquot viris senatoriis, parti suæ faventibus operamque strenuam navantibus, adversarium Nicephori palam se declarabat

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(25) Verbum hoc hic loci non id notat, quod alias solet, collapsum ædificium reficere, sed patentes aditus, seu studio factos, seu ruina et temporum lapsu, intergestis structuris opplere, μέχρι τῶν ἄνω, usque ad summum exædificare, ut nihil hiet; τὰς πύλας τειχισματίοις διαλαμβάνειν dixit Nicetas p. 300. Patet, quam oppido parum inter ambas significationes intersit. Ita Latinis quoque *resarcire* non tantum est restaurare, sed etiam opplere. Cicero pro Sextio : ***Meministis tum, judices, corporibus civium Tiberin compleri, cloacas resarciri*** [ἐνεκτίσθαι, ἀνῳκοδομῆσθαι], ***e foro spongiis effingi sanguinem***. Non habeo quidem in promptu exempla verbi οἰκοδομεῖν hoc sensu. At potest analogia verbi ἀνακτίζειν eorum vicem fungi. Solent novi Græci verba et particulas in se bonas insolenter componere, quas vetusti non sic solebant conjugare. Hoc volo. Veteres usurpant κτίζειν et οἰκοδομεῖν eodem sensu pro *struere*; item ἀνὰ pro *ob*, obstruere, offercire. Verum ἀνά et κτίζειν ad conficiendum sensum obstruendi non conjugabant, sed ἀνὰ et οἰκοδομεῖν. Novi tamen, ratiocinantes κτίζειν et οἰκοδομεῖν idem esse, copulam hanc tentarunt, et dixerunt ἀνακτίζειν, pro quo veteres in usu habebant ἀνοικοδομεῖν. Ad hoc exemplum conformata permulta sunt verba novis Græcis improbabilia, et a quibus abhorruere veteres, ut e. c. καταγίνεθαι (apud M. Antonin. Philos. I, 14, fine) pro καταφέρεσθαι. Item καταπορεύεσθαι pro κατέρχεσθαι apud Diodor. Siculum XIX, de quo auctore nescio qui fiat ut suspicionem animo delere nequeam, eum a novis Græcis vehementer contaminatum et in compendium missum fuisse. Idem t. II, p. 459. ἀπιδεῖν dixit pro ἀφορᾷν, *præstolari*, exspectare, donec tempus advenerit, ut Athenaeus p. 4, fine τὰ δεῖπνα ἀφορᾷν dixit, *cænarum tempus opperiri*. Idem Diodorus t. II, p. 498, ἀποκαλεῖν pro ἀπαγορεύειν, *interdicere*, *velare* habet, quo loco nihil deest, quamvis secus videatur. Noster cum æqualibus ὑπομείων usurpat pro ὑποδεέστερος. Polyænus, etiam in novi Græculi officina deformatus, καταγινώσκειν pro καταμανθάνειν dixit p. 332, cap. II, vs. 2, et p. 452, c. f. ἀπαγορεύειν pro δημηγορεῖν aut ἀπολογεῖσθαι. Procopius Hœschelii p. 367, ἀπολέγειν pro ἀπειπεῖν, *desperare*, *animum despondere*. Possent similia exempla magno numero coacervari, si opus esset. Hoc vero satis, ut verbo ἀνοικοδομεῖν pro *obstruere* auctoritatem ab analogia et exemplis comparemus, quandoquidem cl. Lambertus Bos ei controversiam in Observation. critic. p. 85 movit. Amant autem et veteres et novi præpositipnem ἀνά pro ἀπό ponere. Pro ἀποκτίσαι, ἀποφράσσειν, ἀπολαμβάνειν, ἀποπληροῦν, etc., dicunt ἀνακτίζειν, ἀναφράσσειν, *obturare*, Malal. t. II, p. 16, ἀναλαμβάνειν, *occupare*, *implere* usque ad summum una aliqua re sic, ut alteri aditus non pateat. Athenæus p. 4, Ἀρχὰς ποιημάτων πολλῶν ἐγγραψάμενος ἀνειλήφει μέχρι τριῶν καὶ τεσσάρων τευχῶν (ita enim legendum, non στίχων), *relatis in adversaria initiis multorum versuum imperfectorum impleverat, occupaverat ad tria, quatuor volumina*. Hinc ἀναλήμματα, structuræ in altum fastigiatæ [*Geruste*] aditum ad aliquem locum obstruentes. Vid. cl. Wesseling. ad Diodor. Sicul, t. II, p. 215. Ἀναπληροῦν, *usque ad summam oram implere et opplere*, habet Malalas t. II, p. 191. A multis quoque probatis vetustis novisque scriptoribus verbum ἀνοικοδομεῖν pro *obstruere* usurpatum fuit. inter antiquissimos est Aristophanes, Pace, v. 99 : Τὰς λαύρας καιναῖς πλίνθοισιν ἀνοικοδομεῖν, *latrinas novis lateribus undecunque obstruere*, *obtegere*, quem locum immerito tentavit L. Bos l. c. Elegans est illud apud Diogenem Laertium cognominis Cynici dictum, qui, interrogatus quare hebetes essent athletæ, respondebat : Ὅτι κρέασιν ὑείοις καὶ βοείοις ἀνῳκοδόμηνται, ***quia carnibus bovillis et suillis usque ad verticem exstructi et velut oppilati sunt***. Utuntur quoque verbo hoc in sensu Xenophon, Hellenic. VI, p. 525, edit. Wechel. ; Plutarchus,
B Vit. p. 876, et Diodorus Siculus, t. I, p. 420, ubi significatum verbi verum Rhodomanno non observatum indicat eique auctoritatem facit cel. Wesseling. ex Appollodoro, Themistoclis epistolis et Lycurgo. Quibus addi potest Polyænus p. 214. Idem Polyænus ἐνοικοδομεῖν eodem sensu, neque deterius dixit p. 86, et ἐποικοδομεῖν Xiphilinus p. 1340. Sane si concedimus, ut par est, συνοικοδομεῖν idem esse atque *obstruere* [*zubauen*], admitti quoque ἐνοικοδομεῖν debet, quia σύν et ἐν Græcis promiscue usurpantur. Vid. indic. Diodori Siculi v. ἐνοικοδομέω. In illo Diodori modo laudato loco eleganter opponuntur ἀνοικοδομεῖν, *opere cæmentario oggesto obturare*, et ἐξοικοδομεῖν, *revulso obturaculo reserare* aditum. Idem auctor, t. II, p. 242, τοὺς τοίχους τοῖς ὀστοῖς ἀνοικοδομεῖν dixit (ita enim integrandus est ille locus), et p. 192. τὸ πεπτωκὸς μέρος τοῦ τείχους ἀνῳκοδόμησαν νυκτὸς ἐπιλαβούσης, quibus ambobus in locis ambigue positum hoc est verbum, ut æque in altum exstruere,
C quam obstruere notet. Mitto locos auctorum alios, in quibus hoc verbum legitur, id unum adhuc additurus, me mihi videri exemplum verbi ἀνακτίζειν sensu *obstruendi* reperisse apud Malalam, t. II, p. 90, ubi de exitu Basilisci tyranni loquitur : Ἔπεμψεν αὐτὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ εἰς Λίμνας, κάστρον ἐν Καππαδοκίᾳ, καὶ ἐβλήθησαν εἰς ἕνα πύργον τοῦ κάστρου, καὶ ἀνεκτίσθη ἡ θύρα, καὶ ἐφύλαττον τὸν πύργον..., ἕως λιμοκτονηθεὶς... ἀπέδωκαν τὰς ψυχάς. Proculdubio recte repono ἀνεκτίσθη pro vulgato ἀνεκρήσθη, in quo incrustando frustra laboravit interpres.

(26) Id est, curabat præconis voce Nicephorum ut perfidiæ erga legitimos dominos reum proscribi, opes ejus fisco addici, ipsumque et aseclas ejus pro hostibus patriæ declarari ; vel etiam clamabat ipse, atque proclamare præconem et recitare plebem, suos clientes, jubebat illam notam et CPtanis usitatam devotionis formulam ἀνασκαφείη τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ, qua significabant, non tantum se velle ut
D ille quem sic devoverent in vivis non amplius esset, sed etiam ut vel ossa ejus quiete non fruantur, sed sepulcro egerantur et spargantur. Colligo hoc e loco Nicetæ, quo τὸ ἀναθέματι καθυποβάλλειν opponitur ταῖς εὐφημίαις. Locus hic est p. 125, ed Ven. : Ὥσπερ ὑφ' ἑνὶ συνθήματι κινηθέντες τὸν μὲν βασιλέα εὐφήμοις ἐδεξιοῦντο φωναῖς... τὸν δὲ πρωτοσέβαστον καὶ τὴν δέσποιναν καθυπέβαλλον ἀναθέματι. ubi loci describitur seditio similis illi, quæ Nostro enarratur, ideoque non sine fructu conferenda. Quodsi tamen quis anathema sic proprie dictum seu bannum ecclesiasticum hic designari urgeat, non repugnabo. Mihi propterea visum fuit de eo cogitari non oportere, quod laicus dicitur Nicephorum anathemati subjecisse, quæ res tamen in patriarchæ auctoritate erat. Invenio tamen etiam apud Nicetam p. 196, ed. Venetæ, laicos excommunicantes et anathemati inimicum agmen

studebatque conatus ejus evertere. Urbem communiebat et claudebat, portas complures structuris opplebat, sævum et impotentem se erga magistratum urbanum gerebat, et dominum Nicephorum anathemati subjiciebat. Neque sufficiebat hoc ipsi, sed et clam studebat domini necessarios, patrem et fratrem, exoculare [seu excæcare vel tollere]. Quo illi comperto aufugiebant ; et pater quidem domini, idemque magister, Bardas, in Magnam ecclesiam, frater autem domini, et is quoque magister, Leo, in expeditum seu castra ; quippe copiæ, ex Oriente ad Urbem accedentes, jam ad Chrysopolin pervenerant. Verum populi multitudo, divino acta et stimulata zelo, torrentis instar affluebat ad ecclesiam, magistrum a noxa et insidiis adversariorum indemnem conservare studens ; et quoties patricius Marianus, Apambas cognominatus, et Nicolaus Tornicius et exstrategus Paschalius eum vi e templo extrahere niterentur (tentabant autem sæpius), magno impetu ingesta extrudebat eos, onustosque conviciis atque contumeliis et malos pro merito male mulctatos depellebat. Die vero dominica, nona mensis Augusti, hora matutina, cum prælegeretur divinum sanctæ Resurrectionis evangelium, penetrabat se accubitor Joseph in ecclesiam, ascendebat in patriarcheum seu palatium patriarchæ, colloquebatur ibi cum ipso et clericis, descendebat rursus, multaque dira interminabatur populo [apud ecclesiam stanti, si pergeret Bardam tueri], et inter alia annonæ interceptionem exitialemque famem. Extra templi ambitum inscenso

A καὶ τὸν ἀδελφὸν, ἀπομματῶσαι (27) ἐβούλετο. Ὅπερ γνόντες φυγάδες ᾤχοντο, ὁ μὲν πατὴρ Βάρδας καὶ μάγιστρος ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ὁ δέ γε μάγιστρος Λέων καὶ ἀδελφὸς τοῦ ἄνακτος εἰς τὸ ἐξπεδίτον, τοῦ στρατοῦ ἤδη φθάσοντος ἐν τῇ Χρυσοπόλει. Τὸ δὲ πλῆθος τοῦ λαοῦ ζήλῳ θείῳ τρωθὲν προσεῤῥύη τῇ ἐκκλησίᾳ φυλάξαι τὸν μάγιστρον ἀλώβητον τῆς τῶν ἐναντίων ἐπιβουλῆς. Πολλάκις γὰρ ἐπεχείρησαν ὅ τε πατρίκιος Μαριανὸς ὁ Ἀπαμβας (28) καὶ ὁ Τορνίκης (29) Νικόλαος καὶ ὁ ἀπὸ στρατηγῶν Πασχάλιος ἐξεῶσαι αὐτὸν τῆς ἐκκλησίας τῇ βίᾳ. Ὁ δὲ λαὸς μετὰ ὠθισμῶν καὶ ὕβρεων τούτους κάκοὺς κακῶς ἐξέβαλον. Κυριακῆς δὲ οὔσης θ' τοῦ Αὐγούστου μηνὸς τῇ ἑωθινῇ ὥρᾳ, λεγομένου τοῦ θείου Εὐαγγελίου τῆς ἁγίας Ἀναστάσεως (30), B εἰσέδυ ὁ παρακοιμώμενος Ἰωσὴφ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ἀνελθὼν ἐν τῷ πατριαρχείῳ, προσειπών τινα τῷ κλήρῳ, κατελθὼν αὖθις προσηπείλησε πολλὰ τῷ ὄχλῳ καὶ τὸν διὰ λιμοῦ θάνατον, καὶ ἱππεύσας καὶ διελθὼν διὰ τοῦ μιλίου τοῖς ἀρτοποιοῖς παρήγγειλεν, ἄρτους μήτε ποιεῖν, μήτε εἰς ἀγορὰν προτίθεσθαι. Ἀνελθὼν δὲ ἐν τῷ παλατίῳ καὶ τοὺς παῖδας Ῥωμανοῦ τοῦ βασιλέως μεθ' ἑαυτοῦ λαβὼν, διὰ τῶν ἄνω διαβατικῶν κατῆλθεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὥρᾳ ἀρίστου, μὴ ὄντος τοῦ λαοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ παρακαλέσας τὸν μάγιστρον ἦρεν τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀπέστειλεν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Τοῦ δὲ λαοῦ τὸ δειλινὸν ἐλθόντος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τὸν μάγιστρον μὴ εὑρόντων, ταραχθέντες, μᾶλλον δὲ μανέντες, ἀτίμοις φωναῖς πρὸς τὸν πατριάρχην καὶ τὸ ἱερατεῖον ἐχρῶντο, ὡς C ὅτι παρ' αὐτῶν προεδόθη, καὶ λιθάσαι ἐπεχείρουν

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

subjicientes tam valido, ut auctoritate patriarchali opus fuerit ad eos in communionem rursus recipiendos et expiandos. Verba Nicetæ sunt : Ὁρῶν ὁ βασιλεὺς αὐτῷ προσκείμενον τὸ τῆς πόλεως πλήρωμα, καὶ μὴ μόνον οὐκ ἀνεχόμενον βασιλεύειν Βρανᾶν ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀναθέματι καθυποβαλλον ἐκεῖνον, et p. 204, narrans de rebellibus ab Isaacio devictis et in gratiam rursus receptis, παρῄνει, ait [nempe Isaacius], μετάμελον ἐπὶ τῇ παραβάσει τῶν πρὸς αὐτὸν ὀμωμοσμένων ἐνδείκνυσθαι, καὶ ἀρχιερεῖ ὀπτάνεσθαι τῷ μεγάλῳ, καὶ ζητεῖν ἐκεῖθεν λύσιν τοῦ ἀναθέματος, ᾧπερ αὐτοὺς οἱ τῆς πόλεως οἰκήτορες καθυπέβαλλον, ἄνωθεν ἑστῶτες τῶν πυργοβαρέων.

(27) Dubium, significetne *excæcare*, an *de medio tollere*, alio asportare, ubi a nemine amplius conspiciatur, vel etiam e vivis tollere. De hoc usu verbi v. interpp. ad Petron. illud *apoculamus* vel *aboculamus nos*. Modum excæcandi Græcis usitatum describit Agnellus p. 160.

(28) Nomen hoc est familiæ, non viri proprium. Nomina familiarum jam diu ante nonum sæculum, nedum illo ipso in usu fuisse contra Muratorium demonstrabitur ad p. 222. Est autem Ἀπάμβας, idem quod Ἀπαμεᾶς et hoc pro Ἀπαμειανός, ex urbe Bithyniæ Apamea oriundus. Talia frequentissima apud Græcos occurrunt. Est ergo hoc de illis familiarum nominibus, quæ a patria primi conditoris familiæ desumpta sunt, qualia frequentissima Batavis sunt. Terminationem vero βας idem esse atque έας demonstrat vox ἑκατόμβη, quæ nihil aliud est, quam ἑκατομέα, *centuria*, et χιλιόμβη, *milleria*, quæ idem atque χιλιομέα, numerus mille individuorum. Ἑκατόμβη non de sacrificio tantum, sed de omni centuria dicitur. Ita ἑκατόμβη ᾠῶν est apud Athenæum p. 58. Vox χιλιόμβη rarior exstat in martyrologio : χιλιόμβας ἐξ ἑκάστου γένους θυόμενος αὐτῷ. *Iambus* carminis genus est proprie Ἰάμεος vel Ἰάμειος, nempe στίχος vel λόγος, ab *Iamo* (de quo v. Aristid. t. I, p. 47), qui aut primus invenit, aut inter primos eo frequentius usus fuit in reddendis oraculis ; σίνβλον pro σιμελών, locus ubi αἱ σίμαι, *apes*, degunt ; γαμβρός idem est quod γάμερος, nuptialis, μελλόνυμφος. Notum μεσημβρία et μεμβλημένος pro μεσημερία et μεμελημένος. A *lama* fit *lamea*, *lamena*, *lamella* de quibus vid. ad pag. 416 dicenda. Pro *lamea* reperitur quoque *lamba*, et *cambra* pro *camera*. Vid Du Cange h. v. Nota palus *Pomptina*, proprie *Pometina*. *Catacumba*, proprie D κατοκοιμαία, quod veteres ut κατακυμέα pronuntiabant. Nolo reliqua hujus generis persequi.

(29) Id est Τορνίκιος. Gens Torniciorum valde celebris in historia Byzantina. Vid. Leo Grammat. p. 509. Cedren. p. 634, ubi hujus ipsius Nicolai fit mentio, Du Cange ad Alexiad. p. 229.

(30) Commentarium ad hunc locum præstent verba Philippi Vitalis V. D. Hieromonachi S. Basilii M. de urbe, ex epistola ad Josephum Blanchinium data, quæ habetur in Evangeliario quadruplici P. I, p. 529 : *Undecim Evangelia heothina a Græcis in dominicalibus diebus matutinis recitantur. Quibus completis* [id est, quorum orbe semel absoluto], *iterum a principio incipiunt, Dicuntur anastasima, quia ad resurrectionem D. N. J. C. spectant. Qualibet enim Dominica fit officium resurrectionis a sancto Joanne Damasceno compositum et in octo tonos distributum. Denominantur heothina, quia matutina.*

τοὺς τοῦ κλήρου. Ὁ δὲ πατριάρχης ἐδηλοποίησεν τὸν μάγιστρον, ἐλθεῖν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ εἰρηνεῦσαι (31) τὸν λαόν. Ὁ δὲ ἐδηλοποίησεν τοῦτο τὸν παρακοιμώμενον· ὁ δὲ οὐκ ἐπέτρεψεν τοῦτο. Γνοὺς δὲ τοῦτο ὁ λαὸς, ζήλῳ, ὡς εἴπωμεν, θείῳ φερόμενοι, οἱ μὲν πρὸς τὸν οἶκον τοῦ πανευφήμου μαγίστρου ἀπίεσαν φυλάξαι τοῦτον ἀνεπιβούλευτον· οἱ δὲ πλείους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐναπομείναντες, πάντα τὰ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐκ ξύλων σκεύη ὅπλα χρησάμενοι, ἐξῆλθον τῆς ἐκκλησίας, καὶ τοῖς ἀνταίρουσιν προσβάλλοντες, παρατεταγμένοις οὖσιν ἐν ὅπλοις Μακεδόσιν καὶ αἰχμαλώτοις τῶν Ἀγάρων (32) καὶ τοῖς ῥηθεῖσιν προσώποις, Μαριανῷ καὶ λοιποῖς, τρέψαντες φυγάδας ἐποίησαν, καὶ τὴν νίκην ἀράμενοι πολλοὺς τοῦ κοινοῦ λαοῦ καὶ στρατοῦ ἀπέκτειναν. Κατέστρεψαν δὲ τοὺς οἴκους τῶν παραταττομένων τῷ ἄνακτι μέχρις ἐδάφους, τὰ αὐτῶν πάντα διαρπάσαντες καὶ τὰς πόρτας ἀνοίξαντες, τῷ φουσάτῳ (33) ἑνωθέντες, τῷ βασιλεῖ κατεμήνυσαν σπεῦσαι ἐν τῇ πόλει. Τῇ αὐτῇ δὲ νυκτὶ, δεκάτῃ τοῦ Αὐγούστου μηνὸς, φοβηθεὶς ὁ παρακοιμώμενος Ἰωσὴφ τὸν λαὸν, ὡς πρὸς ἀπερχόμενον εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, φυγὼν τὴν βίαν, εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσῆλθεν. Καὶ ὁ λαὸς τὰ αὐτοῦ πάντα ἁρπάσαντες, τὸν οἶκον αὐτοῦ κατηδάφισαν, πολλούς τε ἄλλους τῶν τῆς συγκλήτου ἀναιτίους αἰχμαλωτεύσαντες, ἁρπάσαντες τὰ αὐτῶν πάντα καὶ τοὺς οἴκους αὐτῶν κατα-

A equo, abibat, milliumque seu milliarium trajiciens, ubi forum erat pistorium, **252** interdicebat pistoribus omni panificio et expositione vendendi panis. Dein regressus in palatium, assumptisque secum filiis Romani imper., descendebat per superiora diabatica seu porticus in ecclesiam circa meridiem, tempore, quo prandetur,adeoque nemo intus erat; hortationibusque et promissis pellectum extrahebat ex ecclesia magistrum, atque in suam [magistri] domum remittebat. Populus itaque vespere ad ecclesiam rediens et magistrum non inveniens, exsternati aut potius perciti furore, probrosis verbis lacessebant patriarcham et ordinem omnem sacerdotalem, ut qui supplicem suum prodiderint, et jam instituebant clericorum aliquos saxis impetere. Patriarcha igitur significabat magistro, veniendum B ipsi esse in ecclesiam populumque sua præsentia placandum. Magister ejus rei notitiam accubitori dabat veniam rogans. Ille vero non sinebat eum abire. Quo cognito, populus divino, ut modo dicebamus, zelo ablatus, pars ad ædes laudatissimi magistri abibant, a noxia et insidiis eum tuituri; plurimi autem, correptis, quotquot in ecclesia reperiebant, lignamentis et in armorum usum conversis, invadebant adversam partem, quæ armata in acie adstabat, Macedones captivosque Agarenos

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(31) *Ad placandum, sopiendum populum.* Valet hic idem atque εἰρηνοποιῆσαι, καταπραῦναι, μειλίξασθαι. Pertinet itaque ad sordidam et novam Græcitatem, quo multa hujus libri. Eo sensu quoque habet Xiphilinus p. 1297: Ἐκάλεσε μὲν φιλικοῖς γράμμασιν, ὡς δὴ εἰρηνεύσων αὐτούς, *ad se amice per litteras vocavit, velut inter eos pacem facturus.* Bonis et probis Græcis alias est εἰρηνεύειν *pacem agere*, nunquam *conciliare.* Hujus generis exemplis abundat novus Græcus sermo. Ἐνεργεῖν est alias *operari, agere.* Sed Symeon Thessalonicensis (apud Du Cange Gloss. Gr. p. 1244) usurpavit pro *in actione*, vel *functione constituere*, in motum, actionem mittere, et ita quoque Procopius Hœschelii p. 83: Τάς τε σφενδόνας καὶ τὰ τόξα ἐπ' αὐτοὺς ἐνήργουν. Βασιλεύειν, quod proprie est *regnare*, Nicephoro Patr. CPtano Brev. p. 179, et Continuatori Theophanis p. 129, aliisque est *regem facere, constituere.* In posteriore loco qui citatur versus πρῶτον μὲν εἶδος, est ex Euripidis Æolo transsumptus. Vid. Stobæi cap. 65. Nicephorus idem p. 151, συμποσιάζειν τοὺς φίλους pro ἑστιᾷν habet. Anna Comnena in Alexiade p. 17, χυμαίνειν, *in æstum dare* vel *adigere*, εὐτακτεῖν pro *in ordinem cogere* Codinus Offic. V, 54, ἐκχωρεῖν pro *extrahere* Diodorus Siculus t. II, p. 25. Sed hoc spectatæ probibatis eo sensu verbum antiquum est. Latini quoque paria fecerunt. *Adhærere* dixit Anastasius pro προσκολλᾷν, *appingere, applicare. Adhærens*, ait in Stephano III, *eidem imperiali misso quemdam propriæ gentis nefarium virum.* V. Du Cange v. *Innotescere* pro *significare, insinuare.*

(32) Propterea quod Agarenos verti, nemo me putet etiam in Græcis Ἀγαρηνῶν voluisse restitutum ire. Recte habet vulgata, Ἀγάροι vel Ἀγᾶρες sunt iidem, atque Ἀγαρηνοί. Nam ος et οι et ες et ηνοὶ sunt tantum formæ terminales, quæ omnes manant ab Arabico aut potius Persico *Aggar* et *Angar.* Ita appellatur Orientalibus, primis Persis, C quorum vox patria, deinde Arabibus, a quibus vox est ascita, mulio, bajulus, quicunque jumento suo aut corpore operam ad tempus præstat, seu mercede, seu gratis et coactus, verbo *angarus*, angariam faciens. Quia vero Arabes plerumque in Palæstina, Syria et reliquo Romanis atque Græcis noto Oriente camelis suis vecturas mercibus et itineratoribus olim præstabant et adhuc hodie præstant,eaque negotiatio præter latrocinia ipsis pæne unice victum acquirit, ex eo factum est, ut Arabes in universum a negotio,quod exercebant, ab aggario vel angaria,seu præstatione jumentorum vecturarumque Agares, Agari, Agareni appellarentur. Hodie *muckri* appellantur, et nomen hoc frequens est in itinerariis. Itineratores nostri, qui in Orientem excurrerunt, illinc reduces facti secum in linguam nostram induxerunt vocabulum *mucker*, quo hominem vilem eumdemque proditorem et malefidum designamus; unde vox Gallica *poucre* manavit. Proprie notat hominem, qui operam suam in vehendo aliquo ejusve mercibus ex uno loco in alte- D rum elocat mercede, eoque victitat. V. Du Cange Gloss. Gr. v. μοχθηρός, ubi adducit locum e Nomocanone Coteleriano, qui hinc potest intelligi et illustrari.

(33) *Fossatum* significat, ut notum est, vallum, castra, exercitum in unis castris congregatum et considentem; item expeditionem militarem.De variis scribendi modis et significationibus vid. Goar ad Codin. p. 31, n. 52. Du Cange Alex. p. 341, et Gloss. utroque. Hic loci intelliguntur castra Nicephori apud Chrysopolin. Juvat hac occasione locum Capitolini in Gordianis a censura Salmasii vindicare. *Castra omnia*, sic jacent ibi verba, *fossato circuibat, noctibus etiam plerumque vigilias frequentabat. Castra amnia* sunt ibi τὸ ὅλον στρατόπεδον, ἡ ὅλη παρεμβολή, partes omnes castrorum; et *fossato* idem est atque ἐν τῷ φοσσάτῳ, tempore fossati vel belli.

et eorum duces, paulo ante dictos, Marianum et reliquos, iisque victis et fugatis, multos tam de plebe, quam militum quoque, trucidabant; domos eorum, qui domino adversabantur, ex ipsis fundamentis revellebant; supellectilem eorum et opes omnes discerpebant atque differebant, effractisque Urbis portis, irruebant in fossatum et significabant imperatori opus esse celeri in Urbem adventu. Proxime secuta nocte, quæ decimum Augusti diem præcedebat, timore plenus paracœmomenus Josephus, ut vidit populum in se quoque ædesque suas irruere, declinans vim et injuriam, recipiebat se in ecclesiam. Populus interea post direptas ejus facultates omnes domum solo æquabat; multos ordinis senatorii innocentes in vincula rapiebat, differebat eorum facultates omnes, ædesque dejiciebat. Per triduum continuabat in his rabiosa plebs.

A σκάψαντες· Τρισὶν γὰρ ἡμέραις τοῦτο ἐποίουν ὁ λαὸς μανέντες.

Optime igitur erga rem publicam animati proceres magistrum eumdemque patrem domini Nicephori ducebant in palatium, ibique manere jubebant usque ad imperatoris filii adventum. Altero autem die a finitis et sopitis hisce tumultibus [id est die decimo quarto Augusti], intrabat magister Leo e fossato in Urbem. **254** Die decimo quinto tandem Augusti mensis imperabat per litteras imperator accubitori Basilio et præposito Joanni, ut cum illis proceribus, quos ipse nominatim in litteris designabat, in palatium Hieriæ egrederentur, ibique sibi occurrerent. Id quod jussi etiam fecerunt. Die nempe decimo sexto Augusti, indictione sexta, die, quæ tum erat Dominica, insceneu mane facto in imperialem dromonem vel liburnicam, applicabat imperator ad portam auream; ubi ipsi tota urbs, senesque juvenesque, cum lampadibus et suffimentis occurrebant. Relicto dromone et equo conscenso, transibat per externum vel suburbanum parateichium seu pomœrium; indeque conversus, per placoten seu viam magnis tabulis saxeis

Οἱ οὖν εὐνούστατοι τῶν ἀρχόντων τὸν μάγιστρον καὶ πατέρα τοῦ ἄνακτος Νικηφόρου ἐν τῷ παλατίῳ ἀνήγαγον, καὶ μένειν ἐκεῖσε ἐποίησαν μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ βασιλέως· τῇ δὲ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ τῆς τοῦ πράγματος τελετῆς εἰσῆλθεν καὶ ὁ μάγιστρος Λέων ἐκ τοῦ φοσσάτου ἐν τῇ πόλει. Τῇ δὲ πεντεκαι- B δεκάτῃ τοῦ Αὐγούστου μηνὸς ἐδηλοποίησεν ὁ βασιλεὺς τὸν παρακοιμώμενον Βασίλειον (34) καὶ τὸν πραιπόσιτον Ἰωάννην, ὥστε ἐξελθεῖν μεθ' ὧν αὐτοῖς ἔγραψεν ἀρχόντων ἐν τοῖς Ἱερείας παλατίοις καὶ ὑπαντῆσαι αὐτῷ· ὅπερ καὶ ἐποίησαν. Καὶ τῇ ἐπαύριον, ἑξκαιδεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ Αὐγούστου μηνὸς, ἰνδ. ζ, ἡμέρᾳ Κυριακῇ πρωῒ ἐμβὰς εἰς τὸ βασιλικὸν δρομόνιον προσέβαλεν ἐν τῇ χρυσῇ πόρτῃ. Κἀκεῖ προσυπήντησεν αὐτῷ πᾶσα ἡ πόλις, μικροί τε καὶ μεγάλοι, μετὰ λαμπάδων καὶ θυμιαμάτων. Κατελθὼν δὲ ἀπὸ τοῦ δρόμονος καὶ ἱππεύσας διῆλθεν διὰ τοῦ ἔξω παρατειχίου, καὶ διὰ τῆς πλακωτῆς στραφεὶς εἰσῆλθεν εἰς τὴν μονὴν τῶν Ἀβραμιτῶν (35) τὴν λεγομένην Ἀχειρροποίητον τῆς Θεοτόκου, καὶ ὥραν τρίτην βαλὼν σκαραμάγγιον (36) καστώριον (37)

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(34) Memorat hunc virum Luitprandus p. 481.

(35) Videtur hic locus Du Cange refellere, qui in Constant. Christ. p. 83 et p. 117, τὴν ἀχειροποίητον τῆς Θεοτόκου ab æde Abramii aut Abramitarum distinguit.

(36) Vide supra.

(37) Gestamus hodie pileos et chirothecas et tibialia e pilis castorum parata. Quid ergo? Designabatne noster pallium e pilis castorum factum, an pellibus integris castorum foderatum seu subsutum? Decernere arduum est; ausim tamen posterius potius pronuntiare. Castoreas enim pelles vestibus assutas et subsutas jam sua ætate gestari consuevisse testatur Herodotus IV, 108: Ἐν ταύτῃ ἐνύδριες ἁλίσκονται καὶ κάστορες καὶ ἄλλα θηρία τετραγωνοπρόσωπα, τῶν τὰ δέρματα περὶ τὰς σισύρας περιῤῥάπτεται. V. Du Cange v. *Castorini* et *Beber*, quæ vox si forte Scythicæ aut Sibericæ magis est, quam Germanicæ originis, obtinet tamen in sermone nostro ut castorem *Biber* appellemus. Joannes de Garlandia in Synonymis:

Dant pelles pallis Marder, Bever, Cyrogrillus,
Id quoque cuniculus, cismus dant et lareones.

Bernardus Sylvester:

Cismus obrepsit et vestitura potentes
Marturis, et spolio non leviore liber,

id est castor, cujus spolium, σπολὰς, σκῦλος, σκῦτος, exuviæ, pellis detracta, non leviori pretio, quam marder, comparatur. Habemus hic aliquot bestias in vulgus non notas. *Cyrogrillus* est χοιρόγρυλλος. *Cismus* Germanicum *Ziesmaus*, mus, qui odorem spargit cisimo vel bisamo, id est musco, similem. Frequentissimi usus erat medio ævo, non tantum C in frigidioribus et borealibus orbis partibus, sed etiam in ipsa Italia pellicia pretiosa, ut non tantum vestes pellibus duplicarent, verum etiam pelles suis tectis insternerent; quod e locis a Du Cange citatis abunde constabit; ut, quod paulo ante jam professus fui, hic nequam dissimulare, me valde mirari, qui fiat ut in codice nostro, inter tot nomina vestimentorum, pæne nulla fiat mentio pelliciorum, quibus luxum ostendere lautiores, qui tum erant, homines affectabant, et quorum fama pleni sunt ejus ætatis homines. Vix credas usum pelliciorum Græcis nullum fuisse, algido cœlo suppositis et amicitiæ commerciorumque nexu cum Russica gente junctis, nisi non nostro solum in codice, sed etiam apud nullum omnino, quod sciam, scriptorem Byzantinum eorum mentio fieret. In ipsis antiquis Græcis picturis, quas quidem me vidisse memini, nemo pellitus conspicitur. Cujus rei causam dicat qui norit, qui velit. Lectos ipsos pretiosa pelle instratos D medio ævo fuisse apparet e loco Petri Cluniacensis, quem eo adduco, ut illustrem atque emendem. Citat eum Du Cange v. *Amorenses* et *Coopertorium*. Est autem hic: *Nihil se putabat habere, nisi ex pilosis illis et condensis Numantinorum, hoc est juxta modernos Amorensium cattorum pellibus contecto multi pretii coopertorio lectus muniretur pariter ac ornaretur*. Quinam hi sunt *Numantini* et *Amorenses catti?* Dubio vacat omni, non eos *Armorenses*, sed *Samorenses* esse; ideoque legendum: *juxta modernos Samorensium cattorum pellibus. Vox* Arabica *Sammor* mustelam Scythicam, vulgo *Zobel*, notat. *Sammor* autem venit forte a Cymbris olim, hodie Siberis dictis. Sammoria et Siberia, item Cimbria et Cimmeria idem. At quid *Numantini* huc faciunt?

καὶ καββαλικεύσας, ἦλθεν εἰς τὴν μεγάλην χρυσῆν A πόρταν, καὶ στὰς ἔφιππος ἐν τῇ αὐτῇ πόρτῃ, ἔνδον τῶν δύο μερῶν τοῦ δήμου ἱσταμένων, εὐφημίσθη οὕτως· « Καλῶς ἦλθες, Νικηφόρε, αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων· καλῶς ἦλθες, Νικηφόρε, ἄναξ μέγιστε Ῥωμαίων· καλῶς ἦλθες, Νικηφόρε, ὁ τροπωσάμενος φάλαγγας πολλεμίων· καλῶς ἦλθες, Νικηθφρε, ὁ πορθήσας πόλεις ἐναντίων· καλῶς ἦλθες, ἀνδριώτατε νικητὰ, ἀεισέβαστε· καλῶς ἦλθες, δι' οὗ ὑπετάγησαν ἔθνη. Διὰ σοῦ Ἰσμαὴλ ἡττηθεὶς κατεπτώθη· διὰ σοῦ τὰ σκῆπτρα Ῥωμαίων κρατύνονται· ἔντεινε (38) οὖν καὶ κατευοδοῦ καὶ βασίλευε. Ἠλέησεν ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, ἀναδείξας σε, Νικηφόρε, βασιλέα αὐτοκράτορα Ῥωμαίων. Εὐφραίνου τοίνυν, πόλις ἡ τῶν Ῥωμαίων. Ὑπόδεξαι τὸν θεόστεπτον Νικηφόρον. Ἦλθεν γὰρ ὄντως λάμπων τὴν ὑφήλιον πᾶσαν, » B Εἶθ' οὕτως εἰσῆλθε τὴν πόρταν [38], περιπατῶν ἔφιππος τὴν μέσην μέχρι τοῦ φόρου, κἀκεῖ κατελθὼν ἐκ τοῦ ἵππου εἰσῆλθεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Παναγίας Θεοτόκου ἐν τῷ φόρῳ, καὶ λαβὼν φατλία (39) ἐποίησεν προσκύνησιν, καὶ ἐφόρεσεν τὸ διβητήσιον καὶ καμπάγια καὶ καμπότουβα (40). Καὶ ἀπὸ τοῦ φόρου πεζοπορῶν εἰσῆλθεῖν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν μετὰ λιτῆς καὶ τοῦ τιμίου σταυροῦ, καὶ στὰς εἰς τὸ ὡρολόγιον εὐφημίσθη παρὰ τῶν δύο μερῶν οὕτως. « Νικηφόρον βασιλέα τὸ πρᾶγμα τὸ δημόσιον αἰτεῖ. Νικηφόρον οἱ νόμοι ἐκδέχονται. Νικηφόρον τὸ παλάτιον ἐκδέχεται· αὗται εὐχαὶ τοῦ παλατίου· αὗται ἐντεύξεις (41) τοῦ στρατοπέδου· αὗται εὐχαὶ τῆς συγκλήτου· αὗται εὐχαὶ τοῦ λαοῦ· Νικηφόρον ὁ C

A stratam intrabat in monasterium Abramitarum, quod vulgo Acheiropœetos [seu imago manibus non facta] Deiparæ appellatur. Hora tertia indutus scaramangium castoreum ibat in equo ad magnam portam auream, ibique subsistens in equo nonnihil, excipiebatur ab ambabus factionibus intra portam stantibus faustis his acclamationibus: « Bene veneris, Nicephore, imperator Romanorum. Bene veneris, Nicephore, domine maxime Romanorum. Bene veneris, Nicephore, multarum hostilium cohortium victor et fugator. Bene veneris, Nicephore, eversor urbium inimicarum. Bene veneris, fortissime victor, semper Auguste. Bene veneris, per quem subacti sunt alienigenæ. Per te superatus Ismael [id est nomen omne Saracenicum] humi procubuit. Per te sceptra Romanorum robur et firmamentum accipiunt. Alacriter itaque et strenue prospereque perage res et administra imperium. Misertus fuit Deus populi sui in eo quod te, Nicephore, Romanorum summa cum potestate imperatorem constituit. Lætare itaque tu, urbs Romanorum. Suscipe Nicephorum a Deo coronatum. Advenit enim, ut revera collustrans suo splendore totum soli suppositum terrarum orbem. » His recitatis, intrabat in urbem per portam, decurrebat eques mediam plateam, sic dictam, usque ad forum, ubi delapsus equo ingrediebatur in ecclesiam sanctissimæ Dei Genitricis in foro, sumptisque cereis, perficiebat adorationem, induebat dibetesium, campagia et campotuba seu tibialia campestria. E foro pro-

VARIÆ LECTIONES

[38] ΣΧΟΛ, Χρὴ γινώσκειν, ὅτι τὴν μέσην μεγάλην πόρταν εἰσῆλθεν.

JOAN. JAC. REISKII. COMMENTARIUS.

Toto cœlo Numidæ et Cimmerii diversi. Sed puto Numantinos hic dici non in Numidia Africæ, sed apud Nomades, id est vagabundos mapaliares Scythas natos. Eadem de causa, quod Arabes quoque nomades essent, credo Arabum murem dictum fuisse illud ipsum animal, Zobelum, aut potius cismusum, vel murem odore moschi, quod apud Arabes, hoc est vagabundos Scythas, nasceretur. Nam profecto apud Arabes proprie sic dictos, Ægypti accolas, mus pretiosus nascitur nullus. Sed verum est, veteres nomadas omnes, etiam eos, quos sævum frigus urit, Arabes appellasse. Arabum murem habet Paulinus in Eucharistico vs. 148:

Cultior utque mihi vestis foret et nova sæpe,
Quæque Arabi muris leni fragraret odore.

Nisi forte Paulinus muscum a mure proficisci crediderit.

(38) Est e Psalmo XLIV, 5, solemnis formula recentibus imperatoribus, aut cum triumpho redeuntibus, aut in templum solemni processione venientibus, acclamari solita. Vid. Leo Grammat. pag. 451, et Symeon Mag. p. 418. Hunc recenset Anna Comnena p. 58, inter præsagia futuri imperii, patri suo Alexio facta, hoc, quod ipsi equitanti aliquando aliquis, qui subito disparuerit, hæc verba dixerit in aurem: 'Επιλαμβάνεται κνήμης τοῦ Ἀλεξίου, καὶ πρὸς ἑαυτὸν πεζὸς ὢν ἱππότην ἐφελκυσάμενος πρὸς τὸ οὖς τοῦτο δὴ τὸ τῆς Δαυϊδικῆς ἀνεφθέγξατο λύρας· Ἔντεινε καὶ κατευοδοῦ καὶ βασίλευε ἕνεκεν ἀληθείας καὶ πραότητος καὶ δικαιοσύνης. Καὶ προσεῖπε τῷ λόγῳ· Αὐτοκράτωρ Ἀλέξιε. Conf. Photii orat. in dedicationem Ecclesiæ Novæ, L. VI Antiqu. Orient. Banduri p. 131.

(39) *Cereos.* Est procul dubio a *facula.* Sæpe Græci, in corrumpendis Latinis vocibus ultra fidem ingeniosi, τ et κ permutant, dicentes φατλία pro φακλία, et vicissim σικλία pro σιτλία, *situlæ*, σπέτλον pro σπέκλον, *speculum*, dicunt quoque φύτλιν. Si tamen contractum quis malit existimare pro φατίλια, me non habebit repugnantem. Est autem φατίλιν, φιτίλιν, φυτίλιν et φοιτύλιν (eodem sensu) vox Arabica (*fatilah*) idem significans quod torchia, *torche*, funale torticium. V. Du Cange his in vocibus.

(40) Videntur esse tucia et campagia, id est femoralia et tibialia in una massa. Vid. supra dicta D de campagiis et tubiis.

(41) Vox vulgaris Græca pro δεήσεις, παρακλήσεις, εὐχαί, *preces*, supplicationes. Ita jam apud Polybium p. 564, ed. Gronov. exstat; saltem potest ibi sic accipi, quamvis etiam non incongrua ibi sit notio congressus, colloquii deliberandi gratia de articulis pacis constituendæ. Recte interpres Diodori Siculi t. II, p. 124, τὴν προκεχειρισμένην ἔντευξιν vertit *petitionem institutam*, id est propositam sibi et animo agitatam. Apud Genesium p. 7, redditur *intercessiones*. Conf. locus Phranzæ citatus Du Cangio ad Alexiad. p. 244. Xylander ad Cedren. p. 562, non percepit hunc vocis significatum, neque interpres Constantini Porphyrogenn. de Themat. p. 29, neque interpres Alexiadis p. 90. Ἐντευξίδιον pro libello supplici habet Arrian. Diss. Epictet. p. 112. c. f.

cedebat pedes ad sanctæ Sophiæ ædes in processione solemni cum sancta cruce, et subsistens in horologio audiebat faustas hasce ambarum factionum acclamationes: « Nicephorum imperatorem res publica flagitat. Nicephorum leges exspectant Nicephorum palatium exspectat [id est comitatus palatinus]. Hæc Hæ sunt preces et obtestationes exercitus. Hæc sunt vota senatus. Hæc sunt vota populi. Nicephorum orbis terrarum exspectat. Nicephorum exercitus exspectat. Commune decus Nicephorum exspectat. Nicephorus, commune bonum, imperet. Exaudi, o Deus, te rogamus; exaudi, o Deus. Contingat vita Nicephoro. Nicephore Auguste, tu es pius, tu es Augustus et venerabilis. Deus te dedit, Deus te custodiet. **255** Christum colens semper vinces. Multos annos Nicephorus imperet. Christianum imperium tueatur Deus. » Post hæc peracta ingressus per horæam pylen seu portam speciosam [S. Sophiæ puta] in metatorium, assumptoque ibi tzitzacio, ingrediebatur narthecem; et in magna regia porta sumptis tædis aut cereis a præposito porrectis, adorationem perficiebat, depositaque infula, introibat in naum [seu navim ecclesiæ], comitante patriarcha, pergensque per eum medium dextramque ambonis et soleæ partem, ut venit ad sacras fores [cancellorum et bematis], faciebat cum cereis a præposito traditis adorationem; inde retro conversus ab aditu bematis ascendebat una cum patriarcha in ambonem; ubi cum patriarcha benedictionem super chlamyde seu paludamento imperiali dixisset, tradebat eam cubiculariis; qui porro eam imperatori induebant. Similiter ...

κόσμος ἀναμένει. Νικηφόρον ὁ στρατὸς ἐκδέχεται· τὸ κοινὸν καλὸν Νικηφόρον ἐκδέχεται· τὸ κοινὸν ἀγαθὸν, Νικηφόρος. βασιλεύσει· εἰσάκουσον, ὁ Θεὸς, σε παρακαλοῦμεν· επάκουσον, ὁ Θεὸς, Νικηφόρῳ ζωή· Νικηφόρε Αὔγουστε, σὺ εὐσεβὴς, σὺ σεβαστός· ὁ Θεός σε ἔδωκεν, ὁ Θεός σε φυλάξει· τὸν Χριστὸν σεβόμενος ἀεὶ νικᾷς· πολλούς χρόνους Νικηφόρος βασιλεύσει· Χριστιανὸν βασίλειον ὁ Θεὸς περιφρουρήσει· Μετὰ ταῦτα εἰσελθὼν ἔνδον τῆς ὡρωίες πύλης εἰς τὸ μητατώριον ἤλλαξεν τὸ τζιτζάκιον, καὶ εἰσῆλθεν ἐν τῷ νάρθηκι καὶ εἰς τὰς βασιλικὰς μεγάλας πύλας λαβὼν φατλία παρὰ τοῦ πραιποσίτου ἐποίησεν προσκύνησιν, καὶ ἀποσκεπασθεὶς εἰσόδευσεν μετὰ τοῦ πατριάρχου διὰ μέσου τοῦ ναοῦ καὶ διὰ τῆς δεξιᾶς τοῦ ἄμβωνος καὶ τῆς σωλαίας ἐλθὼν εἰς τὰ ἅγια θύρια, κἀκεῖ λαβὼν φατλία παρὰ τοῦ πραιποσίτου, ἐποίησεν προσκύνησιν, καὶ στραφεὶς ἅμα τοῦ πατριάρχου ἀνῆλθεν ἀπὸ τῶν ἔμπροσθεν τοῦ βήματος εἰς τὸν ἄμβωνα, καὶ ποιήσας τὴν εὐχὴν ὁ πατριάρχης ἐπὶ τῆς χλαμύδος καὶ ἐπιδοὺς τοῖς τοῦ κουβουκλείου, ἐνέδυσαν αὐτὴν τῷ βασιλεῖ· ὁμοίως [39]....

CAPUT XCVII.

De promotione prohedri seu præsidis universi senatus.

Prohedri seu præsidis dignitas hoc habet brabeum seu virtutis præmium et honoris insigne:

ΚΕΦΑΛ. ϞΖʹ.

Ἐπὶ προαγωγῇ προέδρου (42) τῆς ἁπάσης συγκλήτου.

Ἡ τοῦ προέδρου τῆς συγκλήτου ἀξία τόδε βραβεῖον (43) ἔχει· διρόδινον (44) χιτῶνα (45) καὶ χρυσόθετον

VARIÆ LECTIONES.

[39] Deest h. l. codici unum folium.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(42) Videtur idem esse, qui olim *princeps senatus*, caputque hoc non decimi sæculi, sed quinti aut sexti esse: aut argumentum hoc cum aliis unum est, ceremoniale hoc post Joannis Tzimiscæ tempora a juniore Constantino, Romani filio, non a seniore, Leonis filio, profectum esse. Puto enim ætate Constantini Porphyrogenneti desiisse principes senatus et prohedrorum phohedros, aut protoprohedros, neque ipsos prohedros in usu jam fuisse. Nam Cedrenus p. 663, refert, Joannem Tzimiscem eum titulum instituisse, videturque in vicem tituli patricii successisse, qui sæculo decimo ineunte et medio adhuc valde frequens erat. Tunc enim, ineunte sæculo undecimo et deinceps, permultos prohedros eodem tempore in aula Constantini reperimus, quorum primicerius erat ὁ πρωτοπρόεδρος, cujus meminit Scylitz. p. 833 et p. 835.

(43) Est insigne, symbolum, indicium, quo collato confertur honor: quod qui gerit, honorem se gerere profitetur, cujus symbolum gerit. Dignitates gemino modo conferebantur olim, διὰ λόγου, *auctoritate* vel *elogio*, et διὰ βραβείων, *per bravia*, id est præmia (nam præmium idem prorsus est atque βραβεῖον, *bravium*). Tale bravium nancisci *infulas sortiri* appellat Codex Theodos. passim. Alias quoque Græci σύμβολα dicunt. Elegans locus est apud Themistium p. 73: Καθάπερ ὁ νόμος τὸ διάδημα καὶ τὸν στέφανον, οὕτω τὴν πολιὰν ἡ φύσις ἔντιμον ἡγεμονικοῦ σύμβολον ἀξιώματος ἐπιτίθησι. Ὥσπερ οὖν οὐκ ἀνεκτὸς ὑμῖν ὁ δίχα τῶν ὑμετέρων συμβόλων (absque vestris infulis, insignibus, braviis) ἄρχειν ἐπιχειρῶν. — Constantinus Porphyrogenn. de admin. imperii p. 126, commemorat *vestem magistratus*, seu eam, qua magister sacrorum officiorum investiri solebat.

(44) Contractum ex διαρόδινον. Sic quoque δικίτρινα, διβένετον, pro διακίτρινον, διαβένετον, nisi quis malit, me non improbaturo, a δι, id est Latino *de*, arcessere. Itali quoque *di* pro *de* dicunt. *Pannus de roseo, de citrino, de veneto*, subintell. *colore*, id est coloris rosei, etc. Reperitur quoque *diarrhodum*. Hugo Falcandus (apud Murat. t. II Ant. Ital. p. 405): *Hic diarrhodon igneo fulgore visum reverberat*. Ergo erat hic color acutus, proxime ad coccineum accedens. Conf. p. 271.

(45) Paulo post dicam, qui differant χλαμὺς, χλανίς et χιτών. χρυσόθετον constanter reperio in membranis; quapropter de χρυσόδετος, quod aliquando in mentem ideo venit, quia *auro clusus* dicitur, ut monstravit Salmasius ad Historiam Augustam, cogitari non debet. Ergo alia quærenda exponendi ratio. Et incipio de probitate meæ interpretationis dubitare. Reddidi *tæniis aureis septam;* forte debueram *aureis exemplis respersam*. Figuras enim vestibus intextas aut insutas *exempla* nominabant: τὰ ἔνθετα et αἱ ἐνθέται sunt idem, quod *emblemata*, omnia, quæ in opus alius generis ἐντίθεται, ἐμβάλλεται ornatus causa. Erit ergo χρυσόθετον idem atque χρυσοένθετον, *auro incertum*, cui aurum insertum est. Patrocinatur utrique pariter interpretationi, quod proxime sequitur περιορνευμένην ἐκ διαχρυσοθέτων. P. 256, διὰ χρυσῶν θετῶν scribitur divisis vocibus.

καὶ ζώνην διάλιθον ἀλουργῆ (46) χλαμύδα διάλευκον περιορνευμένην ἐκ διαχρυσοθέτων καί ταβλίων (47)

tunicam roseam aureis tæniis septam, et zonam gemmatam purpuream, et chlamydem albam circa

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

(46) Videtur magis ad colorem, quam ad materiam respici. Zonam purpuream, purpura infectam, non e pinnæ lana factam, Nam quæ aut purpura infecta. aut lana marina parata essent, quamvis diversi generis res, ambo tamen pariter ἀλουργῆ erant, e productis maris parata. Purpura poterant panni quacunqne materia, lana, serico, etc., facti tiugi ; panni e lana marina facti, poterant colores quoslibet recipere. Bene distiuxit Basilius hom. in divites (quantum colligo e loco, quem non datum est in connexione expendere ; debeo enim illum Du Cange Gloss. Gr. v. Πίννα) τὰ ἐκ θαλάττης ἄνθη ἡ κόχλος, *purpura*, vel murex, *dat colores ardentes e mari provenientes*, ἡ πίννα ὑπὲρ τὸ ἐκ τῶν προβάτων ἔριον, *pinna dat lanas*, *quæ lanas ovium vincunt*; ἡ κόχλος, conchylium, dat colores non tantnm pupuram, sed etiam alios, cyaneum et flavum, at lanas non dat. Pinna vero, aliud ostrei genus. lanas quidem, at non colores dat. Asterius vero pinnam pro conchylio posuit, et illi tribuit flavum, aut potius dilute rubrum purpureum succum (apud Du Cango l. c.) : Ἁλιεῖς βάπτουσι τὰ ὑπόχρυσα τῶν ἐρίων τὴν ξανθὴν πίνναν θηρεύοντες, *piscatores lanas inficiunt captarum pinnarum flavo sanguine*. De pinna et vellere pinnino seu marino multis egit Salmasius ad Tertull. p. 175 seqq. Et nihilominus tamen inutile non est ascribere quæ Keislerus de pinna et ejus vellere indeque parato pannificio refert in Itinerario Italico p. 744 ; *Einer sonderbaren Fabrike muss ich hierbey gedenken, die vornemlich zu Tarento unp Reggio im Schwange ist, und wozu die Fäsergen oder eine Art von Haren und' Wolle, die au einer gewissen Sorte von Muscheln gefunden wird, Gelegenheit gegeben. Denn diese hat man also zu reinigen und zuzubereiten gelernt, dass anitzt Camisoler, Müizen, Strümpfe und Schuhe, welche wärmer alo Wolle halten darus gestricki und verfertigt werden. An der Weiche und Feinigkeit kommen solche der Seide nicht bey, hingegen behalten sie stets e nen sonderbaren Glanz. Die natürtiche Farbe dieser Muschel fällt ins Olivengrüne. Die Muschel, die solche hervorbringt, wird häuffig auch um die Inseln Malta, Corsica und Sardinien gefunden, ja selbst in dem Golfo di Venetia habe ich etliche solcher Art angetroffen, an welchen aber die rauhe Muterie, so man einigermassen mit einem zarten Moose vergleichen kan, sparsam zu finden war*, Idem p. 918 sic scribit : *Die grösten vor den Muscheln der hiesigen Gegend* (loquitur de tractu Anconitano) *sind dic pinnae oder pernae, welche letztere Bennennung sie von ihrer einem Schinken gleichenqcn Gestalt erhalten haben. Des äusserste ihrer Schaalen ist roth. und bey ihrem spitzigen Ende wächst oder setzet sich insgemein ein byssus marinus an, der zuweilen vier biss sechs Zoll lang ist.*

(47) Cum magna pars nostri hujus codicis in nominibus vestium consumatur, quibusdam vulgo ignotis et prorsus novis, aliis notis quidem, at non satis clare perspectis, non inutile duxi futurum, si in illustranda hac antiquitatis perobscura parte aliquanto diligentius versarer. Gerebant igitur homines, honestiores profecto illorum temporum, in quibus codex noster obhæret, vestes præcipuas tres, quarum reliquæ aut accessiones, aut variæ formæ videri queant. Extima erat chlamys, Romana, non Græca vestis, secunda χιτὼν superior, quem alias χλανίδα appellant, et tertia χιτὼν inferior, proprie et stricte χιτών, item στιχάριον dicta. Chlamys erat pallium Romanum (nam Gracum aliter comparatum erat) super reliquas vestes gestari solita, non certæ longitudinis. in humero dextro, aut proxime ad eum, nunquam medio in pectore. fibulæ ope constringenda, plerumque ad genua defluens, ampla et libere promissa. Propendebat tamen interdum usque ad talos. ut in imagine Justiniani Ravennate, quam protulit Alemannus ad Procopium p, 73. Hoc pallium valde prolixum videtur Etymologici M. σαγομαντίον esse, quod usum sagi vel sacci præstaret et tamen formam manti haberet. Mantum nempe erat valde amplum et ad terram demissum. Sagum non item, quod proprie ad genua fere tantum, aut ad media femora pertineret. Vid. ad p. 285. Hoc proprie est chlamys, et fuit sæculo v. et deinceps vestis tam togatæ, quam sagatæ militiæ, postquam toga in desuetudinem abiit. Vidi quoque in vetustis imaginibus tertium chlamydis brevissimum genus, quod apud juncturam humeri cum cubito desineret diversum a colobio eo, quod colobium in pectore apertum esset, chlamys tantum a dextro latere, sic ut dextrum modo humerum sineret exseri, sinistrum occuleret. Chlamydis et sagi et chitonis imaginem videor mihi in Menologio Basiliano t. I, p. 63. in effigie S. Joannis Baptistæ ad habitum medii ævi facta videre. Est etiam chlamys, qua indutus conspicitur Nicephorus Botoniates in imagine Cerimoniali nostro præmissa. Nam per ejus fissuram trajectus totus dexter humerus cum chitonis manica dextra et ipso pene toto chitone apparet. Sinistra vero manus sola prominens per sublevatam chlamydem apparet. Qua parte coibant oræ dextri et sinistri lateris, in chlamyde lata erat insuta aut intexta tabula, purpurea, aurea, plumata, imagines varias, pracipue vero principum, quorum quis esset subditus, protomas ostendens. Has tabulas *tablia* appellant, de quibus in continenti dicam pluribus, Chlamydis igitur erat fibula in dextro humero, sub qua dexter humerus exserebatur. Constat id multis auctorum locis, de quibus unum Nicetam citabo, qui l. III, Manuelis p. 71 fine, describens torneamentum ab illo imperatore et Franco principe Antiochiæ apud illam urbem institutum, ait imperatorem processisse in equo, χλαμύδα ἠσθημένον ἀστειοτέραν, περὶ τὸν δεξιὸν ὦμον περονουμένην καὶ ἀφιεῖσαν ἐλευθέραν τὴν χεῖρα κατὰ τὸ πόρπημα. Chlanides et chitones habebant quidem interdum quoque fibulas, sed non semper. Multæ enim earum ad nostrum hodiernum morem factæ erant sic ut inter latus colli et juncturam humeri cum claviculis nihil pateret. sed omnis pannus continus esset, et manica cum ipsa vestes cohæreret. In quibusdam tamen chitonibus vel tunicis hiabat pannus ab utroque latere, et lata fissura erat utrinqne a mamilla pectoris ad finem scapulæ usque procedens. Geminæ igitur hæ rimæ fibulis astringi debebant. Differebant igitur fibulæ chitonum a fibulis chlamydum, quod hæ semper adessent et nunquam possent abesse, illæ plerumque abessent et fibulæ porro chlamydum semper essent singulares, chitonum contra, ubi adessent, semper gemellæ. Hæ denique extra conspectum latebant suq chlamyde, nisi quis γυμνός, id est tantummodo tunicatus, procederet ; fibulæ chlamydum in oculos incurrebant, et maximum erant chlamydis ornamentum et ostentatio divitiarum præcipua Aureæ enim plerumque erant, artificioso opere elaboratæ et gemmis fulgentibus obsitæ. Hinc patet in loco Chrysostomi, quem Casaubonus ad Scr. Aug. Hist. t. II, p. 22. citat, e laudatione Babylæ pro χλανίδος legi oportere χλαμύδος.. Describit ibi pompam et φαντάσίαν seu apparentiam imperialem Ὑπόγραψον, ait. αὐτὸν σεμνὸν ἀπὸ τῶν ἱματίων φαινόμενον, καὶ τῆς ἀλουργίδος καὶ τῶν λίθων τῶν πανταχοῦ διεσπαρμένων, κατὰ τὴν δεξιὰν, κατὰ τὴν συμβολὴν τῆς χλαμύδος τῶν ἀπὸ τοῦ διαδήματος. Per

oras tænia aurea et tabliis duobus auro obsitis ornatam et figuris minutis hederæ folia imitantibus

A δύο χρυσοπάστων καὶ κισσοφύλλων (48) μικρῶν. Παρὰ τοῦ βασιλέως δίδονται ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ (49)

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

gemmas in dextra possunt gemmæ in dextrocheriis seu armiliis intelligi, possunt quoque annulorum gemmæ. Cum chlamys seu paludamentum in locum togæ successerit et togæ successio atque imitamentum, *tori* puta, perpaucis et oppido raro usurparentur, erat chlamys communis usus omnium utriusque militiæ procerum, saltem temporibus Justiniani M. Nam secutis chlamys erat apud Latinos quidem honoratioris cujusque, apud Græcos autem solius imperatoris, pro quo proceres scaramannio utebantur. Hinc στρατιωτικὴν χλαμύδα appellat Themistius p. 109 et p. 116 : ἄχρι χλαμύδος καὶ ζώνης στρατιώτην. Pilostratus p. 223 amorem χλαμύδος καὶ στρατιώτου βίου conjungit. Verum proceribus togatæ quoque militiæ tribuitur, et πόρπη, *fibula*, id est chlamys, cujus pars esset fibula, pro functione splendidissimi cujusque magistratus urbani comitatensisve ponitur. Plutarchus Opusc. p. 884 : Ἵνα ἱππουτινὸς ἢ πόρπης ἢ τοιαύτης τινὸς εὐημερίας τύχωσιν, *ut equum, ut fibulam, ut talem aliquam felicitatem consequantur*, id est, ut equites, ut senatores, ut alia talia fiant. Hieronymus : *quod in palatina militia sub chlamyde et candente linteo corpus ejus cilicio tritum sit*, id est, cum primum candidatum principis protectorem ageret et deinceps ad illustriores honores comitatenses promotus mereret. Conf. Agathias p. 109, ubi τὴν πόρπην et τὴν χλαμύδα velut insignia regni conjungit: Χρὴ οὐ τῇ πόρπῃ καὶ τῷ χλαμυδίῳ καὶ τοῖς ἐκτὸς φαινομένοις ἐγκαλλωπίσμασι ταύτην προσνέμειν τὴν ἐπωνυμίαν (nempe *regni*). Vid. Petav, ad Themist. p. 378. Sacerdotibus autem non licebat chlamydes gestare. Hinc cum ad se rapere vellet supremam potestatem ejusque insignia Romanus pontifex, fingenda erat donatio, in qua ipse sibi eum aliis a sacerdotio alienis chlamydem et tunicam coccineam et omnia imperialia ornamenta permittit. *[Constantinus in donatione Sylvestro facta permittit ipsi coronam gemmis intextam, epomidem, quæ collum cingat, chlamydem purpuream, coccineam tunicam, ephippia, quibus equi regii sternuntur, sceptra et reliqua gloriæ ornamenta.]* Cingulum non chlamydem, sed chitonem, constringebat, et raro chlamys ultra medium femur procedebat. Chiton est proprie vestis talaris, Dalmatica medio ævo dicta. Manicis carebat chlamys, at chiton habebat, certe plerumque. Nam erant quoque chitones absque manicis, colobia dictæ, et δίσχιστοι, quoniam ante et retro super utraque mamilla usque ad finem scapulæ scissi erant, quales in Menologio Basiliano passim est videre, antiquitatem altiorem redolentes. Plerumque tamen erant manicati chitones recentiore instituto. Hinc Luitprandus Græcos ætatis suæ *tunicatos*, *manicatos* per ludibrium appellat. Hinc etiam invidiam et reprehensionem sibi conciliabat apud suos Carolus Calvus rex, quod *de Italia in Galliam rediens novos et insolitos habitus assumpsit*, ut testantur Annales Fuldenses ad A. 876. Illi habitus quinam sunt? *Nam talari*, pergunt, *Dalmatica indutus et baltheo accinctus, capite serico velamine involutus procedere solebat*. Quæ hic memoratur vestis talaris Dalmatica, illa est chiton. Ea singulo astringebatur. Ætate Prpcopii affectabant factionales in chitonibus manicas ad carpum strictas, ad humeri caput peramplas gestare, quem ille morem facete ridet Anecdotæ historiæ p. 32, qui locus nonnulla rem vestiariam illius ætatis illustrantia complectitur, quorum partem in dissertatione de hosis ad p. 416 attingo. Chlamydem fuisse vestem Romanam, non Græcam, supra dixi. Res ipsa loquitur et luculenter confirmat Themistius p. 144: Οἱ τῶν χαλῶν σωμάτων ἐρῶντες πρὸς μὲν τὰ ἀμφιέσματα οὐ διαφέρονται εἴτε Ἑλληνικὰ εἴη, εἴτε χλαμύδες. Opponit Græcis vestibus chlamydes. Ergo Græcis antiquis in usu chlamys non erat : ergo alienæ originis, est, Romanæ scilicet, idem cum paludamento. Nam vetusta Græcorum pallia multum erant a chlamydibus diversa. Patebant enim scissa utrinque ab ima pedibus vicina ora usque ad articulum humeri cum scapulis ad utrumque latus, ut exseri possent ambo humeri plane ut candidæ casulæ vel planetæ, quas prædicatores nostri passim locorum adhuc gerunt, *Chorhembden* et *Chorröke* dictas. Erant ergo ipsorum pallia δίσχιστα et ala utriueque, tam anticæ quam posticæ, utramque oram, dextram sinistramque, revolvebant versus collum et super humeris infixis acubus aut trajectis fibulis conse-

B rebant. *[In vetere nummo est Alexis *vêtu d'une longue robe ouverte à l'endroit de la droite de laquelle il tient un νάρθηξ*, ut ait Du Cange ad Joinvill. p. 296.]* Longa illa roba est chlamys, cujus imagines in nummo, quem Cerimoniali huic præsimi Constantini et Porphyrogenneti, item in illorum nummorum quibusdam, quos Dissertationi Leichianæ de vita Constantini Porphyr. præmisi, et in omnibus pene, præsertim antiquioribus nummis Byzantinis est conspicere. Non itaque video, qui possim Du Cangio astipulari chlamydes et clibania confundenti. Nempe ad Joinvil. p. 141, chlamydem appellat *habit des chevaliers*, et ad Alexiad. p. 401, dictionem μετὰ δύο χλαμύδων interpretatur *avec deux cottes d'armes*, id est cum duobus militibus quia nemini præter milites induere chlamydem seu loricam licuerit. *[Carolus M. diebus festis aurea chlamyde, aureis ocreis aureaque corona ornatus procedebat, quo imitabatur CPtanos imperatores,

C ut Justinianum, de quo Theophanes p. 146, 196, ut apparet ex Annalibus Fuldens. A. 876. Habitus tamen ipsos diversos putat, præcipue τετράγωνα, Du Canhe p. 158t Diss. Joinvill.]* Multum diversa pallia quadrata et chlamydes. Illa erant pallia Græca, δίσχιστα, hæ pallia Romana seu paludamenta. De quadratis illis veniet suo quoque tempore agendi locus. Dicendum unum adhuc, qui sint *chlamydes fixæ super humerum* et *clausæ* in Concil. Andegavens A. 1365, in verbis : *nec chlamydes fixas super humerum, sed clausas, largas, longas et honestas*. Quæ hic fixæ super humerum chlamydes appellantur, hæ sunt, quas fibula super dextro humero continebat, *Clausæ* uero sunt illæ alias sic dictæ *cloccæ* quæ rotundæ, ad instar cloccæ vel campanæ in imo tanto ambitu solidæ erant, in summo augustiore ambitu foramen habebant, per quot caput caput

(48) Longam de tabliis dissertationem hic positam, ad quam modo ablegabam, rogatu typographi ad

D finem properantis et chartæ defectum causantis, alii loco reservandam duxi.

(49) Cui intexti erant corymbi et helices hederæ, hederam simulantes. Errore enim memoriæ *apium* pro *hedera* in Latinis nominavi. Habet hanc vocem historia msta Bertrandi Romani apud Du Cange v. Σειστός :

Τα λαμπροκαλαμόστυλα ὀρθομαρμάρωσίς τε
Κιττόφυλλα χρυσόφυλλα, ἴων, κρίνων καὶ ῥόδιων.

Splendidæ ad calamorum scriptoriorum instar rectæ columnæ et marmoribus in altum extructi parietes, quibus illudunt hederacei, pampini et aurea folia violarum, liliorum et rosarum. Jam in superioribus aliquoties monui, veteres Græcos et Romanos gestasse vestes floridas (quod adhuc Turci et Orientales omnes servant), figuris variis foliorum, racemorum, florum et aliarum rerum, quas figuras *exempla* nominant, intextas.

τῷ τιμωμένῳ, ἃ καὶ λαβὼν πίπτει καὶ κατασπάζεται τοὺς βασιλικοὺς πόδας καὶ τὰ γόνατα, καὶ ἀνιστάμενος ἀπέρχεται ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου ἐν αὐτῷ τῷ χρυσοτρικλίνῳ, καὶ ἐνδύεται ταῦτα παρὰ τοῦ τῆς καταστάσεως, παρόντος καὶ τοῦ πραιποσίτου (τῶν καὶ προσαγόντων αὐτὸν πρότερον πρὸς τὸν βασιλέα ἀπὸ σκαραμαγγίου καὶ μάνικος καὶ κατακοιλίου [40] (50) διὰ τοῦ βήλου τῶν ἀργυρῶν πυλῶν, τῆς συγκλήτου ἱσταμένης ἐν τῷ αὐτῷ τρικλίνῳ μετὰ ἀλλαξιμάτων, ἐστεμμένου ὄντος τοῦ βασιλέως), καὶ μετὰ τὸ ἐνδυθῆναι ἐξάγεται παρ' αὐτῶν, καὶ πάλιν κατασπάζεται τοὺς πόδας τοῦ δεσπότου καὶ τὰ γόνατα; καὶ εὐχαριστῶν ἵσταται ἐν τῷ μέσῳ. Καὶ προσέρχεται καὶ ἡ σύγκλητος, εὐχαριστοῦσα (51) τῷ δεσπότῃ, καὶ ἀπέρχεται ἐν τῇ ἰδίᾳ τάξει. Καὶ εἶθ' οὕτως ἀναβιβάζεται ὁ τιμηθεὶς διὰ τοῦ πραιποσίτου ἄνωθεν τῶν μαγίστρων, καὶ δίδοται τὸ νεῦμα, καὶ ἐξέρχεται σὺν τῇ συγκλήτῳ, καὶ κατασπάζεται ὑπ' αὐτῆς, καὶ ἀπέρχεται ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ (52) φορῶν ταῦτα. Καὶ ὀψικευόμενος παρά τε τοῦ τῆς καταστάσεως καὶ τοῦ πριμικηρίου τοῦ κουβουκλείου καὶ τῶν σιλεντιαρίων, διερχόμενος διὰ τῆς χαλκῆς καὶ ἀκτολογούμενος παρὰ τῶν δύο μερῶν, ὥσπερ οἱ πατρίκιοι, καὶ δεχόμενος εὐχὴν παρὰ τοῦ πατριάρ-

respersam. Ab imperatore hæc dantur in aureo triclinio recens honorato; qui ea nactus humi procidit, et domini pedes genuaque deosculatur; inde resurgit, et ad ædiculam S. Theodori, quæ in ipso chrysotriclinio est, abit, ibique a præsente cerimoniario et præposito dictis modo vestibus honoris induitur. (Illi ipsi, cerimoniarius et præpositus, eum antea ad imperatorem adduxerant, scaramangio indutum et torque et catacoilio seu ventrali, per velum argenteæ portæ, senatu in eodem triclinio in mutatoriis stante, imperatore autem stemma seu infulam gerente.) Ab illis ipsis, jam brabeo suo indutus, e S. Theodoro educitur honoratus, et præsentatur domino, cujus pedes et genua iterum osculatur, dictaque gratiarum actione, medio in conclavi astat. Tum accedit senatus et gratias domino [agit pro imposito sibi capite], illisque peractis, rursus ad suam stationem redit. Tum producitur honoratus a præposito et in capite magistrorum collocatur, datoque imperatoris nutu, et ipse et simul senatus exeunt. Senatores jam extra conspectum domini agentes novum suum præsidem consalutant; ille vero porro ad ædes S. Sophiæ in novo suo ornatu abit, comitantibus cerimoniario et primicerio cubiculi et si-

VARIÆ LECTIONES.

[40] Sic R. h. l. et mox, κατακυλίου cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

et cervix exsererentur. Talium cloccarum memoria et imagines passim occurrunt in monumentis medii ævi, ut in Longobardica illa tabula, quæ coronationem regis Longobardici exhibet, ab Horatio Blanco ad Warnefridum edita. Differt clocca a colobio eo quod illa scissuram modicam inter scapulas, aut etiam ab antica et postica simul haberet, ab illo foramine per quod caput exserebatur non multum deorsum procurrentem, in imo solida; colobium vero scissuram ab ima ora super medio pectore ad summum usque collare ascendentem habebat, cætera solidum. Discimus de reliquo ex illo Concilii Andegavensis laudato loco, chlamydes adhuc XIV sæculo gestari solitas fuisse: item ex imagine, si quibus eam spectare licet, in codice quodam membranaceo bibliothecæ hujus urbis publicæ, qui complectitur duobus grandibus in folio voluminibus Valerii Maximi Gallicam interpretationem pulcherrime scriptam et auro atque picturis illuminatam. Singulis libris præmissæ sunt singulæ grandes et pulcherrimæ imagines, quas qui intuetur non potest illorum temporum, quibus exaratus fuit codex, in pingendo subtilitatem et dexteritatem non mirari.

(50) Credo κατακοίλιον, *ventrale*, fuisse vestis genus, quod pectus ambit, et in ipsis inguinibus desinit, *Bruslatz* vel *Wambs* nobis dictum, de quo v. Du Cange v. *Gambeso*, et quæ infra de diploide dicam; aut fuit ventrale, si Salmasio credimus, hac de voce ad Scr. H. Aug. t. I, p. 670 disputanti, lata fascia ventri præcingenda, cum habenis astrictoriis et funda vel marsupio pro recondendis nummis. Græcos veteres in pronuntiando inter υ et οι discrimen non statuisse, ex eo satis apparet, quod neque Græci, neque Latini librarii *y* et *æ* distinguunt, sed ambo promiscue habent. Novi Græci πόκυλον dicunt pro ὑπόκοιλον vel ὑποκοίλιον, *venter*. Pro Μυσία Latini *Mæsia* dixerunt. Pro οἰκειακός *yciacus* exararunt (v. Du Cange v. *Calapanus*), et *yconomus* pro οἰκονόμῳ; vid. Murator. t. II, Ant. Ital. p. 361. Apud eumdem p. 332, leguntur in imprecatione marmori Nepesino inscripta hæc verba: *cum Juda et Capha et Pilato habeat portionem, item turpissimam sustineat mortem, ut cylo, qui suos tradidit socios, non ejus sit memoria, sed in asello retrorsum sedeat et caudam in manu teneat.* Constructio verborum hæc est: *ut ejus qui socios tradidit*, id est prodidit, *memoria non sit in cylo*, id est *cælo*. Salmasius ad inscript. Herodis Attici p. 44, inter alia ait, ante inventas a Simonide litteras scribi consuevisse ΠΣΟΙΚΗΕ pro ψυχή. Infra apud Nostrum est p. 339 συνέτοιχον pro συνέτυχον, et vicissim p. 222 τύχοις pro τοίχοις, ποίλη pro πύλη, φυνικας in M., ubi editum fuit φοίνικας, p. 101.

(51) Mos erat, ut senatus pro recens honorato collega gratias imperatori ageret, ut patet e Themistio p. 200: Δεινὸν οὖν ἐμοὶ κατεφάνη, τὴν μὲν βουλὴν εὐθὺς εἰσελθοῦσαν, ἡνίκα αὐτὸν ἀνεῖπεν ὁ βασιλεὺς (nempe consulem), δοῦναι τὰ πρέποντα χαριστήρια.

(52) Mos erat Græcorum, ut recens honoratus statim a promotione et consistorio ad ecclesiam aliquam, seu palatinam (ut S. Demetrii, vid. p. 135), seu urbanam, ut S. Sophiam aut SS. Apostolorum, abiret, Deoque gratias pro indulto honore ageret, a patriarcha vel alio quodam sacerdote benedictionem et sacram communionem acciperet, et munus ecclesiæ donaret. Domum deinde abeuntem collegæ novi et familiares comitabantur et deducebant, illuc afferebat regium diploma vel codicillos silentiarius, et omnes epulabantur; vid. Nostri p. 135, Cedren. p. 612, Valesius ad Amm. Marcell. p. 523, et Du Cange v. *Patricius*. Ipsi quoque gentiles Romani magistratus novo macti honore ibant in Capitolium Jovi gratias actum; vid. Arrian. dissert. Epictet. p. 136. *[Ritus precum in templo super patricio inaugurando v. Georg. Monach. p. 568, Script. post Theophan. p. 239. Patricii Græci precibus in ecclesia communiri soliti, S. m. Logothet. p. 475.]*

lentiariis. Illuc pergens dum transit per chalcen, excipitur faustis acclamationibus ambarum factionum iisdem, quibus patricii solent excipi; tandem in ipsa Magna ecclesia accipit a patriarcha benedictionem, et abit denique in domum suam sub lætis vocibus et elogiis factionum. Sequuntur eum magistri et patricii, quibus libet, et convivio ab eo excepti rursus abeunt. Ex eo tempore procedens diebus communibus **256** et operariis, induit in æde S. Stephani, quæ est in circo, scaramangium

A χου, ἀπέρχεται ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, εὐφημούμενος παρὰ τῶν δήμων. Ἐφέπονται δὲ τούτῳ μάγιστροι καὶ πατρίκιοι ὅσοι βούλονται, καὶ συνεστιώμενοι ἀναχωροῦσι. Καὶ ἐκ τότε ἐν μὲν ταῖς κοιναῖς ἡμέραις προερχόμενος ἐνδύεται εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον τοῦ ἱπποδρόμου σκαραμάγγιον ὀξὺν πρασινοτρίβλαττον (53) καὶ κατακοίλιον καὶ ῥοήσιον ἔχον ἐξαβούλιν (54) χρυσᾶ περιορνευμένη διὰ χρυσῶν θετῶν καὶ κισσοφύλλων μικρῶν. Καὶ ἐν τῷ εἰσέρχεσθαι αὐτὸν, ὀψικευόμενος (55) παρὰ τοῦ ἀκολούθου (56), πρῶτον

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(53) Cum res ad vestitum et colores pertinentes vix queant perspicue solis verbis tradi, et multa rei tinctoriæ ignoremus, veteres quoque non iisdem semper rebus eadem nomina tribuerint, sæpe nihil aliud licet, quam conjectura in his talibus exponendis uti. Ego quidem hic loci nescio, debeatne ὀξύν pro *violaceo*. an pro *acuti juris* accipi. Si prius, deberet ὀξυπρασινοτρίβλαττον una voce scribi, et esset vestis, in quo fila per alternas vices modo violacea, modo viridia jacerent. Si posterius, esset vestis prasini, sed vividi et ardentis coloris. Quid porro triblattum fuerit, non magis liquet. Potest enim *tertinctum* et potest quoque *trilix* esse. Si prius, fortissimus et saturatissimus fuerit color necesse est; quo enim sæpius fila tingebantur, eo profundius imbibebant colorem, ut deleri porro et exteri nequiret. Si vero posterius, fuerint cujusque coloris, tam violacei, quam prasini fila singula ternis tenuioribus filis contorta. Priori interpretationi favet Petrus Damianus, qui pallium sericum illud, quod *trium esset colorum*, triblattum ait appellari. Locum habet Du Cange v. *Triblathum*. Dictio *trium colorum* non indicat tres diversos in uno panno colores, sed tres tincturas, ter repetitam in cortinam tinctoriam panni immersionem. Quod e nostro hoc loco liquet, in quo triblatto aut unus color prasinus aut ad summum duo, violaceus et prasinus, non plures tribuuntur.

(54) Quid hæc vocabula sibi velint, alii me dixerint melius. Ego quidem hic nihil video, nisi hoc unum, rhoësium a colore rubro sic esse dictum.

(55) Dubium, ad prohedrum, an ad drungarium pertineat, et diu fluctuavi. Sane initio verteram: *Illuc ingresso et ab acolutho stipato*, ut ad prohedrum rediret, quo casu legendum sit ὀψικευόμενον in accusativo: dein mutavi, nescius optimone consilio. Vereor tamen, ne, quod alias mihi contigit, pejus pro meliore arripuerim deceptus prava lectione.

(56) Acoluthus erat magister illorum militum palatinorum, qui Barangi solent appellari, et custodiæ sacri corporis deputati secures gerebant; vid. Du Cange Gloss. Gr. h. v. et ad Cinnam. p. 441. *[Varangi seu Angli inter corporis custodes Græci imperatoris. DC. ad Villehard. p. 296. De vocis etymologia v. Bayer t. IV Comment. Academ. Petropolit.]* Angli sint, an Franci disputatur. Mihi dubium non est, Francos et Barangos et Waragos eosdem esse. Abulfeda in Geographia post mare, quod aut *Burduliæ*, hoc est Castellæ veteris, aut *Bordilæ*, hoc est *Burdigaliæ*, mare est (vid. Du Cange v. *Pastorelli*), recenset ut proximum et continuum mare, *mare Warangorum* Liquet Francicum id esse, nobis hodie Germanicum dictum, ab Aquitania inde usque ad Norwegiam porrectum. Venisse Francos e septentrione, transiisse pro parte in Angliam uno cum Saxonibus sæculo v, notum est. Unde facile conciliari potest, Barangos Francos esse, et tamen Anglos a Codino et Anglice loquentes dici. Nomen Francorum olim *Feranki* et *Faranki* pronuntiabatur. (V. Barth. ad Guilielmi Briton. Philipp. I, 114, p. 28, et Du Cange v. *Feranci*.) De nominis autem Francorum ratione etymologica discrepant sententiæ, quibus recensendis non immorabor; eam tamen, quæ mihi probabilior videtur, expediam. Primum quidem id improbabile videri et causam nostram turbare non debet, quod *w* et *b* et *f* promiscue habemus, dicimusque, a nobis hodie et olim Francos dictos eosdem cum Barangis et item cum Waragis esse. Nam, e.c., quos nos hodie *Wallachos* dicimus, eos Græci Βλάγκους vel Βλάγχους appellant, Arabes, *Aflak*. Deinde hoc quoque perinde est, *Waragus* an *Warangus* efferas. Utrumque recte, sive ex more Græcorum, sive ex etymologia. Solent Græci *n* ante *g* interponere in nominibus gentium et aliis. Ut, quod modo citabam exemplum, Βλάγχους appellant, quos alii et ipsi se *Blachos*; item qui proprie *Ugri* sunt, eos Græci et nos ad ipsorum exemplum *Ungros*, *Ungaros* appellamus. Ut nos hodie nomina qualitatis non tantum in *ich* vel *ig*, sed etiam in *ing* terminamus, sic quoque veteres Germani seu Franci suo more non tantum in *ag* et *eg*, sed etiam in *ang* et *eng* terminabant. Pro *gryseus* (*greusig*) dicebant *grysengus*, vid. Du Cange hac voc.; ita quoque pro *wehrig* dicebant *warag* et *wareg* et *warang* et *wareng*. Ut dicimus *Jüngling* pro eo, qui juvenis est, *Zwilling* pro eo, qui gemellus est, *Edeling* pro nobili, etc., sic optimo jure, quamvis usus non astipuletur, possemus dicere *Wehring* pro homine tutelari, protectore. Et id quoque in usu olim fuisse probat nomen *Beringer*, *Berengarius*, quod nihil aliud est, quam *Barangus*, *protector*. In usu quotidiano est adhuc hodie vox *Wehre*, *tuitio*, *protectio*. *Sich zur Wehr stellen*, se comparare ad se tuendum. Hinc *war* Anglis et *guerre* Francis aliud nihil est, quam nostrum *Wehre*, pro aris et focis dimicare; *wehren* dicimus pro arcere a nobis, amovere, profligare. Hoc sensu essent Barangi οἱ ἀποσοβοῦντες, qui submovent turbam, aggressores profligant. Vel sic potuerunt dici, quia tantum bello viverent et mercede militatum extra patriam irent. « *Warings* (ait Du Cange v. *Gravaringus*] vocant Angli milites, vocabulo, ut videtur, ducto a *werra*; nostris dicuntur *hommes de guerre*. » V. Du Cange v. *Warantus*. Hi *Barangi* vel *Franci*, id est protectores, habitabant in excubitis vel statione excubitorum. Zonaras in Alexio: Οἱ Βάραγγοι τὴν ἐν τοῖς ἐξκουβίτοις διειληφότες ὁδὸν, ἔνθαπερ τούτοις ἡ κατοίκησις. Gestabant rhomphæas et bipennes super humeris, vel etiam bipennes ad femur habebant pendentes; vid. Nostr. p. 302; et hos intelligit Psellus in Historia msta (apud Du Cange v. Ῥομφαία), quando ait Theodoram circumstetisse cum aliis protectoribus eos, qui graves ferro bipennes ex humeris librabant: Περιειστήκεισαν δὲ ταύτην ἔξω πολὺ πλῆθος... οἱ μὲν ξίφη περιεζωσμένοι, οἱ δ' ἀπὸ τῶν ὤμων ῥομφαίας βαρυσιδήρους ἐπέσειον, ἄλλοι δὲ δόρατα ἠγκαλίζοντο ἐφεξῆς ἑστηκότες. Non solum in aula militabant Barangi, sed etiam in provinciis. Scylitzes in Monomacho Francos et Warangos in Iberia et Chaldia collocat: Ὁ βασιλεὺς τὸν ἀκόλουθον Μιχαὴλ μεταπεμψάμενος ἐκ τῆς ἑσπέρας **[ergo hæserat hactenus cum cohorte sua in Magna Græcia aut in Dalmatia]**

μὲν προσυπαντᾷ αὐτῷ ὁ δρουγγάριος τῆς βίγλης καὶ οἱ μάγιστροι καὶ οἱ κριταὶ οἱ ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ καθεζόμενοι, καὶ χαιρετίζουσιν αὐτὸν, καὶ ἀντιχαιρετίζονται παρ' αὐτοῦ. Εἶτα εἰσέρχεται διὰ τῶν σκύλων, προσυπαντᾶται [41] ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου παρὰ τῶν σιλεντιαρίων καὶ τοῦ ἀδμινσουναλίου, κἀκεῖθεν παρὰ τῶν τοῦ κουβουκλείου, εἶτα ἐν τῷ μέσῳ τοῦ αὐτοῦ τρικλίνου παρὰ τῶν πρωτοσπαθαρίων καὶ σπαθαροκανδιδάτων καὶ λοιπῶν, καὶ χαιρετίζεται παρ' αὐτῶν, καὶ ἀντιχαιρετίζει αὐτούς. Εἶτα εἰσέρχεται εἰς τὸν λαυσιακὸν, προσυπαντᾶται παρὰ τοῦ πραιποσίτου [42] καὶ τοῦ ἑταιρειάρχου καὶ λοιπῶν συγκλητικῶν. (Τὸ αὐτὸ ποιεῖ καὶ ὅτε προσυπαντᾶται παρὰ τοῦ πραιποσίτου τοῦ πατριάρχου. Ὁμοίως τὸ αὐτὸ ποιεῖ καὶ ὁ πριμικήριος τοῦ κουβουκλείου μετὰ τῶν πριμικηρίων ὀστιαρίων.) Καὶ προκάθηται τῶν μαγίστρων καὶ πραιποσίτων, καὶ πρὸς τὸν βασιλέα εἰσερχόμενος, ὥσπερ τὸ παλαιὸν ὁ πραιπόσιτος, ἀμέσως εἰσέρχεται, τιμώμενος ὑπὸ πάντων. Ἐν δὲ ταῖς ἑορταῖς φορῶν ἅπερ ἔλαβεν ἀλλάξιμα σὺν καμπαγίοις καὶ ἀλουργέσι καμποτούβοις προπορεύεται ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως. Ἐν δὲ ταῖς ἱππικαῖς προελεύσεσι τὰ δίροδα διάχρυσα στιχάριον καὶ σαγίον (57), συμπο-

oxyprasinotriblattum seu viridi serico textum, ter tinctum, vividi luminis, et catacoilium [seu ventrale] et rhoesium, habens exabulium aureum circum oras vel limbos ornatum tæniis aureis et parvis foliis hederæ similibus respersum. Illic ingresso primi occurrunt drungarius vigiliæ, ab acolutho [seu barangorum securiferorum duce] stipatus, et magistri et judices in hippodromo sedentes; jubentque ipsum salvere, et vicissim ab eo jubentur. Dein per scyla transiens beneventatur initio triclinii Justiniani a silentiariis et admissionali, paulo ulterius a cubiculariis; medio in triclinio a protospathariis et spatharocandidatis et reliquis; quibus omnibus datam salutem reddit. Intrantem in lausiacum excipiunt præpositus et hetæriarcha et reliqui senatores idemque facit erga hos, quod erga superiores; idem quoque erga excipientes patriarchæ præpositum, primicerium cubiculi et primicerios ostiariorum. Tum primus considet ante magistros et præpositos, et intrat ad imperatorem immediate, non nuntiatus, quemadmodum olim præpositus intrabat; verbo, magno in honore habetur ab omnibus. In diebus autem festis gestat, quæ accepit ab

VARIÆ LECTIONES.

[41] προσυπαντοῦσι cod. [42] πατριάρχου cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

εἰς Ἰβηρίαν ἐκπέμπει. Ὅς ἐκεῖ γενόμενος καὶ τοὺς διεσπαρμένους ἔν τε Χαλδίᾳ καὶ Ἰβηρίᾳ Φράγκους καὶ Βαράγγους ἀγηοχῶς κωλύειν ἠπείγετο τὸν ἐνοντα τρόπον τοῦ Σουλτάνου. Barangos, quoque in expeditiones bellicas, quas Græci tentabant, ivisse, constat etiam e Chronico Casinensi II, 37, p. 373, ubi Græci dicuntur *Apuliam et Calabriam sibi vindicasse, sociatis in auxilium suum Danis, Russis et Gualannis.* Ejusdem originis gentes sunt Dani et Gualanni. Putantur enim Barangi e Dania in Angliam venisse. Atqui Gualanni et Barangi iidem sunt. *Gu* ut *W.* item *nn* ut *ng* olim pronuntiabatur, et *l* sæpe litteræ *r* substitui solebat; ut ergo *Gualanni* et *Barungi* sono prope nihil different. Non solus imperator habebat Barangos sui corporis custodes et perpetuos comites, verum etiam proceres, habebant, si non veros, at certe tamen Græcos ad modum Barangorum vestitos et armatos; ut hodie quos magnates nostri alunt apparitores Heiduckos appellamus, etiamsi natione Germanos, ad modum tamen Heiduckorum compositos. Schol. Basilic. ad I. LX, p. 695: Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνου Βαράγγου συγκλητικοῦ τὸν ἕτερον Βάραγγον συγκλητικὸν φονεύσαντος. Hic Barangus senatorius est, qui ad senatorum aliquem pertinebat eique apparebat. Horum itaque imperialium Barangorum magister appellabatur peculiari nomine, non patrio quidem, at Græco tamen ad patrium conficto. Patrio enim nomini ipsi se appellabant et a suis citabantur *Folgher*, id est comes, secutor, apparitor, ἀκόλουθος. Vox Germanica est *folgher* et *folgheres*, id est *folger*, *folgerer*, appellabant medio ævo *qui aliis deserviunt*, ut ait Bracton. I III, tract. 2. c. 10. Apponam ejus locum e Du Cange v. *Folgare*: *omnes, qui terram tenent et domum, qui dicuntur Husfastene Hansfeste, angesessene] et etiam alii, qui aliis deserviunt, qui dicuntur folgheres*, id est servientes, apparentes in obsequio, sequentes herum, quo eat, comitantes, et a latere ejus non decedentes. Superest adhuc ea vox in sermone Anglicano, *fellow*. Nam *fellow* et *fellower* idem est atque *fellog* et *felloger*. In universum quidem omnes Warangi in militia palatina merentes erant folgheres seu acoluthi; verum ut solemne erat illi aulæ magistrum et caput militaris alicujus tagmatis per excellentiam eo nomine appellare, quod singulari cuique militi competebat; ut e. c. bicanatum pro præfecto bicanatorum, excubitum, ploimum, periusium, etc., pro præfecto excubitorum, ploimorum, periusiæ: sic etiam acoluthum per excellentiam appellabant eum, qui tagmati acoluthorum præesset. Ipsi enim Barangi se *fellows*, *folgherer*, *acoluthos* appellabant. Hos Barangos proculdubio intelligit Rhamnusius l. II, de bello CPtano p. 87, 1, *Machærophoros* laudans, *quod satellitium, griffonum vulgo Græcis nominatum, ex Anglis et Danis antiquo Cæsarum Græcorum more conscriptum in stationibus erat. De griffonibus* nihil usquam comperi. Videtur tamen auctorem Villharduinum habuisse.

(57) Sticharium est tunica interior, talaris, σαγίον autem, item χλανίς, est sagum seu tunica brevior exterior; τὸ σαγίον τὴν et χλανίδα idem esse satis credo e collatione Cerimonialis nostri p. 6. cum p. 313. *Sticharium* et *stichtum*, item *stigium* (sic diversa ratione idem vocabulum scribitur), ut et *stica*, Latine reddi solet *strictorium*. Facile hinc est, etymologiam ejus indagare. Est diminutivum secundum alterius diminutivi primarii, idem significantis, στιχίον. Hoc venit a στίζειν, στίχω, *per orbem ambire*, et hoc a στάω. Ab ejus futuro στήσω, *collocabo*, fit στίζω, ut ab οἰήσομαι fit ὀΐζομαι, quo utitur Moschus in Europa v. 8, et multa talia; χρυσὸν στίζοντα, *aurum ambiens* vel *circumstans*, habet Nicetas, vocum cascarum et poeticarum captator, p. 41. de Germanica quadam Amazone: Ἥτις ἐκ τοῦ στίζοντος χρυσοῦ καὶ περιτρέχοντος τὰ λώματα τοῦ ἐσθήματος χρυσόπους παρωνομάζετο. Inde formata verba ἀποστίζειν, *seorsim collocare*, et περιστίζειν, *in orbem collocare, amicire*. Illo utitur Moschus in Oarista v. 54: φεῦ, φεῦ, καὶ τὴν μίτραν ἀπέστιχες; recte vertitur *mitram* (τὸ ἐπιμάζιον) *removisti*? et immerito suspectum fuit visum magnis viris Scaligero et Casaubono. Altero verbo περιστίζειν utitur Herodotus

imperatore, mutatoria et campagia et campotuba purpurea, eoque in ornatu præit imperatorem. In processionibus equestribus vero gerit vestes roseas auro pertextas, sticharium nempe et sagum, eodemque passu tum cum præposito ambulat; et imperatori volenti coronam aut ponere aut deponere, adest. Actologiæ seu acclamationes factionum hæ sunt: Multi sint anni imperatoris; illius vel illius cum plena potestate imp. multi sint anni; illius vel illius felicissimi Cæsaris multi sint anni; bene veneris, illustrissime præses senatus; bene veneris, tu, qui fidum servum et amicum imperatoris te monstrasti; bene veneris, dilecte imperatori, quem Deus coronavit; bene veneris, dilecte felicissimo Cæsari; bene veneris, dilecte senatui; bene veneris, dilecte universo populo. Gloria sit Deo, qui domino gloriam addidit; gloria sit Deo, qui magnificavit felicissimum Cæsarem; gloria sit Deo, qui te præsidem senatus constituit; gloria sit Deo soli regnanti et dignos dignis præmiis mactanti, et in te præcipue [hic addebant et exprimebant viri nomen] illustrissimam dignitatem præsidis conferenti. Bene veneris, a benefactore nostro dilecte atque promote; bene veneris, nobili sanguine procreate; bene veneris ad populum tui amantem. Merito te amavit dominus, ut purum vitiis et eo gradu suoque amore dignum. Omnium autem Conditor et Dominus conservet te, illustrissime præses senatus, multos in annos. Diu vivere sinat Deus imperatorem, principes in ejus familiaritate, et patricios. »

ρεύεται τῷ πραιποσίτῳ, καὶ ὁπηνίκα μέλλει στέφεσθαι ὁ βασιλεὺς ἢ ἀποστέφεσθαι, σύνεστι τούτῳ. Αἱ ἀκτολογίαι τῶν μερῶν· « Πολλὰ ἔτη τοῦ βασιλέως· ὁ δεῖνα βασιλέως αὐτοκράτορος πολλὰ τὰ ἔτη. ὁ δεῖνα τοῦ εὐτυχεστάτου Καίσαρος πολλα τὰ ἔτη· Καλῶς ἦλθες, λαμπρότατε πρόεδρε τῆς συγκλήτου· καλῶς ἦλθες, ὁ πιστὸς δοῦλος καὶ φίλος τοῦ βασιλέως ἀναφανείς· καλῶς ἦλθες. ἠγαπημένε τῷ φεοστέπτῳ βασιλεῖ· καλῶς ἦλθες, ἠγαπημένε τῷ εὐτυχεστάτῳ Καίσαρι· καλῶς ἦλθες, ἠγαπημένε τῇ συγκλήτῳ· καλῶς ἦλθες, ἠγαπημένε τῷ δήμῳ παντί. Δόξα Θεῷ τῷ δοξάσαντι τὸν δεσπότην· δόξα Θεῷ τῷ μεγαλύναντι τὸν εὐτυχέστατον Καίσαρα (58)· δόξα Θεῷ τῷ τιμήσαντί σε πρόεδρον τῆς συγκκήτου· δόξα Θεῷ τῷ μόνῳ βασιλεῖ τῷ προβιβάζοντι ἀξίως τοὺς ἀξίους καὶ τὲ, ὁ δεῖνα, τιμήσαντι τῇ τοῦ προέδρου λαμπροτάτῃ ἀξίᾳ. Καλῶς ἦλθες. προβολὴ εὐεργέτου· καλῶς ἦλθες, ὁ εὐγενὴς ἐκ προγόνων· καλῶς ἦλθες εἰς φιλοῦντά σε δῆμον· ἀξίως σε ἠγάπησεν ὁ δεσπότης, ὡς ὄντα καθαρὸν καὶ ἐπάξιον. Ἀλλ' ὁ πάντων Ποιητὴς καὶ Δεσπότης φυλάξῃ σε, λαμπρότατε πρόεδρε τῆς συγκλήτου, εἰς πλήθη χρόνων. Πολυχρόνιον ποιήσει ὁ Θεὸς τὸν αὐθέντην, τοὺς ἀπελτ.... (59), ὁμοίως τοῖς πατρικίοις. »

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

bis. Libro IV, 2, p. 223. περιστίξαντα κατὰ ἀγγεῖα τοὺς τυφλοὺς, *singulis gaulis lactis per orbem circumcollocantes gregem servorum cæcorum*. Deinde ejusdem libri cap. 202, p. 286, περιέστιξε καὶ τουτοισὶ τὸ τεῖχος. Hinc emendandum Erycii in Sophoclem epigramma p. 274, edit. Henr. Stephani c. fin. n. 1468:

Αἰεί τοι βούπαισι περιστίζοιτο μελίσσαις
Τύμβος, Ὑμηττείῳ λειβόμενος μέλιτι.

Vulgo male περιστάζοιτο legitur; quod si valeret, quid fieret de λειβόμενος, quod procul dubio tunc abundaret inutiliter? *Semper sit obsessus et per orbem ambitus tumulus tuus ab apibus, boum sobole, stillans* (ita ut stillet) *Hymettico melle.* Est ergo στίχος, *stica*, στιχίον, *stichium*, et στιχάριον, *vestis astans*, circumstans homini, stricte inhærens; adeoque idem quod χιτὼν στατός, de quo Salmasius ad Tertullianum disputat.

(58) Titulus εὐτυχέστατε et serioribus sæculis etiam πανευτυχέστατε Cæsari erat proprius; vid. p. 132 et 264. Habetur in formulis salutationum epistolarium ab Haberto editis: Ὅπως γράφει ὁ μητροπολίτης πρὸς δεσπότην, βασιλέως υἱόν· Τολμηρῶς ἀναφέρω τῇ βασιλείᾳ σου, πανευτυχέστατε δέσποτα.

(59) Debui punctis sensu vacuis explere terminationem vocis hujus per compendium in membranis exaratam, quod assequi non valui. Nam quod in Latinis dedi, non interpretatio vocis est, sed ideo positum, ne omnino nihil dicerem, ne lacunam relinquerem. Sensus loci videbatur id saltem ferre, si non flagitare. Compendium illud qui exprimeret, typum stanneum in forulis habebant nullum operæ typographicæ. Ergo ad puncta confugiendum erat. Erat autem in codice sic exaratum hoc vocabulum, ut supra λ staret τ, eique adjungeretur illud scripturæ compendium, quod alias librariis Græcis terminationem κὸς, κὴ, κὸν, κοὺς, etc., designare solet. et ad figuram litteræ ξ proxime accedit. Eadem illa est figura, ob quam non perceptam in epistolis Ignatii Thomam Smithum Jacobus Gronovius initio præfationis ad Herodotum pro more suo sævis modis increpat. Multum nempe ignorabat et idiota erat, qui non meminisset πνευματι idem esse atque πνευματικός. Jam viderint doctiores, quid ex ἀπελτξ efficiant. Ego quidem nihil prorsus extundo, aliquanto meliore fortuna usus p. 322, ubi membranæ quoque in voce ἀνθρακιᾷ hanc ipsam figuram præferebant ἀνθραξ, quod aliud esse atque ἀνθρακιᾷ, mihi non poteram persuadere.

APPENDIX AD LIBRUM PRIMUM.

CONSTANTINI IMP. PORPHYROGENITI.

PRÆCEPA

IMPERATORI ROMANO BELLUM COGITANTI,

AD CASTRA PERGENTI, IN CASTRIS AGENTI, IN HOSTICUM INTRANTI,

ET INDE CUM VICTORIA IN URBEM REDEUNTI,

OBSERVANDA,

Item de ipsius comitatu, sellariis, sagmariis, cibo, potu, supellectile vestiaria et culinare, vigiliis castrensibus, congiariis, aliis, expositio

AD ROMANUM IMP. PORPHYROGENITUM FILIUM.

Υπόθεσις (1) τῶν βασιλικῶν ταξειδίων (2) καὶ ὑπόμνησις τῶν ἀπλήκτων (3).

A

Εἰσὶ τὰ ἄπληκτα· πρῶτον ἄπληκτον εἰς τὰ Μαλάγινα, δεύτερον τὸ Δορύλειον, τρίτον εἰς τὸ Καβόρκιν, τέταρτον εἰς Κολώνιαν, πέμπτον εἰς Καισάρειαν, ἕκτον εἰς Ἀρμενιακοὺς εἰς τὸν Δαζιμῶνα. Ὅτε ὁ στρατηγὸς τῶν Θρᾳκησίων καὶ ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν ὀφείλουσιν ὑπαντᾷν τῷ βασιλεῖ εἰς τὰ Μαλάγινα. Ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν καὶ ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν καὶ ὁ στρατηγὸς Σελευκείας ὀφείλουσιν ὑπαντᾷν τῷ βασιλεῖ εἰς τὸ Καβόρκιν. Ὅτε εἰ μέν ἐστι τὸ ταξείδιον εἰς Ταρσὸν, τὰ λοιπὰ θέματα ὀφείλουσιν ἀποσωρεύεσθαι εἰς Κολώνιαν, εἰ δὲ πρὸς τὰ μέρη τῆς Ἀνατολῆς (4), ὀφείλουσιν ὑπαντᾷν

Expositio de ratione bellicarum, quas faciunt imperatores, expeditionum, et commemoratio stationum, in quibus metari solent.

257 Aplicta, vel applicata id est stationes et mansiones castrorum, sunt hæ. Primum aplictum seu prima mansio [post exitum ex urbe augusta trajectumque Bosporum] est in Malaginis; secunda ad Doryleum; tertia ad Caborcium; quarta in Colonia; quinta in Cæsarea; sexta in themate Armeniacorum apud Dasimonem. Et quidem ad Malagina debent imperatori occurrere strategus Thracesiorum et strategus Anatolicorum; ad Caborcium autem debent ipsi occurrere domesticus scholarum et strategus Bucellariorum et strategus Seleuciæ. Si expeditio instituitur adversus Tarsum, debent omnia themata

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUS.

(1) Sitne prima hæc particula, quæ ad p. 263 decurrit, ejusdem Constantini, cujus cætera, non liquet. Saltem ex eo dubito, quod p. 260, ὁ ἅγιος Καῖσαρ (sic enim ibi lego) memoratur. Atqui *Cæsaris* nomen Constantini Porphyrogenneti ætate jam exoleverat et βασιλεῖς appellabantur imperatores. Forte igitur sæculi quarti aut quinti opus est, quo Cæsares adhuc audiebant, ut e superius allegatis allocutionibus novorum imperatorum ad senatum populumque et fortes exercitus, item e Juliani Misopogone p. 346, ed. Spanhem. constat. Vocabulum ὑπόθεσις autem hic notat *præceptum*, *suasionem*, præscriptionem rationis, secundum quam agendum; ὑποτιθέναι est *suppeditare* (nempe consilium), *suadere*, ut nos dicimus *jemandem unter den Fuss geben*. Hinc interdum pro *præcepto* ponitur. Exempla dat DC. v. Ὑπόθεσις. Verti *expositio*. Eo sensu ὑποτιθέναι idem valet atque ὑπογράφειν, *coram oculis lectoris ponere* vel *scribere*.

(2) Novi Græci τάξιν appellant, quod veteres παράταξιν, et ταξιδεύειν in παρατάξει, *procinctu*, ordine bellico, acie et armis esse, stare, procedere. Hinc ταξείδιον vel ταξίδιον omnis processio in armis et acie, sive in urbe fiat, sive in castris. Infra p. 352, τὸ ταξείδιον ποιεῖν significat processionem

B

militarem facere, curare, ducere, eam nempe, quæ quotidie fit, monstrandæ causa dexteritatis militum in tractandis armis et dividundis excubiarum vicibus. Sed plerumque notat hæc vox processionem militum armatam in castra adversus hostem, et moram eorum in acie et armis, id est expeditionem bellicam.

(3) *Aplictum* novi Græci dicunt pro *applicitum* vel *applicatum*, ut ἔξπληκτον (v. DC. h. v.) pro *explicitum* vel *explicatum*. Appellant autem aplictum et applicatum omnem locum ad quem applicatur, in quem incumbitur, stationem, mansionem.

(4) Partes orientales sunt aut media et quæ mare Hyrcanum respiciunt, aut in specie sic appellabantur olim a Græcis pariter atque ab ipsis Arabibus partes ad Euphraten, interdum quoque partes ad Tigridem sitæ; quod pluribus demonstravi in notis ad Abulfedæ Historiam, et ex Assemanni Biblioth. orientali quoque intelligitur. Hic de Natolia, tractu

C

Minoris Asiæ, Lydiam et Ioniam complectente (cujus dux hoc ipso loco strategus Anatolicorum dicitur), non cogitandum. Geographica hæc illustrare quamvis sit hujus loci, non tamen apparatus ad hanc rem necessarius mihi ad manum est; quapropter paucula tantum attingam. *Pylæ* confun-

*Hinc incipit Commentariorum pars inedita. In fine annotationum ad libr. secundum Reiskius hæc subscripsit: *Asolvi rudem hanc Commentarii delineationem bono cum Deo, cui laus et gloria sit soli, die* 10 *Maii* 1752. Poste a plura, schedulis insertis, addidit, nonnulla etiam retractavit: quæ in editione Bonnensi, suo quidque loco, uncis inclusa leguntur.

[seu legiones provinciales] congregari in themate Coloniæ. Quod si vero ad tractus interioris versus Interamnanam Orientis instituitur, debent Cappadox quidem et Charsianites et Bucellarius in Coloniam convenire; Armeniacus autem et Paphlago et Sebastenus in Cæsaream. Quando autem adversus Tephricen contentio est, congregantur Armeniaca themata apud Bathyn Rhyaca seu torrentem profundum, oppidum sic dictum.

A τῷ βασιλεῖ ὁ μὲν Καππάδοξ καὶ ὁ Χαρσιανίτης καὶ ὁ βουκελλάριος εἰς Κολώνειαν, ὁ δὲ Ἀρμενιακὸς, καὶ ὁ Παφλαγὼν, καὶ ὁ Σεβαστείας εἰς Καισάρειαν. Ὅτε τὰ Ἀρμενιακὰ θέματα ὀφείλουσιν ἀποσωρεύεσθαι εἰς Τεφρικὴν εἰς τὸν Βαθὺν Ῥύακα.

Observanda quando imperator expeditionem parat.

Constantinus Magnus, si quando expeditionem bellicam animo agitaret, consulebat eos, quos norat usu doctos ad proponendas has quæstiones respondere sibique satisfacere posse: ubi scilicet et quando bellum oporteat instruere. Invento per eam consultationem et loco et tempore gerendi belli, inquirebat porro, num etiam alii essent, qui ea, quæ scire cuperet, perspecta, et maxime per recentissimam experientiam, haberent. Repertos post factam diligentem inquisitionem tales cogebat et ipsos quoque; seorsimque eorum unumquemque interrogando percontabatur, **258** quantum esset viæ spatium ad certum, quem edebat, locum; quæ via ex orbe Romano illuc ducat, et qualis; et unicane, an plures; aquis abundent, an careant regiones illuc tendentibus trajiciendæ; angustane via et præcipitiis aliisque periculis horrens, an ampla com-

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, βασιλέως μέλλοντος ταξειδεύειν.

Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας, μέλλων ταξειδεύειν, ἐβουλεύετο τοῖς ἔχουσι τὴν πεῖραν τῶν ἐρωτωμένων, ποῦ δεῖ ταξειδεῦσαι καὶ πότε. Ἐκ δὲ τῆς βουλῆς ταύτης εὑρὼν τὸν τόπον καὶ τὸν καιρὸν, ἠρεύνα καὶ, τίνες B ἄλλοι γινώσκουσι ταῦτα, καὶ μάλιστα πρὸ ὀλίγου χρόνου, καὶ μαθὼν καὶ εἴ τινες ἄλλοι ἔμπειροι τούτων εἰσὶ, συνῆγε καὶ αὐτοὺς, καὶ ἠρώτα ἰδίως καὶ ἰδίως ἕκαστον, πόση ἐστὶν ἡ ὁδὸς (5) ἡ ἀπάγουσα ἀπὸ τὰ οἰκούμενα (6) εἰς τήνδε τὴν χώραν καὶ ποδαπὴ, καὶ εἰ μία ὁδός ἐστιν ἢ πολλαὶ αἱ εἰσάγουσαι εἰς αὐτήν· καὶ εἰ ἄνυδρά εἰσι τὰ κατὰ τὴν ὁδὸν χωρία ἢ ἔνυδρα, εἶτα ποία ὁδὸς ἐστι, στενόχωρος, καὶ κρημνώδης, καὶ ἐπικίνδυνος, καὶ ποία πλατεῖα καὶ εὐδιάβατος, καὶ εἴ τίς ἐστι κατὰ τὴν ὁδὸν ποταμὸς μέγας καὶ μὴ δεχόμενος πόρον. Εἶτα ἠρώτα περὶ αὐτῆς τῆς χώρας, πόσα κάστρα ἔχει, καὶ ποῖα τούτων εἰσὶν ὀχυρὰ καὶ ποῖα ἀνόχυρα, καὶ ποῖα πολυάν-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

dendæ non sunt cum illis Pylis quas longo tempore post Manuel Comnenus struxit et sic appellavit, teste Cinnamo p. 35, *Malagina*, Μαλάγινα. C Μαλάγνα, Μελάγγινα est oppidum ad Olympum, Mysiæ montem; vid. Du Cange Alexiad. p. 411. Memorat Geographus Nubiensis p. 287. De *Dorylæo* Wesseling. ad Itiner. Anton. Aug. p. 203. De *Caborico* prorsus nihil invenio. *Colonia* est Colonia Armeniæ, de qua Wesseling. ad Hieroclis Synecdemum p. 703 et Du Cange Alex. p. 386. Forte est Geogr. Nubiens. *Cæsarea* hic memorata est Cappadociæ, etiam Abulfedæ laudata. *Armeniaci* sunt thema aliquod seu provincia. Legendus de his omnibus Constantini libellus De Thematibus Orientis. De *Seleucia* Isauriæ v. Wesseling. l. c. p. 708. *[De *bucellariis* citantur auctores ad Olympiodori Eclogas a Labbeo pag. 90.]* Conf. Fabrott. Gloss. Cedren., Du Cange utroque Glossario, Goar. ad Cedren. pag. 721. *Sebastia* est celebris apud Arabes *Siwas*. Τεφρική videtur omnino aut ipsa urbs *Tebris*, aut regio ejus olim fuisse. Ὁ βαθὺς ῥύαξ est oppidum sic dictum in themate Armeniaco, D de quo Du Cange Alexiad. pag. 340 fine. Ῥύακαι est e membranis pro ῥύακα, uti leg.

(5) Vegetius III, 6: *Dux primum itineraria omnium regionum, in quibus bellum geritur, plenissime debet habere perscripta, ita ut locorum intervalla non solum passuum numero, sed etiam viarum qualitates perdiscat, compendia, diverticula, montes, flumina ad fidem descripta consideret.* Hinc natæ tabulæ, qualis sic dicta Peutingeriana est, Notitiæ imperii, Itineraria, ut Antonini dictum, de quibus vid. cap. 2 doctæ dissertationis illustris Francisci Christophori a Scheyb ab tabulam Peutingerianam a se hoc ipso anno Viennæ Austriacæ ex ipsis membranis fideli ex ære redditam. Exstant in nostro quoque hoc Cerimoniali talium tabularum itinerariarum, sed particularium, specimina duo, nempe in Taxidio p. 283; stationes phanorum et laternarum nominantur, quibus brevi tempore irruptio Saracenorum in solum Romanum elicita ad CPlin nuntiabatur; alterum specimen talium tabularum est l. 2, fine capitis 45, Σταδιοδρομικὸν inscriptum. Pertinent huc quoque Notitiæ episcopatuum, de quibus ad finem l. 2 dicetur.

(6) Dedi in Latinis *ex orbe Romano*, i. e. ex ditione Romanorum seu græcorum. Græci enim illorum temporum se Romanos appellabant. Proprie est *loca habitata*. Quidquid enim ditionis Romanæ non est, quamvis abundet hominibus et cultura floreat, Græcis tamen ἡ ἔρημος et ἡ ἀοίκητος dicitur, quoniam ipsis ibi habitare et versari tuto non licet. Eo sensu accipiendum est vocabulum τα ἀοίκητα paulo post hujus Tactici p. 262. Pariter veteres τὴν ἔρημον appellabant, ubiubi quis desertus ab amicis esset; vid. Diogen. Laert. p. 359 Eo sensu legitur ἔρημος ap. Euripidem in Rheso 214, ἔρημος χῶρος ibi est *hostile solum*. Apud Socratem quoque Hist. Eccles. I, 18, τόποι ἐρημότατοι est *media barbaries*, meditullium ditionis hostium, ubi summa est amicorum penuria. Ait ibi Socrates Constantinum M. sibi comparasse castrensem ecclesiam, quam secum ferret in expeditionem Persicam, ἵνα ἔχῃ κατὰ τοὺς ἐρημοτάτους τόπους εὐκτήριον εὐτρεπισμένον. Eodem modo accipiendus Balsamo Resp. 13, quando clericos castrenses appellat τοὺς μετὰ τῶν αὐτοκρατόρων κληρικοὺς ἑπομένους εἰς πεδιάδας ἐρήμους, *eos, qui imperatores sequuntur in campanias desertas*, h. e. *hostiles*. Hinc emendandus Epictetus ap. Arrian. Diss. I, 24, p. 143, v. 11, ed. Cantabr.: καὶ νῦν ἡμεῖς γε εἰς τὴν ἐρήμην κατάσκοπον πέμπομεν, (non εἰς τὴν Ῥώμην, ut ibi editum est,) *nos speculatorem in desertum*, i. e, *solum hostile*, *mittimus*. Pari modo ut Græci scriptores, qui sub Romanorum imperio floruerunt, quidquid Romani juris non esset, ἔρημον, et quidquid esset, τὴν οἰκουμένην vel τὰ οἰκούμενα dicebant, sic Attici scriptores appellabant τὴν οἰκουμένην quidquid ditionis Atticæ esset. Lycurgus orat. adv. Leocrat. p. 178 (in orat. Græc. minor. ed. Hanoviensis).

θρωπα καὶ ποῖα ὀλιγάνθρωπα, καὶ ἀπὸ πόσου διαστήματός ἀλλήλων εἰσὶ, καὶ ποδαπά εἰσι τὰ χωρία τὰ παρακείμενα αὐτοῖς, μεγάλα ἢ μικρὰ, καὶ οἱ τόποι ὁμαλοὶ ἢ ἀνώμαλοι, βοτανηφόροι ἢ ξηροί. Ταῦτα δὲ ἠρώτα διὰ τὴν χρείαν τῶν ἵππων. Εἶτα ἠρώτα, ποῖος λαὸς παράκειται ὁ δυνάμενος βοηθεῖν τοῖς κάστροις ἐκείνοις ἐν καιρῷ πολέμου, καὶ ἀπὸ πόσου διαστήματός εἰσιν αὐτῶν, καὶ πότε εἰσὶν ἕτοιμοι εἰς ταξείδιον, καὶ πότε διεσπαρμένοι καὶ ἐπαναπαυόμενοι εἰς τὰ ἴδια καὶ πρὸς πόλεμον ἀσύμφθαστοι (7), καὶ εἰς ποίους τόπους ταξειδεύουσι καὶ πότε. ἢ οὐδέποτε ταξειδεύουσιν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἰδίας χώρας εἰσὶ πάμποτε. Τὰ δὲ αὐτὰ ἠρώτα καὶ περὶ ἄλλων χωρῶν, ἵνα ὡρισμένως μηδεὶς οἶδεν, εἰς ποίαν χώραν βούλεται ταξειδεύειν. Πολλάκις γὰρ ὑπὸ τῶν τοιούτων μηνυθέντες οἱ ἐναντίοι ἠσφαλίσαντο τὰ ἴδια, ἢ καὶ πρὸς παράταξιν εὐτρεπίσθησαν. Ταῦτα δὲ πάντα ἐρωτήσας καὶ μαθὼν, ἐπέτρεπεν αὐτοῖς ἐγγράφως δοῦναι αὐτῷ τὰ ἄπληκτα καὶ τὰ διαστήματα αὐτῶν, καὶ πόσου λαοῦ ἐστιν ἡ χώρησις αὐτῶν. Ἐκ δὲ τούτων ἁπασῶν τῶν ἀποκρίσεων μαθὼν, ὅτι ἀκίνδυνός ἐστιν ἡ ὁδὸς, καὶ ὅτι δυνατή ἐστιν ἡ ἔκβασις τοῦ ταξειδίου, καὶ ὅτι ἔνδοξόν ἐστι τὸ ταξείδιον καὶ βασιλέως παρουσίας ἄξιον, καὶ ὅτι συμμαχίαν ὁ τόπος οὐ δέχεται, ἢ δέχεται μὲν, κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον οὐ δέχεται, καθ' ὃν μέλλουσι ταξειδεύειε, αὐτοὺς μὲν τοὺς ταῦτα διδάσκοντας εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ ἐπαναμιμνήσκοντας καὶ διδάσκοντας τὰ λείποντα· ἐπελαμβάνετο δὲ τῆς φρόντίδος τοῦ ταξειδίου, καὶ πρῶτα μὲν ἐπέτρεπε τοῖς στρατηγοῖς κεφάλαια ταῦτα· πρῶτον μὲν ἀμφιᾶσαι καὶ ἀσφαλίσασθαι τὰ κάστρα· δεύτερον δὲ, ἐπιστῆφαι ἄνδρας ἐπιτηδείους εἰς τὴν χῶραν, ἵνα, ἰ συμβῇ ἐλθεῖν κατὰ τὴν χώραν ἐχθροὺς, αὐτοὶ, ἐκσπηλεύσωσι (8) τὸν λαὸν καὶ ἀπάγουσιν εἰς τὰ ὀχυρώματα· τρίτον, ἀμφιᾶσαι τὸν στρατὸν τὰ δέοντα καὶ δυνατὰ περί τε ὅπλα καὶ ἵππους· τέταρτον, ἀσφαλίσασθαι τὰς βίγλας τοῦ σπουδάζειν μανθάνειν τὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀναφέρειν αὐτά· πέμπτον, εὐτρεπίζεσθαι καὶ πρὸς γεφύρας, ἔνθα ὁ στρατὸς μέλλει διαβιβάζεσθαι, καὶ ἔνθα πόρον ὁ ποταμὸς οὐκ ἔχει· ἕκτον, παραγγέλλειν τοῖς πολιτικοῖς ἄρχουσιν, ἵνα τοὺς ἀπομένοντας τῶν στρατιωτῶν καταβάγειαν (9), ἕως τινὸς μὲν χρόνου ἐλαύνωσιν εἰς τὸ ταξείδιον, μετὰ δὲ τὸ ἀποβαλεῖν (10) τὸν λαὸν ἵνα κρύπτωσιν

modeque permeabilis; magnusne fluvius per viam occurrat, qui vadum nullum præstet. Porro de ipsa illa regione sciscitabatur, quot haberet castra et quænam eorum munita sint, quæ secus; quæ frequentia hominum abundent, quæ contra raros numerent incolas; quantum singula a sese distent; quomodo adjacentes ipsis habeant regiones; sintne vastæ, an parvæ et contractæ; solum æquabile, an inæquale; ferax graminis, an sterile et aridum. (Id autem sciscitabatur, animo ad equos eorumque pabulum intento.) Porro interrogabat, quale hominum genus in istorum castrorum vicinia degeret, et potensne castris tempore belli succurrere, et e quanta distantia; quandonam parati ad expeditionem, et quando e contrario palantes et disjecti, suisque potius sedibus incubantes et ad bellum coire segnes; ubinam locorum confluere belluturi et quo tempore soleant; aut numquamne pareant expeditionem, ejurato bello, semper inhærentes territorio suo. Hæc ipsa eodem tempore quoque de aliis regionibus sciscitabatur, ne quis intelligeret, in quam præcise regionem arma decrevisset inferre. Sæpe enim contigit, ut a talibus hominibus in consilium adhibitis admoniti hostes suæ securitati prospexerint loca sua communiendo, aut et acie instructa ad conflictum sese comparaverint. Hæc omnia sciscitatus ut cognorat, mandabat iis, ut scripto consignata sibi exhiberent nomina mansionum castrensium, et quanto intervallo una distet ab altera, et quantam hominum capiat multitudinem. Ex his omnibus responsionibus si intellexisset, periculo carere viam propositam, et educi commode posse militiam, et gloriosam fore finem ejus expeditionis, ipsamque dignam esse, cui ipse imperator intersit, locumque, quem invadere armis constituisset, non admittere auxilia sociorum, aut, si admittat habeatque spem sibi succursum iri, eo tamen tempore, quo invaderetur, auxilia et defensionem accipere non posse: retinebat secum illos homines, a quibus ea omnia didicerat, singula dictorum opportuno tempore in memoriam ipsi revocaturos, et alia nova præterea nondum tradita identidem demonstraturos. Et sic suscipiebat curam expeditionis; mandabatque militum magistris hæc præcipua ipsis

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(7) I. e. οὐ συμφθάνοντες, *non convenientes*. Sæpe adjectiva illa terminatione passiva significationem activam habent, ut apud Diog. Laert. p. 530, ῥεῦμα δενδρόθρεπτον, *fluvius arbores nutriens*: ἀφώνητος, *mutus*, οὐ φωνῶν, ap. Sophoclem OEd. Col. v. 1247; μεμπτός εἰμι habet idem Trach. 453 pro μέμφομαι, *accuso*, *increpo*, *vitupero*.

(8) I. e. *expilent*, vel, si mavis, *expellant*, i. e. ex uno loco expulsos compellant in alium; quemadmodum ἐξπελλευτής est vel *expilator* vel *expulsor*, qui debitos fisco census *expellit*, i. e. exigit, aut *expilat*, cum pulvisculo corradit et in saccum suum *compellit*; vid. DC. v. Ἐξπελλευτής.

(9) Ex his verbis alium sensum extundere non potui præter eum, quem in Latinis dedi. Conf. DC. Gloss. Lat. v. *Vagus*, ubi *vagus* dicitur *servus fugitivus*, *nequam*. Tales plani, qui peregrinationum sacrarum prætextu otio torperent et scelera quævis exercerent, medio ævo erant quamplurimi. Forte leg. est καταβαγεύειαν. Βαγεύειν est novis Græcis *vagari*, v. DC. Gl. Gr. h. v., καταβαγεύειν idem notat, sed potest quoque notare *sinere* vel *facere vagari*, et supra p. 253 habebamus εἰρηνεύειν pro *pacificare*. Proprie est καταβαγεύειν suæ vagationis totum stadium decurrere, finire vagum suum absque regula et rectore cursum; κατὰ in talibus compositionis idem notat, quod *de* Latinorum in *desævire*, *deflagrare*.

(10) Dicitur ἀποβάλλειν, qui in hosticum irrumpit, præsertim si Constantinopoli sit inferius aut versus austrum situm; ut contra ἀναβάλλειν de illis dicitur, qui e regionibus australibus versus CPlin hostiliter contendunt; vid. Goar. et Combefis. ad Theoph. p. 294. Frequenter hoc verbo

futura rerum studiorumque capita : primum, ut castra firmis mœnibus amicirent et ad securitatem sufficienter communirent ; secundum, ut viros idoneos imponerent provinciæ, qui, hostibus, si forte, irrumpentibus, omnem populum incolam expilent, hoc est e sedibus suis cum totis familiabus extractum in munita loca compellant et transferant ; tertium, ut militibus de necessario vestitu atque apparatu armorum equorumque prospicerent ; quartum, ut vigiliarum seu excubiarum diligentem haberent curam studerentque actiones et consilia hostium explorare et de exploratis ad se referre ; **259** quintum, ut paratos haberent pontes ibi locorum, ubi exercitui trajiciendus occurrat fluvius non vadosus ; sextum, ut significarent mandarentque civilibus magistratibus, eos milites, qui absque venia retromansuri et castra non secuturi essent, sinerent tantisper libere vagari, quoad copiæ in agrum hostilem immissæ fuerint, post illud temporis autem, ut eos comprehensos in vincula et

αὐτοὺς δεσμίους. Αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς τὸν χρόνον τοῦ ταξειδίου καθ' ἑαυτὸν ὁρίσας καὶ πρὸς τὸν χρόνον ἐπιλογισάμενος τὸ χρῆμα καὶ τὴν ἄλλην βασιλικὴν χρείαν, ἐπέτρεπε τῷ τε σακελλαρίῳ καὶ τῷ πρωτοβεστιαρίῳ καὶ τῷ μινσουράτωρι (11) καὶ τῷ δομεστίκῳ τῆς ὑπουργίας (12), ἕκαστον κατὰ τὴν ἰδίαν ὑπηρεσίαν κετὰ τὸν ὁρισθέντα χρόνον ἀπαριθμῆσαι τὰ φορτώματα, πόσων σαγμαρίων (13) εἰσὶ, καὶ τούτων τὸν ἀριθμὸν ἀναδιδάξαι. Λαβὼν δὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν σαγμαρίων καὶ προσλαβὼν καὶ ἄλλην προσθήκην διά τε τὰ χωλευόμενα καὶ τὰ κονοδριζόμενα (14) αὐτῶν, ἐπέτρεπε τῷ τε κόμητι τοῦ στάβλου καὶ τῷ λογοθέτῃ τῶν ἀγελῶν συστῆσαι τὸν ἀριθμὸν τῶν σαγμαρίων, ἔτι δὲ καὶ τῶν βασιλικῶν ἱππαρίων καὶ ἄλλων τινῶν ἵππων, ὅσα ἂν ἐβουλήθη εἰς τὸ γίνημα δοῦναι οἷς αὐτὸς ἐκέλευεν, ὁμοίως καὶ κατὰ τὴν ὁδὸν, οἷον στρατιώταις, πρόσφυξιν, ἄρχουσι καὶ τοῖς ὁμοίοις. Καὶ ταῦτα δὲ πάντα διοικήσας, ὥριζε τὸν ἐκ προσώπου αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει, καὶ ἐδίδου αὐτῷ διατάξεις ταύ-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

utitur Diodorus Siculus. Emendandus hinc quoque est Polybius p.157, ed.Gron.et reponendum ibi ἀπέβαλεν pro ἐπέβαλεν vulgato : διαβάλλειν habet Polyænus p. 501, pro transvehere navibus ex una regione in aliam.

(11) *Mensuratorem* appellabant novi Græci, quem veteres Latini *mensorem*, cujus erat castra præcedere et idoneum metandi locum dispicere atque designare, principique et ejus comitibus hospitia procurare et postibus hospitis futuri nomen ascribere ; vid. Guther. p. 427. Vales.ad Amm.Marcell. p. 497, DC. v. *Mensor* et Μινσοκράτωρ.

(12) Reddidi vocem ὑπουργία *famulitium culinare*. Proprie est *servitium*. Sed ut Franci *service* dicunt pro supellectile triclinari, quæ cibo potuique apponendo et sumendo servit, ita quoque Græcis novis ὑπουργία et Latinis novis *ministerium* pariter est suppelex triclinaris. Quando ergo dicitur domesticus s.præfectus ministerii, significatur ille, cujus curæ et fidei commissa est suppellex triclinaris et proinde quoque, qui eam ministrant, inferunt, efferunt, cibos potusque parant, servant. Hinc ὑπουργεῖν et ὑπηρετεῖν est *servire ad mensam, porrigere dapes, tollere rursus* ; et ὑπηρετεῖσθαι *ministratum a famulis cibum potumque accipere*, ut ap. Theoph. p. 42 : Ἴδε εἰς ποταπὰ σκεύη ὑπηρετεῖται ὁ υἱὸς Μαρίας. Ita enim ibi legendum. Νοτάριος τῆς ὑπουργίας est *notarius ministerii triclinaris* ap. Leon. Grammat. p. 496, ubi loci πεφαρμαγμένων restituendum est pro πεπραγμένων e Script. post Theoph. p. 245. Apud Nostrum p. 261, ἡ χρεία τῆς βασιλικῆς ὑπηρεσίας, *indigentia regii ministerii*, est, id, quod requiritur ad serviendum, i. e. cibos apponendum regi, aut id, quod requiritur eo, ut rex cibos serviat s. apponat aliis ; verbo ea, quibus opus et usus est in convivio regio. Antiquus ille usus est vocis *ministerium*, quem dixi. Lampridius in Alex. Severo : *ducentarum argenti librarum pondus ministerium ejus nunquam excessit* ; v. Salmas. t. I Scr. Hist. Aug. p. 984, Du Cange v. *Ministerium* et Σερβίρειν. *Ministrare* Latinis est cibum præbere. Paulus Longobardus VI, 35 : *Carolus M. advenientibus ad se legatis exterarum gentium... ut minus Italiæ insidiarentur, nunquam pretiosa vina vel cæterarum rerum delicias ministrabat*. Non multum abludit significatio vocis δημιουργὸς strictior, quæ significabat eum vel eam, *qui* vel *quæ placentas faceret*. Τοὺς τὰ πέμματα καὶ τοὺς πλακοῦντας ποιοῦντας οἱ πρότερον δημιουργοὺς ἐκάλουν, ait Athenæus p.172, idque probat testimonio Menandri, cui de suo hæc subjicit : ὅτι δὲ ἐκεχώριστο τὰ τῆς ὑπουργίας, πεμμάτων μὲν προνοουσῶν τῶν δημιουργῶν, ὀψαρτυτικῆς δὲ τῶν μαγείρων· unde patet, vocabulum ὑπουργία jam Athenaei ævo significasse omne studium, etc., ad triclinia et eduliorum confectionem spectans.

(13) *[De equo sagmario multa Goldastus ad Eginhart. p. 218. Sagmarii equi vel saumarii sunt sarcinis onerati. Ditmar. p. 59.]* Sagmaria hoc in Tactico plerumque pro mulis onerariis sumuntur ; vid. Salmas. ad Scr. H. Aug. t. 2, p. 437, n. 3.

(14) Posset hoc verbum a σκονδρίζειν repeti, et hoc a σκονδυλίζειν. Nam sæpe inittiale vocum σ omittitur, ut ad p. 265, demonstrabo. Sæpe quoque λ in ρ transit et vocalis exteritur. Notat autem σκονδυλίζειν idem, quod ἐκσπονδυλίζειν, *exciderea vertebris, cervices frangere, sese evertebrare*. Hoc sensu exstat ap. Callisthenem in Vita Alexandri M. ms : Μετὰ δὲ δύο καμπτῆρας σκονδυλίζει ὁ δεξιὸς ἵππος τοῦ Νικολάου. Ego vero non dubito Arabicam vocem esse. Vide notas meas ad Albufedam. Hoc verbum, ut alia multa, transsumpserunt Græci ab Arabibus, ut vicinis, et civitate sua donarunt. Du Cange v. Ἀποκοντουρίζειν exponit *equo dejicere*, p. 732, Gloss. Gr. De loco scriptoris Neo-Græci, quem testem adducit, ut extra connexionem posito et non callens hujus dialecti judicare non valeo. Forte derivavit V. D. eam vocem a κόντουρος, equo valido, crasso, carrario, sagmario. Nihil aliud est κόντουρος, quam κάνθαρος veterum, unde κανθήλιος. At novi Græculi nugacem etymologiam a κοντός et οὐρά afferunt, quasi sic sola jumenta cauda mutilata appellarentur. Juvat hac occasione verbum aliud exponere, quo Græci novi bestiæ interitum significant ; nempe πλαντάζειν. Exempla habet Du Cange v. Πλαντᾶν. Est nempe πλαντάζειν idem quod πλαττάζειν et πλαταγίζειν, *crepare, cum crepitu dissilire*. Ut Latinii medii ævi *crepare* et illinc Franci *crever* pro rumpi, perire ponunt, sic Græci quoque πλαντάζειν, cum quo Germanicum *platzen* convenit. Recte igitur exhibent aliqui codices Nicetæ Choniatæ πλανταξάντων, ubi alii λακησάντων. Prorsus idem est λακεῖν et πλαταγίζειν. Verba Nicetæ hæc sunt : Πολλοὶ δὲ καὶ ἄνοπλοι καὶ ἄνιπποι εἰς τὸ στρατόπεδον ἐπανῆλθεσαν, τῇ συντονίᾳ τοῦ δρόμου πλανταξάντων σφίσι τῶν ὀχημάτων.

τας· ἀπαριθμῆσαι τὸν λαὸν, ὅσοι τε ὑπὸ τὰ τάγματά εἰσι τῆς πόλεως καὶ ὅσοι ὑπὸ τὸν ὕπαρχον, καὶ τούτους προορίζειν καθ' ἑαυτὸν, ἐν ποίῳ μέρει ἕκαστον τούτων τῶν συστημάτων φυλάξει τὴν πόλιν ἐν καιρῷ ἐπιδημίας ἐχθρῶν· ἀνορθοῦν δὲ καὶ τὰ τῶν τειχῶν κλάσματα καὶ τὰ μὲν ἐκ δύσεως ἐρχόμενα μανδάτα καταμηνύειν, ἕως ἂν αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τὰ οἰκούμενα παρέλθῃ· μετὰ δὲ ταῦτα τὰ μὲν σπουδαῖα καὶ κίνδυνον σύντομον ἀπειλοῦντα διοικεῖν αὐτὸν, καθὼς ἂν νομίσῃ συμφέρον εἶναι, βουλευόμενον μετὰ τῶν χρησιμωτέρων τῆς πόλεως· τὰ δὲ μηδεμίαν σπουδὴν ἔχοντα, ἀλλ' εὐτελῆ ὄντα καὶ φανερὰ, διοικεῖν, τὰ δὲ μεγάλης φροντίδος δεόμενα ὑποκρατεῖν μέχρι τῆς ὑποστροφῆς τοῦ βασιλέως· προσέχειν δὲ μάλιστα περὶ αἰφνιδίου ἐπιδημίας ἐχθρῶν, καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα γράφειν τε συνεχῶς καὶ δέχεσθαι ἐκ τῶν ἄκρων θεμάτων, καὶ κατασκοπεῖν τὰ τῶν γειτόνων ἐχθρῶν, καὶ μανθάνειν καὶ ἀναδιδάσκειν· ἔτι γε μὴν καθ' ἑαυτὸν φροντίζειν περὶ ὅπλων, ὅθεν ἕξει αὐτὰ ἐν καιρῷ χρείας· ταῦτα δὲ λογίζεσθαι καθ' ἑαυτὸν καὶ ἑτοιμάζεσθαι χωρὶς ταραχῆς, ἵνα μὴ φόβον ἐμβάλλῃ τῇ πόλει, καὶ πολυτιμότερον καταστήσῃ τὸν σῖτον καὶ τὰ λοιπὰ τῶν εἰδῶν (15)· κατασιγᾷν (16) δὲ τὰς ἀλόγους φήμας καὶ τὰς ταραχὰς, ποτὲ μὲν σωφρονίζοντα τοὺς τὰς φήμας γεννῶντας, ποτὲ δὲ ἐπιλαλεῖν τοῖς πολίταις τὴν τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ λαοῦ σωτηρίαν· ἔστιν ὅτε καὶ πλάττειν ἀγαθὰς φήμας, ὡς κελεύσεως ἐλθούσης πλὴν ἀορίστως, ἢ καὶ ἄλλως ἀπό τινος τοῦ λαοῦ ἐλθόντων (17), τῶν μὲν τὴν ῥᾳθυμίαν (18), τῶν δὲ τὰς ταραχὰς παύοντα.

A custodiam abderent. Deinde solebat imperator [Constantinus Magnus] tempus expeditionis ejusque diuturnitatem secum constituere et calculum inire, quanta ipsi pecunia et quanto alio apparatu ad expeditionem tam et tam diuturnam futuram opus sit; mandabatque proinde sacellario, et protovestiario, et mensuratori, et domestico hypurgiæ seu famulitii culinaris, ut eorum unusquisque in ea parte sollicitudinis, quæ ad se spectaret, quot onera quot sagmariorum expeditio definiti, quod edebat, temporis requirat, supputaret; scriptoque consignatum illum calculum sibi monstraret. Nactus numeri sagmariorum indicium, et quanto sit opus supplemento bestiis illis quas aut fatigationes viæ claudas et labori ineptas effecturæ, aut præcipites ruinæ prorsus exanimaturæ essent; B mandabat comiti stabuli et rationali gregum, ut curarent in promptu atque mundo esse numerum mulorum sagmariorum indictum, et equos præterea, tam regios regiisque usibus solis destinatos, quam alios, quos imperator aut ad ineundam expeditionem amicis quibus ipse velit, aut in ipsa expeditione militibus, hostibus in sua castra transituris, item suorum quibus aliqua dignitas militaris et auctoritas adesset, similibusque aliis hominibus honoris gratia in præmiumve largiretur. His ita constitutis, nuncupabat, quem per absentiam suam suas in urbe vices gerere vellet, eique in præceptis dabat hæc, ut recenseret militiam, tam eam, quæ ad cohortes præsidiarias urbis pertineret, quam quæ C Jurisdictioni præfecti urbis subesset [id est factiones]; ambarumque partium singulis peculiarem porro locum assignaret, e quo arcere hostes, si forte, incursantes niterentur; porro ut restauraret mœnium rupturas et ruinas; ut ex Occidente venientes nuntios ad imperatorem per cursum publicum referret, donec ille adhuc Romanum solum calcaret; evecto autem in hostilem agrum, se hunc in modum gereret; ut nempe magni momenti res et præceps discrimen minantes ipse protinus, ita, ut sibi aliisque urbis optimatibus in consilium ascitis e re communi esse visum fuerit, expediret; res non valde momentosas neque urgentes, sed leves, cuivis perspectu faciles et dubitationi atque dubitationi exemptas pro judicio suo exsequeretur; quæ contra, quamvis magnam curam atque circumspectionem requirerent, moram tamen paterentur, eas ad suum, imperatoris, reditum usque reservaret integras; **260** præcipue, ut subitaneæ hostium incursioni provideret, et propterea indesinenter litteras legatosque in extimas imperii provincias mitteret, et illinc nuntios reciperet, vigili oculo vicinorum illis populorum orbi Romano inimicorum actiones et instituta lustraret, exploraret, ad se, imperatorem, significaret; præterea secum provideret, ut arma ne desint tempori, quo illis opus et usus esset. Hæc autem versaret secum et moliretur absque magna et tumultus plena commotione, ne urbi terrorem injiciat, frumentique cum reliquis annonariis speciebus caritatem inducat. Rumores quoque improbabiles et æstum cientes supprimeret, partim auctores eorum castigando, partim asseverando erga cives commodis et ani-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(15) Convenit cum Latina voce *species*, jurisconsultis notissima, quibus idem notat atque veteribus fruges, ut sunt vinum, oleum, frumentum, legumina. Utor verbis Du Cangii in Gloss. Lat. h. v.

(16) Ita Anna Comnena, in Alexiade p. 109, de Alexio ait, quod in castra iverit, fratre Isaacio in urbe relicto : Ἐφ' ᾧ τὰ κατὰ τὴν πόλιν ἐδράζεσθαι, καὶ εἴπου τινὲς λόγοι ἀπᾴδοντες ἐξ ἐχθρῶν ἐξακούοιντο, ὁποῖα εἴωθεν, αὐτὸν διασκεδάζειν τε καὶ φρουρεῖν τὰ βασίλεια καὶ τὴν πόλιν.

(17) Pro ἐλθουσῶν; redit enim ad τὰς ἀγαθὰς D φήμας. Sic solent novi Græci, Genitivum pluralem masculini et feminini generis componere amant, tanquam si declinare non nossent.

(18) Debuissem *nequitiam* aut *improbitatem* vertere. Est enim sæpe idem ac ῥᾳδιουργία. Cf. p. 264. Ita usurpavit Athenæus pag. 17 : Τῶν δ' ἄλλων ποιητῶν ἔνιοι τὰς καθ' αυτοὺς πολυτελείας καὶ ῥᾳθυμίας ἀνέπεμπον, *cæterum vero poetarum aliqui luxuriam et flagitia suorum temporum recoquebant*, aut potius *rejiciebant in vetustiora*. Talis nequitia erat in conviviis τὰς ἀμίδας ἐν ἀλλήλοις περικαταγνύναι.

mum addentibus sermonibus, imperatorem et castra in salvo esse ; ipse quoque interdum gratos rumores confingeret atque in vulgum spargeret : venisse sacras litteras, in genere læta, sed nondum definita, nuntiantes ; aut et venisse litteras lætas a privato quodam in castris agente. Et his modis levitatem quorumdam, aliorum æstuantes et seditiosos animos componeret.

His instructionibus vicario suo datis, amandabat sanctus imperator cæteram turbam omnem in eum locum, quo congregatæ cohortes eum exspectabant, reservans sibi paucos quosdam ad taxin vel cohortem prætorianam pertinentes, ut cum iis urbe excessurus. Præterea quoque præmittebat equorum imperialium sarcinarumque et sagmariorum plurimam partem tentoriaque maxima. Interim coactis, quos inter sanctos et religiosos viros habebat, familiaribus, petebat animam suam per ipsos purificari absolutione et communione S. Sacramenti, dabatque eleemosynas, tam in urbe, quam in vicinis, circuibat sacras ædes precum ibi peragendarum causa, et præcipue visitabat eas, in quas plerumque solebat procedere. Ab illis pietatis officiis revertebatur in palatium, e quo exibat ex urbe versus navim, populo multo militiaque, tam ea, quæ sub præfecti urbis attentionem cadebat, quam quæ ad præsidia militaria urbana pertinebat, præsente faustisque votis imperatorem cumulante et prosequente. Ingresso tandem in navem, procidebant omnes in littore astantes in genua, ipse autem, Urbe ter signo crucis signata, movebat et abibat. In itinere, donec appelleret in castra suoque exercitui veniret in conspectum, trinis prandebat fer-

A Οὕτω δὲ καὶ περὶ τούτων τῷ ἐκ προσώπου διαταξάμενος ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ (19), ὀλίγους τῆς τάξεως ὑποκρατήσας λόγῳ τῆς ἰδίας ἐξόδου, τοὺς λοιποὺς ἀπέστελλεν ἔνθα τὰ τάγματα τὸν βασιλέα ἐξεδέχοντο, ἔτι δὲ πρὸς τούτοις καὶ τὰ πλεῖστα τῶν βασιλικῶν ἀλόγων καὶ φορτωμάτων καὶ τὰς μεγίστας σκηνάς. Αὐτὸς δὲ τοὺς γνωστοὺς τῶν ἁγίων συναγαγὼν περὶ καθάρσεως ᾐτεῖτο (20) ψυχικῆς, εἶτα ἐλεημοσύνας ἐποίει κατά τε τὴν πόλιν καὶ τὰ πλησιάζοντα αὐτῇ. Καὶ τελευταῖον ἀπερχόμενος (21) πρὸς τοὺς ναοὺς χάριν εὐχῆς, ἐν οἷς ἐποιεῖτο μάλιστα τὰς προελεύσεις, καὶ ὑποστρέφων ἐπὶ τὸ παλάτιον, ἐκεῖθεν τῆς πόλεως ἐξήρχετο, καὶ πολλοῦ λαοῦ, τῶν τε ὑπὸ τὸν ὕπαρχον καὶ τοῦ τῆς πόλεως στρατοῦ παρόντων ἐκεῖ καὶ εὐχομένων τὸν βασιλέα. B Τελευταῖον δὲ μετὰ τὸ εἰσελθεῖν αὐτὸν εἰς τὸ πλοῖον οἱ μὲν παριστάμενοι πάντες ἔπιπτον, αὐτὸς δὲ, τρίτον σφραγίσας τὴν πόλιν, ἐκίνει. Ἠρίστα δὲ, ἄχρι τοῦ συνοψισθῆναι (22) τὸν λαὸν, διὰ τριῶν (23), ἐδείπνει δὲ διὰ δύο πλὴν τῆς Κυριακῆς· Ἀκίνητος δὲ ἔμενεν ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ. Φθάνοντα δὲ αὐτὸν πρὸς τὸν λαὸν, ὑπήντων (24) αὐτῷ οἱ προλαβόντες τῆς τάξεως καὶ τὰ τάγματα ἐπὶ τῷ ἄκρῳ τοῦ ἀπλήκτου, καὶ μετὰ τοῦ βασιλέως οὕτω συνείποντο ἄχρι τῆς χορτῖνος (25). Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ἡμέρᾳ ἐκάλει τοὺς

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

(19) Ita membranæ. Verti autem ac si invenissem ὁ ἅγιος Καῖσαρ, *venerabilis Cæsar* aut *sacra majestas imperialis* nempe Constantini M., de quo totus hic libellus loquitur. Prædicatum hoc *Sancti* competit Constantino, sive ut imperatori considerato : nam omnes, omnino imperatores Græci Græcis appellabantur ἅγιοι, neque satis valet argumentum, quod celeb. Schöbinus in epistola ad ill. de Scheyb (v. Tab. Pentinger. ab hoc editæ p. 25) a titulo *Sancti* repetit ab probandum, seniorem potius, quam juniorem Theodosium in controverso Dickwili Heberni loco designari : sive singularem spectes, quam Græci Constantino M. tribuunt, sanctimoniam, ob quam eum parem apostolis faciunt, nullo forte alio merito, quam quod Christianis libertatem et jura quædam opesque noxias indulgeret clero, daretque ansam multo plura nunquam concessa sub nominis sui prætextu invadendi.

(20) Forte ἠσχολεῖτο. Si bene habet lectio, notabit id, quod in Latinis dedi. Cedrenus p. 671, θύειν τὰ ἐξιτήρια hoc dixit ; *sacrificare pro fausto ad arma exitu*, seu offerre gratum Deo sacrificium, sumere sacram eucharistiam, quam Græca atque Romana Ecclesia pro sacrificio habet. Fuit apud omnes gentes mos ante prælium sacrificare et sacris ritibus se adversus mortis pericula munire aut ad vitam alteram præparare. Vel ipsi Arabes pagani sic fecisse dicuntur. Sed hic locus huic causæ non est.

(21) Idem de Manuele Comneno narrat Nicetas VI. 1. p. 94 : Τὰ πρὸς τὴν ἔξοδον ἑτοιμασάμενος εἴσεισι τὸν μέγαν νεὼν, ὅ ἀπὸ τῆς θείας καὶ ἀῤῥήτου Σοφίας ὠνόμασται καὶ τὸ Θεῖον ἐπικαλεῖται συνέριθον.

(22) *In conspectum et colloquium ipsi venire populum*, i. e. *excercitum*. Eo sensu occurrit hoc verbum apud Theophan. p. 367 : Συνοψίζειν τινὰ C τινι *aliquem alicui conciliare, unum ad alterum adducere spectatum et collocutum*, habetur ap. Leonem Grammat. p. 473, et Symeon. Mag. p. 456. Vid. ad p. 301.

(23) Non liquet satis, significetne *tribus ferculis*, an *tribus cum amicis*. Probabilius tamen est prius ; vid. ad p. 349. Verba πλὴν τῆς Κυριακῆς abruptiora sunt, et subintelligendum imperatorem tum διὰ τεττάρων, *quatuor ferculis*, pransum fuisse. Mos enim erat illorum temporum, ut die Dominico genio aliquanto magis indulgerent et ferculum unum solitis adderent. Qui mos etiam in cœnobia traductus fuit. Ita dicitur in Chronico Cassinensi monachorum Cassinensium more fratribus cæteris diebus tria pulmentaria cocta, die vero dominico quatuor apponi : *die vero Dominico et in festivitatibus præcipuis etiam quartum addidimus*. V. Murat. Scr. Rer. Ital. t. IV, p. 279, Fragmentum.

D (24) De legionibus imperatori occurrentibus vid. Vales. ad Amm. Marcell. p. 561. not t. Theophanes p, 249 : Πρὸς τὸ στρατόπεδον ἀπῄει τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα σὺν αὐτοῖς ποιησόμενος, οἱ δὲ ἡγεμόνες τοῦ στρατοῦ ὑπήντησαν αὐτῷ μετὰ τῶν βάνδων ἀπὸ δύο σημείων τοῦ στρατοπέδου, *exercitus duces castris egressi ad passus bis mille bandis sublatis processerunt obviam*. Nam σημεῖον, est *signum militare, lapis militaris*.

(25) Genitivus a χορτίς pro quo alias dicitur χόρτης, χόρτη, *cohors*, aula vel aulæa Anastasio Bibliothec, *la cour* aut *la courte*, tentorium regium, prætorium. Vid. Du Cange utroque Gloss. h. v., Goar. et Combefis. ad Theophan. p. 390. Goar. ad Cedren. p. 476. Constantin. Vit. Basil. Maced. p. 147, collata p. 127 ; Anonym. Ant. Cpt. p. 14, et ad Constantin. Porphyr. de Themat. p. 12, et Vulcanius *ibid.*, p. 64.

ἄρχοντας, καὶ ἐδίδου αὐτοῖς ἀποκόμβιον (26), καὶ μαϊουμᾶν (27) τοῖς στρατιώταις. Ἐκεῖθεν δὲ μετὰ τοῦ λαοῦ κινοῦντα τὸν βασιλέα κατὰ τὴν ὁδὸν τοῦ ταξειδίου, ἕκαστον θέμα ὑπήντα αὐτῷ κατὰ τὸ πλησιάζον μέρος τῆς ὁδοῦ, ἵνα μὴ κοπιᾷ ὁ λαός· ἐν δὲ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, καθ' ἣν ἐδέχετο αὐτὸν τὸ θέμα, ἐκάλει τοὺς ἄρχοντας τοῦ αὐτοῦ θέματος. Τὴν δὲ χρείαν τῆς βασιλικῆς ὑπηρεσίας, τουτέστι σφακτὰ (28) τε καὶ ἀρνία, καὶ τὰ τοιαῦτα καὶ τὸ ψωμίον τῆς

culis, cœnabat binis, præterquam die Dominico, quo prorsus non movebat, sed considebat quietus. Advenienti in exercitum occurrebant ipsi in extremo applicati, quos ante suum ex urbe excessum coram se in castra præmiserat, tam prætoriani sacri corporis custodes, quam reliquæ cohortes, et prosequebantur eum usque ad cortin seu prætorium vel tentorium augustum. Eo die, quo ad castra applicabat, jubebat duces militares secum epulari,

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(26) Apocombium appellant Græci sacculum sericeum, qui doni nomine in manus datur aut mittitur amicis, aut sgargitur in vulgum, aut in ara pro offranda deponitur, cum insutis nummis aureis argenteisve. *Sportulæ* olim, item *lucra* hæc dona dicebantur, v. Vales. ad Amm. Marcell. p. 28. Habes quoque κομβίον in titulo capitis 55 lib. secundi nostri Cerimonialis. Appositus ad locum nostrum est ille Capitolini in Maximin. p. 24: *Ea semper fuit astutia, ut milites non tantum virtute regeret, sed etiam præmiis* [brabeis] *et lucris* [id est apocombiis et maiumadis] *sui amantissimos redderet.* Successerunt hæc apocombia in locum veterum missilium et consularium munerum. Nam non soli imperatores apocombia aut in ara deponebant, aut in brumalibus aliisve festis diebus distribuebant inter proceres, aut in circo factionibus mittebant: sed etiam duces urbium singularium, item episcopi, in sua quisque parœcia, civibus apocombia distribuebant, neque licebat alteri hoc facere, nisi venia aut a duce urbis aut ab episcopo impetrata. Insignis in hanc rem est locus in Gnomico Neapolitano Joannis diaconi p. 303: *His peractis* [Gratiosus, episcopus Neapolitanus] *eum* [Pyrrhum, patriarcham CPtanum] *munera erogare in populo et cathedram ei poni juxta altare, honorans eum, ut sacerdotem regiæ urbis.* Latini medii ævi hæc dona *almonarias* et *almonaria* appellabant; v. DC. v. *Eleemosyna*, ubi citat e veteri charta hæc: *Dedit mihi dimidiam marcam argenti et unum aureum Byzantinum infra almonariam*, id est in apocombio vel sacculo consuto; item hæc: *relictæ — pro almonariis lacus serici*, id est relictæ fuerunt telæ serici, quo sacculi, almonarii dicti, inde fierent. *Lacus* est vox Germanica *laken*, pannus. Modo ἀποκομβίον, modo ἐπικομβίον scribitur. Illa prior scribendi ratio constanter in nostris membranis servata; posterius habet Codinus p. 121, ubi ait in epicombiis, qualia per coronationem imperatorum spargerentur, singulis ternos nummos aureos, ternos argenteos, tandem ternos quoque æneos fuisse insutos et istorum sacculorum tot sparsos in populum fuisse millenarios, quot placuerit imperatori. Neutra scribendi ratio contemnenda. Κόμβος novis Græcis δεσμός, vinculum, vel potius nodus, bulbus, omne protuberans. Erit igitur ἀπκομβίον σακκίον ἀποδεδεμένον, sacculus seorsim ligatus, ἐπικομβίον autem σακκίον ἐπιδεδεμένον, sacculus colligatus. Sed forte nimis argutor in re quæ Græculorum imperitiæ sermonis patrii et inconstantiæ et temerario atque indiscreto vocum particularumque usui debetur, Κόμβος venit a κῦβος, unde *gibbus*. Κῦβον esse omne κῦον, tumens, notum est. Inde *combi* (pro *combin*, κομβίν et hoc pro κομβίον) est novis Græcis *nodus* in sphærula precatoria, *der Knopff an einem Pater-Noster*, teste Sponio in dictionario Græco Itinerario ejus addito. Inde κομβοῦν πολλὰ χρήματα pro *coarcervare*, *exaggerare multas opes* dixit Malalas t. II, p. 109, et κομβοῦν vel κομβόννειν τινα est idem quod κυβοῦν τινα, aliquem χλυνοῦν, ἐπαίρειν, tumidum ventosa spe facere, decipere, deludere. Putabat cl. Leichius ex *impono* esse natum. Verba ejus sunt hæc: *[Ex vocibus Latinis male intellectis, quas Græci usurpant, est etiam κομβόνω, *decipio*, *illudo*, pro *impono*, apud Theophan. p. 126.]* Significatio tumoris facile in κόμπος et κομψός agnoscitur; κόμβος et κόμπος nihil differunt nisi dialecto. Macedones pro π adhibere β amabant. Hinc ἐγκομβώσασθαι, *sibi apponere* κόμβον, argumentum tumoris, superbiæ, ἐγκομψεύεσθαι. Facile liquet, me vexatam illam Petri in epistola prima dictionem ἐγκομβώσασθε τὴν ταπεινοφροσύνην mente agitare. Significat illa: *facite vos* κομψούς, comptos et speciosos humilitate, modestiam vobis apponite ut ornatum speciosum, in quo se quis ostentare et superbire queat; vel etiam reddi post *exaggerate in vobis humilitatem*, ingentem velut penum et apparatum humilitatis in vobis condite. Vid. de hoc verbo Photii epistolam secundam ab Hœschelio post Bibliothecam editam. Nicetas Choniates p. 236. Ἐγκομβώσεις ἐσθημάτων dixit, *vestes in tumorem exaggeratas.*

(27) Notat hic et sæpe alias refectionem, recreationem, congiarium, donativum, ἀριστεῖον aut φιλοτιμίαν, quam imperator militibus exhibebat, ut inde hilares essent, vel in pecunia vel maxime in esculentis, ut ex hujus Tactici locis pluribus constat. Nomen obtinuerunt ex quorumdam sententia hæ refectiones seu dona et illinc institutæ hilaritates ex eo, quod solebant olim Kalendis Maii aut alio quodam mensis Maii die hilares esse et convivia celebrare, isque dies in specie appellabantur *der May-Tag* et *Mayertag*, *dies Maii.* Memorabilia sunt Scheuchzeri verba in Stœcheiographia p. 57, quibus hæc refert ex antiquo Chronico: *Den 17 Mai* 1599, *ward auf dem Hofe zu Zürch den Bogen-Schützen ein Mayeten, oder Anken-Braut geben, darein gesteckt ein blühender Traube, reiffe Erdbeere, ein reiffes Rocken und Gerstenaere, und eine Haberthümen.* Quod hic est Mayeten, massa nempe butyri cum infixis aristis, fragis, uvis, etc., id est apud Nostrum μαιουμάς. In quemcunque tandem diem anni demum incideret talis hilaritas et coepulatio, appellabatur *Mayettag* vel *Mayertag*. Est in Scriptoribus rerum Brunsvicens. t. III, p. 262: *Anno* 1526, *am Sontange Kilam d.* 8. *Iulii hielten die Becker von Hildesheim, Braunschweig, Hannover — öhren groten Mayertag in Hildesheimb, und worden do alle Kälber von denselben upgefreten.* Mihi tamen potius videtur μαϊουμᾶν vox Arabicæ originis et sic detorta esse pro μουιαμαν, quod sonat, καλημέριν, ἡμέρα αἴσιος, *felix beata dies.* Tales transpositiones perquam frequentes sunt apud Græcos omnia susque deque vertere et corrumpere natos. Tales porro Maiumas seu dies solemnes hilaritatis annuæ statis temporibus recurrentes jam Juliani imp. ætate in usu fuisse, ex ejus Misopogone p. 362 patet, ubi vid. Petav. in not. et Du Cange utroque Glossario et Goar. ad Theophan. p. 380, sed præcipue Rivinus et Frankenstein, qui argumentum hoc ex professo tractarunt.

(28) Caro caprilla, licet nobis in usu non sit, fuit tamen olim multo frequentissimus cibus Græcis medii ævi, et ipsis Romanis quoque frequentatus, ut e Script. Hist. Aug. t. II, p. 646, et alibi constat.

261 et distribuebat ipsis apocombia, militibus autem dabat maiumam seu refectionem. Illinc moventi cum exercitu imperatori ea via, quam ducebat expeditionis destinatio, occurrebat unumquodque thema seu unaquæque legio provincialis in loco ad viam, qua transibatur, proximo; ne scilicet milites ab imposita necessitate et longinquo occurrendi fatigarentur. Eo autem die, quo unum aliquod thema ipsum excipiebat et ad ipsum appellebat, invitabat imperator ejus thematis rectores ad epulas; quibus necessaria, ut caprillam, agninam et similia, item bucellam largitionalem reliquumque maiumam seu recreationem suppeditabat; identidem protonotarius cujusque thematis transeunti imperatori ex reditibus aerii [seu tributi extraordinarii, quod pro communi vitali aura, quam haurimus, solvitur], vel et ex synonis seu præstationibus et convectionibus specierum annonariarum; aut si non haberet unde sumeret nummos impensis faciendis necessarios, ipse imperator erogabat ex idico, seu privato, suo peculio, præcipue maiumadas militum præstabat illis, qui e remotioribus thematibus aut provinciis venirent. Processio imperatoris et ordo tagmatum seu cohortium custodiæ sacri corporis et comitatui deputatarum et thematum seu legionum provincialium erat in hunc modum. Primi coram imperatore procedebant ad miliaris distantiam equi, stragulis veris seu purpureis tecti, per paria. Post eos veniebant proceres comitatenses;

A φιλοτιμίας (29) καὶ τὸν λοιπὸν μαϊουμᾶν ἐχορήγει ἕκαστος πρρτονοτάριος ἐν τῷ ἰδίῳ θέματι διερχόμενον τὸν βασιλέα ἐκ τοῦ ἀερίου (30) λόγου καὶ τῶν συνονῶν· ἢ καὶ μὴ ἔχων, λαμβάνων ἐκ τοῦ εἰδινου (31), αὐτὸς διῴκει ταῦτα, μάλιστα δὲ τοὺς μαϊουμάδας ἐδίδου τοῖς ἐκ τῶν μακροτέρων τόπων ἐρχομένοις θέμασιν. Ἡ δὲ πρόέλευσις τοῦ βασιλέως καὶ ἡ τάξις τῶν ταγμάτων καὶ τῶν θεμάτων (32) ἦν οὕτως· Περιεπάτουν ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως ὡς ἀπὸ μιλίου ἵπποι μετὰ ἀληθινῶν βορκαδίων (33) διὰ στιχων δύο, δεξιὰ καὶ ἀριστερά· μετ' ἐκείνους δὲ οἱ βασιλικοὶ ἄρχοντες· εἶτα οἱ στράτωρες μετὰ σελλαρίων καὶ ἡ λοιπὴ μυστικωτέρα τάξις· ἔπειτα ὁ βασιλεύς· ὄπισθεν δὲ τούτου ὡς ἄπό σαγιττοβόλων τριῶν ὥσπερ κατὰ μίαν εὐθεῖαν τὰ στρατεύματα. Καὶ B μέσον μὲν τὰ τάγματα, καὶ τούτων τὰ τιμιώτερα ἐπὶ τὸν μέσον τόπον, παρ' ἑκάτερα δὲ τῶν ταγμάτων τὰ θέματα, καὶ τούτων πλησιέστερα τοῖς τάγμασι τὰ ἐνδοξότερα τῶν θεμάτων. Οἱ δὲ τὰ ἄπληκτα καὶ τὰς ὁδοὺς τῆς ἡμετέρας γῆς κατέχοντες καὶ γινώσκοντες οἱ μὲν προελάμβανον μετὰ τῆς κόρτης καὶ τῆς ὑπουργίας, οἱ δὲ ἔμπροσθεν τῶν θεμάτων προέτρεχον ὑποδεικνύοντες τοὺς τῶν ποταμῶν πόρους καὶ τὰς εὐθείας ὁδούς. Τοὺς δὲ ὁδηγοὺς καθ' ἕκαστον θέμα κατεῖχεν ὁ δρουγγάριος τῆς βίγλης· ὑπῆρχον δὲ ὑπ' αὐτῷ καὶ αἱ παραμοναὶ τῶν στρατηγῶν πρὸς τὸ δι' αὐτοῦ μηνύειν τοῖς στρατηγοῖς τὰ κελευόμενα αὐτοῖς. Ἡ δὲ πρώτη δοχὴ ἑκάστου θέματος ἦν οὕτως· ἀπὸ δύο καὶ τριῶν σαγιττοβόλων

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(29) Sæpe recurret hæc vox in hoc codice pro liberalitate, dono gratuito, quod quis studio laudum et honoris impulsu ambitionis dat. Quem significatum huic voci et verbo φιλοτιμεῖσθαι astruxit cel. Ernesti in Actis erudit. m. Augusto anni 1731, pag. 449. Ita φιλοτιμεῖσθαι τὴν ζωήν τινι, *spiritum alicui ex gratia et misericordia indulgere*. Conf. p. 218 et 360, ubi interpres non recte cepit. Eodem quoque sensu accipi debet apud Procopium Anecdot. p. 33, ut e p. 36, et Evagrii loco, quem Alemannus istic citat, constat. Plura exempla habet Salmas. ad Vopisci Aurelianum p. 499, 504, ubi etiam de bucella largitionali vel pane civili aut gradili pluribus agit.

(30) F. leg. ἀερικοῦ. Vid. Du Cange Gloss. Gr. h. v. et de συνωναῖς idem. Quæ sint συνωναὶ, declarat optime Procopius in Anecdota p. 98 et 102, ubi Alemannus frustra est ἀννώνη pro συνωνή substituere laborans. Est autem comportatio frumenti ad certa præscripta loca, quod maxime molestum accidebat colonis, ut e locis Procopii citatis et Themistio p. 118 constat. Nata est ea vox ex mala aut scriptione librarium aut pronuntiatione vulgi pro σιτώγη, id est σίτου ἀγωγή ut χυματώγη quamvis illud ab ἄγω, *duco*, *conduco*, *conveho*, hoc ab ἄγω, ἄγνυμι, *frango* repetendum sit. Hodie *Awariz* appellatur hoc contributionis genus a Turcis, ut patet e La Croix *Etat present de l'Eglise Grecque*, p. 7, ubi appellat *tribut annuel pour la fourniture de l'orge, foin, paille et bois, que les Grecs de la campagne sont obligez d'amener aux sérails du Grand Seigneur, des Vesirs et autres grands officiers*.

(31) Quod hic ait maiumas ex privato peculio, non ex generali ærario desumi, egregie confirmat locus Agathiæ p. 69, ed. Vulcan.: Ταμίας ἦν... οὐ μὴν τῶν ἐκ τῆς δασμοφορίας ἐρανιζο-C μένων, ἀλλὰ τῶν ὅσα ἐκ τῶν βασιλείων θησαυρῶν ἐπεπόμφει ἐφ' ᾧ τοὺς ἀριστεύσαντας ἐν ταῖς μάχαις τὰ προσήκοντα γέρα κομίζεσθαι. Noster tamen maiumadas non prorsus negat e publico fisco sumi, sed monet tantum, ubi nihil suppeditent fiscus aerici seu contributionum pro usu communis auræ, et fiscus ærario militari proprius, sitonarum scilicet seu contributionum, quibus coloni excusationem a deportatione specierum annonariarum ad longinqua loca redimant; hi duo fisci publici si nequeant præstare, quod sumptibus illis faciendis sufficiat, tunc e re privata principis illos peti.

(32) Constanter id in nostro codice observatur, ut τάγμα de cohorte urbana et præsertim palatina, θέμα vero provinciale appelletur. Alii quoque scriptores, quamvis interdum varient et urbibus quoque municipalibus atque provinciis τάγματα tribuant, plerumque tamen Nostro consentiunt, D v. Leo Grammat. p. 478 et Script. post Theophanem p. 222 et 240.

(33) *Stragulis* verti. Et pertinent profecto τὰ βορκάδια ad genus stragularum. Sed debueram et hic strictius interpretari, et p. 280. non eamdem in Latinis vocem ignotam lectori reponere, quæ in Græcis est. Non enim mihi tum, cum illos locos verterem, constabat, *borcadium* significare ricam, calyptram capitis, quæ equis induitur, et manasse ab Arabico *borca*, rica, calyptra capitis et vultus. Ut Noster l. c. τὰ σαγίσματα, stragulas, tegumenta dorsi, et τὰ βορκάδια, tegumenta vultus et capitis, conjungit, ita quoque Nicetas Choniates jungit τὰ σαγίσματα et τὰς κεφαλαρέας, quæ idem prorsus sunt cum borcadiis: ἄλογα enim μετὰ κεφαλαρεῶν καὶ σαγισμάτων memorat in Manuele. *[Equi imperatorum purpurati a scriptoribus narrantur, quod nulli præterea licebat; v. Villharduin. p. 288.]*

τῆς ὁδοῦ τοῦ βασιλέως ἵστατο παρατεταγμένον τὸ A θέμα· ἐπειδὰν δὲ εἶδον τὸν βασιλέα πλησιάζοντα, ὁ μὲν στρατὸς ἐκάθητο ἐπὶ τῶν ἵππων, οἱ δὲ ἄρχοντες, καταβάντες πάντες, ἐπὶ γῆς ἴσως ἔπιπτον, εἶτα ἀναστάντες μετὰ παντὸς τοῦ στρατοῦ εὐφήμουν τὸν βασιλέα. Ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἐξένευε, καὶ ὅπως ἔχουσιν ἠρώτα, καὶ οὕτως πάλιν ὑπέστρεφεν ἐπὶ τὴν ὁδόν· αὕτη δὲ ἡ κατάστασις ἦν αὐτῷ ἄχρι τῶν οἰκουμένων. Μέλλων δὲ καὶ πρὸς τὰ ἀοίκητα εἰσέρχεσθαι, ἀπεβάλλετο τό τε περισσότερον χρῆμα καὶ τὰ φορτώματα καὶ τοὺς τοῦ λαοῦ ἀσθενεστέρους καὶ τὰ τῶν ἀλόγων χωλὰ καὶ τετραυματισμένα. Ἐδίδου δὲ αὐτοῖς κεφαλὴν καὶ μέρος ὀλίγον στρατοῦ εἰς φυλακὴν, ἐκέλευέ τε πλησιάζειν καθ' ἓν τῶν ἀσφαλεστέρων κάστρων, ὅπερ πλησιέστερόν ἐστι πρὸς τὴν μέλλουσαν ἔξοδον τοῦ λαοῦ γίνεσθαι. Καὶ B μετὰ ταῦτα ὥριζεν ἀπὸ τῶν θεμάτων μοίρας τινὰς, τοὺς μὲν προπορεύεσθαι (34) ἔμπροσθεν τοῦ φοσσάτου πρὸς φυλακὴν αὐτοῦ, τοὺς δὲ ὄπισθεν ἐπακολουθεῖν, οὓς καλοῦσι νωτοφύλακας· οἱ δὲ αὐτοὶ ὑπῆρχον καὶ θηρευταὶ τῶν διὰ δειλίαν ἢ ῥᾳθυμίαν στρεφομένων (35)· οἱ δὲ παρ' ἑκάτερα περιεπάτουν, οὓς ἐκάλουν πλαγιοφύλακας (36)· οἱ δὲ αὐτοὶ μάλιστα ἐσκόπουν τοὺς μέλλοντας προσφεύγειν εἰς τοὺς ἐχθρούς. Περιεπάτουν δὲ πάντες τοσοῦτον ἀπέχοντες του φοσσάτου, ὥστε μὴ ἀποκρύπτεσθαι ἐξ αὐτῶν διὰ τὰς ἐπιβουλὰς τῶν ἐχθρῶν, καὶ ὅσον δυνατόν ἐστι προευτρεπισθῆναι τὸ φοσσάτον εἰς ἀπάντησιν τῶν ἐχθρῶν ὑπὸ τούτων μηνυθέντας. Οἱ δὲ τοῦ βασιλέως προέχοντες ἐκείνου μᾶλλον ὑπῆρχον τοῦ θέματος, οἳ ἐπλησίαζον τῇ τῶν ἐχθρῶν γῇ διὰ τὸ καὶ πεῖραν ἔχειν αὐτοὺς τῶν τε ὁδῶν καὶ τῶν λοιπῶν τόπων C τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἔτι τὴν πεῖραν τῶν ἐνεδρευμάτων καὶ τῶν πολέμων αὐτῶν. Αὐτοὺς δὲ καὶ τοὺς ὀπισθο-

tum stratores cum sellariis seu equis sellatis et reliquus domino familiarior ordo. Tandem ipse imperator. Post eum ad sagittæ tres jactus quasi in unam rectam lineam dispositæ ibant militares copiæ. In medio ibant tagmata; et in ipso mediæ aciei meditullio honestiora tagmata; cingebant autem eos themata, tanto quæque a tagmatibus propiora, quanto essent honestiora. Eorum, qui mansiones castrenses et vias per terras nostræ ditionis occupabant et callebant, pars præibat cum corte seu tentorio augusto et cum famulitio culinæ dominicæ; pars autem præcurrebat coram thematibus, demonstrans ipsis vada fluviorum viasque rectas et consectandas. Viæ ductores in unoquoque themate seu districtu tenebat secum drungarius vigiliæ; sub cujus dispositione etiam deputati identidem obeundis in prætorio excubiarum vicibus magistri militum erat, idque ideo, quia imperator ipsis per drungarium vigiliæ imperia sua significare solet. Si quod imperatorem thema seu legio provincialis pro prima vice salutaret, fiebant hæc. Ad duo tresve sagittæ jactus distabat illud thema, in aciem instructum, a pia, qua tronseundum erat imperatori. Ut autem videbant imperatorem appropinquantem, manebat quidem in equis reliqua turba, duces autem militares omnes descendebant, **262** et simul omnes procidebant humo; surgentes dein concelebrabat et beneventabat imperatorem faustis acclamationibus una velut voce tota legio. Deflectebat ad eos imperator de via interrogabatque, quomodo valerent. Eo facto, redibat in viam. Ita fiebat, donec in amico solo ambularetur. At cum in eo jam esset imperator, ut hosticum intraret, seponebat et retro manere jubebat sbperfluam supellectilem sarci-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(34) Vid. Du Cange Gl. Lat. v. *Antegarda*, et Gr. v. Ἀντικένσωρ. Olim enim hi præcursores *antecessores* audiebant, item *præparatores*, necnon *stratores exercitus* quod nomen ipsis commune erat cum extremo agmine, quod tergum tueretur: v. Du Cange ad Alex. p. 475. Medio ævo tam apud Græcos, quam Latinos, imo et Arabes atque Orientales, mos erat exercitum in quinque μοίρας dividere. Unde *al Chamis dicitur exercitus, quia quinque partibus constat* (verba sunt al Wahidæi ad al Motanabbium), *corde* [*media acie*, quæ *quinta* dicitur *et maxima atque regia* Wittekindo de Gestis Saxonum l. III.), *duabus alis* [sunt Nostro οἱ πλαγιοφύλακες], *præcursoribus* [les avant-coureurs, l'avant-garde] *et subsecutoribus* (l'arriere-garde]. Notanda hic vox Arabica *as Saka* vel *Saka*, absque articulo, quod eam Græci quoque adhibuerunt, ut constat ex Du Cange Gl. Gr. v. Σάκα, ubi locum Anonymi citat, ex quo constat, vocem Græcis idem quod Arabibus notare, nempe *postremam aciem*. Videtur a voce Arabica quæ *crus* sonat, significatio hæc repetenda esse, quia, ut crus postrema et vilissima pars hominis est, ita postrema acies exercitus. Ex eo quoque hominem vilis sortis, ἀγοραῖον, quasi *cruralem*, aut unum de crure, id est postrema acie, appellarunt Arabes. Quam ipsam quoque vocem Latini sequiores assumpserunt. Vid. Du Cange Gl. Lat. v, *Alfechna*, pro qua reponendum est *alfetna* vel *alfethna ;* notat ea *seditionem, tumultum rebellionem*. Dignus est locus, qui hac occasione exponatur. Citat ibi ex vetere charta hæc: *Non requiram contra tuam partem plus terram nisi istam... in qua non ponam tibi Azaquia* [τοὺς ἀγοραίους, exactores vel sequestros milites, qui tantisper, donec exegerint debitam pecuniam, in istis castris agrisve excubent] *aut al hodera* [semper presentes, προσμοναρίους, perpetuos præsidiarios,] *qua tibi terram tuam tollam, nec pro pacem* [id est per pacem, tempore pacis,] *nec pro alfetna* [neque tempore tumultus, belli], *nec cum Mauros, nec cum Christiaaos* [id est sive cum Mauris illud D bellum geratur, sive cum Christianis]. Sed redeo ad argumentum meum. In quinque partes quoque dividit Nicetas p. 72. et cum animali comparat, caput [antecursores], armos [τοὺς πλαγιοφύλακας], truncum [seu corpus militiæ] et crura [τοὺς νωτοφύλακας] habens. Verba ejus hæc sunt: Ἀνδρόνικος μὲν ὅσα καὶ ζῶον τὴν στρατιὰν εἰς κεφαλὴν καὶ μέρος τὸ κατόπιν καὶ μέλη ἀνάλογα τῷ παντὶ συνδιαθέμενος εἶχεν.

(35) Verbum στρέφεσθαι est *moras nectere*. Nam qui loco aliquo procedere cunctantur, in orbem se aliquoties et modo hac, modo illac vertunt, invito discessu; ῥᾳθυμία potest quoque hic loci *nequitiam* significare. Vid. supra p. 260.

(36) Novi Græci πλάγια pro πλευραί dicebant, ut supra jam observavi. Sunt ergo οἱ πλαγιοφύλακες *laterum custodes*. Videntu, iidem esse cum τοῖς παραβανδίταις, de quibus Du Cange v. Βάνδον..

nasque et multitudem invalidam jumentorumque quidquid ad claudicationem deductum aut vulneribus confectum esset. His imponebat caput vel capitaneum aut ducem, exiguamque addebat militarem manum, jubebatque eos in viuinam sese recipere castri alicujus munitioris et ad illum propioris tra-

A φύλακας ἐνήλλαττον διὰ τὸν πλεῖστον κόπον. Οὐ γὰρ τὴν εὐθεῖαν περιεπάτουν αὐτοὶ, ἀλλὰ τὴν τραχυτέραν καὶ δυσεπίβατον· οὕτω δὲ κινούμενοι, τὰς νύκτας περιχαρακωθέντες καὶ τὴν ἄλλην ἀσφάλειαν ποιήσαντες διὰ τοὺς νυκτοπολέμους, ἀνεπαύοντο.

ctum, e quo descensurus in hosticum erat exercitus. Deinde deputabat selectos e thematibus manipulos, partim præcessuros fossatum seu exercitum hostiumque subitum insultum aversuros, partim subsecuturos alios; quos postremos notophylacas seu custodes tergoris appellare mos est. Horum tergicustodum erat eos venari, qui aut imbelles aut segnes castra non assectarentur et aciem desererent. Alii ab utroque latere comitabantur moventem exercitum, quos plagiophylicas seu laterum custodes appellabant. Horum erat observare atque coercere, si qu ad hostem transfugere molirentur. Omnes auetm hi, tam præcursores, quam sbusequentes et a lateribus comitantes, tantum distabant a fossato, ut numquam suis extra conspectum essent; idque duplici ratione, ne scilicet ipsi hostium paterent insidiis, fossatum vero, ab illis de hoste imminente admonitum, sese mature possit illi excipiendo comparare. Qui tandem coram imperatore proxime ambularent erant ex illo potissimum themate vel districtu, qui hostico proximus esset. Periti enim erant et viarum, per quas hostes et invadere et rursus se subducere possent, et locorum, in quibus agere amarent, et modorum, quibus aut insidias, aut acies bellaque instruere solerent. In his et in postremis custodibus permutabantur et renovabantur identidem sollicitudinum vices; quandoquidem hæc duo genera plurimum laborem tolerarent. Non enim rectam et expeditam viam, sed asperiorem et minus commodam ibant. In hunc modum promoventes interdiu, coibant per noctem intra vallum, rebusque necessariis contra nocturnos hostium impetus prævisis, capiebant quietem.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ (37) ΒΑΣΙΛΕΙ ΑΙΩΝΙΩ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΡΩΜΑΙΩΝ,
ΥΙΟΥ ΛΕΟΝΤΟΣ
ΤΟΥ ΑΟΙΔΙΜΟΥ ΚΑΙ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ,
ΑΠΟΓΟΝΟΥ ΔΕ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΑΝΔΡΙΚΩΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΓΕΝΝΑΙΟΤΑΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ,
ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΝΟΝ
ΤΟΝ ΘΕΟΣΤΕΦΗ ΒΑΣΙΛΕΑ ΚΑΙ ΥΙΟΝ ΑΥΤΟΥ,

Ὅσα δεῖ γίνεσθαι, τοῦ μεγάλου καὶ ὑψηλοῦ βασιλέως τῶν Ῥωμαίων μέλλοντος φοσσατεῦσαι.

—

CONSTANTINI

IN CHRISTO ÆTERNO REGE REGIS ROMANORUM, FILII LEONIS,
CELEBERRIMI ET SAPIENTISSIMI IMPERATORIS,
QUI FILIUS ERAT BASILII, FORTISSIMI GENEROSISSIMI IMPERATORIS,
AD ROMANUM
A DEO CORONATUM IMPERATOREM ET FILIUM SUUM.

Observanda et agenda, quando imperator Romanorum fossatum agere seu in castra ire et in versari decrevit.

—

263 Audi, fili, sermones patris tui, ait Salomo tibi præcipiens. Quamvis enim a multis accipere

B Ἄκουε, υἱὲ, λόγους πατρός σου, Σολομῶν σοι παρακελεύεται· παρὰ πολλῶν γὰρ ἀκούσεις τὰ δέοντα,

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(57) Ordinarius hic erat titulus Byzantinorum imperatorum, *in Christo, æterno rege, rex Romanorum*, quo volebant dicere, se omnem auctoritatem Christi gratiæ debere et ejus ut æterni regis loco et mandato regnare. Minus erat ἐκ Θεοῦ vel ἐν Θεῷ, quem titulum minoribus principibus tribue-

ἀλλ' οὐ φύσει τῆς ἀρετῆς εἰσοίσεις διδάγματα, εἰ μὴ A παρὰ πατρὸς ἀκούσαις τὰ ἄριστα. Γνησίους γὰρ παρ' αὐτοῦ καὶ ἀληθεῖς τῷ ὄντι τοὺς λόγους ὑποδεξάμενος, ὥσπερ τινὰ κλῆρον ἕξεις πατρῷον, τὴν σωτηρίαν ἀεὶ προξενοῦντά σοι· οἱ μὲν γὰρ ἐξ ἄλλων κατὰ χάριν λεγόμδνοι τῆς ἀληθείας πολλάκις ἐναποδέονται· οἱ δὲ ἐκ πατρικῆς ψυχῆς μετὰ τῆς ἀληθείας ἀφικνούμενοι πολλὴν χαρίζονται τοῖς υἱοῖς διαπαντὸς τὴν ὠφέλειαν. Ἄκουε τοίνυν, υἱὲ, παρὰ πατρὸς, ἃ μὴ καλόν ἐστιν ἀγνοεῖν· εἰ γὰρ ἄγνοια κακὸν, ἡ τῶν πραγμάτων γνῶσις δῆλον ὅτι καλὸν, καὶ μάλιστα τῶν ἀναγκαίων καὶ ὧν πολλὴ καθέστηκεν ἡ φροντίς. Ἀναγκαιότερον δὲ τί ἄλλο γένοιτο πολεμικῆς εὐτολμίας καὶ τῆς τῶν προγόνων παλαιᾶς εὐταξίας, ἣν ἐν πολέμοις εἶχον τὸ πρότερον βασιλικοῖς ταξειδίοις κατάστασιν; Ταύτην γὰρ πάλαι B φημιζομένην καὶ μέχρι τοῦ νῦν παρὰ πολλοῖς θρυλλουμένην μὴ καὶ ἐγγράφως ἔχειν, οὐ δίκαιον, οὐδὲ καλὸν ἡγησάμεθα. Λυσιτελὴς γάρ σοι, θεόστεπτε Ῥωμανὲ, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ἡ τούτων γενήσεται συγγραφὴ, Ῥωμαϊκὴν δηλοῦσα μεγαλειότητα. Ὅθεν πολλὰ περὶ τούτων ἀνερευνήσαντες καὶ μηδεμίαν ὑπόμνησιν ἐναποκειμένην τῷ παλατίῳ εὑρίσκοντες, ὀψὲ καὶ μόλις ποτὲ περὶ τούτων ὑπόμνημα ἐν τῇ μονῇ τῇ καλουμένῃ Σιγριανῆς εὑρεῖν ἠδυνήθημεν, ἐν ᾗ Λέων ὁ μάγιστρος, ᾧ Κατάκυλας ἦν ἐπώνυμον, τὸν μονήρη βίον ἠσπάσατο. Οὗτος γὰρ ὁ μάγιστρος περὶ τούτων ἐγγράφως διέθετο ἐκ προστάξεως Λέοντος τοῦ φιλοχρίστου καὶ σοφωτάτου βασιλέως Ῥωμαίων, τοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν καὶ σοῦ πάππου· ἀλλ' ἐπεὶ μουσικῆς Ἑλληνικῆς (38) ἀμέτοχος ὁ C μάγιστρος ἦν, πολλὰ βάρβαρά τε καὶ σόλοικα καὶ ἀσυνταξίας ἡ τούτου συγγραφὴ περιεῖχεν, εἰ καὶ ὁ ἄνθρωπος θεοσεβὴς καὶ ἀνὴρ ἐπιθυμιῶν ἦν τῶν τοῦ πνεύματος, ὡς ἔδειξεν ὁ αὐτοῦ βίος. Ἀλλ' ἐν τῷ ἀμοιρεῖν αὐτὸν, ὡς ἔφαμεν, παιδείας Ἑλληνικῆς, καὶ ἡ τούτου συγγραφὴ μᾶλλον ὑπῆρχεν ἐπισφαλὴς καὶ ἐπιλήψιμος, ὅμως ἐπαινετὴ καὶ ἀληθὴς τῷ θεοσεβῆ εἶναι τὸν ἄνδρα καὶ ἐνάρετον. Ταύτην ἡμεῖς εὑρόντες παρημελημένην τῷ λόγῳ, καὶ ὡς ἐν ἴχνει σκιᾶς ἀμυδρῶς πως τὰ πράγματα διαγέλλουσαν, καὶ μηδὲ τὸ τοῦ τρίτου μέρους τῶν, ὥσπερ ἡμεῖς πρὸς τὸ σαφέστερόν τε καὶ πλατικώτερον (39), μετηγάγομεν, ἔχουσαν, συνεγραψάμεθά σοι τοῦ καταλιπεῖν εἰς ὑπόμνησιν. Ἡ τοίνυν τοιαύτη τῶν βασιλικῶν ταξειδίων τάξις τε καὶ ἀκολουθία ἐφυλάττετο καὶ ἐνηργεῖτο ἕως Μιχαὴλ τοῦ φιλοχρίστου δε- D

possis ea, quæ decet et oportet, a nullo tamen, præterquam a patre accepta et velut ingenita, recondas in animum tuum optima virtutis documenta. A patre quas acceperis genuinas et omnino veras institutiones, habes et habebis per omnem vitam ut hæreditatem patrimonialem, quæ omni tempore tibi salutem præstet. Sæpe enim aliorum ad captandum favorem composita dicta vacant veritate. At quæ ex animo paterno proficiscuntur instructiones, ut veræ sunt, ita quoque filiis per omnem ætatem et per omnes rerum casus sunt utiles. Audi ergo, fili, et accipe a patre, quæ ignorare non decet. Ignorantia si turpis est, liquet rerum peritiam pulchram et præclaram esse, et præcipue rerum necessariarum multasque et diligentes curas exigentium. Quid autem aliud, quæso, magis usu veniat et sit magis necessarium. quam strenuus et acer in bellis animus et vetustus ille bonus et decorus ordo, quem nostri majores in bellis et in regiis, si quæ contingerent, expeditionibus observabant? Hunc autem crebra olim fama celebratum et vel his ipsis adhuc temporibus a multis sermone jactatum si scripto consignatum non haberemus, iniquum et turpe judicavimus]ideoque hoc volumine comprehendere voluimus]. Et proderit tibi, Romane a Deo coronate, ut aliæ, ita hæc quoque tractatio, e qua Romanam poteris magnificentiam intelligere. Scribendi occasionem nobis hoc dedit. Multa diligenteque, sed irrita, in palatio facta inquisitione, si forte depositos alicubi de his rebus commentarios reperiremus, vix tandem aliquando ejus, quod desiderabamus, argumenti libellum aliquem invenimus in monasterio, quod Sigrianes appellatur, in quo Leo magister, **264** cui cognomen erat Catacylas. vitam solitariam amplexus est. Ille ipse magister nempe, jussus a Leone Christi amante et sapientissimo imperatore Romanorum, patre nostro et avo tuo, de illo argumento, quod nos quoque tractandum hic suscepimus, scripto exposuerat. Verum quia Græca musica seu docta elegantia imbutus non fuerat, ille magister, multa infersit in suam scriptionem barbara atque solœca, omnemque commiscuit ordinem, quem perspicua futura et grammatica verborum constructio flagitat. Erat profecto vir, ut vita ejus monstravit, Dei reverens et cupiditatum non carnis, sed spiritus assectator. Verum ex eo, quod Græcam, ut diximus, litteraturam non delibasset,

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

bant, de quo alibi dicam. Inde manavit nostrum *Wir von Gottes Gnaden*, *Nos Dei Gratia*. Hinc etiam θεοστεφεῖς. θεοστέπτους, θεοπροβλήτους, etc. sese appellabant. Exempla natant hoc codice.

(38) Doctrinæ elegantioris, quæ e libris vetustorum gentilium Græcorum comparatur. Nam novi quidem Græci ut se dignos vetustis doctrinis non judicarunt, sed ineptias divinis artibus, quibus veteres claruere, fato quodam suo et insania monachorum prætulerunt, sic etiam veterum nomen repudiarunt, se Romanos appellarunt et dici voluerunt, Ἕλλην autem pro turpissimo convitio reputarunt. Ἕλλην illis est idem atque paganus, idololatra, et Ἑλληνικός idem atque gentilis.

(39) *Fusiuscule, ubertim*, cum non nimio ordinis atque elegantiæ studio. Hinc putant aliqui dictum Platonem, quod ejus oratio luxuriaret et falcem pateretur, quod quæ brevibus dici potuissent, per ambages enuntiaret et iteraret sæpius. Vid. Diogen. Laert. p. 166, et p. 267. 12, ubi Timo Sillographus ipsi τὴν πλατυῤῥημοσύνην objectat et ipsum ἀνάλιστον appellat, quales sunt aquæ πλατεῖαι apud Herodotum et Hippocratem, crassæ, quæ salis et roboris parum idque valde dilutum habent et linguam parum afficiunt. Conf. Du Cange v. Πλάτος.

contigit, ut scriptionem ederet reprehensionis obnoxiam, et quæ possit lectores in errores conjicere. Est nihilominus laude digna traditque vera ; quale quid a viro Dei reverente et virtutis studioso exspectes. Has itaque magistri schedas stilo rudiore et negligentiæ pleno exaratas cum præterea et paucas esse videremus, (nam ne tertiam quidem partem eorum æquabant, quæ nos in his chartis perspicuo magis et ampliore sermone exposuimus), et rerum tantum obscura velut vestigia extremasque lineas, et umbras exhibere intelligeremus : consilium cepimus hos commentarios conficiendi et tibi tuæque memoriæ relinquendi. Talis itaque, qualem mox exponam, regiarum expeditionum ordo atque formula observabatur sollicite et in usu erat usque ad Michaelem, amantem Christi dominum, et ejus patruum, Bardam, Cæsarem felicissimum, propagata ad ipsos ab imperatoribus, eorum decessoribus, Theophilo putaet Michaele, modo nominati junioris illius hoc quidem avo, illo autem patre. Simili modo hi ipsi eam a suis majoribus acceperant, vetustis illis imperatoribus, quos vetustos quando nomino, non designo magnum illum et celeberrimum sanctumque Constantinum, non Constantium, ejus filium, non impium illum Julianum, non Theodosium Magnum, non ejus proximos successores : sed Isauros illos designo, qui veræ rectaque statuenti fidei gravissimos errores et fœdam hæresin affrixerunt. Sed et sub Basilio, fortissimo et piissimo imperatore et avo nostro diligenter observabatur et in usu erat, quam his litteris exponere

σπ·άτου καὶ Βάρδα τοῦ εὐτυχεστάτου Καίσαρος καὶ θείου αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν παλαιοτέρων βασιλέων ἡ τοιαύτη δηλονότι παράδοσις πρὸς αὐτοὺς καταχθεῖσα, Θεοφίλου τε καὶ Μιχαὴλ τοῦ πατρὸς καὶ πάππου τοῦ αὐτοῦ Μιχαὴλ τοῦ φιλοχρίστου δεσπότου (40)· ὡσαύτως δὲ κἀκείνοις ἐκ τῶν προτέρων βασιλέων φημὶ τὴν τοιαύτην παράδοσιν κατελθεῖν. Παλαιοτέρους δέ φημι τοὺς Ἰσαύρους ἐκείνους καὶ περὶ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν τὰ μέγιστα πλημμελήσαντας· οὐ γὰρ, παλαιοτέρους εἰπὼν, τὸν μέγαν ἐκεῖνον λέγω καὶ ἀοίδιμον καὶ ἅγιον Κωνσταντῖνον, οὔτε Κωνστάντιον τὸν υἱὸν αὐτοῦ, οὔτε τὸν δυσσεβέστατον Ἰουλιανὸν, οὔτε μὴν Θεοδόσιον τὸν μέγαν καὶ τοὺς μετ' ἐκεῖνον. Ἦν δὲ καὶ πάλιν ἐπὶ Βασιλείου τοῦ ἀνδρικωτάτου καὶ εὐσεβεστάτου βασιλέως, τοῦ καὶ πάππου, ἡ τοιαύτη τάξις ἐνεργουμένη καὶ τὰ μάλιστα τηρουμένη, καθὼς ἐγγράφως ἡμεῖς ἐκθέσθαι ὡς οἷόν τε πειρασόμεθα. Ὁ μέγας καὶ ὑψηλὸς αὐτοκράτωρ μέλλων φοσσατεύειν καὶ κατ' ἐχθρῶν ὅπλα κινεῖν καὶ στρατεύματα, εὐθὺς προστάσσει τοῦ κρεμασθῆναι ἐν τῇ χαλκῇ ἔξωθεν τῶν πυλῶν λωρίκιον καὶ σπαθίον καὶ σκουτάριον. Ἐκ τούτων οὖν τοῖς πᾶσι γίνεται δήλη ἡ τοῦ βασιλικοῦ φοσσάτου εὐτρέπισις, καὶ ἐκ τότε ἕκαστος ἄρχων καὶ ἀρχόμενος τὰ ἑαυτῶν ὅπλα καὶ ὅσα ἐπιτήδεια καὶ ἁρμόζοντα στρατιώτῃ, παρασκευάζειν ἀπάρχεται· εἶτα μετὰ ταῦτα καὶ τῷ τῶν ἀγελῶν λογοθέτῃ (41) προστάσσει τοῦ δικαίαν διανομήν τε καὶ ἔκθεσιν (42) μετὰ φόβου Θεοῦ ποιεῖσθαι καὶ πάσης εὐσεβείας καὶ ἀληθείας τοῖς τῆς Ἀσίας καὶ Φρυγίας μητάτοις

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(40) Etiam hoc prædicatum in titulis imp. CPtanorum valde frequens, præsertim Michaele, Theophili et Theodoræ filio, posteriorum omnium, qui titulum hunc de more et jure sic gesserunt, ut reges Franciæ titulum *Christianissimi* et reges Hispaniæ *Catholici regis*. Nam ante illum Michaelem fuerunt imperatorum multi, qui eo, quod imagines sanctorum et Christi non venerarentur et tanquam idololatriæ luculenta argumenta statuisque numinum gentilium hilum non sanctiores, non diversas, summotas orbe Christiano vellent, meruerunt hoc titulo ab insulsis monachis privari, quibus logica sua suadebat, neminem posse Christum amare, qui pictum lignum aut dolatum in crucifixi figuram divinis honoribus non haberet, aut concidere vel comburere auderet. Postquam autem, regnante fœmina superstitiosa, clero non magis sano obnoxia, vicisset tandem deterior pars sancitumque in concilio fuisset, eum pro impio habendum, diris omnibus devovendum et honoribus omnibus spoliandum esse, qui putidas imagines non summo in loco et oculis suis carius haberet : eoque factum, ut vel fortissimi imperatores camarinam hanc movere et jumento suo sibi malum arcessere non auderent : mansit deinceps philochristi et orthodoxi titulus imperatoribus illibatus et omnibus communis. Leoni autem Isauro, Constantino Copronymo, Leoni Armeno, Michaeli Balbo et ejus filio Theophilo nunquam videas eum tribui. quamvis sæculo IV, jam in usu esset, ut constat ex Apologia Athanasii ad Constantium : Ὁ λαὸς πάνυ πολὺς καὶ τοσοῦτος ἦν, ὅσον ἂν εὔξαιντο κατὰ πόλιν [quavis in urbe] εἶναι Χριστιανῶν φιλόχριστοι βασιλεῖς. In concilio VI appellatur Constantinus Pogonatus ὁ εὐσεβέστατος καὶ φιλόχριστος μέγας βασιλεύς. Verum non solis imperatoribus proprium erat prædicatum ὁ φιλόχριστος, sed etiam privatis singularibus hominibus et urbibus et gentibus tribuebatur. In Actis concilii Ephesini contra Cyrillum est ὁ μεγαλοπρεπέστατος καὶ φιλόχριστος κουβικουλάριος Σχολαστίκιος. In loco concilii VI, quem Du Cange v. Ἔξαρχοι citat, audit Italia φιλόχριστος χώρα. Palladæ in Anthologia p. 337, audit CPlis ἡ φιλόχριστος πόλις. Recte enim ibi τῇ φιλοχρίστῳ πόλει exhibet codex Reimarianus pro φιλοχρήστῳ, quod Stephanus dedit, probatque hic locus, Palladam et CPli vixisse, et post Constantinum M., et Christianum fuisse. *[Ὁ φιλόχριστος λαὸς τῆς θεοφυλάκτου ταύτης πόλεως est apud Theophan. p. 322.]* De eadem CPli. Οἱ φιλόχριστοι προσγενεῖς αὐτοῦ est in jure Græco-Romano p. 242. Apud Nostrum infra p. 376, est ὁ φιλόχριστος στρατός.

(41) Rationalis gregum Cæsaris proprie procurator saltuum appellabatur, ait Guther. p. 691 et 692. Magister pecoris, ait, qui et saltuarius. Goar. ad Codin. p. 31, n. 49, ait, eum esse secundum Theodoretum τὸν τῶν ἰδίων τοῦ βασιλέως κτημάτων καὶ χρημάτων ἡγεμονίαν πεπιστευμένον, Nimis late, ni fallor.

(42) Ἔκθεσις est formula ἐκτεθεῖσα, publice proposita, τῶν ἐκτεθέντων, publice expositorum, cuique imputatorum, impositorum onerum. Vid. l. II. c. 59. inscriptio. Est ergo ἔκθεσις τῆς Φρυγίας καὶ Ἀσίας formula, qua præscribitur, quot equos mulosve Phrygia et Astia præstare debeant. Ita paulo post est ἔκθεσις τοῦ μινσουράτωρος formula, quot et quæ mensurator (le fourier) secum ducer debeat; ἐκτίθεσθαι supra aderat p. 58, in scholio pro imperare; ἔκθεσις apud Constantin. in vit. Basilii pro formula occurrit, qua beneficium aliquod alicui assignatur.

κατὰ τὰν ἰσχύν τε καὶ δύναμιν ἑνὸς ἑκάστου μητάτου, ὡς ἡ τάξις τῶν προκειμένων ἑκάστου τὸν ὀφειλόμενον ἀριθμὸν ὡρισμένως ἔχουσα πᾶσι καθίσταται πρόδηλος. Διὰ τῆς Ἀσίας καὶ Φρυγίας μωλάρια σ' ἀνὰ νομισμάτων ιε', ἱππάρια σ' ἀνὰ νομισμάτων ιβ', ὁμοῦ νομίσματα ͵ευκδ', γινόμενα χρυσοῦ λίτραι ος'.

A pro virili nostra studebimus. Magnus et excelsus imperator, quando decrevit in fossatum ire armaque hosti et viros obmovere, imperat coram porta chalces loricam et spatham et scutum suspendi. Quo signo statim omnes intelligunt, imperialis fossati seu campestris expeditionis apparationem imperari; protinusque tam illi, quibus jubendi auctoritas adest, quam qui parendi necessitate continentur, **265** arma cæteraque militi seu utilia seu decora comparare instituunt. Porro imperat dominus rationali gregum, ut, adhibitis in consilium reverentia Dei, religiosa conscientia atque veritate, concipiat æquam et congruam privati cujusque viribus et justam repartitionem atque notitiam publice promulgandam eorum, quæ metata Asiæ et Phrygiæ secundum notum omnibus et in propatulo positum ordinem cuique metato præscriptum certo et definito numero præstare debent. Debent autem dicta Asiæ et Phrygiæ metata ex definita formula præstare mulos ducentos, singulos numismatibus vel solidis aureis denis quinis æstimatos, et ducentos equos idem singulos denis binis numismatibus æstimatos unde summa numismatum quinquies mille quadringentorum et viginti quatuor emergit, aut, si eamdem summam ad rationem litrarum auri referas, emergunt litræ septuaginta sex.

Διὰ (43) τῶν συνηθειῶν τῶν ἀρχόντων τῶν βασιλικῶν στάβλων τῶν ἐν τῷ πόλει καὶ τῶν ἔξω ἐν τοῖς στάβλοις.

B *De consuetudinibus archontum, seu de iis jumentis quæ ex præscripta formula et recepta consuetudine præstare debent magistratus imperialium stabulorum tam quæ in urbe augusta, quam quæ foris in provinciis sunt.*

Διὰ τοῦ κόμητος τοῦ στάβλου μωλάρια δ' καὶ ἱππάρια δ'· διὰ τοῦ χαρτουλαρίου (44) καὶ τοῦ ἐπείκτου (45) μωλάρια δ' καὶ ἱππάρια δ'· διὰ τοῦ ἔξω χαρτουλαρίου μωλάρια β' καὶ ἱππάρια β'· διὰ τῶν σαφραμέντων (46) μωλάριον α' καὶ ἱππάριον α'· διὰ

Præstat comes stabuli mulos quatuor et equos totidem; chartularius epeictes præstant mulos 4 et equos totidem; chartularius extraneus vel provincialis mulos 2 et equos totidem; saframenta mulum 1 et equum 1, 4 comites mulum 1 et

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(43) Usu novæ Græciæ διά notat Latinum *de*. In capitum inscriptionibus frequens est. Ita in libello novo Græco Romæ edito anno 1659. Neophyti Rhodini περὶ ἡρώων, στρατηγῶν, φιλοσόφων, ἁγίων καὶ ἄλλων ὀνομαστῶν ἀνθρώπων, ὅπου εὐγήκασι ἀπὸ τὸ νησὶ τῆς Κύπρου, *de Cypriis claris*, pene omnibus capitibus præscriptum est hoc διά. Ita p. 12, cap. I habet hanc inscriptionem: Διὰ τοὺς ὀνομαστοὺς καὶ περιφήμους ἀνθρώπους ἐθνικοὺς τῆς νησιοῦ τῆς Κύπρου καὶ περὶ ἡρώων. Ita quoque apud Malalam t. II. p. 72. Sed neque vetustis videtur ille particulæ hujus fuisse usus ignotus. Certe apud Diogenem Laertium p. 555. legi διαπορεῖσθαι τῆς διηγήσεως pro ἀπορεῖσθαι διὰ (id est περὶ vel ὑπὲρ) τῆς διηγήσεως. Data occasione insignem hunc locum emendabo; sic nempe legendum illum esse existimo: Ἐν τισι μὲν οὖν ἑρμηνευομένοις κατὰ λέξιν σὴν δοκεῖ δύναμίν τινα περιέχειν ἅπερ ἐστὶν ἐν εὐθυτάτῃ κείμενα ῥήσει, *quæ quidem plana et vulgari dictione enuntiasti*, τῶν δὲ πλείστων ἐπέχειν σκότον, *plurimis autem tuarum sententiarum creditur incubare tenebras*. Interdum tamen verti διά præpositione *pro*. Et sic quoque adhibet Malalas t. II, p. 99 et p. 126. Psellus (apud Du Cange Gl. Gr. p. 1662): διὰ δόρασι χρᾶσθαι τοῖς ποσὶ, *pedibus pro hastis uti;* vid. paulo ante.

(44) Sæpe in hoc tactico militari mentio fit chartularii stabuli. Videtur hic idem esse cum illo, cujus meminit Cinnamus l. III, passim, ut hominis militaris, et de quo Du Cange in notis ad Cinnamum p. 452 agit, ubi inter alia scribit: « Imperatoriis equis præfectus erat Chartularius, ut docemur ex Zonara in Leone Isauro p. 83, et Niceta in Isaacio Angelo l. III, n. 2. Magnum chartularium eo nomine in aula meruisse scribit Godinus de offic. aulæ cap. v. n. 6. illiusque potissimum fuisse munus, ut equum peregre aut quovis e palatio profecturo imperatori ad palatii ipsius portam adduceret. »

(45) Vertitur passim (ut apud Theophan. 306. Leon. Gramm. p. 479, Cedren. p. 442.) *præpositus operi et cum plena potestate dominans* aut *compulsor et præfectus operarum*, qui desides urget, ut promoveatur et absolvatur opus, ἐργοδιώκτης; vid. locus ex Actis S. Sebastiani quem citat Du Cange CPl. Christ. p. 87. et Vales. ad Amm. Marcell. p. 328, ubi ait C compulsorem esse, qui fiscalia debita exigit et lentos debitores ad solvendum compellit. Fallitur ergo Gutherius, qui p. 713 putat exactorem auri et argenti esse eum, qui a cusoribus exegerit. Nam, nisi talis est, qualem dixit Valesius, est certe ille, qui aurum et argentum explorat, num probi sit commatis. Sed hæc huc non pertinent. Sæculo XIII, tales operarum compulsores in Francia *hasteurs* appellabant, v. Du Cange v. *Pagius*.

(46) Quoquo me vertam, non invenio, qui me doceat, quid σαφραμέντα aut σαφραμέντοι fuerint. Dubium enim, quomodo extulerint, in masculino an in neutro genere. Ne conjectura quidem probabilis succurrit: Quamvis enim γ et υ et φ passim permutari sciam a novis Græcis, ut cogitari possit σαφραμέντα positum hic esse pro sacramentis, σαγραμέντα: ut σαῦμα (quod Græci ut salma pronuntiant) pro σάγμα habet Du Cange: quid tamen sibi volunt *sacramenta* hic loci, ubi de genere quodam vili mi- D litiæ sermo est, ut sunt agasones, calones? Si esset σαφματάριοι, acciperem pro σαυματάριοι vel σαγματάριοι, præfecti oneribus et mulabus atque equisagmariis onerandis et exonerandis. Una est conjectura, in qua tantisper aliqualiter acquiesco, donec meliora edoctus fuero, nempe τοὺς Σαφραμέντους vel Σαφραμέντας [supponam vocem generis masculini esse] eosdem esse, atque τοὺς Σαφραμέντους vel Σαυρομάτους et Σαυρομάτας. Fuisse autem Sauromatas a Græcis pro mulionibus adhibitos, id deberet ex idoneis auctoribus demonstrari. Cogitavi aliquando, essetne vox Arabica quæ sonat, *plexuit funem, lorum*, non in rotundum, sed in latum, quo casu significaret saframentarius *restionem*. Est sane restionum, præsertim coriariorum (*Sattler* appellamus, Franci *sellier* dicunt,) magnus usus in exercitu. Infra quoque p. 284, dicuntur Saframentarii equos caligasse. Quod sane optime in sartores lorarios quadraret. Sed non video, unde terminatio μέντα et μεντάριοι venerit.

equum 1. Patet hos magistratus in universum 12 mulos et totidem equos præstare; quorum cum muli singuli denis quinis nummis, et equi denis binis æstimentur, conficitur summa 324 numismatum, quæ si ad rationem litrarum reducas, habebis litras 4, num. 26. Adde huic summæ superiorem (nem pe 76 litras), habebis litras 80 et num. 26. Et illos quidem superius dictos ex Asia Phrygiaque ducentos mulos et equos pariter ducentos deducit rationalis gregum ad Malagina usque, ubi eos ab ipso traditos transsumunt comes stabuli et esochartularius [seu chartularius urbanus] stabuli. Debent autem bestiæ quinquennes aut septennes esse, neque cauteria in femoribus habere. Ibi regium signum accipiunt illæ quadringentæ bestiæ ambas in scapulas inustum. Etiam in sequentem annum fit eadem expositio seu exactio et bullatio seu candente ferro signatio bestiarum, et equi omnes fibulantur atque castrantur, et fiunt accessio atque supplementum regiorum stabulorum propter instantem bellicam expeditionem. Adducit autem rationalis gregum ducenta illa jumenta sagmaria vel oneraria, mulos puta, suis onerata sagmatibus vel sarcinis aut bisacciis, et in straturis

A τῶν τεσσάρων (47) κομήτων μωλάριον α'· ὁμοῦ διὰ τῶν ἀρχόντων νομίσματα τκδ' (48)), γινόμενα λίτραι δ', νομίσματα κς'. Καὶ ὁμοῦ τὸ πᾶν λίτραι π' : κς'. Καὶ τὰ μὲν μωλάρια τὰ σ', ὡσαύτως καὶ τὰ ἱππάρια τὰ σ'· καταβιβάζει ταῦτα ὁ λογοθέτης τῶν ἀγελῶν εἰς τὰ Μαλάγινα (49), καὶ παραλαμβάνει αὐτὰ ὁ κόμης τοῦ στάβλου (50) καὶ ὁ ἔσω χαρτουλάριος τοῦ στάβλου πενταέτια, ἑξαέτια καὶ ἑπταέτια, μὴ ἔχοντα σπηλώματα εἰς τὴν ψύαν. Καὶ σφραγίζουνται (51) τὰ τετρακόσια εἰς τὰ δύο μέρη τῆς καπούλας (52) βασιλικὴν βοῦλλαν. Ἔτι δὲ καὶ εἰς τὸν ἐπερχόμενον χρόνον γίνεται ἡ αὐτὴ ἔκθεσις καὶ βούλλωσις. Λαβιδοῦνται (53) πάντα τὰ ἱππάρια καὶ γίνονται εὐνοῦχα, καὶ διὰ τοῦ φοσσάτου γίνεται προσθήκη. Καὶ φέρει ὁ λογοθέτης σεσαγματωμένα σ' σαγμάρια ἔχοντα
B ἐνδύματα ἐν ταῖς στρατούραις κέντουκλα μετὰ σωκαρίων φορτωμάτων (54), κεκαλιγωμένα, ἐπιφερόμενα καὶ σελιναῖα, ἅμα καὶ τῶν καπιστρίων αὐτῶν. Καὶ οὐδὲ ὡσαύτως ἐπαρκοῦσιν εἰς τὴν βασιλικὴν ὑπηρεσίαν· ἐν γὰρ τῷ καιρῷ τοῦ φοσσάτου προσάπαξ δίδουσιν οἱ στρατηγοὶ μωλάρια τῷ βασιλεῖ οὕτως· ὁ Ἀνατολικὸς μωλάρια γ', ὁ Ἀρμενιακὸς μωλάρια γ', ὁ Θρᾳκήσιος μωλάρια γ', ὁ Ὀψικιάνος (55)

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(47) Intelliguntur comes scholariorum, excubitorum, bicanatorum et arithmi. Κόμης autem Leoni in Tacticis est ὁ τοῦ ἑνὸς τάγματος ἢ βάνδου ἀφηγούμενος.

(48) Nolo me in rationem litrarum et numismatum et rei nummariæ Græcorum recentium immittere. Vastus ille campus est et ingenii otiique non mei. Saltim id monebo paucis, litram auri numismata seu solidos aureos 74 continuisse. Nam 74
C quater additum efficit 296. Reliqua ergo sunt numismata 26, quæ quod quatuor litris deest ad complendam summam 322 numismatum supplent.

(49) Recurret aliquoties in hoc Tactico mentio stabuli regii ad Malagina. Memorat illud quoque Geographus Nubiensis p. 287.

(50) Ergo jam Constantini et Leonis tempore fuerunt comites stabuli, neque demum a Francis in Orientem sacræ militiæ causa tendentibus invecti et ad Græcos propagati tempore Alexii Comneni, quod vult Goar. ad Codin. p. 24.

(51) Ita quoque milites cauterium in manu accipiebant, et de Scythis Romano solo et in servitutem receptis scribit Eunapius in Excerpt. Legat. Hœsch. p. 12, οἱ οἰκέται βασιλικὰ παράσημα ἔχοντες.

(52) Sic efferunt novi Græci pro σκαπούλας. Est enim ipsis in more positum σ initiale abjiciendi, ubi requiritur, et ubi non opus neque mos est, addendi. Intra p. 299 est κάμνον pro σκάμνον. Apud Mauric. Strateg. I, 2. καπλίον. *scapulare*, *cucullio*, ἐπωμίς. Similia permulta habet Du Cange Gl. Gr., ut καρθμός pro σκαρθμός, *subsultus*, πιθάμη, *spithama*, καμπιοῦσα pro σκαμπιοῦσα, *scabiosa*, planta; κούλκα pro σκούλκα, *excubiæ*; κουλκεύειν pro σκουλκεύειν, *excubare*, item *speculari*, *explorare res hostis*. Est enim (idque liceat mihi paucis in transitu attingere) ab *exculcare* pro *explorare*. Exculcare et extundere aliquid undeunde dicunt Latini pro studiosa inquisitione comperire; deprehendere, *proculcare* quoque dicebant pro *præcurrere*, prius explorare, Φάλεια dicunt novi Græci pro σφάλεια, et hoc pro ἀσφάλεια, *securitas*; φαλιάζειν et φαλίζειν pro σφαλλίζειν, *aliquem decipere*, facere labi, in sphalma inducere; χονδάπτειν pro σκανδάπτειν habet Malalas p. 410, *cernuare*, ubi interpres fatetur de verbi significatione sibi non constare; τοβίον pro στοίβη, *tomentum*, et τρέλος atque τρέλλος pro στρεβλός, *mente motus*, *insanus*, novæ Græcitatis est; item χαλεύειν, pro σκαλεύειν, *fodicare*, et χαράκειν pro σχαράκειν aut σκαράκειν, *oriri*, de sole. Verbum hoc est Arabicum *Scharac*, unde *Saraceni*, id est populi orientales. Etiam in medio sæpe sigma omittunt hi homines, ut φαγώλιον pro φασκώλιον, nisi a faciali derivare malis. Addunt contra sigma redicule, ut pleraque eorum instituta sunt, ubi non oportebat. Sic σκαρφίον dicunt, *sors*, proprie καρφίον, *festuca*, qua sortiebantur; item σκνίθθες, *urticæ*, pro κνίδαι. Moris hujus σ initiale omittendi vestigia etiam apud antiquos reperio. Glossæ γροφὶς, ὗς habent pro *scrofa*. Vid. quæ Grammatici ad Aristophan. κίνδαφος et σκίνδαψος annotarunt. Hesychius φαιρίδδεν Laconibus tribuit pro σφαιρίζειν.

(53) Vid. finis præfationis ad tomum primum, ubi dixi verbum hoc significare *fibulare*. Dedici hoc e Polybio, qui l. VI, p. 469, ed. Wech. voce λαβίς utitur, quæ ibi *fibula* redditur; πυκναῖς λαβίσι καταπεπονῆν, *crebris fibulis configere*, id est acubus apprehendentibus, arripientibus continentibusque immissa, occurrentia.

(54) Forte leg. μετὰ σωκαρίων καὶ φορτωμάτων. Sunt autem σωκάρια *funes*, forte a σοω. *congrego*, *colligo* in unam massam, contineo, unde σωρός,
D *acervus*, v. Du Cange Gl. Gr. h. v. et v. Σόκκος, sic enim scribitur in Olympiodori loco apud Photium, ibidem citato, qui Chilmeadum non præterit, quin eum scite recteque ad Malal. t. II, p. 68. exponeret.

(55) Asiæ minoris nonnullæ provinciæ temporibus labentis imperii Romani mutabant vetusta nomina novis, quæ ab illis militiæ generibus petebantur, quæ, missione impetrata, pro præmio exactorum stipendiorum in illis provinciis collocabantur et fundis militaribus donabantur. Tales erant thema bucellariorum, thema optimatum et thema obsicii vel obsequii. Est *thema*, θέμα, districtus, in quem ἀπετίθεντο, deponebantur milites, qui in castris, aut in urbe regia vel prætorianis non militarent. Bucellarii erant, qui buccellam seu panem biscoctum aut facerent aut acciperent. Optimates erant initio delecti et optati milites de Gothis captivis. De utroque militiæ genere suo loco dixi. Thema tandem obsequii mihi videtur illa provincia fuisse, in quam depone-

μωλάρια γ', ὁ Βουκελλάριος μωλᾳρια γ', και οἱ λοιποὶ στρατσγοὶ ἀνὰ μωλαρίων β' τῆς τε Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως· ὁ Σελευκείας μωλάριον α', ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν μωλάρια γ', ὁ δρουγγάριος τοῦ πλοϊμοὺ μωλάρια γ', ἡ ἐξκούβιτος μωλάριον α', ὁ ἱκανάντος μωλάριον α', ὁ νούμερος καὶ ὁ τειχειώτης καὶ ὁ δομέστικος τῶν ὀπτιμάτων ἀνὰ μωλαρίου α'· ὁμοῦ μωλάρια νη'.

A vel tergoribus suis habentia stragulas centones, oneribus ope funium astrictis, caligata quoad crura, et pedes calceata soleis ferreis, et os capistrata. **266** Verum hæc quidem sagmaria famulitio et necessitatibus regiis neutiquam sufficiunt : sed debent strategi quoque tempore fossati semel imperatori mulos nomine xenalii seu munusculi gratuiti præstare in hunc modum : strategus Anatoliæ debet præstare mulos 5 ; Armeniacus totidem ; Thracesius, Opsicianus et Bucellarius pariter quisque pro se, totidem ; reliquorum strategorum tam in Oriente quam in Occidente unusquisque binos mulos, præter Seleuciæ strategum, qui tantum unum præstat ; domesticus scholarum mulos tres ; drungarius ploimi etiam tres ; excubitus unum ; hicanatus unum ; numerus et teichеiotes et domesticus optimatum pariter, id est singuli singulos. Itaque contiunt muli 58.

Διὰ τῶν ὀφφικιαλίων καὶ τῶν λοιπῶν.

Ὁ ὕπαρχος μωλάριον α', ὁ σακελλάριος δύο, ὁ γενικὸς μωλάρια β', ὁ κυαίστωρ μωλάριον α', ὁ τοῦ σακελλίου (56) μωλάριον α', ὁ τοῦ βεστιαρίου μωλάριον α', οἱ δύο κουράτωρες καὶ ὁ κτηματινος ἀνὰ μωλαρίου ἑνὸς, οἱ δύο πρωτονοτάριοι τῶν δύο κουρατωρικίων μωλάριον α', ὁ ζυγοστάτης (57) μωλάριον α',

B *Officiales et reliqui ad eorum ordinem pertinentes præstant mulos onerarios, ut sequitur.*

Hyparchus seu præfectus Urbis 1 ; sacellarius 2 ; genicus 2 ; quæstor 1 ; præfectus sacellii 1 ; præfectus vestiarii 1 ; ambo curatores [scilicet magnus unus, et alter palatii maganorum], et clematinus [seu prædiorum imperialium inspector] singuli singulos ; ambo protonotarii ambarum cu-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

retur exacta militia illud militum genus, quod *Obsequentium* nomen habuit, ab imp. M. Antonino philosopho inditum ; de quo Julius Capitolinus t. I Scr. Hist. Aug. p. 369. hæc narrat : *Servos, quemadmodum Punico bello factum fuerat, ad militiam paravit, quos voluntarios exemplo volonum appellavit. Armavit etiam* [militaribus scilicet armis] *gladiatores, quos obsequentes appellavit.* Videtur hoc militiæ genus, Obsequentium dictum et e gladiatoribus ad bellum armatis ortum, non ultra sæculum unum alterumve durasse, quamvis Bithyniæ agris, in quos exacta militia deducebantur, Obsequii nomen deinceps manserit ; quemadmodum de vicinis agris ponticarum provinciarum factum, quamvis militum et Bucellariorum et Optimatium genus atque nomen desiisset. Videtur autem Marcus imp. gladiatoriam illam militiam *obsequentes* et *obsequium* ideo appellasse, quod ubicunque esset aut quo iret imperator, eum obsequi deberent seu comitari.

(56) Occurrunt hic nomina dignitatum, seu potius officiorum aliquot, quæ singula illustrare animus non est. De officiis domus Augustæ disputatio perampla et perardua est, meisque viribus superior. Unum alterumve, quod non inutile mihi videatur essse, saltuatim quasi aspergam. Quis igitur sacellius fuerit, cum perspicue non tradatur, conjecturam, ut in obscuris rebus, proponam. Distinctum eum esse a sacellario. de quo alibi dixi, locus noster et alii multi testantur. In eo pene consentiunt viri docti, sacellio cum privita re imperatoris negotium fuisse Ex eo, quod p. 68, præfectis hospitalium et invalidariorum jungitur, et quod chartulario sacellii subesse p. 417, inter alios officiales dicuntur non tantum modo dicti præfecti hospitalium et invalidariorum, sed etiam chartularii τῶν οἴκων, id est mea sententia τῶν εὐαγῶν οἴκων seu monasteriorum, præsertim ab Augustis vel Augustabus conditorum, subnata mihi est suspicio, fueritne sacellius idem cum capellano vel sacellano aut almosinario vel eleemosynario, quamvis potestate minor. Munus ejus certe perinde ut eleemosynarii erat pauperibus eleemosynas principales erogare, ipsis tesseras exhibere, ad quarum exhibitionem suum victum acciperent statutisque diebus ad sacram mensam admitterentur. Dictus ergo a sacello seu sacculo fuerit. quomodo Græci videntur almonariam vel almosynariam bursam appellasse. Attamen, ne quid dissimulem, p. 417, modo laudata sacellii chartulario non tantum subesse dicuntur officiales ad religionem pertinentes, ut præfecti hospitalium, senilium. chartularii monesteriorum, sed etiam civiles, notarii regii, protonotarii legionum aut provinciarum, mensores frumenti, et quod omnium maxime ab ordine sacro abhorret, præfectus thymelæ. Non parum hic locus meam sententiam labefactat.

(57) Mirum videri queat, quare libripendes in C bellum et castra ducti fuerint. Non parvus tamen eorum ibi quoque usus erat. Ipsorum enim erat aurum argentumque num probum sit explorare, idque una cum gemmis, margaritis, veste et supellectile quavis pretiosa æstimare. Si quid ergo hostibus adimeretur in præda cusi auri argentive aut supellectilis pretiosæ, operis elegantis et artificiosi, debebant illi hoc æstimare, ponderare, ut quid dignum sit in sacrum vestiarium inferri, et quanti faciendum, aut si quid sub hasta publice secandum esset, pretium ejus sciri posset. Alias in quavis urbe majore constitutus erat libripens, qui monetas exploraret, num probæ et cujus ponderis, ideoque natas controversias dirimeret. V. Panciroll. de magistr. municip. c. XIV. Propterea quoque in receptione pecuniæ adhibebantur, ut constat e Menandro Protectore, cujus verba p. 120, Excerpt. Legation. Hœschel, hæc sunt : Παραγινομένων τινῶν Περσῶν εἰς τὸ Δάρας οἷς τὸ τοιόνδε ἐν φροντίσιν D ὑπῆρχε (nempe receptio nummorum, quos Romani Persis debebant) ἅμα ἐνίοις τῶν ἑρμηνέων καὶ τοῖς τῶν πλαστίγγων ἐπιστάταις ἀπεκατέστη τοῖς περὶ τὸν Ζὶχ τὰ ὀφειλόμενα χρήματα τῶν ζ' ἐνιαυτῶν, item Zosimo IV, 28, p. 412. ed Cellar. : Ἦν ἰδεῖν τοὺς ἀργυραμοιβοὺς καὶ ὀβολοστάτας καὶ ἄλλους ἐπ' ἀγορᾶς τὰ τῶν ἐπιτηδευμάτων αἴσχιστα μετιόντας, ἐπιφερομένους τὰ τῶν ἀρχῶν σύμβολα, καὶ τοῖς πλείονα τελοῦσι χρήματα (ita leg.) τὰς ἐπαρχίας παραδιδόντας. Verum non aureos argenteosque tantum nummos et vasa censebant, quopropter etiam infra p. 427, zygostatæ et aurifabri palatini conjunguntur : sed etiam purpuras æstimabant, verine luminis, an falsæ et subdititiæ essent, item gemmas et alia pretiosa. Insignis hac de re locus est apud Themistium orat. XXI, p. 247, quem non pigebit ascribere . Ἢ πρὸς Διὸς εἰ μὲν τις χρυσίον ὑπόχαλκον ἢ πορφύραν ἐψευσμένην τὸ ἄνθος ἢ λίθον ἐπιβουλεύσας εἰς τὴν

ratoriarum unum; zygostates seu libripens 1; idicus 1; perathalassites seu magister tractus maritimi in urbe unum; barbarus seu magister militum barbarorum unum; symponus seu adjutor [præfecti prætorio] et rationalis prætorii ambo simul 1; secretum genici 3; secretum sacellii 2, secretum vestiarii 2; faciunt simul omnes mulos 25, quibus si addas superiores 58, habebis mulos, xenalii seu muneris nomine imperatori oblatos, in universum 83. Metropolitæ præstant mulos oneratos caligatosque 52, et quinquaginta duo archiepiscopi præstant alios totidem; in universum ergo 104. Hos in fidem accipiunt comes stabuli et stabuli interni seu urbani chartularius, curantque bullari seu bullam regiam ipsis inuri, qualem regia promosella seu equitatus sellarius gerit. Hos centum et quatuor mulos si superioribus octoginta tribus, muneris nomine datis, et illis ducentis mulis equisque ducentis, a rationale gregum curandis, addas, habebis bestiarum universum numerum 585. Accedunt equi centum, quos sancta monasteria præstant, et qui

A εἰδικὸς μωλάριον α', ὁ παραθαλασσίτης καὶ ὁ βάρβαρος ἀνὰ μωλαρίου α', ὁ σύμπονος καὶ ὁ λογοθέτης τοῦ πραιτωρίου μωλάριον α', τὸ σέκρετον τοῦ γενικοῦ μωλάρια γ, τὸ σέκρετον τοῦ σακελλίου μωλάρια β', τὸ σέκρετον τοῦ βεστιαρίου μωλάρια β'. ὁμοῦ μωλάρια κε'· ὁμοῦ (58) διὰ τῶν ἀμφοτέρων μωλαρίων ξενάλια πγ'. Διὰ τῶν μητροπολιτῶν (59) καὶ ἀρχιεπισκόπων, μωλάρια σεσαγματωμένα τῶν μητροπολιτῶν νβ'· μωλάρια νβ' τῶν πεντηκονταδύο ἀρχιεπισκόπων· τὰ ρδ' σεσαγματωμένα μετὰ καὶ τῶν φορτωμάτων αὐτῶν καὶ κεκαλιγωμένα. παραλαμβάνει δὲ αὐτὰ ὁ κόμης τοῦ στάβλου ἅμα τῷ τοῦ ἔσω στάβλου χαρτουλαρίῳ, καὶ βουλλοῖ αὐτὰ μετὰ καὶ τῆς λοιπῆς προμοσέλλας (60). Ὁμοῦ μωλάρια ρδ'· καὶ ὁμοῦ τὸ πᾶν διὰ τῶν ἀμφοτέρων (61), τῶν τε μητάτων τοῦ λογοθέτου τῶν ἀγελῶν καὶ τῶν ξεναλίων, B μωλάρια φπε'. Διὰ τῶν εὐαγῶν μοναστηρίων ἱππάρια ρ' τὰ παρασυρόμενα (62) ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως δεξιὰ καὶ εὐώνυμα· Ὀφείλουσι δὲ λαβιδοῦσθαι καὶ εὐνουχίζεσθαι. Οὐ σφραγίζονται δὲ, διότι, ὅτε κελεύει ὁ βασιλεὺς τοῦ ποιῆσαι ἔξοδον, ἐξ αὐτῶν ἐξοδιάζον-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

ἀγορὰν ὑμῖν εἰσαγάγοι, ὀργιεῖσθέ τε οὐκ ἀνέξεσθε, ἀλλ' ὡς κακοῦργόν τινα καὶ παλίμβολον μαστιγοῦν παραδώσετε τῷ τεταγμένῳ, καὶ διὰ τοῦτο ἐξεύρηται ὑμῖν πολλὰ μὲν τοῦ χρυσοῦ πολλὰ δὲ πορφύρας πολλὰ δὲ ὑακίνθων βασανιστήρια καὶ βασανισταί τινες ἐμὶ τούτῳ καθήμενοι οὓς ὅταν ὠνῆσθε, παρακαλεῖτε συμπαρεῖναι ὑμῖν καὶ συνδοκιμάζειν τὰ συναλλάγματα. Vox ultima notat merces, de quibus contrahitur seu mercimonium agitatur. Locus idem C a conjectura Petavii αὖ λίθων pro ὑακίνθων substituentis vindicandus est. Themistius autem nomine unius præcipuæ speciei totum gemmarum genus designare et complecti voluit. Solebant enim veteres in pretiosis hæc tria potissima censere, albas seu margaritas, prasinas seu smaragdos, et hyacinthos, ut Salmas. ad H. A, t. II, docuit.

(58) Ubicunque in talibus summis ὁμοῦ comparet in codice nostro, ibi sciat lector fuisse in membranis figuram, quam cum typothetæ in forulis non haberent, debui ὁμοῦ substituere, non dubitans, id ipsum vocabulum, non aliud, eo scripturæ compendio designari. Referebat autem virgulam oblique sitam, in summo velut nodulatam, in medio modo singulari, modo gemina virgula transversa distinctam. Conspicere eam licet in specimine codicis membranacei ænea tabula expresso et primo volumini præmisso.

(59) Apud Græcos exemptus clerus ab oneribus D publicis non est; vid. Constant. Porphyr. de administr. imperio c. 52, p. 144, ubi similis huic recensioni taxa occurrit, ἡ γενομένη ἀπαίτησις τῶν ἱππαρίων ἐν τῷ θέματι Πελοποννήσου ἐπὶ Ῥωμανοῦ δεσπότου. Apud Latinos olim erant monasteria, quæ *dona et militiam debebant facere* (verba sunt Constitutionis Ludovici Pii apud Du Cange ad Joinvill. p. 155, qui explicat *qui étaient obligés de fournir non seulement de dons et de présents, mais encore de soldats*) *homines monachorum* illi appellabantur. (Tabular. Cluniac. Chron. 335 : *homines monachorum debent equitatum et exercitum.*) Quædam *sola dona sine militia* quædam *nec dona nec militiam, sed solas orationes pro salute imperatoris et filiorum ejus ac stabilitate imperii*. Sed actum agerem, si post Du Cangium commentari hac de re vellem, qui Glossario suo Latino v. *Hostis* longam et doctam dissertationem *de hoste et exercitu episcoporum* inseruit. Russorum quoque clerus hodie militem contribuit.

(60) Seminarium equorum imperialium, e quo *sellæ* seu *sellarii equi*, *Sattelpferde*, depromuntur. Non feliciter versatus fuit hoc in verbo interpretando Goar. ad Theophan, p. 400.

(61) Solent novi Græci ἀμφότεροι pro πάντες ponere, non improbabiliter. Quamvis enim ἄμφω tantum de duobus dicatur, et veteres ἀμφότεροι non de pluribus dixerint, est tamen in particula ἀμφί, quæ amplexum universæ alicujus rei designat, aliquid, quod suadeat, novos Græcos vocabulum ἀμφότεροι pro *omnibus* non absque ratione usurpare, quasi vellent dicere *undique collecti*. Sic supra p. 49, ἀμφότεροι sunt *omnes illi*, nempe protostrator, comes stabuli, et stratores, p. 181; ἀμφότεροι sunt aurigæ, magistri et inspectores, Cf. p. 374, 379, aliquoties, p, 400. Scriptor vitæ Constantini Porphyrogenn. p. 291, in Script. post Theophan. per ἀμφοτέρους designat Helenam uxorem, liberos, nepotes, accubitorem, cætonitas, in universum omnes antea recensitos. Apud Theophanem p. 95, nullo vitio laborat locus, sed sic vertendus est : *Misso* (legato) *exsecari curavit Cæsario linguam et simul omnes qui partem in Proterii cæde habuerant in exsilium egit*. Apud eumdem p. 201, delendum est πάντων, ut scholion vocis ἀμφοτέρων, item p. 398. Idem auctor alias quoque vocabula πάντες et ἑκάτεροι permutat : ut p. 6, κοινῇ πάντες οὗτοι sunt nonnisi duo, Diocletianus et Maximianus. Contra vero p. 20, ἑκατέρων τῶν σταυρῶν ait, quando de tribus crucibus sermonem facit. Non mirum. A Græculo nihil non exspectes. Cœlum terra miscent. Quærerem ipsis patrocinium a Polyæno, qui p. 146, ἀμφότεροι pro πάντες dixit, nisi communis eum causa involveret. Non habemus vetustum illum Polyænum, sed a novo Græculo coinquinatum. Eusebius quoque III, sic posuit : Οἱ δ' εἶπον ἀμφότεροι, *illi dicebant simul omnes*. Apud Demosthenem quoque videtur ἀμφότεροι hoc sensu accipiendum esse in illa dictione : Τούτων ὑμῖν τὰς τε μαρτυρίας ἀμφοτέρας καὶ τὸν νόμον ἀναγνώσεται, in Orat. adv. Callippum p. 681, n. 28, ed. Morelli.

(62) Equi συρόμενοι vel συρτοὶ sunt quos Latini *dextrarios* appellant, quia dextra seu manu ducuntur. Vid. Du Cange ad Alex. p. 227.

ται ὅπου κελεύει. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐκ τῶν ξεναλίων τῶν προσφερομένων τῷ βασιλεῖ ἐν καιρῷ τοῦ φοσσάτου. Λαμβάνει ὁ κόμης τοῦ στάβλου ἅμα τῷ χαρταυλαρίῳ τοῦ στάβλου ἐκ τοῦ εἰδικοῦ εἰς ἔξοδον λίτρας γ'. Καὶ θεωρεῖ ὁ κόμης τοῦστάβλου ἅμα τῷ χαρτουλαρίῳ εἰς τὸ κελλάριον τὸ βασιλικὸν, ὁπόσας στρατούρας ἔχει βασιλικὰς καὶ καβαλλοκιλίκια ἀπὸ Λυδίας ἐκ τῆς κουρατωρείας τῶν Τρυχίνων. Καὶ λαμβάνει τὰ σ' σαγματοπασμαγάδια (63) προσάπαξ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ φοσσάτου τὰ μητατινά. Ὁμοίως καὶ τὰ ρδ' σαγματοπασμαγάδια προσάπαξ· ὁμοῦ σαγματοπασμαγάδια τδ'. Καὶ πρὸς ἀναπλήρωσιν τῶν φπε' σαγματοπασμαγαδίων ἀγοράζει, ἤγουν τὰ ὀφειλόμενα ἀγορασθῆναι καὶ συσταθῆναι στρατοῦραι καὶ σάγματα σπα'. Δέον δὲ ἀγοράζειν ῥασικὰ ἀμάλια (64)

A coram imperatore iter faciente per geminam seriem dextra sinistraque, præducuntur. Hic fibulari atque exsecari debent; at signum regium non accipiunt ideo, quo possit imperator exiis, quando velit, largitiones facere. Ex his enim, uti et ex illis, qui nomine muneris imperatori in bellum eunti ipsa expeditione offeruntur, fiunt largitiones. Comes stabuli et chartularius stabuli accipiunt ab idico litras tres **267** ad sumptus faciendos [in ea nempe comparanda, quæ statim dicentur]. Deinde lustrant cellarium imperiale et inquirunt, quot in eo adsint straturæ regiæ et cilicia vel filtra pro caballis, e Lydia ex curatoria Trychinorum petita. Sumit inde comes ducenta sagmatopasmagadia metatina seu tempore fossati imperari et dari con-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(63) Nesciebam, cum Tacticum hoc militare Latine verterem, quid sibi vellet hæc vox; propterea reliqui absque interpretatione, et reposui qualem inveni: quod mihi in aliis quoque locis usu venit, necessitatis remedium, ubi aliud capere consilium non licebat. Post absolutum typis primum volumen in mentem venit vox Turcica *paschmach* et protinus didici vocabulum nostrum significare sagmata seu stragulas et sarcinas cum adjunctis pasmagadiis seu ocreis, qualibus animalium onerariorum et itinerariorum, ut equorum, boum, camelorum, mulorum, asinorum pedes calceare solent orientales. Ab eadem origine manavit quoque vocabulum πασμάκζης, *calceorum femineorum confector*. Consuevisse veteres quoque Romanos et Græcos, non ut nunc nos facimus soleas ferreas jumentis clavis ferreis supeangere, sed ocreas alligare, demonstravit Josephus Scaliger ad illud Catulli:

Supinum animum in gravi derelinquere cæno
Ferream ut soleam tenaci in voragine mula:

ubi edducit Arrianum, qui χαλινάρια τοῦ ὄνου, σαγμάτια, ὑποδήματα conjungit prorsus ut Noster. Scita et vera sunt quæ Isaacus Vossius ad notam Scaligeri notavit. Arabes hodie ocreis calceare suos camelos constat ex Itinerariis. Conf. Wanslebii *Voyage dans l'Epypte*, p. 296, 299. Sic solebant tempore Muhammedis, ut e carmine panegyrico constat, quo cum Caab, f. Zoheiri, cecinit, edito Lugd. Batav. haud ita pridem a V. R. Lette. Vid. ibi vers. 27, et Scholiast., cujus verba doctiss. Editor in notis p. 139, prodidit. Sed Jobi jam tempore sic faciebant, cujus in libro insignem locum ex observatione hujus moris licet restituere. Ascribam quæ illi illustrando et reformando faciunt ex opusculo, quod ante quadriennium jam et paravi editioni et promisi, repressit tamen hactenus, et, ut videtur, reprimet me vivo non voluntas mea, sed mores hujus sæculi, et metus ab iis, qui affectata in animos et opiniones hominum tyrannide præter sua nil rectum censent. Legendum itaque est (nam aliter vulgo editur) apud Jobum cap. XXI, 10: *Bos ejus clitellarius it viam suam.* ו,א יפעל *et non calceatur*, vel *calceatus fuit*, id est etiamsi non calceatus. Mingrelianos bobus suis ocreas alligare, et Keisler idem de colonis circa Pistoiam in agro Patavino, Itinerarii I, p. 347. Ipse Noster in hoc Tactico sæpius memorat τὰ καλιγώματα τῶν σαγμαρίων, ut p. 277, et supra p. 198, τὰ καλαβρικά. Unum, quod addam, adhuc superest. Probandum scilicet exemplis est solere novos Græcos duo diversæ notionis vocabula componere, quæ a Latino interprete incerta copula *et* vinciri debent; ut σαγματοπασμαγάδια sunt σάγματα et πασμαγάδια. Posset talium immanis texi recensio. Sed defungemur paucis ali-

B quot, præsertim cum neque veteribus tales compositiones ignotæ fuerint, ut ex Aristophane constat. Ita Arrianus ἰσχαδοκάρυα nominat *ficus et nuces*, dissert. Epict. p. 284, οἰνόκρεα Malal. II, p. 9, *vinum et caro*. Locus ille memorabilis est. Ait Constantinum M. instituisse *panes palatinos*, οὕστινας ἄρτους ἐκάλεσε παλατίνους διὰ τὸ ἐν παλατίῳ ῥογεύεσθαι τοὺς αὐτοὺς ἄρτους, ἑκάστου ἄρτου ἀφορίσας οἰνόκρεα καὶ βεστία, ἀφορίσας πρόσοδον ὑπὲρ αὐτῶν ἐκ τῶν ἰδίων, et unicuique pani, id est capiti panem accipienti, seposuisse, assignasse, velut appendicem, vinum et carnem et vestes; fundis sumptus in hanc rem suffecturis e re privata dedicatis et destinatis. Idem auctor ξυλέλαιον habet p. 169, *stipendium, unde ligna et oleum emantur*, et p. 215, ἀριστόδειπνον, *prandium et cœna*. Apud du Cange habes ἀρχιτέλεια, *initium et finis*, βουκάκρατον, *bucca*, id est buccella panis, *et merum* seu vinum, ἀνδρειαζώδιον, id est ἀνδριὰς καὶ ζωδίον, *statua*, C sculpta aut ære fusa, *et picta imago*, quam vocem Du Cange v. Ζωδίον frustra sollicitat, ἡπατοπνεύμων, *jecur et pulmones*, καρπόχειρ, *carpus et manus*, λαρδότυρος, *lardeum et caseus*, ξυλάχυρον, *ligna et paleæ*, Σαββατοκυριακὴ, *Sabbatum et Dominica*, σαγμασελίον, *sella equina cum stragula*, σιτόκριθον, *præstatio frumenti* (fel farris) *et hordei*, σκαφοκάραβος, *navis cum adjuncto lembo*, τετραδοπαρασκευή, *quarta et sexta feria*, φαγοπότιον, *cibus et potus*, ξυστρολήκυθος, apud Hesychium, *ampulla olei cum strigile*, ἀρτολάγυνος, *panis et lagena*, in Anthologia p. 180, n. 447. Apud Nostrum uberrima seges talium, ut σελλοχάλινον, *sella equina et frenum* p. 48, βεστιομιλιαρήσια p. 289.

(64) *Rasum*, ῥάσον, est Græcis novis crassi fili et vilissimi generis pannus, quale cum ex instituto vitæ gestent monachi Græci, appellantur ῥασοφοροῦντες. Rasica igitur amalia erunt amalia panno crasso facta. Sed quid sunt ἀμάλια? Du Cange D vocem hanc e Script. post Theophan. afferens in Gl. Gr. derivat ab ἀμαλός, *tener*, quod id genus lini teneriorum et delicatiorum esset. Verum præter id quod ἀμαλὸς et ἁπαλὸς de homine, μαλακὸς de panno dicitur, etiam consistere nequeunt ῥασικὰ et ἀμάλια, si hæc tenuiora, delicatiora lintea sunt, illa grosso duro panno facta. Venit igitur in mentem mihi germina interpretandi hanc vocem ratio. Utraque a μαλλός derivat, verum discrepant in littera initiali ἀ, quæ aut negationis, aut unitatis index esse potest. Ἄμαλον potest pro *non flocсoso*, *defloccato*, glabro, et item pro μονόμαλλον, *ex una tantum parte flocсoso*, positum esse. Nam veteres etsi litteras scriptura duplicarent, tamen ut simplices efferebant. Sic quamvis μαλλὸς scriberent, tamen ut μαλὸς pronuntiabant. Hinc quoque passim uno tantum *l* tam apud Græcos, quam Latinos

sueta simul; et dein sumit quoque alia (doni nomine oblata) centum et quatuor sagmatopasmagadia simul. Conficiunt hæc 304. Reliqua, quæ desunt ad complendum numerum 585 sagmatopasmagadiorum, id est 281 straturas vel stragulas, et sagmata seu sarcinas vel bisaccia, emi et comparari debita, emit [pro illis tribus auri litris, quas modo dicebamus ab idico præberi]. Debet autem emere rasica

καὶ βάπτειν ἀληθινά, καὶ ποιεῖν σαγίσματα καὶ βορκάδια ρν'. Καὶ τὰ μὲν ρ' λόγῳ τῶν παρασυρομένων ἱππαρίων ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως· τὰ δὲ λ' λόγῳ τῶν βασιλικῶν σελλαρίων, καὶ τὰ κ' λόγῳ τῶν διὰ ξεναλίων διδομένων ἱππαρίων. Καὶ τάγιστρα (65) ἐκ τοῦ κελλαρίου τοῦ βασιλικοῦ ἀποθέτου (66) τοῦ στάβλου ρν'· ὁμοίως καὶ βυρσάρια διὰ τὸ γενέσθαι καπίστρια ρπ'· καὶ ἐξακάνθηλα (67) λόγῳ κεδραίας (68).

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

scripta reperitur hæc vox. Infra apud Nostrum p. 269, exstat μαλὸς pro μαλλὸς e fide membranarum et p. 270. λινομαλωτάρια. Apud Gregorium M. Epist. x, 50, etiam *amphimalum* editum fuit. Pariter apud Malalam ii, p. 98. salvatores dicuntur ἔμμαλοι, id est σύμμαλλοι vel εὔμαλλοι, *cum mallis*, id est, cincinnis venusti, pulchre cirrati, mallonibus crinium crispatis ad aures scite dependentibus et undantibus conspicuis, unde quoque data ipsis nomina Καράμαλλος (pro Χαράμαλλος, Χαριτόμαλλος) et Χρυσόμαλλος. Cum itaque probabile sit vocem hanc a μαλλός repetendam esse, quæri jam posset, quænam ambarum interpretationum præferri debeat. Hinc apud Callimachum echo ad ναιχὶ καλὸς respondet ἄλλος ἔχει, et frigidum scomma lususque inter ἅλας et ἄλλας apud Nicetam Choniat. p. 232. Ego quidem in posteriorem magis propendeo, nec desunt compositiones, in quibus præfixum ἀ tantumdem atque μόνος significat, ut ἄμιτος, *unilix*, ἄθυρος, *uniforis*, seu *porta singularis*, ἄβολος, *unicolor*. Hinc corrigendum *aicius* apud Du Cange Gl. Lat. in *alicius*, unius licii seu coloris. Oppositum igitur esset τὸ ἄμαλον seu μονόμαλον, quod idem atque ἑτερόμαλλον significat, *ab una tantum parte floccosus*, τῷ ἀμφιμάλλῳ, τῷ δικρόσσῳ, ut Arrianus appellat in Periplo maris Erythræi, panno, qui utrinque est, qualem Eunapius in Excerptis Legat. Hœsch. p. 12, ἐπ' ἀμφότερα θυσανοειδῆ appellat. Verba ejus sunt: Τοὺς δὲ τὸ μέγεθος κατεῖχε τῶν δώρων, τά τε λινᾶ ὑφάσματα καὶ τὸ τῶν στρωμάτων ἐπ' ἀμφότερα θυσανοειδές: unde patet Scytharum hunc habitum, nempe *bigerricas*, fuisse. Sic enim et *amphibulla* dicebant vestes, quæ possent *bis* et *utrinque geri*, interna parte extrorsum versa. De utraque voce conferri potest Du Cange v. *Amphiballum* et *Bigerra* et Salmas. ad Scr. Hist. Aug. ii, p. 544. Amplas et commodas fuisse has vestes, quæ possent inverti et ab utraque parte geri, res ipsa loquitur, et e Glossa (apud Du Cange v. Στρίκτα), quæ στρίκτα reddit στενά, ἀναμφίβολα, *vestes augustas, non bigerricus*. Noster autem ῥασικά, *de panno facta*, ut prædicatum addit voci ἀμάλια, quia scilicet etiam vestis linea quædam floccosa erat, de qua deinceps dicetur ad v. λινομαλλωτάρια. Vestem laneam villosam, villis in nodos nexis, eleganter appellat Paulinus in Vita S. Martini:

Vestem octava solidi vix parte coemptam.
Nodosis textum fœtoso vellere filis.

Antequam hinc discedam, locum Scholiastæ Aristophanis ad Vespas illustrabo, ubi de *caunace* veste hæc habet: Καυνάλης, χλαῖνα Περσικὴ ἀλεεινή. Ὁ δὲ Παλαμήδης φησί· καυνάκης ἐστὶ Περσικὸν ἱμάτιον ἔχον ἐκ τοῦ ἑτέρου μέρους μαλλούς. Ungari adhuc hodie vestem villosam arcendæ pluviæ *Gepenec* vocant, teste Leunclavio in Onomast. ad Histor. Turc. v. *Scaramannium*. Unde patet veteres hanc vocem non ut *caunake*, sed ut *cawanaki* vel *cawanuki* pronuntiasse.

(65) Τάγιστρον est vas omne (sive sporta, sive modius, sive saccus,) in quo jumento ταγὴ sua, portio victus, diaria exhibentur.

(66) Novi Græci ἀπόθετον et ἀπόθετα appellant *horrea, cellas*. Sic Malala t. II, p. 115, c. fin. ἀπόθετα σίτου *horrea frumenti*, pro quo veteres ἀπόθετρον dixissent, *locus, ubi aliquid reponitur, repositorium*, ut λουτρόν, *locus, ubi lavatur*. In promptu sunt, exempla novæ hujus formationis. Ita pag. 319, Nostri et deinceps sæpius est ἀπόδυτα pro ἀπόδυτρον vel ἀπόδυτρα (quod habet Nicetas in Manuele iv, 7), *locus, ubi vestes o loturis in balneo exuuntur*. Ita ὑπόδυτον, *locus refugii*, ὅπου ὑποδύεται, est in inscriptione apud Reines. pag. 266. Μάκτα pro *mactra* dicunt. Χειρόμακτον apud Nostrum est p. 338 pro χειρόμακτρον, *manutergium*. Glossæ: σκέπαστον, *cucullio*, ubi Salmas, ad Scr. H. A. i. p. 415, σκέπαστρον reponit, nescio quam recte. Σίτα pro σήτρα, *cribum*, ἀπὸ τοῦ σήθειν; φύλακτον pro φύλακτρον seu φυλακτήριον, *amuletum*. Non tamen prorsus ignotum vetustis hoc schema fuisse, apparet e Pindari σκᾶπτον pro σκᾶπτρον, *sceptrum*; unde quoque σκηπτοῦχος, non σκηπτροῦχος dicitur. Procul dubio quoque ἔργαστον pro ἔργαστρον dixerunt, quia *ergastulum* Latini usurparunt, quod mere Græcum est ἐργάστυλον. Vid. quæ ad p. 321, de *bastactis* dicam.

(67) Verti ut in Latinis jacet. Ut vererer, ne non satis recte, fecit hoc, quod e Du Cange dedici, ἐξακάνθηλον et ἐξακάνθινον esse *corbem, Cophinum*. Si ergo erravi, induxit me membrana nostra, in qua sic minute erant scripti spiritus, ut sæpe distingui asper a leni non possel, et sæpe quoque promiscue habebantur. In hoc certe loco V. D., qui apographum in usus Maii fecerat, illud, ex quo typothetæ nostri hoc opus excuderunt, legerat et scripserat ἑξακάνθηλα, quod mutavi, quia mihi videbar spiritum asperum super prima vocis littera in membranis

(68) Reddidi *godronio*. Quo me induxit Matth. Silvaticus, cujus hæc verba citat Du Cange Gl. Lat. v. *Cedria*: *kidria, id est alkitran*; *cedria, id est gummi cedri*. Si *Kidria* idem est, atque *alkitran*, profecto idem quoque est cum godronio Nam *godronium* et *alkitran* idem sunt et re et sono. *Alkitran* varie pronuntiatur, modo *cattran*, modo *cattaran*, modo *kittran*, modo *cottran*. Ipsum quoque *an* mera terminatio est et accessorium quid. *Kidr*, ergo et *kitran*, idem sunt; ambo *stillam* significant, guttam exstillantem, et hinc pluviæ quoque commune est et omni rei liquidæ stillanti. Ipsum æs fusum *kithr* appellatur. Sed in specie sic appellant Arabes gummi vel viscidum liquorem ex arboribus coniferis resinosis, pinu, cedro et talibus excoctum Hinc sunt, qui *kitran* picem interpretantur. Sed potius est *godronium*. Nam *zeft* pro *pice* dicunt. Pro resina liquida vel bitumine posuit Eugippus in distantiis locorum terræ sanctæ p. 105 Symmictorum Leonis Allatii: *multum ibi* [ibi mari mortuo] *est aluminis, multumque cataranni* [delendus asteriscus, locus enim integer est], *quod ab incolis reperitur et colitur. Vid.* Du Cange v. *Alquitran*, ubi citat hunc locum e veteri charta Hispanica: *Nec etiam aliquis posset extrahere de terra nostra res prohibitas, scilicet peguntam* [*Pech*, picem], *cepum*, [id est sebum], *alquatranum, fustam* [*Pfosten*, tigna, materiam struendis navibus], *canabum, filum* Facile jam conciliari cum sententia nostra poterunt, si quæ occurrant de cedria ab auctoribus prædicata, quæ in godronium quadrare non videantur.

καὶ ἀσκία εἰς οἶνον καὶ ὄζος λόγῳ τῶν περιοδίων (69) τῶν ἀλόγων, ἀξινορύγια (70), καὶ πλατυλίσκιαν (71), καὶ πτυάρια (72) στιβαρὰ διὰ τοὺς πότζους. Ἐκ δὲ τοῦ βασιλικοῦ βεστιαρίου ὀφείλει λαμβάνειν σίδηρον ν' λίτρας λόγῳ σελιναίων, καὶ ἐξ αὐτῶν ποιῆσαι καὶ μασσήματα ἐλαφρὰ ρν'. Καὶ ὀφείλει λαβεῖν ῥέτινα (73) καὶ καπιτζάλια ἁπλᾶ ἀπὸ τῶν βυρσαρίων. Ἀπὸ δὲ

amalia, id est rasos seu grossioris fili laneos defloccatos pannos, eosque curare colore purpureo imbui et inde fieri sagismata seu straturas equinas et borcadia 150; quo de numero centum quidem destinata sunt illis centum equis, qui coram imperatore iter faciente præducuntur et præambulant, triginta vero cedunt sellariis equis imperialibus, et viginti

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

in membranis videre. Si ergo frustra in hoc fui et peccavi, reformanda erit Latina interpretatio sic: *et cophinos procedrea*, eritque vocabulum ab ἐξ et ἄκανθος derivandum et ἐξακάνθηλον idem, quod ἐξακάνθινον, *ex acantho factum*, de qua arbore multa Salmasius ad Solin. p. 372 sqq. Sane ait ibidem V. D. e Theophrasto, acanthum ad tantam altitudinem excrescere, ut materies inde cæderetur duodenos cubitos longa. Facile igitur ex acantho potuerunt cophini fieri excavando, non plectendo, id quod etiam necesse erat continendæ rei liquidæ, qualis est cedrea. Quodsi tamen mecum reputo, non solere sic Græcos componere, ut hoc ἐξακάνθινος est, sed aut ἐξάκανθος aut simpliciter ἀκάνθινος, dicere, terminationemque ινὸς cum præpositione ἐκ pene consistere non posse, incipio de priore mea interpretatione animum non despondere. Neque desunt illi colores, saltim excusationes. Κάνθος idem esse atque κάθθος, κάδδος et κάδος, facile concedi potest; unde *cantharus* et *canthelius*, qui cados gerit asinus vel mulus. Τετρακάνθηλον, quasi dicas *quatercadarium*, habet Theophanes pag. 355, in illo celebri et parum interpretibus intellecto loco, pro quatuor cadis vel cophinis, quorum bini, velut sarcinæ, super singulis jumenti lateribus gestentur. Du Cange Gloss. Gr. p. 573, locum illum recte fuit interpretatus, et ille mihi sic constituendus videtur: Ἐκ πολλῆς οὖν περιστάσεως ἐπενοήθη ἀνὰ δύο ζώων σαγματουμένων ἀπὸ τετρακανθήλου σανίδας ἐπιτίθειν καὶ οὕτως ἐκφέρειν τοὺς νεκρούς, *urgente igitur calamitate excogitatum fuit hoc expediens, ut bina jumenta, onerata singula singulis quadrigis corbium* [vacuorum] *conjugarentur, et super illos octonos corbes extensæ ponerentur latæ tabulæ vel asseres, super quibus cadavera efferrentur*. Ut igitur hic loci τετρακάνθηλον est quadriga corbium vel cadorum, ita in nostro loco qui ἐξακάνθηλον esse nequeat *sexiga* (ut ita dicam) *cadorum*, *non* video.

(69) Quia medicorum est ægros suos, ut ait Seneca, perambulare seu ab uno ad alterum vadere, et orbem visitationis obire, propterea *medicatio* dicta fuit novis Græcis περιοδία et *mederi* περιοδεύειν et medici περιοδευταί; vel etiam sic dicti medici, quod cyclo, periodo, methodo, constante dierum certorum abstinentia, certa formula, certis intervallis exercitionum et medicationum curarent, ut per certas temporum periodos diætæ, exercitionum, medicationum, etc. vias recurrerent; *Vid.* Du Cange v. *Cyclus*. Περιοδεύεσθαι est *medicina uti*, corpori suo medicinam adhibere. Malala t. II; pag. 100.

(70) Verti *secures cædendis pariter lignis et fodiendæ terræ aptæ*, respiciens ad ἀξίνην καὶ ὀρύγιον. Solent enim Græci duo vocabula diversi significatus per *et* jungenda in unam massam conflare; quo de more egi ad p. 43. Verti igitur non improbabiliter. Non enim impossibile est, habuisse veteres talia instrumenta ex una parte securi, ex altera rastro vel unico lato armata. Et est sane interdum ἀξίνη *securis, qua lignum cæditur*; ut vel ex uno Niceta patet (et in re nota exempla præter necessitatem congeram.) l. II, c. 4. in Alexio: Δέδωκε καὶ ἀξινάρια εἰς χεῖρας ὥστε κόπτειν ξύλα. Nunc tamen malim ἀξινορύγια per *rutra* vel *pastina* interpretari, id est instrumenta illa, quæ manubrio ligneo satis longum et latum ferrum in summo habent, quod impactum in terram eam revellit. *Picas* appellabant medio ævo a verbo Germanico *picken*, rostro tundere. Francis hodie est *houe*, a vocabulo item Germanico *haue*, quod omne instrumentum cædendi notat. Nos *Radehauen* appellamus, quasi dicas *rutra rotarum*, quia vectores carrarii eorum ope, si quando currus in profundum terræ aut glaciei lacunam subsiderunt, obstantia perfringunt, revellunt, eoque rotas liberant. Probabile est novos Græcos hanc vocem eo confinxisse, ut has ἀξίνας fodiendo destinatas per appositionem a verbo ὀρύσσειν, *fodere*, arcessito distinguerent ab illis ἀξίναις, quæ tantum cædendo ligno inserviunt. Nam et *secures* et *rutra*, qualia dixi, veteres Græci ἀξίνας appellabant: utrasque ἀπὸ τοῦ ἀγνύναι, a confringendo, perfringendo. Prior significatio in vulgum nota est; posterior ignotior et rarior; ideoque necesse puto allatis aliquot exemplis eam astruere. Polyænus p. 57, inter instrumenta cædendis lignis numerat δρέπανα, *falces*, rescindendis ramis non nimis robustis, πελέκεις sternendis arboribus, ἀξίνας radicibus arborum e terra eruendis. Luculentius adhuc demonstrat locus Artemidori p. 111 [l. II, c. 24, fol. 65. ed. Ald. 1518]: Ἀξείνη [id est ἀξίνη] σημεῖόν ἐστι γυναικός τε καὶ γυναικείας ἐργασίας. Καὶ γυναικείας μὲν ἐργασίας διὰ τὸ τῷ κρατοῦντι [nempe τὴν ἀξίνην] συμφέρειν [scil. illam] καὶ προσέλκειν. Fuit ergo ἀξίνη instrumentum attrahendo, revellendo factum. Continuat: γυναικὸς δὲ διὰ τὸ ονομα, quia scilicet aut ἄγει, illicit, *in amorem sui*, ad se trahit virum, fit ejus ἄγαλμα, *delicium*, aut quod ἄγεται, in matrimonium ducitur a viro.

(71) Vocis hujus exemplum aut indicem Lexicographum non habeo. Ad ductum igitur conjecturæ et vocis πλατὺς, quæ partem compositionis efficit, verti *palæ latæ averrendæ terræ*, qualibus vespillones e. c. effodiunt humum et rursus converrunt egestam super cadaver in fovea depositum. Nos appellamus *Spathen*.

(72) Reddidi *bottas*. *Appellant Latini bottas* vel *buttas* omne vas cylindricum cavum, omnem scapum cavum. Hinc ocreæ *bottæ* dictæ. Nos quoque Germani in sermone nostro retinemus adhuc eam vocem in illa dictione *eine Lohbutte* vel *Butte-Loh*. Induxit me, ut sic redderem Du Cange, qui πτύον (cujus diminutivum πτυάριον est) ait veteribus *ventilabrum* significasse, recentioribus autem *ligneum batillum* significare, quo terra egeritur. Nihil poterat V. D. planius aptiusve. Me tamen decepit ambiguum vocis *batillus*. Cum enim non præsens animo haberem, batillum palam quoque ligneam notare, ferro non armatam, qua terra egeritur (nos *Schüppe* appellamus), sed solum batillum gestabilem, quo candentes prunæ conduntur, mente conciperem, ex eo factum est, ut πτυάριον per *bottas ad efferendum cœnum* redderem. Male procul dubio. Nam πτυάρια sunt *palæ*. Verum suntne præferratæ, an absque ferro, non novi. Apud Du Cange invenio φτιάρι, *pala ferrea*. Si πτυάριον sit pala lignea præferrata (*ein Spathen*), debet πλατυλίσκιον esse *pala lignea pura* seu *absque ferro* (*eine Schüppe*), aut vice versa.

(73) Id est *retinas*. Est enim *retina* idem, quod *retinaculum*. Superest in Francico sermone *rênes*, *lora*. Conf. Du Cange v. Ῥέτινα.

tandem equis illis, qui muneri dantur. Etiam a cellario regiæ apothecæ stabuli sumit 150 tagistra [seu saccos pabulatorios,quales equorum capitibus alligantur,]et coria pro conficiendis inde capistris 180, et hexacanthela[seu repositoria scortea singula senas amphoras scorteas intus habentia],pro cedrea vel godronio ibi condendo; et utres pro vino et aceto ad curationem ægrotantium jumentorum adhibendo. Axinorygia quoque comparari debent seu secures cædendis pariter lignis et fodiendæ terræ aptæ ; item platyliscia seu palæ planæ latæ ad averrendam egestam terram,et scaphas vel bottas robustas ad efferendum in iis cœnum e puteis egestum.Debet quoque e regio vestiaro quinquaginta libras ferri sumere pro parandis inde soleis equinis, item lupatis levioribus centum quinquaginta. Debet quoque lora, quæ maxillas equorum substringant, et capitzalia [seu lora frontes eorum ambientia] simplicia [id est, in quibus ferrum non sit] e coriis confieri curare. E cannabi autem, quam accipit e vestiario regio, debet curare, ut restes fiant.

A τῆς κακάδεως, ἣν λαμβάνει ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ βασιλικοῦ βεστιαρίου, ὀφείλει καμεῖν σωκάρια.

Regiæ hypurgiæ, id est ministerio, quod ad mensam ministrat, imputantur hæc.

Præfectus mensæ, et domesticus ministerii, et peculiaris regius cellarius, præstant sagmaria jumenta [seu mulos] octoginta, portaturas ministerium culinare regium et argenteam regiæ mensæ supellectilem. Accipiunt autem præfectus mensæ et domesticus ministerii certam quamdam pecuniæ summam ab idico ad expensas faciendas,et quidem nomine expensarum in condituram ciborum. Vinum dominicum,magistrorum et patriciorum præstat apothecarius,et dominicis quidem præstat quadraginta octo mensuras, scilicet octo paria lagenarum, quarum singulæ ternas mensuras continent. **268** Magistris autem et patriciis præstat paria decem utrium,quorum singuli quinas mensuras continent. Scortzidia aut scorteos utriculos pro oleo dominico condendo ipsumque oleum et phaselos aut fabas, et oryzam et pistachia et amygdala et lentes præstabant olim ambæ curatoriæ. Reliqua vero edulia,ut lardum,adipem, caseum,salsamenta seu pisces muria conditos, capellas, oves quæ agnos, et vaccas quæ vitulos lactant, et vinum indigenum præstant protonotarii. Bertziticum autem sive salsamentum piscis Oxiani et neurum [quod etiam salsamentum piscarium videtur esse],debent præfectus mensæ et domesticus hypurgiæ seu ministerii emere.Arithmia tandem [forte piscis genus] et pisces Cyprinos debet mensæ præfectus a regiis curatoriis petere. Interea dum regium servitium seu apparatus culinaris consumitur, debet, ubicun-

Διὰ τῆς βασιλικῆς ὑπουμγίας.

Ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ ὁ δομέστικος τῆς ὑπουρ-
B γίας· καὶ ὁ οἰκειακὸς βασιλικὸς κελλάριος σαγμάρια π' τὰ μέλλοντα βαστάζειν τὴν βασιλικὴν ὑπουργίαν καὶ τὸ ἀσήμιον (74), τῆς βασιλινῆς τραπέζης. Λαμβάνουσι δὲ ὁ τῆς τραπέζης καὶ ὁ δομέστικος τῆς ὑπουργίας λογάριον ἀπὸ τοῦ εἰδικοῦ εἰς ἔξοδον λόγῳ ἀρτυσίας. Οἰνάριν δεσποτικὸν, μαγίστρων καὶ πατρικίων χορηγεῖ ὁ ἀποθηκάριος· τὸ μὲν βασιλικὸν μη' μέτρα, ζυγοφλάσκια (75) τριμετραῖα ζυγὰς η'· καὶ ὑπὲρ τῶν μαγίστριων καὶ πατρικίων ἀσκία πενταμετραῖα ζυγὰς ι'. Σκορτζίδια λόγῳ τοῦ δεσποτικοῦ ἐλαίου, φασούλιν, ὀμύζιν πιστάκιν, ἀμύγδαλον, φακὴν παρεῖχον πάλαι τὰ δύο κουρατωρίκια, ὁμοίως καὶ τὸ ἔλαιον· τὰ δὲ λοιπὰ βρώσιμα, ἤγουν λαρδὴν, ἀπόκτιν, τυρὶν, ὀψάρια παστὰ, σφακτὰ, πρόβατα ὕπαρνα (76), ἀγελάδια ὑπόμοσχα καὶ οἶνον ἐγχώριον
C χορηγοῦσιν οἱ πρωτονοτάριοι. Βερτζίτικον (77) δὲ καὶ νεῦρον ὀφείλει ἀγοράζειν ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ ὁ δομέστικος τῆς ὑπουργίας· Ἀρίθμια δὲ καὶ κυπρίνους ὀφείλει ἔχειν ἀπὸ τῶν βασιλικῶν κουρατωρειῶν. Καὶ ἐν ᾧ δαπανᾶται ἡ βασιλικὴ ὑπουργία, ὅπου εὕρῃ καλὸν οἶνον καὶ ἔλαιον καὶ ὄσπρια, ἵνα ἐπιβάλλει ἐν τοῖς ἀγγείοις αὐτοῦ, καὶ ὅσα ξενάλια φέρουσί τινες τῷ βασιλεῖ τὰ μὲν βρώσιμα λαμβάνει ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ ὁ δομέστικος τῆς ὑπουργίας καὶ ὁ οἰκειακὸς καὶ βασιλικὸς κελλάριος, καὶ ὅπου προστάξει ὁ βασιλεὺς, διανέμουσιν αὐτά. Χρὴ δὲ γινώσκειν τὸν ἐπὶ τῆς τραπέζης τοῦ ἔχειν σοόρνοκς δ' πρὸς τὴν ἀποβολὴν τῆς Συρίας, καὶ δίκτυα (78)

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(74) Novæ Græciæ vocabulum hoc notat argentum omne, cusum, non cusum, in nummis, in supellectile.Proprie et in origine tamen est argentum cusum in nummorum usum.Putatur quidem vulgo Græcæ originis esse, et pro ἄσημον, *non cuso, non signato*, positum ; deinde ampliato significatu ad cusam quoque pecuniam tractum fuisse.

(75) *Paria flascorum*. Nostratibus *flascæ, flaschen, flascones* sunt ipsæ lagenæ ; sed veteribus erant tantum thecæ, in quibus lagenæ reponebantur, sive illæ vimine textæ, sive ligneæ, sive coriaceæ essent. Patet ex Isidoro : *Flasca a Græco vocabulo dicta. Hæ pro vehendis ac recondendis phialis plurimum factæ sunt ; indeque nuncupatæ ; postea in usum vini transierunt manente Græco vocabulo, unde et sumpserunt initium.* Expediant alii obscura hæc verba. De origine Græca videamus. Si fidem
D meretur Isidorus, non video,a qua voce alia repeti *flasco* queat. quam a φόλλις (quod idem atque φολὶς, φολίδος,) unde φολίσκος, *folascus, flascus, flasco*, etc. Ipsum tamen a *phiala* repetiisse, satis patet.

(76) Hæc est plena dictio, pro qua Euripides solummodo ὕπαρνος dixit,subintelligendum relinquens ὄϊς ; vid. Andromach. 557. Est autem ὕπαρνος *quæ cum agno est*.

(77) V. Bandur. ad Constant. Porphyr. n. 365. et Du Cange Gl. Gr. h. v.

(78) Verti *retia*. Sed debuissem *cortes retibus clausas*. Ita caveas retibus cinctas, quibus aves asservantur, *Vogelbauer*, Aristophanes dixit δίκτυα, Avibus v. 1083 : Τὰς περιστερὰς ξυλλαβὼν εἷρξας ἔχει καὶ ἐπαναγκάζει παλεύειν δεδεμένας ἐν δικτύῳ.

A πρὸς τὸ ἀποκλείειν τὰ ὄρνεα, καὶ καυκοπινάκια (79), ἵνα πίνωσι. Καὶ ὅτε κελεύει ὁ βασιλεὺς ἀποβαλεῖν ἐν Συρίᾳ, ὀφείλουσιν φορτίζειν τὰ π' σαγμάρια τῆς κομπίνας αὐτῶν, καὶ ὅσα σαγμάρια στρέψει ὁ μινσουράτωρ, ἵνα κἀκεῖνα φορτώσῃ ὁ τῆς τραπέζης καὶ ὁ δομέστικος τῆς ὑπουργίας καὶ ὁ οἰκειακὸς βασιλικὸς κελλάριος, ἵνα καθ' οἱονδήποτε τρόπον μὴ λείψῃ τι εἰς τὴν βασιλικὴν ὑπουργίαν.

que locorum præstans vinum et oleum et legumina invenerit, comparare bonam eorum copiam et vasa iis sua implere. Hic idem præfectus mensæ et domesticus ministerii et peculiaris regius cellarius accipiunt, si quis imperatori edulia pro munusculo offerat, eaque jussi a Domino distribuunt. Debet quoque præfectus mensæ quatuor furnorum non oblivisci, quos secum feret, ubi in Syriam descenditur; habebit item retia, quibus involvat et coerceat gallinas, quas secum vehet, et cavas patinas ligneas, e quibus illæ bibant. Debent quoque dicti viri, quando imperator jam in eo est, ut in Syriam intret, octoginta sagmaria suæ combinæ, vel ea, quæ sua conjugatio et tessera data ipsis assignant, onerare; item illa omnia sagmaria, quæ mensurator hactenus a se curata in ipsorum porro fidem atque sollicitudinem traditurus et restiturus est; ne scilicet ullo modo circa regium culinare servitium aliquid deficiat.

B Διὰ τοῦ μινσουράτωρος, ἤγουν τῆς βασιλικικῆς κόρτης, σαγμάρια γ'.

Χρὴ ἐπιφέρεσθαι τὸν μινσουράτωρα δύο κόρτας καὶ ἀνάδιπλα τὰς βασιλικὰς τέντας· ἐπειδὴ ἕως μὲν ἐστιν ὁ βασιλεὺς εἰς Ῥωμανίαν, ἡ μία ζυγὴ ἀπέρχεται ἔμπροσθεν μετὰς τῆς ἡμισεσίας ὑπουργίας, καὶ προευτρεπίζεται τὸ βασιλικὸν ἄπληκτον, καὶ εὑρίσκει ὁ βασιλεὺς πάντα εὐτρεπισμένα καὶ ἕτοιμα· δέον δὲ, τὸν μινσουράτωρα ἔχειν σκαμνία συστελτὰ, ἵνα καθέζονται εἰς ἓν ἕκαστον σκαμνίον ἄνδρει γ'. Ὁμοίως τοῦ μήκους αὐτῶν καὶ τραπέζια συστελτὰ, μεσάλια (80) καὶ μανδίλια τὰ ἀρκοῦντα τῇ βασιλικῇ τραπέζῃ· ἐπεύχια (81) φούντατα (82) τὰ εἰς χαμόκουμβα

Pro mensuratore aut imperiale corte vel tentorio sagmaria quinquaginta.

Debet mensurator secum ducere duas cortes. unam earum quamque constantem binis tentis. Nam, donec imperator est in Romania seu ditione Romana et solo amico, præit unum per tentarum cum dimidio servitio culinari eo fine, ut adveniens Imperator inveniat per omnia præparatum applicatum vel stationem. Debet quoque mensurator habere scamna complicatilia ejus longitudinis, ut in unoquoque tres homines considere queant. Ejusdem longitudinis mensas quoque debet babere complicatiles, et missalia, id est lances et discos, man-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(79) Vid. Du Cange Gloss. utroque et ad Alex. p. 278, et Salmas. t. I, Scr. Hist. August. C pag. 667.

(80) Non id significat hæc vox, quod Latina perhibent, sed *mensalia*, instrata mensarum, ut μανδίλια sunt *manualia* tergendis manibus; *vid.* Du Cange v. Μενσάλιον.

(81) *vid.* Du Cange h. v.; sunt tapetes vel etiam sudaria munda, proprie quidem ii tantum, quos sibi substernere solent cum Græci tum Turcæ preces ad Deum dicturi; quapropter apud Muhammedanos sudarium tale, qualia semper secum gerunt munda, *masalla* vel *musella*, res, quacum vel super qua oratur, audit: deinde vulgatiore usu cujuscunque generis et usus sudarium vel tapes, ἐπεύχιον, *res, super qua oratur*, appellatur. Remansit vox *musella* in Hispanica lingua, *almucella*. Testamentum Ramiri, regis Arragoniæ, apud Du Cange Gloss. Lat. v. *Acitara*, quæ *stragulum* notat, quale, e. c. sellis aut ephippiis insternitur: *et meos vestitos, et acitaras, et collectras, et amucellas, et ser-* D *vitium de mea mensa*. Hinc intelligas quoque locum Joannis diaconi in chronico Neapolitano p. 310: *Fecit tres calices aureos cum patena aurea, quam in gyro et in medio gemmis decoravit. Fecit etiam et duo paria macellarium ex auro mirifice sculpta, in quibus Evangelia per festivitates leguntur.* Hæc ipsa pene verba leguntur apud Rainer. de inventione reliquiarum S. Eutychetis et Aculii apud Du Cange v. *Mascellare. Mascellarium* hic est a nominativo singulari *mascellare*, quod idem atque *massellare*. Nam *sc* medio ævo scribis idem atque *ss* valebat.

(82) Scribitur quoque φουνδάτα, et hæc scribendi ratio frequentata magis. Quandoquidem *fundatæ vestis* in hoc codice et apud Anastasium perfrequens fit mentio neque tamen adhucdum satis constat, quid ea fuerit: operæ pretium credimus nos facturos, si aliquanto diligentius in hoc argumentum inquiramus. Et primo quidem loco proponendæ sunt virorum doctorum hac de voce sententiæ, quas quidem novi. Goarus itaque ad Codin. pag. 49. n. 22. ait φούντα et φοῦτα idem esse, atque τοῦφα, *apex, tiara*, et pag. 62. margo exhibet, ut variam lectionem, φούντα pro τοῦφα, quod Viro docto errandi occasionem forte dederit. Bulengero fundatus est auro textus, acu pictus (verba sunt Du Cangii Gl. Lat. h. v.). qui idem esse opinatur, quod nobis *étoffe à fond d'or*; *drapo di fundo d'oro* Dominico Magrio. Sed cum hæc vox etiam tribuatur vasis argenteis et aureis, addit Du Cange, se non videre, quomodo fundatus de acupictili dici queat. Salmasius in epist. ad Sarravium p. 145. ed. Burmann. sententiam suam de veste fundata his verbis exponit, quæ non pigebit, quamvis compluscula, ascribere: « *Vestis de fundato* eo opere facta et aurata, quo reticula fiebant, quibus capita feminarum ornabantur; *fundas* etiam appellant, ut Græci σφενδόνας, quia fundæ, quibus lapides jaciebantur, ea parte, cui lapis imponebatur vel glans, reticulato opere erant contextæ. In vestibus autem viæ ex auro intextæ vel phrygionico opere insutæ decussatim se intersecabant, ut maculæ in reticulis. Quod opus *de fundato* appellabant, id est de *funda*. Sed funda, ut dixi, intelligitur capitis muliebris ornamentum, quod Græcis σφενδόνη et ὀπισθοσφενδόνη dicebatur, quæ ornamenta erant ἐπίχρυσα, ut Pollux notat. Inde et in vestibus fila aurea ita reticulatim et fundatim intexta nomen acceperunt. Vias vocavit Tibullus. — A funda autem *fundatum* idem quod *funda*: ut ab *arena arenatum*, a *fossa fossatum*. Quippe recentiores dixere *fossatum*, quod veteres *fossam*. » Conf. quæ ad Script. Hist. Aug. t. I, p. 670 et t. II, p. 437, de *funda* et *ventrali* disputavit. Non juvat hæc examinare, neque refutare. Similia sunt cæteris multis Salmasianis, in quibus doctrinam mireris, fidem et verum desideres. Habendus tamen honos magno ingenio etiam ubi fiducia sui labitur. Alteserra tandem ad Ana-

tiliaque sufficiente numero pro regia mensa, item tapetes fundatos, in quibus humi decubetur. Hæc

(83) ἐνεργοῦντα· ταῦτα δὲ οὐκ ἐπιφέρεται ὁ μινσουράτωρ, ἀλλὰ χορηγεῖ αὐτὰ ὁ πρωτοβεστιάριος τοῦ

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

stas. p. 119: *Vela de fundato sunt aureis signis intexta, ut calyx fundatus est signis insculptus... Apud aurifices, quos vocant, inclusores gemmarum funda est reticulum ex auro fundæ simile, quo gemmæ includuntur.* Mihi quidem de significatione hujus vocis conjecturæ variæ, ut in re antiqua et obscura, animum subierunt. Tres tamen præcipuum apud me locum obtinent. Aut enim ex mea sententia dictæ fuerunt vestes fundatæ ex eo, quod fundum aureum vel sericum haberent; tramam vel subtegmen alias appellant; stamen autem alterius generis; aut ex eo, quod coloris essent ὀξέως, *acuti, intensi, fundati*, ut adhuc hodie dicunt Franco-Galli *foncé*, profundi coloris et intensi, obscure cærulei aut pene nigri; aut ex eo, quod intextas haberent fundas, id est areas orbiculares. Fuit olim quoque, cum putarem, vestes has ideo fundatas fuisse dictas, quia fundas, id est marsupia, boxeas (*de poches, Taschen*) assutas haberent. Verum quia tapetes quoque et pallia in altaribus dedicata fundata dicuntur passim, in quibus marsupiorum usus et locus nullus est, abjeci hanc conjecturam. Reliquis supra positis jam meum est ut fidem faciam. Disserendum mihi hac occasione erit de significatione vocis σφενδόνη et *funda* et de marsupiis veterum quoque. Primæ sententiæ, juxta quam vestes fundatæ sunt fundum aureum vel argenteum vel sericum, stamen autem alius vilioris generis habentes, favet illud *tramosericum* vel pannus, cujus trama sericea erat, in charta vetere apud Du Cange v. *Mafors*, et valde patrocinaretur locus Anastasii p. 122; *Vela holoserica majora sigillata* [ζωδιωτὰ] *habentia periclysin et crucem de blathin seu fundato*, si recte sic vulgo citarent et corrigerent viri docti. Atqui in editione Parisina, qua utor, lego *de bathin*, idque rectum et probum est. *Bathin*, est vox Arabica, notans saturum, nutritum, bene pastum et distentum atque refertum. Traductum hoc ad colorem fuit. Color nutritus, saturatus est ita densatus, ut intendi et plus particularum colorearum recipere nequeat, verbo, profundus. Est igitur fundatus color idem, atque profundus. Sed color profundus, voce in se spectata, potest omnis color ad obscurum vergens esse. Atqui usu non omnis color dicebatur profundus, sed tantummodo certus quidam color, quem fuisse cæruleum obscurum, subnigricantem conjicio. Veteribus Latinis jam peculiaris coloris species erat color profundus, ut intelligitur ex epistola Veleriani ad Aurelianum t. II, Scr. II. A, p. 450, qua inter alia ipsi tribuit *subarmallem profundum*, pro quo deinceps *fundatum* dixerunt; unde Gallofranci retinuerunt dictionem *foncé*. Placuit hæc vocis *fundatus* interpretatio Du Cangio Gl. Lat., cui subscribere non dubito; quamvis fuerit, cum tertiæ expositioni, ut speciosiori et doctius quid condenti, magis essem addictus, quæ nempe vult vestes fundatas eas fuisse, quæ intextas haberent areas rotundas, quales *fundas* appellabant; alio quoque nomine *de cyclaton* et *cum rotis*, de quibus nominibus alius agendi locus erit. Appellationis autem nostræ hæc ratio est. *Funda* Latinis et σφενδόνη Græcis est omne rotundum, circulare, aut saltim a fundo orbiculari in conum desinens. Hinc σφενδόνη est omnis longa fascia orbicularis ad similitudinem orbis corneæ pupillam ambiens: est meta in circo conica, est canthus seu circulus, qui doliis circumponitur continendorum asserum causa, est tutulus seu apex capitis, quod mulieres Græcæ vetustæ et nostrates occidentales quoque medio ævo gerebant, alte fastigiatum in coni saccharini speciem; quem apicem in vertice rectum et excelsum gererent, σφενδόνη simpliciter, si in postica parte capitis gererent inclinatum et obliquum, ὀπισθοσφενδόνη appellabatur; de qua vid. interpp. ad Polluc. V. 96. Erat σφενδόνη denique apex boneti conicus replicatus dependens pone caput aut in humerum, et recte e fundo lato rotundo in angustum coiens apicem, ut Virgil. Georg.:

Atque alius latum funda jam verberat amnem.

Funda tandem est *infundibulum* ab *infundendo* (prorsus ut σφενδόνη ab antiquo σπένδειν *fundere, defundere*,) et ad ejus instar mansupium conicum, sive id lino sericove textum, sive corio concisum fuerit. Omnia hæc a figura aut prorsus rotunda aut conica. Superest adhuc in sermone nostro vox *funda* pro cantho doliari, quando dicimus *Fundgrube* et *Fundleder*, fovea circulis ligneis septa, in qua coria parantur, unde calcei soleantur, et tale crassum, rigidum bubulum corium in tali fovea paratum *Fundleder*, appellatur. Σφενδόνην et *fuudam* esse circulum dolia ambientem et tabulas ligneas continentem, clare patet e loco Joannis Canabutzæ (citati a Du Cange v. Χάντρωσις): Τινὰ κύκλον ἐκεῖνοι λέγουσι χάντρωσιν καὶ μετὰ τοῦ ἔκτου τούτου, [f. μετὰ τοῦ διαβήτου. cum circino, aut μετὰ τοῦ ἐργαλείου τούτου, sed difficile est de hoc loco extra nexum posito judicare] περιγράφουσι καὶ ποιοῦσιν ἴσον κατὰ πάντα ἁρμόδιον εἰς τὴν τοῦ βουτζίου περιφέρειαν ἥ, ὡς ἐκεῖνοι λέγουσι, χάντρωσιν. Vocabulum χάντρωσις venit a κανθροῦν. Est autem κάντρον κάνθρον κανθήριον diminutivum a κάνθος circulo ferreo, qui rotis circumponitur ad illas continendas Hinc vox arabica *almocantharat*, astronomis nota, significat circulos ad horizontem parallelos, item horologium solare talibus circulis signatum. Jam facile est intelligere verba Codini IV. 53; Τὸ σκαράνικον αὐτοῦ ἐνδεδυμένον κασδίῳ ἔχον ἐμὶ κορυφῆς μικρὰν φούνταν κοκκίνην. Caputium assutum habebat illud scaranicum acutum instar panis, quem appellant, saccharini. Apparet quoque, quare φούντα Portio et Ulacio (apud Du Cange Gl. Gr. h. v.) exponatur per κύτταρος. Est nempe κύτταρος, e. c., foveola, cui glandes quernæ insident, et alia quoque vox illa notat a forma infundibuli et conica non procul abeuntia. Juvat hac occasione locum a Du Cange l. c. allatum emendare et exponere. Ex iisdem auctoribus affert nempe Du Cange has glossas; *Antiæ*, τζουλοῦφι φούντα πρόκοιμον; *funta* autem hic ideo dicuntur antiæ, quia veteres interdum antias crispatas in modum geminæ fundæ seu gemini coni in latum extruebant, unde creditur Moses *cornutus* dictus fuisse. Tandem vox τζουλοῦφι Arabica est, et signat omnia ἄντια, primum occurrentia in oculos, eminentia. Hinc intelligatur quoque, quid sit ἐσφενδονισμένον apud Theophan. 207. Describit ibi habitum Arethæ reguli aut phylarchæ Arabum, ad quem a Justino Jun. imp. legatus fuerat Julianus Magistrianus: Γυμνὸς ἦν ὁ βασιλεὺς Ἀρέθας (id est non indutus erat chlamyde, sed sola interula; male vertitur *nudus erat*) καὶ κατὰ τοῦ ζώσματος εἶχεν εἰς τὰς ψύας λινόχρυσα ἱμάτια κατὰ δὲ τῆς γαστρὸς ἐφόρει σχιστα διὰ, μαργαριτῶν τιμίων καὶ ἐν τοῖς βραχίοσιν ἀνὰ πέντε κλαβίων (sunt noduli fissuras panni continentes, quales in stolis veterum Græcarum mulierum super brachiis sæpe conspiciuntur καὶ χρυσᾶ ψέλλια εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ, ἐν δὲ τῇ κεφαλῇ

(83) Sunt lecti aut in ipsa humo depositi eamque immediate contingentes, aut ope fulcrorum tantillum solummodo a solo elevati. *Vid.* Du Cange v. *Chamcuniæ*. Ergo pro verbis Latinæ interpretationis *in quibus humi decubetur* malim substitui *qui adhibeantur* (vel insternantur) *lectis humilibus*.

βασιλέως ἀπὸ τῆς φορτώσεως τοῦ οἰκειακοῦ βασιλικοῦ βεστιαρίου. Πιλωτὰ διβλάττια (84) παχέα καὶ πτενὰ (85) διὰ τὰ χαμόκουμβα· δίδονται δὲ καὶ αὐτὰ ὁμοίως ἀπὸ τῆς φορτώσεως τοῦ οἰκειακοῦ βεστιαρίου· ἕτερα πιλωτὰ λινοβένετα (86) ἔχοντα μαλὸν κτενιστὸν ἀνὰ λιτρῶν λ' διὰ τοὺς κλητωρευομένους φίλους· κιλίκια διὰ τὰ χαμόκουμβα πρὸς τὸ ποσὸν τῶν κλητωρευομένων φίλων. Ἀφ' οὗ γὰρ ἀποβάλῃ ὁ βασιλεὺς ἐπὶ Συρίαν, τὰ σκαμνία καὶ τὰ τραπέζια καὶ τὰς περιτ-

A autem postrema secum non fert mensurator, sed quotiescunque illis opus, præstat ea protovestiarius regis ex sarcinis privati regii vestiarii. Præstat idem quoque pilota **269** seu coactilia diblattia seu serica, bis purpura tincta, id est tali involucro serico bis tincto induta; et ptena [forte stragulas plumis refertas], quibus incubetur. Item alia coacticlia, lineis venetis indumentis induta, habentia floccos pexos, singula ad triginta librarum pondo,

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

κεφαλῇ λινόχρυσον φακιόλιον ἐσφενδονισμένον, ἔχον ἐξ ἀμφοτέρων τῶν δεσμῶν σειρὰς τέσσαρας. Postrema de ornatu vel vitta capitis nemo facile intellexerit, nisi coram habeat imaginem Arabici habitus a la Rocque proditam æri incisam p. 4, sui Itinerarii per Palæstinam editi Amstelod. anno 1718. ejusque verba non legerit, quibus tulpanum Arabicum describit. Sunt autem hæc : *Un turban, qui consistait en une calote de drap rouge, entourée d'un voile ou écharpe de soie noire, rayée d'or, de deux aunes en carré, dont la frange torse et longue d'un demi pied pendait sur le front et les joues. — Un des bouts de cette écharpe appelée Bustmani, pendait sur le devant de mon épaule gauche, et l'autre, qui était passé dans les replis de ses détours, sortait du haut du bonnet et formait une manière de panache qui descendait par derrière jusque sur le dos.* Est ergo ἐσφενδονισμένον φακιόλιον cidaris aut tulbanus ita factus, ut e lato orbiculari fundo in fundam, in infundibulum et conum abeat. Habebat autem Arethæ cidaris, prorsus ut illa ejus Arabis, quem Gallica ista verba describunt, duos apices, e quorum singulis quaternæ σειραὶ dependebant, hoc est striæ aut tæniæ vel ex auro et sericis filis contextæ, aut fila margaritarum. Hinc porro quoque clarum est, quare crumenam, item stomachum (vid. Gariopont. II. 23.) fundam appellaverint : coibant nempe aut ex amplo orificio in angustum finem aut ex amplo medio in duo angusta crura, ut funda ; instrumentum illud, quo lapides procul ejiciuntur. Utriusque generis fundis seu crumenis pecuniariis adhuc hodie utimur. Quædam serico textæ in media latiore parte habent foramen duobus diversis loculis commune pro condendis illinc aureis, hinc argenteis nummis. Ita comparata erant veterum *ventralia*, de quibus nolo repetere, quæ Salmasius ad Scrip. Hist. Aug. disputat. Hæc ventralia circa zonas circumplicabant et sic gestabant. Verum habebant quoque, certe ævo medio, tales boxeas (*des poches, Taschen*), quales nos vestibus nostris insutas et abditas gerimus. Quin et tertium quoque genus fundarum gerebant extus in oculos incurrentes, a zonis dependentes eo loco, ubi milites nostri peras suas militares (vulgo *Patrontaschen*) gerunt. De postremo genere capiendus est locus Nicetæ (apud Du Cange v. Δισάκκιον) : προῆγεν ἡμῶν ὁ οἰκουμενικὸς ἀρχιποίμην κὴ δισάκκιον φέρων μὴ χρυσὸν ἐπὶ τὴν ὀσφὺν, ἄραβδος καὶ ἀσάνδαλος. Vult dicere, patriarcha non gestabat bulgam super femore et in ea aurum. Imaginem viri bulgam talem gerentis dat Valerii Maximi Gallica interpretatio in membranis Lipsiensibus, de quibus supra dixi. In his bulgis aut punchis (quod idem prorsus est et illinc manavit) seu bursis, quod conspectui paterent, luxum et divitias ostendere solebant olim, ut patet ex S. Audoeno in vita S. Eligii I. 12 : *Habebat zonas ex auro et gemmis comptas, nec non et bursas eleganter gemmatas.* Bursæ in vestibus sæpe memorantur apud Murator. II Ant. Ital. p. 313-316, et alibi. Bursarum, quales nostræ sunt, intra pannum et ejus duplicaturam abditarum videre est imaginem (neque enim veteres eas ignorabant) apud Ciampinum. t, II veter. monoment. tab. 52, et in Menologio Basiliano passim, ut t. I, p. 12, 18 et 170, et t. II, p. 20, 84 et alibi. Areæ enim illæ orbiculares aut plerumque rhomboideæ, in regione genuum conspicuæ, sunt orificia fundarum vel crumenarum. Forte has quoque intelligit Noster, quando infra p. 271 memorat vestes μετὰ περσικίων, *crumenis instructas*. Videamus jam, quid *calices fundati* fuerint. B Ex iis, quæ hactenus disputavimus, confici potest calices fundatos fuisse aut illos, qui ad fundæ vel infundibuli aut coni modum coirent in imo, aut qui circulo aureo uno per summam oram, aut aliquot per certa intervalla ambirentur; aut denique qui fundo et pede vel disco lato orbiculari niterentur, cum qui tali pede carerent, in conum præsectum desinentes et ipso calicis fundo nitentes, non fundati dicerentur vel sine pedibus, ut in charta veteri apud Du Cange v. *Mazer* : *Tota supellex mea argentea et cyphi de mazaro* [id est scyphi Megarici operis, fictiles, porcellani] *cum pedibus et sine pedibus.* Interdum calices alterius materiæ erant et alterius ipsorum fundi vel pedes, ut *le hanap de S. Louis était de madre* [porcellana] *garny d'un pie d'argent doré.* Vid. Du Cange v. *Mazer.* Si cui tamen hæ conjecturæ non satisfecerint, forte illi magis arridebit hæc, cui et ipse ego quoque plurimum tribuo, calices fundatos fuisse fusos, non malleo cusos. C *Fundare* enim dicebant medio ævo pro *fundere*, et *fundator* pro *fusore*, χύτῃ, liquatore metallorum.

(84) Deleri velim in Latinis *seu serica*. Quamvis enim βλάττη sæpe sericum notet et coactilia quoque quædam serico viliori, item bombyce fiant, putem nihilominus hic loci sermonem tantum de colore blatteo seu purpureo esse, de quo forte alias videbimus, qualis fuerit, si unquam aliquid certi in illa auctorum veterum inconstantia hoc de colore constitui potest. Quod autem in Latinis addidi *involucro serico bis tincto induta*, id habui e p. 270.

(85) Vereor, ut et hic recte fuerim interpretatus Verum et ipsius argumenti difficultas, et barbarus novorum Græcorum sermo omnia velut suffusa caligine turbans facile mihi veniam impetrabit. Conjecti πτενὰ esse *culcitras plumis refertas*. Nam *culcitras* scribere volui, non *stragulas*. Usos certe fuisse veteres plumaciis seu culcitris anserum plumis refertis, abunde probant Vales. ad Amm. Marcell. p. 125, et Du Cange v. *Plumacium* ex Χηνοπλούματα (sub v. D Πλοῦμος), quibus addi queat illud Corippi. l. II :

sedemque paternam
Constructam plumis, pulchrisque tapetibus altam ;

patet item ex illo Vitæ S. Winwalœi abbatis loco n. 15 : *Pro laneo aut lineo indumento caprinis usus est pellibus, pro plumis aut lectisterniis arboreis utebatur corticibus.* Quod si tamen recogito, novos Græcos pro ψιλὰ λεπτὰ *tenuia*, dicere φθενὰ (*vid.* Du Cange h. v., a φθίνειν *macescere, tenuari*), subit animum suspicio, πτενὰ hic non plumeas culcitras, sed idem atque φθενὰ notare et opponi præcedenti voci παχέα. Ita ut sensus loci nostri hic sit : *coactilia bis tincta crassa et tenuia pro lectis humilibus.* Amant autem novi Græci π et φ permutare, ut φτυάρι et πτυάριον, φταῖσμα pro πταῖσμα, φταίγειν pro πταίειν, φτύειν pro πτύειν, φλεμμόνι pro πλευμόνιον, σταπὶς pro σταφίς.

(86) Sunt *linea veneti coloris*. Ad hunc igitur modum velim Latina reformari.

quæ substernantur amicis ad regium convivium invitatis, et quæ illis superioribus subjiciant, solo proxima cilicia, proportinato numero convivis. Nam ex quo in Syriam invadit imperator, relinquit scamna et mensas et tentoria superflua et unam cortem apud protonotarium illius loci, e quo identidem immediate in hosticum excedit; et iste protonotarius ea disponit ibi locorum, ubi jussus ab imperatore fuerit deponere. Debet porro mensurator quoque secum ferre balneum Turcicum aut Scythicum tzerga cum cisterna scortea ex ademio [seu corio Parthico vel Corduano rubro]; cucumas seu lebetes æneos duodecim, singulos ternas mensuras capientes, pyromachia [forte batillos gestatiles ansatos pro prunis ardentibus condendis] duodecim in usum balnei; lateres pro camino; grabbata complicatilia, ecclesiam imperialem seu oratorium portatile cum imaginibus cæteroque sacro ejus apparatu. Sacra isthæc secum ferre debet primicerius vestiarii.

A τὰς τέντας καὶ τὴν μίαν κόρτην παραλαμβάνει ὁ κατὰ τὸν τόπον πρωτονοτάριος, καὶ ὅπου προστάξει ὁ βασιλεὺς, ἀποτίθησιν αὐτά. Λουτρὸν Τούρκινον (87), ἤγουν Σκυθικὸν τζεργὰ, μετὰ κινστέρνης δερματίνης ἀπὸ ἀδημίου (88)· κουκούμια τριμετραῖα ιϐʹ πυρομάχια (89) λόγῳ τοῦ λουτροῦ ιβʹ· βίσαλα εἰς τὸ καμίνιον, κραβϐάτια συστελτά· ἐκκλησίαν βασιλικὴν μετὰ ἱερῶν (90). Ἰστέον δὲ, ὅτι τὰ ἱερὰ ὀφείλει βαστάζειν ὁ πριμικήριος τοῦ βεστιαρίου.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

(87) Videor mibi ex hoc Nostri loco et alio Abumasaris colligere, balneum sic dictum Turcicum aut, quod Scythæ, id est Tatari suo sermone τζέργα appellant, esse parvum tentorium coriaceum Abumasaris locus (apud Du Cange v. Τζέργη) hic est : Τῶν ἐνοικούντων εἰς τὰς τζέργας καὶ χαρκάδας τῶν τε Ταρτάρων καὶ Τούρκων. Vox *Chorcal*, vel *Chorcah* unde nostrum *Horde*, pagi mobiles et nomadici Tatarorum, tentoria lanea, filtrina aut pellita, mihi sæpius apud Abulpharagium et alios lecta. Verum τζέργα nusquam alias legi. Videtur mibi tale tzerga describere liber Germanicus, *Das veränderte Russland* dictus, p. 158 bis verbis : « *Sie* [die Kosaken oder Tatarn] *haben eine Art Hütten von Leder, die einem Reiffenrokke ähnlich sehen, und Kubiten genant werden. Diese steilten sie mit Stangen auff, machten Feuer und Essen darinnen, und stopfften, nachdem das Feuer ausgebrandt, oben das Loch zu, und wärmten sich auf solche Weise des Nachts.* » Agnoscis mores et posteros Scy- C tharum, de quorum balneo sicco seu vaporis Herodotus IV, 75 scite narrat, negans eos balneo humido uti ; ὑποδύνουσι, ait, ὑπὸ τοὺς πίλους, subrepunt sub tenteria sua filtrina, et injecto in candentes igni lapides semine cannabis, ἀγάμενοι τῇ πυρίῃ πυριῶνται, grato balneo vaporoso se balneant aut foco sese calefaciunt, τοῦτό σφιν ἀντὶ λουτροῦ ἐστιν. Nullus dubito, nostrum τζέργα prorsus idem esse ; tentorium nempe coriaceum, figuræ conicæ, campanæ instar, habens in summo fenestram, quæ fumum ardentis foci transmittat, lignoque in carbones mutato occlusa intra tentorii ambitum calorem contineat. E loco certe Abumasaris allegato videtur colligi posse, τζέργα tentorium aut mapale esse. Quia tamen addit noster, μετὰ κινστέρνης δερματίνης, credendum tale mapale non sicco tantummodo, sed etiam humido balneo inserviisse. Nam cisterna illa scortea erat idem, quod solium in thermis, aqua calida plenum, in quo lavantes consi- D debant

(88) Quandoquidem certo sciebam adimium idem esse, quod nobis hodie cordobanum appellatur, et præterea mihi persuaseram, veteribus celebratas pelles rubras Armenicas aut Parthicas easdem cum cordubanis esse, dedi quod in Latinis jacet. Notat vox Arabica in genere pellem omnem, in specie tamen rubram, אדם Hebræis quoque *rubere* notat. Apparet ex loco Meidanii, ubi narrans historiam Nezari opes suas inter filios distribuentis, sic eum loquentem inducit ; *Hæc alcova*, seu *tentorium, rubrum sit Modari*, cui addit grammaticus explicationis gratia *Erat autem illud de Adim*, id est corio rubro. Laudabant Romani pelles *Persicas* et *Parthicas* et *Armenicas*, ævo medio *hermelinas*, quas cave cum hermelinis nostris ad exemplum Du B Cangii ad Joinvill. p. 131 confundas, toto cœlo diversas ; item *cordobiscas*, unde nostrum *Cordowan*; nos hodie celebramus *Türkisch Leder*, *Saffian*, *Cordowan*, *Marroquin*, aut si quibus aliis nominibus appellatur. Non differunt hæ pelles aut coria ratione præparationis, sed tantum officinarum. Olim inter res pretiosas erant pelles rubræ, vid. Murat. II Scr. Rer. Ital. p. 143 et Luitprand. Hist. VI, 3. Inter dona, quæ Alaricus ab obsessa Roma flagitabat, erant ter mille δέρματα κοκκοβαφῆ, Zosim. p. 356 ; et in iis, quæ Theodosii legati reginæ cuidam Illyricæ dabant, erant φιάλαι τρεῖς ἀργυραῖ καὶ ἐρυθρὰ δέρματα, καὶ τὸ ἐξ Ἰνδίας πέπερι καὶ ὁ τῶν φοινίκων καρπός, ut ait Priscus rhetor in Excerpt. Legat. Hœsch. p. 42, V. Vales. ad Amm. Marcell. p. 416. et Salmas. ad Scr. H. Aug. t. II, b. 408. *Hermelinas* aut *ermesinas* has pelles medio ævo appellabant pro *Armeninas*. Nam æque in Armenia, quam Parthia et in vicinis regionibus parabantur. C Processus de translatione S. Antonini (apud Du Cange v, *Filaticum*) : *dictum sanctum corpus caligis ex filatico, ut dicitur, albo* [*weissen Zwirnstrümpfen*] *et sandalibus ex ermesino rubro — more archiepiscoporum calceatum exstitit*. Quod hic dicitur *ermesinum rubrum*, est idem, quod corium Parthicum rubrum, et multum diversum ab illo pretioso pellitio, quod e Siberia affertur et vulgo hermelinum appellatur, quod etiam medio ævo non ignorabant, ut ex Du Cange v. *Hermelinum* constat. At quis unquam hermelinum murem rubrum vidit aut eo calceari hominem audivit ? De cordobano *vid.* Du Cange v. *Cordebisus*.

(89) Ex conjectura interpretatus fui, neque adhucdum melius succurrit. Interim considerandum permittam docto lectori, sitne μάγιον terminatio, qualis est c. c. in Latinis *mentum*, ut *instrumentum*, *tormentum*, etc. Sic certe reperio σακκομάχιον, quod aliud nihil quam σάκκον significare videtur. Sic D πυρομάχιον esset igniarium, vas igni tenendo, gerendo, transferendo.

(90) Ecclesiam castrensem *capellam* Latini medii ævi appellabant. Talem ecclesiam describit Eckehardus Junior de Casibus S. Galli c. 1, his verbis : *Capellam, qua itinerans utebatur cum reliquiis* [nempe sanctorum] *et libris et omnibus utensilibus sacris*. Collocata erat talis ecclesia in peculiari tentorio, ut patet e loco Gauterii Cancellarii in Gestis Dei per Francos p. 454 : *Sed hæc manibus impiorum jam asportata non inveniunt, exceptis principis et capellæ tentoriis, in quibus nefandissimi certatim auri et argenti ornamentorumque principalium cupidine ense contendebant*. Utriusque loci indicium Du Cangio in Glossario Latino, v. *Capella*, debeo. Memorabilis est Durandi, Mimatensis episcopi, locus

Διὰ τοῦ οἰκειακοῦ βασιλικοῦ βεστιαρίου καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ κοιτῶνος (91) διδομένων εἰς φόρτωσιν τοῦ αὐτοῦ βασιλικοῦ βαστιαρίου σαγμάρια λ'.

Ἡ βασιλικὴ πᾶσα ἀμφίασις καὶ ἡ λοιπὴ ἐξόπλισις ἐν σκευρίοις ἐνδεδυμένοις δι' ἀληθινῶν τομαρίων καὶ σιδήρων γανωτῶν μετὰ καὶ χαρταλαμίων (92)

A *Pro privato regio vestiario, editisque e cætone ad illud instruendum oneribus bajulandis, destinata sunt sagmaria triginta.*

Regia omnis vestiaria supellex et reliquus eo pertinens apparatus portatur in vasis, quæ induta sunt coriis purpurei coloris fermentisque politis et

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

in Rationali Div. l. II, c. 10, n. 8 : *In plerisque locis sacerdotes capellani vocantur. Nam antiquitus reges Franciæ ad bella procedentes capam B. Martini secum portabant, quæ sub quodam tentorio servabatur, quod ab ipsa capa dictum est capella, et clerici, in quorum custodia ipsa capella erat, inde capellani dicebantur. — Sunt etiam qui dicunt, quod antiquitus in ipsis expeditionibus in tentorio fiebant domunculæ de pellibus caprarum supertectæ, in quibus missæ celebrabantur; et inde capellæ nomen tractum est.* Sunt ergo τὰ ἱερά sacra supellex, aræ B portatiles, ἀντιμίνσια dictæ, vasa cætera missæ celebrandæ et præcipue icunculæ sanctorum, quales adhuc Russi in prælia et itinera secum efferunt. *[Imago B. Virginis et reliquiæ SS. in prælia apportantur a Græcis. Du Cange ad Villehard. p. 313.]* De ecclesia castrensi, eaque omnium prima, egregius locus est apud Socratem Hist. Eccles. I, 18. (vid. Habert. Pontific. p. 639) : Τοσοῦτος δ' ἦν ὁ τοῦ βασιλέως [Constantini M.] πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν πόθος, ὡς καὶ Περσικοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι πολέμου, κατασκευάσας σκηνὴν ἐκ ποικίλης ὀθόνης ἐκκλησίας τύπον ἀποτελοῦσαν, ὥσπερ Μωϋσῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐπεποιήκει ταύτην φέρεσθαι, ἵνα ἔχοι κατὰ τοὺς ἐρημοτάτους τόπους [in meditullio hostium, ubi nulli amici, nulli Christiani, nullæ ecclesiæ] εὐκτήριον εὐτρεπισμένον. Quod Socrates εὐκτήριον appellat et e sindone diversiculore factum ait, id Balsamo οἰκισκάριον e tela bombycina factum Respons. XIII: Οὕτω καὶ οἱ μετὰ τῶν αὐτοκρατόρων ἑπόμενοι κληρικοὶ εἰς πεδιάδας ἐρήμους ἱερουργεῖν δεδικαίωνται C κατὰ μόνον τὸ εἰς ἐκκλησίαν βασιλικὴν ἀφορισθὲν οἰκισκάριον. Ecclesia castrensis erat in prætorio seu Augusti tentorio, tantummodo velo interposito a profanis separata, ut constat e loco Cinnami p. 30, ubi narrat, patruum Manuelis Comneni, Isaacium, spe, fore ut imperator in prælio periret, et cupidine rapiendi imperii ingressum fuisse in oratorium velis tumultuarie concinnatum, ἐπειδὴ τὸ κατὰ τὸν αὐτοκράτορα ἐπύθετο καὶ ὡς ἐν ἐσχάτοις εἴη κινδύνοις, εἰς τὴν βασίλειον αὐλὴν εἰσελθών, εἴσω δὲ τοῦ διὰ πέπλων σχεδιαζομένου εὐκτηρίου γεγονὼς ἐκαραδόκει τὸ μέλλον. Ad ecclesiæ castrensis supellectilem pertinebat omophorum B. Virginis, quod secum efferebant in prælium, ut e Romani Lecapeni historia constat, v. Du Cange ad Alexiad. p. 329. Num aliorum quoque sanctorum reliquias et vestes in castra extulerint et suffixas conto gesserint, mihi non constat. De omophorio B. Virginis forte intelli- D gendus est Mauritius l. VII Strategic., ubi ait pone candophorum stare eum, qui capam gestet : ὄπισθεν δὲ αὐτοῦ ὁ τὴν κάπαν βαστάζων καὶ μετ' αὐτὸν ὁ τὴν τούβαν. Morem hunc reliquias sanctorum in prælia efferendi a Græcis Muhammedani, ut nugas et superstitiones multas alias, acceperunt. Hi enim Muhammedis quoque bordam seu amiculum non tantum in regni Bagdadici insignibus habebant, sed etiam per acies in gravissimis præliis circumgestabant. Vid. paulo post col. 878. Huc pertinet etiam imago B. V. : ἡ τῆς Θεομήτορος εἰκών, ἣν οἱ βασιλεῖς Ῥωμαίων ποιοῦνται συστράτηγον, τοῖς ἐναντίοις ἑάλωκεν, ait Nicetas Chon. p. 300, quod traductum ex veteri more signum Victoriæ et Fortunæ in castris et prætorio habendi. Nam, ut gentiles Romani hæc signa numinum suorum pro pignore felicitatis imperii habebant et absque iis actum de se credebant : sic novi Græci Mariam patronam et tutricem rerum suarum habebant et cum ejus imagine se credebant prospere acturos. Præter alias imagines habere quoque in capella sua castrensi solebant impp. imagines suas, quod colligo e loco Nicetæ Choniatæ, ubi narrat Salum aliquem, hoc est monachum eremitam stultum eumdemque pro sancto et propheta habitum, spiritu vatidico Isaaci Angeli, qui deinceps excæcandus erat, imagini, ἥτις κατὰ τὸ εἰς εὐχὴν αὐτῷ ἐποτεταγμένον οἰκίδιον χρώμασιν ἐστήλωτο, oculos eruisse. p. 236.

(91) Quia in illo palatio seu magni palatii parte illa, quæ cœton ex eo appellabatur, quia imperator ibi dormiebat, vestiarium erat et in vestiario summi quæque pretii res, nummi parati, gemmæ, vasa aurea et argentea, vestis serica, etc., asservabantur, hinc est, ut et vestiarium et cœton promiscue de thesauro regio usurpentur. V. Du Cange v. *Vestiarius*. Henricus Knyghton ad an. 1381 : *Juravit quod credidit, quod non esset aliquis rex Christianus habens meliorem gardaropiam. Nam, ut dixit, tanta erat copia vasorum et jocalium de argento.* Hinc est quod, cum Nicetas Choniates in codice quodam ms., teste Montfauconio in Palæographia Græca p. 327, appelletur τῶν κρίσεων ἔφορος καὶ προκαθήμενος τοῦ κοιτῶνος, id vertitur *præfectus fisci imperialis*. Hinc etiam est, quod Cassiodorus *cubiculum* pro *gaza* posuit Variar. I. ep. 2 : *cum blatta, quam nostro cubiculo dare singulis annis consuevisti, venire festina.* Quod et alii auctores Latini fecerunt. V. Du Cange v. *Cubiculum, idem quod camara, ærarium, thesaurus*, item ad Alexiad. p. 286, et v. Κοιτών. Recte igitur, ad ævi sui quidem mores, Xiphilinus p. 984 ed. Hamburg. vs. 48, τοὺς ἐν τῷ βασιλικῷ κοιτῶνι θησαυρούς dixit, quamvis forte Dio non sic scripserit. Non enim semper ita Dionis sermone utitur Xiphilinus, quin de suo inferciat. Quare mallem in præstantissima illa editione vocabulum κοιτῶνι ejectum non fuisse. Insignis huc faciens Alexiadis locus prætereundus non est p. 56 : Βυζαντίῳ τινὶ καθ' ὁδὸν ἐντυχὼν χρυσοῦ βαλάντιον ἱκανὸν ἐπιφερομένῳ καὶ πρὸς τὴν μεγαλόπολιν ἀπιόντι... ἐπειδὴ παρ' αὐτοῦ ἐμάνθανεν, ὅτι τε πολὺν χρυσὸν ἐπιφέρεται ἀπὸ τινων εἰσπράξεων, καὶ ὅτι πρὸς τὸν κοιτῶνα τοῦτον διακομίζει, βιάζεται τοῦτον συγκαταλῦσαι αὐτῷ, et inferius eadem pagina : δεδιὼς μὴ καὶ ἔμφρουρος γένηται διὰ τὸ κεναῖς χερσὶ τοῖς ἀμφὶ τὸν βασιλικὸν κοιτῶνα ὀφθῆναι.

(92) Diu me torsit hoc vocabulum, et nihilominus tam fatale mihi fuit, ut in eo Latine reddendo turpiter me darem. Vix audeo tam crassum errorem excusare, natum ex eo, quod noram χάρτης novis Græcis plerumque membranam significare et μ cum β sæpe permutari. Ex eo efficiebam, χαρταλάμιον dictum esse pro χαρταλάβιον, *ansa chartacea* seu pergamena. Credebam quoque pumice sic poliri posse membranas, ut γανωταί commode dici possent. Sed procul dubio aliena hæc sunt. Χαρταλάμια sunt tenues laminæ vel bracteæ, hic loci ferreæ. Est ergo vox hæc una de illis, quæ novis Græcis usitato more compositæ e duabus idem significantibus constant, quarum exempla deinceps dabo. *Charta* enim et *lamina* idem omnino significant. « Χάρται et πλάκες idem sunt, » ait Salmasius t. II Hist. Aug. p. 548. « Hinc *chartæ aureæ, chartæ plumbeæ* pro laminis aureis vel plumbeis. » Vid. la

A chartalamiis [seu manubriis e charta pergamena] pariter politis, quo possint in sagmaria jumenta attolli. Pertinent eodem psychristaria vel cellulæ frigidariæ argenteæ octo in coriaceis suis involucris, quibus œnanthe [genus aliquod odoratu suavis et fortis unguenti], nec non rhodostagma [seu aqua rosarum stillatitia] et aqua asservantur : quorum unum parvum vasculum albam œnantham, duo magna rhodostagma et quinque magna aquam continent. Item beduria argentea pro aqua condenda duo. Ascodablæ seu utres varii, magni parvique ; alia psychristaria seu frigidaria, ad formam amphorarum facta, ænea stannata magna quatuor pro aqua condenda : beduria ænea stannata duo. Sacra vasa ecclesiæ illius, quam mensurator secum fert;

ὁμοίως γανωτῶν (93) διὰ τὸ εἰς τὰ σαγμάρια βαστάζεσθαι. Ψυχριστάρια ἀργυρᾶ μετὰ ἐνδυμάτων εἰς οἰνάνθην (94) καὶ εἰς ῥοδόσταγμα καὶ εἰς νερὸν η'· ἐξ αὐτῶν εἰς οἰνάνθην ἄσπρον μικρὸν α', εἰς ῥοδόσταγμα μεγάλα δύο, εἰς νερὸν μεγάλα δ'. Βεδούρια (95) ἀργυρᾶ εἰς νερὸν β'. Ἀσκοδάβλαι (96) διάφοροι μικραὶ καὶ μεγάλαι. Ἕτερα ψυχριστάρια δίκην μαγαρικῶν (97) χαλκᾶ γανωτὰ εἰς νερὸν μεγάλα δ'. Βεδούρια χαλκᾶ γανωτὰ β'. Ἱερὰ τῆς ἐκκλησίας (98), ἣν ἐπιφέρεται ὁ μινσουράτωρ. Βιβλία (99)· ἡ ἀκολουθία τῆς Ἐκκλησίας, βιβλία στρατηγικὰ, βιβλία μηχανικὰ, ἑλεπόλεις ἔχοντα, καὶ βελοποιικὰ καὶ ἕτερα ἁρμόδια τῇ ὑποθέσει, ἤγουν πρὸς πολέμους καὶ καστρομαχίας· βιβλία ἱστορικὰ, ἐξαιρέτως δὲ τὸν Πολύαινον (1) καὶ τὸν Συριανόν (2)· βιβλίον τὸν ὀνειροκρί-

JOAN. JAC, REISKII COMMENTARIUS.

Diplomatique des RR. PP. Bénédictins p. 473, et Du Cange in fine articuli *Charta*. Anastasius in Gregorio M,: *In Basilica S. Dei Genetricis, quæ ad martyres dicitur, tectum vetusta incuria demolitum purgari fecit ad purum* [id est vetus omne tectorium ad ipsos usque lapides deruncinari] *et cum calce abundantissima seu* [id est *et*] *cartis plumbeis a novo restauravit.* Hinc ὑποχάρτωσις est opus tectorium, crusta calcis. Vox λάμια, altera compositionis pars, venit a *lama*, quam idem esse atque *lamina*, infra demonstrabo ad p. 416, ubi de illa ejusque productis latius agetur. Liquet ergo, χαρταλάμιον compositum esse e duabus vocibus idem significantibus. Non desunt exempla in scriptis recentiorum Græcorum pariter atque Latinorum, quæ demonstrent, eos consuevisse duas voces idem significantes, sive ambas Latinas Græcasve, sive ex ambabus linguis commistas componere. Talia sunt vocabula ποντογέφυρα, πυργοκάστελλον, *arcivolta*, ab *arcus* et *volta* (*la voûte*), *arvuscampus*, *arvusager*, *caballialpharaces* : nam *alpharas* Arabice est *caballus* σαυραύλιον, *tibia :* nam *safr*, Arabice est *tibia*.

(93) Dicuntur γανωτά, quæ aut tritu, aut ictibus mallei lævigata, polita fuerint facta. Item *stannata*. Posterius hic loci et ubi χαρταλάμια γανωτά occurrunt, obtinet.

(94) Œnanthe Græcis duplex est. Appellant sic tam vinum odoratum, florem vini, vinum optimum et lectissimum, de qua significatione v. Du Cange Gl. Gr. h. v et v. *Claretum, Pigmentum* et *Species*, quam genus unguenti fortis, fragrantis, quo veteres seque vestesque suas perfundere solebant, de quo egit Salmas. ad Script. Hist. Aug. t. I, p. 851.

(95) Non latebat mihi locum hunc vertendi significatus hujus vocabuli et Arabicæ originis id esse. Significat nempe utriculum, quales sunt, quibus viatores nostri folia concisa herbæ Nicotianæ secum gerunt, lato orbiculari fundo. *Badrah* Arabice est *culeus*. In Rihan ad Albabi legi *deposuit apud eam ante abitum suum utres plenos margaritis*. Hinc *badrah* quoque pro summa decies mille drachmarum dicunt Arabes, quomodo fere Turcæ per *bursas* numerant et Belgæ interdum per *Sakje Sestehalven*. Proprie tamen *badrah* est culeus, qualis scilicet tot drachmas capit. Sunt ergo βεδούρια ἀργυρᾶ *utriculi argentei*. Sed insolentia dictionis *utriculi argentei*, cum nonnisi coriacei possint esse utriculi, scrupulum injiciebat animo, ut conjecturæ diffidens vocabulum quale inveneram nudum reponerem. Puto tamen dubium hoc superiori interpretationi nihil officere. Sic enim commodo, neque absque exemplo, dici potuerunt vasa argentea *ad culeorum instar facta*. Neque infrequentes sunt apud optimos auctores ejusmodi dictiones. In Anthologia inedita est ὄλπη χαλκῆ· atqui ὄλπη proprie ampulla fictilis

B est. Θηρίκλεια χρυσᾶ habet Nicetas p. 63, *scyphos aureos similes fictilibus Thericleis*, de Thericle auctore sic dictis. Idem p. 144, dixit κεράμιον μολίβδινον, *testam plumbeam*, hoc est *urceum*, ut sunt testacei, sed plumbeum. Alia exempla habet Casaubon. ad Athen. p. 274, apud quem auctorem p. 199, habes θηρικλείους χρυσοῦς et p. 200, κεράμια χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ. Idem p. 207, κεραμίδας μολιβδίνας dixit, *tegulas plumbeas*.

(96) Sunt utres in formam tympanorum aut cymbalorum vel sphærarum dimidiarum cum lato fundo orbiculari. Nam δαβλὶν, ταβλὶν, ταυλίν, *tympanum* significant. V. Du Cange h. v.

(97) Vasa fictilia Græci μαγαρικά appellant, Latini Majorica, v. ad p. 388.

(98) Pertinent ad hanc sacram supellectilem antimeusia seu aræ portatiles cum imaginibus sanctorum, et ritualia, disci et calices, cerei et cerostatæ. Ita narrat Nicetas Joannem Comnenum
C in eo novum (sed novum non erat tot aliis imperatoribus antea usurpatum) et insigne exemplum suæ pietatis, quod ὁπότε τῶν Ῥωμαίων αἱ φάλαγγες ἔκαμνον, τὴν τῆς Θεομήτορος εἰκόνα παρεστῶσαν ἔχων, μετ' οἰμωγῆς ἐμβλέπων, ἐλεεινοῖς τοῖς σχήμασι θερμότερα τῶν ἐναγωνίων ἱδρώτων κατέλειβε δάκρυα. Non optima laus nostri judicio ævi. Heroes quidem hodierni eum, qui dicitur ad imaginem pictam calidiores lacrymas sudore bellico fudisse, procul dubio pro pavido habent.

(99) Si quis de proprie sic dictis Bibliis seu sacro codice velit intelligere, non intercedam. Sed vix solebant laici Græci biblia integra legere, contenti ritualibus suis, in quibus pericopæ evangelicæ habebantur. Ἡ ἀκολουθία rituale hic loci notat, quo series divini officii descripta est. V. Du Cange Gloss. Gr. h. v.

(1) Admodum tritum et charum novis Græcis Polyænum fuisse, satis ex ipso ejus superstite opere
D constat. Tot enim modis ipsum mutilarunt et deturparunt, tot nugis contaminarunt hi ineptiarum omnium sedes et artifices, ut mirer, qui tam invidendas laudes viri docti huic auctori tribuant, quem si potuerunt Antoninorum tempora talem ferre, possunt quoque vites spinas dare. Syrianus si similis sodalis fuit, ego quidem ejus jacturam facile feram.

(2) Quis fuerit et quando vixerit ille Syrianus, non novi. Non videtur enim idem cum philosopho Syriano. Procli magistro, fuisse, de quo Fabricius, vol. VIII Bibl. Græcæ egit. Reperio Syriani mechanici aut poliorcetici aut disciplinæ militaris magistri nomen in iis, a quibus profecisse et desumpsisse Tactica sua Leo in codice Vindobonensi testatur. Vid. Fabric. Bibl. Gr. t. VI, p. 371.

την (3)· βιβλίον συναντηματικόν (4)· βιβλίον τὸ περιέχον περὶ εὐδείας (5) καὶ χειμῶνος καὶ ζάλης, ὑετοῦ τε καὶ ἀστραπῶν καὶ βροντῶν καὶ ἀνέμων ἐπιφορᾶς· πρὸς τούτοις βροντολόγιον καὶ σεισμολόγιον (6), καὶ ἕτερα, ὅσα παρατηροῦνται οἱ πλευστικοὶ (7)· ἰστέον δὲ, ὅτι τοιοῦτον βιβλίον ἐφιλοπονήθη καὶ ἐκ πολλῶν βιβλίων ἠρανίσθη παρ' ἐμοῦ (8) Κωνσταντίνου ἐν Χριστῷ βασιλεῖ αἰωνίῳ βασιλέως Ῥωμαίων. Ἐπεύχια φουνδάτα εἰς τὰ χαμόκουμβα, ἵνα ἀναπαύωνται οἱ φίλοι, ἅπερ καὶ προείρηνται εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ μινσουράτωρος, ὅτι δίδονται ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ βεστιαρίου· θηριάκην, ἠνίτζιν (9), ἕτερα ἀντιφάρμακα

item codices hi : rituale ecclesiasticum ; libri artem regendi exercitus bellique gerendi docentes ; item libri mechanici, quibus arte et instrumenta capiendarum urbium et telorum confectio atque ejaculandi modus describuntur, aliaque proposito præsenti, id est expeditioni militari, congrua et utilia, ut de bellis agentes et de ratione castra oppugnandi ; historici quoque, præcipue Polyænus et Syrianus. Liber [Artemidori] Oneirocrites dictus, seu de somniorum interpretatione ; alius synantematicus seu de ominibus quæ capiuntur e rebus vivis mutisve foras prodeunti aut aliquid instituenti primum

JOAN· JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(3) Procul dubio Artemidorum intelligit, qui solus, bona fortuna, nobis superest ex oneirocriticorum veterum numero. Ut toti nugis et vaporibus differti erant medii ævi homines, crassis barbariei tenebris sepulti pro fatali quadam istorum sæculorum inclementia, sic etiam relictis utilioribus studiis, in varias artes, interpretationes somniorum, constellationum judicationes et similes quisquilias toto pectore incumbebant.

(4) Sic scriptum more istius sæculi pro συναντηματικόν, librum in quo interpretatio τῶν συναντώντων, rerum occurrentium, quid earum quæque boni malive portendat, continetur. Amabant veteres ex rebus occurrentibus omen captare. Conf. Spartian. in Severo t. I Scr. H. Aug. p. 637, et Artemidor. IV, 7. Referri huc quoque possunt dicta in libris scriptis primum in oculos incurrentia, e quibus veteres omina captabant. Plebecula nostra et mulierculæ præcipue mane surgentes aut aliquod opus suscipientes evolvunt sacra biblia, et e lætis tristibusve, minis aut promissionibus de futuris conjiciunt. Idem olim Græci faciebant cum sacro codice, ut e Theophane p. 258. Cedren. p. 412, patet. Muhammedani suo Alcorano eumdem in finem utuntur, et vidi multos Alcorani codices, quibus in fine additum erat phal nameh seu interpres omnium ex Alcorano emergentium. De sortibus Virgilianis egit Casaubonus ad Script. Hist. Aug. t. I, p. 19, ad locum Spartiani, quem bona cum lectoris venia in transitu simul emendabo et illustrabo brevibus. Puto nempe sic legendum eum esse : *fuit* (Adrianus) *in amore Trajani, nec tamen ei* (Adriano) *per* (id est) *ob, propter*) *pædagogos puerorum, quos Trajanus impensius diligebat, Celso favente detulit* Rescripsi *Celso* pro *Gallo* ob ea quæ p. 39 leguntur. *Detulit* autem positum pro *multum detulit*, nempe Trajanus, ἐχαρίζετο· *deferre* tunc dicebant et sequiori ætate pro *multum* aut *aliquid alicui deferre*. Sic passim occurrit in Script. Hist. Aug. Cano v. concilii Lateranensis apud Neubrigensem l. III, c. 3. *Tantam in Christianos immanitatem exercent, ut nec monasterii deferant, nec viduis ac pupillis, non pueris ac senibus, non cuilibet parcant ætati.*

(5) Imperatorem astronomiæ aliqualiter peritum et diei noctisque atque tempestatem esse oportere, luculenter demonstrat Polybius pag. 554 ed. Wechel.

(6) Vid. Du Cange Gl. Gr. v. Βροντολόγιον et Καλανδολόγιον, ubi Calendologion Græcobarbarum exhibuit, quo designatur, quid tempestatis, fortunæ calamitatumve unusquisque dies importet. Navigantibus usum præstare libros hujus generis et necessarios esse facile largimur. Verum excessum in his ad insanum studium et superstitionem fuit, præsertim in Oriente, cujus reges præcipuos ministros et amicos habuerunt semper et adhuc habent *Almonaggem*, astrologum, ut ex historiis et itinerariis, ut Bernieri et aliorum, constat. Neque minus favisse vanæ huic arti Græcos imperatores, ipsorum historia et Nicetas Choniates p. 342 testatur, cujus hæc sunt verba : Οἱ ἐκ ἡμᾶς αὐτοκράτορες καὶ μέχρι βηματίσαι τὴν τῶν ἄστρων θέσιν περιεργάζονται, *imperatores ab omni ætate ad ipsa nostra tempora fuerunt seduli indagandarum positionum astrorum seu astrologiæ judiciariæ studiosi, adeo ut quidam etiam* βήματα *descripserint*, seu tabulas, in quibus astra in suos gradus et constellationes disposita, triangulis, circulis aliisque figuris distincta sunt e quorum combinatione et calculatione de futuris judicium elicitur. Consulatur Salmasius de annis climactericiis. Hic est loci sensus vulgo male intellecti. Verbum βηματίσαι idem est atque θεματίσαι, de qua voce vid. Du Cange Gloss. Gr. Rideas legens aliquem inter bona sua et libros alios, quos monasterio cuidam legat (apud Montfaucon, in Palæogr. Gr. p. 414) etiam numerare ἄλλο βιβλίον παλαιὸν κατὰ ἀστρονόμους ἔχον γενέθλια καὶ ὡρολόγιον καὶ τὰ τριάκοντα, ubi *horologium* est liber, in quo significatur, quæ horæ bonæ malæve, et quibus opus quod incipiendum necne, vel de tempestatibus anni. Quid ibi sint τὰ τριάκοντα nescio. Forte est astrologus aliquis Arabicus, qui librum suum *capita triginta* inscripsit. Nugacitatem et ignorantiam istorum temporum et inscitiam studiorum utilium atque liberalium non ex illo insano in astrologiam affectu, sed etiam ex eo agnoscas, quod in turba vanorum et inutilium librorum, quos imperatores hic dicuntur in castra secum trahere, tabularum geographicarum et itinerariorum nulla mentio fiat, quas comitatas fuisse veteres impp. testatur Vegetius III, 6. his verbis : *Solertiores duces itineraria provinciarum, in quibus necessitas* [χρεία, res aliqua necessario peragenda] *geritur, non tantum annotata* [litterarum monumentis in libris scriptis consignata], *sed etiam picta habuisse firmantur* [hoc est, certa et vera fama traduntur]; *ut non solum consilio mentis, verum etiam aspectu oculorum viam profecturis eligerent.*

(7) Nautæ, qui sæpius navigant. De terminatione in κός pro nomine substantivo, ut ναυτικός pro *nauta*, στρατιωτικός pro *milite*, v. Vales. ad Amm. Marcell. p. 161 et 426.

(8) De hoc libro nullibi mentionem factam inveni.

(9) Cum locum hunc verterem, nesciebam quid hæc vox sibi vellet aut unde veniret, quamvis suspicarer Arabicam esse. Neque falsus fui conjecturæ. Vix tamen unquam, nisi ipsa experientia et hujus vocabuli exemplo doctus, credidissem Græcos novos, qui penes me quidem ineptiarum et sordium omnium capaces habentur, eo processisse unquam licentiæ in deturpandis et mutilandis peregrinis vocibus, ut exemplum tale ederent, quale hoc est. Pro σικιπηνίτζιν, quod *sagapenum* Arabitus notat, ablata meliori parte, expeditioris elocutionis gratia dixerunt ἠνίτζιν. Vid. Du Cange v. Σικινίβιτζ, ubi varios scribendi hanc vocum modos profert pravos omnes præter unum σικιπίνιτζ, et adjecta terminatione ιν (pro ιον) σικιπινίτζιν, aut similes scriptiones νισκιβινίτζιν et σιγιβινίτζιν. Sagapenum autem utilissimum esse simplex tam in medicina, quam in chirurgia, notum est.

occurrentibus, **270** alius, qui de tempestatibus agit signisque, quibus instans aut serenitas aut tempestas, seu terrestris, seu marina, cognoscitur, de pluvia, fulminibus, tonitru, ventis, terræ motibus, aliisque quæ nautæ solent observare. Talem librum ego, Constantinus, in Christo æterno rege rex Romanorum, magno studio multis e libris compilavi. Debet porro vestiarium regium tapetes quoque ferre fundatos, quibus convivæ regii incubent; de quibus mentionem superiore capite jam fecimus, cum ea perceuseremus, quæ ad mensuratoris curam spectant, dicentes, ea ipsi e regio vestiario suppeditari. Fert quoque vestiarium theriacam, enitzin aliaque antipharmaca composita et simplicia pro iis, qui forte venenum hauserint; pandectas

A σκευαστὰ καὶ μονοειδῆ διὰ τοὺς φαρμακευομένους. Πανδέκται μετὰ παντοίων ἐλαίων καὶ βοηθημάτων καὶ παντοίων ἐμπλάστρων καὶ ἀλοιφῶν καὶ ἀλειμμάτων (10) καὶ λοιπῶν ἰατρικῶν εἰδῶν, βοτανῶν καὶ λοιπῶν τῶν εἰς θεραπείαν ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν τυγχανόντων. Σιτλολέκανα (11) ἀργυρᾶ καὶ ἐπιχυτάρια μετὰ ἐνδυμάτων λόγῳ τοῦ βασιλέως, καὶ ἕτερα ἀσπρόχαλκα (12) καὶ γανωτὰ λόγῳ ἀρχόντων καὶ εὐγενῶν προσφύγων. Πιλωτὰ διβλάττια παχέα καὶ πτενὰ λόγῳ τοῦ βασιλέως διὰ τὰ χαμόκουμβα· σελλία δύο τῆς προελεύσεως, σελλία τοῦ κουκουμιλίου (13) ὁλόκανα (14) διάχρυσα κόπτὰ, ἐπιστρώματα ἔχοντα, καὶ ἕτερα ἐπιστρώματα ἄνωθεν συγκαλύπτοντα τὴν κοπὴν (15) τῆς χρείας· καὶ λόγῳ τῶν εὐγενῶν προσφύγων ἕτερα τοιαῦτα ἀργυροκατάκλειστα (16) δύο·

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

(10) Inter emplastra et τὰς ἀλοιφάς et τα ἀλείμματα nullum intercedere discrimen puto, nisi consistentiæ, ut crassissima sint emplastra, mediæ consistentiæ inter durum, scissile et liquidum sint αἱ ἀλοιφαί, *unguenta*, ut *litus* denique sint τὰ ἀλείμματα. Quæ hic *pandectæ* appellantur, nos vulgo *Reiseapotheken* dicimus.

(11) Σιτλολέκανα sunt *pelves*, quales adjuncta solent habere σιτλία, *gutturnia*, *parvas situlas*.

(12) Ignoratione significatus hujus vocabuli, male hic et p. 329 reddidi. Ἀσπρόχαλκα sunt *orichalcina*, *von Messing*. Nostrates quoque interdum *weiss Kupfer*, cuprum album pro *Messing*, orichalco, usurpant. Patet e scholio Græco, quod Du Cange habet in v, Ἄσπρος · σταγών ἐστιν ὁ γελόμενος ὀρείχαλκος, ἤτοι τὸ ἄσπρον χαλκωμα. Dicebant quoque pro eodem λευκόχαλκος; vid. Du Cange h. v. et Hesychius.

(13) Non exputo quid sit *cucumilium*. Recurrit p. 272, ubi probabili conjectura reddi posset tentorium vel locus ubi cucumæ seu ollæ et apparatus omnis culinaris asservatur. Verbum id huc non quadrat.

(14) Quid hoc sit, quasi per nebulam aut transennam mihi videre videor: *selta*, quæ habet *cannam* vel *pomum totum aureum*. Alias de gladio dicitur χρυσόκανος, qui habet cannam seu manubrium aureum; vid. ad p. 411. Quia distinctio erat in codice post κοπτά, retini eam; puto tamen melius abesse.

(15) *Striaturam*. Esset ergo ad verbum *stragulæ tegentes striaturam usus*, id est stragulæ superiores, quæ tegunt inferiores alias striatas aut striis sectas usui deputatas. Hinc perspicietur ratio meæ Latinæ interpretationis, quæ procul dubio multis obscura et improbabilis videbitur. Apparet ex hoc loco, morem, qui olim in aula sulthanorum Ægypti Mamlucorum obtinuit et adhuc hodie in aula Ottomannica obtinet, e Byzantina manasse; ille nempe, quo sella vel ephippium, quo vehitur imperator, gemina stragula tectum est, quorum uni inferiori immediate insidet imperator, altera vero insternitur priori, si dominus abest; posterior portatur a stratore, dum dominus equitat; illo autem descendente, strator insternit equo stragulam, quam gestat, exteriorem, et licentiam eo ipso habet in equum inscendendi. Prægestatio tegminis est apud principes muhammedanos inter symbola summæ potestatis. Qua de re latius egi ad Abulfedam, qui prælatæ coram se suisque gentilibus stragulæ ex indultu sulthanorum Ægyptiorum aliquoties meminit. Interea tantum ascribam verba Leonis Africani ex ejus Africa l. III, c. 33, p. III. 250: *Utrinque stipatores incedunt*, ait, *quorum alius stapedes*, *alius jaculum regis*, *alius ephippii stragulum*, *alius equi fert capistrum*: *ubi regem ex equo descendisse vident*, *mox*

B *ephippium stragulo contegunt*, etc. Significationem, quam voci κοπή tribui, *striatura*, non parum astruit vox συγκοπή, quam Combefis script. post Theophan. 89, reddit *opus tesselatum*. Est idem atque ἐγκοπή. Nam σύν et ἐν novi Græci promiscue usurpant. Ἔγκοπτον habet historia ms. Belisarii apud Du Cange Gl. Gr. p. 1184:

Τὸν δὲ θρόνον τοῦ ἄνακτος καὶ τίς νὰ τὸ ἀφηγεῖται;
Ἔγκοπτος ὅλος πλουμιστὸς καὶ παραχρυσώμενος.

Thronum regis quis describat?
Cum totus variegatus (vel *striatus*), *sit*, *frisio et auro pictus*.

Inde genus aliquod pl. centarum, quas nos *Wafeln* et *Gitterkuchen*, quasi clathratas, cancellatas dicimus, Franci *de gaufres* a Germanico *Wafeln*, Græci κοπτάς dicebant, κοπτὰς σησαμίδας habet Artemi-
C dorus I, 74. De vestibus κοπταῖς et ἐντετμημέναις ago ad p. 336. Sic etiam Latini medii ævi *sectionem* in veste pro radiatura, cancellatura arearum et colorum dicebant. *Inusitata pannorum sectione suorum monachi ab aliis discrepare appetunt*. Verba sunt Orderici Vitalis apud Du Cange v, *Birrus*. Hunc enim sensum ea, si non flagitant, quod affirmare nolim, qui locum totum in connexione non legi, ferunt tamen. Laudato. Du Cangii loco, quod in transitu aspergere liceat, *fratrum birratorum* fit mentio. Videantur a birro vel penula pellita sic dicti. Quid, si vero nomen ex eo arcessendum sit, quod vestes *barratas*, id est virgatas, gestarent? Submitto hanc conjecturam æquo lectori.

(16) Est idem atque ἀργυροπερίκλειστα vel ἀργύρῳ περίκλειστα. Nam ut περί in compositione *circum* notat, *circumclusus*, sic κατά in compositione notat *prorsus per omnia*, quod Latini dicunt *conclusus*, Ita κατάσιγλον γράμμα, *libellus totus plenus sigillis*
D seu scripturæ compendiis; V. Du Cange Gl. Gr. p. 1365; καταζώγραφος, *totus plenus picturis* et velut obrutus; vid. ibid. v. Σκιάστριαι. Athen, p. 265, νῆσον τραχεῖαν καὶ κατάδενδρον appellat, *totam plenam arboribus*. Apud eumdem p. 422, poeta quidam Euripidem κατάχρυσον *totum aureum*, auro scatentem, id est scitis sententiis respersum, appellat. Arrian. dissert. Epictet. p. 214, κατάγλωσσος, *qui omnia implet lingua sua*, *qui omnes loquacitate obruit et obtundit*. Theocritus XV, 34, καταπτυχες ἐμπερόναμα appellat *vestem totam plenam rugis*. Athenæus p. 471, *testam* appellat κισσῷ καταβρύουσαν, *totam florentem hedera*. Idem p. 495, habet κλάδον κατάκαρπον, *totum plenum fructibus ramum*, et p. 550, hominem κατάσαρκον, *obesum*, offertum carnibus. Sophocles κάθυπνον, *somni plenum*, dixit Trachin. v. 987, ubi ediit. vulgatæ vocem male dividunt. V. not. ad p. 380.

καυκία βασιλικὰ χαλίνζια (17) λόγῳ τῶν φιλων τῶν μετὰ τοῦ βασιλέως κλητωρευομένων· σπαθία βασιλικὰ δύο, ἓν τῆς προελεύσεως, καὶ ἓν τῆς ὁδοῦ. Παραμήριον ἕν. 'γλειπτὰ, καπνίσματα (18) διάφορα, θυμίαμα, μαστίχην, λίβανον, σάχαρ, κρόκον, μόσχον, ἄμπαρ, ξυλαλοὴν ὑγρὰν καὶ ξηρὰν, κιννάμωμον ἀληθινὸν πρῶτον καὶ δεύτερον, καὶ ξυλοκιννάμωμον, μυρίσματα λοιπά. Σενδὲς (19), λινωμαλωτάρια (20), σάβανα (21), σινδόνια, βραναῖαι (22) κατωτικαὶ, μανδίλια κατωτικά.

porro seu apothecas universales, refertas omnis generis oleis et remediis et emplastris et illitibus et unguentis aliisque speciebus medicis, ut herbis et aliis, quæ sanandis hominibus bestiisque conducunt; item sitlolecana seu gutturnium cum supposita pelvi, ambo argentea, in coriaceis suis involucris, pro usu imperatoris proprio; alia talia vasa ænea, externe argento, interne stanno obducta in usum ducum militarium et transfugarum nobiliorum. Coactilia porro diblatta densa et ptena [forte culcitras plumis refertas] pro imperatore, in quibus humi recubet; sellas [equinas] duas processionis [seu quibus in processionibus usus est,] item sellas cucumilii holocanas auro pertexta striata

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(17) Quandoquidem καυκίον ancipitis est significationis: nam et pateram, e qua jus sorbile cochleari hauritur, aut in qua dapes coctæ apponuntur, et poculum, e quo vinum bibitur, notat: ex eo fit, ut de significatione et etymologia vocabuli χαλίντζιον non constet. Si *poculum* notare debet, est procul dubio idem, quod καλίτζα. Sic novi Græci *calicem* appellant, transumpta a Latinis voce, ut Latini suam antea e Græco κύλιξ assumpserant; vid. Du Cange Gl. Gr. p. 558. Quod si vero amplam *pateram* notat, est ab Arabica voce *Khalig*. [vid. d'Herbelot. Bibl. Or. p. 987, sub voce.] Notat ea canalem omnem grandem aquæ. Hinc fretum CPtanum seu Bosporus *al khalig* in specie celebrari solet. V. Du Cange v. *Caligo* et *Calyx*, quas ambas valde errat qui Latinas ibi esse putaverit. Et hinc locum Sanuti Torselli p. I, l. I, c. 1. corrigas: *Tempore mensis Octobris flumen illud* [Nilus] *abundat in tantum, quod ipsæ speciariæ et mercimonia a Babylonia per dictum flumen intrant per quamdam caligiatam* [non *talgiatam*, ut vulgo editur] *longam, et per ducenta milliaria, quæ sunt a Babylonia usque in Alexandriam, deferuntur*. Vid. Du Cange v. *Talgiata*. Verum quia Arabes pro extravaganti sua imaginatione et eloquentia vastas patinas suas, hospitalitatis suæ potissimam gloriam, cibis coctis jurulentis redundantes, cum ingentibus fluviis, lacubus et fretis comparant: ex eo factum, ut vox *chalig*, quoque *patinam, missorium* notet. Præivit hanc ideam poetis Arabicis, quam haud segnes imitati fuerunt, Labid in Moallacah V, [75, 76, ed. Sac.]: *Applicant se, velut ad hospitium, ad meorum tentoriorum funes omnes misellæ feminæ in corrugatis pannuciis, referentes* [macie et horrifico aspectu] *camelum, quæ ad sepulcrum heri alligata fame sinitur, exspirare. Earum orphani cingunt, ut corona tum cum venti adversi inter se, velut præficæ, plangendi vices obeunt, lacum, ad quem ducentes viæ frequenti commeatione tritæ sunt*. Exempla plura habent commentarii mei ad Abulfedæ Arabica.

(18) Volui in Latinis discrimen harum vocum indicare; sed vereor, ut satis bene mihi hoc loco cesserit. Ἀλειπτὰ deliquescentia super carbonibus credebam, adeoque sicca, friabilia aromata; sed et verbi λείβειν, *deliquescere*, nihil huic vocabulo inest, et τὰ ἀλειπτά videntur potius liquida pigmenta aut species aromaticæ fuisse, quæ litu frictuve corpori ingererentur. Id cum ex etymologia colligo (venit enim ab ἀλείφω), et ex eo, quod infra p. 382, τὰ ἀλειπτά a thymiamate seu thure distinguuntur, et per pyxides numerantur: quod profecto non fieret, si τὰ ἀλειπτὰ siccum durum corpus essent. Nemo, quæso, miretur, me toties vineta mea cædere. Mallem profecto necessitatem hanc mihi non admotam esse. Præstat tamen errores emendare, quam dissimulare, quandoquidem non licuit non peccare. In tanta copia rerum obscurarum in se, in quibus sola conjectura agendum et velut in tenebris palpandum est, multa par erat ei perperam excidere, qui derepente velut in alium orbem delatus per instituti hujus perversitatem debuit trepidus librum vertere nondum satis intellectum, nondum satis familiarem. Sed sic in fatis erat. Erunt igitur τὰ ἀλειπτά idem quod μύρα. Nam τὰ καπνίσματα ligna suaveolentia dum accensa fumant esse, nullus dubito. Conjungit Nicetas p. 129. τὰ μύρα et τὰ Ἰνδικὰ ξύλα in illis verbis: Ὁ τῆς πόλεως ἅπας δῆμος εἰς ἱερὸν φροντιστήριον συνδραμόντες λαμπροτάτην ἐκείνῳ συντελοῦσι τὴν πρόοδον, μύροις τὰς ἀγυιὰς τέγγοντες καὶ τοῖς Ἰνδικοῖς ξύλοις καὶ καρυκευτοῖς ἀρώμασι τὸν ἀέρα εὐωδιάζοντες. *Odores Indicos, qui sine carbonibus ad vaporandas zetas incendantur*, appellat Lampridius in Heliogabalo p. 870.

(19) Vocabulum perfrequens in scriptis tam Græcorum recentium, quam Arabum, qui *sondos*, efferunt et quorum Lexicographi (auctore Golio) perhibent esse præstans et subtile panni serici genus; alii pannum Attalicum, auro et argento intextum. Sed de etymologia nondum constat, sitne Arabicæ, an alterius originis. Missis ergo intricatis et dubiis etymologiis, explicemus locum veteris Romanensis Francici, quem citat Du Cange v. *Boqueranus*, in quo nostra quoque vox *sendes* legitur.

Tyres [tyria] *et pailes* [pallia], *bouquerans et cendez*. De voce *bouqueran* vid. omnino Du Cange l. c., neque aliud addo, nisi hoc, scriptionem *bouquerame*, qua Itali extulerunt, meliorem et origini propiorem esse. Nam est Arabicum *Abukerame*, pannus cum intextis figuris, ζωδιωτός.

(20) Retinui nomen ipsum, quemadmodum Combefis, fecit in loco modo citato Constantini Vit. Basil. p. 196. Sunt autem *lintea villosa* talia propemodum, qualia sunt nostratibus sic dictæ *Fuhrmansmützen*. Memoratur in Ordine Romano (apud Du Cangium Gl. Lat. *Cubicularius tonsuratus linteum villosum: liceat eis super linteum villosum sedere, quod mos est ponere super sellam equi*. Nisi potius malis λινομαλωτάρια esse involucra lectorum vel stragularum linea, quo sensu videtur Theodorus Studita in Catechesi msta (apud du Cange. v. Τόσος) posuisse his verbis: πάλιν ἄλλος (nempe φησίν). Εἰ μὴ ἔχω τόσα μαλωτάρια (male typographi dederunt βαλωτάρια), *tot et tot cubilis tegmina*, ἢ καὶ προσκεφάλαιον, ἢ καὶ ἄλλαγμα (lodicem linteum, cui incubatur et qui sæpius candido et mundo mutatur) κατάπλυτον (recens lotum), οὐ καταπαύσομαι.

(21) Sunt lintea candentia, nitentia; vid. Du Cange utroque Gloss. h. v. Etiam hæc vox est Arabica. *Sawan*, est theca vestiaria et torcular, quo premuntur lintea, ut niteant. Hinc σαβάνιον, *linteum, quod nitorem a torculari habet. Glissina* nostri majores appellabant a *gliess gleissen*, pro quo hodie dicimus *Glantz* et *Glänzten*. Vid. Du Cange v. *Glizzum*, ubi *camisia glissina* habet, et cl. Hemsterhus. ad Aristoph. Plut. p. 283.

(22) Non dubito βρανδαῖαι legendum esse, id est *tæniæ fasciæ*: vid. Du Cange v. *Branium* et Πράνδιον. Hinc natum nostrum *Franzen*, Gall. *franges*.

instrata habentes ; et his superinducta instrata alia, abscondentia ista et demi tum solita, cum imperator in ea insessum it, et pro nobilioribus transfugis alia talia argentea ora ornata duo. Caucia seu cavas patinas imperiales, chalintzia dictos, pro convivis ad regias epulas invitatis. Spathas imperiales duas ; unam pro processione seu qua tunc utitur imperator, quando in regio splendore ipsi comparendum est ; et alteram viæ seu qua utitur itineribus , item paramerion unum seu sicam breviorem e femoribus dependentem. Item suffimenta, quæ carbonibus vivis injiciuntur et deliquescunt, alia, quæ accensa grati odoris fumum sinuntur exhalare et in carbonem atque favillam abire ; quæ varia sunt, ut thus, mastyx, clibanum, saccharum, crocus, moschus, ambara, xylaloe sicca et liquida, cinnamomum verum primum et secundum, xylocinnamomum, urguenta reliqua ; [et genera telarum] sendes, linomalotaria seu lintea floccosa, sabana, sindonia, brandeæ viliores et mantilia viliora.

271 *De pannis nondum consutis, crudis formamque vestium gestabilium nondum adeptis, quæ exteris nomine munerum mittuntur.*

A Διὰ τῶν ἀράφων (23) τῶν εἰς ἐθνικοὺς ἀποστελλομένων λόγῳ ξενίων.

Scaramangia porro secum fert regium vestiarium

Σκαραμάγγια διαφόρων χροιῶν καὶ ἐξεμπλίων (24),

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(23) Quid esse crediderim ἀράφια et τὰ ἐῤῥαμμένα tum temporis, cum locum hunc Latine interpretarer, patet ex interpretatione. Docuit me longior usus et dies, male me vertisse, potestque totus locus facile quemque docere, interpretationem illam non procedere. Nam si ἄῤῥαφα sunt vestes nondum consutæ et formatæ atque adaptatæ gestationi, debuisset auctor non scaramannia, non esoforia, sed pannos vel telas pro parandis inde scaramanniis et esotoriis dixisse. Sæpe fit ut per trepidationem deteriora, præteritis melioribus, arripiamus. Ego quidem, multum jactatus animo antequam hæc plagula prelum liberaret, posui, cum urgerent operæ et moram non darent, quæ posui in Latinis, non quod vera scirem et explorata haberem, sed quod melius non succurreret. Tandem persuasus sum, rite expensa re, τὰ ἀῤῥάφια esse vestes gestabiles quidem, sed in quibus sutura nulla esset, acus nulla esset adhibita, sed quæ de toto essent textæ, uno continuo textu, sive id jugo textorio factum fuerit, sive acubus illis seu cannulis ferreis, quarum ope tibialia lanea parantur a feminis, quod Germani *gestrickt*, Batavi *gebreyt*, Franci *broché*, *tricoté* dicant. Multum mihi dubitationis injecit Salmasius de tunica non consutili D. N. J. C. disputans ad Script. Hist. Aug. t. II, pag. 566, et parum aberat quin in suam sententiam me pertraheret. Tam speciosa erat argumentatio, quo suam sententiam fulcit. Vidi tamen tandem veram eam non esse, quod postea demonstratum dabo. Prius cognoscendum est, quid ille putet vestes ἀῤῥάφους fuisse. Necesse est ut potissima ejus verba huc transcribam. Docta sunt et instruunt, et huc eo quoque titulo faciunt, quod de vestibus σχιστοῖς attingit, de quibus mox disserendum nobis erit. « Sciendum, ait, ex tunicis alias fuisse σχιστοὺς apud veteres quæ et ῥαπτοὶ dicebantur et συμπορπητοί, alias ἀῤῥάφους, quæ ex toto tectæ conclusæque, et nulla parte sutiles scissilesque, quemadmodum sum camisiæ nostræ, et interulæ, sive laneæ sint illæ, sive lineæ ; σχιστοὶ igitur χιτῶνες erant, qui, ex utraque parte in humeris fibula stringebantur. Pollux : ὁ δὲ σχιστὸς χιτὼν περόναις κατὰ τοὺς ὤμους διῇρτο. Περόνας illas ῥαφὰς etiam dicebant et ῥαφίδας: quod studiose velim observari : nam in eo nostræ hujus novæ interpretationis positum est fundamentum. Hesychius : συμπορπητόν, vel σύμπορπον, τὸν ῥαφαῖς συνειλημμένον κατὰ τοὺς ὤμου ; χιτῶνα. — Ῥαφαὶ sunt Hesychio, quæ Polluci περόναι ; idem Hes. : ἑτερομάσχαλος χιτὼν δουλικὸς ἐργατικὸς, ἀπὸ τοῦ τὴν ἑτέραν μασχάλην ἔχειν ἐῤῥαμμένην, *quod alteram manuleam sutam haberet.* « Addere possum Plutarchi locum, in quo ῥαφὴ fibulam notat. Est in Vitis p. 1509 : τὴν ῥαφὴν παραλυσάμενος ἐκ τοῦ δεξιοῦ ὤμου, *curabat sibi fibulam tunicæ* (de chitone vel tunica ibi sermo est) *laxius astringi*, *er iess sich die Schnalle von der Weste locker schnal-*

B *len*, quo melius se movere et agilius manus agitare posset. Talis ῥαφῆς, fibulæ, quæ strictius adduci, laxari poterat, imago cum dependente loco conspici potest in imagine Constantini M. Licinium occidentis apud Bandurium Ant. imp. Or. t. II, p. 633. Pergit interjectis quibusdam Salmasius : *Sane*, *ait cum* ῥάπτειν *nihil aliud sit — quam* τὰ διεσπαρμένα συνδεῖν, *id scilicet præstare fibulas, quæ in unum distantia jungunt, et diversas vestimenti partes colligunt inter se colligantque :* συῤῥάπτειν περόναις *apud Lucianum in dialogo* Ἔρωτες *est fibulis chlamydem connectere : hinc* ῥαφὴν *Græci vocant vestis aperturam, quæ fibulis committitur. — Inde* χιτῶνες ἄσχιστοι *erant quoque* ἄῤῥαφοι. *De eo proinde genere tunicarum, quæ fibulis stringerentur ex utraque parte, non fuisse Domini tunicam, indicare voluit Joannes, cum eam* ἄῤῥαφον καὶ ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντὸν δι' ὅλου ἐκ τῶν ἄνωθεν *dixit, quod in superiobus tunicæ partibus eæ* ῥαφαὶ, *vel fibulæ, locum magis haC berent, quibus stricta tenebatur et sedebat in humeris tunica.* Præclara sunt omnino, quæ vir vastæ lectionis de significatione vocis ῥαφή, *fibula*, habet, et favet illi locus a Du Cangio in Gloss. Lat. v. *Botonatus* e veteri charta citatus : *Tunica habent manicas protensas ad pugnum, non consutitias, vel aliqualiter botonatas* ; ubi *consutitiæ manicæ* non possunt aliæ esse, quam quæ fibulis astringuntur ; quandoquidem *botonatæ* sint, quæ orbiculis, *Knopfen*, astringuntur, Verumtamen opinioni ejus subscribere non possum, sed accedo potius et adhæresco vulgari, quæ censet, tunicam Domini totam textam fuisse nullaque in parte acu et filo consutam. Favent illi expressa verba ὑφαντὸν δι' ὅλου tot imagines non tantum Christi, sed et aliorum sanctorum aliorumque in tunicis conspicuorum, in quibus suturæ nulla nota deprehenditur, et reliqua adhuc monumenta quædam demonstrant, et veteri et medio ævo viguisse adhuc textrinam illam, quæ vestes δι' ὅλου texebat. Idque mihi videtur D perspicuis verbis asseverare Joannes diaconus apud Isidor. l. I, epist. 136 : *Pallium ejus, bysso candente contextum, nullis fuisse cernitur acubus perforatum, sicut vetustissimis musis* [hoc est musiis, μουσείοις, musivis]

(24) Est ἐξέμπλιον, quod nos *Muster* solemus appellare, voce corrupta e proba Latina, *monstra* pro *monstratio*, δεῖγμα, scilicet pictura pannis intexta, sive flores, sive rami arborum vitiumve, sive hominum animaliumve aut aliarum rerum imagines sint. De voce ἐξέμπλιον et ἔξομπλον v. Salmas. ad Script. Hist. Aug. t. II, p. 853, et Du Cange Gl. utr., ubi marmoribus quoque exempla tribuuntur. Sunt enim ibi dicta *marmora in exemplis marmora cum exemplis*, exemplis, id est picturis, maculaurm sitibus, et formis aliis atque aliis candidis, nigris, viridibus, rubris et aliis venis, tessellis, frondibus, et sic porro signata.

σκαραμάγγια δίασπρα, διχίτρινα (25), διβένετα, κολόβια (26) μεγαλόζηλα (27) ἐκ τῶν κατ' οἴκους A diversorum colorum et diversorum quoque exemplorum seu picturarum pannis intextarum, ut alba,

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

musivis [*vel picturis ostenditur*. Sane valde improprie esset auctor locutus, si dictione *nullis acubus perforatum* significare voluisset nullis fibulis constringendum. Latinæ linguæ rationem omnem perverteret, qui *stolam inconsutilem*, quæ apud Du Cangium v. *Semicinctium* memoratur, contenderet esse *non fibulatam*. Vid. Ciampini t. II Veter. Monument. Musiv., ubi de textrina veterum attingit, aitque se novisse hominem Romæ, qui eamdem artem noverit, et interdum exercuerit. Passim locorum monstrantur indusia de toto texta et omni sutura destituta, quæ pro inconsutili tunica Domini venditantur. Ipse ego quoque in æde R. M. V. apud Ultrajectum ad Rhenum talem vidi et tractavi. Et *inconsutile* appellat Matthias a Michovia illud feltri genus, quo olim Scythæ, hodie Tatari, vectiles curribus ædiculas suas tegunt. *Est* B *pallium album spissum inconsutile* [quod acus nulla perforavit, nullum filum continet] *pro imbribus et fluviis bene utile*. Paulus Jovius in libello de legatione Moschovitarum eosdem *centones nobiles nulla filorum textura, sed coactis ex lanis candidos* appellat. Si scaramangium illud est, quod dixi p. 5 (neque dubito esse), refutari ex nostro loco potest sententia Salmasii. Hic enim referuntur inter vestes ἀῤῥάφους scaramangia, quæ tamen ex mea sententia in pectore fibula astringebantur. Salmasius ipse quoque τὰ κολόβια ad τοὺς σχιστοὺς refert et ad fibulatas vestes. Noster autem nominat ἐν τοῖς ἀῤῥάφοις. Vicissim inter τὰ ἐῤῥαμμένα referuntur quædam, quæ fibulis opus non habebant, at absque acu et filo constare non poterant, ut τὰ τουβία, τὰ σφιγκτούρια, τὰ ὑποκαμισοβράκια. Et quare tandem tunicas, *vestes sarciles*, ῥαπτάς, memorarent veteres, si etiam *non sarciles*, ἀῤῥάφους; non habuissent. Du Cange Gloss. Lat. v. *Sarcile* inter alia C loca citat hunc: *Pro isto beneficio vult, quod P. F. det duobus pauperibus tunicas singulis annis ad Natale Domini, et utraque tunica sit de duabus ulnis de Sarzil, quæ currunt in foro Montisbrusonis*. Cogitavi aliquando ἄῤῥαφα esse non maniacata seu non segmentata, prætexta vel ora serica vel paragaude destituta; ἐῤῥαμμένα contrarium. Sane ῥάμμα idem est ac περίῤῥαμμα, limbus, prætexta, clavus, periclysis; conf. Salmas. l. c. p. 572 et 574; et *vestes consutæ de aliqua re* Latinis novis dicuntur illæ, quibus segmenta vel oræ aut ornæ assutæ sunt. Concil. Andegav. anni 1365: *nec cloccas sericatas sive consutas de serico alterius coloris, quam fuerit clocca deferant*. Pari modo Noster infra p. 280 memorat ἱμάτια ἐῤῥαμμένα μετὰ τριβλαττίων. Verum si sic esset, quare addidisset auctor Noster ad ἐῤῥαμμένα vocem μανιακάτα et ἀμφιεσμένα ἀπὸ διβλαττίων? Et quædam inter τὰ ἐῤῥαμμένα ejus sunt naturæ, ut prætextam vix patiantur, velut tibialia, hypocamiso- D braccia. Imo claris verbis Noster p. 280, ἀνὰ ἱματίου ἑνὸς ἐῤῥαμμένου λιτοῦ habet. Atqui si ἐῤῥαμμένον est *prætextatum*, non consistentia loquitur auctor jungens ἐῤῥαμμένα, *prætextata*, et λιτά. *pura*, *non prætextata*. Cæterum a voce Græca ῥαφή puto formatum fuisse Latinum medii ævi *rafimenta*. Vid. Du Cange Gloss. Lat. h. v., ubi e Glossis vet. citat: *rafimenta*, *interramenta*, id est ἐντάφια ῥαπτά, lodices et vestes sepulcrales.

(25) Cum pariter διακίτρινα et διχίτρινα scriptum reperiatur, perinde erit, meo judicio, sive δι decurtatum ex integro διά, sive ex Italico *di* pro *de* transumptum dicas. Nam διὰ in tali compositione aliud nihil est quam ἀπὸ, διρόδινος, *de rosato*, διχίτρινος, *de citrino*, nempe colore, seu coloris rosei, citrei, et sic porro. Monachus Sangallensis pro sua scribendi et pronuntiandi ratione *diacedrinus* dixit: *tyria purpura vel diacedrina litra*, *alii de lodicibus*, *quidam de gliribus circumamicti procedebant*. Cl. Muratorius, cui locum hunc debeo, putat t. II Antiqu. Ital. p. 410, pro *litra*, legendum esse *lista*, id est ora, periclysi. Ego quidem præferrem *lutra*. In pellibus lutrarum, pretioso panno colorato indutis, olim processisse nobiles et aliunde constat, et e Du Cangio v. *Lutra*.

(26) De colobio V. Du Cange utroque Gloss., Vales. ad Ammian. Marcell p. 51. Petav. ad Themist. p. 377 et 446, ubi citat Servii locum, e quo apparet, colobia fuisse talia pallia vel palliola potius, cervicem obeuntia, pectus et scapulas et humeros ad cubitos usque tegentia, qualia gestant in solemnibus actibus academiæ Lipsiensis rectores magnifici et decani facultatum, ex ritu vetere cujus vestigia reperio.

(27) In hac voce et multis aliis hujus militaris tactici, quæ animum meum diu vexarunt et suspensum tenuerunt, conjecturam debui sequi, melioribus adminiculis destitutus. Et dubitavi profecto aliquando, recte hanc vocem et similes sequentes reddiderim, subnascentibus conjecturis, quæ fuit cum non minus speciosæ et probabiles viderentur. Nunc tamen non dubito eam interpretandi rationem, quam Latina versio suggerit, cæteris præferre. Incidebat igitur aliquando in animum, essentne τὰ μεγαλόζηλα crasso filo texta, μεσόζηλα filo medii generis, λεπτόζηλα filo tenui. Sane *tenuiarii* sunt vestiarii artifices, qui λεπτά, pannificia tenuia, subtilia faciunt; v. Salmas. ad Scr. Hist. Aug. t. II, p. 144. Opponi quidem huic conjecturæ possit hoc, τῷ λεπτῷ commode non opponi τὸ μέγα, sed τὸ παχύ, adeoque dici debuisse illo quidem sensu παχύζηλα. Sed eadem difficultas quoque premit positam in Latina versione interpretationem. Nam τῷ μεγάλῳ non recte opponitur τὸ λεπτόν, sed τὸ μικρόν vel τὸ βραχύ. Verum facile difficultas hæc tollitur. Vulgus Græcum, aut potius Græci omnes, non exemptis probis hujus gentis et antiquis auctoribus, et λεπτός et ἰσχνός et βραχύς permutant. Sic Polyænus p. 45, βραχυφωνίαν dixit pro ἰσχνοφωνίᾳ. Artemidorus p. 130, τοὺς λεπτοὺς ἀστέρους opponit τοῖς μεγάλοις. Idem p. 62, λεπτοκάρυα habet pro *minutis nucibus*. Thucydides II, 83, τὰ λεπτὰ πλοῖα τοῖς μεγάλοις opponit. Cedren. p. 2: ἡ λεπτὴ Γένεσις, *parva Genesis*. Apud Du Cangium habes in Gl. Gr. p. 804, λεπτολάχανον pro *minuto olusculo*, et alibi λεπτογένεσιν, *parvam Genesin*, librum Apocryphum. Sunt igitur in hoc quidem ambæ conjecturæ pares. Deinde cogitavi, essentne τὰ μεγαλόζηλα idem atque τὰ μεγαλόγραμμα Cedreni, cujus celebrem locum p. 793, paulo post, data occasione, tractandum aliquanto latius mihi sumam. Sunt autem τὰ μεγαλόγραμμα telæ cum grandibus et latis aut striis aut floribus, et in universum exemplis; et sic de reliquis quoque æstimandum, μεσόζηλα et λεπτόζηλα puta. Sed animadverti deinceps ζῆλος esse meram terminationem, quæ qualitatem rei indicat, *colobium megalozelum* vel *megalozilum* ergo idem esse atque μέγα, et sic porro. Patet ex ἀπόζηλος, quod idem est atque αὐόζηλος, et hoc idem atque αὐαλέος. Glossæ Græcobarbaræ apud Du Cangium: αὐαλέος, κατάξηρος, ξηρὸς, ξηραμμένος, ἀπόζηλος. Græci enim υ ut β et interdum ut π efferunt. Patet quoque ex illa nota, proba, veteri voce χαμαίζηλος, *humilis*, idem valente atque χθαμαλός. Similis est et ad Græcorum instar conficta Latinis medii ævi vox hybride *imizilus* (V. Du Cange Gl. Lat. h. v.) ab *imus* et terminatione ζηλος, *brevissimæ mensuræ* aut *vilissimæ speciei*. Maxime itaque consentaneum est, cum diversæ sint staturæ homines, μεγαλόζηλα esse pan-

citrina, veneta: colobia megalozela seu pro proceris ex iis, quæ domi gestantur; esoforia mesozela seu pro mediocribus staturis, qualia domi gestan- A ἐσωφόρια μεσόζηλα ἐκ τῶν κατ' οἴκους (28), ἐσωφόρια λεπτόζηλα ἐκ τῶν κατ' οἴκους, ἐσωφόρια (29) λεπτόζηλα διαφόρων χροιῶν καὶ ἐξεμπλίων ἐκ

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

nos majores, μεσόζηλα *mediæ*, λεπτόζηλα *brevis mensuræ*. Venio nunc ad illum Cedreni vexatum a Salmasio locum, in quo leguntur ὀθονίαι μεγαλόγραμμοι. Locus hic est: Ἐκέλευσε [Michael Stratioticus] τὰς τῶν πολιτῶν κεφαλὰς μὴ διὰ γραμμάτων, ὡς νῦν, ἀλλὰ διὰ μεγαλογράμμων ἐκ βυσσοῦ ἢ πορφύρας [ita legend. aut certe βυσσοῦ πορφυρᾶς in adjectivo] ἐξυφασμένων σκέπεσθαι. Salmasius ad Scr. Hist. Aug. t. II, p. 574, pro γραμμάτων legi vult ῥαμμάτων, et pro μεγαλογραμμων μαργελλοῤῥάμμων. Sed accidit ei, quod illis solet, qui differti multarum rerum scientia eruditionem suam loco non suo effundunt, et objectis eodem tempore multis ideis a vero aberrant, cupidineque non in vulgum nota docendi pro simplicibus et veris rara et admirationem non B intelligentium comparantia arripiunt. Recte pene omnia istius loci, certe vexata illa vocabula habent. Novi sane, ῥάμμα esse *assumentum, segmentum*; verum id locum hic non habet. Nam quando panni id genus, quod *segmentum* Latini appellant, et a quo æque probabiliter nostrum *Summet*, quam ab hexamito derivari potest, Græci volunt significare, σέμεντον dicunt non ῥάμμα. Procul dubio rectum est γραμμάτων, neque dubium, id non a singulari γράμμα, sed a γράμματον, derivari debere; dubium tamen, sitne *grammatum* (media syllaba producta) idem atque *striatum*, *virgatum*, *lineatum*, an *litteris distinctum*, an denique *picturis*, imaginibus hominum et rerum, *illustratum*. Omnia enim ista notare potest vox γράμματον. Ut a πλοῦμα, πλουμίζειν *plumare* fit et *plumatus*, acu pictus, et a γέμω, γεμίζω fit γεμάτος, *impletus*, a δρόσος et δροσίζειν, δροσάτος, *uvidus*, ita a γραμμή et γραμμίζω fit γράμματος. Est autem γραμμίζειν et *lineare* Latinis perinde *strias ducere* et *pingere*. *Lineatum pannum*, id est aut ῥαβδωτόν aut ζωδιωτόν, habet vetuscharta apud Du Cangium v. *Afforciatus*. *Capa de panno aureo lineato*. Pugnat adversus Salmasium auctoritas quoque scriptorum ævi medii, qui τὰ γραμμάτα (media producta) inter res et vestes pretiosas numerant, quorum e numero est Malaspina et Balsamo. Illius (apud Murator. t. II, Ant. Ital. p. 313) hæc sunt verba: *Vias medias velaverunt chorflis et funibus, suspensis ad chordas strophiis, flectis* [id est *dechtis*, tæniis aut catenulis e filis aureis plexis], *dextrocheriis, periscelidibus, arbitris, grammatis, armillis, frisiis*. Ad extremum hunc locum notat Muratorius se putare nomina quædam hic corrupta esse. Sunt profecto. *Arbitris* enim male habet, et proxime appositum *armillis* ejus correctio. Sunt quidem alias armillæ, idem quod dextrocheria, pericarpia quoque dicta. Hic loci autem sunt armillæ, fasciæ vel circuli mediis brachiis innecti et circumponi soliti. Possit quoque, qui velit, vocem *frisiis* pro scholio vocis *grammatis* habere. Attamen, mea quidem sententia, sunt *grammata* hic loci vestes aut radiatæ, aut ἀνθηραί, picturatæ, figuratæ, ut Græci quoque dicebant φυγουράδαι; v. Du Cange v. Βιδάκινος. Balsamonis, quem paulo ante promittebam, locus hic est ad Concil. VI, canon. 28: τὰ πολυτελῆ χρυσοΰφαντα ἐμβλήματα, τὰ δημοτικῶς λεγόμενα μαργέλλια, γράμματα [vel γραμμάτα] καὶ ἀντίπανα. Hic fundus est superius memoratarum Salmasii conjecturarum. Tria hæc ergo auctore Balsamone idem sunt. τὰ μαργέλλια et τὰ γραμμάτα et τὰ ἀντίπανα. *Antipana* idem sunt atque *antepanni*, panni, qui aliis anteponerentur, assuerentur, segmenta, oræ, margines, prætextæ. Μαργέλλια sunt acu picta, *ricamata*, non a margine dicta; non enim Latinæ civitatis hæc vox est, sed, Arabicæ. Venit enim ab Arabico *Racama*, acu pinxit; unde Itali-cum *ricamato*, quod merum est Arab. *Ricamo*. Hoc vocabulum et *Murcum* atque *Marcam*, quod etiam vulgus *Morgom* pronuntiabat, *acu pictum opus*. Si Græci αργέλλιον pro μαρκέμιον dicunt, ea est vulgi corruptela. *Margemium*, non *margellium*, esse veram lectionem, probat Hispanica quædam charta vetus apud Du Cangium v. *Aliphasis*, quæ vox etiam Arabica est *Allibas*, et notat ἱμάτιον, vestem exteriorem. Verba istius chartæ, multis vocabulis Arabicis onusta ideoque declaratione digna, hæc sunt: *plumatios digniores paleos* 10 [id est vestes sericas, plumatas, seu acupictas pretiosiores et honestiores atque splendidiores], *alios subminores* 8 [ὑπομείονας, ut Noster amat loqui, ut veteres, ὑπομείονας], *aliphases vulturinos* [id est palliacum intextis vulturibus], *almucallas morgomes* [ἐπεύχια γράμματα vel πλουμάτα, *phatoles paleos*, τοὺς κατ' οἶκον, quotidianas, domesticas vestes, robes de chambre, sericas]. Acceperunt hanc vocem *Ricam* Itali ab Arabibus; V. Du Cange v. Πλουμίζειν, ubi ex Hieronymo Germano has glossas citat: *Ricame*, πλουμί *ricamato*, πλουμισμένος. Quales fuerint *Sabanæ litteratæ* in alia charta Hispanica apud Du Cangium v. *Alfanegue*, addubito, fueritne, in quibus litteræ intextæ, an plumatæ. Sane æqualia in utramque partem momenta sunt. Locus hic est: *lectos cum suos tapetes cum suos plumatos paleos et Græciscos et suas sabanas litteratas et fateles alfanegues*. Postremæ duæ voces sunt Arabicæ, et vestes signant quotidiani domestici usus pellibus illius mustelæ foderatæ, quam fenariam, vulgo fovinam, nos *Iltes* et *Iltz* appellamus, Arabes *Faneg* vel *Feneg*. Aut ergo *Ponticæ* scripsit Matthias Sylvaticus, aut erravit C *Parthicas pelles* pro *Ponticis* nominans, quando scribit: *fenucio, id est pellis Parthica*. Non enim consentio Du Cangio v. *Parthica pellis*, glossam hanc e Græcia arcessenti. Varii generis litterati panni veteribus in usu erant. Vestes enim quædam habebant litteras tantummodo unam aut duas ad summum in ima ora ad pedes versus, eo modo intexta, ut apud nos lodices lectorum nostrorum et supellectilem omnem linteam nominis possessor quisque sui litteris initialibus signari curat. Eo modo litteratæ videri queant illæ sabanæ, quæ hac in charta commemorantur. Memorabilis est Hesychii locus: Τρίβων, στολὴ ἔχουσα σημεῖα ὡς γράμματα. Ergo tribones et tribonia sunt illæ vestes Jesu Christi et Apostolorum in veterum ecclesiarum musivis, quæ litteras et figuras litteris similes, sed ignorabilis significationis, conspectui dant, perfrequentes apud Ciampinum utroque tomo Veterum Monumentorum, qui etiam de ipsarum institutione, significatione et usu multa disputat. Alio modo lit- D teratæ vestes, quæ unam antiquam litteram per totum textum millenis vicibus repetitam ustendebant, ut sic dicta *gammadia*, de quibus alio loco. Alio denique modo litterabantur vestes, quando nomina gerentium, aut etiam integræ sententiæ intexerentur. Casulæ nominibus episcoporum intra circulares areas intextis coopertæ insigne exemplum habet Rubens l. III Hist. Ravenn. ad an. 515, unde locum attulit Du Cange v. *Diptychum*. Habent quoque Græci in more positum, ut suis εἰλητοῖς seu *corporalibus*, de quibus vid. ad p. 39. nomina episcoporum inscribant. Superest adhuc inter insignia regni

(28) De vestibus veterum domesticis V. Casaubon. ad Scr. Hist. Aug., t. I, p. 261. Ibidem p. 990. vestes *forenses* et *domesticæ* opponuntur.

(29) Sintne interulæ lineæ, quales nos hodie super ipsa cute gestare solemus, an chitones intimi,

τῶν κατ' οἴκους, ἀσπρωμύναια (30), διυγαντάρια ἄσπρα καὶ ἰαστὰ, λωρωτὰ τρίμιτα (31) καὶ ὁλόβηρα ἰαστὰ καὶ ἄναλεκτὰ (32) διαφόρων χροιῶν· Ἰστέον δὲ, ὅτι ταῦτα πάντα ἐν σκευαρίοις ἐνδεδυμένοις δι' ἀληθινῶν τομαρίων καὶ σιδήρων γανωτῶν μετὰ χαρταλαμίων ὁμοίως γανωτῶν βαστάζονται.

A tur; esoforia leptozela seu pro minutis staturis, qualia domi gestantur; et hæc quidem postrema variorum colorum et exemplorum; aspromynæa, dihygantaria candida et iasta, lorota trilicia et holovera iasta et analecta variorum colorum. Hæc omnia deferuntur in vasis, quæ involuta sunt coriis rubris et tecta ferramentis politis et chartalamiis pariter politis.

Διὰ τῶν ἐῤῥαμμένων.

Ἱμάτια ἐῤῥαμμένα δίσχιστα (33) μανιακάτα (34)

De consutis.

Deferuntur porro in expeditionem militarem a

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

regni Germanici pallium seu potius epomis Caroli M. sententia Arabica per ambitum litteris sericeis intextis conscripta. Solebant principum orientalium nomina non vexillis tantum, sed etiam pannis, qui B in eorum fabricis vestiariis conficerentur et dono mitterentur ad exteros aut proceres domesticos, intexi, qua de re ad Abulfedam dixi. Memorabile est, quod narrat auctor *des veranderten Russlandes*, se vidisse in catacumbis imperialibus Moscuæ tegumenta serica sandapiliis veteres Czaros condentibus instrata, quorum oræ per ambitum scriptura et sermone Russico insuto, non filis sericis aureisve, sed minutis margaritis in figuram litterarum Russicarum coordinatis, gesta et fata cujusque Czari. Sed de litteratis his vestibus veniet forte alius amplior dicendi locus. Redeo ad γράμματα, mea, quæ possunt tandem quoque telæ esse hominum rerumve imaginibus ornatæ. Memorabile est quod ait Cedrenus, suo tempore in tulpanis gestasse CPtanos *grammata*. Vivebat medio sæculo XI. Conjici jam posset per grammata intelligi non alias telas quam pictas imaginibus hominum rerumve, non litteratas, non radiatas, idque ex eo Joannes Cantacuzenus sæ- C culo XIV, refert suo tempore hoc gestamen in usu fuisse. Verba ejus sunt l. III, c. 36, ubi de fastu Joannis Glycis, patriarchæ CPtani, loquitur: Τὴν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καλύπτραν, ἣν τοὺς πατριάρχας φορεῖν ἔθος, ἂν μὴ τοῦ τάγματος ὦσι τῶν μοναζόντων, ὀθόνῃ λευκῇ περιειλημμένην πρότερον αὐτὸς κατεκόσμησε χρυσῷ, εἰκόνας αὐτῇ τοῦ τε Σωτῆρος ἡμῶν ἐγγράψας Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς τεκούσης αὐτὸν Θεοτόκου καὶ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Veteres quoque Græcos in suis capitum calyptris ζῶα, id est imagines, gestasse testatur Democritus Ephesinus: Τὰ δὲ τῶν Ἰώνων ἰοβαφῆ καὶ πορφυρᾶ καὶ κρόκινα ῥόμβοις ὑφαντὰ, αἱ δὲ κεφαλαὶ κατ' ἴσα διειλημμέναι ζώοις. Sic satis mihi videor Cedreni locum et illustrasse et vindicasse.

talares, mihi non constat. Nondum enim satis liquet lineas nostro, an laneas vetusto Græco et Romano more super cute gestaverint tunicas novi Græci. D Vid. quæ inferius de σφιγκτουρίοις et ὑποκαμισοβραχίοις dicam. Mihi quidem probabilius, vocabulum esophoria non interulas aut indusia, *chemises Hembden*, sed tunicas illis immediate incumbentes, talares, significare. Nam invenio esophoria serica. Sericum autem indusiis adhibitum fuisse vix putem. Anastasius in Nicolao I: *in ciborio Constantinianæ basilicæ optimos de siphori* [id est de esophorio] *et de fundato quatuor pannos appendit.* Fuit ergo genus panni *de esophorio* dictum. Leo Ostiensis, I, 28: *sericam item stericam* [alii *stricam*, et rursus alii *sticam* appellant] *de silphori cum auro et gemmis.*

(30) Quid hæc vox, quid διυγαντάρια, quid ἰαστά significent, fateor me neque nosse neque exputare.

(31) Id est vestes striatas, tæniatas ad instar lororum, sed ternis identidem filis trium diversorum colorum vices alternantibus. Sic δίμιτον, *bilicen*, pannum, πολύμιτον, *multilicen*, id est πολύχροον ποικιλόχροον. Forte τετράμιτα sunt illa, quæ Anastasius *vela de quadruplo* appellat. Hugo Falcandus l. c: *Hinc etiam videas amita, dimita et trimita minori peritia sumptuque perfici, hinc hexamita uberioris materiæ copia condensari.* Aut sunt vestes trium macularum, in quibus colores tres per maculas huc illuc sparsi sunt nullo certo ordine, neque certa figura. Auctor Mamotrecti: *polymitos vestis ex variis coloribus et guttis, a polis, quod est pluralitas, et mitos, quod est gutta.* Vid. Du Cange v. *Gutta* et *gucla*.

(32) Puto, vel conjicio potius, ἀνάλεκτον (sic novi Græci dicebant pro ἀνάλεκτρον) fuisse sudarium vel mappam, ex eo sic dictam, quod analogiis seu pulpitis ecclesiasticis tales mappæ solerent insterni iisque sacri codices superponi, e quibus textus evangelici et epistolici recitarentur. Talem mappam appellat Monachus Pegaviensis: *Velamen, quod analogio summis in festis superponitur, in quo Evangelium recitari solet*, et Acta Murensis monasterii. p. 29: *Linteum analogio subterponendum in festivis diebus.* Vid. Du Cange Gl. utroque in v. *Analogium.* Vocabulum deinceps a sacris analectis ad mappas omnes profanas quoque similis formæ et fabricæ transiisse videtur.

(33) Si quæ alia pars vetustatis obscura est, res profecto est vestiaria, quam forte nunquam satis intelligemus, cum nullæ veteres picturæ exstent et quæ supersunt vetusta alia monumenta sæpe magis implicent, quam juvent, Romani aliis quam Græci vestibus fuerint usi, et nulla in re magis quam in vestitu

(34) Verti *torquata seu assutis aureis torquibus instructa.* Sed mallem nunc *cum limbis sericis, mit samtenem Kragen oder Aufschlagen um den Hals.* Vid. Du Cange Gloss. Gr. v. Μανιάκης, ubi citat e Glossis μανιάκην τὸ τοῦ ἱματίου περιστόμιον, *id, quod ambit vestis os vel hiatum.* In figuris illis Basiliani Menologii, in quibus vestium scissarum imaginem exhiberi dixi, occurrit quoque imago talium limborum, quibus prætensi sunt et cincti illi hiatus seu fissuræ, velut segmento quodam serico, aut opere Phrygionico; vid. e c. t. I, p. 105, 113, 161, 162 et alibi, item Salmas. t. II Script. Hist. Aug. p, 569, ubi de segmentis, quæ guttur ornabant, agit. *Vestes muliebres*, ait, *segmentis ad guttur ornabantur, hoc est aureis fasciis.* Non negem, aureas fascias fuisse assutas, sed segmenta proprie sunt fasciæ vel tæniæ purpureæ sericæve plus minusve latæ, oræ vestis collum ambienti assutæ. Pergit Salmasius: *atque inde segmentum pro gutturis ornamento vel monili positum. Servius: « Colloque, monile ornamentum gutturis, quod et segmentum dicunt. » Idem habet Isidorus*, et reliqua. Bandur. ad Constantin. pag. 35, locum Valerii Maximi citat V, 2, ubi segmentum dicitur *ornamentum colli, quod monile vocatur.* Sunt ergo *monilia* et *maniacæ* non tantum aurei torques aut margaritarum fila, sed etiam assuta vestibus segmenta serica aut exametina

vestiario regio vestimenta consuta, bis fissa, [in pectore scilicet et dorso,] maniacata [id est tor-

A ἀπὸ σκαραμαγγίων (35) διαφόρων χροιῶν καὶ ἐξεμπλίων ἀμφιεσμένα ἀπὸ διβλαττίων. Πρὸς τούτοις

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

vestitu luxuriare hominum cupido novaturiendi soleat, res tamen illa sic comparata sit, ut verbis satis clare significari nequeat, nisi coram oculis demonstretur. Multus sermo apud veteres de vestibus schistis seu scissis vel fissis. Qua in re bene distinguenda auctorum tempora, et vestes quoque, de quibus loquuntur. Alia enim est fissura pallii, alia tunicæ. De pallio primum dicam. Pallium scissum veterum Græcorum aliud erat, quamvis admodum simile pallio Francorum. Pallii veteris Græci imaginem adhuc habemus in illis sic nobis dictis *Chorrocken*, robis choralibus sacerdotum nostrorum. Casulas hi, alii planetas appellant. Casula nempe talis usque ad humerum ex utroque latere scissa et in summo circa collum solida, seu collum in orbem ambiens, est veterum pallium quadratum. Constabat pallium Græcum duabus velut alis, una antica, altera postica. Quod hæ duæ alæ quatuor angulos efficerent, quadratum appellabatur. De octangulari dicetur inferius. Has alas ambas ἀνέβαλλον, replicabant, rejiciebant, sic ut pars, quæ pallio promisso pedes tangeret, jam super humeris recumberet, ubi aut περόναις, acubus, affigebatur, aut πόρπῃ, fibula inserta, firmaretur. Quando plueret, ningeret, ventus spiraret, exempta acu vel laxata fibula sinebant alam deorsum cadere. Propterea assutæ singulis angulis erant laciniæ panni, quas aut acubus configebant, aut in fibulas humeris summis insidentes immittebant, quæ alas revolutas sursum retinerent. Has lacinias πτέρυγας appellabant. In universum ubi esset fibula, ibi e regione erat πτέρυξ in fibulam inserenda, ut patet ex Aristophanis loco apud Pollucem VII, 14 :

Τὴν ρτέρυγα παραλύσασα τοὺ χιτωνίου,
Καὶ τὸν ἐπίδεσμον οἷς ἐνῆν τὰ τιτθία·

Talis pallii imaginem non memini uspiam videre. Neque novi Græci eo utebantur. Nam chlamys eorum erat pallium non δίσχιστον, sed μονόσχιστον. Utebantur autem eo frequentius Latini, medii ævi puta, ut Franci et Itali. Diversimode tamen scissa erant Quorumdam scissuræ laterales tantum ad genua, aut, si multum, ad caput femoris usque pertingebant. Aliorum autem scissuræ laterales pertingebant usque ad juncturam humeri et scapulæ, prorsus ut in Græcis vetustis palliis. Per hæc tam alte scissa pallia vel casulas commode humeri exserebantur: per illa altera vero minus alte scissa minus commode; debebat enim qui manus exserere vellet pallium attollere et librare manu. Pallium tale quadratum minus alte scissum describit Joannes Mussus ita : *dicta indumenta sic curta* [id est valde curta] *sunt aliquantum plus longa de retro et de antea, quam de galono.* Clarius adhuc Monachus Sangallensis de rebus gestis Caroli M. I. 36 : *ultimus habitus eorum* [Francorum] *erat pallium canum* [cinerei coloris] *vel sapphirinum, quadrangulum, duplex* [id est διπλωτόν, pellibus aut aliis rebus foderatum], *sic formatum, ut cum imponeretur humeris, ante et retro pedes tangeret, de lateribus vero vix genua contegeret.* De his quadratis palliis V. Du Cange ad Joinvill. p. 158, ubi sæpius in chartis Stephani de la Fontaine memoratur *un long mantel fendu à un côté.* Tale pallium est monoschitum, et accedit propius ad formam chlamydis Græcæ. In eo tantum chlamys et monoschistum Francicum differunt, quod fissura dextri lateris ultra humerum procederet, et super humero ope fibulæ ad alteram chlamydis, posticam puta, partem astringeretur, si modo fissura in chlamyde locum habet: nam chlamys solida erat : sed simus in verbis faciles; in pallio autem Francico monoschisto ultra genu dextrum non ascenderet, adeo ut chlamydem gerens libere et expedite dextram exsereret, qui vero tale pallium gereret, deberet illud, si manum exserere vellet, attollere. Monoschiston an dischiston sit pallium Caroli M., de quo Du Cange l. c. loquitur, æstimabunt jam, quibus t. II, Junii Actorum sanctorum ad manus est. Ibi enim exstat illa imago, quam Du Cange laudat. Neglexi observare, cum eam inspicerem, qualis pallii forma esset, et in præsenti volumen illud Actorum in promptu non est. Interea ut oculis æstimare lectores mei pallium Francicum tetragonum seu bis fissum possint, apponam regis Francici imaginem ex illa ms. Francica Valerii Maximi interpretatione supra jam laudata, quam in membranis habet Bibliotheca senatus Lipsiensis. Hinc quoque apparet, Francicam esse reginam,
B non imperatricem CPtanam, illam feminam, quam ex diptycho Bosiano Montfauconius Antiqu. Explicat. t. III, tab. 26, in ære repræsentavit. Casula non Græcus, sed occidentalis erat habitus. Luculenta illa in imagine conspicuum est pallium quadratum a dextra pene totum patens, a sinistra non tam alte scissum, in ornis seu oris gemina serie albarum seu margaritarum clausum. Insigne quoque in eodem pallio est tablium, item præpendulia, de quibus suo loco. Antequam a fissura palliorum

metina; qualia hic loci puto designari. Talis torquis aut collaris imaginem videre est in illa, quam librarius, qui codicem Dionysii Halicarnassei Chigianum, sæculo IX, exaravit, codici suo præposuit, et quam Montfauconius in Palæographia Græca et t. III Antiqu. Explicat. tab. 4, fig. 5, exhibuit, credens vestitum, qui Dionysio a librario ad instar
C sæculi sui circumpositus fuit, illi quoque veteri ætati, qua Dionysius vivebat, familiarem fuisse. In quo vehementer eum falsum fuisse non dubito. Juvat hac occasione imaginis illius partes breviter enarrare. In capite habet imago viri Dionysium mentientis bonetum vel camelaucium pellicio foderatum; chlamydium exterius seu dalmatica habet segmentum circa collum etiam pelliceum, et manicas longas in acutum desinentes. Χιτών seu tunica interior habet torquem circa collum et σχίσιν, fissuram longam in orbiculum desinentem, torquatam seu segmentatam pariter. Fissuræ tales requirebantur in vestibus, quæ ab antica et postica solidæ erant et supra caput demittebantur, cum induerentur. Similem torquem monstrat primus vir in ultima figura tab. XIV ejusdem tomi Montfauconianarum Antiquitatum, ubi Montfauconius *coletum* vel *collare tunicæ* appellat et inter novos habitus sæculi Theodosiani refert. Latissimum et
D elegantissimum tale monile vel collare (nisi potius epomis aut epirrhiptarium est, vid. ad C. 9 dicenda,) conspicitur in illa imagine imperatricis CPtanæ, quam Paulus Rhamnusius historiæ suæ de bello Veneto adversus CPlin. 1204 gesto præposuit. Alias complures maniaciorum imagines habes apud Bandurium t. II Antiq. imp. Or. p. 632, fig. 3, in Helena crucem inveniente et astantibus ipsi silentiariis. Videtur tamen huic expositioni nostræ obstare locus vicinus v. II, ubi habentur μανιακάτα λιτά. ubi vid. quæ proferemus.

(35) Locum hunc non expedio. Nam evertit omnem nostram superiorem de scaramannio disputationem. Nam si ad dischista vel bis fissa pertinet scaramannium, non fuit quale superius descripsimus, hemicycloides, solidum per orbem, ad chlamydem accedens, sed fuit aut pallium quadratum Francicum, aut ei simile, id est, habuit ad latus externum utriusque cruris singulares fissuras.

καὶ μεσόζηλα δίσχιστα μανιακάτα ἀμφιεσμένα ἀπὸ διβλαττίων· ἕτερα κολόβια ἐκ τῶν κατ' οἴκους μεσόζηλα δίσχιστα μανιακάτα λιτά (36). Ἰστέον, ὅτι ταῦτα πάντα ἐν σκευαρίοις ἐνδεδυμένοις μετ' ἀληθινῶν τομαρίων καὶ σιδήρων γανωτῶν μετὰ καὶ χαρταλαμίων ὁμοίως γανωτῶν βαστάζονται. Τουβία ἐκ τούτων πάντων, τὰ μὲν προκριτώτερα ἀπὸ διβλατ-

quata seu assutis aureis torquibus instructa], consistentia in scaramangiis diversorum colorum et exemplorum cum prætexta diblattea. Præter ea mediocris longitudinis vestimenta bis fissa, maniacata, cum prætextis diblatteis ; alia, sed colobia, qualia domi gestantur, mediocris longitudinis, bis fissa, torquata, sed absque prætextis diblatteis. Hæc omnia

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUS.

palliorum ad fissuram chitonum transeam, verbulo monendum duco de etymologia vocabuli *casula*, frequentissimi in libris Latinis medii ævi, unde ad nos quoque venit et in voce plebeia *Caseelgen* adhuc superest. Neque Græci ea abstinuerunt ; ἐπικούτζουλον indidem est. V. Du Cange h. v. Est igitur Arabicæ originis. Venio nunc ad χιτῶνας σχιστούς. Hi contrario palliis modo erant fissi. Nam ut palliorum fissura ab imo sursum ascendebat, sic descendebat chitonum scissura a summo collo deorsum versus pectus et lumbos. Ut palliorum scissura ad latus externum crurum procedebat, sic chitonum decurrebat super pectore et dorso. Ut pallia quædam δίσχιστα, bis fissa, quadrata, quadrangularia erant (ea enim omnia idem valent). quædem vero τετράσχιστα et octangularia : sic etiam erant quidam chitones δίσχιστοι et quadrangulares, alii τετράσχιστοι et octangulares. Utriusque generis figuras perfrequentes videre est in Menologio Basiliano, illius quidem l. c. t. I, p. 113, ubi tres conspiciuntur martyres quorum unusquisque bis fisso chitone indutus est ; hujus autem l. c. t. I, p. 134 et 172. Confer has imagines cum loco Pollucis VII, segm. 54 : ὁ σχιστὸς χιτὼν περόνῃ κατὰ τοὺς ὤμους διῇρτο. Et facile, quid auctor ille sibi velit, intelliges. Hinc etiam exponi poterit vexatus Theophanis locus p. 207, κατὰ τῆς γαστρὸς ἐφορει (de rege Arabum Aretha loquitur) σχιστὰ διὰ μαργαριτῶν τιμίων, *gerebat in ventre scissu cum margaritis magni pretii*. Chlamydem dixerat antea regem non habuisse, γυμνὸς ἦν. At ventre, id est thorace, gerebat chitonem scissum, margaritis oras fissurarum prætexentibus. Talem tunicam intellexit quoque Nicetas Choniates Andronic. II. 6, p. 175, ubi mancipiis et vili plebi tribuit ἀμπεχόνην εἰς γλουτὸν ἀμφισχιδῆ καταβαίνουσαν, *vestem, quæ gemina instructa fissura, ante et retro, usque ad nates pertingit* (qualem fere veterum Belgarum ait fuisse Strabo IV, p. 300 : σαγηφοροῦσι δὲ καὶ κομοτροφοῦσι καὶ ἀναξυρῖσι χρῶνται περιτεταμέναις [*ad femora arcte adhærentibus*], ἀντὶ δὲ χιτώνων [quales Græci Straboni æquales gerebant in pectore et in dorso solidos manicisque defectos, gerunt alios chitones], χειριδωτοὺς φέρουσι μέχρι αἰδοίων καὶ γλουτῶν,) aut, si sic malis Nicetam interpretari, *vestem talarem, cujus gemina fissura* [postica scilicet] *usque ad nates pertingit*, antica, ut par est, ad inguina descendente. Ἐπιλωρικίας appellat has vestes Tzetzes ad Hesiodi Opera : χιτὼν καὶ φᾶρος, ait, ἔστι τὸ διεσχισμένον ἱμάτιον ὅ καλοῦμεν ἐπιλωρίκιον, *diploides*. Anonymus Paduanus apud Murat. II Ant. Ital. p. 316 : *interulas a lateribus scindi faciebant et diploides* [τὰ ἐπιθωράκια, pectoralia,] *ex anteriori parte ; tunicas etiam a lateribus scissas et a parte anteriori*. Quæri jam posset, habuerintne veteres Græci tunicas intra pedes apertas, ut nostræ sunt, gradiendi libertatem concedentes. Non putem habuisse. Dubitari quoque possit, an non τὰ σχιστά saltim fuerint vestes concisæ, quales sæculis XV et XVI gestabant nostri majores, ut ex antiquis picturis intelligitur. Sed neque Græcis in usu fuerunt vestes tam monstrose artificiosæ, neque, si vel eas in usu habuissent, saltim δίσχιστα diversum quid esse, nomen ipsum loquitur. Vid. quæ infra de διακοπτοῖς dicam ad p. 336. Quale genus vestis significaverit Adalbero Laudunensis episcopus in carmine ad Robertum, Franciæ regem, illis verbis,

Et vestis crurum tenus est curtata talaris
Finditur anterius, nec parcit posteriori,

non liquet. Possunt enim æque bene de tunica ad jugulum et inter scapulas scissa, quam de veste inter crura et ab antica et a postica scissa interpretari.

(36) Cum scirem, λιτόν in hoc Tactico, ubi de vestibus sermo, significare vestem, quæ auri argentive et præcipue segmenti circa oras collaris orbis et manicas assutum haberet nihil, multum fluctuavi hoc in loco. Aperte enim pugnant maniacata seu torquata, segmentata, et λιτά, pura, quæ segmenti nihil habent. Aut ergo vocabulum λιτός hic alio significatu est accipiendum, aut, quod ego quidem malim, καὶ est interserendum, μανιακάτα καὶ λιτά. Sensu alio accipi si debet, nequit λιτά aliud significare, quam *minoris præstantiæ, fili deterioris vestimenta*. Quæ interpretatio mihi quidem non probatur. Pari quidem modo reddidit illustris Casaubonus apud Polybium VI, p.468, λιτὸν περικεφάλαιον, *vile tegmentum capitis*. At ibi quoque ea dictio significat tegumentum capitis, cui nihil aliud seu signi, seu ornamenti, seu tutelæ terriculamentive adversus ictuum vim, in hostem additum, impositum esset, sed mera et nuda galea. Vid. ibid. p. 469. Ita λιτὸς ἄρτος apud Diogen. Laert. p. 609, est idem atque ξηρός, *nudus, siccus panis*, absque ullo obsonio. Ad hoc igitur exemplum λιτόν ubique verti *purum*. Nam vestem *puram* appellabant Latini, quæ ornamentis careret. Trebellius Pollio in Claudio p. 390, *interulas puras* habet, id est purpura non prætextatas, aut non segmentatas. Alias *humilem* et *exiguam* appellabant, auctore Salmasio ad t. I, Scr. Hist. Aug. p. 90 et 631. Tacitus Annal. III, 2, *signa incompta* habet, id est purpura et auro, vel et imaginibus aquilarum, victoriarum et principum exuta. Latini medii ævi *simplices* et *alias* appellabant, nempe respectu habito ad vestes *paratas*, id est comptas, ad parandum, ὡς πρὸς ἐπίδειξιν καὶ ὄγκον factas, quas medio ævo *ornatas* quoque appellabant. Nam apud Anastasium est *sarica prasina ornata'* nisi potius *ornata* pro περιορνευμένη accipias. Regula S. Cæsarii ad Virgines c. 22 : *lectualia simplicia sint. Nam satis indecorum est, si in lecto religioso stragula sæcularia aut tapetia picta resplendeant*. Chronicon Cassinense III, 74, *dalmaticas paratas*, ornatas de collaribus et manicis et tabulis, memorat, *et alias*, id est diversi generis, λιτάς non paratas, *undecim* ; *tunicas paratas quinque*, *et alias decem et novem*. (Scholiastes Thucydidis II, 97, p. 162, explicans illam rhesin ὑφαντὰ καὶ λεῖα, *texta et lævia*, sic ait : λεῖν τὰ λιτὰ, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ὑφαντῶν καὶ πεποικιλμένων. Sunt ergo illi τὰ λιτὰ vestes unius fili atque coloris, eoque diversi a vestibus multicoloribus, quæ Thucydidi τὰ ὑφαντά per excellentiam dicuntur ; nam quamvis unius fili atque coloris vestes non minus sint textæ, quam multilices et multicolores, tamen hæc in specie nomen hoc merentur, quia cum arte et diligentia textæ sunt. (*Ex Addend.*)

deferuntur in vasis, quæ coriis purpureis involuta sunt et firmata ferramentis politis et chartalamiis

A τίων ἀετῶν (37) καὶ βασιλικίων (38) ἀμφιεσμένα, τὰ δὲ δεύτερα τούτων ἀπὸ βδελλίων· (38*) σφιγκτούρια (38**),

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUS.

(37) Reddidi *quorum præstantiora quidem assutas habent aquilas diblatteas,* sed debueram *quorum præstantiora quidem fucta sunt ex diblatteo* (seu bistincto) *illo panni genere, quod ab intextis aquilis nomen habet.* Credebam nempe tum, aquilas, imperii Græci insigne, assutas tibialibus seu braccis fuisse. Nondum scilicet tunc videram Cæsaris CPtani imaginem illam, quam Rhamnusius laudato paulo ante libro suo de Bello Veneto, loco tertiam, proposuit,totam respersam intextis aquilæ singularis, non bicipitis, figuris. Ab his aquilis figuratis adhæsit panno nomen. Retulit hanc ipsam imaginem cum reliquis duabus a Rhamnusio editis imaginibus imperatoris et imperatricis CPtanorum Du Cange tabula VI illarum undecim, quas dissertationi suæ de numismatibus ævi infimi præposuit. Verum si compares illud ectypum, editionis certe Francofurtensis, qua utor, cum editione Veneta Rhamnusii a Gaffarello curata, deprehendas, illam Cangianam in multis ab hac abire et nulla cum cura redditam fuisse. In chlamyde profecto Cæsaris nullum vestigium pene aquilarum est in editione Cangiana, quæ tamen luculenter id oculos se ingerunt satis numerosæ in editione Veneta Rhamnusii.Tales vestes *aquilatas* appellabant. Charta Cornutiana apud Du Cange v. *Mafors* : *Mafortem tramosericum, rodomelinum, aquilatum.* Anastasius : *habentes historiam,* id est imaginem, *aquilarum,* Leone IV, p. 180, ubi memorat *vestem de fundato habentem historiam aquilarum.* Si fundatæ vestes sunt circulis et areis rotundis obsitæ, simillimam designavit Anastasius illi, quam Cæsar Rhamnusianus modo memoratus gerit. Chronicon Cassinense memorat *planetas purpureas cum friso et cum aquila de margaritis.* Intexebant igitur et insuebant pariter aquilas vestibus, filis sericis, aureis et margaritis quoque. Non aliam, quam de aquilis historiatam (ut ævo medio loquebantur) tunicam puto illam fuisse, quam Noster p. 339, memorat his verbis : περιβαλλόμενος τὸν ἀετὸν τὸ χλανίδιον. Quod si tamen τὸ χλανίδιον non per appositionem et ἐπεξήγησιν, sed per se dictum fuerit, notetque vestem ab aeto diversam (quod mihi quidem secus videtur), potest tamen et illud admitti atque explicari de veste aeto, quæ extimum humerorum ἐπιβόλαιον, vagans et undans in auris, volantem velut expansis alis aquilam referebat et aut prorsus idem erat cum chlamyde, aut nulla certe in alia re, quam magnitudine differebat. Perfrequens hujus acti figura præsertim in virorum militarium imaginibus est et expressis verbis a Contin. Theophan. Constantin. militare hoc vestimentum appellatur. Ego quidem ambigo, aquilane sit, an chlamys, an utrunque (res nempe eadem diversis nominibus notata), id quod video Constantinum M. partim in pectore sinistro, partim post tergum in auris undans habere apud Bandurium t. II Ant. imp. Or. p. 633, in illa imagine, quæ vincentem Constantinum M. et ejus hasta cadentem Maxentium apud pontem Milvium sistit. Conspicitur ibi victor equo insidens, sago indutus et super illo volitans aquila, in summo dextro humero fibulæ asserta ope lori, quod ad cingulum fere dependet. Plures aetorum aut chlamydum imagines conspiciuntur in figuris arcus Theodosiani ab eodem Bandurio in eodem volumine positis ; vid. p. 56', et omnibus pene istius arcus tabulis æneis. In Menologii Basiliani imaginibus longe frequentissime occurrit spiculator, martyrum carnifex, hac seu aquila seu chlamyde indutus, ut e. c. t. I, p. 59 et 74, et t. II, p. 176. item in tab. 18, tomi I Monumentor, veterum Ciampini area 23, ubi spiculator S. Bartholomæum strangulat. Insignis est huc faciens et paulo ante a me laudatus locus Continuatoris Constantiniani p. 12. Scriptorum post Theophanem, ubi inter omnia imperii aliquando ad Michaelem Balbum perventuri hoc refertur, quod ἱμάτιον φοινικοβαφές, quod Leo Armenus, recens inauguratus imperator, κατά τι στρατιωτικὸν ἔθος ἄζωστον ἐπαμφιέννυτο (ἀετὸν τοῦτο καλοῦσιν ἢ θάλασσαν), a Leone exutum et sibi, qui deferret manibus traditum induerit. Partem hujus loci, quæ τὸν ἀετόν idem esse atque τὴν θάλασσαν perhibet, in proximam hinc observationem seponemus. Eamdem historiam referunt Symeon Magister p. 402, et Genesius p. 3, quorum verba apponere et comparare operæ pretium est. Ἐκδιδύσκεται τὴν ἐσθῆτα, ait Symeon, ἣν ἐπεβέβλητο

B ῥοδοειδέσι χροιαῖς ἐκλάμπουσαν, καὶ κολόβιον, ὃ προσονομάζουσι κατὰ τὸ ἔκπαλαι τῶν στρατηλατῶν τηρηθὲν ἔθος. Genesius autem sic habet : Ἐκδιδύσκεται τὴν ἐσθῆτα, ἣν ἐπεβέβλητο ἐν δυσὶ ῥοδοειδέσι χροαῖς ἀστίζουσαν, ἣν κολόβιον τῇ ἐγχωρίῳ ῥήσει προσονομάζουσι, καὶ ταύτην ἀνειμένην ζωστῆρος κατὰ τὸ ἔκπαλαι τηρηθὲν ἔθος τοῖς στρατηλάταις. Differunt in eo potissimum hi duo auctores, quod Genesius actum et colobium idem facit, alter diversa. Concludas quoque ex iisdem fere aetum fuisse vestem, quæ soleret alias cingulo astringi. Sed in eo, mea quidem sententia, multum falluntur, et apparet, eos turbidam aut nullam potius aeti ideam habuisse. Quid obscura et affectata dictio ἐσθὴς ἐν δυσὶ ῥοδοειδέσι χροαῖς ἀστίζουσα sibi velit, non dixerim : vestemne, quæ aquilam, chlamydem volantem, imitetur, an quæ intextas habeat aquilas ? Et quid tandem sunt *duo rosei colores* ? Suntne duo, tres pluresve rosei colores ? Sunt sane rosæ diversi

C coloris, dilutioris et profunde purpurei ; sed color tamen in vestibus non est nisi unus. Sed quid cum ineptiis nugacium et infantium Græculorum pugnamus ? Ad aetos seu volantes chlamydes redeo, qui sæculo IX, vel etiam citius, desiisse videntur. Horum imago quodammodo supersunt hodie adhuc illi parvi mantelli, quos advocati in urbibus Germaniæ quibusdam, ut Halæ Magdeburgicæ, ubi sæpe vidi, gestant, tam breves, ut extrema eorum in boxea togarum dextra recondant. Aetorum quoque reliquias puto esse tænias illas argenteis aureisque et sericis filis plexas, longas et multiplices, quas officiales militares minores, item valeti nobiliorum hominum assutas humero dextro gerunt. Neque aliud, quam tales curti mantelli advocatorum, erant illa τὰ κατὰ νώτου λευκόλινα, quæ a CPtanis ævo suo gestari consuevisse bis narrat Nicetas, primum quidem in Alexio, Manuelis filio, c. 18, p. 174 ; deinde vero etiam in narratione de rebus urbis ab ea Latinis expugnata p. 382. Prior locus hic est.

D Narrans ibi gaudium factionis Andronico faventis ob eum imperatorem nuncupatum, ait quosdam mediis in plateis tripudiasse : Ἐξενεγκόντες τὰ συγκλητικῶς ἐξυφασμένα τῶν κεφαλῶν καλύμματα, καὶ των κατὰ νώτου λευκολίνων κεχυμένων λαβόμενοι, διεῖλον αὐτά, ὡς σφαίρας, χοροστατοῦντες τοῖς ἐκ τῶν τριόδων, *prolatas calyptras, quales senatores capitibus gerere solent, et fusa per dorsum* [*candida.*

(38) Vide supra not. (50) col. 339.

(38*) *Cum intextis parvis muscis.* Proprie sunt βδελλία τὰ τῶν θυλακίων τῆς πτελέας ἔσωθεν ἐξελθόντα μυγαδάρια, *parvæ muscæ, quæ prodeunt e folliculis in ulmis nascentibus* ; vid. Du Cange v. Μυγουδάριον. Unde videntur nomen habere, βδελλία ἀπὸ τῆς πτελέας.

(38**) Quid hæc sint, nescio, nisi forte indusia linea ; vid. Du Cange h. v. et quæ paulo post de hypocamisobracilis dicemus.

θάλασσαι (38***) καὶ ἄβδια (39) πλατύλωρα καὶ ἄβδια μασουρωτὰ (40), τὰ μὲν ἀμφιεσμένα ἀπὸ διβλαττίων,

A pariter politis. Porro tibialia ad superiora vestimenta pertinentia, et tot, quot illa, numero; quo-

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUS.

candida lintea apprehendentes, ea velut glomos restiarios evolvebant et obvio cuique e triviis occurrenti in manus dabant, ut secum, apprehenso velut reste, choream duceret. Designat hic ludum, quem veteres *restim* aut *sertam ducere* dicebant. Alter locus Latinorum urbe potitorum insolentiam exagitans hæc inter alias eorum notat intemperies: Τῶν ἱματίων τὰ πλατύσημα μὴ κατὰ χρείαν, πρὸς δὲ γέλων περιβαλλόμενοι τὰς ἀγυιὰς περιῄεσαν, καὶ τὰς ὀθονοσκεπεῖς περικρανίους καλύπτρας ταῖς κομυφαῖς τῶν ὀχημάτων περιτιθέντες, καὶ τὰ κατὰ νώτου κεχυμένα λευκόλινα ταῖς ἱππείαις γένυσιν αὐτῶν περιδέοντες ἄλλῃ καὶ ἄλλῃ τῆς πόλεως ἐξιππάζοντο, *vestes latis clavis* (vel *tabliis*) *insignes non ad usum, sed lubidrium induti circulabant per compita; tectos subtilibus telis pileos imponebant equorum suorum* B *verticibus, candidis linteis, quæ de humeris fusa per dorsum undare promittuntur, eorum ora substringebant, eoque in apparatu huc illuc pervagantes obequitabant.* Unum ad nostros aetos adhuc addo, videri Russos a Græcis morem aquilas vestibus assuendi aut intexendi accepisse. Minores enim officiales imperiales, ut e. c. vectores currus publici, postiliones, aquilam rubram assutam habent, auctore libro Germanico, *das veranderte Russlandt* inscripto.

(38***) Neque de hac veste multum præter conjecturas afferre valeo. Si fidem habet, et habere omnino debet, superius citatus continuatoris Constantiniani locus, non differunt ἀετός et θάλασσα. Et esset sane aptum nomen θάλασσα, *mare*, vesti undanti non minus, quam aquila. Pari modo veteres Græci peplos mulierum undantes et a capite ad pedes demissos ῥόακας appellabant, *fluvios torrentes;* vid. Diogen. Laert. p. 305, ubi male mutarunt. C Forte inde quoque est, quod zauschorum seu mandatorum imperialium apud Turcos vestis exterior θαλασσοφέρεζε dicitur, voce e Græca et Arabica composita, quarum pars altera *vestem amplam* notat. Ambæ denominationes congruæ; vestis enim talis, quæ cingulo astringi non solet, ampla est et quasi undat. Fuit tamen, antequam Continuatoris illum viderem locum, cum crederem, thalassas fuisse dictos pannos undulatos, cymatiles, quo de genere est vulgo sic dictus *Camelot*, voce non a camelorum pilis, sed ab illo ipso, sed corrupte prolato, *cymatilis* repetenda; de cujus panni confectione vid. Busbek. Epistol. I. p. m. 57 et 62. (Utor editione Wechel. 1605.) Suspicatus porro fui, *maria* fuisse has vestes dictas ab undantibus aut institis et oris, aut filis per medium pannum intextis, quales veteres μαιάνδρους appellabant, novi Græci ποταμούς. Antipater in Anthologia l. VI, c. 8, p. 425, habet puellas tres Dianæ donaria dedicantes, quas inter una vestem D dedicat cum intextis puellis choream agentibus et flexuosis Mæandri errores amantis fluentis;

Καὶ βιτίη μὲν τάσδε χοροιθαλέας κάμε κούρας,
λοξά τε Μαιάνδρου ῥεῖθρα πολυπλανέος.

Vid. Salmas. ad Tertull. p. 302, ed. Parisin. Videor mihi tale panni genus θαλασσωτὸν, κυματῶδες videre in nummis Justiniani; ut ultimo versus primi tabulæ æneæ apud Du Cangium in Familiis Byzantinis p. 88, et ejusdem tabulæ versu secundo, item quarto bis. Novorum Græcorum sic dictos ποταμούς in vestibus sic describit Du Cange. *Lineæ sunt*, ait, *candidæ rubeis intermistæ in palliis, mandyis et sticharriis sacerdotum Græcorum.* — Andreas a S. Cruce apud eumdem *cappam* ait vidisse *Græci patriarchæ rigis albis purpureisque per transversum a summo usque deorsum variatam.* Nihil profecto aliud sunt illæ per certa intervalla positæ in tunicis a summa ora ad imam usque tæniolæ, in quibus binæ extimæ lineæ candent, mediæ singulares rubent, quam veterum *mæandri* aut *scalæ* Boetii in Consolatione, ubi habitum philosophiæ describit. Vestibus eam ait indutam fuisse, *quarum in extremo margine* Π, *in supremo vero* Θ *legebatur intextum; atque inter utrasque litteras in scalarum modum gradus quidam insigniti videbantur, quibus ab inferiore elemento ad superius esset ascensus.* Disputatur, quid illæ litteræ sibi velint: non enim absque ratione confictas a philosopho fuisse palam est. Quantum colligo e sententia, quam ab aliis relatam habeo, extra nexum exceptam, videtur pro Π littera Γ reponenda esse, quæ Γένεσις significet, ut Θ notare videtur Θάνατος. Quas autem Boetius *scalas* appellat, eæ sunt proB cul dubio tæniæ purpureæ alteriusve coloris, vestibus a summa ora ad imam parallelæ per certa intervalla assui aut intexi solita; qualium scalarum, mæandrorum undarumve, ποταμῶν aut θαλασσῶν, exemplum est videre apud Ciampinum t. II Monumenti vet. tab. 39.

(39) Si non contractum est pro ἀβάδια, adeoque non est Arabica vox *Abat*, non novi, quid sit aliud. Est autem *Abah* vel *Abat* gestamen Arabum Chaldæorum præcipue Christianorum, sæculo septimo Satyris Geriri poetæ, Christianis valde infesti, exagitatum, sed et patrum memoria Itinerariis Petri della Valle et de la Roque celebratum. Laudatus Italus l. II, epist. 7, describit ut tunicam crassi fili in pectore scissam, absque manicis, quam super indusio gestent Arabes. Gallus autem pallium extimum appellat, pag. 4 de son *Voyage de Seyde au camp du grand Emir. J'avais*, ait, *par-dessus le tout une manière de manteau appelé aba, fait d'une* C *espèce de bourracan bariolé de blanc et de noir avec de petites fleurs tissues d'or.* Miretur nemo me ubique Arabica crepare et captare. Si modum hac in re excedo, patior quod amantes omnes solent. Vigiles et somniantes amata spectant et audiunt. Amavi quondam Arabicas litteras et strenue colui, magno cum rerum mearum dispendio, pauco in litteras commodo per hujus sæculi indolem, cui Arabica sordent. Non tamen nihilo propterea minus certum est numerosam catervam et velut coloniam vocabulorum Arabicorum in novam Græcam linguam immigrasse, ut a bellis et commerciis continuis gentium vicinarum contingere solet. Multa pacis bellique negotia Græcis nullo non tempore fuerunt cum Saracenis, donec amborum res florerent. Aliquando quoque traductæ in Græciam integræ coloniæ gentium orientalium Arabice loquentium. Vid. Nicephor. Patr. CPtani Breviar. p. 204.

(40) Cum μασούριον a Du Cangio Gl. Gr. per D *lagenula* exponi viderem, dedi in Latinis *cum intextis lagenulis.* Rectene an secus, viderint alii. Vereor profecto, ne rectius fuerit *cum intextis siphonibus* aut cannulis, cylindris longis. Nam quantum colligo ex allatis a Du Cangio in Gloss. Gr. exemplis vocis μασούριν, fuerunt masuria tubi vitrei longi ad inflandum vel injiciendum liquorem in vas aliquod sanguiferum. *Pannum admasurum* invenio apud Du Cangium Gl. L. h. v., qui locum hunc ex Leone Ostiensi l, I, Chronic. Cassin. c. 58, adducit: *pannum admasurum pro Byzantiis octo.* Non dubito dividendam esse vocem in duas *ad masurum*, id est *cum masuris* seu lagenulis intextis. Possem huc non sine specie veritatis referre *toaleas masoricas*, quasi lagenulis intextis ornatas, quarum meminit Anastasius in vita Leonis IV, p. 196: *obtulit tres toaleas* [ita legendum et hic et in altero ejusdem loco p. 188, quos ambos citat Du Cange v. *Olea*] *masoricas admirabilis pulchritudinis, serico textas coloreque depictas,* quæ scilicet

rum præstantiora quidem assutas habent aquilas diblatteas et basilicia seu arma aut insignia imperialia; ab his autem secunda et quoad pretium inferiora habent pro exemplo intexta bdellia seu parvas muscas. Sphincturia seu strictoria, thalassas seu maria [vestis genus ita dictum], et abdia cum latis loris, et abdia cum intextis lagenulis, partim prætextata prætextis diblatteis, partim etiam absque iis seu pura. Porro hypocamisobraccia seu braccas diversarum qualitatum, tam quoad capacitatem, quam quoad pretium. Epirrhiptaria seu injectoria scapularia, scapulas et caput tegentia, veri luminis, primi ordinis et secundi et tertii. Zostria seu cingula veri luminis varia, et pseudoxea seu pallidioris coloris, singula pretio unius nummi et quatuor miliaresiorum, alia pallidioris luminis pretio nummorum singulorum, alia pretio miliaresiorum octonorum. Calceorum ex adimio seu corduano paria diversa. Hæc omnia in bulgis aut et bisaccis debent deferri, et destinata sunt nobilibus transfugis, quibus dantur, et aliis nobilibus magnisque alienigenis, quibus mittuntur. Porro fert secum imperiale vestiarium vestes pro minutis, quales domi gestantur, præstantiores et nitidas, præ-

τὰ δὲ καὶ λιτά. Ὑποκαμισοβράκια (41) διαφόρων ποιοτήτων. Ἐπιῤῥιπτάρια, (42) ὀξέα (43) πρῶτα καὶ δεύτερα καὶ τρίτα, ζωστρία ὀξέα διάφορα καὶ ψευδοξέα (44) ἀνὰ νομίσματος ἑνὸς καὶ μιλιαρησίων δ'. Καὶ ἕτερα ψευδοξέα ἀνὰ νομίσματος α', καὶ ἕτερα ἀνὰ μιλιαρησίων η'. Ὑποδήματα ἀδήμινα ζυγαὶ διάφοροι. Ἰστέον, ὅτι ταῦτα πάντα ἐν βουλγιδίοις ἢ καὶ ἐν δισακκίοις ὀφείλουσι βαστάζεσθαι. Ταῦτα δὲ διὰ τοὺς εὐγενεῖς πρόσφυγας τυγχάνουσι καὶ διὰ τὸ εἰς εὐγενεῖς καὶ μεγάλους ἐθνικοὺς ἀποστέλλεσθαι. Ἱμάτια λεπτόζηλα ἐκ τῶν κατ' οἴκους πρόκριτα καὶ καθαρὰ ἀμφιεσμένα ἀπὸ τριβλαττίων καὶ διβλαττίων ὀξέων καὶ διβλαττίων ἀετῶν καὶ βασιλικίων καὶ βδελλίων, ἀμφότερα δίσχιστα μετὰ περσικίων διὰ τοὺς στρατηγοὺς καὶ κλεισουράρχας. Ἕτερα ἱμάτια ἐκ τῶν κατ' οἴκους λεπτόζηλα δεύτερα λιτὰ δίσχιστα μανιακάτα διὰ τοὺς θεματικοὺς τουρμάρχας καὶ λοιποὺς πρόσφυγάς τε καὶ ἄρχοντας. Ἰστέον, ὅτι ταῦτα πάντα ἐν σκευαρίοις ἐνδεδυμένοις δι' ἀληθινῶν τομαρίων καὶ σιδήρων γανωτῶν μετὰ καὶ χαρταλαμίων ὁμοίως γανωτῶν βαστάζονται· Σφιγκτούρια, θάλασσαι καὶ ἄβδια πλατύλωρα καὶ μασουρωτά, τὰ μὲν ἀμφιεσμένα ἀπὸ διβλαττίων, τὰ δὲ λιτά. Ἐπιῤῥιπτάρια ὀξέα διάφορα, ὑποκαμισοβράκια

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUS.

festis diebus in circuitu altaris majoris dependerent. Sed masoricæ illæ huc non pertinent, utpote nomen habent de insula Majorica, in qua fiebant. Saraceni Andaluseni medio ævo maximum faciebant in Occidente commercium pannorum pretiosorum, ut passim celebrarentur *panni de Spanisco*, *purpuræ Almarienses*, et sic quoque *toaleæ Majoricenses*.

(41) Id est *hypocamisa* et *braccas*. In hunc modum reformanda nostra Latina. Quid autem sunt hypocamisa? Quantum intelligo e farragine exemplorum v, Κάμισον et Ὑποκάμισον allatorum a Du Cange in Gl. Gr., fuit κάμισον idem quod χιτὼν exterior, brevior, ad genua desinens, ὑποκάμισον autem chito interior, ἐσωφόριον, ad pedes vel talos desinens. Σφιγκτούρια vero forte fuerunt subuculæ, interulæ lineæ cuti proxime incumbentes. Illustrabit hæc nostra et rem illorum temporum vestiariam insignis locus Joannis Mussi in Chronico Placentino apud Murator. t. II, Ant. Ital. p. 320: *juvenes portant alia indumenta et larga* [pallia aut chlamydes] *et alia curta et stricta*; *et sic curta, quod ostendunt medias nates et genitalia* [videtur τὰ καβάδια vel τὰς διπλοΐδας significare, quas nos *Bruslatze* appellamus, quasi ῥάκη τοῦ στήθους, ἐπιφωράκια], *salvo, quod portant caligas* [id est braccas, femoralia] *de panno sic longas* [id est valde longas], *ligatas in quinque partibus ad zuparellos* [id est annexas quinquies ταῖς ἐπενδύταις seu pannis illis pectoralibus; V. Du Cange v. *superalia*], *quos portant de subtus alia indumenta, quæ cooperiunt totas nates, membrum et genitalia cum dictis caligis. Et etiam de subtus habent zaraballas lineas strictissimas.* Ergo *saraballas* appellabant indusia, de voce Arabica, V. Du Cange v. *Saraballa*. Quod addit *strictissima*, miror; nam Arabes *sarabâl* de amplissima quaque et maxime prolixa veste intelligunt. Inducit me tamen hic locus, ut τὰ σφιγκτούρια fuisse credam id, quod nobis indusia sunt. De braccis jam attigi, cum de τουβίοις agerem. Nam braccæ Græcorum erant sic formatæ, ut heiduccorum; procedebant scilicet a ventre imo inde usque infra suras, ut videre est in Menologio Basiliano t. I, p. 9, 22, 23, 26, 27 et alibi. Conf. Murat. Ant. Ital. t. II, p. 110. * [D. braccis imperatorum CPlanorum V. Du Cange ad Villeharduin. p. 309.]* Antequam argumentum hoc deponam, juvat brevibus Glossam apud Du Cangium Gl. Gr. p. 564, illustrare, hanc nempe: καμισάτοι *dicuntur ministri ecclesiastici, qui in ecclesia calefaciendis sacris lebetibus occupantur*. Vox hæc non a κάμισον, sed ab alia descendit Arabica vel potius Syriaca, quæ *ministrum* significat. Est quidem κάμισον etiam Arabicæ orignis.

(42) ['Επιῤῥιπτάριον, capitis tegumentum, quo patriarcha utebatur. Georg. Monach. p. 567.]* Ex Leone Grammatico p. 490, patet esse capitis tegumentum. Frustra ergo reprehendit Goar. ad Cedren. p. 611. Xylandrum, qui *cucullum* vertit. Pariter Du Cange Gl. Gr. h. v. *frocco* monachorum comparat, ubi vid. Ex Nostri p. 419 apparet, vestem hanc jugulo fibulæ seu agrafii ope astringi potuisse.

(43) Sæpe perarduum est dicere, quem colorem voce ὀξύς significent, rubrumne, an violaceum. Sane ut plurimum reddere solent viri docti hanc vocem Latina *violaceus*. Sed rubrum quoque eam significare apparet e loco Nicetæ apud Salmas. t. II Hist. Aug. p. 560 et ex illo Chæremonis apud Eustathium ad Odyss. K, qui ἰδίως τὰ ῥόδα ὀξυφεγγῆ καὶ ἔαρος τιθηνήματα appellat. Non pallidi, sed intense rubri et ad fuscum pene accedentis coloris rosas intelligit. Sæpe quoque ὀξὺ non colorem, sed coloris modum notat, intensum valde, vividi luminis et oculos ferientis. Hinc opponuntur τὰ ὀξέα et ψευδοξέα, lumine solo in censum veniente. At quando ὀξέα πρῶτα, δεύτερα, τρίτα recensentur, coloris, non luminis habetur ratio. Sæpius enim tingebatur pannus, et *sericum atque coccum non semel tinctum* habet Vita S. Amatoris apud Du Cangium v. *Plumatum*.

(44) Est idem quod *pseudoalethina*, de qua Salmas. ad Script. Hist. Aug. t. II, p. 405. Πορφύραν ἐψευσμένην τὸ ἄνθος memorat Themistius p. 247, et πολλὰ βασανιστήρια τῆς πορφυρας et βασανιστὰς ejus, de quibus supra jam dixi, ubi de ζυγοστάταις.

διαφόρων ποιοτήτων. Ἰστέον, ὅτι ταῦτα πάντα ἐν βουλγιδίοις ἢ καὶ ἐν δισακκίοις ὀφείλουσι βαστάζεσθαι. Λογάριον εἰς ἔξοδον τοῦ φοσσάτου εἰς φιλοφρόνησιν τῶν ἀγωνιζομένων ἐν πολέμοις καὶ τῶν ἀρχόντων καὶ εἰς λοιπὰς ἐξόδους, κεντινάρια (45), μιλιαρήσια, σακκία (46) εἰς τὸ διδόναι τοῖς φυλάσσουσι σχολαρίοις εἰς τὴν βασιλικὴν φῖναν (47), τοῖς τε βασιλικοῖς ἀγούροις (48) καὶ τοῖς ἐπὶ τῆς βασιλικῆς ἑταιρείας καὶ ἄλλοις, οἷς ἂν κελεύει ὁ βασιλεὺς εὐσέβειαν (49) διδόναι, εἴτε καθ' ἑβδομάδα ἅπαξ,

textatas triblatteis et diblatteis veri luminis et diblatteis aquilis et basiliciis et bdelliis. Omnia ista sunt bis fissa et persiciis seu marsupiis instructa et strategis atque cleisurarchis destinata. **272** Alia vestimenta ex genere domesticorum minuta secundi ordinis absque prætextis, bis fissa, torquata, pro turmarchis provincialibus et reliquis transfugis atque tribunis. Hæc in vasis deferuntur, quæ coriis purpureis induta sunt et instructa ferramentis politis et chartalamiis [seu manubriis pergamenis] pariter

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(45) Jam quidem egi de centenariis ad p. 20 (horum Commentar. p. 44), neque rursus de illis sermonem instituerem, nisi me tum, cum illa scriberem et prelo excuderentur, præteriisset insignis locus Abulfedæ, quem a me impetrare nequeo ut lectori negem, ut qui morem principum orientalium vægrandes et ponderosas auri argentique rotas dictas ad nummorum instar conflandi et inscriptionibus ornandi, qualium vix umbræ sunt nostri sic dicti medagliones, præclare illustret. Narrat igitur Abulfeda ad A. 377 (C. 998), Sahebum, filium Ebadi, primum consiliarium et administrum Fachreddaulæ Bujidæ, qui Saheb primus, ex imitatione forte aulæ Byzantinæ aut Romanæ, titulum *sahebi*, hoc est *comitis*, in Arabicam gentem intulit (V. d'Herbelot p. 733), domino suo in Kalendis anni strenæ loco obtulisse nummum aureum mille *miscal* seu librarum pondo. Æquiparari solet miscal sesquidrachmæ. Fuit ergo propemodum mille quingentorum ducatorum Belgicorum pondo. Verba auctoris sunt : *Fulvus* [hic est nummus] *soli tam aspectu* [rutilo], *quam forma* [rotunda] *similis, a cujus attributis attributa solis omnia desumpta sunt* ;

Quem qui denarium [hoc est ducatum vel solidum aureum] *appellet, verum ille nomen ei tribuit. At qui mille denarios eum esse asseveret, ille dicit unum aliquod de hujus nummi prædicatis.*

Inventionis prorsus novæ. Nam a rerum principio cusus non fuit alter similis, neque signati fuerunt ejus sodales talibus characteribus.

Refert genus et nomen ad Schahinschahum [seu regem regum, Fachreddaulam et de eo vel Fachricus vel Schahinschahicus appellatur, velut mancipium ejus], *etiamsi minutus* [et tanto domino indignus] *sit, ut qui munificentiam ejus imploratum veniunt.*

Significat eum in vivis exacturum esse tot annos, quot ipse miscal pendet ; quo mundus de longa domini sui ætate lætari et bonam spem alere incipiat.

Dempta et in censum non admissa hyperbole, est elegans et nobile epigramma. En specimen poeseos Orientalium.

(46) Vereor, ut satis assecutus fuerim hujus loci sententiam. Videtur enim velle dicere saccos, qui scholariis in stipendium darentur. Unde concludas, militibus in saccis fuisse tum quoque solutum stipendium, ut hodie apud Turcas fit, qui secundum bursas numerant, singulis bursis eamdem certam nummorum summam continentibus. Adeoque debet, σακκία veluti pro specie quadam pecuniæ sumi, qualis sunt centenarii, etc.

(47) Apparet e pluribus locis hujus Tactici, *finam* esse *excubias* vel *stationes castrenses*, vel quod essent in extremis castrorum finibus, vel quod essent fines, ὅροι, termini, ad quos finiti, definiti, confiniti (*confinés*, ut Franci dicunt), id est appositi essent et stare jussi milites. Φῖνα in genere est omnis *limes, terminus*, ὅρος, ἕρμα, quod finit rem et secernit eam a vicina. Hinc intelligas, quid sint αἱ τέσσαρες φῖναι in Ecclesia, stationes nempe quatuor et termini velut, quos non excederent, qui a communione reliquorum fidelium separati essent. Anonymus in descriptione S. Sophiæ p. 261, ed. Combefis. in Originibus CPtanis : Τὰς τέσσαρας φίνας τοῦ ναοῦ ὠνόμασε τοὺς δ' ποταμοὺς ἐξερχομένους ἐκ τοῦ παραδείσου, καὶ ἔδωκε νόμον, ἵνα κατὰ τὰς ἁμαρτίας ἵστασθαι ἕνα ἕκατον ἀφοριζομένους. Ergo erant finæ illæ Ecclesiæ quas metæ, ubi confiniti, ἀφωρισμένοι κεχωρισμένοι, starent a reliquo cœtu peccatores ; V. Du Cange, h. v. in Gloss. G., a quo videtur Cl. Leiche inductus fuisse, ut apud Nostrum p. 14, *porticum* redderet. Est et ibi *meta* medio in triclinio statuta ex hedera, myrto et rosmarino sic facta, ut e trunco recto duo velut brachia aut tecta, umbellas oblongas, extenderet, eoque præstaret usum porticus, non tamen arcuatæ neque clausæ a lateribus, sed patentis et planæ ad instar litteræ T formatæ. In nostro præsente loco per τὴν βασιλικὴν φῖναν intelligitur interior custodia circa tentorium Augusti vel prætorium. Nam erat alia quoque exterior per ambitum extremum castrorum, ut patet e sequentibus p. 277. In circo quoque *fina* erat, alio nomine πῖ dicta, porticus constans e duobus lateralibus et uno transverso ambulacro, quarto anteriore latere, per quod intratur, patente, ad instar litteræ Græcæ *Pi* dictæ, qualem vidi Amstelodami super Amstela, et exstat adhuc in Dalmatia apud Salonam ex vetusto palatio Diocletiani, ut patet, e figuris illius imaginis, quam dedit Sponius in Itinerar. t. I, p. 20, et ex eo Banduri not. ad Constant. p. 84 et Montfaucon. t. III, Antiqu. Explic. p. 134. Vide infra p. 355 : ἀνέρχονται μέχρι τῆς φίνας ἤγουν τοῦ Π, *Finæ* nomen illa porticus non eo obtinuit, quod porticus esset : nam φῖνα porticum per se non notat : sed quod in fine circa esset, ubi finiretur cursus. Quod autem fina hæc porticus esset, id accidens erat, neque ex eo effici potest, finam porticum notare.

(48) Interpretantur ἄγουρον juvenem grandi, robusto et venusto corpore : V. Du Cange h. v. et Γαρσονοστάσιον et *Garso* et ad Alexiad. p. 338. Veni aliquando in eam opinionem, descendere hanc vocem ab ἄκουρος, *juvenis imberbis*, cui barba nondum crescit. Sæpe γ et κ permutantur. Ita παραγάδην habet du Cange Gl. Gr. pro παρακάτιον, *rete, quod lembum sequitur a piscatoribus tractum.*

(49) *Pietatem*, id est munificientiam. Ab εὐσέβεια pietate, adhuc superest in Italica lingua *pietanze, portio esculentorum, quæ monachis aliisque personis ultra panem ad victum datur.* Verba sunt Muratorii Ant. Ital. t. II, p. 1265. *Humanitatem* appellabant quoque Latini medii ævi et *pietatem*, V. Du Cange his in vocibus. *Solatium, solatia tribuebantur* est in cod. Theod., hoc est principis munificentiam effundebat ; v. Guther. p. 499 et Du Cange Gl. Lat. h. v. Goar. ad Codin. p. 75, inter εὐσέβειαν et φιλοτιμίαν ita distinguit, ut illa sit liberalitas in Ecclesias, hæc in proceres et milites erogata. Sed locus noster hanc distinctionem destruit.

politis. Porro strictoria, thalassæ et abdia cum latis loris, et masurota, quædam diblatteis prætexta, quædam pura. Epirrhiptaria vel scapularia varia; braccas diversorum generum. Hæc debent in bulgis aut et in bisacciis deferri. Fert porro quoque vestiarium imperiale secum ad expensas fossati faciendas logarium seu certam quamdam numeratæ pecuniæ copiam tam in centenartiis, quam in milliaresiis, iisque in sacculos inditis, ut habeat imperator, unde largitionibus eos, qui sese strenuos in bellicis periculis monstrant, et tribunos honorare cæterisque necessariis expensis satisfacere possit; ut et scholariis, qui regiam finam vel custodiam castrensem obeunt, et regis aguris seu ephebis, et illis, qui ad regiam hetæriam pertinent, aliisque, quibus

εἴτε κατὰ δύο, καὶ εἰς λοιπὰς ἐξόδους. Παραλαμβάνει δὲ ταῦτα ὅ τε σακελλάριος καὶ ὁ εἰδικὸς, καὶ βαστάζουσιν εἰς τὰς φορτώσεις αὐτῶν πυρέκβολον μετὰ ἴσκας (50) καὶ κανδήλας ἀργυρᾶς γ', καὶ χαλκᾶς γ', μία μὲν εἰς τὸν κοιαῶνα, μία δὲ εἰς τὸ κουκουμίλιν, ἑτέρα δὲ εἰς τὸ παρακοιτωνάριον. Ὀφείλει δὲ γίνεσθαι λάκκος (51) ἔχων βάθος σπιθαμὰς δύο, καὶ ἵνα σκεπάζονται ἐπάνω τῆς γῆς ὑπὸ πετάλων χαλκῶν κοσκινωτῶν, καὶ συμπαράκεινται αὐταῖς πρὸς ἓν (52) τρία κηρούλια (53), φανάρια (54) χαλκᾶ κοσκινωτὰ, καὶ ὡρολόγιον (55) μικρὸν ἀργυροῦν διὰ τὰ νυκτερεύματα, ὅπερ ὀφείλει ἵστασθαι εἰς τὸν κοιτῶνα. καὶ ἕτερον χαλκοῦν, ὅπερ ὀφείλει ἵστασθαι ἔνθα οἱ κοιτωνῖται μένουσι. Πρὸς τούτοις σκουτέλλια ὁλόχρυσα δ', μινσουράκια ὁλόχρυσα β', ὀρθομί-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(50) In Latinis permutavi barum vocum significationes et per errorem tribui pyrechbolo, quod hiscæ erat, et vicissim huic, quod illius. Est nempe pyrecbolum terebella lignea, qua super hyscam agitata fortiter hæc ignem concipit. Hysca vero vel hisca, pro quo Latini propius ad originem *esca* dicebant, est fomes ignis, lignum spongiosum aut materies illa lignea fungosa, quæ in nucibus e. c. inter corticem et medullam sæpe invenitur, aut qualis est illa materies fungosa, quæ nostratibus *Schwamm*, *Feuer-oder Pulverschwamm* appellatur; V. de hac voce Paul. Leopard. Emendat. VIII, 7. et Du Gange Gl. Gr. h. v. Non est vox barbara, quod Græculi perhibent, sed bene Græcæ originis, quamvis mutilata. Veteres Græci ἐσχάρα dicebant, item στορεύς. Illud perhibet Theophrastus Hist. Plant., hoc Scholiastes Apollonii Rhodii ad l. I, v. 5. 1184, ubi sic ait: Τὰ ξύλα παρέτριβον καὶ ἐπ' αὐτῷ (sic leg., *postea, eo facto, per hoc*, aut ἀπ' αὐτῶν *ex illis eliciebant*) τὸ πῦρ ἔβαλλον. Πυρήϊα γὰρ ταῦτά φησι τὰ προστριβόμενα ἀλλήλοις πρὸς τὸ πῦρ ἐγγεννᾷν, ὧν τὸ μὲν ἐστιν ὕπτιον, ὃ καλεῖται στορεύς, θάτερον δὲ παραπλήσιον τρυπάνῳ, ὅπερ ἐπιτρίβοντες τῷ στορεῖ στρέφουσιν. Multis hunc morem ignem excitandi, Græcis, Latinis et Arabibus usurpatum declararunt Petrus Scriverius in Hist. Comitum Hollandiæ p. m. 391, et Schuliens. in Orig. t. I, p. 63.

(51) Hoc vocabulum Græcis cavum quodcunque receptaculum notat, sive vacuum, sive plenum rebus humidis aut siccis. Ita quoque Latini *lacus* dicebant, quo sensu in Latinis posui. Latini sequiores vitreas ollulas, in quibus lychnos per noctem ardentes deponebant metu scintillarum decidentium, ne circumposita incenderent, appellabant *crucibula*. V. Du Cange h. v. Vocabulum id a Germanica voce *Krug, crucha, cruche*, id est *ollea, urceo*, derivanda est, unde factum deminutivum *cruciolum*, interposito, *m, crucimolum*, eoque in *b* mutato, *crucibolum*.

(52) Vid. quæ infra ad p. 281 dicam.

(53) Dixi in Latinis, quid sit, ex mea quidem sententia. Nos appellamus *ein Wachsstok*. Forte idem fuit *crinale*, de quo V. Du Cangium h. v.

(54) Perhibet Du Cange Gl. Lat. *Cereophalum*, a Cinnamo inventionem laternarum castrensium Manueli imperatori tribui. Non memini me id in Cinnamo legisse. Certe fallitur. Antiquiores enim illo eas esse, constat ex hoc loco. Tales laternas appellabant Latini *absconsas* et *sconsas* (quod candelæ ardentes in iis absconsæ laterent), v. Du Cange Gl. L. h. V. Bernard. Monach. in Consult. Cluniac.: *prior accipit sconsam, quam ea hora candela intus accensa omni nocte parat illi hebdomadarius ad faciendam circam*, id est circitationem, lustrationem, quæ obeundo fit. E variis materiebus faciebant tales absconsas, vitro et corio tenuiter raso, membranis tennibus, et cornu, ad tabulas ligneas æneasve affixis. Elegans est locus apud S. Altelmum de Laude Virginum:

Nec laterna tibi vilescat vitrea, virgo,
Tergore vel raso et lignis compacta salignis,
Seu membranarum tenui velamine facta,
Quamlibet ærata præcellat forte laterna.

(55) Videtur mihi hoc ex loco satis tuto confici posse, jam ævo decimo horologia gestatilia, quæ rotis æneis, clateribus, funibus et appensis ponderibus aguntur, qualia nostra sunt, in usu fuisse. Nam quod *parvum argenteum horologium ad vigilias nocturnas* dicitur, profecto non potuit clepsydra fuisse. Pro totius enim, præsertim hibernæ, noctis spatio magnum vas requirebatur. Multo minus potuit gnomon fuisse. Nihil igitur reliquum aliud est, quam statuere, hoc parvum argenteum horologium fuisse gestabile, non quidem in marsupio, qualia nos perquam minuta habemus (nam id genus eo ævo nondum erat notum), sed quale in mensa reponi aut ad parietem erigi solet. Patet id quoque ex loco noto Reginonis, quo dicitur *Haroun al Raschid*, rex Saracenorum, Carolo M. horologium misisse, quod ille pluribus describit; repetere tamen non lubet. Saltem id ex eo loco colligitur, horologium istud mechanica arte fuisse actum. Habuerintne autem Græci horologia qualia nos in campanilibus Ecclesiarum nostrarum habemus, campanæ sono diei noctisque horas indicantia, non liquet, sed vix videntur habuisse, quamvis in nostro codice passim mentio fiat horologii S. Sophiæ, item Tripetonis et Chrysotric'inii, et apud alios horologii S. Joannis Prodromi. Nam potuerunt in illis turribus fuisse reposita illa ligna, σήμαντρα Græcis dicta, quibus ad preces evocabantur olim Græci Christiani. Vid. ad p. 100 dicta. Non dissimulare tamen possum, constare e loco quodam Anthologiæ Græcæ sub finem libri IV, jam sæculo VI instructa fuisse horologia Græcorum aut tabulis æneis, in quibus duodecim horæ essent notatæ, aut campanis duodecies per diem sonantibus, initio a singulis ictibus facto et progressu usque ad duodenos. Nam locus potest utroque modo exponi, tam anceps est. Eccum:

Δῶρον Ἰουστίνοιο τυραννοφόνου βασιλῆος
Καὶ Σοφίης ἀλόχου, φέγγος ἐλευθερίης
Ὡράων σποπίαζε σοφὸν σημάντορα χαλκὸν,
Αὐτῆς ἐκ μονάδος μέχρι δυωδεκάδος.

De Justino juniore loquitur. Memorabile in hoc loco id etiam est, quod *æs, argutum horarum indicem*, appellat *lumen libertatis*. Sexto jam igitur sæculo campanæ earumque pulsatio erat symbolum libertatis urbium, ut hodie est. Vix putem alibi hujus rei vestigium exstare. Et hoc est, quare lo-

λια (56) ὁλόχρυσα δύο. Ἰστέον ὅτι ταῦτα ἐν τῷ συνεστιᾶσθαι ἐθνικοὺς τῷ βασιλεῖ ὀφείλουσιν ἐνεργεῖν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐν ταῖς φορτώσεσι τοῦ βασιλικοῦ βεστιαρίου τυγχάνουσιν, ὡς μὴ καθ' ἑκάστην ἐνεργοῦντα εἰς τὸ βασιλικὸν τραπέζιον. Τὸ δὲ ἄσημιν τῆς βασιλικῆς ὑπουργίας ὀφείλει βαστάζειν ἡ ὑπουργία εἰς τὴν φόρτωσιν τῶν π' σαγμαρίων τῆς βασιλικῆς ὑπουργίας· ἀφ' οὗ δὲ ἀποκινήσει ὁ βασιλεὺς εἰς τὰς ἐρήμους, δύο φῖναι ὀφείλουσι γίνεσθαι, καὶ καθ' ἑβδομάδα ὀφείλουσι λαμβάνειν μιλιαρήσια. Ὁμοίως καὶ οἱ βασιλικοὶ ἄγουροι μαϊουμᾶν καὶ μιλιαρήσια. Οἱ δὲ μάγιστροι καὶ οἱ πατρίκιοι καὶ οἱ ὀφφικιάλιοι συνεστιῶνται τῷ βασιλεῖ εἰς τοὺς ἀκλήτους σὺν τοῖς πραιποσίτοις.

A imperator vult pietatem seu donum caritatis dare, sive semel per septimanam id fiat, sive singulis quatuordecim diebus semel. Mitto ceteras expensas. Ista, quæ diximus, accipiunt iisque onerari sua sagmaria curant sacellarius et idicus, uti etiam hæc : pyrecbolum seu fomitem ignis ligneum, et iscam seu terebram ligneam igniariam, et candelabra argentea tria et ænea totidem ; quorum unum quidem in cœtone seu cubiculo dormitorio imperatoris, alterum in cucumilio, tertium in paracœtonario seu cubiculo, quod ad latus cœtonis est, ponitur. Inferius habere debent singula singulos lacus ad duarum spithamarum profunditatem; in summo tectos bracteis æneis ad instar cribri perforatis ; et adjacere singulis terna cerulia [id est cerei, ut videtur, non recti, sed conglomerati], et laternæ æneæ, in summo pertusæ foraminibus, velut cribra ; et horologium parvum argenteum propter vigilias nocturnas, quod collocari debet in cœtone ; et aliud æneum, quod ibi debet collocari, ubi cœtonitæ diversantur. Præterea scutellas quatuor solidas aureas, et minsuracia seu missoria, vel lances solidas aureas duas, orthomilia [seu pyramides, quales lancibus ad occultandas dapes superimponuntur,] duæ totæ aureæ. Hæc vasa pretiosiora servire et in usum vocari debent tum, quum exteri cum imperatore convivan-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

eum hunc de campanis malim, quam cum aliis de gnomone sciaterico accipere. Æque dubium porro est illud, quod Muhammedani in turribus moschearum suarum habebant suos *horarios* seu horarum observatores, ut ex Abu Oseibah didici, qui de quodam Muhammedo ait : *Erat phænix sui temporis in scientia conficiendi horas* [id est horologia] *et in scientia stellarum*. Erat ille homo Saladino æqualis, id est vivebat sæculo XII. Verum quia additur, eum fuisse peritum astronomiæ, pronum est colligere, horologia illa gnomones solares horas ex umbra metientes fuisse. Est tamen apud eumdem Abu Oseibam locus, qui magis stringere et aptius rei præsenti congruere videtur. Paulo post nempe infra superiorem de Abul Fadhlo filio, Abdel Carimi, Al Mohandeso seu Geometra dicto, Damasceno, qui medio sæculo XIII, in Syria et Ægypto vixit, inter alia hæc narrat, eum subtilem et dextrum fuisse mathematicum et mechanicum, initio quidem dexterrimum fabrum lignarium, deinde ad altiora litterarum quoque humaniorum et theologiæ sacra processisse. *Hic est ille, qui reparavit* [servandis in bono statu et reparandis, si forte labem contraherent, invigilavit,] *horologia templi majoris Damasceni, quorum ob inspectionem et visitationem e fisco salarium fixum accipiebat*. Majus quid et diversum a sciaterio procul dubio hic designatur. Nam semel fixo in commodo loco gnomone solari, non amplius opus eum custodire, per temporum intervalla visitare et reparare ruinosum. Verum continuis vigiliis opus habere horologia nostra majora campanis instructa, nemo est qui ignoret. Neque de σημάντρῳ ligneo commode dici potest reparatio, cui non mathematicum hominem opus est, sed tantum vulgarem fabrum adhibere sufficit ; quamvis de tali ligneo signo rectius, quam de sciaterio, dicatur id observari. Nam illud sæpius per diem pulsari debebat. et narrat Brochardus in descript. terræ sanctæ, Nestorianos ad omnes horas signum facere tabula lignea, defectu campanarum, vid. p. 335 edit. Grynæi. Mihi quidem satis esto rem in medio ponere ulteriori examini doctorum. Præter alios multos, qui de veterum horologiis disputarunt, quos Zimmermannus in Florilegio Philologico v. *Horologium*, et Fabricius in Bibliographia Antiquaria recensent, argumentum hoc recentissima memoria attigerunt Dn. de Burette dans les *Mémoires de l'Académie Royale des Inscriptions et belles-lettres*, et Cl. Muratorius, t. II, Antiqu. Ital. p. 389, ubi inter alia miratur, quare in veteri charta, quam producit, memoretur *nocturnum horologium*. Non recogitabat scilicet V. D., veteres per diem ad solaria horologia respexisse, de nocte ad clepsydras, aut etiam ad campanalia, si quæ forte habuere. Et eo prorsus modo accipi debet Aristoxenus apud Athenæum p. 174, narrans Platonem sibi fecisse νυκτερινὸν ὡρολόγιον. Quæ quidem in nostro loco memorantur horologia unum argenteum, alterum æneum, videatur mihi quidem arte mechanica rotis et ponderibus acta fuisse ut nostra, illud autem, quod tabulam horarum indicem argenteam haberet, argenteum, quod vero tabulam æneam haberet, æneum a Nostro dici. Conf. Du Cange v. *Horologium*, ubi cum inter alia posuerit hanc vocem absque interpretatione, ut solet facere in suspectis et ubi non liquet, juvat in transitu monere, eo loco, quem e Synodo Nemausensi citavit, vocem *horologia* significare fructus boræos, τὰ ἐν ταῖς ὥραις λεγόμενα, collecta in æstate. Possit quoque *oporologia* ibi reponi.

(56 Quid credam esse, e Latinis meis apparet. Forte sic appellata fuerunt ea vasa, quod miliare, columnam miliarem, in conum præsectum desinentem, referrent. Solebant autem olim cibaria cooperta introferri. Cerimoniale Davantriæ apud Jos. Catalannum ad Cerim. Rom. Eccl. p. 150 : *Portabuntur dicto regi cibaria omnia cooperta — regi servietur de speciebus* [dulcio] *cum drugerio cooperto*. Possent quoque τὰ ὀρθομίλια illa olim sic dicta *miliaria* esse videri, quæ vasa erant metallica, aquæ calefaciendæ, sic facta, ut in tubum conicum abirent, habentem in medio sui cavitatem, in qua carbones vivi reponebantur ; quales adhuc hodie habemus pro aqua theæ calefacienda aut in calore conservanda. De illis miliaribus vid. Athenæus III, 20, ubi ridet Græcum philosophum, qui Latinam vocem miliarium Græca a se conficta ἰπνολέβης appellaverat, compositione prorsus non ridicula meo judicio, sed aptissima. Nam est λέβης, sed ab imo ad summum cavus, ita ut tubus cavus caminum referat, et vapor carbonum haud secus atque per caminum exeat. Miliaria autem dicebantur tales lebetes, quod forma miliare, passuum in viis indicem, referrent, id est cylindrum perfectum aut conum. Conf. Antholog. p. 161.

tur ; quem in finem quoque sarcinis vestiarii regii [non autem ministerii culinaris] induuntur, utpote quotidie non servientia in mensa regia. Reliquam vero supellectilem argenteam culinarem debet ministerium culinare in cæteris sarcinis attributorum sibi **273** octoginta mulorum sagmariorum ferre. Ex quo movet imperator in deserta, duæ debent finæ vel vigiliæ fieri, iisque septimanatim miliaresia dari, Pariter quoque debent imperiales aguri vel ephebi majumam et miliaresia accipere. Magistri autem et patricii et officiales, uti et præpositi convivantur imperatori, etiamsi non nomine tenus evocati et invitati.

Pro idico destinata sunt sagm. 46.

Sumit idicus e cœtone saccos pecuniæ signatæ, tam in centenariis, quam in miliaresiis, pro imperiale hetæria et imperialibus aguris et scholariis circa imperatorem ejus custodiendi causa agentibus; item pannos e foro a mercatoribus emptos decem, alios novem, alios octo, alios septem, alios sex ulnarum, loris distinctos, metaxotos [seu sericatos, id

A Διὰ τοῦ εἰδικοῦ σαγμάρια μς'.

Λαμβάνει ὁ εἰδικὸς ἀπὸ τοῦ κοιτῶνος σακκία χάραγμα κεντηνάρια καὶ μιλιαρήσια σακκία λόγῳ τῆς βασιλικῆς ἑταιρείας καὶ τῶν βασιλικῶν ἀγούρων καὶ τῶν σχολαρίων καὶ τῶν παραμενόντων τῷ βασιλεῖ εἰς τὴν φῖναν· ἱμάτια ἐξ ἀγορᾶς ἀπὸ τοῦ φόρου (57) δεκάλια (58), ἐννάλια, ὀκτάλια, ἑπτάλια, ἑξάλια, λωρωτὰ μεταξωτὰ (59) Αἰγύπτικα· ἀληθινὰ ἐνθάδια·

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(57) Non idem sunt ἡ ἀγορά et τὸ φόρον, quamvis videantur. Τὴν ἀγοράν accipio hic pro ἡ ἀγόρασις, *panni ex emptione e foro* sunt panni per emptionem e foro comparati, non e regia fabrica deprompti. Ἀγορά est actus emendi, et τὸ φόρον locus CPli, ubi panni venales prostabant.

(58) Cogitabam aliquando, annon hæc vestium nomina, decalia, octalia, etc. ad pondus auri intexti respicerent, ut decalia essent, quæ haberent auri intexti decem uncias, et sic porro. Sane Casaubonus B ad Script. Hist. Aug. t. I!, p. 407, observat, pondus auri, quod vestibus inerat, a veteribus notari consuevisse, ut dicerent e. c. *subserica alba paragaudia triunx, — bilibris, sexunx*, etc., et ut p. 773 : *tunica auroclavata subserica bilibris.* Sed cum auri hic loci nulla fiat mentio, rectius puto statui, decalia fuisse telas decem ulnarum, e quibus deinceps formandæ vestes essent, et sic porro nonalia, etc. Certe apud Ammian. Marcell. p. 205, interpretatur Valesius *quinquagenarias materias* per trabes quinquaginta ulnarum. Apparet hinc, quid sit *pallium triacontasimum* in Chronico Cassinensi IV, 17, quod dicitur Alexius Comnenus imp. pro altari ecclesiæ istius cœnobii misisse et donasse. Angelus a Nuce in notis ad illum locum putat ita appellatam fuisse illam telam, quod *triginta operarum, liciorum, filorum, vel triginta fortasse colorum fuit.* Putem potius triginta ulnarum fuisse. Ascribam locum alia quoque de causa memorabilem. Ait igitur auctor : C Alexius imp. CPtanus *per Joannem choropalsium* [id est curopalatam] *suum transmisit Beato Benedicto vecem de dorso suo oxi deauratam ; quem legatum prædictus abbas honorifice satis suscepit, eumdemque imperatorem participem bonorum, quæ in Casino operantur, in perpetuum manere constituit. — Alia vice libras octo solidorum Michalatorum misit idem imberator causa memoriæ et pallium triacontasimum pro altari nostræ ecclesiæ.* Aliam de significatione hujus vocis opinionem suam proposuit Du Cange in Gl. L. h. v., quæ tamen me nondum a mea abstrahit. Sed quid hic loci est *vestis de dorso suo*? Putat Angelus a Nuce significari chlamydem imperialem ; sed leg. potius *de diarrhodino*. Sed redeo ad propositum Ad hunc modum est *centenaria* arcus centum pedes amplus, unde Arabes suum *cantar, pons*, etiam Hispanis servatum, assumpserunt; v. Du Cange h. v., qui tamen rectum non ierit.

(59) Fefellit me formatio ωτα ut darem id quod D in Latinis est. Sed debueram simpliciter vertere *sericos.* Nam μεταξωτὸς novi Græci dicunt pro μετάξινος, ut constat e Du Cangii Gl. Gr. h. v. Forte quoque delendum punctum post αἰγυπτιακὰ, et intelligendi panni, quorum cruda materia, sericum ex Ægypto CPlin advecta et ibi in telas contexta fuit. Non quidem nascebatur sericum in Ægypto, sed illuc per mare rubrum ex india apportabatur : poterat tamen sericum Ægyptium appellari, qui a Alexandria Constantinopolin mittebatur et illinc peti debebat. Omnes enim merces *anatolicæ* seu orientales (ita legendum apud Vopiscum in Aureliano p. 536, non *anabolicæ*, de qua voce summi viri quærunt et rixantur) debebant per Alexandriam in Europam invehi, et Nicetas Choniates p. 244, ed. Venet. σηρικὰ ἐνδύματα memorat, ἅπερ ἐκ Θηβῶν ἑπταπύλων βασιλεῖ κεχορήγηται. *Pallia Alexandrina* sæpius leguntur apud Du Cangium v. *Pallium* et *Pigacium.* De fabricis τῆς μετάξης e Beryto et Tyro regnante Justiniano CPlin translatis locus insignis est apud Procopium Anecdot. p. 111. Vel etiam sunt sericæ in Ægypto textæ, sed hic, CPli, purpura tinctæ. Sericas certe telas in Ægypto textas fuisse, satis mihi probare videtur, quod p. 344, lego δινίσια βλαττία. Atqui Dinis, Tenis, Tanis, olim Ταινία et Ταινιάς, item Διονυσιάς, ἀπὸ τοῦ Διονύσου, dicta, est celebris urbs Ægypti, vid. quæ ad illum locum dicam. Objici posset, fuisse a Justiniano M· serici fabricas, aut, ut antea nunquam in Græcia notas, primum invectas, aut, saltem postliminio restitutas (qua de re prolixe disputat Salmasius ad Tertullianum) floruisse quoque tunc temporis easdem CPli, et a Græcis artem serici producendi et fabricandi beneficio Roberti Normanni ad Latinos pervenisse, ut qui captos a se Athenis, in Peloponneso et alibi Græciæ Græcos textores secum in Italiam abripuit : ideoque non opus fuisse Græcis, ut sericum ex India per Ægyptum peterent. Verum facile est respondere, serici apud Græcos nati tantam non fuisse copiam, ut necessitatibus eorum et mercaturæ serici, quam cum Venetis et Pisanis in occidentem versus exercebant, sufficeret ; quapropter eos coactos fuisse supplementa ex Ægypto petere. Id ipsum hodie quoque fit. Gignitur serici sat multum in Italia et elaboratur apud Genuam. Nihilominus tamen e Persia et India adhuc petimus. Constat quoque ex historia orientali istorum temporum ab Arabicis scriptoribus tradita, commercium serici tunc valde in Ægypto floruisse, et Saracenos Hispanos, quorum serici panni pro magna parte in Franciam ob viciniam regionum ibant ideoque a Francicis scriptoribus sub Almariensium et aliorum pannorum nomine celebrantur, omne suum sericum ex Ægypto et præcipue Alexandria arcessivisse. Dicam hac de re plura ad Abulfedæ Anna. 344, seu Christi 955. Idem Abulfeda sæpius in vita sua meminit fabricæ pannorum sericorum Sulthanicæ seu Sulthanis Ægypti Mamlukis vulgo dictis propriæ apud Alexandriam. Sed de his fusius dicetur si quando ipse prodierit auctor.

ταῦτα πάντα διὰ τὸ ἀποστέλλεσθαι εἰς ἐθνικοὺς λόγῳ ξενίων. Ἱμάτια ἐξάγορᾶς ἀπὸ τοῦ φόρου, ἐῤῥαμμένα δίσχιστα μανιακάτα, δεκάλια, ἐννάλια, ὀκτάλια, ἑπτάλια καὶ ἑξάλια, λωρωτὰ μεταξωτὰ Αἰγύπτικα, ἀληθινὰ ἐνθάδια, βαμβακερὰ (60) ἀληθινὰ ἐνθάδια καὶ πράσινα· ζωστρία διαφορων τιμῶν καὶ ποιοτήτων· σφιγκτούρια ἑκάστου ἱματίου πρὸς ἀναλογίαν· ὑποκαμισοβράκια διαφόρων τιμῶν καὶ ποιοτήτων· ἐπιῤῥιπτάρια διαφόρων τιμῶν καὶ ποιοτήτων· τουβία ἑκάστου ἱματίου πρὸς ἀναλογίαν· ὑποδήματα διαφόρων τιμῶν καὶ ποιοτήτων· σάβανα μετὰ τῶν ἀκολουθιῶν αὐτῶν πρῶτα, δεύτερα καὶ τρίτα. Ἰστέον, ὅτι τὰ μὲν βλαττία τά τε ἀράφια καὶ τὰ ἐῤῥαμμένα ἐν σκευαρίοις ὀφείλουσι βαστάζεσθαι, τὰ δὲ λοιπὰ πάντα, οἷον λωρωτὰ ἀληθινὰ ἐνθάδια ἐῤῥαμμένα τε καὶ ἀράφια ἐν βουλγιδίοις ἢ καὶ δισακκίοις· πυρέκβολα μετὰ ἴσκας, φανάρια χαλκᾶ κοσκινωτὰ β', κανδῆλαι χαλκαῖ εἰς τὰ βασιλικὰ πεντζιμέντα δύο. πέταλα χαλκᾶ κοσκινωτὰ διὰ τὸ ἐπισκεπάζεσθαι τοὺς λάκκους, ἔνθα οἱ κανδῆλαι ἅπτουσιν. Ὀφείλει δὲ γίγνεσθαι λάκκος ἔχων σπιθαμὰς δύο καὶ σκεπάζεσθαι μετὰ πετάλων χαλκῶν κοσκινωτῶν διὰ τὸν ἄνεμον καὶ τὸν καπνὸν, καὶ ἵνα συμπαράκειντχι καὶ ταῖς κανδήλαις φατλία δύο καὶ κηρούλια δύο καὶ φανάριον χαλκοῦν διὰ τὰς ἀνακυπτούσας χρείας τῇ νυκτί. Κηρούλια διόγκια τ', φατλία λίτρα τ', ἐπειδὴ ὁ δρουγγάριος καθ' ἑσπέραν εἰς τὸ κέρκετον λαμβάνει ἕν, καὶ ἀφ' οὗ ἑνωθῇ τοῖς θέμασι, καὶ δύο καὶ τρία, ἐὰν ᾖ βία τοῦ ἀνέμου· χαρτία τομάρια τ'. Ἰστέον, ὅτι, ὅτε κελεύει ὁ βασιλεὺς περάσαι εἰς Πύλας, ὁρίζει τὸν κόμητα τοῦ στάβλου, καὶ καταβιβάζει τὴν προμοσέλλαν εἰς Πύλας (61). Ὁμοίως καὶ τὸν δομέστικον τῶν ὀπτιμάτων, ἵνα κἀκεῖνος εὑρεθῇ μετὰ πάντων τῶν ὀπτιμάτων εἰς Πύλας, καὶ παρέχει κατὰ σαγμάριον ὀπτιμάτον. Καὶ ἵνα προαποστέλλῃ δύο βασιλικοὺς, τὸν μὲν ἕνα εἰς Πύλας τοῦ διαπεράσαι τὸν λαὸν, ὡσαύτως καὶ εἰς τὸν Λευκάτην τοῦ ἐξελαύνειν τὰ καράβια (62) πρὸς τὸν Λευκάτην (63), τὸν δὲ ἕτερον εἰς Σάγγαρον καὶ εἰς τὸν ἅγιον Σαβῖνον. Προαποστέλλει δὲ τοὺς βασιλικοὺς καὶ πάντας, ἵνα ὑπαντήσωσι τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ εἰς Πύλας, καὶ μαγίστρους καὶ πατρικίους καὶ ἄλλους, οὓς κελεύει, ἅμα καὶ τοῖς πραιποσίτοις ἀναλαμβάνεται μετ' αὐτοῦ εἰς τὰ δρομώνια, καὶ ἀπὸ ἱκανοῦ διαστήματος τοῦ βασιλείου ὅρμου γενόμενος, ὥστε αὐτὸν ἐπισκοπεῖν τὴν πόλιν, ἐγείρεται ἀπὸ τοῦ

est, ut videtur, filis sericis intertextos] Ægyptios, purpureos indigenas [vel hic, Constantinopoli, paratos]. Destinantur ea exteris, quibus nomine munerum mittuntur. Item pannos e foro a mercatoribus emptos, jam consutos in formam vestimentorum gestabilium, bis fissos, torquatos, decem, novem, octo, septem et sex ulnarum, lorotos metaxotos Ægyptios et purpureos indigenas, Bambacera [seu vestimenta e bombace aut xylo facta], purpurea, hic terrarum confecta, et prasina. Cingula diversi pretii et qualitatis. Sphincturia vel strictoria pro unoquoque vestimento talia, qualia unumquodque decent; braccæ diversi pretii et qualitatis. Scapularia quoque diversa ratione pretii et materiæ, tibialia pro singulis vestimentis, unicuique paria et apta; calceos diversi pretii et qualitatis; sabana cum adjunctis illuc pertinentibus, primi, secundi et tertii ordinis. Quidquid est blatteum, sive sit non consutum, sive consutum, debet in vasis vel cistis deferri. Reliqua omnia, ut lorota purpurea hic parata, tam consuta, quam non consuta, debent in bulgis aut et bisacciis deferri. Debet porro idicus secum ferre ignitabula, laternas æneas cribrosas duas, candelabra ænea pro impedimentis regiis duo; bracteas æneas cribrosas, quæ sint opercula lacuum, in quibus candelæ ardent. Debet autem unusquisque lacus habere spithamas in profunditatem duas, et operiri æneis bracteis cribrosis ob ventum et fumum [quo simul hunc emittant, illum violentius irruentem arceant]. Debent quoque prope candelabra jacere fatlia duo [seu cerei recti] et cerulia [ceu cerei conglomerati] duo et laterna ænea, ob incidentes nempe nocturnas necessitates. Debet porro habere tercentum cerulia, pondere singula binarum unciarum; fatliorum libras tercentum; nam drungarius vesperæ ad circitationem obeundam accipit unum cereum; et, postquam [imperator] ad legiones seu in castra venerit, interdum quoque bina et terna, **274** si ventus vehementer spiret. Tandem quoque fert idicus secum volumina chartæ [seu tergora Pergamena] tercentum. Quando imperator vult Bosporum trajicere et ad Pylas [locum sic dictum] movere, mandat comiti stabuli, ut promosellam seu sellarium equitatum imperatori peculiarem in Pylas deducat; quod is facit. Pariter quoque domesticus optimatum admonetur, ut conveniat ad Pylas cum omnibus optimati-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(60) Seu de bombace facta, hoc est aut de serico viliore, recrementis serici, aut de xylo, lana arborea nobis dicto, aut tandem illo de genere lanificii, quod nobis *Flanell* dicitur. Latini certe medii ævi bombacinum et panellum, hoc est flanellum, pro eodem habebant, v. Du Cange v. *Panellum*. Pro βαμοάκερ dicebant Latini medii ævi *Papayer*, unde alii *Papaver* effecerunt. *Vestes de papayere*, vel *papavere* et *papaveratæ vel papayeratæ* sunt xylinæ, βαμβακεραί. V. DC. v. *Papaver*.

(61) Πύλας. Πύλαι locus in Asia, prima statio a CPli trajectis, v. Theoph. p. 254, 398, Constant, Themat. p. 9.

(62) Est pro Λευκάτιον, locus haud procul Chrysopoli; vid. Symeon Magist. p. 474. Non confundendus cum Leucade ad mare Ionicum, quam memorat Luitprand. p. 488, De utraque, Leucata in Asia, et Leucade apud Actium, insignis est locus apud Aristidem, t. I, p. 21.

(63) Sunt navigia minora, quæ majoribus inserviunt. Tale navigium designat vox Arabica unde hæc orta; v. Du Cangium v. *Carabus*. Non confundenda species hæc cum altera navium specie Arabice *gorab* seu *corvus* dicta, unde Latini sua *golabia* nominarunt. Vid. Caffari Annales Genuenses t. VI, Scr. Rer. Ital. Murat. p. 261, et Du Cange v. *Golafri*.

bus et præstet numerum mulionum ex optimatibus sagmariis parem. Præmittat quoque imperator duo basilicos, unum quidem in Pylas, ut populum seu exercitum traducat, cui eidem quoque ad Leucatium eundum est, quo navigia ad Leucatium conducat; alterum vero ad Sangarum et S. Sabinum. Præmittit autem imperator basilicos et omnes reliquos convenire illuc jubet ideo, ut occurrant suæ majestati in Pylis. Magistros autem et patricios et alios, quos vult atque designat, nec non præpositos, sumit secum in dromonia; et satis procul avectus a portu regio, ita ut jam totam urbem simul contueri possit, surgit e crabbato, [est illud cubiculum, quod navis præfecto et nauclero in puppi construi et incoli solet,] et stans in tecto navis, vultu versus orientem converso, tollit manus ad cœlum, dextraque ter Urbem signat crucis signo, simulque pii voti hanc formulam pronuntiat : « Mi Deus, Domine Jesu Christe, in manus tuas commendo et depono hanc tuam urbem. Conserva eam ab omnibus eam invasuris hostibus et calamitatibus, a bello civili et incursatione gentium exterarum; fac ut capi, ut vastari nequeat. In te collocatas habemus spes nostras : tu es Dominus misericordiæ et Pater commiserationum et Deus omnis consolationis. Tuum est

A κραββάτου (64), λαὶ ἵσταται κατ' ἀνατολὰς (65) τὰς χεῖρας πρὸς τὸν οὐρανὸν αἴρων, καὶ τρίτον τῇ χειρὶ τὴν πόλιν κατασφραγίσας, εὔχεται τῷ Θεῷ λέγων οὕτως [1]. « Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, ὁ Θεός μου, εἰς χεῖράς σου παρατίθημι ταύτην τὴν πόλιν σου. Φύλαξον αὐτὴν ἀπὸ πάντων τῶν ἐπερχομένων ἐν αὐτῇ ἐναντίων καὶ δυσχερῶν, ἐμφυλίου τε πολέμου καὶ ἐθνῶν ἐπιδρομῆς. Ἀνάλωτον αὐτὴν τήρησον καὶ ἀπόρθητον, ὅτι ἐν σοὶ τὰς ἐλπίδας ἡμῶν ἀνεθέμεθα, καὶ σὺ εἶ Κύριος τοῦ ἐλέους καὶ Πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως, καὶ σόν ἐστι τὸ ἐλεεῖν καὶ σώζειν καὶ ῥύεσθαι ἐκ πειρασμῶν καὶ κινδύνων νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. » Καὶ μετὰ τὸ διαπεράσαι τὸν βασιλέα θεωρεῖ τὴν προμοσέλλαν τά τε παρίππια (66) καὶ τὰ μωλάρια, καὶ διατάσσεται τῷ τοῦ στάβλου B κόμητι καὶ τῷ χαρτουλαρίῳ, ἵνα, καθὼς κατωτέρω ῥηθήσεται, κομπινεύσῃ τά τε σαγμάρια καὶ τὰ παρίππια. Καὶ κατὰ σαγμάριον ὀφείλει παρέχειν ὁ τῶν ὀπτιμάτων δομέστικος ὀπτιμάτον, ἐν καταγραφῇ ποιούμενος τό τε ὄνομα καὶ τὸ χωρίον· καὶ εἰ μὲν ἀπόληται, ζημιοῦται αὐτὸ ὁ ὀπτιμάτος· εἰ δὲ ἀποθάνῃ, ἀποκομίζει τὰς σφραγῖδας (67) εἴς τε τὸν κόμητα καὶ τὸν χαρτουλάριον. Παρέχει δὲ καὶ ὁ κόμης τοῦ στάβλου εἰς τὰς φορτώσεις

VARIÆ LECTIONES.

[1] ΣΧΟΛ. Εὐχὴ τοῦ βασιλέως. (68).

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(64) Vocabulum hoc hic loci non *grabbatum*, lectulum, sed diætam, κατάστεγον, καταφυγὴν in media navi aut etiam in puppi, in quam se nauclerus cum vectorum honestioribus recipit, reliquo vulgo sub tabulatis latente. Batavi *Cayüt* appellant. Eo sensu Basilius Patricius quoque in Naumachiis apud Fabricium Bibl. Græc. t. VIII, p. 140, v. 5 usurpat et continuatur Theophanis p. 217. Conspicitur imago talis grabbati in illa tabula ænea, quam Parisini typographi Scriptorum Historiæ Byzantinæ Codino et aliis multis regii illius operis absque judicio præposuerunt, exhibentem Constantinum Palæologum ut navi Florentiam appellit.

(65) Non alio modo concipi potest quis CPli in Asiam trajiciens, vultu versus orientem verso, urbem videre, nisi ex ultimo sinu Ceratino solvat. Concipi ergo debet imperator e palatio Blachernensi, aut illo tractu, aut etiam ex angulo urbis meridionali, e portu quodam versus Thraciam et mare Ægæum spectante, navim conscendens. Nam si fingitur e Bucoleonte avehens, ordinario portu augusti in urbe palatii, habebat urbem a dorso et prorsus videre non poterat, nisi vultu in occidentem verso. Et vel sic quoque dictus modo grabbatus respicienti obstitisset. Favet nobis id quoque, quod p. 285, rediens in urbem imperator eodem modo, quo exierat, dicitur in portu et ad portam Rhegii exscendere. Atqui propinqua ea erat Blachernis et in fine sinus Ceratini.

(66) Sæpissime occurrit in hoc Tactico et apud recentiores Græcos hæc vox significatu diverso illi, quem primitus habuit. Origine tenus notat equum, qui præter alterum simul trahitur et inequitatur. *Concessa nempe evectione, unus et alter equus concedi censebatur : cum vero tertius veredus concedebatur, parhippus aut peraveredus dicebatur.* Verba Pancirolli mea feci a Goaro ad Cedren. p. 460 citata; conf. Guther. p. 631. Quoniam vero tales veredi secundarii generis erant deterioris, inde est, quod Anastasius locum Theophanis p. 347 vertens καρίππιον, *miserum equum* dedit et novi Græci, si bene memini, tantum pro equo carrario usurpant. Vid. Du Cangii Gloss. Gr. h. v. et Lat. v. *Paraveredus*, Vel potius parhippia et paraveredi sunt equi medii inter dextrarios, nobilissimos, et roncinos, vilissimos. *Dextrarii* respondent *promosellæ*. His inequitabant in pugna; cataphracti enim erant. Ante pugnam et alio tempore, quando corpus movere vellent equitatione, insidebant paraveredis vel palafredis, parhippiis, qui sic dicti videntur fuisse, quod a latere dextrariorum incederent. *Roncini* denique erant sagmarii. Brunetus in Thesauro MS. apud Du Cangium v. *Dextrarii* : *Il y a chevaux de plusieurs manières, à ce que li uns sont Destrier grant pour le combat, li autres sont palefroy pour chevaucher à l'aise de son cors, li autres sont roncis pour sommes porter.* Qui duobus talibus equis in pugna uteretur, ex uno defatigato, parhippio, in alterum, dextrarium, transsiliens Latinis *desultor*, Græcis ζευγίτης audiebat. Hesychius : ζευγίτης, μεταβάτης. Reddenda hæc vox est Diodoro Siculo XIX, 106, p. 399, ubi vulgo male ζευγίππας legitur. Fuit tamen cum crederem, *paraveredus* non vocem hybridam e Græca et Latina compositam, sed contractam esse ex *paratus veredus*, quia tales veredi cursus publici semper debebant ad celeres nuntios perferendos in mansionibus parati esse.

(67) Si id voluisset auctor, quod in Latinis dedi, potius τὰς κομβίνας vel τὴν κομβίναν dixisset. Ergo rectius puto de inusto cauterio locum hunc intelligere; adeoque debebat optimas seu agaso exsectam e femoribus equi rupti bullam regiam, seu inusta arma regia comiti stabuli exhibere, quibus fidem faciat, secum animal crepuisse.

(68) Scholion hoc in margine membranarum reperi. Nam de meo neque conjecturarum, neque aliud quidquam margini allevi.

κατὰ δέκα σαγμάρια σύντροφον (69) τῶν Μαλαγίνων, ἵνα οἱ ὀπτιμάτοι σύρωσι τὰ σαγμάρια, καὶ οἱ σύντροφοι ἀκολουθοῦσιν αὐτοὺς, καὶ διορθοῦνται τὰ γομάρια. Καὶ ὅτε ἀποφορτώσουσιν εἰς τὸ ἄπληκτον τὰ σαγμάρια, ἀναλαμβάνει ταῦτα ὁ χαρτουλάριος τῶν Μαλαγίνων καὶ ὁ σαφραμεντάριος μετὰ τῶν κομήτων καὶ τῶν συντρόφων καὶ τῶν ὀπτιμάτων, καὶ ἐκβάλλουσιν εἰς τὴν βοσκήν· ὁμοίως καὶ εἰς τὰ παρίππια τῶν φορτώσεων κατὰ κ' παρίππια σύντροφος εἷς. Καὶ ὅτε δώσει (70) τὸ βούκινον, πάλιν φέρουσιν αὐτὰ, καὶ παραδιδόασι, καθὼς ἐκομπινεύθησαν. Τὴν δὲ κριθὴν ὅλην, τῶν τε σαγμαρίων καὶ παριππίων καὶ σελλαρίων, ἐν οἷς ἐκομπινεύθησαν, παραλαμβάνει ὁ χαρτουλάριος τοῦ στάβλου ἅμα τῷ κελλαρίῳ τὴν κριθὴν, ἤτοι τὰς ταγὰς αὐτῶν ἐκ τοῦ πρωτονοταρίου τοῦ θέματος, καὶ χορηγοῦσιν ἑκάστου ἀλόγου ταγήν. Ὁ δὲ πρωτονοτάριος λαμβάνει διάταξιν παρὰ τοῦ βασιλέως περὶ τῶν ἀπλήκτων, καὶ ἀποτίθησιν ἐκεῖ τὴν κριθὴν καὶ πᾶσαν ἑτέραν χρείαν βασιλικήν. Τὰ δὲ ξενάλια τὰ τῷ βασιλεῖ φερόμενα διὰ κριθῆς παραλαμβάνει ὁ τοῦ στάβλου κόμης, ἐν καταγραφῇ ποιούμενος τὴν ποσότητα, ἅμα τῷ εἰδικῷ καὶ τοῖς νοταρίοις, ποιουμένων κἀκείνων ταῦτα ἐν καταγραφῇ, ἵνα μετὰ τὸ γενέσθαι καταστόλιον (71) λογαριάζηται ὁ πρωτονοτάριος καὶ ὁ χαρτουλάριος εἰς τὸ σέκρετον τοῦ εἰδικοῦ, ἵνα ὑπεξαίρωνται (72) αἱ ἡμέραι τῆς χορηγίας τῶν πρωτονοταρίων. Καὶ μετὰ τὸ περάσαι τὸν βασιλέα καὶ ἰδεῖν τὴν προμοσέλλαν διατάσσεται τῷ κόμητι, καὶ διανέμει αὐτὴν, καθὼς κατωτέρω ῥηθήσεται. Διὰ τοῦ κόμητος τῶν ὀπτιμάτων τῆς ὑπουργίας ἄνδρες σ'· καὶ τοὺς μὲν ρ' ὀφείλει ἀναλαμβάνεσθαι ὁ κόμης τοῦ στάβλου καὶ ὁ χαρτουλάριος ἐν καταγραφῇ λόγῳ τῶν ρ' ἱππαρίων τῶν παρασυρομένων. Καὶ τὸν κόμητα μετὰ τῶν ἑτέρων ρ' ἀναλαμβάνεται ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ ὁ δομέστικος τῆς ὑπουργίας καὶ ὁ οἰκειακὸς βασιλικὸς κελλάριος· καὶ οἱ μὲν π' σύρουσι τὰ π' σαγμάρια, οἱ δὲ κ' ἀκολουθοῦσι. Καὶ ὅτε καταβῇ ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ἄπληκτον, ἐπαίρουσιν οἱ σύντροφοι καὶ οἱ ὀπτιμάτοι τὰ παρίππια τῶν ὑπουργῶν, καὶ ἀπάγουσιν εἰς τὴν βοσκὴν πρὸς τὸν χαρτουλάριον τῶν Μαλαγίνων. Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ πᾶσαι αἱ φορτωσίαι καὶ πάντες οἱ κομπινευθέντες βασιλικὰ ἄλογα, ἤγουν κατα σαγμάριον ὀπτιμάτος, καθὼς ἀνωτέρω εἴρηται.

A commisereri et servare et eripere e tentationibus et periculis nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen. » Postquam fretum trajecerit imperator, lustrat promosellum seu equitatum suum sellarium et parhippia seu equos veredarios et mulos, et mandat comiti stabuli et chartulario stabuli, ut eo modo, de quo deinceps exponetur, mulos et parhippia combinent, hoc est mulionibus una cum regia tessera ad requisitionem monstranda committant. Domesticus optimatum debet numerum mulionum ex optimatibus constantem præstare sagmariis parem et indicem facere, in quo scriptum sit et nomen uniuscujusque optimatis, et prædii, quod ex concessione et assignatione regia possidet. Et si quidem amittat sagmarium suum optimas, sive ad aber-
B raverit a via, sive aufugerit, sive raptum ab hoste fuerit, luit ipse jactura fundi sui; quodsi vero exspiraverit bestia, exhibet comiti et chartulario, stabuli nempe, tesseras regias olim sibi, quum bestia suæ sollicitudini committeretur, additas. Comes stabuli quoque pro singulis decuriis sagmariorum præstat singulos syntrophos seu contubernales aut comites itineris, e statione et stabulis regiis apud Malagina depromtos eo fine, ut optimates quidem præcedentes loro pone se trahant sagmaria, **275** syntrophi autem pone subsequentes ea coram se agant, oneraque aut delapsa, aut ruinam minantia rursus allevent, suumque in locum et in æquilibrium reponant. Id idem quoque in parhippiis onerariis obtinet, quorum singulis vicenariis singuli contubernales adsunt. Mulos, ut in stationem appulerunt,
C sarcinis liberatos tradi et adnumerari sibi curat chartularius Malaginorum; saframentarius autem comitesque et syntrophi et optimates exeunt cum bestiis in pascuum. Quando autem buccina signum receptui dederit, reducunt animalia sua coramque exhibent illis, a quibus acceperant, eo modo, quo combinati fuerant, id est bestias simul atque tesseras acceperant. Quantum jam ad totum hordeum attinet, id est tam sagmariorum mulorum, quam parhippiorum, uti et sellariorum equorum, illud, hoc est statuta eorum in hordeo diaria, accipiunt simul et semel in una massa ibi locorum, ubi combinantur bestiæ [id est in singulis applicatis] chartularius stabuli et cellarius a protonotario cujusque
D thematis: et deinceps dividunt et unicuique animali diarium suum pensum porrigunt. Protonotarius autem thematis admonitus imperiali dispositione,

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(69) *Syntrophus* est, quicum, in cujus contubernio et oculis creverunt veredi et sagmarii, agaso, mulio. Tales Hispani *azemblarios* dicunt aut dicebant olim. Vox hæc est Arabicæ originis. *Zemil*, et cum præposito articulo *azzemil*, est sagmarium, jumentum onerarium vel onustum. Hinc *azzemilarius*, et prona depravatione *azzemblarius*, qui sagmaria curat. V. Du Cangium h. v., ubi e charta quadam Hispanica hæc citat: *Sancimus, quod si quis azemblarius* [syntrophus] *et sui coadjutores* [optimates] *et portarii* [oppidani, municipales] *nostri in capiendo animalia nobis et curiæ nostræ necessaria nuntiati fuerint, deliquisse.* Qui hic memorantur *portarii*, sunt municipales, incolæ oppidorum; v. Du Cange v. *Portas, tribus* vel *regio urbis.* Apud Belgas id adhuc superest, qui vicum urbis *eene Buyrt*, et civem vel municipalem Amstelodamenses *een Porter* appellant.

(70) Δώσει. Subintell. σημεῖον.

(71) *Reditum domum.* Illa vis inest particulæ κατά in multis compositionibus, ut κατάγειν, *reducere domum hactenus absentem*, καθήκειν, κατέρχεσθαι, *redire ab exsilio.* Conf. Aristophan. Ran. v. 1196.

(72) In hoc loco Latine reddendo sudandum mihi fuit, vereorque, ut aptum probumque sit, quod extundere potui.

nomina singulorum applicatorum continente, deponit ibi locorum, ubi deponere jussus fuerit, imputatam sibi copiam non hordei tantum, sed et aliarum omnium regii comitatus necessitatum. Id vero, quod in hordeo nomine muneris imperatori offertur, in fidem curamque suam accipit stabuli comes, scripto consignans identidem, quantum acceperit, coram idico et notariis, qui simul cum ipso idem faciunt, idque ideo fit, ut post reditum ab expeditione domum, quando protonotarius [generalis] et chartularius [stabuli] rationem a se præstiti et accepti penus reddent in secreto idici, remittantur [pro proxima expeditione] protonotariis dies, quibus debuissent alias necessaria præstare. Postquam trajecerit imperator fretum et lustraverit promosellam seu privum sibi suum equitatum, mandat comiti stabuli, quomodo actum cum eo velit, distribuitque eum eo modo, qui deinceps dicetur. Comes optimatum ministerii culinaris præstare debet viros ducentos, quorum partem dimidiam comes stabuli et chartularius ejus in fidem curamque suam accipiunt, nominatim scripto designatos, pro centum equis, qui coram imperatore trahuntur et producuntur. Comitem optimatum vero cum altera optimatum centuria suam in fidem curamque accipiunt præfectus mensæ et domesticus ministerii culinaris et privatus regius cellarius. Et horum posteriorum octoginta quidem trahunt pone se totidem sagmaria; reliqui viginti gregem sequuntur. Hi optimates, unaque cum ipsis syntrophi, accipiunt, imperatore in stationem appulso, a ministris culinæ equos veredarios, et ducunt eos pastum ad chartularium **276** Malaginorum. Id quoque fit de reliquis onerariis, et idem faciunt in universum omnes, qui regia jumenta in combinam, id est commissionem fidemque suam, una cum tessera acceperint; nempe optimates singuli singulis sagmariis additi, ut supra jam dictum est.

Onerationes autem sic fiunt.

A [vel pro] regio ministerio culinari muli onerantur octoginta, parhippia sexaginta duo. A regia corte seu tentorii regii famulitio sagmaria quinquaginta, parhippia 43. A privato regio vestiario sagmaria 30, parh. 15. Ab idico sagm. 40, et hebdomariorum parh. 15. A protovestiario sagm. 4 et parh. totidem. A duodecim cœtonitis 24 sagm. et totidem parhippia. A quadraginta famulis mensæ regiæ adstantibus sagm. 20 et totidem parh. A ducentis ad hetæriam pertinentibus viris sagm. 100 et 24 parhippia. A centum exteris hetæriæ præfectis sagmaria 50, parhippia 100. A comite stabuli sagm. 12 et totidem parhippia. A chartulario et epeicta sagm. 16 et totidem parh. A promocondo cellarii regii stabuli sagm. 30 et parh. 12. A comite stabuli Urbis sagm. 2 et equi duo pariter ex urbanis. Ab ambobus stabuli comitibus [uno palatino, qui in Urbe agit, et altero, qui in Malaginis] sagm. 1 et equi ex urbanis 2. A quadraginta syntrophis vel contubernalibus sellariorum sagm. 5., parh. 40. A chartulario Malaginorum sagm. 5., et totidem parh. A saframentario sagm. 1 et equi duo. A quatuor comitibus Malaginorum sagm. 4, parh. 4. A stratiotico [seu rationali rei militaris] pro deferendis membranis regiis sagm. 2. A decano pro deferendis item chartis regiis sagm. 1. A quatuor papadis [vel clericis aut monachis de clero palatino, castra sequentibus] sagm. 4. Efficiunt in universum combinata sagmaria numerum 482. Quibus si addantur parasyrta seu sagma-

A Εἰσὶν αἱ φορτωσίαι οὕτως·

Διὰ τῆς βασιλικῆς ὑπουργίας σαγμάρια π', παρίππια ξβ'· διὰ τῆς βασιλικῆς κόρτης σαγμάρια ν', παρίππια μγ'· διὰ τοῦ οἰκειακοῦ βασιλικοῦ βεστιαρίου σαγμάρια λ', παπίππια ιε'· διὰ τοῦ εἰδικοῦ σαγμάρια μ' καὶ τῶν ἑβδομαρίων παρίππια ιε'· διὰ τοῦ πρωτοβεστιαρίου σαγμάρια δ', παρίππια δ'· διὰ τῶν κοιτωνιτῶν τῶν ιβ' σαγμάρια κδ', παρίππια κδ'. διὰ τῶν σαράκοντα (73) τῶν παρισταμένων τῇ τραπέζῃ σαγμάρια κ', παρίππια κ'· διὰ τῶν ἐπὶ τῆς ἑταιρείας ἄνδρας σ', σαγμάρια ρ', παρίππια (74). διὰ τῶν ρ' ἐθνικῶν τῶν ἐπὶ τῆς ἑταιρείας σαγμάρια ν', παρίππια ρ'· διὰ τοῦ κόμητος τοῦ στάβλου σαγμάρια ιβ', παρίππια ιβ'· διὰ τοῦ χαρτουλαρίου καὶ τοῦ ἐπείκτου σαγμάρια ις', παρίππια ις'· διὰ B τοῦ ἀποθέτου τοῦ κελλαρίου τοῦ βασιλικοῦ στάβλου σαγμάρια λ', παρίππια ιβ'· διὰ τοῦ σταβλοκόμητος τῆς πόλεως σαγμάρια β' καὶ πολιτικὰ ἱππάρια δύο· διὰ τῶν δύο σταβλοκομήτων σαγμάριον α', καὶ πολιτικὰ ἱππάρια β'· διὰ τῶν σαράκοντα συντρόφων τῶν σελλαρίων σαγμάρια ε', παρίππια μ'· διὰ τοῦ χαρτουλαρίου τῶν Μαλαγίνων σαγμάρια ε', παρίππια ε'· δια τοῦ σαφραμενταρίου σαγμάριον, ἱππάρια β'· διὰ τῶν δ' κομήτων τῶν Μαλαγίνων σαγμάρια δ', παρίππια δ'· διὰ τοῦ στρατιωτικοῦ εἰς τὰ βασιλικὰ χαρτία σαγμάρια δύο· διὰ τοῦ δεκανοῦ εἰς τὰ βασιλικὰ χαρτία σαγμάριον α'· διὰ τῶν δ παπάδων σαγμάρια δ'. Ὁμοῦ τὰ κομπινευθέντα σαγμάρια υπβ'. Παρασυρτὰ τὰ εἰς ὑπαλλαγὴ τῶν ἀποθνησκόντων καὶ τῶν ἀποστασιαρίων, καὶ ἐν

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(73) Vulgus Græcus σάρα pro τέσσαρα effert, adeoque σαράκοντα pro τεσσαράκοντα; vid. Goar. ad Cod. p. 95, et Theophan. p. 400, v. Σαραντόπηχον et Du Cangii Gl. Gr. p. 800, ubi σαραντολείτουργο habet, *quadraginta missæ, quadragenarium*. Ipsi jam veteres σάρα pro τέσσαρα et τάρα pro τέτταρα dicebant, ut patet ex Athenæo p. 224, ubi poeta de superbia et scævitate piscariorum querens ait eos tam importunos et feroces esse, ut pretia piscium ne integris quidem verbis, sed abruptis et parte quadam mutilatis indicent, ut non dicant τεττάρων ὀβολῶν, sed tantummodo τάρων:

κ'οὐ λαλῶν
Ὅλα ῥήματ' ἀλλὰ συλλαβὴν ἀφελὼν, τάρων
Βολῶν γένοιτ' ἄν.

(74) Hic deerat absque lacunæ vestigio in codice numerus parhippiorum, quem ex computo deprehendi et supplevi in Latinis.

καιρῷ τῆς ἀποδολῆς τῆς Συριας εἰς ταγὴν κριθῆς σαγμάρια ρ'. Ὁμοῦ τὸ πᾶν σαγμάρια φπβ'. Καὶ τὰ παρίππια τὰ κομπινευθέντα υ'. Ἱππάρια καὶ παρασυρτὰ τὰ ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως περιπατοῦντα δεξιὰ καὶ εὐώνυμα, ὁμοῦ τὸ πᾶν ἱππάρια μωλάρια αρς'. Καὶ ἐστρωμένα σελλέρια λ'. Καὶ ὅσα ἂν ἐξέλθωσιν ἀπὸ τῆς πόλεως καὶ ὅσα ἂν λαβῃ ἐπὶ φοσσάτου ὁ βασιλεὺς, τούτων πάντων τῶν ἀλόγων τὰς ταγὰς παραλαμβάνει ἐκ τοῦ πρωτονοταρίου ὁ κόμης τοῦ στάβλου καὶ ὁ χαρτουλάριος καὶ ὁ κελλάριος, καὶ χορηγοῦσιν εἰς πάντα τὰ κομπινευθέντα ἄλογα. Ταγίζονται δὲ τὰ μὲν παρίππια καὶ τὰ μωλάρια διτάγιον, τὰ δὲ σελλάρια τριτάγιον. Ὁ δὲ ἐπείκτης παρίσταται εἰς τὰς ταγὰς τῶν ἵππων καὶ εἰς τὰ χαλιγώματα καὶ εἰς τὰ καπίστρια καὶ εἰς τὰ σαγίσματα καὶ εἰς τὸν ποτόν. Θέσπισμα (75) δὲ ἀρχαῖον τυγχάνει βασιλικὸν, ἵνα μηδεὶς λαμβάνῃ χαριστικὴν (76), μήτε μωλάριον, μήτε παρίππιον, ἔχον βασιλικὴν σφραγῖδα, ἵνα μὴ κατακοινωθῇ ἡ προμοσέλλα καὶ ἀπόληται. Ἐὰν δέ τις εὑρεθῇ τοιοῦτον ἔχων, ὡς κλέπτης καταδικάζεται· ἐκ δὲ τῶν μὴ ὄντων ἀλόγων ἐσφραγισμένων, ὅπου κελεύει ὁ βασιλεὺς, δίδωσιν, εἴτε ἐθνικοῖς, εἴτε πρόσφυξιν, εἴτε ἄλλοις τισὶν, οἷς κελεύει καὶ βούλεται. Ἐσφραγισμένον γὰρ ἱππάριον ἢ μωλάριον βασιλικῇ βούφλῃ οὐδενὶ δίδοται εἰς χαριστικήν. ἐπειδὴ γὰρ, ὅτε γηράσει καὶ ἀνενέργητον πρὸς ὁδοιπορίαν γένηται ταξειδίου, ἀλλάσσει αὐτὸ εἰς τὴν βασιλικὴν προμοσέλλαν. Ὀφείλει δὲ ὁ κόμης τοῦ στάβλου καὶ ὁ χαρτουλάριος μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν παρίστασθαι εἰς τὰς βασιλικὰς φορτώσεις, ἵνα ἕκαστον σαγμάριον βαστάζῃ μοδίων η' γομάριον· καὶ ἂν εὕρωσι κατὰ τὴν ὁδὸν ἐπιφορτώματα, τύπτουσι τοὺς τεθεικοτας τὰ τοιαῦτα, καὶ ῥίπτουσιν αὐτά, Καὶ μετὰ τὸ ἀποκατασταθῆναι τὴν κομπῖναν, τότε, ἐὰν κελεύει ὁ βασιλεὺς περιπατεῖν τὴν μίαν κόρτην καὶ τὰς ἡμισείας τέντας, ἅμα καὶ τῆς ἡμισείας ὑπουργίας καὶ προευτρεπίζειν τὰ βασιλικὰ ἄπληκτα, γίνεται οὕτως. Καὶ ἕως οὗ ἑνωθῇ τοῖς θέμασιν, ἡ αὐτὴ ἀκολουθία γίνεται, καὶ ἡ τάξις τῆς περιπατήσεως ἐν τῇ ὁδῷ φυλάττεται κατὰ τὸν τύπον τοῦ διακινήματος.

ria, quæ vacua oneribus ad latus oneratorum trahuntur et incedunt, substituenda in locum exspirantium aut aberrantium aufugientiumve et abactorum, accipiuntque diarium hordei pensum, quando in Syriam invaditur (sunt autem ea numero centum), conficitur numerus sagmariorum 582. Parhippia combinata conficiunt 400 equos, quibus si addantur illi equi, qui duabus in seriebus, dextra sinistraque, coram imperatore præcedunt (sunt autem illi numero 104), confluunt in universum jumenta mille octoginta sex; et strata insessuique semper adaptata sellaria triginta. Horum omnium, et præterea quotquot accesserint ex Urbe, et quotquot imperator tempore fossati nanciscatur, horum, inquam, jumentorum omnium pensa diaria a protonotario **277** accipiunt comes stabuli et chartularius et cellarius, et inde attribuunt ea combinatis jumentis. Et in parhippia quidem atque mulos imputatur pensum geminum, in sellarios autem equos triplum. Epictes vero [id est compulsor et operarum regiarum præfectus], adstat observator, quando equi pensa sua accipiunt, et caligas et capistra et stragulas et potum. Est porro vetus edictum regium, ne quis in munus accipiat mulum parhippiumve, quod habeat imperiale signum impressum, ne promosella seu equitatus privatis Augusti usibus destinatus in vulgi cedat usus promiscuos, eaque occasione minuatur et pereat. Si quis igitur signatum armis imperialibus jumentum habere deprehendatur, is tanquam fur in jus vocatur et damnatur. De ceteris jumentis non signatis largitur imperator pro lubitu tam exteris, quam transfugis aliisque, quibus vult et dari jubet. Equi autem et muli, augusta signati bulla, nemini, ut dictum est, pro dono gratuito dantur. Vetustate autem detritum et laboribus bellicis itineribusque obeundis ineptum porro factum quidquid fuerit, id, suffectis in ejus locum aliis, absconditur in promosellam imperialem seu promtuarium et scholam velut atque seminarium sellariorum imperialium. Adesse debent stabuli comes et chartularius cum reliquo officio suo, quando regiæ sarcinæ jumentis imponuntur, et prospicere, ut sagmarium unumquodque competens suum onus, quale scilicet octo frumenti modios æquat, accipiat. Potestas illis est, si ipsa in via deprehendant jumentum unum alterumve superoneratum esse, illos fustibus cædendi, qui oneri præscripto plus adjecerint, et ipsa superaddita onera dejiciendi. Ut combinationes jumentorum tandem rite fuerunt reductæ [sc. e pascuis], præcipit imperator, si ipsi placet, alterutram cortem et dimidiam partem tentarum atque ministerii culinaris præcedere et ante adventum suum regia applicata præparare. Et donec sese adjunxerit thematibus seu pervenerit ad legiones, observatur idem tenor et ordo processionis in itinere secundum formam consuetam motus, id est expeditionis bellicæ.

Περὶ τῶν κερκέτων.

Ἰστέον, ὅτι, ὅτε κερκετεύει ὁ δρουγγάριος τῆς βίγλης τὰς ἑσπέρας, λαμβάνει φατλίον ἀπὸ τοῦ εἰδικοῦ, καὶ οἱ ρ' σχολάριοι, οὓς ἔχει, ποιοῦσι τὴν

De circitoribus et circitationibus

Quando circitat drungarius vigiliæ singulis vesperis, sumit ab idico fatlium seu cereum unum. Centum, quos ille sub se habet, scholarii faciunt finam seu

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(75) Ut divina omnia erant imperatorum, ita quoque mandata, edicta erant θεσπίσματα, oracula; vid. Theoph. p. 22, 80 et 86, ut alios mittam.

(76) Ita membranæ. Sed rectius χαριστίκην pro χαριστίκιον, nisi forte δωρεάν priore in casu subintelligatur.

custodiam externam, illis, qui ad hetæriam pertinent, custodiam tenentibus internam sub inspectione hetæriarchæ, extra quidem, at prope tamen cortem, ibi ubi annexi palis terminant funes ejus. Signum drungarius ab ipso imperatore privatim accipit, sive Salvatorem, sive Deigenitricem, sive archistrategum, **278** id est archangelum Michaelem, sive alium aliquem SS. Martyrum, qui copiis et rebus militaribus præesse reputantur, sive tandem aliud quodcunque domino videatur, singulis vesperis aliud atque aliud. Porro constituit drungarius epistatas seu inspectores, qui excubantibus instent improvisi, totamque per noctem excubias obeundo lustrent. Id ipsum quoque hetæriarcha in hetæria sua facit. Ex quo drungarius circitavit, neque cœtonites amplius habet facultatem extra scuta, id est extra vallum, procedendi, neque ad hetæriam pertinens aliquis, neque ullus alius, senex juvenisve sit, dignitate eminens aut inferior, nisi signum ab imperatore accipiat, et illud ad drungarium referat. Si nihilominus præsumat aliquis absque signo edito extra vallum procedere, deprehensum illum in vinculis abripiunt ad drungarium, ejusque rei notitia refertur ad imperatorem, ejusque exploratur sententia, quid de tali actum velit. Si vero nactus ab imperatore signum ediderit apud drungarium, educitur ab illo ; meminisse tamen eum oportet, ut per eumdem exitum, per quem emissus a drungario fuerit, redeat. Alias enim vincitur a pedituris, et mane traditur imperatori. Observatur id, donec, finita expeditione, domum remigretur. Ex quo autem ad legiones pervenerit imperator, additur superioribus ambabus

φῖναν τὴν ἔξω, καὶ οἱ ἐπὶ τῆς ἑταιρείας κρατοῦσι φῖναν ἔσω μετὰ τοῦ ἑταιρειάρχου πλησίον ἔξω τῆς κόρτης, ὅπου εἰσὶ δεδεμένα τὰ σχοινία αὐτῆς, καὶ λαμβάνει σίγνον ἀπὸ τοῦ βασιλέως μυστικῶς, εἴτε τὸν Σωτῆρα, εἴτε τὴν Θεοτόκον, εἴτε τὸν ἀρχιστράτηγον, εἴτε τῶν ἁγίων μαρτύρων τῶν στρατηλατῶν (77), εἴτε ἄλλο τι, ὅ κελεύει ὁ βασιλεύς. Καὶ ὑπαλλάσσει ἑκάστης ἑσπέρας τὸ σίγνον, καὶ ἵστησιν ἐπιστάτας (78), καὶ περιγυρεύουσι δι' ὅλης νυκτὸς τὴν φῖναν. Τὸ αὐτὸ καὶ ὁ ἑταιρειάρχης μετὰ καὶ τῆς ἑταιρείας. Καὶ ἀφ' οὗ κερκετεύσει ὁ δρουγγάριος, οὔτε κοιτωνίτης ἐπ' ἐξουσίας ἔχει ἔξω τῶν σκουταρίων εἰσελθεῖν, οὔτε τῶν ἐπὶ τῆς ἑταιρείας, οὔτε ἄλλος τις μέγας ἢ μικρὸς, ὑπερέχων ἢ ὑποβεβηκὼς, ἐὰν μὴ λάβῃ τὸ σίγνον ἀπὸ τοῦ βασιλέως καὶ ἔλθῃ εἰς τὸν δρουγγάριον. Εἰ δὲ δοκιμάσει (79) τις ἐξελθεῖν ἄνευ σίγνου, δεσμοῦσιν αὐτὸν καὶ ἀπάγουσιν εἰς τὸν δρουγγάριον, καὶ ὑπομιμνήσκεται περὶ τούτου ὁ βασιλεὺς, καὶ εἴ τι κελεύει ἡ βασιλεία αὐτοῦ. Εἰ δὲ λάβοι σίγνον παρὰ τοῦ βασιλέως, ὅποθεν αὐτὸν ἐκβάλλει ὁ δρουγγάριος, ἐκεῖθεν καὶ πάλιν εἰσάγει, καὶ ἀλλαχόθεν οὐκ ἔξεστιν αὐτὸν εἰσελθεῖν, ἐπεὶ παρὰ τῶν πεδητούρων (80) δεσμεῖται, καὶ τὸ πρωῒ τῷ βασιλεῖ παραδίδοται. Τοῦτο δὲ φυλάττεται μέχρι τοῦ καταστολίου. Ὅτε δὲ ἑνωθῇ τοῖς θέμασιν ὁ βασιλεὺς, γίνεται προσθήκη ἄλλης μιᾶς φίνας πλησίον τῶν ἐπὶ τῆς ἑταιρείας, ἤγουν ἔξω τῆς ἑταιρείας καὶ ἔσω τῶν τοῦ δρουγγαρίου σχολαρίων. Διερχομένου δὲ τοῦ βασιλέως ἐν τοῖς θέμασιν, ὑπαντᾶται παρ' ἑκάστου θέματος, δηλονότι παρατεταγμένου ὄντος τοῦ θέματος. Καὶ δὴ τοῦ βασιλέως διερχομένου, ὡς ἀπὸ διαστήματος ἱκανοῦ πρὸ τοῦ τὸν βασιλέα καταλαβεῖν, ἀποβαίνουσι (81) τῶν ἵππων ὅ τε στρατηγὸς καὶ

VARIÆ LECTIONES

[a] ὁ om. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(77) Sancti militares sunt duo SS. Theodori (Theodorus stratelates et Theodorus tiro), et S. Demetrius et S. Procopius. Atque hi οἱ καλλίνικοι dicuntur et invocantur a Græcis, ut victoriæ promi condi. Conf. Nicetas 40, vid. Goar. ad Codin. p. 86, et Cedren p. 681. Addit Constantinus Vita Basilii Maced. p. 199 duo alios, Hesperum et Zoen.

(78) *Inspectores*, qui quasi *stant super militibus*. Sed potest quoque reddi *visitatores*, ἀπὸ τοῦ ἐπιστῆναι, qui subito non opinantes opprimunt et lustrant eorum res et actiones : vel denique *observatores, custodes* boni ordinis, τοὺς ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης, *modestiæ vel disciplinæ præfectos*, quorum est videre, ut omnia modeste fiant. Nam ἐπιστήμη novis Græcis est modestia, prudentia, attentio judiciosa hominis ad actiones suas et cuique loco temporique decorum, τὸ μετὰ ἐπιστάσεως πράττειν. Cyrillus in præfat. ad Catecheses : βλέπεις μοι τὸ σεμνὸν τοῦτο τῆς ἐκκλησίας κατάστημα ; θεωρεῖς μοι τάξιν καὶ ἐπιστήμην, *bonum ordinem et modestiam, discretionem*. Euseb. VIII, 17, p. 316, ὥστε μηδὲν ὑπεναντίον τῆς ἐπιστήμης αὐτοὺς πράττειν. Zosimus, II, 32 : τὰ περὶ τὴν στρατιωτικὴν ἐπιστήμην ἁμαρτανόμενα ταῖς καθηκούσαις ἐπανώρθου κολάσεσι. Clemens l. II, Constit. Apostol. c. 57 : χρὴ γὰρ ἐν ἐκκλησίᾳ ἐπιστημόνως καὶ νηφαλέως καὶ ἐγρηγορότως ἑστάναι. V. Du Cange v. ἐπιστημονάρχης, quasi ὁ ἄρχων τῆς ἐπιστήμης aut ἐπιστημοσύνης.

(79) *Audeat, attentet*. Ut Franci dicunt *attenter à la vie de quelqu'un*, δοκιμάζειν, periculum facere necis alicui inferendæ, et *attentat* pro audaci scelere, et nos quoque dicimus *probiren* pro *audere* : *ich wills auf die Gefahr, probiren* : sic quoque Græci novi δοκιμάζειν pro *audere* usurpant. Natant in Theophane et similibus exempla ; v. e. c. Nicet. p. 46.

(80) *Pedaturæ* et corruptiori pronuntiatione *pedituræ* sunt certa spatia terræ centum pedum numerum implentia. Hinc stationes militares in mœnibus et castris certo quodam et geometrico tot et tot pedum numero a sese invicem distantes, et tandem metonymice milites ipsi in stationibus, pedaturis, excubias agentes ; vid. Du Cange Gloss. Lat. h. v. Vel sunt *pedaturæ* loca, spatia, in quibus pes, homo *pedatur*, ἐμπεδοῦται, firmiter, stabiliter consistit. Hinc pro area, in qua homo vel aliud quid consistit. Facile hinc perspicitur, quare *impedatura* dictus fuit articulus unus in arbore genealogica, circulus unusquisque in catena genealogica : τὸ βῆμα, ἡ ἐμπόδωσις. Conf. Du Cangium voce *Impedatura*. Οἱ τῆς πεδατούρας στρατιῶται apud Malal. t. II, p. 50, sunt milites, qui per certas proportionatas distantias a throno imperiali stant, hi propius, illi remotius, quod interpres non percepit.

(81) Conf. epistola J. Lipsii ad Dav. Hœschelium in hujus notis ad Photii Bibliothecam p. 929.

ὁ πρωτονοτάριος τοῦ θέματος καὶ οἱ τουρμάρχαι καὶ οἱ δρουγγαροκόμητες καὶ ὁ μεράρχης καὶ ὁ κόμης τῆς κόρτης καὶ ὁ χαρτουλάριος καὶ ὁ δομέστικος τοῦ θέματος, καὶ ποιοῦσι δέξιμον (82). Καὶ τοῦ βασιλέως διερχομένου, πίπτουσι πάντες οἱ προειρημένοι ἐπὶ γῆς (83), προσκυνοῦντες τὸν βασιλέα· οἱ δὲ στρατιῶται πάντες ἵστανται καβαλλάριοι. Καὶ μετὰ τὸ προσκυνῆσαι τοὺς στρατηγοὺς σὺν τοῖς προλεχθεῖσιν ἄρχουσιν ἐκνεύει ὁ βασιλεὺς ὀλίγον τῆς ὁδοῦ, λέγων πρὸς αὐτούς· « Καλῶς εὕρομεν (84). » Εἶτα ἐρωτᾷ αὐτούς· « Πῶς ἔχετε, παιδία μου (85); Πῶς ἔχουσιν αἱ γυναῖκες ὑμῶν, αἱ νύμφαι μου, καὶ τὰ παιδία; » Κἀκεῖνοι λέγουσιν, ὅτι « Ἐν τῇ ζωῇ (86) τῆς βασιλείας σου καὶ ἡμεῖς οἱ δοῦλοί σου ὑγιαίνομεν. » Καὶ πάλιν ὁ βασιλεὺς ἀποκρίνεται· « Χάρις τῷ ἁγίῳ Θεῷ τῷ ἐν ὑγείᾳ διατηροῦντι ἡμᾶς. » B Καὶ πάντων τῷ βασιλεῖ ἐπευχομένων, ὁρίζει ὁ βασιλεὺς τὸν στρατηγὸν καὶ πάντας τοὺς προειρημένους ἄρχοντας καβαλλικεῦσαι καὶ μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτῶν ἀπελθεῖν εἰς τὴν ἰδίαν καὶ ὡρισμένην αὐτοῖς τάξιν. Εἰ δὲ μᾶλλον κελεύει ὁ βασιλεὺς ἀποσωρευθῆναι τά τε τάγματα καὶ τὰ θέματα, εἴτε ἐν τῷ θέματι τῶν Ἀρμενιακῶν εἰς τὸν Δαζιμῶνα, εἴτε ἐν τῷ θέματι τοῦ Χαρσιανοῦ εἰς Καισάρειαν, εἴτε ἐν ἑτέρῳ θέματι πρὸς τὸν τόπον, ἐν ᾧ μελλει φοσσατεῦσαι, ἐπιτηδείου τυγχάνοντος· καὶ ὅτε ἔλθῃ ἔγγιστα πρὸς τὸ ἄπληκτον ἀπὸ τριῶν μιλίων, προϋπαντῶσι τά τε τάγματα καὶ τὰ θέματα ἐπευχόμενοι τῷ βασιλεῖ, καὶ πρὸς ἓν ἕκαστον τάγμα καὶ θέμα λέγει ὁ βασιλεὺς, ἐκνεύων πρὸς αὐτὸ, οὕτως· « Καλῶς ὑμᾶς εὕρομεν. Πῶς ἔχετε; πῶς ἔχουσιν αἱ νύμφαι μου, αἱ γυναῖκες ὑμῶν, καὶ τὰ παιδία; C Πῶς ὑμῖν τὰ ἐν τῇ ὁδῷ διηνύσθη; Ἀγωνίσασθε, τοῦ Χριστοῦ στρατιῶται καὶ παιδί' ἐμὰ, ἵνα ἐν καιρῷ δέοντι ἐπιδείξησθε τὴν γενναιότητα καὶ τὴν ἀνδρείαν ὑμῶν καὶ τὴν πρὸς Θεὸν καὶ βασιλείαν ἡμῶν πίστιν ὀρθὴν καὶ ἀγάπην, ἵνα ἡ βασιλεία ἡμῶν ἀξίως τῆς ἀνδρείας καὶ γενναιότητος ὑμῶν καὶ ὀρθῆς πίστεως καὶ ἀγάπης εὔνοιαν ἀποδεξα-

A fina seu custodia tertia, medium tenens locum inter hetæriam et scholarios drungarii. Imperator legiones pertransiens excipitur ab unaquaque legione in armis et acie stante. Scilicet commodo intervallo antequam imperator prope adveniat, descendunt ex equis strategus et protonotarius thematis, turmarchæ, drungarocomites, merarcha, comes cortis, chartularius et domesticus thematis; et faciunt deximum seu corpus advenientem dominum excipere atque salutare paratum. Imperatore transeunte, procidunt omnes in terram, ejus majestatem adorantes; milites autem manent considentes in equis. Post factam a strategis et cæteris dictis magistris militaribus adorationem deflectit imperator tantillum de via, et ad eos converso sermone: « In pulchris, » ait, « bonisque omnibus B vos agentes reperiamus velim. » Dein interrogat: « Quomodo valetis, mei filii? quomodo valent uxores vestræ, meæ nurus? quomodo liberi vestri? » Respondent: « In vita majestatis tuæ et quamdiu ea bene valet, etiam nos servi tui bene valemus. » Respondet imperator: « Gratia sit optimo et summe venerando Deo, qui in sanitate nos conservat. » Omnibus ad hæc prosperæ valetudinis continuatum usum et fausta quævis imperatori apprecantibus, imperat stratego cæterisque omnibus antea memoratis rectoribus, ut rursus in equos inscendant, et cum suis quisque copiis in proprium et assignatum sibi suum locum abeant. Quodsi vero imperator non tam singulares pertransire et lustrare legiones, quam potius omnes in eadem castra con- C gregatas videre malit, tagmata pariter atque themata, 279 sive jam id fieri jubeat in themate Armeniacorum apud Dasimonem, sive in themate Charsiani apud Cæsaream, sive in alio themate eo in loco, ubi fossatum agere decrevit, apto nempe et commodo: tunc ad castra appropinquanti ad trium inde milliarium distantiam obviam ipsi eunt tagmata et themata, piis eum votis et faustis clamoribus

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(82) Amant novi Græci formas in ιμος pro nominibus substantivis, ut δέξιμον pro δοχὴ et δεξίωσις, *exspectatio* vel *exceptio*, salutatio, beneventatio. ἀναλήψιμον pro ἀνάληψις, *assumptio Christi in cœlum*. Παραμόνιμα ποιεῖν, *excubias agere* pro παραμονὴν est p. 282, etc. De dictionibus δοχή et δέχεσθαι hoc in codice frequentissimis alibi dico.

(83) Morem, quo pronus in terra jacens imperatorem adorabat, primi Justinianus et Theodora introducebant, ut perhibet Procopius Anecdot. p. 133, insigni loco, quo etiam de veteri more imperatores adorandi agit. Unde miror, qui honorem hunc τιμὴν ξένην appellaverit Theophanes p. 264, et τὴν παρ' ἔθνεσι, *apud gentiles usitatam*. Verba ejus sunt: Πᾶς ὁ λαὸς τῶν Τούρκων εἰς γῆν πεσόντες πρηνεῖς, ὡς ἐκσταθέντες ἐπὶ στόμα τὸν βασιλέα ἐτίμων τιμὴν τὴν παρ' ἔθνεσι ξένην. Non potest hic sensus esse *honore gentibus peregrino, inusitato*; nam humi adorare reges suos Persæ et orientales ab omni tempore consueverunt. Athenæus narrans, qui honores suis convivis a rege Parthorum habeantur p. 155, ait: Ῥάβδοις καὶ ἱμᾶσιν ἀστραγαλωτοῖς μαστιγοῦται καὶ γενόμενος αἱμόφυρτος, τὸν τιμωρησάμενον ὡς εὐεργέτην ἐπὶ τὸ ἔδαφος πρηνὴς προσπεσὼν προσκυνεῖ. Continuat Theophanes: Ὁμοίως καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν ἐπὶ πέτραν ἀναβάντες τῷ αὐτῷ σχήματι ἔπιπτον. Illum Ζιεβὴλ, D de quo ibi loquitur, Arabes appellant *Zenbi* nec non *Rolbil*. Apparet, quam variari potuerit hoc nomen vario punctorum positu.

(84) Ita membranæ ex more solemni pro εὕρωμεν. *In pace vos inveniam* formula est Augustini Serm. 169, de temper.

(85) Conradus Urspergensis 1101 de Alexio Comneno narrans: *Singularum turmarum principes*, ait, *Alexius more suo sub appellatione filiorum suscepit* [ἐδέξατο id est ἠσπάσατο], *eisdemque post manus acceptas et sacramenta firmata — munera dispertivit*.

(86) Convenit hæc formula cum illa vetere: *Salva Roma, quia salvus imperator*, de qua v. Vales. ad Amm. Marcell. p. 19. Milites ad Othonem apud Xiphilinum p. 1058, ἐν σοί, aiebant, καὶ ἡμεῖς σωζόμεθα, καὶ ὑπὲρ σοῦ πάντες ἀποθανούμεθα.

prosequentes. Imperator ad unumquodque tagma et thema deflectens nonnihil de via sic ait : « Ut in pulchro statu vos invenerimus ! Quomodo valetis ? quomodo valent nurus meæ, vestræ uxores et liberi vestri ? Quomodo exantlastis itineris fata ? Æmulamini, o milites Christi et filii mei, congruo et opportuno tempore vestram strenuitatem et fortitudinem demonstrare, rectamque vestram in Deum et in regiam nostram majestatem fidem ; quo majestas nostra, quam decet erga vestram strenuitatem et fortitudinem et rectam fidem, demonstret benevolentiam, et compenset studia vestra beneficiis et honoribus variis ornet, et ex indignis dignos [id est, ex privatis publicam personam sustinentes] efficiat, aliaque innumera in vos bona et pia conferat. » Post hunc ad eos pronuntiatum sermonem abeunt pone drungarium et hetæriam, et procedunt in armis atque acie ; et ubi offendant augustam viam aut fluvium pontemve, præcedunt tagmata hoc ordine : primi eunt scholarii ; eos excipiunt excubitores ; pone illos arithmus ; et quarto tandem loco hicanati veniunt, tum themata ; et secundum tenorem cerimonialis magistri et patricii et cœtonitæ et regii eunuchi ; nisi si quos magistrorum et patriciorum et aliorum adesse sibi voluerit et ad colloquium protinus evocaverit imperator. In ordine patriciorum, ut dictum, procedunt cœtonitæ ; paulo post veniunt protovestiarius et præfectus mensæ ; pone eos ad lapidis fere jactum procedunt eunuchi, qui simul patricii et protospatharii sunt. Coram imperatore præcedunt præpositi et cubiculum, mediusque inter præpositos ambulat cubicularius gestans in cervice sanctam et vivificam crucem in sua capsula. Coram cubiculo præcedunt basilici; et in eorum medio signifer gestans auream crucem gemmis ornatam. Coram basilicis ad duos sagittæ jactus præcedunt ductiles equi regii centum in stragulis purpureis et calyptris duabus seriebus, ad dextram una **280** et ad sinistram altera. Ad utrumque imperatoris latus modica distantia procedunt residentes in equis duo candidati vel et spatharii, scutis armati, quorum est eos, qui cum libellis supplicibus ad dominum accurrunt, secum sumere et ad imperatorem intro-

A μένη (87) ἀνταμείψηται καὶ εὐεργετήσῃ, καὶ τιμαῖς διαφόροις τιμήσῃ, καὶ ἐξ ἀναξίων ἀξίους (88) δείξῃ, καὶ μυρία καλὰ εἰς ὑμᾶς ἐνδείξηται. » Καὶ μετὰ τὸ λαλῆσαι πρὸς αὐτοὺς ταῦτα ἔρχονται ὄπισθεν τοῦ δρουγγαρίου καὶ τῶν ἐπὶ τῆς ἑταιρείας, καὶ περιπατοῦσι παρατεταγμένοι. Καὶ ὅτε εὑρεθῇ στένωμα ἢ ποταμὸς, εἴτε καὶ γέφυρα, διαπερῶσι τὰ τάγματα ἔμπροσθεν· πρῶτον μὲν αἱ σχολαὶ, δεύτερον τὰ ἐξκούβιτα, τρίτον ὁ ἀριθμὸς, τέταρτον ὁ ἱκανάτος· ὁμοίως καὶ τὰ θέματα. Καὶ καθὼς ὁ τύπος ἔχει, περιπατοῦσιν οἱ μάγιστροι καὶ οἱ πατρίκιοι καὶ οἱ κοιτωνῖται καὶ οἱ βασιλικοὶ εὐνοῦχοι· ὁ δὲ βασιλεὺς εὐθὺς καὶ παρ' αὐτὰ προσκαλεῖται τοὺς μαγίστρους καὶ πατρικίους, καὶ ᾧτινι ἂν κελεύῃ, συντυγχάνει, καὶ εἰς μὲν τὴν τάξιν τῶν πατρικίων περιπατοῦσιν οἱ κοιτωνῖται, ὄπισθεν δὲ ὀλίγον πε-
B ριπατεῖ ὁ πρωτοβεστιάριος καὶ ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης, καὶ ὄπισθεν αὐτῶν ὡς λίθου βολὴν περιπατοῦσιν οἱ εὐνοῦχοι καὶ πατρίκιοι καὶ πρωτοσπαθάριοι· ἔμπροσθεν δὲ τοῦ βασιλέως περιπατοῦσιν οἱ πραιπόσιτοι καὶ τὸ κουβούκλειον, καὶ μέσον τῶν πραιποσίτων περιπατεῖ κουβικουλάριος βαστάζων τὰ τίμια καὶ ζωοποιὰ ξύλα (89) μετὰ τῆς θήκης ἐπὶ τοῦ τραχήλου· ἔμπροσθεν δὲ τοῦ κουβουκλείου περιπατοῦσιν οἱ βασιλικοὶ, καὶ μέσον τούτων περιπατεῖ σιγνοφόρος βαστάζων σταυρὸν χρυσοῦν διάλιθον. Ἔμπροσθεν δὲ τῶν βασιλικῶν περιπατοῦσιν ἀπὸ δύο σαγιττοβόλων παρασυρτὰ βασιλικὰ ἱππάρια ρʹ μετὰ σαγισμάτων ἀληθινῶν καὶ βορκαδίων δεξιὰ καὶ εὐώνυμα. Καὶ δύο κανδιδάτοι, εἴτε καὶ σπαθάριοι, δεξιὰ καὶ εὐώνυμα τοῦ βασιλέως περιπατοῦσι
C καβαλλάριοι ὡς ἀπὸ διαστήματος μετὰ σκουταρίων, καὶ τοὺς προσερχομένους ἐπαίρουσι καὶ εἰσάγουσι πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ ἐπερωτῶνται παρ' αὐτοῦ, ὅ τι ἂν δέονται, καὶ ἀναλαμβάνονται τὰ δεητικὰ αὐτῶν καὶ ἀποδίδουσιν αὐτὰ εἰς τὸν ἐπὶ τῶν δεήσεων (90). Καὶ ὅτε καταλάβῃ ὁ βασιλεὺς τὸ ἄπληκτον, ἔνθα ἡ βασιλικὴ ἵσταται κόρτη, καλεῖ τοὺς μαγίστρους, τὸν δομέστικον τῶν σχολῶν καὶ πραιποσίτους, τοὺς ἀνθυπατοπατρικίους καὶ στρατηγοὺς καὶ τοὺς ὀφφικιαλίους καὶ κλεισουράρχας, καὶ συνευφραίνεται ἐπὶ τῆς τραπέζης. Ἰστέον, ὅτι εἰς τὸ ἄπληκτον, εἰ κελεύει ὁ βασιλεὺς, καθὼς πολλάκις Βασίλειος ὁ ἀοίδιμος βασιλεὺς ἐποίησε, δίδωσι τῷ μὲν στρατηγῷ

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(87) Implicatiora hæc non strictissime reddidi in Latinis, contentus sententiam adumbrare. Constructio ita explicanda est : Ἵνα ἡ βασιλεία ἡμῶν ἀξίως τῆς ἀνδρείας — ἀποδεξαμένη [scilicet αὐτὴν] ἀνταμείψηται εὔνοιαν — *ut majestas nostra modis vestra fortitudine et pietate dignis admittens eam et sinens sibi bene placere, retribuat benevolentiam.*

(88) Solemnis formula ; vid. Constant. vit. Basil. Maced. p. 210. Ἄξιος est *vir spectabilis, venerabilis*, ab ἄζομαι, *veneror*, ἀξίωμα, *character*, qui gerentem venerabilem reddit, ἀνάξιος, eo cassus, vilis. Frequens vocabulum in marmoribus, ut observavit cl. Corsinius in notis Græcor. pag. 55. Μήτηρ ἀξία idem quod ἁγία, *venerabilis*, ἀδελφῷ ἀξίῳ ὄντι καὶ ζήσαντι καλῶς. *Digna Domus* pro illustri, spectabili, est apud Anastasium in Gregorio IV sub finem.

D (89) Cruces ut res magnæ apud Græcos venerationis prælatas in acie fuisse, res nota est et exemplis prolatis demonstravit Du Cange v. Σταυροφάνεια. "[Sacræ cruces offerebantur in expeditionem ituris. Scr. post Theophan. p. 572, coll. p. 396. Cum cruce, imaginibus et cereis obviam hosti itum. Nicet. Choniat. p. 367, coll. p. 31, 50, 335, 369, ubi de juramentis in Evangelium.]" At carrocium eosdem in acie circumductitasse cum imagine B.V., quod perhibet Rhamnusius p. 113, puto id ipsis ab homine tributum fuisse, qui quod in usu Latinis illa ætate erat, etiam obtinuisse apud Græcos crederet.

(90) De hac dignitate vid. Du Cangii Gloss. Gr. v. Δέησις.

ἱμάτιον ἐῤῥαμμένον μετὰ τριβλατίων, τοῖς τουρμάρχαις ἀνὰ ἱματίου ἐῤῥαμμένου μετὰ διβλατίων βδελλίων, τῷ μεράρχῃ, τῷ κόμητι τῆς κόρτης, τῷ χαρτουλαρίῳ καὶ τῷ δομεστίκῳ τοῦ θέματος δίδωσιν ἀνὰ ἱματίου ἑνὸς ἐῤῥαμμένου λιτοῦ· καὶ ταῦτα μὲν ἐν τοῖς μεγάλοις καὶ Ῥωμαϊκοῖς θέμασι τελεῖται. Τῶν δὲ Ἀρμενιακῶν (91) θεμάτων τοῖς στρατηγοῖς καὶ κλεισουράρχαις δίδωσιν, εἰ κελεύει, ἀνὰ ἱματίου ἐῤῥαμμένου μετὰ διβλατίων, ἀετῶν ἢ καὶ βασιλικίου, τοῖς δὲ μεγάλοις τούτων τουρμάρχαις λιτὰ ἐπιδίδωσιν ἱμάτια, τῷ δὲ μεράρχῃ καὶ τοῖς λοιποῖς ἀνὰ ἱματίου ἐῤῥαμμέτου λιτοῦ δεκαλίου ἐπιδίδωσιν ἐκ τῶν ἀπὸ τοῦ φόρου ἀγοραζομένων. Ἰστέον, ὅτι, ὅτε ἀποκινήσει ὁ βασιλεὺς εἰς τὰς ἐρήμους πρὸς τὴν Συρίαν, καταλιμπάνει τοῦλδον καὶ τὴν μίαν κόρτην καὶ τὰς περισσὰς τέντας καὶ τὰ συστελτὰ τραπέζια, καὶ ἄλλη ὅση ἂν ᾖ ἀποσκευῆ, καὶ τὰ πτωχὰ ἄλογα (92) καὶ τὰ χωλὰ, καὶ παραλαμβάνει αὐτὰ ὁ πρωτονοτάριος τοὺ θέματος, ὅθεν ἀποβάλῃ ὁ βασιλεὺς πρὸς τὴν Συρίαν μετὰ καὶ ἀρχόντων τῶν στάβλων τῶν Μαλαγίνων. καὶ ἐκ τῶν σελλαρίων σταβλοκομήτων μετὰ τῶν συντρόφων, καὶ εἰς οἷον ἂν θέμα μέλλῃ ὁ βασιλεὺς ἐξελθεῖν ἀπὸ Συρίας, ἀντιπαραδίδωσι ταῦτα ὁ πρωτονοτάριος τῷ πρωτονοταρίῳ τοῦ θέματος ἐκείνου, καὶ σωμασκεῖ τὰ ἄλογα τὰ βασιλικὰ, ἵνα, ὅταν ἐξέλθῃ ὁ βασιλεὺς ἀπὸ Συρίας, εὑρήσει αὐτὰ ἀναπεπαυμένα καὶ ἐσταβλισμένα, καὶ ἔχει πᾶσαν χρείαν βασιλικὴν ἑτοίμην. Καὶ πάντες οἱ ἄρχοντες οἱ λοιποὶ οἱ παρακάτω ποιοῦσιν ἀποβολὴν καὶ συνακολουθοῦσι τῷ τούλδῳ τῷ βασιλικῷ· ὁ δὲ μινσουράτωρ ἔχει πιλωτὰ κεντουκλεῖνα (93) ἐνδεδυμένα λινοβένετα, καθὼς προείρηται, καὶ γίνεται ἡ βασιλικὴ τράπεζα χαμόκουμβα. Τὰ δὲ πρόφαγα ποιοῦσιν οἱ βασιλικοὶ μάγειροι τῇ ἑσπέρᾳ. Οἱ δὲ ὀγδοήκοντα

ducere, qui eos de necessitate et petitione sua interrogat, porro acceptare ipsorum libellos supplices, et magistro libellorum supplicum asservandos tradere. Hæc in via inter castra et illum locum, quo legiones imperatori primum occurrunt. Ut tandem in castra perventum est, ubi regia cortes stat, advocat imperator magistros, domesticum scholarum, præpositos, proconsules patricios et strategos, officiales, cleisurarchas, et cum ipsis hilariter epulatur. Interdum, si placet imperatori (sic certe persæpe fecit Basilius, celeberrimus imperator), dilargitur in castris vestimenta inter proceres : stratego vestimentum consutum triblattea prætexta munitum ; turmarchis singulis singula vestimenta consuta cum prætextis diblatteis et figuris bdelliorum seu parvarum muscarum intextis ; merarchæ, comiti cortis, chartulario, domestico thematis, singulis singula vestimenta consuta, sed absque prætextis seu pura. Ita quidem fit cum magnis et Romanis thematibus seu legionibus. Armeniacorum vero thematum strategis et cleisurarchis largitur imperator, quoties nempe ipsi consultum videatur, singulis singula vestimenta consuta cum diblattiis, quibus aut aquilæ aut basilicum aliquod adæreant; magnis eorum thematum turmarchis vestimenta non prætextata ; merarchæ et reliquis singulis singula vestimenta consuta non prætextata, decalia, ex iis, quæ in foro empta fuerint. Quando jam in deserta [hoc est, hosticum et nostris haud habitabilem agrum] versus Syriam movet imperator, relinquit tuldum seu impedimenta et alterutram cortem et superflua tentoria et mensas complicatiles et reliquam omnem non necessariam supellectilem, et paupertina, id est macra et invalida,

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(91) Opponuntur hic themata seu provinciæ Armenicæ Romanis non ideo, quod Græcis impp. non subessent : pertinebant enim ad Romanam ditionem non minus quam Asia minor aut Thracia : sed quod alterius fidei professionem facerent. Græcis non minus exosos esse Armenos, quam protestantes sunt Romanocatholicis, res nota est.

(92) Græci novi animalia macilenta πτωχά appellant, ut Latini *misera*, *elega*. Nescio an huc pertineat Glossa in Nomicis apud Labbeum : Παυπέριες, ἡ δίνα κακουργίας γενομένη ζημία· τοῦτο δὲ ἐπὶ τῶν ἀλόγων ζώων. Clarius certe et aptius est illud e Græcobarbara versione fabularum Æsopi, quod Du Cange v. λιγνός citat : τῶρα εἶμαι λιγνὸς καὶ πτωχός, ubi codex Græcus λεπτός εἰμι καὶ ἰσχνός. Illud λιγνός est idem atque ἐλεεινός. Sic efferunt corrupte et mutile veteres probas voces novi, ut λίγος pro ὀλίγος, λαφρός pro ἐλαφρός, λεήμων pro ἐλεήμων, λέηνος pro ἐλεεινός. Latini pariter *misera* et *elega*, id est ἐλεεινά, commiseratione digna talia jumenta appellabant. Gregor. Magnus XII, Epist 30 : *Unum nobis caballum miserum transmisisti et quinque bonos asinos. Caballum illum sedere non possum, quia miser est : illos autem bonos sedere non possum, quia asini sunt. Sed petimus, ut si nos continere disponitis*, [ex animi nostri sententia facere et contentos nos reddere cupis,] *aliquid nobis condignum deferatis*. Non sic Patriarcha CPtanus, cujus vectura ordinaria erat asellus, ut infra videbimus. Abbo, l. II de bello Parisiaco :

Certabant elegi scapulis cornuque juvenci.

Hinc est, quod novi Græci πτωχαίνειν pro *macescere*, *extenuari* usurpant. Manuel Malaxus in Chronico msto apud Du Cange v. Σεφέριον, quæ vox Arabica est et notat *commeatum*, cibaria in viam vel iter necessaria et in plur. quæ ad iter secum sumit ciborum viator : ἕνας στρατιώτης εἶχεν ἕνα μουλάρι, τὸ ὁποῖον εἶχε σεησανὰ [f. sunt sagmata, sarcinæ,] καὶ ὅταν ἐπάγενε εἰς τὸν πόλεμον ἐφόρτωνε τὰ ῥοῦχά του καὶ τὸν ἐδούλευσε πολλὰ σεφέρια, Ἦλθε καιρὸς καὶ ἔπαυσαν τὰ σεφέρα του καὶ τὸ μουλάρι καὶ πλέα δὲν ἐκοίταζεν ὁ στρατιώτης καὶ τὸ μουλάρι ἐπτώχηνε, ἐψωρίασε. *Aliquis miles habebat mulum sagmarium, cui stragulus et multa cibaria imponebat, exeuns in expeditionem. Tandem deficiebant cibaria et ipsi et mulo, nec reliquum videbat miles quidquam. Unde pauper* [id est macer] *et scabiosus evadebat mulus* V. Du Cangium v. *Pauper*, ubi *carnibus pauperum* ex aliquo auctore citat.

(93) Una voce optime significamus *Matrazzen* coactilia e lana, bombyce, serico viliori, stuppa etc. inter duos pannos lineos, bombacinos, sericos etc. interpassata, seu crebris filis trajectis insuta, ne loco dimoveantur. Hæc sunt illa κεντουκλεῖνα, id est κεντητά, *crebre compuncta*. Arabes *Motharraz* appellant tale opus, *gesticki*, ἐστιγμένον, unde vulgare nomen *Matrazze* ; conf. Murat. t. II, Antiqu. Ital. Diss. XXXIII, p. 1245. Latini medii ævi *culcitas* punctas appellabant, et perpunctas. v. Du Cange h. v, unde vocabulum *pourpoint*. Talia πιλωτά appellabant quoque *levitones*, λευϊ-

et clauda jumenta; quæ in fidem curamque suam recipit protonotarius illius thematis vel provinciæ, e qua imperator in hosticum, Syriam puta, descendit, uti etiam rectores stabulorum Malaginensium et stablocomites sellariorum et contubernales. Hæc vicissim ille protonotarius reddit illius thematis seu provinciæ protonotario, in quam reflexurus est imperator in abitu suo e Syria. Hic posterior protonotarius interea exercet bestias variis exercitiis eo, ut rediens ab expeditione Syriaca imperator eas inveniat recreatas diuturna quiete et in stabulis bene habitas; adeoque quidquid eorum ipsi opus fuerit, in promptu et comparatum habeat. Omnes inferiores rectores, seposita non necessaria supellectile, assectantur tuldum regium. Mensurator habet secum coactilia centoniformia et induta linteis venetis indumentis, quemadmodum in superioribus dictum est; **281** et fit imperialis mensa chamocumba seu humilis, in ipso solo expansa super tapetibus. Quotidie vesperæ comparant coqui regii, quæ altero die debent in jentaculo apponi. Octoginta optimates trahunt sagmaria regia, et viginti alii subsequuntur reponendarum sarcinarum sublabentium causa; idem quoque cum suis bestiis faciunt coqui et contubernales e Malaginis. Et quando inveniunt trabes aut arbores in locis desertis [id est in hostili solo] jacentes, concidunt eas contubernales et coqui in truncos, et sumunt singuli truncos singulos, deferuntque ad regiam culinam. Sub instantem promotionem et abitum tuldi seu impedimentorum debet præfectus mensæ onerare octoginta regia sagmaria omnibus regiis necessitatibus, et sumere a protonotario ad usum regiæ mensæ et ad majumadas seu recreationes commilitonum oves, quibus agnelli sunt, centum, arietulos 500, vaccas 50, gallinas 200, anseres 100. Quandiu imperator est in Romania, accipiunt majumadas e donis imperatori oblatis regii aguri seu ephebi et homines hetæriæ; et cortinarii [seu illi, quorum est cortin imperialem de uno loco in alterum transferre, erigere et destruere], item hebdomarii idici, contubernales sellariorum et coqui.

A ὀπτιμάτοι σύρουσι τὰ σαγμάρια τὰ βασιλικά, καὶ οἱ κ' ἀκολουθοῦσιν εἰς διόρθωσιν τῶν σαγμαρίων. Ὁμοίως καὶ οἱ μάγειροι καὶ οἱ σύντροφοι τῶν Μαλαγίνων, καὶ ὅτε εὕρωσι ξύλα ἢ δένδρα εἰς ἐρήμους τόπους κείμενα, κόπτουσιν οἱ σύντροφοι καὶ οἱ μάγειροι, καὶ ἐπαίρουσι πρὸς ἓν ξύλον (94), καὶ ἀποκομίζουσι πρὸς τὸ βασιλικὸν μαγειρεῖον. Εἰς δὲ τὴν ἀποκίνησιν τοῦ τούλδου ὀφείλει ὁ τῆς τραπέζης φορτῶσαι τὰ π' βασιλικὰ σαγμάρια πᾶσαν χρείαν βασιλικήν, καὶ ὀφείλειν λαβεῖν ἐκ τοῦ πρωτονοταρίου εἰς χρείαν τῆς βασιλικῆς τραπέζης καὶ εἰς τοὺς μαϊουμάδας πρόβατα ὕπαρνα ρ', κριάρια φ', ἀγελάδια γ', ὄρνιθας σ', χηνάρια ρ'. Ὅτε δὲ ἐστιν ὁ βασιλεὺς εἰς Ῥωμανίαν, λαμβάνουσι μαϊουμάδα ἐκ τῶν ξεναλίων οἱ βασιλικοὶ ἄγουροι καὶ οἱ ἐπὶ τῆς ἑταιρείας καὶ οἱ B κορτινάριοι καὶ οἱ ἑβδομάριοι τοῦ εἰδικοῦ καὶ οἱ σύντροφοι τῶν σελλαρίων, ὁμοίως καὶ οἱ μάγειροι. Καὶ ὅτε ἀποβάλῃ ὁ βασιλεὺς εἰς τὰς ἐρήμους, λαμβάνουσι καθ' ἑκάστην Κυριακὴν μαϊουμᾶν καὶ ἀνὰ μιλιαρησίου. Λαμβάνουσι δὲ καὶ οἱ τῆς φίνας τῶν σχολαρίων τῆς ἔσω καὶ τῆς ἔξω καὶ αὐτοὶ ὁμοίως ἀνὰ μιλιαρησίου· ἐπειδή, ἀφ' οὗ ἀποκινήσει πρὸς Συρίαν ὁ βασιλεύς, δύο φῖναι κυκλοῦσι τὴν βασιλικὴν κόρτην. Καὶ ὅσοι ἄρχοντες παραμένουσι (95) τῷ βασιλεῖ, λαμβάνουσιν, εἰ κελεύει πολλάκις ὁ βασιλεὺς τούτους εὐεργετεῖν, διὰ μιλιαρησίων, εἰ μὲν εἰσιν ἄρχοντες μεγάλοι τῶν ταγμάτων, εἴτε καὶ θεμάτων, ὀφείλουσι λαμβάνειν ἀνὰ μιλιαρησίων δύο (96) ἢ τριῶν, εἴτε καὶ δ', πρὸς τὴν ποιότητα τοῦ προσώπου· εἰς δὲ τὴν ἀποβολὴν τοῦ τούλδου, ὅσοι καβαλλικεύουσι βασιλικὰ ἄλογα καὶ ἔχουσι σαγμάρια βασιλικά, καὶ αὐτὰ τὰ C ἄλογα τὰ βασιλικὰ ἀφείλουσι λαμβάνειν κριθάριον ἀνὰ μοδίων δ' εἰς ταγὴν αὐτῶν· ὁμοίως καὶ ὅσα εἰσὶ σελλάρια γυμνά, βαστάζουσιν ὑποκάτω των σαγισμάτων ἀνὰ μοδίων η'. Καὶ ὅσα παρίππια ἔχει ὁ κόμης τοῦ στάβλου βασιλικὰ καὶ σαγμάρια, φορτοῖ αὐτὰ ἀνὰ δέκα μοδίων κριθῆς· ὁ δὲ ἐπὶ τῆς τραπέζης ὀφείλει ἔχειν ἐξκουσσάτους (79) ἐκ τοῦ θέματος τοῦ ὀψικίου ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ Τέμβρη μετὰ καὶ δικτύων, ἵνα κρατῶσιν ὀψάρια εἰς τοὺς ποταμοὺς τῆς ἐρήμου. Ὅτε δὲ ἐστιν ὁ βασιλεὺς εἰς Ῥωμανίαν, καθ' ἓν ἕκαστον θέμα ὑπηρετοῦσιν οἱ πρωτονοτάριοι, ὁμοίως καὶ οἱ κό-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

τῶνας, λεβητῶνας de quo v. vid. ad p. 241.

(94) Subintelligitur, εἷς, *unus ad unum*, id est *unus unum ferme*, aut *unusquisque unum*, *singuli singula ligna tollunt*. Sic supra 2 1, ἑκάστῳ διδόναι πρὸς πέντε νομίσματα, *viritim quinos solidos dare*, et p. 272; Συμπαράκεινται αὐταῖς πρὸς ἓν τρία κηρούλια, ubi πρὸς ἓν idem valet atque ἑκάστῳ, *adjacent unicuique tria cerulia*. P. 285: πρὸς ἕνα ἀσκὸν βόειον, cui velut opponitur ἀνὰ particula, ἀνὰ δύο ἀσκῶν. Sic jam veteres quoque. Diogenes Laert. p. 161 c. fin. πρὸς ἔτος, *singulis annis*. Polybius p. 507: πρὸς εἴκοσι τάλαντα κατεγγυησάμενος, *cum sibi curasset vicena talenta ab eorum unoquoque vad dato compromitti dependenda*, hoc est viginti talenta a Megalea et tantumdem a Critone. Hinc expono locum Chronici Alexandrini in Heraclio p. 902: Ἐὰν οὖν θέλετε λαβεῖν ἕκαστος τῶν ἐν τῇ πόλει πρὸς σαγὶν καὶ καμίσιν, ποιοῦμεν σιγγίλιν, *Si ergo vultis quisque oppidanorum singula cama et camisia sumere, facimus pactum*. Menologium: Λαμβάνουσιν

D οἱ ἀδελφοὶ κλαστὸν καὶ πρὸς ἓν κρασοβόλιον ἐν τῷ νάρθηκι καὶ πλέον οὐδέν, *Accipiunt fratres frustum panis et singulos vini cyathos in narthece, et nihilo plus*.

(95) Est omnino παραμένειν *versari circa aliquem*. Hic tamen potius debuissem vertere, *qui excubant in prætorio*.

(96) Duo vel tria miliaresia, in regium munus pro magno quodam duce militari primi ordinis, est sane minutum pro nostris temporibus. Aut pauperies ea fuit Græci imperii, aut, si mitius volumus, eorum temporum parsimonia. Non uno tamen argumento elucet in libro Nostro Græci imperii πενιχραλαζονεία.

(97) Excusati sunt beneficiarii, qui gaudent immunitate quadam munerum civilium et personalium et tributorum. Conf. Du Cange ad Alexiad. p. 356, et quæ *das veranderte Russlandt* p. 45, *de fundo albo et nigro* sic in Russia dicto habet, ubi incolæ fundi candidi sunt excusati.

μητες τῆς κόρτης, καὶ παρέχουσιν ἀγγαρίδια τῷ δρουγγαρίῳ τῆς βίγλης εἰς τὰσ βασιλικὰς δουλείας. Ὅτε δὲ ὑπάρχει ὁ δρουγγάριος εἰς βασιλινὴν δουλείαν, ἐκπροσωπεῖ αὐτὸτ ὁ ἱκανάτος. Ὅτε δὲ ἀποβάλῃ ὁ βασιλεὺς εἰς τὰς ἐρήμους, οὔτι ἡ κόρτη προλαμβάνει, οὔτε τὰ βασιλικὰ πράγματα, οὔτε ἄλλου τινὸς οἱονδήποτε πρᾶγμα, πλὴν οὓς ἔχει ὁρίσειν ὁ δρουγγάριος τῆς βίγλης ἀπὸ προστάξεως τοῦ βασιλέως ἐκ τῶν θεμάτων, προφυλάττουσι καὶ περιπατοῦσιν ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως ὡς ἀπὸ μιλίων δύο ἀκρίται (98) φ', ἄνδρες ἐξωπλισμένοι,καὶ ἕτερον θέμα, οἷον ὁρίσει, ἵνα ὦσι πλαγιοφύλακες ὡς ἀπὸ διαστήματος τοῦ βασιλέως μιλίων δύο, καὶ ἕτερα δύο θέματα, οἷα ὁρίσει ὁ δρουγγάριος τῆς βίγλης ἐκ προστάξεως τοῦ βασιλέως, ἵνα ὦσιν ὀπισθοφύλακες. Καὶ ὑπαλλάσσει τούς ἀμφοτέρους ἑκάστῃ ἡμέρᾳ. Καὶ παραλαμβάνει ὁ δρουγγάριος τοὺς κόμητας τῆς κόρτης τῶν θεμάτων, καὶ ἔχει αὐτοὺς εἰς παραμονὴν τοῦ βασιλέως εἰς τὸ θεῖναι τὴν κόρτην καὶ εἰς τὸ ῥίψαι μετὰ τῶν χορτιναρίων, Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ καλοῦνται κόμητες τῆς κόρτης. Καὶ ὅτε θέλει κερκετεῦσαι ὁ δρουγγάριος τὰ θέματα, ἤγουν κατὰ νύκτα, ἔχει μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς αὐτοὺς κόμητας τῆς κόρτης τῶν θεμάτων καὶ μανδάτορας καὶ δύο φατλία ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ βεστιαρίου, καὶ περιγυρεύει τὰ θέματα, καὶ θεωρεῖ τὰς πεδητούρας καὶ τὰ ἐξωβίγλια, καὶ ἂν εὕρῃ τινὰς τῶν ἀρχόντων ἀμελοῦντας ἐκ τῶν μενόντων εἰς τὴν πεδητούραν καὶ εἰς τὰ ἐξωβίγλια, καὶ ἀπὸ μὲν τουρμαρχῶν καὶ κατωτέρω τύπτει αὐτοὺς ἰσχυρῶς, καὶ καθὼς εὕρῃ ἀναγγέλλει τῷ βασιλεῖ. Ὁ δὲ πρωτοστράτωρ τοῦ βασιλέως μετὰ καὶ στρατόρων τριῶν βασιλικῶν ἅμα τῷ κόμητι τοῦ στάβλου καὶ τρισὶν ἱππαρίοις ἐστρωμένοις ποιοῦσι παραμόνιμα ὄπισθεν τοῦ βασιλικοῦ πύργου (99), ἕως οὗ ἐκβῇ ὁ βασιλεὺς ἀπὸ Συρίας. Τὰ δὲ ἱππάρια τὰ σεσαγισμένα καὶ παρασυρόμενα οὐκέτι περιπατοῦσιν ἔμπροσθεν, ἀλλ' ὅπου ἐστὶν ἡ προμοσέλλα ἡ βασιλικὴ, ἐκεῖ βόσκονται μετὰ τῶν λοιπῶν, καὶ ἐπιτηρεῖ αὐτὰ ὁ βασιλικὸς σταβλοκόμης, ποιῶν τὴν πρόνοιαν αὐτῶν. Ὅτε δὲ ἀπόληται (1) ἐκ τοῦ λαοῦ οἱονδήποτε πρᾶγμα, ὁ εὑρηκὼς φέρει αὐτὸ, καὶ δίδωσι τῷ δρουγγαρίῳ τῆς βίγλης, καὶ ὁ ἀπολέσας ἔρχεται πρὸς τὸν δρουγγάριον, καὶ λαμβάνει τὸ ἴδιον εὐχερῶς. Εἰς δὲ ὁ εὑρηκὼς τὸ πρᾶγμα ἀποκρύψει αὐτὸ καὶ ἐπ' ἐσχάτων εὑρεθῇ, ὡς κλέπτης καταδικάζεται. Ἰστέον, ὅτι, τοῦ βασιλέως ἐν Συρίᾳ ὄντος, λαμβάνουσιν οἱ μάγιστροι καὶ οἱ πατρίκιοι καὶ οἱ πρωτοσπαθάριοι ὀφφικιάλιοι μαϊουμάν· οἱ μὲν μάγιστροι ἀνὰ δύο σφακτῶν, οἱ δὲ πατρίκιοι ἀνὰ σφακτοῦ ἑνὸ, οἱ δὲ πρωτοσπαθάριοι, ὀφφικιάλιοι σὺν δύο τὸ σφακτὸν ἑκάστῃ Κυριακῇ, τὸ δὲ χῦμα τοῦ λαοῦ, ἤγουν οἱ βασιλικοὶ ἄγουροι καὶ οἱ ἐπὶ τῆς ἑταιρείας καὶ οἱ λοιποὶ σὺν δέκα τὸ σφακτόν· οἱ δὲ ἐθνικοὶ σὺν λ' τὸ

A Quando in deserta penetraverit, accipiunt quavis die Dominica majumam, et singuli singula miliaresia. Qui ad finam seu custodiam castrensem utramque pertinent, interiorem puta et exteriorem, scholarii (nam ex quo imperator in Syriam movet, ambit cortem regiam non jam simplex, ut alias, sed gemina scholariorum vigilia), hi ergo scholarii accipiunt pariter singuli singula miliaresia. Etiam archontes seu duces militares, quotquot circa imperatorem versantur, accipiunt persæpe largitiones in miliaresiis, si libuerit imperatori beneficium illis et gratificationem præstare. Majorum quidem ordinum rectores, sive ad tagmata, sive ad themata pertineant, debent eo casu, si nempe nummarium est beneficium, accipere viritim miliaresia B bina, aut terna, imo et quaterna, habita nempe ratione eorum, quibus dantur. Neque ipsi tantum eo beneficio fruuntur, sed etiam quo tempore gravis supellex in hosticum immittitur, quotquot magistrorum militarium regiis vehuntur equis et regiis utuntur sagmariis, horum illa ipsa quoque regia animalia debent tunc accipere hordei modios quaternos in pensum diarium. Quotquot sunt sellaria nuda seu equi equitationi quidem destinati, tunc tamen ephippio non instructi neque insessui parati, hi sub stragulis eo tempore debet octonos modios hordei portare; quotquot autem comes stabuli sub se habet regia parhippia et sagmaria, illa onerat denis modiis hordei. Præfectus mensæ debet habere excusatos e themate opsicii et quidem e prædio Tembrium dicto, retibus instructos, ut pisces e fluC viis deserti capiant. Quandiu imperator in Romania est, debent in unoquoque themate seu districtu, qui cujusque sunt, protonotarii servire et necessaria subministrare. Pariter quoque **282** comites cortis præstant angaridia seu jumenta coacticia cursus publici pro casu necessitatis urgentis drungario vigiliæ, quando is regium aliquod mandatum expeditum it. Ob quod perficiendum dum is a castris abest, sustinet ejus vices atque personam hicanatus seu præfectus hicanatorum. Quando autem in deserta se projecerit suaque castra imperator, tunc neque cortis præcedit itinere diurno, neque res et supellex regia alteriusve alicujus; sed illi quingenti delecti viri, quos drungarius vigiliæ ex auctoritate regia designaverit et e legionibus evoD caverit, armati excubant pro castris, et antevertunt ea ad duorum milliarium distantiam. Alia legio, qualemcumque tandem deputaverit drungarius, expeditur, ut ab utroque latere ad duorum milliarium ab imperatore distantiam excubet; aliæ tandem duæ legiones a drungario ex imperatoris mandato ablegantur pone castra, ut, quæ a tergo sunt, custodiant. Omnes illæ excubiæ anticæ, laterales

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(98) Verti *delecti viri*, nescio quo errore, tanquam si ἔκκριτοι scriptum invenissem. Sed vulgata lectio sana est et notat τοὺς ἐν ἄκροις τεταγμένους, aciem quæ exercitus τὰ ἄκρα obtinet, extrema, frontem, alias prodromi, *l'avant garde*.

(99) Hic loci nihil aliud est quam tentorium regium, prætorium.

(1) Conf. Polybius, p. 478, init. ed. Wechel.

et posticæ, quotidie permutant vices. Assumit quoque drungarius e thematibus comites cortis sic dictos, ut proxime circa imperatorem versentur, et depangendæ pariter atque revellendæ corti, quod cortinariorum opus est, adsint: unde etiam nomen comitum cortis adepti sunt. Hos ipsos comites cortis thematum habet drungarius secum, quando de nocte circitare vult, item mandatores et duo fallia seu cereos e regio vestiario depromtos, quibuscum circitat themata seu legiones, et lustrat pedaturas seu stationes, et exobiglia seu extimas vigilias. Quo tempore si quos rectores militares inveniat incuriose suum officium facientes aut prorsus deficientes, eorum qui adesse pedaturis et extimis vigiliis debebant eos ipse partim vehementer verberat, turmarcham nempe et quidquid eo deinceps inferioris ordinis fuerit, partim ad imperatorem refert, prout rei conditionem deprehenderit. Protostrator regius cum tribus regiis stratoribus et comite stabuli et tribus equis sellatis stratisque excubant pone regium burgum, donec imperator e Syria redierit.

A ἀγελάδιον τὸ α'. Ὅτε δὲ ἔστιν εἰς Ῥωμανίαν ὁ βασιλεὺς, λαμβάνουσιν μαϊουμᾶν οἱ προειρημένοι ἐκ των ξεναλίων. Εἰ δὲ ξενάλια οὐκ εἰσὶ, χορηγοῦσιν οἱ πρωτονοτάριοι· Ὁ δὲ ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ ὁ δομέστικος τῆς ὑπουργίας ὀφείλουσι βαστάζειν ὑπηρεσίαν βασιλικὴν τραπεζίου, δηλονότι τοῦ βασιλέως ἐν Συρίᾳ ὄντος, εἰς ἀσκοὺς οἶνον Νικαινὸν παλαιὸν μέτρα ρ', καὶ ἔλαιον Νικαινὸν μέτρα λ', καὶ ὁ τοῦ βασιλέως οἰνοχόος οἶνον δεσποτικὸν τὸν ἀρκοῦντα· τὰ δὲ λοιπὰ πάντα ὀφείλουσιν ἀναλαμβάνεσθαι ἀπὸ τῆς χορηγίας τῶν πρωτονοταρίων, ἤγουν ἀπὸ Ῥωμανίας. Ὅτι τὰ ἱππάρια τὰ ἐστρωμένα, ὅτε εἰσὶν ἐν Συρίᾳ περιπατοῦσιν ἔμπροσθεν μετὰ τῶν βασιλικῶν σελλαρίων, καὶ βόσκονται ἔσωθεν τῆς φίνας. Ἔτι καὶ ταῦτα πρὸς τοῖς εἰρημένοις, υἱὲ πολυέραστε, B καλὸν εἰς γνῶσιν ἀνήκειν τὴν σήν. Ἡ γὰρ τῆς πλείονος γνώσεως πεῖρα, εἰωθυῖα τεχνοῦν τὴν διάνοιαν τῶν ἐχόντων διὰ σπουδῆς τῶν προσηκόντων μηδὲν ἀγνοεῖν, ὕστερον αὐτοὺς πρὸς τοὺς ἀγῶνας εὐτολμοτέρους ἐργάζεται πολλῷ καὶ ἀσφαλεστέρους.

Equi strati, qui antea coram domino præduci solebant, non amplius præcedunt, sed ubiubi fuerit regia promosella, ibi pascuntur una cum cæteris equis sub observatione comitis stabuli. Si quid in populo seu inter milites amissum desideretur, id quisquis invenerit defert ad drungarium vigiliæ, eique exhibet; a quo rursus ejus verus possessor qui amiserat, facile recuperat. Si autem quam quis invenerit rem celet, at deinceps tamen amissa res penes eum nihilominus in fine reperiatur, is velut fur pœnas dat. **282** Imperatore in Syria hærente, accipiunt quavis die Dominica magistri patricii, singuli singulas, protospatharii officiales bini quique singulas. Fæx autem populi seu famulitii regii, aguri puta et ad hetæriam pertinentes atque reliqui, per singulas decurias accipiunt singulas capellas. Exteri seu quotquot alienigenæ in castris militant accipiunt per ternas quasque decurias singulas vaccas. Quandiu autem in Romania adhuc versatur imperator, accipiunt prædicti majumam e muneri datis; quæ si nulla adsint, debent protonotarii dicta pecora præstare. Præfectus mensæ et domesticus hypurgiæ seu ministerii culinaris debent in ministerio mensæ regiæ, quandiu imperator in Syria agit, secum ferre vini antiqui Nicæni mensuras centum in utribus, et olei Nicæni mensuras triginta. Pincerna regius quoque vini dominici sufficientem fert copiam. Cætera, quibus opus est, omnia peti debent ex eo apparatu, quem protonotarii sufficere tenentur, e Romania nempe. Equi strati [illi centum et quatuor], quandiu castra hærent in Syria, præcedunt una cum sellariis regiis, et pascuntur intra finas seu vigilias castrenses. Cum hactenus dictis etiam hæc protinus dicenda digna sunt, quæ tuam ad cognitionem veniant, fili dilectissime. Experientia enim humanorum casuum ampliore cognitione, qualis per doctrinam acquiritur, instructa, quum soleat habilem agendosum repertorem promptumque et dextrum efficere intellectum eorum, quibus rerum necessariarum atque se decentium nihil ignorare curæ cordique est, facit, ut, qui ea pollent et præmuniti sunt, ad discrimina deinceps multo, quam natura sua facturi essent, audaciores simul atque tutiores et a lapsibus securiores accedant.

Quandoquidem ergo præscriptam tibi a nobis expositionem regiarum expeditionum militarium bene solliciteque legisti, filius patri rebus in omnibus obsequens: opportunum nunc est decetque me docere, et te audire ea, quæ ante expeditiones fieri

C Ἐπεὶ οὖν τὴν πρὸ ἡμῶν σοι προεκτεθεῖσαν βασιλικῶν ταξειδίων ἔκθεσιν, πατρὶ κατὰ πάντα πειθόμενος, ἀνέγνως καλῶς, προσῆκον ἄρα σοι καὶ τὰ πρὸ τῶν ταξειδίων γινόμενα διελθεῖν τε καὶ ἐκμαθεῖν, ὅπως διὰ φανῶν (2) τινων καὶ λαμπαδων τῶν

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(2) De phanis seu laternis, deprædationis Saracenicæ indicibus, observatio hæc trivialis est et apud Scriptores Historiæ Byzantinæ passim occurrit, ut apud Cedren. p. 552. Zonar, t. II, p. 162, Symeone Mag. p. 450, non absque nugis, omnium optime apud Continuat. Theoph. Constant. p. 122, unde possunt Græca nostra emendari ad eum fere modum, quem in Latinis observavi. Non disputabo nunc de ignibus talibus et eorum diversitate, φιλίοις et πολεμίοις [v. Aristides t. I, p. 225, l. 6 et Polyænus 584, init.] aliisque hujus argumenti. Vastior ille est campus, quam pro nostris commentariis, neque animus mihi est eum ingredi, neque sufficiens adhuc in eam rem apparatus ad manum est.

ἐκ διαδοχῆς πρὶν ἀνημμένων ὁ βασιλεὺς ἐν μιᾷ ὥρᾳ τὴν τῶν ἐχθρῶν εὐθὺς κατεμάνθανεν ἔφοδον. Ἀλλ' ἐκ τῶν προκειμένων σοι κεφαλαίων ταῦτα τρανώτερον δηλωθήσεται. Ἰστέον, ὅτι τὸ παλαιὸν ἀπὸ Ταρσοῦ Σαρακηνῶν κατὰ Ῥωμαίων ἐξερχομένων, εὐθέως τὸ κάστρον τὸ λεγόμενον Λοῦλον (3) ἐν περιόπτῳ προσκείμενον ἐξῆπτε φανόν, ὃν ἐκ διαδοχῆς ὁ καλούμενος Ἀργέας βουνὸς διεδέχετο, καὶ ἧπτε δὲ καὶ αὐτός. Καὶ εἶθ' οὕτως ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε ὁ βουνὸς ὁ Σάμος ἀνῆπτε. Καὶ μετὰ τοῦτο ἐδέχετο τὸ κάστρον τὸ Αἴγιλον, καὶ ἧπτε καὶ αὐτό. Καὶ ἀπ' αὐτὸ ἐδέχετο ὁ βουνὸς ὁ Ὄλυμπος, καὶ ἧπτεν ἐν κορυφῇ. Καὶ μετ' ἐκεῖνον ἐδέχετο ὁ βουνὸς ὁ Κύριζος, καὶ ἧπτε καὶ αὐτός. Καὶ εἶθ' οὕτως ἐδέχετο ὁ βουνὸς ὁ Μούκιλος ἐπάνω τῶν Πυλῶν, καὶ ἧπτε καὶ αὐτός. Καὶ μετὰ τοῦτον ἐδέχετο ὁ τοῦ Ἁγίου Αὐξεντίου (4) βουνὸς ὁ σκοπὸς (5) προσαγορευόμενος, καὶ ἧπτε καὶ αὐτός. Καὶ μετ' αὐτὸν ἐδέχετο ὁ ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Φάρου ἡλιακός, καὶ ἧπτε καὶ αὐτός. Διαιτάριοι γὰρ ἐκεῖσε βίγλας ἀεὶ καὶ πάντοτε κρατοῦντες πρὸς τὸ μὴ λαθεῖν αὐτούς, ἀκριβῶς ἀπεσκόπουν πρὸς τὸν βουνὸν τοῦ Ἁγίου Αὐξεντίου. Ἰστέον, ὅτι, τῶν φανῶν τούτων πάντων ἀψάντων, εὐθὺς οἱ χαρτουλάριοι τῶν ἔξω στάβλων καὶ σαφραμεντάριοι ἐκαλίγουν τὰ βασιλικὰ ἄλογα, καὶ τὰ βασιλικὰ σαγμάρια εὐτρεπίσαντες εὐθὺς ἐκίνουν, καὶ κατήρχοντο εἰς τὴν τοῦ βασιλέως ἀπάντησιν ἐν Πύλαις. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐξήρχετο μέχρι τῶν Πυλῶν, τὰ δὲ βασιλικὰ σελλάρια καὶ οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ λοιποὶ οἱ ἀπὸ τῆς πόλεως ἐξερχόμενοι τῆς ξηρᾶς, προελάμβανον τὸν βασιλέα εἰς Πύλας, καὶ ὅτε τὸ τῶν Σαρακηνῶν φοσσάτον ὤφθη τισὶ πρὸς τὰ τῆς Ῥωμανίας σύστάμενα (6), ἣν ὁ βασιλεὺς εὐθὺς εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ· Ἰστέον, ὅτι οἱ προῤῥηθέντες φανοὶ διεκράτουν μέχρι τῶν ἡμερῶν Μιχαὴλ βασιλέως τοῦ ἐκ Θεοφίλου. Ὄντος δὲ αὐτοῦ ποτε ἐν τῷ τοῦ Ἁγίου Μάμαντος (7) προκένσῳ καὶ μέλλοντος ποιῆσαι ἱπποδρόμιον, ἐν ᾧ καὶ ἀντὶ βασιλέως ἡνίοχος ἐγνωρίζετο (καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἱππηλασίαις ἀντὶ ἡνιόχου ἱππηλάτει), συνέβη τοὺς συνήθεις ἅψαι φανούς, καὶ εἶπε τοῦτο διαλογισάμενος, ὅτι « Εἰ κατάδηλος γένηται ἡ ἔξοδος τῶν Σαρακηνῶν, λυπηθήσονται οἱ πολῖται, καὶ οὐ μὴ ἐξέλθωσιν εἰς τὸ ἱπποδρόμιον πρὸς τὸ τὴν ἐμὴν ἱππηλασίαν θεάσασθαι. » Καὶ ἐκ

A quondam solebant, scilicet quomodo per phanes seu laternas, et per lampades aut faculas seriatim dispositas, singulis earum ardendi vices a proxima acceptas proximæ reddentibus, brevissimo temporis ambitu imperator de hostium invasione modo facta cognoverit. Argumentum hoc clarius ex infra scriptis capitibus seu momentis licebit tibi perspicere. Saracenis itaque Tarsensibus olim adversus Romanos egredientibus, protinus laternam accendebat castrum Lulum dictum, in edito et conspicuo loco situm. Immediate accipiebat ab eo accendendæ laternæ vices collis Argeæ dictus. **284** Ab eo collis Isamus dictus. Ab eo castrum Ægilum. Ab eo collis Olympus, qui e summo suo culmine accensam protendebat laternam. Ab eo collis Cyrizus. Ab eo collis Mucilus, qui est supra Pylas. Ab eo collis

B sancti Auxentii, qui scopus seu meta observationis appellatur. Ab eo tandem heliacus seu præfectus heliaci in palatio Phari. Diætarii enim ibi semper continuas agebant vigilias, solliciteque, ne unquam se flamma lateret non animadversa, versus collem S. Auxentii respiciebant. Laternis illis omnibus accensis, protinus caligabant seu caligis induebant regios equos chartularii stabulorum, quæ extra Urbem augustam sunt, et saframentarii, mulisque necessario sarcinarum apparatu oneratis, movebant et descendebant ad Pylas imperatori ibi occursum eique sese adjunctum. Imperator autem exibat ex urbe, postquam regia sellaria et duces militares et reliqui, quos ex urbe in castra convenire oportebat, per xeram [id .portæ CPtanæ no-

C men est] egressi in Pylas prævertissent. Imperator itaque illuc delatus, si quibus aliqua in parte Romani orbis conspecti fuissent Saraceni, protinus eo movebat ipsis obviam. Mos ille per laternas accensas e prædictis speculis de incursatione hostium significandi obtinebat usque ad Michaelem imperatorem, Theophili filium ; qui eum abrogavit hac de causa : Contingebat aliquando, illo processionem S. Mamantis agente [id est in palatio S. Mamentis rusticante], et certamen equestre per circum [qui ibi est] edituro, in quo etiam pro rege auriga conspectus fuit, qualem personam induere persæpe solebat in editione talium spectaculorum :

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(3) Est castrum Elmacino aliquoties memoratum, *lulu*.

(4) Erat apud Prusam et Olympum. Damascenus Studita Homil. 25 (apud Du Cangium v. Παραβοῦνι) : κυνηγοῦντας μὲ ἄλλους πολλοὺς εἰς τὸν Ὄλυμπον τῆς Προύσας πρὸς τὸ τοῦ Ἁγίου Αὐξεντίου παραβοῦνιν. v. Du Cangium ad Cinnam. p. 435. et ad Zonar., p. 81.

(5) Forte ex eo, quod admodum excelsus esset, teste Nicephoro Patr. CPtano Brev. p. 223, ubi memorat οἰκίδιον στενώπατον ὑπὸ τὴν τοῦ μεγίστου ὄρους ἱδρυμένον ἀκρώρειαν ὃ καλοῦσι τοῦ Ἁγίου Αὐξεντίου λόφον.

(6) Ita membranæ, et patitur expositionem. Τὰ συστάμενα (pro συνιστάμενα) aut τὰ συσταμένα (pro συνεσταμένα) τῆς Ῥωμανίας possunt esse idem atque τὸ σύστημα, totum corpus impe-

D rii cum suis appendicibus ; mallem tamen συσταμένον.

(7) Imperator victor in circensibus ludis ad S. Mamantis. Georg. Monach. p. 541, ubi multa. Bulgari Mamantis palatium aliasque ædes vastarunt. Symeon. Mag. p. 408. Palatium, in quo Michael Ebriosus sæpe aurigabat, erat extra CPlin. seu in suburbio Pera. Vid. Constant. Vit. Basil. Maced. p. 152, infra p. 290. Hinc dicitur ὄντος ἐν τῷ προκένσῳ τοῦ Ἁγίου Μάμαντος, cum processionem ad S. Mamantis facerei, ubi rusticatum et simul festum ejus celebratum, quod in diem 17 Junii incidebat, ut e Theophane constat p. 398, qui etiam p. 363, ait in isto festo per peractam solemnem processionem agi consuevisse certamen equestre in Blachernarum palatio.

contingebat igitur eo tempore, ut consueto modo laternæ illæ belli indices accensæ conspicerentur. Ratiocinabatur itaque secum hoc modo : « Si permisero, ut rumor de Saracenorum invasione in cives emanet, tristitiam inde concipient neque in circum meas aurigationes spectatum convenient. » Et propterea vetabat, imposterum laternas illas accendi. Olim typus seu tenor vel forma hæc observabatur in rogis aut stipendiis militaribus solvendis. Solebant themata seu legiones singulæ quarto quovis anno reccurrente suas rogas accipere hoc modulo. Hoc primo anno accipiebant strategi hi : Anatolicus, Armeniacus, Thracesius. Secundo anno hi : Opsicianus, Bucellarius, Cappadox. Tertio hi : Chrasiani, Coloniæ, Paphlagoniæ. Quarto tandem Thraciæ, Macedoniæ et Chaldiæ. Recurrebat deinde **285** orbis erogationum ad idem principium. decurrebatque iterum atque iterum easdem vices, Debent strategi mandatum in subditos sibi turmarchas, et hi in subditos sibi drungarocomites edere, ut unumquodque bandum seu vexillum aut cohors habeat suum comodromum seu fabrum ferrarium, ut et sutorem calcearium, singulosque utres bovillos, et binos utres ex aluta, quo fluvios profundos et trajectu difficiles facile trajiciant ; item ut penes se nunquam non habeant instrumenta sua absque ullius defectu, secures puta singulas et dolabras singulas et cultros curvos scalptorios singulas et clavas ligneas. Domesticum quoque scholarum oportet vicario scholarum imperare, ut curet ab uniuscujusque scholæ comite hæc ipsa in schola sua prompta et parata haberi. Mandata eadem edet excubitus in suos scribones, et drungarius vigiliæ in comites arithmi, et hicanatus in comites sui ordinis.

A τότε διετάξατο μὴ ἅπτειν τοὺς φανούς. Ἰστέον, ὅτι τὸ παλαιὸν τύπος ἦν, τὰ θέματα ῥογεύεσθαι κατὰ τέσσαρα ἔτη, οἱονεὶ τῷ καιρῷ τούτῳ ὁ Ἀνατολικὸς, ὁ Ἀρμενιακὸς, ὁ Θρᾳκήσιος (8)· τῷ δὲ ἑτέρῳ χρόνῳ ὁ Ὀψικιανὸς, ὁ Βουκελλάριος, ὁ Καππάδοξ· τῷ δὲ ἄλλῳ χρόνῳ ὁ Χαρσιανίτης, ὁ Κολωνείας, ὁ Παφλαγωνίας· καὶ παλιν τῷ ἑτέρῳ ὁ τῆς Θρᾴκης, ὁ Μακεδονίας, ὁ Χαλδίας. Καὶ τῶν δʹ χρόνων διελθόντων, πάλιν ἐῤῥογεύοντο τὰ ῥογευθέντα θέματα τῷ πρώτῳ χρόνῳ. Δέον, πάντας τοὺς στρατηγοὺς ποιεῖν τε παραγγελίαν εἰς τοὺς τουρμάρχας αὐτῶν, κἀκεῖνοι εἰς τοὺς δρουγγαροκόμητας, ἵνα ἑνὶ ἑκάστῳ βάντῳ ἔχωσι τὸν κομοδρόμον αὐτῶν, ὁμοίως καὶ τζαγγάριον· καὶ κατὰ βάντον ἔχωσι πρὸς ἕνα ἀσκὸν βόειον, καὶ ἀνὰ δύο ἀσκῶν ἀπισίων πρὸς τὸ εὐκόλως διαπερᾷν αὐτοὺς τοὺς βαθεῖς καὶ δυσκό- B λους ποταμούς. ἔχωσι δὲ καὶ τὰ ἐργαλεῖα, αὐτῶν ἀνελλιπῶς, ἤγουν ἀξινάριον ἓν, σκεπάριον αʹ, σμιλαριον αʹ μετὰ τοῦ ξυλοσφύρου αὐτοῦ· τὴν αὐτὴν παραγγελίαν ποιεῖν καὶ ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν καὶ εἰς τὸν τοποτηρητὴν τῶν σχολῶν, ἵνα καὶ οἱ κόμητες κατὰ μίαν σχολὴν τὴν αὐτὴν ἀκολουθίαν ἔχωσιν. Ὁμοίως καὶ ὁ ἐξκούβιτος εἰς τοὺς σκρίβωνας αὐτοῦ ποιήσει τὴν αὐτὴν παραγγελίαν, καὶ ὁ δρουγγάριος τῆς βίγλης εἰς τοὺς κόμητας τοῦ ἀριθμοῦ, καὶ ὁ ἱκανάτος εἰς τοὺς κόμητας αὐτοῦ ἐχέτω τὰ αὐτὰ ἐργαλεῖα.

Observanda, quando imperator ab expedito seu expeditione militari, aliove longo et diuturno itinere in urbem revertatur.

C Ὅσα δεῖ γίνεσθαι, ὅταν ἐταν ἐξπεδίτου ἢ μακρᾶς ὁδοιπορίας, ἐπανέρχεται ὁ βασιλεύς.

Redeunte imperatore, fiunt eadem omnia eodem tenore, quæ fieri, eo abeunte, diximus in superioribus. Ubi autem ad Constantinopolin accessit, occurrunt ipsi proceres, qui domi manserant, in Rhegio [navali]. Et tribunus quidem præsentalis, qui remanserat in urbe, custodiendæ illius causa, occurrit ipsi in mantio seu sago russo, statim ex quo modo imperator apud Rhegium pedem e navi

Ἐπανερχομένου τοῦ βασιλέως, τὰ αὐτὰ πάντα γίνεται κατὰ τὴν ὁδόν. ὅσα ἐν τῷ ἀπιέναι αὐτὸν εἰρήκαμεν. Γινομένου αὐτοῦ περὶ Κωνσταντινούπολιν, οἱ ἀπομείναντες ἄρχοντες ἀπαντοῦσιν ἐν τῷ Ῥηγίῳ· ἀλλ' ὁ μὲν τριβοῦνος πραισεντάλιος ὁ ἀπομείνας εἰς παραφυλακὴν τῆς πόλεως ἀπαντᾷ μετὰ μαντίου, ἤτοι σαγίου (9) ῥουσέου, εὐθὺς μετὰ τὸ κατάβα (10) τοῦ Ῥηγίου, καὶ καθήμενος ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν ἵππον

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(8) Est præfectus themati Thracesiorum seu veteri Ioniæ vel Asiæ minori, eoque non confundendus cum sequente ὁ τῆς Θρᾴκης, stratego Thraciæ vulgo sic dictæ ; vid. Constant. de themat. p. 7. Fabellæ, quam ibi infercit, non sine nugis pro more istius sæculi relata, auctorem habet Herodotum. A Thracibus appellata est ea regio, qui eam sequioribus temporibus occuparunt vel potius ab omni ævo habuerunt, vel antequam Græci colonias illuc ducerent. Protendebatur usque ad ostium Ponti Euxini, adeoque etiam Trojanum agrum in se comprehendebat. Ad Hellesponti utramque oram habitabant vetustissimis temporibus Thraces, quorum Europæi suum nomen nunquam non servarunt, Asiastici autem pro aliquo tempore perdiderunt, donec sic volente nescio qua fortuna reviviseceret. Adeoque recte Guilelmus Brito Philipp. I, v. 10, Homerum describens ait : *Qui supposuit Thraciam victoribus Argis*, id est, cujus carmina vastatum Græcis armis agrum Trojanum narrant, fallitur que D Barthius, quando locum illum sollicitat. Thema seu legio Thracesiorum vel Thracesionorum erat ἱππικόν, seu equestre, equites ibi præsidia agebant, ut colligitur e Constant. de themat. p. 18.

(9) Sitne hic loci ἤτοι particula interpretativa an disjunctiva, non liquet. Videtur tamen prius potius. Quo admisso fuerit idem μαντίον et σαγίον. Sane non multum diversa fuisse mantum et sagum credo ex iis constare, quæ ad p. 255 disputavi. Præterea malim in Latinis *cum* supponi pro *in* : *adorantem cum sago*. Est autem *adorare cum sago* motitatione quadam sagi in figuram aliquam certam submissionis dignum facere, ut nos hodie motu et positu quodam pilei solemus ; vid. dicta ad pag. 8.

(10) Est truncata vox pro κατάβασις vel καταβάσιμον, quod novis Græcis idem est atque κατάβασις. Pari modo διάβα dicunt (v. Du Cange h. v.) pro διάβασις, *transitus*, et ἔμβα vel ἔμπα, *introitus* ; v. Du Cange v. ἔμπα. Ita Latini medii ævi *camilla* pro capillacium.

δέχεται αὐτόν. Ὁ δὲ προσκυνεῖ μετὰ τοῦ σαγίου μόνον, καὶ ὀψικεύει αὐτό. Οἱ δὲ κόμητες κονσιστωριανοὶ καὶ τριβοῦνοι πάντες λευχειμονοῦντες κατὰ τὸ αὐτὸ σχῆμα προσκυνοῦσιν καὶ ὀψικεύουσιν. Παρίσταται δὲ αὐτοῖς σιλεντιάριος καὶ λέγει· « Φύλαρχος παρουσίας, κόμητες συστατήριοι, φύλαρχοι πραιτωρίου. » Ὁ δὲ ἔπαρχος τῆς πόλεως καὶ οἱ ὑπατικοὶ καί, ἐὰν εὑρεθῇ, καὶ πατρίκιος ἐμπρὸς τοῦ παλατίου ἵστανται, καὶ ὡς κατέλθῃ τοῦ ἵππου, προσκυνοῦσιν, καὶ δέχεται αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς ἀπὸ στόματος· ἐὰν δὲ βούλονταί τινες τῶν ἀρχόντων καὶ εἰς Ἡράκλειαν ἀπελθεῖν κἀκεῖ δέξασθαι τὸν βασιλέα, καὶ τοῦτο ἔξεστιν αὐτοῖς. Οἱ δὲ συγκλητικοί, ἐὰν πεζῇ ἔρχεται ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ Ἕβδομον, ἀπαντοῦσιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Νηπίων ἐμπρὸς τοῦ μαρτυρίου, καὶ κατέρχεται ὁ δεσπότης, καὶ δέχεται αὐτοὺς ἀπὸ στόματος, καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸ μαρτύριον καὶ εὔχεται. Καὶ ὁ μὲν δεσπότης ἀπέρχεται εἰς τὸ Ἕβδομον, οἱ δὲ συγκλητικοί, ὅπου βούλονται. Εἰ δὲ πλόῳ ἔρχεται ὁ δεσπότης, ἵστανται πρὸς τῷ αἰγιαλῷ, καὶ ἐξιόντα αὐτὸν τοῦ δρόμονος προσκυνοῦσιν ὡς ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ ἀπομονεύς, καὶ δέχεται αὐτοὺς ἀπὸ στόματος, καὶ ὀψικεύουσιν μέχρι τῆς πόρτης, καὶ ἐκεῖ μετὰ των ἄλλων ἀρχόντων ἀφίστανται. Ἀλλὰ ταῦτα, ἐὰν ἀπὸ ἐξπεδίτου ἔρχεται ἢ μακρᾶς ὁδοιπορίας· ἐπεί, ἐὰν ἀπέλθῃ ἕως Σαλαμβρίας, ἢ Ἡρακλείας, ἢ ὀλίγῳ πορρωτέρω, καὶ ὀλίγας ἡμέρας ποιήσῃ, καὶ εὐθὺς ὑποστρέψῃ, ὅπου συνετάξαντο οἱ ἄρχοντες, ἐκεῖ καὶ δέχονται αὐτόν. Εἰ γὰρ ὁ βασιλεὺς ἐκ τοῦ Ἑβδόμου ἐξῆλθεν καὶ εἰς τὸ Ἕβδομον ὑποστρέφει, ἐκεῖ ἀπαντοῦσιν· εἰ δὲ καὶ βούλεται ὀρθοποδῆσαι εἰς τὴν πόλιν, ἐκεῖ πάλιν ἀπαντοῦσιν αὐτῷ, οἱ δὲ συγκλητικοὶ προλαμβάνουσι. Καὶ ἐὰν πεζῇ εἰσέρχεται ὁ βασιλεύς, ἀπαντοῦσιν αὐτῷ ἐν τῷ φόρῳ Θεοδοσίου τῷ καλουμένῳ ταύρῳ, καὶ προσφέρουσιν αὐτῷ στεφάνους, ἕνα μὲν χρυσοῦν, ἄλλους δὲ ἀπὸ δαφνῶν· ὁ δὲ βασιλεὺς ἀντιδίδωσιν αὐτοῖς νομίσματα ὑπὲρ τοῦ χρυσοῦ στεφάνου, ὥστε μὴ ζημίαν αὐτοὺς ὑπομεῖναι. Ἐὰν δὲ ἀπὸ Ἀσίας, ἢ Βιθυνίας, ἢ Περσικοῦ πολέμου ἐπανέρχεται ὁ βασιλεύς, ὁ ἔπαρχος τῆς πόλεως ἀπαντᾷ ἔνθα ἂν συνίδῃ ὁ βασιλεὺς μεσάλλαγον ποιῆσαι, εἴτε ἐν τῇ Σατύρῳ εἴτε ἐν τῷ Πολεατικῷ ἢ ἐν Ῥοφηνιαναῖς (11), ἢ ἐν τῇ Ἱερείᾳ· εἰ δὲ θελήσει ὁ βασιλεὺς διὰ τοῦ στρατηγίου ἀνελθεῖν, προλαμβάνουσιν οἱ συγκλητικοὶ τὸν φόρον τοῦ στρατηγίου (12), κἀκεῖ τοὺς στεφάνους προσφέρουσιν. Εἰ δὲ πλόῳ βούλεσαι ὀρθοποδῆσαι εἰς τὸ παλάτιον, ἵσταται ἐμπρὸς τῆς σκάλης, καὶ ἔνθα δέχεται κατὰ τὸ ἔθος τὸν ἔπαρχον

A prolatum in continente posuerit; quem imperator in equo residens, adorantem in sago solummodo salutat et obsequentem habet: comites autem consistoriani et tribuni omnes in candidis vestibus adorant eodem omnes modo et obsequuntur, silentiario astante, qui eos ex ordine sic citat: « Phylarchus parusiæ » [id est tribunus præsentiæ aut præsentalis, scilicet procedat imperatorem adoratum], tum « Comites systaterii » seu consistoriani, adoranto scilicet dominum; tandem: « Phylarchi, » seu tribuni, « prætorii, » nempe officium faciant velim. Præfectus urbis autem et consulares, et, si qui etiam in urbe tunc adsint patricii, consistunt coram palatio [Rhegii nempe], descendentemque ex equo imperatorem adorant, qui eos benignis B verbis salutat. Licet quoque, si quis procerum Heracleam adire ibique cultum suum imperatori monstrare velit. Quod si vero per continentem profectus imperator ad Hebdomum **286** appulerit, conveniunt senatores in ecclesiam Innocentium Puerorum Bethleemiticorum, ibique coram martyreo [seu tymbo illorum martyrum memoriæ sacro ipsi occurrunt: quos imperator benigno alloquio excipit, eoque facto, in martyreum intrat, et preces ad Deum fundit. Et ipse quidem deinceps abit in Hebdomum [seu palatium tribunal Hebdomi dictum]: senatorii autem abeunt, quo voluerint. Si navi [in Hebdomum] appellit, stant in littore, et exeuntem e dromone adorant, quemadmodum, qui in urbe remansit, apomoneus seu vicarius regius, ipsa in urbe facit; quos imperator humanis C verbis appellat; ipsi autem porro pergenti obsequuntur imperatori usque ad portam tribunalis, ubi cum cæteris proceribus [qui cum ipso ab expeditione redeunt], eum mittunt. Et hic quidem tenetur modus, quando dominus ab expeditione aut itinere longinquo redit. Quod si vero tantum ad Sclymbriam, aut Heracleam, aut paulo ulterius excesserit, et paucos tantummodo dies ibi egerit citoque redeat, occurrunt ipsi proceres ibi loci, ubi ei vale paulo ante dixerant. Ex. c. si in Hebdomo deseruerit eos imperator, redit iterum in Hebdomum, adeoque ibi quoque occurrunt ipsi proceres. Quod si vero deflectere noluerit imperator, sed recta potius via in urben contendat, coeunt quidem proceres in eamdem locum: senatorii autem in urbem prævertunt salutandi domini D

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(11) Non sunt illæ thermæ urbanæ sic dictæ, de quibus Du Cange CPli Christ. l. I, p. 93: sed palatium suburbanum Asiaticum in suburbio Chalcedonensi situm, de quo idem l. IV, p. 175 conferendus, ubi quoque pluribus de palatio Ἠρίῳ vel ἱερείας agit, cujus antiquum nomen mihi videtur fuisse Ἡραῖον, templum Junonis, quod idem Alemanno ad Procopium p. 80 quoque visum fuit. De satyro et poleatico nihil invenio. Neque mirum. Dudum enim ante Constantinum Porphyrogennetum nostrum desierant quædam horum palatiorum et nominum, ut strategicum e. c. deuterum, capitolium, satyrus, poleaticum, etc. Particula hæc tota de reditu imperatoris in urbem non sæculi decimi, sed sexti est; non Constantini hujus, sed Petri Magistri, e cujus toties laudato libro de Constitutione Reipublicæ hæc verbotenus transcripta fuerunt; ut ex eo quoque collegi, quod imperator in SS. Apostolos, non in S. Sophiam ingredi dicatur, ut quæ tum nondum structa esset. [Palatia Eriæa Constant. Porphyrog. exstructa, Script. post Theophan. p. 481.]

(12) Designatur forum Theodosii, quod in ea urbis regione, quæ Strategium appellabatur, exstitisse dicitur; vid. Du Cange CPl Christ. I, p. 80.

causa. Si ab terrestre quadam in occidentem expeditione redeat imperator, occurritur ipsi in foro Theodosii, quod Taurus appellatur, et offerunt ipsi coronas, unam quidem auream, alias autem e lauro. Pro aurea reddit ipsis imperator æquum in nummis pretium, ne sumptus de suo faciendo dammum passi videantur. Si autem ab Asia Bithyniave, aut Persico bello redeat, occurrit ipsi præfectus urbis ibi, ubi decreverit imperator mesallagum facere, [hoc est, e navi egressus tantisper in Asiatico quodam palatio morari, donec vestitum viaticum splendidiore mutaverit]; sive jam in Satyro id fiat, sive in Poleatico, sive in Rufinianis, sive in Hieria. Si porro per strategium ascendere in palatium velit imperator, prævertunt senatores in forum strategii, et ibi coronas offerunt. Si vero navi recta via invehi in palatium absque diverticulo velit, consistit coram scala seu exscensu, et salutat præfectum urbis et apomoneum seu vicarium regium; et accipit oblatas sibi coronas. Agedum afferamus exemplum ingressus regii in urbem. Undecimo nempe die Augusti mensis, feria secunda, anno mundi 6033, intrabat pius imperator Justinianus in Constantinopolin circa horam primam per portam monasterii Charisiæ, ubi præfectus urbis et senatorii ipsi, sed absque coronis, occurrebant. Inde abiens ad deuterum preces faciebat **287** in æde SS. Apostolorum, et accendebat cereos in con-

A τῆς πόλεως καὶ τὸν ἀπομονέα, καὶ τοὺς στεφάνους προσφέρουσιν αὐτῷ. Ἑνδεκάτῃ τοίνυν τοῦ Αὐγούστου μηνὸς, ἡμέρᾳ β', ἔτους, ζλγ' (13), εἰσῆλθεν ὁ εὐσεβὴς βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς εἰς Κωνσταντινούπολιν περὶ ὥραν α' διὰ τῆς πόρτης τῶν Χαρισίου (14), τῶν συγκλητικῶν καὶ τοῦ ἐπάρχου τῆς πόλεως ἐκεῖσε ἀπαντησάντων δίχα στεφάνων, καὶ ἐλθὼν ἐπὶ τὸ δεύτερον ηὔξατο ἐν τοῖς Ἀποστόλοις, καὶ ἧψεν κηρούς (15) εἰς τὸ μνῆμα τῆς Δεσποίνης, καὶ κατῆλθεν ἐπὶ τὸ καπετώλιον. Ὡς δὲ εἰσῆλθεν εἰς τὴν μέσην, ὑπήντησαν δομέστικοι πρωτίκτωρες, αἱ ἑπτὰ σχολαὶ καὶ μετ' αὐτοὺς τριβοῦνοι καὶ κόμητες, πάντες μετὰ λευκῶν χλανιδίων καὶ κηρῶν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἱστάμενοι, καὶ μετ' αὐτοὺς μαγιστριανοὶ, φαβρικήσιοι, τάξις τῶν ἐπάρχων (16) καὶ τοῦ ἐπάρχου, ἀργυ-
B ροπρᾶται καὶ πάντες πραγματευταὶ (17), καὶ πᾶν σύστημα, καὶ ἁπλῶς ἀπὸ τοῦ καπιτωλίου μέχρι τῆς χαλκῆς τοῦ παλατίου πάντα ἐπεπλήρωτο, ὥστε μόλις προβαίνειν τὸν ἵππον τοῦ βασιλέως. Ὡς δὲ εἰσῄει τὴν χαλκῆν ὁ βασιλεὺς, ἔστη ὁ ἀδμισσιωνάλιος, ἔχων (18) τὸν πρωτίκτωρα καὶ τὸν θριαμβευτήν, καὶ ἔκραξεν τό ηριαμβευτάλιον. Οὕτω γὰρ συνεῖδεν γενέσθαι ὁ μάγιστρος διὰ τὸ μὴ εἰσέρχεσθαι τὸν βασιλέα διὰ τῆς χρυσῆς πόρτης. Πάντες δὲ οἱ ἄρχοντες καὶ πατρίκιοι πεζεύοντες ἀπὸ των Ἀποστόλων ἐδηρίγευσαν, καὶ οἱ κουβικουλάριοι πεζεύοντες ἠκολούθησαν.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

C (3) Non potest alius, quam epochæ mundi conditi secundum Græcos annus hic designari. Nam non solent eorum historici annos imperii alicujus imperatoris sic nude citare. Atqui tamen incidit annus ille 33. (id est 6033.) in A. C, 525, quo nondum imperator erat Justinianus. Nam A. C. 527, demum coronatus fuit. Non video, quomodo hoc dubium solvam nisi culpam in librarios devolvendo, qui pro more suo sat noto Justinianum hic pro Justino substituerint. Sed solenine titulum τοῦ εὐσεβοῦς etiam defunctis tribuere? Profecto Petrus Magister non sub Justino seniore, sed sub ejus successore Justiniano suum opus condidit.

(14) Scribendum esse Χαρσίου patet ex Du Cangii modo laudato libro p. 50. Videtur ex hodierna hujus portæ appellatione *Eari Capi*, *porta obliqua*, nomen ipsi olim fuisse non Χαρσίου, sed χάρσιος, quod idem Græcis est atque ἐγκάρσιος. Si tamen a viro nomen duxit, præferenda lectio Χαρσίου. Nam *Charisius* nomen fuit viri, non Χαρσίας. Lectionem
D Χαρισίου habet etiam (indice Du Cangio) Cantacuzenus III. 85. Idem Du Cange laudato loco hanc portam maritinam facit; at in notis ad Alexiadem p. 258 facit mediterraneam. Posset ex hoc loco ea lis dirimi, si addidisset auctor hujus historiæ nomen tractus aut urbis, unde Justinianus aut Justinus tum venerit.

(15) De more accendendi cereos et ardentes depangendi coram imaginibus sanctorum si commentari vellem, actum agerem. Res quoque nota est hunc morem gentilis idololatriæ reliquias esse; vid. Arrian. dissert. Epictet. p. 111. Salmas. ad Script. H. Aug. t. II, p. 203. Vales. ad Ammian. Marcell. p. 357. Indidem quoque ritus manavit cum ardentibus cereis imperatoribus occurrendi. Nam imperatores olim pro diis habebant et divinis omnibus honoribus afficiebant: hinc neque cereorum et ignis prælati honorem ipsis negabant; vid. Theophan. p. 164.

(16) Delenda sunt, quæ in Latinis addidi, sed uncis inclusa, *nempe petroriorum*. Cum latine verterem hunc locum, nondum noram, qualesnam hi essent *Eparchi*; nempe provinciales erant, ut mihi videri dixi supra ad p. 37. Forte tamen recte habet illud additamentum. Nam Justiniani ætate adhuc erant præfecti prætoriis quatuor.

(17) *Negotitores, mercatores.* Ita sæpe apud novos Græcos, v. Theophan. p. 121, 188, et 189. Πραγματεία, *negotiatio*, *mercatura*, *commercium*, et πραγματεύεσθαι, *sibi acquirere*, ibid. p. 217, 277, σωτηρίαν πραγματεύεσθαι, *salutem sibi comparare*. Cedren. p. 494, πραγματευτικὰ σκάφη *naves mercatoriæ*. Forte quoque vox πραγματικοὶ apud Polybium p. 678, ed. Wechel. pro *negotiatoribus, mercatoribus castrensibus*, *lixis* accipienda est. Illustris Casaubonus vertit *spectatæ prudentiæ viros*, respiciens ad viros in rebus agendis tritos et subactos. Ab ista notione acquirendi, comparandi dicti quoque sunt πραγματευταί, *agentes in rebus*, *actores rerum Augusti*, [vid. Guther. p. 967,] eo quod cupita et flagitata comparabant, conquirebant, suppeditabant, quales sunt proxenetæ, *die Mæckler*, a Plutarcho in libello de fœnore non contrahendo πραγματευταὶ dicti p. 1480, ed. Steph. ubi πραγματευτάς et τραπεζίτας ita conjungit, ut Noster hic τοὺς πραγματευτάς et ἀργυροπράτας, quos *fœneratores*, *trapezitas*, *cambiatores* esse, supra demonstravi p. 8, Conf. p. 11. Potest ergo locus hic reddi sic, ut exhibetur in Latinis et dari quoque jure *cambatiores et actores rerum Augusti*. Sed præfero tamen Latina priora. Nostri quoque majores *Handler* pro mercatore dicebant et nos adhuc hodie hanc vocem apponimus aliis, (nam simplici non æque utimur,) ut *Rauchhandler*, *Lederhandler*.

(18) Verti ac si legissem λέγων aut ἠχῶν Alias enim retenta vulgata non video, quis sit ὁ θριαμβευτής præter Justinianum alius.

ditorio Despœnæ seu Dominæ nostræ beatæ Virginis. Inde descendebat in Capitolium. In mesen deinceps, id est mediam, viam sic dictam, delato ipsi occurrebant domestici protectores et septem scholæ ; post eos tribuni et comites, omnes in candidis tunicis et cereos gestantes, seriatim ad dextram plateæ sinistramque stantes ; post eos magistriani, fabricences, ordo seu apparitio præfectorum [nempe prætoriorum], et præfecti [urbis], aurifabri et omnes negotiantes, omne corpus aut collegium ; verbo, a Capitolio inde usque ad chalcen palatii [portam] plena hominum erant omnia, adeo ut vix gressum promovere posset equus imperatoris. In chalcen tandem ut venerat, offendebat ibi stantem admissionalem, qui eum titulo protectoris et triumphatoris excipiebat, et clara voce carmen triumphale [Io triumphe] canebat. Ita nempe ordinaverat magister, ut fieret, propterea quod imperator per auream portam ingressus non fuisset. Omnes autem archontes et patricii pedibus euntes stipaverant imperatoris latera a SS. Apostolis inde ; cubicularii vero, etiam pedites, obsecuti fuerant.

Ἡ ἀπὸ τοῦ φοσσάτου μετὰ νίκης (19) ἐπάνοδος Βασιλείου τοῦ φιλοχρίστου βασιλέως ἀπὸ Τεφρικῆς καὶ Γερμανικίας.

Τοῦ βασιλέως ἐπανελθόντος μετὰ νίκης ἀπὸ τοῦ πολέμου Τεφρικῆς καὶ Γερμανικίας, διεπέρασεν ἐπὶ τὰ Ἡρία (20) ἐν τῷ Ἑβδόμῳ, ὑπαντησάσης αὐτῷ ἐκεῖσε ἁπάσης ἡλικίας τῶν τῆς πόλεως μετὰ στεφάνων τῶν ἐξ ἀνθέων καὶ ῥόδων κατεσκευασμένων. Ὡσαύτως καὶ ἡ σύγκλητος πᾶσα ἡ ἐν τῇ πόλει ἐκεῖσε αὐτὸν ἐδέξατο, καὶ ὁ βασιλεὺς ἀπὸ στοματος αὐτοὺς ἐδέξατο. Εἰσελθὼν δὲ καὶ εὐξάμενος ἐν τῷ τοῦ Προδρόμου ναῷ τῷ ἐν τῷ Ἑβδόμῳ, ἅψας κηροὺς ἐξῆλθεν, καὶ βαλὼν σκαραμάγγιον τριβλάτιον, ἅμα υἱῷ Κωνσταντίνῳ τῷ νέῳ

A *Victoriosus e costris apud Tephricen et Germaniciam reditus Basilii Christum amantis imperatoris.*

Imperator cum victoria in urbem rediens e bellica adversus Tephricen et Germaniciam expeditione trajiciebat ex Asiatico palatio Hieriæ in Hebdomum, ubi omnis ætas urbana ipsi occurrebat cum corollis e rosis aliisque floribus consertis. Ibidem quoque excipiebat ipsum omnis in urbe præsens senatus ; quos cum benignis verbis salutasset imperator, intrabat in ædem S. Joannis præcursoris, quæ in Hebdomo est, et post peractas ibi preces accensosque cereos egressus induebat scaramangium tribiat-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

(19) Symeon Logothetes p. 455, perhibet Basilium apud Tephricam semper victum fuisse et a Germanicia eum rebus infectis abiisse tradit Glycas p. 296, quam oppugnavit anno imperii sui 13, A. C. 879. Dicunt tamen Constant. Vit. Basil. p. 166, et Cedren. p. 570. Basilium, quamvis urbem Tephrice capere nequiverit, tamen totum suppositum agrum et multas in eo arces devastasse atque destruxisse et cum opulenta præda domum rediisse. [Agareni Tephrici commemorantur Script. post Theoph. p. 455, Germanicia a Basilio imp. bello petita Scr. p. Th. pag. 456. Germanica, Germanicopolis, Adata oppidum Syriæ, Glycas p. 295. Addatam, oppidum barbarorum, ab avo frustra obsessum, expugnat Constantinus Porphyr., Leonis filius. Vit. Basil. Maced. c. 34, ed. Allatii.]* Est ergo Germanicia, *al Hadath*, quam Geographus Nubiensis p. 292, uno modico die et una statione a Tarso abesse ait. Abulfeda quoque in Historia ad A. C. 636, eodem modo scribit, et sic probatiores auctores Græci et Arabes. Sunt tamen etiam libri haud pauci, qui *al Hadab*, ut Græci Ἀάπα, exarant ; vid. Cedren. p. 640. Ita Elmacinus p. 221, initio *obsidebat* [A. C. 947.] *Leo filius Bardæ Phocæ, al Hadabam, donec eam expugnaret.* Sic emendandus ille locus et interpretandus est. Præ cæteris memorabilis est locus Scholiastæ Motanabbii, qui ad poetæ hæc verba, *novitne Hadata rabra colorem suum*, hæc affert : *Hadat est nomen arcis notæ, quam condidit Saifoddanlah in solo Romano. Quod eam poeta rubram appellat, respicit eo, quod tincta fuerit sanguine Romanorum. Hi nempe surripuerant eam, et communiebant sibi in castrum tutum. Sed Saifdodaulah eos oppressos in ea arce trucidabat.* Hæc si vera sunt, nequit Adata vel Adapa et Germanicia idem esse. Nam Saifoddaulah, Basilio regnante aut nondum natus aut sane adhucdum puer erat. Forte igitur rectius scriptores alii aiunt. Germaniciam Arabibus C *Tel Sauran* dici. Γερμανικία Συρίας ἡ νῦν Τελσαύρα legitur in fragmentulo geographico, quod Bandur. t. II, p. 10. notar. ad Constant. Themata edidit. Omisit librarius pro more novorum Græcorum ultimum ν, et leg. est Τελσαύραν, ut apud

B Du Cangium ad Zonar. p. 71 exstat. Et ita quoque habet Abulfeda, e quo situm loci aliqualiter intelligere licet. Ait in notis marginalibus ad tab. VI, quæ de Syria agit, sic : *Ad al Awasem* [seu Cleisuras, castra limitanea] *refert Ibn Cardadebah multas, ut eparchias Mambeg et Tizin et Bales et Rosafah et Gumah, item Schaizar, Apamea Maarrat an Nomau, Sauran, al Athamaine, Tel Bascher, Capharthab, Salamiah, Gusiah, Libanum usque ad at Castel inter Hemus et Damascum.* Unde hauserit notitiam suam cl. Evodius Assemani, non novi. Scribit autem ille in notis ad Acta S. Simeonis Stylitæ pag. 402, sic : « Quæ Syris et Arabibus vulgo *Marhas*, dicitur, Latinis Germanicia. » diversa sunt Maresium et Hadata ut vel ex laudato loco Geographi Nubiensis constat, item ex Abulfeda, qui sub Marasch hæc habet : *al Hadath et Maresch sunt duæ parvæ urbes bene cultæ, aquarum et segetum divites arborumque. Ambæ sunt* C *cleisuræ. Ait Abu Rihan al Birunius longitudinem al Hadatæ esse* 62 *gr. min.* 35, *et latitudinem* 37, *gr.* 30 *min. In al Azizico scriptum invenio, eam inter et Antiochiam interesse* 78 *millia, et ipsam inter atque Gihanum seu Pyranum fluvium intercedere mill.* 12. Procul dubio non multum dissitæ fuerunt Hadatha et Sauran. Sed illa in libris Arabicis celebrior est. In Germaniciæ situm inquirit quoque Guil. de l'Isle in annotationibus in chartam suam geographicam imperii Græci e Thematibus Constantini Porphyrog. concinnatam, ponitque eam in Syria Euphratesia. Vide sitne, quæ hodie *Germuk* audit et in tabulis geographicis, inter Diarbekir seu Amidam et Maresiam media locatur. Ubi autem collocanda sit Tephrice, non satis liquet. Forte est Theodorias in finibus Colchidis, corrupta pronuntiatione in Tephriki ex Thefdoriki ; nam Θευδωρίκη est idem atque Θεοδωρίκη et Θεφδωρίκη in pronuntiatione. Id si bene habet, haud parum dis- D junctæ spatiis terrarum erant ambæ hæ urbes.

(20) Marginalem notam in codice inveni, de meo non addidi, ut nunquam feci in ea operis hujus parte, quam curavi. Pro ἐπὶ autem legi debere ἀπὸ, facile liquet.

teum, et conscenso equo, abibat cum Constantino filio juniore [qui expeditionis comes fuerat], pariter equitante, in templum sanctissimæ Dei Genitricis in monasterio Abramitarum, præeunte toto senatu et populo urbano cum flamulis quibusdam puris seu purpura non prætextatis. Apud illam ædem descendebant ex equis ambo, pater et filius, intrabant in dictum Dei Genitricis templum, et post peractas ibi preces accensosque cereos desidebant in eo paulisper, donec spolia hostibus erepta in urbem ma-

A ἱππεύσαντες ἦλθον ἐν τῷ ναῷ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῶν Ἀβραμιτῶν, προηγουμένης πάσης τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ λαοῦ τῆς πόλεως ἅμα καὶ φλαμούλων τινῶν λιτῶν, καὶ καταβάντες τῶν ἵππων εἰσῆλθον εἰς τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου. Εὐξάμενοι καὶ ἅψαντες κηρούς, ἐκαθέσθησαν μικρόν· ὁ δὲ ἔπαρχος τῆς πόλεως προητοιμάσατο καταστέψας τὴν πόλιν ἀπὸ τῆς Χρυσῆς πόρτης μέχρι τῆς Χαλκῆς ἀπὸ δάφνης (21) καὶ δενδρολιβάνου καὶ μερσύνης καὶ ῥόδων καὶ λοιπῶν ἀνθέων, ἀλλά γε καὶ ἀπὸ σκαρα-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(21) Lauro redimitas et lucernis ardentibus illustratas fuisse domos jam florente re Romana in publico gaudio, discimus e Tertulliano ad uxorem, ubi ait : *Procedit de janua laureata et lucernata, tanquam de consistorio publicarum libidinum* ; (vid. Goar. ad Theophan. p. 11 ;) et e Xiphilino, qui introitum Severi in urbem Romam, p. 1242, sic describit : Αὐτῷ [βαδίζοντι] ὁ στρατὸς πᾶς καὶ οἱ πεζοὶ καὶ οἱ ἱππεῖς ὡπλισμένοι παρηκολούθησαν. Καὶ ἐγένετο ἡ θέα πασῶν, ὧν ἑώρακα [Dio loquitur] λαμπροτάτη· ἥ τε γὰρ πόλις ἄνθεσί τε καὶ δάφναις ἐστεφάνωτο καὶ ἱματίοις ποικίλοις ἐκεκόσμητο, φωτί τε καὶ θυμιάμασιν ἔλαμπε. Καὶ οἱ ἄνθρωποι λευχειμονοῦντες καὶ γαννύμενοι πολλὰ ἐπευφήμουν, οἵ τε στρατιῶται ἐν τοῖς ὅπλοις ὥσπερ ἐν πανηγύρει τινὶ πομπῆς ἐκπρεπόντως ἀνεστρέφοντο, καὶ προσέτι καὶ ἡμεῖς ἐν κόσμῳ περιῄειμεν. Mallem omnino cum cl. Reimaro προῄειμεν, *processimus*. Quod si tamen recte habet vulgata, notabit senatores in gemina serie circa imperatorem processisse. Idem Dio p. 1028, describens aureum sic dictum diem quo Nero Tiridati diadema imponebat, ait : Πᾶσα ἡ πόλις ἐκεκόσμητο καὶ φωσὶ καὶ στεφανώμασι, ubi vid. citatos a cl. Reimaro auctores. Populum in candidis processisse et laureis sertis, ludos in theatro editos fuisse, eoque operto velo serico, ad arcendum solem, cui velo insutum acu aurea fuisse Neronem currum agitantem, stellis cinctum. Ab illo more theatro sericum velum obducendi videtur natus fuisse mos pannos sericos ductis super medias plateas et ad utriusque lateris ædes firmatis chordis insternendi, aliosque pannos pretiosos ex ipsis ædium tectis suspendendi, quibus in certis intervallis ardentes cerei et funalia et serta laurea aliaque interponebantur. Urbem eo modo ornare, ut nos, qui solis luminaribus utimur, *illuminare* dicimus, sic veteres a corollis suspensis στεφανοῦν ot *coronare* dicebant. Arabes, qui a Græcis acceperunt, pompam hanc *ornationem*, *paraturam* et *Zinah*, appellant. Talium *Zinarum* frequens mentio est apud Abulfedam. Meminit earum quoque passim et luculenter describit della Valle, et brevius Wansleb. in itinere Ægyptiaco p. 335. Exacte hæc congruunt illuminationibus aut coronationibus medio ævo Byzantii et in Italia usitatis, ut ex afferendis quibusdam exemplis constabit. Ex oriente morem hunc in Græciam venisse, constat e sacris Bacchicis. In his enim, quæ constat e Syria in Græciam transiisse, frequens usus erat tædarum ardentium, sub quibus Bacchus deducebatur. Et hinc intelligas illum Athænei locum l. IV, p. 148. de M. Antonio triumviro, Athenis luxuriæ indulgente et pro Baccho se gerente : μετέβαινε ἐνίοτε καὶ ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν, tanquam in Capitolium triumphantes sub comitatu funaliam, ἀπὸ τῶν τεγῶν λαμπάσι δᾳδουχουμένης πάσης τῆς Ἀθηναίων πόλεως [tecta urbis plana affixas sibi habebant tædas, aut dependentes a se lucernas oleo plenas], καὶ ἔκτοτε ἐκέλευσεν ἑαυτὸν Διόνυσον ἀνακηρύττεσθαι κατὰ τὰς πόλεις. Insignis est locus Odonis de S. Blasio apud Du Cangium v. *Coronari*, qui totum coronationis talis ritum complectitur. *Tota coronatur civitas*, ait, *tapetibus sertisque diversi generis et pretii compita illustrantibus, thure, myrrha aliisque speciebus odoriferis intus et extra civitatem redolentibus plateis*. Sed multo luculentior est Sabæ Malæspinæ locus l. IV Historiæ (editæ. t. VIII, Rer.
B Italic. p. 842), quo introitum et receptionem Conradini Suevi in urbe Roma anno 1268 describit ; neque continere me possum, quin eum, quamvis paulo longiorem, ascribam. *Tripudiantium militum agmina vestium pretiosarum divertorumque colorum desuper arma* [id est armis seu thoraci superindutarum] *habitus distinguebat. Quodque magnum est et auditu mirabile, mulierum choreæ ludentium intra urbem in cymbalis et tympanis, lituis et phiolis et in omni genere musicorum concinunt. Volentesque suarum pretiosarum rerum abundantiam, quam plerumque sequitur voluptas, ostendere, de domo in domum in oppositum consistentem jactatis ad modum arcus aut pontis chordis et funibus vias medias desuper non lauro, nan ramis arboreis, sed caris vestibus et pellibus variis*, [du vair] *velaverunt, pensis ad chordas strophæis*, [id est strophiolis, manipulis] *flectis*, [id est plectis, σειραῖς κατασείστοις, plexibus filorum sericorum, aureorum et margaritarum],
C *dextrocheriis* [seu armillis] *periscelidibus, grammatis, aurifrisiis et diversorum ac presiosorum annulorum appensione diadematum etiam et fibularum seu monilium, in quibus gemmæ fulgentissimæ relucebant, bursis sericis, cultris tectis de piancavo, samito, bysso et purpura, cortinis toraliis et linteaminibus contextis auro sericoque per totum, junctis velis et palliis deauratis, quæ doctus opifex citra et ultra mare de diversa et operosa materia curaque struxerat*. Ad istud exemplum recepta quoque urbe Roma fuit regina Seciæ Christina, ut ex illo opusculo Italico apparet, quod ceremonias receptionis ejus describit, et legitur n. LXX Appendicis ad cl. Arkenholtzii Mémoires de la Reine Christine. Verba ejus sunt hæc : *Tutte le strade dal loco detto di Ponte Molle sino al palazzo di S. Pietro, che sono di longuezza di tre miglia, siano tutte apparate di panni d'arazzi finissimi et alle finestre damaschi e veluti rossi*. Nicetæ Choniatæ locum præterire non
D possum, quem primum omnium dare debueram. Exponens ille pompam triumphalem Joannis Comneni e Colchide cum victoria in urbem regiam redeuntis l. I, p. 13, sic ait : Ἐνστάσης τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἡ πρόοδος ὥριστο, ἅπαξ πέπλος τὰς ἀγυιὰς κατηγλάϊζε χρυσοϋφὴς τε καὶ περιπόρφυρος, οὐδὲ τὰ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων ἐκεῖθεν ἀπῆν ἀγάλματα, ὁπόσα ἱστουργικὴ χεὶρ ἐπίπλοις ἐνετυπώσατο, ἃ καὶ εἴρηκεν ἄν τις ἔμψυχα, οὐκ ἐνύφαντα. Ἦν δὲ καὶ τοῦ ἄγασθαι ἄξια καὶ τὰ περὶ τὴν πάροδον ἑκατέρωθεν πρὸς ὑποδοχὴν τῶν θεωμένων διὰ ξύλων πήγματα καὶ ἰκρία. Χῶρος δὲ τῆς πόλεως ἦν, ὃς οὑτωσὶ διεσκεύαστο, ὁ διήκων ἐκ τῶν ἑῴων πυλῶν τῆς πόλεως ἐς αὐτὸ τὸ μέγα παλάτιον. Καὶ δὴ τὸ μὲν τέτρωρον εὐτρεπὲς, καὶ εἷλκον τοῦτο πίσυρες ἵπποι καλλίτριχες, χιόνος λευκότεροι. Ὁ δὲ βασιλεὺς τὴν τοῦ ἅρματος ἐπίβασιν παραιτῶν, etc., quæ dato ad pag. 352. Memorabile hoc in loco id est, alibi non lectum, fuisse CPli ad utrumque latus illarum pla-

μαγγίων δια φόρων καὶ σενδὲς καὶ πόλυκανδήλων· ὡσαύτως καὶ ἡ γῆ πᾶσα φιλοκαληθεῖσα κατέστρωτο ἄνθεσιν [a]· ἐν δὲ τῷ λιβαδίῳ τῷ ἔξω τῆς Χρυσῆς πόρτης ἐπήγησαν τένται, καὶ διεπέρασαν ἀπὸ Ἱερείας ἐκεῖσε τοὺς εὐγενεῖς καὶ ἐμφανεῖς τῶν αἰχμαλώτων Ἀγαρηνῶν καὶ τὰ ἐξαίρετα τῶν λαφύρων τοῦ πολέμου, φλαμούλων (22) τε καὶ ἁρμάτων, καὶ ἐν ταῖς τέντεσιν ἔνδον ἀποτεθέντα διηρέθησαν, καὶ διῆλθον ἐν τῇ μέσῃ θριαμβευόμενα ἀπὸ τῆς χρυσῆς πόρτης ἕως τῆς χαλκῆς τοῦ παλατίου, ἀνοιγείσης τότε τῆς μέσης καὶ μεγάλης Χρυσῆς πόρτης. Μετὰ δὲ τὸ τὰ

A gnifice exornatam præcessissent. Curaverat enim præfectus urbis domos illarum platearum, per quas pompæ transeundum erat, id est ab aurea inde porta usque ad æneam palatii, non tantum lauro, rosmarino, myrto, **288** rosis aliisque floribus, sed et scaramangiis variorum colorum et pannis sendes et polycandelis comptas atque illustratas esse. Neque domus tantum ornatæ erant, sed et omne platearum pavimentum verrendo prius mundatum fuerat atque deinceps floribus consitum. In tentoria vero, quæ fixa fuerant in eo prato, quod ante por-

VARIÆ LECTIONES.

[a] ΣΧΟΛ. Ἰστέον, ὅτι δίκην νυμφικῶν παστάδων ἦν κατεσκευασμένη ἡ πόλις.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

tearum, per quas processio triumphalis incederet, compaginata asseribus tabulata cum gradibus, unde pompa conspici posset, quemadmodum, teste Keyslero, in urbibus Italicis talia pulpita eriguntur in Carnavallis ad spectandos equos de pernicitate certantes. Id ipsum non omittit in alius triumphi descriptione, quæ ad p. 83, ed. Venet. exstat, ubi tabulata illa binarum, imo ternarum quoque contignationum fuisse ait. Ipsi jam Athenienses olim viis, per quas pompa Minervæ in Panathenæis aliorumve numinum in aliis festis procedebat, præstruebant ad utrumque latus ἰκρία, in quibus starent spectatores; de quibus hic agendi locus non est. Quandoquidem in conferendis locis auctorum ævi medii versamur, qui ritus triumphales sui temporis exsecuti sunt, neque hujus loci partem aliquam afferre pigebit, quo triumphus Manuelis Comneni de Pannonibus describitur: Ἅπας περιπόρφυρος πέπλος καὶ χρυσίῳ κατάστικτος ἀπῃωρεῖτο — τὰ καθεκάτερα μέρη τῆς ἀγυιᾶς, καθ' ἣν ἔμελλε τελεῖσθαι ὁ θρίαμβος, παρυφιστάμενα δρύφακτα εἰς διώροφα καὶ τριώροφα παρυψούμενα πᾶσιν ἐνεποίει θαυμασμόν. Post currum, in quo sedebat imago B. V., quam dum negat Nicetas polymathiæ suæ ostentator Minervæ Pisistrati comparari debere, ipse comparat et ingerit lectori sententiam, quam ipse impiam pronuntiaturus fuisset, neque multi erunt, quibus detestabilis non videatur, sequebantur viri regiæ prosapiæ et magnates aulici, sequebatur tandem imperator Manuel in equo candido cum Contostephano, copiarum duce. Dixi superius, illustratas fuisse plateas urbium sic comtarum luminibus per certa intervalla dispositis. Verum etiam norant et solebant spectacula ignea in aquis edere. Hujus rei insigne documentum apud Cinnamum p. 120: ὑγρῷ πυρὶ κατὰ τὸ ἔθος λέμβους καὶ ἀκατίους ἐνεπίμπρα. Apparet ex eo loco, artem pyrotechnicam non eo usque quidem perfectionis perductam fuisse, quo pervenit hodie; fuisse tamen illis in more positum publicæ hilaritatis demonstrandæ gratia super aquis lembos et minora navigia comburere, a quibus picturæ tamen, inscriptiones aliaque ingenii litterati et dexteritatis pyrotechnicæ documenta videntur abfuisse. Apud ipsos orientales ignium artificiosorum invenio vestigia per dies festos in Abulfedæ insigni loco, e quo discitur, morem illum diebus festis ignes præ hilaritate accendendi fuisse Persis quoque notum, et forte ab illis, ut ignis summis cultoribus, ad Europæos venisse, deinde Persas quoque non ignorasse supplicium, quo nobiles nostri medio ævo solebant infamari, nempe *Sellæ equinæ portandæ*, de quo multis egit Du Cange V. *Sellæ gestatio*. Locus hic est ad Ann. 323: *Anno* 323 *occisus fuit Mardawigj Dailomita, dominus Parthiæ et aliarum regionum, quod hac de causa et ratione contigit: jusserat nempe, quo splendidiorem celebraret diem suum natalem, per circumsitos Isfahanæ montes et colles lignorum ingentes acervos construi, per noctem proxime secuturam arsuros*

B *et ope corvorum accendendos, quorum numerum ultra bis mille coegerat, et cum pyxidibus ardentis napthæ plenis ad eorum pedes religatis quo vellent avolare sinebat.* [Monstrosi ignes artificiales, gustus barbarici, sed grande quid produnt.] *Præterea apparatissimas epulas jusserat instrui, mille mactari equos, bis mille boves, pecudum vim incredibilem; neque minus dulciariorum comparari. Posita coram tamen fastidiebat, ut majestate sua humiliora, graviterque in aulicos idcirco stomachabatur. Erat enim iracundus, et præ cæteris Turcas vexare solebat in suis castris merentes. Soluto convivio et exstincta illuminatione, cum altero mane in urbem redire vellet,* (*hæc enim omnia in processu in agrum Isfahanensem fiebant,*) *aderant in armis et equis ad heri tentorium. Equi, ut eumdem in locum multi conducti, cum hinnitus strepitumque ederent, fremens ira Mardawigj interrogabat, quorumnam essent illi equi, ad prætorium suum tam prope ausi accedere; et Turcarum esse* C *doctus, jubebat, quo puniret et infamaret exosam sibi gentem, Turcas ipsos ademptas equis sellas humeris tollere, eoque gestamine regiam urbem ingredi. Quod cum nequiret non fieri, multum addebat odio, quo Turcæ ardebant in hominem, ne gentilibus quidem Dailomitis admodum acceptum; vultu teterrimum indoleque aspera*, etc. Sed erunt, quibus spectaculum hoc igneum non tam cum pyrotechnicis nostris, quam cum illo sacrificio Mithridatis, item Persæ aut Parthi, convenire existimabunt, de quo Appianus p. 215 ed. Henr. Stephani narrat inter alia his verbis: ἅπτουσι τὴν ὕλην (struem lignorum regiis manibus congestam) ἡ δὲ αἰθομένη διὰ τὸ μέγεθος τηλοῦ ἀπὸ χιλίων σταδίων τοῖς πλέουσι γίνεται καταφανής. Constat tamen inde barbaros quoque Orientales olim hilaria sua ignibus illustrasse. Id ipsum faciebant quoque Græci, sed multo, quam isti Hyrcani, elegantius, ut ex Athenæo disco, qui in convivio Carani enarrando l. v, initio p. 130, convivas ait introductos in cubicu- D lum fuisse, Εἰς οἶκον, ἐν ᾧ κύκλῳ ὀθόναις διείληπτο πάντα λευκαῖς, καὶ ἀναπετασθεισῶν, δᾷδες ἐφαίνοντο λάθρα κατὰ μηχανὰς, χασθέντων τῶν φραγμάτων, καὶ Ἔρωτες καὶ Ἀρτέμιδες, καὶ Πᾶνες, καὶ Ἑρμαῖ, καὶ τοιαῦτα πολλὰ εἴδωλα, ἀργυροῖς δᾳδουχοῦντα λαμπτῆρσι, *cujus omnes plagæ prætensæ erant candidis velis, quibus sursum regestis et subductis, in conspectum prodiisse transmicantes faces per hiatus pegmatum ligneorum, studio factos a quibusdam machinis, et quis eas tenerent super candelabris argenteis Cupidines, et Dianas, et Panes, et Mercurios, et alia sigilla*. En aliquid imaginibus pictis illuminationum nostratium jam temporibus regum Macedonum non absimile.

(22) Vario scriptam inveni hanc vocem in membranis nostris, modo enim, idque frequentius, geminabant λ, modo simplex dabant; nunquam tamen geminum μ vidi. E quo mihi constitit, vocem hanc a *flabello* derivandam esse, e qua corrupta fuit.

tam auream est, translati fuerant e palatio Hieriæ nobiliores atque illustriores captivi Agareni et delecta præstantiora spolia bellica, ut flamula et arma, ibique deposita primum, et deinceps partim captivi ordinati in processionem, partim spolia inter bajulos, qui ea in urbem, triumphale spectaculum, ferrent, distributa fuerant. Itaque per medias aureæ portæ valvas, quæ in gratiam istius solennis actus aperiebantur, intrabant ea in urbem, et pergebant usque ad chalcen. Postquam ergo spolia cum captivis in triumphali pompa in urbem intrassent, surgebant laudati supra domini e templo S. Dei Genitricis, et induebant,

A λάφυρα διελθεῖν (23) ἀναστάντες οἱ δεσπόται καὶ ἐκβαλόντες τὰ σκαραμάγγια, ἐφόρεσαν ὁ μὲν αὐτοκράτωρ καὶ μέγας βασιλεὺς ἱμάτιον ἐπιλώρικον (24) χρυσοῦφαντον διόλου καγκελωτὸν διὰ μαργαριτῶν καὶ ἐν ταῖς ὄρναις ἠμφιεσμένον διὰ μαργαριτῶν τελείων, ζωσάμενος καὶ σπαθίον ζωστίκιον [a], φορέσας καὶ διάδημα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ καισαρίκιον (25)· ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος ἐφόρεσε κλιβάνιον χρυσοῦν (26) καὶ σπαθίον ζωστίκιον, ποδόψελλά τε χρυσᾶ, καὶ ἐν τῇ χειρὶ ἔλαβε λόγχην χρυσᾶν διὰ μαργαριτῶν ἠμφιεσμένην. Ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἐφόρεσεν φακιόλιον (27) δίκην προπολώματος (28).

VARIÆ LECTIONES.

[a] ΣΧΟΛ. Ἰστέον, ὅτι ὁ χιτὼν οὗτος λέγεται ὁ ῥοδόβοτρυς.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(23) Chrysostom. t. VIII, p. 573 : Καθάπερ βασιλέως εἰς πόλιν εἰσιόντος οἱ στρατιῶται προλαμβάνοντες τὰ λεγόμενα σίγνα βαστάζουσιν ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῶν προαγγέλλοντες τὴ εἴσοδον αὐτοῦ.

(24) *Tunicam loratam* verti ad loros recogitans, non recte; debueram *Tunicam loricæ superinductam*; vid. Du Cange h. v. Idem mihi ad pag. 291. dictum esto.

(25) Infulæ Cæsarum erant diversæ formæ ab infulis imperatorum, ut constare potest ex imagine imperatoris cum imagine Cæsaris apud Rhamnusium initio historiæ captœ a Venetis CPleos collata. Imperator in sua infula gerebat interdum crucem, Cæsar in sua nunquam, ut neque in laudata modo imagine gerit, quicum concinit locus Nostri p. 412, ubi ait Cæsaris insigne esse στέφανον (id est στέμμα χωρὶς σταυρικοῦ τύπου. Nescio, an huc referam locum e vita msta S. Melanæ Romanæ (apud Du Cangium v. Καῖσαρ), ut in quo non satis clarum est, nullæne infulæ, an diversæ ab imperatoriis tribuantur : Τοῦτο δὲ τὸ Καίσαρος ἀξίωμα] ὁ λαβὼν ἕτερός ἐστιν, ὡς ἂν εἴποι τις ὑποβασιλεύς· ἁλουργίς τε γὰρ αὐτῷ κατάχρυσος καὶ τἄλλα τῆς βασιλείας παράσημα ὅτι μὴ μόνον τῆς χρυσῆς στεφάνης ἅπαντα ἔχει τὰ τῆς βασιλείας ὕμβολα.

(26) *Clibanum ferreum inauratum*. Diversa esse loricam et clibanum constat; qui autem fuerint, mihi quidem non liquet, Sunt qui clibana fuisse putant πιλωτά, talia coactilia, qualia describit Chronicon Colmaniense ad an. 1298 : *wambasia, id est tunicam spissam e lino et stuppa vel veteribus jannis consutam*. Sed illi satis ex eo refutantur, quod hic loci *clibania aurea*, seu ferro inaurato confecta, et alibi ὁλοσίδηρα appellantur. Indicat quoque nomen ipsum *clibanus*, quod idem est atque *chalybinus*, e chalybe, durissimo ferro, factus. Duxerunt me ad hanc etymologiam Glossæ Basilicorum : Οἱ κλιβανάριοι ὁλοσίδηροι. Κλίβανα γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι τὰ σιδηρᾶ καλύμματα καλοῦσιν ἀντὶ τοῦ χαλαμῖνα. Leg. χαλυβῖνα.

(27) Manavit hæc vox a *faciali*, velo, quo vultus olim velari et abstergi sudor, lacrymæ, sordes solebant. Dependebat super humeros, ad medium fere pectus. Frequens talis figura in antiquis imaginibus, ut in illis Mariæ Virginis, quas Du Cange Gloss. Lat. t. III, in fine tab, III et VII dedit. Facialia hæc, cum deinceps aliter formarentur, et circa pileum acutum aut hemisphæricum obvolverentur, evaserunt ex eo tulbani seu cidares, quales hodie gestant Turcæ Græcorum exemplo. Quando mos illas cidares gestandi fuerit invectus, non liquet. Si mores vetusti sæculi e suo mensus non fuit Georgius Alexandrinus in vita Chrysostomi, sæculo jam quarto fuerunt turbani in usu apud Græcos. Ait enim ille cap. 41 : Ἐκρότουν αὐτὸν ὑψοῦντες εἰς τὸν ἀέρα, οἱ μὲν τὰς χλανίδας ἑαυτῶν, οἱ δὲ τὰ πτερύγια τῶν κουτζούλων, ἕτεροι δὲ ἐγχειρίδια, ἄλλοι δὲ τὰ φακιόλια. Sed jam olim Græci gesta-

B bant, ut ex imaginibus Mercurii. Castoris et Pollucis, pileo Phrygio et aliis constat; vid. quæ de camelaucio infra dicam. Disputat quoque multis de antiquitate hujus gestaminis Du Cange Gl. Gr. v., qui conferri meretur. Forte invectum fuit a Scythis. Nam in columna Theodosiana apud Bandurium Scythæ almucias gestantes frequentes conspiciuntur, ut tab. I. 4, 8, 9, 12, etc.

(28) *Propoloma* est modiolus seu infula turrita, rotunda, in imo angustior, in summo latior, προπάλλον vel potius aliquid, quod factum est προπάλλειν, *eminere et in occulos incurrere*, qualis in Augustarum Byzantinarum imaginibus apud Rhamnusium, Du Cangium ante gloss. Gr. tab. V. et pone Gloss. Lat. tab. VI et VII conspiciuntur. Vid. idem v. Τυμπάνιον. Facete Nicetas Choniates p. 282, tamen galericulum καθέδραν ἀμφινέφαλον appellat. Veteres talia στεφάνας appellabant. Nam στεφάνη diversum erat a στεφάνῳ, ut bene monuit C Casaub. ad Athen. p. 352. Hic enim est totus rotundus æqualiter, permodicæ altitudinis, at στεφάνη est procerus circulus, neque semper æqualis per omnia amplitudinis, ut specie turres in mœnibus exstantes referat, itidem στεφάνας dictas. Juvat scitam talis modioli descriptionem e Busbekio addere, qui Epist. I, ait, se in Bulgaricis feminis talem capitis ornatum vidisse. *Nihil*, ait, *tam novum occurrebat, quam turritum caput, et galeri* (*si sic vocari potest*) *plane inusitata forma. Est ille ex stramine inducta tela, figura plane contraria ei, qua apud nos utuntur rusticanæ mulieres. Hic enim in humeros demittitur et qua infimus* [id est capiti proximus] *est, ibi latissimus est, deinde in pyramidem fastigiatur; contra ille infima parte est angustissimus, deinde supra caput surgit in turbinem, fere ad dodrantem; qua vero supinus cœlum spectat, capacissimus est et apertus, ut non minus videatur ad imbrem et solem accipiendum factus, quom noster ad* D *arcendum, esse. Eo vero spatio, quod est inter ejus inferiorem et superiorem oram, numuli et imaguncula et frusta vitri diversi coloris et quidquid nitet, quamvis vile, pro ornamento dependet. Hujusmodi galeri cum ad proceritatem adjuvant, tum ad gravitatem, quamvis levi jactatione ad casum faciles et parati. Ita ergo se inferunt, ut Clytæmnestram aliquam aut Hecubam, sed Troja florente, in scenam prodire putes.* Acceperunt Bulgari pariter atque Turcæ a Græcis. Nam etiam Turcis familiare esse hoc galeri genus apparet ex imagine Seraglii CPtani apud Bandur. p. 1016. Ut vero hi a Græcis, sic Græci a Romanis acceperant. Qualia enim tympania modiosæ aut galeros Græci aut Græcæ serico aliisve subtilibus pannis indutos capite gerebant, tales Romanæ olim crinibus factos gestabant, ut ex illo noto Tertulliani loco *de cultu feminarum* constat : *affigitis præterea nescio quas enormitates sutilium atque textilium capillamentorum nunc in*

λευκὸν χρυσοὔφαντον, ἔχων ἐπὶ τοῦ μετώπου ὁμοίωμα στεφάνου χρυσοϋφάντου (29). Ἐπέϐησαν δὲ ἀμφότεροι ἱππεύσαντες ἐν ἵπποις λευκοῖς ἐστρωμμένοις χιώμασιν διαλίθοις. Ἐν ᾧ ἔστησαν ἔφιπποι δεξάμενοι τοὺς δημάρχους καὶ τὰ δύο μέρη, φορούντων τῶν δημοτῶν καμίσια καὶ στεφάνια σημεντέϊνα (30) ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν, ἐν δὲ τοῖς τραχήλοις αυτῶν ἕτερα στεφάνια ἀπὸ ῥόδων καὶ ἀνθέων κατεσκευασμένα, ταῖς δὲ χερσὶν ἐγχείρια (31) βασταζόντων· τῶν δὲ δημάρχων φορούντων τὰ νικητικὰ αὐτῶν σαγία, καὶ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν (32) καμίσια καὶ χλανίδια. Ἐν οἷς ἐξεφωνήθη ἐν πρώτοις οὕτως· « Δόξα Θεῷ τῷ ἀποδόντι ἡμῖν μετὰ νίκης τοὺς ἰδίους δεσπότας· δόξα Θεῷ τῷ μεγαλύναντι ὑμᾶς, αὐτοκράτορες Ῥωμαίων· δόξα σοί, παναγία Τριάς, ὅτι εἴδομεν νικήσαντας τοὺς ἰδίους δεσπότας· καλῶς ἤλθετε νικήσαντες, ἀνδρειότατοι δεσπόται. » Καὶ λοιπὰ ἐπευφημήσθησαν νικητικὰ, καὶ ἀπελατικοὶ στρατηγικοὶ (33) ἐλέχθησαν, ἔμπροσθεν περιπατούντων τῶν δύο μερῶν. Ἀπὸ δὲ τῶν Ἀϐραμιτῶν ἐλθόντες ἐν τῇ Χρυσῇ πόρτῃ (34). ὡς εἴπομεν, ἀνοιγείσης αὐτοῖς,

A sui quidem juris et magnus imperator, Basilius, vestimentum loratum auro pertextum et ubique filis margaritarum cancellatum, et in oris præcipue prætextatum filis margaritarum plenæ et primæ magnitudinis: accingebatque sibi spatham e cingulo dependentem, et imponebat capiti diadema, quale cæsaricium appellari solet, Constantinus autem, ejus filius, gestabat clibanium seu loricam auream, et spatham e cingulo dependentem, et podopsela seu circulos pedum aureos; in manu tenebat hastam auream margaritis amictam; in capite gerebat tiaram, ad modum propolomatis seu ornatus turriti capitis muliebris, compositam, candidam, auro intertextam, habentem in fronte aliquid coronæ simile auro intertextæ. Ambo equis singulis inequitabant candidis, B quibus stragulæ gemmis conspicuæ instratæ fuerant. Super talibus equis et in eo paratu consistentes excipiebant primo loco demarchos seu factionum præfectos et ipsas ambas factiones apud ipsum protinus Abramitarum monasterium. Gestabant factiones camisia, et in capite infulas e

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

galeri modum, quasi vaginam capitis et operculum verticis, nunc in cervicem retro suggestum. Vos plane adjicitis ad pondus collyridas quasdam scutorum umbilicos cervicibus astruendo. Galeros Tertulliano dictos, vaginas capitum, non crinibus quidem exstructos, at pileis in acutum conum abeuntibus et subtilibus telis indutos gestabant feminæ Latinæ vel occidentales medio ævo, ut videre est in imagine Valerii Maximi Francice versi in membranis Lipsiensibus. Collyrides, quas Tertullianus appellat, erant texta crinium orbicularia plana cum exstante acuto cono, velut scuti umbilico. Has, sed pannis factas, sæculo XVI, feminis in usu fuisse, testatur loco paulo ante citato Busbekius, et testantur quoque vetustæ imagines, qualis fere est illa Mariæ Burgundicæ apud Scriverium in Vitis Comitum Hollandiæ t. II, p. 441. Tales collyrides umbonatas auribus appositas ibidem videre est p. 319, in imagine infelicis illius Jacobæ Comitissæ. Κόμϐους hos, tumores inanes, *liripipia*, id est *leere Pipen*, dolia aut canales inanes appellabant medio ævo; vid. Du Cange v. *Liripipium*. De κεκρυφάλοις veterum esset quidem hic agendi locus. Sed nimium ea res nos a proposito abduceret. Propolomatis igitur imago conspicitur quoque in tabulæ XLI, fig. 2, t. III Ant. Explic. Montfauconii, ubi e Begero duo capita redduntur, viri et feminæ. Credidit Begerus, ut sunt antiquarii faciles ad omnia sibi persuadendum, ea capita Batti, regis Cyrenarum, et Pheretimæ uxoris esse. Sed sunt procul dubio capita regis alicujus Longobardici aut Hungarici et talis reginæ, aut denique imperatoris et imperatricis Germanorum e medio ævo, quod habitus vultuum, longi capilli et stemma seu infula viri aliaque satis probant. Præstant imaginem propolomatis quoque nummi et lapides ærave vetusta, in quibus imago τῆς πυργοφόρου Ῥείης (ut in Antholog. p. 457 est) conspicitur.

(29) Pro *auro intextæ* malim in Latinis reponi *auro contextæ*. Referebat hic aureus circulus coronam veterum impp., nisi quod forte dentibus aut radiis per ambitum careret. Aut erat loco frontalis. Sugerius apud Du Cangium v. *Phrygium* appellat *ornamentum imperiale instar galeæ circulo aureo circumcircinatum*. Locus hic integer est: *ipsi* [Callisto II] *more Romano — circumdantes capiti ejus frigium* [hoc est calanticam phrygionico opere breudatam], *ornamentum imperiale* [alias βασιλείαν, *regnum*, dictum] *instar galeæ circulo aureo circumcircinatum imponunt.* Fueritne hic circulus aureus totus aureus, metallo solo et solido, an aureis filis contextus, non liquet. In ordine ad benedicendum ducem Aquitaniæ appellatur *garlanda aurea: princeps debet venire baronum comitatus caterva et capite suo garlanda* [tænia] *redimitus aurea, cujusmodi circulus aureus a capite ejus, cum ibi advenerit, amovebitur.* De circulo aureo patri- C ciorum alibi ago.

(30) Facta segmentis seu serico villoso, quod secando resecando fila paratur; unde nomen. Vid. Du Cange v. *Segmentum.* Dixi jam alibi non minus commode ab hac voce *segmentum* derivari posse vocabulum *Sammet* [velours], quam ab *hexamito*, unde vulgo repetitur.

(31) Sunt ἐγχείρια manucciola, sudaria, facialia, oraria, abstergendæ faciei et ori. Glossæ Basilicor.: Ὀδόνια καὶ ὀδονάρια [sic scribebant pro ὀθόνια καὶ ὀθονάρια], ὑφάσματα ἐπιμήκη, ἃ καὶ ὠράρια παρά τισιν λέγεται. Ταῦτα δὲ οἱ εἰς τὸ παλάτιον εἰσιόντες συγκλητικοὶ ἐπιφερόμενοι ἐν αὐτοῖς καὶ ἀπεμύττοντο καὶ ἀπέπτυον. Lucem aliquam hic locus alteri dat apud Œcumenium ad Acta apostolor.: τὰ σημικίνθια ἐν ταῖς χερσὶν κατέχουσιν οἱ μὴ δυνάμενοι ὠράρια φορέσαι, οἷοι [nempe oraria gerentes] εἰσιν οἱ φοροῦντες ὑπατικὰς στολὰς καὶ τουϐία. Quæ nos hodie in boxeis circumferimus suda- D ria, veteres in manibus gestabant, ut latius dico, ubi de *acacia* vel *anexicacia* disputo.

(32) Male in Latinis ad rectores militares retuli, quorum certe gestamen non erat camisia et chlanidia; αὐτῶν pertinet ad factionales; magistratus eorum demarchis subminores designantur, quorum frequens fit in hoc codice mentio.

(33) Subintell. ὕμνοι De apelaticis sententiam alibi jam dixi, et Latina quoque satis declarant, quid penes me quidem fuit.

(34) Per hanc enim portam recipiebantur in urbem imperatores, sive recens electi et e castris pro prima vice in urbem venientes, sive veteres ab expeditione redeuntes cum solemni pompa. Nicephorus Patr. CPtanus in Breviar. pag. 163: Ὡς ἦν ἔθος βασιλεῦσι διὰ προπομπίου δοχῆς διὰ τῆς Χρυσῆς καλουμένης πύλης εἰς τὸ Βυζάντιον εἰσελαύνει, καὶ ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ γενόμενος ἐκεῖσε τὴν τῆς βασιλείας ἀνεδήσατο στέφανον.

segmentis confectas, et in collo consertas e rosis aliisque floribus corollas, in manibus manucciola. Factionum magistri gerebant saga sua victorialia, seu quibus utuntur victoriam in ludis circensibus adepti; archontes tandem seu duces militares ab expeditione reduces gerebant camisia et tunicas. Acclamationes, quibus imperatorem excipiebant, primæ erant hæ: « Laus Deo, qui nobis dominos nostros cum victoria restituit; laus Deo magnificanti vos, imperatores Romanorum; laus tibi, sanctissima Trinitas, propterea quod victoriosos videmus nostros dominos; benevenerilis victores, fortissimi domini. » Reliquas mitto faustas acclamationes victoriales, et apelatica strategica seu prosecutoria ducalia [vel hymnos, **289** quibus victores imperatores militares prosequi mos est], et quos præcedentes coram dominis ambæ factiones a monasterio Abramitarum inde usque ad Auream portam recitabant. Coram Aurea vero porta, quæ, ut diximus, aperta ipsorum intromittendorum

A ἔστησαν πρὸ τῆς εἰσόδου αὐτῆς εὐφημησθέντες ὁμοίως. Δεξάμενοι ἐκεῖσε τὸν ἔπαρχον τῆς πόλεως καὶ τὸν ἀπομονέα, οἵτινες πεσόντες προσεκύνησαν, καὶ προσήνεγκαν τῷ αὐτοκράτορι στέφανον χρυσοῦν (35) κατὰ τὸν παλαιὸν τύπον, καὶ ἑτέρους ἀπὸ δαφνῶν, ὡς τῆς νίκης σύμβολα· ἔλαβον (36) δὲ οἱ αὐτοὶ παρὰ τοῦ βασιλέως νομίσματα χάραγμα τὴν τιμὴν, καὶ πλείω, τοῦ χρυσοῦ στεφάνου. Τῶν δὲ μερῶν πληρωσάντων, εἰσῆλθον τὴν Χρυσῆν μεγάλην πόρταν δηριγευόμενοι, καὶ ἦλθον ἐν τῷ σίγματι, καὶ διὰ τῶν ἀριστερῶν ἐν τῷ ἐξακιονίῳ καὶ ξηρολόφῳ, αὐτίκα τὸν βοῦν καὶ τὸ καπετώλιον, φιλαδελφίῳ τε καὶ ταύρῳ, ἀρτοπουλίῳ τε καὶ τῷ φόρῳ [3*]. Ἐπὶ δὲ τοῦ φόρου ἐλθόντες κατέβησαν τῶν ἵππων (37), καὶ εἰσῆλθον εἰς τὸν ναὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, προσαπαντήσαντος αὐτοὺς ἐκεῖσε τοῦ πατριάρχου μετὰ B λιτῆς τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Ἐν ᾧ (38) λαβόντες κηροὺς παρὰ τοῦ πραιποσίτου καὶ εὐξάμενοι, ἐξελθόντες καὶ ἐκβαλόντες τὰ στρατηγικὰ, ἐφόρεσαν διβητήσια τριβλάτια καὶ χλαμύδας χρυσοϋφάντους

VARIÆ LECTIONES.

[3*] ΣΧΟΛ. Ἰστέον, ὅτι ἐν τοῖς ἐξονομασθεῖσι τόποις δοχαὶ τῶν μερῶν καὶ εὐφημίαι γίνονται.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(35) De corona aurea triumphanti imperatori ab urbe oblata elegantem locum habet Themistius p. 181: Τὸν μὲν ἀπὸ τοῦ πλούτου [paulo ante dixerat τοῦ χρυσοῦ] στέφανον εἰς τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἡ καλλίπολις εὐτρεπίζεται, καθ' ἣν ἀναδήσεται λαμπρῶς ἐπανήκοντα τροπαιοφόρων ἀπὸ τῶν δυσωνύμων βαρβάρων. De *auro coronario* vid. Harduin. ibid., Vales. ad Amm. Marcell. p. 461. et Casaubon. ad Scr. H. Aug. t. I, p. 54. Non igitur retractabo pervulgatum locum de coronis triumphalibus, sed tantum hac occasione exponam et emendabo locum Trebellii Pollionis, ad quem Cl. Salmasius egregia quidem nonnulla notat, nescio tamen, an vera omnia. Narrat laudatus auctor t. II, Scr. H. Aug. p. 322, de imagine quadam, *in qua Aurelianus pictus est utrique* [Tetrico victo victor ipse] *prætextam tribuens et senatoriam dignitatem, accipiens ab his sceptrum, coronam civicam picturatam de museo.* Cum in Palatino codice Salmasius hic loci reperiret *coronam, cycli picturiæ de museo*, efficiebat inde *coronam cyclum, picta omnia de museo*, per *cyclum* intelligens *scutum*. Facit conjecturæ suæ speciem, sed veritatem non conciliat. Si omnino reprobanda est vulgata lectio, quod non putem, potius esset servare lectionem codicis Palatini, mutata tantum unica littera *picturis* pro *picturiæ*: *coronam cycli, picturis* (id est *in picturis*, picta) *de museo* (vel musivo). Est autem *corona cycli* idem atque *circulus pratricialis*, cognominatus, quod patriciorum Romanorum insigne esset, et in sola rotunda lamina aurea vel orbe consistebat, absque radiis. Radiatæ enim coronæ imperatorum erant. Differentiam ambarum coronarum, imperialis radiatæ et patricialis λιτῆς, prodit Leo Ostiensis apud Du Cangium v. *Circulus: eidem Henrico IV, patriciatus honorem Romani contribuunt, eumque præter imperialem coronam aureo circulo uti decernunt;* item ille locus Arnoldi Lubecensis ibidem de uxore Philippi Suevi imp.: *regina regio diademate, non tamen coronata, sed circulata processit.* Credam equidem coronas triumphales absque radiis, adeoque similes fuisse dictis posteriore ævo *circulis* et *coronis cycli;* verum dictionem *corona cycli* jam tempore Pollionis fuisse usitatam difficile probatu esset. Interea non diffiteor, difficile quoque conceptu esse, qui possit hostis victus victori coronam civicam dare. Quamvis enim hostis civis esset, quo servato victor coronam civicam merebatur, attamen populus Romanus debebat civicam dare, non poterat victus. Expediant hunc nodum doctiores.

(36) Convenit cum hoc exemplo illud Antonini Pii apud Spartian. t. I, Scr. H. A. p. 256: *aurum* C *coronarium, quod adoptionis suæ causa oblatum fuerat, Italicis totum, medium provincialibus, reddidit.* Vid. supra p. 286. [Olim mos erat dona vel etiam tributa in coronis aureis offerendi. Neque contemnendæ erant coronæ tales. Procopius Gothic. I. p. 172. antep. ed. Hœsch. narrat, Petrum Magistrum ita pepigisse cum Theodato, rege Gothorum in Italia, ut hic sponderet præter Siciliam Justiniano quotannis se missurum coronam auream valentem 300 libras auri. Sed an imperatores Græci regibus exteris quoque coronas, et quidem non στεφάνους, sed stemmata, qualia ipsi gerebant, εἰς φιλοτιμίας ἐπίδοσιν donabant? Asseverant Hungari, qui regni sui coronam se aiunt a CPtano quodam Imperatore in præmium præstiti officii accepisse; vid. Gabriel de Juxta Hornad, Initia christianæ religionis inter Hungaros eccles. orient. asserta. *Ex Addend.*]

(37) Veteres imperatores Romani reverentia urbis Romæ ante ejus portas descendebant. Xiphili- D nus de Severo p. 1242. init: εἰς Ῥώμην ἐσῄει μέχρι μὲν τῶν πυλῶν ἐπί τε τοῦ ἵππου καὶ ἐν ἐσθῆτι ἱππικῇ ἐλθὼν, ἐντεῦθεν δὲ τήν τε πολιτικὴν ἀλλαξάμενος καὶ βαδίσας.

(38) Non satis accurate Latina hic loci *in isto templo*. Ἐν ᾧ notat *quo tempore aut loco, quando, ubi* vel *ibi, quod dum fit*, vel *hoc modo*, Ἐν ᾧ eo sensu sæpe usurpat Thucydides, ut p. 118, ubi non recte interpres; vult enim dicere: *difficile est modum in dicendo tenere ibi, ubi vel odumbratæ tantum verbis veritati fides conciliari ægre potest*, χαλεπὸν τὸ μετρίως εἰπεῖν ἐν ᾧ (id est ἐνταῦθα, ὅπου) μόλις καὶ ἡ δόκησις τῆς ἀληθείας βεβαιοῦται. Vid. Aristid. t. I, p. 114, Diogenes Laert. p. 597. § 104, Dio Cassius p. 287, et alii multi. Est enim pervulgata dictio. Conf. Viger. de idiotismis L. Gr. novissimæ edit. p. 468. Dicunt quoque ἐν οἷς, si præcessit aut sequitur pluralis. Ita certe ἐν οἷς pro *ubi* accipi potest, si quis velit, p. 320.

καὶ καμπάγια, καὶ στεφθέντες διῆλθον τὴν μέσην τοῦ φόρου, ἱσταμένων καὶ προπορευομένων ἔμπροσθεν αὐτῶν τῶν σκευῶν, λαβούρων, σίγνων καὶ βάνδων καὶ τῶν μεγάλων σκήπτρων καὶ τῶν χρουσῶν φλαμούλων καὶ τοῦ τιμίου σταυροῦ τοῦ μεγάλου τε καὶ διαλίθου, καὶ διελθόντες τὴν μέσην ἕως τοῦ μιλίου εἰσῆλθον διὰ τοῦ ἐμβόλου τοῦ μιλίου εἰς τὸ ὡρολόγιον, καὶ ἀπέθεντο τὰ στέμματα ἐν τῷ ἔνδον τῆς Ὡραίας πύλης μητατωρίῳ, καὶ εἰσῆλθον ἐν τῷ νάρθηκι εὐξάμενοι μετὰ κηρῶν εἰς τὴν μέσην ἁγίαν πύλην, εἰσοδεύσαντες μετὰ τοῦ πατριάρχου καὶ τὰ λοιπὰ τῆς θείας λειτουργίας, καὶ ἥ εἴσοδος ἡ πρὸς τὸ παλάτιον ἐτελέσθησαν καθ' ὃν τρόπον ἐν ταῖς ἐμπράκτοις προελεύσεσιν· προετέθη δὲ καὶ κλητώριον μέγιστον ἐν τῷ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνῳ, καὶ εὐφρανθέντες δεδώκασιν πᾶσιν τοῖς τῆς συγκλήτου βεστομιλιαρήσια (39). Ἰστέον δὲ, ὅτι τὴν μὲν κατάστασιν τῆς πόλεως καὶ φιλοκαλίαν ἡτοιμάσατο ὁ ἔπαρχος, τὴν δὲ τῆς προελεύσεως τάξιν καὶ ἀπαντὴν τῆς συγκλήτου καὶ τῶν μερῶν τὰς ἐπινικίους φωνὰς καὶ προόδους καὶ τῶν δοχῶν τὰς τοποθεσίας ὁ πραιπόσιτος διωρίσατο, ὑπουργούντων αὐτῷ τοῦ τε τῆς καταστάσεως καὶ τῶν σιλεντιαρίων καὶ τοῦ κουβουκλείου παντός· Ὁ τοίνυν ἐναπομείνας μετὰ τοῦ μαγίστρου καὶ τοῦ ἐπάρχου, ὁ καὶ διέπων τὴν ἐκ προσώπου τοῦ βασιλέως δουλείας ἀρχὴν Βαάνης ἦν, ὁ πατρίκιος πραιπόσιτος καὶ σακελλάριος, καθὼς τὸ παλαιὸν ἐκράτει τοῖς βασιλεῦσιν ἔθος, ἐξερχομένου τοῦ βασιλέως ἐπὶ φοσσάτου τὸν πραιπόσιτον παρεῖν τὴν ἑαυτοῦ ἀρχῆς ἐπικράτειαν, καὶ τῷ μαγίστρῳ καὶ τῷ ἐπάρχῳ τὴν τῆς πολιτείας καὶ τοῦ κοινοῦ τὴν διοίκησιν, Ἐπανιόντι τοίνυν τῷ βασιλεῖ ἀπὸ τοῦ φοσσάτου ἀντικήψεις πλεῖσται καὶ δώρεων παροχαὶ

causa fuerat, subsistebant sub faustis acclamationibus excipientes præfectum urbis et apomoneum seu vicarium regium, qui humi procidentes primum adorabant, et dein offerebant seniori summo imperatori auream coronam secundum veterem ritum aliasque lauro factas, ut victoriæ indices. Hi pro aurea corona nummos aureos ab imperatore accipiebant non tantum æquantes et compensantes, sed etiam excedentes impensi auri pretium. Post absolutas factionum faustas acclamationes intrabant domini per magnas Aureæ portæ valvas, et abibant porro, stipati a proceribus, ad sigma, et dein conversi ad sinistram in hexacionium, in xerolophum, bovem, capitolium, philadelphium, taurum, artopolium et forum. In forum autem ut venerant, descendebant ex equis, et intrabant in templum sanctissimæ Dei Genitricis, occurrente ibi patriarcha cum toto ordine Magnæ Ecclesiæ ad modum supplicantium procedente. In isto templo accendebant domini cereos a præposito traditos, et peractis precibus, exibant, exuebant vestimenta, qualia hactenus gestaverant, militaribus imperatoribus congrua, et induebant contra dibetesia triblattia et chlamydas auro intextas et campagia ; et sic porro, præcedentibus coram ipsis sacris vasis, labaris, signis, bandis, magnis sceptris, aureis flamulis et venerabili cruce, quæ magnitudine gemmarumque numero spectabibis est, trajecto medio foro, procedebant usque ad millium ; per cujus porticum ingressi in horologium, deponebant infulas et coronas in metatorio, quod est intra Formosam portam [Magnæ Ecclesiæ seu S. Sophiæ], et intrabant in narthecem, peragebant preces cum

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

(39) Vid. supra ad p. 267, ubi de vocibus ad hunc modum compositis ab interprete resolvendis et per insertum *et* jungendis dixi. Significat enim *vestes et milliaresia*. Tam pervulgatus olim mos erat in aulis Persica et orientalibus Muhammedanis omnibus, Russica, Christianis Europæis omnibus, et adhuc est in Turcica, et tam plena ejus monumenta, ut pene supervacaneum sit de illo exponere. Cum tamen toties ejus in nostro codice fiat mentio religioni duco eum plane intactum præterire. Jam antiquissimis temporibus vestes dono dari consuevisse, apparet e Diodoro Siculo, in cujus l. xxi, Eclog. pag. 491, edit. Wesseling. hæc leguntur : ἀσμένως δεξάμενος τὸν νεανίσκον [Agathoclis filium] στολὴν περιθεὶς βασιλικὴν καὶ δῶρα δοὺς μεγαλοπρεπῆ ἀπέστειλεν. Apud Nostrum sæpe fit mentio vestium ad exteros λόγῳ ξεναλίων missarum, item τοῖς πρόσφυξι, principibus exteris sui juris et ducibus militaribus alterius ditionis ad imperatorem Græcum venientibus, aut in castra ejus transeuntibus, item rectoribus militum strenue se gerentibus honori datarum ; ut et vestium, quibuscum recens honorati investiebantur. Luitprandus in historia l. vi, recenset quot vestes cum nummis solemni ante festum Paschatis largitione summi quique aulæ CPtanæ proceres acceperint. Pachymeres VII, 29 : ὑπερθαυμάτας τὸν ἄνδρα πολλοῖς δωρεῖται, ὀφέλλων [id est αὐξάνων] τὴν ἐκείνου τιμὴν, οὐκ ἀλλαγαῖς μόνον ἱματίων, ἀλλὰ καὶ χρυσῷ καὶ ἵπποις αὐτὸν δεξιούμενος. Idem XII, 40 : τοῦτον βασιλεὺς μετ' εὐμενίας δέχεται καὶ ἀλλαγαῖς ἀγάλλει et cap. 29 : τοῖς ναυάρχοις [Januensibus nempe] τὰ τῶν ἀναβολῶν, ὧν εἶχον, παρὰ βασιλέως φιλοτιμότερον μετημφίαστο. Chronic. Cassinense III, 39 : Michael Parapinacius *pro salute animæ suæ per præceptum* [sacram κέλευσιν] *aurea bulla bullatum constituit, ut per unumquemque annum monasterium* [Cassinense] *accipiat de palatio CPtani imperii auri libras viginti quatuor et pallia quatuor ad nostræ congregationis sustentationem.* Caffarus Annal. Genuens. (t. VI Script, Rer. Ital. Murat.) pag. 265, ait, anno 1154 pacem cum legato imperatoris Manuelis Comneni hanc initam fuisse, ut *deinceps in perpetuum per unumquemque annum ducentos perperos et duo pallia a curia imperatoris commune haberet, et insuper archiepiscopus per annum in perpetuum perperos sexaginta et unum pallium haberet, dictumque commune unum fundicum et ecclesiam in CPli.* Obtineret ille mos apud nos hodie quoque, nisi vestitum veterem et pallii gestandi morem abjecissemus. Quæ enim nationes aut olim dabant aut adhuc hodie dant vestes in donis, earum dona consistunt in palliis vastis, quæ cuivis staturæ congruunt, et tantummodo injiciuntur reliquis vestibus easque contegunt. Nos autem strictis utimur Tam. appetentes hodie sunt talium donorum Turcæ, ut vestes sericas aureis muneribus præferant quod e Busbekii Epistolis constat. De more adhuc apud nos superstite et olim, in curia tam Byzantina, quam Francica observato *liberationes* [id est *livrées*] distribuendi inter aulæ ministros, erit alibi agendi locus. Interea vid. Du Cange v. *Liberatio*.

cereis apud mediam sacrarum portarum, intrabant deinceps in bema cum patriarcha, et sic porro re-

A πᾶσιν κατὰ τὸ δυνατὸν τοῖς τε μετ' αὐτοῦ καὶ τοῖς ἐν τῇ πόλει ἐδίδοντο.

liqua divini officii et ingressus in palatium peragebantur eodem modo, quo peragi solent in solemnibus formalibus processionibus. In fine exponebantur dapes, et fiebat convivium maximum in magno Justiniani triclinio, eaque finita hilaritate, donabant domini senatui vestes et miliaresia. Adhuc notandum, cerimonialem quidem apparitionem et mundationem urbis opus fuisse præfecti urbis ; ordinationem vero processionis et **290** occursum senatus et factionum clamores triumphales atque processus et loca receptionum a præposito constituta fuisse, cui eam in rem cerimoniarius et silentiarii totumque cubiculum adjutrices manus præstabant et mandata perficiebant. Regius vicarius, qui, imperatore in Orientem ea vice profecto, una cum magistro et præfecto urbis in urbe manserat et loco imperatoris imperium, sed ut subditus, administraverat, is Baanes erat, patricius, præpositus sacellarius ; idque ex antiquo imperatorum more, qui in castra exeuntes præposito quidem administrationem imperii sui permittebant et commendabant, magistro autem et præfecto urbis curam civilis regiminis et rerum communium. Reduce in hunc modum e castris facto imperatore, contingebant largitiones plurimæ, et, prout ejus fieri poterat, impertiebantur dona et præmia tam illis, qui expeditioni cum ipso interfuissent, quam qui domi seu in urbe mansissent.

Reditus e fossato Theophili imperatoris, cum Saracenorum Cilicum, qui e Tarso, e Mopsuestia, ex Adana, ex Irenopoli, ex Anazarbo et aliunde adversus ipsum coiverant et consurrexerant valida manu, viginti millia cecidisset.

Rediens itaque Theophius e bello, quod ipsi cum Agarenis in Cilicia fuerat, intrabat in urbem hoc modo. Ut pervenerat in palatium Hieriæ, exibant ad ipsum ex urbe Augusta et Diepon seu vicarius regni per imperatoris absentiam administrator et magister et præfectus urbis et totus, qui tum in urbe aderat, senatus, relictis intus exarchis seu præfectis tagmatum pro urbis custodia. Et senatus quidem, ut parum aberat imperator a palatio, humi procidens adorabat eum; Augusta vero occurrebat ipsi, ut modo ex equo descenderat, intra cancellum chamætriclinii seu triclinii humilis et solo proximi, et adorans ipsum cum osculo beneventabat. Imperator dein mandabat, ut senatus secum in Hieria seu Hieriæ palatio, velut in processu seu rusticatione suburbana, in septiduum ageret, donec Agarenorum bello captorum numerus compedibus illigatus advenisset ; et ut senatorum uxores ex urbe eodem convenirent Augustæque sodalitium præstarent. Quo facto, septimo die post excedebat ex Hieria, et transferebat se per fretum in navi ad S. Mamantis palatium, in quo triduum cum senatu exigebat. Inde rursus enavigans appellebat ad Blachernas ; **291** egressusque dromone inscendebat in equum ; in quo intra murum exte-

B Ἡ ἀπὸ τοῦ φοσσάτου (40) ἐπάνοδος Θεοφίλου βασιλέως, ὅτε ἐνίκησεν κατὰ κράτος τοὺς ἀπὸ Κιλικίας στρατοπεδεύσαντας κατ' αὐτοῦ Ταρσίτας, Μομψονεστίτας, Ἀδανίτας, Εἰρηνουπολίτας (41), Ἀπαζαρβήτας, καὶ λοιπούς, χιλιάδας κ'.

Ἐπανελθόντος τοίνυν Θεοφίλου τοῦ βασιλέως ἀπὸ τοῦ πολέμου τῶν ἀπὸ Κιλικίας κατ' αὐτοῦ στρατοπεδευσάντων Ἀγαρηνῶν, ἐγένετο ἡ πρὸς τὴν βασιλεύουσαν πόλιν εἴσοδος αὐτοῦ τοιαύτη, Φθάσαντος αὐτοῦ ἐν τῇ Ἱερείᾳ, ἐξῆλθεν ἡ Αὐγούστα ἀπὸ τῆς πόλεως καὶ ὁ διέπων σὺν τῷ μαγίστρῳ καὶ τῷ ἐπάρχῳ τῆς πόλεως, καὶ ἡ ἐν τῇ πόλει σύγκλητος ἅπασα, παρεάσαντες τοὺς τῶν ταγμάτων ἐξάρχους εἰς φυλακὴν τῆς πόλεως. Καὶ ἡ μὲν σύγκλητος ὑπήντησαν τῷ βασιλεῖ ὡς ἀπὸ διαστήματος μικροῦ
C πρὸ τοῦ φθάσαι εἰς τὸ παλάτιον, καὶ πεσόντες προσεκύνησαν. Ἡ δὲ Αὐγούστα ἔνδον τοῦ καγκέλλου τοῦ χαμαιτρικλίνου τοῦτον ὑπήντησεν ἀποβάντι τοῦ ἵππου, καὶ προσκυνήσασα τοῦτον ἠσπάσατο· ὁ δὲ βασιλεὺς διωρίσατο ὡς ἐπὶ προκένσου τὴν σύγκλητον διάγειν σὺν αὐτῷ ἐν τῇ Ἱερείᾳ μέχρις ἡμερῶν ἑπτὰ, ὅπως καὶ οἱ δέσμιοι τῶν αἰχμαλώτων Ἀγαρηνῶν φθάσωσιν. Ἐκέλευσε δὲ καὶ τὰς γυναῖκας τῶν συγκλητικῶν ἐξελθούσας τῆς πόλεως διάγειν σὺν τῇ Αὐγούστῃ ἐκεῖσε. Μετὰ δὲ τὴν ἑβδόμην ἡμέραν ἀποπλεύσας τῶν ἐκεῖσε ἦλθεν εἰς τὸν Ἅγιον Μάμαντα, καὶ ἐποίησεν ἅμα τῇ συγκλήτῳ ἡμέρας γ'. Ἀπὸ δὲ τῶν ἐκεῖτε διαπλεύσας ἔφθασεν ἐν Βλαχέρναις, καὶ ἐξελθὼν τοῦ δρόμονος ἐπιβὰς ἵππῳ διὰ τοῦ ἔξω τείχους ἦλθεν εἰς τὴν προετοιμασθεῖσαν κόρτην ἐν τῷ

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(40) Non dubito auctorem Nostrum de illa expeditione loqui, quam ipsi quoque Arabum historici, ut Elmacinus pag. 142, et Abulfeda ad A. C. 838 celebrant, (vid. Leon. Grammat. p. 453, et Symeon. Logothet. Annal. p. 441,) qua Zapetram vel Sozopetram et alia expugnavit, sed vicissim ita in iram concitavit Chalipham Bagdadicum, Almotasemum, Almamonis fratrem et successorem, ut biennio post, nempe A. C. 838, numerosissimo exercitu Romaniam invaderet, et Amorium deleret. Triumphum hoc capite enarratum breviter sic describit Symeo l c. : Ἐκεῖθεν [e Brya] εἰς τὴν πόλιν ἀφικόμενος καὶ τὸ πρῶτον βαΐον παίξας, ἅρματι λευκῷ ἐποχησάμενος καὶ τὰ λάφυρα θριαμβεύσας
D ἐστεφανώθη τῶν δήμων ἐπιβοώντων · Καλῶς ἦλθες, ἀσύγκριτε φακτιονάρη.

(41) Ita menbranæ. Irenopolin designant, sed incertum quam, illamne Ciliciæ, *Neroniadem* alias dictam, an aliam Isauriæ, an denique *Medinat as Salami*, (Medina Cœli, ut cognominem in Hispania vulgus nostrate appellat,) urbs pacis ; quo nomine Bagdadum, capitalem Assyriæ et imperii Saracenici scriptores Græci et Arabici celebrant. Ego quidem de hac postrema puto hic loci sermonem fieri, quamvis vicinia reliquarum urbium hic memoratarum, Mopsuhestiæ vel Massisæ, Adanæ, Anazarbi. Tarsi, Ciliciæ totius, potius indicare Irenopolim Cilissam videatur.

λιβαδίῳ τοῦ κομβινοστασίου. Ἔφθασαν δὲ τῇ αὐτῇ A ἡμέρᾳ καὶ οἱ τοὺς δεσμίους φέροντες ἐν Χρυσοπόλει, καὶ βαλόντες αὐτοὺς εἰς πλοῖα, διεπέρασαν αὐτοὺς ἔνθα καὶ ὁ βασιλεὺς παρῆν· ὁ δὲ τῆς πόλεως ἔπαρχος ἦν προετοιμάσας καὶ καταστέψας τὴν πόλιν δίκην νυμφικῶν παστάδων (42) ἀπὸ σκαραμαγγίων διαφόρων καὶ σενδὲς καὶ ἀργύρου πολυφότων τε καὶ ἀνθέων καὶ ῥόδων ποικίλων ἀπὸ τῆς Χρυσῆς πόρτης μέχρι τῆς Χαλκῆς, καὶ διελόντες οἱ τῶν τάξεων ἰδίᾳ καὶ χωρὶς κατὰ τάξιν τοὺς δεσμίους, τὰ λάφυρα τὰ ἄρματα, ἐθριάμβευσαν μέσον τῆς πόλεως. Μετὰ ταῦτα δὲ ἀναστὰς ὁ βασιλεὺς ἐφόρεσεν χιτῶνα χρυσοΰφαντον ἐπιλώρικον τὸν ῥοδόβοτρυν, ζωσάμενος καὶ σπαθίον, βαλὼν καὶ τιάραν (43) ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ. Ἐπάβη δὲ ἵππῳ λευκῷ ἐστρωμμένῳ χιώματι διαλίθῳ, λαβὼν ἐν τῇ δεξιᾷ χειρὶ σκῆπτρον. Ὁ δὲ B

riorem provehebatur equitans versus magnam Auream portam; in cujus vicinia descendens equo intrabat in cortem sibi præparatam in prato combinostasii [seu stationis combinationum circensium], donec captivi et spolia a militibus triumphantibus in urbem introducta essent. Eodem ipso nempe die ad Chrysopolin venerant, qui captivos ducebant, impositosque in naves eum in locum trajecerant, in quo imperator tum agebat, ut diximus. Hos itaque et hæc suas in classes dirempta taxeotæ seu milites præsidiarii captivos et spolia et arma introducebant triumphantes mediam in urbem, quam præfectus urbis antea curaverat ad instar thalamorum genialium variis scaramangiis, pannis sendes, argento, candelabris multas lampades sustinentibus, rosis aliisque variorum colorum

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(42) Aliquoties recurrit hoc in codice hæc comparatio urbis illuminatæ (ut nos loquimur) cum παστῷ vel παστάδι nuptiali; ut pag. 288 fine in scholio. Est παστάς, item θαλάμη, umbella aut uraniscus, baldachinus, formæ aut quadratæ aut rotundæ, velis et pannis sericis superne tectus et a latere undique dependentibus cinctus, ope aliquot perticarum gestatilis, sub quo olim quidem imagines deorum, hodie interdum monstranzia circumgestatur, reges et reginæ in solemnibus pompis procedunt, (*vid.* Mémoires de la reine Christine par Msr. Arkenholz t. 1. p. 534,) et sponsæ Turcicæ ex more a Græcis derivato in domum mariti deducuntur. Et quia lectus genialis, in quo sponsus et sponsa primum concumbunt, prorsus eodem modo constructus et adornatus est, etiam ipse C παστὸς appellatur. Priscus in Eclegis Hœschellanis pag. 51, describens lectum Attilæ, appellat eum εὐνὴν κολυπτομένην ὀθόναις καὶ ποικίλοις παραπετάσμασι κόσμου χάριν, καθάπερ ἐπὶ τῶν γαμούντων Ἕλληνές τε καὶ Ῥωμαῖοι κατασκευάζουσι. Quia igitur tensis per medias plateas chordis insternebantur in tali στεφανώσει seu coronatione et illuminatione urbis regiæ telæ sericæ pretiosissimæ, aliæ de parietibus ædium ex utroque platearum latere dependebant, adipiscebatur urbs hoc modo speciem umbellæ nuptialis; vid. ad pag. 351. Παστάδος imaginem videre licet in illo grandi Heraclii nummo, quem Du Cange in Familiis Byzantinis p. 112. et diss. de nummis med. ævi tab. 4 exhibet.

(43) Vocem hanc Scholion marginale reddit τούφα. Vicissim p. 48, τὴν τόγα ἤγουν τὴν τιάραν legimus. Est autem *tog*, *tug*, τόγα et τούφα idem vox Arabica. *tog* vel *tug*. Persis est πῖλος ὀρθοπαγὴς, ἀκλινής, D super quo fasciculus pennarum seu plumarum pretiosissimarum auro vel aliunde factarum eminet et velut libella nutat. Libellam dico omne oscillans: λιβέλλιον a *librando* appellant quoque novi Græci. Variis modis corrupta hæc vox a Græcis Latinæ originis ignaris. Modo enim λιβρίον exhibet Tacticum Constantini Meursianum, modo διβέλιον; vid. Du Cange utraque voce et in *Liberatio*. Inter insignia imperialia numerat Codinus c. XV. n. 20. prælatum in ecclesias procedenti imperatori ὑπὸ τοῦ Τζαγγᾶ (id est a τζαγγαρίου, a calceario imperiali) τὸ διβέλλιον ἐπὶ τῶν ὤμων. Idem vid. n. 63, omnes Barangos gestasse libellium, idque imperatori in castra procedenti prælatum fuisse ait. Vides originem caudæ equinæ, insignis militaris Turcici quod Græci post sæculum decimum a Bulgaris assumpsisse (vid. Du Cange Famil. Byzant. p. 311.) et ad Turcas transmisisse videntur. Nisi potius Turci, eadem Hunnica origine cum Bulgaris nati, id a patribus, traditum retinuerint. Vides quoque, ut Janitzari a Barangis acceperint gestamen libellæ seu fasciculi pennarum, super calantica sua e cono argenteo exsurgentis, qualium in lunam cornutam conformatarum imaginem videre est in collectione Ferriolensi tabularum æri incisarum edita Parisiis 1714, tab. 16. in imagine Sulack Baschi seu Capitanei protectorum magni, domini, et tab. 30, in imagine Tschorbadschi seu Capitanei Janissarorum. *Oscilarium regale signum* hanc libellam appellat Joannes Thwroczius apud Du Cangium v. *Ostillarium* (sic ille male exhibet): *dextrarii solemnes cum armis et operimentis omnibus ipsorum gloriosissimis, seu attinentiis, cum Sartanea currus* [ita videtur legendum esse, non curru,] *seu mobili aut oscillario regnali. signo desuper forma avis struthionis deaurato et gemmato dicto monasterio dati et concessi exstiterent.* Viderint Hungari, verane tradiderit civis suus, libellam, qualem diximus, Hungarice *Sartaneam* appellari. Tufia, qualia vult Tacticum Constantini Meursianum in postica sellarum equinarum figi, sunt setarum aut pennarum fasciculus in imo angustus, in summo latus in orbem. Pro tufa *tyfa* dixit Zonaras, ut locum inveniret etymologiæ suæ. Κατήγαγε θρίαμβον, ait, de Basilio imp. loquens, τιάρᾳ ταινιωθεὶς ὀρθίᾳ, ἣν τύφαν καλεῖ ὁ δημιώδης καὶ πολὺς ἄνθρωπος, τῦφον οἶμαι ὠνομασμένην, ὡς τετυφῶσθαι ποιοῦσαν τοὺς ταύτῃ ἀναδουμένους. Putat nempe non recte a vulgo τύφαν dici, idque depravatum esse ex antiquo nomine τῦφος, quo rectam hanc acuminatam tiaram veteres ideo appellarint, quod homines τύφου, fastus plenos faceret. Sed est vox Persica a *tug* vel *tog* corrupta. Solent Græci γ in φ et vicissim mutare. Ita σαῦμα (id est *safma* secundum ipsorum pronuntiationem) dicunt pro σάγμα; εὐλυτροῦν pro ἐκλυτροῦν; Χρίπος pro Εὔριπος, *Efripus*. Adhuc hodie Turcæ vexillum cauda equina e sarissa suffixa factum, *tug*, appellant, contra veteres Germani, Angli vel Anglosaxones et ab illis Romani vexilli genus e confertis pilorum plumarumve fasciculis constans *tufam* appellabant; vid. Du Cange v. *Tufa*, Frisch. in Lex. Germ. v. *Zopff*. Lexicographi Francici v. *Toupet*. *A tufa* vel *tupa* venit *tutupa*, honnetum quadratum clericorum, ut a *cufa cucufa*; vid. Du Cange h. v. [De tupha imp. corona vid. Du Cange n. 17, dissert. de infer. ævi nummis, Wachterus v. *Zopff*, et specimen codicis, quo antiquus poeta continetur a Scheidio Hannoveræ imprimendus p. 138. Τούφα est genus tiaræ, qua usus Basilius, cum triumphum duceret de Bulgaris. Dufresne ad Joinville p. 292, ubi ex Tzeize locus adducitur.]* Talem tulam seu galerum conicum vel pyramidalem cum crista inter insignia regni numerat Georg. Acropolita Chronic. c. 11, ubi vid. Georg. Dusa.

floribus indui, coronari et illustrari. Militibus in triumpho urbem ingressis, exsurgebat imperator e corte, indutus tunica auro pertexta, loros habente, qualem rhodobotryn [seu rosuveam] appellant, spatham ad latus habens e cingulo dependentem, et in capite tiaram seu, ut vulgari sermone appellant, tufam; eoque in apparatu inscendebat in equum candidum, cui phaleræ stragulæque gemmatæ de cervicibus et dorso dependebant, in quo vehebatur, dextra manu sceptrum gerens. Qui ad latus ipsi equitabat Cæsar, [Alexius Moseli, gener ejus,] etiam in equo candido gemmatis phaleris illustri, gerebat corpore loricam auream, armillas aureas in manibus, podopsella seu genualia aurea in cruribus, in capite cassidem cum capitali seu redimiculo aureo, ad latus spatham, et in dextra manu hastam auream. Ad exiguam ab Aurea porta distantiam delatus descendebat imperator ex equo, procidebat humi, vultu ad orientem converso, et adorabat Deum ter. Deinde resurgens rursus conscendebat equum, et sic tandem intrabat in auream portam. Per cujus magnas medias valvas intranti afferebant, magister et diepon seu vicarius imperii administrator et præfectus urbis auream coronam, gemmis et margaritis magni pretii ornatam; quam acceptans dextro suo brachio circumponebat. Et protinus obventabant ipsi factiones haud aliter, quam in processionibus dierum festorum fieri solet, accinentes hymnos triumphales. Inde pergente imperatore per sigma et plateam, quæ ad ædem Sancti Mocii ducit, usque ad millium, descendebant senatores in millio ex equis, et procedebant coram ipso in pedibus ad usque puteum vel cisternam lustralem Sanctæ Sophiæ. At qui cum imperatore in urbem e castris et expeditione redibant, illi aureis cum loricis et spathis et contis seu hastis intrabant equites, **292** ordo quisque seorsim, hoc ordine. Coram imperatore præcedebant præpositi et ad cubiculum pertinentes in aureis loricis; pone eos autem et pone imperatorem ad quinque ferme orgyarum distantiam protospatharii eunuchi, itidem cum aureis loricis et spathobacliis. Ut ergo in ea processione provenerat imperator ad S. Saphiam, descendebat ex equo, intrabat in templum per aream sancti putei, faciebat ibi preces, factis-

A Καῖσαρ ἐφόρεσεν χρυσοῦν κλιβάνιον σὺν μανικελλίων καὶ ποδοψέλλων καὶ αὐτῶν χρυσῶν, βαλὼν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ καὶ κασίδα σὺν περικεφαλαίᾳ χρυσῇ, ζωσάμενος καὶ σπαθίον, ἐπιβὰς καὶ αὐτὸς ἵππῳ ὁμοίως λευκῷ σὺν χιώματι διαλίθου. Ἔλαβεν δὲ καὶ τῇ χειρὶ λόγχην χρυσᾶν· μικρὸν δὲ τῆς πόρτης παφθακῶς (44) κατέβη τοῦ ἵππου ὁ βασιλεύς, καὶ ἔπεσεν πρὸς ἀνατολὰς προσκυνήσας τρίτον. Εἶθ' οὕτως ἀναστὰς ἐπέβη τῷ ἵππῳ. Καὶ εἰσερχομένῳ αὐτῷ τὴν μεγάλην Χρυσῆν πόρταν, προσήνεγκαν αὐτῷ ὁ μάγιστρος καὶ ὁ διέπων καὶ ὁ ἔπαρχος τῆς πόλεως χρυσοῦν στέφανον κατεσκευασμένον ἐκ λίθων τιμίων καί μαργάρων πολυτίμων, ὅν καὶ λαβόμενος ὁ βασιλεὺς, ἐφόρεσεν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ βραχίονος, καὶ εὐθὺς τὰ μέρη αὐτὸν ὑπήντησαν ἐμπράττως, ὡς ἐπὶ ἑορτασίμου προκένσου, εὐφημοῦντες ἐπινίκια. Καὶ B διοδεύσας ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε διὰ τοῦ σίγματος καὶ τῆς πρὸς τὸν Ἅγιον Μώκιον μέχρι τοῦ μιλίου. Ἐν ᾧ μιλίῳ ἀπέβησαν τῶν ἵππων οἱ τῆς συγκλήτου καὶ πεζεύοντες δηρίγευσαν ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως ἕως τοῦ φρέατος τῆς Ἁγίας Σοφίας. Πλὴν οὖν οἱ ἀπὸ τῶν ἔξω συνεισελθόντες τῷ βασιλεῖ ἐν τῇ πόλει, μετὰ χρυσῶν κλιβανίων καὶ σπαθίων καὶ κονταρίων εἰσῆλθον ἔφιπποι, τάξις ἑκάστη ἰδίᾳ καὶ χωρίς· ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως οἱ πραιπόσιτοι καὶ τὸ κουβούκλειον, χρυσοκλίβανοι· ὄπισθεν δὲ ὡς ἀπὸ ὀργυιῶν πέντε πρωτοσπαθάριοι εὐνοῦχοι μετὰ χρυσῶν κλιβανίων καὶ σπαθοβακλίων. Ἐν δὲ τῇ χαλκῇ τοῦ παλατίου ἔστη ἔμπροσθεν τῆς πύλης πούλπιτον (45), καὶ εἰς τὸ ἓν μέρος τὸ χρυσοῦν ὄργανον τὸ λεγόμενον πρωτόθαυμα, εἰς δὲ τὸ ἕτερον μέρος σέντζον χρυσοῦν καὶ C διάλιθον, μέσον δὲ τούτων ὁ χρυσοῦς σταυρὸς καὶ διάλιθος ὁ μέγας· Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀποβὰς τοῦ ἵππου εἰσῆλθεν διὰ τοῦ φρέατος εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, καὶ εὐξάμενος ἐξῆλθεν πάλιν διὰ τῆς αὐτῆς πύλης, καὶ πεζεύων ἦλθεν ἐν τῇ Χαλκῇ, καὶ ἀνελθὼν (46) κατεσφραγίσατο ἐπὶ τοῦ σέντζου, καὶ ἔκραζαν τὰ μέρη· « Εἷς ἅγιος (47). » Καὶ καθίσας, προσήνεγκαν αὐτῷ τὸ πολίτευμα τῆς πόλεως χρυσοῦς βραχιόλους, καὶ λαβὼν τούτους ὁ βασιλεὺς ἐφόρεσεν ἐπὶ τῶν βραχιόνων αὐτοῦ, καὶ ἀπεδέξατο αὐτοὺς εὐχαριστῶν, δημηγορήσας ἀφ' ἑαυτοῦ τὰ περὶ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ πολέμου. Καὶ πάντες ἐπινικίως αὐτὸν εὐφήμησαν· ἀναστὰς δὲ τοῦ σέντζου ἐπέβη τῷ ἵππῳ, καὶ διῆλθε διά τε τῶν διαβατικῶν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(44) Est *parum ultra portam evectus*. Eamdem quidem sententiam, sed ambigue in Latinis expressi. Illud alterum, ut clarius, supponi malim.

(45) Ante palatium erat pulpitum seu suggestus, etiam Zosimi jam tempore, qui l. IV, c. 6, τὸ πρὸ τῆς αὐλῆς βῆμα appellat.

(46) Nempe in pulpitum, quod coram chalce exstructum erat et in thronum super isto pulpito collocatum. Est autem pulpitum idem, quod βῆμα, suggestus excelsus, e quo magistratus aut imperator verba faciebat. Latini me lii ævi *arengariam* appellabant ab *arengando* seu *perorando*. *Luogo dinanzi al palazzo, dove, quando entrava la Signoria, il Podesta salito in bigoncia, che così si chiamava quel pulpito di pergamo d'entrel quale arengava e faceva un' orazione*. Vid. Du Cange Gl. L. v. *Arengaria*.

D Hoc est illud παράθυρον προσκήνιον, quod memorat Nicetas pag. 203: Ὁ βασιλεὺς τραπόμενος εἰς ἑστίασιν πᾶσαν τῶν ἀρχαίων ἀνῆκε πύλην αὔλειον καὶ παράθυρον προσκήνιον, ὥστε τοὺς βουλομένους εἰσιέναι καὶ θεᾶσθαι αὐτὸν τροπαιοῦχον. Coram palatio regum Persicorum esse tale pulpitum, asylum illuc confugientibus, memini apud Sansonum legere. Et morem fuisse Latinorum quoque medii ævi pulpita coram foribus ædium suarum struendi, patet e Chronico Laurisham. anno 948: *paradisum totum plumbo cooperuit, pulpita ante portas ejusdem paradisi fabricavit*.

(47) Ita mihi visus fui in membranis reperisse. In superioribus sæpe est εἷς ἅγιος, *es sanctus*, vel *venerabilis*, quod forte præferendum; ἅγιος enim est titulus imperatori competens.

των πλαγίων τῦΖευξίππου, καὶ ἐξῆλθεν εἰς τὸν ἀσκέπαστον ἱππόδρομον (48), καὶ ὑποκάτω τοῦ καθίσματος εἰσελθὼν κατέβη διὰ τῆς δάφνης εἰς τὸν κάτω σκεπαστὸν ἱππόδρομον, καὶ καταβὰς τοῦ ἵππου εἰσῆλθεν εἰς τὰ σκῦλα ἐν τῷ παλατίῳ, καὶ ἐγένετο αἴτησις δεξίμου (49). Καὶ τῇ ἐπαύριον ἐτελέσθη τὸ δέξιμον, καὶ προσετέθησαν ἀντιλήψεις πλεῖσται ἀναβιβαζόμεναι ἀπὸ τῆς τῶν βασιλικῶν μανδατόρων ἀξίας μέχρι τῆς κυριωνύμου (50) πατρικιότητος, καὶ δωρεαὶ πλεῖσται τοῖς πολιτάρχαις, καὶ τὸ πολίτευμα παρὰ τοῦ βασιλέως ἐδόθησαν, καὶ ἱππικὰ ἐτελέσθησαν, κἀκεῖ πάλιν τοὺς δεσμίους καὶ τὰ λάφυρα ἐθριάμβευσαν, ἐφ' ἱκανὰς δὲ ἡμέρας ἐκράτησεν ἡ δεξίωσις τῶν δωρεῶν διὰ χειρῶν τοῦ βασιλέως διδομένων. Ἰστέον δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι πάλιν ἐκ δευτέρου (51) ἐξελθόντος τοῦ αὐτοῦ Θεοφίλου ἐπὶ φοσσάτον, ἐν τῷ ὑποστρέφειν

A que, rursus egrediebatur per eamdem portam per quam intraverat, et sic procedebat porro pedes usque ad chalcen. In chalce vel ænea, porta palatii stabat coram porta pulpitum, ejusque in una parte aureum organum, protothauma seu miraculum primum et præcipuum dictum; in altera senzum seu sessum, id est solium, aureum gemmatum : inter ambo media crux illa ingens aurea et gemmata. In hoc pulpitum et in illum thronum enitebatur imperator, et stans super solio signabat se crucis signo; quod videntes factiones acclamabant : *Unus est sanctus*. Tunc desidenti offerebat urbanus magistratus aurea brachialia, quæ acceptans ille brachiis circumponebat, et dimittebat eos, qui exhibuerant, cum gratiarum actione.
B Dein enarrabat publica oratione non per quæsto-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(48) Videtur ***non tectum*** vel *apricum*, sub nudo Jove positum, addere, respectu habito ad porticus circi. Vult ergo mediam aream, in qua decurrunt equi certantes, designare. Sed ut verum fatear, locum hunc non intelligo, ut multos alios, qui topographiam CPtanam spectant, quos nemo unquam intelliget, nisi qui loca ipsa spectaverit. Cum vero loca illa destructa et prorsus mutata sint, facile liquet, magnam partem hujus codicis in æternum mysterium fore. Potest quoque id ex hoc loco non sine maxima probabilitate effici, duo fuisse circos CPli, unum superiorem dictum, velis per circum medium super chordas diductas tentis et instratis non tectum, τὸν ἀσκέπαστον, alium inferiorem dictum, velis tectum. Sed hæc res ad circensem disputationem pertinet, quam in superioribus attulimus.

(49) Si quid ab imperatore cuperet populus, id claro clamore in Circo flagitabat. Quando igitur flagitarent se ad venerandam sacram purpuram admitti gratulandi gratia ob natum hæredem, ob felicem ab hoste victo reditum, ob ductam Augustam thori sociam, ob natales imperii et nativitatis renovatos, et alia talia, tunc dicebatur αἴτησις τοῦ δεξίμου, *flagitatio exceptionis* vel *exspectationis* fieri. Nam τὸ δέξιμον idem est atque δοχή, *receptio advenientis* aut *præstolatio adventuri*, aut idem quod δεξίωσις τοῦ προσελθόντος, *beneventatio coram advenientis*. Et fieri δέξιμον dicebatur, quando imperator proceres et senatum urbanum et magistros factionum ad se adorandum et sibi gratulandum admitteret.

(50) Patriciatus dicitur sic, quia post Augustum patriciis proprie competebat titulus κύριος. Legi in Procopii Anecdot. locum, unde hoc probari possit. Sed non enotavi, neque nunc quærenti succurrit. Cl. Corsini in Append. ad notas Græcas diss. I. p. 9. demonstravit quoque pluribus exemplis, etiam consules simplices, qui neque Cæsares, neque Augusti essent, fuisse *dominos nostros* et δεσπότας ἡμῶν dictos. Du Cange in notis ad Alexiadem p. 283, citat inscriptionem statuæ Dominico Sylvio, Paci Venetiarum, positæ ob victoriam ab ipso in Robertum Guiscardum apud Dyrrhachium partam. Est autem hæc anno 1081 :

Obsesso repuli Guiscardum Marte Robertum
Dyrrachio : hinc dominum me vocat præsul Alexis.

Notat Du Cange in margine, voce *dominum* designari, titulum *Despotæ* Duci Veneto attributum fuisse. Nimis illustris erat Despotæ titulus, quam ut eum imperatores Græci aliis, suo sanguine non cretis, communicarent. Vult potius dicere, ducem illum Venetum ob præstitam egregiam operam ab Alexio Patricium nuncupatum et κυρίου, *domini*, titulo cohonestatum fuisse. Fateor tamen rarius aut forte nunquam hoc sensu κυριώνυμος sic occurrere. Notat enim in se vox illa eum, qui hoc vel illud nomen proprie et vere gerit, respectu habito ad illos, qui improprie id gerunt, aut falso sibi arrogant, τοὺς ἀκυρωνύμους aut ψευδωνύμους. Ita apud Pachymerem VII, 28, ἡμέρα τῆς τυρινῆς κυριώνυμος vocatur Dominica Caseivorii, quamvis multi alii dies per annum esui casei dicati sint, sic tamen in specie dicta. Apud Nicetam Chon. p. 300. dies Dominica ἡ κυριώνυμος appellatur, *de Domino dicta*. Secutus fuissem hanc interpretandi rationem, si mihi constitisset fuisse Patricios veros et alios titulares tantum, cum dignitas patricialis non
C esset officium, sed merus titulus, mera dignitas. Intelliguntur ne, qui præter dignitatem patricialem muneribus aulicis aliis omnibus vacabant ?

(51) Secunda Theophili adversus Saracenos expeditio, de qua hic sermonem esse vix dubitari debet, contigit anno post illam superiorem secundo, sc. A. C. 838, habuitque successus triumpho certe non dignos, amissa Amorio : πολέμου γενομένου ἡττηθεὶς ὁ βασιλεὺς ἔφυγε καὶ μετ' αἰσχύνης ὑπέστρεψε μόλις διασωθείς, ait Symeon Logothetes Annal. p. 423. Quem ille Γούνδεπ nominat, (ita enim legendum, non Γουδεή, ut editur,) eum Abulfeda *Afschin Chaidsar* appellat; quæ discrepantia librariis debetur. Parum enim Arabice differunt, demptis punctis diacriticis, *Giondub* et *Chaidsard*. Præferenda tamen procul dubio lectio posterior, non ideo tantum, quod Abulfeda, singulas litteras nominatim dictans, velut inculcat *Chaidsar*, non aliter, legendum, sed etiam, quod *Chaidsar* Persicum nomen est Persæ conveniens. Afschinus enim Persa erat. *Giondob* autem est
D nomen Arabicum adeoque minus aptum. Juvat illius belli historiam ex Abulfeda repetere, cum ut comparari Græcis auctoribus, tum ut Elmacini de eodem locus pag. 141, hinc emendari et recte intelligi possit. Habent autem Abulfedæ verba sic t. II, p. 170 : *Hoc anno* [æræ Muhammedanæ 223, A. C. 838.] *Amuriæ contigit expugnatio. Nempe Theophilus, Romanorum imperator, cædem et rapinas ad Zabethram* [Sozopetram] *usque circumtulerat per Moslemicam ditionem, et ita fideles habuerat, quotquot in ejus manus inciderent, ut horrori spectantibus et audientibus esset. Quod quamvis ægerrime ferret al Motasem, tamen ipsum maxime pupugit, aliquam Haschemitidem* [prophetæ cognatam] *dum rapitur a Romanis, alta voce Proh Motasem exclamasse* [absentis auxilium et vindicias flagitantem]. *Quo ille percitus adeo fuit indigno et intolerabili facinore, ut coactis confestim copiis die* vigesimo

rem, sed ipse, res sibi eo in bello feliciter et ex animi sententia gestas, gratulationes et fausta omnia omnibus acclamantibus. Desurgens tandem de solio, rursus inscendebat in equum ; et transibat per porticus thermarum Achillis et præter latera Zeuxippi, intrabatque in circum non tectum ; ubi ingrediens infra cathisma descendebat per daphnem id inferiorem contectum circum, et equo relicto, intrabat per scyla in palatium ; quo tempore fiebat regatio deximi, quod altero die contingebat ; et fiebant gratificationes atque promotiones longe plurimæ a dignitate regiorum mandatorum inde usque ad dignitatem patriciatus, cui cyrii seu domini titulus competit. Accipiebant quoque urbani magistratus et communitas urbana largitiones ; peragebantur certamina equestria ; et rursus producabantur ibidem, in circo puta, captivi atque spolia ; et in multos dies obtinebat largitio donorum ex augustis manibus venientium. Cum altera vice revertes e fossato Theophilus in eo esset, ut urbem triumphans ingrederetur, imperabat, ut pueri urbani corollis variorum florum ornati sibi occurrerent. In cæteris erat hic alter introitus illi priori similis.

A αὐτὸν καὶ μέλλειν τὴν πόλιν εἰσέρχεσθαι ορoσέταξεν τοὺς τῆς πόλεως παῖδας ἐξελθεῖν πάντας εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ μετὰ τῶν ἐξ ἀνθέων κατεσκευασμένων στεφάνων, εἰσελθὼν ὁμοίως τοῦ προτέρου σχήματος.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

octavo mensis quinti hujus anni moveat tanto cum armorum et scorteorum tentoriorum aliarumque rerum apparatu, quantus Chalifarum nulli ante eum diem comparatus, quantus conspectus nulli fuerat. Agitabat enim animo urbis, Amorii puta, eversionem, quam oculum Christianismi penesque Romanos majore in loco, quam ipsam CPlin, esse et ab Islamismi natalibus inde Arabibus intactam mansisse acceperat. Ea igitur mente procedebat ad Motasem usque ad fluvium mari vicinum, sic ut a Tarso ad diei iter abesset, ubi copiis trifariam distributis, dextro cornu præficiebat Afschinum Chaidzarum, filium Cavusi, sinistrum addebat Aschnaso, medium ipse ducebat. Hæc ita dimissa castra, ut singula binis B *parasangis a se abessent, quod jussi fuerant, flammis pagos et Romanum omne solum devastabant. Quo facto ad Amorium primus Aschnas, tum ad Motasem, postremus Afschin provehuntur. Quam castra die septimo noni mensis hujus anni juncta cingunt corona et machinis impetunt. Certatum Græcos inter et Moslemos fuit acerrime. Moslemi tandem perforatis mœnibus expugnabant urbem, cædebant viros, opes et debilem sexum diripiebant prædamque ingentem et captivos undecunque ad principem convehebant, cujus jussu redacta urbs in cineres et solo æquata fuit. Quibus intra quintum et quinquagesimum a cœpta obsidione diem peractis redibat ad Motasem ad Marchiam Syriæ.*

ΠΙΝΑΞ (52) ΣΥΝ ΘΕΩ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ.

INDEX CAPITUM LIBRI SECUNDI.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(52) Indicem capitum generalem etiam primo libro fuisse olim præfixum, liquet ex ejus reliquiis, sed corruptis, de quibus alibi dixi. Libri hujus secundi indicem jam olim cl. Viri Jo. Henr. Majus in Catalogo Biblioth. Uffenbach. et Jo. Alb. Fabricius t. VI Biblioth. Græcæ publicaverant, interdum ab ipsis titulis capitum, qui medio in opere leguntur, abeuntem. Consuevisse veteres libris suis tales capitum indices præfigere, demonstravit exemplis Henr. Valesius initio notarum ad Eusebii Histor. eccles.

(53) *Stante*, id est succedente, contingente, vel etiam *instante*. Proprie ἵστασθαι pro *incipere*, *adesse*, *instare*, *imminere* ponitur, ut infra p. 442, ἵσταται τὸ κλητώριον, *incipit* vel *adest sacrum epulum*, p. 161, ἵσταται ἡ προέλευσις, *incipit processio*, et ἵσταται τράπεζα, *convivium incipit*. Ita, quoque καθ' ἱσταμένην βασιλείαν dixit Nicetas p. 5. ed. Venet. pro *incipiente*, nascente, coeunte imperio. Nota formula μηνὸς ἱσταμένου : καθισταμένης ἔτι τῆς ἀρχῆς, *incipiente imperio*. Nicetas p. 5 ; ἱσταμένου τοῦ ἔαρος, *instante* vel *incipiente vere*, Appianus p. 224.

γ'. Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, τοῦ βασιλέως προβαλλομένου δομέστικον τῶν σχολῶν, ἢ στρατηγοὺς, ἢ δρουγγάριον τῶν πλοΐμων, ἢ σακελλάριον, ἢ τοῦ σακελλίου, ἢ λοιποὺς ὀφφικιαλίους.

δ'. Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ προαγωγῇ ῥαίκτωρος.

ε'. Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ προαγωγῇ συγκέλου.

ς'. Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, ὡς τὰ νῦν ἐπιτελεῖται ἡ τοῦ ἁγίου καὶ μεγάλου Κωνσταντίνου ἐτήσιος μνήμη, καὶ τὰ ἐγκαίνια τῶν ἱδρυνθέντων τιμίων σταυρῶν ἐν τῷ νέῳ παλατίῳ τοῦ Βόνου.

ζ'. Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐν τῇ ἑορτῇ καὶ προελεύσει τῶν ἁγίων πάντων.

η'. Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ πρώτῃ τοῦ Αὐγούστου μηνὸς, τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ ἐξερχομένου.

θ'. Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ ἑορτῇ τῆς κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐν Βλαχέρναις μηνὶ Αὐγούστῳ ιε'.

ι'. Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ δευτέρᾳ τῆς πρώτης ἑβδομάδος, τοῦ βασιλέως δημηγοροῦντος ἐπὶ τοῦ σιλεντίου τῆς μαννναύρας.

ια'. Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, τῶν τιμίων σταυρῶν μελλόντων ἐξιέναι τῇ μέσῃ ἑβδομάδι τῆς ἁγίας μ'.

ιβ'. Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, τῶν δεσποτῶν ἀπιόντων λούσασθαι ἐν Βλαχέρναις.

ιγ'. Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ παγανῇ Κυριακῇ, ἢ ἐν ἄλλῃ κοινῇ ἡμέρᾳ, μελλόντων τῶν δεσποτῶν ἀπιέναι εἰς τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους εἴτε εἰς ἕτερον ναὸν εὔξασθαι.

ιδ'. Ὅσα δεῖ παραφυλαττειν ἐπὶ χειροτονίᾳ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως.

ιε'. Ὅσα δεῖ (54) παραφυλάττειν, δοχῆς γινομένης ἐν τῷ μεγάλῳ τρικλίνῳ τῆς μανναύρας, τῶν δεσποτῶν καθεζομένων ἐπὶ τοῦ Σολομωντείου θρόνου. Περὶ τῆς δοχῆς τῆς γενομένης ἐν τῷ αὐτῷ τρικλίνῳ ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ Ῥωμανοῦ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τῶν παρὰ τοῦ ἀμεριμνῆ ἀπὸ Ταρσοῦ ἐλθόντων πρέσβεων περὶ τοῦ ἀλλαγίου καὶ τῆς εἰρήνης, μηνὶ Μαΐῳ λα' ἡμέρᾳ α' ἰνδικτιῶνι δ'· Ἐν ᾧ καὶ περὶ τῆς τῶν Ἰσπανῶν δοχῆς καὶ περὶ τοῦ γεγονότος τότε ἱπποδρομίου. Ὡσαύτως καὶ περὶ τῆς ἑορτῆς τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως καὶ τῆς τοῦ Δελεμίκη δοχῆς. Ἔτι τῆς ἡγεμόνος καὶ τῆς ἀρχοντίσσης Ἔλγας τῶν Ῥῶς. Ὁποίως ταῦτα πάντα ἐτελέσθησαν.

3. *Observanda, quando imperator domesticum scholarum aut strategos aut drungarium classis, aut sacellarium, aut sacellio præfectum reliquosve officiales creat.*

4. *Observanda in promotione rectoris.*

5. *Observanda in promotione syncelli.*

6. *Observanda in annua, qualis nunc peragitur, celebratione memoriæ sancti et magni Constantini, et in encæniis sanctarum crucium in novo palatio Boni fixarum.*

7. *Observanda in festo eique adjuncta processione sanctorum omnium.*

8. *Observanda Kalendis Augusti, quando venerabilis et vivifica crux prodit.*

9. *Observanda in festo dormitionis sanctissimæ Deiparæ in Blachernis mensis Augusti die decimoquinto.*

10. *Observanda in feria secunda septimanæ primæ (sanctæ quadragesimæ), quando imperator in silentio seu conventu procerum in magnaura verba facit.*

11. *Observanda, quando sanctæ cruces in media septimana tessaracostæ seu quadragesimæ circumferendæ in publico sunt.*

12. *Observanda, quando Domini lotum ad Blachernas eunt.*

13. *Observanda in pagana Dominica [id est tali, in quam magnum festum aut processio solemnis non incidit,] aliove die profesto, volentibus dominis ad Sanctos Apostolos aliudve templum devotionis gratia ire.*

14. *Observanda in electione patriarchæ Constantinopolitani.*

294 15. *Observanda in exceptione vel audientia, quæ datur in magno triclinio magnauræ, dominis throno Salomoneo insidentibus. In specie exceptione illa, cum Constantinus et Romanus legatos Amerimnæ, qui Tarso permutandorum captivorum et constituendæ pacis gratia in urbem advenerant, die Maii trigesimo primo, feria prima seu die lunæ, indictione quarta exceperunt. Eodem capite quoque agitur de admissione Hispanorum et edito tum ludo equestri curuli; item de festo transfigurationis Domini; nec non de admissione Delemici; tandem et de receptione Elgæ, quæ fuit hegemon seu ducissa et principissa Russorum. Quæ omnes ad colloquium imperatoris admissiones, exponitur, quibus cum cerimoniis contigerint.*

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(54) Titulus hujus capitis in ipso medio opere ab hoc variat, ubi conferri potest.

16. *Observanda, quando magistratus quatuor tagmatum in circum veniunt.*

17. *De inauguratione Romani Porphyrogeniti, filii Constantini imperatoris.*

18. *Observanda in celebratione brumalium tam eorum, quæ imperator senior, quam quæ junior, et tandem, quæ Augusta, edunt.*

19. *Observanda quando triumphus de hostibus devictis in foro cum solemne processione celebratur et imperator cervices magnatis Agarenorum calcat.*

20. *Observanda in celebratione triumphi in circo.*

21. *Observanda, quando imperatori filius nascitur.*

22. *Observanda in baptismo filii imperatoris.*

23. *Observanda in tonsione capillorum filii imperatoris.*

24. *De promotione cubiculariæ.*

25. *De promotione cubicularii.*

26. *De iis, quæ diversis temporibus contigerunt, mutationibus antiquæ consuetudinis [seu tributi honorarii] Magnæ Ecclesiæ olim solvi solitæ.*

27. *Quomodo Heraclius a suo patre a dignitate Cæsaris ad schema seu ornatum imperialem evectus, et quomodo David, frater ejus, Cæsar creatus fuerit.*

28. *De processione in Magnam Ecclesiam.*

29. *Quomodo die quodam ludi curulis Heraclius senatores, præsente quoque patriarcha, exceperit.*

30. *De sepultura patriarchæ.*

31. *Quibuscum ritibus imperator donaria Magnæ Ecclesiæ offerat.*

32. *Quomodo, instante die festo, ambæ factiones deximum, sive salutatum ad Dominum admitti, rogent.*

295 33. *De promotionibus ad dignitates, quæ fiunt diebus annuis, quibus natalis, aut suscepti primum imperii, aut coronationis, aut nativitatis, aut nuptiarum imperatoris celebratur.*

34. *De promotionibus, quæ fiunt, diebus natalibus aliisve talibus annuatim recurrentibus.*

35. *De saximo seu pyrrhicha.*

36. *De introductione expræfecti die ludi curulis circensis, qui creatus fuit in deximo ejusdem ludi.*

37. *Quomodo accepti ab imperatore fuerint rebelles quidam, qui defecerant, sed in ordinem fuerant redacti.*

ις'. Ὅσα δεῖ (55) παραφυλάττειν, προερχομένων τῶν ἀρχόντων τῶν δ' ταγμάτων εἰς τὸν ἱππόδρομον.

ιζ'. Ἀναγόρευσις Ῥωμανοῦ τοῦ Πορφυρογεννήτου υἱοῦ Κωνσταντίνου βασιλέως.

ιη'. Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, βρουμαλίου ἐπιτελουμένου, εἴτε τοῦ μεγάλου βασιλέως, εἴτε τοῦ μικροῦ, εἴτε τῆς Αὐγούστης.

ιθ'. Ὅσα δεῖ γενέσθαι, θριάμβου ἐπινικίων (56) τελουμένου ἐν τῷ φόρῳ μετὰ λιτῆς, μέλλοντος τοῦ βασιλέως πατῆσαι Ἀγαρηνῶν μεγιστάνον.

κ'. Ὅσα, δεῖ παραφυλάττειν, θριάμβου τελουμένου ἐπινικίων ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ.

κα'. Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, ὅταν τεχθῇ ἄῤῥεν παιδίον τῷ βασιλεῖ

κβ'. Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ βαπτισμῷ ἄῤῥενος παιδὸς βασιλέως.

κγ'. Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ κουρεύματι παιδὸς βασιλέως.

κδ'. Ἐπὶ προαγωγῇ κουβικουλαρέας.

κε'. Ἐπὶ προαγωγῇ κουβικουλαρίου.

κς'. Περὶ τῶν· κατὰ διαφόρους καιροὺς συμβάντων γενέσθαι περὶ τῆς παλαιᾶς συνηθείας τῆς τελουμένης ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ.

κζ'. Ὅπως Ἡράκλειος ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρὸς ἀπὸ τῆς τοῦ Καίσαρος ἀξίας ἀνήχθη εἰς τὸ σχῆμα τῆς βασιλείας, καὶ πῶς Δαβὶδ, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, γέγονε Καῖσαρ.

κη'. Περὶ προκένσου ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ.

κθ'. Πῶς ἐν ἡμέρᾳ ἱπποδρομίου ἐδέξατο Ἡράκλειος τοὺς τῆς συγκλήτου, παρόντος καὶ τοῦ πατριάρχου.

λ'. Περὶ κηδείας πατριάρχου.

λα'. Πῶς δεῖ προσφέρειν τὸν βασιλέα ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ ἀναθήματα.

λβ'. Περὶ αἰτήσεως δεξίμου τῶν δύο μερῶν, ἑορτῆς παρούσης.

λγ'. Περὶ προαγωγῆς ἀξιωμάτων ἐν ἡμέρα αἰτησίῳ αὐτοκρατορίας καὶ στεψίμου καὶ γενεθλίου καὶ στεφανώματος.

λδ'. Περὶ προαγωγῆς ἀξιωμάτων ἐν ἡμέρᾳ αἰτησίῳ γεννήσεως καὶ ἑτέρων τοιούτων.

λε'. Περὶ σαξίμου.

λς'. Περὶ εἰσαγωγῆς ἀπὸ ἐπάρχων ἐν ἡμέρᾳ ἱπποδρομίου προβληθέντος ἐν τῷ δεξίμῳ τοῦ αὐτοῦ ἱπροδρομίου.

λζ'. Περὶ τινων ἀποστατησάντων καὶ πάλιν δουλωθέντων, πῶς ἐδέχθησαν παρὰ τοῦ βασιλέως.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(55) Capitis hujus finis, totum sequens caput et initium capitis 28, desiderantur in codice Lipsiensi, ad minimum folia duo. Utinam rapax manus vel soli capiti 17 pepercisset. Studio factam hanc vim fuisse et ab intelligente quid raperet, fere colligas ex eo, quod etiam caput 42 desideretur, in quo series imperatorum CPtanorum habebatur olim.

(56) Bene habet hæc dictio et elegans est. Nam θρίαμβος est pomposa in publicum productio et traductio rei cujuscunque. Ergo θρίαμβος ἐπινικίων est ostentatio processionalis spoliorum hostibus victis ademptorum.

λη'. Περὶ τῆς χειροτονίας Θεοφυλάκτου τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου.

λθ'. Περὶ τοῦ πατριάρχου, ὅτι τὸ παλαιὸν ἴδιον εἶχε πραιπόσιτον.

μ'. Περὶ τοῦ τίνι τρόπῳ τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ Κυριακῇ τοῦ Πάσχα περιβάλλονται τοὺς λώρους ὅ τε βασιλεὺς καὶ οἱ μάγιστροι καὶ ἀνθύπατοι καὶ πατρίκιοι.

μ'*. Τὰ ἐν τῷ ναῷ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου κείμενα σκεύη καὶ λοιπὰ, καὶ τὰ εἰς τὸν ἅγιον Στέφανον ἐν τῇ Δάφνῃ.

μα'. Ὅσα εἴδη τῶν ἀλλαξίμων.

μβ'. Ὑπόμνημα (57) ἐν συντόμῳ τῶν βασιλευσάντων βασιλέων ἐν τῇδε τῇ μεγάλῃ καὶ εὐτυχεστάτῃ Κωνσταντινουπόλει ἀπὸ τοῦ μεγάλου καὶ εὐσεβεστάτου καὶ ἁγίου Κωνσταντίνου.

μγ'. Περὶ τῶν τάφων (58) τῶν βασιλέων τῶν ὄντων ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἐν τῷ ἡρῴῳ τοῦ ἁγίου καὶ μεγάλου Κωνσταντίνου· ἡρῷον τοῦ μεγάλου Ἰουστινιανοῦ. Εὐφημία ὑπὸ τῶν στρατοπέδων, νίκης καὶ θριάμβων ἀγομένων. (Ἰστέον δὲ, ὅτι ἡ αὐτὴ εὐφημία ᾄδεται καὶ παρὰ τοῦ λοιποῦ στρατοπέδου, ἡνίκα φιλοτιμίᾳ τις, ἢ μαϊουμᾶς παρὰ τοῦ βασιλέως αὐτοῖς παρασχεθῇ.) Ἡ παρὰ τῶν Σάρδων ᾀδομένη εὐφημία τοῖς βασιλεῦσιν.

μδ'. Ἡ γενομένη ἐξόπλισις καὶ ἔξοδος καὶ τὸ ποσὸν τῆς ῥόγας καὶ τοῦ λαοῦ τοῦ ἀποσταλέντος κατὰ τῆς θεολέστου Κρήτης μετὰ τοῦ πατρικίου Ἱμερίου καὶ λογοθέτου τοῦ δρόμου ἐπὶ Λέοντος τοῦ φιλοχρίστου δεσπότου.

με'. Ἡ κατὰ τῆς αὐτῆς θεολέστου Κρήτης γενομένη ἐκστρατεία καὶ ἔξοδος ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ Ῥωμανοῦ τῶν Πορφυρογεννήτων εἰς ἰνδικτίονα ζ'.

μς'. Οἷς ὀφείλει ὁ βασιλεὺς ὀνόμασι τιμᾷν τοῖς μεγιστᾶσιν καὶ πρώτοις τῶν ἐθνῶν.

μζ'. Οἱ τῶν ἀπὸ διαφόρων ἐθνῶν ἐρχομένων πρέσβεων πρὸς τὸν βασιλέα χαιρετισμοί.

μη'. Τὰ ἄκτα τῶν εἰς τοὺς ἐθνικοὺς γενομένων ἐπιγραφῶν.

μθ'. Εἰσὶν τὰ ἐκτεθέντα δίδοσθαι παρὰ τῶν ὀφειλόντων τιμᾶσθαι (59) ἔν τε ἀξιώμασι καὶ ὀφφικίοις. Καθὼς ὑπῆρχον ἐπὶ Λέοντος τοῦ φιλοχρίστου δεσπότου.

ν'. Εἰσὶν αἱ κατὰ τύπον ῥόγαι τῶν στρατηγῶν καὶ κλεισουραρχῶν, καθὼς ἐρρογεύοντο ἐπὶ Λέοντος τοῦ φιλοχρίστου δεσπότου.

38. *De electione Theophylacti, sanctissimi patriarchæ.*

39. *Quod patriarcha suum antiquitus habuerit præpositum.*

40. *Quomodo et quare in sancta et magna Dominica Paschatis dominus et magistri atque proconsules et patricii loros induant.*

40*. *De vasis et reliquiis in sanctissimæ Deiparæ Phari templo conditis. Item de illis, quæ in æde S. Stephani Daphnes jacent.*

41. *De variis generibus mutatoriorum.*

42. *Indiculus imperatorum, qui a magno piissimo et sancto Constantino inde in hac magna et felicissima Constantinopoli aulam tenuerunt.*

43. *De sepulcris imperatorum, quæ sunt in templo SS. Apostolorum. Heroum S. et M. Constantini, heroum Justiniani M. Lætæ et honorificæ acclamationes atque benedictiones exercituum in triumphis ob hostes devictos peractis. (Tenendum easdem formulas quoque a toto exercitu cantari, quando imperator ipsis munusculi gratuiti erogationem aut majumam præstat.) Fausta Sardorum erga imperatores acclamatio.*

44. *De armatura, impensis in eam factis numeroque rogæ seu stipendiorum et populi missi adversus Cretam, quam Deus perdat, duce classis Himerio patricio et logotheta dromi, sub Leone Christum amante domino.*

45. *De expeditione adversus eamdem maledictam instituta sub Constantino et Romano Porphyrogenitis, indict.* VII.

46. *Quibus appellationibus imperator magnates et primates aliarum gentium honorare debet.*

296 47. *Formulæ, quibus a variis gentibus advenientes legati imperatorem salutant.*

48. *Formulæ titulorum sacris litteris ad aliarum gentium principes inscribendæ.*

49. *Expositio taxæ seu statutorum tributorum, quæ pendere debent ad axiomata seu dignitates, et ad officia seu functiones palatinas promoti, qualis erat tempore Leonis, Christum amantis domini.*

50. *Expositio rogarum seu stipendiorum, quæ statuta ex formula strategis et cleisurarchis dabantur tempore Leonis ejusdem.*

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(57) Totum hoc caput deest. Quod suspicionem movet ab homine non indocto fuisse ablatum, qui membranarum suarum veram ætatem voluerit celare. Constitisset enim hoc ex indice, non avum Constantinum, Leonis filium, sed nepotem, Romani filium, hoc opus condidisse.

(58) Exhibui titulum hunc, qualem inveni. Alium ex ipso medio opere exprompτum dare maluit Majus apud Fabricium Bibl. Græcæ t. VI. p. 618., cujus editionem horum titulorum cum nostra comparari velim.

(59) Dedi *promoti*. Strictius ad litteram est *promovendi*.

51. *Observanda, quando imperator in curru procedit horrea strategii visitatum.*

52. *Accurata expositio constitutionis sacrorum conviviorum, et ordinis secundum quem unaquæque dignitas introvocatur et gradum præ altera habet; collecta ex antiquis cletorologiis seu libris cerimonias convivales et nomenclaturarum ordinem exponentibus tempore Leonis Christum amantis Domini. Simul etiam agitur de consuetudine seu tributo omnis dignitatis majoris et patriciorum, qui ad secundam classem convivarum pertinent.*

53. *De ratione pias largitiones imperatoris per brumalia et diebus annuis, quibus memoria inaugurationis et coronationis celebratur, distribuendi.*

54. *Epiphanii, episcopi Cypri, expositio præsessionum patriarcharum, metropolitarum, archiepiscoporum et episcoporum.*

55. *De distributione combiorum, quæ consuetudinibus patriciorum confiunt; item de consuetudinibus quas præpositi accipiunt a tagmatibus hippodromii, seu militia circi.*

56. *Vita Alexandri Macedonis, historice enarrata per facta nonaginta quatuor.*

57. *Physiologi tractatus de admiranda cujusque animalis indole. Sursum ad Deum cordis elevatio. De moribus in humana vita gratis et decoris. Sermonibus quinquaginta.*

να'. Ὅσα δεῖ παραφιλάττειν, ὅταν ἐν ὀχήματι προέλθῃ ὁ βασιλεὺς θεωρεῖν τὰ ὀῤῥία τοῦ στρατηγίου.

νβ'. Ἀκριβόλογία (60) τῆς τῶν βασιλικῶν κλητωρίων καταστάσεως, καὶ ἑκάστου τῶν ἀξιωμάτων πρόσκλησις καὶ τιμή, συνταχθεῖσα ἐξ ἀρχαίων κλητωρολογίων ἐπὶ Λέοντος τοῦ φιλοχρίστου δεσπότου. Ἐν ᾧ καὶ περὶ συνηθείας παντὸς ἀξιώματος καὶ πατρικίων κειμένων εἰς τὸ δεύτερον φῦλον τῶν κλητόρων.

νγ'. Περὶ διανομῶν τῶν εὐσεβιῶν τοῦ βασιλέως ἔν τε τοῖς βρουμαλίοις καὶ στεψίμοις καὶ αὐτοκρατορίαις.

νδ'. Ἐπιφανίου, ἐπισκόπου Κύπρου, ἔκθεσις πρωτοκλησιῶν πατριαρχῶν τε καὶ μητροπολιτῶν καὶ ἀρχιεπισκόπων καὶ ἐπισκόπων.

νε'. Περὶ τῆς διανομῆς τῶν κομβίων τῶν συνηθειῶν τῶν πατρικίων· περὶ τῶν συνηθειῶν τῶν πραιποσίτων, ὧν λαμβάνουσιν ἐν τοῖς τάγμασι τοῦ ἱπποδρομίου.

νζ' Βίος Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος (61), καθ' ἱστορίαν ἔχων φάκτα ϟδ'.

νζ'. Τοῦ Φυσιολόγου ἡ τῶν ἑκάστου θηρίου θαυμαστικὴ ἕξις (62), πρός τε Θεὸν ἀναγωγή, καὶ τῶν ἐν βίῳ εὐαρεστούντων λόγοι ν'.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(60) Titulum hunc aliter exhibet Fabricius l. c.

(61) Caput hoc, vel potius liber hic, cum sequenti prorsus periit, et videtur secundum hujus miscellanei codicis volumen constituisse. Dictio καθ'ἱστορίαν φάκτα idem valet atque φάκτα τῆς ἱστορίας vel ἐκ τῆς ἱστορίας *facta*, hoc est *narrationes*, *historiæ*, consentaneas historiæ, ex historia petitas, ergo veras, non fictas, Romanticas, ad quas respicitur, et quarum magnus apud Græcos, Arabes, Europæos numerus est. Quamvis, ut verum fatear, maxima pars historiæ Alexandri Magni quæ pro vera circumfertur, ut Arrianea illa, mibi quidem pro lepida fabella Græcorum, omnia sua in majus tollere naturum, semper habita fuerit. Legat modo tantilla quis cum attentione Arrianum, et protinus Romanistam deprehendet, qui nullam chronologiæ, nullam geographiæ, nullam ordinis, quo natura res humanas agere solet, rationem habet. Φάκτα appellant novi Græci *narrationes*. Vid. Salmas. Script. H. A. t. II. p. 85.

(62) Subintellige πραγμάτων: *rerum uniuscujusque animalis habitus admirationem movens*. Ὁ Φυσιολόγος alias est libri inscriptio, hic ipsius ignoti auctoris designatio. Et hinc pondus accedit ad eorum sententiam, qui non Epiphanio, sed anonymo cuidam, et forte vetustiori, quam Epiphanius est, auctori tribuunt. Editus tamen est hic Physiologus in operibus Epiphanii. Vid. Fabricii Bibl. Græc. vol. VII, p. 427.

CONSTANTINI IMP.

PORPHYROGENITI

DE CERIMONIIS AULÆ BYZANTINÆ

LIBER SECUNDUS.

—

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

A 'Ο περὶ τῆς βασιλικῆς καὶ συγκλητικῆς τάξεως λόγος, ἐπείπερ πολυσχεδής τίς ἐστιν καὶ μὴ ῥᾳδίως τοῖς πολλοῖς καταλαμβανόμενος, μεταπιπτόντων πάντως καὶ μεταβαλλομένων ταῖς κατὰ καιρούς τῶν πραγμάτων μεταποιήσεσι καὶ τῶν τάξεων· ὅσα μὲν αὐτῶν συγγραφῆς, παρά τισιν ἔτυχεν, οὐκ ἐμμελῶς οὐδὲ κεκριμένως, ἀλλὰ χύδην τε καὶ σποράδην ἐκτεθειμένα, ἐξίτηλά τε ὄντα ἤδη καὶ τῷ γέροντι χρόνῳ συγγεγηρακότα, καὶ ὅσον οὔπω πρὸς ἀνυπαρξίαν περιστήσεσθαι μέλλοντα, ἡμετέραις ἐπιμελείαις φιλοπόνως συναθροισθέντα ἐν τῇ πρὸ τῆσδε βίβλῳ εἱρμῷ τινι καὶ τάξει λελογισμένῃ περιελήφθη τε καὶ συντέτακται. Ὅσα δὲ ἡ παροῦσα βίβλος ἐμπεριέχει, ἔτυχεν μὲν συγγραφῆς ὑπὸ τινος οὐδαμῶς (65), εἴτε ἀμελείᾳ τῶν πάλαι εἴτ' ἴσως καὶ τῷ μὴ ἐπιτηδείως B ἔχειν πρὸς τὰ τοιαῦτα. Ταῖς μνήμαις μέντοι διασωζόμενα καὶ παρὰ τῶν πρεσβυτέρων ἀκολούθως τοῖς νεωτέροις παραπεμπόμενα τὸν φθόνον (64) ἤδη διαφυγόντα μέχρις ἡμῶν ἴσχυσε καταντῆσαι. Οὐ δίκαιον οὖν ᾠήθημεν κόσμον τοσοῦτον τάξεων ἀσύντακτον παριδεῖν, καὶ ὅσον δήπου τὸ ἐφ' ἡμῖν, τὰ τῆς βασιλικῆς δόξης καταλιπεῖν ἀκρωτηριάζεσθαι καίρια. Ὡς γὰρ, ἐν σώματί τινι τῆς κεφαλῆς πονηρῶς ἐχούσης, ὁ γε μὴ τὰ πρὸς θεραπείαν πάντα προσαγαγὼν κατὰ τοῦ παντὸς ἔτυχε τὸν κίνδυνον ἐπιφέρων, οὕτως οἶμαι καὶ ὁ τοῦ κοινοῦ τοῦδε τῆς καθ' ἡμᾶς πολιτείας σώματος τῷ μεγαλειοτέρῳ μέρει καὶ ὑπερέχοντι κακῶς ἔχοντι μὴ τὰ πρὸς θεραπείαν τε καὶ ὁλοκληρίαν προσενεγκὼν καὶ τὰ παρὰ τὴν ἀταξίαν κάμνοντα συνάγων καὶ συγκροτῶν τοῦ τε δήμου κοινῇ καὶ τῆς πολιτείας ἠμεληκὼς ἔσται καὶ τὸ σύμπαν ἅμα καθ- C ῃρηκώς. Διὰ ταῦτα δὴ καὶ πρὸς τὴν παροῦσαν συλλογὴν ταύτην καὶ μή τισι πονηθεῖσαν ἄλλοις τῆς τακτικῆς διανέστημεν (65) μεθόδου, τὴν μὲν βασιλείαν

PROŒMIUM.

297 Cum multiplex et multifida sit de ordine regio atque senatorio tractatio vulgoque haud facile percipienda (quandoquidem, ut cæteræ res a decursu temporum alias identidem aliasque formas induunt, sic etiam humanarum dignitatum ordines vices suas patiuntur terminosque suos migrant), studuimus primo quidem hujus operis, et, qui hunc præcedit, libro contexta quodam velut filo sapienterque et consulte digesta coordinatione tradere et complecti ea omnia, quæ studium nostrum congregare et eruere e veterum monumentis scripto consignatis ad hoc argumentum spectantia potuit. Neque enim illud a vetustis prorsus derelictum fuit; at ita tamen tractatum, ut, cum illi neque cura, neque delectu et judicio usi fuissent, neque serio rem egissent, sed sua potius, ut tulerat, effudissent atque sparsissent, obsolescere inciperent ab ipsis tradita temporique senescenti consenescere, et tantum non ex usu hominum rerumque circulo excidere minarentur. Quæ vero liber, quem nunc ordimur, complectitur, ea litteris quidem a nemine mandata fuerunt, sive id incuria priscorum hominum contigerit, sive natura minus idonei talibus commentandis illi fuerint: at memoria tamen ea conservavit et a majoribus ad juniores propagavit, potiorque invidia et adversis casibus ad nostra usque tempora transmisit. Iniquum ergo judicavimus nostraque persona indignum permittere, ut tantus et tam pulcher mundus atque ordo subordinationum et constitutionum politicarum inordinatus porro jaceret, et ut (quod socordiæ non dediti potueramus impedire), membra velut capitalia imperialis gloriæ, necemque et ruinam imperio, si vulnerentur, illatura contrucarentur unumque post alterum defluerent. **298** Ut enim, si

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(63) Hæc non nimis stricte ad litteram accipienda. Insunt enim quoque volumini, quæ auctor non de suo dedit, sed ex antiquis codicibus Bibliothecæ Palatinæ excerpsit, ut est Epiphanii Notitia episcopatuum, Cletorologium Philothei Articlinæ, item capita 27, 28, 29, 37, 44, 49, 50, 51 et forte alia quædam.

(64) Id est τὸν φθῖνον, ut ita dicam, *interitum*. Quidquid enim vetustatis interiit, id fortuna rerum humanarum nobis invidet et subtrahit ex oculis.

(65) *Nos accinximus*, consurreximus, agressi sumus. Frequentes sunt in hac voce novi Græci; vid. Theophan. p. 78, Cedren. 591, 593, 601, 633; Nicet. p. 200. Habet tamen inter veteres etiam Polybius p. 158. ed. Gron. et ἐπανίστασθαι eodem sensu Arrian. Dissert. Epict. p. 233.

quis capiti male affecto medelam, quam potest, omnem non afferat, totum corpus in excidii periculum conjicit: ita etiam quisquis communis hujus nostræ rerum civilium gubernationis corpus ita negligit, ut ejus eminentiori atque capitaliori parti ægrotanti ea omnia, quæ vitium sanare et integritatem conservare valent, non applicet, defluviumque minantia et ob turbatum ordinem resoluta pendentia non cogat et compingat: ille meo quidem judicio populum destruit. Primi nos itaque ad hanc tentatam hactenus nemini partem ejus disciplinæ, quæ de vicibus muniisque civilium ordinum tradit, nos accinximus, ea ratione imperio quidem eo plus majestatis et terroris additari; senatorio autem cœtui totique in universum parenti multitudini vitæ atque consuetudinis mutuæ in decoro ordine atque tranquillitate transigendæ copiam facturi, quo spectabiliores honestioresque redditi, principum suorum amorem civiumque et æqualium venerationem mereantur, exteris autem in ore atque admiratione sint.

A ταύτῃ βασιλικωτέραν καὶ φοδερωτέραν ἀποδεικνύντες· τῷ δὲ συγκλητικῷ πληρώματι καὶ παντὶ τῷ ὑπηκόῳ τὸν μετὰ τῆς εὐταξίας βίον καὶ τὴν διαγωγὴν νέμοντες, ὑφ' ἧς σεμνότεροί τε καὶ κοσμιώτεροι καθιστάμενοι εἶναι ἂν καὶ βασιλεῦσιν ἐπέραστοι, αἰδέσιμοί τε ἀλλήλοις καὶ παντὶ ἔθνει θαυμαστοὶ καὶ περίδοξοι.

299 CAPUT PRIMUM.

Observanda, quando palatium quotidie sese recludit, et processio in palatium diebus profestis seu quotidiana orditur.

Post absolutum orthrum seu officium matutinarum descendit hetæriarcha cum cæteris magistratibus hetæriæ et cum ejusdem hebdomariis [seu per illam septimanam servitii vices obeuntibus], ut et papias cum hebdomariis diætariorum [vel septimanariis atriensium] horumque primicerio, et aperiunt portam eburneam; et intrant parhebdomarii [seu vicarii septimanariorum] hetæriæ, et ascendunt per cochleam, et descendunt per cochleam, quæ ducit ad portam ganotam [seu polita lamina marmorea incrustatam], per quam aditus ad lausiacum patet. Et per hanc portam intrant in lausiacum. Tum induunt hetæriarcha atque papias sua scaramangia, prætereuntque cum diætariis chrysotriclinium et horologium, et aperiunt portam, quæ ex horologio in lausiacum ducit. Deinde aperiunt cum maglabitis et parhebdomariis hetæriæ Justiniani triclinium et scyla et portam, quæ in circum patet. Et ibi quidem in scylis sinuntur remanere atque residere, qui ad mediam hetæriam pertinent. Hetæriarcha vero atque papias et qui ad magnam hetæriam pertinent atque diætarii revertuntur. Hetæriarcha quidem residet in lausiaco ante portam æneam, quæ in culinam ducit. Papias autem intrat in chrysotriclinium clavesque deponit in scamno, quod stat intra velum camaræ vel fornicis ad occidentem spectantis sinistræ. Duo autem diætarii unusque maglabita abeuntes illinc aperiunt secretarias et portam, quæ ad idicum seu fiscum domini peculiarem ducit. Hebdomarii autem cœtonis acceptum a vestiario scaramangium imperatoris deponunt in scamno, quod est extra portam argenteam cætonis illam, quæ in chrysotriclinium educit. Decursa prima hora, venit diætariorum primicerius, et cum clave obicis

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἀνοίγοντος τοῦ παλατίου καὶ τῆς καθημερινῆς ἱσταμένης προελεύσεως.

Μετὰ τὴν τοῦ ὄρθρου ἀπόλυσιν κατέρχεται ὁ ἑταιρειάρχης μετὰ τῶν ἀρχόντων τῆς ἑταιρείας καὶ τῶν τῆς ἑταιρείας ἑβδομαρίων, ὁμοίως καὶ ὁ παπίας μετὰ τῶν ἑβδομαρίων διαιταρίων καὶ τοῦ πριμικηρίου αὐτῶν, καὶ ἀνοίγουσιν τὴν ἐλεφαντίνην, καὶ εἰσέρχονται οἱ παρεβδομάριοι τῆς ἑταιρείας, καὶ ἀνέρχονται διὰ τοῦ κοχλιοῦ, καὶ κατέρχονται τοῦ κοχλιοῦ τοῦ κατάγοντος εἰς τὴν γανωτὴν πύλην τὴν εἰσάγουσαν εἰς τὸν λαυσιακὸν, καὶ δι' αὐτῆς τῆς πύλης εἰσέρχονται εἰς τὸν λαυσιακόν. Ὁ δὲ ἑταιρειάρχης μετὰ τοῦ παπίου ἀλλάσσουσιν τὰ ἑαυτῶν σκαραμάγγια, καὶ μετὰ διαιταρίων διέρχονται διὰ τοῦ χρυσοτρικλί-C νου καὶ τοῦ ὡρολογίου, καὶ ἀνοίγουσιν τὴν ἐξάγουσαν πύλην ἀπὸ τοῦ ὡρολογίου εἰς τὸν λαυσιακόν. Εἶθ' οὕτως μετὰ τῶν μαγλαβιτῶν καὶ τῶν παρεβδομαρίων τῆς ἑταιρείας ἀνοίγουσι τὸν Ἰουστινιανοῦ τρίκλινον καὶ τὰ σκύλα καὶ τὴν ἐξάγουσαν εἰς τὸν ἱππόδρομον πύλην, καὶ οἱ μὲν τῆς μέσης ἑταιρείας ἐῶνται καθέζεσθαι εἰς τὰ σκύλα [4]. Ὁ δὲ ἑταιρειάρχης καὶ ὁ παπίας καὶ οἱ τῆς μεγάλης ἑταιρείας μετὰ τῶν διαιταρίων ὑποστρέφουσιν, καὶ ὁ μὲν ἑταιρειάρχης ἐρχόμενος καθέζεται εἰς τὸν λαυσιακὸν πρὸ τῆς χαλκῆς πύλης τῆς ἀνοιγούσης εἰς τὸ μαγειρεῖον. Ὁ δὲ παπίας εἰσέρχεται εἰς τὸν χρυσοτρίκλινον, καὶ τίθησι τὰ κλειδία εἰς τὸ σκάμνον τὸ ἱστάμενον ἔνδον τοῦ βήλου τῆς πρὸς δύσιν ἀριστερᾶς καμάρας. Δύο δὲ διαιτάριοι μετὰ μαγλαβίτου ἀπέρχονται, καὶ ἀνοί-D γουσιν τά τε ἀσηκρητεῖα καὶ τὴν ἐξάγουσαν εἰς τὸ εἰδικὸν πύλην· οἱ δὲ τοῦ κοιτῶνος ἑβδομάριοι αἴρουσιν ἀπὸ τοῦ βεστιαρίου τὸ τοῦ βασιλέως σκαραμάγγιον, καὶ ἀποφέροντες τιθέασιν αὐτὸ εἰς τὸ σκάμνον τὸ ἔξω τῶν ἀργυρῶν πυλῶν τοῦ κοιτῶνος ἱστάμενον, δηλονότι τῶν ἐξαγόντων εἰς τὸν χρυσοτρίκλινον. Καὶ τῆς πρώτης ὥρας πληρουμένης, ἔρχεται ὁ τῶν

VARIÆ LECTIONES.

[4] ΣΧΟΛ. Ἰστέον, ὅτι τῆς μεγάλης ἑταιρείας ἑβδομάριοι ἐῶνται καθέζεσθαι ἐπὶ τοῦ ῥαφείου (66).

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(66) Id est ῥαφείου. Puto locum fuisse, ubi sartores imperiales officinam habebant, ubi vestes aulicæ et donariæ consarciebantur.

διαιταρίων πριμικήριος, καὶ κρατῶν τὸ τοῦ ῥωμανησίου (67) κλεῖθρον κρούει τρίτον ἐπὶ τῆς ἀργυρᾶς ἐκείνης θύρας, καὶ εὐθέως, κελεύοντος τοῦ βασιλέως, εἰσάγουσιν οἱ κοιτωνῖται τὸ σκαραμάγγιον καὶ περιβάλλεται τοῦτο ὁ βασιλεύς, καὶ ἐξερχόμενος εἰσέρχεται εἰς τὸν χρυσοτρίκλινον, καὶ ἵσταται ἐν τῇ κατὰ ἀνατολὰς κόγχῃ, ἐν ᾗ καὶ ἡ θεανδρείκελος τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Θεοῦ ἐστηλογράφηται (68) εἰκών, καὶ τῷ Θεῷ τὰς συνήθεις εὐχὰς ἀποδοὺς καὶ μετάνοιαν (69) βαλὼν, τὸ δουλικὸν πρὸς Θεὸν δείκνυσι σέβας, καὶ εἶθ' οὕτως καθέζεται ἐν τῷ ἐκεῖσε ἱσταμένῳ χρυσῷ σελλίῳ, καὶ λέγει πρὸς τὸν παπίαν [a], αὐτοῦ δηλονότι τοῦ παπίου καὶ τοῦ δευτέρου ἱσταμένων εἰς τὸ πρὸς δύσιν δεξιὸν βῆλον, πλησίον τοῦ συρτοῦ βήλου, « Τὸν λογοθέτην. » Καὶ εὐθέως ἐξερχόμενος ὁ παπίας εἰς τὸν λαυσιακὸν, ἔνθα οἱ μαγλαβῖται ἵστανται, λέγει B τὸν ἀδμινσουνάλιον ἀπελθόντα εἰσάξαι τὸν λογοθέτην. Ὁ δὲ ἀπερχόμενος εἰς τὰ ἀσηκρητεῖα εἰσάγει τὸν λογοθέτην προπορευόμενος αὐτοῦ. Ὁ δὲ παπίας ἀνιστάμενος ἀπὸ τοῦ τῶν μαγλαβιτῶν σκάμνου, ἀναλαμβάνεται τὸν λογοθέτην προπορευόμενος αὐτοῦ, καὶ εἰσάγει αὐτὸν εἰς τὸν χρυσοτρίκλινον. Καὶ δὴ τοῦ

A [vel ea, quæ obicem resolvere et amoliri apta est, pulsat ter argenteam illam portam. Quo audito, cætonitæ protinus imperatoris jussu intus deferunt ejus scaramangium. Quo indutus imperator egreditur in chrysotriclinium, **300** et stat erectus in concha orientali, in qua imago Domini et Dei nostri, sub humana specie Deum exhibens, depicta conspicitur, precesque Deo consuetas exsolvit, et metanœam induit [id est velut pœnitens caput et corpus inclinat], se Deo servum ipsique debitum cultum commonstrans. Quibus peractis, demum considet in aurea sella, quæ ibi stat, conversoque ad papiam sermone, qui una cum deutero seu secundano in occidente triclinii apud dextrum velum [seu dextros cancellos] prope velum attractile stat, imperat ei, ut logothetam arcessat. Protinus exit papias in lausiacum, ubi maglabitæ stant, et imperat admissionali, ut requirat et adducat logothetam. Hic abiens in secretarias adducit logothetam, coram illo ambulans, usque ad eum locum, in quo papias restitavit. Ibi vero papias surgens a scamno maglabitarum, sumit secum logothetam, et ipse

VARIÆ LECTIONES.

[a] ΣΧΟΛ. Ἰστέον, ὅτι ἐν τῇ κόγχῃ, ἐν ᾗ βασιλικὸς ἵδρυται θρόνος, δεξιᾷ (70) μὲν πρὸς ἀνατολὰς ἵσταται χρυσοσελλίον, ἐν ᾧ καθέζεται ὁ βασιλεύς, εἰ δὲ τύχῃ καὶ ἑτέρους εἶναι βασιλεῖς, κάτωθεν τῆς κόγχης ἵστανται τὰ ταύτων σελλία. Ἰστέον, ὅτι καὶ τῷ ἀριστερῷ μέρει τοῦ αὐτοῦ θρόνου ἵστανται ἕτερον σελλίον βλαττόστρωτον. Ἰστέον, ὅτι ἐν τῇ αὐτῇ κόγχῃ εἰς τὸ πρὸς ἀνατολὴν δεξιὸν μέρος τοῦ ἡμικυκλίου ἵστανται ὁλόχρυσα σελλία καὶ ἕτερα βλαττόστρωτα.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(67) **Est *romanisium* obex, vectis quo fores obserantur, interprete Du Cange hac v. Vox est Arabicæ originis: *romman* est Arabibus *malum granatum*. Hinc vectem in uno extremo globum aut bulbum vel corpus habentem malo granato simile rommanisium appellarunt; et hinc libra Romana, non quod a Romanis inventa aut sola usurpata esset, sed quod unum vectis extremum sic formatum esset, ut granatum pomum. Si recte ex hac voce concludere quid licet, in usu fuerunt medio adhuc ævo claustra et claves ad veterem morem facta. Trajiciebantur autem olim vectes per postem sic, ut ultra eum prominerent nodi vel bulbi vectium, qui, si deberent tolli, non tantum retrahendi, sed etiam prius in altum erant tollendi. Est admodum obscura res seraria veterum, neque verbis describi potest, nisi coram demonstretur.**

(68) *Picta est.* Græci novi στήλη non de statua tantum, sed de quavis imagine picta usurpant. Vid. Du Cange Gloss. Gr. h. v., ubi etiam στηλογράφημα ex Constant., Manasse citat. Στηλοῦν pro *pingere* habet D **Nicetas Alexii l. II: ἐν προνάῳ, καθ' ὃ δὴ ὁ πρώτιστος καὶ μέγιστος τῶν παραστατούντων τῷ Θεῷ ἀρχαγγέλων Μιχαὴλ ἐσπασμένος ῥομφαίαν ἐστήλωται, ψηφίδων λεπταῖς ἐπιθέσεσι, *opere musivo pictus est*. idem p. 210. στήλη pro *imagine* metallo vel nummo incusa habet: ἀργυρέον κέκοφε νόμισμα τὴν οἰκείαν ἐγχαράξας ἐν αὐτῷ στήλην.**

(69) Novi Græci dicunt βάλλειν μετάνοιαν, *induere pœnitentiam*, pro caput et corpus sæpius velut pœnitentem inclinare. Quoniam pœnitentes et verbis gestibusque pœnitentiam sacerdoti commonstrantes caput inclinabant et genua flectebant, ideo actus hic ipse pœnitentia dictus est. Chrysostomi Liturgia: Ὁ ἱερεὺς λέγει· Πρόσελθε, διάκονε. Καὶ προσελθὼν ὁ διάκονος ποιεῖ μετάνοιαν εὐλαβῶς αἰτῶν συγχώρησιν, se. peccatorum. Vid. Goar. ad Codin. p. 97, ubi βάλλοντες μετανοίας τρεῖς vertit *tribus factis reverentiis*, et præcipue Du Cange Gl. utroque h. v.

C **Apud Contin. Theophan. p. 273, exstat βάλλειν τινὶ μετάνοιαν, *alicui flexo genu humiliter supplicari*. Pari modo Latini sequiores *pœnitentiam* pro inclinatione corporis dicebant. Cassian. de Cœnob. Institut. III. 7: *Congregationis missam stans præ foribus præstolatur donec egressis cunctis submissa in terram pœnitentia negligentiæ suæ vel tarditatis impetret veniam*. Petrus Damianus ipsam vocem retinuit Epist. VI. 27: *Lorica est homo indutus ad carnem, ferreis divisa circulis ambit membra, mittit cum labore metaneas* [id est ægre flectit genua], *allidit in pavimentum sæpius palmas. Mittere meteanas* est ipsum nostrum βάλλειν μετάνοιαν.**

(70) Non succurrit nunc, ubi legerim, thronum imperatorum CPtanorum geminum fuisse, unum a dextra vacuum Christo dicatum, a quo regnum habere profitebantur imperatores et quem Regem regum et æternum Regem, respectu sui, ut regum temporariorum et vicariorum, appellabant; alterum a sinistra, in quo ipsi sederent. Favet illis quodammodo hic locus, et præcipue proxime sequens, qui ait, solere imperatorem diebus Dominicis thronum dextrum, velut Christo, reverentia diei Christo sacri, vacuum relinquere. Et de hoc intelligo locum Nostri infra p. 311. Pari modo item præsentibus legatis exteris ostentandæ causa devotionis erga suæ religionis auctorem, in conciliis stabat in summo thronus vacuus cum imposito et publice exposito Evangeliorum codice, velut Christo summo doctore præsidente, et a sinistra aliquando inferior thronus imperatoris, ut videre est in imagine apud Bandurium, unde repetiit Fabricius ante Volumen XI, Bibliothecæ Græcæ. Insignis et Nostri locus infra p. 339, ubi dicitur throno, Arcadii dicto, insedisse Romanus Junior imp., ad ejus sinistram vero stetisse thronum Constantini vacuum. Imagines tamen vacuum hunc tronum imperialem nusquam exhibent.

quoque coram eo præcedens, introque ducit in chrysotriclinium. Quo ingressus logotheta procidit humi intra velum, et adorat dominum, statimque surgens accedit ad eum. Tenendum, logothetam egredientem et rursus intrantem non rursus, ut prima vice ingrediens fecerat, dominum adorare. Pariter si quem archontem vel honoratum palatinum aut et senatorium videre cupit imperator, ingreditur ille, consuetoque modo adorat humi procidens, et rursus exit. At si denuo flagitatus intret, non iterat adorationem. In reliquis omnibus diebus, quando non urget neque continet necessitas curandi et expediundi publica negotia, dantur missæ, hora tertia finita. Instante autem hora vel tempore, quo missæ dandæ sunt, ait imperator papiæ : « Abi, fac missas. » Papias igitur protinus corripiens a scamno claves egreditur, easque conquassat, et sic strepitum facit, e quo agnoscunt omnes, papiam e chrysotriclinio egressum missas facere. Communibus seu profestis diebus residet imperator in dextra parte throni, quæ ad orientem spectat, in aurea nempe sella, quæ ibi stat, **301** indutus scaramangio absque sago auro prætextato. Verum in diebus Dominicis sedet in throni sinistra parte in sella, quæ ibi stat, blatteis instrata, indutus præter alia etiam sago auro circumsepto. Et tunc temporis intrant non logotheta primus, sed ante eum ministri, qui ad chrysotriclinium spectant, introducti a papia, qui eos intra velum attractile in occidentali triclinii parte pendens collocat. In eadem sinistra throni parte residet quoque imperator, si vult exteros quosdam ad se admittere, sagum indutus auro circumseptum, introeuntibus ante legatis et stantibus chrysotriclinii ministris eodem modo et ibidem, atque dictum est. Diebus Dominicis veniunt magistri et patricii et officiales in sagis russis ad processionem [id est in aulam ad scrinia et expeditiones quisque suas] ; diebus autem profestis in scaramangiis. At si voluerit dominus etiam profestis magistros et patricios videre, introeunt ad eum in sagis russis. Officiales autem introeunt [ad dominum] diebus quidem Dominicis in russis suis sagis, profestis autem in scaramangiis. Si excipere imperator extraneos quosdam in chrysotriclinio vult neque tamen capiti suo infulam imponere, induit coronam eam, quæ dicitur cæsaricium, sagumque totum auro contextum et quoad oras vel limbos margaritis prætextatum. Eodem modo Saracenicos magnates admittit imperator, quibus privatum indulget colloquium. Eodem, quo mane, ritu ordineque vespere quoque aperitur palatium, et in illud proceditur ; excepto, quod mane quidem proceres in scaramangiis, vesperæ autem in inte-

λογοθέτου εἰσελθόντος ἔνδον τοῦ βήλου, πίπτει ἐπ' ἐδάφους προσκυνῶν, καὶ εὐθέως ἀνέρχεται πρὸς τὸν βασιλέα. Ἰστέον, ὅτι, τοῦ λογοθέτου ἐξερχομένου καὶ πάλιν εἰσερχομένου, οὐ προσκυνεῖ. Ἰστέον, ὅτι οἷόν τινα ἄρχοντα ἢ συγκλητικὸν κελεύει ὁ βασιλεὺς θεάσασθαι, εἰσερχόμενος ὁ τοιοῦτος πίπτει καὶ προσκυνεῖ καὶ ἐξέρχεται. Εἰ δὲ πάλιν βουληθῇ τοῦτο θεάσασθαι ὁ βασιλεὺς, ἐν τῷ εἰσέρχεσθαι τοῦτον οὐ προσκυνεῖ. Ἰστέον, ὅτι ἐν ταῖς μεγάλαις ἡμέραις, εἰ οὐκ ἔστιν ἡ ἐπείγουσα καὶ συνέχουσα δουλεία εἰς τὴν τῶν δημοσίων πραγμάτων ἀντίληψιν, δίδονται μίνσαι (71), ὥρας τρίτης πληρουμένης. Ἰστέον, ὅτι, τῆς ὥρας καταλαβούσης, ὅτε μέλλουσιν γίνεσθαι μίνσαι, λέγει ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν παπίαν· « Ἄπελθε, ποίησον μίνσας. » Καὶ εὐθέως αἴρων ὁ παπίας ἀπὸ τοῦ σκάμνου τὰ κλειδία, ἐξερχόμενος ταῦτα διασείει, ὥστε τῇ τούτων διασείσει κτύπον ἀποτελεῖσθαι, ἵνα διὰ τοῦ κτύπου γνῶσι πάντες, ἐξέρχεσθαι τὸν παπίαν ποιῆσαι μίνσας. Ἰστέον, ὅτι ταῖς καθημεριναῖς ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ πρὸς ἀνατολὰς δεξιῷ μέρει τοῦ θρόνου ἐν τῷ ἐκεῖσε ἱσταμένῳ χρυσῷ σελλίῳ καθέζεται ἀπὸ σκαραμαγγίου ἄνευ τοῦ χρυσοπερικλείστου σαγίου· ἐν δὲ ταῖς Κυριακαῖς ἐν τῷ ἀριστερῷ μέρει τοῦ αὐτοῦ θρόνου ἐν τῷ ἐκεῖσε ἱσταμένῳ βλαττοστρώτῳ καθέζεται σελλίῳ, περιβεβλημένος καὶ τὸ χρυσοπερίκλειστον σαγίον. Καὶ πρὸ τοῦ εἰσελθεῖν τὸν λογοθέτην εἰσέρχονται οἱ τοῦ χρυσοτρικλίνου· εἰσάγει δὲ τούτους ὁ παπίας, καὶ ἵστανται ἔνδον τοῦ συρτοῦ πρὸς δύσιν βήλου. Ἰστέον ὅτι, εἰ βουληθῇ θεάσασθαι ὁ βασιλεὺς ἐθνικούς τινας, ἐν τῷ αὐτῷ ἀριστερῷ μέρει τοῦ θρόνου καθέζεται, περιβεβλημένος καὶ τὸ χρυσοπερίκλειστον σαγίον, καὶ προεισέρχονται ὁμοίως οἱ τοῦ χρυσοτρικλίνου, καὶ ἵστανται, ὡς εἴρηται. Ἰστέον ὅτι ταῖς Κυριακαῖς οἵ τε μάγιστροι καὶ πατρίκιοι καὶ ὀφφικιάλιοι μετὰ σαγίων ῥοῆς εἰσέρχονται εἰς τὴν προέλευσιν, ταῖς δὲ καθημεριναῖς ἀπὸ σκαραμαγγίων. Ἰστέον ὅτι, εἰ βουληθῇ ὁ βασιλεὺς ταῖς καθημεριναῖς ἡμέραις τούς τε μαγίστρους καὶ πατρικίους θεάσασθαι, μετὰ σαγίων ῥοῆς εἰσέρχονται εἰς τὸν βασιλέα. Οἱ δὲ ὀφφικιάλιοι ταῖς μὲν Κυριακαῖς μετὰ τῶν αὐτῶν ῥοῆς σαγίων, ταῖς δὲ καθημεριναῖς ἀπὸ σκαραμαγγίων. Ἰστέον ὅτι, δοχῆς ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ γινομένης πρὸς τὸ θεάσασθαι τὸν βασιλέα ἐθνικούς τινας, εἰ οὐ βουληθῇ στεφθῆναι, περιβάλλεται ἐν τῇ κεφαλῇ τὸν στέφανον τὸ λεγόμενον καισαρίκιον καὶ τὸ δι' ὅλου χρυσοῦφαντον σαγίον τὸ ἀπὸ μαργάρων ἠμφιεσμένον ἐν ταῖς ὄρναις. Ἰστέον ὅτι καὶ ἰδιωκώτερον εἰ βουληθῇ συντυχεῖν ὁ βασιλεὺς Σαρακηνοὺς μεγιστᾶνας, τῷ αὐτῷ σχήματι τούτους ὁρᾷ. Ἰστέον ὅτι κατὰ τύπον καὶ τὴν τάξιν τῆς πρωϊνῆς γίνεται ἡ ἀκολουθία καὶ δείλης, ἀνοίγοντος τοῦ παλατίου. Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι τὸ μὲν πρωῒ πάντες προέρχονται ἀπὸ σκαραμαγγίων,

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(71) Μίνσαι. Vid. Vales. ad Amm. Marcell. p. 318. et Du Cange Gloss. Lat. h. v., ubi non præteriit locum in re præsenti capitalem Luitprandi p. 465. a Histor. VI. c. 9 : *Moris est palatium hoc* (CPtanum) *post matutinum diluculum omnibus patere, post tertiam vero diei horam dimissis omnibus, dato signo, quod est Mis, usque in horam nonam cunctis aditum prohibere.* Traductum id e veteri more consulum senatum hac formula dimittendi : ***Nihil vos moramur, patres conscripti.*** Vid. Scriptor. Hist. Aug. t. I, p. 330.

δείλης δὲ ἀπὸ ἐσωφοροκολοβίων (72). Ἰστέον, ὅτι μάγιστρος, ἢ πατρίκιος, ἢ στρατηγὸς, εἴτε εἰς ταξείδιον ἢ βασιλικὴν δουλείαν, εἴτε καὶ εἰς ἰδίαν αὐτοῦ ὑπάρχων, ἐν τῷ ἀποσυνοψίζεσθαι (73) τοὺς δεσπότας οὐκ εἰσέρχεται μετὰ σαγίου, ἀλλ' ἀπὸ σκαραμαγγίου καὶ μόνον.

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐν τῇ προελεύσει τῇ καθεκάστῃ Κυριακῇ τελουμένῃ.

Ὑπομιμνήσκει ὁ τῆς καταστάσεως τῷ πραιποσίτωρ, εἰ ἄρα κελεύει ὁ βασιλεὺς στῆναι προέλευσιν. Ὁ δὲ πραιπόσιτος λέγει τῷ κατὰ τὴν ἡμέραν παραδυναστεύοντι (74). Ὁ δὲ ὑπομιμνήσκει τὸν βασιλέα, καὶ εἰ κελεύει ὁ βασιλεὺς στῆναι τὴν προέλευσιν, ἐξέρχεται ὁ πραιπόσιτος καὶ ὁρίζει τὸν τῆς καταστάσεως περὶ τούτου. Καὶ μετὰ τὸ ἀπολῦσαι τὴν

A rulis atque colobiis adveniunt. Magister, aut patricius, aut strategus, qui licentiam habet extra domini conspectum agendi, sive quod in castra eat, sive quod ad expediendum aliud quoddam imperiale mandatum delegatus peregere proficiscatur, sive etiam ob privatas suas necessitates : ille, quando redux factus Dominos rursus salutat, nunquam sagum, sed tantum scaramangium gestat.

CAPUT II.

Observanda in processione seu conventu magnatum in aulam, qui singulis diebus Dominicis fit.

Commonefacit cerimoniarius interrogando præpositum, num velit imperator processionem fieri. **302** Præpositus autem ea de re ad paradynasteuontem [seu proximum a domino curæque gerendarum B rerum consortem ministrum], qui eo die ministerio fungitur, refert. Hic admonet ei interrogat imperatorem. Eoque jubente, processionem constare at-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(72) *In interulis atque colibiis.* Velim sic in Latinis reponi.

(73) *Denuo videre.* Egit de verbis συνοψειν et ἀποσυνοψίζειν et ἀποσυνοψίζεσθαι Du Cange in Gl. Gr. Hic tantum monebo, id verbi tam insolens aut novum non esse, quam videatur. Sane ἄποψις, conspectus amici, conventus cum amico post aliqualem absentiam, *revisio* (ἀπό enim in hac compositione idem quod *re* valet,) reperitur in Anthologia p. 53. n. 273 :

Ἡμεῖς δ' οὔτ' ἀκτῆς ἐπιβαίνομεν, οὔτ' ἐν ἀπόψει,
Γιγνόμεθ' ὡς αἰεὶ, Σώσυλε, καὶ πρότερον.

Vult dicere : non congredimur ut olim Solebant autem potissimum in Piræo et in littoribus urbium maritimarum convenire et de novis rebus sciscitari atque audire, ut vel e solo Plauto constat. In eadem C Anthologia p. 471, circa finem est ἀπόπτεσθαι, *rursus videre* ἢ πάλιν τὴν τρυφερὴν Σκύλλαν ἀποψόμεθα. Est prorsus idem πάλιν ἀποψόμεθα atque si dixisset πάλιν αὖ ὀψόμεθα Nam οὐ vix ab ἀπ' (unde ἀπό ductum) pronuntiatione differt. Ita ἀποσυνάγεσθαι p. 14, *rursus coire.*

(74) Difficilis hic locus cum propter ipsam vocem παραδυναστεύων, tum propter additum κατὰ τὴν ἡμέραν. Colligitur enim sic satis e locis auctorum sat numerosis, in quibus τοῦ παραδυναστεύοντος fit mentio, plures fuisse eodem tempore in aula paradynasteuontas seu amico principis plurimum apud ipsum gratia et auctoritate valentes, neque peculiarem fuisse dignitatem paradynasteuontis peculiaribus ceremoniis collatam, sed qui felicitate principi placendi gauderent, quascunque altas gererent dignitates aut officia, hoc nomine fuisse a vulgo et historicis appellatos. At cum dignitas paradynasteuontis nulla fuerit, nihilominus dici D τὸν κατὰ τὴν ἡμέραν παραδυναστεύοντα, *illo die plurimum valentem apud domimum*, tanquam si dominus soleret gratiam suam per dierum vices partiri et in orbem agére, certis curriculis circumscriptam, id mirum est. Nam sive uni præcipue faveat, semper eum amabit et penes se habebit, sive plures, habebit eos simul sibi comites. Sed forte dictio κατὰ τὴν ἡμέραν non adeo stricte est sumenda, nihilque aliud valet quam vetustis Græcis usitatum illud ἀεὶ, τὸν ἀεὶ παραδυναστεύοντα, illum, qui quavis in dynastia, apud imperatorum quemque, alius apud alium, plurimum gratia valebit. Interpretes in hac voce Latine reddenda fluctuant, et ipsi quoque Græci hunc ipsum paradynasteuonta aliis atque aliis nominibus appellant, modo μυστικὸν, modo συμπράκτορα καὶ φίλον τοῦ βασιλέως, ut Malalas t. II, p. 54. Forte quoque titulus πατροβασιλέως huc pertinet. Quos alii δορυφόρους, eos Joannes Phocas in descriptione terræ sanctæ c. 22. παραδυναστεύοντας appellat, quia nempe ambo, tam protector vel scutiger, quam paradànasteuon, perpetuo circa principem sunt : Πρόσεγγυς ἐκεῖνο τὸ φρέαρ ἐστὶ, ἐξ οὗ αἰσθητῶς καὶ νοητῶς ὁ προπάτωρ ἡμῶν πιεῖν ἐπεθύμησεν, οὗ ὕδατος οἱ παραδυναστεύοντες ἐκείνῳ ἄνδρες δύο τὰς τῶν ἀλλοφύλων διατεμόντες παρεμβολὰς, καὶ διὰ τοῦ κινδύνου ἀρυσάμενοι. Nicephorus Gregoras Muzalon logothetam sic describit : Ἦν ὁ Μουζαλῶν τῷ βασιλεῖ παραδυναστεύων τότε καὶ τοῖς βασιλικοῖς καὶ δημοσίοις μεσιτεύων πράγμασι, καὶ παρὰ τοῦ βασιλέως μεγίστην καρπούμενος τὴν αἰδῶ. Habemus hic paradynasteuontem et logothetam. Apud Leonem Grammaticum p. 502, est aliquis προβαλλόμενος, πρωτοβεστιάριος καὶ παραδυναστεύων, ubi vertitur *imperii administer*. In scriptoribus post Theophan. p. 273, est aliquis παρακοιμώμενος καὶ παραδυναστεύων τῆς συγκλήτου, ubi Combefis. reddit : *senatus primis ab imperatore partibus præsidem*. Unde fere concludas, τὸν παραδυναστεύοντα et τὸν πρόεδρον τῆς συγκλήτου, *principem Senatus*, eumdem fuisse. Ergone non uni cuidam dignitati alligatus erat Senatus principatus, sed quicunque gratia principis plurimum valerent, illi, quacunque de cætero dignitate aut officio fungerentur, erant Senatus principes. Ibidem p. 293, conjunguntur οἱ παραδυναστεύοντες καὶ πρῶτοι τῆς συγκλήτου. Goarus ad Codin. p. 24, *imperii consortem* reddit. Cl. Ritterus in dissert. de præfecto prætorio p. 15, eosdem putat τοὺς παραδυναστεύοντας et *amicos principis* apud Spartianum, ducem secutus Valesium ad Ammian. Marcell. p. 138. Apud Theophanem p. 84 vertitur ὁ παραδυναστεύων ἐν τοῖς βασιλείοις *summam in palatio potestatem exercens*. Idem paulo post ὁ τοῦ τε παλατίου καὶ τοῦ βασιλέως κρατῶν appellatur p. 402, pen., vertitur *omnia administrans*, et p. 65, τῶν παραδυναστευόντων αὐτῷ, *ex iis, quorum penes se auctoritas erat summa* Hinc non male conservam esse apparet dictionem Nicetæ p. 423, ed. Venetæ, παραδυναστεία τῆς δεσποίνης, *Augustæ gratia*, tanquam si dixisset ἡ δυναστεία παρὰ τῇ δεσποίνῃ. Verba sunt : Ὁ πρωτοσέβαστος Ἀλέξιος τὴν τῶν ὅλων διοίκησιν εἰς ἑαυτὸν ἐπεσπᾶτο, τῷ ἰδίῳ φυσιούμενος κράτει καὶ τῇ παραδυναστείᾳ τῆς δεσποίνης καταχρώμενος. Eleganter idem Nicetas p. 131 : Ὁ βασιλεὺς ἀρχέτω μὴ ὡς στάχυς ταῖς αὔραις, τοῖς παραδυναστεύουσι συμπνιγόμενος. Conf. Idem p. 166. 1. Zosimus 1, 40. Claudium appellat μετὰ τὸν βασιλέα

que celebrari, exit præpositus, mandataque in hanc rem dat cerimoniario, finitoque divino officio in lausiaco, introeunt et consident eodem in lausiaco protospatharii illi omnes, quos artoclinius [seu nomenclator convivalis]; cujus vices eo die sunt ad sacras epulas invitare, nominatim citaverit. Reliqui autem non invitati consident in Justiniani triclinio. Tum exit aliquis silentiarius in Justiniani triclinium et clamat clara voce: « Celousate » [id est, « placeat vobis surgere »]. Exeunt tum omnes basilici aut Cæsariani e palatio, et abeunt ad suam quisque mansionem. Magistri autem et præpositi, et officiales consident in scylis una cum drungario vigiliæ. Acoluthus autem stans ad portam illam triclinii Justinianei, e qua velum tagenarium [ab attagenibus intextis ita dictum] dependet, circumspicit, num cerimoniarius atque silentiarii convenerint ad conficiendum intra dictum velum consistorium. Cerimoniarius autem cum ostiario, gestantes camisium et paragaudium [ingressi Justiniani triclinium], salutant ambo genu flexo præpositum. Et ostiarius quidem, postquam tagenarium velum transiit, stat intus, inclinans caput suum versus drungarium vigiliæ. Cerimoniarius autem et

θεἰαν λειτουργίαν ἐν τῷ λαυσιακῷ (75), ὅσους πρωτοσπαθαρίους κλητωρεύσει ὁ κατὰ τὴν ἡμέραν κλητωρεύων ἀρτοκλίνης, εἰσέρχονται καὶ καθέζονται ἐν τῷ λαυσιακῷ· οἱ δὲ λοιποὶ καθέζονται ἐν τῷ Ἰουστινιανοῦ. Ἐξέρχεται δὲ σιλεντιάριος ἐν τῷ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνῳ, καὶ λέγει μεγάλως· « Κελεύσατε (76), » καὶ ἐξέρχονται πάντες οἱ βασιλικοὶ, καὶ ἀπέρχονται ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια. Οἱ δὲ μάγιστροι καὶ πατρίκιοι καὶ ὀφφικιάλιοι καθέζονται εἰς τὰ σκύλα ἅμα τοῦ δρουγγαρίου τῆς βίγλης, ὁ δὲ ἀκόλουθος ἵσταται ἀποβλέπων πρὸς τὴν πύλην τοῦ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου, ἐν ᾧ κρέμαται τὸ ταγηνάριον βῆλον (77), εἰ ἄρα συνέφθασεν ὁ τῆς καταστάσεως ἅμα τῶν σιλεντιαρίων τοῦ στῆναι ἔξω τοῦ αὐτοῦ βήλου κονσιστώριον. Ὁ δὲ τῆς καταστάσεως μετὰ τοῦ ὀστιαρίου, φοροῦντες καμίσιον καὶ παραγαύδιον, προσκυνοῦσιν ἀμφότεροι τῷ πραιποσίτῳ, καὶ ὁ μὲν ὀστιάριος μετὰ τὸ εἰσελθεῖν αὐτὸν ἐν τῷ ταγηναρίῳ βήλῳ ἵσταται ἔνδοθεν, δεικνύων τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν δρουγγάριον τῆς βίγλης. Ὁ δὲ τῆς καταστάσεως καὶ ὁ σιλεντιάριος ἵστανται, καθὼς ἔχει ὁ τύπος, νεύοντες τῷ ἀκολούθῳ τοῦ εἰσελθεῖν. Ὁ δὲ δρουγγάριος εἰσέρχεται φορῶν τὸ ἑαυτοῦ σπαθίον, καὶ τῇ δεξιᾷ χειρὶ κρατῶν τό τε μαγλάβιον (78) καὶ τὸ τζικούριον (79) ἐπικεί-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(Gallienum) τῶν ὅλων ἐπιτροπεύοντα. Idem est ὁ τοῦ μεγίστου πράγματος προστατεύων apud Euseb. Hist. Eccles. VII, 13, *summæ rei præfectus*. Cf. Zosim. 369 et Petav. ad Julian. Misopog. p. 365 ed. Spanhem. Medio ævo apud Latinos tales appellabantur *deliciosi*, quos recte, ut videtur, existimat Muratorius t. I. Ant. Ital. p 130, fuisse non alios, quam qui nunc Italis audiunt *confidenti* sive *favoriti*; item *præcordiales*, ut Conradus III imp. in epistola sua ad Alexium Comnenum apud Otton. Frising. I, 24 legatum suum, episcopum Wirtzburgensem, appellat, Fridericus I. apud Du Cangium v. *Exarchus* Heraclium archiepiscopum Lugdunensem appellat *exarchum regni Burgundici et summum principem consilii sui, et in omnibus faciendis agendisque suis præcipuum*. *Auriculares* vel *Auricularios* quoque appellabant. Vid. Alteserra ad Anastas. p. 115. [Nobiles Thracum, imperio aliquali in plebem, sed minore, quam regis est auctoritas, gaudentes, Thucylides II, 97, p. 162, παραδυναστεύοντας καὶ γενναίους τῶν Ὀδρυσῶν appellat, quod παρὰ τὸν βασιλέα, *præter regem* et ad ejus latus, ipsiusque vice regnarent. *Ex addend.*]

(75) At quænam ecclesia erat in Lausiaco? Non certe Nova Salvatoris, neque Deipara Phari, ambæ ecclesiæ palatinæ. Crediderim quidem fuisse, ut in omnibus tribunalibus, ita quoque in Lausiaco capellos seu ædiculas privatas, in quibus quotidie, antequam negotiorum expeditio susciperetur, cultus Dei perageretur. Attamen diebus Dominicis debebant proceres in unam aut alteram ecclesiam palatinam convenire, nisi imperator in publica solemni processione ad aliquam urbanam tenderet, quo proceres eum comitabantur. Vid. p. 317 et 323, ubi memoratur oratorium S. Basilii in Lausiaco, quod forte hic loci designatur.

(76) Vide supra not. 82, col. 133.

(77) Vela tagenaria sunt, quibus intexti attagenes. Solebant enim aulæis variæ figuræ hominum, ferarum, avium, regionum aliorumque intexi et ab intextis appellari. Sic ταῶνας, appellabant pannos intextos pavonibus, ἀετούς, aquilis, βόφους, bobus, λευκολέοντας, leonis in candido fundo, et sic porro. Scatet nostrum Ceremoniale talibus exemplis. De vestibus cum intextis animalium figuris. Vide Vales. ad Ammian. Marc. p. 26, et Salmas. ad Hist. Aug. t. II, p. 300, ubi tales vestes, tam animalibus, quam aliis pictas, ζωδιωτάς et *sigillatas*, ut sigillis, hoc est imaginibus, decoratas, ait fuisse dictas et ex oriente venisse. De pictis Persarum aulæis res nota est. De peplis eum intextis figuris memorat jam Euripides Ione, v. 1146 seqq. Dicebant quoque *historiatas*, hoc est historiis seu imaginibus distinctas, Petrus, rex Arragoniæ, in Chronico III, 16 (apud Du Cangium v. *Dalmatica*): *una Dalmatica de drap vermell historiat ab obres de aur et ab fullatges*, id est dalmatica panni coccinei, picta acu aurea et mustela vel pellitio. *Vela columbina* habet idem Du Cange v. *Amphibalus*. Vid. ad p. 271, dicta de vestibus cum intextis muscis aliisque imaginibus. *Capellam*, hoc est parvam capam, *albam operatam de brodaria cum papagaldis* seu papagonibus *aureis* habet Du Cange v. *Papagen*. . . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . . Vid. Du Cange v. Ἐπιμανίκιον et Ὑπομανίκιον et supra dicta ad p. 76,

(78) Quid fuerit maglabium v. not. ad p. 62.

(79) Acoluthum fuisse Francorum vel Barangorum magistrum, supra jam fuit expositum. Horum inter arma propria erat *bipennis*, quam pro more suæ gentis in humero dextro jacentem gerebant. Nicetas in Alexio l. II, sic Barangos describit: Φρουρὰ Γερμανῶν οἵ κατωμαδὸν τοὺς ἑτεροστόμους πελέκεις ἀνέχουσι. Concludas ex hoc loco, secures eorum fuisse non ancipites, sed uno tantum a latere secantes, simplices, non geminas. Eaque in sententia confirmaris ad aspectum illius tabulæ collectionis Ferriolensis (num. 35), quæ *Serdingestium* exhibet cum unipenni securi. Est id genus militiæ

μενον τῷ δεξιῷ αὐτοῦ ὤμῳ. Ἡνίκα δὲ ἔλθη ἐν τῷ A μεγάλῳ τρικλίνῳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, προσκυνεῖ εἰς ἓν ἕκαστον τῶν μεγάλων ὀμφαλίων (80) τόν τε τῆς καταστάσεως καὶ τοὺς σιλεντιαρίους, καὶ ἵσταται ἄνω ἀποβλέπων πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος, ἤγουν πρὸς τὰ σκύλα, καὶ παραυτίκα λαμβάνει νεῦμα ὁ ἀκόλουθος καὶ λέγει τοῖς μαγίστροις· « Κελεύσατε· » οἱ μάγιστροι καὶ πατρίκιοι, προσκυνοῦντες τόν τε δρουγγάριον καὶ τὸν τῆς καταστάσεως ἅμα τῶν σιλεντιαρίων καὶ καθέζονται εἰς τὰ σκάμνα. Καὶ πάλιν λαμβάνει νεῦμα ὁ ἀκόλουθος παρὰ τοῦ τῆς καταστάσεως, καὶ λέγει· « Κελεύσατε, σεκρετικοί. » Καὶ εἰσέρχονται οἱ χαρτουλάριοι τοῦ γενικοῦ καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ καὶ οἱ ἀντιγραφεῖς, φοροῦντες σαγία ῥοῆς, προσκυνοῦντες καὶ αὐτοὶ κάτω ἐν τῷ τυμπάνῳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καὶ καθέζονται καὶ αὐτοὶ εἰς τὰ σκάμνα. Καὶ B πάλιν λαμβάνει νεῦμα ὁ ἀκόλουθος παρὰ τοῦ τῆς καταστάσεως, καὶ προσκαλεῖται τοὺς δ' τῶν ταγμάτων τοποτηρητάς, Χαστουλαρίους, κόμητας τῶν σχολῶν, σκρίβωνάς τε καὶ λοιποὺς μεγάλους ἄρχοντας, καὶ τῶν νουμέρων καὶ τειχέων. Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι, τῶν δ' ταγμάτων ἐν τῇ πόλει μὴ ὄντων, προσκαλεῖται τοὺς τοποτηρητὰς καὶ χαρτουλαρίους τῶν νουμέρων καὶ τειχέων καὶ τοὺς ἄρχοντας τοῦ ἀριθμοῦ καὶ εἰσέρχονται ἀπὸ σκαραμαγγίων, φοροῦντες τὰ ἑαυτῶν σπαθία, καὶ ἵστανται ἐπ' εὖρος τοῦ αὐτοῦ τρικλίνου, καὶ τὰς χεῖρας δεδεμένας ἔχοντες (81) καὶ σιωπῇ

silentiarius stant loco et more consueto, nutu capitis significantes acolutho, ut ingrediatur. Tum intrat acoluthus, gerens suam spatham et dextra manu tenens maglabium seu clavam et securim super dextro humero repositam. Ubi autem in magnum Justiniani triclinium pervenit, adorat, quoties singula magnorum omphaliorum seu umbilicorum [id est marmorearum in pavimento rotarum] calceat, cerimoniarium et silentiarios, consistitque in superiore parte, despiciens ad occidentem, id est ad scyla ; et protinus accipit acoluthus nutu significationem, et pronuntiat erga magistros. « Celeusate, » [id est « velitis huc venire vos, magistri et patricii. » Eo audito, intrant] magistri et patricii, adorantes drungarium, cerimoniarium et silentiarios, desidentque suis in scamnis. Rursus deinceps accipit acoluthus nutu imperium a cerimoniario, et clamat : « Celeusate, secretici. » Tunc ingrediuntur chartularii genici seu rationum fiscalium, et chartularii stratiotici seu rei militaris, et antigraphei seu magistri scriniorum, induti sagis russis, adorantes et hi inferius in tympaneo [id est in statione tympanorum in triclinio] Justiniani, desidentque tum in scamnis. Rursus dein accipit acoluthus indicium a cerimoniario, et advocat opoteretas quatuor totidem tagmatum [seu cohortium], chartularios, comites scholarum, scribones

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

Turcicæ equestris. Multa sane Turci a Græcis mutuati sunt instituta. Sed πέλεκυς est non securis unius aciei, sed bipennis hinc et illinc secans, ut e bipenni Theocriti constat. Putes ergo pro ἑτεροστόμους legendum esse ἑκατεροστόμους, id est ἀμφοτεροστόμους. Verum et in hoc falleris. Novi Græci susque deque conturbantes omnia ἑτερόστομον, ἑτερόκοπον, ἑτερότηκτον et sic porro pro *utrinque acuto, utrinque secante* dixerunt. Conf. Codin, p. 80, n. 30, et Du Cange ad Alex. p. 257, et supra ad p. 87. Sane Francorum secures, ab ipsis *Franciscæ* [*Franzische*] dictæ, fuerunt *bipennes*. Hincmarus in Vita S. Remigii : *accepit rex franciscam ejus, quæ vocatur* [alibi, *quod est*] *bipenna* ; Vid. Du Cange v. *Francisca*. Describit eas Procopius Gothic. II, p. 247, ed. Hœsch.: gerit eorum unusquisque ξίφος καὶ ἀσπίδα καὶ πέλεκυν ἕνα, οὗ δὴ ὁ μὲν σίδηρος ἁδρός τε καὶ ὀξὺς ἑκατέρωθεν ἐς τὰ μάλιστα ἦν etc. Nicetas p. 9. Barangorum gestamen ait fuisse ἀσπίδας περιμήκεις καὶ ἑτεροστόμους πελέκεις. Hinc apparet origo vocis *Branca* [id est *Franca*], quæ spatham seu gladium ἀμφίστομον notat, a similitudine bipennium Franciscarum sic dicta. Vid. Du Cange v. *Branca*. Dicitur porro hic loci acoluthus subesse drungario vigiliæ. Atqui p. 416, dicitur drungario arithmi subesse. Unde consequitur, aut vitium alterutri loco subesse, aut idem esse arithmum atque vigiliam.

(80) Vide supra not. 36, col. 161.

(81) Varias manuum compositiones potest hæc dictio significare. Nam possunt χεῖρας δεδεμέναι esse manus in dorsum, ὀπισθαγκηδὸν rejectæ et decussatim sic positæ, ut crucem S. Andreæ dictam referant, vel talem manuum ante pectus veluti cancellationem, vel digitorum utriusque manus mutuam ἐναλλάγδην consertionem. De utro horum loquatur Dio Cassius p. 1127 de legatis Decebali dicens : τὰ ὅπλα τε καταθέντες συνῆψαν τὰς χεῖρας

C ἐν αἰχμαλώτων σχήματι καὶ — ἱκέτευσαν, non liquet. Erat tamen veteribus in more potissimum positum, si submissionem suam, servitutem, imbecillitatem suam, alteri testari vellent, aut ipsi supplicari, manus aut super pectore, aut in dorso decussatim componere, ut de alterutro modo accipiendum esse Dionis συνάπτειν τὰς χεῖρας in illo modo allato loco videatur. Facit tamen additum ἐν αἰχμαλώτων σχήματι et testimonium Petri Magistri, ut hunc quidem locum de rejectis in dorsum manibus interpretemur. Solent enim captivis manus post tergum revinciri. Petri locus hic est p. 15. Excerpt. Legat. Hœschel. : venientes illi ad Trajanum ἔρριψάν τε τὰ ὅπλα καὶ τὰς χεῖρας ὄπισθεν δήσαντες. Est hic loci δήσαντες, non *vincientes loris*, sed componentes in formam crucis decussatæ. Idem p. 20 : καὶ νῦν εἰ βούλεται ἐλαφροτέρας κολάσεως τυχεῖν, ὀπίσω τὰς χεῖρας δήσας προσπεσέτω. Sed forte mos hic supplicandi D Dacorum proprius erat, Parthi et orientales aliter. Certe utrum designet Dio Cassius et in hoc p. 1028 : εἰς γῆν τὸ γόνυ καθεὶς [Tiridates] καὶ τὰς χεῖρας ἐπαλλάξας, δεσπότην τε αὐτὸν [Neronem] ὀνομάζει καὶ προσκυνεῖ, non liquet. Dubium quoque ἐπαλλάττειν τὰς χεῖρας Plutarchi de manibus rejectis in dorsum, an coram pectore decussatis accipi debeat, in illo p. 923. Vitarum, ubi ait Tigrani καθημένῳ καὶ χρηματίζοντι circumstetisse ministros ἐπηλλαγμέναις δι' ἀλλήλων ταῖς χερσίν, [puto δακτύλοις dixisset, si consertos digitos voluisset significare], ὅπερ ἐδόκει μάλιστα τῶν σχημάτων ἐξομολόγησις εἶναι δουλείας. Cum tamen constet, Græcos imperatores rituum multos ex antiqua aula Persica ascivisse, et Græci proceres domino suo non rejectis in dorsum manibus, sed coram pectore decussatis astiterint, ut statim demonstrabitur, et e Græcis morem hunc primum Longobardi, deinde quoque Turcæ acceperint, qui eo adhucdum utuntur, credibile est, vetustis quoque Parthorum et

cæterosque proceres palatinos et numerorum et castrorum rectores. Quando autem quatuor tagmata in urbe non adsunt, advocat acoluthus topoteretas **808** et chartularios numerorum et castrorum et magistratus arithmi, qui in scaramangiis intrant gestantes suas spathas seu gladios, et consistunt per latitudinem triclinii, manibus quisque pectori decussatim impositis et taciturni. His omnibus peractis, exit artoclinius spatha accinctus una cum cerimoniario et ostiario ; hi ambo abeunt ad præpositum interrogantes, velitne missas dari. Artoclinius autem egressurus adorat drungarium vigiliæ, dein clara voce e tomario cletorii [seu volumine vel codicillo nomenclaturæ] recitat eorum quos ad sacras epulas invitare debet, nomina. Protinus, eo facto, deponit drungarius gladium suum, et exit papias, concutiens manu sua claves, et statim dicit silentiarius : « Celeusate » [seu « placeat vobis, » nempe surgere et abire]. Sic dissolvitur processio, et abit unusquisque domum suam.

χρώμενοι. Καὶ ὅτε πάντα ταῦτα τελεσθῶσιν, ἐξέρχεται ὁ ἀρτοκλίνης φορῶν σπαθίον μετὰ τοῦ τῆς καταστάσεως καὶ τοῦ ὀστιαρίου, καὶ ἔρχονται ἀμφότεροι εἰς τὸν πραιπόσιτον, ὑπομιμνήσκοντες αὐτῷ τοῦ γενέσθαι μίνσαι. Ὁ δὲ αὐτὸς ἀρτοκλίνης μέλλων ἐξέρχεσθαι, προσκυνεῖ τὸν δρουγγάριον τῆς βίγλης, εἶτα κράζει ἐν τῷ τοῦ κλητωρίου τομαρίῳ κατ' ὄνομα οὕς ὀφείλει κλητωρεῦσαι, καὶ παρ' αὐτὰ ἐκβάλλει ὁ δρουγγάριος τὸ σπαθίον αὐτοῦ, ἐξέρχεται δὲ καὶ ὁ παπίας τῇ χειρὶ σείων τὰς κλεῖς, καὶ εὐθέως λέγει ὁ σιλεντιάριος τὸ, « Κελεύσατε, » καὶ λύεται ἡ προέλευσις, καὶ ἀπέρχεται ἕκαστος οἴκαδε.

CAPUT III.

Observanda, quando imperator domesticos scholarum aut strategos [seu magistros militum], aut drungarium classis, aut genicum [seu ærarii publici rationalem], aut sacellarium, sacelli præfectum, reliquosve officiales creat.

Imperat dominus logothetæ, ut promovendum seu honorandum introducat. Egrediens igitur logotheta [ex chrysotriclinio] introducit eum scaramangio indutum ; nisi sit dies mutatoriorum, vel in quo pompæ gratia splendidæ vestes induuntur, et honorandus jam officialis sit. Eo enim in casu introducit eum in suis ipsi competentibus mutatoriis. Velum itaque chrysotriclinii attractile transgressus novi honoris candidatus procidit humi, adorans imperatorem, dein surgit et sequitur

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, τοῦ βασιλέως προβαλλομένου δομεστίκους τῶν σχολῶν ἢ στρατηγοὺς ἢ δρουγγάριον τῶν πλοΐμων ἢ γενικὸν ἢ σακελλάριον ἢ τοῦ σακελλίου ἢ λοιποὺς ὀφφικιαλίους.

Κελεύει ὁ βασιλεὺς τὸν λογοθέτην εἰσάξαι τὸν ὀφειλόμενον προβληθῆναι. Ὁ δὲ λογοθέτης ἐξερχόμενος εἰσάγει αὐτον ἀπὸ σκαραμαγγίου. Ζὶ δέ ἐστιν ἡμέρα ἀλλαξίμων, ἐὰν ἄρα καὶ ἔστιν ὀφφικιάλιος, εἰσάγει αὐτὸν μετὰ τῶν ἰδίων ἀλλαξίμων. Καὶ γενόμενος ἔνδον τοῦ συρτοῦ βήλου (82) τοῦ χρυσοτρικλίνου, πίπτει ἐπ' ἐδάφους, προσκυνῶν τὸν βασιλέα, εἶτα ἀνιστάμενος καὶ τούτου προπορευόμενος ὁ λογοθέτης, ἔρχεται καὶ ἵσταται ἀπὸ ὀλίγου διαστήματος τοῦ βασιλέως. Ὁ δὲ βασιλεὺς παραινεῖ αὐτὸν τοῦ μετὰ φόβου Θεοῦ

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

Persarum aulis eum obtinuisse morem, ut ministri coram regibus astarent manibus in pectore decussatis ; unde sequitur, dictionem δεδεμέναις χερσὶ esse manibus in crucis Andreanæ formam compositis super pectore stare. Græcos autem proceres coram suis imperatoribus hoc modo stetisse, liquet ex imagine Ceremoniali nostro præfixa, unde intelligas, quid sibi velit fictum a Niceta adjectivum δεσμόχειρ Isaaci Angeli l. 1, p. 201, ed. Venet. : ὅν χθὲς ὡς δεσπότην δεσμόχειρες ἐθεράπευον, τοῦτον ἀθετοῦσι σήμερον, *quem heri ut herum manibus decussatis colebant, hunc repudiant hodie*. Liquet etiam ex illa apud Horatium Blancum in notis ad Paulum Warnefridum (t. I, Script. Rer. Italic.), quæ coronationem regum Longobardicorum dare dicitur e tabula marmorea Basilicæ Modoetiensis, modo ea satis antiqua sit, ut ætatem Longobardicorum in Italia regnum attingat, de quo non absque re dubitatur. Varia illinc discimus, quæ non inutile erit breviter perstringere. Primum videmus regem, cui episcopus coronam imponit. Cujus id agentis pedum tenet pone astans aliquis clericus vel presbyter. Pone hunc stat acoluthus, manibus, ut videtur, δεδεμέναις, decussatis super pectore. Ab altera parte proximus regi sceptrum tenenti et in throno sedenti, pone quod velum suspensum est, stat alius presbyter ; tum longo ordine senatores, quorum alii nihil, alii tomos chartæ tenent, qui aut sunt codices Evangeliorum expliciti, aut continent sacramentum vel capitulationem, cui se rex coronandus astringere jurejurando debet ; alii tenent mappas manipulosve, aut, si mavis, chirothecas digitatas. Tandem etiam in oculos incurrunt duo, qui manus decussatim super pectore positas gerunt. In media chirotheca episcopi una, quæ in conspectum venit, foramen conspicitur, quod sitne errori lapidarii, an rupto marmori, an denique istius sæculi mori tribuendum, pertusas in medio manus dorso chirothecas gestandi, viderint alii. Sed ut redeam ad antiquum morem coram rege decussatis super pectore manibus standi, manavit ex eo ritus in precibus quoque coream Deo sic standi. [Inter ritus precantinm erant manus cancellatæ ante pectus. Ordo Roman. XIV. p. 305.] Eo quoque modo junctas habere manus, ut Janitzari Turcarum habere solent, id etiam est *stare manibus ligatis*, scilicet non super pectore sursum versus compositis, sed super abdomine deorsum. Talis manuum compositionis in illo militiæ genere occurrit aliquoties imago in illa tabularum Ferriolensium collectione, quæ Parisiis prodiit 1714., ut tab. 29.

(82) Erant quædam vela συρτὰ, quæ ope funiculorum in diversa, διχῶς, οἷον δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ut noster ait p. 15. distrahi poterant, alia ἀνελκόμενα, quæ funium ope in altum attollebantur, alia denique αἰρόμενα vel βασταζόμενα, quæ manibus sublevabantur ; vid. 38, 107, 108. In quorum primo loco βῆλον αἰρόμενον, in altero βῆλον συρτὸν συρόμενον legimus, in ultimo ἐξ ἴσου τανύσαντές [nempe τοὺς ἱμάντας τῶν βήλων] αἴρουσι τὰ βῆλα. Chrysostomus ἀνελκόμενα βῆλα habet in illo : ὅταν ἴδῃς ἀνελκόμενα τὰ ἀμφίθυρα [vela tribunæ], τότε νόμισον διαστέλλεσθαι τὸν οὐρανὸν ἄνωθεν. Quo tamen in loco dubium est, sitne ἀνέλκειν sursum, an in latus trahere. Quæ demitterentur ex alto dicebantur χαλᾶσθαι Vid. Nostri p. 257, et Du Cange v. Συρτή.

καὶ ἀληθείας καὶ δικαιοσύνης τὴν ἐμπιστευομένην A αὐτῷ διέπειν καὶ ἰθύνειν δουλείαν, καὶ τὸ ἀδωροδόκητον καὶ ἀπροσωπόληπτον ἔχειν εἰς τοὺς ὑπηκόους, καὶ ἄλλα, ὅσα ἁρμόζει τοῖς τοιαύτας ἐπιστασίας ἐμπιστευομένοις. Εἰ δὲ τύχῃ εἶναι ἢ δομέστικον τῶν σχολῶν ἢ στρατηγὸν [5] ἢ ἕτερόν τινα τῶν ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς καταλεγομένων τάγμασιν, τὰ πρὸς ἀνδρείαν καὶ γενναιότητα ἐπαλείφοντα (83) καὶ διεγείροντα παραινεῖ. Τοῦ δὲ πρὸς ταῦτα προσαπολογουμένου τὰ δέοντα, λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ βασιλεύς· « Ἐπὶ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, προβάλλεταί σε ἡ ἐκ Θεοῦ βασιλεία μου δομέστικον τῶν θεοφυλάκτων σχολῶν. » Καὶ εὐθέως πίπτει ἐπ' ἐδάφους καὶ προσκυνεῖ, εἶτα φιλεῖ τοὺς πόδας τοῦ μεγάλου βασιλέως, καὶ εἶθ' οὕτως τοῦ μικροῦ· καὶ ἐξάγεται ὑπὸ τοῦ λογοθέτου εἰς τὸ ὡρολόγιον, ἤτοι εἰς τὸν πόρτικα τοῦ χρυσοτρικλίνου. B Καὶ παραδίδωσιν αὐτὸν ὁ λογοθέτης τοῖς πραιποσίτοις λέγων· « Οἱ βασιλεῖς ἡμῶν οἱ ἅγιοι θεόθεν ὁδηγηθέντες προεβάλλοντο τοῦτον δομέστικον τῶν σχολῶν. » Καὶ ἐπεύχονται οἱ πραιπόσιτοι κατὰ τὸ εἰωθὸς τοὺς δεσπότας, καὶ ἀναλαμβάνονται αὐτὸν, καὶ ἐξάγουσιν ἐν τῷ λαυσιακῷ, καὶ λέγει πρὸς πάντας ὁ πρωτοπραιπόσιτος· « Οἱ βασιλεῖς ἡμῶν οἱ ἅγιοι θεόθεν ὁδηγηθέντες προεβάλλοντο τοῦτον δομέστικον τῶν σχολῶν. » Καὶ πάντες ἐπεύχονται τὸ πολυχρόνιον. Ἰστέον, ὅτι καὶ εἰς στρατηγῶν προβολὴν καὶ εἰς σεκρετικῶν καὶ λοιπῶν ἡ αὐτὴ τάξις καὶ ἀκολουθία φυλάττεται, πλὴν ἐπὶ μὲν τῷ δομεστίκῳ τῶν σχολων καὶ τῷ δρουγγαρίῳ τῶν πλοΐμων λέγει ὁ βασιλεύς· « Ἐν ὀνόματι Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος· » Ἐπὶ δὲ στρατηγῶν καὶ σεκρετικῶν καὶ λοιπῶν λέγει· C « Ἐπὶ ὀνόματι Κυρίου. » Εἶθ' οὕτως ἀναλαμβάνεται αὐτὸν ὁ τῆς καταστάσεως, καὶ ἐξάγει αὐτὸν εἰς τὸν ἱππόδρομον λέγων· « Οἱ βασιλεῖς ἡμῶν οἱ ἅγιοι, » καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τῶν δομεστίκων καὶ στρατηγῶν· ἐπὶ δὲ τῶν σεκρετικῶν ἡ αὐτὴ τάξις φυλάττεται, πλὴν ἀπὸ τοῦ ἱπποδρόμου ἀναλαμβάνεται τὸν προβληθέντα ὁ τῆς καταστάσεως, καὶ ἀποφέ-

præeuntem logothetam usque ad parvam distantiam ab imperatore. Coram sic adstantem hortatur imperator, ut in timore Dei, veritate, fide atque justitia officium sibi accreditum administret dirigatque, ut erga subditos candore utatur, a nemine munera accipiat, nemini conniveat, et quæ sunt alia plura, isti tempori locoque et homini tantis muneribus præficiundo dictu congrua. Ita si creandus aut scholarum sit domesticus, aut strategus, aut alius aliquis magistratus de ordine militari, præcipit ipsi ea, **304** quæ nobile pectus ad constantiam virilem fortitudinemque stimulare et accendere valent. Honorandus ad eam cohortationem apta decoraque respondet. Quo facto imperator ait: « In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, meum a Deo mihi concessum imperium et suprema majestas creat te domesticum scholarum, quas Deus salvas et sospites semper esse jubeat. » Protinus concidit honoratus humi, et adorat imperatorem, et osculatur pedes senioris domini, et tum quoque junioris; et sic educitur a logotheta in horologium aut in porticum chrysotriclinii. Ibi tradit eum logotheta præpositis cum hac formula: Sancti et venerabiles imperatores nostri a Deo directi crearunt hunc domesticum scholarum. » Ad hæc fausta multa comprecantur præpositi dominis, ut mos est, sumptumque secum traducunt honoratum in lausiacum, ubi protopræpositus totum collegium ita alloquitur: « Sancti nostri imperatores a Deo directi hunc nuncuparunt domesticum scholarum. » Omnes ad hæc solemnem illam et notam formulam polychronion dictam: « Multi contingant anni, » etc., acclamant. Iidem pene ritus observantur in strategorum et secretalium cæterorumque promotione, præterquam quod imperator domesticum quidem scholarum et drungarium classis creans, utitur jam citata formula: « In nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti. » Verum strategos et secreticos et reliquos creans, dicit simpliciter: « In nomine

VARIÆ LECTIONES.

[5] στρατηγὸς, cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(83) *Instigantia, hortantia acuentia.* Verbum ἐπαλείφειν hoc sensu, sumptum a palæstra, in qua luctaturi ἀλείφονται ἐπὶ τὸν ἀγῶνα, *ad ineundum certamen unguntur*, translatum ad aliam quamcunque adhortationem, perfrequens est novis juxta vetustisque Scriptoribus. Apposite Cedrenus ad originem p. 678: ἀλείφειν πρὸς τοὺς ἀγῶνας, *ad fortitudinem incitare.* Scriptor. post Theophan. p. 93: ἀλείπτης καὶ διδάσκαλος κακῶν, *intensor et doctor malorum.* Martyrolog. Basilian. t. I. p. 208: θεραπεύων καὶ ἐπαλείφων πρὸς τὸ μαρτύριον, *ad martyrium fortiter subeundum impellens.* Anna Comnena Alexiad. p. 214: Μεταπεμπόμενος δι' ὅλης νυκτὸς οὓς στρατιώτας πολλὰ περὶ τῶν Σκυθῶν ὡμίλει, ἐπαλείφων οἷον αὐτοὺς καὶ τὰ συνοίσοντα πρὸς τὴν ἐλπιζομένην εἰς νέωτα μάχην ξυμβουλεύων. Theophan. p. 260: ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπισυνάξας τὸν στρατὸν λόγοις ἀνεπτέρωσεν καὶ παραινέσεσι τούτους ἤλειφε. Manuel Comnenus, teste Niceta p. 35, Turcas κατὰ τῶν Ἀλαμαννῶν γράμμασιν ἐπήλειφεν. Idem p. 41: τῶν στρατιωτικῶν καταλόγων ἐφρόντιζε, μάλιστα πιαίνων D συχνοῖς φιλοδωρήμασι, καὶ ταῖς καθ' ὥραν γυμνασίαις ὑπαλείφων πρὸς ἔργα πολέμια. Idem p. 81: εἰδὼς, ὡς μέγα πολλάκις ὤνησε τὸν ἀθλοῦντα βραχεῖά τις ὑποφώνησις τοῦ ἀλείφοντος πρὸς τὸν ἐν χερσὶν ἀγῶνα, διανίστησι λόγοις τὸ στράτευμα. Conf. ejusd. p. 273, pen. 284. Hinc emendandus Cinnamus p. 8. init., ubi ait: *monachi quidam Joannem Comnenum* ἐπήλειφον [male editum est ἀπέλεγον] πρὸς τὴν ἐγχείρησιν μονονουχὶ, *tantum non incitabant ad conatum illum*, θαρσεῖν τὰ ἐπὶ τῇ Γάγγρας ἁλώσει διατεινάμενοι, *jubentes verbis fiduciam facientibus urbis occupationem certo sperare.* Eadem medicina sanandus Nicetas p. 16: τὸν Εὐστράτιον φωναῖς ἐπήλειφον (vulgo editur ἀπείληφον) οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ἀντιπλήττειν αὐτὸν ὑπεφώνουν. Neque sic soli novi, sed etiam veteres. Ita Polybius p. 190. 33. ed. Gronov.: βουλόμενος αὐτὸν ἐπαλείφειν ἐπὶ τὸν Ἀντίγονον, et Plutarchus in Themistocle p. 206. ἀρχὴ μειζόνων ἀγώνων, ἐφ' οὓς ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς ὅλης Ἑλλάδος ἤλειφεν ἀεὶ καὶ τὴν πόλιν ἤσκει. Conf. Aristid. t. II, p. 29, et Diogen. Laert. p. 103. § 18.

Domini. » Hos etiam sibi traditos nactus cerimoniarius educit in circum, præsentatque coronæ [ibi congregatæ, cohortium nempe palatinarum ambarumque factionum] eadem, quam paulo ante posuimus cum formula : « Sancti nostri imperatores, » etc. Circa secretales peculiare hoc observatur.

A ρει αὐτὸν ἐν τῷ ἰδίῳ σεκρέτῳ. Αὕτη ἡ τάξις καὶ ἐπὶ δομεστίκων καὶ στρατηγῶν καὶ σεκρετικῶν φυλάττεται, καθὼς εἴρηται, πλὴν τοῦ ὑπάρχου. Τὸν γὰρ ὕπαρχον ὁ πραιπόσιτος ἐξάγει εἰς τὸν ὀνόποδα, καὶ παραδίδωσιν αὐτὸν τῇ πολιτείᾳ ὕπαρχον καὶ πατέρα πόλεως (84).

Cerimoniarius recens honoratum e circo secum in illud secretum, cui ascriptus est, traducit. Hyparchum tandem seu præfectum urbis educit præpositus in onopodium, ibique tradit magistratui futurum præfectum et patrem urbis.

CAPUT IV.

Observanda in provectione rectoris.

In die mutatoriorum seu eorum uno, per quos splendide vestitis precedere fas est, advocat imperator præpositos, **305** jubetque creandum rectorem introduci. Quod si vero dies ille, quo edere imperator hunc solemnem actum constituit, talis per se non sit, in quo proceres debeant in mutatoriis comparere : tunc significat imperator præcedente vespera præposito de sua voluntate, totusque senatus venit altero mane in mutatoriis in curiam. Introductum itaque et coram imperatore astantem rectoratus candidatum alloquitur ipse sic : « In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, nostra per Dei gratiam majestas imperialis creat te rectorem. » Simulque porrectum sibi a præposito indu-

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ προαγωγῇ ῥαίκτωρος.

Ἐν ἡμέρᾳ ἀλλαξίμων προσκαλεῖται ὁ βασιλεὺς τοὺς πραιποσίτους, καὶ κελεύει τοῦ εἰσάξαι τὸν ὀφείλοντα προβληθῆναι ῥαίκτωρα. Ἰστέον, ὅτι, εἰ οὐκ B ἔστιν ἡμέρα ἀλλαξίμων, καὶ θέλει ὁ βασιλεὺς προβαλέσθαι ῥαίκτωρα, ἀφ' ἑσπέρας, μηνύεται ὁ πραιπόσιτος, καὶ προέρχεται πᾶσα ἡ σύγκλητος μετὰ ἀλλαξίμων. Τούτου δὲ εἰσαγομένου παρὰ τῶν πραιποσίτων καὶ πλησίον τοῦ βασιλέως ἑστῶτος, λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ βασιλεύς· « Ἐν ὀνόματι Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος, προβάλλεταί σε ἡ ἐκ Θεοῦ βασιλεία ἡμῶν (85) ῥαίκτωρα· » Καὶ ἐπιδίδει αὐτὸν ὁ βασιλεὺς ἱμάτιον τὸ καλούμενον ῥαικτωρίκιον. Ἰστέον, ὅτι ὁ πραιπόσιτος ἐπιδίδωσι τὸν βασιλέα τὸ ἱμάτιον. Ἔστιν δὲ τὸ τοιοῦτον διάσπρον, ἔχον φιάλιον (86) σε-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(84) De hoc titulo, qui præfectis urbi proprius erat, egi ibi loci, ubi de patriciis egi, ad caput I., C ubi monstravi, patricium et patrem imperatoris idem olim fuisse, titulum *patris* idem atque *curatoris* valuisse. Sic imperatorem milites appellabant patrem suum. Unde intelligitur obscurus alias et vexatus locus Lampridii in Antonino Diadumeno p. 773: *Antoninum nobis* [milites loquuntur] *dii dederunt patrem* [nempe militum], *Antoninus dignus imperio.* Sic *patrem monasterii* dicebant. Testamentum S. Fulcranni apud Du Cangium v. *Advisor : tali tenore, ut Macfredus episcopus sit provisor et pater et ordinator et defensor ipsius monasterii.* In concilio Ephesino memoratur aliquis Dalmatus : πρεσβύτερος καὶ ἀρχιμανδρίτης πατὴρ μοναστηρίων. Hinc est, quod Januenses olim, item Brixienses et Mediolanenses populi rectores, prætores et collegiorum quorumcunque præfectos *Abbates* appellarent, id est *patres*. *Abbas* enim patrem significat. Vid. Du Cange v. *Abbas* et *Advocati urbium* et v. Πατρόβουλος, Est enim ὁ πατρόβουλος vel ὁ πατὴρ τῆς βουλῆς *pater senatus*, princeps, caput defensor atque curator ejus. D Hinc patet, recte intellexisse Scholiasten Anthologiæ Græcæ, quisquis ille fuerit, locum illum Anonymi l. IV, cap. 3, carm. 2 :

Ταῦτά σοι, ὦ βασιλεῦ Μηδοκτόνε, δῶρα κομίζει
Σῆς Ῥώμης γενέτης καὶ παῖς Εὐστάθιος.

Explicat enim vocem γενέτης per ὡς σύμβουλος, alteram autem παῖς per ὡς πολίτης. Erat igitur ille Eustathius Romanus, Romæ incola, idemque Pater urbis seu princeps senatus. Male illum locum Brodæus interpretatus fuit. Idem Brodæus fine capitis 23. Libri ejusdem IV, non recte illum Agathiæ locum interpretatur, quo is se πατέρα πόλεως appellat :

Ἀλλὰ πατήρ με πόληος ἐναλλάξας Ἀγαθίας
Θῆκεν ἀρίζηλον τὸν ἀτιμότατον.

Sic apud Libanium ep. 876, 5 : χρώμενος τοιαύτῃ δυνάμει πατὴρ ἐκλήθης πολλάκις [militum pater], δείξας ὡς ἔστι καὶ στρατιωτῶν ἡγούμενον μὴ χαλεπὸν εἶναι. Vid. dicenda ad p. 413.

(85) Converti ex more nostri sæculi *majestas nostra imperialis*. Potuissem ex formula medii ævi vertere *imperium meum*, de qua vid. Du Cange v. *imperium*. [Οὐ κατὰ βασιλείαν Ῥωμαίων, *indignum majestate imperat.*, Theophanes p. 9. *imperium tuum* pro *Votre majesté* est apud Luitprandum p. 12, et ἡ ἁγία σου δεσποτεία ibidem.]

(86) *Phiala* vel *phialium* est cucullus, *Kutte*, pannus exteriori vesti circa cervicem assutus, qui replicatus caput legit : ἐρέαν τῆς κεφαλῆς appellat Nicetas Choniat. p. 249. ubi monachis et clericis velut peculiarem habitum tribuit : Οὐδεὶς τῶν ὑψοθρόνων ἀρχιερέων, ait, καὶ τὰς πρώτας καρπουμένων τιμὰς, ἢ τῶν τὴν ἐρέαν τῆς κεφαλῆς μέχρι καὶ ῥινὸς διαχαλώντων βαθυπωγώνων μοναστῶν. Fuisse tamen apud Græcos elegantiorum hominum et nobiliorum hunc vestitum, observavit Du Cange ex Georg. Acropol. in Gloss. Gr. h. v. Figuram phialæ talis et ea induti conspicere licet in illa imagine Hippocratis, quam Boivinus notis suis ad Nicephorum Gregoram p. 778 inseruit. Recentior Græcus eam procul dubio ad sui sæculi morem effinxit. Ex eadem imagine quoque intelligatur, quid sit περιβεβλαττωμένον. Nam phiala illa prætextam nescio qualem, aureamne an sericam, habet, an plumatam seu acu pictam, phrygionicam, *frisium* et *frisum* vulgo dictum. Hinc intelligas illud veteris chartæ apud Ughellum Italiæ sacræ t. VII, p. 1275 : *obtuli Ecclesiæ unum amictum cum friso magno*, id est cum lata prætexta plumata. Latini medii ævi *amictum* appellabant. Vid. Du Cange Gloss. Lat. v. *Amictus*, et Durandus III, 2, ubi sic describit : *Sacerdos celebraturus assumit amictum quo caput tegitur, quem pontifex loco ephod seu superhumeralis habet, et nunc etiam superhumerale vocari potest — amictus super humeros circumquaque diffunditur — duo funiculi sive chordulæ, quibus amictus ante pectus ligatur. — Amictu collum stringitur, illo etiam caput operimus, ni circumquaque prospiciendo illicita cogitemus. Pectus seu cor eo tegi-*

A μνὸν χρυσοῦφαντον, πλάτος ἔχον ὡσεὶ δακτύλων δ', καὶ μικρόν τι ἐπὶ τοῖς ὤμοις ἐπεκτεινόμενον μετὰ καὶ ἀκρομανίκων χρυσοϋφάντων σεμνῶν καὶ ὄρνας χρυσοϋφάντους. Γονάτεια δὲ οὐκ ἔχει, καθὼς καὶ τὰ τῶν εὐνούχων πρωτοσπαθαρίων καὶ τὰ τῶν μαγίστρων στιχάρια. Καὶ τοῦτο ἐκ χειρὸς τοῦ βασιλέως δεξάμενος ἐπὶ τῆς γῆς προσκυνεῖ, καὶ φιλεῖ τοὺς πόδας τοῦ βασιλέως καὶ τὰ γόνατα, ὁμοίως καὶ τοῦ μικροῦ βασιλέως· καὶ μετὰ ταῦτα ἐξάγουσιν αὐτὸν οἱ πραιπόσιτοι εἰς τὸ βῆλον τὸ πρὸς τὸ ἀριστητήριον (87), ἤγουν ἔμπροσθεν τοῦ κοιτῶνος, κἀκεῖσε ἐνδύουσιν αὐτὸν τὸ τοιοῦτον ἱμάτιον, καὶ πάλιν εἰσάγουσιν αὐτὸν εἰς τὸν βασιλέα, καὶ πίπτων προσκυνεῖ καὶ φιλεῖ τοὺς πόδας καὶ τὰ γόνατα τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὁμοίως καὶ τοῦ μικροῦ, καὶ ἐπιδίδει αὐτὸν ὁ βασιλεὺς τὸ χρυσοπερίκλειστον μαντίον, καὶ περιβάλλεται B αὐτὸ παρὰ τοῦ πραιποσίτου, καὶ πάλιν πίπτων προσκυνεῖ καὶ φιλεῖ τοὺς πόδας καὶ τὰ γόνατα τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὁμοίως καὶ τοῦ μικροῦ. Εἶτα ἐπιδίδωσιν αὐτὸν ὁ βασιλεὺς μαφόριον (88) ὀξὺν πορφυροῦν, ἔχον δι' ὅλου χρυσοκέντητα ῥόδα δίκην λουπηναρίων. Ἰστέον, ὅτι καὶ τὸ μαντίον καὶ τὸ μαφόριον ὁ πραιπόσιτος ἐπιδίδει τὸν βασιλέα. Τὸ δὲ τοιοῦτον μαφόριον ἐν τῇ προβολῇ πρὸς ἅπαξ καὶ μόνον. Οὐ περιβάλλεται δὲ οὔτε ἐν τῇ προελεύσει, οὔτε ἐν ἄλλῃ ἥτινι ἂν [a] οὖν ἡμέρᾳ. Καὶ περιβάλλεται τὸ τοιοῦτο μαφόριον παρὰ τῶν πραιποσίτων ἀπὸ τῆς κεφαλῆς, ὥστε τὸ πᾶν αὐτοῦ σῶμα συγκαλύπτεσθαι ὑπὸ τοῦ τοιούτου μαφορίου. Καὶ πάλιν πίπτων προσκυνεῖ καὶ φιλεῖ τοὺς πόδας καὶ τὰ γόνατα τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὁμοίως καὶ τοῦ μικροῦ, καὶ εἴθ' οὕτως ἐξάγουσιν C αὐτὸν οἱ πραιπόσιτοι διὰ τοῦ ὡρολογίου εἰς τὸν λαυσιακὸν, καὶ ἀπευχαριστεῖ πᾶσα ἡ σύγκλητος τὸν βασιλέα, καὶ ἀσπάζεται αὐτὸν, καὶ συγκαθέζεσθαι δεῖ αὐτὸν ἐν τῷ λαυσιακῷ τοῖς πραιποσίτοις ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ τάξει. Ἰστέον, ὅτι ἀεὶ ὁ ῥαίκτωρ τοῖς πραιποσίτοις συγκαθέζεται ἐν τῇ προελεύσει τοῦ λαυσιακοῦ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς προελεύσεσι.

mentum, quod rectoricium appellatur, ipsi tradit. Est autem illud candidum, habens phialium [seu tegmen capitis] perquam splendidum, auro textum, ad quatuor digitorum latitudinem, in humeris nonnibil largius excurrens. Habet idem quoque manicarum extremitates, auro textas perquam splendidas, et limbos vestis auro textos. Genualia non habet, quemadmodum neque eunuchorum protospathariorum, neque magistrorum sticharia ea habent. Indumentum hoc e manu imperatoris senioris nactus, adorat eum humi, pedesque et genua ipsius osculatur, et deinceps idem quoque juniori imperatori facit; et sic educunt ipsum præpositi in velum, quod ad aristeterium seu pransorium spectat, aut quod ante cœtonem est. Ibi postquam induerunt ipsi, quod modo descripsimus, indumentum, introducunt eum rursus ad imperatorem. Cujus ille, humi jacens, pedes osculatur atque genua, senioris primum et consequenter junioris quoque. Tum tradit ipsi dominus auro circumseptum mantium vel pallium, quod ipsi protinus a præposito circumjicitur. Quo facto, procidit humi, adorat, et osculatur pedes atque genua senioris imperatoris et junioris pariter. Deinde tradit ipsi imperator maphorium [seu humerale] purpureum vividi luminis, totum rosis aureis acu pictis, velut lupinis totidem, obsitum. Hoc maphorium et mantium tradit præpositus imperatori; induitque honoratus maphorium tantummodo semel, in promotione nimirum; deinceps autem neque in processione, neque ullo alio die id induit. Sic autem id ipsi tunc circumvolvunt præpositi circa caput, ut totum ejus corpus eo veletur. Hoc facto, rursus procidit et osculatur pedes et genua imperatorum successive amborum; et tum tandem educunt ipsum præpositi per horologium in lausiacum. Totus senatus **306** ad hæc gratias agit imperatori pro dato rectore, et salutat honoratum, qui sua in sede et ordine præpositis in lausiaco assidet. Semper enim assidet rector præpositis, tam in conventu in lausiacum, quam in aliis processionibus.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ προαγωγῇ συγκέλλου.

Κελεύει ὁ βασιλεὺς τῷ παραδυναστεύοντι, καὶ εἰσάγει τὸν ὀφειλόμενον προβληθῆναι σύγκελλον, D

CAPUT V.

Observanda in creatione Syncelli.

Jussu imperatoris introducit paradynastenon [seu imperii consors] eum, qui debet syncellus creari.

VARIÆ LECTIONES.

[a] Sic. conj. R., ἄλλῃ τοίνυν ἂν cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

tur. — *Amictus, quo sacerdos caput obnubilat.* Corrigatur hinc locus Innocenti III, de mysteriis Missæ apud Du Cangium l. c. Legitur ibi: *duo vasculi, quibus amictus ante pectus ligatur*, etc. Durandus *funiculos aut chordulos* appellat. Ergo legendum est *duo nastuli. Nastel* est longum et tenue lorum coriaceum, quo e. c. calcei apud rusticos, item pectoralia juvenum et mitræ costis balænarum differtæ, quibus domicellæ mamillas castigant, *die Schnierleiber*, per foramina utrinque crebra trajecto constringuntur. Hinc *Nestel Knüpfen*, nodum in loro facere; *die Nestel* pro reste patibulari olim dicebatur. Vid. Du Cange Gloss. Lat. v. *Nastuli* et Frisch. Lexic. German. v. *Nestel*.

(87) *Pransorium* ἀριστήριον, ut apud Du Cangium ad Alex. p. 411, et CPl. Christ. p. 121 et 123.

(88) Est depravatum ex ὠμοφόριον. Apparet ex paulo post sequentibus, vestem hanc fuisse pallam, quæ totum corpus ambiret, ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τὸ πᾶν αὐτοῦ σῶμα συγκαλύπτεσθαι. Adeoque fuit id, quod Latini *cloccam* appellabant. Est autem *clocca* vox Germanica, campanam notans, et ad ejus instar factum pallium circa collum angustius, infra latius et per orbem ambiens; vid. Du Cange ad Alex. ad p. 329, 330, ubi quod aliis est ὠμοφόριον τῆς Θεοτόκου, aliis est μαφόριον, item Salmas. ad Script. H. Aug. t. II, p. 542.

Hic ut primum intravit in conclave Augusti, genubus flexis adorat eum, et tum accedit propius. Cui dominus postquam mandavit et injunxit, quæ tandem voluerit, subjungit : « In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, nostra per Dei gratiam imperialis majestas creat te syncellum. » Protinus procumbit humi pedesque domini senioris, et deinceps junioris quoque osculatur. Tum tradit ipsum imperator cœtonitis, qui eum ad patriarcham ducunt, significantque ipsi nomine et ex persona imperatoris : « Majestas nostra hunc præsentem hominem syncellum nuncupavit. » Patriarcha pro more gratias agit imperatori, et signo crucis confirmat novum syncellum, advocatque metropolitas et archiepiscopos, quotquot eo tempore in urbe regia adsunt, significatque ipsis : « Venerabilis et sanctus imperator noster a Deo directus et illuminatus hunc virum syncellum creavit. » Id audientes omnes imperatori gratias agunt et exeunt. Deinde jubet patriarcha scamnum parvum ad suam sinistram collocari separatum a scamnis metropolitarum. Quod si vero adhuc alius adsit syncellus [alterius patriarchæ], collocatur illud scamnum a dextra patriarchæ seorsim. Semper enim, ut prius ingrediuntur syncelli in patriarchale, quam metropolitæ, ita etiam sedent ab iis seorsim. Magnis in processionibus resident syncelli non in parvis scamnis, sed in suis sellis; scilicet in secretis patriarchæ tantum, imperatore non præsente. At eo præsente, sedent infra magistros in macroscamnis vel longis scamnis. Et quando in eo sunt metropolitæ, ut in secretum veniant, surgunt syncelli e scamnis suis, et occurrunt intrantibus metropolitis in ipsis foribus secreti, et deinceps rursus a patriarcha jussi consident. Et deinceps rursus ingressuris metropolitis,

A καὶ ἅμα τῷ εἰσιέναι αὐτὸν προσκυνεῖ τὸν βασιλέα, εἶτα πλησιάζει τῷ βασιλεῖ, καὶ λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ βασιλεὺς, ὅσα καὶ βούλεται. Καὶ εἶθ' οὕτως λέγει· « Ἐπὶ ὀνόματος Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος προβάλλεταί ἡ ἐκ Θεοῦ βασιλεία ἡμῶν σύγκελλον. » Ὁ δὲ πίπτει, καὶ φιλεῖ τοὺς πόδας τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὁμοίως καὶ τοῦ μικροῦ, καὶ παραδίδωσιν αὐτὸν ὁ βασιλεὺς κοιτωνίταις, καὶ ἀποστέλλει αὐτὸν πρὸς τὸν πατριάρχην. καὶ δηλοῖ αὐτὸν, ὡς ὅτι « Ἡ βασιλεία ἡμῶν προεβάλετο τοῦτον σύγκελλον. » Ὁ δὲ πατριάρχης κατὰ τὸ εἰωθὸς ἀπευχαριστεῖ τὸν βασιλέα, καὶ εὐθέως σφραγίζει τὸν προβληθέντα σύγκελλον, καὶ προσκαλεῖται τοὺς μητροπολίτας καὶ ἀρχιεπισκόπους τοὺς κατὰ τὸν τότε καιρὸν ἐνδημοῦντας τῇ πόλει, καὶ λέγει πρὸς αὐτούς· « Ὁ βασιλεὺς B ἡμῶν ὁ ἅγιος θεόθεν ὁδηγηθεὶς τοῦτον προεβάλετο σύγκελλον. » Καὶ ἀπευχαριστοῦσι πάντες καὶ ἐξέρχονται. Εἶτα κελεύει ὁ πατριάρχης τεθῆναι [7] σκαμνίον μικρὸν εἰς τὸ εὐώνυμον αὐτοῦ μέρος ἀποκοπτὸν (89) τῶν σκάμνιων τῶν μητροπολιτῶν. Εἰ δὲ τύχῃ εἶναι ἕτερον σύγκελλον, τίθεται τὸ τοιοῦτον σκαμνίον εἰς τὸ δεξιὸν μέρος ἀποκοπτόν Ἀεὶ γὰρ οἱ σύγκελλοι προεισέρχονται τῶν μητροπολιτῶν (90) εἰς τὸ πατριαρχεῖον καὶ καθέζονται ἀποκοπτοι. Ἰστέον, ὅτι ἐν ταῖς μεγάλαις προελεύσεσιν οὐκ εἰς μικρὰ σκαμνία καθέζονται οἱ σύγκελλοι, ἀλλ' ἐν τοῖς ἰδίοις σελλίοις, δηλονότι ἐν τοῖς τοῦ πατριάρχου σεκρέτοις, οὐχὶ δὲ τοῦ βασιλέως παρόντος. Ἐπὶ γὰρ παρουσίᾳ βασιλέως κάτωθεν τῶν μαγίστρων (91) καθέζονται ἐν τοῖς μακροσκαμνίοις. Καὶ ἐν τῷ μέλλειν εἰσιέναι τοὺς μητροπολίτας τὴν τοῦ σεκρέτου πύλην, ἀνίστανC ται τῶν σκαμνιων οἱ σύγκελλοι, καὶ τῶν μητροπολιτῶν εἰσερχομένων, εὑρίσκουσιν αὐτοὺς ἐκεῖσε, καὶ κελεύει ὁ πατριάρχης καθεσθῆναι τοὺς συγκέλλους, Καὶ πάλιν εἰσέρχονται οἱ μητροπολῖται καὶ οἱ ἀρχιε-

VARIÆ LECTIONES.

[7] τεθῆναι conj. R., τεθεῖνα cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(89) Sæpe occurrit hæc vox in nostro Cerimoniali, præsertim dictio τράπεζα ἀποκοπτή, *mensa sequestrata*, ut Latini medii ævi loquebantur, id est aliquando spatio semota, separata, distans a reliquis, *remotior*, ut dixit Juvenal. Satyr. VIII, 176 : *communia pocula lectus Nonalius cuiquam, nec mensa remotior ulli*. Ita. p. 346 : ἵσταται ἀποκοπτὸς ὡς ἀπὸ ὀργυιᾶς μιᾶς. Solebant illæ sequestratæ mensæ et subsellia sequestrata altiora esse, idque ex oriente ductum. Parthorum enim reges ἐφ' ὑψηD λῆς κλίνης κατέκειντο, et vocati amici seu convivæ χαμαὶ ὑποκαθήμενοι τὸ παραβληθὲν κυνιστὶ ἐσιτοῦντο, ut ait Athenæus p. 152. Hic autem sequestratum scamnum syncelli humilius est, quam patriarchæ; et si quidem syncellus unus esset, sedebat in sinistra patriarchæ, si vero adhuc alius adesset, (nam cum tempore vulgabatur ille titulus et multi metropolitæ eum adipiscebantur,) sedebat recens honoratus in dextra. Nam semper habebatur recens honorato prærogativa τῆς προβολῆς seu collocationis in superiore loco præ aliis ejusdem ordinis jam veteranis. De mensa sequestrata imperatorum alibi agendi erit locus. Hic tantum notabo, in Russia quoque, cum adhuc gauderet patriarcha, hunc præsedisse in throno quatuor gradus altiori, quam reliquorum prælatorum throni essent. V. *Verandert Busslandt* p. 137.

(90) Sæpe agitata videtur fuisse controversia de præsidentia vel præcedentia inter syncellos et metropolitas, et quamvis hic definita videatur fuisse, tributusque illis super hos gradus, recruduit tamen sub Romano Argyro, ut patet e Scylitze p. 723 : Ἐγένετο κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς ταραχὴ διὰ τὴν καθέδραν ἐν τῇ λειτουργίᾳ, μὴ καταδεξαμένων τῶν μητροπολιτῶν προκαθίσαι τοὺς συγκέλλους ἐν τῷ συνθρόνῳ.

(91) Erat quædam proportio dignitatum ecclesiasticarum in aula Byzantina cum aulicis, ut quædam illarum quibusdam harum essent pares : quod argumentum latius persequitur Cletorologium : sic tamen, ut semper aulicæ dignitates iis ecclesiasticarum, quæ sibi gradu analogæ essent, præirent. Melius ergo Græcus clerus, quam Latinus, memor erat præcepti Christi de humilitate et imitatione simplicitatis puerilis et contemnendo ambitu pompæ mundanæ, quamvis paupertatem non professus; aut potius Græcos, natura non minus ambitiosos et, si libertate non caruissent, eadem ausuros cum Latinis, repressit præsentia imperatorum. Quæ sequuntur obscurius tradita non parum negotii mihi fecerunt vertenti. Quod si recte perfecero, lætabor, sin autem sinistre, non mirum. Conjectura enim magis quam certa scientia hic utendum mihi erat.

πίσκοποι κατὰ τὸ εἰωθὸς τῇ ἐκκλησιαστικῇ καταστάσει. Τῶν δὲ μητροπολιτῶν τὴν πύλην τοῦ σεκρέτου μελλόντων εἰσιέναι, ἀνίστανται ἀπὸ τῶν σκάμνων οἱ σύγκελλοι, καὶ ἵστανται· καὶ εἰσέρχονται πάντες, καὶ κελεύσει τοῦ πατριάρχου καθέζονται οἵ τε σύγκελλοι καὶ οἱ μητροπολῖται, καὶ περί τινων ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων συναίρει λόγον ὁ πατριάρχης μετ' αὐτῶν, οἷα καὶ ὅσα βούλονται, καὶ μετὰ μικρὸν κελεύσει τοῦ πατριάρχου ἀνίστανται καὶ ἐξέρχονται πάντες.

A sed simul cum archiepiscopis **807** secundum ordinem ecclesiasticarum constitutionum, assurgunt quidem syncelli e scamnis [non autem occurrunt ipsis, sed suo in loco], persistunt, donec, omnibus ingressis, patriarcha considere omnes jusserit. Ut deinceps consederunt pariter eodem tempore tam syncelli, quam metropolitæ, instituit patriarcha collationem aut colloquium de argumentis ad Ecclesiam pertinentibus, quot et qualibus cœtui placuerit. Paulo post jussu patriarchæ assurgunt omnes et exeunt.

ΚΕΦΑΛ. ζʹ.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, ὡς τανῦν ἐπιτελεῖται ἡ τοῦ ἁγίου καὶ μεγάλου Κωνσταντίνου ἐτήσιος μνήμη (92) καὶ τὰ ἐγκαίνια (93) τῶν ἱδρυθέντων τιμίων σταυρῶν (94) ἐν τῷ νέῳ παλατίῳ τοῦ Βόνου (95).

B

Πρὸ ἡμερῶν, ὅσων ἂν κελεύσωσιν οἱ δεσπόται, γίνεται πρόκενσον ἐν τῷ νέῳ παλατίῳ τῷ τοῦ Βόνου, καὶ τῇ παραμονῇ (96) τελεῖται οἰκειακῶς ἡ παννυχὶς εἰς τοὺς τιμίους καὶ ἁγίους σταυρούς (97). Καὶ αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ περὶ ὥραν βʹ περιβάλλονται οἱ δεσπόται τὰ ὀξέα τούτων σκαραμάγγια καὶ τὰ τούτων σπαθία, καὶ ἱππεύουσιν ἀπὸ τῶν ἐνεῖσε, καὶ ἀπέρχονται εἰς τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους διὰ τῆς ἀπαγούσης ὁδοῦ εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸ ξηροκήπιον (98), κά-

CAPUT VI.

Observanda (prout nunc quidem ritus est) in celebratione annua memoriæ sancti et magni Constantini, et encæniorum sacrarum crucium in novo palatio Boni dedicatarum.

Tot diebus ante, quot voluerit imperator, fit processio [seu transit imperator e magno palatio] in novum palatium Boni; et in vigiliis festi, quem diximus, diei peragitur privatim [in gratiam solius Dominicæ devotionis et procul vulgo] pervigilium in honorem venerabilium et sanctarum crucium. Ipso autem illo festo die circa horam secundam induunt domini purpurea sua scaramangia et spathas suas, et illinc avecti in equis tendunt ad ædem

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(92) ***Memoriæ***, μνῆμαι, appellabantur solemnes cum supplicationibus et agapis seu silicerniis appositis et distributis inter pauperes et apud tymbos martyrum aut in porticibus ecclesiarum consumptis celebrationes emortualium mortis martyrum aut C suorum cuique affinium annuatium iteratæ. Vid. Du Cange utroque Gloss. h. v. et Muratorius in Anecdotis Græcis dissert. de Agapis veterum. Cum itaque Constantinus M. die 22 Maii obierit, institutum fuit ab ejus excessu illo die annuum ejus memoriæ sacrum festum, idemque simul matris Helenæ memoriæ dicatum; vid. Menologia Græca ad istum diem. *[In codice Græco Basileensi N. T., scripto in usum alicujus ecclesiæ, additur in margine: εἰς τὴν μνήμην τοῦ Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, quæ duo postrema festa a Constantino et Helena instituta fuisse, ex Cerimoniali Constantini apparet. Wetsten. Prolegom. in N. T. p. 19.]* Sintne Wetstenii an Leichii hæc verba, non expediam, cum ad manum non sint illa Prolegomena. Vellem clarius et uberius exposita, mihi certe non omnino pervia.

(93) Dixi de verbo ἐγκαινίζειν ad p. 27. Quando autem *encænia* non primam quamque dedicationem: sed dedicationis renovatam memoriam notat, positum est pro ἀνακαίνια. Sæpius celebrabant encænia, non tantum urbium aut ecclesiarum, sed etiam natalium aliorumve dierum, quibus cuique lætum aliquid contigisset. Hinc *encæniare*, hilaria agere, *encænia*, munera, quæ occasione talis hilaritatis ad amicos mittuntur; *encæniare*, *aliquem*, hilariter aliquem excipere et in lautis habere, de quibus vid. Du Cange h. v.

(94) Crucem figere, depangere in aliqua ecclesia, est eam dedicare, cultui divino aptam declarare, celebrandi veniam dare et initium facere. Fiebat hæc crucis fixio plerumque sub initia structuræ, interdum quoque æde jam exædificata. Vid. Du Cange v, *Crucem figere* et Σταυροπήγιον. Celebratio igitur natalium *fixarum crucium in aliqua ecclesia* (nam una pluresve pro lubitu depangebantur) est idem atque celebratio natalis dedicationis ejus.

(95) Est in hoc loco argumentum, Constantinum Seniorem, Leonis filium, non Juniorem, Romani, auctorem esse hujus Cerimonialis. Nam Romanus Senior vel Lecapenus, teste Cedreno p. 644, palatium prope cisternam Boni et in vico Boni construxit, idem illud, quod hic loci non ab auctore, sed a vicinia palatium Boni novum appellatur. Novum ergo potuit dici sub Constantino Seniore, at sub Constantino Juniore jam vetustum illud erat. Accedit, quod paulo post Leonis Sapientis et Basilii Macedonis sepulcra, non recentiora, memorantur.

(96) Sic dictus fuit dies proxime festum antecedens, quia fideles eo inclinante in sacras ædes conveniebant et tota nocte ibi παρέμενον, *manebant*, id est, vigilabant et exspectabant adventum festi.

(97) Non de crucibus illis magnis, spectabilibus, pretiosis et insignita veneratione olim cultis, quæ circumferri per urbem lustrandi causa solebant et in quibus vera crux jactabatur esse, sed de crucibus ecclesiæ palatii Boni propriis intelligendum esse puto. Nam istæ supra dictæ processionales cruces majores asservabantur in ecclesia palatina Deiparæ D Phari. Obstat tamen, quod p. 308, dicitur magna Constantini crux, id est illa, quam Helena, mater ejus, invenit, aut sane illa, quam juxta visionem crucis cœlestis fabrefieri curaverat, in æde palatii Boni stetisse.

(98) Non ignobilis in historia Byzantina locus, de cujus situ fatisque agere mei non est instituti. Tantum rationem appellationis reddere animus est. Scilicet ξηροκήπιον notat *hortum nudum*, absque palatio nempe hortensi aut suburbano, duæ alias adesse hortis imperialibus solebant. Ξηρὸν Græcis id notat, quod nostratibus *drucken* in dictione *drucken Brodt*, *panis siccus*, absque obsonio quocunque tandem. Ita ξηροὶ λίθοι sunt *rudia*, *agrestia saxa*, absque arte, ut creverunt sua sponte, ferro non cæsa, ut vult Du Cange ad Alex. p. 268, aut *nullo cæmento*, *juncta*, ut statuit Goar. ad Theophan. p. 329. Ita ξηρὸν ἔδαφος, *durum solum*, est

SS. Apostolorum per viam, quæ ad ædes S. Joannis, in xerocepio ducit. Ut prope venerunt ad SS. Apostolos, descendunt ex equis, et intrant per magnam portam baptisterii in narthecem, declinantesque ad sinistram versus orientem ejusdem narthecis intrant intra velum ibi suspensum, retro quod sellæ imperiales positæ stant, et præparata ipsis jacent sua mutatoria, induuntque ibi dibetesia sua et chlamydes, et sic deinceps intrant in naum seu navim SS. Apostolorum. Ibi ante sanctam portam ter cum cereis adorant laudibusque celebrant Deum genubus flexis, tum declinant ad sinistram versus orientem bematis seu tribunalis, quod in illo templo est, et procedunt versus sepulcra, id est versus S. Constantinum. Ibi, intra portam ad ea sepulcra ducentem, excipit eos patriarcha; rursusque Deo in bemate, quod ibi est, trina cum cereis adoratione gratum et devotum testantur animum; traditque patriarcha seniori domino thymiatum seu thuribulum; quicum ille et sanctum bema et tymbum Leonis orthodoxi domini [patris Constantini Porphyrogeniti], et sanctæ imperatricis Theophanonis **308** [quæ Leonis uxor fuit], et Basilii, imp. orthodoxi atque boni, et tandem primi Christiani magnique imperatoris Constantini, sancti illius et gloriosi principis, tymbum incensat. Post hæc peracta revertitur imperator cum patriarcha. Et hic quidem intrat in bema SS. Apostolorum, facitque benedictionem, et psaltæ incipiunt troparium, quod ab his verbis orditur: « Crucis tuæ imaginem in cœlo contemplatus, » etc. Imperator autem valedicit et osculum pacis impertit patriarchæ, et inter supplicationes atque cantica procedit una cum magistris et patriciis reliquoque senatu, transitque per atrium fornicis Sanctorum omnium et per viam, quæ illinc in palatium Boni ducit, intrat in aulam palatii. Resident ibi ambo imperatores in sellis per archontogennemata seu valetos allatis et ibi depositis, exspectantes, quoad patriarcha cum ecclesiastica supplicabunda proces-

κεῖσε τῶν ἵππων ἀποβάντες εἰσέρχονται διὰ τῆς μεγάλης πύλης τοῦ λουτροῦ ἐν τῷ νάρθηκι, καὶ ἐκνεύουσιν ἀριστερὰ πρὸς ἀνατολὴν τοῦ αὐτοῦ νάρθηκος ἐν τῷ ἐκεῖσε κρεμαμένῳ βήλῳ. Ἐκεῖσε γὰρ καὶ τὰ βασιλικὰ ἵστανται σελλία καὶ τὰ τούτων ηὐτρέπισται ἀλλάξιμα, καὶ ἀλλάσσουσιν τὰ τε διβητήσια αὐτῶν καὶ τὰς χλαμύδας, καὶ εἰσέρχονται ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, καὶ πρὸ τῶν ἁγίων θυρῶν διὰ τῆς τρισσῆς μετὰ τῶν κηρῶν προσκυνήσεως ἀπευχαριστοῦσιν τῷ Θεῷ, καὶ ἐκνεύουσιν ἀριστερᾷ πρὸς ἀνατολὴν τοῦ αὐτοῦ βήματος, καὶ ἀπέρχονται πρὸς τοὺς τάφους (99), ἤγουν εἰς τὸν Ἅγιον Κωνσταντῖνον. Κἀκεῖσε ἔνδον τῆς εἰσαγούσης πύλης δέχεται τούτους ὁ πατριάρχης, καὶ πάλιν ἐν τῷ ἐκεῖσε βήματι διὰ τῆς τρισσῆς μετὰ τῶν κηρῶν προσκυνήσεως ἀπευχαριστοῦσιν τῷ Θεῷ, καὶ ἐπιδίδωσιν ὁ πατριάρχης θυμιατὸν τῷ πρώτῳ βασιλεῖ, καὶ θυμιᾷ εἴς τε τὸ ἅγιον βῆμα καὶ τὸν τάφον Λέοντος τοῦ ὀρθοδόξου δεσπότου καὶ τῆς ἁγίας καὶ βασιλίδος Θεοφανοῦς καὶ Βασιλείου τοῦ ὀρθοδόξου καὶ ἀγαθοῦ βασιλέως, καὶ εἶθ' οὕτως εἰς τοῦ πρώτου καὶ μεγάλου Κωνσταντίνου τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου βασιλέως. Καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιστρέφει ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ πατριάρχου, καὶ ὁ μὲν πατριάρχης εἰσέρχεται ἐν τῷ βήματι ποιῶν τὴν εὐχήν, καὶ ἀπάρχονται οἱ ψάλται τὸ τροπάριον· « Τοῦ σταυροῦ σου τὸν τύπον ἐν οὐρανῷ θεασάμενος. » Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀποχαιρετίσας τὸν πατριάρχην, τοῦτον ἀσπάζεται, καὶ λιτανεύουσιν (1) μετά τε τῶν μαγίστρων καὶ πατρικίων καὶ τῶν λοιπῶν τῆς συγκλήτου, διέρχεται διὰ τοῦ ἐξαέρου τῆς κόγχης τῶν Ἁγίων Πάντων καὶ τῆς ἐκεῖσε ἀπαγούσης ὁδοῦ, καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν αὐλὴν τῶν παλατίων, καὶ σελλίων τιθεμένων τῶν ὑπὸ τῶν ἀρχοντοφεννημάτων (2) βασταζομένων, καθέζονται, μέχρις ἂν ὁ πατριάρχης μετὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς λιτῆς καταλάβοι. Ἰστέον, ὅτι ἡ λιτή, μέχρις ἂν εἰσέλθῃ τὴν πύλην τῆς αὐλῆς τῶν παλατίων, ψάλλει τὸ τροπάριον· « Τοῦ σταυροῦ σου τὸν τύπον ἐν οὐρανῷ θεασάμενος· » καὶ μετὰ τὸ εἰσελ-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

Cedren. p. 493; ἐπὶ ξηροῖσι καθῆσθαι nempe λίθοις, Idyllio primo Theocriti, super duris lapidibus sedere, nullo stragulo, vellere virgultisve substratis. Gloss.: χαμευνία ἡ ξηροκοιτία, *humicubatio*, cubatio in sicca dura humo, nulla substrata stragula. *Sicum vehiculum* est apud Script. Hist. Aug. t. II, p. 37, stragulis aut stramine non stratum; πνεῦμα ξηρόν apud Cinnamum pag. 12, *ventus solitarius*, quem nulla pluvia comitatur; λόφοι ξηροὶ, colles terrei aut arenacei, nullis saxis, nullis venis metallicis intermisti, sed mera terra aggesti, e quibus fluentem aquam Hippocrates maxime probat; vid. Casaubon. ad Athen. l. II. c. 8, p. 93. Suidas v. Διονύσιος θεοφάντωρ: μάλιστα Πρόκλος θεωρήμασι πολλάκις τοῦ μακαρίου Διονυσίου κέχρηται καὶ αὐταῖς δὲ ξηραῖς ταῖς λέξεσι. Ξηροπυρῖται iidem panes atque οἱ αὐτόπυροι, tritico solo, absque alterius admixtione. Cæterum adhuc notandum το ξηροκήπιν, sic nude positum esse pro εἰς τὸ ξηροκήπιν, quod in Latinis expressi. Sæpe omittitur εἰς vel ἐν et similes præpositiones; vid. ad 308.

(99) Nam in æde SS. Apostolorum sepulti erant plurimi imperatores et in his, qui hoc loco memorantur, Leo, Basilius, Constantinus M., ut capite 42 libri secundi constat.

(1) Est pro λιτανεύει. Sic paulo post καθέζονται pro καθέζεται. De hoc desultorio schemate, quod singularem et pluralem promiscue habet, alibi jam in superioribus egi.

(2) Sunt ἀρχοντογεννήματα, quos posterior ætas ἀρχοντοπούλους nominavit, filii magnatum, interdum quoque sanguinis regii juvenes ad ministeria minora, non tamen ignobilia, peragenda destinati. Vid. Du Cange h. v. et ad Alexiad. p. 337, et v. *Adelingi*. Sic enim eos, item *scutiferos* et *servientes armorum* appellabant; item *pædagogianos*, de quibus omnibus conf. Du Cange Gl. Lat. Ut hic loci archontogennemata sellas imperatori in processione deferebant, sic etiam in Ceremon. Romano *faldistorium cum suis attinentiis portant servientes armorum, ut moris est*. Veterum quoque tyrannorum aliqui ἠνάγκαζον τῶν πολιτῶν τοὺς μὲν διφροφορεῖν, τοὺς δὲ ῥαβδουχεῖν. etc., teste Athenæo p. 259, quo in loco διφροφορεῖν sitne sellam gestare, ut pedisequus, quam procedenti domino et alicubi sedere cupienti substernat ad mandatum, an sit dominum in lectica ferre, in medio relinquo.

θεῖν τὴν πύλην ἄρχεται ψάλλειν τῶν ἐγκαινίων, ἤγουν τὸ, « Δόξα σοὶ, Χριστὲ ὁ Θεὸς, ἀποστόλων καύχημα. » Καὶ δὴ τοῦ πατριάρχου πλησιάσαντος ἐν τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ καθέζονται οἱ δεσπόται, ἀνιστάμενοι οἱ δεσπόται δέχονται τοῦτον· Καὶ εὐθέως τελεῖται ἡ ἀκολουθία (3) τῶν ἐγκαινίων, καθὼς εἴθισται τῇ ἐκκλησιαστικῇ καταστάσει, καὶ τῶν ἀνοίξεων (4) τελεσθέντων, εἰσέρχονται οἱ δεσπόται μετὰ τοῦ πατριάρχου, καὶ ἀπάρχονται ἐν τῷ βήματι τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου (5)· (τὰ γὰρ ἐκεῖσε βήματα, τὸ μὲν ἓν τῆς ἁγίας Ἑλένης ὑπάρχει, τὸ δὲ ἕτερον, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἀργυροῦν κιβώριον, τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου τυγχάνει·) κἀκεῖσε διὰ τῆς τρισσῆς μετὰ τῶν κηρῶν προσκυνήσεως ἀπευχαριστοῦσιν τῷ Θεῷ, καὶ ὑποστρέφοντες ἐξ ἀριστερᾶς ἀνέρχονται τὰ βάθρα, καὶ ἵστανται ἔμπροσθεν τοῦ μεγάλου σταυροῦ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, ἐκδεχόμενοι τὴν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου ἀνάγνωσιν, καὶ τὴν τῆς ἐκτενοῦς ἀπόλυσιν, ἀνέρχονται ἐν τῷ ἐκεῖσε παλατίῳ, καὶ μετὰ τὴν τῆς λειτουργίας ἀπόλυσιν συνεστιῶνται τῷ πατριάρχῃ καὶ τῇ συγκλήτῳ καὶ μητροπολίταις, οἷς ἂν κελεύσωσιν.

A sione eodem advenerit. Intrante illa processione in portam aulæ palatii, sonat adhuc troparium modo memoratum : « Crucis tuæ, » etc., ea vero porta transita, incipit troparium cani diei encæniorum vel dedicationis proprium, scilicet illud, quod incipit a verbis : « Gloria sit tibi, Christe Deus, qui es argumentum gloriationis apostolorum. » Patriarchæ tum ad illum locum appropinquanti, in quo sedent imperatores, assurgunt hi, et beneventant ipsum. Protinusque perficitur ritus encæniorum seu dedicationis, sanctarum nempe crucium, quemadmodum secundum constitutiones ecclesiasticas fieri mos est; et post peractas anœxes [seu cerimonias, quæ præcedunt apertionem templi], intrant domini cum patriarcha [in ædes sacras, quæ sunt in palatio B Boni], proceduntque ad bema S. Constantini. (Sunt enim ibi duo bemata, unum S. Helenæ, alterum S. Constantini, argenteo ciborio ornatum.) Ter ibi cum cereis adorant Deum, et redeunt deinceps a sinistra parte, ascendunt gradus et magnam crucem S. Constantini ducentes ; et consistunt coram ea, præstolantes recitationem sancti Evangelii, et, extensa finita, ascendunt in palatium templo contiguum, peractaque liturgia seu divino officio, epulantur cum patriarcha et senatu et metropolitis, delectis nempe et invitatis.

ΚΕΦΑΛ. Ζ.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ ἑορτῇ καὶ προελεύσει τῶν Ἁγίων πάντων (6).

Ἰστέον, ὅτι ἡ προέλευσις τῶν Ἁγίων πάντων ἐπιτελεῖται κατὰ τὸν τύπον τῆς μεσονηστίμου (7), καὶ ὡς τὰ νῦν ἐπιτελεῖται ἥ τε δευτέρα τῆς διακαινησί-

309 CAPUT VII.

Observanda in festo et processione Sanctorum omnium.

Processio Sanctorum omnium peragitur secundum ritum mesonestimi seu medianæ vel mediæ quadragesimarum hebdomadis, et secundum ritum,

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(3) Jam sæpius vidimus, hanc vocem pro tota serie, ordine liturgiæ occurrere. Latinis medii ævi est *sequentia* et *officium*. Ordo Rom. in ritibus Paschalis convivii : *cantores ex præcepto domini pontificis cantant sequentiam, quæ sit conveniens Paschæ, modulatis organis*. Vid. Du Cange Gloss. Lat. h. v., qui tamen aliter derivat. Neque vetustis Græcis ignota fuit vox hoc sensu. Alciphro p. 408, τῆς ἑστιάσεως τὴν ἀκολουθίαν dixit, et *ordinem convivii* Petronius. Medii quoque Latini *consequentia* pro *serie* dicebant. Lambertus Vita S. Heriberti : *favet in id ipsum tota curia una consequentia.*

(4) *Apertio*, ἄνοιξις, τὰ ἀνοίξια sunt ritus dedicationis ecclesiæ. Ad dedicationem et inaugurationem ecclesiæ requiritur primum τὰ ἐγκαίνια, ea, quæ in nova nondum consecrata ecclesia fieri debent, preces et consecratio ecclesiæ cum trinis processionibus, cum laudibus et gloria, ut loquebantur, seu hymnis et funalibus circa ecclesiam adhuc clausam ; alterum ἡ ἄνοιξις, quando ad flagitationem episcopi vel presbyteri alteriusve dedicantis, extra portam narthecis cum reliquiis deponendis in ecclesia stantis, aperitur porta ab illis, qui intus sunt ; tertium ὁ ἐνθρονισμός, quando dedicans sacerdos semetipsum, aut alium ecclesiæ illi præfuturum in throno seu sede presbyteriali in summa tribunæ collocat ; vid. Du Cange v. Ἄνοιξις et auctores, qui de ritibus Græcorum sacris scripserunt. Interim juvat quæ Durandus Rationalis divinor. offic. l. I, c. VI, de ritibus, quibus Latini ecclesiam dedicant, tradit, pro parte ascribere. *Quarto*, ait *dicendum est, qualiter ecclesia dedicetur. Et quidem omnibus de ecclesia ejectis, solo diacono ibi remanente recluso, episcopus cum clero ante fores ecclesiæ aquam non sine sale benedicit ; interim intrinsecus ardent duodecim luminaria ante* C *duodecim cruces in ecclesiæ parietibus depictas. Postmodum vero, clero et populo insequente, circumeundo ecclesiam exterius cum fasciculo hysopi parietes aqua benedicta aspergit et qualibet vice ad januam ecclesiæ veniens percutit superliminare cum baculo pastorali, dicens* : *Attollite portas, principes, vestras etc. Et diaconus deintus respondet* : *Quis est iste rex gloriosus ? Cui pontifex* : *Dominus fortis. Tertia vero vice reserato ostio ingreditur pontifex ecclesiam cum paucis ex ministris, clero et populo foris manente, et dicit litanias*, etc. Longam tractationem de sacra æde dedicanda habet Symeo Thessalonicensis a p. 114 — 125, multis capitibus, quorum indicem habet Fabricius Bibl. Gr. t. ultimo p. 64, 65, ubi inter alia cap. 118 quæritur, quare claudantur portæ, διὰ τί κλείονται αἱ πύλαι καὶ τὸ, Ἄρατε πύλας ᾄδεται ; c. 120 : τί δύναται ἡ πρὸ τῶν πυλῶν ἐγκαινίων εὐχή ; Caput 124 est περὶ τῆς τάξεως τῶν ἐγκαινίων, quod, nisi brevitati studendum esset, totum transcriberem.

D (5) Pro sancto habere Græcos Constantinum M. et dies festus ejus memoriæ sacer. et aræ ipsi dedicatæ testantur. Nihil ergo, quamvis Christianus, Augusto deterioris in apotheosi conditionis fuit. Cum autem in una ecclesia multas aras habeant Græci, necesse est, ut tribunas quoque totidem, quot aras habeant.

(6) Festum Sanctorum omnium incidebat in festum S. Trinitatis more nostro seu in octavas Pentecostes.

(7) Est omnino ἡ μεσονήστιμος *mediana* seu hebdomas Quadragesimarum media ; vid. Du Cange h. v. utroque Gloss. Rectius tamen hic quidem præcipuam istius hebdomadis partem, Dominicam ejus diem, intelligas, eamque nomine totius appellatam existimes, ut partem capitalem.

quo nunc celebrantur tam secunda feria diacænesimi vel septimanæ renovationis, id est Paschalis, quam Dominica antipascha, vel quæ proxime festum Paschatis sequitur. Descendunt domini ex equis in porta sanctorum Apostolorum ad horologium ejusdem ecclesiæ ducente, et inde, stipati a cubiculo et consuetis proceribus, declinant versus dextram, trajectoque narthece templi sanctorum omnium, ascendunt in catechumenia ejusdem templi, et intrant intra velum ibi suspensum, fiuntque cætera, quemadmodum mos est fieri in reliquis processionibus, per quas domini ad sanctos Apostolos in equis vehuntur. Adveniens interim cum turba processionale patriarcha consistit intra ædem SS. Apostolorum extra cancellos sacrificatorii, temporeque opportuno ingruente, intrant præpositi ad Augustos, et amiciunt eos ipsorum tunicis. Exeuntes extra velum dominos excipiunt et venerantur magistri et patricii, fitque ibi doche seu exceptio et consalutatio dominorum et procerum, qua peracta, clamat cerimoniarius, nutu præpositi admonitus : « Celeusate » [seu : « velitis movere »]. Sic descendunt per cochleam et narthecem ; et egredientes e narthece Sanctorum omnium excipit atque veneratur poraticus demus [seu suburbana e Pera factio] Venetorum cum domestico scholarum dominis odorata serta rosis implexa tradente. Paulo illinc antequam ingrediantur domini in horologium, excipiunt eos in atrio demarchus Venetorum cum factione alba, serta et ipse quoque porrigens. Dominos jam ipsam horologii SS. Apostolorum portam intrantes excipit excubitus (seu præfectus excubitorum) cum demo peratico Prasinorum, et ipse quoque corollas tradens. Et tandem intrantes dominos in portam gynæconitæ seu stationis mulierum in æde SS. Apostolorum, excipit demarchus Prasinorum cum factione russa, tradens et ipse, quæ cæteri. Sic porro libere absque impedimento procedentes dominos excipit patriarcha extra cancellos sancti bematis (vel tribunalis), osculoque pacis invicem dato, intrant simul in sacrificatorium, **310** ubi domini endytam seu tapetem altari instratum et sacrum Evangelium osculantur, patriarcha utrumque protendente et ori admovente. Exinde ordiuntur supplicabundam processionem, clero canente illud : « Gloria tibi, Christe Deus. » Domini hac in processione e bemate egredientes accipiunt a præpositis cereos processionales, et sic, comitante patriarcha, procedunt cantantes Deoque supplicantes usque ad ædem Sanctorum omnium ; ubi post peractum anœxeon seu apertionum, vel, quod idem est, encæniorum officium, (id est post dictas preces, quæ in annuatim renovanda dedicatæ istius ædis memoria dici solent, et per quas nemini ad clausam ædem

A μου καὶ ἡ Κυριακὴ τοῦ 'Αντίπασχα. Κατέρχονται δὲ οἱ δεσπόται ἀπὸ τῶν ἵππων ἐν τῇ πύλῃ τῶν 'Αγίων 'Αποστόλων τῇ εἰσαγούσῃ πρὸς τὸ ὡρολόγιον τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, κἀκεῖθεν δηριγευόμενος (8) ὑπὸ τοῦ κουβουκλείου καὶ τῶν ἐξ ἔθους ἀρχόντων ἐκτεύουσι δεξιὰ, καὶ διέρχονται διὰ τοῦ νάρθηκος τῶν 'Αγίων πάντων, καὶ ἀνέρχονται ἐν τοῖς κατηχουμενίοις τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, καὶ εἰσέρχονται ἔνδον τοῦ ἐκεῖσε κρεμαμένου βήλου, καὶ τὰ ἑξῆς ἐπιτελεῖται καθὼς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς προελεύσεσιν, ἐν αἷς ἀπέρχονται οἱ δεσπόται ἔφιπποι εἰς τοὺς 'Αγίους 'Αποστόλους. Ὁ δὲ πατριάρχης μετὰ τῆς λιτῆς καταλαβὼν ἵσταται ἔνδον τῶν 'Αγίων 'Αποστόλων ἔξω τῶν κιγκλίδων τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ τοῦ καιροῦ καταλαβόντος, εἰσέρχονται οἱ πραιπόσιτοι καὶ περιβάλλουσι τοὺς δεσπότας τὰς B ἑαυτῶν χλανίδας· ἐξερχομένων δὲ τῶν δεσποτῶν τοῦ βήλου, δέχονται τούτους οἵ τε μάγιστροι καὶ πατρίκιοι, καὶ γίνεται ἐκεῖσε δοχὴ, καὶ ἀπὸ νεύματος τοῦ πραιποσίτου λέγει ὁ τῆς καταστάσεως. « Κελεύσατε. » Καὶ κατέρχονται διά τε τοῦ κοχλιοῦ καὶ τοῦ νάρθηκος, καὶ ἐκβαινόντων τὸν νάρθηκα τῶν 'Αγίων 'Αποστόλων (9), δέχεται τούτους ὁ περατικὸς δῆμος τῶν Βενέτων μετὰ καὶ τοῦ δομεστίκου τῶν σχολῶν, καὶ ἐπιδίδωσιν ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν τοῖς δεσπόταις τὰ ῥοδόπλακα ὀσφράδια. Καὶ μετ' ὀλίγον πρὸ τοῦ εἰσελθεῖν εἰς τὸ ὡρολόγιον δέχεται εἰς τὸ ἐξάερον ὁ δήμαρχος τῶν Βενέτων μετὰ τοῦ δήμου τοῦ λευκοῦ, καὶ αὐτὸς ἐπιδιδοὺς ὁμοίως τοῖς δεσπόταις. Καὶ εἰσιόντων τῶν δεσποτῶν εἰς τὴν θύραν ὡς πρὸς τὸ ὡρολόγιον τῶν 'Αγίων 'Αποστόλων, δέχεται ὁ ἐξκούβιτος μετὰ τοῦ περατικοῦ δήμου τῶν Πρασίνων, καὶ ἐπιδίδωσι καὶ C αὐτὸς ὁμοίως. Καὶ πάλιν εἰσιόντων τῶν δεσποτῶν εἰς τὴν θύραν τοῦ γυναικίτου τῶν 'Αγίων 'Αποστόλων, δέχεται ὁ δήμαρχος τῶν Πρασίνων μετὰ καὶ τοῦ δήμου τοῦ ῥουσίου, καὶ ἐπιδίδωσι καὶ αὐτὸς ὁμοίως. Καὶ εἶθ' οὕτως ἀπέρχονται οἱ δεσπόται, καὶ δέχεται τούτους ὁ πατριάρχης ἔξω τῶν κιγκλίδων τοῦ ἁγίου βήματος, καὶ ἀσπάζονται ἀλλήλους, καὶ εἰσέρχονται ἅμα εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἀσπάζονται οἱ δεσπόται τὴν ἐνδυτὴν καὶ τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον, δηλονότι ὑπὸ τοῦ πατριάρχου προσφερόμενα, καὶ αἴρουσιν ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε τὴν λιτὴν, ψάλλοντος τοῦ κλήρου τὸ, « Δόξα σοὶ, Χριστὲ ὁ Θεός. » Τῶν δὲ δεσποτῶν ἐξερχομένων τὸ βῆμα, λαμβάνουσι παρὰ τῶν πραιποσίτων κηρία λιτανίκια, καὶ ἅμα τοῦ πατριάρχου λιτανεύουσι μέχρι τῶν 'Αγίων πάντων, καὶ τῆς ἀκολουθίας τῶν D ἀνοίξεων τελεσθείσης, ἤγουν τῶν ἐγκαινίων, εἰσοδεύουσι καὶ εἰσέρχονται ἐν τῷ βήματι, καθὼς ἡ συνήθεια ἔχει, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε διὰ τοῦ πρὸς ἀνατολὴν δεξιοῦ μέρους εἰσέρχονται ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου μάρτυρος Λέοντος, κἀκεῖσε διὰ τῆς τρίσσῆς μετὰ τῶν κηρῶν προσκυνήσεως ἀπευχαριστοῦσιν τῷ Θεῷ, καὶ εὐθέως ἀποχαιρετίζουσι τὸν πατριάρχην, τοῦτον ἀσπαζόμενοι. Καὶ

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(8) Ita est in membranis pro δηριγευόμενοι, quod præcedentia et sequentia pluralia flagitant.

(9) Ita membranæ. Contextus tamen monstrat, legendum esse ἁπάντων, ut in Latinis dedi. Nam imperator ex æde SS. Omnium in ædem SS. Apostolorum procedebat, patriarcha vero e patriarcheo vel S. Sophia protinus ad SS. Apostolos.

ὁ μὲν πατριάρχης ἀπέρχεται εἰς τοὺς Ἁγίους πάν- A τας. Οἱ δὲ δεσπόται διὰ τοῦ ἔνδον τοῦ βήματος κυκλίου ἀπέρχονται εἰς τὸ εὐκτήριον τῆς ἁγίας καὶ βασιλίδος Θεοφανοῦς. Κἀκεῖσε ἀπαλλάσσουσι τὰ χλανίδια, καὶ καθέζονται ἐκδεχόμενοι τὴν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου ἀνάγνωσιν. Τοῦ δὲ ἁγίου Εὐαγγελίου μέλλοντος ἀναγινώσκεσθαι, ἐξέρχονται ἔξω τοῦ αὐτοῦ εὐκτηρίου, καὶ ἵστανται (10) ἔνδον τοῦ ἐλεῖσε ἀποκρεμαμένου βήλου ὡς πρὸς τὸ βῆμα, καὶ ποιοῦνται τὴν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου ἀκρόασιν, καὶ μετὰ τὴν τελείωσιν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου εἰσέρχονται πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ εὐκτηρίῳ τῆς ἁγίας Θεοφανοῦς, καὶ καθεζόμενοι στοιχοῦσι τὸ κλητώριον, καὶ εἶθ' οὕτως περιβάλλονται τὰ χρυσοπερίκλειστα σαγία, καὶ διέρχονται διὰ τοῦ νάρθηκος τοῦ εὐκτηρίου τοῦ Ἁγίου Ὑπατίου καὶ τοῦ ἐκεῖσε ἐξάγοντος ἐξαέρου, καὶ ἀπὸ B τῶν ἐκεῖσε ἀνέρχονται διὰ τῆς ξυλίνης σκάλας τῆς ἐξαγούσης ἔξω τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου τῆς ἀναγούσης εἰς τὰ κατηχούμενα τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε διέρχονται διὰ τῶν κατηχουμενίων τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, καὶ εἰσέρχονται εἰς τὰ παλάτια. Κἀκεῖσε εὐτρέπισται ἡ τιμία αὐτῶν τράπεζα· Τὰ δὲ ἐπὶ τῆς τραπέζης τελούμενα καὶ τὰ τῆς δειλινῆς προελεύσεως, καθὼς προείρηται, ὁμοίως τῆς δευτέρας τῆς διακαινησίμου καὶ τῆς νέας Κυριακῆς, καθὼς, τὰ νῦν ἐπιτελοῦνται.

A aditus patet,) inferunt pedem, et progrediuntur in ejus ædis bema, prout mos est; et exinde per dextram tribunalis orientalem plagam intrant in oratorium, quod ibidem est, S. Leonis martyris, et trina cum cereis adoratione Deum ibi venerati, protinus valedicunt et osculum pacis dant patriarchæ. Et patriarcha quidem abit in ædem Sanctorum omnium: domini autem per cyclium, quæ est intra bema, abeunt ad eucterium sanctæ imperatricis Theophanonis [quod est in æde SS. Apostolorum], ibique depositis tunicis, exspectant tempus, quo recitari sanctum Evangelium debet. Eo instante, exeunt oratorio, et stant intra velum ibidem ea parte, quæ bema respicit, suspensum, audiuntque [a nemine conspecti] lectionem sancti Evangelii. B Qua finita, redeunt in idem sanctæ Theophanonis eucterium, ibique residentes ordinant cletorium [id est nominatim designant et a nomenclatore citari jubent, quos eo die sibi volunt convivas accumbere]. Tum induti sagis auro septis transeunt per narthecem eucterii seu sacelli S. Hypatii et per atrium illi prætensum; inde oscendunt per scalam ligneam, quæ ex æde S. Constantini exeuntes in catechumenia SS. Apostolorum ducit; trajectisque modo dictis SS. Apostolorum catechumeniis, intrant in palatium [isti ædi adstructum]; ubi parata ipsis est sacra mensa. Ritus autem in prandio, item in processione pomeridiana, observandi sunt, ut nunc quidem fiunt, [similes illis,] quos in descriptione processionis feriæ secundæ diacænesimi [seu proximæ a Paschatis festo], et novæ Dominicæ [seu, ejus, quæ in albis dicitur,] exposuimus.

C

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ πρώτῃ τοῦ Αὐγούστου μηνὸς, τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ ἐξερχομένου.

Ἰστέον, ὅτι, αἱ μὲν λάχῃ ἡ πρώτη τοῦ Αὐγούστου ἐν Κυριακῇ, ὀφείλει ἐξέρχεσθαι ἀπὸ τοῦ σκευοφυλακίου τοῦ μεγάλου παλατίου (11) ὁ τίμιος σταυρὸς τῇ ὄπισθεν Κυριακῇ, ἤγουν πρὸ ἑπτὰ ἡμερῶν τῆς πρώτης τοῦ Αὐγούστου, Ἐξέρχεται δὲ ψάλλοντος τοῦ ὄρθρου περὶ τρίτην ἢ καὶ ἕκτην ᾠδὴν, καὶ ἀποτίθεται ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ, καὶ ὑπὸ τοῦ πρωτοπάπα βαλσαμιζόμενος (12) προτίθεται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰς προσκύνησιν πάντων. Καὶ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ ὄρθρου παρίσταται ἅπας ὁ βασίλειος κλῆρος ψάλλων τὰ συνήθη σταυρώσιμα, καὶ ὅτε κελεύσουσιν οἱ δεσπόται, εἰσέρχονται καὶ ἀσπάζονται αὐτὸν, καὶ ἀπερχόμενοι καθέζονται ἐπὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου εἰς D

311 CAPUT VIII

Observanda Kalendis Augusti, prodeunte in publicum venerabili et vivifica cruce [in qua Christus passus fuit].

Si Kalendas mensis Augusti in diem Dominicum incidere contingat, debet sancta crux proxime præcedente die Dominica seu die retro septimo e sceuophylacio [vel custodiario pretiosorum vasorum et sacrarum reliquiarum] magni palatii expromi et produci, quo tempore matutinas canunt, intra tertiam sextamve odam. Et primum depromptus e sede sua et depositus humi in sceuophylacio, balsamisatur vel inungitur sacris unguentis a [cleri regii] protopapa; dein proponitur sic in ecclesia [magni palatii, Deiparæ Phari, ut videtur, aut et nea] communi omnium adorationi. Tum post finitum officium maD tutinum accedit ad eam sanctam crucem, et coram

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

(10) Stetisse ad Evangelii lectionem imperatores, e variis Nostri locis patet; vid. p. 308 fin. Fideles quoque idem fecisse, demonstravit Valesius ad Philostorg. III, 6. Conf. Leo Allatius de libris Græc. Eccles. Bibl. Gr. Fabr. t. V, p. 24.

(11) Magnum palatium est ordinaria residentia imperatorum et opponitur aliis urbanis et suburbanis. Quia vero sceuophylacium est tantummodo ædium sacrarum, debet hic quoque ecclesia palatina intelligi, et quidem Deipara Phari, ut e p. 312, patet. Quapropter verba *aut et Nea* in Latinis hujus paginæ 311, deleri velim.

(12) Magnam curam adhibet Græca Ecclesia in idolorum suorum cultu, neque minus Latina. Tergebant, ungebant ea singulis annis, novam quoque stolam annuatim induunt, concedere gentilibus impium ducentes. Ordo Roman. p. 572: *Crux es desuper inuncta balsamo et singulis annis eadem unctio renovatur, quando dominus Papa cum cardinalibus facit processionem in Exaltatione S. Crucis.* Sic quoque pagani, qui, teste Artemidoro p. 122, c. 34, idola sua solebant ἐκμάσσειν, siccis pannis laneis aut linteis extergere, καθαίρειν, aqua, sapone, scalptris, setis porcinis sordes abluere et revellere, ἀλείφειν, ungere, quod Noster βαλσαμίζειν appellat, σαροῦν τὰ πρὸ τῶν νεῶν καὶ τὰ πρὸ τῶν ἀγαλμάτων. Quibusdam gentilis ea erat dignitas et cura ungendi et lavandi idola. Sic Phidiæ ἔκγονοι erant φαιδρυνταὶ Jovis Olympii, teste Pausania in Eleis, quorum erat statuam illam celeberrimam semel per annum abstergere et ornare.

ea consistit totus clerus palatinus, canens consueta staurosima vel cantica in laudem crucis. Domini, si volunt, [exeuntes e sacro cubiculo, ante consuetam processionem] intrant [in ecclesiam] et venerati crucem abeunt, residentque in chrysotriclino et peragunt ea, quæ in consueta quotidiana processione vel conventu procerum in aulam peragi mos est. Papias tum sublatam in capite gerens sanctam crucem, indutus scaramangio et sago purpureo stipatusque obsequio cleri palatini et protopapæ S. Stephani, Daphnes et diætariorum tam Stephani quam palatii, et horum quidem omnium cereos gestantium, procedit [ex ecclesia palatii] per heliacum seu solarium [illi prætensum], et præter chrysotriclinum. Inde ulterius prolata crux deponitur et exponitur communi totius senatus adorationi in lausiaco, et quidem in ejus sinistra parte ante portam eucterii S. Basilii. Adoratam itaque ibi crucem rursus attollit papias, et procedit eodem in obsequio, deponitque in palatio Daphnes in templo Sancti Protomartyris Stephani. Die vero vigesimo et octavo mensis Julii incipit crux obire atque sanctificare omnem locum omnemque domum regiæ hujus urbis, quam Deus conservare velit; neque ædificia tantum, sed et ipsos urbis muros obit atque sanctificat; quo et ipsa urbs et ei circumjecta gratia et sanctificatione impleantur. Illa Crucis obitio continuat usque ad diem Augusti mensis decimam tertiam. Ea enim die mane redit in sacrum palatium, et proponitur super senzo [id est sessu vel throno], qui stat in chrysotriclino. Diætarii ad hæc consueta staurosimata seu troparia in laudem crucis canunt, factaque extensa a protopapa, Daphnæ **312** addunt ipsi benedictionem, figentes pro more [id est, voventes concepta consuetaque formula: Velit Deus et urbem, et in ea sanctam crucem, στερεὰν, fixam, immobilem nullaque calamitate percellendam esse jubere]. Et protinus rursus attollitur crux a papia, circumlataque in obsequio protopapæ Daphnes et diætariorum obit atque sanctificat cubicula palatii ipsumque totum. Deinceps deponitur in oratorio S. Theodori. Sub vesperam infert eam papias et deuterus in Pharum, ubi sceu-

A τὴν συνήθη καὶ καθημερινὴν προέλευσιν. Καὶ εἶθ' οὕτως αἴρων ὁ παπίας τὸν τίμιον σταυρὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, δηλονότι φοροῦντος αὐτοῦ σκαραμάγγιον καὶ σαγίον ἀληθινὸν, ὀψικευόμενος ὑπὸ τοῦ βασιλείου κλήρου καὶ τοῦ πρωτοπάπα τῆς Δάφνης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου καὶ διαιταρίων τοῦ Ἁγίαυ Στεφάνου καὶ τοῦ παλατίου, πάντων κηροὺς βασταζόντων, διέρχεται διά τε τοῦ ἡλιακοῦ καὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου, καὶ ἀπαγόμενος προτίθεται εἰς προσκύνησιν πάσης τῆς συγκλήτου ἐν τῷ λαυσιακῷ ἐν τῷ ἀριστερῷ μέρει πρὸ τῆς πύλης τοῦ εὐκτηρίου τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. Καὶ μετὰ τὴν προσκύνησιν πάλιν βαστάζεται παρὰ τοῦ παπίου, δηλονότι ὀψικευόμενος ὑπὸ τῶν προειρημένων, καὶ ἀποτίθεται ἐν τῷ παλατίῳ τῆς Δάφνης ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Πρωτομάρτυρος Στεφάνου. Τῇ B δὲ κη' τοῦ Ἰουλίου μηνὸς ἄρχεται περιπολεύειν (13) καὶ ἁγιάζειν πάντα τόπον καὶ πᾶσαν οἰκίαν ταύτης τῆς θεοφυλάκτου καὶ βασιλίδος πόλεως, ἀλλὰ μὴν καὶ αὐτὰ τὰ τείχη, ὡς ἂν καὶ αὐτὴ ἡ πόλις καὶ τὰ περὶ αὐτὴν πάντα τῆς χάριτος καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ πληρωθῶσιν, μέχρι τῆς ιγ' τοῦ Αὐγούστου μηνός. Ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ ιγ' τοῦ αὐτοῦ μηνὸς πρωῒ εἰσέρχεται ἐν τῷ ἱερῷ παλατίῳ καὶ προτίθεται ἐπάνω τοῦ σέντζου τοῦ ἱσταμένου ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ. Οἱ δὲ διαιτάριοι ψάλλουσι τὰ συνήθη σταυρωσίματι, καὶ ἐκτενοῦς γινομένης ὑπὸ τοῦ πρωτοπάπα τῆς Δάφνης, ἀποδιδοῦσιν τὴν εὐχὴν, στερεοῦντες (14) κατὰ τὸ εἰωθός. Καὶ εὐθέως αἰρόμενος ὁ σταυρὸς πάλιν ὑπὸ τοῦ παπίου καὶ ὀψικευόμενος ὑπὸ τοῦ πρωτοπάπα τῆς Δάφνης καὶ τῶν διαιταρίων περιέρχεται ἁγιάζων τούς τε κοιτῶνας καὶ ἅπαν τὸ παλάτιον. Καὶ εἶθ' C οὕτως ἀποτίθεται ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου, καὶ τῇ ἑσπέρᾳ εἰσφέρει αὐτὸν ὁ παπίας καὶ ὁ δεύτερος εἰς τὸν Φάρον, παραδιδόντες αὐτὸν τῷ σκευοφύλακι, καὶ τῇ ἕωθεν, ψάλλοντος τοῦ ὄρθρου τρίτην ἢ καὶ ἕκτην ᾠδὴν, ἐκμασσομένου παρά τε τοῦ πρωτοπάπα καὶ τοῦ σκευοφύλακος, ἀποτίθεται ἐν τῷ ἱερῷ σκευοφυλακίῳ. Εἰ δὲ ἐν δευτέρας (15) λάχῃ ἡ πρώτη τοῦ Αὐγούστου, ὀφείλει ἐξέρχεσθαι τῇ ὄπισθεν Κυριακῇ, ἤγουν πρὸ γ' ἡμερῶν τῆς α' τοῦ Αὐγούστου. Εἰ δὲ ἐν τρίτῃ λάχῃ ἡ πρώτη τοῦ[a] Αὐγού-

VARIÆ LECTIONES

[a] ἡ πρώτη τῇ ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(13) Describit Christianorum ambarvalia, qui cruce et Sanctorum reliquiis circum urbis muros et per plateas circumgestatis putabant mala omnia se averruncaturos esse. Vita S. Aniani Episcop. Aurelian. (apud Du Cangium v. *Ambulatorium*): *pontifex fisus in Domino per muri ambulatorium* [est τὸ μεσοτείχιον, *pomœria*; nos *Zwinger* appellamus] *Sanctorum gestans pignora*.

(14) Quid sit στερεοῦν et sicne simpliciter, an στερεοῦν τὴν εὐχὴν dicatur, fateor me nescire. Quod in Latinis dedi, non certa scientia, sed conjectura ductus dedi, ne omnino præterirem intactum, et quod videretur locus impuiatam sententiam, si non flagitare, saltem ferre. Favet ei certe conjecturæ id, quod inter acta seu laudes et acclamationes festivas votaque felicitatis unanimi voce cantari solita esset etiam hæc formula: στερεώσει ὁ Θεὸς τοὺς βασιλεῖς ἡμῶν: vid. e. c. p. 376: item hæc; τοῦτο τὸ βασίλειον Κύριε, στερέωσον ut p. 164. D Et pondus tandem certitudinemque addit Goarus ad Euchol0g. p. 26, claris verbis tradens στερεοῦν esse preces recitare, quibus Deus rogatur, ut reges confirmet, ipsamque precum formulam recitans: ἐπουράνιε βασιλεῦ etc., et tandem addens, Græcos sacerdotes de hujus orationis vi loquentes dicere se στερεοῦν τοὺς βασιλεῖς *confirmare reges*, hoc est, ut Deus eos confirmet, rogare.

(15) Sic paulo post recurrit ἐν παρασκευῆς. Non insolens novis Græcis est ἐν cum genitivo componere. Infra p. 373, habemus ἐν χαμοσωρίου pro ἐν χαμοσωρίῳ *in humili et parva arcula*. Supra p. 162, ἐν κυριακῆς est in membranis, quod Editor credidit refingendum esse. Procopio perquam frequens est ἐν γειτόνων pro ἐν γείτοσι vel ἐκ γειτόνων, *in vicinia*. Malalas t. II, p. 226: γενεθλίου ἀγομένου ἐν Βυζαντίῳ ἀμιξία [id est ἀταξία, *tumultus*] ἐγένετο ἐν ἀμφοτέρων τῶν μερῶν.

στου, ὀφείλει ἐξέρχεσθαι αὐτῇ τῇ Κυριακῇ τῆς τρίτης ἤγουν πρὸ δύο ἡμερῶν τῆς α' τοῦ Αὐγούστου. Εἰ δὲ ἐν δ' λάχῃ ἡ πρώτη τοῦ Αὐγούστου, ὀφείλει ἐξέρχεσθαι αὐτῇ τῇ Κυριακῇ τῆς τετράδος, ἤγουν πρὸ τριῶν ἡμερῶν τῆς πρώτης τοῦ Αὐγούστου. Εἰ δὲ ἐν ε' λάχῃ ἡ πρωτη τοῦ Αὐγούστου, ὀφείλει ἐξέρχεσθαι αὐτῇ τῇ Κυριακῇ τῆς ε', ἤγουν πρὸ δ' ἡμερῶν τῆς πρώτης τοῦ Αὐγούστου. Εἰ δὲ ἐν Παρασκευῆς λάχῃ ἡ πρώτη τοῦ Αὐγούστου, ὀφείλει ἐξέρχεσθαι αὐτῇ τῇ Κυριακῇ τῆς Παρασκευῆς, ἤγουν πρὸ ε' ἡμερῶν τῆς α' τοῦ Αὐγούστου. Εἰ δὲ ἐν Σαββάτῳ λάχῃ ἡ πρώτη τοῦ Αὐγούστου, ὀφείλει ἐξέρχεσθαι αὐτῇ τῇ Κυριακῇ τοῦ Σαββάτου, ἤγουν πρὸ ἕξ ἡμερῶν τῆς α' τοῦ Αὐγούστου.

ophylaci seu custodi vasorum eam tradunt. Altero mane tandem, dum cantatur matutinum officium, circa tertiam aut et sextam odam, extersa et repurgata crux a protopapa et sceuophylace reponitur rursus in sacro sceuophylacio. Quod si vero kalendæ mensis Augusti in secundam feriam incidant, efferri debet sacra crux penultima retro die Dominica seu octavo die ante Kalendas Augusti. Si porro illæ Kalendæ in feriam tertiam seu diem Martis incidant, debet Sancta crux efferri ipsa illa die Dominica, quæ illam tertiam feriam proxime antecedit, hoc est secundo die ante Kalendas Augusti. Si deinceps incidant illæ Kalendæ in tetrada [seu quartam feriam vel diem Mercurii], debet Sancta crux efferri die Dominica illam tetrada proxime antecedente, seu die tertio ante Kalendas. Ita quoque si Kalendæ in pemptada [seu quintam in feriam vel diem Jovis] incidant, debet Sancta crux die Dominica illam quintam feriam proxime præcedente seu quarto die ante Kalendas efferri. Si denique in Parasceuen [id est sextam in feriam vel diem Veneris] incidant Kalendæ, debet Sancta crux die Dominica Parasceuen illam proxime præcedente seu die quinto ante Kalendas efferri. Si tandem in sabbatum incidant Kalendæ Augusti, debet Sancta crux die Dominica septimam illam feriam seu Sabbati diem antecedente vel die ante Kalendas sexto efferri.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ ἑορτῇ τῆς κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου μηνὶ Αὐγούστῳ ιε'.

Εἰ κελεύει ὁ βασιλεὺς ἀπελθεῖν καὶ παννυχεῦσαι ἐν βλαχέρναις, ἀπέρχεται τῇ πρὸ μιᾶς ἡμερῶν, καὶ ἐκτελεῖ τὴν παννυχίδα. Τῇ δὲ ἐπαύριον, ἤγουν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἑορτῆς, πυοέρχονται ἅπαντες ἐννύχιοι μετὰ ἀλλαξίμων, οἵ τε μάγιστροι καὶ πραιπόσιτοι, πατρίκιοι καὶ ὀφφικιάλιοι· οἱ δὲ εὐνοῦχοι πρωτοσπαθάριοι μετὰ τῶν ἀλλαξίμων αὐτῶν, βαστάζοντες καὶ τὰ σπαθοβάκλια, οἱ δὲ οἰκειακοὶ πρωτοσπαθάριοι μετὰ σπεκίων (16)· οἱ δὲ λοιποὶ ἅπαντες μετὰ σκαραμαγγίων ἄνευ τῶν σεκρετικῶν. Προέρχονται δὲ ἅπαντες ἐν τῷ τρικλίνῳ τῷ λεγομένῳ Δανουβίῳ, καὶ καθέζονται ἐκεῖσε. Εἰ δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς οὐ θελήσει ἀπελθεῖν καὶ παννυχεῦσαι, τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἑορτῆς ἀλλάσσει τὸ σκαραμάγγιον αὐτοῦ, καὶ εἰ μὲν οὐκ ἔστιν εὐδία, ἱππεύει, καὶ ἀπέρχεται ἀπὸ σκαραμαγγίου· εἰ δὲ ἔστιν εὐδία, ἀπέρχεται διὰ τοῦ πλοός (17). Καθάζεται δὲ ἡ σύγκλητος ἅπασα ἀπὸ σκαραμαγγίου ἔξωθεν τῆς κοιλιωμένης (18) πόρτης, ἐν τῷ αἰγιαλῷ

CAPUT IX.

Observanda in festo obdormitionis sanctissimæ Dei-genitricis die Augusti decimoquinto.

Si cupit imperator magno e palatio exire in blachernas ad peragendum ibi devotum pervigilium, facit id die proxime præcedente, sacroque pervigilio defungitur; et tum altero mane, id est ipso festo die, procedunt omnes, die nondum prorsus oborto, in mutatoriis quidem magistri et præpositi et patricii et officiales; eunuchi autem protospatharii præter mutatoria sua quoque spathobaclia gestant; œciaci autem seu familiares vel domestici protospatharii specia gestant. Præter secreticos reliqui omnes procedunt in scaramangiis. Procedunt autem et conveniunt omnes in triclinium, quod Danubius **313** appellatur, et ibi consident. Quod si autem non placuerit imperatori præcedente die in blachernas ire sacrumque ibi pervigilium perficere, induit ipso festo die scaramangium suum, et equo evehitur, si nempe tranquillum mare non fuerit; illo autem silente atque composito, in liburnica illuc

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(16) Vide supra, nota 92, col. 293.

(17) Ita formant Græci: πλοῦς, πλόου, πλόῳ, πλοῦν et πλοῦς, πλοὸς, πλοΐ, πλόα. Pariter νοῦς, νοῦ vel νόου et νοὸς, νόῳ et νοΐ. Non ergo debuerat mutari apud Diodorum Siculum Eclog. xxi, p. 489: πλοΐ καὶ πεζῇ est idem atque πλόῃ καὶ πεζῇ. Perinde novis Græcis et πεζὶ et πεζῇ scribere, et veteribus quoque fuit; πλοῒ autem vel a πλοῦς, πλοὸς potest derivari, quod sæpius apud Nostrum legitur, vid. ad p. 192, vel a πλόη pro πλόησις, πλεῦσις repeti.

(18) *Humilis*, *depressæ*. Nam novi Græci *humile* κοῖλον appellant et augmentum perfecti participii omittunt. Vid. Goar. ad Codin. pag. 98, n° 8. Et hinc dicti fuerunt οἱ ἔξω κατάκοιλοι, de quibus multum disputatur; vid. Du Cange h. v. Sic nempe dicebantur οἱ ἔξω τῆς ἀναβάθρας κατὰ τὰ κοῖλα καθήμενοι, qui extra suggestum patriarchæ aliquot gradus altum in humilioribus desidebant. Liquet ex Haberti Pontificali p. 27. Et illinc quoque *cardinalium* titulus repetendus est. Cardinales enim non ideo sic dicti, quod *cardinalium titulorum* vel ecclesiarum, parochiarum essent presbyteri, sed quod in cardine, hoc est in ostio, aditu throni pontificalis starent aut sederent, aut etiam, quod in cardine, aditu tribunæ, extra bema in solea locum haberent. Apud Eustathium in vita S. Eutychii contradistinguuntur οἱ τοῦ βήματος illis ὅσοι τῶν κάτω, qui infra hema sedent. Hos Sguropulus τοὺς ἔξω τοῦ βήματος appellat. Sant tamen οἱ ἔξω κατάκοιλοι, *in humili sedentes*, a clero extra tribunam sedente diversi. Significatio hæc vocis κοῖλος, *humilis*, præterquam quod naturæ respondet: nam deorsum versa, cava omnia sunt humilia: etiam vetustis Græcis non ignota fuit. Loca depressa κοῖλα dicebant; ἡ κοίλη Λακεδαίμων est in Anthologia p. 118. (598, 3) *Lacedæmon in humili sita*. Quod in Anthologia inedita Carm. 469, est κοίλη ἄτραπος, est carm. 470, καταντὲς, ἄντρον, *antrum in profundo situm*.

pergit; ibique a toto senatu excipitur, qui scaramangiis indutus extra portam cœliomenen [seu depressam et in humilius deductam; id ei nomen est] in littore sedet, exspectans domini adventum. Et exscendentem quidem e dromonio excipiunt præpositi: aliquanto autem illinc ulterius magistri et patricii et officiales adorantes eum, porroque comitantur eum sursum per cochleam ad catechumenia Magni templi [blachernensis] ducentem. Inde trajecto triclinio sanctæ sori [vel conditorii, in quo B. Virginis amictus jacet] ascendit imperator per bisalotum [seu lateribus coctis constructum triclinium] et per cochleam in triclinium Danubium dictum. Eo transmisso, procedit in porticum Josephicam dictam et tandem usque ad cœtonem, comitantibus præpositis. Remanent autem magistri et patricii et totus senatus sedentes in Danubio, et induunt mutatoria sua, exspectantque adventum temporis, quo surgendum est. Illo adveniente, indicat cerimoniarius præpositis, instare tempus; hi ad dominum intrant, eaque de re monent. Dominus igitur e cœtone procedit in Anastasiacum triclinium, indutus dibetesio suo, ibique stanti sese hinc et illinc, dextra sinistraque, aggregant proceres cubiculi; pone hos stant spatharocubicularii; protospatharii eunuchi autem stant pone dominum. Itaque ordinatis, advocat præpositus vestitores, qui postquam domino chlamydem ejus circumposuerunt, rursus egrediuntur. Post hæc descendit ostiarius ad velum, ibique subsistens [extra velum] una cum cerimoniario dirimit et secedere jubet suam quemque in classem, magistros et patricios, strategos et officiales. Peractis his, rursus intrat ostiarius in Anastasiacum, sed remanet infra stans intra velum. Quod videns imperator, nutum dat præposito, et hic porro dat ostiario; hic autem, eo accepto, introducit magistros et patricios et strategos et officiales. Qui ingressi humo procidunt. Ut autem resurrexerunt, monitus nutu regis præpositus ait: « Celeusate » [id est « placeat vobis, » nempe movere]. Exit tum imperator, stipatus a proceribus cubiculi, patriciis et strategis in triclinium Danubium: **314** ad cujus ingressum ab utraque parte barbati protospatharii cum drungario vigiliæ stant. Hic denuo procidunt in genua patricii, strategi totusque senatus. Ut surrexerunt, accipit nutu regis mandatum præpositus, qui porro cerimoniario communicat; et hic tandem clamat: « Celeusate. » Inde procedit

A ἐκδεχόμενοι τὸν βασιλέα. Τοῦ δὲ βασιλέως ἐξιόντος ἀπὸ τοῦ δρόμονος, δέχονται αὐτὸν οἱ πραιπόσιτοι· παρακατιὼν (19) δὲ, δέχονται αὐτὸν μάγιστροι καὶ πατρίκιοι καὶ ὀφφικιάλιοι προσκυνοῦντες αὐτὸν, καὶ ἀναφέρουσιν αὐτὸν ἐν τῷ κοχλιῳ τῷ εἰσφέροντι εἰς τὰ κατηχουμένια τοῦ μεγάλου ναοῦ. Καὶ διέρχεται διὰ τοῦ τρικλίνου τῆς ἁγίας σοροῦ, καὶ ἀνέρχεται διὰ τοῦ βισαλωτοῦ καὶ τοῦ κοχλιοῦ, διακόπτων τὸν τρίκλινον τὸν καλούμενον Δανούβιον. Καὶ ἐξέρχονται εἰς τὸν πόρτικα τὸν λεγόμενον Ἰωσηφιακὸν, καὶ ἀναφέρουσιν αὐτὸν οἱ πραιπόσιτοι ἕως τοῦ κοιτῶνος. Οἱ δὲ μάγιστροι καὶ ἡ σύγκλητος ἅπασα καθέζονται ἐν τῷ Δανουβίῳ, καὶ ἀλλάσσουσιν τὰ ἀλλάξιμα αὐτῶν, καὶ καθέζονται ἐκεῖσε ἐκδεχόμενοι τὴν ἔλευσιν τοῦ καιροῦ. Ἐλθόντος δὲ τοῦ τῆς καταστάσεως B καὶ μηνύσαντος τοῖς πραιποσίτοις, ὡς ὅτι ὁ καιρὸς ἔφθασεν, εἰσέρχονται οἱ πραιπόσιτοι δηλοποιοῦντες τὸν βασιλέα. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐξελθὼν ἐκ τοῦ κοιτῶνος αὐτοῦ εἰσέρχεται ἐν τῷ Ἀναστασιακῷ τρικλίνῳ, φορῶν τὸ διβητήσιον αὐτοῦ καὶ στὰς ἐκεῖσε, ἵστανται οἱ ἄρχοντες τοῦ κουβουκλείου ἔνθεν κἀκεῖθεν. Οἱ δὲ σπαθαροκουβικουλάριοι ἵστανται ὄπισθεν αὐτῶν. Οἱ δὲ πρωτοσπαθάριοι εὐνοῦχοι ἵστανται ὄπισθεν τοῦ βασιλέως. Προσκαλεῖται δὲ ὁ πραιπόσιτος τοὺς βεστήτορας, καὶ περιβαλλόμενος ὁ βασιλεὺς τὴν χλαμύδα αὐτοῦ δι' αὐτῶν, ἐξέρχονται. Εἶτα κατελθὼν ὀστιάριος ἵσταται ἐν τῷ βήλῳ, καὶ διΐστησι ἅμα τοῦ τῆς καταστάσεως μαγίστρους καὶ πατρικίους καὶ στρατηγοὺς καὶ ὀφφικιαλίους. Καὶ εἰσερχόμενος ὁ ὀστιάριος ἵσταται κάτω ἐν τῷ βήλῳ, νεύσας δὲ ὁ βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ ὁ δὲ πραιπόσιτος τῷ ὀστιαC ρίῳ, εἰσάγει μαγίστρους καὶ πατρικίους καὶ στρατηγοὺς, καὶ εἰσεθόντες πίπτουσιν. Ἀναστάντων δὲ αὐτῶν, λαμβάνει νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, καὶ λέγει ἐκεῖσε, « Κελεύσατε. » Ὁ δὲ βασιλεὺς δηριγευόμενος ὑπό τε τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, πατρικίων τε καὶ στρατηγῶν, ἐξέρχεται ἐν τῷ Δανουβίῳ τρικλίνῳ. Ἵστανται δὲ οἵ τε βαρβάτοι πρωτοσπαθάριοι καὶ ὁ δρουγγάριος τῆς βίγλης ἔνθεν καὶ ἔνθεν πλησίον τῆς θύρας. Οἱ δὲ πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ ἅμα τῇ συγκλήτῳ πίπτουσιν, Ἀναστάνεων δὲ αὐτῶν, λαμβάνει νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως, καὶ αὐτὸς δίδωσι τὸν τῆς καταστάσεως, καὶ λέγει· « Κελεύσασε. » Δηριγευόμενος δὲ ὁ βασιλεὺς ὑπ' αὐτῶν διέρχεται ἕως πλησίον τοῦ κιονίου τοῦ κειμένου ἐγκαρσίως ἐν τῷ πληρώματι D τοῦ ἐμβόλου, καὶ δέχεται ἐκεῖσε τὸν πατριάρχην

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(19) Id est παρακατιόντος vel παρακατιόντα, *aliquanto ulterius progresso illo* aut *progressum*: quoad sensum παρκαάτω, *aliquanto inferius* vel *ulterius*: vid. ad p. 332, ubi ὑποκατιὼν pro ὑποκάτω. In Græcis Latinisque scriptoribus antiquis et novis frequentia hujus enallages occurrunt exempla, et nemo in eo genere κατακορέστερος Nostro et Philostrato. Vel unum saltem locum adducam ex Alberti Argentinensis Chronico ad A. C. 1356: *electores et officiales imperii veniebant super equo usque ad mensam; descendentes vero* (id est ut autem descenderant ex equis) *histrionibus et mimis dabatur equus*. Sic apud nostrum paulo post hunc locum hac ipsa pagina, στὰς ἐκεῖσε est pro στάντος, et περιβαλλόμενος pro περιβαλλομένου et, νεύσας pro νεύσαντος; p. 314, ἀσπασάμενοι pro ἀσπασαμένων et p. 356, τῷ βασιλεῖ τεχθὲν παιδίον ἄῤῥεν pro τεχθέντος παιδίου ἄῤῥενος. Possent exempla integris acervis effundi: unum tamen adhuc addam memorabile ex Georgii Hamartoli Chronico misto (apud Du Cangium v. Κόρτη, ubi de Constantino M. dicitur: κτίσας ἱππικὸν καὶ παλάτιον καὶ τοὺς μεγάλους ἐμβόλους καὶ τὸν φόρον ἐν ᾧ τόπῳ ἔστησεν ἡ κόρτη αὐτοῦ ἐπανελθὼν ἀπὸ Ῥώμης. Duo hoc in loco sunt memoranda, unum ἔστησεν pro ἔστη, et alterum ἐπανελθὼν pro ἐπανελθόντος; nolim tamen de non admisso quodam librarii peccato cavere.

μετὰ καὶ τῆς λιτῆς. Λαβὼν δὲ κηρία παρὰ τοῦ πραι- A ποσίτου καὶ εὐξάμενος, ἐπιδίδωσιν αὐτὰ πάλιν τῷ πραιποσίτῳ, προσκυνήσας δὲ τὸ ἄχραντον Εὐαγγέλιον καὶ τὸν ζωοποιὸν σταυρὸν, προσκυνοῦσιν ἀμφότεροι ἀλλήλους, ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, καὶ ἀσπασάμενοι, λαμβάνει ὁ βασιλεὺς παρὰ τοῦ πραιποσίτου κηρίον λιτανίκιον, καὶ ὑποστρέψας διέρχεται διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐμβόλου. Ἄρχεται δὲ ὁ τῆς καταστάσεως τροπάριον. « Ἐν τῇ γεννήσει τὴν παρθενίαν ἐφύλαξας. » Ψάλλοντες δὲ τὸ αὐτὸ τροπάριον οἱ τῆς προελεύσεως ἅπαντες, εἰσέρχονται ἐν τῳ νάρθηκι τοῦ Μεγάλου ναοῦ. Τὰ δὲ λοιπὰ πάντα τῆς τάξεως φυλάττονται ἐν τῇ αὐτῇ ἑορτῇ, καθὼς καὶ τῇ ὑπαπαντῇ. Ἰστέον, ὅτι ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου καὶ ὁ ῥαίκτωρ καὶ ὁ πρωτοασηκρήτης καὶ ὁ μυστικὸς (20) μετὰ τῶν χρυσοτρικλινιτῶν πρωτοσπαθαρίων ἵστανται ἐν τῷ Ἰωσηφιακῷ πόρτικι.

imperator ab iisdem stipatus usque propemodum ad columnam transversim positam in fine porticus, ibique excipit patriarcham cum lite seu turba supplicantium eum comitante; sumptisque cereis a præposito porrectis, facit preces factisque rursus eos præposito reddit; adoratis deinceps immaculato Evangelio et vivifica cruce, adorant ambo sese invicem, imperator scilicet et patriarcha, pacisque osculum inter se commutant, et tum accipiens a præposito cereum processionalem imperator legit vestigia sua per eamdem porticum; cerimoniarius autem ad hæc intonat troparium: « In tuo partu conservasti virginitatem. » Omnes, qui processioni huic intersunt, idem troparium canentes intrant in narthecem Magni templi [blachernarum]. Reliqui ritus autem eo die festo observandi sunt similes ritibus hypapantæ seu festi B Purificationis Beatæ Virginis. Adhuc id tenendum, logothetam dromi et rectorem et protoasecretam et mysticum una cum protospatharii chrysotriclinii in porticu Josephica stare.

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

Οσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ β' τῆς πρώτης ἑβδομάδος, τοῦ βασιλέως δημηγοροῦντος (21) ἐπὶ τοῦ σιλεντίου τῆς μαγναύρας.

Περὶ ὥραν τρίτην δίδοται μεταστάσιμον, καὶ ἀπέρχεται ἅπασα ἡ σύγκλητος, καὶ ἵστανται κάτω τῶν γραδηλίων τῆς μαγναύρας οἵ τε μάγιστροι καὶ πατρίκιοι καὶ οἱ βασιλικοὶ πάντες ἄνθρωποι καὶ πᾶς ὁ πολιτικὸς ὄχλος, ὅ τε δρουγγάριος τῆς βίγλης μετὰ καὶ τοῦ τάγματος αὐτοῦ καὶ τῆς βασιλικῆς περιουσίας (22), καὶ ὁ δρουγγάριος τοῦ πλοΐμου μετὰ καὶ τῶν ὑπ' αὐτῷ πάντων. Οἱ δὲ δεσπόται ἐξέρχονται ἀπὸ σκαραμαγγίων, φοροῦντες καὶ τὰ χρυσοπερίκλειστα αὐτῶν σαγία, καὶ διέρχονται διά τε τῶν διαβατικῶν τῶν ἁγίων μ' καὶ τοῦ σίγματος καὶ τῆς τοῦ C Κυρίου ἐκκλησίας, καὶ ἅπτουσιν ἐκεῖσε κηροὺς, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε διέρχονται διά τε τῆς σκέλλης καὶ τοῦ ὠάτου καὶ τοῦ ἀνάγοντος στενωποῦ εἰς τὸν τῆς μαγναύρας ἡλιακὸν, καὶ εἰσέρχονται ἐν τῷ μεγάλῳ τρικλίνῳ, δηλονότι δηριγευόμενοι ὑπό τε τοῦ κουβουκλείου καὶ τῶν μαγλαβιτῶν καὶ τῆς ἑταιρείας. Ἐκεῖσε γὰρ ἐν τῷ μεγάλῳ τρικλίνῳ κάτωθεν τῆς πλαγίας καμάρας τῆς δεξιᾶς πρὸς ἀνατολὴν ἵστανται τῶν δεσποτῶν χρυσᾶ σελλία. Κἀκεῖσε μικρόν τι καθεζόμενοι, ἕως ἂν ὑπὸ τοῦ πραιποσίτου πάντα καλῶς εὐτρεπισθῶσιν (ἐκνικᾷ [9] γὰρ τὸ καθίσαι τοὺς

CAPUT X.

Observanda die secundo primæ septimanæ [jejunii quadragesimalis], domino in silentio magnauræ sermonem pronuntiante.

Circa tertiam horam datur metastasimum seu abeundi ex aula et negotiis curialibus licentia, et abit totus senatus, consistitque infra gradus magnauræ, scilicet magistri et patricii et basilici omnes et omnis populus urbanus, drungarius vigiliæ cum cohorte sua et sacra periusia [seu comitativa peculiare], item drungarius ploimi vel classis cum omnibus ab suam inspectionem pertinentibus. Domini C autem prodeunt [e magno palatio] in scaramangiis et sagis suis auro septis; trajectisque porticibus Sanctorum quadraginta [martyrum] et sigmate et Domini ecclesia, in qua cereos accendunt, et sacello et ovato et angiportu tandem, qui ad solarium magnauræ ducit, intrant in magnum triclinium **315** stipati et conducti a cubiculo, maglabitis et hetæria. Ibi parumper desident in collocatis sub laterali dextro ad orientem fornice magni triclinii, sellis aureis, (nam stricte id observandum, et mos receptus exigit, ut imperatores nunquam diu stent. sed semper sedeant,) donec a præposito præparata fuerint omnia. Hic enim exit una cum cerimoniario ad ordinandos asecretas et reliqua omnia, quæ ceri-

VARIÆ LECTIONES.

[9] ἐκνικᾷ conj. R., ἡνίκα cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(20) Fueritne peculiaris aulica dignitas Mystici, an appellatus sic a vulgo et historicis, qui amicus imperatoris familiarior esset, interioris admissionis, non novi. Satis frequenter memoratur Scriptoribus Byzantinis. Apud Leonem Grammat. p. 480, retinuit Goar. vocem Græcam *Mysticus* in Latinis, ad Cedrenum vero p. 599, adscripsit in margine, *senatorem secretioris consilii*: esse. Conf. Script. post Theophan. p. 224, et p. 251, ubi memoratur aliquis ὁ μυστικὸς καὶ παραδυναστεύων. Ibidem p. 276, occurrit aliquis μυστικὸς καὶ καθηγητὴς τῶν φιλοσόφων " (Joannes Nicolaus cognomine Mysticus occurrit in cod. D Lambec. Jurid. 77. I, L. VII.)" Conf. Du Cange v. Μυστικὸς et *Mistico*.

(21) De hac selemni oratione v. dicta superius p. 91.

(22) Quinam hi sint, non exputo. Debent de protectorum genere esse, sive scholarii jam sint, sive Barangi, sive de alio quocunque genere, quos imperator elegerit sibi perpetuos comites scutiferos, qui circa se sint, quocumque eat. Hinc λαὸς περιούσιος est militia chara, delecta et dilecta, militia τῆς περιουσίας, peculii seu peculiaris; vid. Theophan. p. 305, ubi ait de Justiniano Rhinotmeto: Ἐστράτευσε χιλιάδας λ' καὶ ὁπλίσας αὐτοὺς ἐπωνόμασεν αὐτοὺς λαὸν περιούσιον.

moniale importat. Sunt autem ea hæc. Explicatur per gradus magnauræ a summo gradu ad infimum usque epeuchium seu tapee, super quo domini perorantes stant. Hinc autem et illinc, a dextra nempe et a sinistra, stant in seriem collocati a primo gradu ad infimum usque asecretæ et notarii, verba domini excepturi. In primo autem gradu ad dextram orientalem partem stant logotheta et protoasecretis et protonotarius. Interea dum domini sic in magno triclinio magnauræ sedent, exspectantes opportunum prodeundi tempus, astant ipsis cubicularii omnes et maglabitæ et hetæria et chrysotriclinitæ. Omnibus autem comparatis, intrat præpositus et adorat dominum certo quodam gestu caput inclinans sagumque suum manibus nonnihil attollens. Quo dato signo, protinus exsurgit dominus egressusque extra cancellos stat in summo gradu super orario ibi expanso; protinusque ad nutum præpositi dicit omnis populus polychronium seu votum diuturnæ et prosperæ vitæ. Reddito silentio, incipit dominus perorare. Quo sic ad teleiam seu perfectionem, vel, quod idem est, ad stasin seu pausam, delato [hoc est sermone finito] tacet ipse quidem; populus autem præpositi nutu monitus recitat canticulum, quo longam ipsi vitam et felix imperium a Deo precatur. Eo finito, signat imperator populum ter, et primum quidem coram se in medio stantes, deinceps ad dextram, et tandem ad sinistram. His peractis, revertuntur domini ad easdem, quibus antea sederant, sellas aureas, ibique resident; et statim incipiunt milites ad arithmum pertinentes consuetas laudes dicere. Interim digressus ab imperatore præpositus reliqua ordinat discessui necessaria et congrua; magistri nempe et patricii et senatores seriatim consistunt in laterali porticu sinistræ occidentalis plagæ, dominorum adventum exspectantes. **316** Omnibus bene ordinatis, ingreditur rursus præpositus, adoratque dominos modo, quo paulo ante diximus, simulque sic admonet tacite, parata jam omnia esse. Surgunt ergo domini protinus, et transeunt per sinistram plagam graduum dictamque per porticum, qua magistri et patricii ordinisque senatorii viri stant; et sic porro per portam, quæ ad triclinium canditatorum ducit, egressi pergunt illuc, et illinc continuantes per excubita, per scholas, per chytum chalces, deveniunt ad sanctum puteum [seu phialam S. Sophiæ]. Ibi accendunt cereos, et venerantur sanctum puteum, magnaque in porta, quæ illinc in ecclesiam ducit, occurrit ipsi patriarcha ibi loci, ubi sancta crux adoratum exponitur. Domini patriarcham

A δεσπότας), ἐξέρχεται ὁ πραιπόσιτος μετὰ καὶ τοῦ τῆς καταστάσεως πρὸς τὸ εὐτρεπίσαι τούς τε ἀσηκρήτας (23) καὶ πάντα, ὅσα ἡ συνήθεια ἔχει. Ἄνω γὰρ τῶν γραδηλίων μέχρι τοῦ τελευταίου τίθεται ἐπεύχιον, ἐν ᾧ ἵστανται οἱ δεσπόται· ἔνθεν δὲ κἀκεῖσε, ἤγουν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ, ἤγουν ἀπὸ τοῦ πρώτου γραδηλίου μέχρι τοῦ τελευταίου, ἵστανται στοιχηδὸν οἵ τε ἀσηκρῆται καὶ νοτάριοι μέλλοντες ἐκλαβέσθαι τὰ ὑπὸ τοῦ βασιλέως δημηγορούμενα. Ἄνω δὲ εἰς τὸ πρῶτον γραδήλιον ἐν τῷ πρὸς ἀνατολὰς δεξιῷ μέρει ἵστανται ὁ τε λογοθέτης καὶ πρῶτος ἀσηκρήτης καὶ ὁ πρωτονοτάριος. Ἰστέον, ὅτι, τῶν δεσποτῶν καθεζομένων, παρίστανται οἵ τε τοῦ κουβουκλείου πάντες καὶ οἱ τοῦ μαγλαβίου καὶ τῆς ἑταιρείας ἅμα καὶ τῶν χρυσοτρικλινιτῶν. Ὅτε δὲ πάντα B καλῶς εὐτρεπισθῶσιν, εἰσέρχεται ὁ πραιπόσιτος, καὶ προσκυνεῖ, σχηματοειδῶς πως τὴν κεφαλὴν ὑποκλίνων καὶ ταῖς χερσὶ μετρίως κουφίζων τὸ ἑαυτοῦ σαγίον, καὶ εὐθέως ἀνίστανται οἱ δεσπόται, καὶ ἐξερχόμενοι ἔξω τοῦ καγκέλλου ἵστανται ἄνω εἰς τὸ πρῶτον γραδήλιον, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἐπεύχιον ἥπλωται, καὶ εὐθέως διὰ νεύματος τοῦ πραιποσίτου λέγει ἅπας ὁ λαὸς πολυχρόνιον. Καὶ μετὰ τὸ σιγῆσαι πάντας ἄρχεται δημηγορεῖν ὁ βασιλεύς. Ἰστέον, ὅτι τοῦ βασιλέως δημηγοροῦντος, κατὰ τελείαν, ἤτοι στάσιν, τῆς αὐτῆς δημηγορίας σιγᾷ μὲν ὁ βασιλεὺς, ὁ δὲ λαὸς διὰ νεύματος τοῦ πραιποσίτου λέγει· « Πολυχρόνιον ποιήσει (24) ὁ Θεὸς τὴν βασιλείαν ὑμῶν[10]. » Καὶ μετὰ τὸ πληρῶσαι τὸν λαὸν κατασφραγίζει τρίτον ὁ βασιλεὺς, μέσον, δεξιὰ καὶ ἀριστερά. Καὶ εἶθ' C οὕτως ὑποστρέψαντες οἱ δεσπόται καθέζονται ἐν τοῖς χρυσοῖς τούτων σελλίοις, ὅπου καὶ πρότερον, καὶ εὐθέως ἄρχονται εὐφημεῖν οἱ τοῦ ἀριθμοῦ τὰ ἐξ ἔθους, καὶ ὁ πραιπόσιτος ἐξερχόμενος εὐτρεπίζει πάντα καλῶς· οἱ γὰρ μάγιστροι καὶ πατρίκιοι καὶ συγκλητικοὶ ἵστανται διὰ τοῦ πλαγίου ἐμβόλου τοῦ πρὸς δύσιν ἀριστεροῦ μέρους, ἐκδεχόμενοι τὴν τῶν δεσποτῶν ἄφιξιν. Καὶ ὅτε πάντα καλῶς εὐτρεπισθῶσιν, εἰσέρχεται ὁ πραιπόσιτος, καὶ προσκυνήσας τῷ προειρημένῳ σχήματι, εὐθέως ἀνίστανται οἱ δεσπόται, καὶ διέρχονται διὰ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τῶν γραδηλίων καὶ τοῦ ἐμβόλου, ἐν ᾧ ἵστανται οἵ τε μάγιστροι καὶ πατρίκιοι καὶ συγκλητικοὶ, καὶ ἐξέρχονται διὰ τῆς ἐξαγούσης πύλης[11] εἰς τὸν τρίκλινον τῶν κανδιδάτων, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε διέρχονται διά τε τῶν ἐξκουβίτων καὶ τῶν σχολῶν καὶ τοῦ χυτοῦ D τῆς χαλκῆς, καὶ ἀπέρχονται μέχρι τοῦ ἁγίου φρέατος. Κἀκεῖσε ἅπτοντες κηροὺς καὶ ἀσπαζόμενοι τὸ ἅγιον φρέαρ, ὑπαντᾷ τούτους ὁ πατριάρχης εἰς τὴν πύλην τὴν μεγάλην τὴν εἰσάγουσαν ἀπὸ τοῦ ἁγίου φρέατος, ἐν ᾧ τόπῳ εἰς προσκύνησιν τίθεται ὁ τί-

VARIÆ LECTIONES.

[10] ποιήσει — ὑμῶν em. R., cod. ποιή. [11] πύλης cod.

JOAN. JAC. REISKII. COMMENTARIUS.

(23) Illi nempe tachygraphicis notis excipere debebant sermonem ab imperatore pronuntiatum; vid. paulo post B 9.

(24) Cod. ποιή. Non dubito id compendium esse formulæ usitatæ: πολυχρόνιον ποιήσαι ὁ Θεὸς τὴν βασιλείαν ὑμῶν. Auctor apographi, Draudius, dederat ποίημα. In Latinis dedi aliquid, quod ἐπαμφοτερίζει, et illam simul atque hanc conjecturam exprimit.

μιος σταυρός. Καὶ δὴ τοῦ πατριάρχου θυμιῶντος κατὰ τὸν τύπόν τοὺς δεσπότας, ἀσπάζονται αὐτὸν, καὶ εἶθ' οὕτως εἰσέρχονται διὰ τῆς ἐκεῖσε εἰσφερούσης πύλης πρὸς τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ βήματος. Ἐκεῖσε γὰρ οἱ τῆς συγκλήτου πάντες ἵστανται μετὰ καὶ τῶν βασιλικῶν καὶ τοῦ κουβουλείου, ἐπευχόμενοι τοὺς δεσπότας. Καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε εἰσέρχονται εἰς τὰ τὰ ἅγια θύρια, καὶ ἅπτουσιν κηροὺς κατὰ τὸ εἰωθὸς, καὶ τὰ ἑξῆς κατὰ τὸν τύπον τελοῦσιν. Καὶ εἶθ' οὕτως παραλαμβάνει ἀπὸ χειρὸς τοῦ καστρησίου ὁ πατριάρχης τὸν θυμιατὸν, καὶ ἐπιδίδωσι τῷ βασιλεῖ, καὶ θυμιᾷ ὁ βασιλεὺς πέριξ τῆς ἁγίας τραπέζης, καὶ εἶθ' οὕτως διὰ τοῦ δεξιοῦ μέρους τοῦ βήματος ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε μικρῶν ἁγίων θυρῶν ἐξέρχονται οἱ δεσπόται ἅμα τοῦ πατριάρχου ἕως τῶν πορφυρῶν κιόνων, καὶ ἐκεῖσε ἀποχαιρετίζουσι τὸν πατριάρχην, τοῦτον ἀσπαζόμενοι. Καὶ ὁ μὲν πατριάρχης εἰσέρχεται εἰς τὸ βῆμα ἐκτελέσων τὴν τριτοέκτην· οἱ δὲ δεσπόται εἰσέρχονται ἐν τῷ μητατωρίῳ, καὶ μετὰ τὴν τῆς τριτοέκτης ἀπόλυσιν ἀνέρχονται μυστικῶς διὰ τοῦ ἐκεῖσε τοῦ μητατωρικίου κοχλιοῦ εἰς τὰ κατηχούμενα, καὶ διὰ τῶν διαβατικῶν εἰσέρχονται μυστικῶς δηριγευόμενοι ὑπό τε τῶν μαγλαβιτῶν καὶ τῆς ἑταιρείας εἰς τὸ θεοφύλακτον παλάτιον· οἱ δὲ τῆς συγκλήτου πάντες καὶ οἱ τοῦ κουβουκλείου καὶ οἱ βασιλικοὶ ἄνθρωποι μετὰ τὴν τῆς τριτοέκτης ἀπόλυσιν ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε, ἤγουν ἀπὸ τῆς ἁγίας Σοφίας, ἀπέρχεται ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια. Διὰ γὰρ τὸ εἶναι τὴν ἡμέραν ταύτην παγανὴν εἰς τὴν ὑποστροφὴν οὐ δηριγεύουσιν οὗτοι τοὺς δεσπότας.

A dum ab ipso ex more incensantur, osculo pacis venerantur. Tum pergunt per portam ad dextram plagam bematis; ubi senatorii omnes et palatini ministri et cubicularii astant dominis benedicentes. Hi per sacras fores cancellorum ingressi accendunt cereos, ut mos est, et cætera quoque ex ritu peragunt. Tandem acceptum e manu castrensis patriarcha thuribulum tradit imperatori. Hic totam circa sacram mensam incensat; et tum exeunt domini a dextra bematis una cum patriarcha per minores, quæ ibi sunt, sacras fores, et usque ad porphyreticas columnas procedunt ambo. Ibi autem valedicunt et osculum pacis impertiunt patriarchæ. Et hic quidem redit in bema, tritohecten, id est officium inter tertiam et sextam horam peragendum, per- B acturus; domini autem intrant in metatorium, et illinc post absolutionem vel finem tritohectes ascendunt mystice vel clam arbitris et cum intimis amicis et custodibus per cochleam e metatorio ad catechumenia ducentem; et denique per diabatica vel tectas porticus redeunt in palatium, quod Deus custodiat, stipati a maglabitis et hetæria. Senatorii autem omnes et cubicularii et palatini ministri post absolutam tritohectam abeunt illinc, id est e sancta Sophia, ad sua quisque. Pagana enim cum sit illa dies [id est solemni et solemniter indictæ processioni non dicata], non comitantur dominos in palatium redeuntes.

ΚΕΦΑΛ ΙΑ'.

Οσα δεῖ παραφυλάττειν, τῶν τιμίων σταυρῶν μελλόντων ἐξιέναι τῇ μέσῃ ἑβδομάδι τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς.

Ἰστέον, ὅτι τῇ τρίτῃ Κυριακῇ τῆς ἁγίας μ', ἤγουν ἀπὸ τῆς ὀρθοδοξίας, μετὰ τρίτην ἢ καὶ ἕκτην ᾠδὴν τοῦ ὄρθρου, ἐξάγονται οἱ τίμιοι καὶ ζωοποιοὶ τρεῖς σταυροὶ, καὶ αποτίθενται ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ, καὶ εἶθ' οὕτως ὑπὸ τοῦ πρωτοπάπα βαλσαμιζόμενοι προτίθενται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰς προσκύνησιν πάντων (25), καὶ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ ὄρθρου ἀνοίγει τὸ τῆς νέας ἀναβάσιον, καὶ ἀνέρχεται ὁ τῆς νέας κλῆρος, καὶ ἅμα τοῦ βασιλείου κλήρου τοῦ παλατίου παρίστανται ψάλλοντες τὰ συνήθη σταυρώσιμα. Καὶ ὅτε κελεύουσιν οἱ δεσπόται, εἰσέρχονται καὶ ἀσπάζονται τοὺς τιμίους καὶ ζωοποιοὺς σταυρούς. Εἶθ' οὕτως ἀπερχόμενοι καθέζονται ἐπὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου εἰς τὴν συνήθη καὶ καθημερινὴν προέλευσιν. Καὶ ὁ μὲν εἷς αἰρόμενος ὑπὸ τοῦ διάκονος τῆς νέας καὶ ὀψικευόμενος ὑπὸ τοῦ ταύτης κλήρου, κατέρχεται καὶ προτίθεται ἐν τῇ αὐτῇ Νέᾳ ἐκκλησίᾳ. Ὁ δὲ ἕτερος αἰρόμενος καὶ βασταζόμενος ὑπὸ τοῦ παπίου τοῦ Μεγάλου παλατίου, φοροῦντος αὐτοῦ σκαραμάγγιον καὶ σαγίον ἀληθινὸν, ὀψικευόμενος ὑπὸ τοῦ βασιλείου κλήρου καὶ τοῦ πρωτοπάπα τῆς Δάφνης τοῦ Ἁγίου

217 CAPUT XI.

Observanda, quando cruces efferenæ sunt media septimana sanctæ Quadragesimæ.

C Dominica sanctæ quadragesimæ tertia seu, quod idem est, tertia a festo orthodoxiæ et restitutarum sacrarum imaginum, post tertium sextumque canticum canonis matutinarum expromuntur sanctæ et vivificæ tres cruces [e sede et basi sua in palatio] et deponuntur in [ejusdem] sceuophylacio, et deinceps balsamisatæ vel inunctæ a protopapa proponuntur in ecclesia [palatii seu nea] vulgari omnium adorationi. Post absolutum autem orthrum seu officium matutinum recluditur anabasium [seu gradus, per quos ad catechumenia ascenditur,] neæ [seu Novæ in palatio ecclesiæ], et ascendit D illuc neæ clerus una cum clero palatino; et astant canentes consueta staurosima seu cantica in laudem crucis. Domini, si lubet, intrant [in ecclesiam palatii novam et venerantur sanctas et vivificas cruces; deinde digressi resident in chrysotriclino consuetæ quotidianæ processionis gratia. Trium autem illarum crucium una quidem a diacono neæ sublata descendit [e catechumeniis neæ], comite clero ejusdem neæ seu Novæ ecclesiæ, et exponitur in ca-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(25) Dominica tertia quadragesimæ seu jejunii quadragesimalis, quod incipit a Dominica Orthodoxiæ dicta, Græcis appellatur σταυροπροσκύνησις, (vid. Du Cange h. v.) et κυριακη της προσκυνήσεως, quia Græci tunc propositam publice in ecclesiis crucem adorant.

dem ipsa Nova ecclesia. Altera vero sublata a papia magni palatii, qui scaramangium et sagum purpureum corpore gerit, et stipata a clero palatino et a protopapa S. Stephani Daphnes et a diætariis palatii, omnibus illis cereos gestantibus, permeat per heliacum [seu solarium] et chrysotriclinum, et illinc porro ablata exponitur adorationi totius senatus in lausiaco ad sinistram, coram porta eucterii [vel sacelli] S. Basilii. Ubi postquam satis adorata fuerit, aufertur rursus a papia in eodem comitatu, et exponitur in palatio Daphnes in templo, quod ibi est, S. Protomartyris Stephani [illius nempe, qui primus martyrum omnium supremum supplicium subiit]. Altero die ejusdem septimanæ post factas missas exit papias et tollit eam crucem e S. Stephano, et profert eam in magnam ecclesiam S. Sophiæ. Tertia nempe crux e sacro palatio non effertur. Parasceve autem seu sexta feria ejusdem mediæ in sancta Quadragesima septimanæ, post absolutionem nonæ [odæ scilicet officii circa nonam horam cantari soliti], **318** infert rursus papias sanctam crucem e S. Sophia in sacrum palatium. Similiter quoque neæ clerici inferunt rursus alteram crucem e sua ecclesia eodem die atque tempore. Proxima autem Dominica intra tertiam et sextam odam orthri reponuntur rursus cruces a protopapa et sceuophylace in eodem, quo prius asservatæ fuerant, custodiario vasorum, prius bene probeque extersæ.

A Στεφάνου καὶ διαιταρίων τοῦ παλατίου, πάντων κηροὺς βασταζόντων, διέρχεται διά τε τοῦ ἡλιακοῦ καὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου, καὶ ἀπαγόμενος προτίθεται εἰς προσκύνησιν πάσης τῆς συγκλήτου ἐν τῷ λαυσιακῷ ἐν τῷ ἀριστερῷ μέρει πρὸ τῆς πύλης τοῦ εὐκτηρίου τοῦ Ἁγίου βασιλείου, καὶ μετὰ τὴν ηροσκύνησιν πάλιν βαστάζεται παρὰ τοῦ παπίου, δηλονότι ὀψικευόμενος ὑπὸ τῶν προειρημένων, καὶ ἀποτίθετα ἐν τῷ παλατίῳ τῆς Δάφνης ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Πρωτομάρτυρος Στεφάνου. Καὶ τῇ δευτέρᾳ τῆς αὐτῆς ἑβδομάδος μετὰ τὸ γενέσθαι μίνσας ἐξέρχεται ὁ παπίας, καὶ αἴρει τὸν σταυρὸν ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, καὶ ἀποφέρει αὐτὸν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ὁ δὲ ἕτερος σταυρὸς ἐναπομένει ἐν τῷ ἱερῷ παλατίῳ. Ἰστέον, ὅτι τῇ παρασκευῇ τῆς B αὐτῆς μέσης ἑβδομάδος τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐνάτης εἰσάγει ὁ παπίας τὸν τίμιον σταυρὸν ἐν τῷ ἱερῷ παλατίῳ. Ὁμοίως καὶ οἱ τῆς νέας κληρικοὶ εἰσάγουσιν καὶ αὐτοὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τὸν ἕτερον σταυρὸν μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐνάτης. Καὶ τῇ Κυριακῇ μετὰ τρίτην εἴτε καὶ ἕκτην ᾠδὴν τοῦ ὄρθρου ὑπὸ τοῦ πρωτοπάπα καὶ τοῦ σκευοφύλακος ἐκμασσόμενοι κατατίθενται ἐν τῷ αὐτῷ σκευοφυλακίῳ·

CAPUT XII.

Observanda, quando domini lotum ad blachernas eunt.

Parasceve seu feria sexta mane procedit seu convenit scaramangiis indutus totus senatus in blachernis extra portam palatii ibi loci, ubi domini appellere cum dromone solent. Pariter induti scaramangiis intrant domini in dromonem una cum privato sui corporis ministerio et logotheta dromi et protoasecretis et præfecto supplicationum, hetæriarcha et drungario vigiliæ. Appellunt autem ad portam, ad quam senatus eos exspectat; et primi quidem magistri, patricii et officiales extra portam a dextra parte viæ, qua domini transeunt; ad sinistram vero regia stant sellaria [seu equi sellati et ad inequitandum accincti]. Proceres, ubi dominis prope fiunt, adorant humi procidentes; domini autem stipati a præpositis cubiculi et maglabitis, basilicis et hetæria, intrant in ecclesiam [S. Dei genitricis] per viam, quæ illuc ducit. Dominos per portam extimam ingressos subsequuntur magistri, patricii et officiales. In propylæo seu anteportali autem ecclesiæ excipit dominos sceuophylax [seu custodiarius vasorum et sacrarum reliquiarum in ea æde repositarum] cum

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, τῶν δεσποτῶν ἀπιόντων λούσασθαι ἐν Βλαχέρναις (26).

Τῇ παρασκευῇ ἕωθεν προέρχεται ἅπασα ἡ σύγκλητος ἀπὸ σκαραμαγγίων ἐν βλαχέρναις ἔξω τῆς πόρτας, C ἐν ᾧ τόπῳ ὁρμῶσιν οἱ δεσπόται· οἱ δὲ δεσπόται εἰσέρχονται ἀπὸ σκαραμαγγίων εἰς τὸν δρόμονα μετὰ τῆς οἰκείας αὐτῶν θεραπείας, τοῦ τε λογοθέτου τοῦ δρόμου καὶ τοῦ πρωτοασηκρήτου καὶ τοῦ ἐπὶ τῶν δεήσεων μετὰ τοῦ ἑταιρειάρχου καὶ τοῦ δρουγγαρίου τῆς βίγλας. Ὁρμῶσιν δὲ εἰς τὴν πόρταν, ἔνθα ἡ σύγκλητος τούτους ἐκδέχεται. Οἱ δὲ μάγιστροι καὶ πατρίκιοι καὶ ἀφφικιάλιοι ἔξω τῆς πόρτης τῷ δεξιῷ μέρει τῆς βασιλικῆς διόδου δέχονται τοὺς δεσπότας, ἐν δὲ τῷ ἀριστερῷ ἵστανται τὰ βασιλικὰ σελλάρια. Καὶ ἐν τῷ πλησιάσαι πρὸς αὐτοὺς τοὺς δεσπότας πίπτουσι προσκυνοῦντες. Οἱ δὲ δεσπόται δηριγευόμενοι ὑπό τε τῶν πραιποσίτων τοῦ κουβουκλείου καὶ τῶν μαγλαβιτῶν, βασιλικῶν τε καὶ τῶν τῆς ἑταιρείας, ἀπέρχονται διὰ τῆς ἀπαγούσης ὁδοῦ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν. Ἰστέον, ὅτι, τῶν δεσποτῶν D εἰσιόντων τὴν πόρταν, κατακολουθοῦσιν ὄπισθεν οἵ τε μάγιστροι καὶ πατρίκιοι καὶ ὀφφικιάλιοι. Ἐν δὲ τῷ προπυλαίῳ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας δέχεται αὐ-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(26) Habebant imperatores Græci balneum domesticum et procul dubio plura in magno palatio, quæ quotidie aut sæpius pro more istius nationis frequentarent. Blachernense igitur illud tantummodo ceremoniæ causa, ex vetere ritu, semel per annum, aut certe oppido raro (ut ad balneum, quod haud vulgarem sanctimoniam utentibus adderet, et benedictionem prosperitatemque largiretur, quapropter etiam infra p. 320, τὸ ἅγιον λοῦσμα appellatur) adibant. Quod si fieret, quibuscum ceremoniis fieret, hic exponitur. De balneo isto Blachernensi vid., si tanti est, inepti Græculi commentum, quod habent notæ Alemanni ad Procopium p. 83. Nam præter ipsius rei absurditatem impingit homo quoque in chronologicas rationes. Balneum illud Blachernense diu post Justinum fuit conditum.

A τοὺς ὁ σκευοφύλαξ μετὰ θυμιατοῦ καὶ ὁ τῆς ἐκκλησίας κλῆρος, ὀψικεύοντες αὐτούς. Καὶ δὴ τῶν δεσποτῶν εἰσιόντων εἰς τὸν νάρθηκα, περιβάλλονται τὰ χρυσοπερίκλειστα σαγία, καὶ ἅπτουσιν κηρούς, καὶ διέρχονται διὰ μέσης τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς σωλαίας, καὶ πάλιν ἅπτουσιν κηροὺς ἔξω τῶν ἁγίων θυρῶν, καὶ εἰσέρχονται εἰς τὸ ἅγιον θυσιαστήριον, καὶ ἀσπάζονται τὴν ἁγίαν ἐνδυτήν. Ἰστέον, ὅτι, τῶν δεσποτῶν εὐχομένων εἰς τὸ ἅγιον βῆμα, ἡ σύγκλητος καὶ οἱ τοῦ κουβουκλείου καὶ οἱ βασιλικοὶ διέρχονται καὶ ἵστανται εἰς τὸν νάρθηκα τῆς ἁγίας σοροῦ. Εἶθ' οὕτως διέρχονται διὰ τοῦ πρὸς ἀνατολὴν δεξιοῦ μέρους τοῦ βήματος καὶ τοῦ σκευοφυλακίου, καὶ εἰσέρχονται εἰς τὸν νάρθηκα τῆς ἁγίας σοροῦ, καὶ οἱ μὲν βασιλικοὶ ἵστανται ἀριστερᾷ τῆς βασιλικῆς προόδου, οἱ δὲ μάγιστροι καὶ πατρίκιοι δεξιᾷ B ὡς πρὸς τὰς πύλας. Οἱ δὲ δεσπόται ἅπτουσιν κηροὺς κατὰ τὸ εἰωθὸς εἰς τὰς βασιλικὰς πύλας τῆς ἁγίας σοροῦ, καὶ εἰσέρχονται, καὶ εὐθέως κλείουσιν τὰς αὐτῶν πύλας κουβικουλάριοι· (βαρβάτοι γὰρ ἐκεῖσε οὐκ εἰσέρχονται, εἰ μὴ οἱ τοῦ κουβουκλείου μόνοι·) οἱ δὲ δεσπόται πάλιν κατὰ τὸ εἰωθὸς ἅπτουσιν κηροὺς ἔμπροσθεν τοῦ ἁγίου βήματος, καὶ εἰσέρχονται καὶ ἀσπάζονται τὴν ἁγίαν ἐνδυτήν, καὶ λαμβάνει ὁ πρῶτος βασιλεὺς θυμιατὸν παρὰ τοῦ πραιποσίτου, καὶ θυμιᾷ πέριξ τῆς ἁγίας τραπέζης· Εἶτα ἐκβάλλουσι τὰ τούτων σαγία, καὶ λαμβάνει ὁ πρῶτος βασιλεὺς παρὰ τοῦ πραιποσίτου τὸ ἀπὸ ταωνοπτέρων ῥιπίδιον (27), καὶ φιλοκαλεῖ πέριξ τῆς ἁγίας τραπέζης, καὶ ἐξέρχονται τοῦ βήματος, καὶ ἀπέρχονται ἀπὸ δεξιᾶς εἰς τὴν ἐπίσκεψιν, καὶ ἅπτουσιν κἀκεῖσε κηροὺς καὶ προσκυνοῦσιν. Καὶ ἀπὸ τῶν C ἐκεῖσε ἀπέρχονται ἔξω τοῦ μητατωρικίου, ἐν ᾧ ἡ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου καὶ ὁ ἀργυροῦς ἵδρυται σταυρός, καὶ ἅπτουσιν κἀκεῖσε κηρούς, καὶ εἰσέρχονται εἰς τὸ μητατώριον (28), καὶ εἰ κελεύουσι, σκεπάζονται.

thuribulo; clerus autem ejusdem ecclesiæ subsequitur in obsequio. Domini narthecem ingressi saga auro prætextata induunt, accendunt cereos, transeunt per mediam partem ecclesiæ et præter soleam, ubi rursus extra sanctas fores accensos cereos deponunt. Inde intrant in sanctum thysiasterium seu sacrificatorium, et venerantur osculo sacram endytam vel altaris instratum. Interea vero, dum domini sacro in bemate [vel tribunali] devotione sua defunguntur, transeunt senatus et cubicularii et basilici in narthecem sanctæ sori [vel conditorii sacri amictus B. Virginis], ibique se in series suas collocatos tenent. Devotione peracta, transeunt domini per dextram **319** versus orientem partem bematis et per sceuophylacium, et intrant in narthecem sanctæ sori, stantibus in via, qua transeundum ipsis est, ad sinistram quidem basilicis seu imperialibus hominibus, ad dextram autem magistris et patriciis, respectu ad portam basilicam ejus sacelli habito. Ad has basilicas fores sanctæ sori accensos figunt domini cereos pro more, et tum [in navim sori] intrant. Ingressis autem, protinus claudunt illam portam cubicularii. Barbati enim illuc non ingrediuntur, sed tantummodo cubicularii. Ibi rursus extra sanctum bema cereos accendunt, ut mos est, et tum intrant in bema, venerantur que sacram endytam osculo. Primus autem seu supremus imperator thuribulum a præposito nactus circumcirca incensat sacram mensam. Eo facto, exuunt domini sua saga, traditque præpositus majori domino flabellum e pennis pavoninis factum, quicum ille sacram mensam circumverrit. Eo facto, exeunt e bemate, et abeunt a dextra parte ad episcepsin [seu visitationem atque adorationem sacrarum B. Virginis reliquiarum] et ibi quoque accendunt cereos et [reliquias] adorant. Illinc procedunt usque ad metatorium, in quo

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(27) Inter instrumenta sacra erat quoque flabellum, e tenuibus membranis, item sindone, pennis quoque pavoninis factum (unde ῥιπίδιον ταωνόπτερον et κύκλος ταωνόπτερος appellatur), quo diaconus aut unus astans aut duo ad altaris singula latera singuli astantes diaconi muscas, dum sacra fiebant, abigebant, aut alias pulverem de sacris endytis decutiebant. Clemens Constit. apostol. VIII, 12: δύο διάκονοι ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν τοῦ θυσιαστηρίου κατεχέτωσαν ἐξ ὑμένων λεπτῶν ῥιπίδιον, ἢ πτερὸν ταῶνος, ἢ ὀθόνης ἠρέμα ἀποσοβείτωσαν τὰ μικρὰ τῶν ἱπταμένων ζώων, ὡς ἂν μὴ ἐγχρίπτωνται εἰς τὰ κύπελλα. Pontificale Haberti p. 111: D ἄλλοι δύο τῶν διακόνων λαβόντες ῥιπίδια ἵστανται ἐξ ἑκατέρου μέρους τῆς ἁγίας τραπέζης ἐκ πλαγίων καὶ ῥιπίζουσιν ἐπάνω τῶν ἁγίων μετὰ πάσης εὐλαβείας, ὥστε μὴ καθῆσθαι μυῖαν ἤ τι τοιοῦτον τῶν ζωϊδίων. Quia igitur imperatores cum in Græca, tum in Latina Ecclesia qualitatem diaconorum aut subdiaconorum gerebant: quapropter etiam illis licebat in tribunam intrare, epistolam publice prælegere, instratum altaris mutare et alia talia laico non permissa peragere, ut alio loco demonstratum fuit: licebat ipsis quoque, ut nostro hoc e loco patet, flabellum tenere, eoque sacram mensam purgare; vid. Du Cange v. Ῥιπίδιον, et ad Alexiad. pag. 346, Vales. ad Ammian. Marcell. p. 578, Mabillon in Museo Italico pag. XLVII. Emendemus hac occasione locum Anastasii in Nicolao I, p. 210: *et ripidia duo* [sic leg. pro vulgato *et repidis duobus*] *in typo pavonum* [id est picta, ut caudæ pavoninæ instar referrent] *cum scutis* [id est tabulis, tesseris pretiosi metalli quadratis aut rhomboideis] *et diversis lapidibus pretiosis*. Ab his flabellis nata esse, quibus domicellæ nostræ sese parant et ludunt, liquet. Habebant imperatores Græci assidentes sibi dormientibus puellas, quæ ventum agitarent et muscas abigerent, quod ex Alexiade pag. 254, patet: τὴν παιδίσκην θεασάμενον τὴν τὸν ἀέρα ἀναῤῥιπίζουσαν καὶ πόῤῥω ποι τοὺς κώνωπας ἀσωθουμένην τοῦ τῶν βασιλέων χρωτός.

(28) Μητατώριο, Cod., ut sæpius. Ita solent novi Græci pro μητατώριον, omissa littera finali ν: quem librarii nostri morem præsertim in secundo volumine religiose expressi. Nihil frequentius illi quam χαρφίο, σιλέντιο et talia. Sic in specimine nostri codicis ære expresso est καταπερίσσεια pro κατὰ περίσσειαν, λαβδαρέω pro λαβδαρέων. Paulo ante p. 315 habebamus γραδήλιο. Infra p. 337, habebimus χλανίδι pro χλανίδιν, p. 348, κλητωρολόγιο, p. 380, χαρφίο et κυνοστομαῖο et σπιθαμιαῖο, p. 381, εἰς Συρία. In glossis nomicis Labbei est παραβλέτιο pro παραβλέτιον. Apud cl. Corsinum in libro de notis Græcorum p. 36, est ΑΡΧΩ pro ΑΡΧΩΝ, super Ω et ad ejus latus ducta linea circumflexa, quæ ipsissimum est ν. Nam litteram

imago Dei Genitricis et argentea crux exstant; in cujus aditu quoque, priusquam ingrediantur, cereos accendunt. Ingressi autem deinceps in metatorium, si quidem cupiunt, infulantur. Tenendum, eo in loco, in quo subsistunt domini preces ad Deum facientes, ibi subsistere quoque, qui hactenus eos comitati fuerant, mediæ hetæriæ homines post bona verba dominis dicta. Transeunt porro domini per narthecem, quos venerantur secunda vice magistri et patricii et officiales; et ascendunt domini per cochleam, et ulterius pergunt ad apodyta [vel vestiarium exutorium, ubi a loturis vestes deponuntur]. Interea vero dum hæc fiunt, ordinant sese, qui prius a dominis eum in finem abscesserant, basilici ad dextram sinistramque partem foras paraptera [sive alas aut substructiones laterales] ad apodyta ducentes, dominisque per se medios transeuntibus bona precantur. Domini autem stipati a cubiculo et maglabitis et magna hetæria intrant in paraptera ad apodyta ducentes. Illinc autem egressos comitati aliquantulum, subsistunt post bona verba dominis dicta ma-

Ἰστέον, ὅτι ἐν ᾧ τόπῳ ἵστανται οἱ βασιλεῖς ἐπευχόμενοι, ἵστανται οἱ τῆς μέσης ἑταιρείας, καὶ αὐτοὶ ἐπευχόμενοι. Καὶ ἐξιόντες διέρχονται διὰ τοῦ νάρθηκος, καὶ πάλιν δέχονται τούτους οἵ τε μάγιστροι καὶ πατρίκιοι καὶ ὀφφικιάλιοι, καὶ ἀνίασιν οἱ δεσπόται διὰ τοῦ κοχλιοῦ καὶ ἀπέρχονται. Οἱ δὲ βασιλικοὶ προαπερχόμενοι ἵστανται δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ ἔξω τῶν εἰσαγόντων παραπτέρων εἰς τὰ ἀποδυτά. Καὶ τῶν δεσποτῶν διερχομένων, ἐπεύχονται καὶ αὐτοί. Οἱ δὲ δεσποται δηριγευόμενοι ὑπό τε τοῦ κουβουκλείου καὶ τῶν μαγλαβιτῶν καὶ τῆς μεγάλης ἑταιρείας, εἰσέργονται εἰς τὰ ἀπάγοντα παράπτερα εἰς τὰ ἀποδυτά. Καὶ οἱ μὲν τῆς μεγάλης ἑταιρείας ἵστανται εὐθὺς μετὰ ὀλίγων ἐπευχόμενοι, καὶ μετ' ἐκείνους οἱ μαγλαβῖται ἵστανται, καὶ αὐτοὶ ἐπευχόμενοι, καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ τοῦ κουβουκλείου, καὶ αὐτοὶ ἐπευχόμενοι εἰς τὸ εἰσάγον ἐνδότερον μονόθυρον, καὶ ἔξωθεν τοῦ μονοθύρου ἵστανται οἱ πραιπόσιτοι καὶ αὐτοὶ ἐπευχόμενοι. Οἱ δὲ δεσπόται ἀπέρχονται ἐν τοῖς ἀποδυτοῖς, καὶ ἀποδυόμενοι περιβάλλονται τὰ χρυσᾶ τούτων λέντια (29), καὶ

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

istam in codicibus mestis quoque circumflexo repræsentant. Idem Corsini Appendice ad laudatum opus pag. 28, observat, in Inscriptionibus *Psychario* pro *Psycharion* reperiri. Infra p. 342, est Ἀποχαβδᾶ pro Ἀπουχαμβδᾶν. Apud Du Cangium Gl. Gr. p. 1111. παραμιᾶ pro παραμίαν, Ubique prostat forma Ἀμερουμνῆ vel Ἀμερμουμνῆ, quæ lectio nata est ab illis, qui non intelligebant, circumflexum et vice accentus ibi fungi et litteram deficientem ν repræsentare. Nam plena et recta forma est Ἀμερμουμνῆν, *Amer Mumnin*. Ex hoc canone multa possunt veterum auctorum et marmorum loca emendari, corrupta non tam antiquis ab librariis, et lapidariis, quam a typographis et editoribus nostris, qui compendium scripturæ veteris non percipiebant. Non enim vitium faciunt qui litteram omittunt more sui temporis universali, sed illi, qui non addunt in libris typorum ope expressis, in quibus omitti talia non solent. Videbor aliquibus ipsa mihi dicam scribere et in aliis facinus meum improbare. Et profecto aliam instituissem viam, si mihi contigisset hunc librum secundo edere; jam vero cum primus edam e membranis, quæ gemellas non habere creduntur, legem mihi scripsi eam, ut sequerer earum exemplum, quod mutet deinceps venturus aliquis editor. Ego vero et illorum et superiorum temporum mores ex auctoritate membranarum religiose reddere volui debuique. Bene enim novi, Græcos hodiernos N finale non in scribendo tantum, sed etiam in sermone omittere; neque novo id exemplo, sed veteres quoque sic consuevisse. Unde enim Latini vocum Græcarum terminationes in ων ultima littera mutilassent, nisi patres eorum, Æoles et Dores, id eos docuissent? *Plato*, *Amphitruo*, item *statio*, *generatio* dicunt et similia. Sunt enim hæc more Græca; ut a στατὸς fit στατίων, ita a γενεράτος fit γενερατίων. Neque ν finale solummodo, sed etiam ς in terminatione ης et ος omittebant. Nihil frequentius apud Lupum Protospatham, quam *Maniaci*, *Stratigo*, *Patricio*, *Anatolico* et talia in nominativo efferre. Sic omnes Lupi ætate loquebantur et scribebant, et ex antiqua traditione loquuntur et scribunt adhuc Itali et Hispani *Paolo*, *Nicolao*, *Domingo*, etc. In tabula XVIII tomi I Monumentorum veterum Ciampini p. 35, habetur in area 23 imago S. Bartholomei, qui strangulatur, cum inscriptione, ὁ Βαρθόλομε κρεμασθεὶς ἐπὶ σταυροῦ τελειοῦται. Et sic ipsi quoque veteres Græci haud raro ς omittebant, ut ex ἄφνω pro ἄφνως vel ἀφανῶς et similibus concluditur, quorum possit immanis copia cogi, si hoc agerem; vid. ad p. 342 dicenda. Interim unum et alterum exemplum omissi ν finalis in antiquis marmoribus subjungam in specimen, quomodo cum talibus procedendum sit. In Diario italico Montfauconii p. 425, legitur hoc distichon cum multis aliis:

Τοῦ Διὸς Ἀλκμήνης τε γόνον τιμαῖσιν ἀέξω
υἱὸς Λασθενέος στῆσεν ἄγαλμα τόδε

In primo horum versu littera ultima non vitio lapidarii, sed ex more vetusto abest, lectori Græce callenti suppletum relicta. Id idem censendum de inscriptione Herodis Attici, qua Triopium dedicavit; in qua ν omissum viros doctos in errorem implicuit, ut v. 6:

Τόφρακε ταὶ Τριόπειαι ἐν ἀθανάτοις ἀλέγησθον.

Ita enim legendus ille locus est. In ejusdem dedicatione statuæ Regillæ v. 34, ἄνασσα legitur pro ἄνασσαν et v. 43, μὲ pro μὲν, ubi ν omissum dexteritas et prudentia legentis tacite supplere debet, non lapidarium criminari, ut neque librarium, qui *Anchialo vastavit* pro *Anchialon* exaravit. V. Script. Hist. Aug. T. I, p. 848, et II, 377. Rectum id est, sive librario tribuas, qui Palatinum codicem exaravit, lineam transversam *n* significantem omittenti, sive dialecto plebeiæ, quæ in ipsa pronuntiatione *n* et *m* et *s* finalia omittebat. Scatent talibus inscriptiones et tabula Peutingeriana. *Ad Capsa Juliam* pro *ad Capsum J. Corintho*, *Epidauro*, *Pireo*, quæ perinde sæculi Theodosiani atque decimi tertii, quo revera exemplum illud membranaceum, quod adhuc hodie superest, Colmariæ ex antiquiore codice efformatum fuit, esse possunt. Nam frustra laborat V. D. demonstrare, Theodosiani sæculi membranas et litteras esse illas, e quibus tabula prodiit primum, iterumque nuperrime Viennæ Austriacæ. Textus ipse quidem forte Theodosium ejusve potius agrimensores habet auctores, at illud exemplum absque controversia est recentius; quod ipsa facies litterarum monstrat, exacte similis illi, qua monachi ante hæc quatuor sæcula membranas exarabant.

(29) Sunt quas veteres *lineas paragaudas* appellabant. Notus locus Codicis Theodosiani: *Nemo vir*

εἰσέρχονται εἰς τὸ ἅγιον λοῦσμα. Ἰστέον, ὅτι προεισέρχονται τῶν δεσποτῶν οἱ πραιπόσιτοι μετὰ καὶ τινων τοῦ κουβουκλείου καὶ κουβικουλαρίων βασταζόντων τὰ φατλία, ἅπερ ἅπτουσιν οἱ δεσπόται εὐχόμενοι. Καὶ πρὸ τοῦ κολύμβου πλησίον τῆς εἰσαγούσης θύρας τῷ δεξιῷ μέρει ἵστανται οἱ πραιπόσιτοι καὶ οἱ τοῦ κουβòυκλείου μετὰ τῆς μυστικῆς θεραπείας τῶν δεσποτῶν, τοῦ τε βαλνιαρίτου καὶ τοῦ πρωτεμβαταρίου (30(. οἱ δὲ λοιποὶ λοῦσται τῶν βλαχερνῶν ἀριστερὰ τῶν δεσποτῶν ἵστανται. Καὶ τῶν δεσποτῶν εἰσιόντων, λαμβάνουσιν κηροὺς παρὰ τῶν πραιποσίτων καὶ ἅπτουσιν, καὶ προσκυνοῦντες τὰς ἀργυρᾶς ἁγίας εἰκόνας τὰς ἐν τῷ κολύμβῳ, διέρχονται τῷ δεξιῷ μέρει τοῦ κολύμβου. Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ δεξιῷ μέρει τοῦ κολύμβου ἵστανται δύο καπνιστήρια, ἐν οἷς διερχόμενος ὁ βασιλεὺς, παρὰ τοῦ πραιποσίτου λαμβάνων ἀλειπτὰ ἰδίαις χερσὶ τοῖς καπνιστηρίοις ἐντίθησι, Εἶτα ἅπτουσιν οἱ δεσπόται κηροὺς εἰς τὴν πρὸς ἀνατολὴν κόγχην, ἐν ᾗ καὶ ἡ ἀργυρᾶ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου ἐπὶ τῆς φιάλης ἵσταται. Καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε ἀπέρχονται ἀριστερὰ, ἐν ᾧ ἡ τῆς χειρὸς τῆς Θεοτόκου ἐκτύπωσις ἐν τῷ μαρμάρῳ ἐκτετύπωται, καὶ διὰ ἀργυρᾶς περιφερείας περικέκλεισται (31), καὶ ἅπτουσιν κἀκεῖσε κηρούς, καὶ οἰκείᾳ χειρὶ εἰς τὸ ἐκεῖσε καπνιστήριον ὁ πρῶτος βασιλεὺς ἐντίθησιν ἀλειπτὸν, ἐκ τοῦ πραιποσίτου τοῦτο δεχόμενος. Ἀπὸ δὲ τῶν ἐκεῖσε ὑποστρέφοντες οἱ δεσπόται, εἰσέρχονται εἰς τὸν ἅγιον Φωτεινὸν εἰς τὸν ἐνδότερον θόλον, καὶ ἀπερ-

gnæ hetæriæ homines; aliquando ulterius comitati subsistunt maglabitæ, et hi quoque fausta dominis comprecati, denique cubicularii subsistunt, neque hi absque piis votis, haud procul a monothyro [seu porta singulari] ad apodyta ducente; **320** tandem præpositi ante hanc singularem portam subsistunt, etiam hi piis votis dominos prosecuti. Domini autem intrant in apodyta, vestibusque depositis, induunt aurea sua lintea. Quo facto, intrant in sacrum lavacrum. Sed prius illuc introeunt regii præpositi et aliqui de cubiculo et nonnulli cubiculariorum, quorum hi cereos illos gestant, quos accendere solent domini devotionem ibi suam facientes. Consistunt hi præpositi atque cubiculenses, et qui ad privatum corporis dominici ministerium pertinent, item balnearites seu balneator et protembatarius seu embatæ, id est solii balnearis, inspector, a dextra parte prope fores, per quas intratur, ante colymbum seu labrum vel lacum: reliqui autem lustæ vel lotores palatii blachernarum stant a sinistra parte dominorum. Ingressi domini accipiunt cereos a præpositis, quos accendunt, et adorant colymbi seu labri aut natatorii sacras argenteas imagines, et per dextram ejus regionem transeunt. In illa ipsa vero colymbi dextra regione stant duo thuribula, in quæ imperator, dum transit, suis ipse manibus odoramenta, quæ a præposito acceperat, injicit. Deinde accensos figunt cereos imperatores in concha orientale, in quam etiam argentea Deigenitricis imago super phiala stat.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

auratas habeat aut in tunicis, aut in lineis paragaudas. Lampridius in linea aurum memorat p. 972, t. I, Scr. H. Aug.: *In linea autem aurum milli etiam dementiam judicabat* [Alexander Severus], *cum asperitati etiam adderetur rigor*, vid. ibi doct. interpretes et ad T. II, p. 452 et p. 231, ubi *muntilibus aureis semper stravisse* dicitur Gallienus. Apud Nostrum infra p. 359, habemus χρυσοῦν ἐγχείριον, *orarium* vel *sudarium aureum*, aureis filis intextum. S. Audoenus in Vita S. Eligii I, 15. *lineas metallo rutilas* appellat: *Habebat quoque zonas ex auro et gemmis comptas, nec non et bursas eleganter gemmatas, lineas vero metallo rutilas, orasque sarcarum* [f. leg. *saramancarum* aut *saranicarum*] *auro opertas*. Jam antiquissimis Herodoti temporibus erant lintea aurea manuciola in usu, ut ex ejus l. II, c. 122 patet, ubi ex Ægyptiorum traditione refert, regem Psammetichum in regnum Plutonis vivum descendisse, κἀκεῖθι συγκυβεύειν τῇ Δήμητρι· καὶ τὰ μὲν νικᾷν αὐτὴν, τὰ δὲ ἑσσοῦσθαι ὑπ' αὐτῆς καὶ μιν πάλιν ἀπικέσθαι δῶρον ἔχοντα παρ' αὐτῆς χειρόμακτρον χρύσεον. *[Δινόχρυσα tales vestes Græcis audiunt; vid. Theoph. p. 270]* et χδυσοῦφαντα; vid. p. 320.

(30) *Protembatarius* est, qui ταῖς ἐμβάταις vel ἐμβᾶσι, soliis balnearibus præest. Nam ἐμβάτας et ἐμβάδας et ἐμβάσεις ἀπὸ τοῦ ἐμβαίνειν τοὺς λουομένους appellant Græci, *descensiones* Latinis dictas; vid. Salmas. ad Scr. H. Aug. t. I, p. 691. Du Cange Gl. Gr. h. v. Ἐμβαδὸν [nisi potius ἐμβαδὼν aut ἔμβατον aut ἐμβατῶν] est Constantino Porphyr. in Vita Basilii Macedonis p. 201, phiala, lacus marmoreus, qui manantem et salientem e siphone aquam excipit. Vox *phiala* (unde nostrum *fiole*) est, bene Græca. Veteres dicebant πύελος. Tales lacus, in quibus lavantes natarent et se abluerent, veteres πυέλους et μάκτρας appellabant. Corrigam hac occasione locum Polybii, qui Valesio negotium creavit. Est in Excerptis Peiresc. p. 142, eumque adscribam, ut existimo legendum esse: τῆς τῶν Ἀντιγονείων πανηγύρεως ἐν Σικυῶνι συντελουμένης καὶ τῶν βαλανείων ἐχόντων τάς τε κοινὰς μάκτρας, (communis usus mactras seu grandes lacus,) καὶ πυέλους (solia) ταύταις παρακειμένας, εἰς ἃς οἱ κομψότεροι τῶν ἀνθρώπων εἰώθασι κατ' ἰδίαν ἐμβαίνειν εἰ ταύταις ποτέ (aut εἰς ταύτας εἴποτε) τις καθίῃ [nempe ἑαυτὸν] τῶν περὶ τὸν Ἀνδρωνίδαν et reliqua.

(31) Sic solent novi Græci, ut imagini Mariæ Virginis dextram manum argenteam porrectam et extra superficiem picturæ eminentem addant, ut intelligitur e Gerlachi Itinerario p. 63, cujus verba hæc sunt: *Circa altare in choro* [seu tribuna] *picti conspiciuntur sancti Gregorius, Basilius, Chrysostomus, vultu macilento: item Nicolaus Damascenus et alii doctores Ecclesiæ. In summo super omnes eminet* ὁ παντοκράτωρ *sive J. C. cum duobus discipulorum suorum. Semper in tabulatis chori* [super foribus, quibus sanctarum nomen est] *ad dextram conspicitur imago* τοῦ παντοκράτορος *sive D. J. Christi cum argentea manu, e qua laminæ et massulæ argentæ, integros homines, nec non brachia, manus, pedes et alia membra referentes pendent. In medio stat imago Deiparæ cum puerulo Jesu, dextra quoque manu argentea dives, e qua pariter tales laminæ et massulæ argenteæ filaque aurea dependent. Ad sinistram stant imagines mulierum, quæ speciem plorantium præbent, e quibus etiam donaria suspendi solent.* Conferat cum his qui volet illos, qui de donariis veterum scripserunt, et neget deinceps, si audebit, Christianismum Græcorum esse veterem paganismum idolorum mutato nomine.

Illinc abeunt ad sinistram, ubi manus Deiparæ marmore expressa sui exhibet formam, argenteo margine circumsepta. Cereos et ibi accendunt: et primus seu major imperator propria manu aleiptum seu suffimentum in thuribulum, quod ibi adest, injicit, a præposito traditum nactus. Illinc revertentes domini, ingrediuntur in sacellum S.Photini. quod est in interiore tholo. Illinc degressi accensos figunt cereos coram marmorea imagine Deiparæ, quæ sanctis suis e manibus ipsa effundit hagiasma seu aquam benedictam. Post accensos ibi cereos accipit præpositus traditam a balnearita sacram stacten seu sacrum lixivium, et dominis communicat. Hi suis manibus eo sese cruciatim signant, et lavantur, egressis cæteris. Loti exeunt in minorem exteriorem tholum, positisque suis linteis, induunt alia auro intexta. Protembatarius autem seu solii magister stans coram colymbo facit benedictionem; **321** quæ dum dicitur, introducunt lustæ a sinistra colymbi parte duodecim bastactas seu aquigerulos, qui postquam transierunt coram inferiore concha orientale, ordinant sese in stationem in dextra regione colymbi. Quo intrantes domini subsistunt, et primus maximusque imperator dat singulis bajulis singulos aureos nummos. Debet autem præpositus manum cujusque bastactæ seu bajuli prius in eam formam composuisse, ut cum decore atque gratia nummum inditum a domino accipiat. Post finitam hanc nummorum elargitionem atque distributionem sanctificat protembatarius lacum natatorium sua cruce, et cum eadem porrigit dominis e colymbo hagiasma seu sanctificatam aut benedictam aquam. Domini, hagiasmate accepto, intrant in colymbum, et dum fit extensa, immergunt sese ter; dein exeunt e colymbo et ascendunt in apodyta, rursusque suis solitis vestibus amicti exeunt cum mystico seu privato sui corporis ministerio. Dum vero exeunt domini per portam singularem, coram qua paulo ante dicebamus solere præpositos fausta dominis apprecantes subsistere, astat ibidem quoque gerocomus hospitalis Eugenii, impertiens dominis prætereuntibus eulogias seu benedictiones. Dominis autem apud quemque ordinem eorum, quos in apodyta ingressuri fores stantes reliquerant, prætereuntibus, incipiunt hi se quoque simul commovere et coram abeuntibus dominis præcedere eo ex loco

χόμενοι ἅπτουσιν κηροὺς ἔμπροσθεν τῆς μαρμαρίνης εἰκόνος τῆς Θεοτόκου, ἥτις ἐκ τῶν τῆς αὐτῆς ἁγίων χειρῶν προχεῖ τὸ ἁγίασμα. Καὶ μετὰ τὸ ἅψαι τοὺς κηροὺς λαμβάνει τὴν ἁγίαν στακτὴν ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βαλνιαρίτου, καὶ ἐπιδίδωσι τοῖς δεσπόταις. Οἱ δὲ δεσπόται οἰκείαις χερσὶν ἑαυτοὺς ἐπισφραγίζουσιν, καὶ ἐξιόντες λούονται. Καὶ μετὰ τὸ λούσασθαι ἐξέρχονται εἰς τὸν ἐξώτερον μικρὸν θόλον, καὶ ἀλλάτσοντες τὰ τούτων λέντια περιβάλλονται ἕτερα χρυσοῦφαντα. Ὁ δὲ προτεμβατάριος ἱστάμενος πρὸ τοῦ κολύμβου, λέγει τὴν εὐχήν. Ἰστέον, ὅτι, τῆς εὐχῆς λεγομένης, οἱ λοῦσται εἰσάγουσιν τὰ ιβʹ βαστακτὰ (32) ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τοῦ κολύμβου, καὶ διέρχονται πρὸ τῆς κάτω [12] ἀνατολικῆς (33) κόγχης, καὶ ἵστανται εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ κολύμβου, Οἱ δὲ δεσπόται εἰσιόντες ἵστανται, καὶ ὁ πρῶτος βασιλεὺς ἐπιδίδωσιν ἑκάστῳ τῶν βαστακτῶν ἀνὰ νομίσματος ἑνός. Χρὴ δὲ τὸν πραιπόσιτον τὴν χεῖρα τοῦ βαστακτοῦ προευτρεπίζειν (34) πρὸς τὴν τῆς βασιλικῆς δωρεᾶς ὑποδοχήν. Καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς διανομῆς ἁγιάζει μετὰ τοῦ σταυροῦ ὁ πρωτεμβατάριος τὸν κόλυμβον, ἐπιδιδοὺς τοῖς δεσπόταις ἀπὸ τοῦ κολύμβου ἁγίασμα μετὰ τοῦ αὐτοῦ σταυροῦ (35). Οἱ δὲ λαμβάνοντες τὸ ἁγίασμα εἰσέρχονται εἰς τὸν κόλυμβον, καὶ τῆς ἐκτενοῦς γινομένης, καταδύουσι τρίτον, καὶ ἐξερχόμενοι ἀνέρχονται ἐν τῷ ἀποδύτῳ, καὶ ἀμφιασθέντες κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐξέρχονται μετὰ τῆς μυστικῆς αὐτῶν τάξεως. Ἰστέον, ὅτι ἔξω τοῦ μονοθύρου, ἐν ᾧ ἵστανται οἱ πραιπόσιτοι ἐπευχόμενοι τοὺς δεσπότας, ἵσταται ὁ τῶν Εὐγενίου γηρωκομος, ἐπιδιδοὺς τοῖς δεσπόταις διερχομένοις τὰς εὐλογίας. Τῶν δὲ δεσποτῶν διερχομένων, συγκινοῦσι προπορευόμενοι τῶν δεσποτῶν, ἀφ᾽ ὧν τόπων ἵστανται, οἱ τοῦ κουβουκλείου καὶ οἱ μαγλαβῖται καὶ τῆς ἑταιρείας. Οἱ δὲ δεσπόται εἰ μὲν κελεύουσιν ἱππεῦσαι καὶ ἀπελθεῖν εἴτε ἐν τῇ πηγῇ, εἴτε ἀλλαχοῦ, τοῦτο ποιοῦσιν· εἰ δὲ μήγε, εἰσερχόμενοι εἰς τὸν δρόμονα εἰσέρχονται εἰς τὸ παλάτιον, ἢ καὶ ἀλλαχοῦ, ὅπου βούλονται, ἀπέρχονται.

VARIÆ LECTIONES

[12] κάτω conj. R., κατὰ cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(32) Aut sic positum fuit pro τοὺς ιβʹ βαστακτὰς, *bajuli*, aut τὰ βάστάκτα sunt idem atque τὰ βάστακτρα, *vectes*, quibus res deferuntur (v. ad p. 267 dicta). Posteriore modo si explices, habebit metonymia locum, *instrumentum* pro *utente* nominans. Hi bajuli possunt jam esse aut aquigeruli, qui aquam in lacum congerunt aut egerunt, νεροφόρους Græcis dictos, *vid.* du Cange v. *Aquarius*, aut qui corpus Augusti et Augustæ deferunt in lecticis, aut mulos lecticarios agunt, et in universum τῇ βασταγῇ sarcinas imperiales et impedimenta sacra onerant, exonerant, curant, observant; vid. de bastagis et bastagariis Guther. p. 730, du Cange Gl. Lat. h. v. et Vales. ad Ammian. Marcell., p. 83, ubi βασταγὴν exponit « *sarcinalia principis jumenta.* »

(33) Ita est in membranis. Sed leg. aut κάτω ἀνατολικῆς aut κατὰ ἀνατολήν. Incertus quodnam horum amplecterer, prius arripui in Latinis.

(34) *Ad aurum* nempe *cavatis dexteris accipiendum*, ut ait Amm. Marcell. p. 16 (19) ed. Lindenbr. Alias enim protenso vestis sinu accipiebant oblata.

(35) Ergo crux illa sic erat formata, ut in summo extremo haberet parvam patinam nonnihil cavam, qua aqua hauriretur. Russi a Græcis docti talem patinam adhuc adhibent in lustratione aquæ die Luminum, ut ex allato Angli cujusdam loco pag. 6 horum Commentariorum constat, qui nostrum hunc egregie illustrat et conferri meretur.

et statione, quam quisque obtinet, primi cubicularii e sua, tum maglabitæ, tandem hetæriæ ascripti, e suis quique stationibus. Illinc porro, si placet, avehuntur domini in equis ad pegam [id est ad palatium peganum et Deiparam fontis], aliove, quo libuerit; quodsi vero equitare noluerint, aut alio quo ire libuerit, abeunt.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐν παγανῇ Κυριακῇ, ἢ ἐν ἄλλῃ κοινῇ ἡμέρᾳ, μελλόντων τῶν δεσποτῶν ἀπιέναι εἴτε εἰς τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους, εἴτε εἰς ἕτερον ναὸν εὔξασθαι.

Πρὸ μιᾶς ἡμέρας δίδοται μανδάτα τῷ πραιποσίτῳ καὶ τῷ κατεπάνω τῶν βασιλικῶν, τῇ ἕωθεν ἐλθεῖν ἅπαντας ἀπὸ σκαραμαγγίων, ὁπόθεν ἂν κελεύσωσιν οἱ δεσπόται ἱππεῦσαι. Καὶ τῇ ἕωθεν προέρχονται ἅπαντες ἀπὸ σκαραμαγγίων, καὶ εἰσέρχονται οἱ πραιπόσιτοι μετὰ τοῦ κουβουκλείου, εἴτε ἀπὸ τὸν καβαλλάριον, εἴτε ἀπὸ τὴν τοῦ Κυρίου ἐκκλησίαν, εἴτε ἀπὸ τὸν ἱππόδρομον, εἴτε ἀπὸ τὸ τζουκανιστήριον, εἴτε ἀπὸ τῆς Δάφνης. Ἀπὸ τούτων γὰρ τῶν εἰσόδων εἰώθασιν ἀεὶ ἱππεύειν οἱ δεσπόται [13]. Οἱ δὲ δεσπόται ἐξέρχονται ἀπὸ σκαραμαγγίων φοροῦντες καὶ τὰ τούτων σπαθία, καὶ δηριγευόμενοι ὑπό τε τῶν πραιποσίτων καὶ τοῦ κουβουκλείου ἱππεύουσιν. Οἱ δὲ πραιπόσιτοι καὶ οἱ τοῦ κουβουκλείου καὶ αὐτοὶ ἱππεύοντες προπορεύονται τῶν δεσποτῶν. Οἱ δὲ μαγλαβῖται καὶ οἱ βασιλικοὶ πάντες ἄνθρωποι μετὰ σκαραμαγγίων καὶ σπαθίων εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἕκαστος προπορεύεται τάξιν. Οἱ δὲ μάγιστροι καὶ ἀνθύπατοι καὶ πατρίκιοι καὶ ὀφφικιάλιοι ὄπισθεν τοῦ ἅρματος μετὰ τοῦ δρουγγαρίου τῆς βίγλης καὶ τοῦ δρουγγαρίου τῶν πλοΐμων, ἐπακολουθοῦσι τοῖς δεσπόταις. Καὶ δὴ τῶν δεσποτῶν ἀπιόντων εἰς τὸν ναὸν καὶ τῶν ἵππων ἀποβαινόντων, τίθενται σελλία, δηλονότι τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχοντογεννημάτων βασταζόμενα, εἴτε ἐν τῷ προπυλαίῳ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, εἴτε ἐν τῷ νάρθηκι, καὶ ἐν τούτοις καθέζονται οἱ δεσπόται, καὶ ὑπὸ τῆς μυστικωτέρας τῶν κοιτωνιτῶν τάξεως κυκλευόμενοι πρὸς τὸ μὴ ῥᾳδίως τῶν [14] πολλῶν ὁρᾶσθαι, ἀλλάσσουσιν ἅπερ φοροῦσιν ὑποδήματα, περιβαλλόμενοι στρίκτα. Ἰστέον, ὅτι ἐν τῷ νάρθηκι τῆς ἐκκλησίας καὶ οἱ πραιπόσιτοι περεβάλλονται τὰ αὐτῶν σαγία. Καὶ εἶθ' οὕτως ἀνιστάμενοι καὶ τὰ ἑαυτῶν χρυσοπερίκλειστα περιβαλλόμενοι σαγία, ἔρχονται πρὸς τὰς βασιλικὰς πύλας, καὶ ὑπὸ τῶν πραιποσίτων λαμβάνουσι κηρούς, καὶ ἀπευχαριστοῦσιν τῷ Θεῷ διὰ τῆς τρισσῆς μετ' αὐτῶν προσκυνήσεως. Καὶ εἶθ' οὕτως εἰσέρχονται, καὶ διέρχονται διὰ μέσου τοῦ ναοῦ καὶ τῆς σωλαίας, καὶ ἱστάμενοι ἔξω τῶν ἁγίων τοῦ βήματος θυρῶν πάλιν λαμβάνουσιν ἑτέρους κηροὺς παρὰ τῶν πραιποσίτων, καὶ ὁμοίως ποιοῦσιν. Εἶτα εἰσερχόμενοι εἰς τὸ ἅγιον θυσιαστήριον ἀσπάζονται τὴν τὴν ἁγίαν ἐνδυτήν. Εἶθ' οὕτως λαμβάνει ὁ πρῶτος βασιλεὺς ἐκ χειρὸς τοῦ πραιποσίτου τὸν θυμιατὸν καὶ ἀλειπτά, καὶ οἰκείᾳ χειρὶ ἐπιτιθεὶς τῇ ἀνθρακιᾷ [15] (36) θυμιᾷ πέριξ τῆς

A

CAPUT XIII.

Observantia, quando in Dominica pagana aut alia die communi domini volunt aut ad SS. Apostolos aut ad aliud aliquod templum devotionis peragendæ causa ire.

Præcedente die dantur mandata præposito et catepano basilicorum, ut altero mane omnes in scaramangiis illuc conveniant, unde domini decreverunt et edicunt exequitare. Itaque conveniunt omnes in scaramangiis statim mane, et præpositi una cum cubiculo **322** e palatio prodeunt, sive ad caballarium [id est catadromum vel domitorium equorum], sive ad Domini Ecclesiam, sive ad circum, sive ad tzucanisterium [id est aream exercendæ equestris pilæ], sive ad Daphnen. Ab his enim ad palatium aditibus solent imperatores,
B quando exequitant, semper avehi, ipsi autem domini procedunt in scaramangiis, gestantes spathas suas, et in obsequio præpositorum et cubiculi caballicant, præpositis nempe atque cubiculo in equis dominos præeuntibus; at maglabitæ et basilici omnes homines cum scaramangiis et spathis, suo quisque in ordine, præambulant. Magistri tandem, proconsules patricii et officiales, itemque drungarius vigiliæ et drungarius ploimorum seu classiariorum sequuntur dominos pone armatum seu spatharocandidatos scutigeros, proximos dominorum satellites. Domini itaque ad ecclesiam delati descendunt ex equis, et resident in illis sellis, quas attulerunt et aut in propylæo istius templi, aut in narthece, deposuerunt archontogennemata seu nobiliores valeti juvenes.
C Sic considentes eos circumstat facta velut testudine, et impedit, ne a vulgo conspiciantur, intimus cœtonitarum ordo; intereaque domini pone hoc quasi velum mutant, quos gerunt, calceos, et induunt stricta. (Ibidem quoque, in narthece puta, induunt præpositi sua saga.) Calceati surgunt domini, et induunt auro septa sua saga, et accedunt ad portam basilicam, ubi cereos a præpositis accipiunt; quibuscum ter Deum adorant. Eo facto, intrant per eam portam in ecclesiam, transeunt per eam mediam et per soleam, et consistunt extra sacras bematis fores, ubi rursus accipiunt a præposito cereos alios, quibuscum eosdem ritus devotionis, quos cum præcedentibus, peragunt. Dein sacrum in sacrificatorium intrant, ubi sacram endytam osculo venerantur. Dein accipit maximus imperator e manu
D præpositi thuribulum, et suffimenta suis ipse manibus imponit prunis ardentibus, sacram mensam circumcirca incensat, eoque facto, rursus reddit

VARIÆ LECTIONES.

[13] ΣΧΟΛ. Ἰστέον, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἄνευ σκαραμαγγίου καὶ χιώματος πρωῒ ἐδ ἐκκλησίᾳ ἀποστόλων οὐχ ἱππεύει. [14] ὑπὸ τῶν ed. [15] ἄνθραξ cod. pro ἀνθρακιᾷ.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(36) Cum in membranis reperirem ἄνθραξ, quod non esse ἄνθραξ, *carbo*, et sensus et defectus accentus monstrabant, liquebat mihi litteram ultimam non simplicem, sed compositam

præposito thuribulum, et transit [per bema] ea parte, qua eum exire congruit. Tandem his peractis, si volunt in eo templo prandere, fit illud ; **323** sin minus, redeunt equitantes in palatium eodem ordine, quo, ut diximus, illinc in templum pariter equitantes excesserant. Si in Quadragesima domini volunt abire ad ecclesiam, tunc fit metastasimum, seu indicitur discedendi e curia et negotiis curialibus venia, quo tempore tritobecte in lausiaco, et quidem in oraculo S. Basilii, quod ibi est, canitur. Data licentia, abeunt omnes illuc, unde futurum est, ut domini exequitent. Congregatis, inscendunt domini in equos, et abitur. Mensis Martii die nono celebratur memoria SS. Quadraginta Martyrum, dominis in eorum ecclesiam venientibus, eodem ritu, qui observatur, quando domini ad ecclesiam aliquam urbanam caballicant, et quem modo exposuimus. Kalendis mensis Julii celebratur memoria SS. Anargyrorum, dominis ad venerabilem eorum ecclesiam, quæ est in vico Paulini, prout placuerit, sive in equis, sive in dromone, pergentibus. Ordo et series processionis est ut supra. Notandum tamen de hoc festo præterea, quocunque tandem modo domini in vicum Paulini pergant, sive in equis, sive in dromone, semper eos scaramangis uti ; deinde hoc, dominos, postquam coram sacris cancellorum foribus devotionem suam cum cereis peregerint, in bema quidem non intrare (id enim eo die fieri mos non est), sed coram cancellis sacras SS. Anargyrorum reliquias adorare, et post accensos ibi fixosque cereos in exaerum seu atrium exire, ubi conscendunt in equos et reditum ad palatium instituunt ; sive jam in equis redeant, sive in dromone. Sæpe autem fit in hac quidem processione, ut cum proceribus in palatio blachernarum epulentur, et sic demum vesperæ in palatium redeant. Mensis Julii die vigesimo septimo similiter peragitur memoria S. Panteleemonis, dominis in venerabilem ejus ecclesiam, quæ est in monasterio vel tractu Narsetis, caballicantibus. Quodsi vero dominis placuerit navi illuc ire, fit ordo atque series in hunc modum : Mane procedit totus senatus et cubiculum in scaramangiis in tractum vel monasterium Caniclei dictum, et imperator e palatio intrat in imperialem dromonem cum privato suo ministerio et logotheta [dromi] et protoasecreta, magistro supplicationum et hetæriarcha

A ἁγίας τραπέζης, εἶτα ἐπιδίδωσι τῷ πραιποσίτῳ τὸν θυμιατόν. Διέρχεται δι' οἵου μέρους ἁρμόζει τοῦτον ἐξιέναι. Καὶ εἰ μὲν κελεύσωσιν οἱ δεσπόται ἐκεῖσε γεύσασθαι (37), γίνεται τοῦτο καθως βούλονται. Εἰ δὲ μήγε, ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε ἱππεύοντες ὑποστρέφουσιν κατὰ τὴν προειρημένην, ὡς ἔφαμεν, τῆς προόδου τάξιν εἰς τὸ παλάτιον. Ἰστέον, ὅτι, εἴ ἐν τεσσαρακοστῇ κελεύσωσιν ἀπιέναι οἱ δεσπόται ἐν ἐκκλησίᾳ, ἀπὸ τῆς ψαλλομένης τριτοέκτης ἐν τῷ λαυσιακῷ ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ ἁγίου Βασιλείου, γίνεται μεταστάσιμον, καὶ ἀπέρχονται πάντες, ὅπου δεῖ τοὺς δεσπότας ἱππεῦσαι. Καὶ εἶθ' οὕτως ἱππεύουσιν οἱ δεσπόται καὶ ἀπέρχονται. Μηνὶ Μαρτίῳ θ' ἰστέον, ὅτι κατὰ τὸν προῤῥηθέντα τύπον τῆς ἀφίξεως τῶν δεσποτῶν ἐν ταῖς ἁγίαις ἐκκλησίαις ταῖς ἐν ταῖς πό- B λεσι ἐπιτελεῖται καὶ ἡ μνήμη τῶν ἁγίων μ' Μαρτύρων, τῶν δεσποτῶν ἀπιόντων ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτῶν ναῷ. Μηνὶ Ἰουλίῳ α'. Ἰστέον, ὅτι ὁμοίως ἐπιτελεῖται καὶ ἡ μνήμη τῶν ἁγίων Ἀναργύρων (38). Τῶν δεσποτῶν ἀπιόντων εἰς τὸν σεβάσμιον αὐτῶν ναὸν εἰς τὰ Παυλίνου (39), ἀπέρχονται οἱ δεσπόται, κελεύουσιν ἔφιπποι, κελεύουσιν πλοΐ. Τὰ δὲ ἑξῆς τῆς προελεύσεως ἐπιτελεῖται, καθὼς προείρηται. Ἰστέον, ὅτι οἱ δεσπόται ἀπιόντες εἰς τὰ Παυλίνου καὶ πλοῒ καὶ ἔφιπποι μετὰ σκαραμαγγίων ἀπέρχονται. Ἰστέον, ὅτι μετὰ τὸ εὔξασθαι μετὰ τῶν κηρῶν τοὺς δεσπότας ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν, εἶθ' οὕτως προσκυνοῦσιν τὰ ἅγια λείψανα, ἅπτοντες κηρούς, καὶ ἐξερχόμενοι ἔξω εἰς τὸ ἐξάερον, ἐκεῖθεν ἱππεύουσιν, καὶ ὑποστρέφουσιν ἐν τῷ παλατίῳ, κελεύουσιν ἔφιπποι, κελεύουσιν πλοΐ. Πολλάκις δὲ C συνεστιῶνται τοῖς ἄρχουσιν ἐν τῷ παλατίῳ τῶν βλαχερνῶν, καὶ δείλης εἰσέρχονται εἰς τὸ παλάτιον. Ἰστέον, ὅτι ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐκ εἰσέρχονται οἱ δεσπόται εἰς τὸ ἅγιον θυσιαστήριον. Μηνὶ Ἰουλίῳ κζ', ἰστέον, ὅτι ὁμοίως ἐπιτελεῖται καὶ ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος (40), τῶν δεσποτῶν ἀπιόντων εἰς τὸν σεβάσμιον τούτου ναὸν εἰς τὰ Ναρσοῦ. Εἰ δὲ βουληθῇ ὁ βασιλεὺς ἀπελθεῖν πλοΐ, γίνεται ἡ ἀκολουθία καὶ ἡ τάξις οὕτως. Πρωῒ προέρχεται πᾶσα ἡ σύγκλητος καὶ τὸ κουβούκλειον ἀπὸ σκαραμαγγίων εἰς τὰ Κανικλείου, καὶ ὁ βασιλεὺς εἰσέρχεται ἀπὸ τὸ παλάτιον εἰς τὸν βασίλειον δρόμονα μετὰ τῆς οἰκείας αὐτοῦ θεραπείας καὶ τοῦ λογοθέτου καὶ τοῦ πρωτοασηκρήτου καὶ τοῦ ἐπὶ τῶν δεήσεων καὶ τοῦ ἑταιρειάρχου καὶ τοῦ δρουγγαρίου τῆς βίγλας,

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

seu scripturæ compendium esse, quod ἀνθρακιά interpretabar : aptius nihil inveniens ; vid. dicta ad p. 256.

(37) Græci veteres γεύεσθαι *jentare* dicebant et γεῦμα *jentaculum*, novi pro *prandere* et *prandio* adhibent ; v. Salmas. t. II, pag. 615. Hist. Aug. Palairet. Observ. ad N. T. ad Acta XX, 11.

(38) *Anargyri* dicti sancti aliquot, et inter eos præcipue Cosmas et Damianus, qui pauperibus medicinam gratis faciebant : v. Du Cange Gloss. Gr. h. v. et Ricaut Etat présent de l'Eglise grecque, p. 148.

(39) In tractu, in vico, in insula Paulini dicta, vel de ædibus quondam Paulini sic appellata; vid. Ce- D dren. p. 502, Theophan. p. 318, et ibi Goar. et Du Cange CPl. Christ. l. IV, p. 184. "[Anargyrorum templa Dei Genitrici et Blachernis proxima erant. Wagnereck. ad sanctorum Cosmæ et Damiani Vitam p. 28.]" Templum hoc erat in ipsis Blachernis seu suburbio sic dicto. In dictione εἰς τὰ, quando hoc sensu debet accipi, subintelligitur οἰκήματα vel συνοίκια vel simile quid.

(40) Fuit et hic sanctus medicus ; vid. Menolog. Basil. t. III, ad diem Julii 27. Script. post Theophan. p. 269, ubi dicitur Romanus Lecapenus ipsius nomini ecclesiam et monasterium condidisse, vid. Du Cange CPli Christ. IV, p. 173 fine.

καὶ ἐξέρχονται οἱ δεσπόται εἰς τὰ Κανικλείου. Ὁρμώντων δὲ τῶν δεσποτῶν [16], δέχονται τούτους οἵ τε μαγλαβῖται καὶ οἱ τῆς ἑταιρείας ἅμα τῶν πραιποσίτων καὶ τοῦ κουβουκλείου καὶ τῶν ἀρχοντογεννημάτων. Καὶ ἐξερχόμενοι ἀπὸ τοῦ δρόμωνος, διέρχονται καὶ ἀπίασιν εἰς τὴν αὐλὴν, καὶ ἐκεῖσε δέχονται τούτους οἱ βασιλικοὶ, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε ἱππεύουσιν οἱ δεσπόται καὶ ἀπέρχονται μέχρι τοῦ ἔξω προπυλαίου τοῦ εἰς τὸν ἔμβολον, καὶ τῶν ἵππων ἐκεῖσε ἀποβάντες, ἀνέρχονται τὰ σκαλία, καὶ διέρχονται διὰ τοῦ πρὸς ἀνατολὴν δεξιοῦ μέρους τοῦ λουτῆρος· Ἐκεῖσε γὰρ ἵσανται καὶ δέχονται τοὺς δεσπότας οἵ τε μάγιστροι καὶ πατρίκιοι καὶ οἱ λοιποὶ συγκλητικοὶ καὶ βασιλικοὶ ἄνθρωποι, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε εἰσέρχονται οἱ δεσπόται εἰς τὸν νάρθηκα, καὶ περιβαλλόμενοι τὰ χρυσοπερίκλειστα σαγία, ἅπτουσιν κηροὺς εἰς τὰς βασιλικὰς πύλας. Καὶ εὐθέως εἰσέρχονται καὶ διέρχονται διὰ μέσου τοῦ ναοῦ καὶ τῆς σωλαίας, καὶ πάλιν ἅπτουσιν ἔξω κηροὺς τῶν ἁγίων θυρῶν, καὶ εἰσέρχονταί εἰς τὸ ἅγιον θυσιαστήριον, καὶ ἀσπάζονται τὴν ἐνδυτὴν καὶ τὴν τοῦ μάρτυρος ἁγίαν κάραν (41), καὶ διέρχονται διὰ τοῦ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ βήματος ἀριστεροῦ μέρους, καὶ ἐν τῷ ἐκεῖσε τετρασέρῳ εἰσέρχονται, καὶ πάλιν ὑπὸ τῶν ἱερέων προσφέρεται ἡ ἁγία κάρα, καὶ πάλιν μετὰ κηρῶν ὑπὸ τῶν δεσποτῶν προσκυνεῖται, καὶ ἀπ' αὐτῆς λαμβάνουσιν ἅγιον ἀπομύρισμα (42), καὶ ἐξέρχονται εἰς τὸ ἐξάερον εἰς τὸ ἐκεῖσε ἀναδενδράδιον, κἀκεῖσε σκεπαζόμενοι (43) ἐκβάλλουσι τὰ σκαραμάγγια, καὶ κολόβια περιβαλλόμενοι ὑποστρέφουσιν, κελεύουσιν ἔφιπποι, μέχρι τοῦ παλατίου, κελεύουσι πλοΐ, ὃν

A et drungario vigiliæ. Cum his pergunt domini [per sinum Ceratenum] ad dictum monasterium Caniclei. **324** Appellentes autem ad continentem excipiunt maglabitæ, hetæria, præpositi, cubiculum et archontogennemata. Transeunt hinc in aulam monasterii, ubi eos basilici excipiunt. Illinc inscendunt domini in equos, et procedunt equitantes usque ad propylæum vel portale, quod in embolum seu porticum ducit. Ibi descendentes ex equis ascendunt per scalam, et transeunt per dextram orientalem plagam luteris seu baptisterii, ubi a magistris et patriciis reliquisque senatoriis et imperialibus hominibus excipiuntur. Illinc intrant in narthecem; ubi induti saga sua auro septa accendunt cereos in porta basilica, eoque facto, intrant in ecclesiam, transeunt per naum B et per soleam, rursus accendunt cereos coram sanctis foribus, intrant in thysiasterium, osculantur endytam et sanctum martyris caput; tum transeunt per sinistram orientalem plagam bematis et intrant in tetraserum, quod ibi est [seu cellam quatuor seris munitam]. Illuc ipsis denuo præsentatur a sacerdotibus sancta cara seu sanctum caput; quod domini rursus cum accensis cereis adorant; et ab ipso accipiunt sanctum apomyrisma [seu destillantem rorem sanctitatis unctuosum]. Tum exeunt per atrium in anadendradium [quincuncem seu arboretum], quod ibi est, et sub testudinis ambitu exuunt scaramangia, et induunt colobia, et in hoc apparatu revertuntur in palatium, sive in equis, sive in dromone; quod posterius si C fiat, eodem modo fit in abitu, atque in adventu di-

VARIÆ LECTIONES.

[16] ΣΧΟΛ. Ἰστέον, ὅτι καὶ οἱ μαγλαβῖται ἴδιον ἔχουσι χελάνδιον, καὶ αὐτοὶ προπορευονται τῷ βασιλεῖ ἀπιόντι εἰς τὸν δρόμονα.

JOAN. JAC. REISKII. COMMMENTARIUS.

(41) Retinui vocem *cara*, id est *caput*, in Latinis, quandoquidem Latini quoque scriptores ea utuntur; *Vid.* Du Cange v. *Cara*. Rhamnusius p. 133, capitis S. Joannis portionem CPli a Latinis expugnata Venetias pervenisse, quod olim sub Valente Cilicia in viciniam Chalcedonis, et dein sub Theodosio majore CPlin pervenerit et in Hebdomo fuerit dedicatum.

(42) Liquor vel udor e reliquiis sanctorum exstillans. Vita Theophanis p. 9 circa fin. et p. 362, ubi de capite sancti Joannis Baptistæ apud Edessam asservato hæc narrat Theophanes: ἡ κάρα — μέχρι τῆς σήμερον ὑπὸ τῶν πιστῶν προσκυνουμένη εὐωδίᾳ σωματικῇ τε καὶ πνευματικῇ τιμᾶται βλύζουσα πᾶσι τοῖς προστρέχουσι ἰάματα. Ita e sepulcro sancti Demetrii apud Thessalonicam ἀναολύον μύρον memorat Cedren. p. 748, et Anna Comnena Alex. p. 60. Cyrilli, Gortynæ in Creta episcopi, sanguinem μύρον stillare, quod incolæ spongiis excipiant, ait Contin. Theophan. p. 48. S. Nicolaus in Myris, oppido Lyciæ, ἀναβλύζει τὰ μύρα κατὰ τὸ τῆς πόλεως ὄνομα, ut perhibet Constantin. Porphyrog. de Themat. p. 16. Tales imagines uvescentes dicebantur μυροδοτεῖν, Theophan. p. 370, eoque procedebant erroris Græci, ut vel arcas humido forte in loco positas, et λιβερὰς, ut ait Hippocrates, id est udas, uvescentes, pro signo haberent, intus positum sanctum esse; vid. Scylitz Curopal. p. 812, et Du Cange v. Ἀπομύρισμα Μύρον, Μάννα et *Manna* et *Oleum S. Crucis*. Manavit hæc superstitio e paganismo, aut potius, ut ejus alia multa apud hodiernos paganos Græcos, Christianos dictos, remansit. Veteres enim optabant quibus bene volebant, vita defunctis, ut ex eorum tumulis largo proventu flores suave fragrantes exsurgerent, per quos ipsa eorum corpora viderentur bene olere, et quibus id contingeret, eos pro hominibus habebant, qui, dum viverent, cari diis fuerint. Clare de illa persuasione testatur elegans Græca inscriptio apud Murator. Thesaur. p. 1693, cujus hæc est particula:

D

Ἀλλὰ σὺ, γαῖα, πέλοις ἀγαθὴ κουφή τ' Ἀκυλίνῳ
  καὶ δὲ παρὰ κλευρὰς ἄνθεα λαρὰ φύοις,
Ὅσσα κατ' Ἀραβίους τε φέρεις, ὅσα τ' ἐστὶ κατ' Ἰνδοὺς,
  ὡς ἂν ἀπ' εὐόδμου χρωτὸς ἰοῦ σα δρόσος
Ἀγγέλλῃ τὸν παῖδα θεοῖς φίλον ἐνθάδε κεῖσθαι,
  λοιβῆς καὶ θυέων ἄξιον, οὐχὶ γόων·

Tu igitur, terra, Aquilino bona esto et levis,
  et ad ejus latera suavis odoris ferto flores
quæcunque apud Arabes profers, quæcunque apud
  Indos reperiuntur,
  quo de corpore bene fragrante exsudans ros
significet, ibi jacere puerum diis carum,
libationibus et suffimentis [aut sacrificiis], *non*
  lamentis dignum.

(43) Accepi de testudine, de qua supra dixi in ritibus Coronationis Augustorum, et Noster p. 322 admonet. Potest tamen sensu ordinario de infula induta accipi, quam imperatores in ingressu in ecclesiam deponebant, in exitu rursus in capite reponebant.

cium fuit. Si per sinum maris domini revertantur, intrant ipsorum ex mandato in dromonem simul cum ipsis quotquot ipsi voluerint jusserintque procerum eo die secum epulari. Mensis Septembris die vigesimo sexto similiter celebratur memoria S. Joannis Theologi, dominis eo die ad venerabilem ejus ecclesiam, quæ in dihippio est, abeuntibus. Kalendis mensis Novembris peragitur simili modo memoria SS. Anargyrorum, dominis ad venerabilem eorum ecclesiam, quæ in tractu vel monasterio Basilisci est, abeuntibus. Mensis Augusti die vigesimo nono similiter celebratur memoria decapitationis S. Joannis Præcursoris, **325** dominis ad venerandam ejus ædem, quæ in monasterio Studii est, abeuntibus eodem ritu, quem in memoria seu festo S. Panteleemonis supra exposuimus. Nam totus senatus in scaramangiis convenit mane in monasterium Studii; magistrique et patricii et officiales stant extra portam, quæ ad mare respicit; cubiculum autem et basilici et maglabitæ et hetæria et archontogennemata stant in portu, ubi dromo appellit. Monachi autem illius monasterii stant in serie gemina, dextra sinistraque, ab illa inde extima porta usque ad portum. In quo appellentes domini cum eodem comitatu et eodem ordine, quem in memoria S. Panteleemonis diximus, egressique e nave, procedunt in obsequio cubiculi et maglabitarum et heteriæ, præcedentibus monasterii Studiani hegumeno thuribulum fumans gerente et monachis cum cereis ardentibus. Dominos, ut ad eam portam appropinquarunt, in qua stant magistri, patricii et officiales, adorant hi humo procidentes, et relevati prosequuntur eos iidem. Sic præeuntes domini per atrium ascendunt et transeunt porticus quæ ibi sunt, et sic perveniunt in dextram orientalem partem narthecis, ubi saga sua auro septa induunt, et accensos figunt cereos; porroque interius una cum sacerdotibus [intra navim] pergunt, ubi rursus cereos accendunt. Quo facto, protinus fit introitus [seu initium divini officii]; præpositus thuribulum tradit imperatori seniori, qui id tenens incensat; inde pergunt ad dextram partem tribunæ, ubi caput sancti Præcursoris expositum est; quod religiose venerati exeunt in metatorium, quod ibi est, exuunt scaramangia, induunt colobia, trajectaque parte feminarum, consistunt in dextra orientali plaga bematis, accenduntque ibi cereos pro excipienda S. Evangelii lectione. Dein exeunt rursus in viridarium quod ibi est, sub quo mistum celebrant, adhibitis proceribus pro lubitu delectis, monachis interea pocula et dapes ministrantibus. Post mistum finitum surgunt, et per eadem, qua venerant,

A τροπον εἰρήκαμεν τὴν τούτων ἄφιξιν. Ἰστέον, ὅτι, πλοῒ ὑποστρεφόντων τῶν δεσποτῶν, ὅσους ἂν κελεύσωσιν συνεστιαθῆναι τῶν ἀρχόντων, τῇ τούτων κελεύσει συνεισέρχονται αὐτοῖς εἰς τὸν δρόμονα. Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ κς' ἰστέον, ὅτι ὁμοίως ἐπιτελεῖται καὶ ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, τῶν δεσποτῶν ἀπιόντων ἐν τῷ σεβασμίῳ αὐτοῦ ναῷ τῷ ἐν τῷ διιππίῳ. Μηνὶ Νοεμβρίῳ α' ἰστέον, ὅτι ὁμοίως ἐπιτελεῖται καὶ ἡ μνήμη τῶν ἁγίων Ἀναργύρων, τῶν δεσποτῶν ἀπιόντων εἰς τὸν ἅγιον αὐτῶν ναὸν εἰς τὰ Βασιλίσκου. Μηνὶ Αὐγούστῳ κθ' ἰστέον, ὅτι ὁμοίως ἐπιτελεῖται καὶ ἡ Ἀποτομὴ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, τῶν δεσποτῶν ἀπιόντων ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ ναῷ εἰς τὰ Στουδίου κατὰ τὸν προῤῥηθέντα τύπον ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος. Τῇ ἕωθεν γὰρ προέρχεται
B πᾶσα ἡ σύγκλητος ἀπὸ σκαραμαγγίων εἰς τὰ Στουδίου. Καὶ οἱ μὲν μάγιστροι καὶ πατρίκιοι καὶ ὀφφικιάλιοι ἵστανται ἔξω τῆς πρὸς θάλασσαν πόρτης· οἱ δὲ τοῦ κουβουκλείου καὶ οἱ βασιλικοὶ καὶ οἱ τοῦ μαγλαβίου καὶ τῆς ἑταιρείας καὶ τὰ ἀρχοντογεννήματα εἰς τὸν ὅρμον, ἔνθα ὁ δρόμων ὁρμᾷ. Ἰστέον, ὅτι οἱ τῆς μονῆς ἀββάδες ἀπὸ τῆς πόρτης ἕως τοῦ ὅρμου ἵστανται στιχηδὸν δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ. Τῶν δὲ δεσποτῶν πλοῒ ἐρχομένων κατὰ τὸν προῤῥηθέντα τύπον τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος καὶ τῆς νηὸς ἐκβάντων, δηριγεύονται ὑπό τε τοῦ κουβουκλείου καὶ τῶν μαγλαβιτῶν καὶ τῶν τῆς ἑταιρείας, δηλονότι τοῦ ἡγουμένου προπορευομένου μετὰ θυμιατοῦ καὶ ἀββάδων μετὰ κηρίων. Τῶν δὲ δεσποτῶν πλησιασάντων τῇ πόρτῃ, ἔνθα ἵστανται οἵ τε μάγιστροι καὶ
C πατρίκιοι καὶ ὀφφικιάλιοι, πίπτουσιν οἱ αὐτοὶ προσκυνοῦντες τοὺς δεσπότας, καὶ ἀνιστάμενοι συνακολουθοῦσιν ὄπισθεν αὐτῶν. Οἱ δὲ δεσπόται προπορευόμενοι διὰ τοῦ ἐξαέρου ἀνέρχονται, καὶ διὰ τῶν ἐκεῖσε διαβατικῶν εἰσέρχονται διὰ τοῦ πρὸς ἀνατολὴν δεξιοῦ μέρους τοῦ νάρθηκος, κἀκεῖσε περιβαλλόμενοι τὰ ἑαυτῶν χρυσοπερίκλειστα σαγία, ἅπτουσιν κηρούς, καὶ εἰσοδεύουσιν μετὰ τῶν ἱερέων, καὶ πάλιν ἅπτουσιν κηρούς. Ἰστέον, ὅτι εὐθέως γίνεται ἡ εἴσοδος τῆς λειτουργίας, καὶ ὑπὸ τοῦ πραιποσίτου λαβὼν ὁ πρῶτος βασιλεὺς θυμιατὸν, θυμιᾷ, καὶ δεξιᾷ τοῦ βήματος ἐρχόμενοι (κἀκεῖσε γὰρ πρόκειται ἡ τοῦ Προδρόμου ἁγία κάρα), ἅπτουσιν ἐκεῖσε κηρούς, καὶ ταύτην ἀσπάζονται, καὶ ἐξερχόμενοι εἰσέρχονται εἰς τὸ ἐκεῖσε μητατώριον, καὶ ἐκβάλ-
D λουσιν τὰ σκαραμάγγια, καὶ περιβαλλόμενοι κολόβια εἰσερχόμενοι ἵστανται εἰς τὸν γυναικίτην εἰς τὸ δεξιὸν πρὸς ἀνατολὰς μέρος τοῦ βήματος, καὶ ἅπτουσιν κηροὺς εἰς τὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἀκρόασιν. Εἶθ' οὕτως ἐξερχόμενοι εἰς τὸ ἐκεῖσε ἀναδενδράδιον χραματίζουσι (44) μεθ' ὧν ἂν κελεύσωσιν ἀρχόντων,

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

(44) Sæpius hoc in codice τοῦ χράματος καὶ τοῦ χραματίζειν fit mentio. Est autem χραμα et *mixtum* dejejunatio, jentaculum, et *mixtare* χραματίζειν, dejejunare; vid. Du Cange v. *Mixtum*, ubi multa hujus significationis exempla attulit. Solebant nempe Græci jejuni ad celebrationem divini cultus et missæ præcipue accedere; quia cibum gustare ante sumptam communionem pro magno crimine habent. Ne igitur nimis diu jejunando sese fatigent, solent, antequam ex ecclesia decedant, buccellas panis aliquot et vini poculum, seu meri, seu aqua mixti, seu aromatibus, quæ Latini sequiores *pigmenta* appellabant (vid. Du Cange h. v.), conditi et fructus horæos atque dulciaria in porticus eccle-

διακονούντων ἐπὶ τοῦ κράματος τῶν ἀϐϐάδων. Ἀπὸ δὲ τοῦ κράματος ἀνιστάμενοι ἀπέρχονται δι' ἧς διῆλθον ὁδοῦ εἰς τὸν δρόμονα, δηριγευόμενοι καθὼς εἰρήκαμεν.

viam remeant ad dromonem prædictis cum directione et cerimoniis.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

siæ inferre, iisque sese reficere ad positas ibi longas tabulas, antequam domum quisque suam discedant. Imperatores Græci, cum adhuc essent, proceres suos in metatorio suo seu capella imperiali proposito et exhibito hoc mixto seu jentaculo excipiebant, et quando die quodam festo deberent procerum aliquos ad sacras epulas adhibere, debebat tempore cramatis Atriclinus nominatim singulos, quos secum prandere aut cœnare vellet imperator, invitare, ut ex p. 421, patet, ubi memorabilia hæc verba leguntur: δεῖ ὑμᾶς, ὦ φίλοι, ἐν τῇ βασιλικῇ τραπέζῃ *sub regiis epulis cramatis*, τοῦ κράματος τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας καλεῖν εἰς συνεστίασιν τῶν βασιλέων μεγιστᾶνας. Hæc est brevis idea cramatis. Jam de origine et rei et vocabuli aliquando uberius dicendum est. Ego quidem puto, crama esse reliquias, imaginem et successionem veterum agaparum. Sentit quidem aliter Joannes Belethus c. 119 Explicationis divini officii, qui *mixtum* hoc aut *parvum prandiolum* (ita appellat) perhibet metu institutum fuisse, ne acceptæ eucharistiæ quidquam cum saliva exspuant qui communicaverint, sed collutione hac oris omnia sacra probe detersa in ventriculum descendant. Digna sunt quæ hic legantur ejus verba, neque pigebit ascribere. . . . .

. . . .

Exponendum modo est, ait, *de parvo quodam pranponendum modo est* ait, *de parvo quodam prandiolo, quod fieri debet ante magnum prandium in Paschate, quando communicatum est. Statutum enim est in quibusdam ecclesiis, et ubique terrarum sic deberet fieri, ut illo die panis et vinum in ecclesia haberetur, et, cum homines communicaverint, detur statim unicuique buxea panis, priusquam redeat, et paulum vini, ne forte quidpiam de sacramento in ore remanserit, quod exspuendo facile emitti queat. Posset enim facile contingere, si non statim comederetur. Quæ sane laudata consuetudo omnibus probatur, sumpsitque originem ex institutione B. Benedicti. Instituit namque vir ille sanctissimus ob eamdem causam, ut illi, qui aliis fratribus debent in prandio post communionem ministrare, aliquid prius comederent. Atque hoc quidem prandium mixtum appellant.* H. T. Locum hunc cum primum pone Durandum (nam ejus Rationali subjunctus est Belethus in edit. Lugdunensi) et deinde apud Du Cangium v. *Mixtum* quoque legerem: non poteram satis novitatem sententiæ mirari, quæ censet, mixta fuisse ideo instituta, ut saporem et reliquias omnes sacramenti ex ore abstergeret, ejusque nihil quidquam sineret perire. Sed inveni deinceps auctorem antiquum et gravem Chrysostomum, qui, teste in ejus Vita Palladio, p. 66, πάρῄνει πᾶσι μετὰ τὴν κοινωνίαν ἀπογεύσασθαι ὕδατος καὶ παστίλου, ἵνα μὴ ἀκουσίως τῷ σιέλῳ ἢ τῷ φλέγματι συνεκπτύσωσί τι τοῦ συμβόλου. . . . .

. . . .

. . . . Primi Patres Ecclesiæ. cum viderent, neque Judæos, neque Græcos absque ritibus pontificalibus traduci suos in partes posse, indulserunt ipsis et hostiam et sacrificium et epulas sacrificiis adhærentes. Inde remansit in Ecclesia mos in templis epulandi, de quo cum aliquoties fuisset ad nostrum Ceremoniale disserendi occasio, hic oblatam non dimittemus. Adjuncta nempe erant majoribus ecclesiis, in quas solemniter procedere statis diebus solebant imperatores, palatia, aut ipsis potius ecclesiis sic intexta, ut partem earum efficerent. Erat ibi metatorium, in quo desideret imperator, quo tempore nihil ipsius præsentia opus, aut ipsi nihil in ecclesia peragendum esset, audiens hymnos et sermones, si qui recitarentur. In hoc ipso quoque metatorio crama celebrabat seu jentabat cum proceribus, antequam ex ecclesia in palatium reverteretur pransurus. Adhærebat huic metatorio triclinium, in quo aut solus, aut proceribus, quibus vellet, epulabatur, si nempe vesperas in eadem ecclesia celebrare vellet et prandendi causa in palatium reverti nollet. Conf. p. 308. c. fin., 310 c. fin., 323, et alibi. Tandem erat ibi quoque Cœton seu cubiculum, dormitorium, si pernoctare in ecclesia vellet imperator. Huc respiciunt illa Nicetæ Choniatæ de Andronico verba p. 175 ult.: Ἀνεγείρας κατὰ τὸν νεὼν τῶν τεσσαράκοντα μαρτύρων πολυτελῆ οἰκήματα ἑαυτῷ ἀφώρισεν εἰς ἐνοίκησιν, ἡνίκα ἂν ἀφίκοιτο πρὸς τὸ τέμενος. Istius moris imperatorum in ecclesiis prandendi exstant alibi quoque exempla, quorum non pauca Du Cange exhibuit in CPlis Christianæ l. II. p. 136. quibus addo Leonem Grammaticum, apud quem p. 480, hæc leguntur: προφασισάμενος ὁ βασιλεὺς ἀπελθεῖν καὶ δειπνῆσαι εἰς τὸν Ἅγιον Λάζαρον, et Joannem Diaconum in Chronico Neapolitano, p. 304: *Constantinus Augustus Romam venit, — dominico die processit ad Sanctum Petrum cum exercitu suo. Omnes cum cereis exiverunt ei obviam, et obtulit super altare ipsius unum pallium auro textilem et celebratæ sunt missæ. Sabbato sequenti venit ad Lateranum, lavit et ibidem pransit in basilica Vigilii.* Clerici quoque in ecclesiis convivabantur, et hoc convivium κυριακὸν appellabatur, teste Phavorino, in cujus lexico hæc glossa legitur: Κυριακὸν τὸ ἔγκληρον ἐν ἐκκλησίᾳ δεῖπνον, epulum soli clero destinatum et ab eo solo celebrari solitum in ecclesia. Saxius in notis ad Landulphi historiam Mediolan. ait vestigia veterum agaparum seu conviviorum ad fovendam charitatem mutuam institutorum vestigia usque ad sæculum XIV in ecclesia Mediolanensi perdurasse, epulas nempe in ecclesiis soli clero sacra facienti indultas, amoto luxu omni et vulgi promiscui intemperantia. Solent adhuc hodie Græci epulas funebres propinquorum suorum memoriæ sacras, aut illorum martyrum natalitias, quibus ecclesia quæque dedicata est, in porticibus ecclesiæ seu in narthece celebrare, ubi longa mensa una aut plures stant, quibus dapes imponuntur et assidetur a convivantibus. *Vid.* Gerlach. Itinerar. p. 206, et Ricaut, *De l'état de l'Eglise grecque* p. 288,

329 CAPUT XIV. A

Observanda in electione et ordinatione patriarchæ Constantinopolitani.

Vivis exempto patriarcha, significat imperatque

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ χειροτονίᾳ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (45).

Τελευτῶντος τοῦ πατριάρχου, δηλοῖ ὁ βασιλεὺς

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

cujus verba, quoniam crama nostrum illustrant, apponam. *Au bout de huit jours* [ab exsequiis] *on leur rend une visite de charité pour les consoler de leur perte et pour les accompagner à l'église, où il se fait des prières pour le repos de l'âme du mort. Les hommes mangent et boivent encore dans l'église tandis que les femmes renouvellent leurs lamentations ; — à la fin de la cérémonie on donne aux amis du bled et du ris bouilli, du vin et des fruits secs. Cette pratique connue par le nom de* τὰ σπέρνα *passe parmi eux pour être d'une très grande antiquité*, etc. Est sane, ut e dictis hactenus patet, mos antiquus, qui natales debet cramati et agapis. Cerlsch. hunc morem sic describit p. 63, cujus verba B Latine reddam. *Post celebratum cultum divinum et distributam Agapen fiebant exsequiæ feminæ cujusdam, id est cantabatur; quem cantum populus sæpe suo*, Κύριε, ἐλέησον *interpolabat. Sacerdos dicebat preces, incensabat fructus, uvas passas, amygdala, legumina alia, dulciaria, in magnis lancibus in superiore parte coram tribuna exposita, interea dum Psaltes cum suis discipulis antiphonas caneret. Postremo fructus illi consecrati cum delicatissimo vino rubro inter concionem distribuebantur. Quo facto, missæ datæ, et discessum fuit.* Dona hæc, lances inquam saturas dulciariis et vino et bellariis onustas et in memoriis martyrum aut aliorum fidelium ecclesiæ oblatas et in concione distribuendas, κανίσκια, *sportulas* olim appellabant. Balsamo ad canon. 4 Apostol. : Τὰ ἐπὶ ταῖς μνήμαις τῶν ἁγίων καὶ τῶν κατοιχομένων προσφερόμενα καὶ κανίσκια λεγόμενα διὰ πολυειδῶν ὀπωρῶν κοσμούμενα τῷ θυσιαστηρίῳ προσφέρονται. Sed redeo ad inceptum C de cramate sermonem. Manavit ab hoc cramate seu distributione buccellæ panis cum haustu vini aut buccellæ vino intinctæ aut cochlearis vini cum intrito vel injecto panis frusto, antequam ex ecclesia discederetur, mos laicis poculum negandi. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

Venit tandem successu temporis etiam crama in desuetudinem, et sic factum, ut laici prorsus calice exciderent, atque pro sacramento id unum retinerent, quod Græci ἀγάπην aut ἀντίδωρον appellant, frustum panis consecrati, quod in Ecclesia Græca solet non communicantibus distribui. Cramatis quoque species est illa largitio mo- D nachorum, de qua Goarus ad Euchologium p. 715 refert solere eos die Paschatis, peractis missæ solemnibus, panes, caseum et ova in ecclesia benedicere et consistentibus in narthece ante lautiorem cibum degustanda cum benedictione apponere Ordinarie crama consistebat in frusto uno panis et haustu vini, interdum quoque addebantur τρωκτὰ, *ficus, dactyli, amygdala*, item saccharata. Menologium (apud Du Cangium Gl. Gr. p. 752) : Λαμβάνουσιν οἱ ἀδελφοὶ κλαστὸν καὶ πρὸς ἓν κρασοβόλιον ἐν τῷ νάρθηκι, καὶ πλέον οὐδὲν, *accipiunt fratres crustulum et singulos cyathos vini in narthece et nihilo plus*. Triodium in Sabbato Sancto : Εἰσέρχεται ὁ κελλαρίτης, καὶ ἐπιδίδωσι τοῖς ἀδελφοῖς ἀνὰ κλάσμα τοῦ ἄρτου καὶ ἀνὰ ἓξ ἰσχάδων ἢ φοινίκων καὶ ἀνὰ ἑνὸς κρασοβολίου οἴνου. Huc quodammodo etiam pertinet ille mos (de quo vid. Casalium de Ritibus veter. Christian. p. 61) lac et vinum dulce mixtum recens baptizatis dandi. Nam ut hæc refectio conclusio rituum baptismi et velut gratiarum actio sacerdotis ad baptizatum pro suscepta fide erat : sic erat quoque crama conclusio divini officii, eoque clerus profitebatur quasi populo gratum animum ob præstitam sibi operam, et hoc quasi præmium studii dabat. Si quæritur, unde panis, vinum, bellaria, totus apparatus jentaculi talis sumptus fuerit, conjicio procuratores ecclesiæ cujusque illas species e reditibus ecclesiæ comparasse : consuevisse quoque fideles portiones panis, vini, aliarum rerum secum in ecclesiam afferre, quorum partem sacerdos sumeret sacrificio inde conficiendo, aliam agapæ seu antidoro aliam cramati destinatam. Transeamus nunc ad indagandam nominis etymologiam. Crama potuit vel ideo sic dictum fuisse, quod miscellaneis in speciebus et velut in satura quadam lance consisteret : vel quod κεκραμμένον id est *infusum*, nempe vinum, exhiberetur, aut quod misceretur, id est infunderetur in eo vinum : vel denique quod vinum daretur aqua mixtum et temperatum. Habent omnes tres etymologiæ speciem, sed maximam duæ posteriores. *Mixtum* opponi solet *mero* et κρᾶμα τῷ ἀκράτῳ : vid. Du Cange v. *Merus*. Suadet quoque primorum Christianorum, a quibus hic mos manavit, nota sobrietas, vinum, quod in agape fidelibus daretur, aqua mixtum et ideo κρᾶμα dictum fuisse, quod miscendum esset aqua et misceretur, idque Christianos maluisse, quam Græcorum gentilium ἄκρατον, vinum merum, quo illi in suis ἀκράτοις vel ἀκρατισμοῖς, *dejejunationibus*, utebantur. Clare id patet e loco Justini Martyris in Apologia : Ἀλλήλους φιλήματι ἀσπαζόμεθα παυσάμενοι τῶν εὐχῶν, ἔπειτα προσφέρεται τῷ προεστῶτι τῶν ἀδελφῶν ἄρτος καὶ ποτήριον ὕδατος καὶ κράματος. Est hic crama vinum meracum, sed aqua miscendum : propterea paulo post pro ea voce οἶνον substituit : Οἱ καλούμενοι παρ' ἡμῖν διάκονοι διδόασιν ἑκάστῳ τῶν παρόντων μεταλαβεῖν ἀπὸ τοῦ εὐχαρισ[τη]θέντος ἄρτου καὶ οἴνου καὶ ὕδατος. Patrocinatur huic etymologiæ quoque vox εὔκρατον, de qua vid. Du Cange Gl. Gr. p. 455. Est autem εὔκρατον εὐκρὰς more novorum Græcorum υ pro γ usurpantium idem, quod ἔγκρατον et σύγκρατον. Potest tamen a vino vel maxime meraco dictum fuisse. Nam quamvis *mixtum* notat illud vocabulum, usurpatur tamen κεραννύειν Græcis et *miscere* Latinis pariter pro *infundere* liquorem in vas quemcunque tandem. Exempla dedit Du Cange v. *Miscere*. Homerus : Ἔλαιον θυμῆρει κεράσασα κατὰ κρατός τε καὶ ὤμων, *defundens oleum super caput et humeros*. Hinc κρᾶσις est novis Græcis omne vinum, merum perinde ac mixtum, et quia meri haustu solebant dejejunare, propterea κρᾶσιν πίνειν ipsis est jentari, γεύεσθαι. Gloss. Græcobarb. (apud Du Cangium v. Πίνειν) : γεύεται, ἢ γεύγεται, ἢ πίνει κρᾶσιν. Constitisse autem ipsorum ἄκρατον seu jentaculum in haustu vini, patet ex loco Cinnami p. 158 fine, ubi Dionysius, Hunnorum dux, in arma suos ire et σὺν εἰρωνείᾳ πολλῇ ἀκρατίζεσθαι ἐκέλευσεν, εἰς ὑγίειαν τῶν Ῥωμαίων προσιεμένους τὸ ἔκπομα, οἱ δὲ ἀναστάντες ἔπιόν τε καὶ ἐν τοῖς ὅπλοις ἐγίνοντο. Unum adhuc est quod addam de versione Leichiana hujus vocabuli. Quæ etsi mihi non probatur, potuit tamen V. D., ut κραματίζειν pro *confabulari* acciperet, inducere usus verbi *miscere* apud Latinos medio ævo, quando *miscere* simplex idem erat atque *miscere sermones* ; vid. Du Cange Gl. Lat. h. v.

(45) De ritibus electionis patriarchæ CPtani multi

A τοῖς θεοφιλεστάτοις (46) μητροπολίταις ψηφίσασθαι τρεῖς, οἳ καὶ αὐτοῖς [17] δόξουσιν εἶναι ἄξιοι εἰς πατριάρχην. Καὶ δὴ τούτων συναθροισθέντων ἐν τοῖς κατηχουμενίοις τῆς ἁγιωτάτης Μεγάλης ἐκκλησίας (47), καὶ ψηφισάμενοι οὓς ἂν βουληθῶσι, ἀντιδηλοῦσι τῷ βασιλεῖ τούτους, καὶ κελεύει ὁ βασιλεὺς εἰσελθεῖν τούτους (48) εἰς τὸ παλάτιον. Καὶ δὴ τούτων εἰσελθόντων καὶ στάντων ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, διδοῦσιν ἐγγράφους (49) οὕστινας ἐψηφίσαντο. Ὁ δὲ βασιλεὺς εἰ μὲν συλκατατίθεται καὶ ἀρεσθῇ εἰς ὃν ἂν εὐδοκήσῃ· εἰ δὲ καὶ μήγε (50), λέγει· « Ἐγὼ

imperator Deo charissimis et Dei amantissimis metropolitis, tres ut candidatos, quos ipsi patriarchatui aptos et dignos reputent, denominent. Conveniunt ergo in catechumeniis sanctissimæ Magnæ ecclesiæ, et vota edunt sua iis, quibus visum fuerit, et electorum a se virorum nomina ad imperatorem renuntiant. Ergo convenire illos jubet imperator in palatium. Ingressi et coram domino collocati porrigunt ipsi scripto designata eorum trium, quos ipsi elegerint, nomina. Quos inter si etiam ille fuerit, quem imperator cupiat, aut in quo acquiescat,

VARIÆ LECTIONES.

[17] οἳ καὶ αὐτοῖς conj. R., οἷς αὐτοὺς cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

multa, ut Habertus in Pontificali, et Du Cange v. Μήνυμα et Πρόβλησις, quos hic exscribere nolo. De voce *Patriarcha* id unum adhuc noto, repetendam eam esse inde, quod ille sit νάρχω τῶν πατρίων, institutorum patriorum rituum a majoribus ad posteros transmissorum » ἐξηγητὴς καὶ φύλαξ, *ordinator, præitor et custos*. Notum τὰ πάτρια ceremonias, instituta genti cuidam aut familiæ propria notare. Plutarch. in Numa p. 24 : ἔνια τῶν Νουμᾶ πατρίων ἀπόῤῥητον ἔχει τὸν λόγον. Caput nostrum de reliquo illustrat, et non inutile erit conferre caput hujus ipsius secundi libri 38, quod agit de electione Theophylacti in patriarcham.

(46) Hominum sacri ordinis et Deo dicatorum hic titulus est, clericorum et monachorum. Reddidi « Deo charissimis et Dei amantissimis, » ne vim vocabuli non exhaurirem. Inest sane utraque idea. Poteram tamen posterius omittere. Græci enim quando de talibus loquuntur, θεοφιλεῖς appellant non tam ad eorum amorem erga Deum quam ad amorem Dei erga ipsos respicientes, et observavit Hœschelius ad Vitam sancti Antonii, Deum amantes θεοφίλους et φιλοθέους, a Deo amatos autem θεοφιλεῖς appellari. Quamvis enim clarum sit, θεοφιλὴς πάροδος apud Nicetam p. 32 esse « transitum Dei amantem » qui propter amorem Dei fit, et neutri opinioni repugnet analogia, favet tamen posteriori magis. Ut πορνογενὴς est » a scorto natus, » Basilicor. l. XLIX, tit. 4, c. 18, ita θεοφιλὴς « a Deo amatus. » Hoc sensu Aristides T. I, p. 48, c. fin. poetas θεοφιλεῖς dixit : Οἱ ποιηταὶ μόνοι θεοφιλεῖς εἰσι, « soli sunt Deo » vel « diis chari, » καὶ παρὰ τούτων οἱ θεοὶ ἥδιστα δέχονται τὰ δῶρα. Pariter eumdem eodem loco θεοφιλῆ et Θεῷ κεχαρισμένον appellat Alexander Trallianus V, 4, Jabocum Psychristam, medicum sic dictum, quod diæta refrigerante uteretur, μεγάλου ἀνδρός, ait, καὶ θεοφιλεστάτου περὶ τὴν τέχνην γενομένου, « cui Deus ex ingenti amore præclaram in arte medica fortunam et dexteritatem raram indulsit, » ἦν γὰρ θεοφιλὴς καὶ ἐπιεικὴς ὁ ἀνὴρ καὶ Θεῷ τῷ ὄντι κεχαρισμένος. De quo loco vid. Schurtzfleisch. ad Eusebii Chronicon p. 91. Olim tribuebatur ille titulus etiam imperatoribus ; deinde clerus eum in peculium accepit, titulo τῶν φιλοχρίστων imperatoribus permisso. Athanasius in Apologia ad Constantium imp. σὺ δὲ, ὦ θεοφιλέστατε Αὔγουστε, ζήσαις πολλαῖς ἐτῶν περιόδοις καὶ τὰ ἐγκαίνια ἐπιτελέσαις. Deinde inter alios titulos, quibus compellabatur patriarcha coram et in scriptis, erat quoque ἡ σὴ θεοφίλεια, ut e jure Græco Romano constat. In nostro præsenti loco datur prædicatum θεοφιλέστατοι metropolitis. In formula vero renuntiandi patriarcham, quam Du Cange Gl. Gr. p. 927 e Malaxo refert, datur iisdem prædicatum θεοφιλέστατοι ; episcopis autem πανιερώτατοι ; vid. paulo post ad 336 dicenda.

(47) *Magna ecclesia* est eadem atque Sancta B Sophia, et quia olim sedes patriarchatus CPtani penes eam erat, dicebantur qui ad patriarchatum illum promoverentur « ad excelsissimum et magnum patriarchalem thronum Magnæ Christi ecclesiæ promoveri. » Sic in laudata modo formula apud Du Cangium Jeremias e metropolita Larissæ in patriarcham CPtanum sublimatur his verbis, quæ referre haud piget neque a re præsenti alienum est. Ἡ θεία καὶ ἱερὰ σύνοδος τούτους τῶν πανιερωτάτων μητροπολιτῶν, θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων, τῶν τιμιωτάτων κληρικῶν, τῶν εὐγενεστάτων ἀρχόντων καὶ παντὸς τοῦ Χριστωνύμου λαοῦ προσκαλοῦνται τὴν ἀρχιερωσύνην σου ἀπὸ τὸν θρόνον τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης εἰς τὸν ὑψηλότατον καὶ μέγαν θρόνον τὸν πατριαρχικὸν τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης ἐκκλησίας.

(48) Hoc primum τούτους pertinet ad *electos*, denominatos, C secundum vero proxime sequens τούτους ad *electores*, denominatores. Maluissem tamen pro primo τούτο aut περὶ τούτου ; « renuntiant ad imperatorem, se mandata perfecisse. » Quorsum enim opus erat nomina eorum in scripto exhibere, quæ jam orali relatione significassent? Nihil tamen ausus hic fui in Latinis movere, aut a Græcis discedere. De more ternos viros ad episcopatum denominandi, quorum unum primis temporibus ordinator, et deinceps imperator eligeret, egit Habertus p. 459.

(49) Syntagma patriarchale (apud Habertum p. 477 : Ὡρίσθησαν οἱ ἄρχοντες τοῦ πατριαρχείου καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἐγγράφως γνωμοδοτῆσαι, καὶ προεβλήθη διὰ προστάγματος Μάξιμος. Vocem πρόσταγμα non recte accepit ibi Habertus. Est enim non, quod ipse vult, designatio nominum candidatorum patriarchatus imperatori a proceribus patriarchei scripto exhibita, sed ipsa προβλησις, renuntiatio ex imperatoris ore profecta, ἡ ὁμολογία τοῦ βασι- D λέως διὰ στόματος οἰκείου, ὡς στέργει τὸν ἐκλεγέντα παρ' αὐτῆς ἐψηφισμένον etc., ut ait Symeon Thessalonicensis apud Du Cangium v. Πρόβλησις.

(50) Apparet ex hoc capite et hoc præcipue loco, τὴν πρόβλησιν seu renuntiationem imperatoris non fuisse meram, ut Symeon Thessalonicensis vult. συγκατάθεσιν, assensionem et contestationem suæ acquiescentiæ in proposito candidato, sed pleno cum jure constitutionem ejus, quem pro suo libero arbitrio, a clero commendatum nec ne, velit jubeat patriarcham esse. Voluerunt quidem Græci sacerdotes jugum hoc dependentiæ suæ a potestate sæculari excutere, verbisque captiosis illuc viam sibi sternere studuerunt : sed æque illis atque Latinis non successit. Verba Symeonis hæc sunt. Ait imperatorem hunc Ecclesiæ honorem habere ut profiteatur ore suo, in actu renuntiationis, ὡς στέργει τὸν ἐκλεγέντα παρ' αὐτῆς ἐψηφισμένον, τὴν Ἐκκλη-

bene res habet, et renuntiat illum : quod si vero A præter ibi scriptos alium aliquem patriarcham creatum velit, significat se hunc vel illum, nominatim citans, velle patriarcham creatum habere. Metropolitis, ut par est, imperiali mandato atque optioni acquiescentibus atque cedentibus (modo dignus et aptus muneri sit a domino denominatus), fit metastasimon, vel exitur e palatio, totusque senatus et metropolitæ omnes, ecclesiastici omnes, proceres et presbyteri reliquique sacerdotes abeunt ad magnauram; quo etiam imperator in scaramangio et sago aurea prætexta septo pergit, et coram ibi astans alloquitur senatum et metropolitas his verbis : « Divina gratia et nostra, quæ illi debetur, imperialis majestas creat hunc » [quem videtis et monstro] « virum piissimum Constantinopoleos patriarcham. » (Adest enim coram honorandus.) Acquiescunt omnes et acceptant domini judicium, eique pia vota ingerunt, et alia significant, quæ vo-

τὸν ὁ δεῖνα θέλω γενέσθαι. » Καὶ τῶν μητροπολιτῶν ἐπὶ τούτῳ συγκαταθεμένων καὶ τῇ βασιλικῇ προστάξει καὶ κρίσει κατὰ τὸ δίκαιον ὑπεικόντων, εἰ ἄρα ἄξιος εἴη, γίνεται μεταστάσιμον, καὶ ἀπέρχεται ἐν τῇ μανναύρᾳ πᾶσα ἡ σύγκλητος καὶ οἱ μητροπολῖται πάντες καὶ πάντες οἱ τῆς Ἐκκλησίας ἄρχοντες καὶ πρεσβύτεροι καὶ λοιποὶ ἱερεῖς. Καὶ ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἀπὸ σκαραμαγγίου, φορῶν καὶ τὸ χρυσοπερίκλειστον σαγίον, καὶ ἵσταται, καὶ λέγει πρός τε τὴν σύγκλητον καὶ τοὺς μητροπολίτας· « Ἡ θεία χάρις (51) καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς βασιλεία ἡμῶν προβάλλεται τὸν εὐλαβέστατον τοῦτον (52) πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως. » Καὶ αὐτὸς γὰρ ἐκεῖσε πάρεστιν ὁ μέλλων χειροτονηθῆναι. Καὶ πάντων ἀποδεξαμένων, B ἐπεύχονται τὸν βασιλέα, καὶ ἄλλα, ὅσα βούλονται, λέγουσι πρὸς αὐτόν. Εἶθ' οὕτως ὁ βασιλεὺς παραδίδωσιν αὐτὸν τῷ πραιποσίτῳ καὶ ἄρχουσι τοῖς τοῦ κουβουκλείου καὶ σιλεντιαρίοις, καὶ ὑπὸ τοῦ πραιποσίτου καὶ σιλεντιαρίου παρακρατούμενος (53) καὶ

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

σίαν ποιμαίνειν καταδεξάμενον, καὶ ἐν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι τῇ δωρησαμένῃ τούτῳ τὴν βασιλείαν, ἔχει [gratum et acceptum habet,] καὶ αὐτὸς ἀρχιεπίσκοπον ΚΠ νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸν πατριάρχην, οὐ μὴν ἐνεργεῖ αὐτὸν αὐτός, οὐδὲ δίδωσί τούτῳ τι ἀλλὰ συμφρονεῖ καὶ ἐπακολουθεῖ τῷ ἔργῳ. Falsa sunt hæc postrema : « Non tamen in functionem et exercitium muneris eum ipse imperator immittit, neque dat ipsi quidquam, sed consentit et acquiescit rei jam antea perfectæ ab aliis, velut pedissequus pone sequens. » Si vera hæc sunt, nemini unquam ullam dignitatem sæcularem contulit imperator, sed ab ipsis honoratis arreptam tantummodo consensu suo, quem negare non potuerit, confirmavit. Eadem enim formula, qua dignitates et officia quæcunque alia C conferebat : « Nostra per Deum majestas creat et renuntiat te talem vel talem, » patriarchatum quoque conferebat. Quæ mentiendi impudentia illud affirmare ad clerum pertinere, et a solo clero tribui, quod ni quis ab imperatore acceperit, nunquam obtineat ; cujus collationi sola voluntas et edictum imperatoris intercedere valet. Aliquanto modestius et verius Nicephorus Gregoras l. III : Ἀρσένιος ἱερᾶται καὶ πατριάρχης χειροτονεῖται κοινῇ τῶν τε ἀρχιερέων γνώμῃ καὶ ψήφῳ, καὶ τοῦ βασιλέως τὰ μέγιστα συναινοῦντος καὶ ἐπικυροῦντος, ὡς ἔθος ἐστὶ, τὴν ἀρχιερωσύνην. Recte vero addit τὰ μέγιστα *quod rei caput est*. Nam in voluntate et assensu imperatoris vertebatur totius negotii cardo.

(51) Solemnis formula in ordinationibus seu promotionibus ecclesiasticis, et tanti ponderis, ut absque ea ordinatio irrita et nulla sit ; Habet. Pontif. p. 116. Unde apparet, apud Cedrenum p. 449 D post ἐκπεφώνηται, non post ἐπίσκοπον, ponendam esse majorem distinctionem. Habet tamen Codinus aliam, cui hæc formula deest, hanc nempe : Ἡ ἁγία Τριὰς διὰ τῆς παρ' αὐτῆς δωρηθείσης ἡμῖν βασιλείας προβάλλεταί σε ἀρχιεπίσκοπον ΚΠ., νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸν πατριάρχην.

(52) A pronuntiante hæc verba debebat identidem pro varia qualitate subjecti addi character ordinandi patriarchæ quem hactenus quisque gesserit, ἱερέα aut ἱερομόναχον aut πρεσβύτερον, ἐπίσκοπον, ἀρχιεπίσκοπον, μητροπολίτην, aut denique σύγκελλον. Titulus εὐλαβέστατος erat minoribus gradibus ecclesiasticis proprius. Concil. VI, Act. 12 : οἱ θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι καὶ οἱ εὐλαβέστατοι κληρικοὶ οἱ ὑπὸ τὸν θρόνον τυγχάνοντες τῆς Ἀντιοχέων πόλεως.

(53) Verbum παρακρατεῖν significat aliquem medium interceptum a lateribus tenere, ut elabi nequeat. Eleganter M. Antoninus Philosoph. imp. XI, : 18 τὸ πνευμάτιόν σου καὶ τὸ πυρῶδες πᾶν ὅσον ἐγκέκραται παρακρατεῖται ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ συγκρίματος. Hoc modo quos honorare vellent, deducebant comites, præsertim si quis ad imperatorem adducendus esset, medius interceptus a duobus brachia ejus tenentibus coram sistebatur ; quod honoris sub specie vere erat imperatoris securitati prospicere. Hodieque mos ille in aula Turcica observatur, in quam e Græca cum multis aliis traductus fuit. « Singuli, » ait Busbekius Epist. I. p. 71, de se suisque comitibus ad Solimannum deductis, « ut ingressi sumus, ad eum a cubiculariis ejus deducti sumus, brachia nostra tenentibus. (Ita enim fert eorum consuetudo ab eo tempore, quo Croata quidam in vindictam domini sui interfecti, Marci, despotæ Serviæ petito colloquio Amuratem occidit.) Posteaque, veluti deosculata ejus manu, ad parietem oppositum cessim ita sumus reducti, ne illi tergum aut ullam posterioris corporis partem obverteremus. » Potest illa ratio, quam allegat Busbekius, Turcas cautos fecisse, et eo magis hunc morem suasisse. Sed procul dubio manavit in aulam Turcicam e Græca. Illa enim se ad hujus exemplum plurimis in rebus formavit. Sæpius apud Nostrum fit mentio patriarchæ a silentiariis tam in accessu ad imperatorem, quam in recessu, παρακρατουμένου ; p. 18, Luitprandus Histor. VI, 2, se ipsum ait « duorum eunuchorum humeris incumbentem ante imperatoris præsentiam deductum fuisse. » Id idem in se quoque instituebant Romani pontifices. *[Ordo Roman. I, de missa pontificia p. 15 : *Descendit pontifex de sede cum primicerio notariorum et primicerio defensorum tenentibus ei manus*, et p. 141 : *Tunc surgit dominus pontifex a duobus sustentatus in processione progrediens, sicut mos est.*]* In collectione tabularum Ferriolensium tab. 87, exhibetur imago sponsæ Armenicæ, quam duæ amicæ paranymphæ mediam interceptam ad ecclesiam deducunt marito copulandam, tenentes eam utroque brachio, sed manibus non nudis, sed pretioso manucciolo velatis. Vita sancti Nili junioris p. 152 : Κρατήσαντες αὐτὸν ἀμφοτέρωθεν τῶν χειρῶν ἀνήγαγον εἰς τὸ πατριαρχεῖν καθίσαντες αὐτὸν μέσον. Sed præcipue elegans et memorabilis est locus Sguropuli in Hist. Concilii Florent. sect. IV, c. 5 : Διερχομένων οὖν ἡμῶν τὰς ὁδοὺς ἐκρατεῖτο ὁ πατριάρχης ἀπὸ τῶν ἀγκαλῶν ἀπὸ μὲν τοῦ ἑνὸς μέρους παρὰ τοῦ Κορώνης Χριστοφόρου εὐπρεπέστερον, ἀπὸ δὲ θατέρου παρὰ τοῦ Πορτουγάλου ἄκροις

ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δηριγευόμενος, ἀπάρχεται ἐν τῷ πατριαρχείῳ. Ὁ δὲ βασιλεὺς ὑποστρέφει καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ παλατίῳ. Καὶ ἑορτῆς ἐνισταμένης ἢ Κυριακῆς, γίνεται πρόκενσον ἐν τῇ Μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, καθὼς ἡ συνήθεια ἔχει, καὶ δέχεται τούτους ὁ ὑποψήφιος (54) μετὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πάσης τάξεως. Καὶ δὴ κατὰ τὸν εἰωθότα τύπον εἰσοδεύσαντες, καὶ τῶν ἑξῆς ἐπιτελεσθέντων κατὰ τὰς λοιπὰς προελεύσέις, ἀπάρχονται οἱ θεοφιλεῖς μητροπολῖται τῆς τιμίας χειροτονίας. Οἱ δὲ φιλόχριστοι βασιλεῖς μικρόν τι ὀπισθοποδοῦσιν (55), ἕως ἂν τελεσθῇ παρὰ τῶν μητροπολιτῶν τὰ τῆς χειροτονίας, καὶ εἶθ' οὕτως διὰ τοῦ δεξιοῦ μέρους τοῦ βήματος καὶ τοῦ κυκλίου εἰσέρχονται ἐν τῷ εὐκτηρίῳ, ἐν ᾧ καὶ ἡ ἀργυρᾶ ἵδρυται σταύρωσις, καὶ διὰ τῆς τρισσῆς μετὰ τῶν κηρῶν προσκυνήσεως ἀπευχαριστοῦσιν τῷ Θεῷ, καὶ τὸν πατριάρχην ἀποχαιρετίσαντες, ἐξελθόντες, εἰ μὲν ἔστιν μεγάλη Κυριακὴ ἢ Πεντηκοστὴ, εἴτε ἄλλη ἑορτὴ, ἐν αἷς ἀπέρχονται οἱ δεσπόται ἐν τῇ Μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, εἰσέρχονται ἐν τῷ μητατωρίῳ, καὶ τὰ ἑξῆς ἐπιτελεῖται, καθὼς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς προελεύσεσιν. Εἰ δὲ ἄλλη ἑορτὴ, ἐν ᾗ οὐκ ἀπέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ Μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, ἢ παγάνη Κυριακὴ, ἀνέρχονται διὰ τοῦ κοχλιοῦ τοῦ πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἁγίου Φρέατος ἐν τοῖς πρὸς ἀνατολὴν δεξιοῖς

fuerint. Tum præsentat et committit imperator novum patriarcham præposito et proceribus cubiculi et silentiariis : et sic utrinque brachio sublevatus deducitur a præposito et uno quodam silentiario in patriarcheum seu residentiam patriarchæ, ecclesiasticis dirigentibus et obsequentibus ; imperator autem revertitur in palatium. Proxime illinc instante die festo Dominicove fit processio in Magnam ecclesiam, prout illuc processiones fieri solent. Electus aut præpositus, unaque cum eo totus ecclesiasticus ordo, imperatores ibi cum comitatu excipit. Intratur in navim, et officium fit secundum formulam consuetam, fiuntque omnia deinceps ea serie iisque ritibus, qui aliis in processionibus obtinent. Tum, peractis illis, incipiunt Deo cari metropolitæ electionem et ordinationem patriarchæ. Imperatores autem Christi amantes parum retro in vestigia sua recedunt, et exspectant donec a metropolitis ea quæ ad ordinationem pertinent peracta fuerint. Tum intrantes per dextram regionem tribunæ et per cyclium in sacellum, in quo argentea dominicæ passionis imago conspicitur, adorant ter Deum cum cereis, et salvere jusso patriarcha, exeunt in metatorium, fiuntque reliqua, ut in consuetis processionibus, si nempe solemnis

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

δακτύλοις, καθὼς εἰώθασιν οἱ Λατῖνοι πρεσενταρίζειν. Ergo minus decorum reputabatur Græcis alicui tantum extremos manus articulos non tam apprehendendos, quam tangendos, solummodo, in speciem, Latino more, porrigere, decentius autem, ut Græci ipsi faciebant, suum brachium alterius brachio subjicere et circumplicare et sic ipsum ducere. Vetustus ille mos est et ad Byzantinos a Romanis venit. Legitur enim in vita Caracallæ T. I Script. Hist. Aug. p. 710, eum e Capitolio, ubi pro suscepto recens imperio Jovi Capitolino gratias egerat et vota fecerat, in palatium rediisse *innitentem* [παρακρατούμενον] *Papiniano et Chiloni*, ambobus præfectis prætorio. Plerumque qui alterum sic deducerent, ipsi erant dignitate suppares ; interdum etiam æquales, ut apud nostrum pag. 363 Heraclius junior, e despotæ dignitate in Cæsarem evehendus, dicitur in solemni ad ecclesiam processione ivisse ad latus majoris fratris sui Constantini, ab eodem παρακρατούμενος. Significetne idem Gervasius verbo *Subascellatus* apud Du Cangium Gl. Lat. h. v., viderint quibus volupe et locus ille ad manus fuerit integer.

(54) Sic appellatur, quem Latini *electum* dicunt, id est suffragiis et spe muneri alicui sacro civilive, seu sacro præcipue, destinatus, nondum tamen ordinatus, renuntiatus aut investitus, ille, ad quem pertinet ἡ ὑποψήφισις vel τὸ ὑπεψηφίσθαι, altera denominatio, priori subjecta et submissa. Clericorum enim denominatio ψῆφος *suffragium*, simpliciter dicitur, et ψηφίζεσθαι, *votare*, ut sic dicam, dicuntur clerici, quando candidatos tres denominant et proponunt imperatoris delectui velut habiles et dignos. Imperator autem dicitur ὑποψηφίζεσθαι, *subvotare*, id est *postvotare*, quando unum aliquem a clero denominatorum aut alium aliquem ipse denominat et ordinari jubet ; et talis denominatus ὑποψήφιος, id est *subvotarius*, *postvotarius*, secundo voto designatus dicitur. Usus hic, quem dixi, verbi ὑποψηφίζεσθαι clare patet in illis Joannis Cantacuzeni, p. 859 : τοιγαροῦν ζητήσεως προκειμένης περὶ πατριάρχου τὴν ἀρχαίαν ἐλευθερίαν ἀποδίδωμι οὐχ ὑμῖν μᾶλλον ἢ Θεῷ, ᾧ μελήσει μάλιστα τὸν καλῶς τῆς Ἐκκλησίας προστησόμενον ἀποκαλύπτειν· ὕστερον δὲ καὶ αὐτὸς ἕνα τῶν τριῶν ὑποψηφιοῦμαι ὥσπερ ἔθος. Est ergo ὑπό in hoc compositione idem quod ἐπὶ, *super*, *post* aliud quidquam præcedens.

(55) « Cessim se recipiunt, » ut ait Busbekius loco modo laudato, ne posticam præbeant venerabili consessui spectandam. Quorsum autem et quoad cesserit imp., patet ex p. 367, ubi dicitur imp. parumper retro cessisse μέχρι τοῦ ἀργυροῦ κίονος τοῦ κιβωρίου. Ergo intra altare et cancellos tribunæ perficiebant ordinationem sacerdotes. Mos idem adhuc a Turcis observatur, Græcorum exemplo doctis, ne honoratiori, aut cui quis honorem habere velit, tergum obvertat, sed retro in vestigia sua vultu irretorto eat. Idem Busbekius alio loco p. 14 salutationem Ganizarorum sic describit. « Ubi in cænaculum erant admissi, ait, capite demisso me salutabant. Inde propere et pæne cursim accedentes vestem mihi aut manum, veluti deosculaturi, tangebant, fasciculumque hyacinthorum vel narcissorum obtrudebant [ὀσφράδια Nostro sunt], et mox pari fere celeritate recessim ad fores, ne mihi tergum obverterent, regrediebantur ; id enim institutis eorum habetur indecorum. Ibi summa cum modestia compositis sinum manibus [χερσὶ δεδεμέναις] terramque intuentes tacite adstabant, magis ut in iis monachos nostros agnosceres, quam milites. « Noster id ὀπισθοποδεῖν uno verbo et ὀπισθοφανῶς ἀπέρχεσθαι dicit p. 101, item p. 85, et p. 353, habet ὀπισθοφανῶς ἀπάγειν. Xenophon, si bene memini, ἀναποδηδὸν et ἀναποδίζεσθαι dixit. Cæterum non licebat imperatoribus electioni interesse, ne auctoritate sua scilicet clerum terrerent et ad electionem vitiosam pertraherent aut cogerent ; clerus vicissim nolens volens alium quam vellet et jussisset imperator non eligebat, libere tamen eligebat. Sic mimum ludimus, sacrum hi, profanum alii. Conf. Sigon de regno Italiæ p. 22, v. 49, ad A. 595.

hæc actio aut in magnam Dominicam seu festum ipsum Paschatis, aut in festum Pentecostes aliumve diem festum incidat, in quo dominus **327** ad Magnam ecclesiam abire obtinet. Quodsi vero hæc actio in diem festum alium, quo dominus de more non abit, aut in Dominicam paganam [qua processio solemnis celebrari alias non solet] incidat, ascendunt per cochleam, quæ est in regione sancti putei, ad partem ad orientem, versus dextram catechumeniorum, et ibi exspectant audiuntque sancti Evangelii recitationem.

A μέρεσιν τῶν κατηχουμενίων, ἐκδεχόμενοι τὴν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου ἀνάγνωσιν.

CAPUT XV.

Observanda, quando [legati exteri] exceptio fit in magno triclinio magnauræ, dominis super throno Salomoneo residentibus.

Exceptio si fieri debet in magnaura, non recluditur palatium eo, ut ibi matutina constet atque celebretur quotidiana processio et conventus: sed procedit totus senatus mane in magnauram, ibique mutant vel induunt mutatoria. Finita ferme hora secunda, cum omnia parata sunt intrant [in dominorum cubiculum] præpositi et cubicularii omnes per ecclesiam Domini. Imperatores autem, induti dibetesia et saga auro prætextata, exeunt per porticus SS. Quadraginta et per sigma, stipantibus cubiculo et maglabitis et hetæria; per viam intrant in ecclesiam Domini, accendunt ibi cereos, transeunt inde per sacellum et ovatum et angiportum, qui ad magnauræ solarium ducit. Illinc ingrediuntur in magnum triclinium, in quo Salomoneus thronus collocatus est. Ibi enim in dextra, si ad orientem respicias, parte infra concham stant aureæ sellæ, et exposita jacent paludamenta et infulæ. Domini autem [trajecto triclinio] in cœtonem, qui a sinistra parte est, intrant [opportunum publicæ

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ΄.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, δοχῆς γενομένης ἐν τῷ μεγάλῳ τρικλίνῳ τῆς μανναύρας, τῶν δεσποτῶν καθεζομένων ἐπὶ τοῦ Σολομωντείου θρόνου (56).

Ἰστέον, ὅτι δοχῆς μελλούσης γίνεσθαι ἐν τῇ μαναύρᾳ, οὐκ ἀνοίγει τὸ παλάτιον πρὸς τὸ πρωῒ στῆναι τὴν καθημερινὴν προέλευσιν, ἀλλὰ προέρχεται πᾶσα ἡ σύγκλητος πρωῒ ἐν τῇ μανναύρᾳ, καὶ ἀλλάσσει ἐκεῖσε τὰ ἀλλάξιμα. B Καὶ περὶ πλήρωμα τῆς δευτέρας ὥρας, ὅταν πάντα ἑτοιμασθῶσιν, εἰσέρχονται οἱ πραιπόσιτοι καὶ οἱ τοῦ κουβουκλείου πάντες διὰ τῆς τοῦ Κυρίου ἐκκλησίας, καὶ περιβαλλόμενοι οἱ δεσπόται τὰ διβητήσια καὶ τὰ χρυσοπερίκλειστα σαγία, ἐξέρχονται διὰ τῶν διαβατικῶν τῶν Ἁγίων Μ΄ καὶ τοῦ σίγματος, δηριγευόμενοι ὑπό τε τοῦ κουβουκλείου καὶ τῶν μαγλαβιτῶν καὶ τῆς ἑταιρείας, καὶ ἐξέρχονται εἰς τοῦ Κυρίου, καὶ ἅπτουσιν κηρούς, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε διέρχεται διὰ τῆς σακέλλης καὶ τοῦ ὠάτου καὶ διὰ τοῦ ἀνιόντος στενωποῦ πρὸς τὸ τῆς μανναύρας ἡλιακόν. Καὶ εἰσέρχονται εἰς τὸν μέγαν τρίκλινον, ἐν ᾧ καὶ ὁ Σολομώντειος ἵδρυται θρόνος. Κἀκεῖσε γὰρ εἰς τὸ πρὸς ἀνατολὴν δεξιὸν μέρος κάτωθεν τῆς κόγχης ἵστανται τὰ χρυσᾶ σελλία, καὶ ἀπόκεινται αἵ τε χλαμύδες καὶ τα στέμματα, καὶ οἱ μὲν δεσπόται

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(56) Ita dictum fuit solium, super quo sedentes imperatores legatis exteris aures præbebant, ob leones per ejus gradus ad instar throni a Salomone, rege Judææ, facti et usurpati, utrinque dispositos. Thuanus ad ann. 1606, de pseudo-Demetrio, Russiæ tyranno, narrat, objectum inter alia ipsi fuisse, « quod thronum ex argento inauratum sibi fabricari jusserit, cujus latera seni leones hinc inde gradibus divisi ambiebant, quo fastu nullus decessorum fuerat usus. » Potuit in hac appellatione simul quoque partem habuisse illius ævi mos, quo miranda quævis et spectabilia opera *Solomonea* appellabant. Ita Nicetas l. III Isaacii Angeli, declaraturus ejus opulentiam et largitatem in distributione dapum, mensam ipsi tribuit Salomoneam, inter alia thrasonica et ampullosa dicens: εἶχεν ἀτεχνῶς τράπεζαν Σολομώνειον. Vid. Du Cange Gl. Lat. v. *Salomo*, ubi inter alia citat ex Guilielmo Bibliothecario, Stephano VI, locum hunc: « Contulit ibidem cantharam exauratam unam, Salomonem unum, regnum aureum unum cum gemmis pretiosissimis, » etc. Fallitur procul dubio Du Cange, quando hoc in loco, *Salomonem* significare ait librum Salomonis, Proverbia forte, aut alium, et *regnum* libros Regum. *Regnum* est corona, de qua significatione alias agimus; *Salomo* autem idem est atque *amula*. *Salam* Arab., est situla μόνωτος. Est ergo vox Arabica. Ex altero autem quem Du Cange proxime citat, loco monastici Anglicani clarius patet, medio ævo pretiosa et artificiosa quæque opera Salomoniaca appellari consuevisse. Est autem ille: *Duas patenas argenteas cum duobus urceolis pretiosissimis ex operibus Salomonis.* Tertium, quem ibidem, sed contractius, integrio-

C rem sub voce *Fortera* ex Antonii Yepez Chronico Ord. sancti Benedicti citat, non possum facere quin illustrem. *Vendant illos vasos vel forteras Salomonaticas in duplum pro plata, et illas alias illo valente, et toto pretio donent illud ad dona Auria et illa dispendat illud in opera de sancta Maria pro mea anima, et meo seniore.* In his barbaricis *vasi* valent opera aurea et argentea cælata et pretiosa. *Forteræ* autem per transpositionem dictæ sunt pro *fotreræ* vel *fodreræ*, *fourrures*, panni pretiosi foderati, pellibus murium exoticorum pretiosis et unionibus ornati. Hæc *Salomonatica* appellat ista charta, quod et pretio rerum exoticarum et artificio compositionis essent rara atque admiranda, et viro, qualis Salomo tunc temporis habebatur, digna. Sensus autem istius loci hic est, si quis aliquando meliore Latinitate reddere velit: *Vendant illa vasa et pellitas vestes pretiosiores duplo pretio materiæ eorum, sic ut ars operum et raritas tantidem redimatur atque ipsa materia valet: cætera vero minus artificiosa vendant pretio suo, quoniam ingenium artificis nativo eorum valori nihil addidit. Nummos inde confectos omnes exhibeant Dominæ Auria, quæ in ecclesia S. Mariæ et Domini nostri dedicet, in salutem animæ meæ.* More itaque sæculi sui locutus fuit Muhammed in Alcorano, quando miranda quæque et stupenda opera Salomoni tribuit, eaque illum non sine geniorum opera confecisse fabulatur. Quod secuti Arabes imitati deinceps fuerunt. Testatur de illo more locus quoque Lamberti Ardensis apud Du Cangium v. *Platura* (pro quo reponendum est *plastura*, gypsatum tectorium, *Stuccaturarbeit*.). *Capellam* ille memorat *Salomoniaco tabernaculo in plastura et pictura assimilitam.*

εἰσέρχονται ἐν τῷ ἐκεῖσε ἐξ ἀριστερᾶς κοιτῶνι. Καὶ ὅτε πάντα καλῶς εὐτρεπισθῶσιν ὑπό τε τοῦ τῆς καταστάσεως καὶ τῶν πραιποσίτων καὶ τοῦ λογοθέτου τοῦ δρόμου, εἰσέρχονται οἱ πραιπόσιτοι καὶ ὑπομιμνήσκουσι τοὺς δεσμώτας. Καὶ εὐθέως ἐξέρχονται οἱ δεσπόται καὶ ἀπέρχονται ἔνθα αἱ χλαμύδες καὶ τὰ στέμματα ἀπόκεινται, καὶ περιβαλλόμενοι τὰ αὐτὰ ὑπὸ τῶν πραιποσίτων, ἀνέρχονται καὶ καθέζονται ἐπὶ τῶν θρόνων, καὶ ὁ λαὸς, ἔξω ἑστὼς τῶν δύο πρὸς δύσιν συρτῶν βήλων, λέγει μεγάλως τὸ πολυχρόνιον· Καὶ εἶθ' οὕτως ἐξερχόμενοι οἱ πραιπόσιτοι εἰσάγουσι τοῖς (57) τοῦ κουβουκλείου διὰ τῶν δύο μερῶν δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ, καθὼς ἡ συνήθεια ἔχει. Καὶ ἐν τῷ τούτους στῆναι νεύει ὁ πραιπόσιτος τῷ ὀστιαρίῳ τῷ τὴν χρυσῆν βέργαν κατέχοντι, καὶ ἐξέρχεται, καὶ εἰσάγει βῆλον α', τοὺς μαγίστρους. Καὶ πάλιν διὰ νεύματος τοῦ πραιποσίτου ἐξέρχεται ἕτερος ὀστιάριος, καὶ εἰσάγει τῷ αὐτῷ σχήματι βῆλον β', τοὺς πατρικίους. Καὶ πάλιν διὰ νεύματος τοῦ πραιποσίτου ἐξέρχεται ὁ ἕτερος ὀστιάριος, καὶ εἰσάγει τῷ αὐτῷ σχήματι βῆλον γ', τοὺς συγκλητικοὺς, καὶ ἁπλῶς ὅσα ἂν βῆλα ἔχει ἡ συνήθεια καὶ ἡ τάξις τῶν δοχῶν. Καὶ εἶθ' οὕτως εἰσέρχεται ὁ κατεπάνω μετὰ καὶ τοῦ δομεστίκου καὶ τῶν χρυσοτρικλινιτῶν, καὶ ἵστανται δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ πρὸ τῶν δύο πρὸς δύσιν συρτῶν βήλων, καὶ μετὰ τὸ στῆναι αὐτοὺς νεύει ὁ πραιπόσιτος τῷ ὀστιαρίῳ τῷ τὴν χρυσῆν βέργαν κατέχοντι, καὶ εἰσάγει τὸν ἐθνικὸν, δηλονότι κρατούμενον ὑπὸ τοῦ κατεπάνω τῶν βασιλικῶν ἢ καὶ ὑπὸ τοῦ κόμητος τοῦ σταύλου ἢ καὶ ὑπὸ τοῦ πρωτοστράτωρος, συνόντος αὐτοῖς καὶ τοῦ ἑρμηνευτοῦ, προπορευομένου δηλονότι καὶ τοῦ λογοθέτου τοῦ δρόμου. Καὶ δὴ τούτου εἰσελθόντος, πίπτει ἐπ' ἐδάφους προσκυνῶν τοὺς δεσπότας, καὶ εὐθέως αὐλοῦσι τὰ ὄργανα· εἶτα εἰσέρχεται καὶ ἵσταται ἀπὸ διαστήματος τοῦ βασιλικοῦ θρόνου καὶ εὐθέως παίουσι τὰ ὄργανα. Ἰστέον, ὅτι, τοῦ φίλου ἀποκινοῦντος πρὸς τὸν βασιλέα, εἰσέρχονται οἱ προκριτώτεροι τούτου ἄνθρωποι, καὶ προσκυνοῦντες ἵστανται ἔνδον τῶν δύο συρτῶν βήλων. Καὶ ποιοῦντος τοῦ λογοθέτου τὰς συνήθεις ἐρωτήσεις εἰς αὐτὸν ἄρχονται βρυχᾶσθαι οἱ λέοντες (58) καὶ τὰ ὄρνεα τὰ ἐν σέντζῳ,

A præsessioni et legati exceptioni tempus præstolantes]. Omnibus itaque rite præparatis tam a cerimoniario, quam a præpositis et rationali cursus publici, intrant præpositi [in cœtonem] et significant ea de re dominis; qui protinus exeunt, et illuc ascendunt, ubi chlamydes et stemmata jacent; quæ a præpositis induti ascendunt in thronum, et in eo resident; **328** quo facto, turba, quæ extra gemina versus occidentem vela attractilia stat, magna voce clamat polychronium seu votum vitæ diuturnæ. Dein exeunt præpositi et introducunt cubiculi ministros ex ambabus plagis, dextra sinistraque, ut consuetudo secum fert. Ut hi constiterunt, exit ostiarius auream virgam tenens, præpositi mutu monitus, et introducit velum seu missum vel corpus admittendorum procerum primum, magistros
B puta. Eo facto, rursus exit, sed alter ostiarius, et is quoque præpositi nutu admonitus, et introducit eodem modo velum secundum, nempe patricios. Rursus deinceps monet præpositus illum priorem ostiarium, et is egressus introducit tertium velum; et hoc alternatim ita fit, donec intraverint vela omnia, quotquot intrare consuetudinis est et cerimoniale receptionum flagitat. His factis, intrant catepano basilicorum et domesticus [chrysotriclinitarum, ut videtur] et chrysotriclinitæ, et consistunt hinc illinc ad dextram et sinistram coram ambobus attractilibus velis. Ut hi constiterunt, exit ostiarius cum aurea virga, præpositi nutu monitus, et introducit ethnicum seu legatum alienigenam; quem catepano basilicorum aut et comes stabuli
C aut et protostrator ex brachio tenent, comitante interprete et præeunte logotheta dromi. Legatus [intra velum] ingressus humi statim procidit, et adorat dominos; et simul sonant organa flatilia. Ut surrexit et processit ulterius, consistit ad aliquam ab imperiali throno distantiam, et protinus intonant organa pulsatilia [naccaræ]. Amico, id est legato extraneo, ad imperatorem itaque accedente, intrant honoratiores hominum seu familiarum ejus factaque erga dominum adoratione, subsistunt inferius apud et intra ambo attractilia vela. Logo-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(57) Pro τούς. Idiotismus ille est novæ Græciæ, dativum pro accusativo usurpantis; vid. ad p. 390.

(58) De spectaculis, quæ hic commemorantur, aureis, vel potius ligneis deauratis, organis, leonibus rugientibus, arbore aurea et insidentibus ipsi aviculis variis varie cantilantibus, videndi Cedrenus 544, collata p. 568, du Cange ad Zonar. p. 76, et CPli Christ. p. 128, a quo allatos locos Constantini Manassis et Luitprandi præcipue insignem, qui puerilem hanc comœdiam ipse spectavit et audivit, non exscribam, contentus unum citasse Leonem Grammaticum, qui p. 450, nominat inter alia δένδρον χρυσοῦν, ἐν ᾧ στρουθία ἐφεζόμενα διὰ μηχανῆς μουσικῶς ἐκελάδουν. Ita ibi legendum est. Sed addam insignem Abulfedæ locum, e quo apparet ineptias illas Chalifarum quoque Bagdadicorum aulam invasisse et aut illuc a Græcis, aut illinc ad Græcos transmigrasse, aut eodem tempore utramque regiam sedem corripuisse. Unde mirum non est, si porro a Græcis ad aulas quoque princi-

D pum occidentalium pervasit puerilis ille sapor. Narrat autem Abulfeda, anno æræ Muhammedanæ 305, seu Christi 917, venisse legatos imperatoris Græci, id est Constantini nostri porphyrogenneti, quos nominat Leo Magister p. 476, in aulam, ubi excepti fuerint haud vulgari pompa, quam sic describit: *Eodem anno Bagdadum veniebant imperatoris Romanorum legati, quos incredibili cum splendore excepit suarumque divitiarum admiratione implevit Al Moctader. Nam quo die illos ad se venerandum evocabat et admittebat, jusserat exercitum in acie et armis stare. Totum palatium et armorum et variæ pompæ instructum collucebat ostentatione. Totus exercitus, pedestris cum equestri, sic in Armate stans conficiebat centum et sexaginta capitum millia. Adstabant Aguri cubicularii* [designat protospatharios et protectores] *in splendidissimis mutatoriis et cingulis auro gemmisque illustribus. Pariter adstabant eunuchi numero septies mille, quorum quater mille candidi, reliqui nigri coloris erant. Tandem*

theta vero consuetas interrogationes erga legatum instituente, incipiunt aurei leones rugire avesque aureæ tam in sacro throno, quam in aureis arboribus circumpositis sedentes, harmonice cantillare. Feræ autem in throno conspicuæ incipiunt sese suis e basibus in altum et in pedes suos erigere. Interea dum hæc peraguntur, infertur a protonotario dromi legati sportula vel donum, quod imperatori nomine heri sui offert. Paulo post sonant organa pulsatilia, et conquiescunt a rugitu leones, desinuntque aves cantillare, et feræ sua in fulcra se rursus demittunt. Post finitam sportulæ ostentationem monetur legatus a logotheta, regemque veneratus exit. Eo ad exitum consurgente et procedente, sonant organa flatilia **329** et leones avesque, sua quæque voce et ratione, feræque suis e gradibus exsurgunt. Legato autem extra velum egresso, pulsantur organa, et aves omittunt cantum, et feræ suas in sedes redeunt. Si præter hunc alius adhuc adest amicus, quem videre volunt domini, intrat ille atque exit iisdem cum cerimoniis eodemque agendorum ordine, ut modo diximus. Et in universum, quotquot sint amici, contingunt eorum unicuique quæ diximus. Egressis amicis, pro-

A ὁμοίως καὶ τὰ ἐν τοῖς δένδρεσι, ᾄδειν ἐναρμονίως· τὰ δὲ ζῶα τὰ ἐν τῷ θρόνῳ ἀπὸ τῶν ἰδίων βαθμῶν ἀνορθοῦνται. Καὶ ἐν τῷ ταῦτα οὕτως τελεῖσθαι εἰσάγεται τὸ τοῦ ἐθνικοῦ κανίσκιον ὑπὸ τοῦ πρωτονοταρίου τοῦ δρόμου, καὶ πάλιν μετ' ὀ..ίγον παίουσι τὰ ὄργανα, καὶ οἱ λέοντες ἠρεμοῦσι, καὶ τὰ ὄρνεα τοῦ ᾄδειν παύονται, τά τε θηρία τοῖς ἰδίοις τόποις ἐγκατέζονται. Καὶ δὴ μετὰ την συμπλήρωσιν τοῦ κανισκίου ὑπὸ τοῦ λογοθέτου προτραπεὶς ὁ ἐθνικὸς προσκυνήσας ἐξέρχεται, καὶ ἐν τῷ τοῦτον ἀποκινῆσαι ἐξελθεῖν (59) τά τε ὄργανα αὐλοῦσιν καὶ οἱ λέοντες καὶ τὰ ὄρνεα τὴν ἰδίαν ἕκαστον ἀποπληροῦσι φωνήν, καὶ τὰ θηρία πάντα τῶν ἰδίων βαθμίδων διανίστανται. Καὶ ἐν τῷ ἐξιέναι τὸν ἐθνικὸν τοῦ βήλου παίουσι τά τε ὄργανα, καὶ τὰ ὄρνεα καὶ τὰ θηρία ταῖς ἰδίοις τόποις ἐγκαθέζονται. Εἰ δὲ καὶ ἔστιν ἕτερος φίλος καὶ κελευουσιν B οἱ δεσπόται τοῦτον εἰσελθεῖν, πάλιν ἐν τῷ εἰσέρχεσθαι αὐτὸν καὶ ἐξέρχεσθαι ἡ αὐτὴ τάξις καὶ ἀκολουθία φυλάττεται, ὃν τρόπον εἰρήκαμεν, καὶ ἁπλῶς ὅσοι ἂν θέλωσιν φίλοι (60), ἐφ' ἑνὶ ἑκάστῳ τελεῖται, ὡς προείρηται. Ἰστέον, ὅτι, τῶν φίλων ἐξελθόντων, λεγει ὁ πραιπόσιτος μεγάλως· « Κελεύσατε, » Καὶ ἐξέρχονται οἵ τε μάγιστροι καὶ πατρίκιοι καὶ συγκλητικοὶ ἐπευχόμενοι τὸν, « Εἰς πολλοὺς χρόνους. »

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

etiam processerant ostiarii septingenti. Dromonia et chelandia splendidissimo in apparatu missa fuerant in Tigridem. Quantum ad ornatum palatii Chalifici, suspensa ibi fuerant velorum 38 millia, quæ inter blattea aurifrisiata erant duodecies mille et quingenta. Tapetum instratorum numerabantur bis et vicesies mille. Conspiciebantur ibi centum leones, C *singuli cum singulis suis magistris. Inter reliquam pompæ supellectilem erat aurea partim et partim quoque argentea arbor in octodecim ramos majores diducta, per quos et reliquos minores aves diversæ formæ sedebant, aureæ et argenteæ. Folia pariter hujus arboris ex utroque metallo erant facta. Ut rami machinis acti librati certa lege nutabant, sic etiam aves, demensis quoque et inditis arte organica modulis, pipulabant, Hæc et alia plura magnarum opum illustria documenta, quæ singula percensere nimium et tædio esset, postquam vidisset Græcæ legationis princeps, exponebat mandata sua coram al Chalifa, internuntium Waziro agente.* Hactenus Abulfeda. Facile liquet hanc arborem esse reliquias platani aureæ Xerxis, olim Græcis tantopere celebratæ, sive ea manserit in aula regum Persarum et cum ipsorum regno ad Saracenicos Chalifas immediate et ab his ad Græcos, sive inverso ordine a Persis ad Græcos primos et ab his ad Saracenos transierit. D Id certum est, a Græcis in ulteriorem Occidentem, in ipsam nostram Germaniam penetrasse hanc pompæ et divitiarum ostentationem. Lego enim in historia Saxonica, Henricum Illustrem anno 1265, in torneamento apud Nordhausen instituto arborem argenteam spectatum exposuisse. Chronicon Veterocellense t. II Scriptor. Rer. German. Menkenii col. 405 : « Hic princeps inclytus, magna laude dignissimus, inter omnes principes Alemanniæ ditissimus et virtute famosissimus, quoddam forestum arboribus viridibus consitum, in Thuringia prope civitatem regiam Northusen mirabili pulchritudine construi fecit, ubi tanquam alter Assuerus cunctis regni Alemanniæ optimatibus convocatis divitias regni sui ostendit. Nam arte fabrili ex auro et argento arborem factam miræ pulchritudinis ibidem collocari fecit et si quis comitum, baronum, militum in hastiludio hastam suam super alio fregit, mox folium argenteum de arbore in signum virilitatis pro merito obtinebat : quisquis vero socium seu comparem de equo dejecerat, ipso persistente, mox folium aureum de dicta arbore in signum virtutis assequebatur. » Sed aberant ab hac arbore ridicula et puerilia ludicra, cantilantes aviculæ et rugientes ad risum leones. Dixi paulo ante, ab his leonibus dictum fuisse hoc solium Salomoneum. Et dubitari ea de re non debet. Erat tamen in more positum gentibus vel illis quoque, quibus Salomonis et Judæorum prorsus ignota erant instituta, Persis puta et Græcis, ut thronis regum suorum protomas ferarum apponerent pro sustentaculis. A Persis docti imitati fuerunt Græci, ab his Romani. Didici hoc ex insigni loco Diodori Siculi, t. II. p. 278, quo solium illud magnificum, sive castrum doloris aut lectum paraturæ malis appellare, Alexandro M. vita defuncto ab ejus ducibus dedicatum, copiose describit. Quem locum utinam transferre huc totum et ad Nostri Cerimoniale applicare et uberius exponere per instituti mei rationes possem! Allegabo igitur tantummodo locos illos dictæ periochæ, qui proprie ad rem præsentem faciunt. Ait igitur Diodorus, fuisse ibi conspicuum solium aureum, θρόνος χρυσοῦς, τετράγωνος, ἔχων τραγελάφων προτομὰς ἐκτύπους, ἐξ ὧν ἤρτηντο κρίκοι χρυσοῖ. Aliquanto post addit : παρὰ τὴν εἰς τὴν καμάραν εἴσοδον ὑπῆρχον λέοντες χρυσοῖ, δεδορκότες πρὸς τοὺς εἰσπορευομένους. Tandem, τῶν δ' ἀξόνων τὰ προέχοντα χρυσᾶ κατεσκεύαστο, προτομὰς ἔχοντα λεόντων, σιβύνην ὀδὰξ κατεχούσας. Thronum Julianæ apud Lambecium et Du Cangium diss. de nummis ævi medii t. II, sustinent aquilæ duo, sellam consulis, in diptycho ibid. t. I, rictus leonum.

(59) Videri possit posterius scholion esse prioris verbi. Sed non opus ea suppositione. Commode enim subintelligitur ὥστε : ἐν τῷ ἀποκινῆσαι αὐτόν, « dum procedit e loco suo, » ὥστε ἐξελθεῖν, « ea mente, ut palatio exeat. »

(90) Aut excidit e membranis, aut tacite supplendum est εἶναι ὅσοι ἂν θελωσιν [id est μέλλωσιν] εἶναι φίλοι. De usu verbi βούλεσθαι et θέλειν pro μέλλειν dixi ad p. 173, et de v. φίλοι pro *hospites* p. 82.

Καὶ μετὰ τὸ τούτους ἐξελθεῖν πάλιν λέγει ὁ πραιπόσιτος· « Κελεύσατε. » Καὶ ἐξέρχονται οἵ τε χρυσοτρικλινῖται καὶ οἱ τοῦ κουβουκλείου, ἐπευχόμενοι· « Εἰς πολλοὺς χρόνους. » Καὶ πάντων ἐξελθόντων, κατίασιν οἱ δεσπόται ἀπὸ τῶν θρόνων, καὶ τὰ τούτων ἐκβάλλοντες στέμματά τε καὶ χλανίδια, περιβάλλονται τὰ χρυσοπερίκλειστα αὐτῶν σαγία. Καὶ εἰσέρχονται μυστικῶς ἐν τῷ θεοφυλάκτῳ παλατίῳ δι' ἧς καὶ ἀνῆλθον ὁδοῦ, δηριγευόμενοι ὑπὸ τοῦ κουβουκλείου· τοῦ δὲ κουβουκλείου στάντος ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ, ἐν τῷ διέρχεσθαι τὸν βασιλέα ἐπεύχονται· « Εἰς πολλοὺς χρόνους, » καὶ τὰ ἑξῆς.

A nuntiat præpositus sonora voce : « Celeusate » [seu « placeat vobis]; » et exeunt magistri atque patricii et senatores cum boni voti, « Multos in annos, » recitatione. Illis egressis, rursus clamat præpositus : « Celeusate, » et exeunt chrysotriclinitæ et cubicularii, et ipsi quoque eadem vota facientes. Itaque digressis omnibus, descendunt domini de throno, infulisque atque tunicis depositis, induunt auro prætextata saga, et mystice seu absque solemne pompa et comitativa redeunt in palatium, quod Deus conservare velit, eadem via qua venerant, stipati a cubiculariis; qui cum dominus in chrysotriclinum venit, ibi restitant et velut valedicentes ipsi multos annos apprecantur.

Περὶ τῆς γενομένης δοχῆς ἐν τῷ περιβλέπτῳ καὶ μεγάλῳ τρικλίνῳ τῆς μαγναύρας ἐπὶ Κωνσταντίνου (61) καὶ Ῥωμανοῦ τῶν Πορφυρογεννήτων ἐν Χριστῷ βασιλέων Ῥωμαίων, ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τῶν παρὰ τοῦ Ἀμεριμνῆ ἀπὸ τῆς Ταρσοῦ ἐλθόντων πρέσβεων περὶ τοῦ ἀλλαγίου (62) καὶ τῆς εἰρήνης, μηνὶ Μαΐῳ λα', ἡμέρᾳ α', ἰνδικτ. δ'.

B *De receptione facta in illustri et magno triclinio magnauræ tempore Constantini et Romani Porphyrogenitorum, in Christo imperatorum Romanorum, ob præsentiam legatorum Amerumnæ, qui Tarso advenerant negotiandæ permutationis captivorum et pacis causa. Contigit ea recpetio die trigesimo primo mensis Maii, feria prima, indictione quarta.*

Ἰστέον, ὅτι ἐκρεμάσθη ἐν τῷ μεγάλῳ τρικλίνῳ τῆς μαγναύρας, ἐν ᾧ ὁ Σολομώντειος ἵσταται θρόνος,

Suspendebantur in magno triclinio magnauræ, in quo thronus Salomoneus stat, catenæ cupreæ

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(61) Cum dicatur horum ex aula Bagdadica legatorum receptio contigisse mense Maio indictionis IV, regnantibus Constantino patre et Romano filio, Porphyrogennetis, efficitur, id contigisse A. C. 946, adeoque jam tum coronatum fuisse Romanum, quem Du Cange demum anno 948 collegam imperii a patre fuisse renuntiatum perhibet in Familiis Byzantinis. Chalifa, qui tunc temporis apud Bagdadum sedebat, erat *Almothius*. Sed legatio sub Al Mostæfio, Bagdado excesserat; si modo unquam Bagdado et non potius Tarso recta excesserit. Ad quem autem spectabat tunc temporis Tarsus seu Cilicia? Quandoquidem Tarsenses hi legati non a minore quodam Amiro, sed nomine Amiril Mumenine vel Chalifæ missi leguntur, necesse est Tarsum tunc temporis ad Buiidas et quidem ad Mœzzoddaulam, Chalifatus Bagdadici procuratorem vel Amiralomaraum, pertinuisse. Absque hoc loco esset, credidissem alias Tarsum tunc temporis sub ditione aut Hamdanidarum aut Achschidi, reguli Ægypti, fuisse.

(62) Negotiandæ, id est conciliandæ et efficiendæ causa permutationis captivorum utriusque partis. De hoc pacto permutandorum captivorum et colendæ pacis procul dubio narrat Continuator Theophanis Constantinianus p. 275, dicens Constantinum, exstincto Romano Lecapeno et amotis usurpatoribus, solum imperio gaudentem cogitasse de redimendis Christianis ex ærumnis vinculorum apud Saracenos. Propterea Joannem Curcuam et Cosmam magistrum in Asiam ad Marsenses misisse, qui negotium hoc confecerint apud fluvium Lamum. Pulchre concordant hæc chronologiæ nostræ. Romanus senior decessit exeunte a. 944. Sub initio anni 945 deturbavit et in exilium egit Constantinus Romani filios, rivales et usurpatores imperii sui. Credibile est eum eodem anno paulo post id factum Romano filio stemma imposuisse firmandi regni sui causa; et liberum his curis cogitasse de redimendis Christianis, legatosque suos eam ob rem Tarsum expediisse æstate aut autumno anni 945, cum quibus redeuntibus vicissim Tarsenses CPlin migraverint vere anni 946 redimendorum captivorum causa suorum gentilium. Cæterum vocem ἀλλάγιον varie vertunt interpretes. Goaro ad Codinum p. 32, n. 53, *globum*, *agmen militum*, (qua de significatione paulo post plura dicentur), Fabrotto Gloss. Cedren. *permutatio pecuniarum*, interpreti Leonis Grammatici p. 491, vertitur *fœdus*, quod videtur etiam ibi significare; sed p. 505, est procul dubio *permutatio captivorum*, ut in nostro hoc loco et apud Cedren. p. 540. Interdum simul hoc est et illud. Cohærere enim solent captivorum permutatio et fœdus. De archonte allagii, de quo disputant Goarus l. c. et C Du Cange v. Ἀλλάγιον, breviter monendum est, eum fuisse præfectum τοῦ ἀλλαγίου, illius cohortis quæ ad custodiam palatii et sacri corporis semel per diem et noctem, aut quoties placuerit principi ordinatumque fuerit, ἀλλάσσει, cum altera, quæ defuncta hactenus fuit eodem officio, *vices permutat* easque, usque dum ab alia succedente suum in locum liberetur, usque ad tempus τῆς ἀλλαγῆς καὶ διαδοχῆς, gerit. Franci *la garde* et ἀλλάσσειν, *monter la garde*, nos *die Wache* et *die Wache ablösen*, *auf die Wache ziehn* dicimus. Hinc facile est intelligere quare vox λόχος a scholiaste Oppiani l. I Halieutic. per ἀλλάγιον reddatur. Arabes exacte ad Græcam vocem *Annubat*, id est τὴν ἀλλαγήν, *vicem*, appellant, quam vocem non Turcæ solum, sed etiam Latini assumpserunt; *vid.* Du Cangium v. *Anubda* et *Anupda*, Leunclav. Pandecte Turcica, qui more Turcico *Neubet* effert. Noster ταξείδιον quoque appellat l. II, c. 19 et 20. D Non reperio, quoties mutatæ per diem et noctem fuerint vices excubiarum in aula Byzantina, nisi forte ex Nostri capite libri secundi primo concludi posset, semel per diem id factum fuisse. Putem tamen id potius saltem bis factum. Nam Codinus τοῦ ἡμεροβιγλίου meminit. Attamen apud Romanos quoque semel per diem et noctem mutabantur excubiales cohortes; vid. Julii Africani locus apud Du Cangium Gl. Gr. p. 199. Principes Muhammedani solebant olim ant bis per diem, mane et vespere, aut quinquies, sub precum quina tempora, suas excubias mutare. Par illud Nubarum vel Nubtarum, sub diei principium et finem in armis cum tympanis et tubis explicitisque vexillis procedens, *Nubat Dzil Carnein*, *allagium Alexandri M.* appellabant. Insignis hac de re locus est apud Abulfedam, quem, quia dictionem quoque Nostri: αὐλοῦσι τὰ ὄργανα, *sonant instrumenta flatilia*, quo

inargentatæ e monasterio sanctorum Sergii et Bacchi, quod est in tractu Hormisdæ, depromptæ, septem a dextra et totidem a sinistra,

A ἀλυσίδια ἀσπρόχαλκα (63) τῆς μονῆς τῶν ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου τῶν Ὁρμίσδου, ζ' εἰς τὸ δεξιὸν μέρος καὶ ἑπτὰ εἰς τὸ εὐώνυμον, καὶ εἰς τὰ δ'

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

pertinent organa stricte sic dicta et tubæ atque tibiæ, et alteram : παίουσι τὰ ὄργανα, *sonant instrumenta pulsatilia*, tympana nempe et abenotympana vel naccaræ, illustrat, non pigebit ascribere : *His quatuor filiis quotidie pro more Selgukidarum principum* [quorum successores Chorezimschahi et erant et videri volebant] *quinæ fiebant Nubæ* [vel alternantium excubiarum processiones armatæ] *sub instantia quinarum precum momenta. Sibi vero peculiarem nubam reservabat pater, illam, quæ Nuba Dsil Carnaine* [seu Alexandri Magni vel potius τοῦ δικέρωτος] *appellatur et bis per diem, oriente sole et occidente, celebratur. His destinata nubis instrumenta numero erant viginti septem tympana aurea, gemmis variis ornata, quæ, quo die primum institutum fuit, ut pulsarentur a totidem primi ordinis principibus, Solthanico sanguine cretis, percutiebantur.*

(63) Toto hoc sparsa capite habemus exempla vasorum pretiosorum, e monasteriis et ædibus sacris depromptorum et ostentationis causa spectatum expositorum. Quod clare monstrat, illorum si quid vasorum imperatores in ecclesiis dedicarent, non eo consilio factum id fuisse, ut ecclesiis omni ex parte donarent, suumque omne in eam supellectilem jus ecclesiis permitterent atque transcriberent, sed deponebant ea tantummodo in ecclesiis, ut ipsis ornamento, interdum quoque usui essent, tantisper donec necessitas veniret eam inde repetendi ; quando licebat imperatoribus et ipsis, qui deposuissent, et eorum successoribus, ablata vel restituere, si vellent, vel servare, nummos inde cudere alioque modo in usus suos convertere. Neque tamen legimus patriarchas obmutuisse. Unum illum (non succurrit nunc nomen) Alexio Comneno, ni fallor, exprobrantem extracta e sacris ædibus vasa Deo dicata et Saracenis monstrata eoque polluta, minantemque tantum non imperatori anathema, facile regia majestas in ordinem coegit, insolescentem ultra sacerdotis modum et rebus non suis cupidos oculos immittentem et ad Latini cleri exemplum tyrannidi insidiantem. Latini enim, procul a telis imperatoriæ potestatis positi et dominis non tam parentes, quam dominantes, a quibus ob litterarum ignorantiam impetrari poterant omnia, inulto malas has artes exercebant, quibus non Christianæ rei opes, sed ignavi rerum publicarum turbatores et scelesti hypocritæ, innocenti simplicitati illudere et insultare nati, crescebant. Cum enim, Italia barbaris gentibus obundata exstirpatisque bonis omnibus artibus et paulo humanioribus civilibus institutis omnibus exactis, rudes Gothi et Longobardi æraria, in quibus nummos suos conderent, privati homines et parva municipia non haberent, neque litteris mandarent rerum memorias, sed eorum fidei sua omnia, qui verbis magis et astutis strophis, quam ipsa re sanctimoniæ magnam apud imperitos opinionem de se faciebant, eo flebat, ut creduli et simplices homines, decedentes de vita aut etiam vegeti adhuc, si quid opum collegissent, quod furibus servatum vellent, id apud monachos et in ecclesiis, tutiora loca, quibus committeretur, nescientes deponerent, mandato, ut sibi servarent atque redderent, si vel ipsi, vel illi, ad quos eorum hæreditas et dominium deinceps esset perventurum, sibi reddi essent postulaturi. Servata initio per paulum tempus fuit ea fides ; deinde vacillante et evanescente gestorum a majoribus traditionali memoria, clerique aucta per laicorum stuporem et opes potentia, quando aut liceret latere prævaricantibus, aut ad reddendum aliena cogi a veris dominis non possent, cœperunt innatam cupiditatem, abjecta dissimulatione, exercere majorumque deposita, ecclesiarum fidei commissa, sibi arrogare, repetentesque per vim arcere et ad silentium redigere. Cujus nequitiæ exemplum habes in Chronico Cassinensi I, 26. Consuevisse olim nummos et supellectilem in ecclesiis, ut in loco tuto, deponi repetendos a proprietariis iisque reddendos, patet ex loco Gregorii M. L. II, Ind. II, ep. 49, ubi inter alia (locum integrum dat Du Cange v. *Desuscepta*) hæc habet : *Clericis ejus* [ecclesiæ] *a pari* [ἀπὸ τοῦ ἴσου, *ex copia*] *aliud facere desusceptum* [hodie dicimus *Recepisse*] *te convenit, in quo tua fraternitas fateatur, qui desusceptum de iisdem rebus in scrinio nostro emiserat,* [forte vult dicere : fatearis, te ab hoc vel illo hoc B vel illud in scenophylacio ecclesiæ deponendum accepisse] *quatenus, dum necesse fuerit, competenti personæ res omnes possint sine detrimento restitui,* et l. III, ep. 16 : *Omnium rerum non solum desuscepta eos, qui eas tradunt, percipere volumus, sed etiam a te notitias earum subtiliter* [id est sollicite] *retineri*. Adhuc hodie solere Græcos in solo non patrio decedentes suas opes monachorum suorum fidei committere, eosque hortari, ut hæredibus flagitantibus reddant, hoc est caprum hortularium facere, testatur Gerlach. in Diario Itineris CPtani p. 477. Eadem olim in Italia et occidente nostro erat facies, idem agendi mos atque apud Colchos vel Mingrelios Rusbekii ætate, hoc est ante duo fere sæcula, de quibus ille Ep. III, p. 153, sic narrat : *Argenti signati minimum penes eos est, argenteum nummum norunt pauci, aureum pauciores, habent fere nulli. — Eatenus tamen argento honos est, ut, si quod e peregrinorum commercio* C *redactum fuit, ut fieri necesse est, id omne ad usum templorum conferatur, crucibus aut calicibus aut aliis templorum ornamentis conflandis : quæ rex ubi visum, per publicæ necessitatis speciem omnia convasat, ad seque avertit*. Sic quoque narrat Athenæus p. 337, de aliquo divite Atheniensi paulo post bellum Persicum, qui ᾔτησεν Ἀθηναίους ποτὲ ἐν ἀκροπόλει τόπον, ἵν' οἰκοδομήσεται τοῖς χρήμασιν ὅπου κείσεται, λέγων, ὡς οὐκ ἀσφαλῶς ὂν ἐν ἰδιωτικῇ οἰκίᾳ πολλὰ χρήματα εἶναι· καὶ ἔδοσαν Ἀθηναῖοι. Exercuisse Græcos imperatores jus suum in sua et deprompsisse vasa ex ecclesiis ad usum, cordatos nempe illos et vere viros, muliercularum et monachorum terriculamentis non obnoxios, constat cum hoc e loco et multis aliis hujus Cerimonialis, tum e Leonis Chazari exemplo, qui depositum ab Heraclio in Magna ecclesia stemma ex ara depromebat et in processione quadam gerebat. A qua cum haud multo post fato suo decederet, cla- D mabant infruniti Græculi clerici et æque fatuus Theophanes, eum in capite, quo peccasset, visibiliter et e vestigio punitum a Deo fuisse enato carbone, et phrenesi correptum. Ἀπηνθρακώθη, dicunt, ἐν τῇ κεφαλῇ καὶ κακὴν κακῶς τὴν ψυχὴν ἀπέῤῥηξε, τῆς ἱεροσυλίας κομισάμενος τὰ ἐπίχειρα. Non sacrilegium commisit, o boni, Leo, sed non sinebat vos alienis, ad vos nihil quidquam pertinentibus, incubare. Hodie inepta ejusmodi ratiocinia ridemus. Sed corollæ hæ sunt virtutis præmia, quas Leo non tulisset, si mollis et indulgens ignavis et nequam agyrtis fuisset. Conf. Constantin. de admin. Imp. p. 63, 64, ed. Bandur. [Aurea vasa e templis sumit et non reddit Isaacius Angelus, Nicet. p. 200. seqq., item p. 233, n. 7, 253, 1. Conf. p. 294, 296. Mos dedicata in templis usus tempore promendi derivatus a gentilibus, vid. Diodor, Sicul. t. II, p. 73, 68, Gregor. Turon. apud Cangium v. *Palla*.

μεγάλα κιόνια ἀπὸ τῆς αὐτῆς μονῆς δ', καὶ A ἔξω τοῦ τρικλίνου εἰς τὴν μεγάλην τροπικὴν (64) ἀπὸ τῆς αὐτῆς μονῆς ἕν καὶ ἐν τούτοις ἀλυσιδίους ἐκρεμάσθησαν τὰ τῆς Νέας μεγάλα ἀργυρᾶ πολυκάνδηλα. Ἔστησαν δὲ ἐν τῷ αὐτῷ τρικλίνῳ τῆς μαννaύρας ἐν μὲν τῷ δεξιῷ μέρει μέσον τῶν μεγάλων κιόνων τὸ χρυσοῦν ὄργανον ἔξω τῶν ἐκεῖσε κρεμαμένων βήλων, καὶ ἄνωθεν αὐτοῦ ὡς πρὸς ἀνατολὴν τὸ τοῦ Βενέτου ἀργυροῦν ὄργανον, ὁμοίως καὶ ἐν τῷ εὐωνύμῳ μέρει τὸ τοῦ Πρασίνου ἀργυροῦν ὄργανον. Ἰστέον, ὅτι τὸ ἀναδενδράδιον ὅλον ἐποίησαν οἱ παστοποιοὶ δίκην τροπικῆς ἀπὸ σενδές· ἔνθεν δὲ κἀκεῖσε τῶν κιονίων ἀπὸ τῶν σετδὲς μέχρι τοῦ ἐδάφους ἐκρεμάσθησαν σκαραμάγγια μεγάλα τὰ καὶ δοθέντα ἀπὸ τοῦ παλατίου. Ἰστέον, ὅτι, τῶν Ἰσπανῶν (65) ἐλθόντων, γέγονεν δοχὴ κατὰ πάντα ὁμοία B

A et quatuor aliæ ex eodem monasterio petitæ et quatuor magnis columnis; et extra triclinium in magna tropica seu trichila una ex eodem monasterio. Ex his catenis dependebant argentea Novæ ecclesiæ polycandela seu candelabra multorum cereorum hastis seu foveolis et cantharis multisque cereis in ambitum instructa. **330** Collocaverant quoque in eodem triclinio magnauræ a dextra parte medium intra magnas columnas auraum organum extra vela ex illis columnis dependentia, et ab utraque ejus parte ad dextram quidem superius versus orientem organum argenteum Venetæ factionis, ad sinistram vero inferius organum argenteum Prasinæ factionis. Arboretum vel atrium triclinii arboribus obsitum B efformaverant aulærii e pannis sendes ad instar

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(64) Verti *trichila*, id est porticus curva, hemisphærium pensile, ambulacrum cujuscunque formæ, sive in longum productum, sive rotundum esset, quacunque tandem re, seu vitibus, seu palliis sericis, tectum et obumbratum. Ad Athenæi exemplum p. 148, σχεδιάν et ἄντρον, *une grotte, antrum factitium, cito structile* appelles. Conf. ejusd. p. 196 et p. 200. Ut Latini *curvam* et *curvulam*, sic Græci τροπικήν appellabant a τρέπω, *verto, curvo, volvo, volutam, une voûte*. Propterea recte Combefis. in Contin. Theophan. p. 87, vertit *apsis*. P. 273 vertit *tropica, sic dictus palatii locus*. Forte induxit eum, ut locum palatii sic dictum crederet, (in quo falsum eum fuisse nolim equidem asseverare), locus Theophanis p. 373 fine, ubi de Niceta patriarcha imaginibus inimico hæc habet: τὰς ἐν τῷ πατριαρχείῳ εἰκόνας τοῦ μικροῦ σεκρέτου διὰ μουσείου οὔσας ἔξεσεν, καὶ τοῦ μεγάλου σεκρέτου τῆς τροπικῆς ἐξ ὑλογραφίας οὔσας κατήνεγκεν, C *exstantes in patriarcheo imagines, musivo quidem opere factas in parvo secreto abradi, in magno autem secreto tropicæ in ligno pictas tolli curavit*. In quo loco interpretando instituta a Goaro ratio mihi quidem non placet. Potuit quidem Tropica nomen proprium alicujus structuræ in palatio fuisse, eique id nomen adhæsisse ab adjuncta curva porticu. Sed in hoc quidem loco Theophanis tropica non palatii, sed patriarchei memoratur, et *secretum tropicæ* dictum ideo mihi videtur, quod curvulam adjunctam haberet. Consuevisse tales porticus vitibus obumbratas palatiis et basilicis seu ecclesiis apponi, constat e Du Cangio v. *Lobia* et *Laubia* [vox est Germanica], unde duo tantum hosce locos excerpere juvat, unum chartæ veteris apud Puricellum: *Peto, ut tectum seu lobiam moveant penitus et auferant, quam fecerunt vel fieri fecerunt, juxta murum ecclesiæ*, et alterum alterius chartæ Ludovici IV Imp. apud Ughellum, quæ data dicitur D *in palatio, quod est fundatum juxta basilica beatissimi principis Apostolorum, in laubia majore ipsius palatii*. Talem porticum, lobiam (a *Laub*, id est frondibus et virgultis dictam) Marcus carmine in S. Benedictum appellat *silvam comis domatam*, id est in domæ, tholi seu cuppolæ modum arcuatum:

Pomiferisque viret silva domata comis.

De *porticu curva* vid. Salmas. ad Scr. H. Aug. t. I, p. 656, de *trichila* idem p. 86, ubi tamen vulgatam ego quidem servare malim. Curvulas quoque dictas fuisse pergulas tales vitibus obumbratas et perplexas, conjicio e loco quodam Joannis Canani p. 189: Κατέκαυσε καὶ ἐνεπύρισε πᾶν ξύλον κάρπιμον καὶ δένδρον εὔκαρπον, καὶ τὰς κουρβούλας τῶν ἀμπελώνων ἐκ ῥίζης ἀπέτεμον, ubi vocem illam κουρβούλα a Latino *curva, curvula*, nempe porticus, quam a κούρμος pro κόρμος, *truncus*, derivare malim. Præter exempla hujus vocis, quæ Du Cange Gl. Gr. 1618, in serie protulit, habet idem quoque aliud in v. Παρακέλλιον, *latrina*, p. 630. Concludo ex hactenus dictis, tropicam nostri loci fuisse deambulacrum, porticum, curvam, pergulam aut vitibus revera obumbratam et palliis sericis ad breve tempus pompæ causa tantum amictam; aut porticum ad talis pergulæ modum factam, non tamen vitibus perplexam, sed pompæ causa tantummodo asseribus aut schidiis tumultuario opere constructam, quo amiciri posset palliis sericis, sub quorum velo et umbra consideri et deambulari, auraque libere perspirans captari posset. Differt igitur τὸ ἀναδενδράδιον a tropica. Illud est seris arborum erectarum, stantium et liberum cœli aspectum permittentium, certo ordine dispositarum. In hac vero vites aut aliæ arbores flexiles coactæ in apsidem demunt adspectum cœli. Quando igitur paulo post dicit Noster, anadendradium vel topiarium injectis pannis sericis fuisse ad imaginem tropicæ conformatum, significat eo, fuisse tropiario superimpositas camaras e lattis seu longis schidiis factas pro sustinendis palliis sericis, quæ insterni debebant. Fuisse morem ævi medii talibus pergulis e lattis concamaratis pannos sericos in ostentationem insternendi aut eos de armariis ad parietes erectis suspendendi, probant non tantum loci auctorum, quos ibi citavi, ubi de triumphalibus processionibus egi, sed etiam hi duo a Du Cangio v. *Mutatoria* citati, unus S. Bernardi: *Quid juvant tot mutatoria vel extensa in perticis vel plicata in manticis*, alter Jacobi de Vitriaco: *Mimus et histrio ad mensam cantat, multa vestium mutatoria ad ostentationem vanitatis in pertica extenduntur, et Christi pauperes fame et frigore cruciantur.*

(65) Utinam addidisset auctor, a quo rege Hispano et cujus Hispanici regni domino (tunc enim adhuc Saraceni Hispaniam obtinebant et minuta regna in unum corpus nondum coierant), et quando et ad quem Græcum imperatorem hæc legatio missa fuerit. Concludas fere ex eo, quod horum nihil nos docuit auctor, et quod hæc legatio in rebus memoratur sub Constantino, hujus operis auctore, gestis, haud diu ante scriptum hoc opus eam legationem CPlin venisse; quapropter crediderit auctor nihil amplius et propius de ea, ut re nuper gesta et in recenti lectorum memoria adhuc hærente, narrare. Ego quidem non dubito, sermonem hic esse de illis legatis Hispanis, de quibus Luitprandus Hist. VI, 2, memorat, dicens paulo post adventum suum CPlin eodem quoque venisse nuntios Hispanos. Ait autem ipse XIV Cal. Octobris illuc appulisse. Cum igitur temporum ratio utrinque concordet,

tropices seu ambulacri fornicati. Ab utraque autem parte columnarum e pannis sendes inde fornicem sursum tegentibus usque ad fundum suspendebantur scaramangia magna, a palatio suppeditata. Legati Hispani cum adessent, recipiebantur eodem prorsus modo, atque illi Tarsenses, ea tantum differentia, quod anadendradium vel viridarium magnauræ non pannis sendes, sed totum scaramangiis coornatum fuerit. Suspendebantur quoque tunc opera materiæ pretiosæ, smaltita vel incausto picta, e phylace seu ærario dominico deprompta. Hispani, quos dixi, admissi fuerunt die 24 Octobris. Sed redeo ad cœptam narrationem de legatis Tarsensibus. In illa itaque tropica e pannis sendes confecta suspendebantur catenæ quatuordecim æneæ inargentatæ, ex Hormisdæ (vel S. Sergii) monasterio petitæ, et totidem polycandela argentea ex Nea. In fornice autem, qui in triclinium candidatorum ducit, suspensa erat catena una cum uno polycandelo. Triclinium candidatorum instructum et ornatum fuerat a sacellario magnis blatteis scaramangiis variisque argenteis imperialibus operibus, et habebat quinque catenas, e quibus totidem argentea Novæ ecclesiæ polycandela dependebant. Spatium, quod extra stabulum mulorum est, et primam scholam ornaverat præfectus urbis pannis sericis et haplomatibus seu vastis altarium mappis et sindicis prætereaque affabre factis et exsculptis operibus argenteis, ad varia hospitalia peregrinorum et senum et ecclesias pertinentibus, et alias ibi depositis. Et coram stabulo mulorum quidem dependebant quinque polycandela e suis catenis, in prima vero schola dependebat tantum unum e medio trullo. In triclinio excubitorum dependebant e sex catenis totidem argentea polycandela ex ecclesia Nova petita. **331** Tribunal [seu triclinium XIX accubituum] ornaverat præfectus urbis eo modo, ut fieri solet in processionibus, nempe blatteis, haplomatibus et sendes pannis, item operibus aureis encausto artificiose pictis argenteisque eleganter exsculptis, quæ cambiatores suppeditaverant. Ibidem dependebant duodecim argentea polycandela e totidem catenis. Hæc ad Novam ecclesiam pertinebant.

A ταύτης, πλὴν τὸ ἀναδενδράδιον τῆς μανναύρας οὐ κατεκοσμήθη ἀπὸ σενδὲς, ἀλλ' ὅλον διὰ σκαραμαγγίων, μεγάλων καὶ ἐκρεμάσθησαν ἐν αὐτῷ καὶ τὰ χειμευτὰ ἔργα τοῦ φύλακος (66). Γέγονε δὲ ἡ τῶν Ἰσπανῶν δοχὴ μηνὶ Ὀκτωβρίῳ κδ' Ἰστέον, ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ τροπικῇ τῇ ἀπὸ τῶν σενδὲς κατασκευασθείσῃ ἐκρεμάσθησαν ἁλυσίδια ἀσπρόχαλκα ιγ' ἀπὸ τῶν Ὁρμίσδου καὶ πολυκάνδηλα ἀργυρᾶ ἀπὸ τῆς Νέας ἐκκλησίας. Καὶ εἰς τὸ φουρνικὸν τὸ ἐξάγον εἰς τὸν τρίκλινον τῶν κανδιδάτων ἕτερον ἁλυσίδιον α' καὶ πολυκάνδηλον α'. Ἰστέον, ὅτι ὁ τρίκλινος τῶν κανδιδάτων ἐξωπλίσθη παρὰ τοῦ σακελλαρίου ἀπὸ βλαττίων σκαραμαγγίων μεγάλων καὶ ἀπὸ βασιλικῶν διαφόρων ἀργυρῶν ἔργων, καὶ ἐκρεμάσθησαν ἐν αὐτῷ ἁλυσίδια ε' καὶ πολυκάνδηλα ἀργυρᾶ ἀπὸ τῆς Νέας ἐκκλησίας ε'. B Ἰστέον, ὅτι τὸ ἔξω τοῦ σταύλου τῶν ἡμιόνων καὶ τὴν πρώτην σχολὴν ἐξώπλισεν ὁ ὕπαρχος ἔνθεν κἀκεῖθεν ἀπὸ βλαττίων καὶ ἁπλωμάτων καὶ σενδὲς, καὶ ἀπὸ τῶν ἐναποκειμένων ἀναγλύφων ἀσημίων ἐν τοῖς ξενῶσι καὶ γηροκομείοις καὶ ταῖς ἐκκλησίαις. Ἐκρεμάσθησαν δὲ ἁλυσίδια ἔξωθε μὲν τοῦ σταύλου των ἡμιόνων ε'· ἐν δὲ τῇ πρώτῃ σχολῇ μέσον τοῦ τρούλλου α'· ἐν δὲ τῷ τρικλίνῳ τῶν ἐξκουβίτων ἐκρεμάστησαν ἁλυσίδα ς', καὶ ἐν τούτοις ἐκρεμάσθησαν πολυκάνδηλα ἀργυρᾶ ἀπὸ τῆς Νέας ἐκκλησίας. Ἰστέον, ὅτι τὸ τριβουνάλιον ἐξώπλισεν ὁ ὕπαρχος κατὰ τὸ εἰωθὸς τῆς προελεύσεως ἀπό τε βλαττίων ἁπλωμάτων καὶ σενδὲς καὶ ἀπὸ ἔργων χρυσῶν καὶ χειμευτῶν καὶ ἀναγλύφων ἀργυρῶν, δηλονότι τῶν ἀργυροπρατῶν ταῦτα παρεχόντων. Ἐκρεμάσθησαν δὲ ἁλυσίδια ιβ' καὶ πολυκάνδηλα ἀρ- C γυρᾶ ἀπὸ τῆς Νέας ἐκκλησίας δώδεκα. Ἰστέον, ὅτι τὸον τρίκλινον τῶν σχολῶν ἐξώπλισεν ὁ ὕπαρχος ἔνθεν κἀκεῖθεν ἀπὸ βλαττίων καὶ ἁπλωμάτων καὶ σενδὲς καὶ ἀπὸ τῶν ἐναποκειμένων ἀσημίων ἔν τε τοῖς ξενῶσι καὶ γηροκομείοις καὶ ταῖς ἐκκλησίαις· ἐκρεμάσθησαν δὲ ἁλυσίδια ι' καὶ πολυκάνδηλα ἀργυρᾶ ἀπὸ τῆς Νέας ἐκκλησίας ι'. Ἰστέον, ὅτι ἔσωθεν τῆς χαλκῆς πύλης οὐδὲν ἀπὸ βλαττίου ἢ ἁπλώματος ἢ σενδὲς γέγονεν ἐξόπλισις, ἀλλ' ἢ μόνον ἐκρεμάσθησαν ἁλυσίδια β' καὶ πολυκάνδηλα ἀργυρᾶ ἀπὸ τῆς Νέας ἐκκλησίας δύο. Ἰστέον, ὅτι, ἔξω τῆς χαλκῆς πύλης ἐξώπλισεν ὁ ὕπαρχος ἔνθεν κἀκεῖθεν

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

non dubito quin legationem et Luitprandi et Hispanorum in unum commemoravit, majorem negligens et minutiarum consectator, prorsus ut Noster infra quoque pag. 343, « *Die Kal. Augustarum*, ait, *Papia egressus*, » sed annum reticet, « *Venetias veni*, » quo nempe CPlin iret, a Berengario secundo, qui anno 947 Italiæ regnum recuperaverat, illuc legatus. « *Ubi*, pergit, *et Salomonem comitem* (forte *comitis* appellatione *protospatharium* voluit exprimere), *Græcorum nuntium*, κοιτωνίτην, *eunuchum*, *reperi ab Hispania et Saxonia regressum*, » etc. At quid egerat Salomo in Hispania et Saxonia? Videtur Romanus Lecapenus expeditionem contra Cretenses Saracenos animo agitans in societatem belli regem aliquem Christianum in Hispania, forte Arragonium, sollicitare voluisse, qui e mari Mediterraneo eos adoriretur, aut regulum Valentiæ Muhammedanum armis vexaret, eoque prohiberet, ne ille Saracenis Cretensibus, suis civibus, succurreret. Saraceni D enim Hispani e regno Valentiæ Cretam imperante Theophilo rapuerant. Quid autem in Saxonia egerit tum quidem, non exputo. Volebatne Othonem I imperatorem in societatem belli adversus rebelles Campagniæ regulos pertrahere, aut adversus Hungariæ regem armare? Quis verum dixerit? Quidquid autem hujus rei sit, videntur Hispani legati, quorum hic fit mentio missi ab illo Hispano rege, ad quem Romanus miserat, ut responsum ejus ad Græci legationem referrent. Aliam post hoc tempus in Hispaniam misisse legationem ipsum Constantinum A. C. 948., forte ex eo patet, quod infra p. 383, regiæ classi adversus Cretam destinatæ computantur cum aliis tria navigia, et hæc dicitur ostiarius et nipsistiarius Stephanus cum regia commissione in Hispaniam missus secum sumpsisse. Illa autem classis adversus Cretam expedita fuit, teste nostro Ind. VII, A. C. 949. V. dicenda ad p. 383.

(66) Vide supra not. 54. col. 113.

ἕως τοῦ ἐξάγοντος ἐκεῖσε καγκέλλου ἀπὸ βλαττίων καὶ ἀπλωμάτων καὶ κενδὲς, ἐκρεμάσθη, δὲ ἀλυσίδιον ἓν καὶ τὸ μέγα πολυκάνδηλον τὸ ἀργυροῦν τῶν Βλαχερνῶν. Ἰστέον, ὅτι ὁ τρίκλινος, ἐν ᾧ καὶ τὸ καμελαύκιον ἵσταται (67) καὶ οἱ μάγιστροι, γίνονται, καὶ τὸ λεγόμενον ὀνοπόδιον ἐξωπλίσθη παρὰ τοῦ σακελλαρίου ἀπὸ βλαττίων καὶ ἀπὸ βήλων τοῦ χρυσοτρικλίνου. Ἰστέον, ὅτι ὁ πόρτηξ τοῦ αὐγουστέως, ἤγουν ἡ χρυσῆ χεὶρ, ἐξωπλίσθη παρὰ τῶν ὀξέων βήλων τοῦ χρυσοτρικλίνου. Ἰστέον, ὅτι τὰ ἀπὸ τοῦ αὐγουστέως διαβατικὰ ὡς πρὸς τὴν ἀψίδα ἐξωπλίσθησαν ἀπὸ διαφόρων βήλων κεντητῶν. Ἰστέον, ὅτι ὁ ἱππόδρομος ἐξωπλίσθη παρὰ τοῦ ὑπάρχου ἀπὸ βλαττίων καὶ ἀπὸ βασιλικῶν διαφόρων βήλων. Ἰστέον, ὅτι ἐγραμίστησαν ἀπὸ δαφνῶν κατὰ τὸ εἰωθὸς τῶν προελεύσεων, οἷον σταυρία (68) καὶ στεφάνια τὰ λεγόμενα σκιαστὰ, δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἐν τοῖς τοίχοις (69) ὑπὸ καγκέλλων τῶν λεγομένων ποταμίων, καὶ τῶν ὀρθίως ἱσταμένων τῶν λεγομένων δένδρων, ἀλλὰ καὶ λοιπῶν ἀνθῶν, ὧν ὁ τότε καιρὸς παρεῖχεν· ἀλλὰ καὶ τὰ τούτων ἐδάφη κατεράνθησαν κισσοῦ τε καὶ δάφνης, τὰ δὲ οἰκειότερα ἀπὸ μυῤῥίνης καὶ δενδρολιβάνου. Ἰστέον, ὅτι, μετὰ τὸ εἰσελθεῖν τὰ βῆλα ἐν τῷ μεγάλῳ τρικλίνῳ τῆς μανναύρας, κατεράνθη ὅλος ὁ τρίκλινος ἀπὸ ῥόδου. Ἰστέον, ὅτι ἐν τῷ ὅλῳ ἐδάφει τοῦ ἀναδενδραδίου καὶ τοῦ ἀνάγοντος πουλπίτου εἰς τὸν μεγατρίκλινον ἡπλώθησαν ἀπλώματα πέρσικα πολύτιμα. Ἰστέον, ὅτι οἱ μάγιστροι καὶ οἱ εὐειδέστεροι τῶν ἀνθυπάτων ἐφόρεσαν τοὺς λώρους (70)·

Triclinium scholarum ornaverat idem præfectus urbis ab utraque parte blatteis et haplomatibus et pannis sendes operibusque argenteis in variis hospitalibus, senicuriis et ecclesiis dedicatis, et decem argenteis Novæ ecclesiæ polycandelis e totidem catenis dependentibus. Intra chalcen nullæ suspendebantur blatteæ, mappæ aut panni sendes, sed tantum duæ catenæ et totidem polycandela e Nova ecclesia. Verum extra chalces portam suspendi curaverat præfectus urbis ab utraque parte usque ad cancellos, per quos illuc intratur, blatteas et pallia et pannos sendes et dependens ex sua catena unicum magnum illud e Blachernis argenteum polycandelum. Sacellarius exornaverat triclinium, in quo camelaucium stat magistrique creantur, et, quod ita dicitur, onopodium blatteis et velis chrysotriclinii. Porticus augusteonis aut manus aurea sic dicta compta fuerat purpureis velis chrysotriclinii; porticus ab augusteone inde usque ad apsidem instructæ variis erant velis acu pictis. Circum ornaverat præfectus urbis blatteis variisque imperialibus velis. Lauro, ut mos est facere in processionibus, nec non cancellis sic dictorum potamiorum, et illis erecte stantibus vulgo sic dictis arboribus, imo et aliis quibusdam, quos illa ferebat anni tempestas, floribus configuratæ, veluti parvæ cruces et corollæ, (vulgo ea sciasta solent appellari) ad dextram pariter atque sinistram parietum affixæ erant: sparsaque illius tractus humus hederis et

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(67) Vide supra not. 57, col. 271.

(68) Perticas lauro implicitas cum trabe in summo transversa quo crucem referant, adhuc sua ætate circumgestari in Græcis ecclesiis consuevisse easque se vidisse, testatur Gerlach. in Diario p. 64, his verbis: *Vor ihnen* [loquitur de sacerdotibus e tribuna procedentibus et Venerabile per ecclesiam circumferentibus] *gingen her zwecn Knaben mit Wachskertzen, und noch zween andere mit gezierten Lorberstangen, welche fast den Crucifixen, wie man sie im Pabstum hoch auffgerichtet trägt, gleich sind*: [et paulo post]: *Zur Seiten begleiteten sie zween Knaben, welche zween vergülte Spies oder Stangen mit Loberkräntzen umwunden, und oben fast wie ein Creutz waren, und wie ein Spigel gläntzten trugen.*

(69) Ita membranæ pro τοίχοις et καγκέλλο pro καγκέλλῳ. Fluctuavi diu quomodo locum hunc redderem, et prius verteram sic: *Lauro, ut mos est facere in processionibus, et aliis quibusdam, quos illa ferebat anni tempestas, floribus configuratæ — ad dextram pariter atque sinistram parietum a cancellis inde Potamiorum sic dictorum, et ab illis e recte stantibus vulgo sic dictis Arboribus affixæ erant.* Deinde mutavi, malo fato, procul dubio. Quamvis enim nescio quid Potamia, quid Arbores fuerint: non dubito tamen hanc, quam modo attuli, interpretationem illi præferendam esse, quæ Græcis verbis apposita fuit. Sed sæpe contingit nobis homuncionibus, ut per trepidationem omissis et abjectis melioribus, quæ in promptu et in manibus erant, deteriora arripiamus. Τὰ δένδρα videntur arbores opere topiario factæ, buxus vel taxus in arborum speciem concisa, fuisse. Τὰ ποτάμια vero forte fuerunt metæ marmoreæ cum lineis undantibus, coram illis cancellis positæ; vid. Du Cange v. Ποταμοί, et quæ supra dixi ad p. 271 de *thalassis*; aut fuerunt genus aliquod materiæ seu ligneæ seu marmoreæ, cujus aut asseres aut tabulæ saxeæ sic pictæ naturave formatæ essent, ut undantes rivos exhiberent, id est haberent lineas serpentino more fluctuantes. Scilicet ea, quæ γραδωτῶς, *per gradus*, sed non recte, verum undatum parallelos procedunt, ea novi Græci ποτάμια appellant. Contin. Theophanis L. III, n. 42: Ὁ Καριανὸς οὕτω φέρει τὴν κλῆσιν διὰ τὸ ἀπὸ τῆς γραδώσεως ἔχειν ἀπὸ λίτου Καριανοῦ οἷον πλατύν τινα ποταμόν: vid. Du Cange h. v. et dicta a nobis ad p. 302 de umbilicis,

(70) Quamvis de loris, de scipionibus et anexicaciis vel acaciis, de quibus hic sermo fit, ample disseruerit Du Cange in dissertationis de nummis ævi medii ingressu, reliquum tamen nihilominus nobis quoque, quod diceremus, fecit. Tria, quæ diximus, loros et scipiones et acacias vetustis consulibus Romæ propria fuisse, si non ipsa iisdemque nominibus, at res tamen admodum similes, aliquantum mutatas longo temporum cursu, et invadente superstitione, morum atque sacrorum diversitate, et antiquitatis denique ignoratione, constabit protinus e nostra disputatione. Sed prius dicendum, quid lorus aut lorum fuerit. Est autem perquam difficile definitionem aut descriptionem dare locis omnibus auctorum, qui lororum mentionem faciunt, aut lororum generibus omnibus congruam. Non enim idem appellatum fuit temporibus omnibus, sed diversissima figura lori antiquioris a loro recentiore; neque potest hæc res perspicue sic describi, ut percipiatur, nisi nummi et vetustæ imagines ad manum sint et inspiciantur, e quibus et diversitatem formarum, et quomodo successu temporis magis compositæ atque φορτικαί et affectatæ simplicibus antiquioribus successerint, intelligas. Gestabant, ut notum est, veteris Romæ consules trabeas. Hæ erant lati clavi purpurei, togæ intexti aut assuti aut denique libere superinjecti, ad instar trabis aut si

καμίσια καὶ τὰ χρυσόταβλα χλανίδια. Οἱ δ' εὐνοῦχοι πρωτοσπαθάριοι μετὰ τὰ ἑαυτῶν στιχάρια καὶ σαβάνια καὶ χρυσᾶ μανιάκια ἐβάστασαν τὰ χρυσᾶ διάλιθα σπαθοβάκλια. Οἱ λοιποὶ εὐνοῦχοι πρωτοσπαθάριοι ἐφόρεσαν τὰ ἑαυτῶν στιχάρια καὶ μανιάκια. Οἱ πριμικήριοι ἐφόρεσαν τὰ ἑαυτῶν στιχάρια ἄνευ χλανιδίων. Οἱ μάγιστροι, ὡς φορέσαντες τοὺς λώρους, δεδώκασι τὰ ἑαυτῶν στιχάρια τοῖς μὴ ἔχουσι πριμικηρίοις ἴδια στιχάρια. Οἱ ὀστιάριοι ἐπάνω τῶν καμισίων ἐφόρεσαν τὰ χρυσᾶ παραγαύδια καὶ ἐβάστασαν τὰ χρυσᾶ διάλιθα βεργία. Οἱ λοιποὶ ὀστιάριοι οἱ μὴ ἔχοντες χρυσᾶ παραγαύδια ἐφόρεσαν ἐπάνω τῶν καμισίων τὰ ἑαυτῶν χλανίδια. Οἱ σπαθαρο-

post introitum velorum in magnum triclinium magnauræ conspergebatur id ipsum totum rosis. Tota quoque humus viridarii et pulpiti seu pavimenti excelsioris, per quæ in magnum modo dictum triclinium intratur, constrata erat tapetibus Persicis magni valoris. Quantum ad habitus procerum attinet, magistri quidem et proconsulum maxime speciosi gestabant loros, absque tamen scipionibus aut manipulis; reliqui autem proconsules et patricii camisia sua gerebant et tunicas cum aureis tabliis. Eunuchi protospatharii quatuor, præter strictoria sua et sabania vel lintea et aureos torques, gestabant quoque aurea gemmis obsita spathobaclia [seu

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

spicere voluerit, imaginem ejus animo poterit concipere, et qua in re novum lorum a veteri discrepet. Discrepat autem permultum, et novum lorum cum veteri nihil habet commune præter striaturam. De cætero est, ut Græcorum novorum instituta omnia sunt, ridicula, affectata et φορτικὴ miscela chitonis seu tunicæ, cujus formam habet (stricte enim corpori adhæret et habet manicas), et chlamydis, cujus vestigia refert lacinia cubito sinistro gestata, et lori denique seu collaris, ad instar lori vel balthei, lati, per pectus aut utrinque libere propendere permissi, aut decussatim compositi. Ex his trium diversarum vestium diversis dotibus consutum fuit lorum novum, a vetere prorsus diversum. Veteris lori reliquiæ supererant adhuc sæculo XVI et XVII, et supersunt adhuc apud matronas nostrates in loro pelliceo, quod liberum seu vestibus reliquis non assutum, sed exemptile circa collum gestant et gestabant, appendicem utramque super pectus decussatim componentes.

Hinc jam intelligatur celeber ille locus supposititiæ donationis Constantini Magni Silvestro papæ, ut aiunt, factæ: *Deinde diadema* (hæc fingitur Augustus Pontifici indulsisse), *videlicet coronam capitis nostri, simulque phrygium vel mitram necnon et superhumerale, videlicet lorum, quod imperiale circumdare solet collum.* » Reprehenditur hujus loci Græcus interpres, quod verba *necnon et superhumerale, videlicet lorum*, reddiderit ἅμα καὶ τὸ λῶρον καὶ τὸ ὠμοφόριον ὅπερ κυκλοῖ τὸν βασιλικὸν τράχηλον. Peccavit profecto in eo, quod pro diversis habuit lorum et superhumerale. Sed potest facile excusari et emendari, τὸ ante καὶ ponendo, sic: ἅμα καὶ τὸ λῶρον, τὸ καὶ ὠμοφόριον. Male tamen ex hoc loco deducitur origo pallii sacerdotalis et concluditur, lorum et omophorium idem esse. Si Blastares omophorium hic usurpavit, quod putaret alia Græca voce commodius non exprimi Latinam *superhumerale*, condonandum hoc illi est, abuso dictione. Tribuit enim ipsi notionem, quam revera poterat per grammaticas rationes, at usu contradicente. Nam quod Græci omophorium vulgo solent appellare, etiamsi super humeris non secus atque lorum portetur, non tamen idem cum loro, sed multum diversum est, ut suo loco demonstratur. Erravit quoque Balsamo, lorum pro mitra vel calyptra accipiens illis in locis, quos Du Cange Gl. Gr. h. v. protulit, e quo reliqua, quæ de loris dici queant, hauriri poterunt. Citat ibi inter alia locum ex Abmedis Onirocritico, ubi habet: Ζώνην ἀπὸ χρυσοῦ καὶ λίθων καὶ μαργάρων, ἤτοι λῶρον. Dubium est, ἤτοι interpretative, an disjunctive debeat intelligi. Utroque modo recte fit, si posterius, λῶρος potest aut baltheum (a zona diversum quid), aut orarium significare, seu collare cervicem et pectus amplectens. *[Vid. Comment. ad Donat. Constantini M. p. 93. Theophilus imperator vestes, quæ *lora* vocantur, restauravit. Georg. monach. p. 516. Conf. Symeon logoth. p. 416.]* Locum Symeonis attulit Du Cange Gl. Gr. p. 838, cui intelligendo facit hoc tenuisse, vestes imperiales aulæ CPtanæ, quarum in processionibus publicis usus esset, non a quovis imperatore, aut sæpius, novas factas, sed veteres retentas et usurpatas fuisse, donec detritæ non amplius possent adhiberi. Propterea ridet Luitprandus Nicephorum Phocam, aitque brevem statura illum et fœdum aspectu fœdiorem factum eo fuisse, quod ornamenta imperialia gereret vetustate detrita et ad majorum personas sumpta et conformata. Gestabat nempe vestes illas, quas Theophilus imp. ad sui forte corporis mensuram fieri curaverat, cum illæ a prioribus imperatoribus ad se transmissæ non amplius servire possent, sed vetustate diffluerent, idque ex instituto majorum. Satis certe intelligitur e Niceta initio Manuelis Comneni, non potuisse quemquam pro legitimo imperatore haberi, qui τὰ γνωριστικὰ τῶν κρατούντων, coronas, sceptra, vestes, insignia imperialia vetusta omnia non accepisset in coronatione. Quod ipsum in coronatione imperatorum nostrorum contingit aliorumque regum Christianorum, qui vestes Caroli M. quamvis situ diffluentes induunt, et coronas vægrandes ejusdem et S. Stephani et S. Eduardi et aliorum tamen gerunt. Imo procerum quoque vestes processionales et pompaticæ ipsis e vestiario regio ad temporis brevis usum commodo dabantur, post finitam processionem restituendæ. Propterea distinguuntur mutatoria βασιλικά, *regia*, et τὰ οἰκεῖα vel τὰ ἑαυτῶν, *quæ senatorum propria essent;* sic paulo post hunc nostrum locum p. 332. ἀσπαθάριοι μετὰ τὰ ἑαυτῶν στιχάρια memorantur, et Codinus Offic. V. 53. monet.: Τοιαῦτα ἐνδύματα ἐνδύονται οὐκ ἐκ τῆς κούρτης, ἀλλ' ἐξ οἰκείων. Conf. p. 335. ubi magistri collegiorum urbanorum dicuntur vestes secreticorum gestasse. Apud veteres Romanos jam pretiosæ vestes pompaticæ in Capitolio asservabantur et a Consulibus usus tempore expromebantur; *vid.* Script. Hist. Aug. t. II, p. 83, I. Vestes quoque, quæ recens honoratis induebantur in signum honoris, post peractam promotionem reddi debebant. Conf. Theophan. p. 108. Vestes illæ symbolicæ a decedente magistratu, ut e. c. quæstore, reddi et succedenti injici debebant, ut e Nostri p. 157 et 158. constat, quorum locorum in posteriore memorabilia hæc leguntur verba: Τὰ χλανίδια ἐπαίρουσιν οἱ δήμαρχοι ἀπὸ τῶν διαδεδεγμένων δημάρχων ...ἐπειδὴ βασιλικά εἰσι. Non gestatos fuisse loros nisi solemnissimis et splendidissimis in processionibus, patet cum ex præsente Nostri loco, tum e libri secundi cap. 40., item e loco Leonis Grammatici, p. 472: Τοῦ βασιλέως (de Basilio loquitur) ἐν τῷ αὐτῆς ἀνακαινισμῷ [in dedicatione Deiparæ Phari] λῶρον φορέσαντος καὶ χρήματα πολλὰ δόντος.

contos in summo lata romphæa præferratos]. Cæteri eunuchi protospatharii sua strictoria et torques tantummodo gerebant. Primicerii gerebant strictoria sua absque tunicis ; et, si qui eorum propria non haberent strictoria, induebant illa magistrorum, utpote loros gerentium. Ostiarii super camisiis gerebant aurea paragaudia virgasque aureas gemmatas. Sed si qui horum aurea paragaudia non haberent, illi super camisiis suis gerebant suas tunicas. Spatharocubicularii gerebant super camisiis suis aurea paragaudia et spathas honoratorum aureo manubrio instructas. Qui autem eorum aurea paragaudia non habebant, illi gerebant sua camisia et spathas suas. Cubicularii omnes gerebant sua camisia, et pars quidem præterea, quales diebus festis gestare solent, tunicas aureis tabliis instructas, illas fundàtas patriciorum nempe proprias ; pars autem tunicas acu argentea pictas et similia contomanica et purpurea contomanica [seu tunicas brevium manicarum]. Protospatharii, qui simul officiales essent, gerebant sua camisia et fundatas festales tunicas magistrorum proprias. Protospatha-

A κουβικουλάριοι ἐφορεσαν ἐπάνω των καμισίων αὐτῶν χρυσᾶ παραγαύδια καὶ τὰ χρυσόκανα σπαθία τῶν ἀξιωμάτων. Οἱ λοιποὶ σπαθαροκουβικουλάριοι οἱ μὴ ἔχοντες χρυσᾶ παραγαύδια ἐφόρεσαν τὰ ἑαυτῶν καμίσια καὶ σπαθία. Οἱ κουβικουλάριοι πάντες ἐφόρεσαν τὰ ἑαυτῶν καμίσια. Καὶ οἱ μὲν ἐξ αὐτῶν ἐφόρεσαν τῶν ἑορτῶν τὰ χρυσόταβλα χλανίδια τὰ φουνδάτα, ἤγουν τῶν πατρικίων· οἱ δὲ τὰ ἐξαργυροκέντητα χλανίδια καὶ τὰ ἀργυροκέντητα κοντομάνικα καὶ τὰ ὀξέα κοντομάνικα. Οἱ πρωτοσπαθάριοι οἱ ἀφφικιάλιοι ἐφόρεσαν τὰ ἑαυτῶν καμίσια καὶ τὰ φουνδάτα τῶν ἑορτῶν χλανίδια, ἤγουν τῶν μαγίστρων. Οἱ τοῦ χρυσοτρικλίνου πρωτοσπαθάριοι ἐφόρεσαν τὰ χρυσᾶ σπέκια καὶ χρυσᾶ μανιάκια· ὅσοι δὲ σπέκια οὐκ εἶχον, ἐφόρεσαν σκαραμάγγια καὶ σαγία ῥοῆς. Οἱ τῶν σεκρέτων χαρτουλάριοι καὶ νοτάριοι ἐφόρεσαν τὰ ἑαυτῶν καμίσια καὶ σαγία
B ἀληθινά. Οἱ ἀσηκρῆται καὶ οἱ νοτάριοι τῶν ἀσηκρητείων καὶ λοιποὶ σεκρετικοὶ ἐφόρεσαν τὰ ἑαυτῶν καμίσια καὶ τὰ φουνδάτα χλανίδια τῶν ἑορτων, ἤγουν τὰ ἔχοντα ὀξέα ταβλία. Πλησίον τοῦ βασιλικοῦ θρόνου ἔνθεν κἀκεῖθεν, ἤτοι δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ, ἔστησαν τὰ Ῥωμαϊκὰ σκῆπτρα (72) καὶ πτυχία (73) καὶ

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(72) Romana hic sunt Græca ; novi enim Græci se Romanos ferebant, ut notum est. Sceptra vero sunt genus aliquid vexilli, longi conti laminis et clavis aureis vel argenteis confixi, et, ut mihi quidem videtur, ad crucis formam comparati, puri seu absque ferro vel mucrone, sed dependentibus velis, ut colligi potest : Ἐκεῖσε γὰρ ἵστανται... τοὺς δεσπότας ἐκδεχόμενα Ῥωμαϊκὰ σκῆπτρα, τὰ λεγόμενα βῆλα, ὁμοίως καὶ τὰ εὐτύχια, καὶ τὰ ἕτερα σκῆπτρα, πρὸς τούτοις τὰ σκεύη τῶν προτικτόρων. *Vide* not. 92 col. 139.

(73) Sic solet plerumque hæc vox in nostro codice efferri ; interdum tamen integre et incorrupte scribitur εὐτύχια, ut in loco Nostri paulo ante laudato pag. 7, quo absque loco fuisset nunquam conjectando veram rationem ptychiorum fuissem assecutus. Nam cum primum hanc vocem legerem, suspicabar (neque enim aliud poteram) illam codices Evangeliorum significare, quales grandes, ponderosos in membranis nitidissimis summa calligraphices venustate litteris grandibus exaratos rubro holoserico indutos et umbonibus et laminis augularibus, item agrafiis seu uncis aureis et argenteis firmatos atque ornatos præferre e contis suspensos solebant. Vid. Garbelli Epistol. ad Josephum Blanchinum in Prolegomenis ad Evangeliarium quadruplex, p. 6, et cl. Leich. de Diptychis p. XL. Sane de nihilo non erat hæc conjectura. Nam p. 342 dicitur πτυχία τῶν Εὐαγγελίων res inter alias pretiosas publice coram legatis Saracenicis exposita spectatum fuisse. Thuanus quoque describens processionem, qua Pseudo Demetrius a. 1605 Moscoviam ingressus est imperator salutatus : *Proxima secundum principem*, ait, *incedebat clericorum turba cum vexillis quadratis, in quorum singulis appensa erat aut Divi alicujus imago, aut Evangeliorum liber*. In illo loco libri Mubachiani, quem p. 6 horum Commentar. citavimus, vidimus apud Russos prælatos quoque codices Evangeliorum in publica processione festi Luminum. Accedit huc, quod ævo medio pontifici Romano in processionibus publicis pugillares præferrentur ; *vid.* Du Cange v. *Pugillares* ; quos puto codices evangeliarios fuisse, neque aliud *pugillum*, quam codicem Evangelii, memoratum illo in loco, quem idem v. *Pugillus* citat.

In multis quoque nummis imperatorum CPtanorum dubium videri queat, labarumne an codex Evangelii quadratus e conto dependeat. A Græcis Saraceni quoque mutuati sunt morem al Corani codices e contis dependentes in acie pro vexillis præferendi, quo de more ad Abulfedam dico. Cum tamen primi imperatores Byzantini plurima veteris
C Romanæ curiæ imperialis instituta retinerent, quæ secuta sæcula aut additamentis Christianismi auxerunt, aut ineptiis suis deformarunt ; et inter vexilla veterum imperatorum signa Fortunæ quoque fuerint, ipsi quoque in cubiculis suis aurea Fortunæ simulacra, velut majestatis et felicitatis imperii pignora, haberent et colerent ; et in primorum imperatorum Byzantinorum nummis alata Victoria frequens conspiciatur : et infra, p. 415 domesticus scholarum inter officiales suos habere dicatur εὐτυχιοφόρους et σκηπτροφόρους, quod procul dubio ad imitationem aulæ imperialis factum fuit. (Neque enim putandum, domesticum vexilla et vexilliferos habuisse, quibus imperator careret.) Conf. p. 427. Nullus dubito vocem πτυχία, εὐτύχια vel εὐτυχεῖα esse corruptam et vexilla significare, quorum aut contis in summo superimposita, aut bandis vel pannis intexta essent Fortunæ vel Victoriæ simulacra, νικάρια, *victoriolæ*, ut appellat Cedrenus p. 322, ubi exponit *CONOB.*, solemnem nummorum
D Byzantinorum subscriptionem, quæ mihi quidem videtur *Constantinopolis olim Byzantium*, significare. Nullo tempore Byzantinis desiisse usum Victoriæ in signis constat e loco Codini Offic. VI, 20, p. 79, ubi memorat flamullum Archistrategum dictum. Hic Archistrategus seu Angelus Michael aliud nihil erat quam Victoria. Græci superstitiosi credentes angelos alatos esse, quia in vexillis retentam ex antiquo figuram alatam videbant, ignorantes eam Victoriam esse, e pagano numine angelum Michaelem efficiebant. Et excusandi profecto sunt. Sane pictores nostri non aliter pingunt angelos, quam victoria in nummis primorum imperatorum efficta conspicitur; e. c. nummos Constantini apud Du Cangium Fam. Byz. p. 56, et Theodosii p. 61. A Græcis vexillum hoc Latini medii ævi quoque assumebant, ut alia multa, et *Angelum* appellabant ; *vid.* Du Cange v. *Angelus*, ubi inter alia e Wittekindo hæc citat : *In quinta acie, quæ erat maxima, et dicebatur regi*,

λοιπὰ χρυσᾶ σκῆπτρα, κρατούμενα ὑπὸ τῶν κανδιδάτων, δηλονότι φορούντων σκαραμάγγια καὶ τὰ

rii chrysotriclinii gerebant specia aurea et aureos torques. Qui autem eorum non haberent specia,

JOAN· JAC. REISKII COMMENTARIUS.

ipse princeps vallatus lecta ex multis millibus alacrique juventute, coramque eo angelus, penes quem victoria, denso agmine circumseptum. Credebant igitur boni nostri majores ex male intellecta ambigua traditione, victoriam ibi esse, ubi angelus esset. Et erat revera. Nihil enim aliud angelus quam victoria. numen fictitium paganismi, novo Christiano angeli et archistrategi nomine donatum. Consideremus nummum Longobardicum, quem Horatius Blancus ad Paulum Warnefridum in eadem tabula ære expressa, qua coronam ferream Modoetiensem exhibuit, cum inscriptione *Sanctus Michael* eumque comparemus cum nummis victoriatis; nullam repeeriemus differentiam inter ambos, nisi hanc, quod victoria nudo aut laureato capite est, S. Michael autem non pileum, ut videtur, sed nimbum circa caput habet. Moris hujus signa victoriæ in processionibus circumferendi vestigia supersunt adhuc in eclesia Græca. Refert enim Stephanus Gerlach. in Diario CPtano p. 474, ubi ritus processionis paschalis Græcorum describit, sic processisse litaniam. Primum venisse protosyncellum cum codice Evangelii S. Joannis, lamina aurea, tecto, secundum hieromonachum cum cruce stationali, tertium psaltum cum imagine Christi e sepulcro surgentis, quarto loco processisse duo hieromonachos, quorum unusquisque gestaverit e conto rotundam latam deauratam laminam, super qua effictus cherubinus senis alis instructus. Mitto reliqua. Aliquando post describens idem processionem sacrorum donorum e tribuna in naum, sic ait: *Darauf finge die grosse Procession oder der Umgang an, da, sechs oder sieben zu der hintern Thüre des Chors* [porta sancta parva ad dextram bematis laterali] *heraus, und in der Kirche gar langsam herum gingen. Du beneigten sich alle Anwesenden, elliche fielen gar darnieder, audere erwischten der herumgehenden Priester Kleider und küsten sie. Der erste trug das Brod zum Abendmahle auf dem Kopf mit einem rothen leinen Tuche bedekt. Zween andere trugen zween Kelche, einen voll, den anderen leer: der vierte und fünfte die zwey Vorbilder Cherubim und Seraphim, denen allen zwey Leser mit Kertzen voran gingen.* Hi cherubini et seraphini successerunt in locum Fortunæ vel Victoriæ, ut S. Elias in possessionem templi, quod olim Solis erat, apud Malalam t. II, p. 40. Quod olim τοῦ Ἡλίου fuerat, jam Christiani jubebant τοῦ ἁγίου Ἠλίου esse. Statuam Matris deum tenentem manibus leonem mutilabant Constantini M. tempore leonibus, manus in speciem orantis aut benedicentis urbi conformabant, ut deinceps Christianum vulgus idem illud idolum, quod olim *Mater Deum* nominabatur, mutato paululum nomine pro *Matre Dei* adoraret, teste Zosimo II, 31; *vid.* ad p. 336 dicenda. E *Semone sanco* fabulam de *Simone sancto* producit Eusebius Hist. Eccles. II. 13. Insignis est locus apud Athenæum p. 497 F 1., e quo patet, jam Ptolemæorum tempore fuisse victorias in pompis publicis prægestatas. Locus hic est: Ἐπηκολούθουν σάτυροι, καθ' ἕκαστον τοῦ σταδίου μέρος εἴκοσι, λαμπάδας σέροντες κισσίνας διαχρύσους [id est inauratas et cum hederæ ambientis helicibus cælatas; non recte Casaubonus emendat ibi], μεθ' οὓς Νῖκαι χρυσᾶς ἔχουσαι πτέρυγας [nam cætera lignea erant vestibus aureis induta], ἔφερον δὲ αὗται θυμιατήρια ἑξαπήχη κισσίοις [κισσίνοις καταχρύσοις aut χρυσοῖς στέμμασι καὶ ῥοδῶσι· sic videtur leg. esse] διακεκοσμημένα ζωωτοὺς ἐνδεδυκυῖαι χιτῶνας. Possunt innumera talia exempla retentæ paganæ superstitionis et idololatriæ, sed Christianis nominibus dissimulatæ et mysticis ridiculis expositionibus incrustatæ referri, si id ageremus. Suboluit etiam cl. Leichio hujus rei. Veteres imperatores usurpabant divinos honores, et curabant sibi ignem, ut numinibus, præferri. Novis quoque prælatus ignis fuit ex veteri instituto. *[Imperatori Græco præferebatur lampas præter sceptrum et spatham propter illud: *Luceat lux vestra*, Codin. p. 101. Sed fuit potius ignis ille, qui Augustis præferri solebat.]*

Superest nunc, ut, qui manaverit πτυχία ex εὐτυχία, demonstretur. Tenendum ergo, vulgus Græcum et novum et vetus consuevisse ε et alias vocales initiales abjicere et υ ut *b* vel etiam ut *f* pronuntiasse. Pronuntiabant igitur vocem εὐτυχία, ut *ftychia* vel *ptychia*, ut σιδροκάψιά, πλεῦσις, φτηνία, σιδηροκαύσια, *Schmelzhütten*, officinæ metallorum fusoriæ, βλέψις, *plaga quo respicitur*, εὐθηνία, *ubertas et prosperitas rerum omnium*, item βημερία pro εὐημερία, *felix rerum suarum status*, βγενικός pro εὐγενικός, *nobilis*, βγαίνειν pro εὐγένειν. Dicunt autem εὐγένειν pro ἐκγένειν, et hoc pro ἐκγενέσθαι· πεύχια pro ἐπεύχια (v. cl. Hemsternus. ad Aristophan. Plut. p. 159), πιτιμία pro ἐπιτιμία. *Pityncha-nus* in inscriptionibus pro *Epitynchanus*; vid. Salmas. ad Hist. Aug. t. II p. 99, ξάρτιον pro ἐξάρτιον *navalis apparatus*, πίσκοπος pro *episcopo*, φρύδι pro ὀφρύδιον, *supercilium*, βλογεῖν pro εὐλογεῖν, λάδι et λάδιν pro ἐλάδιον, *oleum*, λάμνειν pro λαбνειν et hoc pro ἐλαύνειν, *agere*, λάργυρος pro ὀλάργυρος, λάφος pro ἔλαφος, *cervus*, λαφρὸς pro ἐλαφρὸς, λεήμων pro ἐλεήμων, λίγος pro ὀλίγος, λιτροβούλης pro ἀλιτροβούλιος, μάτιν pro ἱμάτιον, ματομένος pro ἡματωμένος, *cruentatus*, μέρα pro ἡμέρα, μιερεὺς pro ἡμιιερεὺς, μοιάζειν pro ὁμοιάζειν, νικοκυρία pro ἐνοικοκυρία, πάγειν pro ἀπάγειν, πίον pro *opium*. πίσω pro ὀπίσω, πιτήδειος pro ἐπιτήδειος, πιτύχερος pro ἐπιτύχερος, ἐπιτύγχανος, ἐπιτυγχάνειν πεφυκὼς, εὔστοχος, ῥέγειν pro ὀρέγεσθαι, *cupere*, ῥημάζειν pro ἐρημοῦν, *vastare*, ῥίφος pro ἔριφος, *hædus*, ῥωτᾷν pro ἐρωτᾷν, *interrogare*, σάζειν pro ἰσάζειν *æquare*, σχουρία pro ἰσχουρία, σκάζειν pro ἡσυχάζειν, *præ tristitia silentium agere, tristem et taciturnum esse*, σόδημα pro εἰσόδημα, εἴσοδος, *ingressus* vel *reditus*, σφαλίζειν pro ἀσφαλίζειν, *claudere*, σχάριν pro ἐσχάριον, ἐσχάρα, *foculus*, τισάνη pro *ptisana*, φίδι pro ὀφίδιον, ὄφις, *anguis*, φόδος pro ἄφοδος, *stercus* χνάρον pro ἰχνάριον, *vestigium*, ψηλὸς pro ὑψηλὸς *altus*, ψοῦνι pro ὀψώνιον, *panis quotidianus*, Possent plaustra talium congeri. Sed ohe jam satis est. [Πτυχὲς pro codicibus Evangeliorum, et inter thesauros ecclesiæ recensentur Nicetæ Choniat, p. 233, quos Isaacius Angelus spoliasse ipsi dicitur: Ἐκ σίνου τὰ ἱερὰ σκεύη κὰκ τῶν θείων αὐτὰ ναῶν ἀποσπῶν ταῖς ἑαυτοῦ τραπέζαις παρεισέφερεν. — Ἀφαιρῶν καὶ ἀπὸ τῶν τιμίων σταυρῶν καὶ πτυχῶν τῶν ἀκηράτων Χριστοῦ λογίων κόσμους πολυτελεῖς, περιδέραια καὶ στρεπτοὺς ἐτίθετο ἐξ αὐτῶν. *Die Russen tragen nock in ihren Processionem Seraphinen oder Cherubinen (wie sie es nennen) herum Stat von Groot-Russland* p. 337. Imperatores Romani olim in suis cubiculis habebant signa victoriæ, ut pignora felicitatis imperii, et quo essent imperatores collegæ, tot etiam erant signa victoriæ, ut constat non tantum e Spartiani loco in Vita Severi p. 637, quo narrat, in podio sedis imperatoriæ circensis stetisse tres gypseas victorias, mediam Severi patris, duas hinc illinc, amborum filiorum, Bassiani et Getæ tenentes manibus palmas et orbes vel scuta cum inscriptis cujusque imperatoris nominibus sed etiam ex illo loco, quo ait p. 640: *Fortunam regiam quæ comitari principes et in cubiculis poni solebat, geminare statuerat, ut sacratissimum simulacrum utrique relinqueret filiorum. Sed cum videret se perurgeri, sub hora mortis jussisse fertur, ut alternis diebus apud filios imperatores in cubiculis Fortuna*

gestabant illi scaramangia et saga russa. Secretorum A chartularii et notarii gestabant camisia sua et saga purpurea. Asecretæ et notarii asecretiarum et reliqui secretici camisia sua, et præterea fundatas festales tunicas, illas nempe, quæ tabulas purpureas habent, gestabant. Prope thronum imperialem stabant ad dextram et sinistram Romana sceptra, Romani imperii signa et ptychia [seu signa fortunæ secundæ], et reliqua aurea sceptra seu vexilla, quæ omnia candidati tenebant, gestantes scaramangia et sic dicta candidaticia seu vestes candidatorum. Reliqua autem vasa, campiductoria, labara, signa stabant infra prædicta instrumenta, et tenebantur a remigibus primi drominii gestantibus fundata tagmaticorum mutatoria. **333** Extra vela supra B gradus stabant maglabitæ gestantes scaramangia

A χανδιδατίκια. Τὰ λοιπὰ σκεύη (74), τά τε καμπιδικτόρια (75), καὶ λάβουρα (76), καὶ σίγνα (77), ἔστησαν υποκατιῶν (78) τῶν προῤῥηθέντων σκευῶν, δηλονότι καὶ αὐτὰ κρατούμενα ὑπὸ τῶν ἐλατῶν τοῦ πρώτου δρομονίου. Οἱ δὲ αὐτοὶ ἔλάται ἐφόρεσαν τῶν ταγματικῶν τὰ φουδάτα ἀλλάξιμα. Ἔξωθεν τῶν βήλων ἄνωθεν τῶν ἀναβάθρων ἔστησαν οἱ μαγλαβῖται φοροῦντες σκαραμαγγια καὶ τὰ ἑαυτῶν σπαθία. Καὶ μετὰ τοὺς μαγλαβίτας εὐθὺς ἔστησαν οἱ τῆς μεγάλης ἑταιρείας Μακεδόνες ἀπὸ ἐσωφορίων, φοροῦντες σπαθία ζωστίκια καὶ ἀργυρᾶ μετὰ καὶ λωρίων διαχρύσων καὶ ἀργυρῶν, βαστάζοντες καὶ σκουτάρια χρυσᾶ καὶ χαλκόχρυσα καὶ σιδηρᾶ καὶ μονοπέλυκα (79) καὶ τζικούρια. Κάτωθεν δὲ τῶν αὐτῶν ἀναβάθρων ἔστη B ἡ μεγάλη ἑταιρεία, ὁμοίως καὶ ἡ μεσαία, μετὰ καὶ τῶν Φαργάνων (80) καὶ Χαζάρων (81), πάντων φο-

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUS.

poneretur. Sic loquebatur illorum sæculorum infantia pro: *ut alternis diebus, hoc in Bassiani, altero in Gretæ cubiculo hæreret.* Argumentum inscitiæ antiquitatum, quod, Niceta teste, p. 339, statuam Constantini M. equestrem quidam pro Pegaso et Bellerophonte, alii pro Josua, filio Nave, haberent Conf. ejusdem Fragm, t. VI. Bibl. Gr. Fabrici p. 107. *Ex Addend.*]

(74) Videtur hic et similibus in locis σκεύη nihil aliud quam vexilla notare. Satis hoc apparet cum ex adjectivo λοιπά, *reliqua*, quod supponit, præcedentia idem cum sequentibus esse, et e versu paginæ hujus ultimo; τὰ προῤῥηθεντα σκεύη, *prædicta vasa*, sunt sceptra, victoriæ, signa, etc. Verti tamen *vasa* respiciens ad p. 341, ubi inter τὰ σκεύη quædam referuntur, quæ vexilla non sunt, ut magna crux C et virga Mosis.

(75) *Campiductoria* erant signa, qualia campiductores gererent, aut qualia manipuli haberent, quorum unusquisque a campiductore vel doctore regeretur. De campidoctoribus vel campiductoribus γυμνασταῖς τῶν στρατιωτῶν, non repetam a Valesio ad Amnian. Marcell., a Guthorio, a Du Cangio Gl. Lat. et aliis dicta.

(79) *Labara* quid fuerint, notum est, et multi multa de eo. Conf. Du Cange Gl. Lat. h. v. De etymologia tantum monebo, linguæ Græcæ esse vocabulum, et non barbaricæ originis: mihi videri a λαπαρά repetendum esse, et λαπαρόν initio dictum fuisse hoc velum vel vexillum, quod duplo panno aut corio paratum et intus cavum atque vacuum esset, ut vento tumescere atque detumescere posset. Scribitur autem hic λάοουρα pro λάβωρα. Nam λάβαρον et λάβωρον perinde dicitur atque scribitur. Atqui ω et ου sæpe permutari exemplis demonstravi, D ubi de terminatione ούριον (ut ὀρνατούριον pro *urnatorium*, etc.) dicerem.

(77) Erant olim nomen generale insignium militarium omnium. In nostro tamen codice vexilla tantummodo illa denotant, in quibus protome imperatoris purpureo panno insuta esset. Colligo e locis glossarum et commentarii msti Apocryphi de Vita Jesu Christi, quos dedit Du Cange v. Προτομή. Conf. quæ idem Gl. Gr. p. 1343 de sebastophoris habet. Nicetas, p. 126, D 8: Σημεῖαι, αἳ τοὺς βασιλεῖς; εἰκονίζουσι.

(78) Id est ὑποκατιόντος vel ὑποκατιόντι, *si quis descendat*, et quoad sensum ὑποκάτω, *infra*, *vid.* dicta ad p. 313.

(79) Sunt alias ἡμιπέλεκκαι dictæ secures unipennes, ut ita dicam, non bipennes. Nam bipennes sunt proprie αἱ πελέκεις, hic autem loci τζικούρια. Græci ἡμιπέλεκκαν vacabant τὸ ἥμισυ τοῦ πελέκεως, τὸ ἐκ τοῦ ἑνὸς μόνον μέρους ἔχον τὴν ἀκμήν, ὅ καὶ δεξτράλιον καλοῦσι, ait vetus interpres Homeri; v. Du Cangium ad Alexiad. 257. et Gloss. Gr., ubi locum hunc citat. [De dextralibus *vid.* locus veteris Homeri interpretis apud Salmasium ad Simmiæ securim p. 200.] Est idem ille modo allatus. Videor mihi discrimen harum duarum vocum μονοπελύκου et τζικουδίου in isto Wilhelmi Britonis versu, quem Du Cange l. c. citat, deprehendere:

Ascia dum dextris, bisacuta securis et ensis
Fulminat.

Et huc conformavi Latinam interpretationem. Potuissem quoque pro *ascia dextrale* dare; *vid.* ad. p. 87.

(80) *Phargani* sunt genus militiæ seu protectorum corporis Augusti aut ex Ægypto aut e provincia Transoxana, Fargana, oriundi. Frequens eorum apud historicos orientales mentio, sed illi plerumque non *alfaraghnah* per Gain punctatum *Farganos*, sed *alfarannah Pharaones* appellant, tanquam si non a provincia patria *Fargana*, sed a *Pharaonibus*, Ægypti regibus, sic fuissent appellati, ob ferociam et indomitos spiritus. Omnem enim immanem, trucem giganteum hominem Arabes *Pharaonem*, aut rem immanem *Pharaonicam*, ut Græci *Titanicum*, appellant. Utra scriptio, præferenda sit, ambigo, Posterior videri queat præferenda esse. quia principes orientales plerumque Turcas, quorum patria Fergana erat, in corporis protectoribus habebant. Attamen non minus famosi a ferocitate allectique in custodes Augustorum corporum fuere Afri quoque et Misrenses seu Ægyptii, qui de antiquis Ægypti dominis, Pharaonibus, quorum insolentiam et immanitatem vel etiam staturam referrent potuere *farahnah Pharaones* dicti fuisse. *Les Egyptiens appellent tout ce qui est d'une grandeur extraordinaire du nom de Pharaon, s'imaginant qu'ils* [les vieux roys d'Egypte] *ont tous été des géants:* verba sunt Wanslebii *Voyage d'Egypte* p. 266. c. fin. Erunt ergo hi Faraones reliquiæ istorum Copthorum

(81) Nomen *Chazororum* notum in historia Byzantina, neque habeo quod de iis addam, nisi hoc, apud Arabes et Orientales cæteros inolevisse, ut *chozaros* per *o* pronuntient. Hinc celeber ille liber. a Buxtortho vulgatus, *Cosri* vel *Cosari*, quasi dicas disputatio Cosarica. Venit tandem nomen hujus gentis olim a fortitudine celebre in latrociniorum infamiam, ut latrones et sicarii Χοσιάριοι fuerint appellati *Vid.* Du Cange v. Χοσιάριοι. [Græci Chazaros in Chersoneso Cimbrica collocant, Arabes autem in Iberia vel Circassia. Et sic quoque Matthias a Michow de Sarmatia utraque p. 457. qui insignis est locus, in specie ait novos Græcos eas gentes *Abgaros* et *Abgazetos* nominare.

ρούντων σπαθία καὶ βασταζόντων σκουτάρια. Οἱ οἰκειακοὶ πρωτοσπαθάριοι ἔστησαν εἰς τὴν σωλαίαν (82) ἔνθεν κἀκεῖθεν φοροῦντες σκαραμάγγια πρασινορόδινα (83) καὶ σπαθία. Καὶ μετ' αὐτοὺς ἔστησαν οἱ σπαθαροκανδιδάτοι φοροῦντες σκαραμάγγια πολύχροα καὶ σπαθία καὶ τὰ σπαθαροκανδιδατίκια. Καὶ μετ' αὐτοὺς ἔστησαν οἱ σπαθάριοι φοροῦντες καὶ αὐτοὶ' πολύχροα σκαραμάγγια καὶ τὰ ἑαυτῶν σπαθία, βαστάζοντες καὶ διστράλια. Καὶ μετ' αὐτοὺς ἔστησαν οἱ στράτωρες φοροῦντες σκαραμάγγια λευκολέοντας (84), καὶ ἑτέρων χροιῶν καὶ ἐξεμπλίων. βαστάζοντες καὶ τὰ στρατωρίκια (85). Δεξιὰ δὲ πρὸς δύσιν εἰς τὴν σύμπηξιν τῶν δύο βήλων ἔξωθεν ἄνωθεν τῶν ἀναβάθρων τοῦ μεγάλου τρικλίνου τῆς μανναύρας ἔστη τῆς (86) μεγάλης ἑταιρείας βαστάζων τὸ χρυσοῦφαντον σενδὲς βασιλικὸν φλάμουλλον. Ἔνθεν δὲ κἀκεῖθεν τῶν αὐτῶν ἀναβάθρων τοῦ αὐτοῦ μεγάλου τρικλίνου τῆς μανναύρας ἔξωθεν τῶν αὐτῶν

A suasque spathas. Statim post eos stabant Macedones magnæ hetæriæ, gerentes interulas et spathas cingulares vel a cingulo et femoribus dependentes argenteas cum loris inauratis argenteis, item scuta aurea et alia ænea inaurata et ferrea quoque; item secures unius ferri et bipennes. Infra autem illos gradus stabant utraque hetæria, magna et media, et Fargani et Chazari: omnes una manu spathas, altera scuta gerentes. Domestici protospatharii stabant in solea hinc et illinc, gestantes scaramangia gemino colore, viridi et roseo, distincta spathasque. Post eos stabant spatharocandidati gestantes spathas et scaramangia multicoloria et spatharocandidaticia. Post eos stabant spatharii, gestantes et hi quoque multicoloria scaramangia et spathas B suas et dextralia. Dein stabant stratores, gestantes scaramangia leonibus albis aliisque variis tam coloribus quam figuris rerum picta. Gestabant hi

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

pthorum rebellium et indomitorum, Baschinusritarum suo nomine dictorum, quos Renaudot, Hist. Patr. Alex. p. 281 ait Almamunum, cum domare non posset Bagdadum transtulisse et in militiam suam abdidisse. Certe apud Hamzam Ispanensem invenio genus militiæ equestris in aula Bagdadica, *Misrense* dictum. Idem quoque Hamzah aliud genus militiæ pedestris in aula Bagdadica memorat, qui nulli alii possunt esse quam Cyrenæenses seu Afri e provincia Africa desumpti: *Incidebat tumultus inter pedites nigros et Alcarawenasi* [seu Cyrenæos] *multisque utrinque cæsis, tandem nigri superiores evadebant.* Et Abulfeda ad ann. 255 [Chr. 869] de casu Al-Motazzi chalifæ narrans, tres diversos ordines protectorum seu militiæ palatinæ in aula Bagdadica hoc recenset C Almagarebah seu Magrabinos, vel occidentales, Afros, Mauritanos et Turcas, Farganenses nempe et Transoxanos, et Pharaones. De *Almogarabis* et *Almogawaris*, genere militiæ etiam Latinis et Græcis medii ævi non ignoto, agendi hic locus non est.

(82) Ergo etiam extra ecclesiam erat solea, quandoquidem hic loci solea triclinii Magnauræ commemoratur. De solea fusius egi ad caput primum hujus codicis.

(83) Vestes sic dictas a gemino colore, prasino et roseo, constat; quomodo autem hi duo colores misti aut dispositi fuerint in tali panno, non item constat. Potuerunt enim misti et in maculis, talis, orbibus aliisve figuris sparsi per totum pannum fuisse, ut fundus e. c. roseus, maculæ autem virides essent, aut potuerunt striæ roseæ et prasinæ per vices ductu parallelo una apud alteram decurrisse; aut denique potuit una dimidia vestis pars toto rosea colore non misto, et altera item tota prasina fuisse; quemadmodum hodie e. c. orphani D in urbibus Belgii una dimidia, corporis parte pullati, altera pyrrhati vel rubri procedunt, aut in quibusdam urbibus Germaniæ, quod ipse vidi, præcones in certaminibus arcubalisticis (*Vogelschiessen*) pallium gerunt una parte dimidia bruni, altera crocei coloris. Vestes tales *partitæ* et *divisæ* (ita appellabant), hoc est *diversæ*, ævo medio admodum frequentis usus erant. Generis autem alterius vestes, quarum colores misti per totam telam essent, *mistas* appellabant. Joannes Signiensis (apud Du Cangium v. *Jocularis*): « *Alii, quod proprie jocularium est, ab utroque latere divisis coloribus, item mistis, vestimenta variabant* » Henricus de Knygthon de Eventibus Angliæ. l. IV (apud Du Cangium v. *Liripipium*) ait *dominas vestitas fuisse vestibus partitis*. Ipse Du Cange dubitavit, quomodo vocem ἀσπροκόκκινος redderet. Dat enim in Gl. Gr. h. v. *partim albus, partim coccineus* vel *coccineus subalbidus*. At in Latino *leucoporphyrus* vertit *ex purpura alba*. Voluit purpuram dilutiorem dicere (nam purpura alba est ἀσύστατον), ut patet ex addito *leucorhodinus*, quod vertit *ex roseo colore dilutiore*.

(84) Sunt intextæ pannis fundo coloreo imagines candidæ leonum rectorum stantium, vel et incedentium, aut etiam leonum imagines coloreæ in fundo candido intra circulum comprehenso. Conspicere vestem hanc licet in eunucho ad dextram imperatoris stante in illa imagine, quam Cerimoniali nostro præfiximus, item in illa magni ducis Apocauci, quam notis suis ad Nicephorum Gregoram inseruit cl. Boivinus p. 52. Latini tales leones in alea rotunda circulo circumscripta leones *inrotatos* vel *circumrotatos* appellabant. Histor. Episcopor. Antisidor. (apud Du Cangium v. *Circumrotatus*): *Tria præstantissima pallia mille solidorum pretio constantia, quorum unum viridis coloris, leonibus multicoloribus circumrotatis fulget, secundum imaginibus regum pariter circumrotatis regali modo equitantium pollet, tertium quoque leonibus auricoloribus circumrotatis aspicientibus arridet.* Solebant quoque leones et oviculas in textura jungere. Du Cange v. *Scapolus*, quæ oviculam notat, *caligas breudatas cum scapolis et leonibus* habet.

(85) Juxta formam et terminationem suam deberet hæc vox vestitum stratorum notare, ut καισαρίκιον, σπαθαρίκιον, etc.; quia tamen stratores non φορεῖν, quod verbum vestitui proprium est, sed βαστάζειν τὰ στρατωρίκια dicuntur, quod de re gestatili inter manus et libratili, ut est scutum, hasta, bipennis, etc., tantum dicitur credidi me rectius facturum, si interpretarer *virgas sibi peculiares*. Forte debueram idem consilium secutus esse ~~paulo~~ ante p. 332, et reddidisse non *vestes*, sed *virgas candidatorum*. Forte κανδιδατίκια, σπαθαρίκια, σπαθαροκανδιδατίκια sunt virgæ candidatorum, spathariorum, spatharocandidatorum. Certe infra, sectione secunda capitis 40, stratoricia, candidaticia, spatharocandidaticia referuntur inter τὰ σκεύη, a quibus diversa sunt, et ut diversa paulo post seorsim recensentur mutatoria. Sed isto quidem in loco eam interpretandi rationem dissuadebat appositum verbum φορεῖν, quod, ut dixi, de rebus usurpatur toto corpore gestabilibus, non de iis, quæ βαστάζεται, manibus librantur.

(86) Ita membranæ. Aut excidit ὁ, aut tacite est supplendum.

præterea stratoricia seu peculiares sibi suas virgas. Ad dextram versus occidentem apud compagem duorum cancellorum, et quidem extra eos, stabat in summo graduum, per quos ad magnum triclinium magnauræ ascenditur, magister magnæ hetæriæ, gerens aura pertextum e panno sendes factum imperiale flamullum. Ab utraque vero parte eorumdem graduum extra eadem vela stabant duo protelatæ seu primicerii remigum, gestantes aurea sacra flamulla. Immediate post ambo protelatas stabant ad dextram et sinistram omnia aurea chrysoclaba [est vexilli species ex aureo panno cum

A Βήλων ἔστησαν οἱ δύο πρωτοελάται βαστάζοντες τὰ χρυσᾶ βασιλικὰ φλάμουλλα. Καὶ εἶθ' οὕτω καθεξῆς τῶν δύο πρωτοελατῶν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἔστησαν πάντα τὰ χρυσᾶ αὐρόκλαβα καὶ σενδὲς καὶ λοιπὰ βασιλικὰ φλάμουλλα, ὑπὸ τῶν ἐλατῶν τοῦ βασιλικοῦ δρομονίου βασταζόμενα, δηλονότι φορούντων αὐτῶν τῶν ἐλατῶν τῶν ταγματικῶν τῶν δ' χροιῶν (87) τὰ ἀλλάξιμα. Οἱ δὲ δημόται τῶν δύο μερῶν καὶ οἱ ἀποστολῖται ψάλται (88), ὁμοίως καὶ οἱ ἁγιοσοφῖται, ἔστησαν ἐπὶ σκάμνων ὑψηλῶν ἔνθεν κἀκεῖθεν τῶν αὐτῶν ἀναβάθρων εὐφημοῦντες καὶ ᾄδοντες βασιλίκια (89). Καὶ οἱ μὲν δημόται ἐφόρεσαν τὰ

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(87) Veneti, prasini, russi et albi. Videntur ergo hi tagmatici seu præsidiarii diversi a quatuor palatii tagmatibus fuisse, nisi putes tagmata hæc palatina, scholas puta, excubitores, hicanatos et numeros, per urbem regiam distributos fuisse obeundis vigiliis et stationibus et illinc unicuique de quatuor factionibus attributum atque deputatum fuisse numerum, qui ejus necessitatibus inserviret et custodiæ præesset.

(88) *Cantores ædis Sanctorum Apostolorum.* ut ἁγιοσοφῖται *cantores ædis Sanctæ Sophiæ.* Olim enim non omnes ædes sacræ cantores sibi suos habebant, ut neque hodie habent, sed tantum præcipuæ. Cæteras curabat schola cantorum. *Vid.* Du Cangium Gl. L. v. *Cantores.*

(89) Carmina in laudem imperatoris et familiæ augustæ; quale illud est p. 223, per alphabeti litteras digestum, ubi etiam aliqua de more talia carmina recitandi dixi. Subintelligitur στιχηρὰ, τροπάρια, μέλη, vel simile quid. Pari modo ἀποστολικά dicta fuerunt carmina in laudes apostolorum cani solita in ecclesia, θεοτόκια carmina in laudem Deiparæ. Morem hunc reges occidentales transsumpserunt ab Orientalibus. Hodevenus in Richardo I: *Hic ad argumentum* [f. *augmentum*] *et famam sui nominis emendicata carmina et rhythmos adulatorios comparabat et de regno Francorum cantores et joculatores muneribus allexerat, ut de illo canerent in plateis, et jam dicebatur ubique, quod non erat ei similis in orbe.* Etiam in aula Attilæ Hunni post finitas epulas δύο ἀντικρὺ τοῦ Ἀττίλα παρελθόντες βάρβαροι ᾄσματα πεποιημένα ἔλεγον, νίκας αὐτοῦ καὶ τὰς κατὰ πόλεμον ᾄδοντες ἀρετάς, teste Risco Rhetore in excerptis Legation. Hœschel. p. 52: Καὶ οἱ μὲν ἥδοντο τοῖς ποιήμασιν, continuat, οἱ δὲ τῶν πολέμων ἀναμιμνησκόμενοι διεγείροντο τοῖς φρονήμασιν, ἄλλοι δ' ἐχώρουν ἐς δάκρυα, ὧν ὑπὸ τοῦ χρόνου ἠσθένει τὸ σῶμα καὶ ἡσυχάζειν ὁ θυμὸς ἠναγκάζετο. Successerunt hæc carmina in locum illorum veterum panegyricorum, e quorum immani numero superstites habemus duodecim a Cellario postremo editos. Græci morem hunc dominos suos quacunque occasione carminibus in plena curia decantatis vel recitatis laudandi, ut ad Occidentales, ita ad Arabes quoque transmiserunt. Persæpe legas apud Abulfedam fragmenta aut saltim memoriam factam carminum, quæ hic vel ille Arabicus poeta in hujus vel illius principis Saracenici diem natalem, aut diem natalem Muhammedis, aut in Pascha Muhammedicum, aut alia occasione, non sine lauto præmio in frequentissimo conventu recitavit. Non injucundum spero lectoribus fore, si locum inde vel unicum repetam, e quo, qualis fuerit illorum poetarum Arabicorum ratio, qui in aulis principum orientalium pascebantur, quæ ipsorum stipendia, quod recitandi tempus, cognoscantur. Lucem inde illa accipient, quæ supra ad. p. 8, dixi de λιβελλαρίῳ seu carmine gratulatorio, imperatori in diebus festis a quavis factione per suum democratem exhiberi solito. Narrans igitur Abulfeda ad a. 469 [Chr. 1076], de principibus, qui tum erant, Halepensibus, hæc tradit: *Mahmudo, filio Nasri, filii Salehi, de gente Mardasidarum, eo, quo diximus anno vivis exempto succedebat filius Nasr, quem poeta Ibn Goiusch* [male apud Elmac. p. 282 *Habus* legitur, ubi hi iidem versus et plures, sed misere depravati, habentur] *illo carmine laudavit, cujus hæc est particula*:

Octo sunt, quæ, ex quo comparasti, nunquam separati fuerunt, neque separabuntur unquam:
Mens tua et Dei timor, liberalitas tua et divitiæ, dictio tua et elegantes sensus; prudentia tua et victoria.
Mahmudo, Nasri filio [patri tuo], *mos erat quidam, quem aut mullum fallor, aut restituet Nasr.*

Mos ille hic erat. Quoties postea Mahmudum carmine celebraret, mille nummos aureos ferebat. Tantumdem Nasr quoque largiebatur, addito, si poeta non est tuet, *sed* duplicabit *dixisset, duplum se daturum fuisse.* Paulo post subjici hæc: *Die primo mensis decimi a.* 468, *celebrabat Nasr festum Rupturæ* (quo nempe jejunium menstruum rumpitur, κατάλυσιν novi Græci appellant), *quod cum eo anno in vernam tempestatem incideret, fiebat, ut omnes in splendidissimis, quibus quisque potuisset, mutatoriis maximoque numero ad principem gratulandi causa confluerent. Aderat tum quoque Ibn Giojusch illudque carmen recitabat, cujus hæc sunt,* etc. *instructis inde epulis potabat Nasr usque ad vesperam.* — Igitur festis tantummodo diebus illi Arabici poetæ carmina sua non exhibebant scripta, ut Græci, sed ore ipsi recitabant, ut die principis natali, die natali Muhammedis, die Rupturæ seu Paschalis minoris, item Paschate seu Bairam majore, et quando imperium adisset princeps, aut hostem ferasve venando stravisset. Sed redeamus ad nostros Græcos. Morem perantiquum, principes in hilariis et epulis eorum carminibus celebrandi præter Homerum aliosque veteres poetas testatur etiam Athenæus IV, p. 155, exemplo Antiochi Magni, qui cum ederet epulas solemnes, quas armata saltatio sequebatur, habebat in comitatu illum Hegesianacten historicum. Quem cum ordo saltandi tangeret, deprecabatur hoc insuetum spectaculum de se edere et offerebat potius carmina in ejus laudem recitare: Ἐπεὶ δὲ καὶ εἰς Ἡγησιάνακτα — τὸν τὰς ἱστορίας γράψαντα ἡ τῆς ὀρχήσεως τάξις ἐγένετο, ἀναστὰς εἶπε· « Πότερον, ὦ βασιλεῦ, κακῶς ὀρχούμενον ἐμὲ θεάσασθαι βούλει, ἢ καλῶς ἀπαγγέλλοντός μου ἴδια ποιήματα θέλεις» ἀκροᾶσθαι; Κελευσθεὶς οὖν οὕτως ἦσε τὸν βασιλέα, ὥστ' ἐράνου τε ἀξιωθῆναι καὶ τῶν φίλων εἷς γενέσθαι. In his verbis memorabilis est significatio vocabuli ἴδια ποιήματα, propria non poetæ, sed regi Antiocho, ἰδίως εἰς αὐτὸν πεποιημένα· deinde ἐράνου ἀξιωθῆναι, convivas omnes collata stipe donasse; tertio poetam inter τοὺς φίλους, familiares et commensales regis fuisse numeratum. Antiquius exemplum et fragmentum talis

ἑαυτῶν ἀλλάξιμα καὶ χρυσᾶ στεφάνια, βαστάζοντες καὶ τὰ ἑαυτῶν ἐγχείρια. Οἱ δὲ ἀποστολῖται καὶ ἁγιοσοφῖται ἐφόρεσαν τῶν ταγματικῶν τὰ φουνδάτα ἀλλάξιμα καὶ τοῦ σκέπτου (90) τὰ ὁλόβλαττα καὶ ὑπὸ φιάλιον καμίσια (91), καὶ τῶν ὑπουργούντων εἰς τὰς καμάρας τῶν ιθ' Ἀκουβίτων. Ἰστέον, ὅτι ὁ λογοθέτης τῇ ἡμέρᾳ τῆς δοχῆς καὶ αὐτὸς ἐφόρεσεν λῶρον. Ἰστέον, ὅτι εἰς τὴν ἐξάγουσαν πύλην ἐν τῷ τρικλίνῳ τῶν κανδιδάτων ἔστησαν ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν οἱ τοῦ ἀριθμοῦ ἄρχοντες, καὶ αὐτοὶ μετὰ σκαραμαγγίων, φοροῦντες καὶ τὰ ἑαυτῶν σπαθία, βαστάζοντες καὶ σκουτάρια. Ἰστέον, ὅτι, αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ τῆς δοχῆς πάντες οἱ προῤῥηθέντες ἀπό τε πρωτοσπαθαρίων καὶ ἕως ἐσχάτου ἀνθρώπου τοῦ φοροῦντος σκαραμάγγιον ἔστησαν ἕκαστος πρὸς τὸ ἴδιον τῆς χροιᾶς καὶ τοῦ ἐξεμπλίου σκαραμάγγιον, ἤγουν οἱ τοὺς πρασινοροδίνους ἀετοὺς (92) φοροῦντες ἔνθεν κἀκεῖθεν, οἱ τοὺς βόφους (93) καὶ τοὺς πολυγύρους ἀετους (94), ὁμοίως οἱ |τὰς θαλάσσας, καὶ τοὺς λευκολέοντας ὁμοίως. Καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, καθὼς εἴρηται, ἕκαστος πρὸς τὸ ἴδιον σκαραμάγγιον ἔστη. Οἱ δὲ κανδιδάτοι ἔστησαν ἐν τῷ ἰδίῳ τρικλίνῳ ἔνθεν κἀκεῖθεν μετὰ τῶν ἰδίων σκαραμαγγίων, φοροῦντες τὰ κανδιδατίκια, καὶ ὄπισθεν τῶν αὐτῶν κανδιδάτων ἔστησαν ἔνθεν κἀκεῖθεν οἱ τοῦ ἀριθμοῦ μανδάτορες μετὰ σπαθίων καὶ σκουταρίων. Οἱ δὲ ἐλάται τῶν βασιλικῶν δρομονίων ἔστησαν ἔνθεν κἀκεῖθεν ἐν τῷ αὐτῷ τρικλίνῳ τῶν κανδιδάτων ὡς πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Κυρίου καὶ εἰς τὸν τρίκλινου, ἐν τῷ τὸ καμελαύκιον ἵσταται καὶ οἱ μάγιστροι γίνονται, καὶ εἰς τὸν ὀνόποδα. Καὶ μετὰ τούτους εἰς τὸν πόρτηκα τοῦ αὐγουστέως, ἤγουν εἰς τὴν χρυσῆν χεῖρα, ἔστησαν ἔνθεν κἀκεῖθεν τὰ ἀρχοντογεννήματα καὶ οἱ σαπωνισταὶ (95) τοῦ βεστια-

aureis clavis [et alia panno sendes facta vexilla et reliqua sacra flamulla, a remigibus regii dromonii gestata, gestantibus mutatoria tagmaticorum omnium quatuor colorum. Duarum autem factionum plebeii et cantores apostolitæ **331** [seu e templo Sanctorum Apostolorum] et hagiosophitæ [seu cantores e templo Sanctæ Sophiæ] stabant super altis scamnis ab utraque parte eorumdem graduum, cantibus et carminibus, quæ basilicia, id est regalia, ut in laudem regum facta, dicuntur, et benedictionibus prosequentes imperatorem. Et factionarii quidem gestabant sua mutatoria et aureas coronulas et suos manipulos. Apostolitæ autem et hagiosophitæ gestabant tagmaticorum fundata mutatoria, et ad sceptum [Augustæ] pertinentia camisia holoblatta [seu vestes solide serica absque alterius materiæ mistura] et assuto instructa caputio indusia, item illa ministrantium in fornicibus novemdecim Accubituum. Logotheta quoque isto die receptionis gerebat lorum. In porta, per quam in triclinium candidatorum intratur, stabant intus et extus magistratus arithmi, gestantes scaramangia, et spathas, et scuta. Illi autem, quotquod scaramangia eo die gestarent, omnes a protospathariis inde usque ad extremum famulum ita stabant, ut colorum unusquisque et exemplorum vestibus intextorum unumquodque corpus unum efficeret. Exempli causa hinc illinc consistebant uno aliquo loco illi, qui aetos seu aquilas [sagi genus ita dicitur] prasinoroseas gestabant; alio, qui sic dictos boves; alibi, qui multis gyris vel canaliculis rugatos aetos; qui thalassas seu maria; alibi, qui leucoleontes seu albos leones gestabant. Verbo, unusquisque stabat ibi, ubi cæteri stabant ejusdem secum coloris

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

basilicii, quod Neoptolemus tragœdus in convivio Philippi, regis Macedoniæ, patris Alexandri Magni cecinit, affert Diodorus Siculus xvi, 92, p. 152, t. II ed. Wesseling.

(90) Conjicio, scepti nomine fuisse dictam militiam pompaticam Augustæ propriam, eunuchis constantem, ἀπὸ τοῦ σκέπειν, quod illi eam procedentem ambirent, cingendoque a conspectu publico tegerent.

(91) Sic solebant membranæ nostræ pro ὑπὸ φιαλίν. Pariter quando ἀνά distributivum occurreret, nunquam separabant, sed jungebant nominibus, ut ἀναδύο, ἀναέξ, *bini*, *seni*; vid. p. 336 ubi προσδύσιν exhibui ad præscriptum membranarum. Sunt autem τὰ ὑπὸ φιάλιν καμίσια idem atque τὰ ἀπό vel μετὰ φιαλίου καμήσια, ut ἡ ὑποκαμπάγιν σύγκλητος idem atque ἡ ὑπό vel ἀπό vel μετὰ καμπαγίων σύγκλητος, *camisia, quæ simul secum habent phiala seu capucia, cucullos. Senatus, qui cum campagiis incedit*. Infra p. 418, est ὑποβλαττωμένον καμίσιον σχήματι φιαλίου, id est καμίσιον μετὰ ῥάμματος βλαττίου, δίκην φιαλίου ἐσχηματισμένου. Dicta autem sunt *phialia* a phialis vel cymbiis, quia similitudinem phialæ, cymbii vel ollæ gerunt, in quam caput immittitur. Phialæ autem novis Græcis idem sunt atque vetustis αἱ πύελοι, *bassini*, lacus, ingentia vasa rotunda hemisphærica cava, recipiendæ aquæ.

(92) Quod hic in Latinis addidi *sagi genus, ita dicitur* respicit ad vestem militarem *aquilam* ideo dictam, quod undans in aura volantem expansis alis aquilam referret. Potest tamen quoque vestis cum intextis aquilarum imaginibus designari. De utroque genere supra dixi.

(93) Id est *vestes cum intextis, boum vel bubalorum imaginibus*. Tales quoque confido fuisse quos Anastasius in Leone III, *cum bubilo*, quasi *cum bubalo*, nominat : *Fecit velum rubeum cum bubilo*.

(94) Incertum est, sintne vestes, quibus multæ institæ ad Mæandrorum modum multis gyris, flexibus, ambagibus, modo ascendentibus, modo descendentibus assutæ fuere, an tutulatæ vel tubulatæ, plicis et recessibus panni frequentibus, unis ad alteros appositis, de quibus dico ad vocem χρυσοσωληνοκέντητος, p. 48.

(95) Sunt qui vestes sapone mundant et lavant. Latini hos *candidatores* et *candidarios* appellabant, et tales feminas *candidatrices*, ut apparet e Petri Bellunensis epist. 14, si modo recte ibi editum est *candidatrices*. Puto enim potius *cantatrices* reponendum esse. Recenset enim damnosam curiarum catervam, pestem principum, in qua *candidatores*, ut necessarii vitæ communi, numerari non possunt. Cantores autem eunuchi et cantatrices ad recrementa curiæ et luxuriæ apparatum pertinent. Hic locus est : judicet quisque, *Regis curiam sequuntur assidue histriones, candidatrices, aleatores, dulcorarii, caupones, nebulatores* [pistores nebularum, qui parent tenues cancellatas placentulas, *Wafflen, des gauffres* dictas], *mimi balatrones, barbatores et hoc genus omne*. Necessarii autem erant candidatores in aula Byzantina propterea maxime, quod color

scaramangium et in eo ejusdem rei simulacra gestantes. Candidati stabant in suo triclinio, Candidatorum nempe dicto, hinc et illinc, cum suis scaramangiis etiam candidaticia gestantes. Pone hos stabant ab utraque parte mandatores arithmi cum spathis et scutis. Remiges imperialium dromoniorum stabant hinc et illinc in eodem Candidatorum triclinio versus tractum Ecclesiæ Domini; stabant quoque iidem in illo triclinio, in quo camelaucium stat et magistri creantur; uti etiam in onopode. Post eos stabant in porticu augusteonis seu, quod idem est, in aurea manu, ab utraque parte archontogennemata seu valeti nobiliores, et saponistæ vel candidatores lintearii vestiarii et famuli sacræ mensæ. Horum archontogennemata quidem gerebant scaramangia sua et spathas suas; saponistæ vestiaritæ autem tunicas atrabaticas. Mensales tandem contomanica pseudoxea seu vestes cum curtis manicis colore dilute purpureo. Extra portam æneam triclinii Candidatorum stabat hinc et illinc drungarii ploimorum seu classiariorum usia [vel familia], et magnus pamphylus seu

ρίου καὶ οἱ τοῦ τραπεζίου, φοροῦντες τὰ μὲν ἀρχοντογεννήματα τὰ ἑαυτῶν σκαραμάγγια καὶ σπαθία. οἱ δὲ σαπωνισταὶ βεστιαρῖται τὰ ἀτραβατικὰ χλανίδια, οἱ δὲ τοῦ τραπεζίου τὰ ψευδοξέα κοντομάνικα. Ἔξωθεν δὲ τῆς Χαλκῆς πύλης τοῦ τρικλίνου τῶν κανδιδάτων ἔστη ἔνθεν κἀκεῖθεν ἡ τοῦ δρουγγαρίου τῶν πλοΐμων οὐσία (96) καὶ ὁ μέγας πάμφυλος (97), βαστάζοντες δόρκας (98) καὶ τὰ ἑαυτῶν φοροῦντες σπαθία. Ἐν δὲ τῇ πρώτῃ σχολῇ καὶ τῷ τρικλίνῳ τῶν ἐκσκουβίτων ἕως τοῦ αὐτοῦ τριβουναλίου ἔστησαν ἔνθεν κἀκεῖθεν αἱ οὐσίαι τῶν παμφύλων, βαστάζοντες δόρκας καὶ τὰ ἑαυτῶν φοροῦντες σπαθία. Οἱ δὲ ἄρχοντες τῶν πλοΐμων ἔστησαν καὶ αὐτοὶ ἔνθεν κἀκεῖθεν, ἕκαστος εἰς τὴν ἰδίαν οὐσίαν. Ἐν δὲ τῷ τριβουναλίῳ ἔστη ἔνθεν κἀκεῖθεν ἡ πολιτικὴ μετὰ τῶν συστημάτων (99) καὶ τῶν ἰδίων ἀρχόντων, φορούντων τῶν μὲν ἀρχόντων τὰ ἓξ χλανίδια τῶν σεκρετικῶν τὰ πλατώνια (1), οἱ δὲ λοιποὶ πάντες τὰ λευκὰ χλανίδια τῶν ταγματικῶν. Καὶ ὄπισθεν αὐτῶν πλόϊμοι βαστάζοντες δόρκας, φοροῦντες καὶ τὰ ἑαυτῶν σπαθία. Εἰς δὲ τὸν τρικλινον τῶν σχολῶν ἔνθεν κἀκεῖθεν ἔστησαν πλόϊμοι βαστάζοντες δόρκας, φοροῦν-

JAON. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

aulæ quotidianus candidus esset, et non tantum protectores sacri corporis in candidis lineis apparere (unde candidatorum nomen acceperunt), sed etiam proceres omnes candidas vestes gerere deberent, traducto more ex antiqua Roma, qua honestiores togas candidas gerebant. Quod igitur olim fullones Romæ creta perficiebant in togis Romanorum candidis, utpote laneis, id saponistæ apud CPlin sapone et siligine perficiebant, ut in candidis magnam partem lineis. Consuevisse enim jam illo tempore lintea lota glutine siligineo inspissari et rigidari, quod Franci ab *inspissando empeser*, nos *starken* a *rigidando* appellamus, patet ex loco Petri Damiani Opusc. 42, Landulph. c. 7: *Hic itaque nitidulus et semper ornatus et conspicuus incedebat, ita ut caput ejus nunquam nisi gibellina* [id est *zobelina*] *pellis obtegeret, indumenta carbasina atque niventia siligo per artem fullonis* [id est saponistæ, candidatoris] *inficeret.* Hinc intelligas illud Ugutionis: *Candidarius, fullo, qui parat* [id est *ornat, comit*] *pannos et excandidat et eos fulgere facit.* Potest tamen hic Ugutionis locus æque de fullone cretatore, quam de fullone saponista intelligi. Veteres Franci et Germani artem hanc lintea roborandi et ad nitorem lævigandi *glissire* appellabant, vocabulo Germanis hodiernis non prorsus ignoto. Habemus enim adhuc et, quamvis rarius, usurpamus verbum *gleissen* pro *splendere, nitere*; *vid.* Du Cangium v. *Glissum* et locum Monachi Sangallensis l. 1, 3, 6, de rebus Caroli M. supra ad p. 7, in disputatione de candidatis allatum. *Lavanderos* porro appellabant hos homines Latini sequiores, a nominativo *lavander*, quod nihil aliud est quam *lavator*, et inter officiales aulæ quoque numerabant; *vid.* Du Cangium v. *Lavandarius*, ubi versus hos citat:

Ille est sinscalcus, vere buticlarius ille,
Ille lavander adest; *etiam focarius ille.*

Numerat horum versuum auctor inter aulicos *sinscalcum*, *senescalcum* magistrum sacrorum officiorum, sic dictum, quod *sino* vel *sindo* (nos hodie dicimus *dem Gesinde*, familiæ, comitativæ regiæ) præesset; secundum *buticularium* seu *pincernam* vel *cellarium*, tertium *lavatorem*, qui vestium lavandarum, parandarum, id est ornandarum, et in vestiario condendarum gereret curam. Denique *focarium*, id est calfactorem simul et coquum. Hinc putem saponistas fuisse eosdem cum *magistris lineæ vestis* aut certe iis affines; *Vid.* Du Cangium v. *Magister*.

(96) *Familia, quæ alicui est,* quam aliquis possidet, ut ἡ περιουσία eodem sensu, qua de voce supra dixi, *familia quæ circa aliquem est.* In specie dicebatur οὐσία de familia nautarum, qui sacrum corpus in dromoniis ad suburbana palatia et alio vectitabant. Hinc legas apud Constantin. de admin. imperio p. 140, B, 4, ἡ μία οὐσία pro *unum de duobus dromonium cum nautis ad id pertinentibus,* Conf. infra p. 383. D. 2, et apud Nostrum οἱ τῆς βασιλικῆς οὐσίας ἐλάται, *regii dromonii* vel *navigii remiges. Vid.* ad p. 355.

(97) Puto præfectum fuisse pamphylorum, et hæc pamphyla navigia vehentia pamphylos seu milites nauticos ex omnibus nationibus non Græcis, ut Italis, Russis, Turcis, Mardaitis, Sclavis, etc.

(98) *Scuta* in universum omnia, sed præcipue *coriacea.* Vox est Arabicæ originis. *Darcah* vel *Dorcah* et cum præposito articulo *al*, *Addarca*, idem notat. Non est *pellis cervina*, ut vertitur apud Constantin. de Imp. admin. p. 81, C. 7; *vid.* Menag. Orig. L. Franciæ v. *Targe* et Du Cangium v. *Targa*. Hinc venit in nostrum sermonem vox *Tartsche*, sed hodie obsoleta, in versione Germanica Bibliorum adhuc superstes; v. Frischii Lexic. Germ. v. *Tartsche*, et Du Cangium v. *Testina*, ubi locum hunc e testamento regis Ranimiri in historia Pinatensi adducit,: *Do meas autem armas, quæ ad varones* [virilem sexum hæreditate] *pertinent — espatas et adarcas et gelmos* [id est *helmos*, cassides] *— demitto ad filium meum Sanctium.*

(99) Collegia urbana artificum et opificum designat, ut mercatorum, aurificum, sutorum, sartorum et aliorum talium.

(1) Ita scripta in membranis hic erat et semel aut bis deinceps hæc vox. Inferius autem et p. 370 reperi in membranis nostris πλατάνιον. Reddidi ubique et in Græcis et in Latinis hanc vocem qualemqualem codex dabat, nescius utra lectio melior et unde derivanda. Πλατάνιον possit vel a platani foliis intextis dictum fuisse videri, vel ἀπὸ τῶν πλατῶν, quasi *scapulare* vel *humerale* fuisset. Alteram vero lectionem si præferas, possis ab intextis platoniis, hoc est damis vel cervis, repetere; *vid.* Du Cangium v. Πλατώνιον.

τες καὶ τὰ ἑαυτῶν σπαθία. Ἔσωθεν δὲ τῆς Χαλκῆς πύλης ἔστησαν ἔνθεν κἀκεῖθεν οἱ Τουλμάτζοι (2) μετὰ φλαμούλλων, βαστάζοντες δόρκας, φοροῦντες τὰ ἑαυτῶν σπαθία καὶ τοξοφάρετρα. Ἔξωθεν δὲ τοῦ καγκέλλου τῆς χαλκῆς ἔστησαν πάχωμα (3). οἱ μὲν πρὸς τὸ μέρος τῶν νουμέρων, οἱ δὲ πρὸς τὴν καμάραν τοῦ μιλίου. Οἱ λοιποὶ πλόϊμοι καὶ οἱ περισσοὶ τῶν Ταλματζίων καὶ οἱ βαπτισμένοι Ῥῶς μετὰ φλαμούλλων, βαστάζοντες σκουτάρια, φοροῦντες καὶ τὰ ἑαυτῶν σπαθία. Ἰστέον, ὅτι ὁ τρίκλινος Ἰουστινιανὸς καὶ ὁ λαυσιακὸς οὐδὲν ἕτερον ἐξωπλίσθησαν, οἱ μὴ κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐκρεμάσθησαν ὁλόφωτα (4), καὶ ἀνελλιπῆ τὰ τούτων πολυκάνδηλα. Ἐν δὲ τῷ πόρτηκι τοῦ χρυσοτρικλίνου, ἤτοι ἐν τῷ ὡρολογίῳ, ἔστησαν τὰ δύο χρυσᾶ ὄργανα τὰ βασιλικὰ καὶ τὰ δύο ἀργυρᾶ ὄργανα τῶν μερῶν. Ὁ δὲ χρυσοτρίκλινος ἐξωπλίσθη, καθὼς εἴωθε τὸ Πάσχα ἐξοπλίζεσθαι, ἤγουν διὰ τοῦ πενταπυργίου (5) καὶ τῶν βασιλείων θρόνων,

A præfectus pamphylorum [id est militum navalium], gestantes dorcas [seu scuta coriacea] et spathas suas. In prima schola et in triclinio excubitorum usque ad tribunal stabant hinc et illinc familiæ pamphylorum, gestantes dorcas et spathas suas. Magistratus ploimorum seu classiariorum stabant hinc et illinc, quisque penes familiam et cohortem suam. **335** In tribunali stabat hinc et illinc politice seu corpus magistratus urbani cum systematibus seu corporibus collegiorum urbanorum et uniuscujusque collegii præfectis; quorum hi quidem sex tunicas secreticorum, platonia dictas, cæteri omnes candidas tagmaticorum tunicas gestabant. Post eos stabant ploimi vel nautæ, gestantes dorcas et spathas suas. In triclino scholarum stabant ab utraque parte ploimi, gestantes dorcas et B spathas suas. Intra chalcen seu portam æneam stabant hinc et illinc Tulmatzæ [vel Dolbatschi aut

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(2) Videntur iidem atque *Dalmatæ* esse; quos novellæ publicæ sæpius nuperrimo belle nomine *Talpatschorum* citabant. Quo accedit propius altera lectio paulo post occurrens Ταλμάτζιοι. Utramque scriptionem, qualem in membranis inveni, exhibendam duxi.

(3) Videtur τὸ παχύ, *crassum, fæx, amurca* veluti plebis nauticæ esse.

(4) Reddidi ex conjectura *trabes ad instar crucium factæ, dependentibus polycandelis gravidæ*. De hoc genere luminarium *vid.* Du Cangium ad Pauli Silentiarii Ecphrasin p. 558 et 559. Sed quem ibi citat locum Pauli non recte cepit. Est part. II, vers. 440:

Ἐς δὲ βαθὺ κρηπῖδος ἐδέθλιον ἄβρα νοήσεις
Δούρατα, δικραίροιο μέσον τροχάοντα σιδήρου,
Ὧν επι νηοπόλοιο φάλαγξ διανείσσεται αἴγλης
Ἰθυπόροις κανόνεσσιν ἐρευθομένοισι δεθεῖσα·

Nihil hic poeta da clericis, nihil de regulis canonicis, sed dithyrambi hi aliud nihil dicere volunt, quam lampades in illis crucibus vel arboribus holofotis sic esse in altum et latum, vel perpeudiculariter et horizontaliter dispositas, ut in duabus sese transversim ad rectos angulos secantibus rubro colore tinctis lineis ardeant:

In imo fundo molis videas robustas
Trabes, medium ferrum biceps dividentes,
Super quibus phalanx [series longum porrecta]
lucis per templum vagantis
Transit, rectis lineis rubris illigata.

Erat ergo talium arborum vel crucium luminosarum scapus ligneus, brachia vero ambo efficiebat pertica ferrea per illum ligneum scapum medium trajecta. Quod etiam apparet ex eleganti descriptione Leonis Ostiensis III, 31. *Trabem fusilem ex ære cum candelabris numero quinquaginta, in quibus utique totidem cerei per festivitates præcipuas ponerentur, lampadibus, subter in æneis unus ex eadem trabe* 36 *dependentibus, quæ videlicet æneæ trabes æneis æque brachiis ac manibus sustentatæ trabi ligneæ, quam pulcherrime sculpi et auro colorumque fucis fecerat exornari, commissa est.* Locum debes addendis notarum ad Paulum, in quibus errorem suum ipse Du Cange agnoscit et revocat. Idem Paulus partis secundæ v. 411 holofotum cruciatum sic describit:

Καὶ μεγάλου σταυροῖο τύπον πολύωπα νοήσεις
Γείτονα μὲν δίσκοιο [polycandeli cum cantharo supposito] πολυτρήτοισι δὲ νώτοις
Ἄγγος ἐλαφρίζοντα σελασφόρον.

Ut in nostro præsente loco dicitur ὁλόφωτον, ita κανδήλαν πάμφωτον dixit Auctor Actorum sancti Eliæ junioris p. 194: Οἱ μὲν κανδήλαν πάμφωτον ἔλεγον βλέπειν ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς λάμπουσαν, *Lucernæ scapum multis inde prodeuntibus lucernulis instructum, omnibus ardentibus et lucem spargentibus.*

(5) Quid *Pentapyrgium* fuerit, cujus non infrequens Nostro et aliis mentio fit, non constat. Du Cange CPli Chr. p. 128 putat, ædificium quinque turribus constans et partem palatii Magnauræ fuisse. Neque dubium est, pentapyrgium in Magnaura conditum a Theophilo imp. fuisse, testantibus id Cedreno p. 513, et Leone Grammatico C p. 450, quos Du Cange ibi citavit. Verum nostro hoc in loco, p. 42 Cletorologio apparet, Pentapyrgium non ædificium, sed ornatum mobilem fuisse, qui non solum in Magnaura, sed etiam in Chrysotriclinio fuisset, qui per dies maxime solemnes spectatum exponeretur. Sic enim habent Cletorologii I. I, verba: Ἐπὶ δὲ τῆς προκειμένης ἐν τῷ περιβλέπτῳ χρυσῷ τρικλίνῳ χρυσῆς τραπέζης, ἐν ᾧ καὶ τὸ περιφανὲς κτῆμα τοῦ χρυσοῦ πενταπυργίου ἐς τιμὴν προσετέθη. Veni primum in eam cogitationem, fuisse pentapyrgium machinam ligneam ad instar castelli cum turribus, mœnibus, portis structam (*castrum honestatis* appellabant), in quod domicellæ includi et panni pretiosi suspendi solebant, ut expugnata tali arce a militibus nobilissimis cujusque esset quod rapuisset; quale imitamentum velut missilium veterum in usu fuisse apud Occidentales ævo medio, apparet e Rolando Patavino, cujus locum cl. Muratorius D *Ant. Ital.* t. II, p. 416 et 837, retulit, et ex Henrici VIII, regis Angliæ, vita quoque, quem simili modo castrum ligneum mobile ludicri causa expugnandum suis proceribus proposuisse, tradunt Angli scriptores. Verum cum p. 118 nostri codicis dicatur sub Pentapyrgio stetisse grabbatum imperialem, et p. 336 describatur ut armarium, habens diversa tabulata, e quo pretiosa quæque cimelia dependerent: liquet armarium fuisse quinque constans arcis, singulis turritis, tribus forte in frontem porrectis, duobus autem lateralibus, sub quorum medio, ut maximo et celsissimo, steterit grabbatus imperialis, non semper expositum conspectui, sed tantum in præcipuis diebus festis, quandoquidem ei p. 339: τὸ ἀδιάλειπτον καὶ καθ' ἡμέραν ἱστάμενον πυργίον opponitur, *turricula seu armarium turritum indesinenter et quotidie prostant.* Solebant veteres quoque Græci arculas rerum pretiosarum et eximiarum ad modum tur-

Dalmatæ] cum flamullis, gestantes doreas et spathas et pharetras cum sagittis. Extra cancellum chalces vel æneæ portæ stabat pachoma [id est turba miscella, ut videtur], pars in tractu versus numeros, pars versus camaram aut fornicem milli, reliqui nempe ploimi et superabundantes Talmatzæ, quos capere sua statio non potuerat, item Rossi baptizati cum flamullis, gestantes scuta et spathas. Triclinium Justiniani et lausiacum palatium nullum habebant alium ornatum, quam hunc. Holofota [seu trabes ad instar crucium factæ, dependentibus ex se gravidæ polycandelis], ibi pro more suspensa erant, plenis candelabris et nullum suorum cereorum desiderantibus. In porticu chrysotriclinii seu in horologio stabant ambo aurea dominicalia organa et ambo argentea organa factionum. Chrysotriclinium exornatum erat eo modo, quo solet per festum Paschatis; nempe pentapyrgio ibi exposito et imperialibus thronis seu sellis et grabbatis et aurea mensa reliquisque, quæ sub festum Paschatis exponi solent. (Quo tempore legati Hispanorum aderant, non ornabatur chrysotriclinium; quia die audientiæ non convivabantur dominis; ideoque opera metalli pretiosi artificiose encausto picta, quæ solent in phylace vel ærario principali asservari, suspendebantur in viridario magnauræ in tropica vel porticu arcuata, quæ a tapetiariis e vastis scaramangiis confecta fuerat.) Per octo autem camaras vel fornices chrysotriclinii suspensa erant stemmata vel infulæ ex templo Sanctissimæ Deiparæ Phari cæterisque templis palatii, variaque

A τῶν κραβάττων τε καὶ τῆς σρυσῆς τραπέζης καὶ τῶν λοιπῶν, μεθ' ὧν τὸ Πάσχα κοσμεῖται. (Ἰστέον, ὅτι ὁ χρυσοτρίκλινος ἐν τῇ ἐλεύσει τῶν Ἰσπανῶν οὐ κατεκοσμήθη, ἐπειδὴ οὐ συνεστιάθησαν τοῖς βασιλεῦσι τῇ ἡμέρᾳ τῆς δοχῆς οἱ ἀπὸ Ἰσπανίαν ἐλθόντες πρέσβεις, καὶ τῷ τρόπῳ τούτῳ τοῦ φύλακος χειμευτὰ ἔργα ἐκρεμάσθησαν ἐν τῷ ἀναδενδραδίῳ τῆς μαγναύρας ἐν τῇ τρόπικῇ τῇ παρὰ τῶν παστοποιῶν διὰ μεγάλων σκαραμαγγίων γεγονυίᾳ.) Εἰς δὲ τὰς ὀκτὼ καμάρας τοῦ χρυσοτρικλίνου ἐκρεμάσθησαν τὰ τοῦ ναοῦ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου στέμματα καὶ τῶν ἑτέρων ἐκκλησιῶν τοῦ παλατίου, καὶ ἔργα διάφορα χειμευτὰ ἀπὸ τοῦ φύλακος, καὶ τὰ βασιλικὰ καὶ αὐγουστιακὰ χλανίδια οὕτω· τοῦ Ἁγίου Πέτρου τὸ ὁλόχρυσον καὶ διὰ μαργαριτῶν πλατάνιον· τοῦ B ἁγίου Θεοδώρου τὸ χοροσαγχόριον (6) μετὰ τοῦ γρυπολέοντος (7) καὶ τοῦ γρυπαρίου τοῦ ἀριστητηρίου· τὸ πλατάνιον τὸ τριβλάττιον τοῦ πανθέου, ὁ καβαλλάριος, τὸ αὐγουστιακὸν ἡπλησίον τῆς καμάρας τοῦ ἀριστητηρίου· ὁ τάων, τὸ αὐγουστιακὸν μανδίον τοῦ διαιταρικίου· ὁ καβαλλάριος, τὸ καισαρίκιον τῶν πρὸς δύσιν ἀργυρῶν πυλῶν· τὸ ταώνιον καὶ ὄπισθεν αὐτοῦ τὸ ἀετάριον. Ἄνω δὲ τῶν ἀργυρῶν πυλῶν τοῦ αὐτοῦ χρυσοτρικλίνου ἐκρεμάσθη τὸ χρυσοῦν σαγίον τὸ λεγόμενον καισαρίκιον. Ἰστέον, ὅτι τὰ στέμματα καὶ τὰ χειμευτὰ ἔργα ἓν παρ' ἓν ἐκρέμαντο, ἤγουν μέσον στέμμα καὶ ἔνθεν κἀκεῖθεν ἔργα χειμευτά· ἐν δὲ τῇ ἀνατολικῇ καμάρᾳ οὐκ ἐκρεμάσθη ἔργα γειμευτά. ἀλλ' ὅλη ἀπὸ στεμμάτων ἦν κεκαλλωπισμένη. Ἰστέον, ὅτι εἰς τὰς ζ' καμάρας τοῦ χρυσοτρικλίνου πολυκάνδηλα ἄργυρᾶ μετὰ ἁλυσιδίων ἀργυρῶν ἀπὸ

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

rium comparare et πυργίσκους ex eo appellare. C Artemidorus I, 76, p. 64, 1, κίστας καὶ πυργίσκους καὶ θησαυροφυλάκια jungit. Et in angulis atriorum tales arcas turritas collocari solitas fuisse, auctor est Chronic. Cassinense III, 34, cujus hæc sunt verba: *Ædeculæ illæ quas instar turrium in atrii diximus angulis constitutas.* Thecæ propterea, in quibus Venerabile, ut appellant, et Sanctorum reliquiæ asservantur, olim habebant turriculæ formam. Glossæ Gr. Lat. πυργίσκοι atque πυργισκάρια *turriculæ* et *armaria* reddunt; *vid.* Du Cangium ad Silentiar. p. 574. *Vid.* ad p. 42, D. 7, dicta. Juvat hac occasione morem, cubicula, tentoria, porticus, in quibus explicitum suum luxum et opes ostentare vellent veteres, vestibus pretiosis, item missoriis seu, vetustiori tempore, scutis, quæ a missoriis figura parum differunt, aureis et argenteis ornandi, ex antiquitate repetere et cum loco hoc nostro illum Athenæi comparare, quo tentorium describit illud, quo Ptolemæus Philadelphus aliquando Alexandriæ convivas excipiebat. Cujus partem tantummodo exiguam referam, totum legi velim. Est. I. v, p. 196: Ἐν ταῖς ἀνὰ μέσον χώραις [inter columnas nempe] πίνακες τῶν Σικυωνικῶν ζωγράφων, ἐναλλὰξ δ' ἐπίλεκτοι εἰκασίαι παντοῖαι καὶ χιτῶνες χρυσοῦφεῖς, ἐφαπτίδες δὲ κάλλισται, τινὲς μὲν εἰκόνας ἔχουσαι τῶν βασιλέων ἐνυφασμένας, αἱ δὲ μυθικὰς διαθέσεις· ὑπεράνω δὲ τούτων θυρεοὶ περιέκειντο ἐναλλὰξ ἀργυραῖ τε καὶ χρυσαῖ.

(6) Retinui in Latinis, ut par est in tam obscuris, ipsam vocem, cum de probitate lectionis et significatione non constet. Putem tamen χυροσαγχόριν fuisse ab auctore profectum, hoc est χοιροσαγχόριν. Nam οι et υ permutare solent Græci librarii, ut alio loco demonstravi. Posset autem χοιρασαγχόριν significare vestem cum intextis porcis vel apris, et accipitribus vel vulturibus. Accipiter enim vel vultur Arabibus *Sacar* et *Soncor* vel *Sungur* appellatur, unde celebris illius Bursequini vel Bursekini cognomen *Acsungur, accipiter candidus*, quod Wilhelmus Tyrius et alii æquales scriptores, ut fit in barbaricis nominibus, forte quoque librariis in culpæ partem venientibus, *Assungur* efferunt. Hoc ipsum est illud animal συγκούριον dictum in Orneosophio Michaelis imp., quod Du Cange h. v. interpretatur *avis venaticæ genus*. Inde quoque canes cum accipitribus venari docti Græcis ζαγάρια dicuntur, quasi *accipitrini*. *Sacre* in sermone Francico ex Arabismo adhuc superest, ut notum. Quid fuerit *aliphases vulturini* in charta Hispanica, exposui ad p. 271.

(7) Ita edidi, cum in membranis esset γρυψολέοντος π supra ψ imposito quod interpretabar D emendationem ejusdem librarii peccatum suum corrigentis et jubentis π pro ψ substituere. Nescio tamen an satis recte fecerim. Dicunt certe novi Græci γρυψός pro *gryphe*, ave fabulosa. Favet tamen mihi γρυπόναγροι, quod infra legitur p. 340. Monstrosa animalia τραγελάφους, ἱππαλεκτρύονας aulæis intexendi mos a Persis venit; v. cl. Wesseling. ad Diodor. Sicul. t. II, p. 278, 60. Si modo tragelaphi et ἱππαλεκτρύονες fuerunt compositiones monstrosæ et non potius cervi et hirci seorsim, item equi et galli quoque seorsim quique picti, non in unam massam commisti. Ἱμάτια στρουθωτά *cum aviculis intextis*, jam apud antiquissimos Græcos reperio in Athenæo.

A τοῦ ναοῦ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου ἐκρεμάσθησαν. Εἰς δὲ τὴν ἀνατολικὴν κόγχην ἀντὶ τῶν τριῶν κανδήλων ἐκρεμάσθησαν τρία στέμματα· ἔμπροσθεν μὲν τὸ πράσινον στέμμα τῶν ἁγίων καὶ ἐνδόξων Ἀποστόλων μετὰ καὶ τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς περιστερᾶς (8) αὐτοῦ· δεξιᾷ δὲ τὸ βένετον στέμμα τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου μετὰ καὶ τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς περιστερᾶς αὐτοῦ. ἀριστερᾷ δὲ τὸ βένετον στέμμα τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Δημητρίου μετὰ καὶ τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς περιστερᾶς αὐτοῦ. Ἰστέον, ὅτι ταῦτα τὰ τρία στέμματα παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ φιλοχρίστου δεσπότου κατεσκευάσθησαν. Ἰστέον, ὅτι ἐν τοῖς τέσσαρσι μεσοκαρδίοις τοῦ μεσοπυργίου τοῦ πενταπυργίου καὶ εἰς τὸ ἔμπροσθεν μεσοκάρδιον τοῦ ἔμπροσθεν πυργίου καὶ εἰς τοῦ δεξιοῦ καὶ ἀριστεροῦ πυργίου τὰ ἔμπροσθεν B μεσοκάρδια ἐκρεμάσθησαν διάφορα ἐργομούκια (9) ἀπὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου μεγαλομάρτυρος Δημητρίου καὶ ἐκ τῶν ἐναποκειμένων εἰς τὸν φύλακα. Ἐν δὲ τοῖς ξυλίνοις ἐκδέταις τοῖς ἀπὸ τὸ πενταπύργιον ἐν τοῖς τοίχοις ἐκδεδεμένοις συνεδέθησαν τὰ νυμφικὰ ζωνάρια (10) τὰ ἐκ λίθων καὶ μαργάρων ἠμφιεσμέ-

pretiosa opera smaltita seu chymice picta e phylace, tunicæque tam basilicæ seu ordinis regii viris, quam augustiacæ vel solis Augustabus propriæ. Erant autem illæ vestes hæ, quas recensebimus. Erat platanium holochrysum et margaritis obsitum ex æde Sancti Petri, quæ in palatio est, depromptum. Erat chorosanchorium e sancto Theodoro cum grypoleonte seu pallio, cui imagines vulturum et leonum erant intextæ; item gryparium seu pannus figuris vulturum refertus; et hæc quidem e pransorio. Tum erat platanium triblatteum seu sericum ter tinctum e pantheo. **336** Caballarius porro seu pannus equorum imaginibus obsitus, augustiacum heplesium vel tapetium e fornice pransorii. Item pavo [seu pannus pavones exhibens], pallium augustiacum et diætaricio vel triclinio diætariorum. Caballarius cæsaricium seu pannus ad Cæsares proprie pertinens e porta argentea, quæ versus occidentem est; pavonarium, pone hoc aquilarium, ambo panni. Super argenteam vero ejusdem chrysotriclinii portam suspensum erat aureum sagum, quod cæsaricium apppellatur. Sic autem erant dispo-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(8) Infulæ imperatorum habebant interdum in vertice crucem et super ea columbam expansis alis velut volantem. Tractum hoc a Romanis, quorum morem Græci novi, antiquitatum ignari, partim quoque Christiano mysterio sanctificare, quod aiunt, volentes, imitando vel retinendo obscurarunt. Pro scipione veterum consulum successores et imitatores eorum, imperatores Byzantini, substituebant crucem, et pro aquila, quam consules super eburneo scipione gestabant, ad morem veterum regum Græcorum et barbarorum (*vid.* Aristoph. Aves v. 510, seqq.) columbam reponebant, C vel potius Græcum nugax vulgus aviculam super cruce videns, imperii Romani insigne, non id quod erat, aquilam, sed columbam putabat esse. Inspiciat ectypa diptychorum consularium, qui scipiones tales cum aquila videre cupit, ut e. c. tab. I, ad dissert. Du Cangii de nummis medii ævi, et nummum Philippici in Famil. Byzant. p. 116, et famosum illum nummum Sallustii Crispi, Constantini M. filii, Cæsaris, cujus ectypum nuperrime renovavit Franciscus Blanchinus, V. Cl., in fine præfationis ad Anastasium Bibliothecarium, credens eum mirifici momenti et præstantiæ esse. Miror ergo profecto, qui potuerit viro doctissimo de illius fraude et improbitate non suboluisse; et quare, qui nummum illum corrupit, falsarius e scipione crucem non fecerit, quod facile potuerat transversa trabe addita. In aversa certe nummi parte luculenta se produnt fraudis indicia. Nummus ipse quidem antiquus et probus est; verum interpolavit eum D nova manus in favorem ecclesiæ Romanæ. Nunquam enim defuerunt Romæ, qui sedis Romanæ auctoritatem, cum idoneis argumentis non possent, suppositiis chartis, nummis et aliis similis farinæ monumentis stabilire laborarunt, sed incassum, apud eos quidem, qui scientes volentes sibi non patiuntur illudi. Insculptus olim fuerat isti nummo Constantinus Magnus, in throno sedens, crucem sinistra tenens, aut scipionem cum manubrio transverso, dextra perorans, capite laureato. Sed falsarius dextram pro schemate perorantis composuit in figuram illam, qua pontifex populo benedicit, et pro corona laureata, tonsam et nimbo cinctam supposuit. Tandem in vetusta inscriptione nummi: SALUS ET SPES R. PVBLICAE, inter litteras S et R seu inter tertiam et quartam vocem super capite sedentis in throno intersit litteram X, tanquam si sedens ille Christus esset. Verum Christi nomen ibi loci opportunum non est et turbat sententiam, ipsique patroni nummi istius non Christum, sed Petrum in eo repræsentari aiunt. Quis autem unquam aut Christo aut Petro aliive Sancto in nummis et reliquis monumentis milites prætorianos ad latus apposuit? Debuerat saltim milites in apostolos mutare lepidum illud caput. De obscuratis vafritie cleri et stupore vulgi antiquitatibus jam supra dixi, quum mihi de acacia et ptychiis sermo esset. Morem hunc columbas super sceptris gerendi Angliæ quoque reges imitati fuerunt ævo medio. Bromton (apud Du Cangium v. *Baculus*, ubi plura prostant Anglorum au ctorum testimonia): *Vilhelmus Marescallus portans sceptrum regale, in cujus summitate signum crucis aureum erat, et alter — portans virgam regalem, habentem columbam in summitate.* Videntur hæ columbæ exemptiles et forte cochlearum ope crucibus adaptatæ fuisse; *vid.* ad p. 339. Superest alia quoque ratio vocem περιστερά exponendi nostro hoc in loco. Scilicet περιστεράν appellant novi Græci laciniam infulæ in scapulas dependentem easque tegentem ad instar caudæ columbinæ; quo modo si quis hic malit accipere, non intercedam. Notat hunc vocabuli usum Ricaut in descriptione ecclesiæ Græcæ p. m. 208: *Ils portent desbonnets doublés de blanc, d'ou pend derrière le dos une queue de même étoffe, qu'ils appellent* περιστερά, *une colombe, prétendant, qu'elle est l'emblème de l'innocence de leur vie, etc.*; *vid.* Du Cangium v. *Liripipium* et περιστερά. Talis columbæ seu laciniæ cervicem tegentis videre est imaginem in titulo libelli, quem P. M. Paciaudi de umbellæ gestatione Romæ anno superiore 1752 edidit, in gemma Musei Victoriani, in qua pontifex conspicitur equo vectus, populo benedicens, quem sequitur apparitor cum umbella.

(9) Quid hæc vox sibi velit, non assequor. Liquet quidem opera arte et materie eximia designari, qualia ἔργα χειμευτὰ sunt, et stemmata, et auro atque gemmis facta omnia, at illa terminatio μούκια male me habet, neque exputo, unde veniat.

(10) In cingulis, ut viri, sic feminæ quoque Orientales maximum exercent luxum adhuc hodie.

sita opera pretiosa smaltita et coronæ, ut vicissim unum alterum exciperet, opus aureum, tum corona, tum rursus opus smaltitum, et sic porro. At in fornice orientale suspensa nulla erant opera chymice picta, sed infulis tantum erat exornatus. E septem reliquis camaris vel fornicibus chrysotricli-

A να καὶ τὰ ἐναποκείμενα ἐν τῷ φύλακι. Ἰστέον, ὅτι εἰς τὸ μέσον πολυκάνδηλον τοῦ χρυσοτρικλίνου ἐκρεμάσθησαν τὰ δύο αὐγουστιακὰ στηθοκαράκαλα (11) καὶ αἱ δύο διακοπταὶ (12), μία ἡ νυμφικὴ καὶ ἑτέρα ἡ ἐν τῷ φύλακι ἀποκειμένη, καὶ τὰ δύο αὐγουστιακὰ κατασειστὰ (13) καὶ τὰ δύο αὐγουστιακὰ πυκτά

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

Turcæ et Arabes vocem hanc a Græcis retinuerunt, *zunnar* appellantes latum cingulum, quod Christiani utriusque sexus super ventre gerunt. Nam quod Muhammedani gerunt, est *Uschach*. Peraptus est locus Teixeiræ in libro Hispanico de regibus Persiæ p. 25-28, ubi multis de cingulis Orientalium disputat ; unde hæc decerpere juvat : *Siempre en la Persia, fueron las cinturas sennal de honra y dignidad ; y aun oy lo son, y segun la materia y obra, dellas se conosce, qual es de mas o menos preeminencia, — porque mas noble es la de oro, menos la de plata ; mas la guarnecida con ciertas piedras, y menos la de menos hechura : de suerte* B *que segun cada qual tiene el lugar en palacio, ansytrahe la cintura.*

(11) Verti *cuculli pectorales*, sed malim *cappæ* vel *pænulæ pectorales*. Nam cuculli pectori non conveniunt. Caracallæ sunt vestes villosæ talares ; quare autem στῆθος ingrediatur hanc compositionem, non exputo. Nam sane caracalla nulla erat, quæ cum trunco corporis pectus quoque simul non velaret.

(12) Vocem hanc cl. Antecessor meus p. 172 per *excisas vestes* reddidit, respiciens procul dubio ad vestes fissas vel scissas, quæ per certa intervalla fissuras et hiatus amplos habebant arte factos, præsertim in manicis et femoralibus, quales vestes in usu Latinis erant ævo medio et adhuc sæculo XVI., ut ejus superstites picturæ testantur. Vestes has *cultellatas*, id est cultello sectas, et *fractilatas* appellabant : *vid.* Du Cangium his verb. et, ut idem vult, quoque *frepatas*, nisi potius *frepatæ* C fuerint contortæ, contortiliatæ, rugatæ, a *wrapp*, Anglico verbo, quod *torquere* notat. Franci veteres *copées*, id est *coupées*, appellabant, ut e loco Assisarum Hierosolymit. patet, quem Du Cange v. *Epidecen* citat. Non itaque negavero, διχοπτὰς vestes excisas vel fissas significare posse. Quominus tamen hanc interpretandi rationem sequerer, effecit hoc, quod nullo in monumento Byzantinæ antiquitatis vestitum sic excisum usquam hactenus conspexerim. Ergo malui *radiatæ* reddere. Κοπήν esse *radiaturam* vel *striaturam* panni, supra p. 270 demonstravi. Et quidem duplici modo potuerunt panni tales διακοπτοί, *secti*, fuisse, virgis vel deorsum parallele decurrentibus, aut sese decussantibus ; *cancellatas* tales vestes appellabant eo ævo. Charta vetus apud Du Cangium v. *Apoplacius* memorat vela *apoplattia coccoprasina cancellata*, id est serica coccineis et prasinis virgis sese decussantibus, et epistola Basilii Macedonis ad Had- D rian, II. Pontific. *esophorin dicitrinum cancellatum*. Vestes has utroutro modo sectas, sive parallelis, sive decussatis virgis, ἐντετμημένας appellabant veteres. Sophro apud Athenæum p. 48 στρουθωτὰ ἐλίγματα ἐντετμημένα habet (non ἐντετιμημένα, ut vulgares editiones præferunt), *fascias aviculis intextiis et radiis sectas.*

(13) Fuerunt, mea quidem sententia, fila margaritarum, quæ in nummis Byzantinis aliisque imaginibus conspiciuntur ab auribus Augustorum Augustarumque dependere, ἀπὸ τοῦ σείειν, a quassatione, jactatione, nutando, oscillando, sic dicta. Omne laxe pendens, ut impelli et oscillare possit, est σειρά et σειστόν. Anonymus de templo S. Sophiæ p. 258 : Ὁ σταυρὸς τοῦ ἄμβωνος ἔστενε (*pendebat*) χρυσίου λίτρας β', εἶχε δὲ καὶ σειστὰ καὶ λυχνίτας σὺν μαργαρίτων ἀπιδωτῶν, *habebat ex se dependentes catenulas lychnos sustinentes cum margaritis pyrorum similibus*. Recte *catenulas* vertit ibi interpres, quidquid Du Cange Gl. Gr. p. 1345. en contradicat. Σειρά apud Theophanem anno Mauricii 7, p. 207, est *dependens de camelaucio lacinia* (*eine Troddel, ein Zipffel*). Idem quod σειστά sunt quoque σεῖα ; *vid.* Goar. ad Codin. p. 47 et Du Cangium v. Σεῖα. Latini medio ævo *pendentes* appellabant ; *vid.* Du Cangium h. v. et Salmas. ad H. Aug. t. II, 23, unde etiam Gallicum *pendant d'oreilles* item *plectas* et *flectas*. Græci quoque κρεμαστῆρας appellant et κρεμαστάρια. Achmet Oneirocr. c. 248 : Ἐὰν ἴδῃ τις βασιλεύς, ὅτι τὰ ἐνώτια, ἤτοι κρεμαστάρια τοῦ στέμματος αὐτοῦ ἀπεκόπη, τὸ βασίλειον αὐτοῦ ὀλιγόκοσμον καὶ ὀλιγοχρόνιον ἔσται : *vid.* Du Cange v. *Clamastarii*, item χαλανδάρια, unde Latinorum *calendaria* : Tertull. de habitu mulierum : *Saltus et insulas tenera cervix fert, graciles aurium cutes calendarium expendunt*, ἀπὸ τοῦ χαλᾶν. Anna Comnena ὁρμαθοὺς appellat et sic describit : Ἑκατέρωθεν γὰρ τῶν κροτάφων ὁρμαθοί τινες ἀπαιωροῦνται διὰ μαργάρων καὶ λίθων καὶ τὰς παρειὰς ἐπιξέουσι. Καὶ ἔστι τοῦτο ἐξῃρημένον τι χρῆμα τοῖς βασιλεύουσι στολῆς. Inaures et dextrocheria regum insignia esse monstrat Du Cange v. *Dextrocherium*. Heraclius apud Nicephor. Patr. CPtanum Breviar. p. 47. : Ὃν περιέκειτο στέφανον τῆς κεφαλῆς λαβὼν τῇ τοῦ Τούρκου κεφαλῇ περιέθετο [de principe Turcorum circa Colchidem loquitur, quicum amicitiam contrahebat Heraclius], C συμποσιάσας τε αὐτῷ, πάντα τὰ εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ συμποσίου σκεύη ἅμα καὶ στολὴν βασιλικὴν, καὶ ἐνωτίοις ἐκ μαργάρων κεκοσμημένοις δωρεῖται αὐτὸν, ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἄρχοντας τοῖς ὁμοίοις ἐνωτίοις ἐκόσμει. Imagines talium κατασειστῶν videre est in nummis quibus apud Du Cangium in Famil. Byz. persæpe, ut p. 67. v. 2. pag. 92 . v. 3. p. 97, 136, 152 et alibi, in aliis autem monumentis apud Alemann, ad Procop. p. 47. et Bandur. T. II p. 633. in imagine Helenæ crucem invenientis, et apud Montfaucon. t. III *Ant. Explic.* tab. 26, quæ exhibet reginam quamdam Franciæ, ut puto, cum filis margaritarum tam ex inauribus, quam e pallio dependentibus. Ut autem recentiores Græci κατασειστά, *deorsum* velut *oscillantia* vel *laxata*, appellant plexus hos humeros aut scapulas flagellantes sive crinium purorum, sive margaritarum purarum, sive amborum in se gemmisque implicitorum, ita veteres Græci eosdem ἐπίσειστα D vocabant, et qui ea gererent ἐπισείστους. Hinc a Polluce in personis comicis appellantur ἐπίσειστος et ἐπίσειστος δεύτερος. Antequam hinc discedam, exponendum mihi est, quid sit σειρομάστης. Appellant sic Græci *hastam longam teretem* ; omne recte porrectum, teres, longum, nutans, oscillans Græcis est σειρά, ut Arabibus *Salab* et *Sabil*. Et ut Arabes hastas cum funibus comparant, ita quoque Græci hastam σειρομάστην et σαλίβαν appellarunt, similitudine et ipsa voce ab Arabibus transsumpta. Codinus Offic. IV, 40 : Φέρει οὗτος ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τῆς ζώνης αὐτοῦ σειρομάστην, ὃν κοινῶς καλοῦσι σαλίβαν. Erit forte, volente Deo, locus hac de voce plura dicendi ad Anthologiæ ineditæ, quam paro, editionem, ubi ad carmen Jensianum 23 : Στᾶλαι καὶ σειρῆνες ἐμαί, ubi σειρῆνας esse aut *corollas dependentes*, aut

ρια (14)· ἐν δὲ τῷ μεγάλῳ κοσμήτῃ (15) τοῦ αὐτοῦ χρυσοτρικλίνου εἰς τοὺς ἐκεῖσε δαυγίτας (16) ἐκρεμάσθησαν μινσούρια καὶ μεσοσκούτελλα (17) ἀργυρᾶ μεγάλα ἀνάγλυφα (18) ἐκ τῶν ἐναποκειμένων ἐν τῷ βεστιαρίῳ τοῦ Καριανοῦ. Ἄνωθεν δὲ εἰς τὰς ις' φωταγωγοὺς καμάρας τοῦ τρούλλου τοῦ αὐτοῦ χρυσοτρικλίνου ἐκρεμάσθησαν τὰ μικρὰ σκουτέλλια τῶν προειρημένων μινσουρίων καὶ μεσοσκουτέλλων κατὰ καμάραν ζ'. καὶ αὐτὰ ὄντα ἀνάγλυφα.

A nii dependebant argentea polycandela ab argenteis catenis e templo Sanctissimæ Deiparæ Phari petita : in concha orientale vero suspensa erant loco trium polycandelorum tres infulæ ; in medio quidem Prasinæ factionis concolor e Sanctis Apostolis cum superstante cruce et columba ; ad ejus autem dextram pendebat infula Veneti populi coloris e Sancta Deipara Phari, cum cruce et columba; ad ejus tandem sinistram infula Veneta ex æde sancti et magni martyris Demetrii cum cruce et columba. Tres hæ infulæ confectæ fuerunt jussu Constantini Christum amantis Domini. In quatuor meditulliis seu mediis loculis vel tabulatis mediæ turris pen-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

prandeas dicam. Videtur mos ille elenchos aut pendulos cremasteresve tales gerendi ex Oriente venisse. Certe reges et magnates Persarum eos gestabant. Ita narrat auctor libri Arabici *Riyhân elabâb* inscripti et rebus historiisque scitis referti, in descriptione prælii, quod Arabibus *iaum dhy qâr* appellatur, eum, qui Persicum imperatorem occidit, *cepisse vestem ejus sericam auro pictam et utrumque tremasterem et armillas ejus. Nam eum fuisse ornatum imperatorum Persicorum.* » Quod idem Brissonius quoque in libro De regno Persarum ex auctoribus Græcis demonstravit.

(14) Conjicio idem fuisse, quod hodie dicimus *Schnierbruste*, strictoria mamellarum, sive jam ea costis balænarum rigidata, sive alio modo comparata fuerint.

(15) Videtur triclinium aut sala fuisse, in qua aut ornarentur, pararentur augustæ (*Paratorium* appellant Latini sequiores), aut in qua ὁ κόσμος, mundus, jocalia, gemmæ, margaritæ asservarentur; eoque idem fuit cum τῷ μαργαρίτῃ, cujus mentionem facit Leo Grammat. p. 473. Si exercitia gymnastica medio ævo in usu fuissent CPli, conjicerem, τὸν κοσμήτην fuisse palæstram, gymnasium. Sane ædes *Mariæ in Cosmedin* apud Romam, de qua Radevicus in Vita Friderici I, 17 et 22. et Keislerus Itinerar. p. 519, nihil aliud olim fuit, quam palæstra, ut etiam alterum ejus nomen *Schola Græca* satis indicat. Juvenes Romani illuc ad discenda corporis exercitia juxta morem Græcum ibant (*der griechische Fecht und Tantzboden*). Forte idem cum *stadio Græcorum*, quod memorat Capitolinus in Antonino Pio c. 8. Ita enim ibi leg., non *Græcostadium*, ut vulgo editur. Posteriora sæcula *pariturium* appellabant. Descript. regionum urbis, edit. Mabillonii : *A porta Flaminea usque pariturium*, id est *paratorium*, quod natum e sinistra acceptione verbi κοσμεῖν, quod hic aliud, quam *ornare*, *parare* notat κοσμεῖν. Græcis idem est atque ἀσκεῖν, γυμνάζειν. Hinc jungit Arrian. dissert. Epict. sæpe ὁπλίσαι καὶ κοσμῆσαι, *vid.* p. 304, 305 et 310, ubi Alexandrum M. ait fuisse τάξαι καὶ ὁπλίσαι καὶ κοσμῆσαι δαημονέστατον, *scientissimum ordinandi militis in aciem et armandi et exercendi.* Maximus Tyrius serm. 22. p. 222. ed. Heins. : Τί δὲ οἱ Κρῆτες ; οὔ σοι δοκοῦσιν ὑπὸ βασιλεῖ τῷ Μίνῳ κοσμηθέντες καλῶς, non tantum *pulchris legibus instructæ* sed etiam *cursu, jaculo, arcu aliisque exercitiis probe exercitii* ἀγασθέντες τῆς ἀρετῆς διδάσκαλον αὐτῷ ἐπιφημίσαι τὸν Δία ; In Græcis gmnasiis magister exercitiorum erat ὁ κοσμήτης. Vid. Cors. Fast. Attic. T. II. Hinc intelligas et emendes illud Antagoræ apud Diogenem Laertium p, 24 : καθαρὸς βίοτος σοφίας ἐπὶ θεῖον ἐκόσμει ἀγῶνα (non αἰῶνα), *pura vita exercebat ad divinum sapientiæ certamen.* »

(16) Quid hoc sit, non capio. An διαυγίτας, *fenestras?* Illuc certe respexi in versione. Melius hunc non succurrit. Ad sequentia conferri potest Constantini de Thematibus locus p. 4. A, ubi male Banduri dedit ἀργά, melius Meursius ἀργυρά, neuter recte vertit.

(17) Non a μέσος, sed a μέσα, hoc est μένσα, repedendum est hoc vocabulum. Medio ævo haud pauci *mesa* pro *mensa* efferebant et *mesis* pro *mensis.* Atto Episcopus (Apud Du Cangium v. *Con-*
B *fertum*) vocat *commessalia*, quæ Isidorus Mercator *commensalia. Pesa* pro *pensa*, pensatione, et *pesare* pro *pensare*, ponderare. Itaque omittebant *n* ubi non debebant, et contra præter rem et necessitatem inferciebant, ut in proxime præcædente voce μινσούρια pro *missoria*, quæ sic dicta, quod in illis missus inferrentur. Joannes Episcopus Citri p. 330. Juris Græco-Romani non male observat, vocem μίνσον, *missum*, significare κατὰ τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν τὸ πεπραγματευμένον τοῖς ὀψοποιοῖς ἐδεστόν.

(18) Verti interdum *levata opera.* Sic enim cælata in figuras exstantes appellabant Latini, Monast. Anglic. t. III. p. 310 : *Unum vas argenteum ad aquam benedictionis cum opere levato de imaginibus et interlaqueato de vineis*, id est in quo pampini discurrentes distinguerent imagines protuberantes. Appellabant quoque *interrasilia*, quia spatia inter imagines rasa, abrasa essent, quamvis non
C negem, *interrasile* etiam esse *perforatum et tralucens*, ut patet e loco auctoris incerti (apud Du Cangium v. *Interrasilis*) de Theodorico : *Laminam auream jussit interrasilem fieri, quatuor litteras LEGI* [sic leg., non *Regis*, ut editur] *habentem.* Missoria lances et reliquus apparatus convivalis veterum solebat levato sculptus opere esse. Hinc ait Sidonius Appollinar. l. IX :

Geruli [nempe ferculorum] *caput plicantes.*
Anaglyphico metallo.
Epulas superbiores.
Humeris gestant onustis.

Vid. quæ Salmas. ad t. II Script. Hist. Aug. p. 401, ad *boletar halieuticum* notat. Effigiem talis boletaris aut saltem disci halieutici, seu piscatorum pisces hamo extrahentium imaginibus distincti videre est apud Ciampini, t. II, Monum. Veter. tab. I. Scyphi anaglyphi elegans et nota est descri-
D ptio initio Theocriti, quam comparare licet cum illis chartæ veteris (apud Du Cangium v. *Crucibolum*) : *Scyphum meum deauratum et per totam partem exteriorem vinitoribus ad dracones pugnantibus cælatum.* Hinc intelligatur, quid sit *thuribulum de opere pinonato* apud Du Cangium v. *Pinonatus*, nempe cum figuris pinearum seu strobilorum incælatis. Item quid *opus scapolatum* apud eosdem h. v. ubi locum hunc citat : *Calix argenteus deauratus cum pede cocleato et scapolato et pineato*, id est in quo cochleæ et scapulæ seu oviculæ et pineæ seu strobii essent cælatæ. Appellabant ævo medio talia opera quoque *gravellata*, quod hodie *gravé* dicunt Francogalli. Histor. Episcop. Antisidor. (apud Du Cangium v. *Missorium*) : *Dedit missorium anacteum gravellatum*, ubi Du Cange non audiendus est.

tapyrgii seu structuræ quinque scrinia habentis, et in anteriore meditullio anterioris scrinii et anterioribus meditulliis dextræ sinistræque turris seu scrinii pendebant varia ergomucia e templo sancti magni martyris Demetrii, et alia e phylace deprompta. Et ligneis paxillis e parietibus pentapyrgii eminentibus dependebant alligata sponsalia zonaria, gemmis et margaritis distincta, e phylace deprompta. E medio polycandelo chrysotriclinii dependebant duo augustiaca stethocaracala seu caracallæ aut cuculli pectorales et duæ diacoptæ seu vestes radiatæ, una sponsalis, altera in phylace deposita, et duo augustiaca cataseista [seu fila margaritarum, qualia solent ex utroque capitis latere in humeros dependere], et duo augustiaca pnictaria [seu mamellarum strictoria]. In magno cosmeta [vel paratorio] ejusdem chrysotriclinii e fenestris dependebant missoria et scutellæ mensales, argenteæ magnæ anaglyphæ e vestiario Cariani depromptæ. Superius e sedecim fornicibus fenestratis trulli vel cupolæ chrysotriclinii pendebant minores scutellæ ad illa modo memorata missoria et mensales scutellas pertinentes, etiam ipsæ anaglyphæ seu figuris exstantibus protuberantes, in singulis fornicibus septenæ.

227 *De ipsa receptione ejusque formalitatibus.*

Domino e palatio egresso et in metatorium magni triclinii magnauræ ingresso, significabatur Saracenis, ut adessent et coram domino comparerent. Amici ergo Saraceni, egressi e chryseone [suo hospitio] primum per cochleam, quæ versus augustiacum stabulum spectat, descendebant, et fornicem, qui Anetha dicitur ; inde transmisso Sacro Puteo, descendebant extra cancellos chalces ex equis, et transmissis chalce, triclinio scholarum atque tribunali, versi ad dextram, considebant in fornice, qui ibi est (erat enim blatteis circumamictus et septo cinctus), donec imperator adesset in triclinium exceptionis cum omnibus illi actui necessariis. Quo tempore imperator e palatio veniens in metatorium magnauræ intrabat, incipiebant psaltæ seu cantores cum popularibus carmina basilicia seu imperialia et imperatorum canendis laudibus dicata canere. Imperator autem, amictus octangulari tunica magnaque candida infula, ascendebat in thronum Salomoneum, et residebat in eo. Quo facto, polychronium omnes acclamabant, psaltæque tam apostolitæ, quam hagiosophitæ, incipiebant basilicia canere : et introducebantur vela scundum ritum consuetum, et postremi tandem amici Saraceni, prehensi a catepano basilicorum et comite stabuli. Hi duo, catepanus et comes, gesta-

A Περὶ τῆς δοχῆς.

Τοῦ βασιλέως ἀπὸ τοῦ παλατίου ἐξελθόντος καὶ ἐν τῷ μητατωρίῳ τοῦ μεγάλου τρικλίνου τῆς μαναύρας εἰσελθόντος, ἐδηλώθησαν οἱ Σαρακηνοὶ τοῦ ἐκθεῖν καὶ τὸν βασιλέα θεάσασθαι. Οἱ δὲ αὐτοὶ φίλοι Σαρακηνοὶ τὸν χρυσιῶνα (19) ἐξελθόντες, κατῆλθόν τὸν κοχλιὰν ὡς πρὸς τὸν αὐγουστιακὸν στάβλον καὶ τὴν καμέραν τὴν λεγομένην τὸν Ἀνηθᾶν, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε διῆλθον διὰ τοῦ Ἁγίου Φρέατος, καὶ ἔξωθεν τοῦ καγκέλλου τῆς χαλκῆς τῶν ἵππων ἀποβάντες διῆλθον διά τε τῆς χαλκῆς καὶ τοῦ τρικλίνου τῶν σχολῶν καὶ τοῦ τριβουναλίου, καὶ ἐκνεύσαντες δεξιὸν (τὸ ἐκεῖσε γὰρ φουρνικὸν διὰ βλαττίων ἦν ἐξωπλισμένον καὶ περιπεφραγμένον), ἐκαθέσθησαν ἐκεῖσε, ἕως ἂν συνέφθασεν ὁ βασιλεὺς καὶ πάντα τὰ τῆς δοχῆς. Ἰστέον, ὅτι, τοῦ βασιλέως ἀπὸ τοῦ παλα- B τίου ἐλθόντος εἰς τὸ μητατώριον τῆς μαναύρας καὶ εἰσελθόντος ἐκεῖσε, ἤρξαντο οἱ ψάλται μετὰ τῶν δημοτῶν ᾄδειν τὰ βασιλίκια. Ἰστέον, ὅτι ὁ βασιλεὺς περιβαλλόμενος τὸ ὀκτάγωνον χλανίδιον (20) καὶ τὸ μέγα λευκὸν στέμμα, ἀνῆλθεν ἐν τῷ Σολομωντείῳ θρόνῳ, καὶ ἐκαθέσθη. Καὶ μετὰ τὸ καθεσθῆναι πάντες ἐπηύξαντο πολυχρόνιον. Οἱ δὲ ψάλται, οἵ τε ἀποστολῖται καὶ οἱ ἁγιοσοφῖται, ἤρξαντο ᾄδειν τὰ βασιλίκια, καὶ εἰσήχθησαν κατὰ τὸν εἰωθότα τύπον τὰ βῆλα, καὶ τελευταῖον οἱ φίλοι Σαρακηνοὶ κρατούμενοι παρά τε τοῦ κατεπάνω τῶν βασιλικῶν καὶ τοῦ

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUS.

(19) Scribitur χρυσὼν, χρυσεὼν et χρυσιών. Credidi aliquando Chrysonem fuisse forum, in quo essent officinæ auroclavariorum, in quibus panni pretiosissimi, frisiati auro et argento prostarent. Quo me induxit Theophanes p. 395, sic narrans : ἀνήφθη καὶ μέρος τοῦ βασιλικοῦ ἐργοδοσίου τῶν χρυσοκλαβαρίων κατὰ τὸν χρυσεῶνα, conflagravit pars fabricæ imperialis auroclavariorum in Chryseone. » Posset omnino, quo dixi, inde colligi, sed potest etiam hoc, in Chryseone non solas officinas pannorum sericorum ditissimorum, sed etiam alia peragenda fuisse. Satis igitur clare significat Nicetas Chrysonem fuisse non unum, sed plures, et omnes grandes ædes, in quibus aurum et argentum aut in fiscum imperialem quocunque nomine inferrentur, aut inde efferretur et expenderetur, *la douane*. Σμήνει ἐῴκεισαν μελισσῶν, ait p. 31, ἐκ πέτρας γλαφυρῆς βομβηδὸν ἱπταμένων, οἳ οὐδὲν τῶν ἐπ' ἀγορᾶς εἰλουμένων διενηνόχεισαν, ὅσοι τοὺς βασιλικοὺς χρυσῶνας εἰσῄεσαν ὁποιουδήτινος φιλοτιμήματος ἀπολαύσοντες, ὡς τοὺς περὶ ταῖς πύλαις συνθλίβεσθαι καὶ πράγματα παρέχειν καὶ λαμβάνειν ἀμοιβαδὸν, τοὺς μὲν ἐπειγομένους εἰσιέναι, τοὺς δὲ τὴν ἔξοδον ἐπισπέρχοντας, C Aparet ex hoc loco, fuisse Chrysones domos, in quibus stipendia iis, quibus assignata essent, solverentur. Idem ex initio cap. 6. l. III. Manuelis Comneni apparet, ubi ait : Δῶρα πολλὰ καὶ λαμπρὰ ἐκ τῶν βασιλικῶν χρυσώνων ὁ Σουλτάνος ἀπαρυσάμενος... χαίρων ἐπανέζευξεν ἔμφορτος· item ex ejusdem p. 174 : Τὴν τῶν ἀναλωμάτων τιμὴν οἷς τὸ πολλαπλάσιον ἐκέλευσε καταθέσθαι τοὺς ἐπὶ τῶν χρυσώνων τῶν βασιλικῶν : p. 278 : Ὡς ἡ ἄνθη τῆς ὀπώρας πάλαι τοὺς γενάρχας ἐδουλαγώγησεν, οὕτω καὶ τοῦ χρυσίου τὸ πυρωπὸν τοὺς ἐπὶ τῶν βασιλείων χρυσώνων εἰς τὴν ἐκείνου τρυγὴν ἐφείλκυσεν.

(28) Quomodo formatum hoc fuit ? Novi pallium quadratum regum Francorum, de quo Du Cange ad Joinvill. et supra dixi p. 271. An ergo ut illud scissum erat ad utrumque femur, et præterea inter crura ab antica et postica, ut quatuor fissuras et octo angulos haberet ? Sic sane quidem videtur.

κόμητος τοῦ στάβλου. Ἐφόρεσαν δὲ καὶ αὐτοὶ σπέκια, οὐ τὰ ἑαυτῶν, ἀλλ' ἕτερα κάλλιστα καὶ ἀναγκαῖα (21), καὶ μανιάκια ἠμφιεσμένα ἀπὸ λίθων τιμίων καὶ μαργαριτῶν μεγάλων. Οὐκ ἔστιν δὲ τύπος, βαρβάτον περιβάλλεσθαι τοιοῦτον μανιάκιον ἢ μετὰ μαργαριτῶν ἢ καὶ λίθων τιμίων, ἀλλὰ δι' ἔνδειξιν καὶ μόνον τότε ὡρίσθησαν παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ φιλοχρίστου δεσπότου τοῦ ταῦτα περιβάλλεσθαι. Καὶ τῆς εἰωθυίας τάξεως τελεσθείσης, οἱ μὲν Σαρακηνοὶ ἐξελθόντες διῆλθον διὰ τοῦ ἀναδενδραδίου καὶ τοῦ τρικλίνου τῶν κανδιδάτων καὶ τοῦ τρικλίνου ἐν ᾧ τὸ καμελαύκιον ἵσταται καὶ οἱ μάγιστροι γίνονται, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε διὰ τοῦ ὀνόποδος καὶ τοῦ πόρτηκος τοῦ αὐγουστέως, ἤτοι τῆς χρυσῆς χειρὸς, εἰσῆλθον ἐν τῷ τρικλίνῳ τοῦ αὐγουστέως; καὶ ἐκαθέσθησαν ἐκεῖσε, ἕως οὗ εἰσῆλθεν ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ παλατίῳ· B μετὰ δὲ τὸ εἰσελθεῖν τὸν βασιλέα ἐν τῷ παλατίῳ προσεκλήθησαν μετὰ τινα ὥραν καὶ οἱ φίλοι Σαρακηνοὶ ἀπὸ τοῦ αὐγουστέως καὶ διῆλθον διὰ τῶν ἔνδοθεν διαβατικῶν τοῦ αὐγουστέως καὶ τῆς ἀψίδος εἰς τὸν ἱππόδρομον, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε διῆλθον μέχρι τῶν σκυλῶν, καὶ εἰσελθόντες ἐκαθέσθησαν ἐν τῷ δυτικῷ μέρει τοῦ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου ἐν τοῖς ἐκεῖσε σκαμνίοις. Καὶ εἶθ' οὕτως ἀπεστάλη αὐτοῖς παρὰ τοῦ βασιλέως διὰ κοιτωνίτου ἱμάτια ἐῤῥαμμένα καὶ λοιπὰ ἀλλάξιμα αὐτῶν. Ἰστέον, ὅτι ἔστησαν ἔνθεν κἀκεῖθεν, ἤγουν δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ, τὰ χρυσᾶ Ῥωμαΐα σκῆπτρα καὶ τὰ πτυχία καὶ τὰ ἕτερα χρυσᾶ σκῆπτρα, δηλονότι ὑπὸ τῶν κανδιδάτων κρατούμενα, φορούντων σκαραμάγγια καὶ τὰ ἴδια κανδιδατίκια. Διήρκεσαν δὲ δι' ὅλου τοῦ κλητωρίου (22) ἱστάμενα. C Ἰστέον, ὅτι ἐν τῷ κλητωρίῳ οἱ μάγιστροι ἐφόρεσαν τὰ ἑαυτῶν μαγιστράτα στιχάρια καὶ βαλτίδια καὶ χλανίδια κατὰ τὸν τύπον τοῦ Πάσχα. Ὁ δὲ παρακοιμώμενος [18] ἐφόρεσεν σπέκιον, ὁμοίως καὶ ὁ λογοθέτης καὶ οἱ λοιποὶ πατρίκιοι ἐφό-

A bant et ipsi quoque specia, non sua quidem, at alia multo pulcherrima et pretiosa, et torques distinctos lapidibus pretiosis, et unionibus primæ magnitudinis. Talem torquem, sive gemmis, sive margaritis distinctum, moris non est, ut barbatus gestet, sed tunc tantummodo, ut eum in solemni pompa ostentationis gratia gestarent, jussi fuerunt ab amante Christi domino Constantino. Peracta secundum consuetos ritus exceptione, exibant Saraceni, et transibant per viridarium et triclinium candidatorum et triclinium illud, in quo camelaucium stat magistrique creantur; inde per onopodem, et porticum augusteonis sive auream manum, tandem intrabant in triclinium augusteonis, in quo desidebant, donec revertisset imperator in palatium. Aliquanto post reditum imperatoris in palatium arcessebantur amici Saraceni **338** ex augusteone. Transibant tunc per interiores porticus augusteonis et per apsidem in circum usque ad scyla; ubi ingressi desidebant in occidentali plaga triclinii Justinianei in scamnis ibi stantibus. Illuc ipsis mittebantur ab imperatore per cœtonitam vestes jam consutæ et indutui habiles, aliaque pro ipsis mutatoria [telæ non consutæ; et sic invitabantur ad coepulandum imperatori]. Stabant [in cleterio seu triclinio convivali] ab utraque parte, dextra sinistraque, aurea Romana sceptra seu vexilla et ptychia [vel signa Fortunæ] et reliqua aurea sceptra, quæ candidati tenebant, scaramangiis propriisque suis candidaticiis induti. Hæc sceptra cum suis sceptrigeris per totum triclinium ab uno termino ad alterum usque pertinebant. In eo convivio gestabant magistri sua magistrata seu magisterialia strictoria, et balteos et tunicas, ut mos est illos per festum Paschatis gestare. Paracœmomenus seu accubitor et logothetes et reliqui patri-

VARIÆ LECTIONES.

[18] παρακυμώμενος cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(21) *Pretiosa*. Græci aliquando recentiores ἀναγκαῖος pro *pretioso* usurpant. Ita Palladius in H. Laus: Ἦν ἐν νεότητι αὐτοῦ λιθουργὸς (gemmarum sculptor), ὃν λέγουσι καβιδάριον (*cavatorem*, cælatorem, ut Salmasius vult, a *cavando*), καὶ ἀπελθὼν λέγει αὐτῇ· Λίθοι ἀναγκαῖοι, σμάραγδοι καὶ ὑάκινθοι ἐμπεπτώκασί μοι, *obtigerent*, occurrerunt, *mihi lapides necessarii*; id est pretiosi. Epiphanius de Lapidibus pretiosis: Ὅσῳ γὰρ εὑρίσκεται ὁ λίθος βαθὺς [id est βαθύτερος, ὀξύτερος, *vividior*, ardentior, saturatior] τῇ χροιᾷ, τοσούτῳ ἀναγκαιότερός ἐστι τῶν ἄλλων. Ambo locos debeo Salmasio, illum notis ad Scriptor. Hist. Aug. t. II, p. 730, hunc notis ad Tertulliani Pallium p. 136. Habet idem alios in addendis p. 449. Veteres Glossæ: Βεστιάριον παρὰ Ῥωμαίοις τόπος, ἔνθα ἡ ἀναγκαία ἀπόκειται ἐσθής. Manavit hæc notio pretiositatis ex eo, quod ἀναγκαῖος veteribus *charum*, *jucundum*, *utile* significaret, *vid*. Theophan. p. 126 370 403. Apud Procop. Anecdot. p. 18. Antonina quædam appellatur Theodoræ τῇ βασιλίδι φιλτάτη καὶ ἀναγκαιοτάτη ἐν τοῖς μάλιστα τυγχάνουσα, *amicissima et charissima*, tam ut ea careri nequiverit. Aristides t. II, p. 174, τὰ ἀναγκαιότατα καὶ κάλλιστα, *charissima et pulcherrima*, ut Canterus recte ibi vertit. Unde Latini quoque, quos quis caros haberet, *necessarios* dixerunt una cum Græcis. Polybius l. II: Πάσας ἐξελέγχουσι τὰς σφετέρας ἐλπίδας πρότερον ἢ παραχωρῆσαί τινος τῶν ἀναγκαίων. Reperio apud Du Cangium v. *Anax*, *missorium anacleum*, *bacconicam* [Beeken, bassin, pelvim] *anacleam*, *scutellam anacleam*. Posset ergo in mentem alicui venire, *ananceam* debere legi, id est *pretiosam*. Sed recte habet *anacleam*, quas D dicas *dominicam* vel *regiam*, imperialem. Latini medii ævi *anax* pro *rege* dicebant. Ut porro Græci *pretiosa* et proinde cara sibi ἀναγκαῖα appellabant, eoque titulo ex pretiosis metallis, auro, argento, gemmis et margaritis confecta comprehendebant, sic ad eorum imitationem Latini sequiores illa ipsa *jocalia*, res caras, quibus jocetur, delectetur aliquis, ἀγάλματα, ἀθύρματα, παίγνια appellabant; vid. Salmas. ad Solin. p. 790. Nostri majores *Kleinodia* appellabant, hoc *klein næthige Dinge*, res minutas necessarias, h. e. charas.

(22) Potest κλητώριον pro triclinio, in quo convivatur, accipi, et eo sensu bene habent Latina nostra: quod si tamen malis a κλητωρίου vulgari significatione non recedere, vertendum erit *stabant per totum convivium*.

cii gestabant specia. Amicis Saracenis ad sacram mensam assidentibus, canebant psaltæ, apostolitæ quidem intra velum in camara vel fornice, qui ad sacrum cœtonem spectat, hagiosophitæ autem intra velum in camara, quæ ad pantheum spectat, stantes. Canebant hi per totum convivium carmina in laudem imperatoris, excepto quod, sub introitum, missuum seu ferculorum pausarent. Tunc enim sonabant organa flatilia. Finito convivio dominoque a mensa relevato, antequam amici Saraceni e triclinio exirent, distribuebantur ipsis et eorum comitatui munera imperialia per præfectum mensæ. Et duo quidem amici seu legati accipiebant in aureis gemmatis scutellis, unusquisque pro portione sua quingentena milliaresia, reliqui autem homines seu comites et famuli ipsorum accipiebant in universum simul omnes ter mille. Egressi e cœnaculo amici desidebant in Justiniani triclinio in ejus tractu orientali, qui ad hortum medium spectat,

ρεσαν σπίκια. Τῶν δὲ φίλων Σαρακηνῶν συνεστιωμένων τοῖς δεσπόταις, ἔστησαν οἱ ψάλται ἀποστολῖται ἔσωθεν τοῦ βήλου εἰς τὴν καμάραν τὴν πρὸς τὸν βασιλικὸν κοιτῶνα· οἱ δὲ ἁγιοσοφῖται ἔστησαν ἔσωθεν τοῦ βήλου ἐν τῇ καμάρᾳ τῇ πρὸς τὸ πάνθεον, δι' ὅλου (22*) τοῦ κλητωρίου ᾄδοντες βασιλίκια, μόνον εἰς τὰς εἰσόδους τῶν μινσῶν ἠρεμοῦντες διὰ τὸ τὰ ὄργανα αὐλεῖν. Ἰστέον, ὅτι μετὰ τὸ ἀναστῆναι τῆς τραπέζης τὸν βασιλέα πρὸ τοῦ ἐξελθεῖν τοὺς φίλους διὰ τοῦ τῆς τραπέζης ἐδόθησαν ἐν χρυσοῖς διαλίθοις σκουτελλίοις (23), τοῖς μὲν δυσὶ φίλοις ἀνὰ μιλιαρησίων πεντακοσίων, τοῖς δὲ λοιποῖς ἀνθρώποις αὐτῶν μιλιαρήσια ͵γ'. Ἐξελθόντες δὲ οἱ αὐτοὶ φίλοι ἐκαθέσθησαν ἐν τῷ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνῳ ἐν τῷ ἀνατολικῷ μέρει τῷ πρὸς τὸ μεσοκήπιον (24), ἐν τοῖς ἐκεῖσε σκάμνοις, καὶ ἀπέστειλεν αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς διὰ κοιτωνίτου οἰνάνθια καὶ ῥοδοστάγματα, γάλαιά τε καὶ λοιπὰ μυριστικά. Καὶ διὰ τῶν προευτρεπισθέντων ἐκεῖσε ἀναγλύφων (25) χερνιδοξέστων νιψάμενοι καὶ

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(22*) Traductus forte ille mos hinc in aulas regum Persiæ fuit, de quorum inter convivia musica vivendi della Valle, Olearius et alii peregrinatores. Canebant autem musici imperatorum CPtanorum laudes eorum, ut noster appellat βασιλίκια, pro more istorum temporum, quibus principes Europæ, ad exemplum aulæ Byzantinæ, nutrire solebant immanem copiam mimarum, scurrarum, musicorum, quos omnes *ministellos* appellabant (unde nati *les ménestreux* et *ménestriers*) velut sequioris ordinis ministros, comitativæ fæces, quorum munus erat principes non spectaculis tantum ludicris oblectare, sed et eorum aures variis avorum adeoque ipsorum principum laudibus non sine assentatione cum cantilenis et musicis instrumentis demulcere. Verbis utor Du Cangii, cujus locus Gloss. Lat. v. *ministelli* conferri meretur, item notæ ejus ad Joinvill. p. 161. Hagiosophitæ autem ad hoc impurum genus hominum non pertinent, et musica eorum non erat petulans, non voluptuosa, sed temperata et pene sacra, ut decet homines ecclesiasticos. Musicam thymelicam intemperantem, flagitiosam aversabatur aula CPtana.

(23) Mos olim erat si quid nummorum alicui donare vellent, in scypho id aut in scutula porrigendi. Vetustus ille mos est et Herodoto jam commemoratus eleganti illo loco III, 130 : Ὑποτύπτουσα ἑκάστη φιάλη τοῦ χρυσοῦ σὺν θήκῃ ἐδωρέετο τὸ Δημοκήδεα, οὕτω δή τι δαψιλέϊ δωρεῇ, ὡς τοὺς ἀποπίπτοντας ἀπὸ τῶν φιαλέων στατῆρας, etc. Olympiodorus apud Photium p. 108, describens nuptias Athaulfi cum Placidia, sponsæ ait a sponso donatos fuisse quinquaginta juvenes *formosos*, εὐειδεῖς, ἐνδεδυμένους σηρικὴν ἐσθῆτα, φέροντος ἑκάστου ταῖς χερσὶν ἀνὰ δύο μεγίστων δίσκων, ὧν ὁ μὲν χρυσίου πλήρης, ὁ δὲ τιμίων λίθων, μᾶλλον δὲ ἀτιμήτων, *serica veste indutos, ferentes singulos bina scutula, quorum unum plenum erat auro, alterum lapidibus æstimabilibus, imo vero inæstimabilibus* (seu pretium omne excedentibus). Symmachus Ep. X, 28 : *Merito vobis solemnes pateras cum quinis solidis, ut numinibus integritatis, offerimus, quibus nec vester pudor, nec noster census oneratur.* De strenis loquitur. Gualfaneus de Flamma apud Murator. *Ant. Ital.* t. II, p. 862, describens festivos ritus, quibus olim Mediolani festum Epiphanias celebrabatur, inter alia ait : *Sanctos tres reges coronatos aureis coronis, tenentes in manibus scyphos aureos cum auro, thure et myrrha processisse.* Morena in historia Laudensi p. 967, t. VI, Scr. Rer. Ital : *Mediolanenses unam cuppam auream et ex denariis plenam ipsi regi portaverunt, quatenus gratiam suam et bonam voluntatem recuperarent.* Francorum reges olim, teste Du Cangio ad Joinvill. p. 88, quando largitiones vellent festis diebus inter proceres distribuere, afferri curabant in medium scyphos nummis plenos, unde sumebant, clamante præcone : *Largesse, largesse.* In Cerimoniali Romano Cencii Camerarii l. II dicitur pontifici a Camerario argenteum scyphum cum nummis præsentari. Angli in banapis offerebant munera annua seu tributa sua. Est autem *hanap.* (*a Nap, ein nap*, aut id, quod nobis hodie vox illa, Nap. notat, patera paulo profundior, aut idem quod scyphus. Sane Francicus interpres Petri Crescentii l. v, verba : *Azerus optime convenit scyphis et paropsidibus et incisoriis faciendis*, sic vertit : *est très bon pour faire hanaps* [scyphos], *escuelles* [scutula] *et plateaux* ; *vid.* Du Cange v. *Hanappus* et *Incisorium*. Hinc factum est, ut munuscula *scutellæ* dicerentur ex eo, quod in scutellis porrigerentur, quemadmodum sportulæ enim dicebantur a sportellis, in quibus offerebantur, Anastasius in Bonifacio II : *Hic presbyteris scutellas de adeptis hæreditatibus obtulit*, id est ἀπαρχάς, particulas, gustus hæreditatum, quas nactus fuerat.

(24) Medius hortus ideo dicitur, quod in ipso palatio interceptus et structuris undique septus esset, ut ejus nihil conspici posset.

(25) Recenseretur hic aliquot species olfactoriæ et unguentariæ. Ut hodie gestamus nobiscum pyxydes tabaci in pulverem comminuti, ita olim non in Oriente tantum, sed et in Occidente pyxides odoriferas secum ferebant. Agnellus Pontific. Ravenn. p. 155, describens magnum luctum *projecerunt a se matronæ inaures*, ait *et annulos et dextralia et pereselidas, et monilia, et olfactoria, et acus, specula*, etc. Rolandinus Patavinus in Chronico l. I. c. 10, memorat inter alia, quibus *castrum honestatis* sic dictum expugnari olim consuevit, etiam *jactatas ampullas balsami*. Vox οἰνάνθια posset quidem de illo vini genere sumi, quod medio ævo *claretum* appellabant. Id enim post epulas et secundum lotionem fuisse inter species seu dulcia ministratum, apparet ex Ordine Romano Gregorii X, § 14, malo tamen de odoramento aut unguento accipere, cum ejusdem generis sint, quæ deinceps memorantur. Vid. ad p. 269.

διὰ πολυτίμων χειρομάκτων (26) ἀπομαξάμενοι καὶ τῶν μυριπνόων (27) καὶ εὐώδων σταγμάτων καὶ ἀλημάτων ἀφθόνως ἐμπλησθέντες, πάλιν διὰ τοῦ λαυσιακοῦ καὶ τοῦ ὡρολογίου καὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου ἐξίεσαν τὰς ἀνατολικὰς πύλας τοῦ Χρυσοτρικλίνου, καὶ διὰ τοῦ ἡλιακοῦ τοῦ Φάρου ἐξελθόντες, κατῆλθον διὰ τοῦ ἡλιακοῦ τῆς νέας καὶ τοῦ μεγάλου τρικλίνου εἰς τὸ τζυκανιστήριον· ἐκεῖσε οὖν ἱππεύσαντες ἀπῆλθον ἐν τῷ ἰδίῳ ἀπλήκτῳ, ἤτοι εἰς τὸν χρυσίωνα. Ἰστέον, ὅτι ἀνάγλυφα μινσούρια καὶ σκουτέλλια ἐν τῷ μεγάλῳ κοσμήτῃ τοῦ χρυσοτρικλίνου ἀκμὴν ἐκρέμαντο, καὶ τὰ μικρὰ ἀνάγλυφα σκουτέλλια ἐν ταῖς φωταγωγοῖς καμάραις τοῦ τρούλλου ἐκρέμαντο. Ἰστέον, ὅτι, ἡμερῶν διελθουσῶν οὐκ ὀλίγων, ἠτήσαντο οἱ φίλοι Σαρακηνοὶ θεάσασθαι καὶ συντυχεῖν τὸν βασιλέα, καὶ ἐπεὶ ὁ χρυσοτρίκλινος ἀπεγραμίσθη τῆς προῤῥηθείσης γραμμῆς (28), ἐν τῷ ἀδιαλείπτῳ καὶ καθ' ἑκάστην ἱσταμένῳ ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ πυργίῳ ἐκρεμάσθησαν, ἐν τοῖς τοῦ αὐτοῦ πυργίου μεσοκαρδίοις, τὰ τρία στέμματα· πρὸς ἀνατολὴν μὲν τὸ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων πράσινον στέμμα, δεξιᾷ δὲ τὸ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου βένετον στέμμα, ἀριστερᾷ δὲ τὸ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Δημητρίου βένετον στέμμα μετὰ καὶ τῶν σταυρῶν αὐτῶν. Αἱ δὲ τῶν τριῶν στεμμάτων τρεῖς περιστεραὶ (29) ἐκρεμάσθησαν ἐν τῷ πρὸς δύσιν μεσοκαρδίῳ τοῦ αὐτοῦ πυργίου, Ἔνθεν δὲ κἀκεῖσε τοῦ αὐτοῦ πυργίου ἔστησαν θρόνοι δύο· δεξιὰ μὲν πρὸς ἀνατολὴν ὁ τοῦ Ἀρκαδίου, ἐν ᾧ ἐκαθέσθη Ῥωμανὸς ὁ Πορφυρογέννητος καὶ θεόστεπτος βασιλεύς· εὐώνυμα δὲ ὁ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου θρόνος. Ἔνθεν δὲ κἀκεῖθεν, ἤτοι δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ χρυσοτρικλίνου, ἔστησαν οἱ λοιποὶ βασίλειοι θρόνοι καὶ τα δύο χρυσᾶ κραβάττια καὶ τὰ δύο ἀργυρᾶ ἱστοπόδια, ἐν οἷς καὶ τὸ δυτικὸν αἴρεται βῆλον· ἔστησαν δὲ

in scamnis ibi positis. Illuc mittebat ipsis imperator per cœtonitam œnanthia [genus unguenti est], et aquam rosarum stillaticiam et galias et alia unguenta et odoramenta. Postquam ibi in paratis levati operis pelvibus sese lavarant, et pretiosis mantilibus manus absterserant atque siccaverant, unguentisque et liquoribus suave spirantibus corpus probe delibutum habebant, exibant rursus per lausiacum et horologium et chrysotriclinium, portam orientalem chrysotriclinii et solarium Phari, descendebantque per solarium Novæ ecclesiæ et magni triclinii in tzucanisterium. Ibi conscendebant rursus in equos suos, et sic avehebantur in mansionem suam, id est in chryseonem. **339** Tenendum adhuc, interrasilia missoria et scutellas suspensa tum fuisse in magno cosmeto chrysotriclinii : parvæ autem anaglyphæ scuttellæ dependebant e fenestratis fornicibus trulli. Non paucis diebus post rogabant amici Saraceni denuo veniam videndi imperatorem eique colloquendi. Quandoquidem vero chrysotriclinium pictu cultuque illo, quem supra descripsimus, fuisset exutum, suspendebantur in turricula, quæ quotidie et nunquam non ibi stat, ex ejus mediis tabulatis orientalibus tres infulæ, in medio stemma SS. Apostolorum viride; ad ejus dextram venetum sanctissimæ Deiparæ Phari ; et ad sinistram venetum stemma sancti et magni martyris Demetrii. Habebant illa tria stemmata suas totidem cruces ; at tres columbæ ad ea pertinentes dependebant ex ejusdem turriculæ seu scrinii meditulliis occidentalibus. Ab utraque ejusdem parte stabant throni duo, hinc unus, versus orientem nempe, et a dextra thronus Arcadii, in quo Romanus Porphyrogenitus et a Deo coronatus imperator sedebat ; illinc autem a sinistra stabat

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(26) Membran. ἀνογλύφων et l. II, χειρομάκτων pro ἀναγλύφων et χειρομάκτρων; *vid.* ad p. 267. Sic ἀνυμένειν dicunt hodierni pro ἀναμένειν. [At quare toto libro nihil de cameis seu gemmis anaglyphis cavatisve memoratur? Credo, quia rudis illa bonarum artium ætas non æstimabat, nedum faceret tam subtilis et doctæ manus opera. Juvat hac occasione vocem *cameo* explicare, de cujus etymologia video disceptari. Est Græca, non Arabica vox Posset quidem ab Arabico *gamah, punxit acuto ferro*, repeti. Sed est, si verum volumus, a καμεῖον, *fabrica*. Sic appellant novi Græci et officinam, in qua pretiosum, artificiosum, rarum quidque fit, et subtiliter aliquid efficere κάμνειν dicunt. *Ex Addend.*]

(27) De more veterum Græcorum unguentis fragrantibus post epulas sese lavandi et imbuendi vid. Athen. p. 409 c. fin.

(28) Γραμμὴ est *pictura*, *lineatura*, ut dicebant medio ævo, ut γραμμίζειν, *pingere* γραμμιστής *pictor*, in celebri loco Theophanis p. 247. Hi tales sunt, quos Themistius p, 223, ποικίλλοντας appellat, qui parietes ædium ab extus dealbant aut calcario incrustant opere, intus autem pingunt coloribus et figuris, item qui opere tesselato vel musivo ἐδάφη ἄνθινα efficiebant, de quibus *vid.* Salmas. ad Script. Hist. Aug. t. II. p. 559 et 710, ubi ait, eos dealbatores, coloratores et ἰνδικοπλάστας dictos, quod indigo vel glasto parietes inficerent. Pingebant quoque in luctu parietes nigro colore ; vid, Du Cange Gl. lat. v. *Litra*. Sunt quoque γραμμισταί, qui non tantum in parietibus, ligno, linteis coloribus et penicillo rerum imagines, sed etiam in arboribus forcipe resectis exprimebant. Sic supra p. 331 habebamus γραμμίζειν ἀπὸ δαφνῶν σταυρία καὶ στεφάνια, lauris in crucium formam sectis et in serta contortis pingere et exornare triclinia, deambulacra, etc.

(29) Paulo superius mentem meam de columbis infularum exposui, fuisse nempe figuras columbarum crucibus quibus ornati erant infularum vertices, impositas. Infixæne fuerint et immobiliter iis inhæserint, ibi dubitabam. Hoc e loco apparet, columbas has demi ab infulis potuisse. Fueruntne ergo crucibus ope cochlearum adaptatæ? An potius fuerunt infularum capsulæ? Certe solebant medio ævo capsulas pro rebus sacris, pane consecrato, reliquiis condendis ad instar columbarum conformare, volentes eo significare, vim Spiritus sancti conditis intus reliquiis incubare easque conservare et sanctificare; *vid.* Du Cange ad Pauli Silentiarii Ecphrasin S. Sophiæ p. 575, et Gloss. Lat. v. *Columba* et Gr. v. Περιστερά. Apparet e locis ibi citatis columbæ imaginem in ciboriis super altaribus et super baptisteriis pependisse, e quorum pedibus ex unco vel catenula dependebant cruces.

thronus S. Constantini. Ab ipsius autem chrysotriclinii ambabus partibus, dextra sinistraque, stabant reliqui throni imperiales et duo aurea grabbatia et duo argentea histopodia [seu crassi et proceri styli, ad formam malorum navalium efficti], e quibus occidentale velum dependet. Infra idem velum stabant tria magna missoria. Suspensa quoque erant in eodem chrysotriclinio aurea vela, quæ per festum Paschalis suspendi solent. Solum ejusdem conspersum erat myrto et dendrolibano [seu rosmarino] et rosis. At aurea mensa tum ibi non prostabat. Magistri et proconsules et patricii gestabant sua, ut ritus ferebat, mutatoria; itemque cubicularii: at qui ad chrysotriclinium pertinebant, omnes gestabant saga russa. Secretici omnes gestabant vera seu purpurea saga. Præpositi stabant in sua statione. Imperator amictus aquila, tunica puta sic dicta, et alba magna infula, sedebat. Cœtonitæ, catepano [basilicorum] et mysticus in propriis mutatoriis stabant in proprio velo chrysotriclinii. Saraceni intrabant per circum et scyla, transmissoque Justiniani triclinio et lausiaco, intrabant ad imperatorem, a logotheta introducti pro consueto more, collocatique coram sacro throno alloquebantur et componebant cum domino, quæ volebant. Illorum homines vel famuli introducti stabant versus occidentem intra velum, quod e duobus illis histopodiis vel proceris malis argenteis dependebat, **840** id est retro tria illa magna missoria aurea; ubi exspectabant, donec amici, valere jusso imperatore, abirent. Legati abeuntes cum pervenissent ad mediam chrysotriclinii partem, incipiebant ipsorum homines imperatori bona verba dicere et cum ipsis simul exire. Per eamdem, qua venerant, viam, nempe per lausiacum, Justiniani triclinium, scyla, circum et apsidem remeabant domum in chryseonem, suum hospitium.

A κάτωθεν τοῦ αὐτοῦ βήλου τὰ τρία μεγάλα μινσούρια. Ἐκρεμάσθη δὲ καὶ τὰ χρυσᾶ τοῦ Πάσχα βῆλα ἐν τῷ αὐτῷ χρυσοτρικλίνῳ. Κατεράνθη δὲ καὶ τὸ τούτου ἔδαφος ἀπὸ μυῤῥίνης καὶ δενδρολιβάνου καὶ ῥόδου· Ἡ δὲ χρυσῆ τράπεζα οὐκ ἔστι. Οἱ δὲ μάγιστροι, καὶ ἀνθύπατοι, καὶ πατρίκιοι ἐφόρεσαν τὰ ἑαυτῶν ἐκ τύπου ἀλλάξιμα, ὁμοίως καὶ οἱ τοῦ κουβουκλείου· Οἱ δὲ τοῦ χρυσοτρικλίνου πάντες ἐφόρεσαν σαγία ῥοῦσ. Οἱ δὲ τῶν σεκρέτων πάντες ἐφόρεσαν τὰ ἀληθινὰ σαγία. Οἱ δὲ πραιπόσιτοι ἔστησαν ἐν τῇ ἰδίᾳ στάσει. Ὁ δὲ βασιλεὺς περιβαλλόμενος τὸν ἀετὸν, τὸ χλανίδιον καὶ τὸ ἄσπρον μέγα στέμμα, ἐκαθέσθη. Οἱ δὲ κοιτωνῖται καὶ ὁ κατεπάνω καὶ ὁ μυστικὸς μετὰ τῶν ἰδίων ἀλλαξίμων ἔστησαν ἐν τῷ ἰδίῳ τοῦ χρυσοτρικλίνου βήλῳ· οἱ δὲ Σαρακηνοὶ εἰσῆλθον διὰ τοῦ ἱπποδρόμου καὶ τῶν σκύλων, καὶ διελθόντες διὰ B τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τοῦ λαυσιακοῦ καὶ παρὰ τοῦ λογοθέτου εἰσαχθέντες κατὰ τὸ εἰωθὸς πρὸς τὸν βασιλέα καὶ πλησίον τοῦ βασιλείου θρόνου γενόμενοι, συνέτυχον μετὰ τοῦ βασιλέως ὅσα ἐβούλοντο. Οἱ δὲ ἄνθρωποι αὐτῶν εἰσαχθέντες ἔστησαν ἐν τῷ πρὸς δύσιν τόπῳ τῷ ἐν τοῖς δυσὶν ἱστοποδίοις αἰρομένῳ, δηλονότι ὄπισθεν τῶν τριῶν μεγάλων χρυσῶν μινσουρίων, καρτερήσαντες ἐκεῖσε, μέχρις ἂν καὶ οἱ φίλοι ἀποχαιρετίσαντες τὸν βασιλέα ἐξίεσαν. Τῶν δὲ φίλων πρὸς τὴν μέσην τοῦ χρυσοτρικλίνου γενομένων, εὐφημήσαντες οἱ τούτων ἄνθρωποι συνεξίασιν αὐτοῖς, καὶ πάλιν διὰ τοῦ λαυσιακοῦ καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τῶν τε σκύλων καὶ τοῦ ἱπποδρόμου καὶ τῆς ἀψίδος ἀπῆλθον ἐν τῷ ἰδίῳ τοῦ χρυσίωνος C ἀπλήκτῳ.

De ludo equestre instituto in gratiam amicorum Saracenorum, qui conciliandæ pacis et permutandorum captivorum gratia venerant, indict. IV [A. C. 946], *sub Constantino et Romano Porphyrogenitis imperatoribus.*

In demo seu gradibus circensibus Veneti [seu factionis Venetæ] stabat numerus [seu domesticus vel magister numerorum] vice domestici scholarum, gerens ejus auream Venetam tunicam. In demo Prasini stabat domesticus castri, gerens auream Prasinam tunicam domestici excubitorum. In gradibus factionis albæ stabat demarchus factionis Venetæ; et in gradibus factionis russæ stabat demarchus factionis Prasinæ. In gradibus Veneti pariter atque Prasini suspensa erant vela rosea, segmentis cancellatis prætextata, terna in unaquaque factione. In gradibus autem albæ russæque factionis suspensa erant vela purpurea chrysotriclinii, in quibus figuræ gryponagrorum seu vulturum feris asinis commistorum conspiciebantur. Factionarii et cantores tam e templo Sanctorum Apostolorum, quam e

Περὶ τοῦ γεγονότος ἱπποδρομίου ἐπὶ τῇ ἐλεύσει τῶν φίλων Σαρακηνῶν, διὰ τὴν εἰρήνην καὶ τὸ ἀλλάγιον, εἰς ἰνδ. δ' ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ Ῥωμανοῦ τῶν Πορφυρογεννήτων βασιλέων.

Εἰς τὸν δῆμον τοῦ Βενέτου ἔστη ὁ νούμερος ἀντὶ τοῦ δομεστίκου τῶν σχολῶν, φορῶν τὸ χρυσοῦν Βένετον χλανίδιον τοῦ δομεστίκου τῶν σχολῶν· εἰς τὸν δῆμον τοῦ πρασίνου ἔστη ὁ δομέστικος τοῦ τείχους, φορῶν τὸ χρυσοῦν Πράσινον χλανίδιον τοῦ δομεστίκου τῶν ἐξσκουβίτων [19]. Εἰς τὸν δῆμον τοῦ Λευκοῦ ἔστη ὁ δήμαρχος τῶν βενέτων· εἰς τὸν δῆμον τοῦ Ῥουσίου ἔστη ὁ δήμαρχος τῶν Πρασίνων. Εἰς D δὲ τοῦ Βενέτου τὸν δῆμον καὶ εἰς τὸν τοῦ Πρασίνου ἐκρεμάσθησαν τὰ ἀπὸ φημέντων διακοπτῶν ἠμφιεσμένα διρόδινα βῆλα, κατὰ δῆμον ἀνὰ τριῶν. Εἰς δὲ τὸν τοῦ Λευκοῦ δῆμον καὶ εἰς τὸν τοῦ Ῥουσίου δῆμον ἐκρεμάσθησαν τὰ ὀξέα βῆλα τοῦ χρυσοτρικλίνου οἱ γρυπόναγροι· οἱ δὲ δημῶται πάντες καὶ οἱ ψάλτοι, οἵ τε ἀποστολῖται καὶ ἁγιοσοφῖται, ἔστησαν εἰς τοὺς δ' δήμους· καὶ οἱ μὲν δημῶται φοροῦντες τὰ

VARIÆ LECTIONES.

[19] ΣΧΟΛ. Ἰστέον, ὅτι παρῆν τῷ τότε καιρῷ ἐν τῇ πόλει ὁ ἐξσκούβιτος, καὶ αὐτὸς ἔστη ἐν τῷ δήμῳ τοῦ Πρασίνου, οὐχὶ δὲ ὁ τειχειώτης.

ἑαυτῶν καμίσια καὶ τὰ ἀπὸ σημέντων στεφάνια, βαστάζοντες καὶ τὰ ἴδια ὀγχείρια· οἱ δὲ ἀποστολῖται καὶ ἁγιοσοφῖται ἐφόρεσαν τὰ ὁλόβλαττα καμίσια τοῦ σκεπτοῦ καὶ τὰ ὑπὸ φιαλίον καὶ τὰ ἕτερα τῶν ὑπουργούντων εἰς τὰς καμάρας τῶν ιθʹ ἀκουβίτων. Οἱ δὲ δημῶται οἱ στάντες εἰς τοὺς δύο μεγάλους δήμους τοῦ τε Βενέτου καὶ τοῦ Πρασίνου ἐβάστασαν τοῦ σαξίμου τὰ φεγγία (30). Οἱ δὲ δʹ ἡνίοχοι ἐφόρεσαν τὰ χρυσᾶ δημόσια τοῦ χρυσοῦ ἱπποδρομίου· τὰ δὲ ἕτερα δημόσια ἐφόρεσαν δʹ βιγάριοι. Οἱ δὲ λιπικοὶ βιγάριοι ἐφόρεσαν γυμναστίκια. Οἱ δὲ δʹ εἰκασταὶ καὶ οἱ ἐργάται πάντες ἐφόρεσαν τὰ χρυσᾶ ὁλοσήμεντα κοντομάνικα. Ἡ δὲ πολιτικὴ ἐφόρεσεν τὰ λευκὰ χλανίδια τῶν δʹ ταγμάτων. Τοῦ δὲ Βενέτου μέρους νικήσαντος, ἐγένετο σάξιμον κατὰ τὸν τύπον τοῦ λαχανίκοῦ ἱπποδρομίου, δηλονότι ὀψικευθέντων τῶν νικησάντων ὑπὸ τῶν δʹ εἰκαστῶν καὶ ὅλων τῶν ἐργατῶν τῶν δύο μερῶν τῶν φορεσάντων τὰ ὁλοσήμεντα κοντομάνικα, καὶ τῶν δημωτῶν τῶν δύο μερῶν βασταζόντων καὶ τὰ τοῦ σαξίμου φεγγία. Ὁ δὲ δήμαρχος τῶν Βενέτων, ὡς νικήσας, κατὰ τὸν τύπον τοῦ λαχανικοῦ ἱπποδρομίου ἐφόρεσεν τὸ ἀληθινὸν σαγίον, καὶ ὀψίκευσεν καὶ αὐτός. Διὰ γὰρ ἔνδειξιν τῶν φίλων Σαρακηνῶν ὡρίσθη, ἀψικεῦσαι καὶ τοῦ ἑτέρου μέρους τοὺς δημώτας καὶ τοὺς εἰκαστὰς καὶ τοὺς ἐργάτας. Ὁ γὰρ παλαιὸς τύπος τοῦτο οὐκ ἔχει, εἰ μὴ μόνον τοὺς δημώτας καὶ εἰκαστὰς καὶ ἐργάτας τοῦ νικήσαντος μέρους ὀψικεύειν. Οἱ δὲ ἡνίοχοι καὶ ὁ δήμαρχος καὶ οἱ δημῶται καὶ εἰκασταὶ καὶ ἐργάται σάξαντες κατὰ τόπον, εἰς τὸ Π στάντες καὶ εὐφημήσαντες, διῆλθον τὴν μέσην, καὶ ἀπῆλθον εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἐκκλησίαν εἰς τὴν ὑπεραλίαν Θεοτόκον εἰς τὰ διακονίσσης κατὰ τὸν τύπον τοῦ λαχανίκοῦ ἱπποδρομίου. Τῇ δὲ ϛʹ τοῦ Αὐγούστου μηνὸς, ἤγουν τῇ ἑορτῇ τῆς λαμπρᾶς μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐτελέσθη ἡ ἑορτὴ κατὰ τὸν ἐξ ἀρ-

A templo Sanctæ Sophiæ, stabant per quatuor demos seu gradus circenses totidem factionum: illi quidem, factionarii puta, in suis camisiis, gerentes coronulas e segmentis et sua manucciola: hi autem, apostolitæ et hagiosophitæ cantores, gerebant holoblatta seu integra serica, camisia scepti et hypophialia [vel subcaputia] et cætera pallia ministrare seu appendi solita in fornicibus XIX accubituum. Demotæ stantes in magnis duobus demis seu divisionibus graduum circensium, Venetæ scilicet atque Prasinæ factionis, gestabant phengia seu baculos cum lunulis, quales in ludo saltatorio gestare solent. Aurigæ quatuor primarii gerebant aurea demosia vel vestes factionis cujusque publicas, ad aureum sic dictum circense pertinentes. Reliqua demosia B gestabant quatuor præcipui bigarii. **541** Cæteri bigarii gerebant gymnastica. Quatuor pictores et operæ fabriles omnes gestabant aurea holosementa [vel tota ex segmentis facta] brevibus manicis. Magistratus urbanus gestabat candidas tunicas quatuor tagmatum. Veneta itaque factione tunc vincente, fiebat saximum [vel saltatio] eo ritu, qui in hippodromio lachanico [seu eo ludo equestri, per quem olera et alia esculenta spargi solent], observatur. Scilicet victores comitabantur quatuor pictores et omnes operæ fabriles ambarum factionum, gestantes holosimenta brevibus manicis, et populares ambarum factionum; gestantes phengia saximi, Demarchus autem Venetæ factionis, ut victor, gestabat verum seu purpureum sagum, ut mos est in ludo curuli olerario, et comitabatur in obsequio C suam factionem. Dixi, ambas factiones in obsequio tum processisse. Jussum nempe fuerat ostentationis erga hospites Saracenos gratia, ut alterius quoque victæ factionis, Prasinæ, factionarii plebeii et pictores et fabri processioni interessent. Alias id non

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(30) Puto phengia fuisse baculos cum manubrio seu fulcro manuum utrimque recurvo ad instar litteræ Græcæ Ψ, ita ut manubrium dimidiæ lunæ duo cornua referret. Similem adhuc hodie gerit baculum patriarcha CPtanus δικανίκιον dictum, in eo tantum differentem ab ista figura, quod in summo adhuc transversam trabem argenteam habeat, quemadmodum ipsa quoque cornua vel manubrium argentea sunt. Aut fuisse φεγγία nostra tale baculos, qualem habere conspicitur ille Basck Giauschorum aut capitaneus ostiariorum in collectione Ferriolensi tabularum ænearum, tab. 14 in hunc modum conformatum:

Græci lunam olim σελήνη et ἀστήρ vocabant, hodierni φέγγος et φεγγήν, hoc est φεγγίον, appellant. Patet igitur, quare baculos bicorni manubrio instructas *lunas* vel *lunulas* appellarint. Pari modo σεληνίδας olim vocabant illas senatorum calceis assutas ad instar dimidiæ lunæ acutas utrinque et in media cavas corrigias, item ἐπισφύρια μηνοειδῆ, et tales calceos appellat Herodes Atticus in dedicat. statuæ Regillæ ἀστερόεντα πέδιλα, *lunatos calceos*. Nam ὁ ἀστήρ *luna* est; *vid.* Salmas. ad illum locum p. III. 152. Hæc mihi optima et verissima videtur expositio vocis nostræ esse. Nunc proponam alias duas mea quidem sententia minus probabiles, sed statuant de illis eruditi. Primam quidem hanc. Appellabant veteres Græci σελήνια *calvas*; *vid.* Salmas. Dialog. de Coma inter Cæsarium et Curtium p. 36. Fueruntne ergo *phengia* baculi cum capitulis virorum calvis ebore factis, aut argento aurove, quales in baculis nostris hodie gerimus, Socrates aut Æsopos a D quibusdam dictos? Secunda hæc est. Φεγγίον notat novis Græcis *nimbum*, quales circa sanctorum capita pinguntur. Veteres eos a luna pariter μηνίσκους appellabant. Quid si ergo baculi *phengia* vel *nimbi* dicti habuerint in summo vertice nimbos tales seu latas rotundas tabulas argenteas? Quemadmodum scutiferi apud Latinos pilea seu pileos super baculis gerebant. Ceremoniale Romanum l. I, sect. 2, illorum pileorum mentionem facit his verbis: *Hos sequuntur quatuor nobiles pilea quatuor de cremesino supra baculos quosdam deferentes, qui scutiferi honorarii vocantur cubicularii.* Sane infra p. 418, dicitur ostiariorum brabeum seu insigne esse ῥάβδος περικεφαλαίαν ἔχουσα, *baculus cum capitello.* Illud capitellum non videtur aliud, quam tegmen rotundum latum ad pilei aut disci plani formam factum fuisse.

habet ritus antiquus, vi cujus factionarii et pictores et fabri victricis tantummodo factionis processionem celebrabant. Ut venerant in II, consistebant ibi aurigæ, et demarchus, et populares et pictores, et operæ fabriles, desultabantque suas choreas, dictisque imperatori laudibus, abibant per mesam in propriam suam ecclesiam, in Sanctæ Deiparæ ædem puta, quæ in diaconissarum monasterio est; prout fieri solet in ludo curuli olerario. Sexto die Augusti, seu festo splendidæ Transfigurationis Domini nostri Jesu Christi, peragebatur festum secundum antiquum ex remotis temporibus traductum ritum, nisi quod domini in gratiam Saracenorum hospitum loros corpore, cruces et acasias manibus gestabant. Magistri autem et proconsules et patricii gestabant et ipsi quoque loros, absque tamen scipionibus et absque acaciis. Producebantur sceve seu vasa pretiosa et reliquiæ sanctorum, omnia in obsequio pro more consueto, ut magna crux, virga Mosis sceptra [seu vexilla] Romana, eutychia [vel signa Fortunæ] et aliæ quæcunque reliquiæ in templo Domini depositæ. Aderant cum factionibus psaltæ apostolitæ et hagiosophitæ ibi, ubi transeuntes dominos salutare bonis verbis et venerari mos est, fausta illis acclamantes et induti mutatoriis iisdem, quæ illos in exceptione legatorum gestasse antea dicebamus. Tribunal, in quo stare amicos et spectare imperatorem mos est, **842** tam ad ecclesiam in processione euntem, quam inde redeuntem, exornatum erat eodem modo, quo diximus in exceptione eorum. Magnum Sanctæ Sophiæ templum ornatum erat eo modo, quo solet per festum Paschatis esse. In catechumenis seu supra portam regiam suspensa erant aurea vela columnarum ciborii aliaque vela et instrata, tam e Sancta Sophia quam ex Nova ecclesia petita: item catenæ variis ex ecclesiis depromptæ, e quibus dependebant magna Novæ ecclesiæ polycandela; item infulæ et varia ergomucia crucesque aureæ gemmatæ, codices evangeliorum quoque ibi collocabantur. Reliqua processionis fiebant secundum consuetam formam. Die nona Augusti eademque Dominica celebrabatur cletorium seu sacrum solenne convivium in triclinio Justiniani. Producebatur tum anaglypha seu exstante cælatura conspicua suppellex argentea, quæ in vestiario Cariani solet asservari, in eaque inferebantur dapes fiebatque reliquum omne circa mensam ministerium. Spectacula simul ludebant seu edebantur omnis generis scenica. Convivabantur tum ambo amici seu legati et hospites Tarsenses, unaque co-

χαίων χρόνων παρακολουθήσαντα τύπον αὐτῆς, πλὴν διὰ τοὺς φίλους Σαρακηνοὺς ἐφόρεσαν οἱ βασιλεῖς τοὺς λώρους, βαστάσαντες καὶ τοὺς σταυροὺς καὶ τὰς ἀκακίας. Οἱ δὲ μάγιστροι, καὶ ἀνθύπατοι, καὶ πατρίκιοι ἐφόρεσαν καὶ αὐτοὶ τοὺς λώρους, οὐ μέντοι δὲ σκεπιῶνας ἢ ἀκακίας ἐβάστασαν. Ἐξῆλθον δὲ καὶ πάντα τὰ σκεύη καὶ ὀψίκευσαν κατὰ τὸ εἰωθὸς, ἤτοι ὁ μέγας σταυρὸς, ἡ τοῦ Μωσέως ῥάβδος, τὰ Ῥωμαΐα σκῆπτρα, τὰ πτυχία καὶ ὅσα ἕτερα ἐν τῷ τοῦ Κυρίου ἀπόκεινται ναῷ. Ἀλλὰ καὶ οἱ ψάλται, ἀποστολῖται καὶ ἁγιοσοφῖται, συνῆσαν τοῖς δήμοις ἐν ταῖς δοχαῖς εὐφημοῦντες, δηλονότι τὰ προῤῥηθέντα ἐν τῇ δοχῇ φοροῦντες ἀλλάξιμα. Τὸ δὲ τριβουνάλιον, ἐν ᾧ κατὰ τύπον ἵστανται οἱ φίλοι καὶ θεωροῦσιν τὸν βασιλέα, ἀπιόντος ἐν τῷ προκένσῳ τῆς ἐκκλησίας καὶ πάλιν ὑποστρέφοντος, ἐξωπλίσθη κατὰ τὴν προῤῥηθεῖσαν τῆς δοχῆς ἐξόπλισιν. Ὁ δὲ τῆς ἁγίας Σοφίας μέγας ναὸς ἐξωπλίσθη κατὰ τὸ εἰωθὸς τοῦ Πάσχα. Εἰς δὲ τὰ κατηχούμενα, ἤγουν ἄνωθεν τῶν βασιλικῶν πυλῶν, ἐκρεμάσθησαν τὰ χρυσᾶ βῆλα τῶν κιόνων τοῦ κιβωρίου καὶ ἕτερα βῆλα καὶ ἐνδυταὶ ἀπό τε τῆς ἁγίας Σοφίας καὶ τῆς Νέας ἐκκλησίας· ἀλλὰ καὶ ἁλυσίδια πλεῖστα ἀπὸ διαφόρων ἐκκλησιῶν, καὶ τὰ τῆς Νέας πάντα μεγάλα πολυκάνδηλα. ἀλλὰ καὶ στέμματα καὶ διάφορα ἐργομούκια, σταυροί τε χρυσοῖ διάλιθοι καὶ πτυχία Εὐαγγελίων ἐκεῖσε ἱδρύνθησαν. Τὰ δὲ ἑξῆς τῆς προελεύσεως ἐκελέσθη κατὰ τὸν εἰωθότα τύπον. Τῇ δὲ ἐννάτῃ τοῦ Αὐγούστου μηνὸς, ἡμέρᾳ Κυριακῇ, ἐγένετο κλητώριον ἐν τῷ τρικλίνῳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐξῆλθεν δὲ τὸ ἀνάγλυφον ἀσήμιον [20] τὸ ἐναποκείμενον ἐν τῷ βεστιαρίῳ τοῦ Καριανοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ γέγονεν ἡ πᾶσα ὑπηρεσία τοῦ τραπεζίου· ἔπαιξαν δὲ καὶ τὰ θυμελικὰ πάντα παίγνια. Ἔφαγον δὲ ἐν τῷ αὐτῷ κλητωρίῳ οἱ δύο φίλοι Ταρσῖται καὶ οἱ ἄνθρωποι αὐτῶν, καὶ δέσμοι (31) ἀπὸ τοῦ πραιτωρίου Ταρσῖται μ'. Ἔλαβον δὲ ἐν χρυσοῖς σνουτελλίοις οἱ μὲν δύο φίλοι ἀνὰ μιλιαρησίων φ', οἱ δὲ λοιποὶ ἄνθρωποι αὐτῶν μιλ. ͵γ, οἱ δὲ μ' δέσμιοι μιλ. α. Ἀπεστάλησαν δὲ καὶ τοῖς ἐν τῷ πραιτωρίῳ ἐναπομείνασιν δεσμίοις μιλ. Τοῦ δὲ βασιλέως ἀναστάντος, ἐκαθέσθησαν πάλιν οἱ αὐτοὶ φίλοι ἐν τῷ δεξιῷ μέρει τοῦ αὐτοῦ τρικλίνου, καθ' ὃν προείρηται τρόπον. Καὶ ἀπεστάλησαν πάλιν αὐτοῖς διὰ κοιτωνιτῶν μυριστικὰ, στάγματά τε καὶ ἀλείμματα εὐώδη, καὶ νιψάμενοι καὶ εὐωδιασθέντες διῆλθον πάλιν διὰ τοῦ χρυσοτρικλίνου καὶ τῶν ἀνατολικῶν πυλῶν, καθ' ὃν τρόπον προειρήκαμεν.

VARIÆ LECTIONES.

[20] ἀσίμην cod. et ed., ut sæpius. Cf. ad pag. 7.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(31) Captivi Saraceni servabantur olim in prætorio, ut hodie in septem sic dictis turribus CPli, aut ut in urbium Africæ balneis hodie Christiani servantur et in balneis Genuæ atque Livorni Turcæ capti. Multo humanius illi captivi Saraceni a Græcis impp. habebantur, quam captivi Christiani hodie habentur a Turcis. Non tantum enim singulis diebus Dominicis liberabantur vinculis et operis, *vid.* Du Cange v. *Humanitas*, sed etiam tota septimana paschali liberi erant; *vid.* Durand. p. 545. c. 117, et spectabant ludos circenses non minus quam ipsi cives: *vid.* infra p. 359, et interdum adhibebantur sacris epulis et refectionem in nummis et vestibus accipiebant, ut e variis locis nostri codicis constat; vid. ad p. 353 dicenda.

mites eorum et captivi Saraceni e præfectura Tarsense olim abrepti, nunc e prætorio arcessiti, velut captivitate recens liberati, numero quadraginta. Hi omnes accipiebant muneris nomine nummos in scutellis argenteis. Amborum quidem amicorum in suam unusquisque personam accipiebat quingentena miliaresia, reliqui ejus comites in universum accipiebant ter mille miliaresia, mille tandem miliaresia accipiebant illi quadraginta captivi sacris epulis adhibiti. Sed et captivis Saracenis, qui in prætorio et vinculis remanserant, mittebatur numerus miliaresiorum. Finitis epulis, cum surgeret imperator, jubebantur amici Saraceni rursus in dextra parte ejusdem triclinii secundum prædictum modum desidere. Illuc et tum quoque mittebantur ipsis per cœtonitas odorati liquores et unguenta, quibus cum loti probe se imbuissent, abibant domum, præter chrysotriclinium transeuntes et portam orientalem, et sic porro ut prædiximus.

Δοχὴ ἑτέρα τοῦ Δελεμίκη (32).

A Ἰστέον, ὅτι τῇ λ' τοῦ Αὐγούστου μηνὸς, ἡμέρᾳ Κυριακῇ, ἐπὶ τῇ ελρύσει τοῦ Δελεμίκη τοῦ Ἀμηρᾶ τοῦ Ἔμετ καὶ ἀποκρισιαρίου τοῦ Ἀπογαβδᾶ ἐγένετο δοχὴ κατὰ τὴν προειρημένην δοχὴν κατὰ πάντα ὅμοια. Καὶ ἔστησαν μέσον τοῦ μεγάλου τρικλίνου τῆς μαννaύρας σελλία χρυσᾶ, ἐν οἷς ἐκαθέσθησαν οἱ βασιλεῖς, οἱ τοῦ κουβουκλείου δὲ οὐκ εἰσῆλθον παραστῆναι. Παρέστησαν δὲ οἱ κοιτωνῖται μόνοι καὶ ἑβδομάριοι πάντες μετὰ τῶν ἰδίων ἀλλαξίμων. Ἵσταντο δὲ

Alia receptio, nempe delemici [*vel dilemitæ*].

Mensis Augusti die trigesimo eodemque Dominico fiebat admissio ob adventum Delemici, Amiræ Emet [vel Amidæ] ejusdemque apocrisiarii seu legati mandatarii, Abu Chabdani [vel Hamdanidæ]. Hæc receptio similis in omnibus erat præcedenti. Stabant in medio magni triclinii magnauræ sellæ aureæ, in quibus domini residebant. Cubicularii ibi non astabant, sed soli cœtonitæ cum hebdomariis in suis mutatoriis. **842** Astabant quoque candi-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(52) Id est Δελεμικίου. Sic novi Græci ad Latinorum exemplum genitivum formant. Ubi Latini *ll* duplex, sed solutum iota habent, quod in unum contractum majore littera solent exprimere, ibi Græci ponunt duplex iota, sed in medio transversa trabe copulatum H. Δελεμίκη est ergo idem atque *Delemici* seu Delemicii. Sic infra p. 379 est Συμβατίκη, *Symbatici*, et p. 379, ὁ τοῦ Παγκράτη, *Theodorus de gente Pancrati* P. 385 est: ἡ παραλία τοῦ Θρᾳκήση, *ora maritima Thracesi*, pro Θρακησίου, nempe θέματος. V. ad. p. 371 dicenda. Cedrenus p. 702 Χρυσοβέργη habet, *Chrysoverg i*, pro Χρυσοβεργίου, Leo Grammaticus p. 458, Ἀρμένη pro Ἀρμενίου. Anna Comnen. in Alexiad. p. 230 habet: τόπον τινὰ καλούμενον τοῦ Λεβούνη, quem p. 232, τοῦ Λεβουνίου vocat. Nicetas p. 125, ed. Ven. τὸ τοῦ Παντεχνῆ Θεοδώρου περικαλλὲς οἴκημα ἐπάρχου ὄντος τῆς πόλεως memorat, id est Παντεχνίου, quod ibi nomen familiæ est. Hinc intelligatur et emendetur marmor, quod Aringhius t. I. l. III. c. 22, et Corsinius Append. ad Notas Græcorum p. 39 habent: Βάρη βαλέρη est *Vari Valer i*, non recte prima vox *gravi* redditur. Ibidem leg. Ἀντωνίς, id est Ἀντωνίαι, et τέκνων μητῆρι (pro μητρὶ), *e qua liberos suscepit*, Φιλία non est vox Græca *amicitiam* notans, sed Latina vox *filia*, Græcis litteris scripta. Præterea leg. βίον ἄλυπῆ. Sed hoc in transitu. Non dubito bene Græcam et vetustis quoque Græcis usitatam genitivi terminationem illam fuisse, Latinosque illam a Græcis accepisse. Non dubito Græcos sic olim formasse: Ἐρέτρης e. c. pro Ἐρέτριος, Ἐρέτρη pro Ἐρετρίου, Ἐρέτρην pro Ἐρέτριον. Sane ταῦρον Ἐρέτρην exstat apud Diogen. Laert. p. 153, ubi metrum Ἐρέτριον non admittit. Terminationem ης in nominativo aliud nihil quam ιος contractum esse, alibi demonstro. Pari modo ην contracte pro ιον dicebant interdum, exigente necessitate, aut ferente casu. Ita est βραβὴν pro βραβεῖον in illo epigrammate veteri apud Demosthenem de corona versus finem; qui locus sic emendandus est:

Μαρνάμενοι δ' ἀρετῆς καὶ δείγματος, οὐκ ἐσάωσαν
Ψυχὰς, ἀλλ' Ἀΐδην κοινὸν ἔθεντο βραβήν.

Virtutis et monstrandi sui ergo pugnantes non tuebantur vitam suam, sed tumulum sibi ducebant (aut *sumebant*) *commune omnibus brabeum*.

B Quo loco ἀρετῆς καὶ δείγματος (non δείματος, ut vulgo editur) μάρνασθαι idem est atque ὑπὲρ ἀρετῆς καὶ ἐπιδείξεως αὐτῆς ἐφ' ἑνὸς ἑκάστου μάχεσθαι.

Quis autem ille *Delemicius* fuerit, quem codex noster ab Abu Hamdano ad Constantinum Porphyrogenn. ait legatum fuisse, non constat. Nam *Delemicius* vel *Delemicus* non est verum viri nomen, sed gentile. Sic ille dictus fuit, quia natione Dilemita erat. Videtur non sui juris regulus sed *amirus*, hoc est dux vel strategus vel castellanus (ut appellare malis), fiduciarius urbis et tractus Amidæ fuisse, provinciamque Amidensem ut timarium vel feudum ab Hamdanida tenuisse. Dilemica gens æque celebris est in historia cum Græca posteriore, tum Arabica, atque urbs *Emet* vel *Amida*, hodie *Diarbekir* vel brevius *Diarbek*. Dominabantur Ciliciæ parti, Mesopotamiæ et Syriæ Emiri Arabici, *Hamdanidæ* de gentis conditore Hamdano dicti. C Horum unusquisque *Abu Hamdan*, id est *Hamdanides*, de gente Hamdani, appellabatur. Nam neque id proprium, sed gentile nomen est. Grammaticos Arabes si consulas, præcipiunt illi non *Abu Hamdan*, sed *Ibn Chamdan* vel *Hamdan* dicere. Et sic semper atque ubique in libris scriptis legitur. Usus tamen vulgaris hanc regulam non curat, sed *Abu*, quod proprie *patrem* notat, indifferenter in nominibus gentilibus pro *Ibn* seu *filio*, adhibent. Memorant della Valle et Teixeira in suis Itinerariis principis Arabici sibi æqualis *Abu Risch*. Erat ille *unus de gente Rischi*, quem libri *Ibn Raiesch* dicunt. Nil frequentius et celerius olim nomine *Avicennæ*. *Abu Sina*, vulgus dicebat pro *Ibn Sina*, ut in libris omnibus exaratur. *Aberroes*, *Abu Roschd*, *Ibn Roschd*. Sic ergo quoque Ἀπογαβδᾶ (id est Ἀβου Χαμδᾶν) pro Ἰβν Χαμδᾶν. Recta enim scriptio est Χαμδᾶν et Χαμβδᾶν. Qui autem Χαβδᾶν exhibent, permutarunt ignoratione Arabismi β et μ litteras in codd. mstis valde sibi D dissimiles. Deficientis in fine ν denique defectum quodammodo supplet, saltem indicat circumflexus; *vid.* quæ ad p. 319 dixi. Ille Abuchamdan, qui hic commemoratur, vix potuit alius fuisse quam Naseroddaulah, frater natu major illius Saifoddaulæ, quem Nicephorus Phocas apud Berrhœam et in Cilicia aliquoties fudit.

dati a dextra atque sinistra parte ejusdem triclinii, in scaramangiis et candidaticiis, tenentes Romana sceptra et eutychia et reliqua pretiosa vasa. Primum quidem introducebat logotheta Tarsenses amicos, qui cum satis de suis rebus imperatori collocuti fuissent, exibant, vale dicto, et desidebant in triclinio trulli, qui vulgo oatos seu ovatum appellari, sed male, solet. Oatos enim est scrinium chartarum sacelli. Digressis itaque Tarsensibus, amiciebatur imperator octangulari tunica, et induebat capiti magnam candidam infulam, et sic considebat in throno Salomoneo, fiebatque ipsa, de qua dicere cœpimus, receptio eodem per omnia modo, quo diximus receptionem Tarsensium amicorum factam fuisse. Egressus et ille [apocrisiarius Hamdanidæ puta] collocabatur extra Domini ecclesiam eo in loco, ubi domini solent infulas induere, quando in equis procedere volunt ad templum Sanctorum Apostolorum feria secunda septimanæ renovationis [aut, quod idem, secundo die festo Paschatis], et Dominica nova seu in albis. Eodem ipso die fiebat cletorium in magno triclinio novemdecim accubituum secundum ritum et ordinem dodecahemeri [seu convivii per duodecim a festo Nativitatis Christi proximos dies celebrari soliti]. Aderant enim præfectus sacelli et vestiarii et comes rei privatæ, cum suis quisque notariis; uti et omnes ad cubiculum pertinentis in suis mutatoriis secundum typum dodecahemeri. In dextra autem versus occidentem regione stabat paratrapezium [seu mensula lateralis, credentia], rotunda; rotunda vero erat ea ideo, ne amicorum Saracenorum unus in sessione sibi præhaberi putaret eoque injuriam pati. Assidebant illi credentiæ magister et paracœmomenus Cosmas et duo Tarsenses amici et apocrisiarius Hamdanidæ.

A καὶ οἱ κανδιδάτοι δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ τοῦ αὐτοῦ τρικλίνου μετὰ σκαραμαγγίων καὶ τῶν κανδιδατικίων, κρατοῦντες τά τε Ῥωμαΐα σκῆπτρα καὶ τὰ πτυχία καὶ λοιπὰ σκεύη, καὶ εἰσήγαγεν ὁ λογοθέτης τοὺς φίλους Ταρσίτας Σαρακηνοὺς, καὶ ἐθεάσαντο τὸν βασιλέα, καὶ ὅσα ἐβούλοντο εἰπεῖν, ἐλάλησαν, καὶ ἀποχαιρετίσαντες ἐξίεσαν, καὶ ἀπελθόντες ἐκαθέσθησαν ἐν τῷ τρικλίνῳ τοῦ τρούλλου, τόν παρὰ πολλοῖς κακῶς ὠάτον λεγόμενον· ὠάτος γὰρ τὸ ἐκεῖσε χαρτοθεσίον τῆς σακέλλης ὀνομάζεται. Καὶ εἶθ' οὕτως περιβαλλόμενος ὁ βασιλεὺς τὸ ὀκτάγωνον χλανίδιον καὶ τὸ ἄσπρον μέγα στέμμα, ἐκαθέσθη ἐπὶ τοῦ Σολομωντείου θρόνου, καὶ πάντα τὰ τῆς δοχῆς γέγονεν κατὰ τὴν προῤῥηθεῖσαν δοχὴν τῶν φίλων Ταρσιτῶν. Τούτου δὲ ἐξελθόντος, ἐκαθέσθη καὶ αὐτὸς ἔξω τῆς τοῦ Κυρίου ἐκκλησίας ἐν ᾧ τόπῳ στέφονται οἱ βα- B σιλεῖς, μέλλοντες ἀπιέναι ἔφιπποι ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, τῇ δευτέρᾳ τῆς διακαινησίμου καὶ τῇ καινῇ Κυριακῇ. Τῇ δὲ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐγένετο κλητώριον ἐν τῷ μεγάλῳ τρικλίνῳ τῶν ιθ' ἀκουβίτων κατὰ τὸν τύπον καὶ τὴν τάξιν τῆς δωδεκαημέρου. Παρέστησαν γὰρ ὅ τε τοῦ σακελλίου καὶ ὁ τοῦ βεστιαρίου καὶ ὁ εἰδικὸς μετὰ τῶν ἰδίων νοταρίων. ὁμοίως καὶ οἱ τοῦ κουβουκλείου, πάντες μετὰ ἀλλαξίμων κατὰ τὸν τύπον τῆς δωδεκαημέρου. Ἐν δὲ τῷ δεξιῷ πρὸς δύσιν μέρει ἔστη παρατραπέζιον στρογγύλον διὰ τὸ μὴ δόξαι τοὺς φίλους Σαρακηνοὺς ἕτερος τοῦ ἑτέρου προκαθέζεσθαι. Ἐκαθέσθησαν δὲ ἐν αὐτῷ τῷ παρατραπεζίῳ ὁ μάϊστρος Κοσμᾶς καὶ ὁ παρακοιμώμενος καὶ οἱ δύο Ταρσῖται φίλοι καὶ ὁ τοῦ C Ἀποχαμβδᾶν ἀποκρισιάριος.

Alia receptio Elgæ Russæ.

Mensis Septembris die nono, feria quarta, fiebat receptio similis præcedenti ob adventum Elgæ, archontissæ vel principissæ Rosiæ vel Russiæ. Ipsa intrabat archontissa cum agnatis suis feminis principalis sanguinis et conditionis et famulabus honestioribus. Prima ducebat chorum ipsa archontissa; reliquæ sequebantur in ordine, una post alteram. Stabat Elga in eo loco, e quo logotheta solet nomine imperatoris legatos, quibus admissio indulgetur, interrogare. Pone eam intrabant principum Russiæ **344** apocrisiarii et negotiatores [CPli habitare soliti]. Hi restitabant interius apud vela. Cætera fiebant secundum modum prædictarum receptionum. Egressa rursus e conspectu domini, transibat archontissa viridarium, triclinium candidatorum, triclinium illud in quo camelaucium stat et magistri creantur; per onopodem porro et auream manum seu porticum augusteonis, ubi considebat. Imperatore in palatium [magnum e magnaura] pro more consueto reverso, fiebat secunda receptio in hunc modum. In triclinio Justiniani stabat pul-

Ἑτέρα δοχὴ τῆς Ἔλγας τῆς Ῥωσαίνης.

Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ θ', ἡμέρᾳ δ', ἐγένετο δοχὴ κατὰ πάντα ὁμοία τῆς προῤῥηθείσης· δοχῆς ἐπὶ τῇ ἐφόδῳ Ἔλγας τῆς ἀρχοντίσσης Ῥωσίας, καὶ εἰσῆλθεν αὐτὴ ἡ ἀρχόντισσα μετὰ τῶν οἰκείων αὐτῆς συγγενῶν ἀρχοντισσῶν καὶ προκρειτοτέρων θεραπαινῶν, ἐκείνη μὲν προηγουμένη πασῶν τῶν ἄλλων γυναικῶν, ἐκεῖναι δὲ ἐνορδίνως ἑτέρα τὴν ἑτέραν ἀκολουθοῦσαι, καὶ ἔστη ἐν ᾧ τόπῳ εἴωθεν ὁ λογοθέτης τὰς ἐρωτήσεις ποιεῖσθαι. Ὄπισθεν δὲ αὐτῆς εἰσῆλθον οἱ τῶν ἀρχόντων Ῥωσίας ἀποκρισιάριοι καὶ πραγματευταὶ, καὶ ἔστησαν κάτωθεν εἰς τὰ βῆλα, καὶ τὰ ἑξῆς ἐτελέσθη D κατὰ τὴν προῤῥηθεῖσαν δοχήν. Καὶ ἐξελθοῦσα πάλιν διὰ τοῦ ἀναδενδραδίου καὶ τοῦ τρικλίνου τῶν κανδιδάτων, τοῦ τε τρικλίνου, ἐν ᾧ τὸ καμελαύκιον ἵσταται καὶ οἱ μάγιστροι γίνονται, διῆλθεν διὰ τοῦ ὀνόποδος καὶ τῆς χρυσῆς χειρὸς, ἤτοι τοῦ πόρτηκος τοῦ αὐγουστέως, καὶ ἐκαθέσθη ἐκεῖσε. Τοῦ δὲ βασιλέως κατὰ τὴν εἰωθυῖαν τάξιν εἰσελθόντος ἐν τῷ παλατίῳ, γέγονεν ἑτέρα δοχὴ τρόπῳ τοιῷδε. Ἐν τῷ τρικλίνῳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἔστη πούλπιτον ἀπὸ ὀξέων βενισίων (33) βλαττίων ἐσκεπασμένον, καὶ ἐν αὐτῷ ἔστη

JOAN. JAC. REISKII COMMENTRAIUS.

(33) Forte sic appellatæ fuerunt vestes sericæ in Ægypto, et quidem in urbe *Tennis* vel *Tinnis* (sic enim Arabes efferunt veterum *Tanis*), aut contextæ, aut inde certe advectæ. Nam omnis mercatura

ὁ μέγας θρόνος Θεοφίλου τοῦ βασιλέως, καὶ ἐκ πλαγίου σελλίον χρυσοῦν βασιλικόν. Τὰ δὲ δύο ἀργυρᾶ ὄργανα τῶν δύο μερῶν ἔστησαν κάτωθεν, ἔσωθεν τῶν δύο βήλων. Τὰ γὰρ αὐλοῦντα ἔξω τῶν βήλων ἔστησαν. Καὶ προσκληθεῖσα ἡ ἀρχόντισσα ἀπὸ τοῦ αὐγουστέως, τῆς τε ἀψῖδος καὶ τοῦ ἱπποδρόμου τῶν ἐνδοτέρων διαβατικῶν τοῦ αὐτοῦ αὐγουστέως διῆλθεν, καὶ ἐλθοῦσα ἐκαθέσθη εἰς τὰ σκύλα. Ἡ δὲ δέσποινα ἐκαθέσθη ἐν τῷ προῤῥηθέντι θρόνῳ, καὶ ἡ νύμφη (34) αὐτῆς ἐν τῷ σελλίῳ, καὶ εἰσῆλθεν τὸ κουβούκλειον ἅπαν, καὶ διὰ τοῦ πραιποσίτου καὶ τῶν ὀστιαρίων εἰσήχθησαν βῆλα· βῆλον α', αἱ ζωσταί. βῆλον β', αἱ μαγίστρισσαι· βῆλον γ', αἱ πατρίκιαι· βῆλον δ', αἱ ὀφφικιαλέαι πρωτοσπαθαρέαι· βῆλον ε', αἱ λοιπαὶ πρωτοσπαθαρέαι· βῆλον ς', αἱ σπαθαροκανδιδάτισσαι· βῆλον ζ', αἱ σπαθαρέαι καὶ στρατώρισσαι καὶ κανδιδάτισσαι. Εἶθ' οὕτως εἰσῆλθεν ἡ ἀρχόντισσα διὰ τοῦ πραιποσίτου καὶ τῶν δύο ὀστιαρίων, αὐτὴ μὲν προηγουμένη, ἐπακολουθοῦσαι δὲ, καθὰ προείρηται, αἵ τε συγγενεῖς αὐτῆς ἀρχόντισσαι (35) καὶ αἱ προκρειτότεραι τῶν θεραπαινῶν αὐτῆς. Καὶ γέγονεν παρὰ τοῦ πραιποσίτου ἐρώτησις πρὸς αὐτὴν, ὡς ἐκ τῆς Αὐγούστης, καὶ ἐξελθοῦσα ἐκαθέσθη εἰς τὰ σκύλα. Ἡ δὲ δέσποινα ἀναστᾶσα ἀπὸ τοῦ θρόνου διῆλθεν διὰ τοῦ λαυσιακοῦ καὶ τοῦ τριπέτωνος, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν καινούργιον (36), καὶ δι' αὐτοῦ εἰς τὸν ἑαυτῆς κοιτῶνα, καὶ εἶθ' οὕτως ἡ ἀρχόντισσα μετὰ τῶν συγγενῶν αὐτῆς καὶ θεραπαινῶν, εἰσῆλθεν διὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τοῦ λαυσιακοῦ καὶ τοῦ τριπέτωνος εἰς τὸν καινούργιον, καὶ ἀνεπαύσατο. Εἶτα καθεσθεὶς ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς Αὐγούστης καὶ τῶν πορφυρογεννήτων αὐτοῦ τέκνων, προσεκλήθη ἡ ἀρχόντισσα ἀπὸ τοῦ καινουργίου τρικλίνου, καὶ κελεύσει τοῦ βασιλέως καθεσθεῖσα, ἐλάλησεν, ὅσα ἐβούλετο, πρὸς τὸν βασιλέα. Τῇ δὲ αὐτῇ ἡμέρᾳ γέγονεν κλητώριον ἐν τῷ αὐτῷ τρικλίνῳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἐκαθέσθη ἐν τῷ προῤῥηθέντι θρόνῳ ἡ δέσποινα καὶ ἡ νύμφη αὐτῆς, ἡ δὲ ἀρχόντισσα ἐκ πλαγίου (37) ἔστη· ὑπὸ δὲ τοῦ τῆς τραπέζης κατὰ τὸν εἰωθόνα τύπον εἰσελ-

A pitum, purpureis blatteis diniiis instratum. Super eo stabat magnus thronus Theophili imperatoris et a latere aurea sella imperialis. Inferius intra duo vela stabant argentea duo factionum organa; nam flatilia organa extra vela stabant. In dicto itaque throno considebat imperatrix; ad quam arcessita archontissa ex augusteone, facto per apsidem et circum et interiores porticus ejusdem augusteonis transitu, deponebatur in scylis. Interea introducebantur a præposito et ostiariis vela ad imperatricem in prædicto throno residentem, cui nurus ejus in apposita laterali sella assidebat, astante toto cubiculo. Velorum, quæ introducebantur, primum efficiebant zostæ; secundum magistrissæ seu magistrorum uxores; tertium patriciæ; quartum officiales protospathariæ; quintum reliquæ protospathariæ; sextum spatharocandidatissæ; septimum spathariæ, stratorissæ et candidatissæ. His congregatis, B tandem intrabat archontissa Russica, introducta a præposito et ostiariis. Ipsa præibat; sequebatur, ut prædictum, reliquus comitatus muliebris archontissæ, agnatæ ipsius et selectiores famulæ. Præpositus tum nuntiabat aliquid archontissæ, clam in aurem dicens, nomine imperatricis, et archontissa protinus exibat atque considebat in scylis. Imperatrix autem, surgens de throno, transibat per lausiacum et tripetonem in cænurgium [seu novas ædes], et illinc in suum cœtonem. Eo facto, intrabat archontissa quoque per Justiniani triclinium, lausiacum et tripetonem in cænurgium, ibique respirabat aliquantulum sistens gradum. Interea veniebat imperator C in cœtonem et considebat ibi cum Augusta liberisque suis porphyrogenitis, et tum arcessebatur archontissa e cænurgio, jussuque imperatoris considebat, et colloquebatur ipsi quæ tandem volebat. Eodem die fiebat cletorium seu sacrum convivium **845** in triclinio Justiniani. Residebat ibi imperatrix in throno, de quo supra diximus; ejus nurus ipsi assidebat. Archontissa primum astabat ex

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

orientalis olim a mari Rubro per Ægyptum et aut Alexandriam, aut ostium Taniticum vel Pelusiacum Nili in Europam veniebat. Vid. supra quæ dixi de vestibus Ægyptiacis p. 273. Forte tamen potius sunt panni *Tenesici*, sic dicti ab urbe Indiæ *Tenah* vel *Tanah*, quam mercatoribus olim frequentatam et mercatura præsertim pannorum celebrem fuisse disco ex Abulfeda, cujus in Geographia tab. XIV sunt hæc: *Teneh pertinet ad provinciam ad Guzuratte, capitali urbi et cognomini Guzuratæ ad orientem sita, et ad occidentem Mibadi. Filius Saidi ait eam esse ultimam urbem provinciæ Lar, celebratam sermonibus mercatorum. Littoris hujus Indici incolæ omnes sunt infideles. — Gentile inde est Tenesi; unde panni Tenesici*. Vide quæ supra dixi de vestibus Sendes.

(34) *Nurus* hic loci. Alias quoque *fratris uxorem* notat. Evitandæ confusionis ergo interdum ἐφ' υἱῷ et ἐπ' ἀδελφῷ additur; *vid.* Theoph. p. 131, ubi male *sponsæ* vertitur. Per *Augustam* intelligitur Helena, Romani Lecapeni filia. Constantini Porph. uxor; per *nurum* ejus autem Theophano, Romani junioris uxor.

(35) Id est *principissæ*, quia Elgæ consanguineæ erant; alias posset quoque *dominæ* vel *domicellæ* reddi. Novi Græci enim id, quod nos *matronam* vel *dame* appellamus, ἀρχόντισσαν dicunt, *vid.* Du Cange v. Ναγαρίδες, et ἄρχοντα id, quod nos *Noble*, *von Adel*.

(36) De Cænurgio, quasi dicas novo opere, *vid.* Script. post Theoph. p. 91 et 204. Novi tamen D Græci καινούργιον dicunt pro œco seu cœnaculo; *vid.* Du Cange v. Ἀσβεστομένος.

(37) Id est *ad aliqualem distantiam*, non ex æquali, non in recta linea. Observavimus supra, imperatores CPanos nemini principi extero ad se venienti permisisse, ut secum ex æquali sederet, sæpe quoque flagitasse, ut astarent; saltim ipsos venientibus et coram se stantibus non assurrexisse, neque capitis inclinationem alia sua compensasse, Boemundo Normanno flagitanti inter conditiones, quibus ad Alexium admitti volebat, ut hic sibi in tentorium Augustum intranti assurgeret de throno et occurreret, æque stare ad caput throni sineret: neutrum concedebat Alexius, ut Anna Comnena p. 401 refert. Locum supra ad p. 55 attulimus. Vid. et quæ diximus p. 6.

dati a dextra atque sinistra parte ejusdem triclinii, in scaramangiis et candidaticiis, tenentes Romana sceptra et eutychia et reliqua pretiosa vasa. Primum quidem introducebat logotheta Tarsenses amicos, qui cum satis de suis rebus imperatori collocuti fuissent, exibant, vale dicto, et desidebant in triclinio trulli, qui vulgo oatos seu ovatum appellari, sed male, solet. Oatos enim est scrinium chartarum sacelli. Digressis itaque Tarsensibus, amiciebatur imperator octangulari tunica, et induebat capiti magnam candidam infulam, et sic considebat in throno Salomoneo, fiebatque ipsa, de qua dicere cœpimus, receptio eodem per omnia modo, quo diximus receptionem Tarsensium amicorum factam fuisse. Egressus et ille [apocrisiarius Hamdanidæ puta] collocabatur extra Domini ecclesiam eo in loco, ubi domini solent infulas induere, quando in equis procedere volunt ad templum Sanctorum Apostolorum feria secunda septimanæ renovationis [aut, quod idem, secundo die festo Paschatis], et Dominica nova seu in albis. Eodem ipso die fiebat cletorium in magno triclinio novemdecim accubituum secundum ritum et ordinem dodecahemeri [seu convivii per duodecim a festo Nativitatis Christi proximos dies celebrari soliti]. Aderant enim præfectus sacelli et vestiarii et comes rei privatæ, cum suis quisque notariis; uti et omnes ad cubiculum pertinentis in suis mutatoriis secundum typum dodecahemeri. In dextra autem versus occidentem regione stabat paratrapezium [seu mensula lateralis, credentia], rotunda; rotunda vero erat ea ideo, ne amicorum Saracenorum unus in sessione sibi præhaberi putaret eoque injuriam pati. Assidebant illi credentiæ magister et paracœmomenus Cosmas et duo Tarsenses amici et apocrisiarius Hamdanidæ.

καὶ οἱ κανδιδάτοι δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ τοῦ αὐτοῦ τρικλίνου μετὰ σκαραμαγγίων καὶ τῶν κανδιδατικίων. κρατοῦντες τά τε Ῥωμαΐα σκῆπτρα καὶ τὰ πτυχία καὶ λοιπὰ σκεύη, καὶ εἰσήγαγεν ὁ λογοθέτης τοὺς φίλους Ταρσίτας Σαρακηνοὺς, καὶ ἐθεάσαντο τὸν βασιλέα, καὶ ὅσα ἐβούλοντο εἰπεῖν, ἐλάλησαν, καὶ ἀποχαιρετίσαντες ἐξίεσαν, καὶ ἀπελθόντες ἐκαθίσθησαν ἐν τῷ τρικλίνῳ τοῦ τρούλλου, τόν παρὰ πολλοῖς κακῶς ὠάτον λεγόμενον· ὠάτος γὰρ τὸ ἐκεῖσε χαρτοθεσίον τῆς σακέλλης ὀνομάζεται. Καὶ εἶθ' οὕτως περιβαλλόμενος ὁ βασιλεὺς τὸ ὀκτάγωνον χλανίδιον καὶ τὸ ἄσπρον μέγα στέμμα, ἐκαθέσθη ἐπὶ τοῦ Σολομωντείου θρόνου, καὶ πάντα τὰ τῆς δοχῆς γέγονεν κατὰ τὴν προῤῥηθεῖσαν δοχὴν τῶν φίλων Ταρσιτῶν. Τούτου δὲ ἐξελθόντος, ἐκαθέσθη καὶ αὐτὸς ἔξω τῆς τοῦ Κυρίου ἐκκλησίας ἐν ᾧ τόπῳ στέφονται οἱ βασιλεῖς, μέλλοντες ἀπιέναι ἔφιπποι ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, τῇ δευτέρᾳ τῆς διακαινησίμου καὶ τῇ καινῇ Κυριακῇ. Τῇ δὲ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐγένετο κλητώριον ἐν τῷ μεγάλῳ τρικλίνῳ τῶν ιθ' ἀκουβίτων κατὰ τὸν τύπον καὶ τὴν τάξιν τῆς δωδεκαημέρου. Παρέστησαν γὰρ ὅ τε τοῦ σακελλίου καὶ ὁ τοῦ βεστιαρίου καὶ ὁ εἰδικὸς μετὰ τῶν ἰδίων νοταρίων. ὁμοίως καὶ οἱ τοῦ κουβουκλείου, πάντες μετὰ ἀλλαξίμων κατὰ τὸν τύπον τῆς δωδεκαημέρου. Ἐν δὲ τῷ δεξιῷ πρὸς δύσιν μέρει ἔστη παρατραπέζιον στρογγύλον διὰ τὸ μὴ δόξαι τοὺς φίλους Σαρακηνοὺς ἕτερος τοῦ ἑτέρου προκαθέξεσθαι. Ἐκαθέσθησαν δὲ ἐν αὐτῷ τῷ παρατραπεζίῳ ὁ μάιστρος Κοσμᾶς καὶ ὁ παρακοιμώμενος καὶ οἱ δύο Ταρσῖται φίλοι καὶ ὁ τοῦ Ἀποχαμβδᾶν ἀποκρισιάριος.

Alia receptio Elgæ Russæ.

Mensis Septembris die nono, feria quarta, fiebat receptio similis præcedenti ob adventum Elgæ, archontissæ vel principissæ Rosiæ vel Russiæ. Ipsa intrabat archontissa cum agnatis suis feminis principalis sanguinis et conditionis et famulabus honestioribus. Prima ducebat chorum ipsa archontissa; reliquæ sequebantur in ordine, una post alteram. Stabat Elga in eo loco, e quo logotheta solet nomine imperatoris legatos, quibus admissio indulgetur, interrogare. Pone eam intrabant principum Russiæ **344** apocrisiarii et negotiatores [CPli habitare soliti]. Hi restitabant interius apud vela. Cætera fiebant secundum modum prædictarum receptionum. Egressa rursus e conspectu domini, transibat archontissa viridarium, triclinium candidatorum, triclinium illud in quo camelaucium stat et magistri creantur; per onopodem porro et auream manum seu porticum augusteonis, ubi considebat. Imperatore in palatium [magnum e magnaura] pro more consueto reverso, fiebat secunda receptio in hunc modum. In triclinio Justiniani stabat pul-

Ἑτέρα δοχὴ τῆς Ἔλγας τῆς Ῥωσαίνης.

Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ θ', ἡμέρᾳ δ', ἐγένετο δοχὴ κατὰ πάντα ὁμοία τῆς προῤῥηθείσης· δοχῆς ἐπὶ τῇ ἐφόδῳ Ἔλγας τῆς ἀρχοντίσσης Ῥωσίας, καὶ εἰσῆλθεν αὐτὴ ἡ ἀρχόντισσα μετὰ τῶν οἰκείων αὐτῆς συγγενῶν ἀρχοντισσῶν καὶ προκρειτοτέρων θεραπαινῶν, ἐκείνη μὲν προηγουμένη πασῶν τῶν ἄλλων γυναικῶν, ἐκεῖναι δὲ ἐνορδίνως ἑτέρα τὴν ἑτέραν ἀκολουθοῦσαι, καὶ ἔστη ἐν ᾧ τόπῳ εἴωθεν ὁ λογοθέτης τὰς ἐρωτήσεις ποιεῖσθαι. Ὄπισθεν δὲ αὐτῆς εἰσῆλθον οἱ τῶν ἀρχόντων Ῥωσίας ἀποκρισιάριοι καὶ πραγματευταί, καὶ ἔστησαν κάτωθεν εἰς τὰ βῆλα, καὶ τὰ ἑξῆς ἐτελέσθη κατὰ τὴν προῤῥηθεῖσαν δοχήν. Καὶ ἐξελθοῦσα πάλιν διὰ τοῦ ἀναδενδραδίου καὶ τοῦ τρικλίνου τῶν κανδιδάτων, τοῦ τε τρικλίνου, ἐν ᾧ τὸ καμελαύκιον ἵσταται καὶ οἱ μάγιστροι γίνονται, διῆλθεν διὰ τοῦ ὀνόποδος καὶ τῆς χρυσῆς χειρὸς, ἤτοι τοῦ πόρτηκος τοῦ αὐγουστέως, καὶ ἐκαθέσθη ἐκεῖσε. Τοῦ δὲ βασιλέως κατὰ τὴν εἰωθυῖαν τάξιν εἰσελθόντος ἐν τῷ παλατίῳ, γέγονεν ἑτέρα δοχὴ τρόπῳ τοιῷδε. Ἐν τῷ τρικλίνῳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἔστη πούλπιτον ἀπὸ ὀξέων βενεσίων (33) βλαττίων ἐσκεπασμένον, καὶ ἐν αὐτῷ ἔστη

JOAN. JAC. REISKII COMMENTRAIUS.

(33) Forte sic appellatæ fuerunt vestes sericæ in Ægypto, et quidem in urbe *Tennis* vel *Tinnis* (sic enim Arabes efferunt veterum *Tanis*), aut contextæ, aut inde certe advectæ. Nam omnis mercatura

ὁ μέγας θρόνος Θεοφίλου τοῦ βασιλέως, καὶ ἐκ πλαγίου σελλίον χρυσοῦν βασιλικόν. Τὰ δὲ δύο ἀργυρᾶ ὄργανα τῶν δύο μερῶν ἔστησαν κάτωθεν, ἔσωθεν τῶν δύο βήλων. Τὰ γὰρ αὐλοῦντα ἔξω τῶν βήλων ἔστησαν. Καὶ προσκληθεῖσα ἡ ἀρχόντισσα ἀπὸ τοῦ αὐγουστέως, τῆς τε ἀψῖδος καὶ τοῦ ἱπποδρόμου τῶν ἐνδοτέρων διαβατικῶν τοῦ αὐτοῦ αὐγουστέως διῆλθεν, καὶ ἐλθοῦσα ἐκαθέσθη εἰς τὰ σκύλα. Ἡ δὲ δέσποινα ἐκαθέσθη ἐν τῷ προῤῥηθέντι θρόνῳ, καὶ ἡ νύμφη (34) αὐτῆς ἐν τῷ σελλίῳ, καὶ εἰσῆλθεν τὸ κουβούκλειον ἅπαν, καὶ διὰ τοῦ πραιποσίτου καὶ τῶν ὀστιαρίων εἰσήχθησαν βῆλα· βῆλον α', αἱ ζωσταί. βῆλον β', αἱ μαγίστρισσαι· βῆλον γ', αἱ πατρίκιαι· βῆλον δ', αἱ ὀφφικιαλέαι πρωτοσπαθαρέαι· βῆλον ε', αἱ λοιπαὶ πρωτοσπαθαρέαι· βῆλον ς', αἱ σπαθαροκανδιδάτισσαι· βῆλον ζ', αἱ σπαθαρέαι καὶ στρατώρισσαι καὶ κανδιδάτισσαι. Εἶθ' οὕτως εἰσῆλθεν ἡ ἀρχόντισσα διὰ τοῦ πραιποσίτου καὶ τῶν δύο ὀστιαρίων, αὐτὴ μὲν προηγουμένη, ἐπακολουθοῦσαι δὲ, καθὰ προείρηται, αἵ τε συγγενεῖς αὐτῆς ἀρχόντισσαι (35) καὶ αἱ προκρειτότεραι τῶν θεραπαινῶν αὐτῆς. Καὶ γέγονεν παρὰ τοῦ πραιποσίτου ἐρώτησις πρὸς αὐτὴν, ὡς ἐκ τῆς Αὐγούστης, καὶ ἐξελθοῦσα ἐκαθέσθη εἰς τὰ σκύλα. Ἡ δὲ δέσποινα ἀναστᾶσα ἀπὸ τοῦ θρόνου διῆλθεν διὰ τοῦ λαυσιακοῦ καὶ τοῦ τριπέτωνος, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν καινούργιον (36), καὶ δι' αὐτοῦ εἰς τὸν ἑαυτῆς κοιτῶνα, καὶ εἶθ' οὕτως ἡ ἀρχόντισσα μετὰ τῶν συγγενῶν αὐτῆς καὶ θεραπαινῶν, εἰσῆλθεν διὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τοῦ λαυσιακοῦ καὶ τοῦ τριπέτωνος εἰς τὸν καινούργιον, καὶ ἀνεπαύσατο. Εἶτα καθεσθεὶς ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς Αὐγούστης καὶ τῶν πορφυρογεννήτων αὐτοῦ τέκνων, προσεκλήθη ἡ ἀρχόντισσα ἀπὸ τοῦ καινουργίου τρικλίνου, καὶ κελεύσει τοῦ βασιλέως καθεσθεῖσα, ἐλάλησεν, ὅσα ἐβούλετο, πρὸς τὸν βασιλέα. Τῇ δὲ αὐτῇ ἡμέρᾳ γέγονεν κλητώριον ἐν τῷ αὐτῷ τρικλίνῳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἐκαθέσθη ἐν τῷ προῤῥηθέντι θρόνῳ ἡ δέσποινα καὶ ἡ νύμφη αὐτῆς, ἡ δὲ ἀρχόντισσα ἐκ πλαγίου (37) ἔστη· ὑπὸ δὲ τοῦ τῆς τραπέζης κατὰ τὸν εἰωθότα τύπον εἰσελ-

A pitum, purpureis blatteis diuisiis instratum. Super eo stabat magnus thronus Theophili imperatoris et a latere aurea sella imperialis. Inferius intra duo vela stabant argentea duo factionum organa; nam flatilia organa extra vela stabant. In dicto itaque throno considebat imperatrix; ad quam arcessita archontissa ex augusteone, facto per apsidem et circum et interiores porticus ejusdem augusteonis transitu, deponebatur in scylis. Interea introducebantur a præposito et ostiariis vela ad imperatricem in prædicto throno residentem, cui nurus ejus in apposita laterali sella assidebat, astante toto cubiculo. Velorum, quæ introducebantur, primum efficiebant zostæ; secundum magistrissæ seu magistrorum uxores; tertium patriciæ; quartum officiales protospatharíæ; quintum reliquæ protospathariæ; sextum spatharocandidatissæ; septimum spathariæ, stratorissæ et candidatissæ. His congregatis, B tandem intrabat archontissa Russica, introducta a præposito et ostiariis. Ipsa præibat; sequebatur, ut prædictum, reliquus comitatus muliebris archontissæ, agnatæ ipsius et selectiores famulæ. Præpositus tum nuntiabat aliquid archontissæ, clam in aurem dicens, nomine imperatricis, et archontissa protinus exibat atque considebat in scylis. Imperatrix autem, surgens de throno, transibat per lausiacum et tripetonem in cænurgium [seu novas ædes], et illinc in suum cœtonem. Eo facto, intrabat archontissa quoque per Justiniani triclinium, lausiacum et tripetonem in cænurgium, ibique respirabat aliquantulum sistens gradum. Interea veniebat imperator C in cœtonem et considebat ibi cum Augusta liberisque suis porphyrogenitis, et tum arcessebatur archontissa e cænurgio, jussuque imperatoris considebat, et colloquebatur ipsi quæ tandem volebat. Eodem die fiebat cletorium seu sacrum convivium **345** in triclinio Justiniani. Residebat ibi imperatrix in throno, de quo supra diximus; ejus nurus ipsi assidebat. Archontissa primum astabat ex

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

orientalis olim a mari Rubro per Ægyptum et aut Alexandriam, aut ostium Taniticum vel Pelusiacum Nili in Europam veniebat. Vid. supra quæ dixi de vestibus Ægyptiacis p. 273. Forte tamen potius sunt panni *Tenesici*, sic dicti ab urbe Indiæ *Tenah* vel *Tanah*, quam mercatoribus olim frequentatam et mercatura præsertim pannorum celebrem fuisse disco ex Abulfeda, cujus in Geographia tab. XIV sunt hæc: *Teneh pertinet ad provinciam ad Guzuratte, capitali urbi et cognomini Guzuratæ ad orientem sita, et ad occidentem Mibadi. Filius Saidi ait eam esse ultimam urbem provinciæ Lar, celebratam sermonibus mercatorum. Littoris hujus Indici incolæ omnes sunt infideles. — Gentile inde est Tenesi; unde panni Tenesici.* Vide quæ supra dixi de vestibus Sendes.

(34) *Nurus* hic loci. Alias quoque *fratris uxorem* notat. Evitandæ confusionis ergo interdum ἐφ' υἱῷ et ἐπ' ἀδελφῷ additur; *vid.* Theoph. p. 131, ubi male *sponsæ* vertitur. Per *Augustam* intelligitur Helena, Romani Lecapeni filia, Constantini Porph. uxor; per *nurum* ejus autem Theophano, Romani junioris uxor.

(35) Id est *principissæ*, quia Elgæ consanguineæ erant; alias posset quoque *dominæ* vel *domicellæ* reddi. Novi Græci enim id, quod nos *matronam* vel *dame* appellamus, ἀρχόντισσαν dicunt, *vid.* Du Cange v. Ναγαρίδες, et ἄρχοντα id, quod nos *Noble, von Adel*.

(36) De Cænurgio, quasi dicas novo opere, *vid.* Script. post Theoph. p. 91 et 204. Novi tamen D Græci καινούργιον dicunt pro œco seu cœnaculo; *vid.* Du Cange v. Ἀσβεστομένος.

(37) Id est *ad aliqualem distantiam*, non ex æquali, non in recta linea. Observavimus supra, imperatores CPanos nemini principi extero ad se venienti permisisse, ut secum ex æquali sederet, sæpe quoque flagitasse, ut astarent; saltim ipsos venientibus et coram se stantibus non assurrexisse, neque capitis inclinationem alia sua compensasse, Boemundo Normanno flagitanti inter conditiones, quibus ad Alexium admitti volebat, ut hic sibi in tentorium Augustum intranti assurgeret de throno et occurreret, seque stare ad caput throni sineret: neutrum concedebat Alexius, ut Anna Comnena p. 401 refert. Locum supra ad p. 55 attulimus. Vid. et quæ diximus p. 6.

obliquo, donec per magistrum mensæ introductæ reliquæ principalis sanguinis feminæ adorassent imperatricem; ipsa deinceps archontissa, capitis aliquali inclinatione suam ipsi submissionem testata, considebat in eo loco, ubi stabat, ad mensam ad aliqualem ab imperiali distantiam positam una cum zostis, prout mos est. Illi convivio aderant psaltæ apostolitæ et hagiosophitæ, canentes carmina in laudes regiæ familiæ. Ludebant quoque ludiones thymelici generis omnis. Fiebat eodem tempore in chrysotriclinio aliud convivium, quo excipiebantur omnes apocrisiarii principum Russiæ et homines et agnati archontissæ et negotiatores ejus. Post epulas accipiebant illi munera; triginta quidem miliaresia avunculus archontissæ; octo autem ejus amici privati et confidentes accipiebant singuli vicena miliaresia; viginti ejus apocrisiarii duodena; quadraginta tres negotiatores duodena pariter; papas Gregorius accipiebat octo; ambo interpretes duodena; homines Sphendosthlabi [is Elgæ filius Russis tum imperabat], quina; sex homines apocrisiariorum terna; interpres archontissæ tandem quindecim accipiebat miliaresia. Ut surrexerat imperator a convivio, fiebat dulcium, id est apponebantur placentæ et bellaria in pransorio super ibi posita parva aurea mensa, quæ in pentapyrgio stare solet, in scutellis gemmatis et smaltitis. Ibi considebat imperator [Constantinus] et Romanus Porphyrogenitus imperator, et amborum liberi porphyrogeniti et nurus imperatoris et archontissa. Huic pro munere dabantur in aurea gemmata scutella miliaresia quingenta. Sex ejus intimis amicabus dabantur vicena miliaresia, et octodecim ejus famulabus octona. Mensis Octobris die decimo et octavo eodemque Dominico fiebat aliud convivium in chrysotriclinio, in quo imperatori Russi convivabantur, et rursus aliud in pentacubiclio Sancti Pauli, in quo despœna vel imperatrix cum porphyrogenitis suis liberis et nuru sua et archontissa convivabatur. Accipiebat archontissa tum in munus ducenta miliaresia, ejus avunculus vinginti papas [vel confessionarius] Gregorius octo; sedecim ejus intimæ familiares duodena; octodecim ejus famulæ sena; viginti duo apocrisiarii duodena; quadraginta quatuor negotiatores sena, et dena bina ambo interpretes.

θουσῶν τῶν ἀρχοντισσῶν καὶ προσκυνησάντων, ἡ ἀρχόντισσα τὴν κεφαλὴν μικρὸν ὑποκλίνασα, ἐν ᾧ τόπῳ ἵστατο, ἐκαθέσθη εἰς τὸ ἀποκοπτὸν μετὰ τῶν ζωστῶν κατὰ τὸν τύπον. Ἰστέον, ὅτι οἱ ἀποστολῖται ψάλται καὶ οἱ ἁγιοσοφῖται παρῆσαν ἐν τῷ αὐτῷ κλητωρίῳ ᾄδοντες τὰ βασιλίκια. Ἔπαιξαν δὲ καὶ τὰ θυμελικὰ πάντα παίγνια. Ἐν δὲ τῷ χρυσοτρικλίνῳ γέγονεν ἕτερον κλητώριον, καὶ ἔφαγον πάντες οἱ ἀποκρισιάριοι τῶν ἀρχόντων Ῥωσίας καὶ οἱ ἄνθρωποι καὶ συγγενεῖς τῆς ἀρχοντίσσης καὶ οἱ πραγματευταὶ, καὶ ἔλαβον ὁ μὲν ἀνεψιὸς αὐτῆς μιλ. λʹ, οἱ ηʹ ἴδιοι (38) αὐτῆς ἀνὰ μιλ. κʹ, οἱ κʹ ἀποκρισιάριοι ἀνὰ μιλ. ιβʹ, οἱ μγʹ πραγματευταὶ ἀνὰ μιλ. ιβʹ, ὁ παπᾶς Γρηγόριος μιλ. ηʹ (39), οἱ δύο ἑρμηνευταὶ ἀνὰ μιλ. ιβʹ, οἱ ἄνθρωποι τοῦ Σφενδοσθλάβου ἀνὰ μιλ. εʹ, οἱ ςʹ ἄνθρωποι τῶν ἀποκρισιαρίων ἀνὰ μιλ. γʹ. ὁ ἑρμηνεὺς τῆς ἀρχοντίσσης μιλ. ιεʹ. Μετὰ δὲ τὸ ἀναστῆναι τὸν βασιλέα ἀπὸ τοῦ κλητωρίου ἐγένετο δούλκιον ἐν τῷ ἀριστητηρίῳ, καὶ ἔστη ἡ χρυσῆ μικρὰ τράπεζα ἡ ἐν τῷ πενταπυργίῳ ἱσταμένη, καὶ ἐτέθη ἐν αὐτῇ δούλκιον διὰ χειμευτῶν καὶ διαλίθων σκουτελλίων, καὶ ἐκαθέσθη ὁ βασιλεὺς καὶ Ῥωμανὸς ὁ Πορφυρογέννητος βασιλεὺς καὶ τά πορφυρογέννητα τούτων τέκνα καὶ ἡ νύμφη καὶ ἡ ἀρχόντισσα, καὶ ἐδόθη τῇ ἀρχοντίσσῃ ἐν χρυσῇ διαλίθῳ σκουτελλίῳ μιλ. φʹ, καὶ ταῖς ἓξ ἰδίαις αὐτῆς ἀνὰ μιλ. κʹ, καὶ ταῖς ιηʹ θεραπαίναις αὐτῆς ἀνὰ μιλ. ηʹ. Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ ιηʹ, ἡμέρᾳ Κυριακῇ, ἐγένετο κλητώριον ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ, καὶ ἐκαθέσθη ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν Ῥῶς. Καὶ πάλιν γέγονεν ἕτερον κλητώριον ἐν νῷ πενταχουβουκλείῳ τοῦ Ἁγίου Παύλου, καὶ ἐκαθέσθη ἡ δέσποινα μετὰ τῶν πορφυρογεννήτων αὐτῆς τέκνων καὶ τῆς νύμφης καὶ τῆς ἀρχοντίσσης, καὶ ἐδόθη τῇ μὲν ἀρχοντίσσῃ μιλ, σʹ, τῷ δὲ ἀνεψιῷ αὐτῆς μιλ. κʹ, τῷ παπᾷ Σρηγορίῳ μιλ. ηʹ, ταῖς ιςʹ ἰδίαις αὐτῆς ἀνὰ μιλ. ιβʹ, ταῖς ιηʹ δούλαις αὐτῆς ἀνὰ μιλ. ςʹ, τοῖς κβʹ ἀποκρσιαρίοις ἀνὰ μιλ. ιβʹ, τοῖς μδʹ πραγματευταῖς ἀνὰ μιλ. ςʹ, τοῖς δύο ἑρμηνευταῖς ἀνὰ μιλ· ιβʹ.

346 CAPUT XVI.

Observanda quando magistratus quatuor tagmatum in circum procedunt.

Quatuor tagmata si sunt in urbe, quam Deus custodiat, procedunt et conveniunt quotidie in circum eorum magistratus. Et primi quidem ingrediuntur domesticus scholarum et excubitus seu domesticus excubitorum et hicanatus seu domesticus hicanatorum per illud ostium, per quod intrare solent magistri et patricii, salutatoque drungario vigiliæ, desident

ΚΕΦΑΛ. Ιςʹ.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, προερχομένων τῶν ἀρχόντων τῶν τεσσάρων ταγμάτων εἰς τὸν ἱππόδρομον.

Ἰστέον, ὅτι, τῶν ταγμάτων ὄντων ἐν τῇ θεοφυλάκτῳ πόλει, καθ' ἡμέραν προέρχονται εἰς τὸν ἱππόδρομον οἱ τῶν δʹ ταγμάτων ἄρχοντες καὶ ὁ μὲν δομέστικος τῶν σχολῶν καὶ ὁ ἐξκούβιτος καὶ ὁ ἱκανάτας εἰσέρχονται, ἔνθα καὶ οἱ μάγιστροι καὶ πατρίκιοι, καὶ πρῶτα μὲν χαιρετίζουσιν τὸν δρουγγάριον τῆς βίγλας, καὶ εὐθέως καθέζονται εἰς τὰς τάξεις αὐ-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(38) Novis Græcis sunt *familiares*, *amici*, quibus præcipue quis utitur. Ita in Menol. Basil. t. II, p. 196 fine: Ἰδὼν τὸν Κλεόνικον τὸν ἴδιον αὐτοῦ πλησίον ἑστῶτα, εἶπε, etc.

(39) Hic et paulo post scriptus erat hic numerus littera majore, quæ significaretne *octo* et essetne *êta*, an quinquaginta, et esset *ni*, dignosci non poterat, tam exaraverat librarius ambigue. Secutus fui quod maxime probabile videbatur.

τῶν, καὶ εἶθ' οὕτως εἰσέρχεται ἐκ πλαγίου ὁ τοποτηρητὴς τῶν σχολῶν, φορῶν σκαραμάγγιον καὶ σπαθίον, καὶ μετ' αὐτοῦ οἱ πρῶτοι καὶ δεύτεροι ἄρχοντες τῶν σχολῶν, ἤγουν κόμητες καὶ δομέστικοι, φοροῦντες καὶ αὐτοὶ σκαραμάγγια καὶ σπαθία. Καὶ ὁ μὲν τοποτηρητὴς ἵσταται ἀποκοπτὸς ὡς ἀπὸ ὀργυίας μιᾶς· οἱ δὲ κόμητες καὶ δομέστικοι στιχηδὸν ἀπὸ ἄκραν ἕως ἄκραν, καὶ μέχρι τῶν γονάτων προσκυνοῦντες χαιρετίζουσι τὸν δρουγγάριον τῆς βίγλας. Ὁ δὲ ἀντιχαιρετίζων αὐτοῖς λέγει· «Καλὴ ἡμέρα ὑμῖν, ἄρχοντες.» Καὶ μετὰ ταῦτα ἵσταται ὁ πρόξιμος (40) μέσον τῆς προελεύσεως, καὶ λαμβάνει νεῦμα παρὰ τοῦ δομεστίκου τῶν σχολῶν καὶ διὰ τῆς χειρὸς αὐτοῦ νεύει ὑπαναχωρεῖν. Οἱ δὲ πάλιν προσκυνοῦντες κατὰ τὸ εἰρημένον σχῆμα ἐξέρχονται· Καὶ κατὰ πόδας εὐθέως εἰσέρχεται ὁ τοποτηρητὴς τῶν ἐξκουβίτων μετὰ σκριβώνας καὶ δρακοναρίους, φοροῦντες καὶ αὐτοὶ σκαραμάγγια καὶ σπαθία, καὶ χαιρετίζουσιν καὶ αὐτοὶ καθὼς καὶ οἱ τῶν σχολῶν ἄρχοντες, καὶ νευόμενος ὁ πρωτομανδάτωρ τοῦ ἐξκουβίτου παρὰ τοῦ ἐξκουβίτου, καὶ αὐτοὶ διὰ χειρὸς τοῦ πρωτομανδάτωρος νευόμενοι ἐξέρχονται. Καὶ μετὰ τούτων εἰσέρχεται ὁ τοποτηρητὴς τοῦ ἀριθμοῦ μετὰ κομήτων καὶ κεντάρχων [21]... βίου (41) καὶ τῆς ἑταιρείας παρεβδομάριοι προέρχονται καὶ ἀνέρχονται διὰ τῆς ἐλεφαντίνης, καὶ κατὰ τὸν εἰωθότα τύπον ἀνοιγείσης τῆς προελεύσεως, εἰσέρχονται, καὶ ἕκαστος καθέζεται ἐν τῇ ἰδίᾳ τάξει, καὶ εἶθ' οὕτως κατέρχονται καὶ εἰσέρχονται ἐν τῇ τοῦ τρικόγχου μυστικῇ φιάλῃ. Εἶτα ἐξέρχεται ὁ βασιλεύς, καὶ τοῦ παρακυπτικοῦ κρεμαμένου ἐν τῷ τοῦ προκύμματος μέσῳ, ἐν ᾧ τόπῳ εἴθισται τοῖς βασιλεῦσιν ἐπὶ θρόνου καθέζεσθαι, τελουμένου δεξίμου ἅπτουσι κηρούς, δηλονότι παρὰ τοῦ εἰδικοῦ τούτους λαμβάνοντες, πάντες οἱ προρρηθέντες τῆς συγκλήτου ἀπό τε μαγίστρων καὶ ἕως ἐσχάτου ἀνθρώπου, καὶ γυρόθεν τοῦ σίγματος σάσσωσι χορεύοντες καὶ ᾄδοντες, οἱ μὲν μάγιστροι καὶ οἱ ἀνθύπατοι καὶ πατρίκιοι καὶ οἱ ὀφφικιάλιοι καὶ οἱ λοιποὶ τῆς συγκλήτου μετὰ τῶν βασιλικῶν ἀνθρώπων, ἴδια βασιλίκια τοῦ βρουμαλίου· οἱ δὲ τοῦ κουβουκλείου ἅμα τῶν ἐπὶ τῆς τραπέζης εὐνούχων ᾄδουσιν καὶ αὐτοὶ ἴδια βασιλίκια τοῦ βρουμαλίου, Ἰστέον, ὅτι, ἡνίκα ἄρξονται οἱ τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ κουβουκλείου ᾄδειν τὰ τοῦ βρουμαλίου βασιλίκια καὶ χορεύειν, καθὼς προείρηται, κατέρχεται διὰ τῶν βάθρων εἷς ἐκ τῶν βασιλικῶν ἐν τῇ φιάλῃ καὶ ὀρχεῖται· ἀμφότεροι δέ, οἵ τε μάγιστροι καὶ λοιποὶ καὶ οἱ τοῦ κουβουκλείου μετὰ τῶν ἐπὶ τῆς τραπέζης εὐνούχων ἐκ τρίτου, καθὼς προείρηται, κυκλεύσαντες ἐν τῷ τῆς φιάλης περιπάτῳ, ἵστανται κατὰ τὸ πρὸς

A in sua quisque classe et ordine. Deinde ingreditur per introitum lateralem topoteretes vel locum tenens scholarum in scaramangio et cum spatha; et cum eo primi secundique ordinis magistratus aut tribuni scholarum, ut comites et domestici, similiter et hi tam scaramangia, quam spathas gerentes. Lociservator ab ipsis seorsim stat ad distantiam orgyæ ferme, comites autem et domestici in unam seriem collocati occupant conclave ab uno termino usque ad alterum. Drungarium vigiliæ et hi quoque salutant inclinato ad genua usque capite. Drungarius autem salutem ipsis reddens ait: « Bonus dies vobis, archontes. » Postea surgit proximus et abit in medium processionis vel conventus, acceptumque nutu signum a domestico scholarum B reddit illis astantibus manu sua commota, monetque, abeundum esse. Quo concepto, adorant illi æque profunde sese inclinantes atque antea fecerant, ut dictum est, et abeunt. Digressis illis, protinus adest lociservator excubitorum cum scribonibus et draconariis. Hi gestantes pariter scaramangia et spathas, ut magistratus scholarum salutant [drungarium nempe, dictaque vicissim salute] accipit protomandator excubiti ab excubito signum nutu capitis: quod ipse motitatione manus prædictis lociservatori excubitorum cæterisque astantibus reddit. Hi, eo percepto, exeunt. Tum intrant tertii lociservator arithmi, comites arithmi et centuriones maglabitarum, et hetæriæ septimanarii laterales procedunt seu conveniunt et ascendunt per portam eburneam et intrant in palatium, ubi illud reclusum more consueto processionem admiserit; tum C occupant sedes quisque suas ex ordine. Deinceps descendunt et intrant in secretam phialam triconchii. Deinde prodit imperator in conspectum, suspensaque cortina in medio procymmatis **847** [seu mœniani, vel editioris tribunalis in quo imperatores, quando deximum seu receptio circensis peragitur, præsidere solent] accendunt prædicti senatores omnes a comite rei privatæ traditos nacti cereos, a magistris inde usque ad ultimum hominem imperialem; et tripudiant circumcirca sigma choream ducentes et cantantes, magistri quidem et proconsules et patricii et officiales cæterique senatores et homines imperiales, basilicia brumalio D propria; cubicularii autem et eunuchi ad mensam servientes canunt et ipsi, sed propria sibi, basilica brumalii. Quando incipiunt tam senatores quam cubicularii brumalii basilicia canere et saltare, ut prædictum est, descendit per gradus [prædicti pro-

VARIÆ LECTIONES.

[21] *Hic desiderantur finis capitis 16, caput 17 totum, et initium capitis 18.*

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(40) In scriniis epistolarum, libellorum et memoriæ qui primi erant inter homines ordinis sui *proximi* dicebantur, ait Salmas. ad Script. Hist Aug. t. II, p. 239, aut, ut Gutherus ait p. 556, proximi scriniorum sunt, qui secundum a magistris locum ac dignitatem in scriniis obtinent, et qui, dum magistrorum vices agerent, *promagistri* vocabantur. Vid. idem p. 694, ubi de proximis rationalium, et Vales. ad Amm. Marcell. p. 138 et 276, et Du Cange Gloss. utroque. Est ergo *proximus* hic loci proximus a drungario vigiliæ et ejus absentis vicarius; *vid.* p. 415.

(41) Videntur mihi hæ reliquiæ vocis Μαγλαβίου esse, idque in Latinis expressi.

cymmatis aut tribunalis] aliquis basilicorum in phialam et saltat ibi. Omnes autem, tam magistri puta et reliqui senatores quam cubicularii et meusales eunuchi, ter obeunt, ut dictum est, saltando phialæ ambitum vel aream; tum consistunt ad ejus latiorem plagam, et pia vota pro salute imperatoris dicunt. Descendit tum protinus e sigmate per ligneum styracium [seu rotundam, intus

A εὖρος αὐτῇ μέρος, καὶ ἐπευφημοῦσι [22] (42) τὸν βασιλέα· καὶ εὐθέως κατέρχεται ἀπὸ τοῦ σιγματος διὰ τοῦ ξυλίνου στυρακίου ὁ τοῦ βασιλέως πρωτοβεστιάριος μετὰ τοῦ ἀποκομβίου, καὶ ἡνίκα πλησίον αὐτῶν γένηται, προσκυνοῦσι πάντες, καὶ τούτων ἀνισταμένων, ὁ α' μάγιστρος λαμβάνει ἐκ χειρὸς τοῦ πρωτοβεστιαρίου τὸ ἀποκόμβιον λίτρας κ', εἰς δὲ τὸ τοῦ μικροῦ βασιλέως βρουμάλιον (43) λίτρας ι', εἰς δὲ τὸ

VARIÆ LECTIONES

[22] ἐπεφημοῦσι cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(42) Sic est in membranis; vid. dicta ad p. 11. Novi nempe Græci υ ut φ propemodum efferunt. Hinc librarii pro sua socordia litteras geminandas semel tantummodo et vicissim simplices bis exhibentes, scribebant ἐφημεῖν pro εὐφημεῖν, quoniam hoc εὐφημεῖν ipsis non aliter sonabat, quam ἐφφημεῖν. Similiter ἐφήμησαν pro ἐφφήμησαν et hoc pro εὐφήμησαν exstat apud Malal. t. II, p. 214.

(43) Apparet ex hoc loco et infra e Cletorologio p. 452, brumale Augusti senioris et junioris et Augustæ seorsim fuisse celebratum. Sed quo id ordine factum fuerit, omnesne illi uno die, sed successive, brumalia dederint, an die quisque suo, et quo mense quove mensis die aut diebus id factum, subobscurum est, et studebimus hac disputatione, quid ejus rei fuerit, indagare. Præcipuæ partes brumalium erant, ut tam in urbe cives, quam in aula hilares essent, epularentur, cantarent, saltarent coram Augustis, et hi vicissim ipsis nummos, vestes, bellaria alia donarent. Insignis est locus Continuatoris Constantiniani in Scriptor. post Theophan. p. 284, ubi brumale Constantini Porphyrogenniti enarratur his verbis: Τὴν δεξίωσιν τοῦ βρουμαλίου τοῦ Πορφυρογεννήτου δεῖ ἐξειπεῖν. Ἔθος γὰρ τοῖς πάλαι βασιλεῦσι τελούμενον [hic excidit τέως ἠμέλητο vel simile quid] καὶ ὁ Πορφυρογέννητος τοῦτο [αὖθις] ἐξήνεγκεν. Consentiunt hæc illis, quæ Noster p. 350. tradit. Pergit Anonymus: τὴν γὰρ ἡμέραν, ἐν ᾗ τὸ τῆς κλήσεως αὐτοῦ στοιχεῖον Κάππα ἀποκεκλήρωται, λαμπροτάτην ἑορτάζων πανήγυριν, πολυάνθρωπον ταύτην δεικνύει· ταῖς γὰρ πολυτελέσι καὶ πολυόψοις ἐκείναις τραπέζαις τὴν σύγκλητον ἅπασαν δεξιούμενος, χορηγίαις εὐεργετικωτέραις τὸ φαιδρὸν τῆς ἑορτῆς ἐπολλαπλασίαζεν σηρικῶν περιβολαίων ἐπιδίδων, ἀργυρίων πολλῶν καὶ ἀπείρων, ἐσθημάτων ἁλουργῶν, ξύλων ἰνδικῶν εὐωδίας, ἃ οὔτις ἀκήκοεν, ἢ γεγονότα τεθέαται. *Diem* (sic vertit Combefisius), *cui nominis ejus* [Constantini] *initialis littera Kappa addita est, celeberrimæ festivitatis sibi loco ducens ingenti celebrandum conventu indicebat.* [Maluissem sic propemodum vertere: *Diem enim illum, quo cortem ad sacras epulas vocare ex sorte litteræ, quæ nomini ejus initialis est, Kappa puta, debebat, maxime festum apparatus splendore et hominum frequentia exhibuit.*] *Lautissimis enim largissimisque dapibus senatum omnem excipiens beneficientiæ majoris muneribus festivitatis lætitiam ac splendorem multis partibus cumulabat, sericarum vestium ac prætextarum abunde largitione, vis magnæ pecuniæ et innumerabilis purpurissarumque vestium ac trabearum Indicarum arborum fragrantia recreans; quæ et quanta nemo antea audiverat neque viderat.* In his verbis maxime memorabilis est dictio: ἡμέρα, ἐν ᾗ τὸ τῆς κλήσεως αὐτοῦ στοιχεῖον Κάππα ἀποκεκλήρωται, *dies, quo vocare suo nomine proceres ad sacras epulas ex sorte litteræ Kappa debebat.* Nam κλῆσις ibi non est *nomen*, ὄνομα, sed *invitatio ad epulas.* Designat igitur diem, quo ipse suum Brumale debebat edere Constantinus. Huis diei litteram Kappa ait ἀποκεκληρῶσθαι. Dubium est, verbum ἀποκεκληροῦσθαι num hic loci significet, *per sortes ante brumalia ductas ordinari*, an potius *fortuito*, etiam absque ductis sortibus, *incidere.* Patebit ex illis, quæ statim dicentur, posterius hic obtinere et ἀποκεκλήρωται nihil aliud, quam B συντυγχάνει, συμβαίνει, ἀποτέτακται notare et sortes locum hic non habuisse. Habebat nempe res brumalium hoc modo. Per viginti tres dies, quot sunt litteræ Græci alphabeti, continuabant Brumalia, quorum singuli litteris alphabeticis, juxta earum ordinem a grammaticis constitutum, appellabantur; primus α', secundus β', tertius γ' et sic porro usque ad ω'. Quando ergo Cletorologium infra, p. 452, dicit, Leonem imperatorem, sub quo illud litteris mandatum fuit, et Alexandrum, ejus fratrem, et Zoen, Leonis uxorem, Brumalia egisse, die quemque suo, ἐφ' ἑκάστου κλήσει, uno eorum quoque senatum ad epulandum secum nomine suo evocante et invitante: liquet, Alexandri brumale in diem primum, Zoes in septimum, Leonis in duodecimum brumalium diem incidisse. Pariter, quando capite nostro dicuntur Constantinus pater et Romanus filius et Augusta Helena brumalia quisque sua egisse, egit Constantinus suum die ab initio bruma- C lium undecimo. Helena quinto, Romanus octavo et decimo. His diebus imperator major et minor et Augusta proceres conviviis et donis excipiebant. Num minori quoque Augustæ, Theophanoni. Romani uxori, et filiabus Augusti. quæ etiam Augustarum nomen gerebant, licuerit brumalia suo nomine edere, in dubio positum relinquam, cum editorum ab iis brumalium mentio nusquam fiat. Cæteris brumalium diebus procerum maximi quique imperatorem et familiam augustam penes se convivio excipiebant ex ordine litterarum, quæ cujusque nomini essent initiales. E. c., si proceres interessent Basilii, Gregorii, Theodori, Joannes. Petri, Symeones, Philothei etc., vocabant illi augustam gentem ad se diebus illis, quorum numerum valeret littera cujusque nomini initialis, ut secundo Basilius aliquis, tertio Gregorius, nono Theodorus, decimo Joannes, septimo et decimo Petrus, nono et decimo Symeo, vigesimo secundo Philotheus, et sic D de cæteris. Ex eo est, quod December in Anthologia libri primi fine de se ait:

Δαῖτα φέρω χαρίεσσαν ἐς οὔνομα φωτὸς ἑκάστου.

« *Epulas fero jucundas in nomen hominis cujusque.* »

Inter plebeios idem mos observabatur. Ditiores ad se vocabant amicos humiliores illo die, cujus littera responderet litteræ initiali sui nominis, aut, quod idem est, illo die, a quo ad diem brumalium primum retrogradiendo tot effluxissent dies, quot essent litteræ alphabeti ante litteram sui nominis initialem. Iisdem quoque brumalibus natales celebrabant virorum ex ultima antiquitate celebrium, ut Homeri, Archilochi, aliorum, qui quo die nati aut vita defuncti fuissent, nemo scire poterat. Ita qui Homeri natalem agere vellet, epulas ejus in honorem die brumalium aut xiv aut xv instituebat. Non enim certe constat, signum ς', quod *sex* notat,

τῆς Αὐγούστης βρουμάλιον λίτρας η'. Καὶ μετὰ τὸ λαμβάνειν τὸ ἀποκόμβιον ἐπεύχονται ἅπαντες τοὺς

A cavam et scala cochleare instructam columnam] imperatoris protovestiarius cum apocombio: qui

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

inter titteras computaverint in hoc brumalium computo, nec ne. Intelligas hinc illud Anthologiæ p. 173:

Σήμερον Ἀρχιλόχοιο καὶ ἄρσενος ἦμαρ Ὁμήρου Σπένδομεν.

Ne quid tamen dissimulem, adversari videtur nostræ interpretationi hic locus. Poeta enim uno die celebratos Archilochi et Homeri natales ait; quod ex hypothesi nostra non procedit. Inveniat, qui melius novit, rationem aptiorem natales celebrandi virorum, quorum natales neque nativitatis neque funeris noti erant. Mense certe Novembri et ex magna parte quoque Decembri alphabetica hæc, ut ita dicam, convivia celebrantur, quæ Agathias τὰ ὑπὲρ τῶν ὀνομάτων συμπόσια appellat, insigni loco p. 140. Ille codex editionis Vulcanianæ Agathiæ, quo utor, non integer (sola enim Græca tenet) ascriptam a nescio quo viro docto velut emendationem in margine ostendit οἰνωμάτων pro ὀνομάτων. Cujus ea sit conjectura, Vulcaniine, an alius, non novi; notæ enim Vulcanii ad manus non sunt. Casaubonus quidem T. I Hist. Aug. p. 275 *festum vindemiale* τὴν τῶν οἰνωμάτων ἑορτὴν appellat, quo jure et quo auctore, non dixerim, neque hujus est loci inquirere. Concesso etiam, ita eum recte appellasse, non tamen huc ad Agathiam quadrat, neque de vindemialibus epulis cogitari hic debet, sed recte habet scriptio τὰ ὑπὲρ τῶν ὀνομάτων συμπόσια, et significat epulas institutas ob litteras initiales nominum litteris dierum brumalium respondentes. Ipse locus demonstrat, non de vindemialibus, quæ Septembri mense celebrabantur, sed de alia quadam hilaritate sermonem esse, quæ in ipsum anni exitum incideret. Ait enim *epulas ob nomina* celebratas fuisse illo tempore, cum immanis ille terræ motus, qui CPlin anno Justiniani 31, Christi 557 misere afflixit, ingrueret. Contigit tristris ille casus die XIV Decembris, teste Theophane p. 196. Ergo *convivia ob nomina* celebrata fuerunt mense Decembri. Verba Agathiæ ipsa tempus satis accurate designant: ἡνίκα γὰρ ἐκείνου τοῦ ἔτους ἡ τοῦ φθινοπώρου ἔληγεν ὥρα, *autumni desineret tempestas* (atqui mense Septembri non desinit, sed incipit), ἔτι δὲ τὰ ὑπὲρ τῶν ὀνομάτων συμπόσια ἐτελεῖτο, ἧπερ τοῖς Ῥωμαίοις νενόμισται, κρύος μὲν ἤδη ὑπῆρχεν, ὁποῖον εἶναι εἰκὸς τοῦ ἡλίου ἐπὶ τὰς τροπὰς ἐλαύνοντος τὰς χειμερινὰς [solstitium hibernum in diem Decembris 21 aut 22 incidit] καὶ πρὸς τὸν αἰγοκέρωτα φερομένου [ipso solstitii hiberni die sol in Capricornum intrat] — τότε δὴ ἀμφὶ μέσην τὴν νύκτα ἐνέπεσε τὸ δεινόν, καὶ ἅπαντα εὐθὺς ἐκ τῶν βάθρων αὐτῶν ἐδονεῖτο. Ex hoc itaque loco patet, brumalia (nam de illis, neque aliis, hilariis Agathias loquitur) die XIV Decembris ἔτι, quod vocabulum pondere non caret, *adhuc* fuisse celebrata. Fuerint ergo non uno, non duobus acta, sed pluribus continuata diebus. Neque pugnat locus Agathiæ Cletorologio nostro, quod l. c. brumalia in mensem Novembrem reponit. Cum enim per 23 aut 24 dies continuarentur, incipiebant versus finem Novembris et desinebant medio fere Decembri. Certius adhuc epocha illa constitui potest ex insigni loco Vitæ S. Stephani junioris, ubi dicitur ille mortuus fuisse μηνὶ Νοεμβρίῳ εἰκὰς ὀγδόη, ἐν ᾧ τὸ στοιχεῖον τοῦ Ε παρὰ τῶν φιλοδαιμόνων ἐκπομπεύεται βρουμαλιστῶν, *mense Novembri, die* XXVIII, *quo tempore ab amantibus dæmonum* [id est gentilibus, idololatris] *brumalistis littera E solemni cum pompa celebratur.* Si ergo in diem Novembris 28 littera E incidit seu numerus 5, necesse est, ut in diem Novembris XXIV initium Brumalium inciderit, et si per 23 aut 24 continuata illa fuerint, necesse est, ut die XVII aut XVIII Decembris desierint. Conficitur ex hoc Vitæ S. Stephani loco, singulis brumalium diebus singulas alphabeti Græci litteras ordine ab initio inde alphabeti ad finem usque continuo fuisse imputatas. Sed clarius id patet ex loco Alexandrini Chronici p. 268, ubi quamvis quæ de Romulo narrat, vera non sint, et reliqua ejus obscura sint, mire tamen rem nostram illustrat: Τούτου ἕνεκεν ὁ Ῥῶμος ἐπενόησεν τὰ βρουμάλια [Romulus non brumalia, sed Ruminalia instituit] εἰρηκώς, φησι, ἀναγκαῖον εἶναι τὸν κατὰ καιρὸν βασιλέα τὴν ἑαυτοῦ σύγκλητον πᾶσαν τὰς ἔνδον τοῦ παλατίου οὔσας στρατείας ὡς ἐντίμως ἐν τῷ καιρῷ

B τοῦ χειμῶνος, ὅτε τὰ πολεμικὰ ἔνδοσιν ἔχει. Καὶ ἤρξατο πρώτους καλεῖν καὶ τρέφειν τοὺς ἀπὸ τοῦ α' ἔχοντας ὄνομα, καὶ λοιπὸν ἀκολούθως ἕως τοῦ ω', κελεύσας καὶ τὴν ἑαυτοῦ σύγκλητον θρέψαι τῷ αὐτῷ σχήματι. Καὶ ἔθρεψαν καὶ αὐτοὶ τὸν ὄχλον ἅπαντα ἕκαστος ὡς ἐβούλετο. Οἱ οὖν ἑκάστου ἀριθμοῦ πανδοῦροι ἀπὸ ἑσπέρας εἰς τοὺς οἴκους ἀπιόντες τῶν καλούντων οὓς ἤθελον ἐπ' ἀρίστῳ εἰς τὴν ἑξῆς, ηὔλουν πρὸς τὸ γνῶναι ἐκεῖσε ὅτι παρ' αὐτῷ τρέφονται αὔριον. Καὶ κατέσχε τὸ ἔθος τῶν βρουμαλίων παρὰ τῇ Ῥωμαίων πολιτείᾳ ἕως τοῦ νῦν. Sui sæculi, non Romuli, instituta tradidit auctor Chronici. Sic recte postrema capio, significant, panduristas seu tibicines cujusque cohortis in ædes ejus, qui alios in alterum diem vocare vellet, sub vesperam diei convivium instituendum præcedentis abire, et acceptis vocandorum nominibus abire ad vocandi cujusque ædes, concentuque tibiarum musico illi significare consuevisse, altero proximo die ipsi apud τὸν δεῖνα

C epulandum esse. Conferatur locus *des veränderten Russlandes* p. 59, quem supra ad p. 222, ubi de ludis Gothicis dixi, attuli. Reliquias illas esse veterum Saturnalium, facile liquet, et hilaria illa non tam Romulo, quam ipsi rerum et hominum naturæ tribui debent. Homines litterarum rudes et longas hibernas noctes fallere voluptatibus eruditis nescientes torporeque et desidia videntes vigorem corporis minui, epulando, saltando, jocando, ridendo longas vesperas ducebant breviandas esse. Hinc nata tot nominibus diversa, re eadem, et temporibus quoque vicina hilaria, Brumalia, Saturnalia, Kalendæ Januariæ, Vota, ludi Gothici, etc. Fuerintne cum brumalibus his, mense Novembri et Decembri actis, iidem *brumatici* sic dicti, nempe *dies*, in Capitul. Pipini regis apud Du Cangium v. *Brumatici*, non liquet. Diversi forte fuerint, verum non re, sed tantum tempore. Juvat, cum in eo argumento versemur, ad locum illum observa-

D tionem aliquam aspergere: *De bravis illis hominibus* (ita præcipit rex Pipinus) *qui brumaticos colunt, et de hominibus suis subtus maida cereos accendunt, et votos vovent.* Dicuntur hic aliqui *de hominibus suis cereos sub maida accendere et votos vovere.* Quid hæc sibi volunt? *De hominibus* est procul dubio idem atque *pro hominibus*, *pro salute hominum*, gentilium, familiarium, domesticorum suorum. *Maida* vero est vox antiqua Germanica aut Francica, *betulam* significans. Nos adhuc aliquanto brevius *Meye* dicimus. Solebant autem pagani cereos ardentes sub arboribus ponere aut de ramis arborum appendere. Charta vetus apud Salmas. t. II Script. Hist. Aug. p. 802: *Nullus Christianus ad fana, vel ad petras, aut ad fontes, vel ad arbores, aut ad cancellos vel per trivia luminaria faciat, aut vota reddere suscipiat.*

In brumalibus consuevisse proceres convivio excipi et nummis, vestibus, bellariis aliisque solatiis

ubi prope ad eos accesserit, adorant omnes. Ubi se rursus in directum elevarunt, accipit protomagister e manu protovestiarii apocombium constans litris viginti, et in brumali minoris vel junioris imperatoris aliud continens decem litras, et tandem in brumali Augustæ aliud octo litrarum. Post accepta illa dona gratuita benedicunt omnes dominis et exeunt per caldarium vel vaporarium, et ad sua quisque abeunt. Remiges imperialium dromoniorum qui sacra corpora dominorum in utriusque continentis suburbana vectitare solent, descendunt in bucoleontem et ibi consistunt, ubi dromonium imperiale stat, laudibus et benedictionibus cumulantes dominum et canentes basilicia brumalii. Ad illos ex editioribus dejicitur apocombium ducentorum miliaresiorum. Tempore Constantini autem, Christum amantis domini, addebantur adhuc tercentum miliaresia : ita ut ab eo tempore in universum quingenta miliaresia acceperint. Idem ille Christi amans dominus addidit antiquis moribus hanc constitutionem, ut agrariarum quoque seu lenunculorum imperialium remiges illuc descenderent et simili modo canerent acciperentque projectum ex

A δεσπότας, καὶ ἐξέρχονται διὰ τῆς θερμάστρας, καὶ ἀπέρχεται ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια. Οἱ δὲ ἐλάται τῆς περιουσίας, ἤτοι τῶν βασιλικῶν δρομονίων, κατέρχονται ἐν τῷ βουκολέοντι, καὶ ἵστανται ἔνθα τὸ βασιλικὸν δρομόνιον ἵστατοι, εὐφημοῦντες καὶ αὐτοὶ καὶ ᾄδοντες βασιλίκια τοῦ βρουμαλίου. Ῥίπτεται δὲ αὐτοῖς ἄνωθεν ἀποκόμβιον μιλ. σʹ. Ἐπὶ δὲ Κωσταντίνου τοῦ φιλοχρίστου δεσπότου προσετέθη ἕτερα μιλ. τʹ, ὁμοῦ φʹ. Προσετέθη δὲ παρὰ τοῦ αὐτυῦ φιλοχρίστου δεσπότου, κατέρχεσθαι καὶ τοὺς τῶν ἀγραρίων (44) ἐλατὰς καὶ ᾄδειν καὶ αὐτοὺς ὁμοίως, καὶ ῥίπτεσθαι αὐτοῖς ἀποκόμβιον μιλ. σʹ. Ἰστέον, ὅτι ἐπὶ Λέοντος τοῦ φιλοχρίστου καὶ ἀειμνήστου βασιλέως οὐκ ἤνοιγε δείλης τὸ παλάτιον· ἀλλ' οἱ προῤῥηθέντες ὥρᾳ τῆς ἡμέρας θʹ εἰσήρχοντο διὰ τῆς θερμάστρας ἐν τῇ τοῦ σίγματος μυστικῇ φιάλῃ, καὶ ἐτελεῖτο B πάντα, καθὼς προείρηται. Τῇ δὲ ἑσπέρᾳ, ὥρᾳ τῆς ἡμέρας ιαʹ, ἵσταται τραπέζιον ἐν τῷ ἀριστητηρίῳ, καὶ συνεστιῶνται τῷ βασιλεῖ οἱ κατὰ συνήθειαν συνεστιώμενοι, μάγιστροι, πραιπόσιτοι πατρίκιοι, ὀφφικιάλιοι, εἰ τύχωσιν δὲ, καὶ στρατηγοί, καὶ λοιποὶ, μᾶλλον δὲ οἱ πρὸς συγγένειαν ὄντες τοῦ βασιλέως. Εὐφημοῦσι δὲ πάντες οἱ παριστάμενοι, ᾄδοντες βα-

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUS.

(ut Latini appellant. Græci ea ἀντιλήψεις dicebant), donari, patet ex hoc Nostri loco et toto hoc capite, quo brumalium ritus describuntur. Alii quoque moris hujus mentionem faciunt. Continuator Theophanis p. 91 nomen cubiculi Porphyra dicti derivat ex eo, quod Augustæ consueverint ibi τὸ ὀξὺ, *vestem purpuream*, inter uxores procerum aulæ distribuere : ἥτις, ait, οὕτω λέγεται διὰ τὸ τὴν δέσποιναν ἐκεῖσε ἔκπαλαι διανέμειν τὸ ὀξὺ ταῖς ἀρχοντίσσαις κατὰ τὸν τῶν βρουμαλίων καιρόν. Idem auctor loco supra citato Constantinum Porphyrogennetum in suo brumali dedisse proceribus serica pallia, argenti cusi immane quantum, vestes ἁλουργεῖς, purpureas aut potius lana marina factas, et ligna Indica fragrantia (καπνίσματα Noster appellat). Idem Auctor p. 87, tempore Deximorum, cum liceret populo imperatorem in Circo excipere et venerari, quod etiam in brumalibus fiebat, ait Phialam seu lacum Circi plenum fuisse pistaciis, amygdalis, pineis, item condito, id est vino medicato, odoribus vel pigmentis (ut loquebantur medio ævo) seu aromatibus infecto, quod efflueret e cucuma ænea, siphone in imo instructa, et ad strobili modum conformata, eoque phialam illam miscuisse; id est profudisse (respicit ad conditum) et præbuisse argumentorum hilaritatis et unde genio indulgeatur abunde. Verba sunt : Ἡ φιάλη κατὰ τὸν καιρὸν τῶν δεξίμων πιστακίων καὶ ἀμυγδάλων, ἀλλὰ μὴν καὶ κουναρίων πεπληρωμένη, κονδίτου ἐκ στροβίλου ἐκδιδομένου πᾶσιν ἐκίρνα καὶ παρεῖχε τρυφὴν τοῖς ὅσοι δι' ἐφέσεως εἶχον τῶν ἑστηκότων ἐκεῖ. Manavit hoc ex antiquo more imperatorum, qui diebus sui consulatus, id est Calendis Januariis, proceres convivio excipiebant, ipsis solatia dabant et in populum missilia spargebant. De Heliogabalo narrat Lampridius t. I, p. 811 : *Quum consulatum inisset, non nummos vel aureos vel argenteos vel bellaria vel minuta animalia, sed boves opimos, et camelos, et asinos et servos populo diripiendos objecit, imperatorium id esse dictitans.* Sed desierunt deinceps missilia. Incidit hac occasione locus codicis Theodosiani, quem Gutherus p. 499 tractat : *In præfectura prætorii patroni fisci die festivitatis Kal. Ianuar. ipsius anni, per quem tale peragunt officium, inter spectabiles sacri consistorii comites imperatoris manu puncti solatia consequuntur.* Speciosa est Gutheri explicatio *puncti* pro notati, signati. Forte tamen rectius accipias pro *icti*, *percussi*, νυττόμενοι, quos imperator manu sua tetigit. Nam ex ipsis imperatoris manibus accipiebant munera : *vid.* p. 368 et 351.

Antequam ab hoc argumento decedam, dicendum C mihi de festis veterum nominalibus esse existimo. Celebrasse veteres dies festos ob nomina amicorum, possit e loco Gregorii Nazianzeni paulo post citando concludi. Num autem præter rationem superius expositam in brumalibus nominalia celebrandi etiam aliis temporibus eadem celebraverint, non constat. Putem tamen omnino aliis quoque diebus natales sui quemque nominis egisse. At quomodo vel quando hoc fiebat ? Sane tunc non calendaria habebant cum attributo diei cuique suo nomine. Necesse igitur est, ut natalem nominis sui gentiles quidem octavo post nativitatem suam, Christiani autem baptismi sui die celebrarent. Tunc enim hi novum nomen accipiebant. Locus Gregorii hic est in orat. de Baptismo : Καὶ γὰρ ἔπρεπε χαρμόσυνα θέσθαι τῆς σωτηρίας ἡμῶν καὶ πολὺ μᾶλλον ἢ γαμήλια, καὶ γενέθλια, καὶ ὀνομαστήρια τοῖς τῆς σαρκὸς φίλοις, κουρόσυνά τε καὶ κατοικέσια καὶ ἐτήσια. Possit ex hoc loco concludi, dies natales nominum quotannis renovatos fuisse. Sed D quum cæterorum simul recensitorum quædam sint, ut τὰ κουρόσυνα et τὰ κατοικέσια, quæ plus semel celebrata fuisse vix videntur, etiam ὀνομαστήρια satius fuerit pro festo accipere celebrari tum solito, semel per totam cujusque vitam, quum primum et a primis ipsi nomen imponeretur, quemadmodum γαμήλια festum significat occasione nuptiarum, γενέθλια occasione nati infantis, κουρόσυνα occasione capilli et barbæ primæ positæ, κατοικέσια occasione immigrationis in ædes, in quibus manendum et habitandum sit, celebratum semel, neque sæpius. Officit tamen huic interpretationi appositum καὶ ἐτήσια, quo, ni fallor, urbium dies natales annuatim renovati designantur.

(44) *Agrariæ* erant genus aliquod lenunculorum, ita, ut videtur, appellatum, quod in agros vel rusticatum in suburbia peratica euntes imperatores veherent.

σιλίκια τὰ τῷ βρουμαλίῳ ἁρμόζοντα, ὁμοίως δὲ καὶ οἱ καθεζόμενοι, ᾄδουσιν καὶ αὐτοὶ ὁμοίως. Τοῦ δὲ δουλκίου εἰσερχομένου ὀλίγοι τινὲς τῶν ἐπὶ τῆς τραπέζης καταλέγουσιν τὸ· « Πολλὰ τὰ ἔτη, » καὶ ἀποκρίνονται οἵ τε καθεζόμενοι εἰς τὴν τράπεζαν φίλοι καὶ οἱ παριστάμενοι λοιποὶ τοῦ τραπεζίου, καὶ πρὸ τοῦ τὸν βασιλέα ἐπονομάσαι (45)· « Εἰς τὴν πρεσβείαν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, » λαμβάνουσι πάντες οἱ καθεζόμενοι παρὰ τῶν τοῦ βασιλέως χειρῶν μιλ, (46). Καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἐπιδόσεως τῶν μιλιαρησίων εὐφημοῦσιν οἱ παριστάμενοι, ὁμοίως καὶ οἱ καθεζόμενοι, τὸν βασιλέα, καὶ εὐθὺς ὀνομάζει ὁ βασιλεύς· « Εἰς τὴν πρεσβείαν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, » καὶ πάντων κατὰ τὸ εἰωθὸς πινόντων, λαμβάνουσι πάντες οἱ καθεζόμενοι διὰ χειρὸς τοῦ τῆς τραπέζης ἀνὰ φατλίου α', δηλονότι παρὰ ἀρτοκλίνου B ταῦταλαμβάνων. Καὶ ἀνίστανται [23] τῆς τραπέζης καὶ

A editioribus apocombum ducentorum miliaresiorum. Sub Leone, Christi amante et æterna memoria digno domino mos erat, ut palatium vesperæ non aperiretur; sed magistratus supra recensiti intrabant hora diei nona **348** per thermastram seu caldarium in mysticam sigmatis phialam; et fiebant deinceps omnia, ut prædiximus. Vesperæ, hora diei undecima, collocatur mensa in pransorio, convivantur cum imperatore qui id facere ex ritu recepto solent, magistri, præpositi patricii, officiales et interdum quoque strategi et alii, maxime vero assident ad imperialem mensam, qui dominum necessitudine sanguinis attingunt. Astantes omnes laudibus et benedictionibus cumulant dominos et canunt carmina in laudem dominorum, qualia brumali congruunt. Similiter etiam, qui mensæ assident, canunt. Dulcium ut infertur seu missus dulciariorum, exor-

VARIÆ LECTIONES

[23] Sic em. R., ἀνίστ. τῆς τραπέρης, ἐξερχόμενοι — ἐλεφαντίνης, ἀπέρχ. cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(45) Ἐπονομάζειν εἰς τὴν πρεσβείαν τῆς Θεοτόκου est *invocare protectionem et intercessionem Deiparæ*, aut saltem *verbis conceptis profiteri, se hoc vel illud in ejus nomine ipsiusque auctoritate et in honorem ejus facere*. Ita parasitus aliquis, narrante Athenæo p. 252, quoties pranderet, regi Thraciæ cuidam, quem captabat, παρετίθει τράπεζαν χωρίς, *statuebat mensam sequestratam prope illam, e qua ipse epularetur*, absentique quamvis, ὀνομάζων τῷ δαίμονι τοῦ βασιλέως, *conceptis verbis profitens, eam se genio regis sacram esse velle atque jubere*, vel ipsi eam se propinare. Apud eumdem p. 426 initio, Ulpianus Citucitus poculum accipiens, *Hoc ego*, aiebat :

τήνδ' ἐγὼ
Μεστὴν ἅπασαν, ἐπονομάσας προπίομαι
Συγγενέσι, πίστωμα φιλίας·

totum plenum hauriam, propinans cognatis postquam clara voce nomina eorum singula citavero in amicitiæ testificationem. Hoc est quod alius poeta apud eumdem p. 432 :

Προπόσεις ὀρέγειν ἐπιδέξια καὶ προκαλεῖσθαι
Ἐξονομακλήδην ᾧ προπίνειν ἐθέλεις.

Hoc est ἐξ ὀνόματος καλοῦντα, ἐπονομάζοντα. Propterea καλεῖν καὶ ὀνομάζειν jungit Appianus de B. Parthico p. 136 init. de Ateio, tribuno plebis, Crassi in Parthis expeditioni intercedenti : δεινούς τινας καὶ ἀλλοκότους θεοὺς ἐπὶ ταῖς ἀραῖς καλῶν καὶ ὀνομάζων. Non possum, quin hoc loco, quid sit δαὶς ἐπωνομασμένη apud Sophoclem Electr. v. 268, exponam. Est cœna, ad cujus mentionem δεῖ ἐπονομάζειν τοὺς προστροπαίους καὶ ἀλεξικάκους θεούς, *oportet deos malorum averruncatores invocare* ut nos a simili tutos servent. Ὀνομάζειν novis Græcis est *citare, invocare, appellare*, Ita Concil. Laodic. c. 35 : Οὐ δεῖ Χριστιανοὺς ἀπιέναι καὶ ὀνομάζειν ἀγγέλους, καὶ συνάξεις ποιεῖν, *non decet Christianos clara voce citare angelos et in eorum nomine communiones facere*. Ita quoque Herodianus V, 5 : Προσέταξε πάντας τοὺς Ῥωμαίων ἄρχοντας καὶ εἴ τινες δημοσίας θυσίας ἐπιτελοῦσι πρὸ τῶν ἄλλων θεῶν οὓς δὴ ἐπουρανίους [id excidit] καλοῦσιν, ἱερουργοῦντας ὀνομάζειν τὸν νέον θεὸν Ἐλαιαγάβαλον. Hic loci intelligitur invocatio Mariæ, quæ fiebat apud finem convivii, cum ultimum poculum circumferretur. Nam quod veteribus Græcis erat poculum τοῦ ἀγαθοῦ δαίμονος (Batavi hodie dicunt *het groeyen en bloeyen*), id novis est poculum Mariæ, ultimum convivii; *vid.* Heinecc. de statu eccles. Græc. III p. 465. Habent quoque bucellam B. V., quam παναγίαν appellant. Multa et de hac bucella, post quam absumptam poculum Mariæ bibitur, et de more in honorem et intercessionem sanctorum bibendi habet Du Cange v. Παναγία et Πρεσβεία et *Bibere in amore Sanctorum*, unde non possum quin saltem unum et alterum locum repetam, ut appareat, quibus ritibus et quem in finem biberint in honorem aut, ut tum dicebant, *in amore sanctorum*, S. Joannis, Michaelis Archangeli, Mariæ Virginis et aliorum. Ducas p. 133 narrat : Ὁ χυδαῖος καὶ ἀγοραῖος ὄχλος ἐξελθόντες ἐκ τῆς αὐλῆς τοῦ μοναστηρίου ἐν καπηλίοις κρατοῦντες ἐν χερσὶ τὰς C φιάλας πλήρεις ἀκράτου ἀνεθεμάτιζον τοὺς ἑνωτικοὺς [Latinos et Græcos Latinis faventes], πίνοντες εἰς πρεσβείαν τῆς εἰκόνος τῆς Θεομήτορος καὶ παρακαλοῦντες αὐτὴν γενέσθαι οροστάτις καὶ ἀρωγὸς τῆς πόλεως. Christianus de Scala in vita S. Wenceslai : *Locum convivii petens, calice accepto, pocula coram omnibus portans, alta præfatur voce In nomine beati archangeli Michaelis bibamus hunc calicem, orantes et deprecantes, quo animas nostras introducere nunc dignetur in pacem exsultationis perpetuæ. Cui cum quique fideles respondissent Amen, hausto potu, universos exosculans hospitium repetivit.* Hinc intelligitur, quid sibi voluerit mos veterum Germanorum et aliorum populorum septentrionalium medii ævi, in honorem, amorem et salutem Dei bibendi, de quo vid. Keisleri Itinerar. p. 1305. Scilicet accepto calice cum invocatione divini nominis, eoque suppliciter rogato velit sibi fautor et protector adesse resque suas secundare, bibebant. Unde patet, morem illum in salutem Dei D immortalis bibendi adeo absurdum non esse, quam prima fronte videatur. Narrat Mabillonius in Itinere Germanico, cauponem aliquem in Alsatia, ad quem diverterat, abeunti sibi poculum in honorem S. Joannis propinasse, et idem solere caupones istius tractus omnes hospitibus a se abeuntibus offerre.

(46) Dubium mihi natum, unumne miliarense, an plura notet hoc compendium. Certe si reputo morem librarii, ubi pluralis significandus est litteras geminandi (quod hic non fecit : non enim μι, cum gemino superimposito, pluralis nota, sed μι scripserat), videtur prius suaderi, singula singulis data fuisse miliarensia. Verum mihi quidem nimis minutum visum fuit tantillum munusculum pro majestate tanti imperii.

combium. Laudes itaque atque benedictiones in Michaelem congerebant, quales mos est congeri in imperatores, et canebant poematia illi brumaliorum diei congrua, et abibant tandem, sed absque cereis ob tempestatem. Scholarum domesticus autem et domesticus excubitorum et domesticus hicanatorum una cum magistratibus quatuor tagmatum [id est ordinum procerum militarium] descendebant vel conveniebant inferius in thermastra vel vaporario. Drungarius vigiliæ autem servabat suam stationem in circo. Sacellarius ergo descendebat in vaporarium; at tradebat domestico scholarum [seu vertici militarium] apocombium; quo facto, dominum celebrabant omnes prædicti laudibus et benedictionibus erga imperatores consuetis, et canebant poemata diei brumalium congruo. Et sic deinceps abibant magistri, proconsules, patricii et senatorii omnes, item cubicularii quisque ad ædes suas: cohortales autem suas ad stationes abibant. Hec circa brumalia constitutio mutabatur aut potius prorsus tolle-

A μαλίζειν νομίσας, ταῦτα σχολάζειν ἐκέλευσεν, οὐ κατὰ νοῦν λαβὼν τοὺς μεγάλους ἐκείνους καὶ ἀοιδίμους βασιλεῖς οἷον οὐ τὸν μέγαν ἐκεῖνον καὶ ἀοίδιμον Κωνσταντῖνον, οὐ Θεοδόσιον, οὐ Μαρκιανὸν, οὐ Λέοντα τὸν Λεομακέλλην, οὐκ Ἰουστινιανόν, οὔτε τοὺς ἄλλους φιλοχρίστους, οὓς καὶ ἡμιθέους εἴποιμι ἄν, ἀλλ' ὅπερ ἔδοξεν αὐτῷ, νόμος καὶ κανὼν καὶ εὐθύτης καὶ εὐλάβεια νενόμιστο. Ἐπὶ δὲ Κωνσταντίνου τοῦ φιλοχρίστου δεσπότου τὴν παλιμβιωσιν ἡ τῶν βρουμαλίων εὕρατο τάξις. Διὸ ἐν μὲν τῷ τοῦ μεγάλου βασιλέως βρυμαλίῳ ἐδίδοτο τὸ παλαιὸν ἀποκόμβιον λίτραι κ', ἐν δὲ τῷ τοῦ μικροῦ βασιλέως λίτραι ι', ἐν δὲ τῷ τῆς Αὐγούστης λιτ. η'. Οὗτος δὲ Κωνσταντῖνος ὁ φιλόχριστνς βασιλεὺς ἐτύπωσεν δίδοσθαι ἀντὶ πάντων τούτων τῶν βρουμαλίων ἐν τῷ τοῦ μεγάλου B βασιλέως βρουμαλίῳ ἀποκόμβιον χάραγμα λίτρας ν', Ἐπὶ δὲ τῆς τραπέζης διὰ τῆς οἰκείας χειρὸς τοῖς συνεστιωμένοις αὐτῷ φίλοις οὕτως, ἤγουν ἀνὰ διπλατὰ (53) μιλαρήσια· τοῖς μὲν μαγίστροις ἀνὰ μιλ, ρξ' καὶ ἀνὰ χασδίου βηλαριου (54) ἑνός· τοῖς

VARIÆ LECTIONES.

[33] Αὐστόνων cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

rog. *De themat.* n. 29; Ignatius in Vita S. Nicephori apud Du Cange ad Cinnam. p. 492. Ipsi quoque Latini sequiores *Ausonium* pro Italia ponunt. Chronicon Cassinens. IV, 97: *Ingens interea pavor et ebitudo mentis corripit Ausonium, et quid dicerent vel facerent, unus ab alio inquirebat.* Ne exempla poetarum et prosaicorum vetustiorum commemorem, quæ in libris natant. Attamen Basilius patricius, cujus *Naumachica* Fabricius Biblioth. Gr. t. VIII, p. 136 sqq. eddidit, *Ausones* pro Græcis dixit, forte putans Thraces suos, ut Romanorum nomen sibi arrogaverant, ita Ausonum quoque nomen mereri. Αὐσονίων σοφίης δεδιδαγμένος ἔξοχα ἔργα, ait initio dedicationis, *tu, cum excellentia Græcæ sapientiæ opera doctus noris.* Et ne quis dubitet, Græcos, non Latinos, designari, appellat eum, cui librum suum inscribit, v. 5:

Αὐσονίων στρατιῆς πανυπέρτατον ἀρχόν.
Exercitus Græci summum imperatorem.

Dedicavit autem librum suum Basilio imperatori, si credimus versui penultimo, qualem Muratorius dissertat. XXVI, *Antiq. Italic.* p. 540. exhibuit:

Ἔνθεν δή, Βασίλειε, πέδον Κρήτης ἀλαπάξεις,
Καὶ γενεὴν ὀλέσεις Καρχηδονίων μεγαθύμων.

Carthaginenses appellat Saracenos Afros, eo quod e Creta Græcos incursionibus affligebant. Quis autem Basilius ille sit, Macedone an Bulgaroctonus, non liquet. Illum quidem, Macedonem, adversus Saracenos in Longobardia bella gessisse, sociatis cum Ludovico Balbo viribus, constat; vid. Annal. Symeon. Logothetæ p. 458. De basilio Bulgaroctono non constat, ei rem cum Saracenis Cretensibus fuisse. Non tamen obstat temporum ratio, quemcunque tandem Basilium putes hac dedicatione compellari, quominus auctor ejus paracœmomenus Constantini Porphyrogenneti fuerit, ut fuisse a Naudæo perhibetur. Nam si Basilio Macedoni juvenis *Naumachica* sua inscripserit Basilius hic patricius, potuit senior factus Constantino, Leonis filio, accubitor fuisse. Quod si autem Basilio Bulgarectono librum suum dedicaverit, potuit apud fratrem ejus Constantinum accubitoris officio functus fuisse. Videtur tamen, si posterius statuatur, Constantino juniori potius, quam fratri ejus opus suum inscripturus fuisse. Quapropter lectionem Fabricii ἔνθεν δὴ βασιλεὺς πεδίον, quam aliquando damnabam, præferre Muratorianæ nunc non dubito et Basilii titulo Constantinum Porphyr. imp., Leonis filium, appellari. Quod confirmare videtur illa in præfatione Basilii patricii ad fortissimum ducem allocutio, quem quamvis uberrimis et summis quibusque laudibus efferat, tamen non nominavit. Ego vero Nicephorum Phocam fuisse nullus dubito. Sed hac de re viderint alii. Ausones pro Græcis etiam dixit C Nicetas in fine l. IV rerum Manuelis Comneni et in Anthologia Græca H. Steph. p. 360. Anonymus describens τὴν βασιλικὴν τῶν παιδευτηρίων ἐν Βυζαντίῳ, ait, ibi effundi πηγὴν ἄφθονον Αὐσονίων νομίμων. Scilicet novi Græci ut *Romani*, sic etiam *Ausones* affectabant appellari.

(35) Ita membranæ. Mallem aut διπλωτά, aut potius διπλάτα, *duplata*, retracto accentu.

(54) Vocabulum χασδίον notat novis Græcis *sametum villosum*, nobis *Sammet*, vel etiam *Plüsch*, deterius examiti genus; *vid.* Goar. ad Codin. p. 60, n. 30; Du Cange Gloss. Gr. h. v. Occurrit sæpius in Arsenii, episcopi Elassonis, Itiner. in Moscoviam, quod nuper prodiit in Catalogo manuscriptorum codd. Bibl. Regiæ Taurinensis. Videtur Arabicæ aut Persicæ originis esse. Sane *Chazz* et *Cazz*, est sericum nondum laboratum, præsertim grossius, eaque vox neque Latinis medii ævi ignota; Du Cange v. *Alchazz*, ubi e charta vetere D Hispanica citat locum, in quo nominantur ignorabiles multæ species pannorum, in quibus paucas agnosco, et has duas pene solas, *Barragan* et *planetas urtiones*. Prius est vox Arabica, significans pannum variorum colorum, ἀλλάσσοντα, qui pro vario situ varios luminis radios oculis ingerit, momento mutabiles. *Planetæ* autem *urtiones* sunt *rosei coloris*, ab *urd* vel *ord* et *orod*, *rosa*. Hinc intelligas, quid sint *casulæ episcopales de orodonas* apud Du Cangium v. *Orodona*. Sunt nempe *rosei coloris*. Marayce videtur Arabicum *Maraysch*, *plumatus*, esse, id est auro et opere Phrygio pictus. *Orale* idem est atque ἐπεύχιον, tapes. Sed redeo ad chagdium, cujus mentio quoque fit in epistola Basilii Maced. ad Hadrian. II PP. fine octavæ synodi: *Transmisimus Sanctitati vestræ vestimenta diaspra tria, esophorium dicitrinum cancellatum unum, chagdium orobeum unum, cassidin dirodinum.* Forte *orobeum* est habens colorem ororborum aut cicerum.

ἀνθυπάτοις καὶ πατρικίοις ἀνὰ μιλ. ρμ', καὶ ἀνὰ A ἐσωφορίου λωρωτοῦ Σαρακηνικοῦ (55), εἴτε καὶ ὁλοβήρου ἑνός· τοῖς πρωτοσπαθαρίοις ἀνὰ μιλ. ρκ' καὶ

batur sub imperatore Romano; qui per speciem pietatis erga Deum et iniquum reputans, si Romani secundum ritum veterum Ausonum [seu Italorum]

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

De voce βηλαρίου dubito, sitne nomen proprium, an appellativum, idemque cum *villoso* et a *villo*, non a *velo* derivanda. Sane χασδίον villosum est sericum seu exametum, et in epistola Basilii Macedonis modo laudata Latinus interpres *vilarin prasinum* reddidit per *vellus prasinum*, unde *velu* Francicum et *velours*, quasi dicas *vellus* et *vellerosus*, venit. At cum locum hunc latine verterem, eram in ea opinione, pannum sericum significari de urbe Indica *Belari* aut *Balori*, ut alii efferunt, dictum, sive quod sericum inde afferretur, sive quod ipse pannus ibi fieret. Nemo miretur, me tot vestium aut pannorum nomina ex Oriente petere. Cum pretiosissimæ quæque telæ nullo non tempore illinc petitæ et ad nos translatæ fuerint, facile potuerunt cum ipsis telis nomina earum quoque orientalia in linguas et oras B nostras immigrasse. Paulo post habebimus vocem Μουλχουμάτ Arabicæ haud dubie originis. Supra habebamus Δινίσια de Tinis, Ægypti urbe, dicta. Occurrent deinceps λωρωτὰ Σαρακηνικὰ, unde patet, eum pannum a Sarecenis petitum fuisse. Mercaturam exercuisse Constantinum Porphyrogennetum in Arabiam felicem et Indiam, patet ex eo, quod infra p. 399, occurit formula inscriptionis litterarum, Εἰς τὸν ὑπερέχοντα κυριεύοντα τῆς 'Ινδίας, et, Εἰς τὸν κύριεύοντα τῆς εὐδαίμονος 'Αραβίας. Patet id quoque ex continuatione Theophanis Constant. p. 284, cujus locum illustrationis egentem huc apponam. Narrat ibi Ægypti Amiram (fuit aliquis de gente Achschiddidarum) Constantino amicitiam per legatos et litteras obtulisse. Persidis quoque Amiram, Bujidarum aliquem designat, fœdus cum illo iniisse. simultatibus sublatis, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ὄψιδας πρὸς αὐτὸν ἐκπέμπει, οἵτινες πρὸς τὴν κατάξηρον γῆν ἐκείνην ἀφικόμενοι τοῦ ἀποστόλου Θωμᾶ τὸν τάφον C προσκυνήσαντες καὶ κατασπασάμενοι, καὶ τὰς βασιλικὰς καταλεῖσας λαμπάδας ὑπανάψαντες καὶ ἐμπορευσάμενοι λίθων τιμίων καὶ μαργαριτῶν ἐπανῆεσαν. Ultima vox, aut alia similis desideratur in editione Combefisii, qui lectionem τὴν κατάξηρον γῆν frustra sollicitat. *Aridam terram* Indiam esse sponte patet.

Cæterum jam aliquoties significavimus, munera nummaria et vestiaria proceribus aulæ Byzantinæ ab imperatoribus in majoribus diebus festis et hilariis, ut brumalibus, festo nativitatis Christi et Paschatis fuisse data, aut potius nomine munerum pensiones annuas, rogas dictas, ipsis fuisse partim in nummis, partim in telis pretiosis solutas et erogatas. Olim id calendis Januariis fiebat, quapropter Paulus Silentiarius illum mensem parte secunda v. 182, τὸν χρυσοχίτωνα appellat. Deinde translatus fuit ille mos in brumalia. Reges Occidentales quotannis festo nativitatis Christi suas liberationes inter D officiales suos distribuebant, id est novas robas, (hodie *livrée* dicimus, voce inde retenta,) de quibus v. Du Cange v. *Liberatio*. Idem in v. *Mantum* e Grammatico quodam deterioris ævi hunc cum aliis versum citat:

Qui dedit in bruma mihi mantellum sine pluma.

Vult dicere qui mihi mantellum non plumatum in Brumalibus dedit, id est aut acu non pictum, aut plumis avium diversicoloribus non ornatum. Tales enim vestes tunc gerebant, ut alio loco exemplis demonstro. Manavit ille mos ad nos quoque. Nostrates enim patres et matres familias, quibus servi et ancillæ sunt, mercedem debitam illis circa festum nativitatis Christi diem solvunt, cum nummis vestimentorum quoque calceorumque nonnihil dantes: unde factum, ut circa illud tempus familiarium dominos mutent quotquot velint. Circa idem tempus quoque monachi olim munera a suis abbatibus accipiebant. Agnellus pontifex Neapolitanus, referente Joanne diacono in Chronico p. 305., *pro lavandis curis* [forte *stolis*] *bis in anno, nativitatis et resurrectionis Domini, ad anni circulum exsequendum saponem dari sancivit. Itaque*, pergit, *usque hodie, domino annuente, perficitur* [illud institutum scilicet] *atque mille siliquas in nativitate Domini milleque in ipsius resurrectione tribuitur.* Si nummariam summam hæ siliquæ conficiunt, ut Muratorius credidisse videtur, emergeret summa nimis grandis quam pro monachis. Ipso enim teste erat siliqua pars vigesima quarta solidi aurei. Videntur itaque tot siliquæ (ponderis species) saponis inter monachos distributæ fuisse. Quidam de piis suis legatis ita disponebant, ut census annui festo nativitatis Christi inter pauperes distribuerentur; v. Du Cange v. *Barbarinus*.

(55) Quid si τὸ λωρωτόν, fateor mihi certo non constare. Potest enim aut loris vel striis, virgis signatum, aut loris, pretioso panni genere, e quo lori fiebant, de quibus supra diximus, prætextatum esse. Propendet tamen animus magis ad priorem interpretationem, ideo maxime, quod apud Saracenos vel Arabes vestes striatæ, quas *Burdas* appellant, maxime in usu essent, idque panni genus optime in Arabia Felice pararetur, unde a poëtis Arabicis in maximis divitiis et pretiosissima suppellectile numerantur, *Burdæ Jemeinicæ*, seu in Arabia Felice, quam Arabes al Iemen appellant, paratæ. Mentionem earum facit Wansleb. in Itinerar. *Ægyptiaco* p. 205. Per Saracenos ergo, de quibus hæ interulæ nomen habuerunt, non Saraceni Hispani sunt intelligendi, quorum lanificia valde quidem ævo medio celebrabantur, et in Franciam atque Germaniam et Britanniam copiose evehebantur: *vid.* Murat. t. II *Antiq. ital.* p. 408: nam cum illis negotium non erat Constantinopolitanis: sed intelligendi sunt Saraceni Arabiæ, Syriæ, Ægypti et Cretæ item Bagdadici et Persici, utpote propiores et familiariores imperio CPtano. Patet hinc, quales fuerint *cortinæ Arabicæ quæ pendent super chorum*, memoratæ in Chronico Cassinensi III, 57. Scilicet erant burdæ Jeminicæ. Solebant medio ævo, et adhuc hodie solemus, pannos de gentibus, apud quas conficiebant, appellare. Jam Evagrius VI, 21 ἀμφίθυρον Οὐννικὸν χρυσῷ κεκοσμημένον, *velum Hunnicum* memorat; *vid.* Du Cange v. *Hunniscus*. Chronicon Cassinense *pallia Sarmatica*. In scriptis aliis medii ævi frequentia sunt *vela de Spanisco, tunicæ et infulæ de Pignolato, blattin Byzantea, Tyrea, sericum Pigazium et Alexandrinum, vestes de Arazzo*, hodie *Rasch, de Duagio* vel *Duaco, de Damasto* vel Damascenæ, *de Rensa* vel Remenses, *Scarleta de Camo* vel Cadomensis, *Toaleas* [non *oleas*, ut vulgo editur] *Masoricas*, hoc est *Majoricas* appellat Anastasius apud Du Cangium v. *Olea*, quæ in insula Majorica essent factæ, nisi malis *Mansoricas* legere, de Mansoro quodam principe Arabico, aut de Mansoria quadam urbe orientali appellatas. Et talium posset magna caterva cogi. Sed redeo ad Saracenicas vestes, in quibus erant præter τὰς λωρωτὰς etiam aliæ cum intextis arborum foliis et ramis vitiumque pampinis; quarum exemplum cum musivarii quoque suis in operibus imitarentur, factum ex eo est, ut musiva foliata aut pampinata. ut ita dicam, *Arabica* appellarentur. *In Musivis majoribus* ait Ciampinus t. I *Monum. Vet.* p. 82, *solebant veteres non hominum aliorumve animalium imagines, sed foliatas tantum picturas illisque persimiles, quas Arabicas nominamus, repræsentare.* Invenio quoque mantilia Sa-

diuntur pauci quidam ennuchorum ad mensam ministrantium illud : « Multos annos,etc. » quibus tam assidentes ad mensam amici domini et convivæ quam reliqui astantes et ministrantes ad mensam omnes idem respondent ; et antequam imperator poculum in honorem sanctissimæ Deiparæ haurit, ad quod protectionem ejus invocat,accipiunt mensæ assidentes omnes e dominicis manibus miliaresiorum numerum. Finita largitione miliaresiorum, benedicunt astantes mensæ pariter atque assidentes imperatori.Hic deinde dicit: « In nomine atque per intercessionem sanctissimæ Deiparæ, » et bibunt deinceps omnes pro more,et accipit quisque e manibus præfecti mensæ tædam unam. Præfectus mensæ autem eas ab artoclino prius accipit. Cum his tædis,sua quisque, surgunt de mensa,et exeunt per portam eburneam, et abeunt unusquisque ad sua.Digressis illis,rursus alia proponitur mensa in eodem pransorio, adhuc secretior,quam prior erat. Ad eam assidet senior imperator et minor et Augusta cum liberis porphyrogenitis et familiarissimis suis proceribus atque ministris intimæ admissionis : quales sunt accubitor et protovestiarius et alii,quos imperator delegit. Hi omnes hilares se monstrant et exsultant,et celebrant imperatorem et Augustam laudibus. Altero proximo brumaliorum die collocatur in conspicuo et illustri triclinio Justinianeo tabula privata pro sedecim aut propemodum capitibus excipiendis.Ad illum superiorem assident domini cum magistris, proconsulibus, patriciis, officialibus, protospathariis, **349** prout codex cerimoniarum convivalium edicit. Dein fit secundum ritum in illo cerimoniali codice contentum saximum seu ludicrum tripudiatorium.Intrant nempe in saximum seu locum et spatium,in quo saltandum est,magistri, proconsules, patricii, officiales, protospatharii, et saltant, prout typus seu ritus secum fert.Qui ejusdem ordinis et dignitatis viri alii ad sacram mensam [invitati]

ἐξερχόμενοι διὰ τῆς ἐλεφαντίνης (47), ἀπέρχεται ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια. Καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν ἵσταται ἑτέρα τράπεζα ἐν τῷ αὐτῷ ἀριστητηρίῳ, μυστικωτέρα (48) τῆς πρώτης, καὶ καθέζεται ὁ μέγας βασιλεὺς καὶ ὁ μικρὸς καὶ ἡ Αὐγούστα μετὰ καὶ τῶν πορφυρογεννήτων καὶ τῶν ἰδίων καὶ μάλιστα οἰκειοτέρων ἀρχόντων καὶ οἰκείων ἀνθρώπων, ἤγουν τοῦ παρακοιμωμένου, τοῦ πρωτοβεστιαρίου καὶ ἄλλων, ὧν ὁ βασιλεὺς κελεύει, πάντων εὐφραινομένων καὶ ἀγαλλομένων καὶ εὐφρμούντων τὸν βασιλέα καὶ τὴν Αὐγούσταν. Τῇ δὲ ἐπαύριον τοῦ βρουμαλίου ἵσταται τράπεζα ἐν τῷ περιβλέπτῳ τρικλίνῳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ διὰ ις' καὶ τὰ ἐγγὺς (49) ἀποκοπτὸν, ἐν ᾗ καθέζονται οἱ δεσπόται μετὰ τῶν μαγίστρων ἀνθυπάτων, πατρικίων, ὀφφικιαλίων πρωτοσπαθαρίων καθὼς τὸ τακτικὸν κλητωρολόγιον διαγορεύει. Καὶ γίνεται κατὰ τὸν περιεχόμενον τύπον εἰς τὸ τακτικὸν τὸ σάξιμον, καὶ εἰσέρχονται ἐν τῷ σαξίμῳ οἵ τε μάγιστροι, ἀνθύπατοι, πατρίκιοι, ὀφφικιάλιοι, πρωτοσπαθάριοι, καὶ σάσσουσιν (50), καθὼς ἔχει ὁ τύπος. Εἰ δὲ τινες ἐξ αὐτῶν καθέξονται ἐν τῷ κλητωρίῳ, ἀνιστάμενοι ἀποπληροῦσι τό σάξιμον, καὶ πάλιν κελεύσει τοῦ βασιλέως καθέζονται ἐν τῇ ἰδίᾳ τάξει ἕκαστος. Ἰστέον, ὅτι τῷ σαξίμῳ οἱ προειρημένοι ἅπαντες ὁμοῦ εἰσέρχονται, ἐν δὲ τοῖς ποιήμασιν, ἤγουν τοῖς τοῦ βρουμαλίου βασιλικίοις ᾀδομένοις ἀντιφώνως, διέρχονται. Πληρούντων γὰρ τῶν μαγίστρων μετὰ τῆς αὐτῶν τάξεως, ἄρχονται οἱ τοῦ κουβουκλείου. Εἶτα τῶν τοῦ κουβουκλείου πληρούντων μετὰ τῆς αὐτῶν τάξεως, ἄρχονται οἱ ἀνθύπατοι πατρίκιοι τὰ ἴδια αὐτῶν τοῦ βρουμαλίου βασιλίκια καὶ αὐτοὶ πληροῦσιν, ὡς προείρηται, μετὰ τῆς αὐτῶν τάξεως. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τάξει εἰσέρχονται οἱ τῶν ταγμάτων ἄρχοντες· τῶν σχολῶν, τοῦ ἀριθμοῦ, τῶν νουμέρων ἐν μιᾷ τάξει· οἱ δὲ τῶν ἐξκουβίτων, οἱ ἱκανάτοι καὶ οἱ τοῦ βασιλικοῦ πλοΐμου ἐν ἑτέρα τάξει. Οὗτοι δὲ πάντες ἐν τῷ σαξίμῳ λαμβάνουσιν παρὰ τοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης ἀποκόμβια, εὐφημοῦντες καὶ ἐπευχόμενοι

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(47) Religiose hic, ut alias, exhibui scriptionem et interpunctionem membranarum. Mallem tamen sic constitutum habere : ... ἀνίστανται τῆς τραπέζης καὶ ἐξερχόμενοι διὰ τῆς ἐλεφαντίνης, ἐξέρχεται, etc.

(48) Quia tantum imperialis familia illis epulis intererat, proceribus exclusis, nisi qui quotidie circa Augustum et Augustam essent, diu noctuque. Fuit ergo illud quidem convivium quale olim sic dictum συγγενικὸν in aula regum Persarum, de quo Athenæus p. 48.

(49) Quod non observarem verum, qui hic loci obtinet, significatum vocis τράπεζα, contigit mihi, ut in hoc loco et similibus paulo inferioribus vehementer a vero aberrarem, et dubiis me implicarem inexplicabilibus. Τράπεζα hic loci non *mensam* materialem, cui assidetur convivandi causa et cui dapes imponuntur, sed *convivium* ipsum significat. Est ergo ἵσταται τράπεζα διὰ ις' καὶ τὰ ἐγγὺς idem dictum atque *celebratur convivium de sexdecim mensis aut propemodum*, et p. 349, ἵσταται μία τράπεζα διὰ τριῶν καὶ τὰ ἐγγύς. *celebratur convivium de tribus mensis*, id est de quo participant tot convivæ, quot impleant tres mensas. Singulis autem mensis assidebant capita duodena, et *alterum convivium*, διὰ ἕξ, *de sex mensis*. Vocem τράπεζα, *convivium*, δεῖπνον, non *mensam*, significare in hac formula, probat p. 428 dictio, ἡ δευτέρα θέσις τῆς τραπέζης, *secunda positio mensæ*, id est secundus ordo convivii. In τὰ ἐγγύς subintelligitur κατά ; κατὰ τὰ ἐγγὺς, ἐν τῷ ἐγγὺς, ὡς ἐγγυτάτω. Quod autem addit ἀποκοπτὸν, videtur dicere velle, convivium hoc non solemniter,sed velut tacite et seorsim a pompa et tumultu celebrari. Ad hanc normam igitur erit versio nostra Latina reformanda, ad hunc fere modum : *Altero post Brumale die celebratur in conspicuo triclinio Justiniani privatim convivium sexdecim, aut propemodum mensarum*, Alias quæ solemnia et pompatica instituerentur convivia erant de novemdecim mensis.

(50) Hodieque adhuc post epulas geniales saltamus, et medio ævo Itali quoque idem faciebant. Anonymus Patavinus apud Murat. t. II Ant. Ital. p. 310, narrat,juvenes nobiles statutis festis diebus rogasse viros patriæ primarios,ut sibi permitterent uxores eorum conviviis excipere. Concesso, celebrata fuisse splendida convivia. *Et cum prandiderant vel cænaverant, ibant chorizatum cum eisdem domicellis, aut hastiludia exercebant.*

τὸν βασιλέα καὶ τὴν τοῦ βρουμαλίου αὐτοῦ αἰσίαν ἡμέραν. Ἰστέον, ὅτι ἐπὶ Λέοντος τοῦ φιλοχρίστου δεσπότου ἐτυπώθη οὕτως· Τῇ ἐπαύριον τοῦ βρουμαλίου ἵστατο μία τράπεζα ἐν τῷ ἀριστητηρίῳ οἰκειοτέρα διὰ τριῶν καὶ τὰ ἐγγὺς, ἐν ᾗ συνηστίων τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ οἱ συνήθως αὐτῷ συνεστιώμενοι, μάλιστα οἰκεῖοι καὶ συγγενεῖς τοῦ βασιλέως, μάγιστροι, πραιπόσιτοι, ἀνθύπατοι πατρίκιοι καὶ οἰκεῖοι πρωτοσπαθάριοι καὶ ἄλλοι τινὲς γνωστοὶ τοῦ βασιλέως. Ἐν δὲ τῷ περιβλέπτῳ τρικλίνῳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἵστατο ἑτέρα τράπεζα διὰ ἓξ καὶ τὰ ἐγγὺς ἀποκοπτὸν, ἐν ᾗ ἐκαθέζετο ὁ μικρὸς βασιλεὺς καὶ οἱ λοιποὶ, μάγιστροι, ἀνθύπατοι, πατρίκιοι, ὀφφικιάλιοι καὶ πρωτοσπαθάριοι, καθὼς καὶ τὸ τακτικὸν κλητωρολόγιον διαγορεύει. Ἰστέον, ὅτι ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ φιλοχρίστου δεσπότου τοῦ υἱοῦ Θεοφίλου, χειμῶνος γεγονότος μεγάλου, βιαίων τε ἀνέμων ἐμπνευσάντων καὶ πολλῆς χιόνος κατενεχθείσης, ἄβατος ἡ τοῦ τρικόγχου (51) μυστικὴ φιάλη γέγονεν, καὶ οὐ κατῆλθον οἵ τε μάγιστροι, ἀνθύπατοι, πατρίκιοι τῆς συγκλήτου τε καὶ οἱ τοῦ κουβουκλείου πάντες τὰ εἰθῶτα τῷ βουμαλίῳ πανηγυρίσαι, ἀλλὰ πάντων ἐν τῷ τοῦ λαυσιακοῦ τρικλίνῳ εἰσελθόντων, ἐξῆλθεν ὁ πραιπόσιτος, καὶ προσεκαλέσατο τοὺς προῤῥηθέντας πάντας, καὶ ἵστησι πρὸ τῆς πύλης τοῦ λαυσιακοῦ τρικλίνου τῆς εἰσαγούσης ἐν τῷ τοῦ χρυσοτρικλίνου πόρτηκι, ἤγουν ἐν τῷ ὡρολογίῳ, καὶ ἐξῆλθεν ὁ πρωτοβεστιάριος, καὶ ἐπιδέδωκε τῷ πρώτῳ μαγίστρῳ τὸ κατὰ τύπον ἀποκόμβιον, καὶ εὐφημήσαντες τὰς ἐξ ἔθους τοῖς βασιλεῦσιν εὐφημίας (ἦσαν δὲ καὶ τὰ τῇ ἡμέρᾳ τοῦ βρουμαλίου ἁρμόζοντα ποιήματα), καὶ ἐξῆλθον μὴ ἅψαντες κηρούς. Ὁ δὲ δομέστικος τῶν σχολῶν καὶ ὁ δομέστικος τῶν ἐξκουβίτων καὶ ὁ δομέστικος τῶν ἱκανάτων ἅμα τῶν ταγματικῶν κατῆλθον ἐν τῇ θερμάστρᾳ. Ὁ γὰρ δρουγγάριος τῆς βίγλας ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ἦν φυλάττων τὴν ἑαυτοῦ τάξιν. ὁ δὲ σακελλάριος κατῆλθεν ἐν τῇ αὐτῇ θερμάστρᾳ, καὶ ἐπιδέδωκεν τῷ δομεστίκῳ τῶν σχολῶν τὸ ἀποκόμβιον, καὶ εὐφήμησαν ὅ τε δομέστικος καὶ πάντες οἱ τῶν ταγμάτων τὰς ἐξ ἔθους τοῖς βασιλεῦσιν εὐφημίας, ᾄδοντες καὶ τὰ τῇ ἡμέρᾳ τοῦ βρουμαλίου ἁρμόζοντα ποιήματα. Εἶθ' οὕτω ἀπίεσαν οἵ τε μάγιστροι, ἀνθύπατοι, πατρίκιοι καὶ συγκλητικοὶ ἅπαντες, καὶ οἱ τοῦ κουβουκλείου, ἕκαστος ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ οἰκίᾳ, οἱ δὲ τῶν ταγμάτων ἕκαστος ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ τάξει. Ἰστέον, ὅτι ἡ τῶν βρουμαλίων αὕτη τάξις ἠλλοιώθη καὶ εἰς τὸ μηκέτι εἶναι παρήχθη ἐπὶ τῆς βασιλείας Ῥωμανοῦ δεσπότου. Οὗτος γὰρ προσχήματι [24] εὐλαβείας, καὶ οὐχὶ δίκαιον εἶναι κατὰ τὰ παλαιὰ ἐθήματα Αὐσόνων (52) Ῥωμαίοις βρου-

A assident, dum cæteri [non invitati] sic saltant, illi surgunt de mensa et satisfaciunt saximo, partem suam saltantes et dein redeunt ad mensam, et, permittente imperatore, rursus ad eam assident quisque in loco et ordine suo. Hi, quos diximus, magistratus intrant quidem simul omnes in saximum et ordiuntur simul omnes tripudium; at ubi ad concinenda poemata, hoc est basilicia brumalii, perventum est, non æque canunt omnes simul, sed, secessu facto, per classes et antiphonias alternantes. E. c., quando magistri et qui ad eorum classem pertinent canendo suum pensum absolverunt, tunc incipiunt cubicularii et qui ad eorum classem pertinent. His rursus desinentibus, incipiunt proconsules patricii et ad illam classem spectantes basilicia brumalii sibi propria B canere. Post primam hanc classem procerum intrat in saximum secunda classis magistratuum tagmatum seu ordinum militarium, ut scholarum, arithmi et numerorum, simul et in uno corpore: in altero autem corpore intrant magistratus excubitorum hicanatorum et imperialis ploimi seu militiæ navalis. Hi omnes accipiunt in saximo apocombia per mensæ præfectum, laudibusque et votis dominum faustumque atque solemnem brumalii ab ipso celebrati diem prosequuntur. Sub Leone Christum amante domino typus obtinebat hic: Altero brumaliorum die collocabatur in pransorio una mensa privata pro tribus fere missibus. Eo die ibi convivabantur maximo imperatori convivæ ordinarii, potissimum familiares intimiores et affinitate juncti magistri, præpositi, proconsules patricii et privati C protospatharii, aliique quidam noti et amici imperatori. In illustri autem Justiniani triclinio collocabatur alia privata mensa pro sex aut propemodum missibus; assidebat ibi imperator junior [Alexander] et reliqui magistri, proconsules, patricii, officiales et protospatharii, prout rituale conviviorum edicit. Sub Michaele, Christi amante domino, filio Theophili, contingebat aliquando tempore brumaliorum sæva tempestas. Spirabant vehementes venti et cadebat multa nix, ita ut inaccessa esset triconchii secreta phialia, eoque descendere ad ibi celebrandos ritus ejus festivitatis neque magistri, proconsules, patricii ordinis senatorii, neque illi de ordine cubiculariorum **350** possent. Conveniebant igitur omnes in lausiaci triclinio. Ad quos egrediebatur D præpositus, advocatosque collocabat ante portam lausiaci triclinii, quæ in porticum chrysotriclinii aut in horologium fert. Eo facto, exibat ad ipsos protovestiarius et dabat primo magistro consuetum apo-

VARIÆ LECTIONES.

[24] πρὸς σχήματι cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(51) Triconchum et Sigma et Phala idem sunt. Sigma erat ædificium a tergo rotundum, ut Sigma novorum Græcorum, aut C. Latinorum, instar mediæ lunæ. Sed ab antica distinctum erat hoc ædificium in tres conchas seu porticus in summo apsidatas, e quibus prospectus patebat ad oppositam Phialam seu lacum marmoreum, circa quem factiones et qui alii saltarent, orbes suarum pyrrhichiarum evolvebant; *vid.* Leon. Gramm. p. 455.

(52) Plerumque novi Græci ante sæculum XI Italos hoc nomine designant, ab antiquis Ausonibus. Latii incolis, Romanorum nomen sibi proprium servantes. Agathias p. 43, 18; Constantin. Porphy-

combium. Laudes itaque atque benedictiones in Michaelem congerebant, quales mos est congeri in imperatores, et canebant poematia illi brumaliorum diei congrua, et abibant tandem, sed absque cereis ob tempestatem. Scholarum domesticus autem et domesticus excubitorum et domesticus hicanatorum una cum magistratibus quatuor tagmatum [id est ordinum procerum militarium] descendebant vel conveniebant inferius in thermastra vel vaporario. Drungarius vigiliæ autem servabat suam stationem in circo. Sacellarius ergo descendebat in vaporarium; at tradebat domestico scholarum [seu vertici militarium] apocombium; quo facto, dominum celebrabant omnes prædicti laudibus et benedictionibus erga imperatores consuetis, et canebant poemata diei brumalium congruo. Et sic deinceps abibant magistri, proconsules, patricii et senatorii omnes, item cubicularii quisque ad ædes suas: cohortales autem suas ad stationes abibant. Hec circa brumalia constitutio mutabatur aut potius prorsus tolle-

A μαλίζειν νομίσας, ταῦτα σχολάζειν ἐκέλευσεν, οὐ κατὰ νοῦν λαβὼν τοὺς μεγάλους ἐκείνους καὶ ἀοιδίμους βασιλεῖς οἷον οὐ τὸν μέγαν ἐκεῖνον καὶ ἀοίδιμον Κωνσταντῖνον, οὐ Θεοδόσιον, οὐ Μαρκιανὸν, οὐ Λέοντα τὸν Λεομακέλλην, οὐχ Ἰουστινιανόν, οὔτε τοὺς ἄλλους φιλοχρίστους, οὓς καὶ ἡμιθέους εἴποιμι ἄν, ἀλλ' ὅπερ ἔδοξεν αὐτῷ, νόμος καὶ κανὼν καὶ εὐθύτης καὶ εὐλάβεια νενόμιστο. Ἐπὶ δὲ Κωνσταντίνου τοῦ φιλοχρίστου δεσπότου τὴν παλιμβίωσιν ἡ τῶν βρουμαλίων εὕρατο τάξις. Διὸ ἐν μὲν τῷ τοῦ μεγάλου βασιλέως βρυμαλίῳ ἐδίδοτο τὸ παλαιὸν ἀποκόμβιον λίτραι κ', ἐν δὲ τῷ τοῦ μικροῦ βασιλέως λίτραι ι', ἐν δὲ τῷ τῆς Αὐγούστης λιτ. η'. Οὗτος δὲ Κωνσταντῖνος ὁ φιλόχριστος βασιλεὺς ἐτύπωσεν δίδοσθαι ἀντὶ πάντων τούτων τῶν βρουμαλίων ἐν τῷ τοῦ μεγάλου B βασιλέως βρουμαλίῳ ἀποκόμβιον χάραγμα λίτρας ν', Ἐπὶ δὲ τῆς τραπέζης διὰ τῆς οἰκείας χειρὸς τοῖς συνεστιωμένοις αὐτῷ φίλοις οὕτως, ἤγουν ἀνὰ διπλατὰ (53) μιλαρήσια· τοῖς μὲν μαγίστροις ἀνὰ μιλ, ρξ' καὶ ἀνὰ χασδίου βηλαριου (54) ἑνός· τοῖς

VARIÆ LECTIONES.

[35] Αὐστόνων cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

rog. *De themat.* n. 29; Ignatius in Vita S. Nicephori apud Du Cange ad Cinnam. p. 492. Ipsi quoque Latini sequiores *Ausonium* pro Italia ponunt. Chronicon Cassinens. IV, 97: *Ingens interea pavor et ebitudo mentis corripit Ausonium, et quid dicerent vel facerent, unus ab alio inquirebat.* Ne exempla poetarum et prosaicorum vetustiorum commemorem, quæ in libris natant. Attamen Basilius patricius, cujus *Naumachica* Fabricius Biblioth. Gr. t. VIII, p. 136 sqq. eddidit, *Ausones* pro C Græcis dixit, forte putans Thraces suos, ut Romanorum nomen sibi arrogaverant, ita Ausonum quoque nomen mereri. Αὐσονίων σοφίης δεδιδαγμένος ἔξοχα ἔργα, ait initio dedicationis, *tu, cum excellentia Græcæ sapientiæ opera doctus noris.* Et ne quis dubitet, Græcos, non Latinos, designari, appellat eum, cui librum suum inscribit, v. 5:

Αὐσονίων στρατιῆς πανυπέρτατον ἀρχόν.
Exercitus Græci summum imperatorem.

Dedicavit autem librum suum Basilio imperatori, si credimus versui penultimo, qualem Muratorius dissertat. XXVI, *Antiq. Italic.* p. 540. exhibuit:

Ἔνθεν δὴ, Βασίλειε, πέδον Κρήτης ἀλαπάξεις,
Καὶ γενεὴν ὀλέσεις Καρχηδονίων μεγαθύμων.

Carthaginenses appellat Saracenos Afros, eo quod e D Creta Græcos incursionibus affligebant. Quis autem Basilius ille sit, Macedone an Bulgaroctonus, non liquet. Illum quidem, Macedonem, adversus Saracenos in Longobardia bella gessisse, sociatis cum Ludovico Balbo viribus, constat; vid. Annal. Symeon. Logothetæ p. 458. De basilio Bulgaroctono non constat, ei rem cum Saracenis Cretensibus fuisse. Non tamen obstat temporum ratio, quemcunque tandem Basilium putes hac dedicatione compellari, quominus auctor ejus paracœmomenus Constantini Porphyrogenneti fuerit, ut fuisse a Naudæo perhibetur. Nam si Basilio Macedoni juvenis *Naumachica* sua inscripserit Basilius hic patricius, potuit senior factus Constantino, Leonis filio, accubitor fuisse. Quod si autem Basilio Bulgarectono librum suum dedicaverit, potuit apud fratrem ejus Constantinum accubitoris officio functus fuisse. Videtur tamen, si posterius statuatur, Constantino juniori potius, quam fratri ejus opus suum inscripturus fuisse. Quapropter lectionem Fabricii ἔνθεν δὴ βασιλεὺς πεδίον, quam aliquando damnabam, præferre Muratorianæ nunc non dubito et Basilii titulo Constantinum Porphyr. imp., Leonis filium, appellari. Quod confirmare videtur illa in præfatione Basilii patricii ad fortissimum ducem allocutio, quem quamvis uberrimis et summis quibusque laudibus efferat, tamen non nominavit. Ego vero Nicephorum Phocam fuisse nullus dubito. Sed hac de re viderint alii. Ausones pro Græcis etiam dixit C Nicetas in fine l. IV rerum Manuelis Comneni et in Anthologia Græca H. Steph. p. 360. Anonymus describens τὴν βασιλικὴν τῶν παιδευτηρίων ἐν Βυζαντίῳ, ait, ibi effundi πηγὴν ἄφθονον Αὐσονίων νομίμων. Scilicet novi Græci ut *Romani*, sic etiam *Ausones* affectabant appellari.

(35) Ita membranæ. Mallem aut διπλωτά, aut potius διπλάτα, *duplata*, retracto accentu.

(54) Vocabulum χασδίον notat novis Græcis *sametum villosum*, nobis *Sammet*, vel etiam *Plüsch*, deterius examiti genus; *vid.* Goar. ad Codin. p. 60, n. 30; Du Cange Gloss. Gr. h. v. Occurrit sæpius in Arsenii, episcopi Elassonis, Itiner. in Moscoviam, quod nuper prodiit in Catalogo manuscriptorum codd. Bibl. Regiæ Taurinensis. Videtur Arabicæ aut Persicæ originis esse. Sane *Chazz* et *Cazz*, est sericum nondum laboratum, præsertim grossius, eaque vox neque Latinis medii ævi ignota; Du Cange v. *Alchazz*, ubi e charta vetere D Hispanica citat locum, in quo nominantur ignorabiles multæ species pannorum, in quibus paucas agnosco, et has duas pene solas, *Barragan* et *planetas urtiones*. Prius est vox Arabica, significans pannum variorum colorum, ἀλλάσσοντα, qui pro vario situ radios luminis oculis ingerit, momento mutabiles. *Planetæ* autem *urtiones* sunt *rosei coloris*, ab *urd* vel *ord* et *orod*, *rosa*. Hinc intelligas, quid sint *casulæ episcopales de orodonas* apud Du Cangium v. *Orodona*. Sunt nempe *rosei coloris*. Marayce videtur Arabicum *Maraysch*, *plumatus*, esse, id est auro et opere Phrygio pictus. *Orale* idem est atque ἐπεύχιον, tapes. Sed redeo ad chagdium, cujus mentio quoque fit in epistola Basilii Maced. ad Hadrian. II PP. fine octavæ synodi: *Transmisimus Sanctitati vestræ vestimenta diaspra tria, esophorium dicitrinum cancellatum unum, chagdium orobeum unum, cassidin dirodinum.* Forte *orobeum* est habens colorem oroborum aut cicerum.

ἀνθυπάτοις καὶ πατρικίοις ἀνὰ μιλ. ρμ', καὶ ἀνὰ ἐσωφορίου λωρωτοῦ Σαρακηνικοῦ (55), εἴτε καὶ ὁλοβήρου ἑνός· τοῖς πρωτοσπαθαρίοις ἀνὰ μιλ. ρκ' καὶ

batur sub imperatore Romano; qui per speciem pietatis erga Deum et iniquum reputans, si Romani secundum ritum veterum Ausonum [seu Italorum]

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

De voce βηλαρίου dubito, sitne nomen proprium, an appellativum, idemque cum *villoso* et a *villo*, non a *velo* derivanda. Sane χασδίον villosum est sericum seu exametum, et in epistola Basilii Macedonis modo laudata Latinus interpres *vilarin prasinum* reddidit per *vellus prasinum*, unde *velu* Francicum et *velours*, quasi dicas *vellus* et *vellerosus*, venit. At cum locum hunc latine verterem, eram in ea opinione, pannum sericum significari de urbe Indica *Belari* aut *Balori*, ut alii efferunt, dictum, sive quod sericum inde afferretur, sive quod ipse pannus ibi fieret. Nemo miretur, me tot vestium aut pannorum nomina ex Oriente petere. Cum pretiosissimæ quæque telæ nullo non tempore illinc petitæ et ad nos translatæ fuerint, facile potuerunt cum ipsis telis nomina earum quoque orientalia in linguas et oras nostras immigrasse. Paulo post habebimus vocem Μουλχουμάτ Arabicæ haud dubie originis. Supra habebamus Δινίσια de Tinis, Ægypti urbe, dicta. Occurrent deinceps λωρωτὰ Σαρακηνικὰ, unde patet, eum pannum a Sarecenis petitum fuisse. Mercaturam exercuisse Constantinum Porphyrogennetum in Arabiam felicem et Indiam, patet ex eo, quod infra p. 399, occurit formula inscriptionis litterarum, Εἰς τὸν ὑπερέχοντα κυριεύοντα τῆς Ἰνδίας, et, Εἰς τὸν κύριεύοντα τῆς εὐδαίμονος Ἀραβίας. Patet id quoque ex continuatione Theophanis Constant. p. 284, cujus locum illustrationis egentem huc apponam. Narrat ibi Ægypti Amiram (fuit aliquis de gente Achschiddidarum) Constantino amicitiam per legatos et litteras obtulisse. Persidis quoque Amiram, Bujidarum aliquem designat, fœdus cum illo iniisse. simultatibus sublatis, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ὄψιδας πρὸς αὐτὸν ἐκπέμπει, οἵτινες πρὸς τὴν κατάξηρον γῆν ἐκείνην ἀφικόμενοι τοῦ ἀποστολου Θωμᾶ τὸν τάφον προσκυνήσαντες καὶ κατασπασάμενοι, καὶ τὰς βασιλικὰς καταστaλεῖσας λαμπάδας ὑπανάψαντες καὶ ἐμπορευσάμενοι λίθων τιμίων καὶ μαργαριτῶν ἐπανῆεσαν. Ultima vox, aut alia similis desideratur in editione Combefisii, qui lectionem τὴν κατάξηρον γῆν frustra sollicitat. *Aridam terram* Indiam esse sponte patet.

Cæterum jam aliquoties significavimus, munera nummaria et vestiaria proceribus aulæ Byzantinæ ab imperatoribus in majoribus diebus festis et hilariis, ut brumalibus, festo nativitatis Christi et Paschatis fuisse data, aut potius nomine munerum pensiones annuas, rogas dictas, ipsis fuisse partim in nummis, partim in telis pretiosis solutas et erogatas. Olim id calendis Januariis flebat, quapropter Paulus Silentiarius illum mensem parte secunda v. 182, τὸν χρυσοχίτωνα appellat. Deinde translatus fuit ille mos in brumalia. Reges Occidentales quotannis festo nativitatis Christi suas liberationes inter officiales suos distribuebant, id est novas robas, (hodie *livrée* dicimus, voce inde retenta,) de quibus v. Du Cange v. *Liberatio*. Idem in v. *Mantum* e Grammatico quodam deterioris ævi hunc cum aliis versum citat:

Qui dedit in bruma mihi mantellum sine pluma.

Vult dicere qui mihi mantellum non plumatum in Brumalibus dedit, id est aut acu non pictum, aut plumis avium diversicoloribus non ornatum. Tales enim vestes tunc gerebant, ut alio loco exemplis demonstro. Manavit ille mos ad nos quoque. Nostrates enim patres et matres familias, quibus servi et ancillæ sunt, mercedem debitam illis circa festum nativitatis Christi diem solvunt, cum nummis vestimentorum quoque calceorumque nonnihil dantes: unde factum, ut circa illud tempus familiarium dominos mutent quotquot velint. Circa idem tempus quoque monachi olim munera a suis abbatibus accipiebant. Agnellus pontifex Neapolitanus, referente Joanne diacono in Chronico p. 305., *pro lavandis curis* [forte *stolis*] *bis in anno, nativitatis et resurrectionis Domini, ad anni circulum exsequendum saponem dari sancivit. Itaque*, pergit, *usque hodie, domino annuente, perficitur* [illud institutum scilicet] *atque mille siliquas in nativitate Domini milleque in ipsius resurrectione tribuitur.* Si nummariam summam hæ siliquæ conficiunt, ut Muratorius credidisse videtur, emergeret summa nimis grandis quam pro monachis. Ipso enim teste erat siliqua pars vigesima quarta solidi aurei. Videntur itaque tot siliquæ (ponderis species) saponis inter monachos distributæ fuisse. Quidam de piis suis legatis ita disponebant, ut census annui festo nativitatis Christi inter pauperes distribuerentur; v. Du Cange v. *Barbarinus*.

(55) Quid si τὸ λωρωτόν, fateor mihi certo non constare. Potest enim aut loris vel striis, virgis signatum, aut loris, pretioso panni genere, e quo lori fiebant, de quibus supra diximus, prætextatum esse. Propendet tamen animus magis ad priorem interpretationem, ideo maxime, quod apud Saracenos vel Arabes vestes striatæ, quas *Burdas* appellant, maxime in usu essent, idque panni genus optime in Arabia Felice pararetur, unde a poëtis Arabicis in maximis divitiis et pretiosissima suppellectile numerantur, *Burdæ Jemeinæ*, seu in Arabia Felice, quam Arabes al Iemen appellant, paratæ. Mentionem earum facit Wansleb. in Itinerar. Ægyptiaco p. 205. Per Saracenos ergo, de quibus hæ interulæ nomen habuerunt, non Saraceni Hispani sunt intelligendi, quorum lanificia valde quidem ævo medio celebrabantur, et in Franciam atque Germaniam et Britanniam copiose evehebantur: *vid.* Murat. t. II *Antiq. ital.* p. 408: nam cum illis negotium non erat Constantinopolitanis: sed intelligendi sunt Saraceni Arabiæ, Syriæ, Ægypti et Cretæ item Bagdadici et Persici, utpote propiores et familiariores imperio CPtano. Patet hinc, quales fuerint *cortinæ Arabicæ quæ pendent super chorum*, memoratæ in Chronico Cassinensi III, 57. Scilicet erant burdæ Jeminicæ. Solebant medio ævo, et adhuc hodie solemus, pannos de gentibus, apud quas conflebant, appellare. Jam Evagrius VI, 21 ἀμφίθυρον Οὐννικὸν χρυσῷ κεκοσμημένον, *velum Hunnicum* memorat; *vid.* Du Cange v. *Hunniscus*. Chronicon Cassinense *pallia Sarmatica*. In scriptis aliis medii ævi frequentia sunt *vela de Spanisco, tunicæ et infulæ de Pignolato, blattin Byzantea, Tyrea, sericum Pigazium et Alexandrinum, vestes de Arazzo*, hodie *Rasch, de Duagio* vel *Duaco, de Damasto* vel Damascenæ, *de Rensa* vel Remenses, *Scarleta de Camo* vel Cadomensis, *Toaleas* [non *oleas*, ut vulgo editur] *Masoricas*, hoc est *Majoricas* appellat Anastasius apud Du Cangium v. *Olea*, quæ in insula Majorica essent factæ, nisi malis *Mansoricas* legere, de Mansoro quodam principe Arabico, aut de Mansoria quadam urbe orientali appellatas. Et talium posset magna caterva cogi. Sed redeo ad Saracenicas vestes, in quibus erant præter τὰς λωρωτὰς etiam aliæ cum intextis arborum foliis et ramis vitiumque pampinis; quarum exemplum cum musivarii quoque suis in operibus imitarentur, factum ex eo est, ut musiva foliata aut pampinata. ut ita dicam, *Arabica* appellarentur. *In Musivis majoribus* ait Ciampinus t. I *Monum. Vet.* p. 82, *solebant veteres non hominum aliorumve animalium imagines, sed foliatas tantum picturas illisque persimiles, quas Arabicas nominamus, repræsentare.* Invenio quoque mantilia Sa-

brumalizent, hilaritate hac interdixit omnibus; non A recogitans magnos illos et celebres imperatores; non magnum illum et celeberrimum Constantinum, ut exemplum allegem, non Theodosium, non Marcianum, non Leonem, cognomine Leomacellium aut Macellarium dictum, non Justinianum, non reliquos Christi amantes principes, quos parum abest quin divos aut semones appellem; sed id solum, quod ipsi videbatur, pro lege et regula et recto atque pietate habens. At sub Contantino philochristo despota recuperavit solemnitas brumaliorum suam denuo vitam, ea tantum, quam dicam, cum differentia. Dabatur antiquis temporibus in brumalio magni domini apocombium viginti; in brumalio minori domini dabatur apocombium decem; et tandem in brumalio Augustæ apocombium octo litrarum. Hic autem, quem dixi, Constantinus Christi amans imperator constituit, ut loco particularium istarum largitionum nomine omnium simul et semel in aureis signatis nummis daretur in brumalio majoris imperatoris apocombium **351** quinquaginta litrarum. Super mensa vero aut inter convivandum largiebatur imperator propriis suis manibus convivis miliaresia, intellige ubique dupla, in hunc modum; magistris miliaresia centum et sexaginta et singulis singula chasdia [seu pannos e serico villoso] belarienses. Proconsulum et patriciorum singulis largiebatur centena quadragena miliaresia et singula esophoria vel interulas loro seu loris et striis insignita, Saracenica; aut et holovera vel integre purpurea. Protospathariis donabat centena vicena miliaresia et singula molchamia aut abdia. Ea vero, quæ magister expensarum dabat, erant hæc: Maglabitis dabantur in universum tercentum miliaresia; magnæ hetæriæ quingenta; mediæ hetæriæ ducenta, et tantumdem quoque Farganis.

ἀνὰ μολχαμίου (56) βηλαρίου α', εἴτε καὶ ἀβδίου· τοῖς σπαθαροκανδιδάτοις ἀνὰ μιλ. π' καὶ ἀνὰ μολχαμίου· εἴτε καὶ ἀβδίου ἑνός. Τὰ διδόμενα παρὰ τοῦ κρατοῦντος τὴν ἔξοδον, τοῖς μαγλαβίταις μιλ τ', τῇ μεγάλῃ ἑταιρείᾳ μιλ. φ', τῇ μέσῃ ἑταιρείᾳ μιλ. σ', τοῖς Φαργάνοις μιλιαρήσια σ'.

CAPUT XIX.

B

Peragenda quando triumphus ab hostibus devictis in foro cum processionali supplicatione agitur.

Procedunt mane in mutatoriis omnes ordinis senatorii viri, quibuscum imperator in scaramangio

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Ὅσα δεῖ γίνεσθαι θριάμβου ἐπινικίων (57) τελουμένου ἐν τῷ φόρῳ μετὰ λιτῆς

Ἕωθεν προέρχονται μετὰ ἀλλαξίμων ἅπαντες οἱ τῆς συγκλήτου, οἷς συνεξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

racenica apud DC. v. *Mantum* et *Aumosnières* ou *bourses Sarazinoises* apud eumdem v. *Eleemosyna*. De voce *Almonaria*, quæ *bursam*, *fundam*, *pungum*, *marsupium* notat, dubito adhuc, sitne, ut vulgo putant, corruptum ex *eleemosynaria*, an potius repetendum ab Arabico *almunah*, *victus*, *commeatus*, provisio, ut sit veluti *provisionarium*.

(56) Est panni genus Saracenici. Nomen certe Saracenicum seu Arabicum est. *Molcham* est trama seu subtegmine textum, alio nempe et pretiosiore, quam stamen vel tela est. Occurrit vox Mulchumat (vel potius *Mulchamat*) in Epistola Basilii Macedonis ad Hadrianum II Pontific. apud Du Cangium v. *Usis*, quem C memorabilem et multis obscurum procul dubio futurum locum juvat hic illustrare. *Transmisimus Sanctitati vestræ*, ait Basilius, *vellus prasinum*, *vilarnipinnium pro casula facienda unum usin rubeum aerem habentem unum*, *usin album unum*, *mulchumat unum*, *planetilia castanea duo*. In hoc loco primum delenda sunt *vilarnipinnium*. Præcedens enim, *vellus prasinum* id partim explicat, partim emendat. Explicat quidem *vellus* vocem *villarin*. Sic enim, non *vilarni*, dederat librarius. Est autem *vilarin*, βηλάριν, pannus villosus sericus, exametum. *Prasinum* autem est proba scriptio corrupti *pinnium*. Porro *usin* est idem quod plumatum, opere Phrygionico pictum. Vocabulum est Arabicum, quod promiscue *Uschi* et *Weschi* effertur, et in genere quidem ornatum, paraturam omnem, in specie autem vestis picturam filis aureis sericisve vel insutis vel intextis, id est opere plumario factam significat; v. Du Cange v. *Alguexis* et *Albexis*. Ita nempe exa- D rant Hispani more suo hanc vocem, pronuntiando autem non differunt a nostro *Weschi*. Affert ibi Du Cange ex Yebex in Chronic. Ord. S. Benedicti locum hunc: *Mantos duos aurifusos* [l. *aurifrisos*] *alia alguexi auro texto et alia alguexi auro texta*. Idem v. Οὐσίον inter alia ex Achmedis *Onirocritico* affert hunc locum: Ἐὰν ἴδῃ ὅτι ἐφόρει οὐσίον, [vestem plumatum vel aurifrisiam] εὑρήσει πλοῦτον πολὺν σύλλεκτον διὰ τὸ τοῦ χιτῶνος πολυσύνακτον ἐκ βελόνης ἔργον. *Aër* denique in loco Basilii est segmentum, σχιάδιον, collare, vesti circa collum assutum, *ein Kragen*.

(57) Vox θρίαμβος hic significat προαγωγὴν μετὰ πομπῆς καὶ φαντασίας, in hominum frequente comitatu productionem et ostentationem. Hinc θρίαμβος τῶν ἐπινικίων est productio et ostentatio argumentorum victoriæ ab hostibus partæ, qualia sunt hostes ipsi et eorum vestes, arma, jumenta, tentoria cæteraque spolia. Theophanes p. 385: Ἐθριάμβευσε τὰ ἐπινίκια ἐπὶ ἱπποδρομίας, *insignia victoriæ in ludo Circensi, coram populo in Circo congregato, produxit et monstravit*. Noster p. 193 habet τὰ ἄκτα ἐπινικίων θριαβευμένων, *acta* seu *laudes tum dictus*, *cum pompatice traducerentur partæ signa victoriæ*, et in illis ipsis Actis hanc formulam: δόξα τῷ Θεῷ τῷ θριαμβεύσαντι τοὺς τῆς Ἄγαρ. Georg. Monach. in Script. post Theophan. p. 535, θριαμβεύειν τι μετὰ ἐπινικίων, *cum triumphali apparatu circumferre aliquid* dixit. Nam et aliæ pompaticæ processiones, etiamsi ob victoriam non institutæ neque argumenta ejus ostentantes, θρίαμβοι et *triumphi* apud sequiores Latinos dicebantur, et triumphi seu processiones pompaticæ victoriales addita voce ἐπινίκιος a triumphis alius generis sollicite distinguebantur, ut apud Zonar. t. II, p. 197 est ἐπινίκιος θρίαμβος. Vocem θρίαμβος pro προελεύσει vel *processione* usurpavit Joan. Cinnamus V, 6, p. 120: Ὁ βασιλεὺς τῷ τῶν εὐτυχημάτων ὄγκῳ φιλοτιμούμενος θριάμβου ἐξ αὐτῆς ἀκροπόλεως ἐπὶ τὸν περικάλλιστον τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας νεὼν ἐποιήσατο μὲν ἐμπαρασκευήν, ἐφ' ᾧ σὺν ἐκείνῳ [Kiligj Arslano, principe Selgjukida] πομπεῦσαι, οὐ μὴν εἰς τέλος ἤγαγε τὸ βουληθέν. Patriarcha enim obstabat, negans licere διὰ ἐπίπλων θείων διελθεῖν ἄνδρας ἀσεβεῖς. Hodie conversis vicibus eadem de causa suis a moscheis arcent Turcæ Christianos, qua hi olim illos

παλατίου μετὰ σκαραμαγγίου καὶ τοῦ χρυσοπερικλείστου σαγίου μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ προελεύσεως, δηριγευόμενος ὑπὸ τοῦ κουβουκλείου, καὶ εἰσέρχεται ἐν τῇ τῆς Δάφνης κοιτῶνι, κἀκεῖτε ἀπαλλάσσει τὸ σκαραμάγγιον, καὶ ἀλλάσσει διβητήσιον, καὶ περιβάλλεται τὴν χλαμύδα, καὶ δέχονται οἵ τε μάγιστροι καὶ πατρίκιοι ἐν τῷ ὀνοποδίῳ κἀκεῖσε προσκυνοῦσιν, καὶ διὰ νεύματος τοῦ πραιποσίτου λέγει ὁ τῆς καταστάσεως τὸ, « Κελεύσατε. » Καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε κατέρχονται εἰς τὸ μέγα κονσιστώριον, καὶ δέχονται πάλιν οἱ προῤῥηθέντες ἅπαντες μετὰ καὶ τῶν σεκρητικῶν, ἤτοι χαρτουλαρίων καὶ νοταρίων καὶ ἀσηκρητῶν, καὶ πάλιν προσκυνοῦσι τοὺς δεσπότας, καὶ διὰ νεύματος τοῦ πραιποσίτου λέγει ὁ σιλεντιάριος τὸ, « Κελεύσατε. » Ἐν δὲ τῷ μέσῳ τοῦ κονσιστωρίου ἵσταται ὁ τοῦ Βασιλέως πρωτοστράτωρ, βαστάζων τὸ βασιλικὸν δόρυ σὺν τῷ φλαμούλλῳ ἄνωθεν τὸν τίμιονκαὶ ζωοποιὸν καὶ νικοποιὸν σταυρὸν ἔχοντι, καὶ προπορεύεται πλησίον τοῦ βασιλέως. Εἶτα διέρχεται ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε ὁ βασιλεὺς τὰ διαβατικὰ, ἤγου τὰ ἐξσκούβιτα, τὰς σχολὰς, τὴν χαλκῆν, καὶ ἀπὸ τοῦ ἔξω καγκέλλου τῆς χαλκῆς ἐκνεύει δεξιὰ ὁ βασιλεὺς σὺν τῇ προελεύσει καὶ ἀπέρχεται εἰς τὸ Ἅγιον Φρέαρ. Κἀκεῖσε κατὰ τὸ εἰωθὸς ἅπτει κηροὺς,

et sago aureis tæniis prætextato cum consueta sua processione vel obsequio exit, obsequentibus cubiculariis ; et intrat in cœtonem Daphnes. Ibi deponit scaramangium et induit dibetesium et super id chlamydem ; magistri et patricii ipsum in onopodio excipiunt et salutant adorantes. Quo facto, admonitus præpositi nutu cerimoniarius ait : « Keleusate » [seu : « juvet, » nempe movere]. Illinc descendit imperator in magnum consistorium ubi cum rursus excipiunt prædicti omnes et simul cum ipsis secretici, nempe chartularii, notarii, asecretæ. Dominus tunc rursus, ut ante, profunda inclinatione adoratur; quo facto, admonitus præpositi nutu silentiarius pronunciat : « Keleusate. » Continuatur tunc processio, protostratore imperatoris, qui medio in consistorio stat, tenens imperialem hastam et flammulum cum superimposita huic venerabili et vivifica et victoriam consiliante cruce, proxime ante imperatorem præambulante. Transit itaque porro imperator porticus [ad Sanctam Sophiam ducentes], ut excubita, scholas, chalcen. Ab exteriore cancello chalces convertit se imperator ad dextram et pergit cum comitante processione usque ad Sanctum Puteum [Sanctæ Sophiæ]. Ibi **352** accendit pro more cereos

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

arcebant. Latini quoque scriores, ut modo dicebam, *triumphum* pro quavis pompatica processione cum laudibus seu faustis acclamationibus conjuncta usurpabant. *[Benno in Vita Hildebrandi papæ : *Henricus imperator solo contentus triumpho fuit, quem Romæ habuit. Triumphus est applausus ille inaugurato acclamatus : Henrico Augusto a Deo coronato, magno et pacifico imp. Rom. vita et victoria* : apud Goldast. ad Eginhard. p. 170.].* Luculenter describit Noster auctor triumphales cæremonias ut nullus alius. Meretur ergo elegans hic locus illustrationem et confirmationem ab aliis exemplis. Observamus hic duplicem triumphum, unum in forum, alterum in Circum. Illius cæremonias hoc capite, hujus capite sequenti exponit. Procedebant autem vel ἐξ ἐφόδου, statim atque ab expeditione venirent, neque dum adhuc ingressi essent in palatium, vel etiam e palatio, si qui nempe non per se, sed per legatos suos victoriam nacti fuissent, primum ad Sanctam Sophiam, et ex hac post peracta ibi sacra dataque ecclesiæ munera, aut in Circum, aut in forum ad statuam Constantini Magni, ubi calcabant cervices principum devictorum sub hymnis et actis. Dein dabantur ludi circenses, et urbs tota sertis coronabatur et facibus illuminabatur. De singulis horum aliquid amplius disserere juvat, postquam prius de significatu vario vocis ἐπινίκια dixero. Significat ergo partæ victoriæ insignia et documenta publice monstrata et circumlata. Ita apud Theophan. p. 195 : Τὰ ἐπινίκια sunt *vestes Totilæ cæsi cruentæ.* P. 201 sunt ἐπινίκια aut *litteræ victoriam nuntiantes* aut *insignia victoriæ cum litteris et nuntiis additis*. P. 225 : Ἐπινίκια sunt *epulæ triumphales, quæ ob victoriam exhibentur*. Nisi forte phrasis ἐπινίκια ἑστιᾷν est ἐπὶ νίκῃ ἑστιᾷν quod eodem redit. Porro si triumphans e Campo veniret, imponebat ipsi ὁ ἐναπομένων sub aurea porta coronam auream, ut vidimus in Tactico sub finem, ubi triumphos Basilii Macedonis et Theophili descripsit, quæ particula præcipue huc conferri meretur ; si autem e palatio procederet triumphans imperator in Sanctam Sophiam, patriarcha ipsi ibi coronam auream imponebat ; *vid.* Script. p. Theophan. p. 168. Ducti in Circo triumphi exemplum habet Contin. Constant. Script. p. Theophan. p. 282, ubi Καϊτ est vox Arabica *ducem*, *capitaneum* notans. Post triumphum edebantur populo ludi circenses ; vid. Script. Hist. Aug. titul. II . p. 497. Themist. p. 582. *[Georg. Monach. p. 519. Sym. Logoth. p. 452]. Ludum curulem post insignem Romanorum victoriam de Radagaiso, Gothorum rege, in Etruria reportatam celebrarunt Florentini anno 405; *vid.* Scipio Amiratus l. I. Hist. Florent. Ornata denique urbs pannis sericis coram ædibus dependentibus, et sertis et funalibus ardentibus, quod στεφανοῦν τὴν πόλιν appellabant. Jam loca quædam indicemus auctorum, ubi celebriores triumphos imperatorum describunt aut memorant. *[De triumpho Maximini Herculii *vid.* Theophan. p. 7. Gilimer, Vandalorum rex, adorare Justinianum coactus est in hippodromo. Marc. Proc. Tiberius ob reportatam a Mauritio victoriam triumphum egit. Theoph. p. 213.] Triumphum Constantini Copronymi de Bulgaris describit Theophan. p. 364, Theophili a Saracenis Sym. Mag. p. 421, Basilii Macedonis a Tephrice redeuntis Cedrenus p. 571, et Constant V. Basil. p. 168, et alterum a Lulu ib. p. 176, et Cedren. p. 575. *[Basilius triumphum veterum imperatorum Romanorum imitatur, perque auream portam ingreditur. Const. V. Basil. c. 29 Glyc. p. 311. : Χρυσῷ στεφάνῳ λόφον ὑπερθενέχοντι ἐθριάμβευσε *per portas magnas*]* id est processit per portam ecclesiæ sic dictam ; *vid.* supra p. 28. *[Leo Phocas orientalibus Agarenis devictis ἐπινικίῳ θριάμβῳ ἐτετίμητο. Zonaras II p. 197.]* Constantini Porphyrogenneti triumphum de Saracenis habent Sc. post Theoph. p. 282. Joannis Tzimiscæ e Bulgaria redeuntis Cedren. p. 682. Basilii Junioris idem p. 717, Joannis Comneni Nicet. p. 10, cujus locum, quia insignis est et triumphi cæremonias bene persequitur, adeoque ad rem præsente egregiem facit, partim jam ad p. 287 attuli, reliqua paulo post ascribam. *[Alphonsus triumphos veterum Romanorum renovavit Neapolitano regno superato anno 1442 Hujus facti memoria auctor fabulæ Milesiæ *Hist. Tirante Blanc* eum liberata CPli honoribus triumphalibus usum esse memorat. Sic conjicit editor Gallicus præf. p. 21.]*

et excipit eum patriarcha cum toto corpore ecclesiastico, incensat imperatorem, et salutant sese invicem osculo pacis. Deinde intrat imperator cum patriarcha in divinum tribunal sacramque mensam circumcirca incensat; diaconus autem facit orationem collectam; psaltæ super ambone canunt carmina in laudem Deiparæ, præsenti tempori et instituendæ celebrationi triumphi congrua; ut est illud, quod incipit a verbis: « Præsidium metuendum »; et illud, quod incipit a verbis: « Tui causa lætatur »; et illud: « Castrum inexpugnabile »; et illud: « Propugnatrici copiarum duci debentur parta victoria ejusque insignia, » et alia similia. Interdum quoque, si recens facta tum forte fuerint troparia, præsenti negotio congrua, similiter hæc, atque illa superiora, recitantur a cantoribus. Post hæc abit imperator cum turba Deo supplicantium, se comitante protostratore, ut dictum, et imperiali flammulo immediate coram ipso præeunte, in forum. Ibi ascendit in gradus, super quibus marmorea crucis basis collocata est; et subsistit. Post eum quoque patriarcha in forum cum sua turba processionale venit, et

A καὶ δέχεται αὐτὸν ἔκεῖσε ὁ πατριάρχης σὺν πάσῃ τῇ ἐκκλησιαστικῇ γαταστάσει, καὶ θυμιᾷ τὸν βασιλέα, καὶ ἀσπάζονται ἀλλήλους. Εἶτα εἰσέρχεται ἁ βασιλοὺς σὺν τῷ πατριάρχῃ ἐν τῷ θείῳ βήματι, καὶ θυμιᾷ πέριξ τῆς ἁγίας τραπέζης. Ὁ δὲ διάκονος ποιεῖ εὐχὴν συναπτήν. (58) Οἱ δὲ ψάλται ἄνωθεν ἐν τῷ ἄμβωνι ψάλλουσιν θεοτόκια πρόσφορα καὶ τῇ ὑποθέσει τῶν ἐπινικίων ἁρμόζοντα, οἷον τό· « Ηροστασία φοβερὰ, » καὶ τό. Ἐπὶ σοὶ χαίρει, » καὶ τό· « Τεῖχος ἀκαταμάχητον, » καὶ τό· « Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ (59) τὰ νικητήρια » καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. Ηολλάκις δέ καὶ, εἰ νέα τύχῃ γενέσθαι τροπάρια τῇ ὑποθέσει ἁρμόζοντα, φάλλουσιν καὶ αὐτὰ ὁμοίως. Καὶ, ὡς εἴρηται, τοῦ πρωτοστράτορος σὺν τῷ βασιλικῷ φλαμούλλῳ τοῦ βασιλέως ἔγγιστα προπορευομένου, ἀνέρχεται μετὰ τῆς ἰδιας λιτῆς
B (60) ἐν τῷ φορῳ, καὶ ἄνεισι πρὸς τὰς ἀναβάθρας, ἔνθα καὶ ἡ μαρμάρινος τοῦ σταυροῦ ἵδρυται βάσις, καὶ ἵσταται ἐκεῖσε, εἶτα κατόπιν ἀνέρχεται καὶ ὁ πατριάρχης μετὰ τῆς ἰδίας λιτῆς, καὶ ἄνεισι καὶ αὐτὸς ὁ πατριάρχης ταῖς προῤῥηθεῖσι τοῦ κίονος ἀναβάθραις (61), καὶ εἰσέρχεται ἔνδον τοῦ ἁγίου Κωνσταντί-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(58) De collecta jam ad caput primum dixi.

(59) Dearum gentilium pene omnium, et in his quoque Palladis virtutes novis Græcis una Maria habet. Victoriam in bellis largiri Pallas vetustis Græcis credebatur, novis creditur Maria. Non Deo, sed Mariæ victorias imputant. Propterea in bellis imperator Isaacius Angelus (apud Nicetam l. I, c. 7, p. 199) pro scuto et hasta B. Virginis imaginem corripit et e mœnibus hostibus objicit: Ἄνω τῶν
C τειχῶν ἀγαγὼν οἷα τε αμαχον ὀχύρωμα καὶ ἀνάλωτον χαράκωμα τὴν εἰκόνα τῆς Θεομήτορος. Et supra p. 33 Græculi Virginem sic alloquuntur: Συστρατήγησον τοῖς δεσπόταις τοῖς λαοοῦσιν ἐκ σοῦ τὸ στέφος, ὅτι αὐτοί σε κέκτηνται κατὰ πάντα θυρεὸν ἀπροσμάχητον, et p. 35: Αὐτὴ ἐπισκιαζει ἐν ἡμέρᾳ πολέμου ταῖς κορυφαῖς ὑμῶν καὶ ταῖς νίκαις ὑμᾶς δεικνύει στεφανίτας, etc. Joannes Comnenus triumphum agens non inscendebat in currum triumphalem, sed sinebat eo imaginem Mariæ vehi, ipse pedes ibat, crucem gestans, novo more et vetustis imperatoribus ignoto. Fallitur tamen Cinnamus, quando p. 7 ait, οὔπω μέχρι τοῦ τότε conspectum id fuisse, ἐξ ὅτου Ἡράκλειοι καὶ Ἰουστινιανοὶ τὴν Ῥωμαίων διεῖπον ἀρχήν. Præiverat enim exemplum modestiæ hujus Græcis dignæ Joannes Tzimisces, ut Du Cange in notis ad illum Cinnami locum demonstravit. Rem eamdem narrans Nicetas p. 13, sic ait: Ὁ βασιλεὺς τὴν τοῦ ἅρματος ἐπίβασιν παρεικὼς, τὴν τῆς Θεομήτορος εἰκόνα τούτῳ ἐπανεβίβασεν, ἐφ' ᾗ καὶ ἦν γεγηθὼς, καὶ τὴν ψυχὴν ἐκλείπων αὐτὴν καὶ τὰς νίκας ὡς συστρατηγέτιδι ἀμάχῳ ἐπιγραφόμενος, καὶ δοὺς ἄγειν τὰ χαλινὰ τοὺς παρ' ἐκείνῳ δυναμένους τὰ μέγιστα καὶ τοῖς ἐκ γένους ἐγγίζουσιν ἀμφιπονεῖσθαι τὸ ἅρμα ἐνδοὺς, προῆγεν αὐτὸς σταυρικὸν σημεῖον ἐπαγόμενος, καὶ ποσὶ τὴν πορείαν ποιούμενος, καὶ τὸν ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας παρωνυμούμενον ναὸν εἰσιὼν, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς κατωρθωμένοις ἀνθομολόγησιν Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἀπονείμας τοῦ λεὼ παντὸς ἐνώπιον, τῷ ἀρχείῳ οὕτω παρέβαλε. Neque solus Joannes Comnenus tantos honores habuit imagini Mariæ, sed etiam filius ejus, teste eodem Niceta l. v. rerum Manuelis c. 3, p. 83, ubi amplissime describens triumphum ab illo imperatore de Hungaris actum, inter alia hæc narrat: Ἐπεὶ δὲ ὁ τοῦ τὸν αὐτοκράτορα παρελθεῖν ἐπῆγε καιρὸς, προηγεῖτο μὲν ἀργύριον ἐπίχρυσον τετρωρον ἵπποις λευκοῖς ἑλκόμενον. Ἵδρυτο δ' ἐπ' αὐτοῦ ἡ εἰκὼν τῆς ἀπροσμάχου, συμμάχου καὶ ἀκαταγωνίστου συστρατήγου τῷ βασιλεῖ Θεομήτορος. Οὐ μέγα δ' ἔβραχεν ἄξων, ὅτι μηδὲ θέαν ἦγε δεινὴν τὴν ψευδοπάρθενον Ἀθηνᾶν [respicit ad ridiculum et incredibilem, sed Herodoto tamen narratum Pisistrati mimum], ἀλλὰ τὴν ὡς ἀληθῶς παρθένον καὶ ὑπὲρ λόγον διὰ λόγον τὸν λόγον λοχευσασαν. . . .

. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

. . Mariam τὴν συστράτηγον appellabant, quia et imaginem et ὠμοφόριον ejus secum in castra sumebant; *vid.* ad p. 269 dicta. Loc. Nicetæ p. 300. Processioni huic Comnenianæ haud multum absimilis est illa, quam Martinus Ballaius apud Du Cangium v. *Eucharistia* describit, dicens summum pontificem in introitu in urbem non pedibus, ut Comnenus, sed lectica gestatum sequi Eucharistiam in vase aureo portatam ab equo albo. Cf. Herodian, v. 6, § 16.

(60) Divisæ olim ibant turbæ processionales in certas classes; clerus cum patriarcha, proceres aulici cum imperatore, cives cum magistratu ur-
D bano, factionales cum demarchis et sic porro. Unde nata Litania major septiformis; *vid.* Du Cangium v. *Litania.* Chronicon Cassinense p. 155 ed. Murat.: *Die Dominico prædicavit jejunium. — Præsul præcepit populo, ut gregatim incederet. Ipse cum clericis et monachis in unum partem, laici vero senes, adolescentes et pueri unus præcepit ut esset chorus. Nuptæ vero mulieres et innuptæ, viduæ et puellæ in alteram partem, turma vero pauperum separatim. Non omnes in unum incedebant, sed separatim quasi medio jactu lapidis.*

(61) Τοῖς προῤῥηθεῖσι — ἀναβάθραις· Putes, aut ταῖς προῤῥηθείσαις aut ἀναβάθροις legendum esse. Sed novi Græci grammaticos parum curant. Si exempla huic similia in adversaria retulissem possem eorum ingentem acervum dare. Sed paucis, quæ annotavi, defungar. Eusebius Hist. Eccles. V, 30, p. 159, edit. Moguntin.: ἐξουσιῶν παραπεμπόντων

νον ἐν τῷ μέσῳ, καὶ ἵσταται. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἵσταται ἔξωθεν· οἱ δὲ δέσμιοι ἵστανται ἐν τῷ πραιτωρίῳ, ἢ καὶ ἐν τῷ σεννάτῳ, χειροκρατούμενοι παρὰ τῶν ἐπινικιαρίων. Τὰ δὲ δόρατα καὶ τὰ φλάμουλλα αὐτῶν βαστάζονται παρὰ τῶν ταξεωτῶν (62). Εἶτα ἀπέρχεται ὁ πρωτονοτάριος τοῦ δρόμου, καὶ αἴρει αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε, καὶ ἄγει ἐν τῷ μέσῳ τοῦ φόρου καὶ ἵστησιν αὐτοὺς μονοειδῶς κατὰ τὴν τοῦ τόπου θέσιν. Καὶ εὐθέως ἄρχεται ὁ ψάλτης μετὰ μέλους τὴν ἐπινίκιον ᾄδειν ᾠδήν. « Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ (63). Ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται. Ἵππον καὶ ἀναβάτην ἔῤῥιψεν εἰς θάλασσαν. » Τῶν δὲ λοιπῶν ψαλτῶν καὶ τοῦ λαοῦ παντὸς ἀποκρινομένου, καὶ τῆς ᾠδῆς πάσης ἀποπληρουμένης, εὐθὺς αἴρει ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου τοὺς μεγιστᾶνας τῶν Σαρακηνῶν μετὰ καὶ τοῦ δομεστίκου τῶν σχολῶν καὶ τῶν τυχόντων στρατηγων εἰς τὸ ταξείδιον, εἴτε τοῦ δρουγγαρίου τῶν πλοΐμων καὶ τῶν πλοΐμων στρατηγῶν καὶ τῶν μεγάλων ἀρχόντων τοῦ πλοΐμου, εἴτε καὶ τῶν μεγάλων, δηλονότι τῶν τὸ ταξείδιον ποιησάντων, μετὰ τῶν τουρμαρχῶν καὶ μεγάλων ἀρχόντων τῶν θεμάτων αὐτῶν, καὶ ἄγει ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως, ἤγουν ἐπὶ τῶν τοῦ κίονος ἀναβάθρων, καὶ αἴρει ὁ λογοθέτης μετὰ τοῦ δομεστίκου τῶν σχολῶν, εἴπερ αὐτὸς ἦν ὁ τὸ ταξείδιον ποιήσας, τὴν κεφαλὴν, ἤγουν τὸν πρῶτον Ἀμηρὰν, καὶ τίθησιν ὑπὸ τῶν τοῦ βασιλέως ποδῶν, καὶ πατεῖ αὐτὸν (64) ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τῷ

enititur in eosdem gradus ; at hic quidem intrat porro in ædem Sancti Constantini, et in ejus medio subsistit : imperator autem restitat extus. Inter hæc parati stant in prætorio aut et in senato captivi bello subacti, quos manibus apprehensos tenent ministri triumphales [insignia victoriæ ducere et gestare jussi] ; hastas et flammula ipsis in acie erepta gestant cohortales, urbis præsidium. Hos itaque captivos e statione sua repetit et abducit protonotarius dromi, medioque in foro collocat seorsim, ut loci situs permittit. Tunc incipit cantor unus modulata voce carmen triumphale canere, quod hoc est [Mose auctore] : « Canamus Domino. Illustri enim et glorioso exemplo prodidit gloriam et potentiam suam. Equum et equitem conjecit in mare. » Cui reliqui cantores et totus populus respondentes continuant hymnum illum, donec post sæpius alternatas partium ambarum vices totus canendo absolutus fuerit. Absoluto protinus rapiunt logotheta dromi, domesticus scholarum et qui ex cubiarum vices in prætorio identidem obeunt strategi e statione sua magnates Saracenorum : sive jam eo die classiariorum drungarius et strategi et cæteri majores rectores sive thematum seu legionum provincialium strategi, turmarchæ et majores rectores, illud taxidium [seu cohortem in armis procedentem securitatique atque bono ordini pro-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

pro παραπεμπουσῶν. Noster supra p. 16 : Πυλῶν τῶν ἀγόντων, et paulo post εἰσφερόντων pro ἀγουσῶν et εἰσφερουσῶν. Herodes Atticus in dedicatione Statuæ Regillæ v. ἐλαιήεντες ἄρουραι dixit pro ἐλαιήεσσαι. In edicto Juliani Prisci apud Pocokium in inscript. p. 66 : Εἴσοδον ποιησάμενος εἰς τὸ ἡμέτερον δικαστήριον ἀτοπωτάτην ἡμῖν προσήγγειλεν [περὶ] πράξεων τελούντων εἰς τὸ βουλευτήριον τῶν ὑπάτων etc. Plura exempla e vetustissimis poetis collegit Casaubonus ad Athenæum p.230. Duker, ad Thucydid. N. 79, p 364, ubi non tantum κοινᾶν ἐόντων τᾶν σπονδᾶν (pro κοινῶν οὐσῶν τῶν σπονδῶν), sed etiam αἱ ἄλλαι πόλιες — αὐτόνομοι, ἔχοντες τὰν αὐτῶν etc. Idem p. 533 ult. ὧν κυρωθέντων, quamvis præcesserit πίστεων et συνθήκας. Observavi schema hoc etiam apud Sophoclem aliquoties ; quia tamen locos non enotavi, nunc non succurrit, nisi unicus ille in Œdipo Coloneo v. 1747, ubi Œdipi duæ filiæ de se dicunt :

Ἐν πυμάτῳ δ' ἀλόγιστα παροίσομεν
Ἰδόντε καὶ παθοῦσα.

Ad quem locum Scholiasta hæc notat : Ἰδόντε καὶ παθοῦσα ἀντὶ τοῦ ἰδοῦσαι καὶ παθοῦσαι, πολλαχοῦ δὲ τῷ σχήματι χρῆται, ἀντὶ τῶν θηλυκῶν τὰ ἀρσενικὰ τιθείς· καὶ ἐν Ἠλέκτρᾳ et quæ ibi reliqua habet omnia conferenda, unde patet, schema id olim vulgare et frequens fuisse.

(62) Τάξις et τάγμα est, ut supra demonstravimus, cohors, quæ ad magistratus, præsertim præfecti urbi, dispositionem est, ipsi præsto est, ejus mandatis expediundis servit, cohors apparitoria ; hinc milites urbani præsidiarii. [Ταξιῶται in Ed. Jur. Gr. et Rom. et Chron. Alexandrino pro officialibus et ministris, qui magistratibus et assessoribus præsto sunt, alias cohortales, cohortalini, ἐπαρχικοί et præfectiani. In novellis Justiniani : Τάττεσθαι ἐν ταξεώταις τοῦ λαμπροτάτου τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντος l. c, p. 279.]* Hoc cl. Leich. in schedis, in quibus multa de *correctoribus provinciarum* congesserat, ut videatur hoc de argumento commentari voluisse.

(63) Est ex hymno Mosis, quem post traductos per mare rubrum Judæos cecinit. Sed illud, quod sequitur p. 353, τίς Θεὸς μέγας, est e Psalmis. Fuisse solennem Græcis formulam jubilandi post partam victoriam, etiam in ipso campo martis cani solitam, patet ex Cedreno p. 774.

(64) Cervix recta et rigida est symbolum potentiæ non fractæ, non humiliatæ ; inobedientiæ, audaciæ neminem curantis ; inclinata vero cervix et conculcata humilitatem victi et necessitatem parendi velut succumbentis instanti et prementi notat. Calcare cervices victi mos est ex oriente traductus (*vid.* lib. Josuæ cap. X, et Baruch IV, apud Barth. ad Philipp. Guilelmi Britonis p. 33). Jam Alexandri M. tempore notus erat in palæstra Græca, ut patet e Diodori Siculi XVII, cap. 100 in fine, ubi Dioxippum Macedonem victum prosternit : Ῥιφέντος δὲ ἐπὶ τὴν γῆν, ἐπιβὰς ἐπὶ τὸν τράχηλον τῷ ποδὶ, καὶ τὸ ῥόπαλον ἀνατεινάμενος etc. Obtinebat ille mos victorum cervicem publice calcandi apud Carthaginenses quoque. Nam de Gescone refert Polyænus p. 485 : Δεδεμένους αὐτοὺς προσέταξε τοῦ πλήθους ἐναντίον κατὰ γαστέρος [ita leg.] κατακλίναι χαμαί. Τρὶς δὲ ἑκάστοις ἐλαφρῷ τῷ ποδὶ ἐπὶ τὸν τράχηλον ἐπιβὰς, ἱκανὴν ἔφη τιμωρίαν ἔχειν τῆς τοῦ ἀδελφοῦ προαναιρέσεως. Frequentius tamen occurrit ævo medio, quo non tantum victores imperatores de hostibus bello subactis publice triumphabant eorum cervicem calcando, sed etiam privati vindictam sic sumebant ab hoste victo, et pœnitentes calcandas cervices præbebant, et adoptantes eorum, quos adoptabant, cervices, et libros denique igni damnatos, antequam cremarentur, pedibus conculcabant. Exemplis singula hæc demonstrabimus. Ita Justinianus Rhinotmetus cum ab exsilio rediisset, cervices anticæsarum suorum Leontii et Apsimarii calcavit in circo : Τὸν Ἀψίμαρον καὶ Λεόντιον ἁλύσεσι δεδεμένους εἰς πᾶσαν πόλιν πομπεῦσαι πεποίηκεν, καὶ τοῦ ἱππικοῦ ἀγο-

spicientem] conficiant. Inde ducit eos nempe logotheta 353 dromi, ad imperatorem super gradus columnæ [Constantini,] et adjutus a domestico scholarum (si nempe hic tunc taxidium ducat), prosternit caput, id est primum et præcipuum Ami-

A δεξιῷ ποδί. Ὁ δὲ πρωτοστράτωρ ἐπὶ τοῦ τραχήλου αὐτοῦ ἐπίστησι τὸ βασιλικὸν δόρυ, κρατοῦντος δηλονότι τοῦ βασιλέως τῇ δεξιᾷ χειρὶ τὸ αὐτὸ δόρυ. Καὶ εὐθέως πίπτουσι πάντες οἱ δέσμιοι πρηνεῖς ἐπὶ τῆς γῆς· τὰ δὲ τούτων δόρατα μετὰ τῶν φλα-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

μένου, καὶ ἐν τῷ σένζῳ ἀγομένου ἤχθησαν συρόμενοι δημοσίᾳ καὶ ἐῤῥίφησαν ὑποταγάδην αὐτῷ, καὶ ἐπάτησε τὸν τράχηλον αὐτῶν ἄχρις ἀπολύσεως τοῦ πρώτου βαΐου, τοῦ δήμου βοήσαντος, ὅτι Ἐπὶ ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον ἐπέβης καὶ ἐπάτησας λέοντα καὶ δράκοντα. Neque solum Græci, verum etiam Muhammedani principes solebant captorum principum cervices calcare, si fides Byzantinis scriptoribus. Narrat nempe Scylitzes p. 842, Glycas et alii, Asanum, ut ipsi appellant (is est Arabicis auctoribus Alp Arslanus) pedes imposuisse cervici jacentis coram se victique Diogenis Romani imperatoris; *vid.* ad locum Scylitzæ Goar. in notis. Ego tamen B vestigia moris hujus apud scriptores Muhammedanos reperire non memini; videnturque mihi Græci Turcico imperatori triumphanti idem tribuisse, quod norant aut suos imperatores in simili casu consueto more facere. Conf. Cedren. p. 507 et 637, quem locum dignum est ut illustrem. Ait ibi, quod Leon Phocas Ἀπολασάηρ, ἄνδρα ἐπίσημον καὶ τοῦ Χαβδὰν συγγενῆ σὺν ἀπείρῳ πλήθει κατὰ Ῥωμαίων ἐξελθόντα τρεψάμενος καὶ κατασχὼν ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἀπέστειλε ὃν ἀχθέντα πρὸς τὴν βασιλίδα, ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος τοῦτον θρίαμβον ποιήσας καὶ κατὰ τοῦ τραχήλου πατήσας τιμαῖς τε καὶ δωρεαῖς ἐφιλοφρονήσατο. Qui hic commemoratur Ἀπολασάηρ laudatur in carminibus al Motanabbii. Elmacinus p. 229 hoc ipsum factum narrat aitque virum CPli in captivitate periisse. Tam frequens erat ille mos devictorum hostium cervices calcandi, ut etiam privati erga privatos sic agerent. Ita narrat Theophanes p. 372 de Constantino pseudopatriarcha: C Ἐλθόντος αὐτοῦ ἐν τοῖς δήμοις, κατῆλθον καὶ ἐνέπτυσαν καὶ κόνιν ἐπέῤῥιπτον εἰς αὐτόν. Ἐνέγκαντες δὲ αὐτὸν εἰς τὸ στάμα ἔῤῥιψαν αὐτὸν ἐκ τοῦ ὄνου καὶ ἐπάτησαν τὸν τράχηλον αὐτοῦ etc.; item p. 442: Ἤγαγόν τινας μητροπολίτας καὶ ἐπισκόπους τῶν ὀρθοδόξων τυραννικῶς σύροντες ῥήξαντες ἐν μέσῳ τῆς λῃστρικῆς αὐτῶν συνόδου, ἐπάτησαν καὶ παραδόσαντες αὐτοὺς τοῖς στρατιώταις αἱματοφύτους ἀπήγαγον εἰς τὰς φυλακάς. Severæ quoque pœnitentiæ genus erat collum calcandum præbere. Nicetas Choniates l. II Manuelis de patriarcha, qui ex monacho ad thronum sublimatus, deinde ad monasterium redierat: Ἔνθα καὶ τὸν οἰκεῖον ἀποδοχμώσας αὐχένα πρὸς τῇ εἰσόδῳ τοῦ προνάου πατεῖν παρεῖχε τῷ εἰσιόντι παντὶ μοναχῷ. Hinc ego quidem non improbabile puto, ritus Ecclesiæ circa pœnitentes, et Romanæ sedis, qui tum erat et nunquam non fuit. . . . .

. . . . D

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . Apud Græcos porro inter adoptationis ritus est colli calcatio. Euchologium Goari illos describens p. 706. inter alia ait: post dictas a sacerdote preces ὁ υἱὸς πίπτει εἰς τοὺς πόδας τοῦ πατρὸς καὶ πατεῖ αὐτὸν ὁ πατὴρ εἰς τὸν τράχηλον λέγων· Σήμερον υἱός μου εἶ σύ. Ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Καὶ ἀνιστᾷ αὐτὸν, εἶτα ἀσπάζονται ἀλλήλους. Libros quoque igni damnatos publice conculcabant. Anastasius in Adriano II, p. 227: *Spatharius calce suo enseque librum percutiens nihilominus ait: Credo, in hoc opusculo Diabolus habitat. — Ad extremum præ foribus graduum nefandi dogmatis librum cunctorum pedibus conculcatum excussit, quem nimirum rogus, ut fomentum quoddam ignis, exussit.* Facit argumentum hoc, ut insolentiæ plenos quosdam triumphandi modos attingam, sæculis a litterarum cultura et humanitate omni remotis dignos, a quibus nos humanioribus artibus eruditi merito abhorremus. Pertinet huc mos *calceamenta deferendi*. *Olaus M.*, legitur in Chronico regum Manniæ (apud Du Cangium v. *Calceamenta*), *rex Norvagiæ, Murecardo, regi Hiberniæ, misisse calceamenta sua, præcipiens ei ut ea super humeros suos in die natalis Domini per medium domus suæ portaret in conspectu nuntiorum suorum, ut inde intelligerent se subjectum esse magno regi.* Erat hoc genus aliquod præstationis homagii. Qui præsens præsentis calcasset cervices, illi absens per legatos suos mittit calceos, jubetque eos in cervice gestare, ad demonstrandum, se potestatem habere cervices ejus veluti ancipii aut certe vasalli calcandi. *[Ense leviter contacti a Saracenorum duce tesseram salutis habebant. Scr. post Theophan. p. 359.]* Locus hic est: Τῶν νώτων ἡμῶν λαβόμενοι πρηνεῖς τοῖς ποσὶν αὐτοῦ ἐδάφει προσέῤῥηξαν. Ὁ δὲ τὸ ξίφος, ὅπερ ἔτυγε ταῖς χερσὶ κατέχων, ἑτέρως ἢ ὡς πέφυκε τέμνειν ἀνθυποστρέψας, ἐπάταξε ταῖς κάραις ἐφάπαξ καθ' ἕνα ἡμῶν. Εἶτα ἀνίστασθαι καὶ θαῤῥεῖν ἐκέλευσε. Significabat ea actione Saracenus, se in vitam captorum potestatem habere, et posse gladio in eos sævire, si velit. Forte tamen traxit hoc a more Arabum antiquo, qui captis a se in prælio, quos quidem in libertatem dimitterent, antias gladio abscindebant, quas in pristinæ victoriæ et dominii monumentum in pharetra sua conditas domi servabant. De quo more forte alias dicetur. Triumphi genus hoc barbarum quidem, dignitatis tamen et majestatis plenum. Petulantiam contra et rusticitatem prodebat ille mos Italorum medio ævo, in asinis et tauris insultandi victis a se gentibus. Referunt Dandulus et Marinus Sanutus apud Murator. t. II Antiqu. Italic. p. 839, ducem Venetiarum quotannis die Jovis viridi dicto vel sancto consuevisse publico in spectaculo uni tauro et duodecim porcis caput ampulare in memoriam et simulacrum victoriæ de Udalrico patriarcha Aquileiensi partæ, qua ipse captus fuit cum duodecim suis canonicis et deinceps dimissus ea lege, ut singulos tauros et duodenos porcos quotannis Venetias mitteret, in quibus exemplum statueretur pœnæ, quam patriarcha cum suis meruisset. Taurus enim patriarcham debebat simulare, porci episcopos. Præterea lignea castellorum simulacra confringebantur in memoriam castrorum patriarchæ destructorum. Villanus ibidem p. 852, de Florentinis, qui victores mœnibus Arretinæ instabant, narrat: ***Fecionvi correre il palio per la festa di san Giovanni, e rizzaronvi piu difici, e mangaronvisi asini con la mitra in capo per rimproccio del loco vescovo.***

μούλλων ἐξ ἀντιστρόφου τιθέασιν (65) οἱ κατέχοντες αὐτὰ ταξεῶται. Καὶ εὐθὺς προκύπτει ὁ ψάλτης καὶ λέγει προκείμενον· « Τίς Θεὸς μέγας, ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν ; Σὺ εἶ ὁ Θεὸς ὁ ποιῶν θαυμάσια. » Εἶθ' οὕτως γίνεται ἡ μεγάλη ἐκτενὴ ἕως τοῦ. « Ὑποτάξαι ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον, » κράζοντος τοῦ λαοῦ μ' (66) τό· « Κύριε, ἐλέησον, » καὶ αὖθις κεφαλοκλισίας γενομένης καὶ τοῦ πατριάρχου λέγοντος, « Ὅτι ἐλεήμων καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις, » καὶ τὰ ἑξῆς, ἀνίστανται οἱ δέσμιοι καὶ ὃν πατεῖ ὁ βασιλεὺς, καὶ ὀπισθοφανῶς ἀπάγουσιν αὐτοὺς καὶ ἱστῶσιν ἐν ᾧ τόπῳ ἵσταντο. Οἱ δὲ δημῶται τῶν δύο μερῶν, καὶ οἱ τοῦ ἀριθμοῦ, καὶ οἱ τῆς βασιλικῆς οὐσίας ἐλάται, καὶ οἱ ψάλται ἵστανται κατὰ τύπον ἀντικρὺ τῶν δεσποτῶν, δηλονότι ἔξωθεν τῆς κιονοστασίας τοῦ δεξιοῦ μέρους τῶν δεσποτῶν, ἐπὶ ταῖς ἐκεῖσε λιθίναις μικραῖς ἀναβάθραις, καὶ διὰ νεύματος τοῦ πραιποσίτου ἄρχονται εὐφημεῖν οὕτως· « Πολλὰ τὰ ἔτη τῶν βασιλεων· » γ'. « Ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα μεγάλων βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων πολλὰ. τὰ ἔτη, » γ'. « Θεοπροβλήτων βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη' » γ'. « Θεοκυβερνήτων βασιλέων πολλά τὰ ἔτη » γ'. Κοσμοσυστατων βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη, » γ'. « Κοσμοποθήτων βασιλέων, » γ'. « Ἀνδρειοτάτων βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη, » γ'. « Νικητῶν βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη, » γ'. « Ἐχθρελέγκτων βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη, » γ'· « Πλουτοποιῶν βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη, » γ'. « Ὀρθοδόξων βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη, γ'. « Υἱὲ Θεοῦ, ζωὴν αὐτοῖς, » γ'. « Υἱὲ Θεοῦ, συμβασίλευσον αὐτοῖς, » γ'. « Υἱὲ Θεοῦ, χάρισαι ἡμῖν αὐτοῖς, » γ'. « Υἱὲ Θεοῦ, τοὺς χρόνους αὐτῶν πλήθυνε, » γ'. « Υἱὲ Θεοῦ, ἐπάκουσον ἡμῶν, » γ'. « Αὔξει ἡ πίστις τῶν Χριστιανῶν, » γ'. « Αὔξει ἡ βασιλεία τῶν Ῥωμαίων, » γ'. « Αὔξει ἡ νίκη καὶ εὐτυχία τῶν Ῥωμαίων, » γ'. « Αὔξει ἡ ἀνδρεία τοῦ λαοῦ Κυρίου, » γ'. « Ἡμεῖς δοῦλοι τῶν βασιλέων, γ'. « Ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα

rum captivum, sub pedes imperatoris. Et tunc imponit imperator pedem suum dextrum ejus capiti: protostrator autem imponit jacentis cervici hastam imperialem, quam ipse imperator sua quoque dextra comprehensam tenet. Eo facto, cadunt cæteri captivi omnes protinus in terram proni; hastæque et flammula ipsorum humum versus inclinata invertuntur in caput a cohortalibus militibus, qui illa tenent. Statim tunc procedit extra chorum suum unus cantorum, et pronuntiat propositum [seu dictum e Psalmis Davidicis excerptum præsenti actui congruum]: « Quis est Deus magnus, ut Deus noster? Tu es Deus faciens mirabilia. » Post hæc dicta fit extensa magna, donec perveniatur ad verba: « Donec supposuerit sub pedes ipsorum omnem inimicum et armatum aggressorem. » Interea iterat populus, per intervalla quadraginta vicibus clamans: « Kyrie eleison; » rursus fit oratio cum vultus versus terram declinatione; patriarcha verba pronuntiat: « Quia misericors et hominum amans Deus es, » et cætera. Tunc resurgunt captivi e terra, et ille quoque primarius, quem imperator calcat, retroque illos in vestigia sua vultu irretorto abducunt illuc, ubi prius collocati fuerant. Populares ambarum factionum et milites arithmi et sacrorum corporum vectores remiges et cantores, stantes e regione dominorum, nempe extra aream columnæ a dextra parte dominorum, in positis ibi parvis saxeis gradibus, incipiunt, nutu præpositi admoniti, sic laudibus et benedictionibus imperatorem prosequi: « Multi sint anni imperatorum; « ter illud iterant. « Illius et illius a Deo in eam dignitatem evectorum imperatorum multi sint anni. » Etiam hoc ter iterant. « A Deo gubernatorum et gubernandorum imperatorum multi sint anni; » ter quoque; item

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(65) Inversio armorum et flammulorum seu flabellorum, id est signorum, significabat partim professionem et agnitionem superioris novi domini, cui veluti in obedientiam illa inclinabantur, partim degradationem veteris domini et rescissionem sacramenti ipsi olim præstiti. Ita olim post mortem Augusti in novi inauguratione invertebantur et sternebantur humi signa et hastæ, donec novo renuntiato rursus erigerentur. Inversione illa profitebantur milites, imperatorem se non habere; erectione autem testabantur recens electo sacramentum se dicere debitosque honores exhibere. Pariter in repræsenti Saracenicorum signorum et hastarum inversione significabatur, Saracenos ab illius dominio solutos esse, cui olim ad ista signa fidem condixerint: erectione autem eos ad Græci imperatoris, victoris sui, dominium transire eique sacramentum dicere et parere velle. Apud Latinos quoque medio ævo in degradatione nobilium feloniæ damnatorum non tantum bona et libertas ipsis liberisque adimebantur, sed etiam in ejus rei significationem arma proditorum publice invertebantur seu revorsabantur; v. Du Cange v. *Arma reversata*.

(66) Battologia illa sæpius eamdem formulam in votis ad Deum iterandi ab ecclesia Græca et Latina ad Muhammedanos manavit. Qua de re alias agendi locus erit. Simile nostro loco illud est in Rituali Romano Cassinensi apud Mabillonum: *A medio noctis concurrente populo exeunt cum letania ad S. Mariam minorem, mundatis per viam plateis et suspensis per domos lucernis ibique in gradibus S. Mariæ deposita icona omnis chorus virorum ac mulierum — una voce per numerum dicunt centies Kyrie eleison, centies Christe eleison, item centies Kyrie eleison*. Concil. Vasense an. 529 (apud Du Cangium Gloss. Lat. v. *Kyrieles*): *Et quia tam in sede apostolica, quum etiam per totas orientales atque Italiæ provincias dulcis et nimium salutaris consuetudo est intromissa, ut Kyrie eleison frequentius cum grandi affectu et compunctione dicatur, placuit etiam nobis, ut in omnibus ecclesiis nostris ista tam sancta consuetudo et ad matutinum et ad missas et ad vesperam Deo propitio intromittatur*. S. August. Ep. III. cæteras inter acclamationes a notariis ecclesiæ exceptas in Actis ordinationis Eradii hæc refert: *dignus est, justus est, dictum vicies, bene meritus, bene dignus est, dictum quinquies*. Sed quid opus est exempla aliena citare, cum codex noster ubique eorum abunde suggerat, monens hanc vel illam formulam toties vel toties fuisse recitatam. Manavit hoc ex veteri more curiæ Romanæ imperatoribus acclamandi. Spississime enim legitur in scriptoribus Hist. Augustæ hæc vel illa *acta* (sic appellabant tum, quod posteriores *laudes*, Græci εὐφημίας) toties atque toties fuisse dicta. *vid*. e. c. p. 601, t. II.

hoc quoque ter : « Imperatorum, quos approbatio totius mundi commendat, sint multi anni. Imperatorum, quos totus mundus cupit ; » ter. « Fortissimorum imperatorum multi sint anni. » ter. « Victorum imperatorum multi sint anni. » ter. « Imperatorum, qui hostium debilitatem invictis argumentis demonstrant et in conspicuo ponunt, sint multi anni, » ter. « Orthodoxorum imperatorum multi sint anni, » ter. « Fili Dei, vitam ipsis [indulge], » ter. « Fili Dei, administra regnum cum ipsis collegialiter, » ter. « Fili Dei, indulge nobis ipsos, » ter. « Fili Dei, annos eorum multiplica, » ter. « Fili Dei, exaudi nos, » ter. « Crescat fides Christianorum, » ter. « Crescat imperium Romanorum, » ter. » Crescat victoria et felicitas Romanorum, » ter. « Crescat fortitudo populi Domini, » ter. « Nos sumus servi imperatorum, » ter. « Illius et illius magnorum imperatorum auctoritate sua regnantium multi sint anni. » **354** Post absolutas hac laudes dicunt : « Multienne faciat Deus sanctum vestrum imperium. » Et sic tandem abit imperator in ædem sanctissimæ Deiparæ, quæ in foro est ibique deposita stola vel habitu triumphali, inscendit in equum, et revehitur in palatium : patriarcha vero remeat super asino suo in patriarcheum.

A μεγάλων βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων πολλὰ τὰ ἔτη.» Καὶ μετὰ τὸ τελειῶσαι αὐτοῖς τὴν εὐφημίαν λέγουσιν. « Πολυχρόνιον ποιήσει ὁ Θεὸς τὴν ἁγίαν βασιλείαν ὑμῶν εἰς πολλὰ ἔτη. » Καὶ εἶθ' οὕτως ὁ μὲν βασιλεὺς ἀπέρχεται ἐν τῷ ναῷ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐν τῷ φόρῳ, κἀκεῖ ἀπαλλάξας τὴν στολὴν ἱππεύει, καὶ ἀπέρχεται ἐν τῷ παλατίῳ· ὁ δὲ πατριάρχης τῷ πώλῳ ἐπιβὰς (67) ἄπεισιν ἐν τῇ πατριαρχείῳ·

CAPUT XX.

Observanda, quando triumphus de hostibus devictis agitur in circo.

Quando spectaculum equestre editur aut et votum, producunt ministri triumphales bello recens captos, et milites præsidiarii producunt ipsis ereptam prædam, tam manubias, quam spolia, item arma [scuta nempe et gladios], ut et hastas et flammula. In hoc apparatu eunt hi omnes sursum in circum. Deinceps advenit protonotarius cursus et collocat omnes in unam seriem a mangano inde [seu carceribus] usque ad metam Veneti. Proxime a meta collocat arma ; post ea induvias et prædam, post hæc hastas cum flammulis ; tum captivos ; pone hos equi stant atque cameli, si qui capti adsint. Si vero numerus captivorum, spoliorum, prædæ, armorum, hastarum, flammulorum sit ingens, ordinantur in duas series. Quod si autem non valde numerosa ea sint, efficiunt, ut dictum est, seriem tantummodo unam a carceribus inde usque ad Veneti metam. Postquam imperator in procypticum clubium [seu tribunal eminens vel balconem, unde prospectus in subjectum circum patet, opposito clathro munitum,] ascendit, descendit domesticus scholarum (si nempe is eo die taxi-

B

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, θριάμβου ἐπιτελουμένου ἐπινικίων ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ.

Ἱππικοῦ ἀγομένου, εἴτε καὶ βοτοῦ, ἄγουσιν οἱ ἐπινικιάριοι τοὺς δεσμίους καὶ οἱ ταξεῶται τὰ σκύλα καὶ λάφυρα καὶ ἄρματα καὶ τὰ δόρατα μετὰ τῶν φλαμούλλων, καὶ ἀνέρχονται πάντες ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ. Εἶτα ἀνερχόμενος ὁ πρωτονοτάριος τοῦ δρόμου ἵστησι παντας στιχηδὸν, ἤγουν ἀπὸ τοῦ μαγγάνου μέχρι τοῦ καμπτοῦ τοῦ Βενέτου, ἐν πρώτοις πλησίον τοῦ καμπτοῦ τὰ ἄρματα, ὄπιθεν δὲ τῶν ἁρμάτων τὰ σκύλα καὶ λάφυρα· ὄπιθεν δὲ τούτων τὰ δόρατα μετὰ τῶν φλαμούλλων καὶ τοὺς δεσμίους. Καὶ εἰ μὲν εἰσιν ἵπποι ἢ καὶ κάμηλοι, ἵστανται ὄπισθεν τῶν δεσμίων, καὶ εἰ ἔστιν λαὸς πολὺς οἱ δέσμιοι καὶ πολλὰ τά τε σκύλα, καὶ λάφυρα (68), καὶ ἄρματα καὶ C τὰ δόρατα μετὰ τῶν φλαμούλλων, ἵστανται διὰ δύο στίχων. Εἰ δέ οὐκ εἰσιν εἰς πλῆθος ταῦτα, ἵστανται δι' ἑνὸς στίχου, καθὼς εἴρηται, ἀπὸ τοῦ μαγγάνου μέχρι τοῦ καμπτοῦ τοῦ Βενέτου. Καὶ μετὰ τὸ ἀνελθεῖν τὸν βασιλέα εἰς τὸ προκυπτικὸν κλουβίον, κατέρχεται ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν, εἰ ἄρα αὐτὸς ἦν ὁ ποιήσας τὸ ταξείδιον, μετὰ καὶ τῶν στρατηγῶν καὶ κλεισουραρχῶν· εἴτε ὁ δρουγγάριος τοῦ πλοΐμου μετὰ τῶν πλοΐμων στρατηγῶν καὶ τῶν μεγάλων ἀρ-

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUS.

(67) Πῶλος seu asinus olim erat Græcorum patriarcharum et clericorum in universum, utpote humilitatem profitentium, vectura in processionibus et alias. Theophanes p. 104, de Æluro : — ἐκ τοῦ παλατίου λιτανεύων ἦλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὀχούμενος ὄνῳ. Ita quoque S. Chrysostomus in exsilium abiens super asino conspicitur in Menologio Basiliano t. I, p. 184. ; *vid.* Casaubon. ad Script. Hist. Aug. t. I, p. 799, et Du Cange Gl. Lat. v. *Asinorum ordo* et Gl. Gr. v. πῶλος. Sed non ita episcopi Romæ, qui equo vehebantur, honestiore animali et viros principes magis decente. *Unum nobis caballum miserum transmisisti*, ait Gregorius M. Epist. 30, l. XII, *et quinque bonos asinos. Caballum illum sedere non possum, quia miser est ; illos autem bonos sedere non possum, quia asini sunt.* *[Pipinus rex vice stratoris ivit cum pontifice equo insidente p. 91 Alberici. Idem facit, cum patriarcha electus est. Hunc ipsum hodieque ducit Vezirus.]* D Chalifas quoque olim Bagdadicos, equo sedentes, ducebant interdum Sulthan Selgjukidæ et alii, frenum tenentes et pedibus ipsi ambulantes. Sed hoc hujus loci non est.

(68) Distinctionem inter has duas voces in Latinis adumbravi : σκύλα nempe ea sunt, quæ ἀπὸ τῶν πεπτωκότων σκύλλονται, *a jacentibus avelluntur*, mortuis corporibus abstrahuntur, ut vestes, torques, aurum, gemmæ, arma, etc., λάφυρα vero, quæ vivis adhuc hostibus, sed aut captis aut in fugam conjectis adimuntur, ut vestes, arma, tentoria et omnia iis contenta, jumenta, reliqua, πάντα τὰ λαφυσσόμενα, omnia, quæ differri huc illuc, dividi, discerpi, velut panni, ferro contruncari et in cibum parari possunt, velut boves et victualia omnia. Suidas ita distinguit : Σκῦλα τὰ ἀπὸ τῶν πολεμίων ἀνῃρημένα τὰ ἐκ τῶν νεκρῶν, λάφυρα δὲ τὰ ἐκ τῶν ζώντων.

γόντων τοῦ πλοΐμου, καὶ εἴ τι ἂν εὕρωσιν ἐλλειπὲς τῆς τοῦ πρωτονοταρίου τοῦ δρόμου στάσεως (69), ἐπιδιορθοῦνται, καὶ ποιῶσιν τὴν προσήκουσαν κατάστασιν τῶν δεσμίων, καὶ σκύλων, καὶ λαφύρων, καὶ ἁρμάτων, καὶ τῶν δοράτων μετὰ τῶν φλαμούλλων αὐτῶν. Καὶ πάντων καλῶς διευθυνθέντων, ἀναφέρει ὁ πραιπόσιτος τῷ βασιλεῖ, καὶ προστάξει τοῦ πραιποσίτου κρούει τρίτον τὸ σκουτάριον, καὶ κατέρχεται ὁ βασιλεὺς κατά τὸν ἐπικρατήσαντα τύπον τῶν ἱπποδρομίων, καὶ στέφεται, καὶ τὰ ἑξῆς ἐπιτελοῦνται, καθὼς ἔχει ἡ τάξις τῶν ἱπποδρομίων. Τοῦ δὲ βασιλέως ἀνιόντος εἰς τὸ κάθισμα καὶ τὸν λαὸν κατὰ τὸ εἰωθὸς κατασφραγίζοντος, ἀκτολογοῦσιν οἱ δῆμοι τὰ εἰθῶτα αὐτοῖς, καὶ τοῦ βασιλέως καθεσθέντος ἐπὶ τοῦ βασιλείου θρόνου, διὰ νεύματος τοῦ ἀκτουαρίου ἀποκινῶσιν πρῶτον μὲν τὰ ἅρματα, ἔπειτα τὰ σκύλα καὶ λάφυρα, καὶ ἀκολούθως τούτων τὰ δόρατα μετὰ τῶν φλαμούλλων, ὄπισθνν δὲ τούτων οἱ δέσμιοι, καὶ διέρχονται τὸ μέρος τῶν δήμων, καὶ κάμπτουσιν τὸν τοῦ Πρασίνου καμπτὸν, καὶ ἀνέρχονται μέχρι τῆς φίνας, ἤγουν τοῦ Π. Καὶ εἰ ἔστιν λαὸς πολὺς οἱ δέσμιοι, ἀνέρχονται μέχρι τοῦ καμπτοῦ τοῦ Βενέτου. Τὰ δὲ σκύλα, καὶ λάφυρα, καὶ ἅρματα τιθῶσιν οἱ ταξεῶται ἐπὶ διφθερῶν κα' κιλικίων πρὸς τό μὴ μολυνθῆναι, εἴτε ἀπὸ τοῦ κονιορτοῦ, εἴτε ὑπὸ τοῦ πηλοῦ. Οἱ δὲ δημῶται τῶν δύο μερῶν καὶ οἱ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ οἱ τῆς βασιλικῆς οὐσίας ἐλάται (70) καὶ οἱ ψάλται ἵστανται κατέναντι τοῦ ὀργάνου τοῦ Πρασίνου, καὶ διὰ νεύματος τοῦ ἀκτουαρίου ἄρχονται εὐφημεῖν τὴν προῤῥηθεῖσαν μεγάλην εὐφημίαν τοῦ ἐν τῷ φόρῳ μετὰ τῆς λιτῆς τελουμένου θριάμβου τῶν ἐπινικίων. Ἡνίκα δὲ ἄρξονται εὐφημεῖν, πίπτουσι πάντες οἱ δέσμιοι πρηνεῖς ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ δὲ τούτων δόρατα μετὰ τῶν φλαμούλλων ἐξ ἀντιστρόφου τιθῶσιν οἱ κατέχοντες αὐτὰ ταξεῶται, μέχρις ἂν ἡ αὐτὴ εὐφημία τελειωθῇ. Καὶ ταύτης τελειουμένης, ἀνίστανται οἱ δέσμιοι, ὁμοίως καὶ τὰ δόρατα μετὰ τῶν φλαμούλλων, καὶ εἰ μὲν κελεύει ὁ βασιλεὺς θεάσασθαι τοὺς δεσμίους τὸ ἱπποδρόμιον, ἀνέγχονται εἰς τὰ τοῦ ἱπποδρομίου βάθρα κάτωθεν τοῦ δήμου τῶν Πρασίνων, ἐν ᾧ τόπῳ εἰώθασιν οἱ δέσμιοι ἵστασθαι καὶ θεάσασθαι τὸ ἱπποδρόμιον. Εἰ δὲ οὐ κελεύει ὁ βασιλεὺς ἑνωθῆναι τούτους τοῖς πρὶν δεσμίοις τοῦ πραιτωρίου (71), ἵστανται εἴτε κάτω-

dium cogit vel cohortem, quæ vigilias obire et in armis se monstrare debet,) una cum strategis et cleisurarchis; aut alias drungarius classis cum strategis et rectoribus classiariis. Hi, quicunque tandem fuerint, visitant ordinationem a protonotario dromi factam, et quidquid in illa hians animadvertant, corrigunt, id est faciunt congruam et debitam constitutionem captivorum, spoliorum, prædæ, armorum, hastarum atque flammulorum. Omnibus rite dispositis, significat præpositus ea de re ad imperatorem; jussuque præpositi sonat pulsatum ter scutum, et descendit imperator secundum typum obtinentem in circensibus spectaculis, et infulatur, et fiunt cætera, ut cærimoniale circensium ludorum secum fert. **355** Ascendit deinceps imperator in cathisma seu tribunal, in quo residere super throno in ludis solet, populumque, ut mos est, signo crucis signat. Quo facto, factiones consuetas laudes recitant. Ut resedit, imperator super throno regio, dat actuarius nutu signum, et incipiunt e loco suo promovere primum arma [vel qui scuta et gladios captos gerunt]; tum manubiæ et prædæ; deinceps hastæ, tum flammula: post ea tandem captivi. Transeunt hi per plagam demorum [seu graduum circensium, in quibus factiones stare solent;] eam, quam tunc obtinent, et flectunt circa metam factionis Prasinæ, et promovent usque ad finas [id est fines vel extrema] seu ad II. Quod si autem ingens turba sit captivorum, protenduntur usque ad metam Venetorum. Induvias reliquamque prædam et arma deponunt præsidiarii super renonibus et super ciliciis [vel crassis densis filtris], ne scilicet a pulvere cœnove inquinentur. Populares ambarum factionum et milites arithmi corporumque sacrorum remiges et cantores stant e regione organi, quod Prasinæ partis est, acceptoque per actuarii nutum signo, incipiunt prolixas illas laudes recitare, quas supra præscripsimus, cum cerimonias triumphi cum submissa erga Deum supplicatione in foro peragendi exponeremus. Illis autem laudes ordientibus, procidunt captivi omnes in humum proni, hastæque flammula ipsorum invertuntur a præsidiariis illa tenentibus idque tamdiu, quam illæ laudes durant.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(69) Hic est pro καταστάσεως vel τάξεως positum.

(70) Est οὐσία *substantia*, corpus animatum hominis. Propterea reddidi hanc dictionemi interdum *sacri corporis vectores remiges*, interdum quoque *sacrorum corporum*, respiciens ad illam vocabuli οὐσία notionum, qua *familiam* significat, et ad Augustam liberosque Porphyrogennetos et affines imperiales. Verum jam supra ad p. 334 demonstravi, οὐσίαν in specie de *familia nautica* dici, et metochice deinceps de *navigio* tale nautarum collegium tenente. Potuissem igitur optimo jure et confidenter dictionem nostram reddere hoc modo, *regii dromonii* vel *regiæ naviculæ actores*.

(71) Captivi in Chalce, Prætorio et Numeris attinebantur sub inspectione præfecti urbis, præfecti castrorum et numerorum. *vid.* Cont. Theophan. p 109. Sed prætorii carceres et captivi maxime celebres; v. Theoph. p. 249. Leo Gramm. p. 467 et 485. Cedren. p. 582. In eo asservabantur Saraceni (conf. p. 444) et ibidem sacellum habebant exercendo cultui divino more suo. De quo allatis a Du Cangio in CPli Chr. l. II, p. 164, hoc unum addam, etiam Constantino Monomacho conditam aut certe restitutam et frequentari rursus permissam fuisse Synagogam, ut appellant Græci, Saracenorum, quam non intra prætorium, sed alio quodam urbis loco fuisse puto. Abulfeda enim ad a. 441, seu Christi 1049, vel 1050, hæc tradit: *Hoc anno mittebat rex Romanorum* [Constantinus Monomachus] *ad Solthanum Thogrulbekum* [vel Thangrolibekum] *legationem cum magnis muneribus, rogans ab eo confœderationem; eaque impetrata, condebat* [proprie *frequentari faciebat* vel *sinebat*] *Mesgidam apud CPlin, in qua peragi Deo preces et laudes atque extensam dici pro salute et imperio Thogrulbeki*

Finitis vero, surgunt captivi, et rursus eriguntur in rectum hastæ atque flammula. Si permittit imperator, ut captivi ludos circenses tunc edendos quoque in consueta captivorum statione spectent, ascendunt in gradus circi, factione Prasina inferiores. Ille nempe locus ordinarius est, e quo captivi, qui in urbe sunt, spectare identidem solent. Quod si autem nolit imperator hos recentes captivos cum vetustis hactenus in prætorio asservari solitis in eodem loco convenire, collocantur infra gradus factionis Venetæ aut alibi. Reliqua vero, manubiæ præda, arma, hastæ atque flammula intro [in prætorium] inferuntur. Et tunc porro fiunt, quæ in ludis circensibus fieri fas et mos est.

θεν τοῦ δήμου τῶν Βενέτων, εἴτε ἀλλαχοῦ. Τα δὲ σκῦλα, καὶ λάφυρα, καὶ ἅρματα, καὶ τὰ δόρατα μετὰ τῶν φλαμούλλων αἴρονται παρὰ τῶν ταξεωτῶν, καὶ εἰσκομίζονται, καὶ τὰ ἑξῆς ἐπιτελεῖται ἡ συνήθης ἀκολουθία τοῦ ἱπποδρομίου.

CAPUT XXI.

Observanda, quando imperatori filius nascitur.

Dantur pridie mandata mutatoriorum, seu significatur cras comparendum esse in splendido vestitu, ad totum senatum. Conveniunt ergo sequente die senatorii omnes in mutatoriis. Dein advenit referendarius patriarchæ, et sciscitatur, velitne imperator jubeatque, ut patriarcha veniat. **256** Eo permittente, abit referendarius et arcessit patriarcham. Hic intrat in palatium cum secreto suo et cum metropolitis atque archiepiscopis, et facit in chrysotriclinio orationem super infante in præsentia secreti sui secundum typum vel formulam, qua baptizandis feria quinta hebdomadis renovationis benedici solet. Post dictam orationem valedicit patriarcha dominis et abit in patriarcheum, stipatus et sustentatus a duobus silentiariis. Digresso patriarcha, intrat secretum seu corpus senatoriorum, et adoratione facta, gratulantur imperatori, et precantur bene recens nato porphyrogenito infanti, voventque, ut ipse pater ejus aliquando hujus infantis nepotes, ipsumque nunc infantem olim senem, multas annorum vices emensum, videat, talemque relinquat paternæ auctoritatis et imperii hæredem, quo Romana res, tam imperium, quam civilis gubernatio, bene rectoque cursu, velut navis, dirigatur, et per tot rerum discrimina salva et incolumis traducatur. Antiquis temporibus ita procedebatur. Filius imperatori si natus esset, non veniebat patriarcha in palatium ad faciendam orationem ; sed primo loco excipiebat et admittebat imperator ad se secretum senatorum in Justiniani triclinio, ut dictum est ; tum dabantur missæ : et exibant illinc omnes in caballarium [seu equorum gymnasium], et fiebat processio in Magnam Dei

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, ὅταν τεχθῇ ἄῤῥεν παιδίον τῷ βασιλεῖ.

Δίδονται μανδάτα εἰς ὅλην τὴν σύγκλητον ἀλλαξίμων, παὶ τῇ ἑξῆς προέρχονται πάντες οἱ συγκλητικοὶ καὶ ἀλλάσσωσιν. Εἶτα ἔρχεται ὁ ῥαιφερενδάριος τοῦ πατριάρχου, καὶ ἐρωτᾷ, εἰ κελεύει ὁ βασιλεὺς εἰσελθεῖν τὸν πατριάρχην. Ὁ δὲ ῥαιφερενδέριος ἀπιὼν προσκαλεῖται τὸν πατριάρχην, καὶ εἰσέρχεται ὁ πατριάρχης ἐν τῷ παλατίῳ μετὰ τοῦ σεκρέτου αὐτοῦ καὶ μητροπολιτῶν καὶ ἀρχιεπισκόπων, καὶ ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ ποιεῖ τὴν εὐχὴν, παρόντάς καὶ τοῦ σεκρέτου, αὐτοῦ κατὰ τὸν τύπον τῆς ε' ἡμέρας τῆς διακαινησίμου (72) ἑβδομάδος. Καὶ μετὰ τὸ ποιῆσαι τὴν εὐχὴν τὸν πατριάρχην συντάσσεται τοῖς δεσπόταις, καὶ ἄπεισιν ἐν τῷ πατριαρχείῳ ὑπὸ δύο σιλεντιαρίων παρακρατούμενος. Μετὰ δὲ τὸ ἐξελθεῖν τὸν πατριάρχην εἰσέρχεται τὸ σέκρετον τῶν συγκλητικῶν, καὶ ἀπευχαριστοῦσιν (73) τῷ βασιλεῖ, καὶ ἐπεύχονται αὐτῷ διὰ τὸ τεχθὲν πορφυρογέννητον παιδίον, λέγοντες θεάσασθαι παῖδας τῶν παίδων τοῦ πορφυρογεννήτου, καὶ τοῦτον ἰδεῖν γηραιὸν καὶ προβεβηκότα χρόνων πολλὴν περίοδον, εἶτα κληρονόμον (74) γενέσθαι τῆς πατρικῆς ἐξουσίας καὶ βασιλείας, ὡς ἂν ἡ τῶν Ῥωμαίων καλῶς διευθύνοιτο καὶ διεξάγοιτο βασιλεία τε καὶ πολιτεία. Ἰστέον, ὅτι καὶ τοῦτο γέγονεν ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις. Τῷ βασιλεῖ τεχθὲν ἄῤῥεν παιδίον, ὁ πατριάρχης οὐκ εἰσῆλθεν ἐν τῷ παλατίῳ ποιῆσαι τὴν εὐχὴν, ἀλλ' ἐν πρώτοις ἐδέξατο ὁ βασιλεὺς τὸ σέκρετοδ τῶν συγκλητικῶν ἐν τῷ Ἰουστινιανοῦ τρικλίῳ, καθὼς προείρηται. καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε ἐδόθησαν μίνσαι, καὶ ἐξῆλθον πάντες ἐπὶ τὸν καβαλλάριον, καὶ γέγονεν πρόνενσον ἐν τῇ Μεγάλῃ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ κατὰ τὸν τύπον τῶν μεγάλων προελεύσεων. Ἰστέον, ὅτι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τῆς γεννήσεως ὀφειλόμενόν ἐστιν γενέσθαι δύο δέ-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

jubebat. De hac legatione memorat Zonaras XVII, 25, p. 257.

(72) Ritum orationis et officii divini, quem hic loci designat auctor, fusius descripsit libri primi cap. 14. Quem autem habuerit scopum ea benedictio, non satis constat ; forte instituta fuit pro salute Augustorum, imperii et palatii.

(73) Proprie est ἀπευχαριστεῖν officio gratiarum agendarum suo erga Deum defungi. Quia vero hoc non fuit absque adoratione, inclinatione capitis et corporis, ex eo factum est, ut venerari etiam hominem humili gestu et positu corporis reverentiam significante verbum hoc notet. Hinc intelligatur interpretationis nostræ ratio. Possit quoque reddi *gratulantur.* Nam quando alteri bonum aliquod gratulamur, significamus, nos lætari propterea quod Deus ipsi hoc vel illud beneficium indulserit, ideoque gratias Deo ut auctori et largitori agere.

(74) Congruit locus Athenagoræ in fine legationis : Περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ὑμετέρας εὐχόμεθα, ἵνα παῖς μὲν παρὰ πατρὸς κατὰ τὸ δικαιότατον διαδέχησθε τὴν βασιλείαν, αὔξην δὲ καὶ ἐπίδοσιν ἡ ἀρχὴ ὑμῶν, πάντων ὑποχειρίων γιγνομένων, λαμβάνῃ. Τοῦτο δὲ ἐστι καὶ πρὸς ἡμῶν, ὅπως ἤρεμον καὶ ἥσυχον βίον διάγοιμεν, αὐτοὶ δὲ πάντα τὰ κεκελευσμένα προθύμως ὑπηρετοῖμεν.

ξιμα εἰς τὰς δύο φιάλας. Επεὶ δὲ πρόπαλαι αὗται A παρεστάλησαν, ὀφείλει γενέσθαι τὸ τοιοῦτο δέξιμον εἰς τὴν μυστικὴν φιάλην τοῦ τρικόγχου τοῦ σίγματος, καὶ τῶν δήμων ἐξαιτουμένων κατὰ τὸ σύνηθες ἀχθῆναι ἱππικὸν ἱπποδρόμιον, κελεύσει τοῦ βασιλέως δίδοται τὸ βηλάριον καὶ κρεμμᾶται, καὶ τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ τελεῖται ἱππικὸς ἀγών. Ἰστέον, ὅτι τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τῆς ἱπποδρομίας δίδοται μανδάτα, συναθροισθῆναι πάντας ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ, καὶ κελεύσει τοῦ βασιλέως ἐξερχόμενος ὁ πραιπόσιτος ἐκλέγεται ἀπὸ μὲν τῶν ταγμάτων ν'· ἀπὸ δὲ τῶν δύο μερῶν τῶν δημωτῶν ἀνὰ ν'· ἀπὸ δὲ τῶν πολιτῶν ν', καὶ τούτων ἱσταμένων ἔνθεν κἀκεῖθεν, λέγει πρὸς αὐτοὺς ὁ πραιπόσιτος, ὅτι « Κελεύει ὁ βασιλεὺς ἡμῶν ὁ ἅγιος, ἵνα κατὰ τὸν κρατήσαντα παλαιὸν τύπον καὶ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν ἀθροισθῆτε τῇ ἕωθεν (ἤγουν τῇ πέμπτῃ ἡμέρᾳ (75) τῆς τοῦ παιδὸς γεν- B νήσεως), καὶ ἐκφωνήσητε τόδε ὄνομα τῷ τεχθέντι πορφυρογεννήτῳ. » Τῇ δὲ ἕωθεν, ἤγουν τῇ ε' ἡμέρᾳ, συναθροίζονται ἐν τῷ αὐτῷ ἱπποδρόμῳ, καὶ λέγουσιν οἱ τῶν δήμων ἄκτα, καὶ εὐφημοῦσιν τοὺς δεσπότας καὶ τὰς Αὐγούστας καὶ τὸ τεχθὲν πορφυρογέννητον ἐξ ὀνόματος. Ἰστέον, ὅτι τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ καλλωπίζεται ὁ τῆς Αὐγούστης κοιτὼν μετὰ τῶν χρυσοϋφάντων βήλων τοῦ χρυσοτρικλίνου καὶ πολυκανδήλων. Καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι παρὰ τοῦ ἱερέως τὴν εὐχὴν ἐν τῷ προπυλαίῳ (76) τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐπιτεθῆναι τὸ παρὰ τῶν δήμων ἐκφωνηθὲν ὄνομα (77) αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον ἐνδυθῆναι, πάλιν ἀποφέρεται τὸ παιδίον, καὶ τίθεται εἰς τὸ κουνίον, καὶ ἐπισκεπάζονται (78) ἥ τε Αὐγοῦστα καὶ τὸ παιδίον ἐφαπλώματα χρυσοϋφαντα. Εἶτα διὰ τοῦ τῆς τραπέζης τῆς Αὐγούστης προσκαλοῦνται οἱ πραιπόσιτοι, καὶ διὰ C

A ecclesiam secundum formam magnarum et solemnium processionum. Tertio post nativitatem infantis die deberent duo deximo [seu exceptiones factionum] in phialis ambabus ambarum factionum fieri. Quia vero jam a longo tempore abrogatæ sunt, debet tale deximum fieri in secreta phiala triconchii sigmatis. Factionibus tum rogantibus ex more, ut ludus equestris in circo cdatur, imperat dominus, ut velum suspensuro tradatur, et ab eo, tanquam futuri ludi signum, suspendatur. Id quod fit, et sequente die peragitur certamen equestre. Eodem die, quo certamen illud equestre peragitur, seu quarto a nativitate infantis, dicuntur mandata, ut congregentur sequente die omnes in circo. Tum exit ab imperatore jussus præpositus et eligit e tagmatibus quidem quinquaginta viros, a factionariis autem ambarum partium totidem; quinquaginta scilicet de Venetis, et totidem de Prasinis, et de civibus tandem etiam quinquaginta. Illis ducentis ordine gemino stantibus edicit præpositus hæc verba: **357** « Sanctus et venerabilis imperator noster vult, ut secundum obtinentem ritum et consuetudinem a longo tempore observatam conveniatis cras » [quinto nempe die a nativitate infantis), et proclametis nomen hoc infanti porphyrogenito imponendum. » [Et simul edit ipsis nomen.] Quinto itaque die conveniunt in eodem circo, et recitant populares acta [seu formulas et acclamationes, qualibus uti factiones in tali tempore solent] et benedicunt dominis et Augustabus [socrui et nurui puerperæ] et infanti porphyrogenito, quem tunc primum nomine tenus citant. Octavo die exornatur Augustæ puerperæ cœton seu cubiculum velis chryso-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(75) Primum notandum, τόδε hic esse positum pro τόδε τό. Deinde, ad factiones pertinuisse recens nato filio Augusti nomen imponere, sed illud sibi præscriptum et suggestum a curia. Patet e scholio, quod e Zonaræ codice Vaticano manuscripto Alemanus ad Procopium Notar. p. 21 edidit, et hoc fere modo mihi videtur legi debere: Κωνσταντίνα ἡ γαμετὴ Μαυρικίου ἐγέννησεν υἱὸν, ὃν ὁ Μαυρίκιος ἐπωνόμαζε Θεοδόσιον διὰ τὸ Θεοδόσιον εὐτυχῆ (vel καλὸν κἀγαθὸν, vel simile quid) γενέσθαι καὶ πολλὰ ἔτη ζῆσαι. Ἤρξαντο οὖν οἱ Βένετοι λέγειν· Τὰ δωρηθέντα ἔτη τῷ Ἰουστινιανῷ ὁ Κύριος παράσχοι σοι τν εἰρήνη, ὅτι ἔζη Ϟ' ἔτη καὶ πλεῖω. Ἡ γὰρ ζωὴ τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου ἐγένετο ἔτη ν'. Simile est quod Theophanes, p. 141, narrat, Justino recens ad imperium provecto, factiones uxori ejus nomen D vetus Lupicia paulo turpius honestiori Euphemiæ mutasse, cum Augusta coronaretur: Σύμοιον ἔχων ὀνόματι Λουπικίαν ἔστεψεν, ἣν οἱ δῆμοι ἐκάλεσαν Εὐφημίαν εἰς τὸ στέψαι αὐτήν. In gentilismo pertinebat ad honoratissimum et proximum consanguineorum, ad epulas genethliacas invitatorum (qui sunt πρωτότυπον τῶν ἀναδόχων) infanti nomen imponere; *vid.* Polyænus p. 547. Idem ritus apud Judæos (conf. historia Zachariæ) et apud Arabes.

(76) *Suivant l'exemple de la présentation de J.-C. dans le temple de Jerusalem et conformément à la bénédiction de Siméon, c'est une coutume très-ancienne parmi les Grecs, de faire porter les enfants à l'entrée de l'église le huitième jour. Le prêtre va au-devant de l'enfant pour le bénir, et se tenant à la porte de l'église il le marque du signe de la croix sur le front, sur la bouche, sur l'estomac. C'est là le sceau de la grâce de Dieu et une disposition à recevoir le saint baptême.* Verba sunt Ricauti in *Etat présent de l'Eglise grecque*, p. 167 Hinc intelligitur nostrum γενέσθαι παρὰ τοῦ ἱερέως εὐχὴν ἐν τῷ προπυλαίῳ τῆς ἐκκλησίας. Per ἱμάτιον autem intelligit *album* vel candidam tunicam, chrismale quoque dictam, quæ baptizatis et unctis induitur, nostratibus *Westerhemde*.

(77) Tunc dicitur puer λαμβάνειν τὸ ὄνομα, quando in ecclesia octavo a nativitate die sacerdos ipsi post dictas preces nomen imponit, antequam catechizetur et baptizetur; *vid.* La croix in *l'Etat de l'église grecque* p. 50. Nicetas p. 89, ed. Venit. ait, Manuelem Commenum illo die, quo natus sibi fuerit filius Alexius et nomen acceperit, populum epulis excepisse. Designat aut quartum a nativitate pueri diem, quo populus in Circo ipsi nomen imponebat, aut octavum, quo sacerdos idem faciebat in ecclesia immediate ante baptismum. Verba Nicetæ sunt: ὑπεξαίρων [distinguere et præclaram et præ aliis notabilem facere studens] τὴν γενέθλιον καὶ ὀνομαστήριον τοῦ παιδὸς ἡμέραν, ὡς εἴθισται παρὰ τοῖς βασιλεῦσι Ῥωμαίων, τοὺς ἐντιμοτέρους τῶν πολιτῶν μετὰ κλάδων θαλιῶν εἰς τρυφὴν ἐκάλει, καὶ Ἀλέξιον τὸν παῖδα ὠνόμασεν.

(78) Videtur ex his verbis colligi posse. Augustam suum vultum nudum proceribus conspiciendum non dedisse, sed aut pone velum, aut indutam calyptra cum iis egisse, more a Persis transsumpto et in aulam Turcicam propagato.

triclinii auro textis et polycandelis. Illum cœtonem refertur infans ex ecclesia, postquam sacerdos in ejus propylæo seu atrio super infante orationem dixerit; et nomen, a factionibus editum ipsi imposuerit et indusium ipsi induerit. Relatus ad matrem infans deponitur in cunis, et injiciuntur tam Augustæ puerperæ, quam infanti, panni vel telæ auro textæ. Dein advocantur præpositi ab eunucho, qui mensæ imperatricis præest. Præpositi porro introducunt magistratus cubiculi ejusdemque ministros reliquos omnes. Deinceps introducuntur e cænurgio zostæ, magistrissæ, anthypatissæ, patriciæ, protospathareæ officialiæ et reliquæ feminæ senatoribus maritatæ. Post eas introducuntur viduæ, quarum mariti olim, dum viverent, prædictas dignitates aulicas gesserant, nunc post eorum decessum gradu, quem antea inter feminas primates tenuerant, dejectæ. Hæ omnes felicem partum Augustæ gratulatæ benedicunt ipsi, debitamque tribuunt infanti reverentiam traduntque xenium seu munusculum benevolentiæ erga novum hospitem advenam testificandæ destinatum, quod unaquæque qualecunque pro lubitu et delectu suo secum fert. Post dimissum muliebre secretum seu corpus introducuntur a lausiaco per horologium et chrysotriclinium senatores omnes, magistri, proconsules, patricii, officiales, et cum adoratione benedicunt Augustæ, congruumque præstant cultum porphyrogenito infanti per pia vota et bona verba talia, qualia supra dicebamus erga imperatorem proferri solere. Septem a nato infante porphyrogenito proximis diebus debet edi et celebrari, quod consuetudo lochozema appellat seu jusculum puerperæ, et quidem in porticu novemdecim accubituum et in triviis prælongæ et amplissimæ plateæ urbanæ [quæ mese dicitur], nempe a chalce usque ad bovem. In porticum novemdecim accubituum conveniunt tribuni tagmatum cum scholariis, et magistratus classiariorum cum ipsis classiariis; **358** item populares ambarum factionum, et magistratus urbanus cum collegiis urbanis; bibuntque ibi per septiduum prædictum lochozema. At in prædictæ plateæ triviis conveniunt nostri in Christo fratres, pauperes, eodem beneficio per septiduum pariter gaudent.

A τῶν πραιποσίτων, εἰσάγονται οἱ ἄρχοντες τοῦ κουβουκλείου καὶ οἱ τοῦ κουβουκλείου πάντες, καὶ καθεξῆς εἰσάγονται ἀπὸ τοῦ καινουργίου τρικλίνου αἱ ζωσταὶ (79) καὶ αἱ μαγίστρισσαι, ἀνθυπάτισσαί τε καὶ πατρίκιαι καὶ πρωτοσπαθαρέαι ὀφφικιαλαίαι καὶ αἱ λοιπαὶ συγκλητικαὶ, εἶθ' οὕτως αἱ τῶν προῤῥηθέντων ἀξιωμάτων ἀπαξιωματικαὶ χῆραι, καὶ ἐπεύχονται ἀπευχαριστοῦσαι καὶ εὐφημοῦσαι τὴν Αὐγοῦσταν, καὶ τὸ προσῆκον ἀπονέμουσι σέβας, μία ἑκάστη εἰσάγουσα ξένιον, ὅπερ κατὰ προαίρεσιν ἔχει. Μετὰ δὲ τὸ τῶν γυναικῶν σέκρετον εἰσάγονται ἀπὸ τοῦ λαυσιακοῦ διὰ τοῦ ὡρολογίου καὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου οἱ τῆς συγκλήτου ἅπαντες, μάγιστροι, ἀνθύπατοι, πατρίκιοι καὶ ὀφφικιάλιοι· καὶ ἐπεύχονται ἀπευχαριστοῦντες τῇ Αὐγούστῃ, καὶ τὸ B προσῆκον ἀποδίδουσι σέβας δι' εὐχῶν καὶ εὐφημιῶν τῷ πορφυρογεννήτῳ, καθὼς 'καὶ ἐν τῇ πρὸς τὸν βασιλέα ἀπευχαριστείᾳ καὶ εὐχῇ εἴρηται. Ἰστέον, ὅτι ἀπὸ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῆς γεννήσεως τοῦ πορφυρογεννήτου παιδὸς ὀφειλόμενόν ἐστι γίνεσθαι, ὅ ἡ κοινὴ συνήθεια λοχόζεμα (80) καλεῖ, εἰς τὸν πόρτηκα τῶν ιθʹ ἀκουβίτων καὶ εἰς τὰ τριόδια τῆς λεωφόρου τῆς πόλεως, ἤγουν ἀπὸ τῆς χαλκῆς μέχρι τοῦ βοός. Καὶ ὀφείλουσιν ἐν μὲν τῷ πόρτηκι τῶν ιθʹ ἀκουβίτων συνέρχεσθαι οἱ ἄρχοντες τῶν ταγμάτων μετὰ τῶν σχολαρίων, ὁμοίως καὶ οἱ ἄρχοντες τοῦ πλοΐμου μετὰ τοῦ πλοΐμου στρατοῦ. Πρὸς τούτοις τῶν δύο μερῶν οἱ δημῶται καὶ τὸ πολιτικὸν μετὰ τῶν τῆς πόλεως συστημάτων, καὶ ἑπτὰ ἡμέρας πίνουσιν ἐκεῖσε τὸ προῤῥηθὲν λοχόζεμα. Ὁμοίως καὶ ἐν τοῖς προῤῥηθεῖσι τῆς λεωφόρου τριόδοις ὀφείλουσιν συνέρ- C χεσθαι οἱ ἐν Χριστῷ ἡμῶν ἀδελφοὶ οἱ πένητες καὶ πίνειν ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας τὸ προῤῥηθὲν λοχόζεμα.

CAPUT XXII.

Observanda in baptismo filii imperatoris.

Primum ex mandato imperatoris jubentur certo tempore et loco convenire magistri, proconsules.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒʹ.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ βαπτισμῷ (81) ἄῤῥενος παιδὸς βασιλέως.

Κελεύσει τοῦ βασιλέως ὁρίζονται μάγιστροι, ἀνθύπατοι, πατρίκιοι, στρατηγοὶ, στρατάρχαι, τουρμάρ-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(79) Augusta non habebat plures unicas zostas; at ubi duæ essent Augustæ, socrus et nurus, ibi quoque binæ erant zostæ, cuique Augustæ sua, ut tempore Constantini et Romani Porphyrogennetorum.

(80) Quasi dicas ζέμα λόγῳ τῆς λέχους vel τῆς λοχείας, *brodium pro puerpera*. Quale autem, qui et unde confectum hoc brodium, non liquet. Videtur vinum medicatum fuisse, quemadmodum passim mos obtinet, vinum cinnamomi cannulis, saccaro et taleolis citri mistum (*die süsse Canne* appellant) ad puerperam invisentibus propinandi. Leunclav. Pandect. Turc. n. 19 perhibet, imperatorem Turcarum ob nativitatem filii novos nummos cudere. De hoc more nihil apud CPtanos imp. Græcos observavi.

(81) Miror quod tempus peracti baptismi non addiderit. In prima quidem Ecclesia exspectabant D sæpe usque ad pubertatem, imo quidam usque ad horam mortis, et, si numerus adesset satis magnus, semel aut bis vel ter ad summum per annum baptizabant simul catechumenos ejusdem ferme ætatis festo Epiphanias, magno Sabbato et Sabbato Pentecostes. Quem morem a Græcis Muhammedani videntur accepisse, qui etiam mares suos annis adolescentibus demum circumcidunt, eique actui festum solemnius aut circumcisionem filii principis præstolantur. Verum tempore procedente etiam infantes baptizati fuerunt, citius tardiusve, prout luberet aut res ferret. Epiphania, Heraclii filia, baptizata fuit die a nativitate quadragesimo in æde Blachernensi; *vid.* Theophan. p. 250. Constantinus Caballinus pariter diu post nativitatem fuit in Magna ecclesia baptizatus; *vid.* idem p. 335. Ait enim ibi Theophanes, matrem ejus, Mariam, interfuisse baptismo et redeuntem ex ecclesia sparsisse munus

χαὶ, οἱ ἄρχοντες τῶν ταγμάτων, οἱ ὀφφικιάλιοι καὶ πᾶσα ἡ σύγκλητος, καὶ εἰσέρχονται εἰς τὸν μέγαν βαπτιστῆρα τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας. Οἱ δὲ δεσπόται προέρχονται μετὰ τῶν ἀλλαξίμων, καθὼς ἔχει ἡ συνήθεια τῶν μεγάλων ἑορτῶν. Τὰ δὲ σκῆπτρα καὶ τὰ λοιπὰ σκεύη μένουσιν ἐν τῷ ναῷ τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας, καθὼς καὶ ἐν ταῖς μεγάλαις προελεύσεσιν, καὶ οἱ λοιποὶ ἀξιωματικοὶ καὶ συγκλητικοί. Οἱ δὲ δεσπόται μετὰ τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν ὁρισθέντων γενέσθαι ἀναδόχων (82) εἰσέρχονται εἰς τὸν βαπτιστῆρα, καὶ τῆς εὐχῆς γενομένης καὶ τῆς εἰωθυίας ἐκκλησιαστικῆς τάξεως τελουμένης καὶ τοῦ παιδὸς βαπτιζομένου, δέχονται οἱ ἀνάδοχοι, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε κατέρχονται (83) οἱ δεσπόται μετὰ τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ φωτίσματος (84), καὶ γίνεται ἡ εἰωθυῖα εἴσοδος εἰς τὸ θυσιαστήριον. Εἶτα εἰσέρχεται ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ μητατώριον, καὶ τὰ ἑξῆς τελεῖται, καθὼς καὶ ἐν ταῖς μεγάλαις προελεύσεσιν. Οἱ δὲ δῆμοι ἐν τῷ ὑποστρέφειν (85) τὸν βασιλέα αἰτοῦνται, ἀχθῆναι ἱππικὸν ἱπποδρόμιον. Τοῦ δὲ βασιλέως συντασσομένου, τελεῖται τῇ ἐπαύριον ἱπποδρόμιον ἀπολύσιμον καὶ προσκυνήσιμον.

patricii, strategi, stratarchæ, turmachæ, rectores tagmatum, officiales totusque senatus. Conveniunt ergo in baptisterium seu fontem Magnæ ecclesiæ. Procedunt domini tum in mutatoriis, qualia solent ex ritu in magnis festis gestare. Sceptra et reliqua vasa manent in ipso nao Magnæ ecclesiæ, prout mos est in magnis processionibus; manent ibidem quoque cæteri honorati et senatores. Domini autem et patriarcha et designati exceptores e sacro fonte aut compatres intrant in baptisterium, factaque oratione et peracto consueto officio ecclesiastico baptizatoque puero, excipiunt eum exceptores; et tunc abeunt illinc imperator et patriarcha cum puello recens baptizato, et fit consuetus introitus in sacrificatorium. Dein intrat imperator in metatorium, et peraguntur cætera, ut mos est in magnis processionibus peragi. Factiones autem in reditu imperatoris ex ecclesia rogant, equestre spectaculum edi; compromittente imperatore, peragitur sequente die spectaculum equestre apolysimum [seu postremum eorum, quæ per istam occasionem hilaritatis publicæ instituuntur], idemque proscynesimum sen in quo imperator a populo humi in genubus cubante adoratur.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ κουρεύματι (86) παιδὸς βασιλέως.

Δίδονται μανδάτα εἰς ὅλην τὴν σύγκλητον ἀλλαξίμων, καὶ τῇ ἑξῆς προέρχονται πάντες οἱ συγκλητικοί, εἶτα ἔρχεται ὁ ῥαιφερενδάριος τοῦ πατριάρ-

CAPUT XXIII.

Observanda in tonsione filii imperatoris.

Pridie diduntur mandata ad totum senatum, ut altero die in mutatoriis compareat. Conveniunt ergo sic omnes ad ordinem senatorium pertinentes. Tunc

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

consulare a S. Sophia inde usque ad Chalcen. Hcdie, nisi urgente necessitate, non baptizatur ante diem octavum aut decimum, teste Petis de la Croix dans *l'Etat présent de l'Eglise Grecque*, l. I, c. 16

(82) *Patrinorum* seu *gestantium*, ut loquebantur ævo medio; *vid.* Du Cange v. *Gestantes*. Αναδοχὴ est sublevatio ex undis sacri lavacri vel baptismi, et ἀνάδοχος qui recens baptizatum sublevat, attollit. Latini posteriores ἀναδοχὴν talem *acceptionem* appellabant. In vet. inscriptione apud Corsin. de Notis Græcor. p. 34, est *ex die acceptionis suæ*, id est baptismi sui, quo ἀναδεδεγμένοι fuerunt e sacris undis ab acceptoribus suis, nisi quis malit eam vocem de acceptione in ecclesiam interpretari. Ricaut l. c. perhibet, hodie apud Græcos non adhiberi nisi unum ἀνάδοχον seu *compatrem*. Contrarium olim obtinuisse, ex hoc loco et aliis pluribus aliorum constat. Morem illum olim fuisse, ut patres liberos suos susciperent, patet exemplo Caroli M., qui ipse filium suum Pipinum juniorem de sacro fonte levavit, teste Sigon. *De regn. Italiæ* p. 91 conf. p. 92, et Chronic. Ursperg. anno 1124, ubi vetatur ille mos. Ascribam verba, cum totum hunc de baptismo locum illustrent: *Infantes suos in Sabbato sanctæ Paschæ et Pentecostes cum candelis et cappa, quæ dicitur vestis candida, et patrinis comitantibus ad baptismum deferant; — ne etiam filios suos et filias suas ad baptismum teneant, sed sibi patrinos quærant.* — Conf. Du Cange Gloss. Gr. v. Ἀνάδοχος et Lat. v. *Patrinus*. Videntur fere Græci imperatores una cum aliis proceribus suis liberorum suorum ἀνάδοχοι fuisse. Certe susceptionis testes fuerunt. Apud Theophanem p. 65, legimus Joannem. Chrysostomum ut patriarcham fuisse ἀνάδοχον Theodosii junioris, filii Arcadii. Idem p. 335 ait: Constantinum Copronymum ἀνεδέξαντο οἱ τῶν θεμάτων προύχοντες καὶ ἡ σύγκλητος. Idem p. 483, Constantinum nostrum, Leonis filium, a Nicolao patriarcha die Epiphaniæ baptizatum fuisse, δεξαμένων αὐτὸν Ἀλεξάνδρου βασιλέως (patruus ejus is erat) καὶ Σαμωνᾶ πατρικίου καὶ τῶν ἐν τέλει πάντων.

(83) *Redeunt*, nempe e narthece in navim ecclesiæ, unde exiverant in narthecem, ubi baptisterium erat. Nam eos prius in navim ivisse, deinde illinc in narthecem rediisse, patet ex eo, quod sceptra et milites Augusti protectores dicuntur in nao Magnæ ecclesiæ *munere*.

(84) *Vid.* not. ad p. 54 et 445.

(85) Nihil hic memorat de sparso munere consulari, cujus exemplum paulo ante e Theophane citabam. Morem illum missilia spargendi redeuntibus Augustis a pueri Porphyrogenneti baptismo adhuc tempore Basilii Macedonis obtinebat, ut e Georg. Monach. patet (indicium loci debeo schedis Leichianis) narrantis de illo imp. sic: Ὁ βασιλεὺς προελθὼν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῶν Χριστοῦ γενεθλίων ἐν τῇ προελεύσει εἰς τὴν Μεγάλην ἐκκλησίαν ἐβάπτισε Στέφανον τὸν υἱὸν αὐτοῦ. Ἀγαὼν δὲ ἵππους λευκοὺς μετὰ ἁρμάτων [*stipantibus currum armatis satellitibus*] ἐκάθησεν ἅμα τῇ Αὐγούστῃ, καὶ ὁ πραιπόσιτος Βαάνης σὺν αὐταῖς, βαστάζων τὸ παιδίον μέχρι τοῦ παλατίου, τοῦ βασιλέως ῥίπτοντος ὑπατείαν ἐν τῇ ὁδῷ. *Vid.* ad p. 114 dicta.

(86) Detonsio capilli fit octavo die post nativitatem; *vid.* Goar. Euchology. Heinecc. *De eccles. Græc.* III, 464. Deductus videri posset hic mos crines puerorum detondendi ab illo veterum gentilium, quo solebant ephebi utriusque sexus comam alicui numini, cui se dedicabant, velut signum servitutis dare et deponere. Arabes certe comam pro signo

advenit referendarius patriarchæ, et sciscitatur, velitne imperator patriarcham advenire. Intrat præpositus ad imperatorem eaque de re significat ; et Augusto volente jubente, ut patriarcha veniat, rursus ad referendarium exit referens, velle imperatorem, ut patriarcha veniat. Abit itaque referendarius, et arcessit patriarcham. **359** Hic venit in palatium in consueto suo comitatu, nempe secreto suo et metropolitis atque archiepiscopis. Ei obviam fit imperator in chrysotriclinio, et simul abeunt in illud templum, in quo puerum tonderi vult imperator. Proxime hos ingrediuntur in illud templum cubicularii et proceres patriarchæ et ejus cubiculenses ; tum metropolitæ et archiepiscopi. Veniunt deinceps ex imperatoris mandato senatores et qui destinati sunt exceptores crinium pueri imperialis. Dein affert præpositus manucciola multa unum alteri consuta, ut longam telam efficiant, eaque tradit patriarchæ, hic porro tradit futuris exceptoribus crinium. Et dein fit ritus ecclesiasticus tonsuræ. Quo facto, tradit patriarcha primum aureum sudarium, in quo jacent detonsi crines, præposito ; cætera vero manucciola diripiunt et partiuntur inter se exceptores. Sub Basilio, celeberrimo imperatore, fiebat tonsura filii ejus Leonis, philochristi despotæ,

A χου, καὶ ἐρωτᾷ εἰ κελεύει ὁ βασιλεὺς εἰσελθεῖν τὸν πατριάρχην. Τοῦ δὲ βασιλέως ὑπομιμνησκομένου παρὰ τοῦ πραιποσίτου καὶ κελεύοντος εἰσελθεῖν τὸν πατριάρχην, ἐξέρχεται ὁ πραιπόσιτος λέγων τῷ ῥαιφερενδαρίῳ, ὅτι κελεύει ὁ βασιλεὺς εἰσελθεῖν τὸν πατριάρχην. Ὁ δὲ ἀπιὼν προσκαλεῖται τὸν πατριάρχην, καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ παλατίῳ, καθὼς εἴθισται αὐτῷ, μετὰ τοῦ σεκρέτου αὐτοῦ καὶ τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἀρχιεπισκόπων, καὶ ὑπαντᾷ αὐτὸν ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ. Καὶ εἰς οἷον ἂν ναὸν κελεύῃ ὁ βασιλεὺς γενέσθαι τὸ κούρευμα, ἄπεισιν μετὰ τοῦ πατριάρχου. Καὶ εἶθ' οὕτως εἰσέρχονται οἱ τοῦ κουβουκλείου καὶ οἱ ἄρχοντες τοῦ πατριάρχου καὶ κουβουκλείσιοι, πρὸς τούτοις μητροπολῖται καὶ ἀρχιερίσκοποι. Εἶτα κελεύσει τοῦ βασιλέως ἔρχονται
B καὶ οἱ τῆς συγκλήτου καὶ ὅσοι μέλλουσι γίνεσθαι ἀνάδοχοι τῶν τριχῶν τοῦ βασιλικοῦ παιδός. Εἶτα φέρει ὁ πραιπόσιτος τὰ διὰ ῥαφῆς συνημμένα πρὸς ἄλληλα ἐγχείρια, καὶ ἐπίδωσι ταῦτα τῷ πατριάρχῃ, ὁ δὲ πατριάρχης τοῖς μέλλουσι γίνεσθαι ἀναδόχοις, καὶ ἑξῆς γίνεται ἡ τῆς ἐκκλησιας ἀκόλουθος τοῦ κουρεύματος τάξις. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον χρυσοῦν ἐγχείριον, ἐν ᾧ καὶ αἱ ἀποκαρεῖσαι τρίχες τοῦ παιδὸς ἔγκεινται (87), ἐπιδίδονται τῷ πραιποσίτῳ, τὰ δὲ λοιπὰ ἐγχείρια διαρπαζόμενα (88) παρὰ τῶν ἀναδό-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

libertatis habent. Cui coma salva, ille liber est ; et si quis bello quem cepit atque in libertatem dimittit, abscindit ejus antias suaque in pharetra condit, velut signum pristini in dimissum dominii.
C Verum medio ævo per abscissionem comæ solebant filios adoptare. Cui alter comnam abscindebat, is eum in filium adoptabat. Præclare Du Cangius ad Joinvill. p. 272, ubi de variis adoptandi modis agit, *Nos historiens*, ait, *nous fournissent encore une autre espèce d'adoption d'honneur, qui se faisait en coupant les cheveux de celui qui était adopté en fils* Paulus Warnefrid. in Histor. Langobard. de Carolo Martello : *Circa hæc tempora Carolus, princeps Francorum, Pipinum suum parvulum filium ad Luitprandum direxit ut ejus juxta morem capillum susciperet. Qui ejus cæsariem incidens ei pater effectus est, multisque eum ditatum regiis muneribus genitori remisit*. Anastasius *Vita Benedicti II*, p. 57 : *Hic una cum clero et exercitu suscepit mallones* [id est, cirros, cincinnos] *capillorum domini Justiniani et Heraclei, filiorum clementissimi principis, simul et jussionem, per quam significat eosdem capillos direxisse*. In Ordine Romano exstant orationes ad incidendam capillaturam et ad puerum tonsuran-
D dum. Exstat quoque talis formula apud Murator. t. II *Ant. Ital.* p. 299. Conf. P. Pithœi Miscell. l. I, c. 1, t. II, Facis Gruter. p. 739. Ergo qui talis pueri capillos abscindebant, aut, ut hic loci, supposito sudario detonsos a sacerdote et decidentes crines excipiebant, illi puerum spiritualiter adoptabant et compattres ejus fiebant. Erat mos capillos vel suos vel alterius ad aliquem cum litteris mittendi medio ævo valde usitatus, et nihil aliud pene significabat, quam si nos hodie scribimus : *Je vous baise les mains, Je suis votre serviteur très humble.* Nam crines erant signum servitutis. Qui alterius crines haberet, poterat illum, cujus crines erant, servum aut certe libertum suum appellare. Et ille, qui crines mitteret alteri, profitebatur se ipsius mancipium. Insigne exemplum habemus in historia Saladini a cl. Schultensio edita, p. 5 Excerptorum ex Abulfeda. Narrat ibi princeps Arabicus, Chalifam Ægypti a Nuroddino auxilium contra Francos flagitasse : *Mittebat litteras al Aded ad Nuroddinum, quibus auxilium ab eo flagitabat, una cum crinibus uxorum suarum* (vel gynæcei sui), *quos litteris incluserat*. Ita integre legitur in codice msto. Postrema et maxime notabilia omittere consultius duxit cl. Editor. Apparet, Chalifam voluisse Nuroddino quo quis excogitare poterat maximo blandiri, et humillimam suam venerationem ipsi testari. Genus supplicationis et humiliationis extremum est, si princeps unus alteri comas non suas, sed gynæcei sui mittat, in regione, ubi mulieres tanta sunt in veneratione, ubi honestatem violare videtur, qui eas vel nominare audet ; ubi feminæ vultum suum nemini nisi multum honestiori monstrant, nedum comam suam impertiant.

(87) Mappula quoque excipiebant crines, qui barbam pectenti imperatori excipiebant. Narrat de filiabus Roberti Guiscardi Ordericus Vitalis l. VII, *officium earum fuisse, mane dum imp. CPtanus* (Alexius Comnenus) *de strato surrexisset, manusque suas ablueret, mappulam et pectinem eburneum afferre et barbam imperatoris pectere*. Eo autem, quod compatres quotquot essent omnes mappam, qua crines decidentes excipiebantur, tenebant, significabant, se tonsum infantem in cœtum suum recipere, id est, ad communionem Christianorum admittere, eum pro uno commilitonum suorum et confidentium agnoscere, quemadmodum episcopi, alterius electi episcopi ordinationi præsentes, omnes simul Evangelii codicem cervici et capiti electi impositum apprehendebant eoque ipsum collegam profitebantur ; vid. Haberti Pontific. p. 80.

(88) Talis fuit ille mos, qualis ille hodie est, cum pannos, super quibus processit aliquis princeps in coronatione, discerpit plebs, aut quale illud est, quod de Christina, regina Sueciæ, abdicante narratur dans les *Mémoires de Msr. Archenholtz t. I*, p. 411 : *Les spectateurs qui étaient le plus près, se saisirent de son manteau royal, et eux et les autres assistants le mirent en mille pièces, voulant chacun en garder une en mémoire de leur reine*. Huc perti-

χων μερίζονται. Ἐπὶ δὲ βασιλείου τοῦ ἀοιδίμου βασι- A λέως γέγονε τὸ κούρευμα Λέοντος τοῦ φιλοχρίστου δεσπότου καὶ υἱοῦ αὐτοῦ [οὕτως· Τῆς προῤῥηθείσης τάξεως πάσης τελεσθείσης, γέγονεν ἡ ἐκκλησιαστικὴ πᾶσα ἀκολουθία τοῦ κουρεύματος ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Θεοδώρου τοῦ ἐν τῷ πρὸς ἀνατολὴν ἀριστερῷ μέρει τοῦ χρυσοτρικλίνου. Ἀνάδοχοι δὲ τῶν τριχῶν τοῦ βασιλικοῦ παιδὸς γεγόνασιν ὅ τε πατρίκιος Λέων καὶ στρατηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν ὁ κρατερὸς, καὶ ὁ στρατηγὸς Καππαδοκίας, καὶ οἱ τουρμάρχαι καὶ μεράρχαι, καὶ οἱ λοιποὶ πάντες θεματικοὶ ἄρχοντες τῶν αὐτῶν θεμάτων μετὰ καὶ τῶν δρουγγαροκομήτων· Ἀπὸ γὰρ τῶν κιγκλίδων τοῦ βήματος τοῦ αὐτοῦ εὐκτηρίου μέχρι τοῦ πόρτηκος τοῦ χρυσοτρικλίνου, ἐν ᾧ καὶ το ὡρολόγιον ἵσταται, συνεκράτει ἡ τῶν ἐγχειρίων ἄλλο πρὸς τὸ ἄλλο- B συῤῥαφὴ καὶ συνάρμοσις, ὥστε πάντας τοὺς θεματικούς ἄρχοντας Ἀνατολικοὺς καὶ Καππάδοκας ἀναδόχους γενέσθαι τῶν τριχῶν τοῦ βασιλικοῦ παιδός.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔʹ.

Ἐπὶ προαγωγῇ κουβικουλαραίας.

Τῆς καθημερινῆς προελεύσεως ἱσταμένης, καὶ τοῦ βασιλέως καθεζομένου ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ καὶ κελεύοντος γενέσθαι κουβικουλαραίαν, δηλοῖ τοῖς πραιποσίτοις, καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ εἰωθὸς ἀναλαμβάνονται μεθ' ἑαυτῶν δύο κουβικουλαρίους καὶ δύο σπαθαροκουβικουλαρίους καὶ ὀστιάριον καὶ πριμικήριον. Εἷς δὲ ἐκ τούτων ὀφείλει εἶναι ὁ πριμικήριος τοῦ κουβουκλείου. Καὶ εἰσέρχονται ἐν τῷ χρυσοτριλίνῳ. Καὶ οἱ μὲν πραιπόσιτοι εἰσερχόμενοι τὸ πρὸς δύσιν βῆλον τοῦ χρυσοτρικλίνου προσκυνοῦσι τὸν βασιλέα. Τοῦ δὲ δευτέρου ἀνοίγοντος τὸ C εὐκτήριον τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Θεοδώρου τὸ ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ, εἰσέρχονται πάντες ἐκεῖσε, καὶ ἀποκρεμμῶσι τὸ χρυσοῦν ἱμάτιον τὸ δίκην παραγαυδίου ὂν εἰς τὰς κιγκλίδας τοῦ βήματος, ἤτοι εἰς τὰ ἅγια θύρια. Ὁμοίως τιθοῦσιν ἐκεῖσε καὶ τὸ προπόλωμα καὶ τὸ ἄσπρον μαφώριον καὶ τὸ λευκὸν χαρζάνιον (89), καὶ εἶθ' οὕτως ἐξέρχονται οἱ πραιπόσι-

A hunc in modum : Reliquo, quem diximus, apparatu cærimoniarum præmisso, fiebat officium tonsuræ ecclesiasticum, prout ritus fert, in oratorio sancti magni martyris Theodori, quod est in sinistra versus orientem spectanti regione chrysotriclinii. Exceptores crinium imperialis pueri erant Leo [Phocas] patricius et tum strategus Anatolicorum, fortis heros ; et strategus, qui tum erat, Cappadociæ, et turmarchæ et merarchæ et reliqui omnes rectores provinciales eorumdem thematum seu provinciarum, Anatoliæ nempe atque Cappadociæ, una cum drungarii comitibus. Hi omnes fiebant exceptores crinium imperialis pueri, stantes nempe a cancellis tribunæ modo dicti oraculi inde usque ad porticum chrysotriclini, in qua horologium stat, et tenentes B telam illum longam e multis inter se consutis sudariis confectam.

CAPUT XXIV.

Ritus promotionis cubiculariæ.

Consistente jam modo et orsa quotidiana processione seu conventu procerum, quando imperator in chrysotriclino sedet et vult cubiculariam creare, significat id præpositis. Hi pro more secum sumunt duo cubicularios et duo spatharocubicularios **360** et ostiarium et primicerium (horum unus autem debet primicerius cubiculi esse), et intrant in chrysotriclinium. Et præpositi quidem intrantes per occidentale chrysotriclini velum adorant imperatorem. Secundicerius autem aperit oratorium sancti C magni martyris Theodori, quod in chrysotriclino est ; et intrant in illud omnes, et suspendunt aureum vestimentum, quod ad modum paragaudii formatum est, e cancellis tribunæ aut in sancta porta ; pariter deponunt ibidem propoloma [seu turritam capitis coronam] et candidum maforium [seu calyptram] et candidum charzanium. Eo facto, exeunt præpositi, et abeunt per dextrum orientale velum chrysotri-

JOAN. JAC. REISKII. COMMENTARIUS.

net, quod Cerimoniale Burchardi perhibet, in coronatione Pontificis equum, e quo Papa descenderit, primi occupantis fuisse, unde multa prælia non sine Pontificum periculo sæpe orta fuerint, item baldachinum, sub quo portatus Papa fuerit, discerptum a furente populo fuisse. *Soldati quoque*, ait. *sedem vi rumpentes et lacerantes sibi vindicabant ; vid.* Jos. Catalanus ad Ceremon. Augustini Patricii p 131. Codinus Offic. 10, n. 1, ait, festo Palmarum imperatorem cum processione per factum manu et ramis palmarum aliisque ornatum περίπατον in ecclesiam ire, quo facto illum Barangis cæterisque satellitibus diripiendum permitti. Die quodam annuo diripiunt Janitzari ferculum Sultano inferendum, teste Busbekio p.200 : *Peractis precibus imperatori prandium inferebant, quibus ferre mos est, cum, ecce, Ganitzari manus ferculis injiciunt, omnia diripiunt, atque ipsi multa cum festivitate vescuntur. Datur illud ex veteri instituto diei illius hilaritati. Principi aliunde provisum.*

(89) Vocem hanc reddit Du Cange Gl. Gr. *lorum*, quæ significatio mihi huc quadrare non videtur. Recensetur hic inter vestes muliebres una cum propolomate et maphorio ; quæ ambo sunt ornamenta capitis mulieribus usitata. Paulo post dicitur imponendum esse recens creatæ cubiculariæ maphorium seu calyptram, dein charzanium, tandem propoloma. Ergo fuit charzanium capitis muliebris quoque ornamentum. Ut dicam, quid mihi D videatur charzanium fuisse, puto id fuisse, quod nostrales *Schneppe* appellant, vittam frontalem, cujus acuta lacinia super frontem ad oculorum et nasi confinia usque descendit. Conjecturæ ratio hæc est. *Cherbon* (ἡ ἀσφάλεια proprie) est Arabibus *amuletum*, *phylacterium*, qualia, ut reliquo corpore, sic etiam fronte gerunt. Ad hujus similitudinem potuit vitta rostrata appellari. Forte quoque insutas phylacterio reliquias sanctorum, textus Evangeliorum et alia, malis oculis averruncandis destinata, gesserunt feminæ in talibus vittis rostratis frontalibus. Vel fuerit χαρζάνιον aliquid ad formam lori vel tæniæ super frontem dependens, quandoquidem χαρτζάνιον etiam *lorum* notat, etiam ex Arabica origine : *charaza* enim verbum notat corium ita consuere, ut puncta certis intervallis distent, et candida fila conspiciantur, quemadmodum qui lora

clinii in cœtonem Augustæ, et illinc petunt creandam cubiculariam, traducuntque per chrysotriclinium in oratorium sancti magni martyris Theodori et ibi collocatam sic alloquitur magnus præpositus : « Vide, unde accipias hanc dignitatem. Palam est, eam a sacra porta te impetrare. Recogitans itaque, te dignitatem e manu Domini accipere, diligenter cura, ut timorem Domini in corde habeas, sinceramque fidem et benevolentiam erga Augustum et Augustam conserves. » His dictis, jubet, ut ter humi procidens, versus Orientem converso vultu, Deum adoret et ei gratias pro indulta dignitate agat. Eo facto, sumit primus præpositus aureum indumentum, ad instar paragaudii factum, e sancta porta; quod cæteri præpositi feminæ circumponunt, dein cingulum ipsi accingunt, dein album maphorium imponunt ipsi et album charzanium, et tandem propoloma. Sic indutam protinus salutant præpositi atque reliqui, et educunt eam per velum sancti Theodori in medium usque triclinium, ubi constituta e regione medii polycandeli prima vice adorat imperatorem; dein inter procedendum, donec perveniat ad pedes imperatoris, adorat bis; ut adeo in universum ter adoret. Provoluta tum ad pedes imperatoris osculatur eos. Eo facto, educitur a præpositis et cubiculariis reliquis in lausiacum, ubi eam cubicularii salutant. Illinc abducunt eam præpositi in cœtonem Augustæ. Ibi adorat cum gratiarum actione Augustam, et restitat, præpositis in lausiacum redeuntibus.

A τοι, καὶ ἀπίασιν διὰ τοῦ πρὸς ἀνατολὴν δεξιοῦ βήλου τοῦ χρυσοτρικλίνου εἰς τὸν κοιτῶνα τῆς Αὐγούστης, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε ἀναλαμβάνονται τὴν μέλλουσαν γενέσθαι κουβικουλαραίαν, καὶ ἀπάγουσιν αὐτὴν διὰ τοῦ χρυσοτρικλίνου εἰς τὸ εὐκτήριον τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Θεοδώρου, καὶ λέγει πρὸς αὐτὴν ὁ πρῶτος πραιπόσιτος· « Ὅρα, πόθεν ἀναλαμβάνεσαι τὸ ἀξίωμα. Πάντως πρόδηλον ἐκ τῶν ἁγίων θυρῶν. Καὶ εἰς τοῦτο ἀφορῶσα, ὅτι ἐκ χειρὸς Κυρίου τοῦτο λαμβάνεις, πρόσεχε σεαυτὴν τὸν τοῦ Κυρίου φόβον ἔχουσα ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ πρὸς τὸν βασιλέα καὶ τὴν Αὐγούσταν ἀληθῆ πίστιν καὶ ἀκίβδηλον εὐγνωμοσύνην φυλάττουσα. » Ταῦτα πρὸς αὐτὴν εἰπὼν ὁ πραιπόσιτος, κελεύει αὐτὴν τρίτον ἐπὶ τῆς γῆς πρὸς ἀνατολὰς προσκυνῆσαι καὶ τῷ Θεῷ ἀπευχαριστῆσαι. B Εἶθ' οὕτως ἀναλαμβάνεται ὁ πρῶτος πραιπόσιτος τὸ χρυσοῦν ἱμάτιον τὸ δίκην παραγαυδίου ὂν ἀπὸ τῶν ἁγίων θυρῶν, καὶ ἐπενδύουσιν αὐτὴν οἱ πραιπόσιτοι καὶ ζωννύουσιν αὐτήν. Ἔπειτα ἐπιτιθοῦσιν ἐπ' αὐτῇ τὸ ἄσπρον μαφόριον καὶ τὸ λευκὸν χαρζάνιον, εἶτα τὸ προπόλωμα, καὶ εὐθὺς ἀσπάζονται αὐτὴν οἱ πραιπόσιτοι καὶ οἱ λοιποί, καὶ ἐξάγουσιν αὐτὴν διὰ τοῦ βήλου τοῦ ἁγίου Θεοδώρου ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χρυσοτρικλίνου κατέναντι τοῦ μεσσαιτου πολυκανδήλου, καὶ προσκυνεῖ, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε μέχρις ἂν καταλάβῃ τοὺς πόδας τοῦ βασιλέως, προσκυνεῖ ἐκ δευτέρου, ὡς τρισσὴν εἶναι τὴν ταύτης προσκύνησιν (90). Καὶ εἶθ' οὕτως πίπτουσα φιλεῖ τοὺς πόδας [28] τοῦ βασιλέως, καὶ ἐξάγεται παρὰ τῶν πραιποσίτων καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ κουβουκλείου εἰς τὸν λαυσιακόν, καὶ ἀσπάζονται αὐτὴν οἱ τοῦ κουβουκλείου, καὶ ἀπὸ τῶν ἀναλαμβάνονται αὐτὴν οἱ πραιπόσιτοι καὶ ἀπάγουσιν εἰς τὸν κοιτῶνα τῆς Αὐγούστης, καὶ ἀπευχαριστεῖ τὴν Αὐγούσταν. Οἱ δὲ πραιπόσιτοι ταύτην ἐκεῖσε καταλείποντες ἀπέρχονται ἐν τῷ λαυσιακῷ.

361 CAPUT XXV.

Observanda in promotione cubicularii.

Incepta jam quotidiana processione, residens in chrysotriclinio imperator, quando vult aliquem cubicularium renuntiare, significat præpositis. Hi, secum sumptis pro more duobus cubiculariis et duobus spatharocubiculariis et ostiariis et primicerio (horum autem unus debet primicerius cubiculi esse), intrant in chrysotriclinium. Et præpositi quidem

C

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ προαγωγῇ κουβικουλαρίου.

Τῆς καθημερινῆς προελεύσεως ἱσταμένης, καὶ τοῦ βασιλέως καθεζομένου ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ καὶ κελεύοντος γενέσθαι κουβικουλάριον, δηλοῖ τοῖς πραιποσίτοις, καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ εἰωθὸς ἀναλαμβάνονται μεθ' ἑαυτῶν δύο κουβικουλαρίους καὶ δύο σπαθαροκουβικουλαρίους καὶ ὀστιόριον καὶ πριμικήριον. Εἷς δὲ ἐκ τούτων ὀφείλει εἶναι καὶ ὁ πριμικήριος τοῦ

VARIÆ LECTIONES.

[28] τῆς πόδας ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

coriacea equorum consuunt sutores helciarii. Erit itaque: *Charzon* lorum arte sutorum lorariorum (*Riemer* nos dicimus) consutum, qualibus utuntur equites milites, quando commilitonum aliquem castigant et cædunt nudum.

(90) Sæpius jam admonuit codex noster de lege et more aulæ CPtanæ, quo debebant qui imperatorem adoratum venirent, per certa rotundis marmoreis lapidibus signata intervalla, in universum ter humi procidere. Idem quoque mos apud Muhammedanos obtinebat, ut e Wilhelmo Tyrio constat, qui, quomodo legati regis Almerici Hierosolymitani ad Chalifam Ægypti a Solthano seu primo ministro ejus introducti ad ipsum fuerint, exponens l. XIX, c. 18, inter alia hæc habet:

D *Ingressis porro et in interiorem palatii partem admissis* [legatis] *Soldanus de more consuetam domino exhibens reverentiam* [τὸ σύνηθες νέμων σέβας] *semel et secundo humi prostratus, quasi nemini debitum cultum et quoddam adorationis genus cœpit supplex impendere. Tertio iterum prostratus gladium, quem de collo gerebat suspensum, deposuit. Et ecce subito contractis mira velocitate velariis margaritarum varietate auroque contextis, quæ media dependebant et obumbrabant solium, revelata facie, throno sedens aureo habitu plus quam regio, paucis circa eum de domesticis et familiaribus eunuchis apparuit Chalifa. Tunc accedens ad eum cum omni reverentia Soldanus, sedentis pedibus osculum humiliter imprimens adventus legatorum causam — aperit.*

A κουδουκλείου. Καὶ εἰσέρχονται ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ, καὶ οἱ μὲν πραιπόσιτοι εἰσερχόμενοι τὸ πρὸς δύσιν βῆλον τοῦ χρυσοτρικλίνου προσκυνοῦσι τὸν βασιλέα. οἱ δὲ λοιποὶ τοῦ κουβουκλείου οὐ προσκυνοῦσιν. Τοῦ δὲ δευτέρου ἀνοίγοντος τὸ εὐκτήριον τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Θεοδώρου, εἰσέρχονται πάντες ἐκεῖσε καὶ ἀποκρεμμῶσι τὸ χρυσοῦν παραγαύδιον εἰς τὰς κιγκλίδας τοῦ βήματος, ἤγουν εἰς τὰ ἅγια θύρια, καὶ εἶθ' οὕτως ἐξέρχεται ὁ πραιπόσιτος, καὶ εἰσάγει ἀπὸ τοῦ πανθέου, εἴτε καὶ ἀπὸ τοῦ ὡρολογίου, τὸν ὀφείλοντα γενέσθαι κουβικουλάριον, καὶ ἔξωθεν τοῦ εὐκτηρίου, ἤγουν εἰς τὸ βῆλον τοῦ ἁγίου Θεοδώρου, κελεύσει τῶν πραιποσίτων ἐνδύουσιν οἱ κουβικουλάριοι καμίσιον τὸν μέλλοντα τιμηθῆναι, καὶ ἀποσκεπάζουσιν αὐτὸν, καὶ εἶθ' οὕτως εἰσάγουσιν αὐτὸν ἐν τῷ εὐκτηρίῳ, καὶ ἱστῶσιν αὐτὸν πρὸ τῶν ἁγίων θυρῶν. Εἶτα ὁ πρῶτος πραιπόσιτος ποιεῖ εἰς αὐτὸν τὴν
B εἰωθυῖαν παραίνεσιν, νουθετῶν καὶ ἐξασφαλιζόμενος αὐτὸν τοῦ μὴ δῆσαι (91) χεῖρας εἰς ἕτερον βαρβάτον ἄνευ τοῦ βασιλέως, καὶ τοῦ μὴ εἶναι μέθυσον καὶ πέρπερον (92) καὶ περισσοπραξίας ἐργάζεσθαι, καὶ τοῦ μὴ συνδυάζειν ἢ συμφιλιοῦσθαι ἐξωλεστάτοις καὶ νεωτερισταῖς ἀνθρώποις· πρὸς τούτοις καὶ τοῦ μὴ ἐξάγειν μυστήριον βασιλέως, τιμᾷν δὲ πάντας τοὺς ἐν ἀξιώμασι προβαθμίους καὶ ἰσοβαθμίους αὐτοῦ καὶ πᾶσαν τὴν σύγκλητον, μάλιστα δὲ τοὺς αὐτοῦ πραιποσίτους. Ταῦτα ἐξασφαλισάμενος ὁ πραιπόσιτος τὸν μέλλοντα τιμηθῆναι κουβικουλάριον, λέγει πρὸς αὐτόν· « Ὅρα, πόθεν ἀναλαμβάνει (93) τὸ ἀξίωμα. Πάντως πρόδηλον ἐκ τῶν ἁγίων θυρῶν. Καὶ εἰς τοῦτο ἀφορῶν, ὅτι ἐκ χειρὸς Κυρίου τοῦτο
C λαμβάνεις, πρόσεχε σεαυτῷ, ὅπως μέχρι τέλους ζωῆς σου ταῦτα πάντα φυλάξῃς, καὶ ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ σου διαθέμενος (94) καὶ ταῖς κρείττοσιν ἀρεταῖς κοσμούμενος, ταῖς μείζοσι τῶν βαθμῶν ἀξίαις

A per occidentale velum chrysotriclinii introeuntes adorant imperatorem; reliqui autem cubicularii non adorant. Deuterus inde aperit oratorium sancti magni martyris Theodori, in quod omnes intrant, et suspendunt aureum paragaudium e cancellis bematis aut e sacra porta. Dein exit præpositus, et introducit aut a pantheo, aut et ab horologio creandum cubicularium. Hunc extra oratorium seu in velo sancti Theodori amiciunt cubicularii, a præpositis jussi, camisio, demuntque ipsi capitis tegumentum, tum introducunt eum in oratorium, et coram sacra porta collocant. Ibi facit præpositus ad eum consuetam adhortationem, diligenter præcipiens et inculcans, ne manus violentas immittat in alium barbatum, inscio imperatore, neque ebrietati se dedat, neque vanus et levis sit, et inepte cu-
B riosus rerum ad se non pertinentium; neque fraternitatem et sodalitium contrahat cum hominibus perditis, perniciosis, novarum rerum studentibus; ne præterea effutiat secretum aliquod imperatoris; ut omnes, honoratos sive gradum suo priorem, sive sibi parem habeant, verbo totum senatum, sed maxime præpositos suos, honoret. Huic adhortationi ad honorandum cubicularium factæ addit præpositus hanc formulam : « Vide unde accipias dignitatem quam nunc accipis. Nempe, ut palam est, a sancta porta. Recogitans itaque, te illam e manu Dei accipere, cura diligenter ut, quoad vixeris, præcepta mea custodias, dispositosque habens in corde tuo gradus [pulchrarum dotium unos alteris altiores] ornatusque optimis virtutibus, majores
C honorum gradus a divitiarum largitore, divino nostro imperatore, consequaris, et illustris in sacro cubiculo fias. » **362** His dictis, jubet eum præpositus ter humo prolapsum, vultu ad Orientem converso,

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(91) Non ausim probitatem lectionis hujus spondere, ῥίψαι vel βαλεῖν vel θεῖναι aptius et usitatius esset. Quod si tamen dictionem δεδεμέναις χερσὶ considero, de qua v. ad p. 303 dicta, et quæ *manibus complicatis* significat, videtur nil mutandum esse et hæc dictio notare *manus suas in alterum implicare*. Injungitur autem cubiculario mandatum de manibus violentis in barbatum, id est procerum reliquorum non eunuchorum quemcunque alium, non immittendis, ideo, quia eunuchi, ut intimi et perpetui familiares imperatoris secretissima quæque
D ejus consilia sciebant et mandata maximi momenti. ut, e, c., de proceribus in custodiam aut vincula rapiendis, aut capite plectendis exsequebantur, iisque absque mora et tergiversatione parendum esset. Debebant igitur sacramentis obligari, ne potestate sua abuterentur, neve non jussi privato ex odio per causam regis hostes suos perditum irent.

(92) De hac voce quæ afferam plura aut certiora iis, quæ Gataker. ad Antoninum V, § 5, p. 188, edit. sec. Londin., non habeo, nisi hoc, habere magnam affinitatem πέρπερος cum *farfaron*, *funfaronade* Francico. Conf. Salmas. ad. Scr. H. Aug. t. II, p. 603. Cyrillus in Lexico msto (apud Du Cangium, v. Κουρτέσης) : Πέρπερος προπετὴς ἢ κουρτέσης, περπερεία τὸ μὴ διὰ χρείαν, ἀλλὰ διὰ καλλωπισμὸν παραλβάνεσθαι ἢ καὶ ἡ κολακεία καὶ ἡ προπετεία. Nisi apud Suidam sic quoque legeretur, nempe παραλαμβάνεσθαι (et recte quidem ibi legitur), tentarem hic παραβάλλεσθαι, *periclitari*. Longe enim alia sermonis in Suida constructio est, quam in Cyrillo. Apparet τὸν πέρπερον esse τὸν ἄκαιρον, importunum, inconsultum, inconstantem, qui levi impetu ad ridicula quæque et noxia quoque dicendum et agendum, unde sperat se placiturum esse, impelli potest, *foldtre*, ut Franci dicunt, *flatterig*, ut nos. Qualis est ille apud Theophrastum in Characteribus, qui τῷ καυματιζομένῳ, ardenti febri laboranti, spreto medici interdicto, vinum porrigit, ne scilicet æger viribus deficiat. Arrian. dissert. Epictet. p. 267 : μηδέποτε ἡσυχίαν ἔχοντα, πέρπερον. Hinc a quibusdam *tumultuator* redditur hoc vocabulum, ab aliis *procax*, ab aliis *inconstans* : omnes recte. Polybius Excerpt. Peiresc. p. 189, aliquem στωμύλον καὶ λάλον καὶ πέρπερον διαφερόντως appellat *dicaculum*, *garrulum et incredibilis hominem levitatis*. [De hoc verbo muntis egit Fabric. ad Sext. Emp. p. 227. *Ex Addend.*]

(93) Ita in membranis ex dialecto Attica pro ἀναλαμβάνῃ aut ἀναλαμβάνεσαι, ut p. 360.

(94) *Gradus in corde tuo disponens*, id est qualitates animi, virtutes, quarum unæ aliis itidem altiores et nobiliores sunt; transiens ex una virtute in aliam sublimiorem, merearis quoque ex inferioribus dignitatibus sæcularibus ad sublimiores alias aliasque ascendere.

Deum adorare, eique gratias agere. Dein sumit aureum paragaudium e sacra porta, ipsique id induit. Tum salutant eum præpositi cæterique, et extra velum sancti Theodori educunt. Egressus procumbit humi et adorat imperatorem; tum educitur a præpositis et cubiculariis in lausiacum, ubi senatores omnes, et primo quidem loco cubicularii, ei gratulantur. Hoc facto, tegit rursus caput, et occupat sedem suam, et datis missis vel dimissa processione, abit in domum suam in solemne amicorum obsequio.

A παρὰ τοῦ πλουτοδότου καὶ θείου ἡμῶν αὐτοκράτορος ἐπιτύχῃς καὶ ἔνδοξος ἐν τῷ ἱερῷ κουβουκλείῳ γενήσῃ.» Ταῦτα πρὸς αὐτὸν εἰπὼν ὁ πραιπόσιτος κελεύει αὐτὸν τρίτον ἐπὶ τῆς γῆς πρὸς ἀνατολὰς προσκυνῆσαι καὶ τῷ Θεῷ ἀπευχαριστῆσαι. Εἶθ' οὕτως ἀναλαμβάνεται τὸ χρυσοῦν παραγαύδιον ὁ πραιπόσιτος ἀπὸ τῶν ἁγίων θυρῶν, καὶ ἐπενδύει αὐτόν, καὶ ἀσπάζονται αὐτὸν οἱ πραιπόσιτοι καὶ οἱ λοιποί, καὶ ἐξάγουσιν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ βήλου. Καὶ ἡνίκα ἐξέλθῃ, πίπτει ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ προσκυνεῖ τὸν βασιλέα, καὶ εἶθ' οὕτως ἐξάγεται παρὰ τῶν πραιποσίτων καὶ τῶν τοῦ κουβουκλείου εἰς τὸν λαυσιακόν, καὶ ἀσπάζονται αὐτὸν πάντες οἱ τῆς συγκλήτου, καὶ πρὸ πάντων οἱ τοῦ κουβουκλείου. Καὶ εἶθ' οὕτως σκεπάζεται (95) καὶ καθέζεται εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τάξιν, καὶ τῶν μινσῶν γινομένων, ἀπέρχεται ἔμπρατος ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ.

CAPUT XXVI.

De quibusdam diverso tempore innovatis circa vetustam consuetudinem olim observatam in Magna ecclesia.

Mos erat olim, ut imperator, postquam dona sacræ mensæ obtulisset, intra sanctum sacrificatorium maneret usque ad communionem sanctorum mysteriorum. Sed sub Theodosio, orthodoxo imperatore, abrogatum id est ob causam in Vita sancti Ambrosii, episcopi Mediolanensis, scriptam.

B

ΚΕΦΑΛ. ΚϚ'.

Περὶ τῶν κατὰ διαφόρους καιροὺς συμβάντων γενέσθαι περὶ τῆς παλαιᾶς συνηθείας τῆς τελουμένης ἐν τῇ Μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ.

Ἰστέον, ὅτι τὸ παλαιὸν μετὰ τὸ προσενεγκεῖν τὰ δῶρα τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ τὸν βασιλέα ἔμενεν ἔνδον (96) τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου ἕως τῆς μεταλήψεως τῶν θείων μυστηρίων· ἐπὶ δὲ Θεοδοσίου τοῦ ὀρθοδόξου βασιλέως τοῦτο ἀπεκόπη δι' αἰτίαν, ἣ ἐν τῷ Βίῳ ἀναγέγραπται τοῦ ἁγίου καὶ ἀοιδίμου Ἀμβροσίου, ἐπισκόπου Μεδιολάνων.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(95) *Rursus imponit sibi*, aut *imponitur ipsi*, *camelaucium*. Nam supra, p. 361, legitur ei detractum fuisse illud, ἀποσκεπάζουσιν αὐτόν, cum introducendus esset in oratorium, ubi initiandus significatione et præceptis novi numeris esset, ejusque symbolo, stola aurea, induendus. Habebant nempe illum honorem Græci ecclesiis et sacellis suis, ut nudo capite ea intrarent et cultui sacro interessent, quo de ritu egi ad p. 9, illud ἀποστέφεται ὁ βασιλεὺς ecclesiam ingressurus. Quod autem cubicularius non prius reposuisse dicitur camelaucium in caput, quam receptus esset in collegium suum et a collegis pro collega agnitus, posset a quibusdam pro exemplo illius apud Hispanos moris accipi, quo non licet coram rege versari capite operto, nisi in collegium Grandium sic dictorum recepto. Sed hac de re alibi disputo.

(96) *[Sozomenus ait, imperatores a populo separatos intra altaris conspectum consedisse; sed id mutatum ab Ambrosio et præeminentiam sacerdotibus permissam, VII, c. 25. Thom. Smith. de statu Ecclesiæ Græcæ p. 49.]* Menolog. Basil. t. II, p. 13, ad d. 7 Decembris de Ambrosio hæc habet inter alia: Ζῆλον ἔχων θεῖκὸν καὶ ἐλευθέραν ψυχήν, ὅτε εἶδε τὸν μέγαν Θεοδόσιον πικρανθέντα καὶ ἀποστείλαντα λαὸν καὶ σφάξαντα τὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ λαόν, ἐπειδὴ ἔπταισαν εἰς τὸν βασιλέα, εἶτα ἐλθόντα εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Χριστοῦ γεννῶν, ἵνα εἰσοδεύσῃ καὶ εὔξηται καὶ κοινωνήσῃ τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἐκώλυσεν αὐτὸν καὶ οὐκ ἀφῆκεν εἰσελθεῖν εἰς τὸ βῆμα, εἰπών, ὅτι φονέας καὶ μάλιστα τοσούτων ὁμοφύλων Χριστιανῶν ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ οὐ δέχεται. Τὸν δὲ ἅγιον ἐθαύμασεν ὁ βασιλεὺς καὶ ἐτίμησε καὶ ὑπεχώρησεν, εἰπών, ὅτι ἀληθῶς, ἀρχιερεύς ἐστι. Conf. Theophan. p. 62, et Cedren. p. 318, 319. Rem sic narrat Theodoretus V, 17. Post reconciliationem cum Ambrosio admissus in ecclesiam et in ipsam tribunam Theodosius, post oblata et in altari deposita dona, ἔνδον τῶν ἀνακτόρων παρὰ τὰς κιγκλίδας μεμένηκεν. Notabile hic παρὰ τὰς κιγκλίδας stationem imperatoris fuisse. Quæsivit Ambrosius, quid ei opus esset, quid sibi vellet: Τοῦ δὲ βασιλέως εἰρηκότος, ὡς προσμένῃ τὴν τῶν θείων μυστηρίων μετάληψιν, ἐδήλωσεν, ὑπουργῷ τῷ τῶν C διακόνων ἡγουμένῳ χρησάμενος, ὅτι «Τὰ ἔνδον, ὦ βασιλεῦ, μόνοις ἐστὶν ἱερεῦσι βατά, τοῖς δὲ ἄλλοις ἅπασιν ἄδυτά τε καὶ ἄψαυστα. Ἔξιθι τοίνυν, καὶ τοῖς ἄλλοις κοινώνει τῆς στάσεως. Ἁλουργὶς γὰρ βασιλέας, οὐχ ἱερέας, ποιεῖ.» Καὶ ταύτην δὲ ὁ πιστότατος βασιλεὺς ἀσμένως δεξάμενος τὴν εἰσήγησιν, ἀντεδήλωσεν, ὡς οὐ θρασύτητι χρώμενος ἔνδον τῶν κιγκλίδων μεμένηκεν, ἀλλ' ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶναι ἔθος τοῦτο μαθών. Fortem regem, qui a sacerdote se sivit in ordinem cogi. Nam dubio caret, tyrannidem hanc fuisse ab Ambrosio, viro quondam militari, exercitam; qui dominandi cupidinem cum in mundanis monstrare forte non posset, quod multi faciunt, ad sacra transtulit (1), non minus formidandus Theodosio futurus tyrannus, si rapuisset imperium. Qui vero potuit imperatori locum intra tribunam negare, qui semper locum et personam diaconi, aut certe subdiaconi in ecclesia sustinuit? Imperatores Occidentis Christianos ante Theodosium, qui sane perpauci fuerunt, extra tribunam in Romanis ecclesiis sedisse, nullo testimonio constat. Sed elucet undecunque animus Ambrosii violentus et iniquus, quo superare in sacris studebat et præire atque sub jugum mittere illum, quem in sæcularibus non æquabat. Claris verbis Sozomenus VII, cap. 26, Ambrosium moris hujus auctorem D nominat. Ascribam ejus verba: Ἔθος ἦν τοὺς βασιλεῖς ἐν τῷ ἱερατείῳ ἐκκλησιάζειν, *intra septa altaris in ecclesia consistere* κατ' ἐξοχὴν τῶν ὁρίων τοῦ λαοῦ κεχωρισμένους. Κολακείας δὲ ἢ ἀταξίας εἶναι τοῦτο συνιδὼν [imo vero volens se clerumque et actiones suas inspectioni potentiorum subtrahere, et affectans licentiam pone velum pro libitu agendi et eminentiam supra dominos suos, quibus eum divina et humana lex subdebat], τόπον εἶναι βασιλέως ἐν ἐκκλησίᾳ τέταχε [ipse ergo primus Ambrosius assignabat imperatori locum extra septa tribunæ, non veterem morem secutus, sed novum instituens,] τὸν πρὸ τῶν δρυφάκτων τοῦ ἱερατείου, ὥστε τοῦ μὲν λαοῦ τὸν κρατοῦντα τὴν προεδρίαν ἔχειν, αὐτοῦ δὲ τοὺς ἱερέας προκαθῆσθαι. Ταύτην δὲ τὴν ἀρίστην παράδοσιν ἐπήνεσε Θεοδόσιος ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ μετὰ ταῦτα ἐκράτυναν, καὶ ἐξ ἐκείνου νυνὶ φυλαττομένην ὁρῶμεν.

(1) *Nugæ, ex atra bili tunc auctorem exagitante, natæ.*

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

A

"Οπως Ἡράκλειος (97) ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρὸς ἀπὸ τῆς τοῦ Καίσαρος ἀξίας ἀνήχθη εἰς τὸ σχῆμα τῆς βασιλείας, καὶ πῶς Δαβὶδ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ γέγονε Καῖσαρ.

Χρὴ εἰδέναι, ὅτι κατὰ τὴν τεταρτην τοῦ Ἰουλίου μηνὸς, ἰνδ. ια', ὁ αὐτοκράτωρ καὶ μέγας βασιλεὺς θελήσας ἀναγορεῦσαι[26] (98) Ἡράκλειον τὸν τούτου υἱὸν ἀπὸ τῆς ἀξίας τοῦ Καίσαρος εἰς τὸ σχῆμα τῆς βασιλείας, ἐποίησεν οὕτως· Μετεστάλη ὁ πατριάρχης (99) καὶ οἱ τῆς συγκλήτου πάντες. Καὶ ὁ μὲν πατριάρχης εἰσῆλθε πρὸς τὸν βασιλέα, παρόντος καὶ Κωνσταντίνου δεσπότου, τοῦ αὐτοῦ γνησίου ἀδελφοῦ (1). Ἡ δὲ εὐχὴ ἐγένετο ἐν τῷ Ἁγίῳ Στεφάνῳ τῆς Δάφνης, καὶ ἐπήρθη (2), ὅπερ ἐφόρει καμελαύκιον ὁ Καῖσαρ, ἀπὸ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ περιετέθη αὐτῷ ὁ βασιλικὸς στέφανος, Δαβὶδ δὲ τῷ δεσπότῃ **B** ἑτέρας εὐχῆς γενομένης, ἀνήγαγεν εἰς τὴν τοῦ Καίσαρος ἀξίαν, ἐπιθεὶς αὐτῷ τὸ αὐτὸ καμελαύκιον. Εἶθ' οὕτως μετεστάλησαν κατὰ τὸ ἔθος οἱ ἐνδοξότατοι πατρίκιοι, καὶ εἰσῆλθον ἐν τῷ αὐγουστέῳ, καὶ ἐδέξαντο τόν τε μέγαν βασιλέα, ὁμοίως καὶ τοὺς αὐτοῦ υἱοὺς, παρόντος καὶ τοῦ Καίσαρος. Ἡνίκα οὖν ἐξῆλθον πάντες οἱ ἀπὸ ὑπάτων (3) καὶ ἕως τῶν ἰλλουστρίων, ἔστησαν εἰς τὰ γραδήλια τῆς ἀρέας. Ἠνοίχθησαν δὲ καὶ αἱ πύλαι τοῦ ἅρματος καὶ εἰσῆλ-

CAPUT XXVII.

Quomodo Heraclius [junior] a suo patre e dignitate Cæsaris ad habitum et majestatem imperatoris evectus, ejus frater David autem Cæsar creatus fuerit.

Die quarto mensis Julii, indict. undecima [A. C. 638], instituebat imperator et magnus rex [Heraclius] decreto Heraclium [juniorem] filium suum ex Cæsare imperatorem facere hunc in modum: Arcessebantur patriarcha totusque senatus. Patriarcha ad imperatorem conveniebat, præsente ejus [Heraclii Junioris] fratre, Constantino despota. Oratio et benedictio super creando imperatore fiebat in æde sancti Stephani Daphnes. Tum auferebatur camelaucium, quod Cæsar, Heraclius, gerebat, ex ejus capite, et circumponebatur ipsi corona imperialis. **B** Illud ipsum vero camelaucium imponebat patriarcha Davidi despotæ, altera peculiari eum in finem dicta oratione; eoque fiebat is Cæsar. **363** Eo facto arcessebantur illustrissimi patricii pro more, qui augusteum ingressi magnum imperatorem et ejus filios, juniorem imperatorem atque Cæsarem, venerabantur. Egressi deinceps omnes a consulibus inde usque ad illustres consistebant in gradibus areæ; aperiebantur portæ armatis, et intrabant omnia signa, et scholæ et factiones. Simul exibat

VARIÆ LECTIONES.

[26] ἀναγαγεῖν conj. R.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(97) Heraclius senior duo filios sibi cognomines **C** habebat, unum, qui ipsi successit et parum diu regnavit, alias Constantinum novum dictum, e priore conjuge Eudocia susceptum; alterum, vulgo Heracleonam dictum, e Martina, secunda conjuge. De posteriore noster locus agit. Nam prior jam A. C. 613, nondum anno ætatis primo impleto, imperator fuerat a patre dictus et coronatus; *vid.* Petavii not. ad Nicephori Breviar. p. 38.

(98) Ita M., sed sensus flagitat ἀναγαγεῖν.

(99) Ille tum erat Sergius, qui etiam ipsum Heraclium patrem A. 610, recens patriarcha recentem imperatorem coronaverat. Nam Thomæ 20 Martii A. 610, vita defuncto Sergius hic successerat die Aprilis 20, et coronabat Heraclium, qui ejusdem mense Octobri Phocam tyrannum sustuleraf. Haud diu quoque supervixit Heraclius Sergio. Hoc enim defuncto mense Januario A. 639 (*vid.* ad p. 364, ubi exsequiæ ejus describuntur), decessit Heraclius A. 641, mense Martio. Apparet hinc, caput hoc nostrum cum sequentibus tribus non Constantini **D** nostri, sed vetustioris scriptoris, Heraclii æqualis, esse, quandoquidem circumstantias ejus domesticas ita minute exsequitur, ut quædam ab eo discas alibi haud obvia. Non solet Constantinus noster in rebus vetustis tam prolixus, tam rimator minutiarum esse, si de suo loquitur et res suæ domus non persequitur. Conficitur id quoque e quibusdam dictionibus Nostro non sic usitatis, ut p. 363, ἐν τῷ Αὐγουστέῳ et ἐν τῇ ἱπποδρομίᾳ legitur. Noster autem ἐν τῷ Αὐγουστέῳ et ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ solet enuntiare.

(1) Videatur quidem αὐτοῦ ad proximum redire, id est ad imperatorem Heraclium seniorem, de quo in proximo sermonem præmiserat. Verum pro negligentia illorum temporum minus distincte locutus auctor respicit ad remotius, ad Heraclium juniorem puta. Heraclii junioris fratrem γνήσιον appellat Constantinum. Sed quomodo accipienda vox γνήσιος? Estne frater germanus, eodem patre et matre natus, an qui solummodo alterutrum parentum cum fratre communem habet? Credas, prius potius esse. Et habuit profecto Heraclius senior duo filios Constantinos, quorum seniorem, alias Heraclium, interdum quoque Constantinum novum, ex Eudocia, priore conjuge, juniorem e Martina, posteriore conjuge, susceperat. Posset ergo credi, de juniore Constantino sermonem hic esse. Quare tamen in Actologia capite sequente non hujus quoque junioris Constantini fit mentio? Nam ibi liberi Heraclii secundum ordinem ætatis recensentur, tum in vivis superstites, hi: Constantinus Aug., Heraclius Aug., Augustina Augusta, Anastasia Augusta, David Cæsar, Marinus nobilissimus. Liquet Constantinum, Martinæ filium, qui Heraclium, ex eadem matre fratrem, ætate præibat, in hac serie desiderari. Nam Heraclium, Eudociæ filium, præteritum fuisse, qui patri supervixit et successit, ratione caret. Ergo nil superest, quam Constantinum hic loci et deinceps p. 364, nominatum esse Heraclium, Heraclii et Eudociæ filium, alias Constantinum novum dictum, vocem γνήσιος autem significare hic quidem loci fratrem ex eodem patre, sed diversa matre natum.

(2) Id est ἀφηρέθη, *tollebatur*. Eodem sensu ἐπαίρειν pro ἀφαιρεῖν usurpavit Plutarch. Vitar. t. III, p. 1486, 12. Ita quoque Thophanes, p. 147: Ὁ βασιλεὺς Ἰουστῖνος ταῦτα μαθὼν μεγάλως ἤλγησε. τὴν ψυχὴν, ὥστε ἐπῆρεν τὸ διάδημα τῆς κεφαλῆς. Hinc κατεπαίρεσθαι Cedreno p. 516, est *abesse*, e medio, e conspectu sublatum esse.

(3) Ambigua dictio potest reddi *omnes et consulibus*, vel *omnes*, nempe senatores, *inde ab ordine consulum*. Posterior sensus tamen hic unice obtinet. Posset οἱ delendum videri. Sed retineri tamen satius est. Subintelligitur ὄντες; οἱ ὄντες ἀπὸ ὑπάτων.

quoque patriarcha cum imperatore et ejus filiis, et sub faustis omnium acclamationibus abibat continuo in Magnam ecclesiam, ubi pariter omnia ex ritu fiebant.

A θον πάντα τὰ σίγνα, καὶ αἱ σχολαὶ καὶ οἱ δῆμοι. Συνεξῆλθεν δὲ αὐτοῖς καὶ ὁ πατριάρχης, καὶ πάντων εὐφημησάντων, εὐθέως ἀπῄει ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ Μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ μετὰ τῶν τῶν τέκνων αὐτοῦ, καὶ πάντα κατὰ τὸ ἔθος ἐγένετο καὶ ἐν τῇ αὐτῇ Μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ.

CAPUT XXVIII.

De processione in Magnam ecclesiam.

Kalendis Januariis, indictione duodecima [A. C. 639], faciebat imperator [Heraclius] processionem in Magnam ecclesiam cum filiis, Constantino despota prætextato; qui etiam majoris fratris brachio nitebatur. Togas gestabant patricius Nicetas, patricius Joannes, patricius Cata Jesdin, patricius Domitius et magister Eustathius. Reliqui autem proceres gestabant tunicas holosericas. Quidam expræfectorum gestabant loros, ut, qui consulatum adeunt, gerere solent. Ut ventum erat in Magnam ecclesiam, accendebant cereos, et omnia fiebant secundum ritum et dignis modis.

ΚΕΦΑΚ. ΚΗ'.

Περὶ προκένσου τοῦ ἐν τῇ Μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ.

Χρὴ εἰδέναι, ὡς τῇ πρώτῃ τοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς, ἰνδ. ιβ' [27] (4), ἐποίησε πρόκενσον ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ Μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, καὶ ἐξῆλθε μετ' αὐτοῦ Κωνσταντῖνος ὁ δεσπότης, φορῶν χλανίδιον, καὶ Ἡράκλειος ὁ δεσπότης καὶ υἱὸς αὐτοῦ, φορῶν πραίσεκστον [28] (5), καὶ παρὰ τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ παρακρατούμενος. Ἐφόρεσαν δὲ τόγας [29] ὅ τε πατρίκιος Νικήτας (6), καὶ ὁ πατρίκιος Ἰωάννης, καὶ ὁ πατρίB κιος ὁ κατὰ Ἰέσδην (7), καὶ ὁ πατρίκιος Δομέτιος, καὶ ὁ μάγιστρος Εὐστάθιος, καὶ οἱ λοιποὶ ἄρχοντες ἐφόρεσαν χλανίδια ὁλοσήρικα, καὶ τινες δὲ τῶν ἀπὸ ὑπάρχων ἐφόρεσαν λώρους κατὰ ὑπατίας (8), καὶ εἰσελθόντων αὐτῶν ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ Μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ἧψαν κηροὺς καὶ πάντα τα πρὸς συνήθειαν γεγόνασι, καὶ ἐγένετο ἄξια (9).

VARIÆ LECTIONES.

[27] ιβ' em. R., β' cod. et ed. [28] πραίτεκστον legi vult R. [29] Ita em. R. τόγας. ὁ δὲ cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(4) Id est A. C. 639.

(5) Ita M. Nihilominus apographi Draudiani præferenda lectio, quod, e consilio Maii procul dubio, dabat πραίτεκστον.

(6) Videtur ille Nicetas Patricius consanguineus Heraclii fuisse, cujus, Nicetæ, filiam Gregoriam Heraclius junior, Constantinus novus cognominatus, in matrimonium duxit et matrem Heraclii Constantis imp. fecit, teste Zonara, t. II, p. 87. Vid. stemma Heraclii infra.

(8) Id est Ἰέσδιον, si nempe hominis nomen est; alias Ἰέσδη potest nomen urbis in Persia esse. Est ergo ὁ κατὰ Ἰέσδην aut qui ad Iesdium, hominem aliquem, magnatem Persicum, Iesda oriundum, vel Iesdæ dominum olim pertinuit, ut filius, aut affinis, aut servus, aut ratione quacunque tandem, aut qui ipse Iesda oriundus vel potitus aliquando fuit. Cum Heraclius bella multa feliciter cum Persis gesserit, fieri non potuit, quin captivos multos, nobiles quoque, Persas acciperet, inter quos forte fuerit aliquis Ἰέσδης *Iezdius, Iezdensis*, qui hic ὁ κατὰ Ἰέσδην appellatur, aut cujus noster ὁ κατὰ Ἰέσδην fuerit olim servus aut domesticus aut filius, etc. Κατα cum accusativo in tali formula nihil aliud quam genitivum notat; ὁ κατὰ Ἰέσδην ergo est vel ὁ τοῦ Ἰεσδίου, vel ὁ τῆς Ἰέσδης. Ut in isto τὸ Εὐαγγέλιον κατὰ Ματθαῖον *Evangelium* non *secundum Matthæum*, sed *Matthæi ipsius* est. Hac particula κατά pro genitivo non memini qui frequentius fuerit usus Æliano in libris historiæ animalis. Ita apud Nicephorum Patriarch. Brev. Hist. p. 60, Σέργιος ὁ κατὰ Νικήταν est Sergius, filius, aut affinis, aut quacunque tandem ratione ad Nicetam pertinens, et quomodocunque de ipso appellatus. Theophylactus Candidatus ὁ κατὰ Μαρινάκην apud Theophanem, anno 25, Copronymi est vel filius, vel affinis, vel ἔκγονος, vel libertus alicujus Marinacii. Frequens nomen gentis Κατακάλων et gentis Καταρόδων. Harum institutores, ὁ κατὰ Κάλον, vel potius Γάλον, et κατὰ Ῥόδιον, erant filii vel affines vel posteri vel liberti alicujus Galli et Rhodii; vid. Alexiad. p. 440, Scylitz. p. 608. Monasterium *S. Stephani Cata Galla Placidia* [id est Gallam Placidiam] et monasterium *Cata Barbara Patricia*, apud Du Cangium v. *Cata*, sunt monasteria Gallæ et Barbaræ et de conditricibus appellata. Ἰσαάκιος ὁ ἀργυροπράτης ὁ κατὰ Βελλισάριον apud Malalam, t. II, p. 241, est *campsor Bellisarii*, de ipso nomen habens et ad obsequium ejus pertinens. Apud Theophanem p. C 368, est ὁ κατὰ Βησὴρ σπαθάριος et ὁ κατὰ Ἱμερίου πατρικίου σπαθάριος, *spatharius* τοῦ *nobilis de Bisir* et *patricii de Himerio*. Posset quoque, si res non sub Heraclio, sed serius contigisset, hoc nomen ὁ κατὰ Ἰέσδην vel ὁ τοῦ Ἰέσδη, quod prorsus idem est, pro gentili haberi. Fuisse temporibus Heraclio posterioribus familiam Græcam οἱ κατὰ Ἰέσδην origine tenus Persicam et a Iesda, urbe Persidis, venientem constat. Possem hac occasione contra cl. Muratorium demonstrare, nomina familiarum distinctiva a majorum aliquo aut a territorio desumpta sæculo VI post Christum natum in usu fuisse et cum ipsis Gothis et Germanis in imperium Romanum invasisse. Negat enim v. cl. in præfatione ad Magistri Moysis Bergomatis carmen de laudibus Bergomi, et in Antiquitatibus Italiæ, nomina familiarum propria ante sæculum decimum in usum venisse. Sed ea res alium locum postulat, et vel levi Cedreni, Theophanis aliorumque scriptorum D historiæ Byzantinæ inspectione ista sententia refelli potest. Apud Nostrum p. 379, est ὁ τοῦ Συμβατίκη, *filius*, non proprio et stricto sensu, sed laxiori, id est ἔκγονος, de posteris unus, *Symbaticii* Omnibus hac gente oriundis commune nomen hoc erat ὁ τοῦ Συμβατίκη. Ibidem est simile nomen Θεόδωρος ὁ τοῦ Παγκράτη.

(8) *Hypatiæ* sunt processiones consulum Kal. Januariis consulatum auspicantium et missilia consulatus nomine in populum spargentium et dona amicis mittentium, quo factum, ut dona quævis, largitiones, sportulæ ὑπατίαι appellarentur, qua de re forte alias. Apparet ex hoc loco, sub Heraclio adhuc consulatum obtinuisse, neque sub Justiniano, ut vulgo traditur, exspirasse.

(9) Digna nempe magnitudine istius actionis et imperii majestate et spectaculo. Conjeceram aliquando αἴτια. Sed non opus vulgatam mutare.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘʹ.

Ὅπως ἐν ἡμέρᾳ ἱπποδρομίου ἐδέξατο Ἡράκλειος τοὺς τῆς συγκλήτου, παρόντος καὶ τοῦ πατριάρχου.

Χρὴ εἰδέναι, ὡς, τῇ τετάρτῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἱπποδρομίου ὄντος, ἐδέξατο ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ αὐγουστέᾳ τοὺς εἰωθότας, καὶ ἐν τῷ μέλλειν ἀνέρχεσθαι αὐτὸν ἐν τῇ ἱπποδρομίᾳ. πάλιν ἐκέλευσε, καὶ ἐδέξατο πάντας τοὺς ἄρχοντας, καὶ εἰσελθόντων αὐτῶν ἐν τῷ αὐγουστέᾳ. εὗρον ἱστάμενον τόν τε βασιλέα καὶ τὴν Αὐγούσταν, καὶ ἔμπροσθεν αὐτῶν ἱσταμένας Αὐγουστίναν καὶ Ἀναστασίαν τὰς αὐτῶν θυγατέρας καὶ Αὐγούστας, παρόντος καὶ τοῦ πατριάρχου, καὶ ἐν τῷ δεξιῷ μέρει ἵσταντο τὰ λοιπὰ τέκνα τοῦ βασιλέως, καὶ εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος ἵσταντο κουβικουλάριοι, καὶ ἔκραξαν λέγοντες· « Εὐτυχῶς τῇ πολιτείᾳ, εὐτυχῶς τῇ πολιτείᾳ, εὐτυχῶς τῇ πολιτείᾳ. Ἡράκλειε Αὔγουστε, τούμβικας. Ἀναστασία (10) Μαρτίνα Αὐγούστα, τούμβικας. Κωνσταντῖνε Αὔγουστε, τούμβικας. Ἡράκλειε Αὔγουστε, τούμβικας. Αὐγουστίνα Αὐγούστα τούμβικας. Ἀναστασία Αὐγούστα, τούμβικας. Δαβὶδ Καῖσαρ, τούμβικας. Μαρτῖνε νωβελήσιμε, τούμβικας. » Καὶ εἶθ' οὕτως ἀνῆλθεν ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ.

ΚΕΦΑΛ. Λʹ.

Περὶ κηδείας πατριάρχου.

Χρὴ εἰδέναι, ὅτι τῇ ιγʹ τοῦ Δεκεμβρίου μηνὸς, ἰνδ. ιβʹ, ἐτελειώθη Σέργιος (11) ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἡμέρᾳ Κυριακῇ. Καὶ μετὰ τὸ δέξασθαι τὸν βασιλέα τοὺς ἄρχοντας κατὰ τὸ εἰωθὸς, ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὴν κηδείαν τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου. Καὶ δὴ ἀπελθόντων τῶν συγκλητικῶν ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ Μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, ἀπήλλαξαν τὰ ἄσπρα χλανίδια, καὶ περιεβάλλοντο τὰ χροακὰ (12), καὶ οὕτως ἠκολού-

A

CAPUT XXIX.

Quomodo in die ludi circensis exceperit Heraclius senatores coram patriarcha.

Ejusdem mensis Januarii quarto die, quo spectaculum equestre edebatur, excipiebat imperator in augusteone, quos eo tempore mos est excipi. Cum autem in eo jam esset, ut in circum ascenderet, rursus placebat ipsi omnes proceres admittere. Intrabant itaque proceres omnes in augusteonem; ubi stantem inveniebant imperatorem et Augustam, et coram illis stantes Augustinam et Anastasiam, ipsorum filias et Augustas easdem. Aderat etiam patriarcha. **364** In dextra augusteonis parte stabant reliqui liberi imperiales; in sinistro cubicularii. Proceres itaque ingressi dominos his acclamationibus
B excipiebant: « Feliciter imperio. Feliciter imperio. Feliciter imperio. Heracli Auguste, tu vincas. Anastasia Martina Augusta, tu vincas. Constantine Auguste, tu vincas. Heracli Auguste, tu vincas. Augustina Augusta, tu vincas. Anastasia Augusta, tu vincas. David Cæsar, tu vincas. Martine nobilissime, tu vincas. » Post hæc ascendebat imperator in hippodromum.

CAPUT XXX.

De exsequiis patriarchæ.

Die decimo tertio Decembris, indictione duodecima [A. C. 639]. consummabatur [id est vivis excedebat] Sergius patriarcha Constantinopolitanus. Erat ea dies Dominica. Ad ejus exsequias ablegabat imperator [Heraclius Magnus] proceres post perfe-
C ctam consuetam admissionem. Senatores itaque abibant in Magnam ecclesiam, et depositis ibi tunicis candidis, indutisque in earum vicem coloreis,

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

τοῦ Παγκράτη. Apud Theophanem anno 7 Rhinotmeti est ὁ τοῦ .Μανσοὺρ λογοθέτης, Hujus viri aut pater, aut atavus, aut unius, de majoribus ejus herus fuerat aliquis Arabs *Mansur*. Nomen enim illud Arabicum est. Malalas, t. II, p. 41 et 65, gentem Χουτζών et Στούμμας nominat Postremam esse Germanicam ex eo liquet, quod adhuc hodie *Stummesdorf* (pagus *Stummæ*) appellatur aliquis pagus haud procul patria mea Sorbiga, qui fuit olim peculium alicujus de Stummarum gente. Sed hæc, ut dixi, ad alium locum pertinent.

(10) Solum Martinæ nomen absque illo priore Anastasiæ, reperio apud Du Cangium. Contra tantum Anastasiam appellat, omisso Martinæ nomine, Cedrenus p. 430. Intelligas quoque ex hoc loco, quo ætatis ordine liberi Heraclii senioris imperatoris sese exceperint. Constantinus enim, qui primo loco nominatur, est Heracliusjunior, senioris ex Eudocia filius, ille, quem privigna Martina paulo post patris excessum veneno vita et imperio privavit. Heraclius autem secundo loco nominatus est ille, quem alii Heracleonam appellant, filius Martinæ; tum sequuntur cæteri ejusdem Martinæ liberi hoc ætatis ordine: Augustina et Anastasia, soror ejus minor, ambæ a patre paulo ante vitæ finem (ut Du Cange ait, quod tamen laxius accipiendum, scilicet A. C, 639, ut e nostro loco patet) Augustæ dictæ; postea David Cæsar et Martinus nobilissimus. Videtur hæc lectio *Martinus* illi præstare, quam Petavius notis ad Nicephor. Breviar. p. 47, in liberorum Heraclii indiculo et Du Cange Fam. Byz. p. 119 exhibet, *Marinus*, auctore Nicephoro, qui p. 80 ait, et filios Davidem atque Marinum a patre simul Cæsares fuisse renuntiatos (qua in re Nostro discrepat, qui Davidem Cæsarem, Martinum nobilissimum facit.) et eodem tempore filias Augustinam et Martinam Augustas. Verba ejus sunt: Μετὰ τοῦτο ἐδικαίου τὸν υἱὸν ὑπατεῦσαι. Δαβὶδ δὲ καὶ Μαρῖνον τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ Καίσαρας ἀνηγόρευσε, Αὐγουστῖναν δὲ καὶ Μαρτῖναν τὰς θυγατέρας Αὐγούστας.

D (11) In chronologiam hujus casus inquirit Petavius ad Nicephor. p. 128 seqq.

(12) Apponuntur τοῖς λευκοῖς, quia nempe albus lanæ color pro colore non reputatur, ut qui nativus, ἁπλοῦς, *simplex* et lanæ non conciliatus est, Nam peregrinus color proprie *color* dicitur. Pari modo apud Latinos *colores* opponuntur *albis*. Augustin. Patric. Cerm. Roman. II, 12: *In consecratione utuntur hodie paramentis albis, quamvis antiqui secundum temporis colore uterentur*, id est tali colore, qui per illud tempus, quo consecratio Papæ fiebat, a sacerdote debebat gestari. Quid velim, docebit Durandus, III, 18. Cujuscunque igitur coloris sit vestis, dummodo alba non sit, ea colorea est. Conf. Salmas. ad Script. Hist. Aug. t. II, p. 555, ubi de τοῖς χροακοῖς et *coloreis* pluribus agit, et inter alia locum Ahmedis Onirocritæ adducit, in quo στρώματα ἁπαλά opponuntur τοῖς χροακοῖς.

comitabantur exsequias usque ad SS. Apostolos. Interrogati eo tempore sacerdotalis ordinis viri, num etiam aliis patriarchis contigerit eodem ritu tumulari, respondebant, eumdem ritum observatum quoque fuisse in exsequiis episcoporum Cyriaci et Thomæ ; cum et illi quoque die Dominica absoluti seu mortalibus exempti fuerint. Fiebat tum in templo SS. Apostolorum sanctum officium ; quo peracto, abibant domum honorati, qui manere nolebant ; qui autem vellent, manebant donec exuviæ defuncti conditæ humo fuissent.

CAPUT XXXI.

Quomodo imperator debeat dona in Magna ecclesia offerre.

In die Luminum seu festo Epiphaniæ offerebat imperator Michael [Ebriosus, Theophili filius] aureum poculum gemmis et margaritis ornatum ecclesiæ. Et poculum quidem ipsum gestabat jussu imperatoris spatharius aurifaber ; operculum vero poculi gestabat aliquis silentiarius. Ambo medii ambulabant duos intra magistros. Ubi prope ad sacram portam venerant, adimebat ipse imperator poculum gestanti, ingressusque in sacrificatorium, imponebat illud sacræ mensæ ; patriarcha vero auferens operculum poculi a silentiario, dabat illud imperatori, qui etiam id sacræ mensæ imponebat.

θησαν τῷ ἐξοδίῳ μέχρι τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων (13). Ἠρωτήθησαν δὲ οἱ τοῦ κλήρου τῆς ἐκκλησίας, εἰ καὶ εἰς ἑτέρους πατριάρχας ἐγένετο ἡ αὐτὴ τάξις· καὶ εἶπον, γενέσθαι τὴν τοιαύτην τάξιν εἰς τὴν [29] κηδείαν τῶν ἐπισκόπων Κυριακοῦ καὶ Θωμᾶ (14). Καὶ αὐτοὶ γὰρ ἐν Κυριακῇ ἐτελειώθησαν (15), καὶ δὴ τῆς λειτουργίας γενομένης, οἱ θελήσαντες μεῖναι ἀξιωματικοὶ ἔμειναν μέχρι τῆς καταθέσεως τοῦ λειψάνου, οἱ δὲ λοιποὶ ἀνεχώρησαν οἴκαδε.

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'·

Πῶς δει προσφερειν τὸν βασιλέα ἐν Μεγαλῃ ἐκκλησίᾳ ἀναθήματα.

Ἰστέον, ὅτι, τῇ ἡμέρᾳ τῶν Φώτων, τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ προσφέροντος τῇ ἐκκλησίᾳ ποτήριον (16) χρυσοῦν ἐκ λίθων τιμίων καὶ μαργάρων ἠμφιεσμένον, τὸ μὲν ποτήριον προστάξει τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ σπαθάριος καὶ χρυσοεψητὴς (17) ἐβάσταζε, τὸ δὲ ποτηροκάλυμμα σιλεντιάριος, περιπατοῦντες ἀναμεταξὺ τῶν δύο μαγίστρων. Καὶ τῶν ἁγίων θυρῶν πλησίον γενόμενος ὁ βασιλεὺς ἦρε τὸ ποτήριον, καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ θυσιαστήριον τέθεικεν αὐτὸ εἰς τὴν ἁγίαν τράπεζαν. Ὁ δὲ πατριάρχης, λαβὼν τὸ ποτηροκάλυμμα ἀπὸ τοῦ σιλεντιαρίου, ἐπέδωκεν αὐτὸ τῷ βασιλεῖ. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπέθηκεν αὐτὸ ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ.

VARIÆ LECTIONES.

[29] εἰς τὴν R., εἴς τε τὴν cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

Quo de loco quid statui debeat, quandoquidem difficile est absque Arabico textu, quo caremus, pronuntiare, non video. Quod si tamen oppositum τοῖς χροακοῖς significare voluit auctor, videtur potius ἄβολα *non tincta*, quam ἁπαλά scripsisse, aut saltem ἁπλᾶ, *simplicia*. Lugebant seu luctum significabant Græci novi, quod et hodierni faciunt, vestibus venetis et purpureis, rarius nigris. Demetrius Bulgarus apud Goar. ad Codin. p. 99 : Πένθους εἰσὶ τὰ πορφυρᾶ ἐνδυματα σήμαντρον· ἐν μόναις γὰρ ταῖς νηστίμοις ἡμέραις καὶ ἐν μνημοσύναις ἀπελθόντων λαμβάνονται. Proxime quoque purpura, color in splendente nigredine rubicans, ad colorem sanguinis aridi accedit. Sed venetus color præcipue lugentibus servit ; et fieri possit, ut hic loci Noster non alias vestes, quam venetas voce χροακά designaverit, cum vestes cæruleæ in specie *coloratæ* dicantur Latinis, si satis tuto id colligitur e loco Joannis Monachi in Vita S. Odonis l. III (apud DC. v. *Blavus*) : *Non induebantur similia* (vestimenta, id est ejusdem coloris cum lana nativa), *sed colorata, quæ nos vulgo vocamus blava*. Cæterum, quod dicitur positis candidis coloreas fuisse sumptas, id intelligitur ex more aulæ Byzantinæ. candidas quotidie gerendi et in candidis in aulam veniendi, nisi ob processionem solemnem alius splendidior vestitus coloratus esset induendus. Propterea Lazorum regi non licebat χλαμύδα ἁλουργῆ ἀμπισχέσθαι, sed λευκὴν μόνον, referente Agathia p. 85, tanquam vassallo et senatori aut patricio Romano ; aut potius, quia color albus erat hilaritatis indicium, coloreæ autem vestes in luctu gestarentur. Id quod antiquis quoque Græcorum temporibus obtinebat, ut ex Athenæo constat, qui p. 290, ex Hegesandro coquum ita loquentem introducit :

Ὅταν ἐν περιδείπνῳ τυγχάνω διακονῶν,
Ἐπὰν τάχιστ' ἔλθωσιν ἐκ τῆς ἐκφορᾶς
Τὰ βαπτὰ ἔχοντες, τοὐπίθημα τῆς χύτρας
Ἀφελὼν, ἐποίησα τοὺς ς δακρύοντα γελᾷν,

Cum in silicernio ego ministro,
Redeuntes ab exsequiis
Et ipsis adhuc coloreis indutos flentesque ridere [facio,

Quod Noster χροακά, id Hegesander τὰ βαπτά appellat.

(13) Nam ibi cum imperatoribus jacebant quoque defuncti patriarchæ, v. Du Cange CPlis Christ. l. IV, p. 110.

(14) Cyriacus, A. C. 606 defunctus, fuerat Thomæ antecessor, ut Thomas fuit Sergii, defunctus A. 610.

(15) Vult auctor significare, ut videtur, quid agendum sit, si die Dominico patriarcha decedat. Verum perobscure et insufficienter id facit. Colligas ferme ex eo, eodem die Dominico et mortuum et sepultum fuisse. Probabilius tamen est proximo die Dominico ab emortuali sepultum fuisse. Forte huc respicit dictio ἡ αὐτὴ τάξις

(16) Hoc est celebre illud poculum, de quo Cedrenus p. 557, et Script. post Theophan. p. 131, quem postremum locum Leichius quoque citaverat. Caput hoc et sequentia omnia usque ad p. 368, omnia sunt non Constantini, sed e monumentis bibliothecæ Palatinæ, sub Michaele Ebrioso exaratis, decerpta, ut præcedentia e monumentis ævi Heracliani.

(17) Vel χρυσοχόης, forte est *comes auri*, de quo *vid.* Guther. p. 660. Leo Grammat. p. 450, forte hunc ἄρχοντα του χρυσοχείου appellat. Idem p. 497, νοτάριον καὶ ἄρχοντα τοῦ χρυσοχόου habet. Ex utraque lectione una bona conficienda χρυσοχοείου, quæ etiam Anonymo in Script. post Theophan. p. 247, restituenda pro prava χρυσοχέστου. Artemidor, p. 221, cap. 33, τοῦ βασιλικοῦ χρυσίου ἐργεπιστάτην appellat.

ΚΕΦΑΛ. ΑΒ'.

Περὶ αἰτήσεως δεξίμου τῶν δύο μερῶν, ἑορτῆς παρούσης.

Χρὴ εἰδέναι, ὅτι ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ βασιλέως τὰ δύο μέρη μετὰ τὴν ὑποστροφὴν τῆς προελεύσεως τῶν φώτων ἀπῆλθον εἰς τὰς ἰδίας φιάλας, αἰτούμενοι γενέσθαι τὸ δέξιμον.

ΚΕΦΑΛ. ΑΓ'.

Περὶ προαγωγῆς ἀξιωμάτων ἐν ἡμέρᾳ ἐτησίῳ αὐτοκρατορίας, καὶ στεψίμου (18), καὶ γενεθλίου, καὶ στεφανώματος.

Ἰστέον, ὅτι εἴθισται τοῖς βασιλεῦσιν ἐν τοῖς δεξίμοις τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῆς γεννήσεως, ὁμοίως καὶ τοῦ στεψίμου καὶ στεφανώματος αὐτῶν, μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ τρικόγχου ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ εἴσοδον περιβάλλεσθαι τὰ χρυσοπερίκλειστα σαγία, καὶ καθέζεσθαι τὸν μέγαν βασιλέα ἐπὶ τοῦ ἱσταμένου θρόνου ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ. Εἰ δὲ μικροὶ ὦσι βασιλεῖς, καθέζονται ἐν σελλίοις ἔνθεν κἀκεῖθεν τοῦ αὐτοῦ θρόνου. Εἶτα εἰσέρχονται οἱ τοῦ κουβουκλείου, ὡς εἴθισται αὐτοῖς. Ὁ δὲ βασιλεὺς προβάλλεται πλήθη πολλὰ ἀξιωμάτων ἀπό τε μανδατόρων, βεστητόρων, ὑπάτων, κανδιδάτων, σπαθαρίων καὶ δισυπάτων, ὁμοίως σπαθαροκανδιδάτων καὶ πρωτοσπαθαρίων, ἀναβιβάζων καθεκάστην τάξιν καὶ ἀξίαν. Εἶθ' οὕτως ἀναστάντες ἀπὸ τοῦ σέντζου καθέζονται ἐπὶ τῆς τιμίας αὐτῶν τραπέζης.

ΚΕΦΑΛ. ΑΔ'.

Περὶ προαγωγῆς ἀξιωμάτων ἐν ἡμέρᾳ ἐτησίῳ γεννήσεως καὶ ἑτέρων τοιούτων.

Ἰστέον, ὅτι τὸ δέξιμον τῆς γεννήσεως Μιχαὴλ βασιλεὺς ἐν τῇ μυστικῇ φιάλῃ τοῦ τρικόγχου ἐτελέσθη κατὰ τὴν εἰωθυῖαν ἀκολουθίαν τῶν δεξίμων. Τῶν γὰρ μερῶν αἰτησαμένων τὰς δ' αἰτήσεις, ἃς ἐξ ἔθους εἰώθασιν αἰτεῖσθαι, καὶ τοῦ βασιλέως συνταξαμένου τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν τεσσάρων αἰτήσεων γενέσθαι, εἰσῆλθεν ἐν τῷ τρικόγχῳ, καὶ ἀπήλλαξε κατὰ τὸ εἰωθός, καὶ δηριγευόμενος ἐκεῖθεν εἰσῆλθεν ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ, καὶ περιβαλλόμενος τὸ χρυσοπερίκλειστον σαγίον ἐκάθισεν ἐν τῷ σέντζῳ τῷ ἱσταμένῳ ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ. Τῶν δὲ τοῦ κουβουκλείου κατὰ τὸ εἰωθὸς εἰσελθόντων, ἐποίησε τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ προβολὰς ἀξιωμάτων πολλὰς ἀπό τε ἀποεπάρχων προαναβιβάζων καθεκάστην ἀξίαν μέχρι πρωτοσπαθαρίων.

ΚΕΦΑΛ. ΑΕ'.

Περὶ σαξίμου.

Χρὴ εἰδέναι, ὅτι ἐν τῷ σαξίμῳ τοῦ αὐτοῦ γενεθλίου τὰ δύο μέρη τῆς πολιτικῆς (19) Βενέτων καὶ Πρασίνων οὐδέποτε ἔσασσον. Καὶ ὑπομνήσαντος περὶ τούτου τοῦ πραιποσίτου τῷ βασιλεῖ, προσέταξεν ὁ βασιλεύς, ὅπως σάξωσιν. Καὶ εἰσῆλθον τῇ αὐτῇ ἡμέ-

365 CAPUT XXXII.

Quomodo ambæ factiones veniam imperatorem in circo adorandi rogaverint in die festo.

Sub imperatore Michaele abibant ambæ factiones, eo revertente domum e processione luminum, in propriam quæque suam phialam rogatum, ut deximum fiat.

CAPUT XXXIII.

De promotionibus ad dignitates palatinas in natalibus anniversariis imperii, coronationis, nativitatis et nuptiarum.

Solent imperatores in deximis seu admissionibus circensium, quas dictis in natalibus indulgent, postquam e triconcho in chrysotriclinum redierunt, auro septa saga induere et desidere, magnus quidem qui identidem est, imperator in throno, qui stat in chrysotriclino; minores autem, si qui sunt, in sellis ad utramque throni partem. Deinde intrant cubicularii, ut solent. Et imperator promotiones permultas facit, a mandatariis inde incipiendo ad vestitores, consules, candidatos, spatharios, iterum consules, spatharocandidatos, protospatharios, promovens nempe secundum unamquamque classem et dignitatem meriti ex inferioribus ad superiores. His peractis, surgunt domini e throno, et assident venerabili suæ mensæ.

CAPUT XXXIV.

De eodem argumento.

Deximum diei, quo natalis nativitatis Michaelis [Ebriosi] imperatoris celebrabatur, flebat in secreta phiala triconchii secundum ordinarium ritum deximorum. Nam postquam factiones suas quatuor flagitationes edidissent, quas ex antiquo ritu facere solent, et imperator ipsis eas indulturum atque adimpleturum spopondisset, intrabat in triconchium, et exuebat vestes pro more, et inde abibat, stipatus a proceribus, in cœtonem suum, indutusque ibi sago listis aureis septo, ibat in chrysotriclinum, et residebat in ibi stante throno; cubiculoque, **366** ut mos est, illuc ingresso atque coacto, faciebat promotiones permultas ad dignitates aulicas, incipiendo ab expræfectis et ascendendo per singulas classes officiorum usque ad protospatharios.

CAPUT XXXV.

De saximo seu ludo saltatorio.

In ejusdem diei natalis celebratione non saltabant ambæ factiones urbanæ, Veneta et Prasina. Cum itaque præpositus ea de re imperatorem admoneret, imperabat, ut saltarent. Introibant igitur illo die ambæ factiones [in triconchium], cum jam quartæ

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

(18) Falluntur, qui putant eumdem esse τῆς αὐτοκρατορίας et τοῦ στεψίμου diem, quo imperium adierat aliquis et quo coronatus fuerat, quam tamen in opinionem venire pronum est. Multi adhuc parvuli infantes a patribus coronabantur et renuntiabantur Augusti, verum αὐτοκράτορες flebant demum et audiebant post patrum obitum. Exemplo liquet Nostri. pag. 448, dicitur τὸ στέψιμον τοῦ δεσπότου celebratum fuisse, id est Constantini Porphyrogenneti, die post festum Pentecostes proximo; p. 451, die 30 Augusti celebrari natalis τῆς αὐτοκρατορίας Leonis et Alexandri fratrum, altero die postquam pater eorum Basilius vivis excessisset.

(19) Subintell. συστάσεως, *corporis* vel *collegii civilis*. Nam russa et alba erant collegia suburbana, peratica; prasina et veneta vero urbana.

et quintæ chorearum vices [ab aulæ proceribus] agerentur ; et postquam saximo finem imposuissent, omnibus ejus partibus defuncti, accipiebant apocombium.

CAPUT XXXVI.

Quod recens honoratus expræfectus in deximo ludi equestris præsentetur.

In die, quo spectaculum equestre celebrandis natalibus nativitatis imperatoris Michaelis edebatur, introducebatur primus post senatum, ut consuetudo fert, promotus expræfectus in deximo ejusdem diei.

CAPUT XXXVII.

De quibusdam, qui defecerant, sed ad officium redacti fuerant, quomodo ab imperatore fuerint excepti.

Non indignum est nosse, quomodo Michael imperator Sclavos exceperit, qui, postquam in regione Subdelitia contumaciter et insolenter se gessissent et in montes secessissent, rursus ad obedientiam excelsi imperatoris confugerant. Scilicet indutus imperator sago purpureo, quod aureum margaritis obsitum limbum habebat, et coronam in capite habens gemmis et margaritis distinctam, qualem cæsaricium appellant, sedebat super throno in chrysotriclino ; factaque receptione [suorum procerum], exibat ostiarius virgam gestans, et introducebat Sclavos una cum logotheta. Quibus cum imperator collocutus fuisset, exibant, et protinus introducebantur alii Sclavi ex præfectura Thessalonicensi. Hos, ut superiores, unus ostiarius introducebat. **367** Imperator eos ut collocutus ipsis fuerat, quæ voluerat, dimittebat, donatos singulos singulis interulis in signum vasallatus vel obsequii. Et sic abibant etiam hi.

A ρᾳ τὰ δύο μέρη ἐν τῇ τετάρτῃ καὶ πέμπτῃ καταστάσει τοῦ σαξίμου (20), ἐκτελέσαντες τὰ τοῦ σαξίμου πάντα, εἰληφότες καὶ ἀποκόμβιον.

ΚΕΦΑΛ. ΛϚ'.

Περὶ εἰσαγωγῆς ἀπὸ ἐπάρχων ἐν ἡμέρᾳ ἱπποδρομίου, προβληθέντος ἐν τῷ δεξίμῳ [30] τοῦ αὐτοῦ ἱπποδρομίου.

Ἰστέον, ὅτι τῇ ἡμέρᾳ τοῦ ἱπποδρομίου τῆς γεννήσεως Μιχαὴλ τοῦ βασιλέως εἰσήχθη ἐν πρώτοις ἀπὸ τῆς συγκλήτου (21), καθὼς ἡ συνήθεια ἔχει, ὁ προβληθεὶς ἀπὸ ἐπάρχων ἐν τῷ δεξίμῳ τῆς αὐτῆς [31] ἡμέρας.

ΚΕΦΑΛ. ΛΖ'.

Περὶ τινων ἀποστατησάντων καὶ πάλιν δουλωθέντων, πῶς ἐδέχθησαν παρὰ τοῦ βασιλέως.

B Χρὴ εἰδέναι, ὅπως ἐδέξατο Μιχαὴλ ὁ βασιλεὺς Σκλάβους (22) τοὺς ἀτακτήσαντας ἐν χώρᾳ τῇ Σουβδελιτίᾳ καὶ ἀνελθόντας εἰς τὰ ὄρη καὶ πάλιν καταφυγόντας τῇ αὐτοκρατορικῇ καὶ ὑψηλῇ βασιλείᾳ. Περιβαλλόμενος ὁ βασιλεὺς σαγίον πορφυροῦν ἔχον περίκλεισιν χρυσῆν, ἀπὸ μαργαριτῶν ἠμφιεσμένην, περιθεὶς καὶ στέφανον ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς ἐκ λίθων καὶ μαργάρων ἠμφιεσμένον [32], ὅπερ καισαρίκιον λέγεται, ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ σέντζου ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ. Καὶ γενομένης δοχῆς, ἐξῆλθεν ὀστιάριος βαστάζων βεργίον, καὶ εἰσῆξεν αὐτοὺς μετὰ καὶ τοῦ λογοθέτου. Καὶ μετὰ τὸ διαλεχθῆναι αὐτοῖς τὸν βασιλέα ἐξῆλθον, καὶ εὐθέως εἰσήχθησαν ἕτεροι Σκλάβοι Θεσσαλονίκης ἀρχοντίας καὶ αὐτοὶ ὑπὸ ἑνὸς ὀστιαρίου, ὃν τρόπον καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν. Καὶ διαλεχθεὶς C καὶ αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς, ὡς ἐβούλετο, δεδωκὼς αὐτοῖς ἀνὰ ἑνὸς ἐσωφορίου ὡς ὑπηκόοις (23) αὐτοῦ, καὶ ἐξῆλθον καὶ αὐτοί.

VARIÆ LECTIONES.

[30] σαξίμῳ cod. et ed. Cf. p. 513. [31] αὐτῆς R., αὐτοῦ cod. et ed. [32] ἠμφιεσμένον em. R., ἠμφιεσμένην cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(20) Proceres saltatione suam hilaritatem in die quodam imperatoris natali sig ificaturi per corpora vel classes saltabant barbati primum primi ordinis, tum eunuchi præcipui, dein officiales, post eos eunuchi sequiores, denique factiones. Choream igitur unam vel classem, corpus saltantium, in cujus decedentis vicem aliud subit, Noster κατάστασιν appellat. Luculenter hunc locum illustrat alius Nostri p. 175, ubi quod hic κατάστασιν dicit, modo hoc ipso nomine, modo τάξιν appellat, et nominatim D designat, quinam proceres singulis καταστάσεσι seu scenis, ut ita dicam (*Auftritten*), vel vicibus saltatum processerint, et usque ad sex καταστάσεις (*ordines* vertit Leichius) enumerat. Eodem vocabulo in simili re utitur Athenæus l. IV. p. 155 : Ἐπεὶ εἰς Ἡγησιάνακτα τὸν τὰς ἱστορίας γράψαντα ἡ τῆς ὀρχήσεως τάξις ἐγένετο, ἀναστὰς εἶπε.

(21) Quantum video, significant hæc verba : de toto corpore senatus est expræfectus primus, qui eo die ad purpuram adorandam admittitur.

(22) De hac defectione et secuta subjugatione Sclavorum narrat Constantinus Porphyrog. p. 133, unde colligitur, regionem subditiiam, quæ hic memoratur, mihi quidem ignota, in Peloponneso et quidem circa Spartanum agrum fuisse. Forte tamen de alia rebellione Sclavorum sermo hic est, de alia vero apud Constantinum loco citato. Paulo post enim memoratur defectio Sclavorum Thessalonicensis agri, et apud Ortelium in Thesauro geographico reperio, *Subdulia* apud Balsamonem esse sedem episcopalem sub patriarchatu CPlano. Quæ nimis vaga est designatio, nisi subdulia in vicinia CPoleos fuerit. Sæpius mentio fit Sclavorum in Thessalia et Peloponneso, quas sedes potissimum invaserant, tumultuantium. Ita memorat Luitprandus defectionem Sclavorum Thessalonicensium sub Romano Lecapeno l. III, c. 5.

(23) Nempe acceptio vestis, liberæ vel liberatæ, ut appellabant medio ævo, erat confessio clientelæ. Jam antiquis temporibus Romanæ liberæ reipublicæ legimus a senatu missas fuisse variis in Ægypto, Africa, Asia minore regulis, clientelæ nexu cum republica junctis, sellas curules, trabeas purpureas, scipiones eburneos in majestatis quidem jactatum signum, sed quam donante republica, non sua vi atque jure, obtinerent. Inter signa regia, quæ Justinus regi Lazorum clientelari tribuit, refert cum aliis chlamydem aureo tablio instructam Theophanes p. 144, Procopius et Agathias. Imitati fuerunt orientales principes, Persarum reges et Turcarum Solthani, de quorum more veziris suis et deyis aliisque regulis de se dependentibus chalatas mittendi, quas repudiare non licet illi, cui mittuntur, et admittens in obsequio se profitetur esse, pleni sunt itineratorum nostrorum libri. *Vid.* Du Cangium v. *Robæ novæ*.

ΚΕΦΑΛ. ΛΗ'.

Περὶ τῆς χειροτονίας Θεοφυλάκτου (24) τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου.

Μηνὶ Φεβρουαρίῳ β', ἡ (25) ἑορτὴ τῆς ὑπαπαντῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔτους ζυμβ', ἐχειροτονήθη Θεοφύλακτος ὁ θεοφιλέστατος σύγκελλος, ὁ υἱὸς Ῥωμανοῦ δεσπότου, ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως. Τῇ δὲ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐτελέσθη ἡ ἀκολουθία τῆς προελεύσεως οὕτως· Τοῦ παλατίου ἀνοίξαντος διὰ τῆς ἐξόδου τῆς ἐξαγούσης ἐπὶ τὴν τοῦ Κυρίου ἐκκλησίαν, καὶ τοῦ κουβουκλείου εἰσελθόντος κατὰ τὸ εἰωθὸς, ἐξῆλθον οἱ δεσπόται ἀπὸ σκαραμαγγίων, περιβεβλημένοι καὶ τὰ χρυσοπερίκλειστα τούτων σαγία, καὶ ἀπίασι, δηριγευόμενοι ὑπό τε τῶν πραιποσίτων καὶ τοῦ κουβουκλείου, διὰ τῆς μαννaύρας καὶ τῶν διαβατικῶν εἰς τὰ κατηχούμενα τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας, καὶ κατὰ τὸ B εἰωθὸς διὰ τῆς τρισσῆς μετὰ τῶν κηρῶν προσκυνήσεως τῷ Θεῷ εὐχαριστήσαντες καὶ τὰ τούτων διβητήσια ἀλλάξαντες, ἐκαθέσθησαν. Καὶ ὅτε πάντα κατὰ τὴν εἰωθυῖαν ἀκολουθίαν εὐτρεπίσθη, ὑπεμνήσθησαν οἱ δεσπόται, καὶ εὐθέως περιεβάλλοντο τὰς ἑαυτῶν χλαμύδας, καὶ ἐξιόντων αὐτῶν ἔξω τοῦ ἐκεῖσε κρεμαμένου βήλου, ἐδέξαντο τούτους οἵ τε μάγιστροι καὶ πατρίκιοι. Καὶ τῆς εἰωθυίας τάξεως ἐπιτελεσθείσης, κατίεσαν οἱ δεσπόται διὰ τοῦ μεγάλου κοχλιοῦ. Ἐν δὲ τῷ νάρθηκι τῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας εἰς τὴν ὡραίαν πύλην ἐδέξατο τούτους ὁ ὑποψήφιος μετὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πάσης τάξεως. Καὶ δὴ κατὰ τὸν εἰωθότα τύπον εἰσοδεύσαντες, καὶ τῶν ἑξῆς ἐπιτελεσθέντων κατὰ τὰς λοιπὰς προελεύσεις, ἀπήρξαντο οἱ θεοφιλεῖς μητροπολῖται τῆς ἱερᾶς χει- C ροτονίας. Οἱ δὲ φιλόχριστοι βασιλεῖς μικρόν τι ὀπισθοπόδησαν μέχρι τοῦ ἀργυροῦ κίονος τοῦ κιβωρίου, ἕως ἐτελέσθη παρὰ τῶν μητροπολιτῶν τὰ τῆς χειροτονίας. Καὶ εἶθ' οὕτως διὰ τοῦ δεξιοῦ μέρους τοῦ βήματος καὶ τοῦ κυκλείου εἰσῆλθον ἐν τῷ εὐκτηρίῳ, ἐν ᾧ καὶ ἡ ἀργυρᾶ ἵδρυται σταύρωσις. Καὶ διὰ τῆς τρισσῆς μετὰ τῶν κηρῶν προσκυνήσεως ἀπευχαριστήσαντες τῷ Θεῷ καὶ τὸν πατριάρχην ἀποχαιρετίσαντες, ἀνῆλθον διὰ τοῦ κοχλιοῦ τοῦ πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἁγίου φρέατος, ἐν τοῖς πρὸς ἀνατολὴν δεξιοῖς μέρεσι τῶν κατηχουμενίων ἐκδεχόμενοι τὴν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου ἀνάγνωσιν.

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ'.

Περὶ τοῦ πατριάρχου, ὅτι τὸ παλαιὸν ἴδιον εἶχε πραιπόσιτον.

D Ἰστέον, ὅτι καὶ ὁ πατριάρχης τὸ παλαιὸν ἴδιον εἶχε πραιπόσιτον, πρωτοστατοῦντα τῶν κουβουκλεισίων, ἀπὸ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καταλόγου τυγχάνοντα. Καὶ δῆλον ἀπὸ τῆς Ἡρακλείου τοῦ βασιλέως ἀσφαλείας (26), ἣν ἐποίησε πρὸς

A CAPUT XXXVIII.

De electione Theophylacti sanctissimi patriarchæ.

Mensis Februarii die secundo, eodemque festo hypapantes seu occursus Domini nostri Jesu Christi [cum sene Symeone et Anna convenientis in templo Hierosolymitano] anno 6442 [a. C. N. 933] eligebatur Theophylactus, Deo charissimus syncellus, filius Romani [Lecapeni] despotæ, in archiepiscopum Constantinopoleos. Eodem die peragebatur ritus processionis hoc modo : Palatio ex ea parte reserato, qua in ecclesiam Domini itur, et cubiculo pro more consueto congregato, exibant domini [Romanus cum filiis et genero Constantino Porphyrogenito] in scaramangiis et sagis suis auro septis, stipatique a præpositis et cubiculo abibant præter magnauram et per porticus, per quas illinc illuc tendentibus transeundum est, in catechumenia Magnæ ecclesiæ, exhibitaque Deo, ut mos est, terna cum cereis adoratione, induebant sua dibetesia, et considebant [in catechumeniis]. Ut omnia, quæ ritus flagitat, comparata erant, admoniti domini induebant chlamydes suas; exeuntesque ipsos extra velum ibi suspensum excipiebant venerantes magistri et patricii. Ordine consueto finito, descendebant domini per magnam cochleam. Inde ingressos in narthecem sanctissimæ ecclesiæ, excipiebat eos in porta formosa electus una cum toto ordine ecclesiastico; ingressique sacrificatorium secundum consuetum ritum, omnibusque ex ordine peractis, quæ in cæteris processionibus fiunt, incipiebant Deo chari metropolitæ sacram ordinationem archiepiscopi. Amantes Christum imperatores autem aliquanto retro in pedes suos se recipiebant usque ad argenteam columnam propitiatorii, donec ordinatio a metropolitis confecta esset. Tunc intrabant per dextram partem tribunæ et cyclii in oratorium, in quo imago argentea crucifixionis Christi stat; trinaque cum cereis genuflexione venerati Deum, valedicebant patriarchæ, ascendebant per cochleam, quæ est in regione sancti putei, in eam, quæ a dextris est versus orientem converso, partem catechumeniorum, exspectantes lectionem sancti Evangelii.

368 CAPUT XXXIX.

Quod patriarcha olim suum habuerit præpositum.

Patriarcham olim proprium habuisse præpositum [eunuchum], primum gradum tenentem et principem in cubuclisiis et pertinentem ad clericos ordinemque ecclesiasticum, patet ex cautione, quam imperator Heraclius patriarchæ Sergio supra me-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(24) Theophylactus erat filius Romani Lecapeni imp., ordinatus in patriarcham Februar. 2 A. C. 933, ut perhibet Fabricius, Bibl. Gr., t. VI, p. 711, auctore Du Cangio in Famil. Byz. p. 147; et sane indictio sexta, cui Leo Grammaticus hanc promotionem tribuit, in A. C. 933 incidit; verum annus mundi 6442, juxta computum Græcorum incidit in A. C. 934. Videtur ergo apud Nostrum vitium in numeris esse et pro β' supponendum α' seu 6441. Ego quidem in Latinis secutus fui plurimorum auctorum rationes chronologicas.

(25) Ita membranæ. Forte ἐν aut ἣν erit substituendum.

(26) Est ἀσφάλεια tam *cautio*, ἡ εὐλάβεια, προσοχή, *attentio*, *provisio*, ut ævo medio dicebant Latini, qua quisque curat, ne sibi aliquid aut

morato præstitit, et in qua dictio hæc his ipsis verbis legitur : « Thomam præpositum venerabilis vestri cubuclisiatus tertium constituemus honoris gradu a nostro præposito, quandiu diaconi dignitatem gerat. Quando vero ad presbyterii ordinem ascenderit, immediate secundum a nostro præposito eum collocabimus. »

CAPUT XL.

Quam ob rationem imperator et magistri, proconsules atque patricii loros induant sancta et magna Dominica Paschalis.

Rationem hujus rei pro captu meo ex principiis pietatis nostro Christiano cœtui propriis deducam atque effingam. Credimus nempe loros, quos magistri et patricii die festo resurrectionis Christi Dei nostri gerunt, repræsentare tumulationem ejus. Quod autem loros auro conspicuos gestant, id in-

A Σέργιον τὸν πατριάρχην, οὑτωσὶ αὐταῖς λέξεσι περιέχουσαν· « Τὸν μέντοι γε πραιπόσιτον Θωμᾶν τοῦ ὑμῶν σεβασμίου κουβουκλεισιάτου τρίτον στήσομεν τῇ τιμῇ ἀπὸ τοῦ ἡμῶν πραιποσίτου, μέχρις ἂν τὴν τοῦ διακόνου ἀξίαν διέπῃ. Ἐπειδὰν δὲ εἰς τὴν τοῦ πρεσβυτέρου τάξιν προβῇ, ἐφεξῆς αὐτὸν τοῦ ἡμετέρου πραιποσίτου στησόμεθα. »

ΚΕΦΑΛ. Μʹ.

Περὶ τοῦ τίνι τρόπῳ (27) τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ Κυριακῇ τοῦ Πάσχα περιβάλλονται τοὺς λώρους ὅ τε βασιλεὺς καὶ οἱ μάγιστροι καὶ ἀνθύπατοι καὶ πατρίκιοι.

Ἐκ μὲν τῶν καθ' ἡμᾶς νοημάτων τῆς εὐσεβείας, καθὼς ὁ ἐμὸς λόγος, ὑποτυπώσομαι Τὸ μὲν περιβεβλῆσθαι λώρους τοὺς μαγίστρους καὶ πατρικίους ἐν τῇ ἑορτασίμῳ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν εἰς τύπον ἡγούμεθα τοῦ ἐνταφιασμοῦ
B (28) αὐτοῦ· τὸ δὲ κεχρυσῶσθαι αὐτοὺς εἰς ταύτης

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

pravum factum excidat, quam *sponsio* scripta et pignus, quo alter jubetur de accipiendo damno aut adversitate, quam metuit, securus esse, *custodia* juxta Latinos sequiores et *firmitas*, proxime ad Græcum vocabulum ; prorsus ut in Latinis *cautio* utrumque notat. Priore sensu habet Artemidorus p. 97 : Δεδιὼς τὸ ὄναρ ἐφύλαττε τὴν γυναῖκα, καὶ διὰ πάσης ἀσφαλείας διεγίνετο, et Cyril. Hierosolym. Cateches. s. Mystag. : Μετ' ἀσφαλείας [id est μετ' εὐλαβείας, εὐλαβούμενος] προσέχων μὴ παραπολέσῃς τι ἐκ τούτου. — Εἰπὲ γάρ μοι. Εἴ τίς σοι ἔδωκε ψήγματα χρυσίου, οὐκ ἂν μετὰ πάσης ἀσφαλείας ἐκράτεις, φυλαττόμενος μή τι ἂν αὐτῶν παραπολέσῃς. Posteriore Arrianus Epictet. diss. II, 13, p. 203 : Διαθήκην μὲν οὐ γράφει, μὴ εἰδὼς πῶς δεῖ γράφειν ἢ παραλαβὼν τὸν εἰδότα οὐδ' ἐγγύην ἄλλως σφραγίζεται ἢ ἀσφάλειαν γράφει. Potest in hoc Arriani loco ἀσφάλεια aut assecurationem de non accipiendo damno, aut *privilegium* notare vel *immunitatem*, quia nempe privilegia muniunt, securos faciunt adversus noxas metuendas. Palladius Histor. Lausiac. c. 31 ἀσφάλειαν appellat *præmunitionem adversus damna futura* : Ἀναγκαῖόν ἐστι τοὺς τῶν ἠπατημένων βίους ἐκθεῖναι τῷ βιβλιδαρίῳ τούτῳ πρὸς ἀσφάλειαν τῶν ἐντυγχανόντων. Hinc intelligas, quare Glossæ Lat. Gr. tabulas publicas, quas hodie vulgo *instrumenta* solemus appellare, quoniam notitia rei actæ aut pactæ lectores instruunt, ἀσφαλίσματα reddant. Habent enim *instrumenta*. γραμμάτια, ἀσφαλίσματα, δικαιώματα. litteræ, quibus aliquis ἀσφαλίζεται, *securus et tutus a noxis præstatur*, et jus aliquid exspectandi, postulandi, agendi accipit. Hinc in specie ἀσφάλεια dicebatur illa sponsio, propria manu scripta, quam dignitate aliqua, ut imperatoria, auctus, aut in collegium aliquod, ut sacerdotale, receptus, subditis aut collegis flagitantibus dabat, qua eos de non accipiendo per se damno, de non amittendis vetustis juribus, de non turbanda doctrina orthodoxa, etc., securos esse jubebat. Ita apud Habertum Pontific. p. 495, est ἡ παρὰ τῶν θεοφιλεστάτων μητροπολιτῶν καὶ ἀρχιεπισκόπων συνήθως ἐν τῷ καιρῷ τῆς χειροτονίας γινομένη τοῦ συμβόλου ἀσφάλεια, *sponsio et professio fidei, quæ pro more solet a religiosissimis metropolitanis et archiepiscopis tempore ordinationis præstari*. Pari modo imperatores, priusquam coronarentur, non tantum cum palatinis suis proceribus paciscebantur seu, ut vulgo loquuntur, capitulationem erigebant, ut patet e Nostro p. 245, sed etiam debebant patriarchæ scriptum propria manu symbolum fidei Nicænum et

crucis signo sacramentoque firmatam ἀσφάλειαν seu *sponsionem*, *cautionem*, exhibere de patriarcha, clero et ecclesiis atque omni Christiana doctrina et re in antiquis juribus et statu tuendis, servandis, arcendaque ab iis omnibus omni cum sua, tum aliena injuria. Et talis erat ἡ ἀσφάλεια, quam hic dicitur Heraclius Sergio præstitisse. *[Coronandus princeps apud Græcos jurabat patriarchæ de conservanda religione per sancta crucis ligna et in ambone, ut e P. Diacono Græcisque scriptoribus docet Freber. notis ad Script. Germ. p. 184.]* De hac αὐτογράφῳ ἀσφαλείᾳ recentium imperatorum
C patriarchis et ecclesiis data v. Du Cange v. Ἔγγραφον et Ἰδιόχειρον et Οἰκειόγραφον, et Habert. Pontific. p. 632 sqq. et supra dicta ad p. 245. Potest quoque Du Cange Gl. Lat. v. *Emunitas*, *Provisio*, *Firmitas*, *Custodia* et *Munimen* conferri. Sic enim reddebant Latini vocem ἀσφάλεια. Histor. Trevirens. in Spicilegio Dacheriano p. 245 : *In examinationis anxietate constitutus, omnipotenti Deo de admissis pœnitentiam, de futuris custodiam* [cautionem, ἀσφάλειαν προσοχὴν ἐφ' ᾧ μὴ παραπίπτειν] *pollicens corde contrito supplicavit*. Venit mihi hoc loco vox Græcobarbara ἀμανάτη exponenda, quæ prorsus idem atque ἀσφάλεια, *securitas*, *firmitas*, *privilegium*, *immunitas*, *cautio de non dando damno*, etc., notat. V. Du Cangium v. Ἀμανάτη, ubi Mart. Crusius verba, καὶ ὧν ὑπὲρ ἀμανάτη εὑρίσκεται, recte vertit *promissione firma interposita*. Est vox Arabica, *tutela*, *tutus et securus fuit*.

(27) Caput hoc totum libelllo suo de diptychis
D edito Lipsiæ A. 1745 intexuit p. XI sqq. cl. Leichius Græce cum sua interpretatione et magnifico elogio, plane id eximium esse, rem diptychorum egregie illustrare et multa hactenus ignota attingere. Ego vero toto hoc libro non inveni locum nugis et incondito sermone fœdiorem, in quo interpretando laborandum mihi fuit, ut conjectando assequerer sermonis non cohærentis et singulis pene verbis in grammaticam impingentis sensum, aut id si nequirem, saltem darem humanum qualemcunque. Puerilis dicam an anilis garrulitas inscitiam prodit Romanarum antiquitatum, quam ferre æquo animo non valeo. Commentum monachi Latini est in Græcum sermonem transfusum ab homine qui æque bene Latine atque Græce callebat et rerum omnium veterum novarumque erat ignorantissimus.

(28) Græculi novi omnia mystice explicant et in eo suum acumen consumunt; vid. Heinecc. III,

λαμπρότητα (29), ἡλιοβολουμένους ἐξ ἡλίου Χριστοῦ αὐτοῦ τῇ ἐγέρσει. Αὐτούς τε τοὺς μαγίστρους καὶ πατρικίους ἐν τύπῳ χρηματίζειν τῶν ἀποστόλων (30), τόν τε χρηστὸν (31) βασιλέα κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἀναλογοῦντα Θεῷ. Διὸ καὶ τὰ κατὰ τὸν ἐπιδήμιον λόγον λεγόμενα σκεπαῖα (32) σκοπὸν ἔχει [33] (33) ἐντετυπῶσθαι συμβόλοις ἐπινικίοις, ἃ κατὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἔγερσιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰς ἀφομοίωσιν τοῦ σταυροῦ (34) λογισθήσονται, δι' οὗ τὸ κατὰ τοῦ ᾅδου ὁ Χριστὸς τρόπαιον ἤρατο. Τὸ δὲ ταῖς χερσὶ κρατεῖσθαι παρ' αὐτῶν ἀνεξικακίας τόμους (35), καθὼς ἡ ἐγχώριος κατονομάζει φωνή, οὐχ οὕτως ἔχει τὸ ἀληθές, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦ Σωτῆρος τοῖς μαθηταῖς ἐοίκασι δῆθεν οἱ πατρίκιοι, καὶ αὐτῷ τῷ βασιλεῖ κατὰ τὴν σωτηριώδη νομοθεσίαν αὐτῶν τόμους κρατεῖν (36) ταύτην ἐγγεγραμμένους. Τὸ δὲ τὰς

terpretamur imaginem splendoris resurrectionis Christi esse; tanquam si a Christo, velut sole, per ejus resurrectionem radiis solaribus circumcollustrati splenderent. Magistri enim et patricii referunt apostolos; optimus autem imperator Deum, quatenus nempe homini Deum referre datum est. Quæ illi gestant scepæa, vulgari sermone sic dicta, id est scipiones, probabile est, eos velle typice triumphum, quem Christus in resurrectione sua egit, repræsentare crucemque similitudine referre, per quam Christus tropæum de inferno statuit. Circa anexicacias tomos, ut vulgaris sermo appellat, seu clementiæ membranaceos rotulos non ita se re vera res habet, ut vulgo existimatur, et ex vulgare illa appellatione concludas: verum, ut prædicti patricii discipulos Christi repræsentant, ita

VARIÆ LECTIONES.

[33] ἔχει R., ἔχειν cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

p. 74 et integrum librum ejus argumenti a Goaro in Euchologio p. 212, editum. Et hinc quoque natum futile et ridiculum hoc caput, in quo summa sermonis peregrinitate, obscuritate et confusione, quæ, tanta profecto, in nostri Constantini sermone non regnat, et antiquitatum mera inscitia, nugarum bene multum, sani sensus perparum est. Mihi certe in interpretando hoc capite pene ubique conjecturandum fuit, quid sibi vellet auctor, quem Constantinum Porphyr. non esse, mihi quidem persuadeo, sed Græculum aliquem monachum a capite ad calcem, nugacem, nugivendulum, illitteratum. *Loros* ex hac doctrina mystica et symbolica pro symbolis sepulturæ et resurrectionis Christi accipiunt. *Lori* enim vestis genus erat ita formatum, ut striæ sese decussare viderentur, quemadmodum olim mortuos κειριαῖς involvebant: Clare in alio nostri operis loco enuntiatur p. 443: Λαμπροφοροῦσι τοῖς λώροις εἰς τύπον τῶν ἐνταφίων Χριστοῦ σπαργάνων ἑαυτοὺς ἐνειλίττοντες. Appellat igitur σπάργανα *fascias*, quæ alii κειριάς, Artemidorus ῥάκη ἐσχισμένα, fine cap. 14, l. I: Οἱ ἀποθνήσκοντες ἐσχισμένοις ἐνειλοῦνται ῥάκεσιν. Conf. quæ Noster hic loci paulo inferius de cruribus λινῷ ἀμφίῳ ἐσφηνωμέναις ait. Simili nugacitate ait Durandus, l. III, c. 2, n. 13, cappam vel pluviale *signum gloriosæ corporum immortalitatis* esse. Non exscribam ejus nænias. Suffecerit cubile indicasse. In donatione Constantini legitur: Τὸν ὑπέρλαμπρον λῶρον, σημαίνοντα τὴν ἁγίαν ἀνάστασιν τῇ ἁγίᾳ κεφαλῇ αὐτοῦ ἰδίαις χερσὶν ἐπεθήκαμεν. Inepti hujus gustus atque judicii aliud specimen habet Theophanes p. 272.

(29) Constat ex antiquitate, nullum diem a Christianis primorum sæculorum majore religione et lætitia celebratum fuisse, quam diem Paschalis. Hinc τὴν λαμπροφόρον eum appellabant (*vid.* Du Cange v. Κυριακή p. 769, init.), seu quod candidi tum procederent pro maxima parte (sæpe enim ἡ λαμπρὰ ἐσθής idem est atque ἡ λευκή), seu quod, labentibus præcipue sæculis, quanto maximo quisque posset cultu et splendore procederet.

(30) Ut hic patricii duodecim apostolos totidem et imperator Christum debebant referre, ita Romæ pontifex Christum et cardinales apostolos faciebant: qua de re dicetur infra in Cletorologio p. 429. Unde manavit etiam eorum numerus, qui ex lege debet numero septuaginta duum apostolorum respondere. Ita in hierarchia ecclesiastica deterioribus sæculis instituta episcopi prætendebant Christi personam se repræsentare, assessores suos presbyteros apostolorum. Ignatius in epistola ad Trallianos: Ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Πατρὸς τῶν ὅλων τύπος ὑπάρχει, οἱ δὲ πρεσβύτεροι ὡς συνέδριον Θεοῦ καὶ σύνδεσμος ἀποστόλων Χριστοῦ. Symeo Thessalonic. libro de templo de patriarcha: Καθίσας τῷ συνθρόνῳ τὸν Χριστὸν ἐκμιμούμενος συγκαθέδρους ἔχει τοὺς καὶ συνεπισκόπους καὶ ἱερεῖς ἐκμιμουμένους τοὺς ἀποστόλους. Quod autem imperatores se crederent et dicerent personam Dei in terris gerere, sumptum id fuit e veteri doctrina symbolica, quæ ex natura rerum manavit. Artemidorus p. 128, cap. 38: Κοινὸν πάντες οἱ θεοὶ λόγον πρὸς τοὺς δεσπότας ἔχουσι. — Ὀρθῶς γὰρ καὶ τοῦτο τὸ παλαιὸν ἔχει. Τὸ κρατοῦν δύναμιν ἔχει Θεοῦ. [Mos in rebus omnibus mysteria inveniendi jam obtinebat sæculo VI. Vide modo quas nugas de significatione Circi et rerum ad eum pertinentium comminiscatur Cassiodorus l. III, Variar. in epistola Theodorici ad Faustum (apud Panvinium de Circo p. 161). *Ex Addend.*)

(31) Vide not. ad p. 218.

(32) Ita est in membranis. Apographum Draudianum dabat λεγόμενα ἀσκεπαῖα, unde idem reddidit cl. Leiche, qui persæpe nimis secure apographo illi, licet multa cum cura et eruditione sub oculis cl. Maii confecto, acquievit, cum in promptu essent membranæ, quæ in locis dubiis mihi pene ubique præclaram facem prætulerunt inspectæ saltem securum de non admisso a Draudio errore fecerunt.

(33) Dictio incondita σύμβολα ἐπινίκια ἃ (scil. ἐστὶ) κατὰ τὴν... ἔγερσιν videtur significare τὰ σύμβολα τῆς νίκης τῆς ἀνῃρημένης ἐκ τῆς ἐγέρσεως ἐκ τῶν νεκρῶν, vel διὰ τὴν ἔγερσιν. Ratiocinatur sic: *Crux est symbolum victoriæ Christi de morte et inferno reportatæ. Crucis victoriosæ imaginem præstant scipiones, quos patricii manibus gerunt.* Jam aliis in locis nugax Græculorum antiquitates ignorantium notavimus ingenium.

(*Vid.* libellum Leichianum de diptychis, p. XII.

(35) Huic vocabulo ascripserat recentior manus, non vetus librarius, qui codicem exaravit, interpretationis loco vocem χάρτας, quam cl. Leich. in textu suæ editionis exhibuit uncis inclusam.

(36) Videatur hic aliquid deesse. Verum nihil deest, sed tacite repetendum a communi e superioribus ἐοίκασι. In ταύτην respicitur ad præcedens νομοθεσίαν, *Christianæ legis institutionem*.

videntur secundum salutarem suam institutionem ipsi quoque imperatori [ut Christi personam sustinenti] libros præferre, salutarem doctrinam litteris consignatam tenentes. Quod autem crura linea tela constricta habent et ocreas deauratas in pedibus, id illinc quidem ad humilitatem mortalitatis, hinc autem ad splendorem resurrectionis pertinet. **369** Secundum Romanas autem traditiones repræsentant patricii loris induti veteres consules, aut potius consulibus posteriores imperatores; diciturque hic eorum habitus fuisse, cum certis statutis temporibus summorum pontificum dignitatem indue-

κνήμας λινῷ ἐσφινῶσθαι (37) ἀμφίῳ μετὰ καὶ χρυσωμένων (38) πεδίλων, ταὐτὸ τοῦτο καὶ νεκρότητος καὶ λαμπρότητος. Ἐκ δὲ τῶν Ῥωμαϊκῶν παραδόσεων τὸ μὲν [34] τοὺς πατρικίους ἐπημφιέσθαι λώρους εἰς τύπον τῶν παλαιῶν ὑπάτων, καὶ μᾶλλος τῶν μετέπειτα βασιλέων κατὰ τινας διωρισμένους καιροὺς ἀρχιερατικὴν ἀξίαν ἀνῃρημένους τὸ σχῆμα εἶναι, οἵ καὶ ὡς βασιλεῖς πραγματικῶς (39) ὄντες χρονοκράτορες (40), ὧν ἕκαστος ἔτους ἑνὸς ἡγεμονίαν κληρούμενος ἐν πολέμοις ἠφίετο, ὧν μετὰ τὴν συμπλήρωσιν ἐπιδεδημηκὼς παρὰ τῶν ὑπάτων διηρευνᾶτο (41), πῶς τὰ τῶν πολέμων διήτησε,

VARIÆ LECTIONES.

[34] τὸ μὲν em. R., τό τε cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(37) Miretur quis significationem verbi σφηνοῦν, *cingere, obvolvere*. Idem quoque significat σφηκοῦν. Conveniunt ambo in origine; σφίγγειν nihil aliud est quam σφίννειν. Nam geminum ν Græci ut geminum γ pronuntiant. Ergo σφίνειν quoque et σφίγειν idem est; σφὴξ et σφὴν est omne conicum seu longum, gracile, teres, in acutum desinens; qualibus conis aut tigna findebant, aut ampullas obturabant. Inde omne, quod ad instar coni et cylindri aliquid obiret, cingeret, σφήκωμα vel σφίκωμα et σφήνωμα dicebatur, et *obire, cingere*, circumvolvere, circumplicare, σφηκοῦν et σφηνοῦν. Scholia ad illud Iliad. ρ' [v. 52]:

Πλοχμοί θ', οἵ χρυσῷ τε καὶ ἀργύρῳ ἐσφήκωντο,

hac habent: ἐσφιγμένοι ἦσαν, ἐδέδεντο, Ὅθεν καὶ σφήκωμα εἴρηται. Ad hunc locum intelligendum notari debet, σφήκωμα novis Græcis esse tenue restis a restione torti genus illud, quod nos *Bindfaden* solemus appellare, Franci *de la ficelle*. Euchologium Cryptoferratense (apud Du Cangium Gloss. Gr. p. 1062): Εἶτα περιτίθησι ξυλοχάρτια, καὶ δεσμεῖ αὐτὰ μετὰ σφηκώματος καινοῦ, πρὸς παραφυλακὴν τῆς κηρομαστίχης. Neque putandums σφήκωμα hoc sensu adeo novum esse. Nicomachu-Gerasenus jam sic usurpavit, loco a Salmasio ad Aram Dosiadæ p. 189 ed. Cren. allato, quem non inutile erit etiam hic referre cum ex eo appareat, σφὴξ et σφὴν idem esse: Σφῆνες τεκτονικοὶ τε καὶ οἰκοδομικοὶ καὶ χαλκευτικοὶ καὶ οἱ τῶν ἄλλων τεχνῶν πλάσσονται ἀπὸ ὀξυτέρου ἄκρου διαδύνειν ἀρχόμενοι καὶ ἀεὶ μᾶλλον πλατυνόμενοι ἀνομοίως κατὰ πάντα τὰ διαστήματα, *illi* σφῆνες, *cunei quibus fabri lignarii ad findenda ligna et compaginandas ædificiorum trabes, item fabri ferrarii et alii artifices utuntur, sic conficti sunt, ut ab acutiore extremitate divergere incipiant, semper crescente latitudine in omnes distantias*. Descriptio hæc cuneo congruit utrique, tam illi, qui latus est et planum inclinatum refert, quam conico. Et est sane *cuneus* nihil aliud quam κωνίον, *parvus conus*. Respexisse tamen Nicomachum ad *conicum cuneum*, demonstrant sequentia: Τοιοῦτος γὰρ ὁ τῶν σφηκῶν ὄγκος, ἀποσφιγγόμενος κατὰ μέσον καὶ τὴν λεχθεῖσαν ὁμοιότητα ἐμφαίνων. Παρὰ τοῦτο εἰκὸς καὶ τὸ σφήκωμα ὠνομάσθαι. ἔνθα γὰρ ἂν ἀποσφίγξῃ, τὴν τοῦ σφηκὸς ἐντομὴν μιμεῖται, *talis enim* [id est similis cuneo conico, in summo latiori, in fine angustiori] *est vesparum massa vel corpus, in medio velut fascia interceptum et astrictum eoque referens dictum similitudinem* [cunei scilicet]. *Propterea quoque funiculum, quo astringere fasciculos solemus dictum fuisse* σφήκωμα, *probabile est. Ibi enim, ubi astringitur, facit sulcum, et introrsum premit subjecta, ut ad modum vespæ incisa vel insecta videantur*. Apparet hinc, quare σφηνοῦν dixerint veteres, teste Hesychio, pro στρεβλοῦν. Cruciatur enim, qui tam firmiter constringitur et illaqueatur, ut membrum movere non valeat. Apparet quoque quare *conos* vel *cuneos* [*le coin*] Latini medii ævi dixerint et dicant hodie Franci formas metallicas nummis malleo incudendas. *Vid.* Du Cange v. *Cuneus.* Item, quare Græci ligna illa coniformia, quibus evertendis impacto globo ligneo pueri virique occupamur [Francis *les quilles*] σφᾶνας appellaverint; plane ut nos, quibus *Keil* est cuneus findendo ligno, *Kegel* (quod prorsus idem est cum *Keil*) talis conus ludicræ gymnasticæ destinatus. Non ignotus fuit hic ludus Græcis. Ego quidem mihi videor ejus vestigia in Artemidoro deprehendisse p. 49, ubi σφαφίδες vulgo male editur in illis verbis: Θύλακοι δὲ καὶ σφαφίδες καὶ ὑπεράλματα, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα γυμνάσια παιδικὰ, φιλονεικίας προαγορεύουσι. Suidas locum hunc citans pro quarta voce σφῆνες exhibet. Recte vero. Putabam quidem aliquando aut σφαιρίδες, *pilæ*, aut σφαλίδες esse legendum, id est *tigna quæ* σφάλλονται, *evertuntur, sternuntur*, eadem illa quæ dixi. Tutius tamen est, Suidæ auctoritatem sequi; σφῆνες prorsus idem sunt. Recenset igitur Artemidorus inter pueriles ludos hæc tria, τοὺς θυλάκους, id est *le balon*, pilam inanem, vesica bubula factam, vento turgidam, τοὺς σφῆνας, tigilla lusoria, et τὰ ὑπεράλματα, quod ludi genus me quoque puerum exercuisse memini. Scilicet ponuntur in medio baculi aut trunci lignei modicæ altitudinis, aut strues pileorum ad altitudinem libitam, super quæ ita transsiliendum est, ne aut baculi aut aggesti pilei evertantur. Hæc libuit illustrando Artemidori loco aspergere. Sed redeo nunc ad meum σφηνοῦν, quod esse *cingere, obire, ambire*, patet ex hactenus dictis. Inde est quod illa candelabri foveola, quæ candelam in se recipit, tenet et ambit, σφήνωμα appellatur Græcis; Latini *uncum*, ἄγγος, et *cuneum* appellant. In Anthologia p. 478, est τὸ πρόθυρον σφήνου pro σίφγγε, *claude fores loris constrictis*. Veteres enim januas loris alligabant, quibus deinde seræ successerunt.

(38) Novos Græcos perfecti augmenta omittere, alibi jam dixi. Quod hic etiam factum. Si quis tamen ex καὶ χρυσωμένων unam vocem κεχρυσωμένων facere velit, non intercedam. Nam respicit ad sequens.

(39) Id est ὄντως ἀληθῶς, quamvis nomine tenus consules tantum, non reges, essent, erant tamen ipsa re reges. Alias notat πραγματικῶς unanimi consensu totius senatus et promulgata sententia approbatum vel factum aliquid. Id autem huc non videtur quadrare.

(40) Sunt οἱ διὰ χρόνου, id est per annum, κρατοῦντες, summa rerum potientes. Nam χρόνον *annum* novis Græcis esse, pervulgata neque nobis in superioribus intacta res est.

(41) Respicitur ad *morem majorum*, de quo Vel-

στολὴν τε τὴν ὑπατικὴν κατ' ἀξίαν τῆς νίκης ἐννόμως περιεβέβλητο, ἐφ' ᾗ καὶ τὸ κατὰ τῶν πολεμίων τρόπαιον ἐγχειρίζετο, ᾧ ἐνεγέγραπτο τὰ ἐκείνῳ πεπονημένα εἰσάγοντί τε πρὸς τοὺς ὑπάτους λάφυρά τε καὶ αἰχμοδέτας, χειρίζεσθαι δὲ τόμους, λόγους ἐν τούτοις ποιησομένους τῶν περὶ πολέμους ἀναλωμάτων. Σκηπίωνες δὲ ἀπὸ τοῦ τῶν Ῥωμαίων Σκηπίωνος κατὰ πολεμίων μέγιστα στρατηγήσαντος, ἐξ οὗ τὸ εὔφημον ἀπηνέγκαντο. Ἢ καὶ σκεπαῖα κατὰ τὸν δημώδη λόγον διὰ τὸ τοὺς ἐπιγνώμονας, ὡς οἶμαι, τῶν καλῶν ἀποσκέφθαι (42) πρὸς ταῦτα καὶ ἐννοεῖν, ὁποίας ἀναγράπτου τιμῆς οἱ ἀνδραγαθιζόμενοι μετειλήφασιν, καὶ ζηλοῦν πρὸς τὴν μίμησιν. Ἀπὸ δὲ τῶν καμπαγίων, ἃ Λατίνων φωνῇ [35] προσηγόρευται, τοῦ πολεμικοῦ ἀνδρὸς τὸ εὐκίνητον, ἀλλὰ μὴ κατοχυροποιεῖσθαι [36] διὰ τὰς κατὰ τὰ σκέλη ἐκ πίλων περιπλοκὰς ἢ διὰ τὸ σκέπασθαι [37] αὐτοὺς τοῖς θυρεοῖς, ἢ ταῖς περιφερέσιν ἀσπίσι, καὶ διὰ τὸ μὴ δεῖσθαι περινενοημένης [38] (43) κατοχυρώσεως.

A rent; quippe qui [consules] actualiter reges annui erant, et eorum unusquisque post gestum, quod sorte nactus fuerat, imperium unius anni amandabatur in castra ad bella gerenda. Quibus confectis, redibat, et interrogatus a consulibus, quomodo rem bellicam administrasset, accipiebat humeris injectum habitum consularem, adæquatum dignitati partæ victoriæ, in manus autem accipiebat traditum tropæum, victoriæ de subactis hostibus insigne, in quo pictura repræsentabantur res ab eo in ista expeditione gestæ, per quam introduceret in urbem et exhiberet consulibus spolia et captivos. Tenebat quoque in manibus codicillos expensarum bellicarum. Scipiones autem, quas patricii gerunt, appellationem nactos esse aiunt traditiones veteres boni ominis plenam ab illo Romano celeberrimo B duce bellico maximarumque rerum auctore, Scipione, per quem tantam famam consecuti sunt. Vel etiam scepæa vulgo appellantur ex eo, ut ego quidem existimo, quod qui pulchra ex eo, ut ego quiscere atque æstimare norunt, toti in ea incubunt et secum diligenter recolunt, quantos honores in annalibus celebratos acceperint olim viri fortes et probi; eoque ad ipsorum imitationem stimulantur. Campagia tandem, ut Latinus sermo appellat, gerunt ad significandam viri militaris agilitatem, qui negligat sibi crura alio præter filtrorum indumentum tutamine munire, quod oblongis rotundisve scutis se satis tectum et tutum esse; ideoque nullo alio artificiose confecto et ingeniose excogitato munimine opus habere putet.

Εἰς τὸν ναὸν (44) τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου τοῦ μεγάλου παλατίου.

Vasa sacra diversorum templorum. Vasa templi sanctissimæ Deiparæ Phari in magno palatio.

Ὁ νεοκατασκεύαστος μέγας σταυρὸς Κωνσταντίνου τοῦ φιλοχρίστου καὶ πορφυρογεννήτου βασιλέων.

Magna crux, quam nuper confici curavit Christi amans et Porphyrogenitus imperator Constantinus.

VARIÆ LECTIONES.

[35] φωνῇ em. R., φωνὴ cod. et ed. [36] Ita R., ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ ὀχυροποιεῖσθαι cod. et ed. [37] Ita R., περιπλοκῆς, ἢ τὸ διασκεπάσθαι cod. et ed. [38] περινενοημένους Leich.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

leius Paterculus, I, 10, de L. Paulo Æmilio narrans: *Is cum in concione extra urbem more majorum ante triumphi diem ordinem actorum suorum commemoraret, deos immortales precatus est*, etc. Cl. Leichio in libro de Diptychis p. XIII, huic Nostri loco hanc notam ascribere placuit. *[Justinianus quoque imperator consulatus nomen et officium florente publica bellorum causa institutum ac sorte lectos et in provincias missos consules esse, ejusque rei causa scipiones a senatu accepisse docet. Novella cv, ed. Scrimg. p. 368: Τὸ τῆς ὑπατείας ὄνομά τε καὶ πρᾶγμα τοῖς μὲν πάλαι Ῥωμαίοις πρὸς τὴν τῶν πολέμων ἐπενοήθη χρείαν, κἂν ταῖς ψήφοις, ἃς αὐτοῖς ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ τὸ κοινὸν ἐδίδου τῆς πολιτείας σχῆμα. Διελάγχανον γὰρ εὐθὺς τὰς ἐπαρχίας, ἐν αἷς Ῥωμαίοις πόλεμος ἦν, καὶ κατ' αὐτὰς ἐκληροῦντο τὰς ἐξόδους.]

(42) Post hoc verbum in membranis punctum erat, id est comma. Nam commata nostra in illis nusquam apparent, et majorum minorumque distinctionum vice funguntur ubique puncta; propterea dederat apographum hic comma. Non commemorarem id genus minutias, nisi deberem significare, unde comma hic loci in editionem Leichianam venerit. Sustuli distinctionem hic importunam et post πρὸς ταῦτα promovi. Ἀποσκέφαι est idem atque ἀπεσκέφθαι. Novi enim Græci augmentum perfecti, quando libet, omittunt, ut paulo post κατακλασμένα. Vera scriptio esset et ad grammaticæ leges exacta est ἀπεσκῆφθαι. Non enim ἀποσκέπτεσθαι,

C sed ἀποσκήπτεσθαι est *inniti re, se fulcire aliqua re*, toto vel corpore vel animo in eam *ruere, incumbere*. Unde σκῆπτρον et σκῆπτον, *fulcrum, in quod incumbitur*; σκηπτός, *fulmen incumbens, irruens* in aliquid *omni cum violentia*, ἐναποσκήπτειν *irruere et se applicare aliquo cum impetu*: quæ omnia satis nota sunt.

(43) Ita membranæ et apographum. Sed cl. Leich. περινενοημένους edidit, ut versioni suæ constaret auctoritas.

(44) Libri, in quibus ecclesiarum cimelia notata erant, *brevia* appellabantur. Anna Comnena Alexiad. p. 136: Τὰ βιολία εἰς μέσον προὐτίθετο. Βρέβια ταῦτα ἡ συνήθεια οἶδε καλεῖν, ἐν οἷς ἀναγέγραπται τὰ ἐν ἑκάστῳ τεμένει κειμήλια. Plus temporis et studii monachi tunc impendebant codicillis conficiendis, in quibus describerent, qualis abbas aut papa qualia pallia, cruces et alia sacra vasa confecerit, quot et quanta pii vel simplices alii laici D monasterio aut sanctæ sedi apostolicæ donaverint, aut jactati saltem fuerunt donasse, quo aliena ad se arriperent, quam condendis historiis rerum gestarum, quæ forte quoque infelici illo sæculo, maledictionis divinæ in rebus humanis tristissimo exemplo, non multæ illustres fuerunt. Invenimus tamen etiam in vetustorum monumentis tales indices. Ut e. c. edidit Chishul Antiq. Asiatic, p. 67, recensionem donariorum in templo Apollinis Didymæi apud Milesios repositorum, sub titulo *monumenti Milesii Seleuci Callinici* et aliam p. 91.

Vasa oratorii S. Theodori in chrysotriclino.

Virga Mosis. Virgæ, quales tenent ostiarii, totæ aureæ, gemmis et unionibus ornatæ, numero quatuor. Virgæ silentiariorum argenteæ deauratæ quatuor. Virgæ cursorum argenteæ deauratæ cum lunulis quatuor, et totidem absque iis una cum vecticulis. Torques protospathariorum aurei. Spatharocandidatina tota aurea, et alia argentea deaurata. Spathæ spathariorum, cannis seu scapis earum totis inauratis. **376** Stratoricia inaurata. Scutum aureum smaltitum cum unionibus. Adhuc aliud scutum aureum similiter pictum et gemmatum atque margaritatum. Conti argentei deaurati duo.

Vasi templi S. Stephani Daphnes.

Magna crux S. et Magni Constantini. Sceptra tria. Ptychia [Victoriolæ] septem. Candidatica aurea.

Vasa templi Domini,

Sceptra duodecim. Campiductoria quinque. Labara quinque. Signa duodecim. Dracones duodecim. Banda octo. Sceuphorica octodecim; quorum duodecim renovata fuerunt ind. quarta, reliqua sex fracta jacent, reparationem non nacta aut non capientia.

CAPUT XLI.

Species mutatoriorum.

[Jacent quoque in templo Domini] lori auro contexti quindecim. Contomanicia auro texta, ad illos loros pertinentia, duodecim. Pectoralia pro iisdem loris duodecim; tunicæ argenteis filis pictæ sex. Specia filis aureis picta. Contomanicia

Εἰς τὸ εὐκτήριον τοῦ ἁγίου Θεοδώρου ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ (45).

Ἡ τοῦ Μωσέως ῥάβδος. Ῥαβδία ὀστιαρίκια ἀπὸ λίθων καὶ μαργάρων ὁλόχρυσα δ'. Ῥαβδία τῶν σιλεντιαρίων ἀργυρᾶ διάχρυσα δ'. Ῥαβδία τῶν κουρσώρων ἀργυρᾶ διάχρυσα μετὰ φεγγίων δ', καὶ ἄνευ φεγγίων δ', καὶ μετὰ κατακλειδίων (46) α'. Μανιάκια πρωτοσπαθαράτα χρυσᾶ. Σπαθαροκανδιδατίκια ὁλόχρυσα, καὶ ἀργυρᾶ διάχρυσα. Σπαθία σπαθαράτα ὁλόκανα (47) διάχρυσα. Στρατωρίκια διάχρυσα. Σκοῦτον (48) χρυσοῦν χειμευτὸν ἠμφιεσμένον ἀπὸ μαργάρων. Ἕτερον σκοῦτον χρυσοῦν χειμευτὸν ἠμφιεσμένον ἀπὸ λίθων καὶ μαργάρων. Κόντα ἀργυρᾶ διάχρυσα β'.

Εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Στεφάνου τῆς Δάφνης·

Ὁ μέγας σταυρὸς τοῦ Ἁγίου καὶ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Σκῆπτρα γ'. Πτυχία ζ'. Κανδιδατίκια χρυσᾶ.

Εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου.

Σκῆπτρα ιβ'. Καμπηδικτώρια (49) ε'. Λάβουρα ε'. Σίγνα ιβ'. Δρακόντια ιβ'. Βάνδα η'. Σκευοφορικὰ (50) ιη'. Καὶ εἰς ἰνδ. δ' ἀνεκαινίσθη ἐξ αὐτῶν ιβ', καὶ τῶν ς' τὰ ἔργα εἰσὶ κατακλασμένα μὴ ἔχοντα περιποίησιν (51).

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'.

Ὅσα εἴδη τῶν ἀλλαξίμων.

Λῶροι χρυσοῦφαντοι ιε'. Κοντομανίκια χρυσοῦφαντα τῶν αὐτῶν λώρων ιβ'. Θωράκια τῶν αὐτῶν λώρων ιβ'. Χλανίδια ἀργυροκέντητα ζ'. Σπέκια χρυσοκέντητα. Κοντομανίκια ἀργυροκέντητα ἀληθινάερα (52) ιε'. Κοντομάνικα ὀξέα χροακὰ [39] κθ'.

VARIÆ LECTIONES.

[39] ὀξεαχροακὰ cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(45) Id significare credidi compendium scripturæ, quod in membranis erat ⳩, quod alias Christi nomen significat. Recte expressum a nobis esse compendium, non sinit dubitare locus Nostri p. 4.

(46) Verti *vecticulis* hanc ob rationem: κατακλεῖδες et κατακλείδια videntur idem atque μοχλοί fuisse. Ad horum similitudinem infixi baculi transversi, veluti clavi vel brachia, quibus manus innititur, videntur κατακλείδια dicta fuisse. Fuerit ergo talium baculorum hæc imago † ad instar crucis.

(47) Dubitavi, quomodo hanc vocem redderem. Recurrit infra p. 411, vox χρυσόκανος, ubi credidi significare *capulo aureo instructus* tanquam si *canna* capulus esset. Hic autem διάχρυσα ὁλόκανα σπαθία dicuntur *spathæ* seu enses, quorum *cannæ totæ sunt inauratæ*. Hic nequit *canna* capulum ensis significare, sed visum mihi scapum ejus seu ipsum totum ferrum, quod essentiam ensis efficit, significare. Norant autem eo jam tempore artem flores et alias figuras scapis seu ferris ensium incudendi vel incidendi et eas deaurandi, ut nos hodie facimus. Qua de arte dixi supra ad p. 59.

(48) Quale nempe imperatori Cæsarive una cum hasta imperiali præferri debebat a spathariis vel protospathariis.

(49) Campidoctoria, forte alibi nuspiam memorata, erant signa, qualia gerebant campidoctores.

(50) Videntur idem atque τὰ σκεύη fuisse, de quibus meam sententiam ad p. 415 dixi, nempe longi conti, in quorum acumine tropæa fixa conspicerentur.

(51) Verti *non nacta reparationem*. Possit ea dictio quoque significare *non habentia in se locum reparationi*, eam non admittentia, non ferentia amplius. Περιποίησις est reparatio, per quam efficitur, ut aliquid περιῇ, superstes sit et maneat in rerum natura.

(52) Idem sunt atque τὰ ἀληθινηρά seu ἀληθινά, nempe ἐσθήματα, *vestes veræ et ex veris factæ*. Ambiguum jam est, cum lanæ marinæ, pinnarum generi cuidam aurescentes, de quo genere lanae alibi jam dixi, an succus purpuræ designetur voce *vera*. Pari modo dubium est, vox ἁλουργής ad materiam vel telam, lanam marinam, an ad colorem, succum purpuræ respiciat. Utrumque maris productum erat, Porro dicunt vulgo *alithinum* et *oxy* idem esse, utrumque purpuram. Atqui hic loci opponuntur τὰ ἀληθινά et τὰ ὀξέα. Dicunt quoque τὸ ὀξύ *violaceum* esse. Atqui hic dicuntur ὀξέα χροακά et ἀληθινάερα χροακά. Ergo τὸ ὀξύ non est color, sed modificatio coloris præter album, cujuscunque. Idemque de ἀληθινῷ statuendum. Reddidi ergo hic quidem loci ἀληθινάερα per *veri juris*, et ὀξέα per *acuti juris*. Primum βάμμα, quo tingebantur panni, erat ἀληθινόν, *merum et verum jus*; nihil enim ad

Κοντομάνικα ἀληθινάερα χροακὰ ιη'. Χλανίδια A φουνδάτα χροακὰ [40] χρυσόταβλα μαγίστρων ἀνθυπάτων καὶ πατρικίων κε'. Χλανίδια φουνδάτα μετὰ ὀξέων ταβλίων ὀφφικιαλίων σεκρετικῶν λ'. Χλανίδια πλατώνια χαρτουλαρίων σεκρετικῶν ς'. Χλανίδια φουνδάτα μετὰ ὀξέων ταβλίων τὰ λεγόμενα Τύρεα τοῦ κουβουκλείου λγ' (53). Χλανίδια ἀτραβατικὰ λγ'.

filis argenteis picta veri juris quindecim. Contomanicia acuti juris coloreo viginti novem Contomanicia veri juris colorea octodecim. Tunicæ fundatæ coloreæ cum aureis tabulis magistrorum, proconsulum et patriciorum viginti quinque. Tunicæ fundatæ cum tabliis purpureis officialium secretis assidentium triginta. Tunicæ platonia dictæ chartulariorum secreticorum sex. Tunicæ fundatæ cum purpureis tabliis, quæ Tyria cubiculi vulgo appellantur, triginta et tres; totidemque tunicæ atrebaticæ.

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ'.

Περὶ τῶν τάφων βασιλέων (54) τῶν ὄντων ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων (55).

Ἡρῷον (56) τοῦ ἁγίου καὶ Μεγάλου Κωνσταντίνου.

Ἐν πρώτοις κατὰ ἀνατολὰς κεῖται ὁ λάρναξ (57) τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου πορφυροῦς, ἤτουν Ῥω B

CAPUT XLII.

De sepulcris imperatorum, quæ sunt in templo SS. Apostolorum.

Et primum quidem quod attinet ad heroum S. et Magni Constantini.

Jacet primo versus orientem spectanti loco sarcophagus S. Constantini e porphyretico aut, quod

VARIÆ LECTIONES.

[40] φουνδαταχροακὰ cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

species colorem dantes accedebat, quemadmodum in secundo jure. Panni alii, dilutiore colore imbuendi, immergebantur in jus, natum ex recoctis iisdem speciebus colorantibus cum addita urina aut alio sale particulas coloris omnes penetrante et resolvente et veluti emungente. Secundum hoc βάμμα, propterea quod additamento alcalino fuisset acutum, ὀξὺ *acutum jus*, audiebat. Obtinebat utrumque hoc jus non in purpura tantum, sed etiam in veneto, violaceo, prasino et aliis coloribus; iidemque panni non poterant utrumque jus bibere, sed qui primum seu merum et verum hausissent, ii profundius, saturatius lumen dabant; qui vero secundum, ii dilutius. De vero et acuto jure vid. Salmas. ad Tertulliani Pallium p. 175, ed. Paris. C Adhuc noto, visum aliquando fuisse, ἀληθινάεργα legi debere. Quod nunc non probo; forte non desit, qui nihilominus probet. Forte quoque erit, qui vocabulum ἔριον in hac voce sibi videbitur invenisse, tanquam si esset composita ex ἀληθινὸν et ἔρον unde productum ἔριον *lana vera*.

(53) Post hæc verba in quibus folium 216 b membranæ Lipsiensis desinit, periit integrum folium, ni plura, et in eo indiculus imperatorum CPtanorum a Constantino M. inde usque ad auctorem hujus libri. Quod constat ex indiculo generali capitum hujus secundi libri ipsi præfixo. Non magna quidem hæc jactura est, et prostant tales indiculi magno numero, ut apud scriptores Græcos minores historiæ Romanæ a Sylburgio editos p. 894 900, apud Petavium pone Nicephori CPtani historiam p. 286 sqq. qui indiculus usque ad Alexium Comnenum procedit et in meo exemplari ab ejus antiquo domino, nostro celeberrimo Du Cangio passim D emendatus est, qui etiam ad Codicem regium 3214 remittit; item apud Lambecium in Codino ejus p. 75. *[Fragmenta talis catalogi msti impp. CPtnorum apud Boivin. ad Nicephor. Gregor. p. 749. Chronologia Romana a Cæsare usque ad Constantin. VIII, exstat in Vindobonensi codice 34, Chronologia impp. CPtanorum a Constantino M. usque ad Theodosium Adramytenum Lambec. V, cod. CV, 16.]* Et res illæ notæ sunt aliunde: verumtamen potuisset hinc verus auctor libri et ætas, qua conscriptus ille fuit, intelligi. Quis novit, qua mente folium hoc evulserit, quisquis fecit?

(54) Cum editionem hujus operis instituerct cl. decessor meus, edebat singulari folio duarum paginarum in forma maxima capitis hujus initium usque ad verba p. 372, Θεοδώρα ἡ γυνὴ τοῦ μεγάλου Ἰουστινιανοῦ cum Latina interpretatione et notis suis, ut haberent eruditi specimen, e quo, quid ab ipso et a librario atque typographo possent expectare, ipsi existimarent. Notas illas cum paucis ejus manu isti singulari folio ascriptis hic reddo. Versionem vero ejus non retinui, sed meam dedi, quo Latina omnia unius filii essent. *[Similis imperatorum in æde SS. Apostolis dicata sepultorum catalogus ex Anonymi Originibus CPtanis editus est a Du Cangio Constant Christ. l. IV; p. 109, et plenior cum notis Aselmi Banduri in imperio Orientali t. I. VI. Hunc auctorem post Constantinum, cujus scrinia passim compilat, vixisse apparet, de quo dixi in Prolegomenis.]* Interciderunt ea cum cl. viro, nullo relicto in chartis ejus vel vestigio. Neque cum ista scriberet, neque tempore post ea Prolegomena habuit exarata, sed in memoria et adversariis depositam eorum materiam. Catalogos illos conferam, Bandurianum litteris AB., Cangianum litteris DC. compendii causa designaturus, et annotabo, quæ momenti alicujus fuerint, minutiis omissis. Bandurii quoque notas libenter adderem, nisi pigeret transcribere: parcendum quoque chartæ est. Concludimur spatiis iniquis, quæ nostras copiolas non satis explicare non sinunt, nedum ut alienis locum faciant. Constabit e collatione istorum catalogorum inter se, nostrum et omnium plenissimum et scitis notitiis refertissimum et ad ordinem temporum astrictissimum esse.

(55) *[Templum hoc sanctis Apostolis dicaverat Constantinus, addito decreto, ut ipse et successores in eo sepelirentur, teste Zonara, Eusebio de vita Constantini l. IV, c. 58, Theophane, aliis citatis Du Cangio in CPoli Christ. l. IV. Muhammedi, qui urbem debellavit, hodie dicatum est templum, quod olim memoriæ Apostolorum dicatum fuit, et ubi multi imperatores sepulti jacent. Th. Smith. Notit. eccles. Gr. p. 87.]* In illo templo, quod Constantinus aut Constantius, ejus filius, secundum alios, condidit (patre forte incipiente opus et pro maxima parte

(56) Est ex paganismo Græco. Veteres pagani ἥρωας appellabant manes defunctos eorum, qui in vivis bene se gessissent. Inde ἡρῷα loca, ubi versarentur tales manes non movendi, et ἀφηρωΐζειν alicui ἡρῷον talem locum inviolabilem attribuere et consecrare: de quo verbo vid. doctam epistolam cl. Valckenari. Virgilio illustrato Fulvii Ursini præmissam p. 69.

(57) Catalogi AB. et DC. efferunt hoc nomen in genere feminino, ἡ λάρναξ... πορφυρᾶ ἐν ἧ... et sic porro.

perinde est, Romano marmore, continens et ipsum et B, ejus matrem Helenam. Alius porphyreticus aut Romanus, in quo situs fuit Constantius, Magni

μαῖος (58), ἐν ᾧ ἀπόκειται αὐτὸς μετὰ Ἑλένης τῆς μακαρίας (59) μητρὸς αὐτοῦ. Ἕτερος λάρναξ πορφυροῦς Ῥωμαῖος, ἐν ᾧ ἀπόκειται Κωνστάντιος (60)

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

parte conficiente, filio de licante), celebri et spectabili monumento, aiunt auctores pene omnes et ipsum Constantinum M. (vid. Codin. Offic. p. 113, n. 10) et secutorum imperatorum plerosque depositos fuisse. Non itaque video, quomodo cum illis conciliem Continuatorem Theophanis manifeste illis contradicentem, Script. p. Th. p. 120, ubi sic ait : Παρεδίδου τὸν Ἰγνάτιον ὁ Βάρδας φρουρᾷ, καὶ φρουρᾷ ἀπηνεῖ τε καὶ χαλεπῇ. Ἡ δὲ ἦν ἐν τῷ τῶν Ἱερῶν Ἀποστόλων τεμένει, οὐκ ἐν τῷ δὴ μεγάλῳ τε καὶ σεμνῷ, ἀλλ' ἔνθα οἱ τάφοι καὶ λέγονται καὶ εἰσὶν *traditur a Barda Ignatius carceri, eique immani et funesto. Fuit ille in SS. Apostolorum delubro, non magno illo et venerabili, sed in illo, quod Sepulcra vulgo audit, et ubi revera sepulcra sunt.*

(58) Marmor Romanum dictum est rubri coloris, et cæditur in Ægypto ; unde quoque Ægyptium dicitur. *[Constantin. in Vita Basilii c. 55 : Ἐξ Αἰγυπτίου λίθου, ὃν ἡμεῖς Ῥωμαῖον εἰώθαμεν λέγειν.]* Porphyreticum et Romanum marmor Noster pro eodem habet. Hodie tamen diversa haberi, constabit e loco Keisleri proxime citando. De variis marmorum generibus, quorum hoc capite fit mentio, egit Du Cangius ad Pauli Silentiarii Ecphrasin S. Sophiæ cap. 10, ubi hæc genera marmorum describit, *Ægyptium*, *Thebaicum* [de marmore Thebaico *vid.* Aristid. 349. *Ex Addend.*], *Romanum* et *porphyreum*, quæ omnia illi eadem sunt ; tum *Phrygium* varium colore, ac roseum albo cæruleo permistum referens, *Laconicum* virens, *Carium* obliquis ex sanguineo alboque livido semitulis distinctum, *Lydium* virenti pallidoque colore mistum, *Proconnesium*, *Libycum* cærulei simul et crocei coloris, *Celticum* nigrum, *Bosporicum* album, *Thessalicum* et *Molossium*, ad ductum maxime Pauli Silentiarii, quem marmora hæc describentem p. 515, a versu 200-229, non inutile neque injucundum erit relegere. Ægyptium marmor sic describit Paulus ibi :

Πολὺς δ' εὐπήχεϊ Νείλῳ
Φορτίδα πιλήσας ποταμήτιδα λᾶας ἀνίσχων
Πορφύρεος, λεπτοῖσι πεπαρμένος ἀστράσι λάμπει.

Magna copia super Nilo, cujus longe prætensa brachia pulchrum aspectum præbent, onerarias naviculas referciens, surgit lapis purpureus, tenuibus stellis relucens, quibus confixus videtur esse. Cum itaque in Ægypto nascatur hoc marmor, mirabuntur nonnulli, qui fiat, ut *Romanum* appellatum fuerit. Forte occasionem illi appellationi hoc dedit. Romani veteres Augusti obeliscos et alias grandes moles marmoreas Ægypto Romam curabant devehi, eoque saxo utebantur frequenter in suis ædificiis. Hinc factum, ut Ægyptium vel Thebaicum marmor Romanum appellaretur, ut a Romanis adamatum, requisitum et usurpatum frequentissime et deinde a Constantino M. et aliis Roma CPlin transvectum. Non obscure suggerit hanc etymologiam Anna Comnena Alexiadis p. 190, describens Salam, Porphyram dictam : Διὰ μαρμάρων τό τε ἔδαφος κατέστρωτο, καὶ οἱ τοῖχοι περιεστέλλοντο οὐ τῶν τυχόντων, οὐδὲ τῶν ἄλλων, ὁπόσοι εὐποριστότεροι τῶν τιμιωτέρων λίθων εἰσίν· ἀλλ' οὓς ἀπὸ Ῥώμης οἱ ἀνέκαθεν βασιλεῖς ἐπεσύραντο· Ἔστι δὲ οὗτος ὁ λίθος ὡς εἰπεῖν πορφυροῦς δι' ὅλου καὶ οἷον στίγματά τινα ψαμμοειδῆ λευκὰ αὐτῷ περιτρέχουσιν. Ἐκ τουτωνὶ τῶν λίθων, οἶμαι, πορφύραν τὸ οἴκημα οἱ ἀνέκαθεν ὠνόμασαν.

(59) [Hoc etiam testatur Theophanes p. 21 : Ἐτάφη δὲ ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἐν Κωνσταντίνου πόλει, ὃν ἔκτισεν ὁ υἱὸς αὐτῆς Κωνσταντῖνος εἰς τὸ θάπτεσθαι τοὺς τελευτῶντας βασιλεῖς Χριστιανούς. *Sepulta autem est in templo SS Apostolorum Constantinopoli, quod exstruxit filius ejus Constantinus, ut ibi sepelirentur imperatores Christiani defuncti.* Nicephor. Callist. l. VIII, c. 31, de Helena : Μετὰ δὲ διετῆ χρόνον σὺν τῇ λάρνακι ἐν τῇ Κωνσταντίνος ἀνατεθεῖσα πρώτη ἐν τοῖς βασιλικοῖς μνημείοις τῶν Ἱερῶν Ἀποστόλων ἠξιώθη ταφῆς. *Post duorum vero spatium annorum cum arca CPlin translata in sepulcris imperatorum quæ sunt in Apostolorum æde, prima deposita est.* Conf. Codini Ant. CPlit. p. 33.] Hanc notam addiderat V. D. in illo singulari folio, de quo supra dixi. In adversariis ejus hæc alicubi deposita reperi. [Helenæ matri mausoleum fecit Constantinus, ubi sepulta est in sarcophago porphyretico. Alteserra ad Anastas. p. 29.] Nunc ad manum non est Alteserra ; unde dubito, ubi is dicat, a Constantino mausoleum matri conditum fuisse, Romæne an CPli, puto tamen, Romæ eum dicere. Sane hodieque Romæ in Lateranensi asservatur et monstratur arca Helenæ, de qua ascribam quæ Keislerus habet in Itinerario p. 501 : *Das kostbarste ist der porphyrne Sarg Helenæ, der Mutter Constantins des Grossen von einem einzigen Stücke, so mit grossen basreliefs von Reutern. und andern Figuren geziert ist. Dieses Stück ist noch grösser als das vorgegebene Grab Bacchi in der Kirche S. Constantiæ* [v. p. 490 init], *aber in vielen Orten beschädiget. Der Ort, wo man es unter einem runden Thurme, Torro Pignatara genant, aufgegraben, ist ohngefähr 3 Meilen von Rom in Via Labicana. Pabst Anastasius der IV liess es hieher bringen, damit es ihm zu seinem Grabe dienem solte. Es wurde aber aus diesem Anschlage nichts und steht noch ledig.* Paulo post habet locum, e quo discas, marmor Ægyptium et porphyreticum idem non esse, quod Constantini Porphyr. locus paulo ante citatus vult. De sellis stercorariis loquens ait : *Beide sind von Porphyr, oder vielmer von Pietra egizzia rossa, der nicht so schön und hart als Porphyr ist.* Idem p. 503 *Ægyptium lapidem* et *granitum rubrum* eumdem facit, p. 518 autem ipsum corpus Helenæ Romæ apud ædes S. Mariæ Aræ Cœli jacere ait, *Der Hauptaltar*, verba ejus sunt, *ist mit acht Seulen von Alabastro orientale umgeben, und stehet in selbigem der Leichnam St. Helenæ, der Mutter Constantins des Grossen, in einem Sarg von Porphyr.* Vita Constantini M. et Helenæ matris (apud Du Cangium v. Εἰλημματικός) : Καὶ κατελθοῦσα ἐν τῇ πρεσβυτέρᾳ Ῥώμῃ τελευτᾷ καὶ κατάκειται ἔξω τῆς πόλεως ἐν στρογγυλοειδεῖ εἰλημματικῷ ναῷ ἐν λάρνακι πορφυρῷ. . . . .

. . . .

. . . .

. . . .

(60) Perperam in Anonymi Originibus legitur Κωνσταντῖνος, quem auctorem notat Bandurius, quod in æde Apostolorum sepultum dicat Constantinum, quem prælio ad Aquileiam cum fratre Constante commisso cæsum corpusque in Alsam fluvium dejectum Victoris Epitome, Zosimus, Theophanes, cæteri testentur. Sed emendandus est ex Nostro. De Constantii funere Gregor. Nazianz. orat. secunda contra Julianum p. 93 : Τὸ δ' ἦν ἀποκοσμήσαντα τὴν κεφαλὴν τοῦ διαδήματος καὶ ὑποκύψαντα τῷ βασιλεῖ τὰ εἰκότα οὕτως ἐπὶ τὸν τάφον συμπαραπέμψαι τοῖς ἄγουσιν ἐπὶ τὸν ἀοίδιμον τῶν ἀποστόλων σηκόν. Οἱ δὲ τὸ ἱερὸν γένος καὶ ὑπεδέξαντο καὶ διαφυλάττουσιν, *Julianus detracto capite diademate demissoque, ut decebat, ante imperatorem aspectu, deinde simul cum iis, qui efferebant, ad sepulcrum nobileque illud Apostolorum fanum, qui sanctum genus, æquos prope-*

ὁ υἱὸς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου. Ἕτερος λάρναξ πορφυροῦς Ῥωμαῖος, ἐν ᾧ ἀπόκειται Θεοδόσιος ὁ μέγας (61). Ἕτερος λάρναξ πράσινος Ἱερακίτης (62), ἐν ᾧ ἀπόκειται Λέων ὁ μέγας. Ἕτερος λάρναξ πορφυροῦς Ῥωμαῖος, ἐν ᾧ ἀπόκειται Μαρκιανὸς μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Πουλχερίας. Ἕτερος λάρναξ πράσινος Θετταλὸς (63), ἐν ᾧ ἀπόκειται Ζήνων ὁ βασιλεύς. Ἕτερος λάρναξ Ἀκυϊτανὸς (64), ἐν ᾧ ἀπόκειται Ἀναστάσιος ὁ Δίκορος μετὰ Ἀριάδνης τῆς γυναικὸς αὐτοῦ. Ἕτερος λάρναξ πρασίας λίθου Θετταλικῆς, ἐν ᾧ ἀπόκειται Μιχαὴλ ὁ βασιλεύς, ὁ υἱὸς Θεοφίλου (65). Ἰστέον δὲ, ὅτι ὁ τοιοῦτος λάρναξ Μιχαὴλ τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ (66) ἐστιν τοῦ μεγάλου. Ἔκειτο δὲ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς Αὐγούστης (67), ὑποκάτω τοῦ Ἁγίου Ἀποστό-

A Constantini filius. Alius porphyreticus Romanus in quo jacet Theodosius Magnus. **371** Alius e marmore viridi Hieracite, in quo depositus fuit Leo Magnus. Alius porphyreticus Romanus, in quo jacent Marcianus et uxor ejus, Pulcheria. Alius viridis Thessalicus, Zenonis imperatoris. Alius Aquitanus, continens Anastasium Dicorum et ejus uxorem, Ariadnam. Alius Thessalicus viridis, in quo jacet Michael imp., filius Theophili. Tenuit hic sarcophagus olim Justinum seniorem imperatorem, qui situs erat in monasterio Augustæ dicto, in templo et sub reliquiis sancti apostoli Thomæ; ubi etiam stolæ Apostolorum olim exstabant. Verum dominus Leo [filius Basilii Macedonis] inde abstulit illum sarcophagum, et hic in Apostolorum templo

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

modum honores carpens, et susceperunt, et custodiunt, prosequebatur.] Cedrenus p. 303 Constantium ait apud Mopsucrenas quidem periisse in expeditione, quam instituebat adversus Julianum, sed tamen corpus ejus a Joviano translatum et in heroo ad latus patris depositum fuisse, οὗ τὸ σῶμα Ἰωβιανὸς, ὁ μετὰ ταῦτα βασιλεὺς, προτέκτωρ τότε ὤν, ἀποκομίσας (*relatum ad CPlin*; id enim ἀποκομίζειν notat), ἀπέθετο πλησίον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐν τῷ ἡρῴῳ μετὰ Εὐσεβίας τῆς πρώτης αὐτοῦ γυναικός. Liceat hic in transitu notare, vocem ἄγνοια paulo ante præcedentem non recte translatam esse. Notat enim vitam impie, scelerate, absque cognitione veri Dei et viæ salutis transactam. Heroum hic idem est atque ἡρίον, sacellum, quo heroes seu defunctæ animæ requiescunt. Solebant enim defunctos omnes, etiamsi obscuros et ignobiles, heroes appellare. Reliqui Constantini filii ubi jaceant, tacet historia. Constantinus junior, ut in aquas projectus, videtur nunquam sepulcrum nactus, sed a piscibus consumptus fuisse.

(61) [De hoc sepulcro exstat apud Anonymum mentio, ut et Theodosii junioris hic omissi, Leonis M. et Marciani. Theodosii vero M. corpus Mediolano, ubi obierat, CPlin translatum et ab Arcadio filio conditum in Apostolorum æde fuit. *Zosimus* l. IV: Θεοδόσιος εἰς τὴν Κωνσταντίνου πόλιν ἐπανιὼν ἐτελεύτησε νόσῳ, καὶτὸ τούτου σῶμα ταριχευθὲν τοῖς ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει βασιλικοῖς τάφοις ἐναπετέθη, *cæterum Theodosius, dum CPlin revertitur morbo vitam finiit, ejusque corpus pollinctum sepulcris imperatoriis, quæ CPli sunt, illatum fuit.* Cedren. p. 327: μετήνεγκε δὲ τὸ σῶμα Θεοδοσίου ἐν ΚΠλει Ἀρκάδιος, θεὶς ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, *Theodosii corpus Arcadius CPlin detulit, atque in fano Apostolorum deposuit.*] Non præteriit Noster Arcadium neque Theodosium juniorem, sed infra p. 373, demonstrat sedes eorum æternas. De Leonis M. sepulcro vid. Cedren. p. 350, et de Marciani p. 346.

(62) De *hieracite* vel *milvino* marmore vid. Salmas. ad Solin. p. 502, ubi ait esse marmor nigris vel furvis et candidis maculis respersum, ad instar plumarum milvi, Aetius ibid. λίθον ὑπόχλωρον appellat, quod cum Nostri πράσινος congruit.

(63) Thetalicum marmor viride est; vid. Contin. Theophan. p. 88 et 90, ubi varia inter genera marmoris memorat quoque πρασίνους ποταμίους Θεσσαλικούς, *viridis Thessalici undulati laminas.*] Λίθος Θετταλὴ ἡ τὸ πράσινον χρῶμα κεκτημένη. Vita Basil. c. 58.]

(64) Ita membranæ. Apographum Draudianum et ex eo editio Leichiana dabant Ἀκβιτανός Ad hunc locum V. D. hæc notat. [Reddidi *Aquitanus*, cum in illa regione marmora fodi Plinius scribat. Cæterum in hac voce variant scriptores. Cedren. p. 363: ἐν λάρνακι Ἀκυντιανῇ, ex marmore flavo, quod in

B Acyntho monte effoditur. Anonym. in Orig. CPtanis Νηκιτιανῇ, seu, ut in Colbert. cod., Ἀναχητιανῇ, ubi *Ananchitin*, cujus lapidis Plinius meminit, legendum esse conjicit Bandurius.] De marmore Aquitano vid. Alteserra ad Anastas. p. 42 in *Hilario*. Forte idem est cum marmore *Celtico*, quod inter marmora S. Sophiæ ornandæ adhibita recenset Paulus Silentiarius in Ecphrasi v. 220:

Ὅσσα δὲ Κελτὶς ἀνεῖχε βαθυκρύσταλλος ἐρίπνη,
Χρωτὶ μέλαν στίλβοντι πολὺ γλάγος ἀμφιβαλοῦσα.

Unde apparet, marmor nigrum candidis maculis respersum fuisse. Memorat quoque marmor Aquitanicum Sidonius Apollin. Epist. II, 10:

Hinc est porticus explicata triplex,
Fulmentis Aquitanicis superba.

C (65) [Qui vino madidus in S. Mamantis palatio ab aulicis occisus fuit. Corpus autem ejus Leone imperante humo mandatum esse in æde SS. Apostolorum, Cedrenus p. 593 affirmat: Διωρίσατο τὸν ἀναιρεθέντα βασιλέα Μιχαὴλ — ἐν τῇ πόλει εἰσαχχεῖν, κἀκεῖθεν μετὰ ᾠδῶν καὶ ὕμνων ἄχρι τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων προπέμψαι καὶ ἐν λάρνακι θεῖναι μαρμαρίνῃ, ὃ καὶ ἐγένετο, *jussit trucidati imperatoris Michaelis cadaver CPlin afferri. Ibi cum cantu et hymnis exceptum usque ad ædem Apostolorum deductum est et repositum in arca marmorea*]. Fuerat enim antea sepultus in monasterio Philippici apud Chrysopolin. Conf. Script. post Theophan. p. 117.

(66) Ita membranæ. Sed prave procul dubio et pro more librariorum, Justini et Justiniani nomina perpetuo permutantium. Justinum enim designat, ut constat ex hujus loci et p. 373 collatione cum aliis auctoribus. Dicuntur nempe inferius Justini et uxoris ejus Sophiæ exuviæ ex ipsorum arcis exemptæ et in minuta humili arca depositæ fuisse. Nostrum itaque si audias, non Justinus senior, alias Thrax cognominatus, sed junior designatur. Senioris enim

D uxor primum Lupicia et deinde Euphemia mutato nomine fuit appellata, junioris autem Sophia. Verum quæ Noster p. 373 Justino, Sophiæ marito, videtur tribuere, ea alii auctores Justino, Euphemiæ marito, tribuunt; vid. Du Cange CPli Chr. l. VII, p. 153, n. XII, et p. 160, n. 77 et notam sequentem. Et procul dubio recte. Primum quidem Justinum majorem, non minorem, hic loci designari prodit τοῦ μεγάλου, quod de nihilo non est. Deinde in heroo Justiniani comparet urna Justini junioris et quidem candido marmore, senioris non item, quam Cedrenus, ut Noster, marmore viridi fuisse perhibet. Unde conficitur, præsente nostro in loco pro *Justiniani* nomine substituendum esse *Justini* nomen, et p. 373, pro *Sophia Euphemiam*.

(67) Augusta, de qua monasterium vel potius moniale hoc (erat enim feminis destinatum) nomen

deposuit, et exuvias dicti Michaelis ipsi indidit. Alius viridis Thessalicus, tenens Basilium [Macedonem] et ejus uxorem, Eudociam, et filium, Alexandrum. Alius Sagarinus aut Pneumonusius, in quo jacent venerandus imperator Leo [Sapiens, Basilii filius,] et filius ejus, Constantinus Porphyrogenitus, multo post patrem tempore illatus. Alius albus, cui nomen est basilicium, tenens Constantinum, filium Basilii [Macedonis]. Alius viridis Thessalus, in quo jacent S. Theophano, prima uxor B. Leonis [Sapientis], et ejus filia, Eudocia. Alius Bithyno marmore, in quo Zoe, secunda ejusdem Leonis uxor. Alius viridis Thessalus, in quo Eudocia, Baini cognominata, tertia ejusdem Domini

λου Θωμᾶ (68), ἐν ᾧ καὶ αἱ στολαὶ τῶν Ἀποστόλων εὑρέθησαν. Ἔλαβεν δὲ αὐτὸν ὁ κῦρις Λέων ὁ βασιλεὺς, καὶ κατέθετο αὐτὸν ἐνταῦθα εἰς ἀπόθεσιν τοῦ σώματος τοῦ αὐτοῦ Μιχαήλ. Ἕτερος λάρναξ πράσινος Θετταλὸς, ἐν ᾧ ἀπόκειται Βασίλειος (69) σὺν Εὐδοκίᾳ καὶ Ἀλεξάνδρῳ τῷ υἱῷ αὐτοῦ. Ἕτερος λάρναξ Σαγαρινὸς. ἤγουν Πνευμονούσιος (70), ἐν ᾧ [41] ἀπόκειται Λέων ο ἀοίδιμος σὺν τῷ υἱῷ Κωνσταντίνῳ ὕστερον τελευτήσαντι (71) τῷ Πορφυρογεννήτῳ. Ἕτερος λάρναξ λευκὸς ὁ λεγόμενος βασιλίκιον (72), ἐν ᾧ [42] ἀπόκειται Κωνσταντῖνος ὁ υἱὸς Βασιλείου (73). Ἕτερος λάρναξ πράσινος Θετταλὸς, ἐν ᾧ ἀπόκειται ἡ ἁγία Θεοφανὼ (74) ἡ πρώτη γυνὴ τοῦ μακαρίου Λέοντος σὺν Εὐδοκίᾳ τῇ θυγατρὶ αὐ-

VARIÆ LECTIONES.

[41] ᾧ om. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

habuit, fuit Euphemia, Justini senioris uxor. Origin. CPtan.: Τὴν γυναικεῖαν μονὴν τὴν καλουμένην Αὐγούστης Ἰουστῖνος ὁ Θρᾲξ ἔκτισε τῇ γυναικὶ αὐτοῦ Εὐφημίᾳ· τεθὲν τὸ αὐτοῦ σῶμα πρότερον ἐκεῖσε. Extrema hæc verba sunt perobscura. Suggerunt, ossa Justini ex illo monasterio ablata fuisse. Atqui Noster ait, ea in eodem monasterio mansisse, quamvis ex antiqua arca in aliam translata fuerint. Forte audiverat vel legerat Anonymus ille de arca Justini e monasterio illo in SS. Apostolorum ædem translata, quod ipsis Justini exuviis ille deinceps referebat. Cedrenus p. 366: ἐτελεύτησεν Ἰουστῖνος καὶ ἐτέθη τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐν τῇ μονῇ τῆς Αὐγούστης ἐν λάρνακι πρασίνῃ μετὰ τῆς γυναικὸς Εὐφημίας. Egestas autem exuvias imperatoris ex arca sua et in aliena translatas fuisse, non satis possum mirari. Certe, ut haberent ossa Michaelis Ebriosi, ubi quiescerent, non satis erat causæ, ob quam turbarentur et honore suo spoliarentur sepulti manes.

(68) Ergo intra ambitum monasterii Augustæ erat ædes Apostoli Thomæ, eadem, ut videtur, cum S. Thoma Anthemii; v. Du Cange CP. Chr. l. IV, p. 117. Ergo jam quinto quoque sæculo affectabant morientes Christiani viciniam ossium pro sanctis reputatorum, ea spe, fore, ut ex contubernio ossium profundam religiosæ plebis venerationem merentium ad sua quoque si non sanctimoniæ, gloriæ et venerationis, nonnihil certe demanaret. Quæ autem illæ sint hic memoratæ SS. Apostolorum stolæ, non novi.

(69) V. Cedren. p. 608, Script. post Theoph. p. 234.

(70) Forte sic dictus est a colore, pulmonis colorem imitante. *Sagarius* aut *Sagarinus* dictus est ab urbe Bithyniæ *Sagara* vel *Sangarus*, de qua dico, ad p. 417. [Constant. Vit. Basil. p. 201: ὁ λεγόμενος Σαγάριος λίθος, ὃς τῷ παρά τινων ὀστρίτῃ καλουμένῳ λίθῳ καθέστηκεν ἐμφερής.]

(71) [Posset ex hoc loco aliquis concludere, non ab ipso Constantino hæc profecta, sed post obitum ejus ab alia manu addita esse. Cum vero imperatorum qui post ipsum regnarunt, nulla mentio appareat, magis inclinat animus, ut credam, Constantinum voluntatem ac desiderium ad patris latus aliquando quiescendi his verbis significasse. Præterea certum est, ipsum eodem, quo pater, tumulo conditum fuisse. Cedrenus p. 641: θάπτεται θανὼν σὺν τῷ οἰκείῳ πατρὶ, *sepultus est juxta patrem suum*. Symeon Mag. in Constantino p. 496: καὶ θάπτεται ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων μετὰ Λέοντος βασιλέως τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, *sepelitur in templo SS. Apostolorum cum patre suo Leone*.] Hæc cum scriberet V. D., animum et oculos non advertebat ad verba paulo inferius posita, ubi arca Basilii, fratris Constantini Porphyrogenneti, memoratur; qui ambo fratres ex Romano Porphyrogenneto nepotes Constantini erant, de quo hic sermo est, et qui pro auctore Cerimonialis nostri habetur. Locum quoque alium prætervidebat V. D., qui infra p. 375 habetur. Ibi enim Constantinus, de quo disputatur, Leonis filius, ὁ μακάριος βασιλεὺς appellatur, *beatæ memoriæ imperator*. Atqui de vivo formula illa non usurpatur, sed de mortuo tantum. Concluditur ex his, Cerimoniale nostrum Constantini quidem illius esse, qui Leonis filius et Romani pater fuit, sive is ipse compilaverit, sive, quod potius videtur, illud alicui suorum amanuensium vel bibliothecariorum consarcinandum demandaverit: nepotem ejus autem, avo cognominem, aut potius aliquem ejus familiarium, qui cliens simul gentis Phocarum fuerit, (ut e capite libri primi XCVI) patet, nonnulla addidisse. Nihil enim vel hominum, vel casuum, vel institutorum aulicorum hoc juniore Constantino posteriorum per totum hunc librum reperies. Ego quidem talium quamvis sedulus et vigil venator, vestigium non observavi.

(72) Hujus nominis rationem quis reddat? Estne arca hæc ideo sic dicta, quod reguli, id est imperatoris designati, qui tamen imperium non adiit morte præventus, repositorium esset? Conjectura hæc exigui penes me momenti est; et forte præstitisset nullam, quam talem, dare. Forte melior hæc erit, arcam hic dictam fuisse, quod unum de gente Basilii teneret.

(73) Hic est ille Constantinus, nomine et specie tenus Basilii, sed, ut fama tulit, revera Michaelis Ebriosi filius, qui ante Basilii finem c. A. 879 obiit et quem auctorem Tacticorum a Meursio editorum esse in præfatione ad primum volumen demonstravi p. 8.

(74) Non ipsa SS Apostolorum æde, sed in vicina ædicula Theophanoni dedicata et a marito, Leone, condita, sepultam ait Symeon Magister p. 463: πλησίον τῶν Ἁγίων Ἀποστολων ἐξωνησάμενος οἰκήματα Λέων ὁ βασιλεὺς κτίζει ἐκκλησίαν περικαλλῆ εἰς ὄνομα Θεοφανὼ τῆς πρώτης αὐτοῦ γυναικὸς καὶ κατατίθησιν καὶ ταύτην ἐκεῖ. Verum Codinus exstructum hoc monumentum a Constantino, Leonis filio, ait. Vid. Du Cange CPli Christ. IV, p. 162, Theophanonis hujus imaginem reddidi folio primo nostri hujus Cerimonialis e Menologii Basiliani t. II, p. 34. [Nicephori Gregoræ oratio in S. Theophaniam imperatoris Leonis VI, philosophi vel sapientis dicti, primam conjugem, in cod. III apud Lambec l. III.]

τῆς (75). Ἕτερος λάρναξ Βιθυνὸς (76). ἐν ᾧ ἀπόκειται Ζωὴ, ἡ δευτέρα γυνὴ τοῦ αὐτοῦ Λέοντος. Ἕτερος λάρναξ πράσινος Θετταλὸς, ἐν ᾧ ἀπόκειται Εὐδοκία (77), ἡ τρίτη γυνὴ τοῦ αὐτοῦ κυροῦ Λέοντος ἡ ἐπονομαζομένη Βαϊνή (78). Ἕτερος λάρναξ Προικονήσιος (79), ἐν ᾧ ἀπόκειναι Ἄννα [42] καὶ Ἄννα (80) αἱ θυγατέρες τοῦ μακαρίου Λέοντος καὶ Ζωῆς. Ἕτερον λαρνάκιον μικρὸν ἀπὸ λίθου Σαγαρινοῦ, ἤτουν Πνευμονουσίου, ἐν ᾧ ἀπόκειται βασίλειος (81) ὁ ἀδελφὸς Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, καὶ Βάρδας ὁ υἱὸς Βασιλείου τοῦ πάππου αὐτοῦ· Ἕτερον λαρνάκιον μικρον ἀπὸ λίθου Σαγαρινοῦ, ἐν ᾧ ἀπόκειται (82)· • •

Leonis uxor. Alius Proconnesio marmore, in quo jacet Anna et Eudocia, filiæ beati ejusdem Leonis ex [secunda uxore] Zoe. * * * Alia urnula marmore Sagarino aut Pneumonusio, in quo jacent Basilius, frater Constantini Porphyrogeniti. * * * * * * Alia urnula, marmore Sagarino, in quo jacet * * * *

VARIÆ LECTIONES.

[42] Εὐδοκία pro altero Ἄννα conj. R.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(73) *[Ita quoque Anonymus in Origin. Hinc emendandus est supplendusque Du Cangius, qui in Famil. Byzant. p. 141 ex Zoe, quarta uxore, natam esse Eudociam e Constantini libro de admin. imperio c. 26 conjicit; contra vero Theophanonis filiæ, quam tenera ætate mortuam esse scriptores nonnulli contendunt, nomen veterum monumentis destitutus indicare non potuit.]* In membranis est αυ cum τ superimposito, quod æque αὐτοῦ atque αὐτῆς legi et ad Leonem referri potest. Dubium tamen non est, αὐτῆς præferendum et Theophanonem Eudociæ matrem fuisse, quia hæc in illius arcam illata fuit, et ambo Catalogi αὐτῆς quoque exhibent.

(76) *[Βαθυϊνὸς λίθος est apud Constant. Continuat. l. III, p. 89, 91]* Conf. Leo Grammatic. p. 479, emendandus e Symeone Mag. p. 463, et Cedren. p. 593.

(77) Nomen hoc habet quoque DC., absque *Bainæ* tamen cognomine; verum AB. deest.

(78) *[De hoc cognomine Eudociæ, tertiæ uxoris Leonis, nihil apud cæteros historiæ Byzantinæ scriptores reperio. Quapropter ejus originem indicare non licet. Est forte a Βαΐν, *palma*, ad insignem pulchritudinem Augustæ, quam Zonaras aliique prædicant, designandam.]* In his verbis desinunt notæ cl. Leichii in illo, de quo supra dixi, specimine folii unius editæ. Βαΐνη est nomen gentile. Εὐδοκία ἡ τοῦ Βαΐνη, *Eudocia de gente Vaini I.* Gens Romana est Vænia, unde in masculino ὁ τοῦ Βαΐνη et in feminino ἡ τοῦ Βαΐνη dicitur. De illa gentilium terminatione in η vide supra dicta ad p. 312. Vel si in Βαΐνη terminatio η feminina est, gentile hoc nomen celebris familiæ origine tenus Avaricæ aut Hunnicæ, item Longobardicæ et Bulgaricæ *Bajanorum* et *Paganorum*. Multorum Bajanorum memoria fit in historia sequiorum temporum. Menander Protector p. 89 sqq. edit. Hœschel. Bajani alicujus Longobardi meminit, et p. 104 alicujus Bajani, Avarum Chagani. quem p. 140 promiscue modo Βαϊανὸν et Βαϊνὸν appellat. Reinesius. Syntagm. Inscript. p. 400. duos habet Bajanios. Unde apparet, si in masculino perinde Βαϊανὸς et Βαϊνὸς, *Pajanus* et *Painus* dicitur, etiam in feminino Βαΐνη idem esse atque Βαϊάνη. Ammian. Marcell. p. 31, ed. Lindenbr. memorat tribunum aliquem *Bainobandes*, ut *Thaynus* est apud Du Cangium v. *Missæ presbyter*, pro *Thayanus*, id est *diarius*. Vid. Theophan. p. 364, et ibi Goar. Nicephor. Patr. Breviar. frequenter nominat Baisnorum principale apud Bulgaros genus, ut p. 102 et 218. Transit cum Longobardis hoc nomen ad Italos et Francos, et perfrequens erat medio ævo, neque dubito adhucdum in Francia esse, qui nomine, ut appellant, baptismali *Pagani* dicantur. In charta vetere apud Murator. Ant. Ital. t. II, p. 791: *Wido Abbas cum Pagano, advocatore suo*. Annæ Comnenæ p. 390, memoratur in exercitu Boamundi Normanni aliquis *Conte Pagano*. Chronici Cassinensis l. I, c. 47, occurrit *fara* (id est σειρά, *stemma*, *gens*) Longobardica, quæ *Baiana* dicitur. Est vox *fara* Germanica aut Longobardica, unde adhuc superest hodie compositum *Vorfahren*, *majores*, ad quod exemplum commode formari posset vocabulum *Nachfahren*, *posteri*.

(70) Marmor Proconnesium passim laudat Agnellus, ut p. 184 a. Candidum esse, patet ex Conf. Theoph. p 90, et infra p. 372. *[Cyzico proxime adjacet Proconnesus, hodie Marmora, ob fodinas marmoris, quod illic effoditur; quod, uti et Cyzicenum a Plinio memoratum, adhuc est in pretio. Smith. Notitia CPlis p. 118.]*

(80) Probabile non est, ambas filias idem nomen gessisse. Cum igitur ambo catalogi tantum unius filiæ Annæ mentionem faciant (Ἄννα ἡ θυγάτηρ), Du Cange vero in Familiis Byz. p. 142, e Constantino demonstret, ipsi, Constantino, sororem, Eudociam dictam, fuisse: temperamento hoc diversas auctoritates conciliare volui, ut pro altera Anna Eudociam in Latinis substituerem. In textu autem nil mutavi.

(81) Dignus hic vindice nodus est, quem ego quidem expedire non valeo. Et deserunt non ambo catalogi. Basilius, Constantini Porphyrogenneti frater, dicitur in templo SS. Apostolorum sepultus esse. Non potest ille alius Basilius esse, quam filius Romani junioris, vulgo Bulgaroctonus dictus. Atqui quominus illum hic designari credamus, duo faciunt obstacula perardua. Primum, quod Cedrenus p. 719, expressis verbis ait: Ταφῆναι παρεκάλεσε τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν, ὅν καὶ διάδοχον κατέλιπε τῆς ἀρχῆς ἐν τῷ κατὰ τὸ Ἕβδομον ναῷ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ καὶ Θεολόγου· ὃ καὶ γέγονεν. Longo tempore quoque post sub Michaele Palæologo narrat Pachymeres l. II, c. 21, et alii, repertum in æde S. Joannis Theologi Hebdomi fuisse illæsum et constans adhuc cadaver illius Basilii, cum arca sex versibus iambicis inscripta, quæ nomen viri prodiderint ignorantibus. Versus illos prodidit Du Cange in notis ad Zonaram p. 109 et AB. in t. I imp. Orient. l. VII, p. 179, qui etiam ad illum locum in notis (t. II, p. 810) historiam illarum repertarum reliquiarum narravit. Posset quidem tota illa res pro commento levibus et superstitiosis et credulis Græculis digno haberi, et ego quidem persuasus sum, meram subesse imposturam monachalem. At gravius et impeditius hoc est. Dicitur hujus Basilii πάππος esse Basilius. Atqui vocem πάππος si vulgari sensu accipias pro patre patris, fuit Basilii Bulgaroctoni avus non Basilius, sed Constantinus. Quod si vero fingas, latiore sensu accipiendum

(82) Post hoc verbum erat vacuum spatium unius versus. At plura deesse, patet ex ambobus catalogis, quorum Du Cangianus hæc habet, a quibus AB pene non discedit. Scilicet post factam memoriam arcæ Annæ, quæ fuit filia Leonis et Zoes, statim subjungit hæc DC.:

Ἕτερα

372 *In heroo magni Justiniani.*

A

Primus apud concham versus orientem est sarcophagus, in quo jacet corpus Justiniani, marmore peregrino rari et miri coloris, qui medius fere sit inter colorem Bithyni et Chalcedonici marmoris, similis marmori Ostritæ. Alius marmore Hierapolitano, in quo jacet Theodora, Magni Justiniani uxor. Alius versus occidentem a dextra, e marmore coloris rosei maculis distincti, Docimino, in quo jacet Eudocia, uxor Justiniani Minoris [alia Rhinotmeti]. Alius e candido marmore Proconnesio, in quo jacet

Ἡρῷον τοῦ μεγάλου Ἰουστινιανοῦ.

Πρὸς αὐτὴν τὴν κόγχην κατὰ ἀνατολὰς πρῶτος λάρναξ, ἐν ᾧ ἀπόκειται τὸ σῶμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ (83), ἀπὸ λίθου ξένου καὶ ἀλλοκότου μέσην χροιὰν ἔχοντος τοῦ τε βιθυνοῦ καὶ Χαλκηδωνίτου, παραπλησίως λίθῳ Ὀστρίτῃ (84). Ἕτερος λάρναξ ἀπὸ λίθου Ἱεραπολίτου (85), ἐν ᾧ ἀπόκειται Θεοδώρα ἡ γυνὴ τοῦ μεγάλου Ἰουστινιανοῦ. Ἕτερος λάρναξ κείμενος πρὸς δυσμὰς πρὸς τὸ μέρος τὸ δεξιὸν, τὴν χροιὰν ῥοδοποίκιλον Δοκιμινὸν (86), ἐν ᾧ ἀπόκειται Εὐδοκία ἡ γυνὴ Ἰουστινιανοῦ τοῦ μεγάλου [43] (87).

VARIÆ LECTIONES.

[43] τοῦ μικροῦ conj. R.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

accipiendum esse vocabulum πάππος et significare hic loci avi avum, fuit quidem Constantini avi avus Basilius Macedo, et nolumus negare vocabulum eo sensu usquam poni, quamvis exempla nobis ad manum non sint: assumpta tamen et admissa ea hypothesi, vel sic obstat ea difficultas, quod Basilii Macedonis filius hic dicitur Bardas; de quo quis fando unquam inaudivit? Ego quidem, ut dicam quod sentio, in primo exemplari, unde et hic catalogus et DC atque AB derivati fuerunt, maculatum puto hunc locum et litturis obscuratum atque confusum fuisse, unde manarunt et errores atque lacunæ nostri codicis et confusio apud DC, atque AB. *Bardæ* nomen in familia Basilii nullum fuit, *Basilii* contra nomen familia Phocarum in usu non fuit. Ergo exciderit aliquid de Nicephoro Phoca imperatore, qui Bardam filium et Bardam patrem et Bardam ex fratre nepotem habuit, necesse est. Confirmant id catalogi ambo, qui arcam Nicephori memorant. Forte igitur lacuna post Πορφυρογεννήτου sic esset supplenda: ἑτέρα λάρναξ, ἐν ῇ ἀπόκειται Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς καὶ Βάρδας ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως τοῦ αὐτοῦ, aut καὶ Βάρδας ὁ υἱὸς Λέοντος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Bardas nempe Phocas, magnus domesticus et magnarum rerum sub Basilio Bulgaroctono auctor, erat Nicephori Phocæ imperatoris ex fratre Leone nepos. Verumtamen probabile non est, aut Bardam, filium Nicephori imp., in tumulos imperiales illatum fuisse, qui obiit patre imperium nondum adepto; aut Bardæ Phocæ, Leonis filio, eumdem honorem habitum fuisse, qui adversus Basilium imp. insurrexit prospera fortuna elatus, et imperium affectavit, quapropter a Basilio commisso prælio victus et cæsus, aut veneno, ut alii perhibent, sublatus fuit. Mentem subiit alia conjectura. Videbatur nempe auctor dedisse: καὶ Βάρδας ὁ Καῖσαρ ὁ ἀναιρεθεὶς ὑπὸ Βασιλείου τοῦ πάππου αὐτοῦ, *et Bardas Cæsar* [avunculus Michaelis Ebriosi] *occisus a Basilio aro ejus* [nempe Constantini Porphyrogenneti]. Adeo placebat mihi hæc conjectura (præsertim cum hujus Bardæ Cæsaris filia in his tumulis memoretur infra p. 374), ut eam saltim in Latinis expressissem, nisi me repressisset alter Nostri locus p. 374, ubi in quadam arca dicitur asservari Bardæ Cæsaris maxilla. Ergo totum corpus ejus relatum CPlin non fuit, sed in loco illo tumulatum, ubi confossus fuit Bardas. Carebat enim ratione, in ejusdem templi alio quidem loco corpus ejusdem viri, alio autem maxillam humare. Malui igitur in Latinis lacunam relinquere, quam incertas conjecturas dare.

Ἑτέρα λάρναξ, ἐν ῇ ἀπόκειται Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς.

Ἑτέρα λάρναξ, ἐν ῇ ἀπόκειται Μιχαὴλ ὁ Ἀμορραῖος.

Ἑτέρα λάρναξ, ἐν ῇ ἀπόκειται Ῥωμανὸς ὁ υἱὸς *Κωνσταντίνου* τοῦ Πορφυρογεννήτου ὁ λεγόμενος τὸ *Καλὸν παιδίν.*

Ἔσωθεν τοῦ αὐτοῦ ναοῦ ἑτέρα λάρναξ, ἐν ῇ ἀπόκειται Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ὁ ἀδελφὸς τοῦ Βουλγαροκτόνου. [addit AB. Οὗτοί εἰσιν] οἱ υἱοὶ Ῥωμανοῦ τοῦ λεγομένου Καλὸν παιδὶν ὧν μήτηρ Θεοφανὼ ἡ κειμένη εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ ναοῦ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου.

Quod in his monumentum Romani recensetur, miratus fui, postquam t. II Itinerarii Sponiani legi p. 15 versionis Germanicæ, Sponium in monasterio S. Lucæ inter Delphos et Thebas, ab isto Romano condito, vidisse sepulcra duo, unum ex monachorum traditione *Romani imp., filii Constantini VII, nepotis Leonis*, alterum uxoris ejus. Ibidem affert Sponius inscriptionem Græcam duorum versuum iambicorum, Constantinopoli a se conspectam, quam putat ad illud monasterium respicere; quo jure, ipse viderit. Cum tamen nullibi dicatur a scriptoribus Romanus CPli excessisse, sed ibidem diem suum supremum obierit, probabile est, funus ejus in tumulos majorum illatum fuisse, meramque esse monachalem fabulam eam, quam Sponio obtruserunt Græculi.

(83) *[Νεκρὸς Justiniani inventus est a Latinis, nec ii manus ab eo abstinuerunt. Fragment. Nicet. Chon. apud Fabric. Bibl. Græc. t. VI, p. 405.]*

(84) Vid. Constant. Vit. Basil. p. 201. Dictum videtur hoc genus marmoris ab Ὄστρος et Ὄστρους. loco in Phrygia Salutari; vid. Hierocl. Synecdem. p. 676, et ibi Cel. Wesselingium.

(85) Ab Hierapoli, urbe Phrygiæ, sive Salutaris, sive Pacatianæ malis. Nam utraque Phrygia Hierapolin habuit; vid. Wessel. l. c. p. 665 et 676. Phrygium marmor album perhibet Julianus Opp. p. 341. Sed multa sunt genera marmoris Prygii. Dociminum dicitur deinceps ῥοδοποίκιλον. In Synnadico marmore *candida purpureo distinguitur area gyro*; vid. Salmas. t. II Hist. Aug. p. 129 et Du Cangium ad Paulli Silentiarii Ecphrasin p. 530.

(86) Est etiam Phrygii marmoris species, de urbe Docimium, Phrygiæ Salutaris, dictum. Vid. Wesseling. l. c. p. 677, et Cass. atque Salm. ad Scr. H. A. t. I, p. 369. Ῥοδοποίκιλον idem est atque ἀληθινοπίπερον, quod memorat Continuator Theophanis Constant. p. 87, id est habens maculas nigras, velut grana piperis, in fundo rubro seu colore roseo punctulis alieni coloris resperso.

(87) Justiniano Magno præter Theodoram neque Eudocia, neque ulla alia uxor fuit. Neque cogitari hic potest de Justino seniore junioreve. Illi enim uxor erat Lupicia, deinceps Euphemia dicta, huic Sophia. (Sunt tamen qui posterioris Justini conjugem Eudociam appellant.) Forte ergo sic dicta fuit prima uxor Justiniani Rhinotmeti, cujus nomen Du Cangius non reperit. Vid. ejus Famil. Byzant. p. 121. Etiam infra p. 438. Ἰουστινιανὸς ὁ μέγας pro ὁ μίκρὸς vel ὁ νέος appellatur, ut ibi notavi. Conjecturam meam confirmat sequens in continenti mentio arcæ Justiniani minoris. Hic loci habent

Ἕτερος λάρναξ λευκὸς Προικονήσιος, ἐν ᾧ ἀπόκειται Ἰουστινιανὸς ὁ μικρός (88). Ἕτερος λάρναξ ἀπὸ λίθου Προικοννησίας, ἐν ᾧ ἀπόκειται Σοφία ἡ γυνὴ Ἰουστίνου. Ἕτερος λάρναξ ἀπὸ λίθου λευκοῦ Δοκιμινοῦ (89) ὀνυχίτου, ἐν ᾧ ἀπόκειται Ἡράκλειος (90) ὁ μέγας. Ἕτερος λάρναξ πράσινος Θεσσαλὸς, ἐν ᾧ ἀπόκειται Φαβία ἡ γυνὴ Ἡρακλείου. Ἕτερος λάρναξ Προικονήσιος Κωνσταντίνου Πωγωνάτου. Ἕτερος λάρναξ ἀπὸ λίθου πρασίνου Θεσσαλικοῦ, ἐν ᾧ ἀπόκειται Φαῦστα (91) ἡ γυνὴ Κωνσταντίνου Πωγωνάτου. Ἕτερος λάρναξ Σαγαρινὸς, ἐν ᾧ ἀπόκειται Κωνσταντῖνος, ἔγγων Ἡρακλείου, υἱὸς Κωνσταντίνου (92) τοῦ Πωγωνάτου. Ἕτερος λάρναξ ἀπὸ λίθου Σαγαρινοῦ ἑκατοντάλιθος (93), ἐν ᾧ ἀπόκειται Ἀναστάσιος ὁ καὶ Ἀρτέμιος. Ἕτερος λάρναξ ἀπὸ λίθου Ἱεραπολίτου, ἐν ᾧ ἀπόκειται ἡ B γυνὴ Ἀναστασίου τοῦ καὶ Ἀρτεμίου. Ἕτερος λάρναξ ἀπὸ λίθου Προικοννησίου, ἐν ᾧ ἀπόκειται Λέων ὁ Ἴσαυρος. Ἕτερος λάρναξ ἀπὸ λίθου πρασίνου Θετταλικοῦ, ἐν ᾧ ἀπέκειτο Κωνσταντῖνος ὁ υἱὸς τοῦ Ἰσαύρου ὁ ἐπικληθεὶς Καβαλλῖνος (94), ἀλλ' ἐξεώθη ὑπὸ Μιχαὴλ καὶ Θεοδώρας, καὶ κατεκάη τὸ δύστηνον (95) αὐτοῦ σῶμα. Ὁμοίως καὶ ὁ λάρναξ αὐτοῦ ἐξεώθη καὶ κατεπρήσθη, καὶ ἐχρημάτισεν εἰς τὰ τοῦ Φάρου (96) συστεμάτια. Καὶ γὰρ καὶ τὰ μεγάλα ἀββάκια τὰ ὄντα ἐν τῷ αὐτῷ Φάρῳ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λάρνακος τυγχανοντά εἰσιν (97). Ἕτερος λάρναξ

A Justinianus Minor. Alius, Proconnesius item, in quo jacet Sophia, uxor Justini [Minoris]. Alius e candido marmore Docimino, colore Onychiten referente, in quo jacet Heraclius Magnus. Alius viridis, marmore Thessalo, in quo jacet Fabia, uxor Heraclii. Alius e marmore Proconnesio, Constantini Pogonati. Alius e marmore viridi Thessalico, in quo sita est Fausta, uxor Constantini Pogonati. Alius e marmore Sagarino, in quo situs est Constantinus, nepos Heraclii, pater Constantini Pogonati. Alius e marmore Sagarino hecatontalitho seu multicolore, in quo situs est Anastasius, alias Artemius dictus. Alius e marmore Hierapolitano, in quo sita est ejusdem Anastasii Artemii uxor. Alius e marmore Proconnesio, in quo situs est Leo Isaurus. Alius e marmore viridi Thessalico, in quo jacebat olim istius Leonis Isauri filius, Constantinus, vulgo Caballinus dictus. Verum Michael et Theodora impuras ejus reliquias inde ejiciebant, et igni comburebant; sarcophagus autem sede sua revulsus serraque dissectus inserviit ad fori systremmatia [seu repagula]. Etiam magna abbacia ejusdem fori ex eodem sarcophago facta sunt. Alius e marmore Proconnesio, in quo sita est Irene, uxor Constantini Caballini **373** modo dicti. Alius e marmore viridi Thessalico, in quo sita est uxor ejusdem Caballini. Stataria [seu conditorium plu-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

ambo catalogi Ἰουστίνου pro Justiniano. A B. mulierem non nominat, dicens tantum ἀπόκειται ἡ γυνὴ Ἰουστίνου, DC. tamen in nomine Eudociæ Nostro consentit.

(88) Alias Rhinotmetus. Ambo catalogi *Justinum* minorem nominant, maritum Sophiæ, proximo sequentis.

(89) Alia species marmoris Docimini, quod gemmam onychem colore imitatur.

(90) Vid. Cedren. p. 430 ubi. eum accubare uxori suæ Anastasiæ in æde SS. Apostolorum ait. Anastasia illa est alio nomine celebrior Martina (vid. supra p. 364,) Fabia vero hic memorata est prior Heraclii uxor. Fabia Eudocia; vid. Du Cange Fem. Byzant. p. 118. Pro Fabia Φλαβία. *Flavia*, habent ambo catalogi.

(91) Apud Cangium l. c. p. 120, Anastasiam reperio appellari uxorem Constantini Pogonati. Forte id ipsi nomen fuit, prænomen autem Fausta. Ambobus catalogis deerant extrema verba ἡ γυνὴ Κωνσταντίνου Πωγωνάτου. Suspicatus tamen fuit Bandur. t. II, p. 812, Pogonati uxorem hanc Faustam fuisse. Forte nata illa lacuna ex eo, quod librarius, qui istos catalogos aut potius catalogum exaravit, inveniret in primigenio exemplari confusionem hic loci, cujus vestigia in nostris membranis supersunt. Post *Faustæ* nomen enim leguntur inserta hæc : ἐν ᾧ ἀπόκειται, quæ delevi.

(92) Filium Constantini Pogonati patri cognominem nullum novi. Filii illi erant Justinianus Rhinotmetus et Heraclius. Posui ergo in Latinis *pater* loco hujus vocis. Certe Pogonati pater Constantinus fuit in coronatione dictus, quamvis vulgo Constans audiat ; vid. Du Cange l. c. p. 120. Neque obstat quod Constans ille in Sicilia interemptus in balneo perierit. Filius enim ejus exuvias Constantinopolin reportavit et in æde SS. Apostolorum penes patrem ejus Heraclium Constantinum deposuit, teste Cedreno p. 436. Longe aliter locum hunc exhibent ca- C talogi AB. et DC. Prior quidem solum articulum habet, quem DC. posteriore loco refert : DC. autem habet hos duos : ἑτέρα λάρναξ Σαγγαρικὴ, ἐν ᾗ ἀπόκειται Κωνστάντιος, ὁ υἱοῦ Κωνσταντίνου υἱοῦ Ἡρακλείου. Ἑτέρα λάρναξ ἑκατοντάλιθος, ἐν ᾗ ἀπόκειται Κώνστανς, ὁ υἱὸς Κωνσταντίνου υἱοῦ Ἡρακλείου.

(95) Puto a multitudine colorum variorum, qui marmori inerant, sic dictum fuisse ; non quod præcise tot. sed forte pauciores, semper tamen multi, sive ea naturale productum, sive artis tesselariæ vel musivæ opus fuerit ; vid. Salmas, ad Solin. p. 295.

(94) Alias Copronymus. De ipsius in æde SS. Apostolorum sepultura habet Cedren, p. 468, de urnæ autem et ossium infortunio idem ibidem memorat, et Leo Grammat. p. 467, et Symeo Mag. p. 449.

(95) Verti *impuras*. Ne quis miretur, videat quæ de significatione hujus vocis dicam ad p. 373.

D (96) Secutus sum interpretando lectionem amborum catalogorum, qui pro φάρῳ posteriore exhibent φόρου. Nam pro primo φάρου habent παλατίου. Idem pro σϋστεμάτια habent στήθεα. Hæ sunt columnæ saxeæ, ad pectoris humani altitudinem proceræ, συστήματα autem sunt compages et series plurium columnarum (quod pæne eodem redit). Placuit tamen magis in Latinis lectionem, quam alii quoque suggerunt, συστρεμμάτια sequi. Sunt nempe συστρέμματα et συστρεμμάτια omnia repagula, carceres, sive saxo, sive ferro aut ære, quidquid συστρέφει, *coercet* turbam, neque sinit libere evagari. Ἀββάκια autem sunt latæ tabulæ, quæ aut superimponuntur talibus systematibus columnarum, aut ad muros appositæ sunt, velut scamna, ut in ipsis sederi queat.

(97) At qui potuerunt ex una arca marmorea concisa tot et tanta opera effici?

rium corporum capax] e marmore Proconnesio, in quo jacent Cosmo et Irene, sorores Caballini. Alius marmore Proconnesio, in quo situs est Leo Chazarus filius Constantini Caballini. Alius e marmore Proconnesio, in quo sita est Irene, uxor Leonis Chazari. Alius e marmore viridi Thessalico, in quo situs est Michael Balbus. Alius e marmore Sagarine, in quo sita est Thecla, uxor Michaelis Balbi. Alius e marmore viridi, in quo situs est Theophilus imperator. Alius parvus e marmore viridi, in quo situs est Constantinus, filius Theophili. Alius parvus e marmore Sagarino, in quo sita est Maria, filia Theophili.

A ἀπὸ λίθου Προικονησίου, ἐν ᾧ ἀπόκειται Εἰρήνη (98) ἡ γυνὴ (99) Κωνσταντίνου τοῦ Καβαλλίνου. Ἕτερος λάρναξ πράσινος Θεσσαλὸς, ἐν ᾧ ἀπόκειται ἡ γυνὴ Καβαλλίνου. Σταταραία (1) ἀπὸ λίθων Προικοννησίων, ἐν ᾗ ἀπόκεινται Κοσμὼ καὶ Εἰρήνη (2), ἀδελφαὶ Καβαλλίνου. Ἕτερος λάρναξ Προικονήσιος, ἐν ᾧ ἀπόκειται Λέων ὁ Χάζαρος, υἱὸς Κωνσταντίνου τοῦ Καβαλλίνου. Ἕτερος λάρναξ ἀπὸ λίθου Προικονησίου, ἐν ᾧ ἀπόκειται Εἰρήνη ἡ γυνὴ Λέοντος τοῦ Χαζάρου. Ἕτερος λάρναξ πράσινος Θετταλὸς, ἐν ᾧ ἀπόκειται Μιχαὴλ ὁ Τραβλός. Ἕτερος λάρναξ ἀπὸ λίθου Σαγαρινοῦ, ἐν ᾧ ἀπόκειται Θέκλα ἡ γυνὴ Μιχαὴλ (3) τοῦ Τραβλοῦ. Ἕτερος λάρναξ ἀπὸ λίθου πρασίνου, ἐν ᾧ ἀπόκειται Θεόφιλος ὁ βασιλεύς. Ἕτερον λαρνάκιον πράσινον, ἐν ᾧ ἀπόκειται Κωνσταντῖνος (4) ὁ υἱὸς Θεοφίλου. Ἕτερον λαρνάκιον ἀπὸ λίθου Σαγαρινοῦ, ἐν ᾧ ἀπόκειται Μαρία (5) ἡ θυγάτηρ Θεοφίλου.

De sarcophagis qui sunt in porticu ædis australi ejusdem.

Ibi depositi sunt sarcophagi Arcadii et filii ejus, Theodosii, et, Eudoxiæ, quæ fuit uxor Arcadii et mater Theodosii. Arcadius versus austrum, Theodosius versus septentrionem, Eudoxia versus orientem jacent. Omnes tres sunt marmore porphyretico seu Romano.

B Στοὰ ἡ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ αὐτοῦ ναοῦ.

Ἐν ταύτῃ ἀπόκεινται λάρνακες Ἀρκαδίου, Θεοδοσίου (6), υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ Εὐδοξίας τῆς μητρὸς αὐτοῦ. Καὶ ἔστιν ὁ μὲν Ἀρκαδίου τάφος πρὸς μεσημβρίαν, ὁ δὲ Θεοδοσίου πρὸς ἄρκτον [44] (7), τῆς δὲ Εὐδοξίας ἀνατολικώτερος, ἀμφότεροι πορφυροῖ, ἤτουν Ῥωμαῖοι.

De sarcophagis in porticu boreali ejusdem templi.

Ibi situm est in sarcophago rotundo cylindriforme colore porphyretico seu Romano scelestum et exsecrandum cadaver Juliani Transgressoris [alias

Στοὰ ἡ πρὸς ἄρκτον τοῦ αὐτοῦ ναοῦ.

Ἐν ταύτῃ τῇ στοᾷ τῇ οὔσῃ πρὸς ἄρκτον κεῖται λάρναξ κυλινδροειδὴς, ἐν ᾧ ἀπόκειται τὸ δύστηνον (8) καὶ παμμιαρον σῶμα τοῦ Παραβάτου Ἰουλια-

VARIÆ LECTIONES.

[44] ἄρκτον reposuit R., νότον cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(98) Est *Ckazara*, de qua filius ejus Leo *Chazarus* dicitur.

(99) Ante hanc vocem deest nomen aliquod, forte *Eudocia* aut *Maria* quarum hæc secunda, illa tertia uxor Caballini fuit; vid. Du Cange Fam. Byz. p. 125.

(1) Non invenio usquam hanc vocem. Quantum tamen concludere potui ex locis hujus capitis, quibus occurrit, debet notare *conditorium plurium corporum capax*; sive ea arca fuerit in duos, tres, quatuorve loculos interpositis asseribus aut talibus marmoreis dissepta (vid. Du Cange Gloss. Lat. v. *Bisomum*), sive fuerit coassamentum foris vel tabulatis pluribus sibi in altum parallelis constans, ita ut arca una in peculiari suo tabulato super altera staret, qualia sunt repositoria librorum, in quibus series minorum librorum super majoribus stant, crescente cum magnitudine librorum altitudine tabulatorum, quomodo in Catacumbis Romanis et Neapolitanis jacere defunctorum corpora testatur Keysler in Itinerario. Ut posterius credam fuisse, facit locus, quem Du Cange Gloss. Gr. v. Στατάριος e Glossis Græcobarbaris citat, ubi κλημματερὴν, ἤγουν σταταρίαν legitur. Non potest κλημματερὴ ibi aliud notare, quam pedamentum, coassamentum (*das Lattenwerh oner Gerüste*), super quod in altum enituntur vites, quod amplectuntur flagellis suis; cujus perticæ una super alteram altius atque altius ad certa intervalla dispositæ atque affixæ sunt. *Ridicas* ajunt Latinis tales compages appellari, item *escharus*; unde Francicum *echalas* derivant, quod item notat; vid. Du Cange v. *Eschara*. Sane facile potuerunt tales compages *escharæ* dictæ fuisse, quia ut in escharis seu cratibus ferreis, quibus locus instruitur in Belgio et alibi, perticæ perpendiculariter et parallele ad ceria et æqualia in-

C tervalla juxta se decurrunt. [De bisomis seu loculis, quibus bina corpora prope se locata continebantur, vid. Mabillon. Iter Italic. p. 141.]

(2) Harum nulla mentio apud Du Cangium Fam. Byzant. p. 125.

(3) Vid. Cedren. p. 513. Contin. Theoph. p. 52.

(4) Constantini hujus, Theophilo nati, nullus scriptorum meminit. Eruit tamen eum Du Cange l. l. p. 133, et numismate quodam, in quo tamen an hic ipse designetur, frater Michaelis Ebriosi, dubium adhuc est. Potest, enim ex eo, quod Michael ibi seniore vultu, Constantinus juniore exhibetur, colligi, patrem illum, hunc filium fuisse.

(5) De hujus arca vid. Cedren. p. 523, et Leo Grammat. p. 451.

(6) Junioris nempe, Arcadio et Eudoxia nati; vid. Cedren. p. 334.

(7) Ita reposui pro νότον quod erat in membranis, flagitante sensu et auctoribus AB et DC.

D (8) Habet vocabulum δύστηνος hic loci eum significatum, quem Arabum, quod proprie quidem *miserum*, frequenter autem *sceleratum*, *impurum*, *nefandum*, *dirum* et *diris devovendum* hominem notat. Hoc sensu paulo ante habebamus p. 372, τὸ δύστηνον σῶμα Copronymi; et sic quoque accipi debet apud Cedren. p. 308, et apud Euripidem Hercul. Fur. v. 1346, λόγοι, δύστηνοι *scelesti sermones* (locus enim correctione non eget), et apud Theocrit. XV, 31, item apud Sophoclem Oed. Tyr. p. 810, ubi ἄθλια et δεινὰ et δυστηνα jungit poeta, et apud Simonidem in Stobæi Florilegio p. 313, ed. Grot.:

Τὴν δ' ἐκ γαλῆς, δύστηνον, ὀϊζυρὸν γένος.

Feminarum felis indole præditarum flagitiosum, calamitosum genus,

νοῦ (9), τὴν χροιὰν πορφυροῦν, ἤτουν Ῥωμαῖον. A Ἕτερος λάρναξ πορφυροῦς, ἤτουν Ῥωμαῖος, ἐν ᾧ ἀπόκειται τὸ σῶμα Ἰοβιανοῦ τοῦ μετὰ Ἰουλιανὸν βασιλεύσαντος. Ἰστέον, ὅτι ἐν τῇ γυναικείᾳ μονῇ τὰ Ἰουστίνου (10), ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου ἀποστόλου Θωμᾶ, ἐν λάρνακι ἀπὸ λίθου πρασίνου Θεσσαλοῦ ἀπέκειτο τὸ σῶμα Ἰουστίνου τοῦ βασιλέως καὶ Σοφίας [45] τῆς γυναικὸς αὐτοῦ. Καὶ ἐξηνέχθη τὰ τούτων λείψανα, καὶ κατετέθη ἐν τῇ αὐτῇ μονῇ ἐν χαμοσορίου (11) ἀπὸ λίθου Προικονησίου ἤτουν Πικριμαίου, ἐν ᾧ καὶ ἐπιγέγραπται· « Γλωσσόκομος (12). Ἀλεξάνδρου Δομεστίκου. » Ἰστέον, ὅτι ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἁγίου Μάμαντος πλησίον τῆς πόρτης τῆς ξυλοκέρκου, ἐν τῷ νάρθηκι τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας ἐξ ἀριστερῶν ἵσταται λάρναξ ἀπὸ λίθου ἑκατονταλίθου, ἐν ᾧ ἀπόκειται (13) ἡ τοῦ Μαυρικίου (14) B

Apostatæ]. Alius porphyreticus seu Romanus, in quo situs est Jovianus, qui post Julianum imperavit. In monasterio muliebri, Justini dicto, in ejus nempe æde S. Thomæ sacra siti olim erant in sarcophago marmoris viridis Thessalici Justinus imp. et Euphemia, uxor ejus. Illinc autem depromptæ fuerunt eorum reliquiæ, et in eodem monasterio in humili et exiguo conditorio e lapide Proconnesio seu Picrinæo, cui inscriptum est hoc elogium : « Glossocomus » [seu capsa] « Alexandri Domestici. » In monasterio S. Memantis prope portam xylocerci aut circi lignei dictam, in narthece ecclesiæ ejus monasterii ad sinistram stat sarcophagus e lapide hecatontalitho seu multicolore vel centumtesselato, in quo sita est Mauricii uxor cum liberis. In cataphyge autem **374** seu refugio et

VARIÆ LECTIONES.

[45] Εὐφημίας leg. esse putat R.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

quod nempe multas calamitates efficit; et apud Basilium Epist. X, ad Gregor. : Ὅσῳ ἐπὶ τὸ ἀσθενέστερον ὑποῤῥέουσιν αἱ ἐκκλησίαι, τοσοῦτον ἀκμάζουσιν αἱ τῶν ἀνθρώπων φιλαρχίαι, καὶ εἰς δυστήνους ἀνθρώπους (perditos, corruptos homines, vel etiam infelicitatem aliis creantes) οἰκοτρίβων οἰκότριβας, περιέστη νῦν τὸ τῆς ἐπισκοπῆς ὄνομα. Simili modo pro scelerato dicunt ἀτυχὴς, ἄθλιος, τάλας, ταλαίπωρος, οἰκτρὸς, ἐλεεινός. Ἀτύχημα pro *scelere* dixit Polybius p. 572 et 636. Insignis locus de δυστυχὴς pro *scelerato* Dio Chrysostom. p. 604. Polybius in Excerptis Peiresc. p. 53, (1397, 2), ἀτυχίαις παλαίειν dixit pro *nefandis flagitiis vitam et famam maculare* vel *probris contaminari*, ut recte Valesius vertit. Idem ibidem p. 54, (1398,5) : εἰ κατ' ἀλήθειαν ὑπῆρχέ τι τοιοῦτον ἀτύχημα περὶ C τὸν Δημοχάρην, *si culpa hac revera laborasset Demochares*, eodem interprete, P. 95, (1424, 1) proditionem appellat ἀτυχίαν. Dinarchus orat. contra Demosthen. p. 42, edit. Gruter, eum appellat ἀτυχῆ καὶ δωροδόκον, ubi non satis apte Canterus *infelix* reddit. Debuerat enim *sceleratus*. Epictetus apud Arrianum l. 3, fine et alibi sæpissime ἀτύχημα appellat monstrum hominis ob scelera et animi pravitatem. Ἠτυχηκὼς pro ἀσεβὴς est apud Diogen. Laert. p. 481, ed. Meibom. De voce ἀτυχέστος pro *sceleratissimo* v. Habert. Pontific. p. 563. Ita usurpatur ἄθλιος in Anthologia p. 30, (n. 164, antepen.) et ταλαίπωρος p. 65, item p. 101, (nº 505,) τλήμων. Ibi enim ὁ τλήμων Ἀθάμας tantumdem est atque sequenti carmine v. 6, ὁ ἀσεβής. Ita Euripides Herc. fur. v. 1386, ἄθλιον κύνα, *miserum*, id est infelicis, non invidendæ, sed horrendæ potius sortis, *canem*, detestandum, exsecrandum canem appellat *Cerberum*, non *absurde plane et ridicule*, ut D persuasit sibi et nobis persuadere voluit Piersonus in Verosimilibus p. 229, sed apte et more sui ævi et indole linguæ suæ. Idem poeta in Electra v. 1161. Clytæmnestram conjugem τάλαιναν appellat, *sceleratam*, qui locus sic legendus est : Ὅτι γαμετὰν τάλαιναν ἔσχ' ἀγκαλῶν, *quod in ulnis habuit sceleratam conjugem*; item Polymestor in Hecuba Trojanas feminas, quæ ipsi oculos eruerant, ταλαίνας κόρας appellat v. 1063, et versu deinceps proximo καταράτους. Οἰκτρός pro *scelerato* est in carmine Ammiani, Anthologiæ p. 167, ed. H St. Adverbium ἐλεεινῶς pro *scelerate*, *impure*, *flagitiose* habet Canonarium Joannis Monachi (apud Du Cangium Gl. Gr. p. 890,) in his verbis : Ἔστι δὲ καὶ ἑτέρα ἁμαρτία, ἥτις μείζων ἐστὶ μαλακίας, ἐλάττων δὲ ἀῤῥενοκοιτίας, ἥτις ὑπὸ δυῶν ἀνδρῶν ἄνευ θηλείας ἐν τοῖς μηροῖς ἢ καὶ παρ' αὐτῶν τῶν θηλειῶν ἄνευ ἀνδρὸς ἐλεεινῶς ἀποπληροῦσθαι πέφυκεν. Quid denique vulgatius in sermone nostro, quam formula *ein armer Sünder*, id est *miser peccator*, pro malefico, cui extremum supplicium subeundum est. Hæc omnia ex eo manarunt, quod animi pravitas vere infelices homines et commiseratione dignos facit, ut qui et in hac vita scelerum pœnas corporis animique tormentis, quæ patiuntur, odioque publico luunt, et in altera vita sortem miserrimam experientur·

(9) Vid. Cedren. loco laudato et Lindenbrog. ad Amm. Marcell. p. 478. In loco Cedreni tollendus asteriscus; nihil enim deest, tantum τις subintelligendum, quod Græci solent omittere, vel ὁ ἐγγράψας.

(10) Est idem atque superius memoratum monasterium femininum τὰ τῆς Αὐγούστης. Vid. p. 371.

(11) Notanda hic duo, primum, quod librarius more suo ω pro ο posuerat, χαμοσωρίου. Venit enim vocabulum ab antiquo χαμὴ (unde antiqua scriptio dativi XAMAI pro χαμᾷ adhuc est in usu; scribitur enim χαμαί;) et σορός, *arca mortuaria*, *conditorium*. Deinde ἐν constructum cum genitivo, ut in illo apud Procopium frequentissimo ἐν γειτόνων. Vid. ad p. 312.

(12) Videtur a λάρνακι differre. Quod colligo e Scr. post Theoph. p. 217. Forte discrepabat et magnitudine et forma.

(13) Post hoc verbum deest nomen imperatricis, uxoris Mauritii. AB. eam *Constantiam* appellat.

(14) Vid. Du Cange ad Zonar. p. 63, fine; Script. post Theoph. p. 250. et Cedren. p. 403 fine, apud quem epigramma pro ista ætate non inficetum ita legendum putem :

Ἃ δ' ἐγὼ ἡ τριτάλαινα καὶ ἀμφοτέρων βασιλήων
  Τιβερίου θυγάτηρ, Μαυρικίου τε δάμαρ
Ἡ πολύπαις βασίλεια, καὶ ἡ δείξασ' ἀλοχείην
  Ὡς ἀγαθὸν τελέθει, πολυκοιρανίην.
Κεῖμαι σὺν τεκέεσσι καὶ ἡμετέρῳ παρακοίτῃ
  Δήμου ἀτασθαλίῃ καὶ μανίῃ στρατιῆς.
Τῆς Ἑκάβης ἔτλην πολὺ χείρονα, τῆς Ἰοκάστης,
  Ναὶ καὶ τῆς Νιόβης. Ἔμπνοός εἶμι νέκυς.
Εἰ καὶ τὸν γενέταν, τί μάτην τὰ νεογνὰ δ' ἔκτειναν
  Ἀνθρώπων κακίης μηδὲν ἐπιστάμενα;
Ἡμετέροις πετάλοισι κατάσκιος οὐκέτι Ῥώμη.
  Ῥίζα γὰρ ἐκλάσθη Θρηικίοις ἀνέμοις.

Sapit hoc carmen vetustatem; alias piguisset de-

recessu interiore illius monasterii ad sinistram versus orientem stat sarcophagus marmoreus Mauricii imperatoris. In monasterio S. Trinitatis, Stauracii cognominato, in ejus ecclesiæ dextra regione in oratorio S. Joannis Prodromi seu Præcursoris stat sarcophagus e marmore candido, in quo jacent Stauracius imp. et Theophano, uxor ejus. In monasterio Cyræ seu Dominæ Euphrosynæ dicto stat sarcophagus e marmore Bithyno, in quo Constantinus, a matre Irene excæcatus, et uxor ejus Maria jacent et duæ filiæ, nempe Euphrosyna, uxor Michaelis, [de qua monasterium appellatur,] et ejus soror, Irene. Jacet ibidem quoque Anna, filia Theophili imperatoris. In monasterii, ta Gastria vel Gastriorum dicti, ecclesia, versus orientem ad dextram in statarea, quæ ibi est, jacet S. Theodora, uxor Theophili, et ejus tres filiæ, Thecla, Anastasia et Pulcheria. In sinistra parte ejus ecclesiæ, e regione istius statareæ, stat sarcophagus marmoreus Petronæ, qui fuit quondam domesticus scholarum et frater modo dictæ beatæ imperatricis Theodoræ. In ejusdem ecclesiæ narthece versus orientem ad sinistram plagam stat parvus sarcophagus e marmore Proconnesio aut Picrimæo, in quo iacet Theoctista, mater sanctæ Theodoræ imperatricis. Prope astat parvus sarcophagus e marmore Sagarino aut Pneumonusio seu pulmonario, in quo sita est Irene, filia Bardæ Cæsaris. Prope astat parvus ad spithamæ fere modum sarcophagus, in quo Cæsaris Bardæ maxilla inferior. In monasterio S. Euphemiæ dictæ Formosæ jacet in ea ecclesiæ plaga, quæ versus orientem spectanti sinistra est, in statarea, quæ ibi est, Pancalo, mater Basilii imperatoris Christum amantis. At in dextra ejusdem ecclesiæ plaga versus orientem, e regione istius, statarea est marmore viridi Thessalico, in qua jacent Marianus, olim domesticus scholarum, et Symbatius, ambo fratres Basilii, Christum amantis imperatoris. In dextro ejusdem ecclesiæ oratorio, quod Præcursori seu Joanni Baptistæ sacrum est, et quidem in sinistra versus orientem plaga ejus

A γυνὴ μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς. Ἐν δὲ τῇ καταφυγῇ (15) τῆς αὐτῆς μονῆς ἐξ ἀριστερῶν πρὸς ἀνατολὴν ἵσταται λάρναξ ἀπὸ λίθου ἐν ᾧ ἀπόκειται Μαυρίκιος ὁ βασιλεύς. Ἰστέον, ὅτι ἐν τῇ μονῇ τῆς Ἁγίας Τριάδος τῆς ἐπονομαζομένης τὰ Σταυρακίου, ἐν τῷ δεξιῷ μέρει τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, ἵσταται λάρναξ ἀπὸ λίθου λευκοῦ, ἐν ᾧ ἀπόκειται Σταυράκιος ὁ βασιλεὺς καὶ Θεοφανὼ ἡ αὐτοῦ γαμετή. Ἰστέον, ὅτι ἐν τῇ μονῇ τῇ λεγομένῃ τῆς Κυρᾶς Εὐφροσύνης (16) ἵσταται λάρναξ ἀπὸ λίθου Βυθινοῦ, ἐν ᾧ ἀπόκειται Κωνσταντῖνος ὁ υἱὸς Εἰρήνης ὁ τυφλωθεὶς (17), καὶ Μαρία ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ αἱ δύο θυγατέρες αὐτοῦ, Εὐφροσύνη, ἡ γυνὴ Μιχαὴλ τοῦ Τραβλοῦ, καὶ Εἰρήνη (18) ἡ ἀδελφὴ αὐτῆς, καὶ Ἄννα,
B ἡ θυγάτηρ Θεοφίλου τοῦ βασιλέως. Ἰστέον, ὅτι ἐν τῇ μονῇ τῇ λεγομένῃ τὰ Γαστρία εἰς τὸ πρὸς ἀνατολὴν δεξιὸν μέρος τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ἐν τῇ ἐκεῖσε στατααρέᾳ ἀπόκειται ἡ μακαρία Θεοδώρα (19) ἡ τοῦ Θεοφίλου γυνὴ καὶ αἱ τρεῖς θυγατέρες αὐτῆς, Θέκλα, Ἀναστασία καὶ Πουλχερία. Ἐν δὲ τῷ εὐωνύμῳ μέρει τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, ἀπέναντι τῆς τοιαύτης σταταραίας, ἵσταται λάρναξ ἀπὸ λίθου (20), ἐν ᾧ ἀπόκειται Πετρωνᾶς (21) ὁ γεγονὼς δομέστικος τῶν σχολῶν ὁ ἀδελφὸς Θεοδώρας τῆς μακαρίας βασιλίδος. Ἐν δὲ τῷ νάρθηκι τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ἐν τῷ πρὸς ἀνατολὴν ἀριστερῷ μέρει τοῦ αὐτοῦ νάρθηκος ἵσταται λαρνάκιον μικρὸν ἀπὸ λίθου Προικοννησίου, ἤτουν Πικριμαίου, ἐν ᾧ ἀπόκειται Θεοκτίστη ἡ μήτηρ Θεοδώρας τῆς μακαρίας βασιλίδος.
C Ἰστέον, ὅτι πλησίον αὐτοῦ ἵσταται λαρνακίδιον ἀπὸ λίθου Σαγαρινοῦ, ἤτουν Πνευμονουσίου, ἐν ᾧ ἀπόκειται Εἰρήνη (22), ἡ θυγάτηρ Βάρδα τοῦ καίσαρος. Ἰστέον, ὅτι λαρνακίδιον μικρὸν σπιθαμιαῖον ἵσταται πλησίον αὐτῶν, εἰς ὃ ἀπόκειται τὸ τοῦ καίσαρος Βάρδα κατωμάγουλον. Ἰστέον, ὅτι ἐν τῇ μονῇ τῆς Ἁγίας Εὐφημίας τῆς λεγομένης Εὐμόρφου ἐν τῷ πρὸς ἀνατολὴν ἀριστερῷ μέρει τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, ἐν τῇ ἐκεῖσε σταταραίᾳ ἀπόκειται Παγκαλὼ (23), ἡ μήτηρ Βασιλείου τοῦ φιλοχρίστου δεσπότου. Ἐν δὲ τῷ πρὸς ἀνατολὴν δεξιῷ μέρει τῆς

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUS.

scribere. Sed vertere Latine non vacat. Saltim id monebo, sensum secundi distichi esse hunc, *numerosæ prolis regia mater quæ meo exemplo monstravi, quam præclara res sit non peperisse, non regnasse monarchice*. Si quis nominativum pro accusativo substituere velit, hilum quidem non melius dabit, habebit tamen auctoritatem in Zonara, e quo Bandur. t. I, l. VII, p. 179, exhibuit λοχείη et πολυκοιρανίη cum integro carmine et ejus antiqua Latina interpretatione metrica ex Anthologia Pithœana deprompta. V. 9, in εἰ καὶ τὸν γενέταν sub intelligendum a cammuni et huc trahendum sequens ἔκτειναν, *occiderint genitorem : at quare tandem tam nullo cum fructu parvulos occiderunt, humanæ nequitiæ imperitos?* [V. Pontan. ad Th. Simoccatam p. 483. *Ex Addend.*]

(15) Est quod Latini dicebant *refugium*, receptaculum interius; absconditum a conspectu, v. Casaub. ad Script. Hist. Aug. I, p. 87, Guther. p. 225, Nos diceremus *der Kreutzgang*.

(16) Monasterium hoc ita fuit appellatum de con-D ditrice sua Euphrosyna, eadem illa, quæ paulo post commemorabitur, filia Constantini, filii Irenæ, a matre excæcati et imperio privati; quam Euphrosynam e monasterio in matrimonium duxit Michael Balbus imp.

(17) Addit AB (nam DC hunc articulum non præstat) παρ' αὐτῆς.

(18) Hujus non meminit Du Cange Fam. Bys. p. 127.

(19) V. Theophan. p. 408.

(20) Videtur nomen adjectivum excidisse, quod natale solum aut colorem marmoris indicaret. Carent hoc articulo et sequentibus ambo catalogi.

(21) Est idem ille, qui supra p. 208 memoratur.

(22) Videtur hæc esse, quam Du Cange p. 135 F. B., sed absque nomine, designat in stemmate Theodoræ, atque nuptam fuisse Symbatio Logothetæ Dromi.

(23) Nomen hoc ignotum Du Cangio l. c. p. 138, adeoque procul dubio cæteris scriptoribus Byzantinis indictum.

αὐτῆς ἐκκλησίας, ἀπέναντι ταύτης τῆς σταταραίας A ἐστὶν ἑτέρα σταταραία ἀπὸ λίθου πρασίνου Θετταλοῦ, ἐν ᾗ ἀπόκειται Μαριανὸς ὁ γεγονὼς δομέστικος τῶν σχολῶν, καὶ Συμβάτιος (24) ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ἀμφότεροι ἀδελφοὶ Βασιλείου τοῦ φιλοχρίστου δεσπότου. Ἰστέον, ὅτι ἐν τῷ δεξιῷ εὐκτηρίῳ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας τοῦ Προδρόμου ἐν τῷ πρὸς ἀνατολὴν εὐωνύμῳ μέρει τοῦ αὐτοῦ εὐκτηρίου ἵσταται λάρναξ ἀνάγλυφος, ἐν ᾧ ἀπόκειται Ἀναστασία (25) ἡ θυγάτηρ Βασιλείου τοῦ φιλοχρίστου δεσπότου. Ἰστέον, ὅτι ἐν τῷ πρὸς ἀνατολὴν δεξιῷ μέρει τοῦ αὐτοῦ εὐκτηρίου, ἀπέναντι τοῦ λάρνακος ἵσταται λαρνάκιον μικρὸν ἀνάγλυφον, ἐν ᾧ ἀπόκεινται Ἄννα καὶ Ἑλένη, θυγατέρες Βασιλείου τοῦ φιλοχρίστου δεσπότου, καὶ Ζωὴ ἡ μήτηρ Κωνσταντίνου τοῦ θεοστέπτου καὶ Πορφυρογεννήτου τοῦ μακαρίου (26) βασιλέως τοῦ ἐγγόνου Βασιλείου. Ἰστέον, ὅτι ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἀρχιστρατήγου τοῦ ἐπονομαζομένου τῶν Προμούτου ἐν τῷ δεξιῷ μέρει τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ἐν τῇ ἐκεῖσε σταταραίᾳ ἀπόκειται Μαρία ἡ θυγάτηρ Βασιλείου δεσπότου.

oratorii, stat sarcophagus cum sculpturis exstantibus, in quo jacet Anastasia, **375** filia Basilii imperatoris. In dextro ad orientalem latere illius oratorii e regione præcedentis sarcophagi, stat alius parvus, etiam cum figuris exsculptis prominentibus, in quo jacent Anna et Helena, ejusdem Basilii filiæ; et Zoe, mater a Deo coronati et Porphyrogeniti Constantini, beati Imperatoris, nepotis Basilii. In monasterio Archistrategi seu S. Michaelis, de auctore Promoti cognominati, jacet in ejus ecclesiæ dextro latere in statarea, quæ ibi est, Maria, filia Basilii, toties jam laudati Domini.

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ'. B

Εὐφημία, ὑπὸ στρατοπέδου εὐφημουμένη (27), νικητηρίων καὶ θριάμβιων ἀγομένων. Ἰστέον δὲ, ὅτι ἡ αὐτὴ εὐφημία ᾄδεται καὶ παρὰ τοῦ στρατοπέδου (28), ἡνίκα φιλοτιμία τις ἢ μαϊμὰς παρὰ τοῦ βασιλέως αὐτοῖς παρασχεθῇ.

« Πολλὰ τὰ ἔτη τῶν βασιλέων· » ὁ λαὸς γ'. « Ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα μεγάλων βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων πολλὰ τὰ ἔτη· » ὁ λαὸς γ'. « Ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα τῶν εὐσεβεστάτων αὐγουστῶν πολλὰ τὰ ἔτη· » ὁ λαὸς γ'. « Τῶν πορφυρογεννήτων πολλὰ τὰ ἔτη· » ὁ λαὸς γ'. « Θεοπροβλήτων βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη· » ὁ λαὸς γ'. « Θεοκυβερνήτων βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη· » ὁ λαὸς γ'. « Κοσμοσυστάτων βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη· » ὁ λαὸς γ'. « Κοσμοποθήτων βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη· » ὁ λαὸς γ'. « Ἀνδρειοτάτων βασιλέων πολλὰ τὰ ἔνη· » ὁ λαὸς γ'. « Νικητῶν C βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη· » ὁ λαὸς γ'. « Ἐχθρολετῶν βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη· » ὁ λαὸς γ'. « Πλουτοποιῶν βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη· » ὁ λαὸς γ'. « Ὀρθοδόξων βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη· » ὁ λαὸς γ'. « Υἱὲ Θεοῦ, ζωὴν αὐτοῖς· » ὁ λαὸς γ'. « Υἱὲ Θεοῦ, συμβασίλευσον αὐτοῖς· » ὁ λαὸς γ'. « Υἱὲ Θεοῦ, χάρισαι ἡμῖν τούς· αὐ » ὁ λαὸς γ'. « Υἱὲ Θεοῦ, τοὺς χρόνους αὐτῶν πλήθυνε· » ὁ λαὸς γ'. « Υἱὲ Θεοῦ, ἐπάκουσον ἡμῶν· »

CAPUT XLIII.

Acclamatio castrorum, quando triumphus de victis hostibus agitur et insignia victoriæ producuntur. Hæc eadem cantatur quoque ab exercitu, quando largitionem ab imperatore aliquam aut majumam impetrat.

« Multi sint anni imperatorum; » repetit turba ter; (*quod etiam de omnibus infra scriptis acclamationibus factum esse, sufficiat semel monuisse*). « Illius et illius magnorum regum et imperatorum multi sint anni. Illius et illius piissimarum Augustarum multi sint anni. Porphyrogenitorum multi sint anni. A Deo promotorum imperatorum multi sint anni. A Deo gubernatorum imperatorum multi sint anni. A toto terrarum orbe commendatorum imperatorum multi sint anni. A toto terrarum orbe cupitorum imperatorum multi sint anni. Fortissimorum imperatorum multi sint anni. Victoriosorum imperatorum multi sint anni. Hostes perdentium imperatorum multi sint anni. Ditantium imperatorum multi sint anni. Orthodoxorum imperatorum multi sint anni. Fili Dei, vitam ipsis [indulge]. Fili Dei, regnum cum illis administra. Fili Dei, indulge nobis eos. Fili Dei, multiplica ipsorum annos. Fili Dei, exaudi nos. Crescat fides Christianorum. Cre-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(24) Marianum quidem, at non hunc Symbatium, habet du Cange l. c.

(25) Hæc ergo una est quatuor Basilii filiarum, quas Du Cange p. 141, memorat quidem, sed absque nomine. Duas alias in continenti nominat Noster. Annam et Helenam. Tandem in fine capitis Mariam nominat. Habemus ergo nomina omnium quatuor sororum illarum.

(26) Prætervideram hunc locum, ideoque omiseram eum in argumentis illis allegare, quibus demonstratum ivi in præfatione, nulla Cerimoniali huic assuta fuisse, ignotum qua manu, vero ejus auctore, Constantino Porphyr., Leonis filio, posteriora. Μακάριος enim ea certe ætate nonnisi de vita defunctis dicebatur, ut hodie μακαρίτης nemo de vivo dicit. Ideoque, cum dictus Constantinus μακάριος appelletur, constat eum illo tempore, cum ista scriberentur, in vivis amplius non fuisse. Scio quidem, Olympionïcas olim μακαρίους fuisse dictos; v. Artemidor. l. v. n. 76: verum ex illo ipso loco quoque constat, mortuos illa jam ætate eodem nomine laudari consuevisse. Scio quoque Alexandrum Episcopum apud D Euseb. Hist. eccles. l. VI, c. II fine Clementem Alexandrinum adhuc vivum τὸν μακάριον πρεσβύτερον appellare, et in universum beatos, felices homines adhuc vivos olim μακαρίους, vita functos autem μακαρίτας fuisse dictos, quod clare apparet ex Athenæo p. 113. Sed ille usus vocabuli perrarus est et decimo sæculo p. C. n. jam dudum desierat. Possem nunc in fine hujus Mortuarii multos addere imperatorum tumulos et eorum loca indicare, quos Noster præteriit. Verum omitto, quia perparum ea sedulitas profutura esset.

(27) Ferri potest et debet in ferreo scriptore dictio perquam dura εὐφημία εὐφημουμένη, quamvis leni mutatione refingi possit ἐκφωνουμένη. In generali indice capitum hujus libri (v. p. 295) sic concipitur titulus hujus capitis: Εὐφημία τῶν ὑπὸ στρατοπέδων νίκης καὶ θριάμβων ἀγομένων. Pro νίκης erat in membranis νικητι cum H superimposito, quod non potest aliud quam νικητηρίων esse.

(28) Index modo dictus inserit λοιποῦ ante postremam vocem. Perinde est adsit, vel absit. Notat

scat victoria et felicitas exercituum Romanorum. Crescat fortitudo populi Domini. Nos sumus servi imperatorum. Illius et illius magnorum regum et imperatorum multi sint anni. Multenne faciat Deus sacrum vestrum imperium. »

A ὁ λαὸς γ΄. » Αὔξτι ἡ πίστις τῶν Χριστιανῶν· » ὁ λαὸς γ΄. « Αὔξῃ ἡ νίκη καὶ εὐτυχία τῶν στρατευμάτων Ῥωμαίων· » ὁ λαὸς γ΄. « Αὔξῃ ἡ ἀνδρεία τοῦ λαοῦ τοῦ Κυρίου· » ὁ λαὸς γ΄. « Ἡμεῖς δοῦλοι τῶν βασιλέων· » ὁ λαὸς γ΄. « Ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα μεγάλων βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων πολλὰ τὰ ἔτη· » ὁ λαὸς γ΄. » Πολυχρόνιον ποιήσει ὁ Θεὸς τὴν ἁγίαν βασιλείαν[46] σας εἰς πολλὰ ἔτη. »

376 *Acclamatio, quam Sardi dominis accinunt.*

« Christus vincit, Christus regnat. » *Hanc acclamationem iterabat turba ter; uti etiam sequentes omnes.* « Christus custodiat imperatorem. Multi sint anni imperatorum. Illius et illius magnorum regum atque imperatorum multi sint anni. A Deo promotorum imperatorum multi sint anni. A Deo conservatorum imperatorum multi sint anni. Pacem conficientium et orbi quietem imponentium imperatorum multi sint anni. Ditantium suos imperatorum multi sint anni. Fili Dei, conregna ipsis. Fili Dei, dona ipsis vitam. Fili Dei, multiplica ipsorum annos. Crescat fides Christianorum. Crescat imperium Romanorum. Grescot victoria exercituum Romanorum. Illius sauctiesimi et œcumenici patriarchæ multi sint anni. Sacri senatus multi sint anni. Exercitus Christum amantis multi sint anni. Corroboret Deus fidem nostram. Confirmet Deus imperatores nostros. Nos sumus servi imperatorum. Multenne faciat Deus sacrum vestrum imperium »

Ἡ παρὰ τῶν Σάρδων (29) ᾀδομένη εὐφημία τοῖς βασιλεῦσιν.

« Χριστὸς νικᾷ, Χριστὸς βασιλεύει (30)· » ὁ λαὸς γ΄. « Χριστὸς φυλάξει τὸν βασιλέα· » ὁ λαὸς γ΄. « Πολλὰ τὸ ἔτη τῶν βασιλέων· » ὁ λαὸς γ΄. Ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα μεγάλων βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων πολλὰ τὰ ἔτη· » ὁ λαὸς γ΄. « Θεοπροβλήτων βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη· » ὁ λαὸς γ΄. « Θεοτηρήτων βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη· » ὁ λαὸς γ΄. « Εἰρηνοποιῶν βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη· » ὁ λαὸς γ΄. « Πλουτοποιῶν βασιλέων πολλὰ B τὰ ἔτη· » ὁ λαὸς γ. « Υἱὲ Θεοῦ, συμβασίλευσον αὐτοῖς· » ὁ λαὸς γ΄. « Υἱὲ Θεοῦ, χάρισαι[47] ἡμῖν αὐτοῖς· » ὁ λαὸς γ΄. « Υἱὲ Θεοῦ, ζωὴν αὐτοῖς δώρησαι· » ὁ λαὸς γ΄. « Υἱὲ Θεοῦ, τοὺς χρόνους αὐτῶν πλήθυνε· » ὁ λαὸς γ΄. « Αὔξει ἡ πίστις τῶν Χριστιανῶν· » ὁ λαὸς γ΄. « Αὔξει ἡ βασιλεία τῶν Ῥωμαίων· » ὁ λαὸς γ΄. « Αὔξει ἡ νίκη τῶν στρατῶν τῶν Ῥωμαίων· » ὁ λαὸς γ. « Ὁ δεῖνα τοῦ ἁγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου πολλὰ τὰ ἔτη· » ὁ λαὸς γ. « Τῆς ἱερᾶς συγκλήτου πολλὰ τὰ ἔτη· » ὁ λαὸς γ΄· « Τοῦ φιλοχρίστου στρατοῦ πολλὰ τὰ ἔτη· » ὁ λαὸς γ΄· « Στερεώσει ὁ Θεὸς τὴν πίστιν ἡμῶν· » ὁ λαὸς γ΄. « Στερεώσει ὁ Θεὸς τοὺς βασιλεῖς ἡμῶν· » ὁ λαὸς γ΄. « Ἡμεῖς δοῦλοι τῶν βασιλέων· » ὁ λαὸς γ΄. « Πολυχρόνιον ποιήσει ὁ Θεὸς τὴν ἁγίαν βασιλείαν σας εἰς πολλὰ ἔτη. »

CAP. XLIV.

De expeditione adversus Cretam, quam Deus perdat, et in eam expensis e numero militum stipendiique. Contingit ea sub Leone, Christum amante Domino, duce Himerio patricio et logothetha dromi.

Imperialis classis constabat duodecim millibus et Russis 700. Strategus Cibyrrhæotarum receperat in se præstare 5600 et duplos mille; faciunt simul

C

ΚΕΦΑΛ. ΜΔ΄.

Ἡ γενομένη ἐξόπλισις καὶ ἔξοδος καὶ τὸ ποσὸν τῆς ῥόγας καὶ τοῦ λαοῦ τοῦ ἀποσταλέντος κατὰ τῆς θεολέστου (31) Κρήτης (32) μετὰ τοῦ πατρικίου Ἱμερίου καὶ λογοθέτου τοῦ δρόμου ἐπὶ Λέοντος τοῦ φιλοχρίστου δεσπότου.

Τὸ βασιλικοπλόϊμον χιλιάδες ιβ΄. Ῥῶς ψ΄. Ἐδέξατο ὁ στρατηγὸς τῶν Κιβυῤῥαιωτῶν ἔχειν στρατὸν ͵εχ΄, καὶ διπλοῦς (33) ϙ. ὁμοῦ ͵ςλ΄. Ἐδέξατο ὁ στρατ.

VARIÆ LECTIONES

[46] Verba βασιλείαν — ἔτη add. R. e sequentibus; membranis deerant. [47] χάρισε cod. et ed.

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUS.

autem in ea positione non id, quod solet, *reliquus*, sed *omnis*. Παρὰ τοῦ λοιποῦ στρατοπέδου idem est atque παρὰ παντὸς τοῦ στρατοπέδου.

(29) Ergo etiam in aula CPtana peculiare corpus excubitorum vel protectorum vel apparitorum et cursorum aulicorum de gente Sarda confectum habebatur, ut hoc ex loco intelligitur. Pontifices Romani certe jam octavo sæculo Sardos habebant corporis custodes et ministros, ut ex Anastasio constat; quemadmodum adhuc hodie habent. Verba Bibliothecarii sunt in Nicolao I: *quod etiam per domesticos suos de genere Sardos agnovit*.

(30) Hæc est illa formula in nummis et imaginibus regum Francorum occurrens, *Christus vincit, Christus regnat*, *Christus imperat*. Quod Latini per duo, *regnat* et *imperat* explicabant, id contractum in breve βασιλεύει Græci præstabant. Formulam Ἰησοῦς Χριστὸς νικᾷ monachi Græcorum in illa sui camelaucii appendice, quam περιστερὰν appellabant, item nonnulli in suis scapularibus intextam gerunt teste La Croix Etat présent de lEglise Grecque. p. 86·

(31) Videntur Arabes a Græcis morem assumpsisse. urbium, quibus favent, nomina bonis votis prosequendi, contra vero quas odio habent, earum memoriæ male imprecandi, eoque animum suum D significandi. Sic sæpe addunt nominibus urbium, ubi lucem primam adspexerunt, aut quibus degunt, aut quas alio nomine venerantur *almahrousah almahfoulah almansourah, quam Deus custodiat, protegat*, ἡ θεοφύλακτος; contra *almahounah* ἡ θεόλεστος, *quam Deus perdat*. A Cretensibus autem Saracenis male vexatos fuisse Græcos apparet e Luitprandi Historia p. 426, ubi ait: *Habent Byzantini a meridie illam vicinam nimisque sibi invisam Cretam*.

(32) De hac expeditione memorat Leo Grammatic. p. 484 sqq. Script. post Theophan. p. 226 sqq. Du Cange ad Zonar. p. 97.

(33) Puto esse homines vicarios, qui exigente necessitate in aliorum decedentium locum succedere possint.

A ηγὸς τῆς Σάμου ἔχειν στρατὸν δ', καὶ διπλοῦς α', ὁμοῦ ε'. Ἐδέξατο ὁ στρατηγὸς τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἔχειν στρατὸν γ', καὶ διπλοῦς α'. Ὁμοῦ τὸ πᾶν χιλιάδες κη' καὶ τ'.

6600. Strategus Sami receperat in se præstare 4000 et mille duplos; faciunt simul quinquies mille. Strategus Ægæi maris receperat in se præstare 3000, et mille duplos; faciunt simul quater mille. Hi omnes computati efficiunt viginti octo millia et tercentum capita.

Διὰ τῶν καβαλλαρικῶν τῶν ὀφειλόντων ταξειδεῦσαι εἰς τὸ πλόϊμον.

Σχολάριοι Θρᾳκησιάνοι καὶ Μακεδόνες ͵αλζ'. Ἀπὸ τοῦ θέματος τῶν Θρᾳκησίων ͵α. Ἀπὸ τοῦ θέματος Σεβαστίας Ἀρμένιοι ͵α. Ἀμὸ τὸ Πλατάνιον Ἀρμένοι φ', ἀπὸ τῆς Πρίνης φ'· ὁμοῦ καβαλλαρικοὶ ͵ς λζ', καὶ ὁμοῦ τὸ πᾶν διά τε τοῦ πλοΐμου διά τε τῶν καβαλλαρικῶν χιλιάδες λδ' λζ'.

De equitibus, qui debebant in classe militare.

Scholarii Thracesiani et Macedones mille triginta septem. E themate Thracesiorum mille. 377 E themate Sebastiæ Armeni mille. E Platanio Armeni quingenti, e Prina quingenti. Faciunt simul sexies mille triginta septem equites; et annumerati superioribus classiarii faciunt triginta quatuor millia et triginta septem.

B Διὰ τοῦ βασιλικοῦ πλοΐμου.

Δρόμονες ξ' ἔχοντες ἀνὰ ἀνδρῶν κωπηλατῶν σλ', καὶ ἀνὰ πολεμιστῶν ο'· ὁμοῦ χιλιάδες ιη'. Πάμφυλοι μ'· ἐξ ὧν οἱ μὲν κ' πάμφυλοι ἀνὰ ἀνδρῶν ρξ', οἱ δὲ ἕτεροι κ' ἀνὰ ἀνδρῶν ρλ', καὶ Ῥῶς ψ'· ὁμοῦ ͵εω'. Ὁμοῦ τὸ πᾶν χιλιάδες κγ' καὶ δύο.

De classe imperiali.

Classis imperialis constabat dromonibus sexaginta. Singuli dromones vehebant ducentenos et trigenos remiges, milites autem septuagenos. Faciunt simul sumpti octodecim millia. Pamphylis porro constabat quadraginta, quorum viginti vehebant viros centenos et sexagenos; reliqui viginti autem vehebant viros centenos et trigenos et Russos in universum septingentos. Faciunt omnes simul millia viginti tria et duo homines.

Διὰ τοῦ θέματος τῶν Κιβυῤῥαιωτῶν.

Δρόμονες ιε' ἔχοντα ἀνὰ ἀνδρῶν κωπηλατῶν σλ', καὶ ἀνὰ πολεμιστῶν ο'· ὁμοῦ χιλιάδες δ' καὶ φ'· Πάμφυλοι ις' ἔχοντες οἱ μὲν ς' ἀνὰ ἀνδρῶν ρξ', οἱ δὲ ἕτεροι ι' ἀνὰ ἀνδρῶν ρλ'· ὁμοῦ χιλιάδες β' καὶ σξ'. Ὁμοῦ τὸ πᾶν χιλιάδες ς' καὶ ψξ'.

De themate Cibyrrhæotarum.

Præstabat hoc thema dromones quindecim, quorum singuli tenebant remiges ducentenos et trigenos et milites septuagenos. Faciunt quater mille et quingentos. Pamphylos præstabat sedecim, quorum sex quidem vehebant viros centenos et sexagenos, cæteri decem vero centenos et trigenos. Faciunt simul millia duo et ducentos sexaginta. Simul sumpti pamphyli et dromones faciunt millia sex et septingentos sexaginta.

C Διὰ τοῦ θέματος τῆς Σάμου.

Δρόμονες ι' ἔχοντες ἀνὰ ἀνδρῶν κωπηλατῶν σλ' καὶ ἀνὰ πολεμιστῶν ο'· ὁμοῦ ͵γ. Πάμφυλοι ιβ', ἔχοντες οἱ μὲν δ' ἀνὰ ἀνδρῶν κωπηλατῶν ρξ', οἱ δὲ η' ἀνὰ ἀνδρῶν ρλ'· ὁμοῦ ͵αχπ' Ὁμοῦ τὸ πᾶν διὰ τοῦ θέματος τῆς Σάμου ͵δχπ'.

De themate Sami.

Dromones decem, habentes singuli remiges ducentenos et trigenos, milites septuagenos. Faciunt simul ter mille. Pamphyli duodecim, quorum quatuor remiges vehebant centenos et sexagenos singuli; reliquorum octo autem singuli centenos et trigenos. Faciunt simul sumpti mille sexcentum et octoginta. Simul sumpti dromones et pamphyli thematis Sami faciunt quater mille sexcentum et octoginta.

Διὰ τοῦ θέματος τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

Δρόμονες ζ' ἔχοντες ἀνὰ ἀνδρῶν κωπηλατῶν σλ', καὶ ἀνὰ πολεμιστῶν ο'· ὁμοῦ ͵βρ'. Πάμφυλοι ζ' ἔχοντες οἱ μὲν γ' ἀνὰ ἀνδρῶν ρξ', οἱ δὲ ἕτεροι δ' ἀνὰ ἀνδρῶν ρλ'· ὁμοῦ ͵α. Ὁμοῦ τὸ πᾶν διὰ τοῦ θέματος τοῦ Αἰγαίου πελάγους ͵γρ'.

De themate Ægæi maris.

Dromones septem, vehentes singuli remiges 250, milites 70, faciunt 2100. Pamphyli septem, quorum tres vehebant singuli 160; de reliquis quatuor singuli 130; faciunt mille. Totum ergo contingens thematis Ægæi maris erat ter mille et centum hominum.

Διὰ τοῦ θέματος Ἑλλάδος.

D Δρόμονες· ι' ἔχοντες ἀνὰ ἀνδρῶν κωπηλατῶν σλ', καὶ ἀνὰ πολεμιστῶν ο'· ὁμοῦ ͵γ.

De themate Græciæ.

Dromones decem vehentes singuli remiges 230. milites 70, faciunt ter mille.

Διὰ τῶν Μαρδαΐτῶν (34).

Μαρδαξαῖται, στρατὸς σὺν ἀρχόντων (35), ͵δπζ, καὶ

De Mardaitis.

Mardaitorum copiæ, ducibus eorum computatis.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(34) Sunt gemini Mardaitæ orientales et occidentales

(35) Frequenter jungit Noster ἐν et σύν genitivis. Paulo post habemus quoque συνάρχοντες in nominativo, tanquam si una vox esset. Procopius Hœschelii p. 127, ξὺν φυλακῶν. Et in veteri inscriptione apud Pocokium p. 50.

Περσεφόνη πρόπολον σφετέρη εἰσήγαγεν αὐλὴν
Πατρὶ σὺν αἰνογόου μητέρος, Ἀβλαβίῳ

Proserpina suam in aulam induxit [hanc puellam] *ut esset ministra patri suo Ablabio et mæstissimæ matri.*

efficiebant quater mille octoginta septem capita; quibus accedebat mantissa mille hominum; faciunt 5087. Tota ergo navalis militia e classe imperiali et e classe provinciali composita constabat dromonibus centum et duodecim, et pamphylis septuaginta quinque; **378** remigibus trigesies et quater mille, militibus 7340, Russis 700, Mardaitis 5087.

Rogæ imperialis classis.

Exercitus cum ducibus constat 12502 capitibus. Roga est centenar. 15, litræ 90, numismata decem. Accedunt mantissa mille viri, quorum singuli accipiunt num. 5; faciunt litras 69, num. 32; dein Russi 700, quorum roga in universum est centen. 1. Facit roga classis et Russorum simul centenaria 17, litras 59, numismata 42.

De themate Cibyrrhæotarum.

Totus ejus thematis exercitus una cum ducibus et duplis constat capitibus 6760. Roga est centen. 2, litræ 21, num. 42.

De themate Sami.

Constat ejus exercitus una cum ducibus 4680 capitibus et duplis mille. Roga est centum.2, litr. 1, num. 11.

De themate Ægæi maris.

Exercitus cum ducibus 310, dupli mille. Roga centen. 1, litr. 54, num. 3.

De Mardaitis occidentalibus.

Exercitus cum ducibus 4087. Roga centen. 4. litr. 66, num. 32; mantissa mille hominum, quorum quisque octona numismata accipit, facit centen. 1, litr. 11, num. 8. In universum ergo facit roga Mardaitarum occidentalium centen. 5, litr. 77. num. 42. Tota summa rogarum pro imperiali classico, pro Russis, pro classico provinciali et pro Mardaitis occidentalibus est centen. 29, litr. 13, numism. 66.

De roga equitum.

Pro scholariis Thracesianis et Macedonibus, ad

A κατὰ προσθήκην ἕτεροι ᾳ· ὁμοῦ ͵επζ. Ὁμοῦ τὸ πᾶν διά τε τοῦ βασιλικοῦ πλοΐμου, διά τε τῶν θεμάτων δρόμονες ριβ', πάμφυλοι οε', ἄνδρες πωπηλάται χιλιάδες λδ', καὶ πολεμισταὶ ͵ζτμ', καὶ Ῥῶς ψ', καὶ Μαρδαῖται ͵επζ.

Αἱ ῥόγαι διὰ τοῦ βασιλικοῦ πλοΐμου.

Στρατὸς συνάρχοντες χιλιάδες ιβ' καὶ φβ'. Ῥόγα κεντηνάρια ιε', λίτραι Ϟ', ι'. Προσθήκην αὐτῶν ͵α ἀνὰ νομισμάτων ε', γινόμενον λίτραι ξθ', νομίσματα λβ'. Ῥῶς ψ', ῥόγα κεντηνάριον α'. Ὁμοῦ διὰ τοῦ πλοΐμου καὶ τῶν Ῥῶς ῥόγα κεντηνάρια ιζ', λίτραι νθ', μβ'.

B Διὰ τοῦ θέματος τῶν Κιβυῤῥαιωτῶν.

Στρατὸς συνάρχοντες ͵ϛψξ'. Ῥόγα κεντηνάρια β', λίτραι κα', μβ' σὺν τοῖς διπλοῖς.

Διὰ τοῦ θέματος τῆς Σάμου.

Σρατὸς συνάρχοντες ͵δχπ', καὶ ἀπὸ τῶν διπλῶν ͵α. Ῥόγα κεντηνάρια β', λίτρα α', ια'.

Διὰ τοῦ θέματος τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

Στρατὸς συνάρχοντες ͵γρ' καὶ ἀπὸ τῶν διπλῶν ͵α. Ῥόγα κεντηνάριον α', λίτραι νδ', γ'.

Διὰ τῶν Μαρδαϊτῶν τῆς Δύσεως.

Στρατὸς συνάρχοντες [48] ͵δπζ'. Ῥόγα κεντηνάρια δ', λίτραι ξϛ', λβ'. Καὶ ἡ προσθήκη ἀνδρῶν ͵α ἀνὰ η', C γινόμενον ρ' α', λίτραι ια', η'. Ὁμοῦ τὸ πᾶν διὰ τῶν Μαρδαϊτῶν τῆς δύσεως ῥόγα κέντηνάρια ε' λίτραι οξ', μβ'. Καὶ ὁμοῦ τὸ πᾶν διά τε τοῦ βασιλικοῦ πλοΐμου, τῶν Ῥῶς, τῶν θεματικῶν πλοΐμων καὶ τῶν [49] Μαρδαϊτῶν τῆς δύσεως ῥόγα κεντηνάρια κθ', λίτραι ιγ', ξϛ'.

Διὰ τῆς ῥόγας τῶν καβαλλαρικῶν.

Διὰ τῶν σχολαρίων τῶν Θρᾳκησιάνων καὶ Μακε-

VARIÆ LECTIONES.

[48] συναρχοντῶν ed. [49] πλοϊμῶν τῶν M. καὶ τῆς cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

tales. Illi erant veteres Pisidæ et Pamphyli, et habitabant circa Attaliam in themate Cibyrrhæotarum. Inde traducta pars eorum deponebatur in Thessalia et Macedonia et per insulas Ægæi maris spargebantur. Hi dicti fuerunt occidentales. Heraclius eos suo tempore in montem Libanum et Palæstinam mittebat, ut Saracenos ibi vexarent et reprimerent. Quod egregie fecerunt, totum tractum a Nigro monte, hoc est ab Antiochia inde et finibus Ciliciæ, usque ad urbem sanctam excursionibus et deprædationibus infestantes. E vicinia Saracenorum videntur nomen accepisse. Cl. Assemannus certe Bibl. Or. t. I. p. 502, id derivat a *Marada*, *rebellis, ferox, indomitus fuit*. Non improbabilis ea etymologia est. Possit quoque vel a *redda*, vel a *rad*, derivari. Scilicet a priori est in participio VIII conjugationis *Murtadd* et *al Murtaddah* sunt *apostatæ, relapsi, hæretici*. Forte sunt hi *Marduitæ* iidem cum Paulicianis, hæreticis, qui ex Armenia et Asia in Thraciam a Copronymo traducti et circa Philippopolin depositi fuerunt. Si vero a *rad* repetas, significabit *al Murtadah* homines *qui ad quærendum* id, quod appetunt et quo indigent, exeunt et oberrant. Erant enim hi Murdaitæ magis subitis in agros hostiles incursionibus, agendis prædis, locandis insidiis, quam pugnæ stataria utiles, husaris nostris similes. In omni certe historia, ut feri crudeles homines describuntur. Cedrenus p. 451 laudat eorum dexteritatem ex insidiis postes obruendi: δίκην Μαρδαϊτῶν κρυπτόμενοι οἱ Ῥωμαῖοι ἐξαίφνης τούτοις ἐπιῤῥίπτοντες. *Ertad* notat pabulatum vel aquatum exire, vel quæsitum, ubi aqua, ubi pabulum, ubi in universum victui necessaria sint, eoque, saltim quodammodo, conveniebant cum præcursoribus exercitus, τοῖς προδρόμοις, ut Noster appellat in Tactico. Μουρτάτοι appellantur a Codino Offic. II, n. 65. et V. n. 87; v. Du Cange v. Μυρταΐτης, ubi vir doctissimus et de his litteris optime meritus nonnulla habet, quæ ipsi ut orientalium litterarum haud perito facile condones; ut est illud de μυρσαΐτης, quod non dignitatis, sed proprium hominis nomen est. Adhuc notandum, e Nostri p. 382 apparare, occidentales Mardaitas, ut in provinciis maritimis depositos, nautas potissimum et remiges et piratas fuisse.

δόνων ὑπὲρ ἀνδρῶν χιλίων λζ'. Ῥόγα κεντηνάριον α', λίτραι μα', κδ'. Διὰ τοῦ θέματος τῶν Θρᾳκησίων ὑπὲρ ἀνδρῶν ,γ ἀνὰ νομισμάτων β' ῥόγα ρ', λίτραι π', κδ'. Διὰ τοῦ θέματος Σεβαστείας ὑπὲρ ἀνδρῶν ,α ῥόγα ρ' α', λίτραι ιγ', κδ'. Διὰ τῶν Ἀρμενίων τῶν Πλατανιτῶν ὑπὲρ ἀνδρῶν φ' ἀνὰ νομισμάτων ϛ', ῥόγα κεντηνάριον, λίτραι μα', μη'. Διὰ τῶν Ἀρμενίων Πρίνης ὑπὲρ ἀνδρῶν υ' ἐνὰ νομισμάτων ε', ῥόγα κεντηνάριον [50], λίτραι κζ', νϛ'. Ὁμοῦ καβαλλάριοι ,βλζ'. Ῥόγα κεντηνάρια β', λίτραι νδ', λη'.

Καὶ οἱ κατὰ προσθήκην ἄνδρες τρισχίλιοι ἐννεακόσιοι ῥόγα ρ', α', λίτραι νβ', νϛ'. Καὶ ὁμοῦ διὰ τοῦ καβαλλαρικοῦ ῥόγα κεντηνάρια δ', λίτραι ζ', κβ'.

mille triginta et septem viros, roga est centen. 1, litræ 41, num. 24. Pro ter mille viris e themate Thracesiorum (quorum unusquisque bina numismata in stipendium accipit,) est roga centen. 1, litr. 80, numism. 24. Pro mille viris e themate Sebastiæ est roga cent. 1, litræ 13, num. 24. Pro quingentis viris ex Armenis Plataniensibus, senis nummis in singulos imputatis, est roga centen. 1, litr. 41, num.48. Pro quadringentis vigis ex Armenis Prines, quinis nummis in singulos imputatis, est roga cent. 1, litr. 27, num. 56. Tota ergo roga caballariorum seu equitum bis mille triginta et septem sunt centenaria 2, litr. 54, num. 38. Accedunt mantissæ loco ter mille nongenti viri, quorum roga est cent. 1, litr. 52. Est ergo roga pro tota caballaria centenaria quatuor, litræ 7, num. 22.

Διὰ τοῦ προχρέου (36).

Διὰ τῶν πλοΐμων τῶν γ' θεμάτων τῶν ἐκ Κιβυρραιωτῶν τῆς Σάμου καὶ τοῦ Αἰγαίου πελάγους ὑπὲρ ἀνδρῶν ,γ ἀνὰ β' λίτραι πγ', κδ'. Διὰ τῶν Μαρδαϊτῶν τῆς δύσεως τουρμαρχῶν γ', ἀνὰ λϛ', δρουγγαρίων μβ' ἀνὰ ιβ', κομήτων μβ' ἀνὰ ϛ' στρατιωτῶν ,ε ἀνὰ δ', γινόμενα ἀμφότερα κεντηνάρια β', λίτραι ϟθ', νϛ'. Διὰ τῶν Ἀρμενίων θεμάτων Σεβαστείας τουρμαρχῶν ε' ἀνὰ ιβ', δρουγγαρίων ι' ἀνὰ ϛ', κομήτων η' ἀνὰ ε', στρατιωτῶν ἐννεακοσίων ἑξήκοντα πέντε ἀνὰ δ', γινόμενα ἀγφότερα λίτραι νε' ζ'. Διὰ τῶν Ἀρμενίων Πρίνης ἄνδρες φ' ἀνὰ β', γινόμενα λίτραι ιγ', ξδ'. Καὶ ὁμοῦ διὰ τοῦ ἀμφοτέρου προχρέου ρρ' δ', λίτραι νβ', ξ'. Ἰστέον, ὅτι ἐδέξατο ὁ στρατηγὸς τῶν Κιβυρραιωτῶν καὶ ὁ κατεπάνω τῶν Μαρδαϊτῶν Ἀτταλίας, ἵνα ὁ μὲν στρατηγὸς εὐτρεπίσῃ χελάνδια δύο ἀπὸ τῶν οὐσιῶν τῶν τουρμαρχῶν, ὁ δὲ κατεπάνω τῶν Μαρδαϊτῶν εὐτρεπίσῃ γαλαίας (37), καὶ διὰ Μαρτίου μηνὸς ἀποστείλωσι αὐτὰ εἰς Συρίαν, ἵνα περὶ πάντων τῶν ἐκεῖσε μελετωμένων καὶ πραττομένων ἐνέγκωσιν ἀπόκρισιν καὶ ἀληθὲς μανδάτον. Ἰστέον, ὅτι ἐδέξατο ὁ πρωτοσπαθάριος Λέων

379 *De prochreo.*

Pro ter mille viris classiariis e tribus illis thematibus, Cibyrrhæotarum nempe, Sami atque maris Ægæi, binis in singulos nummis imputatis, est rogar litr. 83,num.24.De Mardaitis occidentalibus. Pro turmarchis tribus inde petitis, unoquoque 36 nummis æstimato; drungariis 42,singulis duodenis numismatibus æstimatis;comitibus 42,senis nummis in quemque imputatis; militibus gregariis quinquies mille, quaternis in singulos nummis imputatis; conficitur roga centen. 2, litr. 99, num. 56. De thematibus Armeniæ; et primo de themate Sebastiæ. Pro turmarchis inde petitis quinque,quorum unicuique duodeni solidi stipendium sunt; et drungariis decem, quorum singuli stipendium habent senos solidos; et comitibus octo, singulis quinis solidis censis, et militibus gregariis nongentis sexaginta duobus, quaternis nummis in singulos imputatis; est roga in universum lit. 55, num. 7. De Armenia Prines. Veniunt inde viri quingenti, singuli duobus solidis censi.Faciunt litras 13,num. 64. Tota summa prochrei centen. 4, litr. 52, num.

VARIÆ LECTIONES.

[50] ΣΧΟΛ. Οὕτω κατὰ προσθήκην.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(36) Quid πρόχρεον sit, non exputo, neque invenio, qui doceat. Fuitne quod nos dicimus *Handgeld, Angeld, Vorschuss, avance d'argent*, nummorum summa, quæ militi in bellum ituro in mensem unum alterumve ante debitum terminum solvebatur, ut sibi arma, victum et alia necessaria expeditioni comparare posset?

(37) Est vox Arabica *Khâliat*, de quo dixi ad Taraphæ Moallacam p. 48. Commodum hic exponendus venit locus Continuatoris Constantiniani p. 122. Script. post Theophan., ubi tria navium genera nominantur, κουμβάρια, γαλέαι et σατοῦραι. Nisi malis *cumbarias* a γόμος derivare (κούμβος, κόμβος, et γόμος idem esse alibi dixi, et valeret tunc vocabulum idem atque *onerariæ naves*), possit ab Arabico, *Cubar*, derivari, id est *naves grandes*, primi ordinis, maximæ formæ. Γαλέαι sunt, ut patet, nostræ *galeres* et *galeones*. De σατοῦραι tandem non constat, itane recte, an rectius σακτοῦραι scribatur, ut apud Scriptorem Vitæ Basilii Macedonis p. 185 A legitur. Si posterius præferas, nihil different nominis quidem significatione a ταῖς κουμβαρίαις seu *onerariis*, si ita velis. Nam σακτοῦραι essent pro σακτωρίαι, a σάττειν, *offercire*. Mihi tamen melior videtur altera lectio σατοῦραι vel certe σκατοῦραι, eaque pariter Arabica vox esse. Significat nempe *chathr dimidiam* rei cujusque *partem*. Ergo *chthor* naves *dimidiæ* sint, quæ ad cumbarias seu grandes naves habeant rationem dimidiam. Neque hæc sola sunt vocabula nautica Arabica Græca civitate donata. Sunt et alia, ut e. c. Ταριτ *tharid, velox* navis, quasi dicas *venatrix*, ut Batavi appellant suas *lagden*. Unde autem tot Arabica vocabula in Græcum sermonem se penetrarunt, cum Græci multis sæculis ante Saracenos navigationem excoluerint, et medio quoque ævo, si non plus, certe non minus quam Saraceni Andalusii, Afri, Cretenses, Ægyptii, Syri naves et prælia atque itinera maritima exercuerint, ideoque navium hæc genera dudum ante Saracenos habuerint, eorumque cum ipsis nomina. Quis hoc dicat? Mira res est linguarum mutatio. Ut res omnes, ita dialecti quoque certo stabilique loco non manent, sed mutantur in dies, ut homines. Vicinitas gentium et consuetudo et studium novandi homini innatum multum in sermonem quoque valent. Vid. ad. p. 380.

60. Strategus Cibyrrhæotarum in se recepit præparare chelandia duo e familiabus turmarcharum. Catepano seu capitaneus Mardaitarum Attaliæ vero recepit in se præparationem galearum. Promiserunt quoque hæc mense Martio in Syriam mittere, ut de omnibus, quæ ibi vel consiliis agitantur, vel ipso instituuntur opere, relationem et verum mandatum seu notitiam afferant. Leo protospatharius et præfectus Cypri, de gente Symbatici, in se recepit, fidos et diligentes exploratores in sinum Tarsensem mittere et in provinciam, cui nomen est Ostia; item ad Tripolin, Laodiceam, ut ex omnibus illis partibus mandata seu notitias afferant eorum, quæ Saraceni moliuntur. Strategus Thessalonicæ recepit in se curam fabrefaciendi sagittarum ducenta millia, hastarum vel venabulorum tria millia, scutorum quotquot procurare possit. Judex Helladis aut Græciæ recepit in se procurationem mille menauliorum, quæ etiam præstitit; et præterea promisit alia procurare et illuc mittere, quo se missurum condicturus sit. Præfectus Chripi [seu Eubœæ] in themate vel provincia Helladis promisit curare, ut fabrefierent sagittarum ducenta millia et venabulorum tria millia. Idem in se receperunt quoque strategi Nicopoleos et Peloponnesi. Protospatharius Theo-

A καὶ ἄρχων Κύπρου, ὁ τοῦ, Συμβατίκη, ἀποστεῖλαι ἀκριβεῖς κατασκόπους εἴς τε τὸν κόλπον τῆς Ταρσοῦ καὶ εἰς τὰ Στόμια (38), ἔτι δὲ καὶ πρὸς Τρίπολιν καὶ Λαοδίκειαν, ἵνα ἐκ τῶν ἀμφοτέρων μερῶν ἐνέγκωσι μανδάτα, εἴ τι διὰ μελέτης ἔχουσιν οἱ Σαρακηνοί. Ἰστέον. ὅτι ἐδέξατο ὁ στρατηγὸς Θεσσαλονίκης τοῦ καμεῖν σαγίτας χιλιάδας σʹ καὶ μεναύλια (39) χιλιάδας γʹ καὶ σκουτάρια, ὅσα δυνηθῇ. Ἰστέον, ὅτι ἐδέξατο ὁ κριτὴς Ἑλλάδος (40) καμεῖν μεναύλια ͵α, ἅπερ καὶ ἐτελείωσεν. Ἐδέξατο δὲ καμεῖν καὶ ἕτερα καὶ καταγωγιάσαι αὐτὰ ἐν οἷς ἂν δέξηται. Ἰστέον, ὅτι ἐδέξατο ὁ ἄρχων Χρήπου (41) ἐν τῷ θέματι Ἑλλάδος καμεῖν σαγίτας χιλιάδας σʹ καὶ μεναύλια χιλιάδας γʹ. Ὡσαύτως καὶ ὁ στρατηγὸς Νικοπόλεως καὶ ὁ Πελοπποννήσου. Ἰστέον, ὅτι ἐδέξατο ὁ πρωτο-
B σπαθάριος Θεόδωρος ὁ τοῦ Παγκράτη ἀπελθεῖν εἰς Ἀνατολικοὺς καὶ καταγράψασθαι τοὺς Πλατινιάτας, καὶ δι' αὐτῶν καὶ δι' ἑτέρων τῶν ἐκ τοῦ θέματος συστῆσαι ἄνδρας φʹ ἐκλελεγμένους καὶ πρὸς τὸ τοξεύειν ἐπιτηδείους, καὶ ἐὰν ὦσιν ἐξ αὐτῶν τινες ἐπιτήδειοι καβαλλάριοι, εἴτε ἐκ τῶν ἀρχόντων, εἴτε ἐκ τῶν σχολαρίων. Εἰ μὲν κατὰ πλήρης (42) ἔχωσι τὴν ῥόγαν αὐτῶν οἱ σχολάριοι [51], ἵνα ἐξοπλισθῶσιν ἐκ τῶν ἰδίων καβαλλαρικὴν ἐξόπλισιν· εἰ δὲ ἐλλιπεῖς (43) εἰσιν πρὸς τὴν ῥόγαν, ἵνα λάβωσιν ἀπὸ τῶν μητάτων

VARIÆ LECTIONES.

[51] ὡσχολάριοι cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(38) Sic reddidit vocem Arabicam *Thogur* vel *Tsogur*, quæ loca omnia patentia, hiantia, aditum aliquo concedentia et in specie confinia Syriæ et Ciliciæ, olim Pylas dictas, significat. Forte hæc est illa *regio limitaneorum*, cujus ex Actis SS. Sergii et Bacchi mentionem facit Ortelius Thes. Geogr. v. *Barbalesus*. Scilicet Arabes tractum Ciliciæ et Syriæ et Armeniæ conterminum duas in provincias dividunt, unum, *Elawasem, loca munita, les barrières*, et *Ettsoghour, loca hosti exposita et obnoxia*; *tsaghr* est *omnis hiatus*, præcipue *oris*, item fenestra quævis. Non consentiunt auctores in figendis harum provinciarum limitibus et sæpe ambas confundunt. Ut Nasiroddin Thusensis et Ulug Beig in tabulis Geographicis (t. III. Geogr. minor. Hudsoni p. 93 et 125) metropolin Tsogur seu τῶν Στομίων faciunt Antiochiam. Contra vero eamdem urbem metropolin provinciæ Alawasem facit Abulfeda, cujus in prolegomenis ad Tab. VI. hæc sunt verba [Ed. Lips. 1786, p. 26]; *Ad loca Syriæ celebria pertinet quoque al Awasem; id nomen, ut monet Ibn Haucal, non uni loco proprium, sed provinciæ commune est, cujus capitalis est Antiochia. Ibn Chardadeba multas numerat Awasem et huc refert curas* [hoc est *curatorias, præturas*] *Mambeg, Tizin, Risapa, — Saizar, Apamea, Marrah Nomani*, etc. Paulo post [p. 30] de Tsogur hæc habet. *Tsagr est nomen omnis loci, qui est in vultu hostis* [in quem primum incurrit tuæ ditionis aggressor]. *Ad Tsogur Syriæ pertinebant olim Adena et Tarsus et vicinus ager, quem Armeni* [Christiani] *hodie tenent. Sunt alibi quoque Tsogur seu* στόμια. *Ut in Transoxana sunt Tsogur, nunc idololatris parentia; item in Andalusia. Idem auctor eo nomine appellat quidquid citra montem Locam* [Taurum] *est et in ditionem Romanorum* [seu Græcorum] *usque ad diei iter procurrit. Ibn Chordadebah Malatiam ad Tsogur Mesopotamiæ refert*, etc. Primus quis fuerit hujus appellationis auctor, Græci an Arabes, quis dicat? [Sind es denn etwan die Mardatschen, die in der Gegend von Croatien noch heutzutage wohnen? *Ex Addend.*]

C (29) Est vox Latina *venabula*; βεναύλια primum et dein corrupte μεναύλια scripserunt, solemni confusione litterarum β et μ.

(40) Est idem qui δικαστὴς Ἑλλήνων apud Cedren. p. 753. Goaro ibi non consentio. Videtur horum judicum fuisse non tantum, ut lites componerent, sed etiam tributa cogerent. Colligo ex Cedreno p. 757. Judicem Græciæ τὴν πραιτωρίαν ἀρχὴν ἔχοντα τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς τοῦ Πέλοπος εὖ τὰ ἐκεῖ διαθησόμενον καὶ τὰς τῶν εἰρημένων ἀνδρῶν [nempe incolarum Helladis et Peloponnesi] διαλυσόμενον ἔριδας appellat Nicetas p. 31. Tales judices κριταὶ θεματικοὶ appellabantur, quod Leunclav. Nov. Const. Porph. p. 233, ed. Meurs. vertit *judices delegati*, Guther. p. 442, *pedanei*. Idem Leuncl. ibid. p. 226, κριτὰς μαθηματικοὺς vertit *cognitores*. Sed f. leg. θεματικοί pro μαθηματικοί. Κριτὴς δρόμου fuit ex mente Goari ad Codin. p. 27, n. 27, judex et cognitor litium circenses inter factiones nascentium. Nam D δρόμος; etiam circum notat. Forte tamen rectius credatur ille fuisse, qui causas cursus publici et evectionum cognosceret. Κριτὴς φοσσάτου, judex castrensis, qui militum lites dirimit; vid. Goar ibid. p. 31 et 67. Κριτὴν τοῦ βήλου idem habet p. 38 et 44. Indicem navium imperialium dromadariarum memorat Constant. Porph. de administrando imperio p. 140. *[Σπαθαροκανδιδάτος καὶ κριτή. Script. post Theoph. p. 294.]* Dubium, qualis κριτὴς hic fuerit, cum expressum non sit.

(41) Id est Euripi vel Eubœæ.

(42) Ita passim librarius pro καταπλήρη, ut κατάπλεων. Sæpe κατὰ in compositione *perfectionem* et *plenitudinem* notat, et, ut ita dicam, *totalitatem*, v. ad p. 270.

(43) Conjicio, dictionis hujus sensum esse *qui autem rogam non acceperint* aut *non accipiant*.

ἄλογα, ἤ καὶ ἀπὸ ἐκθέσεως μονοπροσώπων (44) ἐν τῷ θέματι τῶν Ἀνατολικῶν. Περὶ τῶν ὀφειλόντων ἑτοιμασθῆναι εἰς Θρᾳκησίους, ἤγουν τῶν κ′ χιλιάδων τοῦ κριθαρίου [52] καὶ περὶ τῶν μ′ χιλιάδων τοῦ τε σίτου καὶ τοῦ παξαματίου (45) καὶ ἀρευρίου καὶ περὶ τοῦ οἴνου τῶν λ′ χιλιάδων καὶ περὶ τῶν σφακτῶν τῶν ι′ χιλιάδων καὶ περὶ τοῦ ἑτοιμασθῆναι λινάριον λόγῳ τῶν προπύρων καὶ καλαφατήσεως χιλιάδας ι′, ἵνα ἔχῃ (46) εἰς τὰ Φύγελα (47) [53], καὶ καρφία χιλιάδας ζ′ λόγῳ τῆς ἡλώσεως τῶν δρομόνων. Ἐδέξατο περὶ τούτων ὁ πρωτονοτάριος τῶν Θρᾳκησίων. Ἐδέξατο καὶ ὁ Λιμνογάλακτος, ἵνα συνδράμῃ αὐτὸν εἰς τὸν οἶνον. Περὶ τοῦ ἑτοιμασθῆναι καρφίον πενταδακτυλαῖον λόγῳ τῆς στρώσεως τῶν δρομονίων, εἰς τὰς σκάλὰς καὶ εἰς τὰς πάθνας (48) χιλιάδας λ′, καὶ κατέλθωσιν εἰς τὰ Φύγελα. Ἐδέξατο δὲ περὶ τούτου ὁ στρατηγὸς τῆς Σάμου τοῦ λαμβάνειν ἔξοδον παρὰ τοῦ πρωτονοταρίου. Περὶ τοῦ ἑτοιμασθῆναι καρφίον ἁρπάγιον κοινοστομαῖον λόγῳ χελωνῶν καὶ σκαλῶν καὶ λοιπῶν κατέργων χιλιάδας γ′, καὶ σπιθαμιαῖον χιλιάδας γ′. Ἐδέξατο δὲ περὶ τούτου ὁ στρατηγὸς τῆς Σάμου. Περὶ τοῦ ἑτοιμασθῆναι καρφίον ἑξαδακτυλαῖον χιλιάδας δ′, καὶ πενταδακτυλαῖον χιλιάδας δ′ καὶ τετραδακτυλαῖον δ′ διὰ τὰς γερακαραίας (50) καὶ τοὺς διαπάτους καὶ λοιπὰς χρείας· Ἐδέξατο δὲ περὶ τούτου ὁ στρατηγὸς τῆς Σάμου. Περὶ τοῦ δέξασθαί τινα βασιλικὸν τὸν ὄντα εἰς Ἀνατολικοὺς ἑτοιμάσαι κριθὴν χιλιάδας κ′ καὶ παξαμάτια καὶ σῖτον καὶ ἀρεύριον χιλιάδας ξ′ διὰ τῶν Κιβυρραιωτῶν καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ, καὶ ἵνα καταγωγιασθῶσιν ἀπὸ Ἀνατολικοὺς εἰς Ἀτταλίαν ἀντὶ τοῦ ἀπεργομένου εἰς τὸ Καλὸν ὄρος (51). Περὶ τοῦ ἀγοράσαι τὸν πρωτονοτάριον τῶν Κιβυρραιωτῶν καρφίον μικρὸν λόγῳ τῆς παρηλώσεως τῶν βυρσαρίων χιλιάδας ξ′. Περὶ τῶν σανδαλίων τῶν χαμοθέντων λόγῳ τῶν δρομονίων εἰς τὸν τρέχοντα, ἵνα ἀποσταλεῖ τῆς ἑταιρείας μετὰ κελεύσεως πρὸς τὸν κατεπάνω, καὶ δώσει αὐτὸν πρωτοκαγκελλάριον καὶ πᾶσαν συνδρομὴν [54], καὶ κρατήσει τοὺς Κορφιτιάνους (52) Ἡρακλείας, καὶ ἐπάρῃ ναύτας ὑπὲρ ἑκάστου σανδαλίου

A dorus, Pancratii filius, [id est gente, quæ de Pancratio nomen habet, oriundus,] recepit in se in thema Orientis abire et conscribere Platiniatas **380** (Armenos, et ex iis aliisque ejusdem thematis conficere numerum quingentorum virorum militarium electorum, præstantium sagittariorum, quorumdam quoque forsan, sive de tribunis, sive de scholariis seu gregariis illi sint, equestri militiæ non ineptorum. Scholarii, siquidem integram percipiunt rogam, de suo sibi comparabunt armaturam equestrem. Sin minus, accipiant equos e metatis, aut etiam e rationario illorum in themate Natoliæ habitantium, quorum unusquisque semetipsum singularem militem præstare debet. Tracenses parata debent habere viginti millia [saccorum] B hordei, et quadraginta millia farris et paxamatii seu panis bis cocti et farinæ et triginta millia [doliorum] vini et decem millia caprarum mactatarum; item decem millia [saccorum] lini pro accendendis ignibus Græcis et pro sarciendis navibus Phygela [urbs Ioniæ] præstet, et clavorum millia sex pro clavatura dromoniorum. Hæc curanda in se recepit protonotarius Thracensium et curator curatoriæ, cui nomen est Lacus Lactis, spopondit illi, se, in præstando quidem vino, non defuturum. Pro tabulatis dromoniorum affigendis, item in usum scalarum et præsepium, parata sunto et ad Phygela urbem perferuntor triginta millia clavorum quinos digitos longorum. Ea se curaturum promisit strategus Sami, eumque in finem se sumpturum necessarias impensas a protonotario. Parata sunto millia C tria clavorum instar harpagarum aduncorum, communis generis, pro testudinibus et scalis et reliquis instrumentis navalibus; item millia tria clavorum spithaman longorum. Idem ille Sami strategus hæc præstiturum in se recepit, uti etiam hæc sequentia: quatuor millia clavorum ad senos digitos longorum, alia totidem aliorum ad quinos, item ad quaternos alia quatuor millia pro sic dictis falconariis et tabulatis et aliis necessitatibus. Recipiat

VARIÆ LECTIONES.

[52] Ita R. c. sigl. cod., κριθοῦ ed. [53] καρφία om. R., cod. et ed. [54] συνδρομεῖν cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(44) Videtur esse index eorum, qui soli pro se, non combinati cum aliis σύνδυο aut συντρεῖς, sed seorsim militant, et quot eorum quisque equos in militiam præstare debeat.

(45) V. Lindenbrog. et Vales ad Amm. Marcell. p. 185 B.

(46) Subintelligitur autem, e sequentibus huc trahendus, protonotarius Thracesiorum thematis.

(47) Scribitur *Pygela* et *Phygela* et *Phygella*. Est urbs thematis Thracesiorum seu Ioniæ. Trajectus illinc est in Cretam; vid Ortelii Thesaur. Georg. v. *Pygela* et *Phygela* et Ricaut de l'Eglise Grecque p. 50.

(48) Id est φάτνας. Novi Græci sæpissime π et φ promiscue habent. Potest vox proprio significatu accipi et *præsepia* notare; aderat enim huic expeditioni equitatus quoque. Potest tamen etiam *foros* notare et *armaria*, vasis ibi reponendis.

(49) Valde fluctuavi ad hanc vocem nescius rectæ rationis interpretandi. Fuit cum credens οι pro υ positum fuisse, veterem *canum rostris similium*. Quod cum deinceps videretur prorsus improbabile, assumpsi aliud quid, magis, ne vacuum locum sinerem, quam persuasione, sic vertendum esse.

D (50) Inesse huic voci aliquid de γέραξ ἱέραξ, *accipiter*, *falco*, video; non autem quid ipsa vox sibi velit.

(51) Ubi situm fuerit hoc *Calon Oros* seu *Mons-pulcher*, non novi, neque invenio.

(52) Quid Corfitiani mihi videantur fuisse, exposui in ipsa interpretatione. Viderint alii, quam recte conjectaverim. Nunc tantummodo etymologiam nominis *Corfiz* addam, quo hodie insulam olim Corcyram dictam appellant. Scilicet habet novum nomen insula a promontorio Κορυφῷ, unde contracte factum *Corphos* et *Corphiz* et *Corphu*. Illius promontorii fit Ntcetam p. 38.

in se cæsarianus aliquis in Natolia agens parata tenere millia viginti [saccorum] hordei et sexaginta millia [saccorum doliorumve] paxamatii et farris et farinæ pro Cibyrrhæotis et stratego Natoliæ, qui e Natolia transmigrare debent in Attaliam, quo præsidiariorum ejus ad Calon Oros egressorum in vices succedant. Protonotarius Cibyrrhæotarum coemat millia sexaginta clavorum minutorum pro coriis affigendis. De sandaliis seu parvis navigiis comparatis in usum dromoniorum notandum, debere cursorem aliquem ex hetæria desumptum cum sacro mandato ad catepanum mitti, et hunc illi addere protocancellarium omnemque assistentiam. Ille cursor sumat Corfitianos **381** Heracleæ [id est classiarios ex insula Corfiz seu Corcyræ, apud Heracleam cum navibus stationem agentes]. Levet quoque nautas in singula sandalia quaternos, eosque cum sandaliis quantocyus mittat cum protocancellario. Instructa sunto sandalia suo quodque malo et antenna et remis quaternis et remo vicario. Levet item cymbas octonorum remorum sex. Quid factum sit de muricibus, item de saccis anno superiore comparatis, de ligonibus, stipitibus, circellis, annulis, torquibus ferreis et volutis, interrogetur cœtonita Theodoretus, isque cum indiculo omnium suum notarium ad nos mittat. Imperetur præfecto oræ maritimæ [steni nempe], ut armet ex contributione oppidanorum milites mille ducentos. Receperunt in se strategus thematis Cibyrrhæotarum et catepanus Mardaitarum Attaliæ et Leo de gente Symbatici dicta oriundus providere sollicita cura, ne quem ignotum hominem sinant in Syriam evadere, cujus delatione quid rerum nostrates Romani agant, hostes comperiant.

A δ'. Ἀποστείλῃ δὲ αὐτὰ διὰ συντομίας διὰ τοῦ πρωτοκαγκελλαρίου. Ἵνα δὲ ἔχῃ [58] ἕκαστον σανδάλιον το κατάρτιον αὐτοῦ καὶ τὸ κερατάριον καὶ ἀνὰ κωπίων δ' καὶ τὸ παρακώπιον (53). Ἔτι δὲ καὶ ἁλιάδια ζ' ἀκτάκωπα. Περὶ τῶν τριβολίων (54), ἵνα ἐρωτηθῇ ὁ κοιτωνίτης Θεοδώρητος, τί ἐγένοντο· ὁμοίως καὶ περὶ τῶν σακκίων τῶν περσυνῶν (55) καὶ τῶν τζαπίων καὶ τζόκων, κρικελλίων τε καὶ δακτυλίων καὶ ψελλίων καὶ κριῶν, ἵνα ἀποστείλῃ τὸν νοτάριον αὐτοῦ μετὰ τὴν καταγραφὴν πάντων πρὸς ἡμᾶς. Περὶ τοῦ ὁρισθῆναι τὸν παραθαλασσίτην, ἵνα ἐξοπλίσῃ ἀπὸ συνδόσεως τῶν αὐτῶν (56) στρατιώτας ͵ασ'. Ἰστέον, ὅτι ἐδέξατο ὅ τε Κιβυῤῥαιώτης καὶ ὁ κατεπάνω τῶν Μαρδαϊτῶν Ἀτταλίας καὶ ὁ Λέων τοῦ Συμβατίκη, ἵνα ἔχωσιν ἀσφάλειαν καὶ ἀκρίβειαν, καὶ μὴ παραχωρῶσίν τινα τῶν ἀγνωρίστων πρὸς Συρίαν ἀπελθεῖν, καὶ δι' αὐτῶν B ἀποκομισθῆναι εἰς Συρίαν τὰ ἀπὸ Ῥωμανίας μανδάτα.

De expeditis in Longobardiam tempore domini Romani [Lecapeni] imp. ind. VIII. *[Anno Christi* 935.]

Cum protospathario Epiphanio appellens indictione octava classis regia constabat chelandiis aut fenunculis undecim; quæ autem præcesserat et jam septima indictione sub ducatu patricii Cosmæ appulerat classis, totidem chelandiis constabat et septem carabiis Russos 415 vehentibus. Equites erant e thematibus Thracesiorum et Macedoniæ, rectores quidem 202, scholarii [veterani] 98 et novitii 608. Milites erant peregrini, et quidem de magna hetæria 31, de media hetæria 46, de Farganis 45, de Chazaris 47, dein de basilicis 71, de arithmo urbanorum 35, de novis captivis 79, Musulini [seu Saraceni de urbe et provincia Musse] 14,

Διὰ τῶν ἐν Λαγοβαρδίᾳ ταξειδευσάντων ἐπὶ τοῦ κυροῦ Ῥωμανοῦ τοῦ βασιλέως εἰς ἰνδ. η' (57).

Τὰ κατελθόντα μετὰ τοῦ πρωτοσπαθαρίου Ἐπιφανίου βασιλοπλόϊμα (58) χελάνδια εἰς ἰνδικτίονα η' ια'. τὰ προκατελθόντα μετὰ τοῦ πατρικίου Κοσμᾶ χελάνδια εἰς ἰνδικτίονα ζ' ια'. Ῥῶς καράβια (59) ζ' ἔχοντα ἄνδρας υιε'. Διὰ τῶν καβαλλαρικῶν. Θρακησιάνοι καὶ Μακεδόνες ἄρχοντες σβ', σχολάριοι ϙη', C νεοι σχολάριοι χη'. Διὰ τῶν χαρακιωτῶν (60) τῶν ἐθνικῶν· τῆς μεγάλης ἑταιρείας ἄνδρες λα'· τῆς μέσης ἑταιρείας ἄνδρες μζ'. Φαργάνοι ἄνδρες με'. Χάζαροι μζ'· ἀπὸ τῶν βασιλικῶν ἄνδρες οα'· ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν τῇ πόλει ἄνδρες λε'· ἀπὸ τῶν νέων αἰχμαλώτων οθ'. Μουσουλινοὶ (61) ἄνδρες ια'· Πανορμῖται ἄνδρες ιη'. Τοῦρκοι (62) ἄνδρες πδ'.

VARIÆ LECTIONES.

[58] ἔχει cod. et ed., ut alibi.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(53) Videtur remus vicarius esse, fracto aut amisso substituendus. In M. erat παρακω cum π suprascripto.

(54) Tribulorum seu muricum in bellis usitatorum accuratam memini me legisse descriptionem in Procopii historia, Gothica ni fallor, sed locum non annotavi; vid. ad p. 389.

(55) Ita est in M. Forte novi Græci sic enuntiant pro περυσινῶν.

(56) Forte τῶν ἀστῶν. Id certe in Latinis expressi; at solent ambæ voces a librariis permutari, ut monstravit doct. Io. Piersonus Verosimil. l. I, 3. p. 37.

(57) Incidit in A. C. 935, qua tamen in temporis nota subesse videtur error, ut e dicendis ad titulum proximum constabit. Romanus non Junior, sed Lecapenus intelligitur.

(58) Vel etiam, si quis malit, βασιλοπλοΐμου. In M. est βασιλοπλο, apographum dederat βασιλικοπλοι.

(59) Sunt navigia minora, quæ majoribus inserviunt. Tale navigium designat vox Arabica unde hæc orta; v. Du Cange v. *Carabus*. Non confundenda species hæc cum altera navium specie, *Gorab* seu *corvus* dicta, unde Latini sua *golabia* D nominarunt; vid. Caffari Annales Genuenses I. VI. Scr. Rer. Ital. Murat. p. 261. et Du Cange v. *Golafri*.

(60) Videntur iidem esse atque οἱ Χαρακηνοί, *milites gregarii*, qui destinati sunt expeditionibus bellicis, et ut in vallo, τῷ χάρακι, versentur.

(61) Videntur esse Arabes aut Turci ex provincia Musulensi seu e Mesopotamia bello capti et abducti.

(62) Sunt qui hodie Hungari dicuntur. Nam hodierna Hungaria olim Turcia audiebat.

Ἀρμένιοι οἱ ἀπὸ βουλῆς (63) ἐξελθόντες σὺν τῶν μαγγαναρίων ἄνδρες λς'· ὁμοῦ καβαλλάριοι ἄνδρες ,αυνγ'.

A Panormitani 18, Turcæ 84, Armenii, qui sponte sua expeditioni aderant una cum manganariis seu machinariis, 36. In universum erant equites mille quadraginti quinquaginta tres.

Τὰ ἀποσταλέντα τὸν ῥῆγα Ἰταλίας (64) ἐπὶ Ῥωμανοῦ δεσπότου, εἰ ἄρα ἐξέλθῃ καὶ καταπολεμήσῃ τοὺς ἀντάρτας πρίγκιπας, τόν τε Λανδοῦφον (65) καὶ Ἀτένουλφον, τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ Γοήμαριν καὶ Γοηφέριν, τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ πάντας τοὺς ἀποστατήσαντας (66) Λαγοβάρδους ἀπὸ τοῦ θέματος Λαγοβαρδίας (67) καὶ παραδώσῃ τὰ κάστρα τῷ στρατηγῷ Λαγοβαρδίας.

Missa regi Italiæ [*Hugoni*] *sub Romano imp.* [*Lecapeno*], *ut eductis copiis subigeret rebelles Landulfum et Atenulphum*, **382** *fratres* [*Capuæ et Beneventi*], *item Waimarium et Waiferium* [*Salerni dominos*], *pariter fratres, et omnes Longobardos de themate Longobardiæ, qui defecerant: et ut adempta illis castra restitueret et stratego illius provinciæ.*

Λογάριον κεντηνάριον α'· ἐσωφόρια ι'· ποτήριον

Pro ipso rege mittebantur [cum supradicto Epi-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(63 Non dubito, me recte expressisse compendium scripturæ, quod in membranis erat, βουλγ. Nos tales *voluntarios* appellamus, Arabes *Mutathawwaah.*

(64) Vocabulum Italiæ strictiore sensu hic sumendum est, quo nempe sumi eo sæculo solebat. Italiam enim medio ævo appellabant id, quod hodie Lombardiam dicimus, olim Galliam Cisalpinam dicebant. De illo vocabuli significatu egit Muratorius præfat. ad Acta Translationis S. Geminiani t. VI. Scr. Rerum Italicar. Veteres contra Italiam appellabant, quæ alias magna Græcia audiebat, hodie regnum Neapolitanum dicitur. Artemidorus p. 26, ubi Pialia, ludos ab imp. M. Antonino Pio in honorem Adriani imp. celebrata ait ἐν Ἰταλίᾳ, designans Puteolos. Polybius p. 30 fine ed. Gron. *Italiam* pro *Japygia* nominat; et sic alii sæpius. Rex ille Italiæ, ad quem Romanus legationem misit, fuit Hugo, qui legatos ad Romanum miserat, auxiliumque ab eo contra Saracenos Italiam vastantes rogaverat. Mittebat ipsi Romanus suppetias, sed ea conditione, ut regulos Campaniæ Longobardos, Landulphum et Adenulphum, Capuæ et Beneventi principes, item Gaimarium et Gaiferium (nostro hodierno scribendi more *Waimar* et *Waifer*, aut, quod idem est, *Waibel*), Salerni dominos, in ordinem cogeret, et ad agnoscendam CPtani imperatoris majestatem adigeret. In historiam et chronologiam illorum principum admodum intricatam me non immitto; sed conferre jubeo Camilli Peregrini Histor. principum Longobardorum, quam Muratorius l. II, Scriptorum rerum Italiæ inseruit. De legatione Hugonis ad Romanum, quam pater Luitprandi obiit, conferre juvabit dicti Luitprandi Histor. I. III, cap. 5. Legationis ejus finis forte fuit, ut Romano a se occupatum Italiæ regnum significaret, quod A. 926. susceperat, id est indictione XV, aut, I, et ut societatem belli cum eo iniret. Regnum enim, ut novum, nondum compositum tum erat, habuitque illud nunquam fere satis pacatum. Incidit hæc prima legatio in A. C. 927. Respondebat huic Hugonis ad se legationi Romanus hac ipsa hic commemorata, ut videtur, aut alia paulo antiquiore legatione. Id enim exacte definire non licet. Quotiescunque tandem ultro citroque commeaverint legati, certum hoc est, Romanum imp. studuisse Hugonem ad partes suas pertrahere, eumque sollicitasse, ut junctis Italicis suis copiis cum Græcis rebelles regulos Longobardici sanguinis in ordinem cogeret. Nam anno 933 Beneventanus, a Theobaldo, Hugonis affini, Spoleti et Camertis marchione, adjutus, gravi clade Græcos afficiebat et captos omnes Græcos per ludibrium castratos domum remittebat. Videtur Hugo ea lege Romano annuisse et operam socialem præstitisse, ut Bertha, spuria sua filia, Romano juniori, senioris e filia nepoti, tum admodum infanti adhuc, aliquando matrimonio jungeretur; et sic factum, ut Campania Græcum ad jus rediret. Intelligitur hoc e Luitprando, cujus in libello de legatione sua ad Nicephorum Phocam hæc leguntur verba: *terram* (ita objurgabat Luitprandus, se teste, Nicephorum p. 480.) *quam imperii tui esse narras, gens incola et lingua Italici regni esse declarat* [adeoque ad Græcum jus nihil B quidquam pertinere. De Neapolitano regno controversia est.] *Landulphus, Beneventanorum et Capuanorum princeps, septennio potestative eam sibi subjugavit* [id est usurpavit per tyrannidem, possedit de facto, ut aiunt, non de jure] *ut a servitutis ejus seu successorum suorum jugo usque ad præsens non exiret* [id est non exiisset. Ergo redierat Campania tum ad Græcos.], *si non immensa data pecunia Romanus imperator nostri regis Hugonis amicitiam emeret* [id est *emisset*]. *Et hæc causa fuit, quod nepoti suo et æquivoco* [Romano juniori puta] *ejusdem Hugonis spuriam conjugio copulavit.* Antequam autem id fieret, mittebat Hugo aliam legationem CPlin, circa A. 939, ferme, qua auxilium a Græco imperatore adversus Saracenos Fraxinetum insidentes rogabat; et Romanus mittebat ipsi copias, quarum ope A. 941 Saraceni illi Fraxineto depulsi fuerunt. Legationis hujus meminit Luitprandus Hist. V. 4.

C (65) Ita et in M., ne quis vitium typorum reputet.

(66) Quibus legibus Beneventani et Salernitani illi principes tenuerint suos principatus a Græcis imperatoribus, patet ex charta veteri Waimarii apud Muratorium t. I, Ant. Ital. p. 181, ubi sic jacet: *declaro ego Waimarius, princeps et imperialis patricius, quia concessum est mihi a sanctissimis et piissimis imperatoribus Leone et Alexandro per berbum* (διὰ λόγου, vid. ad p. 408.) *et fermissimum præceptum bulla aurea sigillatum integram sortem Benebentane probincie — ut liceret me exinde facere omnia, quod voluero, sicut antecessores mei omnes principes fecerunt*, etc. De potentia eorum latius ibi disputat Muratorius, qui tamen eos vasallos imperatorum Græcorum fuisse non negat, quia nempe titulum *Anthypati et Patricii* gesserunt. De casu hoc exstat insignis inscriptio Tarenti, a Muratorio Thesaur. t. I, p. 468. edita, quam cum hactenus disputatis conferri velim:

D

ΡΩΜΑΝΩΣ ΒΑCΙΛΕVS ΡΩΜΑΙΩΝ
ΚΡΑΤΙSΤΟS ΜΕΤΑ ΔΕΔΑΜΑCΜΕΝΟΥS
ΤΟΥS ΑΠΟSΤΑΤΙΚΟΥS ΚΑΙ ΤΟΥS ΛΑΟΥS ΤΗS
ΚΑΛΑΒΡΙΑS ΘΟΡΥΒΩΔΗS ΕΠΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟS
ΚΟΝSΤΑΝΤΙΝΟS CΙΝ ΤΩΝ CΑΡΡΑΚΕΝΩΝ
ΒΟΗΘΕΙΑΤΟ ΝΕΟΝ ΦΡΟΤΡΙΟΝ ΕΝ ΤΗ ΠΟΛΕΙ
ΤΑΡΑΝΤΩ ΕΚ ΘΕΜΕΛΙΩΝ ΚΕΚΕΛΕΥΚΕ ΟΙΚΟΔΟ-
ΜΕΙΝ.

(67) Quando thema Langobardiæ nominant Græci, intelligunt eam regni Italici seu Langobardiæ partem, quæ ad ipsos adhuc tum spectabat, alias *minorem Langobardiam* dictam. « Fuit Græcis in more, ducatus Beneventani partem ac præcipue Apuliam *Longobardiæ minoris* vocabulo peculiari designare. Verba sunt Cl. Muratorii t. I, Ant. Ital. p. 72, quem conferri velim, et Angelum de

phanio] centenarius unus numeratæ pecuniæ; esophoria 10; poculum ex onychite marmore unum; vitra Heliopolitana 17; sacculi triginta

A ὀνυχίτου α'· ὑέλια κλεοπτ. (68) ιζ'· θυμίαμα θυλάκια λ'· ἀλειπτὰ (69) φ'· τοὺς ζ' κόμητας τοῦ αὐτοῦ ῥηγὸς ἀνὰ ἐσωφορίων β'· τοῖς ς' ἐπισκόποις (70) τοῦ

JOAN. JAC. REIKSII COMMENTARIUS.

Nuce ad Chronic. Cassin. I, 49, ubi inter alia hæc habet: In Historia Miscellanea I, 23, Joannes sacellarius et logotheta missus legitur in Longobardiam, una cum Adelgiso *dudum majoris Longobardiæ rege.* Nimirum ut intelligamus, duplicem fuisse Longobardiam, alteram, quæ fuit Longobardorum regnum, et idcirco *major*, alteram, quæ duci paruit Beneventano. Ascribam quoque verba Carusii ad Excerpta ex Annæ Comnenæ Alexiade t. II. Biblioth. Siculæ p. 1156. Sunt autem hæc. « Longobardiæ nomen olim tam late patuit, ut universa Italia hoc vocabulo intelligeretur. Charta Caroli M. pro divisione imperii: *Italia vero, quæ et Longobardia dicitur*, etc. Postmodum Græcis ea potissimum pars, quæ in Calabria et Apulia eorum imperio paruit. Sic in Themat. Constant. Porphyr. l. II, c. 11. Demum Æmilia et Liguria hoc nomine appellatur ab Alberto Mussato l. VI. De Gestis Henrici VII, c. 14. » Videatur itaque utraque Lombardia a Lombardis nomen accepisse. Verum res secus habet. De Longobardis solummodo appellata est Gallia Cisalpina, quæ hodiernum adhuc nobis Germanis *die Lombardey* audit, olim Longobardiæ regnum et Longobardia minor. Verum alterius Longobardiæ minoris, Calabriam et Apuliam complexæ, nomen ab Arabibus repetendum est. Habent illi vocem *Barr*, quæ terram continentem, in specie maritimam, *riperiam*, notat. Sic *barral Adwah* appellant continentem Africæ, qua trajectus fit in Hispaniam. Rodericus Toletanus Hist. Arab. c. 15, *promontaria transductiva* reddidit. *Al Barr at Thawil, longam barram* seu *longam riperiam* aut *continentem* appellant totum tractum Italiæ a freto Siculo usque ad clisuras Genuæ et confinia Franciæ. Lombardiam autem proprie dictam, in qua Mediolanum est, *al Lambardiam*, et *al Lombardiam* appellabant. Vocem *Barræ* ab ipsis non Hispani tantum, sed et Franci et Itali assumpserunt. Aimoin. Continuat. l. v. c. 22: *Saraceni de Barra* [id est Africa] *egredientes et hostem Ludovici post tergum sequentes.* Cf. Abulf. Ann. t. V. p. 147. seqq.] De differentia Lombardiæ et Langobardiæ, item de majore et minore Lombardia, illa Gallia Padana, hac ducatu Beneventano, disputat anonymus quidam monachus Cassinensis in notis ad Morenæ historiam Laudi p. 1130. Tomi VI. Script. Rer. Ital. Murat. Expendatur locus Nili Doxopatrii de quinque patriarchatibus: Ἐπεὶ γὰρ τὸ Δουκάτον πάσης Λογγιβαρδίας, τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος οὔσης, ἦν ὑπὸ τὸν βασιλέα Κωνσταντινουπόλεως. Ergone magna Græcia erat patria Hellenum, et proprie olim, ante Romam conditam, Hellas dicta, unde trajecti in Græciam Hellenes huic regioni nomen suum imposuerunt? *Ex Addend.*]

(68) Compendium scripturæ κλεο cum πτ superimpositis extricare non valui. In Latinis ut aliquid darem non prorsus alienum, dedi Heliopolitana. Sæpe *K* et *H* a librariis permutari, demonstro ad p. 439, et in nostris membranis ambæ litteræ tam gemellis erant modis exaratæ, ut ovum ovo similius esse nequeat. De vitro in tractu Tripolis Palæstinæ et Baalbeki seu Heliopolis et apud Byblum ex arena fluvii Byblini mire candida et pellucida factitato, et veteres, ut Plinius, et recentiores Itinerarii ad unum pene omnes memorant. In compendio quoque πτ latere πολιτάνα, vix est dubium. In M. erat sic scriptum ὀηλεο, cum πτ superimpositis. Unde etiamsi velles κλεοπατρικὰ efficere, mihi quidem de vitris Cleopatricis non constat.

(69) Debuerunt ergo hæc aleipta bursulis aut pyxidibus e. c. stanneis inclusa fuisse, quia numerabantur. Inter alia dona, quæ Alexius Comnenus Henrico V mittebat, est quoque *opobalsamum*. Dignus est locus Annæ, qui totus apponatur. Pag. 94. ait epistola ibi integra inserta: Τῇ μέντοι εὐγενείᾳ σου νῦν ἀπεστάλησαν δεξιωμάτων ἕνεκεν ἐγκόλπιον χρυσοῦν μετὰ μαργαριταρίων, θήκη διάχρυσος ἔχουσα τμήματα ἔνδον διαφόρων ἁγίων, ὧν ἕκαστος διὰ τῶν ἐφ' ἑκάστου αὐτῶν ἐντεθέντος χαρτίου γνωρίζεται, *misimus nobilitati tuæ* [semper eo vocabulo Græcus imperator in illa epistola Germanicum compellat] *amicitiæ et bonæ voluntatis ergo, insinuale aureum* [pyxidem in sinu gestabilem] *margaritis obsitum, pyxidem auream habentem in se diversorum reliquias sanctorum, quos inscriptum pergameno, quod unumquodque fragmentum involB vit, nomen significat*, καυκίον σαρδωνύχιον, *patina e sardonyche*, καὶ ἐμπότης κρύος, *poculum crystallinum*, ἀστροπέλεκυν δεδεμένον μετὰ χρυσαφίου καὶ ὀποβάλσαμον. Quid in his sit ἀστροπέλεκυς, fatetur Du Cange ad h. l. se ignorare. Quid si lapidem ceraunium significet, genus gemmæ rutilantis, ignitæ, de quibus Tertullianus apud Salmas. Exerc. Plin. (ubi de cerauniis plura): *Cerauniis gemmis non ideo substantia ignita est, quod coruscent rutilato rubore.* Forte capsula pro opobalsamo condendo fuit e tali gemma. Traductus hic mos species odoratas dono mittendi cum ipsis speciebus procul dubio ex oriente venit, ubi missitata inter principes viros inter alia dona muscum, ambram et agalloctum tradunt historiæ. Abulfeda ad An. 255. [Chr. 869.] de Jacobe, filio Laitschi, Soffarida narrat, eum, occupata Perside, inter dona, quibus et victoriam nuntiaret, et obsequium atque clientelam Chalifæ deferret, huic misisse *decem*

C *falcones candidos et centum globos* (vel *bursas*) *musci.* Locum hunc sit vertit Teixeira [Relaciones de el Origen etc. de los Reyes de Persia etc. Amberes, 1710. 8. p. 248.] e suo Khondemiro paulo aliter tradente: *veynte falcones — dies blancos y dies de diversas colores y* 200 *manos de Almiscar muy puro que son* 450 *libras*; *y esto con los falcones mando de presente al Kalefah de Bagadad.* Renaudot. p. 538. Histor. Patriarch. Alexandr. inter dona a Saladino ad Nuroddinum missa refert *ambaræ fragmenta duo magna, alterum viginti, alterum triginta librarum.* Gynæconitides nempe principum orientalium talia appetunt, et stupeas diffidasque fere legens, quantos illæ sumptus quotannis in odoramentis fecerint. [Inter præcipua dona, quibus Romanus Hugonem ad suscipiendum bellum adversus rebelles Longobardos, inferioris Italiæ regulos, incitabat, recensentur pallia, vestes pretiosæ, blatteæ. Pariter enumerat Alexius Com-

D nenus in epistola ad Henricum V imp. Germanum, in Alexiade p. 93, inter ea, quibus ipsum permovit, ut bello Robertum Guiscardum Normannum aggrederetur, pecuniæ quidem, ex pacto missæ, 144, millia nummum aureum, et mittendæ 216 millia, vestium autem ἑκατὸν βλαττία. *Ex Addend.*]

(70) Quinam hi septem regis Hugonis Comites fuerint, dictu difficile est. Videntur Marchiones et Comites iidem esse. Erant autem tum celebres et potentes maxime Marchio Italiæ vel Insubriæ, cujus metropolis Mediolanum (adeoque rex Hugo ipse tum erat Marchio Insubriæ), Marchio littoris Italici vel Ligurici, Marchio Tusciæ, Marchio Romaniæ, Marchio Fori Julii vel Tridentinus et Spoleti, Marchio Eporediæ denique. Tusciæ Marchio circa A. 935. erat Hubertus, post ejectum Bosonem, Hugonis regis fratrem. Marchio Tridentinus

αὐτοῦ ῥηγὸς (71) σκαραμάγγια δίκτρινα ς'. Λόγῳ τοῦ A κόμητος καὶ μαρκησίου (72) τοῦ αὐτοῦ ῥηγὸς τοῦ πλησιάζοντος τὸ θέμα Λαγοβαρδίας σκαραμάγγια ε', δικίτρινον α', διρόδινον α', διβένετον α', δίασπρον α'· ὁμοῦ σκαραμάγγια θ', ἐσωφόρια δ', ἐσωφόρια λεπτόζηλα γ'· ὁμοῦ ζ'. Ἔργα ἀργυρᾶ διάχρυσα γ'. Εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ῥὴξ οὐ παραγένηται, ἀποστείλῃ δὲ λαὸν, καὶ καταπολεμήσωσι καὶ ἀφανίσωσι τοὺς ἀποστάτας καὶ παραδώσωσι τὰ κάστρα τῷ στρατηγῷ Λαγοβαρδίας. ὡσαύτως δι' αὐτῶν ἀποστείλῃ τὰ προῤῥηθέντα πάντα πρὸς τὸν ῥῆγα. Ἐδόθησαν τῷ πρωτοσπαθαρίῳ Ἐπιφανίῳ λόγῳ ἐξόδου (73) τοῦ αὐτοῦ ταξειδίου τῆς Λαγοβαρδίας σκαραμάγγια διαφόρων χροιῶν καὶ ἐξεμπλίων ς', ἐσωφόρια ὀκτάλια λ', λωρωτὰ κ', ἀληθινὰ κ'. Ἐξ αὐτῶν ἐξωδίασεν ὁ πρωτοσπαθάριος Ἐπιφάνιος σκαραμάγγια β', ἐσωφόρια ὀκτάλια ιζ', λωρωτὰ ιβ', B ἀληθινὰ ιδ'. Μετὰ δὲ τὸ ἀναδραμεῖν αὐτὸν εἰσεκόμισεν τὰ περισσεύσαντα σκαραμάγγια δ', ἐσωφόρια ὀκτάλια ιγ', λωρωτὰ η', ἀληθινα ς'. Ἰστέον, ὅτι τὰ θεματικὰ πλόϊμα ἐν τῇ κατὰ Κρήτης ἀφίξει ἐρογεύθησαν (7) οὕτως· οἱ τουρμάρχαι ἀνὰ λ', οἱ κόμητες τῆς κόρτης ἀνὰ κ', οἱ χαρτουλάριοι τῶν θεμάτων ἀνὰ κ', οἱ δομέστικοι τῶν θεμάτων ἀνὰ κ', οἱ δρουγγάριοι ἀνὰ κ', οἱ κόμητες ἀνὰ ς', οἱ στρατιῶται ἀνὰ γ', οἱ ναύκληροι τῶν γαλεῶν ἀνὰ δ', ὁ λαὸς τῶν γαλεῶν, ἤτοι οἱ Μαρδαῖται, ἀνὰ γ'. Ἰστέον, ὅτι, οἱ τοῦ θέματος τοῦ Χαρπεζικίου (75) ἐρογεύθησεν οὕτως. Οἱ μεγάλοι τουρμάρχαι, ὁ μεριάρχης, ὁ κόμης τῆς κόρτης καὶ ὁ δομέστικος τοῦ θέματος ἀνὰ ε', οἱ ἐλαττότεροι τουρμάρχαι ἀνὰ νυμισμάτων δ', οἱ δρουγγάριοι ἀνὰ γ', οἱ στρατιῶται ἀνὰ β'. Ἰστέον, ὅτι οἱ Σθλαβησιάνοι οἱ καθισθέντες C εἰς τὸ ὀψίκιον ἐρογεύθησαν οὕτως· αἱ τρεῖς αὐτῶν κεφαλαὶ ἀνὰ ε', καὶ οἱ λοιποὶ ἀνὰ νομισμάτων γ'.

thuris; alipta 500. Pro ejus septem comitibus singulis esophoria bina. Pro sex ejus episcopis totidem scaramangia citrina. Pro ejus comite et marchione, cujus jurisdictio cum provincia Longobardiæ conterminat, scaramangia 5, citrinum 1, roseum 1, venetum 1, et album 1; in universum scaramangia 9. Item esophoria [præstantiora] 4 et tria minuta; simul esophoria 7; opera argentea inaurata 3. Habebat Epiphanius in mandatis, ut, si rex ipse non adveniret sibi opitulatum, mitteret tamen copias, quæ subigerent et exterminarent rebelles, præsidique Longobardiæ castra restituerent, nihilominus regi prædicta munera mitteret per ejus homines, haud secus ac si ipse adfuisset. Addebantur protospathario Epiphanio eo fine, ut haberet, unde sumptus in illa Longobardica expeditione faceret, scaramangia diversorum colorum et exemplorum numero sex, esophoria octalia seu octoulnaria 30, lorota seu loris insignita vel cancellata 20, rubra 20. De his expendit protospatharius Epiphanius scaramangia 2, esophoria octalia 17, lorota 12, rubra 14. Reliqua restituebat in urbem reversus, scaramangia 4, esophoria octalia 13, lorota 8, rubra 6. Classiarii provinciales accipiebant in expeditione Cretense rogas in hunc modum: turmarchæ trigena numismata; comites cortis seu prætorii vicena; chartularii thematum item vicena; domestici thematum item; drungarii tantumdem; comites sena; gregarii milites terna; naucleri galearum seu triremium quaterna; populus galearum seu turba nautica, Mardaitæ puta, terna. Qui de themate Charpezic erant, accipiebant rogas in hunc modum. Magni turmarchæ, item meriarcha, comes cortis et domesticus thematis accipiebant

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

erat Manasses, olim episcopus Arelatensis, tunc autem ab affine suo, rege Hugone, in Italiam vocatus et episcopatu atque marchia Tridenti, item episcopatu Mantuano et Veronensi donatus, Marchio Eporediæ erat Berengarius, filius Adelberti. Spoletinum protinus nominabimus. Sed Albericus Romam consulis nomine regebat, Marociæ filius Hugonis regis privignus. In reliquos, si tanti, inquirant historiæ Italicæ medii ævi curiosi ruspatores.

(71) Quinam etiam hi sint sex episcopi regis Hugonis, me melius dixerint historiarum medii ævi periti. Forte fuerint hi Pisanus aut Januensis, Ticinensis, Mediolanensis, Veronensis, Aquileianus et Ravennas.

(72) Marchio, regi Hugoni parens, ad thema Longobardiæ proximus erat circa illa tempora Theobaldus, Spoleti et Camertis Marchio, eoque A. 934 defuncto, Ansgarius, filius Adelberti, Marchionis Eporediæ. Spoletani, quamvis duces plerumque audirent, revera tamen marchiones et comites erant, et, ut ait Murator, t. I, Antiq. Ital. p. 270., *nunc ducis, nunc marchionis, interdum etiam comitis titulo insigniti cernuntur.*

(73) Ergo non nummos, sed vestes ipsi addebant, quas venderet (erant autem panni CPtani in Europa occidentali cari et rari) et inde viveret. Parum digna hæc res esset legatis nostrorum regum. In Abyssino et orientalibus quibusdam regibus minorum gentium paupertinarum fertur, si legati eorum Armeni aut Judæi mercatores sunt, et cum mancipiis castratis mercaturam exercent. Conf. Bernieri Itinerar. et relatio historica de Choadja Morado, regis Æthiopiæ quondam ad Batavos legato, post opuscula Ludovici du Four de Longerue Lipsiæ anno 1750 edita. Attamen erat eo tempore mos mercatores pro legatis mittendi, pro istorum hominum parcimonia et paupertate. Ita Otto I, imp. Luitfredum, institorem seu mercatorem, πραγματευτὴν Moguntinum, legabat CPlin ad Constantinum Porphyrogennetum; v. Luitprand. Hist. VI, 2.

(74) At quotiesid iteratum? Ad quantum spatium imputata ipsis fuit roga? Singulisne mensibus, an D trimestribus? Ego crederem, in singulos annos aut certe pro tota expeditione (pour une campagne tout entière) fuisse tantum erogatum illis militiæ diversis ducibus, quantum hic recensetur. Minutum certe pro nostra ætate. Patet ex p. 386 singulis quidem mensibus datam fuisse rogam, sed quovis mense tantummodo quartam partem ejus summæ, quæ hic scripta est, cum tota expeditio non ultra quatuor menses durare subsumeretur.

(75) Thema *Charpezik* aut *Charpezikion* nullibi reperio. Cogitavi aliquando de *Darbesek* in confiniis Ciliciæ et Syriæ, in faucibus et pylis sito, celebris nominis clisura in historia Arabica. Rectene conjectaverim, viderint alii. Sed scrupulum movet, quod Χαρπεζίκιον recurrat p. 385. et aliquoties deinceps, eaque scriptura constanter servetur.

solidos quinos; minores turmarchæ solidos quaternos; drungarii ternos, milites binos, **383** Sthlabesiani in obsicium thema traducti et ibi depositi rogam accipiebant hanc: tres eorum capitanei nummos quinos, reliqui ternos. Qui e themate Thracesiorum in Cretam trajiciebant, erant hi: strategus vel prætor aut præses, turmarcha Theodosiacorum, turmarchæ victorum, turmarchæ maritimorum, meriarcha, chartularius thematis, comes cortis, domesticus thematis, drungarocomites 64, quorum alii binos, alii ternos milites sub sua dispositione habebant, ita ut milites in universum essent centum et quinquaginta. De processione vel officio strategi aderant expeditioni protomandator, protocancellarius, protobandoforus, protodomestici sex, protocentarchi 6, processionales, id est apparitores, centum. De Armenis riperiam suam custodientibus, quamvis haberet strategus tum cum educeret in expeditionem Cretensem, viros armatos ad sexcentos, attamen non permissum est pluribus, quam quinquaginta, viris trajicere ob paucitatem carabiorum onerariorum. De bando turmæ Theodosiacorum aderant comes unus, proagetæ seu primipili quatuor, protomandator turmarchæ unus; faciunt simul septem capita. De bando merarchæ pariter aderant septem viri. Causa ejus rei hæc erat. Drungarius classis jusserat ejus thematis non milites, sed tantum rectores et primipilos adesse. Turmarcha victorum relinquebatur a drungario classis, propterea quod ægrotaret, jussus interim oram maritimam provinciæ custodire. Ille vero turmarcha suos primipilos secum tenebat.

A Οἱ ἀπὸ τοῦ θέματος τῶν Θρᾳκησίων ἐν τῇ Κρήτῃ περάσαντες, ὁ στρατηγὸς, ὁ τουρμάρχης τῶν Θεοδοσιακῶν (76), οἱ τουρμάρχαι τῶν βικτόρων, οἱ τουρμάρχοι τῆς παραλίου, ὁ μεριάρχης, ὁ χαρτουλάριος τοῦ θέματος, ὁ κόμης τῆς κόρτης, ὁ δομέστικος τοῦ θέματος, δρουγγαροκόμητες ξδ', ἔχοντες οἱ αὐτοὶ δρουγγαροκόμητες οἱ μὲν ἀνὰ στρατιωτῶν δύο, οἱ δὲ ἀνὰ στρατιωτῶν γ', ὡς εἶναι τὸ πᾶν στρατιώτας ρν'. Ἀπὸ τῆς προελεύσεως τοῦ στρατηγοῦ ὁ πρωτομανδάτωρ, ὁ πρωτοκαγκελλάριος, ὁ πρωτοβανδοφόρος, πρωτοδομέστικοι ϛ', πρωτοπένταρχοι ϛ', προελευσιμαῖοι πεζοὶ ρ'. Ἀπὸ τῶν Ἀρμενίων τῶν φυλασσόντων τὴν παραλίαν τοῦ θέματος. Ὡς γὰρ ἀνήγαγεν ὁ στρατηγὸς, εἶχεν ἕως τῶν χ' ἐξωπλισμένους πρὸς τὸ περάσαι ἐν Κρήτῃ· διὰ δὲ τὴν ὀλιγότητα τῶν καματέρων καραβίων οὐ συνεχωρήθησαν περάσαι, εἰ μὴ οἱ ν'. B Ἀπὸ τοῦ βάνδου τῆς τούρμας τῶν Θεοδοσιακῶν κόμης α', προάγεται δ', ὁ πρωτομανδάτωρ τοῦ τουρμάρχου α', ὁ δομέστικος τοῦ τουρμάρχου α'· ὁμοῦ ζ'· ἀπὸ τοῦ βάνδου τοῦ μεράρχου ὁμοίως ζ'. Ὅτι στρατιώτας οὐ προσέταξεν ὁ δρουγγάριος τοῦ πλοΐμου περάσαι ἐν Κρήτῃ, εἰ μὴ ἄρχοντας καὶ προαγέτας. Ὅτι ὁ τουρμάρχης τῶν βικτόρων διὰ τὸ ἀσθενεῖν αὐτὸν κατελείφθη παρὰ τοῦ δρουγγαρίου τοῦ πλοΐμου εἰς φύλαξιν τῆς παραλίου τοῦ θέματος. Ἐκράτησεν δὲ ὁ αὐτὸς τουρμάρχης καὶ τοὺς προαγέτας αὐτοῦ.

CAPUT XLVI.

C *Expeditio adversus Cretam et armatura tam classis, quam equitatus, tempore Constantini et Romani Porphyrogenitorum in Christo fidelium imp. indict. VII* [*anno Christi* 949].

Regia classis constabat usiis [navium id genus est,] centum quinquaginta, in quibus pamphyli sex et alii duo recens comparati; chelandia ad usiarum instar facta centum, in quibus numerabantur usiæ septem Russorum per Dyrrhachium et Dalmatiam stationem agentes, tres in Calabria, tres aliæ ad expediundam aliquam imperialem commissionem cum Stephano ostiario et præfecto sacri aquiminalis in Hispaniam missæ. Pamphylus unus custodiæ urbis a Deo protegendæ [Constantinopoleos] deputatus et usiæ viginti quatuor. **384** In Cretam excursura armis affligendam pamphyli 7, usiaca chelandia 33; in universum sunt chelandia 40,

ΚΕΦΑΛ. ΜΕ'·

Ἡ κατὰ τῆς νήσου Κρήτης (77) γενομένη ἐκστρατεία καὶ ἐξόπλισις τῶν τε πλοΐμων καὶ καβαλλαρικῶν ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ Ῥωμανοῦ τῶν Πορφυρογεννήτων ἐν Χριστῷ πιστῶν βασιλέων εἰς ἰνδικτίονα ζ'.

Τὸ βασιλικὸν πλόϊμον οὐσίαι ρν', ἐξ ὧν πάμφυλος (78) ζ' καὶ οἱ ἀρτίως κατασκευασθέντες β'. Οὐσιακὰ χελάνδια ρ'. Ἐξ αὐτῶν τῶν Ῥουσίων ἔν τε Δυῤῥαχίῳ καὶ ἐν Δαλματίᾳ οὐσίαι ζ, ἐν Καλαβρίᾳ οὐσίαι γ', μετὰ τοῦ ὀστιαρίου Στεφάνου καὶ νιψιστιαρίου εἰς τὴν Ἱσπανίαν δουλία οὐσίαι γ'. Εἰς φύλαξιν τῆς θεοφυλάκτου πόλεως πάμφυλος α' καὶ οὐσίαι κδ'. Τὰ μέλλοντα ταξειδεῦσαι ἐν Κρήτῃ πάμφυλοι ζ, οὐσιακὰ χελάνδια λγ', ὁμοῦ χελάνδια μ'. Δρόμονες κ' ἀνὰ οὐσιῶν β', οὐσίαι μ'. Οἱ Ῥῶς ἄνδρες φπδ' D καὶ παιδία τὰ ποιοῦντα ταξειδεῦσαι (79) ἄνδρες με', ὁμοῦ Ῥῶς χκθ'. Οἱ Τουλμάτζοι ἄνδρες τξη', οἱ αἰχμάλωτοι ἄνδρες ψ. Ἐάθησαν εἰς φύλαξιν τῆς

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

(76) Reliquiæ hæ sunt e veteri disciplina militari Romanorum, in qua legiones passim ab Augustis appellabantur. *Victores* pariter videntur iidem cum *legione victrice* esse. Nicetas p. 16. legiones quasdam sub Joanne Comneno memorat, unam τῶν Ἐκλεκτῶν, aliam Macedonicam, aliam Scythicam, aliam Persicam.

(77) Expeditionem hanc Constantini adversus Saracenos Cretenses infelices successus duce Gongyla ennucho sortitam fuisse, Cedren. p. 500 narrat, et ita in extremis Constantini rebus refert, ut immediate isti narrationi mortem ejus subjiciat, certe post rex ejus calculo Ind. XIV. A. M. 6464., id est A. C. 956, gestas eam tradit. Noster autem in ind. VII., id est A. 949, reponit. Non concilio hanc pugnam.

(78) Videntur navigia esse in Pamphylia fabrefacta, aut qualibus in Pamphylia utebantur.

(79) *Pueri, qui faciunt castra metari* aut *in castris agere*. Obscure dictum leviter et ambigue expressi in Latinis. Videntur fuisse, qui tentoria erigerent et destruerent, aquam gererent et alia ministeria facerent. Verum tam paucine tot hominibus, 584 numero, sufficiebant? Vix putem.

A πόλεως οἱ στρατηγοὶ τοῦ Αἰγαίου πελάγους μετὰ χελανδίων παμφύλων ζ' ἀνὰ ἀνδρῶν ρκ' καὶ χελανδίων οὐσιακῶν δ' ἀνὰ ἀνδρῶν ρη'. Κατελείφθη δὲ καὶ μία οὐσία εἰς τὸ κόψαι τὴν τῆς ὀγδόης ἰνδικτίονος ξυλὴν (80). Ὁ στρατηγὸς τῆς Σάμου μετὰ χελανδίων παμφύλων ζ' ἀνὰ ἀνδρῶν αν' καὶ χελανδίων οὐσιακῶν ζ' ἀνὰ ἀνδρῶν ρη'. Ἀπεστάλησαν δὲ μετὰ τοῦ πρωτοσπαθαρίου Ἰωάννου καὶ ἀσηκρήτης ἐν Ἀφρικῇ (81) χελάνδιά γ' καὶ δρόμονες δ' ἀνὰ ἀνδρῶν σκ'. Ὁ στρατηγὸς τῶν Κιβυῤῥαιωτῶν μετὰ χελανδίων παμφύλων ζ' ἀνὰ ἀνδρῶν ρν' καὶ χελανδίων οὐφιακῶν ζ' ἀνὰ ἀνδρῶν ρι'· κατελείφθη δὲ καὶ εἰς φύλαξιν τοῦ θέματος πάμφυλοι β', οὐσιακὰ δ'. Κατελείφθη δὲ καὶ εἰς τὸ κόψαι τὴν τῆς ὀγδόης ἰνδικτίονος ξυλὴν οὐσίαι β'. Κατελείφθη δὲ καὶ εἰς φύλαξιν (82) τοῦ κυροῦ Στεφάνου τοῦ γυναικαδέλφου τοῦ βασιλέως ἐν B Ῥόδῳ οὐσία α' καὶ δρομόνων δ' ἀνὰ ἀνδρῶν σκ'· Γαλέαι τῆς Ἀτταλίας ιε', Ἐξ αὐτῶν κατελείφθη εἰς φύλαξιν τοῦ θέματος γαλέαι ς'. Γαλέαι τῆς Ἀντιοχείας (83) β'. Κατελείφθησαν καὶ αὗται εἰς φύλαξιν τοῦ αὐτοῦ θέματος. Γαλέαι τῆς Καρπάθου. Κατελείφθησαν εἰς φύλαξιν τῆς νήσου Καρπάθου γαλέα α'. Ἀπὸ τοῦ θέματος Πελοποννήσου ὁ τουρμάρχης τῆς παραλίου μετὰ χελανδίων δι'. Ἀπὸ τῶν Μαρδαϊτῶν τῶν τῆς Δύσεως θεμάτων, Νικοπόλεως, Πελοποννήσου, Κεφαληνίας ἄνδρες ͵γ.

A dromones 10, quorum cum singuli binas haberent suas usias, efficiebantur usiæ 40. Russorum erant viri 584, quibus si accensentur 42 pueri seu servi in castris servientes, erunt Russi universi 629. Tulmatzi 368, captivi 700. Relinquebantur domi ad custodiam urbis [regiæ] strategi Ægæi maris cum chelandiis pamphylis 6, quorum singula tenebant viros centenos vicenos, et chelandiis usiacis quaternis singulis viros centenos octonos vehentibus. Una quoque usia relinquebatur ad cædendam ligneam materiam [pro ædificiis publicis erigendis] per instantem octavam indictionem [seu annum proxime secuturum]. Porro mittebantur in Cretam] strategus Sami cum chelandiis pamphylis sex, quorum unumquodque viros centenos quinquagenos trahebat, et chelandiis usiacis 6, et in eorum B unoquoque viris 108. Mittebantur quoque cum Joanne protospathario et asecreta in Africam chelandia 3 et dromones 4, habentes singuli viros ducentenos vicenos. Strategus Cibyrrhæotarum mittebatur cum chelandiis pamphylis sex, trahentibus singulis viros centenos quinquagenos, et chelandiis usiacis 6 cum viris quoque centenis denis. Relinquebantur in præsidium provinciæ pamphyli 2, usiaca chelandia 4; item usiæ 2 ad cædendam materiam pro octava indictione. Etiam in insula Rhodo observandum Dominum Stephanum, fratrem imperatricis, relinquebatur usia una et dromonia quatuor, 220 quodque classiariorum. De quindecim galeis Attaliæ relinquebantur ad custodiam istius provinciæ galeæ sex. Domi quoque manebant duæ Antiochiæ galeæ præsidii causa. Nautica quoque vis insulæ Carpathi domi restitabat eumdem in finem. Consistebat tum ea tota in una galea. Expeditioni intererat e themate Peloponnesi turmarcha oræ maritimæ cum chelandii quatuor. Mardaitarum e provinciis occidentalibus, ut Nicopoli, Peloponneso et Cephalenia excitorum aderant viri ter mille.

C

Διὰ τοῦ καβαλλαρικοῦ.

Ἀπὸ τοῦ θέματος Θρᾴκης ὁ τοποτηρητὴς, καὶ ἀπὸ τῶν δ' ταγμάτων ἄρχοντες ἄνδρες μλθ', σχολάριοι τῶν δ' ταγμάτων, ἄνδρες τνδ'· ὁμοῦ ἄρχοντες καὶ σχολάριοι τῶν δ' ταγμάτων, ἄνδρες υϟγ'. Ἀπὸ τῶν θέματος Μακεδονίας ὁ τοποτηρητὴς καὶ ἀπὸ τῶν δ' ταγμάτων ἄρχοντες, ἄνδρες πγ'. Σχολάριοι

De equitatu.

Equitum aderant ad illam expeditionem hi. E themate Thraciæ lociservator et quatuor tagmatum rectores, qui viros 139 efficiebant, cum scholariis quatuor tagmatum, capitibus 354. In universum illi efficiebant, tam rectores, quam scholarii quatuor tagmatum simul sumpti, capita 493. E the-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(80) Id est ξυλίαν *lignaturam*, materiam ligni cædedam pro indictione seu anno futuro. Nautæ otii tempore vel quando non in expeditione nautica essent, ad opera publica adhibebantur, ut ad comportandam ædificiis publicis struendis materiem (vid. Leo Gramm. p. 472 et 481. Cedren. p. 585 et 599), ita hic loci ad cædenda ligna in silvis D pro usu aut palatii aut forte totius urbis CPtanæ.

(81) Africa hic est non pars terrarum orbis de quatuor una, sed aut provincia stricte sic dicta, aut hujus provinciæ capitalis cognominis, sedes regia Fathemidarum, antequam in Ægyptum transmigrarent, alias de conditore et gentis istius et urbis, Mahadi, Mahadia dicta (v. D'Herbelot. Bibl. Orient. v. *Mehedia* p. 573.) Dominabatur autem eo tempore, A. C. 949, Africæ Almansur, nepos illius Almahadii, quem modo nominavimus, primi de gente Fathemidarum in Africa et Mauritania dynastæ. Non bene conveniebat his Fathemidis, Africæ et Siciliæ atque Sardiniæ dominis, cum Ommiadis, qui supremum tunc imperium in Hispanos Arabes eorumque multos diversos regulos omnes exercebant. Illæ simultates tempore post sub Almoëzzo, istius Almansuri filio, in apertum bellum erumpebant. Videtur itaque legationis illius in Africam scopus fuisse, ut Almansur, dominus maris mediterranei inter Siciliam et Græciam interjecti, Saracenos Cretenses, ut a Saracenis Hispanis dependentes, eorumque olim ἀποίκους, vexaret quantum posset; vid. ad p. 330, dicta.

(82) Stephanus, filius Romani Lecapeni, olim imperator, tandem anno 945, ineunte a Constantino imperio exutus et in Proconnesum primo, deinde Rhodum translatus, exilium et privatam vitam per 19 annos toleravit Vid Cedren. p. 634. et Luitprand. Histor. l. VI, cap. 10, 11.

(83) Antiochiam tenebant Græci ab A. C. 903. (teste Hagi Chalifat) ad A. 1070, quo Turcis cessit post infelix Romani Diogenis cum Alp. Arslano prælium. Atqui tamen invenio apud Abulfedam, anno Chr. 965, eam Saracenis Tarsensibus paruisse. Anno tamen 969, Romanos eam recuperasse idem ait.

mate Macedoniæ lociservator et quatuor tagmatum rectores, viri 83; et scholarii quatuor tagmatum viri 293, qui simul sumpti [una cum superioribus] efficiunt numerum hominum 869. E tagmatibus peraticis aderant præfectus excubitorum **385** cum losiservatore suo totoque suo tagmate, quod, rectoribus et scholariis simul computatis, efficiebat viros 700; item aderat hicanatorum præfectus cum lociservatore suo et cohorte sua, quæ constabat viris 456, tam rectoribus, quam cohortalibus. De illis Armenis, qui nuper modo cum assignatione rogæ Natoliæ tagmatibus adjuncti fuerant, aderant viri mille. De Sthlabesianis [seu Slavis] sedentibus in Opsicio viri 220. Item aderat strategus Thracesianorum cum tribus suis turmarchis et reliquis suis rectoribus provincialibus cmnibusque primipilis et tota sua processione et militibus, quos drungarii et comites illius usibus præstabant, viris nempe 150. Nam reliqui 800 debuerunt viritim quaternos nummos præstare. Unde confectæ fuerunt litræ 41, numism. 32. De quibus accipiebat thema Charpezicii litras 24, numismata 56. Sed diligentius adhuc apud archontem inquirendum in verum numerum militum in Cretam expeditorum e themate Thracensium. De Armenis ejusdem thematis Thracensium, oram illius maritimam custodientibus, aderant viri 600, exciti verum ob paucitatem navium onerariarum non sinebantur trajicere nisi tantummodo viri quinquaginta. Aderat porro strategus Charpezicii cum toto themate suo, id est cum turmarchis præstantioribus et comite cortis et domestico thematis, viris 25, minoribusque turmarchis 47, drungariis 205 et gregariis 420, in universum viris 705.

A τῶν δ' ταγμάτων ἄνδρες, σ͵ημ'. ὁμοῦ ἄρχοντες καὶ σχολάριοι τῶν τεσσάρων ταγμάτων, ἄνδρες ωξθ'. Ἀπὸ τῶν περατικῶν ταγμάτων ὁ ἐξκουβίτωρ μετὰ τοῦ τοποτηρητου αὐτοῦ καὶ παντός τοῦ τάγματος αὐτοῦ, ἀρχόντων καὶ σχολαρίων, ὁμοῦ ἀνδρῶν ψ'. Ὁ ἱκανάτος μετὰ τοῦ τοποτηρητοῦ αὐτοῦ καὶ παντὸς τοῦ τάγματος αὐτοῦ, ἀρχόντων καὶ σχολαρίων, ὁμοῦ ἀνδρῶν υνς'. Ἀπὸ τῶν Ἀρμενίων τῶν ἀρτίως καταταγέντων ῥογεύεσθαι εἰς τὰ τῆς Ἀνατολῆς τάγματα, ἀνδρῶν ͵α. Ἀπὸ τῶν Σθλαβησιάνων τῶν καθημένων εἰς τὸ ἀψίκιον ἀνδρῶν σκ'. Ὁ στρατηγὸς τῶν Θρᾳκησίων μετὰ τῶν τριῶν αὐτοῦ τουρμαρχῶν καὶ τῶν λοιπῶν θεματικῶν ἀρχόντων αὐτοῦ καὶ πάντων τῶν προαγετῶν καὶ πάσης αὐτοῦ τῆς προελεύσεως καὶ στρατιωτῶν, ὧν εἶχον αἱ δρουγμάριοι καὶ κόμητες εἰς δουλείαν αὐτῶν, ἀνδρῶν ρν'. B Ὡς ἑτέρων ω' στρατιωτῶν ἀπαιτηθέντων λογάριον ἀνὰ δ'. Αἱ λίτραι μα' ν.λβ'. Καὶ ἐξ αὐτῶν ἐρογεύθη τὸ θέμα τοῦ Χαρπεζικίου λίτρας κδ', ν.νς'. Ζήτει εἰς τοὺς ἄρχοντας λεπτομερέστερον (84) τοῦ περάσαντος λαοῦ ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ ἀπό τοῦ θέματος τῶν Θρᾳκησίων. Ἀπὸ τῶν Ἀρμενίων τὴν αὐτοῦ θέματος, τῶν Θρᾳκησίων τῶν φυλασσόντων τὴν παραλίαν τοῦ Θρᾳκήση ἄνδρες χ'. Διὰ δὲ τὴν ὀλιγότητα τῶν καματέρων καραβίων οὐ συνεχωρήθησαν περάσαι εἰ μή ἄνδρες ν', Ὁ στρατηγὸς τοῦ Χαρπεζικίου μετὰ παντὸς τοῦ θέματος αὐτοῦ, ἤγουν μετὰ τουρμαρχῶν προκριτωτέρων καὶ τοῦ κόμητος τῆς κόρτης, τοῦ δομεστίκου τοῦ θέματος, ἀνδρῶν κε', καὶ μικρῶν τουρμαρχῶν, ἀνδρῶν μζ', καὶ δρουγγαρίων, ἀνδρῶν σε', καὶ στρατιωτῶν, ἀνC δρῶν υκη', ὁμοῦ ἄνδρες ψε'.

De roga totius illius classis, tam peditum [seu classiariorum] quam equitum,

Pro quatuor tagmatibus regiæ classis, connumeratis tam rectoribus, quam gregariis, item regiis mandatoribus et medicis et captivorum tam rectoribus, quam gregariis, Tulmatzis et Russis puta, nec non illis, quos ecclesiæ contribuerant, item machinarum bellicarum operis, expensa fuit rogain parato grandi ære hæc: litræ scilicet 1691 cum numismatibus 53, et in miliaresibus seu minuto ære litræ 73, numismata 62, milliaresia 4. Quæ ambæ summæ, tam, litteram aurearum, quam miliarensium argenteorum, simul sumptæ faciunt centenaria 17, l. 62, n. 42 et miliaresia 4. Roga Dyrrhachium missa pro septem chelandiis ibi agentibus et captivis Tulmatzis numero 793 fuit in litris auri **386** et milliaresiis litrarum centum et sedecim et numismatum 17. Pro themate Ægæi maris, rectoribus ejus puta et militibus, missa fuit roga litr. 69, num. 24. Quantum rogæ acceperint tria themata marina, deligentius exquirendum ab archontibus quatuor tagmatum. Thematis Sami tam

Διὰ τῆς ῥόγας των προειρημέλων πάντων πλοΐμων, πεζῶν καὶ καβαλλαρίων.

Διὰ τῶν τεσσάρων θεμάτων τοῦ βασιλικοῦ πλοΐμου, διὰ τῶν ἀρχόντων καὶ στρατιωτῶν σὺν βασιλικῶν μανδατόρων καὶ ἰατρῶν καὶ τῶν αἰχμαλώτων ἀρχόντων καὶ στρατιωτῶν, Τουλματζίων καὶ τῶν Ῥως καὶ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μαγγαναρίων, ῥόγα χάραγμα λίτραι. ͵αχϟα' ν.νγ'. Καὶ διὰ μιλιαρησίων λίτραι ογ., ν.νβ', ζδ', γινόμενα χρυσοῦ λίτραι, μιλιαρήσια, κεντηνάρια ιζ', λίτραι ξε', ν.μβ', ζδ'. Ἡ ἀποσταλεῖσα ῥόγα εἰς τὸ Δυῤῥάχιον λόγῳ τῶν ζ' χελανδίων τῶν ὄντων ἐκεῖσε καὶ αἰχμαλώτων Τουλ-D ματζίων ὑπὲρ ἀνδρῶν ψϟγ' χρυσοῦ λίτραι μιλ. λίτραι ρις', ν,ιζ'. Διὰ τοῦ θέματος τοῦ Αἰγαίου πελάγους, διὰ τε τῶν θεματικων ἀρχόντων καὶ τοῦ στρατηγοῦ ῥόγα χρυσοῦ λίτραι ξθ', ν,κδ'. Ζήτει εἰς τοὺς ἄρχοντας τοῦ τετραδίου λεπτομερέστερον τὴν ῥόγαν τῶν γ πλοϊμοθεμάτων. Διὰ τοῦ θέματος τῆς Σάμου, διά τε τῶν θεματικῶν ἀρχόντων τοῦ στρατοῦ ῥόγα χρυσοῦ λίτραι ρλδ', ν.κ'. Διὰ τοῦ θέματος τῶν Κιβυῤῥαιωτῶν, διὰ τῶν θεματικῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ στρατοῦ σὺν Μαρδαΐτῶν τοῦ αὐτοῦ θέματος

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(84) F. post hanc vocem excidit aut saltim tacite supplendum est περί, aut excidit τὸν ἀριθμὸν, *sciscitandum apud præfectos accuratius, quot numero milites cum classe iverint.*

A ῥόγα χρυσοῦ λίτραι ροζ', ν.δ'. Διὰ τοῦ προχρέου τῶν Μαρδαϊτῶν τῶν τῆς δύσεως θεμάτων ὑπὲρ ἀνδρῶν ν.γ ἀνὰ δ' χρυσοῦ λίτραι ρξς', ν.μη'. Ἐξ αὐτῶν ἐδόθη τῷ πατρικίῳ Κρινίτῳ παρὰ τοῦ πατρικίου Μιχαὴλ τοῦ Οὐρανοῦ (85) λίτραι λς'. Καὶ τὰ δοθέντα ἀπὸ τοῦ κοιτῶνος εἰς ἀναπλήρωσιν τοῦ ποσοῦ τῶν ρξς' λιτρῶν καὶ μς' λίτραι ρλ', ν.μη', καὶ ὁμοῦ τὸ πᾶν λίτραι ρξς', ν.μη'. Καὶ ὀφείλουσιν λαμβάνειν οἱ αὐτοὶ Μαρδαῖται καθ' ἕκαστον μῆνα αἱ τρεῖς χιλιάδες ἀνὰ νομίσματος α', γινόμενα διὰ τῶν δ' μηνῶν ἕτεραι λίτραι ρξς', ν.μη'. Διὰ τῶν δ' ταγμάτων Θρᾴκης διά τε ῥόγας φιλοτιμίας (86) τοῦ φοσσάτου ἀντὶ τῶν ἱματίων χρυσοῦ λίτραι ροα', ν.κθ', σκαραμάγγια θ'. Διὰ τῶν δ' ταγμάτων Μακεδονίας διά τε ῥόγας φιλοτιμίας τοῦ φοσσάτου ἀντὶ τῶν ἱματίων χρυσοῦ λίτραι ρλ', ν.ξη', σκαραμάγγια κ'. Διὰ τῶν B περατικῶν δύο ταγμάτων τοῦ τε ἐξκουβίτου καὶ τῶν ἱκανάτων, διά τε ῥόγας φιλοτιμίας τοῦ φοσσάτου ἀντὶ ἱματίων χ' κεντηνάρια δ', λίτραι π', σκαραμάγγια ριβ'. Διὰ τοῦ θέματος τοῦ Χαρπεζικίου τουρμάρχαι προκριτώτεροι κβ', ὁ μεράρχης τοῦ θέματος, ὁ κόμης τῆς κόρτης, ὁ δομέστικος τοῦ θέματος ἀνὰ ε', τουρμάρχαι ἐλαττότεροι μζ' ἀνὰ δ', δρουγγάριοι σε' ἀνὰ γ', στρατιῶται υκη' ἀνὰ β'. Ῥόγα χρυσοῦ λίτραι κδ', ν.νς'. Διὰ τῶν Σθλαβησιάνων τῶν καθημένων εἰς τὸ ὀψίκιον, ἄνδρες ρκζ', κεφαλαὶ τρεῖς ἀνὰ ε', καὶ οἱ λοιποὶ ρκδ' ἀνὰ γ', ῥόγα λίτραι ε', κζ', Ἰστέον, ὅτι, διὰ τὸ μὴ ῥογευθῆναι τὸ θέμα τῶν Θρᾳκησίων, ἀλλὰ ἀρόγευτον περάσει ἐν Κρήτῃ, διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐνταῦθα ἐτέθη.

rectoribus quam militibus missæ sunt in rogam auri littræ 134 et num. 20. Rectoribus militibusque thematis Cibyrrhæotarum, unaque Mardaitis ejusdem thematis missæ fuerunt in rogam auri litræ 177 et num. 4. In ære ante debitum tempus dato Mardaitis thematum occidentalium viris numero ter mille, singulis capitibus in quaterna numismata censis, solutæ sunt litræ 166 et num. 48. Hujus summæ litras 36 accepit patricius Crinitus a patricio Michael Urano. E cœtone ad integrandam modo dictam summam litrarum centum sexaginta sex et num. 46 datæ sunt litræ 130 et num. 48. Totum ergo facit litras 166, num. 48. Debent porro iidem Mardaitæ in mensem accipere viritim numismata singula. Hæc numismata in trimestre et tria hominum millia computata efficiunt adhuc aliam summam 166 litrar. et 48 numism. Quatuor tagmatibus Thraciæ datæ fuerunt tam in roga debita, quam in munere pecuniario gratuito nomine vestium in expeditionem comparandarum, auri litræ 171 et numism. 29 et [pro præcipuis rectoribus] scaramangia novem. Pari modo tam in roga, quam in munere pro vestibus militaribus datæ sunt quatuor tagmatibus Macedoniæ auri litræ 130, num. 68, et scaramangia 20, Iisdem titulis acceperunt duo tagmata peraticorum, nempe excubitores et hicanati, auri centenaria quatuor, litras 80 et scaramangia 112. In themate Charpezicii acceperunt turmarchæ honestiores numero 24 e merarcha thematis et comes cortis et domesticus thematis viritim quina numismata. Turmarcharum minorum numero 47 singuli quaterna numismata, drungariorum 205 quisque terna milites 428, viritim bina. Fuit ergo eorum roga in universum litrarum auri 24 et num. 59. Sthlabesianorum excubantium in themate obsicii, numero 126, capitanei tres acceperunt numismata quina, reliqui 124, terna, summa litr. 5. num. 27. Thematis Thracensium nulla hic fit ratio, quia absque roga trajiciebant in Cretam.

C

Ἔστιν ἡ ἐξόπλισις δρόμονος α'.

Κλιβάνια ο', λωρίκια ψιλὰ λόγῳ τῶν πρωτοκαράβων (87) καὶ σιφωναρίων καὶ πρωρέων ιβ', ἕτερα

De armatura unius dromonis.

Dromoni uni armis instruendo rebusque necessariis hæc requisita et præsta fuerunt : clibania 70;

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(85) Celebris hæc gens Uranorum vel Uraniorum etiam in historia Turcica, vulgo Eurenosorum a Turcis dicta ; vid. Leunclav. Pandect. Hist. Turc. cap. 27.

(86) Ante hanc vocem inserendum, saltim tacite, καὶ, quod codici deest, et sic quoque paulo post aliquoties. Potest pro βραχυλογίᾳ plebeia haberi. Præterea notandum duco, in his computis, ubi ante numerum aliquem stant duo hæc commata apposita sibi, aut duo puncta superposita, id signum esse numismatum, aut solidorum aureorum, ubi vero conspicitur hoc signum ∿ sequentem numerum esse miliaresiorum.

(86) Videutur præfecti carabiorum esse. Siphonarii sunt, qui Græcum dictum ignem e siphonibus ejaculantur ; v. Theophan. p. 332 et 423. Constant. Porphyrog. de administr. imperio p. 64. *[Callinicus repertor ignis Græci. Zonar. II. 90 ; de igni Græco et ritibus, quibus fuit expeditus, v. Fulcher. Carnotens. in gestis peregrinor. Francorum p. 407 ; Conf. Du Cange ad Joinvill. p. 71. Vossius in Obser. var c. 9 ; classis imperatoria siphonibus instructa πυρφόρος στόλος p. 40. Luitprand.]* Prætereundus mihi non est egregrius locus Annæ Comnenæ in Alexiade p. 335 ubi ait, Alexium patrem suum confecisse naves et in earum unaquaque prora protomas bestiarum terrestrium cum apertis rictibus : Ἐν ἑκάστῃ πρώρᾳ τῶν πλοίων διὰ χαλκῶν καὶ σιδηρῶν λεόντων καὶ ἀλλοίων χερσαίων ζώων κεφαλὰς μετὰ στομάτων ἀνεῳγμένων κατασκευάσας, χρυσῷ τε περιστείλας, ὡς καὶ ἐκ μόνης θέας φοβερὰ φαίνεσθαι, τὸ διὰ τῶν τῶν στρεπτῶν κατὰ τῶν πολεμίων μέλλον ἀφίεσθαι πῦρ διὰ τῶν στομάτων αὐτῶν παρεσκεύασε διιέναι, *curavit, ut* τὰ στρεπτά *tortilia per ora istorum animalium contra hostes emitterent*, ὥστε δοκεῖν τοὺς λέοντας καὶ τἄλλα τῶν τοιούτων ζώων τοῦτο ἐξερεύγεσθαι *adeo ut leones cæteraque talia animalia ipsa viderentur ignem eructare*. Quid D hic loci sunt *tortilia*, τὰ στρεπτὰ ? Puto esse siphones versatiles, tortiles in quam quisque partem velit. Ad his siphonibus exemplum desumptum videtur inventoribus nostratibus musquetarum et canonum, qui revera sunt siphones ignivomi. Dum locum hunc tracto, venit in memoriam alter Diodori Siculi, quem intelligere ante hunc Annæ locum non potui. Est Bibliothecæ Histor. l. XIII, l. 99. p. 622. Narrat Callicratiden, Spartanæ classis præfectum, navem suam in navem Atticam, qua Pericles junior vehebatur, impegisse tanta violentia, ut expediri naves rursus non potuerint :

loricæ tenues 12 pro protocarabis [seu capitaneis navalibus] et siphonariis [seu Græci ignis jaculatoribus] et in prora stantibus militibus. Aliæ communes loricæ 10 ; cassides 80, cassides 387 cum tegumentis vultuum ex una massa factæ 10 , laminarum manus et manuum carpos munientium paria 8 ; spathæ centum : scuta [e coriis duplicatis] consuta septuaginta ; scuta Lydia 30 ; conti cum terebris 80 ; hastæ cum falcibus 20 ; venabula centum : jacula totidem ; arcus Romani cum nervis duplicibus 50 ; lintres cum arcubalistris manualibus et funibus valide restionum arte tortis 30 ; sagittarum millia decem ; muschettæ 200 ; tribolorum millia decem ; unci cum catenis 4 ; tegumenta loricarum 50 ; camelaucia 50. Dromo debet tenere viros 300, quorum 70 sint milites, soli militiæ vacantes, ex equestribus legionibus et alienigenis desumpti, reliqui 230 sint remiges, qui, si velint aut apti sint, conferre in pugnis quoque operam poterunt. Sex pamphyli habebunt scuta coriacea, quot ut parari curet sanctus imperator, Deus ipsi in cor dabit. Eorum unusquisque pamphylus habe-

A λωρίκια κοινὰ ι', κασίδια π', αὐτοπρόσωπα (88) ι', χειρόψελλα ζυγαὶ η', σπαθία ρ', σκουτάρια ῥαπτὰ ο', σκουτάρια Λυδιάτικα λ', κοντάρια (89) μετὰ τριβελλίων π', λογχοδρέπανα κ', μεναύλια ρ', ῥικτάρια ρ', τοξαρέας Ῥωμαίας σὺν κόρδων διπλῶν ν'. Ναύκλας μετὰ χειροτοξοβολιστρῶν καὶ κόρδων μεταξωτῶν (90) κ', σαγίτας χιλιάδας ι', μύας (91) σ', τριβόλια χιλιάδας ι', ἀγρίφους (92) μετὰ ἁλυσιδίων δ'. ἐπιλώρικα ν', καμελαύκια ν', ὁ δρόμων ὀφείλει ἔχειν ἄνδρας τ', οἱ μὲν σλ', πλόϊμοι κωπηλάται ἤτοι καὶ πολεμισταὶ, καὶ οἱ ἕτεροι ο', ἄνδρες πολεμισταὶ ἀπὸ τῶν καβαλλαρικῶν θεμάτων καὶ ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν. Διὰ τῶν ἓξ παμφύλων δόρκας ὅσας ὁδηγήσει ὁ Θεὸς τὸν βασιλέα τὸν ἅγιον· Κλιβάνια ἀνὰ ξ', κασίδια ἀνὰ ξ', λωρίκια ἀνὰ ι'. Διὰ τῶν οὐσιακῶν χελανδίων B κλιβάνια ἀνὰ ι', κασίδια ἀνὰ ι', λωρίκια ψιλὰ β', καὶ κοινὰ η'. Διὰ τῆς ἐξοπλίσεως νατρομαχίας ξυλόπυργος, χελῶναι, τοξοβολίστραι μεγάλαι μετὰ τροχιλίων καὶ κόρδων μεταξωτῶν, τετραρέαι, λαβδαρέαι (93), μαγγανικὰ, καὶ ἡ τούτων ἐξόπλισις. Εἰς μὲν τὰς χελώνας κριοὶ, εἰς δὲ τὰ διάφορα μαγγανικὰ κρικελοπάγουροι (94), ψελλία καὶ δακτυλοι,

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

Τὸ τελευταῖον δοὺς (Gallicratides) ἔμβολον τῇ τοῦ Περικλέους τριήρει βιαιότερον, τῆς μὲν τριήρους ἐπὶ πολὺν ἀνέῤῥηξε τόπον, τοῦ δὲ στόματος ἐναρμοσθέντος εἰς τὴν ἀκίδα καὶ μὴ δυναμένων αὐτῶν ἀνακρούσασθαι etc. Non satis clare Latina interpretatio hæc reddit hoc modo concepta : *frons adversæ navis mucroni tam firmiter infixerat, ut* etc : τὸ στόμα navis Atticæ, cui infixa hærebat ἡ ἀκίς, cuppis ænea navis Spartanæ, erat rictus majoris cujusdam bestiæ hians, in quem intrusus magna vi mucro navis Spartanæ obhærebat.

C (88) Videntur mihi vultus galearum esse, seu laminæ, quibus vultus muniuntur, circa os, nares et oculos pertusæ, cætera solidæ et ex uno frusto ferri aut chalybis, non compositæ. Sunt enim galeæ quædam compositæ, quarum genæ et mandibula et tota pars, quæ nares et oculos tegit, revolvi in frontem aut infra mentum deprimi potest. Anna Comnena p. 13, θωρακίδιον τῆς κόρυθος κύκλῳ ἐξηρτημένον appellat, Latini medii ævi *nasade*, item *visiere*, vid. Du Cange ad illum locum. Has mobiles et rotatiles galeas hic non intelligit, sed immobiles. Scuta ῥαπτὰ puto esse e coriis bubulis consuta. Unde autem Lydiatica, num a Lydia, an a Lydda Palæstinæ, et cujus formæ aut compositionis ea fuerint, mihi non liquet. Χειρο-ψέλλια forte non tantum carpos, sed etiam ipsas manus tegebant ; et videntur Latini chirothecarum hoc genus *manipulos* appellasse. *Assessores* (id est *insessores*) *dextrariorum habebant loricas ferreas,* D *habebant et caligas, manipulos ferreos*, ait Chronicon Colmariense apud Du Cangium Gl. Lat. v. *Arma*.

(89) Conti cum terebris serviunt perforandis ex commoda distantia navibus hostium, Λογχοδρέπανα seu hastæ falcatæ, falcibus præferratæ ad laceranda vela et funes velorum faciunt. Μεναύλια corruptum est e Latino *venabula*. Ῥικτάρια est pariter corruptum e Latino *directaria*, id est, spicula, jacula, quæ versus scopum *directantur* id est, diriguntur, collineantur. Vel potest a ῥίπτειν repeti, et κ pro π positum censeri. Ῥίχνειν dicunt novi Græci pro ῥίπτειν. Veteres quoque persæpe κ et π permutabant, ut κόσα et πόσα, κοτέ et ποτέ.

(90) Hic et deinceps verti hæc dictionem per *funes per strias arte restionica torti*. Notat alias μεταξωτὸς *sericus*; vid. p. 273. Et sane non inaudita res est funis serico et cannabi intertextus, quo fortior fiat. Verum cum in nostris hisce locis ubique junctum habemus σπάρτιναι, malim potius altero modo vertere. Nam si voluisset auctor indicare funes partim serico partim cannabi tortos, dixisse : mea sententia μεταξοσπαρτίνας una voce. Ratio meæ interpretationis in hoc est. *Metaxa* usurpatur quoque pro stria, radio, tænia eo quod nostrates *Stræhl* appellant : *ein Stræhl Haare* e. c. Significant voce *Stræhl* plexum aliquem modicum, μαλλὸν, longum in recta linea procedentem ; vid. Du Cange v. *Metaxa*. Sic autem dicuntur χορδαί, funes, ut hi a restionibus stratim e multis minoribus funibus compositis torti ad instar columnæ canaliculatæ a chordis seu nervis, qui ex intestinis animalium toti teretes et rotundi atque æquabiles fiunt, distinguerentur. Potest quoque χορδὴ μεταξωτός, *funem e bombyce* vel *e byblo contortum* notare. Herodoto sæpius byblini funes memorantur. Et *metaxa* est omnis materies in longum duci, plecti contorqueri, ad modum lini, lanæ, bombycis, serici, apta. Chronicon Cassinense III, 57 : *albas de metaxa* [id est πήνη, *filo*] *bombacii octo*.

(91) V. Du Cange Gloss. Gr. v. Μυΐα et Lat. v. *Muschetta*. Ita enim scribendum esse μυΐας, non μύας, Rigaltius existimat, et interpretatur *sagittas parvas* quæ velut muscæ parvæ, muschettæ vel musquettæ pungant. Idem de nostro hoc loco censeo, et de p. 390.

(92) Videtur vox Germanica esse *angriphus*, *angreiffer*; notat *uncos*. Inde Francicum *agraffe*, Conf. Murat. t. II. Ant. Ital. p. 483, ubi de *graphiis* agit seu uncinis ferreis, quibuscum per muros demissis appropinquantes hostes sursum attrahebant : quales unci etiam hic loci videntur designari. Posset tamen, si quis velit, ἀγρίφους etiam a Græco γρυπός, *curvus*, arcessere.

(93) Sunt tigna, cantherii, ad figuram litteræ Græcæ Λ commissi ; vid. Du Cange Gl. gr. v. Λαμ-οδαρέα.

(94) Videntur mihi forcipes fuisse, quorum ambo rostra vel mandibulæ perfectos duo semicirculos, et commissæ unum integrum circulum, κρίκελλον referrent, sed qui reduci et aperiri posset ad apprehendendum aliquid. Ψελλία et δακτύλους (forte δακτυλίου) *torques* et *annulos* non puto

σφενδόναι σιδηραῖ πετζέϊναι, πέταλα πορτῶν λόγῳ ἐνδύσεως τῶν διαφόρων τροχιλίων, σείστας (95), τζόκους, ἀξινορύγια, βαρέας, βυρσάρια, κέντουκλα, σκαφίδια, καλδάρια, καπούλια (96), πτυάρια, σχοινία διάφορα, καρφία, ἀρμελαύσια (97). Διὰ τῆς ἐξοπλίσεως τῶν μαγγανικῶν ἐξόπλισις τετραρέων δ', λαβδαρέων δ', εἰλακτιῶν (98) δ', ἤγουν κρικέλλους ἀνὰ δύο, παγούρους α', σφενδόνας σιδηρᾶς ιβ', πέταλα πορτῶν εἰς τὰ τροχίλια σ', σείστας ρ', ἀξινορύγια σ', πελέκια ρ', τζικούρια τ', κριοὺς εἰς τὰς χελώνας ι', βαρέας μεγάλας κ', βαρέας μικρὰς λ'.

bit clibanos 60, galeas 60 et loricas denas. Usiaca chelandia habebant quæque clibanos denos, galeas denas, loricas tenues binas et vulgares octonas. Apparatus expugnandis castris idoneus hic aderat: Turris lignea, testudines, arcubalistræ grandes cum trochleis et funibus per strias tortis, petrariæ, cantherii, machinæ cum suo apparatu. Testudines habebant arietes suos, reliquæ varii generis machinæ circellos cum appositis utrinque forficibus, circulos et annulos. Fundæ ferreæ et coriaceæ; bracteæ, quales portis indui solent incrustandis variis trochleis; malleos; stipites; ligones terræ revellendæ; barilia seu cados; coria; centones; scaphas; caldaria seu abena aquæ calefaciendæ labra [qualia sunt balnearia, in quibus homines linteave lavantur]; bottas egerendis sordibus lutove, funes varios, clavos, armelausia seu saga thoraci superindui solita. Ad machinas, petrarias puta 4 et

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

formæ, sed tantum magnitudine discrepuisse, illa majora, hos minores fuisse, ambo circulos ferreos ad apprehendendum aliquid aut ad alligandos funes. Post σιδηραῖ aut inserendum est καί, aut saltim comma interponendum.

(95) Dubitavi, quo modo vocem hanc redderem. Poteram *catenas* interpretari, et sic feci p. 390. Nam supra ad p. 336 demonstravi, σειρά et σειστόν omne *pendulum, laxum, oscillans* esse. Malui tamen *malleos* vertere, ἀπὸ τοῦ σείειν, ab incutiendo.

(96) Venit a Latino *capulus*, quod *arcam* esse *mortuis efferendis*, nemo ignorat. Proprie tamen *capulus* est omnia arca cujuscunque usus, facta ad instar κάπης, *præsepis*, φάτνης, unde jumenta pabulum capiunt. Κάπη est id quod κάπτεται, pabulum, et vas ligneum, saxeumve, unde κάπτεται *die Krippe*. Inde κάπαλος et *capulus* arca præsepi similis, et tandem καπούλιον novis græcis est *capulus*, arca ahenea vel lignea, labrum, in quo lavatur, *eine Waschwanne*. Clare hoc patet ex loco Pseudo-Dioscoridis, quem Du Cange, v. Καπούλιον citat: Καὶ ταῦτα ἔμβαλον εἰς καπούλιον καὶ ἐπιθύσας ἐπιθύειν, [ἐπιθύειν est idem quod ἐπισπένδειν, ἐπιχεῖν, *superfundere*] ὄξους κάθισον ἐν τῷ καπουλίῳ τοὺς κάμνοντας κοιλιακούς, *inditis his in labrum, et superfuso tantillo aceti jube ex ventre laborantes in labro desidere*. Liber ille, unde hæc rhesis deprompta, procul dubio ex Arabico Græce versus est; si haberemus Arabica, dubium non est, quin pro καπούλιον ibi vocem *Apzan* reperiremus.

(87) Armilausium est sagi genus infra pubem statim desinens et manicis carens, quarum loco hiatus vel fenestras habebat amplas exserendis brachiis. Non differebat a Romano sago nisi in eo, quod manicas prorsus haberet nullas, cum Romanum perbreves haberet et non ad articulum humericum cubito pertinentes. Videtur vestis e Germania in Italiam et deinceps in Græciam venisse. Nomen certe Germanicum est. *Armelausia* idem est atque *Armelos*, quod caret armalibus seu manicis, vel potius brachialibus. Aut falsus et nugatus fuit Isidorus I. XIX, c. 22, aut non idem vestimentum omni tempore eo nomine venit. Describit, ille sic: *armelausa vulgo sic vocata, quod ante et retro divisa atque aperta est, in armis tantum clausa, quasi armiclausa littera C ablata*. Idem repetit Ugutio, addens *armelausam et Sclavinam eamdem vestem esse*. Quod si recte perhibet, idemque est *Sclavina* atque vestimentum, quod in Saxonia vocabulo inde derivato *Schalaune* appellamus, toto cœlo differunt armelausia Isidori et armelausia Sclavina. Illa enim Isidori Græcorum est ἐπωμίς, Latinorum scapulare, cujus elegantem habet imaginem Paulus Rhamnusius in descriptione belli Venetorum cum CPtanis, tabula tertia, repetitam a Du Cangio dissert. de nummis tab. VI et aliam Horatius Blancus in notis ad Paullum Warnefridum in imagine coronationis regis Longobardici, et item aliam Bandurius Ant. Imp. Or. t. II, p. 632 tab. 3, ubi Helenæ imperatrici crucem invenienti adstant ostiarii duo eunuchi gerentes epomidas seu armilausas, *in armis clausas*, ut ait Isodorus, id est in regione brachiorum solidas epomidas. Est revera scapulare hoc *armilausia*, id est, vestis brachialibus carens. Verum solet potius *scapulare*, quam armilausia vocari. Illud autem vestimentum, quod vulgo eo nomine veniebat olim, fuit quale descripsimus sagum pro manicis amplas fenestras habens, per quas brachia exsererentur. Militaris hæc armilausia erat. Militum enim gestamen fuisse armilausiam, constat ex illis auctorum locis, quos Du Cange Gl. Lat. h. v. allegavit. Alterum illud superius armilausiæ genus pompaticum magis erat, certe militi arma tractanti inutile. Sane non poterat armis, hoc est thoraci, superindui, quod tamen de armilausa Mauricius affirmat. Fuit igitur altera hæc militaris armilausia diversa ab illa superiore pompatica et prorsus eadem cum Sclavina. Schalaunam appellamus pallium talare non amplum, a pectore apertum aut globulis consertile, loco manicarum ampla foramina habens exserendis brachiis. A *schalonna* hac non differebat veterum Sclavina, nisi sola longitudine. Desinebat enim intra pubem et genua. Imaginem ejus videre est in notis Angeli de Nuce ad Chronicon Cassinense t. IV, Script. Rer. Italic. p. 217. Vestis, quam sancti duo viri ibi ære expressi gerere conspiciuntur, Sclavina est, et exacte refert westam seu camisolium vel tunicam nostratium rusticorum demptis brachialibus, quorum loco fenestræ patent. In pectore scissa non est, sed tablio prætexta, margaritis per utramque oram continuis ornato. Circa femora habent illæ duæ sclavinæ scissuras, quæ a fenestris humeralibus haud multum absunt.

(98) Non invenio hanc vocem alibi notatam. Quid crediderim esse, e Latinis patet. Putavi nempe aut male sic scriptum a librario, aut a novis Græcis ita corrupte pronuntiatum ævo medio fuisse pro ἠλακατιῶν. Est ἠλακάτη malus, truncus, scapus procerus omnis. Sententia perobscuri hujus loci, quantum ego equidem pervideo, hæc est. Ad singulas quatuor petrariarum pertinere dicuntur bini circuli ferrei, vel torques etc., eadem totidemque ad singulas quatuor Labdarearum, et eamdem totidemque denique ad singulas quatuor ἠλακατιῶν.

labdareas [seu arietes e duobus tignis ad angulum acutum instar Græci A commissis suspensos] 4 et fusos [seu malos erectos proceros, e quibus corbes cum armatis viris super muros expugnandos ope cilonii demittebantur] pertinebant hæc instrumenta : circelli bini, cancri singuli, fundæ ferreæ denæ binæ, bracteæ portales pro trochleis 200, mallei 100, ligones rostrati revellendæ terræ, bipennes 100, secures 300, arietes pro testitudinibus deni, barilia seu dolia grandia 20, minora 30.

Secretum idici seu rationale rei privatæ ad instruendos 20 dromones præstat hæc.

Plumbi tabulatis navium bracteandis in singulos dromones chartas seu laminas quinas; id est, in universum laminas, centum, quæ pendent litras ter mille. **388** Pro iisdem tabulatis coria vicena; bracteas portales magnas tercentum; tribulorum seu muricum ferreorum millia quingentena, bipennes ducentæ, secures quingentæ, centones supernumerarii ducentum, vela minora supernumeraria 100, æris non facti litræ 200, stanni litræ 200, plumbi in massis litræ 200, ceræ litræ 100, scaphæ 200, abena caldaria 200, labrorum millia 2, bottæ mille, funes crassi per strias sparto torti quinque et alii totidem pro parvis arcubalistis, coria pro chelandiis centum, cadi centum, tegumenta e ciliciis facta in dromones singulos dena, adeoque in universum ducenta, fundæ coriaceæ 24. Impensas in vela et diptheras debet idicum præstare.

A Διὰ τῶν ὀφειλόντων φροντισθῆναι ἀπὸ τοῦ σεκρέτου τοῦ εἰδικοῦ εἰς ἐξόπλισιν τῶν κ' δρομονίων.

Μολίβιον λόγῳ τῶν καλυμβομάτων (99) ἀνὰ χαρτῶν ε', ὁμοῦ χάρται ρ', στι' (1) λίτραι γ', βυρσάρια λόγῳ τῶν αὐτῶν καλυβομάτων κ', πέταλα μεγάλα πορτῶν τ', τριβόλια (2) χιλιάδες ρ', πελέκια σ', τζικούρια φ', κέντουκλα κατὰ περίσσειαν (3) σ', ἀρμενόπουλα (4) κατὰ περίσσειαν ρ', χάλκωμα ἀργὸν (5) λίτραι σ', κασσίτερον λίτραι σ', μολίβιον ἀργὸν λίτραι σ' κηρίον λίτραι ρ', σκαφίδια σ', καλδάρια σ', καπουλια χιλιάδας β', πτυάρια χιλιάδα α', κόρδας μεταξωτὰς παχέας σπαρτίνας ε', καὶ εἰς τὰς μικρὰς τοξοβολίστρας σπαρτίνας ε'. Βυρσάρια λόγῳ τῶν χελανδίων ρ', κάδους ρ', ἀτέγια (6) κιλικεΐνα κατὰ δρομόνιον ι', ὁμοῦ σ', σφενB δόναι πετζεΐναι κδ'. Ἰστέον, ὅτι ἡ ἔξοδος τῶν ἀρμένων καὶ τῶν διφθερίων ὀφείλει ἐξέρχεσθαι ἀπὸ τὸ εἰδικόν.

Secretum imperialis vestiarii debet in armaturam viginti dromoniarum hæc procurare.

Siphones in singulos dromones ternos, adeoque in universum 60 et supernumerarios aliquot; nodosa jacula bucculis præferrata 40, vela 20, diphtheras 60, parvas bipennes 20, castellamenta vel

Διὰ τῶν ὀφειλόντων φροντισθῆναι ἀπὸ τοῦ σεκρέτου βασιλικοῦ βεστιαρίου εἰς ἐξόπλισιν τῶν κ' δρομονίων.

Σιφώνια ἀνὰ γ', ὁμοῦ ξ', καὶ κατὰ περισσείαν γονάτια (7) ἀκόντια μετὰ βουκολίων (8) μ', ἄρμενα κ', διφθέρια ξ', παραπελέκια (9) κ', καστελόματα (10) κατὰ τύπον, μανικέλια (11) ἀνὰ ν', ὁμοῦ

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

C (99) Est pro καλυβωμάτων, ut paulo post scribitur. Est autem καλβωμα materia omnis καλύπτουσα, *tegens*, σκέπουσα, οἷον καλύβην παρέχουσα, item res quæ καλυπτεται, tegitur. Forte sunt hic loci καλυβώματα camaratæ illæ ædiculæ vel diætæ, velut καλύβαι, in navium tabulatis, in quibus nauclerus et capitaneus navis et honestissimus quisque vectorum agunt, aut sunt ipsa tabulata, quæ solent nonnihil arcuata fieri, ad καλύβης, tugurii instar.

(1) Quid hæc figura sibi velit, certo non dixerim. E conjectura est, quod in Latinis posui; videbatur nempe compendium hoc scripturæ στίννουσι aut στίννουσαι significare. Sic novi Græci pronuntiant pro ἱστῶσι, *pendent*, aut ἱστῶσαι, *pendentes*.

(2) Non puto differre a τοῖς τριβόλοις veterum Græcorum, ferramentis triangularibus cum trinis aculeis, quæ adversus incursus subitaneos equitatus hostilis in terra disseminabantur. Conf. p. 381. D Non tamen video, quis illis usus in navali apparatu fuerit.

(3) Quæ ultra præscriptum, prædeterminatum numerum ascendunt.

(4) Reddidi *vela minora* quia terminatio πουλον diminutiva est. Ita Glossæ Græcobarb. apud Du Cangium v. Σιδηρόπουλλον reddunt v. ἀκιδες per σιδήρια et σιδηρόπουλλα. Forte tamen idem est atque ἄρμενα, *vela*. In membranis erat ἀρμενο π supra ο imposito. Non dubito, me defectum recte explevisse.

(5) Medio ævo talia metalla, quæ adhuc in certa opera et instrumenta impensa et elaborata non essent, sed jacerent adhuc cruda in grandibus massis, *non facta* appellabant; v. Du Cange v. *Medalia*, p. 549.

(6) *Tuguria*, *tentoria*, qualia sunt militum rudiuscula, a papilionibus diversa; v. Du Cange v. Ἀτέγια et *Attegiæ*.

(7) Sic (aut potius γονατία) puto scripsisse librarium pro γονατεῖα, quod reddidi *nodosa*. Scilicet nodi in arundine certis intervallis distincti γόνατα Græcis audiunt. Sunt igitur, ni fallor, ἀκόντια γονατεῖα jacula nodis geniculata, scapo non per omnia æquabili et lævi.

(8) De *bucculis*, parte scuti, alias ὀμφαλοῖς, *umbonibus*, dictis, v. Du Cange Gloss. Lat. h. v; κόγχους appellat Polybius, et κύμβαλα vetus Glossator; πέλται, μικρὰ ὅπλα (scuta) ἔχοντα κύμβαλα προσπεπηγότα, uterque a figura. Chrysostomus ὀφθαλμούς, etiam a rotunda et eminenti figura; ἀσπίδες, ait, χρυσοῦς ἔχουσαι ὀφθαλμούς. *Bucculas* autem appellabant Latini et Græci sequioris ætatis, non a *bucca*, Latina voce, sed a voce Germanica *buckel*, quæ *gibber*, *tuter* notat.

(9) Particula παρά aut minuit hic loci (ut interdum facit) aut potius abundat, quandoquidem πελέκιον per se deminutivum est. Ita abundat παρὰ e. c. in παραβοῦνι, *collis*, aut minuit et significat *colliculus*. Παραναγνωστικὸν est idem atque ἀναγνωστικόν, *commonitorium*. Παρακάτω id est atque simplex κάτω, *infra*, nisi malis reddere *aliquanto inferius*. Idem de παραξιφὶς, παραμάχαιρα et talibus statuendum.

(10) Καστέλλωμα, *castellamentum*, idem est quod veterum δρύφακτα, navium τοίχοις superstructi et prætensi cancelli lignei, et quibus milites arma sua suspendebant: v. Du Cange Gr. Gl. h. v.

(11 Alias idem sunt atque superius τὰ χειροψέλλια, *munimenta manuum et carporum*. Sed hic loci sunt τὰ ταῖς κώπαις περιτιθέμενα σκύτη ἢ ῥάκη ὅμοια μανικίῳ.

α' σὺν τῶν γονατίων (12) αὐτῶν· κωπία ἀνὰ ρκ', ὁμοῦ βυ' χαλκίσια κ' μετὰ καὶ τὰ λοιπὰ μάγγανα, ψελλία κ'. Μαξιλάρια μ', περόνια κ', καταπρόσωπα σὺν τῶν κατακοράκων αὐτῶν, σίδηρα βολιστικὰ ρκ', σιδηροβόλια ρκ', ἀναγοκατάγοντα σὺν τῶν ἱμανταρίων αὐτῶν κ', περιπετόμενα ἀνὰ κδ', ὁμοῦ υπ'· φιλουρέαι ἀνὰ ιβ', ὁμοῦ σμ', σείστας σ', τζόκους υ', ἀξινορύγια υ', περόνας κατὰ περισσείαν σ', καρφίον ἁρπάγιον χιλιάδας γ' γυλαρικὸν (13) καρφίον γ', τετραδακτυλιαῖον καρφίον ς', καὶ τῆς παρηλώσεως χιλιάδες ιβ', σίδηρον ἀργὸν λίτραι γ', κατζία π'.

A cancellos secundum notam dudum et præscriptam formam, maniculas sive ansas remorum coriaceas sigillatim quinquagenas, adeoque in universum mille, cum genualibus ad eas pertinentibus, remos sigillatim centenos vicenos, in universum 2400; chalcisia 20 et reliquas machinas, circulos 20, cervicalia 40, fibulas 20 vultibus aptandas cum pertinentibus illuc fibulis ad humeros aptandis, balistæ ferreæ 120, spicula 120, cilonia cum suis loris 20, circumvolitantia sigillatim vicena quaterna, in universum 480, philyreas [seu funes ex interiore tiliæ cortice tortos] sigillatim denos binos, in universum 240; malleos 200, funes 400, ligones 400, fibulas supernumerarias 290, clavorum aduncorum millia tria, clavorum gulatorum seu gyro vel foramine funibus trajiciendis instructorum millia 3, millia 6 clavorum quaternos digitos longorum, et clavorum vulgarium ad affigendum aptorum millia 12, ferri in massis litras 3000, capsas 80.

Ὑπὲρ ἐξοπλίσεως τετραραίων δ', λαβδαρέων δ', μαγγανικῶν δ'.

Κρικέλλια λ', πάγουροι ιε', ψελλία λ', καὶ λόγῳ τῶν μεγάλων τοξοβολιστρῶν, κριοὶ εἰς τὰς χελώνας ιε', δακτύλιοι ιε', βαρέας μεγάλας κ', καὶ μικροτέρας λ', καὶ λόγῳ τῶν μεγάλων τοξοβολίστρων σίδηρα κατὰ τύπον. Πίσσα λίτραι χιλιάδες ι', ὑγροπίσσιον μαγαρικὰ (14) στρογγύλα τ', κεδρέα μαγαρικὰ ν', λινάριον λίτραι χιλιάδες η', κανάβιον χιλιάδες β', σανδάλους κ', σφενδόναι σιδηραῖ ιβ', σιδηροβολιστικὰ κατὰ περίσσειαν ν', σιδηροβόλα υ', φιλουρέαι ρ', περιπετόμενα ρ', σπαρτίνας ρ', λεπτάρια (15) σ', τετράκουλα (16) εἰς τὰ σιφώνια ρ', λινάριον εἰς τοὺς σφόγγους υ', σκαλοδέματα υ', οἱ πεντήκοντα [56] πάμφυλοι σιφώνια κδ', τὰ μ' οὐσιακὰ σιφώνια π', καρφίον στεγαδερὸν (17) χιλιάδες ς'.

Instrumenta 4 petrarium 4 lamdarearum et totidem machinarum.

B Circelli 30, cancri 15, torques 30 pro tendendis magnis arcubalistis. Arietes testudinum 15, annuli 15, dolia grandia 20, minora 30 et pro magnis arcubalistis ferramenta secundum præscriptam formam, picis litræ decies mille; picis liquidæ seriæ fictiles rotundæ tercentum; cedriæ amphoræ fictiles quinquaginta; lini libræ 8000, cannabis libræ 2000, sandali 20, fundæ ferreæ 12, ferreæ ballistæ supernumerariæ 50, spicula 50, philyreæ 100, circumvolantia 100, spartei funes 100, funiculi tenuiores 200, tetracula ad siphones 100, lini ad spongias inde conficiendas libræ 400, scalas funibus plexas 400. Quinquaginta pamphyli habebant siphones 24, quadraginta usiaca habebant siphones 80, clavorum, qualibus usus est in coagmen-

C tandis navium tabulatis, millia 6.

Τὰ ἀπὸ τοῦ σεκρέτου τοῦ εἰδικοῦ ἐξοδιασθέντα ὑπὲρ τοῦ ταξειδίου τῆς Κρήτης.

Ἐπήρθη ἀπὸ τὸν ζυγὸν λόγῳ ἀγορᾶς διαφόρων εἰδῶν τοῦ ταξειδίου τῆς Κρήτης σὺν ἐξοπλίσει τῶν θ'. Ῥουσικῶν καραβίων καὶ τῶν β', μονερίων τῶν αἰχμαλώτων (18) σὺν τῶν ὁρισθέντων ἀπὸ κελεύσεως δοθῆναι τὰ κατὰ περίσσειαν διαφόρων εἰδῶν εἰς

389 *Secretum idici erogavit in expeditionem Cretensem hæc.*

A libra [id est, a tribunali, quod pendet statera redeuntes in fiscum imperialem nummos et expensas pariter appendet] susceptæ fuerunt auri litræ 24, quo emerentur variæ res expeditioni Cretensi uti-

VARIÆ LECTIONES.

[56] ὑπεντίκοντα cod. et ed. pro οἱ πεντήκοντα.

JOAN. JAC. REISKII. COMMENTARIUS.

(12) Videtur hæc vox segmenta coriacea significare, quibus nautæ genua muniebant adversus attritum et duritiem scamnorum, adversus quæ obnitendum ipsis est ad majorem vim impulso remo communicandam.

(13) Ex p. 390, ubi γυραρικὸν legitur, veni eam in opinionem, esse clavos cum gyro seu foramine in summo ad instar acus.

(14) *Magarica* et *Majorica* quoque dicta vasa sunt dolia, seriæ fictiles, urnæ, gastræ, sic dictæ a Megaris, ubi fictilia fiebant apud antiquos celebrata, vid. Hemsterhus. ad Aristoph. Plutum p. 274. *Mazer* quoque ea dicebant; quæ omnia scriptione quidem, at non sono diversa sunt; *g* et *i* et *z* veteres eodem modo ante vocales *e* et *i* et alias quoque pronuntiabant; v. Du Cange v. *Mazer*. ubi longam dissertationem de murrhinis veterum texit. Recenset ibi quoque inter appellationes horum vasorum *Mader*, quæ longe alius originis atque *Mazer* est, et cum hoc confundi non debet. Est enim Arabica vox quæ sonat, *gleba* vel *argilla*. Errant quoque, qui *Majorica vasa* ab insula Hispanica *Majorica* derivant, nominis similitudine inducti.

(15) Videntur esse funiculi tenuiores, quales nos *Bindfaden* dicimus, Franci *de la ficelle*. Conf. p. 388.

D (16) Videtur esse pro τετράκωλα, quatuor pedibus fulta pegmata, super quibus quiescunt siphones igniarii. *Lafetten* nos dicimus, et Francico *l'affût*. Jam alibi demonstravi, sæpe ω et ου vices alternare.

(17) Quia στέγη est *tabulatum*, credidi καρφὶν στεγαδερὸν hic significare clavos compaginandis tabulatis navium. Certe rectius et aptius extundere non valui. Cogitavi tamen, essentne clavi cum latis rotundis veluti capitellis aut umbellis in summo.

(18) Ut sic interpretarer compendium scripturæ, quod in tabula ænea t. I, inserta linea quarta a fine est αἱ cum gemino χ superscripto, induxit me lin. pen. hujus paginæ.

les, et ad armanda novem Russica carabia et duas uniremes captivorum aliaque, quæ secundum sacrum mandatum supernumeraria comparari et distribui debuerunt in classem regiam, quam Deus servet. Illi nummi sic fuerunt expensi. Accepit Joacim protospatharius et archon armamenti [seu magister et provisor apparatus bellici navalis] pro emendis 500 tribolis numismata 260 et mill. 3, pro securibus 500 accepit num. 50, pro 200 bipennibus 20, pro 4000 gladiis ferri libras decem exhibendas fabris gladiariis armamenti, pro emendis carbonibus num. 30, pro paribus manicarum ferrearum ducentis num. 100. In universum igitur accepit ille Joacim magister armamenti in auro numismata 460 et mill. 0, quæ efficiunt litras 6, numismata 34, mill. 3. Pro emendis pannis crassis, quo exinde fierent vela novem, singula tricenarum ulnarum, in usum novem carabiorum Russos vehentium, et alia vela duodevicenis octonis ulnis in usum moneriorum seu uniremium captivos vehentium expensa sunt numismata 1154; simul computatis illuc pannis illis crassioris fili, qui per abundantiam et super numerum in Russos diditi fuerunt. A monachis cellarum monasterii domini Romani et a carminatoribus fori empti fuerunt per varios homines panni pro summa num. 320 et mill. 4, unoquoque panno milliarensibus senis empto. Huc quoque pertinent empta e regione sacellarii et vestiarii. In mercedem sutoribus velorum, qui supradicta vela elaborarunt, simul et pro pretio filorum in eam rem adhibitorum, expensa fuerunt num. 33. Pro emendis antennis ligneis illorum 11 carabiorum expensa sunt...; pro emendis funibus in supplementum eorum, quæ nunc sunt, aut deinceps erunt, et ignorantur, putrida atque fragilia in funibus et plexibus funium annularibus antennas ambientibus eorumdem 11 velorum expensa sunt num, 3, pro emendis pellibus 12 expensa nu-

A τὸν θεόσωστον βασιλικὸν στόλον τοῦ βασιλικου πλοΐμου καὶ λοιπῶν χ' λίτραι κδ', τὰ καὶ ἐξοδιασθέντα οὕτως. Ἐδόθη Ἰωακεὶμ πρωτοσπαθαρίῳ καὶ ἄρχοντι τοῦ ἀρμαμέντου ὑπὲρ τριβολίων χιλιάδων φ', ν. σξ', ζνγ'. Ἐδόθη τὸν αὐτὸν Ἰωακεὶμ ὑπὲρ τζικουρίων φ', ν.ν'. Ἐδόθη τὸν αὐτὸν Ἰωακεὶμ ὑπὲρ πελεκίων σ', ν.κ'. Ἐδόθη τὸν αὐτὸν Ἰωακεὶμ ὑπὲρ ξιφαρίων χιλιάδων δ' λόγῳ τῶν τζιπάτων (19) ἀπὸ τὸ ἀρμαμέντον σίδηρον χιλιάδες ι' καὶ ὑπὲρ ἀγορᾶς καρβονίου, ν.λ'. Ἐδόθη τῷ αὐτῷ Ἰωακεὶμ ὑπὲρ χειροψέλλων ζυγῶν σ', ν.ρ'. Ὁμοῦ τὰ δοθέντα Ἰωακεὶμ ἄρχοντι τοῦ ἀρμαμέντου Χ (20), υξϛν: γινόμενα λίτραι ϛ', λδγ', Ἐδόθη ὑπὲρ ἀγορᾶς τῶν πανίων τῶν ῥασιακῶν λόγῳ ποιήσεως ἀρμένων ἐνέα ἀνὰ πηχῶν λ' τῶν θ' καραβίων τῶν Ῥῶς, καὶ ἑτέρων B ἀρμένων β' ἀνὰ πηχῶν κη' τῶν β' μονερίων τῶν αἰχμαλώτων σὺν τῶν δοθέντων πανίων ῥασικῶν κατὰ περίσσειαν τοὺς αὐτοὺς Ῥῶς. Ὑπὲρ πανίων διὰ τῶν ἀμφοτέρων αρνδ', τὰ καὶ ἀγορασθέντα ἀπὸ τοὺς ἀββάδας εἰς τὰ ἐνοικικὰ τῆς μονῆς τοῦ κυροῦ Ῥωμανοῦ καὶ ἀπὸ τοὺς ἀναγναφαρίους τοῦ φόρου ἀπὸ διαφόρων προσώπων τῶν Π νομίσμ. (21) τκ', ζδ', τὰ καὶ ἀγορασθέντα κατενώπιον τοῦ σακελλαρίου καὶ τοῦ βεστιαρίου. Ἐδόθησαν ὑπὲρ μισθοῦ τῶν ἀρμενοράφων τῶν καμόντων τὰ αὐτὰ ἄρμενα σὺν ἀγορᾶς νήματος, λγ'. Ἐδόθη ὑπὲρ ἀγορᾶς ξυλοκεραίων λόγῳ τῶν αὐτῶν ια' καραβίων... ἐδόθη ὑπὲρ ἀγορᾶς σχοινίων λόγῳ κρυπτῶν ἐπικήρων καὶ ποδιοδρόμων τῶν αὐτῶν ια' ἀρμένων, ν.γ'. Ἐδόθη ὑπὲρ ἀγορᾶς διφθερίων ιδ', ν.ξβ', ὡς τῶν ἑτέρων ιθ' διφθερίων δοθέντων ἀπὸ τῶν ἀποκειμένων εἰς τὸ εἰδικόν. C Ἐδόθη ὑπὲρ ἀλειφῆς τῶν αὐτῶν διφθερίων, ζν'. Ἐδόθη ὑπὲρ ἀγορᾶς μαγγάνων λόγῳ τῶν αὐτῶν ια', καραβίων, θ ϛ'. Ἐδόθη ὑπὲρ ἀγορᾶς κωπίων τπε', ν ε'. Ἐδόθη ὑπὲρ ναυπηγήσεως τῶν αὐτῶν ια', καραβίων τῶν τε σχιστῶν καὶ τῶν περιβόλων αὐτῶν καὶ λοιπῶν, ν.ια'. Ἐδόθη ὑπὲρ καλαφατήσεως τῶν αὐτῶν ια', καραβίων, ν.λγ'. Ἐδόθη ὑπὲρ ἀγορᾶς ἑτέρων πανίων

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(19) Ut aliquid darem, non quod rectum me dare crederem, verti *pro fabris gladiariis*. Est quidem, τζαίφ, vel τζαίπ, *Saif*. Arabice *gladius*. Sed pro gladiario fabro illi τζιάπ, *Siap*, dicunt. Ergo saltim τζιαπάδων deberet hic scriptum esse pro τζιπάτων, a nominativo τζιαπάδες, et in singulari τζιαπάς. Exspecto igitur meliora et certiora. Utinam liceret locum Heronis, quem Du Cange Gl. Gr. p. 1571, v. Τζιπάτα adducit, in connexione legere, itaque perspicere, quid ea sibi velit; forte congrueret nostro loco.

(20) Insolens hoc compendium non video quid possit aliud significare, quam χρυσοῦ, quod librarius alias consuevit per X̄ exprimere. Signum hoc ipso versu positum simile fere est illi, quod membranæ dabant, et quod mibi visum fuit miliaresi asignificare, quorum certum numerum auctor in promptu non habebat. Pro eo in Latinis jussi cifram oppon, significaturus non id, quod vulgos olemus ea cifra, nulla miliarensia, sed miliarensia quidem, at non noti numeri. o oo

(21) Membrana sic : τῶν νν. Quomodo legi debeat hic locus, melius dixerit, qui magis versatus in numeris et codicibus Græcis msstis, quam ego quidem sum. Dedi aliquid e conjectura, ne nibil darem. Apud Montfaucon. in Palæogr. Gr. p. 360, reperio figuram significare scribis Græcis *miliaresia sex*. Hic locus me induxit, ut *unoquoque panno senis miliaresiis empto* darem. Similis nostro huic loco quodammodo est alter proxime sequens p. 390, ὑπὲρ ἄγορᾶς κιλικίων α τῶν ϛ ν.ρξϛ' ϛ. Verti similem in modum *singula pro* D *senis numismatibus*, etc., bene gnarus id non recte versum esse. Nam si mille pannorum singuli empti fuerunt pretio senorum miliaresiorum, necesse est sex millia mil. totius numeri pretium fuisse. Atqui sex millia miliarensium ad numismata redacta (continent autem numismata singula duodena miliarensia) efficiunt numism. 500. Hic autem tantum expensa dicuntur numismata 166, mil. 6. Apparet ergo, calculum falsum esse. Sed per trepidationem, cum urgerent typothetæ et meditandi atque alios consultandi mortuos vivosve otium non esset, dedi aliquid, ut dixi, ne prorsus nihil darem. Emendent hæc post nos venturi. Hæc ipsa figura quasi esset γ et ρ cum superposito o parvo est in membranis nostris ibi, ubi cl. Leiche in sua editione p. 195, dedit ιϛ', hoc est XVI; videtur tamen potius ibi decuria delenda esse.

βασιακῶν ρʹ τῶν δοθέντων κατὰ περίσσειαν εἰς τὸν αὐτὸν στόλον, ν. κηʹ, ζιβʹ. Ἐδόθη ὑπὲρ ἀγορᾶς βυρσαρίων [57] βοείων ρκβʹ, πηνʹ. Ἐδόθη ὑπὲρ ἀγορᾶς κεντούκλων σʹ τῶν δοθέντων κατὰ περίσσειαν ὁμοίως εἰς τὸ βασιλικὸν πλόϊμον, κηζʹ. Ἐδόθη ὑπὲρ ἀγορᾶς κιλικίων ,α τῶν ζʹ, ν. ρξζʹ, ζςʹ. Ἐδόθη ὑπὲρ ἀγορᾶς σχοινίων λεπταρίων καὶ χαρταρίων καὶ λοιπῆς ἐξόδου, ν. ιςʹ ζςʹ. Λόγῳ ποιῆσαι ἀτεγίων κιλικίνων ρʹ, ρπγνʹ. Ἐδόθη ὑπὲρ ἀγορᾶς κασσιτέρου λίτραι σʹ, ν. λδʹ. Ἐδόθη ὑπὲρ ἀγορᾶς χαλκώματος λίτραι σʹ, ν. ιηʹ. Ἐδόθη ὑπὲρ ἀγορᾶς σκαφιδίων στρογγύλων μεγάλων ρʹ, ν. ιβʹ. Ἐδόθη ὑπὲρ ἀγορᾶς σκαφιδίων μικροτέρων ρʹ, ν. κγʹ. Ἐδόθη ὑπὲρ ἀγορᾶς καλδαρίων σʹ, ν. λγʹ. Ἐδόθη ὑπὲρ ἀγορᾶς καπουλίων βʹ, ν. μʹ. Ἐδόθη ὑπὲρ ἀγορᾶς πτυαρίων ,α. ν. ιδʹ. Ἐδόθη ὑπὲρ ἀγορᾶς ἑτέρων κάδων μικροτέρων νʹ. ν. εʹ. Ἐδόθη ὑπὲρ ἀγορᾶς ἑτέρου κασσιτέρου λίτραι σʹ τὰ δοθέντα Μιχαὴλ χυτῇ (22) λόγῳ κατακολλήσεως διαφόρων ἔργων τῶν σιφουνίων τοῦ βασιλικοῦ πλοΐμου, ν. λςνʹ. Ἐδόθη ὑπὲρ ἀγορᾶς κηρίου λίτραι ρʹ, ν. εʹ. Ἐδόθη ὑπὲρ ἀγορᾶς μολιβδίου ἀργοῦ λίτραι σʹ, ν. δʹ, Ἐδόθη ὑπὲρ ἀγορᾶς χαλκώματος διαφόρου τῷ δοθέντι (23) λόγῳ τῆς ὑπουργίας τοῦ δρουγγαρίου τοῦ πλοΐμου ὑπὲρ κακαβίων μεγάλων βʹ, καὶ ἑτέρων κακαβίων μεσαίων [58] βʹ, καὶ χυτροκακαβίων γανωτῶν δʹ, καὶ κουκουμίων μεγάλων βʹ, καὶ τιγανίων μεγάλων βʹ, χαλκοσταμνίου (24) γανωτοῦ, ἑνός, φλατρίων γανωτῶν βʹ, χερνιβοξεστῶν βʹ, ν. κδʹ. Ὁμοῦ τὸ πᾶν ἔξοδος χʹ λίτραι καʹ, ν. νζʹ, μιλ. ςʹ. Ἐδόθησαν παρὰ τοῦ εἰδικοῦ κόρδαι μεταξωταὶ σπάρτιναι. Ἐδόθησαν ἕτεραι κόρδαι μεταξωταὶ μικραὶ λόγῳ τῶν τοξοβολιστρῶν. Ἐδόθη ὁμοίως παρὰ τοῦ εἰδικοῦ λόγῳ τῶν καλυβωμάτων τῶν χελανδίων τοῦ βασιλικοῦ πλοΐμου ἀνὰ χαρτίων εʹ μολίβιον χαρτία ρʹ στι λίτραι γʹ. Ἐδόθη τὸν δρουγγάριον τοῦ πλοΐμου ἀπὸ τοῦ κατεπάνω τοῦ ἅρματος [59] (25) σπαθία ,γ, σκουτάρια ,γ, κοντάρια ,γ, σαγίτας χιλιάδες σμʹ, ἑτέρας σαγίτας λόγῳ τῶν τοξοβολιστρῶν μύας χιλιάδες δʹ.

A mism. 62, nam reliquæ 19 pelles datæ sunt ex illarum numero, quæ in idico depositæ jacent. Pro unctura earumdem pellium expens. num. 7, mill. 0; pro emendis manganis illorum 11 carabiorum num. 9, mill. 6; pro emendis remis 485 num. 5. Pro compactura seu fabricatione illorum 11 carabiorum et cancellorum sepimentorumque tabulata summa cingentium reliquarumque structurarum navalium num. 11. **390** Pro picatura illorum 11 carabiorum num. 33. Pro emendis 100 pannis crassis aliis ad abundantiam in classem distributis num. 28, mill. 12; pro emendis coriis bovillis 122 expensa num. 88, mill. 0; pro emendis centonibus ducentis pariter super numerum erogatis in regiam classem expensa num. 28, mill...; pro emendis B ciliciis mille, singula pro senis numismatibus, expensa fuerunt num. 166, mill. 6. Pro emendis funibus minutis et chartis seu membranis et in alia necessaria expensa fuerunt num. 15, mill. 6, pro faciendis tentoriis cilicinis centum exp. numism. 183, mill. 0, pro emendis stanni libris ducentis expensa numism. 34; pro æneæ materiæ libris 200 expensa numis. 18; pro scaphis magnis rotundis centum expensa numism. 24; pro minoribus aliis centum numism. 12; pro emendis ahenis caldariis ducentis numism. 33; pro labris vel cupis bis mille num. 40, pro bottis mille num. 14; pro aliis minoribus cadis vel doliis quinquaginta numism. 5; pro adhuc aliis stanni libris 200, quæ datæ fuerunt fusori Michaëli ad ferruminandas varias machinas siphonum ignis Græci ejaculandi classis regiæ, expensa numism. 30; C mill. 0; pro ceræ emendis libris centum numism. 5; pro emendis plumbi in massa vel crudi libris 200 num. 4; pro emendis massis æneis in usum culinæ drungarii classis ad efficiendos inde cacabos grandes duos et alios duos mediæ formæ, et cacabos olliformes stannatos quatuor et cucumos grandes duo et sartagines grandes duas, et matellam [seu haustrum vini] æneum [ab angustiore ore versus fundum latescens] stannatum unum, et lagenas stannatas duas, et malluvia duo, expensa fuerunt numismata viginti quatuor. In universum auri litræ 21, numism. 57, mill. 6. Idicum porro dedit restes per strias firmiter tortos spartinos; restes alios striatim tortos minores pro arcubalistis. Pro tabulatis chelandiorum regiæ classis bracteandis sigillatim in unumquodque chelandium quinas bracteas plumbeas. In universum ergo in viginti chelandia bracteas plumbi centum, pendentes libras ter mille. Drungario classis dabat catepanus armatis [seu armamentarii] gladios ter mille, scuta totidem, contos seu hastas totidem, sagittarum millia 240, aliarum sagittarum, qualium usus est in arcubalistis et quas muscas vel muschettas appellant, millia quatuor.

VARIÆ LECTIONES.

[57] βυρσαρίων em. R., βυσαρ. cod. et ed. [58] μεσέων et κυθροκακ. cod. et ed. [59] τοῦ κατὰ ἅρματος ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(22) Χυτὴν hic puto eumdem esse atque quem nos appellamus *Rothgiesser*, fusorem metallorum, fabrum cuprarium.

(23) Ita membranæ. Ego quidem quid sibi velit, non intelligo et prorsus deleta ambo vocabula mallem.

(24) Σταμνίον est quod nos *Ständer* appellamus, Latini *matulam*, vas rotundum orificii angu- D stioris, fundi latioris. Gloss. Gr. Lat.: *Matulata*, ἀρύταινα. *Matellata*, σταμνίον.

(25) Fuisse armis præfectum aliquem olim in aula CPtana, sub cujus dispositione essent arma et armorum horreum, dubium nullum est. Num autem *Catepanus Armatis* ille fuerit appellatus, dubito, cum nuspiam ejus mentionem fieri inveniam.

Secretum vestiarii dabat drungario classis in superabundantiam ad expeditionem Cretensem hæc.

Catenas [aut malleos] 150; fibulas chelandiorum 130; fundas ferreas 12, funes 240, sappas seu ligones terræ fodiendæ 400, fibulas ferreas magnas lignei castri 12, cancros ferreos 15, torques ferreos 30, annulos 15, capsas 8, dolia 10, dolia manibus gestabilia 24, clavos in summo in gyrum tortos 4000, clavos aduncos 2000, quadrantales clavos 5000, vulgares ad coagmentandum utiles 8000, alios cum latis capitellis sexies mille. Jacula ænea 15, stannata ænea 30, **391** fusos æneos 30, cupas æneas 30, anagontites ænea 15, funes ferrum jaculantes 60, circumvolantia 140, sparteos funes 140, tenues funes 220, scalas funibus plexas 400, cupas 100, cannabis libras 2000, et loco librarum 7000 lini numismata 80, et pro emendis picis libris decies mille et liquidæ picis quadringentis librarum millibus et centum millibus librarum cedreæ numismata 23, ferri crudi libras ter mille, arietes ferreos magnos decem.

Τὰ ἀπὸ τοῦ σεκρέτου τοῦ βεστιαρίου δοθέντα τῷ δρουγγαρίῳ τῶν πλοΐμων κατὰ περίσσειαν ὑπὲρ τοῦ ταξειδίου τῆς Κρήτης.

Σείστας ρν', περόνας τῶν χελανδίων ρλ', σφενδόβόλα σιδηρᾶι β', τζόκους σμ', τζαπία (26) τ', περόνια, σιδηρὰ μεγάλα τοῦ ξυλοκάστρου ιβ', πάγουροι σιδηροῖ ιε', ψελλία σιδηρᾶ λ', δάκτυλοι ιε', κατξία η', βαρέας ι', χειροβαρέαι κδ', καρφίον γυραρικὸν χιλιάδες δ', καρφίον ἁρπάγιον χιλιάδες β', τετραδακτυλαῖον ,ε, τῆς παρηλώσεως ,η, στεγαδερὸν ,ζ, ἀκόντια χαλκᾶ ιε', γανωτὰ (27) χαλκᾶ λ', παραδράκτια χαλκᾶ λ', βουτία χαλκᾶ λ', ἀναγοντιτέα χαλκᾶ ιε', σχοινία σιδηροβόλα ξ', περιπετόμενα ρμ', σπαρτίνας ρμ', λεπτάρια σκ', σκαλοδέματα τ', κουβάρια ρ', κανάβιον λίτραι 'β, καὶ ἀντὶ λιναρίου χιλιάδων ζ, ν. π', καὶ ὑπὲρ ἀγορᾶς πίσσης χιλιάδες ι', καὶ ὑγροπισσίου χιλιάδες τ', καὶ κεδρέας χιλιάδες ρ', ν. κγ'. Σίδηρον ἀργὸν λίτραι ,γ, κριοὶ σιδηροῖ μεγάλοι ι'.

Cælo dedit drungario classis ad sufficiendum faciendis in expeditionem Cretensem sumptibus.

Vestes interiores majoris formæ puras sex; similium tibialium paria sex; interulas cum braccis 6 et totidem injectoria seu pallia violacea.

Τὰ ἀπὸ τοῦ κοιτῶνος δοθέντα τῷ δρουγγαρίῳ τῶν πλοΐμων εἰς ἔξοδον τοῦ κατὰ τῆς Κρήτης ταξειδίου.

Ἱμάτια ἐσωφόρια· μεγαλόζηλα λιτὰ ζ, τουβία ὁμοίως ζυγὰς ζ, ὑποκαμισοβράκια ζ, ἐπιριπτάρια ὀξέα ζ.

Idicum eidem eumdem in finem dedit.

Vestes decem interiores ad modum Saracenicarum consutas ad denorum aureorum valorem, vestes interiores decem ad octonorum, alias viginti ad septenorum, tibialia ad omnium illorum trium generum numerum et rationem, nempe paria in universum quadraginta, vestes loratas Ægyptiacas consutas centum, vestes cum cucullis totidem, vestes bambacinas seu xylinas totidem. Interulas cum braccis primæ et optimæ classis 140, alias secundi ordinis centum. Injectoria præstantiora 40, alia deteriora 200, alia tertii et infimi ordinis centum. Tibialium loratorum Ægyptiacorum paria centum, aliorum cucullaricorum paria centum, aliorum bambacinorum centum, cingula 40, calceorum præstantiorum paria 40, secundi generis paria 200, tertii et deterrimi generis paria 100.

Τὰ ἀπὸ τοῦ εἰδικοῦ δοθέντα τῷ αὐτῷ δρουγγαρίῳ τῶν πλοΐμων ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ ταξειδίου.

Ἱμάτια ἐσωφόρια κατὰ Σαρακηνοὺς ἐῤῥαμμένα δεκάλια ι', ἱμάτια ἐσωφόρια ὀκτάλια ι', ἱμάτια ἐσωφόρια ἑπτάλια κ'. Τουβία ἀπὸ ἐσωφορίων δεκαλίων καὶ ὀκταλίων καὶ ἑπταλίων ζυγαὶ μ', ἱμάτια λωρωτὰ Αἰγύπτικα ἐῤῥαμμένα ρ', ἱμάτια κουκουλάρικα ρ', ἱμάτια βαμβακερὰ ρ', ὑποκαμισοβράκια διαφορώτερα ρμ', ὑποκαμισοβράκια δεύτερα ρ', ἐπιριπτάρια διαφορώτερα μ', ἐπιριπτάρια δεύτερα σ', ἐπιριπτάρια τρίτα ρ', τουβία λωρωτὰ Αἰγύπτικα ρ', τουβία κουκουλάρικα (28) ζυγὰς ρ', τουβία βαμβακερὰ ρ', ζωστρία μ', ὑποδήματα διαφορώτερα ζυγὰς μ', ὑποδήματα δεύτερα ζυγὰς σ', ὑποδήματα τρίτα ζυγὰς ρ'.

Stadiodromicum seu index milliarium [*a Constantinopoli ad Cretam*].

Ab urbe, quam Deus custodiat [CPli] ad Heracleam sunt milliaria 60, illinc ad Proconnesum 40,

Σταδιοδρομικόν (*a*).

Ἀπὸ τῆς θεοφυλάκτου πόλεως εἰς Ἡράκλειαν μίλια ξ', ἀπὸ Ἡρακλεία, ἕως Προικοννήσσου μιλ. μ',

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(26) *Sappæ*, quam vocem Glossarium Romano-Theodescum apud Eccardum t. I, His. Fr. orient. in appendice reddit per *Havva*. Est ergo non id, quod *Spaten*, ligo, sed quod *Haue, Radehaue*. Nescio, quomodo Latini hoc instrumentum appellent.

(27) Reddidi *stannata*. Et id sane alias significat hoc vocabulum. Huc tamen mihi non videtur facere, sed aliud desiderare loci nexus, genus aliquod armorum.

(28) Quid commune sit cucullo, capitis tegumento, et tubiis seu femoralibus, non intelligo.

(*a*) Hoc Stadiodromicum Byzantino-Cretense novis curis edidit Theoph. Lud. Frider. Tafel in libello cui titulus: *Constantinus Porphyrogenitus De provinciis regni Byzantini liber secundus. Europa. Accedit Appendix libellorum... veterem geographiam illustrantium*. Tubingæ 1847. 4° Notam Stadiodromico præmissam, quæ expeditionem Cretensem non parum illustrat, hic apponere juvat: « Indictione VII, sive anno Chr. 949, imperante Constantino, adversus Saracenos Cretenses Constantinus Gongylas expeditionem fecit infelici successu (Constantinus Porphyrog. De cerim. II, 45, ed. Bonn. vol. I, p. 664 sqq., coll. Cedreno ed Bonn. vol II. pag. 336; e quo posterior aliquis annus, forte 956,

ἀπὸ Προικοννήσσου ἕως Ἀβύδου μιλ. ρ', ἀπὸ Ἀβύδου ἕως Ταπευχίων μιλ. ιβ', ἀπὸ Ταπευχία (29) ἕως Τενέδου μιλ. η' [60], ἀπὸ Τενέδου ἕως Μιτυλήνης μιλ. ρ', ἀπὸ Μιτυλήνης ἕως Χίου μιλ. ρ', ἀπὸ Χίου ἕως Σάμου μιλ. ρ', ἀπὸ τῆς Σάμου ἕως τοὺς Φούρνους (30) μιλ. λ', ἀπὸ τοὺς Φούρνους ἕως Ναξίας μιλ. ο', ἀπὸ Ναξίας ἕως τὴν Ἴον (31) μιλ. λ', ἀπὸ τὴν Ἴον ἕως τὴν Θήραν καὶ Θηρασίαν μιλ· κ', ἀπὸ τὴν Θήραν καὶ Θηρασίαν ἕως τὰ Χριστιανὰ μιλ. κ', ἀπὸ τὰ Χριστιανὰ (32) ἕως τῆς Δίας μιλ. π', ἀπὸ τῆς Δίας ἕως Κρήτης μιλ. ιβ'. Ὁμοῦ μιλία, ψϞβ'.

A illinc ad Abydum 100, illinc ad Tapeucia 12, illinc ad Tenedum 8, illinc ad Mitylenen 100, illinc ad Chium 100, illinc ad Samum 100, illinc ad Furnos 30, illinc ad Naxiam vel Naxium 70, illinc ad Ium 30, illinc ad Theram et Therasiam 20, **392** illinc ad Ta Christiana 20, illinc ad Dium 80, illinc ad Cretam 12. Summa mil. 792.

ΚΕΦΑΛ. Μϛ'.

Οἷς ὀφείλει ὁ βασιλεὺς ὀνόμασι (33) τιμᾶν τοῖς μεγιστᾶσι (34) καὶ πρώτοις τῶν ἐθνῶν.

Ἐξουσιοκράτωρ (35), ἐξουσιάρχης, ἐξουσιαστής,

CAPUT XLVI.

Tituli, quibus imp. viros principes et alios illustris dignitatis inter exteros cohonestare debet.

Imperans pro arbitrio et auctoritate sua, potesta-

VARIÆ LECTIONES.

[60] η' post μιλ, recentiori manu in cod. ascriptum, om. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(29) Locum hunc nusquam reperio, et sitne urbs maritima, an insula, ignoro. Patet enim ex situatione, diversum esse ab illo loco, quem commemorat Nicetas in Alexio, Manuelis filio, cap. 9, ubi fuit : Τὰ Πεύκια τόπος ἐστὶ ἐν τοῖς ἄνω Χαλκηδόνος διακείμενος μέρεσι. Si supra Chalcedonem jacet, liberat a mari versus continentem orientalem.

(30) Neque hanc, insulam ut videtur, chartæ geographicæ auctoresve exhibent.

(31) Hodie *Nion* appellant.

(32) Vidi chartas geographicas, quæ Christiana et Diam confundebant, duas insulas in unam.

(33) *[Formulæ subscriptionum in epistolis observatæ a pontificibus Romanis exstant ad calcem libri diurni, p. 150, ubi forma, qua imperatores ad papas veteris Romæ et hi ad illos usi sunt. Quomodo patriarcha ad papam et reliquos patriarchas scribat, v. append. Codin. p. 410-419. Inscriptio epistolæ Joannis papæ ad Nicephorum Phocam apud Luitprandum Legat. p. 153, fuit hæc : *Joannes papa Romanus Nicephoro, Constantino, Basilio, magnis imperatoribus et Augustis.* Liber, quo continentur formulæ, quibus Turcarum imperator ad suos præfectos utitur, Latine exstat inter codices B orientales Viennenses apud Lambec. VIII, n. 39.]* Tale formulare exstat apud Habertum in Appendice pontificalis.

(34) Sic ferebant ea tempora, ut loquerentur, pro τοὺς μεγιστᾶνας. Ita Nicephorus patr. CPtanus p. 47 : Ὡσαύτως δὲ καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν ἄρχουσι (id est τοὺς περὶ αὐτὸν ἄρχοντας) τοῖς ὁμοίοις ἐνωτίοις ἐκόσμει. Ipse Noster sic passim loquitur, ut p. 328, εἰσάγουσι τοῖς (pro τοὺς) τοῦ κουβουκλείου, et p. 354, τελειῶσαι αὐτοῖς (pro αὐτοὺς) τὴν εὐφημίαν p. 409, καταχθέντος πρὸς τοῖς (pro τοὺς) κάτω, *reducto ad eos, qui infra stant.* Pari modo Latini permutabant dativum et accusativum illo ævo. Charta vetus apud Murator t. II, Ant. Ital., p. 122 : *Regalis celsitudinis est fideliter sibi famulantibus donis multiplicibus et honoribus ingentibus honorare atque regiæ sublimitatis liberalitate donare.*

(35) *Qui cum potestate et majestate imperat* : ἐξουσία enim Græcis est *majestas* ; v. p. 397 et 409, C et Cedren. 563. Alexius Comnenus in epistola ad Henricum V imperatorem in Alexiade p. 93, appellat eum τὴν σὴν μεγαλοδύναμον ἐξουσίαν. Cedrenus p. 729, ἐξουσιάρχην Ἀρμενίας et p. 741, ἐξουσιαστὴν Ἀβασγίας. Ad modum Græcorum celebrabant

consequi videtur, quod Reiskius monuit ad Constantinum (supra col. 1223). Ibidem copiæ hujus expeditionis tum navales, tum terrestres, cum tormentis bellicis fusius enarrantur, addito indice stipendii, navium, etc. Finem narrationis facit σταδιοδρομικὸν s. elenchus miliarium Constantinopolin inter et Cretam, coll. de milliarum et stadiorum discrimine Leonis libro tactico 17, 89 : Αἱ δὲ ἑκατὸν ὀργυιαὶ ποιοῦσι στάδιον ἕν, τὰ, δὲ ἑπτὰ καὶ ἥμιου στάδια ποιοῦσι μίλιον ἕν. De his v. quoque Du Gangium s. v. Μίλιον.

« Tabularum geographicarum imperatores Byzantinos non ignaros fuisse, verisimile per se unicuique videbitur, atque ex Annæ Comnenæ quodam loco discere memini, ubi Alexium I, patrem suum, ducibus in Illyricum adversus Normannos proficiscentibus talis tabulæ exemplar dedisse narrat. Alius vero speciei tabulas s. indices, i. e. *stadiasmos*, Græciam istius ævi in usu habuisse, solum mihi sequens stadiadromicon persuasit ; quanquam idem plane ex Edrisio, Arabum sæculi XII celeberrimo geographo, nuper demum plenius edito, clarius tandem aliquando intelligitur. Ita Græcus Arabsque invicem alterutrum illustrant et confirmant.

« Ordo autem expeditionis Cretensis initio non recta processit. Classis, Constantinopoli relicta, dextram Propontidis (maris Marmarici) oram legit, ut Perinthum (Heracleam, *Erekii*) veniret, ubi diu ante, sc. imperante Leone Sap. (an. 886-912), pars Byzantinæ classis stationem suam habuisse putanda videtur, coll. Constantino Porphyrog. De cerimoniis II, 44. Jam non recto hinc cursu Callipolin (*Gallipolin*, initio Hellesponti in Europa situm) petebat, sed Proconnesum, Propontidis insulam, contra sitam ad littus Asiaticum, ut (puto) alia sibi bellica subsidia jungeret. Abydum dein ventum, in littore Asiatico ; post vero ad locum, Abydum inter et Tenedum insulam, nomine τὰ Πευκία (sic scribe, non Ταπευχία), i. e (per diminutivi formam) *pinus parvas* ; quocum veterum mos conferri poterit, qui unam et alteram urbium ex arboribus denominabant. Cujus rei documenta præbent Romanorum itineraria (p. 237, ed Wesseling) : *Arbore felice* ; ibidem p. 550 : *Tres arbores.* Quibus addo Procopium De ædificiis IV, 4 (Opp. ed. Bonn. vol. III, p. 285, 34) : Τρεδεττιτιλίους, i. e. *tredecim tilias* ; coll. formis Theotiscis *Hohenlinden, Neustadt an der grossen Linde*, etc Quid ? quod antiquissima quoque Græcia urbes quasdam et insulas ex eadem fere arbore (pinu) dicere amabat, ut Lampsacum (*Lapsak*), ibidem e septentrione sitam, antea Πιτυοῦσαν (Strabo p. 589, Casaub.). Neque aliud de Salami insula et Chio constat (Strabo p. 394). Et Πιτυοῦς Troadis ager Parianus dicebatur (Strabo p. 588). Jam locum nostrum τὰ Πευκία Tenedo insulæ situm fere oppositum habuisse, stadiodromicum ostendit. Novitium ejus nomen me latet ; neque huc pertinere alium locum τὰ Πευκία (Nicetas in Alexio, Manuelis Comneni filio, cap. 2). Reiskius ad Constantinum ostendit. Ultimum enim τὰ Πευκία Chalcedoni (Scutario, Cpoli opposito) vicinum est ; multo igitur magis boream spectat. Sequitur Mitylene (Mytilene) insula, veterum Lesbus, coll. Thessalonica p. 516 sq. Post hanc venit Chius (*Skio*) cum Samo (*Susamadassi*). Tum additur : Ἀπὸ τῆς Σάμου ἕως τοὺς Φούρνους κ, τ λ. Hanc quoque Reiskius l. c. ignorare fatetur. Significantur (quod pluralis quoque monet) parvæ quædam insulæ, nomine *Furnis*, e meridie Sami (Tabula geogr. Franco Galli Lapie, anno 1824 edita, fol. 12). De Sami promontorio boreali, itidem *Furni* dicto, nemo cogitabit. Insulas Iam, Theram et Therasiam non est quod illustrem. Christiana Diamque insulas a quibusdam male pro eadem haberi, recte monuit Reiskius. Christiana (τὰ Χριστιανά) sunt insulæ quædam minimæ infra Theram ; postremo Dia (Standia) e conspectu urbis Candiæ sita est. » Edit.

tus, princeps principum ductor, imperator, legatus, præitor, institutor, potentatus, magnus dux. Rex, princeps, dux, senator, ethnarcha seu princeps nationis; toparcha seu dominus loci ; satrapa, phylarchus seu tribus princeps ; patrarchus seu familiæ princeps ; strategus ; strartarches, stratiarchus, stratelates, quæ omnia ducem militarem significant ; taxiarchus seu dux legionis, magnificentissimus, magnificus, cupitus, gloriosissimus, gloriosus, illustrissimus, illustris, conspicuus, maxime conspicuus, nobilis, excellentissimus, excellens, inclytissimus, inclytus, splendidissimus, splendidus, honorificentissimus, honorificus, venerabilissimus, venerabilis, clarissimus, clarus, dominantissimus, dominus, honorabilissimus, honorabilis, præducens, ducens, beatissimus, beatus, consiliator, adjutor, opitulator, tutor et assertor, amator.

ἄρχων τῶν ἀρχόντων (36), ἀρχηγὸς, ἀρχηγέτης, ἄρχων, ἐξάρχων, προηγεμὼν, ἡγεμονάρχης, ἡγεμὼν, καθηγεμὼν, δυνάστης, προηγήτωρ, ἡγήτωρ, πρῶτος. ἔφορος, ὑπερέχων, διατάκτωρ, πανυπέρτατος, ὑπέρτατος, κοίρανος, μεγαλόδοξος· † ῥὴξ, πρίγκιψ (37), δοὺξ, συγκλητικὸς, ἐθνάρχης, τοπάρχης, σατράπης, φύλαρχος, πάτραρχος (38), στρατηγὸς, στρατάρχης, στρατίαρχος, στρατηλάτης, ταξίαρχος, ταξιάρχης, μεγαλοπρεπέστατος, μεγαλοπρεπὴς, πεποθημένος, ἐνδοξότατος, ἔνδοξος, περιφανέστατος, περιφανὴς, περίβλεπτος, περιβλεπτότατος, εὐγενέστατος, εὐγενὴς, ἀριπρεπέστατος, ἀριπρεπὴς, ἀγλαώτατος, ἀγλαὸς, ἐριτιμώτατος, ἐρίτιμος, γερουσιότατος, γερούσιος, φαιδιμώτατος, φαίδιμος, κυριώτατος, κύριος, ἐντιμώτατος, ἔντιμος, προηγούμενος, ἡγούμενος, ὀλβιώτατος, ὄλβιος, βουληφόρος, ἀρωγὸς, ἐπίκουρος, ἐπίῤῥοθος, ἀμάντωρ (39).

CAPUT XLVII

SALUTATIONES LEGATORUM A VARIIS GENTIBUS AD IMPERATOREM VENIENTIUM.

Salutationes ad imperatorem a legatis e vetere Roma venientibus.

Visitant vos antistites sanctorum apostolorum, Petrus, cœli claviger, et Paulus, gentium doctor ; et spiritualis Pater noster N, N. sanctissimus et œcumenicus patriarcha, unaque sanctissimi episcopi, presbyteri, diaconi, omnis ordo sacerdotalis sanctæ

ΚΕΦΑΛ. ΜΖ'.

ΟΙ ΤΩΝ ΑΠΟ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΕΘΝΩΝ ΕΡΧΟΜΕΝΩΝ ΠΡΕΣΒΕΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ.

Οἱ τῶν ἀπὸ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης (40) ἐρχομένων [62] πρέσβεων πρὸς τὸν βασιλέα χαιρετισμοί.

Ἐπισκέπτονται ὑμᾶς οἱ κορυφαῖοι τῶν ἁγίων ἀποστόλων, Πέτρος ὁ τῶν οὐρανῶν κλειδοῦχος, καὶ Παῦλος ὁ τῶν ἐθνῶν διδάσκαλος. Ὁ πνευματικὸς Πατὴρ ἡμῶν (41) ὁ δεῖνα ὁ ἁγιώτατος καὶ οἰκουμενικὸς (42) πατριάρχης ἅμα τῶν ἁγιωτάτων ἐπισκό-

VARIÆ LECTIONES

[61] ἀμύντων conj. R. [62] ἐρχομένων, em. R. ἐρχόμενοι cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

Latini eo tempore suos potestates ; v. Du Cange v. Ποδεστάτος et *Potestas*. Cæterum in hujus capitis interpretatione veniam rogo mihi fieri, si non omnia verba Græca Latinis totidem reddo. Ipsa res non patitur. Si mei fuisset arbitrii, titulorum hanc farraginem absque interpretatione dedissem.

(36) Vel respicit ad Armenos, de quorum archontibus archontum multa Constantinus habet in libro De administrando imperio, vel respicit ad Bujidas in aula Bagdadica emiros emirorum dictos, quod idem est.

(37) Signum crucis hic idem valet atque usitata Anglis linea transversa — pro nostro *etc.* Aut æquivalet nostro *item*. Titulos *rex* et *princeps* dabant Græci Latinis majoribus et minoribus dominis, ut e sequentibus constabit amplius.

(38) Qui præest πάτρᾳ, quod idem est atque φάτρα, φατρία, φρατρία, familia hominum ejusdem originis et cohabitationis iisdemque πατρίοις institutis viventium. Insolens quidem est hæc forma, nec tamen improba. De patriarcha sacrorum antistite hic non cogitandum est.

(39) Forte depravatum est e Latino *amator*. Sed videtur tamen potius legi debere ἀμύντωρ, *defensor, protector*.

(40) *[Scilicet *nova Roma* est *Constantinopolis* ; vid. p. 84, notar. ad Donationem Constantini M., cujus auctor est Joannes Diaconus, qui vixit sæculo VII, p. 22]*. Ideoque Græci Byzantini οἱ νέοι Ῥωμαῖοι apud Priscum rhetor. Excerpt. Legat. p. 60, ed. H.

(41) Radevicus I, 8, legati Adriani Pontificis ad Fridericum Barbarossam alloquium, cum litteras ei exhiberet, quibus papa se super omnem in terris potentiam efferre, suosque Cardinales ipsis imperatoribus æquiparare studebat et quæ discordiarum atque malorum semen spargebant, ita refert : *salutat vos beatissimus Pater noster papa Adrianus et universitas cardinalium S. Romanæ Ecclesiæ, ille ut pater, illi ut fratres*. Verum in litteris postea missis multo æquioribus et humilioribus, quibus placare iram imperatoris ex tanta indignitate susceptam studebat, sic eum compellabat : *præsul S. Rom. Ecclesiæ vestræ excellentiæ devotissimus in Christo Pater vos sicut charissimum et specialem filium salutat ; salutant etiam vos venerabiles fratres nostri, clerici autem vestri, universi cardinales, tanquam dominum et imperatorem urbis et orbis*.

(42) Hunc titulum sibi tribuebant pontifices Romani ; propterea legimus eum in hac formula salutationis legatorum Romanorum ad imperatorem. At Græci eum sibi vindicabant ; propterea in formula salutationis Græci imperatoris ad papam non conspicitur ; vid. Habert. Pontif. p. 505. Recte negari patriarchis CPtanis non potuit, et injuria Romani pontifices eum titulum ad se solos traxerunt, si vim et originem vocabuli spectes. Nam ὁ οἰκουμενικὸς procul dubio est episcopus τῆς οἰκουμένης aut τῶν οἰκουμένων. Atqui demonstravimus in superioribus, τὰ οἰκούμενα esse imperium Romanum, quatenus imperatoribus Græcis parebat, exclusis omnibus alienæ ditionis. Cum ergo Romani pontifices ab imperio Græco se totumque occidentem avulserint, qui poterant se appellare œcumenicos episcopos, qui extra œcumena seu solum imperii Græci constituti erant, quibus in œcumena nihil licebat. Aut probandum erit, τὰ οἰκούμενα etiam medio ævo fuisse Italiam et omnem occidentem appellatum. Non negamus, ipsis olim fuisse hunc titulum, quo tempore CPtani adhuc Italiæ imperabant. Verum ex quo jugum legitimorum suorum dominorum caussationibus non legitimis excusserunt, eo ipso quoque

πων, πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, καὶ πάσης τῆς ερατικῆς τάξεως τῆς ἁγίας τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίας ἐπαποστέλλουσί σοι, βασιλεῦ, πιστὰς εὐχὰς διὰ τῆς ἡμετέρας ταπεινότητος. Ὁ ἐνδοξότατος ὁ δεῖνα ὁ πρίγκιψ τῆς πρεσβυτέρας Ῥωμης σὺν τῶν ἀρχόντων καὶ παντὸς τοῦ ὑποκειμένου αὐτῷ λαοῦ ἐξαποστέλλουσιν τὴν βάσιλείαν σου πιστοτάτην δούλωσιν.

Ἡ τοῦ λογοθέτου πρὸς αὐτοὺς ἐρώτησις.

Πῶς ἔχει ὁ ἁγιώτατος ἐπίσκοπος Ῥώμης ὁ πνευματικὸς Ηατὴρ τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου ; πῶς ἔχουσι πάντες οἱ ἐπίσκοποι, καὶ πρεσβύτιροι, καὶ διάκονοι καὶ ὁ λοιπὸς κλῆρος τῆς ἁγίας τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίας ; πῶς ἔχει ὁ ἐνδοξότατος ὁ δεῖνα πρίγκιψ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ;

Ὁ τῶν ἀπὸ Βουλγαρίας ἐρχομένων πρέσβεων πρὸς τὸν βασιλέα χαιρετισμός.

Πῶς ἔλει ὁ θεοστεφὴς βασιλεὺς ὁ πνευματικὸς πάππος (43) τοῦ ἐκ Θεοῦ ἄρχοντος Βουλγαρίας ; πῶς ἔχει ἡ Αὐγούστα (44) καὶ δέσποινα ; πῶς ἔχουσιν οἱ υἱοὶ καὶ βασιλεῖς τοῦ μεγάλου καὶ ὑψηλοῦ βασιλέως καὶ τὰ λοιπὰ αὐτοῦ τέκνα; πῶς ἔχει ὁ ἁγιώτατος καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης ; πῶς ἔχουσιν οἱ δύο μάγιστροι ; πῶς ἔχει ἡ σύγκλητος πᾶσα ; πῶς ἔχουσιν οἱ δ' λογοθέται (45) ;

Ἡ τοῦ λογοθέτου πρὸς αὐτοὺς ἐρώτησις.

Πῶς ἔχει ὁ πνευματικὸς ἔγγονος τοῦ βασιλέως

Romanorum Ecclesiæ, injunxerunt nostræ humilitati ut apud te, o imperator, fidelia vota ipsorum nomine renuntiaremus. Gloriosissimus N. N., princeps veteris Romæ, unaque cæteri ejus proceres, et omnis ei subditus populus renuntiant et significant imperiali tuæ majestati fidelissima sua servitia.

393 *Interrogatio logothetæ ad eos legatos.*

Quomodo agit sanctissimus episcopus Romæ, spiritualis Pater sancti nostri imperatoris? Quomodo agunt omnes episcopi, presbyteri, diaconi, reliquus clerus sanctæ Romanæ Ecclesiæ? quomodo agit gloriosissimus N. N., princeps veteris Romæ?

Salutatio legatorum e Bulgaria venientium ad imperatorem.

Quomodo valet a Deo coronatus imperator, spiritualis avus nostri per Deum domini Bulgariæ? quomodo valet Augusta et domina? quomodo valent filii imperatores magni et excelsi imperatoris et reliqui ejus liberi? quomodo valet sanctissimus et œcumenicus patriarcha? quomodo valent ambo magistri? quomodo totus senatus? quomodo quatuor logothetæ?

Logothetæ ad eum interrogatio.

Quomodo valet sancti nostri imperatoris nepos

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

se titulo illo tantopere ambito et adamito œcumenici spoliarunt, et jus fuit CPtano patriarchæ eum sibi vindicare, ut ἐν τοῖς οἰκουμένοις habitanti et jus sacrum dicenti. Græci vocabuli vim ex more Græcorum loquendi isto ævo æstimandam esse, nemo facile neget. Œcumenicus non notat *universalem*, sed eum, qui orbi Romano, id est Byzantinæ jurisdictioni præest. Œcumene non est orbis illa pars, quam Christiani tenent, sed tantum illa, quæ Byzantino sceptro suberat. Id in superioribus demonstravi, et luculenter apparet ex Anastasii Biblioth. præfat. ad Synodum VII : *Græci frequenter œcumenicum, universalem, in ea synodo patriarcham suum inconvenienter appellant. — Verum cum apud CPlin positus frequenter Græcos super hoc vocabulo redarguerem, asserebat, quod non ideo æcumenicum, quem multi universalem interpretati sunt, dicerent patriarcham, quod universi orbis teneat præsulatum, sed quod cuidam parti orbis præsit, quæ a Christianis habitatur.* Quæ adversus hæc oggannit Cariophylus apud Habertum l. c. Græculus novus, vetustatis ignarus, Romanæ sedis parasitus et mercenarius, nauci sunt. Notanda præcipue verba Anastasii, *quod cuidam orbis parti præsit, quæ a Christianis habitatur.* Voce *Christianorum* soli Christiani Græci juris et ritus intelliguntur. Solebant enim illo tempore Christiani eximie dici, qui orthodoxe, pro cujusque partis opinione, Deum colerent ; quod eo non pertinet, ac si cæteri Christiani ritus homines eo titulo arcerentur. Hinc reperies in formulis inscriptionum hoc capite exhibitis Bulgarorum principem Christianissimum appellari, principum occidentalium neminem. Ille nempe Bulgarus Græcum ritum sequebatur. Eodem modo Latini quoque Græcos titulo Christianorum excludebant ; v. locus Wilhelmi Tyrii, quem ad Abulfedam notavi.

(43) Ut in foro et rebus civilibus filius adoptati nepos erat adoptantis, ut patet e Cassiodori VIII, Epist. 1 ; *Pacem non longinquus, sed propinquus peto, quia tunc mihi dedistis gratiam nepotis, quando meo parenti gaudia adoptationis præstitistis* : ita in foro sacro quoque filius ejus, qui ab aliquo in filium spiritualem receptione e baptismo adoptatus fuisset, nepos adoptantis erat. Debuit ergo, cum hæc formula in usu aulæ CPtanæ esset, ille regnasse, qui Bulgarum principem primus ad Christianam fidem admisisset, ipso illo Bulgaro jam vivis exempto et filio atque successore ejus superstite. Non potest hoc in alia tempora, quam extrema Basilii Macedonis cadere, quo Bogoris, primus Bulgarorum Christianus princeps, et ejus filii regnabant; vid. Du Cange Famil. Byzant. p. 310, 311. Quod autem paulo post dicitur, mutatum nomen *avi* et *nepotis* nomine *patris* et *filii* fuisse, id congruit in tempora Romani Lecapeni et Petri Bulgari, filii Symeonis, qui Romani e Stephano neptim in matrimonium ducebat. Cæterum de Christianismi apud Bulgaros ortu et progressu v. Fabricii Lux Evangelii p. 480, 481. Cedrenus p. 468, jam sub Leone Chazaro ait eorum principes fidem amplexos fuisse ; totam vero gentem Christi sacris initiatam sub Michaele. Theophili filio, et ejus matre Theodora, ait p. 540. Basilium denique Macedonem Bulgaros in fide confirmasse idem tradit p. 589, et Contin. Const. in Script. post Theoph. p. 210.

(44) Quare Augustæ non item titulus aviæ aut matris spiritualis tributus? Quia ad Bulgari receptionem e baptismo et ad fidem Christianam adhibita non fuerat. Non enim feminæ apud Græcos e baptismo levant.

(45) Varii sunt logothetæ : in specie et nude sic dictus, alias logotheta Dromi, item ὁ μέγας λογοθέτης, tum ὁ γενικος, rationalis generalis seu fisci publici, ὁ εἰδικός, rerum privatarum, ὁ στρατιωτικός, fisci militaris, τῶν σεκρέτων, tribunalium variorum, ὁ τῶν ἀγελῶν, gregum, etc. Puto hic intelligi quatuor illos, quos primo loco nominavi.

Logothetæ ad eos interrogatio.

Quomodo valet fidelissimus et familiaris sancti nostri imperatoris, ille vel ille, vir nobilissimus? quomodo totus ejus populus, fideles et benevoli erga herum servi sancti nostri imperatoris? quomodo vales tu? quomodo exceptus es a patricio et stratego illius vel illius [unde venis] provinciæ? quomodo comitatus te fuit conduxitque basilicus, eum in finem obviam tibi missus? Adversine aliquid et ærumnosi tibi contigit in via? Abi bene hilaris et exsultans, utpote hodie cum sancto nostro imperatore epulaturus.

Salutatio ad imperatorem legatorum a megistane quodam amira, sive Ægypti, sive Persiæ, sive Chorasanæ, qui nempe subditus imperio Romanorum non est, sed sive ab Amermumna dependet, sive etiam non, sed sui juris est.

Pax tibi et misericordia, gaudium et gloria a Deo tibi contingant, excelso et magno imperatori Romanorum, commoda vita diuturnaque et prospera valetudo a Domino, pacifice et bone imperator. Exoriatur in diebus tuis justitia et multitudo atque plenitudo pacis, pacis amantissime et humanissime imperator.

Logothetæ ad eos interrogatio.

Quomodo valet nobilissimus amiras Ægypti? quomodo senatus populusque ejus omnis? quomodo vales tu? **396** quomodo huc conductus? adversine quid et molesti contigit in via? Abi bene hilaris et exultans, hodie cum sancto nostro imperatore epulaturus.

A Ἡ τοῦ λογοθέτου πρὸς αὐτοὺς ἐρώτησις.

Πῶς ἔχει ὁ πιστότατος καὶ οἰκεῖος (56) τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου ὁ δεῖνα ὁ εὐγενέστατος; πῶς ἔχει ὁ λαὸς αὐτοῦ ἅπας, οἱ πιστοὶ καὶ εὐγνώμονες δοῦλοι τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου; πῶς ἔχεις σύ; πῶς ὑπεδέχθης παρὰ τοῦ πατρικίου καὶ στρατηγοῦ θέματος ὁ δεῖνα; πῶς διέσωσέν σε ὁ ἀποσταλεὶς βασιλικὸς εἰς διάσωσίν σου; μή τι ἐναντίον ἢ θλιβερὸν συνέβη σοι κατὰ τὴν ὁδόν; ὕπαγε καλῶς εὐφραινόμενος καὶ ἀγαλλόμενος, σήμερον σχνεσθίων μετὰ τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου.

Ο τῶν ἐρχομένων πρέσβεων ἀπὸ μεγιστάνου ἀμηρᾶ ἢ Αἰγύπτου, ἢ Περσίας, ἢ τοῦ Χοροσὰν δηλονότι μὴ ὄντος ὑποτεταγμένου τῇ βασιλείᾳ Ῥωμαίων, ἀλλ' εἴτε ὑπὸ τὴν ὑποταγὴν τοῦ B ἀμερμουμνῆ ὄντος, εἴτε καὶ μὴ (57), πρὸς τὸν βασιλέα χαιρετισμός.

Εἰρήνη σοι καὶ ἔλεος, εὐφροσύνη καὶ δόξα παρὰ Θεοῦ τῷ ὑψηλῷ καὶ μεγάλῳ βασιλεῖ τῶν Ῥωμαίων, εὐζωΐα καὶ ὑγίειά σοι καὶ ζωὴ πολυχρόνιος παρὰ Κυρίου, εἰρηνοποιὲ καὶ ἀγαθὲ βασιλεῦ. Ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις σου δικαιοσύνη καὶ πλῆθος εἰρήνης, εἰρηνικώτατε καὶ φιλάνθρωπε βασιλεῦ.

Ἡ τοῦ λογοθέτου πρὸς αὐτοὺς ἐρώτησις.

Πῶς ἔχει ὁ εὐγενέστατος ἀμηρᾶς Αἰγύπτου· πῶς ἔχει ἡ γερουσία καὶ ὁ λαὸς αὐτῆς ἅπας; πῶς ἔχεις σύ; πῶς διεσώθης κατὰ τὴν ὁδόν; μή τι ἐναντίον ἢ θλιβερὸν συνέβη σοι κακὰ τὴν ὁδόν; μή τι ἐναντίον συνέβη σοι: ὕπαγε καλῶς εὐφραινόμενος C καὶ ἀγαλλόμενος, σήμερον συνεσθίων μετὰ τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου.

CAPUT XLVIII.

Acta seu formulæ inscriptionum in litteris exteros.

Ad papam Romæ, Bulla aurea unius solidi. « In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, unius et

ΚΕΦΑΛ. ΜΗ'.

Τὰ ἄκτα τῶν εἰς τοὺς ἐθνικοὺς γενομένων ἐπιγραφῶν.

Εἰς τὸν πάπαν Ῥώμης. Βοῦλλα χρυσῆ μονοσολδία (58)· « Ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(56) Familiaris, domesticus, vasallus, ad ejus οἶκον, domum, comitatum et familiam pertinens.

(57) Debebat quidem de jure chalifa omnibus imperare per omnem ditionem Muhammedanam regulis, et hi quidquid tenerent provinciarum ab eo feudatario nomine et ut vasalli tenere. Verum rapuerant legati provincias, in quas missi fuerant, ad se, chalifis aut non valentibus corpus nimis vastum regere et ubique simul esse, aut potius otio et deliciis Babylonicis torpentibus eoque in servitutem delapsis. Audiamus ex Abulfeda [t. II, p. 398], qualis, fuerit A. C. 936 status imperii Saracenici et qui quas provincias tenuerint reguli: *Ad nihilum pene redierat pristinus ille chalifarum splendor et venerabilis quondam majestas. Nam non tantum illis præter Bagdadum et suburbanas præturas reliqui nihil fecerant raptores provinciarum legati, sed etiam in ipsa urbe regia nulla erat auctoritas chalifæ, sed solus Raiekides regnabat, qui præterea Wasetham et al Basram peculium tenebat. Al Baridicus incubabat Chuzistanæ, Emadoddaulah, filius Buieh, habebat Persidem; Abu Ali Mohammed, filius Eliasi, Samanida: Kermanam; alter Buiida, Rocnoddaulah, cum Waschmegiro, filio Zaiari, fratre Mardawigi, de possessione Arriæ et Isfahanæ et Parthiæ contendebat armis. Hamdanidæ Mesopotamiam, id est, Almauselam et reliquas Arabum Sunitarum de gente Becri et Modhari et Rabiah sedes partiti inter se fuerant. Ægypto atque Syriæ dominabatur al Ahschid Mohammed, filius Thagagi, Libyæ et Mauritaniæ al Caiem, filius Almahaditi Alita, Andalusia parebat Abdorahmano, qui vulgo ab Elogio an Naser audit Mohammadi filio, de gente Ummiah. Chorasana et quæ ultra Oxium patent Nasro, filio Ahmadi, Samanidæ, Thabarestan et Giorgian Dailomitis ad Baharain et al Jamamah Abu Thahero Carmathitæ.*

D (58) MS., ἀσολδία, id est μονοσολδία, ut constat e sequentibus δισολδία, τρισολδία, τετρασολδία, *binorum, ternorum, quaternorum solidorum bullo*. Erat autem mea quidem sententia bulla unius solidi non pro qua in consuetudinem cancellariæ penderetur solidus unus, sed quæ haberet appensam bullam, hoc est capsulam rotundam auream cum cera eique impressa imperatoris imagine, cujus bullæ aurum æquaret pretium et pondus unius solidi aurei. Et sic porro bisoldiæ, trisoldiæ, tetrasoldiæ bullæ erant quarum appensæ bullæ valerent binos, ternos aut quaternos solidos. Paulo post dicuntur papæ Romano missæ fuisse bullæ bisoldiæ. Minoris ergo fiebat, quam Chalifa vel papa Saracenicus, cui bulla quatuor solidorum mittebatur; minoris quoque, quam patriarchæ Alexandrinus, Hierosolymitanus et Antiochenus, quorum singuli trisoldiis bullis cohonestati dicuntur fuisse. Est certe minutum quid et

τοῦ ἁγίου Πνεύματος τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα πιστοὶ ἐν αὐτῷ τῷ Θεῷ βασιλεῖς Ῥωμαίων πρὸς ὁ δεῖνα τὸν ἁγιώτατον πάπαν Ῥώμης καὶ πνευματικὸν ἡμῶν Πατέρα. » Ὁμοίως καὶ εἰς τὸν πάπαν Ἀλεξανδρείας, πλὴν πατέρα οὐ γράφει. Ὁμοίως καὶ εἰς τὸν πατριάρχην Ἀντιοχείας καὶ τὸν πατριάρχην Ἱεροσολύμων, πλὴν πνευματικὸν πατέρα οὐ γράφει. Αἱ δὲ βοῦλλαι χρυσαῖ τρισόλδιαι. Εἰς τὸν πρωτοσύμβουλον (59), ἤγουν εἰς τὸν ἀμερμουμνῆν. Βούλλα χρυσᾶ τετρασολδία· « Τῷ μεγαλοπρεπεστάτῳ [64] εὐγενεστάτῳ καὶ περιβλέπτῳ ὁ δεῖνα πρωτοσυμβούλῳ καὶ διατάκτορι (60) τῶν Ἀγαρηνῶν ἀπὸ ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα τῶν πιστῶν αὐτοκρατόρων Αὐγούστων μεγάλων βασιλέων Ῥωμαίων. Ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα πιστοὶ ἐν Χριστῷ τῷ

A solius veri Dei nostri. Ille et ille fideles et credentes in eumdem Deum imperatores Romanorum ad illum, sanctissimum Romæ papam et spiritualem nostrum Patrem. » Similis formula in litteris ad patriarcham Alexandriæ adhibetur, præterquam quod ille pater imperatoris spiritualis non appellatur. Eadem ipsa formula quoque, sed etiam absque patris titulo, honorantur patriarchæ Antiochiæ et Hierosolymorum. Ad hos quæ diriguntur bullæ aureæ, sunt trisoldiæ [seu litteris ad eos destinatis appensæ bullæ aureæ tres solidos aureos valore æquant]. Bulla aurea, quæ ad protosymbulum, id est, Amermumnam mittitur, est tetrasodia [seu valet quatuor solidos aureos] et habet [in externa aversa membrana] hanc inscriptionem. « Magno,

VARIÆ LECTIONES.

[64] ΣΧΟΛ. Χρὴ εἰδέναι, ὅτι ἀμηραλμουμνῆς ὀφείλει λέγεσθαι,

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

pauperiem prodit bulla unius solidi. Quam tenuis debuit talis bractea fuisse! Nobilius tamen vel sic quoque bulla aurea unius solidi more illorum, qui affectatione humilitatis avaritiæ et censibus suis valde favente, nonnisi plumbeis bullis utebantur, nonnisi plumbum ad alios mittebant, aurum sibi servabant. Dignius imperatore se gessit Carolus M., quem monasterio cuidam Compendiensi diploma donationis cum appensa bulla aurea octo vel decem ducatos aureos pendente concessisse narrat Du Cange v. *Bulla* ; vid. dicenda ad p. 398.

(59) Confuderunt Græci *Amiralomara* seu *principem principum* vel *archontem archontum* quæ in aula Bagdadica prima post chalifam dignitas erat et omnia nomine chalifæ agebat, cum *chalifa*, ut huic titulum tribuerent, qui illius erat; et præterea vocem *amir* alia notione, quam vulgo non habet, habere tamen per rationem linguæ Arabicæ potest, accipiebant. Scilicet *Amara* verbum, quod alias *imperare* notat et *jubere*, debet quoque interdum notare *consilium dare*. Hoc patet clare ex octava ejus verbi conjugatione, quæ est *Itamara*, et notat βουλεύεσθαι, *sibi consilium ab altero petere* vel *sumere*. Ergo *amir* vel *amir*, est ea ratione *aliquis, cui consilium datur*. Ergo *Amiralomarai* recto potest verti *primus consultorum*, πρωτοσύμβουλος, quamvis ordinarie soleat Arabibus *imperantem imperantium* notare. Arabici tamen scriptores sollicite, ut par erat, dignitates diversas chalifæ et archontis archontum vel protosymbuli distinguunt, contra quam Græci fecerunt: quem morem scholium subjectum recte reprehendit. Exempla, ubi chalifæ Protosymbuli appellantur a Græcis scriptoribus, exstant apud Theophan. p, 309, 329, 362. Insignis est locus apud Selden. de Titul. Honor. p. 30, ex epistola Ludovici II ad Basilium Macedonem, ubi de titulo *Basileus* cum eo rixatur, eumque ad se quoque pertinere contendit. *Sed nec hoc admiratione caret*, ait, *quod asseris, Arabum principem Protosymbulum dici, cum in voluminibus nostris nihil tale reperiatur et vestri codices modo Archigon, modo regem, vel quolibet alio vocabulo nuncupent. Sed nos omnibus litteris sacras Scripturas præferimus, quæ non Protosymbulos, sed reges Arabiæ et Sabæ perspicue profitentur ; Chaganum vero non Prælatum* [ἄρχοντα] *Avarum, non Chazarorum, aut Northmannorum* [ita eo tempore appellabant quos nos hodie Russos et Tataros dicimus] *nuncupari reperimus, neque principem Bulgarum, sed regem vel dominum Bulgarum.* Ergone sacri codices eorum temporum pleniores nostris et de chalifis Saracenorum, de Chaganis Chazarorum et Bulgarorum memorabant ? Videntur eo tempore principes, quod alios libros non nossent,

B omnia jura sua e sacris bibliis deduxisse. [*De *Protosymbulo*, Saracenorum duce, *Basileo*, nomine imperatoribus Græcis proprio, item de *Archego* vid. Anonym. Salemit. Chron. apud Murator. t. II, p. 247.]* Locum quæsitum non inveni, interea conferri velim Du Cangium Glossario Lat. h. v. Venit hic mihi exponendus et vindicandus locus Achmetis Onirocritici, qui capite XLV, p. 35 edit. Rigalt. agit περὶ τοῦ ὀνείρατος τοῦ πρωτοσυμβούλου. Du Cange Gloss. Gr. p. 860, ex illo capite contendit, non Achmeten, filium Sirini, auctorem esse illorum Onirocriticorum, sed recentiorum aliquem, et Prutosymbulum ibi memoratum non esse al Mamunum, illum ab amore litterarum celebratum chalifam, sed alium aliquem recentiorem chalifam, Ægyptium, idque ideo, quod dicatur ibidem ille Mamun non esse de gente Protosymbulorum. Sed perperam intellexit obscuram ut inscitam, at erant illa tempora, narrationem. Vocabulum σύ (ὅτι τοῦτο σὺ οὐχ ἑώρακας· C οὐ γὰρ εἶ ἐκ τοῦ τῶν πρωτοσυμβούλων αἵματος) non ad Mamunum, sed ad illum hominem redit, quem al Mamun ad Achmetem, filium Sirini, misisse dicitur propositurum ipsi somnium illud et simulaturum sibi obtigisse. Verumtamen est Græculum istorum Onirocriticorum auctorem tempora confudisse. Nam Achmet, filius Sirini, sæculo pene citius obiit, quam al Mamun Chalifa fuit factus. Hoc posterius A. F. 199, seu A. C. 814 contigit, illud prius, obitus Achmetis, A. F. 110, seu A. C. 728. Debuisset nempe Græculus sic narrasse : Abdol Malek, filius Merwani, videbat somnium, quo sibi videbatur quater in al Caaba mingere. Mittebat igitur familiarem sibi aliquem ad Achmeten, filium Sirini (D'Herbelot Bibl. Orient. p. 8 a fine ait ad Saidum, filium al Mesajjebi). Cui cum ignotus ille chalifæ familiaris somnium, tanquam sibi oblatum, exposuisset, nolebat Sirinides interpretari, dicens, id ad eum non pertinere, ut qui ad gentem Protosymbuli nihil faceret. D Spectare autem somnium ad Protosymbulum. Igitur curasse Abdal Malecum ad se Siriniden arcessi; qui coram al chalifa constitutus hanc dederit interpretationem : futurum esse, ut, etc.

(60) Respondet hoc vocabulum Arabico *Chalifah*, idque interpretatur. Proprie quidem illud et *successorem* διάδοχον, et *vicarium*, τοποτηρητήν notat; deinde vero, quia qui loco alterius est et rei alicui præest, eam curat eaque ipsi curanda committitur ab eo, qui legat ; ex eo factum, ut Chalifah quoque vulgari Arabum et Turcarum usu *commissarium*, μανδάτωρα, *un commis*, notet, ordinatorem, διατάκτορα. De nomine Agarenorum ejusque vero significatu et origine ad p. 253 dixi.

honestissimo, nobilissimo, spectabili, illi vel illi protosymbulo et proveditori Agarenorum ab illo et illo, fidelibus imperatoribus Augustis, magnis imperatoribus Romanorum. » Intus autem in adversa, exordio litterarum tale perscribitur alloquium : « Ille et ille credentes in Christum Deum eique fideles imperatores Augusti, magni reges Romanorum, salutem dicunt magno, honestissimo, nobilissimo, spectabili protosymbulo et proveditori Agarenorum. » Ad principem principum magnæ Armeniæ, bulla aurea trisoldia. « Constantinus et Romanus, fideles in Christo Deo imperatores, Augusti magni reges Romanorum, ad illum, illustrissimum, primatem magnæ Armeniæ et spiritualem nostrum filium. » Ad principem Aspuracan vel Basparacan, qui nunc honoratur titulo archontis archontum, bulla aurea trisoldia. « Constantinus et Romanus, fideles in Christo Deo imperatores, Augusti reges Romanorum ad illum, illustrissimum principem principum. » Ad præfectum castri et nomi Cocobit, et illum Taronis et Moex et Auzanes

Synes et Baizur et Chazienes, **397** omnium ad Armeniam pertinentium districtuum, idem ad tres præfectos Serbotiorum [seu Servitiorum], quæ vulgo Maura Pædia seu nigri pueri dicuntur, ad

θεῷ αὐτοκράτορες Αὔγουστοι μεγάλοι βασιλεῖς Ῥωμαίων τῷ μεγαλοπρεπεστάτῳ, εὐγενεστάτῳ καὶ περιβλέπτῳ ὁ δεῖνα πρωτοσυμβούλῳ καὶ διατάκτορι τῶν Ἀγαρηνῶν. » Εἰς τὸν ἄρχοντα τῶν ἀρχόντων τῆς μεγάλης Ἀρμενίας. Βοῦλλα χρυσῆ τρισολδία· « Κωνσταντῖνος καὶ Ῥωμανὸς πιστοὶ ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ αὐτοκράτορες Αὔγουστοι μεγάλοι βασιλεῖς Ῥωμαίων, πρὸς ὁ δεῖνα τὸν περιφανέστατον πρῶτον τῆς μεγάλης Ἀρμενίας καὶ πνευματικὸν ἡμῶν τέκνον (61). » Εἰς τὸν ἄρχοντα τοῦ Ἀσπουρακᾶν, ἤγουν τοῦ Βασπαρακᾶν (62), ὁ νῦν τιμηθεὶς ἄρχων τῶν ἀρχόντων. Βοῦλλα χρυσῆ τρισολδία· « Κωνσταντῖνος καὶ Ῥωμανὸς, πιστοὶ ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ αὐτοκράτορες Αὔγουστοι βασιλεῖς Ῥωμαίων, πρὸς ὁ δεῖνα τὸν περιφανέστατον ἄρχοντα τῶν ἀρχόντων. » Εἰς τὸν ἄρχοντα τοῦ Κοκοβὶτ (63), Ἀρμενία· εἰς τὸν ἄρχοντα τοῦ Ταρὼ, Ἀρμενία· εἰς τὸν ἄρχοντα τοῦ Μώεξ (64), Ἀρμενία· εἰς τον ἄρχοντα τοῦ Αὔζαν (65), Ἀρμενία· εἰς τὸν ἄρχοντα τοῦ Συνῆς (66), Ἀρμενία· εἰς τὸν ἄρχοντα τοῦ Βαιτζὼρ, Ἀρμενία· εἰς τὸν ἄρχοντα τοῦ Χατζιένης, Ἀρμενία· εἰς τοὺς γʹ ἄρχοντας τῶν Σερβοτιῶν τῶν λεγομένων Μαῦρς παιδία· ἐπιγραφὴ εἰς πάντας τοὺς προειρημένους· « Κέλευσις ἐκ τῶν φιλοχρίστων δεσποτῶν πρὸς τὸν ὁ δεῖνα ἄρχοντα τοῦδε. » Εἰς τὸν κουροπαλάτην Ἰβηρίας. Βοῦλλα

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(61) Quare Armenum imperator spiritualem filium suum appellet, non intelligo, cum neque a Græcis imperatoribus Armeni sic e baptismo recepti et Christianis sacris initiati fuerint atque Bulgari : sæculo enim quarto jam profitebantur hæc sacra : neque cum ecclesia Græca fecerint, sed ab ea nullo non tempore damnati et conviciis atque odiis exagitati fuerint, tanquam hæretici. Si πνευματικόν abesset, non mirarer. Solebant enim impp. CPtani principes exteros se minores et quibus faverent, etiamsi barbaros et paganos, τέκνα appellare. Ita Heraclius Turcarum in Lazica principem τέκνον appellat apud Nicephorum Patr. CPl. p. 47 Breviarii. Manuel Comnenus de sultano Iconiensi, quamvis minor natu, sed major imperio et opibus, τὸ τῆς ἡμετέρας παιδίον βασιλείας, ὁ Σουλτάν, ait apud Cinnamum p. 25. Idem Stephanum, regem Hungariæ, suum, ut volebat, vasallum, compellat p. 126 : ἥκομεν, ὦ ἐμὲ παῖ, οὐ πόλεμον Οὔννοις ἐπάγοντες. Puto itaque filii quidem appellatione inferiorem illius, qui sic appellatur, gradum et subjectionem respectu appellantis indicari, addito autem *spiritualis* vocabulo significari, eum Christianum esse. Sic infra formula ad imperatores Germaniæ et reges Galliæ, ut pares, est ἀδελφός, quia vero Christiani illi sunt, quamvis non ritus Græci, additur πνευματικός, quasi dicas *ad nostrum in Christo fratrem*.

(62) Apsuracan ergo et Basparacan idem est, Basparacanorum bis vel ter fit mentio apud Constantin. de administrando imperio, ut p. 123, et semper cum Iberibus aut cum Abasgis ibi nominantur. Ego non dubito, gentes has easdem esse cum Aspurgis et Aspurganis vel Aspurgianis, qui, teste Strabone et Stephano Byzantino, olim circa Mæotidem paludem sederunt, deinde autem in tractum illum, Caspio mari contiguum, qui hodie tantilla mutatione vetusti gentilis nominis Astracan appellatur. Multum ab his differt Guil. de l'Isle, qui in charta geographica ad Constantini librum de administrando imperio pertinente et a Bandurio edita regionem Baspracan in media Armenia ad lacum Wan ponit. Cum *Baschburacan* vel Aspuracan confundendum non est *Sopuracan*, in Chorezania situm, de quo Abulfeda et Marcus Venetus l. I, c. 30.

(63) De nominibus oppidorum et tractuum Armeniæ hic designatis nullum agnosco, neque aut apud Arabicos geographos, aut apud Constantinum Porphyr. reperio præter Ταρώ et Μώεξ, quod conjecto esse *Musch* vel *Mos* Arabicorum geographorum, et Αὔζαν.

(64) Videtur esse Musch, de quo Abulfeda hæc pauca tradit : *Musch est parva urbs, in pene montis, cum longa valle ad itineris bidui longitudinem, vulgo vasta planities Musch dicta. Ibi sunt prata et pascua. Abest Miafarekina duabus fere stationibus et Chelata fere tribus.* E libro Longitudinum collocat ad grad. long, 64, min. 30. latit. 39, m. 30. Cl. Schultens margini codicis Leidani ascripserat hæc verba: *Mosis amnis Armeniæ apud Plinium.* Nisi autem hoc sit, forte est, *Moesch*, Geogr. Nub. p. 292, 9, nisi forte Musch et Moësch idem sint.

(65) In codice membranaceo erat exaratum Ανζαν cum υ supra primum ν imposito, unde effeci Αὔζαν, Arabice *Augian*, de quo oppido Abulfeda, qui ad grad. long. 71. m. 35, et lat. 37, 35, collocat, sic tradit : *Oppidum parvum cum fonte aquæ vivæ, paucis arboribus, foris et pagis, fecundo in solo et abundanti bonis*. Voluitne librarius Αὔγαζ indicare, vel *Abchas*, ut hodie efferunt, veterum *Abasgia*? Non putem. Non de Abasgia paulo post sequitur, et Abchas etiam extra Armeniam est. Illa ultima figura ζ referens estne compendium scripturæ νίκη significans, Ἀρζανίκη vel Αὐζανίκη ? An voluit Ἄρζαν et Ἀρζανίκη ? Idemne est Ἀρζανίνη et Αὐζανίνη ? Sane facile fieri potuit, ut Græci Arabicos libros tractantes pro *Arzan*, legerint Αὔζαν, Talium errorum, inscitia natorum, deinde usu confirmatorum, immanem observavi numerum. Diversæ tamen sunt urbes *Augan* et *Arzen*.

(66) In notitia antiqua Armeniæ (v. Fabricii Luc. Evangel. p. 343.) Κλίμα Διγησινῆς. **Estne nostra lectio ex illa mutilata et depravata?**

χρυσῆ δισολδία· « Κέλευσις ἐκ τῶν φιλοχρίστων δεσποτῶν πρὸς ὁ δεῖνα τὸν ἐνδοξότατον κουροπαλάτην. » Ἔχει δὲ περὶ αὐτὸν ὁ κουροπαλάτης ἑτέρας ἐξουσίας δ'. Εἰς τὸν ἄρχοντα τοῦ Βεριασὰχ, Ἰβηρία· εἰς τὸν ἄρχοντα τοῦ Καρνατάης, Ἰβηρία· εἰς τὸν ἄρχοντα τοῦ Κούελ, Ἰβηρία· εἰς τὸν ἄρχοντα τοῦ Ἀτζαρᾶ, Ἰβηρία· « Κέλευσις ἐκ τῶν φιλοχρίστων δεσποτῶν πρὸς ὁ δεῖνα. » Εἰς τὸν ἐξουσιοκράτορα (67) Ἀλανίας (68). Βούλλα χρυσῆ δισολδία, « Ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Κωνσταντῖνος καὶ Ῥωμανὸς, πιστοὶ ἐν αὐτῷ τῷ Θεῷ βασιλεῖς Ῥωμαίων, πρὸς ὁ δεῖνα τὸν ἐξουσιαστὴν Ἀλανίας καὶ πνευματικὸν ἡμῶν τέκνον. » Εἰς τὸν ἐξουσιαστὴν Ἀβασγίας. Βούλλα χρυσῆ δισολδία· « Κέλευσις ἐκ τῶν φιλοχρίστων δεσποτῶν πρὸς ὁ δεῖνα τὸν περιφανῆ ἐξουσιαστὴν Ἀβασγίας. » Εἰς τὸν ἄρχοντα Ἀλβανίας· εἰς τὸν ἄρχοντα τῶν Κρεβατάδων, ἤγουν τὸν λεγόμενον Κρεβατᾶν· εἰς τὸν ἄρχοντα Κηδωνίας· εἰς τοὺς ἄρχοντας Τζαναρίας· εἰς τὸν ἄρχοντα τοῦ Σαρβᾶν, οἵτινες κεῖνται μέσον Ἀλανίας καὶ Τζαναρίας· εἰς τοὺς ἄρχοντας Ἀζίας, ἐν ᾧ εἰσιν αἱ Κασπεῖαι πύλαι· εἰς τὸν ἄρχοντα Χρύσα· εἰς τὸν ἄρχοντα [65] Βρέζαν· εἰς τὸν ἄρχοντα Μωκᾶν. (Ἰστέον, ὅτι ἀπὸ Μωκᾶν ἐστιν ἡ Μαιῶτις λίμνη.) Ἐπιγραφὴ εἰς πάντας τοὺς προειρημένους· « Κέλευσις ἐκ τῶν φιλοχρίστων δεσποτῶν πρὸς ὁ δεῖνα τὸν ἄρχοντα τῆσδε. » Εἰς τὸν καθολικὸν (69) Ἀρμενίας, εἰς τὸν καθολικὸν Ἰβηρίας, εἰς τὸν καθολι-

hos omnes idem est stylus et titulus, inscriptionis nempe: « Mandatum a dominis Christum amantibus ad illum, præfectum illius [castri vel præfecturæ]. » Ad curopalatem Iberiæ bulla aurea bisoldia. « Mandatum a dominis Christum amantibus ad illum, gloriosissimum curopalatem. » Habet autem curopalates appositas sibi quatuor adhuc alias potestates, nempe præfectos Beriasach, Carnatæ, Cuel et Atzara, tractuum Iberiæ, ad quos hæc dirigitur inscriptio: Mandatum a dominis Christum amantibus ad illum. » Ad potestatum Alaniæ mittitur bulla aurea bisoldia sum hac inscriptione: « In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, unius et solius veri Dei nostri, Constantinus et Romanus, fideles in eodem Deo imperatores Romanorum, ad illum, potestatum Alaniæ et spiritualem nostrum filium. » Ad potestatum Abasgiæ, bulla aurea bisoldia cum hac inscriptione: « Mandatum a philochristis dominis ad illum, illustrem potestatum Abasgiæ. » Ad archontem seu præfectum vel principem Albaniæ, ad archontem Crebatadum, vulgo sic dictum Crebatam; ad archontem Cidoniæ; ad archontes Zanariæ; ad archontem Sarbani (jacet ea natio media inter Tzanariam et Alaniam); ad archontes Aziæ, (ubi sunt portæ Caspiæ); ad archontem Mocan; (est circa paludem Mæotidem); ad omnes hos inscriptio litterarum est eadem hoc stylo concepta: « Mandatum a philochristis domi-

VARIÆ LECTIONES.

[65] εἰς τὸν ἄρχοντα Χρύσα semel cod., ed. perperam bis.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(67) Hoc nomen vel hic titulus peculiariter attribuebatur Alanorum domino, Græci imperii vasallo; vid. Constant. Porphyr. de admin. imp. p. 62, et præcipue Du Cange ad Alexiad. p. 209 et 395.

(68) Du Cange ad Alexiad. p. 209, eosdem putat esse Abasgos, Alanos et Iberos. Alani vel Allani et Albani num iidem sint, disquirit Barth. ad Guil. Briton. p. 31. Quod mihi definire in promtu non est. Abulfeda certe nunquam *Albanos*, sed semper *Allanos* nuncupat, tanquam si *al* articulus esset præpositus, ipsum nomen *Lan*. Abasgi autem et Allani procul dubio diversi sunt, non tantum ideo, quod hic tanquam diversæ gentes enumerantur, sed etiam situs demonstrat. Allani enim multo altius versus septentrionem in ipso Caucaso habitant, Abasgi autem in littore maris Caspii, quod etiam adhuc mare *Abosqun*, de ipsis appellatur. Aut ergo diversi sunt ab *Abcassis*, qui ad Pontum Euxinum habitarunt, ubi etiam Abulfeda *Abchas* collocat, aut migrarunt, vel ex parte, vel tota gens, ut in non magna terrarum distantia, vel a Pontio Euxino ad Caspium, vel ab hoc ad illum. Τζαναρία forte est regio *Tzanorum*, circa Pontum Euxinum. Arabes videntur eos *ar Ran* appellasse, unde per corruptionem fluxit nomen *Iran*, quod toti illi tractui inter Armeniam et mare Caspium commune est. Tzantorum sedes designat Agathias initio libri V: οἰκοῦσι τὰ πρὸς νότον ἄνεμον τοῦ Εὐξείνου πόντου ὑπὸ Τραπεζοῦντα τὴν πόλιν. Sequens Σαρβὰν videretur idem esse atque Schirwan, nisi additum esset, medium id jacere inter Allaniam et Tzanaream. De *Mocan* hæc habet Abulfeda, qui ad long. 78, latit. 33 (aut 38; collocat: ***Mucan est, ut ait al Lobab, urbs in tractu Derbend, quemadmodum perhibet os Samanensis. Plura non dat. Filius Haucali asserit,*** *biduo a Bab el abwab distare* [seu portis Caspiis]. *Ad ditionem Ardobil refert al Azizicus. Hoc, inquit, tempore non superest Muganæ celebritas; tantum notæ sunt terræ Mugan, terræ illæ vastæ, frequentes aquis et cannis Sacthari, et pascuis, in littore maris Thaberestanici prope mare, in puncto occidentali septentrionali Tebriz ad decem fere diætarum inde distantiam. Ibi hibernatur Ordu* (Horda, castra vel aula) *Tatatorum ut plurimum. Porro addit al Azizicus, Mogan esse in extremitate terrarum Kilan a plaga occidentali; inter eam et ostium fluvii Corr* [vel Cyri], *si nempe super littore maris versus occidentem cum aliquali versus boream inclinatione procedas, interesse* 26 *parasangas, inter ostium vero idem Czri et al Bab, in littore maris Chozari esse* 21 *parasangas*. Apparet hinc, falli auctorem nostrum in eo, quod Mocan ad paludem Mæotidem collocat et hanc ab illa incipere ait.

(69) Ut Romæ et CPleos episcopi se οἰκουμενικοὺς appellant, ita Christianorum orientalium summi episcopi, qui nempe Antiocheno non parent, *catholicos* se appellant seu generales. Arabes *Tschasolik* efferunt, et sic quoque extulit hoc nomen Marcus Paulus Venetus I, 15, more Italico *laçolick* exarans, v. Du Cange v. *Catholicus*. Hodie tantum unus superest Christianorum per Chaldæam summus pontifex, catholicus dictus, Bagdadi residens. Olim tamen plures erant. Hic certe tres diversi nominantur Catholici, Armeniæ, Iberiæ, Albaniæ, et forte qui hodie episcopi audiunt, catholici tum appellabantur. *Annensis catholicus*, quem Du Cange l. c. e Wilhelmo Tyrio memorat, sedebat apud *Anam*, urbem ad Euphratem, de qua Teixeira et della Valle in Itinerariis. Ad locum Nili Doxopatrii ibidem citatum tenendum, Bagdadum a Græcis Εἰρηνόπολιν

nis ad illum, archontem illius vel illius provinciæ. » Inscriptio litterarum ad tres catholicos, Armeniæ unum, alterum Iberiæ, denique Albaniæ. « Mandatum a philochristis dominis ad illum, piissimum cathegetam seu conductorem illius provinciæ. » Ad papam Romæ mittitur bulla aurea bisoldia cum hac inscriptione : « In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, unius et solius veri Dei nostri, Constantinus et Romanus fideles in eodem

A κὸν 'Αλβανίας. 'Επιγραφὴ εἰς τοὺς γ' καθολικούς· « Κέλευσις ἐκ τῶν φιλοχρίστων δεσποτῶν πρὸς ὁ δεῖνα τὸν εὐλαβέστατον καθηγητὴν τῆσδε. » Εἰς τὸν πάπαν 'Ρώμης. Βούλλα χρυσῆ δισολδία· « 'Εν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν· Κωνσταντῖνος καὶ 'Ρωμανὸς, πιστοὶ ἐν αὐτῷ τῷ Θεῷ βασιλεῖς 'Ρωμαίων, πρὸς ὁ δεῖνα τὸν ἁγιώτατον πάπαν 'Ρώμης καὶ πνευματικὸν ἡμῶν Πατέρα. » Εἰς τὸν ῥῆγα Σαξωνίας (70)· εἰς

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

appellari, quia ea urbs Arabilus *urbs pacis* audit. Sed 'Ρωμογύρ quid sibi velit, nescio. Exponitur ἤτοι Χορασαν. Forte itaque legendum Βαμογύρ, id est Βὰμ ὁ γούρ, *Bam et Gur*, quæ ambæ provinciæ pro una solent considerari, et Indiam atque Chorasanam interjacent.

(70) Græci rerum Germanicarum ignari et incurii regem e duce faciebant ; ut in multis aliis fecerunt. Princeps olim paulo potentior ipsis ῥήξ erat ; βασιλεύς solus suus imperator. Saxones hic et Boioari in specie nominantur, quia imperatores Germanici e gente Saxonica tum regnabant, cum Constantinus Porphyrogennetus et ejus gens Byzantio dominarentur. Constantinus Porph., Leonis filius, aut Romanus Lecapenus legatum misit in Saxoniam [ad Ottonem I. circa A. 946 aut 945., ut perhibet Lambert. Schafnaburgensis] Simeonem eunuchum κοιτωνίτην, et Otto vicissim ad eum misit Luitfredum, institorem seu negotiatorem, πραγματευτήν, Moguntiacum ; v. Luitprand. Hist. VI. 2. Lambertus modo citatus A. 949 : *iterum venisse nuntios Græcorum ad regem Ottonem cum pretiosissimis muneribus in memoria omnium sanctorum.* Item ad A. 973. legationem Græcam memorat, quæ ad Ottonem in urbe regia *Quedlinburg* residentem venerit. Hinc noti fuerunt Græci Saxones et simul quoque Baioari, quia Otto simul dux Saxoniæ et Bavariæ erat. Veteres pronuntiabant *Sacæ*, Σάζοι, *Sassi* ; p. 4. Notitiarum Holstenianarum post Caroli a S. Paulo geographiam sacram legitur ἄχρι τῶν ὁρίων Σάζων, et notatur in margine Σαξόνων. Sed non opus est. Pagus ille prope Leidam Batavorum, milliari fere inde versus septentrionem distans, e quo Saxi olim, ut videtur, in Angliam trajiciebant, adhuc hodie *Sassenheim, patria Sassorum*, dicitur. *[De nomine ῥήξ ab impp. Græcis tributo vid. p. 316 Dissert. Joinville. Croatiæ duces quando duces vocati sint, v. Giornale dei Letterati IX, 435. Venetorum principes Constantinopolitani imperatores ut reges considerant ; ibid. XVI, p. 484 ; de *regis regum* titulo Francorum regibus dato v. Du Cange Alex. p. 352.]* De titulo *regis*, Germanico imperatori a Græcis velut minore tributo vid. idem ad Alex. p. 236. et Selden. Titul. Honor. p. 50 et Goar. ad Codin. p. 72, n. 34. *[Imperatoris titulus a Græcis negatus est occidentalibus. Manuel imp. paciscitur cum Friderico imp. vel se ipsum imperatorem et orientalem Neo-Romæ imp. vocare, teste Radevico ; vid. Eginharti interpretes p. 83. Symeoni ut imperatori et regi acclamatum Romana lingua. Georg. Monach. p. 580. Imperatores Græci titulum hunc Basilei Carolo M. negant, vid. Eginharti interpretes p. 128.]* Agnoverant quidem Irenes legati Carolum pro imperatore et Basileum salutaverant. Sequentes tamen imperatores Græci protestati fuerunt adversus factum vel auctoritate legatorum privata, vel jussu feminæ tyrannicæ, quæ juribus suis derogare non potuerit, ut illi aiebant. V. locus Sigeberti Gemblacensis paulo post citandus. *[Michael Curopalates Carolo M. titulum imperatoris negat. Giorn. d. Letter. XVI. 48. De Basileo nomine imperatoribus Græcis proprio v. Anonymi Chronic. Salernit. p. 247. t. II Murat.]*

Gravi sermone querulus debacchatur Cinnamus p. 127, in arrogantiam imperatorum Germanicorum, quod imperatorum titulum arripuerint et reges alios faciant, jure nullo. Sed opus non erat tantis iris. Ut enim omittam hoc urgere, jus illud eo titulo utendi solis Græcis proprium non esse et B nunquam fuisse et eos falsa imaginatione sibi illudere, qui asseverant; hoc tantummodo dicam, Græcos Basilei titulum non tantum Bulgarorum principibus sæculo decimo concessisse, sed jam sæculo sexto legatos Justiniani M. Aretam, filium Giabalæ, phylarchum Arabum, Basilei nomine compellasse, teste Procopio p. 28, ed. Hœschel. lin. 34, qui idem Procopius tamen sæculo V, discrimen a Græcis inter *basileum* et *regem* fuisse factum indicat Gothicor. I. p. 166, ed. Hæsch. narrans de Theodorico : Αὐτὸς ἔσχε τὸ τῶν Γότθων καὶ 'Ιταλιωτῶν κράτος, καὶ βασιλέως μὲν τῶν 'Ρωμαίων οὔτε τοῦ σχήματος οὐδὲ τοῦ ὀνόματος ἐπιβατεῦσαι ἠξίωσεν, ἀλλὰ ῥὴξ διεβίω καλούμενος· οὕτω γὰρ σφῶν τοὺς βασιλέας οἱ Βάρβαροι καλεῖν νενομίκασι. Esset hic locus de legationibus CPtanorum imperatorum ad occidentales agendi, saltem quæ ætatem Constantini antecedunt. Sed nunc non vacat. Interea saltem paucula hæc aspergam. Leichius observavit, ad C Carolum M. venisse ab imp. CPtano legatos, de quibus memoret Eccardus de Salzburgo p. 34 et Annales Bertinianos ad A. C. 839 narrare legationem CPtanam ad Ludovicum Pium p. 525 ed. Murat. Legationem Irenes ad Carolum M. Sorbigenses, cives mei, celebrant, putantes eam apud Sorbigam a Carolo exceptam esse anno 801. Sigebert. Gemblac. ad A. 805 ait, CPtanos crebris legationibus Carolum sibi firmissimo fœdere conciliasse. Quia memorabilia sunt verba, ascribam ea. Sed prius connexionis gratia quæ ad A. 801 habet afferam ; illustrant enim præsentem rem. *Romani*, ait, *qui ab imperatore CPtano jam diu animo desciverant, nunc accepta occasionis opportunitate, quia mulier excæcato imperatore Constantino, filio suo, eis imperabat, uno omnium consensu Carolo regi imperatorias laudes acclamant* [id est *acta, qualia imperatori*, βασιλεῖ *acclamari fas est, nuncupant eum imperatorem*], *eumque per manum papæ coronant. Cæsarem et Au*-D *gustum appellant ; Pipinum vero, filium ejus, regem Italiæ ordinatum* [θεόστεπτον] *collaudant* [εὐφημοῦσιν, ἀκτολογοῦσι]. Dein pergit ad A. 805 : *Carolus imperator indignantibus contra se imperatoribus Constantinopolitanis propter invidiam imperatorii nominis a Romanis sibi depositi* [id est *impositi*], *magna patientia et magnanimitate eos tulit, et quia suspectam habebant suam potentiam, crebris legationibus sibi eum firmissimo fœdere conciliabant.* Rhegino Prumiensis ad A. C. 812. hæc narrat : *Nicephoro Generali mortuo Michael* [Balbus], *gener ejus, imperator factus legatos domini imperatoris* [Caroli], *qui ad Nicephorum imperatorem missi fuerant, suscepit in CPlin et absolvit* [expediit, dimisit] ; *cum quibus et suos legatos direxit, Michaelem scilicet episcopum et Arsacium* [aut *Arsenium*] *atque Theognostum protospatharium, et per eos pacem a Nicephoro cœptam confirmavit. Nam Aquisgrani, ubi ad imperatorem venerunt, conscriptum*

τὸν ῥῆγα Βαϊούρη [ἔστιν δὲ αὕτη ἡ χώρα οἱ λεγόμενοι Νεμίτζιοι (71)]. εἰς τὸν ῥῆγα Γαλλίας· εἰς τὸν ῥῆγα Γερμανίας [66]· ἐπιγραφὴ εἰς πάντας τοὺς προειρημένους· « Ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Κωνσταντῖνος καὶ Ῥωμανὸς, πιστοὶ ἐν αὐτῷ τῷ Θεῷ βασιλεῖς Ῥωμαίων, πρὸς ὁ δεῖνα τὸν πεποθημένον πνευματικὸν ἀδελφὸν (72) τὸν περίβλεπτον ῥῆγα. » Εἰς τὸν πρίγκιψ Ῥώμης· Βούλλα χρυσῆ δισολδία· « Κωνσταντῖνος καὶ Ῥωμανὸς καὶ λοιπὰ πρὸς ὁ δεῖνα τὸν ἐνδοξότατον πρίγκιπα Ῥώμης. » Εἰς τὸν ἀμηρᾶν Ἀφρικῆς· « Κωνσταντῖνος καὶ Ῥωμανὸς, πιστοὶ ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ αὐτοκράτορες Αὔγουστοι μεγάλοι βασιλεῖς Ῥωμαίων, πρὸς τὸν ἐνδοξότατον καὶ εὐγενέστατον ἐξουσιαστὴν τῶν Μουσουλημιτῶν (73)· » Βούλλα χρυσῆ δισολδία. Εἰς τὸν ἀμηρᾶν Αἰγύπτου. Βούλλα χρυσῆ τετρασολδία. Τοῦ ἀποσταλέντος γράμματος ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ Ῥωμανοῦ τῶν

A Deo imperatores Romanorum ad illum, sanctissimum papam Romæ et spiritualem nostrum Patrem. » Ad regem Saxoniæ, **898** ad regem Bajuri seu Bajoariæ vel Bavariæ (est ea regio, quam vulgo nobis dicti Nemetzii, id est Germani vel Alamanni, incolunt) ; ad regem Galliæ, ad regem Germaniciæ vel Germaniæ perscribitur eodem ad omnes titulo, nempe hoc : « In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, unius et solius veri Dei nostri, Constantinus et Romanus, fideles in eodem Deo imperatores Romanorum ad illum, charissimum spiritualem fratrem, illustrem regem. » Ad principum Romæ prescribitur hoc titulo : « Constantinus et Romanus (reliqua ut supra) ad gloriosissimum principem Romæ. » Ad Amiram Africæ scribitur hoc titulo : « Constantinus et Romanus, fideles in Christo Deo B imperatores Augusti, magni reges Romanorum, ad gloriosissimum et nobilissimum potestatum Musu-

VARIÆ LECTIONES.

[66] Γερμανίας em· R., Lερμανικείας cod. et ed·

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

pactum [tabulas fœderis] *ab eo in ecclesia susceperunt et more suo, id est lingua Græca, laudes ejus dixerunt, imperatorem eum et Basileum appellantes.* De Nicephori Generalis ad Carolum legatione idem Rhegino ad An. 803, 810 et 811 habet. De legatione Michaelis Balbi ad Ludovicum Pium v. Sigebert. Gemblac. ad an. 824. *[De legatione Theophili ad regem Francorum auxilii petendi causa v. Continuat. Theophan. p. 84.]* De legatione Basilii Macedonis ad Ludovicum, regem Germaniæ, v. Sigebert. Gembl. ad a 872. Possent hoc modo legationes Græcorum ad occidentales ex Latinis et Byzantinis scriptoribus, item ad Orientales principes C ex Arabicis excerpi, si vacaret et liberet, ærumnosam inquisitionem ordiri. [*Der Ausdruck Rex Saxoniæ hiess ebensoviel, als rex Germaniæ, denn die Russen, Esten und Finnen nennen die Deutschen Sassen oder Saxen.* Stiernhielm Anti-Cluver. p. 65, recitante Stadenio in Memoria Stadeniana p. 354. *Ex Addend.*]

(71) Wenedi sic appellant Germanos ; vid. Leunclav. apud Du Cangium ad Alexiad. p. 257 : et Turci quoque ; vid. Clodii Lex. Turc. v. *Germani* Pro Γερμανικείας leg. Γερμάνίας. Quare autem Einnamus p. 46, et alibi regem Franciæ τῶν Γερμανῶν ῥῆγα appellet, non exputo ; item, quare Anna Comnena Alexiad. p. 62. Nemitzos appellet gentem τῇ βασιλείᾳ Ῥωμαίων δουλεῦον ἀνέκαθεν, *quod a longo jam tempore Romanorum* (id est Byzantinorum) *imperio pareat.* Non certe videtur voluisse dicere, Germanorum multos in militia palatina Byzantii militasse. D

(72) *[Fratres appellabantur reges exteri ab orientalibus imperatoribus ; v. Eginhart. interpp. p. 128. ; de mutua fratrum appellatione, qua utebantur imperatores, Du Cange ad Alexiad. p. 274. et ad Joinvill. p. 279.]* De recepta inter reges mutua compellatione *frater* vid. Vales. ad Amm. Marcell. p. 179, et Aleman. ad Procop. p. 23. Apparet quoque ex inscriptionibus litterarum Calojoannis ad Conradum III. et Isaacii Angeli ad Fridericum Barbarossam, quas affert Selden. Tit. Honor. p. 33. Prior sic sonat : *Joannes in Christo Deo fidelis rex Porphyrogenitus, sublimis, fortis, Augustus, Comnenos et imperator Romanorum, ad nobilissimum fratrem et amicum imperii mei.* Posterior autem sic habet : *Isaacius a Deo constitutus imperator sacratissimus, excellentissimus, potentissimus, sublimis, moderator Romanorum angelus totius orbis, hæres coronæ magni Constantini, dilecto fratri imperii sui maximo principi Alemaniæ suam et fraternam et plurimum dilectionem.* Malala t. II, p. 219 ait, Justinianum et Cosroem inter alia pepegisse, ut se deinceps *fratres appellarent secundum veterem usum.* Alexius Comnenus in litteris Henricum V imperatorem πανευγενέστατε καὶ τῷ ὄντι Χριστιανικώτατε ἀδελφέ appellat. Alex. p. 93 item, ἡ πρὸς τὴν ἡμετέραν βασιλείαν ἀδελφικὴ σου ῥοπὴ καὶ διάθεσις. Isaacius Angelus apud Odonem de Diogilo p. 15 per legatos suos ad Ludovicum VII, Franciæ regem, *prolixam adulationem depinxit, regem nostrum nominando sanctum, amicum et fratrem.* Otho Frisingensis l. I, De rebus gestis Friderici Barbarossæ, c. 59 : *Conradus, Romanorum imperator, naves apud Ptolemaidem ingressus, fratrem et amicum suum Manuel, regiæ urbis* [Constantinopoleos] *principem, in Achaiæ seu Thessaliæ finibus inveniens adiit.* Juvat etiam Thrasonicam illam inscriptionem litterarum Cosrois ad Justinianum a Menandro Protectore p. 114, Exc. Legat. Hœsch. relatam apponere : θεῖος ἀγαθὸς, εἰρηνοποιὸς, ἀρχαῖος Χοσρόης βασιλεὺς βασιλέων, εὐτυχὴς, εὐσεβὴς, ἀγαθοποιὸς, ᾧτινι οἱ θεοὶ μετὰ τύχην καὶ μεγάλην βασιλείαν ἔδωκαν, γίγας γιγάντων, ὃς ἐκ θεῶν χαρακτηρίζεται, Ἰουστινιανῷ Καίσαρι ἀδελφῷ ἡμετέρῳ. Vix fieri potest, quin male versa sint hæc e Persicis non bene perceptis. Capitolinus in Clodio Albino litteras Severi exhibet, quarum hoc est initium : *Imperator Severus Augustus Claudio Albino Cæsari, fratri amantissimo et desideratissimo, salutem.* Stante adhuc imperio Romano imperator collegam aut Cæsarem suum *fratrem* appellabat. Capitolinus vita Albini t. I, Scr. H. Aug. p. 695, habet epistolam Severi, cujus hoc est initium : *Imperator Severus Augustus Claudio Albino Cæsari, fratri amantissimo et desideratissimo, salutem.*

(73) Reddit hoc Arabicum titulum, *Amir ol Moslemine.* Atqui titulus ille non fuit in usu tum temporis, et longo tempore post sæculo demum XI usurpatus est a Moravedis in Mauritania et Hispania. Gerebant se quidem jam tum principes Africæ seu Libyæ de gente Fathemidarum pro Chalifis, verum *Amir ol Mumenine* utebantur, eorumque hostis et æmulus, Abdor Rahman, Hispaniæ hactenus Emirus seu princeps, ab anno inde Christi 936 incipiebat eum quoque titulum, æmulatione accensus, usurpare. Arabici tamen scriptores constanter perhibent ambos, et Fathemidas et *Ommiadas* Andalusenos titulo *Ami il Mumenine*, non autem titulo *Amiri 'l Moslemine* fuisse usos.

lemitarum. » Ad hunc bulla mittitur aurea bisoldia. Ad amiram Ægypti mittitur bulla aurea quatuor solidorum. Quam vero Constantinus et Romanus suo tempore ad ipsum mittebant, pendebat ea octodecim hexagia; et titulus erat hic: « Constantinus et Romanus, in Christo pii imperatores, magni, excelsi, augusti reges Romanorum, ad dilectum nostrum amicum et nobilissimum amiram Ægypti. » Ad archontem Sardaniæ vel Sardiniæ et alios mittitur bulla aurea bisoldia cum

A Πορφυρογεννήτων ἔστησεν ἡ βούλλα ἑξάγια (74) ιη'. « Κωνσταντῖνος καὶ Ῥωμανὸς, ἐν Χριστῷ εὐσεβεῖς αὐτοκράτορες μεγάλοι ὑψηλοὶ Αὔγουστοι βασιλεῖς Ῥωμαίων, πρὸς τὸν ἠγαπημένον ἡμῶν φίλον τὸν εὐγενέστατον ἀμηρᾶν Αἰγύπτου. » Εἰς τὸν ἄρχοντα Σαρδανίας (75). Βούλλα χρυσῆ δισολδία. « Κέλευσις ἐκ τῶν φιλοχρίστων δεσποτῶν πρὸς τὸν ἄρχοντα Σαρδανίας. » Εἰς τὸν δοῦκα Βενετίας (76)· εἰς τὸν πρίγκιπα Καπύας· εἰς τὸν πρίγκιπα Σαλερινοῦ [67]· εἰς τὸν δοῦκα Νεαπόλεως (77)· εἰς τὸν ἄρχοντα Ἀμάλφης (78)· εἰς

VARIÆ LECTIONES.

[67] ΣΧΟΛ. Ἰστέον, ὅτι δοὺξ Νεαπόλεως μαστρομίλης (79) καλεῖται.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(74) Ut a τετρὰς, τετράδος fit τετράδιον, *quaternio* item *quarta pars*, ita ab ἑξὰς, ἑξάδος, fit ἑξάδιον, *sexarium*, *sexernio* seu complexus sex particularum, ut sex assium, aut sexta pars assis, vel totius. Et quia veteres Græci Latinique δ et *d* ante *i* ut *g* ante *i* aut *z* pronuntiabant, hinc factum, ut perinde scriberent ἑξάδιον et ἑξάγιον, ut *campadium* et *campagium*. Exemplis compluseulis hanc ἰσοδύναμον in scribendo varietatem demonstravit Salmas. ad Script. H. Aug. I, p. 269. Promiscue has terminationes in *aticum*, *atium*, *adium*, *agium* et *arium* habebant Latini medii ævi, ut e Du Cangii Glossario sexcentis exemplis posset demonstrari, ut *parochiagium* pro παροικιάριον, *ovagium* pro pensitatione ex ovibus, *ovario*, *pedagium* pro pedatico, *operagium* pro operario seu mercede operæ vel opere ipso, *præstagium* pro præstatico seu præstatione, *summatium*, *summagium* et *summarium* pro vectigali de *summis*, hoc est *saumis* vel sagmatibus et saginariis reddendo; *podium* et *pogium* et talia, quæ in Du Cangii Gl. Lat. abundant. Quæritur jam, ἑξάδιον aut ἑξάγιον sitne *senarius*, complexus senorum individuorum, an unius individui sexta pars. Credo equidem potius esse posterius, quam prius, inductus ab analogia. Nam si *tertiagium* est tertia pars, triens, *quartagium* quarta pars seu quadrans, *nonagium* pars nona, quorum auctoritates habet Du Cange, necesse est, ut *sexagium*, ἑξάγιον, sexta pars sit. Patet quoque e loco Marini Sanuti, quem Du Cange, v. *Sagium* citat. Memorat ibi Sanutus *quatuor sagia*, id est quatuor sextas partes. Nam *sagium* nihil aliud est, quam ἑξάγιον, ut *sarcia* idem atque ἐξάρτια, *instrumenta nautica*, et *selasticum* pro εἰσελαστικῷ vel ἰσελαστικῷ. Qualis autem veteris unciæ ratio ad litram recentiorum fuerit, me quidem latet, qui talia indagare nunquam curavi. Supra demonstravi, Constantini nostri ætate numismata 74, in litram fuisse computata. Vulgatior tamen opinio litræ tantum numismata 72 imputat. Hæc igitur opinio si vera est, et hexagium, solidus et numisma idem si sunt, ut perhibentur esse, estque hexagium sexta unciæ pars: fuerunt in libra, seu 72 numismatibus unciæ duodecim. Nam si sex cum duodecim multiplices, emergit 72. Porro numisma et solidus aureus idem sunt. Pependit igitur bulla litterarum ad emirum Ægypti numismata aurea octodecim. Probabile hoc non est, cum bullæ ad papam Romæ unum aut ad summum duo solidos, et quæ plurimum quartenos pependisse dicantur. Quarto intervallo vasallus chalifæ Bagdadici, Emirus Ægypti puta, abest a domino suo. Et tamen chalifæ bulla quatuor solidorum tantum missa dicitur, Emiro Ægypti autem bulla octodecim hexagiorum aut solidorum. Non compono hanc difficultatem. Aut aliud est hexagium et multo minus, quam diximus, aut superior nostra sententia de unisoldiis, bisoldiis, trisoldiis, et tetrasoldiis bullis vera non est. De hexagio v. Du Cangium in Gl. utroque et dissert. de nummis ævi medii § 77.

(75) Ita scribebant et efferebant tum temporis; v. Notit. eccles. Holsten. post Car. a S. Paulo Geogr. p. 4. Ita quoque Arabes, quod *Sardania* et *Sardenia*
B potest efferri.

(76) Ergo tum temporis adhuc suberant Græcorum imperio Veneti, quia κέλευσις ad eorum duces ex aula Byzantina veniebat, qualiscunque tandem de cætero fuit ratio imperatorum CPtanorum et ducum Venetorum inter se respectu dominii; vid. Murat. t. I Ant. Ital., ubi scita multa habet et inquirit, quando sui juris esse cœperint Veneti; quod contigisse videtur sæculo undecimo exeunte. Colligit quidem laudatus Muratorius t. II, p. 648, e nummo quodam Veneto, quem sæculo X currente cusum putat, Venetos eo tempore jam arripuisse independentiam et autocratoriam, quia neque nomen neque vultus imperatoris Græci Latinive in eo conspicitur. Verum ex eo non sequitur conclusio; prætereaque res incerta est de ætate nummi. Sane ex eo, quod in hoc codice, qui aut sæculo X currente sub Constantino seniore, aut XI sub Constantino juniore editus est, κέλευσις dicitur ad ducem
C Venetum venire, conficitur absque controversia, Venetos nexu clientelæ junctos adhuc imperio orientali fuisse. Imo adhuc Manuel Comnenus medio sæculo duodecimo et inclinante jam Venetos per legatum suum tanquam subditos tractat apud Cinnamum p. 133, accenset eos τοῖς ἄλλοις, ὅσοι ὑπὸ τὴν παλάμην τελοῦσι τὴν αὐτοῦ, et c. I, inter τοὺς ὑπηκόους. Alexius Comnenus apud Annam in Alexiade p. 161 ducem Venetorum dignitate protosebastorum et roga auget. Fuit ergo de proceribus aulæ Byzantinæ et stipendiatis. *[Ducibus Venetorum ornamenta et titulum Hypati dabant impp. CPtani, unde etiam vestitus. Giannon. t. II, p. 367. Impp. CPtani considerabant Venetorum principes ut reges, Giorn. dei Letter. XVI, p. 481.]* Cæterum adhuc noto, κέλευσιν dici mandatum ad magistratus, sacram ad populum, ut e Theophane p. 333 patet.

(77) *Eligebatur Neapoli* (verba sunt Muratorii t. I, Ant. Ital. p. 194) *a populo dux, suprema gau-*
D *dens auctoritate, nisi quod interdum, aut potius fere semper, cum civitas, tum duces pro supremo domino reverebantur imperatorem Græcum.* *[De duce et consule Neapolitano citato a Constant. Porphyr. v. Muratori Annali d'Italia t. V, p. 356.]*

(78) De ducibus Amalphitanis egit Muratorius Ant. Ital. P. I, p. 201, et Chronicon et Amalphitanum ab eodem ibidem editum frequentem eorum facit mentionem. De ducibus Caitæ conf. idem p. 218.

(79) *Græci præfectos urbium magistros militum appellabant*, ait Sigonius Regn. Ital. p. 3. Atqui eos etiam appellabant *duces*. Ergone *duces* et *magistri militum* iidem? Videtur. Hic sane loci nostri δοὺξ Νεαπόλεως et μαστρομίλης pro eodem accipiuntur. Sed apud Sigonium I. c. p. 12, collat. 11, distinguuntur dux et magister militum; et p. 22, numerat in una Perusia tres præcipuos magistratus, *præfectum* (ἔπαρχον), ***magistrum militum***

τὸν ἄρχοντα Γαΐτης. Εἰς τὸν ἐκ Θεοῦ ἄρχοντα (80) A Βουλγαρίας· « Ἐ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν· Κωνσταντῖνος καὶ Ῥωμανὸς, πιστοὶ ἐν αὐτῷ τῷ Θεῷ βασιλεῖς Ῥωμαίων πρὸς τὸν πεποθημένον καὶ πνευματικὸν ἡμῶν τέκνον καὶ ἐκ Θεοῦ ἄρχοντα τοῦ χριστιανικωτάτου ἔθνους τῶν Βουλγάρων (81). » Τὸ ἀρτίως γραφόμενον· « Κωνσταντῖνος καὶ Ῥωμανὸς, ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ εὐσεβεῖς αὐτοκράτορες βασιλεῖς (82) Ῥωμαίων, πρὸς τὸν πεποθημένου καὶ πνευματικὸν ἡμῶν τέκνον τὸν κύριον ὁ δεῖνα βασιλέα Βουλγαρίας. » Εἰς τὸν χαγάνον Χαζαρίας. Βοῦλλα χρυσῆ τρισολδία. « Ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Κωνσταντῖνος καὶ Ῥωμανὸς, πιστοὶ ἐν αὐτῷ τῷ Θεῷ βασιλεῖς Ῥωμαίων πρὸς τὸν ὁ δεῖνα εὐγενέστατον περι- B φανέστατον χαγάνον Χαζαρίας. » Εἰς τὸν ἄρχοντα Ῥωσίας. Βοῦλλα χρυσῆ δισολδία. « Γράμματα Κωνσταντίνου καὶ Ῥωμανοῦ τῶν φιλοχρίστων βασιλέων Ῥωμαίων πρὸς τὸν ἄρχοντα Ῥωσίας. » Εἰς τοὺς ἄρχοντας τῶν Τούρκων (83). Βοῦλλα χρυσῆ δισολδία· « Γράμματα Κωνσταντίνου καὶ Ῥωμανοῦ τῶν φιλοχρίστων βασιλέων Ῥωμαίων πρὸς τοὺς ἄρχοντας τῶν Τούρκων. » Εἰς τοὺς ἄρχοντας τῶν Πατζινακιτῶν. Βοῦλλα χρυσῆ δισολδία· « Γράμματα Κωνσταντίνου καὶ Ῥωμανοῦ τῶν φιλοχρίστων βασιλέων Ῥωμαίων πρὸς τοὺς ἄρχοντας τῶν Πατζινακιτῶν. » Εἰς τὸν ἄρχοντα Χρωβατίας (84)· εἰς τὸν ἄρχοντα

hoc titulo : « Mandatum a philochristis dominis ad archontem Sardaniæ, ad ducem Venetiæ, ad principem Capuæ, ad principem Salerini vel Salerni, ad ducem Neapolis, ad archontem Amalphi, ad archontem Gaetæ. » Ad Bulgariæ per Deum archontem scribitur sic : « In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, unius et solius veri Dei nostri. Constantinus et Romanus, fideles in eodem Deo imperatores Romanorum, ad charissimum et spiritualem nostrum filium et ex Deo divinaque auctoritate archontem Christianissimæ nationis Bulgarorum. » Sic olim. Nunc autem scribitur sic : « Constantinus et Romanus, in Christo Deo pii imperatores, reges Romanorum, ad charissimum et spiritualem nostrum filium, kyrin seu dominum, illum, basileum Bulgariæ. Ad changanum Chazariæ bulla mittitur aurea trisoldia cum hoc titulo : « In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, unius et solius veri Dei nostri. Constantinus et Romanus, fideles in eodem Deo imperatores Romanorum, 299 ad illum nobilissimum, illustrissimum changanum Chazariæ. » Ad archontem Rosiæ vel Russiæ mittitur bulla aurea bisoldia cum hoc titulo : « Litteræ Constantini et Romani, regum Romanorum Christum amantium, ad archontem Rosiæ. » Ad archontes Turcarum mittitur bulla aurea bisoldia cum hoc titulo : « Litteræ Constantini et Romani, Christum amantium imp. Romanorum, ad archontas Turcarum. » Ad archontes Patzinacorum eadem

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

et *ducem*. Dubitavit quoque cl. Muratorius l. c., diversine an iidem fuerint *duces* et *magistri militum*. Verba ejus sunt : *Magistri quoque militum olim appellati principes, quibus ejusdem civitatis regimen committebatur. Qui titulus aut minorem aut breviorem quam ducis auctoritatem nescio an indicare possit.* Conf. Bandur. ad Constant. Porphyr. t. II, Antiqu. Orient. p. 62. Forte pro Μέλης apud Cedren. p. 706, et Glycam p. 310, c. scribendum est Μαστρομίλης.

(80) Constantinus et Romanus dicuntur hic Bulgaro Archontis titulum aliquando, succedente autem tempore tandem illum Basilei quoque tribuisse. Ergo ante horum, et quidem postrema, tempora collegialis imperii non obtinuerunt Bulgari principes titulum *Basileus*. Quod igitur faciemus loco Cedreni, quo ait p. 623. Symeonem Bulgarum fuisse εὐφημηθέντα ὡς βασιλέα, *laudibus celebratum ut regem* ? Videtur dicere velle, Symeoni acclamatum non iisdem quidem formulis atque imperatori Græco, neque attributo titulo Basilei, attamen eodem modo atque apparatu fuisse, quo solebat Byzantinis acclamari.

(81) Ut hic Bulgari, ita apud Nicetam Choniatem p. 277, Russi τὸ Χριστιανικώτατον γένος appellantur. Ea ætate, qua ista exarabantur, nondum vocabulum Christianissimi titulus erat ad unam certam gentem hominemve alligatus, ut hodie regem Franciæ per eminentiam vetusto titulaturæ ritu *Christianissimum regem* appellamus, de quo titulo v. Selden. de Tit. Honor. p. 74, ubi demonstravit, non solis Franciæ occidentalis regibus tributum eum olim fuisse, sed imperatoribus quoque utriusque orbis Christianis et item regibus Angliæ. Sed neque soli imperatores aut reges sic audiebant, etiam privati homines Christianissimi et integræ gentes Christianissimæ audiebant, et nihil plus quam Christianus, aut valde Christianus id voca- C bulum significabat, id est vere pius et orthodoxus et fervidus Dei secundum ritum Christianum cultor. Propterea monachi et clerici in specie *christiani* dicuntur et laicis opponuntur, Christianorum nomine exclusis ; v. Du Cange v. *Christiani*. Sylvanus rhetor ἀσκητὴν καὶ ἀκριβῶς Χριστιανίζειν ἐσπουδακότα aliquem appellat ; v. dicta ad p. 392. Simplicius Papa in Epist. 14 ad Zenonem imper. sic scribit. *Tenet beatus Petrus apostolus hanc pietatis vestræ sponsionem et christianissimi fidelissimique principis mentem in hæc verba jurasse.* Agapetus, pontifex Rom., apud Joannem Diacon. in Chronico, Neapolitano Justinianum sic alloqui fingitur p. 299 : *Ego quidem peccator ad Justinianum imperatorem Christianissimum venire desideravi, nunc autem Diocletianum inveni.* Luitprandus p. 461. *Hadamirum Galitiæ regem Christianissimum* appellat. Alexius Comnenus in litteris ad Henricum V imperatorem sic eum compellat : καὶ πανευγενέστατε D τῷ ὄντι Χριστιανικώτατε ἀδελφέ. Exemplum hominis privati titulo *Christianissimi* cohonestati habes apud Theophanem anno sexto Rhinotmeti : παρεκάλεσεν αὐτὸν Σέργιός τις, ἀνὴρ Χριστιανικώτατος, ὁ τοῦ Μανσοὺρ, γενικὸς λογοθέτης.

(82) Basilei quidem titulum Bulgaris tandem vi expressum inviti concedebant impp. CPtani ; ut tamen privum haberent aliquid et eminentiæ super illos indicium, αὐτοκράτορος addebant titulum ad suum βασιλεύς.

(83) Intelligit Ungaros, qui quod Hunnicæ et Tartaricæ ; hoc est Turcicæ quoque originis essent, olim Turci solebant vocari. Nam cum Turcis orientalibus, qui primum Saracenicum et deinde Græcum quoque imperium everterunt, Constantino nostro, et majoribus atque nepotibus ejus negotium nullum fuit.

(84) Chroatos, Serblos, Zachlumos, Canalitas, Terbuniatas et Diocletianos eodem ordine atque

dirigitur inscriptio, nomine Patzinacorum expresso, et similis quoque bulla. Ad archontem Chrobatiæ, Serblorum, Zachlumorum Canali, Trabunorum [vel Terbunorum], Diocleæ, Morabiæ sic scribitur: « Mandatum a philochristis despotis ad illum, archontem illius provinciæ. » Ad hos bulla aurea est bisoldia. Ad regem Franciæ sic scribitur: « In nomine Patris, et Filii, et spiritus sancti, unius et solius veri Dei nostri, Constantinus et Romanus, fideles in eodem Deo, excelsi, Augusti, imperatores, magni reges Romanorum, dilecto, charissimo et spirituali nostro fratri, illi, nobilissimo, illustri regi Franciæ. » Ad supremum dominum Indiæ sic scribitur: « Constantinus et Romanus, fideles in Christo Deo magni imperatores, reges Romanorum, ad illum, supremum dominum Indiæ, dilectum nostrum amicum. » Ad dominum Felicis Arabiæ mittitur aurea bulla cum hoc titulo: « Constantinus et Romanus, fideles in Christo Deo magni imperatores, reges Romanorum, ad illum, dominum Arabiæ. »

A Σέρβλων· εἰς τὸν ἄρχοντα τῶν Ζαχλούμων· εἰς τὸν ἄρχοντα τοῦ Κανάλη· εἰς τὸν ἄρχοντα τῶν Τραβούνων· εἰς τὸν ἄρχοντα Διοκλείας [68]. εἰς τὸν ἄρχοντα Μωραβίας. Ἐπιγραφὴ εἰς αὐτούς· « Κέλευσις ἐκ τῶν φιλοχρίστων δεσποτῶν πρὸς τὸν ὁ δεῖνα τὸν ἄρχοντα τῆσδε. » Βούλλα χρυσῆ δισολδία. Εἰς τὸν ῥῆγα Φραγγίας. Βούλλα χρυσῆ· « Ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Κωνσταντῖνος καὶ Ῥωμανὸς πιστοὶ ἐν αὐτῷ τῷ Θεῷ, ὑψηλοὶ Αὔγουστοι αὐτοκράτορες μεγάλοι βασιλεῖς Ῥωμαίων, τῷ ἠγαπημένῳ, πεποθημένῳ, καὶ πνευματικῷ ἡμῶν ἀδελφῷ ὁ δεῖνα τῷ εὐγενεστάτῳ περιβλέπτῳ ῥηγὶ Φραγγίας. » Εἰς τὸν ὑπερέχοντα κυριεύοντα Ἰνδίας (85). « Κωνσταντῖνος καὶ Ῥωμανὸς, πιστοὶ ἐν Χριστῷ τῷ B Θεῷ μεγάλοι αὐτοκράτορες βασιλεῖς Ῥωμαίων, πρὸς ὁ δεῖνα τὸν ὑπερέχοντα κύριον τῆς Ἰνδίας, τὸν ἠγαπημένον ἡμῶν φίλον. » Εἰς τὸν κυριεύοντα τῆς Εὐδαίμονος Ἀραβίας. Βούλλα χρυσῆ· « Κωνσταντῖνος καὶ Ῥωμανὸς, πιστοὶ ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ, μεγάλοι αὐτοκράτορες βασιλεῖς Ῥωμαίων, πρὸς ὁ δεῖνα τὸν κυριεύοντα τῆς Ἀραβίας. »

CAPUT XLIX.

Exposita vel taxæ honorariorum, quæ pendere debebant recens ad dignitates et functiones provecti, quales sub Leone philochristo despota illæ taxæ erant.

Imperialis mandator dabat litras duas. Imperialis candidatus tres. Imperialis strator quatuor. Imperialis spatharius quinque. **400** Imperialis spatharocandidatus sex. Imperialis protospatharius duodecim, interdum quoque duodeviginti. Hi omnes tantum solvunt, sive cum suis axiomatibus simul alia quoque officia gerant, sive minus. Eorum quoque si quis in regios rogatos aut stipendia percipientes inscribi cupit, solvit præter honorarium sui axiomatis adhuc litras quatuor. Si inter ministros, sui quisque ordinis, chrysotriclinares ascribi cupit, præstat præter supra scriptam taxam adhuc alias litras quatuor. Qui cupit in magnam hetæriam recipi, solvit (si quidem ejus roga quadraginta numismata non excedit) litras sedecim; quod si vero ampliorem rogam vel salarium sollicitat, debet etiam honorarii taxa ascendere ea proportione, ut pro septenis quibusque rogæ numismatibus det singulas litras. Simili modo qui mediam in hæteriam recipi cupit, si vi-

ΚΕΨΑΛ. ΜΘ'.

Εἰσὶν τὰ ἐκτεθέντα δίδοσσαι παρὰ τῶν ὀφειλόντων τιμᾶσθαι ἔν τε ἀξιώμασι καὶ ὀφφικίοις, καθὼς ὑπῆρχον ἐπὶ Λέοντος τοῦ φιλοχρίστου δεσπότου.

Ὁ βασιλικὸς μανδάτωρ λίτρας β'. Ὁ βασιλικὸς κανδιδάτος λίτρας γ'. Ὁ βασιλικὸς στράτωρ λίτρας δ'. Ὁ βασιλικὸς σπαθάριος λίτρας ε'. Ὁ βασιλικὸς σπαθαροκανδιδάτος λίτρας ς'. Ὁ βασιλικὸς πρωτοσπαθάριος λίτρας ιβ', πολλάκις δὲ καὶ ιη' λίτρος. C Ἀμφότεροι οὗτοι κἂν τε ὦσιν εἰς ὀφφίκια, κἂν τε μή. Εἰ δὲ καὶ ἐκ τούτων τις θέλει καὶ εἰς τοὺς βασιλικοὺς τοὺς ἐνρόγους ὀρθῶσαι, παρέχει ἔξωθεν τῆς τιμῆς τοῦ ἀξιώματος λίτρας δ'. Εἰ δὲ καὶ εἰς τὸν χρυσοτρίκλινον, παρέχει ἑτέρας λίτρας δ'. Ὁ θέλων γενέσθαι εἰς τὴν μεγάλην ἑταιρείαν, εἰ μὲν ἔστιν ἡ ῥόγα αὐτοῦ μέχρι νομισμάτων μ' (86), παρέχει λίτρας ις'· εἰ δὲ πλείονα ῥόγαν ἐπιζητεῖ, κατὰ ἀναλογίαν τῆς ῥόγας ὀφείλει ἀναβιβάζεσθαι καὶ τὸ τίμημα, ἤγουν τὰ ς' νομίσματα, λίτραν α'. Ὁ εἰς τὴν μέσην ἑταιρείαν θέλων γενέσθαι, ἐὰν λαμβάνει ῥόγαν νομίσματα κ', ὀφείλει δοῦναι λίτρας ι'· εἰ δὲ πλείω τῶν κ' νομισμάτων ἐπιζητεῖ, κατὰ D ἀναλογίαν τῆς ῥόγας ὀφείλει ἀναβιβάζειν καὶ τὸ τί-

VARIÆ LECTIONES.

[68] Διοκλείας em. R., Δικλείας cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

hic recenset Constantinus cap. 29 de administr. imperio p. 87 sqq. Pro Τερβουνιώταις autem memorat noster Trabunos. Occupabant hæ gentes oram omnem maris Adriatici septentrionalem ab Istria inde usque ad Dyrrhachium. Pro Δικλείας, quod hic dabant membranæ, alibi quoque alio errore Δοκλία scribitur. Rectum est Διόκλεια, ut in Latina interpretatione submonui.

(85) Nempe commercium fuisse Constantino cum Indis, supra demonstravi, adeoque cum domino Arabiæ felicis quoque.

(86) Dicitur hic litras 16 in taxam vel consuetudinem præstare ille, cujus roga est ad 40 solidos aureos. Roga vero hic loci estne annua an menstrua? Si annua, debuit receptus in hetæriam hanc dignitatem nimio emere et quindecim annorum reditus simul et semel effundere et in antecessum imperiali cameræ solvere, quod vix quindecim annorum decursu ipse recuperet per minutas portiones. Vix videtur hoc mercimonium æquum et in usu fuisse. Quid si ergo statuamus, rogam eam menstruam fuisse? Atqui paupertina curia Byzantina tantum non solvebat. Qui potuisset imperium medio et ultimo ævo valde accisum tot expensarum onera ferre? Fuitne ergo litra argenti hic designata, ea proportione minor litra auri, quam argentum ad aurum vulgo habere censetur?

μημα. Ὁ εἰς τοὺς Φαργάνους, εἴτε εἰς τοὺς Χαζάρους θέλων γενέσθαι, ὀφείλει διδόναι λίτρας ζ', δηλονότι νὰ (87) ἔχει ῥόγαν νομίσματα ιβ'. Ὁ δὲ εἰς τὸ τραπέζιον, εἴτε εἰς τὸ βεστιάριον, εἴτε εἰς τὰ ἀρχοντογεννήματα θέλων γενέσθαι, ἐὰν λαμβάνει ῥόγαν νομίσματα ι', ὀφείλει διδόναι λίτρας ζ'. Ὁ εἰς τοὺς κληρικοὺς τοῦ ναοῦ θέλων γενέσθαι ὀφείλει διδόναι λίτρας ζ'. Ὁ εἰς τὰ ἀσηκρητεῖα μέλλων γενέσθαι, ἐὰν λαμβάνει ῥόγαν νομίσματα λ', ὀφείλει διδόναι λίτρας ιβ'. Εἰ δὲ πλείονα ῥόγαν ἐπιζητεῖ, κατὰ ἀναλογίαν τῆς ῥόγας ὀφείλει ἀναβιβάζεσθαι καὶ τὸ τίμημα. Ὁ δὲ νοτάριος τῶν ἀσηκρητειῶν ὁ θέλων γενέσθαι, ἐὰν λαμβάνει ῥόγαν νομίσματα κ', ὀφείλει δοῦναι λίτρας η'. Ὁ δὲ κουβικουλάριος θέλων γενέσθαι, εἰ μέν ἐστιν εἴτε εἰς τὸ τραπέζιον, εἴτε εἰς τὸ βεστιάριον, καὶ θέλει γενέσθαι κουβικουλάριος, ἐὰν καταλιμπάνῃ τὰς ἀνόνας αὐτοῦ, δίδει λόγῳ κανισκίου νομίσματα λ'. Εἰ δὲ ἐπιζητεῖ ῥόγαν αὐτοῦ αὐξηθῆναι καὶ τὰς ἀνόνας, κατὰ ἀναλογίαν τῆς ῥόγας καὶ τῶν ἀνονῶν αὐτοῦ ὀφείλει ἀναβιβάζεσθαι καὶ τὸ δόμα. Ὁ δὲ ἀπὸ καλιγίων (88) γενόμενος κουβικουλάριος εἰ μὲν αἰτεῖται λαμβάνειν ῥόγαν κ', ὀφείλει διδόναι λίτρας η'. Ὁ δὲ διὰ πόλεως (89) θέλων γενέσθαι κουβικουλάριος ὀφείλει δοῦναι λίτρας ζ'. Ὁ δὲ ἀπὸ τοῦ κουβικουλαράτου μέλλων γενέσθαι σπαθαροκουβικουλάριος ὀφείλει δοῦναι λίτρας δ'. Ἐὰν δὲ καὶ προσθήκην ῥόγας ἐπιζητεῖ, κατὰ ἀναλογίαν τῆς ῥόγας αὐτοῦ ὀφείλει ἀναβιβάζεσθαι καὶ τὸ τίμημα. Ὁ δὲ ἀπὸ καλίγων γενέσθαι θέλων σπαθαροκουβικουλάριος ὀφείλει διδόναι λίτρας ι'. Εἰ δὲ καὶ προσθήκην ῥόγας ἐπιζητεῖ, κατὰ ἀναλογίαν τῆς ῥόγας ὀφειλει ἀναβιβάζεσθαι καὶ τὸ τίμημα. Ὁ δὲ ὀστιάριος ἀπὸ τοῦ σπαθαροκουβικουλαράτου θέλων γενέσθαι ὀφείλει δοῦναι λίτρας ι'. Εἰ δὲ καὶ προσθήκην ῥόγας ἐπιζητεῖ, κατὰ ἀναλογίαν τῆς ῥόγας ὀφείλει ἀναβιβάζεσθαι καὶ τὸ τίμημα. Ὁ δὲ πριμικήριος ἀπὸ τὸ ὀστιαράτον θέλων γενέσθαι ὀφείλει διδόναι λίτρας ι'. Εἰ δὲ καὶ προσθήκην ῥόγας ἐπιζητεῖ, κατὰ ἀναλογίαν τῆς ῥόγας ὀφείλει ἀναβιβάζεσθαι καὶ τὸ τίμημα.

Τὰ ὀφειλόμενα δίδοσθαι δόματα εἰς τὰ χαρτουλαράτα καὶ νοταράτα τῶν σεκρέτων.

Οἱ νοτάριοι τοῦ εἰδικοῦ λίτρας νε'· οἱ χαρτουλάριοι τοῦ γεννικοῦ λίτρας ξε'· οἱ ἔξω χαρτουλάριοι τοῦ γεννικοῦ, ἤτοι τῶν ἀρκλῶν, λίτρας. οἱ χαρτουλάριοι τοῦ στρατιωτικοῦ λίτρας μ'· οἱ νοτάριοι τοῦ στρατιωτικοῦ λίτρας κ'· οἱ νοτάριοι τῆς σακέλλης λίτρας λ'· οἱ νοτάριοι τοῦ βεστιαρίου λίτρας.

Περὶ τῶν αἰχμαλώτων Σαρακηνῶν (90) τῶν ἐπὶ θέματι βαπτιζομένων.

Χρὴ εἰδέναι, ὅτι ὀφείλουσι λαμβάνειν παρὰ τοῦ

A ginti num. in rogam accipit, solvit litras decem; quodsi vero auctiorem rogam flagitat, debet etiam majorem taxam solvere pro ratione auctæ rogæ. Qui cupit in Farganos aut Chazaros recipi, solvit litras septem; si nempe rogam duodecim numismatum habeat. Qui ad trapezium seu ministerium sacræ mensæ, ad vestiarium, in archontogennemata seu valetos nobiliores cupit recipi, si rogam accipit decem numismatum, solvit sex litras. Recipiendus inter clericos palatii solvit litras septem. Recipiendus in asecretas, si accipit rogam triginta numismatum, solvit litras duodecim. Si autem rogam flagitat auctiorem, debet etiam auctius pro ratione honorarium solvere. Si notarius asecretarum quis cupit et debet fieri, solvit litras octo, si nempe in B rogam numismata viginti accipit. Qui cubicularius creandus est, sive antea in trapezio seu ministerio ad mensam, sive in vestiario seu ministerio sacræ vestis fuerit, ille, si annonas suas sibi, quales antea fuerunt, relinqui patitur, dat nomine sportulæ numismata triginta. Si autem rogam suam annonasque augeri sollicitat, debet etiam honorarium augeri pro ratione auctæ rogæ et annonarum. Qui autem a caligis fit cubicularius, si precibus obtinet rogam viginti numismatum, debet litras octo dare. Urbanus creandus cubicularius dat litras sex. E cubiculario promovendus ad spatharocubiculariatum debet quatuor litras; sollicitanti autem augmentum rogæ debet etiam honorarium augeri pro ratione. **401** Qui a caligis spatharocubicularius vult et debet fieri, dat litras decem; et, si sollicitat au- C gmentum rogæ, dat auctius quoque honorarium æquali ratione. E spatharocubiculario creandus ostiarius dat litras decem et plus, si plus rogæ flagitat, proportionate scilicet. Ab ostiariatu promovendus ad primiceriatum dat litras decem; et plus justa in proportione, si plus rogæ rogaverit atque impetraverit.

Ea, quæ a recens honoratis honorarii loco in chartularata vel tribunalia chartulariorum, et notariata vel tribunalia notariorum secretorum pendi debent.

Notarii idici seu rei privatæ accipiunt litras quinquaginta quinque. Chartularii genici [seu ærarii publici] litras septuaginta quinque; extranei D chartularii stratiotici seu fisci militaris lit. 40. Notarii stratiotici litr. 20. Notarii sacelli litras triginta. Notarii vestiarii litras o.

De captivis Saracenis, qui aliqua in provincia baptizati fuerint.

Unus talium quisque debet a protonotario the-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(87) Sic dicunt novi Græci pro ἵνα. Hic loci notat *ubi* vel *quando*; quo sensu ἵνα etiam apud vetustissimos et probatissimos scriptores habetur.

(88) Videtur ex hoc loco cubiculariorum unusquisque habuisse curam peculiaris servitii ad corpus augustum pertinentis, ut unus *a calceis*, alter *a barba* vel *coma*, tertius *a malluvio* et sic porro.

(89) *Cubicularius urbanus* aut *in urbe* videtur illi opponi, qui in palatiis suburbanis servit.

(90) Medio ævo Saracenus et Arabs idem erat,

matis, in quo agit, accipere numismata terna, et pro suo zeugario [seu jugo bonum laboratorum vel et prædio rustico] numismata sena ; et pro semente atque annona sua modios frumenti quinquagenos quaternos. Si qui tales captivi et baptizati Saraceni elocati quasdam in domos et filiabus quorumdam patrum familias juncti matrimonio fuerint, sive militaris, sive urbana sit illa familia, in quam talis aliquis gener Saracenus intraverit, debet illa per triennium excusari et immunis haberi tam a specierum annonariarum præstatione et devectione, quam a focagio seu tributo ex focis et caminis solvendo. Sed elapso illo triennio debet illa domus vel familia rursus, ut ante, pariterque cæteris utrumque onus præstare. Talibus porro bello captis, aut et aliis quibusdam, si territorium ad inhabitandum assignatum fuerit, manent per primum triennium liberi ab omni vexatione servitii publici, neque annonam et diaria militi præstant. Elapso autem illo triennio, præstant utrumque. **402** Miles equestris debet habere facultates immobiles, id est fundos vel prædia, ad valorem quinque, aut ad minimum quatuor litrarum. Imperialis miles classiarius debet habere facultates immobiles, fundos puta et prædia, valoris trium litrarum. Typus seu agendi formula a majoribus tradita pervenit ad hæc usque nostra tempora talis. Quo tempore est expeditio militaris, non dantur militantibus tirones, collatores et contribuentes, ut hominibus peculii : sed debet quisque seorsim et viritim pro se militare. Si qui autem pauperes fuerint et expensis militaribus faciendis non pares, illis dantur contribuentes ; quo nempe habeant per eos sufficientem suam necessariam subsistentiam, et possint suam militiam in corpore suo facere. Quodsi vero prorsus ad incitas redacti qui fuerint, ut ne quidem cum ipsis attributis sibi contribuentibus incumbens sibi servitium exsequi valeant, illi adorantur seu ad oras et feces exercitus rejiciuntur, et amandantur ab abiegos, [latrun-

A πρωτονοταρίου τοῦ θέματσς εἰς ἕκαστος αὐτῶν ἀνὰ νομισμάτων γ', καὶ ὑπὲρ ζευγαρίου αὐτῶν ἀνὰ νομισμάτων ς', καὶ ὑπὲρ σπόρου καὶ ἀνόνας αὐτῶν ἀνὰ σίτου μοδίων νδ'. Ἰστέον περὶ τῶν διδομένων αἰχμαλώτων γαμβρῶν εἰς οἴκους, κἂν τε στρατιωτικὸς, κἂν τε πολιτικὸς ὁ οἶκος, εἰς ὃν εἰσέρχεται ὁ Σαρακηνὸς γαμβρὸς, ὀφείλει ἐξκουσεύεσθαι ἐπὶ τρισὶ χρόνοις τήν τε συνονὴν καὶ τὸ καπνικόν. Καὶ μετὰ τοὺς τρεῖς χρόνους πάλιν ὀφείλει τελεῖν ὁ αὐτὸς οἶκος καὶ τὴν συνονὴν καὶ τὸ καπνικόν. Ἰστέον, ὅτι καὶ τοῖς διδομένοις αἰχμαλώτοις, εἴτε ἑτέροις τισὶ, γῆν εἰς κατασκήνωσιν ἐπὶ τρισὶ χρόνοις μένουσιν ἀνεπηρέαστοι ἀπὸ πάσης δουλείας τοῦ δημοσίου, λαὶ οὔτε καπνικὸν δίδουσιν, οὔτε συνονήν. Καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν τριῶν χρόνων τελοῦσι B καὶ τὴν συνουτὴν καὶ τὸ καπνικόν. Ἰστέον, ὅτι ὁ καβαλλαρικὸς στρατιώτης ὀφείλει ἔχειν περιουσίαν ἀκίνητον, ἤγουν τοπία, λιτρῶν ε', ἢ τὸ ἔλαττον λιτρῶν δ'. Ἰστέον, ὅτι ὁ βασιλικὸς πλόϊμος στρατιώτης ὀφείλει ἔχειν· περιούσίαν ἀκίνητον, ἤγουν τοπία, λιτρῶν γ'. Χρὴ εἰδέναι, ὅτι τύπος παρηκολούθησεν κατὰ τὸν καιρὸν, ὅτε γίνεται στρατεία, μὴ δίδοσθαι τοῖς στρατευομένοις τήρωνας (91) συνδότας ὡς περιουσίοις, ἀλλ' εἶναι μονοπροσώπως στρατιώτας, Ὅτε δὲ πτωχεύσωσι, δίδονται αὐτοῖς καὶ συνδόται πρὸς τὸ δι' αὐτῶν ἔχειν τὸ ἱκανὸν καὶ δουλεύειν τὴν ἰδίαν στρατείαν. Ἐὰν δὲ παντελῶς ἐξαπορῶσιν καὶ οὐ δύνανται οὐδὲ μετὰ τῶν διδομένων αὐτοῖς συνδοτῶν τὴν ἰδίαν στρατείαν ἐξυπηρετεῖν, τότε ἀδορεύονται (92) καὶ δίδονται εἰς ἀπελάτας (93), ἐξ ὧν C καὶ Τζέκωνες (94) ἀφορίζονται εἰς τὰ κάστρα. Οἱ δὲ τόποι τῶν τοιούνων στρατιωτῶν μένουσιν ἀνεκποίητοι, περιοριζόμενοι καὶ ἀφοριζόμενοι εἰς τὸν δημόσιον, ἵνα πάλιν, ἐὰν συμβῇ τινα ἐκ τῶν ἀδορευθέντων ἀνακτήσασθαι ἑαυτὸν, ἀναλαμβάνῃ τοὺς ἰδίους τόπους, καὶ ἀποκαθίστασθαι εἰς τὴν ἰδίαν στρατείαν.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTRAIUS.

unde nobis quoque est. Sed veteres distinguebant Arabes a Saracenis, ut e Script. Hist. Aug. t. II, p. 329, 444 et 494 patet ; illi quidem erant Arabes in Syriæ confiniis et Palæstina oberrantes, hi autem Saraceni, qui in Mesopotamia et Syriæ partibus orientalibus ad Euphratem sitis viverent, sic dicti ab Arabico *Schark*, *oriente*.

(91) Conf. Constantin. Porphyr. Tacticon p. 16 ed. Meurs.

(92) Satis constat de sensu verbi, idque notare suspenduntur, cassantur, eximuntur, excusantur pro minumis habentur. Unde autem derivandum sit, adhuc dubito. Forte repeti debet ab *adorare* Latino, id est non προσκυνεῖν, sed *ad oram rejicere*, velut feces et rejectanea, καθιστῶνται πρὸς τοῖς πέρασι καὶ ἐσχατιαῖς τοῦ στρατεύματος.

(93) Apelatæ, abactores, abiegi, erant militiæ genus, ut hodie Husari, prædis abigendis tantummodo destinati, unde ipsis nomen. Glossæ nomicæ Labbæi : Ἀπελάτης κυρίως λέγεται, ὅστις θρέμματα ἀπὸ βοσκῆς ἢ βουκολίων ὑποσύρει, ἢ ἀπὸ τῶν ἀγελῶν ἵππους. Ὁ γὰρ βοῦν ἢ ἵππον πλανώμενον εὑρὼν [et hero, quem novit, non restituens] οὐκ ἔστιν ἀπελάτης, ἀλλὰ κλέπτης. V. Du Cange Gloss. Lat. v. *Abigare* et *Latrunculi*. Manetho Apotelesmaticus mst. apud Du Cangium v. Βερεδάριοι jungit βερεδαμίους, ἱπποκόμους, καβαλλαρίους (domitores, gymnastas equorum), ἀπελάτας ἀνελάτας, sed leg. συνελάτας, qui sunt similes nostris *Ausreiter*, officiales, qui in viis publicis in equis circumcursitant, videntes, qui in iis eant, mendicine aliive malefici, num merces prohibitæ aut vectalibus non liberatæ deportentur, etc. Appellant quoque Græci novi *fures*, *latrones* ἀπελάτας, et abjecta littera, ut solent, πελάτας. Exemplum habet Du Cange v. D Πελάτης.

(94) Huccine pertinent *Tzarones*, de quibus Goar. ad Codin. p. 34, quos Codinus p. 68, appellat τοὺς εἰς τὰ κάστρα εὑρισκομένους, *præsidiarios in castris* seu urbibus *milites*. Videntur omnino iidem esse. *Tzacones* sunt hodie qui olim Lacones, extremæ Peloponnesi incolæ, et *Tzaconia* est ille tractus, in quo est mons olim *Cronion* dictus, adeoque inter Laconiam et Elidem ; vid. Du Cangium v. Τζάκωνες. Ili Lacones aut Peloponnesiaci solebant ad præsidium agendum in castellis deponi, ἀφορίζεσθαι εἰς τὰ κάστρα, ut Noster ait. Insignis est locus Michalonis Lituani de moribus Tatarorum apud Du Cangium v. *Sacones*, e quo intelligitur, *Sacones* et *Sungælones* appellatos fuisse, Lituanico, ut videtur, sermone, *agasones*, qui milites in bellum comitabantur, Nostro aut συντρόφους, aut τίρωνας dictos.

culos, leves milites, excursionibus in agrum hostilem et prædis agendis tantum destinatos,] e quibus etiam Tzecones [seu Peloponnesiaci] desumuntur et seliguntur in castella ad agenda interim præsidia, dum veri milites ob bella absunt. Loca vero vel fundi aut prædia ipsorum hero interea vacant, neque alii cuidam traduntur, sed manent sequestrata et affixis sacris bullis signata, ut usus fructus eorum ad ærarium publicum redeat; eo fine, ut si tali cuidam cassato contingat facultas fortunam suam afflictasque res restaurandi, recuperet fundos pristinos militiamque pristinam.

A

ΚΕΦΑΛ. Ν'·

Εισὶν αἱ κατὰ τύπον ῥόγαι τῶν στρατηγῶν καὶ κλεισουραρχῶν, καθὼς ἐρογεύοντο ἐπὶ Λέοντος τοῦ φιλοχρίστου δεσπότου.

Ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν λλ. μ'. Ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀρμενιακῶν λλ. μ'. Ὁ στατηγὸς τῶν Θρᾳκησίων λλ. μ'. Ὁ στρατηγὸς τοῦ Ὀψικίου λλ. λ'. Ὁ στρατηγὸς τῶν Βουκελλαρίων λλ. λ'. Ὁ στρατηγὸς Καππαδοκίας λλ. κ'. Ὁ στρατηγὸς τοῦ Χαρσιανοῦ λλ, κ'. Ὁ στρατηγὸς Παφλαγονίας λλ. κ'. Ὁ στρατηγὸς Θρᾴκης λλ. κ'. Ὁ στρατηγὸς Μακεδονίας λλ. λ'. Ὁ στρατηγὸς Χαλδίας λλ. ι', ὡς λαμβάνων ἀπὸ τοῦ κουμερκίου (95) ἑτέρας λλ. ι'. Ὁ στρατηγὸς Κολωνείας λλ. κ'. Ὁ στρατηγὸς Μεσοποταμίας λλ. ο'. διὰ τὸ ἔχειν αὐτὸν ὅλον τὸ κουμέρκιον. Ὁ στρατηγὸς Σεβαστείας, ὡς ὢν τότε κλεισουράρχης, λλ. ε'. Ὁ στρατηγὸς Λικανδοῦ, ὡς ὢν τότε κλεισουράρχης, B λλ. ε'. Ὁ στρατηγὸς Σελευκείας, ὡς ὢν τότε κλεισουράρχης, λλ. ε'. Ὁ στρατηγὸς Λεοντοκώμεως (96), ὡς ὢν τότε κλεισουράρχης, λλ. ε'. Ὁ στρατηγὸς τῶν Κιβυῤῥαιωτῶν λλ. ι'. Ὁ στρατηγὸς τῆς Σάμου λλ. ι'. Ὁ στρατηγὸς τοῦ Αἰγαίου πελάγους λλ. ι'. Ἰστέον, ὅτι οἱ τῆς Δύσεως στρατηγοὶ οὐκ ἐρογεύοντο διὰ τὸ λαμβάνειν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἰδίων αὐτῶν θεμάτων τὰς ἰδίας αὐτῶν συνηθείας κατ' ἔτος. Ὁ στρατηγὸς Πελοποννήσου. Ὁ στρατηγὸς Νικοπόλεως. Ὁ στρατηγὸς Ἑλλάδος. Ὁ στρατηγὸς Σικελίας. Ὁ στρατηγὸς Λαγοβαρδίας. Ὁ στρατηγὸς Στρυμῶνος. Ὁ στρατηγὸς Κεφαληνίας. Ὁ στρατηγὸς Θεσσαλονίκης. Ὁ στρατηγὸς τοῦ Δυῤῥαχίου. Ὁ στρατηγος Δαλματίας. Ὁ στρατηγὸς Χερσῶνος.

C

Περὶ τὸ τίνες οὐκ ὀφείλουσι στρατεύεσθαι τηρωνάτου γινομένου (97).

Οἱ ἐν τῷ κουβουκλείῳ κατειλεγμένοι. Οἱ εἰς τοὺς βασιλικοὺς ἀνθρώπους. Οἱ εἰς τὴν μεγάλην ἑταιρείαν. Οἱ εἰς τὴν μέσην ἑταιρείαν. Οἱ εἰς τοὺς Φαργάνους. Οἱ εἰς τὴν οἰκειακὴν τράπεζαν. Οἱ εἰς τὰ ἀρχοντογεννήματα. Οἱ εἰς τὸ οἰκειακὸν βεστιάριον. Οἱ εἰς τὸ σκέπτον τῆς Αὐγούστης. Οἱ εἰς τοὺς βασιλικοὺς στράτορας ἤ τοὺς ἱπποκράτας (98). Οἱ εἰς τοὺς

CAP. L.

Tabula rogarum, quas vi typi aut formulæ præscriptæ atque receptæ accipiebant strategi et clisurarchæ tempore Leonis, domini Christum amantis.

Strategus Anatolicorum accipiebat littras 40. Strategus Armeniacorum litr. 40. Strategus Thracesiorum litr. 40. Strategus Opsicii lit. 30. Strategus Bucellariorum litras 30. Strategus Cappadociæ litras 20. Strategus Charsiani litras 20. Strategus Paphlagoniæ litr. 20. Strategus Thraciæ litras 20. Strategus Macedoniæ litr. 30. Strategus Chaldiæ litr. 10, ut qui præterea decem alias litras e commercio seu vectigalibus mercium introeuntium et exeuntium fert. Strategus Coloniæ litras 20. Strategus Mesopotamiæ I, o, [prorsus nihil], ut qui totum commercium seu reditus vectigalium omnes ipsi sibi servat. Strategus Sebastiæ, ut qui tunc temporis (sub Leone) clisurarcha tantum erat, l. 5. Strategus Lycandi, **402** ut qui tum clisurarcha erat, litras 5. Strategus Seleuciæ, ut qui tum clisurarcha erat, litras 5. Strategus Leontocomes, ut qui tum clisurarcha erat, litr. 5. Strategus Cibyrrhæotarum litras 10. Strategus Sami litr. 10 Strategus maris Ægæi litr. 10. Strategi Occidentis non accipiebant rogas, quia consuetudines unus eorum quisque suas annuatim e suo themate ferebat. Sunt autem illi sequentes. Strategus Peloponnesi. Strategus Nicopoleos. Strategus Helladis seu Græciæ. Strategus Siciliæ. Strategus Lagobardiæ seu Longobardiæ. Strategus Strymonis. Strategus Cephaleniæ. Strategus Thessalonices. Strategus Dyrrhachii. Strategus Dalmatiæ. Strategus Chersonis.

Index eorum, qui non tenentur in expeditionem et castra ire, quando tironatus fit seu juvenis militia in unum coacta locum solemnia in armis exercitia facit.

Cubiculo ascripti. Qui ad basilicos vel cæsarianos pertinent; qui ad magnam hetæriam; qui ad mediam hetæriam; qui ad Farganos; qui ad privatam mensam; qui ad archontogennemata; qui ad privatum vestiarium; qui ad sceptrum Augustæ, qui ad imperiales stratores vel equisones; qui ad imperiales clericos palatii. Clerici neæ seu novæ eccle-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(95) Est idem ac si diceremus: hic vel ille accipit salarium suum ex *Accisa*, seu ex illo tribunali, ubi vectigalia recipiuntur. Κουμέρκιον est ipsum commercium, mercatura, negotiatio et portorium pro importatis aut exportatis mercibus; v. Du Cange ad Alex. p. 315. Κουμέρκιον τοῦ πανηγυρίου, *vectigal nundinarum*, est apud Theophan. p. 396. Guther. p. 725. commercium nonnihil a vectigali differre monstrat.

(96) Ad formam terminationis πόλεως, quæ in D multarum orbium nomine obtinet, formarunt quoque κώμεως in hac compositione. Λεοντοκώμη Λεοντόπολις est in themate Lycandi seu in Isauria.

(97) Tironatum hic esse puto non statum seu conditionem tironis, sed solemnem congressum militiæ rudis et nuper conscriptæ ad condictum locum, ut tirocinium ibi ponant coram stratego thematis et dexteritatem suam in tractandi armis monstrent.

(98) Poterat quoque ἱπποκράτορας. In membranis erat ἱπποκρ. cum τ superimposito.

stæ. Sanctæ Sophiæ insessi et jam ab antiquis temporibus adhærentes sacerdotes, non autem qui ad terna miliaresia et minus rogam accipiunt. Dromoniorum remiges. Agrariarum remiges. Horum omnium officiorum, quæ a militiæ præstatione diximus exempta esse, si quis unum aliquod gerat, qui absque eo et nondum illud adeptus ad militiæ præstationem obligatus erat, ejus domus debet excusata haberi, quandiu is vixerit. Illo autem homine mortuo, debet jus et obligatio militiæ præstandæ rursus illi domui restitui secundum veterem formulam rationarii militaris.

404 *Index eorum, qui militare debent de conscriptis in officia.*

Mandatores secretorum omnium, nempe qui sunt sub dispositione sacellarii; rationalis sacri fisci; rationalis fisci militaris; rationalis cursus publici; præfecti sacello; vestiarii; comitis rei privatæ; præfecti numerorum; curatoris mœnium urbis; item vernaculi contubernales utriusque stabuli [tam urbani, quam Asiatici apud Malagina]. Ab alio themate vel districtu non coguntur remiges agrariarum, nisi a solo themate Steni vel Propontidis. Neque adscribuntur diætariis magni palatii aliorumque palatiorum, nisi homines urbani seu CPtani, et ex Steno seu utraque ejusdem freti ora oriundi. Ad mandatores officiorum non deliguntur nisi soli homines urbani.

CAPUT LI.

Observanda, quando imperator in curru prodire ad horrea strategii eaque lustrare constituit.

Pridie vesperæ dantur mandata, sive notificatur per mandatores, ad proceres, cras fore processionem ad horrea. Procedunt itaque et conveniunt altero die omnes in palatium, candidis tunicis et tzangiis seu calceis; et quando proclamata fuerit vox: « Transfer, » [te nempe, vel alio migra,] collocant sese candidati coram circo retro portam necessarium s. latrinarum balnei. In ipsum autem circum intrant soli equi imperiales; qui procerum sint, foris manent. Ante circum quoque consistit carucha domi-

A βασιλικοὺς κληρικοὺς τοῦ παλατίου. Οἱ τῆς Νέας ἐκκλησίας. Οἱ τῆς ἁγίας Σοφίας ἐγκάθετοι ἱερεῖς καὶ ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ, οὐχὶ δὲ οἱ εἰς τὰ τρία μιλιαρήσια καὶ ἔλαττον τούτων ῥογευόμενοι. Οἱ τῶν δρομονίων ἐλάται. Οἱ τῶν ἀγραρίων ἐλάται. Ἰστέον, ὅτι ἐκ τούτων πάντων τῶν προειρημένων μὴ στρατεύεσθαι, εἶχέν τις πάλαιαν στρατείαν, μέχρις ἂν ζῇ τὸ καταταγὲν πρόσωπον, οἱονδήποτε τῶν προειρημένων ὀφφικίων, ὀφείλει διαμένειν ἐξσκουσευόμενός ὁ τοιοῦτος οἶκος. Τελευτήσαντος δὲ τοῦ προσώπου, ὀφείλει ὀρθοῦσθαι ἡ στρατεία εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ κατὰ τὸν παλαιὸν τύπον τοῦ στρατιωτικοῦ λογοθεσίου.

Περὶ τοῦ τίνες ὀφείλουσι στρατεύεσθαι ἀπὸ τῶν κατειλεγμένων εἰς ὀφφίκια.

B Οἱ μανδάτορες τῶν σεκρέτων πάντων, ἤγουν οἱ τοῦ σακελλαρίου· οἱ τοῦ γενικοῦ· οἱ τοῦ στρατιωτικοῦ· οἱ τοῦ λογοθέτου τοῦ δρόμου· οἱ τοῦ σακελλίου· οἱ τοῦ βεστιαρίου· οἱ τοῦ εἰδικοῦ· οἱ τοῦ νουμέρου· οἱ τοῦ τειχεώτου· οἱ διατρέχοντες· οἱ σύντροφοι τῶν δύο στάβλων. Ἰστέον, ὅτι οὐ δεῖ στρατεύεσθαι ἀπὸ ἄλλου θέματος εἰς τοὺς ἐλάτας τῶν ἀγραρίων, εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ Στενοῦ (99). Ἰστέον, ὅτι οὐ δεῖ στρατεύεσθαι εἰς τοὺς διαιταρίους τοῦ μεγάλου παλατίου καὶ τῶν λοιπων παλατίων, εἰ μὴ ἀπὸ τῆς πόλεως καὶ τοῦ στενοῦ. Ἰστέον, ὅτι οὐ δεῖ στρατεύεσθαι εἰς τοὺς μανδάτορας τῶν ὀφφικίων, εἰ μὴ ἀπὸ τῆς πόλεως.

ΚΕΦΑΛ. ΝΑ'.

C Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, ὅταν ἐν ὀχήματι βούλεται προελθεῖν ὁ βασιλεὺς καὶ ἰδεῖν τὰ ὀῤῥία (1) τοῦ στρατηγίου,

Ἀπὸ ὀψὲ δίδοται μανδᾶτα πρόκενσον εἰς τὰ ὀῤῥία. Προέρχονται οὖν τῇ ἑξῆς πάντες, καὶ εἰσέρχονται ἀπὸ λευκῶν χλανιδίων καὶ ταγγίων (2) εἰς τὸ παλάτιον, καὶ ὅταν γένηται TRANSFER, οἱ μὲν κανδιδάτοι ἵστανται πρὸ τοῦ ἱπποδρόμου μετὰ τὴν θύραν τῶν χρειῶν (3) τῆς βαλνιαρίας, εἰσέρχονται δὲ ἔσω ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ οἱ δεσποτικοὶ ἵπποι μόνοι, οἱ δὲ τῶν ἀρχόντων ἔξω ἵστανται. Ἔρχεται δὲ καὶ ἡ καρούχα ἡ δεσποτική, καὶ ἵσταται πρὸ τοῦ ἱπποδρόμου. Καὶ ὅταν ἴδῃ ὁ σιλεντιάριος [69], ὅτι πάντα

VARIÆ LECTIONES.

[69] ΣΧΟΛ. ἕτοιμος.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(99) *[*Stenum* cervix Euxini. Constant. Vit. Basil. c. 63. Les nautonniers *Stenitæ* appellati ἀπὸ τοῦ στενοῦ, quod medio ævo est *Stanor*, p. 290 Villharduin.]* *Stenum* est tota ora tam Europæa, quam Asiatica, quam *angustus* canalis et meatus maris Euxini alluit et pervadit et ipsa simul ora CPtana. Zosimus II, 30: μῆκος ἔχει τὸ στενὸν τοῦτο μέχρι τοῦ Πόντου σταδίων περί που τριακοσίων.

(1) De obitione imperatoris per horrea elegans locus est apud Themistium p. 221. Videri quoque meretur Salmasius ad illud Spartiani de Hadriano t. I, S. H. A. p. 97: *Laborat, ut condita militaria diligenter agnosceret. Condita* hic sunt usu senioris ævi non sepecies annonariæ, ut putat Petavius ad Themistium p. 453, consentiente profecto analogia, sed *conditoria*, prorsus ut Græcum ἀπόθετα non spe-

D cies depositæ, sed *depositoria*. Utitur ea voce Theophanes p. 124, ubi de Alypio ait, eum fuisse τὴν δεχομένην περί τε τὴν φυλακὴν τῶν πόλεων καὶ τὰ ἀπόθετα τῶν τροφῶν ἐπιμέλειαν ποιούμενον. Rursus p. 129, conjungit ὡρεῖα ἀποθετα σίτου, ubi tamen posterius pro prioris scholio habendum est. De horreis ab imperatore visitatis agit quoque Vales. ad Amm. Marcell. p. 318, unde etiam constat, horrea gemina fuisse annonæ militaris, et Xiphilin. p. 1231, ubi Pertinacem habet τὴν τοῦ σίτου παρασκευὴν ἐξετάζοντα.

(2) Ita membranæ.

(3) *Necessariæ* Latinis et χρεῖαι Græcis novis sunt *latrinæ*; vid. Du Cangii Gl. utrumque utraque voce. Sic jam usurpavit Artemidorus p. 8 ubi vid. Rigalt. notam.

ἕτοιμά εἰσι, καὶ λάβῃ τὸ Paratus, εἰσέρχονται κατὰ A τὸ ἔθος οἱ πατρίκιοι. Εἶτα ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς, καὶ ἵσταται ἐν τῷ μέσῳ τοῦ μεγάλου τρικλίνου, καὶ πάντα γίνεται ὡς ἐν κονσιστωρίῳ, καὶ ἐξέρχεται δηριγευόμενος διὰ τῆς βαλνιαρίας, καὶ ὅταν ἔλθῃ ὅπου οἱ κανδιδάτοι τὰ ὅπλα κρατοῦσιν [70], ἐκεῖ οἱ τριβοῦνοι τοῦ πραισέντου προσκυνοῦσιν αὐτὸν, καὶ σὺν αὐτοῖς ὁ πριμικήριος τῶν δομεστίκων. Εἶτα ἐκεῖθεν εἰσέρχεται εἰς τὸν ἱππόδρομον, καὶ ἐκεῖ προσκυνεῖται ὑπὸ τῶν δομεστίκων καὶ προτηκτόρων ἅμα εἰσέλθῃ τὴν θύραν, καὶ δηριγευόμενος ἐξέρχεται ἔξω τοῦ ἱπποδρόμου, τῶν ἵππων ἑλκομένων ἔμπροσθεν αὐτοῦ, καὶ ἀνέρχεται εἰς τὸ ὄχημα. Καὶ ἕκαστος τῶν ἀρχόντων κατὰ τάξιν φιλεῖ τὰ γόνατα αὐτοῦ, καὶ μετὰ πάντας ὁ ἔπαρχος τῶν πραιτωρίων, ὡς ὀφείλων συγκαθίσαι αὐτῷ, καὶ ἐπιτρέπει ὁ βασι- B λεὺς, εἰ βούλεται, τοῖς ἄρχουσι καθίσαι εἰς τοὺς ἵππους αὐτῶν, καὶ κάθηνται. Ὁ δὲ ἔπαρχος φιλεῖ τοὺς πόδας τοῦ βασιλέως, καὶ ἀνέρχεται εἰς τὴν καρούχαν ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους, καὶ ἵσταται, καὶ ἐπὰν ἐπιτρέψῃ αὐτῷ καθίσαι, πάλιν φιλεῖ τὰ γόνατα αὐτοῦ καὶ κάθηται. Καὶ ὁ μουλίων (4) ἵσταται, καὶ, ἐπὰν κελευθῇ, καὶ αὐτὸς φιλεῖ κάτω τοὺς πόδας, καὶ κάθηται. Ἔμπροσθεν δὲ βαστάζουσιν ὁ κουροπαλάτης [71] καὶ ὁ δηκουρίων (5) τὰ χρυσᾶ ῥαβδία. Ἑκατέρωθεν δὲ κόμητες σχολῶν, οὓς ἂν κελεύσει, παραβαδίζουσιν κρατοῦντες τὰ μῆλα τῆς καρούχας. Καὶ ἐπὰν φθάσουσιν εἰς τὰ ὀῤῥία, πρῶτον οἱ ἔπαρχοι κατέρχονται, καὶ τότε ὁ δεσπότης. Ὡς δὲ εἰσέλθῃ εἰς τὰ ὀῤῥία, ἀπαντᾷ αὐτῷ φορῶν λευκὸν χλανίδιον ὁ κόμης τῶν ὀῤῥίων (6) καὶ σὺν αὐτῷ ὁ νουμεράριος (7), καὶ ἐπιδίδωσιν αὐτῷ τὴν γνῶσιν τοῦ ἀπο- C κειμένου σίτου, καὶ περιέρχεται, καὶ ὁρᾷ πάντα. Δεῖ δὲ παρακολουθεῖν τῷ βασιλεῖ καὶ ἀρχιτέκτονα, ἵνα, ἐὰν θελήσῃ πληροφορηθῆναι, εἰ ταῖς ἀληθείαις τοσοῦτος σῖτος ἀπόκειται, μετρήσῃ ὁ ἀρχιτέκτων τοὺς τόπους, οὓς ἂν συνίδῃ ὁ βασιλεὺς, καὶ εἴπῃ αὐτῷ τὸ ἀληθές. Καὶ ἐξερχόμενος δίδωσι τῷ κόμητι τῶν ὀῤῥίων τετραγώνιον (8) λιτρῶν δέκα, καὶ ὁλοσήρικον στιχάριον, καὶ τῷ νουμεραρίῳ τὰ αὐτά. Καὶ ἐκεῖθεν ἐξελθὼν ἀνέρχεται εἰς τὸ ὄχημα, καὶ πάλιν οἱ ἔπαρχοι συγκάθηνται τὰ ὅμοια ποιοῦντες,

A nica. Parata in hunc modum omnia esse videns silentiarius ut [editum a præposito] accepit: « Paratus » [puta, imperator jam est], intrant [in magnum triclinium] patricii; dein egreditur [e cubiculo vel cætone suo] imperator ad medium usque magnum triclinium, ubi consistit, fiuntque omnia ut in consistorio; et dein exit in procerum comitatu per balnearium vel balneum, et quando illuc accesserit, ubi stant candidati in armis, ibi tribuni præsentis [nempe militiæ aut comitatus] adorant eum, et cum ipsi primicerius domesticorum. Inde intrat in circum, et ibi adoratur a domesticis et protectoribus, cum primum pedem in ejus porta posuerit. Inde exit in comitatu procerum e circo, equis imperialibus interim coram ipso manu productis, et B ascendit in carrucham. **405** In ea residenti osculantur accedentes pro gradibus dignitatum procerum singuli genua, et postremus idem facit eparchus seu præfectus prætoriorum, ut qui domino in curru assidere debet. Eo absoluto officio, dat imperator, si vult, proceribus veniam in equos suos inscendendi. Præfectus autem prætoriorum, osculatus domini genua, ascendit in carrucham, sed a sinistro latere, et subsistit in ea tam diu erectus, donec imperator ipsi veniam considendi dederit. Priusquam vero consideat ille, osculatur secunda vice imperatoris genua. Pariter stat coram imperatore mulio [id est equiso, auriga]; qui considere jussus, priusquam id faciat, imos pedes imperatoris osculatur. Coram carrucha præferunt curopalates et decurio virgas aureas; ad utrumque vehiculi latus autem ambulant comites C scholarum, quos imperator delegerit, tenentes poma [seu globos metallicos in aditu] carruchæ. Ea ratione ut perventum est in horrea, descendit primum præfectus domino identidem assidens, dein imperator, cui in horrea intranti obviam it comes horreorum, gerens candidam tunicam, et cum eo numerarius. Nactus ab eo comite imperator notitiam frumenti in horreis depositi et asservati, circumambulat et lustrat omnia, secum habens aliquem architectum, qui domino cupiente certo explorare, num revera tanta adsit, quanta perhibetur, fru-

VARIÆ LECTIONES.

[70] ΣΧΟΛ. τοῦ παρόντος. [71] ΣΧΟΛ. ὁ βουλευτής.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(4) *Mulio* etiam pro *equisone* dicitur. Lamprid, in Alexandro Severo, t. I, p. 990, ubi mulis et equis muliones tantum, non muliones et equisones, ut curatores attribuit. Etiam in Glossis est μουλάρας, ἱπποφόρβος, κτηνοτρόφος, ἀνασολεύς, *mulio superjumentarius strator*.

(5) Ergone tunc temporis adhuc decuriones appellabantur CPli consules et senatores urbani, ut vult Scholiastes, qui βουλευτής interpretatur? Vix putem. Potius probabile mihi est silentiariorum decuriones vel decanos hic intelligi, qui iidem sunt atque primicerii silentiariorum; v. Vales. ad Ammian. Marcell. p. 264. Silentiariorum autem erat aureas virgas præferre.

(6) Id aut similis muneris, atque horrearius apud Agnellum. Vide Murat, Scr. R. Italic., t. II, p. 100.

(7) Videtur numerarii numus fuisse numerare mo- D dios frumenti quod in horrea inferebatur, et expensas in annonam militum pariter; v. supra dicta ad p. 140.

(8) Fuit cum putarem, hoc vocabulo apocombium seu sacculum sericum designari in formam quadrangularem consutum et conformatum, cui insutæ essent decem auri litræ. Verum si in numismatibus seu solidis constiterunt illæ decem litræ, nimis grandis evasit illa bursula, ut quæ decies 74 numismata seu 740 numismata contineret. Littras in integris auri massis cusas fuisse, quandoquidem mihi non constat, quamvis admodum probabile sit, in dubio relinquam. Putem igitur potius, tetragonium hoc fuisse massam auream in monetæ formam cusam decem litras pendentem. Sed, ut verum fatear, non habeo exemplum massæ in nummum cusæ forma quadrata apud Græcos aut Romanos.

menti copia, conditoria, quæ jussus a domino fuerit, dimetiatur, et certam rei rationem ad eum referat. Exiens rursus ex horreis imperator dat comiti horreorum tetragonium, [hoc est apocombium, sericum fasciculum, formæ quadrangularis] decem auri litr, continens et sticharium holosericum. Idem quoque donum accipit numerarius. Postea rursus ascendit imperator in currum; et præfecti, qui identidem in tali tempore singulis imperatoribus adesse solent, faciunt eadem, quæ superius exposita sunt. Reditur in palatium, prout visum domino fuerit, aut per decimum, [circi pars est,] aut per balneum. Et comites quidem atque tribuni subsistunt extra magnum triclinium, audita proclamatione: « Loco » [qua jubentur in eodem loco consistere, neque ulterius procedere]. Cæteri autem proceres ingrediuntur in triclinium; et præfectus urbis vel et præfecti cæteri [prætoriorum nempe] vale ibi dicunt imperatori, atque abeunt; patricii autem cum ipso intrant in magnum triclinium, et fiunt omnia porro secundum consuetum morem, et tandem dantur missæ silentii.

A εἴτε δὲ δόξῃ αὐτῷ διὰ τοῦ δεξίμου [72] ὑποστρέψαι, εἴτε διὰ τῆς βαλνιαρίας. Οἱ μὲν κόμητες καὶ οἱ τριβοῦνοι ἔξω τοῦ μεγάλου τρικλίνου ἀκούουσιν: Loco [73], οἱ δὲ ἄλλοι ἄρχοντες εἰσέρχονται. Καὶ ὁ ἔπαρχος τῆς πόλεως ἢ οἱ ἔπαρχοι συντάττονται ἐκεῖ. Οἱ δὲ πατρίκιοι συνεισέρχονται, καὶ πάντα κατὰ ἔθος γίνεται, καὶ δίδονται μίσσαι τοῦ σιλεντίου.

CLETOROLOGIUM

SEU

LIBER DE RITIBUS SACRARUM EPULARUM AULÆ BYZANTINÆ

406 CAPUT LII.

Exquisita et perspicua de sacrorum cletoriorum seu conviviorum constitutione atque cerimoniis, singulorumque dignitatum evocatione, atque honoris gradu expositio, collecta ex antiquis Cletorologiis seu libris de ordine nomenclaturæ convivalis exponentibus, tempore Leonis imperatoris nostri Christum amantis et sapientissimi, mense Septembr., ind. III, *anno a condito mundo* 6408, *a Philotheo, imperiali protospathario et atriclinio.*

Quandoquidem hortati me fuistis, amicorum optimi, ut e veterum libris argumentum, de quo dicere animus est, dignitatum nempe ordines, eruerem sollicita cura, sermoneque perspicuo traderem; agedum, victus amore vestro, pro virili mea multaque cum affectione studebo desideriis vestræ charitatis

B ΚΕΦΑΛ. ΝΒ΄.

Ἀκριβολογία τῆς τῶν βασιλικῶν κλητωρίων (9) καταστάσεως, καὶ ἑκάστου τῶν ἀξιωμάτων πρόσκλησις καὶ τιμή, συνταχθεῖσα ἐξ ἀρχαίων Κλητωρολογίων ἐπὶ Λέοντος τοῦ φιλοχρίστου καὶ σοφωτάτου ἡμῶν βασιλέως μηνὶ Σεπτεμβρίῳ, ἰνδικτ. γ΄, ἔτους ἀπὸ κτίσεως κόσμου ,ϛΥΗ΄ (10), ὑπὸ Φιλοθέου, βασιλικοῦ πρωτοσπαθαρίου καὶ ἀτρικλίνου (11).

Ἐπειδήπερ ἡμᾶς προετρέψασθε, ὦ φίλων ἄριστοι, εἰς τὰς τῶν ἀρχαίων ἐπικύψαι συγγράμματα, κἀκεῖθεν τὸν προκείμενον νοῦν τῆς τῶν ἀξιωμάτων τάξεως σαφῆ τῷ λόγῳ ἀκριβῶς παραστήσασθαι, φέρε δὴ τῷ περὶ ὑμᾶς ἑλκόμενοι πόθῳ, καθ' ὅσον C ἐφικτὸν, τὰ ἐφετὰ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης σχετικῶς (12)

VARIÆ LECTIONES.

[72] ΣΧΟΛ. τοῦ δεκάτου. [73] ΣΧΟΛ. τόπῳ.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(9) *Vocare* apud Latinos simpliciter pro vocare, invitare ad cœnam usurpatur. Hinc in Vit. Basilii Macedonis p. 207, οἱ κεκλημένοι sunt illi, *qui ad sacras invitari solent*. Hinc κλήτωρ, *vocator*, invitator, κλητώριον, *convivium*, ad quod vocantur amici, adhibetur cletor, invitator, nomenclator, et κλητωρεύειν, *ad convivium vocare*. Notat quoque κλητώριον *triclinium* vel salam, in qua convivia celebrantur. De quibus omnibus vid. Du Cangium Gloss. Gr. h.v. Magnam habeo gratiam fortunæ, quod opusculum hoc scitum et lectu dignum nobis conservavit, in quo totus ordo cum dignitatum et officiorum aulicorum et militarium, tum etiam sacrarum epula- D rum publice editarum accurate exponitur.

(10) A. M. 6408 incidit in annum Christi 900.

(11) Sic plerumque scribitur hæc vox; interdum tamen etiam reperitur ἀρτοκλίνης et pejus adhuc ἀρτικλίνης. Quamvis enim originem ipsi dederit corruptela prioris, quodammodo tamen et ipsa hæc quoque forma proba est et significat articlinii officium. Ἀρτοκλίνης est *panistructor*. Id enim illi agebant, et præterea quoque convivas futuros e schedula secundum gradum quemque suum et eo ordine, quo assidere debebant aut accumbere, evocabant, introducebant, locum cuique suum assignabant, quod olim τῶν ἐδεάτρων erat. vid. Athen. IV, p. 142 et p. 171 tota atque seqq., particulam porrigebant et largitiones dominicas distribuebant. Cæterum prima eorum fuit appellatio *atriclinio*, qui a triclinio essent et id curarent; vid. Du Cange v. *Orticlineum*, quomodo triclinium appellabant aut diætam, quod nos hodie *chambre*, *Kammer*, dicimus. [Sed habebantne Græci imperatores, ut veteres Persarum reges atque alii habebant et curiæ nostrales adhuc habent, suos προτένθας vel προγεύστας, *prægustatores ferculorum?* Equidem hujus rei nihil inveni, neque hoc in codice, neque alibi. *Ex Addend.*]

(12) *Toto cordis affectu, propensione, amore*, toto corde. Σχετικῶς πρός τινα ἔχειν, *toto corde aliquem diligere*, affectionatum erga aliquem esse, ut vulgo loquuntur, habet Cedren. p. 647. Σχέσις est *affectio, propensio animi*, benevolentia, apud Theophan. p. 391, et σχετικὴ προσκύνησις *adoratio* (qualis erga sanctos obtinet) *affectiva*, seu ex affectu animi et benevolentia erga eos, non ex debito procedens. Ἡ σχετικὴ προσκύνησίς ἐστιν ἀσπαστικὴ προσκύ-

A ἐκπληρώσωμεν. Πολλῶν γὰρ ὄντων καὶ μεγάλιων τῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καταλειφθέντων ἀξιωμάτων, πολλή τε καὶ μεγάλη καὶ δύσληπτος ἡ περὶ αὐτῶν ὑπάρχει σαφήνεια. Καὶ γὰρ αἱ πολλαὶ τῶν ἀξιωμάτων ἀμαυρωθεῖσαι τῷ χρόνῳ προσκλήσεις, ἀλλὰ μὴν καὶ πᾶσαι αἱ μετ' ἐκείνας ἐφευρεθεῖσαι ἀξιωμάτων διαφοραὶ σύγχυσίν τινα παρεισάγουσιν τῆς ἀκριβοῦς αὐτῶν καταλήψεως. Καὶ ἐπειδὴ τὴν ἡμετέραν ἀμάθειαν τῆς ἀκριβοῦς τούτων καταλήψεως τὴν συγγραφὴν ἐξητήσασθε, ὅσον τῷ νῷ ἀμυδρῶς· ἐκ τῶν πρώην ἐγκειμένων (13) καὶ νῦν πραττομένων περιλαβεῖν ἠδυνήθημεν, τῇ ὑμετέρᾳ φιλίᾳ περιφανῶς ἐκτιθέμεθα. Εἰδέναι γὰρ ὑμᾶς βουλόμεθα, ὦ φίλοι, ὅτι πᾶσα μὲν τεχλων ἐπιστήμη πρός τι εὔχρηστον τέλος τῶν ἐν τῷ βίῳ συνέστηκεν. Ἡ δὲ τῶν ἀρτικλινῶν ἐπιστήμη ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ [74] τὸ εὔχρηστον B δείκνυσιν, ἀλλ' ἢ ἐν τῷ τάξει καὶ συστάσει καὶ ἀκριβεῖ διαθέσει τὰς τῶν ἀξιωμάτων διαφορὰς διαστέλλειν [75]. Καὶ γὰρ πᾶσα περιφάνεια βίου ἢ ἔνδοξος ἀξιωμάτων ἀξία ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ τοῖς ὁρῶσιν ἐνδείκνυται, ἀλλ' ἢ ἐν τῇ κλήσει τῆς προκαθεδρίας τῆς ἐν τῇ λαμπρᾷ τραπέζῃ καὶ περιποθήτῳ συνεστιάσει τῶν σοφωτάτων ἡμῶν βασιλέων. Εἰ δέ τις ἐκ τῆς ἡμῶν ἀπροσεξίας ἐπισφαλὴς προσγένηται σύγχυσις τοῖς βασιλικοῖς κλητωρίοις, οὐ μόνον τὰς τῶν βασιλικῶν ἀξιωμάτων ἀρετὰς καταῤῥιπτεῖ, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς καταγελάστους καὶ ἀχρείους τῆς διακονίας παρίστησι. Διὸ οὖν, ἀγαπητοὶ, δεῖ ἡμᾶς ἐν τῇ τοιαύτῃ λαχόντας διακονίας προσοχῇ μελέτης καὶ ἐπιστήμης τὰς τῶν ἀξιωμάτων κυριοκλησίας ἐν τῷ οἰκείῳ νοῒ περιγράφειν, καὶ εἶθ' οὕτως τὰς αὐτῶν C διαιρέσεις καὶ ὑποδιαιρέσεις καὶ ἀκριβεῖς συστάσεις ἐκφωνεῖν καὶ ἐκτίθεσθαι. Ἀλλ' ἐπείπερ τὰς τῶν ἀρχαίων ἐκθέσεις οὐχὶ πάσας, ἀλλ' ὅσας ὁ χρόνος ἀμαυρωθῆναι ἐποίησεν, ἑκοντὶ παρεδράμομεν, φέρε δὴ τὰς ἐπὶ τῶν βασιλέων ἡμῶν, Λέοντος καὶ Ἀλεξάνδρου, γνωριζομένας τε ἅμα καὶ πραττομένας ὡς ἐν πίνακος τάξει στιχηδὸν ὑποτάξωμεν. Ποιῶμεν δὲ τοῦτο, οὐχ ὡς τὰς τῶν ἀρχαίων συγγραφὰς ἀνατρέποντες, ἀλλὰ τὰς περὶ τούτων ἐκθέσεις ὡς ἐν τάξει κανόνος τυπῶσαι σπουδάζοντες, ὅπως μὴ μόνον οἱ περὶ ταῦτα ἐσχολακότες τὴν εὐγερῆ τούτων κατάληψιν ἔχωσιν, ἀλλὰ καὶ οἱ λίαν ἀμαθεῖς τῷ μικρῷ τούτῳ κανόνι ἑπόμενοι εὐκατάληπτον καὶ σαφῆ τὴν περὶ τὰς τάξεις εὑρίσκωσι πραγματείαν. Οὐ γὰρ δίκαιον ἐκρίναμεν, τοὺς μὴ ταῦτα D ἀκριβῶς ἐξησκημένους ἐν τῇ τοιαύτῃ τετάχθαι βασιλικῇ λειτουργίᾳ, ὅτι οὐδὲ ἀσόφῳ καὶ ἀμαθεῖ βασιλεῖ παρεστάναι ἡμεῖς εὐμοιρήσαμεν, ἀλλὰ πάνυ γε σοφωτάτῳ καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ τῇ ἄνωθεν χάριτι τε-

satisfacere. Diffusum et grave et obscurum opus de his clare distincteque exponere, cum non tantum plurimæ dignitatum a veteribus ad posteros transmissarum processu temporis obsoleverint ; sed etiam omnes deinceps excogitatæ et introductæ diversæ dignitates turbelam simul invexerint, eoque, quominus recte percipi res possit, officiant. Quoniam igitur ab ingenio nostro rudi quamvis et parum exercitato scriptionem huic rei clarius intelligendæ utilem flagitastis, voluimus hoc opusculo quantum ex obscuris vestigiis veterum traditionum litteris consignatarum et hodiernarum consuetudinum assequi potuimus, vestræ charitati exponere. In universum id a vobis teneri velim, ut omnium artium cognitio ad finem aliquem usus sui in quotidianas humanæ vitæ res implicantem tendit, **407** ita quoque articlinorum scientiam finem habere suum, et in eo maxime sui dare usum atque exemplum, quod accuratione stricta dignitates aulæ diversas suo quamque ordine, corpore et loco dispescit. Illustris omnis vita munusque omne gloriæ plenum in nulla re se magis spectabile spectantibus exhibet magisque ferit oculos, quam si publica voce præcedere et præsidere alteri inferiori apud splendidam tabulam epulasque multum expetitas sapientissimorum nostrorum imperatorum jubetur. Si quid ergo in augustis conviviis per nostram quamdam incuriam et imprudentiam obturbetur pecceturque, eo non tantum proculcantur officiorum curalium virtutes, sed et ipsi ridiculos nos et ineptos ministerio exhibemus. Quapropter, amici, oportet nos, in hoc, quod nostra sorte nobis contigit, constitutos tanto ministerio, primum quidem attenta cura secundum artis leges animo proprias dignitatum appellationes concipere atque confirmare, tum vero dignitatum divisiones majores minoresque et veras rationes enuntiare atque exponere. Antiquas autem cum decreverimus omittere, non quidem omnes, at eas tamen, quas temporum decursus caligine et ignoratione sepelivit, curæ nobis esto eas, quæ tempore dominorum nostrorum, Leonis et Alexandri, claræ exercitatæque fuerunt, unam post alteram continuo filo velut in tabula proponere. Quod eo non facimus animo, tanquam convulsuri et eversuri veterum scripta, sed studebimus de his rebus præcepta velut in canonis modulum redigere ; quo non illi tantum, qui iisdem jam a longo tempore occupantur, facilem earum conspectum doctrinamque habeant, sed et vel maxime rudes, dummodo exiguum hunc canonem assectentur, perspicuam et captu facilem de ordinibus

VARIÆ LECTIONES.

[74] ἄλλο cod. et ed.; ut paulo post. [75] διαστέλλει cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

νησις ἐκ φιλικῆς καὶ εὐγνώμονος διαθέσεως οἰκείωσιν καὶ εὔνοιαν τοῖς ἠγαπημένοις ἐπαγγελλομένη. De quo cultu vid. Goar. ad Theophan. p. 340, Du Cange CPli Christ. III, c. 61, ad Alexiad. p. 293, et Gloss. Græc. h. v. et Latin. v. *Affectivus*.

(13) Est idem atque συγκειμένων, *litteris consignatorum*. Sæpe novi Græci ἐν et σύν promiscue usurpant. Ita Procopius p. 83, 14, ed. Hœschel. ἔνδεσμον pro σύνδεσμον posuit. Zosimus, II, 19, § 7, ἐμπίπτειν pro συμπίπτειν. Anthol. p 296, item p. 475, ubi est ὀφρῦς ἐνεσπάσατο, *contrahebat supercilia*.

officiorum adipiscantur tractationem. **408** Iniquum nempe arbitramur homines harum rerum scientia non probe imbutos penitusque percallentes augusto tanti momenti splendorisque ministerio admoveri; cum, quæ nostræ est secunda fortuna, domino non insipienti et illitterato, sed quam maxime sapienti astemus, quem et attributum a fama publica cognomen, et, quas gerit, res cœlesti gratia beatum demonstrant. Hortor itaque vos, amici, et quotquot post nos ad aulam regiumque hoc accessuri erunt ministerium, velitis hanc opellam non levi brachio, per otium et velut aliud agentes et inæquali animi contentione tractare, sed rerum, quam illa præstat, imaginem studiose pleneque vestris animis imprimere; et primum quidem proprias cujusque dignitatis appellationes notas et familiares vobis efficere; deinde vero illarum divisiones, quomodo excrescant minuanturve, quomodo ad sacram mensam advocentur et introducantur, et quomodo rursus ab ea revocentur et educantur, in illud exemplum, quod hic præscripsimus. Hunc autem instituimus ordinem, ut dignitates, quæ cum brabeis tributorumque honorum externis quibusdam insignibus conferuntur, primo loco, nominatim singulas, velut scalæ gradus persequentes exponeremus; dein eas, quæ nudo imperatoris edicto et voce tenus impetrantur; tum illis inferiores; sermone, ut par erat, primas et tum

τιμημένῳ. Διὰ τοῦτο δὴ οὖν παρακαλῶ ὑμᾶς, ὦ φίλοι, καὶ πάντας τοὺς μέλλοντας μεθ' ἡμᾶς εἰσιέναι, μὴ παρέργως καὶ ἀνωμάλως τὸ παρ' ἡμῶν συγγραφὲν ἐπισκέπτεσθαι λόγιον (14), ἀλλὰ προσοχῇ μελέτης τὸν ἐν αὐτῷ ἐγκείμενον τύπον ἀκριβῶς ἀναμάττεσθαι· καὶ πρῶτον μὲν τὰς ἀκριβεῖς κυριοκλησίας τῶν ἀξιωμάτων γνωρίζειν, δεύτερον δὲ τὰς τούτων διαιρέσεις καὶ ὑποδιαιρέσεις, αὐξήσεις τε καὶ μειώσεις, προσκλήσεις τε καὶ ὑποκλήσεις (15) ἀκριβῶς ποιεῖσθαι, καθὼς ὑποτέτακται. Τὰς γὰρ διὰ βραβείων (16) διδομένας ἀξίας κλίμακος ὑμῖν τάξει ἐξ ὀνόματος πάσας ἐκτέθεικα, εἶθ' οὕτως τὰς διὰ λόγου προσγινομένας ἐσήμανα, μετὰ δὲ ταύτας τὰς ταύταις ὑποκειμένας συνέταξα, τὰς μὲν κυρίας καὶ πρώτας τούτων προκρίνας τῷ λόγῳ, τὰς δὲ ὑποτεταγμένας ἰδίως ἑκάστην ἐκτεθεικώς. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὰς τούτων τάξεις εὐδιαιρέτως ἐδήλωσα, καὶ ἑκάστης τὰ τούτων τὰ οἰκεῖα πρέσβεια διὰ τοῦ τῇδε συγγράμματος σαφῶς καθιστόρησα, καὶ εὐσαφῆ καὶ εὐκατάληπτον τὴν περὶ τούτων πραγματείαν, ὡς ἐν εἰσαγωγῆς τάξει, τοῖς ἐντυγχάνουσι διὰ τῆς ὑποκειμένης πλινθίδος ἐγνώρισα, ἵνα οἱ ταύτην τὴν πλινθίδα ἐπιμελῶς ἐποπτεύοντες μέμνησθε τῆς ἡμῶν μετριότητος μηδαμῶς κατοκνήσειν [76].

VARIÆ LECTIONES.

[76] κατοκνήσιεν cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(14) Raro usu adhibuit pro *libellum*, proprie *parvum sermonem*. Alias solet *oraculum* notare.

(15) *Revocationes*, avocationes, jussiones abeundi, pro ἀποκλήσεις. Sæpe ὑπό pro ἀπό ponitur, ut ὑποστρέφειν, sc. ἑαυτὸν, se avertere ab aliqua re, abscedere, recedere.

(16) Opponuntur hic dignitates διὰ βραβείων et διὰ λόγου collatæ. Illæ sunt per *insignia* vel *cum insignibus*, hæ *auctoritate* vel *elogio* collatæ. Cum insignibus conferebantur, quando imperator aut conferens honorando pallium aut gladium aut codicillos aut torquem aut annulum aut aliud quod novi honoris indicium tradebat. Auctoritas vero vel λόγος, *elogium*, quando nuda voce, sacro edicto, aliquem jubebat hoc vel illo munere fungi. Constant. Porphyr. de administr. imperio p. 126, memorat *vestem magistri* vel *magistratus*, qua donandus in magistri dignitatem immitteretur: Ἔδωκεν αὐτῷ ἱμάτιον τοῦ μαγιστράτου πρὸς τὸ ποιῆσαι τὸν Κουρκένιον τὸν Ἴβηρα μάγιστρον. Hadrianus I in epistola ad Carolum M. scripta significat Archisum, Beneventanum ducem, ab imperatore Græco petiisse *auxilium et honorem patriciatus una cum ducatu Neapolitano sub integritate. Pro qua re* pollicitum illum fuisse *tam in tonsura, quam in vestibus Græcorum usu perfrui, sub ejusdem imperatoris ditione* [id est jurisdictione et auctoritate, tanquam vasallus]. *Hæc audiens autem imperator*, addit, *emisit illi suos legatos, scilicet spatharios duos, in ditionem Siciliæ, ad patricium eum constituendum, ferentes secum vestes auro textas simul et spatham vel pectinem et forcipes, sicut illi prædictus Archisus indui et tonderi promiserat.* Patet hinc vestem ab altero datam aut missam induere fuisse speciem quidem honoris, sed revera professionem humilitatis, subjectionis et clientelæ. Vasallus domino fidem condicens debebat missam a domino vestem induere, et ut ipse induendo profitebatur se clientem ejus esse, a quo vestem accepisset, ita dans aut mittens eo ipso profitebatur, se illum, cui vestem daret aut mitteret, in familiam ministrorum vasallorumque, id est, comitum, recipere, pro ministro et comite suo tali et tali provinciæ sollicitudinique præfecto agnoscere. Inde natum vocabulum *investire*. Mos vestem in signum tam honoris, quam homagii mittendi illis, qui in munere quodam aut primum constituuntur, aut confirmantur et continuare jubentur, adhuc obtinet apud Turcas et Persas, ut e della Valle, Busbekio et aliis itineratoribus constat. V. dicta ad p. 367. De modis variis investiendi, ut per pileum, scyphum, sceptrum, evangelium, veru, cultrum, festucam, wasonem, vexillum, gladium, hastam, lapidem, librum missalem, martyrologium, linteum, denarios, eleemosynariam seu marsupium, floccillum capillorum, corrigiam, et quæcunque tandem ad manus essent, de his omnibus fuse Du Cange Gloss. Lat. v. *Investire* egit. Sunt porro *auctoritates* plerumque quidem rescripta principum, mandata litteris consignata, v. Du Cange Gl. Lat. h. v., puto tamen interdum quoque effata, elogia, oralia præcepta esse. De voce *elogium* v. ad. Amm. Marcell. p. 19. Διὰ λόγου, *per verbum*, redditur in veteri charta Guaimarii principis Salernitani, apud Murat. t. I, Ant. Ital. p. 181, ubi opponitur *mandatum per verbum* et χρυσοβούλλιον. *Declaro ego*, ait, *Waimarius princeps et imperialis patricius, quia concessum est mihi a sanctissimis et piissimis imperatoribus Leone et Alexandro per verbum et firmissimum præceptum bulla aurea sigillatum*; id est tam διὰ λόγου, *edicto verbali*, quod ad me retulit apocrisiarius imperialis, quam scripto mandato. Testamentum S. Cæsarii, episcopi Arelatensis: *Si cui aliquid per epistolam aut per pittacium aut verbo, pietatis intuitu, contuli, valere volo.* Distinguit hic *indulta per epistolam*, seu, quod idem est, *per pittacium* (nam posterius est tantum explicatio prioris) et *indulta verbo.* Ingulfus, p. 901: *Conferabantur primo multa prædia*

quoque his suppositas exsequente, ordines earum distincte declarante, et privatos cuique suos honores atque prærogativas luculenter docente. Propositus laterculus tradet contemplantibus harum rerum et claram et comprehensu facilem, ut introductio, notitiam. Quotquot eum inspicietis, memineritis velum tenue nostrum modicumque studium nusquam non assectari.

Ἀρχὴ τῆς ὑποθέσεως τοῦ λόγου. A

Τῶν βασιλικῶν ἀξιωμάτων αἱ χάριτι Θεοῦ διδόμεναι δωρεαὶ, ὡς ἐκ Θεοῦ τὴν ψῆφον λαμβάνουσαι, ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ καὶ θαυμαστοῦ βασιλικοῦ βήματος τοῦ λαμπροῦ χρυσοτρικλίνου ἐκ αἰσίαις ἡμέραις παρὰ τῶν θεοπροβλήτων βασιλέων τοῖς ἀξίοις βραβεύονται, δηλονότι παρεστώσης ἁπάσης τῆς τάξεως τοῦ βασιλικοῦ κουβουκλείου καὶ αὐτῶν τῶν βραβείων προκειμένων πλησίον τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας. Οἱ γὰρ μέλλοντες τυχεῖν τῆς αὐτῶν ἀντιλήψεως ἤδη προευτρεπίζονται ὑπὸ τοῦ τεταγμένου βασιλικῶν (17) πρωτοσπαθαρίου ἔξω τοῦ βήλου ἐστολισμένοι ῥοαίοις σαγίοις. Ἐν δὲ τῇ τούτων εἰσαγωγῇ προσυνεισέρχονται τῷ βασιλικῷ ὀστιαρίῳ ὁμότιμοι τῶν μελλόντων τυχεῖν ἀντιλήψεως ἄνδρες σπαθαροφόροι τρεῖς, καὶ τὸ σύνηθες σέβας ποιήσαντες ἀναμένουσι B πρὸς τὸ βῆλον ἑστῶτες τὴν τοῦ εἰσαγομένου παρουσίαν, καὶ αὖθις τοῦ βήλου πετασθέντος [77] (18), συνεισέρχεται τῷ βασιλικῷ ὀστιαρίῳ ὁ τῶν βασιλικῶν πρωτοσπαθάριος εἰσάγων τὸν μέλλοντα τυχεῖν ἀντιλήψεως, καὶ τοῦτον προτρεπόμενος τρισὶ τόποις ποιῆσαι τὴν προσκύνησιν, ἵστησιν αὐτὸν κατὰ πρόσωπον τοῦ βασιλέως πρὸς τὸ ἐξ οἰκείων χειρῶν αὐτοῦ λαβεῖν τὸ βραβεῖον τοῦ ἀξιώματος. Καὶ μικρὸν αὐτὸν τὸν τυχόντα διαστήσας ὀπισθοπόδως ὁ αὐτὸς πρωτοσπαθάριος περιβάλλει αὐτῷ τὸ δοθὲν παρὰ τοῦ βασιλέως βραβεῖον, καὶ αὖθις αὐτὸν προσωθήσας ἀσπάσασθαι ποιεῖ τοὺς ἱεροὺς πόδας τοῦ βασιλέως· καταχθέντος δὲ αὐτοῦ πρὸς τοῖς κάτω, οἱ ὁμότιμοι τοῦ ἀξιώματος ἄνδρες ὡς ἰσότιμον εἰσδεξάμενοι φίλον, τὸ σέβας πληροῦντες τὴν εὐχαριστίαν διὰ τῆς προσκυνήσεως τῷ βασιλεῖ C προσφωνοῦσι, καὶ συνεξέρχεται [78] τούτῳ. Ἡ δὲ παρεστῶσα πάντων τῶν τοῦ κουβουκλείου ἀξία τὸν βασιλέα ἀξίως ἐπευφημήσασα, καὶ αὐτὴ συνεξέρχεται τούτοις. Εἰσάγονται δὲ πᾶσαι αἱ τῶν διὰ βραβείων ἀξιωμάτων διαφοραὶ κατὰ τάξιν καὶ ἀριθμὸν τὸν ἤδη λεχθήσεσθαι μέλλοντα, καὶ τὰς συνηθείας παρέχειν ὀφείλοντας. Καὶ γὰρ αἱ μὲν αὐτῶν διὰ βραβείων παρέχονται, αἱ δὲ διὰ βασιλικοῦ λόγου προσγίνονται, καὶ συνέπονται ταῖς διὰ βραβείων διδομέναις ἀξίαις, καὶ αἱ μὲν αὐτῶν τὸ μόνιμον ἔχουσιν, αἱ δὲ ῥᾳδίως πάλιν ἀφαιρούμεναι ἐκ προσώπων εἰς πρόσωπα διαβαίνουσιν.

Αἱ διὰ βραβείων ἀξίαι ιη'.

Εἰσὶ δὲ πᾶσαι ὁμοῦ αἱ διὰ βραβείων διδόμεναι D

409 ***Initium tractandi argumenti.***

Officia palatina, munera, quæ proprie divinæ clementiæ debentur, ab imperatoribus, divina constitutis auctoritate, Deo velut per ipsos suffragium ferente, in sacro et admirabili imperiali tribunali, quod in splendido chrysotriclino conspicitur, diebus solemnibus conferuntur ut præmia virtutis in homines dignos, ordine toto sacri cubiculi astante, ipsisque tribuendis honorum insignibus penes sacram majestatem in propatulo expositis. Quæ qui adepturi sunt, extra velum parati tenentur a basilicorum vel cæsarianorum protospathario eam in rem delegato, sagis rubris induti. Ante vero quam per velum introducantur, introeunt simul cum imperiali ostiario tres viri spathas gestantes, dignitate illis, qui munificentiam et mercedem virtutum adepturi sunt, æquales. Hi, ut principem consueto cultu venerati sunt, exspectant, apud velum stantes, introducendi adventum, protinusque ut velum reductum fuerit, intrat simul cum regio ostiario protospatharius basilicorum, introducens honorandum. Hunc hortatur tribus in diversis locis Augustum adorare, collocat coram domini vultu, quo ex ipsius manibus dignitatis insigne accipiat. Idem protospatharius eum id nactum retro aliquantum in vestigia sua vultu irretorto agit, et acceptis a domino insignibus induit, rursusque prorsum ductum cogit sacros Augusti pedes osculari. Ut rediit reductus ad eos, qui infra ad velum stant, ipsi dignitate pares, recipiunt ut amicum et collegam, venerationem Augusti absolventes, gratiarum actionem suam eidem voce clara et adoratione significant, et cum novo collega simul abeunt. Pariter astans cubiculi totus ordo simul cum illis abit post laudes et bona verba principi decenter dicta. Introducuntur autem omnes, quæ cum brabeis vel præmiis aut insignibus tribuuntur, dignitates, eo quem mox dicemus, ordine numeroque, quo etiam consuetudines præstare debent. Dignitatum quædam brabeis, aliæ solo domini edicto impetrantur, et comitantur illas priores, et cum illis eodem tempore possunt ab eodem geri. Quædam semel tributæ constanter inhærent; aliæ levi negotio rursus ademptæ ab uno ad alterum migrant.

De octodecim dignitatibus, quæ cum insignibus tribuuntur.

Quæ cum insignibus dantur, et semel datæ rursus,

VARIÆ LECTIONES.

[77] συρέντος leg. esse putat R. pro πετασθέντος. [78] συνεξέρχ. R. συνέρχεται cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

nudo verbo absque scripto vel charta, tantum cum domini gladio vel galea vel cornu vel cratera, et plurima tenementa cum calcari, cum strigili, cum arcu et nonnulla cum sagitta.

(17) Ita jacet in membranis, quod ne dubites receptum esse, aut saltim τῶν βασιλικῶν, persuadebit paulo post, ubi ὁ τῶν βασιλικῶν πρωτοσπαθάριος legitur.

(18) Imo vero συρέντος ἐφελκομένου, *contracto, reducto velo.* Nemo enim ingredi potest βήλου πετασθέντος, *velo expanso.*

non adimuntur, dignitates in universum numero sunt octodecim. **410** Dividuntur autem in duas classes, quarum unam senatorii, alteram processionales conficiunt.

τὸν ἀριθμὸν ὀκτωκαίδεκα, αἵτινες ἅπαξ διδόμεναι οὐδαμῶς ἀναστρέφονται. Διαιροῦνται δὲ αὗται εἰς μέρη δύο, εἰς συγκλητικοὺς καὶ εἰς προσελευσιμαίους (19).

De iis dignitatibus, quæ solo principis edicto conferuntur.

Ηόσαι διὰ λόγου, αἱ διὰ λόγου ξ'.

Quæ dignitates superioribus per solum domini edictum accrescunt et exercendæ jurisdictionis auctoritatem hoc modo accipiunt, sunt in universum numero sexaginta. Hæ, ut diximus, ex mandato domini ab uno ad alterum ablatæ transmigrant. Distribuuntur in sex classes, nempe in strategos [vel in prætores, aut magistros militum, aut rectores provinciarum,] in domesticos, in judices exercendæ justitiæ forensi; in secreticos scriniarios vel secretorum; in democratas vel popularium factionum magistros, et in peculiaria officia seu quorum singula a viris singulis, non pluribus, geruntur.

Αἱ δὲ διὰ λόγου προσγινόμενάι ταύταις καὶ τὸ ἄρχειν ἐνδόξως λαμβάνουσαί εἰσι καὶ αὐταὶ πᾶσαι τὸν ἄριθμὸν [79] ξ', αἵτινες ἀφαιρούμεναι, ὥσπερ ἔφαμεν, ἐκ προσώπων εἰς πρόσωπα βασιλικῷ λόγῳ μετέρχονται. Διαιροῦνται δὲ καὶ αὗται εἰς μέρη ἕξ, οἷον εἰς στρατηγούς, εἰς δομεστίκους, εἰς κριτὰς, εἰς σεκρετικούς, εἰς δημοκράτας, εἰς ἴδια ὀφφίκια.

Cap. I. — *De dignitatibus palatinis primi ordinis.*

Τόμος Α'. — Περὶ ἀξιωμάτων βασιλικῶν εἰς τοὺς προβαθμίους.

Dignitatum sic stricte atque proprie dictarum et quæ cum brabeis obtingunt, appellationes propriæ, quarum causa consuetudines quoque debentur, sunt hæ. Prima reliquarum omnium et in velorum introductione reliquas omnes præambulans est stratelatæ vel ducis militaris in aliquo themate vel provincia spectabili constituti, vel, ut appellari solet, dignitas apo eparchon seu quæstorum; cujus brabeum est membrana perscripta vel diploma regium, ipsa principis manu porrecta. Pendit ea dignitas consuetudinem protoasecretis 24 aureos num., præpositis 36. Secunda dignitas est silentiariorum, cujus brabeum aureus baculus principis manu traditus. Dat consuetudinem deutero [vel secundicerio, præpositi puta,] 6, præpositis 72. Tertia est vestitorum, cujus brabeum est fibula domini manu data. Dat consuetudinem præpositis 24, deutero 6. Quarta est

Τῶν δὲ κυρίως (20) ἀξιωμάτων τῶν διὰ βραβείων παρεχομένων αἱ κυριοκλησίαι, εἰς ἃς καὶ ὀφείλουσι δοῦναι συνηθείας, εἰσὶν αὗται. Πρώτη μὲν τῶν ἄλλων ἁπάντων ὡς προβάθμιος (21) τὴν εἰσαγωγὴν τῶν ἀξιωμάτων λαμβάνουσα ἡ τοῦ στρατηλάτου ἐπὶ θεμάτων ἀξίων, ἤτοι ἡ ἀπὸ ἐπάρχων ὀνομαζομένη, ἧς βραβεῖον, ἐγγεγραμμένος χάρτης (22), διὰ βασιλικῆς χειρὸς ἐπιδίδοται. Δίδωσι συνήθειαν τῷ πρωτοασηκρητις κδ', τοῖς πραιποσίτοις λς'. Δευτέρα δὲ ἡ τῶν σιλεντιαρίων, ἧς βραβεῖον χρυσᾶ ῥάβδος, διὰ βασιλικῆς χειρὸς ἐπιδίδοται. Δίδωσι συνήθειαν τῷ δευτέρῳ ς', τοῖς πραιποσίτοις οβ'. Τρίτη ἡ τῶν βεστητόρων ἀξία, ἧς βραβεῖον τὸ φιβλατώριον (23), διὰ βασιλικῆς χειρὸς ἐπιδίδοται. Δίδει συνήθειαν τοῖς πραιποσίτοις κδ', τῷ δευτέρῳ ς'. Τετάρτη ἡ τῶν βασιλικῶν μανδατόρων ἀξία, ἧς βραβεῖον, ῥάβδος ἐρυθροδανωμένη (24), ἐκ χειρὸς βασιλικῆς ἐπι-

VARIÆ LECTIONES.

[79] τῶν ἀριθμῶν cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(19) Quænam sit differentia inter proceres insignibus creatos senatorios atque processionales, non plane liquet. Videntur tamen illi fuisse interioris admissionis, consiliis et administrationi rerum adhibiti, hi vero tantum pompatici, qui quotidie in curiam procedere et comitativæ splendorem augere debebant; vid. quæ ad p. 38 dixi.

(20) Omnia enim munera et dignitates aulæ sunt ἀξιώματα, officiis etiam simul comprehensis, sed in specie distinguuntur τὰ ἀξιώματα et τὰ ὀφφίκια, *dignitates* et *officia* seu munia. Propterea addit κυρίως.

(21) Notandum hic, non a primo quoad dignitatem auspicium fieri, sed a primo in ordine processionis seu infimo, ab inferioribus ad magis magisque superiores procedendo.

(22) *Codicilli* Latini dicunt, nisi tamen codicilli erant πτυκτίδια ad formam libellorum formæ quartæ compositorum, ut sunt nostræ *Schreibtafeln*, aut ut erant veterum diptycha. Χάρτης autem erat frustum pergamenæ convolubile: πιττάκιον appellat Constantin. de admin. imp. c. 46: ἐκ προστάξεως τοῦ βασιλέως ἔλαβε τὸ πιττάκιον τοῦ πατρικίου Συμεών, etc.

(23) Ego quidem non dubito, hic loci *fibulatorium* esse fibulam. Solebant nempe ejus rei traditione, cujus in officio conferendo frequens usus esset, investire, ut mandatorum, quorum officium erat currere et nomine regis imperare, brabeum erat baculus ad utrumque utilis; stratorum flagellum regendis et incitandis equis, spatbariorum ensis ad terrendos et abigendos a rege insidiatores et aggressores. Ideoque fibula investiebatur vestitor, quia in functionibus ejus erat fibulam sacræ chlamydis in dextro humero astringere. Alias notat fibulatorium sagum vel chlamydem fibula instructam; vid. Salmas. ad Script. Hist. Aug. t. II, p. 276, et Du Cange h. v., unde patet fibulatorium quoque dictum fuisse illud pretiosi panni lorum vel corrigiam, quæ assuta oræ vestis in fibulam immittebatur, Græcis πτερύγιον dicta. Gloss. mst.: *limbus, ora vestis auro textu vel fibulatorium.* Liceat mihi hoc loco in transitu Papiæ locum emendare, quem Du Cange sic citat *extrafilatus, exserto humero, quasi extra manum præferens.* Legendum putem *extrafilatus, exserto humero*, [scilicet incedens, vel perorans vel conspiciendus,] *quasi extra fibulam manum proferens.*

(23) *Rubro colore infecta.* Quod *rubia* ἐρυθρόδαγον et ἐρευθόδανον, rubrum tingeret, ex eo rubro colore undecunque tandem tingere ἐρυθροδανοῦν dixerunt novi Græci; vid. Salmas. Exerc. Plin. p. 260, 810.

δίδοται. Δίδωσι συνήθειαν τῷ πρωτοσπαθαρίῳ τῶν βασιλικῶν ς', τοῖς πραιποσίτοις ς'. Πέμπτη ἡ τῶν κανδιδάτων ἀξία, ἧς βραβεῖον μανιάκιον χρυσοῦν τρίκομβον (25) μέχρι τέρνων (26) κεχαλασμένον, διὰ χειρὸς βασιλικῆς ἐπιδίδοται. Δίδωσι συνήθειαν τῷ παπίᾳ καὶ τῷ δευτέρῳ β', τῷ παπίᾳ τῆς Δάφνης β', τοῖς πραιποσίτοις ς'. Ἕκτη ἡ τῶν στρατόρων ἀξία, ἧς βραβεῖον φραγέλιον χρυσοῦν ἐκ λίθων τιμίων κεκοσμημένον, ἐκ χειρὸς βασιλέως ἐπιδίδοται. Δίδωσι συνήθειαν τῷ παπίᾳ καί τῷ δευτέρῳ β', τοῖς πραιποσίτοις δ'. Ἑβδόμη ἡ τῶν ὑπάτων ἀξία, ἧς βραβεῖον χάρτης ἐγγεγραμμένος, διὰ βασιλικῆς χειρὸς ἐπιδίδοται. Δίδωσι συνήθειαν τῷ πρωτοασηκρητις ς, τοῖς πραιποσίτοις ιβ', τῷ παπίᾳ καὶ τῷ δευτέρῳ ς'. Ὀγδόη ἡ τῶν σπαθαρίων ἀξία, ἧς βραβεῖον, σπάθη χρυσόκανος (27), ἐκ βασιλικῆς χειρὸς ἐπιδίδοται. Δίδωσι συνήθειαν τῷ κατεπάνω ς', τῷ δομεστίκῳ [80] τῶν βασιλικῶν δ'. τοῖς σπαθαρίοις ιβ', τῷ παπίᾳ καὶ τῷ δευτέρῳ β'. Ἐννάτη ἡ τῶν σπαθαροκανδιδάτων ἀξία, ἧς βραβεῖον μανιάκιον χρυσοῦν κεχαλασμένον (28) κεκοσμημένον ἐκ περιλεύκιος (29), ἐκ βασιλικῆς χειρὸς ἐπιδίδοται. Δίδωσι συνήθειαν τῷ παπίᾳ καὶ τῷ δευτέρῳ δ', τῷ τῆς καταστάσεως ιβ', τῷ δομεστίκῳ τῶν βασιλικῶν γ', τοῖς σπαθαροκανδιδάτοις ιβ'. Δεκάτη ἡ τῶν δισυπάτων ἀξία, ἧς βραβεῖον, χάρτης ἐγγεγραμμένος (30), ἐκ βασιλικῆς χειρὸς ἐπιδίδοται. Δίδει συνήθειαν τοῖς πραιποσίτοις ιβ', τῷ πρωτοασήκρητις ς', τῷ παπίᾳ καὶ τῷ δευτέρῳ ς'. Ἑνδεκάτη ἡ τῶν πρωτοσπαθαρίων ἀξία, ἧς βραβεῖον, κλοιὸς [81] (31) χρυσοῦς περὶ τὸν αὐχένα ἐκ λίθων τιμίων κεκοσμημένος, διὰ χειρὸς βασιλέως ἐπισυγκλείεται. Δίδωσι συνήθειαν τοῖς

A imperialium mandatorum cum brabeo baculo coloris coccinei ab ipsius principis manu exhibito; dat consuetudinem protospathario basilicorum 6, præpositis totidem. Quinta est candidatorum cum brabeo torque aureo tribus combis seu bulbis instructo usque infra claviculas dependente, a principis manu tradito. Dat consuetudinem papiæ [palatii] et deutero [ejus] 2, papiæ Daphnes 2, præpositis 6. Sexta est stratorum cum brabeo flagello aureo gemmis ornato, regis manu tradito; dat consuetudinem papiæ et deutero 2, præpositis 4. Septima consulum dignitas est, **411** ejusque brabeum membrana perscripta, regia manu porrecta. Dat consuetudinem protoasecretis 6, præpositis 12, papiæ et deutero 6. Octava est spathariorum, cujus brabeum B spatha vel ensis cum aureo manubrio, regia manu traditus; dat consuetudinem catepano 6, domestico imperialium 4, spathariis 12, papiæ et deutero 2. Nona spatharocandidatorum; brabeum ejus torques aureus laxe dependens, ornatus illo gemmarum genere, quod perileucius appellatur, regia manu traditus; dat consuetudinem papiæ et deutero 4, cerimoniario 12, domestico imperialium 3, spatharocandidatis 12. Decima dignitas est dishypatorum vel iterum consulum, cum brabeo membrana perscripta, regiis manibus tradita; dat consuetudinem præpositis 12, protoasecretis 6, papiæ et deutero 6. Undecima dignitas est protospathariorum, cujus insigne collare aureum gemmis conspicuum, quod ipse imperator suis manibus ejus collo circumponit, et inuncat [seu juncturis suis, quo firmiter arcteque inhæreat, committit]; dat consuetudinem C

VARIÆ LECTIONES.

[80] δομεστίκῳ em. R., κατεδομεστίκῳ cod. et ed. [81] κλυὸς cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(25) Tribus combis, id est nodis, globulis, bullis vel bulbis interstinctum. Id enim notat vox κόμβος, omne quod tumet, gibberum est, prominet; vid. Goar. ad Codin. p. 49, n. 23, et p. 70, n. 20, sed præcipue Du Cange Gloss. Gr. h. v.

(26) Positum est pro στέρνων (non enim putem quidquam hic esse sollicitandum). Ut ante cappa sæpius apud novos Græcos exsulat σ (vid. dicta ad p. 265), ita quoque puto ante τ exsulare initio vocum. Neque desunt exempla. Ita dicunt τοβίον pro στοίβη, *scabiosa*, τρέλος et τρέλλος pro στρέβλος, *curvus*. Neque dubito plura talia inveniri.

(27) Credo esse, quod habet aureum *manubrium*, κώπην: quia manubria gladiorum longa cylindrica sunt, potuerunt optimo jure *cannæ* appellari; vid. ad p. 369 dicta.

(28) Monetur hoc respectu habito ad τὸν κλοιόν (v. paulo post) seu torquem illum aureum, qui rectus et rigidus stricte ambiret et circumstaret collum. Torques autem ὁ κεχαλασμένος laxe nonnihil super pectus infra claviculas dependebat.

(29) Est genitivus a nominativo περίλευκις. Sic novi Græci efferunt. Veteres autem περιλεύκιος in nomin. et in genitivo περιλευκίου formabant. Est autem ὁ vel potius ἡ περιλεύκιος (nempe λίθος) *gemma ad candorem accedens*, genus aliquod hyacinthorum vel rubinorum, sed vilissimum et dilutissimi coloris. Docet Epiphanius de Lapid. protiosis apud Salmasium ad Pall. Tertull. p. 163, de hyacinthorum generibus: Ὁ μὲν πρῶτος καλεῖται θαλασσίτης, purpureus, ὁ δὲ δεύτερος ῥοδινός, ὁ τρίτος νατίβος, ὁ τέταρτος, ὑδαρέστερος τούτων, λέγεται χαυνιαῖος, ὁ δὲ πέμπτος περιλεύκιος; vid. Du Cange Gl. Gr. h. v.

(30) Membrana, ἐν ᾗ γέγραπται, quæ tota impleta est scriptura, perscripta. Puto enim eam *puræ* membranæ opponi, neque de codicillis pictis hic cogitari debere. Codicilli enim erant πτυκτοί, diptychi, tetraptychi, polyptychi, membrana autem talis, ὁ χάρτης, erat συνείλητος, convolubilis. Pingi consuevisse tales membranas vix putem, cum scriptores Græci medii ævi nihil ea de re memorent.

(31) Κλυός cod. Ita recentes Græci exarant pro κλοιός, pro more suo υ et οι permutandi. Voluerat quoque κλοιός quisquis ille fuit, qui superscripserat in membranis κλαιός, et in margine περιτραχήλιος D δεσμός; vid. Suidam h. v. et vir. doct. ad Euripidis Cyclopem, ubi etiam comice de homine usurpatur, quod vulgo reputatur tantum canum esse. Unde imitatus quoque fuit Lucianus in Apolog.: Παρέχειν ἑαυτὸν ἕλκεσθαι καὶ φέρεσθαι, καθάπερ ὑπὸ κλοιῷ τινι χρυσῷ τὸν αὐχένα δεθέντα. Arripuit quoque insoliti sermonis affectator Nicetas, l. vi Manuelis Comn. cap. 2, p. 94: Τὴν κόμην ἀγλαοὶ, φαιδροὶ τὰ πρόσωπα, καὶ κλοιοῖς χρυσέοις καὶ περιδεῤῥαίοις διαφανέσιν ἐκ λίθων τηλαυγῶν καὶ μαργαριτῶν τιμαλφῶν τοὺς τραχήλους περιδεόμενοι. Differt κλοιός a μανιακίῳ, quod hic, *torques*, sit χαλαρός, pendulus, plus minusve latus, interdum satis tenuis, plexus aut concatenatus; κλοιός autem est lata lamina, στεῤῥὰ, collum stricte ambiens, ut est collare canum.

protospathariis eunuchis 24, protospathariis barbatis 24, catepano 18, domestico imperialium 6, papiæ et deutero 6. Si vero in chrysotriclinii ministerium ascribatur ejusque protospathariis adjungatur, dat papiæ 24. Tenendum, si quis eorum ad demarchi dignitatem evehatur, dare præpositis solidos 72, pariter etiam cerimoniarium iisdem tantumdem pendere. Duodecima dignitas est spectabilium patriciorum, cujus brabeum sunt tabulæ eburneæ cum intus conditis codicillis perscriptis ad modum legis, quas novo patricio imperator ipse porrigit. Cœtonitis, si forte ab ipsis ei prænuntiatum fuerit [de novo honore ipsi destinato] dat litras 2, et præpositis, cubiculo et reliquis pro apocombio seu sportula auri litras 8. Tantumdem pendet tam officialis, quam strategus; verum patricius tantummodo honorarius dat litras 7, et cerimoniario præter obsequium 12. Obsequio autem [seu turbæ ipsum domum deducenti] 80; porro dat deutero pro tabulis eburneis 24 et pro tunicæ tabliis 24. Caniclei præfecto pro codicillis 16 et S. Sophiæ 36. Decima tertia dignitas est anthypatorum vel proconsulum, cujus brabeum sunt codicilli purpurei coloris perscripti, a domino traditi; dat consuetudinem caniclii præfecto 8 et deutero 4 et præpositis 24. Decima quarta dignitas est gloriosissimorum magistrorum, **412** cujus brabeum tunica candida auro pertexta, et scapulare cum aureis tabulis, et zona scortea coccinea gemmis ornata, vulgo baltidion

A πρωτοσπαθαρίοις εὐνούχοις κδ', τοῖς πρωτοσπαθαρίοις βαρβάτοις κδ', τῷ κατεπάνω ιη', τῷ δομεστικῳ τῶν βασιλικῶν ς', τῷ παπίᾳ καὶ τῷ δευτέρῳ ς'. Εἰ δὲ εἰς τὸν χρυσοτρίκλινον παραδοθῇ, τῷ παπίᾳ δίδωσι κδ'. Ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ, δήμαρχος εἰ τιμηθῇ ἐξ αὐτῶν τις, δίδει τοῖς πραιποσίτοις οβ'. Ὁμοίως καὶ ὁ τῆς καταστάσεως τοῖς αὐτοῖς πραιποσίτοις οβ'. Δωδεκάτη ἡ τῶν περιβλέπτων πατρικίων ἀξία, ἧς βραβεῖον, πλάκες ἐλεφάντιναι κεκοσμημέναι (32) σὺν κωδικέλλοις ἐγγεγραμμένοις εἰς τύπον τοῦ νόμου (33), ἐκ βασιλικῆς χειρὸς ἐπιδίδονται. Παρέχει δὲ τοῖς κοιτωνίταις, εἰ ἄρα καὶ μηνυθῇ (34), λίτρας β'. Εἰς δὲ τὸ ἀποκόμβιον τοῖς πραιποσίτοις σὺν τοῦ κουβουκλείου καὶ τοῖς λοιποῖς χρυσοῦ λίτρας η'. Ταῦτα δὲ ὀφφικιάλιος καὶ στρατηγὸς δίδωσιν. Ὁ δὲ B ἄπρατος δίδει λίτρας ζ', καὶ τῷ τῆς καταστάσεως ἄνευ τοῦ ὀψικίου (35) ιβ', τὸ ὀψίκιον π', τῷ δευτέρῳ ὑπὲρ τῶν πλακῶν κδ', καὶ εἰς τὰ ταβλία τοῦ χλανιδίου κδ', τῷ κανικλείῳ ὑπὲρ τοῦ κωδικέλλου ις', εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν λς'. Τρισκαιδεκάτη ἡ τῶν ἀνθυπάτων ἀξία. ἧς βραβεῖον, κωδίκελλοι, ἀλουργοειδεῖς (36) γεγραμμένοι, ἐκ βασιλικῆς χειρὸς ἐπιδίδονται. Δίδωσι συνήθειαν τῷ τοῦ κανικλείου η', καὶ τῷ δευτέρῳ δ', καὶ τοῖς πραιποσίτοις κδ'. Τεσσαρεσκαιδεκάτη ἡ τῶν ἐνδοξοτάτων μαγίστρων ἀξία [82], ἧς βραβεῖον, χιτὼν λευκὸς ὢν χρυσοῦφαντος, καὶ ἐπωμὶς (37) χρυσόταβλος, καὶ ζώνη δερματίνη κόκκινος ἐκ λίθων τιμίων κεκοσμημένη, ἥτις λέγεται βαλτίδιν (38). ἐπὶ τοῦ χρυσοστορίου (39) ἐκ βασι-

VARIÆ LECTIONES.

[82] ἀξίᾳ ed,

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(32) Auro, argento, sculpturis; res nota de tabulis et diptychis consulum atque patriciorum.

(33) Fateor, me dictionem hanc non intelligere. Vultne dicere: quemadmodum leges novæ, recens editæ, ad præfectum urbis mittuntur in publico proponendæ, tabulis diptychis eburneis inclusæ; an potius: quemadmodum lex hac de re lata edicit et jubet? Inquirant legum et rituum Romanorum peritiores.

(34) Dubitavi, quomodo redderem hunc locum; num *si ab ipsis intro nuntietur ad dominum*, an potius *si ipsi ab illis prænuntiatum fuerit*, eum nempe, in numerum patriciorum allectum iri. Prætuli posterius, quia nemo intromitti ad imperatorem poterat nisi prius a cubiculariis vel alio familiari nuntiatus, posterius autem non semper flebat. Et confirmat me p. 419, ubi dicitur præpositus ab unoquoque officiali recens honorato accipere consuetudinem 24 solidos aureos propterea quod loco et nomine imperatoris τὴν ἀπόκρισιν τῆς προβλήσεως ἐκκομίζεται, D *significationem promotionis effert*, quod interpretor: prænuntiat honorandis, eos hoc vel illo officio vel honore mactatum iri.

(35) Et hic quoque dubium est, sitne *obsequium* nomen taxæ vel consuetudinis pro obsequio pendi solitæ, seu pro comitatu (ita videtur), quem cæremoniarius recens honorato patricio addebat, quo eum cum pompa in ejus ædes deduceret; an sit potius obsequium, ipse comitatus. Ego prius prætuli.

(36) De membranis purpureis res nota et nuper admodum VV.CC. Breitingerus et Blanchinus de iis tradiderunt in libello de Psalterio Turicensi et Evangeliario quadruplici.

(37) Ἐπιμὶς cod. In margine recens manus, ne- C scio cujus viri docti, ascripserat: *Fortasse* ἐπωμίς, quicum facio.

(38) *Balthei* diversi a *zonis*. Hæ medium abdomen horizontaliter præcingunt; illi super alterutrum humerum et pectus oblique decurrunt et rursus a tergo oblique ascendunt, ut e Sidonio Apollin. IV, 20, liquet: *Viridantia saga limbis marginata puniceis penduli ex humero gladii baltheis supercurrentibus strinxerant*, etc.; de baltheis gemmatis vid. ad Script. Hist Aug. I, p. 89 Casaubon. et Salmas., item Du Cange Gloss. Lat. v. *Baltheus* et *Dextrocherium*. Ad Abulfedam quoque monstravi exemplis, summum cultum procerum in aula Bagdadica et cæteris orientalibus fuisse positum in baltheis et ex iis æstimatos fuisse viros, eo amplioris fortunæ atque potentiæ, quo splendidiores auro et gemmis, magisque floribus sericeis pictos balthæos gerant. Ut noster ζώνην ἐκ λίθων τιμίων κεκοσμημένην inter brabea magistri sacrorum officiorum memorat, ita quoque Ivo Carnotensis in Chronico (apud Du Cangium v. *Baltheus*) memorat *baltheos gemmeis culturis honoratos et cingula auro compta*. Zona veterum, quæ deinceps pro symbolo honoris accepta fuit, ut diceretur *zona donare* pro honore vel officio quodam beare, si non semper

(39) Sic compendiose dictum pro integro χρυσοτ-στορίῳ, quod p. 433 habetur et nibil aliud est mea sententia, quam sala plena statuis aliisque imaginibus aureis. Conjectura enim, qua χρυσοστόριον olim mihi videbatur esse sala aureis storeis vel tapetibus instrata, item alia, qua videbatur male scriptum aut compendiose prolatum pro χρυσοκονιστόριον nunc merito displicet.

λικῆς χειρος ἐπιδίδοται. Δίδωσι συνήθειαν τῷ τῆς A καταστάσεως τὸ καμίσιον [83] (40) αὐτοῦ, τοῖς δὲ πραιποσίτοις καὶ μαγίστροις συνεστιᾶται παρέχων αὐτοῖς καὶ δόματα ἱματίων. Συνήθειαν δὲ τοῖς πραιποσίτοις καὶ μαγίστροις καὶ λοιποῖς τὴν τοῦ πατρικίου διπλῆν συνήθειαν παρέχει. Πεντεκαιδεκάτη ἡ τῆς ζωστῆς πατρικίας ἀξία, ῆς βραβεῖον πλάκες ἐλεφάντιναι ὁμοίως τοῖς πατρικίοις, ἐκ χειρὸς βασιλέως ἐπιδίδοται (41). Δίδωσι συνήθειαν τοῖς βασιλικοῖς κληρικοῖς κδ', τῷ δευτέρῳ κδ', τοὺς κοιτωνίτας λίτρας γ', τὸ κουβούκλειον σὺν τοῖς πραιποσίτοις μόνοις χρυσοῦ λίτρας γ', καὶ τὸ στιχάριον αὐτῆς τῷ πραιποσίτῳ. Τῷ τῆς τραπέζης τῆς Αὐγούστης μετὰ τὴν πρωτοβεστιαρίαν καὶ τὴν πριμικήρισσαν καὶ τὰς κοιτωνιτίσσας καὶ κουβουκλαρέας λίτρας β'. B Ἑξκαιδεκάτη ἡ τοῦ κουροπαλάτου ἀξία, ἧς βραβεῖον, χιτὼν κόκκινος χρυσοποίκιλος καὶ χλαμὺς καὶ ζώνη, ἐκ χειρὸς βασιλέως ἐπὶ ναοῦ Κυρίου λαμπρῶς ἐπιδίδοται. Δίδωσι συνήθειαν τὴν τοῦ μαγίστρου διπλῆν, τῷ δευτέρῳ λίτραν α', παρέχων πᾶσιν ἀντιλήψεις καὶ ἀναβιβασμούς (42). Ἑπτακαιδεκάτη ἡ τοῦ νωβελησίμου ἀξία, ἧς βραβεῖον, χιτὼν ἐξ ἀλουργίδος

dicta, super chrysostorio seu sala aureis statuis instructa] regia manu tradita; dat consuetudinem cerimoniario camisium suum; præpositos et magistros convivio excipit vestibusque donat; consuetudinem autem iisdem præpositis et magistris cæterisque, [quibus dari mos est, datamque a patriciis diximus,] duplam dat ejus, quam diximus patricios dare. Decima quinta dignitas est zostæ [seu accinctæ] patriciæ, cujus brabeum sunt eburneæ tabulæ, pariter atque sunt patriciorum, regia manu traditæ. Consuetudinem dat palatinis clericis solidos, 24, deutero tantumdem, cœtonitis litras tres, cubiculo et præpositis auri litras tres; præposito mensæ imperatricis, ut et protovestiariæ et primicerissæ et cætonissis et cubiculariabus dat litras 2. Decima sexta dignitas est curopalatæ, cujus brabeum tunica coccinea auro picta et chlamys vel paludamentum et zona, regia manu tradita solemne pompa in templo Domini. Dat consuetudinem ejus, quam magister dat, duplam, deutero litram unam, omnibus munera et promotiones. Decima septima dignitas est nobilissimi, cujus brabeum tu-

VARIÆ LECTIONES.

[83] τῷ καμ. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

semper, saltem interdum baltheus erat. Et apud Arabes eodem prorsus modo pro *officio* vel *militia*, στρατείᾳ, ponitur. Sed Abulfeda ad a. 230 [C. 843] narrat, al Watschecum Aschnaso dedisse *tagjam* seu cidarin et *geminum baltheum*, quod quamvis materialiter accipiendum sit: dabat enim revera geminum baltheum, qui ambo sese in humeris et pectore decussarent: symbolice tamen idem significabat, C Aschnaso commissam esse curam rerum tam politicarum, quam militarium. Ex his baltheis nati sunt cordones aut prandeæ, cærulei, aurantii, rubri aliorumve colorum, quibus ornantur equites variorum ordinum, *le cordon bleu*, etc., quæ nota.

(40) Mos est, quem jam alibi his in notis tetigimus (v. p. 135), in aulis Ottomannica et Persica hodie adhuc obtinens, ut Sultanus vel rex Persarum præfectis provinciarum seu in præfecturam suam immittendis in signum investituræ, seu in præfectura confirmandis in signum benevolentiæ et confirmationis trabeam mittat (quotannis id contingit illis, qui in sporta sua continuant), quam *Challam* nominant, unde nostrum *en Gala* manavit. Mittitur hæc trabea per mandatorem regium, qui de adventu suo ad præfectum nuntiari curat. Præfectus illum solemni cum pompa extra mænia in agro suæ capitalis excipit, obviam mandatori procedens cum tota sua comitativa, nova et splendida veste indutus. Hanc exutam tradit et donat mandatori, et acceptam ab D eo invicem trabeam Solthanicam induit; vid. Petro della Valle IV, 26, Ep. Itinerar. Hinc manavit ipsa vox *Gala*. Significat enim ἔκδυμα, *vestem quæ exuitur*, non *quæ induitur*. Quod mirum forte videatur. Sed facile concipitur, si origo dictionis spectetur. Quando Arabes significare volunt aliquem a potenti aliquo viro principe insigni honore affectum fuisse, dicunt: *talis vel talis princeps exuit vestem suam super hunc vel illum*, id est donavit ipsi vestem, quam ipse corpore suo gestaverat. Neque incognitus erat ille mos imperatoribus Græcis. Nicetas certe p. 100 ed. Venetæ, narrat Manuelem Gabræ, Sultani Iconiensis ad se legato pacis constituendæ causa, gallicam suam vestem corpore detractam donasse: τὴν ἐπιθωράκιον στολὴν ἀποδὺς ἐκείνῳ δίδωσι πορφύρᾳ καὶ χρυσῷ διηνθισμένην. Et talis vestis a principe gestata, alicui, cui benevolentiam suam monstrare volebat, donata, initio sola dicebatur *challa vestis exuta*. Deinde ampliato usu et significatu omnis vestis honoraria a principe, etiam si nunquam ab ullo gestata, vasallo tamen alicui suo aut legato ad se aulæ cujusdam peregrinæ honoris et benevolentiæ causa missa et injecta, fuit ἔκδυμα appellata, sic pene, ut ἀλλάξιμα et *mutatoria* vestes in genere sunt. Hæ enim ambæ voces non magis τὰ ἐνδύματα, quam τὰ ἐκδύματα notant. Mos igitur ille, de quo hactenus exposuimus, quo ejus vestis, qui trabeam a domino missam induit, illi cedit, qui missam a domino perfert, etiam in aula Byzantina olim obtinebat, ut ex hoc loco et paulo post patet, et cum aliis multis institutis in Turciam e Græcia migravit.

(41) Membranæ ἐπιδίδωται. Leg. aut ἐπιδίδονται, ut Draudius quoque in apographo exaraverat, aut exaravit librarius more suo ἐπιδίδωται pro ἐπιδίδοται schemate Pindarico, quo singularis pro plurali ponitur; vid. ad p. 224 dicta, ubi αἱ ἀρεταὶ ὁμῶν ἀνέτειλεν φῶς μέγα legitur pro ἀνέτειλαν. Neque dubito, schema hoc et olim vulgo Græco antiquissimo in usu et aliis quoque recentioris ætatis Græcis scriptoribus tritum fuisse. quamvis probatiores et aurei veluti scriptores ab eo sibi caverint. Malalas certe ab eo se non abstinuit, qui p. 161: Ἦν ἐν τῇ πόλει συναλλαγαὶ Ῥωμαίων καὶ Οὔννων, *in ea urbe Romanis cum Hunnis erant*, intercedebant, *commercia*; ubi frustra est Chilmead. mutare tentans. Siluit certe ad p. 210, ubi legitur: Ἦν γὰρ λαβόντες ἀπόκρισιν ὑπὸ τοῦ αὐτῶν βασιλέως. Pariter ἦν pro ἦσαν habet Sophocles Trachin. 529, ubi vid. Schol. Sed erunt, quibus hæc forma contracta pro integro ἦσαν videatur, ut μίχθην pro μίχθησαν et similia apud Homerum.

(42) *Promotiones*, ab ἀναβιβάζειν, *in altiorem locum promovere*; vid. Du Cange v. *Anabatrum*. Sed quomodo poterat curopalata *promotiones* dare? Non certe in officialibus aulæ, sed in ministerio suo, in familia privata, ad dispositionem suam pertinente. Conf. p. 412.

nica purpurea auro intexta, et chlamys et zona splendida cum pompa in templo Domini ab imp. tradita. Eamdem, quam curopalates, dat consuetudinem. Decima octava dignitas est Cæsaris, majestati imperatoriæ pene æqualis. Brabeum est corona, sed absque figura crucis, in templo Domini regiis manibus vertici honorandi imposita. Dat consuetudinem eamdem, quam nobilissimus.

Consuetudines pietatis.

Qui autem supremus ipse sui juris imperator factus est, donat magnæ sanctæ Dei ecclesiæ auri litras centum, et toti senatui, cubiculo ascriptis cæterisque tantumdem; millenarios milliarensium diversos unicuique ordini militari et officiorum corpori. Præpositis autem in specie dat officia et facultatem familiares et ministros ipsorum ad dignitates, quas ambirent, domino commendandi, ipsique præpositi ad munera, quæ petunt, promoventur. Imperator minor vel junior tantum dimidium istorum dat. **413** Harum, quas enumeravimus, dignitatum sunt quinque, quæ senatui attribuuntur, nempe expræfectorum, silentiariorum, vestitorum, consulum et iterum consulum; cæteræ in regiis codicibus depositæ hærent [ut basilici ad eas pervenire possint]. Qui vero per solum imperatoris edictum dignis contingunt honores cum auctoritate inferioribus imperante, sunt numero sexaginta. Hæ, quod diximus, ut verbo dantur, sic et facile rursus adimuntur et ab uno ad alterum transeunt. Earum prima et maxima ab imperatore nostro Christum amante Leone constituta est basileopatoris; secunda est

χρυσόθετος καὶ χλαμὸς καὶ ζώνη, ἐκ χειρὸς βασιλέως ἐπὶ ναοῦ Κυρίου λαμπρῶς ἐπιδίδρται. Δίδωσι συνήθειαν καθὼς καὶ ὁ κωροπαλάτης. Ὀκτωκαιδεκάτη ἡ τοῦ Καίσαρος ἀξίας, παρομοία τῆς βασιλικῆς δόξης, ἧς βραβεῖον στέφανος χωρὶς σταυρικοῦ τύπου, ἐπὶ ναοῦ Κυρίου ἐκ βασιλικῆς χειρὸς ἐπὶ κορυφῆς ἐπιτίθεται. Δίδωσι συνήθειαν, ὡς καὶ ὁ νωβελήσιμος.

Συνήθεια εὐσεβείας.

Ὁ δὲ γεγονὼς αὐτοκράτωρ βασιλεὺς δίδωσιν εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ μεγάλην ἐκκλησίαν χρυσοῦ λίτρας ρʹ, καὶ τῇ συγκλήτῳ πάσῃ· σὺν τῷ τοῦ κουβουκλείου (43) καὶ λοιποῖς χρυσοῦ λίτρας ρʹ, καὶ χιλιάδας διαφόρους μιλιαρησίων ἑκάστῳ τάγματι καὶ ὀφφικίων τῇ συστάσει. Τοῖς δὲ πραιποσίτοις ἐν ἐξαιρέτῳ ὀφφίκια δίδωσι καὶ ἀντιλήψεις ἀξιωμάτων εἰς ἰδίους καὶ ἀνθρώπους αὐτῶν, καὶ ἀναβιβασμοὺς αὐτῶν τῶν πραιποσίτων, καθὼς ἂν αἰτήσωνται, λαμβάνουσιν. Ὁ δέ γε δεύτερος βασιλεὺς δίδωσι τὸ ἥμισυ τούτων. Ἐκ δὲ τῶν προλεχθέντων ἀξιωμάτων αἱ μὲν πέντε ἀξίαι τῇ συγκλήτῳ ἁρμόζονται (44), οἷον ἡ ἀπὸ ἐπάρχων, ἡ τῶν σιλεντιαρίων, ἡ τῶν βεστητόρων, ἡ τῶν ὑπάτων καὶ δισυπάτων. Αἱ δὲ λοιπαὶ πᾶσαι ἐν τοῖς βασιλικοῖς κατατάττονται κώδιξιν. Αἱ δὲ διὰ λόγου βασιλικοῦ τοῖς ἀξίοις προσγινόμεναι δόξαι καὶ εἰς τὸ ἄρχειν τῶν ὑποτεταγμένων ἀφορισθεῖσαί εἰσι καὶ αὐταὶ τὸν ἀριθμὸν ξʹ, αἵτινες, ὡς ἔφαμεν, λόγῳ βασιλέως προσγινόμεναι, πάλιν ῥαδίως ἀφαιροῦνται καὶ ἐκ προσώπων εἰς πρόσωπα μεθίστανται. Καὶ πρώτη μὲν καὶ μεγίστη ἡ τοῦ βασιλεοπάτορος (45) παρὰ Λέοντος τοῦ φιλοχρίστου ἡμῶν

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(43) Subint. χορῷ, nisi malis τοῖς legere.

(44) Hunc locum fateor me non intelligere. Quare enim rector, magister sacrorum officiorum Curopalates, patricii magis inter basilicos, quam inter syncleticos numerati, cum tamen hi maximam et præcipuam sacri senatus partem conficerent? et vicissim, quare inter senatores relati vestitores, quibus in senatum prorsus non patebat aditus? Silentiarii ad senatum pertinebant ut ministri pene et ut apparitores. Expræfecti, Hypati et Anthypati meri tantum turbam ejus implebant. Et hi tamen syncletici dicuntur, illi majorum veluti gentium dii, senatus principes, eo eximuntur? Sunt in constitutione procerum et dignitatum aulæ PCtanæ multa, quæ non expedio, et hoc ipsum Cletorologium quamvis argumentum hoc egregie illustret, sæpe tamen nos deserit et in tenebras magis conjicit. Vultne dicere illas quidem, quas nominat, quinque dignitates a senatu stipendia accipere et ad codices senatus pertinere, reliquas autem relatas esse ad codices regios et ex aula sua salaria accipere? Sed neque hujus rei rationem pervideo.

(45) Vere et recte traditur, Leonem primum invenisse nomen et dignitatem Basileopatoris. Quamvis enim haberent primi imperatores CPtani suos πατέρας βασιλέως, et Cedrenus p. 595 Arsenium πατροβασιλέα Theodosii junioris appellet, confundit tamen hic tempora et nomen suo ævo notum, illis antiquis incognitum tamen, imputat. Diversi erant illi πατέρες τοῦ βασιλέως ævi Theodosiani, et πατροβασιλεῖς vel βασιλεοπάτορες a Leone Sapiente instituti. Olim patres imperatoris dicebantur omnes patricii. Sed Basileopator erat nonnisi unus et eminentis dignitatis, et fere non dabatur hoc nomen, nisi illis, quorum filiæ Augustæ, regnantis imperatoris conjuges essent; quo fiebat, ut tales basileopatores multum in administratione imperii valerent, et præsertim, si generi adhuc admodum juvenes aut imbelles essent, omnem auctoritatem ad se raperent. Sæculo undecimo inclarescebant in aulis orientalibus *Atabeki*, ut quædam familiæ principales inde nomen habuerint; v. D'Herbelot. Biblioth. Orient. v. *Atabekian*. Liquet, ut multa alia instituta, etiam hanc dignitatem ex aula Byzantina in orientales fuisse derivatam. Atabekorum horum familiarum puta sic dictarum primi conditores, seu primi et κυρίως sic dicti Atabeki, erant omnes soceri juvenum principum Muhammedanorum iidemque tutores, sed sub nomine et specie tutelæ generos et pupillos suos auctoritate omni, sæpe quoque vita exuebant et in eorum bona invadebant. Par pene ratio erat Romani Lecapeni, qui non contentus honore Basileopatoris, Augusti quoque honores non ipse solum sibi arrogabat, sed etiam filiis suis tribuebat, et loco atque gradu libenter submovisset Constantinum nostrum, si fortuna ipsi favisset. Nicephorus Phocas autem et Joannes Tzimisces, etsi Basilii et Constantini, Romani filiorum, tutores essent, cum tamen eorum soceri non essent; etiam basileopatores appellati non fuerunt. Est tamen quod disputationem nostram haud parum percellit, hoc nempe, dignitatem Basileopatoris inter eas referri, quæ adimi possidenti et in alium conferri possunt. At quomodo socer Augusti id non fiat, quod est, et qui potest hic tantus honor in alium transferri, cum non liceret imperatori uxores pro lubitu frequenter mutare? Contingebat profecto, quamvis raro, ut moriente Augusta cessaret basileopator esse qui hactenus

βασιλέως ἐκφωνηθεῖσα ἀξία· β' ἡ τοῦ ῥαίκτωρος (46) ἀξία· γ' ἡ τοῦ συγκέλλου (47)· δ' ἡ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀνατολικῶν (48) ἀξία· ε' ἡ τοῦ δομεστίκου τῶν σχολῶν (49) ς' ἡ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀρμενιάκων·

rectoris; tertia syncelli; quarta strategi Orientalium: quinta domestici scholarum: sexta strategi Armeniacorum, septima strategi Thracesiorum; octava comitis opsicii; nona strategi bucellariorum;

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

fuerat, et alius in ejus locum succederet, ille, cujus nempe filiam Augustus secundis nuptiis duceret. Vid. Du Cange v. Βασιλεοπάτωρ et *Pater imperatoris* et quæ supra ad p. 7 de patriciis disputavimus.

Quandoquidem hic catalogium texit Noster Philotheus dignitatum aulicarum, visum fuit in hanc locum conferre, quæ de earum singulis notanda habebamus.

(46) Non habeo post Du Cangii Gl. Gr. h. v. diligentiam, quæ de rectore dicam, nisi hoc unum, ecclesiasticam hanc dignitatem non fuisse, ut putavit V. D., neque solis viris sacri ordinis tributam. Nam et e nostro codice, et ex ipsis illis, quos allegavit Du Cange, auctoribus constat, res non sacras, sed civiles rectorem tractasse, ducendisque exercitibus interdum præfectum fuisse, quod, apud Græcos certe; a viro sacri ordinis alienum atque maxime indecorum semper fuit habitum. Fuerunt quidem apud Latinos rectores ecclesiarum dicti iidem, qui curatores hodie (*les curés*), et rectores patrimonii S. Petri ii ex ordine clericali, quos summus pontifex in provincias mittere soleret ad denarios Petri cogendos et Romam transmittendos. Verum rectores aulæ Byzantinæ a tam minutis curis et officiis abfuisse patet ex eo, quod post basileopatorem protinus haberent gradum ante syncellum, strategos, magistros et patricios omnes. P. 421 post magistros ambos et ante syncellum Romæ atque Neapolis locantur; p. 14 ante præpositos sacri cubiculi et in comitatu sacri cubiculi recensentur, ut perspicuum sit, eos spadones fuisse. Non parum tamen momenti opinioni Du Cangii, dignitatem hanc ecclesiasticam reputantis, addit hoc, quod rectores illi omnes, quos laudato loco adducit, antequam ad eam dignitatem promoverentur, aut monachi aut clerici fuerint; item hoc, quod ante syncellum, patriarchæ coadjutorem, gradum haberent. Crederem eos conscientiæ Augusti directores seu confessionarios fuisse, nisi diversus a Latina ecclesia Græcæ mos confitendi esset. Certe nusquam legitur imperator unquam peccata sua fassus fuisse, aut præter patriarcham alio consiliari in rebus sacris usus fuisse. Præterea claris verbis Scylitzes p. 781, Nicephorum ait aliquem, eunuchum, postquam amore mundani splendoris sacerdotalem statum repudiasset, a Constantino Monomacho dignitate rectoris honoratum et ad gerendum militiæ imperium in Orientem missum fuisse. Idem argumentum conjecturam quoque eam evertit, fuisse rectorem caput cleri palatini, ejusque veluti patriarcham; rectori enim, quantum scio, nusquam legitur cum rebus sacris communionem fuisse.

(47) Multa de syncellis habet utroque Glossario h. v. et v. *Cellulanus*. Du Cange, vir doctissimus et stupendæ diligentiæ atque lectionis, ut quod illis addam, pene nihil habeam. Quid fuerint syncelli, disputatur. Mihi quidem videntur coadjutores et vicarii episcoporum fuisse, qui absentibus illis a sedibus suis aut ægrotantibus, eorum munia peragerent. Succedebant interdum in episcoporum locum, non tamen semper. Memorabilis est locus Zonaræ, quem absque animadversione nequeo prætermittere, p. 204: Ὡς γὰρ σύγκελλος τοῦ πατριάρχου θανόντος εἰς τὸν ἐκείνου τόπον ἀντικαθίσταται, οὕτω καὶ ὁ σερίφης, τοῦ Χαλιφᾶ φθαρέντος. τὸν τελευτήσαντα διαδέχεται. Quod hic de Serifo perhibet Zonaras, totum nugax commentum est. Facile quidem credo Scherifum aliquem CPlin missum fuisse a Toghrulbeko seu Thangrol Beko vel Tangrolipia, ut Græci efferunt, ad Constantinum Monomachum pacis conciliandæ causa. Nam eo tempore Scheriforum gratia et auctoritas erat magna in aula Bagdadica, et præcipue memorantur ab Abulfeda tres Scharifi, cæterorum gentilium suorum, id est Scheriforum Alitarum, Nakibi seu Generales per omnem Orientem, duo fratres, os Scherif or Radhi, excellentis ingenii vir et egregius poeta, qui anno Chr. 1015 obiit, et os Scharif ol Mortadhi, qui A. C. 1044 obiit, et tandem primo loco nominati filius Abu Hamed Adnan, qui A. C. 1057 obiit, et quem ego conjicio CPlin fuisse missum. Verum Schariforum cum Chalifis ratio erat diversissima a ratione syncellorum cum patriarchis. Erant Chalifæ omnes nativitate Scharifi, et gentiles eorum omnes pariter quoque Scharifi. Notat ea vox ὑπερέχοντα vel ἄρχοντα, *nobilem*, quasi Hispanice *Infantem* diceres aut Francice *Prince*. Et hi quidem Scharifici Abbasitæ, ab Abbaso Muhammedis patruo, oriundi, quorum caput identidem erat Chalifa regnans. Scharifi porro erant quoque omnes de gente Ali, qui fuit gener Muhammedis, oriundi. Habebant hi Nakibum seu Capitaneum vel Generalem suum, unum Bagdadi, qui per orientem ipsis imperabat, alterum al Cairæ, qui in Ægypto rector et protector eorum erat. Sed hi Nakibi nihil ratione sui muneris cum Chalifa commune habebant, nisi quod ad curiam ejus pertinerent; et pro ratione temporum hominumque plus minusve de rerum administratione participabant. Ut syncelli erant pars præcipua consilii patriarchalis, ita quidem Scharifi quoque de consiliariis Chalifarum erant, sed non præcipuis et intimis, nisi forte unus eorum aut alter fortuna gauderet Chalifæ placendi. Verum Chalifæ non ut præsumptivi successores, neque coadjutores et vicarii erant ad latus appositi, quemadmodum syncelli patriarchis. Chalifarum quoque non solum potentia ad sacra, sed etiam ad civilia spectabat. Successores illis vivis non designabantur; neque hæreditarium erat regnum, sed electivum. Defuncto Chalifa quoque novus ipsi sufficiebatur ex arbitrio procerum; attamen Abbasita Schariforum Alitarum Nakibus, de quo Zonaras procul dubio loquitur, poterat quidem, ut unus procerum, suam quoque sententiam in electione Chalifæ ferre et adhibebatur semper tali deliberationi; at ipse tamen ad dignitatem Chalifæ non poterat aspirare. Ejus enim gens ab illo gradu in perpetuum erat exclusa.

(48) Subintellige θεμάτων. Strategi posterioribus ævis erant iidem qui olim proprætores et proconsules in provinciis erant, præfecti nempe provinciarum et juris dictatores tam in rebus civilibus, quam in militaribus, magistri militum simul et gubernatores urbium. Qui hic memoratur, erat strategorum omnium princeps, et non unius thematis, ut cæteri, sed omnium orientalium supremus dux, ut qui auctoritate duces alios creandi gauderet, qua cæteri carebant. Theophanes eum στρατηγὸν τῆς Ἑῴας πάσης appellat p. 110. '[Apud Anastas. Biblioth. occurrit strategus Orientis·]' Vide supra not. 78, col. 128.

(49) *Domesticos* appellabant olim eos, qui principi familiariores essent eoque rebus ejus gerendis deputabantur. Hinc factum, ut domesticus pro legato, commissario diceretur. Est ergo domesticus scholarum idem atque legatus scholarum, qui ab imperatore legatus scholis præest, ἐξάρχων, προηγούμενος, cui cura scholarum commissa est. Sunt autem scholæ idem atque cohortes et quidem, quæ hic designantur scholæ, erant septem

10 strategi Cappadociæ; 11 strategi Charsiani; 12 strategi Coloniæ; 13 strategi Paphlagoniæ; 14 strategi Thraciæ; 15 strategi Macedoniæ; 16 strategi Chaldiæ; 17 domestici excubitorum; 18 præfecti Urbis; 19 strategi Peloponnesi; 20 strategi Nicopolis; 21 strategi Cibyrrhæotarum; 22 strategi Græciæ; 23 strategi Siciliæ; 24 strategi Strymonis; 25 strategi Cephaleniæ; 26 strategi Thessalonices; 27 strategi Dyrrhachii; 28 strategi Sami; 29 strategi maris Ægæi; 30 strategi Dalmatiæ; 31 strategi Chersonis [seu Chersonesi Tauricæ]; 32 sacellarii; 33 logothetæ genici vel generalis ærarii publici; 34 quæstoris; 35 logothetæ stratiotici vel rei militaris; 36 drungarii vigiliæ; 37 logothetæ dromi seu cursus publici; 38 drungarii ploimorum seu classiariorum; 39 protospatharii imperialium; 40 logothetæ gregum; 41 domestici hicanatorum; 42 domestici numerorum; 43 domestici optimatum; 44 comitis castellorum; 45 chartularii sacelli; 46 chartularii vestiarii; 47 chartularii caniclii; 48 protostratoris; 49 protoasecretæ; 50 repræsentantis thematum; 51 comitis stabuli; 52 idici seu peculio privato præfecti; 53 magni curatoris; **414** 54 curatoris manganorum palatii sic dicti; 55 magistri requisitionum vel libellorum supplicum; 56 nutritoris orphanorum; 57 demarchi Venetorum; 58 demarchi Prasinorum; 59 cerimoniarii; 60 domestici basilicorum. Hæ sunt dignitates hoc tempore sub Leone imp. honoratæ [s. in honorem datæ]. Redeunt hæ dignitates ad septem classes: primam strategorum; secundam domesticorum; tertiam judicum; quartam secreticorum; quintam democratarum seu magistrorum factionalium; sextam stratarcharum seu tribunorum militarium; septimam idicorum vel specialium quæ

A ζ' ἡ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Θρᾳκησίων· η' ἡ τοῦ κόμητος τοῦ ὀψικίου· θ' ἡ τοῦ στρατηγοῦ τῶν βουκελλαρίων· ι' ἡ τοῦ στρατηγοῦ Καππαδοκίας· ια' ἡ τοῦ στρατηγοο Χαρσιανοῦ· ιβ' ἡ τοῦ στρατηγοῦ Κολωνίας· ιγ' ἡ τοῦ στρατηγοῦ Παφλαγωνίας· ιδ' ἡ τοῦ στρατηγοῦ τῆς Θρᾴκης. ιε' ἡ τοῦ στρατηγοῦ Μακεδονίας· ις' ἡ τοῦ στρατηγοῦ Χαλδίας (50)· ιζ' ἡ τοῦ δομεστίκου τῶν ἐκσκουβίτων (51) ἀξία· ιη' ἡ τοῦ ἐπάρχου πόλεως ἀξία· ιθ' ἡ τοῦ στρατηγοῦ Πελοποννήσου· κ' ἡ τοῦ στρατηγοῦ Νικοπόλεως· κα' ἡ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Κιβυῤῥαιωτῶν· κβ' ἡ τοῦ στρατηγοῦ Ἑλλάδος· κγ' ἡ τοὺ στρατηγοῦ Σικελίας· κδ' ἡ τοῦ στρατηγοῦ Στρυμόνος· κε' ἡ τοῦ στρατηγοῦ Κεφαληνίας· κς' ἡ τοῦ στρατηγοῦ Θεσσαλονίκης· κζ' ἡ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Δυῤῥαχίου· κη' ἡ τοῦ στρατηγοῦ τῆς Σάμου· κθ' ἡ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Αἰγαίου πελάγους· B λ' ἡ τοῦ στρατηγοῦ Δαλματίας· λα' ἡ τοῦ στρατηγοῦ Χερσῶνος· λβ' ἡ τοῦ σακελλαρίου· λγ' ἡ τοῦ λογοθέτου τοῦ γενικοῦ· λδ' ἡ τοῦ κυαίστωρος ἀξία· λε' ἡ τοῦ λογοθέτου τοῦ στρατιωτικοῦ· λς' ἡ τοῦ δρουγγαρίου τῆς βίγλας· λζ' ἡ τοῦ λογοθέτου τοῦ δρόμου ἀξία· λη' ἡ τοῦ δρουγγαρίου τῶν πλοΐμων· λθ' ἡ τοῦ πρωτοσπαθαρίου τῶν βασιλικῶν· μ' ἡ τοῦ λογοθέτου τῶν ἀγελῶν· μα' ἡ τοῦ δομεστίνου τῶν ἱκανάτων· μβ' ἡ τοῦ δομεστίκου τῶν νουμέρων· μγ' ἡ τοῦ δομεστίκου τῶν ὀπτιμάτων· μδ' ἡ τοῦ κόμητος τῶν τειχέων· με' ἡ τοῦ χαρτουλαρίου τοῦ σακελλίου· μζ' ἡ τοῦ χαρτουλαρίου τοῦ βεστιαρίου· μζ' ἡ τοῦ χαρτουλαρίου τοῦ κανικλείου· μη' ἡ τοῦ πρωτοστράτορος· μθ' ἡ τοῦ πρωτοασηκρῆτις ἀξία· ν' ἡ τοῦ ἐκ προσώπου τῶν θεμάτων (52)· να' C ἡ τοῦ κόμητος τοῦ στάβλου· νβ' ἡ τοῦ εἰδικοῦ· νγ' ἡ τοῦ μεγάλου κουράτωρος· νδ' ἡ τοῦ κουράτωρος τῶν μαγγάνων (53)· νε' ἡ τῶν δεήσεων· νς' ἡ τοῦ ὀρφανοτρόφου· νζ' ἡ τοῦ δημάρχου Βενέτων· νη' ἡ τοῦ δημάρ-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

militum palatinorum, non tam pompaticorum, quam vere militantium et imperatorem domi forisque comitantium et protegentium. Colligas tamen e p. 313 collata cum p. 414 *scholas* et *themata* seu legiones provinciales idem esse; ut ergo domesticus scholarum idem possit significare atque magister legionum vel militum. Prius tamen rectius puto. Quia domestici hi utpote magni gradus et magnæ auctoritatis viri, ipsisque provinciarum singularium strategis majores, graduque a stratego Orientis proximi, aliquoties summa cum auctoritate copiis in Oriente præfuerant, et maximis cladibus Saracenos affecerant, quo etiam domestici nomen clarum apud historicos Arabicos evasit: ex eo factum ut illi crederent falso persuasi, domesticum cum dici, qui Orienti ceu legatus imperatoris CPtani præesset: *Domestici nomen apud eos* (Romanos) *habet omnis, qui præest ditioni Græcæ ad orientem Propontidis positæ.*

(50) Chaldi sunt qui veteribus *Chalibes* dicti. Chaldi et Cordi vel Curti, Gordyæi, iidem. Perhibent Soranzo et Leunclavius Curdistanam hodie ab Arabibus *Kelgan* appellari. Forte recta illi tradunt et forte sic solent hodie Arabes. In libris tamen Arabum semper *al Curd* vel *Cord* et *al Acrad* appellantur. Videntur interea Chaldi infra Trapezuntem et Curdi Mesopotamiæ et Parthiæ interjecti eadem gens et montes amborum unum jugum esse.

(51) Quatuor erant tagmata militiæ palatinæ: Scholarii, Excubitores, Hicanati et Numeri. Quomodo autem discrepuerint, quæ cuique munia et stationes fuerint, ad quosnam horum spatharii, candidati, spatharocandidati et similes pertinuerint, fuerintne tales in unoquoque istorum quatuor tagmatum, an tantum in scholariis, et alia talia non liquet et supervacuum esset in talia inquirere.

(52) Puto eum fuisse, qui legiones integras repræsentaret, eorum loco et nomine ad imperatorem peroraret, causas eorum ageret, flagitationes eorum ad imp. perferret; legatus, patronus, syndicus, orator militum.

D (53) Rectene CPli Christ. II, p. 133 et 135, τὰ μάγγανα in duas diversas ædes dividerit, in palatium seu curatoriam a Basilio Macedone, ut perhibetur, conditum, et in ædes, quibus machinæ publicæ asservabantur, non dixerim '[Τὰ μάγγανα ἢ ὁ νέος οἶκος Basilii imperatoris opus. Vita ejus cap. 60]' Quod ille dicitur eo consilio struxisse, ut haberet inde reditus et sumptus pro conviviis, quæ recepto ex more suis curialibus annuatim certis statisque periodis edere debebat, nolens publicum fiscum e tributis subditorum conflatum in suos privatos et eorum usus consumere τῶν ἀνὰ πὰν ἔτος ὑπ' αὐτοῦ κεκλημένων, *quos annuatim ad sacras epulas vocaret*; vid. Goar. ad Codin. p. 116, n. 15, et ad Cedren. p. 618. Bandur. p. 606. Quid si vere τὰ μάγγανα fuerint talis domus in portu Byzantino, qualis est e. c. Amstelodami *das Ad.*

χου Πρασίνων· νθ' ἡ τοῦ τῆς καταστάσεως· ξ' ἡ τοῦ δομεστίκου τῶν βασιλικῶν. Καὶ αὗται τὰ νῦν τιμηθεῖσαι ἀξίαι ἐπὶ Λέοντος δεσπότου. Διαιροῦνται οὖν αὗται πᾶσαι εἰς μέρη ἑπτὰ, οἷον εἰς στρατηγοὺς, εἰς δομεστίκους, εἰς κριτὰς, εἰς σεκρετικοὺς εἰς δημοκράτας, εἰς στρατάρχας καὶ εἰς εἰδικὰς μόνας ἀξίας. Ὅσαι ἐν ταῖς τῶν στρατηγῶν κατατάττονται τάξεις εἰσὶ τὸν ἀριθμὸν κς'· ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν· ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀρμενιάκων· ὁ στρατηγὸς τῶν Θρᾳκησίων· ὁ κόμης τοῦ ὀψικίου· ὁ στρατηγὸς τῶν βουκελλαρίων· ὁ στρατηγὸς Καππαδοκίας· ὁ στρατηγὸς Χαρσιανοῦ· ὁ στρατηγὸς Κολωνείας· ὁ στρατηγὸς Παφλαγονίας. ὁ στρατηγὸς τῆς Θρᾴκης· ὁ στρατηγὸς Μακεδονίας· ὁ στρατηγὸς Χαλδίας. Αὗται οὖν αἱ στρατηγίαι τοῖς Ἀνατολικοῖς θέμασιν ἀριθμοῦνται· αἱ δὲ τῆς Δύσεώς εἰσιν αὗται· ὁ στρατηγὸς Πελοποννήσου· ὁ στρατηγὸς B Νικοπόλεως· ὁ στρατηγὸς Κιβυῤῥαιωτῶν· ὁ στρατηγὸς Ἑλλάδος· ὁ στρατηγὸς Σικελίας· ὁ στρατηγὸς Στρυμόνος· ὁ στρατηγὸς Κεφαληνίας· ὁ στρατηγὸς Θεσσαλονίκης· ὁ στρατηγὸς τοῦ Δυῤῥαχίου· ὁ στρατηγὸς τῆς Σάμου· ὁ στρατηγὸς τοῦ Αἰγαίου πελάγους· ὁ στρατηγὸς Δαλματίας· ὁ στρατηγὸς Χερσῶνος καὶ οἱ ἐκ προσώπου εἰσὶ τῶν σχολῶν. Αἱ δὲ εἰς δομεστίκους ταττόμεναί εἰσι τὸν ἀριθμὸν ζ'· οἷον ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν, ὁ δομέστικος τῶν ἐκσκουβίτων, ὁ δρουγγάριος τοῦ ἀριθμοῦ, ὁ δομέστικος τῶν ἱκανάτων, ὁ δομέστικος τῶν νουμέρων, ὁ δομέστικος τῶν ὀπτιμάτων, ὁ δομέστικος τῶν τειχέων, οἳ καὶ ὀφφικιάλιοι (54) λέγονται. Οἱ δὲ εἰς κριτὰς λογιζόμενοί εἰσι τὸν ἀριθμὸν γ', οἷον ὁ ἔπαρχος πόλεως, ὁ κυέστωρ, ὁ τοῦ δεήσεως. Αἱ δὲ εἰς σέκρετα καθεζόμεναί εἰσι C καὶ αὗται τὸν ἀριθμὸν ια', οἷον ὁ σακελλάριος, ὁ λογοθέτης τοῦ γενικοῦ, ὁ λογοθέτης τοῦ στρατιωτικοῦ, ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου, ὁ χαρτουλάριος τοῦ σακελλίου, ὁ χαρτουλάριος τοῦ βεστιαρίου, ὁ πρωτοασηκρῆτις, ὁ τοῦ εἰδικοῦ, ὁ μέγας κουράτωρ, ὁ τῶν μαγγάνων, ὁ ὀρφανοτρόφος. Αἱ δὲ εἰς δημοκράτας εἰσὶ τὸν ἀριθμὸν δύο, οἷον ὁ δήμαρχος Βενέτων καὶ ὁ δήμαρχος Πρασίνων. Αἱ δὲ εἰς στρατάρχας εἰσὶ καὶ αὗται τὸν ἀριθμὸν ε', οἷον ὁ ἑταιρειάρχης, ὁ δρουγγάριος τοῦ πλοΐμου, ὁ λογοθέτης τῶν ἀγελῶν, ὁ πρωτοσπαθάριος τῶν βασιλικῶν, ὁ κόμης τοῦ στάβλου. Αἱ δὲ εἰς εἰδικὰς μόνας ἀξίας εἰσὶ καὶ αὗται τὸν ἀριθμὸν ζ', οἷον ὁ βασιλεοπάτωρ, ὁ ῥαίκτωρ, ὁ σύγκελλος, ὁ χαρτουλάριος τοῦ κανικλείου, ὁ πρωτοστράτωρ, ὁ τῆς καταστάσεως, ὁ δομέστικος τῶν βασιλικῶν.

A postrema est solitaria classis [singulis hominibus, non pluribus, earum dignitatum, quas illa comprehendit, singulas gerentibus]. Ad classem strategorum seu magistratuum campestris militiæ pertinent viginti sex ordines vel tituli: strategus Orientalium, Armeniacorum, Thracesiorum, opsicii, bucellariorum, Cappadociæ, Charsiani, Coloniæ, Paphlagoniæ, Thraciæ, Macedoniæ, Chaldiæ. Et hæc quidem strategiæ annumerantur thematibus Orientalibus. Ad Occidentales autem pertinent strategus Peloponnesi, Nicopoleos, Cibyrrhæotarum, Græciæ, Siciliæ, Strymonis, Cephaleniæ, Thessalonices, Dyrhachii, Sami, maris Ægæi, Dalmatiæ, Chersonis et repræsentantes scholarum. Domesticorum seu magistratuum palatinæ pompaticæ militiæ classes conficiunt septem: domesticus scholarum, dom. excubitorum, drungarius numeri, domesticus bicanatorum numerorum, optimatum, castellorum; qui omnes officiales appellantur. Ad judicum seu procerum juri dicundo deputatorum numerum pertinent tres, præfectus urbis, quæstor et magister supplicationum. Secreticorum seu eorum, quibus archiva generis omnis curæ sunt, classem conficiunt undecim, sacellarius, rationalis generalis et militaris, et cursus, chartularius sacellii; chartularius vestiarii; protoasecretis; præfectus rei privatæ; magnus curator; præfectus manganorum et orphanotrophus. Democratarum seu magistratuum factionalium classis tantum duo exhibet, demarchum Venetorum et demarchum Prasinorum. **415** Ad stratarchas seu magistratus militares inferiores et collaterales pertinent quinque: hetæriæ præfectus: drungarius rei navalis; rationalis gregum; protospatharius basilicorum; comes stabuli. Septem tandem sunt, qui ad speciales solitarias seu a viro uno, non pluribus gerendas dignitates spectant: basileopator; rector; syncellus; chartularius caniclei; protostrator; cerimonarius; domesticus imperialium.

Αἱ δὲ ὑποτεταγμέναι ἑκάστων τούτων ἀρχῇ καὶ αἱ συνεπόμεναι αὐταῖς, εἰσὶν ἐξ ὀνόματος αὗται.

Ὑποπέπτωκε δὲ ἑκάστῃ τούτων ἀξιωμάτων ἀρχῇ εἴδη ἀξιωμάτων διάφορα κατὰ ἀναλογίαν καὶ τάξιν καὶ τῆς ἑκάστου προελεύσεως, ἃ καὶ αὐτὰ ὀφφίκια ὀνο-

D *Harum unicuique suppositæ dignitates et obsequentes sunt hæ.*

Dignitates, quas diximus, etiam officia solent appellari, diversæque sunt secundum suam rationem et ordinem processionis uniuscujusque, et

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

litaetschaus, ubi rudentes, anchoræ, ferrum, plumbum, pix, trabes, tormenta bellica, etc. quæcunque instruendæ navi et classi faciunt, velut in apotheca jacent et asservantur; simulque fuerint telonium, ubi recipiuntur portoria, vectigalia mercium ingredientium et exeuntium. *Curatores* sane olim dicebantur receptores portoriorum, et tale tribunal, in quo vectigalia recipiebantur, audiebat *curatoria*; vid. Murat. t. II Ant. Ital. p. 28.

(54) Apparet hinc, unde manaverit mos magistratus militares *officiales* sermone Francico appellandi. Officiales sunt, qui apud principem vel alium aliquem majorem magistratum in officio sunt, id est, in obsequio, domestici, apparitores, qui exspectant mandatum ejus aliquo eundi, aliquid exsequendi. Hi semper armati erant, ut cogere possent eos, qui forte mandatis principis adversari auderent. Gloss. Gr. Lat. ταξεώτης, *apparitor officialis*; et Du Cange h. v. et quæ modo de domesticis diximus; idem p. 415.

sunt in tria genera subdivisæ, tagmaticos nempe [seu ordinales, cohortales, præsidiarios,] thematicos [seu legionarios vel provinciales] et syncleticos seu ordinis senatorii viros. Orientalium nempe strategi sub dispositione sunt dignitates undecim diversæ, quoad gradum sic consequentes : turmarchæ ; meriarchæ ; comes cortis ; chartularius thematis ; domesticus thematis ; drungarius bandorum vel vexillorum ; comites bandorum : centarchus spathariorum ; comites hetæriæ ; protocancellarius; protomandator. Domestico scholarum vero subjacent quoad gradum vel sub ejus dispositione sunt decem diversæ dignitates ; primum gradum tenet topoteretes vel locum tenens; 2 comites scholarum; 3 chartularius ; 4 domestici ; 5 proheximus seu proximus [domesticorum] ; 6 protectores ; 7 eutychiophori seu qui fortunæ vel victoriæ signa gerunt ; 8 sceptrophori seu sceptra xel vexilla gerentes ; 9 axiomatici vel honorati ; 10 mandatores. Stratego Armeniacorum et reliquis deinceps strategis omnibus parent et subjacent eadem omnia officia, quæ modo diximus sub orientalium strategi dispositione esse, eodem prorsus, atque illi, ordine, ea tantum cum exceptione, quod strategi classiarii adhuc

μάζονται. Διαιροῦνται δὲ καὶ αὐτὰ εἰς μέρη τρία· εἰς ταγματικοὺς, εἰς θεματικοὺς καὶ εἰς συγκλητικούς. Τῷ γὰρ στρατηγῷ τῶν Ἀνατολικῶν ὑποπίπτουσι κατὰ βαθμὸν εἴδη ἀξιωμάτων ια', οἷον τουρμάρχαι, μεριάρχαι [84] (55), κόμης τῆς κόρτης (56), χαρτουλάριος τοῦ θέματος, δομέστικος τοῦ θέματος, δρουγγάριος τῶν βάνδων, κόμητες ὁμοίως, κένταρχος τῶν σπαθαρίων, κόμης τῆς ἑταιρείας, πρωτοκαγκελλάριος, πρωτομανδάτωρ. Τῷ δὲ δομεστίκῳ τῶν σχολῶν ὑποπίπτουσι κατὰ βαθμὸν εἴδη ἀξιωμάτων ι', οἷον βαθμοῦ πρώτου, τοποτηρητής, δύο κόμητες τῶν σχολῶν, χαρτουλάριος, δομέστικοι, προέξημος (57), προτίκτορες, εὐτυχοφόροι (58), σκηπτροφόροι, ἀξιωματικοὶ (59), μανδάτορες. Τῷ δὲ στρατηγῷ τῶν Ἀρμενιάκων ὑποπίπτουσι καὶ αὐτῷ εἴδη ἀξιωμάτων κατὰ βαθμὸν, ὅσα καὶ τῷ στρατηγῷ τῶν Ἀνατολικῶν, καὶ καθεξῆς ταῖς λοιπαῖς στρατηγίαις, πλὴν τῶν ἐν πλοΐμοις· προστίθενται γὰρ αὐτοῖς κένταρχοι καὶ πρωτοκάραβοι. Τῷ δὲ δομεστίκῳ τῶν ἐκσκουβίτων ὑποτέτακται εἴδη ἀξιωμάτων θ', οἷον τοποτηρηταὶ, χαρτουλάριοι, σκρίβονες, πρωτομανδάτορες, δρακονάριοι σκευοφόροι (60), σιγνοφόροι, σινάτορες καὶ μανδάτορες. Τῷ δὲ ὑπάρχῳ τῆς πόλεως ὑποτέτακται εἴδη ἀξιωμάτων ιδ', οἷον σύμπονος, λογοθέτης τοῦ πραιτωρίου, κριταὶ τῶν ῥεγεώ-

VARIÆ LECTIONES.

[84] μερεάρχαι R, ἡμεριάρχαι cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(55) Iidem sunt μεριάρχαι, μεράρχαι, et μοιράρχαι. Quod *turma* in equitibus idem, fere in pedestribus erat μοῖρα vel *μόρα, manipulus*.

(56) Habebat quisque strategus suam cortin vel prætorium, sive in stativis et urbibus, domum, sive in castria tentorium. Ubiubi ageret strategus ibi erat ejus cortis. Hanc parare, conducere, instruere suppellectile necessaria, si un urbe esset, erigi, revelli; transportari tentorium, si in castris, curare, pertinebat ad comitem cortis strategi, Chartularius thematis rationes redituum suæ legionis et expensarum conficiebat et curabat, ut necessariæ species annonariæ præsto essent, Domesticus thematis videtur [fuisse legatus strategi thematis, qui commissiones ejus exsequeretur et vicem absentis gereret. Drungariorum bandorum et comitum bandorum differentia non liquet. Forte illi fuerunt quod nobis hodie sunt sic dicti *lieutenants*, hi autem quod nobis *Caporal*. Centurio spathariorum strategi docet, strategum quemque centuriam spathariorum secum duxisse seu militum pompaticorum et protectorum natione Romanorum, qui ipsum procedentem aut pedites peditem, aut equites equitem, gerentes fultas humeris nudas rhomphæas, stipabant. Hoc gentis gestaminis, rhomphæarum puta, discrimine ab altero protectorum genere sese distinguebant, scilicet ab Hetæria vel Hetæris, qui erant alienigenæ et secures aliave arma, quisque gentilia sibi, gestabant. Protocancellarius erat magister cancellariorum seu ostiariorum vel admissionalium. Stabant enim ad cancellos et vela, quæ admittendis ad strategum et emittendis aperiebant et tollebant. Protomandator autem magister mandatorum, qui perferendis mandatis, hoc est significationibus strategi ad imperatorem, et imperiis ad legionem deputati erant.

(57) Procul dubio non alius est, quam proximus; proximus a gradu domesticorum, eorum vicarius et præsumptivus successor.

(58) Pro εὐτυχιοφόροι, ut infra δεησογράφοι pro δεησιογράφοι ; vid. dicta ad p. 332. Erant ergo signa victoriæ et sceptra scholariis propria, dracones autem, aliud vexilli genus satis notum, excubitoribus, quandoquidem paulo post h. l. in officio domestici excubitorum draconarii memorantur.

(59) Quinam hi sint peculiariter ita dicti, non novi. Nam omnes quocunque tandem officio aut dignitate macti erant ἀξιωματικοί aut *honorarii*. Suntne igitur hic loci designati iidem cum τοῖς ἐπὶ των ἀξιωμάτων, ut p. 420 appellantur, illis, *qui præsunt axiomatibus*? Sunt autem ἀξιώματα ibi loci sportulæ, consuetudines, quæ a recens promotis vel honoratis ex taxa pendebantur, ut colligitur e verbis immediate sequentibus οἳ καὶ συνάγουσι τὰ ἀξιώματα παρὰ τῶν λαμβανόντων τὰς ἀξίας. Nulla tamen ratio patet, quare hi ad domestici scholarum officium magis, quam alterius pertinuerint.

(60) Monui ad p. 332, mihi videri σκεύη generale nomen vexillorum omnium esse. Hic tamen loci et alibi velut diversa ponuntur σκεύη et, σίγνα et reliqua genera vexillorum· Ergo debent peculiare quoddam eorum genus fuisse. Quid si ergo hic designati σκευοφόροι in contis trophæa gesserint, id est totum apparatum, τὴν ὅλην σκευήν, militis. Ego quidem nullus dubito, tropæa inter signa militaria quoque prælata fuisse, cum nihil magis militem deceret, nihil auspicatioris ipsi sit ominis, quam trophæum, firmiterque mihi persuasum habeo, signum militare tropæoforum esse id, quod Victoria in nummo Constantini apud Du Cangium Famil. Byz. p. 17 tenere dextra conspicitur. Vid. ad p. 370 dicenda.

νων, ἐπισκεπτῆται (61), πρωτοκαγκελλάριοι (62), κεντυρίων, ἐπόπται (63), ἔξαρχοι (64), γειτονιάρ- A sub se habeant centarchos vel centuriones et protocarabos seu naucleros, gubernatores navium.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(61) Diversos hos fuisse ab epoptis, hic locus monstrat, quamvis eosdem fuisse ambarum vocum significatus, idem aliud suadeat. Qua autem in re fuerint distincti, et quæ utriusque fuerit et quibus terminis circumscripta provincia, non facile dixeris. Quantum conjectura assequor fuerunt οἱ ἐπίσκοποι, οἱ ἐπισκεπτῆται, *curiosi* et *Almutasafi*, Saracenorum in Andalusia iidem, eorumque munus providere, ut panis et reliquæ species annonariæ probæ et justo pondere atque mensura venderentur, lustrare ædificia publica et privata, hientne et labascant, satin præcautum incendiis, fures coercere, intrare in domos et illinc res furto subreptas eruere, deportare in exsilium agendos, si qui motus contingant in plateis et foris, moliaturque nova et concursitet plebs, significare et reprimere. Nisi forte B nimium extendimus limites unius magistratus eique tribuimus partem jurisdictionis, quæ penes magistros vicorum erat. Οἱ ἐπόπται autem videntur tantum rationes curasse et forte iidem cum τοῖς ἐξετασταῖς aut τοῖς ἐξισωταῖς, fuerunt. De episcopis urbium eorumque muniis egit Pancirol. c. 13, de Magistr .municip., putans ad eos pertinuisse curam justitiæ in venditione specierum victualium. V. Aristophan. Av. v. 1024. Procul dubio hi fuerunt olim sic dicti *frumentarii*. Quo nomine sublato deinceps *curiosi* et *opinatores* fuerunt dicti, quod *curiose* omnia fora et artopolia obirent, lustrarent, *opinarentur*, id est æstimarent, judicarent annonas vendibiles, satin probæne, et annonas militares, quas exigere debebant, satin sibi arriderent (v. Salmas. ad Script. Hist. Aug. t. II, p. 265); et quoniam sic agendo non poterant non observare et audire, si quid novarum rerum agitaretur et rumores tumultuosi spargerentur, ut qui in conferta plebeculæ C turba versarentur, ex eo factum, ut ad curiosorum curam spectaret quoque conciliabulorum, seditionum et concursitationum observatio, repressio et ad superiores significatio. Fuisse quoque eorum deportandos in exsilium deducere et exigere ex urbe, patet e Du Cangio v. Κουρίωσος. His itaque frumentariis et curiosis ratione utriusque observationis, tam frumenti, quam seditionum fuisse similes τοὺς ἐπισκεπτήτας, *visitatores* sic dictos, conjicio ex eo, quod infra p. 416, οἱ ἐπισκεπτῆται subesse rationali gregum dicuntur, quorum officium sane aliud nihil potuit fuisse, quam explorare, sintne sana pecora lanienæ destinata, probæne species annonariæ, præstone sint sufficienti copia. Et p. 417, alii episceptetæ una cum aliis imperialium prædiorum officialibus rationali privatæ rei subesse dicuntur. Procul dubio ad horum visitatorum exemplum appellarunt Arabes Andaluseni illos suos magistratus urbanos *Mutasephos* vel *Almutasephos*, quorum erat furta requirere et asserere, D ponderare panes et mensurare vinum; vid. Du Cange v. *Almundacaphi* (qua in scriptione *c* ut *s* efferri debet) et *Almutazaphi* Si quis autem putet, τοὺς ἐπισκεπτήτας fuisse eosdem cum nostris visitatoribus sic dictis, qui collocati in portis urbium lustrant et corbes speciebus venalibus onustas et arcas mercium, quæ in curribus onerariis deferuntur, omniaque in tabulas referunt, non habeo, quo eum refellam. In universum fieri nequit, ut magistratuum nominibus idem pene significantibus dictorum, et quibus nihil inest, quod cujusque munus et jurisdictionem distinctive exprimat, differentiæ atque rationes perspicue vereque definiantur. Illa ætate viventibus, qua liber hic exarabatur, ex usu quotidiano nota illa erant omnia, neque expositione sollicita ambitus jurisdictionis cujusque magistratus opus habebant; nobis autem, deficiente usu et magistro, non potest hoc negotium obscurum non esse.

(62) Videntur fuisse primicerii cancellariorum seu janitorum præfecti urbi, qui admitterent et emitterent foribus apertis eos, quibus coram præfecto standum esset. Centurio videtur fuisse præfectus tagmatis militaris, quod custodiæ corporis causa circa se præfectus habebat, qua de re nullus dubito. Exarchi forte erant, qui nomine et ex persona præfecti urbis mandata ejus denuntiabant iis, ad quos pertinebant, et exsequebantur. Reddidi *vicarii*; τοὺς βικαρίους τοῦ ἐπάρχου certe habemus infra p. 446, ubi etiam gitoniarchæ seu magistri vicorum XII numerantur et duo protocancellarii et IV epoptæ. Nomici erant juridici, qui præfecto jus dicenti assistebant et juris rationes suggerebant. Bullotæ vel bullatores videntur iidem cum notariis publicis cæsareis fuisse, qui contractus et testamenta facerent et bulla imperiali obsignarent, qui mandatis præfecti urbi publice proponendis bullas imprimerent, qui ædibus et bonis fisco addictis bullas affigerent. Prostatæ penes me quidem sunt causidici, patroni causarum, tuentes eos, qui suas ipsi causas dicere nequeunt. Ὁ παραθαλάσσίτης erat *curiosus littoris* in Novella Theodosii et Valent. de tribut. fiscal. memoratus, qui lustrabat merces invectas navibus et evehendas, vectigal cogebat, naves et merces confiscatas coercebat, merces inferri in horreum publicum curabat.

(63) Hos cum τοῖς ἐξισωταῖς, *peræquatoribus*, eosdem facit Pancirolus l. c., et sane in Glossis Nomicis legitur: Ἐπόπτης λέγεαιτ ὁ ἐξισωτής; vid. Du Cange v. *Inspector*. Quia tamen *inspectores* et *peræquatores* in tit. 58, l. II Cod. Justin. *de censibus et censoribus et peræquatoribus et inspectoribus*, et a Nostro οἱ ἐπόπται et οἱ ἐξισωταὶ distinguuntur, debent diversi esse, quamvis videantur affines fuisse. Forte igitur discreti sic fuerunt, ut οἱ ἐπισκεπτῆται, *visitatores*, *inspectores*, *opinatores*, inspicerent, opinarentur, arbitrarentur seu æstimarent prædia, domos, facultates civium; οἱ ἐξισωταὶ vero tributorum partitionem in capita singula ex æquo et justo facerent, fundorum pereuntium seu talium, quorum domini periissent aut solvendo essent inhabiles facti, tributa in vicinos repartirentur, eaque in tabulas referrent et exigerent. Ἐποψία certe est *inspectio et æstimatio facultatum* Theophani p. 411, Cedreno p. 480, 590. Ἐξίσωσιν autem seu *peræquationem* olim fuisse dictum tributum, quod

(64) Ἔξαρχος est vel princeps, principium faciens in aliqua re et velut chorum ducens, imperator; vel est vicarius, commissarius, ἐξ ὀνόματος ἄλλου τινὸς ἄρχων. Priore significatu appellat Theophanes p. 357 Abulabbasum τὸν πάντων ἐξάρχοντα et p. 99, aliquem στρατηγὸν καὶ ἔξαρχον τοῦ στόλου; quamvis ibi quoque pari jure possit reddi *qui loco imperatoris classi imperaret*; item p. 149, ἔξαρχον τῆς τυραννίδος, *auctorem et principem rebellionis*; p. 337, nominat Pipinum πρόοικον καὶ ἔξαρχον τῶν ὅλων πραγμάτων καὶ τοῦ τῶν Φράγκων ἔθνους, ubi dubium est, significetne *principem*, an *vicarium regis* vel *regentem*. Conjungit idem pag. 125 στρατηγὸν et ἔξαρχον τῆς Ἑῴας in uno homine, *qui strategus Orientis erat et ibidem nomine imperatoris auctoritatem exercens*. Tales exarchi erant illi celebres Ravennates, quibuscum nihil præter nomen commune fuit exarchis hic commemoratis. Nam illi vicarii imperatorum erant; hi quibusdam in rebus gessisse vices præfectorum urbis videntur; vid. paulo ante dicta.

Domestico excubitorum parent novem diversæ dignitates, topoteretæ, chartularii, scribones, protomandatores, draconarii, sceuophori [vel contorum cum tropæis gestatores], signiferi, senatores et mandatores. Eparcho seu præfecto urbis parent officia quatuordecim diversa: symponis vel adjutor aut assessor; logothetes seu commentariensis prætorii; judices regionum [urbis]; episceptetæ [vel episcopi, id est venalis in foro annonæ inspectores et arbitri]; protocancellarii; centurio;

A χαι, νομικοὶ βουλωταὶ (65), προστάται (66), καγκελλάριοι, ὁ παραθαλασσίτης. Τῷ δὲ σακελλαρίῳ ὑποτέτακται τὰ ὀφφίκια πάντα διὰ τὸ ἐν ἑκάστῳ σεκρέτῳ τὴν ἐπισκοπὴν τῶν ἐκεῖσε πραττομένων διὰ τῆς καταγραφῆς τοῦ οἰκείου νοταρίου ποιεῖσθαι. Τῷ δὲ λογοθέτῃ τοῦ γενικοῦ ὑποτέτακται εἴδη ἀξιωμάτων κατὰ βαθμὸν ιβ', οἷον χαρτουλάριοι μεγάλοι τοῦ σεκρέτου, χαρτουλάριοι τῶν ἀρκλῶν, ἐπόπται τῶν θεμάτων, κόμητες ὑδάτων (67), ὁ κιστικὸς (68), κουμερκιάριοι (69), ὁ τῆς κουρατωρίας (70), ὁ κόμης

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUM.

tum, quod pro capite et fortunis penditur, ex eo patet, quod Arabes, a Græcis procul dubio exemplo sumpto, tale tributum *tahdyl*, *peræquationem* appellant. Boivinus in notis ad Nicephorum Gregoram p. 57, ed. Venet., qui regalia et alios principum reditus exigendos certo constituto pretio redimebant, eos a Latinis medii et infimi ævi scriptoribus *peræquatores*, *recuperatores*, atque etiam *descriptores*, a Græcis ἐξισωτὰς, ἐπόπτας et ἀναγραφεῖς fuisse dictos perhibet. Eosdem igitur existimavit V. D. hos omnes fuisse. Sed vereor, ne epoptas cum τελώναις confundat. Mihi quidem videntur ἐπόπται iidem esse cum illis, quos Dio Cassius τοὺς τὰς τιμήσεις ἐγκεχειρισμένους appellat apud Salmasium, t. I Scriptor. Hist. Aug., p. 105, sed ibi vir summus confundit *genicos* et *epoptas*. Non multum dissimiles sunt, qui Justiniani ævo *tractatores*, τρακτευταί, et *vindices* appellabantur; hi quod census et tributa *vindicarent*, vi exigerent, cogerent, hi, quod computos census publici *tractarent*, chartularii, qui sensus cuique impositos in scripta referrent. De quibus insignis locus est Cyrilli Scythopolitani apud Alemannum ad Procopium p. 100, passim quoque a Du Cangio Gloss. utroque in περισσοπρακτία, in *Tractatores* et *Vindices* laudatus. Tandem quoque ἐπόπτης pro *carnifice* invenitur. Hoc venit a Latino *speculator* vel spiculator, quod Græci reddunt ἐπόπτης, ἀποκεφαλίζων, δήμιος.

(65) Cogitavi aliquando βουλευται, *decuriones*, sed nunc non puto sollicitandam lectionem membranarum βουλωταί. Videntur eo designari qui bullas imperiales seu sigilla formis sacris imprimere debebant et id opus habent; quemadmodum solent notarii publici cæsarei, item qui chartam bullatam (*Stempelpapier*, *papier de timbre*) obsignant. *Applumbarios* et *bullarios* appellabant medio ævo. *Applumbarii* papæ dicuntur Glossatori Gratiani qui summorum pontificum bullis plumbum aptant. Du Cange Gl. L. h. v. *Bullarii* in Gestis Innocentii III PP. apud eumdem h. v. sunt, ubi junguntur *scriptores et bullarii*; quod apprime Græcam vocem exprimit et illustrat. Habet Du Cange in Gloss. Gr. vocem βουλλωτής e Sgyropulo, aitque ibi *sigilli custodem* designare. Non ergo *sigilli custodes* tam spectabiles erant tum temporis in aula Byzantina, atque sunt hodie in regnis Europæis. Forte quoque munus ejus erat, sindones, quibus involuti debebant libelli supplices ad imperatorem inferri (qua in re Orientales quoque Græcos aut Græci illos imitati fuerunt, ut pluribus dico ad Abulfedam), sindones, inquam, illas obsignabat. Colligo id, si modo licet, e loco Nicetæ in Manuele, l. VII, II. 2, quem Du Cange l. c. adducit: Ὁ δὲ ὡς κερδοσυλλέκτης προεδρεύει, καὶ τὰ φασκιώλια σφραγῖδι διασημαίνεται (in codice Græcobarbaro ibi est βουλλεύει), ἃ ἔμελλον εἰσφέρεσθαι βασιλεῖ. Eumdem puto fuisse Hispanis medio ævo illum, qui ipsis ex Arabica lingua al Muserifus appellatur, ille nempe, qui chartis regiis τὸ Taschrif, monogrammum vel bullam, subscribebat aut subsignabat. Citat Du Cange Gl. L. v. *Alcaydus* et *Almocabul* hunc locum: *et vestras tendas nullus Alvacil* [κριτής vel et *lictor*] *neque Almuserifus* [bul-

B larius scilicet imprimendo vestris ædibus signo regio, quo sequestrentur] *neque Almocabel violenter intret*. Qui hic *Almocabel*, *collator*, ὁ ἀντιβάλλων, appellatur, forte fuit notarius publicus, qui notitias faceret rerum repertarum in ædibus mobilium, aut qui inventaria recognoscit et cum rebus præsentibus, e. c. in hæreditate, in subhastatione, sequestratione, comparat, et, ut vulgo dicunt, confrontat; vid. ad p. 416, de v. σκέπτωρ dicenda. Vel potest βουλλωτής percussor monetarius, signator monetæ esse, qui formam, *den Stempel*, incudit monetæ. Gloss. Basilicor.: Μονίτα, βουλλωτήριον ἢ τὸ ἀργέτυπον σφραγιστήριον, μεθ' οὗ ὁ τῶν νομισμάτων τύπος ἐγχαράττεται. Præfero tamen priorem conjecturam. Esset hic locus de bullis regiis et sigillis imperii loquendi. Sed parum mihi de illis constat. Videntur imperatores diversa sigilla habuisse. Certe unum, quo τὰς δωρεὰς ἐπεσήμαινε Manuel, memorat Cinnamus p. 73.

C (66) Sintne *præsides* an *patroni*, nescio *Præsides* forte nimis magnificus est titulus, quam ut huc congruat. Melius ergo est *patronos* vertere; vid. Libanius oratione περὶ προστασιῶν, quam Jacob. Gothofredus edidit Genevæ 1631, et quæ V. D. ibi habet in argumento, et subjunctis excerptis e codice Theodosiano de *patronis vicorum*, et Petav. ad Julian. p. 365.

(67) Ad comitem aquarum pertinebant aquæductus, nymphæa, thermæ, fontes publici et privati.

(68) Ita est in membranis. Quod si quis velit interpretari *præfectus cistis*, id est cisternis seu lacubus, in quibus aqua in publicos usus asservatur, præfectus, potest tolerari. Malim tamen reddere ac si οἰκιστικὸς invenissem (vid. p. 426) scriptum. Notandum adhuc, duas litteras κι a recentiore manu adscriptas esse, veteri lectione erasa. Cogitavi quoque de πιστικός. Ita appellabatur famulus quicunque fidelis et probus; in specie *præfectus navis*, item gregis; vid. Du Cange v. Πιστικός et *Creditarius*. Sed hæc alieniora videntur. Turcæ inspectorem ædificiorum *Mimar Aga* appellant; La Croix, de l'Etat de l'Eglise grecque, pag. 20. Einhardus apud Du Cangium v. *Operarius* Gerwardum aliquem memorat palatii bilbiothecarium, et simul *palatinorum operum ac structurarum curæ a rege præfectum*, et Sozomenus, l. II Hist. Eccl., c. 11, πάντων ἄρχοντα τῶν τοῦ βασιλέως τεχνιτῶν.

(69) Κουμέρκιον et κομμέρκιον (vid. Du Cange h. v.) est vectigal pro commercio, id est mercibus intrantibus et exeuntibus debitum. Sunt ergo commerciarii vectigalium exactores.

(70) Quidquid peculium esset imperatoris, curatoria dicebatur. In specie duæ erant curatoriæ, magna in Asia, et Manganorum dicta in urbe; quæ videntur prædia inseparabiliter cum imperiali dignitate juncta fuisse, ut qui hanc, etiam illa adipisceretur.

τῆς λαμίας (71), διοικηταὶ (72), κομεντιανὸς, πρωτοκαγκελλάριος, καγκελλάριοι. Τῷ δὲ κυέστωρι ὑποτέτακται εἴδη ἀξιωμάτων ἕξ, οἷον ἀντιγραφεῖς, σκρίβας, σκέπτωρ (73), λιβελίσιος, πρωτοκαγκελλάριος, καγκελλάριοι. Τῷ δὲ λογοθέτῃ τοῦ στρατιωτικοῦ ὑποτέτακται εἴδη ἀξιωμάτων ζ', οἷον χαρτουλάριοι τοῦ σεκρέτου, χαρτουλάριοι τῶν θεμάτων, χαρτουλάριοι τῶν ταγμάτων, λεγατάριοι (74), ἀπτίονες (75), πρωτοκαγκελλάριος, μανδάτορες. Τῷ δὲ δρουγγαρίῳ τοῦ ἀριθμοῦ ὑποτέτακται εἴδη ἀξιωμάτων ι', οἷον τοποτηρηταὶ, χαρτουλάριος, ἀκόλουθος (76), κόμητες, κένταρχοι, βανδοφόροι, λαβουρίσιοι, σημειοφόροι, δουκινιάτορες (77), μανδάτορες. Τῷ δὲ δρουγγαρίῳ τῶν πλοΐμων ὑποτέτακται εἴδη ἀξιωμάτων ζ', οἷον τοποτηρηταὶ, χαρτουλάριος, πρωτομανδάτωρ, κόμητες, κένταρχοι, κόμητες τῆς ἑταιρείας, B μανδάτορες· Τῷ δὲ λογοθέτῃ τοῦ δρόμου ὑποτέτακται εἴδη ἀξιωμάτων ζ, οἷον πρωτονοτάριος τοῦ δρόμου, χαρτουλάριοι τοῦ δρόμου, ἐπισκεπτῆται (78), ἑρμηνευταὶ, ὁ κουράτωρ τοῦ ἀποκρισιαριείου (79), διατρέχοντες, μανδάτορες. Τῷ δὲ πρωτοσπαθαρίῳ τῶν βασιλικῶν ὑποτέτανται εἴδη ἀξιωμάτων δ', οἷον δομέστικος τῶν βασιλικῶν, σπαθάριοι τοῦ σπα-

A epoptæ (vel ædiles); exarchi vel vicarii; gitoniarchæ vel vicorum magistri; nomici seu juridici; bullatores seu obsignatores; prostatæ vel patroni; cancellarii et curiosus littoris. **416** Ad sacellarii jurisdictionem pertinent officia omnia, quia in uncquoque secreto vel scrinio rerum, quæ ibi geruntur, inspectionem et moderationem per descriptionem notarii sui perficit. Logothetæ genici vel rationali sacrorum thesaurorum subjacent quoad gradum officia diversa undecim: chartularii arcularum; epoptæ vel inspectores provinciarum; comites aquarum [vel formarum]; œcisticus seu magister architectorum; commerciarii seu rationales vectigalium; curatoriæ præfectus; comes lamiæ vel laminæ s. metallorum; diœcetæ s. dispensatores, provisores; comentianus s. commentariensis; protocancellarius; cancellarii. Quæstori adhærent sex diversa officia: antigraphei seu dictatores rescriptorum; scribæ; sceptor vel lustrator aut revisor; libellensis vel recitator; lector; protocancellarius; cancellarii. Logothetes stratiotici s. castrensis ærarii rationalis septem diversis officiis præest; chartulariis secreti, chartulariis thematum, char-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(71) Comes lamnæ vel laminæ, id est metallorum tam eorum, quæ in metallifodinis, quam quæ in monetariis officinis tractantur; vid. Du Cange v. *Comes Metallorum* et Petav. ad Themist. p. 468. Latini olim *Lama* dicebant, quod testantur adhuc superstites dialecti Italica et Francica, pro bractea; et habet Horatius Epist. I. 15, 36. inde C dicebant *lamea* et *lamba*. Nam ΛΑΜΕΑ et ΛΑΜΒΑ idem esse, ad p. 252 demonstravi. In Glossis est *scapula*, λάμβα. Ut os scapulæ a planitie et latitudine *plata* et ὠμοπλάτη, quasi *plata*, hoc est tabula, *ad humeros pertinens* dictum fuit, sic etiam eadem manente idea *lamea* seu *lamena* vel bractea, ossea nempe, potuit appellari. A *lama* fit ergo *lamea* et *lamia*, quod hic habemus. Ab illo porro *lamina* et *lamella*, ab hoc *lamina* et *lamilla*. Frequentes sunt tales formæ pariter usitatæ: *cocceus* et *coccinus*, *coloreus* et *colorinus*, *junceus* et *juncinus*, *fageus* et *faginus*, *hyacintheus* et *hyacinthinus*. Sic ergo *lameus*, *lamenus* et *lamius*, *laminus*, fuit usurpatum. Est enim *lamia* et *lamina* proprie adjectivum, sub quo *tabula* subintelligitur. Quod *sappa*, ligo fossorius, *lamea* dicitur, inde est, quod ligo lamina ferrea præmunitus est. Conf. Du Cange v. Βαμβακηρός et Λάμνα.

(72) *Dispensatores, villici*. Potest quoque reddi D *exactores tributorum et vectigalium*. Eo sensu occurrit apud Theophan. p. 345, ubi Anastasius *ordinatorem* vertit, sed alii rectius *publicanum exactorem*; vid. Du Cange Gl. l. v. *Diæcetes*, ubi citat ex Adriani epistola ad Carolum M. hæc: *missi Græcorum duo spatharii Imperatoris cum Diucitin, quod Latine dispositor Siciliæ dicitur*. Ὁ μέγας διοικητής est apud Codin. p. 32 et 33. Hic tamen loci credo *procuratores*, *dispensatores administratores* significare.

(73) Lustrator vel revisor, forte Arabice *Almocabel*, collationator, qui originalia cum copiis, liturasve antigrapheorum seu dictatorum cum mandatis chartis et apographis scribarum comparabat et explorabat, num hi præscripta ab antigrapheo omnia fideliter reddidissent in suis calligraphicis chartis absque detrimento aut additione alieni; *vidimator* nos diceremus, a subscribenda formula *Vidimus*, per quam apographa auctoritatem originalium nanciscuntur.

(74) Citat Du Cange Gl. Gr. h. v. Novel. 130, Justin., tanquam si ibi legeretur hæc vox. Locum invenire non potui, sed inveni δελεγάτορας, qui forte iidem sunt, et sic describuntur: δελεγάτορας, τοὺς τὴν φροντίδα ποιουμένους τῆς αὐτῶν ἀποτροφῆς. Sermo est de militibus provinciam transeuntibus. *Jubemus*, ait Justin. imp. *quoties transitus fit nostrorum judicum et exercituum, delegatores simul esse cum eis, qui curam habeant alimenti eorum.*

(75) Parum videntur optiones a legatariis discreti fuisse, si nempe hi id fuerunt, quod conjecimus, procuratores annonarum, qui militibus annonas præstarent. Nam id ipsum quoque opus erat optionum, militibus annonas distribuere hospitiaque assignare.

(76) Ergo Hetæria pertinebat ad Arithmum. Nam acoluthus erat magister Barangorum, qui pars erant Hetæriæ, et vicarius veluti drungarii vigiliæ.

(77) Puto eosdem esse cum ducenariis seu duarum centuriarum præfectis, quibus duceni viri attributi erant; vid. Du Cange Gloss. Lat. Guther. p. 426 et 605. Pari modo ducenarii appellabantur, quibus ducena sestertia in salarium erant assignata, et centenarii, quibus centena, et sexagenarii, quibus sexagena; vid. Salmas. ad Scr. H. Aug. t. I, p. 533.

(78) Ii sunt procul dubio curiosi provinciales, drungario cursus subditi, qui quæ in provinciis contingebant nova, rerum mutationem sive ab hostibus, sive a civibus minantia, aut etiam alis scitu necessaria per celerem cursum ad drungarium et sic porro ad imperatorem significantes, similes urbanis curiosis, qui sub præfecto urbis erant.

(79) Ita est in membranis. Quomodo autem legi et efferri debeat hoc compendium scripturæ, ἀποκρισιαριείου aut ἀποκρισιαριάτου aut ἀποκρισιαρικίου, ambigo. De apocrisario aliquid inesse, nullus dubito. Nam ad logothetam dromi pertinebant res legationum. Non memini alibi me legere de curatore apocrisariatus.

tulariis tagmatum, legatariis, optionibus, protocancellario, mandatoribus. Drungarius arithmi decem diversis imperat officiis: topoteretis, chartulario, acolutho, comitibus, centarchis, bandiferis vel bannerariis, labarensibus, signiferis, duciniatoribus vel ducenariis, mandatoribus. Drungario rei maritimæ addita sunt inferiora septem officia: topoteretæ, chartularius, protomandator, comites, centarchi, comes hetæriæ, mandatores. Logothetes dromi vel cursus publici pariter septem moderatur officia: protonotarium dromi, chartularium dromi, episceptetas seu inspectores [nempe evectionum], interpretes, curatorem apocrisiariei [seu legationum exterarum], diatrechontas seu vernaculos et mandatores. Protospatharius basilicorum aut cæsarianorum sub se habet officia quatuor: domesticum basilicorum, spatharios spatharicii seu circi, candidatos spatharicii et mandatores imperiales. Logothetæ gregum suppositæ sunt dignitates diversæ quinque: protonotarius Asiæ; protonatarius Phrygiæ: diœcetæ vel provisores metatorum; comites et inspectores. Domestico hicanatorum subjacent diversa novem officia: topoteretæ, chartularius, comites, protomandator, centarchi, bandiferi, duciniatores vel ducenarii, vexilliferi, mandatores. Domestico numerorum subjacent officia sex: topoteretæ; chartularii tribuni; protomandator; vicarii; mandatores; portarii. **417** Domestico

θαρικίου, ἤτοι τοῦ ἱπποδρόμου, κανδιδάτοι ὁμοίως, καὶ βασιλικοὶ μανδάτορες. Τῷ δὲ λογοθέτῃ τῶν ἀγελῶν ὑποτέτακται εἴδη ἀξιωμάτων, οἷον ὁ πρωτονοτάριος Ἀσίας, ὁ πρωτονοτάριος Φρυγίας, διοικηταὶ τῶν μητάτων, κόμητες, ἐπισκεπτῆται. Τῷ δὲ δομεστίκῳ τῶν ἱκανάτων ὑποτέτακται εἴδη ἀξιωμάτων θ', οἷον τοποτηρηταὶ, χαρτουλάριος, κόμητες, πρωτομανδάτωρ, κένταρχοι, βανδυφόροι, δουκινιάτορες, σημειοφόροι, μανδάτορες. Τῷ δὲ δομεστίκῳ τῶν νουμέρων ὑποτέτακται εἴδη ἀξιωμάτων ἕξ, οἷον τοποτηρηταὶ, χαρτουλάριοι τριβοῦνοι, πρωτομανδάτωρ, βικάριοι, μανδάτορες, πορτάριοι (80). Τῷ δὲ δομεστίκῳ τῶν ὀπτιμάτων ὑποτέτακται εἴδη ἀξιωμάτων ε', οἷον τοποτηρηταὶ, χαρτουλάριος, κόμητες, κένταρχοι, πρωτοκαγκελλάριος. Τῷ δὲ δομεστίκῳ τῶν τειχέων ὑποτέτακται εἴδη ἀξιωμάτων ϛ', οἷον τοποτηρηταὶ, χαρτουλάριοι τηιβοῦνοι, πρωτομανδάτωρ, βικάριοι, μανδάτορες, πορτάριοι. Τῷ δὲ χαρτουλαρίῳ τοῦ σακελλίου ὑποτέτακται εἴδη ἀξιωμάτων ι', οἷον νοτάριοι βασιλικοὶ τοῦ σεκρέτου, πρωτονοτάριοι τῶν θεμάτων, ξενοδόχοι, ὁ ζυγοστάτης, μετρηταὶ, γηροκόμοι, χαρτουλάριοι τῶν οἴκων (81), πρωτοκαγκελλάριος, καγκελλάριοι καὶ ὁ δομέστικος τῆς θυμέλης. Τῷ δὲ χαρτουλαρίῳ τοῦ βεστιαρίου ὑποτέτακται εἴδη ἀξιωμάτων ι', οἷον βασιλικοὶ νοτάριοι τοῦ σεκρέτου, κένταρχος, λεγατάριος, ἄρχων τῆς χαραγῆς, ἐξαρτιστὴς (82), χαρτουλάριος, κουράτορες, χοσβαῆται (83), πρωτομανδάτορες. Τῷ δὲ χαρτουλαρίῳ τοῦ

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(80) Forte sunt carcerum janitores. Vid. ad p. 4. Paulo post tribuuntur quoque domestico castrorum portarii; forte ii, quibus portæ castrorum custodiendæ commissæ erant.

(81) Posset de imperialibus palatiis recreationis et rusticationis, in quas processus facere solebant, tam urbanis, quam suburbanis intelligi. Quia tamen ista palatia seu prædia sic absolute non solent οἱ οἶκοι appellari, sed οἱ βασιλικοὶ οἶκοι · vid. p, 426, et de xenodocho et gerocomo seu inspectore hospitalium et senilium (ut ita dicam) sermo præcessit, malin potius τῶν οἴκων accipere pro τῶν εὐαγῶν οἴκων positum, et ædes venerabiles (ita monasteria appellant) hic designari credere. Conf. p. 417, 426 et 436. Agnosco tamen ultro argumenta hæc perquam debilia esse.

(82) Quis hic *integrator* aut *sartor* vel *restaurator* sit, non exputo. De sartore vestium cogitare non licet. Hic enim nimis humilis, quam ut in officium regium veniat; et Græci ῥάπτην vel ἀκεστὴν eum appellant, non ἐξαρτιστήν. Penes me dubium non est, huic officio cum moneta negotium fuisse, sed quid proprie egerit, alius dixerit. Interea negare nolim potuisse Græcis eorum temporum in usu fuisse, ut sartorem vestium ἐξαρτιστὴν appellarent, prorsus ut Latini *sartorem*. Nam sartor est, qui sartum facit, non vestimentum tantum, sed aliud quodcunque. Et Latini medii quoque *paratorem* appellabant, quem nos sartorem; vid. Du Cange v. *Parator*.

(83) Perinde est sic, vel Χοσβαῖται scribas, ut plerumque solet exarari. Ita est in Glossis: Χοσβαΐτης ὁ βεστιαρίτης. Vestiaritæ igitur erant Chosbaitæ omnes; at non vicissim omnes vestiaritæ erant Chosbaitæ. Erant autem hi mea sententia a calceis et tibialibus Augusti, et sic dicti ab *hosis*, quod *hosarum bayi*, tibialium et ocrearum pueri vel servi essent. Quod ut demonstrem, primum mihi de voce *bay* et *bag*, deinde de *hosa* disserendum erit. Ad hanc, quam proposui, etymologiam manu me duxit vox *Marepai*, *Marepakis*, *Marepazis* et *Marepagis*. Omnes enim hi diversi sunt modi pronuntiationis et scriptionis ejusdem vocis, quæ puerum equorum, equisonem significat. Composita illa est ex voce *mare*, *equa*, et *pay* puer. Manavit hæc vox *pay* vel *bay* plures in linguas. Angli inde *boy* retinuerunt. Nos *bube*, *bufe*, unde Francicum *bouffon* et *boufonnerie*, *Büberey*. Deinceps demonstrabo, *y* et *g* et *f* et *w* sæpe vices permutare inter se. Nos quoque Germani vocem *bag* retinuimus, et Franci atque Itali medii ævi nobiscum *pagus*, *vagus*, pro adolescente formoso et strenuo adhibentes, unde natum *pazis* et *page*; vid. Murator. Ant. Ital. t. II, p. 1325. Germanis olim terminabant diminutiva in *el*, quam terminationem, ut reliquæ gentes Germanicæ pene oblitterarunt, ita Silesi et, si bene memini, Austriaci tam terunt adhuc, ut nimii in eo sint et omnia pene vocabula in *el* terminent. Supersunt tamen adhuc talia in nostro quoque sermone, sed pauca, ut *Schenkel*, *Henkel*, *Enkel*, et nomina quædam propria *Frenkel* et *Frenzel*, Franculus, *Schwabel*, Suevelus, etc. Quorsum hæc spectant? Huc nempe. A *bag*, *puer* vel *adolescens*, dicebant veteres *bagel*, *adolescentulus*. Hinc *bagelarius* et corruptius adhuc *baccalaureus* pro tirone, tam militari, quam litterario, qui nondum miles aut magister artium est. Conf. Du Cange v. *Baccalaureus*. *Baccalaria* vero, quæ est predii rustici species, ut hoc liceat in transitu attingere, est corrupta pronuntiatio vocis *bucellaria*, prædium alicui in bucellam datum, unde victum habeat. Vox *bajularis* apud Ugutionem, qui *juvenem fortem* significare ait, est eadem atque *bacalarius* vel *baccalaureus*. Vox autem *bayulus* pro curatore, unde *baillif*, natum, si quis ab hoc *bay* et ejus deminutivo *bayel* derivare velit,

κανικλείου (84) οὐδὲν ὑποπέπτωκε διὰ τὸ καθ' ἑαυτὸν μόνον ὑπηρετεῖν. Τῷ δὲ πρωτοστράτορι ὑποτέτα- A optimatum subjacent officia quinque: topoteretæ, chartularius, comites, centarchi, protocancellarius:

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

me quidem non habebit repugnantem: malim tamen ab Arabico, *Waghil*, (id notat ἐπιτετραμμένον, ἐγκεχειρισμένον, cujus fidei et curæ aliquid commissum est), repetere. Sed hoc in transitu. Nunc exemplis demonstrandum est, litteras *i*, *y* et *g* alternasse. Nempe veteres *bai* et *bay* et *bag* dicebant. Immanis talium posset acervus construi, sed ne tamen desim desiderantibus, paucis defungar. Et sane nescio, annon veteres nostri Germani et eorum soboles Angli ibi *i* et *y* semper scripserint, ubi nos solemus *g* scribere. Nos dicimus *Tag* pro *die*, Angli *day*, veteres Germani *tai*, ut ex Ammiano Marcellino et Zosimo constat, qui *Taifalos* Θαϊφάλους commemorant, hoc est *falos australes*. Nam ut *Westfali* erant seu Fali occidentales, adhuc hodie celebres, sic etiam erant B *Ostfali* seu Fali orientales, et *Taifali*, quasi dicas *Tagfali*, meridionales. Nos hodie dicimus *Wache*, Belgæ, retinentiores veteris linguæ, *Wacht* pro *vigilia*. Veteres hoc scribebant *guayta*, id est *Wayta* vel *Vagta*, unde Francicum *guet*; vid. Du Cange, v. *Scaraguayta*, *Schaarwache*, manipulus vigilum. Conductor nobis *Pachter* olim *Peyter*. *Pluvia* nobis est *Regen*, Anglis *rain*. Nummus *Pfennig*, Anglis *penny*. In universum omnia pene vocabula nobis in *ig* vel *ich* exeuntia Angli in *y* terminant. Quomodo jam veteres pronuntiabant, Germanicone more, ut *g*, an Anglico, ut *i* vel *y*? Ex allato exemplo Taifalorum et Χοσβαΐται putes, eos Anglico more pronuntiasse *Tai* et *Bai*, non *Tag* neque *Bag*. Nihilominus tamen putem longe plurimis in locis *y* in vetusta scriptione *g* significare; pro φλέγμα scribebant *fleyma*, quod ipsi quidem veteres ut *flegma* pronuntiabant, recentiores autem, ignari veteris orthographiæ, eamque C ex more sui ævi æstimantes, istud *y* ut *i* pronuntiarunt, *fluym*. Sic Belgæ phlegma appellant. Veteres pro *Lugduno* exarabant more suo *Luydunum*, quod scribendi tantum, non autem pronuntiandi ratione differt. Id novis imposuit, ut inde primum *Luyden* (Luden) et deinde *Leiden* efficerent. Pro *estugium* scribebant *estuyium*, unde natum *etuy*, theca, sic dicta a *stecken*, *abdere*; *Besteck*, theca, ubi aliquid abditur. Ipsi veteres Angli pro *boy* scribebant *bog*; vid. Du Cange x. *Gilbog*, infans præstationis, solutionis, pro quo certa taxa, *gille*, *Geld*, *Entgeldung*, debet præstari. Sed satius est, nos ex his etymologicis tricis expedire, et ad argumentum nostrum redire. Dixi mihi videri τοὺς Χοσβαΐτας esse *hosarum bayos* seu *servulos*. Jam demonstrandum, quid fuerint hosæ. Sunt femoralia et tibialia strictiora in una massa, qualia Hungari gestant adhuc, et ministrorum in famulitio magnatum nostrorum illud genus, quod *Heiducken* appellamus, et qualia medio ævo gestabant Græci, ut e figuris Menologii Basiliani quam plurimis constat, penes quos militares quidam eas hosas, alio nomine *tubia* dictas, in τοῖς πεδίλοις vel ταῖς τζάγγαις, id est ocreis dimidiatis, condebant, civiles autem in campagiis seu genere illo tibialium, quod e longis loris laneis constabat, quæ decussatim super crura plectebantur et tubia seu hosas a talo inde usque ad genu constringebant, de quibus suo loco diximus. Hoc genus vestimenti femora et crura inguinaque simul in una massa velans Græci κάλτζας appellant (vid. Du Cange h. v.) unde *calzoni* et *caleçons* Italis et Francis pro femoralibus et Belgis *Caussen* pro curalibus usurpatur. Negat cl. Muratorius t. II Ant. Ital. in diss. de vestitu Italico recte sibi constare, fuerintne hosæ veteribus celebratæ tantum curalia, an sint vestimentum ocreis Hungaricis simile, quæ tibias, femora et coxas simul vestiunt. Inclinat tamen eo, ut posterius credat. Neque fallitur. Ignotus erat hic vestitus vetustis Romanis, qui aut toga aut tunica utebantur, quæ ambæ a collo inde usque ad genua aut media vel et infima crura hominem vestiebant, aut sago, quod citra femorum cum genu articulum, interdum in medio femore desinebat, vel etiam perizomate, quod a coxis inde nondum ad genu pertingebat; quomodo dicunt Scotos montanos adhuc vestiri, tam brevibus indutos perizomatibus, ut ad minimum pene corporis motum τὰ γόνιμα (ut Theophrastus in Character. appellat) appareant. Ab istis militum Romanorum perizomatibus, qualium effigies nummi præstant, manaverunt vestes inferiores feminarum, quales Franci *juppes* appellant. Hæ enim nihil aliud sunt, quam talia perizomata talaria, producta et ampliata. Memorabilis est, sed subobscurus locus Pauli Diaconi IV. 23, quem ex parte citat Du Cange v. *Osa*. Longobardos ille ait olim vestimenta laxa et linea gestasse, qualia Anglo Saxones gestare consueverint ornata institis latioribus varii coloris. *Postea cæperunt hosis uti*, ait, *super quos equitantes tybruggos byrreos mittebant. Sed hoc de Romanorum consuetudine traxerunt.* Hoc in loco sunt *hosæ* vestimenta cruralia et femoralia ex una massa; *tybruggi* autem perizomata, de quibus paulo ante dicebam. *Ty* (vel ut hodie scribimus *die*) est articulus omnis generis nominativi et accusativi pluralis, οἱ, αἱ, τὰ, vel τούς, τάς, τά, et *Brugg* erat olim vox Germanica, adhuc Saxoniæ inferiori et Belgio usurpata pro femorali præcinctorio; ut intelligas ex nomine *Perizanii*, quod aliquis de majoribus celeberrimi professoris Leidensis, Jacobi Perizonii, more sui sæculi assumebat, abjecto veteri gentili nomine *Vorbrugge*. Gestasse Romanos sæculi VII tales hosas, liquet ex Ciampini tab. 32 tomi secundi Monument. vet., ubi exhibitur imago sancti Sebastiani ex musivo ecclesiæ Sancti Petri ad Vincula urbis, anno Chr. 682 exstructæ, qua in imagine præter alia vulgaria notandæ sunt hosæ seu caligæ in una massa seu ex uno solido panno factæ, apud talum desinentes, sic tamen distinctæ, ut auriphrygium in regione genu positum videatur femoralia a cruralibus dirimere velle. Procopius eas ait p. 32 Anecdot. Græcos ætatis suæ gestasse ab Hunnis acceptas: Αἱ ἐπωμίδες καὶ ἀναξυρίδες καὶ τῶν ὑποδημάτων τὰ πλεῖστα ἐς τῶν Οὔννων τό τε ὄνομα καὶ τὸν τρόπον ἀποκέκριτο. Ait Græcos ab Hunnis assumpsisse non tantum epomides et anaxyrides et ocreas, sed etiam earum rerum ipsa nomina. Designat *armelausia* et *hosas* et *tzangas*. Et procul dubio Hunnicum atque Gothicum gestamen sunt hosæ: quapropter eas Mauricius p. 302 D etiam ζωστάρια Γοτθικὰ appellat. Inspice Gothos vel Scythas in arcu Theodosiano apud Bandurium. Gestant hosas satis laxas κροσσωτὰς aut dentatas, id est excisas, et ab iis Romani protinus assumebant. Consul in diptycho Du Cangii (tab. I. dissert. de nummis ævi posterioris) hosas conspicitur gerens pene talares. Sed jam dudum ante sæculum V Romanos gestasse hosas, ipso jam sæculo III a Christo nato, colligo ex loco Herodiani IV, 13, § II, ubi describens cædem Antonini Caracallæ a Martiali quodam peractam sic narrat. In itinere Antoninum exonerandi

(84) Non dubito, chartularium caniclei eumdem esse atque τὸν κανίκλειον aut τὸν τοῦ κανικλείου, *canicleo præfectum*. Erat autem ille, qui servabat et usus tempore præstabat imperatori canicleum seu tubulum vel vasculum continens sacrum encaustum vel liquorem coccineum, quo imperator subscribere charta

Domestico castrorum sex; topoteretæ, chartularii tribuni, protomandator, vicarii, mandatores, por-

A κται εἴδη ἀξιωμάτων γ', οἷον στράτωρες, ἁρμοφύλακες καὶ σταβλοκόμητες. Τῷ δὲ πρωτοασηκρῆτις ὑπο-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

exonerandi ventris causa successisse. Martialem igitur, quasi nutu ab eo vocatum, accurrisse, et eum a postica confodisse, dum in eo esset Caracalla, ut vestes femorum sibi *detraheret*: ἐπιστὰς αὐτῷ τὰς ἐσθῆτας τῶν μηρῶν καθέλκοντι ἀπεστραμμένῳ παίει ξιφιδίῳ. Qui potuit Caracalla vestes de femoribus detrahere, deorsum destringere, si hosas non gessit? Græci et Romani ventrem laxaturi non detrahebant, sed attrahebant, revolvebant, regerebant in superius vestes, ut feminæ nostræ. Hinc hosas etiam ἀναξυρίδας appellabant, id est ἀνασύρτους ἐσθῆτας adaptantes appellationem mori suo, non gentium mori, de quibus loquebantur, Hosæ enim proprie sunt καταξυρίδες, *destrictoria*, non ἀναξυρίδες, *regestoria*. Verum si hosas καταξυρίδας appellassent, vulgus Græcum non intellexisset, cum femoralia destringere non possent, B sed semper regererent. Hosæ igitur hæ, quocunque demum tempore invectæ in usum Romanorum et Græcorum, duplicis erant generis, *vastæ*, quales nautæ et Helvetii adhuc gerunt, quibus etiam *Schifferhosen* et *Schweitzerhosen* appellantur: (habent quoque tertium nomen *Plauderhosen* a strepitu, quem venti earum sinubus et plicis intercepti motus inter eundum facit: et aliæ *strictæ*, stricte carni adhærentes, quales politiores gentes Europææ hodie gerunt; medio ævo Germani nostri hoc genus *Streichhosen*, id est *strictas hosas* appellabant, Faust. in chronico Limpurgensi ad A. C. 1362 hæc narrat: *In diesem Jahr gingen die langen Ledersen oder Lersen an, anstatt der weiten Hosen. Die gewapneten* [milites] *fuhren an ihren Beinen Streichhosen, und darüber grosse weite Ledersen. Dieselen hatten Krappen* [ἀγρίφους, *des agraffes, grapones*] *einen bey den andern non der grossen* C *Zeh an bis oben hinaus, und hinten auff genestelt bis an den Ruken*. Eleganter hoc hosarum genus describit Nicetas Manuel. Comnen. l. IV, c. 5: ἐπτοημένος [de Andronico loquitur] περὶ τὰς ἐξάλλους στολας καὶ τούτων ὅσαι περὶ γλοττὸν καὶ μηροὺς καραβαίνουσαι διασχιζονται καὶ οἷόν εἰσί πως ξυνυφασμέναι τῷ σώματι. Sæpe in historia sua harum διασχίστων, sectarum vel fissarum vestium, sed ut habitus in Græcia peregrini, meminit ut pag. 180. τὸ σῶμα λωπίῳ διχρώμῳ συνεῖχε περὶ τὴν ἰξὺν καταβαίνοντι, ἔντοτε δὲ διαιρουμένῳ διχῇ Apud Caylus dans son Recueil des Antiquités Tab. LXX conspicitur inter mimos aliquis hosas gerens ad malleos pene productas: *une espèce de culotte qui descend à la cheville du pied et qu'enfin les jambes sont couvertes d'une sorte de bas où l'on n'aperçoit ni attache, ni lien. Après la lecture de cette description l'on ne manquerait pas de décider que cette figure est moderne, si l'on ne sçavait que les mimes paraissaient avec toutes les espèces de* D *vêtements qui pouvaient les rendre comiques. Ainsi nul doute sur l'antiquité de cette figure, que prouvent invinciblement son aspect et sa composition*. Si tam antiqua sit illa figura, Romani etiam hosas cognoverunt.

Has igitur hosas, vel alio Latino græco nomine dicta tubia, qui curabant, ut imperatori apte sederent, qui eas cruribus ejus seu campagiis alligabant, seu tzangiis inserebant, adeoque qui simul campagia et tzangas seu ocreas ejus curabant, illi erant *Chosbaitæ* seu *hosarum baii*, hosarum servi. Non mirum est his hominibus, qui vestitum origine Gothicum aut parabant pro imperatore, aut ei induebant, aut utrumque faciebant, retinuisse nomen Gothicum seu Germanicum. Veterem Gothicam nostræ Saxonicæ matrem esse constat. Gothi satis mature sæculo statim altero post C. N. tempore Trajani se in rempublicam et militiam præcipue Romanam penetrabant, et ritus quosdam suos vocabulaque Romanis quædam sua communicabant. Denique tam ad boream, quam ad occidentem Gothi Byzantinum imperium obsidebant. Sedes eorum erat Chersonesus Taurica et tractus circa Istrum et Borysthenem per Moldaviam usque in Transylvaniam, ubi supersunt adhuc hodie posteri eorum Saxonice, ut fama fert, loquentes. Adhuc sæculo XVI incolebant Gothi Chersonesum Tauricam, ut ex Itinerario Ambrosii Contareni p. m. 20. ed. Italicæ Aldinæ et epistola III Busbekii p. m. 244 constat. Mirum ergo non est, si voces quasdam Gothicas aut Germanicas in hoc Cæremoniali nostro reperimus. Sed neque hoc prætereundum, hosas non tantum femoralia significare scriptoribus medii ævi, verum etiam ocreas, ut e multis locis a Du Cangio v. *Osa* citatis constat. Erant ergo Chosbaitæ iidem cum olim sic dictis *ministris a calceis Augusti*.

bere chartas publicas solebat. Erat ergo canicleus vel præfectus aut chartularius caniclei idem, saltim nomine tenus, qui olim in aula Macedonica ὁ ἐπὶ τοῦ γραμματείου, quem commemorat Polybius, p. 485 edit. Gronov.*[De canicleo vid. Du Cange ad Alexiad. p. 257, 378 Imperatores *rubro* litteras suas signabant. Georg. Acropolit. p. 453. De cinnabari qua impp. CP tani in subscriptionibus utebantur, vid. Giorn. dei Letterati, VI, p. 480, et Michael Lazari Confutat. dissert. Maffei de fabula ordinis Constantiniani p. 24]* Item Alemann. ad Procop. Anecd. p. 19, 20. Goar. ad Codin. p. 35, Du Cange v. *Caniclinus* et Κανίκλειος et Λογοθέτης τοῦ δρόμου, quem perperam cum canicleo eumdem facit. Egregius est ille locus Procopii, ad quem Alemannus de caniclio disserit, sed ipsi non bene perceptus; quem hac occasione exponere volo. Narrat, Justinum imperat seniorem rudem litterarum fuisse. Cum autem moris esset, ut imperator libellis supplicibus et mandatis subscriberet assensum, suum excogitatum hoc fuisse artificium: Ξύλῳ εἰργασμένῳ βραχεῖ ἐγκολάψαντες μορφήν τινα γραμμάτων τεττάρων, ἅπερ ἀναγνῶναι τῇ Λατίνων φωνῇ δύναται, γραφίδα δὲ βαφῇ βάψαντες ᾗ βασιλεῖς γράφειν εἰώθασιν ἐνεχείριζον τῷ βασιλεῖ τούτῳ, etc., *labellæ ligneæ perpolitæ formam quatuor litterarum vocis Latinæ, quæ significaret, imperatorem ista legisse, incidendam curant, eoque libello imposita calamus colore imbutus, quo scribere mos est imperatoribus, huic principi in manus tradunt*, etc. Vox autem illa Latina quatuor litterarum, quam Procopius designat, est LEGI, non autem JUST., id est *Justinus*, quod existimavit Alemannus. Hinc intelligi simul et emendari potest locus Auctoris incerti de Theodorico, Gothorum rege, quem integrum aliquando legi apud Murator. Antiqu. Ital. t. II, sed nunc non succurrit quo loco; ex parte habet Du Cange v. *Interrasilis*, et quidem hæc ejus verba; *laminam auream jussit interrasilem fieri*] id est passim locorum pertusam] *quatuor litteras regis* [immo vero *Legi*] *habentem, unde et, si subscribere voluisset, posita lamina super chartam per id subscriptio ejus tantum videretur*. Sed satis de hoc Procopii loco, quem mittemus, quando unum adhuc Nicetæ addiderimus, e quo constat, interdum ab eo regii sanguinis viro, qui multum apud domicum valeret, ejusque rei facultatem nactus a domino esset, viridi liquore subscriptum mandatis imperialibus fuisse verbum Ἐπηρήθησαν, *observata* vel *lustrata sunt hæc, vidimus*. Locus est l. VII Manuelis, cap. 3: Δόγμα ἐκ βασιλέως ἐξήνεγκε μὴ ἄλλως εὐπαράδεκτα οἴεσθαι ὅσα ἡ βασιλικὴ χεὶρ ὑποσημαίνεται γράμ-

πέπτωκεν εἴδη ἀξιωμάτων γ', οἷον ἀσηκρῆται, νοτάριοι βασιλικοὶ, ὁ δεκανός. Τῷ δὲ κόμητι τοῦ στάβλου ὑποτέτακται εἴδη ἀξιωμάτων [85] . . . Τῷ δὲ ἐπὶ [86] τοῦ εἰδικοῦ λόγου ὑποτέτακται εἴδη ἀξιωμάτων δ', οἷον βασιλικοὶ νοτάριοι τοῦ σεκρέτου, ἄρχοντες τῶν ἐργοδοσίων (85), ἑβδομάριοι καὶ μειζότεροι (86) τῶν ἐρ-

A tarii. Chartulario sacelli decem parent officia : notarii imperiales secreti, protonotarii thematum, xenodochi seu præfecti hospitalium, libripens, monetarius nempe, mensores [frumentarii], gerocomi seu curatores senum, chartularii domuum [piarum puta, et cœnobiorum], protocancellarius, cancel-

VARIÆ LECTIONES.

[85] Complures versus h. l. desunt in cod. [86] ἐπὶ H., ὑπὸ cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS

ματα, εἰ μὴ πρότερον ὀφθεῖεν τῷ Ἀλεξίῳ καὶ οὗτος τὴν δεξιὰν τῷ βατραχείῳ ἐπιδοὺς χρώματι τὴν τοῦ Ἐτηρήθησαν ἐπισημασίαν βραβεύσειε. Videndum nunc, unde venerit vasculo sacrum encaustum continenti nomen caniclei. Recte monstravit Salmas. Exercit. Plin. p. 91, venire a *cano*, canistro vel lance. Cujus verba continere me non possum quin ex parte adscribam : « Festus, *Cana dicunt Græci, nos canistra*. Ab hac voce *canum* Latini diminutivum deduxerunt *caniculum* et pro atramentario dixerunt recentiores, in quo sacrum encaustum reponebatur. Inepte sic dictum censent [Alemannum notat], quod caniculi formam effigiemque præ se ferret. » H. I., quibus, quæ addam, hæc habeo. *Canna* erat Græcis et Latinis omnis scapus cylindricus sive solidus sive cavus. Hinc adhuc est Arabibus, *Canna*, tam *hasta*, quam *canalis aquæ*. Hinc κανόεν et contracte κανοῦν erat vas omne cylindricum cavum, in quo quod quisque vellet gestare posset, ut fructus, liba, molas salsas aliaque ad sacrificia pertinentia, item prunas ardentes, unde retinuerunt Arabes pro batillo prunis ardentibus onusto. Hinc nos quoque tubos metallicos, e quibus globi ferrei igniti exploduntur, *canones* appellamus, id est tubos vel cylindros cavos. Fallitur enim Du Cange v. *Guna* putans tormenta nostra *canones* a *guna* esse dictos *Guna* nihil aliud proprie est quam foramen, fenestra, hiatus omnis, nostrum *Wuhne*. Per *gunam* telum explodere nihil aliud est, quam per foramen explodere. Inde est quod Angli vocem *gune* adhuc pro sclopeto usurpant. Κανοῦν apud Athenæum p. 111, est vas cylindricum ferreum cum operculo ferreo, in quo mazæ genus ναστός dictum coquebatur. Ναστός illi nomen erat mazæ, quod in altum exstructa esset. Nos appellamus *Scherbelkuchen*. Καννία, sic habent Glossæ Basil., οἱ κόνδυλοι τῶν καλάμων, καὶ οἱ σωλῆνες, κὰκ τούτου πάντα τὰ σωληνοειδῆ ἀγγεῖα. Hinc apparet quoque, quare κανιόν dicta fuerit matricula, rotulus, volumen, codicillus, in quo nomina hominum ad cœtum aliquem pertinentium, ut monachorum, monialium, clericorum, militum, civium, etc., item rationes redituum aut expensarum describebantur ; vid. Du Cange, v. Κανών. Proprie non ipsa volumina nomen id gerebant, sed ligneæ cylindricæ capsæ, in quibus condebantur. Deinde extendebatur appellatio hæc ad ipsa volumina in illis capsis abdita.

(85) Ἐργοδόσια erant officinæ, in quibus sedebant et opera perficiebant ab imperiali aula sibi pro certa mercede locata. Ita apud Theophanem p. 395, fine memoratur τὸ βασιλικὸν ἐργοδόσιον τῶν χρυσοκλαβαρίων, *officina regia auroclavariorum*, in qua sedebant et vestes auroclavias pro aula faciebant certo in eam rem pretio conducti. Sic supra habuimus ῥαφίον vel potius ῥαφεῖον, locum ubi sedebant et artem suam exercebant sartores imperiales. Erant ergo οἱ ἄρχοντες τῶν ἐργοδοσίων illi, qui curarent, quæ opera factu necessaria, quibus artificibus, sutoribus, sartoribus, fabris lignariis, ferrariis, argentariis, serrariis, et sic porro, qua mercede locarentur. Vel etiam erant τὰ ἐργοδόσια officinæ forenses, in quibus venum expositæ merces erant, et fabricæ, ἔργα, quarum reditus ad privatas rationes pertinebant : et recuperatores illorum redituum elocatoresque officinarum erant ἄρχοντες et μειζότεροι τῶν ἐργοδοσίων hic memorati ; ἔργα et *fabricæ* medio ævo de vasis aureis et argenteis affabre elaboratis usurpabatur ; vid. Du Cange Gloss. Lat. h. v. Pro ἐργοδοσίῳ dicebant quoque ἐργοστάσιον, quia τὰ ἔργα, opera, fabricæ jam paratæ et confectæ, aut adhuc parandæ, item οἱ ἐργάται, operarii, ibi starent Id apparet ex illo Codini loco in Origin. CPtanis n. 21, ubi pro ἐργοδόσιον codex Vaticanus habet ἐργοστάσιον. Operarii, qui ad tales fabricas pertinerent, *ergostasiarii* audiebant, aut et *ergostatarii*. Hinc emendanda est lex 5 Cod. Just. de episcopali audientia, ubi pro *diæcetis ergostatariorum*, id est fabricensium, vulgo male *diæcetæ ergostatanorum* circumferuntur. In genere ergodosium est omnis officina, ubi opifex operam suam ad aliquid efficiendum pro mercede conducentibus elocat, aut ubi suis tironibus opus faciendum dat.

(86) Minores hos fuisse, quam τοὺς ἄρχοντας τῶν ἐργοδοσίων, apparet ; qua vero in re diversi fuerint, non liquet. Forte mercedem numerabant conductis artificibus, aut naulum pro officinis elocatis exigebant. Exprimit μειζότερος Latinum medii ævi *major*, de quo v. Du Cange Gl. Lat. h. v. pro curatore, præfecto, unde apud nos superest vocabulum *Mayer*. Μειζότερος pro μείζων jam apud Malalam, t. II, p. 236, 1, de cujus auctoris ætate Justiniano æquali dubitare non debebat Hodyus ob dictionis sordes. Istius jam sæculi et ratiocinia inepta erant et dictio monstrosa. Ex quo Christiani doctores turbare publicam rem inutilibus quæstionibus, omissisque studiis litterarum humaniorum ad speculationes ridiculas, et quas ne ipsi quidem intelligerent, prolabi cœperunt, periit omnis in cogitando rectitudo, in dictione perspicuitas, cura et nitor. Non tam barbaris barbariem, quam Christianis debemus. Vide, quantus tumor, quanta peregrinitas in Codice Theodosianeo, quam non anilis sæpe Procopius, omnium sibi æqualium absque controversia optimus, quam coacta et Latinissans ejus dictio. Affectatum artificium, per quod oratio Cimmeriis tenebris fieret obscurior, laudi erat, et tanto quisque doctior, quanto Cassiodorum et similes superaret. Sed hoc in transitu. Solæcismi hi, quales sunt μειζότερος et similia, fuerunt quidem nunquam non in usu apud vulgum, sed scriptores vel parum elegantiæ memores ab iis sibi abstinebant. Christiani doctores ex quo cœperunt homilias suas tales in lucem edere, quales ex ambone effuderant, periit omnis honor litteris. Malalæ, ut ad eum redeam (et liceat hoc in transitu adjicere) ex ipso nomine constat ætas. *Malalas* est nomen Syriacum. Sermo Syriacus obtinebat in Syria usque ad initia Muhammedanismi. Eo surgente, Saracenis Syriam rapientibus, exegerunt Syriasmum, ejusque loco Arabismus omnia obundabat, Syriasmo in ecclesiarum Christianarum angustias concluso. Debuit ergo Malalas eo adhuc ævo vixisse et scripsisse, quo sermo Syriacus in usu erat. Pro rhetore Arabes non *Malal.* sed *Chathib* dicunt. Ad similitudinem nostri μειζότεροι dixit Noster quoque ἐλαττότεροι pro ἐλάττονες, p. 382.

larii, domesticus thymelæ seu magister scenæ vel ludorum theatralium. Chartulario vestiarii subsunt decem officia : notarii regii secreti, centarchus, legatarius, præfectus vel procurator monetæ, sartor, chartularius, curatores chosbaitæ, protomandatores. Chartularius caniclii nullos sub se habet subalternantes officiales, quia munus ipse suum solus exsequitur. Protostratori autem parent dignitates diversæ tres : stratores, regiorum armorum custodes et stabuli comites. Protoasecretæ subjacent officia tria : asecretæ notarii imperiales, decanus. Comiti stabuli subsunt officia * * * Logothetæ idici logi vel privatarum rationum subsunt officia quatuor : imperiales notarii secreti, præfecti officinarum, hebdomarii seu septimanarii et majores officinarum. Magno curatori subsunt officia

γοδοσίων, Τῷ δὲ μεγάλῳ κουράτωρὶ ὑποτέτακται εἴδη ἀξιωμάτων θ', οἷον πρωτονοτάριος, βασιλικοὶ νοτάριοι, κουράτωρες τῶν παλατίων, κουράτωρες τῶν κτημάτων (87), μειζότερες τῶν Ἐλευθερίου (88), ὁ ξενοδόχος Σαγγάρου (89), ὁ ξενοδόχος Πυλῶν, ὁ ξενοδόχος Νικομηδείας καὶ ἐπισκεπτῆται. Τῷ δὲ κουράτωρι τῶν μαγγάνων ὑποτέτακται εἴδη ἀξιωμάτων, ὅσα καὶ τῷ μεγάλῳ κουράτωρι, πλὴν τῶν ξενοδόχων. Τῷ δὲ ὀρφανοτρόφῳ ὑποτέτακται εἴδη ἀξιωμάτων δ', οἷον χαρτουλάριοι τοῦ οἴκου, χαρτουλάριοι τοῦ ὁσίου (90), ἀρκάριος (91), κουράτωρες. Τοῖς δὲ δυσὶ δημάρχοις ὑποτέτακται εἴδη ἀξιωμάτων ἀνὰ ζ', οἷον δευτερεύοντες (92), ὁ χαρτουλάριος καὶ ὁ ποιητὴς, ἄρχοντες, γειτονιάρχαι, μελισταὶ, νοτάριοι τῶν μερῶν, ἡνίοχοι, πρωτεῖα, δημόται. Τῷ δὲ ἐπὶ τῆς καταστάσεως (93) ὑποτέτακται εἴδη ἀξιωμάτων ε',

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(87) Reddidi *curatores prædiorum et pecoris rustici*. Utrumque enim κτήματα novis Græcis significant, tam prædia et agros, quam pecus, greges, ut κτήνη vetustis Græcis. Utrumque enim a κτήσει venit ; v. Cedren. p. 586, 587. Imo ipsi quoque veteres Græci κτήματα *jumenta* appellabant, ut patet e Sophoclis Antigon. v.793, ubi non recte interpretes vocem pro *fortunis* aut possessionibus acceperunt. Qui hic loci *curator* τῶν κτημάτων est, eum διοικητήν appellat Olympiodorus apud Photium, p. 106, ubi memorat aliquem διοικητὴν τῶν ἐν Σικελίᾳ κτημάτων Κωνσταντίνου καὶ Πλακιδίας. *Clematinus* appellatur p.245, scriptorum post Theophanem. A Græcis, ut videtur, docti Arabes, *Mulck* in specie pro agro et prædio dixerunt, quamvis vocabulum omnem omnino possessionem significet ; v. Du Cange v. Μουλκία, ubi locum hunc e Malaxo producit : Σκεύη πολύτιμα διάφορα ἐπροσήλωσε [dedicavit, Ecclesiæ obtulit], χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ καὶ κτήματα [villas] πολλὰ, ἤγουν μουλκία, διὰ τροφὴν τῶν καλογήρων. Ergo vox Arabica Μουλκίον erat usitatior et notior eo tempore et loco, quo Malaxus hæc scribebat, quam ipsum Græcum κτῆμα.

(88) Major palatii Eleutherii videtur reditus illius palatii ex pecore et agris et officinis et pistrinis illi adstructis et illuc pertinentibus collegisse et in rem privatam intulisse. Palatium hoc ab Eleutherio conditum non fuit, sed ab Irene, Leonis Chazari uxore, sic tamen dictum quod prope portum Eleutherii esset conditum ; v. Du Cange CPlis Chr. II, p. 130.

(89) Sangarus est urbs Bithyniæ ad mare, haud procul Helenopoli, de quo vid. Ortelii Thesaur. Georg. h. v. et Wesseling. ad Hieroclis Synecdemum p. 663 ; nam procul dubio *Sangarus* Nostri et Hieroclis *Sagara* idem est. Sæpe γ simplex et duplex promiscue scribitur, ut σιγιλλίων pro *singilio* ; vid. dicta ad p. 371.

(90) Τοῦ ὁσίου interpretor capitalium in pios usus legatorum et depositorum, ut sacra sint et inviolabilia et ad alios usus nequeant transferri. Alias τὸ ὅσιον idem est atque τὸ δημόσιον· verum ὁ τοῦ δημοσίου vel ὁ τοῦ γενικοῦ hic loci in censum non venit.

(91) De arcariis v. Du Cange Gl. L. hac voce. Tantum hic loci etymologiam vocis ἀρχεῖον, *archivum*, tradam, invitatus occasione vocabuli *arcarius*. *Arcarium* vel *archarium* idem est atque ἀρχεῖον, locus ubi chartæ, tabulæ publicæ depositæ sunt. Hoc non ab ἀρχή, sed ab *arca* vel *archa* venit. Vox hæc non Latina, sed Græca est. Ἄρριχος et ἀρρίχη est *fiscella*, *corbis*. Per syncopen *archa* inde effecerunt. Hinc ἀρχεῖον pro ἀρριχεῖον est locus ubi arcæ corbes cum tabulis publicis asservantur ; σιτάρχειον *sitarcium*, horreum, ubi frumentum in ἀρρίχοις, corbibus jacet ; v. Du Cange v. *Sitarcium* et *Panes melliti*, ubi pro *Sistarciis* in loco Arnoldi Lubecensis restituendum est *Sitarciis*.

(92) Habebat unumquodque pene officium suum δευτερεύοντα, secundicerium vel vicarium proximum gradu a primicerio, τῷ τοῦ πρώτου γέρους. Secundicerii ergo designati erant vicarii demarchorum. Sed de magistratibus factionalibus alio loco disserui. Cæterum facile observabitur paulo attentiori non congruere numero posito, *septem* puta, deinceps recensitas dignitates, quæ sunt juxta calculum nostrum decem, aut octo secundum calculum membranarum, in quibus sic erat exaratum : ὁ χαρτουλάριος ὁ ποιητὴς ἄρχοντες absque ulla distinctione, tanquam si omnia ista unus articulus, una dignitas essent.

(93) Illi, qui invigilat tuendæ rerum consistentiæ, id est illi, qui curat, ut ex statuto ordine modeste, tranquille, decore, personæ, actiones, res omnes procedant, quapropter etiam alias ὁ ἐπὶ τῆς εὐταξίας appellatur sæpissime in pontificali Haberti, ut proceres in suas quisque classes secedant, et gradum sibi congruum occupent, ut τὸ καθεστηκός observetur *Verbo cærimoniario*. Est enim τὸ καθεστηκός *id, quod ex veteri instituto usu receptum et servatum est*. Ita apud Xiphilin. p. 1243, Μάλιστα δὲ ἐπεκάλουν τινὲς αὐτῷ, ὅτι καθεστηκότος ἔκ τε τῆς Ἰταλίας — τοὺς σωματοφύλακας εἶναι, *maxime accusabant eum nonnulli, quod. quum ex veteri instituto custodes principis ex Italia legerentur*. Apud eumdem est p. 1085, ἡ κατάστασις τοῦ βίου, *ordo*, *sequentia*, *institutum vitæ*, ubi vid. cl. Reimar. Apud Nostrum p. 354 est ἡ κατάστασις τῶν δεσμίων, *in ordinem collocatio captivorum* ; κατάστασις τῶν πραγμάτων est apud Theophanem p. 63. C., *rerum antea turbatarum constitutio*, restitutio in ordinem. Apud eumdem sunt ἀκαταστασίαι, *res turbidæ*, p. 73, C. Idem p. 243, μάθε τὴν κατάστασιν habet, *disce modeste, ordine, sedate agere*. In officialibus patriarchæ erat ὁ τῆς ἱερᾶς καταστάσεως, de quo Goar. p. 13, ad Codin. et Gretser. p. 167. Petrus Magister scripsit libros περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως, de quibus dixi in præfatione ; vid. Du Cange Gloss. Gr. Cæremoniarii erat ordinare proceres secundum præcedendi et sequendi jura, incipere troparium, evocare proceres secundum suos ordines ad sacram communionem, in magnis processionibus, in Magna Ecclesia osculum pacis ab imperatore accepturos manu ad eum ducere, vela seu classes procerum et legatos introducere, etc. E p. 14. Nostri fere concludas, cæremoniarium fuisse caput silentiariorum.

οἷον ὕπατοι, βεστήτορες, σιλεντιάριοι, ἀποεπάρχοντες, συγκλητικοί.

novem : protonotarius ; notarii imperiales ; curatores palatiorum ; curatores prædiorum et pecoris rustici : major palatii de Eleutherio nominati ; xenodochus Sangari ; xenodochus Pylarum ; xenodochus Nicomediæ, et curiosi. Curatori manganorum [palatii urbani sic dicti] eadem officia subsunt, quæ magno curatori præter xenodochos. Orphanotropho subsunt officia quatuor : chartularii domus ; chartularii sanctimonii [vel opum in pios usus et educationem orborum depositarum ; arcarius et curatores. Unicuique amborum demarchorum subjacent hæc in factione quæque sua officia : secundicerii ; chartularius ; poeta ; archontes ; gitoniarchæ vel insularum magistri ; cantores ; notarii factionum ; aurigæ, primarii de factione viri et factionis tribules plebeii. **418** Cerimoniarius tandem sub se habet officia quinque : hypatos seu consules, vestitores, silentiarios, viros præfectales et syncleticos seu senatorios.

Περὶ τῆς τῶν εὐνούχων τάξεως καὶ τῆς τῶν ἀξιωμάτων αὐτῶν κυριοκλησίας καὶ ποσότης τῶν συνηθειῶν αὐτῶν·

Αἱ δὲ τῶν εὐνούχων ἀξίαι καὶ αὗται μὲν διχῶς δίδονται. Καὶ γὰρ αἱ μὲν ἐξ αὐτῶν ἔργῳ (94) τὰς ἀξίας νομίμως λαμβάνουσιν· αἱ δὲ λόγῳ τοῖς ἀξίοις προσγίνονται, αἵ καὶ ῥᾳδίως ἐκ προσώπων εἰς πρόσωπα λόγῳ βασιλέως μετέρχονται. Εἰσὶ δὲ ὁμοῦ πᾶσαι αἱ διὰ βραβείων αὐτοῖς παρεχόμεναι τόν ἀριθμὸν ὀκτώ. Καὶ πρώτη μὲν ἐν αὐτοῖς ἡ τῶν νιψιστισρίων (95) ἀξία γνωρίζεται, ἧς βραβεῖον χαμίσιον λινοῦν ὑποβλαττωμένον (96) σχήματι φιαλίου (97), καὶ λόγος βασιλέως προσγινόμενος. Δίδωσιν συνήθειαν τοῖς πραιποσίτοις ιβʹ, τῷ δευτέρῳ γʹ, τῷ πριμικηρίῳ αὐτοῦ βʹ. Δευτέρα δὲ ἡ τοῦ κουβικουλαρίου ἀξία, ἧς βραβεῖον ἡ ἀμφίασις τοῦ περιβλαττομένου χαμισίου καὶ ἡ τοῦ λεγομένου παραγαβδίου στολή, ἢ καὶ διὰ τῆς τῶν πραιποσίτων παρουσίας γνωρίζεται. Δίδωσιν συνήθειαν τοῖς πραιποσίτοις ν. ιβʹ, τῷ δευτέρων. δʹ, τῷ πριμικηρίῳ ν. βʹ. Τρίτη ἡ τοῦ σπαθαροκουβικουλαρίου ἀξία, ἧς βραβεῖον, σπαθίον χρυσόκανον, ὁμοίως τοῖς σπαθαρίοις διὰ βασιλικῆς χειρὸς ἐπιδίδοται. διδωσι συνήθειαν τοῖς πραιποσίτοις ν. ιηʹ, τῷ παπίᾳ καὶ τῷ δευτέρῳ ν. βʹ, τῷ πριμικηρίῳ ν. δʹ. Τετάρτη ἡ των ὀστιαρίων ἀξία, ἧς βραβεῖον, χρυσῆ ῥάβδος ἐκ λίθων τιμίων περικεφαλαίαν (98) ἔχουσα, διὰ χειρὸς βασιλέως ἐπιδίδοται. Δίδει συνήθειαν τῷ παπίᾳ καὶ τῷ δευτέρῳ ν. ϛʹ, τοῖς πραιποσίτοις ν. κδʹ, τῷ πριμικηρίῳ τοῦ κουβουκλείου ν. δʹ. Πέμπτη ἡ τῶν πριμικηρίων ἀξία, ἧς βραβεῖον, χιτὼν λευκὸς σὺν ἐπωμίοις (99) καὶ πώλοις (1) χρυσοϋφάντοις, λαμπρῶς

De ordine eunuchorum, quomodo dignitates, quas gerere solent, appellentur, et quantas dare pro quaque soleant consuetudines.

Dignitates eunuchorum sunt duplicis generis. Quidam eas reapse legitime consequuntur, aliæ per simplex edictum dignis obtingunt ; quæ posteriores etiam facile, prout dominus jusserit, ab uno ad alterum transeunt. Sunt autem dignitates, quæ eunuchis cum brabeis tribui solent, in universum octo. Et prima quidem malluviariorum, cujus brabeum est camisium vel indusium lineum, sericum velut cucullum habens, et simul sententia imperatoris ore enuntiata, dignitatemque illam attribuens. Dat consuetudinem præpositis solidos 12, deutero 3, primicerio suo [puta malluviariorum], 2. Secunda dignitas est cubicularii, cujus insigne est gestatio camisii blatteis prætextati, et sic dicti paragaudii ; aut etiam a præsentia præpositorum agnoscitur. Dat præpositis consuetudinem solidos 12, deutero 4, primicerio 2. Tertia est spatharocubicularii dignitas, cujus insigne spatha cum aureo manubrio, pariter atque spathariis est, regia manu tradita. Dat consuetudinem præpositis nummos 18, papiæ et deutero 2, primicerio [spatharocubiculariorum] 4. Quarta est ostiariorum, cujus brabeum est aureus baculus vel virga gemmeo ornata capitello, regia manu tradita. Dat consuetudinem papiæ et deutero 6, præpositis 24, primicerio cubiculi 4. Quinta dignitas est primiceriorum, cujus brabeum tunica candida cum scapularibus et polis seu figuris equorum auro intextis, solenne pompa induta.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(94) Est idem, quod supra habuimus et protinus recurret, διὰ βραβείων.

(95) Qui malluvium imperatori tenent aut apponunt sunt νιψιστιάριοι. Malluvium enim est νιψίστιον ; a νίπτω fit νίψις, hinc νιψίζειν formant novi Græci, hinc νιψιστής et νιψίστιον, et tandem illinc νιψιστιάριος.

(96) Sic placuit librario exarare pro ὑποβλαττωμένον, quod idem est atque ἀποβεβλαττωμένον, blattea seu serica prætexta, hic loci (quia sequitur σχήματι φιαλίου) blatteo cucullo super scapulas dependente instructum.

(97) Phiala Græcis inter alia cucullum vesti assutum et quo sursum attracto caput velatur, regesto pone cervicem nudatur, item almutziam vel bonetum aut biretum. Nominis ratio hæc est, quod talia capitis tegmina referrent philas vel cymbia aut cymbala, quibus lac, calida et alia hauriuntur. *Coppam* adhuc hodie appellant Itali occiput, quia, cuppam aut cuppolam refert. Nostrum Germanicum *Kopff*, id est caput, videtur quoque a *cupa* seu cymbio manasse. Tunicas cum caputiis appellabant *tunicas palliolatas* et ipsa caputia *palliola ;* v. Salmas. t. II Script. Hist. Aug. p. 771. *Casulas* quoque medio ævo appellabant vestes cum assuto caputio vel cucullo. Isidorus : *casula est vestis cucullata* ; v. ad p. 271 dicta, et Murator. Antiqu. Italic. t. II, p. 425 sqq.

(98) Vid. dicta de phengiis ad p. 340.

(99) Verte *scapularibus*. Procul dubio enim librarius hic ο pro ω posuit more suo. Est ergo idem atque φιάλιν aut simile quid. Forte φιάλιν amplius, latius est et caput tegit, scapulare caput non item, sed solas scapulas tegit.

(1) Verti *equis*. Certe πῶλος etiam equum novis Græcis notat, plerumque tamen ponunt eam vocem pro asino. Sed indignum videbatur procerum Byzantinorum eorumque semper circa imp. versantium vesti honorariæ, quæ investiri solebant, asinos intexere. Propterea equos malui.

Dat consuetudinem præpositis nummos 36, deutero 12, si forte ipsi indumentum imperiale tradat, primicerio sex. Sexta dignitas est protospathariorum eunuchicorum, cujus brabeum torques aureus gemmis et margaritis obsitus, quem ipse imperator suis manibus impositum cervicibus honorati concludit. Accipiunt præterea et ipsi quoque tunicam candidam auro incrustatam ad modum dibitisii, et diploida coccineam cum tabliis auro contextis. Dat consuetudinem præpositis et patriciis eunuchis **419** et protospathariis eunuchis 72, papiæ et deutero 6. Septima dignitas est illustrissimorum præpositorum, cujus brabeum sunt tabulæ patriciatus, absque tamen codicillis, in processione in chrysotriclinium regia manu traditæ. Dat consuetudinem, si simul protospatharius declaretur, litram unam et deutero pro tabulis solidos 24. Neque enim non permittitur præpositis in officiis eminere. Potest omnino præpositus simul etiam officialis qualiscunque tandem esse. Si vero simul quoque patricius renuntietur, pendit tantumdem atque patricii. Octava est patriciorum, eunuchicorum nempe, dignitas, cujus brabeum sunt tabulæ eburneæ cum codicillis, haud secus atque sunt aliorum patriciorum barbatorum. Horum vestitus a vestitu protospathariorum non differt nisi loris tantum, si simul etiam protospathariorum dignitatem gerunt. Patricii eunuchi dant consuetudinem eamdem, quam barbati. Obtinet autem, ut ab omnibus ad officia promotis præpositus, utpote significationem promotionis ex persona et loco imperatoris edens, accipiat ab unoquoque officiale pro consuetudine nummos aureos viginti quatuor. Nemo itaque hunc dignitatum hactenus expositarum ordinem atque constitutionem transgrediatur, aliove modo eas ambeat et obtineat præter solos clericos, qui solo edicto dignitates accipiunt. Protospatharii dignitas confirmatur et significatur epirrhiptario seu cucullo, quem ipsi regia manus concludit [seu ad jugulum adfibulat]. Oportet congregatas has consuetudines dignitatum a papia et deutero æqualibus partibus dividi præter consuetudines chrysotriclinii, quas papias soli sibi reservat. Consuetudines autem, quæ pro tabulis eburneis a magistris, a primiceriis et a cubiculariis penduntur, soli cedunt deutero; prout superiora docent. In festo Exaltationis sanctæ crucis mense Augusto exit [cum cruce obitque palatium et urbem] papias, et quidquid collegerit, habet sibi, parte tamen aliqua deutero indulta. Si vero aut morbis aut aliis causis

A ἀμφιάζεται. Δίδει συνήθειαν τοῖς πραιποσίτοις ν. λϛ', τῷ δευτέρῳ ν. ιβ', ἐὰν ἄρα δώσει αὐτὸν βασιλικὸν ἱμάτιον, τῷ πριμικηρίῳ ν. ϛ'. Ἕκτη ἡ τῶν ἐν αὐτοῖς πρωτοσπαθαρίων ἀξία, ἧς βραβεῖον, χρυσοῦν μανιάκιον ἐκ λίθων τιμίων καὶ μαργαριτῶν, ἐπὶ τοῦ αὐχένος διὰ χειρὸς βασιλέως ἐπισυγκλείεται. Χιτὼν δὲ καὶ αὐτοῖς λευκὸς χρυσοκόλλητος διβητισοειδὴς καὶ διπλόης κόκκινος σὺν ταβλίοις χρυσοϋφάντοις. Δίδωσι συνήθειαν τοῖς πραιποσίτοις καὶ πατρικίοις εὐνούχοις καὶ πρωτοσπαθαρίοις εὐνούχοις ν. οβ', τῷ παπίᾳ καὶ τῷ δευτέρῳ ν. ϛ'. Ἑβδόμη δὲ πέφυκεν ἡ τῶν λαμπροτάτων πραιποσιτων ἀξία, ἧς βραβεῖον, πλάκες πατρικιότητος, ἄνευ μὲν κωδικελλῶν ἐπὶ προελεύσεως χρυσοτρικλίνου χειρὶ βασιλέως ἐπιδίδονται· δίδει συνήθειαν, εἰ ἄρα τιμηθῇ πρωτοσπαθάριος ἐν τῷ ἅμα, λ. α', καὶ τῷ δευτέρῳ ὑπὲρ τῶν πλακῶν ν. κδ'.
B Εἰ δὲ καὶ πατρίκιος ὁ αὐτὸς ἐν ταυτῷ τιμηθῇ, δίδωσι συνήθειαν ὡς οἱ πατρίκιοι. Ὀγδόη ἡ τῶν ἐν αὐτοῖς πατρικίων ἀξία, ἧς βραβεῖον, πλάκες, ὁμοίως σὺν κωδικέλλοις ὡς πᾶσι τοῖς πατρικίοις δίδονται. Οὐ διαλλάττουσι δὲ ἐν ταῖς αὐτῶν στολαῖς τῆς τῶν πρωτοσπαθαρίων ἀμφιάσεως πλὴν λώροις καὶ μόνον, εἰ ἄρα καὶ ἡ τῶν πcωτοσπαθαρίων αὐτοῖς ἐφέπεται δόξα, οὐδὲ κωλύονται οἱ πραιπόσιτοι ἐν ὀφφικίοις διαπρέπειν, οἷον ἄν ἐστιν ὀφφίκιον, τοῦ εἶναι καὶ πραιπόσιτος καὶ ὀφφικιάλιος. Παρέχουσιν δὲ συνήθειαν οἱ πατρίκιοι εὐνοῦχοι καθὼς καὶ οἱ βαρβάτοι. Παρὰ δὲ τῶν εἰς ὀφφίκια προβαλλομένων πάντων ἐκκομιζομένου τοῦ πραιποσίτου, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ βασιλέως, τὴν ἀπόκρισιν τῆς προβλήσεως, λαμβάνειν τὸν αὐτὸν πραιπόσιτον καθ' ἕκαστον ὀφφικιάλιον
C συνήθειαν ν. κδ'. Μηδεὶς τοίνυν παραβαινέτω τὴν τοιαύτην τάξιν τε καὶ στάσιν τῶν ἐκτιθεμένων ἀξιωμάτων, ἢ ἄλλως πως ταύτας μετερχέσθω, πλὴν τῶν κληρικῶν καὶ μόνον. Οὗτοι γὰρ λόγῳ μόνῳ μετέρχονται τὰς ἀξίας. Ἡ δὲ τῶν πρωτοσπαθαρίων ἀξία διὰ βασιλικῆς χειρὸς μετὰ ἐπιριπταρίου βασιλικοῦ ἐπισυγκλείεται. Ταύτας δὲ τὰς συναγομένας συνηθείας τῶν ἀξιωμάτων παρὰ τοῦ παπίου καὶ τοῦ δευτέρου μερίζεσθαι αὐτοῖς ἐπ' ἴσης [87] ἄνευ τῆς συνηθείας τυῦ χρυσοτρικλίνου, ὅτι μονομερῶς τοῦ παπία ἐστί. Τῶν δὲ πλακῶν καὶ τῶν μαγίστρων καὶ τῶν πριμικηρίων καὶ τῶν κουβικουλαρίων μονομερῶς λαμβάνει αὐτὰ ὁ δεύτερος, καθὼς ἀνωτέρω διαγορεύει (2). Τοῦ δὲ τιμίου σταυροῦ τῷ Αὐγούστῳ μηνὶ ἐξέρχεται (3) ὁ παπίας, καὶ εἴ τι ἂν ἐπισυνάξει, ἔχει αὐτὰ, καὶ ἐξ αὐ-
D τῶν δίδωσιν καὶ τῷ δευτέρῳ μέρος τι. Εἰ δὲ δι' ἀδυναμίαν εἴτε νόσον οὐκ ἐξέρχεται ὁ παπίας, ἐξέρχεται ὁ δεύτερος, καὶ εἴ τι ἂν ἐπισυνάξει, μερίζονται αὐτὰ ὅ τε παπίας καὶ ὁ δεύτερος ἐξ ἴσης. Ἐπέχει (4) δὲ ὁ

VARIÆ LECTIONES.

[87] ἐφίσσης cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(2) Nempe ὁ διαγορεύων vel auctor. Possit quoque ἀνωτέρω pro τὰ ἀνωτέρω accipi, *quemadmodum superiora edicunt*.

(3) Ante hoc verbum videtur ob similitudinem excidisse ἐξερχομένου. Conf. p. 311. M. tamen editis plura non habent.

(4) Verti *curat*, id est habet inspectionem tam hominum, ut diætariorum, candelaptarum, etc., quam rerum non animatarum, ut olei, quo nempe illi officium faciant, hoc ne desit. Ἐπέχειν τινί est eminere super aliquem, imminere, invigilare, habere oculum super ipso, imperare. Thucydides p. 572 naves Lacedæmoniorum navibus Atticis instantes, vigili oculo observantes, ne elaberentur,

παπίας τᾶς ἓξ ἑβδομάδας (5) τοὺς διαιταρίους καὶ τὸ A ἔλαιον τῶν καμαρῶν τοῦ χρυσοτρικλίνου σὺν τῶν κανδηλαπτῶν. Τὸ δὲ ἔλαιον τοῦ πολυκανδήλου τοῦ κατὰ τὸ μέσον κρεμαμένου τοῦ χρυσοτρικλίνου καὶ τῶν λοιπῶν πολυκανδήλων καὶ ψιαθίων (6), ἐπικρατοῦσιν αὐτὰ αὐτοὶ οἱ κανδηλάπται. Ἐπέχει δὲ καὶ τοὺς λούστας καὶ τοὺς καμηνάδας καὶ τοὺς κανδηλάπτας τοῦ λαυσιακοῦ καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τοὺς ὡρολόγους καὶ τοὺς ζαράβας (7), καὶ ὅστις ἐξ αὐτῶν λείψῃ, ἔχει ἐξουσίαν ποιεῖν ἀννισηκοῦντας, καὶ λαμβάνει ν. ρ' (8) συνήθειαν αὐτῶν, εἰς μὲν τοὺς πριμικηρίους ιθ', καὶ εἰς τοὺς διαιταρίους καὶ λοιποὺς ἀνὰ ν. ς', λαμβάνουσι δὲ καὶ οἱ πριμικήριοι ν. α', καὶ ὁ λαὸς ε'. Ἐπέχει δὲ καὶ ὁ δεύτερος τὰ σελλία καὶ τοὺς διαιταρίους καὶ τὸν πριμικήριον αὐτῶν καὶ τὰ στέμματα καὶ τὰς ἐσθῆτας τῶν βασιλέων καὶ τὰ βῆλα τοῦ χρυσοτρικλίνου B καὶ τοὺς ἐπὶ τῶν ἀλλαξίμων καὶ τοὺς βεστήτορας σὺν τῶν πριμικηρίων αὐτῶν καὶ τὰ σκεύη τῶν ἀξιωμάτων (9) καὶ τοὺς ἐπὶ τῶν ἀξιωμάτων (10), οἳ καὶ συνάγουσιν τὰ ἀξιώματα παρὰ τῶν λαμβανόντων τὰς ἀξίας. Καὶ ὅστις ἐξ αὐτῶν λείψῃ, ἵνα παρέχει ὁ μέλλων γίνεσθαι τὰς συνηθείας τῷ δευτέρῳ, καθὼς καὶ ὁ παπίας λαμβάνει. Εἰς δὲ τὰς προελεύσεις ἵνα συνάγονται οἱ βεστήτορες καὶ οἱ πριμικήριοι πάντες, καὶ βαστάζουσιν τὰ κορνίκλια σὺν τοῖς στέμμασιν. Συνάγεσθαι δὲ τοὺς ἀμφοτέρων διαιταρίους καὶ βαστάζειν εἰς τὰς προελεύσεις τὰ ταβλία (11) τὰ βασιλικὰ μετὰ τῶν ἀλλαξίμων. Ἀκολουθεῖν δὲ εἰς τὰς προελεύσεις τοὺς ῥάπτας τοὺς βασιλικοὺς καὶ τοὺς χρυσοκλαβαρίους καὶ τοὺς χρυσοχοῦς, βαστάζοντες καὶ αὐτοὶ σπαθία τὰ βασιλικὰ εἰς τὰς θήκας αὐτῶν (12). Καὶ λαμβάνειν αὐτοὺς παρὰ C τοῦ βαρβάρου (13) μαϊουμᾶν εἰς τὰ πρόκενσα. Λαμβάνειν δὲ καὶ ξύλον τὸν παπίαν τῇ ἑβδομάδι [88] πίσ-

impeditus nequeat [e palatio cum cruce] exire papias, exit deuterus, et quidquid stipis inde collegerit, id partiuntur æqualiter, ipse atque papias. Habet autem papias sub inspectione sua diætarios per sex [magni jejunii] septimanas ; et oleum fornicum chrysotriclinii et candelarum accensores. Oleum vero multifidi candelabri, quod in medio chrysotriclino suspensum est, et reliquorum polycandelorum, ipsi candelaptæ sufficiunt. **420** Curat etiam balneatores, et caminorum calfactores, et candelaptas lausiaci atque Justiniani, item horologos et zarabas. Quisquis eorum munere decesserit, habet præpositus potestatem eorum in locum alios substituendi, et accipit ab ipsis certum pecuniæ numerum in consuetudinem ; a primiceriis nempe nummos 19, et a singuliis diætariis et reliquis senos nummos. Accipiunt etiam primicerii unum et populus seu cætera turba. In universum deuterus curat regitque sellas seu thronos imperiales, et diætarios et primicerium ipsorum ; et stemmata seu infulas, et vestes imperiales, et vela chrysotriclinii, et qui a mutatoriis sunt, et vestitores eorumque primicerios, et vestes axiomatum [seu quibus recens honorati investiuntur,] et eos, qui sunt ab axiomatibus, qui nempe exigunt et collectant axiomata vel consuetudines pro novis dignitatibus ab honoratis dandas. Quisquis horum munere suo decesserit, in ejus locum sufficiendi alium facultas est deutero, debetque ipsi novo munere mactandus tantumdem, quantum modo dicebamus papiæ deberi. In processionibus id curæ est deutero, ut coeant vestitores et primicerii omnes, et ferant corniclia seu capsulas vel pyxides cum coronis intus repositis ; item ut coeant omnium

VARIÆ LECTIONES

[88] τῇ ἑβδομάδα cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

ἐπεχουσας appellat. Hinc inferius p. 423 legimus episcopos ἐπεχομένους, qui sub inspectione archiepiscopi aut metropolitani sunt. Apud Cedrenum p. 547 dicitur philosophia πάντων ἔποχος, quod potest verti *rebus omnibus exaltior* et *rebus omnibus invigilans, imperans*, leges præscribens. Valde luculentus est locus Procopii Vandal. l. I, p. 102 ed. Hoesch., ubi narrans de insolentia Vandalorum et Arianorum erga ecclesias et sacerdotes orthodoxorum, τοὺς ἱερέας, οὓς ἂν λάβοιεν, ἐρράπιζόν τε καὶ ξαίνοντες κατὰ τοῦ νώτου πολλάς, ὑπηρετεῖν D σφισιν ἐκέλευον, ὅσα δὴ ἐπέχειν [id est ἐπιτάττειν, ἐπιστέλλειν] τῶν οἰκετῶν τοῖς ἀτιμοτάτοις εἰώθεισαν. Pari modo dicunt ἐνέχειν pro *curare, invigilare* alicui rei, ἐνοχή *inspectio*, ἔνοχος *inspector, præfectus*; v. Du Cange v. Αρχων τῶν φώτων, ubi legitur : ὁ ἔχιον τὴν ἐνοχὴν τῶν νεοφωτίστων.

(5) Forte intelliguntur sex septimanæ quadragesimalis jejunii.

(6) Ψίαθος et ψιάδιον est *storea, matta et junco plexa*. Quæ quid huc faciat non video. Καμινάδες quoque sunt *camini*, non *caminorum calfactores*; atqui hos videtur loci nexus requirere. F. tamen καμινάδες sic dicti ut βαλαντάδες p. 463, ubi vide.

(7) Barbaricum esse hoc vocabulum, liquet ; ad quam vero nationem pertineat, non novi. Arabica lingua nihil hic commodi præstat. Est quidem in ea *Zarrab, percussor pulsator*, et posset ergo de pulsatore τοῦ σημάντρου seu ligni horas precum et conventus in ecclesiam indicantis accipi. Verum videtur hoc officium ad τοὺς ὡρολόγους pertinuisse, a quibus hi Zarabæ diversi nominantur ; et *Zarrab* non in specie pulsatorem talis ligni, sed rei cujuscunque tandem, ut cursorem monetæ, percussorem tympani, etc., notat.

(8) Quid sibi hic loci velit hoc compendium, non exputo. Solet alias *centenarium* seu massam centum auri librarum significare; quod tamen huc non quadrare, ultro patet. *Miliaresia* in Latinis substitui ex conjectura.

(9) Supellex axiomatum sunt e. c. virgæ aureæ ostiariorum et silentiariorum, codicilli et tabulæ eburneæ patriciorum, torques candidatorum, etc.

(10(Hinc ut ex illo proxime sequente ο ἵκαὶ συνάγουσι τὰ ἀξιώματα ἀπὸ τῶν λαμοανόντων τὰς ἀξίας apparet, ἀξιώματα hic notare idem, quod notant αἱ συνήθειαι, consuetudines, taxæ solvendæ pro novo munere.

(11) Non hic de tabliis seu prætextis vestimentorum cogitandum, sed sunt tabulæ vel areæ vestiariæ vastæ, latæ, formæ quadratæ, cum τὰ κορνίκλια sint pyxides cylindricæ.

(12) Non enim nudis gladiis, sed in Vagina conditis astabant protectores principibus et archontibus, ut exemplo memorabili Ardeschiris apud Procopium Vandalic. I. II, sub finem, p. 162, ed. Hœschel.

(13) Quis hic sit *barbarus*, fateor me nescire. Si

[palatiorum puta] diætarii, et gerant in processionibus tabulas imperialibus mutatoriis onustas; item ut processiones sequantur sutores imperiales et auroclavarios et aurifabros. Officium quoque deuterorum est, ut spathas imperiales vaginis suis reconditas gerant, et a barbaro [seu capitaneo hetæriæ] majumam nomine processionum accipiant. Debet etiam papias lignum in septimana vice una et deuterus quoque vice una accipere. Hæc omnia custodiri, observari et peragi oportet, neque turbari, sed firma et immota manere, quemadmodum pia et Deo plena majestas nostra constituit, itemque antiquis temporibus qui ante nos pie regnarunt, qua par erat, ordinarunt.

σαν μίαν, καὶ τὸν δεύτερον πίσσαν μίαν. Ταῦτα δὲ πάντα φυλάττεσθαι, τηρεῖσθαί τε καὶ πράττεσθαι ἀπαρασάλευτα καὶ διαμένειν βέβαια, καθὼς ἡ εὐσεβὴς καὶ ἔνθεος βασιλεία ἡμῶν ἐξέθετο, ὡς καὶ ἐξ ἀρχαίων τῶν χρόνων παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν εὐσεβῶς βασιλευσάντων δικαίως ἐξετέθη.

De dignitatibus quas eunuchi solo imperatoris edicto consequuntur.

Novem proprie et stricte sunt tales dignitates: domini paracœmomenus seu accubitor; domini protovestiarius; præfectus mensæ domini; præfectus mensæ imperatricis; papias magni palatii; deuterus magni palatii; pincerna Augustæ; papias magnauræ et papias Daphnes. Possunt tamen in universum eunuchi dignitates omnes obtinere, quas barbati, præter eparchi seu præfecti urbis et quæstoris et domesticorum dignitates.

Ὅσαι διὰ βασιλικοῦ λόγου προσγίνονται τούτοις ἀξίαι.

Αἱ δὲ λόγῳ προσγινόμεναι τούτοις ἀξίαι εἰσὶ καὶ αὗται τὸν ἀριθμὸν κυρίως θʹ· ὁ παρακοιμώμενος τοῦ δεσπότου. ὁ πρωτοβεστιάριος τοῦ δεσπότου, ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης τοῦ δεσπότου, ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης τῆς Αὐγούστης. ὁ παπίας τοῦ μεγάλου παλατίου, ὁ δεύτερος τοῦ μεγάλου παλατίου, ὁ ἐπιγκέρνης τοῦ δεσπότου, ὁ πιγκέρνης τῆς Αὐγούστης, ὁ παπίας τῆς μαναύρας, ὁ παπίας τῆς Δάφνης. ἀλλὰ μὴν καὶ αἱ ἄλλαι πᾶσαι, ὅσαι καὶ τοῖς βαρβάτοις προσγίνονται, πλὴν τῆς τοῦ ἐπάρχου καὶ κυέστωρος καὶ δομεστίκων ἀξίας·

421 Caput II.

Has igitur omnes dignitates utriusque generis, tam re et solemnibus cum cæremoniis, quam verbis attributas cum studeamus distincto perpicuoque et accurato sermone persequi, æquum non putamus, o amici, cum dictis tractationi finem imponere, sed potius necesse videtur, ut, (quod maxime nobis indagandum et declarandum erat, et vos a me rogastis), plenam omnibus numeris perhibeamus expositionem de præsessionibus et præcedentiis harum dignitatum. Propterea repetituri tanquam in recapitulatione jam dictarum dignitatum nomina, dabimus nunc operam, ut cujusque ordinem et appellationem et propriam sedem perspicue breviterque tanquam in canone quodam aut laterculo declaremus. Oportet enim artoclinam, cujus est dignitates ad sacram mensam assessuras intro vocare, omnes eas probe nosse, sacrorumque imperialium conviviorum cæremonias et directionem gemino modo

Τόμος Β.

Ταύτας οὖν ἁπάσας τὰς ἔργῳ καὶ λόγῳ (14) διδομένας ἀξίας σαφεῖ καὶ ἀκριβεῖ λόγῳ παραστῆσαι σπουδάσαντες, οὐ δίκαιον ἐκρίναμεν, ὦ φίλοι, μέχρι τούτων καταπαῦσαι τὸν λόγον, ἀλλὰ καί, ὃ μάλιστα ὑμῖν ζητητέον, τῆς περὶ τῶν καθεδλῶν ἀκριβείας καθάψασθαι καὶ τὴν ὑπόθεσιν εἰς πέρας ἀγάγαι, καθὰ ἐξητήσασθε. Καὶ γὰρ πάλιν ὡς ἐπ' ἀναλήψει ταῖς λεχθείσαις ἁπάσαις χρησάμενοι τὴν ἑκάστης τάξιν καὶ κλῆσιν καὶ οἰκείαν καθέδραν σαφέστερον ὑμῖν κανονῆσαι ἐπήχθημεν. Δεῖ γὰρ τὸν καλέοντα ἀρτικλίνην ταύτας μὲν ἁπάσας ἀκριβῶς εἰδέναι, ὡς ἔφαμεν, καὶ τὴν τῶν ἱερῶν βασιλικῶν κλητωρίων κατάστασιν διττῶς ποιεῖσθαι εἰς κόσμησιν, καὶ τῷ μὲν λόγῳ τὴν κλῆσιν τῆς ἑκάστου ἀξίας οἰκείας ἐκφέρειν, τῇ δὲ δεξιᾷ χειρὶ διὰ τοῦ σχήματος προσδεικνύειν τὸν ἑκάστῃ ἁρμόζοντα τόπον, καὶ τὸν μὲν πρωτόκλητον φίλον πρὸς τὸ εὐώνυμον προτρέπεσθαι μέρος (15), ὅπως ἡ τῆς βασιλικῆς ἀξίας (16) ἐπίδο-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

analogia hic obtinet vocabulorum in nostro frequentium, *hicanatus excubitus*, etc.. pro præfecto hicanatorum, excubitorum, barbarus hic erit præfectus barbarorum seu hetæriæ. Nunquam tamen alias in nostro codice sic appellatur.

(14) Potest hæc dictio significare et honoratos tam per brabeum, qua mero effato regio, et honoratos tam in ipso actu constitutos, quam vacantes, ἐμπράττους καὶ ἀπράττους.

(15) Similis huic locus est p. 55, ubi dicitur: Ὁ πατριάρχην καθέζεται ἐπὶ σελλίου ἐξ ἀριστερᾶς τοῦ βασιλέως. Ergo locus honoratior erat sinistra. Sane adhuc hodie est apud Turcas. *Animadverti*, ait Busbekius, p. 48, *apud eos digniorem haberi locum sinistrum, nisi quid aliud obstaret, quod eam partem gladius honestet et qui sit in parte dextera quodammodo gladium habeat sub manu ejus, qui sinistrum latus claudit, ille vero eum gestet liberum et expeditum.* Observaverat quoque cl. Leichius in Adversariis, notaverat e memoriis Trevoltinis Ann. 1707. p. 822, Abbatem Batelli id libello Romæ A. 1705, edito de Sarcophago marmoreo Probi Anicii et Probæ Falconiæ multa disputasse de more S. Pauli imaginem a dextra et S. Petri a sinistra collocandi, et demonstratum ivisse, sinistram fuisse honoratiorem. Non tamen apud Græcos quoque sinistram fuisse honoratiorem, evinci idoneo argumento potest, cum potius multa sint, quæ dextram illis habitam fuisse honestiorem clare testentur. Sane ubicunque imperator cum patriarcha procederet, semper dextram occupabat. Inter conditiones quibus Justinianus M. Theodabatum in regno Gothorum Italico confirmabat, erat, teste Procopio p. 173, init., et hæc, ut Theodahato nunquam poneretur statua soli, sed semper cum Justiniano, et sic. ut imp. dextram, ipse sinistram teneret. Multa possent talia exempla congeri. Sed parco in re manifesta.

(16) Accipio pro ἀξιώσεως munere, quo quis alterum dignum censet et donat. Cæterum non video, qui possit discus epulis onustus ad sinistram sedenti commodius quam ad dextram sedenti tradi.

σις εὐχερὴς τῷ πρωτοκλήτῳ γένηται φίλῳ, τὸν δὲ ἀπ' αὐτοῦ δεύτερον ἐν τοῖς δεξιοῖς προσκαλεῖσθαι, καὶ λέγειν· « Ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ὁ καῖσαρ, ὁ νωβελλήσιμος, ὁ κουροπαλάτης, ὁ βασιλεοπάτωρ, ἡ ζωστὴ πατρικία. » Εἰδέναι δὲ δεῖ, ὅτι αἱ ἓξ αὗται μόναι ἀξίαι ἐν τῇ ἀποκοπτῇ τραπέζῃ συνεστιῶνται τοῖς βασιλεῦσιν (17), αἱ δὲ λοιπαὶ πᾶσαι τῆς δευτέρας ὑπάρχουσι τάξεως (18), οἷον ὁ μάγιστρος, ὁ μάγιστρος (19). Εἰ δέ τις τούτων ὀφφίκιον τετίμηται (20), προκρίνεται τοῦ ἑταίρου, κἂν τάχα ἔσχατος ᾖ. Εἶτα, ὁ ῥαίκτωρ, ὁ σύγκελλος Ῥώμης (21), ὁ σύγκελλος Κωνσταντινουπόλεως. Εἰ δὲ καὶ τῶν τῆς Ἀνατολῆς πατριαρχῶν τύχοιεν [89] σύγκελλοι, προκρίνονται τούτων κατὰ τὰ ἴδια αὐτῶν πατριαρχία, εἶθ' οὕτως ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας, πατρίκιοι εὐνοῦχοι. Ὁ δὲ ὢν ἐξ αὐτῶν ἐν ὀφφικίῳ προκρίνεται τοῦ ἑτέρου. Ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ δομέστικος τῶν σχολῶν· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς τῶν Ἀρμενιακῶν· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς τῶν Θρᾳκησίων· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ κόμης τοῦ ὀψικίου· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς τῶν βουκελλαρίων· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Καππαδοκίας· ὁ ἀνθύπατος πα-

facere, scilicet voce dignitatis cuique singulari viro propriæ appellationem pronuntiare, et simul dextra manu gestuque decoro et consueto competentem cuique suum locum assignare; amicumque domini eum, qui primus introvocatur, ad sinistram domini manum ablegare, quo nempe sua majestas illi primo vocato eo facilius commodiusque dapes porrigere possit. Secundo autem loco vocatum ad dextram ablegare; et proclamare hoc tenore: *Patriarche Constantinopoleos; Cæsar; Nobilissime; Curopalata Basileopator; Zoste patricia.* Hæ nempe sex dignitates solæ simul cum imperatore in mensa apocopta seu privata et a cæteris separata epulantur. Reliquæ autem omnes sunt secundi ordinis, ut magister [primus], magister [secundus] et sic porro. Horum honoratorum si quis officio præterea mactus est, præhabetur alteri ejusdem quidem dignitatis viro, sed officio casso, etiamsi ipse postremus seu promotionis tempore recentissimus sit. Deinde evocatur rector; syncellus Romæ; syncellus CPoleos. Syncelli, si qui adsunt, patriarcharum orientalium, præcedunt et sequuntur ordine, quem in ordine ecclesiastico tenet suus cujusque patriarcha. Dein archiepiscopus Bulgariæ; tum patricii eunuchi. Ho-

VARIÆ LECTIONES.

[89] τοίχυεν cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(17) Potest de collega imperii accipi, qualis erat Alexander, frater Leonis, sub quo regnante Cletorologium hoc concinnatum fuit. Cum tamen alias οἱ βασιλεῖς sint Augustus et Augusta, et inter mensæ separatæ membra Patricia Zoste nominetur, quæ erat in aula Augustæ præcipuæ dignitatis femina et post Augustam prima, et prorsus ad officium Augusti nihil faciebat, dicunturque præterea, Augusta ubi nulla esset, celebrari non potuisse convivia XIX accubituum, admodum probabile est, Augustum et Augustam præsedisse, quo accedit, sex tantum dignitates hic recenseri, quæ ad mensam separatam admitterentur; et tamen ubique per hoc Cletorologium leguntur illi mensæ præter Augustum duodecim assedisse. Forte igitur aderant summorum illorum principum uxores et maritus Patriciæ Zostæ. Non ausim tamen hoc affirmare, recogitans summum aut fastum aut verecundiam Augustarum, quæ oppido raro proceribus se spectatum dabant. Et præterea non semper aderant Basileopatores, neque nobilissimi.

Et quod præcipuum est, Augustæ eodem modo. et iisdem temporibus, quo Augusti, conviviis solemnibus excipiebant uxores eorum procerum, quos Augustus penes se convivas haberet, v. ad p. 172 et p. 227. Etiam in convivio principis Moldaviæ, quo clerum et proceres suos excipit, et quod in multis cum solemnibus veterum impp. CPtanorum conviviis convenit, ut possit eorum imago merito dici, principissa non adest. Describit illud convivium La Croix in l'*Etat présent de l'Eglise Grecque*, l. I, c. 15, quem totum locum, quia Cletorologium hoc nostrum egregie illustrat, non pigebit contulisse. Colligas quidem e loco Nicetæ p. 232, feminas quoque regii sanguinis cum imperatore epulatas fuisse. Sed ille ibi de privatis epulis, non de publicis statis conviviis loquitur.

(18) Satis hæc verba indicant, reliquarum omnium dignitatum nullam ad separatam mensam fuisse admissam. Atqui tamen contrarium toties deinceps asseveratur.

(19) Credebam aliquando secundum ὁ μάγιστρος vitiose iteratum esse. Certe p. 423, tantum semel nominatur magister. Verum potest librarius defendi. Nam et alibi nostri Codicis memorantur duo magistri, quorum unus videtur in parte Augusti majoris, alter in parte minoris, aut potius unus in parte Augusti, alter in parte Augustæ fuisse. Luitprando ad XXIV diversa officia primi ordinis aulæ Byzantinæ cum præposito magistri nomine recensenti in Historia derogare fidem nolim.

Forte illa ætate, qua CPli ille erat prima vice, circa A. C. 947, magistri nomen præmittebatur primariis quibusque dignitatibus. In nostro tamen codice semper hic tenor obtinet *patricius* et *anthypatus* ille vel ille. Tempore post titulus prohedri in usum veniebat, *prohedrus et protovestiarius*, *prohedrus et canicleus*, et sic porro.

(20) Atqui magister officiorum non mera dignitas, sed ipum officium unum de præcipuis erat. Τούτων itaque non de magistris, de quibus proxime præcessit sermo, sed de ταῖς λοιπαῖς τάξεσιν accipiendum, quæ deinceps nominantur: ut patricius in officio constitutus, etiamsi recens creatus, præcedit patricio officium non gerenti, etiamsi veteri.

(21) Quamvis sæculo X rarius CPlin irent legati pontificis Romani, quam sæc. V et VI cum adhuc imp. CPtano Roma pareret, nonnunquam negotiis expediundis Roma illuc legati mittebantur, syncelli seu vicarii Pontificum plerumque. Cardinales enim tum nondum valde frequentes erant, quamvis noti jam essent, ut patet e Nostro p. 428. Rarius quidem legitur nomen syncellorum sedis Romanæ; fuisse tamen illi quoque suos syncellos, et ex hoc loco et ex aliis patet, quæ Du Cange v. *Syncellus* collegit. Docet quoque Noster, Romanæ sedis clerum CPtano præhabitum, ordinem scilicet quemque suo pari, fuisse.

rum quisquis officio honoratus est, præfertur alteri [non honorato alia præter patriciatum dignitate]. Tum sequuntur hoc ordine : Proconsul patricius et strategus Anatolicorum seu Orientalium; pronconsul patricius et domesticus scholarum ; proconsul patricius et strategus Armeniacorum ; proconsul patricius et strategus Thracesiorum ; proconsul patricius et comes opsicii ; proconsul patricius et strategus Bucellariorum ; proconsul patricius et strategus Cappadociæ ; proconsul patricius et strategus Charsiani ; proconsul patricius et strategus Coloniæ ; proconsul patricius et strategus Paphlagoniæ ; proconsul patricius et strategus Thraciæ ; proconsul **422** patricius et strategus Macedoniæ ; proconsul patricius et strategus Chaldiæ ; proconsul patricius et strategus et domesticus excubitorum ; proconsul patricius et eparchus seu præfectus Urbis ; proconsul patricius et strategus Peloponnesi ; proconsul patricius et strategus Nicopoleos ; proconsul patricius et strategus Cibyrrhæotarum ; proconsul patricius et strategus Græciæ ; proconsul patricius et strategus Siciliæ ; proconsul patricius et strategus Strymonis ; proconsul patricius et strategus Strymonis ; proconsul patricius et strategus Cephaleniæ ; proconsul patricius et strategus Thessalonicæ ; proconsul patricius et strategus Dyrrachii ; proconsul patricius et strategus Sami ; proconsul patricius et strategus Ægæi maris, proconsul patricius et strategus Dalmatiæ ; proconsul patricius et strategus Chersonis ; proconsul patricius et sacellarius ; proconsul patricius et genicus logothetes vel generalis rationalis ; proconsul patricius et quæstor : proconsul patricius et logothetes rei militaris ; proconsul patricius et drungarius vigiliæ ; proconsul patricius et drungarius rei maritimæ ; proconsul patricius et logothetes cursus ; proconsul patricius et logothetes gregum ; proconsul patricius et domesticus hicanatorum ; proconsul patricius et domesticus numerorum ; proconsul patricius et domesticus optimatum ; proconsul patricius et comes castrorum ; proconsul patricius et chartularius sacellii ; proconsul patricius et chartularius vestiarii ; proconsul patricius et chartularius caniclii ; proconsul patricius et protostrator ; proconsul patricius et protasecretis ; proconsul patricius et comes stabuli ; proconsul patricius et præfectus idici vel rei privatæ ; proconsul patricius et magnus curator ; proconsul patricius et curator palatii manganorum ; proconsul patricius et magister supplicationum ; proconsul patricius et præfectus orphanotropheorum ; proconsul patricius et demarchus Venetorum ; proconsul patricius et demarchus Prasinorum. **423** Quod si autem, qui hæc officia gerunt, non omnes simul proconsules quoque fuerint, sed in nudo patriciatu suam aliqui dignitatem, sive strategi, sive domestici, sive officialis alterius, adierint, talibus præfe-

A τρίκιος καὶ στρατηγὸς τοῦ Χαρσιανοῦ· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Κολωνείας· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Παφλαγωνίας· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς τῆς Θρᾴκης· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Μακεδονίας· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Χαλδίας· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς καὶ δομέστικος τῶν ἐξσκουβιτόρων· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ ἔπαρχος τῆς πόλεως· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Πελοποννήσου· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Νικοπόλεως. ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς τῶν Κιβυῤῥαιωτῶν· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Ἑλλάδος· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Σικελλίας· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Στρυμῶνος· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ B στρατηγὸς Κεφαληνίας· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Θεσσαλονίκης· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς τοῦ Δυῤῥαχίου· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς τῆς Σάμου· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς τοῦ Αἰγαίου πελάγους· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Δαλματίας· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Χερσῶνος· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ σακελλάριος· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ γενικὸς λογοθέτης· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ κυέστωρ· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ λογεθέτης τοῦ στρατιωτικοῦ· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ δρουγγάριος τῆς βίγλης· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ δρουγγάριος τῶν πλοΐμων· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ λογοθέτης τοῦ δρόμου· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ λογοθέτης τῶν ἀγελῶν· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ C δομέστικος τῶν ἱκανάτων· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ δομέστικος τῶν νουμέρων· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ δομέστικος τῶν ὀπτημάτων· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ κόμης τῶν τειχέων· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ χαρτουλάριος τοῦ σακελλίου· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ χαρτουλάριος τοῦ βεστιαρίου· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ χαρτουλάριος τοῦ κανικλείου· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ πρωτοστράτωρ· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ πρωτοασηκρήτης· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ κόμης τοῦ στάβλου· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ ἐκ προσώπου τῶν θεμάτων· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ ἐπὶ τοῦ εἰδικοῦ· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ μέγας κουράτωρ· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ κουράτωρ τῶν μαγγάνων· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος D καὶ ὀρφανοτρόφος· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ δήμαρχος Βενέτων· ὁ ἀνθύπατος πατρίκιος καὶ δήμαρχος Πρασίνων. Εἰ δὲ μὴ εἶεν πάντες ἀνθύπατοι οἱ ἐν τοῖς ὀφφικίοις τεταγμένοι, ἀλλ' ἐν μόνῃ τῇ τῶν πατρικίων ἀξίᾳ τὰ στρατηγάτα [90] ἢ τὰ δομεστικάτα ἢ τὰ ὀφφίκια προσελάβοντο. οἱ μὲν λιτοὶ ἀνθύπατοι τῶν ἐν τοῖς ὀφφικίοις τεταγμένων πατρικίων ἐν ταῖς καθέδραις προκρίνονται, δηλονότι ἕκαστος αὐτῶν κατὰ τὴν ἐπίδοσιν τοῦ κωδικέλλου αὐτοῦ τῷ βαθμῷ προτιμώμενος, πλὴν τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀνατολικῶν καὶ τοῦ δομεστίκου τῶν σχολῶν· οὗτοι γὰρ μόνοι, καὶ μὴ ὄντες ἀνθύπατοι, ἐν τῇ καθέδρᾳ τῶν ἀνθυπά-

VARIÆ LECTIONES.

[90] στρατηγάτα em. R., στρατηγήματα cod. et ed.

των ὑπερέχουσιν ἅπαντας. Εἰ δέ τινες ἐξ αὐτῶν, εἴτε A ἐκ τῶν ἀνθυπάτων, εἴτε ἐκ τῶν λιτῶν πατρικίων, ἢ εἰς στρατηγάτα ἀνήχθησαν, εἴτε ἐν ἄλλῳ τῳ διὰ λόγου προσγινομένῳ ἀξιώματι, ἕκαστος αὐτῶν κατὰ τὴν τοῦ ὀφφικίου οἰκείαν δόξαν καὶ τῆς καθέδρας ἀπολαύει. Οὐ μὴν δὲ κατὰ τὴν τάξιν τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐπιδόσεως τοῦ κωδικέλλου κἂν τάχα τύχῃ ὁ ἔσχατος τῷ βαθμῷ προκριθῆναι τοῦ πρώτου ἐν οἱῳδήποτε ὀφφικίῳ τῷ διὰ λόγου προσγινομένῳ. Εἰ δὲ καὶ παγανοὶ τύχοιεν χωρὶς ὀφφικίων πατρίκιοι, ὑποπίπτουσι τοῖς τὰ ὀφφίκια ἔχουσι πατρικίοις. Εἰ δέ τις ἐκ τῶν λεχθέντων ὀφφικίων διαδεχθῇ, κατὰ τὸν πρῶτον βαθμὸν τῆς τάξεως τοῦ κωδικέλλου αὐτοῦ ἀναστραφήσεται ἐν τῇ κλήσει. Κλητωρεύονται δὲ ἅπαντες οὕτως·

runtur quoad sessionem simplices proconsules, ita nempe, ut gradum hi teneant secundum tempus traditorum sibi codicillorum; exceptis solis stratego Anatolicorum et domestico scholarum. Hi enim soli, etiamsi proconsules non fuerint, sessione tamen præhabentur proconsulibus omnibus. Si quis autem, eorum, proconsulum puta patriciorumve simplicium, ad strategi dignitatem ullumve aliud eorum officiorum promoveatur, quæ solo domini edicto impetrantur: tunc sedet eorum unusquisque in loco non eo, quem ut proconsul patriciusve obtineret, sed eo quem officii sui gloria et auctoritas deposcit; non tamen secundum ordinem gradus traditorum codicillorum. Contingat enim quocunque tandem officio eorum, quæ per mandatum impertiuntur, ut qui juxta tempus promotionis ultimus deberet esse, præcedat eum, qui promotorum antiquissimus est. Si qui autem pagani sint, hoc est officiis cassi, patricii, cedunt gradu patriciis officia gerentibus. Si quis in dictorum officiorum aliquo successorem nactus fuerit, procedetur cum eo in evocatione secundum gradum qui antea ipsi competebat ex ordine codicilli sui. Omnes autem introvocantur hoc modo.

Τόμος Γ'. — Τῆς [91] τῶν διαφόρων ἀξιωμάτων καθολικῆς καθέδρας· B

Ὁ μάγιστρος· ὁ ῥαίκτωρ· ὁ σύγκελλος· ὁ πατρίκιος καὶ πραιπόσιτος· οἱ πατρίκιοι οἱ εὐνοῦχοι· οἱ ἀνθύπατοι πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ κατὰ τὰ στρατηγάτα ἢ τὰ ὀφφίκια αὐτῶν· ἀνθύπατοι πατρίκιοι λιτοὶ κατὰ τοὺς κωδικέλλους αὐτῶν· πατρίκιοι στρατηγοὶ κατὰ τὰ στρατηγάτα αὐτῶν ἢ τὰ ὀφφίκια αὐτῶν· ὁ πραιπόσιτος μὴ ὢν πατρίκιος (εἰ δὲ καὶ ἐν ὀφφικίῳ τετίμηται, προκρίνεται τοῦ ἑτέρου). ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ στρατηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν. ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ δομέστικος τῶν σχολῶν· οἱ πρωτοσπαθάριοι στρατηγοὶ τῶν Ἀνατολικῶν θεμάτων κατὰ τὰς στρατηγίας αὐτῶν· ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ δομέστικος τῶν ἐξκουβιτόρων· ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ ἔπαρχος τῆς πόλεως· οἱ πρωτοσπαθάριοι καὶ στρατηγοὶ τῶν θεμάτων τῆς Δύσεως κατὰ τὰ στρατηγάτα αὐτῶν· C οἱ μητροπολῖται· οἱ ἀρχιεπίσκοποι κατὰ τοὺς θρόνους αὐτῶν· ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ σακελλάριος· οἱ ἐπίσκοποι οἱ ἐπεχόμενοι· πριμικήριοι εὐνοῦχοι τοῦ κουβουκλείου (εἰ δὲ καὶ πρωτοσπαθάριοί εἰσιν, προκρίνονται τῶν λιτῶν πριμικηρίων· εἰ δὲ καὶ ὀφφίκια προσελάβοντο, καὶ εἶθ' οὕτως προκρίνονται τῶν λοιπῶν)· ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ λογοθέτης τοῦ γενικοῦ· οἱ ὀστιάριοι τοῦ κουβουκλείου· (εἰ δὲ καὶ ὀφφίκια ἔχοιεν, προκρίνονται τῶν ὁμοτίμων)· ὁ κυέστωρ καὶ μὴ ὢν πρωτοσπαθάριος· ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ λογοθέτης τοῦ στρατιωτικοῦ· ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ δρουγγάριος τῆς βίγλης· ὁ οἰκονόμος τῆ Μεγάλης Ἐκκλησίας, καθὰ τὰ νῦν ἐτιμήθη· ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ λογοθέτης τοῦ δρόμου· ὁ D πρωτοσπαθάριος καὶ δρουγγάριος τῶν πλοΐμων· ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ λογοθέτης τῶν ἀγελῶν· ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ ἐπὶ τῶν βασιλικῶν· ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ δομέστικος τῶν ἱκανάτων· ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ δομέστικος τῶν νουμέρων· ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ δομέστικος τῶν ὀπτημάτων· ὁ πρωτο-

Caput III. — *De sessione dignitatum in universum.*

Primus sedet magister, tum rector, dein syncellus; patricius et præpositus idem; patricii eunuchi; proconsules patricii et strategi secundum strategata, id est, præturas aut provincias suas aut officia sua; proconsules patricii simplices secundum æram codicillorum suorum; patricii strategii [et officiales, qui non sunt simul proconsules] secundum strategata sua aut officia sua; præpositus qui non est patricius; si autem simul officio fungitur, præit alteri [idem officium gerenti]; protospatharius et strategus Anatolicorum; protospatharius et domesticus scholarum; protospatharii et strategi peculiarium per Orientem thematum vel provinciarum secundum ordinem suorum strategatorum; protospatharius et domesticus excubitorum; protospatharius et præfectus Urbis; protospatharii et strategi thematum Occidentis ex ordine suorum strategatorum; metropolitani; archiepiscopi secundum thronos vel sedes suas; protospatharius et sacellarius; episcopi sub inspectione superiorum pontificum constituti: primicerii eunuchi cubiculi; **424** qui si simul sunt protospatharii, præferuntur simplicibus primiceriis, idemque obtinet de iis, qui alia præterea officia gerunt; protospatharius et logothetes genici; ostiarii cubiculi, qui si simul officiis fungantur, præhabentur collegis suis; quæstor, etiamsi protospatharius non sit; protospatharius et logothetes fisci militaris; protospatharius et drungarius vigiliæ; œconomus Magnæ Ecclesiæ, ut hoc tempore gradum tenet; protospatharius et logothetes cursus; protospatharius et drungarius cursus; protospatharius et drungarius classiariorum; protospatharius et logothetes gregum; protospatharius et præfectus hominum imperialium seu basilicorum; protospatharius et domesticus hicanatorum; protospatharius et domesticus nume-

VARIÆ LECTIONES.

[91] περὶ aut διὰ ante τῆς excidisse putat R.

rorum; protospatharius et domesticus optimatum; protospatharius et comes castrorum; protospatharius et chartularius sacelli; protospatharius et chartularius vastiarii; protospatharius et chartularius canicliì; protospatharius et protostrator; protospatharius et protoasecretis; protospatharii ex persona, id est repræsentantes, thematum, unusquisque secundum ordinem sui thematis; protospatharius et comes stabuli; protospatharius et præfectus idici logi seu rationum privatarum; protospatharius et magnus curator; protospatharius et curator manganorum; protospatharius et magister libellorum supplicum; protospatharius et orphanotrophus; protospatharii et cleisurarchæ [seu præfecti limitum, vel et minorum, quam sunt strategata, præfecturarum]; protospatharius et demarchus Venetorum; protospatharius et demarchus Prasinorum; protospatharius et cæremoniarius; protospatharius et exstrategus Anatolicorum: protospatharius et exdomesticus scholarum; protospatharii et exstrategi singulorum thematum Orientalium; protospatharius et exdomesticus excubitorum; protospatharii et expræfecti; protospatharii et exstrategi themathum occidentalium; protospatharii et exquæstores; protospatharii chrysotriclinii; qui tamen olim præferebantur exstrategis et expræfectis; protospatharii judices; protospatharii de contubernio maglabitarum et articlinæ, protospatharii et archontes stabulorum; protospatharii et exofficiales, sedum officia, quæ olim tenuerunt; protospatharii et basilici secundum promotiones suas; protospatharii et asecretis; protospatharii urbani; protospatharii exotici vel suburbani aut et provinciales. Quod si autem non omnes illi fuerint protospatharii, qui dignitates per mandatum obtingentes tenent, quantum quidem ad strategum provinciarum Orientalium et Occidentalium attinet, hi, quandoquidem **425** dignitate gaudent, ideo quod cum ea brabeum simul non acceperint, non cedunt sede et præcedentia suis provinciis conveniente; sed eam sedem obtinent, quæ suis provinciis assignata est. Præfectus urbis et quæstor pari jure fruuntur. Reliqui autem omnes dignitatum insignibus simul et officiis honorati semper illis præhabentur, qui secum eadem insignia dignitatum, sed absque officiorum muneribus, obtinuerint. In ordine autem officiorum quisque locum sibi proprium occupat. Post protospathariorum classem introducitur secunda, nempe spatharocandidatorum [seu spathariorum et candidatorum], ut qui simul spa-

A σπαθάριος καὶ κόμης τῶν τειχέων· ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ χαρτουλάριος τοῦ σακελλίου· ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ χαρτουλάριος τοῦ βεστιαρίου· ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ χαρτουλάριος τοῦ κανικλείου· ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ πρωτοστράτωρ· ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ πρωτοασηκρήτης· οἱ πρωτοσπαθάριοι ἐκ προσώπου τῶν θεμάτων κατὰ τὸ ἴδιον ἑκάστου θέμα· ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ κόμης τοῦ στάβλου· ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ ἐπὶ τοῦ εἰδικοῦ λόγου· ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ μέγας κουράτωρ· ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ κουράτωρ τῶν μαγγάνων· ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων· ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ ὀρφανοτρόφος· οἱ πρωτοσπαθάριοι καὶ κλεισουράρχαι· ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ δήμαρχος τῶν Βενέτων· ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ δήμαργος τῶν Πρασίνων· ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ ἐπὶ τῆς καταστάσεως· ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ ἀπὸ

B στρατηγῶν τῶν Ἀνατολικῶν· ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ ἀπὸ δομεστίκων τῶν σχολῶν· οἱ πρωτοσπαθάριοι καὶ ἀπὸ στρατηγῶν τῶν Ἀνατολικῶν θεμάτων· ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ ἀπὸ δομεστίκων τῶν ἐξσκουβιτόρων· οἱ πρωτοσπαθάριοι καὶ ἀπὸ ἐπάρχων· οἱ πρωτοσπαθάριοι καὶ ἀπὸ στρατηγῶν τῆς δύσεως· οἱ πρωτοσπαθάριοι καὶ ἀπὸ κυεστόρων (οἱ πρωτοσπαθάριοι τοῦ χρυσοτρικλίνου προεκρίθησαν πάλαι [92] τῶν ἀπὸ στρατηγῶν καὶ ἀπὸ ἐπάρχων)· οἱ πρωτοσπαθάριοι καὶ κριταί· οἱ πρωτοσπαθάριοι τοῦ μαγλαβίου καὶ ἀρτικλῖναι· οἱ πρωτοσπαθάριοι καὶ ἄρχοντες τῶν στάβλων· οἱ πρωτοσπαθάριοι καὶ ἀπὸ ἀφφικίων κατὰ τὰ ποτε ὀφφίκια αὐτῶν· οἱ πρωτοσπαθάριοι καὶ βασιλικοὶ κατὰ τὰς, προβολὰς αὐτῶν· οἱ πρωτοσπαθάριοι καὶ ἀσηκρῆται· οἱ πρωτοσπαθά-

C ριοι οἱ διὰ πόλεως· οἱ πλωτοσπαθάριοι οἱ ἐξωτικοί. Εἰ δὲ μὴ εἶεν πάντες πρωτοσπαθάριοι, καὶ τὰς διαλόγου προσγινομένας ἀξίας κατέχουσιν, οἱ νῦν στρατηγοί, τῆς τε Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως οὐχ ὑποπίπτουσιν τῆς ἤδη λαχούσης αὐτῶν τῶν θεμάτων καθέδρας διὰ τὴν ἐλάττωσιν τοῦ βραβείου αὐτῶν, ὑπάρχοντος ἀξιώματος, ἀλλ' ἐν τῇ τάξει, ᾗ ἐτάχθησαν, κατὰ τὸ οἰκεῖον θέμα καθέζονται. Ὡσαύτως οὖν καὶ ὁ ἔπαρχος πόλεως καὶ ὁ κυαίστωρ. Οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ὀφφικιάλιοι ἐν τοῖς ὁμοτίμοις τῶν διὰ βραβείων διδομένων ἀξιωμάτων προτετίμηνται. Ἐν δὲ τῇ τάξει τῶν ὀφφικίων ἕκαστος αὐτῶν τὴν οἰκείαν τάξιν λαμβάνει. Μετὰ δὲ τῆς τῶν πρωτοσπαθαρίων τιμῆς δευτέρα ἡ τῶν σπαθαροκανδιδάτων εἰσάγεται τάξις, οἷον σπαθαροκανδιδάτοι καὶ ὀφφικιάλιοι κατὰ

D τὰ ὀφφίκια αὐτῶν· οἱ σπαθαροκουβικουλάριοι τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος· σπαθαροκουβικουλάριοι τοῦ κουβουκλείου· πρεσβύτεροι (22) οἱ βασιλικοί· οἱ πρεσβύτεροι καὶ ἡγούμενοι καὶ πρεσβύτεροι τῆς ἐκκλη-

VARIÆ LECTIONES

[90] πάλαι effecit R. ex incerto cod. compend.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(22) Vox hæc bis hic legitur, ut puto, otiose. Quæ secundo loco est, eam aut delendam, nullo dato successore, aut si cum alia permutari debet, pro ea sufficiendum ἀββάδες, *monachi*, putem. Et præterea τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας leg. Attamen p. 425, quoque legitur τῆς ἐκκλησίας, absque μεγάλης, ubi nulla alia, quam Magna Ecclesia seu S. Sophia intelligitur. Huc quoque refero dictionem τῶν οἴκων p. 417, ubi dubium, βασιλικῶν, an εὐαγῶν subintelligi debeat. Monachos ad Magnam Ecclesiam pertinuisse constat. Ubi autem sunt monachi, ibi quoque presbyteri et hegumeni locum habent.

σίας· οἱ σπαθαροκανδιδάτοι καὶ ἀπὸ στρατηγῶν· οἱ σπαθαροκανδιδάτοι τοῦ χρυσοτρικλίνου· οἱ σπαθαροκανδιδάτοι οἱ οἰκειακοὶ καὶ κριταί· οἱ σπαθαροκανδιδάτοι καὶ μαγλαβῖται καὶ ἀρτικλῖναι· οἱ σπαθαροκανδιδάτοι οἱ ἀπὸ ὀφφικίων, οἱ σπαθαροκανδιδάτοι οἱ οἰκειακοὶ τοῦ λαυσιακοῦ· οἱ σπαθαροκανδιδάτοι καὶ ἀσηκρῆται· οἱ σπαθαροκανδιδάτοι καὶ κλεισουράρχαι· οἱ σπαθαροκανδιδάτοι καὶ τουρμάρχαι τῶν φιδεράτων (23)· οἱ σπαθαροκανδιδάτοι καὶ τουρμάρχαι Λυκαονίας καὶ Παμφυλίας· οἱ σπαθαροκανδιδάτοι καὶ τοποτηρηταὶ των σχολῶν· οἱ σπαθαροκανδιδάτοι καὶ τουρμάρχαι τῶν τῆς Ἀνατολῆς θεμάτων κατὰ τὰ θέματα αὐτῶν· ὁ σπαθαροκανδιδάτος καὶ τοποτηρητὴς τῶν ἐξσκουβιτόρων· οἱ σπαθαροκανδιδάτοι καὶ τουρμάρχαι τῶν θεμάτων τῆς Δύσεως· ὁ σπαθαροκανδιδάτος καὶ τοποτηρητὴς τοῦ ἀριθμοῦ· οἱ σπαθαροκανδιδάτοι καὶ τουρμάρχαι τῶν πλοΐμων· ὁ σπαθαροκανδιδάτος καὶ τοποτηρητὴς τοῦ πλοΐμου· ὁ σπαθαροκανδιδάτος καὶ τοποτηρητὴς τῶν ἱκανάτων· ὁ σπαθαροκανδιδάτος καὶ τοποτηρητὴς τῶν νουμέρων· ὁ σπαθαροκανδιδάτος καὶ τοποτηρητὴς τῶν ὀπτιμάτων· ὁ σπαθαροκανδιδάτος καὶ τοποτηρητὴς τῶν τειχέων· οἱ σπαθαροκανδιδάτοι οἱ διὰ πόλεως καὶ οἱ τῶν σεκρέτων· οἱ δισύπατοι κατὰ τὰς τάξεις αὐτῶν. Εἰ δὲ μὴ εἶεν οὗτοι σπαθαροκανδιδάτοι, ταῖς μὲν διὰ βραβείων ἀξίαις ὑποπιπτέτωσαν, ἐν δὲ τοῖς τοῦ βαθμοῦ αὐτῶν ὀφφικίοις ἀκολούθως τιμάσθωσαν. Εἶθ' οὕτως τῶν σπαθαρίων εἰσάγεται τάξις, οἷον οἱ κουβικουλάριοι τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος· οἱ κουβικουλάριοι τοῦ κουβουκλείου· οἱ κουβικουλάριοι τοῦ πατριάρχου· ὁ οἰκονόμος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας· οἱ διάκονοι οἱ βασιλικοί· οἱ διάκονοι τῆς ἐκκλησίας· οἱ σπαθάριοι τοῦ χρυσοτρικλίνου· οἱ σπαθάριοι καὶ κριταί· οἱ σπαθάριοι μαγλαβῖται καὶ ἀρτικλῖναι· οἱ σπαθάριοι καὶ τουρμάρχαι κατὰ τὰ θέματα αὐτῶν· οἱ σπαθάριοι καὶ τοποτηρηταὶ κατὰ τὰ τάγματα αὐτῶν· οἱ σπαθάριοι καὶ ἀσηκρῆται καὶ ὁ πρωτονοτάριος τοῦ δρόμου· οἱ σπαθάριοι τοῦ σπαθαρικίου· οἱ σπαθάριοι καὶ κόμητες τῆς κόρτης τῶν Ἀνατολικῶν· οἱ σπαθάριοι καὶ κόμητες τῶν σχολῶν· οἱ σπαθάριοι καὶ κόμητες τῆς κόρτης τῶν ἀνατολικῶν θεμάτων κατὰ τὰ θέματα αὐτῶν· ὁ σπαθάριος καὶ σύμπονος τοῦ ἐπάρχου· ὁ σπαθάριος καὶ λογοθέτης τῶν πραιτωρίων· οἱ σπαθάριοι καὶ κόμητες τῆς κόρτης τῶν θεμάτων τῆς Δύσεως κατὰ τὰ θέματα αὐτῶν· οἱ σπαθάριοι καὶ χαρτουλάριοι τοῦ γενικοῦ λογοθέτου· οἱ σπαθάριοι καὶ ἀντιγραφῆς τοῦ κυαίστωρος· οἱ σπαθάριοι καὶ χαρτουλάριοι τοῦ στρατιωτικοῦ λογοθέτου· ὁ σπαθάριος καὶ χαρτουλάριος θέματος [93] τῶν Ἀνατολικῶν· ὁ σπαθάριος καὶ χαρτουλάριος τοῦ τάγματος τῶν σχολῶν· ὁ σπαθάριος καὶ ἀκτουάριος· οἱ σπαθάριοι καὶ χαρτουλάριοι τῶν ἀνατολικῶν θεμάτων· ὁ σπαθάριος καὶ χαρτουλάριος τῶν ἐξσκουβίτων· οἱ σπαθάριοι καὶ χαρτουλάριοι τῶν δυτικῶν θεμάτων·

A tharocandidati et officiales sunt, eo introducendi ordine, quem officium quodque sortitum est. Spatharocubicularii sacri cœtonis; spatharocubicularii cubiculi; presbyteri palatini; presbyteri iidemque hegumeni [monasteriorum]; presbyteri Magnæ Ecclesiæ; spatharocandidati exstrategi; spatharocandidati chrysotriclinii; spatharocandidati domestici judices; spatharocandidati maglabitæ simul et articlinæ iidem; spatharocandidati exofficiales; spatharocandidati domestici lausiaci; spatharocandidati asecretis; spatharocandidati et cleisurarchæ; spatharocandidati et turmarchæ fœderatorum; spatharocandidati et turmarchæ Lycaoniæ et Pamphyliæ; spatharocandidati et topoteretæ scholarum; spatharocandidati et turmarchæ legionum Orientalium secundum earum ordinem; spatharocandidatus et topoteretes excubitorum; spatharocandidati et turmarchæ legionum Occidentalium; spatharocandidatus et topoteretes arithmi; spatharocandidati et turmarchæ classiariorum; spatharocandidatus et topoteretes rei navalis; spatharocandidatus et topoteretes hicanatorum; spatharocandidatus et topoteretes numerorum; spatharocandidatus et topoteretes optimatum; spatharocandidatus et topoteretes castrorum; spatharocandidati urbani; spatharocandidati secretorum, e tandem bisconsules secundum suos ordines. Horum omnium qui spatharocandidati simul non fuerint, succedunt quidem illis sui ordinis, qui insignibus honorum ornati fuerint, id est qui spatharocandidati sint, honore tamen officiis sui gradus debito post illos gaudent, [ita ut spatharocandidatos inferioris gradus præcedant]. Tum introducitur spathariorum classis, ut spatharii cubicularii sacri cœtonis; cubicularii cubiculi; cubicularii patriarchæ; œconomus Magnæ Ecclesiæ; diaconi palatini; diaconi Magnæ Ecclesiæ; spatharii chysotriclinii; spatharii judices; **426** spatharii maglabitæ et articlinæ; spatharii turmarchæ secundum legiones suas; spatharii topoteretæ secundum tagmata sua; spatharii et asecretæ; protonotarius dromi; spatharii spatharicii; spatharii et comites cortis Anatolicorum; spatharii et comites scholarum; spatharii et comites cortis Orientalium legionum secundum earum ordinem; spatharius et assessor præfecti urbis; spatharius et rationalis prætoriorum; spatharii comites cortis legionum Occidentalium secundum earum ordinem; spatharii et chartularii generalis logothetæ; spatharii et magistri scriniorum quæstoris; spatharii et chartularii rationalis fisci militaris; spatharius chartularius thematis Anatoliæ; spatharius chartularius tagmatis scholarum; spatharius et actuarius; spatharii et chartularii peculiarium quarumque legionum Orientalium; spatharius et char-

VARIÆ LECTIONES.

[93] θέματος em. R., θεμάτων cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(23) Ita scribitur interdum vox *fæderatorum*, sed rectius φοιδεράτων. Male enim distinguit hos ab illis Goar. ad Cedren. p. 487. Non habeo quæ de fœderatis post Du Cangium in Glossar. Gr. addam.

tularius excubitorum; spatharii et chartularii legionum Occidentalium; spatharii et imperiales notarii sacellii; spatharii et imperiales notarii vestiarii; spatharii et imperiales notarii idici seu rei privatæ; spatharii et notarii arcularum publici ærarii; spatharii et protonotarii magni curatoricii; spatharii et deuterenoutes seu secundicerii demarchorum; spatharius, qui prædia imperialia curat; spatharius et domesticus ministerii triclinaris; spatharius et zygostates seu libripens; spatharius aurifaber; spatharius et archon armamenti seu apothecæ armorum; spatharii et xenodochi; spatharii et gerocomi; spatharii et protonotarii thematum secundum eorum ordinem; spatharius et œcisticus [seu magister architectorum]; spatharii urbani et spatharii exotici vel suburbani vel provinciales. Horum omnium officialium, qui munus aliquod gerit, sic tamen, ut simul non sit spatharius, ille succedit quidem illis sui ordinis, qui dignitates cum insignibus acceperunt, attamen gradum officii præ honoratis inferioris ordinis obtinet. Post hos introducitur quarta classis, hypatorum seu consulum, stratorum, candidatorum, mandatorum, vestitorum, apratorum seu honorariorum, tam tagmaticorum seu de ordinibus urbanis, quam thematicorum seu de ordinibus provincialibus, in hunc modum: consules imperiales et chartularii et notarii dictorum supra secretorum seu scriniorum secundum gradus suorum officiorum et scriniorum; consules pagani seu functione et auctoritate cassi; senatorii; clerici palatini; clerici Magnæ Ecclesiæ; stratores, si qui tum sint, chrysotriclinii; stratores maglabii, si pariter qui sint; **427** stratores privati lausiaci et asecretæ; stratores sacri stratoricii; stratores; scribones [vel deputati] excubitorum; chartularii thematum domestici tagmatis scholarum; domestici thematum Orientis et Occidentis secundum classes et dignitates suas; asecretæ honorarii; notarii asecretiarum honorarii; regii candidati circi, mandatores, vestitores, silentiarii, drungarii thematum honorarii secundum themata sua drungosque seu manipulos suos; comites thematum eodem modo; comites numerorum honorarii; chartularius arithmi honorarius; comites rei navalis honorarii; chartularius rei navalis; comites hicanatorum honorarii; chartularius hicanatorum honorarius; chartularius stabuli honorarius; epictes [seu compulsor] stabuli honorarius; tribuni numerorum; chartularius numerorum; comites optimatum; chartularius optimatum; chartularius castrorum; secundicerii demarchorum; tribuni castrorum; proximus scholarum: centarchi seu centuriones arithmi; centarchi hicanatorum;

A οἱ σπαθάριοι καὶ βασιλικοὶ νοτάριοι τῆς σακέλλης· οἱ σπαθάριοι καὶ βασιλικοὶ νοτάριοι τοῦ βεστιαρίου· οἱ σπαθάριοι καὶ βασιλικοὶ νοτάριοι τοῦ εἰδικοῦ· οἱ σπαθάριοι καὶ νοτάριοι τῶν ἀρκλῶν τοῦ γενικοῦ· οἱ σπαθάριοι καὶ πρωτονοτάριοι τοῦ μεγάλου κουρατορικίου· οἱ σπαθάριοι καὶ δευτερεύοντες τῶν δημάρχων· ὁ σπαθάριος καὶ ἐπὶ τῆς κουρατωρίας τῶν βασιλικῶν οἴκων (24)· ὁ σπαθάριος καὶ δομέστικος τῆς ὑπουργίας· ὁ σπαθάριος καὶ ζυγοστάτης· ὁ σπαθάριος καὶ χρυσοεψητής· ὁ σπαθάριος καὶ ἄρχων τοῦ ἁρμέντου· οἱ σπαθάριοι καὶ ξενοδόχοι· οἱ σπαθάριοι καὶ γηροκόμοι· οἱ σπαθάριοι καὶ πρωτονοτάριοι τῶν θεμάτων κατὰ τὰ θέματα αὐτῶν· ὁ σπαθάριος καὶ οἰκιστικός (25)· οἱ σπαθάριοι οἱ διὰ πόλεως (26) καὶ οἱ ἐξωτικοί. Εἰ δὲ μὴ B εἶεν καὶ οὗτοι σπαθάριοι, τὰς μὲν διὰ βραβείων ἀξίας ὑποπιπτέτωσαν, ἐν δὲ τοῖς αὐτῶν ὀφφικίοις κατὰ τάξιν τιμάσθωσαν. Μετὰ τούτους εἰσαγέσθω τετάρτη τάξις, ἡ τῶν ὑπάτων, στρατόρων, κανδιδάτων, μανδατόρων, βεστητόρων, ἀπράτων, ταγματικῶν καὶ θεματικῶν οὕτως· Ὕπατοι βασιλικοὶ καὶ χαρτουλάριοι καὶ νοτάριοι τῶν λεχθέντων σεκρέτων κατὰ τοὺς βαθμοὺς τῶν ἑαυτῶν ὀφφικίων· ὕπατοι παγανοὶ τῆς συγκλήτου, κληρικοὶ τοῦ παλατίου καὶ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, στράτωρες, εἰ τύχοιεν, τοῦ χρυσοτρικλίνου, στράτωρες ὁμοίως τοῦ μαγλαβίου· στράτωρες οἰκειακοὶ τοῦ λαυσιακοῦ καὶ ἀσηκρῆται, στράτωρες τοῦ βασιλικοῦ στρατωρικίου· στράτωρες, σκρίβωνες (27) τῶν ἐξσκουβίτων καὶ χαρτουλάριοι τῶν θεμάτων· δομέστικοι τοῦ τάγματος τῶν σχολῶν· δομέστικοι τῶν θεμάτων τῆς Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως C κατὰ τὰ τάγματα αὐτῶν καὶ τὰς ἀξίας αὐτῶν· ἀσηκρῆται ἄπρατοι, νοτάριοι τῶν ἀσηκρητειῶν ἄπρατοι, κανδιδάτοι βασιλικοὶ τοῦ ἱπποδρόμου καὶ μανδάτορες, βεστήτορες, σιλεντιάριοι, δρουγγάριοι τῶν θεμάτων ἄπρατοι κατὰ τὰ θέματα καὶ τοὺς δρόγγους αὐτῶν· κόμητες τῶν θεμάτων ὁμοίως· κόμητες τῶν ἀριθμῶν ἄπρατοι· ὁ χαρτουλάριος τοῦ ἀριθμοῦ ὁμοίως· κόμητες τοῦ πλοΐματος ὁμοίως· ὁ χαρτουλάριος τοῦ πλοΐματος· κόμητες τῶν ἱκανάτων ὁμοίως· ὁ χαρτουλάριος τῶν ἱκανάτων ὁμοίως· ὁ χαρτουλάριος τοῦ στάβλου ὁμοίως· ὁ ἐπίκτης τοῦ στάβλου ὁμοίως· τριβοῦνοι τῶν νουμέρων· ὁ χαρτουλάριος τῶν νουμέρων· οἱ κόμητες τῶν ὀπτιμάτων· ὁ χαρτουλάριος τῶν τειχέων· οἱ δευτερεύοντες τῶν δημάρχων· οἱ τριβοῦνοι τῶν τειχέων· ὁ προέξημος D τῶν σχολῶν· οἱ κένταρχοι τοῦ ἀριθμοῦ· οἱ κένταρχοι τῶν ἱκανάτων· οἱ προτίκτορες τῶν σχολῶν· οἱ βικάριοι τῶν νουμέρων· οἱ βικάριοι τῶν τειχέων· οἱ δρανονάριοι τῶν ἐξσκουβίτων· οἱ ἀποεπάρχοντες· οἱ στρατηλάται· ὁ ἀκόλουθος τοῦ ἀριθμοῦ· ὁ πρω-

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUS.

(24) Tam in urbe, quam in suburbiis et in oras Asiæ maritima erant ab imperatoribus successive condita palatia et prædia, in quæ aut ipsi secedebant rusticatum, aut quæ bene meritis ad dies vitæ fruenda utenda permittebant, ut e Script. post Theophan. p. 6, constat.

(25) Ita claris litteris hic loci scriptum exhibent membranæ; v. dicta ad p. 416. Οἰκιστικός est pro οἰκιστής. Sic loquebantur medio ævo, ναυτικός vel πλευστικός pro *nauta*, στρατιωτικός pro *milite*, οἰκιστικός pro *architecto*.

(26) Πόλεων ms. Lego πόλεως, ut in superioribus aliquoties. Nam opponitur urbs regia τοῖς ἔξω, suburbiis, municipiis, provinciis.

(27) Forte jungendi hi sunt per intersertum καί, ut in Latinis feci.

τομανδάτωρ τοῦ ἐξκουβίτου· ὁ πρωτομανδάτωρ τῶν ἱκανάτων· οἱ πρωτοκάραβοι· οἱ πρωτονοτάριοι τῶν θεμάτων καὶ τῶν ἀγελῶν οἱ ἄπρατοι· οἱ βανδοφόροι τοῦ ἀριθμοῦ· οἱ βανδοφόροι τῶν ἱκανάτων· οἱ εὐτυχοφόροι τῶν σχολῶν· οἱ σκευοφόροι τῶν ἐξκουβίτων· οἱ λαβουρήσιοι τοῦ ἀριθμοῦ· οἱ σκηπτροφόροι τῶν σχολῶν· οἱ σιγνοφόροι τῶν ἐξκουβίτων· οἱ σημειοφόροι τῶν τοῦ ἀριθμοῦ. οἱ σημειοφόροι τῶν ἱκανάτων· οἱ ἀξιωματικοὶ τῶν σχολῶν (28)· οἱ σινάτωρες τῶν ἐκουβίτων· οἱ δουκινιάτωρες τοῦ ἀριθμοῦ· οἱ δουκινιάτωρες τῶν ἱκανάτων· οἱ μανδάτορες τῶν σχολῶν. οἱ πρωτοκαγκελλάριοι τῶν θεμάτων· οἱ ὀπτίονες τῶν ταγμάτων· ὁ πρωτοκαγκελλάριος τοῦ γενικοῦ λογοθέτου· ὁ πρωτοκαγκελλάριος τοῦ κυαίστωρος· ὁ πρωτομανδάτωρ τῶν νουμέρων· ὁ πρωτομανδάτωρ τῶν τειχέων· ὁ πρωτοκαγκελλάριος τοῦ σακελλίου· ὁ κένταρχος τοῦ βεστιαρίου· οἱ πρωτομανδάτορες καὶ λεγατάριοι τῶν ἐξκουβίτων· οἱ μανδάτορες καὶ λεγατάριοι τοῦ ἀριθμοῦ· οἱ ἐξκουβίτορες· οἱ θυρωροὶ τοῦ παλατίου καὶ τῶν σεκρέτων· οἱ διατρέχοντες τοῦ δρόμου. οἱ φακτιονάριοι. οἱ γειτονιάρχαι· οἱ νοτάριοι τῶν μερῶν· οἱ χαρτουλάριοι τῶν μερῶν· οἱ ποιηταὶ καὶ μελισταὶ τῶν δήμων. οἱ ἡνίοχοι τῶν μερῶν· οἱ μανδάτορες τῶν νουμέρων· οἱ μανδάτορες τῶν τειχέων· ὁ λεγατάριος τοῦ βεστιαρίου· οἱ χοσβαῖται τοῦ μεγάλου βεστιαρίου· οἱ κένταρχοι τῶν στρατηγῶν τῶν θεματικῶν· οἱ μικροπανῖται· οἱ παραφύλακες τῶν κάστρων ἄπρατοι· οἱ κένταρχοι τῶν βάνδων· οἱ δημῶται· οἱ δρουγγάριοι τῶν πεζῶν· οἱ καγκελλάριοι τῶν σεκρέτων· οἱ τοποτηρηταὶ τῶν χορῶν (29)· οἱ στρατιῶται τῶν ταγμάτων· οἱ στρατιῶται τῶν θεμάτων. Εἰ δὲ ἐκ πάντων τούτων τῶν λεχθέντων τινὲς ἔχοιεν ἀξίας τὰς διὸ βραβείου διδομένας, ἕκαστος αὐτῶν τῇ ἀξίᾳ τοῦ ὁμοτίμου τὸν βαθμὸν προτιμάσθω. Εἰ δὲ παγανοὶ πέλοιεν, ἐν μόνοις τοῖς ὀφφικίοις τιμάσθωσαν κατὰ τὴν ἤδη ἐκτεθεῖσαν τάξιν κλητωρευόμενοι. Οἱ δὲ ἐξ ἐθνῶν εἰσερχόμενοι πρέσβεις καὶ τῆς τιμίας συνεστιάσεως τῶν βασιλέων ἡμῶν ἀξιούμενοι κλητωρεύονται καὶ αὐτοὶ οὕτως. [Οἱ ἀπὸ Ῥώμης (30) ἐπίσκοποι προεκρίθησαν τῶν καθ' ἡμᾶς ἐπισκόπων [94].] Οἱ μὲν ἀπὸ Ῥώμης ἐρχόμενοι, ἐάν εἰσιν ἐπίσκοποι, προτιμῶνται τῶν ἐπισκόπων τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκκλησίας. εἰ δὲ πρεσβύτεροι εἶεν, ὡσαύτως προκρίνονται. Ὁμοίως καὶ ἓν ἕκαστον τάγμα τῆς ἱερωσύνης τὴν προτίμησιν ἀναδέχεται κατὰ τὴν καθέδραν τὴν ἀνωτέρως ῥηθεῖσαν. Τὸ αὐτὸ δὲ κρατείσθω καὶ ἐπὶ τῶν ἐν Ἀνατολῇ ὄντων τριῶν πατριαρχῶν. Ἐτιμήθησαν δὲ οἱ ἀπὸ Ῥώμης ἐλθόντες διὰ τὴν ἑνω-

A protectores scholarum; vicarii numerorum; vicarii castrorum; draconarii excubitorum; exeparchontes vel expræfecti provinciarum; stratelatæ; acoluthus arithmi; protomandator excubitorum; protomandator hicanatorum; protocarabi seu naucleri; protonotarii thematum et gregum honorarii; bandiferi arithmi; bandiferi hicanatorum; eutychiophori [seu victoriarum gestatores] scholarum; sceuophori seu vasiferi vel tropæoferi excubitorum; labarenses arithmi; sceptriferi scholarum; signiferi excubitorum; vexilliferi arithmi; vexilliferi hicanatorum; axiomatici vel honorati scholarum; senatores excubitorum; duciniatores vel ducenarii arithmi; duciniatores hicanatorum; mandatores scholarum; protocancellarii thematum; optiones tagmatum; protocancellarius genici logothetæ; B protocancellarius quæstoris; protomandator numerorum; protomandator castrorum; protocancellarius sacelli; centarchus vestiarii; protomandatores et legatarii excubitorum; mandatores et legatarii arithmi; excubitores; janitores palatii et secretorum; vernaculi cursus; factionarii; magistri vicorum; notarii factionum; chartularii factionum; poetæ factionum; musici factionum; aurigæ factionum; mandatores numerorum; **428** mandatores castrorum; legatarius vestiarii; chosbaitæ magni vestiarii; centarchi strategorum thematicorum; micropanitæ; custodes castrorum honorarii; centarchi bandorum; demotæ seu populares aut factionales; drungarii peditum; cancellarii secretorum; torpoteretæ chororum; milites tagmatum et milites thematum. C Horum, quos diximus, omnium si quis dignitates simul tenet earum, quæ cum brabeis dari solent, ille gradum præ collega suo insignibus non item ornato habet; si vero pagani sint [muneris titulo tantum conspicui, absque functione,] tantum in officiis secundum ordinem jam expositum evocantur. Legati autem peregrinarum gentium, in aulam delati et honore de dominorum nostrorum epulis participandi digni habiti, evocantur in hunc modum. [Episcopi Romani episcopis nostris præhabebantur.] Episcopi Romæ si qui ad nos veniunt, præhabentur nostris episcopis. Pari modo presbyteri, et in universum omnis ordo ecclesiasticus Romanus habet gradum præ nostro secundum illum sedendi ordinem, quem superius tradidimus. Id idem quoque teneatur de D tribus per Orientem patriarchis. Collocabantur autem legati Romani, qui sub Leone, pio imp., adveniebant procurandæ unionis ecclesiarum gratia, ita

VARIÆ LECTIONES

[94] Verba οἱ — ἐπισκόπων notam marginalem esse censuit ideoque uncis inclusit R.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(28) Sunt forte assessores in judiciis militaribus criminalibus. Forte tales quoque erant penes hicanatos, *senatores* dicti.

(29) Non dubito, vitiosam hanc vocem esse. Cum tamen alia melior non succurrat, debui eam in Latinis quoque reddere.

(30) Hæc et sequentia uncis a me inclusa efficiebant in membrana unum versum, et erant paulo majoribus litteris, (capitales aut quadratas appellant,) scripta, tanquam si titulus essent. Sed sunt potius nota marginalis. Eamdem ob causam paulo quoque post καὶ οἱ ἀπὸ Ἀντιοχείας, etc., majoribus litteris exarata obsepsi.

ut episcopus Nicolaus et cardinalis Joannes præirent toti classi magistrorum. [Qui ab Antiochia et Hierosolymis aderant syncelli, præhabebantur magistris omnibus.] Pariter, syncelli Antiocheni et Hierosolymitani locum habebant in secundo convivii ordine supra omnes magistros. Amici Agareni patriciorum et strategorum succedunt classi quoad ordinem sedendi, sic tamen, ut illos ipsos inter illi, qui ex Oriente venerint, occidentalibus præhabeantur. Hi sic dicti amici collocati sedent in sinistra positione [seu prima mensa plagæ triclinii sinistræ] quarti a principio aut quinti, quia nempe sub secundum missum cadunt. Qui ab Hunnis Bulgarisve amici adfuerint, in evocatione communium et consuetorum conviviorum quarti aut quinti introvocantur in secunda positione, scilicet etiam hi post patricios

A σιν (31) τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ Λέοντος τοῦ φιλοχρίστου δεσπότου, οἷον ὁ ἐπίσκοπος Νικόλαος καὶ καρδηνάλιος Ἰωάννης, ἐπάνω πάσης τῆς τάξεως τῶν μαγίστρων [καὶ οἱ ἀπὸ Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων σύγκελλοι προεκρίθησαν παντὸς μαγίστρου [85]]. Ὡσαύτως καὶ οἱ ἀπὸ Ἀντιοχείας καὶ οἱ Ἱεροσολύμων σύγκελλοι ἐν τῇ δευτέρᾳ θέσει τῆς τραπέζης (32) πρῶτοι ἐπάνω παντὸς μαγίστρου. Οἱ δὲ ἐξ Ἀγάρων φίλοι τῇ τῶν πατρικίων καὶ στρατηγῶν ὑποπίπτουσι τάξει ἐν ταῖς καθέδραις, οἱ μὲν ἀνατολικοὶ προκρινόμενοι τῶν ἑσπερίων (33)· καθέζονται δὲ ἐν τῇ εὐωνύμῳ θέσει (34), ἢ τέταρτοι φίλοι, ἢ πέμπτοι, πρὸς τὸ αὐτοὺς ἐν τῷ δευτέρῳ μίνσῳ τῆς τραπέζης τυγχάνειν (35). Οἱ δὲ ἀπὸ τῶν Νούνων, ἤτοι Βουλγάρων, εἰσερχόμενοι φίλοι ἐν μὲν
B τῇ κλήσει τῶν κοινῶν κλητωρίων τέταρτοι ἢ πέμ-

VARIÆ LECTIONES.

[85] **Verba** καὶ — μαγίστρου **et ipsa notam marginalem esse putans, uncis inclusit R.**

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(31) Cl. Leich. in dissert. de Constantino Porphyr nostro operi præfixa §. IV. narrat. Leonem Sapientem, Nostri patrem, a Nicolao, CPtano patriarcha, ob quartum initum conjugium communione sacrorum fuisse exclusum; Sergium autem, pontificem Romanum (is est numero tertius), legatis CPlin missis conjugium illud approbasse et pro legitimo declarasse, Nicolaum autem censura sua, ut Photio faventem, notasse. Id contigisse an. 906, idque confici e Baronii Annalibus. Non dubito nostro in loco ad hanc legationem respici. De anno subest adhuc levis scrupulus. Anno 906 nondum sedebat Sergius in throno. Videtur igitur legatio illa non a Sergio, sed ab ejus antecessore, Benedicto III, expedita fuisse. Quinam fuerint illi Nicolaus episcopus et cardinalis Joannes, quorum hic fit mentio, melius forte scirent, quam ego, illi, quibus historia ecclesiastica familiarior est.

(32) Primum ordinem efficiebant qui mensæ imperiali separatæ assidebant, secundum magistri et omnes, quos p. 421 dixerat τῆς δευτέρας τάξεως ὑπάρχειν. Est igitur θέσις hic loci idem atque τάξις, et τράπεζα pro toto convivio ponitur, ut jam supra ad p. 348 observavi. Paulo post (eadem p. C. ult.) recurrit vox θέσις, sed alio significatu, ut ibi dicam. Potest quoque θέσις pro ἐκθέσει, *ferculo*, accipi, quod habetur p. 429.

(33) Agareni vel Saraceni occidentales sunt Ægyptii et Libyes, in Sicilia et Sardinia tum potentes, et quibus ob oram Italiæ maritimam, Apuliam, Calabriam frequentia cum Græcis bella et negotia erant. Tota Africa ab Ægypto inde usque ad fretum Gaditanum mari Mediterraneo prætensa Arabibus, *al Magrab, Occidens*, appellatur.

(34) Hic loci est θέσις, idem atque *plaga* vel *latus*. Stabant nempe mensæ in triclinio XIX accubitorum sic. E regione introitus stabat mensa separata regia prætendens summam triclinii partem. Ad hujus mensæ dextram pariter atque sinistram partem stabant aliæ mensæ utrinque novenæ. Dextra igitur pars erat ἡ δεξιὰ θέσις, sinistra ἡ εὐώνυμος θέσις. Convivæ, tantum ab uno mensæ latere sedebant, illo nempe, quod ad parietem spectabat; alterum vacuum erat, quo inferentibus dapes eundi et redeundi locus esset. Unde facile est, colligere, triclinium Justiniani ædificium non valde latum, sed admodum longum fuisse, cum ab utraque parte novenæ mensæ starent, ad quarum singulas una continua serie bini et deni homines sederent. Conferri meretur narratio Luitprandi de modo, quo ipse fuit exceptus in convivio augusto. Haud parum enim rem nostram illustrat et dicta confirmat.

(35) Tria fercula solebant in convivium augustum inferri. Primum, quod promulsidem possis appellare, provocando appetitui: alteri nomen erat τὸ ἀπτόμινσον, *missus assæ carnis*, *tertium* τὸ δουλκίν, placentarum et mellitorum vel saccaratorum missus. De his missibus sermo hic loci non est, sed alio sensu debet vocabulum *missus* hic accipi. De unoquoque superius dictorum missuum participabant convivæ omnes. Quia vero, ut e Luitprando et Græcis scriptoribus constat, non mensis singulis lances epulis oneratæ imponebantur, sed solummodo in mensam regiam, e qua imperator unicuique suam portionem mittebat, necesse erat,
C ut admodum grandes essent lances, quæ imperiali mensæ imponerentur; propterea etiam leguntur illæ curribus invectæ et trochleis atque funibus sublevatæ atque sic in sacra mensa depositæ fuisse. Quantumvis autem magnæ essent lances illæ, non poterant unius ferculi seu cibi tantum capere, quantum 228 hominibus sufficeret. Quapropter una lance vacuata, debebat altera eodem ferculo plena inferri, et tertia et quarta, et sic porro, donec omnes de eodem ferculo portionem suam accepissent. Cum secundo ferculo seu assæ carnis et tertio eodem modo procedebatur. Erant cujusque ferculi plures missus. Primus missus destinatus erat sedentibus in peculiari vel separata mensa regia; secundus patriciis et similibus; tertius et reliqui magistratibus inferioribus. Patet, talem convivandi modum inscitum et tædii tumultusque plenum et prorsus illiberalem fuisse. Imperator ipse diribebat partes et cuique mittebat. Putasne operam talem imperatore magis, quam servo, dignam, in qua multum
D temporis consumitur neque parum sudatur? Et qui potuit unus 228, ter in uno convivio, id est, 684 portionibus diribendis sufficere? Fac, illum non ipsum diribuisse, sed articlinos; fac, ipsum solum, modo portiones ad quemque convivarum misisse: nonne vel in eo satis tædii, quod caput rumpat et cibum commode capere atque respirare haud sinat? Vix crederes ita fuisse actum, ni testarentur fide digni auctores. [Sed credibile est, imperatorem non omnibus promiscue convivis, sed tantum paucis quibusdam delectis, quos distinguere vellet ab aliis, fercula misisse, ut facit princeps Moldaviæ (vid. La Croix l. supra citato). Olim quoque imperatores Romani sua manu convivis fercula mittebant. Lampridius in Alex. Severo (Scr. Hist. Aug. t. I, p. 951): *Semper de manu sua ministris con-*

πτοι ἐν τῇ εὐωνύμῳ θέσει κληθήσονται, δηλονότι ὑποπίπτοντες καὶ αὐτοὶ τῇ τῶν πατρικίων καὶ στρατηγῶν καὶ πάντων τῶν ἐν τῷ βήλῳ πατρικίων τεταγμένων ἀρχόντων, ἀπολαύοντες καὶ αὐτοὶ τὸν δεύτερον μίνσον τῆς βασιλικῆς τραπέζης. Ἐν δὲ τοῖς ιθʹ τῶν ἑορτῶν ἀκουβίτοις κλητωρεύονται ὄγδοοι (36) καὶ ἔννατοι, δηλονότι ὑποπίπτοντες τῇ τάξει τοῦ προλεχθέντος βήλου. Οἱ δὲ ἐκ Φράγγων (37) πρέσβεις, εἰ μὲν ἔχοιεν χειροτονίας, κατὰ ταύτας κληθήσονται· εἰ δὲ παγανοί εἰσιν, τῇ τῶν ὀφφικιαλίων ὑποπίπτουσι τάξει. Οἱ δὲ ἐκ τῶν λοιπῶν ἐθνῶν ἐρχόμενοι φίλοι τῇ τῶν σπαθαροκανδιδάτων ὑποπίπτουσι πάντες ἀξίᾳ.

eosdemque strategos et omnes in velo [seu corpore] patriciorum constitutos, et simul cum patriciis ad Augustum admitti solitos magistratus: ut etiam ipsi secundo missu sacræ mensæ fruantur. In novendecim accubitis autem, qui celebrari diebus festis solent, evocantur hi octavi aut noni; scilicet post velum seu corpus procerum prædictum. Francorum tandem legati, si quidem investiti sunt muneribus iisque funguntur, **429** evocantur secundum illa, Si vero sunt pagani seu cassi dignitatibus, subsequuntur classem officialium. Reliquis e gentibus advenientes amici succedunt ad unum omnes classi spatharocandidatorum.

Τόμος Δʹ.

Ἐπειδὴ τῆς τῶν ἀρτικλινῶν ἐπιστήμης ἰδικήν τινα πραγματείαν συγγράψασθαι ἐσπουδάσαμεν, καὶ τὰς τοῦ οἰκείου πολιτεύματος ἀξίας ἐκφαντορικῶς

Caput IV.

Postquam igitur scientiæ articlinicæ specialem quamdam tractationem conscribere studentes, imperii nostri dignitates demonstrative distincteque

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

vivii et panem et partes aut olerum aut carnis aut leguminum dabat, senili prorsus maturitate patremfamilias agens. Procul dubio quoque Joannes Comnenus ex antiquo instituto et more sibi jam a multis annis familiari illo Paschatis die, quem ultimum celebrabat æger, pridie quam exspiraret, τὰ παρατεθέντα βρώματα τοῖς παρεστῶσι διενείματο. De more Isaaci Angeli τοῖς παρεστῶσι fercula distribuendi insanis dithyrambis παρατραγῳδεῖ Nicetas Choniates p. 231, E. *Ex Addend.*]

(36) Id est: in mensa, cui assident, sunt octavi aut noni ab initio inde, vel sunt fini quam principio mensæ propiores. Nam cum minus solemnibus seu, ut Noster dicit, τοῖς κοινοῖς conviviis pauciores convivarentur, et pauciores mensæ servirent, necessario altius sedebant hi legati exteri. In solemnibus autem conviviis numerosissimis 19 accubituum, aucto numero convivarum, non poterant non ad inferiorem locum detrudi.

(37) Patet ex hoc loco, secundum cerimoniale Byzantinum hunc ordinem respectu legatorum exterorum fuisse habitum, ut maxime honorarentur primoque loco haberentur Saraceni, dein Bulgari: (neque id mirum, cum ambæ gentes proximi illi ab oriente et meridie, hi ab occidente atque septentrione Byzantinorum essent vicini), tum denique Franci, remotiores, et deinceps cæteri, ut Russi, Allani, Armeni, etc. Causa ergo non erat, ut tantopere quiritaretur et indignaretur Luitprandus, Cremonensis episcopus, legatus Ottonis I ad Nicephorum Phocam imp., propterea quot postpositus Bulgaricis legatis fuisset. Edicit typicum nostrum, Bulgarorum legatos statim post patricios debere in sacra mensa collocari, et Francorum legatos unumquemque secundum χειροτονίαν seu installationem suam, *nach seiner Bestallung und Amte.* Jam erat Luitprandus episcopus. Atqui supra p. 423, dicuntur episcopi Græci sequi protospatharium sacellarium et præcedere protospatharios cæteros; et in imagine Ravennatis ecclesiæ Justinianum exhibente poculum aureum ecclesiæ offerentem, apud Alemannum ad Procop. p. 72, clerici ut inferiores ad imp. sinistram stant, spatharii ad dextram, ut honoratiores. Ergo non poterat Luitprandus altiorem, quam inter protospatharios, locum desiderare, adeoque post Bulgaros collocandus erat, qui inter protospatharios et patricios medii erant. Audiamus ipsum ejus locum. Illustrabit totum hoc negotium. *Me in invisam domum,* ait p. 481, *præceperunt reduci, magnaque custodiri cautela usque in Sanctorum Apostolorum religiosis cunctis celebrem diem. Qua celebritate me satis ægrotum nec non et Bulgarorum nuntios, qui pridie venerant, ad Sanctos Apostolos sibi obviare* [προέρχεσθαι, procedere in curiam, venire in comitatum] *præcepit, cumque post næniarum garrulitatem* [τὰ ἄκτα et τὰς εὐφημίας designat] *et missarum celebrationem ad mensam invitaremur, in citeriori margine mensæ, quæ erat sine latitudine longa, Bulgarorum nuntium, Ungarico more tonsum, ænea catena cinctum* [κλοιῷ, ut Noster supra, id est, torque, quem Luitprandus per contemptum *æneam catenam* appellat, forte æneum, sed inauratum] *et, ut mens mihi suggerit, catechumenum* [Christianismi candidatum nondum baptizatum doctrinæque Christianæ rudem, ideoque cum docto episcopo haud comparandum] *mihi præponit, ad vestram plane domini mei Augusti* [Ottonem I, aut solum, aut una quoque Augustam ejus uxorem compellat], *contumeliam. — Verum domini mei, meam non considerans, sed vestram injuriam, mensam reliqui, Cumque indignans abire vellem, Leo Curopalates, imperatoris frater, et Proto a secretis Simeon pone me sequuntur, hæc latrantes: « Cum Christophori filiam Petrus, Bulgarorum Vasileus, conjugem duceret,* σύμφωνα, *id est consonantia* [pacta], *scripto juramento confirmata sunt, ut omnium gentium apostolis, id est, nuntiis, penes nos Bulgarorum apostoli præponantur, honorentur, diligantur. Bulgarorum ille apostolus, quanquam, ut dicis et verum est, tonsus, illotus et catena ænea cinctus sit, patricius tamen est, cui episcopum præponere, Francorum præsertim, nefas decernimus, judicamus. Et quoniam te id indigne ferre cognoscimus, non te nunc ad hospitium, ut putas, redire sinimus, sed in diversorio quodam cum imperatoriis servis* [τοῖς βασιλικοῖς] *cibum gustare compellimus. Quibus ob incomparabilem cordis dolorem nihil respondi, sed quæ jusserant feci, indignum judicans mensam, qua non dico mihi Luitprando episcopo* [*catechumenus,* hæc vox videtur excidisse, sed necessario requiri] *sed Bulgarorum nuntius vestro præponitur nuntio. Sed lenivit dolorem meum imperator sanctus* [ὁ αὐτοκράτωρ vel ὁ βασιλεὺς ὁ ἅγιος, irridet Græcos] *munere magno* [omnia hæc ironice dicta], *mittens mihi ex delicatissimis suis cibis hædum pinguem, ex quo ipse comederat, allio, cepe, porris laute suffarcinatum, garo delibutum, quem vestræ tunc mensæ inesse optavi, ut, qui delicias sancti imperatoris tantas* [ita lego pro *faustas*] *esse non creditis, saltem his perspectis crederetis. Transactis ergo octo diebus, cum Bulgari jam abessent, putans me mensam magnificare suam, in eodem loco me satis ægrotum convivari coegit.*

exposuimus sacrorumque conviviorum decorem atque constitutionem vobis exhibuimus: agedum narrabo vobis quoque, quomodo species dignitatum, quæ in unoquoque die festo ad mensam vocari solent, et multiformes earum vestitus, quibus quamque introducere oporteat. Incipiam autem ab eo loco, in quo primitiæ divinæ gratiæ sese mundo monstrare cœperunt, quando etiam a Deo promoti et sacratissimi nostri imperatores mundanum hoc, id est in mundo quidem subsistens, attamen plus quam mundanum solemniter celebrantes gaudium ad exemplum adventus Christi ad homines, universales illas epulas corporalis exceptionis et convivationis fidelibus in commune explicant et proponunt.

Festum Nativitatis Christi, in quo XIX *accubituum dapes proponuntur.*

Oportet itaque nos, amici, splendido illo et glorioso die Nativitatis Christi, quando multifariæ incomparabiles XIX accubituum dapes proponuntur, primum quidem apud sacram mensam mixti, in Magna Ecclesia apparatam, ad coepulandum dominis nostris Christi amantibus proceres sacri senatus, numero duodecim evocare, ut magistros, præpositos, proconsules patricios, strategos, officiales, quos assumere dominis visum fuerit; dein vero illos introducere, absque suis tamen cuique propriis chlamydibus, sed in solis camisiis. Si autem strategi quidam excitati fuerint, introducantur in suis scaramangiis cum drungario vigiliæ. Ad venerabilem XIX accubituum mensam oportet nos advocare duo quidem magistros, proconsules patricios, strategos autem sex, amicos vel legatos e Bulgaria duo, tandem officiales de ordine logothetæ rei militaris, aut et aliis inferioribus officiis duo, quo ad eamdem cum domino mensam accumbant amici

ἐν ταῖς καθέδραις ἀκριβῶς ἐξεθέμεθα, καὶ τὴν τῶν ἱερῶν βασιλικῶν κλητωρίων εὐστάθειαν καὶ κατάστασιν ὑμῖν ὑπεδείξαμεν, φέρε δὴ καὶ τὰς ἰδέας τῶν ἐφ' ἑκάστῃ ἑορτῇ κικλησκομένων ἀξιωμάτων καὶ τὰς τούτων πολυειδεῖς ἀμφιάσεις ὅπως δεῖ συνεισάγειν ἐν τοῖς κλητωρίοις, σαφῶς ὑμῖν διηγήσομαι. Ἄρξομαι δ' ἐντεῦθεν καὶ ἡ τῆς θείας χάριτος τῷ κόσμῳ ἐπέφανεν ἀπαρχὴ, ἧς καὶ οἱ θεοπρόβλητοι καὶ θειότατοι ἡμῶν βασιλεῖς τὴν ἐγκόσμιον καὶ ὑπερκόσμιον ταύτην πανηγυρίζοντες χαρμονὴν κατὰ μίμησιν τῆς Χριστοῦ πρὸς ἀνθρώπους ἐπιδημίας, κοινῇ τὴν πανδεσίαν τοῖς πιστοῖς ἐφαπλώσαντες κοινωνοῦσι τῆς σωματικῆς ἑστιάσεως.

Ἡ Γενέθλιος τοῦ Χριστοῦ ἡμέρα, ἐν ᾗ προτίθονται αἱ τῶν ιθ' ἀκουβίτων ἐκθέσεις.

Δεῖ γὰρ ὑμᾶς, ὦ φίλοι, ἐν ταύτῃ τῇ λαμπρᾷ καὶ περιδόξῳ τῶν Χριστοῦ Γενεθλίων ἡμέρᾳ, ἡνίκα αἱ πολυσχεδεῖς καὶ ἐξαίσιοι τῶν ιθ' προτίθονται ἀκουβίτων ἐκθέσεις, ἐν μὲν τῇ βασιλικῇ τραπέζῃ τοῦ κράματος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καλεῖν εἰς συνεστίασιν τῶν φιλοχρίστων ἡμῶν βασιλέων μεγιστᾶνας ἐκ τῆς βασιλικῆς συγκλήτου τὸν ἀριθμὸν ιβ' [96], οἷον μαγίστρους, πραιποσίτους, ἀνθυπάτους πατρικίους, στρατηγοὺς, ὀφφικιαλίους, οὓς ἂν δόξῃ τοὺς αὐτοκράτορας λαμβάνεσθαι· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς, ἄνευ μέντοι τῶν οἰκείων χλαμύδων (38), ἠμφιεσμένους δὲ τὰ καμίσια καὶ μόνα. Εἰ δὲ τύχοιεν στρατηγοὶ κεκλημένοι, μετὰ τῶν οἰκείων σπαραμαγγίων εἰσαγέσθωσαν σὺν τῷ δρουγγαρίῳ τῆς βίγλης. Ἐν δὲ τῇ τῶν ιθ' ἀκουβίτων τιμιωτάτῃ τραπέζῃ δεῖ, ὑμᾶς καλεῖν μαγίστρους δύο, ἀνθυπάτους πατρικίους, στρατηγοὺς ἕξ, Βουλγάρους φίλους δύο, ὀφφικιαλίους ἀπὸ τῆς τοῦ στρατιωτικοῦ λογοθέτου τάξεως καὶ κατωτέρω δύο, πρὸς, τὸ συνανακληθῆναι (39) τῷ βασιλεῖ

VARIÆ LECTIONES.

[96] ιβ' conj. R. ιδ' cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(38) Non licebat coram imperatore in chlamyde, ut veste extima et honoris, stare, sed si in ejus conspectum veniendum esset, chlamys debebat deponi; ut nos hodie gladium et cannam ponimus ad illustrem virum adituri. Historiam Roberti Guiscardi, ad Alexium Comnenum admissi et pallium suum sibi substernentis, quæ quodammodo huc etiam pertinet, e Du Cangio v. *Bancus* alibi in his notis retuli. Et si vel maxime chlamydati accumberent, tamen ad illatum primum ferculum deponendæ erant chlamydes, aut etiam antequam id inferretur. Insignis est locus Nostri p. 162, quo dicitur, postquam ad mensas esset assessum, præfectum mensæ jussu imperatoris exclamasse: *Exuite chlanidia vestra.* Tunc surrexisse omnes et exuisse et illa et saga, qui iis induti essent. Hæc accepisse regios engistiarios et tradidisse asservanda suis administris in Scylis; conf. p. 42 et 47, tam reverentiæ erga imp., quam commoditatis gratia, ut expeditius epularentur et amplius sederent convivæ. Sic dicitur p. 47, patriarcha imperatori assessum iens omophorium deponere et surgens de mensa resumere. Ipse imperator chlamyde posita in dibetesio, genere tunicæ, epulabatur, ut e sequentibus constat. Veteres quoque Romani aut in cœnatoriis accumbebant, aut, si togati, saltim toga submissa; vid. Salmas ad Scr. Hist. Aug. t. I, p. 95.

(39) Græci medii ævi sedebant, ut nos, ad mensas in reliquis quidem conviviis; at in solemnibus illis conviviis imperialibus 19 accubituum accumbebant ex veteri more Romano. Claris verbis id perhibet Luitprandus l. VI, Hist. c. 3, quem locum quamvis aliis jam laudatum non possum tamen non ascribere. Impense enim rem nostram illustrat. *Est domus, ait, juxta hyppodromum aquilonem versus miræ et altitudinis et pulchritudinis, quæ Decaennea Accubita vocatur. Quod nomen non ab re, sed ex apparentibus caussis sortita est, — quoniam quidem decem et novem mensæ in ea quæ secundum carnem est, Domini nostri J. C. nativitate apponuntur, in quibus imperator pariter et convivæ non sedendo, ut cæteris diebus, sed recumbendo epulantur, quibus in diebus non argenteis, sed aureis* [id est, æneis, inauratis] *vasis ministratur.* Non colligi debet ex hoc Luitprandi loco, convivum in 19 accubitis solummodo festo Nativitatis Christi fuisse. Nominat enim hoc festum præcipue, quia reliqua convivia solemnia ibi agitata majoribus diebus festis, ut

εἰς τύπον τῆς ἀποστολικῆς δωδεκάδος (40), φίλους τὸν A ἀριθμὸν ιβ'· προκινσεύειν δὲ αὐτοὺς δεῖ στιχηδὸν κατὰ τάξιν τῆς ἑκάστου ἀξίας, ἐνδεδυμένους τὰς οἰκείας αὐτῶν χλαμύδας ἐμπροσθείῳ τῷ σχήματι (41), ὑποδεδεμένους δὲ καὶ τὰ οἰκεῖα καμπάγια (42), καὶ εἰσαγαγεῖν αὐτοὺς μετὰ τὴν ἄφιξιν τῶν μελλόντων παραστᾶναι βασιλικῶν ὑπουργῶν τε καὶ βουκαλίων (43), δηλονότι λαβόντος τὸ σχῆμα (44) τοῦ καστηρίου (45) τῆς βασιλικῆς τραπέζης πάρὰ τοῦ ἄνωθεν παρεστῶτος περιφανοῦς πραιποσίτου, καὶ συνανερχομένου αὐτοῖς μέχρι τοῦ τριβάθμου τῆς βασιλικῆς εὐωχίας (46), καὶ ἱστῶντος αὐτοὺς κύκλῳ τῆς τιμίας τραπέζης (47) εἰς τὸ εἰδικῶς προσκαλεῖσθαι πλησιέστερον φίλους, οὓς ἂν δόξῃ τῷ βασιλεῖ. Ἐν δὲ τοῖς ἑκατέρων τῶν μερῶν ἀκουβίτοις δεῖ ὑμᾶς καλεῖν ἐν ταύτῃ τῇ λαμπρᾷ καὶ περιβοήτῳ ἡμέρᾳ B

duodecim, imitamentum apostolorum, qui cum Christo ad mensam accubuerunt. **430** Procedunt autem unus post alterum, secundum ordinem suæ quisque dignitatis antico modo, induti suas quisque chlamydes, et in pedibus habente sua quisque campagia. Oportet autem illos introducere, postquam advenerint, qui mensæ astare et servire debent, imperiales ministri triclinares, et vocales seu musici; gestu nempe signum accipiente sacræ mensæ castrense ab eo, qui superne astat, illustri præposito, et simul cum ipsis ascendente usque ad tribathmum seu suggestum trium graduum sacræ mensæ, et in orbem eos circa venerabilem mensam collocante; quo imperator, quos voluerit, viritim propius advocare possit. Ad accubitos autem seu mensas ambarum partium [respectu sacræ mensæ

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

Paschatis et Pentecostes, tam diu non continuabant atque hoc natale. Hoc enim per 12 dies, paschale per 9 aut 10 ad summum, Pentecostale per 6 ferme celebrabatur. Ab hoc more accumbendi dicuntur convivæ in 19 accubitorum epulis ἀνακλίνεσθαι, ut nostro in loco et passim hujus Cletorologii, et apud Leonem Grammatic. p. 458, ubi Michael imp. et Eudocia aug. corollas nuptiales seu benedictionem matrimonialem in S. Sophia dicuntur accepisse, γενομένου τοῦ παστοῦ εἰς τὴν Μαγναύραν, *thalamo geniali*, in quo sponsorum pars pro prima vice concumberat, *in Magnaura posito*, τῆς δὲ συγκλήτου ἀνακλιθείσης ἐν τοῖς Δέκα ἐννέα ἀκουβίτοις, *recumbente senatu in* 19 *accubitis*.

(40) *[De lecto accubitum 12 Apostolorum exprimente, quo in Pascha utitur pontifex, et de prosa Græca hoc tempore decantata vid. Ordo Roman. p. 187.]* Vid. dicta ad p. 368, et Petit de La Croix, C État présent de l'Eglise grecque, p. 36, ubi ait, solere Græcum patriarcham feria quinta magna pediluvium Christi imitari et duodecim pauperibus pedes lavare, qui 12 apostolorum nominibus insigniuntur et Judæ nomen sorte duci, quia nemo libenter illud subeat.

(41) Diu me torsit hic locus, quia nempe verba hæc cum proxime præcedenti ἐνδεδυμένου cohærere mihi videbantur; non poteram enim concipere, quisnam esset anticus ille modus vestiendi: donec tandem intelligerem, προκινσεύειν et ἐμπροσθίῳ σχήματι jungenda esse; *procedere antico modo* est ante mensas transire, et ὀπισθίῳ *pone mensas*. Conf. p. 438. Ita supra habuimus pag. 64: Ἵστανται οἱ ἄρχοντες κυκλικῷ τῷ σχήματι, *stant in orbem*, quod paulo post p. 65, τὴν κυκλικὴν στάσιν appellat.

(42) Non licebat, ne ipsis quidem militum rectoribus, ad sacram mensam, ut locum securitatis et quietis, in tzangis seu ocreis coriaceis, habitu militari, venire, sed comparendum erat in campagiis, gestamine pacis. Δεῖ ἐν τῷ ἀρίστῳ πάντας καμπάγια φορέσαι καὶ λευκὰ χλανίδια καὶ οὕτως συναριστῆσαι αὐτῷ (nempe imperatori), ait Noster p. 252. Etiam veteres Romani accubituri calceos soleis mutabant et positis togis induebant cœnatoria. Memorabilis est locus Monachi Sangallensis a Du Cangio v. *Osa* citatus, e quo apparet, etiam in aula Caroli Magni morem obtinuisse, ut proceres ocreas detraherent, qui coram ipso comparere vellent: *cum ad obsequium domini cuncti vellent hosas suas extrahere*.

(43) Cum aversarentur novi Græci, ut rem impiam et probrosam, instrumentalem musicam, et tam ex Ecclesia, quam epulis suis ejicerent, vocales musici cantabant per epulas a principio ad finem usque, pausam tantummodo interponentes ad singula illata fercula, quo tempore organa pulsabantur; vid. p. 338. Huic rei deligebantur potissimum psaltæ (iidem cum vocalibus) ex æde S. Sophiæ, Ἁγιοσοφῖται, et ex æde Apostolorum, Ἀποστολῖται dicti. Conf. Salmas. ad Scr. H. Aug. t. I, p. 943, et Du Cange v. *Vocalis*. Canebant autem hi vocales βασιλίκια, cantica in laudes principis, de quibus v. dicta ad p. 333.

(44) Idem est atque σῆμα, σημεῖον, *signum*. Ita infra τὸ ἐκ βασιλικῆς χειρὸς διδόμενον τῆς ἐγέρσεως σχῆμα est *datum regia manu signum surgendi*.

(45) Vide supra not. 10, col. 191.

(46) Ascendebatur igitur ad sacram separatam mensam tribus gradibus. Ita comparatæ erant tum temporis summorum principum mensæ. Sic ad pontificis Romani mensam olim tribus gradibus ascendebatur, ut patet ex Augustini patriarchæ Cerimoniali l. III, § 2, p. 149 edit. Catalani; quem locum, quia rem nostram haud parum illustrat et ideam de dispositione mensarum in triclinio 19 accubituum facilitat, ascribere haud piget. Verba ejus hæc sunt: *Parabitur igitur aula convivii aulæis et pannis sericis aureisque. — In capite aulæ erit suggestum, ad quod triplici gradu ascenditur, longum pro latitudine aulæ. In medio surget quadratus thalamus palmi altitudine, super quo mensa paratur pontificis.* [Hæc est illa ἀποκοπτή.] *Apud parietem erit sedes papalis, ad quam parvo, et deinde magno scabello ascendetur, ornabiturque sedes cum panno aureo pendente supra caput. Mensa erit alta ad justam proportionem supra suggestum. A sinistra parabitur alia mensa pro credentia papæ cum vasis aureis et argenteis, vino et aqua et aliis consuetis. — A dextra parte aulæ infra suggestum parabuntur mensæ pro episcopis et presbyteris cardinalibus et paulo inferius pro aliis prælatis. — A sinistra e regione* D *mensæ cardinalium parabitur mensa pro diaconis cardinalibus, et inferius aliæ mensæ pro diaconis nobilibus et officialibus.* Pariter de Othone III imp. narrat Dithmarus l. IV, eum sedisse loco eminentiore. Verba ejus sunt: *Imperator antiquam cupiens consuetudinem revocare magna ex parte jam suis deletam temporibus multa faciebat, quæ diversi diverse accipiebant. Solus ad mensam quasi semicirculum factum loco cæteris eminentiore sedebat.*

(47) Posset ex hoc loco quodammodo concludi, mensam separatam fuisse circularem, aut saltem semirotundam, ut Sigma Græcum seu C Latinum. Sane ad Sigmata, sic appellabant tales mensas, sedebant veteres et medii ævi homines. Conf. locus Dithmari modo citatus. Non tamen stringit illud argumentum. Nam satis recte dici possunt circa mensam etiamsi oblongam collocari homines.

ad dextram et sinistram stantes] oportet vos vocare illo splendido et celebri die totum senatum, qui campagia in pedibus gerit, ut asecretas, chartularios magnorum secretorum, imperiales notarios eorumdem secretorum, ut a spatharocandidatis inde incipiendo et descendendo per dignitates ad consules, iterum consules, comites scholarum, silentiarios, protectores, eutychiophoros, sceptrophoros, axiomaticos seu honoratos e diversis dignitatibus, ad numerum usque 168, de Agarenis prætorii 24, de amicis Bulgaris 12, et fratres pauperes itidem 12. Procedere autem oportet illos in serie hoc modo : senatores quidem secundum suam quemque dignitatem et diversa officia, dextraque sinistraque divisos; Agarenos autem locat e regione et conspectu imperatorum ad sextam et septimam mensam; Bulgaros ad nonam [et ultimam] ejusdem obitus [vel plagæ, dextræ scilicet]. Pauperes excipiuntur pariter quoque nona mensa, sed sinistræ partis, ubi nempe drungarius adstare solet. Introducere autem oportet omnes post adventum amicorum primo loco ad sacram mensam vocatorum hoc modo. Axiomaticos seu in dignitatibus constitutos omnes cum suis mutatoriis, chlamydibus puta et campagiis, secundum ordinem dignitatis, quam quisque gerit, et officii pariter; Agarenos autem in candidis vestibus absque zonis, et in calceis; præambulante ipsos articlino, qui eos introevocat, et simul cum ipsis ascendente in utraque parte [triclinii] per posticam partem accubituum et deinceps ab antiqua eorumdem enumerante in singulis accubitis duodenos accumbentes, neque permittente cuiquam, ut prius accumbat, quam imperiales musici adstantes modulos suos occœperint. **431**

τὴν ὑπὸ καμπάγιον σύγκλητον πᾶσαν, οἷον ἀσηκρῆτας, χαρτουλαρίους τῶν μεγάλων σεκρέτων, βασιλικοὺς νοταρίους τῶν λεχθέντων σεκρέτων, οἷον ἀπό τε σπαθαροκανδιδάτων καὶ κατωτέρω ὑπάτων, δισυπάτων, κομήτων τῶν σχολῶν, σιλεντιαρίων, προτικτόρων, εὐτυχοφόρων, σκηπτροφόρων, ἀξιωματικῶν τῶν διαφόρων ταγμάτων τὸν ἀριθμὸν ρξη', Ἀγαρηνῶν τοῦ πραιτωρίου κδ', τῶν Βουλγάρων φίλων ἀνθρώπους ιβ', καὶ πένητας ἀδελφοὺς τὸν ἀριθμὸν ιβ'· προκινσεύειν δὲ αὐτοὺς στιχηδὸν οὕτως· τοὺς μὲν συγκλητικοὺς κατὰ τὰς οἰκείας αὐτῶν ἀξίας καὶ τὰς τῶν ὀφφικίων αὐτῶν διαφορὰς διαστελλόμενος ἔνθεν κἀκεῖθεν· τοὺς δὲ Ἀγαρηνοὺς κατέναντι τῆς ὄψεως τῶν βασιλέων (48) ἐπὶ τῆς ἕκτης καὶ ἑβδόμης τραπέζης· τοὺς δὲ Βουλγάρων ἀνθρώπους ἐπὶ τῆς ἐνάτης τραπέζης τῆς αὐτῆς περιόδου (49)· τοὺς δε πένητας καὶ αὐτοὺς προσκαλεῖσθαι ἐπὶ τῆς θ' τραπέζης τῆς εὐωνύμου θέσεως, ἐν ᾗ παράστασις τοῦ δρουγγαρίου τυγχάνει. Εἰσάγειν δὲ δεῖ ἅπαντας μετὰ τὴν ἄφιξιν τῶν πρωτοκλήτων φίλων τῆς βασιλικῆς τραπέζης οὕτως· τοὺς μὲν ἀξιωματικοὺς ἅπαντας μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξιμάτων, χλαμύδων τε καὶ καμπαγίων, στιχηδὸν κατὰ τάξιν τοῦ αὐτοῦ ἀξιώματος καὶ ὀφφικίου· τοὺς δὲ Ἀγαρηνοὺς λευκοφόρους ἀζώνους (50) ὑποδεδεμένους, δηλονότι προπορευομένου [97] αὐτοῖς τοῦ καλέσαντος ἀρτικλίνου καὶ συνανερχομένου ἐφ' ἑκατέρου τῶν μερῶν διὰ τῆς ὀπισθίου θέσεως τῶν αὐτῶν ἀκουβίτων καὶ διὰ τοῦ ἐμπροσθίου τόπου ἐξαριθμοῦντος ἐφ' ἑκάστῳ ἀκουβίτῳ δωδεκάδα προσώπων μίαν καὶ μὴ συγχωροῦντός τινα ἀνακληθῆναι μέχρι τῆς ἐκφωνήσεως τῶν παρεστώτων βασιλικῶν βουκαλίων. Μετὰ δὲ τὴν πάντων ἀνάκλησιν δεῖ προσέχειν τὸ μουσικὸν μέλος, καὶ ἡνίκα τὸ ἴδιον ἀπηχήσει φθέγμα, ἐξανίστασθαι ἅπαντας (51) εἰς εὐφημίαν

VARIÆ LECTIONES.

[97] προπορευομένων cod., αὐτῶν cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(48) Perobscurus hic est locus. Nam si imperator in medio sedit, recta prospexit ad introitum triclinii, ubi nulla mensa, et nemo sedebat; ad dextram vero non magis commode, quam ad sinistram, poterat prospicere. Ergone in angulo summo sinistri lateris sedebat? Suadere videtur hic locus et p. 431, ubi ἡ ἄνω προσωπικὴ ἔξοδος memoratur, *exitus, qui in summa triclinii parte e regione imperatoris est* Sexta vero et septima mensa, ad quam accumbebant Saraceni, erat ad dextram, ut patet e verbis proxime subjectis τῆς αὐτῆς περιόδου. Dicuntur Bulgari nonam mensam ejusdem *obitus* seu lateris occupare cum Saracenis; et pauperes nonam mensam sinistræ positionis seu plagæ. Ergo Bulgari nonam mensam dextri lateris, et Saraceni duas alias ejusdem lateris occupabant.

(49) Liberæ nempe erant mensæ et a parietibus aliquantum remotæ, ut præter eas tam ab antica, quam a postica obiri posset, et introducebantur convivæ a postica, educebantur autem ab antica.

(50) Absque zonis intrabant hi Saraceni, forte quia, ut capti bello, discincti, cingulo, id est, militia et honore omni, soluti erant. Sed in universum nulli, sive cincto sive distincto, licebat olim cum cingulo ad sacram mensam venire; qui mos quamvis mutatus sub Gallieno fuerit, tamen deinceps revocatus est, ut e Trebell. Pollione constat, cujus hæc sunt verba Script. II. A. t. II, pag. 245-47: *Cum cingula sua plerique militantium, qui ad convivium venerant, ponerent hora convivii, — postea rogati ad convivium cincti accubuerunt. — Atque hinc tractum morem, ut deinceps cum imperatore cincti discumberent.* Discincti esse solebant epulantes. Hinc immodestia Neronis notatur a Suetonio c. 51 : *Quod plerumque synthesinam indutus ligato circa collum sudario prodibat in publicum sine cinctu et discalceatus.*

(51) Debebant convivæ surgere, quando aut benedicendum dictis laudibus imperatori esset, aut in ejus salutem bibendum, aut quando e regia mensa dapes ad convivas mitterentur. Ita quoque apud Hunnos in usu fuisse, ut, quando unus alteri poculum vini propinaret, surgeret inferior neque consideret prius, quam poculum porrectum delibasset aut ebibisset. Πάντων ἐν κόσμῳ καθεστώτων, ait Priscus in descriptione cœnæ, qua apud Attilam exceptus cum cœteris legationis comitibus fuerat. Excerpt. Legat. Hœschel. p. 51, *cum omnia ordinata et parata ad epulandum essent*, παρελθὼν οἰνοχόος τῷ Ἀττίλᾳ οἴνου κισσύβιον ἐπιδίδωσι. Δεξάμενος τὸν τῇ τάξει πρῶτον ἠσπάζετο. Ὁ δὲ τῷ ἀσπασμῷ τιμηθεὶς διανίστατο καὶ οὐ πρότερον ἵζησαι θέμις ἦν, πρὶν ἢ τῷ οἰνοχόῳ ἀπογευσάμενος ἢ καὶ ἐκπιὼν ἀπέδωκε τὸ κισσύβιον. Καθεσθέντα δὲ αὐτὸν τούτῳ τῷ τρόπῳ οἱ παρόντες ἐτίμων δεχόμενοι τὰς κύλικας καὶ μετὰ τὸν ἀσπασμὸν ἀπογευόμενοι. **Deinde, illato**

τῶν δεσποτῶν καὶ τὰς ἑαυτῶν ἀπεκδιδύσκεσθαι χλαμύδας· ἀλλὰ μὴν καὶ ὁσάκις, ἄν τὸ μουσικὸν ἀπηχήσῃ, καὶ ὁσάκις ἄν θεμελικόν τι πρὸς τέρψιν ἐκτελεσθῇ πρᾶγμα (52), καὶ ἡνίκα τι βρώσιμον ἐκ τῆς βασιλικῆς τραπέζης διὰ τοῦ τερπτοῦ καστρησίου πρὸς τοὺς δαιτυμόνας ἐξαποσταλήσεται. Ἐν δὲ τῇ τούτων ἐξόδῳ δεῖ προσέχειν τοῖς ῥωμαΐζουσι βουκαλίοις (53)

Postqnam omnes accubuerunt, oportet animum attendere ad musicos cantus; et quando peculiaris id significans atque monens tonus insonuerit, oportet omnes surgere ad dominis benedicendum suasque chlamydes exuere; quorum illud etiam repeti debet, quoties musici insonuerint et quoties ludicrum aliquod exercitium peragatur, item quando dapum

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

et consumpto primo ferculo, τῶν ὄψων τῶν ἐν τοῖς πρώτοις πίναξιν ἐπιτεθέντων ἀναλωθέντων πάντες διανέστημεν καὶ οὐ πρότερον ἐπὶ τὸν δίφρον ἀναστὰς ἦλθε, πρὶν ἤ κατὰ τὴν προτέραν ταξιν ἕκαστος τὴν ἐπιδιδομένην αὐτῷ οἴνου πλήρη ἐξέπιε κύλικα, τὸν Ἀττίλαν σῶν εἶναι ἐπευξάμενος. Καὶ τοῦτον τιμηθέντος αὐτοῦ τὸν τρόπον ἐκαθέσθημεν καὶ δεύτερος ἑκάστῃ τραπέζῃ ἐπετίθετο πίναξ ἕτερα ἔχων ἐδώδιμα. Ὡς δὲ καὶ αὐτοῦ οἱ πάντες μετέλαβον, καὶ τῷ αὐτῷ ἐξαναστάντες τρόπῳ αὖθις ἐκπιόντες ἐκαθέσθημεν, etc. Apparet ex hoc loco, duo tantum fercula in convivium Attilæ illata, ter tamen bibitum et ter surrectum fuisse de mensis, ante illatum primum ferculum, inter primum et secundum, et tandem sub finem secundi. Ter quoque Græci bibebant; ut alio loco videbimus.

(52) Jam alibi memini de scenica medii ævi et aulæ CPtanæ Musa egisse, aut potius argumentum hoc, de quo perparum novimus, attigisse. Inficetam eam fuisse et sapuisse ævi sui rus atque nugas, probabile est. Spectacula theatralia edidisse veteres impp. Romanos Inter epulas suas, constat e Spartiani Hadriano p. 215: *In convivio tragœdias, comœdias, Attellanas, sambucas, lectores, poetas pro se semper exhibuit.* Secutorum imperatorum plerosque non arcuisse suis a conviviis scenicas voluptates, colligitur e Lampridii Alexandro Severo, de quo ille tanquam peculiare quid refert, quod *voluptates scenicas in convivio nunquam habuit, sed summa illi oblectatio fuit, ut catuli cum porcellis luderent, aut perdices inter se pugnarent.* Late patet vox θυμέλη apud novos Græcos. Non solum comœdias et tragœdias significat (quas si a medio ævo saltim tolerabiles requirimus et exspectamus, videmur injuriam illi facere), sed etiam, idque magis, omnia, quæ auditu spectatuque delectare poterant, ut Atellanas seu centones e scurrilibus dictis et conviciis, musicam vocalem instrumentali junctam, petauristarum funambulorum aliorumque agyrtarum θαύματα, qualia in epulas medio ævo fuisse introducta et e cœna Trimalchionis, quæ sequioris ævi fructus est, et e ludo Gothico, de quo Noster p. 222 narrat, constat. Et de his talibus nugis potius hic loci puto dictionem θυμελικόν τι πρᾶγμα accipiendum esse, quam de dramatibus poeticis, prorsus ut ἀκρόαμα est omne spectaculum exhilarans, ut Casaub. ad Athen. monuit.

(53) Quamvis novi Græci Romanos se appellent et nomen Ἑλλήνων ut infame devitent (nam qui Ἕλληνα quemdam eorum appellaret, is haud minorem sibi factam crederet injuriam, quam si idololatra, impius, sacrilegus fuisset dictus), attamen sermonem suum Ἑλληνικὸν appellant, Ῥωμαῖον autem Latinum, et ῥωμαΐζειν dicunt Latine loquentes. Ita Photius in Excerptis vitæ Gregorii M. p. 760 fine dialogos ejus ait Romana, hoc est Latina, lingua in communem usum Ecclesiæ Græcæ conversos fuisse: Ζαχαρίας —τὴν ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ μόνῃ συγκλειομένην γνῶσιν καὶ ὠφέλειαν εἰς τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν ἐξαπλώσας κοινὸν τὸ κέρδος τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ ἐποιήσατο. Vigebat olim Latinus sermo in aula Byzantina tempore Constantini M., deinde sensim desuescebat, quibusdam imperatoribus, ut Juliano, Græco sermoni magis, quam Latino faventibus, quamvis alii essent, qui Græcum prorsus non intelligerent, ut Valerianus et Valens, quod ex Themistio constat. Brevi prorsus exolescebat Latinus, ut necesse esset leges, quæ ex antiquo more conservandæ majestati Romani imperii Latinæ poponebantur, simul quoque Græce proponi, et orationes, quæ ad milites et senatum a novo imperatore essent habendæ, utroque sermone recitari. Tandem Latina prorsus exacta nullum sui vestigium reliquit præter paucas quasdam voces singulares et formulas salutandi, bona vota, in diebus festis, joci et hilaritatis et antiqui ritus servandi gratia coram imperatore, quando epularetur, biberet, in publicum procederet, recitari solitas, quales passim in hoc codice prostant, ut *Vivite, Felicissime*, etc.; vid. p. 7, et cap. 74 l. I. Si recte habet lectio apud Luitprandum Legat. p. 483, mos erat in aula Byzantina homilias Chrysostomi Latine inter epulas legi, aut saltim curabat Nicephorus Phocas in gratiam Luitprandi id fieri. Sed neutrum probabile cum sit, malim cum iis facere, qui pro *voce Latina* ibi legunt *voce elata*. In sacris quoque obtinebat Latinus sermo apud Græcos satis diu partem aliquam. Memorabilis est locus Nicolai, pontificis Romani, in epistola ad Michaelem imp. (vid. Du Cange v. *Obsequiare*): *Ecce quotidie, imo vero in præcipuis festivitatibus inter Græcam linguam, veluti quiddam pretiosum, hanc* [Latinam] *quam barbaram et Scythicam linguam appellatis, miscentes, quasi minus decori vestro facitis, sic hac etiam in vestris officiis et obsequiis non utamini*; item Leonis IX., Epist. I, c. 23, ad patriarcham CPtanum; *Ad quid vestro imperatori Latinæ laudes, et in Ecclesia Græcis recitantur Latinæ lectiones.* Scilicet volebant eo indicare, se cum Ecclesia Latina unitos unum corpus, unum cœtum efficere. Paria quoque Latini faciebant olim quidem, partem suis in sacris Græco sermoni vicissim tribuentes. Vid. scriptum vetus de Liturgia Gallica apud Martene t. I Rituum Ecclesiastic. p. 464, ubi inter alia hæc leguntur.: *Ajus* [id est, ἅγιος] *vero ante prophetias pro hoc cantatur in Græca lingua, quia prædicatio Novi Testamenti in mundo per Græcam linguam processit*, etc. Anastasius in Benedicto III: *Græcas et Latinas lectiones, quas die Sabbato sancto Paschæ simulque et sancto Pentecostes subdiaconi legere soliti sunt.* Idem in Leone III de ipso hæc narrat: *Hic pro more et cautela orthodoxæ fidei fecit scuta argentea duo, scripta utraque Symbolo* [nempe fidei], *unum quidem litteris Græcis, et aliud Latinis, sedentia dextra lævaque super ingressum corporis*, Ergo mos erat in ecclesiis Latinis symbolum fidei utraque lingua scriptum gradibus litteris in scutis ligneis vel marmoreis tabulis exponendi. Sæpius mentio fit in Ordine Romano lectionum Græcarum, ut p. 25: *Deinde lector ascendens in ambonem imprimis Græca legit: deinde statim alius Latina*; ad quem locum Mabillonius hæc notat *Apposite ad hunc locum ait Amalaricus initio l. II: Sex lectiones ab antiquis Romanis Græce et Latine legebantur, qui mos apud CPlin hodieque servatur propter duas causas; nam quia aderant Græci, quibus incognita erat lingua Latina, altera propter unanimitatem utriusque populi.* In magna Græcia diu substitit mos Græca Latinis in officio sacro jungendi, ut patet ex Angeli de Nuce notis ad Chronicon Cassinense l. I, c. 32,

aliquid e sacra mensa per jucundum castrensem ad convivas emittatur. In horum autem [musicorum et thymelicorum] exitu oportet [nos artoclinas] ad vocales musicos, Romane vel Latine loquentes, et, illis exclamantibus, simul ad gestum clarissimi castrensis attendere, eoque edito, convivas simul omnes exsurgere, jubere atque educere in suis tunicis

A καὶ σὺν τῇ αὐτῶν ἐκφωνήσει προσέχειν τὸ σχῆμα τοῦ κλεινοῦ καστρησίου, καὶ αὖθις ἐξανιστᾷν πάντας τοὺς κεκλημένους γλανιδοφόρους διὰ τῆς ὀπισθίου θέσεως τῶν ἀκουβίτων, καὶ ἐπανάγειν αὐτοὺς ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὴν ἄνω προσωπικὴν ἔξοδον τῆς αὐτῆς περιόδου. Καὶ εἶθ' οὕτως μετὰ τὴν τούτων τελείαν ὑπείδυσιν [98] (54) καὶ αὐτοὺς τῆς βασιλικῆς

VARIÆ LECTIONES.

[98] ὑπέκδυσιν vel ἀπόλυσιν vel ἀπήλυσιν legi vult R.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

ubi inter alia S. Anastasii, episcopi Neapolitani, hæc verba citat : *In qua* [Neapoli] *laici simul cum clericis assidue Græce Latineque communi prece psallunt Deo.* Ex eodem apparet, sacerdotum quosdam Græce, alios Latine per antiphonas cantasse, unde *Græca* et *Latina pars sacerdotalis* dicta fuit. Mansit in Ecclesiis nostratibus aliquale vestigium illius moris. Hymnos enim quosdam veteres Latinos non chorus tantum cantorum, sed etiam ipsa plebs ita canit, ut alternatim Latina verba et Germanicam eorum interpretationem cantent : e. c. *puer natus in Bethlehem*, item *in dulci Jubilo*, in quo hymno versus Latini Germanicis ita sunt interpolati, ut hi illos non interpretentur, sed cœptam ab illis sententiam continuent. Locus Chronici Cassinensis, ad quem Ang. de Nuce observationem superiorem attulit, hic est : *post hæc incipientes letanias omnes pariter ingrediebantur in ecclesiam S. Petri et iterum data oratione cantabant Tertiam et deinde missam* : *Venite benedicti Patris mei, cum cantu promiscuo, Græco videlicet atque Latino, usque ad complementum Evangelii.* Addidit ad hunc locum excursionem angelus, qua indagat, num sacra Liturgia sermone vernaculo et vulgari apud Græcos et Latinos primis sæculis celebraretur, an secretiori et vulgaribus ignoto. Josephus Antonius Saxius in notis ad Landulphi Jun. Histor. Mediolan. c. 22, putat etiam Mediolani sæculo adhuc XII Græcam linguam in sacris viguisse ejusque rei vestigium et argumentum se reperisse in nomine festi Græco (*festi de Hagios* puta) tum recens instituti. Conf. Josephus Catalanus ad Augustini Patricii Cerimoniale Ecclesiæ Romanæ p. 117 sq., ubi inter alia ait olim consuevisse in regni Neapolitani Ecclesiis epistolam atque Evangelium Græce et Latine prælegi, et adhuc hodie Brundusii semel per annum in Dominica Palmarum epistolam et Evangelium Græca lingua ex prisca et immemorabili ejusdem Latinæ ecclesiæ consuetudine recitari. In coronatione sua quoque Romani pontifices curabant sibi laudes Græce, Latine et Hebraice dici, quo persuaderent non intelligentibus, Romanum episcopum œcumenicum et omnium summum esse, cui etiam Græca Ecclesia se submittat. Acta Concili Pisani de Anno 1409 : *Dominus papa Alexander fuit coronatus. — Ex illa die multa fuerunt solemnia, ut puta de stupis combustis, dicendo : Sic transit gloria mundi ; de epistola et Evangelio in Missa Græce, Hebraice et Latine.* Crassus in Diario electionis et coronationis Leonis X : — *in medio vadit ille, qui ducturus est epistolam; portans librum Evangeliorum, et cum eo qui dicturus est epistolam Græcam* ; *et post eos qui lecturus est Evangelium Græcum, diaconi cardinales sequuntur ordine suo, inter quos ille est, qui dicturus est Evangelium.* [De prosa Græca coram pontifice Romano cum 12 cardinalibus tanquam cum 12 Apostolis accumbente decantata v. Ord. Roman. p. 187. Rothomagi versus ultimus litaniæ Græcus est. Moleon. p. 345.]* Ipso superiore anno, mense Maio puta A. 1752, nuntiabant publicæ novellæ, Parisiis, ni fallor, ab illa societate, quæ captivos Christianos a piratis Turcicis redimit, missam Græcam fuisse celebratam, forte ex vetere instituto. Sermonem Græcum Romæ adhuc sæculo XI in usu, aut potius pro illorum temporum Gothicis et onerosis moribus, qui affectationem et ridiculum mimum atque fastum rebus in omnibus monstrabant, jactatum fuisse, apparet ex tabula XVIII tomi primi Monumentorum vetustorum Ciampini p. 35 exhibita, B quæ imaginem sistit æneарum valvarum ecclesiæ S. Pauli extra muros urbis, in multas areas parallelas divisarum, et imaginibus sanctorum historiisque biblicis, rudi cœlo designatis, inscriptionibus denique plurimis Græcis, sed aspersis quoque Latinis, imo et Arabica una et altera obsitarum. Quo in ectypo idiographia Græca istius ævi cum idiographia nostrarum membranarum apprime conveniens observari potest. Mistura Græci et Latini sermonis apparet in hujus tabulæ area 54, ubi ὁ ἅγιος Μώυσις, et area 35, ubi ὁ ἅγιος Δαδ, *id est, David*, volumen tenens conspicitur cum inexarata sententia : *Audi, filia, et vide et inclina aurem.* Est ibidem quoque S. Jeremias cum titulo Græco et volumine Latinis litteris inscripto. Possem hic de nummis agere ex una parte Græce vel etiam Arabice, ex altera Latine inscriptis. Sed redeo ad argumentum meum. Latinis itaque licebat episcopis CPlin venientibus publice lingua sua in Ecclesiis Græcis missam celebrare. Marcellinus Comes narrat, C Joannem Romanum pontificem, anno 525 CPlin venisse miroque honore a Justiniano imp. exceptum fuisse, *et dextrum dextro insedisse Ecclesiæ solio, diemque resurrectionis Domini nostri plena voce Romana precibus celebrasse.* Ita quoque Joannes diaconus in Chronico Neapolitano p. 306 refert, legatos Romani pontificis sanctum officium in Ecclesia CPtana Latine celebrasse et imperatori Constantino Pogonato Latine laudes dixisse. *Tanta gratia legatos catholicæ pacis subsecuta fuit, ut ad lætitiam populi Joannes Portuensis episcopus, qui erat unus ex ipsis, Dominica Octavarum Paschæ missas publicas in ecclesia S. Sophiæ coram principe et patriarcha Latine celebraret, et omnes unanimiter in laudes Creatoris et imperatorum idem Latinis vocibus acclamarent.* Quamvis idem dicat, aut potius repetat ex illo Chronico Anselmus Havelbergensis dialog. III, 12, incredibile tamen est, concionem Græcorum hominum Latine haud callentium Latinorum D laudes et intellexisse et recitasse. Ut autem Latini legati Latinas laudes imperatoribus CPtanis acclamabant, ita vicissim Græci legati Græcas acclamabant imperatoribus Occidentis et pontificibus Romanis. Notus est locus Rheginonis Prumiensis, quo ait, legatos Græcos Nicephori Generalis aut Irenes (non bene memini) Carolo Magno in ecclesia cathedrali Aquisgranensi Græcas laudes accinuisse. Acta Concilii Lugdunensis de an. 1274 : *quo symbolo finito idem patriarcha, archiepiscopi et logotheta cum aliis cantaverunt laudes solemnes in lingua Græca domino papæ.*

(54) Quid hoc verbi sit, non intelligo. Sensus, quem in versione expressi, flagitat ὑπέκδυσιν, vel ἀπόλυσιν, vel ἀπήλυσιν. Quid horum præferendum aut quid aliud substituendum sit, viderint alii. Certe δῦναι idem quod βαίνειν vel ἰέναι esse, patet ex

τραπέζης δαιτυμόνας ἐξάγειν, δηλονότι [99] προπορευομένου αὐτοῖς τοῦ κλεινοῦ καστρησίου τῆς βασιλικῆς τιμίας τραπέζης. Ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας ἡμέρας τῆς πολυσχεδοῦς ταύτης καὶ λαμπρᾶς πανδεσίας δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς πρόσκλησιν τῆς βασιλικῆς περιβλέπτου τραπέζης ὁμοίως μαγίστρους, ἀνθυπάτους πατρικίους ὀφφικιαλίους, καὶ οἰκειακοὺς πρωτοσπαθαρίους, τὸν ἀριθμὸν ιβʹ, συναριθμουμένου αὐτοῖς ἐξαιρέτως τοῦ δομεστίκου τῶν σχολῶν κατὰ τύπον· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς πάντας ἐν τῇ αὐτῶν ἀνακλήσει χλανιδοφόρους ἐστολισμένους κατὰ τὸ ἴδιον σχῆμα· τοὺς δὲ οἰκειακοὺς πρωτοσπαθαρίους μετὰ τῶν οἰκείων σπεκίων καὶ ῥωέων σαγίων, ἔμπροσθεν τῷ σχήματι, καθὼς ἀνωτέρω δεδήλωται. Ἐν δὲ τοῖς πέριξ ἀκουβίτοις δεῖ καλεῖν ἐφ' ἑκάτερα μέρη ἐπὶ [1] δύο ἀκουβίτων βασιλικοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς τῶν σπαθαροκανδιδάτων ἀξίας καὶ κατωτέρω· ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς ἀκουβίτοις ἅπαντας τοὺς ἄρχοντας τοῦ τάγματος τῶν σχολῶν, οἷον τοποτηρητήν, εἰ τύχοι αὐτὸν εἶναι σπαθαροκανδιδάτον, τοὺς κόμητας τῶν σχολῶν, δομεστίκους τῶν σχολῶν, τὸν προέξημον, προτήκτορας, εὐτυχοφόρους, σκηπτροφόρους, ἀξιωματικούς, μανδάτορας, τὸν ἀριθμὸν σμʹ, καὶ πένητας τὸν ἀριθμὸν ιβʹ· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς ἐν τῇ ἀνακλήσει μετὰ τῶν οἰκείων σκαραμαγγίων, τὸν δὲ τοποτηρητὴν καὶ χαρτουλάριον τοῦ αὐτοῦ τάγματος μετὰ καὶ σαγίων ῥωέων, δηλονότι προπορευομένου αὐτοῖς τοῦ ἀρτικλίνου κατὰ τὸν προγραφέντα τύπον. Ἐπὶ δὲ τῆς τρίτης ἡμέρας τῶν αὐτῶν ἀκουβίτων δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς πρόσκλησιν, ἐν μὲν τῇ βασιλικῇ τραπέζῃ ἄρχοντας μεγιστάνας τοὺς ἀνωτέρω ἐπὶ τῆς δευτέρας ἡμέρας μνημονευθέντας τὸν ἀριθμὸν ιβʹ, ἀφαιρουμένου μὲν τοῦ τῶν σχολῶν δομεστίκου, ἀντεισιόντος δὲ κατὰ τύπον τοῦ δομεστίκου τῶν ἐξκουβίτων, εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς ἐν τῇ ἀνακλήσει κατὰ τὸν προδειχθέντα τύπον. Ἐν δὲ τοῖς ἑκατέροις τῶν μερῶν ἀκουβίτοις δεῖ καλεῖν ὁμοίως ἐπὶ τοῖς δυσὶν ἀκουβίτοις βασιλικοὺς ἀνθρώπους ἐν ἀξιώμασιν· ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς ἀκουβίτοις ἅπαντας τοὺς ἄρχοντας τοῦ τάγματος τῶν ἐξκουβίτων, οἷον τοποτηρητάς, σκρίβωνας, τὸν χαρτουλάριον, δρακοναρίους, σκευοφόρους, σιγνοφόρους, σενάτορας, πρωτεμανδάτορας, καὶ μανδάτορας τοῦ ἀριθμοῦ σδʹ, καὶ πένητας ιβʹ, εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς κατὰ τὸν προῤῥηθέντα τύπον κατὰ τὸ σχῆμα τῆς δευτέρας ἡμέρας. Ἐπὶ δὲ τῆς τετάρτης ἡμέρας τῆς περιφανοῦς ταύτης, ὡς εἰπεῖν, δεξιώσεως δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς κλῆσιν τῆς βασιλικῆς τιμίας τραπέζης ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθ' ἑκάστην ἡμέραν μνημονευθέντων ἀρχόντων σὺν τῷ δρουγγαρίῳ τῆς βίγλης κατὰ τύπον τὸν ἀριθμὸν ιβʹ, εἰσάγειν δὲ ἅπαντας ἐν τῇ ἀνακλήσει μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξιμάτων, καθὼς εἴρηται· τὸν δὲ δρουγγάριον τῆς βίγλης μετὰ τοῦ οἰκείου σκαραμαγγίου καὶ σαγίου ῥοῆς. Ἐν δὲ τοῖς

A per posticam positionem vel partem accubituum, et reducere eos ex inferioribus ad superiorem conspicuum seu regio conspectui expositum exitum ejusdem periodi vel partis triclinii, cæterisque digressis sic tandem et sacræ mensæ convivas emittere, præcedente clarissimo castrense venerabilis mensæ imperialis. Altero autem die multifidæ, id est tot per dies iteratæ et quasi dispertitæ, splendidæque universalis convivationis oportet, ut invitatos et paratos ad communionem undequaque spectabilis sacræ mensæ habeamus suo tempore advocandos magistros iterum, ut superiore die, proconsules patricios officiales, familiares protospatharios, numero in universum duodecim; quorum unus eo die ex formula et præscripto cerimonialis B esse debet domesticus scholarum. Illos omnes oportet viritim evocatos in tunicis peculiari modo conformatis introducere. Domesticos autem protospatharios cum peculiaribus sibi suis speciis et sagis russis ante mensam sacram statuere, ut supra declaratum est. Ad accubitos autem, qui sacram mensam ex utraque parte circumstant, oportet evocare, et ad proximas quidem duas homines imperiales, a spatharocandidatorum inde dignitate et sic porro inferiores; ad reliquas sedecim vero magistratus tagmatis scholarum, ut topoteretam, si simul sit spatharocandidatus, comites scholarum, proximum, protectores, eutychiophoros, sceptrophoros, axiomaticos, mandatores, in universum 240, et pauperes duodecim. Oportet autem supra scriptos evocatos introducere in suis sibi scara- C mangiis. Topotereta vero et chartularius ejusdem tagmatis etiam in sagis russis introeunt, præcedente ipsos articlino secundum formulam supra scriptam. Tertio die celebrationis eorumdem XIX accubituum oportet nos invitatos paratosque habere ad sacram quidem mensam magnates, **432** quales modo secundo die dicebamus advocari; pariter numero duodecim, omisso ea vice domestico scholarum et assumpto in ejus locum domestico excubitorum, et hi secundum præscriptam formulam evocati introducuntur. Reliquos autem in utramque partem accubitos quod attinet, apponuntur eorum duobus a regia proximis homines imperiales dignitatibus spectabiles; cæteris magistratus tagmatis excubitorum, ut topoteretæ, scribones, chartularius, D draconarii, scenophori, signiferi, senatores, protomandatores et mandatores, ad numerum 204, et pauperes duodecim. Introducuntur autem secundum formulam secundi diei jam expositam. Quarto die splendidæ hujus, ut ita dicam, beneventationis et exceptionis oportet vos invitare et comparare ad communionem venerabilis regiæ mensæ de proce-

VARIÆ LECTIONES.

[99] ἐξάγειν, δηλονότι R., ἐξάγειν δὲ δηλονότι cod. et ed. [1] ἐπὶ em. R., ἀπὸ cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

voce ἄδυτα, quæ idem atque ἄβατα significat, item ex διαδύνειν in loco Nicomachi Gerasenis, quem Salmasius ad Aram Dosiadæ p. 189. ed. Cren. citat, ubi notat *divergere*, in diversa tendere.

ribus, quales jam ad singulos præcedentium dierum commemoravimus, numero duodecim, comprehenso simul drungario vigiliæ : eosque introducere cum suis sibi quemque mutatoriis, ut dictum jam est; drungarium vigiliæ autem cum scaramangio suo et sago russo; ad reliquos autem accubitus advocare homines imperiales secundum formulam prædictam, et omnes magistratus tagmatis arithmi, topoteretam, chartularium, comites centarchos, bandophoros, labarenses, vexilliferos, ducenatores, mandatores, janitores, diatrechontes vel vernaculos, in universum 204. Horum quidem topoteretes cum sago russo, cæteri autem cum suis quisque scaramangiis introducuntur. Die quinto oportet vos invitare et comparare vocandos ad sacram et vere regiam mensam duodecim amicos de illustribus proceribus supra memoratis, quorum unus eo die erit domesticus hicanatorum. Hi, ut jam notatum, in propriis suis mutatoriis introducuntur. Ad reliquos simul omnes accubitus vocare oportet, ad primos quidem a sacro proximos homines imperiales, ut jam diximus; ad inferiores autem eorumdem ipsorum hicanatorum rectores, ut topoteretam, comites, chartularium, centarchos, bandophoros, vexilliferos, ducenatores et mandatores, ad numerum 204, et præter eos adhuc duodecim pauperes. Evocatos ita oportet introducere, ut, cum de cæteris ordinibus diceremus, præscripsimus.

A λοιποῖς ἀκουβίτοις δεῖ ἡμᾶς καλεῖν βασιλικοὺς ἀνθρώπους κατὰ τὸν λεχθέντα τύπον, καὶ ἅπαντας τοὺς ἄρχοντας τοῦ τάγματος τοῦ ἀριθμοῦ, οἷον τοποτηρητὴν, τὸν χαρτουλάριον, τοὺς κόμητας, τοὺς κεντάρχους, βανδοφόρους, λαβουρησίους, σημειοφόρους, δουκινιάτορας, μανδάτορας, θυρωροὺς, διατρέχοντας, τὸν ἀριθμὸν σδʹ, καὶ εἰσάγειν αὐτοὺς οὕτως· τὸν μὲν τοποτηρητὴν μετὰ ῥωσέου σαγίου, τοὺς δὲ λοιποὺς μετὰ τῶν οἰκείων σκαραμαγγίων, καθὼς ἀνωτέρω δεδήλωται. Ἐπὶ δὲ τῆς πέμπτης ἡμέρας δεῖ ὑμᾶς προευτρεπίζειν εἰς κλῆσιν τῆς τιμίας ὄντως βασιλικῆς τραπέζης ὁμοῦ ἐκ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων ἐνδόξων μεγιστάνων σὺν τοῦ δομεστίκου τῶν ἱκανάτων, φίλους τὸν ἀριθμὸν ιβʹ, καὶ εἰσάγειν αὐτοὺς μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξιμάτων, B καθὼς ἀνωτέρω δεδήλωται. Ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς ἀκουβίτοις δεῖ καλεῖν ὁμοῦ βασιλικοὺς ἀνθρώπους, ὡς ἀνωτέρω εἰρήκαμεν. Ἐν δὲ τοῖς κατωτέρω τοὺς ἄρχοντας τοῦ τάγματος τῶν αὐτῶν ἱκανάτων, οἷον τοποτηρητὴν τῶν κομήτων, τὸν χαρτουλάριον τῶν κεντάρχων, βανδοφόρων, σημειοφόρων, δουκινιατόρων καὶ μανδατόρων, σδʹ τὸν ἀριθμὸν, καὶ πένητας ιβʹ, εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς ἐν τῇ ἀνακλήσει, καθὼς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς τάγμασι προεγράφαμεν.

433 Tenendum, si primum in diem hebdomadis incidat festum gloriosæ nativitatis Christi, indeque initium sumat convivatio in XIX accubitis, oportet nos sexto die [is est sabbati] ad convivandum cum domino venerabilemque imperialem mensam vocare archiepiscopum Constantinopolitanum una cum duodecim illis hegumenis, qui in codicillis nostri penes nos hærentibus descripti et designati sunt. Evocatos autem eos oportet sic introducere : patriarcham simul cum imperatore protinus apud recitationem stichi [seu orationis mensalis], quo is super sella resideat [neque accumbat]; sanctos autem hegumenos seriatim secundum ipsorum ordinem et dignitatem competentem. Introducuntur, quemadmodum patricii suis in mutatoriis introducuntur, sic et hi suis in pheloniis laxo habitu [absque zonis], imperiali castrense præambulante et pariter in orbem circa sacram mensam collocante; quo proprius imperator eos, quos voluerit, advocare possit. Ad reliquos accubitus vocare oportet abbates [id est monachos] va-

Σημειωτέον δὲ τοῦτο· εἰ γὰρ ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος ἡ τῶν ἐνδόξων τοῦ Χριστοῦ γενεθλίων ἐπέστη ἑορτὴ, καὶ ἀπὸ ταύτης ἡ τῶν ιθʹ ἀκουβίτων δεξίωσις τὴν ἀρχὴν ἐπιδείξηται, δεῖ ἡμᾶς ἐν τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ ἐπὶ μὲν τῆς τιμίας βασιλικῆς τραπέζης C συγκαλεῖν εἰς ἑστίασιν τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως μετὰ καὶ ιβʹ ἡγουμένων τῶν ἐν τῇ περὶ ἡμᾶς (55) τόμῳ κειμένων, εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς ἐν τῇ ἀνακλήσει οὕτως· τὸν μὲν πατριάρχην σὺν τῷ βασιλεῖ ἅμα τοῦ στίχου (56) εἰς τὸ ἐπὶ δίφρου καθεσθῆναι· τοὺς δὲ ὁσίους ἡγουμένους στιχηδὸν κατὰ τὴν οἰκείαν τάξιν καὶ ἁρμόζουσαν δόξαν· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς, καθὼς καὶ τοὺς πατρικίους μετὰ τῶν οἰκείων αὐτῶν φελωνίων ἀπολελυμένῳ τῷ σχήματι (57), δηλονότι προπορευομένου αὐτοῖς τοῦ βασιλικοῦ καστρησίου, καὶ ὁμοίως ἱστῶντος κύκλῳ τῆς βασιλικῆς τραπέζης εἰς τὸ προσκαλέσασθαι πλησιέστερον ἐξ αὐτῶν οὓς ἂν δόξῃ τῷ βασιλεῖ. Ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς ἀκουβίτοις δεῖ ὑμᾶς καλεῖν τοὺς ἐκ διαφόρων μοναστηρίων ἀναγραφομένους ἀβάδας, D ἤγουν τοὺς τὰ σφραγίδια παρ' ἡμῶν εἰληφότας (58),

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(55) Sensum, quem exsculpere his a verbis valui, dedi in Latinis. Dubito tamen, rectene habeat hic locus, an vitium subsit.

(56) Stichus est formula precum solemnis ante epulas et iis finitis a sacerdotibus recitari solita, e dictis scripturæ et aliis piis meditationibus contexta. Proprie στίχος solet appellari formula e psalmis Davidicis aut aliis Scripturæ locis excerpta.

(57) Si de viris cingulo militiæ honoratis sermo esset, acciperem hanc dictionem pro ἀζώνοις, *discinctis*. Sed in sacerdotibus nihil cingulo astrictum. Hinc putem, hanc dictionem notare, libere laxeque dependentibus pheloniis, non ultra cubitum regestis sed ambobus brachiis intra saccum veluti latentibus.

(58) Solebant statis diebus ad sacram mensam invitari clerus omnis, monachi, et iis similes reputati pauperes, iisque tesseræ distribui, quibus exhi-

τὸν ἀριθμὸν σις'· εἰσάγειν δὲ καὶ αὐτοὺς στιχηδὸν, καθὼς καὶ τοῖς λοιποῖς, ἠμφιεσμένους τὰς οἰκείας στολας ὡς πρὸς συνήθειαν· ἀνακλίνειν δὲ αὐτοὺς ἐφ' ἑκάστης τραπέζης δωδεκάδα μίαν. Μετὰ δὲ τὴν τούτων ἀνάκλησιν καὶ ἑστίασιν δεῖ ὑμᾶς προσέχειν τὸν τοῦ ὀπτομίνσου μίνσον (59), καὶ ἐν, τούτῳ τῷ καιρῷ εἰσάγειν πρὸς χειρονομίαν (60) τῶν ἀνακειμένων καὶ ψαλλόντων πατέρων τοὺς δύο μεγάλους τῆς ἐκκλησίας δομεστίκους, καὶ ἱστᾷν αὐτοὺς ἔνθεν κἀκεῖθεν τοῦ περιβλέπτου τρικλίνου πρὸς τὸ ποιεῖσθαι, ὡς εἴρηται, τὴν χειρονομίαν ἐπὶ τὴν ψαλμῳδίαν τῶν ἀνακειμένων πατέρων· Δίδοται οὖν κατὰ τύπον παρὰ τοῦ εἰδικοῦ λόγου τοῖς μὲν ἀνακειμένοις ἐπὶ τῆς βασιλικῆς τραπέζης ιβ' ἡγουμένοις εἰς φιλοτιμίας ἐπίδοσιν ἀνὰ νομισμάτων δ'· τοῖς δὲ λοιποῖς μονάχοις ἅπασιν ἀνα νομίσματος ἑνὸς καὶ μόνου· τοῖς δὲ δύο δομεστίκοις ἀνὰ νομισμάτων β' κατὰ τύπον. Δεῖ εἰδέναι, ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ καὶ οἱ πένητες (61) ἐν τῷ χρυσοϊστορίῳ ἐσθίουσιν, λαμβάνοντες τὴν κατὰ συνήθειαν εὐλογίαν. Εἰ δὲ ἐν τετάρτῃ ἢ πέμπτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος ἡ Χριστοῦ γέννησις καταντήσει, καὶ ἀπὸ ταύτης ἄρχηται ἡ κλῆσις τελεῖσθαι τῶν ἀκουβίτων, δεῖ ὑμᾶς ἐν τῇ κυριακῇ τῆς περιόδου τῆς αὐτῆς ἑβδομάδος πρὸ τῆς κλήσεως τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν ἀββάδων ἐκτελεῖν τὸ λεγόμενον κλητώριον τὸν πολύτριχον (62), καὶ

riorum monasteriorum, quorum nomina in notitia nostra descripta identidem tenemus, illos nempe, qui tesseras a nobis antea acceperunt, ad numerum 216. Introducuntur seriatim, sicut in cæteris moris est, induti propriis suis et consuetis stolis. Accubitis singulis adsternuntur deni bini viri. His itaque apud accubita sua satiatis, attendere oportet ad optominsi [seu assati ferculi] missum, et tum temporis ambo Magnæ Ecclesiæ magnos domesticos introducere ad præmonstrandam accumbentibus et psallentibus patribus cheironomiam seu gesticulationem manualem moderandi cantus gratia. Et hos collocare oportet unum ad dextram, alterum ad sinistram illustris triclinii, ut cheironomia sua, quod diximus, accumbentium patrum cantum moderentur. Quantum ad pietatem domini attinet, dantur illis quidem duodecim ad sacram mensam accumbentibus hegumenis recepto more formulaque ex privato principale peculio singulis numismata quaterna nomine doni gratuiti, reliquis autem monachis singulis bina. Eodem quoque die pauperes comedunt in chrysohistorio, accipientes consuetam benedictionem. Quod si vero in quartam aut quintam septimanæ feriam incidat festum nativitatis Christi, et ex ea incipiat convivium accubituum dictum celebrari, oportet vos ea dominica,

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

bitis pro convivis sacræ mensæ agnoscerentur et admitterentur. Conf. p. 435, 450 et 210. Simile quid invenio in Joannis Stylitæ Chronico Syriaco apud Asseman. t. II, p. 271. Bibl. Or. : *Demosthenes, Edessæ præfectus, pauperes collegit, et quos plumbeo signo ad collum appenso notaverat, iis libram panis dietui distribuit* ; et in Gestis Innocentii III, p. 150 : *circuibat et investigabat diligenter eleemosynarius ejus pauperes ac debiles maxime nobiles, dabatque iis sigilla, ut per eos, qui ipsa referrent, singulis hebdomadibus acciperent ad victum.* De συντομίοις καλαμίνοις seu tesseris ligneis quas qui monstraret, accipiebat ἄρτους διαιωνίζοντας, nota vita sua quotidie panes siligineos, v. Salmas. ad Scr. Hist. Aug. t. III, p. 502.

(59) Missus assatæ carnis erat secundus vel medius. Tres enim missus conficiebant epulas sacras. Primus nescio quo proprio nomine dictus, velut promulsis et invitatio ventriculi ad appetitum, ὡραῖον veterum Græcorum, vid. Athenæum p. 116, secundus missus assatæ carnis, tertius τὸ δουλκίν, dulciariorum, liborum mellitorum. Tres quoque missus apud Latinos medio ævo in usu fuisse, colligitur e monumento quodam Mediolanensi apud Murator. Antiq. Italic. t. II, p. 313, ubi inter Abbatem S. Ambrosii et ejus canonicos id contrahitur pactum, ut ille, quoties hos ad convivium invitaret, quod certis et statis facere debebat temporibus, ternas inferri curaret *positiones*, et in earum singulis terna fercula. Joannes Mussus in Chron. Placent. ibid. p. 320 : *pro prima inbanditione* [ἐμβάμματι] *dant duos cappones — postea dant carnes assatas* [hic est secundus missus] *— postea dant turtas* [id est, κολλύρια, liba, in circelli modum pista ; designat *dulcium*] *et Zoniatus cum tragea saccari de supra* ; *postea dant fluges* [bellaria, fruges, fructus horæos], *postea, lotis prius manibus, antequam tabulæ leventur, dant bibere et confectum de saccaro, et postea bibere.* Idem pene ordo apud nos quoque hodie in ferculis observatur, et olim observatus fuit apud veteres Græcos et Romanos, quibus placentæ ultimum missum præstabant. Nec discrepant Russi, de quibus auctor *des veranderten Russlandes* p. 18 hæc narrat : « *Wenn man sich gesetzt, werden zum ersten mahle kalte Speisen, Schinken, Würste. Slütze auch allerley mit Baumæhl, Knoblauch und Zwiebeln zubereitet Fleisch aufgetragen ; dieses bleibt über eine Stund auf der Tafel stehn ; nechst dem kommen die Suppen, Braten und warmen Speisen ; und zum dritten mahl der Confect.* »

(60) Græci cantores ad unius chorostatæ seu directoris musicæ gesticulationes respiciunt, qui manibus in diversum agitatis tollere, deprimere, flectere vocem jubet ; v. Du Cange v. Χειρονομεῖν.

(61) Solebant statis diebus pauperes, interdum 12, numero, alias quoque plures, sacris epulis adhiberi et abeuntes nummo aureo donari. Imperatores CPtanos autem pauperibus pedes lavisse, nusquam legi. Pontifices quoque Romani olim sæpius pauperes epulis excipiebant. Photius, in Excerptis vitæ Gregorii M. p. 760 ed. Hœschel. de pontifice isto hæc perhibet : τὸν ἀρχιερατικὸν λαχὼν ἰθύνειν θρόνον δώδεκά τινας τῶν πενήτων, ὡς ἔθος πράττειν τοῖς πατριάρχαις, συνεστιαθῆναι κελεύει καὶ συγκαλέσασθαι τούτους τὸν οἰκεῖον σακελλάριον ἐπιτρέπει. Ὡς δὲ τὸ πρόσταγμα τέλος ἔλαβε καὶ τὴν τράπεζαν οἱ δαιτύμονες ἐπλήρωσαν, συνεωρᾶτο δὲ τῷ ἀρχιερεῖ καὶ τρισκαιδέκατος συνεστιωμένος, etc. '[*S. Gregorius pontifex duodecim peregrinos solebat ad mensam invitare, iis quoque singulis Calendis, et Paschatis, Natalis et Pentecostes tempore aureos nummos et argenteos erogare.* Vita ejus apud Canis. VI, p. 266.]'

(62) Ita membranæ. Draudii apographum dabat τὸ πολύτριχον, referens ad præcedens κλητώριον. Sed potest etiam ὄχλον subintelligi, aut τῶν πολυτρίχων legi. Nam barbari omnes illi, qui hic dicuntur eo die ad sacras epulas vocati fuisse, longas comas gerebant, (unde πολύτριχοι dicebantur.) cum Græci et Latini breviter tonsi essent, cæsarie vix infra aures descendente, scapulas certe non attingente. Multa in promptu habeo ejus rei testimonia,

quæ in ambitum ejusdem septidui cadit, antequam patriarcha et monachi vocentur, sic dictum polytrichum [seu multicrinum, crinitum, comatumve] convivium celebrare, et amicos ad convivandum paratos habere, ad sacram quidem mensam **434** accubituros magistros, proconsules patrios strategos octo, Bulgaros amicos duo et ambo demarchos, Veneti nempe et Prasini; et hos introducere atque educere in tunicis, ut in superioribus expositum fuit. Ad reliquos autem accubitus evocare et sternere oportet homines, imperiales tantum peregrinos [et comam alentes], ut Farganos, Chazaros, Agarenos, Francos, quotquot eorum eximiam regiam providentiam et pietatem rogarum perceptione experiuntur. Horum omnium unamquamque gentem introducere oportet et rursus educere in suo quamque gentili habitu, ut e. c. in sic dicto cabadio [Farganos et Agarenos]. Proxima post hanc dominicam quarta feria invitare demum oportet patriarcham cum ipsius hegumenis et monachis eo, quem prædiximus, ordine. Septimo eorumdem accubituum die oportet vos, amici, comparare ad epulandum, in sacra quidem mensa duodecim amicos de genere proconsulum patriciorum strategorum et officialium, comprehensis eo numero præfecto Urbis et drungario classiariorum; qui omnes duodecim, ut jam de prioribus dictum, in suis mutatoriis et introducuntur et educuntur; ad reliquos autem accubitus vocare oportet adjutorem [præfecti Urbis] et rationalem prætorii et topotere-

A εὐτρεπίζειν εἰς συνεστίασιν φίλους ἐπὶ μὲν τῆς βασιλικῆς τραπέζης μαγίστρους, ἀνθυπάτους πατρικίους στρατηγοὺς ὀκτὼ καὶ Βουλγάρους φίλους δύο καὶ τοὺς δύο δημάρχους Βενέτων τε καὶ Πρασίνων· εἰσάγειν δὲ καὶ ἐξάγειν αὐτοὺς χλανιδοφόρους, καθὰ καὶ ἀνωτέρω δεδήλωται. Ἐν δὲ τοῖς ἑκατέρων μερῶν ἀκουβίτοις δεῖ ὑμᾶς καλεῖν βασιλικοὺς ἀνθρώπους ἐθνικοὺς (63) πάντας, οἷον Φαργάνους, Χαζάρους, Ἀγαρηνοὺς, Φράγγους καὶ ὅσοι τῆς βασιλικῆς ἐξ αὐτῶν [2] ἀπολαύουσι τῶν ῥογῶν προμηθείας· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς ἅπαντας καὶ ἐξάγειν μετὰ τὸ ἐθνικὸν ἴδιον σχῆμα, οἱονεὶ τὸ παρ' αὐτῶν ἐπιλεγόμενον καβάδιον (64). Καὶ εἶθ' οὕτως τῇ ἀπὸ ταύτης εἰσιούσῃ τῆς ἑβδομάδος τετράδῃ προσκαλεῖσθαι τὸν πατριάρχην μετὰ τῶν αὐτοῦ ἡγουμένων B καὶ μοναχῶν, ὡς προλέλεκται. Ἐπὶ δὲ τῆς ἑβδόμης ἡμέρας τῶν αὐτῶν ἀκουβίτων δεῖ ὑμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς συνεστίασιν ἐπὶ τῆς βασιλικῆς τραπέζης ἀνθυπάτους πατρικίους στρατηγοὺς, ὀφφικιαλίους σὺν τῷ ὑπάρχῳ τῆς πόλεως καὶ τῷ δρουγγαρίῳ τῶν πλοΐμων, φιλους δύο καὶ δέκα· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς καὶ ἐξάγειν μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξιμάτων, καθὰ καὶ δεδήλωται· ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς ἀκουβίτοις καλεῖν εἰς ἑστίασιν τὸν σύμπονον καὶ τὸν λογοθέτην τοῦ πραιτώριου, τὸν τοποτηρητὴν τῶν πλοΐμων, τὸν χαρτουλάριον τοῦ πλοΐματος, τὸν κόμητα τοῦ πλοΐματος, κεντάρχους ὁμοίως, κριτὰς τῶν ῥεγεώνων, ἐποπτὰς τῆς πόλεως, γειτονιάρχας, τὸν λεγατάριον τοῦ πραιποσίτου, C τὸν κεντυρίωνα, τοὺς πρωτοκαγκελλαρίους, καγκελλαρίους καὶ μανδάτορας του πλοΐμου, τὸν

VARIÆ LECTIONES.

[2] ἐξ αὐτῶν em. R., ἐξαυτῆς cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

quæ si explicare et disputationem de coma et cæsarie veterum ordiri vellem, in vastum campum eveherer. Quapropter satius est, eam hic omittere et alii meliori occasioni, si qua se offerat, reservare.

(63) *Barbari* et *gentiles*, adeoque *ethnici* idem valebat illis temporibus. Inde *Schola gentilium* (vid. Vales. ad Amm. Marcell.), quæ postea *Hetæria* dicta fuit seu militia palatina ex peregrinis nationibus conflata. Ita in vetusto lapide Aquilæi legit Sertorius Ursatus in Monum. Patav. p. 45, *sepulturæ gentilium veteranorum*, id est, barbarorum: vid. Sc. Maffei Museum Veronense p. 323, et Du Cange Gl. G. v. Γεντήλιος.

(64) Quantum ex descriptionibus variis colligo, fuit *cabadium* idem atque ἐπιλωρίκιον vel ἐπιθωράκιον, id est, vestis, non quæ loricæ aut thoraci proprie sic dicto, sed pectori, in quo gestatur thorax, et quod propterea sæpe quoque thorax appellatur, superinduebatur. *Ein Wams oder Brustlatz*, sive potius *eine Weste mit kurtzen Schæssen, und auf der Brust mit doppelten Ueberschlægen*. Vertunt *tibennam, sagum, supparum, togam*; vid. Goar. ad Codin. p. 49, n. 30; et ad Cedren. p. 417, ubi exponit *tunica exterior stricte corpori adhærens, brevior, globulis ante pectus munita*. Sed præcipue conf. Du Cange Gloss. Græc. et Salmas. ad Scr. Hist. Aug. t. II, p. 543, cum quo idem non sentio. Persæpe occurrit hæc vox in auctoribus Arabicis, neque tamen Arabica est, neque distinctam ejus ideam illi homines dant. Persicam vestem esse, patet ex illis. Ascribam, quia pauca sunt, quæ ad Abulfedæ ann. 594 seu Chr. 1198 notavi: « apparet ex hoc loco sic ibi scripsi (*Qaba*, unde nostrum *Cappa* manavit, gestamen Persarum et gentium ad illud nomen pertinentium fuisse, non item Turcarum, Golius in Lexico *Qaba* ait esse *vestem virilem* peculiariter Persicam, quæ sub axillis per obliquum duplicatur. Olearius in Itinerario p. 419 ed, Slesvic. *Keba* esse ait *clare feine Filtze*. Materiam panni, non formam exprimit aut usum. Laudat illos quoque *filtros* Paulus Jovius libello de legatione Moscovitarum (p. 488. Collectionis Itinerarior. Sim. Grynæi Basil. 1555 curatæ) his verbis: *Mediterranei Tartari nihil præter equorum pernicium greges et nobiles nulla filorum textura, sed coactis ex lanis candidos centones præbent, e quibus feltriæ vestes pænulæ ad perferendam omnem imbrium injuriam idoneæ atque pulcherrimæ conficiuntur*. Cl. Schultens. in Vita Saladini p. 212. D cap. 130 vertit *sinus vestis*, ad sensum sic satis bene. Infra sub anno 684 occurrit dictio *Qaba tachtâni* seu *inferior*, quæ sub aliis vestibus gestari solet et opponitur, *athlaso fauqâni* seu *superiori*, seu *exteriori*, unde constat *Qaba* rationem habere *vestæ* seu tunicæ nostræ. » Hæc ibi. Locus Abulfedæ, ad quem ista scripsi, hic est: « *Chowarerim Schah Tacasch invadebat Bocharam, tunc Chatthæis parentem, et subigebat eamdem, humanum tamen se victorem gerebat, quamvis injuriam sibi factam gravibus pænis ulcisci potuisset. Chatthæi enim tenente obsidione canem, uno cassum oculo, cuba indutum* [seu tunica Persica] *e catapulta versus obsidentes exploserant cum contumelioso dicterio, hunc ipsorum Solthanum esse. Tocascho nempe jacturam alterius oculi exprobrabant. At ille tamen tantum aberat a repetenda procacis linguæ et petulantis facinoris pœna, ut potius beneficiis sibi largitionibusque pecuniariis novos cives obligaret*.

ἀριθμὸν σδʹ· εἰσαγειν δὲ καὶ ἐξάγειν αὐτοὺς μετὰ τῶν οἰκείων σκαραμαγγίων, πλὴν τῶν τοποτηρητῶν μετὰ καὶ σαγίων ῥωέων, καθὼς ἀνωτέρω δεδήλωται. Ἐπὶ δὲ τῆς ὀγδόης ἡμέρας τῶν αὐτῶν ἀκουβίτων ἐκτελεῖται τὸ βωτὸν παιζοδρόμιον, καὶ δεῖ ὑμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς συνεστίασιν τῶν βασιλέων τοὺς προὔχοντας τῆς τάξεως τοῦ μυστικοῦ κουβουκλείου, οἷον πραιποσίτους, πρωτοσπαθαρίους εὐνούχους, πριμικηρίους, ὀστιαρίους, τὸν ἀριθμὸν ηʹ, τὸν χαρτουλάριον τῆς βασιλικῆς σακέλλης, τὴν ἐπὶ τοῦ εἰδικοῦ λόγου, τὸν ἀκτουάριον καὶ τὸν τῆς καταστάσεως· εἰσαγέιν δὲ αὐτοὺς μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξιμάτων, οὐ καθὼς τοὺς λοιποὺς ἅπαντας ἐν ταῖς προλεχθείσαις ἡμέραις ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω σὺν τῷ καστρησίῳ τὴν πορείαν ποιούμενοι, ἀλλ' αὖθις σὺν τῇ ἐξόδῳ τῆς βασιλικῆς ἀνακλήσεως (65) στιχίζειν αὐτοὺς κατὰ τὸ ἴδιον ἀξίωμα κύκλῳ τῆς τιμίας βασιλικῆς τραπέζης, καὶ ἅμα τῆς ἐκφωνήσεως τῶν παρεστώτων βουκαλίων ἀνακλίνειν αὐτοὺς ἐν τῇ λαμπροτάτῃ τραπέζῃ, ἐξάγειν δὲ αὐτοὺς πάλιν τῇ αὐτῇ ἀκολουθίᾳ, ὡς εἴρηται. Ἐπὶ δὲ τοῖς λοιποῖς ἀκουβίτοις πρὸ τῆς βασιλικῆς ἀνακλήσεως προανακλίνονται πένητες οἱ τὰ σφραγίδια εἰληφότες, καὶ ἔτι αὐτῶν ἀνακειμένων καὶ ἐσθιόντων, ἐν τῷ καιρῷ τοῦ μίνσου τῶν δουλκίων, ἀναλαμβάνονται τὰ δοθέντα σφραγίδια ὑπὸ ἀρτικλίνου, καὶ δίδοται κατὰ τύπον παρὰ τοῦ εἰδικοῦ λόγου ἑκάστῳ πένητι εἰς βασιλικὴν εὐλογίαν ἀποκόμβιον ἔχον ἔνδοθεν νόμισμα ἕν. Ἐπὶ δὲ τῆς ἐννάτης ἡμέρας τῶν αὐτῶν ἀκουβίτων τελεῖται κλητώριον δείπνου (66), ὃ καὶ τρυγητικὸν καλεῖται, καὶ δεῖ ὑμὰς προευτρεπίζειν εἰς συνεστίασιν τοῦ δείπνου τῷ βασιλεῖ φίλους ιβʹ, οἷον μαγίστρους, ἀνθυπάτους πατρικίους στρατηγοὺς ὀκτὼ, φίλους Βουλγάρων δύο, καὶ τοὺς ἑκατέρων δύο δημάρχους. Προσκυλοῦνται δὲ οὗτοι παρὰ τοῦ βασιλέως διὰ τοῦ ἀρτικλίνου πρωΐας, καὶ μίνσων διδομένων, συνεισέρχονται πάντες οἱ κεκλημένοι εἰς συνεστίασιν τῷ βασιλεῖ πρὸς ἑσπέρας, καὶ εἰσάγονται καὶ ἐξάγονται πάντες μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξιμάτων καὶ χαμπαγίων κατὰ ἀκολουθίαν καὶ τύπον τῶν προγραφέντων ἐν τοῖς ἄνω. Ἐν δὲ τοῖς ἑκατέρων τῶν μερῶν ἀκουβίτοις δεῖ ὑμᾶς καλεῖν κατὰ τὸν ὅρον τῆς πρώτης ἡμέρας τοὺς ὑπὸ καμπάγιον συγκλητικοὺς ἅπαντας, οἷον ἀσηκρήτας, ἀπὸ τῆς τῶν σπαθαροκανδιδάτων ἀξίας καὶ κατωτέρω, χαρτουλάριον τοῦ γενικοῦ λογοθέτου, χαρτουλάριον τοῦ στρατιωτικοῦ λογοθέτου, ἀντιγραφεῖς τοῦ κυέστορος, τὸν σύμπονον, τὸν λογοθέτην καὶ τοὺς κριτὰς, νοταρίους τοῦ σακελλίου, νοταρίους τοῦ βεστιαρίου, νοταρίους τοῦ εἰδικοῦ, ὑπάτους, σιλεντιαρίους, βεστή-

tam classiariorum, chartularium, comitem et centarchos, omnes rei navalis; judices regionum [Urbis nempe], inspectores Urbis, vicorum magistros, legatarium præpositi, centurionem, protocancellarios, cancellarios et mandatores rei navalis, in universum ad numerum 204. Hi cum suis scaramangiis et introducuntur et educuntur præter topoteretas. Hi enim in russis sagis introducuntur, ut supra jam de similibus monitum fuit. Octavo eorumdem accubituum die celebratur votum pezodromium seu ludicrum pedestri cursu certamen, et oportet vos invitatos paratosque habere ad coepulandum cum dominis proceres de ordine secreti cubiculi, ut præpositos, protospatharios eunuchos, primicerios, ostiarios, ad numerum octo; et dein ad conficiendum numerum duodenarium, hos quatuor: chartularium sacri sacelli, comitum rationum privatarum, actuarium et cerimoniarium. Hi cum suis mutatoriis introducuntur, non eo modo, quo alii magnates in diebus prædictis, id est, non ab imis ad summa, præambulante castrense; sed protinus atque domini accubuerunt, oportet ut illos, secundum suam quemque dignitatem, circa venerabilem regiam mensam ordinemus, et simul ac astantes vocales intonant, ad splendidissimam mensam **425** asternamus. Hos eadem formula, qua diximus, iterum educere oportet. Reliquis accubitis acclinantur, vel antequam ipsi domini accubuerint, pauperes, quibus antea datæ tesseræ fuerunt. Ab his adhuc accumbentibus et epulantibus eo tempore, quo missus dulcii seu tragematum et placentarum mellitarum intrat, repetit articlinus tesseras, danturque ex recepto ritu nomine regiæ benedictionis singulis pauperibus ex privato peculio singula apocombia vel munuscula missilia sacculis insuta intus habentia singulos solidos aureos. Nono die eorumdem accubituum celebratur convivium vespertinum, quod etiam vindemiale appellatur; oportetque vos prius invitatos et comparatos habere duodecim amicos, de ordine magistrorum, proconsulum patriciorum strategorum octo, Bulgaros amicos duo, et ambarum factionum magistros. Invitantur autem hi ab imperatore per articlinum mane, indictisque [pomeridianis] missis, simul cum imperatore intrant invitati omnes ante vesperam, et introducuntur omnes in suis mutatoriis et campagiis secundum decursum et formulam supra præscriptam. Ad reliquos autem ambarum plagarum accubitus advocare vos oportet juxta ritum primi diei senatorios omnes in campagiis comparere solitos,

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(65) Verba perobscura. Visum quidem id maxime congruum sensum fundere, quod in Latinis dedi quæ subinnuunt, εὐθὺς et ἀνακλίσεως legendum esse. Insolens tamen semper est dictio εὐθύς σὺν τῇ ἐξόδῳ τῆς βασιλικῆς ἀνακλίσεως, *statim cum exitu regiæ accubitionis* pro *statim atque rex accubuerit*.

(66) Sub vesperam scilicet hoc convivium celebrabant; unde colligitur, præcedentia convivia meridie fuisse celebrata. Quare autem *vindemiale* convivium hoc fuerit appellatum, non expulo. Ideone, quod qui die proxime antegresso cursu certaverant et laboraverant, fructum sui laboris et sudoris eo die carperent? Certe *cursores*, qui die superiore octavo de pedum pernicitate certaverant, hoc nono die ad sacram mensam adhibebantur, ut e linea penultima hujus paginæ constat; et τρυγᾷν pro *percipere*, *frui* ponunt; v. Nicetas p. 132. Sed longe hoc petitum est et parum a nugis abest.

ut asecretas, dignitate spatharocandidatorum conspicuos, et ita porro inferiores, chartularium generalis logothetæ, chartularium rationalis militaris, magistros scriniorum quæstoris, adjutorem logothetæ, judices, notarios sacellii, notarios vestiarii, notarios rei privatæ, consules, silentiarios, vestitores et minores magistratus ordinum militarium palatinorum, ut sceptrophoros, signiferos, eutychiophoros, draconarios, senatores et ducenatores, ambarumque factionum cursores omnes. Horum quidem quotquot ordinis senatorii sunt, introducuntur in suis mutatoriis et campagiis; cursores autem in suis podeis vel vestibus talaribus; et horum quidem eos, qui victoriam obtinuerunt, oportet primos honoratiori parti [seu dextræ plagæ] accubituum acclinare; victos vero alteri, ubi etiam pauperes accumbunt. Post luminum vero accensionem, qualis pridie festorum institui solet, et post traditas convivis faculas oportet eos omnes educere secundum formulam præscriptam. Decimo die eorumdem accubituum oportet nos invitatos comparatosque habere ad sacræ mensæ communionem proconsules patricios officiales una cum domestico numerorum et comite castrorum, amicos in universum duodecim. Introducuntur et educuntur in suis mutatoriis secundum prædictum modulum. Reliquis autem **436** mensis acclinare oportet ambo topoteretas et ambo chartularios, tam numerorum, quam castrorum, tribunos, vicarios, legatarios, mandatores, xenodochos, gerocomos, chartularium venerabilium ædium, archiatros et diætarios magni palatii, item et palatii Daphnes, in universum 204, unaque pauperes 12. Xenodochos atque gerocomos et inde reliquos inferiores, ut chartularium, medicos et diætarios, oportet procedere [tam intrando, quam exeundo] pone sacram mensam, magistratus vero amborum ordinum [tam numerorum, quam castrorum] a parte domini vultui opposita. Xenodochi cum suis scaramangiis sagisque russis introducuntur; medici autem omnes in suis dibenetis seu vestibus colore veneto tinctis. De tagmatum magistratibus introducuntur ambo quidem topoteretæ in sagis quoque russis, cæteri omnes autem in scaramangiis. Die undecimo non amplius celebratur convivium in XIX accubitis, sed vesperæ celebratur in illustri Justiniani triclinio, quod mane ab imperatore eum in finem præparatur per ejus articli-

A τορας καὶ μικρους ἄρχοντας τῶν ταγμάτων, οἷον σκηπτροφόρους, σεγνοφόρους, εὐτυχοφορους, δρακοναρίους, σινάτορας καὶ δουκινιάτορας, καὶ τοὺς ἑκατέρων μερῶν δρομεῖς ἅπαντας. Δεῖ δὲ εἰσάγειν τοὺς μὲν συγκλητικοὺς ἅπαντας μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξιμάτων καὶ κομπαγίων, τοὺς δὲ δρομεῖς πάντας μετὰ τῶν αὐτῶν ποδέων (67), καὶ τοὺς μὲν νικητὰς ἐπὶ τῆς κρείττονος θέσεως τῶν ἀκουβίτων προσανακλίνειν, τοὺς δὲ ἡττηθέντας ἐπὶ τῆς ἑτέρας θέσεως, ἐν ᾗ καὶ τοὺς πένητας· μετὰ δὲ τὴν προέορτον φωταυγίαν (68) καὶ τὴν ἐπίδοσιν τῶν φατλίων ἐξάγειν αὐτοὺς πάντας κατὰ τὸν τύπον τὸν προγραφέντα πᾶσιν. Ἐπὶ δὲ τῆς δεκάτης ἡμέρας τῶν αὐτῶν ἀκουβίτων δεῖ ὑμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς κλῆσιν τῆς βασιλικῆς τραπέζης ὁμοίως ἀνθυπάτους πατρικίους ὀφφικιαλίους σὺν B τῷ δομεστίκῳ τῶν νουμέρων καὶ τῷ κόμητι τῶν τειχέων, φίλους ιβ'· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς καὶ ἐξάγειν μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξιμάτων κατὰ τὸν δηλωθέντα τύπον. Ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς ἀκουβίτοις δεῖ ὑμᾶς καλεῖν τοὺς δύο τοποτηρητὰς καὶ χαρτουλαρίους τῶν νουμέρων καὶ τειχέων, τριβούνους, βικαρίους, λεγαταρίους, μανδάτορας, ξενοδόχους, γεροκόμους, χαρτουλαρίους τῶν εὐαγων οἴκων (69) ἀρχιατροὺς καὶ τοὺς διαιταρίους τοῦ μεγάλου παλατίου καὶ τῆς Δάφνης, τὸν ἀριθμὸν σδ', καὶ πένητας ιβ'· προκινσεύειν δὲ τοὺς ξενοδόχους καὶ γεροκόμους χαρτουλαρίους καὶ ἰατροὺς σὺν τῶν διαιταρίων ἐπὶ τῇ ὀπισθίῳ θέσει τοῦ ἀκουβίτου τοῦ βασιλέως, τοὺς δὲ ἄρχοντας τῶν δύο ταγμάτων ἐπὶ τῇ κατὰ πρόσωπον θέσει τοῦ βασιλέως· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς καὶ ἐξάγειν τοὺς μὲν ξενοδόχους μετὰ τῶν οἰκείων σκαραμαγC γίων καὶ ῥωέων σαγίων, τοὺς δὲ ἰατροὺς ἅπαντας μετὰ τῶν οἰκείων διβενέτων (70), τοὺς δὲ τῶν ταγμάτων ἄρχοντας, τοὺς μὲν τοποτηρητὰς καὶ αὐτοὺς μετὰ ῥωέων σαγίων, τοὺς δὲ λοιποὺς μετὰ σκαραμαγγίων πάντας. Ἐπὶ δὲ τῆς ἑνδεκάτης ἡμέρας ἀπείργεται μὲν ἡ τῶν ἀκουβίτων ἐκτελουμένη κλῆσις, τελεῖται δὲ τὸ κλητώριον ἑσπέρας ἐν τῷ περιβλέπτῳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνῳ. Προστοιχεῖται γὰρ τὸ αὐτὸ κλητώριον παρὰ τοῦ βασιλέως διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀρτικλίνου πρωΐας, καὶ δεῖ ἡμᾶς προσκαλεῖσθαι εἰς κλῆσιν τοῦ αὐτοῦ δείπνου μαγίστρους, ἀνθυπάτους πατρικίους ὀφφικιαλίους, πραιποσίτους, πρωτοσπαθαρίους εὐνούχους, πριμικηρίους, ζὀστιαρίους, μαγλαβίτας, κόμητας τοῦ ἀριθμοῦ καὶ κενταάρχους, τὸν ἀριθμὸν κατὰ τὸ ποσὸν τῆς τραπέζης, D καὶ μετὰ τὴν θείαν τῆς ἑσπέρας μυσταγωγίαν (71)

JOAN. JAC. RESKII COMMENTARIUS.

(67) Ποδέα est vestis talaris, pedes tegens; et dein in genere vestis omnis; vid. de hac voce disputantes ad Codinum Goar. p. 16, et Gretser. p. 178, et Du Cange Gloss. Gr. h. v.

(68) Probane sit hæc vox, an φωταψία aut φωταγωγία rescribendum, viderint alii; item, quid sibi velit vox προεόρτιον. Nam φωταγωγίαν significare *accensionem lampadum* aut *cum cereis processionem*, nemo dubitat. Mihi vero non succurrit vesperis seu pridie diei alicujus festi consuevisse faces accendi, aut in iis processionem celebrari. Et præterea non video, quodnam festum hic secutum fuerit hanc φωταγωγίαν. Nam festum Luminum tertio demum die post sequebatur.

(69) Ita solebant monasteria in specie appellare; v. Du Cange. v. *Loca venerabilia*.

(70) Notabile hoc, venetis fuisse archiatros indutos, quod nescio an alibi observatum sit. Hodie carmesinas gestant in processionibus.

(71) Mystagogia celebratio Missæ est. Hinc patet, Græcos sub vesperam quoque, post horam nonam, quæ nostræ tertiæ pomeridianæ respondet, sacramentum celebrare; vid. p. 442. Nisi malis, ut isto loco vocem σύναξις et λειτουργίας pro conventu ad cultum divinum et ejus celebratione, absque missæ officio, ita hic loci vocem μυσταγωγία eodem sensu accipere. Quod tamen non puto procedere.

δεῖ τὸν καλέσαντα ἀρτικλίνην προτρέψασθαι πάντας ἀποθέσθαι τὰ ἑαυτῶν ἀλλαξήμια καὶ ἐπενδύσασθαι τὰ οἰκεῖα αὐτῶν σκαραμάγγια εἰς τὸ μετ' αὐτῶν συνεστιαθῆναι τῷ βασιλεῖ κατὰ τύπον.

Ἡ δὲ ἁγία τῶν φώτων ἡμέρα ξένην τινὰ καὶ περίβλεπτον λαμπροφορίαν εἰσάγουσα θαυμαστὴν καὶ πανάγαστον τὴν δεξίωσιν ἐκτελεῖ τῆς βασιλικῆς ἑστιάσεως. Τὴν γὰρ ἕνωσιν τῶν οὐρανίων καὶ ἐπιγείων ταγμάτων διὰ τῆς δωρεᾶς τοῦ ἁγίου βαπτίσματος μυστικῶς εἰκονίζουσα τοὺς ἐν τάξει ἀγγέλων ἱερεῖς τῆς μεγάλης τοῦ Θεοῦ καθολικῆς Ἐκκλησίας λευχημονοῦντας εἰς 'συνεστίασιν τῷ βασιλεῖ συνηγάγετο. Καὶ δεῖ τοὺς ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ λαχόντας διακονίᾳ ἀκριβῶς ἐπίστασθαι τὴν εὐπρεπῆ κατάστασιν τῆς περιφανοῦς αὐτῶν καὶ ἱερᾶς δεξιώσεως. Ἐν γὰρ τῷ τελουμένῳ κράματι τῆς μεγάλης τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας δεῖ ὑμᾶς καλεῖν ἐπὶ τῆς τιμίας βασιλικῆς τραπέζης, μαγίστρους, ἀνθυπάτους πατρικίους στρατηγούς, ὀφφικιαλίους, τὸν ἀριθμὸν ιβ'· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς καὶ ἐξάγειν μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξίμων, ἄνευ μέντοι τῶν ἑαυτῶν χλαμύδων. Ἐν δὲ τῇ βασιλικῇ τιμίᾳ τραπέζῃ πρό γε πάντων συνεστιᾶται ὁ πατριάρχης τῷ βασιλεῖ, καὶ δεῖ ἡμᾶς καλεῖν τοὺς λογάδας τῆς ἐκκλησίας, οἷον μητροπολίτας σὺν τῷ συγκέλλῳ τὸν ἀριθμὸν ιβ', προστιχίζειν δὲ αὐτοὺς ἐν τῇ αὐτῶν εἰσαγωγῇ ἁρμοδίως κατὰ τὸν ἑκάστου θρόνον, δηλονότι ἠμφιεσμένους αὐτοὺς πάσας τὰς λειτουργικὰς αὐτῶν στολὰς πλὴν τῶν ὠμοφορίων καὶ μόνον· συνεισάγειν δὲ αὐτοὺς καὶ ἐξάγειν διὰ τοῦ βασιλικοῦ καστρησίου, καθὼς ὁ τύπος τῆς εἰσαγωγῆς περιέχει. Ἐπὶ δὲ τῶν λοιπῶν ἀκουβίτων δεῖ ὑμᾶς καλεῖν πρεσβυτέρους τοῦ μεγάλου παλατίου ιβ', τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας κδ', διακόνους ὁμοίως τοῦ παλατίου, τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, τῆς νέας, λς', ὑποδιακόνους ὁμοίως λς', ἀναγνώστας ὁμοίως κδ', ψάλτας ὁμοίως κδ' καὶ παπάδας τοῦ σεκρέτου τοῦ πατριάρχου λς'· ὁμοῦ σις'· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς καὶ ἐξάγειν οὕτως· τοὺς μὲν ἱερωμένους ἅπαντας μετὰ τῶν οἰκείων λευκῶν φελωνίων, τοὺς δὲ σεκρετικοὺς (72), ψάλτας τε καὶ ἀναγνώστας μετὰ οἰκεῖα καμίσια μόνον, δηλονότι κατὰ τὴν τάξιν καὶ ἔκθεσιν τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν. Δεῖ δὲ προσέχειν ἐν τῇ αὐτῇ ἀνακλήσει, καὶ τὸν καιρὸν τοῦ μίνσου τῶν λεγομένων δουλκίων [a]. καὶ σὺν τῇ τούτων εἰσόδῳ συνεισάγειν τοὺς δύο τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας λαμπροὺς δομεστίκους σὺν τῶν ψαλτῶν τε καὶ ὀρφανῶν ἁπάντων τοῦ συφραγίου (73), λευχημονοῦν-

A num. Ad istius cœnæ communionem oportet nos vocare magistros, proconsules patricios, officiales, præpositos, protospatharios eunuchos, primicerios, ostiarios, maglabitas, comites arithmi et centarchos, in universum tot, quot mensa capit. Celebratoque vesperæ sancto officio, debet articlinus omnibus imperare, ut mutatoriis depositis induant sua scaramangia, quo in illis cum imperatore epulentur.

Sanctus autem luminum dies (vel Epiphaniæ festum) secum trahens insuetam et undique illustrem splendidi vestitus magnificentiam, efficit convivium quo imperator amicos suos excipit, admirabile. Cum enim conjunctionem ordinum cœlestium atque terrestrium mystice adumbret, per donum sancti baptismatis factam, congregat in unum cum imperio sacerdotium Magnæ Dei catholicæ Ecclesiæ sacerdotes, qui angelorum et nuntiorum Dei vices gerunt, candidis in vestibus, ad convivium imperiale adducens. B Quibus eo die servire obtingit atriclinis, bene accurateque eos nosse oportet decoram constitutionem et cerimoniale splendidæ istorum sacerdotum sanctæque ad mensam receptionis. Post finitum mixtum, in Magna Dei Ecclesia oportet nos ad sacram mensam magistros, proconsules, patricios, tam strategos et militaris, quam officiales **437** et palatini ordinis, in universum duodecim invitare, eosque in suis mutatoriis, absque tamen chlamydibus, introducere et educere. In eadem regia venerabile mensa primus ante alios omnes convivatur imperatori patriarcha. Pariter quoque oportet nos ad sacram mensam ecclesiæ proceres, ut metropolitas et syncellum, in universum numero duodecim, invitare, eosque ante introitum decore, C unumquemque secundum suæ sedis eminentiam, seriatim disponere, indutos stolas suas, in quibus sanctum officium peragere solent, omnes, præter sola omophoria, quæ omittunt. Castrensis imperialis eos simul omnes introducit, et idem quoque rursus educit, prout formulare introductionis in se habet atque flagitat. Ad reliquos autem accubitus oportet nos invitare magni palatii presbyteros duodecim, Magnæ Ecclesiæ presbyteros viginti quatuor, diaconos palatii et Magnæ Ecclesiæ seu S. Sophiæ et novæ in universum 36, cujusque 12: hypodiaconos earumdem ecclesiarum etiam 36; lectores earumdem 24; cantores earumdem 24; papades seu clericos secreti patriarchæ 36; in universum 216. Hos introducere et educere oportet sic: sacerdotio D consecratos et fungentes omnes in suis albis pheloniis, secreticos autem, cantores et lectores in suis camisiis tantum, secundum ordinem in superiori-

VARIÆ LECTIONES.

[a] δουλκίων em. R., τουλδίων cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(72) Clerici secretici videntur apud Græcos fuisse qui Ecclesiæ Latinæ sunt *clerici sæculares*, non consecrati; v. p. 440, et officium eorum fuisse, ut in secretis patriarchæ seu tribunalibus ejus vel expeditionibus sederent et lites, negotia, reditus, expensas ejus curarent.

(73) Ita est in membranis. Apographum dabat σφραγίου, consilione, an casu et errore descriptoris, non dixerim. Non careret specie σφραγίου, si πάντων abesset. Nam datas fuisse pauperibus et monachis ad sacras epulas admittendis tesseras, σφραγίδια, supra notatum est. Sed σφραγῖδες et σφραγίδια dicitur, non σφραγία, et præterea συφραγίου elegantius quid habet, quam ut potuerit a librario pro voce notiori substitutum fuisse. Hinc excudi illud, quod in Latinis dedi. Sane σουφράγιον et

bus traditum. In eadem acclinatione, id est accubitu et convivatione, observare oportet tempus, quo missus dulciorum sic dictus seu mellitorum et tragematum infertur, et tunc simul introducere ambo illustres Magnæ Ecclesiæ domesticos, unaque cantores et orphanos suffragii [id est eos, qui publico suffragio vel auxilio et sumptu aluntur] candidatos suisque pheloniis indutos; ante introitum autem illos in duas ad dextram sinistramque partes dirimere, ut unus quidem domesticus, qui ad dextram jucundorum et amabilium accubituum stat, cantores secum omnes habeat; alter autem domesticus, qui isti e regione ad sinistram partem accubituum stat, secum orphanos omnes habeat, seriatim in uno filo stantes. Introducuntur ab utraque parte partes ambæ tum, cum patriarcha benedictionem pronuntiat, quo simul omnes chorum efficiant cantusque vocales alternent. Finitis tribus antiphonis, educuntur simul rursus eodem, unde venerant. Sapientissimus autem dominus noster Leo, quo majorem gloriam consummatamque gratiam anniversariæ huic et venerabili per dies festos convivationi adderet, constituit, ut hoc postremo accubituum die post finitam, quam diximus, alternantium et sibi respondentium chororum illam a majoribus ad nos propagatam modulationem introduceremus sub tempus dulciorum quatuor Magnæ Ecclesiæ illustres domesticos, **428** suis camisiis et pheloniis tantum indutos eosque in medio præfulgentis triclinii ad aliquam a semet distantiam disponeremus, hoc modo: primum quidem domesticum, et qui ea septimana officio fungitur, in medio quatuor utrinque, id est binarum a quavis parte, splendidarum a dominis proximarum mensarum; proximum ab eo secundum domesticum pariter in medio aliarum illis proximarum quatuor splendidarum mensarum, id est quintæ usque ad octavam; tertium domesticum pariter in medio quatuor illis proximarum ab utraque parte mensarum, nonæ scilicet usque ad duodecimam; et tandem, quartum domesticum in medio sex reliquarum

τας καὶ περιβεβλημένους τὰ οἰκεῖα φελώνια· διαιρεῖν δὲ αὐτοὺς ἔνθεν κἀκεῖθεν πρὸ τῆς εἰσόδου αὐτῶν οὕτως. Τῷ μὲν ἑνὶ αὐτῶν δομεστίκῳ ἅμα τῶν ψαλτῶν ἁπάντων [4] στιχίζειν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς θέσεως τῶν τερπνῶν ἀκουβίτων· τῷ δὲ ἑτέρῳ δομεστίκῳ αὐτῶν σὺν ὀρφανῶν [5] ἁπάντων, καὶ αὐτὸν ἐπὶ τοῦ εὐωνύμου κατὰ πρόσωπον θέσεως οὔσης τῶν ἀκουβίτων στιχίζειν· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς ἐφ' ἑκατέρων τῶν μερῶν ἄμφω σὺν τῇ εὐλογίᾳ τοῦ πατριάρχου, χοροστατεῖν ἅπαντας πρὸς ἀντίφωνον μελῳδίαν. Καὶ ἡνίκα τῶν γ' ἀντιφωνῶν ἡ ἐκφώνησις λήξει, ἐξάγειν αὐτοὺς ἐνεῖθεν ἅμα ὅθεν καὶ ἐληλύθασιν. Ὡρίσθη δὲ καὶ παρὰ Λέοντος τοῦ σοφωτάτου δεσπότου εἰς πλείονα δόξαν καὶ μεγίστην εὐχαριστίαν τῆς περιοδικῆς ταύτης καὶ σεβασμίου τῶν ἑορτῶν εὐωχίας, ἐν τῇ αὐτῇ τελευταίᾳ τῶν ἀκουβίτων ἡμέρᾳ μετὰ τὴν περαίωσιν τῆς λεχθείσης τῶν ἀντιφωνῶν ἀρχαιοπαραδότου κοινῆς μελῳδίας, συνεισάγειν ἡμᾶς ἐν τῷ καιρῷ τῶν δουλκίων τοὺς δ' τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας περιφανεῖς δομεστίκους, δηλονότι ἠμφιεσμένους τὰ οἰκεῖα αὐτῶν καμίσια καὶ φελώνια μόνα καὶ ἱστᾷν αὐτοὺς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ περιβλέπτου τρικλίνου κατὰ διάστασιν οὕτως· τὸν μὲν α' δομέστικον τῆς ἑβδομάδος κατὰ μέσον τῶν ἑκατέρωθεν τεσσάρων λαμπρῶν ἀκουβίτων, τὸν δὲ ἀπ' αὐτοῦ δεύτερον δομέστικον κατὰ μέσον ὁμοίως τῶν ἀπ' αὐτῶν δ' ἑκατέρωθεν λαμπρῶν ἀκουβίτων, τὸν δὲ γ' δομέστικον πάλιν ὁμοίως κατὰ μέσον τῶν ἀπ' αὐτῶν ἑκατέρωθεν λαμπρῶν ἀκουβίτων, τὸν δὲ δ' κατὰ μέσον καὶ αὐτὸν τῶν ἐξ ἑκατέρων (74) μερῶν καὶ λαμπρῶν ἀκουβίτων. Καὶ σὺν τῇ ἐπινεύσει καὶ εὐλογίᾳ τοῦ ἁγιωτάτου ἡμῶν πατριάρχου ἀπάρχεσθαι αὐτοὺς τὴν τιμίαν καὶ θεάρετον αἴνεσιν (75) τὴν ἐξ οἰκείων χειλέων [6] (76) τοῦ σοφωτάτου καὶ θεοπροβλήτου ἡμῶν βασιλέως Λέοντος ἐξυφανθεῖσαν, καὶ ἅμα τῇ αὐτῆς ἐκφωνήσει καὶ πολυτέχνῳ τῆς χειρονομίας κινήσει ὁμοθυμαδὸν ἅπαντας τοὺς ἀνακειμένους ᾄδειν καὶ συμψάλλειν τὸ ῥηθὲν ἱερὸν ᾆσμα τὸ ἐκ μελισταγῶν χειλέων σταλάξαν ἅπασι τοῖς πιστοῖς ὑπηκόοις. Μετὰ δὲ τὴν περαίωσιν τῆς δωδεκαημέρου ταύτης τῶν ἑορτῶν εὐωχίας τελεῖται ἄλλη μεθεορ-

VARIÆ LECTIONES.

[4] ἁπάντων em. R., ἅπαντα cod. et ed. [5] σὺν ὀρφανῶν em. R., καὶ ὀρφ. cod. et ed. [6] χειρῶν conj. R. pro χειλέων.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

σουφράγιον in Glossis Nomicis redditur ἀποστροφή, *refugium*, et βοήθεια. Quam glossam egregie illustrat et ab ipsa vicissim fidem auctoritatemque accipit locus Spartiani in Pescennio Nigro. t. p. 672: *Nec sibi unquam vel contra solem, vel contra imbres quæsivit tecti suffragium*, ubi Ulicus Obrechtus non improbabiliter quidem *suffugium* conjicit, audiendus tamen non est. Du Cange in Gloss. Lat. v. *Suffragium* exempla congessit, in quibus hæc vox *præstationem omnem*, *auxilium*, *alimentationem* et *sustentationem* notat: quo remitto.

(74) Ita recte membranæ. Apographum dabat τῶν ἐξ ἀμφοτέρων. Particula ἐξ vel ἐπὶ non noceret, si adesset. Sed abesse quoque sine damno potest. Numerus abesse nequit.

(75) Græci αἴνους appellant *laudes Dei psalmos*. Hinc αἴνεσις *laudatio Dei per hymnos*; v. Du Cange v. *Alogia*.

(76) Cum sequatur ἐξυφανθεῖσαν, et sermo hic non sit de cantu imperatoris Leonis, sed de cantico ab ipso composito, procul dubio legendum est χειρῶν, nisi malimus dicere, auctorem admodum tragice locutum fuisse. Verum quidem est, imperatores haud raro ipsos cantica orsos fuisse suo cœtui tam in ecclesia, quam domi, ut constat exemplo Leonis Armeni, de quo Cedrenus p. 491: Εἰώθει ἐν ταῖς ψαλμῳδίαις ἐξάρχειν τῶν αἴνων, καὶ μᾶλλον ὅτε ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ γεννήσει οἱ τῆς ἑορτῆς κανόνες ἐψάλλοντο. Sed hic non dicitur Leo hymnos exorsus fuisse, sed cantores dicuntur hymnum ejus manibus textum calamoque ejus exaratum ordiri. Celeber autem Leo sapiens est inter hymnographos Græcos, ut ex Actis sanctorum, t. I Junii, constat.

τος ἡμέρα δεξίμου (77), φέρουσά δεξιωσιν μετὰ σαξίμου. Τύπῳ γὰρ τελούμενον τὸ τοῦ δεξίμου πέρας, ἰδικήν τινα κατάστασιν εἰσάγει πάλιν. Οἱ γὰρ θεοπρόβλητοι σοφοὶ δεσπόται μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ τυπικοῦ δεξίμου προκαθέζονται πάλιν εἰς πολλῶν ἀντίληψιν, καὶ τελεῖται τὸ κλητώριον ἐπὶ ἀποκοπτῆς τραπέζης, ἐν τῷ λαμπροτάτῳ τρικλίνῳ Ἰουστινιανοῦ τοῦ μεγάλου (78), καὶ δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς συνεστίασιν τῶν βασιλέων φίλους τοὺς υπὸ καμπάγιον ἅπαντας, ἄρχοντας τῆς συγκλήτου, ἀπό τε μαγίστρων, ἀνθυπάτων πατρικίων ὀφφικιαλίων, βασιλικῶν πρωτοσπαθαρίων, ἀσηκρητῶν, χαρτουλαρίων τῶν μεγάλων σεκρέτων, ὑπάτων, ἀντιγραφέων, σιλεντιαρίων, βεστητόρων, ἀπὸ ἐπάρχων σκηπτροφόρων, σιγνοφόρων, σενατόρων καὶ λοιπῶν ἀρχόντων τῶν δ′ ταγμάτων. Δεῖ δὲ προστιχίζειν ἅπαντας κατὰ B τὸ ποσὸν τῆς τραπέζης, καὶ εἰσάγειν αὐτοὺς καὶ ἐξάγειν ἅπαντας μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξιμάτων ἠμφιεσμένους καὶ τὰς ἑαυτῶν χλαμύδας ἐμπροσθίῳ τῷ σχήματι· καὶ δεῖ προσέχειν τῷ τοῦ ὀργάνου φθέγματι [7], καὶ ἡνίκα τὴν ἀπήχησιν τοῦ φθόγγου παύσῃ, ἐξανιστᾷν ἅπαντας εἰς εὐφημίαν τῶν δεσποτῶν, καὶ αὖθις ἐκτίθεσθαι τὰς ἑαυτῶν χλαμύδας μέχρι τῆς ἀφιξεως τοῦ μίνσου τῶν δουλκίων, καὶ πάλιν ταύτας ἀναλαμβάνεσθαι πάντας, ὅπως ἂν μετ' αὐτῶν συνεξέλθοιεν ἐν τῇ ὁμοίᾳ τάξει. Τὸ δὲ ἑπόμενον τῷ δεξίμῳ ἱππικὸν ἆθλον τελεῖται μὲν τῇ ἐπαύριον τοῦ δεξίμου ἡμέρᾳ, καὶ μετὰ τὴν αὐτοῦ ἀπόλυσιν τελεῖται κλητώριον ἐν τῷ τρικλίνῳ τῶν καθισμάτων (79). Καὶ δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν φίλους εἰς συνεστίασιν τῶν δεσποτῶν κατὰ τὸ ποσὸν τῆς τραπέζης ἐκ τῆς συγκλήτου C πάσης, οἷον μαγίστρους, πατρικίους, πραιποσίτους, ὀφφικιαλίους, πριμικηρίους, ὀστιαρίους, βασιλικοὺς πρωτοσπαθαρίους σὺν τῷ ἀκταρίῳ καὶ τῷ δεκσογράφῳ (80) καὶ τοῖς τοῦ ἡλιακοῦ [8] παραστάταις, ἅμα

A ex utraque parte splendidarum mensarum. Hos ita dispositos imperavit Leo, simul ac nutum daret et benedictionem pronuntiaret sanctissimus noster patriarcha, exordiri sanctum Deoque gratum hymnum, quem sapientissimus et a Deo electus idem noster imperator Leo suis ipse manibus contexuit et exaravit, et sic porro accumbentes omnes ad exordium a domesticis factum iisdemque artificiosa et erudita manuum agitatione concentum dirigentibus decantare, assectantes præcentorum exemplar, sacrum illum, quem modo laudabamus, hymnum, qui e mellifluis ejus labiis super omnes fideles cives et subditos destillavit. Post finitam hanc, quæ per duodecim dies continuat et ob sacra [natalium et baptismi Christi] festa celebratur, convivationem B celebratur alius, festum [luminum] consequens, dies deximi seu exceptorii, quo dominus salutantes amicos admittere solet, cum saximo seu saltatoria decursione conjuncti. Facti nempe secundum formulam deximi finis novam et peculiarem rerum faciem atque constitutionem importat. Sapientes enim et a Deo electi nostri domini post finitum ex formula illud solemne deximum rursus præsident ad præstandas bene merentibus remunerationes, et celebratur deinceps convivium super peculiari tabula in splendidissimo triclinio Justiniani Magni; oportetque nos invitare ad coepulandum cum dominis amicos, magistratus quotquot campagia gerunt senatorios, ut magistros, proconsules, patricios officiales, imperiales protospatharios, asecretas, C chartularios magnorum secretorum, consules, magistros scriniorum, silentiarios, vestitores, expræfectos, sceptrophoros, signiferos, senatores et reliquos magistratus quatuor tagmatum. Procedere hos oportet seriatim tot numero, quot mensa capit

VARIÆ LECTIONES.

Ita em. R., τῷ — φθέγμα cod. et ed. [8] κλιξ pro ἡλιακοῦ cod.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(77) Ita paulo insolentius appellat totam per XII dies continuatam hilaritatem, quibus nempe imp. proceres ad se et ad mensam suam admittebat.

(78) Justinianus M. ille dici solet, qui Belisario, Procopio et Agathiæ vixit æqualis medio sæculo VI et diu magnaque cum gloria regnavit, omnibus notus. Atqui triclinium Justiniani non ille, sed D Justinianus ὁ νέος et ὁ ῥινότμητος, ut appellari solet, qui sæculo VII exeunte regnavit fœda cum fama, condidit, ut constat e Du Cangii CPli Christ. l. II, p. 118. Est ergo error aut memoriæ auctoris, aut calamo librarii tribuendus, et νέου reponendum, aut τῷ μεγάλῳ, ut p. 440. Conf. dicta ad p. 332.

(79) Sic et infra legitur p. 447 et 452. Non solet tamen in plurali, sed in singulari efferri cathisma. Nam sic appellabatur totum illud tribunal vel ædificium super circum eminens, e quo imp. ludos circenses spectabat, ut sæpius dictum. Videtur inferius, in ima hujus ædificii contignatione, sala pransoria fuisse, quam Noster hic τὸν τρίκλινον τῶν καθισμάτων appellat. Infra autem p. 450, ὁ τρίκλινος τοῦ καθίσματος appellatur.

(80) Ita membranæ. *Actarius* satis bene potest dici ab *acta*, neque pejus, quam *actuarius* ab *actus*; δεκσογράφος autem male exaratum est pro δεησογράφος. Et ascripserat cl. Leiche margini apographi Draudiani, leg. esse δεησογράφῳ. Sed a vepreto ficus quærit, qui accurationem et puritatem sermonis a novis Græcis exspectat. Sic εὐτυχοφόρος dicunt pro εὐτυχιοφόρος vel εὐτυχειοφόρος, ut in Latinis meis ubique reposui, et infra p. 462, est γειτονάρχης pro γειτονιαρχης. Talis est formatio ὀπισθόδομος pro ὀπισθιόδομος, id est, δόμος ὀπίσθιος; κωμῳδογράφος pro κωμῳδιογράφος. Ποσωχάρης in Anthologia nomen fictum pro Ποσιοχάρης. Apud Nostrum p. 43, est ὀστιαροπριμικήριος pro ὀστιαριοπριμικήριος, εἰροχαρὴς τάλαρος, *quasillus lanis gaudens*, pro ἐριοχαρεῖ. Non raro quoque librarii *H* et *K* permutant; cujus rei exemplum in proximo ἡλιακοῦ habemus, ubi vid. et ad p. 382. De magistro libellorum supplicum v. Goar. ad Codin. p. 30, n. 44, et Du Cange v. Δεήσεις et *Epitendesion*. At quare tamen δεησογράφος et non potius δεησοδόχος dicebatur? Ego causam non exputo. Andiebat olim *magister epistolarum* legationes civitatum, consultationes et preces tractans, ut est in Notitia imperii, item *magister libellorum et cognitionum sacrarum*. Venit hac occasione decla-

et introducere atque educere ab [antiqua parte in suis mutatoriis et chlamydibus. Attendendum est ad organi sonitum, omnesque, ubi id desierit, jubendi surgere ad dicenda dominis bona verba, et simul suas chlamydes exuere, quæ demum rursus induuntur intrante missu dulciorum; quod eo fit, ut in illis rursus eodem omnes, quo intraverant, ordine, exeant. **439** Equestre certamen, quod consequi exceptorium solet, perficitur altero proximo die, eoque finito, instituitur convivium in triclinio cathismatum, ad quod invitare oportet convivas dominis futuros pro capacitate mensæ magistratus ex omni senatu delectos, ut magistros, patricios, præpositos, officiales, primicerios, ostiarios, imperiales protospatharios una cum actuario et deesiographo seu scriba libellorum supplicum et heliaci parastatis seu solarii observatoribus; item sceptrophoros, draconarios, vexilliferos et signiferos. Introducuntur hi omnes cum suis mutatoriis, absque tunicis; soli heliaci parastatæ in suis scaramangiis.

A τῶν σκηπτροφόρων, δρακοναρίων, σημειοφόρων καὶ σιγνοφόρων· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς ἅπαντας μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξιμάτων χωρὶς τῶν χλανιδίων, τοὺς δὲ τοῦ ἡλιακοῦ (81) παραστάτας μετὰ τῶν οἰκείων σκαραμαγγίων.

Mense Februario.

Secundo die Februarii, quo festum hypapantes [seu occursus Domini nostri Jesu Christi vel purificationis B. Virginis] in Blachernis celebratur, finitaque splendida processione, instituitur sacrum convivium in illustri illo triclinio, quod olim Oceanus appellabatur super mensa peculiari; ad quod invitare oportet amicos, de senatu quotquot campagia gerunt, ut magistros, proconsules, præpositos, patricios, officiales, imperiales protospatharios, protoasecretam, chartularium excubitorum, consules, vestitores, silentiarios, allaxemata [sue magistratus, quibus comparere in mutatoriis licet] ex quatuor tagmatibus seu ordinibus militaribus comitatensibus; in universum tot, quot capere mensa potest. Introducuntur et educuntur cum suis mutatoriis absque chlamydibus, quisque secundum dignitatem sui gradus.

B Μηνὶ Φεβρουαρίῳ.

Τῇ δὲ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς ἑορταζομένης τῆς Ὑπαπαντῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν Βλαχέρναις, καὶ τελουμένης τῆς λαμπρᾶς προελεύσεως, τελεῖται τὸ βασιλικὸν κλητώριον εἰς τὸν περίβλεπτον τρίκλινον τὸν Ὠκεανὸν πάλαι ἐπικληθέντα ἐπὶ ἀποκοπτῆς τραπέζης, καὶ δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς συνεστίασιν τῶν βασιλέων φίλους ἐκ τῶν συγκλητικῶν, τοὺς ὑπὸ καμπάγιον πάντας, οἷον μαγίστρους, ἀνθυπάτους, πραιποσίτους, πατρικίους, ὀφφικιαλίους, βασιλικοὺς πρωτοσπαθαρίους, συγκλητικούς, τὸν πρωτοασηκρῆτις, χαρτουλάριον τῶν ἐξκουβίτων, ὑπάτους, βεστήτορας, σιλεντιαρίους, ἀλλαξίματα (82) ἐκ τῶν ταγματικῶν ἀρχόντων, τὸν ἀριθμὸν κατὰ τὸ ποσὸν τῆς C τραπέζης· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς καὶ ἐξάγειν μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξιμάτων, χωρὶς τῶν χλαμύδων, κατὰ τὴν ἑκάστῳ προσοῦσαν τῆς δόξης ἀξίαν.

Dominica carniprivii.

Dominica carniprivii non oportet ad sacram mensam amicos invitare. Quod enim tunc instituitur convivium, subministratur pauperibus in apside, solosque suos familiares et cognatos imperator

Κυριακῇ τῆς ἀποκρέας.

Τῇ δὲ Κυριακῇ τῆς τῶν κρεῶν ἀπουσίας ἐπὶ μὲν τῆς βασιλικῆς τραπέζης φίλους οὐ δεῖ συγκαλεῖσθαι. Τὸ γὰρ αὐτὸ κλητώριον τοῖς πένησιν ὑφαπλοῦται ἐν τῇ ἀψῖδι (83), καὶ μόνος ὁ βασιλεὺς

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

randa vox ῥοκᾶ vel ῥοκκᾶ, quod Du Cange interpretatur *petitio, libellus supplex principi oblatus*, ἀναφορά, et a *roga* derivat. Sed est vox Arabica *schedulam* significans, *un billet*.

(81) In membranis et apographo erat Κλιξ et paulo post κλιακοῦ integris litteris, ad quem posteriorem locum cl. Leiche in margine ascripto *an* ἡλιακοῦ? rectum feriit et sagaciter conjectavit. Sæpe enim *H* et *K* permutari a librariis, modo dixi D et alio exemplo demonstravi.

(82) *Mutatoria*, id est, viros, quibus comparere in mutatoriis licet. Sic hodie *chapeaux* appellamus mares, quorum proprium gestamen sunt pilei, *chapeau rouge* pro cardinali. Ita quoque Anna Comnena Alex. p. 401, μετὰ δύο χλαμύδων dixit, quod ex sententia et interpretatione Du Cangii ad Joinvill. p. 160, idem valet atque *avec deux cottes d'armes, c'est-à-dire avec deux chevaliers*; quia nemo tum temporis jus habebat præter milites, id est equites, loricas gestandi. Ita *scuta* pro *viris scutatis*. Domnizo in vita Mathildis : *exiit e Lucis cum quingentis quoque scutis*. *Testimonia* pro *testes* (v. Du Cange Gl. Lat. v. *Adhramire*, quæ est vox Germanica, *anramen*; v. Frisch. Lex Germ. v. *Ramen*), *barbutæ* pro viris barbutatis seu galeatis. Nam Arabicum *barbat*, (unde *barbiton*, instrumentum musicum, et *barbata*, navis, γαῦλος, et *barbuta*, galea) omne ventricosum notat, ad rotunditatem accedens. Charta vetus apud Du Cangium Gl. L. h. v. : *habere tenetur suis expensis tantum barbutas tercentum*, hoc est milites barbutis armatos, ut Du Cange ibidem ait, qui et conf. in v. *Fusus*. Sic appellabant sexum femininum, ut in ejus oppositione *lanceam* sexum virilem. *Hæreditas ad fusum transire a parte lanceæ*, quando ad filias perveniebat; *agnatus ex parte gladii* seu viri, et *agnatus ex parte fusi* seu feminæ, est in speculo Saxonico. Θώρακι πυκτεύειν adversus θωρακίτην, *loricatum luctari*, habet Artemidor. p. 121, cap. 33, lin. 13 Medio ævo, ut Græci ἀλλαξίματα, *mutatoria* vel *paratoria* appellabant senatores, sic Latini quoque eosdem appellabant *paraticos* et *homines de paratico*. In charta apud du Cangium comparantur *homines de paratico hominibus de genere militari*; vid. v. *Paragium* et *Paratici*, ubi velut collegæ memorantur *credenderii*, οἱ πιστινοί, *consules viciniarum*, οἱ γειτονιάρχαι, *paratici*, τὰ ἀλλαξίματα, et *judices*.

(83) Quamnam apsidem seu fornicem intelligat, palatiine an S. Sophiæ pronaum (nam atria templorum, ut apsidata, etiam ἀψῖδας appellari a novis Græcis testatur Th. Smith. in Epist. de Ecclesia Græca), an denique Milium vel aliquod aliud publicum ædificium, quis dixerit?

τοὺς ἑαυτοῦ οἰκείους καὶ συγγενεῖς πρὸς ἑστίασιν A συγκαλεῖται. Τῇ δὲ τρίτῃ τυροφάγου (84) ἡμέρας προσκαλεῖται τὸν βασιλέα ἅμα τῇ περὶ αὐτὸν συγκλήτῳ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῷ εὐαγεῖ μεγάλῳ πατριαρχίῳ, καὶ τελουμένης τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, προτίθεται κλητώριον ἐν τῷ μεγάλῳ σεκρέτῳ τοῦ πατριάρχου. Καὶ δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν πρὸς κλῆσιν τῆς τοιαύτης τραπέζης, μαγίστρους, πραιποσίτους, ἀνθυπάτους πατρικίους, ὀφφικιαλίους, πρωτοσπαθαρίους, σπαθαροκανδιδάτους, σπαθαρίους, στράτορας, κανδιδάτους καὶ ἄρχοντας τῶν ταγμάτων κατὰ τὸ ποσὸν τῆς τραπέζης· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς καὶ ἐξάγειν μετὰ τῶν οἰκείων σκαραμαγγίων καὶ μόνον. Ἀπὸ δὲ τοῦ κουφίσματος τοῦ πρώτου μίνσου δεῖ ἡμᾶς εἰσάγειν τὸν πρωτονοτάριον τοῦ πατριάρχου μετὰ τοῦ οἰκείου αὐτοῦ B ἀναλογίου (85) τε καὶ βιβλίου καὶ ἱστᾷν αὐτὸν ἐπὶ τῆς εὐωνύμου θέσεως τῆς βασιλικῆς τραπέζης πρὸς τὸ ὑπαναγνῶναι τὸν περὶ νηστείας ἁρμόζοντα λόγον. Μετὰ δὲ τὴν συμπλήρωσιν παντὸς τοῦ λόγου καὶ τὴν εἴσοδον τῶν τυρεψιτῶν ζωμῶν δεῖ προσάγεσθαι τοὺς ψάλτας ἄμφω σὺν τῷ αὐτῶν δομεστίκῳ, τὸν ἀριθμὸν ιβ᾽· ὡσαύτως καὶ τοὺς ἀναγνώστας ἄμφω σὺν τῷ αὐτῶν δομεστίκῳ, τὸν ἀριθμὸν ὁμοίως, καὶ ἱστᾷν αὐτοὺς ἐφ' ἑκάτερα μέρη, εἰς τὸ προσᾴδειν ἱερὸν αἶνον κατὰ τύπον. Τοῖς δὲ λοιποῖς (86) ἅπασιν ἀνὰ ἑνὸς καὶ μόνον. Τῇ δὲ πέμπτῃ τῆς αὐτῆς ἑβδομάδος συγκαλεῖται εἰς ἑστίασιν ὑπὸ τῶν πιστῶν βασιλέων ἐν τῷ μεγάλῳ παλατίῳ ὁ ἁγιώτατος καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, καὶ συνεισέρχονται αὐτῷ μητροπολῖται, οὓς ἂν βουληθῇ ὁ αὐτὸς πατριάρχης, καὶ δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς κλῆσιν τῆς τιμίας αὐτῶν συνεστιάσεως ἐξ αὐτῶν τῶν μητροπολιτῶν, οὓς ἂν τύχῃ, καὶ C πρεσβυτέρους τοῦ μεγάλου παλατίου ἓξ καὶ ἡγουμένους τῶν βασιλικῶν μεγάλων μοναστηρίων, ὅσους ἂν εἶναι τύχῃ, καὶ σεκρετικοὺς παπάδας τοῦ πατριάρ-

epulis tunc adhibet. Tertia autem tyrophagi seu caseivorii [septimanæ a carniprivio proximæ] die invitat excipitque convivio imperatorem ejusque senatum archiepiscopus CPtanus in venerabili magno patriarcheo vel ædibus patriarchalibus, finitoque sancto officio celebratur convivium in magno secreto patriarchei. Ad quod nobis invitandi sunt magistri, præpositi, proconsules, protospatharii, spatharocandidati, **440** spatharii, stratores, candidati et præfecti tagmatum, quot mensa capit. Introducuntur et educuntur cum suis scaramangiis tantum. Post ablatum primum ferculum introducitur protonotarius patriarchæ cum suo analogio seu pulpito, ex quo aliquid legens recitat et cum libro, quem tenet; collocaturque ad sinistram partem mensæ, cui imperator assidet. Ejus est sermonem tempori congruum, de jejunio scilicet, prælegere. Finita recitatione totius sermonis et post introitum jusculorum e caseo coctorum introducuntur ambo psaltæ [id est cantores tam ex templo S. Sophiæ, quam ex templo SS. Apostolorum] cum suo domestico, ad numerum duodecim. Pariter etiam utriusque templi anagnostæ vel lectores cum suo domestico introducuntur totidem; et collocantur ad utramque mensæ partem. Eorum est sacrum hymnum ex ritu consueto decantare ****. Reliquis autem omnibus tantum singuli. Quinta feria ejusdem septimanæ invitatur ad convivium a fidelibus imperatoribus in magnum palatium sanctissimus et œcumenicus patriarcha, qui, quos voluerit, secum sumit metropolitas. Oportet nos ad communionem venerabilis illius convivii invitare metropolitas quotcunque tandem in urbe præsentes, presbyteros magni palatii sex; hegumenos magnorum imperialium monasteriorum quotcunque tandem; et secretales patriarchæ papades, quot mensa capiat. In-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(84) Sic appellatur illa septimana, quæ Dominicam Carnisprivii nobis Quinquagesimæ sequitur, qua tota, neque ultra, caseo et ovis vesci licet; vid. Du Cange h. v.

(85) Analogium est pulpitum portatile, cui imponitur liber, e quo aliquid recitatur; vid. Du Cange Gloss. utroque h. v. Cæterum consuevisse in cœnis imperialibus e sacro codice et aliis pietatis libris quædam recitari, apparet e Leone Grammatico p. 505, Script. post Theophan. p. 259, ubi pæne eadem verba, et Symeone Magistr. Annal. p. 488 : ἦν δὲ καί τις τῶν παίδων ἀναγινώσκων ἐν τῇ τραπέζῃ αὐτοῦ. Luitprandus in Legatione p. 483 narrat, se a Nicephoro Phoca cœna exceptum, *in qua, quod prius non fecerat, voce Latina beati Joannis Chrysostomi homiliam in apostolorum Actibus legere jussit.* Observat Muratorius, alios codices habere pro verbis *voce Latina*, *vos celatus*, e quo ipse faciat *voce elata*. Non improbabilis ea conjectura ; certe melius non succurrit nunc, quamvis visum aliquando fuerit, in *voce celatus* latere Græcum aliquem accusativum τοὺς . . . . . λάτους; sed quem frustra quæro. In aula Romana idem mos inter prandendum prælegendi obtinebat. In ordine Romano, ubi convivium describitur, quo papa cardinales die Paschatis excipiebat, inter alia hæc leguntur : *ad dimidium convivium ex præcepto archidiaconi surgit quidam diaconus et legit lectionem. Cantores autem ex præcepto domini pontificis cantant sequentiam, quæ sit conveniens Paschæ, modulatis organis, eaque finita eunt et osculantur pedes pontificis, qui dat eis coppam plenam potione, et accipiunt a sacellario unum Byzantium.* Ceremoniale Augustini Patricii D III, § 11 *de lectione Scripturæ in mensa : cum primum convivium incipietur, in loco convenienti ponatur pulpitum, et subdiaconus sive capellanus papæ aliquid de sacra Scriptura legat usque in finem convivii. Interim cum silentio et absque strepitu omnia administrentur quam diligentissime;* ubi vid. not. Josephi Catalani p. 158. Etiam a Turcis Alcoranum inter epulas legi, testantur Annales Turcici Leunclaviani ad A. C. 1394. In veterum quoque imperatorum Romanorum epulis lectores adhibebantur. Spartianus de Adriano, *in convivio* ait p. 215, *tragœdias, comœdias, Atellanas, sambucas, lectores, poetas pro re semper exhibuit.*

(86) Ante hæc verba desunt quædam, quorum sensus fuerit : *et illis quidem*, cantoribus et lectoribus, *dantur nomine imperatoris bini solidi aurei.*

troducuntur et educuntur cum suis stolis et phelonils eo modo, quo illos excipi in magno Justiniani triclinio superius dicebamus.

A χου κατὰ τὸ ὑποκείμενον ποσὸν τῆς τιμίας τραπέζης· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς καὶ ἐξάγειν μετὰ τῶν οἰκείων στολῶν τε καὶ φελωνίων κατὰ τὸν προλεχθέντα ἐν τῷ περὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ μεγάλῳ κλητωροθεσίῳ.

De festo Orthodoxiæ.

Sequente proxime die Dominica, qua memoria sancitæ orthodoxiæ eorum, qui sacras imagines venerantur, post occursum et exceptionem factam splendidæ processionis e Blachernis in urbem redeuntis, sanctumque celebratum Missæ officium, instituitur convivium impensis magni œconomii [seu magnæ administraturæ redituum patriarchalium], in splendidissimo et magno patriarchæ secreto. Eo invitare nos oportet imperatori et patriarchæ amicos, magistros, præpositos, proconsules, patricios, metropolitas, archiepiscopos, officiales et magistratus alios de illustri senatu secundum capacitatem mensæ. Introducuntur senatorii quidem ordinis viri suis in scaramangiis tantum, sacerdotes autem suis in schematibus seu vestibus monachalibus.

Τῆς Ὀρθοδοξίας.

Τῇ δὲ ἐπιούσῃ Κυριακῇ τῆς τῶν ἁγίων εἰκόνων (87) ὀρθοδοξίας μετὰ τὴν ὑπάντησιν τῆς ἐκ Βλαχερνῶν εἰσιούσης φαεινῆς λιτανείας καὶ τὴν ἱερωτάτην μυσταγωγίαν ἐκτελεῖται κλητώριον ἐκ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ μεγάλου οἰκονομίου ἐν τῷ λαμπροτάτῳ καὶ μεγάλῳ πατριαρχικῷ σεκρέτῳ, καὶ δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς συνεστίασιν φίλους τῷ βασιλεῖ καὶ τῷ ἁγιωτάτῳ πατριάρχῃ, μαγίστρους, προιποB σίτους, ἀνθυπάτους, πατρικίους, μητροπολίτας, ἀρχιεπισκόπους, ὀφφικιαλίους καὶ ἄρχοντας τῆς περιφανοῦς συγκλήτου, κατὰ τὸν ἀριθμὸν τοῦ ποσοῦ τῆς τραπέζης· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς ἅπαντας καὶ ἐξάγειν οὕτως· τοὺς μὲν συγκλητικοὺς μετὰ τῶν οἰκείων αὐτῶν σκαραμαγγίων καὶ μόνον, τοὺς δὲ ἱερεῖς μετὰ τῶν οἰκείων σχημάτων.

441 *Mense Martio.*

Mensis hujus die vigesimo quinto celebratur notabile et illustre festum Annuntiationis sanctissimæ Dominæ nostræ Deiparæ et semper virginis Mariæ, finitaque consueta solemni processione in templum chalcoprateorum instituta, intrant domini in palatium cum toto illustri senatu splendidis in vestibus, ingressique deponunt omnes suas stolas ex more præscripto: piis autem nostris dominis aurea sua scaramangia induentibus, induunt etiam cæteri omnes sua scaramangia. Dein celebratur ab imperatore in illustrissimo Justiniani triclinio super peculiare mensa convivium, ad quod invitandi nobis sunt magistri, præpositi, proconsules, patricii, strategi, officiales, regii protospatharii et reliqui magistratus ordinum comitatensium pro capacitate mensæ. Evocatos autem introducimus et educimus in suis scaramangiis tantum. Splendida die Dominica palmarum, quæ proxime resurrectionem Christi antecedit, celebratur processio in sancto, quod Deus custodiat, palatio. Piis nempe nostris imperatoribus in chrysotriclino præsidentibus in suis mutatoriis una cum œcumenico patriarcha, toto cubiculo coram ipsis in serie secundum cujusque dignitatem stante, introducuntur quatuor demestici [totidem] tagmatum cum geminis demarchis, chartulario imperialis sacellii, simulque omnes gerocomi et xenodochi venerabilium ædium. Qui postquam sacras cruces, quot opus est, intro attulerunt, introdu-

Μὴν Μάρτιος.

Τῇ δὲ κε' τοῦ Μαρτίου μηνὸς τελεῖται ἡ εὔσημος καὶ περιφανὴς ἑορτὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ τελουμένης τῆς τυπικῆς προελεύσεως ἐν τῷ ναῷ τῶν χαλκοπρατείων εἰσέρχονται οἱ βασιλεῖς ἐν τῷ παλατίῳ μετὰ τῆς παραδόξου πάσης συγκλήC του λαμπροφοροῦντες, καὶ μετὰ τὴν εἴσοδον ταύτην ἀποτίθενται πάντες τὰς ἑαυτῶν στολὰς κατὰ τύπον, καὶ φορούντων τῶν εὐσεβῶν ἡμῶν βασιλέων τὰ κεχρυσωμένα αὐτῶν σκαραμάγγια, συναμφιάζονται πάντες ὁμοίως τὰ οἰκεῖα αὐτῶν σκαραμάγγια, καὶ τελεῖται κλητώριον τῷ βασιλεῖ ἐν τῷ περιφανεστάτῳ τρικλίνῳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐπὶ ἀποκοπτῆς τραπέζης, καὶ δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς συνεστίασιν τῶν βασιλέων ἐν τῇ τοιαύτῃ ἡμέρᾳ μαγίστρους, πραιποσίτους, ἀνθυπάτους, πατρικίους, στρατηγούς, ὀφφικιαλίους, βασιλικοὺς πρωτοσπαθαρίους καὶ λοιποὺς ἄρχοντας ἐκ τῶν βασιλικῶν ταγμάτων κατὰ τὸ ποσὸν τῆς τραπέζης· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς καὶ ἐξάγειν ἐν τῇ κλήσει μετὰ τῶν οἰκείων σκαραμαγγίων καὶ μόνον. Τῇ δὲ πρὸ τῆς Χριστοῦ ἀναστάσεως λαμπρᾷ D Κυριακῇ τῶν βαΐων τελεῖται ἡ προέλευσις ἐν τῷ θεοφυλάκτῳ ἱερῷ παλατίῳ. Προκαθεσθέντων γὰρ ἐπὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου τῶν εὐσεβῶν ἡμῶν βασιλέων ἐξαλλαγμένων (88) ἅμα τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ καὶ τοῦ κουβουκλείου παντὸς πρὸ προσώπου αὐτῶν κατὰ τάξιν στιχηδὸν παρεστῶτος, εἰσάγονται οἱ δ' δομέστικοι τῶν ταγμάτων σὺν τοῖς δυσὶ δημάρχοις

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(87) Videtur post primam vocem περί excidisse. Vulgo festum Orthodoxiæ nude dicitur; vid. Du Cange h. v., qui ait *Orthodoxiam* appellari primam Dominicam jejuniorum seu quadragesimæ, in qua celebratur apud Græcos festum restitutionis cultus sacrarum imaginum sub Michaele et Theodora impp. legiturque Synodicum in hanc rem editum. Quæ res nota est ex historia Byzantina.

(88) Dedi in Latinis *in mutatoriis*; ἐξαλλάττειν enim idem est atque simplex ἀλλάττειν, *postquam vestes veteres novis mutassent*, idem est dictum atque *in mutatoriis*. Conf. p. 441.

καὶ τῷ χαρτουλαρίῳ τῆς βασιλικῆς σακέλλης, καὶ σὺν τούτοις δὲ πάντες οἱ γηροκόμοι τε καὶ ξενοδόχοι τῶν εὐαγῶν οἴκων, καὶ τῆς εισκομιδῆς τῶν τιμίων σταυρίων παρ' αὐτοῖς τελουμένης, εἰσάγονται πάντες, μάγιστροι, ἀνθύπατοι, πατρίκιοι καὶ ὀφφικιάλιοι κατὰ πρόσωπον τῶν εὐσεβῶν βασιλέων, ἐστολισμένοι τὰς ἑαυτῶν λευκὰς χλανίδας, καὶ τῆς διανομῆς τῶν τιμίων σταυρίων εἰς αὐτοὺς γεναμένης, τελεῖται ἡ λιτάνιος ὑμνῳδία ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου πρὸς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Τριάδος τῆς Δάφνης, καὶ ἀπὸ τῆς ὑποστροφῆς ταύτης τελεῖται κλητώριον τοῖς βασιλεῦσιν ἐπὶ τοῦ λαμπροτάτου Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου, καὶ δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς συνεστίασιν τῶν βασιλέων φίλους, μαγίστραυς, πραιποσίτους, ἀνθυπάτους, πατρικίους, ὀφφικιαλίους, ξενοδόχους, γηροκόμους, τοποτηρητὰς τῶν ταγμάτων κατὰ τὸν ἀριθμὸν τοῦ ποσοῦ τῆς τραπέζης· καὶ εἰσάγονται πάντες οἱ κεκλημένοι μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξίμων, πλὴν τῶν χλανιδίων, οἱ δὲ γηροκόμοι καὶ ξενοδόχοι καὶ τοποτηρηταὶ τῶν ταγμάτων μετὰ τὰ οἰκεῖα αὐτῶν σκαραμάγγια. Τῇ δὲ ἁγίᾳ καὶ ἱερᾷ Πέμπτῃ τῆς λαμπρᾶς ὄντως καὶ περιφανοῦς ἑβδομάδος, ἐν ᾗ ὁ τῆς θείας μυσταγωγίας παρὰ τῆς ἄνω σοφίας ἐφήπλωται δεῖπνος, τελεῖται προέλευσις παγανὴ ἐν τῷ λαμπρῷ παλατίῳ, καὶ προευτρεπίζεται παρ' ἡμῶν ἡ τοῦ βασιλικοῦ δείπνου κλῆσις πρωΐας, καὶ δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς συνεστίασιν τῶν δεσποτῶν μαγίστρους, πραιποσίτους, ἀνθυπάτους, πατρικίους, ὀφφικιαλίους, πρωτοσπαθαρίους εὐνούχους, πριμικηρίους, ὀστιαρίους, μαγλαβίτας, κόμητας τοῦ ἀριθμοῦ καὶ κεντάρχους κατὰ τὸ ποσόν τῆς τραπέζης, καὶ τούτους προσκαλεῖσθαι ἐπὶ τὸν τῆς ἑσπέρας δεῖπνον. Ἀπολυομένης οὖν τῆς συγκλήτου πάσης καὶ πάλιν πρὸς ὥραν θ' ἐπανιούσης, συνέρχονται πάντες οἱ κεκλημένοι εἰς τὸ τελέσαι τὴν ἱερὰν εὐωχίαν, καὶ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς πνευματικῆς λειτουργίας προτίθεται τὸ βασιλικὸν κλητώριον ἐπὶ τοῦ περιβλέπτου τρικλίνου τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καὶ προκαθεσθέντος τοῦ βασιλέως ἐπὶ τῆς τιμίας τραπέζης, εἰσάγονται πάντες οἱ κεκλημένοι μετὰ τῶν οἰκείων σκαραμαγγίων καὶ μόνον, ἐπὶ δὲ τῇ αὐτῶν ἐξόδῳ λαβόντες παρ' ἡμῶν φατλία σὺν ἡμῖν ἐξέρχονται πάντες. Τῷ δὲ ἁγίῳ καὶ τιμίῳ Σαββάτῳ ἀνεωχθέντος τοῦ λαμπροῦ παλατίου, τελεῖται προέλευσις δημοσία πρὸς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, καὶ ὑπαλλαττομένης τῆς ἐνδυτῆς (89) τῆς τιμίας καὶ

cuntur omnes magistri, proconsules, patricii et officiales in conspectum piorum principum, induti suis quique candidis tunicis. Distributis inter eos sanctis crucibus, processio fit inter hymnos a templo S. Deiparæ Phari inde usque ad templum S. Trinitatis in Daphne. Reversi perficiunt domini convivium in splendidissimo Justiniani triclinio, ad quod invitandi nobis sunt amici, nempe magistri, præpositi, proconsules, patricii, officiales, xenodochi, gerocomi, topoteretæ tagmatum pro capacitate mensæ. Invitati intrant in suis mutatoriis, absque tunicis tamen. Gerocomi, xenodochi et topoteretæ tagmatum in suis scaramangiis. **442** Sancta et venerabili quinta feria ejusdem vere splendidæ et illustris septimanæ, in qua divini officii cœna publicis usibus a cœlesti sapientia exponitur, fit processio pagana in splendido palatio, et mane a nobis perficitur ad sacram cœnam invitatio. Invitamus autem magistros, præpositos, proconsules, patricios, officiales, protospatharios eunuchos, primicerios, ostiarios, maglabitas, comites arithmi et centarchos pro capacitate mensæ. Finito itaque consessu omni et misso senatu, iterumque circa nonam horam redeunte, conveniunt invitati omnes ad celebrandum sacrum convivium, et post finitum spirituale servitium proponitur et accessui patefit sacrum convivium in conspicuo Justiniani triclinio institutum, et præsidente imperatore in venerabili mensa, introducuntur invitati in suis scaramangiis tantum. Finito autem convivio, cum tempus est abeundi, exeunt nobiscum omnes cum faculis cuique distributis. Sancto et venerabili die Sabbati ejusdem septimanæ, post apertum splendidum palatium, fit solemnis et universalis processio ad templum S. Sophiæ; ubi postquam imperator instratum sanctæ et venerabilis aræ novo mutavit, intra in sceuophylacium, factaque nardorum seu unguentorum distributione, redit cum gloria in suum palatium. Tum oportet nos ad cœnandum cum domino amicos exciere, magistros, propositos, proconsules, patricios, protospatharios officiales, protospatharios ennuchos, primicerios, ostiarios, maglabitas, topoteretas et rectorum arithmi quosdam pro capacitate mensæ. Convivio interim per ipsum imperatorem coordinato, amicisque opera nostra invitatis, domum discedunt omnes. Post nonam vero diei horam congressus ad

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(89) Endytæ seu tapetes altaribus instrati debebant quotannis in magno Sabbato seu die festum Paschatis proxime antecedente, mutari omnibus in ecclesiis. Endytam S. Sophiæ, ut cathedralis, mutabat ipse imperator. Conf. p. 21 et 107. Regum id erat ævo medio, endytas templis donare et renovare; et, si quod in celebre templum religionis causa venirent, debebant in grati animi testimonium aræ pallium relinquere. De Constante, Heraclii filio, narrat Paulus Warnefrid. V. II. sic : *Constans Augustus Neapoli egressus — cum ad limina B. Petri pervenisset, obtulit ei pallium auro textum*. Manavit hic mos aut ab Arabibus ad Græcos, aut ab his ad illos et Turcas. Jam ante Muhammedem mos erat Arabibus Cabam suam, ædem sacram Meccanam, metam suæ venerationis, palliis Jemanicis insternendi, ut ex historia regum Arabiæ felicis constat. Chalifæ post Muhammedem quotannis munera et pallia toti ædi insternenda mittebant; (nam quadrata et tecto plano est,) et eorum successores, Ottomanici imperatores, adhuc hodie quotannis id faciunt. Pompam, qua mittebatur illa endyta suo tempore Misra vel Alcahira ad Meccam, describit in Itinerario suo Wansleb. p. 345 : *Le pacha fit partir du Caire en grande pompe le Mahmel ou drap mortuaire, que les rois et les pachas d'Egypte ont coutume d'envoyer tous les ans à la Mecque pour couvrir le tombeau de Mahomet*. Vox Arabica *Mahmel*, non *pannum feralem*, sed lecticam notat, neque mittitur ille pannus, endyta, ad

sacra peragenda fit, mutantque senatorii omnes suas vestes, divinoque officio in templo Phari peracto, postquam intonaverit secretum organum, exuunt omnes suas stolas et superinduunt sua scaramangia. Tum orditur convivium in illustrissimo triclinio Justiniani, et introducuntur omnes invitati in suis scaramangiis tantum. Exeunt autem nobiscum unusquisque cum cereo, quem nactus est.

A αγίας τραπέζης, εἰσέρχεται ὁ βασιλευς ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ, καὶ τῆς διανομῆς γενομένης τῶν νάρδων (90), ὑποστρέφει πάλιν ὁ βασιλεὺς μετὰ δόξης ἐν τῷ αὐτοῦ παλατίῳ, καὶ δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς συνεστίασιν τοῦ βασιλέως ἐν τῷ ἑσπερίῳ δείπνῳ (91), φίλους, μαγίστρους, πραιποσίτους, ἀνθυπάτους, πατρικίους, πρωτοσπαθαρίους ὀφφικιαλίους, πρωτοσπαθαρίους εὐνούχους, πριμικηρίους, ὀστιαρίους, μαγλαβίτας, τοποτηρητὰς, καὶ ἐκ τῶν ἀρχόντων τοῦ ἀριθμοῦ κατὰ τὸ ποσὸν τῆς τραπέζης, καὶ στοιχουμένου παρὰ τοῦ βασιλέως τοῦ αὐτοῦ κλητωρίου, καὶ δι' ἡμῶν κλητωρευομένων τῶν φίλων, ἀπολύονται οἴκαδε πάντες. Μετὰ δὲ τὴν ἐνάτην ὥραν συνάξεως γινομένης, ἐξαλλάσσουσιν οἱ τῆς συγκλήτου πάντες, καὶ τῆς θείας λειτουργίας ἐν τῷ ναῷ τοῦ Φάρου τελουμένης, μετὰ τὰ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ μυστικοῦ ὀργάνου (92) ἐκδιδύσκονται πάντες τὰς ἑαυτῶν στολὰς, καὶ ἐπενδιδύσκονται τὰ οἰκεῖα σκαραμάγγια, καὶ ἵσταται τὸ κλητώριον ἐν τῷ περιφανεστάτῳ τρικλίνῳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καὶ εἰσάγονται πάντες οἱ κεκλημένοι μετὰ τῶν οἰκείων σκαραμαγγίων καὶ μόνον· μετὰ δὲ τὴν ἐπίδοσιν τῶν φατλίων συνεξέρχονται ἡμῖν οἱ πάντες.

113 *Initium conviviorum Paschalis.*

Sanctus et gloriosus atque undique conspicuus dies celebrandæ resurrectioni Christi a mortuis sacer, quo corona imposita fuit operi nostræ redemptionis, et terrenus Adam e corruptione ad vitam rediit; ille dies præstat nostris dominis occasionem splendidum et illustre convivium instituendi. Volentes nempe sanctæ resurrectionis celsitudinem mysticis signis exhibere atque declarare, attollunt sese ascenduntque ex inferioribus sedilibus ad excelsum et perhonorificum tribunalis spectaculum et salutationem imitantes, qua Christus suos discipulos ex vero amore beavit, omnes suo imperio parentes cordialiter salutant, et rursus cum splendido senatu ad Sionem, quæ superne est, Christi scilicet ecclesiam, ut discipuli, concurrunt in gloria. Ostensuri enim gloriosum ejus diei gaudium, comparent splendide vestiti, loris involuti, ad instar fasciarum Christi sepulcralium. Quapropter etiam in dextris tropæum, victoriæ signum, crucem scilicet, gestantes, in sinistris [acaciam, saccum pulvere plenum] terrenæ nostræ substantiæ resurrectionem [id est

B Ἀρχὴ τῶν κλητωρίων τοῦ Πάσχα.

Ἡ δὲ ἁγία καὶ δεδοξασμένη τῆς Χριστοῦ ἀναστάσεως περιφανὴς ἡμέρα, ἐν τῇ τὸ τῆς σωτηρίας ἡμῶν οἰκονομήθη κεφάλαιον, καὶ ὁ χοϊκὸς Ἀδὰμ ἐκ τῆς φθορᾶς πρὸς τὴν ζωὴν ἐπανῆλθεν, λαμπράν τινα καὶ περίβλεπτον εὐωχίαν τοῖς βασιλεῦσιν ἡμῶν προσεξένησεν (93). Σὸ γὰρ ὕψος τῆς ἱερᾶς ἀναστάσεως μυστικῶς ὑποφαίνοντες ἐκ τῶν κάτω καθεδρῶν ἑαυτοὺς συναπάραντες πρὸς ὑψηλήν τινα καὶ πολύκυδον τοῦ βήματος θεωρίαν (94) ἑαυτοὺς ἐπανάγουσι, καὶ τῆς Χριστοῦ ἀληθοῦς ἀγαπήσεως τὸν ἀσπασμὸν ἐκμιμούμενοι τὸ ὑπήκοον ἅπαν σχετικῶς κατασπάζονται, καὶ αὖθις σύν τῇ λαμπρᾷ συγκλήτῳ πρὸς τὴν ἄνω Σιὼν, τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, ὡς μαθηταὶ, μετὰ δόξης συντρέχουσι Τὴν γὰρ περίδοξον C τῆς ἡμέρας χαρμονὴν ἐνδεικνύμενοι λαμπροφοροῦσι τοῖς λώροις, εἰς τύπον τῶν ἐνταφίων Χριστοῦ σπαργάνων ἑαυτοὺς ἐνειλίττοντες. Διὸ καὶ ἐν ταῖς δεξιαῖς χερσὶν αὐτῶν τὸ νικητικὸν τοῦ σταυροῦ κατέχοντες τρόπαιον, τὴν ἐξανάστασιν τῆς χοϊκῆς ἡμῶν οὐσίας ἐν ταῖς εὐωνύμοις κατέχουσι, καὶ τὴν θείαν μυσταγωγίαν τῷ Θεῷ ἀναφέροντες μετὰ τὴν τῶν ἁγίων

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

tegendum Muhammedis sepulcrum, quod Medinæ est, sed ad tegendam ædem Meccanam; unde etiam Arabica, *Alkiswe* seu *tegumentum*, *endyta*, appellatur. Et chartularius ille, cujus est reditus agrorum his endytis comparandis et ad Meccam mittendis destinatorum colligere istumque ad usum impendere, appellatur *Nadir il Kiswe*, *l'intendant du habit*, ut idem Wansleb. p. 349 vertit, sed rectius reddideris ὁ ἐνδυτοφύλαξ *inspector* vel *curator endytæ*. Conf. Du Cange v. Ἐνδύτης et *Endyta*.

(90) Vide supra not. 39, col. 207.

(91) Quare addidit ἑσπερίῳ, quod superfluum videtur? Dixeruntne novi Græci δεῖπνον pro ἀρίστῳ, *prandio*, ut necesse fuerit ad designandam cœnam addere vocem ἑσπέριος? An abundat, ut multa et apud Nostrum et alios negligentes sermonis castigati et infantes scriptores?

(92) Ergone instrumentali quoque musica in sacris utebantur Græci? Atqui supra asseveravimus, eam ex Ecclesiis Græcis, et ad eorum exemplum e Russicis quoque, ut rem turpem et profanam, exsulare. Certe nusquam memini, me vestigium organi aut alius instrumenti musici in Græcis ecclesiis reperisse.

(93) Non malam puto hanc scripturam, licet futurum sit, ut multis secus videatur. Bene novi, Græce dici προξενίζειν et in imperfecto προὐξένιζον. Sed in origine προξενίζειν revera est προσξενίζειν, *peregrinum peregrino conciliare, adducere duo peregrinos ad se invicem*. Forte σ omiserunt lenioris D pronuntiationis gratia, præsertim cum πρὸ et πρὸς idem sit in origine, et πρὸς nihil aliud, quam πρὸ cum decurtata terminatione σε *versus*; πρὸς, πρόσε, *versus anteriora*.

(94) Verti *spectaculum*, designans locum, qui spectatur et in quo aliquis vel aliquid spectatur; ut *oraculum*, locus, in quo oratur; *cænaculum*, locus, in quo cænatur. Θεωρίαν novi Græci pro omni imagine, specie, forma ponunt. Gloss. Græcobarb. apud Du Cangium Gl. Gr. p. 1183, c. f.: Τὸ ὁποῖον ἀπὸ τὰ δύο μέρη τὴν αὐτὴν ἔχει θεωρίαν, *vestis, quæ ab utraque parte eumdem habet aspectum*; mitto alia. Est ergo ἡ τοῦ βήματος θεωρία, *aspectus* vel *spectaculum tribunæ*, idem atque *spectabilis tribuna*. Sedebant ergo eo die imperatores intra tribunam, et ibi quoque senatores osculatum admittebant. Hujus tamen moris nullum reperio vestigium in superioribus.

A μυστηρίων μετάληψιν, πρὸς σεμνὸν κρᾶμα τοὺς τῆς συγκλήτου προκρίτους, ὡς κοινωνοὺς τῆς χάριτος, ἐμφανῶς προσλαμβάνονται. Καὶ δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν ἐν τῇ αὐτῇ κλήσει τοῦ κράματος τοῦ τελουμένου ἐν τῇ Χριστοῦ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ εἰς συνεστίασιν τῷ βασιλεῖ φίλους ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν μαγίστρων, ἀνθυπάτων, πατρικίων, στρατηγῶν τε καὶ ὀφφικιαλίων, τὸν ἀριθμὸν ιδ'· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς ἐπὶ τῆς αὐτῆς τραπέζης οὕτως· τοὺς μὲν μαγίστρους, ἀνθυπάτους καὶ πατρικίους, τοὺς λώρους ἠμφιεσμένους μετὰ τῶν χρυσίων αὐτῶν θωρακίων καὶ μόνον, προκρίνειν δὲ ἐν τῇ τοιαύτῃ καθέδρᾳ τοὺς τὰ θωράκια ἠμφιεσμένους ὑπὲρ τοὺς ἄλλους πατρικίους τοὺς τὰ οἰκεῖα καμίσια φοροῦντας, κἂν τάχα τύχοιεν ἐλάττονες εἶναι ἐν τῇ προβλήσει· τοὺς δὲ στρατηγοὺς B ἅπαντας μετὰ τῶν οἰκείων αὐτῶν σκαραμαγγίων καὶ μόνον· τοὺς δὲ ὀφφικιαλίους καὶ αὐτοὺς μετὰ τῶν οἰκείων καμισίων, ἄνευ μέντοι τῶν ἑαυτων χλαμύδων. Ἐπὶ δὲ τῆς προκειμένης ἐν τῷ περιβλέπτῳ χρυσέῳ τρικλίνῳ χρυσῆς τραπέζης, ἐν ᾧ καὶ τὸ περιφανες κτῆμα [9-10] τοῦ χρυσοῦ πενταπυργίου ἐς τιμὴν προετέθη, δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς συνεστίασιν τῷ βασιλεῖ φίλους ἐκ τῶν προλεχθέντων μαγίστρων, ἀνθυπάτων, πατρικίων, στρατηγῶν ὀφφικιαλίων, σεκρετικῶν, ἀπὸ τῆς τάξεως τοῦ στρατιωτικοῦ καὶ κατωτέρω, ἀσηκρητῶν τε ὁμοῦ καὶ κομήτων τῶν σχολῶν καὶ σκριβώνων, σὺν τῶν δύο ἐκ Βουλγάρων φίλων, τὸν ἀριθμὸν λ'· ἐν δὲ ταῖς περιεξῆς (95) τέσσαρσι τῶν καμαρῶν τραπέζαις ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν βασιλικῶν κανδιδάτων, βεστητόρων τε καὶ σιλεντιαρίων, δρακοναρίων, σκηπτροφόρων, σημειοφόρων C καὶ σενατόρων τὸν ἀριθμὸν λς'· Ἀγαρηνοὺς δεσμίους ἐκ τοῦ μεγάλου (96) πραιτωρίου τὸν ἀριθμὸν ιη', καὶ ἐκ τῶν Βουλγάρων φίλων ἀνθρώπους ιη'· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς καὶ προστιχίζειν πρὸ τῆς εἰσόδου αὐτῶν, τοὺς μὲν ἐπὶ τῆς χρυσῆς βασιλικῆς τραπέζης περιφανεῖς δαιτυμόνας μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξιμάτων καὶ χλανιδίων, προσκαλεῖσθαι δὲ τοὺς ἀπὸ τῶν Βουλγάρων φίλους ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν στρατηγῶν ἐν τῷ δευτέρῳ μίνσῳ ἐπὶ τῆς εὐωνύμου θέσεως τῆς τραπέζης πρὸς τὸ ἀριθμεῖσθαι αὐτοὺς πέμπτους, ἢ καὶ ἕκτους φίλους, στιχίζειν δὲ ἅπαντας ἔνθεν κἀκεῖθεν κατὰ τὴν ἁρμόζουσαν τῆς τάξεως ἑκάστῳ δόξαν. Ἀπὸ δὲ τῆς στάσεως τῶν λεχθέντων τούτων στιχίζειν αὖθις ἔνθεν κἀκεῖθεν τοὺς ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν κανδιδάτων καὶ κατωτέρω πρὸς τὸ καθεσθῆναι D ἐπὶ τῶν ἑκατέρων δύο προκρίτων τραπεζῶν. Ἐπὶ δὲ ταῖς κατωτέραις τραπέζαις δεῖ προστιχίζειν, ἐπὶ μὲν τῆς ἐξ εὐωνύμου θέσεως τοὺς ἐξ Ἀγάρων δεσμίους, ἐπὶ δὲ τῆς ἑτέρας τραπέζης τοὺς τῶν φίλων Βουλγάρων ἀνθρώπους πάντας· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς ἅπαντας καὶ ἐξάγειν οὕτως· τοὺς μὲν ἀπὸ τῆς συγκλή-

resurrectionis symbolum] tenent; divinumque officium offerentes Deo post assumptionem sacræ cœnæ admittunt palam delectos de senatu proceres ad venerabile crama [seu jentaculum], ut gaudii participes. In illa ipsa ad crama evocatione (fit autem in catholica Christi ecclesia) oportet nos ad convivandum imperatori amicos invitare, de ordine magistrorum, proconsulum patriciorum, tam strategorum, quam officialium; in universum numero quatuordecim; et hos ad mensam ibi positam introducere hoc modo: Magistri, proconsules et patricii intrant solummodo loris et aureis suis thoracibus induti. Præferuntur autem quoad sessionem patricii thoracibus induti aliis patriciis, qui consueta sua camisia gerunt, etiamsi forte his dignitate et promotione inferiores sint. Strategi intrant cum suis scaramangiis tantum, officiales cum suis camisiis, absque chlamydibus. Ad auream vero mensam in splendido chrysotriclinio positam, in quo etiam illustre peculium aurei pentapyrgii honoris causa propositum est, invitandi a nobis sunt futuri domino convivæ amici ex iisdem, quos modo diximus magistris, proconsulibus, patriciis, strategis, officialibus, secreticis ordinis militaris et adhuc inferioribus, item asecretis **444** et comitibus scholarum, scribonibus, duoque insuper e Bulgaris amici; in universum triginta numero. Ad circumstantes ordine continuo quatuor mensas per totidem fornices dispositas invitantur delecti quidam de ordine regiorum candidatorum, vestitorum, silentiariorum, draconariorum, sceptrophororum, vexilliferorum et senatorum, ad triginta sex; Agarenos bello captos e magno prætorio octodecim et totidem amicorum e Bulgaria homines. Hos introducere, et, priusquam introeant, seriatim disponere oportet. Qui aureæ sacræ mensæ splendidi sunt convivæ, illi suis in mutatoriis et tunicis intrant. At Bulgari amici post classem strategorum sub secundo missu introvocantur ad sinistram sacræ mensæ plagam; quo quinti aut sexti inter amicos sint [ferculaque sua quinto aut sexto loco accipiant]. Omnes autem prius in ordinem disponendi ad dextram et sinistram secundum congruum cuique suum gradum. Ab istorum statione inde porro rursus ordinandi sunt candidatorum ordinis et inferiorum homines, collocandi nempe ad duas ex utraque parte imperiali proximas nobiliores mensas. Ad reliquas duas infimas mensas introducuntur seriatim dispositi, a sinistra quidem parte captivi Agareni; a dextra vero Bulgari omnes. Introducuntur autem et educuntur sic: senatorii omnes et tagmatici seu militiæ comitatensis magistratus in suis mutatoriis; Agareni in candidis et

VARIÆ LECTIONES.

[9-10] κτῆμα R., κλῆμα cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(95) Idem esse puto atque πέριξ ἐξῆς, duas voces in unam contractas, sibilante elisa, ne ξ tam brevi intervallo recurreret et aures læderet.

(96) Videtur hæc vox suspicionem movere ac si plura prætoria in urbe fuissent. Qua de re mihi non constat.

absque zonis calceatique; Bulgari poprio sibi suo in habitu. Oportet porro ad musicorum organorum intonationem attendere, et quando carmen tum cani solitum exorsi fuerint, exsurgere jubere omnes ad bene dominis precandum, chlamydesque exuere, quæ rursus sub ingressum missus dulciorum induendæ, quo in iis, quando tempus excedendi venerit, abeant. Eo tempore, quo consurgendum est, oportet signum consurgendi, quod imperator manu sua dat, observare, simulque clamorem ibi adstantis cubicularii, et protinus surgere jubere, atque educere convivas primum quatuor mensarum, et post exiguam interpositam moram reliquos primæ et summæ mensæ accubantes, ut sic quotquot convenerint, omnes exeant. Secundo die celebratur postfesta seu magnum et primarium festum diem consequens processio in ædem principum et Sanctorum Apostolorum; sacroque officio completo, instituitur convivium super peculiare et priva mensa in magno triclinio palatiorum; ad quod invitandi vobis sunt magistri, præpositi, **445** proconsules, patricii, strategi, metropolitæ, officiales, protospatharii, asecretæ, chartularii, consules, vestitores, silentiarii et magistratus tagmatici seu militares comitatenses, mutatoria gestantes, pro capacitate mensæ. Introducuntur et educuntur in suis mutatoriis et camisiis, absque chlamydibus tamen. Tempus observandum est, quo factiones acta seu faustas acclamationes peragere et dominos laudare incipiunt. Eo tempore debemus convivis omnibus, ut surgant et ipsi quoque leni voce simul cum factionibus dominis benedicant, imperare.

Tertio post Pascha die peragitur pagana processio in mutatoriis intra palatium et convivium in chrysotriclinio ad modum primi diei. Quapropter ad auream quidem mensam invitandi nobis sunt homines ordinis magistrorum, patriciorum, etc., cum domestico scholarum et hominibus imperialibus, ab ordine inde spatharocandidatorum usque ad ordinem stratorum, pro capacitate mensæ, amici in universum triginta. Quos introducimus et educimus, senatorios quidem viros campagia gestantes omnes in suis mutatoriis, absque tunicis; protospatharios autem cum speciis et russis sagis; imperiales homines cum scaramangiis tantum. Ad inferiores autem quatuor fornicum mensas invitandi sunt imperiales candidati, mandatores et minores magistratus ordinis scholarum, in universum septuaginta duo. Introducuntur et hi cum suis scaramangiis et mutatoriis. Quarto die ejusdem universalis regii convivii peragitur processio rursus pagana in mu-

A του πάντας καὶ τῶν ταγμάτων μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξίμων, τοὺς δὲ Ἀγαρηνοὺς λευκοφόρους, ἀζώνους καὶ ὑποδεδεμένους, τοὺς δὲ Βουλγάρων ἀνθρώπους μετὰ τῶν οἰκείων αὐτῶν σχημάτων. Δεῖ δὲ προσέχειν τὴν ἐκφώνησιν καὶ ἀπήχησιν τῶν μουσικῶν ὀργάνων, καὶ ἡνίκα τὸ ᾀδόμενον ᾄσῃ μέλος, ἀνιστᾷν ἅπαντας εἰς εὐθυμίαν τῶν δεσποτῶν καὶ αὖθις τὰς ἑαυτῶν ἐκδιδύσκεσθαι χλαμύδας, καὶ μετὰ τῆς ἀφίξεως τοῦ μίνσου τῶν δουλκίων πάλιν ταύτας ἀναλαμβάνειν πρὸς τὸ μετ' αὐτῶν ἐκπορεύεσθαι ἐν τῇ αὐτῶν ἐξόδῳ. Ἐν δὲ τῇ αὐτῇ ἀναστάσει δεῖ προσέχειν τὸ ἐκ βασιλικῆς χειρὸς διδόμενον τῆς ἐγέρσεως σχῆμα, σὺν αὐτῷ δὲ καὶ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ παρεστῶτος ἐκεῖ κουβικουλαρίου, καὶ αὖθις ἐξανιστᾷν καὶ προπέμπειν τοὺς τῶν δ' τραπεζῶν κεκλημένους, B μικρὸν εἴργοντας τοὺς ἄνω φίλους, καὶ εἶθ' οὕτως συνεξερχομένους ἅπαντας. Ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας ἡμέρας τελεῖται μεθέορτος προέλευσις ἐν τῷ σικῷ (97) τῶν κορυφαίων καὶ Ἁγίων Ἀποστόλων. Καὶ πληρουμένης τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, προτίθεται κλητώριον ἐπὶ ἀποκοπτῆς τραπέζης ἐν τῷ μεγάλῳ τρικλίνῳ τῶν παλατίων, καὶ δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς συνεστίασιν τῷ βασιλεῖ μαγίστρους, πραιποσίτους, ἀνθυπάτους, πατρικίους. στρατηγούς, μητροπολίτας, ὀφφικιαλίους, πρωτοσπαθαρίους, ἀσηκρήτας, χαρτουλαρίους, ὑπάτους, βεστήτορας, σιλεντιαρίους καὶ ἀλλαξίμων τῶν ταγματικῶν ἀρχόντων κατὰ τὸ ποσὸν τῆς τραπέζης· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς καὶ ἐξάγειν μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξίμων καὶ καμισίων, ἄνευ μέντοι τῶν ἑαυτῶν χλαμύδων· προσέχειν δὲ τοῖς εὐφημοῦσι δήμοις, καὶ ἡνίκα ἄρξονται C ἀκτολογεῖν τοὺς δεσπότας, δεῖ ἐξανιστᾷν πάντας τοὺς κεκλημένους πρὸς τὸ καὶ αὐτοὺς πραέως συνευφημεῖν τοὺς δεσπότας.

Τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ τῆς αὐτῆς ἑβδομάδος τελεῖται παγανὴ προέλευσις μετὰ ἀλλαξιμάτων ἔνδον τοῦ παλατίου, καὶ τελεῖται κλητώριον ἐπὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου κατὰ τὸ σχῆμα τῆς πρώτης ἡμέρας. Καὶ δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς κλῆσιν ἐπὶ τῆς χρυσῆς τραπέζης ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν μαγίστρων, πατρικίων καὶ λοιπῶν σὺν τῷ δομεστίκῳ τῶν σχολῶν καὶ βασιλικῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν σπαθαροκανδιδάτων μέχρι τῆς τάξεως τῶν στρατόρων, κατὰ τὸ ποσὸν τῆς τραπέζης φίλους λ'· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς καὶ ἐξάγειν, τοὺς μὲν ὑπὸ καμπάγιον πάντας μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξιμάτων, πλὴν καὶ χλανίδος· τοὺς D δὲ πρωτοσπαθαρίους μετὰ σπεκίων καὶ ῥωέων σαγίων· τοὺς δὲ βασιλικοὺς μετὰ τῶν σκαραμαγγίων καὶ μόνον. Ἐπὶ δὲ ταῖς κάτω τέσσαρσι τῶν καμαρῶν τραπέζαις δεῖ ἡμᾶς συγκαλεῖν βασιλικοὺς κανδιδάτους καὶ μανδάτορας καὶ μικροὺς ἄρχοντας τοῦ τάγματος τῶν σχολῶν, τὸν ἀριθμὸν οβ'· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς μετὰ τῶν οἰκείων σκαραμαγγίων καὶ ἀλλαξιμα-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(97) Vox hæc vetustis Græcis fere tantum de *sacello* dicebatur, novis etiam maximum quodque templum est. Ita, ut de multis saltem unum allegem, apud Scylitz. p. 821: Ὁ μέγιστος καὶ περίπυστος τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας σηκός. Tam frequentis certe tum erat usus, ut etiam Latini a Græcis assumerent. Du Cange v. *Siccus*, id est σηκός, hunc locum e Chronico Magdeburgensi citat: ***duces ac præfectorum principes cum manu principum congregati in sicco*** [hoc est in ædicula vel oratorio] *basilicæ Magni Caroli cohærenti.*

των. Τῇ δὲ τετάρτῃ ἡμέρᾳ τῆς αὐτῆς εὐωχίας τελεῖται ὁμοίως προέλευσις παγανὴ μετὰ ἀλλαξιμάτων ἔνδον τοῦ παλατίου, καὶ εἰσάγονται τὰ φωτίσματα (98) ὑπὸ τοῦ ὀρφανοτρόφου (99), καὶ καὶ τελεῖται τὸ κλητώριον ἐν τῷ αὐτῷ χρυσοτρικλίνῳ ἐπὶ τῆς χρυσῆς τραπέζης (1). Καὶ δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς συνεστίασιν τῶν βασιλέων φίλους, ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν μαγίστρων, πατρικίων σὺν τοῦ δομεστίκου τῶν ἐξκουβίτων καὶ τῶν αὐτοῦ σκριβόνων κατὰ τὸν προλεχθέντα τύπον, καὶ εἰσάγειν αὐτοὺς καὶ ἐξάγειν, καθὰ εἴρηται. Ἐπὶ δὲ ταῖς κατὰ τῶν καμαρῶν τραπέζαις δεῖ ἡμᾶς συγκαλεῖν ἐκ τῶν λεχθέντων βασιλικῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν μικρῶν ἀρχόντων τοῦ ἐξκουβίτου τὸν ἀριθμὸν οβʹ, καὶ εἰσάγειν αὐτοὺς κατὰ τὸν προλεχθέντα τύπον. Τῇ δὲ πέμπτῃ ἡμέρᾳ τῆς αὐτῆς πανδεσίας εἰσέρχεται ὁ πατριάρχης μετὰ τῶν αὐτοῦ μητροπολιτῶν δοῦναι ἀγάπην τῷ βασιλεῖ, καὶ τελεῖται προέλευσις παγανὴ δι' ἀλλαξίμων ἔνδον τοῦ παλατίου, καὶ συγκαθέζεται τῷ βασιλεῖ εἰς συνεστίασιν ὁ πατριάρχης ἐπὶ τῆς ἀποκοπτῆς χρυσῆς τραπέζης ἐν τῷ χρυσέῳ τρικλίνῳ, καὶ δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν ἐπὶ μὲν τῆς χρυσῆς τραπέζης φίλους ἀπὸ μὲν τῶν μητροπολιτῶν ιʹ, καὶ ἀπὸ τῶν βασιλικῶν πρεσβυτέρων τοῦ παλατίου ἕξ, καὶ ἡγουμένους τῶν βασιλικῶν μοναστηρίων ιβʹ. εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς καὶ ἐξάγειν οὕτως· τοὺς μὲν μητροπολίτας μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξιμάτων, πλὴν τῶν ὠμοφορίων, τοὺς δὲ πρεσβυτέρους μετὰ τῶν λευκῶν φελωνίων, τοὺς δὲ ἡγουμένους καὶ αὐτοὺς μετὰ τῶν οἰκείων αὐτῶν φελωνίων. Ἐπὶ δὲ τῶν κάτω τραπεζῶν δεῖ ἡμᾶς συγκαλεῖν ἀπὸ τῶν βασιλικῶν κληρικῶν ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν διακόνων καὶ κατωτέρω καὶ ἀπὸ τοῦ σεκρέτου τοῦ πατριάρχου παπάδας. τὸν ἀριθμὸν (2).... εἰσάγειν δὲ καὶ ἐξάγειν αὐτοὺς μετὰ τῶν οἰκείων αὐτῶν καμισίων καὶ μόνον. Τῇ δὲ ἕκτῃ ἡμέρᾳ τῆς αὐτῆς περιόδου τελεῖται προέλευσις παγανὴ μετὰ ἀλλαξιμάτων ἔνδον τοῦ παλατίου, καὶ εἰσάγονται οἱ ἐκ Βουλγάρων φίλοι μεκὰ τῶν ἐκ Βουλγαρίας δώρων (3). Καὶ τελεῖται κλητώριον ἐν τῷ αὐτῷ περιβλέπτῳ τρικλίνῳ ἐπὶ τῆς αὐτῆς χρυσῆς τραπέζης, καὶ δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς συνεστίασιν τοῦ βασιλέως φίλους ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν μαγίστρων, ἀνθυπάτων

tatoriis intra palatium, et introducuntur photismata [seu pueri orphani in albis baptismalibus indusiis, cereos tenentes] ab orphanotropho, et instituitur convivium in ipso chrysotriclino super aurea tabula; ad quod invitandi nobis sunt amici imperatoris ab ordine inde magistrorum et sic porro patricii, domesticus excubitorum ejusque scribones secundum formulam præscriptam, eosque oportet modo jam dicto introducere et educere. Ad mensas vero inferiores sub fornicibus collocatas vocamus homines septuaginta duo de ordine eorundem imperialium hominum et minorum magistratuum excubitorum. Etiam hi dicto modo introducuntur et educuntur. Quinto die ejusdem universalis regii convivii advenit patriarcha cum suis metropolitis ad dandum imperatori agapen seu osculum pacis, peragiturque pagana processio **466** in mutatoriis intra palatium: assidetque patriarcha imperatori conviva ad peculiarem auream mensam in chrysotriclino: et invitandi nobis sunt ad auream quidem mensam amici, metropolitæ decem, presbyteri palatini sex et duodecim hegumeni monasteriorum imperialium, qui sic introducuntur: metropolitæ in suis mutatoriis, præter omophoria; presbyteri cum albis pheloniis; hegumeni cum suis sibi propriis pheloniis. Ad inferiores autem mensas invitamus delectos clericos palatinos ab ordine diaconorum inde et sic porro inferiores ordines et secreti patriarchæ papades seu monachos, in universum... Hi solis in suis camisiis introducuntur et educuntur. Sexto die ejusdem orbis [dierum nempe seu septimanæ] peragitur processio pagana in mutatoriis intra palatium, et introducuntur amici Bulgari cum donis e Bulgaria allatis; et celebratur convivium in eodem illustri triclinio super eadem aurea mensa; invitandique sunt nobis ad convivandum imperatori amici de ordine magistrorum, proconsulum et cæterorum una cum amicis Bulgaris et drungario vigiliæ et domestico hicanatorum, ad numerum triginta; ordinandique et introducendi eodem modo, quem ad primum diem exposuimus. Ad inferiores autem mensas invitantur magistratus

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(98) Græci neophytos seu recens baptizatos aut adhuc baptizandos φῶτα et φωτίσματα appellabant; sive quod veluti lumina erant, quorum bona opera lucebant coram gentilibus et Christianis ambosque ad imitationem poterant et debebant allicere, sive quod cereos gererent in ecclesiis per septimanam Paschalem, sive denique, quod illuminati aut illuminandi, hoc est baptizati aut baptizandi essent. Nam baptizare appellant Græci φωτίζειν, et festum Epiphanias seu baptismi Christi τὰ Φῶτα, et erat in Ecclesia aliquis ἄρχων τῶν φωτων, inspector recens baptizatorum, ὁ ἄρχων τῶν νεοφώτιστων; vid. Du Cange v. Φῶτα et Φωτίζειν. Solebant autem in vetere Ecclesia pueros non statim a nativitate baptizare, sed exspectabant, donec aliquantulum adolevissent et numerum æqualium simul, præsertim magno Sabbato, baptizabant, qui tota septimana paschali in albis et cum cereis procedebant vid. ad p. 54, ubi plura hac de re dixi.

(99) Ergone orphanotrophus idem fuit cum τῷ ἄρχοντι τῶν φώτων?

(1) Mensa lignea vel alterius generis erat, aurea lamina incrustata. Idem de cæteris quoque talibus tenendum. Ecquis enim totam auream mensam, totum aureum organum soliumve tractare, bajulare possit?

(2) Post hanc vocem erat spatiolum vacuum in membranis.

(3) Videntur mihi (et enim moria fallit, legi alicubi) quotannis mutari soliti fuisse Bulgarorum in urbe regia residentes circa tempus Paschatis. Habebant enim Bulgari perpetuo legatos CPli, et vicissim CPtani impp. habebant perpetuo legatos apud Bulgaros, quos etiam quotannis ad cœnam vocabant. Novi ergo circa Pascha identidem venientes munera nomine regis Bulgari apportabant, quæ hic dicuntur feria sexta Paschalis hedmomadis, primum ad imperatorem admissi, obtulisse.

de ordine comitum et centarchorum arithmi et hicanatorum, admodum quinquaginta quatuor, et e Bulgaria amicorum homines octodecim; ordinare autem hos Bulgaros oportet ad ultimam mensam seorsim. Introducuntur et educuntur in suis scaramangiis. Septimo die ejusdem convivationis peragitur similiter pagana processio intra palatium, et convivium in eodem triclinio super eadem tabula, pariterque, ut ante, invitantur ad convivandum imperatori magistri, patricii, præfectus urbis, ambo domestici, numerorum scilicet atque castrorum, eorundem ambo topoteretæ, rationalis prætorii adjutor [præfecti urbis], in universum triginta viri. Introducuntur et educuntur in suis mutatoriis et tunicis. Ad inferiores autem mensas invitantur tribuni vicarii, gentiles seu alienigenæ ex hetæria; ut Turci, **447** Chazares, alii, admodum quinquaginta quatuor. Ad venerabilem vero mensam invitantur duodecim gitoniarchæ vel vicomagistri, quatuor epoptæ vel ædiles, duo protocancellarii præfecti urbis. Introducuntur hi suis in camisiis tantum; gentiles vero in suis cabadiis. Gitoniarchis et reliquis dantur singulis singuli nummi aurei. Temporibus autem antiquioribus invitabantur loco istorum chartularii sceuophylacii S. Sophiæ, accipiebantque eandem benedictionem seu munificentiam. Nova die Dominica sic dicta, ea nempe, quæ proxime festum Paschatis sequitur, splendida peragitur processio splendido in vestitu in venerabile templum SS. Apostolorum; finitoque sacro officio, proponitur et initur convivium in triclinio, quod superius ad secundum diem nominavimus. Convivatur tum sanctissimus patriarcha noster imperatori ad peculiarem mensam, et invitantur ad convivandum domino amici ejusdem generis, atque ad secundum hujus convivationis diem a festo Paschatis immediate proximum diximus. Altero post novam Dominicam die excipitur et beneventatur ab imperatore deximum seu corpus senatorum dominum salutatum venientium, absque saximo tamen seu chorea; residetque imperator in Justiniani triclinio ad peculiarem sibi mensam in suo dibetesio. Invitandi tum sunt nobis magistratus horum ordinum, magistri, præpositi, proconsules, patricii, officiales et reliqui campagiorgeruli omnes pro capacitate mensæ. Introducuntur et educuntur omnes in suis mutatoriis et tunicis. Observandum deinde nobis est tempus, quo carmen musice recitatur, et tunc jubendi convivæ surgere ad laudes et pia verba domino dicenda. Die post illud deximum proximo peragitur ei adhærens et consequens ludus equestris absolutivus seu qui finem solenni huic convivationi facit. Remittuntur tunc amici, qui e Bulgaria venerant, ad sua, et proponitur convivium in splendido triclinio cathismatum; et convivantur imperatori præpositi, patricii, officiales, protospatharii, chartularii, consules, vestitores, silentiarii, actuarius et ad heliacum pertinentes et deeseographus seu scriba libellorum supplicum pro capacitate mensæ. Introdu-

A καὶ λοιποὺς σὺν τῶν ἐκ Βουλγάρων φίλων καὶ τῷ δρουγγαρίῳ τῆς βίγλης καὶ τῷ δομεστίκῳ τῶν ἱκανάτων, τόν ἀριθμὸν λ'· στιχίζειν δὲ αὐτοὺς καὶ εἰσάγειν κατὰ τὸν λεχθέντα τύπον τῆς πρώτης ἡμέρας. Ἐπὶ δὲ τῶν κάτω τραπεζῶν δεῖ συγκαλεῖν ἀπό τε κομήτων καὶ κεντάρχων τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῶν ἱκανάτων ἄνδρας νδ', καὶ ἐκ τῶν Βουλγάρων φίλων ἀνφρώπους ιη'· στιχίζειν δὲ δεῖ τοὺς Βουλγάρων ἀνθρώπους ἐπὶ τῆς κάτω τελευταίας μιᾶς τραπέζης μόνους· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς καὶ ἐξάγειν μετὰ τῶν οἰκείων αὐτῶν σκαραμαγγίων. Τῇ δὲ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ τῆς αὐτῆς δεξιώσεως τελεῖται ὡσαύτως παγανὴ προέλευσις ἔνδον τοῦ παλατίου, καὶ γίνεται κλητώριον ἐν τῷ αὐτῷ τρικλίνῳ ἐπὶ τῆς αὐτῆς τραπέζης, κα' συγκαλοῦνται εἰς ἑστίασιν τῷ βασιλεῖ ὁμοίως ἀπὸ B τῆς τάξεως τῶν μαγίστρων καὶ πατρικίων σὺν τῷ ὑπάρχῳ τῆς πόλεως καὶ τοῖς δυσὶ δομεστίκοις, νουμέρων τε καὶ τειχέων, καὶ τῶν αὐτῶν τοποτηρητῶν σὺν τῷ λογοθέτῃ τοῦ πραιτωρίου καὶ τῷ συμπόνῳ τὸν ἀριθμὸν λ'. Εἰσάγονται δὲ καὶ ἐξάγονται μετὰ τῶν οἰκείων αὐτῶν ἀλλαξιμάτων καὶ χλανιδίων. Ἐν δὲ ταῖς κάτω τραπέζαις συγκαλοῦνται τριβοῦνοι βικάριοι, οἱ ἐθνικοὶ τῆς ἑταιρείας, οἷον Τοῦρκοι, Χαζάρεις καὶ λοιποὶ, τὸν ἀριθμὸν νδ'. Ἐπὶ δὲ τῆς τιμίας τραπέζης συγκαλοῦνται οἱ δώδεκα γειτονιάρχαι, οἱ δ' ἐπόπται καὶ οἱ δύο πρωτοκαγκελλάριοι τοῦ ἐπάρχου. Εἰσάγονται δὲ μετὰ τῶν οἰκείων καμισίων καὶ μόνον, οἱ δὲ ἐθνικοὶ μετὰ τῶν αὐτῶν καβαδίων. Δίδοται δὲ τοῖς γειτονιάρχαις καὶ λοιποῖς ἀνὰ νομίσματος ἑνός. Ἐπὶ δὲ τῶν προλαβόντων χρόνων συνεκαλοῦντο ἀντὶ τούτων οἱ τοῦ σκευοφυλακίου τῆς C Ἁγίας Σοφίας χαρτουλάριοι, λαμβάνοντες τὴν αὐτὴν εὐλογίαν. Τῇ δὲ νέᾳ Κυριακῇ, τῇ μεθεόρτῳ τοῦ Πάσχα, ἐκτελεῖται προέλευσις λαμπροφόρος ἐν τῷ σεβασμίῳ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων· καὶ τελουμένης τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, προτίθεται κλητώριον ἐν τῷ λεχθέντι τρικλίνῳ ἐπὶ τῆς δευτέρας ἡμέρας, καὶ συνεστιᾶται τῷ βασιλεῖ ὁ ἁγιώτατος ἡμῶν πατριάρχης ἐπὶ ἀποκοπτῆς τραπέζης, καὶ συγκαλοῦνται εἰς ἑστίασιν σὺν τῷ βασιλεῖ φίλοι κατὰ τύπον τῆς δευτέρας ἡμέρας τῇ ἐπαύριον τοῦ ἱεροῦ Πάσχα. Τῇ δὲ ἐπαύριον τῆς νέας Κυριακῆς ἡμέρᾳ ἐκτελεῖται δεξίωσις δεξίμου ἄνευ σαξίμου, καὶ καθέζεται ὁ βασιλεὺς ἐπὶ ἀποκοπτῆς τραπέζης μετὰ τοῦ οἰκείου διβητισίου ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου. Καὶ δεῖ ἡμᾶς συγκαλεῖν εἰς ἑστίασιν ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν D μαγίστρων, πραιποσίτων, ἀνθυπάτων, πατρικίων, ὀφφικιαλίων καὶ λοιπῶν τῶν ὑπὸ καμπάγιον πάντων κατὰ τὸ ποσὸν τῆς τραπέζης· εἰσάγειν δὲ καὶ ἐξάγειν πάντας μετὰ τῶν οἰκείων αὐτῶν ἀλλαξιμάτων τε καὶ χλανιδίων· προσέχειν δὲ καὶ τὸ μουσικὸν μέλος καὶ ἐξανιστᾷν τοὺς κεκλημένους ἐν τῷ προδηλωθέντι χρόνῳ εἰς εὐφημίαν τῶν δεσποτῶν. Τῇ δὲ ἐπαύριον τοῦ αὐτοῦ δεξίμου τελεῖται ἑπόμενον ἱππικὸν ἀπολύσιμον, καὶ ἐξαποστέλλονται πρὸς τὰ οἰκεῖα οἱ ἀπὸ Βουλγάρων φίλοι, καὶ προτίθεται κλητώριον ἐν τῷ περιβλέπτῳ τρικλίνῳ τῶν καθισμάτων, καὶ συνεσθίουσι τῷ βασιλεῖ οἱ πραιπόσιτοι, πατρίκιοι, ὀφφικιάλιοι, πρωτοσπαθάριοι καὶ χαρτουλάριοι, ὑπα-

τοι, βεστήτορες, σιλεντιάριοι, ὁ ἀκτουάριος καὶ οἱ τοῦ ἡλιακοῦ σὺν τῷ δεησογράφῳ, τὸν ἀριθμὸν κατὰ τὸ ποσὸν τῆς τραπέζης. Εἰσάγονται δὲ καὶ ἐξάγονται κατὰ τὸν ἀνωτέρω λεχθέντα τρόπον. Μεσούσης δὲ τῆς ἑορτῆς (4) τοῦ Πάσχα τελεῖται προέλευσις δημοσία, καὶ προέρχονται οἱ βασιλεῖς ἐμπράττως εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Μωκίου, καὶ τελουμένης τῆς ἱερᾶς λειτουργίας προτίθεται κλητώριον τῷ βασιλεῖ ἐπὶ ἀποκοπτῆς τραπέζης ἐν τοῖς ἐκεῖσε τρικλίνοις καὶ συνεστιᾶται ὁ πατριάρχης τῷ βασιλεῖ, καὶ δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς συνεστίασιν αὐτῶν φίλους ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν μαγίστρων, ἀνθυπάτων, πατρικίων, μητροπολίτας, ὀφφικιαλίους καὶ ταγματικούς, καὶ τῶν ἐκ τῆς συγκλήτου καμπαγίων κατὰ [11] τὸ ποσὸν τῆς τραπέζης· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς καὶ ἐξάγειν μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξίμων χωρὶς τῶν χλανιδίων· ἐν δὲ τῷ προλεχθέντι τῆς ἀκτολογίας τῶν δήμων χρόνῳ ἐξανιστᾷν ἅπαντας τοὺς κεκλημένους εἰς εὐφημίαν τῶν δεσποτῶν. Ἐπὶ δὲ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς μετὰ σαρκὸς εἰς οὐρανοὺς ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ θαυμαστῆς ἡμέρας τελεῖται δημοσία προέλευσις παρὰ τῶν βασιλέων ἡμῶν τῶν ἁγίων ἐν τῷ πανσέπτῳ καὶ σεβασμίῳ ναῷ τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τῆς Πηγῆς, καὶ τελουμένης τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, προτίθεται κλητώριον τῷ βασιλεῖ ἐπὶ ἀποκοπτῆς τραπέζης, καὶ συνεστιᾶται ὁ πατριάρχης τῷ βασιλεῖ, καὶ συγκαλοῦνται εἰς συνεστίασιν αὐτῷ φίλοι ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν μαγίστρων καὶ κατωτέρω κατὰ τὴν ἔκθεσιν καὶ τὸ σχῆμα τῶν προλεχθεισῶν περιφανῶν προελεύσεων.

Ἡ Πεντηκοστή.

Τῇ δὲ ἁγίᾳ τῆς Πεντηκοστῆς ἡμέρᾳ τελεῖται προέλευσις κατὰ τὸν τύπον τῆς τοῦ σεβασμίου Πάσχα ἐν τῇ ἁγίᾳ τοῦ Θεοῦ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ προτίθεται κρᾶμα ἐκεῖσε τοῖς βασιλεῦσι, καὶ προσκαλοῦνται οἱ ἀνωτέρω λεχθέντες φίλοι. Καὶ ὑποστροφῆς τῶν βασιλέων ἐν τῷ μεγάλῳ παλατίῳ μετὰ προελεύσεως γενομένης, προτίθεται τὸ βασιλικὸν κλητώριον ἐπὶ ἀποκοπτῆς τραπέζης ἐν τῷ περιβλέπτῳ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνῳ, καὶ συνεστιῶνται τῷ βασιλεῖ οἱ κατὰ τύπον ἀνωτέρω λεχθέντες φίλοι, εἰσαγόμενοι καὶ ἐξαγόμενοι μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξιμάτων χωρὶς χλανιδίων. Μετὰ δὲ τὴν ἁγίαν τῆς Πεντηκοστῆς ἡμέραν ἐκτελεῖται τὸ στέψιμον τοῦ δεσπότου (5). Τῇ δὲ πρώτῃ τοῦ Μαΐου μηνὸς ἐκτε-

A cuntur et educuntur modo supra scripto. Dum vero medium est festum paschatis [id est die inter festum paschatis et festum pentecostes medio], peragitur processio publica, et prodeunt imperatores in solemne pompa ad templum S. Mocii, sanctoque officio ibi peracto, **448** apparatur et proponitur imperatori convivium super peculiare mensa in tricliniis seu palatio, quod penes illud templum est. Patriarcha ibi convivatur imperatori; invitandique nobis sunt ad convivandum amici de ordine magistrorum, proconsulum, patriciorum, metropolitarum, officialium et tagmaticorum magistratuum, item senatorum campagia ferentium, tot, quot mensa capit. Introducuntur et educuntur in suis mutatoriis, absque tunicis. Quando factiones acta sua seu B laudes dominorum et pia vota exclamant, jubemus convivas omnes surgere, ut et ipsi dominis bene precentur. Divino autem illo sanctoque et admirabili die festo, quo Christi in carne assumptio in cœlum celebratur, peragitur publica processio a venerabilibus nostris imperatoribus in admodum venerabile reverendumque templum sanctissimæ Dominæ nostræ Deiparæ Pigis seu ad fontem; peractoque sacro officio, proponitur imperatori convivium super peculiare tabula, et convivatur patriarcha domino, invitanturque ad pariter convivandum amici ab ordine magistrorum inde et sic porro minores magistratus secundum superius expositam formulam prædictarum splendidarum processionum.

De cerimoniis festi Pentecostes.

C Sancto die Pentecostes peragitur processio secundum formulam, quæ die venerabilis Paschatis festo observatur, in sanctam catholicam et apostolicam Dei [magnam] Ecclesiam; proponitur ibi imperatoribus mixtum; et amici paulo ante dicti invitantur ad convivium. Interea redeunt imperatores in magnum palatium in processione, proponiturque sacrum convivium super peculiare mensa in splendido triclinio Justiniani, et convivantur imperatori, quos par est ex rituali, amici supra nominati, introducti et educti cum suis mutatoriis, absque tunicis. Post sanctum Pentecostes festum celebratur natalis coronationis despotæ. Primo D Maii celebrantur encænia vel dedicatio Novæ ec-

VARIÆ LECTIONES.

[11] Ita em. R., χαμπαγίων τῶν κατὰ cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(4) Ergone Pascha et festum Paschatis appellabatur totum tempus quinquaginta dierum, qui Dominicam Paschatis et Pentecostes intercedebant? Dixerintne Græci novi μεσεῖν pro μεσάζειν, non bene memini. Erunt certe qui μεσαζούσης hic reponere malint. Nullum alium diem, quam medium inter ambo festa seu vigesimum quintum a festo Paschatis inde designari liquet ex eo, quod *medio festo Paschatis* hic loci dicitur imperator *procedere ad S. Mocium*. Atqui p. 59, seu l. I, cap. 17, in ipso titulo dicitur imperator illuc vadere τῇ τετράδι τῆς Μεσοπεντηκοστῆς, seu *feria quarta septimanæ quartæ post Pascha*.

(5) At cujus? Leonis profecto Sapientis, sub quo Cletorologium hoc conditum fuisse, multis et indubitatis argumentis constat. Atqui coronatus ille a Patre Basilio fuit die festo Epiphanias A. 870. (Vid. Du Cange Famil. Byzant. p. 141.) Etiamsi velis forte conjicere, Leonem die post Pentecosten proximo imperium adiisse, patre vivis exempto, neque hoc procedit. Nam Basilius Calendis Martiis obiit, ut Du Cange perhibet, aut 29 Aug., ut Noster. Ergo aut sub alio imperatore scriptum fuit hoc Cletorologium, aut particula hæc ab aliena manu est addita. Ergo per despotam intelligitur Constantinus Porphyr., Leonis filius. Despotas, appellari jam Heraclii tempore consuevisse filios imperatorum, apparet ex p. 363. Simul

clesiæ; factaque solemne cum cereis et supplicationibus processione e templo S. Deiparæ Phari, et tum peracto sacro officio, proponuntur dominis dapes in jucundo chrysotriclino, convivante imperatori patriarcha; invitanturque ad eumdem finem magistri, præpositi, patricii, cæteri homines imperiales et metropolitæ pro ratione tabulæ. **449** Die undecimo Maii peragitur natalis hujus urbis et admittitur deximum seu turba salutantium et gratulantium absque saximo tamen; celebratur etiam equestre certamen cursorium, modoque prædicto convivium. Die octavo Maii peragitur processio memoriæ Sancti Joannis Theologi in hebdomo, finitoque sacro officio, proponuntur dapes, et convocantur secundum ritum senatorii omnes pro ratione mensæ. Die vigesimo Julii peragitur cum solemne supplicabunda processione intra palatium memoriæ Eliæ prophetæ, et per eam celebratur memoria dimissionis pii domini nostri (Leonis Sapientis) e custodia. Pridie illius diei autem seu in vigiliis peragitur in antecessum S. officium vespertinum in Pharo, et canitur ab omnibus cantus absolutivus ejusdem melodiæ atque hymnus, qui incipit a voce: Συνταφέντες, danturque ab imperatore ex recepto ritu magistris, præpositis, proconsulibus, patriciis et officialibus cruciculæ argenteæ. Altero autem die post, illo nempe, quo ipsum Eliæ festum celebramus, præsidet imperator in mutatoriis super glorioso chrysotriclino, adstante secreto cubiculo, introducunturque præfectus sacelli et xenodochi et gerocomi, apportantes cruces auro incrustatas ad imitationem rituum festi palmarum, omnibusque splendide indutis, introducitur ordo magistrorum, proconsulum, patriciorum et officialium in conspectum domini, qui postquam dictas cruces sua manu distribuit, instituitur, ut diximus, publica solemnis supplicabunda processio a templo S. Deiparæ Phari ad illustre templum magnæ Novæ ecclesiæ; peractoque sacro officio, proponuntur epulæ dominis in chrysotriclino, convivantibus cum ipsis patriarcha et metropolitis, magistris, præpositis, proconsulibus, patriciis, officialibus et reliquis imperialibus hominibus secundum capacitatem mensæ. Præsidet imperator in suo dibetesio, et convivæ a nobis introducuntur in suis quisque mutatoriis absque tunicis. Postero die instituitur exceptio deximi [seu salutantium procerum turbæ] et magni saximi, propositisque epulis imperialibus super magna mensa in Justiniani triclinio præsidet imperator in suo dibetesio; nostrumque est invitare ad convivium ab ordine inde præpositorum, patriciorum, officialium,

A λοῦνταί τὰ ἐγκαίνια τῆς Νέας ἐκκλησίας, καὶ λιτανίου προελεύσεως γινομένης ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου, τελεῖται ἡ θεία λειτουργία, καὶ προτίθεται κλητώριον τοῖς βασιλεῦσιν ἐν τῷ τερπνῷ χρυσοτρικλίνῳ, καὶ συνεστιᾶται τῷ βασιλεῖ ὁ πατριάρχης, καὶ συγκαλοῦνται εἰς συνεστίασιν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν μαγίστρων, πραιποσίτων, πατρικίων καὶ λοιπῶν βασιλικῶν ἀνθρώπων σὺν τῶν μητροπολιτῶν κατὰ τὸ ποσὸν τῆς τραπέζης. Τῇ δὲ ια' τοῦ αὐτοῦ Μαΐου τελεῖτα τὸ γενέθλιον τῆς πόλεως ταύτης, καὶ ἐκτελεῖται δεξίωσις δεξίμου χωρὶς σαξίμου καὶ ἱππικὸν ἱπποδρόμιον, καὶ τελεῖται κλητώριον κατὰ τὸν λεχθέντα τύπον. Τῇ δὲ ὀγδόῃ (6) τοῦ αὐτοῦ Μαΐου μηνὸς τελεῖται προέλευσις τῆς μνήμης τοῦ Θεολόγου ἐν τῷ ἑβδόμῳ, καὶ τελουμένης B τῆς λειτουργίας, προτίθεται κλητώριον, καὶ συγκαλοῦνται κατὰ τύπον οἱ τῆς συγκλήτου πάντες κατὰ τὸ ποσὸν τῆς τραπέζης. Τῇ δὲ κ' τοῦ Ἰουλίου μηνὸς ἐκτελεῖται διὰ λιτανίου προελεύσεως ἔνδον τοῦ παλατίου ἡ μνήμη Ἡλιοῦ τοῦ προφήτου, καὶ δι' αὐτῆς ἡ ἀνάκλησις (7) τῆς περιορίσεως τοῦ εὐσεβοῦς ἡμῶν βασιλέως. Προεκτελεῖται δὲ πρὸ αὐτῆς τῆς ἡμέρας ἐν τῇ παραμονῇ ἑσπερινὸν ἐν τῷ Φάρῳ, καὶ ᾄδεται παρὰ πάντων ἀπολύσιμον (8) ᾆσμα ἰσόμελον τοῦ, « Συνταφέντες, » καὶ δίδοται τοῖς μαγίστροις, πραιποσίτοις, ἀνθυπάτοις, πατρικίοις καὶ ὀφφικιαλίοις εἰς τύπον παρὰ τοῦ βασιλέως σταυρίτζια ἀργυρᾶ. Τῇ δὲ ἐπαύριον ἡμέρᾳ, ἐν ᾗ τὴν ἑορτὴν ἐκτελοῦμεν, προκαθέζεται ὁ βασιλεὺς μετὰ ἀλλαξιμάτων ἐπὶ τοῦ ἐνδόξου χρυσοτρικλίνου, καὶ παρεστῶτος τοῦ μυστικοῦ κουβουκλείου, εἰσάγονται ὅ τε τοῦ σακελλίου καὶ C οἱ ξενοδόχοι καὶ γηροκόμοι, προσάγοντες σταυροὺς χρυσοστοιβάστους κατὰ μίμησιν τῆς ἑορτῆς τῶν Βαΐων, καὶ λαμπροφορούντων πάντων, εἰσάγεται ἡ τάξις τῶν μαγίστρων, ἀνθυπάτων, πατρικίων καὶ ὀφφικιαλίων ἔμπροσθεν τοῦ δεσπότου, καὶ διανομῆς τῶν λεχθέντων σταυρίων ὑπὸ τοῦ βασιλέως γενομένης, τελεῖται, ὡς ἔφαμεν, δημοσία λιτάνιος προέλευσις ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου ἐπὶ τὸν περίβλεπτον ναὸν τῆς Μεγάλης Νέας ἐκκλησίας, καὶ τελουμένης τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, προτίθεται κλητώριον τῷ βασιλεῖ ἐπὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου, καὶ συνεστιᾶται τοῖς βασιλεῦσιν ὅ τε πατριάρχης καὶ οἱ μητροπολῖται, μάγιστροι, πραιπόσιτοι, ἀνθύπατοι, πατρίκιοι, ὀφφικιάλιοι καὶ λοιποὶ βασιλικοὶ κατὰ τὸ ποσὸν τῆς τραπέζης. Προκαθέζεται δὲ D ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ οἰκείου διβητησίου, καὶ δεῖ ἡμᾶς εἰσάγειν καὶ ἐξάγειν πάντας τοὺς κεκλημένους μετὰ τῶν οἰκείων αὐτῶν ἀλλαξιμάτων χωρὶς τῶν χλανιδίων. Γῇ δὲ ἐπαύριον τελεῖται δεξίωσις δεξίμου καὶ μεγάλου σαξίμου, καὶ προτεθέντος βασιλ-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

apparet ex hoc loco, Constantinum a patre Leone vivo coronatum, non post ejus excessum demum fuisse, ut aliqui tradidere.

(6) Non inest vitium huic numero, quod aliquando putabam, quamvis auctor ordinem suum deserat et octavum Maii post undecimum collocet. Maii enim 8 celebrabatur memoria Joannis Theologi, ut e Menæis constat.

(7) Vid. Cedren, pag. 596, et Script. post Theoph. p. 215 c. 100. Intelligitur ex hoc loco, factum id esse 20 Julii, quo memoria Eliæ prophetæ celebratur a Græcis. Tempus facti præterierunt laudati scriptores.

(8) Canticum, quod in fine officii, ἐν τῇ ἀπολύσει, canitur; vid. Du Cange v. Ἀπόλυσις. Pro ἰσόμυλον ut in membranis est, patet legendum esse ἰσόμελον

κοῦ κλητωρίου ἐπὶ ἀποκοπτῆς τραπέζης ἐν τῷ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνῳ, προκαθέζεται ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ οἰκείου διβητησίου, καὶ δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς συνεστίασιν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς τάξεως πραιποσίτων, πατρικίων, ὀφφικιαλίων καὶ ἀπὸ τῶν σεκρετικῶν τῶν ὑπὸ καμπάγιον πάντων κατὰ τὸ ποσὸν τῆς τραπέζης· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς καὶ ἐξάγειν μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξιμάτων τε καὶ χλανιδίων. Τοὺς δὲ λοιποὺς μαγίστρους, ἀνθυπάτους πατρικίους καὶ ἅπαντας τοὺς βασιλικοὺς ἀνθρώπους ταμιεύειν αὐτοὺς μετὰ θωρακίων καὶ κονδομανίκων εἰς τὸ σάξιμον τῆς τραπέζης, χορευόντων δὲ πάντων πέριξ τῆς βασιλικῆς τραπέζης καὶ τὴν ἀνάῤῥυσιν εὐφημούντων τοῦ σοφωτάτου δεσπότου, δίδοται παρ' αὐτοῦ τούτοις εἰς φιλοτιμίας ἐπίδοσιν ἀποκόμβιον ἔχον χρυσοῦ λίτρας γ'· προσέχειν δὲ δεῖ τὴν ἀκτολογίαν τοῦ δήμου, καὶ ἐξανιστᾷν ἅπαντας τοὺς κεκλημένους πρὸς εὐφημίαν τοῦ δεσπότου κατὰ τὸν προγραφέντα τύπον. Ἐφεξῆς δὲ ταύτης τῆς ἡμέρας τελεῖται πεζοδρόμιον βωτὸν τῶν πολιτῶν τυπωθὲν ἐπὶ Λέοντος τοῦ φιλοχρίστου δεσπότου, καὶ δίδονται σφραγίδια (9) ὡς κατὰ τύπον τοῦ βωτοῦ πεζοδρομίου, καὶ προτίθεται κλητώριον τῷ βασιλεῖ ἐπὶ ἀποκοπτῆς τραπέζης κατὰ τὴν μέσην θέσιν τοῦ περιφανοῦς τρικλίνου τῶν ιθ' τερπνῶν ἀκουβίτων, καὶ συνεστιῶνται τῷ βασιλεῖ οἱ πραιπόσιτοι σὺν τοῖς εὐνούχοις πρωτοσπαθαρίοις καὶ πριμικηρίοις, τὸν ἀριθμὸν ἕξ, ὡσαύτως καὶ πάντες οἱ πένητες οἱ τὰ σφραγίδια τοῦ βασιλέως διὰ χειρὸς τῶν μεγιστάνων λαβόντες, καὶ δίδοται αὐτοῖς ἀποκόμβιον ἀνὰ νομίσματος α γ' (10). Καὶ μεθ' ἡμέρας δύο τελεῖται ἱππικὸν ἱπποδρόμιον, καὶ προτίθεται κλητώριον ἐπὶ τοῦ τρικλίνου τοῦ καθίσματος, καὶ δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς συνεστίασιν τῷ βασιλεῖ φίλους κατὰ τὸν ἐν τοῖς ἱπποδρομικοῖς κλητωρίοις λεχθέντα τύπον. Ἐπὶ δὲ τῆς ς' τοῦ Αὐγούστου μηνὸς (11) ἡμέρας ἐκτελεῖται ἡ προέλευσις μετὰ ἀλλαξίματος ἐν τῇ Μεγάλῃ τοῦ Θεοῦ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ τελουμένης τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, συνεστιῶνται τῷ βασιλεῖ οἱ πολλάκις ἐπὶ τοῦ κράματος μνημονευθέντες φίλοι, καὶ ὑποστρέφει ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τὸ παλάτιον ἐμπράττως, καὶ προτίθεται κλητώριον τῷ βασιλεῖ ἐπὶ ἀποκοπτῆς τραπέζης ἐν τῷ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνῳ, καὶ δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς συνεστίασιν τῷ βασιλεῖ φίλους ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν μαγίστρων, ἀνθυπάτων, πατρικίων, ὀφφικιαλίων, πρωτοσπαθαρίων καὶ λοιπῶν συγκλητικῶν τῶν ὑπὸ καμπάγιον ὄντων κατὰ τὸ ποσὸν τῆς τραπέζης· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς καὶ ἐξ-

et sic porro, secreticos, **450** quotquot campagia gerunt, pro ratione mensæ; eosque introducere et educere in suis mutatoriis et tunicis. Reliqui autem magnates, ut magistri, proconsules, patricii et omnes homines imperiales reservantur ad peragendum in thoracibus et condomaniciis saximum aut choream mensæ. Saltantibus autem omnibus circa sacram mensam et liberationem sapientissimi domini celebrantibus datur ab ipso nomine doni gratuiti apocombium continens litras tres. Attendere deinceps oportet, quando factiones acta dicere incipiant, et tum excitare convivas ad laudes domini dicendas, prout supra præscriptum est. Immediate post illum diem peragitur votum pezodromium seu quo pedestres urbani cursores certant, a Leone, Christum amante domino, institutum et ordinatum; danturque [pauperibus] tesseræ, ut in tali voto cursorio moris est. Dein proponuntur sacræ dapes super peculiare mensa in media parte illustris triclinii jucundorum novendecim accubituum seorsim posita. Convivantur imperatori præpositi, eunuchi protospatharii et primicerius, in universum hi sex; deinde quoque pauperes omnes, qui tesseras imperiales per manus magnatum acceperunt; hi donantur viritim singulis nummis et quaternis miliarensibus. Tertio die post peragitur certamen equestre cursorium, et celebratur convivium in triclinio cathismatis, ad quod invitamus amicos, quos moris esse in ludis equestribus invitari supra diximus. Die Augusti sexto celebratur processio in mutatoriis in magnam Dei catholicam ecclesiam, sacroque officio finito, convivantur ibidem imperatori amici, quos sæpe jam nominavimus, de mixto cum memoraremus. Revertitur deinceps imperator in palatium splendida cum pompa, ipsique proponuntur dapes in peculiare mensa triclinii Justiniani, quo invitamus magistros, proconsules, patricios, officiales, protospatharios et reliquos senatores campagia gerentes pro capacitate mensæ. Introducuntur et educuntur in suis mutatoriis absque tunicis, quia etiam ipse imperator in suo dibetesio præsidet. Ejusdem mensis die decimo quinto **451** peragitur publica processio dormitionis sanctissimæ Dominæ Deiparæ in venerabile templum ejus, quod est in blachernis, sacroque peracto officio, proponitur prandium super mensa peculiare in inferiore triclinio, quod versus palatia maritima spectat, præsidetque imperator cum patriarcha in suo dibetesio. Invitare ad illius convivii communio-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(9] Interpretatur locum hunc alter Nostri pag. 210, ubi dicitur : δίδωσιν (scil. Imperator) αὐτοῖς (proceribus suis) σφραγῖδας διανεῖμαι τοῖς πτωχοῖς, ὅπως ἀνακληθῶσι (id est ἀνακλιθῶσι) μετ' αὐτοῦ (ita est in membranis) εἰς τὰ ιθ' ἀκούβιτα κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν, *distribuit ipsis tesseras, quas distribuant inter pauperes, quo recumbant* [id est epulentur] *cum imperatore in 19 accubitis juxta veterem consuetudinem.*

(10) Reddidi *nummis singulis et quaternis miliarensibus*. Puto nempe, α quidem numerum singulatem, γ autem tertiam nummi partem, hoc est quatuor miliaresia significare. Sane γ cum aliquo ductu calami exstat inter compendia numeralia apud Montfaucon. p. 361 Palæogr. Græcæ, et dicitur τὸ τριτημόριον vel τὸ τρίτον μέρος indicare. Eadem de causa βδ' p. 454 interpretatus fui *binos nummos cum ternis miliarensibus*. Quod si autem hic loci sit reddendum *binos nummos cum quaternis mil.*, erit priore loco reddendum *singulis nummis cum ternis miliarensibus*. Utrum sit rectius, eruditi judicent.

(11) In sextum diem Augusti incidit festum Transfigurationis Christi.

clesiæ; factaque solemne cum cereis et supplicationibus processione e templo S. Deiparæ Phari, et tum peracto sacro officio, proponuntur dominis dapes in jucundo chrysotriclino, convivante imperatori patriarcha; invitanturque ad eumdem finem magistri, præpositi, patricii, cæteri homines imperiales et metropolitæ pro ratione tabulæ. **449** Die undecimo Maii peragitur natalis hujus urbis et admittitur deximum seu turba salutantium et gratulantium absque saximo tamen; celebratur etiam equestre certamen cursorium, modoque prædicto convivium. Die octavo Maii peragitur processio memoriæ Sancti Joannis Theologi in hebdomo, finitoque sacro officio, proponuntur dapes, et convocantur secundum ritum senatorii omnes pro ratione mensæ. Die vigesimo Julii peragitur cum solemne supplicabunda processione intra palatium memoriæ Eliæ prophetæ, et per eam celebratur memoria dimissionis pii domini nostri (Leonis Sapientis) e custodia. Pridie illius diei autem seu in vigiliis peragitur in antecessum S. officium vespertinum in Pharo, et canitur ab omnibus cantus absolutivus ejusdem melodiæ atque hymnus, qui incipit a voce: Συνταφέντες, danturque ab imperatore ex recepto ritu magistris, præpositis, proconsulibus, patriciis et officialibus cruciculæ argenteæ. Altero autem die post, illo nempe, quo ipsum Eliæ festum celebramus, præsidet imperator in mutatoriis super glorioso chrysotriclino, adstante secreto cubiculo, introducunturque præfectus sacelli et xenodochi et gerocomi, apportantes cruces auro incrustatas ad imitationem rituum festi palmarum, omnibusque splendide indutis, introducitur ordo magistrorum, proconsulum, patriciorum et officialium in conspectum domini, qui postquam dictas cruces sua manu distribuit, instituitur, ut diximus, publica solemnis supplicabunda processio a templo S. Deiparæ Phari ad illustre templum magnæ Novæ ecclesiæ; peractoque sacro officio, proponuntur epulæ dominis in chrysotriclino, convivantibus cum ipsis patriarcha et metropolitis, magistris, præpositis, proconsulibus, patriciis, officialibus et reliquis imperialibus hominibus secundum capacitatem mensæ. Præsidet imperator in suo dibetesio, et convivæ a nobis introducuntur in suis quisque mutatoriis absque tunicis. Postero die instituitur exceptio deximi [seu salutantium procerum turbæ] et magni saximi, propositisque epulis imperialibus super magna mensa in Justiniani triclinio præsidet imperator in suo dibetesio; nostrumque est invitare ad convivium ab ordine inde præpositorum, patriciorum, officialium,

A λοῦνταί τὰ ἐγκαίνια τῆς Νέας ἐκκλησίας, καὶ λιτα-
νίου προελεύσεως γινομένης ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας
Θεοτόκου τοῦ Φάρου, τελεῖται ἡ θεία λειτουργία,
καὶ προτίθεται κλητώριον τοῖς βασιλεῦσιν ἐν τῷ
τερπνῷ χρυσοτρικλίνῳ, καὶ συνεστιᾶται τῷ βασιλεῖ
ὁ πατριάρχης, καὶ συγκαλοῦνται εἰς συνεστίασιν αὐ-
τοῦ ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν μαγίστρων, πραιποσίτων,
πατρικίων καὶ λοιπῶν βασιλικῶν ἀνθρώπων σὺν τῶν
μητροπολιτῶν κατὰ τὸ ποσὸν τῆς τραπέζης. Τῇ δὲ
ια' τοῦ αὐτοῦ Μαΐου τελεῖται τὸ γενέθλιον τῆς πό-
λεως ταύτης, καὶ ἐκτελεῖται δεξίωσις δεξίμου χωρὶς
σαξίμου καὶ ἱππικὸν ἱπποδρόμιον, καὶ τελεῖται κλη-
τώριον κατὰ τὸν λεχθέντα τύπον. Τῇ δὲ ὀγδόῃ (6)
τοῦ αὐτοῦ Μαΐου μηνὸς τελεῖται προέλευσις τῆς
μνήμης τοῦ Θεολόγου ἐν τῷ ἑβδόμῳ, καὶ τελουμένης
B τῆς λειτουργίας, προτίθεται κλητώριον, καὶ συγκα-
λοῦνται κατὰ τύπον οἱ τῆς συγκλήτου πάντες κατὰ
τὸ ποσὸν τῆς τραπέζης. Τῇ δὲ κ' τοῦ Ἰουλίου μηνὸς
ἐκτελεῖται διὰ λιτανίου προελεύσεως ἔνδον τοῦ παλα-
τίου ἡ μνήμη Ἠλιοῦ τοῦ προφήτου, καὶ δι' αὐτῆς ἡ
ἀνάκλησις (7) τῆς περιορίσεως τοῦ εὐσεβοῦς ἡμῶν
βασιλέως. Προεκτελεῖται δὲ πρὸ αὐτῆς τῆς ἡμέρας
ἐν τῇ παραμονῇ ἑσπερινὸν ἐν τῷ Φάρῳ, καὶ ᾄδεται
παρὰ πάντων ἀπολύσιμον (8) ᾆσμα ἰσόμελον τοῦ,
« Συνταφέντες, » καὶ δίδοται τοῖς μαγίστροις, πραι-
ποσίτοις, ἀνθυπάτοις, πατρικίοις καὶ ὀφφικιαλίοις
εἰς τύπον παρὰ τοῦ βασιλέως σταυρίτζια ἀργυρᾶ.
Τῇ δὲ ἐπαύριον ἡμέρᾳ, ἐν ᾗ τὴν ἑορτὴν ἐκτελοῦμεν,
προκαθέζεται ὁ βασιλεὺς μετὰ ἀλλαξιμάτων ἐπὶ τοῦ
ἐνδόξου χρυσοτρικλίνου, καὶ παρεστῶτος τοῦ μυστι-
κοῦ κουβουκλείου, εἰσάγονται ὅ τε τοῦ σακελλίου καὶ
C οἱ ξενοδόχοι καὶ γηροκόμοι, προσάγοντες σταυροὺς
χρυσοστοιβάστους κατὰ μίμησιν τῆς ἑορτῆς τῶν
Βαΐων, καὶ λαμπροφορούντων πάντων, εἰσάγεται ἡ
τάξις τῶν μαγίστρων, ἀνθυπάτων, πατρικίων καὶ
ὀφφικιαλίων ἔμπροσθεν τοῦ δεσπότου, καὶ διανομῆς
τῶν λεχθέντων σταυρίων ὑπὸ τοῦ βασιλέως γενομέ-
νης, τελεῖται, ὡς ἔφαμεν, δημοσία λιτάνιος προ-
έλευσις ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Θεοτόκου τοῦ Φά-
ρου ἐπὶ τὸν περίβλεπτον ναὸν τῆς Μεγάλης Νέας
ἐκκλησίας, καὶ τελουμένης τῆς ἱερᾶς λειτουργίας,
προτίθεται κλητώριον τῷ βασιλεῖ ἐπὶ τοῦ χρυσοτρι-
κλίνου, καὶ συνεστιᾶται τοῖς βασιλεῦσιν ὅ τε πατριάρ-
χης καὶ οἱ μητροπολῖται, μάγιστροι, πραιπόσιτοι,
ἀνθύπατοι, πατρίκιοι, ὀφφικιάλιοι καὶ λοιποὶ βασι-
λικοὶ κατὰ τὸ ποσὸν τῆς τραπέζης. Προκαθέζεται δὲ
D ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ οἰκείου διβητησίου, καὶ δεῖ
ἡμᾶς εἰσάγειν καὶ ἐξάγειν πάντας τοὺς κεκλημένους
μετὰ τῶν οἰκείων αὐτῶν ἀλλαξιμάτων χωρὶς τῶν
χλανιδίων. Τῇ δὲ ἐπαύριον τελεῖται δεξίωσις δεξί-
μου καὶ μεγάλου σαξίμου, καὶ προτεθέντος βασιλι-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

apparet ex hoc loco, Constantinum a patre Leone vivo coronatum, non post ejus excessum demum fuisse, ut aliqui tradidere.

(6) Non inest vitium huic numero, quod aliquando putabam, quamvis auctor ordinem suum deserat et octavum Maii post undecimum collocet. Maii enim 8 celebrabatur memoria Joannis Theologi, ut e Menæis constat.

(7) Vid. Cedren, pag. 596, et Script. post Theoph. p. 215 c. 100. Intelligitur ex hoc loco, factum id esse 20 Julii, quo memoria Eliæ prophetæ celebratur a Græcis. Tempus facti præterierunt laudati scriptores.

(8) Canticum, quod in fine officii, ἐν τῇ ἀπολύσει canitur; vid. Du Cange v. Ἀπόλυσις. Pro ἰσόμυλον ut in membranis est, patet legendum esse ἰσόμελον

κοῦ κλητωρίου ἐπὶ ἀποκοπτῆς τραπέζης ἐν τῷ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνῳ, προκαθέζεται ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ οἰκείου διβητησίου, καὶ δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς συνεστίασιν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς τάξεως πραιποσίτων, πατρικίων, ὀφφικιαλίων καὶ ἀπὸ τῶν σεκρετικῶν τῶν ὑπὸ καμπάγιον πάντων κατὰ τὸ ποσὸν τῆς τραπέζης· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς καὶ ἐξάγειν μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξιμάτων τε καὶ χλανιδίων. Τοὺς δὲ λοιποὺς μαγίστρους, ἀνθυπάτους πατρικίους καὶ ἅπαντας τοὺς βασιλικοὺς ἀνθρώπους ταμιεύειν αὐτοὺς μετὰ θωρακίων καὶ κονδομανίκων εἰς τὸ σάξιμον τῆς τραπέζης, χορευόντων δὲ πάντων πέριξ τῆς βασιλικῆς τραπέζης καὶ τὴν ἀνάῤῥυσιν εὐφημούντων τοῦ σοφωτάτου δεσπότου, δίδοται παρ' αὐτοῦ τούτοις εἰς φιλοτιμίας ἐπίδοσιν ἀποκόμβιον ἔχον χρυσοῦ λίτρας γ'· προσέχειν δὲ δεῖ τὴν ἀκτολογίαν τοῦ δήμου, καὶ ἐξανιστᾷν ἅπαντας τοὺς κεκλημένους πρὸς εὐφημίαν τοῦ δεσπότου κατὰ τὸν προγραφέντα τύπον. Ἐφεξῆς δὲ ταύτης τῆς ἡμέρας τελεῖται πεζοδρόμιον βωτὸν τῶν πολιτῶν τυπωθὲν ἐπὶ Λέοντος τοῦ φιλοχρίστου δεσπότου, καὶ δίδονται σφραγίδια (9) ὡς κατὰ τύπον τοῦ βωτοῦ πεζοδρομίου, καὶ προτίθεται κλητώριον τῷ βασιλεῖ ἐπὶ ἀποκοπτῆς τραπέζης κατὰ τὴν μέσην θέσιν τοῦ περιφανοῦς τρικλίνου τῶν ιθ' τερπνῶν ἀκουβίτων, καὶ συνεστιῶνται τῷ βασιλεῖ οἱ πραιπόσιτοι σὺν τοῖς εὐνούχοις πρωτοσπαθαρίοις καὶ πριμικηρίοις, τὸν ἀριθμὸν ἕξ, ὡσαύτως καὶ πάντες οἱ πένητες οἱ τὰ σφραγίδια τοῦ βασιλέως διὰ χειρὸς τῶν μεγιστάνων λαβόντες, καὶ δίδοται αὐτοῖς ἀποκόμβιον ἀνὰ νομίσματος α γ' (10). Καὶ μεθ' ἡμέρας δύο τελεῖται ἱππικὸν ἱπποδρόμιον, καὶ προτίθεται κλητώριον ἐπὶ τοῦ τρικλίνου τοῦ καθίσματος, καὶ δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς συνεστίασιν τῷ βασιλεῖ φίλους κατὰ τὸν ἐν τοῖς ἱπποδρομικοῖς κλητωρίοις λεχθέντα τύπον. Ἐπὶ δὲ τῆς ς' τοῦ Αὐγούστου μηνὸς (11) ἡμέρας ἐκτελεῖται ἡ προέλευσις μετὰ ἀλλαξίματος ἐν τῇ Μεγάλῃ τοῦ Θεοῦ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ τελουμένης τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, συνεστιῶνται τῷ βασιλεῖ οἱ πολλάκις ἐπὶ τοῦ κράματος μνημονευθέντες φίλοι, καὶ ὑποστρέφει ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τὸ παλάτιον ἐμπράττως, καὶ προτίθεται κλητώριον τῷ βασιλεῖ ἐπὶ ἀποκοπτῆς τραπέζης ἐν τῷ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνῳ, καὶ δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς συνεστίασιν τῷ βασιλεῖ φίλους ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν μαγίστρων, ἀνθυπάτων, πατρικίων, ὀφφικιαλίων, πρωτοσπαθαρίων καὶ λοιπῶν συγκλητικῶν τῶν ὑπὸ καμπάγιον ὄντων κατὰ τὸ ποσὸν τῆς τραπέζης· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς καὶ ἐξ-

et sic porro, secreticos, **450** quotquot campagia gerunt, pro ratione mensæ; eosque introducere et educere in suis mutatoriis et tunicis. Reliqui autem magnates, ut magistri, proconsules, patricii et omnes homines imperiales reservantur ad peragendum in thoracibus et condomaniciis saximum aut choream mensæ. Saltantibus autem omnibus circa sacram mensam et liberationem sapientissimi domini celebrantibus datur ab ipso nomine doni gratuiti apocombium continens litras tres. Attendere deinceps oportet, quando factiones acta dicere incipiant, et tum excitare convivas ad laudes domini dicendas, prout supra præscriptum est. Immediate post illum diem peragitur votum pezodromium seu quo pedestres urbani cursores certant, a Leone, Christum amante domino, institutum et ordinatum; danturque [pauperibus] tesseræ, ut in tali voto cursorio moris est. Dein proponuntur sacræ dapes super peculiare mensa in media parte illustris triclinii jucundorum novendecim accubituum seorsim posita. Convivantur imperatori præpositi, eunuchi protospatharii et primicerius, in universum hi sex; deinde quoque pauperes omnes, qui tesseras imperiales per manus magnatum acceperunt; hi donantur viritim singulis nummis et quaternis miliarensibus. Tertio die post peragitur certamen equestre cursorium, et celebratur convivium in triclinio cathismatis, ad quod invitamus amicos, quos moris esse in ludis equestribus invitari supra diximus. Die Augusti sexto celebratur processio in mutatoriis in magnam Dei catholicam ecclesiam, sacroque officio finito, convivantur ibidem imperatori amici, quos sæpe jam nominavimus, de mixto cum memoraremus. Revertitur deinceps imperator in palatium splendida cum pompa, ipsique proponuntur dapes in peculiare mensa triclinii Justiniani, quo invitamus magistros, proconsules, patricios, officiales, protospatharios et reliquos senatores campagia gerentes pro capacitate mensæ. Introducuntur et educuntur in suis mutatoriis absque tunicis, quia etiam ipse imperator in suo dibetesio præsidet. Ejusdem mensis die decimo quinto **451** peragitur publica processio dormitionis sanctissimæ Dominæ Deiparæ in venerabile templum ejus, quod est in blachernis, sacroque peracto officio, proponitur prandium super mensa peculiare in inferiore triclinio, quod versus palatia maritima spectat, præsidetque imperator cum patriarcha in suo dibetesio. Invitare ad illius convivii communio-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(9] Interpretatur locum hunc alter Nostri pag. 210, ubi dicitur : δίδωσιν (scil. Imperator) αὐτοῖς (proceribus suis) σφραγῖδας διανεῖμαι τοῖς πτωχοῖς, ὅπως ἀνακληθῶσι (id est ἀνακλιθῶσι) μετ' αὐτοῦ (ita est in membranis) εἰς τὰ ιθ' ἀκούβιτα κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν, *distribuit ipsis tesseras, quas distribuant inter pauperes, quo recumbant* [id est epulentur] *cum imperatore in* 19 *accubitis juxta veterem consuetudinem*.

(10) Reddidi *nummis singulis et quaternis miliarensibus*. Puto nempe, α quidem numerum singulatem, γ autem tertiam nummi partem, hoc est quatuor miliaresia significare. Sane γ cum aliquo ductu calami exstat inter compendia numeralia apud Montfaucon. p. 361 Palæogr. Græcæ, et dicitur τὸ τριτημόριον vel τὸ τρίτον μέρος indicare. Eadem de causa βδ' p. 454 interpretatus fui *binos nummos cum ternis miliarensibus*. Quod si autem hic loci sit reddendum *binos nummos cum quaternis mil.*, erit priore loco reddendum *singulis nummis cum ternis miliarensibus*. Utrum sit rectius, eruditi judicent.

(11) In sextum diem Augusti incidit festum Transfigurationis Christi.

nem nos oportet amicos de ordine magistrorum, præpositorum, proconsulum, patriciorum, officialium, metropolitarum et reliquorum magistratuum, tam palatinorum, quam militarium, pro ratione capacitateque mensæ. Introducuntur et educuntur sic : magistri, præpositi, patricii, officiales et qui campagia gerunt omnes, in suis mutatoriis : reliqui basilici tantum in suis scaramangiis. Ejusdem ipsius diei vespera [seu horis pomeridianis] abit imperator in templum S. Diomedis; et altero die post, peracto sacro officio, proponuntur dapes, more consueto, convivantur domino etiam tunc de toto senatu delecti amici. Die vigesimo nono ejusdem mensis celebratur memoria [et dies emortualis] sancti et orthodoxi magni nostri imperatoris Basilii [eo die pie defuncti]. Solenne tunc splendidaque in pompa procedunt imperatores nostri [Leo et Alexander] induti scaramangiis in templum SS. Apostolorum; sanctoque officio finito, redeunt eodem modo cum gloria domum, et apponuntur epulæ in Justiniani triclinio, ad quarum communionem invitandi nobis sunt amici, ut magistri, homines senatorii, homines imperiales, pro spatio mensæ. Introducuntur et educuntur in suis tantum scaramangiis, propterea quod et ipsi domini tali in habitu accumbunt. Altero die post celebratur cum deximo seu solenni salutantium et gratulantium exceptione autocratoria seu natalis pii in Christo imperii fidelium imperatorum Leonis et Alexandri; absolutoque cum solemnibus cerimoniis deximo, rursus præsident pii domini in throno auxilium flagitantibus oblatum et præmia honoresque merentibus collatum ; quo facto rursus instruitur sacrum convivium, ad quod invitamus delectos de ordine magistrorum, præpositorum, proconsulum, patriciorum, officialium præter eunuchos omnium, sed ordinum tantum partem dimidiam ; de cætero campagia gerente senatu et militaribus urbanis magistratibus mutatoria gerentibus quotquot mensa capit. Hi suis in mutatoriis et tunicis introducuntur. Reliquos autem omnes reservamus ad choream, quæ exhilarandi domini nostri gratia instituitur. **452** In orbem hi saltando aureis in thoracibus peplum veluti laudum piis nostris dominis tot vocum tam vario et non desinente concentu texunt. Pro quo studio accipiunt donarii nomine auri litras sedecim ; quæ inter ipsos a protomagistro et regio artoclino secundum formulam et præscriptum codicem collegii nostri distribuuntur. Sequente die perficitur consequi prædictas hilaritates solens cer-

άγειν μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξιμάτων χωρὶς τῶν χλανιδίων διὰ τὸ καὶ τὸν βασιλέα μετὰ τοῦ οἰκείου διβητησίου προκαθεσθῆναι. Τῇ δὲ ιε′ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἡμέρᾳ τελεῖται δημοσία προέλευσις τῆς Κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου ἐν τῷ πανσέπτῳ ναῷ αὐτῆς τῷ ἐν Βλαχέρναις, καὶ τελουμένης τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, προτίθεται κλητώριον ἐπὶ ἀποκοπτῆς τραπέζης ἐν τῷ κάτω τρικλίνῳ τῷ ὄντι ἐπὶ τὰ παλάτια τῆς θαλάσσης, καὶ προκαθέζεται ὁ βασιλεὺς σὺν τῷ πατριάρχῃ μετὰ τοῦ οἰκείου αὐτοῦ διβητησίου. Καὶ δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς συνεστίασιν αὐτοῦ φίλους ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν μαγίστρων, πραιποσίτων, ἀνθυπάτων, πατρικίων, ὀφφικιαλίων, μητροπολιτῶν καὶ λοιπῶν ἀρχόντων βασιλικῶν τε καὶ ταγματικῶν κατὰ τὸ ποσὸν τῆς τραπέζης. Εἰσάγονται δὲ καὶ ἐξάγονται οὕτως· οἱ μὲν μάγιστροι, πραιπόσιτοι, πατρίκιοι, ὀφφικιάλιοι καὶ οἱ ὑπὸ καμπάγιον πάντες μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξιμάτων· οἱ δὲ λοιποὶ βασιλικοὶ μετὰ τῶν οἰκείων σκαραμαγγίων καὶ μόνον. Ἐν δὲ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ δείλης ἀπέρχεται ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Διομήδους, καὶ τῇ ἐπαύριον (12) τελουμένης τῆς λειτουργίας, προτίθεται κλητώριον κατὰ τύπον, καὶ συνεσθίουσι τῷ βασιλεῖ ὁμοίως οἱ ἐκ τῆς συγκλήτου πάντες. Τῇ δὲ κθ′ (13) τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἡμέρᾳ ἐκτελεῖται ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου καὶ ὀρθοδόξου μεγάλου βασιλέως ἡμῶν Βασιλείου, καὶ προέρχονται μετὰ σκαραμαγγίων ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων οἱ βασιλεῖς ἐμπράκτως, καὶ τελουμένης τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, ὑποστρέφουσιν ὁμοίως οἴκαδε μετὰ δόξης, καὶ προτίθεται κλητώριον ἐκ τῷ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνῳ, καὶ δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς συνεστίασιν τοῖς βασιλεῦσι φίλους ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν μαγίστρων, τῶν συγκλητικῶν βασιλικῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὸ ποσὸν τῆς τραπέζης· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς καὶ ἐξάγειν μετὰ τῶν οἰκείων σκαραμαγγίων καὶ μόνον διὰ τὸ καὶ τοὺς βασιλεῖς ἐν τῷ τοιούτῳ σχήματι ἀκουμβίζειν. Τῇ δὲ ἐπαύριον ἐκτελεῖται διὰ δεξίμου ἡ ἐν Χριστῷ αὐτοκρατορία (14) τῶν πιστῶν βασιλέων. Λέοντος καὶ Ἀλεξάνδρου, καὶ τελουμένου αἰσίως τοῦ δεξίμου, προκαθέζονται πάλιν οἱ εὐσεβεῖς δεσπόται εἰς πολλῶν ἀντίληψιν ἐπὶ τοῦ θρόνου, καὶ αὖθις στοιχεῖται τὸ κλητώριον τοῦ δεσπότου (15), καὶ δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς συνεστίασιν τῶν βασιλέων ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν μαγίστρων, πραιποσίτων, ἀνθυπάτων, πατρικίων, ὀφφικιαλίων, πλὴν τῶν εὐνούχων, τοὺς ἡμίσους ἁπάντων, καὶ ἀπὸ τῆς τάξεως τῆς ὑπὸ καμπάγιον συγκλήτου, καὶ τῶν ταγματικῶν ἀλλαξιμάτων κατὰ τὸ ποσὸν τῆς τραπέζης, καὶ εἰσάγειν μετὰ τῶν οἰ-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(12) Incidit enim in XVI Augusti memoria S. Diomedis.

(13) Non video, qui potuerit die 29 Augusti memoria Basilii Macedonis celebrari, qui tamen Calendis Martiis A. 886 obiit. Ergone memoriæ defunctorum non in diebus eorum emortualibus renovabantur? Aut in aliud tempus dilatæ, occupato die jam alterius antiqui et majoris Sancti memoria?

(14) Die nempe 30 Augusti fuerunt (ut videtur) a Patre Basilio diademate donati. Aut si Basilius Macedo revera die Aug. 29 vivis excessit, incepit altero die post, ut par erat, filiorum collegiale imperium. Confirmat hoc superiorem notam chronologicam, a morte Basilii, quæ d. 29 Aug. contigerit. Quis ergo auctor, et quo fundamento perhibuit eum Kal. Martiis obiisse, quod du Cange affirmat et Fabric. t. VI, Bibl. Gr. p. 710 repetiit?

(15) Ita ergo dictum fuit convivium, quo natalem imperii celebrabat imperator. Aptius fuisset τὸ κλητώριον τῆς δεσποτείας.

κείων ἀλλαξιμάτων καὶ χλανιδίων, τοὺς δὲ λοιποὺς A ἅπαντας ταμιεύειν εἰς χόρευσιν τῆς χαρᾶς τοῦ δεσπότου. Κύκλῳ γὰρ χορεύοντες μετὰ χρυσῶν θωρακίων τοὺς ἐπαίνους πλέκουσι τῶν εὐσεβῶν δεσποτῶν, καὶ δίδοται πᾶσιν φιλοτιμίας δῶρον, χρυσοῦ λίτραι ις', καὶ διανέμεται πᾶσι παρὰ τοῦ πρωτομαγίστρου καὶ τοῦ βασιλικοῦ ἀρτοκλίνου κατὰ τύπον τῶν καθ' ἡμᾶς κονδακίων. Τῇ δὲ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ τελεῖται ἑπομένως ἱππικὸν ἱπποδρόμιον, καὶ προτίθεται τὸ κλητώριον ἐπὶ τοῦ τρικλίνου τῶν καθισμάτων, καὶ συγκαλοῦνται εἰς συνεστίασιν τῷ βασιλεῖ φίλοι κατὰ τὸν ἐν τοῖς ἱπποδρομικοῖς κλητωρίοις γραφέντα τύπον. Τῇ δὲ ὀγδόῃ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς ἡμέρᾳ τελεῖται προέλευσις τῶν Γενεθλίων τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ προέρχονται οἱ βασιλεῖς ἐμ- B πράκτως μετὰ πάσης τῆς συγκλήτου ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Θεοτόκου τῶν Χαλκοπρατίων, καὶ τελουμένης τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, ὑποστρέφει ὁ βασιλεὺς ἔφιππος μετὰ χρυσοῦ σκαραμαγγίου ἐμπράκτως, καὶ προτίθεται κλητώριον ἐπὶ ἀποκοπτῆς τραπέζης ἐν τῷ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνῳ, καὶ συνεστιῶνται τῷ βασιλεῖ οἱ ἀπὸ τῆς συγκλήτου πάντες. Εἰσάγονται δὲ μετὰ τῶν οἰκείων σκαραμαγγίων καὶ μόνον. Τῇ δὲ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς τελεῖται ἡ ὕψωσις καὶ ἐμφάνεια τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ, καὶ ἀνέρχονται οἱ βασιλεῖς ὄρθρου βαθέος ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ποτὲ δὲ καὶ ἀπὸ ἑσπέρας· καὶ τελουμένης τῆς τρίτης ὑψώσεως τοῦ παναγίου ξύλου, κατέρχονται πάλιν οἴκαδε διὰ τῶν διαβατικῶν ἐν πρώτοις, καὶ τελουμένης παγανῆς προελεύσεως ἔνδον τοῦ παλατίου, προτίθεται κλητώριον ἐν C τῷ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνῳ, καὶ δεῖ ἡμᾶς συγκαλέσασθαι εἰς συνεστίασιν τῶν βασιλέων φίλους κατὰ τὸν ἤδη τῶν κλητωρίων λεχθέντα τύπον· εἰσάγειν δὲ πάντας μετὰ τῶν οἰκείων σκαραμαγγίων καὶ μόνον. Ἐπὶ δὲ τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου τελοῦνται τὰ βρουμάλια τῶν δεσποτῶν, καὶ τελουμένου ἐφ' ἑκάστου κλήσει τοῦ ἑσπερίου φωτοφανοῦς σαξίμου, δίδονται ἀποκόμβια τάδε· ἐπὶ μὲν τοῦ βρουμαλίου Λέοντος τοῦ φιλοχρίστου δεσπότου χρυσοῦ λίτραι κ'· ἐπὶ δὲ τοῦ εὐτυχοῦς Ἀλεξάνδρου Αὐγούστου χρυσοῦ λίτραι ι'· ἐπὶ δὲ τῆς εὐσεβοῦς Ζωῆς Αὐγούστης χρυσοῦ λίτραι η'· ἃ καὶ διανέμονται ὑπὸ τοῦ μεγάλου πρωτομαγίστρου καὶ τοῦ κλεινοῦ ἀρτικλίνου τοῦ D βασιλικοῦ κατὰ τὸν περιεχόμενον τύπον τοῦ καθ' ἡμᾶς κονδακίου. Αὗται οὖν πᾶσαι αἱ τυπικαὶ περιοδικῶς ἐρχόμεναι τῷ χρόνῳ κλήσεις εἰδικήν τινα εἰσάγουσιν, ὡς ἔφαμεν, τῶν κλητωρίων τάξιν. Διὸ καὶ ταύτας εἰς ὑπόμνησιν τῶν καθ' ἡμᾶς τελουμένων ἐμφανῶς προθέμενοι ἀπταίστῳ λόγῳ αἴτησιν προσάγομεν προσέχειν ταύταις εἰς ἡμῶν συντήρησιν καὶ κλέους δόξαν [14] (16).

A tamen equestris cursus, et proponuntur epulæ in triclinio cathismatum, et invitantur ad convivandum domino amici, quos rituale postulat ad convivia in equestribus talibus exercitiis instituenda invitari. Octavo die Septembris peragitur processio ob natalem diem sanctissimæ Dominæ nostræ Dei genitricis et semper virginis Mariæ; qua imperatores in magna pompa cum toto senatu ad templum S. Deiparæ chalcopratiorum procedunt. Ubi postquam finiit sacrum officium, redit imperator in equo, indutus aureo scaramangio, magna cum pompa; proponuntur epulæ super separata mensa Justinianei triclinii, et senatorii omnes domino convivantur. Introducuntur autem in suis scaramangiis tantummodo. Die decimoquarto ejusdem mensis peragitur exaltatio et B monstratio venerabilis et vivificæ crucis. Imperatores tum ascendunt summo mane, interdum etiam post vesperam [vigiliarum præcedentium], in templum S. Sophiæ, peractaque terna crucis exaltatione abeunt rursus domum per porticus omnium primi. Processione deinceps pagana intra palatium confecta, exponitur convivium in Justiniani triclinio, ad quod invitamus amicos domini, quales jam sæpe diximus ad publica talia convivia invitari. Introducuntur omnes in suis scaramangiis tantum. Mense autem Novembri peraguntur brumalia dominorum, finitaque post uniuscujusque [Leonis puta, Alexandri, Augustorum et Zoes Augustæ] cœnam vespertina sub tædis chorea, dantur apocombia hæc: in brumalio Leonis, Christum amantis domini, auri litræ viginti; felicissimi autem Alexandri Augusti litræ auri C decem, tandem in brumalio [quod editur nomine] piæ Zoes Augustæ auri litræ octo, quæ distribuuntur a magno protomagistro et a clarissimo articlino secundum formulam codicillorum nostri collegii. Hæ ergo omnes rituales et solemnes anniversariæ convivationes important secum peculiarem, ut diximus, ordinem cerimoniarum convivalium. **453** Quapropter etiam hos cum accurato diligenterque ab erroribus repurgato sermone in conspicuo proposuerimus memoriæ gratia eorum, quæ a nobis peraguntur peragique et observari debent, rogamus in fine velitis etiam his animum attendere, quo et dignitatem ordinis nostri conservetis et gloriam D famamque auferatis.

ΚΕΦΑΛ. ΝΓ'.

Περὶ διανομῶν τῶν εὐσεβιῶν τοῦ βασιλέως ἔν τε τοῖς βρουμαλίοις καὶ στεψίμοις καὶ αὐτοκρατορίαις.

Ἐπειδή τινες τῶν ἐν ἀξιώμασι διαπρεπόντων,

CAP. LIII.

De distributione piarum largitionum imperatoris tam in brumaliis, quam in natalibus coronationis et imperii.

Quia vero quidam in dignitatibus constituti avi-

VARIÆ LECTIONES.

[14] συντήρησιν κλέους καὶ δόξαν conj. R.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(16) Forte transponendæ sunt voces καὶ **et** κλέους, ***in nostræ conservationem famæ et in gloriam nostram.*** **Aut deest aliquid ante** ἡμῶν **c. c.** δουλείας, ὑπουργίας, **vel simile vocabulum.**

diuscule nummis inhiantes rixas circa distributionem datorum munerum excitare solent, et consuetudinem, quæ ab antiquis inde temporibus ad hæc nostra pertinuit, evertere student, agendum etiam hac de re quem a majoribus traditum accepimus litteris mandatum typum et modulum vobis tradamus. Omne enim ab antiquitate eminens reverentiam sui incutit. Neque addendo vetustis largitionibus novare quidquam volumus, neque minuere et decurtare olim facta. Oportet itaque articlinum, cujus est largitiones distribuere, ante omnia quantitatem doni nosse, dein accurate differentias dignitatum et munerum cuique competentium proportionem supputare, et tandem quot de unoquoque dignitatum ordine muneris participes futuri sint: etiamsi quidam eorum dignitates nullas gerunt [et axiomatici non sunt, tamen ad axiomatici alicujus obsequium pertinent]. Ita classi magistrorum accensere oportet rectorem et zosten patriciam, syncellum, exmagistros, vitam monachalem deinceps amplexos et præpositum; item privatum magni nostri domini paracœmomenum seu accubitorem. Classi proconsulum eunuchos patricios, classi reliquorum patriciorum officiales in velo patriciorum constitutos, id est protospatharios præpositos, domesticum scholarum, domesticum excubitorum, præfectum Urbis, genicum seu præfectum ærarii, sacellarium, quæstorem, drungarium vigiliæ, protovestiarium domini, præfectum mensæ et papiam magnum atque hetæriarcham protospatharium **454** eunuchum, si tum temporis hi duo postremi in comitatu existant. Ordini secretalium officialium accenseri debent eunuchi protospatharii, primicerii, ostiarius et judices, sed hi functionem exercentes tantum. Ab ordine autem protospathariorum secernere oportet ministros et præfectos chrysotriclini et maglabitas et articlinas. Hos enim decet plus accipere. Spatharocubicularis accensemus spatharocandidatos, spatharios, stratores, candidatos, mandatores; secretici autem notarii eximuntur soli de omnibus lausiaci magistratibus. Cum itaque unicuique classi convenienter supputaverit partem muneris laturos, tunc debet ex quantitate doni calculum beneficii cuique individuo competentis hunc in modum inire. Quando magister portionem integram, quam cum alio nullo partitur, accipit, e. c., viginti nummos, tunc accipit proconsul dimidiam, id est decem; et patricius hoc ipso uno nummo minus, id est novem nummos. Officialis bessem accipit, id est nummos sex. Protospatharii simplices accipiunt dimidium ejus, quod patricius accipit, id est nummos quatuor. Ministri chrysotriclini, protospatharii maglabii, et articlinæ accipiunt ternos nummos plus, quam simplices protospatharii. Spatharocubicularii et spatharocandidati accipiunt tres quartas partes ejus, quod protospatharii; nempe

A λιχνοτέραν τὴν ἔφεσιν τῶν χρημάτων ἔχοντες, ἀμφισβητήσεις καὶ λόγους ἐγείρουσι περὶ τῆς διανομῆς τῶν διδομένων χρημάτων καὶ τὴν ἐξ ἀρχαίων τῶν χρόνων παρακολουθήσασαν συνήθειαν ἀνατρέπειν σπουδάζουσι· φέρε δὴ καθὼς ἐκ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐγγράφως παρελάβομεν τύπον, καὶ ὑμῖν παραδώσωμεν. Πᾶν γὰρ τὸ ἀρχαιότητι διαφέρον αἰδέσιμον, οὔτε προσθήκην τῶν πάλαι διανομῶν καινουργεῖν σπεύδοντες, οὔτε ἐλάττωσιν τῶν προπραχθέντων ποιούμενοι. Δεῖ γὰρ τὸν διανομέα τῶν τοιούτων ἀρτικλίνην πρό γε πάντων τὸ ποσὸν τῆς δωρεᾶς ἐκμανθάνειν, καὶ εἶθ' οὕτως ἀκριβολογεῖν τὰς τῶν ἀξιωμάτων διαφορὰς, καὶ ἑκάστη ἀξιωμάτων τάξει συγκαταριθμεῖν τοὺς αὐτῆς μετόχους, κἂν ἐλαττονες τῶν ἀξιωμάτων τυγχάνουσι· καὶ τοῖς μὲν μαγίB στροις συγκαταλέγειν τόν τε ῥαίκτορα καὶ τὴν ζωστὴν πατρικίαν, τὸν σύγκελλον καὶ τοὺς ἀπὸ μαγίστρων μοναδικοὺς (17) καὶ τὸν πραιπόσιτον, ἅμα δὲ καὶ τῷ οἰκειακῷ παρακοιμωμένῳ τοῦ μεγάλου ἡμῶν βασιλέως· εἰς δὲ τὴν τῶν ἀνθυπάτων τάξιν συναριθμεῖν τοὺς εὐνούχους πατρικίους. ἐν δὲ τῇ τάξει τῶν λοιπῶν πατρικίων συγκατατάττειν τοὺς ἐν τῷ βήλῳ τῶν πατρικίων τεταγμένους ὀφφικιαλίους, ἤγουν τοὺς πρωτοσπαθαρίους καὶ στρατηγοὺς, τοὺς πρωτοσπαθαρίους καὶ πραιποσίτους, τὸν δομέστικον τῶν σχολῶν, τὸν ἐξκούβιτον, τὸν ὕπαρχον, τὸν γενικὸν, τὸν σακελλάριον, τὸν κυέστορα, τὸν δρουγγάριον τῆς βίγλης, τὸν πρωτοβεστιάριον τοῦ δεσπότου, τὸν τῆς τραπέζης, καὶ, εἰ τύχοιεν, παπίας μέγας καὶ ἑταιρειάρχης πρωτοσπαθάριος εὐνοῦχος· C ἐν δὲ τῇ τάξει τῶν σεκρετικῶν ὀφφικιαλίων συγκαταριθμεῖν τοὺς εὐνούχους πρωτοσπαθαρίους πριμικηρίους καὶ ὀστιαρίους καὶ τοὺς ἐμπράττους κριτὰς καὶ μόνον. Ἐκ δὲ τῆς τάξεως τῶν πρωτοσπαθαρίων δεῖ διαστέλλειν τοὺς τοῦ χρυσοτρικλίνου καὶ μαγλαβίτας καὶ ἀρτικλίνας.... μικρὸν πλέον προτιμᾶσθαι. Τοὺς δὲ σπαθαροκανδιδάτους... συναριθμεῖν τοῖς σπαθαροκουβικουλαρίοις μετὰ τῶν σπαθαρίων καὶ στρατόρων καὶ ἀπ' αὐτῶν τοὺς κανδιδάτους μανδάτορας συγκαταλέγειν, δηλονότι τῶν σεκρετικῶν νοταρίων ὑπεξαιρουμένιων ἐκ πάντων τῶν τοῦ λαυσιακοῦ ἀρχόντων. Καὶ ἡνίκα ἑκάστη ἁρμοζόντως τάξει τοὺς συμμετόχους ἐξαριθμήσῃ, κατὰ τὸ ποσὸν τοῦ δώρου τῆς εὐεργεσίας ποιεῖσθαι τὸν συλλογισμὸν, ὡς λεχθήσεται. Ἡνίκα γὰρ ὁ μάγιστρος ἄτομον τυχὸν λάβῃ μοῖραν, οἱονεὶ κ', ὀφείλει λαμβάνειν ὁ D ἀνθύπατος τὸ ἥμισυ τούτου, νομίσματα ι'. Ὁ δὲ πατρίκιος ὀφείλει ὑποπίπτειν τῷ ἀνθυπάτῳ α', καὶ λαμβάνειν νομίσμ. θ', ὁ δὲ ὀφφικιάλιος τὸ δίμοιρον τοῦ πατρικίου νομίσμ. ς', οἱ δὲ πρωτοσπαθάριοι λιτοὶ τὸ ἥμισυ τοῦ πατρικίου νομίσμ. δ'· προτιμῶνται δὲ οἱ τοῦ χρυσοτρικλίνου καὶ οἱ τοῦ μαγλαβίου πρωτοσπαθάριοι καὶ οἱ ἀρτικλῖνοι ὑπὲρ τοὺς λιτοὺς πρωτοσπαθαρίους νομίσμ. γ', οἱ δὲ σπαθαροκουβικουλάριοι καὶ σπαθαροκανδιδάτοι τὸ

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(17) Solebant nempe proceres Byzantini aut amoti ab administratione reipublicæ et dignitatibus exuti aut accepta per ætatem honesta missione, vitæ reliquos dies in monasteriis consumere.

δίμοιρον τοῦ πρωτοσπαθαρίου ν. γ'. Οἱ δὲ κουβικουλάριοι, καὶ σπαθάριοι, καὶ στράτορες λαμβάνουσι τὸ ἥμισυ τοῦ πρωτοσπαθαρίου ν. β', δ'· οἱ δὲ κανδιδάτοι μαγλαβῖται ἀνὰ ν. ς'. Οἱ δὲ σεκρετικοὶ χαρτουλάριοι καὶ νοτάριοι ὑποπίπτουσι τοῖς τοῦ λαυσιακοῦ ἄρχουσιν, ἕκαστος κατὰ τὸ ἴδιον ἀξίωμα, τρίτον. Οἱ δὲ ἄρχοντες τοῦ βασιλικοῦ βεστιαρίου ὑποπίπτουσι καὶ αὐτοὶ κατὰ τὰς οἰκείας ἀξίας ἀπὸ τῶν βασιλικῶν τοῦ λαυσιακοῦ κατὰ τὸ δίμοιρον μέρος τοῦ πρωτοτύπου, οἷον οἱ πρωτοσπαθάριοι ἀπὸ τῶν οἰκειακῶν λιτῶν πρωτοσπαθαρίων, τὸ δίμοιρον ν. γ', καὶ οἱ σπαθαροκανδιδάτοι τῶν τριῶν τὸ δίμοιρον ν. β', καὶ οἱ σπαθάριοι καὶ στράτορες τῶν δύο τὸ δίμοιρον. α', γ', οἱ δὲ κανδιδάτοι ςγ'. φολ. κ', οἱ δὲ λιτοὶ καὶ ἑβδομάριοι ἀπὸ ζς', οἱ δὲ ὑπουργοὶ τῆς τραπέζης τοῦ βασιλέως καὶ τῆς Αὐγούστης ἀπὸ ξ' πάντες, οἱ δὲ δια πόλεως πρωτοσπαθάριοι ἀπὸ νομίσμ. α', οἱ δὲ σπαθαροκανδιδάτοι ἀπὸ ζς', οἱ δὲ σπαθάριοι στράτορες λαμβάνουσι τὸ ἥμισυ τοῦ πρωτοσπαθαρίου ν. β', δ', οἱ δὲ κανδιδάτοι μαγλαβῖται ἀνὰ ν. ς', οἱ δὲ σεκρετικοὶ χαρτουλάριοι καὶ νοτάριοι ὑποπίπτουσι τοῖς τοῦ λαυσιακοῦ ἄρχουσιν, ἕκαστος κατὰ τὸ ἴδιον ἀξίωμα ν, γ'. Οἱ δὲ ἄρχοντες τοῦ βασιλικοῦ βεστιαρίου ὑποπίπτουσι καὶ αὐτοὶ κατὰ τὰς οἰκείας ἀξίας ἀπὸ τῶν βασιλικῶν τοῦ λαυσιακοῦ κατὰ τὸ δίμοιρον μέρος τοῦ πρωτοτύπου, οἱ δὲ σπαθάριοι, στράτορες, ὕπατοι ἀπὸ ζ', οἱ δὲ κανδιδάτοι βεστήτορες ἀπὸ γ'. Δίδοται δὲ καὶ ἔξω τούτου ἐκ τῆς αὐτῆς ποσότητος τῷ μὲν πρωτοβεστιαρίῳ (18) . . . κατὰ τὴν ποσότητα τῶν λιτρῶν τῇ λίτρῃ α', τῷ δὲ τῆς καταστάσεως ν. κ', καὶ τῷ ὀστιαρίῳ ν. κ', τῷ μέρει Βενέτων ν. δ', τῷ μέρει Πρασίνων ν. δ', τῷ ὀρχηστῇ . . . διατρέχουσι ν. γ', τοῖς μανδάτορσι τοῦ λογοθέτου . . . τοῖς νομοφύλαξι (19) ν. γ', καὶ τῷ ἀρτικλίνῃ τῷ διανέμοντι τὸ ἀποκόμβιον. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τῆς τῶν βρουμαλίων δωρεῶν διανομῆς· ἐν δὲ τοῖς στεψίμοις τῶν βασιλέων καὶ ταῖς αὐτοκρατορίαις ὑπεξαιροῦνται [13-14] πάντες οἱ τῶν σεκρέτων χαρτουλάριοι καὶ νοτάριοι καὶ τὰ βεστία καὶ ὑπουργίαι καὶ οἱ διὰ πόλεως πάντες. Καὶ γίνεται ἡ διανομὴ εἰς μόνους τοὺς ἄρχοντας τοῦ λαυσιακοῦ, οἷον εἰς μαγίστρους, πραιποσίτους, ἀνθυπάτους, πατρικίους, πρωτοσπαθαρίους, σὺν τοῖς εὐνούχοις πρωτοσπαθαρίοις καὶ μόνον· σπαθαροκανδιδάτοις, σπαθαρίοις, καὶ στράτωρες καὶ κανδιδάτοις, καὶ εἰς τοὺς λεχθέντας ἐξωβρεματῶν (20) ἀποκομβίων. Οἱ γὰρ τοῦ κουβου-

ternos nummos. Cubicularii, spatharii, stratores accipiunt dimidiam ejus, quod accipiunt protospatharii, nempe binos cum tribus miliaresiis; candidati maglabiæ accipiunt senos. Secretici chartularii et notarii ferunt una tertia parte minus, quam ejusdem secum ordinis proceres palatii lausiaci. Eadem ratio cæterorum vestiarii procerum respectu ad vestiaritas lausiaci. E. c. lausiaci protospatharii ferunt quaternos. Protospatharii domestici simplices ferunt ternos. Horum ternorum una tertia parte minus ferunt spatharocandidati, nempe binos. Horum binorum una gemina parte minus ferunt spatharii et stratores, id est singulos nummos cum tribus miliaresiis. Candidati ferunt terna miliaria, folles vicenos; simplices candidati et hebdomarii miliaresia sena. Ministri mensæ Augusti et Augustæ pariter singula miliaresia. Urbani protospatharii nummos singulos; spatharocandidati miliaresia sena; spatharii stratores dimidium protospatharii, nempe nummos binos, miliaresia terna. Candidati maglabitæ nummos senos. Secretales chartularii et notarii, quisque pro ratione suæ dignitatis, ternos nummos minus ferunt, quam chartularii et notarii lausiaci. Pariter ferunt præfecti regii vestiarii, secundum suas quisque dignitates, dimœrum supraascriptæ originalis formæ minus, quam iidem præfecti regii vestiarii ad lausiacum **455** palatium pertinentes; spatharii, stratores, consules miliar. singula, candidati vestitores terna. Datur autem extra hoc quoque ex eadem quantitate protovestiario quidem... secundum quantitatem litrarum 18 litra 1; cerimoniario nummi 20; ostiario tantumdem; factioni Venetæ nummi 4; Prasinæ tantumdem. Saltatori... vernaculis nummi 3; mandataribus logothetæ... scenophylaci nummi 3; articlinæ distribuenti apocombium. Obtinet hic modus in distributione donarii brumaliorum. At in natalibus coronationis et imperii eximuntur et partem nullam ferunt secretorum chartularii et notarii, et qui ad vestiarium, et qui ad ministerium culinarium pertinent, et urbani omnes; adeoque participant de distributione donariorum tunc dari solitorum tantum proceres lausiaci; ut magistri, præpositi, proconsules, patricii, protospatharii barbati, protospatharii eunuchi; sed hi soli tantum de genere eunuchorum; spatharocandidati, spatharii, stratores, candidati et illi, qui appellatione ἐξώβρε-

VARIÆ LECTIONES.

[13-14] ὑφεξαιροῦνται cod. et ed.

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUS.

(18) Hic et deinceps aliquot versibus evanidæ sordibus et vetustate litteræ legi nullo modo poterant.

(19) Fuerunt in lacunoso hoc loco, quæ e vestigiis scripturæ sordidisque hic loci membranis oculorum et ingenii acie assequi et exputare non valui. Sunt tamen quædam lacunæ, quas cl. Draudius in Apographo vacuas reliquerat, ex obscuris litterarum vestigiis restitutæ et expletæ. In quibus et hæc eunt τοῖς νομοφύλαξι. Postremæ tres syllabæ clare et perspicue prostabant; priora τοῖς νομο videbar mihi quasi per nebulam videre, neque puto me conjecturæ falsum fuisse, quamvis, quantum memini, nulla in superioribus mentio fiat τῶν νομοφυλάκων.

(20) Non assequor, quid hoc vocis sit et quid velit.

ma apocombiorum comprehenduntur. Cubiculi enim homines omnes seorsim accipiunt tunc temporis apocombia sua.

De consuetudine articlinis debita.

Post expositas igitur dignitatum, tam earum, quæ cum insignibus, quam earum, quæ nudo verbo tribuuntur, differentias majores minoresque, incrementa et decrementa, introducendi ad sacram mensam et inde rursus educendi modos, agedum tradamus nunc quoque compilatas ex antiquis libris consuetudines, quas imperatores jam a longo tempore articlinis assignarunt, quantas et a quibus dandas. Promota itaque zosta aut magistro, accipiunt ab eorum unoquoque in universum [pro toto suo corpore] viginti quatuor nummos aureos; syncellus promotus dat ipsis in universum duodecim aureos. Eunucho barbatove ad patriciatum evecto, aut renuntiato quodam proconsule, accipiunt ab eorum unoquoque duodecim nummos. Pariter ex divisione apocombii, quod recens honoratus patricius dat, accipiunt nummos duodecim. Electi strategi, tam in Orientem quam in Occidentem mittendi, dant ipsis nummos duodecim. Et, si [ultra annum in sua dignitate] maneant absque successore, quoties rogam seu stipendium militare accipiunt Orientales, dant nummos duodecim, quod etiam faciunt, **456** quoties ipsis in provincias jam delatis et ibi agentibus rogæ mittuntur: Occidentales autem tantumdem ipsis dant, quoties in urbem regiam intrant, etiamsi rogam non acceperint. Creatus pro loco strategus, aut cleisurarcha, aut catepano seu capitaneus Paphlagoniæ dat nummos octo. Iidem quoties in urbem reversi rogam acceperint, tantumdem rursus dant officiales, sive præter suum officium protospatharii quoque fuerint, sive non, a præposito inde scholarumque domestico usque ad protospatharium imperialium hominum, dant semel quisque pro se duodecim nummos. Reliqui officiales omnes deinceps usque ad domesticum imperialium dant unusquisque pro sua persona octo nummos. Tantumdem dat eunuchus, si protospatharius fit. Primicerius [candidatorum] autostiarius dant pariter sex nummos. Tantumdem dant magister armamenti seu apothecæ armorum, mensurator seu metator, curator villarum, chartularii dromi seu citi cursus publici, actuarius, protonotarius dromi, chartularii stabuli, epictes seu incitator operarum, domesticus ministerii culinaris, libripens, œcisticus vel architectus primarius et aurifaber; quando nempe suis quisque officiis mactantur. Protospatharii autem omnes ab ordine maglabitarum inde, et quid ad privatum sacrum vestiarium, item qui ad homines imperiales pertinent, ut et qui ad sacram mensam ministrant, aliique dignitatibus tam per urbem, quam extra conspicui, dant, quando ad suas quisque dignitates promoventur, singuli octonos nummos;

A κλείου πάντες ἰδιαζόντως τὰ ἀποκόμβια λαμβάνουσιν.

Περὶ συνηθείας τῶν ἀρτικλινῶν.

Ἐπεὶ δὲ τὰς διὰ τῶν βραβείων καὶ διὰ λόγων προσγινομένων ἀξιῶν διαιρέσεις καὶ ὑποδιαιρέσεις, αὔξεις τε καὶ μειώσεις, προσκλήσεις τε καὶ ὑποκλήσεις, εἰς τοὔμφανὲς ἐποιήσαμεν, φέρε δὴ καὶ τὰς ἔκπαλαι τοὺς ἀρτικλίνας παρὰ τῶν βασιλέων ἐκτυπωθείσας συνηθείας, καὶ ἐκ τίνων προσώπων ταύτας διδόναι αὐτοῖς ἠφορίσθη, ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ἐρανισάμενοι τῇδε τῇ γραφῇ παραδοίημεν. Προβαλλομένης γὰρ ζωστῆς ἢ μαγίστρου, δίδοται αὐτοῖς ἐξ ἑκάστου αὐτῶν καθαπαξ ν. κδ'. Τιμωμένου δὲ συγκέλλου, δίδοται αὐτοῖς συνήθεια παρ' αὐτοῦ καθάπαξ ν. ιβ', B Ἀναγομένου δὲ εὐνούχου ἢ βαρβάτου εἰς πατρικιότητα, ἢ ἀνθυπάτου γενομένου τινὸς, δίδοται αὐτοῖς ἐξ ἑκάστου αὐτῶν ν. ιβ', ὁμοίως καὶ ἐκ τῆς διανομῆς τοῦ κομβίου τοῦ διδομένου παρὰ τοῦ τιμωμένου πατρικίου λαμβάνουσιν νομίσμ. ιβ'. Οἱ δὲ χειροτονούμενοι στρατηγοὶ ἔν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύσει παρέχουσιν αὐτοῖς ἀνὰ νομισμ. ιβ'. Εἰ δὲ καὶ ἐπιμένωσι στατηγοὶ, ὁσάκις ἂν ῥογευθῶσιν, οἱ μὲν ἀνατολικοὶ ἀνὰ νομίσμ, ιβ', κἂν τάχα τύχοιεν εἰς τὸ ἴδιον θέμα, τὴν ῥόγαν αὐτῶν ἀποσταλῆναι. Οἱ δὲ τῆς δύσεως καὶ μὴ ῥογευόμενοι, ὁσάκις ἂν ἐν τῇ βασιλευούσῃ τῶν πύλεων ἐπανέλθωσι, παρέχουσιν αὐτοῖς ἀνὰ νομισμ. ιβ'. Προβαλλομένομ δὲ ἐκ προσώπου στρατηγοῦ ἢ πλεισουράρχου ἢ κατεπάνω Παφλαγωνίας, δίδοται αὐτοῖς ἐξ ἑκάστου αὐτῶν ἀνὰ νομίσμ. η' καὶ ὁσάκις εἰσελθόντες ῥογευθῶσι, πάλιν τὴν αὐτὴν C ποσότητα παρέχουσιν αὐτοῖς. Οἱ δὲ ὀφφικιάλιοι, κἂν τε τῇ τῶν πρωτοσπαθαρίων τετίμηνται ἀξίᾳ, κἂν τε καὶ μὴ, ἀπό τε τοῦ πραιποσίτου καὶ τοῦ δομεστίκου τῶν σχολῶν μέχρι τῆς τοῦ πρωτοσπαθαρίου τῶν βασιλικῶν, διδοῦσι καὶ αὐτοὶ ἅπαξ ἀνὰ ν. ιβ'. Οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ὀφφικιάλιοι μέχρι τοῦ δομεστίκου τῶν βασιλικῶν ἀνὰ ν. η'. Εἰ δέ τις εὐνοῦχος πρωτοσπαθάριος γένηται, δίδωσιν αὐτοῖς ἅπαξ η'· πριμικήριος ἢ ὀστιάριος ἀνὰ ς'· ὡσαύτως ὁ ἄρχων τοῦ ἀρμαμέντου (21), ὁ μινσουράτωρ, ὁ κουράτωρ τοῦ κτήματος, οἱ χαρτουλάριοι τοῦ ὀξέου δρόμου, ὁ ἀκτουάριος, ὁ πρωτονοτάριός τοῦ δρόμου, ὁ χαρτουλάριος τοῦ σταύλου, ὁ ἐπίκτης καὶ ὁ τῆς ὑπουργίας δομέστικος, ὁ ζυγοστάτης, ὁ οἰκιστικὸς καὶ ὁ χρυσεψητής. Ἐπὶ προβολῇ δὲ παντὸς πρωτοσπαθαρίου ἀπό τε D μαγλαβιτῶν καὶ τῶν ἐν τῷ οἰκειακῷ βασιλικῷ βεστιαρίῳ καταλεγομένων, καὶ τῶν εἰς τοὺς βασιλικοὺς ἀνθρώπους συντεταγμένων, καὶ τῶν ἐπὶ τῆς βασιλικῆς τραπέζης παρισταμένων, καὶ τῶν διὰ πόλεως σὺν τῶν ἐξωτικῶν τιμωμένων, δίδοται αὐτοῖς ἅπαξ ἀνὰ νομισμ. η', οἱ δὲ τῇ τῶν σπαθαροκανδιδάτων ἢ σπαθαρίων τιμώμενοι ἀξίᾳ, ἀνὰ ν. ς', οἱ δὲ τῇ τῶν στρατόρων ἢ ὑπάτων, ἢ κανδιδάτων ἢ μανδατόρων, ἢ βεστητόρων, ἢ σιλεντιαρίων, ἢ ἀπὸ ἐπάρχων τιμώμενοι ἀξίᾳ,

JOAN. JAC REISKII COMMENTARIUS.

(21) Est idem, qui ὁ ἐκάνω τοῦ ἀρμαμέντου memoratus Theophani p, 249; vid. Du Cange Gloss. Gr. h. v.

παρέχουσι καὶ αὐτοὶ νομίσμ... ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τῶν σεκρετικῶν ἤγουν συγκλητικοῦ τιμωμένου αὐτοῦ ἐν ἀξιώμασιν, δίδοται ἐξ ἑκάστου αὐτῶν κατὰ τὸ οἰκεῖον ἀξίωμα, οἱ μὲν τῇ τῶν πρωτοσπαθαρίων ἀνὰ ν. η', οἱ δὲ τῇ τῶν σπαθαροκανδιδάτων ἢ σπαθαρίων ἀνὰ ν. ς', οἱ δὲ τῇ τῶν στρατόρων, ἢ ὑπάτων, ἢ κανδιδάτων, ἢ μανδατόρων, ἢ βεστητόρων, ἢ σιλεντιαρίων, ἀνὰ νομισμ. δ', ἀπράτων δὲ σεκρετικῶν γενομενων, ἀνὰ ν. γ', οἱ δὲ τῶν ταγμάτων καὶ τῶν πλοΐμων καὶ τῶν νουμέρων καὶ τειχέων τοποτηρηταὶ ἅμα τοῖς χαρτουλαρίοις αὐτῶν ἀνὰ ν. ς'. Οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ἄρχοντες ἅμα τοῖς τριβούνοις καὶ βικαρίοις ἀνὰ νομίσματος ἑνός. Τούτων τοίνυν ἀνέκαθεν πλατικώτερον εἰσενηνεγμένων, νυνὶ δὲ ὡς οἷόν τε ἦν σαφῶς καὶ εὐσυνόπτως ἐν ἐπιτόμῳ συνειλεγμένων, χρὴ τοῖς, ὅσοι τὴν περὶ τούτων φροντίδα καὶ ὑπηρεσίαν πεποίηνται κατὰ τὴν προκειμένην διδασκαλίαν, καὶ περὶ τῶν βασιλικῶν κλητωρίων, καὶ περὶ τῶν διανομῶν, ἐκ τοῦδε τοῦ τακτικοῦ παραγγέλματος ὡς ἀπὸ κανόνος, ἤ, τό γε ἀληθέστερον, ὡς ἐκ τοῦ βασιλικοῦ θεσπίσματος, ἀναμφισβητήτως ἐνεργεῖν. Ἔδει μὲν ἡμᾶς τοῖς συνταχθεῖσιν περὶ καθεδρῶν λόγοις καὶ τήνδε τὴν τῶν ἱερατικῶν ἐπισυνάψαι τάξιν, ὡς ἅτε μᾶλλον τὰ πρεσβεῖα τῆς πρωτοκλησίας φέρουσαν [15]. Ἀλλ' ἵνα μή τις κόρος λόγου τοῖς ἀναγινώσκουσιν περιστῇ, καὶ ἡ συγκλητικὴ τάξις σὺν τῇ ἱερατικῇ συναφθεῖσα ἀσάφειαν τοῖς εἰσαγομένοις διὰ τῶν ὀνομάτων ποιήσῃ, ταύτην τυπικῶς μὲν ἤδη ἐπὶ τῆς [16] τάξεως (22) τῶν μαγίστρων, πατρικίων, πραιποσίτων καὶ στρατηγῶν προεσημάναμεν. Νυνὶ δὲ τῆς περὶ τούτων κυριοκλησίας καὶ πρωτοκαθεδρίας τῶν τε ἐπαρχιῶν καὶ μητροπολιτῶν, ἀρχιεπισκόπων αὐτοκεφάλων (23) καὶ ἐπισκόπων ὑποτεταγμένων τὴν ἁρμόζουσαν τάξιν εἰδικῶς ἐμφανίσαι βουλόμενοι, εἰδικήν τινα καὶ τὴν πραγματείαν συγγράψαι προεθυμήθημεν. Τὰ γὰρ εἰδικῶς ὄντως λεγόμενα σαφῆ τὴν διδασκαλίαν παρέχει· τὰ δέ πως ἐν συζυγίαις πεπλεγμένα ἀσάφειαν πολλάκις τοῖς ἐντυγχάνουσι προξενεῖ. Διὸ καθ' εἱρμὸν ἑκάστης ἐπαρχίας τὰς μητροπόλεις ἐκθέμενοι, τῷ ἑκάστῳ μητροπολίτῃ ἁρμόζοντι τόπῳ τῆς καθέδρας διεστιχήσαμεν, καὶ εἶθ' οὕτως τὰς τῶν αὐτοκεφάλων ἀρχιεπισκόπων κατὰ τάξιν δευτέραν οὖσαν ἀπὸ τῶν μητροπολιτῶν ἐξεθέμεθα, μετὰ δὲ τούτοις τῇ ἑκάστῃ ἐπαρχίᾳ καὶ μητροπόλει ὑποτεταγμένας πόλεις καὶ ἐπισκοπὰς ἐδηλώσαμεν, οὐκ ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς κλητωρολογίων μόνον τὰς ἀφορμὰς ἐκλαβόμενοι, ἀλλά γε καὶ ἐκ τῶν τοῦ θεσπεσίου Ἐπιφανίου τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου (24) συγγραφῆς τὰ πλεῖστα ἀναλεξάμενοι ἵν'

A spatharocandidati et spatharii recens facti senos; stratores consules, candidati, mandatores, vestitores, silentiarii, expræfecti, recens honorati senos quoque præstant. Quisquis secretalis aut senatorius dignitate quadam fuerit affectus, dat pro ratione suæ dignitatis, ut facti protospatharii octonos; facti spatharocandidati et spatharii senos; facti stratores, consules, candidati, mandatores, vestitores, silentiarii, quaternos. Qui honorarii fiunt secretales, dant ternos. Tagmatum seu præsidiariorum urbanorum, et ploimi seu classiariorum et numerorum et castrorum topoteretæ vel locum tenentes et eorumdem omnium chartularii dant senos. Reliqui omnes magistratus, ut et tribuni atque vicarii, dant singulos nummos. Hanc itaque veterum farraginem B fusiuscule traditam nunc quantum ejus fieri poterat, maxime perspicue et in uno brevi conspectu a nobis propositam tenere oportet, **800** quotquot ea curare atque tractare necesse habent, propositamque doctrinam tam de sacris conviviis, quam de largitionum distributione reputare, secundum quem, aut rectius dicam, secundum imperatoris edictum (uti revera est) absque ulla hæsitatione aut oppositione agere par est. Jam debueramus huic de sedibus vel præcedentiis dignitatum tractationi etiam ordinum pontificalium dispositionem ubique addidisse, utpote præ aliis honorem protoclisiæ seu præsessionis ferentium. Verum ne obruto rerum copia satietas obreperet lectori, et senatoris ordinatio atque dispositio cum sacerdotali commista crearet docendis aliquam obscuritatem ab nominum multitudi- C nem: significavimus quidem jam in præcedentibus harum rerum quædam generaliter, mentionem ordinis magistrorum, patriciorum, præpositorum et strategorum facientes: nunc autem animus est de sacerdotalium dignitatum propriis cujusque appellationibus et præsessionibus patriarcharum, metropolitarum, archiepiscoporum autocephalorum vel independentium et subditorum illis episcoporum specialem quamdam opellam conficere. Speciales enim tales et abstractæ tractationes præstant perspicuam doctrinam. Simultanea vero de diversis argumentis et quasi conjugata atque contexta expositio solet lectoribus obscuritatem objicere. Propterea recensuimus, secuti seriem et consequentiam singularum eparchiarum seu præfecturarum metro- D poles seu capitales cujusque præfecturæ urbes, eaque ratione discretam cuique metropolitæ

VARIÆ LETIONES.

[15] φέρουσαν em. R., φερούσης cod. et ed. [16] Sic R., τοπηκὸς μὲν εἴδη ἀπὸ τῆς cod. et ed. [17] ἵν' ὑμεῖς R., ἣν ὑμεῖς cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(22) Hæc verba sic legenda esse, quæ in ipso textu ita exhibui, ut in membranis inveni, liquet. Si quis ἀπό retinere malit, sensu *post*, non intercedam. Opponitur τυπικῶς sequenti εἰδικῶς.

(23) De autocephalis seu episcopis a patriarcha non dependentibus, *vid.* Du Cange in Gloss. utroque h. v., et Nicephor. Gregor. p. 22.

(24) Procul dubio seniorem Epiphanium, Constantiæ seu Salaminis in Cypro episcopum, qui medio sæculo IV floruit, designat, de quo *vid.* Fabricii Bibl. Gr. t. VII, p. 427. Est enim junior quoque. Sed de hic memorata ejus notitia sedium episcopalium nullibi quidquam reperio, quamvis improbabile non sit, sæculo IV, jam subordinationem et notitiam episcoporum per totum orbem Romanum institutam et editam fuisse.

suam cathedram seu sedem assignavimus. Deinceps exposuimus cathedras archiepiscoporum autocephalorum seu independentium : ille enim proximus est ordo a metropolitarum ordine. Tum nominavimus urbes et episcopas vel inspectiones cuique eparchiæ et metropoli suppositas. Et harum rerum fundum atque materiem non tantum e nostris cletorologiis vel libris, quibus cerimoniæ convivales aulicæ præcipiuntur, hausimus, verum etiam ex divini Epiphanii, archiepiscopi Cypri, opere, et plurima quidem, excerpsimus; eum in finem, ut ne in hac quidem parte peccetis aliquid vos, quos vestra sors in ministerio articlinarum constituit, sed, etiamsi in fossatis sitis, ubi patriarcha œcumenicus non adest, aut forte quoque alio in loco agatis, instructi peritia cathedrarum beneficio hujus libelli, convivas ad venerabilium nostrorum imperatorum convivia non titubanter et inculpabiliter introducatis.

A ὑμεῖς [17] ἐν τῇ τοιαύτῃ διακονίᾳ τῶν ἀρτοκλινῶν τυγχάνοντες τεταγμένοι, μηδὲ ἐν τούτῳ τῷ μέρει τι διαμάρτητε, ἀλλὰ καὶ ἐν φωσσάτοις μὴ παρόντος τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, τύχῃ καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ, τὴν πεῖραν τῶν καθεδρῶν διὰ τοῦ συγγράμματος ἔχοντα ἄπταιστα καὶ ἀμώμητα τὰ τίμια κλητώρια τῶν βασιλέων ἡμῶν τῶν ἁγίων εἰσάγετε.

CAPUT LIV.

Epiphanii archiepiscopi Cypri expositio præsessionum patriarcharum et metropolitarum.

Patriarcha Romæ, patriarcha Constantinopoleos, patriarcha Alexandriæ, patriarcha Antiochiæ, patriarcha Hierosolymæ.

458 *Sessio metropolitarum.*

In eparchia Cappadociæ primus est, qui in Cæsarea sedet. 2, in eparchia Asiæ est Ephesi metropolita. 3, in eparchia Europæ est Heracleæ Thraciæ metropolita. 4, in eparchia Galatiæ est Ancyræ metropolita. 5, in eparchia Hellesponti est Cyzici metropolita. 6, in eparchia Lydiæ est Sardium metropolita. 7. in eparchia Bithyniæ est Nicomediæ metropolita. 8, in eparchia eadem est Nicææ metropolita. 9, in eparchia eadem est Chalcedonis metropolita. 10, in eparchia Pamphyliæ est Sidæ metropolita. 11, in eparchia Armeniæ secundæ est Sebastiæ metropolita. 12, in eparchia Helenoponti est Amasiæ metropolita. 13, in eparchia Armeniæ

B

ΚΕΦΑΛ. ΝΔʹ.

Ἐπιφανίου ἀρχιεπισκόπου. Κύπρου ἔκθεσις πρωτοκλησιῶν πατριαρχῶν τε καὶ μητροπολιτῶν.

Ὁ πατριάρχης Ῥώμης· ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως· ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας· ὁ πατριάρχης Ἀντιοχείας· ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων.

Κλῆσις μητροπολιτῶν.

Ἐπαρχίας (2) Καππαδοκίας ὁ Καισαρείας αʹ. βʹ, ἐπαρχίας Ἀσίας ὁ Ἐφέσου· γʹ ἐπαρχίας Εὐρώπης ὁ Ἡρακλείας· δʹ, ἐπαρχίας Γαλατίας Θρᾴκης (3) ὁ Ἀγκύρας· εʹ, ἐπαρχίας Ἑλλησπόντου ὁ Κυζίκου· ςʹ, ἐπαρχίας Λυδίας ὁ Σάρδεων· ζ, ἐπαρχίας Βιθυνίας ὁ Νικομηδείας· ηʹ, ἐπαρχίας τῆς αὐτῆς ὁ Νικαίας· θʹ, ἐπαρχίας τῆς αὐτῆς ὁ Χαλκηδόνος· ιʹ, C ἐπαρχίας Παμφυλίας ὁ Σίδης· ιαʹ, ἐπαρχίας Ἀρμενίας βʹ (4) ὁ Σεβαστείας· ιβʹ, ἐπαρχίας Ἑλενοπόντου ὁ Ἀμασίας· ιγʹ, ἐπαρχίας Ἀρμενίας αʹ ὁ Μελιτίνης. ιδʹ, ἐπαρχίας Κρππαδοκίας (5) βʹ ὁ Τυανῶν (6)· ιεʹ, ἐπαρχίας Παφλαγωνίας ὁ Γαγγρῶν· ιςʹ, ἐπαρχίας Ὀνοριάδος ὁ Κλαυδιουπόλεως· ιζ ἐπαρχίας Πόν-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(25-1) Ἔκθεσις πρωτοκλησιῶν. Notitiæ sedium episcopalium, qualis hæc est, innumeræ fere prostant, de quibus cel. Fabricius in *Luce Evangelii* p. 342 351, cumulatissime egit. Cui addatur, quam ille videre non potuit, notitia in Catalogo manuscriptorum bibliothecæ Regiæ Taurinensis (tomo I, p. 201, sub titulo Τάξις προκαθεδρίας μητροπολιτῶν) edita, quam maxime cum nostra hac convenire deprehendi et e qua intellexi quoque magnam lacunam unius, ut puto, folii jactura, in membranis nostris haberi; quam suo loco explebo. Vide quæ in Actis eruditorum anno 1751, dixi. [Leonis ὑποτύπωσις seu διατύπωσις episcopatuum patriarchæ Constantin. subditorum, quam citat Catalogus msstorum bibliothecæ Venetæ D. Marci p. 105]. Jam edita est a Frehero in corpore Juris Græco-Romani, p. 88. Ego hic loci Taurinensem notitiam et Holstenianas duas, quarum eam, quæ, pag. 6, incipit *secundam*, et eam, quæ, p. 33, incipit, *tertiam* appello, item Bandurianam geminam quoque cum nostris membranis contuli, forte non satis sedulo; quod nemo miretur in opera injucunda. Prior habetur Antiqu. imp. Or. I, p. 230, posterior. p. 236. [Descripsit Leich. in Adversariis ἐκ βίβλου παλαιᾶς τῶν ἐκλογῶν Λέοντος τοῦ αὐτοκράτορος in bibliotheca senatus Lipsiensis τάξιν τῶν μητροπόλεων καὶ τῶν ἀρχιεπισκόπων, etc., quæ nisi eadem est cum edita ab Uffenbachio, edatur. Valde consentit cum Freheriana. *Ex Addend*].

(2) Ita exhibui post Goarum ad Codin., p. 337 seqq. Potuissem quoque ἐπαρχία dare, ut p. 459 *B*, 6 seqq. Sed alterum magis suadebat, quod n. 8 et 9 legitur τῆς αὐτῆς, non ἡ αὐτή. In membranis erat D 'παρχ ubique, pro quo apographum Draudianum dabat ubique ἔπαρχος, non male quidem. Ad id tamen librarium noluisse, patet ex omisso accentu super prima littera.

(3) Θρᾴκης. Deest codici Taurinensi; et propterea transii in Latinis et eo retuli, quo pertinet, auctore notitia Holsteniana tertia et Goari prima, ubi legitur : Ἐπαρχίας Εὐρώπης ὁ Θρᾴκης, Ἐπαρχίας Γαλατίας, ὁ Ἀγύρας. Recurrit tamen Nostri eadem, scriptio p. 459. D. 1.

(4) Ἀρμενία βʹ Hic βʹ et paulo post αʹ deest Not. Holsten. et Goar.

(5) Καππαδοκίας. Not. Holst. p. 33 : Ἐπαρχίας Καππαδοκίας ὁ Τυανης, ἤτοι Χριστοπόλεως.

(6) Τυανῶν. Rectius Not. Goar. τυάνων quæ addit ἤτοι Χριστουπόλεως.

του (7) ο Νεοκαισαρείας· ιη', ἐπαρχίας Γαλατίας β' ὁ Πισινοῦντος (8)· ιθ', ἐπαρχίας Λυκίας ὁ Μύρων· κ', ἐπαρχίας Καρύας (9) ὁ Ταυρουπόλεως (10)· κα', ἐπαρχίας Φρυγίας (11) ὁ Λαοδικίας· κβ', ἐπαρχίας Φρυγίας Σαλουταρίας ὁ Συνάδων· κγ' ἐπαρχίας Λυκαονίας ὁ τοῦ Εἰκωνίου· κδ', ἐπαρχίας Πισιδίας ὁ 'Αντιοχείας· κε'· ἐπαρχίας Παμφυλίας ὁ Περγης (12)· κς', ἐπαρχίας Καππαδοκίας β' ὁ Μωκησοῦ (13), κζ', ἐπαρχίας Λαζικῆς ὁ τοῦ Φάσιδος· κη'· ἐπαρχίας Θρᾴκης ὁ Φιλιππουπόλεως· κθ' ἐπαρχίας Εὐρώπης (14) ὁ Τραϊανουπόλεως· λ', ἐπαρχίας νήσων (15) Κυκλάδων ὁ 'Ρώδου· λα', ἐπαρχίας 'Εμημέντου ὁ 'Αδριανου πόλεως· λβ' ἐπαρχίας τῆς αὐτῆς ὁ Μαρκιανουπόλεως· λγ', ἐπαρχίας Φρυγίας Πακατιανῆς (16) ὁ 'Ιεραπόλεως.

A primæ est Melitenes metropolita. 14, in eparchia Cappadociæ secundæ est Tyanorum metropolita. 15, in eparchia Paphlagoniæ est Gangrorum metropolita. 16, in eparchia Honoriadis est Claudiopoleos metropolita. 17, in eparchia Ponti est Neocæsariæ metropolita. 18, in eparchia Galatiæ secundæ est Pesinuntis metropolita. 19, in eparchia Lyciæ est Myrorum metropolita. 20, in eparchia Cariæ est Tauropoleos metropolita. 21, in eparchia Phrygiæ Pacatianæ est Laodicææ metropolita. 22, in eparchia Phrygiæ Salutaris est Synadorum metropolita. 23, in eparchia Lycaoniæ est Iconii metropolita. 24, in eparchia Pisidiæ est Antiochiæ metropolita 25, in eparchia Pamphyliæ est Pergæ metropolita. 26, in eparchia Cappadociæ secundæ Mocesi metropolita. 27, in eparchia Lazicæ est Phasidis metropolita. 28, in eparchia Thraciæ est Philippopoleos metropolita. 29, in eparchia Rhodopes est Trajanopoleos metropolita. 30, in eparchia insularum Cycladum est Rhodi metropolita. 31, in eparchia Hæmi montis est Adrianopoleos metropolita. 32, in eparchia ejusdem districtus alter est Marcianopoleos metropol. 33, in eparchia Phrygiæ Pacatianæ est Hierapoleos metropolita.

Περὶ τῶν αὐτοκεφάλων ἀρχιεπισκόπων.

Α', ἐπαρχίας Μυσίας ὁ 'Ωδύσου (17)· β', ἐπαρχίας Σκυθίας ὁ Τομῆς (18)· γ', ἐπαρχίας Εὐρώπης ὁ Βιζύης· δ', ἐπαρχίας Παφλαγωνίας ὁ Πομπειουπόλεως· ε', ἐπαρχίας 'Ασίας ὁ Σμύρνης· ς', ἐπαρχίας 'Ισαυρίας ὁ Λεοντοπόλεως· ζ', ἐπαρχίας. 'Ρωδόπης ὁ Μαρωνίας· η', ἐπαρχίας· Βιθυνίας ὁ 'Απαμίας· θ', ἐπαρχίας 'Ρωδόπης ὁ Μαξιμιανουπόλεως· ι', ἐπαρχίας Γαλατίας β' (19) ὁ τῶν Γερμίων· ια', ἐπαρχίας Εὐρώπης ὁ 'Αρκαδιουπόλεως· ιβ' ἐπαρχίας Θρᾴκης ὁ Βερωνῆς· (20) ιγ', ἐπαρχίας νήσου Λέσβου ὁ Μιτυλήνης· ιδ', ἐπαρχίας 'Ελλησπόντου ὁ τοῦ Παρίου· ιε', ἐπαρχίας Καρύας (21) ὁ Μελήτου· ις, ἐπαρχίας Θρᾴκης ὁ Νικοπόλεως· ιζ', ἐπαρχίας νήσου ὁ Προικονήσου (22)· ιη', ἐπαρχίας 'Ρωδόπης ὁ 'Αγχιάλου (23)· ιθ' ἐπαρχίας Εὐρώπης (24) ὁ Συλυβρίας (25)· κ', ἐπαρχίας νήσου Λέσβου ὁ Μεθύμνης· κα', ἐπαρχίας Βιθυνίας ὁ Κίου· κβ', ἐπαρχίας Εὐρώ-

B *De autocephalis vel independentibus archiepiscopis.*

I, In eparchia Mysiæ est Odysi primus archiepiscopus. 2, Scythiæ est Tomæ vel Tomorum archiepiscopus. 3, in eparchia Europæ est Bizyæ archiep. 4, in eparchia Paphlagoniæ est Pompeiopoleos archiep. 5, in eparchia Asiæ est Smyrnæ archiep. 6, in eparchia Isauriæ est Leontopoleos archiep. 7, in eparchia Rhodopes est Maroniæ archiep. 8, in eparchia Bithyniæ est Apamiæ archiep. 9, in eparchia Rhodopes est Maximianopoleos archiep. 10, in eparchia Galatiæ secundæ est Gremcorum archiep. 11, in eparchia Europæ est Arcadiopoleos archiep. 12, in Thraciæ est Berrhœæ archiep. 13, in eparchia insulæ Lesbi est Mitylenes archiep. 14, in eparchia Hellesponti est archiep. Pari. C 15, in eparchia Cariæ est Mileti archiep. 16, in eparchia Thraciæ est Nicopoleos arch. 17, in eparchia insulæ Proconnesi est urbis cognominis archiep.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(7) Πόντου. Notitia utraque Holsten. p. 6 et p. 33, item Notit. Taurinensis Goari et addunt πολεμονικοῦ hæc, illa πολεμονιακοῦ.

(8) Πισινοῦντος. Taur. πισινουντων. item Holst. 3, et Goar., quæ hic habet ἐπ. Γαλατίας ὁ Πισσινούντων, ἤτοι 'Ιουστινιανουπόλεως.

(9) Καρύας. Alii rectius Καρίας.

(10) Ταυρουπόλεως. Taur. σταυροπόλεως, Holst. utr. Σταυρουπόλεως.

(1) Φρυγίας. Taur. et utraque Holst. addunt, illa Πακατίας, hæ Καπατιανῆς et Καππατιανῆς; sed vid. ad num. 33.

(12) Πέργης. Holsten. 3 addit Συλαίου, Holst. 2 ἤτοι ὁ Σιλαίου.

(13) Μωκησοῦ. Taur. Μωκίσσου.

(14) Εὐρώπης. Taur. 'Ροδόπες, Holst. 'Ροδόπης.

(15) Νήσων. Taur. νήσου et 'Ρόδου et Αἰμινόντος, vertiturque *Æminontis*

(16) Πακατιανῆς. Taur. Πακατίας, Holst. 2 addebat hos quatuor :

λδ', ἐπαρχία 'Ελλάδος, ὁ 'Αθηνῶν· λε', ἐπαρχία 'Αχαίας, ὁ Πατρῶν· λς', ἐπαρχία 'Ελλάδος ὁ Λαρίσσης. λζ', ἐπαρχία Μακεδονίας, ὁ Φιλίππων.

(17) 'Ο 'Ωδύσου. Taur. Δύσου, ἤτοι λέγεται καὶ Βάρνα. Holst. 3 ὀδίσσου, 2 ὀδύσσου, ἤτοι καὶ Βάρης λέγεται.

(18) Τομῆς. Holst. 2 Τόμης.

(19) β'. Taur. α, utrique Holst. deerat β'.

(20) Βερωνῆς. Taur. et utraque Holst. Βερόης.

(21) Καρύας. Holst. 2 Καρίας et Μελήτου. Deinde inter n. 15 et 16 interserunt Taur. et Holst. 2 ἐπαρχία Λυκανοίας, ὁ Σελγης.

(22) Προικονήσου. Holst. 2 πρικονήσόυ.

(23) 'Αχιαλοῦ. Taur. 'Αγχιάλου, Holst. 2 Αἰχιάλου.

(24) Εὐρώπης. Strictiore sensu accipiendum est pro parva quadam provincia Thraciæ, quæ de se toti continenti, quis dicat quo tempore aut quo D fato, nomen dedit; qua in re idem ipsi atque Asiæ contigit, quæ proprie ager Ephesinus fuit. In antiquo epigrammate, quod tempore Philippi Macedonis junioris conditum fuit, *Europa* stricto sensu videtur accipi debere. Philippus enim ibi κοίρανος Εὐρώπας dicitur ; Vid. Antholog. H. Stephani p. 10. n. 49. Ita quoque apud Diodorum Siculum xix, 105, p. 398 ; 3, Europa nihil plus, quam Macedoniam et forte quoque Græciam cum Peloponneso significat.

(25) Συλυβρίας Holst. 2 Σηλυμβρίας.

18, in eparchia Rhodopes est Anchiali archiep. 19, in eparchia Europæ est Selymbriæ archiep. 20, in eparchia insulæ Lesbi est Methymnæ archiep. 21, in eparchia Bithyniæ est Cii archiep. 22, in eparchia Europæ est Aprorum archiep. 23, in eparchia Rhodopes est Cypsalorum archiep, 24, in eparchia Zechiæ est Chersonis archiep. 25, in eparchia Zechiæ est Bospori archiep. 26, in eparchia ejusdem est Nicopsios archiep. 27, in eparchia Isauriæ est Cotradorum archiepisc. 28, in eparchia Helenoponti est Euchaitarum archiep. 29, in eparchia insularum Cycladum est Carpathi archiep. 30, in eparchia Rhodopes est Æni archiep. 31, in eparchia Europæ est Drixiparorum arch. 32, in eparchia Hæmimontis est Mesembriæ archiep. 33, in eparchia Armeniæ secundæ est Heracleopoleos archiep. 34, in eparchia Abasgiæ est Sebastopoleos arch.

A πης ὁ Ἄπρων (26)· κγ' ἐπαρχίας Ῥωδόπης ὁ Κυμψάλων (27)· κδ', ἐπαρχίας Ζηχίας (28) ὁ Χερσῶνος. κε', ἐπαρχίας Ζηχίας ὁ Βοσπόρου (29)· ὁ κς', ἐπαρχίας τῆς αὐτῆς ὁ Νικόψεως· κζ', ἐπαρχίας Ἰσαυρίας ὁ Κοτράδων (30)· κη', ἐπαρχίας Ἑλενοπόντου ὁ Εὐχαΐτῶν· κθ', ἐπαρχίας νήσων Κυκλάδων ὁ Καρπάθου (31)· λ', ἐπαρχίας Ῥωδόπης ὁ Αἴνου· λα', ἐπαρχίας Εὐρώπης ὁ Δριδηπάρων (32)· λβ', ἐπαρχίας Ἑμημόντου ὁ Μεσημβρίας· ἐπαρχίας Ἀρμενίας β' (33) ὁ Ἡρακλειουπόλεως· λδ', ἐπαρχία Ἀβασγίας ὁ Σεβαστοπόλεως.

459 *De episcopis dependentibus.*

In eparchia Cappadociæ Cicissi habet metropolis Cæsarea sub se urbes quinque episcopales totidemque episcopos, nempe 1, episcopum regiarum thermarum; 2, Nissæ; 3, Theodosiopoleos Armeniæ; 4, Camulianorum; 4, Cicissi. In eparchia Asiæ habet metropolis Ephesus sub se urbes aut episcopos 36, nempe 1, Hypæporum episcopum; 2, Trallium; 3, Magnesiæ ad Mæandrum; 4, Eleæ; 5, Adramytii; 6, Assi; 7, Gargagorum; 8, Mastauri; 9, Caloæ; 10, Briulorum; 11, Pittanæ;

B Περὶ (34) ἐπισκόπων ἐπεχομένων.

Ἐπαρχία (35) Καππαδοκίας ὁ Κικισοῦ, μητρόπολις Καισαρίας, ἔχει ὑπ' αὐτὴν πόλεις κατὰ ἐπισκόπους ε', οἷον τὸν τῶν βασιλικῶν Θερμῶν, τὸν Νύσης, τὸν Θεοδοσιουπόλεως (36) Ἀρμενίας τὸν Καμουλιανῶν, τὸν Κηκησοῦ (37). Ἐπαρχία Ἀσίας, μητρόπολις Ἐφέσου, ἔχει πόλεις ὑπ' αὐτὴν ἤτοι ἐπισκόπους λς', οἷον τὸν Ὑπέπον (38), τὸν Τραλέων, τὸν Μαγνησίας Μαιάνδρου, τὸν Ἐλέας (39), τὸν Ἀδραμυτίου, τὸν Ἄσσου, τὸν Γαργάρων, τὸν Μασταύρου, τὸν Καλοῆς (40), τὸν Βριούλων (41), τὸν Πηττάνης. τὸν

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(26) Ἄπρων. Taur. ἄσπρου, Holst. 3 ἄπρου.

(27) Κυμψάλων. Taur. et Holst. Κυψάλων.

(28) Ζηχίας. Taur. Ζιχίας, Holst. 3 Ζικχίας.

(29) Βοσπόρου. Holst. 3 Βοσπόρων.

(30) Κοτράδων. Holst. 3 Κοτιάδων. Sed corrigitur in margine. Eadem inter 28 et 29 interserit ἐπαρχίας Ἀρμενίας, ὁ Ῥοίνων.

(31) Καρπάθου. Holst 2 Καρπάθου.

(32) Δριδιπάρων. In membranis scriptum erat hoc nomen per compendium sic δριδιπ. Taur. Δριζιπαρων, *Drizipararum*. Holst. 2 Δρεξιπάρων, et in margine, ut correctius, Δρισιπάρων, Holst. 3 Δριζιπάρων, ἤτοι Μεσήνης.

(33) β' Taur. Ἐπαρχ. Ἀρμενίας α' ὁ Ἡρακλειουπόλεως, ἤτοι Πηδαχθῶ, *Peducti*. Holst. 2 neque α', neque β' habet et addit ἤτοι Πηδαχθῶν. Forte est Arabum, *Bodundon*, apud quod Almamum, imp. Saracenicus, periit, *Podandus*. Holst. 3 addit ἤτοι φυλαχθοῆς. Eadem post n. 34 addit adhuc septem alias eparchias. In Holst. 2 sequebantur alii undecim tituli, et jam incipiebat ea notitia vehementer a nostra discrepare et conturbari. Habebat quoque Ἀμασίας pro Ἀβασγίας.

(34) Περὶ. Pro hoc titulo habebat Taur. ὅσοι ἐπίσκοποι ὑπὸ μητροπολίτας.

(35) Ἐπαρχία. Taur. Ἐπαρχίας Καισαρείας Καππαδοκίας α', ὁ τῶν βασιλικῶν θερμῶν, etc.

(36) Θεοδοσιουπ. Holst. 3 Μεθοδιουπ., sed corrigitur in margine Θεοδοσιουπ.

(37) Κηκησοῦ Holst. 3 Κισκίσου, Taur. Κισκίσσου.

(38) Ὑπέπον. Taur. ὑπέπων et τραλλέων. Goar. ὑπαίτων. Freher. ὑπαίπων.

(39) Ἐλέας. Taur. ἐλαίας, ἀδραμυτίου (sic quoque Holst. 3) γαργάρου, μασταύρων Holst. 3 Μαισταυρῶν).

(40) Καλοῆς. Sic emendatur in margine Holst. 3 ubi est Κάλσης. Freh. et Goar. Καλόης, Holst. 2 Καλλόης.

(41) Βριούλων. Goar. βρυούλων, Freher. Βυριούλλων, ambo. πιττάμνης. Leich. ἐπιττάμνης et μυρρίνου. Taur. Βρυούλλων. πιτγάνης. Sic semper editores Taurinenses exhibent τγ pro duplici C τ, decepti a librariis, qui ττ ita exarant, ut non possit non pro τγ accipi. [Sæpe invectum ex eo vitium in libros Græcos fuit, quod editores hunc ductum librariorum τγ pro ττ non assequerentur, neque recte perciperent. Exemplo sit ille in Anonymi Collectaneis Ant. CPtan. p. 99, ed. Lambec. n. 200, ubi βητγάμων pro βηττaλίων editum est. *Dii vitales*, qui ibi nominantur, sunt Jupiter τέλειός et Juno τελεία et Lucina, aliaque numina nativitati hominis a gentilibus præposita. In eodem loco αἱ συνθεταὶ χαμάραι sunt *fornices opere musivo ornatæ*, lapillis compositis; unde antiquitatas operis musivi patet, jam ante Constantinum M. usurpati. Posset in illo loco quoque ἐπιγαμίων legi. Sed priorem emendationem præfero; v. Du Cange v. πόλεμος p. 1194, ubi ταράτγεσθαι pro ταράττεσθαι, πλήτγειν, πλάτγος, πητγέλδιον pro πηττέλιον, et hoc pro πιττέλαιον seu πισσέλαιον. Addubito tamen, annon potius hæc novæ Græciæ sit corru- D ptio; nam dicunt quoque ῥαύγειν pro ῥάπτειν et ῥίβγειν pro ῥίπτειν, *jacere, projicere*; κόβγιν pro κόπτειν; σκάβγειν pro σκάπτειν; σκήβγειν et σκηύγειν pro σκήπτειν *inclinare*; τηλίγειν, et τηλύγειν pro τυλίττειν, ἐντυλίττειν, *involvere*; τριύγειν, id est τρίψειν, pro τρίβειν; φιλεύγειν pro φιλεύειν, *amice excipere*; φταίγειν pro πταίειν· φυλάγειν pro φυλάττειν. Veteres quoque illud γ inserebant; pro φεύγειν, *fugere*, dicebant φεύγειν, id est φεβγειν. Interdum videri posset γ hoc indicium esse geminandæ litteræ præcedentis aut sequentis, ut apud Montfaucon. Palæogr. p. 381, memoratur in charta quadam vetere Normanno Sicula Ἀσκητγῖνος πορκέλλης, *Askittinus Porcellius*. Sane nomen *Asclittimus* notum est in historia Normanica. Posset eodem modo defendi scriptio Μασγαληνόν initio commentarii Simplicii ad Epictetum pro Μασσαλινόν, quod ibi Salmasius restituit. *Ex Addend.*] Sic ubique erat in membra-

Μυρίνης, τὸν Φωκίας, τὸν Αὐρηλιουπόλεως, τὸν Νύσσης, τὸν Μασχακομέων, τὸν μητροπολιτὴν, τὸν Βαρέτων, τὸν Μαγνησίας καὶ Ἀνηλίου, τὸν Ἀνηνάτων τὸν Περγάμου (42), τὸν Προήλης, τὸν Ἀρκαδιουπόλεως, τὸν ἀνέας Αὐλης (43), τὸν Διὸς ἱεροῦ, τὸν Αὐγάζων, τὸν Σιῶν, τὸν Κολοφώνης, τὸν Λεβέδου, τὸν Τέου, τὸν Ἐρυθρῶν, τὸν Ἐχλυζομενινῶν (44), τὸν Ἀντάνδρου, τὸν Θεοδοσιουπόλεως (45) Περπερίνης, τὸν Κύμης, τὸν Παλαιουπόλεως. Ἐπαρχία Εὐρώπης Θρᾴκης, μητρόπολις Ἡρακλείας, ἔχει ὑπ' αὐτὴν πόλεις ἤτοι ἐπισκόπους ε', οἷον τὸν τοῦ Πανίου, τὸν Καλιπόλεως (46), τὸν Χερωνήσου (47), τὸν Κόλας, τὸν Ῥαιδεστοῦ. Ἐπαρχία Γαλατίας Θρᾴκης, μητρόπολις Ἀγκύρας, ἔχει πόλεις ὑπ' αὐτὴν, ἤτοι ἐπισκόπους, ζ', οἷον τὸν Ταβίας (48), τὸν Ἡλιουπόλεως, τὸν Ἀσπόνης, τὸν Βηρυνουπόλεως, τὸν Μνήζου (49), τὸν Κίνης, τὸν Ἀναστασιουπόλεως. Ἐπαρχία Ἑλλησπόντου, μητρόπολις Κυζίκου, ἔχει πόλεις ὑπ' αὐτὴν, ἤτοι ἐπισκόπους, ιβ', οἷον τὸν Γέρμης, τὸν Πημανήνου (50), τὸν Ὤχης, τὸν Σασαβαρέως (51), τὸν Ἀδριανοῦ θηρῶν, τὸν Λαμψάκου, τὸν Ἀβύδου, τὸν Δαρδάνου, τὸν Ἡλίου (52), τὸν Τροάδος, τὸν Πιωνίας, τὸν Μελιτουπόλεως. Ἐπαρχία Λυδίας, μητρόπολις Σάρδεων, ἔχει ὑπ' αὐτὴν πόλεις, ἤτοι ἐπισκόπους, κς', οἷον τὸν Φιλαδέλφιον, τὸν Τριπόλεως, τὸν Θυατήρων, τὸν Σετῶν (53), τὸν Αὐρηλιουπόλεως, τὸν Νακωλίας (54), τὸν τοῦ Δοκημίου, τὸν Μηδιαίου, τὸν[a] Ἴψου, τὸν Προμνήσου, τὸν Μήρον τὸν Σιβήνδου (55), τὸν Πολυβώτου, τὸν φυτίας, τὸν Ἱεραπόλεως, τὸν Συκαρπίας (56), τὸν Λυσσιάδος (57), τὸν Αὐγουστοπόλεως, τὸν Βροζοῦ (58), τὸν Ὤτρου, τὸν Λυκάωνος (59),

[a] τὸν ante Ἴψου add. cod. omn. ed.

A 12, Myrinæ; 13, Phocææ: 14, Aureliopoleos; 15, Nyssæ; 16, Maschacomeorum; 17, Metropoleos; 18, Caretorum; 19 episcopum Magnesiæ et Anelii: 20, Aninatorum; 21, Pergami; 22, Prienæ 23, Arcadiopoleos; 24, Novæ aulæ; 25, Dios Hieri; 26, Augazorum; 27, Siorum; 28, Colophonis; 29, Lebedi; 30, Tei; 31, Erythrarum; 32, Clazomenarum; 33, Antandri; 34, Theodosiopoleos, alias Perperinæ dictæ; 35, Cymæ; 36, Palæopoleos. In eparchia Europææ Thraciæ habet metropolis Heracleæ sub se urbes aut episcopos quinque; 1, episcopum Panii; 2. Callipoleos; 3, Chersonesi f 4, Cylæ; 5, Rhædesti. In eparchia Galatiæ habet metropolis Ancyræ sub se urbes aut episcopos septem; 1, episcopum Tabiæ; 2, Heliopoleos; 3, Asponæ; 4, Berynopoleos B [seu Verinopoleos]; 5, Minizi; 6, Cinnæ; 7, Anastasiopoleos. In eparchia Hellesponti habet metropolis Cyzicum sub se urbes aut episcopos duodecim, nempe 1, episcopum Germæ; 2, Pœmanii, 3, Ocæ; 4, Sasabareos; 5, Hadrianothermarum; 6, Lampsaci; 7, Abydi; 8, Dardani; 9, Ilii; 10. Troadis; 11, Pioniæ; 12, Melitopoleos. In eparchia Lydiæ habet metropolis Sardes sub se urbes seu episcopos viginti sex, nempe 1, episcopum Philadelphiæ; 2, Tripoleos; 3, Thyatirorum; 4, Setorum; 5, Aureliopoleos... **460** 6, Nacoliæ; 7, Docimii; 8, Midiæi; 9, Ipsi; 10; Prymnesi, 11, Myri; 12, Sibindi; 13, Polyboti; 14; Phytiæ; 15, Hierapoleos; 16, Eucarpiæ; 17, Lysiadis; C 18, Augustipoleos; 19, Brysi; 20, Otri; 21 Ly-

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

nis nostris. Holst. 3 sic habet: Πιττάμνης. αὐριλουπόλεως, νύσης, μασχοκώμης. βαρέττων Μαγνησίας Ἀνηλείου [ubi in marg. notatur: f. ὁ Ἡλείου.] Βρυούλλων. νέας αὐλῆς. πριήνης. Taurin. denique: νήσης. μασχοκόμης. ὁ μητροπόλεως. ὁ Βαρετῶν. ὁ μαγνησίας Νηλίου, ὁ Ἀνινάτων. ὁ περγάμου ὁ ἀνέων. ὁ πριήνης. ὁ Ἀρκαδίου πόλεως ὁ νέας αὐλῆς.

(42) Περγάμου. Holst, 3, ita pergit: ὁ ἀνέων. πριήνης ὁ νέας αὐλῆς. λεύεδος. κλαζομενῶν. ἀντάνδρων. — Κολοφώνης. Freh, et Leich. Κολοφῶνος

(43) Τὸν Ἀνέας Αὔλης. Cæteri νέας, Leich. νεαύλης.

(44) Ἐχλυζομενινῶν. Taur. Κλαζομένων et Τάνδρου.

(45) Θεοδοσ. Inter hanc et sequentem vocem inserit Holst. 3 ἤτοι Taur. duas ex una facit urbes ὁ Θεοδοσ., ὁ περπερίνης Leich. πεπρίης Freher. forte in marg. voluit πεπρίνης dare.

(46) Καλλιουπόλεως. Goar. et Freh.

(47) Χερωνήσου. Holst. 2 Χερσονήσου et ῥοδόστου.

(48) Ταβίας. Taur. ταμίας et Ἰουλιοπόλεως.

(49) Μνήζου. Taur. μνίζου, Βηρινοπόλεως et Κίννης. Holst. 2 Κίννης quoque et sic etiam corrigitur ad marg. 3, ubi est Κήνης. Goar. Μίζζου.

(50) Πημανήνου. Holst. 3 Ποιμανίου.

(51) Σασαβαρέως Holst. 5 et Goar. Freher. Leich. tantum βαρέως. Nullibi invenio Sasabaris; non tamen audeo damnare.

(52) Ἡλίου. Taur. Ἰλίου et πιονίας; in fine addit ὁ Ἀδρανείας

(53) Σετῶν Holst. 2 et 3 Σεττῶν Car. a S. Paulo p. 234 *Septe* habet et Holstenius observat. *Sestæ* reperiri. Sed neque animus mihi est, neque otium in variantium harum omnium lectionum probitatem inquirere et geographicas discussiones instituere. Permitto id illis, quibus plus otii et amplior doctrinæ atque lectionis apparatus est, si putent se post laudatos modo duumviros et Wesselingium ad Itineraria, item Cellarium, posse novum aliquid et indictum reperire. Mihi satis fuit in Latinis veram lectionem, si nota mihi fuit, demonstrasse et expressisse. Cæterum in eparchia Lydiæ vehementer abit Taur. a nostra, et magis cum Holsten. convenit, quod primo mirabar, antequam deprehenderem, integrum folium membranis meis, absque lacunæ tamen manifesto vestigio, deesse. Nam pagina in Αὐρηλ desinebat. Facile erit defectum hunc e Notitia Goariana prima et Taurinensi, quæ ambæ optime cum nostra conveniunt, supplere. Locus hic non patitur, præsertim cum D Leichiana locum occupet, et sarcire quodammodo lacunam hanc possit, quamvis multo nostra sit recentior et ab ea vehementer discrepet, optime autem cum Freheriana congruat, ut e collatione patebit.

(54) Νακωλίας. Hic et sequentes pertinent ad Phrygiam salutarem. Pro Μηδιαίου Holst. 3 Μηδαίου; dein pro προμίσου Holst. 2 et Taur. προμίσσου Freher. προμήσού.

(55) Σιβήνδου. Holst. 2 σεβίνδου Goar. σιβίλδου, Freher. σινδίνδου, Leich. συδίνδου, Taur. σικνόδου. πολυβότου, φυτείας,

(56) Εὐκαρπίας. Leich. εὐκαρπουπίας; f. Eucarpopoleos.

(57) Λυσσιάδος. Taur. et Goar λυσιάδος.

(58) Βροζοῦ. Taur. Βρύζου, Holst. 3 Βρυσοῦ.

(59) Λυκάωνος. Taur. λυκαονιας. στεκτονιου. Κινναβωρίου, κόνις ἤτοι Δημητριουπόλεως. Hol-

caonis ; 22, Stectorii ; 23, Cynaborii ; 24, Conis vel Conæ, alias Demetriopoleos dictæ ; 25, Scordapiæ ; 26, Nicopoleos ; 27, Auroclorum. In eparchia Lycaoniæ habet metropolis Iconium sub se urbes seu episcopos quatuordecim, 1, episcopum Lystrorum ; 2, Vasatorum ; 3, Ambladorum ; 4, Novimanadorum : 5, Misthiorum ; 6, Larandorum ; 7, Baretorum ; 8, Derbæ ; 9, Sabatrorum ; 10, Canni ; 11, Berynopolis : 12, Galbani ; 13, Histrorum ; 14, Pertorum. In eparchia Pisidiæ habet metropolis Antiochia sub se urbes aut episcopos octodecim ; 1, episcopum Philomelii ; 2, Sagalassi ; 3, Sozopoleos ; 4, Apamiæ Ciboti ; 5, Tyræi ; 6, Bareos ; 7, Hadrianopoleos ; 8, Limenum ; 9, Neapoleos ; 10, Laodicææ Caumenæ seu Ambustæ ; 11, Seleuciæ Sideræ cognominatæ seu ferreæ ; 12, Adadorum ; 23, Zarzelorum ; 14, Timbriadis ; 15, Tymandi ; 16, Justinopoleos ; 17, Metropoleos ; 18, Papporum. In eparchia Pamphyliæ habet metropolis Pergæ sub se urbes aut episcopos 18 ; nempe 1, episcopum Attaliæ ; 2, Eudociadis ; 3, Telmessi ; 4, Isindi ; 5, Maximianopoleos ; 6, Laginorum ; 7, Palæopoleos ; 8, Cremni ; 9, Cudrulorum [Corydallorum] ; 10, Peltinesi [vel Pen-

τὸν Στεκτωρίου, τὸν Κηναβορίου, τὸν Κόνης Δημητρόπολις, τὸν Σκορδσσπίας (60), τὸν Νικουπόλεως, τὸν Αὐροκλῶν. Ἐπαρχία Λυκαωνίας, μητρόπολις τοῦ Εἰκωνίου, ἔχει ὑπ' αὐτὴν πόλεις, ἤτοι ἐπισκόπους, ιδ', τὸν Λύστρων, τὸν Οὐασάδων (61), τὸν Ἀμβλάδων (62), τὸν Νοουμανάδων (63), τὸν Μισθίων (64), τὸν Λαράνδων, τὸν Βαρέτων, τὸν Δέρβης, τὸν Σανάτρων (65), τὸν Κανοῦ, τὸν Βηρυνουπολιοψιανῶν (66), τὸν Γαλβάνου (67), τὸν Λήστρων, τὸν Περτῶν. Ἐπαρχία Πισσιδίας, μητρόπολις Ἀντιοχείας, ἔχει ὑπ' αὐτὴν πόλεις, ἤτοι ἐπισκόπους, ιη', τὸν Φιλομηλίου (68), τὸν Σαγαλασοῦ, τὸν Σωζουπόλεως, τὸν Ἀπαμίας (69) τῆς Κηνόδου, τὸν Ῥαίου (70), τὸν Βάρεως, τὸν Ἀδριανουπόλεως, τὸν Λιμένων, Νεαπόλεως (71), τὸν Λαοδικίας τῆς Καυμένης, τὸν Σελευνίας, τὸν Σιδηρᾶς (72), τὸν Ἀδάδων, τὸν Ζωζήλων (73), τὸν Τημβριάδος (74); τὸν Τυμάνδου, τὸν Ἰουστινιανου πόλεως, τὸν Μητροπόλεως, τὸν Πάππων. Ἐπαρχία τῆς Παμφυλίας, μητρόπολις Πέργης (75), ἔχει ὑπ' αὐτὴν πόλεις, ἤτοι ἐπισκόπους, ιη', τὸν Ἀταλίας (76), τὸν Εὐδοξιάδος, τὸν Τελμήσου, τὸν Σίνδου, τὸν Μαξιμιανουπόλεως, τὸν Λαγήνων (77), τὸν Παλαιουπόλεως, τὸν Κρημνοῦ, τὸν Κουδρούλων (78), τὸν Πελτινήσσου (79), τὸν Ἀρησασοῦ, τὸν Πουγλῶν, τὸν

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

sten. 2, Λυκαονείας, στεκνονίου ; item Κόνις ἤτοι Δημητρ.

(60) Σορδασπίας. Taur. et Holst. 2 σκυρδαπίας, Holst. 3 σκορδαπίας et ἀβροκλῶν.

(61) Οὐασάδων. Taur. οὐσάδων, *Usadarum*, Holst. 2 οὐσάνδων, Holst. 3 ὀνασάνδης, Goar. Ἀανσάδης, Freher. Βασάδων, Leich. Βασάνδων.

(62) Ἀμβλάδων. Holst. 3 ἀμδάδων, sed Freher. ut Noster. Leich, Αὐλβλάδων, si recte exscriptus fuit codex.

(65) Νοουμονάδων. Taur. οὐμανάδων, *Umanadorum*, ut sic quoque est in Holst. 2, in cujus margine corrigitur ὀνομανάδων, ut est in Holst 3; Freher. et Leich. ὁ Μανάδων.

(64) Μισθίων. Omittit Holst. 3. Si recte tradit notitia Leichiana supra in generali recensione archiepiscopatuum, est Μίσθεια et Κολώνεια idem, Atqui Lycaonia multum a themate Coloniæ distat. Pro Βερέτων habent Taur. Βερέττης, Holst 2. Βαρέττης, Holst. 2 Βερέτης. Illa variatio, cujus jam aliquot exempla habuimus, in ης genitiv. sing. et ων genitiv. pluralem venit a more librariorum terminationes casuum omittendi, quas supplere lectori et venturis exscriptoribus librariis pro arbitrio permittunt. Taurinensis post Δέρβης addit ὁ ὕδης.

(65) Σανάτρων. Ita quoque Freher., utraque Holsten. et Leich. σαβάτρων. Scribitur quoque σαύατρα, *Cevatra*, et est, ut mihi videtur, Arabum, *Sabethra*, quam eamdem esse cum *Sozopotra* volunt Pro κανοῦ est in Taur. et Holst, 2. Κάννου ; alias dicitur *Cannorum*, in plurali tantum. Leich. et Freber. Κάνης.

(66) Βηρινουπολιοψιανῶν. Taur. et Holst. 2 Βηρινουπόλεως ἤτοι ψιβιλῶν. In postrema voce latet ὑψίπυλαι. Holst. 3 Βηρινουπόλεως habet, præterea nihil.

(67) Γαλβάνου. Holst. 3 Γαλβάνων, ἤτοι Εὐδοκιάδος, Taur. Γαλμάνων, Freh. πασσάλων. Pro λήστρων Habet Taur. Ἰλλίστρων. Holst. 3 Ἠλίστρων. Holst. 2 Ἰλήστρων, ubi in margine notatur, alibi Ἐλήστρων et Ἰλίστρων reperiri.

(68) Φιλομηλίου. Non habet Holst. 3. Pro Σαγαλασοῦ est in Taur. et Holst. 3 σαγαλάσσου.

(69) Ἀπαμίας. Taur. ὁ ἀτενίας, ὁ ἀπαμείας τῆς Κιβωτοῦ. Prius delendum, ut corruptela sequentis vocis sanioris, Leich. et Holst. 2 ἀπαμίας τῆς κιβότου, Holst, 3 ὁ ἀπαμείας. ὁ τῆς κιβύρας. Non improbarem, quamvis corrigatur, hoc. Noti *Cibyrrhæolæ*, de quibus supra.

(70) Ῥαίου. Taur. et Freher, τυραίου, Leich. τυραείου, Holst. 2. τυραίων, Holst. 3 τυραίνου. Sed corrigitur in margine.

(71) Νεαπόλεως. Holst. 2 ἀναπόλεως.

(72) Τὸν Σιδημᾶς. Taur. et utr. Holst. σελευκίας τῆς σιδηρᾶς. Deich. tamen cum nostro facit. exhibens ὁ τῆς Σελευκείου, ὁ τῆς Σιδήρας.

(73) Ζωζήλων. Taur Ζορζήλων, Freher., Leich. et Holst. utr. Ζαρζήλων.

(74) Τημβριάδος. Taur. et Holst. 2 τιμβριάδων, Holst. 3 τιβριάδων, Freher. τιμωμαριάδος, Leich. τιμομβριάδος, Goar, Τιβεριάδων. — Τυμάνδου. Sic et Freher, Leich τιμάνδου, Goar. τομανδοῦ.

(75) Πέργης. Addunt utr. Holst. ἤτοι συλαίου. V. lin, ult.

(76) Ἀτταλίας. Post hanc inserit Taur. ὁ Μαγύδου, Leich. ὁ Μαρύδου, Freh. μάνδου. Pro Εὐδοξιάδος habent Freher., Leich. et utruque Holst. Εὐδοκιάδος, item H. 2, Taur. et Leich. τελμίσσου. H. 3 τερμισοῦ, Freh. τερμίνσου ; omnes Ἰσίνδου,

(77) Λαγήνων. Alii λαγίνων. H. 2 quoque et Freh. κρημνῶν. Post παλαιουπόλεως addit Leich. ἢ τοῦ ἄλεερ, quod nescio quid sibi velit. Forte συλείου scripserat librarius.

(78) Κουδρούλων. Leich. δοριδάλων. Taur. et Goar. κορυδάλλου, H. 2 κορυδάλλων, H. 3 uno λ minus.

(79) Πελτινήσσου. Taur. et Holst. ambæ πελτινίσσου, Freh. πελτινήσου, Leich. τερμνήσσου. — Ib. pro ἀρησασοῦ omnes Ἀριασσοῦ.

A 'Αδριανῆς, τὸν Δικητάναυρον (80), τὸν Σανδιδῶν (81), τὸν Βαραεῖς (82), τὸν Συλέου (83), τὸν Περβαίνων (84). 'Επαρχίᾳ Καππαδοκίας, μητρόπολις Μωκησοῦ (85), ἔχει ὑπ' αὐτὴν πόλεις ἤτοι ἐπισκόπους, δ', τὸν Ναζιανζοῦ, τὸν Κωλωνείας, τὸν Παρνασσοῦ, τὸν Δοάρων. 'Επαρχία Λαζικῆς, μητρόπολις Φάσιδος, ἔχει ὑπ' αὐτὴν πόλεις, ἤτοι ἐπισκόπους, δ', τὸν 'Ρωδοπόλεως (86), τὸν τῆς Σαησινῶν (87), τὸν Πετρῶν, τὸν τῆς Ζηγανέων (88). 'Επαρχία Θρᾴκης, μητρόπολις Φιλιππουπόλεως, ἔχει ὑπ' αὐτὴν πόλεις, ἤτοι ἐπισκόπους, γ', τὸν Διοκλητιαννυπόλεως. τὸν Σεβαστουπόλεως, τὸν Διοσπόλεως, 'Επαρχία Εὐρώπης (89), μητρόπολις Τραιανοῦ, ἔχει ὑπ' αὐτὴν πόλεις, ἤτοι ἐπισκόπους, β', τὸν Πέρου (90), τὸν 'Αναστασιουπόλεως. 'Επαρχία νήσων Κυκλάδων, μητρόπολις 'Ρώδου, ἔχει ὑπ' αὐτὴν πόλεις, ἤτοι, ἐπισκόπους, ιβ', τὸν B Σάμου, τὸν Χίου, τὸν Κόου (91), τὸν Ναξίας, τὸν Θήρας, τὸν Πάρου, τὸν Λεροῦ (92), τὸν "Ανδραυ, τὸν Τίνου (93), τὸν Μήλου, τὸν Πισσύνης. 'Επαρχία 'Εμημουπόλεως (94), μητρόπολις 'Αδριανοῦ, ἔχει ὑπ' αὐτὴν πόλεις, ἤτοι ἐπισκόπους, ε', τὸν Μεσημβρίας, τὸν Σωζοπόλεως, τὸν Πλουτινουπόλεως, τὸν 'Αναστασιουπόλεως, τὸν Τζωϊδῶν (95). 'Επαρχία νήσων Κυκλάδων (96), μητρόπολις Μαρκιανοῦ, ἔχει ὑπ' αὐτὴν πόλεις, ἤτοι ἐπισκόπους, ε', τὸν 'Ρωδοστόλου, τὸν Τραμαρίσκων (97), τὸν Νόδων, τὸν Ζεκεδέσπων, τὸν Σκαρίας (98), 'Επαρχία Φρυγίας Καππαδοκίας (99), μητρόπολις 'Ιεραπόλεως, ἔχει, ὑπ' αὐτὴν πόλεις, ἤτοι ἐπισκόπους, ε', τὸν Μελουπόλης (1), τὸν Διονυσιουπόλεως, τὸν 'Αττούδων (2), τὸν Μεσύνων.

tenesi]; 11, Ariasei; 12, Puglerum; 13, Hadrianæ, 14, 461 Dicetanaurorum; 15, Sandidorum; 16, Barbæ; 17, Sulæi, 18, Perbænorum. In eparchia Cappadociæ habet metropolis Mocisus sub se urbes aut episcopos quatuor; 1, Nazianzi; 2, Coloniæ; 3, Parnassi; 4, Doarorum. In eparchia Lazicæ habet metropolis Phasis sub se urbes aut episcopos quatuor; 1, Rhodopoleos; 2, Sæsinorum; 3, Petrorum; 4, Ziganeorum. In eparchia Thraciæ habet metropolis Philippopolis sub se urbes aut episcopos tres, nempe 1, episcopum Diocletianopoleos; 2, Sebastopoleos; 3, Diospoleos. In eparchia Europæ habet metropolis Trajanopolis urbes aut episcopos duo, unum Peri, alterum Anastasiopoleos. In eparchia insularum Cycladum habet metropolis Rhodus sub se urbes aut episcopos duodecim; 1, episcopum Sami; 2, Chii; 3, Coi, 4, Naxiæ; 5, Theræ; 6, Pari; 7, Leri; 8, Andri; 9, Teni; 10, Meli; 11, Pissinæ. In eparchia Irenopolis vel Heminontis habet metropolis Hadrianopolis sub se urbes aut episcopos quinque; 1, Mesembriæ episcopum; 2, Sozopoleos; 3, Plotinopoleos; 4, Anastasiopoleos; 5, Tzoidarum. In eadem eparchia, scilicet Heminontis, habet metropolis Marcianopolis sub se urbes aut episcopos quinque; 1, Rhodostoli; 2, Tramariscorum; 3, Novorum; 4, Zecedeporum; 5, Scariæ. In eparchia Phrygiæ Capatianæ habet metropolis Hierapolis sub se urbes aut episcopos quinque; 1, Metellipoleos; 2, Dionysiopoleos; 3, Attudorum; 4, Mosynorum.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

C (80) Δικητάναυρον. Taur. Δικιτανάβρων, *Dicitanabrorum*. H. 2 κιτανναύρων, Goar.. Δικιοτανάβρων et in margine Δικιοζανάβρων, Leich. Αδικητατῶν.

(81) Σανδιδῶν. Ita quoque Goar., Leich, σαδίνδου. Freh. σαρδίδου.

(82) Βαραεῖς.. Omnes habent Βάρβης.

(82) Συλέου. Distinguit ergo Noster Sylæum a Perga, quæ aliis eadem est; V. paulo ante. Taur. συλαίου, Holst. 2 συλλαίου.

(84) Περσαίνων. Taur. περβένων, Leich. περβαίης.

(85) Μωκησοῦ. H. 2 μουσίσσου.

(86) 'Ρωδοπόλεως. H. 2 et Taur. ῥοδουπόλεως.

(87) Σαησινῶν. Taur. Σαισσίνων, *Saissinorum*, Holst. 2 Σαϊαήνων et in margine notatur: « *In altera notitia* 'Αβισανῶν. » Goar. 'Αβισηνῶν.

(88) Ζηγανέων. Taur. Ζιγανέως *Ziganis*. H. 2 Ζιγανέων, H. 3 Τζυγανέων, Goar. Τζιγγανέων.

(89) Εὐρώπης. Holst. 2 ῥοδόπης.

(90) Πήρου. Freh. et Leich. πόρων.

(91) Κώων. Goar. Κώου, Leich. τῆς Κῶ.

(92) Λεροῦ. Ita quoque H. 2, sed ascribitur in margine λέθρου, et hoc habet H. 3; Leich. λέγου, Freh. λέρνης.

(93) Τίνου. H. 3 τήνου et πισύνης. Hoc quoque habet H. 2 et præterea quoque μήλου in margine ex correctione. Nam in textu est μήλιτος. Leich. ὁ τήνου. ὁ λέγου, ὁ μήλου· ὁ πισσύης.

(94) 'Εμημουπόλεως. Leich. εἰρηνουπόλεως. Nam Græci etiamsi a desinentibus in η primæ declinationis, tamen in compositis ου efferunt, ut supra habebamus Βηρινούπολις, quod est non a *Verino*, sed *a Verina*. Ita hic *Irenupolis* ab Irene imperatrice. Est eadem, quæ alias *Berrhœa* Emathiæ aut Thraciæ, ut Hæmimontis, ut recentioribus appellatur; vid. Cl. Wesseling. ad Hierocl. Synecdem. q. 635. Hinc est quod pro hac voce in notitia Taurin. Αἱμιμοντος, in utraque Host. Αἱμιμόντου habeamus, quo non ægre feram si quis præferat.

(95) Τζωϊδῶν. H. 2 τρωϊδῶν, et in margine: « *Alibi* τζωϊδῶν. »

(96) Νήσων Κυκλάδων. H. 3 recte hic habet ἐπαρχία τῆς αὐτῆς, nempe *Thraciæ* vel *Hæmimontis*.

(97) Τραμαρίσκων. H. 3 τραμαρίσκου. Pro νόδων Taur. νόμων male. Pro Ζεκεδέσπων omnes tres Ζεκεδέπων.

D (98) Σκαρίας. Holst. 3 σαρκάρης. Utrumque corruptum ait Fabricius Bibl. Gr. t. XII, p. 118, pro *Apiaria*.

(99) Καππαδοκίας. Holst. utraque Καπατιανῆς, Freh. Καππατιανῆς, Leich. καὶ ὁ πατυάνες.

(1) Μελουπόλης. Omnes tres Μετελλουπόλεως, Leich. Μεταλλουπόλεως.

(2) 'Αττούδων. Ita Leich. et Goar., sed in marg. 'Αττοΐδων. Freh. Αὐτούδων.

CAPUT LV.

De distributione sportularum consuetudinis præpositorum.

Honorati seu promoti patricii dant consuetudinem præpositis, si quidem fuerint emprati seu reales et officio fungentes (ut, si quis fuerit simul strategus et patricius creatus), octo litras auri. Si vero fuerint patricii mesoprati, id est, vacantes, allecti, medii inter empractos seu fungentes, et apractos seu honorarios (ut si quis officio quodam civili ornetur), dant præpositis litras auri septem. Patricius apratus denique seu functionem nullam exercens vel titularis (ut qui tantum ad spathariatum promotus est), dat litras auri sex. Illæ sportulæ sic dividuntur, et primum quidem de

Octo litris patricii emprati.

Cubicularii accipiunt auri litras tres, num. 24; præfectus caniclei num. 36; demarchus Venetorum 36; demarchus Prasinorum 36; cerimoniarius 36; silentiarii 36; comites scholarum 24; articlini imperatoris 12; topoteretæ [seu lociservatores] scholarum 3; præparator caniclii 4; axiomatici 2; primicerius cubiculi 12. Facit auri litras 6, num. 45.

Factionibus hæc cedunt.

Accipit deutereuon seu secundarius Venetorum numisma unum; tantumdem **462** deuterenon Prasinorum. Geitoniarcha Venetorum miliaresia 8, et tantumdem geitoniarcha Prasinorum; item chartularii Venetorum et Prasinorum singuli octana milliaresia; tantumdem quoque factionarii ambo tam Venetorum quam Prasinorum, scilicet octona quisque, micropanites albæ factionis miliaresia 5, micropanites russæ factionis mil. 5, poeta Venetorum mil. 6. poeta Prasinorum mil. 6, melista vel musicus Venetorum mil. 6, melista Prasinorum mil. 6, epistatæ vel magistri Venetorum mil. 4, epistatæ Prasinorum 4, cractæ vel clamatores aut præcones Venetorum miliaresia 4, cractæ Prasinorum mil. 4, semeiotæ [seu obsignatores, urnarum scilicet sortitoriarum] factionis Venetæ mil. 4. semeiotæ Prasinorum 4., mandatores Venetorum 4, Prasinorum 4, Bigarii Venetorum 5, Prasinorum 5, contemplatores [signaculorum urnæ] Venetorum 4, Prasinorum 4, resignatores signaculorum factionis Venetæ 2, Prasinæ 2; organum Venetorum 6, Prasinorum 6, Facit hoc aureorum quidem, qui integri dantur, computatorum numerum 4, miliaresiorum vero, quæ singula enumeravimus, in valorem aureorum computarorum 10 aureos, et quod excurrit. Facit ergo tota summa num. 14, mil. 4.

Pro ordine circense.

Actuarius accipit numisma seu solidum unum,

A

ΚΕΦΑΛ. ΝΕ'.

Περὶ τῆς διανομῆς τῶν κομβίων τῆς συνηθείας τῶν πραιποσίτων.

Ἰστέον δὲ, ὅτι οἱ τιμώμενοι πατρίκιοι ὅτε ἔμπρατος, ἤτοι ὁ στρατηγὸς καὶ πατρίκιος, δίδωσι συνήθειαν τοῖς πραιποσίτοις χρυσοῦ λίτρας η'· ὁ δὲ μεσόπρατος πατρίκιος, ἤτοι ὁ ἐμπολιτικὸς ὀφφικιάλιος, δίδωσι χρυσοῦ λίτρας ζ'· ὁ δὲ γε ἄπρατος πατρίκιος ἤγουν ὁ ἀποσπαθάριος μόνου τιμηθεὶς, δίδωσι χρυσοῦ λίτρας ς', ἅτινα διανέμονται οὕτως.

B Ἀπὸ τῶν η' λιτρῶν τοῦ ἐμπράτου πατρικίου.

Τοῦ κουβουκλείου χρυσοῦ λίτραι γ', ν. κδ'· ὁ τοῦ κανικλείου λς'· ὁ δήμαρχος Βενέτων λς'· ὁ δήμαρχος Πρασίνων λς'· ὁ τῆς καταστάσεως λς'· οἱ σιλεντιάριοι λς'. οἱ κόμητες τῶν σχολῶν κδ'· οἱ ἀρτικλίνοι τοῦ βασιλέως ιβ'· οἱ τοποτηρηταὶ τῶν σχολῶν γ'· ὁ σκευάζων τὸ κανίκλειον δ'· οἱ ἀξιωματικοὶ β'· ὁ πριμικήριος τοῦ κουβουκλείου ιβ'. Καὶ τὸ πᾶν χρυσοῦ λίτραι ς', ν. με'.

Διὰ τοῦ μέρους Βενέτων.

Ὁ δευτερεύων Βενέτων α', ὁ δευτερεύων Πρασίνων α', ὁ γειτονιάρχης μιλ. η', ὁ γειτονιάρχης Πρασίνων μιλ. η', ὁ χαρτουλάριος Βενέτων μιλ. η', ὁ C χαρτουλάριος Πρασίνων μιλ. η', ὁ φακτιονάριος Βενέτων μιλ. η', ὁ φακτιονάριος Πρασίνων μιλ, η'. ὁ μεκροπανίτης λευκὸς μιλ. ε'· ὁ μικροπανίτης ῥούσιος μιλ. ε', ὁ ποιητὴς Βενέτων μιλ. ς'. ὁ ποιητὴς Πρασίνων μιλ. ς', ὁ μελιστὴς Βενέτων μιλ· ς', ὁ μελιστὴς Πρασίνων μιλ. ς', οἱ ἐπιστάται Βενέτων μιλ. δ', οἱ ἐπιστάται Πρασίνων μιλ. δ', οἱ κράκται Βενέτων μιλ. δ', οἱ κράκται Πρασίνων μιλ. δ', οἱ σημειωταὶ Βενέτων μιλ. δ', οἱ σημειωταὶ Πρασίνων μιλ. δ'. οἱ μανδάτορες Βενέτων [18] μιλ. δ', οἱ μανδάτορες Πρασίνων μιλ. δ', οἱ βηγάριοι Βενέτων μιλ. ε', οἱ βηγάριοι Πρασίνων μιλ. ε', οἱ θεωρηταὶ Βενέτων μιλ. δ', οἱ θεωρηταὶ Πρασίνων μιλ. δ', οἱ διασημειωταὶ (3-25) Βενέτων μιλ. β', οἱ διασημειωταὶ Πρασίνων μιλ. β', τὸ ὄργανον Βενέτων μιλ. ς', τὸ ὄργανον Πρασίνων μιλ. ς'. Ὁμοῦ διὰ χρυσίου δ', καὶ D διὰ μιλ. ι', καὶ ὁμοῦ τὸ πᾶν ιδ', μιλ. δ'.

Διὰ τῆς τάξεως τοῦ ἱπποδρομίου.

Ὁ ἀκτουάριος α', ὁ ἄργυρος τοῦ βεστίου (26) β', οἱ

VARIÆ LECTIONES.

[18] οἱ μανδάτορες Βενέτων μιλ. δ' add. cod. om. ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(3-25) Διασημειωταί. Videntur esse *resignatores* urnarum circensium, qui bullas impressas recognoscebant et resignabant seu avellebant. Ita διασκευάζειν *librum* dicitur pro *refingere, reformare, retractare, vid.* Wesseling. ad Diodor. Sicul. p. 9 pro ἀνασκευάζειν. Ita quoque διασημαιοῦν. pro ἀνασημιοῦν. Aut etiam διὰ in hac compositione notat idem, quod ἀπό; ἀποσημειοῦν, *revellere, auferre, signum.* Ita διανηστίζεσθαι et ἀπονηστίζεσθαι est *dejejunare, jentare.* Potest tamen διά in hac compositione idem, quod Latinum *ob* significare, *obsignator*, ut διασημαίνεσθαι habet Nicetas, p. 109, ed. Venet. pro *signare*: Διασημαίνεσθαι σφραγῖδι βασιλικῇ τὰ φακώλια.

(26) Βεστίου. Latini quoque sequiores *vestium*, *vestii* et *vesti* pro *vestiario* dicebant. Lupus Proto-

κούρσωρες α', ὁ ἄργυρος τῶν στεφάσων α', ὁ τῆς ἀποκρίσεως α', ὁ νεανίσκος μιλ. δ', ὁ μαξιλάριος μιλ. δ', ὁ θεσσαράριος μιλ. δ', ὁ χαμαιτριβοῦνος μιλ, δ', οἱ ὀφφικιάλιοι τῆς κυλίστρας μιλ. ε', οἱ μαγγανάριοι Βενέτων μιλ· ε', οἱ μαγγανάριοι Ηρασίνων μιλ. ε', οἱ πρωτοβηκτάριοι (27) μιλ. γ', οἱ πρωτοπαλάριοι μιλ. ε', ὁ νουμεράριος α', οἱ δεκανοὶ τοῦ ἱπποδρόμου β', ἡ βίγλα τῆς Δάφνης μιλ. δ'. Ὁμοῦ διὰ χρυσίου καὶ μιλ. ιβ', μιλ. ζ'.

A argyrus vestii seu asservator vestium circensium argento pictarum duo, cursores unum, argyrus stephanorum (seu argentarius coronarum, qui coronas argenteas victoribus circensibus debitas procurabat et asservabat) unum, apocrisiarius unum, neaniscus seu juvenis mil. 4, maxillarius mil. 4, tesserarius 4, chamætribunus seu tribunus pedestris 4, officiales cylistræ seu ædis, in qua urna cum sortibus agitatur 5, manganarii seu carceribus circi, unde currendi initium fit, præfecti factionis Venetæ 5, Prasinæ 5, protovectarii 3, protopalarii 5, numerarius numisma unum, decani circi num. 2, vigla vel vigilia Daphnes mil. 4. Faciunt simul aurei et miliaresia : ... aur. 12 milliar. 7.

Διὰ τῶν διαιταρίων καὶ λοιπῶν.

Ὁ ἀδμηνσουνάλιος ζ', οἱ διαιτάριοι τοῦ κονσιστωρίου γ', ὁ δομέστικος τοῦ μεγάλου παλατίου α', οἱ διαιτάριοι τοῦ μεγάλου παλατίου β', ὁ δομέστικος τῆς Δάφνης α', οἱ διαιτάριοι τοῦ Ἁγίου Στεφάνου μιλ. η', οἱ χρυσοχοὶ τοῦ βασιλικοῦ σκεύους μιλ. δ', οἱ διαιτάριοι τοῦ ὀστιαρικίου μιλ. ς', οἱ διαιτάριοι τοῦ ἱπποδρόμου μιλ. η', οἱ στένοντες (28) τὰ σκάμνα τοῦ ἱππικοῦ μιλ. γ', οἱ πρωτοκεντάριοι (29) α', οἱ διαιτάριοι τοῦ στρατωρικίου μιλ. ε', οἱ ἀσέλιοι α', οἱ διαιτάριοι τῶν ιθ' ἀκουβίτων μιλ. ζ', διαιτάριοι τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου μιλ. ι', οἱ διαιτάριοι τῆς μαννaύρας μιλ. ζ', οἱ τῆς βεστοσάκρας α', οἱ βασιλικοὶ λοῦσται α', οἱ καλδάριοι μιλ. β'. Ὁμοῦ διὰ χρυσίου ιη', καὶ διὰ μιλ. ε', ὁμοῦ κγ'.

Pro diætariis et reliquis.

Admissionalis accipit numism. 7, diætarii consistorii 3, domesticus magni palatii 1, diætari magni B palatii 2, domesticus Daphnes 4, diætarii S. Stephani miliaresia 8, aurifabri suppellectilis imperialis mil. 4, diætarii ostiarii seu officii ostiariorum 6, diætarii circi 8 ; collocantes scamna circi 3, acentarii numism. 1, diætarii stratoricii seu officii stratorum mil. 5, aselii num. 1, diætarii novemdecim accubituum mil. 7, diætarii sanctissimæ Dei Genitricis mil. 10, diætarii magnauræ mil. 7, ad vestosacram pertinentes num. 1, imperiales lustæ vel balneatores num. 1, caldarii mil. 2. Numismata vel aurei hic commemorati, si computantur, sunt 18 et miliaresia hic recensita si in aureos computantur, efficiunt aureos 5.463 Facit ergo tota summa numismata 23.

Διὰ τῶν θυρωρῶν.

Οἱ θυρωροὶ τῆς θερμάστρας β', οἱ θυρωροὶ τοῦ ἱπποδρόμου β', οἱ διατρέχοντες β', οἱ χορτινάριοι α', μιλ. ζ', οἱ βασιλικοὶ ἁρμοφύλακες β'. Ὁμοῦ διὰ χρυσίου θ', μιλ. ζ'.

Pro portariis.

C Portarii calfactorii aut vaporarii accipiunt num. 2, circi item 2, item vernaculi ; cortinarii seu observatores velorum num. 1, mil. 7, imperiales armophylaces vel custodes armorum num. 2. Facit aureos 9, mil. 7.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

spatha ad ann. 1051, nominat *Argyrum magistrum vesti.* Quid si hic loci Argyrus non nomen proprium, sed dignitatis, adeoque legendum sit *Argyrum seu magistrum vesti?* Sane videtur id locus noster suadere. Erat autem ejus officium vasa omnia aurea, argentea, gemmata, pretiosa quæque ad vestiarium, id est thesaurum imperialem, pertinentia comparare, mundare, in bono statu conservare.

(27) Primi vectores. Sed quinam sunt illi *palarii?* Etiamsi velis de *primipalariis* cogitare, locum illi in Circo non habent. Suntne iidem atque πρωτοβαλάριοι *præsultores?* Sane *ballare*, βάλλειν (scil. τὰς, χεῖρας), βαλλίζειν est *saltare* ; unde *un bal* est, *saltatio* ; *vid.* Salmas. ad Scr. Hist. Aug. t. II, p. 427, 428, et Du Cange Gloss. utroque. Est a βάλλειν (Scil. τὸ σῶμα) quoque Francicum *balancer*. Neque insolens est π et β *permutare*. *Maxillarios* jam alibi dixi mihi videri eos esse, qui pulvinaria sedentibus in Circo, sive gratis, sive mercede substernunt. *Manganarii* mihi videntur esse qui τὰ μάγγανα, hoc est non *machinas*, sed *carceres*, τὴν ὕσπληγγα, τὴν βαλβίδα, unde equi in cursum dimittebantur, observabant et claudebant, aut dimittebant. Nam μάγγανον est *sera*, *obex*, *pessulus*. [Οἱ ἀπαλάφιοι f. sunt primi saltatores a πρώτως πάλλειν *primum balare*, unde nostrum *wallen*. *Palare* ovium est σκιρτᾷν ; *vid.* Du Cange v. *Orciscopalarii*, qui in orchestra palant, hoc est, saltant. *Ex Addend.*]

(28) Οἱ στένοντες. Conf. Du Cange v. Στίννειν. Recurrunt hi deinceps his. Erant, ut mihi quidem videntur, illi ἔστενον, in ordinem collocabant, scamna. Nam novi Græci στένειν pro στῆσαι vel ἱστάνειν dicunt. Ordo CPtanæ Ecclesiæ (apud Du Cange v. Εὐτακτεῖν) : Ὁ τῆς εὐταξίας ἵσταται καὶ δέχεται τοὺς ἄρχοντας καὶ στένει αὐτοὺς κατὰ τὴν τάξιν. Ergo poterant scamna Circi tolli et reponi. Theophanes An. 17, Heraclii : Τοὺς ἐμβόλους, οὓς ἔστενεν ὅτε ἐν κάμπῳ ἠπλήκευσεν. Anonymus de templo S. Sophiæ p. 258 : Ὁ σταυρὸς τοῦ ἄμβωνος ἔστενε χρυσίου λίτρας ρ', id est, ἔστησε, *pendebat*. Ita quoque καταστένειν pro καθιστάνειν, *præparare*, *recte disponere*, D *aptare*. Euchologium Goari p. 428 : Γεμίζεται ἐλαίου κάνδηλα μεγάλη χωροῦσα λίτρας ἑπτὰ καὶ ἕκαστος καταστένει [id est, καθιστᾷ, καθιστάνει, εὐτρεπίζει] τὸ ἴδιον μολίβδιν μετὰ ἀπτρίου, *et unusquisque præparat suum ellychnii alveolum ipsumque ellychnium.* Scilicet veteres ut ἱστάνειν dicebant, sic quoque dicebant ἱσταίνειν. Hoc efferebant ut ἱστένειν. Ex eo novi fecerunt στένειν, ut μέρα pro ἡμέρα, λιτρόβουλος pro ἀλιτρόβουλος ; μάτιν pro ἱμάτιον, etc. ; διαβένειν pro διαβαίνειν.

(29) Ἀκεντάριοι ms. Sintne a *centonibus*, et ἀσελάριοι, *a sellis*, aut *prosocentarii* atque *protosellii*, non dicam. Unum æque atque alterum intelligo. Suntne forte *acentarii* qui centones faciunt et vendunt, quibus scamna circensia induebantur, et *aselarii* qui sellas equinas pro equis circensibus faciebant?

In luminaria [seu pro ecclesiis].

Castrensis [ecclesiæ vel patriarchæ] accipit num. 1, refendarius [ecclesiæ vel patriarchæ] num. 1, mil. 6, clerici imperiales num.5, psaltæ seu cantores S. Sophiæ num. 2, ministri narthecis mil. 4, anagnostæ seu lectores duarum septimarum numism. 2, sceuophylax seu sacrorum vasorum custos num. 1, ostiarii Sancti Putei mil.5,hypodiacones seu subdiaconi mil.6,stratores patriarchæ mil. 3, balantades mil. 5, episcopiani mil. 5, domestic. hypodiaconorum mil. 6, ecclesia Salvatoris in monasterio Stauracii num. 2, ecclesia Acœmetorum num. 3, ecclesia Domini num.1, decani patriarchæ mil. 4; dipotati vel deputati S. Sophiæ mil. 3, monachi monasterii Spudes mil.3,monachi monasterii Paraspudes mil. 5, ecclesia in monasterio Basilidæ num. 1, S. Stephanus circi numism.1,ecclesia SS. Sergii et Bacchi num. 1, S. Theodorus num. 1, S. Callinicus num. 1, ecclesia monasterii Pelecani num. 2, S. Stephanus Daphnes num. 11, diaconia [vel corpus diaconorum] monasterii Urbicii, quod pronoetæ aut provisore appellatur, num. 1, diaconia S. Mocii num. 1, ecclesia S. Pancharii num. 1. In hactenus recensitis habemus numism. quidem solida 29, ex miliaresiis autem singularibus confecta alia 5 cum duobus milliar. Jam si hanc summam ad cæteras superiores addas et contrahas omnes in unam, efficias auri *litras* 7, num 55, milliar. 8.

A Διὰ τῶν φωταψιῶν (30).

Ὁ καστρένσιος α', ὁ ῥεφερενδάριος α', μιλ. ς', οἱ βασιλικοὶ κληρικοὶ ε', οἱ ψάλται τῆς Ἁγίας Σοφίας β'. νἱ ὑπουργοὶ τοῦ νάρθηκος μιλ. δ', οἱ ἀναγνῶσται τῶν β' ἑβδομάδων β', ὁ σκευοφύλαξ α', οἱ ὀστιάριοι τοῦ Ἁγίου Φρέατος μιλ. ε', οἱ ὑποδιάκονες μιλ. ς', οἱ στράτορες τοῦ πατριάρχου μιλ. ε', οἱ βαλαντάδες (31) μιλ. ε', οἱ ἐπισκοπιανοὶ μιλ. ε', ὁ δομέστικος τῶν ὑποδιακόνων μιλ. ς', ἡ ἐκκλησία τοῦ Σωτῆρος τοῦ Σταυρακίου β', ἡ ἐκκλησία τῶν Ἀκοιμήτων (32) γ', ἡ ἐκκλησία τοῦ Κυρίυυ α', οἱ δεκανοὶ τοῦ πατριάρχου μιλ. δ', οἱ διποτάτοι τῆς Ἁγίας Σοφίας μιλ. γ', οἱ τῆς Σπουδῆς (33) μιλ. η', οἱ τῆς Παρασπουδῆς μιλ. ε', ἡ ἐκκλησία τῶν Βασιλίδου α', ὁ Ἅγιος Στέφανος εἰς τὸν ἱππόδρομον α', ἡ ἐκκλησία τῶν Ἁγίων Σεργίου καὶ B Βάκχου α', ὁ Ἅγιος Θεόδωρος α', ὁ Ἅγιος Καλλίνικος α', ἡ ἐκκλησία τῶν πελ... ιβ', ὁ Ἅγιος Στέφανος εἰς τὴν Δάφνην α', ἡ διακονία τῶν Οὐρβικίου οἱ προνοῖται α', ἡ διακονία τοῦ Ἁγίου Μωκίου α', ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Παγχαρίου α'. Καὶ ὁμοῦ διὰ χρυσίου κθ'. καὶ διὰ μιλιαρησίων ε', μιλ. β'· καὶ ὁμοῦ τὸ πᾶν διὰ τῶν ἀμφοτέρων χρυσίου λίτραι ζ', ν. νε', μίλ. κ'.

De distributione sportulæ patricii mesoprati, septem litris auri constantis.

Ad cubiculum pertinentes accipiunt litras 3,canicleí præfectus numismata 30,ambo demarchi singuli num. 30, cerimoniarius num.30,silentiarii 30, articlini imperiales 12, comites Scholarum 20,præparans canicleum 4,locum tenentes 5,scholarum 3, primicerius cubiculi 12,axiomatici 2. Summa litræ 5, numismata 59. Porro inde cedunt factionibus, Venetæ atque Prasinæ hæc : sed quid opus est superius dicta repetere, cum iidem eadem atque ante,et nihilo minus accipiunt? **464** Ergo diætarii et reliqui hæc ferunt : admissionalis numism. 6, diætarii consistorii num. 2, domesticus magni palatii num.1,diætarii magni palatii num.2,domesti-

Διὰ τῆς διανομῆς τοῦ κομβίου τῶν ζ' λιτρῶν τοῦ μεσοπράτου πατρικίου.

Οἱ τοῦ κουβουκλείου χρυσίου λίτρας γ', ὁ τοῦ κανικλείου λ', οἱ δύο δήμαρχοι ἀνὰ λ', ὁ τῆς καταστάσεως λ', οἱ σιλεντιάριοι λ', οἱ ἀρτικλίνοι τοῦ βασιλέως ιβ', οἱ κόμητες τῶν σχολῶν κ', ὁ σκευάζων τὸ C κανίκλειον δ', οἱ τοποτηρηταὶ τῶν σχολῶν γ', ὁ πριμικήριος τοῦ κουβουκλείου ιβ', οἱ ἀξιωματικοὶ β'. Καὶ τὸ πᾶν χρυσίου λίτραι ε', ν. νθ'. Διὰ τοῦ μέρους τῶν Βενέτων καὶ Πρασίνων. Διανέμονται οὗτοι καθὼς καὶ πρότερον εἴρηται· Οὐ γὰρ ὑποπίπτουσιν ἐκ τοῦ προτέρου κομβίου οὐδέν. Διὰ τῶν διαιταρίων καὶ λοιπῶν· ὁ ἀδμηνσουνάλιος ς', οἱ διαιτάριοι τοῦ κονσιστωρίου β', ὁ δομέστικος τοῦ μεγάλου παλατίου α', οἱ διαιτάριοι τοῦ μεγάλου παλατίου β', ὁ δομέστικος

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(30) Φωταψιῶν.Quia maxima pene impensa ecclesiarum apud Græcos et Latinos fit in cereos et lampades, ideo quæ ecclesiæ donantur *ad luminariam* dicuntur dari.Et inde quoque est,quod ecclesiasticorum collegium *Luminaria* dictum fuerit medio ævi. Tabularium vetus apud Du Cangium Gloss. Lat. h. v. : *Dant in quolibet anno* 60 *solidos Ruthenenses, de quibus habeat Abbas* 20 *solidos, et ad luminariam sint alii* 20 ; id est, ταῖς φωταψίαις, fisco Ecclesiæ et fisci curatoribus cedat. Idem v. *Æstiva* locum hunc citat e tabulario S.Sabini Levitanensis: *ad luminaria S. Sabini butirum, quod per totas illas æstivas censualiter accipiebamus, monasterio concedendo remittimus*. Conf. idem ad P. Silent. p. 559 Huc φωταψία in genere est omne congiarium φιλοτιμία nostro codici, *solemne* Latinis dictum. Novella Basilii Porphyrogenn. de præscript. 40 annorum.Εἰ δὲ εἴς τινα τῶν αὐτῶν εὐκτηρίων παρὰ βασιλέως σωλέμνια ἢ φωταψίαι γίγνονται.

(31) Βαλαντάδες. Quinam hi sint, saccigeruline, balantigeruli (sacellarii, collectores redituum), an balneatores (cf. Salmas. ad. t.II Scr. H. A., p.865), non dixerim. Neutrum placet, neque succurrit rectius. Neque juvat, quidquam βελανάδες, quod in synodo VII, act. 9 habetur ; βελανάδες, σταυβλισιανοὶ, ἱππίατροι, quod Anastasius vertit *acuarii stabularii,veterinarii*.Locum citat Du Cange in Gl.l.v. D *Acuarii*. Certius quid de hoc loco definire possem, si concilium ipsum coram manibus haberem. Sane non βελανάδες sed βελονάδες legit Anastasius. Suntne forte *Riemer*, *lororum sutores*, aut βαλαντάδες pro βαλαντιάδες, *balantiorum sutores?* Sed quid hi ad patriarcham?

(32) Ἀκοίμητοι erant monachi, qui absque intermissione diu noctuque sacra celebrabant in suis monasteriis aut ecclesiis,de quibus abunde agit Du Cange in utroque Glossario.

(33) Σπουδῆς De hoc monasterio habet Du Cange CPli chr. IV, p. 161. Verum de monasterio παρασπουδῆς, quod interpretor *vicino* aut *secundario monasterio spudes*, nihil habet.

A τῆς Δάφνης α', οἱ διαιτάριοι τοῦ Ἁγίου Στεφάνου μιλ. η', οἱ χρυσοχόοι τοῦ βασιλικου σκεύους μιλ. δ', οἱ διαιτάριοι τοῦ ὀστιαρικίου μιλ. ς', οἱ διαιτάριοι τοῦ ἱπποδρόμου μιλ. ζ', οἱ στένοντες τὰ σκάμνα τοῦ ἱπποδρόμον μιλ. γ', οἱ πρωτοκεντάριοι α', οἱ διαιταριοι τοῦ στρατωρικίου μιλ. ε', τοῖς ἀσελίοις α', οἱ διαιτάριοι τῶν ιθ' ἀκουβίτων μιλ. ζ', οἱ διαιτάριοι τῆς Παναγίας μιλ. ι', οἱ διαιτάριοι τῆς μανναύρας μιλ. ζ', οἱ τῆς βεστοσάκρας α', οἱ βασιλικοὶ λοῦσται α', οἱ καλδάριοι μιλ. β'. Καὶ τὸ πᾶν διὰ χρυσίου ις', καὶ διὰ μιλ. δ', μιλ. ια'. Ὁμοῦ τὸ πᾶν κ', μιλ. ια'. Διὰ τῶν θυρωρῶν. Καὶ οὗτοι λαμβάνουσι καθὼς καὶ ἐπὶ τοῦ πρώτου κομβίου. Ὁμοίως καὶ αἱ φωταψίαι, ἤγουν αἱ ἐκκλησίαι.

cus Daphnes num. 1, diætarii S. Stephani mil. 8, aurifabri supellectilis imperialis mil. 4, diætarii ostiaricii mil. 6, diætarii circi milliar. 7, collocatores scamnorum circensium mil. 3, acentarii aut protocentarii num. 1, diætarii stratoricii milliar. 5, aseliis [seu equorum sellatorum equisonibus] num. 1, diætarii novemdecim accubituum mil. 7, diætarii panagiæ seu sanctissimæ Dei Genitricis mil. 10, diætarii magnauræ mil. 7, vestosacræ ascripti num. 1, lustæ vel balneatores corporis Augusti num. 1, caldarii mil. 2. Habes ergo solida numismata 16, et e milliaresiis singularibus, si numismata computes, alia 4 cum 11 miliaresiis. Ergo tota summa est 20 num., 11 mil. Porro cedunt inde janitoribus, item phothapsiis seu ecclesiis eadem emolumenta atque e superiore combio, ut ergo hic repetere opus non sit.

B Διὰ τῆς διανομῆς τοῦ κομβίου τοῦ ἀπράτου πατρικίου τῶν ς' λιτρῶν οὕτως·

Οἱ τοῦ κουβουκλείου χρυσίου λίτρας β', ὁ τοῦ κανικλείου ν. κδ', οἱ δύο δήμαρχοι ν. μη' ἀνὰ ν. κδ', ὁ τῆς καταστάσεως ν. κδ', οἱ σιλεντιάριοι ν. κδ', οἱ κόμητες τῶν σχολῶν ν. κδ', οἱ ἀρτοκλίνοι τοῦ βασιλέως ν. ιβ', οἱ τοποτηρηταὶ τῶν σχολῶν ν. γ', ὁ πριμικήριος τοῦ κουβουκλείου ν. ιβ', οἱ ἀξιωματικοὶ ν. β', ὁ σκευάζων τὸ κανίκλειον ν. δ'. Ὁμου λίτραι δ' ν. λγ'. Διὰ τῶν δύο μερῶν Βενέτων τε καὶ Πρασίνων. Ὁ δευτερεύων Βενέτων ν. α', ὁ δευτερεύων Πρασίνων ν. α', ὁ γειτονιάρχης Βενέτων μιλ. η', ὁ γειτονιάρχης Πρασίνων μιλ. η', ὁ χαρτουλάριος Βενέτων μιλ. η'. ὁ χαρτουλάριος Πρασίνων μιλ. η', ὁ φακτιονάριος Βενέτων μιλ. η', ὁ φακτιονάριος Πρασίνων μιλ. η', ὁ λευκὸς μιλ. ε', ὁ ῥούσιος μικροπανίτης μιλ. ε', ὁ ποιητὴς Βενέτων μιλ. ς', ὁ C ποιητὴς Πρασίνων μιλ. ς', ὁ μελιστὴς Βενέτων μιλ. ς', ὁ μελιστὴς Πρασίνων μιλ. ς'. οἱ ἐπιστάται Βενέτων μιλ. δ', οἱ ἐπιστάται Πρασίνων μιλ. δ', οἱ κράκται Βενέτων μιλ. δ', οἱ κράκται Πρασίνων μιλ. δ', οἱ σημειωταὶ Βενέτων μιλ. δ', οἱ σημειωταὶ Πρασίνων μιλ. δ', οἱ μανδάτορες Βενέτων μιλ. δ', οἱ μανδάτορες Πρασίνων μιλ. δ', οἱ βηγάριοι Βενέτων μιλ. ε', οἱ βηγάριοι Πρασίνων μιλ. ε', οἱ θεωρηταὶ Βενέτων μιλ. δ', οἱ θεωρηταὶ Πρασίνων μιλ. δ', οἱ διασημειωταὶ Βενέτων μιλ. β', οἱ διασημειωταὶ Πρασίνων μιλ. β', τὸ ὄργανον Βενέτων μιμ. ς', τὸ ὄργανον Πρασίνων μιλ. ς'. Ὁμοῦ ν. ιδ', μιλ. δ'.

De distributione sportulæ patricii aprati, quæ constat sex litris.

Ea ita distribuitur. Accipiunt cubicularii lit. 2, canicleo præfectus num. 24, demarchi ambo n. 48, (singuli nempe 24), silentiarii num. 24, comites scholarum num. 24, articlini imperiales num. 24, toputeretæ scholarum num. 3, primicerius cubiculi 12, axiomatici 2, præparator caniclei numismata 4. Faciunt simul litras 4, numism. 33. Factionibus ambabus, Venetæ Prasinæque, inde cedunt hæc. Deutereuon Venetorum accipit numisma 1, deutereuon Prasinorum num. 1, geitoniarches Venetorum mil. 8, et alter Prasinorum tantumdem, chartularius Venetorum mil. 8, et alter Prasinorum tantumdem, factionarius Venetorum mil. 8, et alter Prasinorum tantumdem.; albus seu micropanites albæ factionis mil. 5, et russus seu russæ factionis micropanites tantumdem. Poeta Venetorum mil. 6, et alter Prasinorum tantumdem; melistes seu musicus Venetorum mil. 6, et alter Prasinorum tantumdem; epistatæ seu magistri Venetorum mil. 4, et epistatæ Prasinorum tantumdem, cractæ seu præcones Venetorum mil. 4, et Prasinorum pariters emeiotæ vel obsignatores [urnæ] Venetorum m. 4, et Prasini pariter, mandatores Veneti mil. 4, et Prasini quoque; bigarii Veneti mil. 5, et Prasini quoque; contemplatores [urnæ puta] Venetorum mil. 4, et Prasinorum tantumdem; diasemeiotæ seu resignatores [urnæ] Veneti mil. 2, et Prasini non minus. Organum Venetum mil. 6, et Prasinum perinde. Faciunt hæc numismata 14, miliar. 4.

D Διὰ τοῦ ἱπποδρομίου.

Ὁ ἀκτουάριος ν. α', ὁ ἄργυρος τοῦ βεστίου ν. β', ὁ κούρσωρ α', ὁ ἄργυρος τῶν στεφάνων α', ὁ τῆς ἀποκρίσεως ν. α', ὁ νεανίσκος μιλ. δ', ὁ μαξιλλάριος μιλ. δ', ὁ θεσσαράριος μιλ. δ', ὁ χαμαιτριβοῦνος μιλ. δ', οἱ ὀφφικιάλιοι τῆς κυλίστρας μιλ. ε', οἱ μαγγανάριοι Βενέτων μιλ. ε, οἱ μαγγανάριοι Πρασίνων μιλ. ε', τοῖς πρωτοβηκταρίοις μιλ. γ', τοῖς πρωτοπαλλαρίοις μιλ. ε', τῷ νουμεραρίῳ ν. α', τοῖς δεκανοῖς τοῦ ἱπποδρομίου ν. β', τη βίγλῃ τῆς Δάφνης μιλ. δ'. Ὁμοῦ χρυσίου θ', καὶ διὰ μιλ. γ', μιλ. ζ'.

465 *Pro circo.*

Accipit actuarius num. 1, argyrus vestii 2, cursor unum, argyrus coronarum unum, apocrisiarius unum, neaniscus miliaresia 4, maxillarius mil. 4, tesserarius mil. 4, chamæ tribunus seu tribunus inferior mil. 4, officiales cylistræ (vel urnæ sortium agitandæ) mil. 5, manganarii Venetorum mil. 5, et Prasinorum tantumdem; protovectarii m. 3, protopallarii mil. 5, numerarius num. 1, decani hippodromi num. 2, vigilia seu excubiæ Daphnes mil. 4. Habes hic numismata solida 9, quibus accedunt alia e miliaresiis confecta tria una cum miliaresiis 7.

Pro diætariis.

Accipit admissionalis 5, numism. diætarii consistorii num. 2, domesticus palatii 1, diætarii magni palatii 1, domesticus Daphnes 1, diætarii S. Stephani 1, aurifabri supellectilis imperialis mil. 4, diætarii ostiaricii mil. 2, diætarii circi mil. 8, collocantes scamna circensia mil. 3, accentarii num. 1, asellii n. 1, diætarii stratoricii mil. 5, diætarii novemdecim accubituum mil. 8, diætarii sanctissimæ Deiparæ mil. 10, diætarii magnauræ mil. 8, vestosacræ adscripti num. 1, lustæ vel balneatores imperiales num. 1, caldarii mil. 2. Habes numismata solida 15, et alia e miliaresiis confecta quatuor una cum decem miliarensibus.

Pro janitoribus.

Diatrechontes seu vernaculi logothetæ dromi accipiunt num. 2, janitores vaporarii num. 2, janitores circi num. 2, cortinarii num. 1 miliar. 7, armorum imperalium custodes num. 2. Summa 9 numism. et 7 milliar.

Pro cereis per ecclesias accendendis et aliis personis ecclesiasticis.

Castrensis [patriarchæ scilicet] accipit nummum 1, referendarius item num. 1, imperiales clerici Phari nummos 5, hypodiacones S. Sophiæ mil. 6, decani patriarchæ mil. 4, deputati mil. 3, monachi spudes mil. 8, monachi paraspudes mil. 5, stratores patriarchæ mil. 5, anagnostæ duarum septimanarum num. 1 mil. 6, psaltæ S. Sophiæ num. 1 mil. 6, sceuophylaces num. 1, **466** ministri narthecis mil. 4, ostiarii Sancti Putei mil. 5, balantades mil. 3, episcopiani mil. 5, domesticus hypodiaconorum mil. 6, ecclesia Acœmetorum num. 3, ecclesia Domini num. 1, ecclesia S. Stephani in circo numism. 1, ecclesia Salvatoris cum cognomine Staurii num. 1, ecclesia monasterii Basilidæ num. 1, ecclesia S. Stephani Daphnes num. 1, ecclesia S. Sergii et Bacchi num. 1, ecclesia monasterii Pelecani n. 1, ecclesia S. Theodori n. 1, ecclesia S. Callinici n. 1, diaconia vel diaconatus aut ministerium ecclesiasticum monasterii Urbicii num. 1, diaconia S. Mocii num. 1, ecclesia S. Pancharii num. 1. Habes numismata solida 24, et alia 5 e miliaresiis computatis confecta una cum mil. 8. In summa num. 29, mil. 8. Hæc summa si præcedentibus addatur emerget expensarum numerus: litræ 5, numism. 47. Ut adeo ad complendas sex litras supersint adhuc 25 numism. [quæ videntur præpositis cessisse; ut etiam, quæ in superioribus computis desiderantur ad complendas summas octo, et deinceps septem litrarum]. Fiebat autem distributio octoginta numismatum obsequiorum patricii sic.

A Διὰ τῶν διαιταρίων.

Τῷ ἀδμηνσουναλίῳ ε', τοῖς διαιταρίοις τοῦ κονσιστωρίου β', ὁ δομέστικος τοῦ παλατίου α', οἱ διαιτάριοι τοῦ μεγάλου παλατίου α', ὁ δομέστικος τῆς Δάφνης α', οἱ διαιτάριοι τοῦ Ἁγίου Στεφάνου α', οἱ χρυσοχοὶ τοῦ βασιλικοῦ σκεύους μιλ. δ', οἱ διαιτάριοι τοῦ ὀστιαρικίου μιλ. β', οἱ διαιτάριοι τοῦ ἱπποδρομίου μιλ. η', οἱ στένοντες τὰ σκάμνα τοῦ ἱππικοῦ μιλ. γ', οἱ πρωτοκεντάριοι ν. α', τοῖς ἀσελίοις ν. α' οἱ διαιτάριοι τοῦ στρατωρικίου μιλ. ε', οἱ διαιτάλιοι τῶν ιθ' ἀκουβίτων μιλ. η', οἱ διαιτάριοι τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου μιλ. ι', οἱ διαιτάριοι τῆς μαναύρας. μιλ. η', οἱ τῆς βεστοσάκρας ν.α', οἱ βασιλικοὶ λοῦσται ν. α', οἱ καλδάριοι μιλ. β'. Ὁμοῦ χρυσίου ιε', καὶ διὰ μιλ. δ', μιλ. ι'.

B Διὰ τῶν θυρωρῶν.

Οἱ διατρέχοντες τοῦ λογοθέτου τοῦ δρόμου ν. β', οἱ θυρωροὶ τῆς θερμάστρας ν. β', οἱ θυρωροὶ τοῦ ἱπποδρομίου β', οἱ χορτινάριοι ν. α', μιλ. ζ', οἱ βασιλικοὶ ἁρμοφύλακες β'. Ὁμοῦ χρυσίου ν. θ' μιλ. ζ'.

Διὰ τῶν φωταψιῶν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ λοιπῶν προσώπων.

Τῷ καστρενσίῳ ν.α', τῷ ῥεφερενδαρίῳ ν. α', οἱ βασιλικοὶ κληρικοὶ τοῦ Φάρου ν.ε', οἱ ὑποδιάκονες τῆς Ἁγίας Σοφίας μιλ. ς', οἱ δεκανοὶ τοῦ πατριάρχου μιλ. δ', οἱ διποτάται μιλ. γ', οἱ τῆς Σπουδῆς μιλ. η', οἱ τῆς Παρασπουδῆς μιλ. ε', οἱ στράτορες τοῦ πατριάρχου μιλ. ε', οἱ ἀναγνῶσται τῶν β' ἑβδομάδων ν. α' μιλ. ς', οἱ ψάλται τῆς Ἁγίας Σοφίας ν.α' μιλ. ς', οἱ σκευοφύλακες ν.α', οἱ ὑπουργοὶ τοῦ νάρθηκος μιλ. δ', οἱ ὀστιάριοι τοῦ Ἁγίου Φρέατος μιλ. ε', οἱ βαλαντάδες μιλ. ε', C οἱ ἐπισκοπιανοὶ (34) μιλ. ε', ὁ δομέστικος τῶν ὑποδιακόνων μιλ, ς', ἡ ἐκκλησία τὸν Ἀκοιμήτων ν.γ', ἡ ἐκκλησία τοῦ Κυρίου ν.α', ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Στεφάνου τοῦ ἱπποδρομίου ν.α', ἡ ἐκκλησία τοῦ Σωτῆρος τοῦ Σταυρίου ν.α', ἡ ἐκκλησία τῶν Βασυλίδου α', ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Στεφάνου τῆς Δάφνης ν.α', ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Σεργίου καὶ Βάκχου ν.α', ἡ ἐκκλησία τῆς μονῆς τοῦ Πελεκάνου α', ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου α', ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Καλλινίκου α', ἡ διακονία τῶν Οὐρβικίου α', ἡ διακονία τοῦ Ἁγίου Μωκίου α', ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Παγχαρίου α'. Ὁμοῦ χρυσίου κδ', καὶ διὰ μιλ. ε', μιλ. η'. Καὶ ὁμοῦ διὰ χρυσίου καὶ μιλ. κθ', μιλ. η'. Καὶ ὁμοῦ τὸ πᾶν ἐξοδ. D λίτρ. ε', ν. μζ', καὶ ἀναπρ. κε', ἔστιν, δὲ καὶ ἡ διανομὴ τῶν ν. π', τῶν ὀψικρ. τοῦ πατρικίου (13).

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(34) Ἐπισκοπιανοί. Sunt ministri chartophylacis, ideo quod chartophylax patriarchæ, quatenus episcopi, vices gerit, et ejus episcopalia jura omnia exercet. Hæc sententia est Goari ad Codin. p. 11; *vid.* Du Cange Gloss. Gr. h. v.

(13) In his desinebat pagina. Palam est, secuta olim fuisse quædam, quæ aut nunquam a librario exarata fuerunt, aut malo casu ablata sunt, aut nunquam illigata huic codici. Ego sane dum desiderio plurium tento ultimam membranam, cujus antica pars munda erat, inveni in postica, ligneo involucro agglutinata, fragmentum hoc, initium elegantis opusculi et magni faciendi, si totum exstaret; quod, ne quid hujus operis per me periret, quale inveni, subjiciendum curavi.

ΚΕΦΑΛ. ΝΖ'.

Περὶ συνηθειῶν τῶν πραιποσίτων ἐν τῇ τάξει τοῦ ἱπποδρομίου.

A Ἐπειδήπερ πᾶσιν πρόκειται ἡ τῆς τερπνῆς ἱπποδρομίας χαρμόσυνος θέα καὶ ἀκριβὴς τῶν ἐν αὐτῇ διαφόρων τάξεων ἐνάρμοστος χωρία καὶ σύμπνοια· δεῖ πάντως καὶ ταύτην ἀνάγραπτον ταῖς εἰς τὸ ἑξῆς γενεαῖς καταλιπεῖν σημαίνουσαν τὴν ἕκαστον αὐτων τοπικὴν σημασίαν καὶ σχήματος ἐναλλαγὴν [7], καὶ ὁπόσην ἕκαστος αὐτῶν ἐπὶ ὃν κατατάσσεται [8] κλῆρον καταβάλλεται τοῖς πραιποσίτοις τὴν συνήθειαν ὡς ἔχοντες αὐτῶν τὴν πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ εὐταξίας διάταξιν καὶ ἀπαραλλάκτως τοῖς ἀρχαίοις τύποις ἐξακολουθοῦσιν. Καὶ γὰρ ὡς ἀπὸ παλαιοῦ ἐκράτει ἡ συνήθεια, ἐξηύρηται δὲ καὶ μετὰ ταῦτα ἐπί τε Ἰωσὴφ πραιποσίτου (14) τοῦ γέροντος καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ, οἷς καὶ ἐπέπρακτο. B Τὸ γὰρ ἀκρόστιχον τῆς ῥόγας τῶν πολιτικῶν τάξεων τοῦ ἱπποδρομίου ἐλάμβανον οἱ πραιπόσιτοι ἐκ τοῦ εἰδικοῦ λόγου, ἔχοντες παρ' ἑαυτοῖς ἐν κώδηξιν τὰς τάξεις κατ' ὄνομα καὶ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῶν ἐρόγευον, λογαριάζοντες ἕκαστον μὴ ἀμελῶς διακεῖσθαι πρὸς τὴν δουλείαν αὐτοῦ, καθὼς οἱ τῶν δύο μερῶν χαρτουλάριοι μετ' ἐγγράφου ἀσφαλείας τούτους ὑπεδείκνυον. Καὶ ἐν τούτοις πᾶσι τοῖς τάξεσιν εἴ τινας ηὕρισκον τελευτήσαντας, κατέτασσον ἀνθετέρους ἀκριβεῖς καὶ ἐπιτηδείους πρὸς ἣν ἕκαστος αὐτῶν ἐτάσσετο τάξιν. Χαυνότητι τοίνυν τῶν μετὰ ταῦτα πραιποσίτων μετῆλθεν ἡ διακατοχὴ τῶν τοιούτων τάξεων εἰς τὸ στρατιωτικὸν λογοθέσιον, καὶ χωρὶς γνώμης τῶν πραιποσίτων οἵ τε χαρτουλάριοι καὶ ὁ στρατιωτικὸς τάσσουσιν εἰδικοὺς αὐτῶν ἀνθρώπους ἀναβιβάζοντες τὰς αὐτῶν C ῥόγας ὡς ἂν ἐθέλωσιν, δουλείας παρ' αὐτῶν εἰς τὸ κεινὸν τὸ παράπαν μὴ γινομένης. Οὓς . . . χρὴ κατέρ . . . αν τῶν πραιποσίτων ἐξωθεῖσθαι τοὸ τάγματος εἰς ὃ δουλεύουσιν. Καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν δεῖ πάλιν τοῖς πραιποσίτοις ταῦτα κατέχειν καὶ διορθοῦσθαι, καὶ μηκέτι μήτε τὸν στρατιωτικὸν ἢ τοὺς χαρτουλαρίους καὶ νοταρίους ἐν ἐξουσίᾳ εἶναι τάσσειν ἀφ' εαυτῶν τὸν οἱονοῦν ἐν*.

467 CAPUT LVII.

De consuetudinibus præfectorum in ordine hippodromi.

Cum omnibus notum sit dulcis hippodromi gratum spectaculum atque accurata nec non apta variorum ejus ordinum vicissitudo et harmonia : juvat omnino etiam hanc posteris scriptam tradere et cujusvis locum ac habitus mutationem indicare, et quæ cuivis præposito, secundum locum quem tenet, imponatur consuetudo, siquidem omnis illorum cursuum arbitrium ac dispositio ad præfectos pertinet, ita ut mores ab antiquis traditos sequi debeant. Quemadmodum enim consuetudo olim invaluit, ita etiam sub Josepho præfecto seniore ejusque antecessoribus perrexit atque valida fuit. Acrostichon enim, quo series politicorum hippodromi ordinum continebatur, præfecti depromebant e singulari libello, habebantque in codicibus ordines nominatim descriptos domique dispertiebant. Porro singulos ordines, uti duarum partium chartularii secundum recensionem diligenter exaratam illos evocabant, ut munus suum strenue obirent, exhortabantur. Sicubi autem quidam ex his omnibus ordinibus ad finem pervenerant, præfecti alios, secundum ordinem quo quisque tenebatur, subire jubebant. Verum enimvero subsequentium præfectorum negligentia factum est, ut imperium horum ordinum ad militarem potestatem transferretur, ita ut, præfectis posthabitis, chartularii atque militum dux suos homines pro lubitu disponerent et turmatim progredi juberent, nulla omnino communis muneris obeundi ratione habita. Quos... oportet... removeri a præfectorum munere quo funguntur. Ita ab hoc inde tempore denuo præfecti hæc gubernare atque administrare debent, neque amplius licet tribuno militum aut chartulariis notariisve illam potestatem exercere, neque suo arbitrio disponere qualemcunque in...

VARIÆ LECTIONES.

[7] ἐναλλαγεῖν cod. et ed. [8] κατάσσεται cod. et ed.

JOAN. JAC. REISKII COMMENTARIUS.

(14) Ἰωσὴρ ὁ πραιπός. Quisnam sit ille Joseph. præpositus, qui hic commemoratur, quis est qui dixerit? Forte est *Joseph Bringas*, de quo vid. I. I cap. 96. Sed debent eodem tempore duo eunuchi Josephi nomine in aula Byzantina fuisse, de quo videndum. Si vera est conjectura mea, debet codex D hic cerimonialis multum ætate Constantini Porphyrogenneti senioris et Nicephori Phocæ posterior esse. Nam reprehendit mollitiem et segnitiem τῶν μετὰ ταῦτα πραιποσίτων, *præpositorum illo Josepho posteriorum.*

INDEX ANALYTICUS

AD LIBRUM DE CERIMONIIS AULÆ BYZANTINÆ

ET PRÆSERTIM AD REISKII NOTAS.

Revocatur lector ad numeros crassiores textui insertos qui paginas editionis Lipsiensis repræsentant.

—

ORDO RERUM QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

FINIS TOMI CENTESIMI DUODECIMI.

Sancti-Amandi. — Ex typis BUSSIÈRE Fratrum.

3 2044 073 502 304

3 2044 073 502 304

